T. D. K.

C. III. 1.

Türkçe

SÖZLÜK

Türk Dil Kurumu Lûgat Kolu çalışmalariyle hazırlanmıştır.

CUMHURIYET BASIMEVI
ISTANBUL
1945

ÖNSÖZ

SÖZLÜKLER ÜZERİNE BİR KAÇ SÖZ

Bir dilin zenginliğini göstermek, o dille konuşanların duyuş, düşünüş ve davranışlarını belli etmek, aynı zamanda dilin aykırı gelişimlerini önlemek bakımından sözlüklerin taşıdığı yüksek önemı burada belirtmeği fazla buluyoruz. Biz bu konuya ilişmeden, genel olarak, bu türlü eserlerin çeşitleri ve bizdekilerin niteliği üzerinde bir az durmak istiyoruz.

Bilindiği gibi sözlükler, karşılanmak istenilen ihtiyaca göre türlü esaslar göz önünde tutularak hazırlanır.

Canlı dilde geçen kelimeleri toplayıp anlamlandırmak, anlamları yakın olan sözlerin ayırtılarını göstermek veya kelimeleri aralarındaki anlam ilgilerine göre kümelendirerek hatırlayışa yardım etmek kabilinden amelî ereklerle yazılmış türlü sözlükler olduğu gibi, yalnız ünlü bir eserde yer alan veya belirli bir çağda dilde yaşamış olan kelimeleri toplıyan, tarih boyunca bir dilde kullanılmış sözlerin şekil ve anlam gelişimlerini saptıyan, yahut, asıllarını ve ortak köklerini gösteren veya bir dilin türlü diyeleklerini kelime bakımından karşılaştıran çeşit çeşit bilimsel lûgatler de vardır.

Bundan iki yüzyıl önce Türkçe kelimelere Arapça ve Farsça karşılıklar göstermek için Esat Efendinin yazmış olduğu «Lehcetül - Lûgat» ile Hüseyin Kâzım Kadri'nin Türk diyeklerini karşılaştıran «Büyük Türk Lûgati» bir tarafa bırakılacak olursa, bizde şimdiye kadar yazılmış olan sözlükler, hep kelimeleri toplayıp anlamlandırmak ereğini güden sınıfa girerler.

Bunların da en başarılısı, hattâ sözlükbilim ilkelerine uygun sayılabilecek biriciği, - öncülük etmek şerefini Ahmet Vefik Paşanın Lehçei Osmani'sine ayırdıktan sonra - diyebiliriz ki, Şemsettin Sami'nin «Kamusu Türki» sidir.

Bu eser, zamanına göre, gerek kelimeleri işlemek, kavramları tarif etmek, deyimleri toplamak ve gerekse Türkçe kelimelere değer vermek bakımından, atılmış geniş ve mutlu bir adımdır.

Şemsettin Sami'nin bu yolda göstermiş olduğu büyük himmet, kendinden sonra da yürütülerek bu eser geliştirilip olgunlaştırılmış olsaydı, yani, kendi ifadesiyle **«birbirini takibedecek lûgaviyunun tetabuu mesaı ve himematiyle ve mururu zamanla tekemmül»** (1) etseydi bugün Türk sözlükçülüğünün temelleşmiş bir geleneği olacaktı. Bu eserin yayımından sonra, türlü adlarla daha başka Türkçe sözlükler çıkmış ise de, bunlar, onun verdiğine bir şey katmak şöyle dursun, dengi bile olmaktan uzak kalmışlardır.

ALFABE DEĞİŞİMİNDEN SONRA BAŞLIYAN SÖZLÜK ÇALIŞMALARI

1928 de yeni Türk harflerinin kabulü ile başlıyan büyük dil devrimi Türk sözlükçülüğünü, kısaca anlatmağa çalıştığımız bu durumda bulmuştu. Yani, yeni bir sözlük yazacak olanlar, yalnız devrimin her gün yığdığı yenilikler karşısında değil, yavaş da olsa, sessiz sessiz ve için için işliyegelen bir gelişmenin, hiç olmazsa, Kamusu Türki'nin yayımından sonraki verimleri üzerinde de durmak zorunda idiler. Bununla birlikte dil işi ulusal bir dâva önemiyle ele alındığı günden beri sözlük işine el atılması tabiî idi. Alfabe değişiminin ardınca kurulan ve o zaman «Dil Encümeni» diye anılan

(1) Kamusu Türki, Mukaddime

ilk dil kurulu bu işte birkaç yol üzerinde çalışmalara başlamıştı. Bu çalışmalardan biri, Kamusu Türki, Lehçei Osmani, Redhouse, Meninski, Hançerî... gibi Türkiye Türkçesi sözlüklerini kaynak edinerek bir Türkçe sözlük meydana getirmeği amaçlıyordu.

1932 de, ilk defa olarak «Türk Dili Tetkik Cemiyeti» adiyle kurulan «Türk Dil Kurumu» nun da çalışma programındaki başlıca maddelerden biri, dilimizin sözlükleri üzerinde idi.

BİR SÖZLÜĞÜN YAZILMASI İÇİN GEREKEN ÖNCÜ ÇALIŞMALAR

Fakat hangi nitelikte olursa olsun bir sözlüğün yazılması için dayanılması gereken birtakım öncü çalışmalar var ki bunlar henüz yapılmış değildi. Nitekim Şemsettin Sami de Kamusu Türki'sini yazarken karşılaşmış olduğu bu boşluğa eserinin mukaddimesinde şöyle işaret ediyor: **«Lisanımızın kelimelerini cemi ve zabıt hususunda şimdiye kadar pek az himmet olunmuş; ve her kavim ve ümmette lûgaviyunun esami ve teracimi mücelledat teşkil ettiği halde, bizde bu ilimle tevaggul etmeği kimse düşünmeyip, lisanımızın kelimatı hemen gayri mazbut bir halde kalmış olduğundan, böyle bir eserin mükemmeliyeti mümkün olabilmek için, Türkçede muharrer kâffei âsarın tetebbuiyle iktifa olunmayıp, bu lisanın söylendiği memalikin cümlesine tulü müddet seyahat, ve lisanlarını iyi bilen sunufu muhtelifei ahali ile sohbet edilerek, en nadirlerine varıncıya kadar kâffei lûgatı zabıt ve kayıt olunmak iktiza eder.»** (1)

Gerçekten halkın engin ve zengin dil varlıklarına henüz el sürülmemiş, bunların yüksek değeri üzerinde hiç zihin yoran olmamıştı. Bundan başka, yazı dilimizde kullanıldığı halde konuşmada yeri olmıyan, konuşmada yer aldığı halde aynı zamanda Türkçe anlamdaşları da yaşıyan binlerce yabancı kelime vardı; bunlar ergeç dilimizden çekilmeğe mahkûmdu. Yüzyıllardan beri türlü olayların baskısı altında yerlerini yabancı kelimelere bırakarak halkın ağzından çekilip yalnız eski betiklerin koynuna sığınmış bulunan soylu Türkçe dil varlıkları bulunuyordu ki onların yaşama haklarının geri verilmesi devrimin buyrukları arasında idi

Bir yandan da, bilim dilimizi meydana getiren terimler, baştan aşağı, yabancı kelimelerdi. Halbuki bunlar, pek kolaylıkla türkçeleştirilebilirdi.

Görülüyor ki o sıralarda «Türkçe» sanını hakkıyle taşıyacak bir sözlüğün yazılmasına girişilemezdi. Girişebilmek için bir yandan Türkçenin dil varlıklarını meydana çıkarmak üzere büyük bir atılışla el konulan «Halk Ağzından Söz Derleme» işiyle kitap taramalarının ve lûgat araştırmalarının yeter derecede verimlerini almak, terimleri türkçeleştirme çalışmalarının, hiç olmazsa, orta öğretim ölçüsünde ilerlemesini beklemek, öbür yandan da o zamana kadar dilde gerçekleşecek olan devrim olgularını toplamak gerekliği karşısında idik.

* * *

TÜRKÇE SÖZLÜĞÜN YAZILMASI KARARI

1939 yılına kadar beklenildi. Artık «Tarama Dergisi» ve «Cep Kılavuzu» çoktan çıkmış, «Derleme Dergisi» de hazırlanmış, Dil Kurumunun ve Türk yazarlarının çalışmalariyle Türkçenin yazı dili, hatırı sayılır bir devrim geçirmiş bulunuyordu. On yıl önce herkesin kaleminde dolaşan binlerce yabancı kelime, artık ölü halini almış, bunların yerine birçok öz Türkçe söz yeniden canlanmış ve yazılarda yer almağa başlamış, altı bin kadar bilim terimi de Türkçeleştirilmişti. Günden güne yazı dilinin konuşma dilinden ve eski betiklerden yeni varlıklar aldığı, yazarların düşüncelerini öz Türkçe anlatmak için türlü kelimeler yarattığı görülüyordu.

Buna karşılık bu yenilikleri tanımak istiyenler baş vurdukları türlü lûgat kitaplarında

(1) Kamusu Türki, Mukaddime

hiç tanımadıkları birçok ölü, yabancı sözlerle karşılaşıyorlar, fakat asıl aradıklarını bulamıyorlardı.

Bu sıkıntının giderilmesi gerekliğini önemle göz önüne alan ve öncü çalışmaların az çok yeterliğine hükmeden Dil Kurumu, dilimizin canlı söz varlıklarını koynunda toplıyacak olan Türkçe sözlüğü hazırlamağa karar verdi.

İşte bugün ortaya koymakla sevinç duyduğumuz bu kitap, o kararın ürünüdür.

BU SÖZLÜĞÜN AMACI Her türlü yanlış anlamağa karşı gelmek üzere şunu söyliyelim ki bu sözlüğün amacı, bugün - hiçbir yabancı tesir veya özentiye düşmemek şartiyle - yazılan yazılarda ve söylenen sözlerde geçen yabancı kelimelerle birlikte dilimizde kullanılmakta olan veya kullanılacağı umulan Türkçe kelimeler için baş vuracak bir kaynak olmaktan başka bir şey değildir.

Bundan önce çıkmış lûgat ve kamuslardaki yabancı söz bolluğu ve öz Türkçe söz azlığı göz önünde tutularak bu eserler Sözlükle karşılaştırılırsa, görülecektir ki, günümüzün canlı dilinde yaşıyan yabancı kelimeleri ihmal etmediği halde, bu kitap, dil devrimi yolunda atılmış bulunan adımın genişliğini belirtmektedir. Bununla beraber, Kurum, burada yer almış yabancı sözlere dilde yaşama hakkını vermek istemiş olmadığını açıkça bildirmeği borç sayar; bu yabancı sözlerden öz Türkçe karşılığı bulunmuş ve karşısına yazılmış olanları konuşmada ve yazıda kullanmamalarını bütün dilseverlerden diler; henüz karşılığı bulunmamış olanlara da birer öz Türkçe karşılık aramayı kendisine ödev bilir; bu sözlüğün ileriki basılışlarında yabancı sözlerden daha pek çoğunun karşısına öz Türkçelerini koymak mutluluğuna ereceğini umar ve bu ödevi yapmakta, bu umudu gerçekleştirmekte bütün yurt çocuklarından yardım bekler.

BU SÖZLÜĞE ALINAN KELİMELER Sözlüğe girecek kelimeleri sınırlamak işi, çalışmaların başından beri Kurumu en çok uğraştıran ve üzerinde en çok düşünülen bir iş olmuştur.

Maarif Vekilliği Divan Edebiyatında kullanılan ve bugün artık tamamiyle ölü sayılan yabancı sözler için ayrı bir sözlük hazırlamakta olduğundan Divan Edebiyatının bu gibi özel kelimeleri ölçümüzün dışında bırakılmıştır.

Tanzimattan beriye doğru yazı dilinde kullanılmış yabancı sözleri kitaplarda görüp anlamak istiyecek olanlara kılavuzluk etmek dileğiyle, ilk önce bunları da sözlüğe almayı düşünmüştük. Böyle olunca sözlükte bugünkü canlı yazı ve konuşma dilinde yaşıyan sözler ve yeni ortaya atılmış kelimeler ve terimler ile birlikte artık bugünün dilinde hiç bir yeri kalmamış ölü kelimelerin de bulunması gerekecekti. Buna karşı bu ölü kelimeleri ayrı bir kısımda göstermek, yahut her sahifeyi ikiye bölerek bu sözleri ait tarafa almak gibi yollar da düşünülmüştü.

Fakat birçok konuşmalardan sonra bu gibi kelimeleri Sözlüğe hiç almamak daha doğru görüldü. Günümüzde kullanılmıyan dünkü kitap sözleri, Türkçe iseler ayrıca hazırlanmakta olan Tarama Sözlüğüne alınacakları gibi, yabancı olanlar için de ya Divan Edebiyatı Sözlüğüne bir ek, yahut ikinci bir kitap yazılmak işi ayrı bir çalışma konusu olarak sonraya bırakıldı.

Böylece sözlüğe alınacak kelimeler şu takımlar içinde toplanmış oldu:

1) Dilimizde kullanılmakta olan veya kullanılacağı umulan Türkçe sözler,

2) Hangi dilden olursa olsun terim olarak alınmış veya kullanılmakta bulunmuş olan kelimeler,

3) Bugünün canlı konuşma veya yazı dilinde kullanılan yabancı asıldan gelme sözler. (1)

BU SÖZLÜKTE TUTULAN YOLLAR I. Yabancı bir dilden geldiği halde dilimizde henüz kullanılmakta bulunan kelime ve terimlerden Türkçe karşılıkları bulunmuş olanların yalnız bu karşılıkları yazılmak yoliyle bu gibilerden yarın için bir yaşama beklenilmediği belli edilmiş ve tariflerle örnekler - küçük bir kısım kelimeden başkalarında - karşılık olarak bulunmuş Türkçe sözlere konulmuştur. Bununla birlikte bunların yabancı anlamdaşları da - yabancılıkları belirtilmek üzere - yanlarına kalınca bir siyah nokta konularak yazılmıştır.

Çok Sevgili Koruyucu Genel Başkanımızın: «**Ulusa söz işittiren ve okutabilen her aydınımız, dil işinde bir tek yabancı kelimenin eksik olmasını özenmeğe değer bir zevk saysa, birçok sıkıntıyı hiç farketmeden geçirebiliriz.**» sözlerinde bütün ruhunu topladığı öz Türkçecilik ülküsüne olanca varlığiyle bağlı bulunan Türk Dil Kurumu, bu sözlükte bulunan yabancı sözlerin dilde yaşıyacağına kanmış veya yaşamasına göz yummak istemiş değildir. Kurumun gerçekleştirmek yolunda canla başla uğraştığı ülküsünün sözlüğü, günü gelince ayrıca ortaya konulacaktır.

II. Türkçe Sözlükte kavramların tarifine çok dikkat edilmiştir. Onun için hazırlık çalışmalarında kelimeler alfabe sırasiyle teker teker değil, aralarında anlam ilgisi bulunanlar seçilerek meydana getirilen gruplar halinde ele alınmış ve inceden inceye karşılaştırılarak görülen ayırtıların tariflerde belli edilmesine önem verilmiştir. Meselâ lûgatlerin çoğunda anlamdaş diye gösterilen **bezmek, bıkmak, usanmak**, veya **armağan etmek, bağışlamak, bahşetmek** kelimelerinin bugünkü kullanışta ince farklarla ayrılmış ayrı birer kavram anlattıkları böylece meydana çıkarılıp gösterilmiştir. Bu yüzden tarifler, bâzı bâzı, gereğinden çok uzatılmış sanısı uyandıracak bir hal almış bulunuyor. Sözlüğü kontrol işini üstüne alan sayın arkadaşlar tarafından ara sıra bu noktaya işaret edilmiş; hattâ bu arada misal olarak **atmak** sözünün ilk anlamına yapılan tarif gösterilip ayni kavram için Littrè'de geçen tarif üzerine Lûgat Kolu'nun dikkati çekilmişti. Gerçekten bizim «**az çok şiddetli bir hareket ile her hangi bir cismi, bir müddet sonra düşmek üzere, havaya uçurmak**» yolundaki açıklamamız, Littré'nin (Communiquer un mouvement avec la main) «**el vasıtasiyle (bir şeye) hareket ilka etmek**» şeklindeki anlatması yanında, çok uzatılmış gibi görünür. Fakat yerli olsun, yabancı olsun en belli başlı kaynakları göz önünden ayırmıyan Lûgat Kolu, Littré'nin bu tarifini - eski deyimiyle - «efradını câmi» bulamamıştır. Çünkü el vasıtasiyle (bir şeye) hareket ilka etmek **itmek, sürmek, sürüklemek, sarsmak, fırlatmak** gibi daha birçok kavramları içine alan genel bir tariftir. Bunların hepsinde elin rolü olabilir; anlamında hareket ilka etmek de vardır; fakat böyle olmakla beraber hepsinin kendine özgü birer ayrılığı da bulunmaktadır ki gösterilmiyecek olursa tarifler pek genel ve bundan dolayı maksadı sağlamaktan uzak kalır.

Bu açıklamayı yapmakla tariflerde, kimi vakit, fazla gibi görünen sözlerin yersiz ve gereksiz olmadığını, kavramların hakkını vermek için çok defa uzunca tariflerden kaçınılamadığını anlatmak istiyoruz. Bununla beraber binlerce tarifin içinde eksik gereğinden uzun, hattâ yanlış olanları bulunabilir. Bu kitap çıkmakla Sözlük çalışmaları sona erecek değildir; Sözlüğün ileriki vayımlarının birbirinden daha olgun ve dolgun olmasına durmadan çalışılacaktır.

III. Eskiden «tabiri mahsus» adı verilen deyimler, bu sözlükte, kendilerini meydana

(1) Dilimizde arasıra (Alâküllihal, filhakika, maahaza, berveçhiâti, herçibadabat gibi) yabancı gramer kurallarını yaşatan Arapça va Farsça sözler kullanılmaktadır Bunlar, metne alınması doğru görülmediğinden Sözlüğün sonuna ayrı bir kısım halinde ulanacaktır.

getiren kelimelerden ilkinin malı sayılarak, o kelimeye alınmış ve alfabe sırasına göre yerleştirilmiştir. Meselâ: **ağız tadı** ve **ağzına bir parmak bal çalmak** deyimleri **ağız** kelimesiyle başladıklarından yalnız bu kelimeye alınmış ve kendileri de tek bir kelime imişçesine harflerine göre sıralanmıştır. Deyimleri içlerinde geçen bütün kelimelerde tekrar ederek anlamlarını yalnız birinde vermek ve okuyucuyu ötekilerden oraya «Bak.» işaretiyle göndermek yolu da hatıra gelmiş ise de deyimlerin büyük bir çoğunluğunun iki kelimeden meydana geldiği ve aranılan şey ilk bakılışta bulunmayınca tabiatiyle ötekine baş vurulacağı, şu halde sağlanacak kolaylığın bütün deyimleri taşıdıkları kelime sayısınca tekrar ederek sözlüğün hacmini hatırı sayılır derecede arttırmağa değmiyeceği düşüncesiyle bundan vazgeçilmiştir. Ancak terim niteliğinde olan bir kavramın çeşitlerini anlatan deyimler, öteki deyimlerde olduğu gibi ilk kelimesinde değil, çok kere, esas fikri anlatan kelimelerde anılmıştır. Meselâ **dar açı, dik açı, geniş açı** ve başkaları hep **açı** maddesinde, bunun gibi **ak çam**, **kara çam, fıstık çamı** da **çam** kelimesinde anlatılmıştır.

BELİRTİLEN NOKTALAR I. Sözlükte geçen yabancı kelimelerin hangi dilden geldikleri kısaltmalarla yanlarında gösterildiği gibi, bunların başka bir dilden bir ek veya kelime ile birleşmiş olanlarına da her iki dilin kısaltması konulmuştur. Meselâ **akıl** kelimesine, Arapça olduğunu göstermek üzere «Ar.» işareti konulmakla beraber «akılsızlık» gibi bir kelime de, Arapça bir söze Türk ekleri getirilerek kurulduğunu belli etmek için «Ar. T.» yollu işaretlenmiştir.

II. Bundan başka her kelimenin dil bilgisi bakımından hangi söz bölümünden olduğu ve terim niteliğinde olan kelimelerin hangi bilimin terimlerinden bulunduğu da yine kısaltmalarla işaret edilmiştir.

III. Fiillerde, geniş zaman kipini meydana getiren **sesli +r** ekindeki seslinin tek heceli fiilerde açık (a veya e) olduğuna göre kural dışı olarak kapalı sesli (ı, i, u veya ü) alanlar (alır, bilir, bulur, ölür gibileri) **«almak, -ır», «bilmek, -ir» «bulmak, -ur», «ölmek, -ür»** şeklinde gösterilmiştir.

IV. Yine fiillerde, sert sessizlerle sona eren kök veya tabanlarda bu sessizlerin, sesli alınca, isim ve sıfatların tersine, yumuşamamaları gerektiği halde kural dışı olarak yumuşıyanlar (etmek, gitmek gibileri) **«etmek, -der», «gitmek, -der»** halinde belli edilmiştir.

V. İsim ve sıfatlarda ise kurala aykırı olarak yumuşamıyanlar işaret edilmiştir: **«ak, -kı», «saç, -çı», «top, -pu», «ot, -tu», «demet, -ti», «millet, -ti»** gibi.

VI. Ses uyumu dışında ince ek alanlar da gösterilmiştir: **«Kanaat, -ti», «usul, -lü»** gibi.

VII. Yukarda, Sözlüğe, şimdiye kadar ellerde dolaşan lûgatlerin almadığı birçok Türkçe kelimeler aldığımızı kaydetmiştik. Dördüncü Türk Dil Kurultayı Lûgat-Filoloji Komisyonunun dileğine uyularak bu kelimelerin kaynakları kısaltmalarla gösterilmiştir. Bu, özellikle, şuna yaramıştır: **basınç, başkan, eşit, karşıt, nicelik, nitelik, kural, soysal, önem, işlev, sınav, sonuç** gibi; birçokları tarafından uydurma sanılan pek çok kelimelerin eskiden de dilimizde yaşamış sözlerden bulunduğu gösterilmiş oluyor.

BAZI ÖZELLİKLER I. Bir kelimede uzun okunan bir hece olunca bu, o kelimenin hecelerinden kısası (ˬ) ve uzunu (‗) ile işaret edilerek parantez içinde gösterilmiştir. Meselâ âsayiş kelimesinin yanına (‗ ‗ ˬ) konularak bunda ilk iki hecenin uzun okunacağı belli edilmiştir.

II. Yine bunun gibi Türkçenin genel vurgu kuralına göre kelimenin son hecesinde olması gereken vurgu, başka bir hecede bulunuyorsa bu da, vurgulu hece ×) ile

işaret edilerek gösterilmiştir. Meselâ **omurga** kelimesinde vurgu orta hecede kaldığından bu özellik ×˙ şekliyle belirtilmiştir.

III. Bunlardan başka fiilleri eskiden olduğu gibi geçişli (müteaddi) veya geçişsiz (lâzım) diye ayırmaktan hiç bir amelî fayda çıkmadığı düşünülerek, asıl kullanışta önemli olan hangi tümleçleri aldığı hususu gösterilmek yoluna gidilmiştir.

Bunun için fiillerin özne ve nesne alıp almamalarına ve nesnelerinin hangi isim haliyle geldiğine göre yeni bir esas (1) kabul edilerek fiilin -zarf değerinde olanlar dışında- i'li, e'li, den'li, veya le'li tümleçlerden hangilerini aldığı parantez içinde gösterilmiştir.

Meselâ **aktarmak** fiilinin yanındaki (i,den,e) kısaltması bu fiilin -i'li, -den'li ve -e'li olmak üzere üç türlü tümleçle kullanıldığını yani «eşyayı bir yerden bir yere aktarmak» misalinde olduğu gibi onunla meydana getirilen bir cümlenin üç türlü tümleçle tamamlanmış olacağını anlatır. Bunun gibi **bakılmak** fiilinin yanındaki (ösz,e) kısaltması da bunun «bu çocuğa iyi bakıldı» şeklinde öznesiz ve -e'li tümleçle kullanıldığını gösterir.

Bazı fiiller türlü nesnelerle kullanılır. Bu hal ya başta, nesne kısaltmalarının arasına «yahut» anlamına üst üste iki nokta (:) ile, veya -fiillerin değişik nesneli başka anlamları olduğu takdirde- her tarifin başında ayrı kısaltmalarla gösterilmiştir. Meselâ **anlaşmak** kelimesinin yanındaki (nsz:le) işareti bu fiilin ya **onlar anlaştı** şeklinde nesnesiz veya **o, onunla anlaştı** tarzında -le'li nesne ile kullanıldığını gösterir. **Değişmek** fiilinin de **hava değişti** misalinde nesnesiz, **onunla saatlerimizi değiştik** sözünde -le'li ve -i'li, **onu dünyaya değişmem** cümlesinde ise -i'li ve -e'li nesnelerle kullanılması bu fiilin anlam değişikliğinden ileri gelmekle nesne kısaltmaları her anlam tarifinin baş tarafına konmuştur.

IV. Bir de sessizle sona eren ve isim hallerinde sonuna bir sesli geldiği vakit son hecesinin seslisini kaybeden kelimeler gözden uzak tutulmamış ve bu özellikleri işaret edilmiştir. Meselâ **ağız, alın, buut, ufuk, yeis** kelimelerinin «-i» halinde **ağzı, alnı, bu'du, ufku**; ve **ye'si** şekillerine girdikleri **ağız,-ğzı; alın,-lnı; buut,-u'du; ufuk,-fku;** yeis,-e'si tarzında gösterilmekle bunların öteki hallerde de ağza, ağzın, alna, alnın... kılığına girecekleri anlatılmak **istenilmiştir.**

V. Kelimelerin türlü anlamları numaralanmıştır. Böylece tariflerde çok anlamlı kelimeler geçtiği vakit bunlarla hangi anlamın amaçlandığı o kelimenin yanına ufak punto rakamla anlamının numarası yazılarak belli edilmiştir. Meselâ **alıngan** kelimesi şöyle tarif edilmiştir: **Çok ve kolay alınan**². Bu tarifte geçen **alınan** kelimesinin yanındaki 2 rakamı bu sözün alınmak fiilinin ikinci anlamiyle kullanıldığını anlatır.

***

SÖZLÜĞÜN HAZIRLANMASI Türkçe Sözlük çalışmalarına 1939 da başlanmıştı. O sırada rahatsız bulunan Genel Sekreter İbrahim Necmi Dilmen'e vekil olarak Lengüistik Kolbaşısı Maraş Saylavı Hasan Reşit Tankut arkadaşımız, genel olarak ilk plânı hazırlanmış ve Genel Merkez Kurulunca verilen karara göre o zaman Kurumun Lûgat-Filoloji Kolbaşısı olan eski Ordu Saylavı Profesör Ali Canip Yöntem de bu işi üstüne almıştı.

Fakat kısa bir zaman sonra arkadaşımızın, rahatsızlığı yüzünden, bu işe devam imkânı bulamaması üzerine Genel Merkez Kurulu -o sıralarda Yayın Kolbaşısı bulu-

---

(1) Bu esas hakkında, Türk Dili Belleteninde (II. seri, 16 - 17 sayıda) Dr. Mehmet Ali Ağakay'ın Fiillerin Sınıflanması üzerine Bir Deneme„ başlıklı bir yazısı çıkmıştır.

nan- Gaziantep Saylavı Doktor Mehmet Ali Ağakay'ın başlıbaşına bu sözlük işini üstüne almasını kararlaştırdı. Doktor Mehmet Ali Ağakay, işin gereği üzerinde yeniden durarak Sözlük çalışmalarına yeni bir gidiş yolu çizdi.

Çizilen ve içinde yürünülen yolun en belli başlı basamakları şunlardır:

I. SÖZLÜĞE GİRECEK KELİMELERİN KADROSUNU HAZIRLAMA:

a. Sözlüğe alınacak kelimelerin kadrosu çeşitli kaynaklardan derlenerek taslak halinde meydana getirildi.

b. Bu kadro, biri terim, öteki genel dil kelimeleri olmak üzere ikiye ayrıldı.

c. Terimler ilişkin bulundukları bilimlere, genel dil kelimeleri de aralarındaki anlam ilgilerine göre gruplara bölündü.

d. Canlı dilin kelime ve deyim kadrosunun olabildiği kadar tamamlanması için son yirmi otuz yıl içinde çıkan belli başlı edebî eserlerden taranacak olanlar ayrıldı.

II. KELİMELERİN İLKEL İŞLENMESİ:

a. Terimler ayrı ayrı listeler halinde bir ve gereğinde birkaç uzmanca ele alınarak anlamları verildi.

b. Genel dil kelimeleri yazarlarla dil ve edebiyat öğretmenlerinden meydana getirilen Çalışma Bölüklerince işlendi.

c. Ayrılan eserler yetkili kimselerce tarandı.

III. DÜZENLEŞTİRME İŞİ:

a. Uzmanların, Çalışma Bölüklerinin ve tarayıcıların verimleri Lûgat Kolunun Merkez Bölüğünde elden geçirilerek düzenleştirilip tamamlandı.

b. Bu şekilde hazırlanan kelimeler, kontrolculara sunulmak üzere, alfabe sırasına konarak harf harf çoğaltıldı.

IV. KONTROL İŞİ:

Kontrolcuların ileri sürdüğü düşünceler yine Merkez Bölüğünde karşılaştırılıp incelendikten ve gerekli görülen düzeltme, çıkarma veya katmalar yapıldıktan sonra müsveddeler Genel Sekreterliğe sunuldu.

V. İHTİYAT KONTROLÜ:

Genel Sekreter ve Lûgat Kolbaşısı tarafından son bir ihtiyat kontrolu yapıldı.

Bu kadar özen verildiği, dikkat gösterildiği halde, yine, insan hali, gözden kaçmış yanlışlar, sezilememiş eksikler bu Sözlükte kalmışsa, bunun bir ilk deneme olduğunu düşünerek hoş görülmesini bütün okuyanlardan dileriz.

***

Kurum bu işte çalışan ve eserin basılışı tamamlandıktan sonra adları derin bir kıvançla ayrı bir listeye alınacak olan bütün arkadaşlara candan yürekten teşekkürlerini sunar.

Kurum Başkanı ve Maarif Vekili Sayın Hasan Âli Yücel, Kurumun bütün işleri gibi bu Sözlük işine de büyük bir önem vermiş, güçlük dakikalarında yardımımıza koşmuş, bilgi ve anlayışlariyle çok defa zorlukları yenmemizi sağlamıştır. Kendisine beslediğimiz minneti bu vesile ile söylemekten sevinç duyuyoruz.

Bütün bunların üstünde, baş ödevimiz, en büyük, en içten şükran duygularımızı, Kurumumuzun Koruyucu Genel Başkanı, Ulusal Önderimiz, Sevgili Cumhur Reisimiz

İSMET İNÖNÜ

nün Yüce Katına, hem kendimiz, hem bugünün ve yarının öğrenci nesilleri adına, yüceltmektir.

Yeryüzünün ateşten ve kandan korkunç bir tamu içinde kıvrandığı ve ondan doğan darlıklarla sıkıntıların, savaşla barış arasında düğümlenen bilmecelerin, Onun Yüksek Başında çözüldüğü şu çetin çağlarda bile Büyük Önderimiz, dil dâvasını güler gözlerinden ve sever gönüllerinden bir an olsun ıraklaştırmamışlar, bütün çalışmalarımızda dayanağımız, öncümüz, güveneğimiz olmuşlardır.

Bugünün gelecek nesillere armağanı halinde gelişecek ve Türk dilini bilen ve öğrenenler için bir kaynak değeriyle yaşıyacak olan bu Sözlük, bu şükran duygusundan mutlanarak ana kitaplarımız arasında yer alıyor.

T. D. K.

KISALTMALAR

[A.D.]	Ana Dilden Derlemeler
ah.	Ahlâkbilim terimi
Al.	Almancadan
al.	Alay yollu söylenir
an.	Anatomi terimi
Ar.	Arapçadan
ar.	Argo sözü
ark.	Arkeoloji terimi
Arn.	Arnavutçadan
as.	Astronomi terimi
ask.	Askerlik terimi
b.	Bileşik
ba.	Bağlaç
Bak.	Bakınız
bt.	Botanik terimi
by.	Biyoloji terimi
c.	Coğrafya terimi
[C.K.]	Cep Kılavuzu
ç.	Çoğul
ça.	Çağrı
d.	Deyim
[D.D.]	Derleme Dergisi
de.	Denizcilik terimi
(den)	-den'li nesne alan fiil
dl.	Dilbilim terimi
dlg.	Dil bilgisi terimi
e.	Edat
(e)	-e'li nesne alan fiil
ed.	Edebiyat terimi
eğ.	Eğitbilim terimi
es.	Estetik terimi
Fa.	Farsçadan
fel.	Felsefe terimi
fi.	Fizik terimi
Fr	Fransızcadan
ft.	Fizikötesi terimi
fy.	Fizyoloji terimi
g. s.	Güzel sanatlar terimi
h.	Haykırı
hk.	Hekimlik terimi
hkr.	Hakaret yollu söylenir
hlk.	Halk ağzında
i.	İsim
(i)	-i'li nesne alan fiil
İn.	İngilizceden
in.	İnsanbilim terimi
İsl.	İslavcadan
İsp	İspanyolcadan
İt.	İtalyancadan
je.	Jeoloji terimi
kbk.	Kaba konuşmada
kim.	Kimya terimi
Lâ.	Lâtinceden
(le)	-le'li nesne alan fiil
man.	Mantık terimi
mat	Matematik terimi
mec	Mecaz olarak
mü.	Müzik terimi
(nsz)	Nesne almıyan fiil
(ösz)	Özne ve nesne almıyan fiil
(ösz,den)	-den'li nesne alan öznesiz fiil.
(ösz,e)	-e'li nesne alan öznesiz fiil
(ösz,le)	-le'li nesne alan öznesiz fiil
öz.	Özel
[Red.]	Redhouse
Ru.	Rusçadan
ruh.	Ruhbilim terimi
s.	Sıfat
say.	Saygılı konuşmada
sb.	Sesbilim terimi
si.	Siyasal bilgiler terimi
şk.	Şaka yollu
T.	Türkçe
tar.	Tarih terimi
[T.D.]	Tarama Dergisi
tec.	Tecim terimi
tek.	Teknik terimi
tkz.	Teklifsiz konuşmada
top.	Toplumbilim terimi
[T.S.]	Türlü yayınlardan derlenmiş veya Lûgat Kolunca bulunmuş söz
tut.	Tutum terimi
ü.	Ünlem
(yar)	Yardımcı fiil
Yu.	Yunancadan.
zf	Zarf
zm.	Zamir
zo.	Zooloji terimi

İŞARETLER

(.)	Vurgulu veya uzun heceler yanında vurgusuz veya kısa heceleri gösterir.
(...)	Eksiz nesne alan fiil
(:)	Fiil çeşitleri kısaltmaları arasında «veya» anlamına.
(,)	Fiil çeşitleri kısaltmaları arasında «ve» anlamına.
(-)	Uzun okunan heceyi gösterir.
(×)	Vurgulu heceyi gösterir (Vurgusu son hecede olan kelimelere işaret konmamıştır).
*	Kelimenin Türkçe veya Türk kökünden olmadığını gösterir.

A

a A, 1. Türk alfabesinin ilk harfi; sesbilim bakımından, düz seslilerden kalınların genişini gösterir. **2.** Sınıflamalarda ve sıralamalarda maddeler harfle gösterildiği vakit ilk maddenin başına getirilir. *A vitamini. A kursu.* **3.** *mü.* Nota işaretlerinin harflerle gösterildiği usulde «la» sesini gösterir.

A *kim.* Argon cisminin simgesi.

a e. **1.** Sessizlerle biten fiilden veya koşaçtan sonra gelerek bunların anlamını berkitir. *Olur a! Söyledik a! Bu, ondan iyi değil a!* **2.** Dilek-şart kipinin ikinci şahıslarından sonra geldiğinde fiili berkiterek buyruk derecesinde teşvik anlatır. Bu halde ince heceli fiillerde, o da incelir. *Okusan a! Gelseniz e!*

a ça. İsimden önce gelerek sitem veya paylama anlatır. *A çocuk, niçin öyle şeyler düşünürsün? A mübarek, bunu düşünmedin mi?*

a ü. (-) Beğenme, şaşma, öfkelenme gibi türlü duygular anlatır. *A..! Ne güzel! A..! Sen burada mıydın? A..! Sen artık çok oluyorsun.* Şaşmada, uzatılmaksızın, iki üç kere tekrar edilebilir. *A a a! Bunu ben mi yaptım?*

aah e. kbk. Hayır, olmaz.

aba Ar. i. **1.** En çoğu ev tezgâhlarında dokunan, kaba ve dayanıklı, yünlü kumaş. **2.** Bu kumaştan yapılmış yakasız ve uzun üstlük. **Aba altından değnek göstermek,** yumuşak görünmekle beraber dolayısiyle tehdidetmek. **Abayı yakmak,** ar. gönül kaptırmak.

abacı s. Aba veya abadan giyecek yapan veya satan.

abadi Fa. i. (---) Yarı mat, kalınca ve açık saman renginde bir kâğıt çeşidi. Abadi, en çok, yaldız ve ebru işlerinde kullanılır.

abajur Fr. i. Aydınlığı bir yere toplamak ve gözleri ışıktan korumak için kullanılan lamba siperi.

abalı s. **1.** Abası olan, aba giymiş. **2.** mec. Zayıf, himayesiz veya kendi halinde olduğu için her vakit ezici muamelelere uğrıyan kimse anlamiyle «Vur abalıya!» deyiminde geçer. Bu deyim böyle bir hal karşısında ünlem olarak kullanılır.

abamak (i) [T.D.] Bir şeyi kabul etmiyerek geri çevirmek, •reddetmek. *Bir ricayı abamak. Şahitleri abamak.*

abandırmak (i,e) Abanmak işini yaptırmak.

abanlamak (i) [D.D.] Uzun adımlarla yeri ölçmek.

abanmak (e) **1.** Eğilerek yaslanmak, bir şeyin üzerine kapanmak, çullanmak. **2.** ar. Birisine yük olup geçinmeye bakmak.

abanoz i. Abanozgillerin ağır, sert ve siyah renkli tahtası ve bundan yapılan (şey). **Abanoz gibi, 1)** simsiyah. *Abanoz gibi saçı var.* **2)** pek sert. **Abanoz kesilmek,** sertleşip dayanıklılığı pek çok artmak.

abanozgiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, sıcak memleketlerde yetişen, kerestesine «abanoz» denilen bir bitki familyası.

abartılmak (nsz) Abartmak işine konu olmak.

abartmak (i) [T.D.] Bir şeyin her hangi bir halini veya bütün hallerini olduğundan artık bir derecede göstermek, •mübalâğa etmek.

abaşo i. (·×·) *de.* Yelken gemisinin direklerinden her birinde çift olan gabya veya babafingo çubuklarının üstte bulunanı. *Abaşo gabya altabaşo babafingonun altında bulunur.*

Abdal i. **1.** Afganistan taraflarında bulunan bir Türk topluluğu ve bu topluluktan olan kimse. **2.** Anadolu'da göçebe bir halkın adı. **3.** Eskiden bazı dervişlere verilen unvan.

abdülleziz Ar. i. Akdeniz bölgesinde ve Afrika'da yetişen bir ağacın verdiği, dut kurusu şekil ve büyüklüğünde, yağlı ve tatlıca yemiş.

abe ça. tkz. Dikkati çekmek için kullanılır. *Abe çocuk, sen neler söylüyorsun!*

aberasyon Fr. i. Sapınç.

abes Ar. s. Faydasız, boş, saçma (iş). **Abesle uğraşmak,** boş şeylerle vakit geçirmek.

abıhayat Fa. i. (-...) Bengisu. **Abıhayat içmiş,** çok yaşamış, bir türlü ihtiyarlamıyan.

abık s. [D.D.] Erkeklik bezleri gizli kalmış olan.

abıru Fa. i. (--) Yüzsuyu.

âbide Ar. i. (-..) Anıt.

abis Yu. i. *c.* Dokuz bin metreyi geçen deniz derinliği.

abisel Yu. T. s. *c.* **1.** Derinliği dokuz bin metreyi geçen. **2.** Abisle ilgili.

abla i. **1.** Büyük kız kardeş. **2.** Kendisine büyük kız kardeş gibi saygı gösterilen kız veya kadın.

ablak s. Değirmi, yayvan ve dolgun (yüz).

abli İt. i. Yelkenin serbest ucuna bağlı olup daha çok elle tutulan ve yelkenin idaresine yarıyan ip. **Abliyi kaçırmak, abliyi bırakmak**, şaşırmak, itidalini kaybetmek.

abluka İt. i. (·×·) Bir karaya, deniz yollarını tutarak, girip çıkmayı kesmek. *Abluka etmek. Ablukaya almak. Ablukayı yarmak. Ablukayı kaldırmak.*

abone Fr. i. Peşin para ile belli bir zaman için müşteri olan veya olma. *Bu derginin aboneleri çoktur. Abone defteri. Abone bedeli.*

aborda İt. i. (·×·) Deniz teknesinin başka bir tekneye, iskeleye veya rıhtıma, yanını vererek yanaşması. *Gemi rıhtıma aborda etmişti.*

abra i. [D.D.] Teraziyi ayarlamak için hafif gelen tarafa konan ağırlık.

abramak (i) [D.D.] Yönetmek, °idare etmek. *Gemiyi abramak. İşleri abramak.*

abraş Ar. s. (Hayvanlarda) Alaca benekli; (bitki yapraklarında) klorofil azlığından dolayı açık renkte lekeleri olan.

abraz s. Doğuştan kısır.

abstre Fr. s. Soyut, °mücerret. **Abstre sayı**, Bak. sayı.

abuk sabuk s. Akla, mantığa uygun olmıyan, düşünmeksizin söylenen, saçma sapan (söz, lâkırdı). *Abuk sabuk konuşmak.*

abuli Yu. i. Bak. İrade yitimi.

abullabut s. Hantal, kaba ve anlayışsız (kimse).

abur cubur i. **1.** Sıra, tat, fayda gözetilmeksizin rasgele yenen şeyler. **2.** s. Sırasız, münasebetsiz ve karmakarışık. *Abur cubur yemekler.*

abus Ar. s. (·-) **1.** Çatık suratlı, somurtkan, ekşi suratlı, suratı asık (kişi). **2.** Somurtkan (çehre).

acaba Ar. e. (×··) Merak, kararsızlık veya şüphe anlatır. *Acaba kim geldi? Acaba gitsem mi? Acaba gelmiyecek mi?*

acar s. **1.** Açıkgöz ve becerikli. **2.** Gözüpek. **3.** İriyarı ve güclü kuvvetli. **4.** [D.D.] Yeni. *«Eskisi olmıyanın acarı olmaz».*

acayip Ar. s. **1.** Sağduyuya, göreneğe aykırı olan. *Acayip kıyafet.* **2.** Şaşılacak. *Acayip bir hayvan.* **3.** ü. (×··) Şaşma anlatır. *Öyle dedi ha? Acayip!*

accelerando İt. zf. (···×·) *mü.* Hareketin gittikçe hızlandırılacağını anlatır.

acele Ar. i. **1.** Çabuk davranma, evme, evedi. *Bu iş biraz acele ister.* **2.** Çabuk davranma zoru. *Acelesi vardı, bekliyemedi. Acelesinden çantasını almadan gitti.* **3.** s. Acele yapılması gereken, evgin. *Acele işim vardı, bekliyemedim.* **4.** Telâş veya sabırsızlıkla yapılan. *«Acele işe şeytan karışır».* **Acele etmek, 1)** çabuk davranmak, **2)** telâş etmek, sabırsızlanmak. **Aceleye gelmek**, dar vakte gelmek, acele ile yapılmak. **Aceleye getirmek**, aceleden faydalanarak aldatmak. *Satıcı aceleye getirerek elmanın çürüklerini vermiş.*

aceleci Ar. T. s. Daima acele ile iş gören, telâşçı, sabırsız, evecen.

Acem Ar. i. Eskiden İranlılara verilen ad.

acem Ar. i. Alaturka müzikte «mi» notasına yakın bir perde.

acemaşiran Ar. i. Alaturka müzikte bir makam.

acembuselik Ar. Fa. T. i. Alaturka müzikte bir makam.

acemi Ar. s. Bir işe yeni girmiş, eli yatmamış, tecrübesiz. *Ben bu işin acemisiyim.* **Acemi çaylak**, birinin beceriksizliğini şaka yollu anlatmak için kullanılır. **Acemi oğlan**, *tar.* henüz yetişmemiş yeniçeri eri.

acemilik Ar. T. i. Acemi olma hali, aceminin çekingenlik ve ürkekliği, acemice hareket.

acemkürdi Ar. Fa. i. Alaturka müzikte bir makam.

acenta İt. i. (·×·) **1.** Bir ticaret kurumunun şubelerindeki başmemur veya mümessil. **2.** Bu memurun çalışma yeri.

acep Ar. e. Acaba.

acı s. **1.** Tadım duyumumuzda kinin gibi hoşa gitmez ve dayanılmaz, veya biber gibi, yakıcı ve çok kere hoşlanılan bir etki yapan. **2.** mec. Keskin, hoşa gitmiyen. *Acı soğuk. Acı çığlık.* **3.** İncitici, dokunaklı, üzücü. *«Acı sözler tatlı canımdan usandırdı beni* - Fuzuli». *«Acı şeyler, Halûk, fakat gerçek* - Tevfik Fikret». **Acı su**, tuzluca kuyu veya pınar suyu. *Acı su, sabunu köpürtmez.*

acı i. **1.** Dışardan gelen bir etki ile dış uzuvlarda, birdenbire duyulan ve o etkinin kalkmasiyle kaybolan keskin rahatsızlık. *Acı duyurmadan diş çekmek.* **2.** mec. Elimizdekini alan veya umutlarımızı yok eden olaylardan duyduğumuz ruh tedirginliği. *Çocuğunun acısına dayanamadı.* **Acı görmüş**, felâketler geçirmiş. **Acısını çekmek**, yapılan bir tedbirsizliğin cezasına uğramak. **Acısını çıkarmak, 1)** zarar ve ziyandan meydana gelen eksikliği

sonradan tamamlamak, 2) öc almak. **Acı yitimi**, *hk.* acı duyarlığının yok olması.
acıağaç b. i. Sıcak *memleketlerden gelen ve ilâç olarak kullanılan tadı acı ağaç.
acıhıyar b. i. Kabakgillerden, ceviz iriliğindeki yemişleri, dokunulunca çatlıyarak tohumlarını fırlatan yabani bir bitki.
acık i. Acınacak hal.
acıkılmak (ösz) Aç hale gelinmek. *Bu saatte acıkılır mı ?*
acıklanmak (nsz) Acıklı veya yaslı hale gelmek.
acıklı s. **1.** Acındıracak, acı verecek nitelikte olan. *Acıklı haber. Acıklı hikâye.* **2.** Acı görmüş, yaslı. *Kadıncağız acıklıdır.*
acıklılık i. Acıklı olma hali.
acıkmak (nsz) Aç hale gelmek, açlık duymak.
acıksınmak (e) [T.D.] Üzülmek, *müteessir olmak.
acıktırmak (i) Acıkmasına sebep olmak, açlık vermek.
acılanmak, acılaşmak (nsz) Acı hale gelmek. *Ağzım acılandı. Biberi fazla geldi, yemek acılandı. Yağ acılaştı.*
acılı s. Acıklı².
acılık i. Acı olanın hali.
acıma i. **1.** Acımak eylemi. **2.** Acımak²³ anıklığı, *merhamet.
acımak (nsz) **1.** Acısı olmak. *Dokunma, kolum acıyor.* **2.** (e) Başkasının zavallılığından veya felâketinden dolayı acı duymak. *Bu felâketin kurbanlarına çok acıdım.* **3.** (e) Başkasının uğrıyacağı veya uğramakta bulunduğu üzücü halin önüne geçmek arzusunu duymak, acırganmak, *merhamet etmek. *Çoluğuna çocuğuna acıdım da mahkemeye vermedim.* **4.** (e) Bir şeyi vermeğe kıyamamak veya verdiğine pişman olmak. *İnsan sıhhati için paraya acımamalı.* **5.** (nsz) Acılaşmak. *Yağ acıdı.*
acımtırak s. Az acı olan, acıyı andıran, acıca.
acınaklı s. Acındırır halde olan, *suzişli. *Acınaklı sözler.*
acındırmak (i, e) Başkasının acımasına yol açmak. *İnsanı kendine acındıracak sözler söyledi.*
acınmak (ösz,e) **1.** Her hangi biri acımak. *Zavallının haline acınır. Hayırlı bir iş için verilen paraya acınmaz.* **2.** (e) Başkasının hesabına üzülmek, *teessüf etmek. *İki arkadaşın bozuşmasına çok acındım.*
acırak s. Acımtırak
acırga i. Yaban turpu.
acırganmak (e) [T.D.] Acımak³, *merhamet etmek.
acışmak (nsz) [D.D.] **1.** Acı duymak, *muztarip olmak. **2.** (nsz: le) Birbirine acımak.
acıtmak (i) Acı¹ vermek. *Kolumu acıttınız.*
acibe Ar. i. (.--) Alışılmamış acayip şey.
âcil Ar. s. (-.) **1.** Gecikemez, geciktirilemez. **2.** Tezelden. *Âcil tedbirler almak.*
acip Ar. s. (.-) Tuhaf, garip.
aciz, -czi Ar. i. **1.** Eksinlik, gücsüzlük. **2.** Ticarette bir tüccar veya bir müessesenin borçlarını ödiyememesi hali.
âciz Ar. s. (-.) Eksin, gücsüz. **Aciz kalmak,** bir işle bir müddet uğraştıktan sonra kendi eksinliğini anlamak. *Bu adamlara meram anlatmaktan âciz kaldım.* **Âcizleri,** eskiden tevazu maksadiyle «ben» zamiri yerine kullanılırdı.
âcizane Ar. Fa. zf. (-.-.) Âcizlere yakışacak şekilde (Eskiden nezaket gereği olarak, söz söyliyen kimse kendi işlediklerini bu kelime ile vasıflandırırdı).
acul Ar. s. (.-) Aceleci, evecen.
acun i. *as.* Kaosa karşıt olarak düzgün ve uyumlu diye alınan evren, *kosmos.
acunsal s. *as.* Acunla ilgili olan, *kevnî.
acur i. **1.** Kabakgillerden iri, rengi açık ve üstü hafif oluklu ve bazan tüylüce bir çeşit hıyar. **2.** Fr. Ajur. Bak. Antika³.
acurlu s. Ajurlu.
acuze Ar. i. (.-.) Huysuz ve suratsız kocakarı.
acyo İt. i. (×.) **1.** Her hangi bir paranın gerçek değeriyle sürüm değeri, veya bir ticaret senedinin üzerinde yazılı miktar ile iskontodan sonraki tutarı arasındaki fark. **2.** Bir ticaret senedinin yenilenmesinde alınan komisyon.
acyocu s. (×..) Borsada veya piyasada tahvil veya hisse senetlerinin değerlerini düşürmek için entrikalar çeviren (kimse).
aç s. **1.** Karnını doyurmamış olan. «*Aç ne yemez, tok ne demez* - Divanü Lügat-it-Türk». **2.** Yiyecek bulamıyan, yoksul. *Memlekette aç kalmadı.* **3.** Gözü doymaz. *Ne aç adam!* **4.** İstekli, hevesli. *Halkın bilgiye aç olduğu...* **Acından ölmek,** çok acıkmak. **Aç acına** yemesi gerekirken hiç bir şey yemeden. *Çocuk acelesinden aç acına gitti.* **Aç bırakmak,** yiyecek vermemek veya karnını doyurmasına engel olmak. **Aç biilâç,** devamlı olarak aç ve bakımsız. *Babaları öldü, zavallı çocuklar aç biilâç kaldılar.* **Aç doyurmak,** fakir doyurmak. **Aç kalmak, 1)** karnını doyurmamak, **2)** yoksulluğa düşmek. **Aç karnına,** mide boşken. *Bu ilâç aç karnına içilir.*
açalya i. (.×.) Fundagillerden, türlü renkte, kokusuz fakat pek güzel çiçekleri olan bir bitki.

açan i. *an.* Oynak kemikleri arasındaki açıları genişletmeğe yarıyan kaslara verilen genel ad, büken karşıdı, •bâsıta.

açar i. **1.** Anahtar. **2.** [D.D.] İştahı açmak için yenilen veya içilen şey, •aperitif.

açgözlü b. s. Maldan ve yiyecekten yana doymak bilmiyen, •tamahkâr.

açgözlülük b. i. Açgözlü olanın hali veya açgözlüye yakışacak hareket, •tamah, •tamahkârlık.

açı i. *mat.* Bir noktadan çıkan iki yarım doğru arasındaki açıklık. O noktaya «açının tepesi» ve iki yarım doğruya «açının kenarları» denir. Bir «açının büyüklüğü» yalnız iki kenarı arasındaki açıklığa bağlıdır. **Açı uzaklığı,** Bak. uzaklık. **Bütünler açı,** bir açıyı, iki dik açı değerine çıkaran açı. *Toplamı, iki dik açıya eşit olan iki açı, birbirinin bütünleridir.* **Dar açı,** bir dik açıdan daha kapalı olan açı. **Dış ters açılar,** iki paralel doğruyu kesen üçüncü bir doğrunun iki tarafında ve parallellerin dışında (içinde olduğu gibi) altlı üstlü, dört açı meydana gelir; bunlardan üst sağ ile alt sol ve üst sol ile alt sağ açılar ikişer dış ters açı durumundadırlar. **Dik açı,** birbirini kesen iki doğrunun meydana getirdiği açılar eşit olduklarında, bu açıların her biri. *Bütün dik açılar birbirine eşittir.* **Geniş açı,** bir dik açıdan daha açık olan açı. **İç ters açılar,** iki paralel doğruyu kesen üçüncü bir doğrunun iki tarafında ve parallellerin içinde (dışında olduğu gibi) altlı üstlü, dört açı meydana gelir; bunlardan üst sağ ile alt sol ve üst sol ile alt sağ açılar ikişer iç ters açı durumundadırlar. **Komşu açı,** tepeleri ve birer kenarları ortak olan iki açıdan her biri. **Sınır açı,** bir saydam cismin yüzüne teğet olarak gelen ışının kırılma açısı. **Tümler açı,** bir dar açıyı dik açı değerine çıkaran açı. **Yöndeş açılar,** açıortayları paralel olan açılar.

açık i. **1.** Kapalı olmıyan yer. *Açıkta bırakma, kedi kapar.* **2.** Hesap sonunda meydana çıkan para veya mal eksikliği. *Bütçe açığı.* **3.** Boş memuriyet. *Açıklara kimse alınmıyacak.* **4.** Denizin kıyıya uzakça yeri (Bu anlamda, daha çok, kelimenin çoğul şekli kullanılır). *Marmara açıklarında. Bakırköy açıklarında.* **5.** Bir yerin biraz uzağı. *Tren yolu şehrin açığından geçecek.* **6.** s. Açılmış bulunan. *Açık pencere.* **7.** İşlemekte olan. *Açık dükkân.* **8.** Geniş. *Açık meydan.* **9.** Örtüsüz, çıplak. *Başı açık. Göğsü açık.* **10.** Aralığı çok. *Açık adımlar. Açık kaş.* **11.** Kolay anlaşılır, •vazıh. *Açık söz. Açık ibare.* **12.** Rengi koyu olmıyan. *Açık mavi. Açık pembe.* **13.** Tahkim edilmemiş. *Açık liman. Açık şehir.* **14.** Sevişme ve oynaşma sahnelerini gıcıklayıcı bir yolda anlatan (kitap, resim veya sinema gibi şeyler). **15.** Gizli olmıyan. *Bu adamın her işi açıktır.* **16.** Alacak olanın ad yeri boş bırakılmış. *Açık bono. Açık senet.* **Açığa çıkarılmak, açığa çıkmak,** hizmet ve memurluğundan çıkarılmak. **Açığa çıkmak,** belli olmak. **Açığa vermek,** belli etmek, meydana çıkarmak. **Açığa vurmak, 1)** belli olmak, **2)** meydana çıkarmak. **Açığı çıkmak,** birinin muhafazasına memur bulunduğu paranın veya malın eksik olduğu meydana çıkmak. **Açık artırma,** bütün alıcılar hazır bulunarak yapılan karşılıklı artırma. **Açık bir hava,** bulutsuz bir hava. **Açık deniz,** denizin kara sularından dışarıda kalan kısmı, engin. **Açık eksiltme,** bütün ilgililer hazır bulunarak yapılan karşılıklı eksiltme. **Açık fikirli,** olayları iyi anlayıp gereği gibi karşılıyabilen. **Açık hava,** bina dışı ve etrafı açık yer. **Açık kapı,** bütün veya belli devletlerin bir memleket veya bölgede serbestçe hareket edebilmeleri. **Açık kapı bırakmak,** gereğine göre harekette bulunabilmek için imkân bırakmak. **Açıklar livası,** al. iş güç bulamıyan. **Açık mektup,** yazıldığı kimseye doğrudan doğruya gönderilmeyip yayın vasıtalarından birine koydurulan mektup. **Açık memuriyet,** memuru tayin edilmemiş olan memuriyet. **Açık ordugâh,** kırda kurulan ordugâh. **Açık rey,** rey sahibinin ismini ve konuşulan mesele hakkındaki kanaatini belli edecek surette verilen rey. **Açık saçık,** göreneğe aykırı derecede çıplak, yarı örtülü yarı çıplak. **Açık saçık konuşmak,** açık[14] konuşmak. **Açık söylemek,** anlaşılmaz nokta bırakmadan veya çekinmeden söylemek. **Açıkta bırakmak,** iş ve hizmet vermemek veya yersiz yurtsuz bırakmak. **Açıkta kalmak,** iş ve hizmet bulamamak veya yersiz yurtsuz kalmak. **Açıktan,** alışılandan ayrı şekilde veya emeksiz olarak. *Açıktan para kazanmak.* **Açıktan açığa,** gizli olmıyarak, göz göre göre. **Açıkta olmak,** belli başlı işi olmamak. **Açık vermek, 1)** masraf gelirden artık olmak, **2)** açığı[2] çıkmak. **Açık yürekle konuşmak,** özü sözü bir olarak konuşmak.

açıkça zf. (•×•) Gizli bir yeri kalmaksızın, kolay anlaşılır bir şekilde. *Fikrinizi açıkça söyleyin.* **Açıkçası,** en anlaşılır şekli, gizli kapaklı olmıyan şekli.

açıkgöz b. s. Uyanık davranıp aldanmıyan, işini iyi yürütmesini bilen.

açıkgözlük i. **1.** Açıkgöz olanın hali. **2.** Kurnazlık.

açıklamak (i) Bir meseleyi, esaslı noktalarını belirtmek suretiyle anlatmak, •izah etmek, •tavzih etmek.

açıklık i. **1.** Açık olanın hali. *Meydanın açıklığı* (= genişliği). *Göğüs bağır açıklığı* (= çıplaklığı). *Adımlardaki açıklık* (= aralık). *İbarenin açıklığı* (= kolay anlaşılır olması). *Rengin açıklığı* (= koyu olmaması). **2.** Boş ve genişçe yer, meydan. **3.** Bir yerin uzaklara kadar bakılabilecek ve bakanın içinde ferahlık uyandırabilecek halde bulunması. *Kırlardaki açıklık insanın kafasını dinlendirir.* **4.** *as.* Bir yerin çeküliyle bir yıldız arasından geçen düzlemle yine o yerin meridyen düzlemi arasında meydana gelen açı, ki güneyden başlayıp batıya doğru yöneltilerek sıfırdan 360 dereceye kadar ölçülür.

açıktohumlular ç. b. i. *bt.* Çiçekli bitkilerin ayrıldığı iki büyük şubeden biri olup bunda tohumlar açık olarak yaprak üzerinde bulunur.

açılım i. *as.* Bir yıldızla gök ekvatoru arasındaki uzaklık, ki kuzeye doğru pozitif, güneye doğru negatif işareti verilerek ölçülür. *Bir yılda güneşin açılımı — 23 derece 27 dakikadan + 23 derece 27 dakikaya kadar değişir.*

açılış i. Bir yapının kullanılmağa veya her hangi bir kuruluşun işlemeğe başlaması. **Açılış töreni,** açılışı mutlamak için yapılan toplantı, •resmi küşat.

açılmak (nsz) **1.** Açmak işine konu olmak. *Şişe açıldı. Kapı açıldı. Meydan açıldı. Beyaz badana vurulunca oda açıldı.* **2.** Kendine gelmek, biraz iyileşmek, ferahlamak. *Ateşi düşünce hasta açıldı.* **3.** Uzaklaşmak. *Gemi epey açıldı.* **4.** Sıkılmayı, cesaretsizliği bırakmak. *Konferansçı gittikçe açıldı.* **5.** (Okul, tiyatro, yol gibi genel yerler) Yeniden işe başlamak. *Okullar bu sene erken açıldı.* **6.** Bir şeyin üzerindeki kir, pas temizlenip yüzü meydana çıkmak. **7.** İşini gereğinden veya götürebileceğinden fazla derecede geniş tutmak. *Fazla açıldığı için iflâs etti.* **8.** (e) Saklıyageldiği şeyleri söylemek. *Arkadaşım bugün bana açıldı, bütün meseleyi anlattı.* **9.** (e) (Pencere, kapı gibi şeyler hakkında) Geçit vermek. *Bu kapı bahçeye açılıyor.*

açımlamak (i) [T. S.] Bir sorumu veya konuyu ele alıp en ince noktalarına kadar gözden geçirerek anlatmak, •teşrih etmek.

açın i. [C.K.] **1.** Açınlamak eylemi, açınlama, •keşfetme. **2.** Açınlanan şey, •keşif.

açındırma i. **1.** Açındırmak eylemi. **2.** *mat.* Bir yüzeyin, bir düzlem üzerine açılıp serilmiş şekli.

açındırmak (i) **1.** Açınmasını sağlamak. **2.** *mat.* Bir yüzeyi, bir düzlem üzerine sermek. *Konileri açındırabiliriz, fakat küreyi açındıramayız.*

açınım i. **1.** Açınmak eylemi. **2.** *mat.* Bir yüzeyin, bir düzlem üzerine serilmesi.

açınlamak (i) [C. K.] Var olduğu bilinmiyen bir şeyi bulup meydana çıkarmak. •keşfetmek.

açınmak (nsz) *by.* Her hangi bir şey (hücre, örgüt, hastalık), içindeki kabiliyetler uyanarak, son ereğine varmak, gelişmek, •inkişaf etmek.

açınsamak (i) [T.S.] Bir yerin özelliklerini meydana çıkarmak üzere araştırma ve inceleme yapmak, •istikşaf etmek.

açıortay b. i. *mat.* Bir açıyı iki komşu ve eşit açıya ayıran yarım doğru. **Açıortay düzlemi,** Bak. düzlem.

açısal s. Açı ile ilgili, açıya değgin.

açkı i. **1.** Eşyayı, ışığı aksettirecek derecede parlatmak için kullanılan, sürülen madde, •cilâ. **2.** Böyle bir madde ile verilen parlaklık. *Bu mobilyenin açkısı hiç olmadı.* **3.** Demircilikte delik büyütmekte kullanılan alet. **4.** Anahtar ve her türlü açma aleti.

açkıcı s. Eşyaya açkı veren (kimse).

açkılamak (i) Açkı ile parlatmak.

açkılı s. Açkısı olan, açkılanmış, parlatılmış.

açlık i. **1.** Aç olma hali. **2.** Kıtlık. **3.** Yoksulluk. **Açlık grevi,** hakkında yapılan bir haksızlığı protesto makamında bir kimsenin kendi kendisini aç bırakması. **Açlıktan nefesi kokmak,** yoksulluk içinde bulunmak.

açma i. **1.** Açmak eylemi. **2.** Yoz iken üstündeki bitkiler sökülüp, toprağı kazılarak tarıma elverişli hale sokulmuş arazi. *Orman açması. Fundalık açması. Bozkır açması.* **3.** Girecek veya çıkacak yer, •menfez.

açmak (i) **1.** Kapalı bulunan bir şeyi bu durumdan kurtarmak, bir şeyin içerisi ile dışarısı arasında münasebet kurmak. *Şişeyi açmak. Sandığı açmak. Kitabı açmak.* **2.** Bir bütünün bu işe yarıyan kısımlarını bu maksatla kullanmak. *Kapıyı açmak. Pencereyi açmak. Kutunun kapağını açmak.* **3.** Oyarak meydana getirmek. *Delik açmak. Kuyu açmak.* **4.** Genişletmek. *Meydanı açmak. Aralığı açmak.* **5.** Örtüsünü kaldırmak. *Başını açmak.* **6.** Parlaklık veya ferahlık vermek. *Lambayı açmak. Bu renk seni açmıyor. Bu ayna odayı açtı.* **7.** Kamu için bir kuruluş yapmak. *Mektep açmak. Lokanta açmak.* **8.** Açılış törenini yapmak. *Yeni yolu vali açacak.* **9.** Anlatmağa girişmek. *Söz açmak. Bahis açmak.*

10. Çalışmağa başlatmak. *Radyoyu açmak. Elektriği açmak.* **11.** Savaşla almak. *«İstanbulu aç gülzar yap.»* **12.** Meydana gelmesine sebep olmak. *İş açmak. İştah açmak.* **13.** Kullanılır hale getirmek. *Kalem açmak. Tarla açmak.* **14.** (nsz) Meydana çıkmak. *Güneş açtı. Çiçekler açtı.* **15.** (i,e) Emniyet edip söylemek. *Sırrını bana açtı. Meseleyi kimseye açmayınız!*

açmalık i. Kir çıkarmak, iyi temizlemek için kullanılan her türlü madde.

açmaz i. **1.** Dama ve satranç oyunlarında karşı taraf için içinden çıkılması zor durum. **2.** Genel olarak içinden zor çıkılır durum. **3.** Karşısındakine bir nükte veya tekerleme yapmak vesilesini veren söz.

açmazlık i. **1.** Açmaz olma hali. **2.** Ağzıpek olanın hali, °ketumiyet.

açtırmak (i,e : i) Açmak işini başkasına yaptırmak.

ad i. **1.** Bir kimseyi, bir şeyi anlatmağa, hatıra getirmeğe yarıyan kelime, °isim. *Çocuk, kedi, ağaç, düşünce, iyilik, Ahmet, Ertuğrul birer addır.* **2.** Her kes tarafından tanınmış veya işitilmiş olma hali, °şöhret. *«Hem Rum dolu adiyle, hem Şam* - Fuzuli». **Adı batası,** «yok olası» anlamına bir ilenme, ki en çoğu bazı ağır hastalıkların adını ağza almamak için kullanılır. *Ahmet de adı batasıya tutuldu.* **Adı batmak,** unutulmak. **Adı belirsiz,** şöhreti olmıyan. **Adı bile okunmamak,** hiç önem verilmemek. **Adı bozulmak,** itibardan düşmek. **Adı çıkmak,** iyi veya kötü bir şöhret kazanmak. **Adı kalmak,** öldükten sonra adı dillerde dolaşmak. **Adını anmak,** birisinden bahsetmek. **Adını anmamak,** birisinden hiç bahsetmemek. **Adını bağışlamak,** hlk. say. adını söylemek. *Adınızı bağışlar mısınız?* **Adını koymak,** hlk. karşılığını veya fiatini kararlaştırmak. **Adını vermek, 1)** birini haber vermek, **2)** biri tarafından salık verildiğini söylemek. *Benim adımı ver, o senin işini yapar.* **Adı sanı,** isim ve şöhreti. **Adı var,** vücudu olmayıp ancak hayalde yaşıyan. *«Âşıkı sadık benim, Mecnunun ancak adı var* - Fuzuli». **Ad koymak (veya vermek)** adı yokken ad sahibi etmek. *Çocuğa ne ad koydunuz?* **Ad takmak,** hoşa gitmiyen bir lâkap takmak.

ad,-ddi Ar. i. Bu kelime dilimizde «etmek» ve «olunmak» yardımcı fiilleriyle «addetmek» ve «addolunmak» şeklinde kullanılır. Bu kelimelere bakınız.

ada i. **1.** Her yanı su ile çevrilmiş kara parçası. **2.** Çevresini yolların sınırlamış olduğu arsa veya böyle bir arsadaki yapıların topu. **Ada balığı,** Bak. balık.

âdabımuaşeret,-ti Ar. b. i. (‒‒‒‒‒‒‒) Topluluk töresi, yaşayış bilgisi.

adacık i. Küçük ada.

adaçayı,-nı b. i. Ballıbabagillerden, memleketimizde çokça yetişen, tüylü ve beyazımtırak olan yaprakları haşlanıp çay gibi içilen kokulu bir bitki.

adagio İt. zf. (.×..) mü. **1.** Yavaş, ağır, vakarla. **2.** i. Ağır ve yavaş beste.

adak i. Adamak[2] eylemi veya adanılan[2] şey.

adale Ar. i. Kas.

adalet,-ti Ar. i. (.‒.) Tüze. Her kesin kanunca tanınmış olan hakkını vermek, bu hakka ilişmemek eylemi veya prensipi. *Bu işte adalet yok. Adalet bunu mu icabettirir?* **2.** Adaleti tatbik eden devlet teşkilâtı. *Suçlular adaletin pençesinden kurtulamazlar.* **3.** Hakkaniyet. *Adaletten şaşmamak her kese borçtur.*

adaletli Ar. T. s. (.‒..) Adalete uygun veya adaleti olan.

adaletsiz Ar. T. s. (.‒..) Adalete uygun olmıyan veya adaleti olmıyan. *Adaletsiz karar. Adaletsiz hâkim.*

adaletsizlik Ar. T. i. (.‒...) Adalete aykırı hareket. *Bu işte adaletsizlik var.*

adalı s. **1.** Ada ahalisinden olan. **2.** Ege adaları ahalisinden olan.

adali Ar. s. (.‒.) Kasıl.

adam i. **1.** İnsan. *Adam adama lâzım olur.* **2.** Erkek kişi. *Şu kasketli adam kim?* **3.** İyi yetişmiş, değer sahibi. *Bu okul şimdiye kadar çok adam yetiştirdi. O da kendini adam oldum sanıyor!* **4.** Birinin hizmet ve maiyetinde bulunan. *Sen kimin adamısın?* **5.** Birinin tarafını tutan. *Karşı tarafın adamları çoktur.* **6.** Kayırıcı. *Falanca benim adamımdır, hiç bir ricamı kırmaz.* **7.** İyi huylu, insaniyetli. *Arkadaşın adammış ki seni yalnız bırakmadı.* **8.** (Belirsiz zamir) Her kes, kim olursa olsun. *Adamın kalkıp gideceği geliyor. Adamı kukla gibi oynatır. Adam başına bir ekmek.* **Adama dönmek,** düzelmek. **Adam beğenmemek,** her kesi değimsiz ve değersiz görmek. **Adamdan saymak,** adam yerine koymak, insan değeri vermek. *Onların adam sayıldığı devir çoktan geçti.* **Adam etmek,** iyi yetiştirmek, iyi bir hale koymak. *Yeni öğretmen, çocukları adam edeceğe benziyor. Bahçıvan ağaçları adam etti.* **Adam evlâdı,** iyi terbiye görmüş ve iyi ayleden olan. **Adam gibi,** terbiye dairesinde, uslu akıllı. **Adamına göre,** her kesin değerine veya hatırına göre. **Adam sarrafı,** her kesin karakterini çabuk anlıyan kimse. **Adam! veya Adam sen de!** Bir işin mühimsenmediği

anlatılmak maksadiyle söylenir. *Adam sen de! Başka üzülecek şey bulamadın mı?*

adamak (i,e) **1.** Birisine bir şey vermeği veya yapmağı üstüne aldığını ifade etmek, •vadetmek. *«Adamakla mal tükenmez, Hak saklasın vermekten».* **2.** Hurafelere inananlar, dileklerinin yerine gelmesine yardımı dokunsun diye kutsal saydıkları ruhlara, kurban kesme, mum yakma, Kuran okuma gibi bir şey vadetmek, •nezretmek.

adamakıllı b. s. İyi, bol, gereği gibi. *Adamakıllı bir yağmur. Adamakıllı bir ev. Adamakıllı bir yol.*

adamcağız i. Kendisine sevgi veya acıma duyulan adamdan bahsedilirken şahıs zamiri gibi kullanılır. *Adamcağız daha ne yapsın!*

adamcıl s. Insandan ürkmiyen, insana alışmış olan (hayvan).

adamlık i. İnsana yakışacak hal ve hareket.

adamotu, -nu b. i. Patlıcangillerden, geniş yapraklı, fena kokulu bir bitki olup kökü insan şeklini andırdığı için ona birtakım garip nitelikler yükletilmiştir.

adamsız s. Yardımcısız, hizmetçisiz.

adanç i. [C. K.] Adamak[1] eylemi veya adanılan[1] şey, •vait.

adançlamak (i,e) [C. K.] Adamak[1], •vadetmek.

adanmak, adanılmak (e) Adamak işine konu olmak.

âdap A. ç. i. (--) Töre, usul, yol.

adaptasyon Fr. i. Başka dilden bir edebiyat eserini yerli renk ve âdetlere uygun gelecek surette az çok değiştirerek çevirme.

adapte Fr. s. Adaptasyon yolu ile yazılmış. *Ahmet Vefik Paşanın Zor Nikâh'ı Molière'den adaptedir.*

adar i. [T. D.] Vakit, mevsim. *Bu kuzu adarsız doğdu.*

adasoğanı, -nı b. i. Zambakgillerden bir bitki olup soğanından, ilâç olarak kullanılan birtakım maddeler çıkarılır.

adaş s. Adları aynı olanlardan her biri.

adatmak (i,e) Adamak işini başkasına yaptırmak.

adavet, -ti Ar. i. (-.-) Düşmanlık.

aday i. [D.D.] Her hangi bir hizmet veya iş için kendini ileri süren yahut başkaları tarafından ileri sürülen kimse, •namzet.

adçı s. *fel.* Adçılık öğretisiyle ilgili (şey) veya bu öğretiye bağlı (kimse).

adçılık i. *fel.* Cins ve tür gibi toplayıcı kavramların ancak adı bulunduğunu, yoksa bu gibi tümeller içinde toplanılan şeylerin gerçekte, birbirinden ayrı nesneler olduğunu ileri süren öğreti.

addedilmek Ar. T. (nsz) (×...) Sayılmak. *Bu iş oldu addedilir.*

addetmek, -der Ar. T. (i) (×..) Saymak. *Bunu olmamış addetmeli.*

addolunmak Ar. T. (nsz) (×...) Sayılmak. *Geç kalan gelmemiş addolunur.*

aded Ar. i. **1.** Sayı. **2.** Tane.

adem Ar. i. **1.** Yokluk, hiçlik, ölüm. **2.** Farsça isim takımlarında «sizlik» ekinin karşılığı. *Ademiiktidar* (= iktidarsızlık). *Ademiriayet* (= riayetsizlik).

Adem öz. i. (-.) Din kitaplarına göre ilk yaratılan insan ve ilk peygamber. **Âdem evlâdı** veya **oğlu,** insanlar.

âdemiyet, -ti Ar. i. (-...) İnsanlık.

adese Ar. i. **1.** *fi.* Mercek. **2.** (Bitki anatomisinde) Kovucuk.

âdet, -ti Ar. i. (-.) **1.** Bir şahsın her zaman yapageldiği şey, alışkı. *Çok konuşmak zaten onun âdetidir.* **2.** Topluluk içinde riayet edilegelen usul veya kural. *Eskiden güveyden ağırlık istemek âdetti.* **3.** Kadınların aybaşısı. **Âdet görmek,** kadınlar aybaşı hali olmak.

âdeta Ar. zf. (-.-) (×..) **1.** Basbayağı, hemen hemen. *Âdeta karnım acıktı. Çocuğun sözüne âdeta inandınız.* **2.** (Binicilikte atın sürati) En az olarak.

adım i. **1.** Yürümek için yapılan ayak atma hareketlerinin her biri. **2.** Bir adımda alınan mesafe, ki seksen santim sayılır. **Adım adım,** yavaş fakat sebatla. *Maksadıma adım adım yaklaşıyorum.* **Adım atmak, 1)** yürümek için ayakla harekete geçmek. *Çocuk sıralıyor, nerede ise adım atmağa başlıyacak.* **2)** teşebbüste kısım kısım başarılar elde etmek. *Yurdun bayındırlığı yolunda her gün yeni adımlar atılıyor.* **Adım başında,** birbirine yakın yerlerde. *Adım başında bir nöbetçi.* **Adımlarını açmak,** acele yürümeğe başlamak. **Adım uydurmak,** fikir veya hareketlerini başkalarınınkine uygun hale getirmek. *O bir türlü bize adım uyduramıyor.*

adımlamak (i) Adımla ölçmek.

âdi Ar. s. (--) Bayağı.

âdil Ar. s. (-.) Adaletle hareket eden, adaletten ayrılmıyan. *Âdil bir mahkeme.*

âdilâne Ar. Fa. zf. (-.-.) Âdilce.

âdilik Ar. T. i. (---) Bayağılık.

adlanmak (nsz) **1.** Ad verilmek. **2.** (İyi veya fena) Şöhret kazanmak.

adlandırmak (i) Ad vermek.

adlı s. **1.** Adı olan, adında. *Turgut adlı bir çocuk.* **2.** Ünlü. **Adlı adiyle** veya **adiyle saniyle,** her kesin bilip tanıdığı adiyle. **Adlı sanlı,** ünlü.

adli Ar. s. (-.) **1.** Adaletle ilgili. **2.** Adliye ile ilgili. **Adli tıp,** hekimliğin, adliyeye

yardım eden kolu ve adliyenin, bu işle uğraşan teşkilâtı.

adliye Ar. i. Dâva ve yargılama işleriyle ilgili yönetim ve bu işlerin yönetildiği daire. *Adliyeye baş vurmak. Adliye Bakanlığı.*

adres Fr. i. **1.** Bir kimsenin konut edindiği veya gerektikçe kendisine haber verilmek üzere gösterdiği yer. **2.** Gönderilen bir şeyin üzerine yazılan ve alacak olanı belli eden yazı.

adsız s. **1.** Adı olmıyan. **Adsız parmak,** orta ile küçük parmak arasındaki parmak, yüzük parmağı. **2.** *tar.* Eski Türklerin uruk hayatı yaşadıkları devirde uruğundan ayrılan gençler uruğun adını taşımak hakkını kaybettiklerinden bu gibilere «adsız» denirdi.

af, -ffı Ar. i. **1.** Suç, kusur veya ceza bağışlama veya bağışlanma. **2.** Mazur görme veya görülme. *Bu işten affımı dilerim.* **3.** (Vazife ve memuriyetten) Çıkarma veya çıkarılma. *Falancanın vazifeden affı kararlaşmış.*

afacan s. (Küçük çocuklar hakkında) Zeki ve sevimli yaramaz.

âfaki Ar. s. (---) **1.** Belli bir konu üzerine olmayıp şuradan buradan yapılan (konuşma). **2.** Nesnel, °objektif.

afal afal zf. Şaşkın şaşkın.

afallamak, afallaşmak (nsz) Şaşkınlıktan sersemleşmek.

afallaştırmak, afallatmak (i) Şaşkınlığa düşürerek sersemletmek.

afatlamak (e) Sövüp saymak.

afazi Yu. i. Bak. Söz yitimi.

aferin Fa. ü. (×..) Okşama, alkışlama, değerleme gibi duyguları anlatmak için söylenir, °bravo.

âfet, -ti Ar. i. (-.) **1.** Önlenilmesi insan elinde olmıyan büyük felâket. *O yıl yurtta su basmaları bir âfet halini almıştı.* **2.** *mec.* Aşırı derecede güzel kadın. *O, bir âfettir.*

âfetzede Ar. Fa. s. (-...) Âfete uğramış.

affetmek, -der Ar. T. (i) (×..) **1.** Suç, kusur veya cezayı bağışlamak. **2.** Mazur görmek. **3.** Vazife ve memuriyetten çıkarmak. **Affedersiniz, 1)** özür dilemek için sözün başında söylenir. *Affedersiniz, size bir şey soracağım.* **2)** itiraz yolunda söylenir. *Affedersiniz, bu ne biçim söz! Siz onu affedersiniz!* Bu anlamda «Affetmişsiniz» de kullanılır.

affettuoso İt. zf. (...×.) *mü.* Bir parçanın tatlılıkla ve duygulandırıcı bir şekilde çalınacağını anlatır.

Afgan i. (İsim takımı halinde) Afganistan, Afganlılar. *Afgan ahalisi. Afgan Krallığı. Afgan ulusu.*

Afganlı s. Afganistan halkından veya bu halkın soyundan olan.

afi i. ar. Gösteriş, çalım, caka. **Afi kesmek,** caka satmak.

afif Ar. s. (.-) Akman, °iffetli.

afiş Fr. i. Umumi yerlere asılan ve çoğu resimli olan duvar ilânı.

afiyet, -ti Ar. i. (-..) Sağlık, esenlik.

afoni Yu. i. Bak. Ses yitimi.

aforoz Yu. i. Bir hıristiyana, kilise ve din dışında bırakılmak şeklinde verilen ceza.

afortiori Lâ. zf. (...×.) Haydi haydi.

afsun Fa. i. Büyü.

afsuncu Fa. T. s. Büyücü, üfürükçü.

afsunlamak Fa. T. (i) Büyülemek.

afsunlu Fa. T. s. Büyülü.

Afşar i. İran'ın kuzeyinde ve Anadolu'nun daha çok güneyinde bulunan ve «Afşar boyu» nu meydana getiren Türkmenlerin adı.

afyon i. Haşhaş başlarına açılan çizgilerden sızarak pıhtılaşan süt. *İçinde morfin ve kodein gibi bir çok uyuşturucu maddeler bulunan afyon, şiddetli bir zehir olmakla beraber, hekimlerin elinde pek değerli bir ilâçtır. Dünya piyasasında en beğenilen afyon Anadolu'nunkidir.*

Ag *kim.* Gümüş madeninin simgesi.

agâh Fa. s. (--) **1.** Bilgili. **2.** Haberli.

agitato İt. zf. (..×.) *mü.* Bir parçanın canlı ve coşkun çalınacağını anlatır.

aglütinin Fr. i. Hastalığa aşılanmış veya uğramış bir öznenin kanında bulunan ve o hastalığın mikroplarını birbirine yapıştırıp küme haline sokmak özeliği olan madde.

agnosi Yu. i. Tanısızlık.

agnostisizm Yu. i. Bilinemezcilik.

agorafobi Yu. i. Bak. Meydan korkusu.

agrafi Yu. i. Bak. Yazma yitimi.

agrandisman Fr. i. Büyültme (Fotoğraf, resim...)

agu, agucuk s. «Bebek» ve «yavru» kelimelerine sıfat olarak getirilip «agu bebek», « agucuk yavru » gibi okşayıcı deyimler yapılır.

ağ i. **1.** İplik ve bunun gibi tel halinde olan şeylerden kafes şeklinde yapılmış örgü. *Balık ağı. Örümcek ağı. Tenis ağı.* **2.** Şekil bakımından buna benziyen şey. *«Demir ağlarla ördük ana yurdu dört baştan».* **3.** Don veya pantalonun apış yerine gelen kısmı, apışlık. **Ağ atmak,** balık avlamak üzere denize ağ salmak. **Ağı çekmek,** yakalanan balıkları toplamak üzere ağı denizden çıkarmak.

ağa i. **1.** Eskiden Türklerde, sayılan ve sözü geçen erkeklere verilen unvan. **2.** Büyük kardeş, ağabey. **3.** Eskiden bazı teşekküllerin başında bulunanlara verilen

resmî unvan. *Yeniçeri ağası. Kol ağası. Çarşı ağası. Köy ağası.* **4.** Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarında okur yazar olmıyan yaşlıca uşaklara, küçük esnafa, bekçi, korucu gibi küçük hizmet sahiplerine verilen unvan. **Ağa baba, 1)** unvanı «ağa» olan babaya çocuğunun hitabı, **2)** büyük baba, dede. **Ağa kapısı,** eskiden Yeniçeri ağasının dairesi.

ağacalık i. [D.D.] Bahşiş, °ihsan.

ağaç i. **1.** Toprağa kökleriyle tutunmuş, üstü yapraklı dallarla süslenmiş, odun ve tahta olmağa elverişli, gövdesi kalın kabuklara bürünmüş bitki. **2.** Böyle bitkilerden yapılan kereste. **3.** Direk. **4.** s. Odundan yapılmış. *Ağaç tekne.* **Ağaç kurdu,** Bak. kurt.

ağaççık i. Taflan gibi dalları dibinden başlıyarak çatallanan küçük ağaç.

ağaççileği, -ni b. i. Ahududu.

ağaçkakan b. i. Serçegillerden, sivri ve uzun gagalı küçük bir kuş.

ağaçlamak (i) Bir yeri ağaçlık hale getirmek.

ağaçlık i. **1.** Ağaç olma hali. **2.** Ağaç öbeği. **3.** s. Ağacı bol olan (yer).

ağaçsıl s. **1.** Ağaçla ilgili. **2.** Ağaçlardan meydana gelen. **3.** Ağaç cinsinden olan.

ağalanmak (nsz) Ağalık tavrı takınarak çalım satmak.

ağalık i. **1.** Ağa olanın hali. **2.** Kibar ve cömertçe hareket.

ağan i. **1.** Akanyıldız, ağma. **2.** Bak. ağanlar.

ağanlar ç. i. [C. K.] Bir kimsenin dede ve nine kolları, °usul.

ağarma i. **1.** Ağarmak eylemi. **2.** Tan atma.

ağarmak (nsz) **1.** Ak olmak, ak hale gelmek. **2.** Aydınlanmak. *Tan yeri ağardı.*

ağartı i. **1.** Ancak seçilebilen bir aklık. **2.** Süt ürünleri.

ağartma i. **1.** Ağartmak eylemi. **2.** Kuyumculukta kararmış gümüşü temizleme işi.

ağartmak (i) Ak etmek, ak hale getirmek.

ağbani i. Üzerine sarımtırak ipekten dallar işlenmiş bir çeşit beyaz kumaş. *Bursa ağbanisi.*

ağda i. Kaynatılarak çok koyu ve yapışkan bir hale getirilen pekmez veya şeker eriyiği.

ağdalanmak (nsz) Az ağdalı hale gelmek, ağdalaşmağa başlamak.

ağdalaşmak (nsz) Ağda haline gelmek. *Reçel ağdalaştı.*

ağdalı s. **1.** Ağdalanmış. **2.** mec. Anlatıştaki özellik yüzünden anlaşılması güç (söz veya yazı).

ağdık i. [D.D.] **1.** Hata, kusur. **2.** s. Fazla ağır.

ağdırmak (i) **1.** Yükseltmek. **2.** Sarkıtmak. **3.** Bir sıvıyı, suyunu ateşte çektirerek koyulaştırmak. **4.** (nsz) Yükün iki tarafından biri ağır gelmek.

ağı i. Az bir miktarı bile uzviyete girince, kimyasal etkisiyle, fizyolojik ödevleri bozan veya canlıyı ölüme götüren madde, °zehir. **Ağı ağacı,** zakkum ağacı. **Ağı otu,** baldıran.

ağıl i. **1.** Davarın gecelediği, çit veya duvarla çevrilmiş yer. **2.** Bazı yıldızların, özlükle ayın, çevresinde görülen geniş ve aydınlık tekre, ayla, °hale.

ağılamak (i) **1.** Öldürmek için ağı vermek (yedirmek, içirmek, koklatmak, zerketmek). **2.** Bu yollardan alınan ağılı bir şey insan veya hayvanı hasta etmek veya öldürmek. **3.** Bir şeye ağı katmak, °zehirlemek, °tesmim etmek.

ağılanmak (nsz) Ağılamak işi kendine yapılmak, °zehirlenmek, °tesemmüm etmek.

ağıllanmak (nsz) **1.** Davar toplanıp bir arada durmak. **2.** (Ay) Çevresinde ağıl meydana gelmek.

ağım i. Ayağın üst tarafındaki tümsek yer.

ağımlı s. Üst tarafı fazlaca tümsek olan (ayak).

ağıncak i. [T.D.] Merdiven.

ağınmak (nsz) Hayvan yere yatıp debelenmek, ağnanmak.

ağır s. **1.** Tartıda çok gelen. *Kurşun ağır bir madendir.* **2.** Değeri çok olan. *Ağır hediyeler.* **3.** Ağırbaşlı. *Ağır adam.* **4.** Çetin. *Ağır hastalık. Ağır iş.* **5.** Sıkıntı veren. *Ağır hava. Ağır koku.* **6.** Dokunaklı, güce giden. *Ağır söz. Ağır muamele.* **7.** İşinde yavaş, üşengen. *Ağır yürüyüş. Eli ağır.* **Ağır ağır,** yavaş yavaş. **Ağır almak (bir işi-)** her hangi bir maksatla o işte yavaş davranmak. **Ağır ayak,** doğurması yakın (gebe). **Ağır basmak,** nüfuz ve tesir kullanmak. **Ağır basmak (bir kimseyi -),** bir kimse karabasan haline uğramak. **Ağırdan almak, 1)** aşırılıktan çekinmek, **2)** isteksizlik göstermek. **Ağır ezgi fıstıki makam,** al. ağır ağır, tembel tembel. **Ağrına gitmek,** onuruna dokunmak veya gücüne gitmek.

ağırbaşlı b. s. İlerisini ve durumunu düşünerek söz ve hareketlerinde hafiflik ve aşırılıktan kaçınan, °ciddî, °vakur.

ağırbaşlılık b. i. Ağırbaşlı olanın hali veya ona yakışacak hareket, °ciddiyet, °vakar.

ağırkanlı b. s. Tembelce aldırmaz.

ağırküre b. i. *je.* Yerkürenin, fazla yo-

ğunluğu ve katılığı ile diğer kısımlarından ayrılan içi.

ağırlama i. *mü.* Pek kıvrak olan alaturka bir makam, ki gelin veya güvey karşılarken çalınır.

ağırlamak (i) **1.** Konuğun yemek, içmek, dinlenmek gibi ihtiyaçlarını sağlıyarak ona saygı göstermek. **2.** (nsz) Yavaşlamak. *Araba biraz ağırlar gibi oldu.*

ağırlanmak (nsz) Ağırlamak[1] işi kendine yapılmak.

ağırlaşmak (nsz) Ağır hale gelmek.

ağırlaştırmak (i) Ağırlaşmasına sebep olmak.

ağırlatmak (i,e : i) Ağırlamak işini başkasına yaptırmak.

ağırlık i. **1.** Ağır olma hali. *Taşın ağırlığı. Hediyenin ağırlığı. Ağırlığını takınmak. Hastalığın ağırlığı. Havanın ağırlığı.* **2.** Orduda bir kıtanın savaş, yiyecek ve eşya yükleri. **3.** Çeyiz düzmeğe yardım olarak güvey tarafından geline verilen para. **4.** Uyuşukluk ve gevşeklik hali. **5.** Kimi vakit uykuda duyulan ve insana tıkanır gibi sıkıntılı bir duygu veren hal. **6.** *fi.* Bir cismin molekülleri üzerinde, yerçekimi etkisinin meydana getirdiği kuvvet. **Ağırlık merkezi,** Bak. merkez. **Özgül ağırlık,** *fi.* bir cismin bir santimetre küp hacmındaki parçasının ağırlığı.

ağırsamak (i) [C. K.] Birisine karşı soğuk davranarak kendisinin ağırlık verdiğini anlatmak, °istiskal etmek.

ağırşak i. **1.** İği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen, yarım küre şeklinde ve ortası delik tahta veya kemik parça. **2.** Tekerlek ve yassı şey, °kurs.

ağırşaklanmak (nsz) Çıban veya (erinlik sırasında) meme ağırşak biçiminde bir tümsek peyda etmek.

ağış i. Su buharı ve öteki gazların yerden havaya doğru çıkışı, yağış karşıdı.

ağıt i. **1.** Ölenin iyiliklerini ve ölümünden duyulan acıları sayip dökmek üzere yazılan yazı, söylenen söz veya okunan ezgi, °mersiye. **2.** Ağlama, °nevha.

ağıtçı s. Bazı yerlerde ölü için ağıt söylemek üzere tutulan (kimse).

ağız i. **1.** Yüzde, avurtlarla iki çenenin arasında olup yemeklerin çiğnenmesine ve sesin çıkmasına yarıyan boşluk. **2.** Bu boşluğun dudaklarla çevrilen ve dışarıya açılan kapısı. *Küçük bir ağız.* **3.** Kapların veya kovukların açık tarafı. *Bardağın ağzı. Mağaranın ağzı.* **4.** Kesici aletlerin keskin tarafı. *Bıçağın ağzı.* **5.** İkiden fazla yolun birleştiği alan. *Dört yol ağzı. Altı yol ağzı.* **6.** Hayvan veya insan doğurunca ilk gelen koyu süt. **7.** *mü.* Bir bölge melodilerindeki özelliklerin topu. *Urfa ağzı. Eğin ağzı. Harput ağzı.* **8.** Her bölgeye göre değişen söyleyiş. *Rumeli ağzı. İstanbul ağzı.* **9.** Anlatma ve konuşma tarzı. *Külhanbey ağzı.* **10.** Kandırmak maksadiyle söz söyleme. *Bana karşı bu ağzı kullanma.* **11.** Bir suyun deniz veya göle döküldüğü yer. *Çay ağzı.* **Ağız açmak,** söz söylemek. *Kimseye ağız açmağa vakit bırakmıyor.* **Ağız açmamak,** tek bir kelime olsun söylememek. **Ağız açtırmamak,** çok söyleyip başkalarına söz söylemeğe meydan vermemek. **Ağız ağza,** ağzına kadar. **Ağız ağza vermek,** iki kişi birbirine pek yakın durup başkaları işitmiyecek şekilde konuşmak. **Ağız aramak,** sözü, öğrenilmek istenen şeyi söyletecek tarzda, idare etmek. **Ağız birliği etmek,** aynı şekilde söz söylemek veya bir şey yapmak üzere önceden anlaşmış bulunmak. **Ağız dalaşı,** bağrışma derecesini geçmiyen kavga. **Ağızdan,** yazılı olmıyarak, sözle. **Ağızdan dolma, 1)** eskiden, namlısının ağzından doldurulan (top veya tüfek), **2)** kulaktan derme çatma bilgi edinen (kimse) veya bu suretle edinilen (bilgi). **Ağızdan kapmak, 1)** birisinin gizlemek istediği bir şeyi o kimseyi gafil avlıyarak öğrenmek, **2)** bir bilgiyi, başkalarından dinlemek suretiyle edinmek. **Ağız değişikliği,** yemeğin cinsinde değişiklik. **Ağız dil vermemek,** hastalıktan söz söylemeğe gücü olmamak. **Ağız dolusu,** birçok ve kaba (küfür). **Ağız kalabalığı,** çabuk söylenen gürültülü ve birbirini tutar tutmaz sözler. **Ağız kalabalığına getirmek,** çok söz söylemek suretiyle şaşırtmak. **Ağız kavafı,** kandırmak için çok lâkırdı söyliyen. **Ağız satmak,** yüksekten atarak kendini övmek. **Ağız şakası,** sözle yapılan şaka. **Ağız tadı,** ayle veya her hangi bir topluluktaki dirlik veya rahatlık hali. *Allah ağız tadımızı bozmasın.* **Ağız tadiyle,** tadını duya duya. *Şurada ağız tadiyle biraz eğlenelim.* **Ağız yapmak,** bir şeyi olduğundan başka türlü göstermek için dil dökmek. **Ağız yoklamak,** Bak. Ağız aramak. **Ağza alınmaz,** söylenmesi ayıp, çirkin (söz). **Ağza almak,** anmak, bahsetmek. **Ağza düşmek,** dedikodu konusu olmak. **Ağza tat, boğaza feryat,** yenecek bir şeyin miktarı pek az olduğu zaman kullanılır bir anlatış. **Ağzı açık, ağzı açık ayran delisi,** budala. **Ağzı açık kalmak,** şaşakalmak. **Ağzı ağzına,** ağzına kadar. *Bardak ağzı ağzına dolu.* **Ağzı bir,** söz birliği etmiş. **Ağzı bozuk,** sövücü. **Ağzı büyük,** yüksekten atarak kendini öven. **Ağzı çelikli,** çok ve kuvvetli söz söyliyen. **Ağzı değişmek,** başka türlü söylemeğe başlamak. **Ağzı gevşek,** sır

saklamaz. **Ağzı kalabalık,** gürültülü, çabuk, çok ve birbirini tutar tutmaz sözler söyliyen. **Ağzı kara, 1)** kara haber vermekten hoşlanan, **2)** bir yerde konuşulanı veya yapılanı duyup görmesi istenilmiyen (kimse). **Ağzı kulaklarına varmak,** çok sevinmek. **Ağzı kurusun,** felâket dileğinde bulunanlara karşı kullanılan ilenme. **Ağzına bakmak (birisinin-), 1)** ne söyliyeceğini beklemek, **2)** onun sözüne göre hareket etmek. **Ağzına bir parmak bal çalmak,** tatlı sözlerle veya şöyle böyle bir iyilikle oyalamak. **Ağzına geleni söylemek, 1)** nezaket dışına çıkarak ağır söylemek, **2)** pek düşünmeden ve fazla söylemek. **Ağzına lâyık,** bir yiyeceğin lezzeti anlatılırken sözü kuvvetlendirmek için söylenir. **Ağzına taş almış,** susarak lâkırdıya karışmıyanlar için kullanılan anlatış. **Ağzında bakla ıslanmamak,** boşboğazlık etmek, hiç bir sırrı saklamamak. **Ağzından baklayı çıkarmak,** Bak. bakla. **Ağzından bal akmak,** çok tatlı konuşmak. **Ağzından çıkanı kulağı işitmemek,** sözlerini tartmadan ağır söylemek. **Ağzından dökülmek,** sözlerinden belli olmak. **Ağzından düşürmemek,** her zaman lâkırdısını etmek. **Ağzından girip burnundan çıkmak,** diller dökerek kandırmak. **Ağzından kaçırmak,** bir şeyi söylemek istemediği halde boş bulunup söylemek. **Ağzından lâf (söz) almak,** karşısındakini şurdan burdan söyleterek kendi istediğini anlamak. **Ağzından lokmasını almak,** (başkasının) hakkı olan şeyi almak. **Ağzını açıp gözünü yummak,** öfkelenerek ve her şeyi bir tarafa bırakarak ağır sözler söylemek. **Ağzını açmak,** ağır şeyler söylemeğe başlamak. **Ağzını açmamak,** hiç bir söz söylememek, itiraz ve şikâyette bulunmamak, göz yummak. **Ağzını bıçak açmamak,** üzüntüsünden söz söyliyemiyecek halde olmak. **Ağzını bozmak,** kötü sözler söylemek. **Ağzını havaya (poyraza) açmak,** al. umduğunu elde edememek. **Ağzını hayra aç,** fena ihtimallerden bahsedenlere karşı kullanılır. **Ağzını kapamak (kendi-),** susmak. **Ağzını kapamak (başkasının-),** bir kimseyi susturmak için susmalık vermek. **Ağzını kiraya mı verdin?** kendini ilgilendiren bir meselede susan kimseye « Neden susuyorsun. Sen de söylesen e! » anlamına kullanılır. **Ağzının içine bakmak (birisinin-),** onun sözlerini seve seve ve dikkatle dinlemek. **Ağzının kaşığı olmamak (bir şey birisinin-),** o şey onun kendinden çok yüksek olmak. **Ağzının kokusunu çekmek (birisinin-),** bir kimsenin çekilmez hallerine katlanmak. **Ağzının ölçüsünü** veya **payını vermek,** haddini bildirmek, paylayıp susturmak. **Ağzının suyu akmak,** çok imrenmek. **Ağzının tadını bilmek,** ince ve iyi yemeklerden anlamak. **Ağzını öpeyim,** memnun edici söz söyliyene alkış makamında kullanılır. **Ağzını toplamak,** söylemekte olduğu kötü söz veya küfürleri kesmek. **Ağzını tutmak,** boşboğazlık etmemek. **Ağzını yoklamak,** sezdirmeden bildiğini söyletmeğe çalışmak. **Ağzı pek, ağzı sıkı,** sır vermez. **Ağzı pis,** sövmeği huy edinen. **Ağzı sulanmak,** imrenmek. **Ağzı süt kokmak,** çok genç ve toy olmak. **Ağzı var dili yok,** pek sessiz bir kimseyi övmek için söylenir. **Ağzı yanmak (bir şeyden-),** o şeyden zarar ve fenalık görmek. **Ağziyle kuş tutsa...,** «ne yapsa, ne kadar gayret ve maharet gösterse...» anlamınadır. **Mide ağzı,** *an.* midenin alıcı deliği.

ağızlaşmak (nsz:le) *an.* İki kan damarı birbiri içine açılmak.

ağızlık i. **1.** Bir ucuna cıgara takılıp öbür ucundan nefes çekilmek üzere içi boydan boya delik olan, küçük ve en çoğu çubuk şeklinde, tütün içme aleti. **2.** Nefesli sazlarda ağza gelen kısım. **3.** Yemiş küfelerinin üzerine yapraklı dallarla yapılan kapak. **4.** Kuyu bileziği. **5.** Hayvanların ağzına takılan kafes.

ağızotu, -nu b. i. Eskiden topları ateşlemek için, falya denilen art delik ağzına konulan barut.

ağızsız s. Sessiz ve yumuşak huylu.

ağlamak (nsz) **1.** Duygulanarak gözlerinden yaş dökmek. **2.** Ağaç budandığı vakit budama yerinden besisuyu akmak.

ağlamalı s. Ağlıyacak hale gelen. *Bunu duyunca ağlamalı oldu.*

ağlamış, ağlamsık s. Her vakit ağlar gibi duran veya söz söyliyen.

ağlamsamak (nsz) Ağlar gibi yapmak.

ağlaşmak (nsz:le) **1.** Birlikte ağlamak. **2.** (nsz) Acı acı sızlanmak.

ağlatmak (i) Ağlamasına sebep olmak.

ağlayık s. Halinden memnun olmadığı yüzünden okunan.

ağma i. Akanyıldız, ağan.

ağmak (nsz:e) **1.** Yükselmek, havalanmak. *«Göğe bulut ağınca, kış gelip kar yağınca.»* **2.** Sarkmak. *Asma duvardan aşağı ağmış.*

ağman i. [D.D.] Kusur, kabahat.

ağnam Ar. ç. i. Eskiden sayım vergisine verilen ad.

ağnanmak (nsz) Ağınmak.

ağrı i. İçerden gelen ve az çok sürekli ve

derin bir şekilde duyulan acı rahatsızlık. *Baş ağrısı. Karın ağrısı.* **Ağrısı tutmak,** kadın doğuracağı zaman doğum ağrıları başlamak.

ağrıklı, ağrılı s. **1.** Ağrıyan, ağrı veren. *Ağrılı diş.* **2.** Hastalıklı. *Gözleri ağrılı.*

ağrımak (nsz) Ağrı verir olmak. *Hastanın başı ağrımak. Çocuğun dişi ağrımak.*

ağrınmak (nsz) [D.D.] İncinmek, •rencide olmak.

ağrısız s. **1.** Ağrısı olmıyan. **2.** zf. Ağrı vermeden. *Ağrısız diş çekmek.*

ağrıtmak. (i) Ağrımasına sebep olmak. *Bu koku başımı ağrıttı.*

ağtabaka b. i. *an.* Görme sinirinin göz küresi içinde dağılmasından meydana gelen zar.

ağustos Lâ. i. Yılın sekizinci ayı, ki otuz bir gün sürer. **Ağustos böceği,** yarımkanadlılardan, erkeği yazın, karnının altındaki özel bir organdan keskin ve bir örnek ses çıkaran böcek.

ağyar Ar. ç. i. (.-) Başkaları, yabancılar.

ağzamak (i) [T.D.] Sesleri belli ederek söylemek, •telâffuz etmek.

ah ü. **1.** Yerine göre pişmanlık, öfke veya sevgi ve takdir gibi duyguları belirtir. *Ah ben ne ettim! Ah, onu bir ele geçirsem! Ah ne güzel yer!* **2.** (-) Acı veya özlem anlatır. *Ah başım! Ah o eski günler!* **3.** i. (-) İlenme. *Aha gelmek. Ahına uğramak. Ahını çekmek. Ahı tutmak. Ah almak.* **Ah çekmek,** uzunca «ah» demek. **Ahı kalmamak, ahı yerde kalmamak,** ilenmesi ergeç tesir etmek.

aha e. İşte (Bazı bölgelerde).

ahali Ar. i. (.-.) Aralarında aynı yerde bulunmaktan başka hiç bir ortak vasıf düşünülmeksizin, bir memleket, şehir veya semtte oturanların topu. *Ankara ahalisi. Yenişehir ahalisi.*

ahar i. Bez veya kâğıdı düzgün ve kaygın hale getirmek için üzerine sürülen kaynatılmış nişastadan veya nişasta ile yumurta akından yapılmış bir bileşim.

âhar Ar. s. (-.) Başka, başkası.

aharlamak (i) Ahar sürmek.

ahbap Ar. i. Aralarında senli benli arkadaşlık ve dostluk bulunanlardan her biri.

ahbaplık Ar. T. i. Senli benli arkadaşlık ve dostluk.

ahçı i. Aşçı kelimesinin başka bir söylenişi.

ahçılık i. Aşçılık kelimesinin başka bir söylenişi.

ahdetmek, -der Ar. T. (e) Andetmek.

ahdî Ar. s. (.-) Anda değgin.

ahenk, -gi Fa. i. (-.) **1.** Uyum, •harmoni. **2.** Çalgılı eğlence. **Ahenk tahtası,** telli çalgılarda, üstünde teller gerili bulunan kapak tahtası.

aheste Fa. s. (-..) Yavaş.

ahfat Ar. ç. i. (.-) Torunlar, soy.

ahı s. **1.** Eli açık, cömert, yiğit, akı. **2.** Ahılık ocağından olan (kimse).

ahıbaba b. i. Eskiden, ahılıkta esnaf birliklerinin başı.

ahılık i. Kökü eski Türk töresinde olup birkaç yüz yıl önce Anadoluda yüksek bir gelişim gösteren ve geleneğinin izleri zamanımızda da bazı esnaf kurumlarında görülen, topluluğun faydasına çalışan bir halk ocağı. Esnaf, sanatçı ve çiftçi gibi bütün çalışan kolları içine alan bu ocak, iş alanında, adam yetiştirmek, çalışma sevgisini ve yapım ile üretimi çoğaltmak amaçlarını güder, genel hayatta ise, yardımlaşma, zayıf ve yoksulları koruma, müzik, binicilik, silâh kullanma gibi yüksek duygu veya kabiliyetleri geliştirmeğe önem verirdi.

ahır i. At, öküz gibi hizmet hayvanları barındırılan kapalı yer. **Ahıra çekmek,** ahıra bağlamak.

ahırlamak (nsz) Hayvan ahırda çok kalıp hamlaşmak.

ahibba Ar. ç. i. (..-) Dostlar.

ahir, âhir Ar. s. (.-), (-.) Son, sonraki. **Âhir zaman,** son zaman, şimdiki zaman.

ahiren Ar. zf. (-..) Son zamanda.

ahiret, -ti Ar. i. (-..) Ahret.

ahit, -hdi Ar. i. **1.** Söz verme, ant[2]. *Ahdim olsun bu işi yapacağım.* **2.** Devir, zaman.

ahitleşmek Ar. T. (nsz:le) Antlaşmak.

ahitname Ar. Fa. i. Antbeti.

âhize Ar. i. (-..) Almaç.

ahkâm Ar. ç. i. (.-) Hükümler. **Ahkâm çıkarmak,** kuruntulu hükümlerde bulunmak.

ahlâf Ar. ç. i. (.-) Ardıllar.

ahlâk, -kı Ar. i. (.-) **1.** Bir topluluk çevresinde, insanların uymak zorunda bulundukları eylem ve davranış kuralları. **2.** Bu kuralları irdeliyen bilim, törebilim. **3.** Bir kimsede, içinde bulunduğu çevrede güdülen töreye uymak yetisi. **4.** Huy.

ahlâkçı Ar. T. s. Törebilimle uğraşan, törelci.

ahlâkdışçılık i. Töredışçılık.

ahlâkdışı Ar. T. s. Töredışı.

ahlâkıyat Ar. i. (.-.-) Törebilim.

ahlâki Ar. s. (.--) Törel.

ahlâklı Ar. T. s. **1.** Şöyle veya böyle ahlâkı olan. *Acayip ahlâklı adam.* **2.** İyi ahlâklı olan.

ahlâklılık Ar. T. i. **1.** Ahlâklı olma hali. **2.** Törellik.

ahlâksız Ar. T. s. **1.** Ahlâk kurallarına aykırı hareketlerde bulunan. **2.** Huysuz, geçimsiz.

ahlâksızlık Ar. T. i. **1.** Ahlâksız olanın hali. **2.** Ahlâksızca hareket.

ahlat i. **1.** Gülgillerden, kendi kendine yetişen ve üzerine armut aşılanan ağaç ile bu ağacın, armuda benzer ve ancak iyice olduktan sonra yenebilen yemişi, yaban armudu. **2.** ar. Kaba adam.

ahlât, -tı Ar. ç. i. (·-) Suyuklar.

ahmak Ar. s. Zekâsı az gelişmiş.

ahmakıslatan b. i. İnce ince, belirsiz yağan yağmur.

ahret, -ti Ar. i. Öbür dünya. **Ahret kardeşi,** (sofu kadınlar arasında) kardeş gibi tutulan kimse. **Ahrette on parmağı yakasında olmak,** ahrette ondan dâvacı olmak.

ahretlik Ar. T. i. Besleme, evlâtlık.

ahşa Ar. ç. i. (·-) Bağırlar, içirikler.

ahşap Ar. s. Ağaçtan, tahtadan yapılmış. *Ahşap ev. Ahşap köprü.*

ahtapot, -tu Yu. i. **1.** *zo.* Dokunaçları olan ve pek iri cinsleri bulunan birtakım kafadanbacaklıların genel adı. **2.** *hk.* En çoğu burun zarı üzerinde çıkan ur.

ahu Fa. i. (-·) Ceylan.

ahubaba b. i. **1.** Yaşlıca sevimli adam. **2.** Ahıbaba.

ahududu b. i. Gülgillerden çalı halinde dikenli bir bitki ve bunun verdiği, kokulu, kırmızı, sulu ve duda benzer yemiş, ağaççileği.

ahval, -li Ar. ç. i. (·-) **1.** Haller. **2.** Olup bitenler. *Dünya ahvalinden haberi yok.*

ahzüita Ar. i. (·---) Alışveriş.

aidat, -tı Ar. ç. i. (-·-) **1.** Verimce. *O, her ay gider, Kızılay aidatını kendi eliyle yatırır.* **2.** Alımca. *Aidatı posta ile gönderildi.*

aidiyet, -ti Ar. i. (-·-·) Ait olma hali, ilgi, değginlik.

aile Ar. i. (-·-) Ayle.

ailevi Ar. s. (-·--) Aile ile ilgili olan, aylelik.

ait Ar. s. İlgilendiren, değgin, ... için, ... e düşen. *Size ait bir mesele* (= Sizi ilgilendiren veya size değgin bir mesele). *Size ait bir mektup* (= Sizin için bir mektup). *Size ait bir ödev* (= Size düşen bir ödev). **Ait olmak,** ilgilendirmek, birisinin olmak, birisine düşmek. *Bu söz size aittir* (= Bu söz sizi ilgilendirir). *Bu mektup size aittir* (= Bu mektup sizindir). *Bu ödev size aittir.* (= Bu ödev size düşer).

ajan Fr. i. Bir kimsenin, bir şirketin veya bir devletin bazı işlerini gören kimse.

ajans Fr. i. Dünya havadislerini toplayıp her tarafa bildiren kurum.

ajur Fr. i. Antika[3].

ajurlu Fr. s. Ajuru olan veya her yanı ajur tarzında işlenmiş. *Ajurlu çorap.*

ak s. **1.** Kar renginde olan, beyaz, karanın karşıdı. **2.** mec. Temiz. **3.** i. Beyaz leke. **Ak demir,** dövme demir. **Ak düşmek (saça, sakala-),** tek tük ağarmağa başlamak. **Akı ak karası kara,** beyaz tenli, kara gözlü, kara saçlı. **Akla karayı seçmek,** çok zahmet çekmek. **Ak pak,** tertemiz, nurlu.

aka i. Bazı Türk diyeleklerinde «ağa» kelimesinin söylenişi.

akabinde Ar. T. zf. Hemen arkadan.

akaç i. Bir şeyi akıtmak için kullanılan boru, oluk veya başka araç.

akaçlamak (i) *je.* Akaçlar açarak bataklık kurutmak.

akademi Yu. i. **1.** Yüksek okul. *Harp Akademisi. Güzel Sanatlar Akademisi.* **2.** Âlimler, edipler, artistler kurulu, bilimtay. **3.** *g.s.* Çıplak modelden yapılmış insan resmi.

akağa b. i. *tar.* Zenci olmıyan hadım ağası.

akağaç b. i. Kayın ağacı cinsinden kerestelik bir ağaç.

akağan s. [D.D.] Kolaylıkla fikir değiştiren, °mütelevvin.

akait Ar. i. (·-·) Bir dinin inançlarını ve tapınma kurallarını toplıyan bilim.

akak i. [D.D.] Su, hava, duman gibi akışkan şeylerin geçip gitmesine yarıyan her türlü yol, °mecra.

akala i. Son zamanlarda memleketimizde ekilmeğe başlanan bir çeşit pamuk.

akalliyet, -ti Ar. i. Azınlık.

akamber b. i. Amber balığının bağırsaklarından çıkarılan kül renginde, yapışkan, bükülgen ve misk gibi kokan bir çeşit taş.

akanyıldız b. i. Güneşin etrafında dolaşan küçük cisimlerden birinin yer atmosferine hızla girerek havanın direnciyle akkor haline gelmesi üzerine geceleri görülen ışıklı ve hareketli nokta, °şahap.

akamet, - ti Ar. i. (·-·) **1.** Kısırlık. **2.** Sonuçsuzluk, başarısızlık.

akar s. Akıcı, sıvı. **Akar yakıt,** benzin, taş yağı, mazot gibi sıvı yakacak.

akar, akarat, -tı, akaret, -ti, Ar. i. (·-), (·-·) Kiraya verilerek gelir getiren ev, dükkân gibi mülk.

akarca i. [D.D.] **1.** Akıntılı hastalık. **2.** Sonradan açılıp boyuna işliyen dar ve uzun, irin veya salgı yolu, °fistül.

akarsu b. i. Tek sıra elmas veya inciden gerdanlık.

akasma b. i. Asmagillerden, beyaz çiçek veren yabani bir çeşit.

akasya i. (·×·) Sıcak iklimlerde pek çok çeşitleri yetişen, baklagillerden bir ağaç cinsinin adı ise de biz, akasya deyince, memleketimizde bir süs ve gölge ağacı olarak yetiştirdiğimiz aynı familyadan başka bir ağaç anlatırız.

akbaba b. i. İri boyda, kafasiyle boynu

çıplak olan ve dağlık yerlerde yaşıyan, et, daha çok leş yiyen bir yırtıcı kuş.

akbalık b. i. Tatlı suda yaşıyan ve eti beğenilen bir balık.

akbasma b. i. *hk.* Aksu, *katarakt.

akbenek b. i. *hk.* Gözün saydam tabakasında, bir yara veya çıbandan sonra kalıp, görmeği derece derece azaltan ve beyaz bir benek şeklinde görünen bere.

akciğer b. i. *an.* Solunum aygıdının temel parçası olan ve göğüs kafesinin büyük bir kısmını dolduran iri iki organ.

akciğerliler b. ç. i. *zo.* Karındanbacaklı yumuşakçaların tek ciğerle nefes alanları.

akcilim b. i. [D.D.] Kaolin.

akça s. Oldukça beyaz. **Akça pakça,** beyazın güzelcesi.

akça i. **1.** Para. **2.** Eskiden kullanılan ve bir paranın üçte biri değerinde olan ufak para.

akçaağaç b. i. Akçaağaçgillerden, süs ağacı olarak da dikilen bir ağaç olup tahtası hafif ve sağlam olur.

akçaağaçgiller b. ç. i. İkiçeneklilerden, örneği akçaağaç olan bir bitki familyası.

akçe i. Akça.

akçıl s. Rengi aka yakın olan, beyazımtırak.

akdem Ar. zf. Önce.

akdetmek, -der Ar. T. (i) (×..) Bu fiil «mukavele», «muahede», «ittifak», «meclis» gibi bağlaşma veya toplaşma anlamı taşıyan kelimelere yardımcı olarak getirilir. *Mukavele akdetmek. Muahede akdetmek. İttifak akdetmek. Meclis akdetmek. İçtima akdetmek.*

akdiken b. i. Gülgillerden, baharda beyaz veya pembe, hoş kokulu çiçekler açan, dikenli bir çalı.

akı s. [T.D.] Eli açık, cömert, yiğit, ahı.

akı i. *fi.* Her hangi bir kuvvet alanında, belli bir düzlemin bir kısmından geçtiği varsayılan kuvvet çizgileri.

âkıbet, -ti Ar. i. (-..) **1.** Son. **2.** zf. (×..) Sonunda.

akıcı s. **1.** Sıvı. **2.** Hiç bir engele çarpmadan akıp gitme niteliğinde olan (söz, yazı...) **Akıcı sessiz,** *sb.* «r, l, n» gibi istenildiği kadar uzatılıp söylenebilen sessiz.

âkıd Ar. s. (-.) Bağıtçı.

akıl, -klı Ar. i. **1.** İnsanın bilme, düşünme ve tedbir alma yetisi, us. **2.** Bellek. *Aklımda kalmadı.* **3.** Tedbir, fikir, ders. *Bu aklı size kim verdi?* **Akıl almaz,** inanılmaz. **Akıl dişi,** yirmi yaş sıralarında altlı üstlü ve sağlı sollu, en içerde çıkan azı dişi. **Akıl erdirememek,** anlamağa çalıştığı halde anlıyamamak. **Akıl etmek,** her hangi bir tedbir veya çareyi hatırına getirmek. **Akıl hocası, 1)** birisine yol gösterip akıl öğreten kimse, **2)** her kese akıl öğretmek iddiasında bulunan kimse. **Akıl kutusu,** aklı ile az çok her güçlüğe çare gösteren. **Akıllara durgunluk,** çok şaşılacak şeyler hakkında söylenir. **Akıl var, izan var** veya **akıl var yakın var,** «bunda anlamıyacak ne var?» anlamına. **Aklı almak (bir şeyi-), 1)** anlamak, **2)** bir şeyin olabileceğine inanmak. **Aklı başına gelmek, 1)** ayılmak, kendine gelmek, **2)** uslanıp akılsızca hareketlerden vazgeçmek. **Aklı başında,** daima akıllıca hareket eden. **Aklı başından bir karış yukarı,** düşünmeden aklına geleni yapan. **Aklı (başından) gitmek,** ne yapacağını şaşırmak. **Aklı başında olmamak,** derli toplu düşünecek halde olmamak. **Aklı durmak,** şaşakalmak. **Aklı ermek,** anlıyabilmek. **Aklı evvel,** çok zeki. **Aklı fikri,** hep düşündüğü. **Aklı karışmak,** şaşırmak. **Aklı kesmek,** bir şeyin olabileceğine kanmak. **Aklına esmek,** pek âdeti değilken bir şey yapmak arzusuna kapılmak. **Aklına gelmek,** hatırlamak. **Aklına koymak,** kuvvetle karar vermek. **Aklına sığdırmak,** aklı almak. **Aklını başına almak,** akıllanmak. **Aklını (başından) almak,** düşünemiyecek bir hale koymak. **Aklını çalmak,** ilgisini aşırı derecede çekmek. **Aklını çelmek,** niyetinden vazgeçirmek. **Aklını peynir ekmekle yemiş,** şaşkınca işler görenler hakkında kullanılan bir anlatış. **Aklı sıra,** aklınca. **Aklı yatmak (bir işe-),** o işin olabileceğine kanmak.

âkıl, -li Ar. s. (-.) Akıllı. **Âkıl baliğ,** erin.

âkılâne Ar. Fa. zf. (-.-.) Akıllıca.

akılcılık Ar. T. i. Usçuluk.

akılık i. Cömertlik, yiğitlik, ahılık.

akıllı Ar. T. s. Aklına güvenilen, yüksek us taşıyan.

akıllılık Ar. T. i. **1.** Akıllı olma hali. **2.** Akıllıca iş.

akılsız Ar. T. s. Aklına güvenilmiyen, usu zayıf olan.

akılsızlık Ar. T. i. **1.** Akılsız olma hali. **2.** Akılsızca iş.

akım i. Hava, su gibi akışkan maddelerin, veya elektrik gibi bir kuvvetin her hangi bir yöne doğru yer değiştirmesi, *cereyan. **Dalgalı akım,** *fi.* belli ve eşit zaman aralıklariyle yeğinliği aynı değer ve yönde olarak değişen elektrik akımı. Bu zaman aralıklarına, «devir» ve her devirdeki değişime de « tam dalga » denir. **Doğru akım,** iletken bir devre üzerinde hep aynı yöne doğru giden elektrik akımı. **Kol akımı,** bir elektrik akımına yol olan bir devrenin iki noktası arasına eklenen ikinci bir devre üzerindeki akım. *Bir ana devreden alınan kollarla evlere verilen elektrik akımları, kol akımıdır.*

akın i. **1.** Korku salmak, savaş tutumu kaynaklarını vurmak veya yağma etmek gibi amaçlarla ve çevik kuvvetlerle düşman ülkesine yapılan saldırış. **2.** Kalabalık bir şeyin arkası kesilmiyen bir hareket halinde bulunması. *Balık akını. Misafir akını.*

akın akın zf. Arkası kesilmiyen kalabalık öbekler halinde. *Halk akın akın geçiyor.*

akıncı s. Akına çıkan (kimse).

akındırık i. Reçine.

akıngan s. [D.D.] Su yürümüş (ağaç).

akıntı i. **1.** Akmak eylemi. *Muslağun akıntısı bir türlü kesilemedi.* **2.** Hava veya suyun her hangi bir yöne doğru yer değiştirmesi, akım, °cereyan. **3.** Hastalık sebebiyle vücudun bir yerinden sulu madde akması, °seyelân. **4.** Eğiklik, °meyil. **Akıntıya kürek çekmek,** olmıyacak bir iş uğrunda boşuna çabalamak.

akışkan s. *fi.* İçinde bulunduğu kabın şeklini alması, başlı başına özel bir şekli bulunmaması ve yığın meydana getirememesi bakımından sıvı ile gazın ortak sıfatı.

akıtma i. **1.** Bazı hayvanların, atların alınlarında bulunan ve burunlarına doğru uzanan beyaz leke. **2.** [D.D.] Sarkıt, °istalâktit.

akıtmak (i,e) Akmasını sağlamak.

akız i. [T.D.] Akım halinde akan şey, °seyyale.

akide Ar. i. (---) Inanç. **Akideyi bozmak,** doğru bilinen bir inanış veya gidişten sapmak.

akide i. (---) Ağdadan yapılmış renkli, kokulu, katı şekerleme. Daha çok «akide şekeri» denir.

akik Ar. i. Kalseduan kuvarsının bir çeşidi olup saydamlığı ve türlü renklerindeki parlaklığı dolayısiyle yüzük taşı, mühür gibi şeyler yapmakta kullanılan değerli bir taş.

akim Ar. s. (.-) Kısır, sonuçsuz.

akis, -ksi Ar. i. **1.** Yansıma. **2.** Evrilim, evirtim. **3.** s. Ters, zıt.

akit, -kdi Ar. i. **1.** Bağıt. **2.** Nikâh.

akkavak b. i. Söğütgillerden, memleketimizde çok yetişen, yapraklarının altı beyaz, kavağı andırır bir ağaç.

akkın s. [D.D.] Düz ve engelsiz.

akkor b. s. Akkorluk halinde bulunan. *Volta yayında kullanılan kömürler işlerken akkor halindedir.*

akkorluk b. i. Kırmızı-beyaz derece denilen ve aşağı yukarı 1800 santigrat yüksekliğinde olan ısı derecesinde ısıtıldığı halde ergimiyen cismin bu sıcaklıktaki hali.

akkuyruk b. i. Tadını artırmak için çay harmanına katılan akçıl bir çeşit çay.

aklamak (i) [T.D.] Birinin suçsuz veya borçsuz olduğu hükmünü vermek, °tebriye etmek.

aklan i. Bir dağın şu veya bu yöne doğru alçalıp giden yanlarından her biri, °maile.

aklanmak (nsz) Bir dâva veya hesap sonunda temiz ve ilişiksiz çıkmak, °beraet etmek.

aklen Ar. zf. (×.) Akıl yoliyle, akılca.

aklık i. **1.** Ak olanın hali. **2.** Yüze sürülen düzgün.

akli Ar. s. (.-) Akılla ilgili, ussal.

akliyat, -tı Ar. ç. i. Akıl yoliyle edinilen bilgiler, ussal bilgiler.

akliye Ar. i. Akıl hastalıkları. *Akliye hekimi.*

akma i. **1.** Akmak eylemi. **2.** Akanyıldız.

akmadde b. i. *an.* Beyinde iç ve omurilikte dış tabaka, ki sinir liflerinden ibarettir.

akmak (nsz) **1.** Sıvı maddeler yüksekçe bir yerden daha alçak bir yere doğru geçmek. *Dere akarken...* **2.** Bir kap veya yer, suyu veya başka bir sıvıyı kaçırmak. *Kova akıyor. Dam akıyor.* **3.** Sıvı maddeler aşağıya, yere düşmek. *Üstünden sular akmak. Göz yaşları akmak.* **4.** Sessizce ve hareketini pek belli etmeden geçip gitmek. **5.** Kumaş yıpranıp dayanıklığını kaybederek iplikleri erimeğe başlamak. **Akan sular durmak,** itiraza yer kalmamak. **Akar su,** durmadan ve birikmeden akan su.

akman s. [D.D.] **1.** Temiz. **2.** [T.S.] Afif, kendinin olmıyan bir şeye el uzatmaktan, hattâ böyle bir şüpheye yol açacak hareketten bile çekinen, cinsel işlerde ahlâk kurallarına bağlı olan (kimse).

akmanlık i. Akman olma hali, °iffet.

akont, -tu Fr. i. Bir borçtan veya bir şirketin kâr hisselerinden, sonra sayışılmak üzere yapılan ödeme.

akordeon Fr. i. **1.** Dışındaki sıra sıra düğme veya dişlere basılarak içindeki maden dilcikler seslendirilmek suretiyle çalınan körüklü el çalgısı. **2.** Kumaşlarda makine ile yapılmış kırma.

akordetmek, -der Fr. T. (i) (.×..) Müzik aletlerinin seslerini ayarlamak, düzenlemek.

akort Fr. i. Müzik aletlerinde ses ayarı, düzen.

akortçu Fr. T. s. Piyano ve org gibi müzik aletlerini ayarlamağı meslek edinen (kimse).

akraba Ar. ç. i. Hısımlər, hısım.

akran Ar. i. Taydaş, öğür.

akreditif Fr. i. Bir bankanın bir şahıs lehine, belirli miktarda bir para için kendi şubesine açtırdığı itibar hesabı.

akrep i. **1.** Örümceklerden, sıcak ve nemli yerlerde yaşıyan, kıvrık kuyruğunda zehirli bir iğnesi olan böcek. **2.** Saatin iki ibresinden küçüğü.

Akrep öz. i. *as.* Birinci kadirden Antares adındaki bir, ikinci kadirden iki ve üçüncü

kadirden de on kadar yıldızdan meydana gelen ve zodyak üzerinde bulunan takımyıldız.

akrepler ç. i. *zo.* Örümceklerden örneği akrep olan takım.

akromatopsi Yu. i. Bak. Renk körlüğü.

akropol, -lü Yu. i. **1.** Eski Yunan kentlerinde, içinde en önemli yapıların ve tapınakların bulunduğu iç kale. **2.** (Büyük A ile) Atinadaki akropol.

akrostiş Yu. i. *ed.* Her mısraının birinci harfi alınınca, bir kelime meydana gelecek şekilde yazılmış manzume.

aksa i. [C.K.] Bir iş yapılırken beklenmeden çıkıverip o işi güçleştiren veya geri bıraktıran engel, •ârıza. *Her hangi bir aksa çıkmazsa bu iş iki ayda biter.*

aksâ Ar. s. (.-) En uzak.

aksak s. **1.** Aksıyan. **2.** i. Alaturka müzikte oldukça kıvrak bir usul.

aksakal b. i. Köyün veya mahallenin ihtiyar heyetinden her biri.

aksamak (nsz) **1.** Hafifçe topallamak. **2.** Bir iş umulan şekilde yürümemek.

aksata Ar. «ahzüita» dan i. Alışveriş.

aksatmak (i) Aksamasına sebep olmak, aksaya uğratmak. *Havanın bozulması ekim işini aksattı.*

aksetmek,-der Ar. T. (e) (×..) **1.** Yansımak. **2.** (i) Evirtmek.

aksettirmek Ar. T. (i,e) (×...) Yansıtmak.

aksırık i. **1.** Aksırmak eylemi, aksırma. **2.** Aksırma tarzı, aksırış.

aksırmak (nsz) Burun zarlarının gıcıklanması dolayısiyle elde olmıyarak solunum kaslarının birdenbire ve şiddetle kasılması neticesinde, ağız ve burundan hızla gürültülü bir nefes boşaltmak.

aksırtmak (i) Aksırmasına sebep olmak.

aksi Ar. s. Ters.

aksilik Ar. T. i. Terslik.

aksine Ar. T. zf. Tersine.

aksiyom Yu. i. Belit.

aksiyon Fr. i. Hisse senedi.

akson Yu. i. *an.* Sinir hücrelerinden çıkan uzantıların en önemlisi olup sinir telinin eksenini meydana getirir.

aksu b. i. *hk.* Gözde billûrcismin, saydamlığını kaybederek ağarmasından ileri gelen körlük, akbasma, •katarakt.

aksülümen i. *ki.* Civa ve klor bileşimi olan, beyaz renkte çok zehirli bir toz, •süblime.

akşam i. **1.** Gündüzün son ve gecenin ilk saatleri. *Bugün akşama kadar sizi bekledim. Akşamdan beri yağmur yağıyor.* **2.** zf. Akşam vaktinde. *Bu akşam. Dün akşam. Evelsi akşam. Yarın akşam.* **Akşama doğru, akşama karşı,** gündüzün akşama yakın bir zamanında. **Akşama sabaha,** neredeyse, pek yakında, kısa bir zaman içinde. **Akşamı bulmak, akşamı etmek,** akşamlamak. **Akşam vakti,** akşam vaktinde.

akşamcı s. **1.** Her hangi bir işi akşam vakti yapmayı âdet edinen. **2.** Her akşam içki içmeği huy edinmiş olan. **3.** Nöbet sırası akşama raslıyan.

akşamgüneşi, -ni b. s. **1.** Sarımtırak pembe renkte olan. **2.** i. mec. Ömür sonu.

akşamlamak (nsz) **1.** Bütün günü bir yerde veya bir işte geçirerek akşama erişmek. *Ben sana çabuk gel dedim, sen orada akşamladın.* **2.** Akşamı bir yerde geçirmek. **3.** (Ay) Dolun halinden sonra geç doğmak.

akşamları zf. Her akşam.

akşamleyin zf. Akşam saatlerinde.

akşamlı zf. « Her akşam ve her sabah » anlamına kullanılan «akşamlı sabahlı» deyiminde geçer.

akşamlık s. Akşama özgü.

akşamüstü, akşamüzeri b. zf. Güneşin battığı sıralarda.

aktar i. Mahalle arasında, dükkânında, iğne, iplik, baharat, tütün gibi çeşitli ufak tefek satan kimse.

aktarlık i. Aktarın yaptığı iş.

aktarma i. **1.** Aktarmak eylemi. **2.** İki taşıdın birinden ötekine geçme. *Oraya kadar iki yerde aktarma var.* **Aktarma etmek,** aktarmak. **Aktarma yapmak,** bir taşıttan ötekine geçmek.

aktarmak (i,den,e) **1.** Bir yerden veya bir kaptan başka bir yere veya kaba geçirmek. **2.** Bir şeyi elden veya gözden geçirmek. *Kiremitleri aktarmak.* **3.** Bir metinden başka bir metne parça almak.

aktavşan b. i. Kumlu kırlarda yaşıyan bir nevi iri sıçan.

aktı i. Götürü iş için verilen elemeği.

aktivizm Fr. i. Etkincilik.

aktör Fr. i. Tiyatroda rol alan erkek.

aktris Fr. i. Tiyatroda rol alan kadın.

akustik Yu. i. **1.** Fizik biliminin sesten bahseden kolu. **2.** Kapalı bir yerde seslerin dağılım tarzı. *Bir tiyatro salonu yapılırken akustiğe önem verilir.*

akümülâtör Fr. i. *fi.* Gerektikçe, akım halinde harcanmak üzere, elektrik kuvvetini toplamağa yarıyan aygıt.

akvam Ar. ç. i. (.-) Kavimler.

akvaryum Lâ. i. Su hayvanlarını veya bitkilerini besliyebilecek şekilde yapılmış, içi görünür su kabı.

akyuvar b. i. *an.* Kan, lenf gibi vücut sıvılarında bulunan, çekirdekli ve yuvarlak hücre.

al i. Aldatma işi, dolap, hile.

al s. **1.** Parlak kızıl renk. **2.** (At donu) Dorunun açığı. **3.** Yüze sürülen pembe düzgün, allık. **Al basmak (loğusayı-),** loğusa albastıya uğramak. **Alı al moru mor,** telâş ve yorgunluktan yüzü kıpkırmızı kesilmiş.

Al *kim.* Alüminyum madeninin simgesi.

âl, -li Ar. i. (-) **1.** Ayle. **2.** s. Yüce.

ala s. **1.** Karışık renkli, alaca. **2.** Açık kestane renginde olan.

âlâ Ar. s. Pek iyi.

alabacak b. s. Ayağı sekili (at).

alabalık b. i. Tatlı ve temiz sularda yetişen ve eti beğenilen bir balık.

alabanda i. (..×.) *de.* Deniz teknelerinin iç yanları, borda karşıdı. **Alabanda ateş,** geminin bir tarafında bulunan toplarla birden ateş edilmesi. **Alabanda etmek,** dümeni sağa veya sola, son kertesine kadar çevirmek. **Alabanda iskele,** dümeni sol tarafa, **Alabanda sancak,** dümeni sağ tarafa sonuna kadar çevirme. **Alabanda yemek,** ar. adamakıllı azarlanmak.

alabık s. [D.D.] İki yüzlü, °mürai.

alabildiğine zf. Olabildiği kadar, bütün hıziyle.

alabora İt. i. (..×.) Albura.

alâbros Fr. s. Fırça biçimi dik kesilmiş (erkek saçı).

alabura İt. i. (..×.) Albura.

alaca s. **1.** Karışık renkli. **2.** Karışık (renk). **3.** i. mec. Huy. «*Hayvanın alacası dışında, insanın alacası içinde*». **4.** Birkaç renkli iplikten yapılmış dokuma. **Alaca bulaca,** çok karışık renkli.

alaca i. [C.K.] Bir şeyi saklamak, kullanmak veya kendine mal etmek üzere, vasıflarının önce kararlaşan şekilde bulunduğunu kabul ederek veya o andaki halini belirterek ona el koma, °tesellüm. **Alaca verece,** bu suretle yapılan alıp verme işi, °teslim tesellüm muamelesi.

alacak i. Bir hesaptan kalma alınmamış para veya başka şey. *Bütün alacaklarımı topladım.* **Alacak verecek,** alış veriş ilişiği. **Alacağı olsun,** «günün birinde öcümü alırım» anlamına tehdit sözü.

alacakaranlık b. i. Güneşin doğmasından önce ve batmasından sonra bir müddet devam eden yarı aydınlık yarı karanlık durum.

alacaklı i. Birisinde alacak parası olan, °dâyin.

alacalanmak (nsz) **1.** Alacalı olmak. **2.** mec. Renkten renge girmek.

alacalı s. Alaca[1]. *Alacalı bir kumaş.* **Alacalı bulacalı,** çok karışık ve çiğ renkli.

alafranga It. s. (..×.) Frenk (Avrupalı) tarzında olan, alaturka karşıdı.

alâimisema Ar. b. i. Alkım.

alak i. [T.S.] Bir şeyin alındığı yer, kaynak, °mehaz.

alâka Ar. i. (.–.) **1.** İlgi, ilişik. **2.** Gönül bağı **3.** Yakınlık.

alâkadar Ar. Fa. s. (.–..) İlgili. **Alâkadar olmak,** ilgilenmek.

alâkalanmak Ar. T. (le) (.–...) **1.** İlgilenmek. **2.** Gönül bağlamağa başlamak.

alâkalı Ar. T. s. (.–..) İlgili.

alakara b. i. [T.D.] Yalan dolan, °gıllügiş.

alakarga b. i. Kara tüylerinde kurşuni alacalar bulunan bir çeşit iri karga.

alâkasız Ar. T. s. (.–..) İlgisiz.

alakomak, alakoymak (i,e) Alıkomak.

alalamak (i) [Red.] Beneklerle, çizgilerle veya renklerle beziyerek görünüşünü değiştirmek. *Uçaklara karşı alalanmış bir fabrika.*

Alaman i. Alman.

alamana i. (..×.) **1.** Odun taşımakta veya balıkçılıkta kullanılan büyük kayık. **2.** Bu kayıklarda kullanılan ağ.

alâmet, -ti Ar. s. (.–.) **1.** Belgi, belirti. **2.** İrilik bakımından şaşılacak bir halde bulunan şey.

alan i. **1.** Düz, açık ve geniş yer, °saha. **2.** mec. Bir konu veya çalışma çevresi. *İlim alanı. Siyaset alanı.* **3.** *mat.* Yüzölçümü. **4.** *fi.* İçinde, birtakım kuvvet çizgileri yayılmış varsayılan uzay parçası. **Gideren alan,** *fi.* bir demiri mıknatısladıktan sonra bunun bir noktasından çıkan indükleme akısını sıframak için gereken şiddetteki magnetik alan. **Magnetik alan,** bir mıknatısın, N ucundan, dışına çıkıp dağıldıktan sonra yine toplanıp, S ucundan, içine giren kuvvet çizgilerinin, içinde yayılmış bulunduğu alan.

alanç i. [C.K.] Bir şeyi, ceza olarak sahibinden alıp Devlet hazinesine mal etme, °müsadere. *Alanç etmek. Alanç edilmek.*

alantaran b. s. Karmakarışık. *Odadaki eşya hep alantaran olmuş.*

alarga İt. ü. (.×.) de. **1.** «Açıktan geç, yaklaşma» anlamına. **2.** i. Açık deniz, engin. **Alarga etmek,** açık denize çekilmek, engine açılmak. **Alarga durmak,** ar. ilgisiz davranmak, karışmak istememek.

alaşağı etmek b. (i) **1.** Birçok kişi birini yerinden indirmek. **2.** Kapıp yere vurmak.

alaşım i. Madenlerin ergime yoliyle birleşmesi, °halita.

alaşman b. s. [D.D.] Melez, kanı karışık.

alata s. [D.D.] Sürüye uymıyan, başı boş.

alatav b. s. [D.D.] Az tavlı, yarı yaş yarı kuru (toprak).

alaturka İt. s. (..×.) Şarklı tarzında olan, alafranga karşıdı.

alav i. Alev.
alavcan s. Çabuk öfkelenip parlıyan, *hadit.
alavere b. i. **1.** Kargaşalık. **2.** Bir şeyi elden ele vererek aktarma. *Karpuzları mavnadan alavere ile sergiye taşıdılar.* **3.** Vapurlarda bu şekilde taşıma işi için bordalarda kurulan basamaklı iskele. **Alavere tulumbası,** emme basma tulumba.
alay i. **1.** (İnsan hakkında) Sürü. *Bir alay işçi. Alay alay seyirci.* **2.** Her hangi bir töreni yapan kalabalık. *Gelin alayı. Cenaze alayı.* **3.** Genel olarak üç tabur (süvarilerde dört veya beş bölük) ve bunlara bağlı birliklerden meydana gelen asker topluluğu. **Alay beyi,** eskiden jandarma alayı komutanı. **Alay malay,** hep birden, cümbür cemaat.
alay i. Birisiyle eğlenme. *Alay etmek doğru bir hareket değildir.* **Alaya almak,** alay etmeğe başlamak. **Alayında olmak (bir işin-),** bir işi ciddiye almamak. **Alay etme!** «sahi mi söylüyorsun, pek inanamıyorum» gibi bir anlama gelir.
alaycı s. Her kesle alay etmesini seven.
alâyiş Fa. i. (---) Gösteriş.
alaylı s. **1.** (Eskiden) Okuldan çıkmış olmayıp orduda erlikten yetişen (subay). **2.** al. Amelî yetişmiş olan veya meslekten yetiştiği halde bilgisi kıt olan.
alaz i. Alev
alazlama i. **1.** Alazlamak eylemi. **2.** Vücutta kızıllık veya kızıl lekeler belirmesi hali.
alazlamak (i) Bir şeyin yüzünü alevden geçirmek.
alazlanmak (nsz) **1.** Alazlamak işine uğramak. **2.** (İnsan derisi hakkında) Üstünde kızıllık veya kızıl lekeler belirmek.
albastı b. i. Doğum sıralarında gerekli temizliğin yapılmamasından, kanına mikrop karışan loğusanın tutulduğu ateşli hastalık, loğusa humması.
albatr Fr. i. Yumuşak, beyaz, saydam ve parlatılmağa elverişli bir çeşit mermer.
albay i. Rütbesi yarbay ile tuğgeneral arasında bulunan üstsubay, ki asıl ödevi alay komutanlığıdır.
albeni b. i. Gönül çeken hal, gelgel.
albura i. (·×·) *de.* **1.** Deniz teknesinin devrilip ters dönmesi. *Sandal albura oldu.* **2.** Seren ve direklerin aşağı alınması. *Bafingo serenini albura etmek.*
albüm Lâ. i. Saklanması istenilen resim ve fotoğrafları yerleştirmeğe yarıyan kalın yapraklı defter.
albümin Fr. i. Bitkisel ve hayvansal doku ve sıvılarda bulunan karbon, oksijen, azot, hidrojen ve kükürtten bileşmiş madde, ki en iyi örneği diye «yumurta akı» gösterilebilir.
alçacık s. (×··) Oldukça alçak[1].
alçak s. **1.** Benzerlerine göre, altı ile üstü arasındaki uzaklık az olan. *Alçak dağ. Alçak bina. Alçak iskemle.* **2.** Bile bile en fena ve en ahlâksızca hareketlerde bulunan. *Yurt hizmetinden kaçınanlar alçaktır.* **Alçak ses, 1)** hafif ses, **2)** *mü.* kalın ses.
alçakgönüllü b. s. Kendinden aşağı olanlara eşit muamelesi yapan, veya kendini değerinden aşagı gösteren, *mütevazı.
alçakgönüllülük b. i. Alçakgönüllü olanın hali veya ona yakışacak hareket, *tevazu.
alçaklık i. **1.** Alçak olma hali. **2.** Alçakça iş.
alçalma i. **1.** Alçalmak eylemi. **2.** c. Toprağın çöküp oturması.
alçalmak (nsz) Alçak hale gelmek.
alçaltmak (i) Alçak kılmak.
alçamak (i) [Red.] Bir kimsenin şeref ve onurunu sözle, hareketle veya yazı ile bilerek incitmek, *tahkir etmek.
alçarak s. Az alçak[1].
alçı i. Pişirilip toz haline getirilmiş alçı taşı, ki su ile karılınca çabuk donma özeliği dolayısiyle yapılarda ve kalıp çıkarma gibi işlerde kullanılır.
alçıtaşı b. i. Toprak içinde katman halinde bulunan ve pişirilip toz haline getirilerek alçı yapmağa yarıyan doğal ve hidratlı kalsiyum sülfat. **Sert alçıtaşı,** susuz alçıtaşı.
aldaç i. [C. K.] Aldatmak için kullanılan düzen, *hile.
aldanç i. [Red.] Çabuk ve kolay aldanır.
aldangıç i. [D.D.] Aldaç, *hile.
aldanmak (nsz : e) **1.** Görünüşe kapılıp yanlış bir hükme varmak, yanılmak. *Tatlı sözlere aldanarak kandı.* **2.** Aldatılmak. *Ben bu alışverişte aldandım.*
aldatılmak (nsz) Aldatmak işine uğratılmak.
aldatmak (i) **1.** Birisini bile bile, maksada aykırı bir yola veya kanışa düşürmek. *Düşmanı aldatıp zayıf bıraktığı yerden hücum etmek.* **2.** Karşısındakinin bilgisizliğinden faydalanarak onun zararına kazanç elde etmek. *Bazı satıcılar insanı aldatmağa kalkar.* **3.** Birisine verilen sözü tutmamak. *Arkadaş bizi aldattı, toplantıya gelmedi.* **4.** Bir şeyin görünürdeki bir hali o şeyin niteliği hakkında yanlış bir fikir vermek. *Bu elmanın rengi insanı aldatır.* **5.** Karı veya koca eşine karşı sadakattan ayrılmak. **6.** Bir ihtiyacı karşılar kuruntusunu vermek. *Çerezle açlık aldatmak.*
aldayıcı s. Aldatıcı.

aldehit i. *kim.* Alkolleri oksitlendirme veya asitleri indirgeme yoliyle elde edilen uçucu bir sıvı.

aldırış i. Aldırmak eylemi. **Aldırış etmek,** önem vermek.

aldırışsız s. Bir şeye önem vermiyen, umursamıyan, °lâkayıt.

aldırmak (i, e) **1.** Almak işini başkasına yaptırmak. **2.** (e) Önem vermek. (Bu fiil ancak olumsuz, soru ve şart şekillerinde bu anlamda kullanılır) · *Ben bu işe hiç aldırmadım, sen aldırdın mı? Aldırsan ne olacak?*

aleksi Yu. i. Okuma yitimi.

alelâcele Ar. zf. (·×···) Çarçabuk, acele ile.

alelâde Ar. s. (·×··) Basbayağı.

alelûmum Ar. zf. (·×··) Genel olarak, bütün.

alem i. **1.** Bayrak. **2.** Özel isim. **3.** Minare, kubbe, sancak direği gibi yüksek şeylerin tepesinde bulunan madenden yapılmış ay yıldız veya lâle şeklinde süslü tepelik.

âlem i. (-·) **1.** Dünya. **2.** El gün. **3.** Eğlence. **4.** mec. Kendine özgü bir çok nitelikleri bulunan şey. *Burası bir âlem. Bizim arkadaş bir âlem.* **Âlemde, 1)** «ah ne olur» gibi şiddetli dilek anlatır. *Âlemde o kitaplar benim elime geçmeliydi.* **2)** asla. *Ben oraya âlemde gitmem.*

alemdar Fa. i. **1.** Bayrağı veya sancağı taşıyan, bayraktar, sancaktar. **2.** mec. Önder.

alenen Ar. zf. (×··) Açıktan açığa, göz önünde, her kesin içinde.

aleni Ar. s. (···) Açık[15].

aleniyet,-ti Ar. i. Açık[15] olma hali, açıklık.

alesta İt. s. (·×·) Harekete hazır, tetikte.

alet, -ti Ar. i. (-·) **1.** Belli bir iş yapmağa yarıyan araç. *Bel bir tarım aletidir.* **2.** Bir makineyi vücuda getiren parçalardan her biri. **Alet olmak,** iyi olmıyan bir işe yardım veya araçlık etmek. *Ben bu işe alet olmak istemem.*

alev i. Yanmakta ve ışık vermekte olan gaz. **Alev saçağı sarmak,** iş en berbat veya en şiddetli bir hale gelmek. **Alev kesilmek,** pek ziyade öfkelenmek.

Alevî Ar. i. (·-·) **1.** Alevîlik mezhebinden olan kimse. **2.** (İsim takımlarında) Alevîlik, Alevîler. *Alevî topluluğu.*

Alevîlik i. (·-··) Peygamberin damadı Ali'yi ilk üç halifeden üstün tutmak temeline dayanan mezhep ve tarikatlerin genel adı.

alevlendirmek (i) Alevlenmesini sağlamak.

alevlenmek (nsz) **1.** Yanmakta olan bir şey alev çıkarmağa başlamak. **2.** Şiddetli veya heyecanlı bir hal almak. *Mesele alevlendi.*

alevli s. **1.** Alevi olan. **2.** Şiddetli ve heyecanlı bir hali olan.

aleyh Ar. e. Bu kelime «e» ve «de» hallerinde ve en çoğu isim takımı belirtileni şeklinde kullanılarak «karşı gelme», «karşı durma» anlamı verir. **Aleyhte olmak,** bir şeye karşı durum almış bulunmak. **Aleyhinde olmak,** birisine karşı olmak. **Aleyhinde söylemek** veya **bulunmak,** karamak, çekiştirmek. **Aleyhe dönmek,** birisine karşı durum almak. **Aleyhine olmak,** bir kimsenin zararına olmak.

aleyhtar Ar. Fa. s. Aleyhte olan, karşın.

aleykümselâm Ar. Arapça «selâmünaleyküm» selâmına verilen karşılık, ki «esenlik üzerinize olsun» anlamınadır.

alfabe Fr. i. **1.** Bir dilin seslerini gösteren harflerin kararlaşmış bir sıraya göre dizilmiş takımı· **2.** Okuma öğreneceklere harfleri ve okuma yolunu gösteren kitap.

algarina İt. i. (··×·) Ağır bir şeyi denizden çıkarmak veya denize indirmek işinde kullanılan büyük vinçli deniz teknesi.

algı i. Afyon toplamakta kullanılan kaşık.

algı i. *fel.* Zihinle olan ilgisi bakımından duyum; bir duyumdan edinilen yalın bilinç, °idrak.

algılamak (i) *fel.* Bir olayı duyum yoliyle yalın bir şekilde bilinç alanına almak.

algoritma Lâ. i. (··×·) Dokuzuncu yüzyılın başında yaşamış olan Türk matematikçilerinden Musa oğlu Horzumlu Mehmet'e, Arapların verdiği «Alharezmi» sanından alınmış bir kelime olup, orta çağda ondalık sayı sistemine göre yapılan, son zamanlarda ise, belirli her hangi bir kurala bağlı bulunan her türlü hesap işlemine ad olmuştur. Dilimizde buna «Horzumlu yolu» da denir.

alıcı i. **1.** Satın almak istiyen, °müşteri. **2.** Azrail. **3.** Almaç. **Alıcı gözüyle bakmak,** inceden inceye gözden geçirmek. **Alıcı kuş,** avcı kuş. **Alıcı verici,** bağışladığını geri alan.

alıç i. Gülgillerden, kırlarda yabani olarak yetişen bir ağaç ve onun mayhoş yemişi.

alık s. Beceriksiz ve şaşkın.

alıklık i. Alık olma hali veya alıkça iş.

alıkomak, alıkoymak (i, e) **1.** Bir müddet için bir yerde tutmak. *Arkadaşım beni yemeğe alıkoydu.* **2.** (i,den) Birisinin gecikmesine sebep olmak. *Beni yolumdan alıkoymıyaydınız şimdiye kadar yetişmiştim.* **3.** (i) Birisi için saklamak. *Bu kitabı sizin için alıkoydum.*

alım i. **1.** Almak eylemi. **2.** Gözü gönlü çeken hal. *Alımı yerinde bir taze.* **Alım satım,** taşınmaz malların alınıp satılması.

alımca i. [C.K.] Birisinin, kendisine ayrılmış olup belli zamanlarda aldığı para, °avait, °aidat.
alımcı i. [T.D.] Başkasının hesabına alacak toplıyan veya kabul eden kimse, °tahsildar.
alımlı s. Alımı² olan. *Alımlı kız.*
alımsa i. **1.** [C.K.] Bir memurun haklı veya haksız bir iş görmek için, işin ilgilisinden para veya mal alması, °irtişa. **2.** Bu şekilde alınan para veya mal, °rüşvet.
alımsak i. [T.D.] Alımsa alarak iş gören, °mürteşi.
alımsız s. Alımı² olmıyan. *Alımsız bir çehre.*
alın, -lnı i. **1.** Yüzün, kaşlarla saç arasındaki tüysüz kısmı. **2.** Tam karşı. *İki saat güneşin alnında bekledim.* **Alın damarı çatlamak,** utanma duygusu kalmamak. **Alın teri,** emek. *Ben hayatımı alnımın teriyle kazanırım.* **Alnı açık yüzü ak,** çekinecek hiç bir hali veya ayıbı olmıyan. **Alnını karışlarım,** «bu işi yapanın alnını karışlarım» kabilinden cümlelerde kullanılarak meydan okuma, tehdit, bazen de takdir anlatır. **Alnını karışlıyayım,** hafifsemek için söylenir. **Alnının akıyle,** şeref ve itibarı zarar görmeden, hiç bir kusuru olmadığını ispat ederek.
alınç i. [C.K.] Borçlular tarafından yatırılan veya satıştan toplanan para, °tahsilât, °mehuzat, °makbuzat.
alıngan s. Çabuk ve kolay alınan².
alınlık i. **1.** Alna takılan altın, inci gibi süs. **2.** Binalarda cephe bezekleri.
alınmak (nsz : e) **1.** Almak işine konu olmak. **2.** (e : den) Bir söz veya hareketin kendisine karşı olduğunu sanarak duygulanmak.
alınyazısı, -nı b. i. Bir insanın başına gelmesi ezelden beri Allah tarafından kararlaştırılmış olduğuna inanılan her türlü haller, °mukadderat.
alırlık i. *fel.* Algılama yeteneği.
alışık s. Alışmış veya alıştırılmış olan.
alışılmak (ösz, e) Her hangi biri alışmak. *Bu işe kolay alışılır.*
alışkanlık i. Alışmış olma hali, °itiyat.
alışkı i. [T.S.] **1.** Bir şahsın her zaman yapageldiği şey, °âdet, *Bu adamın tuhaf alışkıları var.* **2.** Topluluk içinde sebep ve kökü bilinmeksizin riayet edilen usul veya kural, °âdet. *Bu şehirde alışkı öyledir.*
alışkın s. Pek alışık.
alışmak (e) **1.** Bir şeyi tekrarlıya tekrarlıya onu kolaylıkla ve iyi bir şekilde yapabilme becerigini edinmek. *Uzun yol yürümeğe alışmak. Erken kalkmağa alışmak.* **2.** Yadırgamaz hale gelmek. *Çocuk dadısına alıştı.* **3.** Uyar hale gelmek. *Havaya alışmak. Muhite alışmak. Vida somuna alışmak.* **4.** İstekli hale gelmek. *Tütüne alışmak. Çalışmağa alışmak.*
alıştırmak (i,e) Alışmasını sağlamak.
alışveriş b. i. **1.** Alım satım işi. *Alışveriş çok durgun.* **2.** mec. Münasebet, ilgi. *Benim onunla hiç bir alışverişim yok.*
alıt i. [C.K.] Para veya başka bir şey alındığını gösteren belge, °makbuz.
alız s. [D.D.] **1.** Zayıf. **2.** Çirkin.
âli Ar. s. (-.) Yüce.
âlicenap Ar. Fa. b. s. (-....) Elinde iken düşmanından öc almıyan, ocağına düşünce onu elinden tutan, gönlü yiğit.
alidat Ar. i. Açı ölçmeğe yarıyan, dönme hareketli cetvel. Kimi vakit buna bir dürbün de eklenerek « dürbünlü alidat » adını alır.
alikıran s. «Aşırı derecede zorba» anlamına kullanılan «Alikıran baş kesen» deyiminde geçer.
alil Ar. s. (.-) İğcil, sakat.
alimallah Ar. d. «Allah bilir a» anlamına olup söylenen bir sözün doğruluğuna inandırmak için kullanılır.
âlim Ar. s. (-.) Bilgin.
alize Fr. i. (.×.) Tropikal bölgelerdeki denizlerde biteviye esen birtakım rüzgârlara verilen ad. *Alizeler, ekvatorun kuzeyinde, doğu kuzeyden ve ekvatorun güneyinde, doğu güneyden eserler.*
alkali Fr. i. Kimyasal özelikleri sut ve potasa benziyen, ve asitler tarafından kırmızıya çevrilmiş bitkisel mavi rengi eski haline döndüren birtakım maddelerin genel adı.
alkalik Yu. s. Alkali ile ilgili olan veya içinde alkali bulunan, °kalevi.
alkalimetre Fr. i. (...×.) Alkalölçer.
alkaloit Yu. i. Özelikleri alkalileri andıran organik madde.
alkalölçer i. Alkalilerin arılık derecesini belirtmeğe yarıyan âlet, °alkalimetre.
alkamak (i) [T.D.] Değerlemek, ululamak.
alkım i. Güneş ışınlarının, düşmekte olan yağmur damlacıklarında kırılıp yansımasiyle havada meydana gelen, kemer biçiminde ve yedi rengi olan görüntü, ebekuşağı, eleğimsağma, °alâimisema, °kavsi kuzah.
alkış i. Alkışlamak eylemi, alkışlama.
alkışlamak (i) Bir şeyin beğenildiğini, sevildiğini anlatmak için el çırpmak, veya o yolda söz söylemek.
alkışlanmak (nsz) Alkışlamak işi kendisi için yapılmak.
alkil i. *kim.* Alkol kökü.
alkol, -lü Fr. i. Şarabın veya başka mayalanmış sıvıların damıtılmasiyle elde edilen sıvı madde, °ispirto, °küul.

alkolik Fr. s. Alkolizme tutulan (kimse).

alkolizm Fr. i. Alkollü içkilerin çok kullanılması sonucu olan hastalık belirtileri.

Allah Ar. i. **1.** Tanrı. **2.** «Allah» kelimesi bazı isim takımlarında belirten halinde gelerek belirtilenin anlamını berkitir. *Allahın tembeli. Allahın kırı. Allahın ayazında.* **Allah!** (.-) bir şeye hayran olduğunu anlatmak için kullanılır. *Allah! ne de yakışmış.* **Allaha ısmarladık,** ayrılıp gidenlerin söylediği bir selâm sözü. **Allah akıllar versin,** budalaca bir harekette bulunan hakkında kullanılır. **Allah Allah! 1)** hayret ve can sıkıntısı anlatan bir ünlem, **2)** Türk ordusunun hücum narası. **Allah aşkına, 1)** ant vermek için kullanılır, **2)** yalvarma anlatır, **3)** şaşma ifade eder. *Allah aşkına gerçekten bunu söyledi mi?* **Allaha şükür,** «hamdolsun», « bereket versin » gibi, halden memnun olunduğunu anlatır. **Allaha yalvar,** kendi kusuru yüzünden başına gelen bir felâketten sızlanan birine karşı duyulan kayıtsızlığı anlatır. **Allah bağışlasın,** Allah kazadan esirgesin. **Allah belâsını versin,** ilenme ünlemi. **Allah bilir,** bana öyle geliyor ki. *Allah bilir, bu iş karışacağa benziyor.* **Allah bir,** yemin yerine kullanılır. **Allah büyüktür,** günün birinde hakkını alacağına, kendine yapılmış olan haksızlıkların düzeleceğine inanmak lâzımgeldiğini anlatır. **Allah canını alsın,** ilenme ünlemi. **Allah cezanı vermesin, Allah cezanı versin,** yarı şaka, yarı hayret yollu, kimi vakit de gerçek öfke ile söylenir bir ünlem. **Allah derim,** pek bozuk bir iş hakkında sorulan «ne dersin ?» sualine karşı «söyliyecek söz bulamıyorum» anlamına kullanılır. **Allah dokuzda verdiğini sekizde almaz,** « mukadder ne ise o olacak » anlamına. **Allah ecir sabır versin,** başsağı için kullanılır. **Allah etmesin,** olması arzu edilmiyen bir olay hakkında kullanılan bir ünlem. **Allah evi,** cami, mesçit. **Allah gecinden versin,** birinin arzu edilmiyen ölümünden bahsederken söylenir bir dilek sözü. **Allah hakkı için,** ant içmek veya ant vermek için kullanılır. **Allah hoşnut olsun,** bir kimsenin, kendisine iyiliği dokunan biri için kullandığı bir dua. **Allahım!** şiddetli bir duygulanma anlatan ünlem. **Allah korusun,** olumsuz bir dilek anlatır. **Allahın belâsı,** varlığı ortalığa üzüntü veren. **Allahın binasını yıkmak,** kendini veya başkasını öldürmek. **Allahın cezası,** pek yaramaz, şirret. **Allahın evi,** insan gönlü. **Allahından bulsun,** «ben kendisine bir şey yapmıyacağım, yaptığı kötülüğün cezasını Tanrı versin» anlamına. **Allahın gazabı,** çok kötülük eden kimse. **Allahın günü,** her gün. **Allahın kikmeti,** beklenmiyen, sebebi anlaşılmıyan veya hayret uyandıran şeyler hakkında kullanılır. *Allahın hikmeti, kayanın içinden kocaman bir ağaç bitmiş.* **Allahın işine bak,** bak, işler ne hal aldı. **Allahı (-nı) seversen, 1)** ant vermek için kullanılır, **2)** şaşılacak bir şey işitince, «sahi mi?» anlamına söylenir. **Allah için,** gerçekten, doğrusu. *Allah için, güzel söz söylüyor,* **Allah kavuştursuna gitmek,** bir ayle halkından biri bulunduğu şehirden ayrılınca geride kalanları, kavuşma dileğinde bulunmak için, ziyaret etmek. **Allah kerim,** tevekkül ve güven anlatır. **Allah lâyığını versin, Allah müstahakını versin,** ciddi veya şakadan şikâyet anlatan bir ünlem. **Allah ömürler versin,** saygı gösterilen bir kimseye selâm veya teşekkür maksadiyle söylenir. **Allah övmüş de yaratmış,** çok güzel olanlar için söylenir. **Allah rahmet eylesin,** ölüler anılırken iyi dilekle söylenir. **Allah selâmet versin, 1)** yola çıkanlara selâm sözü, **2)** yolda güçlük içinde bulunanlara dua olarak kullanılır, **3)** uzaktaki tanıdıklar anılırken kullanılır, **4)** bir adamın saflığını belirtmek için adından önce getirilir. *Allah selâmet versin, Ahmed'in bu işe aklı ermez.* **5)** « keyfin bilir, gidersen git», anlamına da gelir. **Allahtan, 1)** bereket versin, iyi ki. *Yağmur başladı, Allahtan şemsiyeyi yanıma almıştım.* **2)** yaradılıştan. *Gözleri Allahtan sürmeli.* **Allahtan bulmak,** cezasını Allah vermek. **Allahtan kork,** «yapma, utan, yazıktır», anlamına. **Allahtan korkmaz,** zalim, insafsız, merhametsiz. **Allahü âlem,** galiba. **Allah vere,** dilek ifade eder. *Allah vere de yağmur yağmasa.* **Allah vergisi,** sonradan elde edilmiş olmayıp yaradılıştan olan. **Allah vermesin,** olumsuz bir dilek ifade eder. **Allah versin, 1)** iyi bir şey ele geçirenlere memnunluk ifadesi için, kimi vakit de takılma ve şaka yollu söylenir. *Allah versin, bugünlerde işler pek yolunda görünüyor.* **2)** dilenciyi savmak için kullanılır. **Allah yapısı,** insanlar tarafından değil de tabiat tarafından vücuda getirilen eser.

allahlık Ar. T. s. Kendisinden hiç bir işte hayır umulmıyan saf ve zararsız (kimse).

allâk s. **1.** Sözünde durmaz, dönek. **2.** Kendisine güvenilmesi caiz olmıyan(kimse).

allak bullak b. s. Altüst, karmakarışık.

allâme Ar. s. (.-.) Derin bilgin, çok bilen.

allasen ü. (.-.) (.×.) «Allahı seversen» sözünün aşınmış şekli.

allegretto İt. zf. (..×.) *mü.* Bir parçanın allegrodan biraz daha ağır çalınacağını anlatır.

allegro İt. zf. (.×.) *mü.* Bir parçanın canlı, neşeli ve çabuk çalınacağını anlatır.

allem i. Bu kelime « kallem » ile birlikte, her türlü kurnazca çareye başvurmak anlamına gelen «allem etmek kallem etmek» şeklinde kullanılır. *Allem etti kallem etti, nihayet istediğini yaptırdı.*

allık i. **1.** Al olanın hali. **2.** Kadınların süs için yüzlerine veya dudaklarına sürdükleri al veya buna yakın boya.

almaç i. *fi.* Bir elektrik akımını alıp başka bir kuvvete çeviren (Gramme motörü ve voltmetre gibi) alet. *Telefon makinasının, sesi kulağımıza veren kısmı da bir almaçtır.*

almak, -ır (i) **1.** Bir şeyi elle veya bir araçla tutarak kendine eriştirmek. *Ben şapkamı alıp gidiyorum. Paltomu almıyacağım.* **2.** Kendine çekmek. *Zihnimi aldı. Gözümü ondan alamıyorum.* **3.** Elde etmek. *Memuriyet almak. İzin almak. Mahsul almak. Vait almak. Söz almak.* **4.** Satın almak. *Ev almak. Kumaş almak.* **5.** İçine sığdırmak. *Bu küp onbeş kilo bal alır. Bu salon bin kişi alır.* **6.** Kabul etmek. *Evine kiracı almak. Rüşvet almak. Ziyaretçiyi yanına almak.* **7.** Kendine eriştirilmek. *Mektup almak. Haber almak.* **8.** İçeri sızdırmak. *Gemi su almak. Fotoğraf şasesi ışık almak. Konserve kutusu hava almak.* **9.** Erkek evlenmek. *Ahmet komşu kızını aldı.* **10** Kapıp götürmek. «*Öküzü sel aldı. Harmanı yel aldı*». **11.** Zararlı bir şeye uğramak. *Soğuk almak. Hastalık almak. Bina ateş almak. Ceza almak.* **12.** Sarıp bürümek. « *Dağ başını duman almış*». *Ortalığı bir korkudur aldı.* **13.** Kısmak, eksiltmek. *Ceketi boyundan almak. Kaş almak.* **14.** Tespit etmek. *Ölçüsünü almak. Resmini almak.* **15.** Yerini değiştirmek. *Masayı ileri almak. Sandalyeyi biraz sağa almak.* **16.** Bir şeyin içinden fazla bir maddeyi çıkarmak. *Ur almak. Ameliyatla kurşun almak.* **17.** Bir şeyi gereken eda ile söylemek. *Tekbir almak. Aşağıdan almak.* **18.** Bir yeri savaşla elde etmek. *Türkler İstanbulu 1453 te aldılar.* **19.** Algılamak. *Burnu koku almıyor.* **20.** (i,e) Eriştirmek. *Bir şeyi dikkate almak. Birini himayesine almak.* **21.** (nsz) Şiddetle başlamak. *Biz yola çıkarken bir yağmurdur aldı.* **Al, alınız,** işte. *Al bir aksilik daha! Alın size bir mesele!* **Alabildiğine,** bütün hızıyle. **Aldı,** (eski halk edebiyatında) söylemeğe başladı. *Aldı Kerem. Aldı Köroğlu.* **Aldı yürüdü,** az zamanda çok ileriledi. **Alıp vermek,** yürek çarpıntısı geçirmek. **Alıp verememek (birisiyle-),** birisiyle sebepsiz uğraşıp çekişmek. **Al takke, ver külâh, 1)** uğraşa çekişe, **2)** aşırı derecede senli benli olmayı gösteren bir anlatış. Külâh ve takke yerine başka bir kelime de kullanılarak bir işin karşılıklı olduğunu anlatır. *Al mektup ver mektup, muhabere yolunda.*

Alman i. **1.** Almanya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** (İsim takımlarında) Almanya, Almanlar. *Alman Hükümeti.*

almanak Yu. i. Yılın bölümlerinden başka, bayram, yıldönümü gibi belli günleri ve birtakım astronomi, meteoroloji, istatistik bilgilerini gösteren kitap biçiminde takvim.

almaş i. [T.D.] **1.** İki veya daha çok şeyin sıravardı değiştirilerek kullanılması veya değişerek çalışması, °münavebe. **2.** İki memurun kendi istekleriyle yerlerinin değiş edilmesi, °becayiş. **3.** *fel.* Birinin doğru olması ötekinin yanlışlığını gerektiren iki önermenin meydana getirdiği sistem.

almaşık s. [D.D.] Almaş yoliyle işliyen, °mütenavip. **Almaşık yapraklar,** *bt.* sapın iki yanında karşılıklı değil de aralıkla bir sağda bir solda bitmiş yapraklar.

almaşmak (nsz:le) **1.** Karşılıklı alıp vermek. **2.** Değişe değişe iş görmek.

almaştırmak (i:i,le) Almaşla kullanmak.

alnaç i. [D.D.] **1.** Yüze karşı gelen taraf. **2.** Bir yapının başlıca yüzü, °cephe.

alo ü. Telefon konuşmasına başlarken dikkati çekmek için kullanılır. *Alo... Alo... neresi?*

alotropi Yu. i. Ortada hiç bir kimyasal değişiklik yokken bir cismin ayrı özelikler gösterebilmesi hali. *Kırmızı ile beyaz fosfor arasında, hiç bir bileşim farkı olmadığına göre, renk ayrılıkları bir alotropi halinden başka bir şey değildir.*

alotropik Yu. s. Alotropiden ileri gelen.

alp, -pı i. Büyük işler görmüş, her kes tarafından sevilmiş yiğit, kahraman.

alpaka i. (.×.) Gevişgetirenlerden, güney Amerika'da yaşıyan, lama nev'inden uzun tüylü bir hayvan; bu hayvanın yünü ve bu yünden dokunan kumaş.

alşimi Fr. i. Bayağı madenleri altına çevirmek ereğini güden boş bir uğraşma, ki birtakım maddelerin bulunmasına sebep olduğu için kimyanın ilerlemesine hizmeti dokunmuştur, °simya.

alşimist Fr. i. Alşimi ile uğraşan kimse, °simyager.

alt, -tı i. **1.** Bir şeyin yere doğru olan yanı. *Tencerenin altı delinmiş.* **2.** Bu yanın baktığı yön. *Tencerenin altında ateş var.* **3.** Oturulurken oylukların yere

gelen kısmı. *Altına sandalye çekmek. Çocuğun altını temizlemek.* **4.** Alt kelimesi «... altında» şeklinde kullanıldığı vakit «bir şeyin etkisi içinde» anlamını verir. *Güneş altında çalışmak. Söz altında kalmak.* **5.** s. Birkaç şeyin birbirine göre yere yakın olanı. *Alt kat. Alt köşe. Alt dudak.* **6.** Sınıflamalarda esas olarak alınan tipe göre geri derecede olan. *Altsınıf. Altcins. Alttakım.* (Bu takdirde «alt» sıfatı vasıflandırdığı kelimeyle, bir önek gibi, birleştirilir). **Alt alta üst üste,** içli dışlı âdeta koyun koyuna bir halde. **Alt etmek,** yenmek. **Altı kaval üstü şişane,** altı üstüne uymaz. **Altına etmek,** yatağına veya donuna pislemek. **Altında kalmak (bir şeyin-),** bir şeyi karşılıksız bırakmak. *Bir iyiliğin altında kalmamak. Bir sözün altında kalmamak.* **Altını üstüne getirmek, 1)** karmakarışık etmek, **2)** aramadık yer bırakmamak. **Altlı üstlü,** altı ve üstü birlikte olduğu halde. **Alt olmak,** yenilmek. **Altta kalanın canı çıksın,** «gücü yetmiyene ne olursa olsun» anlamına. **Alttan almak, alttan gelmek,** yumuşak davranmak. **Alt tarafı, 1)** geriye kalanı, **2)** işin sonu. **Alt yanı,** olup olacağı. *Alt yanı, bu on kuruşluk bir mesele!*

altabaşo i (..×.) Yelken gemisinin direklerinden her birinde çift olan gabya ve babafingo çubuklarının altta bulunanı. *Altabaşo babafingo abaşo gabyanın üstünde bulunur.*

altalamak (i) Yenmek, °mağlûbetmek.

altbilinç b. i. *ruh.* Bilinçte hiç yahut henüz yer almıyan zihin etkinliği, °tahteşşuur.

altbilinçsel b. s. Altbilinçle ilgili.

altcins b. i. Bir cins içinde kurulan ikinci derecede bir cins.

altçene b. i. *an.* İnsan ve hayvanların besinleri çiğnemelerine yarıyan hareketli çene kısmı, ki kuşlarda üst çene ile birlikte gagayı meydana getirir.

altderi b. i. *an.* Deriyi meydana getiren iki tabakadan içteki. Dericilikte işe yarıyan, derinin bu kısmıdır.

alternator Fr. i. Dalgalı elektrik akımı veren üreteç.

altes Fr. i. Prens ve prenseslere verilen onur unvanı.

altfamilya b. i. *bt.* Bir familyanın içinde kurulan ikinci derecede bir familya.

althavaküre b. i. *c.* Havakürenin alt tabakası, ki kalınlığı, aşağı yukarı on bir kilometredir.

altı s. **1.** Beşten bir artık. **2.** i. Beşten sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam. 6, VI.

altıgen i. Ardışık ve kapalı olarak uc uca eklenmiş altı kenarın meydana getirebileceği türlü şekillerden her biri.

altık s. **1.** Açıktan açığa olmayıp dolayısiyle anlatılan, °zımni. **2.** i. *man.* Tümel bir önermeye, yalnız nicelik bakımından, karşı gelen tikel bir önerme.

altıköşe b. s. Altı köşesi olan.

altın i. **1.** Parlak sarı renkte, 19,26 yoğunluğunda, 1063 derecede ergiyen, kolay işlenen yüksek değerli maden; simgesi Au dur. *Altın çok eski zamanlardan beri para basımında kullanılmıştır.* **2.** (Eskiden) Lira. *İki İngiliz altını.* **3.** s. Altın madeninden yapılmış. *Altın saat.* **Altın adını bakır etmek,** temiz ve parlak şöhretini karartmak. **Altın babası,** umulmadığı halde parası çok olan kimse. **Altın bilezik,** para getirir sanat.

altınbaş b. i. **1.** Daha çok Ege bölgesinde yetişen yuvarlak biçimli kalınca kabuklu güzel bir kavun çeşidi. **2.** s. Başı yaldızlı.

altıncı s. Altı sıfatının sıra şekli, sırada beşinciden sonra gelen.

altınsuyu, -nu i. *kim.* Altınla plâtine saldırmak özeliğinde olan, azotik asitle hidroklorik asit karışımı.

altıntopu, -nu b. i. Güzel ve tombul olan kucak çocukları için bir benzetme sözü olarak kullanılır. *Maşallah altıntopu gibi.*

altıparmak b. s. **1.** Ellerinde veya ayaklarında altışar parmağı olan (kimse). **2.** i. Torik balığının büyüğü. **3.** Ayrı renkte altı yolu olan kumaş.

altıpatlar b. i. Toplu tabanca.

altışar s. Altı sıfatının üleştirme şekli, her birine altı, her defasında altısı bir arada.

altkarşıt b. i. *man.* Birbirine yalnız nitelik bakımından karşı gelen tikel önerme.

altlamak (i) *man.* Özel diye alınan bir şeye, genel bir kavramın altında yer vermek.

altlık i. Bir şeyin altına, bir maksat güdülerek konan nesne. *Kâğıt altlığı. Sahan altlığı.*

altmış s. **1.** Altı kere on, elli dokuzdan bir artık. **2.** i. Altmış sayısının adı ve bu sayıyı gösteren rakam. 60, LX.

altmışaltı i. Altmış altı sayı almakla kazanılan bir çeşit iskambil oyunu. **Altmış altıya bağlamak,** ar. atlatmak, boş vaitlerle oyalamak.

altmışar s. Altmış sıfatının üleştirme şekli, her birine altmış, her defasında altmışı bir arada olarak.

altmışdörtlük i. *mü.* Birlik notanın altmış dörtte biri değerinde olan nota.

altmışıncı s. Altmış sıfatının sıra şekli, sırada elli dokuzuncudan sonra gelen.

alto İt. i. (×.) **1.** Bayağı kemanla viyolonsel arası büyük keman. **2.** Büğülü ile bariton

arasında ses veren pistonlu bir çeşit ağız çalgısı. **3.** Kadın seslerinin en pesi (kabası).

altsınıf b. i. Bir sınıf içinde kurulan ayrı sınıf.

altşube b. i. (.-.) Bir şube içinde kurulan ayrı şube.

alttakım b. i. Bir takımın içinde kurulan ikinci derecedeki takım.

altüst, -tü b. s. Çok karışık ve dağınık. **Altüst böreği,** önce bir yüzü sonra çevrilerek öbür yüzü kızartılmak suretiyle pişirilen börek. **Altüst etmek, 1)** karmakarışık etmek, **2)** aramadık bir yerini bırakmamak. **Altüst olmak,** karmakarışık bir hale gelmek.

alûvyon Fr. i. (.×.) Lığ.

alüfte Fa. s. (...) İffetsiz (kadın).

alüminyum Fr. i. (..×.) Gümüş parlaklığında beyaz, 2,56 yoğunluğunda, 650 derecede ergiyen hafif bir maden; simgesi Al dir. *Alüminyum mutfak kapları yapımında çok kullanılır.*

alyuvar b. i. *an.* Kanın her milimetre kübünde beş milyon kadar bulunan, ona kırmızı rengi veren çekirdeksiz küçük hücre.

ama ba. **1.** Anlattıkları fikirler arasında amaç bakımından aykırılık bulunduğu kabul edilen iki cümleyi birbirine bağlamağa yarar. *Yemek az ama lezzetli. Bu adam zengin ama, hasis.* **2.** İhtar veya bir fikre itiraz niteliğinde olan bir cümleyi, o fikri anlatmış bulunan birinci cümleye bağlamağa yarar. *Yarın geleceğim diyorsunuz ama, ben evde bulunamıyacağım.* **3.** İstisna veya şart anlatan bir cümleyi, esası anlatan daha önceki cümleye bağladığı da olur. *Her kes geldi ama, o gelmedi. Söylerim ama, müjdemi isterim.* **4.** Sebep ile beklenmiyen bir neticeyi anlatan iki cümleyi bağlar. *Ben bu işe karıştım ama pişman oldum.* «Ama» bağlacı, kendinden önce gelen söze bağlanmadan söylenecek olursa «amma» şeklinde iki «m» ile söylenir. *Yemek az, amma lezzetli. Her kes geldi, amma o gelmedi. Ben bu işe karıştım, amma pişman oldum.*

âmâ Ar. s. (--) Kör.

amabile İt. zf. (.×..) *mü.* Bir parçanın sevimli ve cana yakın bir şekilde çalınacağını anlatır.

amaç i. [D.D.] **1.** Atışlarda nişan alınan yer veya şey, °hedef. **2.** Ardından koşulan, erişilmek istenilen sonuç.

amaçlamak (i) Amaç diye almak, °istihdaf etmek.

âmade Fa. s. (---) Hazır.

âmal, -li Ar. ç. i. (--) İşlemler. **Amali erbaa,** eskiden, «dört işlem» terimine verilen ad.

aman ü. **1.** Yardım istendiğini anlatır. *Aman Allahım!* **2.** Suç bağışlanması ve merhamet istendiğini anlatır. *Aman bir daha yapmam!* **3.** Rica anlatır. *Aman öyle söylemeyin!* **4.** Usanç ve öfke anlatır. *Aman bırak beni! Aman bu lâflardan da bıktık.* **5.** Dikkat uyandırmak için kullanılır. *Aman çocuğa iyi bakın!* **6.** Çok beğenmeyi anlatır. *Aman ne güzel şey!* **Amana getirmek, aman dedirtmek,** karşı koyan birini boyun eğmek zorunda bırakmak. **Aman dilemek,** sığınıp merhamet istemek. **Amana gelmek,** önce boyun eğmezken zor karşısında boyun ekmek. **Aman vermemek, 1)** göz açtırmamak, **2)** merhamet etmiyerek öldürmek. **Amanın!** güç bir durumda bulunulduğunu anlatır. **Aman zaman bilmez,** göz açtırmaz, acımaz.

amansız Ar. T. s. Aman vermez. *Amansız bir hastalık.*

amarilis Fr. i. (..×.) Nergisgillerden güzel çiçekler açan, en çoğu saksıda yetiştirilen bir süs bitkisi.

amatör Fr. s. Bir işi kârı için değil, sırf zevkı için yapan (kimse), hevesli. *Fotoğraf amatörü. Güreş amatörü. Amatör ressam.*

ambak i. Cevizin yeşil kabuğu.

ambaklamak (i) (Cevizi) Yeşil kabuğundan soymak.

ambalâj Fr. i. Eşyayı, sararak, paket yaparak veya sandığa yerleştirerek, taşınabilir bir hale koymak işi.

ambar i. **1.** Zahire koymağa yarar büyük ve yerli sandık. **2.** Eşya saklanan yer. **3.** Geminin yük koymağa mahsus yeri. **4.** Kum, çakıl gibi yapı gereçleri ölçmekte kullanılan ve her kenarı yetmiş beş santimetre olan küp ölçek.

ambargo İsp. i. (.×.) Bir geminin bulunduğu limandan ayrılmasını, bir paranın veya tecim eşyasının kullanılmasını veya başka bir yere götürülmesini yasak etme.

amber i. Reçine cinsinden bal mumu kıvamında kokulu bir madde. **Amber balığı,** Bak. balık.

amca i. (×.) Bir kimsenin babasının erkek kardeşi.

amcalık i. (×..) **1.** Amca olanın hali. **2.** Üvey amca.

amcazade Fa. i. (....) Amca oğlu veya kızı.

amden Ar. zf. (×.) **1.** Bile bile. **2.** Önceden hazırlanarak.

amedî Fa. i. (.--) *tar.* Ametçi.

amel Ar. i. **1.** Bir kimsenin din buyrukları bakımından eyledikleri. *Bu adamın ameli iyidir.* **2.** Sürgün, ishal.

amele Ar. ç. i. İşçi.

amelî Ar. s. (..-) Eylemsel.

amelimanda Fa. s. İşten kalmış, iş görmez.

ameliyat, -tı Ar. ç. i. **1.** Eylem, eylemler. **2.** Hekim tarafından hastaya el veya aletle yapılan tedavi.

ameliye Ar. i. Eylem.
amenna Ar. ü. (-×-) «Doğru, diyecek yok, inanırım» gibi onama anlatır. *Amenna, ancak şurası da var ki..*
amer Fr. i. Türlü ot ve bitki kabuklariyle kokulandırılmış bir çeşit içki.
Amerikalı i. (..×..) Amerika halkından olan kimse.
Amerikan i. (İsim takımlarında) Amerika, Amerikalılar. *Amerikan malı.* **Amerikan bezi,** Bak. bez.
ametçi Fa. T. i. (-..) Eskiden, Babıalide, sarayla olan haberleşmeyi sağlıyan kalemin başı ve Vükelâ Meclisinin başkâtibi.
ametist, -ti Yu. i. Mor renkte bir çeşit kuvars.
amfibol Yu. i. *je.* Kimyasal bileşimleri ve hele dilinimlerinin yünelimi bakımından piroksenlerden ayırdedilen bütün bir silikat familyasına verilen ad.
amfiteatr Yu. i. **1.** Seyirci ve dinleyicilere mahsus sıraları arkaya doğru basamak basamak yükselen toplantı yeri. **2.** Azar azar yükselerek uzanan arazi.
amırtmak (i) [T.D.] Yatıştırmak, *teskin etmek.
amik, -kı Ar. s. (.-) Derin.
âmil Ar. i. (-.) Etken, etmen.
amin ü. (-.) « Öyle olsun », «Tanrı kabul etsin» anlamına, duaların arasında ve sonunda kullanılır.
amin i. *kim.* Özellikleri ve kuruluşları bakımından amonyağa pek benziyen birtakım cisimlerin cins adı.
amip Yu. i. Sularda yaşıyan, devinmek için yalancı bacakları olan, birhücreli hayvanların adı.
âmir Ar. s. (-.) **1.** Buyuran, buyurucu. **2.** i. Baş. *Daire âmiri.*
amiral, -li i. Albaydan yüksek deniz subaylarının genel adı.
amit i. *kim.* Amonyağın hidrojeni yerine bir asit kökünün geçmesiyle meydana gelen bileşiklerin sınıf adı.
âmiyane Fa. zf. (-.-.) Bayağı².
amma zf. **1.** Ulandığı kelimenin anlamına aşırılık katarak hayret veya hayranlık anlatır. *Amma güzel şey ! Amma konuşuyor ha !* **2.** ba. Bak. ama.
amme Ar. i. (-.) Kamu.
amnios Yu. i. Döl kesesi. **Amnios mayii,** çağnak.
amonyak Fr. i. *kim.* **1.** Azot ve hidrojen bileşimi olan, keskin kokulu bir gaz, ki temiz tutulmıyan halâlarda çok olur. **2.** İçinde bu gazın eritilmiş bulunduğu su.
amoralizm Fr. i. Töredışçılık.
amorti Fr. i. **1.** Birden ödenerek faizinin işlemesine son verilen tahvil. **2.** Piyangoda en küçük ikramiye.
amortisman Fr. i. **1.** Bir borcun azar azar ödenmesi. **2.** Demirbaşa yatırılan paranın azar azar kazançtan ayrılması. **3.** Faizinin işlemesine son vermek üzere, bir tahvilin birden ödenmesi.
ampelopsis Yu. i. Bak. Frenk asması.
amper i. Elektrik akımında yeğinlik birimi.
ampul, -lü Fr. i. **1.** İçinde, elektrik akımiyle akkor haline gelerek ışık verebilen bir iletkeni bulunan, havası boşaltılmış cam şişe. **2.** İçinde ilâç bulunan, ağzı ateşte kapatılmış, en çoğu birkaç santimetre küp hacminde küçük şişe.
amuden Ar. zf. (.-.) (.×.) Dikey olarak.
amudi Ar. s. (.--) Dikey.
amudufikari Ar. b. i. (.-....-) Omurga kemiği, belkemiği.
amut Ar. i. Dikme.
amyant, -tı Yu. i. Kolayca bükülen ve ateşe dayanan liflerden oluşmuş bir çeşit ak asbest.
an i. *ruh.* İnsanda bilinçli durumun topu; bilincin, irade ve heyecan karışmadan, algılama ve düşünme kısmı, *zihin. *An bulanıklığı. An dağılımı. An darlığı. An yorgunluğu.*
an Ar. i. Zamanın bölünemiyecek kadar kısa bir parçası. *Bir an bile geri kalmadı.*
ân Fa. i. (-) Güzellik, alım.
ana i. **1.** Çocuğu olan kadın. *Bugünün kız çocukları yarın hep ana olacaklar.* **2.** Çocuğu doğurmuş olan kadın. *Bu çocuğun anası nerede?* **3.** Geçmişlerde aziz tanılan bazı kadınlara verilen saygı unvanı. *Fatma anamız. Meryem ana.* **4.** Saygı olarak ihtiyar kadınlara hitap için kullanılır. **5.** Alacağın veya borcun faizden başkaca olan kısmı. **6.** s. Temel. *Ana defter. Ana hatlar.* **7.** *mat.* Çizgilerden her hangi birini anlatan kelimeye sıfat olarak geldiğinde o çizginin belirli bir kanun altında hareket ederek bir yüzey meydana getirmeğe yaradığını anlatır. *Ana çizgi.* (Bak. çizgi). **Ana akça,** faizle işletilen bir paranın faiz katılmamış bütünü. **Ana baba bir,** aynı ana ve babadan olan (kardeşler). **Ana bir,** anaları bir olan (kardeşler). **Ana baba günü, 1)** mahşer günü, **2)** sıkıntılı, telâşlı,tehlikeli zaman veya durum. **Anadan doğma, 1)** çırçıplak, **2)** doğuştan olan. **Anan yahşi baban yahşi,** birisine çok yalvarıldığı başkasına anlatılırken gûya bu sözler de söylenmiş gibi ilâve edilir. **Ana para,** Bak. Ana akça. **Anasından emdiği süt burnundan gelmek,** çok zahmet çekmek. **Anasını ağlatmak,** birisine çok üzüntü vermek, işkence etmek. **Anasının ipliğini pazara çıkarmış,** kopuk, haylaz. **Anasının nikâhını istemek,** bir şeye değe-

rinden fazla para istemek. **Ana toplardamar,** Bak. toplardamar.

anaç s. Yavru veya yemiş yetiştirecek hale gelmiş.

anaçlamak (nsz) Anaç olmak.

anaerki b. i. *top.* Soyda temel olarak anayı alan ve aylede çocukları ana klânına mal eden ilkel bir toplum hali.

anaerkil b. s. *top.* Anaerki temeline dayanan.

anafor Yu. i. **1.** Karşılıklı iki akıntı veya esintinin çarpıştığı yerde meydana gelen çevrinti, çevri. **2.** Yolsuz veya emeksiz elde edilen şey.

anaforcu Yu. T. s. Yolsuz veya emeksiz kazanç arkasında koşan (kimse).

anaforlamak Yu. T. (i) ar. Yolsuz veya emeksiz elde etmek.

anahtar Yu. i. **1.** Bir kilidi açıp kapamak için kullanılan alet, açar. **2.** Kurma aleti, kurgu. **3.** Şifre yazmak ve çözmek için kararlaştırılmış bulunan yol. **4.** *fi.* Bir elektrik devresini açıp kapamağa yarıyan çevirgi. **5.** *mü.* Notaların müzik merdivenindeki yükseklik derecelerini göstermek ve buna göre okunmasını sağlamak için portenin başına konan işaret. *Sol, do ve fa olmak üzere üç anahtar vardır.*

anak i. [D.D.] Öğrenilmiş şeyleri akılda tutmak yetisi, bellek, °hâfıza.

anakara b. i. *c.* Yer yüzündeki beş büyük kara parçasından her biri, °kıta.

analık i. **1.** Ana olanın hali. **2.** Ana duygusu. **3.** Ana yerini tutan kadın. **4.** Üvey ana.

analiz Yu. i. Çözümleme.

analjezi Yu. i. Bak. Acı yitimi.

anamal b. i. Bir tecim işinin kurulması için gereken para veya paraya çevrilebilir mal, °sermaye.

anamalcı s. **1.** Bir tecim işine anamal yatırmış olan, °sermayedar. **2.** Anamalcılık sistemi taraflısı.

anamalcılık i. Şahıslara ait büyük anamalın serbestçe iş görmesine veya siyasal rol oynamasına imkân veren tutum sistemi, °kapitalizm.

ananas i. Ananasgillerden, sıcak memleketlerde yetişen bir ağaç ve bunun tadı ve kokusu çok beğenilen meyvası.

ananasgiller ç. b. i. Birçeneklilerden, sıcak memleketlerde yetişen ve örneği ananas olan bir bitki familyası.

anane Ar. i. Gelenek.

ananet, -ti Ar. i. (.--) Puluçluk.

anarı i. [D.D.] Karşı taraf.

anarşi Yu. i. **1.** Kargaşa. **2.** Başsızlık.

anarşist, -ti Yu. i. Başsızlık taraflısı.

anarşizm Yu. i. Anarşistlerin mesleği.

anasanlı b. s. *top.* Soyadını ana tarafından alan.

anasır Ar. ç. i. (.--) Unsurlar, elemanlar, öğeler.

anason i. Kokulu tohumu hamur işlerinde ve rakıcılıkta kullanılan, memleketimizde ekimi yapılan, maydanozgillerden bir bitki.

anatomi Yu. i. **1.** Hayvan ve bitkilerin yapısını ve bunların örgenlerinin birbirine olan oranını inceliyen bilim. **2.** Bu varlıkların dış örgenleri arasındaki oran ve uyum. *Anatomisi yolunda bir vücut.*

anayön b. i. Kuzey, güney, doğu ve batı yönlerinden her biri.

anaz i. [D.D.] Hasım.

anazlık i. Hasımlık, °husumet.

anbean Fa. zf. Dakkadan dakkaya. *Anbean bekleniyor.*

anca e. «Ancak» kelimesinin aşınmışı. **Anca beraber kanca beraber,** bir işte iki veya daha çok kişinin birbirinden ayrılmamaları gerektiğini anlatır.

ancak e. **1.** «Yalnız, tek, sırf» gibi inhisar veya istisna anlatır. *Bu kapı ancak bu anahtarla açılabilir. Bu kapıyı şu anahtarların hiçbiri açmaz, ancak bu açar.* **2.** « Olsa olsa, en çok, güçlükle » gibi bir şeyin daha fazlasının imkânsızlığını gösterir. *Bu kalem ancak beş kuruş eder. Ancak bu saatte gelebildim.* **3.** «Lâkin, ama, yalnız» gibi itiraz veya ihtar anlatır. *Bu işe başlıyorum, ancak bugün bitiremem. Bu evi size veriyorum, ancak bugün boşaltamam.*

ançüez İn. i. Bir çeşit küçük balık tuzlaması.

andaç i. [D.D.] **1.** Bir kimseyi veya bir olguyu hatırlattığı için saklanan veya hatırlatsın diye verilen şey, °hâtıra. **2.** Önemi dolayısiyle hatırda tutulan veya bir yere yazılan olgu, °hâtıra.

andante İt. zf. (.×.) *mü.* Yarı yavaş, adagio ile andantino arası.

andantino İt. zf. (..×.) *mü.* Andanteden daha canlı, daha yürükçe.

andavallı i. ar. Bön ve görgüsüz kimse.

andetmek, -der (e) [C.K.] Bir şeyi yapmak için kendi kendine söz vermek, °ahdetmek.

andezin Fr. i. *je.* Feldispat cinsinden olup lâbrador ile oligoklâzın ortalama şekli diye tanınan madensel tür.

andezit, -ti Fr. i. *je.* Ortalama feldispatı andezin olan plâjiyoklâzlı yanardağsal külte.

andıç i. [C.K.] Unutulmaması gereken şeyleri yazmağa yarar, takvim şeklinde defter, °muhtıra, °ajanda.

andık i. Bir çeşit sırtlan.

andırak i. [D.D.] Unutulmaması gereken şeyler için konulan nişan.

andıran s. *man.* Andırışa temel olabilen, andırışlı, •mümasil.
andırış s. *man.* **1.** İki şey arasında bazı noktalarda uygunluk hali. **2.** Bu uygunluğa bakarak bunların başka noktalarda da uyabileceklerini ileri süren bir çeşit çıkarsama, •temsil.
andırmak (i,e) **1.** Anmak işini başkasına yaptırmak. *İnsan kendini kalanlara hayırla andırmalı.* **2.** (i) Benzer tarafları bulunmak. *Bu çocuğun yürüyüşü babasını andırıyor. Bu kumaş geçen gün gördüğümüzü andırıyor.*
andız i. Servigillerden, memleketimizin dağlarında yetişen bir ağaç ve bunun yenir yemişi.
andızotu, -nu b. i. Bileşikgillerden, sarı çiçekli acı ve kokulu bir ot, ki kökleri hekimlikte kullanılır.
andiçirmek (e) Andiçmek işini başkasına yaptırmak, •tahlif etmek.
andiçmek (nsz) Bir şeyi yapmağa veya yapmamağa ant ile söz vermek, •yemin etmek.
anemon Fr. i. Manisa lâlesi.
anestezi Yu. i. Bak. Duyum yitimi.
angarya, angarye Yu. i. **1.** Ödevi değilken birisine ücretsiz gördürülen iş. **2.** zf. Gönülsüz. *Angarye işlemek.*
angı i. *ruh.* Yaşanmış olgulardan belleğin sakladığı her türlü iz, •hâtıra. **Angı çağrısı,** her hangi bir angıyı canlandırmak için çalışma.
angılı, angın s. [D.D.] Ünlü, anılmış.
angıt i. Ördeğe benzer, kiremit renginde, evcilleştirilebilen bir yaban kuşu.
Anglikan Fr. i. Anglikanizm mezhebinden olan.
anglikanizm Fr. i. İngiliz protestanlığı.
Anglosakson Fr. i. Beşinci ve altıncı yüzyılda Büyük Britanyayı ele geçiren Cermen ırkından oymaklara verilen ad. **2.** Ana dili İngilizce olan kimse.
angudi T. Ar. s. (.--) Angıt kuşunun renginde.
anı i. [T.D.] Angı.
anık s. **1.** Hazır. **2.** Doğadan yetenekli, •müstait.
anıklık i. **1.** Hazırlık. **2.** Doğal yetenek, •istidat.
anıklamak (i) **1.** Anık kılmak. **2.** *ruh.* Angıları canlandırmak.
anıksız s. Anık olmıyan, •istidatsız.
anıksızlık i. Anık olmama hali, •istidatsızlık.
anıl i. [D.D.] **1.** Yapılması düşünülen şey, •maksat. **2.** s. [T.D.] Acele etmeden ve iyice düşünerek iş gören, •müteenni.
anıllık i. Anıl olanın hali, anılca hareket, •teenni.
anılmak (nsz) Anmak işine konu olmak.
anımsamak (i) Anar gibi olmak, hatırlıyacak gibi olmak.
anınmak (nsz) Anık hale gelmek, •hazırlanmak.
anırmak (nsz) Eşek bağırmak.
anıştırmak (i) [D.D.] Bir şeyi açıkça söylemeyip üstü kapalı anlatmak, •ima etmek, •ihsas etmek.
anıt i. Büyük ve şerefli bir olayı, geleceklere tarih boyunca hatırlatmak için meydana getirilen, göze çarpacak büyüklükte simgel bir yapı, •âbide.
anıtmak (i) Anık hale getirmek, •hazırlamak.
anıtsal s. **1.** Anıtla ilgili. **2.** Ululuğu, sağlamlığı ve güzelliğiyle gözü çeken.
anız i. Ekin biçildikten sonra toprakta kalan köklü sap.
âni Ar. s. (--) Ansız, ansızın.
ânide Ar. T. zf. (---) Hemen, hemencecik.
anilin Fr. i. Yapma boyaların yapımında kullanılan ve çivit bitkisinden veya taş kömüründen çıkarılan bir sıvı. *Anilin boyaları.*
animato İt. zf. (..×.) *mü.* Bir parçanın canlı ve kıvrak çalınacağını anlatır.
animizm Fr. i. Canlıcılık.
anjin Fr. i. Boğak.
anka Fa. i. (.-) Masallarda adı geçen ve gerçekte var olmıyan büyük bir kuş. **Anka gibi,** adı olup da kendi bulunmıyan şeyler için söylenir.
anket, -ti Fr. i. Soruşturma, soraltı.
ankiloz Yu. i. Oynar eklemlerde oynaklığın kaybolmasiyle eklemin işlemez hale gelmesi.
anlak i. *ruh.* İşleme halinde anlık, anlama erki veya işi, •zekâ.
anlakalır b. s. *ruh.* **1.** Anlıkça kavranabilir, anlaşılır. **2.** Yalnız anlıkça kavranılır.
anlakalmaz b. s. *ruh.* Anlıkça kavranılamaz, anlaşılmaz.
anlaklı s. *ruh.* Anlağı veya anlığı olan, yüksek anlak erki gösteren, anlayışlı, •zeki.
anlam i. **1.** Bir kelime, bir söz, hattâ bir hareket veya olgudan anlaşılan şey; bunların imlediği, bize hatırlattığı fikir veya nesne. **2.** *man.* Bir terimin telkin edebildiği fikir veya imgeleme.
anlamak (i) **1.** Bir şeyin anlamını, neye işaret olduğunu kavramak; yeni bilgileri eskileriyle bir araya getirip yeni bir bilgi edinmek. *Dumanı görünce orada ateş yandığını anlarız. Böyle konuşmanızdan bu işe memnun olmadığınızı anlıyoruz.* **2.** Sorup öğrenmek. *Dışardaki gürültünün sebebini anlayıver.* **3.** Doğru ve yerinde bulmak. *Ben israfın bu derecesini anla-*

mam. **4.** Birinin duygularını, isteklerini, düşüncelerini sezebilmek. *Kocası onu anlamıyordu.* **5.** (den) Bir şey üzerinde bilgisi bulunmak. *Kumaştan anlarım. Böyle şeylerden anlamaz.* **6.** (den) (Olumsuz veya soru şeklinde) İyilik görmek, faydalanmak. *Bu kâğıtları parçalamaktan ne anlıyorsunuz? Bu ilâçtan hiç bir şey anlamadım.*

anlamdaş s. Anlamları aynı olan kelimelerden her biri, eşanlam. *Muşmula ile beşbıyık anlamdaş kelimelerdir.*

anlamlı s. Anlamı olan, önemli bir şey anlatan, °mânidar.

anlamsal s. Anlamla ilgili, anlama değgin.

anlamsız s. Anlamı olmıyan, önemli bir şey anlatmıyan, °mânasız.

anlaşık s. [C.K.] Aralarında anlaşma bulunanlardan her biri, °mütelif.

anlaşılmak (nsz) Anlamak işine konu olmak. *Onun ne söylemek istediği hiç anlaşılmadı.*

anlaşma i. **1.** Anlaşmak eylemi. **2.** İki veya daha çok tarafın yapmış olduğu fikir ve maksat birliği, °itilâf.

anlaşmak (nsz : le) İki tarafın fikri birleşmek, iki taraf maksatlarını birleştirmek. *Bu meselede bir türlü anlaşamadılar.*

anlaşmazlık i. İki veya daha çok tarafın karşılaşan fikir ve maksatları arasındaki ayrılık, °ihtilâf.

anlatılmak (e) Anlatmak işi yapılmak. *Mesele her kese anlatıldı.*

anlatım, anlatış i. **1.** Anlatmak eylemi veya tarzı. **2.** Zihinde tasarlanan bir konuyu söz veya yazı ile bildirme, °ifade. **Anlatış vurgusu,** söylenen kelime veya söze değişik bir anlam vermek için heceleri uzatarak veya yükselterek gösterilen duygu belirtisi.

anlatmak (i,e) **1.** Anlamasını sağlamak. **2.** Bir şeyi etraflıca söylemek. *Arkadaşınızın söylediği vakayı bize anlatır mısınız?* **3.** (e : i, e) Ağır bir karşılıkta bulunmak veya ağır bir karşılıkla karşılamak. *Ben ona anlatırım. Ben ona böyle söylemesini anlatırım.*

anlayış i. **1.** Anlama şekli. **2.** Anlama yeteneği, °zekâ, °feraset. **3.** *ruh.* Iralayıcı bir nitelik olmak bakımından zihin, °zihniyet.

anlayışlı s. Anlayışı kuvvetli olan, °ferasetli, °zeki.

anlayışsız s. Anlayışı kıt olan.

anlayışsızlık i. Anlayış kıtlığı.

anlık i. *ruh.* **1.** Duyu ve iradeden ayrı olarak alınan bilme yetisi, usa vurma, yargılama, anlama erki, °fâhime, °müdrike. **2.** An, °zihin.

anlıkçılık i. *fel.* Bilginin temel ilkelerinin salt akılla edinildiğini ileri süren, gerçeğin temelinin de akıl olduğuna inanan öğreti.

anlıksal s. Anlıkla ilgili, anlığa değgin.

anlıkyoğrum b. i. *ruh.* Bir insanda anlığın şu veya bu yolda oluşup belli bir şekil alması.

anmak (i) **1.** Birisinin veya bir şeyin hâtıralarını canlandırarak sözünü etmek veya onu düşünmek. *Dün akşam sizi andık. «Gönlüm gene üzgün, seni andım da derinden* - Y. K. Beyatlı». **2.** Bir sözü ağzına almak. *Hastalığın adını anmaktan korkuyor.* **3.** (i,le) Bir hediye ile hatırını sormak.

annaç i. [D.D.] Alnaç.

anne i. (×.) Ana.

anneanne b. i. Annenin annesi.

anofel Yu. i Sivrisineğin sıtma mikrobunu aşılıyan bir çeşidi, çimil.

anomali Yu. i. Sapaklık.

anonim Yu. s. Sermayesi hisselere bölünmüş olan ve her ortağın mesuliyeti sermadeki hissesiyle sınırlı bulunan (şirket).

anormal, -li Fr. s. Genel örneğe, düzgüye aykırı olan, düzgüsüz.

anot Yu. i. Bir elektrolitte, elektrik akımının gelip içeriye girdiği ilekten uc, pozitif elektrot.

ansal s. Anlıkla ilgili, anlığa değgin, °zihnî.

ansız s. Birdenbire olan, °âni.

ansızın zf. Birdenbire, °âni olarak, °nagehani.

ansiklopedi Yu. i. Genbilik. Her türlü bilgileri içine alan ve çoğu, onları alfabe sırasiyle anlatan büyük eser veya bir ilmi meydana getiren bilgilerin tümü.

ant i. **1.** Tanrıyı veya kutsal bilinen bir şahsı, bir şeyi tanık göstererek edilen tasdik veya vait, °yemin, °kasem. **2.** Söz verme. *Andım var, bu işi yapacağım.* **Andını bozmak,** andına aykırı hareket etmek. **Ant verdirmek,** bir şeyi, karşısındakine, andiçirerek tasdik veya tekidettirmek. **Ant vermek,** «Allah aşkına, çocuklarının başı için» gibi sözlerle karşısındakini bir şeye zorlamak.

antant, -tı Fr. i. Anlaşma.

antarktik Yu. s. c. Güney kutupla ilgili, güney kutup yakınında olan. **Antarktik kara,** güney kutuptaki kara bölgesi.

antbeti b. i. [C.K.] Bir antlaşmanın şart ve hükümlerini içine alan betik, °ahitname.

anten Fr. i. Boşlukta yayılan elektromagnetik dalgaları alıp özel bir aygıda getiren veya özel bir aygıtta meydana gelen elektrik titreşimlerini boşluğa yayan uzun iletken tel veya çubuk.

antepfıstığı, -nı b. i. Antepfıstığıgillerden olup yanlış olarak «Şam fıstığı» da denilen, memleketimizde Gaziantep bölgesinde yetişen bir ağaç ve bunun yemişi. Bu yemiş iğdeden küçük olup kabuğu ince

fakat serttir; yağlı ve besleyici olan içi tatlıcılıkta kullanılmakla beraber çoğu kavrularak yenir.

antepfıstığıgiller ç. b. i. Ayrı taçyapraklılardan örneği antepfıstığı ağacı olan bir bitki familyası.

anterit, -ti Yu. i. Bağırsak yangısı.

antihomolog Yu. s. *mat.* Bir şeklin evirtim ile yapılmış dönüşümünde, her elemanın karşılıklısı olan (eleman).

antika Lâ. i. (.×.) **1.** Eski zamanlardan kalma eser. **2.** s. Kendine mahsus tuhaf halleri olan. *Antika adam. Antika yürüyüş* **3.** Mendil, örtü, yatak çarşafı gibi bezlerin kenarlarına paralel ipliklerden bir kısmı çekilip bunlara dikey olanların ikisi, üçü bir arada tire ile sarılarak meydana getirilen diş diş süs, ki «sıçan dişi» de denir. Dikey iplikler türlü şekiller alacak surette işlenirse meydana gelen işe «ajur» adı verilir.

antikiklon Yu. i. Yüksek hava basınçlarının merkezi.

antikomintern Fr. s. «Komintern»e karşıt olan, ona karşı gelen.

antikor Fr. i. *by.* Vücuda giren hastalık etkenlerini zararsız kılmak için uzviyetin karşı çıkardığı madde.

antilop Fr. i. *zo.* Sıcak memleketlerde yaşıyan, çok hızlı koşan ve geviş getirenlerin boynuzlu cinsinden olan bir hayvan. *Ceylan bir antilop cinsidir.*

antimilitarizm Fr. i. Asker ruhu ve zihniyetine karşıt duygu ve düşünce.

antimon Fr. i. *kim.* Mavimtırak beyaz renkte, 6,8 yoğunluğunda, 400 derecede ergiyen, haddede veya çekiç altında işlenemiyen bir maden. Simgesi Sb dir. Bazı alaşımlarda ve en çok basım harfleri alaşımında kullanılır.

antipati Yu. i. Karşıtduygu, sevimsiz bulma.

antipatik Yu. s. Sevimsiz.

antisepsi Fr. i. Mikropları ilâçla öldürme yolu.

antiseptik Fr. s. Antisepsi maksadiyle kullanılan veya antisepsi özeliği olan.

antitez Yu. i. Karşıtsav.

antitoksin Fr. i. *by.* Vücuda giren toksinleri zararsız kılmak için uzviyetin karşı çıkardığı madde.

antlaşma i. **1.** Antlaşmak eylemi. **2.** İki devletin, aralarında kararlaşan esaslara uygun hareket etmeyi kabul etmeleri, *muahede.

antlaşmak (nsz: le) İki taraf bir işi, karşılıklı, boyunlarına alarak yerine getireceklerine söz vermek, *ahitleşmek.

antlı s. Andiçmiş veya andiçirilmiş.

antoloji Yu. i. Sanat eserlerinden seçkin parçaları bir araya toplıyan kitap, seçki.

antrasit, -ti i. Güçlükle tutuşan ve koku, duman çıkarmadan yanan bir çeşit taş kömürü.

antropoloji Yu. i. Insanbilim.

antropomorfizm Yu. i. İnsanbiçimcilik.

antre Fr. i. Bir binanın girilen ilk kısmı, girek.

antrenör Fr. i. Bir spor kolunda sporcu yetiştiren kimse.

antrepo Fr. i. Gümrük veya oktruva resmi ödenmemiş malların konulduğu depo.

anus Lâ. i. (×.) *an.* Sindirim kanalının sonu olan doğru barsağın çıkış deliği, *şerç. **Anus yüzgeci,** balıklarda anustan sonra gelen ve tek olan yüzgeç.

anut Ar. s. (.-) İnatçı, ayak direyici.

apaçık s. (×..) Büsbütün açık.

apaçıklık i. (×...) Apaçık olanın hali.

apalak s. İri ve tombul (kucak veya memedeki çocuk hakkında).

apandis Fr. i. *an.* Körbarsağın ince bir parmak gibi olan son kısmı.

apandisit, -ti Fr. i. Apandisin yangılanması.

apansız, apansızın zf. (×..), (×...) Pek ansızın. *Apansızın duruverdi.*

aparmak (i) Alıp götürmek. «*Geçme namert köprüsünden, ko aparsın su seni*».

apartman Fr. i. **1.** Bir kat üzerinde birkaç odadan ibaret daire. **2.** Böyle dairelere bölünmüş bina.

apar topar zf. Telâş ve acele ile.

apaz i. **1.** Avuç. **2.** Bir avuç miktarı. *Bir apaz buğday.*

apazlama s. *de.* **1.** Pupa ile orsa arasında esen ve yelkenleri dolduran, geminin omurgasına kırk beş derece açı ile esen (rüzgâr). *Rüzgâr apazlama esiyor.* **2.** zf. Böyle esen bir rüzgârla. *Apazlama gidiyoruz.*

apazlamak (i) **1.** Avuçlamak. **2.** Yelken, dolup şişmek üzere rüzgârı içine almak. **3.** (Gemi) Apazlama gitmek.

aperitif Fr. i. Açar².

apış i. Budun iç tarafı. *Apış arası.*

apışlık i. Ağ³.

apışık s. Kuyruğunu apışları arasına alarak yılgın yılgın giden (hayvan).

apışmak (nsz) **1.** Hayvan yorgunluktan apışlarını birbirinden ayırarak çöküvermek. **2.** mec. Yılıp ne yapacağını kestiremmemek.

apiko İt. i. (.×.) **1.** Geminin, zinciri toplayıp demirini kaldırmağa hazır bulunması. **2.** mec. s. ar. Hazır, tetik, derli toplu. *Apiko bir delikanlı. Apiko giyinmek.*

aplikasyon Fr. i. Bir kumaş üzerine başka

bir kumaş parçasını veya bir dantelâyı dikme veya yapıştırma yoliyle yapılan süs.

apolet, -ti Fr. i. Omuzlara takılıp süel rütbeyi gösteren ve bazı kere saçaklı süs şeklinde olan işaret.

aport Fr. ü. Av köpeğine «getir» emri.

aposteriori Lâ. zf. (....×.) Sonsal.

apotek Yu. i. *bt.* Likenlerin, içinde üreme cisimleri bulunan çiçekliği.

appasionato İt. zf. (....×.) *mü.* Bir parçanın ihtiraslı ve ateşli bir ifade ile çalınacağını anlatır.

apraksi Yu. i. Bak. İşlev yitimi.

apriori Lâ. zf. (..×.) Önsel.

apsent,-ti i. Pelinle kokulandırılmış sert bir içki.

apsis Fr. i. *mat.* Yönlü bir eksen üzerinde bir noktanın, başlangıç noktasına olan uzaklığının cebirsel değeri. *Bir eksen üzerindeki her nokta, apsisi ile belirtilir.*

apşak s. **1.** Ayakları yanyana durduğu halde bacak araları açık kalan. **2.** Yorgunluktan yürüyecek hali olmıyan.

aptal s. **1.** Zekâsı hemen hiç gelişmemiş. **2.** Bak. Abdal.

aptallık i. Aptal olma hali veya aptalca iş.

apteriks Yu. i. *zo.* Avusturalya'nın, kanadları yok denecek kadar güdük olan, tüyleri ipeğe benziyen uzun ve sivri gagalı bir kuşu.

aptes i. Müslümanların, namaz kılabilmek için yaptıkları vücut temizliği. **Aptes almak,** bu temizliği yapmak. **Aptesi olmak** veya **gelmek,** mec. aptes bozmak ihtiyacında bulunmak. **Aptes bozmak,** ayak yoluna çıkmak. **Aptesi kaçmak,** aptes bozma ihtiyacı geri kaçmak. **Aptes vermek,** mec. adamakıllı azarlamak.

aptesane i. Aptes bozacak yer, ayakyolu.

aptesli s. Aptes almış bulunan.

apteslik i. **1.** Aptes alınacak yer. **2.** Eskiden aptes alınırken giyilen ve kolsuz hırkaya benziyen bir çeşit giyecek.

aptessiz s. Aptes almamış olan.

apukurya Yu. i. (..×.) Etkesimi.

apul apul zf. Tombul çocukların bacaklarını açarak salına salına yürüyüşlerini anlatır. *Apul apul gidiyor.*

ar Fr. i. Yüz metre kare değerinde, yüzey ölçü birimi. *Bir ar, kenarı on metre olan bir karenin alanıdır.*

ara i. **1.** İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık. *İki köyün arası. Kitabın yaprakları arasında.* **2.** İki olguyu birbirinden ayıran zaman. *Arada neler olmadı. Ara vermeksizin...* **3.** Şahısların birbirine karşı olan ilgisi. *Onunla aramız iyi değil. Onunla aramızı bozdular.* **4.** İç. *Bunların arasında iyisi de var kötüsü de.* **Arada bir,** seyrek olarak. **Arada çıkarmak,** başka işler arasında yapıp geçmek. **Arada kalmak,** araya girme sonunda suç işlemiş gibi bir duruma düşmek. **Aradan,** o zamandan bu zamana kadar. **Aradan çıkarmak,** ötekileriyle daha iyi uğraşabilmek üzere ortadaki işlerden birini bir ayak önce bitirivermek. **Arada sırada,** arasıra. **Ara kapı,** iki bina veya oda arasında kolayca geçmek için açılan kapı. **Aralarından su sızmaz,** birbirleriyle pek dost olanlar hakkında kullanılır. **Aralarını bulmak,** uzlaştırmak, barıştırmak. **Ara nağmesi,** Bak. aranağme. **Arası (araları) açılmak, açık olmak,** dostlukları sarsılmak, bozuşmak, birbirine darılmak. **Arası hoş olmamak (bir şeyle-),** o şeyden hoşlanmamak. **Arası soğumak,** aradan zaman geçerek önemini kaybetmek. **Ara vermek,** bir işi, tekrar başlamak üzere kesmek. **Araya gitmek,** karışıklığa kurban olmak. **Araya girmek. 1)** iki kişi arasındaki bir işe karışmak, **2)** bir iş yapılırken ona engel olacak başka bir şey çıkmak. **Araya koymak (birisini-),** başkasiyle bitecek bir iş için birisinden yararlanmak.

âra Ar. ç. i. (--) Reyler, oylar.

araba i. **1.** Tekerlekli kara taşıdı. *Öküz arabası. Tramvay arabası.* **2.** Araba ile taşınmış veya taşınacak miktar. *İki araba saman. Bir araba kömür.* **Arabasını düze çıkarmak,** işinin güçlüklerini gidermek. **Arabayı çekmek,** ar. defolup gitmek.

arabacı s. **1.** Arabayı süren (kimse). **2.** Araba yapan ve satan.

arabalık i. **1.** Araba konan yer. **2.** Araba dolduracak miktar.

araban i. Alaturka müzikte bir makam. **Araban kürdi,** eski bir makam.

arabesk Fr. i. Kıvrıla kıvrıla birbirinin içine geçerek uzayıp giden, yapraklı dalları andıran ve geometrik görünen birtakım şekillerden meydana getirilmiş süs çizgileri, ki Türk bezekçiliğinden İslâm sanatına geçmiştir.

Arabi Ar. s. (.--) Arapça.

arabiyat, -tı Ar. ç. i. Arap dili ve edebiyatiyle ilgili olan bilgiler.

aracı i. Uzlaştırmak veya iş bitirmek için araya giren kimse, °vasıta, °mutavassıt. *Pazarlığı uydurmak için Ahmed'i aracı koydular.*

aracılık i. Aracının gördüğü iş, °vasıtalık, °tavassut, °vesatet. *Ben bu işi Ahmed'in aracılığıyle yaptırdım. O, ticaret işlerinde aracılık eder.*

araç i. [C.K.] **1.** Bir sonuca varmağa yarıyan şey, °vasıta. *İşini yaptırmak için her*

araca baş vurdu. Harp bir erek değil, bir araçtır. **2.** Şahıslar veya şeyler arasında bağlantı ödevi gören şey, °vasıta. *Mektubu hangi araçla gönderdiniz?*

araçlı s. Araçla yapılan veya olan, °bilvasıta. *Araçlı vergi.* **Araçlı geçişli,** *dlg.* Ettirgen.

araçsız s. Araç kullanılmadan, doğrudan doğruya yapılan veya olan, °bilâvasıta. *Araçsız vergi.*

Araf öz. i. (-.) Cennet ile cehennem arasında bulunduğu söylenilen bir yer.

aragonit,-ti Fr. i. Billûrlaşmış bir çeşit kalsiyum karbonat.

arak i. Alaturka müzikte bir makam.

arakesit b. i. *mat.* Çizgi ve yüzeylerin kendi aralarında veya birbirleriyle kesiştikleri nokta veya çizgi.

arakıye Ar. i. (-...) **1.** Eskiden dervişlerin giydikleri, tiftikten yapılmış ince külâh. **2.** Bir çeşit küçük zurna.

araklamak (i) ar. Çalmak, aşırmak.

aral i. Birbirine yakın adaların meydana getirdiği topluluk, takımada.

aralamak (i) İki şey arasında az açıklık meydana getirmek, yarı açmak. *Kapıyı aralamak.*

aralanmak (nsz) Yarı açılmak.

aralaşmak (nsz:le) Birbirinden ayrılarak aralık olmak.

aralatmak (i,e) Aralık ettirmek, yarı açtırmak.

aralık i. **1.** İki şey arasındaki açıklık. *Penceredeki aralıktan soğuk giriyor.* **2.** Sıra, fırsat, vakit. *Aralık bulamadım. O aralık hastaydım.* **3.** Evin iki bölümü veya iki oda arasındaki dar geçit. **4.** *fi.* Bir sesi bir başka sesten, kalına veya inceye doğru ayıran uzaklık. **5.** Ayakyolu. **6.** s. Yarı açık yarı kapalı. *Kapıyı aralık bırak.* **Aralık ayı,** Zilkade ayı. **Aralık etmek,** aralamak, yarı açmak. **Aralıkta,** diğer şeyler arasında. *Aralıkta bu iş de çıksın.* **Aralık vermek,** arada kesmek. *Aralık vermeden konuşmak.*

aram i. [D.D.] Aralık[1 2]. **Aram aram,** aralıklı, kesik kesik, °fasılalı.

aramaç i. [C.K.] Toprakta kazılar yaparak eski eserler veya başka şeyler araştırma işi.

aramak (i) **1.** Bir şeyi bulmağa çalışmak. *Kitabını arıyor.* **2.** Bir şeyi, üzerine düşerek istemek. *Hakkını aramak.* **3.** Araştırmak. *Ceplerini aramak.* **4.** Bir şeyin yokluğunu duyarak geri dönmesini istemek. *Sen bu günleri çok ararsın. Tütünü bıraktım, hem hiç aramıyorum.* **5.** (nsz) Belâyı kendine çekmek. *Sen arıyorsun, şimdi dayağı yersin.* **Arama !** (olumsuz emir), bulunduğunu sanma. *Bizde para pul arama!*

aran i. [T.D.] Geniş ambar, °hangar.

aranağme b. i. **1.** Alaturka müzikte her şarkının sonundaki sözsüz çalınan parça. **2.** mec. İkide bir söylenen söz veya açılan mesele.

aranılmak (ösz) **1.** Her hangi biri aranmak. **2.** (nsz) Aranmak[1].

aranmak (nsz) **1.** Aramak işine konu olmak. *Bir şey aranmadan bulunmaz. Çok aranan bir kitap. Bu günlerde soba aranıyor.* **2.** Kendi üstünü aramak veya ortalıkta kendi kendine bir şeyler aramak. **3.** Aramak[5]. *Sen aranıyorsun âdeta!*

Arap i. **1.** Arabistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** (İsim takımlarında) Arabistan, Araplar. *Arap aşiretleri.* **3.** Koyu esmer veya kara tenli olan kimselere de denir. *Arap bacı.*

arapsaçı, -nı b. i. İçinden çıkılmaz derecede karışık şey. *Bu iş arapsaçına döndü.*

arapzamkı, -nı i. Akasyanın türlü çeşitlerinden elde edilen bir zamk, °zamkı arabi.

ararot, -tu İn. i. Sıcak iklimlerde yetişen maranta ve başka bitkilerin kökünden çıkarılan ve çocuk maması yapılan bir un.

Arasat, -tı Ar. i. (-.-) Müslümanlığın inanışına göre kıyamet günü bütün ölülerin dirilerek toplanacağı yerin adı.

arasıl s. [D.D.] Bütün uzayda birbirinden aynı uzaklıkta bulunan (doğrular ve yüzeyler), °muvazi, °mütevazi, °paralel.

arasıllık i. Arasıl olan şeylerin hali. °muvazat.

arasıra b. zf. Seyrek olmak şartiyle her zaman.

arasız zf. Sürekli olarak, kesilmeden, ara vermeden.

arasöz b. i. Asıl konudan olmayıp dolayısiyle arada söylenen veya yazılan şey, °istitrat.

arasta i. Çarşılarda aynı çeşit esnafın bulunduğu kısım.

araşit Fr. i. Baklagillerden, yer fıstığı denilen yemişleri veren bitki.

araştırma i. Araştırmak eylemi, °taharri, °tetebbu, °tefahhus. *Araştırma yapmak. Araştırmalarda bulunmak.*

araştırmak (i) **1.** Bir şeyi aramak üzere bir yeri gözden geçirmek veya elle yoklamak. *Odayı iyice araştırdım ama aradığımı bulamadım.* **2.** Bir gerçekliği meydana çıkarmak için aramalarda bulunmak, °tefahhus etmek, °tetebbu etmek. *Meselenin aslını araştırmalı.*

aratmak (i,e) Aramak işini başkasına yaptırmak.

aravul i. [T.D.] Açınsamada bulunan asker kıtası, °istikşaf kıtası.

arayıcı s. Bir şeyi aramayı meslek edinen.

Gümrük arayıcısı. Deniz arayıcısı. **Arayıcı fişeği,** yakıldığı zaman dört tarafı dolaşan donanma fişeği.
araz Ar. i. **1.** Belirti. **2.** *fel.* İlinek.
âraz Ar. ç. i. (--) Belirtiler, ilinekler.
arazbar i. Alaturka müzikte bir makam.
arazbarbuselik i. Alaturka müzikte bir makam.
arazi Ar. ç. i. (.--) Yeryüzü parçası, yerey, toprak. *Bu arazi taşlıktır. Emlâk ve arazi sahibi adam.*
arazî Ar. s. (..-) **1.** Belirti nev'inden olan. **2.** *fel.* İlinekli.
arbede Ar. i. Kavgalı gürültü, dalaş.
arbitraj Fr. i. Hisse senedi, tahvilât, yabancı para gibi değerli kâğıtları daha kârlı olacağı düşünülerek başka kâğıtlarla değiştirmekten ibaret borsa işi.
arda i. **1.** Çıkrıkçı kalemi. **2.** İşaret olarak yere dikilen çubuk.
ardaç i. [C.K.] Uydu, °peyk.
ardaklamak (i) [D.D.] Hayvan terbiye etmek, (hayvanı)yetiştirmek, °tedribetmek.
ardelek zf. [D.D.] İlgili olan kimse görülmediği veya orada bulunmadığı halde, °gıyaben.
ardıç i. Kozalaklılardan, güzel kokulu yapraklarını kışın da dökmiyen, yuvarlak kara yemişleri ilâç olarak kullanılan bir ağaççık. **Ardıç kuşu,** bir cins alaca karatavuk.
ardıl s. [C.K.] **1.** Art arda gelen, °mütevali. **2.** i. Birinden boş kalan yere geçenin veya geçecek olanın öncekine nispetle adı, °halef, öncelin karşıdı. **3.** (Kelimenin çoğul şekli: ardıllar) Bizden sonra gelecek olanlar, °ahlâf.
ardılmak (e) [D.D.] **1.** Arkasına düşmek °takibetmek. **2.** Uyup izinden gitmek, izlemek, °ittiba etmek.
ardın ardın zf. Geri geri.
ardınca zf. (.×.) Hemen arkasından, arkası sıra, ardı sıra.
ardışık s. Birbiri ardından gelen, °mütevali.
ardiye Ar. i. **1.** Tecim eşyasını saklamağa yarar yer. **2.** Böyle bir yerde saklanılan eşya için alınan ücret.
ardoda b. i. *an.* Gözde iris ile billûrcismin arasındaki boşluk.
arduvaz Fr. i. Kayağantaş.
areometre Yu. i. (...×.) Sıvıların yoğunluk derecesini ölçmeğe yarıyan alet. Arşimet kanunu esasına göre yapılan bu alet, içi boş, camdan bir silindir ile bunun üst kısmındaki dereceli bir çubuktan meydana gelir.
argaç i. **1.** Dokuma tezgâhlarında enine atılan iplik, atkı. **2.** Dağ arkası.
argaçlamak (nsz) Dokumada argaç atmak.
argalı i. Yaban koyunu.
argıdal i. Argıt, dağ geçidi.
argımak (nsz) Zayıflamak, incelmek.
argın s. Gücü tükenmiş, °bitap.
argıt i. Dağ geçidi.
argo Fr. i. (×.) **1.** Aynı meslek veya aynı topluluk sınıfı arasında kullanılan özel anlatım. **2.** mec. Külhanbeylerin kullandığı söz veya deyim.
argon i. *kim.* Havada yüzde bir oranında bulunan, rengi, kokusu ve tadı olmıyan basit gaz; formülü A dır.
arı s. **1.** Temiz. **2.** Katışıksız, °sâf. **3.** Günahsız.
arı i. *zo.* Zarkanadlılardan, bal ve bal mumu yapan, iğnesiyle sokan, sinekten büyücek böcek. Eşek arısından ayırmak için buna «bal arısı» da denir. **Arı kuşu,** serçegillerden serçeden büyük, tüyleri güzel renkli bir kuş.
arıbeyi, -ni b. i. Her kovanda bir tane bulunan ana arı.
arık s. **1.** Eti yağı erimiş, zayıf. **2.** Temiz.
arıkil b. i. Porselen yapmakta kullanılan bir çeşit ak ve gevrek kil.
arıklamak, arıklanmak (nsz) Arık olmak.
arıklatmak (i) Arık hale getirmek.
arılmak (nsz) [T.D.] Hastalıktan kurtulup iyiliğe yüz tutmak, °nekahete girmek.
arınak, arıngaç i. [D.D.] Yıkanılıp arınılan yer, °hamam.
arınmak (nsz) **1.** Temizlenmek. **2.** Temize çıkmak, suçsuz olduğu anlaşılmak, °teberri etmek, °beraet kazanmak.
arış i. **1.** Çözgü. **2.** Araba oku.
arıtlamak (i) [T.D.] Birinin doğru ve güvenilecek bir kimse olduğuna tanıklık ederek onu iyi diye tanıtmak, °tezkiye etmek.
arıtmak (i) **1.** Temizlemek. **2.** Katışıksız hale getirmek, °tasfiye etmek.
âriz Ar. s. (-.) Gelip çatan. Bu kelime daima «olmak» yardımcısiyle fiil olarak ve «gelip çatmak, gelip yapışmak» anlamına kullanılır.
âriza Ar. i. (-..) **1.** Aksama, çaparız. **2.** Engebe. **3.** *mü.* Bir notanın sesini yarım ton inceltmek veya kalınlaştırmak, veyahut eski haline getirmek için ön tarafına konulan diyez, bemol ve bekar işaretlerinin ortak adı.
ârızalı Ar. T. s. (-...) Engebeli.
ârızasız Ar. T. s. (-...) Engebesiz.
ârızî Ar. s. (-.-) Sonradan olan, dıştan gelen.
âri Ar. s. (-.) **1.** Çıplak. **2.** Boş. **... den âri, ...** siz. *Kusurdan âri* (=kusursuz).
Ari i. (-.) Dili Hint-Avrupa dil aylesinden olan topluluk veya kimse.
aria İt. i. (×..) *mü.* Operalarda bir kişi

tarafından söylenen uzun, dramatik ve bir bütün meydana getiren şarkı.

arietta İt. i. (..×.) *mü.* Kısa aria.

ârif Ar. s. (--) Bilikli.

arife Ar. i. Öngün, bir önceki gün.

arioso İt. i. (..×.) *mü.* Bir recitatifin ortasındaki veya sonundaki küçük, melodili parça.

aristoculuk i. *fel.* **1.** Yunan filozoflarından Aristo'nun görüşleri. **2.** Bu felsefe yolunda bulunma hali.

aristokrat, -tı Yu. s. Sınıf farkı güden memleketlerde soylu sayılan tabakadan (kimse).

aristokratlık Yu. T. i. **1.** Aristokrat olanın hali. **2.** Beyerki.

aritmetik Yu. i. **1.** Matematiğin sayılardan, bunların özelliklerinden ve işlemlerinden bahseden kolu, sayı bilimi. **2.** s. Bu bilimle ilgili. **Aritmetik işlem,** Bak. işlem. **Aritmetik dizi,** Bak. dizi.

ariyet, -ti Ar. s. (-..) İğreti, ödünç.

ariza Ar. i. (-..) Sunu, sunulan mektup, veya dilekçe gibi kâğıt.

ark, -kı i. İçinden su akıtmak için yeri kazarak meydana getirilen açık oluk, *cetvel, *kanal.

arka i. **1.** Bir şeyin esas tutulan yüzünün tam tersi olan tarafı. *Evin arkasında bahçe var.* **2.** Bir şeyin sırt durumunda olan yüzeyi. *Evin arkası boyasız. Çocuğun arkası ağrıyormuş* **3.** Öte yan, öte yüz. *Dağın arkası. Bulutların arkası.* **4.** Geri kalan kısım. *Hikâyenin arkası. Yazının arkası.* **5.** Koruyucu, kayırıcı. **6.** Otururken sırtın dayandığı yer. *Bu sandalyenin arkası pek alçak.* **7.** «Arka» kelimesi ilk üç anlamiyle sıfat olarak da kullanılır. *Evin arka yüzü. Evin arka bahçesi. Dağın arka yanı.* **Arka arkaya,** hemen birbirinin arkasından, art arda. **Arka arkaya vermek,** birbirini korumak için birleşmek. **Arkada bırakmak (Birisini-),** birisine nispetle ilerlemek. **Arkada kalanlar, arkadakiler,** bir kimsenin ölümü veya uzaklaşması halinde ayrılmış olduğu yakınları. **Arkadan arkaya,** gizli gizli, el altından. **Arkadan söylemek,** bir kimsenin bulunmadığı yerde, kendisini çekiştirmek. **Arkası kesilmek (Bir şeyin-)** tükenmek. **Arkasına düşmek (Bir işin-),** bir işi sona erdirmek için sıkı çalışmak. **Arkasına düşmek (Birisinin-),** peşine takılmak. **Arkasında dolaşmak, arkasında gezmek (Bir işin-),** bir işi netleendirmeğe çalışmak. **Arkasını almak,** geri kalanını tamamlamak. **Arkasını getirememek,** iyi başladığı bir işin sonunu becerememek. **Arkasını (birisine-) vermek,** birisinin koruyuculuğuna güvenmek. **Arkası sıra,** hemen arkasından, ardınca. **Arkası yere gelmemek,** sarsılmamak, mevkiinden düşürülememek. **Arka üstü, arkası üstü,** arkası yere gelmek üzere. **Arka vermek,** desteklemek.

arkadaş i. **1.** Bir işte birlikte bulunanlardan her biri. *Yol arkadaşı. Okul arkadaşı. Hayat arkadaşı.* **2.** Huyları ve seviyeleri az çok yakın olup tanışan ve sevişenlerden her biri. *Arkadaşlar, arasıra toplanıp hoş vakit geçirirler.*

arkadaşlık i. Arkadaş olma hali, arkadaşa yakışır hareket. *Onun arkadaşlığı iyi. Sizin arkadaşlığınıza güveniyorum. Onun bu yaptığı arkadaşlık mı ?*

arkalamak (i) Bir kimseye güven vererek yardım etmek, *müzaheret etmek.

arkalanmak (nsz) **1.** Kendisine yardım edilmek. **2.** (e) Birinin yardımına güvenmek.

arkalı s. Koruyanı olan.

arkalıç i. Sırt hamallarının yük taşırken kullandıkları arka yastığı.

arkalık i. **1.** Eskiden ev içinde giyilen kolsuz kalınca bir nevi kısa hırka. **2.** Arkalıç. **3.** Arka dayamağa yarar kısım. *Sandalyenin arkalığı.*

arkamak (i) [D.D.] Arkasını kesip kuşatmak.

arkasıpek, -ki b. s. Kuvvetli bir yere veya bir kimseye güvenen.

arkeen Fr. i. *je.* Kambriyumlardan önceye ait yerbilimsel oluşumların bütünü.

arkegon Yu. i. Yosunlarla eğrelti otlarının dişilik organı.

arkeolog Yu. i. Arkeoloji uzmanı.

arkeoloji Yu. i. Eski zaman sanat ve eserleri bilimi.

arkeolojik Yu. s. Arkeolojiye deggin.

arkeopteriks Yu. i. Kuş ile sürüngen arası bir hayvan fosili.

arklan i. [D.D.] Küçük ark, gelişi güzel açılmış ark.

arkoz Fr. i. Ayrışmış kuvars ve feldispat tanelerinden meydana gelmiş olup dağıldığı zaman bir çeşit katışık ve mikalı arıkil veren külte. *Değirmen taşları sert arkozdan yapılır.*

arktik Yu. s. *c.* Kuzey kutupla ilgili, kuzey kutup yakınında olan. *Arktik kuşak.*

arlanmak Ar. T. (nsz) Utanmak.

arma İt. i. (×.) **1.** Bir devletin, bir hanedanın veya bir şehrin simgesi olarak kabul edilmiş ve resim, harf veya çizgiden kurulmuş olan işaret. **2.** *de.* Geminin yürüme-

sine hizmet eden direk, seren, ip, halat ve yelken takımı, donanım. **Arma donatmak,** armayı yerli yerine koymak. **Arma soymak,** limanda kışlamak için veya başka bir gerek üzerine armayı sökmek. **Arma uçurmak** veya **arma budatmak,** armayı rüzgâra kaptırmak.

armador Fr. i. Geminin direk, seren, yelken ve ip gibi donanımını düzenliyen usta.

armağan i. Birisini memnun etmek veya saymış olmak için karşılıksız verilen seçme şey, °hediye. *«Çoban armağanı çam sakızı».* **Armağan etmek,** armağan olarak vermek.

armak (nsz) [D.D.] Gücü tükenmek.

armatör Fr. i. Gemi işleten kimse.

armatur Fr. i. *fi.* **1.** Bir mıknatısın iki kutbu arasındaki kuvvet akımını toplu bir hale koymak için bu kutuplar arasına yerleştirilen demir parçası. **2.** Bir kondansatordaki, iki iletken yüzeyden her biri.

armonik, armonika Yu. i. **1.** (..×.) Yanyana sıralanmış deliklerinden her biri üflenince, ayrı notada sesler çıkan küçük ağız çalgısı. Buna «ağız armonikası» da denir. **2.** Akordeon.

armonyum Fr. i. (.×.) Taşınabilir küçük org.

armoz i. Gemi ve sandal kaplama tahtalarının yanyana birleştikleri yer.

armudi T. Ar. s. Armut biçiminde olan.

armut i. **1.** Gülgillerden, en çoğu yumruktan küçük ve alt tarafı yumru, sapa doğru gittikçe incelen, yeşilden sarıya kadar türlü renkleri olan, tatlı, suluca, kokusu hafif, dokusu yumuşak, ufak çekirdekli meyva. Başlıcaları «Ankara, Mıstabey, Çengel, Kumla, Bey» olmak üzere çeşitleri pek çoktur. Komposto ve reçelinden çok, çiği yenir. **2.** mec. ar. Fazla bön. **Armut ağacı,** armut veren, gülgillerden, bodurları olmakla beraber çok yükselebilen, çiçekleri beyaz, memleketimizin her tarafında yetişir ağaç. **Armudun sapı var üzümün çöpü var demek,** her şeyde kusur bulmak.

Arnavut i. **1.** Arnavutluk halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** (İsim takımlarında) Arnavutluk, Arnavutlar. *Arnavut dili.*

arnika i. (.×.) *bt.* Öküzgözü.

arozöz Fr. i. Sulama arabası, sulamaç.

arpa i. Aynı adla anılan taneleri ekmek ve bira yapımında kullanılan, hayvan beslemede büyük bir yer tutan, memleketimizde çok yetiştirilen, buğdaygillerden bir bitki.

arpacı s. Arpa satan. **Arpacı kumrusu gibi düşünmek,** pişmanlık içinde veya imkânsızlık karşısında derin derin düşünmek.

arpacık i. **1.** Göz kapağının kenarında çıkan küçük kan çıbanı, itdirseği. **2.** Tüfek, tabanca gibi ateşli silâhlarda namlının en ileri kısmında bulunan ve nişan alırken gezle birlikte göz ile amaç arasında aynı çizgi üzerine getirilen küçük kabartı. **Arpacık soğanı,** tohumluk küçük soğan.

arpağ i. Eski Türklerde din ulularının hastaları iyi etmek, bazı fenalıkları savdırmak gibi maksatlarla yaptıkları büyü veya okudukları dua.

arpağcı s. Eski Türklerde arpağ yapan (kimse).

arpalama i. Atların ayaklarında görülen bir çeşit hastalık.

arpalık i. Eskiden müftü ve kazasker gibi din ulularına maaş yerine, verilen ayniyat veya para.

arpasuyu, -nu b. i. Bira.

arsa Ar. i. Yapı yapılmak üzere ayrılmış veya yapısı yıkılmış yer.

arsen, arsenik Yu. i. *kim.* Demir kırı renginde, 5,7 yoğunluğunda, bayağı sıcaklıkta katı iken 400 dereceye doğru gaz haline geçen bir basit cisim ; simgesi As dir. Ateşe atılınca sert bir sarmısak kokusu yayarak uçup gider; oksitleşince zehir olur; sıçanotu.

arsıulusal b. s. [C.K.] Uluslar arasında geçen veya bütün uluslarla ilişiği olan, uluslararası, °beynelmilel.

arsız Ar. T. s. Şımarık, utanmaz, sıkılmaz, yılışık, yüzsüz.

arsızlanmak Ar. T. (nsz) Arsızlık etmek, arsız hale gelmek.

arsızlık Ar. T. i. Arsız olanın hali veya arsıza yakışacak hareket.

arslan i. Bak. aslan.

arş ü. Eskiden askerlikte « marş » yerine «yürü» komutası olarak kullanılırdı.

arşımak (nsz) Hızlı ve açık adımlarla yürümek. *Hasan arşıyor, arşı arşı gidiyor.*

arşın i. Eskiden kullanılan ve aşağı yukarı metrenin üçte ikisine eşit olan uzunluk ölçüsü.

arşınlamak (i) **1.** Arşınla ölçmek. **2.** Bir yeri uzun adım atarak yol almak suretiyle geçmek.

arşidük,-kü Fr. i. Eski Avusturya'da imparator aylesi prenslerine verilen unvan.

arşiv Fr. i. Tarihi aydınlatmağa yarıyan eski ferman, berat, mektup, evrak gibi yazılı kâğıtlar ve bunların saklandığı yer.

art i. ve s. Arka. *Dağın ardı. Bu sözün ardı var. Dağın art yanı. Ardına düşmek. Ardı kesilmek. Ardı sıra gitmek. Art arda gelmek.*

artağan s. Alışılandan veya beklenenden artık verimi olan, •bereketli.
artağanlık i. Alışılandan veya beklenenden artık verme hali, •bereket.
artakalan b. i. *top.* Yaşama değeri kalmadığı halde eski zamanlardan beri görenekle sürüp gelen alışkı veya inanç.
artakalmak (nsz) **1.** Bir şeyden artıp kalmak. **2.** Çağdaşları öldüğü veya yok olduğu halde kendi hayatta veya var olarak kalmak.
artam i. (T.D.) Faydalı olan veya beğenilen artıklık ve üstünlük, •meziyet.
artamak (nsz) **1.** Artıp kalmak, artakalmak. **2.** Çoluğu çocuğu öldüğü halde kendi hayatta kalmak.
artamlı s. Bir veya birçok artamı olan, •meziyetli.
artçı i. *ask.* Geri yürüyüş halinde bulunan bir asker birliğinin emniyetini sağlamak için arkadan gelmek üzere bırakılan kıta, •dümdar.
artezyen Fr. i. Toprağı burgu ile delerek açılan ve suyu yükseğe fışkıran kaynak. «Artezyen kuyusu» da denir.
artı i. Aritmetikte + şeklinde gösterilen toplama işaretinin adı. Bu işaret iki veya daha fazla rakamın aralarına konulunca, meselâ 5+3+7 gibi bir ifade kurulunca, 5 ile 3 ün toplamı alınıp 7 nin de buna katılacağını anlatır ve «beş artı üç artı yedi» diye okunur
artık s. **1.** Daka çok, fazla. *Bu ondan artık. Artık eksik helâl olsun.* **2.** İçildikten veya yenildikten sonra kapta kalan. *Artık su.* **3.** i. Böylece kalan kısım. *Yemek artığı.* **4.** Bir şey harcandıktan sonra onun artan kısmı. *Kumaş artığı.* **5.** zf. (×.) İçinde bulunulan durumun veya yapılmakta olan işin yeter olduğunu yahut yeni bir durumun başladığını anlatır. *Artık gidelim* (= oturduğumuz yeter gidelim). *Artık yaz geldi* (= kış bitti, yaz geldi).
artıkgün b. i. Artıkyıllarda şubat ayına eklenen yirmi dokuzuncu gün.
artıklık i. Daha çok olma hali.
artıkyıl b. i. Dört yılda bir gelen 366 günlük yıl, •senei kebise. *1932, 1936, 1940 gibi dört ile bölünebilen her yıl artıkyıldır.*
artımlı s. Pişince miktarı artar gibi görünen. *Artımlı pirinç.*
artırılmak (nsz) Artırmak işi yapılmak.
artırma i. Alıcılar arasındaki rekabete dayanan ve en yüksek fiati teklif edene malın verilmesiyle biten bir satış usulü, •müzayede.
artırmak (i) **1.** Artmasını sağlamak. **2.** (nsz) mec. Bir harekette ileri gitmek. *Sen adamakıllı artırdın.*
artist,-ti Fr. i. **1.** Güzel sanatlardan biriyle meşgul olan kimse, sanatkâr. **2.** hlk. Eğlence yerlerinde numara yapan kimse.
artistik Fr. s. Güzel sanatların gerektirdiği zevke uygun, sanatlı, sanatça.
artlamak (i) [T.D.] Ardından gitmek, gütmet •takibetmek. *Bir izi artlamak. Birisini artlamak. Hükümetin artladığı siyasa.*
artmak (nsz) **1.** Eskisinden veya bilinen miktardan çok olmak. *Soğuk arttı. Masraf arttı* **2.** Gereğince harcandıktan sonra bir miktar geri kalmak. *Kumaş arttı. Yemek arttı.*
aruz Ar. i. Hecelerin uzunluğu ve kısalığı esasına dayanan ve kendine mahsus ahengi olan çeşitli söz kalıplarından ibaret nazım ölçüsü.
arya i. (×.) *de.* Sancağı, yelkeni veya sereni direkten indirme.
arz Ar. i. **1.** En. **2.** Sunum. **Arz etmek,** **1)** saygı ile bildirmek, **2)** göstermek. **Arz ve talep,** sunum ve istem.
arz Ar. i. Yer, yeryüzü.
arzani Ar. s. (.--) Enine (olan).
Arzıtilek öz. i. Güneşe en yakın olan gezegenin adı olup bu yıldız, alacakaranlıklarda ve güneşten en çok uzaklaşmış olduğu sıralarda kırmızımtırak bir renkte görülebilir, •Utarit, •Merkür.
arziyat,-tı Ar. i. Yerbilim, •jeoloji.
arziye Ar. i. Bak. ardiye.
arzu Fa. i. (.-) Bir şeye duyulan ihtiyacın doğurduğu iç yönelmesi, istek. *Bir şey arzu etmek. Gitmek arzusunda bulunmak. Arzum yoktur.*
arzuhal,-li Ar. i. Dilekçe.
arzukeş Fa. s. (.--) İstekli.
arzulamak Fa. T. (i) (.---) Arzu duymak, özlemek.
arzulu Fa. T. s. (.--) İstekli.
as- (Önek) Ast sıfatının kısalmışı olup, eklendiği kelimenin daha aşağı derecelisini anlatan, yeni kelimeler oluşturmağa yarar. *Asbaşkan. Asteğmen.*
as i. Sansar cinsinden, kuyruğu siyah, kendi beyaz bir hayvan, ki çok değerli olan postu için avlanır.
As *kim.* Arsen cisminin simgesi.
asâ Ar. i. (.-) **1.** Eskiden ihtiyarların yürürken dayanmak için baston yerine kullandıkları uzun sopa. **2.** Bazı memleketlerde, törenlerde, din adamlarının kullandıkları uzun, mareşallerin ellerinde tuttukları kısa ve üzerleri süslü sopa.
asabi Ar. s. (.--) **1.** Sinirli. **2.** *by.* Sinirsel.
asabiyeci Ar. T. i. Sinir hekimi.
asabiyet,-ti Ar. i. Sinirlilik.
asal s. [T.D.] Başlıca, temel niteliğinde olan, •esasi.
asalak i. [T.D.] Başka bir hayvan veya bitkinin üstünde ve onun zararına yaşıyan

hayvan veya bitki, •tufeyli.
asalaklık i. Asalak olanın hali.
asalet,-ti Ar. i. (.--) **1.** Soyluluk. **2.** Asillik, vekilliğin karşıdı.
asansör Fr. i. İnsanları veya yükleri mekanik tertibatiyle yüksek yerlere dikine çıkarıp indiren dolap.
asap Ar. i. Sinir.
âsap Ar. ç. i. (-.) Sinirler.
âsar Ar. ç. i. (-.) Eserler.
asarıatika Ar. b. i. (-.-..-.) Eski eserler.
asas Bak. ases.
asayiş Fa. i. (-.-.) Baysallık.
asbaşkan b. i. İkinci başkan.
asbest,-ti Yu. i. Amfibol cinsinden bir silikat olan tremolitin bozulmasından meydana gelen, lifli, az çok yumuşak ve ateşte niteliği değişmiyen madensel madde.
asenkron Yu. s. Yadınkurun.
asepsi Fr. i. İlâç kullanmadan, yalnız ısı yardımiyle alet, pansıman gereçleri gibi şeyleri mikropsuzlaştırma işi.
ases Ar. i. Osmanlı saltanatının eski devirlerinde polis memuru.
asesbaşı Ar. T. i. Osmanlı saltanatının eski devirlerinde polis müdürü.
asetilen i. *kim.* Renksiz, sarmısak kokulu, kuvvetli ve beyaz bir ışık vererek yanan kidrokarbonlu bir gaz.
asfalt,-tı Yu. i. Petrolün değişmesinden meydana gelen esmer renkte şekilsiz madensel madde.
asgar Ar. s. Daha küçük, en küçük.
asgari Ar. s. (.--) **1.** En az, en aşağı. **2.** *mat.* Minimum.
ashap Ar. ç. i. **1.** Sahipler. **2.** Sahabeler.
ası i. Asmak eylemi. **Asıda olmak, asıda kalmak,** bir •işe sonuç verilmeyip öylece bırakılmış olmak veya kalmak. *Bu iş bundan fazla asıda kalamaz.*
ası i. Bir şeyin yararlığiyle bir kimsenin kendi durumunu iyileştirmesi imkân veya hali, •menfaat.
asıcıl s. Menfaatine düşkün, çıkarına bakan, •menfaatperest.
asıl,-slı Ar. i. **1.** Bir şeyin örneği değil de öz kendisi. *Bir belgenin aslı.* **2.** Kök, kaynak. *Yazının aslı resimdir.* **3.** Gerçeklik. *Bu haberin aslı yok.* **4.** s. Gerçek. *Asıl maksat bu değil.* **5.** zf. En çok, başlıca. *Kabahat asıl bundadır.* **Asıl sayılar,** *dlg.* sıra veya üleştirme eki almamış yalın sayılar. **Aslı astarı (Bir işin-),** gerçek şekli. **Aslı faslı yok,** yalan, uydurma. **Aslı nesli,** soyu sopu.
asılacak s. Asılma cezasına hak kazanacak derecede kötü (kimse).
asılanmak (den) Bir şeyden ası çıkarmak, •intifa etmek.
asılı s. Asılmış olan.

asılmak (e : nsz) **1.** Asmak işine uğratılmak. **2.** Bir şey isterken karşısındakini tedirgin edecek derecede ileri varmak. *Bu kadar asılma, istediğini yapmak elimden gelmez.* **3.** Hızla yakalayıp çekmek. *Hemen küreklere asıldı.*
asılsız Ar. T. s. Doğru olmıyan, köksüz (haber).
asılzade Ar. Fa. s. (.---.) **1.** Soylu. **2.** *tar.* Eskiden Avrupa'da bir ülke parçasına, içindeki insanlarla birlikte, sahip olan kimse.
asıntı i. Bir işi hemen yapmayıp bekleterek geri bırakma, •tavik. *İşi asıntıya bıraktı. İş asıntıda kaldı.*
asır,-srı Ar. i. **1.** Yüzyıl. **2.** Çağ.
âsi Ar. s. (-.) Baş kaldıran, azıyan.
asidimetre Fr. i. (...×.) Asidölçer.
asidölçer b. i. Bir asidin derişme derecesini ölçmeğe yarıyan alet.
asîl Ar. s. (.-) **1.** Soylu. **2.** Yüksek duygu ile yapılan. *Asîl bir hareket.* **3.** Bir vazifede temelli olan, vekilin karşıdı.
asimptot,-tu Yu. i. *mat.* Sonuşmaz.
asistan Fr. i. **1.** Profesör veya şef yardımcısı. **2.** Yardımcı hekim.
asit Fr. i. Turnusolün mavi rengini kırmızıya çevirmek özeliğinde olan ve bileşimindeki hidrojenin yerine maden alarak tuz meydana getirebilen hidrojenli bileşik, •hâmız.
Asitane Fa. i. (-.-.) Osmanlı imparatorluğu çağında İstanbul şehrine verilen adlardan biri.
askat,-tı i. Her hangi bir ölçü biriminin bölündüğü eşit parçalardan her biri, •ecza. *Metrenin askatları desimetre, santimetre ve milimetredir.*
asker Ar. i. **1.** Erden mareşale kadar orduda vazife alan her kes, çeri. **2.** s. Disipline riayeti olan. *Asker adam.* **3.** s. Yurdun korunması yolunda iyi dövüşmesini başaran. *Asker millet.*
askerî Ar. s. (.--) Süel.
askerlik Ar. T. i. Asker olma hali, asker ödevi, ordu hizmeti.
askı i. **1.** Üzerine her hangi bir şey asılmağa yarar alet. *Elbise askısı. Duvar askısı.* **2.** Pantalonun düşmesini önlemek için omuzdan aşırılan bağ. **3.** Evlenme, artırma, eksiltme gibi resmî iş ilânlarının ait olduğu daire duvarında belli bir müddetle asılı durması hali. **4.** Kurumak veya muhafaza olunmak üzere asılmış dizi veya hevenk. **5.** Yeni yapılan binaların çatısına ev sahibi tarafından ustaya, ve düğün arabalarına düğün sahibi tarafından arabacıya armağan olarak asılan kumaş. **6.** Gelinin oturacağı yerin üstüne asılan süsler. **7.** Eskiden kadınların kullandığı altın dizisi veya zincirli mücevherat. **Askıda kal-**

mak, bir iş netice bulmamak. **Askıya almak, 1)** bir binada dengeyi tehlikeye koyacak şekilde onarma yapılırken o binayı dayangaçlarla tutturmak, **2)** oturmuş veya batmış bir gemiyi yüzdürmek için başka teknelere asarak kaldırmak.

asklı Yu. T. s. *bt.* Sporları «ask» denen torbalar içinde meydana gelen (mantar). *Asklı mantarlar.*

askospor Yu. i. *bt.* Asklı mantarların sporuna verilen ad.

asla Ar. zf. (×-) Hiçbir zaman.

aslan i. **1.** *zo.* Kedi cinsinden yırtıcı dördayaklıların en kuvvetlisi, ki Afrikada ve Batı Asyada yaşar. **2.** mec. Gürbüz ve yiğit adam. **Aslan payı,** her hangi bir yolla hakkından fazla alınan pay.

aslanağzı,-nı b. i. **1.** Sıraca otları familyasından, halk arasında «anasına babasına pay veren» diye de anılan, türlü renkte güzel fakat kokusuz çiçek ve bunun bitkisi. **2.** Havuz kenarlarına konan ve ağzından su akan taştan aslan.

aslangiller ç. i. *zo.* Kedi cinsinden bütün etoburları içine alan hayvan familyası.

aslanpençesi,-ni b. i. Gülgillerden bir ot.

aslık s. [T.D.] Üreme organında eksiklik bulunan (kadın).

asli Ar. s. (.-) Baş, temel, temelli, köklü. *Asli vazife.*

asma s. **1.** Asmak eylemi. **2.** Her tarafından tutturulmuş olmayıp yalnız bir veya birkaç yerinden iliştirilmiş bulunan. *Asma köprü. Asma kilit.* **Asma kat,** bir binada, en çoğu birinci ile ikinci kat arasında yapılan alçak tavanlı kat.

asma i. Dalları çardak üzerine yayılan bitkilere genel olarak verilen ad ise de daha çok üzümü veren bitkinin bu türlüsüne denir. **Asma kabağı,** Bak. kabak.

asmagiller ç. i. İkiçeneklilerden örneği üzüm asması olan familya.

asmak (i,e) **1.** Bir şeyi yüksek bir yere iliştirerek alt kısmını serbest bırakıp sarkıtmak. **2.** (i) Bir kimseyi iple boğazından asarak öldürmek. **3.** (i) Vazifeye mazeretsiz gitmemek veya vazifesi olan bir işi mazeretsiz yapmamak. *İkide bir okulu asıyor.* **Asıp kesmek,** iktidar sahibi kimse kanunsuz ve şiddetli icraat yapmak. **Astığı astık, kestiği kestik olmak,** (iktidar sahibi kimse hakkında) hareketlerinin hesabını vermiyebilmek.

asman i. [C.K.] Şamdanları, lâmbaları olup tavana asılan billûr veya maden süs, •avize.

aspidistra Fr. i. (..×.) Zambakgillerden, en çoğu saksıda yetiştirilen, topraktan doğrudan doğruya yaprakları çıkan, bir süs bitkisi.

asri Ar. s. (.-) Zamanın yeniliklerine uyan.

asrilik Ar. T. i. (.--) Asri olma hali veya asrice hareket.

assai İt. zf. (.×.) *mü.* Notada kullanılan bazı İtalyanca kelimelere aşırılık anlamiyle eklenir. **Adagio assai,** daha yavaş, daha ağır.

assubay b. i. Orduda asteğmenden yüzbaşıya kadar olan küçük aşamalı subay.

ast,-tı s. [T.D.] **1.** Alt. **2.** i. Birisinin emri altında olan kimse, •madun.

astar i. **1.** Elbise, perde, çanta, ayakkabı gibi şeylerde, kumaş veya meşinin iç tarafına geçirilen incerek kat. **2.** Sıva veya boyadan önce vurulan kaba tabaka. **Astarı yüzünden pahalı olmak, 1)** bir işin ikinci derece önemli kısmının masraf veya emeği birinci derecedekini aşmak, **2)** bir işe harcanılan para veya emek, elde edilen neticenin değerini aşmak.

astarlamak (i) Astar geçirmek.

astarlık s. Astar olmağa elverişli.

astasım b. i. *man.* Öncüllerinden biri önceki tasımın vargısı olan ek tasım.

asteğmen b. i. Orduda en küçük aşamalı subay, ki asıl ödevi takım komutanlığıdır.

astın s. [T.D.] Ast, üstünün karşıdı, •madun.

astırmak (i,e) Asmak işini başkasına yaptırmak.

astigmatizm Fr. i. *hk.* Gözün saydam tabakasında meridyenlerin eşitsizliği yüzünden duru görememe hali.

astma Yu. i. (×.) *hk.* Nöbet nöbet gelen bir nefes darlığı.

astragan i. Doğmadan anasının karnından çıkarılan kuzunun kıvırcık ve parlak postu.

astronom Yu. i. Astronomi bilgini.

astronomi Yu. i. Gök cisimlerinin konumlarını, devimlerini, birbirine olan uzaklıklarının ölçülmesini ve bunların fiziksel ve kimyasal yapılarını anlatan bilim.

astronomik Yu. s. Astronomi ile ilgili olan. **Astronomik rakamlar,** insana şaşkınlık verecek derecede büyük rakamlar.

astropikal b. s. c. Tropikanın yakınında olan. *Astropikal iklim.*

âsude Fa. s. (---) Dağdağasız.

asyön b. i. *c.* İki anayönün ortasını gösteren yön. *Doğu güney bir asyöndür.*

aş i. Pişirilerek hazırlanan yemek. **Aş olsun,** çocuklara « afiyet olsun » anlamına söylenir. **Aş ermek veya aş yermek,** kadınlar, gebelikte bazı yemeklerden tiksinip olmıyacak şeylere karşı ise aşırı istek duymak. **Aşta tuzu bulun-**

mak, bir işte, az olsun, emeği geçmiş bulunmak.

aşağı i. **1.** Bir şeyin kısımlarından gökten en uzak olan. *Kuyunun aşağısı karanlık.* **2.** « Aşağı » kelimesi kimi vakit « Avrupa » yerine kullanılır. *Aşağıdan gelme ilâç. Aşağıdan gelme mobilya.* **3.** s. Benzerler arasında gökten daha uzakta olan. *Aşağı kat. Aşağı mahalle.* **4.** Niteliği düşük, kötü, *adi. *Aşağı mal. Aşağı terbiye.* **5.** Niceliği düşük, az, *dun. *Aşağı fiat. Aşağı değer.* **Aşağıdan almak,** sert konuşan bir kimseye karşı yumuşak bir dil kullanmak. **Aşağı düşmek,** seviyesi alçalmak. **Aşağı omurgalılar,** Bak. omurgalı. **Aşağı yukarı,** tastamam değil ama ona yakın. *Aşağı yukarı iki yıl evveldi...* **(Falan) aşağı (falan) yukarı,** birinin adının dilden düşürülmediğini, pek gözde bulunduğunu anlatır.

aşağılamak, aşağlamak (nsz) **1.** Bir şeyin seviyesi aşağı inmek, *tenezzül etmek. **2.** Değer ve saygıdan düşmek, *tezellül etmek. **3.** (i) Yererek değer ve saygıdan düşürmek.

aşağılatmak (i) Aşağılamak işine uğratmak, *tenzil etmek, *tezlil etmek.

aşağılı, aşağlı s. « Yukarılı » kelimesiyle birlikte « aşağılı yukarılı » şeklinde ve «aşağısı ve yukarısı birlikte» veya «aşağısı yukarısı bulunan » anlamına kullanılır. *Bu evi aşağılı yukarılı kiraya veriyorlar. Aşağılı yukarılı bir ev.*

aşağılık, aşağlık i. **1.** Aşağı olma hali, *âdilik. **2.** s. Niteliği düşük, *âdi *Aşağılık mal. Aşağılık adam.*

aşağsamak (i) [C.K.] Bir kimse veya bir şeyi aşağılık ve değersiz göstermek, *tezyif etmek.

aşak i. [D.D.] İki boruyu birbirine bağlıyan bilezik, *rakor.

aşama i. [T.D.] Önem veya değer bakımından gitgide yükselen bir sıra durumlara nispetle bunlardan her biri *derece, *mertebe, *rütbe

âşar Ar. ç. i. (--) Eskiden toprak ürünlerinden onda bir oranında alınan vergiye verilen ad.

âşari Ar. s. (---) (Eski *mat.*) Ondalık.

aşçı i. **1.** Yemek pişiren. **2.** Yemek pişirip satan. **Aşçı baltası,** kemikli et kesmeğe yarar küçük balta.

aşçılık i. Yemek pişirme zanaatı veya bilgisi.

aşebiye Ar. ç. i. *bt.* Otsular.

aşerat,-tı Ar. ç. i. (Eski *mat.*) Onluklar.

aşevi, -ni b. i. **1.** Parasiyle yemek yenilen veya evlere yemek gönderilen yer, *lokanta, *aşhane. **2.** Muhtaç ve fakirlere yemek yedirilen veya dağıtılan yer. **3.** Düğün ve benzerleri toplantılarda, verilecek yemekleri hazırlamak için iğreti olarak mutfak diye kullanılan yer.

aşhane T. Fa. i. Aşevi.

aşı i. **1.** Daha çok yabani bir ağacın dalı veya gövdesi üzerine, aynı familyadan ve daha iyi bir cinsten alınan kalem, göz, tomurcuk gibi parçaları ekleme işi veya böylece eklenen parça. **2.** Bir kimseyi belli bazı hastalıklardan birine veya birkaçına tutulmaz bir hale getirmek için o hastalığın mikrobu ile veya mikrobun zehiri ile hazırlanmış eriyiği iğne ile, o kimsenin kanına karıştırma işi veya hazırlanıp karıştırılan eriyik. *Çiçek aşısı. Kolera aşısı. Tifo aşısı.*

aşıboyası,-nı b. i. **1.** İçerisine az veya çokça demir hidroksit karışmakla pas sarısı, kızıl veya koyu esmer renk almış gevrek kil. **2.** s. Koyuca kiremit rengi. *Aşıboyası köşk.*

aşıcı s. Aşı yapan (kimse).

aşık i. Aşıkkemiği. **Aşığı cuk oturmak,** her işi yolunda gitmek. **Aşık atmak,** aşıkkemiğini fırlatmak suretiyle bir nevi aşık oyunu oynamak. **Aşık atmak (Birisiyle-),** birinden üstün olduğunu göstermeğe, ona karşı gelmeğe kalkışmak. **Aşık oynamak,** aşık kemiğiyle oyun oynamak.

âşık Ar. s. (-.) **1.** Bir şeye karşı şiddetli sevgi ve bağlılık besliyen. *Vazifesine âşık. Bir kıza aşık.* **2.** i. Saz çalarak şiirlerini okuyan ve çok defa diyar diyar dolaşan halk şairi.

âşıkane Fa. s. (-.--) Âşıkça.

aşıkkemiği,-ni b. i. *an.* Ayak bileğini meydana getiren küçük kemiklerden biri olup baldır kemiği ile eklemleşerek bileğin en önemli oynak merkezini teşkil eder.

âşıklık Ar. T. i. (-..) Âşık olanın hali.

aşıkmak (e) [T. D.] Bir an önce varmağa davranmak, *şitabetmek.

aşıktaş i. Birbirleriyle aşıktaşlık eden erkek ve kadından her biri.

aşıktaşlık i. Pek ciddiye alınmıyan aşk.

aşılama i. **1.** Aşılamak eylemi. **2.** Yeni aşılanmış ağaç. *Aşılamaları her gün sulamalı.* **3.** s. Aşılanmış (ağaç). **4.** Kar, buz veya soğuk su içine oturtulup soğutulmuş. *Aşılama su.*

aşılamak (i,e) **1.** Aşı yapmak. *Ahlata armut aşılamak.* **2.** Başkasına hastalık geçirmek. **3.** *mec.* Birtakım fikir veya duyguları başkasına benimsetmek. **4.** (i) Suyu ve başka içilecek şeyleri buz veya kar gibi soğuk şeylerin içine oturtarak soğutmak, aşlamak.

aşılanmak (nsz) Aşılamak işine uğramak veya uğratılmak.

aşılatmak (i,e) Aşılamak işini başkasına yaptırmak.

aşılı s. Aşılanmış. *Aşılı ağaç. Tifoya aşılı kimse.*

aşındırmak (i) **1.** Aşınmak işine uğratmak **2.** *kim.* Dokunduğu cisimleri kemirerek aşınmasına sebep olmak.

aşınma i. **1.** Aşınmak eylemi. **2.** *je.* Havanın etkileriyle yeryüzünde meydana gelen yıpranma.

aşınmak (nsz) Bir şey, başka bir şeyle şürtüşe sürtüşe incelmek.

aşır,-şrı Ar. i. Dinsel bir tören sırasında Kuran'dan okunan birkaç ayet.

aşırdamak (i) Bir memur kendisine emanet edilen parayı hile ile çalmak, •ihtilâs etmek.

aşırı s. Alışılmış veya dayanılabilen dereceden çok. *Aşırı yaramazlık. Aşırı sevgi. Aşırı derecede hırçınlık. Aşırı söylemek.* **2.** Bu kelime bir isme sontakı olarak geldiğinde bu ismin ötesini gösteren bileşik sıfat veya zarf yapar. *Dağ aşırı memleket. Onlar bizden bir ev aşırı otururlar.* **3.** «Aşırı» sıfatı «gün» kelimesine takıldığı zaman bir işin birer gün ara ile tekrar edilecek olduğunu anlatan bileşik zarf yapar. *Günaşırı gezmeğe gitmek.*

aşırıbesi b. i. *by.* Âdet olandan artık yemek yeme veya yedirme.

aşırıdoyma b. i. *fi.* Belli bir sıcaklık derecesindeki bir sıvıda, eriyebildiği kadar eriyen bir maddenin, sıcaklık derecesi düştüğü halde, bir sınıra kadar erimiş olarak kalması hali.

aşırıergime b. i. *fi.* Ergime noktasından daha aşağı bir ısı derecesine düştüğü halde, bazı şartlar altında bir sıvının katılaşmaması hali.

aşırılık i. **1.** Aşırı olma hali. **2.** *dlg.* Bir niteliğin bir şeyde aşırı derecede bulunması halı. *«Pek» ve «çok», aşırılık anlatan zarflardır.*

aşırılmak (nsz) Aşırmak işine konu olmak.

aşırma i. **1.** Aşırmak eylemi. **2.** s. Aşırılmış.

aşırmak (i,den) **1.** Yüksek veya geçilmesi güç bir yerin öte tarafına geçirmek. *«Zengin arabasını dağdan aşırır, züğürt düz ovada yolunu şaşırır.»* **2.** (i) Çalıp götürmek. **3.** (i,e) Tehlike içinde bulunan bir şeyi acele kaçırmak. *Yangın büyüyince eşyayı bostana aşırdılar.* **4.** (i) ar. Hoşa gitmiyen birini uzaklaştırmak. *Saygısızı aşırdım.*

aşırtı i. [C.K.] Aşırdamak eylemi, •ihtilâs.

aşırtmak (i,e) **1.** Aşırmak işini başkasına yaptırmak. **2.** Aşırmak[1].

aşısız s. Aşılanmamış veya aşısı olmıyan.

aşifte Fa. i. İffet isterlerine pek aldırmıyan kadın.

aşikâr Fa. s. (-.-) Açık, belli, meydanda.

aşikâre Fa. zf. (-.--) Açıkça.

aşina Fa. i. (-.-) **1.** Bildik, tanıdık. **2.** s. Bilen, anlıyan.

aşinalık Fa. T. i. (-...) **1.** Tanışlık. **2.** Tanışlığı gösterir hareket. **Aşinalık etmek,** tanıyıp selâm vermek. **Aşinalık göstermek,** pek beklenmediği halde tanıdığını gösterip ilgili davranmak.

aşiret,-ti Ar. i. (.-.) Uruk, boy.

aşk,-kı Ar. i. Şiddetli sevgi ve bağlılık duygusu. *Yurt aşkı. Bilim aşkı.* **Aşka gelmek** şevk ve heyecana kapılmak. **Aşk olsun,** «aferin» den daha kuvvetli bir değerleme ünlemidir.

aşketmek,-der (e,i) ar. Şiddetle vurmak. *Bir tokat aşketti.*

aşkın s. **1.** Geçkin. *Elli yaşını aşkın bir adam.* **2.** Benzerlerini aşmış olan, üstün.

aşlama s. Aşılama[3 4]. *Aşlama kiraz. Aşlama su.*

aşlamak (i) Aşılamak[4].

aşlık i. [T.D.] Sırası gelince harcanmak üzere çokça bulundurulan yiyeceğe yarar şeyler, •zahire.

aşlıkçı s. [T.D.] **1.** Aşlık satan (kimse). **2.** Bir topluluğun yiyeceğini sağlamakla görevlenmiş bulunan (memur).

aşmak (i) **1.** Yüksek veya geçilmesi güç bir yerin öte tarafına geçmek. *Dağlar, tepeler aştık.* **2.** Yükseklikçe geride bırakmak. *Bu bina yanındakini aştı.* **3.** (e) Erkek hayvan dişisiyle çiftleşmek. **4.** (nsz) ar. Görünmeden kaçmak. *Herif çoktan aşmış.*

aşna i. Oynaş. **Aşna fişne,** ar. gizli aşk oyunu.

aşnı s. [T.D.] Eski zamanda olan veya o zamandan kalan, •atîk, •kadim. *Aşnı betikler.*

aştırmak (i,e) Aşmak işini yaptırmak.

aşure i. Başta buğday olmak üzere birçok hububat ve kuru yemişler, •pekmez veya şekerle kaynatılarak pişirilen bir çeşit tatlı aş.

âşüfte Fa. s. (-..) Aşk yüzünden perişan. *«Âşüfteliğim zülfü perişanın içindir* - Fuzuli».

at,-tı i. Binek, koşu ve yük gibi birçok hizmetlerde kullanılan ve toynaklıların tekparmaklı alttakımından olan hayvan. **Ata et, ite ot vermek,** iş veya mal dağıtmakta isabetsiz olmak. **At anası,** Bak. Atlar anası. **At başı beraber, veya bir,** bir hizada, bir mertebede. **At cambazı,** at tellalı, at alıp satan kimse. **At hırsızı gibi,** kılık kıyafeti ve tutumu emniyet vermiyen iri yarı adam. **Atı alan Üsküdarı geçmek,** fırsat kaçı-

rılıp artık yapacak bir şey kalmamak. **Atla arpayı dövüştürmek,** fesat koparmak. **Atlar anası,** iri yarı erkeksi kadın. **At oynatmak,** her hangi bir konu üzerinde başarı ile çalışmak. **At sineği,** Bak. sinek. **Attan inip eşeğe binmek,** bulunduğu dereceden daha aşağı bir dereceye geçmek. **At uşağı,** ata, ahıra bakan uşak.

ata i. **1.** Baba. **2.** Dedelerden ve büyük babalardan her biri. **Atalar sözü,** az kelime ile anlatılmış ve halka mal olmuş hikmetli söz.

atabey, atabek b. i. **1.** Selçuk devrinde şehzade eğitmeni, lâla. **2.** *tar.* İslâm tarihinde birtakım küçük hükümdarlara verilen ad.

atacılık i. *by.* Soyaçekimde birkaç karın arkada olan ağanlardaki niteliklerin, bir bireyde yeniden gözükmesi, •atavizm.

ataç s. [T.D.] Atalardan gelen, •ceddani.

ataerki b. i. *top.* Soyda temel olarak babayı alan ve aylede çocukları baba klânına mal eden topluluk hali.

ataerkil b. s. *top.* Ataerki temeline dayanan.

atak s. Titiz ve kavgacı, •cüretkâr.

ataklık i. Atak olanın hali veya atakça iş, •cüret.

atalanı,-nı b. i. At koşularının yapıldığı alan.

atalet,-ti Ar. i. (.–.) **1.** Tembellik. **2.** İşsizlik, işsiz kalma. **3.** (Eski *fi.*) Süredurum.

atamak (i,e) [T.D.] Bir kimsenin, bir işin başına gelmesini kabul edip belirtmek, •tayin etmek.

atanık s. Atanmış olan, •mansup.

atanmak (e) Atamak işine konu olmak.

ataraksiya Yu. i. (..×..) *fel.* Hiç bir heyecan veya zihin etkisiyle uyarılmıyan ruh dinginliği.

atardamar b. i. *an.* Kanın, yürekten vücudun her yanına gitmesine yarıyan ve yüreğin vuruşunda atar gibi görünen damar. **Büyük atardamar,** yürekten çıkıp, akciğerden başka, vücudun her yanına dal salan ve iki kalça atardamarlarını vererek sona eren kalın damar.

ataşe Fr. i. Elçiliğe bağlı memur. *Deniz ataşesi. Ticaret ataşesi.*

atavizm Lâ. i. *fel.* Atacılık.

ateh Ar. i. Bunama, bunaklık. **Ateh getirmek,** bunamak.

atelye Fr. i. (.×.) Zanaat sahiplerinin veya artistlerin çalıştıkları yer.

aterina Yu. i. (..×.) Gümüş balığı.

ateş i. **1.** Odun, kömür, ot gibi maddelerin yanmasiyle ısı ve ışığın birlikte belirmesi. *Medeniyet ateşten doğmuştur.* **2.** Tutuşmuş olan cisim. *Ateş olsa oylumunca yer yakar.* **3.** Vücut sıcaklığının olağandan yüksek olması. *Hastanın ateşi geçti.* **4.** Patlayıcı silâhların atılması. *Top ateşi geceye kadar sürdü.* **5.** mec. Coşkunluk. *O, bir zamanlar pek coşkundu, sonra sonra ateşini kaybetti.* **Ateş açmak,** ateşli silâhla mermi atmağa başlamak. **Ateş almağa mı geldin ?** uğradığı yerden hemen gitmeğe kalkan kimseye sitem olarak söylenir. **Ateş almak, 1)** tutuşmak, **2)** ateşli silâh patlamak, **3)** birdenbire öfkelenmek. **Ateş bacayı veya saçağı sarmak,** iş önüne geçilmez bir hal almak. **Ateş balığı,** sardalye. **Ateş basmak (Birini-),** sıkılıp başına kan hücum etmek. **Ateş böceği,** kınkanadlılardan, karanlıkta ışıldamak özeliği olan böcek. **Ateş çıkmak,** yangın çıkmak. **Ateşe atmak (Kendini-),** bile bile, sonucu kötü bir işe girişmek. **Ateş etmek,** ateşli silâhla mermi atmak. **Ateşe tutmak, 1)** az ısıtmak. **2)** üstüne ateşli silâhla mermi atmak. **Ateşe vermek, 1)** kundak sokmak, **2)** fazla telâşa düşürmek, **3)** harp, kargaşa gibi sebeplerle bir ülkeyi sıkıntı ve felâkete uğratmak. **Ateş gemisi,** eski çağlarda düşman donanmasını tutuşturmak icin tutuşturucu maddelerle dolu olarak salınan tekne. **Ateş gibi, 1)** çok sıcak, **2)** zeki, faal ve becerikli, divringi, •cevval. **Ateşi düşmek,** (hasta hakkında) ateşi geçmek. **Ateşi uyandırmak,** sönmek üzere bulunan ateşi canlandırmak. **Ateş kesmek,** patlayıcı silâhlarla devamlı atışa son vermek. **Ateşle oynamak,** pek tehlikeli bir işe girişmek. **Ateş pahasına,** çok pahalı. **Ateş püskürmek,** çok öfkeli bulunmak. **Ateşten gömlek,** çok acı ve sıkıntı veren hal. **Ateş vermek,** tutuşturmak.

ateşçi s. Fabrika, vapur, lokomotif ocağı gibi büyük ocaklara kömür atıp ateşi besliyen (kimse).

ateşgede Fa. i. Oda tapanların kutsal ateşi yaktıkları yer.

ateşîn Fa. s. (.–.) Ateşli, coşkun.

ateşlemek (i) Tutuşturmak. *Sobayı ateşledim. Cepaneliği ateşlemek.*

ateşlendirmek (e,i) Ateşlenmek işini başkasına yaptırmak.

ateşlenmek (nsz) **1.** Ateşlemek işi kendine yapılmak. **2.** Coşmak.

ateşli s. **1.** Ateşi olan. **2.** Coşkun. **Ateşli silâh,** patlayıcı madde araciyle mermi atan top, tüfek gibi silâh.

ateşlik i. **1.** Ateş yanan veya konan yer. **2.** s. Ateş yakmağa yarar. *Ateşlik çalı.*

ateşperest,-ti Fa. s. Oda tapan.

atgiller ç. i. *zo.* Atları, eşekleri ve zebirleri içine alan tekparmaklı memeliler familyası.

atıcı s. **1.** İyi nişan alan, attığını vuran (kimse). **2.** mec. Yalancı.

atıf,-tfı Ar. i. Yastama. **Atfetmek,** yastamak.

atık i. Süt ve yoğurt çalkamağa yarar küçük yayık.

âtıl Ar. s. (-.) **1.** Tembel. **2.** İşsiz, aylak. **3.** (Eski *fi.*) Süreduran.

atılgan s. Tehlikeden yılmıyarak kendini daima ortaya atan.

atılım, atılış i. İleriye doğru hızla ve birdenbire atılma, •hamle, •savlet.

atılmak (e:den:nsz) **1.** Atmak işine uğratılmak. *Sokağa çöp atılmaz. İnsanlara dayak atılmaz. Tembel olanlar her yerden atılır. Top atıldı. Köprü atıldı. Pamuk atıldı.* **2.** (e) Kendini atmak. *Düşmanın üzerine atıldı.* **3.** (nsz) Birdenbire ve şiddetle söze karışmak.

atım i. Atılan bir şeyin gidebildiği uzaklık. *Bir kurşun atımı yer.*

atımlık i. Silâh doldurmağa yetecek miktar. *İki atımlık barut. Üç atımlık saçma.*

atımcı s. [D.D.] Pamuk atıcısı, •hallaç.

atış i. **1.** Atmak tarzı. **2.** Bir silâhın mermisini amaca ulaştırmak için gereken iş ve bilgi, •endaht. *Topçu Atış Okulu.*

atışmak **1.** (i:i,le) Birbirine atmak. **2.** (nsz:le) Ağız kavgası etmek. **3.** (nsz) (Çocuk dilinde) Bir kimse dargın olduğu kimseye barışıkmış gibi söz söylemek. *Nafile atışma, ben seninle barışmam.*

atıştırmak (i) **1.** Acele acele yemek veya içmek. **2.** (nsz) (Yağmur veya kar) Serpiştirmek.

âti Ar. i. (-.) Gelecek (zaman).

atik s. Çabuk davranan, çevik.

atîk,-kı Ar. s. (-.) Eski, eski zamana ait, əşnı.

atkafalı b. s. Ahmak.

atkestanesi,-ni b. i. İkiçeneklilerin atkestanesigiller familyasından iri bir gölge ağacı ve bunun kestaneye benziyen yemişi.

atkestanesigiller ç. b. i. İkiçeneklilerden, örneği atkestanesi ağacı olan bir bitki familyası.

atkı i. **1.** Dokumacılıkta, mekikle enine atılan iplik, argaç. **2.** Ekin demetlerini yükseğe atmağa yarar yaba. **3.** Üşümemek için omuza veya arkaya alınan yün kumaş parçası. **4.** Bazı kadın iskarpinlerinde ve çocuk patiklerinde olduğu gibi, iki kenar arasında köprü gibi duran, bir ucu bir kenarda sabit, diğer ucunda ilik bulunan dar ve uzun parça.

atkılamak (nsz) Dokumacılıkta, mekikle atkı atmak, argaçlamak.

atkuyruğu,-nu b. i. Atkuyruğugillerden, köksapı ömürlü olan, nemli yerlerde çok yetişen ve ilâç olarak kullanılan bir bitki.

atkuyruğugiller ç. b. i. Damarlı çiçeksizlerden, örneği atkuyruğu olan bir bitki familyası.

atlama i. Atlamak eylemi. **Atlama taşı,** atlangıç. **Atlama taşı yapmak,** daha iyi bir yere geçmek için araç olarak kullanmak.

atlamak (den) **1.** Bir engeli, fırlıyarak aşmak. *Duvardan atlamak. Hendekten atlamak.* **2.** (den:e) Alçak bir yere, ayak üstü gelmek üzere, kendini koyvermek. *Çukura atlamak. Pencereden atlamak.* **3.** (nsz) Sıçramak. *Uzun atlamak. Yüksek atlamak.* **4.** (e) Vakit kaybetmeden binivermek. *Taksiye atlayıp geldim.* **5.** (nsz) (Gazetecilikte) Havadis kaçırmak **6.** (i) Okuma, yazı, sayı sayma gibi işlerde bazı kısımları bırakarak geçmek.

atlambaç i. Çocukların atlama oyunu.

atlandırmak (i) Ata bindirmek veya at sahibi etmek.

atlangıç i. Dereyi geçmek için üzerine basıp atlamak üzere orta yere konulan büyük taş.

atlanmak (nsz) **1.** Ata binmek. **2.** [Red.] At sahibi olmak. **3.** Atlamak işi yapılmak. *Burası atlanacak yer değil. Bu yazıda birkaç satır atlanmış.*

atlas i. Bir cins parlak ipekli kumaş.

atlas i. **1.** Dünyanın bütün kıta ve ülkelerinin hartalarını alan dergi. **2.** *an.* Boyun omurlarının üstten birincisi.

atlasçiçeği,-ni b. i. Atlasçiceğigillerden yayvan ve dikenli yaprağı olan, güzel ve parlak çicekler açan bir bitki.

atlasçiçeğigiller ç. b. i. İkiçeneklilerden, sıcak ve kurak memleketlerde yetişen, gövde ve yaprakları etli ve dikenli olan bir bitki familyası.

atlatmak (i,den:i,e:i) **1.** Atlamak işini başkasına yaptırmak. **2.** (i) mec. Fena bir durumu geçiştirmek. *Tehlikeyi atlattık.* **3.** (i) mec. Bir kimseyi bir tertiple bulunduğu yerden uzaklaştırmak veya başından savmak.

atlet,-ti Yu. i. **1.** Atletizmle meşgul olan kimse. **2.** s. Vücudunu atletizm ile geliştirmiş bulunan.

atletizm Yu. i. Atiklik, kıvraklık, kuvvet gibi beden kabiliyetlerini geliştirmeğe yarıyan ve koşu, atlama, ağırlık kaldırma ve atma nev'inden tek başına yapılan vücut hareketleri.

atlı s. Ata binmiş olan, süvari.

atlıkarınca b. i. Yere dikilmiş bir eksen üzerinde dönen bir tavana, binilecek şekilde asılı tahta at veya başka binitlerden

meydana gelen ve eğlenmek için binilip döndürülen bir meydan oyuncağı.

atma i. Atmak eylemi.

atmaca i. Doğan cinsinden, ava alıştırılabilen yırtıcı küçük bir kuş.

atmak (i,e) **1.** Az çok şiddetli bir hareket ile her hangi bir cismi, bir müddet sonra düşmek üzere, havaya uçurmak. *Suya taş atmak.* **2.** Bir şeyi elden bırakarak yere düşürmek. *Sokağa çop atmak ayıptır.* **3.** Bir kimseyi istenmiyecek bir yere uzaklaştırmak veya kapatmak. *Adamcağızı uzak bir yere attılar. Suçluyu hapse attılar* **4.** Bir müddetlik ihtiyacını karşılıyacak kadar yığmak. *Kışlık odunu eve attım.* **5.** Bir yerden bir yere taşımak. *Hazır araba varken eşyayı eve atalım.* **6.** (Sille, tokat, sopa, kılıç gibi kelimelerle) Vurmak. *Tekme atmak. Satır atmak.* **7.** (Top, tüfek gibi silâhlar hakkında) Patlatmak. *Havaya iki el silâh attı.* **8.** (Kurşun, gülle, ok gibi mermi anlatan tümleçlerle) Üstüne veya yakınına iletmek. *Ona üç kurşun attı, vuramadı.* **9.** (Zaman bildiren tümleçlerle) Geri bırakmak. *Meselenin konuşulmasını gelecek haftaya attılar.* **10.** Örtmek. *Sırtına bir şal atarak...* **11.** (Yapılmış bir işi birine) Yüklemek. *Kabahatı ona attılar.* **12.** (e,...) (Söz, lâf, lâkırdı gibi tümleçlerle) Sözle sataşmak. *Ona lâf attılar.* **13.** (i,den) Bir kimseyi bir yerden çıkarıp uzaklaştırmak. *Kira vermediği için onu evden attılar.* **14.** (i) istenilmiyen bir şeyi kendi malı olmaktan çıkarmak. *Bu lüzumsuz eşyayı atmalı.* **15.** (i) Bir şeyi kullanmaktan vazgeçmek. *Kadınlar çarşaflarını attılar.* **16.** (i) Patlayıcı maddelerle yıkmak. *Köprüyü attılar.* **17.** (i) ar. (Yalan anlatan tümleçlerle) Söylemek. *Kıtır atmak. Palavra atmak.* **18.** (i) tkz. İçki içmek. **19.** (i) Yay ve tokmakla ditmek. *Pamuğu atmak.* **20.** (nsz) tkz. Yalan ve mübalâğalı söz söylemek. *Gene atmağa başladı.* **21.** (nsz) (Kumaş gibi şeylerin) Rengi solmak. *Bu kumaş çabuk atacağa benziyor.* **22.** (nsz) Üzülüp ayrılmak veya çatlamak. *Kumaş dikiş yerinden attı. Mermer yontulurken attı.* **23.** (nsz) (Yürek, nabız gibi kan dolaşımiyle ilgili kelimeler hakkında) Vuru halinde olmak. *Şakakları atıyor.* **Atıp tutmak, 1)** bir kimseye veya bir şeye karşı kötü söylemek, **2)** mübalâğalı konuşmak.

atmosfer Yu. i. Havaküre.

atmosferik Yu. s. Havaküre ile ilgili.

atol,-lü i. Mercanların bir araya toplanmasiyle vücuda gelmiş olan halka biçiminde adacık, mercanada.

atom Yu.i. Bir cismin, artık bölünemez sayılan en ufak parçası, °cüzüfert.

atomal,-li Yu. T. s. Atomlarla ilgili olan.

Atomal ağırlık, *kim.* her hangi bir atomun, 16 sayısiyle gösterilen oksijen atomuna göre ağırlığı.

atomculuk Yu. T. i. *fel.* Evreni ve içindeki bütün varlıkları atom gibi küçücük parcacıklara, olayları da bu küçücük parçalar arasındaki türlü devimlere ircâ eden öğreti.

atonal,-li Fr. s. *mü.* Yeni bir bestecilik çığırına göre ton ve makam temeline bağlı kalmadan meydana getirilen (beste).

attırmak (i,e:i,e,den:i) Atmak işini başkasına yaptırmak.

Au *kim.* Altın madeninin simgesi.

av i. **1.** Karada ve denizde yabani hayvan kuş veya balık tutma işi. **2.** Böylelikle ele geçen hayvan. **3.** mec.. Tuzağa düşürülen veya alt edilen şey. **Ava çıkmak,** av avlamağa gitmek. **Av havası,** avlanmağa elverişli puslu ve karlı hava. **Av kuşu,** avlanılan kuş.

avadancı i. *tar.* Eski Osmanlı sarayında bir sınıf hademe.

avadanlık i. Dülger, marangoz gibi esnafın kullandıkları aletlerin takımı.

aval,-li Fr. i. **1.** Bir ticaret senedinin üzerine yazılan kefillik. **2.** Böyle bir kefilliğe girişen kimse.

aval s. ar. Saflığı sersemlik derecesine varan (kimse).

avam Ar. ç. i. Eskiden, halkı anlatmak için kullanılırdı. **Avam Kamarası,** İngiliz saylavlar meclisi.

avamil Ar. ç. i. (-..) Etkenler, etmenler.

avanak s. ar. Zekâsı uyanık olmayıp kolaylıkla kandırılabilen veya aldatılabilen (kimse).

avans Fr. i. İleride, alacağına sayılmak üzere önceden verilen para, öndün. *Avans vermek. Avans almak.*

avanta İt. i. (.×.) Hakkı olmadığı halde bir kimsenin yolunu bulup sağladığı kazanç.

avar i. [D.D.] Sebze, göveri.

avara İt. i. (.×.) **1.** Gemiden veya kıyıdan uzakta bulunma. *Yelkenli avara etti.* **2.** ü. Kıyıya dayanılarak sandalın açılması için kürekçilere verilen komuta.

avare Fa. s. (---) İşsiz, kararsız ve şaşkınca dolaşan. *Avare olmak. Avare kalmak.*

avarız Ar. ç. i. (---) **1.** Arızalar, engebeler. **2.** *tar.* Osmanlı saltanatı devrinde, kanunla gösterilmiş vergilerin dışında ve ihtiyaç zamanında halktan alınan baç.

avarya i. (.×.) Bir deniz yolculuğunda geminin veya yükünün gördüğü zarar.

avaz Fa. i. Ses. Bu kelime yalnız «var kuvvetiyle bağırmak» anlamına **avaz avaz bağırmak** ve **avazı çıktığı kadar bağırmak** gibi deyimlerde kullanılır.

avcı s. **1.** Av avlamağı seven veya kendine iş edinen (kimse) **2.** Avını ele geçirmek veya alt etmek kabiliyetinde olan. *Avcı kedi. Avcı uçak.* **3.** i. *ask.* Manga carpışma için yayıldığı zaman erlere verilen ad.

avcılık i. Avcı olanın hali veya işi.

avdet,-ti Ar. i. Dönüş, geri gelme. **Avdet etmek,** dönmek, geri gelmek.

avene Ar. ç. i. Yardakçılar.

avgın i. Biriken suları akıtmak için açılan duvar deliği veya üstü kapalı su yolu.

avize Fa. i. (---) Asman.

avizeağacı,-nı b. i. Zambakgillerden, Amerika'dan getirilip her tarafa yayılmış olan, zambağa benzer, başak halinde iri ve beyaz çiçek veren bitki.

avizo i. (·×·) Hızlı giden bir çeşit haberleşme vapuru.

avköpeği,-ni b. i. Tazı ve zağar gibi av avlamağa alışık köpek.

avlak i. **1.** Avı çok olan yer, av yeri, **2.** s. [D.D.] Avlamağa iyi alıştırılmış (köpek).

avlamak (i) **1.** Bir avı diri veya ölü olarak ele geçirmek. **2.** mec. Tuzağa düşürmek, kandırmak.

avlanmak (nsz) **1.** Av olarak yakalanmak. **2.** Av avlıyarak eğlenmek. *Ben her yıl bu ormanda avlanırım.*

avlaz s. [D.D.] Ava merakı olan, av meraklısı.

avlu i. Binanın ortasında üstü açık, veya, yanıbaşında duvarla çevrilmiş yer.

avrat i. **1.** Kadın. **2.** Karı. **Avrat pazarı, 1)** eskiden cariyelerin satıldığı pazar, **2)** bugün kadınların öte beri sattığı pazar.

avret,-ti Ar. i. Utan yeri, ut yeri.

Avşar i. Bak. Afşar.

avuç i. **1.** Elin iç tarafı. **2.** Yarı yumulmuş elin alabildiği miktar. *Bir avuç buğday.* **Avucunun içine almak,** bir kimseyi baskı ve etkisi altına almak. **Avucunu yalamak,** umduğunu ele geçiremiyen kimsenin mahrumiyetini alay yollu anlatmak için kullanılır. **Avuç açmak,** dilenmek. **Avuç dolusu,** (para hakkında) pek çok.

avuçlamak (i) Avuçla kavramak.

avukat,-tı Fr. i. Hak ve kanun işlerinde istiyenlere yol göstermeği, mahkemelerde ve hükümet dairelerinde başkalarının hakkını aramağı ve korumağı kendine meslek edinen ve bunun için kanunun gerektirdiği şartları taşıyan kimse.

avukatlık Fr. T. i. **1.** Avukat mesleği. **2.** Avukat işi. **3.** mec. Fuzuli müdafaa.

avunç i. [T.D.] Acının hafiflemesi veya unutulması, °teselli.

avundurmak (i) Acısını hafifletmek, acısını unutmak, °teselli etmek.

avunmak (nsz) **1.** Acısı hafiflemek, acısını unutmak, °teselli bulmak, °müteselli olmak. **2.** Oyalanmak.

avurlamak (i) [D.D.] Bir şey yaptırmak için korkutarak zorlamak, °tehdidetmek.

avurt i. Yanağın ağız boşluğuna gelen yeri. *Avurtları çökmüş. Avurtlarını doldurmuş.* **Avurt satmak, avurt zavurt etmek,** yüksekten atmak, beceremiyeceği şeyleri yapmak iddiasında bulunmak.

avurtlamak (nsz:e) Yüksekten atmak, çalım satmak.

avurtlu s. Avurt zavurt eden.

avutmak (i) **1.** (Bir kimsenin keder veya sıkıntısını) Yatıştırmak. *İnsanı sıkıntılı zamanlarında (veya insanın sıkıntısını) kitap kadar avutan bir şey yoktur.* **2.** Gönlünü alarak oyalamak. *Çocuk annem diye tutturdu, güç avutabildik.*

avutturmak (i,e) Avutmak işini başkasına yaptırmak.

avutulmak (nsz) Avutmak işine konu olmak.

ay i. **1.** Yer yuvarlağının biricik uydusu olan gezeğen. Yerden elli kat küçük olan ay, kendi ışığı olmayıp güneşten aldığı ışıkla ve daima aynı yaniyle bize görünür. Yerin çevresindeki dolanımı 27,32 ortalama günde tamamlanır. Fakat ay, yere uyarak güneşin çevresinde de ayrıca dolandığından kavuşma devrimi, yani güneş, yer ve ayın tekrar eski bağıl duruma geçmeleri ancak 29 gün 12 saat 44 dakka ve 3 saniyede olur, ki bizim görüp bir kamer ayı saydığımız safhalar bu müddet içinde tamamlanır. **2.** Yılın, her biri ayrı ayrı adlandırılmış, on iki bölümünden her biri. *Mart ayı, nisan ayı...* **3.** Bir ayın her hangi bir gününden ertesi ayın aynı gününe kadar geçen veya yuvarlak hesap otuz gün kabul edilen bir müddet. *Bu iş ancak üç ayda biter. Size bir ay müsaade.* **Ay ağılı,** ayla. **Ay dede,** büyükler çocuklara gökteki ayı gösterirken kullanırlar. **Ay dedeye misafir olmak,** gece açıkta yatmak. **Ay harmanlanmak,** ayın çevresinde ağıl peyda olmak. **Ayın on dördü,** dolunay. **Ay karanlığı,** bulutlar arkasında kalan ayın yaydığı hafif aydınlık. **Ay parçası,** (kız hakkında) çok güzel. **Ay yıldız,** Türk Bayrağındaki ayça ve beş ışınlı yıldızdan ibaret olan işaret.

ay ü. Birdenbire duyulan türlü heyecanları anlatır. *Ay, dişim tuttu ! Ay, sen mi idin ? Ay, ne güzel !*

aya i. Elin, parmaklardan ayrı, iç ve düz tarafı.

ayağınaçabuk b. s. Ayak işlerini çabuk gören.

ayak i. **1.** İnsan ve hayvanda bacakların bilekten sonraki kısmı. **2.** Bacak. **3.** Bazı şeylerin yerden yüksekçe durmasını sağlıyan dayangaç veya dayangaçlardan her biri. *Bu küpe ayak yaptırmalı. İskemlenin ayağı kırık. Bu köprünün dört ayağı var.* **4.** Bir ırmağa karışan ikinci derecedeki suların her biri. **5.** Bir göl veya havuzun suyunu başka tarafa ileten akak. **6.** On iki parmaktan ibaret uzunluk ölçüsü, •kadem. **7.** Yürüyüşün ağırlık veya çabukluk derecesi. *Senin ayağınla köye akşama kadar varamayız. Çocuk ayağı. At ayağı.* **8.** Basamak. *Otuz ayak merdiven.* **9.** Halk edebiyatında bentlerin son mısralarını birbirine bağlıyan uyak. **10.** *mat.* Bir doğrunun başka bir doğruyu veya bir düzlemi kestiği nokta. **Ayağa düşmek (Söz-),** işe olur olmaz kimseler karışmak. **Ayağı alışmak (Bir yere),** bir yere gitmeğe dadanmak. **Ayağı dolaşmak, 1)** yürürken bir ayağı ötekine takılmak, **2)** mec. şaşırıp yanlış hareket etmek. **Ayağına bağ vurmak,** bir engele çattırmak. **Ayağına dolaşmak (Yaptığı-),** bir kimse başkası için hazırladığı fenalığa uğramak. **Ayağına düşmek,** alçalırcasına yalvarmak. **Ayağına gelmek,** (beklenmiyen bir erişime) ermek. *Kısmet ayağına geldi.* **Ayağına gitmek,** alçak gönüllülük edip birinin yanına varmak. **Ayağına ip takmak,** bir kimseyi çekiştirmek. **Ayağına kadar gelmek,** gönül alçaklığı göstererek birinin yanına gelmek. **Ayağına (ayaklarına) kapanmak,** alçalırcasına yalvarmak. **Ayağına kara su inmek,** uzun müddet ayakta kalarak yorulmak. **Ayağına papuç olmamak,** mertebece bir kimseden çok aşağıda olmak. **Ayağını alamamak, 1)** ağrı veya uyuşma sebebiyle ayağını oynatamamak, **2)** bir işten vazgeçememek. **Ayağını bağlamak,** engel olmak. **Ayağını çekmek,** o zamana kadar devam ettiği bir yere gitmez olmak. **Ayağını denk** veya **tetik almak,** uyanık bulunmak. **Ayağını giymek,** ayakkabısını giymek. **Ayağını kaydırmak,** bir yolunu bularak birini işinden etmek. **Ayağını kesmek, 1)** kendi ayağını çekmek, **2)** başkasına ayak çektirmek. **Ayağının altına karpuz kabuğu koymak,** bir kimseyi düzenle yerinden etmek. **Ayağının bağını çözmek,** erkek karısını boşamak. **Ayağının toziyle,** gelir gelmez. **Ayağını vurmak (Ayakkabı-),** ayakkabı ayağını yara etmek. **Ayağını yorganına göre uzatmak,** masrafını gelirine uydurmak. **Ayağı özengide,** gitmek üzere. **Ayağı suya ermek,** bir işin ciddilik ve önemini veya bir hakikatı neden sonra anlayıp aklı başına gelmek. **Ayağı uğurlu,** geldiği yere uğur getirdiğine inanılan. **Ayağiyle** veya **(kendi ayağiyle) gelmek,** isteğiyle gelmek. **Ayak atmak, 1)** varıp girmek, **2)** yürüyüşe geçmek üzere ayağını hareket ettirmek, adım atmak. **Ayak atmamak (Bir yere-)** bir yere hiç uğramamak. **Ayak bağı,** bir yere veya bir işe gidilmesine engel olan kimse. *Bu çocuk bana ayak bağı oldu.* **Ayak basmak,** bir yere varmak. **Ayak bastı parası,** eskiden bir yere varandan vergi olarak alınan para. **Ayak bileği,** Bak. bilek. **Ayak değiştirmek,** talim yürüyüşünde kısa bir adım atmak suretiyle adımlarını her kesinkine uydurmak. **Ayak diremek,** direnmek. **Ayak işi,** şuraya buraya gitmek yoliyle bitirilen iş. **Ayak kavafı,** çok gezip dolaşan kimse. **Ayakları dolaşmak,** yürürken ayakları birbirine takılmak. **Ayakları suya ermek,** Bak. Ayağı suya ermek. **Ayak sürtmek,** dolaşmak. **Ayak sürümek,** bir işi kabul etmiş göründüğü halde kaçınmak çareleri aramak. **Ayakta,** ne yatmış ve ne de oturmuş olmayıp kalkmış bir halde. **Ayakta kalmak,** oturacak yer bulamamak. **Ayaktan,** (kesim hayvanları hakkında) canlı olarak. **Ayak tarağı,** Bak. tarak. **Ayak uydurmak, 1)** yürüyüşte adımlarını başkalarınkine uydurmak, **2)** bir gidiş veya harekete uymak.

ayakaltı,-nı b. i. Her kesin gelip geçtiği için rahatça durulamıyan ve iş görülemiyen yer.

ayakçak i. [D.D.] **1.** Yüksekçe bir yerden bir şey alırken ayak altına alınan şey. **2.** Ayakla işletilen makinalarda ayağın bastığı kol, •pedal.

ayakçı s. **1.** Ayak işlerinde kullanılan hizmetçi. **2.** Bir iş süresince tutulan hizmetçi.

ayakçın i. Dokuma tezgâhında ayakçak.

ayakkabı b. i. Özellikle sokakta ayağı korumak için giyilen ve altı kösele, lâstik gibi dayanıklı maddelerden yapılan ayak giyeceği. **Ayakkaplarını çevirmek,** kovumsamak, •istiskal etmek.

ayakkabıcı b. s. Ayakkabı yapan veya satan (kimse).

ayaklamak (i) Ayakla ölçmek.

ayaklandırmak (i) Ayaklanmak işini yaptırmak.

ayaklanmak (nsz) Topluluk, bir isteğini kabul ettirmek için hâkim kuvvetlere karşı gelmek, •kıyam etmek.

ayaklı s. Ayağı olan. *Ayaklı kadeh. Ayaklı mani.* **Ayaklı kütüphane,** mec. çok okumuş ve okuduklarını kafasında saklamış olan kimse.

ayaklık i. **1.** Ayakla işliyen makinalarda

ayağın bastığı yer, ayakçak, °pedal. **2.** Ayak basacak yer. *Masa ayaklığı.*

ayakman i. [D.D.] Nalın.

ayaksızlar ç. i. *zo.* Ayakları olmıyan kurbağagiller takımı.

ayaktakımı,-nı b. i. Topluluk içindeki durumu ve terbiyesi aşağı olan kimseler takımı.

ayaktaş i. Arkadaş, yoldaş.

ayakteri,-ni b. i. Hizmet için bir yere gönderilen kimseye verilen ücret.

ayakucu,-nu b. i. **1.** Ayak tarafına pek yakın bir yer. **2.** *as.* Yeryüzünde bir noktada, çekülün gösterdiği doğrultuda aşağı yön, başucunun karşıdı olan yön, °semtikadem.

ayaküstü,-nü b. zf. Oturmayıp ayakta dinelerek. *Ayaküstü iki üç kelime konuştuk.*

ayakyolu,-nu b. i. İnsanın sidik torbasını veya kalın barsağını boşalttığı yer, aptesane. **Ayakyoluna çıkmak,** bu boşaltmayı yapmak.

ayal,-li Ar. ç. i. (·-) hlk. Karı.

ayalamak (i) [Red.] Avuç içine almak.

ayamak (i) [D.D.] Korumak, iyi kullanmak, saygı göstermek.

ayan Ar. s. Belli, açık.

âyan Ar. ç. i. (--) **1.** İleri gelenler. **2.** Senato üyeleri.

ayanbeyan Ar. b. s. Apaçık, besbelli.

ayar i. **1.** Bir ölçünün doğruluğunu yoklamağa yarıyan alet. **2.** Saatin belli bir yere göre doğruluğu. *Saatin ayarı bozuk.* **3.** Makinalarda maksada göre işleme hali. *Değirmeni ince un çıkarmak üzere ayar etmek.* **4.** Altın, gümüş gibi madenlerden yapılma şeylerin arılık derecesi. *Katışıksız altın 24, gümüş de 1000 ayar sayılır.* **5.** mec. Değer derecesi. *Bu ayarda bir kimseden ancak böyle bir hareket beklenir.* **Ayarı bozuk,** ahlâk, karakter ve akıl durumu yerinde olmıyan.

ayarcı s. Eskiden esnaf elindeki ölçü aletlerini teftiş eden (memur).

ayarlamak (i) **1.** Bir ölçünün doğruluğunu ayarla yoklıyarak, gerekirse, düzeltmek. **2.** İşleri birbiriyle çatışmıyacak şekilde düzenlemek.

ayarmak (nsz) [T.D.] **1.** Baştan çıkmak, doğru yoldan sapmak. **2.** (i) Bir işi yapmağa kışkırtmak, °teşvik etmek.

ayartılmak (nsz) Ayartmak işi kendine yapılmak.

ayartmak (i) **1.** Baştan çıkarmak, doğru yoldan saptırmak. **2.** Birini bulunduğu kapıyı bırakıp başkasının hizmetine girmeğe kandırmak. *Bu adam bizim hizmetçiyi ayartıp başka bir eve götürdü.*

ayaşmak (nsz) [T.D.] İçi, gönlü açılmak, °inşirah bulmak.

ayaz i. **1.** Havanın berrak olması hali. **2.** Berrak havada şiddetli kuru soğuk. **Ayaza çekmek (Hava-),** ayaza cevrilmek. **Ayaz kesmek,** uzun müddet soğukta kalmak. **Ayaz paşa kol geziyor,** « dışarda şiddetli ayaz var » anlamına.

ayazlamak (nsz) **1.** (Hava) Ayaza çevrilmek. **2.** Ayazda kalıp üşümek.

ayazlanmak (nsz) Ayazda bırakılıp soğumak. *Su ayazlanmış.*

ayazlatmak (i) **1.** Soğukta bekletmek. **2.** Ayazda soğutmak.

ayazma Yu. i. (·×·) Rumların kutsal saydıkları pınar veya çeşme.

aybalta b. i. Ağzı yarım daire şeklinde balta, °teber.

aybaşı b. i. Kadının ayda bir döl yatağından kan gelmesi hali, °âdet.

aycıl s. [D.D.] Aya benzer, ay gibi olan.

ayça i. [C.K.] Ayın ilk günlerde aldığı yay şekli, °hilâl.

ayçiçeği,-ni b. i. Bileşikgillerden, çiçeği çok iri, tabak şeklinde ve sarı renkte olan, tohumundan yağ cıkarılan ve memleketimizde çok yetiştirilen bir bitki. Buna, çiçekleri güneşe doğru döndüğü için « günebakan » da denir.

aydın s. **1.** Aydınlık[1]. **2.** Kolayca anlaşılacak kadar açık (söz veya yazı), °vazıh. **3.** « Gözün aydın, günaydın ve tünaydın » gibi sözlerde « sevinçli » ve « mutlu » anlamınadır. **4.** Öğrenimi, bilgisi ve görgüsü olan (kimse), °münevver.

aydınlanma i. *fi.* Bir yüzeyin, karşısına konulan eşit ışık kaynaklarının sayısiyle orantılı olarak aydınlık görünmesi.

aydınlanmak (nsz) Aydın olmak, aydınlık olmak.

aydınlatmak (i) **1.** Bir yerin karanlığını giderip eşyayı görünür hale getirmek. **2.** Bir meselenin anlaşılmasını kolaylaştıracak derecede açıklamak, °tenvir etmek, °tavzih etmek.

aydınlık s. **1.** Işık alarak içindekiler iyice görünür halde olan. *Aydınlık bir oda.* **2.** i. Işıklı yer. *Karanlıktan aydınlığa çıkmak.* **3.** Kolay anlaşılacak derecede açık olma hali, °vuzuh, °sarahat.

ayet,-ti Ar. i. (-·) Kuran surelerini teşkil eden parçaların her biri.

aygır i. Damızlık erkek at. **Su aygırı,** çiftparmaklılardan, Afrika ırmakları boyunca yaşıyan pek iri yapılı ve geniş ağızlı memeli hayvan.

aygıt i. **1.** Belirli bir işi yapmağa yarıyan aletlerin topu. *Telefon bir konuşma aygıdıdır.* **2.** Canlılarda belirli bir vazifenin görülmesine yarıyan organların topu, °cihaz. *Sindirim aygıdı. Solumun aygıdı.*

3. *fi. kim.* Birkaç aletin uygun bir tarzda eklenmesinden meydana gelen ve belli bazı deneylerin yapılmasına yarıyan takım.

ayı i. Memelilerin etçil takımından olmakla beraber meyva ve bal da yiyen, memleketimizde boz cinsi bulunan iri gövdeli hayvan. **Ayı gibi,** iri yarı, kaba ve anlayışsız kimseler hakkında söylenir. **Ayıya kaval çalmak,** anlayışsız bir kimseye bir şey anlatmağa çalışmak. **Ayıyı vurmadan postunu satmak,** henüz ele geçmemiş bir şey üzerine hesap kurmak.

ayıbalığı,-nı b. i. Yüzgeçayaklı memelilerden, soğuk veya serin denizlerde yaşıyan ve derisiyle yağı için avlanan bir hayvan cinsi.

ayıcı s. **1.** Eski devirde ayı oynatmayı kendine iş edinen (kimse). **2.** Sert ve hoyrat kimseler hakkında kullanılan kaba bir söz.

ayıgiller ç. i. *zo.* Memeli etoburlardan ayıları içine alan takım.

ayık s. Sarhoş olmıyan. *Bu adam ayıkken de böyle.*

ayıklamak (i) Bir şeyin içinden işe yaramıyan parçaları veya kısımları ayırıp çıkarmak, *tenkîh etmek. *Pirincin taşını ayıklamak. Sebze ayıklamak.* **Ayıkla pirincin taşını,** bir işin pek dolaşık ve içinden çıkılmaz halde olduğunu anlatmak için kullanılır.

ayıklanma i. *by.* Yaşıyan varlıklarda bazı birey veya türlerin yaşayıp çoğalmasına engel olan, bazılarının da, tersine, üreyip kalmasını sağlıyan doğal veya yapma güdü.

ayıklık i. Ayık olma hali.

ayılmak (nsz) Bayılmış, sarhoş veya dalgınlık içinde olan kimse kendine gelmek. **Ayılmak bayılmak,** fenalıklar geçirmek. *Zavallı akşama kadar ayıldı bayıldı.*

ayıltmak (i) Ayılmasını sağlamak.

ayıp Ar. i. **1.** Utanılacak hal veya hareket. **2.** Kusur, eksiklik. **3.** ü. «Bu utanılacak bir şeydir» anlamına. **4.** s. Utanılması gereken. *Ayıp söz.*

ayıplamak Ar. T. (i) Uygunsuz ve aykırı görülen bir hareketi yapana yakıştırmamak, kınamak.

ayıplanmak Ar. T. (nsz) Ayıplamak işi kendi için yapılmak.

ayıraç i. Kimyada, cisimleri bileşime veya ayrışıma uğratarak niteliklerini belirtmede kullanılan madde, *miyar.

ayıran s. *fi.* Işığı basit elemanlarına ayıran.

ayırdedilmek (den) Ayırdetmek işine konu olmak.

ayırdetmek,-der (i,den) Birkaç şeyi birbirinden ayıran nitelik farkını anlamak, *tefrik etmek, *temyiz etmek.

ayırdım i. [T.D.] Aralık, aram, *fâsıla.

ayırga i. [C. K.] Birbirine fenalık etmeğe kadar varan devamlı anlaşmazlık, *nifak, *tefrika.

ayırmaç i. [C.K.] Bir şeyi benzerlerinden ayırdetmeğe yarıyan hal, *fârika.

ayırmak (i,den) **1.** Toplu bulunan iki veya ikiden fazla şeyi birbirinden uzaklaştırmak. *Anayı yavrularından ayırmak.* **2.** Nitelik değişikliğini anlamak. *İyiyi kötüden ayırmak.* **3.** İki veya daha fazla şey arasındaki uzlaşmayı bozmak. *Karıyı kocasından ayırmak.* **4.** Ayrı tutmak. *İnsan çocuklarını bir tutmalı, birbirinden hiç ayırmamalı.* **5.** (i,e) Bölmek. *Elmayı dörde ayırmak.* **6.** (i,e) Birisi için saklamak. *Bu yeri size ayırdım.*

ayırnak i. [T.D.] Yanyana olan iki şeyi birbirinden ayıran cizgi, sınır, *hudut.

ayırt i. [T.D.] Bir şeyin niteliğini meydana getiren hallerden her biri, *vasıf.

ayırtı i. [C.K.] Aynı cinsten olan şeyler arasındaki ince fark, *nüans.

ayırtlamak (i,den) [T.D.] **1.** Ayırdetmek **2.** (i) Ayıklamak.

ayırtmak [e,i,den:e,i] Ayırmak işini başkasına yaptırmak.

ayırtman i. [C.K.] **1.** Bir işte tam bilgisi olup o işle ilgili meselelerde reyine baş vurulan kimse, *eksper, *ehlivukuf. **2.** Bir sınavda sınananlara sorular sorarak yeteneklileri ayıran kimse, *mümeyyiz.

ayırtmanlık i. **1.** Ayırtmanın bir meseleyi incelemesi. **2.** Ayırtman olma hali veya ayırtman işi.

ayışığı,-nı b. i. **1.** Ayın yeryüzüne verdiği ışık. **2.** Ayın dolunlaştığı sıralar, *mehtap. *Gelecek ayışığında size misafir geleceğiz.*

ayıtmak (i) [T.D.] Eyitmek, söylemek.

ayıüzümü,-nü b. i. Fundagillerden tüylü bir bitki, ki küçük taneler halinde yemiş verir.

âyin Fa. i. (--) **1.** Dinsel tören. **2.** *mü.* Eskiden Mevlevi tekkelerinde okunan ağır bestelerin bağlı bulunduğu şekil.

aykırı s. **1.** Alışılan ve doğru sayılan şekle uygun olmıyan. *Aykırı bir fikir.* **2.** Uygun olmıyan, uymıyan. *Kanuna aykırı bir hareket.* **Aykırı katmanlaşma,** Bak. katmanlaşma.

aykırılaşmak (nsz) Aykırı hale gelmek.

aykırılık i. Aykırı olma hali.

ayla i. [C.K.] Bazı yıldızların, özlükle ayın etrafındaki ışık çevresi, ağıl, *hale.

aylak s. İşsiz, boş gezen.

aylakçı s. Belli ve devamlı bir işi olmayıp bir günlük işe alınan gündelikçi.

aylanmak (nsz) [D.D.] Bir şeyin veya bir yerin etrafında dönmek, dolanmak.

aylatmak (i) [D.D.] Bir şeyin veya bir yerin etrafında döndürmek dolaştırmak.

ayle Ar. i. **1.** Karı, koca ve çocukların meydana getirdiği topluluk. **2.** Aynı soydan gelen kimseler zinciri. **3.** Aralarında kandaşlık veya kayınlık bulunan kimselerin topu. **4.** Birlikte oturan akraba ve yakınların topu. **5.** Eş, karı. **6.** Aynı erek üzerinde anlaşan ve birlikte çalışan sayısı belli kimselerin topu. **7.** Temel vasıfları bir olan dil, hayvan veya bitki topluluğu, °aile.

aylelik s. Ayle ile ilgili, °ailevi.

aylık i. **1.** Bir kimseye her ay verilen ücret veya maaş. *Aylık almak. Aylık bağlamak. Aylık çıkmak. Aylık vermek.* **2.** s. Bir ay içinde olan (iş). *Aylık kazanç.* **3.** Ayda bir defa yapılan. *Aylık dergi. Aylık rapor.* **4.** (Bir) Aydan beri var olan. *Üç aylık çocuk. Sekiz aylık gebe.*

aylıkçı s. Başka geliri olmayıp aldığı aylıkla geçinen (kimse). *Ben aylıkçı bir adamım.*

aylıklı s. Ücreti ay hesabiyle verilen. *Aylıklı bir iş.*

aymak (nsz) [C.K.] Kendine gelmek, dalgınlıktan kurtulmak.

aymaz s. [C.K.] Etrafında olup bitenlerin farkına varmıyan, °gafil.

aymazlık i. [C.K.] Aymaz olanın hali, aymaza yakışacak hal, °gaflet.

ayna i. **1.** İnsan kendini görmek için kullanılan yüzü düzgün cam veya maden levha, gözgü. **2.** *fi.* Işığı yansıtan cilâlı yüzey. Ayna, arka yüzü, cıva ile kurşundan yapılan özel bir sır ile sıvanmış bir camdan, veyahut yüzünün pürüzleri giderilerek düzgünleştirilmiş bir madenden olabilir. **3.** Doğrama kapıların çerçevelerinin içine geçirilen düz veya kabartmalı tahta. **4.** Akıntı ve anafor sularında çevrintilerin ortasında kalan düz, hareketsiz ve parlak kısım. **5.** (Atlarda) Diz kapağı. **6.** ar. İyi bir halde, yolunda. *İşimiz ayna.*

aynacı s. **1.** Anya yapan veya satan. **2.** mec. Hileci, işine hile karıştıran.

aynalı s. **1.** Aynası olan. *Aynalı dolap.* **2.** ar. Parlak yüzlü, güzel.

aynalık i. Gemilerin kıçlarındaki kesik, yassı üst kısım, ki buraya geminin ve bağlı bulunduğu limanın adı yazılır. **Aynalık tahtası,** sandalların kıç taraflarına, oturanın sırtını dayaması için konulan tahta.

aynasız s. ar. Uygun gitmiyen, ters, münasebetsiz. *İşler aynasız gidiyor.*

aynı Ar. s. **1.** Başkası değil, yine o... *Biz de aynı yoldan geldik* (= Başka yoldan değil, yine o yoldan geldik). **2.** Ayırdedilemiyecek kadar benzeri, tıpkısı, *Bu kalem sizinkinin aynıdır.*

aynılık Ar. T. i. İki şeyin birbirinin aynı olma hali, °ayniyet.

ayni Ar. s. (.-) Gözsel.

ayniyat,-tı Ar. ç. i. Kullanılmağa veya harcanmağa elverişli olup taşınabilen ve para eden şeyler.

ayniyet,-ti Ar. i. Aynılık.

ayniyle zf. Hiç bir değişikliği olmadan, olduğu gibi. *Söylediklerinizi kendisine ayniyle tekrar ettim.*

ayol ça. (×.) tkz. En çok kadınların kullandığı bir seslenme ve dikkat çekme sözü. *Ayol, sen nerelerde kaldın?*

ayra i. [C.K.] Ayramak işi, °istisna.

ayral s. [C.K.] Ayranan, kural dışında tutulan, °istisnai, °şaz, °müstesna.

ayrallık i. [C.K.] Ayral olma hali, °istisnaiyet.

ayramak (i) [C.K.] Bir şeyi genel kural dışında bırakmak, benzerlerinden ayrı tutmak, °istisna etmek.

ayran i **1.** Yoğurdu sulandırıp biraz tuz katarak yapılan içecek. **2.** Süt veya yoğurt yayıkta çalkanarak yağı alındıktan sonra kalan sulu kısmı. **Ayranı kabarmak,** öfkelenip gayrete gelmek. **Ayran delisi,** safdil, bön.

ayrasız zf. [C.K.] Hiç bir şey ayramadan, °bilâistisna.

ayrı s. **1.** Yerleri bir olmıyan. *Beraber misiniz, ayrı mısınız?* **2.** Başka. *Bu ayrı mesele.* **Ayrı gayrı bilmemek, ayrısı gayrısı olmamak,** birbirinden bir şey esirgemiyecek halde olmak. *Bizim ayrımız gayrımız var mı? Parayı ha sen vermişsin ha ben.* **Ayrı seçi olmak,** mallarını ayırmak. *Ayrı seçi oldular, artık barışmak ihtimali kalmadı.* **Ayrı seçi yapmak,** birkaç şey arasında fark gözetmek. **Ayrı tutmak,** birine karşı, ötekilere karşı oldugundan farklı davranmak.

ayrıcalık i [T.D.] Başkalarından ayrı ve üstün tutulma hali, °imtiyaz.

ayrıcinsten b. s. **1.** Cinsleri veya nitelikleri ayrı olan. **2.** *fi.* Her yeri aynı niteliği göstermiyen, °gayrımütecanis.

ayrıç i. **1.** Bir kitaptaki bölümlerin ayrıldığı kısımların her biri, °fasıl. **2.** [D.D.] İki veya daha çok şeyin dallanıp ayrıldığı yer. *İki yolun ayrıcında...*

ayrık s. *man.* Almaş anlatan, özlükle birbirini karşılıklı olarak dışındalıyan almaşları olan (önerme). *«Şimdi ya gündüzdür ya gece» sözü ayrık bir önermedir.*

ayrıksın s. [C.K.] Kimseye benzemiyerek tuhaf veya uygunsuz görülen, °eksantrik.

ayrılanma i. *fi.* Tümden ayrılıp bir yerde toplanma. *Billûrlaşma bir ayrılanma olayıdır.*

ayrılanmak (nsz) Tek kalmak üzere ayrılmış olmak, °infirat haline geçmek.

ayrılaşmak (nsz) Ayrı hale gelmek, °teferrüdetmek.
ayrılı s. Ayrılmış, ayrı duran, °munfasıl.
ayrılık i. **1.** Birinden uzak düşme. *Çocuğumun ayrılığına katlandım.* **2.** İki düşünce veya iki duygu arasındaki uymazlık, °tehalüf. *Aramızda görüş ayrılığı var.* **Ayrılık çeşmesi,** bir kasabadan çıkarken az çok uzakta bulunan çeşme, ki yolcular orada uğurlanırlar.
ayrılma i. **1.** Ayırmak eylemi. **2.** *fi.* Işığın basit renklerine ayrılması olayı. Bir biçmeden geçen beyaz ışığın türlü renklerde görünmesi gibi.
ayrılmak (e) **1.** Ayırmak işine konu olmak. *Siz hangi hizmete ayrıldınız?* **2.** (den) Kendini ayırmak. *Çok hoşuma gitti, oradan bir türlü ayrılamadım.*
ayrıltı i. [T.S.] Bir topluluğun karariyle belli bir işe harcanmak üzere ayrılan para, °tahsisat.
ayrım i. [C.K.] İki şeyin, şekil veya her hangi bir nitelik bakımından aynı olmamaları hali, °fark, °tefavüt.
ayrımlaşmak (nsz) *by.* Özgül niteliklerle veya ayrı bir şekilde gelişmek. *Embriyon hayatında, organlar ayrımlaşma yoliyle meydana çıkar.*
ayrımlı s. Başkasına göre ayrımı olan, °farklı, °mütefavit.
ayrıntı i. [C.K.] Bir şeyden ayrı olmakla beraber onu tümliyen parça, °feri. **Ayrıntılar,** bir şeyin bu gibi parçaları, °teferruat, °tafsilât.
ayrışım i. *kim.* Ayrışmak eylemi, °tahallül.
ayrışmak (nsz) *kim.* Bir cismi meydana getiren elemanlar birbirinden ayrılarak o cismin bileşik hali bozulmak, °tahallül etmek.
ayrıştırmak (i) *kim.* Bileşik olan bir şeyi elemanlarına ayırmak, °tahallül ettirmek.
ayrıt i. *mat.* İki düzlemin arakesidi. *Bir kübün on iki ayrıdı vardır.*
ayta i. [C.K.] Aytacın kalabalık önünde söylediği söz, °hitabe.
aytaç i. [C.K.] **1.** Birisine karşı söz söyliyen kimse, °mütekellim. **2.** Bir kalabalık önünde söz söyliyen kimse, °hatip.
aytamak (e) [C.K.] Birisine veya kalabalığa karşı söz söylemek, °hitabetmek, °hitabe iradetmek.
aytanç i. [C.K.] Kendisine söz söylenen veya yazılan kimse, °muhatap.
aytanmak (nsz) Kendisine söz söylenmek.
aytar i. [D.D.] Bir kuruma veya gazeteye gerektikçe haberler verip yazı yazan kimse °muhabir.
aytışmak (nsz:le) [T.D.] Karşılıklı olarak, birkaç kişi, bir meselenin lehinde ve aleyhinde fikir ileri sürmek, °münakaşa etmek.
aytutulması,-nı b. i. Yer yuvarlağının güneşle ay arasına girerek gölgesiyle ayın bir kısmını veya bütününü karartması olayı, °husuf.
ayva i. Çoğu yumruktan büyük, yuvarlak veya yumurta biçiminde, sarı renkte, tüylü, mayhoş, kokusu kuvvetli, dokusu sertçe, ufak çekirdekli, gülgillerden bir yemiş. Başlıcaları «ekmek» ve «Gördes» olmak üzere türlü çeşitleri vardır. Çiğ yenmekle beraber komposto ve reçeli de yapılır. **Ayva ağacı,** ayvayı veren gülgillerden kabuğu siyahça, çiçekleri iri ve pembe, yapraklarının altı tüylü, odunu sert, orta yükseklikte ve memleketimizin her yanında yetişen ağaç.
ayvalık i. Ayva bahçesi.
ayvaz i. **1.** Eskiden büyük konak ve dairelerde mutfak ve yemek hizmetlerinde kullanılan erkek hizmetçi. **2.** *tar.* Harp gemilerinde cerrah yamağı. **Ayvaz kasap hep bir hesap,** «ha öyle ha böyle» anlamına söylenir.
ayyaş Ar. s. İçken.
ayyuk,-ku Ar. i. Bu kelime bir yıldız adı olup mecaz olarak «Gökün en yüksek yeri» anlamına geliyorsa da dilimizde yalnız şu deyimde kullanılmaktadır: **Ayyuka çıkmak,** pek yükselmek. *Sesi ayyuka çıkıyordu.*
az s. Alışılmış bulunan, umulan veya gereken miktarı doldurmıyan, çok karşıdı. *Bugün işimiz az. Bu bağ bu yıl az üzüm verdi. Bu lamba az ışık veriyor.* **Aza çoğa bakmamak,** oluriyle yetinmek. **Az buçuk,** azdan biraz çok. **Az bulmak,** azımsamak. **Az buz olmamak,** azımsanacak derecede olmamak. **Az çok,** bir parça, oldukça. **Az gelmek,** miktarı yetmemek. **Az görmek, 1)** umduğundan eksik bulmak. **2)** azımsamak. **Az günün adamı olmamak,** çok yaşamış, çok görmüş bulunmak. **Az kaldı, az kalsın,** «ediyordu» ve «edecekti» temlerine zarf olup fiilin anlattığı işin olmasına az kalmışken olmadığını anlatır. *Az kaldı düşüyordu. Az kalsın boğulacaktı.*
Az *kim.* Azot gazının simgesi. Bu gaz N simgesi ile de gösterilir.
âza Ar. ç. i. (--) **1.** Üye. **2.** Organ.
azade Fa. s. (---) Erkin, başıboş, °serbest.
azadetmek,-der Fa. T. (i) **1.** (Okul çocukları ve kuşlar hakkında) Okuldan veya kafesten salıvermek. **2.** (Eskiden köle ve cariyeler hakkında) Erkinliğini geri vermek.
azalmak (nsz) Az denecek veya eskisinden az bir hale gelmek.
azaltmak (i) Az denecek veya eskisinden az bir hale getirmek.
âzam Ar. s. (-.) Daha büyük, en büyük.

azamet,-ti Ar. i. **1.** Ululuk. **2.** Çalım, kurum.
azametli Ar. T. s. **1.** Ulu. **2.** Çalımlı, kurumlu.
âzami Ar. s. (-.-) **1.** Olanca, en büyük, en çok. **2.** (Eski) *mat.* Maksimum.
azap i. **1.** (Anadolunun bazı bölgelerinde) Çiftlik uşağı. **2.** *tar.* Yeniçeriler zamanında gerektikçe sancaklardaki gençlerden toplanıp ordu ve donanmaya katılan askere verilen ad. *Deniz azabı. Kale azabı. Yaya azabı.*
azap Ar. i. Ezinç, emge.
azar i. Süreklice paylama. *Çocuk bu azarı hak etti.* **Azar işitmek,** azarlanmak. *Ben senin için azar işitemem.*
azarlamak (i) Süreklice paylamak. *Öğretmen çocuğu tembelliği yüzünden azarladı.*
azarlanmak (nsz) Süreklice paylanmak. *Kimse azarlanmak istemez.*
azarlatmak (i,e) Azarlamak işini başkasına yaptırmak. *O, kendini kimseye azarlatmaz.*
azat Fa. i. Baskıdan kurtarıp serbest bırakma.
azatlı Fa. T. s. Azadedilmiş (cariye veya köle). *Falancanın azatlısı.*
azatlık Fa. T. s. Azadedilme vakti gelmiş olan (cariye, köle). *Azatlık köle.*
azatsız Fa. T. s. Azadedilemez. *Ben onun azatsız kölesi miyim?*
azdırılmak (nsz) Azmasına sebep olunmak.
azdırmak (i) Azmasına sebep olmak.
Azerî i. (-.-) Azerbaycan Türklerinden olan kimse. (İsim takımlarında) Azerbaycan, Azerîler. *Azerî şivesi.*
azgın s. **1.** Azmış. *Azgın deli. Azgın bir köpek.* **2.** Yara olduğu vakit azmağa kabiliyeti olan (ten). **3.** Çok yaramaz (çocuk).
azı i. **1.** Köpek dişlerinden sonra içeriye doğru, her çenenin her yanında beşer tane bulunan ve yemekleri öğütmeğe yarıyan dişlerin ortak adı. Bunlara «azı dişi» de denir. **2.** [C.K.] Baş kaldırma, °isyan.
azıcık zf. (×..) Pek az.
azık i. **1.** Yolculuk veya başka bir iş için hazırlanan yiyecek, °kumanya, °nevale. **2.** Besin, °gıda.
azıklanmak (nsz) Azık edinmek.
azıklı s. Yoksul doyuran.
azıklık i. Geçim için gereken yiyecek, °nafaka, °iaşe.
azılı s. Gözü bir şeyden yılmıyan azgın. *Azılı kaatil.*
azım,-zmı Ar. i. Kemik.
azımak (nsz:e) Baş kaldırmak, °isyan etmek.
azımsamak (i) Bir şeyin, umduğundan az olduğu hükmünü vermek, az görmek, az bulmak.
azınlık i. **1.** Bir toplulukta her hangi bir vasıf bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar veya bunların hali, °akalliyet. **2.** Bir memleketin hâkim unsuruna göre sayıları az olan ve kendilerini ayrı bir ulustan sayan topluluk, °akalliyet. **Azınlıkta kalmak,** bir toplulukta bir fikir veya tekliften yana olanlar az çıkmak.
azırganmak (i) Az görmek, azımsamak.
azışmak (nsz) Gittikçe şiddetlenmek. *Kavga azıştı.*
azıştırmak (i) Azışmasına sebep olmak.
azıtmak (i) Azgın hale koymak, çığırından çıkarmak. *O, gittikçe işi azıtıyor.*
azıyan s. [C.K.] Kanun ve topluluk kayıtlarını bozan ve meşru kuvvetlere karşı duran, baş kaldıran, °âsi.
azil,-zli Ar. i. Bir memurun suçundan dolayı işinden çıkarılması.
azim,-zmi Ar. i. Kesin karar veya kararda kesinlik.
azîm Ar. s. (.-) Büyük, ulu.
azimet,-ti Ar. i. (.-.) Gidiş. **Azimet etmek,** gitmek, yola çıkmak.
aziz Ar. s. **1.** Sevgide üstün tutulan, sevik. **2.** i. Ermiş, eren.
azizlik Ar. T. i. **1.** Aziz olma hali. **2.** mec. Muziplik.
azletmek,-der Ar. T. (i) Bir memuru suçundan dolayı işinden çıkarmak.
azma i. **1.** Azmak eylemi. **2.** İki ayrı ırkın karışmasından gelen, kırma, °metis. *Kurt azması bir köpek.*
azmak i. **1.** Su birikintisi. **2.** Suyu kurumuş çukur. **3.** Ark.
azmak (nsz) **1.** Taşkınlıkta ileri gitmek veya fenalığı artmak. *Çocuklar azdı. Deniz azdı.* **2.** Kabaran cinslik duygularına uymak. *«Kırkından sonra azanları teneşir paklar».* **3.** (Çamaşır) Artık temizlenemez hale gelmek, kirincimek.
azman s. **1.** Normalden aşırı gelişmiş. *Adam azmanı.* **2.** Azma[2]. **3.** i. Kerestelik tomruk.
azmetmek,-der Ar. T. (e) Kesin karar vermek.
aznif i. Bir çeşit domino oyunu.
azoik Yu. s. **1.** İçerisinde taşıl bulunmıyan (toprak). **2.** En eski jeolojik sistem.
azot,-tu Yu. i. Havada beşte dört oranında bulunan, rengi, kokusu ve tadı olmıyan basit gaz, simgesi Az veya N dir. Bir litre azotun ağırlığı 1 gr. 258 miligram gelir.
Azrail öz i. (.-.) İnsanların canını almakla ödevli olduğuna inanılan melek, alıcı.
azrak s. Az raslanılan veya seyrek bulunan, °nadir.
azvay i. *bt.* Sarısabır.

B

b, B 1. Türk alfabesinin ikinci ve sessizlerin ilk harfi. Sesbilim bakımından dudak sessizlerinin süreksiz ve yumuşağı. **2.** Sınıflamalarda ve sıralamalarda 2 rakamının karşılığı olur. **3.** *mü.* İngilizler b harfiyle «si» yi, Almanlar ise «si bemol» ü gösterirler. Büyük B bassonun kısaltması olarak kullanılır.

B *kim.* Bor cisminin simgesi.

B. Bay kelimesinin kısaltması.

Ba *kim.* Baryum cisminin simgesi.

baba i. **1.** Çocuğu olan erkek. *Evlendikten iki yıl sonra baba oldu.* **2.** Bir çocuğa nispetle onun dünyaya gelmesine sebep olan erkek. *Bu çocuğun babası filancadır.* **3.** Eski devirde tarikatlerin bazılarında tekke büyüğü. *Bektaşi babası.* **4.** Bu gibi kimselere verilen unvan. *Gül baba. Nur baba. Baba İlyas.* **5.** Çımaların, halatların takıldığı, başı yuvarlak, iri demir veya ağaç dikme. **Baba adam,** yaşlıca, ağır başlı, iyi kalbli, olgun adam. **Babadan babaya,** dedelere doğru zincirleme. **Babadan oğla, 1)** torunlara doğru zincirleme, **2)** atalarından beri. *Bunlar babadan oğla şairdirler.* **Baba hindi,** iyi beslenmiş iri erkek hindi. **Babalarımız,** bizden öncekiler, dedelerimiz. **Babana rahmet,** «Allah senden razı olsun» gibi koşnutluk anlatır. **Baba ocağı,** babadan dededen kalma ev. **Babasının hayrına,** bir menfaat gözetmeksizin. *Babasının hayrına değil ya!* **Babası tutmak,** veya **babaları üstünde olmak,** (zenciler) sinir buhranına uğramak. **Baba tatlısı,** bir çeşit hamur tatlısı. **Baba yurdu,** babalardan, dedelerden kalma mülk.

babaanne b.i. Babanın annesi.

babacan b. s. Cana yakın, olgun, güvenilir ve biraz da kalender meşrepli (erkek). *O, ne babacan adamdır, bilseniz.*

babaç i. **1.** [D.D.] Kümes hayvanlarında erkeklerin en iri ve yaşlısı. **2.** s. Gösterişli.

babafingo İt. i. (..×.) Yelken gemisinin direklerinden her birinde gabyanın üstünde bulunan en yüksek kısmı anlatır. *Babafingo çubuğu. Babafingo sereni. Babafingo yelkeni.*

babalı s. **1.** Babası olan. **2.** Babası tutma hastalığı olan. **3.** ar. Öfkeli, sinirli.

babalık i. **1.** Baba olma hali. *Babalık bunu gerektirir.* **2.** Baba gibi davranma. *Sen ona babalık ettin.* **3.** Üvey baba. **4.** Kayın baba. **5.** Yaşlı ve basit adamlara karşı hitap olarak kullanılır. *Bırak babalık, bu senin becereceğin iş değil.*

babayani s. (....) Gösterişi ve özentisi olmıyan. *Babayani bir adam. Babayani kıyafet. Babayani giyinmek.*

babayiğit b. i. **1.** Güclü kuvvetli ve cesaretli adam. **2.** Mert, kuvvete boyun eğmez, özü sözü bir, korkusuz adam.

babayiğitlik b. i. Babayiğit olanın hali, babayiğitçe hareket.

babuk i. [D.D.] Omurgayı meydana getiren kemiklerden her biri, omur, °fıkra.

babur i. Böbür.

baca i. **1.** Dumanı ocaktan çekip havaya vermeğe yarıyan madenden veya kâgir akak. *Mutfak bacası. Fabrika bacası. Vapur bacası.* **2.** Aydınlık için açılan tepe penceresi. **3.** Su yolu, lâğım, maden ocağı gibi yeraltı yapıların hava deliği. **Baca başı,** ocağın üstündeki taş raf. **Baca kulağı,** ocağın iki yanında taştan yapılmış ufak raf. **Baca tomruğu,** bacanın damdan yukarı kısmı.

bacak i. **1.** Vücudun kalçadan tabana kadar olan kısmı. **2.** Hayvanlarda yürümeğe veya atlamağa yarıyan uzuv. **3.** Oyun kâğıdının, üzerinde oğlan resmi olanı. **Bacak kadar,** ufacık. «*Bacak kadar boyu var, türlü türlü huyu var*». **Bacak kalemi,** kaval kemiği.

bacaklı s. **1.** Bacağı olan. **2.** Bacakları uzun olan, uzun boylu. **3.** Eskiden Felemenk altınına verilen ad. **Bacaklı yazı,** iri ve okunaklı yazı.

bacaksız s. **1.** Bacağı olmıyan. **2.** Bacakları kısa olan, kısa boylu, bodur. **3.** Yaşından büyük işe kalkışan çocuklara ihtar yollu söylenen «bakın şu bacaksıza!», «Hele şu bacaksıza bak» gibi cümlelerde de geçer.

bacaksızlık i. Bacaksız olma hali.

bacanak i. Karıları kardeş olanların her biri.

bacandırmak (i,e) [D.D.] Bacanmak işini yaptırmak.

bacanış i. Bacanmak eylemi, °idman, °temrin, °mümarese.

bacanmak (e) [D.D.] Bir işi en iyi şekilde yapabilecek hale gelmek üzere çalışmalar-

da bulunmak, *idman yapmak.
bacı i. **1.** Büyük kız kardeş, abla. **2.** Kız kardeş. **3.** Bir evde uzun zaman çalışmış yaşlı kadınlara ve daha çok yaşlı zenci kadınlara verilen unvan **4.** Eskiden tarikat şeyhlerinin karısı **5.** Bazı kocaların karılarına verdikleri teklifsizce isim.
baç,-çı i. Eski Osmanlı idaresinde iskelelere gelen gemilerle kara gümrüklerine gelen kervanlardan alınan vergi.
badana i. Duvarlara sürülen her hangi renkte kireç şerbeti. **Badana etmek, badana vurmak,** badanalamak.
badanacı s. Duvarlara badana vurmayı iş edinen (kimse).
badanalamak (i) Badanalı hale getirmek.
badanalı s. **1.** Badana edilmiş olan. **2.** mec. Yüzüne fazla podra ve boya sürmüş (kadın).
badar i. Ayı yavrusu.
badas i. Harman kaldırıldıktan sonra yerde kalan toz toprakla karışık taneler.
badaşmak (nsz:le) Bağdaşmak.
badat i. **1.** *bt* Bileşikgillerden şekeri çok bir çeşit yer elması **2.** s. Düztaban.
badaz s. Hastalıktan yüzü sararmış.
badem i. (-.) Gülgillerden, memleketimizin her yanında yetişen bir ağaç ve bunun yemişi, ki çağla halinde tamamı ve olgunlaşınca, sert bir kabukla örtülü olan içi yenir ve şekercilikte kullanılır. **Acı badem,** tadı acı olan bir badem çeşidi. **Badem ezmesi,** şeker ve ezilmiş bademle yapılan şekerleme. **Badem göz,** kısık veya yuvarlak olmayıp kapaklar arası düzgün badem içi biçiminde olan iri göz. **Badem kürk,** tilki postunun yalnız bacak kısmından yapılan kürk. **Badem şekeri,** bir beyaz şeker tabakasiyle kaplı kavrulmuş badem içi. **Badem tırnak,** badem biçiminde uzunca tırnak. **Diş bademi, Sakız bademi,** kabuğu dişle kolayca kırılan badem. **Katmerli badem,** çiçekleri güzel, bir çeşit süs çalısı. **Taş bademi,** kabuğu çok sert badem çeşidi.
bademcik i. (-..) *an.* Boğazın iki yanında bulunan ve badem şeklinde olan iki bezden her biri.
bademlik i. (-..) Badem ağaçları çok olan yer, badem bahçesi.
baderna İt. i. (.×.) Halatın takılacak yerine sarılan bez, halat sargısı.
badıç i. Bakla, fasulye, bezelye gibi baklagillerden olan bitkilerin yemişi, ki uzunca bir kılıfla bunun içinde sıralanmış tohum tanelerinden ibarettir; baklamsı meyva.
badi i. Ördek. **Badi badi yürümek,** ördek gibi vücudunu iki yana sallıyarak paytak paytak yürümek.
badire Ar. i. (-..) Ansızın meydana gelen tehlikeli durum.
badya i. (×.) Ağzı geniş, yayvan, büyücek kap.
bagaj Fr. i. Taşıtlarda yolcu eşyası. *Bagaj vagonu. Bagaj deposu. Bagaj memuru. Bagaj servisi.*
bağ i. **1.** Bir şeyi başka bir şeye, veya birçok şeyleri topluca birbirlerine tutturmak için kullanılan (ip, sicim, şerit, tel gibi) düğümlenebilir vasıta. *Ayakkabının bağı çözüldü. Demetlerin bağı sazdan olur.* **2.** Sargı. *Yaramın bağını değiştireceğim.* **3.** Bağlam. *Beş bağ ekin.* **4.** İlgi. *Ahlâkla hukuk arasında sıkı bir bağ vardır.* **5.** *dlg.* Bağlaç.
bağ i. **1.** Üzüm kütüklerinin dikili bulunduğu toprak parçası. *«Üzümünü ye, bağını sorma».* **2.** Bahçe. *Niğdenin elma bağları.* **Bağ bozmak,** bağın en son üzümlerini toplayıp kaldırmak. **Bağ budamak,** bağdaki üzüm kütüklerini budamak.
bağa i. **1.** Bir nevi deniz kaplumbağasının kabuğu. **2.** s. Bu kabuktan veya taklidinden yapılmış. *Bağa tarak.*
bağan i. **1.** Ölü doğan kuzunun derisi. **2.** Vakti gelmeden ölü doğan yavru, düşüt.
bağatur s. Batır.
bağboğan b. i. *bt.* Küsküt otuna verilen adlardan biri.
bağbozumu,-nu b. i. **1.** Bağların bozulması yani son ürünlerinin toplanması. **2.** Bu işin mevsimi, güz.
bağdadi i. (.--) **1.** Ağaç direkler üzerine çakılmış çıtalara sıva vurularak yapılan duvar veya tavan. **2.** Bu duvarda kullanılan çıta.
bağdalamak (i) Güreşlerde devirmek kastiyle ayağını hasmının ayaklarına takmak, çelme atmak.
bağdamak (i) **1.** Birbirine geçirerek bağlamak. **2.** İçinden çıkılamıyacak bir hale koymak, kördüğüm etmek, *takidetmek.
bağdan i. [D.D] Bağlanma veya yapışma yeri, *iltisak noktası.
bağdaş i. Sol ayağı sağ oyluğun, sağ ayağı da sol oyluğun altına alarak oturma. **Bağdaş kurmak,** bu şekilde oturmak.
bağdaşım i. [C.K.] Bir şeyi meydana getiren parçalar veya benzer şeyler arasında birbirini tutma hali, *insicam.
bağdaşma i. Bağdaşmak eylemi, *imtizaç.
bağdaşmak (nsz:le) **1.** İyi anlaşmak, kafaca denk gelmek. *Daha ilk görüşmemizde kendisiyle bağdaşıverdik.* **2.** Çocuk oyunlarında eş tutmak.
bağdaşmazlık i. Geçimsizlik.
bağ-fiil b. i. *dlg.* Ulaç.
bağı i. *top.* Doğaüstü varlıkların yardımiyle veya doğada bulunan gizli kuvvetlere hük-

metmek suretiyle işler gördüğünü ileri süren veya gördüğüne inanılan sanat, •sihir.

bağıcı s. **1.** Büyücü. **2.** Bağlayıcı. **3.** İğfal edici.

bağıl s. **1.** Varlığı başka bir şeyin varlığına bağlı bulunan, saltık olmıyan, •izafi. *Analık bağıl bir haldir, çünkü bir çocuğun varlığına bağlıdır.* **2.** *fi.* Harekette bulunan bir cisme göre başka bir cismin görünüşteki hareketinin vasfı. *Yer küresi güneş etrafında, güneş sistemine göre bir elips çizer; fakat güneş sistemi de uzayda bir öteleme hareketiyle bir doğru çizer; bu suretle yerin bağıl hareketi elipsel, saltık hareketi ise helisel bir devimdir.*

bağıldak i. **1.** Beşikteki çocuğun düşmemesi için beşiğe sarılıp bağlanan, kumaştan enlice bağ. **2.** Kadınların âdet zamanlarında bağladıkları bez.

bağın i. [C.K.] Bir şeyin veya bir kimsenin irade ve idaresi altında bulunma, •tâbiiyet.

bağınlaşım i. *fel.* Karşılıklı bağınlı olma hali.

bağınlı s. [C.K.] Başka bir şeyin etkisi altında bulunan, onun tarafından sınırlanan, belirlenen, şartlı kılınan veya gerektirilen; başka bir şeyin iradesi, gücü veya yardımı olmadan kendi başına var olmıyan veya bir şey yapamıyan, •tabi.

bağınlılık i. Bağınlı olma hali veya niteliği, •tâbiiyet.

bağınsız i. [C.K.] Bağınlı olmıyan, başlak, •müstakil.

bağınsızlık i. Bağınsız olma hali veya niteliği, •istiklâl.

bağıntı i. **1.** Bir veya birkaç şeyin, bir veya birkaç şeye karşı olan durum niteliği, •nispet. *Ayın yere bağıntısı, bir uyduluk bağıntısıdır.* **2.** *fel.* Eşyayı, kavramları veya tasarımları birlik, bağlılık, beraberlik gibi hallerde topluyan görünüş veya nitelik, görelik, •izafet. **3.** *mat.* İki veya birkaç nitelik arasında, matematik işlemleri yardımiyle kurulan bağlılık veya eşitlik. *Bir dairenin r yarım çapı ile alanı arasında şöyle bir bağıntı vardır:* $S=\pi r^2$.

bağıntıcılık i. *fel.* Bağıntılık öğretisi; özellikle, bilginin bağıntılı olduğuna deggin her türlü felsefe öğretisi; görecilik, •relativizm.

bağıntılı s. *fel.* Bağıntıdan meydana gelen, bağıntısı olan, saltık olmıyan, göre.

bağıntılık i. *fel.* Var olabilmek veya belirlenebilmek için, bağıntı yoliyle başka bir şeye bağlı bulunma hali, görelilik, •izafiyet.

bağır,-ğrı i. **1.** Göğüs. (Bu kelime en çok şu gibi deyimlerde kullanılır: **Bağır yelegi,** eskiden zırh altına giyilen köseleden yapılmış yelek. **Bağrına basmak, 1)** kucaklamak, **2)** birine sahip çıkarak onu koruyup kayırmak. **Bağrına taş basmak,** sesini çıkarmaksızın her türlü acıya katlanmak. **Bağrı yanık,** çok kahır görmüş, kederli, yaslı. **Göğüs bağır açık,** kıyafeti perişan ve açık.) **2.** (Yalnız « ok yayı » ve « dağ » için kullanılır) Orta kısım. **3.** *an.* Beyin, ciğer, barsak gibi vücut boşluklarında bulunan organların ortak adı •ahşa.

bağırdak i. Bağıldak.

bağırmak 1. (nsz) İnsan yüksek ve gür ses çıkarmak. (Mecaz olarak hayvanlar ve cansızlar için de kullanılır). **2.** (e) Birine yüksek sesle söz söylemek. **Bağırıp çagırmak,** yüksek sesle ötekine berikine çıkışıp şikâyet etmek.

bağırsak i. Barsak.

bağırtı i. Bağırma sesi.

bağırtlak i. Göçebe kuşlardan boz renkte ve güvercin iriliğinde, eti yenen bir kuş.

bağış i. Bağışlamak eylemi.

bağışık 1. [C.K.] Her hangi bir ödev veya yükümün dışında kalan, •muaf. **2.** *hk.* Uzviyeti doğuştan veya sonradan, şu veya bu hastalığa tutulmıyacak şekilde hazırlıklı bulunan. *Çiçek aşısı insanları, çiçek hastalığına karşı bir iki yıl süresince bağışık kılar.*

bağışıklamak (i) Bağışık kılmak.

bagışıklık i Bağışık olma hali, •muafiyet. *Vergi bağışıklığı. Hastalık bağışıklığı.*

bağışlamak 1. (i,e) Sahip olduğu bir şeyi başkasına yardım veya iyilik olsun diye karşılıksız vermek, •teberru etmek. *Falanca bütün malını Kızılay'a bağışladı.* **2.** (i) Her hangi bir fena hareketi, olmamış sayarak karşılığını vermekten vaz geçmek, •affetmek. *Suç bağışlamak. Cezasını bağışlamak.* **3.** (i,e) Bir şeyi birinin elinden almamak. *Canını bağışlamak. Allah çocuklarına bağışlasın.*

bağıt i. [C.K.] Birkaç kişi veya birkaç taraf arasında yapılmak istenilen bir işin karşılıklı olarak kararlaştırılıp üstenilmesi, •akit.

bağıtçı s. [C.K.] Bağıt yapanlardan her biri, •âkıd.

bağıtlamak (i) [C.K.] (Antlaşma, sözleşme, nikâh gibi karşılıklı üstenmeler hakkında) Yapmak, •akdetmek.

bağıtlaşmak (le) Aralarında bağıt yapmak.

bağıtlı s. **1.** Bağıtla bağlanmış olan. **2.** [C.K.] Postaca, yerine ulaştırılmak taahhüdiyle makbuz karşılığında alınan (mektup, paket veya benzeri), •taahhütlü.

bağla i. [D.D.] Derelerin, çayların su seviyesini yükseltmek için önlerine çekilen duvar, büğet, •bent, •sed.

bağlaç i. [C.K.] **1.** Kâğıt yapraklarını birbirine kenarlarından tutturmağa yarıyan her şey, •raptiye. **2.** *dlg.* İki kelime, cümlecik veya cümlenin arasındaki ortaklık, beraberlik, şart, sebep, ikircillik, karşıtlık gibi ilgileri göstermeğe veya birbirine katıldıklarını anlatmağa yarıyan, tek başına kullanılmıyan ve bükünü olmıyan kelime ve kelime bölümü. «İle, ve, gerek, hem, de, ya, veya, fakat..» birer bağlaçtır. **Bağlaç grupu,** bağlaçla veya bağlaçsız, beraberlik ilgisiyle bağlanmış olan aynı nitelikte iki veya daha fazla kelimeden meydana gelen grup. «Su, hava ve ışık» sözü bir bağlaç grupudur.

bağlağı i. Bağla.

bağlam i. [T.D.] Cinsleri aynı veya birbirine yakın olan şeylerin bir araya bağlanışı. *Şuradan bir bağlam ekin getir.*

bağlama i. **1.** Bağlamak eylemi. **2.** Bulgarıdan büyük ve bozuktan küçük, üç çift telli bir tambura. **3.** Yapılarda duvarları birbirine bağlıyan kiriş, potrel gibi şeyler.

bağlamak **1.** (i,e) Bağ veya başka bir araçla tutturmak. *Gemiyi iskeleye bağlamak. Vagonu lokomotife bağlamak.* **2.** (i:i,e) Düğümlemek. *Boyunbağı bağlamak. İpi ipe bağlamak.* **3.** (i) Sargı ile sarmak. Yarayı bağlamak. **4.** (i) Denk yapmak, paket yapmak. *Yatakları bağlamak. Eşyayı bağlamak.* **5.** (i) Meydana getirmek, oluşturmak. *Ekin tane bağlamak. Çiçek tohum bağlamak. Süt kaymak bağlamak. Yara kabuk bağlamak. Ateş kül bağlamak. Yüzü renk bağlamak.* **6.** (i,e) Belli zamanlarda verilmek üzere bir geçimlik ayırmak. *Birine maaş, aylık, gündelik bağlamak.* **7.** (i,e) Bir işi bir şekle uydurup sağlamak. *İşleri mukaveleye bağlamak.* **8.** (i,e) Birisinde bir iş için ilgi uyandırmak, kendini o işe verdirmek. *Gençliği halkevlerine bağlamalı.* **9.** (i) mec. İşlemez hale getirmek. *Kısmetini bağlamak. Basiretini bağlamak.* **10.** (i) Son vermek. *Masalı bağlamak. Lakırdıyı bağlamak.* **11.** (i,e) Gönlünü kazandırmak. *Bu hareketiniz beni size bağladı.*

bağlan i. Angıda benzer kırmızı renkli bir nevi yaban kazı.

bağlanmak (nsz:e) Bağlamak işine konu olmak. *Denkler bağlandı. O, işine bağlanamadı. Çocuk öğretmenine bağlanıverdi.*

bağlantı i. **1.** İki veya daha ziyade şeyin birbiriyle bağlı, ilişik veya ilgili bulunması hali, •irtibat. *Savaşta birlikler arasında tam bir bağlantı sağlamak.* **2.** Bir merkeze bağlanmış bulunan yerlerden her biri, •mülhakattan her biri. *Ankara'yı bağlantılarına ulaştıran yollar.* **3.** *fel.* Karşılıklı bağınlılık, mantık sonurgusu veya nedensellik gibi belli hallere dayanan bağıntı.

bağlaşık s. [C.K.] Bağlaşmış bulunan, •müttefik.

bağlaşma i. [C.K.] Bağlaşmak eylemi.

bağlaşmak (nsz:le) Bir şey yapmak için birbirine antlaşma veya sözleşme ile bağlanmak, •ittifak etmek.

bağlı s. **1.** Bağlanmış olan. *Sırığa bağlı ağaç. İşine bağlı adam.* **2.** Şart altında bulunan, •mütevakkıf, •menut, •vabeste. *Ekinlerin gürleşmesi yağmura bağlıdır.* **3.** Kapatılmış olan. *Bağlı geçit. Bağlı kapı.* **4.** mec. İşlemez hale getirilmiş. *Kısmeti bağlı.* **5.** Bağınlı. *Üniversiteye bağlı fakülteler.*

bağlılaşma i. *fel.* Karşılıklı bağıntı.

bağmak [T.D.] **1.** (i:i,e) Bağlamak. **2.** (i) Büyülemek. **3.** (i) İğfal etmek.

bağnaz s. [C.K.] Bir fikre, bir inanışa körükörüne bağlanıp ondan başkasını düşünemiyen dar kafalı, •mutaassıp.

bağnazlık i. Bağnaz olma hali, bağnazca hareket, •taassup.

bağrış i. Bağırmak tarzı veya eylemi.

bağrışmak (nsz:le) Bir arada bağırmak. *Çocuklar bağrışıyor. Demin kiminle bağrışıyordunuz?*

bah ü. « Ne münasebet!, ne gezer! » gibi hafifsemeli ve olumsuz anlamlı bir cevap.

baha Fa. i. (·-) Paha.

bahadır Fa. i. (·-·) batır.

bahane Fa. i. (·-·) Bir şeyin gerçek sebebini gizlemek için ileri sürülen sözde sebep.

bahar Fa. i. **1.** Martın 21 inde gün-tün eşitliğiyle başlıyarak 22 haziranda gün dönümü ile biten, kış ve yaz arasındaki mevsim, ilkbahar. **2.** Bu mevsimde ağaçlarda açan çiçekler ve yapraklar. *Bahçelerde bahar açmış.* **3.** mec. Gençlik çağı. **Bahar noktası,** *as.* tutulma dairesiyle göksel ekvatorun kesiştikleri iki noktadan, güneşin 20 martta bulunduğu nokta. *Bahar noktası, yükselimlerin ve göksel boylamların ölçülmesinde başlangıç noktası olarak alınır.*

bahar, baharat,-tı Ar. i. Yiyecek ve içeceklere hoş koku ve tat vermek için kullanılan tarçın, karanfil, zencefil, karabiber gibi kokulu ve çeşnili maddeler.

bahariye Fa. Ar. i. (·-·-) Eski edebiyatta bahara ait şarkı veya kaside.

baharlı s. İçerisinde karanfil, tarçın gibi bahar bulunan.

bahçe i. Üzerinde çiçek, ağaç, bazen de sebze yetiştirilen yer. *Gül bahçesi. Evin bahçesi. Sebze bahçesi. Belediye bahçesi.*

bahçıvan i. Bahçeye bakmağı, çiçek, meyva, sebze yetiştirmeği kendine iş edinmiş kimse.

bahir,-hri Ar. i. **1.** Deniz. **2.** *ed.* Aruzdaki vezin takımlarından her biri.

bahis,-hsi Ar. i. **1.** Konuşulan şey. *Bu bahsi başka zamana bırakalım. Bu kitapta bu bahsi bulamadım.* **2.** Söz. *Bahsi geçmek. Bahis açmak. Bahsi kapamak.* **3.** İddiasında haklı çıkacak tarafa bir şey verilmesini kabul eden sözleşme. *Bahis tutuşmak. Bahsi kazanmak. Bahsi kaybetmek.*

bâhname Ar. Fa. i. (---) İçinde açık saçık yazılar ve resimler bulunan kitap.

bahri i. Bir çeşit deniz ördeği.

bahrî Ar. s. (.-) Denize ait, denizel, denizsel.

bahriye Ar. i. Bir devlete ait deniz teşkilâtının ve deniz kuvvetlerinin bütünü. *Türk bahriyesi gittikçe kuvvetleniyor.*

bahriyeli s. Bahriyeye bağlı (kimse).

bahsetmek,-der Ar. T. (den) (×..) **1.** Bir konu üzerinde söz söylemek veya yazı yazmak. *Bugün size Millî mücadeleden bahsedeceğim. Dün akşam sizden bahsediyorduk.*

bahşetmek,-der Fa. T. (i,e) (×..) Mânevi bir erince eriştirmek. *Saadet, ümit, şeref bahşetmek.*

bahşiş i. Ağacalık; bir hizmet görene mecbur olunmadığı halde verilen para.

baht,-tı Fa. i. Talih, sur. **Bahtı açık,** talihi iyi. **Bahtı kara,** bedbaht. **Baht işi,** talihe bırakılmış.

bahtiyar Fa. s. Beklenilmiyen, umulmıyan veya ele geçirilmesi güç olan bir iyiliğe eren, talihli, mutlu.

bahtiyarlık i. Bahtiyar olanın hali veya insanı bahtiyar eden olgu, mutluluk.

bahusus Ar. zf. (-..) (×..) Hele, en çoğu, özellikle.

bak ü. Askerlikte bakışla selâm verme komutası. *Sağa bak! Sola bak!*

bakacak i. [D.D.] **1.** Pencere. *Bakacaktan başını uzattı.* **2.** Ayna. **3.** Gözetleme yeri. **4.** Balkon. **5.** Manzarası güzel. *«Evleri var bakacak. O yar beni yakacak».*

bakaç i. [D.D.] Dürbün.

bakan i. Yurdun genel işlerinden birini yönetmek üzere saylavlar arasından başbakan tarafından seçilerek ve cumhur başkanınca onaylanarak iş başına getirilen kimse, °nazır, °vekil.

bakanlık i. **1.** Bakan olanın hali ve görevi. **2.** Bakanın orunu.

bakar Ar. i. Sığır.

bakara Fr. i. Oyun kâğıdiyle oynanan bir kumar.

bakari Ar. s. (.-.) Sığır cinsine özgü.

bakarkör b. s. Gözleri sağlam göründüğü halde göremiyen.

bakaya Ar. ç. i. (.--) Kalıntı(lar).

bakı i. [T.D.] **1.** Bir işin yolunda gidip gitmediğini anlamak için bakmanlar tarafından yapılan yoklama ve inceleme işi, °teftiş. **2.** *c.* Bir yüzeyin hangi yöne baktığı. *Bu binanın bakısı güneye doğrudur.*

bakıcı s. **1.** Bakmak işi ile uğraşan. *Hastabakıcı. Çocuk bakıcı.* **2.** Su, ayna, kuyu gibi şeylere bakarak gûya gelecekten, görünmezden haber veren (kimse), falcı.

bakılamak (i) Yoklama ve incelemeden geçirmek, °teftiş etmek.

bakıldak i. Bağıldak.

bakılmak (nsz:ösz,e) Bakmak işine konu olmak. *Çocuk iyi bakıldı. Çocuğa iyi bakıldı.*

bakım i. **1.** Bir şeyin iyi gelişmesi veya iyi bir durumda kalması için verilen emek veya emek verme yolu. *Bahçe bakımsız kaldı. Anneler çocuk bakımını iyi bilmeli.* **2.** Görüş, olgulara değer biçme tarzı. *İlim bakımından. Sıhhat bakımından. Fazla yağmurlar bir az zarar verdi ise de bir bakımdan da (bir bakıma da) faydalı oldu.* **Bakım evi,** hastaların ayaktan bakıldıkları yer, °dispanser. **Bakım yurdu,** fakir veya kimsesiz ihtiyar ve sakatların barındırılıp bakıldıkları müessese, °darülâceze.

bakıncak i. [D.D.] Ateşli hafif sılâhlarda mermiyi amaca ulaştırmak için silâha gereken durumu vermeğe ve bu suretle uçuş yolunu nişan noktasından geçirmeğe yarıyan alet, °nişangâh. « *Tutuncaktan tuttuk, bakıncaktan baktık, çekincekten çektik, güm attık, güm yatırdık.*»

bakındı ü. (×..) «Bak hele olacak şey mi?» anlamına şaşma anlatır.

bakınmak (nsz:e) Sağa sola bakıp bir şeyi veya bir kimseyi aramak.

bakır i. **1.** *kim.* Kolay dövülür ve işlenir olduğundan insanlığın eski çağlarından beri türlü işlerde kullanılagelmiş bir maden; rengi kızıl, simgesi Cu, yoğunluğu 8,93 tür; 1083 dereceye doğru erir ; tabiatta serbest ve bileşik olarak bulunur. *Bakır sulu asitlerle temasa gelince zehirli tuzlar meydana gelir ; bundan dolayı yemeklerin bakır kaplarda saklanması tehlikelidir.* **2.** Bakırdan kap. *Bakırları kalaya vermeli.* **3.** s. Bakırdan yapılmış. *Bakır tencere.* **Bakır çalmak,** bakır kaptaki yemek bakır tuzlariyle zehirli hale gelmek. **Dişi bakır,** kolay işlenen bakır. **Erkek bakır,** sert bakır.

bakış i. Bakma tarzı veya eylemi.

bakışık s. *mat.* Parçaları arasında bakışım bulunan, °mütenazır.

bakışım i. *mat.* Eksen olarak alınan bir doğrudan, benzeş noktaları karşılıklı olarak aynı uzaklıkta bulunan iki benzer par-

çanın birbirlerine göre olan durumu, •tenazur, •simetri.

bakışımsız s. *mat.* Aralarında bakışım bulunmıyan (iki şey) veya iki yanı arasında bakışım olmıyan (bir şey), •gayrimütenazır.

bakışımsızlık i. *mat.* Bakışımsız olma hali, •ademitenazur.

bakıt i. [T.D.] Gözetleme yeri.

bakıye Ar. i. Artık, artan, kalıntı.

baki Ar. s. (--) **1.** Artan, kalan. **2.** i. Ölümsüz, kalımlı.

bakire Ar. s. (-..) Erden, kız.

bakkal Ar. i. Perakende olarak pirinç, fasulye, şeker, yağ, içki, sabun, gaz yağı gibi şeyleri satan kimse.

bakkam i. **1.** Has ve sabit olmıyan boya. *Bakkam değil, has boya.* **2.** Bir nevi kırmızı boya ağacı.

bakla i. Baklagillerden, yurdumuzun her yanında ekimi yapılan bir bitki. Pişirilip yenen yeşil badıçları ve kuru tohumları da aynı adla anılır. **Ağzında bakla ıslanmamak,** Bak. ağız. **Baklayı ağzından çıkarmak,** sabrı tükenip karşısındaki hakkında bildiği fena şeyleri söylemeğe başlamak. **Bakla dökmek,** bakla ile fala bakmak.

bakla i. Bir zinciri meydana getiren halka veya parçalardan her biri.

baklaçiçeği,-ni s. Sarımsı kirli beyaz renkte olan.

baklagiller ç. b. i. İçine bakla, fasulye, bezelye, akasya, keçiboynuzu gibi, badıçlı pek çok sebze ve ağaçları alan ve ikiçenekli ayrı taçyapraklılardan olan büyük bir bitki familyası.

baklakırı,-nı b. i. At donlarından koyu ve irice lekeli kır.

baklamsı s. Bakla şeklinde olan. **Baklamsı meyva,** *bt.* badıç.

baklava i. Gayet ince yufkadan yapılıp arasına badem, ceviz gibi şeyler konan tatlı. **Baklava dilimi,** eşkenar dortgen biçiminde olan.

bakliye Ar. i. Baklagiller.

bakmak (e) **1.** Görmek için gözleri bir şey üzerine çevirmek. *Bakmadım ki göreyim. Nereye bakıyorsunuz ?* **2.** Aramak. *Çocuğa bak nerededir?* **3.** Yönelmiş olmak. *Evin arkası denize bakıyor. Pencereler sokağa bakıyor.* **4.** Bir şeyin iyi gelişmesi veya iyi bir durumda kalması için emek vermek. *Çok yaşlı ama vaktiyle kendine iyi bakmış. Bu taya bakılsa güzel bir at olacak.* **5.** Beslemek, geçindirmek. *Her kes anasına, babasına bakmağa mecburdur.* **6.** (Hasta hakkında) Tedavisiyle meşgul olmak, sağıtmak. *Hastaya hangi doktor bakıyor?* **7.** Yoklamak, incelemek, denemek. *Şu hesaba sen de bak. Şu yemeğin tadına bakar mısınız? Yarın çalışıp çalışmadığınıza bakacağım.* **8.** Bir şey üzerinde çalışmak. *Pasaport işine polis bakar. Çocuğum, sen derslerine bak.* **9.** Bağlı bulunmak. *Bu iş beş yüz liraya bakar* **10.** (Renklerde) Benzemek, andırmak. *Bu kumaş yeşile bakıyor.* **11.** Önem vermek, aldırmak; göz önünde tutmak. *O yalnız para kazanmağa bakıyor. Sen onun söylediğine bakma! Sen benim kusuruma bakma!* **12.** Görüp anlamak. *Baktım ki lâf anlamıyor, sesimi kestim.* **Bak, 1)** hele. *Bak onu göreyim de...* **2)** şaşma ünlemi. *Bak bak neler oluyor!* **3)** tümleci olan kelimenin anlamını hafifseten bir deyim. *Lâfa bak! Kıyafete bak! Hele şuna bak!* **Bakakalmak,** şaşkınlıktan hareketsiz kalmak. *Vapuru kaçırdı, arkasından bakakaldı.* **Bakalım,** içinde yer aldığı cümlenin tereddüt, merak, teşvik, tariz veya tehdit gibi anlamlarını pekitir. *Gidiyoruz ama, bakalım evde midir? İşim olacak mı bakalım? Anlat bakalım neler gördün? Tembel tembel dolaş bakalım.* **Bakar mısın? Bakar mısınız?** seslenme ünlemi. **Bakarsın,** olur ki. *Evde tedarikli bulunmak lâzım, bakarsın bir misafir geliverir.* **Baksan a! Baksanız a! 1)** lâubalice seslenme ünlemi, **2)** dikkati çekme ünlemi. *Akşam oluyor, baksan a, hava karardı.*

bakman i. [C.K.] Bir işin yolunda gidip gitmediğinin anlaşılması için bunu yoklayıp incelemekle ödevlendirilmiş bulunan memur, •müfettiş.

bakmanlık i. **1.** Bakmanın ödevi. **2.** Bakman orunu.

bakraç i. Çoğu bakırdan yapılan küçük kova. *Kuyu bakracı. Süt bakracı.*

bakteri Fr. i. Bitkilerin en aşağı katında yer alan, yapısı basit ve tek bir hücreden ibaret olan mikrop. *Hastalık mikroplarının çoğu bakteri sınıfındandır.*

bakterigiller ç. b. i. Bakterileri içine alan bitki familyası.

bakteriyolog Fr. i. Bakteriyoloji bilimini meslek edinen kimse,

bakteriyoloji Fr. i. Bakterilerin ve genel olarak mikropların şekillerini, niteliklerini inceliyen bilim.

baktırmak (i,e) Bakmak işini başkasına yaptırmak.

bal i. **1.** Bazı böceklerin, özlükle arıların bitki ve çiçeklerdeki balözünden toplıyarak kovanlarındaki petek gözeneklerine doldurdukları ve rengi beyazdan esmere kadar değişen koyu, tatlı madde. **2.** Çok olmuş incirin, dışına sızan tatlısı. **Bal alacak çiçeği bulmak** veya **bilmek,** çok yararlanılabilecek şeyi ele geçirmek.

Bal başı, en temiz bal. **Bal dök de yala,** bir yerin çok temiz olduğunu anlatır. *Yerler pırıl pırıl; bal dök de yala.* **Bal gibi 1)** adamakıllı. *Sizin pehlivan dünkü güreşte bal gibi yenildi.* **2)** haydi haydi. **Bal mumu, 1)** arıların peteklerini yapmak için karın halkaları arasından saldıkları yumuşak ve sarımsı madde, **2)** bunun sanayide kullanılmak üzere hazırlanmışı. **Bal mumu yapıştırmak,** aklında tutmak. *Bu söze sen bal mumu yapıştır.* **Bal sağmak,** kovandan bal ürününü almak.

bala i. Yavru, çocuk.

balaban s. **1.** Vücutça iri. **2.** i. Oynatılan ayı.

balabanlaşmak (nsz) Balaban[1] hale gelmek.

balak i. Hayvan yavrusu, daha çok manda yavrusu, malak.

balalayka Ru. i. (..×.) Gövdesi üç köşe Rus mandolini.

balar i. İnce tahta, padavra.

balarmak (nsz) [D.D.] Çocuk büyüyüp erinliğe yaklaşmak, •mürahik olmak,

balast,-tı Fr. i. Demiryollarında traverslerin altına, şoselerde de düzeltilmiş toprak üzerine döşenen taş kırıkları.

balçak i. Kılıçların tutağındaki her türlü demir siper.

balçık i. Koyu, yapışkan, özlü çamur. **Balçık hurması,** sandıklara, kazavilere bastıra bastıra doldurulmuş ezik hurma.

baldır i. **1.** Bacağın dizden ayağa kadar olan kısmı, incik. **2.** Bunun yumuşak ve şişkin olan arka kısmı. **Baldır kemiği,** baldırda bulunan iki kemikten kalın olanı. İncesine «kaval kemiği» denir.

baldırak i. **1.** Don ve pantolon gibi giysilerin dizden aşağı kısmı. **2.** Kılıç kayışının halkası.

baldıran i. Maydanozgillerden, nemli yerlerde kendiliğinden yetişen zehirli bitki.

baldırıçıplak b. i. Ayak takımından serseri, şirret adam.

baldırıkara b. i. Eğreltiotugillerden, nemli yerlerde yetişen bir bitki olup yaprakları at yelesini andırır ve bir süs bitkisi olarak saksılarda da yetiştirilir.

baldız i. Erkeğe göre karısının kız kardeşi.

balet,-ti Fr. i. Konusu, türlü dans ve hareketlerle anlatılan müzikli ve sözsüz tiyatro ve bunu oynıyanların takımı.

balgam i. Solunum yollarında iltihap veya tahriş sebebiyle hasıl olup öksürerek çıkarılan sümüksü madde. *Balgam çıkarmak. Balgam sökmek.* **Balgam atmak,** yapılmakta olan bir iş üzerinde şüphe uyandıracak bir söz söylemek. **Balgam taşı,** bir çeşit damarlı ve renkli taş.

balgümeci,-ni b. i. Bal gümecini andıran bir nevi dikiş büzgüsü.

balı i. [D.D.] Büyük kardeş, ağabey.

balık i. Omurgalılardan, su içinde yaşıyan, genellikle solungaçla nefes alıp yumurtadan üreyen hayvanların genel adı. **Ada balığı** veya **amber balığı,** balinagillerden, boyu yirmi beş metreye kadar çıkan, kocaman başlı, ağzı dişli, pek yırtıcı ve barsaklarından akamber çıkarılan deniz hayvanı. **Balık kavağa çıkınca,** al. hiç bir zaman olmıyacak işler için söylenir. **Balık yağı, 1)** iri balık ve deniz hayvanlarının sanayide kullanılan yağı, **2)** morina balığının karaciğeri sıkılarak çıkarılan ve hekimlikte zayıflığa karşı kullanılan iyotlu, vitaminli yağ. **Kemikli balıklar,** iskeletleri, kedi balığınınki gibi kıkırdak halinde kalmayıp, kemikleşmiş olan balıklar.

Balık öz. i. *as.* Zodyak üzerinde, Koç ile Koğa burçları arasında kalan burcun adı, ki bahar noktası bunun içindedir.

balıkçı s. Balık avını veya balık satmağı iş edinen.

balıkçıl s. **1.** Balıkla beslenen, balık yiyen. **2.** i. Uzunbacaklılardan, uzun boyun ve gagalı, su kenarlarında yaşıyarak balıkla beslenen büyük bir kuş.

balıkçılık i. **1.** Balıkçı mesleği. **2.** Balık avı.

balıkçın i. Balıkçıldan küçük ve martıdan büyük, balıkla beslenen bir deniz kuşu.

balıketi,-ni, balıketinde b. s. Ne zayıf ne de şişman olan.

balıkhane i. Balıkların toptan satışa çıkarıldığı ve vergilerinin ödendiği yer.

balıklama zf. Suya dalmada, atlamada balık gibi gergin, düz ve baş aşağı bir tarz üzere. *Balıklama bir daldı ki...*

balıklamak (nsz) Balık gibi sıçrayıp debelenmek.

balıklava i. Deniz, göl ve nehirlerde balık yatağı olan yer.

balıksırtı,-nı b. s. Enine düz olmayıp iki tarafa doğru yuvarlakça olan. *Balıksırtı yol.*

baliğ Ar. s. (-.) Erin. **Baliğ olmak, 1)** erişmek. *Borç bine baliğ oldu.* **2)** erinleşmek. Buna « bülûğa ermek, âkıl baliğ olmak » da denir.

balina Lâ. i. (.×.) **1.** Balinagillerden, hayvanların en irisi olup uzunluğu 25 metreyi, ağırlığı da 15 tonu geçebilir; kutup bölgelerinde bulunur, bin yıla kadar yaşıyabildiği söylenir; yağı ve çubukları için avlanır. **2.** Giyilen şeylerin dik ve düzgün durması için bazı yerlerinde kumaşın altına dikil-

mek üzere balina çubuğundan veya başka sert ve esnek maddelerden yapılan dar ve uzun safiha, *Korsa balinası. Yaka balinası.* **Balina çubuğu,** balinanın ağzına aldığı suyu dışarıya süzüp içindeki deniz hayvanlarını tutmasına yarıyan ve üst çenesinin iki tarafında tarak dişleri gibi sıralanmış bulunan, boynuz dokusunda esnek safihalar.

balinagiller ç. b i. Denizde yaşıyan balık şeklindeki memeli hayvanlar takımı, ki başlıca örneği balinadır.

balistik Yu. i. *ask.* Ateşli silâhlarda, barut gazının basınciyle harekete başlayıp amaca varıncıya kadar merminin uğradığı etkileri inceliyen bilim, ki « iç balistik = namlı içindeki etkiler » ve « dış balistik = yerçekimi ve hava direnci etkileri » diye ikiye ayrılır.

balkabağı,-nı b. i. **1.** Tatlısı yapılan, iri ve uzunca, içi turuncu bir kabak çeşidi. **2.** mec. Aptal, beyinsiz kimse.

balkan i. Sarp ve ormanlık sıra dağlar.

balkımak (nsz:e) [D.D.] **1.** Parıldamak. *Ay suya balkıyor.* **2.** Yara arasıra zonklamak.

balkır i. [D.D.] **1.** Parıltı. **2.** Şimşek.

balkon Fr. i. **1.** Bir binanın üst katlarından dışarıya doğru çıkmış, üzeri açık, etrafı korkulukla çevrili, oturup hava alacak yer. **2.** Tiyatro ve sinemalarda asma kat.

ballandırmak (i) İmrendirecek şekilde öğmek. *Ballandıra ballandıra bir anlatışı var ki...*

ballıbaba b. i. Ballıbabagillerden bir cins olup « benekli ballıbaba » ve arıların çok konduğu « ak ballıbaba » gibi türleri vardır.

ballıbabagiller ç. b. i. İçine nane, lâvanta çiçeği, kekik gibi birtakım kokulu bitkileri alan ve iki çenekli bitişik taçyapraklılardan olan genişçe bir familya.

balo İt. i. (×.) Giyim ve davet bakımından belli merasime bağlı olup özel veya genel nitelikte geceleri tertibedilen danslı, içkili eğlence. **Balo vermek,** balo tertibederek davette bulunmak.

balon i. **1.** Gaz geçirmiyen hafif bir maddeden yapılıp havada duracak ve dolaşacak şekilde içine havadan daha hafif bir gaz doldurulmuş torba. Bunun insan taşımağa yarıyan büyüğü ve sepetlisi, ya yere bağlı bulunup etrafı gözetlemek gibi işlerde kullanılır veya motörlü olup onunla yolculuk edilir. Bunların birincisi « bağlı balon » ikincisi ise « güdümlü balon » adını alır. **2.** Daha çok camdan yapılan yuvarlak ve şişkin kap. **Balon uçurmak,** ilgililerin ne diyeceklerini ve ne durum alacaklarını görmek üzere aslı olmıyan bir haber yaymak.

balotaj Fr. i. Namzetlerden hiç birinin, reylerin mutlak çoğunluğunu alamaması yüzünden seçimin yenilenmesi.

balözü,-nü b. i. *bt.* Birtakım çiçeklerin içinde bulunan ve bal yapmak için arılar tarafından emilen tatlı sıvı.

balözülük b. i. Çiçeklerde, balözünü çıkaran bezlerin meydana getirdiği organ.

balsıra i. Bir çeşit kudret helvası.

balta i. Ağaç kesmeğe, odun yarmağa yarıyan, ağaç saplı demir alet, nacak. **Balta asmak,** musallat olmak. **Balta değmemiş, balta görmemiş, balta girmemiş,** içinden hiç ağaç kesilmemiş (orman, koru). **Balta olmak,** ısrarla bir şey istemek, vakitli vakitsiz rahatsız etmek. **Baltayı taşa vurmak,** birine karşı bilmiyerek, dokunacak söz söylemek, pot kırmak.

baltabaş, baltaburun b. s. Baş tarafı balta ağzı gibi düz olan (gemi).

baltacı s. **1.** Eskiden saraylarda gönderli balta taşıyan (muhafız). **2.** Yangın söndürme teşkilâtında balta kullanan (er).

baltalamak (i) mec. Başkasının işini bile bile bozacak veya yıkacak harekette bulunmak, *sabotaj yapmak.

baltalık i. **1.** Eskiden bir köyün odun ihtiyacını sağlamasına izin verilen koruluk veya orman bölgesi. **2.** Köye ait orman parçaşı.

balya İt. i. (×.) Tüccar eşyası dengi. *İki balya pamuk.*

balyemez İt. i. Eskiden kullanılan orta çapta uzun menzilli bir çeşit top.

balyos i. *tar.* Eskiden Frenk ve özlükle Venedik elçilerine verilen ad. *Venedik balyosu.*

balyoz Yu. i. Gayet iri ve ağır çekiç.

bambaşka b. s. Bütün bütün başka.

bambu i. Sıcak memleketlerde yetişip yirmi beş metre kadar uzıyan ve mobilya, merdiven, baston gibi birçok eşya yapılan bir nevi kamış.

bamteli,-ni b. i. **1.** Bazı sazlarda kalın ses veren tel veya kiriş. **2.** Sakalın, alt dudağın hemen altındaki kısmı. **Bamteline basmak,** birisinin en çok kızacağı şeyi yapmak veya sözü söylemek.

bamya i. (×.) Ebegümecigillerden bir bitki olup aynı adla anılan meyvası, hem yaş iken mevsiminde, hem de kurutularak, kışın yenilen bir sebzedir.

bana zm. « Ben » zamirinin «-e» hali. **Bana bak!** Teklifsiz bir seslenme ünlemi. *Çocuğum bana bak!* **Bana mısın dememek,** hiç bir tesire tabi olmamak; aldırış etmemek.

bandıra İt. i. (×..) **1.** Geminin tebaalığını gösteren bayrak. *İngiliz bandıralı bir gemi.* **2.** Yabancı devlet bayrağı. *Fransız bandırası. Macar bandırası.*

bandırma i. **1.** İpe dizilmiş ceviz, badem ve benzerlerini, nişasta ile kaynatılmış üzüm suyuna veya başka bir tatlıya bana bana yapılan sucuk. **2.** Kurutmak üzere üzümü içine batırdıkları potaslı suyun konduğu kap.

bandırmak (i,e) Banmak.

bandırol Fr. i. İnhisar vergisi etiketi.

bando i. (×.) Bir kısmı ağızla çalınan, bir kısmı da dövülerek ses çıkaran çalğılardan meydana getirilen, yürüyüş halinde de vazife görebilen ve daha az olabilmekle beraber çoğu kırk elli parçadan ibaret olan müzik takımı.

bangır bangır zf. « Bağırmak » fiiline gelerek bağırışın yaygaralı olduğunu anlatır. *Ne oluyor, böyle bangır bangır bağıran kim?*

bâni Ar. i. (--) Kurucu.

banka Fr. i. (×.) Faizle para alıp veren, kredi, iskonto, kambiyo işlerini gören, kasalarında para, kıymetli evrak ve eşya muhafaza eden ve iktisadi işlere girişen kuruluş.

bankacı i. (×..) Banka işleri uzmanı veya banka memuru.

banker Fr. i. **1.** Banka sahibi. **2.** Büyük sarraf. **3.** mec. Çok zengin.

bankınot,-tu İn. i. Devlet tarafından teminatlı olup devlet bankası tarafından tedavüle çıkarılan kâğıt para.

bankiz Fr. i. *je.* Deniz buzulu.

banko İt. ü. (×.) Oyunda, ortada bulunan paranın hepsine oynandığını anlatır.

banlamak (nsz) [D.D.] Bağırmak, haykırmak.

banliyö Fr. i. (×..) Şehirle gündelik münasebette bulunulabilen civar, yöre, dolay.

banmak (i,e) Bir şeyi sulu bir maddeye batırıp çıkarmak. *Ekmeği et suyuna banmak.*

banotu,-nu b.i. Patlıcangillerden hekimlikte kullanılan uyuşturucu, zehirli bir yaban bitkisi.

banyo İt. i. (×.) **1.** İçinde yıkanılan ve gereğinde su doldurulup boylu boyunca uzanarak cimilen tekne. **2.** Evlerde bu teknenin bulunduğu yıkanma yeri. **3.** Bu teknede yıkanma veya çimme. **4.** Tedavi maksadiyle vücudun bir kısmını veya bütününü daldırmak üzere hazırlanan ilâçlı su. *Kepek banyosu. Hardal banyosu. Göz banyosu.* **5.** Vücudun bir kısmını veya bütününü fiziksel veya kimyasal bir etkiye maruz bırakma ve bu maksatla kullanılan vasıta. *Güneş banyosu. Elektrik banyosu. Kum banyosu. Kükürt banyosu.* **6.** Her hangi bir maksatla, her hangi bir maddenin batırıldığı şey. *Fotoğraf banyosu.* **Mari banyosu,** bir kabı kaynar suya daldırmak suretiyle içindekini ısıtmak veya eritmek usulünü sağlıyan tertip.

baobap i. Ebegümecigillerden, sıcak memleketlerde yetişen ve bitkilerin en irisi olan bir ağaç. *Baobap pek yüksek olmamakla beraber gövdesinin çevresi yirmi metreden de fazla olabilir.*

bap Ar. i. **1.** Kapı. **2.** (Kitaplarda) Bölüm. **3.** Konu. *Bu bapta malûmatım yoktur.* **4.** Arap gramerinde isim-fiillerin çeşitlerinden her biri.

bar i. Anadolunun doğu ve kuzey bölgelerinde, en çok Erzurum yöresinde el ele tutuşarak oynanan bir çeşit oyun. *Hançer barı. Bilezik barı.*

bar i. Cam kapların içinde veya hastalık sırasında dilde meydana gelen kir.

bar İn. i. Danslı içkili eğlence yeri.

bâr Fa. i. (-) Yük. *Birisine bâr olmak.*

baraj Fr. i. Su bendi, büğet.

barak i. **1.** Tüylü, kıllı çuha, kebe, **2.** Bir cins tüylü av köpeği. **3.** Ağaçlara sarılan büyük asma.

baraka Fr. i. (.×.) Tahta, çinko gibi hafif şeylerden yapılmış temelsiz, eğreti bina.

baran i. **1.** Bağda omça sırası. **2.** Saban izi.

barbar Yu. i, **1.** Medenileşmemiş. **2.** Kaba ve zalim.

bar bar zf. « Bağırmak » fiiline gelerek bağırışın sürekli olduğunu anlatır. *Adamcağız bar bar bağırdı, ama dinliyen olmadı.*

barbunya Yu. i. (.×.) Kıyılarımızda çokça avlanan ve pek beğenilen kırmızı renkli, beyaz etli bir deniz balığı. **Barbunya fasulyesi,** Bak. fasulye.

barbut,-tu i. Zarla oynanır bir çeşit kumar.

barça i. Eski zamanlarda kullanılan bir nevi harp sandalı.

barçak i. Balçak.

barda i. Fıçıcı keseri.

bardak i. **1.** Bir şey içmek için kullanılan sırçadan veya topraktan boyu eninden artık kap. **2.** (Bazı bölgelerde) Testi, ibrik. **Bardak eriği,** irice ve yumurta biçiminde bir erik çeşidi.

barem Fr. i. Maaş derece ve miktarlarını gösterir cetvel. (Böyle bir cetvel ilkin Barrême adında bir matematikçi tarafından tertibedildiğinden benzerlerine de bu ad verilmiştir).

barhana Fa. i. **1.** Büyük, harapça ve kullanışsız konak. **2.** Kafile.

barı i. [T.D.] **1.** Barınılacak yer, barınak. Etrafı surla çevrilmiş tahkimli yer.

barılanmak (e) [T.S.] Müdafaaya elverişli bir yere çekilip korunmak, °tahassun etmek.

barımak (i) [T.D.] Zarardan, tehlikeden veya kaybolmadan uzak bulundurmak, iyi bir halde saklamak, °muhafaza etmek.

barınak i. **1.** Barınılacak yer, barı. **2.** Ev, yurt.

barındırmak (i,e : i) Barınmasını sağlamak.

barınmak (e) **1.** Arzu edilmiyen şeylerden korunmak için bir şeyi siper edinmek. **2.** (nsz) Eğleşmek için yer veya imkân bulmak. *Koca memlekette barınamadılar.* **3.** (nsz) İyi dirlikle yaşamak. *İki elti bir evde barınamadılar.*

barış i. Savaştan veya dargınlıktan sonra tarafların uzlaşması, °sulh, °müsalâha. *Uzun bir savaştan sonra barışa kavuşuldu.* **Barış görüş olmak,** her türlü dargınlığı unutarak barışmak.

barışçı, barışçıl s. Barışı seven.

barışçılık i. Barışçı olma hali, kavga düşmanlığı.

barışık s. Barış halinde bulunan.

barışıklık i. Barışık olma hali.

barışlık i. **1.** Savaşta veya savaş hazırlığında olmıyan bir memleketin durumu, °hazar, °müsalemet. **2.** s. Bu duruma göre olan, °hazari. *Ordunun barışlık kadrosu.*

barışmak (nsz: le) İki taraf aralarındaki savaşı veya dargınlığı kaldırmak.

barıştırmak (i:i, le) Barışmalarını sağlamak.

bari e. (×·) «Hiç olmazsa, öyle ise» edatları gibi cümleye dilek ve pekitme anlamı katar. *Toplantıya gelmiyecekmiş, bari bir haber göndereydi. Kimse gelmedi bari biz de gidelim.*

barikat Fr. i. Bir yolu kapamak üzere, ele geçen her türlü eşyadan yararlanarak meydana getirilen engel.

barisfer Yu. i. Ağırküre.

bârit Ar. s. (-·) Soğuk.

baritin Fr. i. *je.* Doğal baryum sülfat.

bariton Fr. i. *mü.* **1.** Bassodan az ince ses. **2.** Basso ile alto arasında ses veren pistonlu bir çeşit ağız çalgısı.

bâriz Ar. s. (-·) Belirgin, belirik.

bark i. Barınılan yer, °mesken. *Ev bark sahibi olmak.*

barka İt. i. (×·) Büyük sandal.

barkarol,-lü İt. i. Venedik gondolcularının söylediği tarzda şarkı.

barklanmak (nsz) Bark edinmek.

barko İt. i. (×·) Üç direkli büyük yelken gemisi.

barlam i. Uskumruya yakın irice bir balık.

baro Fr. i. (×·) Bir şehir veya bölgenin avukatlarını içinde toplıyan birlik.

barograf Yu. i. Bir uçağın, uçuşta almış olduğu yolun yüksekliklerini, çizgi halinde saptamak üzere kurulmuş basıölçer.

barometre Yu. i. (··×·) *fi.* Hava basıncını ölçen alet.

baron Fr. i. Frenklerde, babadan kalan ve ya hükümdar tarafından verilen bir soyluluk unvanı.

baroskop,-pu Yu. i. Havanın, içinde bulunan cisimlerin ağırlığı üzerine yaptığı hafifletici etkiyi gösteren bir fizik aleti, ki havası boşaltılabilen bir fanus içinde bulunan bir teraziden ibarettir.

barsak i. Sindirim borusunun mideden anusa kadar olan kısmı, ki « ince barsak » ve « kalın barsak » olmak üzere iki bölümü vardır. İnsanlarda incesi sekiz buçuk, kalını bir buçuk metre uzunluğunda olur. **Barsak askısı,** ince barsağı karnın arka kısmına bağlıyan ve karın zarının bir büklümünden ibaret olan askı. **Barsak ingini,** en çoğu, sürgün ve karın ağrısı ile kendini gösteren barsak yangısı.

barsam i. Yüzgeçleri dikenli bir çeşit çarpıcı balık.

barsama Yu. i. Yaprakları nane gibi güzel kokulu olup bâzı yemeklere konan bir bitki. Buna « marsama » da denir.

barudi T. Ar. s. (·--) Barut renginde.

barut,-tu i. Güherçile, kükürt ve kömür tozu karışımından ibaret olup ateşli silâhlarla mermi atmak ve kimi vakit kayaları parçalamak gibi işlerde kullanılan ve patlayınca büyük bir gaz kitlesi haline gelmesi dolayısiyle kuvvetli bir basınç meydana getiren madde. **Barut hakkı,** her hangi bir iş için gereken barut miktarı. **Barut kesilmek,** çok öfkelenmek. **Barutla oynamak,** tehlikeli işlere girişmek.

baruthane i. Barut yapılan veya saklanan yer.

barutluk i. Barut saklanan kap veya yer.

baryum i. (×·) *kim.* Gümüş renginde katı ve basit bir maden olup havada çabuk oksitlenir ; simgesi Ba, yoğunluğu 3,78 dir ; tabiatta en çok baryum sülfat ve baryum karbonat halinde bulunur.

basamak i. **1.** Bir yere çıkarken adım attıkça basılan ve art arda gelen biribirinden yüksek yerlerden her biri. *On basamak merdiven.* **2.** Gittikçe yükselen veya alçalan durumlardan her biri, aşama, kerte, °derece. **3.** (Aritmetikte) On kaidesine göre yazılmış bir sayının her rakamının bulunduğu yer. *Onlar basamağı. Yüz-*

ler basamağı. **4.** (Cebirde) Bir tam denklemde bulunan bilinmiyenin en yüksek kuvveti. *Konikler ikinci basamaktan eğrilerdir, çünkü denklemleri ikinci basamaktandır.* **Basamak yapmak,** bir şeyi veya kimseyi kendisi için yükselme vasıtası haline getirmek.

basbayağı s. (×...) Alışılandan, bilinenden hiç bir başkalığı olmıyan, tabiî görülecek şekilde. *Basbayağı bir masa.*

bası i. [C.K.] Resim klişesi, dökme harf veya taş kalıp kullanarak makina veya alet yardımiyle kâğıda ve bez gibi şeylere yazı veya resim çıkarma işi, °tabı.

basıcı s. Başkalarının yazmış olduğu kitap, dergi gibi şeyleri bastıran (kimse), °tâbi.

basık s. **1.** Basılmış, yassılanmış. *Burnu basık.* **2.** Alçak olup sıkıntı veren. *Bu odanın tavanı basıktır.*

basıklık i. **1.** Basık olanın hali. **2.** *mat.* Bir elipsin büyük ve küçük eksenleri arasındaki farkın büyük eksene oranı.

basılı s. Basılmış, °matbu.

basılmak (nsz: ösz,e) Basmak işine konu olmak. *Kitap basıldı. Çamura basılmasın.*

basım i. Bası sanatı, °tabaat.

basımcı s. Basımevi işleten (kimse), °matbaacı.

basımevi,-ni i. Bası işi yapılan yer, °matbaa.

basın i. [C.K.] Gazete, dergi gibi belli zamanlarda çıkan basmaların hepsi, °matbuat. *Türk basını. İstanbul basını.*

basınç i. *fi.* Her hangi bir kuvvetin, ona engel olan bir yüzey üzerine yaptığı zorlama, °tazyik. *Katı cisimler, üzerine konuldukları düzeylere, yere doğru giden bir basınç yaptıkları halde sıvılar, içinde bulundukları kabın dibine ve yanlarına doğru basınç yaparlar; gazların ise, içinde kapalı oldukları kabın her yönüne doğru basınçları vardır.*

basıölçer b. i. *fi* Buharın veya her hangi bir gazın kapalı bulunduğu kap üzerine yaptığı basıncı ölçmeğe yarıyan alet, °manometre.

basırganmak, basırgınmak (nsz) Üzerine ağırlık basmak, °kâbus çökmek.

basil Fr. i. Bakterilerin çomak biçiminde ince uzun olan soyu. *Verem hastalığının mikrobu bir basildir.*

basiret,-ti Ar. i. (·--) Öngörü. **Basireti bağlanmak,** nasılsa iyi düşünemez, işin sonunu göremez bir hale gelmek.

basit,-ti Ar. s. **1.** Düpedüz, yalınç. *Basit bir alet.* **2.** Kolay. *Basit bir iş.* **3.** mec Dümdüz, hiç bir özelliği olmıyan. *Basit bir adam.*

baskı i. **1.** Basıp sıkacak alet. **2.** Baskıcıların kullandığı kalıp. **3.** Basılı bir kâğıt veya kitabın temizlik veya güzellik bakımından basılış hali. **4.** Bası sayısı. *Bu gazetenin yirmi bin baskısı var.* **5.** Kuvvet ve zor altında bulundurma eylemi veya bulunma hali.

baskıcı i. İşlenecek kumaşlar üzerine kalıplarla resim basan kimse.

baskıç i. [D.D.] Merdiven basamağı.

baskılârnet,-ti Fr. b. i. (×...) Kalın sesli kılârnet.

baskın s. **1.** Üstün. *Bugünkü sağuk dünkünden baskın.* **2.** i. Düşmanın dalgınlığına getirerek veya karşı koymasına meydan bırakmıyarak yapılan hücum. **3.** Suçüstü yakalamak için ansızın birisinin bulunduğu yere girme. **Baskın çıkmak,** üstünlüğünü göstermek. **Baskın vermek,** düşman veya kabahatli baskına uğramak. **Baskın yapmak, 1)** birisini suç üstünde yakalamak için yanına girivermek, **2)** düşmana baskın şeklinde hücum etmek. **Deniz baskını,** belli bir sebep olmaksızın deniz sularının birdenbire ve şiddetle yükselmesi. **Su baskını,** Bak. taşma.

basküi Fr. i. Büyük ağırlıkları, küçük bir ağırlık yardımiyle tartmağı sağlamak üzere birkaç kaldıracın uygun bir tarzda birleştirilmesinden meydana getirilmiş aygıt.

basma i. **1.** Basmak eylemi. **2.** Üzerinde bası ile yapılmış renkli şekiller bulunan pamuk kumaş. **3.** Gazete, dergi, kitap gibi bası ile hazırlanmış yazılı şey, °matbua. **4.** *je.* Çöken bir kara parçasına deniz sularının yürümesi. Buna «deniz basması» da denir. **5.** s. Basılmış, °matbu. **Basma kalıp,** sırf taklide dayanılarak yapılan ve üzerinde zihin sarfedilmiyen. *Basma kalıp cümleler.*

basmacı s. Basma² yapan veya satan (kimse).

basmacılık i. Basmacının işi veya hali.

basmak 1. (e) Vücüdun veya kalçanın ağırlığını taşıyacak şekilde ayak tabanını yere veya bir şeyin üstüne koymak. *Buraya basmayınız.* **2.** Bir şeyin üzerine kuvvet vererek itmek. *Zile basmak.* **3.** (i,e) Sıkıştırarak yerleştirmek. *Küpe peynir basmak.* **4.** (i) Bası işi yapmak. *Kitap basmak. Yazma basmak.* **5.** (i,e) Bir şeyi izini bırakmak üzere başka bir şey üzerine tatbik etmek. *Kâğıda mühür basmak.* **6.** (i:nsz) Ansızın ve kuvvetli olarak gelip tesiri altında bırakmak. *Hararet (- birini) basmak. Su (- bir yeri) basmak. Eşkıya köyü basmak. Düşmanı basmak. Misafir bastı. Davetliler bastı.* **7.** (i) Suçluları suçüstü yakalamak üzere yanlarına ansızın varmak. *Kalpazanları bastılar.* **8.** (i) Ansızın bir şey eylemek veya demek. *Şamarı basmak. Çığlığı bas-*

mak. **9.** (nsz) Ağırlığının tesiriyle yerleşmek. *Bina bu taraftan bastı.* **Bas!** ar. birini hakaretle kovmak için ona karşı kullanılır.

basso İt. i. (×·) *mü.* **1.** En kalın erkek sesi. **2.** En kalın sesli orkestra çalgısı. **Basso tutmak,** bandoda ince nağmeleri yapan çalgılara basso çalgılariyle ve bir perdeden bir ahenkle arkadaşlık etmek.

bastarda i. (·×·) *tar.* **1.** Orta boy kadırga. **2.** Sancak beyi gemisi.

bastı i. Et suyu ve kıyma ile pişmiş zerzevat. *Kabak bastısı.*

bastıbacak b. s. Bacakları kısa veya çarpık (kimse.)

bastık i. [D.D.] Pestil.

bastırılmak (nsz:e) Bastırmak işine konu olmak.

bastırmak (i,e) **1.** Basmak işini yaptırmak. **2.** (i) (Bir fenalığı) Ortadan kaldırmak. *İsyanı bastırmak. Açlığını bir lokma ekmekle bastırmak. Yangını bastırmak.* **3.** (i) Baskın çıkmak. *Kurnazlıkta arkadaşlarını bastırdı.* **4.** (i) Tiftiklenmesin diye bir kumaşın kenarını kıvırıp dikmek, **5.** (i,e) Elle basıp sığdırmak. *Çamaşırı sandığa bastırmak.* **6.** (i) (Cevap veya hüküm hakkında) Hemen yetiştirmek. *Cevabı bastırdı. Olamaz'ı bastırdı.* **7.** (i) Ansızın veya habersizce birinin yanına gitmek. *Bu akşam Mehmed'i bastıralım.* **8.** (nsz) Birdenbire veya şiddetle meydana çıkmak. *Soğuklar bastırdı. Öyle bir kar bastırdı ki...*

baston İt. i. **1.** Yolda yürürken dayanmağa yarıyan az çok süslü değnek. **2.** Gemilerin başındaki yatık direğin (civadranın) dışarıya doğru uzanan parçası. **Baston fırancalası,** dar ve uzun bir biçimde yapılan fırancala.

basur Ar. i. (-·) Kalın barsağın alt kısmında ve anusta toplardamarların genişleyip kanaması. **Basur memesi,** bu şekilde genişleyip meme gibi uzamış damar yumağı. **Basur otu,** düğünçiçeğigillerden, nemli ormanlarda biten, köklerinde busur memelerine iyi gelir bir madde bulunan, sarı çiçek açan küçük bir bitki.

baş i. **1.** Beyni, dokunumun bir kısmı ile diğer dört duyum organını, solunum ve sindirim organlarının da başlangıcını taşıyan vücut parçası. **2.** Bir topluluğu yöneten kimse. *Sınıf başı. Kol başı. Aşçı başı. Irgat başı.* **3.** Başlangıç. *Yıl başı Hafta başı. Satır başı.* **4.** Temel. *Her şeyin başı sağlıktır.* **5.** Arazide en yüksek nokta. *Dağın başı. Tepenin başı. Yokuşun başı.* **6.** Bir şeyin toparlakça ucu. *Meme başı. Toplu iğne başı.* **7.** Bir şeyin uclarından her biri. *Köprünün iki başında da nöbetçi var.* **8.** Kasaplık hayvanlarda ve bazı yiyeceklerde tane. *Yirmi baş koyun. On baş sığır. Üç baş soğan.* **9.** Para değiştirirken verilen veya alınan fark, °sarrafiye. **10.** Bir şeyin yakını veya çevresi. *Mangal başı. Ateş başı. Havuz başı. Âlemi başına toplamak. Başında dört dönmek. Başına üşmek,* **11.** «Baş» kelimesi birçok deyimlerde zat ve nefis, yani « öz varlık » anlamını taşıyan zamir niteliğindedir. *Baş belâsı. Başı belâya uğramak. Başı derde girmek. Başı için. Başına belâ getirmek. Başına gün doğmak. Başına iş açmak. Başına kalmak. Başına belâ olmak. Başına belâ kesilmek. Başını kurtarmak. Başının çaresine bakmak. Başının derdine düşmek. Başın sağ olsun. Dünya başına zindan kesilmek. Kendi başına. Tek başına. Yalnız başına.* **12.** s. Önemce ileride olan, en üstün. *Başvekil. Başkomutan. Başmuharrir.* **13.** «...başına», isimlerden sonra ve miktar anlatan kelimelerle birlikte gelerek üleştirme edatı vazifesini görür. *Adam başına beş kuruş. Ev başına kaç nüfus.* **Başa baş,** birbirinden üstün olmadan. *Başa baş değişmek. Başa baş gelmek.* **Başa çıkmak (Bir şeyle-),** o şeye gücü yetmek. **Başa çıkmak (Bir iş-),** o işe vakit yetmek. **Başa geçmek,** en üstün yeri almak. **Başa gelmek,** uğranılmak. *Başa gelen çekilir.* **Başa güreşmek, 1)** en ağır siklette güreşmek, **2)** bir işin en zor tarafını ele almak. **Baş ağrıtmak,** çok söylemek suretiyle birisine rahatsızlık vermek. **Başa kakmak (Bir şeyi-),** yapılan bir iyiliği yüzüne vurarak birini incitmek. **Baş alamamak (Bir şeyden-),** o iş yüzünden vakit ve fırsat bulamamak. **Baş aşağı gitmek,** biteviye zarar görmek. **Başa vurmak (Bir şeyi-),** başa kakmak. **Baş baş,** başlıca. *Baş baş işin bu olmalı.* **Baş başa vermek, 1)** birkaç kişi önemli bir işi aralarında konuşmak üzere toplanmak, **2)** dayanışmak. **Baş bulmak,** (alışverişte) kazanç bırakmak. *Bu fiate verirsem baş bulmaz.* **Baş çekmek 1)** önayak olmak, **2)** başta bulunarak oyun veya alayı idare etmek. **Baş dönmek,** göz kararıp düşecek gibi olmak. **Baş edebilmek (Bir şeyle-),** bir şeye gücü yetmek. **Baş eğmek,** sonradan itaate geçmek, °inkıyadetmek. **Baş elde iken,** yaşamakta iken. **Baş göstermek,** belirmek. **Başgöz etmek,** evlendirmek. **Başı açık,** besbelli. **Başı açılmak,** tepesinin saçı dökülmek. **Başı bağlı, 1)** serbest olmıyan, **2)** evli. **Başı boş,** baskısız, bağsız. **Başı boş bırakmak,** kendi havasına bırakmak. **Başı bozuk,** asker olmıyan. **Başı dar-**

da olmak, sıkıntıda olmak. **Başı dinç,** yorgunluk ve huzursuzluğu olmıyan. **Başı dumanlı,** sevda veya içkiden sarhoş. **Başı göğe ermek,** al. umulmıyan bir saadete ermek. **Başı gözü sadakası,** baş belâsını savmak için yapılan fedakârlık. **Başı havada,** kibirlenmiş. **Başı hoş olmamak,** hoşlanmamak. **Başı kazan olmak,** başında uğultulu bir sersemlik olmak. **Başı kızmak,** öfkelenmek. **Başımla beraber,** memnunlukla. **Başına bitmek (Birinin-),** musallat olmak. **Başına buyruk,** kimseden izin almaksızın istediği işi gören. **Başına çalmak,** bir şeyi sert bir hareketle vermek. **Başına çıkmak (Birisinin-),** birisinden yüz bulup şımarmak. **Başına çorap örmek (Birisinin-),** birisini yere vurmak için belli etmeksizin hazırlık yapmak, fesat kurmak. **Başına devlet kuşu konmak,** beklenmiyen bir nimet ele geçirmek. **Başına dolamak (veya sarmak),** musallat etmek. **Başına ekşimek (Birinin-), 1)** ağır yük olmak, **2)** üstüne kalmak. **Başına hal gelmek,** pek çok güçlüklerle karşılaşmak. **Başı nara yanmak,** bir başkası uğruna felâkete uğramak. **Başında değirmen çevirmek (Birisinin-),** gürültü ile rahatsız etmek. **Başında kavak yeli esmek,** toyca hulyalar beslemek. **Başından aşkın olmak (Birinin-),** lüzumundan fazla yüklü olmak. **Başından atmak,** bir işin külfetinden kaçınmak. **Başından büyük işlere karışmak,** hal ve kudretinin üstünde işlere karışmak, **Başından geçmek,** bir şeyi görüp geçirmiş olmak. **Başından korkmak,** canından veya suçlu düşmekten korkmak. **Başından savmak,** bir istekte bulunanı bir bahane ile uzaklaştırmak. **Başında olmak (Bir hal birisinin-),** o hale düşmüş olmak. *Başımdadır bilirim.* **Başını alıp gitmek,** izin almadan ve gideceği yeri haber vermeden gitmek, savuşmak. **Başını bağlamak,** birini nişanlamak veya evlendirmek suretiyle serbestlikten ayırmak. **Başını bir yere bağlamak,** birini bir işe koymak suretiyle avarelikten kurtarmak. **Başını dinlemek,** zihnini dinlendirmek. **Başını ezmek,** kötülük edemiyecek duruma sokmak. **Başını gözünü yararak,** bozuk ve yanlış olarak. **Başını istemek (Birisinin-),** öldürülmesini istemek. **Başını kaşımağa vakti olmamak,** arada başka en ufak bir iş dahi yapamıyacak kadar işi çok olmak. **Başını koltuğunun altına almak,** ölümü göze alarak bir işe girişmek. **Başının altında,** yastığının altında. **Başının altından çıkmak (Birisinin-),** birinin gizli tertibiyle olmak. **Başının etini yemek (Birisinin-),** birisinden dırdır ederek ısrarla bir şey isteyip durmak. **Başını sokmak (Bir yere-),** şöyle böyle barınılacak bir yere girmek. **Başını taşa vurmak,** pişman olmak. **Başını taştan taşa vurmak,** şiddetle pişman olmak. **Başını vermek,** hayatını feda etmek. **Başını yemek (Birisinin-),** ölmesine veya mahvına sebep olmak. **Başı önünde,** uslu, etrafta gözü olmıyan. **Başı sıkılmak,** darda kalmak. **Başı yerine gelmek,** aklı dağınıklıktan kurtulmak. **Baş kaldırmak, 1)** kanun ve topluluk kayıtlarını bozarak meşru kuvvetlere karşı gelmek, **2)** fesat çıkarmağa kalkışmak. **Baş kaldırmamak,** (çalışmaya) ara vermemek. **Baş kesmek,** selâm için baş eğmek. **Baş komak (Bir yola-),** bir şey uğruna kendini feda etmeğe hazır olmak. **Baş köşe,** en itibarlı yer. **Baş sallamak (Her şeye-),** karşısındakinin her sözünü uygun bulur görünmek. **Baş tacı,** en çok sevilen, ağırlanan ve sayılan kimse. **Baştan,** yeniden. **Baştan aşağı, baştan ayağa, baştan başa,** tamamiyle. **Baştan aşmak,** pek fazla olmak, pek çoğalmak. **Baştan atmak (Birisini-)** atlatmak. **Baştan çıkmak,** ahlâkı bozulmak. **Baştan kalmış,** veya **kalma,** başkası tarafından kullanılmış. **Baştan kara etmek, 1)** gemi başını karaya vurup oturmak, **2)** son bir ümitle tehlikeli bir işe girişmek. **Baştan kara gitmek,** batasıya gitmek. **Baştan savma,** üstünkörü. **Baş tutmak (Bir yere-),** gemiyi bir yere yöneltmek. **Baş tutmamak (Gemi-),** rüzgâr veya fırtına sebebiyle gemi dümen dinlememek. **Baş üstünde tutmak,** fazlasiyle ağırlamak. **Baş üstünde yeri olmak,** baş tacı gibi değerli görülmek. **Baş üstüne,** « peki » anlamına ünlem. **Baş vermek, 1)** ölümü göze almak, **2)** belirmek. **Baş vurmak, 1)** bir işin yapılması için bir kimseyi veya bir şeyi araç olarak kullanmağa girişmek veya o işin yapılmasını yetkili kimseden istemek, *müracaat etmek. **2)** balık oltaya vurmak. **Baş yemek,** sofrada en önemli yemek.

başa i. [D.D.] **1.** Ağabey, balı. **2.** İleri gelen. *Memleketin başaları toplanmışlar.*

başak i. **1.** Arpa, buğday, yulaf gibi ekinlerin, tanelerini taşıyan meyvası. *Başak bağlamak. Başak tutmak.* **2.** Tarlalarda, bağlarda dökülmüş veya tektük kalmış olan ürün. **Başak etmek,** bu ürünü toplamak.

başakçı i. Tarlalarda, bağlarda dökülmüş veya kalmış başakları toplıyan kimse.

başaklanmak (nsz) Başak bağlamak, başak tutmak.

başaklı s. **1.** Başağı olan (ekin). **2.** Başak biçiminde (eskiden ok hakkında).

başaltı,-nı b. i. **1.** Pehlivanlıkta ikinci sınıf. **2.** Gemilerde tayfa ve erlerin baş taraftaki koğuşları.

başarı i. Başarmak eylemi veya başarılan iş, *muvaffakıyet. **Başarı elde etmek,** ne yapıp yapıp başarmak. **Başarı göstermek,** başarma kabiliyeti göstermek.

başarıcı s. Her işte başarı gösteren, *muvaffakıyetli.

başarılı s. **1.** Başarı gösteren, *muvaffak. *Başarılı öğretmen.* **2.** Başarılmış. *Başarılı bir ders.*

başarılmak (nsz) Başarmak işine konu olmak. *Bu iş başarıldı. Başarılmış bir teşebbüs.*

başarmak (i) Önemli bir işi iyi bir şekilde bitirmek, *muvaffak olmak.

başat s. [C.K.] Başkalarını istediği gibi yöneltebilecek üstün kuvveti veya onlara hükmedici nüfuzu olan, *hâkim.

başatlanmak (e) [C.K.] Her dediğini yürütmek, *tahakküm etmek.

başatmak (e) [T.D.] Buyruğunu yürütmek, *hâkim olmak.

başbakan b. i. Hükümet başkanı; bizde saylavlar arasından Cumhur Başkanı tarafından tayin edilip yurt işlerini yürütme kuvvetini elinde tutan ve bütün hükümet örgütlerinin başı olan kimse, *başvekil.

başbakanlık b. i. **1.** Başbakan olanın hali ve görevi. **2.** Başbakanın orunu.

başbuğ i. Yurdun bütün kara, deniz, hava ordularını komutası altında tutan en büyük komutan.

başçavuş b. i. *ask.* Orduda üsçavuşla başgedikli arasındaki erbaş, ki talim, öğretim ve eğitim işlerinde subayın yardımcısıdır.

başçı i. **1.** İşçi başı. **2.** Çiğ veya pişmiş koyun, kuzu veya sığır başı satan (kimse).

başçık s. *bt.* Çiçeklerin erkek organlarında, çiçek tozunu taşıyan torbacık.

başgedikli b. i. *ask.* En yüksek aşamalı erbaş, ki başçavuş görevi yapar.

başıkabak b. s. Saçı dökülmüş veya dibinden kesilmiş.

başın s. [C.K.] Temel teşkil eden, başlıca, *esasi.

başıngan s. [T.S.] Daima huysuzlanarak karşı gelen, *mütemerrit.

başınmak (e) [T.D.] Huysuzlanarak karşı gelmek, *temerrüdetmek.

başka s. **1.** Bilinenden ayrı, özge. *Başka bir eve taşındık.* **2.** Bilinenlere benzemez. *O, başka adamdır.*

başkaca zf. (·×·) Ayrıca.

başkalaşım i. *je.* Bir kültenin fiziksel ve kimyasal değişimi.

başkalaşma i. *by.* Bazı hayvanların hayatında görülen şekil veya yapı değişimi. *Böcekler, hayatlarını tamamlayıncıya kadar türlü başkalaşmalar geçirirler.*

başkalaşmak (nsz) **1.** Başka türlü olmak, halini değiştirmek. **2.** Şekil değiştirmek, *istihale etmek.

başkalık i. **1.** Başka olanın hali. **2.** Anlaşılmıyan değişik hal. *Sende bir başkalık görüyorum.*

başkan i. Bir topluluğun, bir toplantının veya bir kurumun başında bulunan kimse, *reis.

başkanlık i. **1.** Başkan olanın hali. **2.** Başkanın görevi veya orunu.

başkası,-nı i. Bir şeye veya kimseye nispetle başka olan şey veya kimse. *Başkası olsa bunu böyle yapmaz.*

başkâtip T. Ar. b. i. (×-·) Bir dairedeki kâtiplerin başı, birincisi.

başkent b. i. Başşehir, devlet merkezi.

başkomutan b. i. Başbuğ.

başkonsolos b. i. En yüksek aşamada konsolos.

başlâhana b. i. Lâhananın, yaprakları toparlak bir kitle meydana getirecek şekilde, sıkıca birbirini içine almış bulunan ve en çok yetiştirilen çeşidi.

başlak i. [D.D.] **1.** Başlama yeri. **2.** s. Ortaksız, hissesiz.

başlamak (e) **1.** Bir işe girişmek. *Yazmağa başladım.* **2.** (nsz) Bir iş yürürlüğe geçmek. *Oyun başladı.* **3.** (nsz) Hoş olmıyan bir harekete girişmek. *Başlama gene!*

başlangıç i. Bir şeyin, bir işin baş tarafı, ilk öncesi.

başlanılmak (ösz,e) Başlanmak[1].

başlanmak (ösz,e) **1.** Her hangi biri başlamak. *Koşuya başlandı.* **2.** (nsz) Baş peyda etmek. *Soğan başlandı.*

başlatmak (i,e:i) Başlamak işini yaptırmak. *İşe başlatmak. Çocuğu okula başlatmak. Oyunu başlatın da gürültü kesilsin.*

başlıbaşına b. zf. Başka şeylerden ayrı olarak, kendi başına.

başlıca zf. (×··) En önemli, başta gelen.

başlık i. **1.** Baş olma hali. **2.** Başa geçirilen giysi. **3.** Hayvan koşumunun başa geçirilen kısmı. **4.** Bir sütunun, bir direğin tepeliği. **5.** Bir yazının, bir havadisin tepesine yazılan yazı, *serlevha.

başlıklı s. Başlığı olan.

başlıksız s. Başlığı olmıyan.

başmak i. Ayakkabı.

başmakçı s. **1.** Ayakkabı yapan ve satan. **2.** Camilerde çıkarılan ayakkapları muhafaza eden (kimse).

başmaklık i. *tar.* Eskiden kadın sultanlara verilen tahsisat, has arpalık.

başmal b. i. [D.D.] Sermaye.

başman i. [C.K.] Bir topluluğun ileri gelenlerinden her biri. **Başmanlar,** °erkân, °rüesa.

başmanlık i. Zaman, yer, rütbe, değer ve benzerleri bakımından birinci olma, ilk gelme hali.

başmuharrir T. Ar. b. i. Başyazar.

başmüfettiş T. Ar. b. i. Başbakman.

başörtü b. i. Kadınların, saçlarını örtmek üzere başlarına sardıkları tülbent veya ipekli gibi şeylerden örtü.

başörtülü b. s. Başını ucları çene altına gelmek üzere bir örtü ile örtmüş olan (kadın).

başsağı b. i. Yeni ölen birinin yakınlarına acısını paylaşır söz söyleme, °taziye.

başsız s. Başı, başkanı olmıyan veya kalmıyan.

başsızlık i. **1.** Başı veya başkanı bulunmama hali. **2.** *top.* Kanun ve hükümeti olmıyan topluluk hali, erksizlik, °anarşi.

başşehir b. i. Bir devletin yönetim merkezi olan şehir. *Ankara Türkiye Cumhurluğunun başşehridir.*

baştak s. [D.D.] Kendi başına buyruk, bağınsız, °müstakil.

baştan. zf. Başından başlıyarak, bir defa daha. *Meseleyi baştan anlatayım.*

baştarda i. (.×.) Bastarda.

başucu,-nu b. i. **1.** Bir şeyin baştarafı. **2.** *as.* Yeryüzündeki bir noktada çekül doğrultusunda yukarı yön, °semtürreis.

başucul b. s. *as.* Başucu yönü ile ilgili olan.

başülke b. i. Sömürge imparatorluklarında sömürgelere göre egemen ülke. *Hindistan'ın başülkesi Büyük Britanya'dır.*

başvekâlet,-ti T. Ar. i. Başbakanlık.

başvekil T. Ar. i. Başbakan.

başyazar b. i. Bir gazete veya derginin baş yazılarını yazan kimse, °başmuharrir.

bataet, -ti Ar. i. (...) Yavaşlık, ağırlık. **Bataet göstermek,** ağır davranmak.

batak s. **1.** Hayır gelmez, fayda vermez, batmış. *Batak iş. Batak para.* **2.** Üzerine basınca çöken nemli veya çamur haline gelmiş (toprak). *Batağa saplanmak.*

batakçı s. **1.** Ödünç aldığı parayı ödemeği huy edinen. **2.** Eline geçen parayı batıran.

batakçılık i. **1.** Batakçı olanın hali. **2.** Batakçı işi.

batakhane i. İçinde insan dolandırılan yer, boğuntu yeri.

bataklı s. Bataklığı olan (yer).

bataklık i. Geniş batak yer.

bataksal s. *bt.* Bataklıklarda yaşıyan, yetişen, bataklıkla ilgisi olan, °merzagi.

batarya i. (.×.) *ask.* Bir subayın komutasına verilen belli sayıdaki ağır silâhlarla bunların hizmetinde bulunan insan, hayvan ve malzemenin hepsi. *Topçuda bölük yerine batarya sözü kullanılır.* **2.** Harp gemilerinde borda topları ve bunların bulunduğu güverte parçası. *Sancak bataryası. İskele bataryası.* **3.** *fi.* Birkaç pilin, bir araya getirilerek yolunca eklenmesinden meydana gelen takım.

batı i. **1.** Yeryüzünün dört yönünden güneşin battığı yön, günindi, °garp. **2.** Batıdan esen yel. **3.** *as.* Güneşin 20 martta battığı nokta. **4.** s. Batısal.

Batı öz. i. Güneşin battığı yöndeki ülkeler bölgesi.

batık s. Suya batmış, °mağruk.

bâtıl Ar. s. (..) Doğru ve haklı olmıyan, büğdül. **Bâtıl itikat,** boş inan.

batın,-tnı Ar. i. **1.** Karın. **2.** Göbek, kuşak. *O, onun dördüncü batından dedesi oluyor.* **3.** Üren, döl, °nesil.

bâtın Ar. i. (..) İç, içyüz ; iç öz.

bâtıni Ar. s. (...) **1.** *fel.* İçrek. **2.** Batıniye mezhebinden olan (kimse).

Bâtıniye Ar. i. (....) Kuran'daki kelimelere lûgat anlamını değil de mecaz yoliyle birtakım anlamlar vererek din hükümlerini başka türlü anlıyan bir mezhep.

batır i. Savaşlarda, çarpışmalarda kuvveti ve yılmazlığiyle üstünlük kazanan kimse, yiğit, koç yiğit, °bahadır.

batırılmak (nsz:e) Batırmak işine konu olmak. *Gemi batırıldı. Kalem hokkaya batırıldı.*

batırmak (i:i,e) **1.** Batmasına sebep olmak, batmasını sağlamak. *Gemiyi batırmak. Kalemi hokkaya batırmak.* **2.** (i) Bir kimseyi çekiştirip fazlaca kötülemek. *Adamı o kadar batırdılar ki...*

batısal s. Batı ile ilgili, °garbî.

bati Ar. s. (..) Yavaş, ağır.

batkı i. [T.S.] Vadesi gelmiş borçları ödiyememe hali, °iflâs.

batkın s. [T.D.] **1.** Batkıya düşmüş, °müflis. **2.** Derin, çukur.

batkınlık i. **1.** Batkın olma hali. **2.** Çukurluk, derinlik.

batma **1.** Batmak eylemi. **2.** Bir kurumun, bir soyun, bir milletin, bir devletin yıkılıp çökmesi, °inkıraz.

batmak (nsz) **1.** Bir sıvının üstünde iken içine gömülmek. *Sandal battı.* **2.** Yıldız ufuk ardında kaybolmak. *Güneş battı.* **3.** Yok olmak, elden gitmek. *Parası battı.*

Adı battı. **4.** Batkın hale gelmek. *Bu şirket batacak.* **5.** Berbat hale gelmek. *Üstüm başım battı.* **6.** (e) Bir şey, daha yumuşak bir şeye işlemek. *Elime diken battı.* **7.** (e) Dokunmak. *Onun her sözü bana batar.* **8.** (e) (İyi durumlar) Rahatsız etmek. *Rahat mı battı? Bazı kimselere para batar, sarfedecek yer ararlar.* **9.** (e) Her hangi bir hale fazlasiyle uğramak. *Tere batmak. Borca batmak.*

batman i. Miktarı yer yer değişen eski bir ağırlık ölçüsü.

battal Ar. s. **1.** İşe yaramaz, hükümsüz. **2.** Alışılmış olandan büyük. **Battal etmek,** hükümsüz ve değersiz bir hale koymak.

battaniye i. Yorgan yerine veya yorgan üstünde kullanılan, çoğu yünden dokunmuş, kalınca örtü.

batur s. Batır.

batyal Fr. s. c. Iki yüz ile bin metre arasında derinliği olan (deniz).

bav i. Hayvanı avcı yetiştirme işi.

bavcı s. Köpek, şahin gibi hayvanları avcılığa alıştırıcı (kimse).

bavlı s. **1.** Ava alışkın (hayvan). **2.** i. Avcıların köpeklerini alıştırmak için kullandıkları tüyden yapma kuş ve benzeri.

bavlımak (i) Köpeği, kuşu ava alıştırmak.

bavul i. Yolculukta içine eşya konan büyük çanta.

bay i. Para ve mal sahibi zengin kimse.

bay s. **1.** Erkeklere saygı göstermiş olmak için öz veya soyadlarının başına getirilir. *Bay Turgut. Bay Demiralp.* **2.** i. Erkeklere söz söylerken veya onların sözü geçerken adları yerine kullanılır. *Bir bay sizi arıyor.*

bayağı s. **1.** Her zamanki gibi olan, hiç bir özelliği bulunmıyan. *Bayağı bir yürüyüşle, insan saatte beş kilometre yol alabilir.* **2.** Aşağılık. *Bu mal pek bayağı.* **3.** zf. (×..) Hemen hemen. *Bayağı acıktım. Bayağı kanacak gibi oldum.* **Bayağı gün,** bayram ve tatil olmıyan iş günü.

bayağılık i. Bayağı² olanın hali, bayağıca hareket.

bayak zf. [T.D.] Başlangıçta, demin, az önce, °iptida, °mukaddema.

bayan s. **1.** Kadınlara saygı göstermiş olmak için öz veya soyadlarının başına getirilir. *Bayan Ayşe. Bayan Taşçıgil.* **2.** i. Kadınlara söz söylerken veya kendilerinin sözü geçerken adları yerine kullanılır. *Bayan, kimi aradınız? Bir bayan geldi.*

bayar s. Yüce.

bayat,-tı s. **1.** Taze olmıyan. *Bayat ekmek. Bayat balık.* **2.** Zamanı geçmiş. *Bayat havadis.*

bayatlamak (nsz) Bayat hale gelmek, tazeliğini kaybetmek.

bayatlatmak (i) Bayatlamak için bırakmak.

baydalak s. [D.D.] Çekinimsiz, çekinmezliği saygısızlık derecesine vardıran, bir işe gereken önemi vermiyen, °lâübali.

baydalaklık i. Baydalak olanın hali, baydalakça hareket, °lâübalilik.

baygın s. **1.** Bayılmış, kendinden geçmiş. **2.** Süzgün. *Baygın bakış.* **3.** Gönül vermiş. **4.** Hafif ve tatlı. *Baygın koku. Baygın ses.*

baygınlık i. Duyumların durması, kan dolaşımı ve solunum vazifelerinin durraklaması, vücudun hareketten kalması gibi fizyolojik aksamalarla kendini gösteren ve şiddetli heyecan, acı, zayıflık gibi hallerden ileri gelen kendinden geçme olumu. *Baygınlık gelmek. Baygınlık geçirmek.*

bayık s. [T.D.] Gerçekliğinde şüphe olmıyan, °mevsuk, °bedihi.

bayıklık i. Gerçekliğinde şüphe olmama hali, °vüsuk, °bedahet.

bayılmak (nsz) **1.** Baygınlık haline uğramak. **2.** (e) Aşırı derecede hoşlanmak. *Ben bu şiire bayıldım.* **3.** (i) ar. Vermek, ödemek. *İki lira bayıldık.*

bayıltmak (i) Bayılmasını sağlamak.

bayımak (nsz) [D.D.] **1.** Zengin olmak. **2.** Gelişip büyümek.

bayındır s. Gelişip güzelleşmesi, hayat şartlarının uygunlaştırılması için üzerinde çalışılmış olan (yer), °mamur. *Bayındır bir köy.*

bayındırlık i. **1.** Bayındır olma hali. **2.** Bayındır hale getirme işi. *Bayındırlık Bakanlığı.*

bayındırmak (i) Bayındır hale getirmek, °imar etmek.

bayındırsız s. Bayındır olmıyan.

bayır i. **1.** Bir dağın doruğuna ulaşan eğik arazi. **2.** Alçak dağ.

bayırmak (nsz) [T.D.] Zengin olmak, zenginlemek. «*Yoksul bayırsa çanağı bayırmaz*».

bâyi,-i Ar. i. (-.) Satıcı, satan.

baykuş b. i. Başında kedi kulağı gibi iki sorgucu bulunan ve geceleyin iş gören yırtıcı kuşların genel adı. *Baykuşlar sıçan, fare ve tarla faresi gibi zararlı hayvanları avladıkları için faydalı oldukları halde nedense halk arasında uğursuz sayılırlar.*

bayrak i. Bir ulusa, belli bir topluluğun niteliğine veya başkaca her hangi bir fikre işaret olmak üzere bir göndere, açılıp dalgalanacak bir tarzda, çekilen renk ve şe-

kille özelleştirilmiş dik dörtgen biçiminde kumaş. *Türk bayrağı. Parti bayrağı. Karantina bayrağı.* **Bayrak açmak, 1)** gönüllü asker toplamağa girişmek, **2)** serkeşliğe kalkışmak. **Bayrak altı,** ordu hizmeti, askerlik. **Bayrak çekmek,** göndere bayrak asmak. **Bayrakları açmak,** mec. bağırıp çağırarak hırçınlık etmek.

bayraktar T. Fa. i. Bayrağı taşıyan kimse.

bayram i. Ulusça kutlu sayılan gün veya günler. *Cumhuriyet bayramı. Şeker bayramı.* **Bayram ayı,** ramazandan sonra gelen kamer ayı. **Bayram etmek** veya **yapmak,** aşırı sevinmek. *Bu haberi duyunca bayram yaptılar.*

bayramak (i) [C.K.] **1.** Mutlu kılmak, ululamak. **2.** (nsz) [D.D.] Pırıldamak.

bayramlaşmak (nsz:le) Birbirine bayramı kutlamak.

bayramlık s. **1.** Bayrama özgü. *Bayramlık elbise.* **2.** i. Bayramlarda hediye edilen şey veya para.

bayrı s. [T.D.] Çok eski zamanda mevcut olmuş veya eskiden beri mevcut olan, çoktanki, aşnı, •kadim.

bayrılık s. Bayrı olma hali, çoktanlık.

baysal s. [T.D.] Rahat ve duru, •âsude.

baysallık i. Baysal olma hali, •asayiş.

baysungur b. i. Şahin cinsinden yırtıcı bir kuş.

baytar Ar. i. Hayvan hastalıkları hekimi, •veteriner.

baz Fr. i. *kim.* Bir asitle birleşince bir tuz meydana getiren madde, •esas.

bazal,-li s. *kim.* Bazı fazla olan tuz veya bazın vasıflarını taşıyan (madde), •esasi.

bazalt, -ti *je.* Az çok koyu siyah renkte, tok bir çeşit yanardağsal külte.

bazan, bazen Ar. zf. (-·) (×·) Arasıra, arada bir, kimi vakit.

bâzı Ar. s. (-·) (×·) **1.** Birtakım, kimi. **2.** Arasıra, arada bir, kimi vakit. **Bâzı bâzı,** arasıra.

baziçe Fa. i. (-·-) Oyuncak.

bazidiyospor Fr. i. Bazitli mantarların sporlarına verilen ad.

bazit Fr. i. Birtakım mantarların (bazitli mantarların), üremelerine yarıyan sporları çıkaran hücreler.

bazlama, bazlamaç i. **1.** Tatlısı bol, kalın gözleme. **2.** Sacda pişirilmiş mayasız pide.

bazubent Fa. b. i. (-·-) Pazıbent.

be i. **1.** Türk alfabesinin ikinci harfinin adı. **2.** ça. Teklifsiz konuşmada «ey, hey, yahu» anlamına kullanılır. *Be çocuk! Yapma be!*

Be Berilyum madeninin simgesi.

bebe i. Bebek[1].

bebek i. **1.** Meme veya kucak çocuğu. **2.** Çocukların oynayıp eğlendikleri küçük çocuk şeklinde oyuncak.

beberuhi i. (··×·) Karagöz oyunundaki kısacık adamın adından kinaye olarak bücür erkek.

becayiş Fa. i. (·-·) Yer değişme, almaş.

becek i. [T. D.] Köşe.

becerik i. Elinden iş gelme, becerme.

becerikli s. Elinden iş gelen, tuttuğu işi beceren.

beceriksiz s. Elinden iş gelmez, tuttuğu işi beceremez.

becermek (i) **1.** Bir işi, pek umulmadığı halde ne yapıp yapıp başa çıkarmak. *Çocuklar bu oyunu iyi becerdiler.* **2.** al. Bozmak, yok etmek. *Çocuk oyuncağını becerdi.* **İşler becermek,** karışık ve uygunsuz işler yapmak.

becertmek (i,e) Becermesini sağlamak.

bed Fa. s. Kötü, çirkin.

bedahet,-ti Ar. i. (·-·) **1.** Bellilik, apaçıklık, bayıklık. **2.** (Söz söylemekte) Birdenbirelik.

bedava s. (·-·) Karşılıksız, parasız, emeksiz.

bedbaht,-tı Fa. s. **1.** Beklediği, umduğu saadeti bulamıyan, mesudun karşıdı, bahtı kara. *Bedbaht kız, fena bir kocaya düştü.* **2.** Bir felâket dolayısiyle saadetini kaybeden, talihin sillesini yiyen; mutlunun karşıdı, zavallı. *Su baskınında evleri yıkılan bedbaht insanlar.*

bedbahtlık Fa. T. i. Bedbaht olanın hali, bedbaht eden hal, kara baht, zavallılık.

bedbin Fa. s. Kötümser.

beddua Fa. Ar. i. İlenme. **Bedduasını almak (Birinin-),** biri tarafından beddua edilmek.

bedel Ar. i. **1.** Karşılık. **2.** Askerlik ödevinin bir kısmını yapmamak için bazılarının devlete ödedikleri para.

bedelci, bedelli Ar. T. i. Bedel verdiği için az hizmet gören asker.

beden Ar. i. **1.** Gövde. **2.** Kale duvarı.

bedensel Ar. T. s. Bedene ait, •bedenî.

bedesten Fa. i. Bezesten.

bedevi Ar. i. (·-·) Göçebe, Arap göçebesi.

bedhah Fa. s. (·-) Kötücül.

bedi,-i Ar. i. (·-) **1.** Söz estetiği. **2.** s. Benzeri olmıyan, özgün.

bedia Ar. i. (·-·) Estetik değeri yüksek olan şey.

bedihe Ar. i. (·-·) Fazla düşünmeden birdenbire söylenen güzel söz.

bedihi Ar. s. (·--) Belli, bayık.

bediî Ar. s. (·--) Estetik.
bediiyat,-tı Ar. ç. i. Estetik bilimi.
bedir,-dri Ar. i. Dolunay.
bedirik i. [D.D.] Eğirilmek için hazırlanmış yün veya pamuk dürüsü.
begonya Fr. i. (·×·) Begonyagillerden, yaprakları etlice ve güzel renkli olan, pek çok çeşitleri bulunan bir süs bitkisi.
begonyagiller ç. b. i. İkiçeneklilerden örneği begonya olan bir bitki familyası.
beğence i. [C.K.] Bir kitabın başına, beğendiğini söyleyip öğmek için, başka biri tarafından yazılan yazı, •takriz.
beğendi i. Patlıcan ezilerek yapılan sade yağlı bir yemek.
beğendirmek (i,e) Beğenilmesini sağlamak.
beğenik s. Her kes tarafından beğenilmiş, •makbul.
beğenilmek (nsz) Beğenmek işine konu olmak.
beğenmek (i) **1.** İyi veya güzel bulmak. *O adamı beğenirim. Bu parçayı beğendiniz mi? Beğendin mi yaptığın işi?* **2.** Eşleri arasında en iyi veya en güzel bulmak. *Bu kitapların hangisini beğendiniz?*
beğenmemek (i) **1.** İyi veya güzel bulmamak. **2.** Şüpheli bulmak. *Ben bu işin sonunu beğenmiyorum.*
beğensiz s. [T.D.] Beğenilmiyen, hoşa gitmiyen, •nahoş.
behemehal,-li Fa. zf. (·×··) Her halde, ne olursa olsun.
beher Fa. s. Her bir.
behey ça. «Ey» edatının çıkışma yollusu. *Behey adam!*
behimi Ar. s. (·--) (Duygular hakkında) Hayvanca.
behre Fa. i. Pay.
behresiz Fa. T. s. Payı yok. *İnsaftan behresiz* (=insaftan payı yok).
beis,-e'si Ar. i. Engel, uğunsuzluk. «Beis yok, beis görmemek» gibi bir iki deyimde kullanılır.
bej Fr. s. Saz rengi.
beka Ar. i. (·-) Kalım.
bekar Fr. i. *mü.* Diyezli veya bemollü bir sesin eski haline getirilmesini gösteren nota işareti.
bekâr i. **1.** Evlenmemiş kimse. **2.** Evli olduğu halde çoluğundan çocuğundan ayrı, yalnız yaşıyan kimse. **3.** Tatillerde eve çıkmıyan yatılı öğrenci.
bekâret,-ti Ar. i. (·--) Kızlık, erdenlik.
bekârlık i. Bekâr olanın hali.
bekçi i. Bir şeyi veya yeri bekleyip korumak işiyle ödevli kimse. *Mahalle bekçisi.*
bekem s. [T.D.] Çok sağlam, •muhkem.
bekenti i. [D.D.] İki şey arasındaki ilgiyi kesmek için kurulan maddi engel, •hail.
bekinmek (nsz) Bir fikir veya istek üzerinde fazla durmak, •ısrar etmek.
bekit i. [C.K.] **1.** Bir malı veya parayı, hayırlı bir iş için ayırıp onun devamını sağlama. **2.** Bu maksatla ayrılan mal veya para, •vakıf.
bekitmek (i,e) [C.K.] Malını bekit olarak bir maksada bağlamak, •vakfetmek.
beklemek (nsz) **1.** Bir iş oluncıya kadar, vakit geçirmek. *Siz burada bekleyin, ben eve uğrıyayım. İki saattir bekliyorum, hâlâ kimse gelmedi.* **2.** (i) Arzu edilmiyen bir işi önliyebilmek için bir şeyin yanında bulunmak. *Eşyayı beklemek. Mevkufları beklemek.* **3.** (i,den) Ummak. *Sizden cesaret beklerim. Ondan fenalık bekler misiniz?*
beklenilmek (ösz) Her hangi biri beklemek. *Ayaküstü beklenilir mi?*
beklenmek (nsz:den) Beklemek işine konu olmak. *Yağmur bekleniyor. Bu senden beklenmezdi.*
bekletmek (i:i,e) Beklemek işini başkasına yaptırmak. *Beni bekletti. Eşyayı ona bekletttim.*
beklim i. [D.D.] Çıdam, •sabır.
bekri Ar. s. İçken.
bektaş s. [T.D.] Eşit, denk.
Bektaşi i. Eskiden, Hacı Bektaş Veli'ye nispet edilen tarikate girmiş olan kimseye denilirdi.
bektaşiüzümü,-nü b. i. Taşkırangillerden ve firenküzümü cinsinden bir çalı olup iri nohut büyüklüğünde ak veya kara renkte ve tadı mayhoş olan yemişi aynı adla anılır.
bel i. İm, •işaret.
bel i. **1.** İnsan bedeninin göğüsle karın arasında çepçevre daralmış olan kısmı. *Beli ince. Beli yok.* **2.** Bu kısmın, sırtın altına rastlıyan bölgesi. *Bel ağrısı.* **3.** Hayvanlarda omuz başı ile sağrı arası. **4.** Bir dağın iki tepesi arasında bazen geçit şeklini alan alçak yer. **5.** Geminin orta kısmı. **Bel bağlamak,** güvenmek. **Beli açılmak,** çişini tutamaz hale gelmek. **Beli çökmek,** kamburlaşmak. **Beli gelmek,** cinsel yanaşma sırasında salgı gelmek. **Belinden gelmek (Birinin-),** birinin dölü olmak. **Belini bükmek (Bir şey birisinin-), 1)** bir güçlük, iradesini sarsmak. *Ben bu işi ne suretle yapacağımı bilirim ama, belimi büken parasızlıktır.* **2)** hırpalayıp gücsüzlük içinde bırakmak. **Belini doğrultmak,** eski iyi durumunu yeniden bulmak. **Belini kırmak,** bir şey yapamaz hale getirmek. **Bel ver-**

mek, **1)** duvar gibi dik şeylerin ortası kamburlaşmak, **2)** kiriş gibi yatay ve ensiz şeylerin ortası aşağıya doğru sarkıp çukurlaşmak.

bel i. Toprağın üst tabakasını kabartmağa yarıyan ve ayakla basılarak yere saplanılan, ucu sivri kürek veya çatal şeklinde bir tarım aleti.

belâ Ar. i. (..) Sebebiyet verilmiyen veya bilmiyerek sebebiyet verilen bir hal, ki büyük zarar ve sıkıntı getirir ve savuşturulması güç veya zamana muhtaç olur. *Kumar cemiyet için büyük bir belâdır.* **Belâ çıkarmak,** kavgaya sebep olmak. **Belâlar mübareki,** bir belâyı alay yollu müjdelemek için kullanılan ünlem. **Belâsını bulmak,** hakettiği cezayı bulmak. **Belâya çatmak** veya **girmek,** beklenmedik bir belâ ile karşılaşmak. **Belâyı berzah,** içinden çıkılması pek güç olan belâ. **Belâyı satın almak,** göz göre göre belâyı üstüne çekmek.

belâgat,-ti Ar. i. (.-.) **1.** *ed.* Sözün veya yazının, anlatmak istediğini yüreğe işliyecek ve çok beğenilecek şekilde anlatacak yolda güzel ve sanatlı olması. *Bu şiirin belâgatine hayran oldum.* **2.** Bu vasıfta söz söyleme veya yazı yazma. *Tezini büyük bir belâgatle müdafaa etti.* **3.** Bir şeyde gizli olan derin mâna. *İstatistiklerin belâgati. Sükûtun belâgati.*

belâhet,-ti Ar. i. (.-.) Alıklık.

belâlı s (.-.) **1.** Belâ getirici. *Belâlı iş.* **2.** i. Yolsuz kadınların zorba dostu.

bel bel zf. Durgun ve mânasız bakmayı anlatmak için «bakmak» fiilinin başına getirilir. *Bel bel bakıyor.*

belde Ar. i. Şehir.

beldek i. [T.D.] Gizli bir şeyin anlaşılmasına yardım edebilecek bilgi, ipucu, •emare.

beledi Ar. s. (.-.) **1.** Şehirli. **2.** Şehre ait. **3.** Yerleşik. *Beledi hastalık.*

belediye Ar. i. Bir şehir veya kasabanın temizlik, aydınlatma, su, esnaf kontrolu gibi kamul hizmetlerine bakan ve üyeleri halk tarafından seçilen, hükmi şahsiyeti olan idare, uray.

belemek (i,e) [D.D.] Bulamak, bulaştırmak.

belen i. Bel[4].

belermek (nsz) (Göz) Akı yusyuvarlak görünecek şekilde açılmak. *Gözleri belerdi.*

beleş Ar. zf. ar. Karşılıksız olarak, parasız olarak.

beleşçi Ar. T. i. ar. Parasız geçinmeği seven kimse, lüpçü, bedavacı.

belet i. [D.D.] Bilikli, •ârif.

belge i. **1.** Bir olguyu veya bir iddianın doğruluğunu gösteren kanış verici şey, •delil, •vesika. **2.** Bir şahsın niteliğini veya kendisine verilen bir hakkı bildiren kâğıt, •vesika.

belgelemek (i) Bir olgunun doğru olduğunu belge ile belirtmek, •tevsik etmek.

belgelenmek (nsz) **1.** Belgelemek işine konu olmak. **2.** Bir iddianın doğruluğunu belirtmek için bir belgeden faydalanmak, •ıhticacetmek.

belgem i. [C.K.] Bir dâvanın mahkemece nasıl bir neticeye bağlandığını gösteren resmî belge, •ilâm.

belgi i. [T.D.] **1.** Bir şeyin benzerleri arasında tanınmasına veya var olduğunun anlaşılmasına yardım eden özellik, •alâmet. *Askerlikte her sınıfın renkle gösterilen belgisi var. Bir yerde duman çıkması orada ateş bulunduğuna belgidir.* **2.** Duyuş, düşünüş ve inanıştaki seçkin özellik, •şiar. *Küçükleri sevmek, büyükleri saymak ve kendine güvenmek Türklüğün belgisidir.*

belgin s. *fel.* Tam ve kesin olarak belirlenmiş olan, •sarih.

belginlik i. Belgin olma hali, •sarahat.

belgisiz s. Benzerleri arasında tanınmasına yardım edecek özelliği bulunmıyan. **Belgisiz sıfatlar,** *dlg.* varlıkları, tam belirterek değil de içlerinden gelişi güzel bir veya bir kaçını anlatan, bildiren sıfatlar. «Bazı, birkaç, hayli, başka, biraz...» gibi. **Belgisiz zamirler,** *dlg.* belli başlı varlık isimlerinin değil de benzerler arasından bir veya birkaçının yerini tutan zamirler. «Bazısı, birkaçı, haylisi, başkası, birazı...» gibi.

belgit i. [C.K.] **1.** Bir kimsenin başka birine karşı yapmağa veya ödemeğe borçlu olduğu şeyi göstermek üzere imza ettiği kâğıt, •senet. **2.** İspat vasıtası, •bürhan, •hüccet, •delil. *Onun bu fikirde olduğuna şu yazısından daha iyi belgit olamaz.*

belgitlemek (i) *man.* Usa vurma yoliyle bir şeyi tanıtlamak, onun hakikat olduğunu göstermek.

beli e. Evet.

beliğ Ar. s. (.-) Belâgati olan, •belâgatli.

belik i. Saç örgüsü.

belin i. Manevi bir varlık karşısında duyulan ürkme, •haşyet.

belinlemek (den) Ürküp geri çekilmek.

belirgi i. [C.K.] Belirmek suretiyle ortaya çıkan netice.

belirgin, belirik s. [C.K.] Belirmiş olan, besbelli, meydanda, •bâriz.

belirimsizlik i. *fel.* Belirlenmiş olmama hali.

belirlemek (i) **1.** Bir şeyi başkalarından ayırmak için sınırlarını çizip saptamak,

°tayin etmek. **2.** *man.* Bir kavramı, özünü meydana getiren unsurları söyliyerek tanımlamak. **3.** Bir ayrım unsuru eklemek yoliyle bir kavramı sınırlayıp genişliğini kısmak; genellemek karşıdı.

belirli s. Başka bir şeyle karıştırılmasına imkân kalmıyacak surette ve kesin olarak sınırlanmış veya kararlaştırılmış olan, °muayyen. *Belirli gün. Belirli vazife. Belirli fikir. Belirli ücret.*

belirmek (nsz) **1.** Ne şekil alacağı önceden kestirilemiyen bir fikir veya hal, kesin bir duruma gelmek, °tebellür etmek. *Bu mesele hakkında henüz belirmiş bir kanaatim yok.* **2.** İlkin belli veya meydanda olmıyan bir şey açığa çıkmak, °tezahür etmek. *Bu açıklamadan sonra, meselenin ne suretle halledilmesi gerektiği belirmiştir.* **3.** Daha iyi görünür ve anlaşılır bir durum almak, °tebarüz etmek, °sarahat kesbetmek. *Gözünüzün önünde belirmesini istediğim en önemli nokta budur.*

belirsiz s. **1.** Belirli olmıyan, °gayrimuayyen. *Belirsiz bir gün.* **2.** Niteliği hakkında aydın bir fikir edinilemiyen, °müphem. *Belirsiz bir söz.* **3.** Bilinmiyen, °meçhul. *Ne olduğu belirsiz...*

belirti i. [T.S.] **1.** Belgi. **2.** Hastalık belgisi, °araz.

belirtik s. *fel.* Belirtilmiş, °musarrah.

belirtili s. **1.** Belirtisi olan. **2.** Belirtilmiş olan, belirli kılınan. **Belirtili tamlama,** veya **belirtili isim takımı,** *dlg.* tamlıyanı, benzerleri arasından her hangi biri olmayıp bilinen biri olan isim takımı. «Bahçenin kapısı açık kaldı» cümlesindeki «bahçenin kapısı» tamlaması gibi.

belirtisiz s. Belgisiz. **Belirtisiz tamlama** veya **belirtisiz isim takımı,** *dlg.* tamlıyanı, belli bir şeyi değil de, o şeyin cinsi arasından her hangi birini anlatan isim takımı. «Bahçe kapısı ev kapısından büyük olur» cümlesindeki «bahçe kapısı» ve «ev kapısı» gibi.

belirtme i. Belirli kılma. **Belirtme sıfatları,** *dlg.* varlıkların yerlerini veya sayısını tam yahut yaklaştırma yoliyle belirli kılan sıfatlar; «bu, şu, üç, beşinci, birkaç...» gibi.

belirtmek (i) **1.** Belirli kılmak, °tayin etmek, °tebarüz ettirmek, °tasrih etmek. **2.** *mat.* Bilinen elemanlar yardımiyle yeni her hangi bir elemanı bildirmek. *Bir daire, merkez noktası ve yarım çapının uzunluğu ile belirtilmiş olur.*

belit i. *man.* ve *mat.* Bir bakıma göre, hakikat olduğu kendiliğinden apaçık görünmekle tanıtlanması gerekmiyen söz; başka bir bakıma göre de, gidimli bir konunun temeli yerinde olup kanıtlı tanımı yapılamıyan şeyleri anlatmak için söylenen tutarlı söz, °mütearife, °aksiyom. «Tüm, parçalarının her birinden büyüktür» veya «iki belli noktadan tek bir doğru çizgi geçebilir» sözleri birer belittir.

belitke i. *man.* Belitler sistemi ve bilgisi.

belitsel s. *man.* Belite değgin, belit niteliğinde olan, belite dayanan.

belkemiği,-ni b. i. **1.** hlk. Omurga kemiği. **2.** Bir şeyin en önemli ve hayati kısmı. *Bu vaka romanın belkemiğidir.*

belki zf. (×.) **1.** Olabilir ki. *Sizinle beraber belki ben de giderim.* **2.** Olsa olsa, tersine olarak. *O saldırmak için değil, belki kendini korumak için davrandı.* **Belki de,** beklenmiyen bir ihtimal olarak. *Belki de hiç gelmez.*

belkili s. **1.** *fel.* Yeter kanıt gösterilmeksizin kabul edildiği için tanıtlanmağa muhtaç sayılan. **2.** *man.* Zorunluluğa karşıt sadece olabilirlik gösteren bir önerme niteliğinde olan.

bellâdon Fr. i. *bt.* Güzelavrat otu.

bellek i. *ruh.* Öğrenilmiş veya baştan geçmiş bir şeyi zihinde anıklama ve özdeşleme yetisi ve görevi, °hâfıza. **Bellek karışıklığı,** *ruh.* ve *hk.* kelimelerin doğru anlamını hatırlıyamamak veya ilk olarak görülen bir şeyi önce görmüş olmak yanılsamasına kapılmak şeklinde beliren bir ruh hastalığı. **Bellek yitimi, 1)** kaza, sarsıntı veya humma yüzünden bellek yetisinin bozulup kaybolması şeklinde beliren ruh hastalığı, **2)** belleğin bir lâhza durup işlememesi.

belleksel s. *ruh.* **1.** Belleğe değgin. **2.** Belleğe ve bellemeğe yardım eden.

belleme i. **1.** Bellemek eylemi. **2.** Eyer altına gelmek üzere at ve benzerlerinin sırtına vurulan keçe veya kalın kumaş parçası.

bellemek (i) **1.** Öğrenip akılda tutmak, ezberlemek. **2.** Sanmak. *Ben onu geldi bellemiştim.* **3.** «Bel» denilen aletle işlemek.

bellenmek (nsz) Bellemek işine konu olmak.

belleteç i. *ruh.* **1.** Belleğin etkililiğini artırmak sanatı. **2.** Belleğe yardım eden işaret veya şekil.

belleten i. Bilim kurumlarının çalışmalariyle ilgili yazı ve haberleri içinde toplıyan dergi, bilim dergisi.

belletmek (i,e) Bellemesini sağlamak.

belli s. **1.** Bilinmedik bir tarafı olmıyan, °malûm. **2.** Gizli olmıyan, meydanda olan, °bedihi, °zâhir, °aşikâr. **3.** Belirli, °muayyen **Belli belirsiz,** pek az belli.

bellilik i. Belli olma hali, °bedahet, °muayyeniyet.

bellisiz s. Belirsiz

bellisizlik i. Belirsiz olma hali. °gayrımuayyeniyet, °müphemiyet, °meçhuliyet.

belsoğukluğu,-nu b. i. Üreme organlarının akıntılı ve bulaşıcı bir hastalığı.

belûm Ar. i. (‥) Yutak.

bembeyaz T. Ar. s. (×‥) Temiz beyaz veya her tarafı beyaz.

bemol,-lü Fr. i. *mü.* **1.** Bir sesin yarım ton kalınlaştırılacağını gösteren nota işareti. **2.** s. Böylece kalınlaştırılmış (ses). *Si bemol.*

ben i. **1.** Bâzı kere doğuştan tende bulunan ve zarif sayılan ufak, koyu renk leke veya kabartı. **2.** Tuzağa konan yem.

ben zm. **1.** Tekil birinci şahsı gösteren zamir. **2.** *ruh.* Bir bakıma göre zihin hallerindeki düzen, başka bir bakıma göre, bireyi öbür varlıklardan ayıran bilinç olarak alınan kendilik. **3.** *fel.* Yaşanan olguların bilinçli ve süreli öznesi. **Benim diyen,** değme. *Benim diyen adam bu işi yapamaz.*

bencil s. **1.** Benciliğe düşkün, °hodbin, °hodkâm. **2.** *ah.* Bencilik öğretisine inanan.

bencilik i. **1.** Yalnız kendini ve kendi çıkarını düşünme hali. **2.** *ah.* Kendi çıkarını düşünmeği, bütün eylemlerin haklı ve doğru amacı olarak kabul eden öğreti. **3.** *ruh.* Kendi çıkarını düşünmenin, bütün bilinçli eylemlerin asıl güdüsü olduğunu ileri süren görüş. **4.** *fel.* Bütün bilgi unsurlarını ve bunların bağıntılarını ben'de bulan görüş.

bende Fa. s. Kul, köle. **Bendeniz,** (eski nezaket dilinde) tekil birinci şahıs zamiri.

bendegân Fa. ç. i. (‥‥) Kullar, köleler.

bendeğil b. i. *fel.* Ben'e, özneye karşıt olarak, dış dünya veya bilgi nesnesi.

benek i. Ben gibi ufak leke, °nokta.

benekli s. Ufak ufak lekeleri bulunan.

bengi s. Sonu olmayıp hep kalacak olan, °ebedî, °cavit, °cavidani.

bengilemek (i) Bengi kılmak, sonsuzlaştırmak.

bengilik i. **1.** Bitimsiz süre; zamanla ilgisi olmıyan başlangıçsız ve sonsuz varlık. **2.** Ölmezlik. **3.** Sonsuz ve ölçülmez zaman.

bengisu b. i. İçene sonsuz hayat verdiği efsanelerde söylenen su, °abıhayat,

beniâdem Fa. Ar. i. (‥‥) Âdem oğulları, insanlar.

beniçincilik b. i. *fel.* Her şeyi ben'de merkezliyen, dünyada bireyin benliğini merkez sayan felsefe görüşü.

benim zm. «Ben» zamirinin tamlıyan hali, ki bir şeyin iyeliğinin, tekil birinci şahsa ait olduğunu anlatır. *Benim kitabım.*

benimsemek (i) **1.** Bir şeyi kendine mal etmek istemek, °tesahubetmek. **2.** Bir şeye ısınıp kendi malı göziyle bakmak.

beniz,-nzi i. Yüzün rengi. *Saz benizli.* **Benzi atmak,** birdenbire benzi solmak.

benli s. Teninde ben bulunan.

benli zf. «Senli» kelimesiyle birlikte «senli benli» şeklinde kullanılır ve «birbirine sen diye hitabedecek derecede teklifsizce» anlamına gelir. *Biz onunla senli benli konuşuruz.*

benlik i. **1.** Bir kimsenin öz varlığı, öz hali. *Bu hareket onun benliği iktizasıdır.* **2.** Değerli öz varlık. *Benlik sahibi kimse.* **Benliğinden çıkmak,** artık kendine benzemez olmak. **Benlik dâvası,** her şeyi kendi düşüncesine uydurmak ve her şeyde kendini ileri sürmek isteği. **Benlik ikileşmesi,** *ruh.* ve *hk.* aynı kişinin, arka arkaya, birbirinden çok farklı iki kişi karakteri göstermesi şeklinde beliren an çözülümü hali. **Benlik yitimi,** kişilik duygusunun ve benlik bilincinin kaybolması şeklinde beliren ruh hastalığı.

benlikçi s. Benlik dâvası güden.

benlikçilik i. Benlik dâvası güdenin hali.

bennek s. [T.D.] Kendini fazla beğenen, °hodpesent.

benolmıyan b. i. Bendeğil.

bent Fa. i. **1.** Suyu biriktirmek için önüne yapılan sed, bağla, germeç. **2.** Eski kanun kitaplarında madde. **3.** Eskiden gazete makalesi. **4.** *ed.* Bir manzumenin şekil bakımından ayrı parçaları. **5.** Terkibibent ve terciibentlerde terkiphane ve tercihanelerden sonra gelen beyit.

benzek s. [C.K.] Benzetlemek suretiyle yapılmış, °taklit.

benzemek (e) **1.** Bir şey başkası sanılacak veya başkasını andıracak kadar onunla ortak vasıfları bulunmak. *Bu adam kardeşime benziyor.* **2.** Şöyle veya böyle olduğu sanısını uyandırmak. *Bu çocuk akıllı bir şeye benziyor.*

benzer 1. s. Şu veya bu vasfı başkasınınki ile eş olan. *Bu kumaşın benzerini bulamadım.* **2.** *mat.* Bak. benzeşim.

benzerlik i. Benzer olma hali.

benzeş s. Bir tutulabilen, benzetilebilen.

benzeşim i. **1.** Sıkı benzerlik. **2.** *mat.* İki şeklin, kenarlarının uzunlukları arasındaki oran sabit bir K sayısına eşit olmakla beraber karşılıklı açıları da ikişer ikişer eşit bulunmak hali. K sayısına «benzeşim oranı» ve böyle iki şekle «benzer şekiller» denir.

benzeşlik i. Benzeş olanın hali, bir şeyin benzer karşılığı olma hali.

benzeşme i *dl.* Yanyana gelen iki sesin birbirine benzer hale gelmesine yol açan sesbilimsel değişiklik. «Yatsı»nın «yassı» diye söylenmesi ve «sünbül»ün «sümbül» olması gibi.

benzetilmek (e) Benzetmek işine konu olmak.

benzetlemek (i) Bir şeyin veya bir hareketin benzerini yapmak, °taklidetmek.

benzetmek (i,e) **1.** Benzer hale koymak. *İki şeyi birbirine benzetmek.* **2.** Bir şeyde başka şeye benzer taraflar bulmak. *Birini iyi bir adama benzetmek.* **3.** (i) mec. Berbadetmek. *Çocuk, oyuncağını benzetti.*

benzin i, Petrol, maden kömürü veya linyitin damıtılmasiyle elde edilen bir karbonlu hidrojen. Renksiz, kokusu ıtırlı ve pek uçucu bir sıvı olan benzinin, yağları ve kauçuğu eritmek, pek çabuk yanmak, buharı havada patlayıcı bir karışım meydana getirmek gibi özellikleri vardır; akar yakıt olarak motörleri işletmekte, tohumlardan yağ çıkarmakta, kumaş temizlemekte kullanılır; özgül ağırlığı aşağı yukarı 0,65 tir.

beraber Fa. zf. (.--) Birlikte, bir arada. **Berabere kalmak,** oyunda karşı karşıya aynı sayıda veya denk kalmak.

beraberlik Fa. T. i. (.-..) **1.** Beraber olma hali. **2.** Berabere kalma hali. **Beraberlik müziği,** orkestra, koro veya oda müziğinde olduğu gibi birçok sesin meydana getirdiği müzik.

beraet,-ti Ar. i. (.-.) Aklanma. **Beraet etmek,** aklanmak.

berat,-tı Ar. i. Bir kimseye madalya veya her hangi bir imtiyaz verildiğini bildiren belge. *İstiklâl madalyası beratı. İhtira beratı.* **Berat gecesi,** kamer aylarından şabanın on beşinci gecesine raslıyan kandil gecesi.

berbat Fa. s. Kötü, pis, kötünün kötüsü. **Berbat olmak,** kötüleşmek, pislenmek.

berber i. Saç, sakal kesmeği, tıraş etmeği iş edinen kimse.

Berberî i. (.--) Berberistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

berdevam Fa. Ar. s. (..-) Sürek üzere.

bere i. Bir şeyin yüzündeki ezik, çürük, sıyrık gibi hafif haraplık.

bere Fr. i. En çok kışın kullanılan yumuşak ve sipersiz baş giysisi.

bereket,-ti Ar. i. Bolluk, artağanlık. **Bereket versin, bereket ki, bereket versin ki,** iyi ki, Allaha şükür ki.

bereketli Ar. T. s. Bol, artağan. **Bereketli ola,** yemek yemekte olanlara veya ürünlerini devşirenlere karşı söylenen iyi dilek sözü.

berelemek (i) Bereli bir hale sokmak.

berelenmek (nsz) Bereli hale gelmek.

bereli s. Beresi olan.

bergamot,-tu i. Güzel kokulu bir esans çıkarılan, turunçgillerden bir çeşit.

berhava Fa. Ar. i. (.--) Bu kelime «olmak» ve «etmek» yardımcı fiilleriyle kullanılır. **Berhava etmek,** havaya uçurmak. **Berhava olmak, 1)** patlama neticesinde havaya uçmak, **2)** boşa gitmek.

berhudar Fa. i. (..-) Bu kelime «mutlu» anlamına olup ancak «olmak» yardımcı fiiliyle kullanılır. **Berhudar ol,** iyi günler göresin.

beri i. **1.** Bir şeyin esas tutulan yüzünün önündeki iki uzaklıktan daha yakın olanı. *Biraz beriye geliniz.* **2.** s. Bu uzaklıkta bulunan. *Beri taraf. Suyun beri yakası. Beri geliniz.* **3.** «-den» halindeki kelimelerden sonra getirilerek bir işin başlangıcını gösterir. *Dünden beri. İstanbuldan beri.*

berî Ar. s. (.-) Arı, aklanmış.

beriki s. Beride olan. *O kalemi istemedim, berikini ver.*

berilyum i. (.×.) Zümrüt gibi bâzı taşların bileşiminde bulunan, simgesi Be ve yoğunluğu 1,73 olan basit bir maden.

berk,-ki s. **1.** Sert, katı, °haşin. **2.** Sağlam, °rasin.

berkem s. [C.K.] Düşmana karşı dayanabilecek şekilde sağlamlaştırılmış ve silâhlandırılmış (bina, kale, yer), °müstahkem.

berkinmek (nsz) [C.K.] Kuvvet kazanmak, sağlamlaşmak.

berkitmek (i) Sağlamlaştırmak, kuvvetlendirmek.

berklik i. **1.** Sağlamlık, °resanet. **2.** Sertlik, katılık, °huşunet.

berrak,-kış-ğı Ar. s. (.-) Duru.

berrî Ar. s. (.-) Karasal.

bertaraf Fa. Ar. zf. Bır yana. **Bertaraf etmek,** ortadan kaldırmak.

berzah Ar. i. Kıstak.

besbelli s. (×..) **1.** Pek belli. **2.** zf. Görünüşe göre. *Besbelli artık gelmiyecek.*

besbeter T. Fa. s. (×..) Daha beter.

besi i. Her hangi bir maksada yarıyacak besinlerle yaşama. **Besiye çekmek,** semirtmek için gereken tedbirleri almak.

besidoku b. i. *bt.* Tohumun içinde embriyonu çevreliyen kısım.

besili, besli s. Semiz, semirtilmiş.

besin i. *by.* Canlı bir varlığın gelişmesi, yaşaması ve çalışması için özümlemeğe, kendi içinde biriktirip yakmağa muhtaç bulunduğu her türlü madde, °gıda.

besiörü b. i. *bt.* Tohum çimlenirken yeni çıkan bitkiyi beslemeğe yarıyan ve embrivonun etrafında yayılmış bulunan besleyici maddelerin topu.

besisuyu,-nu b. i. *bt.* Bitkilerin damarlarında dolaşan besleyici su, °usare.

beslem i. [C.K.] Yiyeceğini içeceğini temin etme, °iaşe.

besleme i. **1.** Beslemek eylemi. **2.** Boğaz tokluğuna çalıştırılan küçük hizmetçi kız.

beslemek (i) **1.** Yiyip içeceğini vermek. *Evde altı can besliyorum.* **2.** Semirtmek. **3.** Bir şeyi başka bir şeyin üzerine sağlamca oturtabilmek için dayanağına öte beri koyup pekiştirmek. **4.** Yetiştirmek. *Tavuk beslemek. At beslemek.* **5.** Bir duyguyu gönlünde yaşatmak. *Ümit beslemek. Kin beslemek.*

beslenen s. *fi.* Sönümsüz.

beslenmek (nsz) **1.** Kendini beslemek. **2.** Beslemek işine konu olmak.

besletmek (i,e) Beslemek işini başkasına yaptırmak.

besmele Ar. i. «Acıyan ve esirgiyen Tanrının adiyle» anlamına gelen ve bir işe başlarken söylenilen Arapça «Bismillâhir - Rahmanir-Rahim» sözünün adı. **Besmele çekmek,** bu sözü söylemek.

besmelesiz Ar. T. i. Öfke esnasında çocuklar hakkında «piç» anlamına kullanılan çirkin bir küfür.

beste Fa. i. Kurallarına uygun olarak meydana getirilen müzik parçası. **Beste bağlamak,** bestelemek.

besteci Fa. T. s. Beste meydana getiren (kimse).

bestekâr Fa. s. (..-) Besteci.

bestelemek Fa. T. (i) **1.** Bir beste meydana getirmek. *Piyano için bir parça bestelemek.* **2.** Bir metin için beste meydana getirmek. *Bir şiiri bestelemek.*

besteli s. Bestesi olan, bestelenmiş.

beş s. **1.** Dörtten bir artık. **2.** i. Dörtten sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 5, V. **Beşi bir arada, beşi bir yerde,** kadınların süs için takındıkları ve beş altın lira değerinde olan altın para. **Beş kardeş,** şamar.

beşaret,-ti Ar. i. (.-.) **1.** İyi haber, müjde. **2.** mec. Çok çirkin ve biçimsiz şey.

beşbıyık b. i. Muşmula.

beşer Ar. i. İnsan oğlu, insan.

beşer s. Beş sıfatının üleştirme şekli, her birine beş, her defasında beşi bir arada.

beşere Ar. i. **1.** *by.* Üstderi. **2.** *bt.* Kütikül.

beşeriyet,-ti Ar. i. İnsanlık.

beşgen i. *mat.* Ardışık ve kapalı olarak uc uca eklenmiş beş kenarın meydana getirebileceği türlü şekillerden her biri.

beşik i. **1.** Süt çocuklarını yatırmağa ve sallıyarak uyutmağa yarıyan tahta veya demirden yapılmış sallanır bir çeşit küçük karyola. **2.** Bir şeyin ilk önce doğup yetiştiği yer. *Medeniyetin beşiği Orta Asya.* **Beşik kertme nişanlı** veya **beşik kertiği,** daha beşikte iken anası babası tarafından nişanlanmış.

beşinci s. Beş sıfatının sırasal şekli, sırada dördüncüden sonra gelen.

beşiz s. Beşi bir arada doğan (kardeşler).

beşizli s. Beş tanesi bir arada olan. *Beşizli şamdan.*

beşli i. **1.** *ed.* Her kıtası beş mısralı halk şiiri. **2.** Beş işaretli iskambil kâğıdı.

beşlik i. Beş para, kuruş veya lira değerinde olan akça.

beşme i. **1.** Her çubuğu ayrı ayrı beş renkte olan bir çeşit yollu kumaş. **2.** Çıkrıkçı tezgâhının kütüğü.

beşparmakotu,-nu b. i. Gülgillerden, yol kenarında ve çayırlarda yetişen bir bitki.

beşuş Ar. s. (.-) Güler yüzlü, güleç.

beşyüzlük b. i. Beş yüz liralık kâğıt para.

bet,-ti i. Yüz, çehre. Bu kelime **1)** «bet beniz» şeklinde ve «beniz»in ikizlemesi olarak kullanılır. *Çocuğun beti benzi attı. Adamda bet beniz kalmadı.* **2)** aynı görevle «bereket» kelimesinin önüne gelir. *Bet bereket kalmadı.*

beter Fa. s. Daha kötü.

beti i. *fel.* Sınırlanmakla belirlenmiş madde veya uzay, °şekil.

betik i. [C.K.] Yazılı şey, yazılmış kâğıt, °mektup, °tahrirat.

betilemek (i) **1.** Bir beti meydana getirmek. **2.** Betiler araciyle anlatmak.

betim i. **1.** *fel.* Betimlemek eylemi, betimleme. **2.** Bir şeyi, bir kişiyi bir olay veya duyguyu betimliyen söz veya yazı, °tasvir.

betimlemek (i) *fel.* Sözle veya yazıyla bir şeyin tasarımını yapmak, °tasvir etmek.

betke i. [C.K.] Gazete veya dergi ile yayınlamak üzere yazılan ve her hangi bir konuyu inceliyen yazı, °makale.

beton Fr. i. Her türlü yapıcılıkta kullanılan ve kum, çakıl gibi maddelerle su ve çimentodan ibaret bulunan karışım.

betonarme Fr. i. İskeleti demir çubukla yapılan beton.

bevil,-vli Ar. i. Sidik.

bevlî, bevliye Ar. s. Sidikle ilgili. *Bevliye hastalıkları.*

bevvap Ar. i. **1.** Kapıcı. **2.** Eskiden mahalle okullarında hademe.

bey i. **1.** Zengin, ileri gelen. **2.** Oymak veya küçük devlet başkanı. **3.** İskambil kâğıtlarında birli. **4.** Eskiden «bay» anlamına ve isimlerden sonra getirilmek sure-

tiyle kullanılırdı. *Bir bey sizi aradı. Ahmet Bey. Hasan Bey.*

beyaban Fa. i. (·––) Çöl.

beyan Ar. i. (·–) **1.** Söyleme, bildirme, eytiş. **2.** *ed.* Belâgatin, anlatış yollarını gösteren kısmı. **3.** s. Belli. **Beyan etmek,** bildirmek, söylemek.

beyanat,-tı Ar. ç. i. (·––) Demeç.

beyanname Ar. Fa. i. (·––·) Bildirge.

beyati i. (·––) Alaturka müzikte bir makam.

beyaz Ar. s. Süt renginde, ak. (Yalnız maddesel şeyler hakkında kullanılır). *Beyaz kâğıt. Beyaz kedi.* **Beyaz etmek, beyaza çekmek,** yazıyı temize çekmek.

beyazlanmak Ar. T. (nsz) Beyaz hale gelmek.

beyazlatmak Ar. T. (i) Beyaz hale getirmek.

beyazlık Ar. T. i. **1.** Beyaz olanın hali. **2.** Ağartı.

beyefendi i. Eskiden, fazla saygı göstermiş olmak için erkek isimlerinin sonuna getirilir veya bu isimler yerine kullanılırdı.

beyerki b. i. *top.* **1.** Aristokratlar tarafından yönetilen hükümet veya devlet şekli. **2.** Aristokratları hüküm sürmeğe en elverişli sınıf sayan görüş, •aristokratlık.

beygir i. Yük taşıyan, araba çeken at.

beygirgücü,-nü b. i. *fi.* Saniyede 75 kilogrammetrelik iş yapan bir mötörün gücü. *Bir begirgücü 0.736 kilovata eşittir.*

beyhude Fa. zf. (–·–) Boşuna, neticesiz. **Beyhude yere,** boş yere.

beyi,-y'i Ar. i. Satma.

beyin,-yni i. **1.** Kafa tasının en büyük kısmını dolduran, kalınca ve dayanıklı bir zar (beyinzarı) ile örtülmüş olan beyazımtırak ve yumuşakça bir kitle halindeki sinirsel organ, ki duyum ve bilinç merkezidir. **2.** mec. Akıl, anlayış. **Beyni atmak,** birdenbire ve şiddetle öfkelenmek. **Beyni bulanmak, 1)** sersem hale gelmek, **2)** fena bir şey sezimsemek. **Beyni sulanmak,** bunamak.

beyincik i. Kafa içinin art kısmında ve beynin altında bulunan sinirsel organ, ki hareket dengesi merkezidir.

beyinsel s. Beyne ve beyin etkinliğine değgin, beyince yapılan.

beyinsiz s. Akılsız, düşüncesiz.

beyit,-yti Ar. i. **1.** Ev. **2.** *ed.* İki mısradan meydana gelen nazım parçası.

beyiye Ar. i. Satımlık.

beylik s. **1.** Devlete ait, devlet malı olan, •mirî. *Beylik bina.* **2.** Her kesin kullandığı basma kalıp. *Beylik lâkırdı.* **3.** i. Merkeze tam bağlı olmıyarak bir bey idaresine verilmis olan ülke. *Tunus Beyliği.* **4.** (Eskiden) Hükümet. *Beylikten alacaklı olmak.* **5.** Bir nevi küçük ve incerek asker battaniyesi.

beylikçi i. Eskiden, padişah divanı kaleminin başı.

beyn Ar. i. Ara. *Arkadaşlar beyninde.*

beynelmilel Ar. s. (×·––) Uluslararası, arsıulusal.

beyyine Ar. i. Kanıt, tanıt.

beyzade T. Fa. i. (·–·) Bey oğlu.

beyzi Ar. s. (·–) Yumurtamsı, söbe, •oval.

bez i. **1.** Çoğu el tezgâhlarında ince pamuk ipliğinden yapılan dokuma. *Şile bezi. Trabzon bezi.* **2.** Pamuktan, düz dokuma. *Amerikan bezi. Kaput bezi.* **3.** Şu veya bu iş için kullanılan dokuma. *Sofra bezi.* (Yemek sinisinin altına serilir). *El bezi.* (El silinir). *Çocuk bezi.* (Kundaktaki çocukların altına konur). *Toz bezi.* (Toz alınır). *Yelken bezi.* (Sık dokunmuş ve kalın olup yelken, çadır gibi şeyler yapılır). **4.** Gelişi güzel kumaş parçası, çaput. *Şurasını ıslak bezle silmeli.*

bez i. *by.* İçinden geçen kandan veya özsudan bazı maddeler ayırarak salgı meydana getiren organ, •gudde. *Tükrük bezleri. Göz yaşı bezi. Pankreas bezi. Bitkilerde reçine bezi.*

bezdirmek (i,den) Bezginlik vermek.

bezek i. Süs, •ziynet.

bezekçi s. **1.** Duvar ve tavanları boyayıp birtakım resim veya şekillerle süsliyen (kimse), •nakkaş. **2.** Eskiden gelinleri süsliyen (kadın).

bezeksel s. Bezeğe ait olan, •tezyinî.

bezel s. Salgı veren bezle ilgili, •guddevi.

bezelye i. Baklagillerden, yurdumuzun her yanında ekimi yapılan, aynı adla anılan toparlak tohumları hem yaş iken mevsiminde, hem kurutularak kışın yenen tırmanıcı bir bitki.

bezemek (i) Fazla göze çarpar bir surette süslemek.

bezen i. Fazla göze çarpan külfetlice süs.

bezenmek (nsz) **1.** Bezemek işine konu olmak. **2.** Kendini bezemek.

bezesten i. İçinde kıymetli eşya satılan kapalı çarşı.

bezgin s. Yaşama veya iş görme zevk ve arzusunu kaybetmiş, •meftur.

bezginlik i. Bezgin olma hali, •fütur.

bezik Fr. i. Bir çeşit iskambil kâğıdı oyunu.

bezir i. Keten tohumundan çıkarılan ve yağlı boya yapmak için içine renkli maddeler katılan çabuk kurur bir yağ, ki «bezir yağı» da denir.

bezirgân i. **1.** (Eski anlam) Tüccar. **2.** Fazla kâr endişesiyle hareket eden kimse.
bezletmek,-der Ar. T. (i,e) Saçmak, bol bol vermek.
bezmek (den) Bezgin hale gelmek, bezginlik getirmek, bıkıp usanmak. *Ne kadar çetin olursa olsun, hayattan bezmemeli.*
beztüyler ç. b. i. *bt.* Bitkilerde bez işini görerek salgı veren tüyler.
bezzaz Ar. i. Bezci, bez satan.
bıcıl i. Aşık kemiğinin altında bulunan küçük bir kemik ve bu kimikle oynanan bir nevi oyun.
bıcılgan s. **1.** Azmış, yayılmış (yara). **2.** i. Hayvanların tırnak kökünde olan bir yara.
bıçak i. Her türlü kesme aleti. *Ekmek bıçağı. Kasap bıçağı. Tıraş bıçağı. Kâğıt bıçağı.* **Bıçak bıçağa gelmek,** bıçakla birbirine saldıracak kadar şiddetli kavga etmek. **Bıçak kemiğe dayanmak,** bir durum artık katlanılamıyacak hale gelmek.
bıçakçı s. Bıçak ve daha başka kesecek aletler yapan veya satan (kimse).
bıçaklamak (i) Bıçakla yaralamak.
bıçkı i. **1.** Tahta veya ağaç biçmekte kullanılan, karşılıklı iki saplı büyük testere **2.** Kasnaklı ensiz testere.
bıçkıcı s. Uzun kütüklerden bıçkı ile tahta kesen (işçi).
bıçkın i. ar. Külhanbey, tecrübeli çapkın.
bıdık s. Kısa ve tıknaz. *Bıdık parmak.*
bıkılmak (ösz,den) Bıkmak işine konu olmak.
bıkkın s. Çok bıkmış.
bıkkınlık i. Çok bıkmış olma hali.
bıkmak (den) **1.** Tekrarlanması veya devamı yüzünden bir şeyden doygunluk veya yorgunluk duyarak onu istemez hale gelmek. **2.** Dayanamaz hale gelmek. *Onların geçimsizliğinden bıktım artık! Her gün baklava yense, ondan da bıkılır. Çalışmaktan bıkmamalı.*
bıktırmak (i,den) Bıkmasına sebep olmak, bıkkınlık vermek.
bıldır zf. Geçen yıl, bir yıl önce.
bıldırcın i. Tavukgillerden, keklikten küçük, boz renkli, benekli, memleketimizde en çok sonbaharda avı yapılan, eti çok beğenilen bir göçebe kuş.
bıllık bıllık s. Eti budu yerinde, tombul, semiz.
bıloknot,-tu Fr. i. (·×·) Defter şekline konmuş not kâğıtları.
bıngıl bıngıl s. Dolgun ve pelte gibi titrek.
bıngıldak i. Yeni doğmuş çocuklarda, başın tepesindeki kemiklerin yumuşak yeri.
bıngıldamak (nsz) (Yumuşak bir kabın içindeki sıvı) Oynamak.
bırakı i. [C.K.] Bir şeyi işletme, bir şeyden faydalanma için devlet tarafından bir kişiye veya bir şirkete özgü olarak verilen hak, gedik, °imtiyaz. *Osmanlı idaresinde demiryolları işletmek bırakısı hep yabancı şirketlere verilmişti.* **Bırakılı bölge,** bir devlet toprağının başka bir devlete yönetsel haklar verilmiş bölgesi, °imtiyazlı mıntaka.
bırakılmak (e) Bırakmak işine konu olmak.
bırakışmak (i) [C.K.] Savaş, dövüş, uğraş gibi şeyleri anlaşarak karşılıklı bırakmak, °mütareke yapmak.
bırakıt i. [C.K.] Ölen bir kimsenin kalan malı, °tereke.
bırakmak (i,e) **1.** Elde tutulagelen bir şeyi elden çıkarmak. *Kâğıdı masanın üstüne bırakınız.* **2.** Bir işi başka bir zamana asmak veya başkasına göçürmek. *Gezmeyi haftaya bıraktık. Bu işi size bırakıyorum.* **3.** (i) Bir alışkanlıktan veya bir işten vazgeçmek. *Tütünü bırakmak. İşini bırakmak.* **4.** (i) (Bıyık veya sakal) Uzatmak. *Bıyık bırakmak. Sakal bırakmak.* **5.** (i) Hareket serbestliği vermek. *Bırakın beni, gideyim. Hayvanı başı boş bırakmışlar.* **6.** (i) Boşamak. *Eskiden karı bırakmak en kolay işlerdendi.* **7.** Hoş olmıyan bir durumda bulundurmak. *Birini aç bırakmak. Çıplak bırakmak.* **8.** (i) Ayrılmak. *Beni yarı yolda bırakma.* **9.** (i) Sınıfını geçirtmemek. *Öğretmen üç tembel çocuğu bıraktı.* **10.** (i,e) Korunulmak üzere vermek. *Eşyamı size bırakacağım. Çoluk çocuğu kardeşime bıraktım.* **11.** (i,e) Sahiplik hakkını başkasına vermek. *Bizim komşu bütün malını Kızılaya bırakmış.* **12.** (nsz) Yapışık olan bir şey yapışıklıktan kurtulmak. *Masanın kaplaması bırakmış.* **13.** (i : ...) Bulunduğu veya dokunduğu yerde meydana getirmek. *İz bırakmak. Leke bırakmak.*
bıraktırmak (i,e) Bırakmak işini başkasına yaptırmak.
bıranda i. (·×·) Harp gemilerinde erlerin yattığı asılı yatak.
bıravo İt. ü. (·×·) Aferin.
bırıçka Ru. i. Tek atlı, yaylı hafif araba.
bırik İn. i. **1.** İki direkli, seren yelkenli gemi. **2.** Oturulacak yeri uzunluğuna iki sıradan ibaret ve arabacı yeri yüksek olan yaylı at arabası.
bırom Yu. i. **1.** *Kim.* Kırmızı renkli, pis kokulu, zehirli ve sıvı bir cisimdir. Simgesi Br, yoğunluğu 2,97 olup deniz sularında az, bâzı göllerde çok miktarda bulunur. **2.** *bt.* Çayır otlarından, yulafa benzer bir tür.
bıromür Fr. i. Bıromun başka bir cisimle

birleşmesinden meydana gelen tuzlara denir. Bunlardan potasyum ve sodyum bıromürü gibi bâzıları hekimlikte sinir yatıştırıcı ilâç olarak kullanılır.

bıronş Fr. i. *an.* Akciğerlere gitmek üzere, soluk borusunun ayrıldığı iki koldan her biri.

bıronşçuk Fr. T. i. *an.* Bıronşların, akciğere girdikten sonra bölündükleri daha küçük dallardan her biri.

bıronşit,-ti Fr. i. *hk.* Başlıcası üşüme olmak üzere türlü sebeplerden bıronş ve bıronşçukların yangılanmasından ibaret olan hastalık, ki öksürük, hafif ateş, baş ağrısı ve daha sonra balgam çıkarma gibi belirtileri vardır.

bıronz Fr. i. Bakırla kalay karışımı, tunç.

bıyık i. Üst dudak üzerinde çıkan kıllar. **Bıyığını balta kesmez olmak,** kimseden çekinmesi kalmamak. **Bıyığını silmek,** bir işi halledilmiş sayarak meşgul olmaktan vazgeçmek. **Bıyığı terlemek,** bıyığı ilk olarak çıkmağa başlamak. **Bıyık altından gülmek,** eğlenerek ve belli etmemeğe çalışarak gülümsemek. **Bıyıkları ele almak,** delikanlılık çağına girmek.

bıyıklanmak (nsz) Bıyığı çıkmak, bıyıklı hale gelmek.

bıyıklı s. Bıyığı olan, bıyığını tıraş etmemiş bulunan.

bıyıksız s. Bıyığı olmıyan, bıyığını tıraş etmiş bulunan.

Bi *kim.* Bizmüt cisminin simgesi.

biaman Fa. s. (---) Aman vermez.

biat,-ti Ar. i. (--) Bir kimsenin egemenliğini tanıma, tapu kılma.

bibehre Fa. s. (---) Payı yok.

biber i. Patlıcangillerden, yurdumuzun her yanında ekimi yapılan, aynı adla anılıp taze iken yeşil ve çoğu acı olan meyvası en çok salata olarak yenen bitki. **Kara biber,** Bak. karabiber. **Kırmızı biber,** olgunlaşınca kızarıp yakıcı bir acılık kazanan biberin, yemeklere ekilmek üzere, toz haline getirilmiş kurusu.

biberiye i. Ballıbabagillerden, Akdeniz çevresinde pek bol yetişen, küçük, kalınca, ensiz ve kokulu olan yaprakları hekimlikte ve kokuculukta kullanılan bir bitki.

biberlik i. Biber konan kap.

bibi i. Babanın kız kardeşi, hala.

bibliyograf Yu. i. Kitaplar üzerinde geniş bilgisi olan kimse.

bibliyografi, bibliyografya Yu. i **1.** Kitaplar üzerinde geniş bilgi. **2.** Bir konu üzerindeki yayınların topu veya bunları anan dergi. **3.** Bir dergi veya gazetede yeni çıkan kitaplar üzerinde bilgi veren kısım.

bibliyomani Fr. i. Düşkünlük derecesine varan kitap sevgisi, kitap düşkünlüğü.

biblo Fr. i. (×-) Salonlarda rafların, masaların üstüne süs için konulan vazo, heykel gibi zarif şey.

bici Bak. cici bici.

biçare Fa. s. (---) Zavallı.

biçilmek (nsz) Biçmek işine konu olmak. **Biçilmiş kaftan,** tamamiyle uygun. *Bu iş onun için biçilmiş kaftandır.*

biçim i. **1.** Biçmek² eylemi. *Biçim zamanı.* **2.** Yakışık alan şekil. *Bu odaya bir biçim vermeli.* **3.** Benzer şekil. *Kule biçiminde ev. Bu ne biçim iş?* **4.** *fel.* Bir şeyin, beti özelliklerinden daha çeşitli ve içrek olan ve kimi vakit (soyut kavramlarda olduğu gibi) uzaya ve betiye bağlı bulunmıyan yapılış, kuruluş veya görünüş özelliği, *şekil. *Biçim, madde ve renkten ayrı bir niteliktir.* **5.** *fel.* Algıları, zihinde, bilgiye çeviren zaman, yer, nicelik gibi kavram kalıplarından her biri, *şekil, *suret. **Biçimine getirmek,** sırasını, fırsatını bulmak.

biçimli s. Biçimi güzel, yakışıklı.

biçimsiz s. Biçimi fena, çirkin, yakışıksız.

biçki i. Dikilecek kumaşı modele ve ölçüye göre kesme sanatı.

biçme i. **1.** Biçmek eylemi. **2.** *mat.* Alt ve üst tabanları birbirine paralel ve eşit iki çokgenden, yanal ayrıtları da eşit ve paralel doğrulardan ibaret çokdüzlemli cisim, *menşur. Biçmeler tabandaki çokgene göre isim alırlar. «Üçgen biçme, beşgen biçme» gibi.

biçmek (i) **1.** Düzgün bir şekilde kesip parçalara ayırmak. *Bir şeyi ikiye biçmek.* **2.** Ekini, otu orakla kesmek. **3.** Dikilecek kumaşı ölçüye ve modele uygun olarak makasla kesmek. **4.** mec. Düşmanın saflarını yaylım ateşiyle kırmak. **5.** (Değer, paha, fiat) Koymak. *Buna ne fiat biçtiniz?*

biçmesel s. Biçme biçiminde, biçme ile ilgili, *menşuri.

biçtirmek (i,e) Biçmek işini başkasına yaptırmak.

bid'at,-ti Ar. i. Türeç.

bidayet,-ti Ar. i. (---) Başlama, başlangıç.

bider i. [T.D.] Kendisinden bitki üreyen tane, tohum.

bidon Fr. i. İçine benzin, petrol ve başka sıvı maddeler konulan sac veya çinkodan silindir biçiminde büyük kap.

biftek İn. i. Usulüne göre bayatlatılmak suretiyle gevrek hale getirilen ve ızgara veya tavada pişirilen sığırın sırt eti.

bigâne Fa. s. (---) İlgisiz, yabancı.

bigünah Fa. s. (---) Günahsız.

bihuş Fa. s. (--) Kendinden geçmiş, kendini kaybetmiş, aklı başında olmıyan, baygın, uğunmuş.

bihuzur Fa. Ar. s. (-••) Tedirgin.
bikes Fa. s. (-•) Kimsesiz.
bikir,-kri Ar. i. **1.** Kızlık, erdenlik. **2** Kız, erden.
bilâhara Ar. zf. (×•••) Sonra, sonradan, daha sonra, sonraları.
bilâistisna Ar. zf. (•-•••) Ayrasız.
bilâkis Ar. zf. (×••) Tersine, tersine olarak.
bilânço İt. i. (•×•) **1.** Bir ticaret evinin veya bir kurumun be'li bir devre sonunda alacak ve borç durumunu göstermek üzere meydana getirilen cetvel. **2.** mec. Girişilen her hangi bir işte belli bir zaman sonunda elde edilen iyi ve kötü sonuçların karşılıklı durumu.
bilâr i. Katranla kıldan yapılıp kalafatta kullanılan bir nevi macun.
bilârdo İt. i. (•×•) Çuha kaplı ve yüksek kenarlı uzunca bir masa üzerine konmuş üç fildişi bilyeden birine, isteka denilen bir çeşit değnekle, vurularak bu bilyelerin birbirine dokunmasını sağlamayı güden bir oyun. *Bilârdo oynamak. Bilârdo masası. Bilârdo salonu.*
bilâvasıta Ar. s. (•-•••) Araçsız, doğrudan doğruya.
bilcümle Ar. zf. (×••) Bütün, hep, kamu.
bildik s. **1.** Bilinen. **2.** i. Yabancı olmıyan kimse. **Bildiğinden şaşmamak,** kanaatinden ayrılmamak. **Bildik çıkmak,** eskiden birbirlerini bildiklerini veya ailece tanıştıklarını anlamak.
bildirge i. [C.K.] **1.** Resmî bir orunun veya bir kurumun her hangi bir konu hakkındaki fikir, niyet veya kararını belirterek bildirmek için yaydığı yazı. **2.** Hükümete, her hangi bir durumun bildirilmesi için yazılıp verilen yazı veya cetvel, *beyanname.
bildiri i. [C.K.] Resmî bir orun veya bir kurum tarafından, her hangi bir işi halka bildirmek üzere yazılan şey, *tebliğ, *tebligat.
bildirilmek (e) Bilinir hale konulmak. *Mesele ona bildirildi.*
bildirişmek (nsz:le) Haberleşmek.
bildirme i. Bildirmek eylemi. **Bildirme kipi,** *dlg.* fiile «dilek, şart, gereklik, emir» gibi anlam nitelikleri katılmadan sadece olguyu anlatan kip. «Geldim, geliyorum, geleceğim...» gibi.
bildirmek (i,e) Bilinir hale koymak, haber vermek. *Bana sıhhatinizi telgrafla bildirin.*
bile zf. **1.** Birlikte (Bu anlam eskidir). *Sizinle bile gideceğim.* **2.** e. Cümlede fiilden, özneden veya tümleçten sonra gelerek fiilin: a) umulmazken olduğunu anlatır. *Ahmet geldi mi? Gitti bile.* b) umulmıyan birisi tarafından yapıldığını anlatır. *Uzaktakiler bile duydu.* c) umulmıyan bir tümleçle ilgisini anlatır. *Bana bile söyledi. Benden bile sakladı. Beni bile aldattı.*
bileği i. Bilemek için kullanılan alet. *Bileği taşı.*
bilek i. **1.** Elle kolun birleştiği yer. **2.** *an* Ön kol kemikleriyle tarak kemikleri arasında, iki sıra üzerine dizilmiş sekiz küçük kemikten meydana gelen, elin yukarı kısmı. **Ayak bileği, 1)** ayakla baldırın birleştiği yer, **2)** *an.* baldır kemikleriyle tarak kemikleri arasında bulunan ve yedi kemikten meydana gelen, ayağın arka kısmı. **Bileğine güvenmek,** gücüne veya hünerine güvenmek. **Bilek kuvveti,** beden kuvveti.
bilelik i. [T.D.] Bir kimsenin yanında bulunan kişiler, el altı, *maiyet.
bilemek (i) Kesici aletleri keskin bir hale getirmek.
bilenmek (nsz) Bilemek işine konu olmak.
bileşen s. *fi.* Geometrik toplamı alınan vektörlerin her biri.
bileşik s. **1.** Bileşerek meydana gelmiş, basit olmıyan, *mürekkep. **2.** *kim.* Ayrı elemanların birer veya daha çok moleküllerinin kaynaşmasiyle meydana gelen bircinsli (madde). *Su, bileşik bir maddedir.* **Bileşik faiz,** Bak. faiz. **Bileşik fiil,** *dlg.* bir kelimeye yardımcı fiillerden birini katmak yoliyle yapılan fiil. «Yardım etmek. Hasta olmak» gibi. **Bileşik kelime,** *dlg.* iki veya daha çok kelimenin yanyana gelmesiyle meydana çıkan ayrı anlamlı kelime. «Hanımeli» gibi.
bileşikgiller ç. b. i. Tek taçyapraklı bitkilerden zengin bir familya, ki çiçekleri, çiçeklik üzerinde bir veya birkaç sıra üzere bulunur. «Kasımpatları, papatya, enginar, devedikeni» gibi türlü bitkiler bu familyadandır.
bileşim i. *kim.* Bileşmek eylemi ve sonucu, *terekküp, *terkip. *Suyun bileşiminde hidrojenle oksijen var.*
bileşke i. *fi.* İki veya daha çok sayıdaki vektörün geometrik toplamı olan vektör, *muhassala.
bileşmek (nsz:le) *kim.* İki veya daha fazla şey bir araya gelerek bir bütün meydana getirmek, *terekkübetmek. *İki cisim bileşti. Bir cisim ötekiyle bileşti.*
bileştirmek (i:i,le) **1.** Bileşmesini sağlamak. *Cisimleri bileştirmek. Bir cismi ötekiyle bileştirmek.* **2.** *fi.* İki veya daha çok vektörün, paralelkenar kaidesine uygun olarak geometrik toplamını almak.
bilet,-ti Fr. i. Para ile alınıp vapur, tiyatro gibi kamul ve belirli hizmetlerden faydalanmak veya bir talih oyununa iştirak

etmek hakkını veren belge. *Tren bileti. Vapur bileti. Tiyatro bileti. Piyango bileti.*

biletçi Fr. T. i. Tramvaylarda, otobüslerde ve gişelerde bilet satan kimse.

biletmek (i,e) Bilemek işini başkasına yaptırmak.

bileyici s. Kesici aletleri bilemeği iş edinmiş olan (kimse).

bilezik i. **1.** Bileğe süs için takılan halka. **2.** Halka şeklinde olan şey. *Kuyu bileziği.* Bak. kuyu. *Boru bileziği.* Bak. boru.

bilfarz Ar. zf. Tutalım ki, sayalım ki.

bilge i. Çok ve sağlam bilen ve bildiğini hayat yollarında kendisi ve başkaları için en faydalı şekilde kullanabilen kimse.

bilgelik i. Bilge olma hali ve niteliği, •hikmet.

bilgi i. **1.** Bir iş veya konu hakkında bilinen şey, •malûmat. **2.** *fel.* Genel olarak ve ilksezi halinde zihince kavranmış temel fikirler. **3.** *fel.* İzlenim ile düşünmenin birlikte işlemesi yoliyle olgu ve hakikatları açık olarak algılamak, anlamak ve doğru diye tanımak edimi veya hali, •marifet. **Bilgi kuramı,** bilginin temelini ve yöntemini, başlıca sınırları ve güvenirliği bakımından inceliyen felsefe kolu veya kuramı.

bilgicilik i. *fel.* **1.** Bir tasım halinde ileri sürülen ve yanlışlığı ustalıkla gizlenip doğru olduğu kabul ettirilmek istenen kanıt, •safsata, •sofizm. **2.** Bu nitelikte kanıtlara dayanan yargılama.

bilgiç i. **1.** Bilmediği halde bilir görünmek istiyen, bilgin geçinen kimse. **2.** (Eskiden) Bilgili.

bilgili s. İlgili olduğu konular hakkında etraflıca bilgisi olan, •malûmatlı.

bilgilik i. [T. D.] Bir şeyi tanıtmak için üstüne konulan im, •nişan.

bilgin i. Bilimi olan kimse, •âlim.

bilgisiz s. Bilgisi olmıyan.

bilhassa Ar. zf. (×..) Hele, her şeyden önce, başta, özgülükle.

bili i. *fel.* Bilgi[1], •malûmat, •vukuf.

bilik i. [T.D.] Kuvvetli bir seziş ve görgüden doğan ruh uyanıklığı ve zevk olgunluğu, •irfan.

bilikli s. Biliği olan, •ârif.

bililtizam Ar. zf. Bile bile, bilerek ve istiyerek.

bilim i. Kâinatın bir kısmını kendine konu diye alıp deneysel yollarla ve gerçekliğe dayanarak kanunlara yükselmeğe uğraşan bilgi nevi, •ilim.

bilimsel s. Bilimle ilgili, bilime değgin, •ilmî.

bilimsiz s. **1.** Bilime, bilim usullerine uygun olmıyan, •gayriilmî. *Bilimsiz bir iddia. Bilimsiz bir metot.* **2.** Okuyup yazması olmıyan, •ümmi.

bilimsizlik i. Bilimsiz olanın hali, bilimsizce iş.

bilinç i. *ruh.* Bir bakıma göre, duyum, heyecan, düşünme veya başka bir ruh etkinliği ile nitelenen hal; başka bir bakıma göre de, ben'in kendi etkinliğinin ve duygulanımlarının farkına varış; en geniş anlamda zihin, •şuur. **2.** Bir toplulukta ruh etkinliğinin veya durumunun topu, •şuur.

bilinçdışı b. i. *ruh.* İnsan ruhunun, baskılanmış isteklerle bunlara bağlı fikirlerden meydana gelen ve bilince ulaşamıyan kısmı, ki bilinçte aksamalara yol açarak düş, fobya gibi halleri doğurur, •gayrişuur.

bilinçli s. **1.** *ruh.* Bilinci olan. **2.** Eleştirimli bir şekilde, etkinliğinin farkında olan, •şuurlu.

bilinçsiz s. **1.** *ruh.* Bilinçli etkinlik halinde olmıyan; veya bilinci olmıyan. **2.** Eleştirimli bir şekilde, etkinliğinin farkında olmıyan, •şuursuz.

bilindik i. *mat.* Değeri belli olan nicelik, •malûm. Bilinenler, cebirde, alfabenin ilk harfleriyle gösterilir: a, b, c, d, ...

bilinemez i. *fel.* Aslı anlaşılıp bilinemiyen şey.

bilinemezcilik i. *fel.* **1.** Bilginin bağıntılı olduğuna ve bundan dolayı pekin olmadığına inanan öğreti. **2.** Allahın var olduğunun, niteliğinin, ne olduğunun ve evrenin nerden türediğinin bilinmediğini ve bilinemiyeceğini ileri süren öğreti.

bilinen i. *mat.* Bilindik.

bilinmedik i. *mat.* Değeri belli olmıyan, bilinmiyen (nicelik), •meçhul. Cebirde bilinmedikler, başlıca şu harflerle gösterilir: x, y, z.

bilinmek (nsz) Bilmek işine konu olmak.

bilinmez s. **1.** Bilinmiyen, bilinmemiş olan, •gayrimalûm, •meçhul. **2.** Ne olduğu belli olmıyan.

bilinmezlik i. Bilinmez olma hali, •meçhuliyet.

bilinmiyen i. *mat.* Bilinmedik.

bilir s. «Anlar, sayar» anlamı ile takım sıfat teşkil etmek üzere ikinci unsur olarak kullanılır. *Değerbilir.*

bilirlenmek (i) Bilir görünmek.

biliş i. **1.** Bir konuyu derince anlamış ve tanımış olma, •vukuf. **2.** Bildik, tanıdık.

bilişmek (nsz:le) Karşılıklı birbirini tanımak, •muarefesi olmak.

bilit i. [C.K.] Her kesçe bilinip anlaşılmak üzere gazeteye basılan veya duvara asılan yazı, •ilân.

bilitmek (i,e) [C.K.] Her kesçe bilinmesi gereken bir şeyi türlü vasıtalarla yaymak, •ilân etmek.

billâhi Ar. d. (×..) «Allahı şahit tutarım» anlamına ant.

billûr Ar. i. **1.** Bazı cisimlerin doğal olarak bulundukları veya aldıkları geometrik şekilli hal. *Kar taneleri billûr halinde donmuş birer su damlasıdır.* **2.** Gayet berrak ve temiz cam. *Billûr surahi.*

billûrcisim b. i. *an.* Gözde, irisin arkasında bulunan ve mercek hizmeti gören mercimek biçim ve büyüklüğündeki saydam cisim.

billûrlaşmak (nsz) Billûr haline geçmek, •tebellür etmek.

billûrlaştırmak (i) Billûr haline sokmak, •teblir etmek.

billûrsal s. Billûrla ilgili bulunan.

billûrsu s. Billûru andıran.

bilmece i. Bir şeyin adını anmadan vasıflarını üstü kapalı söyliyerek o şeyin ne olduğunu bulmağı dinliyene veya okuyana bırakmaktan ibaret olan eğlence, küçük ve hafif muamma.

bilmedik s. Bilinmiyen, ne olduğu belli olmıyan.

bilmek,-ir (i) **1.** Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak. *Evinizi, adınızı, işinizi, gücünüzü biliyorum. O, iyi kimya bilir.* **2.** Bir şeyi yapmağa alışmış olmak elinden gelmek. *Ütü bilen bir hizmetçi.* **3.** Tanımak. *Benim kim olduğumu bildin mi ?* **4.** Sanmak. *Ben de onu dost biliyordum. Bunu benden biliyorlar.* **5.** Mesul tanımak (Şahıslar için). *Ben arkadaşını bilmem, seni bilirim.* **6.** (yar) Yeterlik fiili yapmağa yarar. «Görebilmek, yapabilmek» gibi. **Bildiğini okumak,** başkasına uymaksızın bildiği gibi hareket etmek. **Bildiğini yapmak,** verilen öğütleri dinler görünmekle beraber onları tutmamak. **Bilir bilmez,** yarım bilgi ile. **Bilmeden, 1)** farkında olmadan, **2)** sonucu ne olacağını kestiremeden. **Bilmemezlikten gelmek,** veya **bilmezlikten gelmek,** bilmiyor görünmek.

bilmez s. Her hangi bir konuda bilgisi olmıyan, •cahil.

bilmezlemek (i) Bir kimseyi bir şey bilmez göstermek, •teçhil etmek. *Birisini bilmezlemek.*

bilmezlenmek (i) Bilmiyor gibi görünmek, •tecahül etmek. *Meseleyi bilmezlenmek.*

bilmezlik i. Bilmez olma hali, •cehalet.

bilûmum Ar. zf. (×..) Bütün, hep, kamu.

bilvasıta Ar. s. ve zf. (×...) Araçlı, araçla, doğrudan doğruya olmıyarak, dolayısiyle.

bilyon i. Milyar.

bimâna Fa. Ar. s. (---) Anlamsız, saçma, yersiz.

bimuhaba Fa. zf. (.---) Çekinmeden.

bin s. **1.** On kere yüz, dokuz yüz doksan dokuzdan bir artık. 1000, M. **2.** i. Bu sayının adı. **Bin bir,** pek çok. **Bin bir ayak bir ayak üstüne,** pek fazla kalabalık. **Bin dereden su getirmek,** birini kandırmak için bir sürü sebepler ileri sürmek, diller dökmek. **Bini bir para,** pek çok olan veya çok yapılan şeyleri vasıflandırır. **Binin yarısı beş yüz,** pek düşünceli görünen birine şaka etmek için söylenir. *Ne düşünüyorsun, binin yarısı beş yüz !* **Bin işçi bir başçı,** her işe, baş olacak bir kimsenin gerekliğini anlatır. **Bin yaşa,** birinin her hangi bir hareketinden çok memnun kalındığı vakit söylenen ünlem.

bina Ar. i. **1.** Yapı. **2.** Yapı kurma. **3.** Dayama. *Fikirlerini ne üzerine bina ediyorsun ?* **4.** Eskiden okutulan Arapça bir gramer kitabı.

binaen Ar. zf. (.-.) ...den dolayı, ...den ötürü, için.

binaenaleyh Ar. zf. (.-...) Bundan dolayı, bundan ötürü, bunun üzerine.

binar i. [D.D.] Kalınca dilme.

binbaşı b. i. Rütbesi yüzbaşı ile yarbay arasında bulunan üstsubay, ki asıl ödevi tabur komutanlığıdır.

bindallı b. i. Mor kadife üzerine sırma ile kabartma dal, yaprak ve çiçek işlemeli örtü veya giysi.

bindebir b. zf. Pek seyrek olarak. *Kuyruklu yıldız bindebir görünür.*

bindi i. [Red.] Destek, •hâmil.

bindirmek (i,e) **1.** Binmesini sağlamak. **2.** (e) Çarpıp üstüne çıkmak. *Gemi rıhtıma bindirdi.*

binefsihi Ar. zf. (.×..) Kendi kendine, kendiliğinden.

binek i. **1.** Binmeğe ayrılmış şey ve daha çok at. *Bu at kimin bineğidir ?* **2.** Binme. *Binek atı. Binek arabası.* **Binek taşı,** üstüne çıkılarak ata binilecek yüksekçe taş.

biner s. Bin sıfatının üleştirme şekli, her birine bin, her defasında bini bir arada olarak.

bingişmek (nsz) Kas kirişleri birbiri üstüne binmek, (halk anlatışiyle) damar damar üstüne binmek.

bini i. [D.D.] **1.** Binme işi. *Bu hayvan biniye gelmez.* **2.** Kapı, dolap gibi şeylerin kanadları kapanınca kalan aralığı örtebilmek üzere bu kanadların kenarına çakılan taşkın çıta.

binici s. **1.** Binen. **2.** Ata iyi binen (kimse).

binicilik i. Ata binme ustalığı veya bilgisi.
binilmek (ösz,e) Binmek işi yapılmak. *Arabaya binildi.*
bininci s. Bin sıfatının sırasal şekli, sırada dokuz yüz doksan dokuzuncudan sonra gelen.
biniş i. **1.** Ata binme tarzı. **2.** Atlı alay. **3.** Eskiden atlı alayda giyilen elbise. **4.** Kolları ve bedeni gayet bol cüppe.
binit i. Binilecek taşıt aracı.
binlik i. **1.** Bin liralık kâğıt para. **2.** Eskiden bin dirhem ağırlığında (aşağı yukarı üç litre) sıvı alan büyük şişe.
binmek (e) **1.** Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak. *Ata binmek. Ağacın dalına binmek.* **2.** Bir yere gitmek üzere tren, vapur, uçak, otomobil gibi bir taşıtta yer almak. **3.** İş istenilmiyen veya beklenmiyen bir şekil almak. *İş inada bindi.* **4.** Bir şey sıkışarak yanındakinin üstüne çıkmak. *Damar damara binmiş.* **5.** (ösz,e) Fiatı artmak. *Pamuklulara yüzde on bindi.* **Bindiği dalı kesmek,** menfaatinin bağlı bulunduğu bir şeyi yıkmak.
biperva Fa. s. **1.** (---) Çekinmez, korkusuz. **2.** zf. Çekinmeden, korkmadan.
bir s. **1.** Sayıların ilki, en küçüğü. *Bir adam. Bir kalem.* **2.** Tek olan, eşi bulunmıyan. *Allah birdir.* **3.** Birleşik. *«Hep biriz ayrılmayız».* **4.** Eş, aynı. *Bu kalemlerin ikisi birdir, hangisini isterseniz alınız.* **5.** Her hangi bir. *Bir gün biz de geleceğiz. Günün birinde siz de gelirsiniz. Bir zamanlar... Birtakım insanlar...* **6.** Sıfat veya zarf halinde başına geldiği kelimelerin anlamına ya kuvvet veya kesinsizlik verir. *Bir güzel ki... Bir yağmur, bir yağmur... Bir varsak... Bir tuhaf bakıyor. Bir gidin bakalım.* **7.** zf. Bir defa. *Bir ona, bir bana baktı, sonra...* **8.** zf. Sadece. *Her şey bitti, bir bu kaldı. Öyle zayıfladı ki bir deri bir kemik kaldı. O, bir don bir gömlek dışarı fırladı.* **9.** i. Bir sayısının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 1, I. **Bir ağızdan,** (ağızdan ses çıkarmak anlamını veren fiillere gelir) hep birlikte. *Bir ağızdan şarkı söylediler.* **Bir ara** veya **bir aralık,** her hangi bir zamanda. **Bir araba,** gereğinden pek artık. *Bir araba lâkırdı.* **Bir arada,** toplu bir halde, beraberce. **Bir araya,** toplu bir hale. **Bir aşağı bir yukarı,** maksatsız olarak gidip gelmeyi anlatır. *Bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyor.* **Bir atım (lık) barutu olmak (kalmak),** bir konuda harcıyacak sermayesi pek kıt olmak. **Bir avuç,** az miktarda. **Bir ayağı çukurda olmak,** ölüm zamanına yaklaşmış olmak. **Bir ayak evvel,** bir an önce. **Bir baltaya sap olmak,** bir iş sahibi olmak. **Bir bardak suda fırtına koparmak,** önemsiz bir işi mesele yapmak. **Bir başına,** yapayalnız olarak. **Bir bir,** hepsi ayrı ayrı, birer birer. **Bir çekirdek geri kalmamak,** tamamiyle denk olmak. **Bir çırpıda,** bir hamlede, bir ele alışta, çabucak. **Bir çift,** (söz hakkında) bir iki. *Sana bir çift sözüm var.* **Bir çuval inciri berbadetmek,** kötü tesirleri olan veya olacak olan bir yanlış yapmak. **Bir daha, 1)** bir kere daha, **2)** hiç bir zaman. *Bir daha yapmam.* **Bir daha yüzüne bakmamak,** darılıp münasebeti kesmek. **Bir dalda durmamak,** işten işe veya fikirden fikre geçivermek tabiatında olmak. **Bir damla,** pek küçük. *Bir damla çocuğun yaptığı işlere bak.* **Bir de, 1)** artık olarak. *Sen, o, bir de ben. Bir de şunu düşünmeli ki...* **2)** umulan veya beklenilenin dışında bir hali anlatan cümlelerin başına gelir. *Bir de ne göreyim!.. Bir de öyle demişim ne çıkar?* **Bir dediğini iki etmemek (Birinin-),** her istediğini hemen yapmak. **Bir derece,** biraz. *Bu sıcak bir derece çekilir.* **Bir düziye,** durmadan, ardı arkası kesilmeden. **Bire bin katmak,** çok mübalâğa etmek. **Bir elle verdiğini öbür elle almak,** bir iyilikten sonra bir fenalık yapmak. **Bir eyyam,** bir müddet. **Bir göz gülmek,** hem gölüp hem ağlamak. **Bir gûna, 1)** ayrı bir çeşit. *Orası bir gûna âlemdir.* **2)** hiçbir. *Bir gûna borcum yok.* **Bir gün evvel,** olabildiği kadar tez. **Bir içim su,** bir kadının çok güzel olduğunu anlatır. **Bir iki,** nihayet beşi geçmemek üzere pek az. **Bir iki demeden,** tereddüdetmeden, karşısındakine vakit bırakmadan. **Bir iyi olmak,** bir tuhaf olmak, garip hisler duymak. **Bir hoş,** tuhaf bir şekilde. **Bir kapıya çıkmak,** aynı neticeyi vermek. **Bir kaşık suda boğmak (Elinden gelse-, Bıraksalar-)** büyük bir kin beslemek. **Bir kazanda kaynamak,** uyuşmak, bağdaşmak. **Bir kol çengi,** şen sözler ve hareketlerle etrafa neşe saçanlar hakkında söylenir. **Bir koşu,** çabucak. **Bir kulağından girip öbür kulağından çıkmak,** önem vermediği için aklında kalmamak. **Bir lokma bir hırka,** pek azla kanaat edildiğini anlatır. **Bir nice,** bir hayli, birçok. **Bir olmak,** bir şeyin tekrarı yüzünden bitkin hale gelmek. *Söyliye söyliye bir oldum.* **Bir o yana bir bu yana,** rasgele, birçok yerlere. **Bir örnek,** aynı biçimde. **Bir paralık etmek,** rezil etmek. **Bir parmak bal olmak,** dedikodu konusu haline gelmek. **Bir pul etmemek,** hiç değeri olmamak.

Bir sıkımlık canı olmak, pek cılız ve kuvvetsiz olmak. **Bir sıraya,** üstüste, ardıardına. **Bir şeye benzemek,** işe yarar halde olmak. **Bir taşla iki kuş vurmak,** bir hareketle iki ayrı sonuç elde etmek. **Bir türlü, 1)** bir çeşit, **2)** başkaca fena. *Gelsem bir türlü, gelmesem bir türlü.* **3)** hiç bir yolla. *Bir türlü onu kandıramadım.* **Bir vakit, bir vakitler,** geçmiş zamanda. **Bir varmış, bir yokmuş,** bir masala başlarken çoğun söylenen tekerleme. **Bir yastığa baş koymak,** (karı ile koca arasında evlilik hakları ve alışkanlıklarından bahsederken) birbiriyle evlenmek. **Bir yastıkta kocamak,** (karı ile koca birlikte) uzun ömürlü olmak. **Bir yaşına daha girmek,** şaşılacak yeni bir şeyle karşılaşmak. **Bir yere getirmek,** toplamak, biriktirmek. **Bir zaman, bir zamanlar,** geçmiş zamanda.

bira Al. i. (×.) Arpa ile şerbetçi otunu mayalandırmak suretiyle yapılan az alkollü bir içki.

birader Fa. i. (-.-) Erkek kardeş, ede.

birahane Al. Fa. i. İçkili lokanta.

biraz b.s. Azıcık. *Biraz kâğıt verir misiniz? Ben biraz dolaşacağım.*

birbiri,-ni, biribiri,-ni b. zm. **1.** Biri ötekini, öteki de berikini. *İki çocuk birbirini kucakladı. Birbirinden güzel iki kuzu.* **2.** Biri ötekini, öteki de daha ötekini. *Günler birbirini kovalar. Birbiri ardınca on kişi geldi.* **Birbirine düşürmek,** birbiriyle bozuşturacak yolda dedikodu yapmak. **Birbirine girmek,** mec. **1)** kavga etmek, **2)** topluca heyecana kapılmak. **Birbirinin ağzına tükürmek,** bir meseleyi, sözleşmiş gibi, aynı tarzda anlatanlar hakkında kullanılır. *Bunlar birbirinin ağzına tükürmüşler galiba!*

bircilik i. *fel.* **1.** Bütün varlıkların temelini ruh veya madde gibi tek gerçekte bulan ve ötekileri bundan çıkmış olarak düşünen öğreti. **2.** Gerçekliğin, her hangi bir organ gibi bölünmez bir bütün olup bağımsız parçaları bulunmadığına inanan öğreti, *monizm.

bircinsten b. s. **1.** Cinsleri veya nitelikleri bir olan. **2.** *fi.* Her yeri aynı niteliği gösteren, *mütecanis.

birçenekliler ç. b. i. *bt.* Embriyonu bir çenekten ibaret olan çiçekli bitkiler sınıfı.

birçenetli b. s. *bt.* Kapsüllü yemişlerin tek parçalı olanları.

birçok b.s. Türlü türlü, bir hayli. *Birçok lâkırdıdan sonra...*

birden zf. **1.** Bir defada, bir arada. *İlâcı birden içeceksin.* **2.** Ansızın. *Birden çıkageldi.*

birdenbire b. zf. Ansızın, hemencecik, beklenmedik bir sırada. *Birdenbire yağmur yağmağa başladı.*

birdenbirelik b. i. Birdenbire olma hali.

birdirbir b. i. Birbirinin üstünden atlıyarak oynanan oyun.

bire ça. **1.** Bazı bölgelerde «be» yerine kullanılır. *Bire çocuk !* **2.** ü. «Vay» gibi şaşma anlatır. *Bire, bu ne büyük gemi !*

birebir b. s. Etkisi kesin olan. *Bu ilâç size birebir gelir.*

Birehmen i. **1.** Brahma dinine mensup kimse. **2.** Brahma rahibi.

biren s. [T.D.] Ayrı veya tek duran, ayrılanmış, *münferit.

birenlik i. Biren olanın hali, ayrılanma, *infirat.

birer s. «Bir» sıfatının üleştirme şekli, her birine bir. **Birer birer,** her biri ayrı.

bireş Fr. i. *je.* Doğal çimento ile kaynaşmış kırıntılardan meydana gelen külte.

bireşim i. **1.** Parça veya öğeler bir araya getirilip bir bütün şeklinde birleştirilmek eylemi. **2.** Bu şekilde meydana gelen bütün. **3.** *kim.* Basit cisimleri veya başka maddeleri bir araya getirip, yapma olarak, bileşik cisimler meydana getirmek eylemi veya sanatı. **4.** *man.* ve *ruh.* Ayrı ayrı fikir veya duyum öğelerinin birleşip bir bütün meydana getirmesi eylemi, *sentez. *Bireşimle yalınç fikirlerden karmaşık fikirler, türlerden de cinsler meydana gelir.*

bireşimsel s. Bireşime değgin, bireşim yoliyle meydana gelmiş olan.

birevcikli b. s. *bt.* Erkek ve dişi organları ayrı çiçeklerde fakat aynı kök üzerinde bulunan bitkiler. Mısır, ceviz, fındık bunlardandır.

birey i. [C.K.] Topluluk arasında tek olarak alınan bir kimse veya bir şey, *fert. **2.** Tabiat bilgisinde en son bölüm olan çeşidi meydana getiren tek varlıklardan her biri.

bireycilik i. **1.** *top.* Topluluğu bırakıp bireyi amaç alan ve ona büyük önem veren öğreti veya kılgı. **2.** *tut.* Bireyin teşebbüslerini ve menfaatlerini hükümet ve topluluk kontrolu dışında bırakmak istiyen öğreti. **3.** *ah.* Bütün değerlerin, hakların ve ödevlerin topluluktan değil, bireyden çıktığına inanan görüş, *ferdaniye.

bireyleştirmek (i) Birey haline getirmek, birey olarak almak, birey saymak.

bireylik i. **1.** Bir kişiyi veya şeyi başkalarından ayırıp seçik ve farklı kılan nitelik. **2.** Ayrı ve seçik varlık. **3.** Birey olmaklık, *ferdiyet.

bireyoluş b. i. *by.* Yumurtanın döllenmesinden bireyin yetkin hale gelmesine kadar geçirdiği gelişim evrelerinin topu, soyoluş karşıdı.

bireysel s. **1.** Bireye değgin, bireyin malı olan, bireyden çıkan veya birey tarafından kullanılan. **2.** Ayrı bir varlık olarak var olan, •ferdî.

birhücreli b. s. *by.* Yapısı tek bir hücreden meydana gelen (hayvan veya bitki).

biri,-ni zm. **1.** Bir tanesi. *Biri bu yana gitti, biri öte yana.* **2.** Bilinmiyen bir kimse. *Biri geldi, sizi sordu.*

biricek zf. (×..) Bir kez. *Onu biricek görebilseydim.*

biricik (×..), **birik** s. Eşi, benzeri, ikincisi olmıyan, •yegâne.

biriç,-çi İn. i. Dört kişi arasında oynanan bir kâğıt oyunu.

birikinti i. Bir yere kendi kendine birikmiş olan şey. *Su birikintisi.*

birikmek (nsz) Toplanıp yığılmak. *Borç birikti.*

biriktirmek (i) Toplayıp yığmak.

birim i. *mat.* Bir niceliği ölçmek için kendi cinsinden örnek seçilen değişmez parça. •vâhit. *Uzunluk birimi metredir.*

birinci s. **1.** «Bir» sıfatının sırasal şekli, sırada ilk. **2.** En iyi cinsten. *Birinci mal.* **Birinci zar,** *by.* yumurtacığın dışındaki ilk zar.

birisi,-ni zm. Biri.

biriyantin Fr. i. Saçı parlatmak ve kabarmasını önlemek için kullanılan güzel kokulu yağ.

birkaç,-çı s. Onu, on beşi geçmemek üzere az. *Birkaç kişi. Birkaç kitap.*

birle ba. (Eskimiştir) **1.** İle. **2.** «Vurduğu birle yere serdi» sözündeki şekilde kullanılır ve «gibi» kelimesinin «vurduğu gibi yere serdi» cümlesindeki anlamını verirdi.

birlemek (i) [Red.] Bir etmek, tek hale getirmek.

birlenmek (nsz) [Red.] Tek hale gelmek, •teferrüdetmek.

birleşen s. *mat.* Birbirini kesen, bir noktada kesişen.

birleşim i. *by.* Dölleşmek için erkek ve dişi hayvanın bir araya gelmesi.

birleşme i. Birleşmek eylemi. **Birleşme değeri,** *kim.* basit bir cismin bir atomiyle birleşebilecek olan hidrojen atomlarının en yüksek miktarı.

birleşmek (nsz:le) **1.** Ayrı iken tek bir bütün haline gelmek. *İki yol burada birleşiyor.* **2.** Buluşmak. **3.** Uyuşmak. **4.** *kim.* Kaynaşmak.

birleştirmek (i:i,le) Birleşmek işini yaptırmak.

birli i. İskambil, domino gibi oyunlarda «bir» işaretini taşıyan kâğıt veya pul.

birlik i. **1.** Tek olma hali, •vahdaniyet. *Tanrının birliği.* **2.** Birleşmiş olma hali, •vahdet. *Türk ulusunun birliği.* **3.** Aynılık, •vahdet. *Dil birliği. Ülkü birliği* **4.** Parçalandığı takdirde ana vasfını kaybeden şey, bütün, •cüzütam. **5.** Belli bir zümrenin menfaatlerini korumak için kurulmuş topluluk. *Mühendisler Birliği. Ayakkabıcılar Birliği.* **6.** Askerlikte bölük, tabur, alay gibi teşkilleri tam olan bir varlık. **7.** *mü.* En büyük değerde nota, ki dört dörtlük uzunluğundadır. **Birlik olmak,** bir iş yapmak için anlaşmak.

birlikte zf. **1.** Beraberce. **2.** Yanında. *Kitabınızı birlikte getirdiniz mi?*

birsam Ar. i. Sanrı.

birtakım b. s. Belirsiz olarak çokluğu anlatır ve vasıflandırdığı isim çoğul şeklinde olur. *Birtakım insanlar. Birtakım kitaplar.*

birterimli b. s. *mat.* Aralarında yalnız çarpma, bölme, kuvvete yükseltme, kök alma işlemleri yapılmış olan (niceliklerin gösterdiği ifade). *$5\ b^2$ ifadesi birterimlidir.*

bisiklet,-ti Fr. i. Tekerleğinin ayakla hareket ettirilmesiyle yürüyen ve en çoğu iki tekerleği bulunan binit.

bisküvit,-ti Fr. i. Bir çeşit ufak ve şekerli peksimet.

bismillâh Ar. ü. (×..) «Tanrının adiyle» anlamına olup bir işe başlarken söylenir veya hayret, korku gibi duyguları anlatır. *Bismillâh, bu da nesi!* **Bismillâh demek,** bir işe başlamak.

bisturi Fr. i. Neşter.

bit,-ti i. Yarımkanadlılar familyasından insanın ve birçok hayvanların vücudunda asalak olarak yaşıyan ufak böcek. **Biti kanlanmak,** bir kimsenin paraca durumu düzelmek.

bitap Fa. s. (--) Bitkin, argın.

bitaraf Fa. Ar. s. (-..) Yansız, tarafsız.

bitek s. [T. D.] İyi bitki yetiştiren, verimli (toprak), •mümbit.

biteksiz s. İyi bitki yetiştirmiyen, verimsiz (toprak), •gayrimümbit.

bitelge i. [T.D.] Toprağın bitki yetiştirme kuvveti, •kuvvei imbatiye.

bitevi, biteviye zf. (×...) Sürekli bir surette, boyuna, bir düziye.

bitey i. *bt.* Bir bölgede yetişen bitkilerin topu.

bitik s. Yorgunluk veya hastalıktan dermanı kalmamış.

bitimli s. **1.** Belli sınırları olan, sınırlı, sonlu. **2.** Kuramda veya olguda, bir düşünce konusu olarak veya sayılabilir, ölçülebilir bir varlık olarak tamamiyle belirlenebilir, sınırlanabilir bir nitelikte olan, sonlu •mütenahi.

bitimsiz s. Hiç bir bakımdan ölçülemiyen, sınırı olmıyan ve olamıyan, sınırlandırılıp belirlenemiyen, sonsuz, •namütenahi.

bitirmek (i) Bitmesini sağlamak, tüketmek, tamamlamak; halsiz düşürmek.
bitişik s. **1.** Birbirine dokunacak surette yakın. **2.** i. Duvar bir komşu. *Bitişikte düğün var.*
bitişmek (nsz) Birbirine dokunacak surette yanaşmak. *Kemerin iki ucu bitişmiyor.*
bitiştirmek (i) Bitişmesini sağlamak.
bitki i. *bt.* Bittiği yerde kökleriyle saptanmış olduğu halde gelişip döl veren ve ömrünü tamamladıktan sonra kuruyarak varlığı sona eren yosun, ot, ağaç gibi yaratıkların genel adı, °nebat.
bitkimsi s. Bitkiye benzer, bitkiyi andırır. **Bitkimsi hayvanlar,** mercan, sünger gibi bitki biçiminde olan hayvanlar.
bitkin s. Pek yorgun, °bitap.
bitkisel s. Bitki ile ilgili, bitki cinsinden olan, °nebati. **Bitkisel örtü,** *c.* bir yeri örten bitkilerin topu.
bitlemek (i) Birinin bitlerini ayıklamak.
bitlenmek (nsz) **1.** Üzerinde bit peyda olmak. **2.** Kendi bitlerini ayıklamak. *Tavuklar bitleniyor.*
bitmek (nsz) **1.** Tükenmek. *Para bitti.* **2.** Artık kalmamak. *Yolculuk bitti.* **3.** Tamamlanmak. *Yapı bitti.* **4.** Halsiz düşmek. *Uğraşmaktan bittim.* **5.** Kalkınamıyacak hale gelmek. *Zavallı adam bitti.* **6.** (Bitkiler ve tüy, saç gibi şeyler hakkında) Çıkıp yetişmek. *Ot bitmek. Tüy bitmek.* **7.** (e) mec. Çok sevmek, bayılmak. *Ben çiçeklere biterim.*
bitotu,-nu b. i. **1.** *bt.* Sıracalıgillerden, birçok çeşitleri bulunan ve kuzey yarımkürede yetişen bir bitki. **2.** Bitlere karşı kullanılan bir madde.
bitpazarı,-nı b. i. Eski eşyanın alınıp satıldığı pazar. *«Eskiye itibar olsaydı, bitpazarına nur yağardı».*
bittabi Ar. zf. (×..) Tabiatiyle, tabii, elbette.
bitüm Fr. i. Yerin altında bulunup sıvı ve sarımtırak, yahut katı ve kara hal ve renkte olan alev alır madde, ki yol döşemeciliğinde kullanılır.
bityeniği,-ni b. i. Bir işin gizli kalmış kötü ve aksak tarafı, şüpheli bir nokta. *Bu işte bir bityeniği var ama bakalım ne zaman belli olacak?*
biyel Fr. i. Makinalarda bir taraftan pistonun ucuna, öbür taraftan düzenteker çeviren kaldıracın ucuna oynak olarak eklenmiş hareketli çubuk. *Biyel, pistonun öteleme hareketini, düzenteker döndüren bir dönme hareketine çevirmeği sağlar.*
biyojeografi Yu. i. Bitki ve hayvanların yeryüzü üzerindeki dağılımını ve bunun sebeplerini inceliyen bilim, dirim coğrafyası.
biyolog Yu. i. Biyoloji bilgini.
biyoloji Yu. i. Bitki ve hayvanların, doğma, gelişme, üreme gibi hayat gösterilerini inceliyen bilim, dirim bilimi, °hayat ilmi.
biyotit,-ti Fr. i. Kara mika.
biz zm. Çoğul birinci şahıs zamiri. Bazan tekil birinci şahıs zamiri olarak da kullanılır.
biz i. Katı bir şey dikilirken iğneye yol açmak için kullanılan demirden, ince ve sivri uclu alet. *Kunduracı bizi.*
bizar Fa. s. (--) Tedirgin, bezmiş.
bizatihi Ar. zf. (.-..) (.×..) Kendiliğinden.
bizim z. «Biz» zamirinin takım iyesi.
bizmut,-tu i. Kızıl kıra çalan beyaz renkte, kırılgan ve katı bir maden olup 268 derecede erir; simgesi Bi, yoğunluğu 9,8 dir; başka cisimlerle bileşimi yapılarak hekimlikte ve sanayide kullanılır.
bizzat Ar. zf. Öz kendi.
bloknot,-tu Fr. i. (×.) Bak. bıloknot.
blöf İn i. Bak. bülöf.
blûz Fr. i. Bak. bulûz.
Bn. Bayan kelimesinin kısaltması.
boa Lâ. i. **1.** Sıcak memleketlerde yaşıyan zehirsiz, pek iri ve kuvvetli bir yılan. **2.** Kadınların boyunlarına taktıkları yılan biçiminde ince ve uzun kürk.
bobin Fr. i. *fi.* İçinden elektrik akımı geçebilen, yalıtılmış tel ile bu telin, makara tiresi gibi sarılı bulunduğu bir silindirden ibaret aygıt.
boca İt. i. (×.) *de.* Geminin başını rüzgârın aktığı yöne doğru çevirmiş olma veya çevirme; orsa karşıdı. **Boca etmek, 1)** rüzgârı geminin kıç tarafına almak, **2)** mec. bir şeyin hepsini ve birden boşaltmak.
bocalamak (nsz) **1.** Gemi rüzgâra veya fırtınaya karşı yoluna gidemeyip bunların önüne düşerek kaçmak. **2.** mec. Bir işte tutulması gereken yolu kestiremiyerek bir şöyle bir böyle yapmak veya olduğu yerde sallanıp yol alamamak. *Başında bocaladı ama sonunda işi düzeltti.*
bocurgat i. Ağır şeyleri çekmek için manivelâ ile döndürülen ve döndürüldükçe çekilecek şeyin bağlı bulunduğu urganı kendi üzerine saran dolap.
bodoslama i. Gemi omurgasının iki ucundan, yukarıya doğru uzanan iki ağacın her biri. *Baş bodoslaması. Kıç bodoslaması.*
bodrum i. Bir binanın yol seviyesinden aşağı kalan kısmı. **Bodrum katı,** bir binanın, bir kısmı yer altında olan ve oturulabilen en alt katı.
bodur s. Çok kısa boylu ve tıknaz. *Bodur adam. Bodur ağaç.*
boğa i. Damızlık erkek sığır.
Boğa öz. i. Zodyak üzerinde, Faris burcü

ile bunun doğusunda görünen Dizgintutan bürcünün güneyindeki burç. Bu bürcün «Eddeberan» adında birinci kadirden kırmızı güzel bir yıldızı vardır, ki Boğanın gözünü teşkil eder. Boğanın batı güneyinde ise «Ülker kümesi» bulunur, ki Boğanın kuyruğudur.

boğak i. *hk.* Bademciklerde yerleşen veya boğazın her yanına dağılan yangıların genel adı, °hunnak, °anjin.

boğalık i. Boğa vazifesini görmeğe henüz başlamamış bir yaşından yukarı erkek sığır.

boğanak i. Sağnak, bora.

boğası i. İnce bez, astar.

boğaz i. **1.** Boynun ön kısmı ve bu kısmı meydana getiren organlar. *Boğazını sıkmak. Lokma boğazında kalmak. Boğazı yırtılırcasına bağırmak. Boğazı ağrımak.* **2.** Her hangi bir şeyin ağzına yakın olup en çoğu silindir şeklinde daralan ve geçit hizmetini gören kısmı. *Şişenin boğazı. Testinin boğazı.* **3.** İki dağ arasında dar geçit. **4.** İki kara arasında dar deniz. **5.** Yiyeceği içeceği temin edilen kimse. *Bizim evde beş boğaz var.* **6.** Yeme içme. *Boğazına düşkün. Boğazına düşmek. Boğaz derdi.* **Boğaz boğaza gelmek,** şiddetli kavga etmek. **Boğazına sarılmak,** üstüne yürümek. **Boğazından geçmemek,** sevdiği bir kimsenin yokluğu veya yoksulluğu dolayısiyle, bir yiyeceği yalnız başına yemekten üzüntü duymak. **Boğazını yırtmak,** var kuvvetiyle bağırmak. **Boğaz ola,** hlk. «afiyet olsun, bereketli olsun» anlamına, yemek yemekte olanlara söylenir. **Boğaz olmak,** boğazı ağrımak. **Boğaz tokluğuna,** ayrıca ücret verilmeden yalnız karnını doyurmak üzere.

boğazkesen b. i. Bir boğazı müdafaa için deniz kıyısına yapılan hisar.

boğazlamak (i) Hayvan veya insanı boğazından keserek öldürmek.

boğazlaşmak (nsz:le) Birbirini boğazlamak veya kıyasıya dövüşmek.

boğazlı s. Çok yemek yiyen. *Boğazlı çocuk.*

boğazsız s. Az yemek yiyen. *Bu çocuk pek boğazsız.*

boğmaca i. *hk.* Nöbet nöbet gelen öksürüğü horoz ötüşünü andıran bulaşıcı salgın bir bronşit, ki en çok çocuklarda görülür.

boğmak (i) **1.** Bir canlıyı nefes almasına engel olarak, öldürmek. *Birini iple boğmak. Hayvanı suda boğmak.* **2.** El ile, ip veya benzeri ile bir şeyi çepeçevre sıkmak. **3.** mec. Aldatıp malı pahalıya satmak. **4.** (i,e) mec. Bir kimseyi bir şeyin fazlasına eriştirmek veya uğratmak. *Birini iltifata boğmak.*

boğmak i. Boğum yeri.

boğmaklı s. Boğmakları olan.

boğuk s. Kısılmış (ses).

boğulmak (nsz) **1.** Boğmak işi kendisine yapılmak. **2.** Havasızlıktan ölmek. **3.** (den) Bunalmak.

boğum i. **1.** Çubuk şeklinde bir şeyin üzerinde, çepeçevre sıkılmış veya şişmiş gibi bir halde bulunan yer. *Tırtılın boğumları. Sazı boğumundan kesmek* **2.** İki boğum arasındaki kısım. *Bir boğum şeker kamışı. Kamışı boğum boğum kesmek.* **3.** *an.* İnce damar veya sinirlerin yumak halinde bulunmasından ibaret olan küçük organ. *Lenf boğumları. Sinir boğumları.*

boğunak i. [Red.] Uzun süren rüzgârlı yağmur.

boğuntu i. Durumdan yararlanarak bir şeyi değerinden çok yükseğe satma işi, vurgunculuk, °ihtikâr. **Boğuntuya getirmek,** birisini bunaltıp şaşırtmak suretiyle kendisinden bir hizmet veya mal karşılığı olarak fazla para çekmek.

boğuntucu s. Boğuntu yapan (kimse), vurguncu, °muhtekir.

boğunuk s. Çınlamsız, °gayritannan.

boğuşmak (nsz:le) Birbirinin boğazına sarılarak dövüşmek.

bohça i. **1.** İçine çamaşır, elbise gibi şeyler koyup sarmağa yarıyan dört köşe kumaş. **2.** Ufak ve seçme tütün dengi. **Bohça böreği,** bohça şeklinde sarılan bir çeşit börek. **Bohçasını koltuğuna vermek,** evden kovmak.

bohçacı s. **1.** Bohça ile eşya gezdirip satan (kadın). **2.** Elde götürülecek eşyayı taşıyan (hamal).

bohçalamak (i) Bohça içine koyup sarmak.

bok,-ku i. Dışkının kaba bir anlamdaşı.

boklamak (i) «Bir yeri veya bir işi kötü bir duruma sokmak» anlamına gelen kaba söz.

boklaşmak (nsz) «Kötü bir duruma girmek» anlamına kaba söz.

bokluk i. «Kötü hal» anlamına kaba söz. *Bu işin sonunda bokluk çıkacak. O adamın bir bokluğu var.*

boks İn. i. Belirli kurallara uyularak yapılan yumruk dövüşü.

boksör İn. i. Boks yapan kimse.

bol s. **1.** İçine girecek şeyin gerektirdiğinden daha büyük veya geniş olan, dar karşıdı. *Bol ayakkabı. Bol elbise.* **2.** (İstenmeğe değer şeyler hakkında) Olağandan veya alışılandan artık, kıt karşıdı. *Bol yemiş. Bol su.* **Bol bol,** sıkıntıya düşmeden. *Bu yemek hepimize bol bol yetişir.* **Bol bolama,** bol bol. **Bol doğramak,** (parasını) saçıp savurmak. **Bol keseden**

(atmak, vadetmek, bağışlamak...), yerine getirilmesi kolay olmıyacak şekilde.

bol,-lü In. i. Şarap, likör ve maden suyuna meyva doğranarak özel bir çanak içinde yapılan içkiye verilen ad.

bola i. [Red.] Bir kimsenin amca karısı.

bolalmak (nsz) [T.D.] Bol hale gelmek, bollaşmak.

boliçe i. (·×·) Yahudi kadını.

bollaşmak (nsz) Bol hale gelmek.

bollatmak (i) Bol hale getirmek.

bolluk i. **1.** Bol olma hali. **2.** Her şeyin bol olduğu zaman. *Bu ev bollukta döşenmişti.* **3.** s. Her şeyin bol olduğu (yer). *Bolluk memleket.*

bolşekilli b. s. Türlü şekiller gösteren.

bolşevik Ru. i. Rusyada, proletarya egemenliğine dayanan yönetimden yana olan kimse.

bolşeviklik Ru. T. i. Bolşevik olma hali veya bolşeviklerin öğretisi.

bomba İt. i. (×·) **1.** Canlı veya cansız amaçlara, her hangi bir şekilde ve her hangi bir araçla atılıp patlatılan içi misketlerle veya gaz saçıcı maddelerle doldurulmuş, türlü büyüklükte harp veya öldürme aracı. *El bombası. Tüfek bombası. Uçak bombası. Sis bombası. Zehirli gaz bombası.* **2.** Büyük fıçı. **3.** Bomba biçiminde, kalın demirden kap. *Oksijen bombası.* **Bomba gibi patlamak, 1)** bir kimse öfkelenerek birdenbire ve şiddetle bağırıp çağırmak, **2)** bir olay birdenbire meydana çıkarak her kesi şaşalatmak. **Yanardağ** veya **volkan bombası,** Bak. yanardağ.

bombacı s. (×··) Bomba taşıyan, kullanan veya yapan.

bombarda İt. i. (·×·) Ege denizinde kullanılan yassı başlı ve kesik, yüksek kıçlı, yelkenli kayık.

bombardıman Fr. i. **1.** Topa tutma. **2.** Bombalama.

bomboş s. (×·) Tamamiyle boş.

boncuk i. Camdan yapılmış, ortası delik, çoğu yuvarlak ve renkli, süs taneleri.

bono İt. i. (×·) Belirli bir vâdenin sonunda belirli bir paranın belirli bir kimseye ödeneceğini belirten senet. **Hatır bonosu,** gerçek bir borca dayanmıyan ve sırf, kendi adına yazılmış olanın kırdırıp para elde edebilmesi için imzalanmış olan bono.

bor i. **1.** Şarap. **2.** Açılmamış veya bir müddet sürülmemiş toprak. **3.** Bulanık suyun kapta bıraktığı çökelek.

bor i. Tabiatte bor asidi veya boratlar halinde bulunan basit bir cisim; simgesi B, yoğunluğu 2,45 tir.

bora i. (×·) Çokluk peşinden yağmur getiren sert ve geçici yel.

borağan i. Bak. burağan.

borak s. Ziraate elverişli olmıyan (toprak).

boraks Fr. i. *kim.* Bak. borat.

boran i. Bak. buran.

borani i. Pirinçli ve yoğurtlu ıspanak veya benzeri sebze yemeği.

borasit,-ti Fr. i. *kim.* Sert billûr veya yumuşak beyaz kütle halinde bulunan magnezyum borat ve kloriti.

borat,-tı Fr. i. *kim.* Bor asidi ile bir oksidin birleşmesinden meydana gelen tuz. Hekimlikte ve hekim işlerinde kullanılan borat, sodyum boratı olup «boraks» veya «tenekâr» adlariyle de anılır.

borazan i. **1.** Askerlere verilecek bazı komutları boru ile çalan er. **2.** Bu erin çaldığı perdesiz boru.

borcetmek,-der (nsz) Borç para almak.

borç i. **1.** Birine karşı bir şeyi yerine getirmek mecburluğu, °vecibe. *Çocukları yetiştirmek ana ve babanın borcudur.* **2.** Ödenmesi gerekli para veya başka bir şey, °deyn. *Beş yüz lira borcu var* **3.** Ödünç. *Borç almak. Borç vermek.* **Borca batmak,** çok borçlu olmak. **Borca girmek,** borçlanmak, borcetmek. **Borcunu kapatmak,** borcunu ödemek. **Borç harç,** ne yapıp yapıp parasını tedarik ederek. *Borç harç bir ev yaptık.*

borçlanmak (e) Borç alarak veya başkasının borcunu kendi üstüne çevirerek borçlu olmak, °tedeyyün etmek.

borçlu s. **1.** Borcu olan, verecekli, °medyun. **2.** Bir ödev yapması gereken.

borda İt. i. (×·) Geminin yanı. **Borda fenerleri,** gemilerde biri (solda) kırmızı, öteki (sağda) yeşil olmak üzere iki yanda yakılan fenerler.

bordro Fr. i. (×·) Bir konunun ayrıntılarını inceden inceye gösteren cetvel. *Maaş bordrosu. Kasa bordrosu.*

bornoz, bornuz i. **1.** Palto gibi giyilerek kurulanılan kollu, hamam havlusu. **2.** Berberîlerin giydikleri başlıklı, geniş, kısa kollu bir üstlük.

borsa İt. i. (×·) Bâzı tüccarların ve özlükle sarraflarla, kâğıt para ve tahvil alışverişi edenlerin toplanıp muamele yaptıkları ve böylelikle piyasanın belli olduğu yer.

boru i. **1.** İçi boş ve iki tarafı açık silindir. **2.** Nefesle çalınan perdesiz maden çalgı. **Boru bileziği,** soba borularının ek yerine geçirilen süslü çember. **Boru değil,** hlk. azımsanacak, önem verilmiyecek şey değil. **Borusu ötmek,** hlk. sözü geçmek, dinlenilmek. **Ostaki borusu,** *an.* burun boşluğu ile orta kulağı birleştiren boru şeklindeki yol.

borumsu s. Boru biçiminde olan *embubi.

bos i. «Boy» kelimesinden sonra gelerek vücudun biçimini, yakışığını anlatan bileşik bir isim meydana getirir. *Boyu bosu yerinde bir adam.*

bostan Fa. i. **1.** Sebze bahçesi. **2.** Kavun karpuz tarlası. **3.** Kavun ve karpuza verilen ortak ad. **Bostan korkuluğu, 1)** kuşları ürkütüp yaklaştırmamak için yapılan insan kılığında korkuluk, **2)** kendisinden beklenilen ödevi yapmıyan veya kendisinden çekinilmiyen âciz kimseler hakkında söylenir.

bostancı s. **1.** Bostan işleten. **2.** i. Osmanlı tarihinde saray muhafazasına memur olan erlerden her biri.

bosum i. [T.D.] Boy bos, *endam.

boş s. **1.** İçinde kimse veya bir şey bulunmıyan. *Boş ev. Boş kutu.* **2.** Bir işe yaramıyan. *Boş söz. Boş fikir.* **3.** İşsiz. *Boş gezmek. Boş durmak.* **4.** Bilgisiz. *Boş adam. Boş kafalı.* **Boşa almak,** askıya almak. **Boşa çıkmak,** (umut, düşünce gibi şeyler) gerçeklenmemek. **Boşa gitmek,** hiç bir işe yarıyamadan yok olmak. **Boş atıp dolu tutmak,** doğruluğuna emin olmadan söylediği şey isabet etmek. **Boş bulunmak,** dikkatsiz ve dalgın bulunmak. **Boş düşmek,** eskiden kocanın söylediği bâzı sözler yüzünden karısı ondan boşanmış sayılmak. **Boş gezenin boş kalfası,** işsiz güçsüz dolaşan biri hakkında söylenir. **Boş inan,** olmasına imkân bulunmıyan, tabiat kanunlarına aykırı olan şeylere inan. **Boşta,** işsiz, yapacak işi olmıyan. **Boşunu almak, 1)** ip, halat, makina gibi şeylerde gevşeklik olduğu zaman çekip sıkıştırmak yoliyle germek veya düzeltmek, **2)** mec. bir sözün doğru olduğuna inanılmıyan kısımlarını atmak. **Boş vermek,** ar. aldırmamak.

boşalmak (nsz) **1.** Boş hale gelmek, içinde bir şey kalmamak. *Ev boşaldı.* **2.** Aktarmak. *Su tencereye boşaldı.* **3.** (Hayvan) Bağından kurtulmak.

boşaltaç i. *fi.* Bir kabın içindeki havayı boşaltmağa yarıyan tulumba, boşluk tulumbası.

boşaltılmak (nsz) Boşaltmak işi kendine yapılmak.

boşaltım i. *by.* Sindirimden sonra barsaklarda kalan posaların, sidiklikteki sidiğin ve tükrük, sümük, ter gibi salgıların vücuttan dışarı atılması, *ifrağ.

boşaltmak (i) **1.** Boş hale getirmek. *Evi boşaltmak.* **2.** (i,e) Bir şeyi veya bir şeyin içindekini başka bir şeye dökmek. *Suyu bardağa boşaltmak. Bardağı yere boşaltmak. Silâhı birinin üstüne boşaltmak.*

boşamak (i) (Eskiden) Koca, karısı ile aralarındaki nikâh bağını çözerek onu kendine yabancı kılmak.

boşanmak (nsz:den) **1.** Karı koca mahkeme hükmü ile birbirinden ayrılmak. *Onlar boşandı. O, kocasından boşandı.* **2.** Hayvan, takımından sıyrılmak. **3.** (nsz) Bol bol akmak. *Kan boşanmak. Yağmur boşanmak.* **4.** (nsz) Baskı altında gergin duran bir şey birden ve şiddetle kurtulmak. *Zemberek boşanmak. Yay boşanmak.* **5.** (nsz) mec. Birdenbire hüngür hüngür ağlamağa başlamak.

boşatmak (i:i,den) Karı ile kocayı boşanmağa veya kocayı karısını boşamağa sevketmek.

boşboğaz b. s. Saklanması gereken şeyleri söyleyiveren, sır saklamıyan.

boşboğazlık i. **1.** Boşboğaz olanın hali. **2.** Saklanması gereken bir şeyi boş bulunup söyleyiverme. *Sakın boşboğazlık etme.*

boşlamak (i) Boş bırakmak, kendi halinde bırakıp ilgi göstermemek, *ihmal etmek.

boşluk i. **1.** Boş olma hali. **2.** *fi.* İçinde hiç bir cisim bulunmıyan uzay, *vakum. **Boşluk tulumbası,** boşaltaç.

boşsözcülük b. i. Gerekmiyen ve çok bir şey anlatmıyan fazla kelime kullanma hali veya alışkanlığı.

boşuboşuna b. zf. Pek boşuna.

boşuna zf. Faydasız yere, *beyhude, *nafile.

botanik Yu. i. Bitkileri inceliyen bilim kolu, bitki bilimi.

boy i. *top.* **1.** Birtakım ayle ve soyları ve bunlarla birlikte, köle ve yabancı gibi topluluğun koynuna alınmış kimseleri çevreliyen öbek. **2.** Özellikle ilkel ve göçebe insanlarda, aynı soydan sayılan ve bir başa itaat eden her hangi bir insan topluluğu.

boy i. **1.** Bir şeyin tabanı ile en yüksek yeri arasındaki uzay. *İnsanın boyu. Atın boyu. Kapı kanadının boyu.* **2.** Yassıca şeylerde baş taraf sayılan yerden karşıt tarafa kadar olan uzay. *Kitabın boyu. Tablonun boyu. Fotoğrafın boyu.* **3.** Baş tarafı olmıyan şeylerde ve ayaksız hayvanlarda uzunluk. *Arsanın boyu. Masanın boyu. Yılanın boyu. Balığın boyu.* **4.** Hacım veya alan bakımından küçüklük büyüklük. *Küçük boyda bir sandık. Büyük boy bir halı.* **5.** Yol, ırmak gibi şeylerin iki yanı. *Dere boyu hep ağaçlık.* **6.** Uzayıp giden şeylerin her tarafı. *Yalı boyu kayalık. Sınır boyu dümdüz.* **Boya çekmek,** irileşmeden uzamak. *Çocuk boya çekiyor.* **Boy almak, boy atmak, boy sürmek,** boyu uzamak. **Boy bos,** Bak. bos. **Boy boy, 1)** türlü boyda. *Boy boy*

evler. Boy boy arsalar. **2)** türlü fiatte. *Boy boy kumaşlar. Bakkalda boy boy pirinç var.* **Boydan boya,** bir ucdan öbür uca kadar. **Boy göstermek,** kendisinden beklenen işi yapmıyan hakkında kullanılır. *O buraya sade boy göstermeğe geliyor.* **Boy ölçüşmek,** değer yarışına girişmek. **Boyu** (veya **boyuna, boyunca) beraber,** kendi boyu kadar. *Boyu beraber çocuğu var.* **Boyu devrilsin,** «ölsün» anlamına kötü dilek. **Boyunca, 1)** boyu kadar, **2)** süresince. *Yol boyunca. Asırlar boyunca.* **Boyunca kalıbını basmak,** kuvvetle teminat vermek. **Boyunun ölçüsünü almak,** haddinden büyük bir işe girişen biri lâyık olduğu akıbete uğramak. **Boy vermemek,** (su) insan boyunu aşacak kadar derin olmak. *Deniz şu hizada boy vermez*

boya i. **1.** Renk vermek veya dış etkilerden korumak için eşyanın üzerine sürülen veya içine katılan renkli madde. *Yağlı boya. Sulu boya. Kuru boya.* **2.** Renk. **3.** Yazmak için kullanılan mürekkep. **4.** mec. Aldatıcı görünüş.

boyacı s. **1.** Boya satan. **2.** Her hangi bir boyama işini meslek edinen. *Evi boyıyan boyacı. Kumaşı boyattığımız boyacı. Ayakkabı boyacısı.* **3.** mec. Gösterişle aldatan. **Boyacı küpü,** bir işin pek kolay yapılamıyacağını anlatmak için «boyacı küpü mü bu ?», «boyacı küpü değil ya !» gibi şekillerde kullanılır.

boyahane T. Fa. i. Boya işleri yapılan yer.

boyalamak (i) Üstüne gelişi güzel boya sürmek, boya ile lekelemek.

boyalanmak (nsz) Boyalamak işine konu olmak veya kendi kendini boyalamak.

boyalı s. **1.** Boya sürülmüş, boyanmış veya boyaya batırılmış. **2.** Renkli. *Sarı boyalı. Kırmızı boyalı.*

boyama i. **1.** Boyamak eylemi. **2.** Renkli yazma veya mendil. **3.** s. Rengi tabii olmayıp boya ile verilmiş olan. *Boyama kürk.*

boyamak (i:i,e) Boya sürerek veya boyaya batırarak renk vermek. *Köşkü boyamak. Kumaşı siyaha boyamak.*

boyan i. Baklagillerden olup yurdumuzda çokça yetişen bir bitki, ki köklerinde şekerli bir tat vardır ; bunların şerbeti yapıldığı gibi sıkılarak çıkarılan suyuna da «boyan balı» adı verilir. Halk arasında «pıyan» ve daha çok «meyan» olarak söylenir. *Meyan kökü. Meyan balı.*

boyana i. Kıçtan tek kürek çalıştırarak sandalı yürütme. *Boyana etmek. Boyana küreği.*

boyanmak (nsz:e) **1.** Boyamak işine konu olmak. *Ev boyandı. Ortalık kızıla boyandı.* **2.** (nsz) Kendi kendini boyamak.

boyar İsl. i. *tar.* Eskiden, Tuna bölgesinde, Transilvanyada ve Rusyada soylu sayılan tabakadan olan kimselere verilen unvan.

boyatmak (i,e) Boyamak işini başkasına yaptırmak.

boydaş s. Boyda eş olan.

boykot,-tu, boykotaj İn. i. **1.** Bir şahsı, bir topluluğu veya bir memleketi zarara sokmak kasdiyle onunla alışverişi ve her türlü ilgiyi kesme. **2.** Her türlü münasebeti kesme. **Boykot etmek,** alışverişi veya münasebeti kesmek.

boylam i. *as.* Yeryüzündeki her hangi bir noktanın meridyen dairesiyle, başlangıç olarak kabul edilen Grinviç gözlemevinin meridyen dairesi arasındaki açı değeri, ki derece ile ölçülür, *tul. Bu değer Grinviçten başlıyarak doğuya ve batıya doğru yüz seksener dereceye varır.

boylamak (i) Yolu, pek istemiyerek her hangi bir yere kadar uzatmak, her hangi bir yere kadar varmak zorunda kalmak. *Şöyle bir gezelim derken Keçiöreni boyladık. Denize düşenler dibi boyladılar.*

boylanmak (nsz) **1.** Boyu uzamak. **2.** Yolunu uzatmak, varmak. *Çarşıya kadar boylanalım mı ?*

boylatmak (i,e) Boylamak işini yaptırmak.

boylu s. **1.** Boyu olan. *Uzun boylu. Kısa boylu.* **2.** Boyu benzerlerinden uzun olan. *Boylu adam.* **Boylu boyunca,** boyu uzanabildiği kadar. *Boylu boyunca yatmış.*

boynalmak (i) [T.D.] Bir şeyi yerine getirmeği üzerine almak, *taahhüdetmek, *deruhde etmek.

boynuz i. **1.** Bâzı hayvanların başında çıkan, tırnak gibi bir maddeden, az çok uzun, kıvrık veya çatallı, korunma organı. **2.** s. Bu organdan yapılmış. *Boynuz kaşık.* **Boynuz çekmek,** şişe çekmek. **Boynuz takmak** veya **takınmak,** yakınlarından bir kadının iffetsizliğine aldırmamak.

boynuzlu s. **1.** Boynuzu olan (hayvan). **2.** Karısının veya yakınlarından birisinin namussuzluğuna göz yuman.

boyotu,-nu b. i. Çemen.

boysuz s. Boyu benzerleri arasında kısa olan.

boyun,-ynu i. **1.** Başla omuz arasındaki beden bölgesi. **2.** Bunun enseden gayrı olan kısmı. **3.** Şişenin veya güğüm gibi kapların yukarı ve dar kısmı. **4.** Bir dağın alçalıp tekrar yükselen yeri. **5.** Üzerine alma, yüklenme. *Günahı boynuna. Hepsinin boğazı benim boynumda.* **Boynu altında kalsın,** «ölsün, gebersin» anlamına bir ileme. **Boynu bükük,** mahrum

ve üzgün. **Boynu eğri,** utanarak minnet altında bulunan. **Boynu kıldan ince,** haksızlığı anlaşıldığı takdirde verilecek her cezaya razı. **Boynuna almak,** bir şeyi borç veya ödev olarak üzerine almak. **Boynuna atmak (Bir kusuru-),** başkasına yüklemek. **Boynunun borcu,** yapılması gerekli ödev. **Boynunu uzatmak,** ölümüne bile razı olmak. **Boynunu vurmak,** ceza olarak başını keserek öldürmek. **Boyun borcu,** vicdan borcu. **Boyun bükmek,** acındıracak tavır almak. **Boyun eğmek,** bir şeye veya kimseye kayıtsız şartsız teslim olmak. **Boyun kesmek,** başını eğmek. **Boyun kırmak,** durumu olduğu gibi kabul etmek. **Boyun noktası,** yanyana bulunan iki tepenin arasındaki en alçak nokta. **Boyun vermek,** itaat göstermek.

boyuna zf. **1.** Ene dik olarak, boyunca, uzunlamasına, °tulânî. **2.** (×..) Ara vermeden, durmaksızın. *Boyuna lâkırdı söylemek.*

boyunbağı,-nı b. i. Yakaya süs olarak bağlanan ortası dar, ucları enlice kumaş, °kıravat.

boyunduruk i. **1.** Öküz veya mandaları koşarken boyunlarına geçirilen ağaç. **2.** mec. Zulüm ve zorbalık baskısı, °esaret.

boyunluk i. Boyna sarılan şey, boyun sargısı.

boyut i. *mat.* **1.** Doğruların, yüzeylerin veya cisimlerin ölçülmesinde ele alınan üç doğrultudan, yani uzunluk, genişlik ve derinlikten her biri, °buut. **2.** Bir niceliği meydana getiren çarpanların üsleri toplamına da o niceliğin boyudu denir.

boz s. **1.** Yağıza çalar kül rengi. **2.** Açılmamış, sürülmemiş (toprak).

boza i. Sulu darı hamurunun ekşitilmesiyle yapılan koyuca tatlı içecek.

bozarmak (nsz) Rengi boz olmak.

bozbakkal b. i. Karatavuğa benzer bir kuş.

bozca s. **1.** Boz rengine bakan. **2.** i. İşlenmemiş çalılık toprak, ham tarla.

bozdoğan b. i. Şahin cinsinden bir kuş.

bozdurmak (i,e) Bozmak işini başkasına yaptırmak.

bozgun i. **1.** Yenilen bir ordunun tuturgusunu kaybederek askerî şerefin gerektirdiği bütün bağları bozması. *Bozguna uğramak. Bozgun vermek.* **2.** Perişanlık. **3.** s. Bu halde bulunan. *Bozgun asker.*

bozguncu i. Bozgun havası yaratan.

bozgunculuk i. Bozguncuya yakışır hareket.

bozgunluk i. **1.** Bozgun. **2.** Bozgun^3 olanın hali.

bozkır b. i. Ağaçsız ve susuz ova. *Otu bol olan Rus bozkırlarına «istep», Arjantin'inkilere de «pampa» denir.*

bozlak s. **1.** Boz renge çalan. **2.** i. Halk ezgilerinden biri. *Afşar bozlağı. Urum bozlağı.*

bozmadde b. i. *an.* Beyinde dış ve omurilikte iç tabaka, ki sinir hücrelerinden ibarettir.

bozmak (i) **1.** Bir şeyi kendisinden beklenen işi yapamıyacak hale getirmek. *Makinayı bozmak. Bu yemek midemi bozdu. Bu iki radyo istasyonu birbirini bozuyor.* **2.** Bir şeyi tabii halinden ayırıp kötüleştirmek. *Fena sabunlar deriyi bozar. Bu adam aramızdaki âhengi bozdu. Fena arkadaşlar insanın ahlâkını bozar. Hastalık zavallıyı ne kadar da bozmuş!* **3.** Büyük parayı ufaklığa çevirmek. *Bir lira bozar mısınız?* **4.** Bir kimseyi, beklemediği bir muamele karşısında bırakarak küçük düşürmek. *Adamcağızı fena bozdunuz.* **5.** Bozguna uğratmak. *Düşmanı bozmak.* **6.** Hükümsüz hale getirmek. *Pazarlığı bozmak.* **7.** Bağ veya bostanın son ürününü toplamak. *Patlıcanı bozduk.* **8.** Kızlığını gidermek. **9.** (nsz) Aklını kaybetmek. *Galiba adam bozuyor.* **10.** (le) Aklını kaybedecek derecede bir şeye düşkün olmak. *Adamcağız politika ile bozmuş.*

bozrak s. Boz rengine çalan.

bozuk s. Bozulmuş olan. *Bozuk makina. Bozuk yumurta. Bozuk para.*

bozuk i. Bağlamadan az büyük ve meydan sazından küçük, en çoğu üçer üçer çekilmiş dokuz telli bir tambura.

bozukdüzen b. s. Düzensiz, düzeni bozuk olan.

bozukluk i. **1.** Bozuk olma hali. **2.** Bozuk para, ufaklık.

bozulmak (nsz) **1.** Bozmak işine konu olmak. **2.** Sıhhatini kaybedip zayıflamak.

bozum i. Bozmak eylemi. **Bozum havası,** ar. birisi bozum olduğu vakit ortalıkta beliren soğukluk. **Bozum olmak,** ar. beklemediği ve reddedemediği bir tekzip karşısında kalarak fena halde mahcup olmak.

bozumca i. Kurşun renginde bir keler.

bozuntu i. **1.** Şaşırıp iş göremiyecek hale gelme. *Bozuntuya uğramak.* **2.** Kendinde bulunması gereken vasıfları taşımıyan tip. *Filozof bozuntusu.* **3.** Fena bir asıldan olan tip. *Eşkıya bozuntusu bir bekçi.*

bozuşmak (nsz:le) Araları açılmak, dostlukları bozulmak.

bozuşuk s. Araları açılmış, dostlukları bozulmuş.

bozut i. [C.K.] Ortalığın birbirine düşüp karışması, °fesat.

bozutçu s. [C.K.] Ortalığı karıştıran, boz-

gun çıkaran, °müfsit.
bozutçuluk i. Bozutçu olma hali veya bozutçuya yakışır hareket, °mefsedet.
bozutmak (i) [C.K.] Ortalığı karıştırıp birbirine düşürmek, °fesada vermek, °ifsadetmek.
böbrek i. *an.* Sidiği ayırıp kanı temizlemeğe yarıyan ve karın boşluğunda, omurganın hemen yanında bulunan sağlı sollu iki organdan her biri.
böbür i. Memelilerden, sıcak memleketlerde yaşıyan, derisi benekli yırtıcı hayvan.
böbürlenmek (nsz:e) Öğünerek kabarmak, kurulmak.
böcek i. **1.** hlk. Kelebek, kurt, tırtıl gibi şekil grupları dışında kalan küçük hayvancıklara verilen genel ad. *Çocuğun kulağına böcek kaçmış.* **2.** Bit. **3.** *zo.* Eklembacaklıların, altı bacaklı, çoğu kanadlı ve vücutları baş, göğüs ve karın olmak üzere eklemli üç parçadan meydana gelen sınıfından hayvan. Böcekler yumurtlıyan hayvanlardır; kurtçukları yumurtadan çıktıktan sonra bir sıra başkalaşmalar geçirerek ana ve babalarının şeklini alırlar; «düz kanadlı, sinirkanadlı, yarımkanadlı, çiftekanadlı, kınkanadlı, zarkanadlı» gibi takımlara ayrılan altı yüz binden fazla türleri bilinmektedir. **Böcek çıkarmak,** ipek böceği yetiştirmek.
böcekbaşı b. i. Eski Osmanlı devrinde zabıta memuru vazifesini gören kimse.
böcekçil s. *zo.* Böcek yiyen, böcekle beslenen (hayvan).
böcekkabuğu,-nu b. s. Mor ile yeşil arasında ve maden parlaklığında olan renk. *Böcekkabuğu deri.*
böceklenmek (nsz) Böcek peyda etmek. *Mercimek böceklenmiş. Ağaç böceklendi.*
böcekli s. İçinde böcek bulunan, böcek peyda etmiş.
böğ i. Zehirli bir çeşit örümcek.
böğür i. **1.** Yan. **2.** *an.* Vücudun iki tarafında kaburga ile kalça kemiği arasında bulunan yer.
böğürmek (nsz) Öküz, manda, deve bağırmak.
böğürtlen i. Bahçe çitlerinde, yol kenarlarında kendiliğinden yetişen, dikenli gülgillerden bir çalı ve bunun ahududuya benziyen fakat ondan küçük olan, önce kırmızı iken olgunlaşınca kararan mayhoş yemişi.
böğürtü i. Böğürme sesi.
böke i. **1.** Güçlü kimse, pehlivan, yürekli, önder. **2.** Bir spor yarışında birinci gelen, °şampiyon.
böle i. Birbirine nispetle kardeş çocuklarının her biri.
bölen i. *mat.* Bir bölme işleminde bölünenin kaç eşit parçaya ayrıldığını gösteren sayı, °maksumunaleyh.
bölge i. Her hangi bir vasıf bakımından bir sayılmış memleket, yer veya arazi parçası, °mıntaka.
bölgesel s. Bölge ile ilgili veya bir bölgeye özgü, °mıntakavi.
bölme i. **1.** Ayırma, parçalama. **2.** Büyük bir salon, oda veya sofa gibi yerden ayrılmış küçükçe yer. **3.** Büyük bir yeri küçük gözlere ayıran ince duvar veya tahta perde. **4.** *mat.* Bölmek işlemi. **5.** *de.* Gemilerde, ara kapıları kapanınca, su hücumu veya yangın birinden ötekine geçmiyen kısımlardan her biri.
bölmek (i) **1.** Bütünü parçalara ayırmak. **2.** *mat.* Bir niceliği iki veya daha çok eşit parçaya ayırmak.
bölü i. [C.K.] **1.** Bir borcun, belli zamanlarda ödenmesi gerekli olan parçalarından her biri, °taksit **2.** *mat.* Bölme işlemini gösteren $\div$ işaretinin okunuşu. $a \div b$ ifadesi, «a bölü b» diye okunur. **3.** Bir bayağı kesrin gösterilişinde pay ile payda arasına konulan yatay çizginin okunuşu. $\frac{a}{b}$ kesri «a bölü b» diye okunur.
bölük i. **1.** Bölünmüş kısım. *Evin bir bölüğü.* **2.** İnsan kalabalığı. *Bir bölük halk. Bölük bölük.* **3.** Saç örgüsü. **4.** *ask.* Üçü veya dördü bir tabur meydana getiren birlik, ki öteki birliklerin temeli sayılır. **5.** *mat.* On kaidesine göre yazılan bir tam sayının, sağdan sola doğru üçer üçer ayrılan basamaklarından her bir üçlü takımı. «Birler bölüğü, binler bölüğü, milyonlar bölüğü» gibi.
bölüm i. **1.** *mat.* Bölme işlemi sonunda elde edilen sayı, °haricikısmet. **2.** *ask.* Ordu kuvvetlerinin gerektiği şekilde bölünüp dağıtılışı, °taksimi kuva. **3.** Bir bölümleme sonunda meydana gelen kümelerden her biri. Tabiat bilgisinde, bölümler «sınıf» tan başlıyarak ve sırasiyle «takım, familya, cins, tür» ve «çeşit» ten geçerek «birey» de sona erer.
bölümlemek (i) Karışık bir bütün içinde birbirine benziyenleri küme küme ayırmak, °tasnif etmek.
bölün i. [T.S.] Bir gazete veya dergide parça parça çıkan ve her parçası bir öncekinin devamı olan yazı, °tefrika.
bölünebilme i. *mat.* Kalansız bölünür olma hali.
bölünen i. *mat.* Bölme işlemine uğratılan sayı; eşit kısımlara ayrılması gereken sayı, °maksum.
bölünme i. **1.** Bölünmek işi. **2.** *by.* Hücrelerin, belli bir büyüklüğe varınca eşit kısımlara ayrılıp çoğalması.
bölünmek (nsz) Bölmek işine konu olmak.

bölünmez s. Parçalanmaz, kısımları birbirinden ayrılmaz. *Türk yurdu bölünmez bir bütündür.*
bölüntü i. Bir perde ile veya ince bir duvarla ayrılmış olan yer.
bölüşmek (nsz:le) Paylaşmak, bir şeyden iki veya daha fazla kişi payını almak, °mukaseme etmek.
bölüştürmek (i,e) Bölüşmek işini yaptırmak, dağıtmak.
bön s. Aptalca saf.
bönsümek (nsz) Bön olmak.
börek i. Oklava ile açılmış hamurdan veya yufkadan arasına kıyma, peynir gibi şeyler koymak ve pişirmek suretiyle yapılan hamur işi. *Cıgara böreği. Su böreği. Puf böreği.*
börk,-kü i. Eskiden kullanılan bir nevi başlık.
börkenek i. *an.* Geviş getiren hayvanlarda midenin ikinci kesesi veya ikinci mide.
börtmek (nsz) Az pişmek.
börttürmek (i) Az pişirmek veya kızartmak.
börülce i. Bir cins ufak fasulye.
bösmek (nsz) [T.D.] Bir madde birdenbire gaz haline gelerek patlamak, °infilâk etmek.
böyle, böylece zf. Bunun gibi, bu türlü. **Böyle böyle,** böylelikle.
böylelikle zf. (..×.) Bu gidişle, böyle yapa yapa, böyle ola ola.
Br (B büyük r küçük olarak) Brom cisminin simgesi.
brakisefal,-li Yu. s. Kısakafalı.
bravo İt. ü. (×.) Bak. bıravo.
bre ça. Bak. bire.
Brehmen i. Bak. Birehmen.
brıçka Ru. i. Bak. bırıçka.
briç İn. i. Bak. biriç.
brik İn. i. Bak. bırik.
briyantin Fr. i. Bak. biriyantin.
brom Yu. i. Bak. bırom.
bromür Fr. i. Bak. bıromür.
bronş Fr. i. Bak. bıronş.
bronşçuk Fr. T. i. Bak. bıronşçuk.
bronşit,-ti Fr. i. Bak. bıronşit.
bronz Fr. i. Bak. bıronz.
broş Fr. i. Bak. buroş.
broşür Fr. i. Bak. buroşür.
bu,-nu s. **1.** Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olanı işaret eder. *Bu Ev geniştir. Bu sefer iş değişti. Bu söylediğiniz mesele öyle değildir.* **2.** zm. Yerde veya söz zincirinde en yakın bulunan şeyin yerine geçer. *Bunu istemem, şunu isterim. Öyle mi, bunu bilmiyordum.* **Bu günlerde,** oldukça yakın bir zamanda. **Bundan böyle,** bundan sonra, °gayri. **Bundan iyisi sağlık,** bundan fazlası olamaz.
bucak i. Gizli veya uzak bir köşe. **Bucak bucak,** yer yer. *Bucak bucak aramak. Bucak bucak kaçmak.*
bucuk i. İsa'nın doğum yortusu.
bucurgat i. Bak. bocurgat.
buç i. Bir şeyin sona erdiği yerlerden her biri, son, °münteha.
buçlamak (i) Bir şeyin buçlarını, son noktalarını belirtmek, hudutlarını tayin etmek.
buçlu s. Sonsuz veya sonu sınırı belirsiz olmayıp eni, boyu, miktarı belli olan, °mahdut.
buçuk s. (Daima miktar anlatan bir kelimeden sonra gelir, tek başına kullanılmaz). Yarım. *Dört buçuk. Beş buçuk.*
buçuklu s. Kesirli. *Buçuklu para.*
budacık i. Küçük budak.
budak i. **1.** Dal. **2.** Tahtalarda raslanılan yuvarlak, koyuca renkte sert kısım, ki dalın gövde içindeki başlangıç parçasıdır. **Budak özü,** taze sürgün.
budaklanmak (nsz) «Dallanmak» kelimesiyle birlikte «dallanmak budaklanmak» şeklinde kullanılır, ki bu deyim «dal budak salarak yayılıp genişlemek» anlamınadır. *Mesele dallandı budaklandı, içinden çıkılmaz bir hale girdi.*
budala Ar. s. Zekâsında gereği kadar çeviklik olmıyan.
budalalık i. Budala olma hali veya budalaca iş.
budamak (i) **1.** Dallarını kesmek, dallarını kısaltmak. **2.** Eksiltmek. *Aylıkları budamak. Yazıyı budamak.*
budanmak (nsz) Budamak işine konu olmak.
budatmak (i,e) Budamak işini başkasına yaptırmak.
Budist,-ti s. Budizm dininden olan.
Budizm i. Buda tarafından kurulan ve Hindistan, Tibet, Çin, Japonya gibi uzak doğu ülkelerinde yaygın bulunan bir din, ki fizikötesi her hangi bir kudrete bel bağlamadan kişinin mutlak yetkinliğe varabileceğine inanır ve tek hakikat olarak aldığı ıstırabı, gidermeği kendine amaç bilir.
budun i. *top.* Siyasal durumları ne olursa olsun, töre, dil ve kültür ayırtları bir olup boy ve soy bakımından birbirine bağlı bulunan insan topluluğu, °kavim.
budunbetim b. i. *top.* Budunların töre ve âdetlerini, ruh ve madde kültürlerini ve bunların ayırtlarını inceleyip betimliyen bilim, °etnografi, °kavmiyat.
budunbetimsel b. s. Budunbetime değgin.
budunbilim b. i. *in.* İnsan cinsinin ırklara ayrılışını, bunların nereden çıktığını, olu-

şumunu, yeryüzüne yayılışını, aralarındaki bağıntıları ve onları niteliyen ayırtları inceleyip karşılaştıran ve sınıflıyan bilim, *etnoloji, *ırkıyat.

budunsal s. Buduna değgin, buduna özel olan.

budunsu i. *top.* Örgütlenmemiş ilkel insan topluluğu.

bugün zf. (×.) **1.** İçinde bulunmakta olduğumuz gün. **2.** İçinde bulunduğumuz zaman. **Bugüne bugün,** bu deyim «unutma ki» gibi kendinden sonra gelen hükmü pekitmeğe ve dikkati üstüne çekmeğe yarar. *Bugüne bugün o sizin âmirinizdir.* **Bugünkü günde,** şimdi, içinde bulunduğumuz zamanda. **Bugün yarın,** yakında, nerde ise.

bugünlük s. Bugün için. *Bugünlük bu kadar yeter.* **Bugünlük yarınlık,** pek yakında olması beklenen şeyler hakkında söylenir.

buğday i. Unun ve ekmeğin en çok yapıldığı tane ve bu taneyi veren, yurdumuzda geniş ölçüde ekimi yapılan ve buğdaygillerin en önemlisi olan bitki.

buğdaygiller ç. b. i. Birçeneklilerden, örneği buğday olan büyük bir bitki familyası. Buğdaygiller çoğunlukla yıllıktır; kamışsı olan sapları en çoğu boş, çicekleri başak şeklinde, yemişleri buğdaysı olur. Bu familyanın pek çok olan cins ve çeşitleri yeryüzünün her yanında yaygın olup buğday, yulaf, arpa, pirinç, çavdar, mısır, ayrık ve çayır otları, kamış, bambu bunlardandir.

buğdaypası,-nı b. i. Pasmantarıgillerden asalak bir mantar, ki buğday ve benzeri bitkilerin sapları ve yaprakları üzerinde kızıl lekeler şeklinde beliren bir hastalık meydana getirir.

buğdaysı s. Buğdayı andıran. **Buğdaysı meyva,** *bt.* kabuğu pek ince olup tohumunun zariyle, ayrılamıyacak derecede, kaynaşmış olan meyva.

buğdaysılar ç. i. İçine, başta buğdaygiller olduğu halde. sukamışıgiller ve papirüsgiller gibi birçenekli familyaları alan büyük bir bitki takımı.

buğu i. Gaz haline gelmiş su.

buğuevi,-ni b. i. Hastalık dolayısiyle bulaşık sayılan eşyanın sıcak buğu ile temizlendiği yer, *tephirhane.

buğulamak (i) Buğudan geçirmek, buğuya tutmak.

buğulanmak (nsz) Buğulu hale gelmek, üzerinde buğu peyda olmak. *Camlar buğulandı. Bardak buğulandı.*

buhar Ar. i. Isı etkisiyle sıvıların ve bâzı katıların geçtikleri gaz hali. *Su buharı. İyot buharı.*

buharlaşmak (nsz) Buhar haline girmek, *tebahhur etmek.

buharlaştırmak (i) Buhar haline getirmek, *tephir etmek.

buhran Ar. i. Bunluk.

buhur i. **1.** Dinsel törenlerde yakılan güzel kokulu bir madde. **2.** Damızlık erkek deve.

buhurdan, buhurdanlık i. Buhurluk.

buhurluk i. İçinde buhur yakılan kap.

bukadar b. s. **1.** Bu derecede çok, hayli. *Bukadarı da fazla.* **2.** Bundan fazla değil. *Ben bukadar söylerim. Bukadarı kâfi.* **3.** Yuvarlak veya tam sayılardan sonra gelip küçük sayıların veya kesirlerin ihmal edilerek söylenmediğini anlatır. *Bin bukadar yıl önce... On iki lira bukadar kuruş havaya gitti.*

bukağı i. **1.** Eskiden mahkûmların ayaklarına takılan, ucuna ağır zincir bağlı halka. **2.** Atların ayağına vurulan demir halkalı köstek.

bukağılı s. **1.** Ayağında bukağı bulunan (at). **2.** Bilekleri beyaz olan (at).

bukalemun i. **1.** *zo.* Sürüngenlerin kelerler takımından sıcak memleketlerde yaşıyan ve böcek yiyen, sıçan büyüklüğünde bir hayvan, ki türlü renklere girmek özeliğiyle tanınmıştır. **2.** mec. Sık sık düşünce, kanaat ve iş değiştiren kimse.

buket,-ti Fr. i. Çiçek demeti.

bukle Fr. i. Saç lülesi.

bulak i. Kaynak, pınar.

bulama i. Yemiş sıkmalarının kaynatılıp dövülmesiyle elde edilen koyu pekmez.

bulamaç i. **1.** Sulu, cıvık hamur. **2.** Bu koyulukta yapılan türlü hamur yemekleri. *Tatlı bulamaç.*

bulamak (i,e) **1.** Bir nesnenin her yanını bir şeye değdirerek üstünü onunla kaplamak. *Balığı una bulamak. Köfteyi yumurtaya bulamak.* **2.** (i) Bir sıvıyı yumurta döver gibi karıştırmak.

bulandırmak **1.** (i,e) Bulanmasına meydan vermek. **2.** (i) Bulanmasını sağlamak.

bulanık s. Bulanmış olan. *Bulanık su, hava...* **Bulanık suda balık avlamak,** karışık durumlardan faydalanarak şeytancasına kendi çıkarını sağlamak.

bulanmak (e) **1.** Bulamak işine konu olmak. *Çocuğun üstü toza bulandı.* **2.** (nsz) Temizlik veya parlaklığını kaybetmek. *Su bulandı. Hava bulandı. Zihni bulandı.* **3.** (nsz) (İç, mide, gönül gibi şeyler hakkında) Bulantısı olmak.

bulantı s. Kusacak gibi olma hali.

bulaşık s. **1.** Bulaşmış olan. *Hastanın kullandığı eşya bulaşıktır.* **2.** Bulaşabilen. *Boğmaca bulaşık bir hastalıktır. Bulaşık*

adamlara yüz vermemeli. **3.** i. Yiyecek veya içecekte kullanılıp da kirli sayılan kap veya başka alet. *Bulaşıkları yıkamak.* **Bulaşık deniz,** mayın tehlikesi olan deniz. **Bulaşık gemi,** sağlık bakımından henüz temiz kâğıdı almamış gemi.

bulaşıkçı s. İşi bulaşık yıkamak olan (kimse).

bulaşkan s. Bulaştığı yerden kolay kolay temizlenemiyen.

bulaşmak (nsz) **1.** Bir nesne, üzerine sürülen veya geçen bir şey yüzünden kirli sayılmak. *Tabak bulaştı. Hasta yatarsa burası bulaşmaz mı?* **2.** (e) Kirli sayılan bir madde bir şeye sürünmek veya geçmek. *Tabağa yağ bulaştı. Çocuğa hastalık bulaştı.* **3.** (e) Bir kimse başkasına sataşmak suretiyle onun ağır bir karşılığını üstüne çekmek. *Kabahat bende ki sana bulaştım.* **4.** (e) Çatıp fazla rahatsızlık vermek. *Şuna buna bulaşma da işine bak!* **5.** (e) Bir işe girişmek. *Bu işe bir kere bulaşmış bulundum, bitirmeliyim.*

bulaştırmak (i,e) Bulaşmasını sağlamak.

buldok İn. i. Burnu basık, alt çenesi üsttekinden uzun, irice ve kuvvetli bir köpek türü.

buldurmak (i,e) Bulmak işini başkasına yaptırmak.

Bulgar i. **1.** Bulgaristan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** (İsim takımlarında) Bulgaristan, Bulgarlar. *Bulgar Hükümeti.*

bulgari i. **1.** Curadan büyük ve bağlamadan küçük iki çift telli tambura.

bulgu i. [T.S.] Bulmak[4] eylemi veya bulunan şey, °icat, °ihtira.

bulgur i. **1.** Kaynatılıp kurutulduktan ve kabuğu çıkarıldıktan sonra kırdırılmış buğday. *Bulgur pilâvı.* **2.** Sert ve ufak taneli dolu; buna «ebe bulguru» da denir.

bulmaca i. Sözde veya resimde bir şeyi, insanı yanıltacak şekilde yerini değiştirerek aratıp buldurmak oyunu.

bulmak,-ur (i) **1.** Arzu edilsin edilmesin, arıyarak veya aramadan bir şeyle veya bir kimse ile karşılaşmak. *Aradığım kitabı hiç bir yerde bulamadım. Nihayet belâsını buldu.* **2.** Böylece bir şeyi elde etmek. *Kaybettiğim parayı buldum.* **3.** O zamana kadar varlığı bilinmiyen bir şeyi meydana çıkarmak, açınlamak, °keşfetmek. **4.** O zamana kadar yapılmamış alet, aygıt veya usul gibi bir şeyi düşünüp meydana koymak, °icadetmek, °ihtira etmek. **5.** Farkına varmadan zamanda ve mekânda bir yere erişmek. *Akşamı bulmak. Konuşa konuşa evi bulmuşuz.* **6.** Bir şeyin durumu kakkında fikir edinmek. *Hastayı iyi buldum. Bu kumaşı nasıl buluyorsunuz?* **7.** Seçmek. *Bu kadar kitap arasında okuyacak bunu mu buldunuz?* **8.** Ettiği bir kötülüğün karşılığına uğramak. *«Eden bulur».* **9.** (yar)...e ermek. *Son bulmak. Şifa bulmak.* **Buldu da bunadı,** «bulduğuna şükretmiyor da fazlasını istiyor» anlamına. **Bulup buluşturmak,** ne yapıp yapıp bulmak.

bulman i. [C.K.] Bulgusu olan kimse, °mucit, °muhteri.

bulunç i. *ah.* Kişinin, kendi niyetlerini ve eylemlerini ahlâk bakımından iyi veya kötü bulması ve aynı zamanda, doğruyu ve iyiyi yapma yükümünü de tanıması, °vicdan.

bulunçlu s. Buluncunun buyruklarına göre iş gören, °vicdanlı.

bulundurmak (i) Bulunmasını sağlamak.

bulunmak (nsz) **1.** Bulmak işine konu olmak. *Yerde para bulundu.* **2.** (e) Yardımı dokunmak. *O her kese daima bulunur.* **3.** (yar) Şu veya bu durumda olmak. *Boş bulunmak. Öfkeli bulunmak.* **4.** (yar) Yeri olmak, var olmak. *Siz sabahları nerede bulunursunuz? Bu dükkânda her zaman iyi mal bulunur.* **5.** (yar) (... de bulunmak) Etmek. *Onunla çok münakaşada bulunduk.* **Bulunmaz Hint kumaşı,** al. pek az bulunur ve pek makbul şey.

buluntu i. *ark.* Kazılardan veya araştırmalardan meydana çıkan, bâzı kere de tesadüf olarak bulunan, eski çağlardan kalma eşya.

bulunulmak (nsz) Her hangi biri bulunmak.

buluş i. **1.** Bulmak eylemi ve tarzı. **2.** Her kesin kolay kolay bulamıyacağı bir fikir.

buluşak i. [D.D.] Buluşulacak yer.

buluşmak (nsz: le) Birbirini bulmak.

buluşturmak (i: i,le) Buluşmalarını sağlamak.

bulut,-tu i. Havanın yüksekçe tabakalarında, çeşitli yığınlar şeklinde görünen ve incecik su damlacıkları veya buz iğnecikleri haline geçmiş su buharından ibaret olan meteor. **Bulut gibi,** fazla sarhoş olanları anlatmak için kullanılır. **Buluttan nem kapmak,** en küçük bir şeyden alınmak. **Kızgın bulut,** yanardağlardan fışkırıp yüksek ısıda su buharı ve başka gazlardan ibaret olan ve içine kül de karışmış bulunan bulut.

bulutlanmak (nsz) Bulut peyda etmek. *Hava bulutlandı, ortalık serinledi.*

bulutsu i. Yıldızlar arasında görünen ve bulutu andıran lekelerden her biri, °nebülöz. *Astronomi dürbünleri bulutsuların ya yıldız kümelerinden veya gaz kütleleri arasında yayılmış yıldızlardan meydana geldiğini gösterir.*

bulûz Fr. i. İnce kumaştan astarsız yapılan ve gömleği andıran kadın giysisi.

bulvar Al. i. Şehir içinde ağaçlı geniş cadde.
bumbar i. **1.** Kasaplık hayvanların kalın barsağı. **2.** Bu barsağa ciğer, kıyma, pirinç veya bulgur doldurularak yapılan yemek. **3.** Kapı ve pencere aralıklarından giren soğuğu önlemek için takılan içi pamuk dolu, barsak şeklinde bez kılıf.
bun i. Bunluk, sıkıntı.
bunak s. Bunama halinde olan, bunamış, •matuh.
bunaklık i. Bunak olanın hali.
bunalım i. Bunluk.
bunalmak (nsz) **1.** Fazla sıkılmak. *Burada bunaldım; biraz hava almağa çıkacağım. Çaresizlikten bunaldı, ne yapacağını bilmiyor.* **2.** Nefes alması güçleşmek. *Adamcağız öksürükten bunaldı.*
bunaltmak (i) Bunalmasına sebep olmak.
bunama i. *hk.* Bâzı ihtiyarlarda beyin damarlarının katılaşması, bâzı gençlerde ise akıl hastalıkları yüzünden meydana gelen zihin ve ruh zayıflığı, ruh varlığının dağılımı, •ateh.
bunamak (nsz) Bunak hale gelmek, •ateh getirmek.
bunca s. (×·) **1.** Epey çok. *Bunca zamandır sizi görmedim.* **2.** Bu kadar. *Bunca yol yürüdük, daha ulaşamadık.*
bungun s. [T.D.] Bunalmış, bunlu.
bunlu s. **1.** Bunluk içinde bulunan, bunluk geçirmekte olan. *Bunlu hasta.* **2.** İçinde bunluk bulunan. *Bunlu durum.*
bunluk i. [T.D.] **1.** Her hangi bir halin tabii yürüyüşü sırasında meydana çıkan ve tabii olmıyan sıkıntılı ve tehlikeli devre, •buhran. *Ergenlik çağı hayatta bir bunluk devresidir. Piyasada bunluk baş gösterdi.* **2.** Birdenbire gelen şiddetli ve az süren hastalık nöbeti. **3.** *hk.* Bir hastalığın yürüyüşü sırasında bir veya birkaç fizyolojik ödevin ansızın ve şiddetli bir surette değişmesi, ki ya ölüm veya çabuk bir iyileşme ile sona erer.
bura i. (×·) Bu yer. *Bura adamları çalışkan olur. Buraları da görmüş olduk.*
burağan i. Kısa süren zorlu yel.
buram buram zf. Duman, koku gibi havada yayılan şeyler ile ter ve kar hakkında kullanılarak gürlük anlatır. *Buram buram terlemek. Buram buram duman çıkmak. Buram buram kar yağmak.*
buran i. Yel, şimşek ve gök gürültüleri ile karışık yağan ve kısa süren zorlu yağmur. *Yazın sık sık buranlar olur.*
burani i. Bak. borani.
burası,-nı i. (×··) Bura, bu yer.
burcu burcu zf. Güzel ve kuvvetli bir kokuyu vasıflandırmağa yarar. *«Burcu burcu esen seher yelleri* — Karacaoğlan».
burcumak (nsz) Güzel koku yaymak.
burç Ar. i. **1.** Eski kalelerin köşelerinde ve yan taraflarında bulunan yüksek kulelerden her biri. **2.** *as.* Bak. takımyıldız. **3.** *bt.* Ökse otu.
burçak i. Baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan ve mercimeğe benziyen bir bitki.
burçun i. Dişi geyik.
burdurmak (i,e) Burmak işini yaptırmak.
burgacık s. «Kargacık» kelimesiyle birlikte «kargacık burgacık» şeklinde kullanılır, ki bu söz fena yazılmış yazı ve başka şeyler için «çarpık çurpuk» anlamına gelir.
burgaç i. Su çevrisi. Bak. çevri.
burgu i. **1.** Tahta, mukavva gibi sertliği az şeylerde delik açmak için döndüre döndüre kullanılan, ucu yivli çelik alet. **2.** Tıpa çekmeğe yarıyan ucu sivri ve helis şeklinde demir alet.
burgulamak (i) Burgu ile delmek.
burjuva Fr. i. Burjuvazi takımından olan kimse.
burjuvazi Fr. i. **1.** *tar.* Eskiden Avrupada köylü veya asılzade sınıfından olmayıp şehirlerde oturan halk takımı. **2.** *top.* Başkasının işçisi olmayıp kendi başına üretim ve kazanç yollarında çalışarak kendine oldukça geniş veya yeter bir geçim sağlıyan sınıf ve bu sınıfa menfaat ve yaşayış şekli bakımından bağlı ve yakın bulunan takım. **3.** *si.* Sosyalistlerin zıddına olarak, şahsın mal iyeliğini ve ferde bağlı iş hayatını güden bütün sınıf ve takımlar.
burkmak (i) **1.** Bir şeyi, şeklini bozmadan kendi ekseni etrafında çevirmek. *Birinin kolunu burkmak.* **2.** (nsz) Bu kelime «burkulmak²» anlamına da kullanılır. *Ayoğım burktu.*
burkulmak (nsz) **1.** Burkmak işine konu olmak. *Vida paslanmış burkulmuyor.* **2.** Bir uzuv ansızın ve şiddetli bir hareket dolayısiyle eklemi etrafında dönmek. *Koşarken ayağı burkuldu.*
burkutmak (i,e:i) Burkmak işini yaptırmak.
burma i. **1.** Burmak eylemi. **2.** Burulmuş. **3.** Burularak yapılmış.
burmak (i) **1.** Bir şeyi iki ucundan tutup ekseni etrafında ters yönlere doğru çevirerek o şeye helis şekli vermek. *Çamaşırı bura bura sıkarlar.* **2.** Enemek, iğdiş etmek. **3.** Ağza kekre tat vermek. *Bu ayva ağzımı burdu.*
burnaz s. İri ve uzun burunlu.
buroş Fr. i. Kadınların taktıkları süs iğnesi.

buroşür Fr. i. Küçük kitap, •risale.

burs Fr. i. **1.** Bir makam tarafından bâzı talebelere tahsillerini bitirinciye kadar verilmesi taahhüdedilen aylık. **2.** Bu maksatla vakfedilmiş para veya malın geliri.

burtlak i. Taşlık, çakıllık yer.

buru i. **1.** Bağırsakları burarcasına şiddetli karın ağrısı. **2.** Doğurma ağrısı nöbeti.

buruk s. **1.** Burulmuş. **2.** Yiyince ağzı buran, fazla kekre. *Buruk ayva.* **3.** Kekre tat duyan (ağız).

burulma i. *fi.* Bir katı çubuğun bir ucuna tatbik edilen bir dönme hareketinin neticesi olarak öbür ucunda meydana gelen kuvvet çifti.

burulmak (nsz) **1.** Burmak işine konu olmak. **2.** Kıvrılıyormuş gibi ağrımak. *Barsaklarım buruluyor.* **3.** (e) Alınıp incinerek küskünlük göstermek. *İyi çocuk ama en ufak söze buruluyor.*

burum zf. «Burum burum» şeklinde çift olarak «burmak» fiiline pekitme zarfı olur. *Barsaklarım sancıdan burum burum buruluyor.*

burun,-rnu i. **1.** Solunum aygıdının ilk kısmı olan ve alınla üst dudak arasında bulunan çıkıntılı, iki delikli koklama organı. **2.** Bir şeyin sivri ve uc kısmı. *İskarpinin burnu. Geminin burnu.* **3.** Karanın denize doğru uzanmış kısmı. **4.** mec. Kibir ve azamet. *Burnundan yanına varılmıyor. Burnu kabarmak. Burnunu kırmak. Burnü Kaf dağında.* **Burnu büyük,** kibirli. **Burnu büyümek,** kibirlenmek. **Burnu havada,** kendini pek beğenmiş. **Burnuna çıkmak, burnuna gelmek,** dayanılmıyacak bir dereceyi bulmak. **Burnuna girmek,** pek sokulmak. **Burnundan düşen bin parça (olur),** öfkeli veya kederli olduğu yüzünden belli olan. **Burnundan düşmüş,** pek benziyor. **Burnundan (fitil fitil) gelmek,** bir nimet pek fazla eziyet ve zahmete mal olmak. **Burnunda tütmek,** çok özlemek. **Burnunu çekmek, 1)** sümüğünü çekmek. **2)** mec. mahrum kalmak. **Burnunun dibinde,** pek yakınında. **Burnunun direği kırılmak,** pek fena bir koku duyulduğunu anlatmak için kullanılır. **Burnunu sürtmek,** bir kimse önce yapmak istemediği bir işi sonradan yapmağı miskince kabul etmek. **Burun boşluğu,** burun deliklerinden yutağa doğru giden yol. **Burun buruna,** biribirine pek yakın ve yüz yüze. **Burun deliği,** burnun hava çekmeğe veya sümkürmeğe yarıyan iki açık yerinden her biri. **Burun kıvırmak,** önem ve değer vermeyip alay etmek. **Burun perdesi,** burnun iki boşluğu arasındaki bölme. **Burun silmek,** mendille burun temizlemek. **Burun sokmak,** gerekmediği halde bir işe karışmak.

burunduruk i. Hayvanları nallarken zaptetmek için dudaklarını kıstıkları kıskaç, yavaşa.

burunotu,-nu b. i. Buruna çekilen tütün, •enfiye.

burunsak i. Yavru anasının sütünü ememesin diye ağız ve burnuna geçirilen dikenli engel.

burunsalık i. Hayvan bir şey yiyemesin veya ısırmasın diye ağız ve burnuna geçirilen engel.

buruntu i. Kalın barsaklarda duyulan sancı.

buruşmak (nsz) **1.** Ütüsü ve düzlüğü bozulup karışık kırma ve katlamalar meydana gelmek. **2.** (Ağızda) Kekrelik duymak. *Koruk yedim, ağzım buruştu.*

buruşturmak (i) Buruşmasını sağlamak.

buruşuk s. Buruşmuş olan. *Buruşuk kumaş. Buruşuk surat.*

buse Fa. i. (--) Öpüş, öpme.

buselik i. (---) Alaturka müzikte bir makam.

but i Vücudun kalça ile diz arasındaki kısmı.

butlan Ar. i. Bâtıl olma hali, saçmalık, yersizlik, hükümsüzlük. *Dâvanın butlanı sabit oldu.*

buut,-u'du Ar. i. **1.** Boyut. **2.** Uzaklık.

buymak (nsz) [D.D.] Soğuktan donup hayatını yitirmek.

buynaz s. [D.D.] Soğuğa dayanamıyan.

buyruk i. Buyrulan şey, •emir, •ferman.

buyrultu i. Resmî makamlar tarafından yazılan buyruk.

buyur ü. hlk. «Anlamadım, sözünü tekrar et» anlamına. **Buyur etmek,** konuğa «buyrun» demek.

buyurmak (i,e) **1.** Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin sözle söylemek, •emretmek. **2.** say. Söylemek, fikrini bildirmek. *Bir şey buyuruyordunuz? Buna ne buyrulur?* **3.** (e) say. Gelmek, gitmek, geçmek, girmek. *Bize buyurmaz mısınız? Siz önden buyrun. Siz yan odaya buyursanız. İçeriye buyurmadınız.* **4.** (i) say. Almak. *Buyrunuz kahvenizi.* **5.** say. «Etmek, eylemek» anlamına yardımcı fiil. *Lûtaf buyurmak. İfade buyurmak.* **Buyrun cenaze namazına!,** hiç beklenmedik kötü bir durum harşısında şaka yollu yeis anlatır.

buyurman i. Buyruk vermeğe hakkı olan, •âmir.

buyurtmak (i,e) Buyurmak işini yaptırmak, buyruk verdirmek. *Misafiri bahçeye buyurttuk.*

buz i. **1.** Suyun, soğuktan, katı haline gelmişi. **2.** ü. Pek soğuk bir etki uyandıran şey veya kimseleri anlatmak için kullanılır. *Bu romanın neresini beğendiniz ? Buz !* **Buz bağlamak,** (sıvılar hakkında) yüzü donmak. **Buz kesilmek,** her hangi bir teessürden hareketsiz kalmak. **Buz kesmek,** çok üşümek. **Buz gibi, 1)** çok soğuk, **2)** öz, •halis. *Buz gibi kuzu eti.* **Buz tutmak,** buz peyda etmek. **Buz yalağı,** *c.* dağlarda, içine kar biriken yuvarlak çöküntü.

buzağı i. Henüz sütten kesilmemiş sığır yavrusu.

buzdağı,-nı b. i. Deniz veya kutup buzullarından koparak denizlerde yüzen büyük buz parçası, •isberk.

buzhane T. Fa. i. **1.** Buz yapılan yer. **2.** Soğuk hava deposu.

buzkıran b. i. Donmuş deniz, göl veya ırmaklarda buzları kırarak yol açmak için kullanılan gemi.

buzlanmak (nsz) Yüzü buz tutmak.

buzlu s. **1.** Buz içinde soğutulmuş veya içine buz atılmış. *Buzlu şerbet.* **2. Buzlu cam,** ışığı geçirdiği halde görmeğe engel olan cam.

buzluk i. Buz dolabı.

buzul i. *c.* Dağ başlarında birikip yaz kış çözülmiyen büyük kar ve buz kümesi, ki ağır ağır derelerden aşağıya doğru yer değiştirir. **Buzul devri,** pleistosen devresinin, pek çok buzulların meydana gelmiş bulunması gereken bir kısmı. **Buzul kaynağı,** buzulun eriyip altına inen suyunu dışarıya veren kaynak. **Buzul masası,** etrafındaki buzlar erirken altına raslıyan kısmı erimekten koruyan ve böylece buzdan bir ayak üzerinde kalan külte. **Buzul seli,** buzulun erimesiyle meydana gelen sel. **Deniz buzulu,** deniz suyunun donmasiyle kıyılarda meydana gelen buz yığını.

buzulkar b. i. Bir buzulun oluşmasına temel olan katılaşmış kar kümesi.

buzultaş b. i. Buzulların etrafındaki kayalardan, don veya aşındırma etkisiyle kopup buzulun üstüne düşen veya altındaki kayalardan koparak sürüklenen külte kırıntısı.

bücür s. Bodur (kimse).

büfe Fr. i. **1.** Yemek salonlarında sofra takımlarını koymağa yarıyan dolap. **2.** Bir eğlenti yerinde yemek ve içkilerin ikram edildiği masa. **3.** İstasyonlarda bulunan lokanta.

büğdül s. Doğru ve haklı olmıyan, •bâtıl.

büğelek i. Bak. büvelek.

büğemek (i) Çay suyunun önüne sed yaparak suyu tutmak.

büğet i. Sedle veya tabii engelle tutulmuş akar su birikintisi.

büğlü i. Perdeli veya pistonlu, borusu bükülü, bakırdan ağız çalgısı.

büğrü s. Yampırı. (Daima «iğri» sıfatından sonra ve onunla beraber kullanılır). *İğri büğrü.*

büğünlemek (i) [Red.] Suyun önüne bir engel koyup iriktirmek.

bühtan Ar. i. Karacılık, •iftira.

büken i. *an.* Oynak kemikleri arasındaki açıları daraltmağa yarıyan kasların genel adı, açan karşıdı, •kaabıza.

büklüm i. **1.** Bükülmüş şeyin teşkil ettiği halka. **2.** Kat. *İki büklüm.* **Büklüm büklüm,** halka halka, kıvrım kıvrım.

bükme i. **1.** Bükmek eylemi. **2.** Bükülmüş kaytan veya iplik.

bükmek (i) **1.** Birkaç tel ipliği bir araya getirerek, tek bir iplik haline gelecek şekilde, uclarını birbirine ters istikamette çevirmek. **2.** Düz bir şeyin bir parçasını kalan parça ile aralarında açı hasıl olacak bir hale getirmek. *Kâğıdın bir ucunu bükmek. Demir çubuğu bükmek.* **3.** (Halı, keçe gibi kalın şeyler hakkında) Katlayıp devşirmek. *Halıyı büküp kaldırmalı.*

büksül s. [C.K.] İğri büğrü, •muveç, •muavveç.

büksüllük i. Büksül olma hali, •ivicaç.

büksülmek (nsz) [C.K.] Büküle kıvrıla uzamak.

bükülmek (nsz) Bükmek işine konu olmak.

bükülü s. Bükülmüş olan.

büküm i. **1.** Bükmek eylemi. **2.** Bir şeyin bükülmüş yeri. **3.** Bir şeyin bükülmesinden üzerinde hasıl olan iz.

bükün i. *dl.* Kelimelerin, cümle içindeki münasebet durumlarına göre şekilce uğradıkları değişiklik, ki ya Türkçede olduğu gibi, kök kelimenin sonuna hal, şahış, zaman ve başka durumları anlatan birtakım eklerin katılmasiyle, veya Arapçada olduğu gibi kelimede iç yapının değişimi ile olur.

bükünmek (nsz) Ağrıdan, sancıdan kıvranmak.

büküntü i. **1.** Bükmekten hasıl olan şekil veya iz. **2.** Barsakta hasıl olan ağrı.

bülbül i. Serçegillerden, sesinin güzelliğiyle pek ünlü olan kuş.

bülöf İn. i. Karşısındakini yanıltarak veya yıldırarak bir işten vazgeçirmek için aslı olmadığı halde söylenen söz veya takınılan tavır. *Bülöf yapmak.*

bülûğ Ar. i. (‥) Erin olma hali, erinlik. **Bülûğa ermek,** erinleşmek.

bünye Ar. i. Yapı, yapılış, kuruluş.

bürç i. Bak. burç.

bürçük s. Şakaklardan veya alından sarkan saç, *zülüf.

bürgü i. **1.** Üste veya başa örtülen örtü. **2.** İnce perde.

bürhan Ar. i. Kanıt.

büro Fr. i. Yazak, *yazıhane.

bürokrasi Fr. i. Bir işin yönetilmesi için uzun boylu ve dolaşık yollardan muamele yapılması usulü, *kırtasiyecilik.

bürudet,-ti Ar. i. (-.-) Soğuk, soğukluk.

bürülü s. Bürünmüş. *Pelerinine sımsıkı bürülü bir kadın geçti.*

bürüm i. Bürülmüş, katlanmış olan şey. *Bir bürüm kaymak.*

bürümcek i. Koza gibi yumaklanmış şey.

bürümcük i. Ham ipekten dokunmuş ince bez. *Bürümcük çarşaf.*

bürümeden zf. Baştan savma. *Bürümeden iş görmek. Bürümeden anlatmak.*

bürümek (i) Sarıp kaplamak, *istilâ etmek. *Dağ başını duman bürüdü. Gözü kan bürüdü.*

bürüncük i. Bak. bürümcük.

bürünmek (e) Bürümek işine konu olmak. *Dağ başı sise büründü.*

büsbütün zf. Hiç eksiksiz olarak, iyiden iyiye.

büst,-tü İt. i. Vücudun, omuzlarla beraber göğüsten yukarı kısmını gösteren resim veya heykel.

bütçe İn. i. **1.** Belli bir zaman içindeki gelir ve giderlerin ayrıntılarını tasarlıyan hesap cetveli. *Hükümet bütçesi. Kızılay Kurumunun bütçesi.* **2.** Mal kudreti. *Onun bütçesi bu işe elverişli değil.*

bütmek (i) **1.** [Red.] Eksiksiz kılmak. **2.** (nsz) [T.D.] Doğmak. **3.** (e) [T.D.] İnanıp tapmak.

bütün s. **1.** Eksiksiz, tam. *Bir oturuşta bütün bir ekmeği yedi.* **2.** Parçanlanmamış. *Bir bütün ekmek. Bir bütün elma* **3.** Kamu, hep. *Bütün ağaçlar açtı. Bu işleri, bütün o gördü.* **4.** i. Parçalanınca ana vasfını akybeden şey, birlik. *Türk yurdu bir bütündür, bölünemez.* **5.** *mat.* Birtakım niceliklerin toplamı, *yekûn. **Bütün bütün,** büsbütün.

bütünleme i. İlk sınavda geçemiyenler için açılan ikinci sınav.

bütünlemek (i) Eksiksiz bir hale getirmek.

bütünler s. Bütün haline getiren veya bütün haline getirmek için eklenen. **Bütünler açı,** Bak. açı.

büve i. Zehirli bir cins böcek.

büvelek i. Kan emici bir cins sinek.

büvet i. Bak. büğet.

büyü i. Sözde doğaüstü kuvvetlerin yardımı sağlanarak istenilen erekleri elde etmek umudiyle yapılan birtakım gülünç ve boş eylemler.

büyücü i. Büyü yapan kimse.

büyük s. **1.** Boyutları, benzerlerinden daha fazla olan; küçüğün karşıdı. **2.** Geniş. *Büyük arsa. Büyük halı.* **3.** Yaşlı. *Küçükler büyüklerin ellerini öperler. Öğretmen büyük çocuklarla küçük çocukların bir arada oynamasını yasak etti.* **4.** Niceliği çok olan. *Büyük servet. Büyük kalabalık.* **5.** Niteliği yüksek olan. *Büyük adam. Büyük millet. Büyüklere saygı. Büyük şöhret.* **Büyük ana, büyük anne,** annenin veya babanın annesi, nine. **Büyük baba,** annenin veya babanın babası, dede **Büyük (söz) söylemek,** uğranılması istenmiyen bir hale meydan vermiyeceğini iddia ederek öğünmek. **Büyük sözüme tövbe,** büyük söz söylendiği zaman bunun aksine uğranılmamak dileğini anlatır. **Büyükten büyüğe,** bir malın mirasçılar arasında sıra ile evvelâ en büyüğe, o ölünce kalanların en büyüğüne geçmesi tarzını anlatır. **Sonsuz büyük,** *mat.* her hangi büyük bir sayıyı geçtiği ve istenildiği kadar büyüyebildiği kabul edilen sayı.

büyükamiral,-li b. i. *ask.* Donanma subaylarının en yüksek rütbesini taşıyan amiral, ki kara ordusunun «mareşal»ine denktir.

Büyükayı b. i. *as.* Kuzey kutbu gök bölgesinde olup başlıca yedi yıldızdan meydana gelen ve aşağı yukarı saplı bir tencere şeklini gösteren takımyıldız, *Dübbüekber.

büyükelçi b. i. Bir devletin önemli ilgileri bulunan başka bir devlet merkezindeki üstün aşamalı elçisi, *sefiri kebir.

büyüklenmek (nsz) Kendini büyük göstermek, büyüklük satmak.

büyüklük i. **1.** Büyük olma hali. **2.** Büyüğe yakışır hal. **Büyüklük göstermek,** âlicenaplık göstermek.

büyüksemek (nsz) Olduğundan büyük göstermek, *izam etmek.

büyüksü s. Büyük halli. *Büyüksü bir çocuk.*

büyülemek (i) **1.** Birisini büyü ile etki altına almak **2.** Üzerinde büyük bir etki yaparak birini kendine çekip bağlamak, *teshir etmek.

büyülenmek (nsz) Büyülemek işine konu olmak.

büyültme i. Büyültülmüş resim veya fotoğraf, *agrandisman.

büyültmek (i) **1.** Başka şeyler ekliyerek büyütmek. *Masayı büyültmek. Odayı büyültmek.* **2.** (Resim, harta gibi şeyler hakkında) Daha büyük örneğini yapmak. *Fotoğraf büyültmek.*

büyülü s. **1.** Kendisine büyü yapılmış

(kimse). **2.** Kendisinde büyü kuvveti olan (şey).

büyümek (nsz) **1.** Büyük hale gelmek. *Çocuk büyüdü. Masa kalkınca oda büyüdü. Yangın büyüdü.* **2.** Yetişmek. *Ayol, nerede büyüdün!* **Büyümüş de küçülmüş,** büyükler gibi konuşan ve hareket eden çocuklar hakkında söylenir.

büyüteç i. *fi.* Odak boyudu birkaç santimetreden ibaret olan yaklaştırıcı mercek, •pertavsız.

büyütme i. **1.** Büyütmek eylemi. **2.** Birisi tarafından büyütülüp yetiştirilmiş kimse. *O, filâncanın büyütmesidir.*

büyütmek (i) **1.** Büyük hale getirmek, genişletmek. *İşini büyütmek. Bahçeyi büyütmek.* **2.** Abartmak. *Meseleyi büyütmek.* **3.** Besliyerek veya terbiye ederek yetiştirmek. «..*kim büyüttü böyle biperva seni* — Nedim».

büzgen i. *an.* Kasılmasiyle her hangi bir deliği büzüp kapamağa yarıyan, çember şeklindeki kasların genel adı, •muassıra.

büzgü i. Elbisede süs için büzülen yer. *Ceketin arkası büzgülü.*

büzme i. **1.** Büzmek eylemi. **2.** Ağzı büzülerek kapatılan (kese, torba...).

büzmek (i) Bir şeyi toplaştırıp buruşturarak yüzünü ve oylumunu azaltmak. *Torbanın ağzını büzmek.*

büzük s. **1.** Büzülmüş. **2.** i. Kalın barsağın sona erdiği delik.

büzülmek (nsz) **1.** Büzmek işine konu olmak. **2.** Kendini büzmek. **Büzülüp oturmak,** bir kenara geçip çekingen bir tavırla oturmak.

C

c, C 1. Türk alfabesinin üçüncü harfi; sesbilim bakımından diş-damak sessizlerinin süreksiz ve yumuşağı. **2.** Sınıflamalarda ve sıralamalarda maddeler harfle gösterildiği vakit üçüncü maddenin başına getirilir. *C kursu.* **3.** *mü.* Nota işaretlerinin harflerle gösterildiği usulde «do» sesini gösterir.

C 1. *kim.* Karbon cisminin simgesi. **2.** Elektrik sığasının simgesi. **3.** Romen rakamlarında yüz sayısını ve kendinden önce «X» bulununca «90» ı gösterir.

Ca *kim.* Kalsiyum cisminin simgesi.

ca, cak e. (İnce şekli: ce, cek) «Dek, değin, kadar» gibi, «e» halindeki isimlerden sonra gelerek fiilin o isimlerin gösterdiği yer veya zamanda son bulduğunu anlatır. *Sabaha ca uyuyamadı. Şimdiye cek bekledik. Çocuklara cak her kes duydu. İstanbula cak gitti. Buraya ca geldi.*

caba zf. (×.) **1.** Karşılıksız, bedava. *Bunu da caba verdiler.* **2.** Fazla olarak, üstelik. *Bu kadar masraftan başka yorgunluk da caba!*

cabacı s. Her şeyi para vermeden cabadan edinmek istiyen, bedavacı.

cacık i. Yoğurt ile hıyar veya maruldan yapılan salata.

cadaloz s. Huysuz olup ağız kalabalığıyle her kesi susturup kendini haklı çıkaran (Kadınlar ve en çok kocakarılar için kullanılır).

cadde Ar. i. Ana yol. *Anafartalar caddesi. Bağdat caddesi.* **Caddeyi tutmak,** ar. çekilip gitmek. *Caddeyi tut bakalım!*

cadı i. **1.** Geceleri ötede beride dolaşıp insanlara kötülük ettiğine inanılan hortlak. **2.** Huysuz ve çirkin kocakarı.

caf Fr. *tec.* Bak. cif.

cafcaf, cafcuf i. **1.** Ağız kalabalığı. **2.** Şatafat. *Cafcafından geçilmiyor.*

cafcaflı s. Şatafatlı, gösterişli, fazla şık. *Cafcaflı sözler. Ne cafcaflı kıyafet bu!*

Caferî Ar. s. (.--) Şiîliğin bir kolu ve bu koldan olan (kimse).

cağ i. Araba tekerleğinin parmaklarından her biri. **Cağ deliği,** hamam, mutfak gibi yerlerin tabanındaki su savacak delik. **Cağ torbası,** atın yedek arpa heybesi.

cahil Ar. s. (-.) **1.** Bilgisiz, bilmez. *Ben bu işin cahiliyim.* **2.** Tecrübesiz genç, toy (delikanlı veya genç kız). *Kusura bakmayın cahildir.*

cahiliyet,-ti Ar. i. (-...) *tar.* Araplarda Müslümanlıktan önceki devre verilen ad.

cahillik i. **1.** (-..) Cahil olma hali, bilgisizlik, görgüsüzlük. **2.** Gençlik, toyluk, tecrübesizlik ve bu yüzden işlenen kusur. *Bir cahilliktir etti, kusurunu bağışlayın.*

caiz Ar. s. (-.) Kanun veya töre bakımından işlenmesinde, yapılmasında çekince olmıyan, yapılıp işlenmesine izin verilen. *Bu gibi zamanlarda olağanüstü tedbirler almak caizdir. Onun gibi adamlara selâm vermek bile caiz değildir.*

caize Ar. i. (-..) **1.** Eski devirde şairlerin yazdığı kasidelere öden olarak, kasidede övülen kimse tarafından, verilen bahşiş. **2.** Noktalama işaretlerinden, bir şeyin tekrarlandığını göstermek üzere alt hizasına konan tırnak.

cak e. Bak. ca.

caka i. (×.) ar. Gösteriş, çalım. **Caka satmak,** gösteriş yapmak, çalım satmak.

cakacı s. (×..) Caka yapmasını huy edinmiş olan.

cakalı s. (×..) Cakası olan, caka ile yapılan.

câli Ar. s. (-.) Yapma, yapmacık, sahte, içten gelmiyen. *Bu adamın bütün hareketleri câlidir.*

câlip Ar. s. (-.) Celbeden, çeken. *Bu hal şüpheyi câliptir.*

cam i. **1.** Soda veya potas katılmış silisli kum ateşte eritilerek yapılan sert, saydam ve çabuk kırılır cisim, sırça. **2.** Işıktan başka her şeyin geçmesini önlemek üzere her türlü açmalara takılan yaprak halindeki sırça. *Pencere camı. Tepe camı.* **3.** s. Tamamı veya bir kısmı camdan yapılmış. *Cam fener. Cam dolap. Cam tabak.* **Cam evi, cam yuvası,** çerçevelerde camın oturması için açılan yiv.

camadan i. **1.** Eski kıyafette çapraz düğmeli, ipek veya sırma işlemeli bir cins kısa yelek. **2.** *de.* Yelkenleri gereğinde kasmak için kullanılan bağ. **Camadan vurmak,** fazla rüzgâra karşı yelkeni kasmak. **Camadanı fora etmek,** bağları koyverip kasılmış yelkeni açmak.

cambaz Fa. i. **1.** İp veya at üzerinde ve başka şekillerde tehlikeli beden hünerleri gösteren kimse. *«İki cambaz bir ipte oynamaz».* **2.** At alıp satan veya terbiye eden kimse. **3.** s. mec. Kurnaz, hilekâr.

cambazlık Fa. T. i. **1.** Cambaz işi veya mesleği. **2.** Kurnazlık, hilekârlık.

camcı s. Cam ticaretini veya cam takmağı meslek edinmiş (kimse). **Camcı macunu,** cam ile çerçeve arasındaki aralıkları kapatmakta kullanılan ve kaba üstübeçle bezir yağından yapılan hamur.

camekân Fa. i. (-·-) **1.** Camlık. *Dükkân camekânı. Çiçek camekânı. Kapı camekânı.* **2.** Hamamlarda soyunulan yer.

camgöbeği,-ni b. s. Camın kenarından bakılınca görülen renk, yeşile çalar mavi.

camgöz b. i. **1.** Yırtıcı büyük bir balık. **2.** s. Tamahkâr, açgözlü.

cami Ar. i. (--) İçinde cuma ve bayram namazı da kılınan büyük Müslüman tapınağı. Cuma ve bayram namazı kılınmıyan küçüklerine «mesçit» denir.

câmi,-i Ar. s. (--) Toplıyan, bir araya getiren. *«Tarif, efradını câmi, ağyarını mâni olmalı».*

camit Ar. s. (--) Cansız[1]. *Taş camit bir cisimdir.*

camlamak (i) Cam geçirmek, cam takmak.

camlatmak (i,e) Cam taktırmak.

camlı s. Cam takılmış, cam geçirilmiş, camı olan. *Camlı dolap. Camlı kapı.*

camlık i. **1.** Camlı çerçevelerle örtülü veya çevrili yer. *Dükkân camlığı. Bahçe camlığı. Çiçek camlığı.* **2.** Camlı çerçeve veya kapı kanadlarından meydana getirilmiş ara bölmesi.

camus Ar. i. Manda, su sığırı.

can i. **1.** İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağladığına inanılan madde dışı varlık. *«Can çıkmayınca huy çıkmaz».* **2.** Hayat. *Canını feda etmek. Can korkusu. Canından bezmek. Canını bağışlamak. Canını kurtarmak. Canına kastetmek.* **3.** Kuvvet, dirilik. *Sende hiç can yokmuş. «Can boğazdan gelir».* **4.** Kişi. *Evinde sekiz can besliyor. Köyde bir tek can kalmamış.* **5.** İnsanın kendi varlığı. *«Can cümleden aziz».* **6.** Bektaşilik ve Mevlevilikte tarikat kardeşi. **7.** Kelimenin çoğul şekli çağrı olarak yakın arkadaşlar arasında kullanılır. *«Canlar, dedi Gamsız reis, açık olsun bahtınız* - Enis Behiç». **8.** s. Çok içten ve sevimli, şirin. *Ne kadar can adam! Ne can çocuk!* **Cana can katmak,** neşe ve sağlığı artırmak. *«Âdemin canlar katar ab u havası canına* - Nedim.» **Can acısı,** vücudun her hangi bir yerinde duyulan ve insanı aşırı bir hareket zorunda bırakan fazla acı. **Can alacak yer,** en önemli, en esaslı nokta. *Meselenin can alacak yeri burasıdır.* **Can alıp can vermek,** sıkıntı ve ıstırap içinde bunalmak. **Cana minnet bilmek,** arayıp da bulamadığı şeylerden saymak. **Can atmak,** her hangi bir durumu elde etmeği şiddetle istemek. *Orada bulunmağa can atıyor ama nedense çağırmadılar.* **Cana yakın,** haliyle ilgimizi ve sevgimizi çeken. **Can beslemek,** iyi şeylerle beslenmeğe özen göstermek. **Cancağızım,** sevgi ve aynı zamanda teklifsizlik gösteren bir çağrı sözü. **Can cana, baş başa,** her kesin kendi canının, kendi başının kaygısına düştüğü bir tehlike anını anlatır. **Can ciğer, 1)** sıkı fıkı, pek içten. *Biz onunla can ciğeriz.* **2)** en yakın akraba. *Can ciğersiniz, böyle şeylere bakılır mı?* **Can çekişmek,** ölmek üzere iken uzviyet ölüme karşı son savaşta bulunmak. **Can damarı,** en önemli nokta. **Candan,** içten. *O benim candan dostumdur.* **Candan geçmek,** ölmek. *«Geçti Galip Dede candan yahu».* **Can direği,** kemanın içinde, alt ve üst kapakları arasında dikili duran duygun çubuk. **Can dostu,** pek samimî dost. **Can eriği,** bir çeşit sulu ve tatlı erik. **Can evi,** mide bölgesinin üstü, yürek ; en duygulu nokta. *«Böyle olmuş muydu millet can evinden rahnedar* — Mehmet Akif». **Can havliyle,** ölüm korkusundan doğan bir kuvvet veya ataklıkla. **Canı burnuna gelmek,** bir şey yaparken çok zahmet çekmek. **Canı cehenneme,** sevilmiyen bir kimse hakkındaki nefreti anlatır. **Canı çekilmek,** (vücudunun her hangi bir üyesi hakkında) hayatı azalır gibi olmak. **Canı çekmek,** evvelce tadı alınmış olan bir şeyi yeniden istemek ; iştahı uyanmak. **Canı çıkmak, 1)** ölmek. *«Can çıkmayınca huy çıkmaz».* **2)** çok yorulmak. *Çalışmaktan canım çıktı.* **3)** fazla yıpranmak. *Her gün giyilmekten elbisenin canı çıktı.* **Canı gelip gitmek,** ayılıp bayılmak. **Canı içine sığmamak,** çok acele ve sabırsızlık göstermek. **Canı istemek,** heves duymak. **Canım!** sese verilecek vurguya göre ya **1)** hoşnutsuzluk anlatır. *Böyle yazı olur mu a canım ! Bu ne iş canım!* veya **2)** sevgi anlatan bir çağrı sözü olur. *Canım kardeşim.* **Canına değmek, 1)** fazla hoşlanmak. *Bu limonata canıma değdi.* **2)** ruhu şadolmak. *Babanın canına değsin.* **Canına ezan okumak,** ar. bir kimsenin mahvına yürümek. **Canına geçmek, canına işlemek, canına kâr etmek,** tesir etmek suretiyle usandırmak. *«Yalnızlık canıma kâr etti, bilmem neylesem* - Ruhi». **Ca-**

nına kıymak, acımadan öldürmek. *Bu hayvancağızın canına nasıl kıydın!* **Canına minnet,** erişince pek çok sevineceği (bir şey). *Bu hal, onun canına minnet.* **Canına okumak,** ar. berbat ve perişan etmek. *Dolu, ekinlerin canına okudu.* **Canına susamak (Başkasının-),** birinin canına kastedercesine davranmak. **Canına susamak (Kendi-),** belâsını aramak. **Canına tak demek, tak etmek,** tahammül derecesini aşmak. «*Kimsesizlik bu sefer tak dedi artık canıma* - Mehmet Akif». **Canına yandığım (-ının),** ar. sevgi, hayranlık veya öfke gibi türlü duygular anlatır. *Canına yandığım dünya. Canına yandığımının dünyası!* **Canına yetmek,** tahammül derecesini aşmak. **Canını almak,** öldürmek. **Canını bağışlamak,** öldürülmesi gerekirken vazgeçmek. **Canını çıkarmak,** hırpalamak, çok yormak, fazla eskitmek, yıprandırmak. **Canını dişine almak** veya **takmak,** ölüme kadar her fedakârlığa karar vererek harekete geçmek. **Canının derdine düşmek,** canından başka bir şey düşünememek. **Canının içine sokacağı gelmek,** pek çok hoşlanmak. **Canını sıkmak,** neşesini kaçırmak. *Bu haber canımı sıktı.* **Canını sokakta bulmak,** canının kıymetini bilmemek. *Canımı sokakta bulmadım.* **Canını vermek, 1)** kendini feda etmek, **2)** hiç bir şey esirgememek. *O, kitap için canını verir.* **3)** bir şeye çok düşkün olmak. **Canın isterse,** karşısındakine, istediğini kabul ettiremiyeceğini anlıyan birisinin bezginliğini anlatan hafifseyici bir ünlemdir. **Canı pek,** acıya, zahmete katlanır. **Canı sıkılmak, 1)** içi sıkılmak, yapacak bir işi olmamaktan rahatsızlık duymak, **2)** neşesi kaçmak, **3)** yarı üzülmek yarı öfkelenmek. **Canı tatlı,** zahmete girmek ve acıya katlanmak istemiyen. **Canı tez,** beklemeğe tahammülü olmıyan. **Canı yanmak,** fazla acı duymak. **Can kalmamak,** bitkin bir hale gelmek. **Can kulağiyle dinlemek,** çok dikkatle dinlemek. **Can kurtaran yok mu?** tehlike anında imdat ve yardım isteme ünlemidir. **Canla başla,** büyük bir gayretle. **Can pazarı,** hayatın tehlikede kaldığı durum. **Can sıkıntısı,** yapacak bir işi olmamaktan duyulan rahatsızlık. **Can sıkmak,** usanç vermek. *Bu yağmurlar da artık can sıkmağa başladı.* **Can vermek, 1)** ölmek, **2)** şiddetle istemek. *Şöhret için can veriyor.* **3)** ruha kuvvet vermek. *Bu sözleriniz bana can verdi.* **4)** hayat vermek. *Ölene yeniden can verilemez.* **Can yakmak, 1)** zulmetmek, **2)** bir kimseyi çok zarar ve ziyana sokmak. **Can yoldaşı,** yalnızlıktan kurtulmak için birlikte yaşanılan kimse.

canan Fa. i. (--) **1.** Gönülden sevilen, gönül verilmiş olan kadın. «*Canı canan dilemiş, vermemek olmaz ey dil* - Fuzuli». **2.** (Tasavvufta) Allah.

canavar i. **1.** Cana kıyan yaban hayvanı. *Anadoluda yer yer kurda, yaban domuzuna, yılana da canavar denir.* **2.** mec. Şuursuzca ve vahşicesine her şeye kıyan kimse. **Canavar düdüğü,** uzaklara kadar işaret vermek için kullanılan ve acı bir ses çıkaran düdük.

canavarlık i. Canavar olana yakışır iş.

canavarotugiller ç. b. i. *bt.* Bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden olan ve tarım bitkilerine zarar veren asalak bir bitki familyası.

canfes i. Üzerinde şekil bulunmıyan ince dokunmuş, tok, ipekli kumaş. **Canfes gibi yaprak,** ince, taze ve sinirsiz yaprak. (Daha çok asma ve dut yaprakları hakkında söylenir).

canfeza Fa. i. Şark müziğinde bir makam.

cangıl cungul zf. **1.** Hayvanlara takılan çanların veya başka maden eşyanın çıkardığı kaba sesleri anlatır. *Develer cangıl cungul geliyorlardı.* **2.** i. Bu tarzdaki gürültü. *Bu çanların cangıl cungulu insanın başını ağrıtıyor.*

canhıraş Fa. s. Yürek paralıyan, iç tırmalıyan.

cani Ar. i. (--) Cinayet işliyen kimse, kıyaç. *Cani yakalandı.*

cankurtaran b. i. Ölüm tehlikesine düşmüş olanları kurtarmak için kullanılan araç. **Cankurtaran çanı, düdüğü,** tipili ve sisli havalarda yolculara ve gemilere sığınacak veya yönelecek yeri belli etmek için çalınan çan yahut düdük. **Cankurtaran gemisi,** karaya oturan veya batma tehlikesine düşen gemileri kurtarmağa yarıyan gemi. **Cankurtaran kulübesi,** dağ geçitlerinde tipi veya soğuktan korunmak için sığınak olmak üzere yapılan kulübe. **Cankurtaran simidi, yeleği,** suda boğulma tehlikesine karşı kullanılan sudan hafif maddelerden yapılmış, büyük simit şeklinde veya yelek gibi sırta geçirilen araç.

canlandırmak (i) Canlanmasını sağlamak, canlanmasına sebep olmak.

canlanmak (nsz) **1.** Kuvvet bulmak, etkinliğe geçmek. *Yağmurdan sonra ekinler canlandı. Şehrimizde ticaret gittikçe canlanıyor.* **2.** Var imiş gibi görünmek. *O hal daima gözümün önünde canlanıyor.* **3.** (Aslında canı olmıyan şeyler hakkında) Can kazanmak. *Ağaçlar sanki canlanıp konuşmağa başladılar.*

canlı s. **1.** Canı olan, diri, yaşıyan. **2.** Kuv-

vetli, hareketli, etkili. *Canlı çocuk. Canlı söz.* **Canlı cenaze,** çok zayıf, iskelet halinde kimse. **... canlısı,** ... düşkünü. *Para canlısı, Ahbap canlısı.*

canlıcılık i. *fel.* Her şeyde veya genel olarak, tabiatte bilinçli bir hayat bulunduğunu ileri süren öğreti, •animizm. *Canlıcılık öğretisine göre fizik evrenin başlıca düzenleyici nedeni candır.*

canlılık i. Canlı olma hali.

cansız s. **1.** Taş, maden gibi hayat ve gelişimi olmıyan. *Taş, cansız bir cisimdir.* **2.** Kuvvetsiz, mecalsiz. *Ne kadar cansız bir adam!* **3.** İlgi uyandırmıyan, sönük. *Cansız bir ifade.* **4.** Durgun. *Bu yıl buğday piyasası biraz cansız.* **5.** Ölmüş. *Birdenbire yere, cansız, yıkılıverdi.* **Cansız düşmek,** hastalık veya yorgunluk gibi sebeplerle bitkin bir hale gelmek.

cansızlık i. Cansız olma hali.

car i. Kadınların bâzı yerlerde, boydan boya örtündükleri örtü.

car i. [T.D.] Yüksek ses, •nida; carcı bağırması. **Car çekiştirmek,** carcı bağırtmak. **Car etmek,** (carcı hakkında) bağırmak.

carcar s. Geveze, yaygaracı. *Ne carcar adam!*

car car zf. Çok ve yüksek söylemeği veya gürültü etmeği anlatmak için kullanılır. *Sabahtan akşama kadar car car öter durur.*

carcı s. [T.D.] Halka bildirilmesi gereken şeyleri dolaşarak yüksek sesle söylemeği iş edinen (kimse), •tellâl, •münadi.

carıs s. Yaygaracı, cadaloz.

cari Ar. s. (--) **1.** Akan. **2.** Olagelen, geçen, yürürlükte olan. *Aramızda cari usule göre... Memlekette bu kanunun hükmü hâlâ caridir.* **Cari hesap,** *tec.* İki taraf arasında sürüp giden alacak verecek muamelelerinin tutulan hesabı.

cariye Ar. i. (---) Eski zamanlarda yabancı ülkelerden zorla kaçırılıp erkinliginden mahrum edilen, alınıp satılabilen, her hususta sahibinin arzularına bağlı bulunan kız veya kadın; halayık. **Cariyeniz, cariyeleri, 1)** eskiden, söz söylenen kimseye aşırı bir saygı gösterilmiş olmak için, kadınlar tarafından «ben» zamiri yerine kullanılırdı, **2)** yine aynı saygı maksadiyle, kız veya kadınlardan bahsedilirken onları anlatan kelimelere bir unvan gibi getirilirdi. *Kerimem cariyeniz. Hemşirelerim cariyeleri.*

carlamak (nsz) **1.** Car çeker gibi bağırarak konuşmak; çok söylemek. **2.** (i) [T.D.] Halka bildirmek.

carlık i. Carcı bağırtarak yapılan bildiri.

cart,-tı i. Sert bir şey yırtılırken çıkan sesi anlatır. *Cart diye yırttı.* **Cart cart ötmek,** kendini beğenerek ve etrafına emir verircesine söz söylemek. **Cart kaba kâğıt!,** ar. yüksekten atana karşı söylenen hafifseme ünlemi.

carta i. ar. Yellenme. **Cartayı çekmek,** ar. ölmek.

cartadak, cartadan zf. Birdenbire ve gürültü ile. *Cartadak kapıyı açtı.*

cascavlak s. Çıplak, örtüsüz, hiç tüyü olmıyan, pek soyulmuş. *Cascavlak bir kafa. Ağacı cascavlak ettiler.* **Cascavlak kalmak,** her bakımdan eli boş kalmak.

casus Ar. i. (--) Çaşıt.

casusluk Ar. T. i. (---) Çaşıtlık.

cav i. Cağ.

cavalacoz i. ar. Kıymetsiz, önemsiz, derme çatma.

cavlak s. Çıplak, tüysüz. **Cavlağı çekmek,** ar. ölmek.

cavlamak (nsz) **1.** Ok amaçtan şaşmak. **2.** mec. Konu ve erekten ayrılıp boş sözler söylemek.

caydırmak (i) Kararından döndürmek, vazgeçirmek.

cayır cayır zf. Şiddet, artıklık veya kolaylık anlatır. *Cayır cayır yanmak. Cayır cayır yırtılmak. Bu dükkân cayır cayır işliyor. Ben ondan hakkımı cayır cayır alırım.*

cayırdamak (nsz) Sert ve uzun ses çıkarmak.

cayırtı i. Sert ve uzun gürültü sesi. **Cayırtıyı basmak, cayırtıyı koparmak,** birdenbire bağırıp çağırmağa başlamak. **Cayırtı vermek,** gürültü ile gözdağı vermek.

caymak (nsz) **1.** Vazgeçmek. **2.** Birlikte verilen veya başkasını da ilgilendiren bir karardan dönmek. *Bir ev alıyorduk, son dakikada sahibi caydı, satmadı.*

caz, cazbant İn. i. Zencilerin sazı taklidedilerek meydana getirilmiş olan ve yalnız dans havaları çalan bir çeşit orkestra.

cazibe Ar. i. (-.-) **1.** Alım, alımlılık. **2.** *fi.* Çekim.

cazibeli Ar. T. s. (-...) Alımlı.

cazip Ar. s. (--) Her hangi bir özelliği dolayısiyle ilgi uyandıran. *Cazip bir teklif.*

Cd *kim.* Kadmiyum cisminin simgesi.

ce e. Bak. ca.

Ce *kim.* Seryum cisminin simgesi.

cebanet,-ti Ar. i. (.-.) Korkaklık.

cebbar Ar. s. Zorba.

cebe i. **1.** Zırh. **2.** Silâh.

cebeci s. *tar.* Yeniçeri birliklerine bağlı zırhlı piyade eri veya silâh onarıcısı.

cebelendirmek (i) Silâhlandırmak.

cebelenmek (nsz) Silâhlanmak.

cebeli s. *tar.* **1.** Osmanlı İmparatorluğunun eski ordu teşkilâtında, tımar ve zeamet beylerinin hazırladıkları silâhlı ve zırhlı asker. **2.** Aynı devirde vilâyetlerdeki atlı inzibat kuvveti.

cebellezi Ar. i. (·×··) ar. Hakkı olmıyan bir şeyi kendine mal etme.

ceberut,-tu Ar. i. (·--) **1.** Tanrının, her şeyin üstünde olan kudreti. «*Sahibi kâinat olan ceberut* — Tevfik Fikret». **2.** mec. Merhametsizlik, zorbalık. **3.** s. Merhametsiz, zorba.

cebîn Ar. s. (·-) **1.** Korkak. **2.** i. Alın.

cebir,-bri Ar. i. Zor, zorlayış. **Cebir kullanmak,** bilek kuvvetiyle zorlamak. *Suçlu polise karşı geldiğinden cebir kullanıldı.*

cebir,-bri Ar. i. *mat.* Niceliklerle ilgili meseleleri çözümlemek için denklemlere çevirerek basitleştirip genelleştiren matematik kolu. *Cebre dair raslanan en eski eser, Horzum Türklerinden Musa oğlu Mehmet tarafından, on bir yüzyıl önce, 830 tarihinde yazılmış olan «Kitabül Muhtasar fi Hisabil Cebr vel Mukabele» adını taşıyan kitaptır.*

cebire Ar. i. (·--) Kırık kemikleri yerinde tutmak için kullanılan tahta, mukavva veya tenekeden safiha, süyek.

cebirsel s. *mat.* Cebirle ilgili, cebre değgin. *$(a+b)^2$ ifadesi cebirsel bir ifadedir.*

cebren Ar. zf. (×·) Zorla.

cebretmek,-der Ar. T. (i,e) (×··) Zorlamak.

cebrî Ar. s. (·-) **1.** Zorlayışlı, zorla yapılan. *Cebrî muamelê.* **2.** *mat.* Cebirsel. **Cebrî yürüyüş,** *ask.* hızlı yürüyüş.

cebrinefis,-fsi Ar. b. i. Kendini zorlama.

cebriye Ar. i. *fel.* Kadercilik.

ceddani Ar. s. (·--) Ataç.

ceddaniyet,-ti Ar. i. (·-··) *fel.* Atacılık.

cedel Ar. i. Eytişim, •diyalektik.

cederî Ar. i. (·--) Çiçek (hastalığı).

Cedi Ar. öz. i. (·-) *as.* Oğlak (burcu).

cefa Ar. i. (·-) Üzgü.

cefakâr Fa. s. (·--) (Kelimenin asıl anlamı: cefa edici) Çok cefa çekmiş, cefaya kanıksamış. *Zavallı, çok cefakâr bir kadındır.*

cehalet,-ti Ar. i. (·-·) Bilmezlik, bilgisizlik.

cehennem Ar. i. **1.** Fenalık işliyenlerin öldükten sonra cezalandırılacaklarına inanılan yer, tamu. **2.** mec. Çok sıkıntılı yer. **Cehennem azabı, 1)** cehennemde uğranılacağına inanılan ceza, **2)** şiddetli üzgü. *İnsafsız adam, kadıncağıza cehennem azabı çektiriyor.* **Cehenneme kadar yolu var,** «defolsun istediği yere kadar gitsin, korkum yoktur» fikrini anlatan küfür. **Cehennem gibi,** çok sıcak. **Cehennem kütüğü,** cehennemde yanmağa lâyık dinsiz kimse. **Cehennem olmak,** defolmak. **Cehennem taşı,** halkça «gümüş nitratı»na verilen ad.

cehennemî Ar. s. (·-·-) Tamusal, cehennemi andıran.

cehennemlik s. **1.** Cehennem azabına lâyık. **2.** i. Hamamı ısıtan ateşin yandığı yer.

cehil,-hli Ar. i. Bilgisizlik, bilmezlik.

cehre i. Pamuk, yün, ipek gibi şeyleri eğirip iplik haline getirmeğe yarar alet, iğ.

cehren, cehrî (×·), (·-) Ar. zf. (Okumada) Açık, sesle.

cehri i. Kökboyasıgillerden, güzel kırmızı renk veren bir kök.

ceht Ar. i. Çaba.

cek e. Bak. ca.

ceket,-ti Fr. i. Elbise takımının yelek veya gömlek üstüne giyilen parçası.

celâdet,-ti Ar. i. (·-·) Batırlık, yiğitlik.

Celâlî i. (·--) *tar.* Osmanlı İmparatorluğunun eski devirlerinde, Anadoluda, Osmanoğullarına baş kaldıran halka verilen ad.

celâllenmek (nsz) Celâlli kimse gibi öfkelenmek.

celâlli s. Sert ve heybetli (kimse).

celbe i. Avcı çantası.

celbetmek,-der Ar. T. (i) (×··) Kendine çekmek.

celep Ar. i. Koyun, keçi, sığır gibi kesilecek hayvanların ticaretini yapan kimse.

celi Ar. s. (·-) Açık, aşikâr. **Celi yazı,** uzaktan okunacak surette iri, Arap harfleriyle sülüs levha yazısı.

cellât Ar. i. Ölüm cezasına çarpılanları öldürmek işini üzerine alan kimse.

celp Ar. i. **1.** Getirtme, kendi üzerine çekme. **2.** Mahkeme tarafından dâva edene, edilene veya şahitlere gönderilen çağrı kâğıdı, geldiri. *Ona bugün mahkemeden celp gelmiş.*

celpname Ar. Fa. i. Celp kâğıdı, geldiri.

celse Ar. i. Oturum. **Celseyi açmak,** meclis başkanı konuşma için toplanmış olan üyelere işe başlanacağını haber vermek. **Celseyi kapamak,** başkan konuşma halinde bulunan üyelere oturumun bittiğini haber vermek. **Celseyi tatil etmek,** konuşulan mesele tamamlanmadan oturumu kesmek.

cemaat,-ti Ar. i. (·--) **1.** Namaz kılmak, mevlût veya vaız dinlemek üzere toplanan halk. «*Cemaat ne kadar çok olursa olsun*

imam bildiğini okur». **2.** Dinsel topluluk. *Ermeni cemaati. Yahudi cemaati. Bulgaristanda İslam cemaati.* **3.** İnsan kalabalığı. *Cemaati peşine takmış geliyor.* **Cemaatle namaz kılmak,** imama uyarak namaz kılmak.

cemadat,-tı Ar. ç. i. (---) Cansızlar[1].

cemal,-li Ar. i. (.-) Güzellik, gökçenlik.

cemaziyelâhır Ar. i. (------) (.×...×) Kamer takviminin altıncı ayı, küçük tövbe ayı.

cemaziyelevvel Ar. i. (------) (.×...×) Kamer takviminin beşinci ayı, büyük tövbe ayı. **Cemaziyelevvelini bilmek (Bir kimsenin-),** bir kimsenin eski kötü halini bilmek.

cemetmek,-der Ar. T. (i) (×..) Toplamak, bir araya getirmek.

cemi,-m'i Ar. i. **1.** *mat.* Toplam. **2.** *dlg.* Çoğul.

cemî,-i Ar. s. (.-) Bütün, hep.

cemile Ar. i. (.-.) Bir kimsenin gönlünü hoş etmek için yapılan hareket. *Ona bir cemile olsun diye yanına oturttu.*

cemiyet,-ti Ar. i. **1.** Kurum[1]. **2.** Topluluk. **3.** Düğün. *Sünnet cemiyeti.* **4.** Dernek. *Mevlût cemiyeti.*

cemiyetli s. Derneşik. *Cemiyetli söz.*

cemmigafir Ar. b. i. Büyük kalabalık.

cemre Ar. i. Bahardan az önce, ilkin havada, sonra suda ve en sonra toprakta meydana geldiği sanılan sıcaklık yükselişi. *Birinci cemre havaya düşer.*

cenabet,-ti 1. Cünüp. **2.** Saygısızca konuşanlar, küfür olarak «pis» anlamına kullanırlar.

cenap Ar. i. (.-) Asıl anlamı «yan» ve «yön» ise de «Cenabı Hak, Cenabı Allah» ve (yabancılar için) «Sefir Cenapları, Madam Cenapları» sözlerinde geçtiği şekilde bir saygı unvanı olarak kullanılır.

cenaze Ar. i. (.-.) Henüz gömülmemiş olan ölü. **Cenaze alayı,** ölüyü kaldırma töreni veya bu törende yer alan kalabalık. **Cenaze namazı,** cenaze gömülmeden önce, tabutun önünde kılınan namaz.

cendere i. **1.** Basınç makinesi. *Su cenderesi. Çiftçi cenderesi.* **2.** Dar dere, boğaz. **Cendere baklavası,** yufkası çok ince bir çeşit baklava. **Cendereye koymak,** mec. fazla sıkıştırmak.

Cenevizli s. *tar.* Ceneviz (bugünkü Cenova şehri) Cumhurluğu halkından olan.

cengâver Fa. s. (.-.) Savaşçı.

cengâverlik Fa. T. i. (.-..) Savaşçılık.

cenge i. **1.** Kıvılcım gibi ufak ateş koru. **2.** Ateş böceği.

cengel i. Hindistanda, ulu ağaçlar ve adam boyunda otlarla örtülü geniş ormanlara verilen ad. *Kaplan, cengellerin derebeyidir.*

cenin Ar. i. (.-) Dölüt.

cenk,-gi Fa. i. Savaş.

cenkleşmek Fa. T. (nsz: le) Savaşmak.

cennet,-ti Ar. i. **1.** Bir inanışa göre iyilik işliyenlerin öldükten sonra mükâfat görecekleri yer, uçmak. **2.** mec. Çok güzel yer. **Cennet kuşu,** serçegillerden, tüyleri değerli bir kuş. **Cennet öküzü,** iyi kalbli fakat budala olan adamlara denir.

cennetlik Ar. T. s. **1.** Cennete lâyık olan (kimse). **2.** (Ölmüş kimse hakkında) Yeri cennet olan, °cennetmekân.

centilmen İn. i. İyi arkadaşlık eden terbiyeli ve kibar erkek, çelebi.

centilmence İn. T. zf. Centilmene yakışır bir tarzda. *Centilmence bir hareket.*

centilmenlik İn. T. i. **1.** Centilmen olanın hali. **2.** Centilmene yakışır hareket.

cenubi Ar. s. (.--) Cenupta bulunan, güneysel.

cenup Ar. i. (.-) Güney.

cep i. Öte beri koymak için elbisenin uygun yerlerine dikilen dörtköşe kumaş kese. **2.** *ask.* Düşman müdafaa cephesinin gerilетilerek zayıf düşürülen kısmı. **3.** İsim takımlarında «cep» kelimesi, belirten durumunda olursa «cepte taşınır» anlamı verir. *Cep defteri. Cep saati. Cep lûgati.* **Cep harçlığı,** bir kimseye, ufak tefek ihtiyaçlarına harcaması için verilen para. **Cebi delik,** züğürt, parasız. **Cepten vermek,** kendi kesesinden, kendi malından vermek.

cepane i. (.-.) Her türlü ateşli harp silâhlariyle atılmak üzere hazırlanan çeşitli maddeler.

cepanelik i. (.-..) Cepanenin saklanmasına yarar kapalı ve muhkem yer.

cephe Ar. i. **1.** Alın. **2.** (Binalarda) Yüz, alnaç. *Bu evin cephesi güneye bakar.* **3.** *ask.* Savaş meydanında düşmana bakan en ileri kısımların meydana getirdiği çizgi. **4.** Savaş bölgesi. **Cephe almak,** hasım durumu takınmak. **Cepheden hücuma geçmek,** bir mesele hakkında, dolaşık yollara sapmadan, doğrudan doğruya konuyu ele alarak birisine hücum etmek.

cepken i. Çepken.

cer,-rri Ar. i. Çekme, sürükliyerek götürme. **Cerre çıkmak,** eski zamanlarda, medreselerde okuyan softalar, sayılı aylarda köylere dağılıp imamlık veya meyzinlik ederek para ve erzak toplamak.

cerahat,-ti Ar. i. (.-.) İrin.

cerahatlenmek Ar. T. (nsz) (Yara) İrin toplamak.

cerahatli Ar. T. s. İrinli.

cerbeze Ar. i. **1.** Girginlik. **2.** Kolayca söz

söyleme ve inandırma özeliği.

cerbezeli Ar. T. s. **1.** Girgin. **2.** Kolaylıkla ve inandırıcı söz söyliyen.

cereme Ar. i. Başkası tarafından yapılan veya kaza olarak vukua gelen zararı ödeme. *Çocukların yaptığı ziyanın cerememesini babaları çeker.*

cereyan Ar. i. **1.** Akıntı, akma. **2.** Akım. *Elektrik cereyanı.* **3.** Gidiş. *İşi kendi cereyanına bırakalım.* **Cereyan etmek,** geçmek, olagelmek. *Cereyan eden vaka. Cereyan eden müzakere.*

cerh Ar. i. **1.** Yaralama. **2.** (Bir fikir veya iddia hakkında) Çürütme.

ceride Ar. i. (-.-) Gazete.

ceriha Ar. i. (-.-) Yara.

cerime Ar. i. (-.-) Cereme.

cerrah Ar. i. **1.** (Eskiden) Ufak tefek yaraları tedavi eden alaylı hekim. **2.** Bıçakla iyi edilen hastalıklar hekimi.

cerrahlık Ar. T. i. Cerrahın işi, mesleği.

cerrar Ar. i. İnsanı taciz ederek zorlamak yoliyle para çeken kimse.

cesamet,-ti Ar. i. (-.-) Büyüklük, irilik.

cesametli s. (-.-.) Kocaman.

cesaret,-ti Ar. i. (-.-) Güç veya tehlikeli bir işe girişme hususunda gösterilen kendine güvenme hali; yüreklilik. **Cesaret almak,** ele geçirilen yardımcı imkânlar dolayısiyle cesaret elde etmek. *Arkadaşlarının gelmesinden cesaret alarak...* **Cesaret bulmak,** ele geçirilen fırsat dolayısiyle cesaret elde etmek. *Kendisine karşı gevşek davranmamdan cesaret bularak...* **Cesarete gelmek (Birisi-),** yılgınlığı gitmek. **Cesaret etmek,** korkulması gereken bir işe korkmadan girişmek. *Bu soğuk havada denize girmeğe nasıl cesaret ettiniz?* **Cesaret gelmek (Birisine-),** yılgınlığı gitmek. **Cesaret göstermek,** cesaretli davranmak. **Cesaretini kırmak,** cesaretini gidermek. **Cesaret vermek (Birine-),** birinin yılgınlığını gidermek.

cesaretlenmek Ar. T. (nsz) (-.-..) Cesarete gelmek, yılgınlığı gitmek.

ceset Ar. i. Ölü vücut.

cesim Ar. s. (-.) Büyük, iri, kocaman.

ceste Fa. zf. «Azar azar, kısım kısım» anlamına ve « ceste ceste » şeklinde tekrarlı kullanılır. *Borcunuzu ceste ceste ödersiniz.*

cesur Ar. s. Cesareti olan, yürekli.

cet,-ddi Ar. i. Büyük baba veya ondan yukarısı. **Ceddine lânet! Yedi ceddine lânet!,** büyük bir kırgınlık ve öfke anlatır. **Ceddine rahmet!,** «aferin, bravo» veya «Allah senden razı olsun» gibi alkış anlatır. **Cet becet,** atalarından beri.

cetvel Ar. i. **1.** Ark. **2.** Liste, çizelge. **Cetvel tahtası,** (veya sadece) **cetvel,** düzgün çizgi çizmeğe yarıyan ağaçtan veya madenden yapılmış alet.

cev,-vvi Ar. i. Yer toparlağının etrafındaki boşluk.

cevahir Ar. i. (-.-) Elmas, yakut gibi değerli taşlar. **Cevahir yumurtlamak,** değerli sözler söylediğini sanarak saçmalıyanlar hakkında alay yollu söylenir.

cevahirci Ar. T. s. (-.-.) Mücevherat alıp satan (kimse).

cevap Ar. i. Bir söze, bir yazıya, bir soru veya ihtiyaca verilen karşılık. *Cevap almak. Cevap vermek. Cevap beklemek. Cevap göndermek.* **Cevabı dikmek,** ar. kesin, ters ve karşısındakinin beklemediği bir cevap vermek.

cevaplı Ar. T. s. İçinde cevap bulunan. *Sualli cevaplı yazı.* **Cevaplı telgraf,** cevabının ücreti önceden, telgrafı ilk çeken tarafından ödenmiş olan telgraf.

cevapsız Ar. T. s. Cevabı verilmemiş. *Suallerim cevapsız kaldı. Mektubumu cevapsız bıraktı.*

cevaz Ar. i. Kanun veya törenin verdiği izin. *Cumhuriyet prensiplerine aykırı hareketlere cevaz verilemez.*

cevelân Ar. i. (-.-) Dolaşma.

cevf Ar. i. Kovuk, boşluk.

cevher Ar. i. **1.** Töz. **2.** İyi maya. *Çocukta cevher var.* **3.** (Madenler hakkında) Öz madde. **4.** Değerli şey. **Cevher yumurtlamak,** Bak. Cevahir yumurtlamak.

cevherli Ar. T. s. Cevheri olan.

ceviz i. **1.** Cevizgillerin örnek cinsi olan, uzun ömürlü, gövdesi kalın, kerestesi değerli, yurdumuzda çok yetişen ulu ağaç ve bunun yağlı, nişastalı yemişi, koz. **2.** s. Bu ağacın kerestesinden yapılmış. *Ceviz masa.* **Büyük Hindistan cevizi,** hurma cinsinden olan ve tropikal bölgelerde yetişen bir ağacın portakaldan büyük ve kabuğu pek sert yemişi, ki içinde südümsü bir sıvı ile kabuğuna bitişik yağlı ve nişastalı eti vardır. **Küçük Hindistan cevizi,** iki çeneklilerden, sıcak iklimlerde yetişen bir ağacın, baharattan olan ceviz şeklindeki yemişi.

cevizgiller ç. b. i. *bt.* Örneği ceviz ağacı olan, taçsız iki çeneklilerden bir bitki familyası.

cevval,-li Ar. s. Hareketleri çabuk ve keskin olan, divringi. *Cevval adam. Cevval çocuk. Cevval zekâ.*

cevvî Ar. s. (-.) Havaküre ile ilgili, havaküresel.

Cevza Ar. öz. i. (-.) *as.* İkizler (burcu).

ceylan i. Çöllerde yaşıyan, çok hızlı koşan, ince bacaklı, keçiden küçük, antilop cin-

sinden ve gözlerinin güzelliği şiirlerde geçen hayvan. **Ceylan bakışlı,** süzgün ve tatlı bakışlı.

ceyp Ar. i. *mat.* Sinüs.

ceza Ar. i. (..) Suç işliyene, terbiye, ıslah veya başkalarına ibret gibi amaçlarla ve suçun derecesine göre, çektirilen her türlü acı hal. **Ceza almak, 1)** (talebe) cezalanmak, **2)** para cezası verdirmek. **Ceza çekmek,** hapiste yatmak. *Hırsızlıktan üç ay ceza çekti.* **Ceza görmek,** cezalanmak. **Ceza kesmek,** (memur) para cezası tayin etmek. **Cezasını bulmak,** lâyık olduğu kötü sona uğramak. **Cezasını çekmek, 1)** yaptığı bir kusur veya tedbirsizliğin zararına uğramak. *Boşboğazlığının cezasını çekiyor.* **2)** hükmedilen cezayı bitirmek. **Ceza vermek, 1)** cezalandırmak, **2)** para cezası ödemek. **Cezaya çarpılmak,** şiddet veya süratle cezalanmak. **Cezaya çarptırmak,** şiddet veya süratle cezalandırmak. **Cezaya kalmak,** (talebe) son dersten sonra, ceza olarak bir müddet okulda bekletilmek. **Ceza yazmak,** Bak. Ceza kesmek.

cezalandırmak Ar. T. (i) (.....) Bir kimse hakkında ceza hükmetmek.

cezalanmak Ar. T. (nsz) (....) Bir kimse hakkında ceza hükmolunmak.

cezalı Ar. T. s. (...) Cezalandırılmış (talebe).

cezbe Ar. i. Allah veya başka bir ülkü heyecaniyle coşup bilinçsiz bir hale geçme.

cezbelenmek Ar. T. (nsz) Cezbeye tutulmak.

cezbetmek,-der Ar. T. (i) (×..) Kendine çekmek.

cezir,-zri Ar. i. Kök. **Cezir hali,** *c.* inik deniz. **Cezir hareketi,** *c.* inme.

cezp Ar. i. Kendine çekme.

cezrî Ar. s. (..) **1.** Köksel. **2.** zf. Kökten, kökün.

cezve i. Kahve pişirmeğe yarar saplı, aşağı yukarı dik silindir şeklinde kap.

cıcık i. «Çok hırpalanmak» anlamına «cıcığı çıkmak» şeklinde kullanılır.

cıdağu, cıdav i. Atın iki omuzunun arası.

cıgara i. İnce kâğıda silindir şeklinde sarılan kıyılmış tütün. **Cıgara kâğıdı,** cıgara sarmağa yarar çok ince kâğıt.

cılgar i. Yokuşlarda arabaya koşulan ikinci bir çift hayvan.

cılız s. Çok zayıf ve kuvvetsiz. *Cılız çocuk. Cılız eser.*

cılızlık i. Cılız olanın hali.

cılk s. **1.** Bozularak kokmuş. *Cılk yumurta.* **2.** İrinlenmiş. *Cılk yara.* **Cılk çıkmak,** kusurlu, boş çıkmak.

cılkava i. Kurdun ense postundan yapılan kürk.

cıllık i. «Cıcık» gibi kullanılır. Bak. cıcık.

cımbız i. Kıl gibi ince şeyleri tutmak veya çekmek için kullanılan küçük maşa.

cınak i. [D.D.] Hayvan pençesi.

cıngıl i. Cingil.

cırboğa i. **1.** Bir çeşit çöl sıçanı. **2.** mec. Cılız çocuk.

cırcır s. Geveze. **Cırcır böceği,** en çok bacalarda barınıp geceleri öten böcek.

cır cır zf. Durup dinlenmeden ince ve usandırıcı ses çıkarmağı anlatır. *Sabahtan akşama kadar cır cır öter.*

cırdaval i. Ucu demirli uzun, cirit değneği.

cırıldamak (nsz) Cır cır diye ses çıkarmak.

cırıltı i. Cır cır diye çıkan ses.

cırlak s. **1.** Hoşa gitmez, çiğ ve keskin sesli. **2.** i. Cırcır böceği.

cırlamak (nsz) İnce ve usandırıcı ses çıkarmak.

cırlayık i. Cırlak.

cırnak i. Yırtıcı hayvan tırnağı.

cırtlak s. Cırlak.

cırtlamak (nsz) Cırt diye ses çıkarmak.

cıva i. *kim.* Beyaz bir maden olup ergime derecesi —38,8 olduğundan bayağı sıcaklıkta sıvı halinde bulunur; simgesi Hg ve yoğunluğu 13,59 dur. Cıva, sıcakölçer ve basıölçer gibi bâzı fizik aletlerinin yapımında, aynacılıkta, altın ve gümüş madenlerinin çıkarılmasında kullanılır; tuzları zehirli olmakla beraber bunlarla birçok ilâçlar yapılır. **Cıva gibi,** yerinde durmaz, ele avuca sığmaz.

cıvadra İt. i. (.×.) Geminin baş tarafından havaya doğru kalkık olarak uzatılmış bulunan direk, ki ucuna, baston denilen bir ikinci parça eklenir.

cıvata İt.i. (.×.)Birbirine bağlanmak istenen ağaç veya demir parçaların, hazırlanmış olan deliklerinden geçirilerek, vidalı ucuna somun takılıp sıkıştırılan büyük başlı çivi.

cıvgar i. Çıvgar.

cıvık s. **1.** Şeklini muhafaza edemiyecek kadar sulanmış. *Cıvık kar. Cıvık hamur. Cıvık çamur.* **2.** Ötekine berikine mânasız ve can sıkıcı şakalar yapan (kimse), sulu.

cıvıklamak (i) **1.** Cıvık etmek. **2.** (nsz) Cıvık olmak.

cıvıklanmak (nsz) Cıvık olmak.

cıvıkmantarlar ç. b. i. *bt.* Belli başlı şekilleri olmayıp yumuşak ve peltemsi kitleler meydana getiren bir mantar takımı.

cıvıl cıvıl zf. Kuşların bir ağızdan cıvıltı ile ötüşmelerini anlatır.

cıvıldamak (nsz) Cıvıl cıvıl ötüşmek.

cıvıltı i. Ufak kuş veya piliçlerin ötüşmesi.
cıvımak (nsz) **1.** Cıvık olmak. **2.** (İş) Çığırından çıkmak.
cıvıtmak (i:nsz) **1.** Cıvıklamak. **2.** (i) Bir işi yakışık almıyacak bir şekle dökmek.
cıyak cıyak zf. Bağırmak fiili ile birlikte kullanılarak ince, acı ve yüksek sesle durmadan bağırmayı anlatır. *Çocuk cıyak cıyak bağırıyordu.*
cıyırdamak (nsz) Yırtılırken cıyırtı çıkarmak.
cıyırtı i. Bez veya kâğıt gibi şeylerin yırtılırken çıkardıkları ses.
cız i. **1.** (Çocuk dilinde) Ateş. **2.** Et gibi şeylerin yanarken çıkardığı sesi ve bundan, vücudun bir tarafına ateş dokunduğunda duyulan acıyı anlatır. *Bu manzara karşısında yüreğim cız etti. Arı cız diye soktu.*
cızbız s. Iskarada pişirilmiş. *Cızbız köfte.*
cızık i. Çizgi.
cızıktırmak (i) (Hafifseme yollu) Yazmak.
cızıldamak (nsz) Cızırdamak.
cızıltı i. Cızırtı.
cızıltılı s. Cızırtılı.
cızır cızır zf. Pişmekte olan kebabın, yağda kızartılan yiyeceğin, kesilen camın, yazı yazarken kamış kalemin çıkardıkları sesi anlatır. *Cızır cızır pişiyor. Cızır cızır kızarıyor. Cızır cızır yazıyor.*
cızırdamak (nsz) Cızır cızır ses çıkarmak.
cızırtı i. Cızırdama sesi.
cızırtılı s. Cızır cızır ses çıkaran.
cızlamak (nsz) Yanarak «cız» diye ses çıkarmak.
cızsineği,-ni b. i. Bir çeşit büvelek.
cibayet,-ti Ar. i. (·-·) (Vergi, varidat...) Toplama.
cibilli Ar. s. (·-·) Yaradılıştan.
cibilliyet,-ti Ar. i. (Huy ve ahlâk hakkında) Yaradılış, maya.
cibilliyetsiz Ar. T. s. Cibilliyeti bozuk.
cibin i. Sinek.
cibinlik i. Sivrisinek gibi böceklerden korunmak için yatağın üstüne ve yanlarına gerilen çadır şeklinde tül.
cibre i. Sıkılıp suyu alınan üzüm ve başka meyvaların posası.
cici s. (Çocuk dilinde) **1.** Güzel, iyi. *Cici bebek.* **2.** i. Çocuğun hoşuna giden şey. *Gel sana cici vereyim.* **Cici anne,** çocukların bâzı kere büyük annelerine veya o yaştaki yakın bir kadına verdikleri ad.
cici bici b. s. Göze çarpan renkler ve süslerle bezenmiş küçük (şey).
cicili bicili b. s. Göze çarpan süslerle bezenmiş. *Cicili bicili bir espap.*
Cicim! «Güzelim, şekerim, yavrum» ayarında duysal çağırmalık.
cicim i. Ensiz olarak dokunmuş parçaların yanyana eklenmesiyle meydana gelen ve perde veya örtü olarak kullanılan nakışlı ince kilim.
cicoz e. ar. Hiç yok. *Bende para cicoz!*
cidal,-li Ar. i. (·-) Uğraşma, savaşma.
cidar Ar. i. (·-) **1.** Duvar. **2.** *by.* Çeper.
cidden Ar. zf. Ciddî olarak, gerçekten.
ciddî Ar. s. (·-) **1.** Ağır başlı. *Ciddî adam. Ciddî bir eser.* **2.** Şaka olmıyan. *Bu söz ciddîdir.* **3.** Gerçekten. *Ciddî bir sevgi. Ciddî bir vait.* **4.** Sıkı. *Ciddî bir çalışma.* **5.** Bayağı olmıyan. *Ciddî bir mevzu.* **6.** Güvenilir. *İşi ciddî bir esasa bağlamalı.* **Ciddîye almak,** gerçek imiş gibi bakmak.
ciddîlik i. (·-·) Ciddî olanın hali, ciddî hal.
ciddiyet,-ti Ar. i. Ciddîlik.
cif İn. *tec.* Bir malın fiatına, navlun ve sigorta ücretinin de katılmış olduğunu gösteren bir kısaltma. *Bu tütünün fiatı cif Londra beş şilindir.* «Caf» da aynı anlamdadır.
cife Ar. i. (-·) **1.** Leş. **2.** mec. İğrenç şey.
cifir,-fri Ar. i. Rakamlar, harfler ve remizler kullanarak gelecekten ve bilinmiyenden haber vermek iddiasında bulunan boş bilgi.
ciğer i. **1.** Akciğerle karaciğerin ortak adı. **2.** (Kasaplıkta) Akciğer, yürek ve karaciğerin meydana getirdiği takım. **Ciğer acısı,** evlât acısı. **Ciğeri beş para etmez,** değersiz, aşağılık (adam). **Ciğerimin köşesi, 1)** çok sevgilim, **2)** çok sevgili evlâdım. **Ciğeri yanmak, ciğeri sızlamak,** çok acımak.
ciğerci s. Kesilen hayvanların, sakat denilen ciğer, baş, ayak, işkembe gibi parçalarını satan (kimse).
ciğerotları,-nı ç. b. i. *bt.* Yapraklı karayosunları şubesinden bir bitki sınıfı.
ciğerpare Fa. b. i. (·-·-) «Ciğer parçası» anlamına olup mecaz olarak çok sevilen evlât, torun gibi çok yakınlar için kullanılır.
cihad Ar. i. Din uğrunda savaş.
cihan Fa. i. Dünya, âlem.
cihangir Fa. s. Dünyanın büyük bir kısmını eline geçiren.
cihangirlik i. Cihangir olma hali.
cihannüma Fa. i. (·-·-) Her tarafı seyredebilmek üzere bâzı ev çatılarının üstünde yapılan oda veya taraça.
cihar Fa. i. (Zarda) Dört.
cihaz Ar. i. Aygıt.
cihet,-ti Ar. i. **1.** Yön, yan. **2.** (Eskiden) Vakıflar idaresine bağlı kuruluşlarda memurluk.

cilâ Ar. i. (-.) **1.** Açkı. **2.** mec. Boş süs, gösteriş.
cilâcı Ar. T. s. (-.-) Açkıcı.
cilâlamak Ar. T. (i) (-...) Açkılamak.
cilâlı Ar. T. s. (-.-) Açkılı. **Cilâlı taş devri,** tarih öncesinin demir, tunç ve bakır çağlarından daha önceki çağ, *neolitik çağ. *Cilâlı taş devrinde insan oğlu madeni henüz bulmamış olmakla beraber taştan alet yapmasını, hattâ bu aletleri gayet dikkatlice parlatmasını, bâzı bitkilerin tarımını, bâzı hayvanları evcilleştirmesini ve kaba saba çanak çömlek yapmasını becerirdi.*
cilâsin i. (-.-) Boylu boslu kimseleri anlatmak için « cilâsin gibi » şeklinde kullanılır.
cilbent Fa. i. Sıralaç.
cildî Ar. s. (.-) Deri ile ilgisi olan, derisel.
cildiye Ar. i. Deri hastalıkları. *Cildiye koğuşu. Cildiye kitabı.*
cilt Ar. i. **1.** Deri, ten. **2.** Kitaba geçirilen ve deri, bez veya kâğıtla kaplı bulunan mukavva kapak. **3.** Bir eserin ayrı kitap halinde basılan kısımlarının her biri.
ciltçi Ar. T. s. Kitaplara cilt yapan, *mücellit.
ciltlemek Ar. T. (i) Kitaba cilt yapmak.
ciltlenmek Ar. T. (nsz) Kitaba cilt yapılmak.
ciltletmek Ar. T. (i,e) Kitaba cilt yaptırmak.
ciltli Ar. T. s. Ciltlenmiş olan.
cilve Ar. i. **1.** Kendini daha çekici göstermek üzere alınan tavır veya yapılan hareket. **2.** mec. Olağan aksilik. *Talihin cilvesi. Mesleğin cilveleri.*
cilvelenmek Ar. T. (nsz) Cilve yapmak.
cilveleşmek Ar. T. (nsz:le) **1.** Karşılıklı cilve yapmak. **2.** Birbirine ahbapça takılmak.
cilveli Ar. T. s. Cilvesi olan, cilve yapan. *Cilveli kadın.*
cim i. Eski alfabede «c» harfinin adı olup «hiçbir bilgisi olmıyan» anlamına kullanılan «cim karnında bir nokta» deyiminde geçer.
cima,-ı Ar. i. (.-) (İnsanlarda) Çiftleşme.
cimcime i. Küçük ve tatlı bir cins karpuz.
cimnastik Yu. i. Bedeni çevikleştirmek ve kuvvetlendirmek için bir usul altında yapılan vücut hareketleri.
cimri s. Elindeki parayı ve malı harcamamak için şerefsizliğe kadar türlü sıkıntılara katlanan, *hasis.
cimrilik i. **1.** Cimri olanın hali. **2.** Cimrice hareket.
cin Ar. i. Adları masallarda ve boş inanlarda geçen, göze görünmez, göründüğü vakit elle tutulmaz şeklinde anlatılan yaratıklardan her biri. **Cin çarpmak,** (boş bir kanışa göre, cinlerin öfkesiyle) inmeye uğramak. **Cin fikirli,** çok zeki, çok kurnaz. **Cin gibi,** zeki ve çevik. **Cini tutmak,** yatıştırılamıyacak huysuzluklarla ağlayıp bağıran çocuklar hakkında söylenir. **Cin tutmak,** (boş bir kanışa göre cinlerin etkisiyle) delirmek. **Cinler cirit oynamak (Bir yerde-),** o yer ıssız bulunmak. **Cinleri başına toplanmak** veya **üşüşmek,** öfkelenmek.
cinas Ar. i. (.-) **1.** *ed.* Çok anlamlı bir kelimeyi, her defasında başka bir anlamını kastederek birbirine yakın birkaç yerde kullanma. **2.** Çok anlamı olan bir kelimenin iyi anlamını kullanır görünerek kötüsünü kastetme.
cinayet,-ti Ar. i. (.-.) Adam öldürme veya bu derecede ağır sayılan suç, kıya.
cingil i. Üzerinde ancak birkaç üzüm tanesi bulunan küçük salkım.
cingöz b. s. Açıkgöz, hiç aldatılamıyan.
cinnet,-ti Ar. i. Delilik. **Cinnet getirmek,** delirmek.
cins Ar. i. **1.** Genel ve başlıca nitelikleri aynı olmak dolayısiyle bir arada irdelenen şeylerin topu. Bak. bölüm. *Cins türlerden, tür çeşitlerden, çeşit de bireylerden meydana gelir. Turunç portakal cinsinden bir meyvadır.* **2.** Yüksek vasıflara sahip soydan gelen. *Cins bir köpek.* **3.** (Bâzı hayvanlar hakkında) Soy. *Bu atın cinsi belli mi? Tazı cinsinden bir köpek.* **Cins ismi,** *dlg.* bir cinsten olan varlıkların hepsine birden ad olan kelime.
cinsel s. Cinslikle ilgili, cinsliğe değgin, *cinsî.
cinsellik i. *by.* Bireylerin cinslik gereği olarak gösterdikleri (iki cinslikten her birinin ötekini araması, kendine çekmesi, birleşimdeki özel rolleri, yavrular karşısındaki davranışları ve her birinin hayattaki ruh durumları gibi) cinsel ıraların topu.
cinsî Ar. i. (.-) Cinsel.
cinsil s. Cinsle ilgili, cinse değgin; özgül ve bireysel karşıdı.
cinsiyet,-ti Ar. i. Cinslik.
cinslik i. *by.* **1.** Bireye, üreme işinde kendisine göre bir rol veren özel yaradılış, ki erkekle dişiyi ayırdettirir, eşey, *cinsiyet. **2.** Aynı cinslikten olan bireylerin topu. *Eril cinslik dişil cinslikten daha güçlü olur.*
cinsliksiz b. i. *by.* Cinsliği olmıyan, erkek veya dişi olmıyan.
ciranta (.×.) İt. i. *tec.* Bir senedi ciro eden kimse.
cirim,-rmi Ar. i. Cisim, hacım. *Ateş olsa cirmi kadar yer yakar.*
cirit i. **1.** At koşturup birbirine değnek atarak topluca oynanan yarışlı oyun. **2.**

Bu oyunda atılan değnek.

ciro İt. i. (×·) *tec.* Bir tecim senedinin, alacaklı tarafından başkasına çevrilmesi ve senedin arkasına gereken yazının yazılıp imza edilmesi.

cisim,-smi Ar. i. Uzayda yer dolduran varlık, •madde. *Duman, su, taş birer cisimdir.*

cisimcik Ar. T. i. Küçük cisim.

cisimlenmek Ar. T. (nsz) (Cismi olmıyan bir şey hakkında) Cisim peyda etmek, •tecessüm etmek.

cismani Ar. s. (·--) **1.** Cisimle, bedenle ilgili. *Cismani ceza.* **2.** Din gibi duygusal düşüncelere bağlı olmıyarak, yalnız maddi esaslara dayanan, ruhani karşıdı.

civan Fa. s. Yakışıklı genç. **Civan kaşı,** bir nevi nakış ve işleme.

civanmert Fa. s. Mert yaradılışlı.

civanperçemi,-ni b. i. Bileşikgillerden bir kır çiçeği.

civar Ar. i. Yöre.

civciv i. Kümes hayvanlarının yumurtadan yeni çıkmış yavrusu.

civcivli s. Zaman anlatan kelimelerle birlikte kullanılarak bir işin en hareketli ve hararetli halini anlatır. *Pazarın civcivli zamanı. Muharebenin en civcivli günü.*

civelek s. **1.** Canlı, neşeli ve sokulgan. **2.** *tar.* Yeniçeri ocağına yeni girmiş delikanlı. **3.** Toprağı ve çifti olmıyan ve başkasının hesabına çalışan çiftçi.

ciyak ciyak zf. Cıyak cıyak.

cizvit,-ti Fr. i. **1.** İsa Cemiyeti denilen bir hıristiyan kurumu üyesi. *Cizvit papazı.* **2.** mec. Fesatçı.

cizye Ar. i. Eskiden, Müslüman olmıyanlardan askerlik ödevine karşılık alınan vergi.

Cl *kim.* Klor cisminin simgesi.

Co *kim.* Kobalt cisminin simgesi.

coğrafya Yu. i. Yeryüzünün şimdiki halini türlü bakımdan betimliyen bilim. Karalarla denizlerin durumu, engebeleri ve iklimleri «fiziksel coğrafya» da ; toprak ürünleri, sanayi yapımları, tecim işleri «tutumsal coğrafya» da gösterildiği gibi «siyasal coğrafya» da ırk, dil, ulus ve devlet sınırlarını anlatır. Bunlardan başka «bitki, hayvan, tarım, tarih, matematik» gibi türlü konularla ilgili coğrafya kolları da vardır.

coğrafyacı Yu. T. s. Coğrafya bilen, yazan veya öğreten veyahut harta çizen (kimse). *Kâtip Çelebi, ilk Türk coğrafyacılarındandır.*

cokey İn. i. Yarışlara çıkarılan atlara binip onları koşturmağı meslek edinen kimse.

cop,-pu i. Ucu topuzlu kalınca değnek.

corum i. Toplu halde akın. *Balık corumu.*

coşku i. Olağanüstü heyecan.

coşkun s. Coşmuş olan.

coşkunluk i. Coşkun olanın hali veya yaptığı iş.

coşmak (nsz) **1.** İnsanda duygular tepki halinde şiddetlenerek dışarı vurmak. *Halk alkışladıkça, hatip coşuyordu.* **2.** Tabiatta olmakta olan her hangi bir hal birdenbire şiddetlenmek. *Deniz, rüzgâr, yağmur coşmak.*

coşturmak (i) Coşmasını sağlamak.

cömert s. **1.** Elindeki parayı ve malı esirgemeyip gerektikçe fedakâr davranmaktan çekinmiyen, eli açık, akı. **2.** mec. Verimli. *Cömert toprak.*

cömertlik i. Cömert olanın hali veya cömertçe iş.

cönk,-kü i. Asıl «gemi» anlamına ise de içinde birçok kimselerin eserleri bulunan ve uzunlamasına açılan ensiz, uzun bir çeşit şiir dergisine denir.

Cr *kim.* Krom cisminin simgesi.

crescendo İt. zf. (·×·) *mü.* Seslerin gittikçe en yüksek bir noktaya doğru kuvvetleneceğini anlatır.

Cs *kim.* Sezum cisminin simgesi.

Cu *kim.* Bakır madeninin simgesi.

cudam i. «Adam değil, cudam» veya «cudam değil adam» şeklinde, «adam» kavramının karşıdı olarak kullanılır.

cuma i. Haftanın altıncı günü, perşembe ile cumartesi arası.

cumartesi i. Haftanın yedinci günü, cuma ile pazar arası.

cumba i. (×·) Çıkma gibi, duvar hizasından dışarıya çıkmış pencere kafesi.

cumbadak zf. (×··) Suya düşen bir cismin çıkardığı sesi anlatmak için «düşmek» fiiliyle birlikte kullanılır.

cumbalak i. Takla.

cumbul cumbul zf. **1.** Bir şeyin içindeki suyun, çalkanırken çıkardığı sesi anlatır. **2.** s. Gereğinden çok sulu olan (yemek).

cumbuldamak, cumburdamak (nsz) Bir sıvı, bir kabın içinde oynayıp ses çıkarmak.

cumburtu i. Suya düşen ağır bir cismin veya çalkanan suyun çıkardığı ses.

cumhur Ar. i. **1.** Halk. **2.** Topluluk. **Cumhur Reisi,** cumhurlukla idare edilen memleketlerde devlet başkanı.

cumhurcu Ar. T. i. Cumhurluk şekline bağlı ve onun taraflısı olan kimse.

cumhuriyet,-ti Ar. i. (·--·) Cumhurluk.

cumhuriyetçi Ar. T. i. (·--··) Cumhurcu.

cumhurluk Ar. T. i. Ulusun, egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu kendi tarafından belli zamanlar için seçilen saylavlar araciyle kullandığı devlet şekli, ki başkanı

da belli bir zaman için seçilmiş olarak iş görür. *Türkiye Cumhurluğunun kurucusu* ATATÜRK*'tür.*

cuppadak zf. (×..) Cumbadak.

cura i. **1.** İki veya üç telli tambura. *Cura, tambura örneğindeki halk sazlarının en küçüğüdür.* **2.** Bir çeşit küçük atmaca. **Cura zurna,** küçük ve dik sesli zurna.

curcuna i. (·×·) **1.** Alaturka müzikte süratli bir usul. **2.** Bir toplantıda her kafadan bir ses çıkmak suretiyle olan gürültü ve patırdı. **Curcunaya çevirmek, döndürmek, vermek (Bir yeri-),** ortalığı gürültülü patırdılı hale sokmak.

curnal Fr. i. İstibdat zamanında, « hafiye » denilen birtakım casusların serbest fikir taşıyanlar hakkında padişaha veya büyüklere verdikleri tezvir kâğıdı. **Curnal etmek,** birisini böylece ele vermek.

curnalcı Fr. T. s. Her kesi curnal ederek büyüklerine yaranmağa çalışan.

curnalcılık Fr. T. i. Her kesi curnal etme ahlâksızlığı.

cüce i. Boyu ve organları normal insanlarınkinden çok küçük olan kimse.

cücük i. **1.** Bir şeyin küçüğü veya onu andıran bir parçası. **2.** Filiz, tomurcuk. **3.** Kuş yavrusu. **4.** Soğan, marul gibi katmerli şeylerin en iç kısmı.

cücümek (nsz) Tatlılaşmak, tat kazanmak.

cüda Fa. s. (·-) (Vatan, ayle gibi çok sevilen şeylerden) Ayrılmış, uzak kalmış olan.

cülûs Ar. i. (·-) Hükümdarın tahta çıkması.

cümbür cemaat,-ti b. zf. Topluca ve takımiyle. *Cümbür cemaat geliverdiler.*

cümbüş i. **1.** Eğlenti. **2.** Gövdesi maden, tambura benzer bir saz.

cümle Ar. i. **1.** Bütün, hep. *Cümle âlem. Cümlemiz.* **2.** i. *dlg.* Bir hüküm anlatacak kadar kelimelerden meydana gelmiş söz. **3.** Bir birlik meydana getirmek üzere toplanmış parçaların topu, dizge, •sistem. **Cümle kapısı,** büyük binalarda ana kapı.

cümlecik Ar. i. *dlg.* Bir cümlede yer alan her fiil ile ona bağlı kelimelerin topu. *«Yolda giderken size rasladım.» cümlesinde iki cümlecik var.*

cümleten Ar. zf. Hep birden.

cümudiye Ar. i. (·-·-) Buzul.

cündi Ar. s. Binici.

cünha Ar. i. Eskiden, kabahatten ağır ve cinayetten hafif suçlara verilen ad.

cünun Ar. i. (·-) Delilik.

cünüp Ar. s. Cinsel yaklaşmadan sonra, dinin emrettiği yolda, henüz yıkanmadığı için temiz sayılmıyan (kimse).

cüppe Ar. i. Eskiden din adamlarının elbise üstüne giydikleri uzun, yenleri geniş, düğmesiz giysi.

cüra Ar. i. **1.** Yudum. **2.** mec. İçildikten sonra kadehin dibinde kalan içki artığı, sorkut.

cüret,-ti Ar. i. Ataklık.

cüruf Ar. i. (·-) Maden posası, dışık.

cürüm,-rmü Ar. i. Suç.

cüsse Ar. i. Canlı iri gövde.

cüsseli Ar. T. s. İri yapılı, iri gövdeli (insan veya hayvan).

cüz,-z'ü Ar. i. **1.** Bir bütünü teşkil eden kısımların her biri, tike. **2.** Kuran'ın bölünmüş olduğu otuz kısımdan her biri. **3.** Basılı kitapların ayrı bir kapak içinde satışa çıkarılan bir veya birkaç formalık kısmı.

cüzam Ar. i. Miskin hastalığı.

cüzamlı s. Miskin hastalığına tutulmuş.

cüzdan Fa. i. **1.** Cebe girecek büyüklükte, para ve kâğıt koymağa yarar, iki veya daha çok cebi olan çanta. **2.** Kâğıt koymağa, bölümlemeğe ve saklamağa yarar, birçok cepleri olan çanta.

cüzî Ar. s. (·-) **1.** Az, azıcık. **2.** Tikel.

cüzüfert Ar. i. Atom.

cüzütam Ar. i. (··-) Birlik[4].

Ç

ç, Ç Türk alfabesinin dördüncü harfi; sesbilim bakımından diş-damak sessizlerinin süreksiz ve serti.

çaba i. Her hangi bir işi yapmak için güc harcama, •ceht.

çabalamak (nsz) Güç bir durumdan kurtulmak veya gücünün yetmediği bir işi yapmak için uğraşmak. *Vaktinde çalışmamış, şimdi bu kadar işi yetiştireceğim diye çabalayıp duruyor.*

çabalanmak (nsz) El ve ayakla çabalamak.

çabucacık zf. (·×··) Çabukluk ve kolaylıkla. *İşini çabucacık bitirdi.*

çabucak zf. (×··) Pek çabuk, vakit geçirmeden. *Çabucak gitti geldi. Çabucak dönüverdi.*

çabuk zf. **1.** Alışılan veya gösterilenden daha kısa bir zamanda, yavaşın karşıdı. «*Çabuk parlıyan çabuk söner*». **2.** ü. Çabuk davranma emri. **Çabuk ol!** çabuk davran, çabuk iş gör.

çabuklaşmak (nsz) Yavaş iken çabukluk kazanmak.

çabuklaştırmak (i) Bir işe çabukluk vermek, •tesri etmek.

çabukluk i. Çabuk olma hali. *İşini büyük bir çabuklukla gördü.*

çaçaron s. Karşısındakini bastıracak şekilde yüksek sesle ve çok söyliyen, çenesi düşük.

çaçaronluk i. Çaçaron olanın hali veya çaçaronca hareket. *Onun çaçaronluğu çekilmez.*

çadır i. Göçebelerin, seferde bulunan askerlerin, kırda çalışan işçilerin sığınmaları için keçe, deri, kıl dokuma veya kalın bezden yapılıp direklerle tutturulan barınak. **Çadır ağırşağı,** çadırın direk başlığı.

çadırcı s. Çadır yapan veya satan (kimse).

çağ i. **1.** Zaman parçası, •vakit. *Akşam çağı.* **2.** Hayatın, çocukluk, gençlik gibi türlü kısımlarından her biri. *Çocuklak çağı. İhtiyarlık çağı.* **3.** Tarihin ayrıldığı dört büyük kısımdan her biri, •kurun. *İlkçağ. Ortaçağ. Yeniçağ. Sonçağ.* **4.** Bir şeyin tam gelişme ve verim zamanı.

çağa i. [T.D.] **1.** Çocuk. **2.** Çağ.

çağanak i. Bak. Çalgı çağanak.

çağanoz i. *zo.* Yüksek kabuklıların on ayaklı alttakımından, eti için avlanan küçük su hayvanı. **Çağanoz gibi,** eğri büğrü (kimse).

Çağatayca i. Doğu Türkçesinin, on beşinci yüzyılda meydana gelen yazı dili olup adını, Cengiz'in ikinci oğlu Çağatay'dan almıştır.

çağdaş s. **1.** Aynı çağda olanlardan her biri, •hemasır. **2.** Çağımızda olan, •muasır.

çağıl çağıl zf. Çağıldıyarak akan suların sesini taklideder. *Çağıl çağıl akmak.*

çağıldamak (nsz) Sular akarken taşlara, kayalara çarparak ses çıkarmak.

çağıltı i. Suyun, akarken taşlara, kayalara çarparak çıkardığı ses.

çağırmak (i) **1.** Birisinin gelmesini kendisine yüksek sesle söylemek. *Satıcıyı çağırmak. Uşağı çağırmak.* **2.** (i,e) Her hangi bir araçla birisinin bir yere gelmesini istemek, •davet etmek. *Askere cağırmak. Düğüne çağırmak.* **3.** (···) Ezgi ile söylemek. *Türkü çağırmak.*

çağırtkan i. Ötüşiyle kendi soyundan başka kuşları başına toplasın diye avcıların kullandığı kuş.

çağırtmak (i,e) Çağırmak işini başkasına yaptırmak.

çağla i. Badem, kayısı, erik gibi tek çekirdekli meyvaların yenilebilen hamı.

çağlamak (nsz) Sular yüksekten çağıltılarla dökülüp köpürmek.

çağlanmak (nsz) Olgunluk çağına ermek.

çağlar i. Çağlıyan.

çağlayık i. Yerden sesle kaynıyarak çıkan su, kaynarca.

çağlık s. Belli aralıklarla zaman zaman meydana çıkan, •mevkut. *Çağlık dergi.*

çağlıyan i. Irmak ve çaydan küçük bir suyun yüksekten dökülüp aktığı yer.

çağmak (nsz) **1.** Parlamak. **2.** (e) (Güneş ışığı) Vurmak. «*Ömrüm bir tepeye çağmış gün gibi.* — Karacaoğlan».

çağnak i. Döl kesesini dolduran ve dölütü içinde bulunduran sıvı, •amnios mayii.

çağrı i. **1.** Çağırmak² eylemi, •davet. **2.** *dlg.* «Ey, hey, a» gibi çağırma edatı.

çağrıcı i. Çağırmak² için giden kimse, •davetçi.

çağrık s. Çağrılı.

çağrılamak (i,e) Bir toplantıya veya bi-

rinin yanına gelinmesini rica etmek, *davet etmek.
çağrılı i. Bir toplantıya veya birisinin yanına çağrılmış bulunan kimse, *davetli.
çağrılık i. Çağrı için yazılan kâğıt, *davetiye.
çağrılmak (nsz:e) Çağırmak eylemi kendisine yapılmak.
çağrım i. Yüksek bir sesin yetişebileceği kadar uzaklık. *İki çağrım ötede bir pınar var.*
çağrışım i. *fel.* Düşüncelerin, yer, zaman, neden, etki, sonuç bakımından aralarında bulunan birlik, benzerlik veya karşıtlık gibi bağıntılar dolayısiyle birbirini uyandırması olayı, *tedai.
çağrışımcılık i. *fel.* Bütün ansal işlemleri, aklın bütün ilkelerini, hattâ zihin hayatının topunu, düşüncelerin çağrışımı ile açıklamak istiyen felsefe yolu.
çağrışmak (nsz:le) **1.** Birbirini çağırmak. **2.** Hep birden haykırıp yaygara etmek.
çak e. «Ta» edatı gibi «- e» halindeki isimlerin başına gelerek uzaklık fikri verir. *Çak dağın doruğuna çıktılar.*
çakal i. Etoburlardan, kurttan küçük, sürü halinde yaşıyan yaban hayvanı.
çakaloz i. Eskiden kullanılan ve mermi olarak çakıl taşı atan bir çeşit top.
çakı i. Açılıp kapanan bir veya bir kaç ağızlı küçük cep bıçağı. **Çakı gibi,** canlı ve atik.
çakıl i. Irmak ve deniz kenarlarında, suyun çalkayıp yuvarlaklaştırdığı ufak taşlar ve bunların her biri.
çakıldak i. **1.** Bir çarkın yalnız bir yöne doğru işlemesine yol verip tersine dönmesini önliyen veya değirmen, su dolabı gibi bâzı makinelerin işleyişini, çıkardığı sesle kontrola yarıyan parça. **2.** Elde çevrildikçe gürültü eden değirmen şeklinde bir çocuk oyuncağı. **3.** Koyun, keçi gibi bâzı hayvanların kuyrukları altındaki kıllara asılıp kuruyan pislik.
çakıldamak (nsz) Çakıl taşları gibi ses çıkarmak.
çakıllık i. Çakıl döşenmiş veya birikmiş yer.
çakılmak (nsz:e:den) Çakmak işi kendisine yapılmak.
çakıltı i. Çakıl taşlarının ve onlara benzer şeylerin kımıldatılınca çıkardıkları ses.
çakım, çakın i. **1.** Şimşek. **2.** Kıvılcım.
çakır s. **1.** Mavi hareli elâ. *Çakır gözlü.* **2.** i. Çakırdoğan.
çakır i. Şarap.
çakırcı s. Kuş avında çakırdoğanı tutan (kimse).
çakırdoğan b. i. Yırtıcı kuşlardan bir doğan çeşidi.
çakırkanad b. i. Kanadları mavi hareli bir ördek çeşidi.
çakırkeyf b. s. Yarı sarhoş.
çakırpençe b. s. Tuttuğunu koparan, her şeyde çıkarını arıyan (kimse).
çakışmak (nsz: le) **1.** Birbirine geçip kenetlenmek; takılmak. **2.** Söz yarışı etmek. *Saz şairleri çakışıyor.*
çakıştırmak (nsz:i) İçki içip keyfetmek.
çakma i. **1.** Çakmak eylemi. **2.** Vurup çakarak yapılmış kuyumcu işi. **Dişi çakma,** bunun çukurlusu. **Erkek çakma,** bunun kabartması. **3.** Bu işte kullanılan kuyumcu kalıbı.
çakmak i. **1.** Taşa vurup kıvılcım çıkaran çelik parçası. **2.** Çelik, taş ve tutuşacak maddeden tertibedilerek türlü şekillerde yapılan tutuşturma aleti.
çakmak i. *hk.* Kuruyunca kalın kabuk bağlıyan kabarcıklardan ibaret olup en çok yüzde çıkan bir deri hastalığı.
çakmak (i,e) **1.** Vura vura sokup yerleştirmek. *Çiviyi tahtaya çakmak.* **2.** Çivi ile tutturmak. *Halıyı duvara çakmak.* **3.** Kazık çakıp hayvan bağlamak. *Atı çayıra çakmak.* **4.** ar. Kabul edilmiyecek bir şeyi kurnazlıkla kabul ettirmek. *Kalp parayı birisine çakmak.* **5.** ar. Vurmak. *Suratına tokadı çakmak.* **6.** (i) Kıvılcım çıkarmak üzere vurmak. *Çakmağı çakmak. Kibriti çakmak.* **7.** (i) ar. Farkına varmak, sezinlemek. *İşi çakmak.* **8.** (den) ar. Sınavda başarı gösterememek. *İki dersten çaktı.* **9.** (den) ar. Anlamak, bilgisi olmak. *Her işten çakar.* **10.** (nsz) Parlayıp sönüvermek. *Şimşek çakmak.* **11.** (nsz) ar. İçki içmek. **Çakar almaz,** ar. işe yaramıyacak halde olan, bozuk.
çakmakçı s. **1.** Çakmak yapan veya satan (kimse). **2.** Eskiden tüfek ve tabanca çakmaklarını yapan ve onaran (kimse).
çakmaklı i. Çakmaktaşı ve zemberekle ateş alır eski zaman tüfeği.
çakmaktaşı,-nı b. i. *je.* Demir veya çelik sürtmekle kıvılcım çıkaran bir çeşit kuvars.
çakşamak (nsz) Gevşemek, kağşamak.
çakşır i. **1.** Bir çeşit erkek şalvarı. **2.** Kuşların ayağında bulunan ve bir süs gibi görünen tüy.
çakşırlı s. **1.** Çakşır giymiş. **2.** Ayakları tüylü (Güvercin veya başka kuş).
çaktırmak (i:e) Çakmak işini başkasına yaptırmak veya çakmasına sebep olmak.
çal i. Çıplak tepe. **Çal vurmak,** kinayeli söz söylemek.
çala zf. Bâzı isimlerin başına getirilerek onların gördükleri işte aşırı derecede kullanıldıklarını göstermeğe yarıyan zarflar meydana getirilir. *Çala kalem yazmak. Çala kamçı vurmak. Çala kaşık yemek.*

Çala kılıç yürümek. Çala kürek açılmak.
çala s. [D.D.] Eski, yıpranmış.
çalâk Fa. s. (--) Eline ayağına çabuk, atik.
Çalap öz. i. Tanrı. «*Yoktur tapacak, Çalaptır ancak.*»
çalçene b. s. Durup dinlenmeden söyliyen.
çaldırmak (i,e) **1.** Çalmak işini başkasına yaptırmak. *Çalgı çaldırmak.* **2.** Hırsıza kaptırmak. *Saatimi çaldırdım.*
çalgı i. **1.** Müzik aleti. *Piyano güzel bir çalgıdır.* **2.** Çalgı çalma. *Gece yarısında çalgı olur mu?* **3.** Süpürge. **Çalgı çağanak,** çalgı, neşe ve gürültü olduğu halde. *Çalgı çağanak bir haylı eğlendik.* **Çalgı orağı,** tırpan.
çalgıcı s. Çalgı çalan ve bu işi kendine meslek edinen (kimse).
çalgıcılık i. Çalgıcı mesleği.
çalgıç i. [T.D.] Bâzı telli çalgıların tellerine vurmağa mahsus kuş tüyü, kemik, boynuz gibi şeylerden yapılmış çalma aleti, *mızrap.
çalı i. Böğürtlen, ahududu gibi ağaççıktan küçük, dalları çok çatallı ve sapları odunsu bitki. **Çalı çırpı,** çabucak ateş yakmağa yarıyan ince ağaç dalı, kuru ot gibi şeyler. **Çalı kuşu,** serçegillerden, başı koyu kırmızı olup gövdesine doğru rengi açılan, çalılık yerleri seven ötücü bir kuş.
çalık s. **1.** Çarpık. *Ağzı, burnu çalık.* **2.** Verev kesilmiş. *Kumaşın bir yanı çalık.* **3.** Tabii halden uzaklaşmış. *Rengi çalık. Aklı çalık.* **4.** Yan yan giden. *Çalık at.* **5.** İsmi defterden silinmiş. **6.** Yüzünde çıban veya yara yeri olan. **7.** i. Çıban yeri. **8.** Koyun uyuzu.
çalıkavak b. i. Dalları sepetçilikte kullanılan kavak çeşidi, sepetçi kavağı.
çalılık i. Çalısı çokça olan yer.
çalım i. **1.** Gösterişli tavır. *Çalımından geçilmez.* **2.** Kılıcın keskin tarafı. **Çalımına getirmek,** uygun zaman veya durumu ele geçirmek. **Çalım satmak,** kurulup ululuk taslamak.
çalımlı s. Göşterişli, kurumlu.
çalınmak (nsz:e) Çalmak işine uğramak.
çalışılmak (ösz:ösz,e) Her hangi bir kimse veya kimseler çalışmak. *Bu iş için çok çalışıldı. İçerde kimyaya çalışılıyor.*
çalışkan s. Çalışmadan duramıyan, işten yılmayıp iyi çalışan.
çalışkanlık i. Çalışkan olma hali.
çalışmak (nsz) **1.** Bir şey meydana getirmek için emek harcamak. *Bu eser için üç sene çalıştım.* **2.** Bir şeyi yapmak için gereken çarelere baş vurmak. *Arzunuzu yapmağa çalışacağım.* **3.** İş veya vazife sahibi olmak. *Arkadaş bankada çalışıyor.* **4.** İş üzerinde bulunmak. *İçerde arkadaşlar çalışıyor.* **5.** (e) Bir şeyi öğrenmek için emek vermek. *Çoçuk dersine çalışıyor.*
çalıştırmak (i,e) Çalışmak işini başkasına yaptırmak.
çalkağı i. [D.D.] Çalkar.
çalkalamak (i) Çalkamak.
çalkalanmak (nsz) Çalkanmak.
çalkalatmak (i,e) Çalkatmak.
çalkama i. **1.** Çalkamak eylemi. **2.** s. Çalkanılarak yapılan. *Çalkama ayran.*
çalkamak (i) **1.** İçinde bir şey bulunan bir nesneyi süreklice ve sarsa sarsa sallamak. *Kahve içerken fincanı çalkamak. Deniz gemiyi çalkamak.* **2.** Sulu bir şeyi sarsa sarsa veya çala çala karıştırmak. *Şişedeki ilâcı çalkamak. Yumurta çalkamak. Sütü yayıkta çalkamak.* **3.** Sudan sarsa sarsa geçirmek veya suyu içinden çala çala geçirmek suretiyle bir şeyi temizlemek. *Tabağı çalkamak. Bardağı çalkamak. Ağzını çalkamak.* **4.** Hububatı sarsarak kalburdan geçirmek. *Buğdayı çalkamak. Nohudu çalkamak.* **5.** Vücudun kaba bir yerini bir düziye oynatmak. *Göbek çalkamak.* **6.** (Kuluçka yumurtalarını) Çevirmek. **7.** Bozulmasına sebep olmak. *Süt, çocuğu çalkadı.*
çalkanmak (nsz) **1.** Çalkamak işine konu olmak. **2.** Kendini çalkamak. *Ördekler suda çalkanıyor.* **3.** (Deniz) Dalgalanmak. **4.** (Havadis, haber, şayia) Her kesin ağzında dolaşmak.
çalkantı i. **1.** (Deniz) Dalgalanma. **2.** Çalkanmış şey. *Yumurta çalkantısı.* **3.** Kalbur yardımiyle ayrılan çör çöp.
çalkap zf. [D.D.] **1.** Göz açıp kapayıncıya kadar. *Geçerken çalkap görüverdim.* **2.** Bir aralık, kısa bir zaman. *Onu çalkap gördüm, tanıyamadım.*
çalkar i. Pamuk kozasını temizlemeğe yarar seyrek gözlü büyük kalbur.
çalkatmak (i,e) Çalkamak işini başkasına yaptırmak.
çalma i. **1.** Çalmak eylemi. **2.** Sarık. **3.** s. Kakma suretiyle olmıyarak kalemle işlenmiş. *Çalma çiçekli bir gümüş vazo.*
çalmak (i,e) **1.** Vurmak. *Kılıç çalmak. Kamçı çalmak.* **2.** Atmak. *Yere çalmak. Duvara çalmak.* **3.** Katıp karıştırmak. *Çorbaya un çalmak. Yumurta çalmak.* **4.** Üzerine sürmek. *Ağzına bir parmak bal çalmak.* **5.** (i) Başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek. **6.** (i) İşlemek, dokunmak. *Yemeği bakır çalmak, is çalmak. Patlıcanı kırağı çalmak. Bir kimseyi gün çalmak, hava çalmak.* **7.** (i) Çalgı veya ses çıkarmağa mahsus her şeyi seslendirmek. *Boruyu çalmak. Keman çalmak. Davul çalmak. Çan çalmak. Zili çalmak.* **8.** (i) Bir şeyin kenarını verev veya çapraz kesmek, çelmek. **9.** (i) Süpürmek, te-

mizlemek. *Tozu çalmak.* **10.** (e) Benzemek, andırmak. *Maviye çalmak. Ekşiye çalmak.* **11.** (nsz) Kendine mahsus sesi çıkarmak. *Çan çalıyor. Zil çalıyor. Saat çalıyor.* **Çalmadan oynamak,** çok keyifli ve sevinçli bir halde bulunmak.

çalpara i. Parmaklara takılıp çalınan zil veya buna benzer ses çıkarıcı alet.

çalyaka b. zf. Birdenbire yakasına yapışarak. **Çalyaka etmek,** yakasına yapışıp götürmek.

çam i. Çamgillerden olan ağaçların genel adı. *Kara çam. Çıralı çam. Fıstık çamı.* **Çam devirmek, 1)** pot kırmak, **2)** bilirim iddiasiyle cahilce söz söylemek, **3)** ağzından iş bozacak lâf kaçırmak. **Çam fıstığı,** fıstık çamının kozalak şeklindeki meyvasından çıkarılan sert kabuklu, yağlı ve nişastalı tohum. **Çamsakızı gibi,** rahatsızlık verdiğinden dolayı istiskal edildiği halde insanın peşinden ayrılmıyanlar hakkında söylenir. **Çam yarması gibi,** iri gövdeli (insan).

çamaşır i. **1.** Sık sık yıkanan giysi, sofra ve yatak takımları. **2.** Bunların yıkanma işi. *Bugün çamaşır var.* **Çamaşır değiştirmek,** iç giysilerini değiştirmek. **Çamaşır sıkmak,** yıkandıktan sonra suyunu akıtmak için çamaşırı iki ele alıp burmak.

çamaşırcı s. Başkalarının çamaşırını yıkıyan (kimse).

çamaşırhane (.....), **çamaşırlık** i. Çamaşır yıkamağa ayrılmış ve ona göre yapılmış yer.

çamçak i. Ağaçtan yapılma kulplu su kabı.

çamgiller ç. b. i. Kozalaklılardan, iğne gibi ince ve uzun yapraklarını yaz kış dökmiyen, meyvaları kozalak şeklinde olan reçineli ağaçlar familyaşı.

çamlık s. **1.** Çamı bol olan yer. **2.** i. Çam korusu.

çamur i. **1.** Su ile karışarak cıvımış, cıvıklaşmış toprak, balçık. *Çömlekçi çamuru. Lüleci çamuru.* **2.** s. mec. Sataşkan, ötekine berikine bulaşan (kimse). **Çamura taş atmak,** sataşkan bir kimseye sataşma yolu açacak söz söylemek.

çamurlamak (i) **1.** Çamur sürmek, çamurla sıvamak. **2.** mec. Kötülemek.

çamurlanmak (nsz) Üzerine çamur sürülmek. *Espabın çamurlanmış.*

çamurlatmak (i,e) Çamur sürdürmek, çamurla sıvatmak.

çamurlu s. Çamur bulaşmış, üstünde çamur bulunan. *Yollar çok çamurlu.*

çamurluk i. **1.** Çamuru çok olan yer. *Bahçenin o tarafı çamurluk olmuş.* **2.** Paçaları çamurdan korumak için giyilen tozluk. **3.** Tekerlekli taşıtların bâzısında, çamurun sıçramasını önlemek için, tekerleklerin üst kısmına konan siper.

çan i. Çınlayıcı madenlerden, saksı şeklinde türlü boyda yapılan, vurulunca ses çıkaran ve işaret vermek için kullanılan alet. *Kilise çanı. Sis çanı. Deve çanı.* **Çan çalmak,** mec. âleme ilân etmek. **Çanına ot tıkmak (tıkamak),** sesini çıkaramıyacak, fenalık edemiyecek bir hale koymak.

çanak i. **1.** Topraktan yayvan kâse. **2.** *bt.* Çiçeğin en dışında bulunan yeşil yaprakların topu. **Çanak çömlek,** topraktan yapılmış türlü kaplar. **Çanak tutmak, 1)** dilenmek, **2)** hareketleri veya sözleriyle fena bir karşılığı hak etmek. **Çanak üzengi,** basılan yeri, tabanın büyük bir kısmını kaplıyacak kadar geniş üzengi. **Çanak yalayıcı,** dalkavuk.

çanaklık i. Gemi direklerindeki gözetleme yeri.

çanaksı s. Çanağa benziyen. **Çanaksı hücreler,** *by.* bir çeşit bez hücreleri. *Tükrük bezlerinin hücreleri çanaksı hücrelerdendir.*

çanakyaprağı,-nı b. i. *bt.* Çanağı meydana getiren yaprakların her biri. **Ayrı çanakyapraklılar,** çanakyaprakları birbirine bitişmiş olmıyan bitkiler. **Bitişik çanakyapraklılar,** çanakyaprakları birbirine bitişmiş bulunan bitkiler.

çançan i. Sürekli ve yüksek sesle edilen gevezelik. **Çançan etmek,** yüksek sesle gevezelik etmek.

çançiçeği,-ni b. i. *bt.* Çançiçeğigillerden süs bitkisi olarak ekilen ve çiçekleri çan biçiminde olan bir bitki.

çançiçeğigiller ç. b. i. *bt.* Bitişik taçyapraklılardan, örneği çançiçeği olan bir bitki familyası.

çangal i. Kuzusu ölmüş sağmal koyun.

çangıl çungul s. Kaba ve zevksiz ses çıkaran. *Çangıl çungul altınlar takınmış.*

çangır çungur zf. Kaba ve zevksiz ses çıkararak. *Tencereler çangır çungur devrildi.*

çangırdamak (nsz) Maden şeyler düşerek veya birbirine çarparak gürültü çıkarmak.

çangırtı i. Çangırdama sesi.

çanıltı i. Çan sesi.

çanta (×.) i. Kösele, meşin, kumaş gibi hafif şeylerden yapılıp büyüklüğüne göre para, evrak, çamaşır, yiyecek taşımağa yarıyan kapamaçlı kap. *El çantası. Yol çantası. Para çantası.* **Çantada keklik,** elde edilmiş sayılan.

çap,-pı i. **1.** *mat.* Bir çemberin merkezinden geçen doğrunun, çemberin içinde kalan parçası, *kutur. **2.** Hacım. *İri çapta bir adam.* **3.** Bina veya arsanın boyutla-

rını ve sınırlarını gösteren harta.

çapa i.(×·)**1.** Tarım işlerinde kullanılıp toprağı işlemeğe yarıyan alet. **2.** Demir, gemi demiri.

çapacı s. Çapa ile çalışan işçi.

çapaçul s. Kılığının veya eşyasının düzgün ve temiz olmasına özenmeyip düzensizlik içinde yaşıyan.

çapak i. **1.** Göz pınarında ve kirpiklerde birikerek pıhtılaşan veya kuruyan akıntı. **2.** Madenler dövülürken sıçrıyan ince ufak parça. **3.** Maden eşyada bulunan pürüz.

çapaklanmak (nsz) Çapaklı olmak, çapak peyda etmek.

çapalamak (i) (Toprağı) Çapa ile kabartmak.

çapan s. Ulak, postacı.

çapanak i. [D.D.] Kaçırılmış mal, kaçak mal.

çapanoğlu,-nu b. i. Başa dert olacak hal. *İşi kurcalama, alt tarafı çapanoğlu çıkar!*

çapar s. **1.** Çapan. **2.** Benekli, abraş. **3.** Derisi, kılları ve gözleri, boya maddesi yokluğundan renksiz olan (insan veya hayvan).

çaparı i. Çok iğneli olta.

çaparız i. Engel olan çapraşıklık, •arıza.

çapavul i. *tar.* Yağma için düşman ülkesine saldıran asker.

çapılmak (nsz) Saldırışa uğramak.

çapkı i. Çapmak eylemi.

çapkın s. **1.** Geçici aşklar arkasında çokça dolaşan. **2.** Cinsel arzuyu taşıyan veya hatıra getiren. *Çapkın bir bakış.* **3.** Kimi vakit okşayıcı bir söz gibi de kullanılır. *Vay çapkın vay!*

çapkınlaşmak (nsz) Çapkın olmak.

çapkınlık i. Çapkın olanın hali veya çapkınca hareket.

çaplamak (i) Enini boyunu ölçmek.

çaplı s. Çapı geniş olan.

çapmak (i) **1.** (Atını) Koşturmak. *Atını çaparak gitti.* **2.** (e) Akın etmek. *Düşman üzerine çaptılar.*

çapraşık s. Anlaşılması, çözülmesi veya içinden çıkılması güç olacak derecede karışık, •muğlak.

çapraşmak (nsz) Çapraşık hale gelmek.

çapraz s. Birbirini yanlamasına kesen (çizgiler) veya biribirine yanlamasına bağlanan (şeyler).

çaprazlama zf. Çapraz olarak.

çaprazlanmak (nsz) Çapraz olmak.

çaprazlaşmak (nsz) İçinden çıkılmaz hale gelmek, çapraşmak. *İş çaprazlaştı.*

çapul i. Disiplinleri gevşemiş bulunan asker kıtalarının, girdikleri yerde, halkın malına el uzatmaları. *Hırsızlıktan farkı olmıyan çapul, ordunun şerefini kıran bir harekettir.*

çapulcu s. Çapul yoliyle başkasının malını alan.

çapullamak (i) Çapul yoliyle bir malı almak veya bir yeri soymak.

çaput i. **1.** Eskimiş bez parçası, paçavra. **2.** (Bâzı bölgelerde) Bez.

çar Ru. i. Eskiden Rus imparatorlarına ve hâlâ Bulgar kırallarına verilen unvan.

çarçabuk b. zf. (×··) Pek çabuk, hemencecik, tez elden.

çarçur i. Gereksiz yere harcama. *Çarçura lüzum yok.* **Çarçur etmek,** boş yere harcıyarak yok etmek. **Çarçur olmak,** araya gitmek, ziyan olmak.

çardak i. **1.** Üstüne sarmaşıklı ağaç veya çiçek sarılmak üzere yapılmış kafesli çatı. **2.** Ağaç dallarından çatılmış gölgelik.

çare Fa. i. (-·) **1.** Bir sonuca varmak üzere, ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol, çıkar yol, yol. *Her kesi okutmanın çaresi.* **2.** Kurtuluş yolu. *Her derdin bir çaresi vardır.*

çaresiz s. (-··) **1.** Çaresi bulunamıyan. *Çaresiz dert.* **2.** zf. İstemiye istemiye bir şey yapmak zorunda. *Adamcağız çaresiz kaldı, evini sattı.*

çaresizlik i. (-···) Çaresiz olma hali.

çargâh Fa. i. (--) Alaturka müzikte «do» perdesinin adı ve o perdede karar kılan makam.

çarık i. **1.** Kenarları kıvrılıp iki ucu dikilen ham deri parçasından yapılma köylü pabucu. **2.** Araba, yokuş aşağı giderken tekerleği frenlemek için altına sürülen demir levha.

çarıkçı s. Çarık yapan veya satan (kimse).

çarıklı s. Ayağına çarık giymiş.

çariçe Ru. i. Eskiden çarın karısına veya kadın çara verilen unvan.

çark,-kı Fa. i. **1.** Bir eksen etrafında dönen tekerlek. *Vapur çarkı. Makine çarkı. Bileği çarkı.* **2.** *ask.* Her hangi bir kıtanın, şeklini ve tertibini bozmadan, kanadlarından biri etrafında dönerek yön değiştirmesi. **Çarka vermek, çarka çekmek,** (kesici aletler hakkında) bileği çarkıyle biletmek. **Çark etmek,** dönmek.

çarkçı s. **1.** Vapurlarda makine kısmını idare eden (kimse). **2.** Çarkla bıçak biliyen (kimse), bileyici.

çarkçılık i. Çarkçı mesleği.

çarkıfelek Fa. b. i. **1.** Çarkıfelekgillerden, çiçekleri tekerlek ve süslü olan, sarmaştığı için duvar kenarlarına ve kameriyeler etrafına ekilen bir süs bitkisi. **2.** Yakılınca dönerek ateş saçan donanma fişeği.

çarkıfelekgiller ç. b. i. Ayrı çanakyap-

raklı iki çeneklilerden, örneği çarkıfelek olan bir bitki familyası.

çarlık i. Başında çar bulunan devlet. *Çarlık Rusyası.*

çarmıh i. **1.** Romalıların, ceza olarak, bâzı suçluları üzerine gerdikleri haç şeklinde direk. *İsa çarmıha gerilmişti.*

çarmık i. Gemi direğini geren ip veya tel.

çarnaçar Fa. zf. (---) İster istemez.

çarpan i. *mat.* Bir çarpma işleminde çarpılanın kaç kere tekrarlanacağını gösteren sayı. *7×3=7+7+7=21 işleminde 3 sayısı 7 nin çarpanıdır.*

çarpı i. **1.** Badana. **2.** *mat.* Birbiriyle çarpılan iki sayı arasına konulan işaretin okunuşu, (a×b) veya (a.b), «a çarpı b» diye okunur.

çarpık s. Düzgünlüğünü kaybederek eğrilmiş veya aykırı bir hal almış. *Çarpık bacak. Çarpık burun. Çarpık duvar. Çarpık yazı. Çarpık fikir.*

çarpık çurpuk b. s. Eğri büğrü.

çarpılan i. *mat.* Bir çarpma işleminde tekrarlanan sayı. *7×3=7+7+7=21 işleminde 7 sayısı çarpılan durumundadır.*

çarpılmak (nsz:e) **1.** Çarpmak işi kendine yapılmak. **2.** Çarpık hale gelmek. *Kapının kanadı çarpıldı. Adamın ağzı çarpıldı.* **3.** Alınıp gücenmek. *Tatlı tatlı konuşurken birdenbire çarpıldı.*

çarpım i. *mat.* Çarpma işleminin sonucu olan sayı. *3×7×5=105 işleminde çarpım 105 tir.*

çarpınma i. **1.** Çarpınmak eylemi. **2.** Bâzı ağır hastaların sıkıntı yüzünden söylenerek birtakım maksatsız hareketlerde bulunmaları.

çarpınmak (nsz) Oraya buraya baş vurarak çabalamak.

çarpıntı i. Her hangi bir sebepten kalbin duyulacak şekilde sık ve kuvvetli atması. «Yürek çarpıntısı» da denir.

çarpışma i. **1.** Çarpışmak eylemi. **2.** *ask.* Öncülerin veya küçük ölçüdeki kıtaların yaptıkları küçük muharebe.

çarpışmak (nsz:le) **1.** Birbirine çarpmak. *İki araba çarpıştı.* **2.** Vuruşmak. *Düşmanla çarpışmak.* **3.** Birbirine üstün gelmeğe çalışmak. *İki fikir çarpışıyor.*

çarpıştırmak (i:i,le) Çarpışmak işini başkasına yaptırmak.

çarpma i. **1.** Çarpmak eylemi. **2.** *mat.* Çarpmak işlemi, °darp. **3.** *mü.* İçinde küçük ve çarpıp geçen notalar bulunan nağme. **4.** s. Çarpa çarpa yapılan şey. *Çarpma pekmez.*

çarpmak (i,e) **1.** Bir şeyi başka bir şeye hızla değdirmek. *Kolunu duvara çarptı.* **2.** (i) Şiddetli tesiriyle birdenbire hasta etmek. *Güneş çarpmak. Kömür çarpmak.* **3.** (i) (Manevî bir kuvvet) Hışmına uğratmak. *Kuran çarpmak. Cin çarpmak.* **4.** (i) El çabukluğiyle çalmak. *Yankesici iki kişinin parasını çarptı.* **5.** (i,le) *mat.* Bir sayıyı başka bir sayıda bulunan birler kadar tekrarlayıp toplamak, °darbetmek. **6.** (e) Hızla bir şeye değmek. *Otomobil ağaca çarptı.* **7.** (nsz) Şiddetle bir yere vurulmak. *Pancurlar rüzgârdan çarpıyordu.*

çarptırmak (i,e:i,le,e) **1.** Çarpmak işini başkasına yaptırmak veya çarpmasına sebep olmak. **2.** Yankesiciye kaptırmak.

çarşaf i. **1.** Yatağın üstüne serilen veya yorgana dikilen bez örtü. **2.** Eski zamanda kadınlarımız tarafından kullanılan ve baştan örtülen, pelerinli eteklikli sokak giysisi. **Çarşaf gibi,** dümdüz durgun (deniz). **Çarşaf kadar,** (kıtası küçük şeyler hakkında) pek geniş.

çarşamba i. Haftanın dördüncü günü, salı ile perşembe arası.

çarşı i. Dükkânların bulunduğu alışveriş yeri. **Çarşı ağası,** eskiden çarşı ve esnafı teftiş etmekle ödevli memur.

çasar s. (--) Vaktiyle Viyana'da oturan Alman imparatorlarına verilen unvan.

çaşıt i. Bir devletin veya bir şahsın sırlarını başkasının hesabına öğrenmeği üstüne alan kimse, °casus.

çaşıtlamak (i,e) Birisinin bir hareketini başkasına gizlice haber vermek.

çaşıtlık i. Çaşıt olanın hali veya çaşıtça hareket.

çat,-tı i. **1.** İki yüzeyin birleştiği yer; köşe başı, dar vadi, dağ geçidi. **2.** Bir şeyin en yüksek derecesi. *Sıcağın çatında. Ayazın çatında. Kışın çatında.*

çat,-tı i. Büyükçe bir şeyin kırılırken çıkardığı sese benzer gürültüyü anlatır. **Çat etmek,** çat diye ses çıkarmak. **Çat kapı,** beklenmedik bir zamanda kapıyı çalarak. *Çat kapı, bizim ev sahibi geldi.* **Çat orada çat burada,** çok yer değiştiren şeyin halini anlatır.

çatak i. **1.** İki dağın birbirine çatarak dere meydana getirdikleri yer. **2.** Sık dallarla ve çalılarla kapanmış yer.

çatak s. **1.** İç içe girerek ayrılması güç bir hal almış, çapraşık, °girift. *Çatak bir iş.* **2.** Yapışık, ikiz (meyva).

çatal i. **1.** İki veya daha fazla kola ayrılan değnek. **2.** Yol, ağaç gibi, kollara ayrılan şeylerin o kollara ayrıldıkları yer. **3.** Yemek yerken kullanılan iki, üç veya dört uzun dişli maden araç.

çatal s. **1.** Bir kısmı kollara ayrılmış. *Çatal dal. Çatal yol.* **2.** İki taraflı. *Çatal anahtar.* **3.** İki anlamlı, iki türlü anlaşılabilir. *Çatal söz.* **Çatal avuç,** yanyana gelen her iki elin avucu. **Çatal görmek,** her

şeyi çift görmek. **Çatal ses,** nezleli kimselerde olduğu gibi çınlamsız ses.

çatalağız b. i. Bir ırmağın, denize kavuştuğu yerde, iki kola ayrılmasiyle meydana gelen üç köşeli adacık, *delta.

çatallanmak (nsz) Çatal gibi ikiye ayrılmak. *Orada yol çatallanıyor.*

çatallaşmak (nsz) İki veya daha çok ihtimal göstererek anlaşılması güç bir hale girmek. *İşte, şimdi mesele çatallaştı.*

çatallı s. Çatalı olan.

çatallık i. Çatal olanın hali.

çatana i. Filika büyüklüğünde küçük vapur.

çatı i. **1.** Birbirine çatılmış şeylerin topu. *Silâh çatısı.* **2.** Yapıların üstünü meyilli bir tarzda örten kiremit, çinko gibi şeylerle bunların dayandığı tahta kaplama ve iskeletin topu. **3.** İnsan ve hayvanda iskeletin kuruluşu. **4.** *dlg.* Bir fiilin geçişli, geçişsiz, ettirgen, edilgen veya dönüşlü olması veya işteşlik anlatması hali.

çatık s. Çatılmış olan. *Kaşlar çatık. Silâhlar çatık.* **Çatık yüz (çehre, surat),** öfkeli yüz (çehre, surat).

çatıkkaş b. s. Kaşları çatık olan (kimse).

çatılmak (nsz:e) Çatmak işine konu olmak.

çatır çatır zf. **1.** Tahta, kemik gibi gevrek şeylerin kırılırken veya yerinden sökülürken çıkardıkları sesi anlatır. *Bina çatır çatır yıkıldı.* **2.** Sökercesine, zorla. *Ben ondan paramı çatır çatır alırım.*

çatırdamak (nsz) Çatır çatır ses çıkarmak.

çatırtı i. Çatır çatır çıkan ses.

çatışık s. Çatışma halinde bulunan, *mütenakız. *Bu mesele hakkında bir sürü çatışık fikirler ileri sürüldü.*

çatışkı i. *fel.* Aralarında çelişme bulunmakla beraber her ikisi de aynı kuvvette kanıtlara dayanan ve birine «sav», ötekine «karşısav» adı verilen iki önermenin topu.

çatışma i. **1.** Çatışmak eylemi. **2.** *ask.* Yollarda, yürüyüş kollarının karşılaşmasiyle, tıkanıklık meydana gelmesi ve bu yüzden bekleşme zorunda kalınması.

çatışmak (nsz:le) **1.** Birden fazla şey birbirine çatmak veya çatılmak. **2.** Söz veya iddialar birbirini tutmamak, birbirini çelmek, *mütenakız olmak. *Bugünkü fikirleriniz dünkülerle çatışıyor.* **3.** Birbirine hasım durumunda olmak.

çatıştırmak (i:i,le) Birbirine çattırmak, birbirine düşürmek.

çatkı i. **1.** Uc uca, birbirine çatılan şeylerin topu. *Tüfek çatkısı.* **2.** Alından geçerek başın etrafına çember gibi bağlanan bağ.

çatkılık i. Çift öküzlerini birbirine bağlıyan ağaç, ki her hayvanın boyunduruğu ona geçmiş bulunur.

çatkın s. **1.** İktidarı olan birisinin dostluğunu veya kayırıcılığını kazanmış bulunan, *mensup. **2.** Çatık. *Kaşları çatkın.*

çatkınlık i. Çatkın olanın hali.

çatlak s. **1.** Çatlamış olan. *Çatlak bardak.* **2.** mec. Akılca zayıf. **3.** i. Çatlamış bulunan yer. *Bardağın iki çatlağı var.* **Çatlak ses,** pürüzlü ses.

çatlama i. **1.** Çatlamak eylemi. **2.** *bt.* Tohumların dağılması için meyva kabuğunun yarılması.

çatlamak (nsz) **1.** Bir cisim, parçaları ayrılmıyacak şekilde yarılmak. *Cam çatlamak. Bardak çatlamak. Toprak çatlamak. Deri çatlamak.* **2.** Fazla yemekten, içmekten veya yorgunluktan ölmek. **3.** mec. Çok azap çekmek. *Kıskançlığından çatlamak. Can sıkıntısından çatlamak.*

çatlatmak (i) **1.** Çatlak hale getirmek. **2.** Çatlamasına sebep olmak.

çatma i. **1.** Çatmak eylemi. **2.** Provada muvakkat olarak bir elbiseye iliştirilmiş olan parça. **3.** Bir çeşit döşemelik kumaş. *Üsküdar çatması. Bilecik çatması.* **Çatma kaş,** aralarında kılsız yer olmayıp birbirine kavuşmuş olan kaşlar.

çatmak (i) **1.** Değnek, kılıç, tüfek gibi uzun şeylerden birkaç tanesini, tepelerinden birbirine çaprazlama dayıyarak durdurmak. **2.** Teyellemek. **3.** (Yükü hayvana) İki yanlı yüklemek. **4.** (Yemeni, çatkı, yazma gibi şeyleri başa) Bağlamak. **5.** (e) Hoşa gitmiyen bir şeyle veya bir kimse ile karşılaşmak. *Belâya çatmak. Deliye çatmak.* **6.** (e) Kavga çıkarmak maksadiyle birisine sert sözler söylemek veya yazılar yazmak. **7.** (e) Zengin veya nüfuzlu birinin dostluk veya kayırıcılığını sağlamak. **8.** (nsz) Bir şeyin zamanı gelmek. *Kış gelip çattı. Senedin vadesi çattı.*

çat pat,-tı zf. Biraz, tektük, arasıra. *Çat pat Fransızca konuşmak. O, bize çat pat gelir.*

çatra patra zf. Bir dilin şivesiz ve yalan yanlış konuşulduğunu anlatır. *Çatra patra Türkçe söylüyor.*

çattırmak (i:i,e) Çatmak işini başkasına yaptırmak.

çav i. [T.D.] **1.** Ses, ün, haber. **2.** Kâğıt para. **3.** [D.D.] At, eşek gibi büyük hayvanların apış arası.

çavaş i. [D.D.] **1.** Güneş. **2.** Güneşli yer.

çavdar i. Buğdaygillerden, tane veren bir bitki. *Çavdar ekmeği lezzetli olmakla beraber iyi pişmeyip hamur kaldığından çokluk yapılmaz.*

çavdarmahmuzu,-nu b. i. Buğdaygillerin ve en çok çavdarın başağı üzerinde türeyip koyu mor renkte bir horoz mah-

muzunu andıran, asklı mantarlardan biri, ki hekimlikte kullanılır.

çavlan i. c. Çağlıyanın büyüğü.

çavlanmak (nsz) Gürültüsü etrafa yayılmak, dillere düşmek, •şüyu bulmak.

çavlı i. Terbiye edilmemiş şahin veya doğan yavrusu.

çavmak (e) **1.** Sapmak, amaçtan şaşmak. **2.** Çağmak. **3.** (Sıcak, ışık, koku) Dağılıp yayılmak.

çavuş i. (Kök anlamı: haber götüren, haber yayan, çağıran) **1.** *tar.* Eskiden kararları, hükümleri yüksek sesle halka bildiren, daha sonraları, şimdiki yaver veya emir subayı işlerini gören kimse. **2.** *ask.* Orduda onbaşıdan sonra gelen erbaş, ki manga komutanlığı yapar. **3.** Bakı işiyle ödevlenmiş bâzı küçük işyarlara da «çavuş» denir. *Belediye çavuşu. Hat (telgraf hattı) çavuşu. Yapı çavuşu. Amele çavuşu.* **Çavuş kuşu,** serçegillerin ince uzun gagalılarından, güvercinden küçük, başı sorguçlu bir kuş. **Çavuş üzümü,** kabuğu ince, çekirdeği ufak, iri taneli bir çeşit beyaz üzüm.

çavuşluk i. **1.** Çavuş olanın hali veya ödevi. **2.** Çavuş rütbesi.

çay i. Dereden büyük, ırmaktan küçük akar su. **Çayı görmeden paçaları sıvamak,** lüzumundan çok önce hazırlanmağa kalkışmak.

çay i. **1.** Kurutulmuş yaprakları haşlanarak suyu içilen, çaygillerden ağaççık. **2.** Bu ağaççığın siyahımtırak renkte olan küçük ve kıvrık kuru yaprağı. **3.** Bu yaprakların haşlanmasiyle elde edilen güzel kokulu ve sarımtırak kırmızı renkli su. **4.** Konukların, çay ve türlü gevreklerle, ağırlandığı toplantı.

çaycı s. **1.** Kuru çay satıcısı. **2.** Dükkânda çay demlendirip bardak bardak satan (kimse).

çaydanlık i. İçinde çay demlendirilen ibrik.

çaygiller ç. b. i. Yapraklarından çay yapılan ikiçeneklilerden bir ağaççık familyası.

çayhane Fa. i. (--.) Çay içilen dükkân.

çayır i. **1.** Üzerinde gür ot biten düz ve nemli yer. **2.** Böyle bir yerde biten otlar. **Çayır kuşu,** toygar. **Çayır mantarı,** şapkalarının alt yüzü ince dilimli olan mantar çeşidi. **Çayır peyniri,** bir çeşit taze peynir. **Çayır tirfili,** baklagillerden, hayvan yemi olarak yetiştirilen bir bitki. **Çayır yulafı,** buğdaysılardan, yulafa benzer bir kır bitkisi.

çayır çayır zf. Bir şeyin yanmasında şiddet ve kolaylık anlatır. *Ev çayır çayır yandı.*

çayırgüzeli,-ni b. i. *bt.* Buğdaysılardan bir çayır otu.

çayırlamak (nsz) **1.** Çayırlanmak. **2.** (Hayvan) Yediği çayırdan hastalanmak.

çayırlanmak (nsz) (Hayvan) Çayır besisi yapmak.

çayırlaşmak (nsz) Çayır haline gelmek.

çayırlatmak (i) Çayırlamasına sebep olmak.

çayırlık i. Çayırı olan yer.

çaylak i. Yırtıcılardan, uzun kanadlı, çengel gagalı, küçük kuşları ve fare gibi zararlı hayvanları avlıyan, tavuk büyüklüğünde bir kuş.

çaylan i. [D.D.] Çayın, ırmağın geçit yeri.

çeç i. Tahıl yığını. *«Nisan yağar sap olur, mayıs çağar çeç olur».*

Çeçen i. **1.** Kafkas halkını meydana getiren boylardan birinin adı. **2.** Bu boydan olan kimse.

çedik i. Eskiden mest üzerine giyilen sarı pabuç.

çegane Fa. i. (-.-) Bak. çenk.

çehre Fa. i. **1.** Yüz. *Ablak çehreli.* **2.** Görünüş. *Şehrin çehresi değişti.* **3.** Somurtkanlık. *Bu çehre kime?* **Çehre züğürdü,** yüzü çirkin.

çek,-ki Fr. i. Birinin, başkasındaki alacağının veya bunun bir miktarının kendi veya başkası adına hemen ödenmesi için verdiği yazılı emir.

Çek,-ki, Çekli i. **1.** Çekya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** (İsim takımlarında) Çekya veya Çekler. *Çek memleketi. Çek dili.*

çekçek i. Dört tekerlekli el arabası.

çeke s. [Red.] Taşınabilir, •menkul.

çekecek i. Kundurayı kolaylıkla giyebilmek için kullanılan ve üzerinde topuk kaydırılan oluk biçimi alet.

çekel i. [D.D.] **1.** Küçük çapa. **2.** Üğendirenin alt ucunda bulunup pulluğa yapışan toprağı sıyırmağa yarar demir kısmı.

çekememek (i) **1.** Çekmek işini yapamamak. **2.** Katlanamamak. *Ben onun hırçınlığını artık çekemem.* **3.** Kıskanarak hoş görmemek. *Bunlar birbirini çekemiyor.*

çekemezlik, çekememezlik i. Çekememek hali yeya çekememekten doğan hareket.

çeki i. **1.** Tartı. **2.** İki yüz elli kiloya eşit olan ve odun, kireç gibi ağır şeyleri tartmakta kullanılan bir ağırlık ölçüsü. **3.** Tarz, tertip. **Çeki taşı,** tartıda kullanılmak üzere bir çeki ağırlığında yontulmuş taş. **Çeki taşı gibi,** ağır ve hareketsiz. **Çekiye gelmek,** tertibe uymak. **Çekiye gelmez, 1)** ölçüsüz derecede çok veya büyük, **2)** düzeltilemez, tertibe sokulamaz.

çekiç i. Çivi çakmak, madenleri dövmek gibi işlerde kullanılan ve bir sapla, dövecek bir kısımdan ibaret bulunan maden alet. **Çekiç kemiği,** *an.* orta kulaktaki dört küçük kemikten biri.

çekiçhane T. Fa. i. (....) Demir fabrikalarında makine ile hareket eden çok ağır çekiçlerin bulunduğu yer.

çekidüzen b. i. Kılık veya durum düzgünlüğü. *Kendine çekidüzen vermek. Odada çekidüzen kalmadı.*

çekik s. **1.** Bir yana doğru çekilerek gerilmiş gibi olan. *Çekik kaş. Çekik göz.* **2.** İçeriye doğru kaçmış. *Çekik çene. Çekik karın.*

çekilce i. [C.K.] Bir işten çekilirken bunu haber vermek üzere üstün makama verilen yazı, •istifaname.

çekilim i. [C.K.] Bir kimsenin memur bulunduğu işten çekildiğini bildirmesi, •istifa.

çekilme i. **1.** Çekilmek eylemi. **2.** *je.* Yerin yükselmesiyle bu yeri örten deniz sularının gerilemesi, basma karşıdı. **3.** *ask.* Dövüşen bir ordunun veya kıtanın düşmandan ayrılmak için yaptığı hareket.

çekilmek (nsz: e) **1.** Çekmek işine konu olmak. **2.** Kendini geri çekmek. *Sular çekildi. Çekil oradan!* **3.** Bir işi bırakmak veya bir işten isteğiyle ayrılmak, •istifa etmek.

çekim i. **1.** Çekmek eylemi. **2.** [Red.] Bir şeyi meydana getiren parçaların kendi aralarında ve parçalarla tüm arasında bulunan uygunluk ve oran, orantı, •tenasüp. **3.** *fi.* Her hangi bir cismin, başka bir cismi kendine doğru hareket ettirebilmesi gücü, •cazibe. *Yer çekimi. Güneş çekimi. Mıknatıs çekimi.* **4.** *dlg.* Fiillerin türlü zaman, şahıs ve kiplere, isimlerin de isim hallerine göre uğradıkları ek değişiklikleri.

çekimlemek (i) *fi.* Bir cisim, genel çekim kanununa göre, başka bir cismi çekmek.

çekince i. [C.K.] Bir işte, zarar verebilecek olan taraf, •mahzur.

çekingen s. Her şeyden çekinme huyu olan, •muhteriz.

çekingi i. [T.S.] Bir anlaşmada, ileride gerektiği takdirde bir hakkı kullanmağı ileri süren şart, •ihtiraz kaydı.

çekinik s. *by.* Birkaç kuşak sonra meydana çıkan ve o zamana kadar aradaki döllerde gizli kalan soyaçekim vasıfları hakkında kullanılır. *Çekinik ıralar.*

çekinim i. [T.S.] İçli dışlı veya senli benli olmayıp resmî davranma, •teklif tekellüf.

çekinimli s. İçli dışlı olmıyan veya senli benli davranmıyan, •teklifli.

çekinimsiz s. İçli dışlı olan veya senli benli davranan, •teklifsiz.

çekinmek (den) **1.** Duyulan bir endişe dolayısiyle bir şeyi yapmağa cesareti olmamak. *Babasından çekindiği için uslu oturuyor.* **2.** (i) Kendine çekmek. *Sürmeler çekinmiş.*

çekirdecik i. *by.* Hücre çekirdeğinin içinde tek veya birkaç tane olarak bulunan yuvarlak cisim.

çekirdek i. **1.** Etli meyvaların içinde tek veya çok olarak bulunan, çoğu sert bir kabukla kaplı tohum. *Kayısı çekirdeği. Zeytin çekirdeği. Karpuz çekirdeği. Elma çekirdeği. İncir çekirdeği.* **2.** *by.* Bir hücrenin merkezini meydana getiren hücrecik. *İnsan kanının alyuvarları çekirdeği olmıyan hücrelerdir.* **3.** *fi.* Bir atomun proton ve elektronlardan meydana gelen merkez kısmı. **4.** Eskiden kuyumculukta kullanılan ve beş santigrama karşılık olan ağırlık ölçüsü. **5.** Başlangıç temeli. *Millî Savaş, devrimimizin çekirdeği olmuştur.* **Çekirdekten yetişme,** her hangi bir işe küçük yaştan başlıyarak ilerliye ilerliye yetişmiş olan.

çekirdeklenmek (nsz) Çekirdek peyda etmek, çekirdekli olmak.

çekirdekli s. Çekirdeği olan veya çekirdek peyda eden.

çekirdeksiz s. Çekirdeği olmıyan veya çekirdek peyda etmiyen. *Çekirdeksiz üzüm.*

çekirdemek (nsz) İçinde çekirdek oynar gibi ses çıkarmak, tıkırdamak.

çekirge i. Düzkanadlılardan, uzun olan art bacaklarına dayanarak uzun sıçrıyan, en çoğu sürü halinde uçarak ekinlere büyük zararlar veren, türlü çeşitleri bulunan böcek.

çekişmek (nsz:le) **1.** Birbirlerini karşılıklı çekmek. *Halat çekişmek. Elele çekişmek.* **2.** Hafif tertip kavga etmek. **3.** Bir şeyi birbirine karşı çekmek. *Bıçak çekişmek.* **4.** (Kur'a, niyet, kâğıt hakkında) Karşılıklı çekmek. *Kur'a çekiştiler.* **Çekişe çekişe pazarlık,** titizce pazarlık.

çekiştirmek (i) **1.** İki ucundan tutarak ayrı yönlere doğru çekip durmak. **2.** Gelişigüzel, azıcık veya sürekli çekmek. *Burnunu çekiştirip durmak.* **3.** Bir kimsenin fena taraflarını uzun uzadıya anlatmak.

çekitaşı b. i. Bak. Çeki taşı.

çekkin s. Elini çekmiş, ilgisiz. *Her türlü eğlenceden çekkin bir hayat.*

çekme i. **1.** Çekmek eylemi. **2.** Masa, dolap gibi şeylerin dışarıya çekilen gözü. **3.** İş işlerken kullanılan geniş pantalon. **4.** Testere dişli eğri bağ budama bıçağı. **5.** s. Düzgün, biçimli. *Çekme burun.* **6.** Çekilerek giyilen veya kullanılan. *Çekme potin.* **7.** Parmak veya mızrapla çalınan (çalgı).

çekmece i. **1.** Çekme². **2.** İçinde mücevherat veya başka değerli şeyler saklanan küçücük, süslüce sandık. **3.** Muhafazalı koy.

çekmek (i) **1.** Bir şeyi bir yerinden tutup kendine veya başka bir yöne doğru yerini değiştirtmek. *İpi çekmek. Araba çekmek. Adamı bir yana çekmek.* **2.** İçine almak. *Dumanı çekmek. Rutubeti çekmek.* **3.** Bir yerden başka bir yere iletmek. *Ekini tarladan çekmek.* **4.** Bulup toplamak. *Piyasadaki şekeri çekmek.* **5.** Nefesle içeri almak. *Cıgaranın dumanını çekmek. Burnuna su çekmek.* **6.** Üstünde bulunan bir silâhı, saldırmak için meydana çıkarmak. *Bıçak çekmek. Tabanca çekmek.* **7.** Bir kimseyi veya bir şeyi bulunduğu durum veya yerden geri almak. *Birisini kumardan çekmek. Bir devlet elçisini çekmek. Parasını bankadan çekmek.* **8.** (Hoşa gitmez hallere) Uğramak. *Eziyet çekmek. Hastalık çekmek. Acı çekmek. Ziyanı çekmek. Seyyiesini çekmek.* **9.** Tartmak. *Odun çekmek. Yaş odun ağır çeker.* **10.** Her hangi bir mania kurmak. *Duvar çekmek. Perde çekmek. Çit çekmek.* **11.** Talih işi için hazırlanmış kâğıtlardan bir veya birkaçını, bulundukları kaptan alıp bakmak. *Kur'a çekmek. Piyango çekmek. Niyet çekmek.* **12.** İmbik vasıtasiyle elde etmek. *İspirto çekmek. Çiçek suyu çekmek.* **13.** Çizgi halinde uzatmak. *Çizgi çekmek. Gözüne sürme çekmek. Kaşına rastık çekmek.* **14.** Tıpkısını yazmak veya resmetmek. *Bir yazıyı gazeteden kâğıda çekmek,* **15.** *dlg.* Bir fiilin türlü zaman ve şahıslara veya bir ismin isim hallerine göre aldığı şekilleri yolunca sıralıyarak söylemek veya yazmak. **16.** Taşımağa dayanmak. *Bu araba beş yüz kilodan fazla çekmez. Bu kadar nazı kimse çekmez.* **17.** Öğütmek. *Kahve çekmek.* **18.** (Protesto, poliçe, çek gibi şeyler hakkında) Tanzim edip yürürlüğe koymak. **19.** Kendi üzerine çevirtmek. *Dikkati çekmek. İlgi çekmek.* **20.** ar. (İçki) İçmek. **21.** (e) Bir kimse aylesinden birine her hangi bir bakımdan benzemek. *«Oğlan dayıya, kız halaya çeker».* **22.** (e) (Güç bir duruma) Sokmak. *Hesaba çekmek. Sorguya çekmek.* **23.** (i,e) Şu veya bu anlama almak. *Bak, sözümü neye çekti!* **24.** (i,e) Örtmek, giymek. *Yorganı başına çekti. Çizmeleri ayağına çekti.* **25.** (i,e) (Dişi hayvanı erkeğe) Aştırmak. **26.** (nsz) Sıkıntı, eziyet gibi fena durumlar geçirmek. *Bu adam çok çekti.* **27.** (nsz) Sürmek. *Bu yol iki saat çeker.* **28.** (nsz) Daralıp kısalmak. *Kumaş yıkanınca çekti.* **Çekip çevirmek,** hale yola koymak, abramak. **Çekiver kuyruğunu,** ar. «artık ondan hayır bekleme» anlamına.

çekmel i. Ağaçlardan yemiş koparmağa yarar, ucu kancalı değnek.

çekmen i. *by.* Çekip emmeğe yarar alet veya organ. *Boynuz çekmede kullanılan şişeler birer çekmendir. Sülük, çekmeniyle yapışarak kan emer. Asalak bitkilerin, üzerinde yaşadıkları bitkiyi emecek çekmenleri vardır,*

çektiri i. Eskiden, yelkenleri olmakla beraber kürekle de yol alan gemi.

çektirme i. **1.** Çektirmek eylemi. **2.** Çektiri. **3.** Büyük yelken kayığı.

çektirmek (i,e:e) Çekmek işini başkasına yaptırmak veya çekmesine sebep olmak.

çekül i. *fi.* Ucuna küçük bir ağırlık bağlanmış ipten ibaret alet, ki yerçekiminin doğrultusunu belirtmek için sarkıtılarak kullanılır, °şakul.

çelebi s. **1.** Terbiyeli ve ince (kimse). **2.** Eskiden «bay» yerine kullanılan bir unvan. *Evliya Çelebi.* **3.** Eskiden Bektaşi ve Mevlevi pir evlerinin en büyüklerine verilen unvan.

çelebilik i. Çelebi olma hali, çelebice hareket.

çelenk,-gi i. **1.** Halka şeklinde çiçek veya yapraklı dal demeti. **2.** Mânevi bir hâtıraya bağlılık, saygı veya sevgi göstermek maksadiyle bir mezara, bir anıda konulan veya bir cenaze törenine gönderilen yapma veya gerçek büyük çiçek demeti. **3.** Eskiden kadınların başlarına takındıkları sorguç.

çelgi i. Çene altından bağlanan baş örtüsü.

çelgin s. [T.D.] Yaralı, °mecruh.

çelik i. **1.** Kısa kesilmiş dal. **2.** Kök salmak üzere yere dikilen dal. **3.** Çocukların ucuna çomakla vurarak havaya kaldırdıkları, iki tarafı sivrice, kısacık değnek. **Çelik çomak,** çocukların, çomakla çeliğe vurarak oynadıkları oyun.

çelik i. Az miktarda karbonla birleşmiş demir, ki su verilerek gayet sert ve esnek bir hale sokulabilir. *Çelik, demirden çok daha sert ve daha hafif olup daha iyi işlenebilir.*

çelim i. Beden yapısı.

çelimli s. Çelimi güzel.

çelimsiz s. Zayıf ve çelimi bozuk olan.

çelimsizlik i. Çelimsiz olanın hali.

çelişik i. *man.* Çelişme halinde olan, içinde çelişme bulunan, °mütenakız. *Çelişik bir söz.*

çelişme i. *man.* Birinin doğruluğu ötekinin eğriliğini gerektiren iki halin bu durumu; bir şeyin hem olumlama hem de yadsıma hali, °tenakuz. **Çelişme ilkesi,** *fel.* yargılamanın birinci ilkesi, ki «bir şey aynı zamanda hem var hem yok olamaz» tarzında anlatılır.

çelişmek (nsz:le) Çelişme halinde bulunmak, •mütenakız olmak. *İnsanın işi, sözü ile çelişmemeli.*

çelme i. **1.** Çelmek eylemi. **2.** Arkadan hafifçe bağlanan baş örtüsü. **3.** Karşısındakini yıkmak için ayağiyle onun ayağını çekme. **Çelme takmak,** çelme ile yıkmağa çalışmak.

çelmek (i) **1.** Bir şeyin kenarını verev veya çapraz kesmek, çalmak. **2.** (Örtü gibi bir şey) Örtünüp iki ucunu bağlamak. **3.** Yolundan çevirmek. **4.** Bir hali yok etmek, •selbetmek. **5.** (Konu olarak akıl, fikir, zihin gibi kelimeler alınca) Kandırmak. *Siz aklımı çelmeseydiniz ben bu işe girişmezdim.* **6.** Bir şeyin yokluğunu göstermek veya gerektirmek, •nakzetmek. *Bu sözünüz deminkini çeliyor.*

çelteşik s. [D.D.] Üstü kapalı (söz), •kinayeli.

çeltik i. Kabuğu ayıklanmamış pirinç. **Celtik tarlası,** pirinç yetiştirilen sulak tarla.

çember i. **1.** *mat.* Merkez denilen sabit bir noktadan aynı uzaklık ve düzlemdeki noktaların meydana getirdiği kapalı eğri. **2.** Bu şekle sokulmuş katı bir cisimden şerit. **3.** Çocukların oynamak için çevirip arkasından koştukları çember². **4.** Büyük yazma yemeni. **5.** Sandık, denk, fıçı gibi şeylerin dağılmaması için etraflarına geçirilen dayanıklı bir cisimden kuşak. **6.** s. Çember¹ şeklinde olan. *Çember sakal.* **Çember kayık,** arka tarafı yuvarlak kayık. **Saat çemberi,** *as.* her hangi bir yıldız ile gök küresi kutuplarından geçen çember.

çemberlemek (i) **1.** Çemberle kuşatmak. **2.** Çember haline sokmak.

çemberlenmek (nsz) **1.** Çemberle kuşatılmak. **2.** Çember haline gelmek.

çemberli s. Çemberi olan veya çember geçirilmiş olan.

çemçe i. Ağaç kepçe.

çemen i. Maydanozgillerden bir bitki ve bunun kokulu tohumu. Bu tohumu un haline getirip sarmısak ve kırmızı biberle karıştırarak pastırma yapımında kullanılan kızılca hamura da «çemen» denir.

çemremek, çemrelemek (i) **1.** Kol, paça, etek gibi şeyleri kaldırıp tutturmak. **2.** Birer ucunu üst üste getirip sıkıştırmak. *Birinin kollarını geriye çemrelemek.*

çemrenmek (nsz) **1.** Kol, etek veya paçalarını çemremek. **2.** mec. Bir işe girişmek için hazırlanmak.

çemse i. [D.D.] Öksürürken veya söz söylerken ağızdan fırlıyan tükrük.

çene i. **1.** Dişlerin saplı bulunduğu altlı üstlü kemik parça. *Alt çene. Üst çene.* **2.** mec. Çok konuşma huyu. *Sende de ne çene var.* **Çene atmak,** can çekişme halinde olmak. **Çene çalmak,** gevezelik etmek. **Çene çukuru,** alt çenenin ucundaki çukur. **Çene kavafı,** geveze. **Çenen pırtı,** «ne çenesi düşük şeysin» anlamına ünlem. **Çenen tutulsun,** şom ağızlılara «söyliyemez ol» anlamına söylenir. **Çenesi atmak,** çenesi titremek (can çekişmede). **Çenesi düşük,** geveze. **Çenesi kuvvetli,** söz söylemekten yorulmıyan. **Çenesini açmak (Birinin-),** söz fırsatı vermek. **Çenesini bıçak açmamak,** pek üzüntülü olmak. **Çenesini tutmak,** söylemeyip saklamak. **Çenesi oynamak,** bir şey yemekte bulunmak. **Çene yarıştırmak,** karşılıklı gevezelik etmek. **Çeneye kuvvet,** söz kuvvetiyle. **Çene yormak,** boşuna söz söylemek.

çenealtı,-nı b. i. Çene ile gırtlak arası.

çenebaz T. Fa. s. Çok söyliyen, çalçene.

çenek i. **1.** *bt.* Tohumda cücüğü kaplıyan etli kısım, •filka. *Bakla, fasulye gibi baklagillerin tohumlarında ikişer çenek bulunur.* **2.** *zo.* Kuşların gagasını meydana getiren alt ve üst kısımlardan her biri. Böceklerde ağzın iki tarafında bulunan parçalayıcı sert organlara da «çenek» denir.

çenel s. *an.* Çene ile ilgili, çeneye değgin.

çeneli s. Çok söyliyen.

çenet i. *bt.* Meyva kabuklarının, çatlama sırasında ayrıldıkları parçalardan her biri. *Fasulye ve baklanın kabukları ikişer çenetten meydana gelir.*

çenetlemek (i) Kabak çekirdeği, fıstık gibi şeylerin kabuklarını çıkararak yemek.

çenge i. Anadolunun bâzı bölgelerinde, gelini karşılarken söylenen bir türkü.

çengel i. Bir şeye veya bir şeyi takmağa yarar ucu eğri demir. **Çengel sakızı,** enger. **Çengel takmak,** mec. uğraşmak veya fenalık etmek için el atmak.

çengellemek (i) Çengelini takmak. *Kapıyı çengellemek.*

çengelli s. Çengeli olan veya ucu çengel şeklinde olan. **Çengelli iğne,** bir şeyi bir yere tutturduktan sonra kurtulamaması için tertibatı bulunan iğne.

çengi i. Eskiden, çalgı çalıp oynamağı meslek edinmiş kadın. **Çengi kolu,** çengi takımı.

çenilemek (nsz) Canı yanan köpek, ağlar gibi ses çıkarmak.

çenk,-gi Fa. i. Harpı andıran bir çalgı. **Çengü çegane,** saz eğlentisi.

çenteleşmek (nsz:le) [D.D.] Sert sert aytışmak, •münazaa etmek.

çentik i. Bir şeyin kenarında, kesilerek

veya kırılarak açılan küçük gedik. *Bıçağın ağzı çentik çentik olmuş.*

çentiklemek (i) Bir şeyi çentik çentik yapmak.

çentilmek (nsz) Çentmek işine konu olmak.

çentmek (i) **1.** Bir şeyin kenarını diş diş veya üstünü gedik gedik yapmak. **2.** Soğan, salatalık gibi şeyleri bıçakla diş diş ederek doğramak.

çepçevre, çepeçevre zf. (×..),(.×..) Bütün yanlarını kuşatacak tarzda, fırdolayı. *Şehrin etrafı çepçevre bahçelik.*

çepel s. **1.** Kirli, bulaşık, çamurlu. *Çepel iş. Çepel hava. Çepel adam. Çepel yol.* **2.** Yad maddelerle karışık. *Çepel buğday. Çepel tarla.* **3.** i. Yad madde. *Üzümün çepelini ayıkladı.*

çepellemek (i) Çepel hale getirmek, •berbadetmek.

çepellik i. Çepel olanın hali veya çepel olan yer.

çeper i. [D.D.] Bir boşluğu meydana getiren yanlardan her biri, •cidar.

çepiç i. Bir yaşında keçi.

çepin i. Bahçelerde kullanılan küçük el çapası.

çepken i. Kolları yırtmaçlı ve uzun, harçlı bir çeşit kısa salta.

çepreşik s. Çapraşık.

çepreşmek (nsz) Çapraşmak.

çer i. «Çerden çöpten» deyiminde «çör» kelimesi yerine kullanılır. Bak. çör.

çerçeve i. **1.** Resim, yazı, ayna gibi şeyleri süslemek veya bir yere asılacak hale getirmek için bunlara geçirilen kenarlık. **2.** Kapı, pencere ile bunların camı veya tablası gibi şeylerin yerleştirilmiş olduğu kenarlık. **3.** mec. Bir fikir alanının sınırları veya bu sınırlar içindeki alan. *Halk dili çerçevesi içinde yaşıyan kelimeler...*

çerçevelemek (i) Bir şeye çerçeve geçirmek veya bir şeyi çerçeve içine almak.

çerçevelenmek (nsz) Çerçeve içine alınmak.

çerçi i. **1.** Köylerde gezerek ufak tefek satan ayak tuhafiyecisi. **2.** (Bâzı bölgelerde) Tuhafiyeci.

çerez i. **1.** Asıl yemekten sayılmıyan ve çoğun meze olarak yenen peynir, zeytin, havyar gibi yiyecekler. **2.** Yemek dışında yenen meyva, kuru yemiş gibi şeyler.

çerezlenmek (nsz) **1.** Çerez kabilinden şeyler yemek. **2.** mec. Bir şeyden biraz faydalanmak, çimlenmek.

çerge i. Derme çatma çadır.

çergeci s. *tar.* Eski devirlerde padişah çadırının önüne çadır kurmasına müsaade edilen (kimse).

çergi i. Çerge.

çergici s. Pazarlarda sergi açan gezginci (esnaf).

çeri i. Asker.

çeribaşı b. i. Eskiden «asker başı» anlamına iken şimdi «çerge başı» sözünden bozma olarak çingene reislerine denir.

Çerkez i. **1.** Kafkas halkını meydana getiren boylardan birinin adı. **2.** Bu boydan olan kimse.

çerviş i. **1.** Kasaplık hayvanlardan elde edilen türlü yağların eritilmişi. **2.** Yemeğin sulu kısmı.

çeşit i. **1.** Aynı cinsten olan şeylerin bâzı farklarla ayrılan öbeklerinden her biri. *Her çeşitten kumaş* **2.** Türlü çeşitlerden meydana gelen takım. *Çeşit bozuldu.* **3.** Tabiat bilgisi bölümleme usulünde türden sonra gelip içinde bireyleri toplıyan bölüm. Bak. bölüm. **4.** s. Türlü. *Buraya her çeşit insan gelir.*

çeşitkenar b. i. *mat.* Kenarlarından hiç biri ötekine eşit olmıyan çokgen.

çeşitlemek (i) Bir şeyin çeşidini artırmak.

çeşitli s. Çeşidi çok olan, •mütenevvi.

çeşitlilik i. Çeşidi çok olma hali, •tenevvü.

çeşme Fa. i. Her kesin faydalanması için düzen altına alınarak bir oluktan akıtılan suyun yeri.

çeşni i. (Yiyecek, içecek hakkında) Tat. **Çeşnisine bakmak,** tadına bakmak. **Çeşni tutmak,** ekmekçilikte karıştırılacak unlarla suyun nispetini tayin etmek.

çeşnici s. Eskiden saraylarda ve büyük konaklarda yemek ve sofra işlerini idare eden (kimse).

çeşnilenmek (nsz) Tadı yerine gelmek.

çete i. (×.) Her hangi bir ayrı maksatla kurulmuş silâhlı küçük birlik.

çeteci i. (×..) Çeteye mensup kimse.

çetele i.(×..)Eskiden okuma yazma bilmiyen ekmekçi gibi esnafın, uzunlamasına ikiye bölüp üzerine kertikler çenterek hesap tuttukları ağaç dalı, ki parçanın biri alıcıda ötekisi satıcıda kalırdı. **Çetele çekmek,** hesap tutmak maksadiyle bir yere çizgiler çekmek.

çetin s. Elde edilmesi, istenilen yola getirilmesi, halledilmesi, işlenmesi güç olan. *Çetin yol. Çetin mesele. Çetin taş.* **Çetin ceviz, 1)** kırılıp ayıklanması zor olan ceviz, **2)** mec. fikir kabul ettirilmesi, yola getirilmesi güç olan kimse.

çetinleşmek (nsz) Çetin bir hale girmek.

çetinleştirmek (i) Çetin hale getirmek.

çetinlik i. Çetin olma hali.

çetrefil s. **1.** Karışıklığı dolayısiyle anlaşılması veya neticeye bağlanması güç. *Çetrefil bir ifade. Çetrefil bir dâva.* **2.**

Bir dilin kurallarına ve fonetiğine aykırı (söyleme). *Onun dili pek çetrefil.*

çevgen i. **1.** Değnek. **2.** At üstünde ve değnekle oynanan bir çeşit top oyunu, ki Divanü Lûgat-it-Türk'te geçtiğine göre ulusal bir Türk sporu olduğu anlaşılıyor.

çevik s. (Canlılar hakkında) Kolaylıkla ve çabuk hareket eden.

çeviklik i. Çevik olanın hali veya çevikçe hareket.

çevirgeç i. *fi.* Bir devredeki elektrik akımını ters yöne çevirmek için kullanılan çevirgi.

çevirgi i. [T.S.] Kapı tokmağı, elektrik anahtarı gibi çevrilince her hangi bir işi görmeğe yarıyan sabit alet.

çevirme i. **1.** Çevirmek eylemi. **2.** Şişte çevrilerek pişirilen kuzu, oğlak gibileri. *Kuzu çevirmesi.* **3.** *ask.* Uzaktan dolaşıp düşmanın yan ve gerilerine düşerek onu, istemediği bir cephe ile dövüşmek zorunda bırakmak hareketi. **4.** s. Çevrilmiş. *Fransızcadan çevirme bir eser.*

çevirmek (i) **1.** Bir şeyin yönünü değiştirmek. *Arkasını çevirmek. Kitabın yaprağını çevirmek. Polis, gelenleri çevirdi.* **2.** Döndürerek harekete getirmek. *Topaç çevirmek. Çember çevirmek. Makinanın kolunu çevirmek.* **3.** Abramak, idare etmek. **4.** Yolundan alakomak. *Arkadaş bizi çevirip evine götürdü.* **5.** Bir giyeceği söküp iç yüzünü dışa getirmek. **6.** Çevrilemek. *Sözü işine geldiği gibi çevirdi.* **7.** (Hile, dolap, dalavere gibi dürüst olmıyan şeyler hakkında) Yapmak. **8.** (i,e) Şu veya bu hale getirmek. *Maskaraya çevirmek. Paçavraya çevirmek.* **9.** (i,e) Bir dilden başka dile aktarmak, °tercüme etmek. **10.** (i,le) Bir şeyin çevresine bir şey yapmak veya koymak. *Bağı duvarla çevirmek. Kaleyi askerle çevirmek.* **Çevir kazı yanmasın,** lâkırdıyı çevirmeğe kalkışanlara söylenir.

çevirtmek (i,e) Çevirmek işini başkasına yaptırmak.

çevlek i. [Red.] Burgaç.

çevre i. **1.** Bir şeyin buçlarının teşkil ettiği kapalı çizgi. *Bu şehrin çevresi on beş kilometredir.* **2.** Bir şeyi kuşatan yakın yerler. *Bu şehrin çevresinde çok bağ var.* **3.** Sırma işlemeli mendil.

çevrel s. Çevre ile ilgili olan, °muhitî.

çevrelemek (i) **1.** İçine almak, kuşatmak. **2.** Bir şeye özgü kılmak, °hasretmek.

çevrelenmek (nsz) **1.** Sınır içine alınmak, °tahdidedilmek. **2.** Bir şeye özgü kılınmak, °hasredilmek, °inhisar etmek.

çevren i. *as.* Yeryüzündeki her hangi bir noktanın çekülüne dik bulunan sonsuz düzlem, °ufuk. Bu, çevrenin soyut tarifidir; genel dilde «çevren» diye düz arazide veya açık denizde gökle yerin birleşir gibi göründüğü çembere denir, ki astronomide buna «görünen çevren» adı verilir.

çevreteker b. i. *bt.* Sap ve kökte, merkez kısmının en dış kuşağı.

çevri i. *c.* Karşılıklı iki akıntı veya esintinin çarpıştığı yerde meydana gelen çevrinti, °anafor. *Hava çevrisi, şiddetli olduğu vakit, ağaçları söker, binaları yıkar ve kasırga adını alır. Su çevrisi, su içinde, hızla dönen huni biçiminde, bir delik gibi görünür.*

çevri i. [C.K.] Bir söz veya harekete, bir yol bularak, kendi maksadına uyacak şekilde anlam verme, °tevil.

çevrilemek (i) Bir söz veya hareketi, çevri yoluna saparak anlamlandırmak, °tevil etmek.

çevrilmek (nsz:e) **1.** Çevirmek işine konu olmak. **2.** Kendini çevirmek.

çevrim i. *fi.* Bir şeyin, sonunda ilk haline dönmek şartiyle, uğradığı değişmeler takımı, °devir.

çevrimsel s. *kim.* Çevrimle ilgili veya çevrim şeklinde olan, °devrî.

çevrinmek (nsz) [T.D.] Bir şeyin dolayında saygı ve tapınçla dolanmak, °tavaf etmek.

çevrinti i. Burgaç.

çevriş i. Çerviş.

çeyiz i. Gelin için hazırlanan her türlü eşya.

çeyizlemek (i) Evlenecek kızın çeyizini vermek.

çeyizlenmek (nsz) Çeyizli hale gelmek veya getirilmek.

çeyizli s. Çeyizi olan.

çeyizlik s. Çeyiz için hazırlanan.

çeyrek i. **1.** Dörtte bir. **2.** Eskiden gümüş mecidiyenin dörtte biri değerinde olan paraya denirdi. Şimdi beş kuruş anlamına gelir. **3.** On beş dakkalık zaman.

çeyreklemek (i) Süt çocuklarının kollarını ve bacaklarını çaprazlıyarak vücuduna idman yaptırmak.

çıban i. Vücudun her hangi bir yerinde meydana gelen irin yığını, ki çoğu, deride şişkinlik, kızartı, ağrı ve ısı ile kendini gösterir. «Sıcak çıban» dahi denen bu hastalığın, «sivilce, kan çıbanı, göydergi, şirpençe» gibi boy boy çeşitleri vardır. Ağrısız, kızartısız ve ateşsiz olup yalnız şişkinlikle kendini gösteren çıbana «soğuk çıban» adı verilir. **Çıban ağırşağı,** çıbanın şişkin ve kızarmış kısmı. **Çıban başı, 1)** çıbanın kendiliğinden açılmağa yüz tutan noktası, **2)** mec. kurcalanırsa ağır sonuçlar doğurabilecek halde olan mesele. **Çıbanın başını koparmak,**

ağır bir meselenin patlak vermesine vesile vermek. **Çıban işlemek,** çıban irin akıtmak.
çıbarmak (nsz) [D.D.] Çıban çıkarmak. *Çocuğun yüzü çıbardı.*
çıdam i. [T.D.] Çıdamak eylemi, beklim, °sabır.
çıdamak (e) [T.D.] Acı, yoksulluk, haksızlık gibi her türlü üzücü hallere karşı soğukkanlılıkla ses çıkarmamak, beklim göstermek, °sabretmek.
çıdamlı s. Çıdamı olan, beklimli, °sabırlı.
çıdamsız s. Çıdamı olmıyan, beklimsiz, °sabırsız.
çıfıt i. «Yahudi» demek olup aşağsamak için söylenir. **Çıfıt çarşısı,** içinde türlü şeyler karmakarışık bir halde bulunan yer.
çığ i. **1.** Dağın bir noktasından kopup yuvarlanan ve yuvarlandıkça büyüyen kar kümesi. **2.** Bölme veya paravana gibi göz engeli.
çığal i. [D.D.] Horoz, cennet kuşu gibi bâzı kuşların kuyruğundaki tüylerden en uzun ve gösterişlisi.
çığalanmak (nsz) (Atın kuyruğu) Horoz kuyruğu gibi dikelmek.
çığarmak (nsz) Yaş olmak, nemlenmek.
çığıltı i. Karışık sesler.
çığır i. **1.** Çığın açtığı yol. **2.** Patika. **3.** Başkalarının da uyabileceği yeni bir tarz veya yol. *Atatürk, bütün doğu uluslarının önünde kurtarıcı bir çığır açtı.* **Çığrından çıkmak,** doğru ve uygun yolundan ayrılmak. *Bu iş artık çığrından çıktı.*
çığırgan i. Çağırtkan.
çığırmak (i) Çağırmak.
çığırtkan i. **1.** Çağırtkan. **2.** Müşteri çekmek için oyun yerlerinde, dükkânların kapılarında övücülük ettirilen kimse. **3.** mec. Çıkarı olduğu için birisini övüp koruyan kimse.
çığırtma i. **1.** Çığırtmak eylemi. **2.** Fifre gibi ince sesler çıkaran, yerli bir üfleme çalgı.
çığırtmak (i,e) Çağırtmak.
çığlık i. Acı acı veya ince ve keskin bağırma, °feryat, °figan.
çığrılmak (nsz) Çağrılmak.
çığrışmak (nsz: le) Hep birden bağırıp çağırarak gürültü etmek.
çığsak s. Az yaş, nemli.
çığsamak (nsz) Nemlenmek, az sızmak.
çıkagelmek b. (nsz) Beklenmediği bir zamanda gelmek.
çıkak i. [T.D.] **1.** Çıkılacak yer, çıkıt, °mahreç. **2.** *sb.* Ağızda, her sesin belirdiği yer.
çıkar i. Gizliden gizliye gözetilen veya dolayısiyle olan kâr.
çıkarılmak (den:e: den,e) Çıkmak işine konu olmak.
çıkarma i. **1.** Çıkarmak işi. **2.** *mat.* Çıkarmak işlemi, °tarh. **3.** *ask.* Kıyılara ve en çok düşman kıyılarına asker dökme işi.
çıkarmak (i:den,i:e,i:den,e,i) **1.** Çıkmasını sağlamak. **2.** *mat.* Üçüncü bir sayı elde etmek üzere belli bir sayıdan, başka bir sayıdaki birimler kadar birim eksiltmek, °tarhetmek.
çıkarsama i. *fel.* Bir önermeden, sonuç olarak yeni bir önerme çıkarmak için düşünme, °intikal.
çıkartı i. Boşaltım ile vücuttan dışarı çıkan madde, °ıtrah maddesi.
çıkartma i. **1.** Çıkartmak eylemi. **2.** Resimli ve zamklı bir kâğıt, ki ıslatılıp bir yere yapıştırılınca üstündeki resim kendinden ayrılarak yapıştırılan yerde kalır.
çıkartmak (i,e:i,den:i,den,e) Çıkarmak işini başkasına yaptırmak.
çıkı i. Küçük bohça.
çıkık s. **1.** Yerinden çıkmış (kemik veya uzuv). **2.** Çıkıntı durumunda olan. *Caddedeki çıkık evi yıkmışlar.* **3.** i. Bir kemik veya uzvun yerinden çıkması. *Kolunda çıkık vardır.*
çıkıkçı s. Çıkıkları düzelten (kimse).
çıkın i. Bir beze sarılarak düğümlenmiş öte beri.
çıkınlamak (i) Çıkın haline koyup bağlamak.
çıkıntı i. **1.** Düz bir yüzeyde bulunan tümsek veya hizayı aşan kısım. **2.** Bir metni düzeltmek veya ona bir şey eklemek için satır dışına yazılan yazı.
çıkış i. **1.** Çıkmak eylemi veya tarzı. **2.** Koşuya başlama tarzı. **3.** *ask.* Kuşatılmış müstahkem bölge kıtalarının yaptığı saldırış.
çıkışlı s. Belli bir okulu veya öğrenim derecesini bitirmiş olan (kimse). *Siyasal Bilgiler Okulunun 1930 yılı çıkışlılarından...*
çıkışmak (e) **1.** Bir kimseye, hoşa gitmiyen bir hareketinden dolayı sert sözler söylemek. *Beklettim diye, arkadaşım bana çıkıştı. Ona çıkışmağa hakkınız yoktu.* **2.** (nsz) Yeter olmak, yetmek. *Param çıkışmadığı için arkadaşımdan borç aldım.* **3.** (e:le) Boy ölçüşmek, eşitlik iddiasında bulunmak. *Çene yarıştırmada ben sana çıkışamam.*
çıkıştırmak (i) Gereken miktara ulaştırmak. *Parayı çıkıştıramadım.*
çıkıt i. [C.K.] Çıkacak veya çıkarılacak yer, çıkak, °mahreç.
çıkma i. **1.** Çıkmak eylemi. **2.** Bir binanın üst katlarından dışarıya doğru uzanmış kısım. **3.** Hamamdan çıkarken kullanılan

havlu ve silecek takımı. **4.** Bir yazı sayfasının kenarına metinle ilgili olarak yazılan ulama.

çıkmak (den) **1.** İçeriden dışarıya geçmek. *Delikten böcek çıktı.* **2.** Meslek veya bilgi edinilen bir kuruluşta öğrenilecek şeyleri tamamlayıp yetişmiş olmak. *Hukuk Fakültesinden çıkmış.* **3.** İlgisini kesmek. *Memuriyetten çıkmak. İnsanlıktan çıkmak.* **4.** Her hangi bir maksatla bulunduğu veya bulundurulduğu yeri, maksadın yerine gelmesiyle, bırakmak. *Hastaneden çıkmak. Ceza evinden çıkmak.* **5.** Yapılabilmek. *Bu kumaştan bir palto çıkar mı? İşler çabuk çıkmıyor.* **6.** Eksilmek. *Dörtten iki çıkarsa...* **7.** (e) Bir şeyin yukarısına varmak veya yükselmek. *Üst kata çıkmak. Dağın tepesine çıkmak.* **8.** (e) Üstün birini, iş için makamında görmek. *Müdüre çıkmak. Vekile çıkmak.* **9.** (e) Talihine düşmek. *Arkadaşa piyango çıkmış. Başımıza ne işler çıktı!* **10.** (e) Koyulmak. *Yola çıkmak. Gezmeğe çıkmak.* **11.** (e) Birdenbire peyda olmak. *Karşıma çıktı. Yoluma çıktı. Önüme cıktı.* **12.** (e) Payına düşmek. *Bu işten size de bir şey çıkar.* **13.** (e) Oyunda rol almak. *Otelloya çıkmak. Zenneye çıkmak.* **14.** (e) (Bir yere veya sonuca) Ulaşmak. *Bu yol nereye çıkar? Tuttuğun yol çıkmaz.* **15.** (den,e) Bulunduğu yeri bırakıp başka yere geçmek. *Evden yalıya çıkmak.* **16.** (nsz) Sokağa gitmek. *Evdeler mi? — Hayır, şimdi çıktılar.* **17.** (nsz) Niteliği belirmek. *O adam umduğun gibi çıkmadı.* **18.** (nsz) Bir şeyin parçası yuva dışı olmak. *Çocuğun kolu çıktı. Kitabın kabı çıktı.* **19.** (nsz) Belli veya kabarık bir halde bulunmak. *Tencerenin bakırı çıktı. Zayıflıktan kemikleri çıkmış.* **20.** Meydana gelmek, olmak. *Çıban cıkmak. Fırtına çıkmak. Dediğim çıktı.* **21.** (nsz) Meydana konmak. *Yeni bir makina çıktı. Kitap çıkmak. Gazete çıkmak.* **22.** (nsz) Verilmek. *Maaş çıkmak. Emir çıkmak.* **23.** (nsz) (Ay veya mevsim) Geçmek. *Mart çıktı. Kış çıktı.* **24.** (nsz) Bulaşmak. *Boyası çıkmak. Yağı çıkmak.* **25.** (nsz) Pazara turfanda olarak getirilmek. *Erik çıkmış. Çilek daha çıkmadı.* **26.** (nsz) Yükselmek. *Fiyatlar çıktı.* **27.** (nsz) Fiyatı yükseltmek. *Satıcı razı olmayınca birkaç lira daha çıktım.* **28.** (nsz) Sesini yükseltmek. *Sesim elvermiyor, daha fazla çıkamam.* **29.** (nsz) Büyük aptes bozmak. **30.** (den:nsz) Elde edilmek. *Bu kumaştan bir elbise kaça çıkar? Sütten yağ çıkar. Adanada pamuk çıkar. Bundan şu mâna çıkar.* **31.** (e:nsz) Kendini göstermek veya duyurmak. *Eskiden kadınlar erkeklere çıkmazdı. Güneş çıktı. Şuradan pis bir koku çıkıyor. Sesi çıkmıyor.* **32.** (i) ar. Vermeğe katlanmak. *Çık bakalım paraları!*

çıkmaz s. Sonu kapalı olup hiç bir yere ulaştırmıyan, kör. *Çıkmaz sokak. Çıkmaz iş.* **Çıkmaza girmek,** (bir iş) çözülemez hale gelmek.

çıkra i. Sık çalı.

çıkralık i. Çıkra ile örtülü yer.

çıkrık i. **1.** Kuyudan kovayı çekmeğe yarıyan ve el ile çevrilen küçük dolap. **2.** İplik bükmek, iplik sarmak gibi işlerde kullanılır, el veya ayakla çevrilir dolap. **3.** *fi.* Ağır bir şeyi çekecek ipin sarılmasına yarıyan ve bir eksen üzerinde dönen silindir, ki geniş bir tekerlek veya uzunca bir kolla kolaylıkla çevrilerek işletilir.

çılan i. İri bir çeşit çiğde.

çılbır i. **1.** Yoğurtlu yumurta yemeği. **2.** Yulara takılan ip veya zincir.

çıldır çıldır zf. Yanmakta, bakmakta parlaklığı, canlılığı anlatır. *Çocuk çıldır çıldır bakıyor. Işık çıldır çıldır yanıyor.*

çıldırmak (nsz) Delirmek, aklını oynatmak.

çıldırtmak (i) Çıldırmasına sebep olmak.

çıma İt. i. (×.) Gemileri karaya bağlamak için kullanılan kalın halat.

çımacı s. (×..) Vapur iskelelerinde çımayı alıp veren işçi.

çımkırık i. Kuşların dışkısı.

çın s. [T.D.] Doğru, gerçek. **Çın tutmak,** doğru olduğunu söylemek, doğrulamak.

çınar i. Otuz metreye kadar boy salan, gövdesi kalın, uzun ömürlü, koyu gölgeli ve ikiçeneklilerden bir ağaç.

çınarlık i. Birkaç veya çokça çınarı olan yer.

çıngar i. ar. Kavga, gürültü. **Çıngar çıkarmak,** gürültü, kavga çıkarmak.

çıngıl i. Ufak ve seyrek üzüm salkımı.

çıngırak i. **1.** Küçük çan. **2.** Hayvanların boynuna dizi halinde takılan ve içindeki oynar tanelerle ses çıkaran maden yuvarlak.

çıngır çıngır zf. Çıngırak gibi ses çıkarmayı anlatır. *Sesi çıngır çıngır ötüyor.*

çıngırdak i. **1.** Çıngırak. **2.** Çocuk oyuncağı olarak kullanılan saplı bir çeşit çıngırak.

çıngırdamak (nsz) Çıngırak sesi çıkarmak.

çıngırtı i. Çıngırağınki gibi keskin ve kesik kesik ses.

çınıkmak (nsz) [T.D.] Gerçekliği anlaşılmak, gerçekleşmek.

çınlamak (nsz) Maden şeyler, kendilerine vurulunca çıkardıkları tok sesten başka, bir müddet devam etmek üzere «çın» diye ötmek. *Çatlak vazo çınlamaz.*

çıpar i. [D.D.] (Hayvanda) Boy bos, biçim.
çıpıldak s. (Küçük çocuklar hakkında) Çıplak.
çıplak s. Üstünde bulunması gereken giysi, süs, örtü veya bitki gibi şeyler bulunmıyan. *Çıplak adam. Çıplak duvar. Çıplak at. Çıplak arazi.*
çıplaklık i. Çıplak olanın hali. **Çıplaklığiyle,** hiç bir şey ihmal etmeden, olduğu gibi. *Vakayı bütün çıplaklığiyle anlattı.*
çıplanmak (nsz) Çıplak hale gelmek. *Ağaçlar çıplanmağa başladı.*
çıra i. **1.** Işık sağlamak için kullanılan alet. **2.** Çam gibi reçineli ağaçların yağlı ve çabuk yanmağa elverişli kısmı.
çırak i. **1.** Zanaat öğrenmek maksadiyle bir ustanın yanında bulunan kimse. *Marangoz çırağı.* **2.** Dükkân uşağı. *Bakkal çırağı.* **3.** Eskiden saray veya daire gibi büyük yerlerde senelerce hizmet ettikten sonra geçimi sağlanarak izin verilen kimse. **Çırak etmek, 1)** bu şekilde izin vermek, **2)** geçim vasıtası vermek. *Çırak olunmak. Çırak edilmek. Çırak çıkarılmak.*
çıraklık i. **1.** Çırak olanın hali veya yaptığı iş. **2.** Çırağa verilen ücret.
çırakma, çırakman i. [Red.] Üzerine kandil, mum veya her hangi bir ışık konulan yüksek tabla.
çıralı s. Çırası olan veya çıra gibi reçineli olan. *Çıralı tahta.*
çıramoz i. Balıkçılar ateş balığı avlarken üzerinde çıra ve funda yaktıkları ıskara.
çırçıplak s. Büsbütün çıplak.
çırçır i. **1.** Pamuğu çekirdeğinden ayırmağa yarıyan aygıt. **2.** Küçük pınar.
çırılçıpıldak, çırılçıplak s. Büsbütün çıplak.
çırnık i. İki başı çalık, dalyan veya zahire kayığı.
çırpı i. **1.** Dal budak kırpıntısı. **2.** Boyalı ve gergin bir ipi yay gibi çekip bırakmak suretiyle çizgi çizme. *Çırpı vurmak. Çırpı ipi.* **Çırpıya getirmek,** bir sıra üzerine getirmek.
çırpıcı s. **1.** Çırpmak işini yapan. **2.** Yazma kumaş işlerini, boyaları tutsun diye, deniz suyunda çırpan (kimse).
çırpınma i. Çırpınmak eylemi.
çırpınmak (nsz) **1.** Her hangi bir acı zoriyle vücudun uzuvlarına, özlükle kol ve bacaklara düzensiz, çabuk ve üst üste hareketler yaptırmak. **2.** Ne yapacağını şaşırmış bir halde üzüntülü telâş göstermek. **3.** Kaslar birdenbire kendiliğinden ve düzensiz bir şekilde kımıldamak, °ihtilâcetmek.
çırpıntı i. **1.** Çırpınmak hareketi. **2.** Suların ufak ve fazla oynak dalgalar halinde hareketi.
çırpışmak (nsz) Kuşlar kanadlarını vurup oynatmak.
çırpıştırma i. **1.** Çırpıştırmak eylemi. **2.** s. Çarçabuk ve özensiz yapılan.
çırpıştırmak (i) **1.** İnce değnekle hafifçe vurmak. **2.** Bir işi üstünkörü yapmak.
çırpma i. **1.** Çırpmak eylemi. **2.** Kumaşın kenarı ince kıvrılarak ve iğne yan tutularak dikilen bir çeşit dikiş.
çırpmak (i) **1.** Kısa, çabuk ve üst üste hareketlerle bir şeyi çalkalayıp sallamak veya çarpmak. *Halı çırpmak. Çamaşır çırpmak. El çırpmak. Kanad çırpmak.* **2.** Bir şeyin ucundan bir parça kesmek. *Ağacın dallarını çırpmak.* **3.** mec. Çalmak, uğrulamak.
çırptırmak (i,e) Çırpmak işini başkasına yaptırmak.
çırt,-tı i. Hayvana çektirilip döndürülen tulumlu su dolabı.
çıt,-tı i. Küçük bir şeyin kırılırken çıkardığı hafif ve süreksiz sesi anlatır. *Çıt diye kırıldı.* **Çıt etmek,** çıt diye ses çıkarmak. **Çıt yok,** en hafif bir ses dahi yok.
çıta i. Düzgün biçilmiş uzun ve ensiz tahta.
çıtçıt,-tı i. Üzerinde dikili bulundukları iki şeyi, birbirinin içine girmek suretiyle bağlamağa yarıyan iki parçadan ibaret madenden tutturmalık.
çıtıpıtı s. Ufak tefek ve sevimli. *Çıtıpıtı kız. Çıtıpıtı sözler.*
çıtır çıtır zf. Kömür ve odun yanarken, ince tahta çubuklar kullanılırken, gevrek bir şey yenirken çıkan sesi anlatır.
çıtır pıtır zf. «Çıtır pıtır konuşmak» şeklinde kullanılır ve çocuk veya genç kızın kolaylıkla ve tatlı tatlı konuştuğunu anlatır.
çıtkırıldım b. s. Fazla incelik, dayanıksızlık ve çekingenlik gösteren. *Aman, ne çıtkırıldım şey!*
çıtlamak (nsz) Çıt diye ses çıkarmak. *Ateş çıtlıyor.*
çıtlatmak (i) **1.** Bir şeyden çıt diye ses çıkarmak. *Parmak çıtlatmak.* **2.** (i,e) Bir kimseye, bilmediği bir şeyden ancak sezdirecek kadar bahsetmek.
çıtpıt,-tı i. Ayak altında ezilerek çıtır çıtır ses çıkaran bir nevi patlangıç.
çıvgar i. Çift sürmekte veya araba çekmekte olan hayvanlara yardım için fazladan koşulan hayvan.
çıvmak (nsz) Hızla giden bir şey bir yere çarpıp yön değiştirmek.
çıyan i. Çokayaklılardan, parmak büyüklüğünde sarımtırak renkte, zehirli böcek.
çice i. [D.D.] Hala, (bazı bölgelerde) teyze.

çiçek i. **1.** Bir bitkinin, üreme organlarını taşıyıp göz alıcı renkler ve çoğu kokularla bezenmiş bulunan parçası, ki daha sonraları meyvayı verir. **2.** Çiçeği ile ilgiyi çeken bitki. *Ay çiçeği. Çuha çiçeği. Çan çiçeği.* **3.** *kim.* Süblimleşme veya çiçeksime yoliyle elde edilen toz. *Kükürt çiçeği.* **4.** mec. İyi görünüşünün tersine olarak niteliği kötü olan. *Onun ne çiçek olduğunu hep biliriz.* **5.** *hk.* İrinli kabarcıklar dökerek yüzde çirkinleştirici izler bırakan ateşli, ağır, bulaşıcı ve salgın hastalık. **Çiçeği burnunda,** taze, henüz olmuş veya çıkmış. *Çiçeği burnunda bir havadis. Meselenin henüz çiçeği burnunda iken...* **Çiçek durumu,** *bt.* çiçeklerin sap üzerindeki dizilişi. **Çiçek sapçığı,** çiçekleri sapa bitiştiren ince ve küçük sap. **Çiçek sapı,** çiçek durumunda bütün çiçeklerin, üzerinde toplandığı veya bitiştiği sap. **Çiçek tozu,** başçığın içinde bulunan dölleme tozu. **Çiçek yaprağı,** çiçek sapı üzerinde ve çiçeğe yakın bulunup özel şekiller gösteren yaprak.

çiçekbozuğu,-nu s. Çiçek hastalığından yüzü çentik çentik olmuş, çopur.

çiçeklenmek (nsz) Çiçek açmak, çiçekli olmak.

çiçekli s. Çiçeği veya çiçeğe benzer şekilleri olan. *Çiçekli dal. Çiçekli basma.* **Çiçekli bitkiler,** çiçeksiz bitkilerin tersine olarak üreme organları meydanda bulunan bitkiler sınıfı.

çiçeklik i. **1.** Koparılmış çiçekleri koymağa yarar kap. **2.** Çiçek saksılarını koymağa veya çiçek yetiştirmeğe yarar yer. **3.** Eski evlerde süs eşyası konulan raflı duvar oyuğu. **4.** *bt.* Çiçeğin, üzerinde çanak, taç ve öteki organlar bulunan parçası.

çiçeksime i. *kim.* ve *hk.* Çiçeksimek eylemi veya sonucu, *tezehhür.

çiçeksimek (nsz) (Çiçek gibi olmak, *tezehhür etmek.) **1.** *kim.* Billûr halinde bulunan bir tuz billûrlaşma suyunun bir kısmını kaybederek beyazımtırak bir toz haline geçmek. **2.** *hk.* Bâzı hastalıklarda olduğu üzere deride leke, sivilce, çiçek gibi döküntüler belirmek.

çiçeksiz s. Çiçeği olmıyan. **Çiçeksiz bitkiler,** mantarlar ve eğreltiotları gibi, üreme organları gizli bulunan bitkiler sınıfı.

çiçeksuyu,-nu i. Limon, portakal gibi bâzı meyva çiçeklerinin imbikten geçirilmesiyle elde edilen güzel kokulu su.

çifçi s. Bak. çiftçi.

çifçilik i. Bak. çiftçilik.

çifleşmek (nsz:le) **1.** Bir şey tek iken bir tanesinin daha katılmasiyle iki olmak. **2.** Erkek ve dişi hayvan veya erkek ve dişi bitki hücreleri dölleşmek için bir araya gelmek.

çifleştirmek (i:i,le) **1.** Çift yapmak. **2.** Hayvanları çifleşmek üzere bir araya getirmek.

çiflik i. Bak. çiftlik.

çifparmaklılar b.i. Memelilerin öküz, koyun gibi parmakları çift olan takımı.

çift,-ti s. **1.** İki veya iki ile bölünebilir (sayı). **2.** İkisi bir takım teşkil edenler. *Bir çift ayakkabı.*

çift,-ti i. **1.** Bir erkek ve bir dişiden ibaret iki eş. *Bir güvercin çifti.* **2.** Küçük maşa veya cımbız gibi iki kollu, tutmaya yarar alet. *Kuyumcu çifti. Saatçi çifti.* **3.** Toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan. **Çift çubuk,** tarım yapabilmek için gereken toprak ve öteki vasıtalar. **Çifte gitmek,** tarla sürmeğe gitmek. **Çifte koşmak,** başka bir işte kullanılan hayvanları sabana koşmak. **Çift koşmak,** hayvanları sabana koşmak. **Çift sürmek,** saban kullanarak toprağı ekilir hale getirmek. **Çift zamanı,** tarla sürme zamanı. **Kuvvet çifti,** *fi.* birbirine paralel, aykırı yönde ve eşit şiddette iki kuvvetin meydana getirdiği kuvvet takımı. **Termoelektrik çift,** *fi.* ayrı cinsten iki maden çubuğunun, uc uca getirilip lehimlenerek birbirine eklenmesiyle yapılan aygıt. *Termoelektrik çiftin lehim yeri ısıtıldıktan sonra serbes ucları arasında devre kurulacak olursa bir elektrik akımı alınır.*

çiftçi s. Rençperden çiftlik sahibine kadar geçimi çift sürme işiyle ilgili bulunan (her kes). *Köylülerimizin çoğu çiftçidir.*

çiftçilik i. Çiftçi olanın hali veya gördüğü işler, tarım, *ziraat.

çifte s. **1.** İkisi bir arada bulunan veya olan. *Çifte minare. Çifte düğün.* **2.** (Sandal, kayık hakkında)... Çift kürekli. *İki çifte sandal. Üç çifte kayık.* **3.** i. At, eşek ve katırın arka ayaklariyle attıkları tekme. **4.** İki namlılı av tüfeği. **Çifte kumrular,** birbirinden hiç ayrılmıyan kimseler hakkında söylenir.

çiftehane Fa. i. (.-..) Kuş üretmeğe yarar kafesli yer.

çiftekanadlılar b. i. Sinekler gibi iki kanadı olan ve emici ağızları bulunan böcekler takımı.

çiftelemek (i) Hayvan arka ayaklariyle tepmek.

çifteleşmek (nsz:le) Birbirini çiftelemek.

çifteli s. **1.** Çifte atan veya alnında çift sakar bulunan (hayvan). **2.** Tek durmaz, şuna buna çatan veya sakar olan (kimse).

çiftenağra b. i. Birbirine bağlı küçük iki dümbelekten meydana gelen çalgı.

çiftetelli b. i. Göğüs ve göbeği titreterek,

gerdan kırarak oynanan bir oyun.

çiftlik i. Ekilmeğe ve türlü hayvan yetiştirmeğe yarıyan ve orada çalışanların oturması için evleri bulunan geniş arazi.

çiğ s. **1.** Pişmemiş veya az pişmiş. *Çiğ et. Çiğ sebze.* **2.** mec. Kaba ve yersiz kaçan. *Çiğ söz. Çiğ hareket.* **3.** Yaşının gerektirdiği görgüye malik olmıyan. *Çiğ adam.* **4.** (Renkler hakkında) Yaraşmadığı için göze batan. *Bunun kırmızısı pek çiğ düşmüş.* **Çiğ iplik,** bükülmemiş iplik. **Çiğ toprak,** uzun zaman işlenmemiş, güç sürülür toprak.

çiğde i. Ayrı çanakyapraklı ikiçeneklilerden bir ağaç ve bu ağacın verdiği kırmızı kabuklu, sert çekirdekli, iri zeytin biçim ve büyüklüğünde, güzün olgunlaşan yemiş, •hünnap.

çiğdem i. Zambakgillerden, türlü renkte çiçek açan bir çeşit kır bitkisi.

çiğdemgiller i. Örneği çiğdem olan bitki familyası.

çiğdene i. Karadenizin bu isimdeki iskelesinden gelen çıralı tahta.

çiğelmek (nsz) [A.D.] **1.** Ne kadar pişerse pişsin, çiğ kalacak bir hal almak. **2.** İplik kopacak hale gelmek.

çiğin i. [D.D.] Omuz.

çiğindirik i. İki ucuna su kabı, yoğurt tablası gibi taşınacak şeyler asılarak omuza alınan ağaç.

çiğit i. «Çekirdek» anlamına olup yer yer kabak, karpuz ve en çok pamuk çekirdeğine denir.

çiğlik i. **1.** Çiğ olanın hali. **2.** Çiğ hareket.

çiğnek i. Yol üstü, ayak altı.

çiğnemek (i) **1.** Ağza alınan bir şeyi dişler arasında ezmek. *Sakız çiğnemek. Yemeği çiğnemek.* **2.** Ayak veya tekerlek altına alarak ezmek. *Kediyi dün at çiğnemişti, bugün de az kalsın otomobil çiğniyordu.* **3.** mec. Riayet edilmesi gereken bir şeyi hiçe sayıp ötesine geçmek. *Kanunu çiğnemek. Ahlâk kaidelerini çiğnemek. Nasılsınız bile demeden bizi çiğneyip geçti.*

çiğnemik i. Ağızda çiğnenip çıkarılan yemek. *Çocuklara çiğnemik yedirmek pek kötü ve zararlı bir âdettir.*

çiğnenmek (nsz) Çiğnemek işine konu olmak.

çiğrindik s. Çiğrinilmiş olan, daima çiğrinilen, •menfur.

çiğrindirmek (i,den) Çiğrinmesine sebep olmak, •nefret ettirmek.

çiğrinilmek (den) Çiğrinmek eylemine konu olmak, •nefret edilmek.

çiğrinmek (den) [T.D.] Duygularımızı inciten hareketlere veya bu hareketlerde bulunanlara karşı siddetli ve sürekli tiksinti duymak, •nefret etmek. *Yalandan, iki yüzlülükten, yüze gülücülükten çiğrinmek.*

çiğsenmek (nsz) [Red.] Uykusu gelmiyerek uyuyamamak, •seher illetine uğramak.

çikirdemek (nsz) [D.D.] Ekşiyip fıkırdamak.

çikolata İsp. i. Kakaodan yapılan ve çok kere içine süt de katılan bir nevi şekerleme.

çil i. Tavukgillerden, eti için avlanan, ormanlarda yaşıyan bir kuş. **Çil yavrusu gibi dağılmak,** perişan bir halde, her biri bir yana dağılmak.

çil i. **1.** Yüzde hasıl olan ve rengi koyu olmıyan küçük benekler. **2.** Aynada hasıl olan leke. **3.** Köklerdeki kıl gibi ince uzantılar. **4.** s. Tüyünde küçük lekeleri ve benekleri olan (hayvan). *Çil horoz.* **5.** (Maden paralar hakkında) Yeni ve parlak. *Çil kuruş.*

çile Fa. i. **1.** Eskiden, dervişlerin kendilerine tatbik ettikleri meşakkatli ve perhizli devre. **2.** Mihnet. **Çile çıkarmak, çile doldurmak,** mihnetli bir iş veya hayatın tamam olmasını beklemek. **Çileden çıkmak,** sabır ve tahammülü kalmayıp taşkınlık göstermek.

çile i. **1.** İpek, yün, pamuk gibi her türlü iplik demeti. **2.** Yay kirişi.

çilek i. Gülgillerden, sapları sürüngen ve çiçekleri beyaz olan, meyvası güzel kokulu, pembe veya kırmızı olup tazesi veya reçeli yenen, yurdumuzda tarımı yapılan bir bitki.

çilingir i. Kilit, anahtar gibi ufak tefek demircilik işleri yapan usta. **Çilingir sofrası,** ar. üzerine meze ve içki konmuş tepsi, içki sofrası.

çillenmek (nsz) Yüz, kumaş, maden eşya, ayna veya kök çil peyda etmek.

çilli s. Çili olan.

çim i. Bahçelerin şurasını burasını yeşillendirip süsliyen ve tohumu ekilerek yetiştirilen, buğdaysılardan bir çeşit kısa ot. *Şuraya çim ekmeli. Şu çimlere çocuklar basmış.*

çimdik i. Çimdiklemek işi. **Çimdik atmak, çimdik basmak,** çimdiklemek.

çimdiklemek (i) İki parmak ucu arasında sıkıp acıtmak veya koparmak.

çimek i. [D.D.] Çimecek yer.

çimen i. **1.** Kendiliğinden yetişmiş çim. *Bu yıl çimenler erken sarardı.* **2.** Bak. çemen.

çimenlik i. Çimen olan yer.

çimento İt. i. (•×•)Killi kalkerleri özel fırın-

larda pişirip ezmekle elde edilen, çamuru çarçabuk sertleşen ve yapılarda harç diye kullanılan esmer renkte toz.

çimil i. [D.D.] Sıtma aşılıyan sivrisinek, •anofel.

çimlendirmek (i) Çimlenmek işine uğratmak.

çimlenmek (nsz) **1.** Tohum nemli yerde uc verip yeşermek. **2.** Üzerinde çim bitmek. **3.** Kendinin olmıyan şeylerden ufak tefek faydalanmak.

çimmek (nsz) Suya bütün vücudiyle girip çıkmak.

çimrenmek (nsz) Çemrenmek.

çinakop,-pu i. Lüfer balığının küçüğü.

Çingene i. Hindistandan çıktıkları söylenen, Avrupanın her yerinde, çoğu göçebe bir halde yaşayıp çalgıcılıkla ve elek, kalbur, ıskara, maşa gibi ufak tefek bâzı şeyler yapmakla geçinen serseri bir topluluk ve bu topluluğun fertlerine verilen ad.

çingene s. mec. **1.** Arsız. **2.** Pek cimri. **Çingene borcu,** tutarı önemlice olmakla beraber ufak ve dağınık borçların topu. **Çingene palamudu,** palamut balığının yavrusu.

çingenelik i. **1.** Çingene olma hali. **2.** Arsızca tamahkârlık.

çini i. **1.** Duvarları kaplayıp süslemek için kullanılan, bir yüzü sırlı ve en çoğu çiçek resimleriyle bezeli, pişmiş balçık levha. *Eskiden Türkler çinileri severler ve en iyi ve güzellerini yaparlardı.* **2.** s. Bu tarzda, sırlı ve süslü, pişmiş balçıktan yapılmış olan. *Çini soba. Çini vazo.*

çinici s. Çini yapan veya satan.

çinicilik i. Çini yapma sanatı. *Çinicilik Türklerin ulusal bir sanatıdır.*

çinilek i. [D.D.] Yankısının çokluğundan sesin iyi anlaşılmadığı yer.

çinili s. Çinisi olan, çinilerle bezenmiş olan. *Çinili köşk.*

çinko İt. i. (×.) **1.** Mavimsi beyaz renkte, 7,11 yoğunluğunda, 419,41 derecede ergiyen, damları örtmekte, çeşit çeşit kaplar yapmakta ve daha birçok işlerde kullanılan bir maden; simgesi Zn dir. **2.** s. Bu madenden yapılmış. *Çinko leğen.*

çinkograf İt. Yu. i. Çinkografi ustası.

çinkografi İt. Yu. i. Çoğaltılmak istenilen resim veya yazının kalıbını çinko üzerine çıkarmak sanatı.

Çinli i. Çin halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

çintan, çintiyan i. Kadın şalvarı.

çipil s. **1.** Gözleri ağrılı ve kirpikleri dökülmüş (kimse). **2.** Çepel.

çir i. [D.D.] Kayısı, erik gibi, dilinmeden kurutulan yemişlerin kurusu.

çiriş i. Çirişotunun kökü övütülerek yapılan ve su ile karılarak tutkal gibi kullanılan esmer sarı bir toz. **Çiriş gibi** veya **çiriş çanağı gibi,** yapışkan ve acı. *Ağzım çiriş çanağı gibi.*

çirişlemek (i) Çiriş sürmek.

çirişli s. **1.** Çiriş sürülmüş. **2.** İnceliği kola ile örtülmüş (bez, kumaş).

çirişotu,-nu *bt.* Zambakgillerden beyaz çiçekli bir bitki.

çirkef i. **1.** Pis ve iğrenç su. **2.** mec. İğrenç ve bulaşkan kimse veya şey. *Bu adam ne çirkeftir bilmezsiniz. Sen bu çirkef işe karışma.* **Çirkefe taş atmak,** edepsiz bir kimsenin karşılığını davet edecek bir harekette bulunmak.

çirkin s. **1.** Göze veya kulağa hoş gelmiyen. *Çirkin bir yüz. Çirkin bir şehir. Çirkin bir ses.* **2.** Yakışık almıyan. *Çirkin bir söz. Çirkin bir muamele.*

çirkinlemek, çirkinlenmek, çirkinleşmek (nsz) Çirkin bir hale girmek.

çirkinleştirmek veya **çirkinletmek** (i) Çirkin bir hale sokmak.

çirkinlik i. Çirkin olma hali.

çirkinsemek (i) Bir şeyi çirkin bulmak.

çiroz i. **1.** Kurutulmuş uskumru balığı. **2.** mec. Çok zayıf kimse.

çirtik i. [D.D.] Parmak şakırtısı.

çis i. Bâzı bitkilerin çıkardığı şekerli bir çeşit özsu, ki katılaşarak beyaz sarımtırak bir cisim halini alır, •kudret helvası. *Çis hekimlikte müshil olarak kullanılır.*

çise i. Toz gibi ince yağan yağmur.

çiselemek (nsz) (Yağmur) İnce ince yağmak.

çisimek (nsz) Çiselemek.

çisinti i. Çise.

çiskin s. **1.** Çiseliyen yağmurdan hafif ıslanmış. **2.** i. Çiseliyen yağmur.

çiş i. İşenen şey. **Çiş etmek,** işemek. **Çişi gelmek,** işiyeceği gelmek.

çişik i. Tavşan yavrusu.

çit,-ti i. **1.** Bahçe, bostan gibi yerlerin etrafına çalı, kamış, ağaç dalı gibi şeylerden çekilen engel. **2.** Pamuk basma.

çiti i. Çitmek eylemi. **Çiti yapmak,** saçları, çitilmiş tarakla taramak.

çitilemek (i) Kirini çıkarmak için çamaşırın iki tarafını birbirine kuvvetle sürüştürmek.

çitili s. Çitilenmiş olan.

çitlembik i. Aynı adla anılan meyvası mercimekten az büyük ve burukça fıstık tadında olan bir çeşit sakız ağacı. **Çitlembik gibi,** ufak tefek, esmer ve sevimli olan kızlar hakkında söylenir.

çitlik i. Çit yapmağa elverişli dal veya

çubuk.

çitmek (i) **1.** Bir araya getirmek, birleştirmek. **2.** Kumaştaki deliği örerek kapamak. **3.** Tarağın dişlerini iplikle bağlayıp sıkıştırmak. **4.** Çitilemek.

çitmik i. **1.** Çıngıl. **2.** s. Parmak ucu ile alınan (miktar).

çivdirmek (i) Hedeften saptırmak.

çivi i. İki şeyi birbirine saptamak için çakılan ucu sivri, en çoğu başlı, maden veya ağaçtan ufak çubuk. **Çivi gibi,** sağlam ve çevik (insan). **Çivi kesmek,** çok üşümek.

çividî s. Çivit renginde olan. *Çividî mavi.*

çivilemek (i,e) Bir şeyi bir yere çivi ile tutturmak.

çivilenmek (e) Çivi ile tutturulmak. **2.** mec. Bir yere saplanıp kalmak.

çivit i. Mavi renkli, bitkisel bir toz boya, ki en çok, sarılığı kaybettirmek için, az miktarda, beyaz çamaşırın son suyuna konur.

çivitlemek (i) Çamaşırı çivitli suya sokup sarılığını gidermek.

çivitli s. **1.** İçinde çivit bulunan. **2.** Çivitli sudan geçirilmiş (çamaşır).

çivitsiz s. Çividi olmıyan veya çivitlenmemiş olan.

çivmek (nsz) Amaçtan şaşmak.

çiy i. Havada buğu halinde iken akşamın ve gecenin serinliğiyle yere veya bitkilere konan küçük su damlaları.

çiysemek (nsz) Çiselemek.

çizdirmek (i,e) Çizmek işini başkasına yaptırmak.

çizelge i. [C.K.] Çizgilerle hanelere bölünmüş kâğıt, °cetvel.

çizge i. *top.* Bir olayın yürüyüşünü göstermeğe, veya birkaç şey arasında karşılaştırma yapmağa yarıyan, türlü çizgilerden meydana gelmiş beti, °grafik.

çizgeç i. [C.K.] Düz çizgi çizmek için kullanılan yanı düz ve sert araç, °cetvel tahtası.

çizgi i. **1.** Bir şey başka bir şeye dokunarak geçerken onda bıraktığı uzun ve ince iz veya bunun benzeri. *Kâğıda çizgi çizmek. Kumaşın çizgileri. Çizgi gibi bulut. Alın çizgileri. Kaplanın postundaki çizgiler.* **2.** *mat.* Bir noktanın hareketinden meydana gelen şekil. *Çizginin yalnız uzunluktan ibaret olan tek bir boyutu vardır.* **Ana çizgi,** belli bir kaideye göre hareket ettirilerek bir şeklin meydana çıkmasına yaramış bulunan çizgi.

çizgili s. Üzerinde çizgi bulunan.

çizgisel s. Çizgi ile ilgili, çizgi halinde olan veya çizgilerle meydana getirilmiş bulunan.

çizi i. **1.** Çizgi. **2.** Saban demirinin toprakta bıraktığı iz.

çizik s. **1.** Çizilmiş. **2.** i. Çizgi.

çizikli s. Çizikleri olan.

çiziktirmek (i) Cızıktırmak.

çizildek i. [T.D.] Çizgi çizmeğe yarar tahta, °cetvel tahtası.

çizili s. Çizilmiş.

çizilmek (nsz:e) Çizmek işine konu olmak.

çizim i. *mat.* Belli bir kurala göre ve en çoğu yalnız cetvel ve pergel yardımiyle, bir şeklin çizilmesi.

çizinti i. Ufak sıyrık.

çizme i. **1.** Çizmek eylemi. **2.** Koncu diz kapaklarına kadar çıkan bir nevi ayakkabı. **Çizmeden yukarı çıkmak,** aklının eremiyeceği bir işe karışmak.

çizmek (i) **1.** Çizgi çekmek. **2.** Çizgi halinde berelemek. *İğne elimi çizdi.* **3.** Resmetmek. *Beş dakka içinde taslağı çizdi. Krokiyi çizemediler.* **4.** Battal etmek için üzerine çizgi çekmek. *Şu iki kelime fazladır, çiziniz.*

çoban i. Davar ve mal güdüp otlatan kimse. **Çoban armağanı,** gösterişsiz armağan. **Çoban köpeği,** sürüyü korumak için bulundurulan iri köpek cinsi.

çobanaldatan b. i. Kırlangıçtan büyücek, uzunca kuyruklu, boz renkli, insanı yanına yaklaştırdığı halde tutulamıyan bir kuş. *«Dünya bir çobanaldatan, çok uğraştım tutamadım* - Karacaoğlan».

çobançantası,-nı b. i. Turpgillerden bir yaban bitkisi, ki meyvaları torbayı andırır.

çobanlık i. **1.** Çoban olanın hali veya gördüğü iş. **2.** Çobana verilen ücret, çobancalık.

çobanpüskülü,-nü b. i. Çobanpüskülügillerden bir süs bitkisi.

çobanpüskülügiller ç. b. i. Çobanpüskülünün yer aldığı, iki çeneklilerden bir bitki familyası.

çobanyıldızı-,nı b. öz. i. Çulpan.

çocuk i. **1.** İnsan yavrusu. *Çocuk ailenin çiçeğidir.* **2.** Bir ana veya babaya nisbetle insan yavrusu. *Turgudun çocuğu olmadı. Orhanın beş çocuğu var.* **3.** (Yaşlı da olsa arkadaşlar arasında veya çok yaşlılara göre daha az yaşlılar hakkında) İnsan. *Kendisini otuz yıldan beri tanırım, çok iyi çocuktur.* **4.** Büyüklere yakışmıyacak surette düşüncesiz hareket eden kimse. *Otuz yaşında ama hâlâ çocuk!* **Çocuğu almak,** gereken hekimsel hizmetleri görüp çocuğun doğmasını sağlamak. **Çocuğu olmak,** çocuğu doğmak. **Çocuğu olmamak,** kısır halinde olmak. **Çocuk bahçesi,** çocukların oyun oynaması ve hava alması için kamusal bahçe. **Çocuk düşürmek,** gebe kadın çocuğunu yaşama kabiliyetini henüz kazanmadığı bir çağda doğurmak. **Çocuk getirmek,**

çocuk doğurmak. **Çocuklar!** teklifsizce görüşmede «arkadaşlar!» anlamına. **Çocuk olmak,** çocuklaşmak. **Çocuk oyuncağı, 1)** önem verilmeğe değeri olmıyan, **2)** kolay iş. **Çocuk oyuncağı haline getirmek,** liyakatsiz kimselerin karışmasiyle bir işi değerinden düşürmek. **Çocuk peydahlamak,** evli olmıyan kadın gebe kalmak. **Çocuk yapmak,** (istiyerek) çocuğu olmak.

çocukbilim b. i. Konu olarak, çocuğu alıp her bakımdan inceliyerek özelliklerini belirten bilim, °etfaliyat.

çocuklaşmak (nsz) Çocuklara yaraşır hal almak.

çocukluk i. **1.** Çocuk olanın hali. **2.** Çocuk çağı. **3.** Çocukça hareket.

çocuksu s. Çocuk gibi, çocukça olan.

çoğalmak (nsz) Eskisinden daha çok olmak.

çoğaltmak (i) Eskisinden daha çok bir hale getirmek.

çoğul s. *dlg.* Birden fazlayı gösteren, tekil karşıdı, °cemi. *Taş tekil, taşlar çoğul isimdir.*

çoğullamak (i) Çoğul hale getirmek.

çoğullanmak (nsz) Çoğul olmak.

çoğumsamak (i) Çok görmek.

çoğun zf. Çok defa, sık sık, °ekseriya.

çoğunluk i. [C.K.] Bir toplulukta her hangi bir vasıf bakımından aynı olanların geriye kalanlardan sayıca üstünlüğü, °ekseriyet. *Çoğunluk kazanmak. Çoğunluk teşkil etmek.*

çoğurcuk i. Sığırcık kuşunun başka bir adı.

çok s. Alışılmış bulunan veya umulan yahut gereken mıktarı aşan, az karşıdı. *Bugün işimiz çok. Bu yıl çok ürün var. Oda çok sıcak oldu.* **Çoğu, 1)** en çok. *Çoğu insanlar... Çoğu zaman...* **2)** çok defa, en çok (defa). **Çok çok,** en çok, en son, olsa olsa. *Bu iş çok çok iki saat sürer.* **Çok gelmek,** gereksiz ve katlanılmaz olmak. **Çok görmek, 1)** gereksiz ve katlanılmaz bulmak, **2)** esirgemek. **Çok olmak,** haddini aşarak karşısındakini usandırmak. **Çok söylemek,** gevezelik etmek. **Çok şey,** şaşma anlatan ünlem. **Çoktan, çoktandır,** çok zamandan beri.

çokal i. Eskiden savaşlarda giyilen zırh.

çokayaklılar i. Eklembacaklı böceklerin, çıyan gibi, her ekleminde bir veya iki çift ayağı olan takımı.

çokbilir b. s. Çeşitli bilgilere sahip, °hezarfen.

çokbilmiş b. s. Sinsi kurnaz.

çokçuluk i. *fel.* Bircilik karşıdı; evrenin, birbirine çevrilemiyen birçok varlıklardan meydana geldiğini ve bunlarda birlik aramanın, zihnin bir yönsemesinden ibaret olduğunu ileri süren öğreti.

çokdüzlemli b. s. *mat.* Birkaç düzlemin birbirini kesmesiyle meydana gelen (açı).

çokgen b. i. *mat.* Her yandan doğru çizgilerle çevrilmiş düzlem yüzey parçası, °mudalla.

çokhücreli b. s. *by.* Yapısında birden artık hücre bulunan (hayvan veya bitki).

çokluk i. **1.** Çok olma hali. **2.** zf. sık sık, fazla. *O, bize çokluk gelmez.* **3.** Çok defa, çoğun, °ekseriya.

çokmak (nsz) [T.D.] Toplanmak.

çokrağan i. Gür kaynak.

çokramak (nsz) [Red.] Fıkır fıkır kaynamak.

çoksamak (i) Çok görmek, esirgemek.

çoksanmak (nsz) Çok görülmek, esirgenmek.

çoksumak (i) Çoksamak.

çoksunmak (nsz) Çoksanmak.

çoktanki s. Çoktan beri var olan, °kadim.

çoktanlık i. Çoktan beri var olma hali, °kıdem.

çoktanrıcılık b. i. *fel.* Birçok tanrı bulunduğunu kabul eden din temeli.

çoktasım b. i. *man.* Birinin vargısı ötekine öncül olmağa yaramak yoliyle birbirine bağlı bulunan birçok tasımdan meydana gelmiş kanıt, °kıyasatı müselsele.

çokterimli b. i. *mat.* Aralarında (+) veya (-) işareti bulunan bir çok tam terimlerden meydana gelen cebirsel ifade.

çokyüzlü b. i. *mat.* Her yandan birtakım düzlem parçalariyle çevrilmiş kapalı şekil.

çolak s. Eli veya kolu sakat olan.

çolpa s. Acemi, beceriksiz, eli işe yakışmıyan.

çoluk i. «Ayle halkı» veya «değersiz çocuk ve gençler kalabalığı» anlamına gelen «çoluk çocuk» deyiminde yer alır. **Çoluğa çocuğa karışmak,** evlenip çocuk sahibi olmak.

çomak i. Değnek.

çomar i. İri köpek.

çopra i. **1.** Balık kılçığı. **2.** Sık çalılık.

çopur s. İleri derecede çiçek bozuğu.

çopurina i. (..×.) İzmarite benzer bir balık.

çor i. [D.D.] **1.** Hastalık, dert. **2.** (Bâzı bölgelerde) Sığır vebası.

çorak s. **1.** İyi veya hiç bitki vermiyen, bitek olmıyan (toprak). **2.** (Su hakkında) Acı. **3.** i. Toprak damlara çekilen su geçirmez bir çeşit killi toprak. **4.** Bir kısım toprakların yüzünde beyaz bir tabaka halinde toplanan potaslı, sutlu tuz, ki eskiden barut yapmak için kullanılırdı.

çoralamak (i,e) [D.D.] Kendi suçunu başkasına yüklemek.

çorap i. Ayağın biçimine göre örülmüş ayak giysisi. **Çorap söküğü (gibi gitmek, gelmek)**, başlanmış bir şeyin arkasının kolayca ve kendiliğinden gelmesini anlatır.

çorba i. **1.** Kaşıkla sıcak sıcak içilen yağlı, sulu ve tuzlu aş. **2.** mec. Karmakarışık şey. *Çorbaya dönmek. Çorba olmak.* **Çorbada tuzu bulunmak**, bir iş veya hizmette azıcık emeği geçmiş bulunmak. **Çorba içmeğe çağırmak**, yemeğe çağırmak.

çorbacı i. **1.** Halkın Hıristiyan ileri gelenlerine verdiği unvan. **2.** *tar.* Yeniçerilerde bir birlik komutanı.

çorbalık s. Çorba pişirmeğe yarar. *Çorbalık pirinç.*

çotra i. Ağaçtan yapılmış küçük su kabı.

çotuk i. **1.** Yer üstündeki ağaç kökü. **2.** Kesilen ağacın topraktan yukarda kalan kısmı. *«Ummadığın çotuk araba devirir».* **3.** Asma kütüğü.

çotur s. **1.** Yassı. **2.** Yassı burunlu.

çoynamak (nsz) [T.D.] Hayat ve hareketini yitirmek.

çöğen i. Bak. çöven.

çöğmek (nsz) [D.D.] Atılan şey havada balistik eğrisi çizmek.

çöğür i. İri olan gövdesine göre sapı kısa bir çeşit tambura.

çöğür i. **1.** Maydanozgillerden, bir çeşit dikenli yaban bitkisi. **2.** Tohumdan yetişmiş küçük fidan. *Dut çöğürü.*

çökel i. [T.D.] Bir çökelme sonucunda bir sıvının dibine çöken şey, °rüsup.

çökelek i. **1.** Yağı alınmış süt veya yoğurdun kaynatılmasiyle elde edilen katık, kesik, ekşimik. **2.** *kim.* Çökel.

çökelge i. [D.D.] Lığlı arazi.

çökelmek (nsz) *kim.* Bir sıvının içinde erimiş olan katı bir madde, bir ayıracın yardımiyle ondan ayrılıp sıvının dibine çökmek, °teressübetmek.

çökeltmek (i) *kim.* Çökelmeğe uğratmak, °tersibetmek.

çökermek, çökertmek (i) Çöktürüp oturtmak.

çökertme i. **1.** Çökertmek eylemi. **2.** *ask.* Düşmanın muharebe hattına yapılan saldırışla, bu hattın bâzı kısımlarının koparılıp derinliğine açılması, ki yarmanın ilk evresi sayılır.

çökken s. Fazla çökmüş.

çökkün s. **1.** Çökmüş olan. **2.** mec. Vücut, akıl ve ruhça kuvveti azalmış olan.

çökkünlük i. Çökkün olma hali, °inhifaz.

çökme i. **1.** Çökmek eylemi. **2.** *je.* Bir kısım yerin alttan yıkılarak alçalması.

çökmek (nsz) **1.** Bulunduğu seviyeden aşağı inmek. *Toprak çökmek. Yol çökmek. Avurdu çökmek.* **2.** Üzerinde bulunduğu yere yıkılmak. *Tavan çökmek. Döşeme çökmek. Ev çökmek.* **3.** Çömelip yere oturmak. **4.** İnerek kaplamak. *Sis çökmek. Duman çökmek. Karanlık çökmek.* **5.** mec. Basmak. *Tembellik çökmek. Kasvet çökmek. Felâket çökmek.* **6.** Sarsılıp dinçliğini kaybetmek. *İki yıl içinde ne kadar çökmüş!*

çöksek s. [D.D.] Ingin, basık, °münhat.

çöktürmek (i) Çökmek işine uğratmak.

çökük s. Çökmüş, çukurlaşmış, içeri çekilmiş. *Çökük omuz. Gözleri çökük.*

çökül i. [T.D.] Çökel.

çöküntü i. **1.** Çöken şeyler, °enkaz. **2.** Suyun dibine çöken şeyler, °teressübat. **3.** Jeolojik bir olay neticesinde meydana gelen toprak çöküklüğü. *Yer yer çöküntüler..*

çökürtme i. Deniz dibine indirilerek üstüne balıklar gelince köşelerinden çekilip kaldırılan ağ.

çöküşmek (e) Bir şeyin başına toplaşıp çökmek. *Kuşlar tarlaya çöküştüler.*

çöl i. Kumluk, susuz ve ıssız geniş arazi. *Arabistan çölü.*

çöllük s. **1.** Çölü çok olan. *Çöllük memleket.* **2.** Çorak.

çömelmek (nsz) Oyluklarını baldırlarına ve karnını oyluklarına getirerek çökmek. *Eteklerini toplayıp çömeldi.*

çömeltmek (i) Çömelmek işine uğratmak.

çömez i. **1.** Eskiden medreselerde müderrisin hizmetine bakan ve ondan ders okuyan talebe. **2.** mec. Birinin kendi çığırına göre yetiştirdiği kimse.

çömlek i. Toprak tencere.

çömlekçi s. Çanak çömlek yapan veya satan (kimse).

çöngül i. [Red.] Ufak bataklık, çamurlu küçük göl.

çöp,-pü i. **1.** Saman inceliğinde her hangi bir sap, dal veya tahta parçası. *Kibrit çöpü.* **2.** Faydasız, pis veya zararlı olduğu için atılan ufak tefek şeylerin topu. *Çöp tenekesi. Çöp arabası.* **Çöp gibi**, pek zayıf ve kuru.

çöpatlamaz b. s. Gözünden hiç birşey kaçmıyacak kadar titiz ve dikkatli olan.

çöpçatan b. i. **1.** Kimin kiminle evleneceğini önceden kararlaştırıp tatbik ettirdiğine inanılan mânevi kuvvet. *Çöpçatan böyle çatmış, ne denir?* **2.** s. Evlenmelerde aracılık eden (kimse).

çöpçü s. Evlerden çöpleri toplıyan veya sokakları süpüren temizlik işçisi.

çöpleme i. Düğünçiçeğigillerden köklerinde müshil hassası bulunan bir bitki çeşidi.

çöplenmek (nsz) **1.** Şundan bundan birer

parça yemek. **2.** mec. Açıktan kendine ufak tefek menfaatler temin etmek.

çöplük i. Çöplerin atıldığı yer. **Çöplük horozu,** tabiatsız zevk düşkünü.

çör i. [D.D.] **1.** Hastalık. **2.** Şeytan. **3.** Diken. **Çörçöp, 1)** çalı çırpı, **2)** «kendine gel» veya «savul!» anlamına ünlem. **Çörden** (veya **çerden**) **çöpten,** değersiz ve dayanıksız keresteden yapılmış.

çörek i. **1.** Tekerlek şey, *kurs. **2.** Undan yapılan az yağlı, bazan şekerli, yumurtalı gevrekçe yiyecek.

çöreklenmek (nsz) Halka halka kıvrılıp toplanmak (yılan hakkında).

çöreotu,-nu b. i. Düğünçiçeğigillerden bir cins bitki ve bunun susam iriliğindeki siyah tohumu, ki çeşni vermek için çöreklere susam gibi ekilir.

çörten i. [D.D.] Üstü açık dam veya çeşme oluğu.

çötelemek (nsz) [D.D.] Suçlu kimse telâş ve sinirlilik göstermek.

çöven i. **1.** Kökü ve dalları suyu, sabun katılmış gibi, köpürten kir temizleyici bir bitki. Çövene, ağdayı ağartmak için helvacılıkta da kullanıldığından, «helvacı kökü» de denir. **2.** Çevgen.

çöz i. [D.D.] Bumbar yağı.

çözdürmek (i,e) Çözmek işini başkasına yaptırmak.

çözge i. Bir meseleyi çözmek için tutulması gereken yol, *hal çaresi.

çözgü i. Dokumacılıkta atkıların geçirildiği uzunlamasına iplikler, arış.

çözme i. **1.** Çözmek eylemi. **2.** El tezgâhlarında dokunan ve çoğu yatak ve yorgan çarşafı yapılmakta kullanılan ince bez.

çözmek (i) **1.** Bir bağın düğümünü açmak. *Kıravatı çözmek. Paketin sicimini çözmek. Hayvanın ipini çözmek.* **2.** mec. Bir meselenin güç noktasını bulup onu anlaşılmazlıktan kurtarmak. **3.** *mat.* Bir sorumda aranan sonucu meydana çıkarmak, *halletmek.

çözük s. Çözülmüş olan.

çözülme i. **1.** Çözülmek eylemi. **2.** *ask.* Gerideki müdafaa hattına çekilmek istiyen birliğin düşmandan sıyrılması.

çözülmek (nsz) **1.** Çözmek işine uğramak. **2.** Buz, kar, erimek üzere gevşeyip yumuşamak. **3.** Bir bütün, onu meydana getiren parçalar arasındaki bağ ortadan kalkarak dağılmak.

çözülüm i. **1.** Çözülmek eylemi, dağılım, bozgun. **2.** *ruh.* Dağılım.

çözüm i. **1.** Sorumun çözülmesinden alınan sonuç. **2.** *mat.* Bir denklemde bilinmiyenlerin yerine konulunca o denklemi gerçekleştiren sayı veya sayılar.

çözümleme i. **1.** *kim.* Bir maddenin bileşimindeki yalın cisimlerin niteliğini veya niceliğini anlamak için yapılan işlem. *Nitel çözümleme. Nicel çözümleme.* **2.** *dlg.* Bir cümleyi meydana getiren kelimelerin, hangi söz bölümünden ve hangi gramersel şekil ve halde olduklarını, özne, tümleç veya yüklem durumlarından hangisinde bulunduklarını belirtmek veyahut bir cümleyi meydana getiren cümlecikleri önemlerine ve aralarındaki bağıntılara göre ayırmak işi; birincisine «gramersel çözümleme» ikincisine de «mantıksal çözümleme» denir. **3.** *fel.* Bir bütünü, onu meydana getiren parçalara ayırmak işi, ki kimyada madde üzerinde yapıldığı gibi zihinde de fikirler üzerinde yapılır. Soyutlamanın ve genel düşünceler kurmanın birinci şartı olan «ansal çözümleme», dikkatin ayrı ayrı birtakım emekleriyle bir şeyin temel öğelerini ve ıralarını ayırdetmek eylemidir. *Tahlil, *analiz.

çözümlemek (i) Çözümleme yoliyle incelemek, *tahlil etmek.

çözümsel s. Çözümleme ile ilgili, çözümleme niteliğinde olan, *tahlilî.

çözüşmek (nsz) Bir şeyi meydana getiren elemanlar birbirinden ayrılmak.

çubuk i. **1.** Değnek şeklinde ince, uzun ve sertçe olan şey. *Demir çubuk. Kükürt çubuğu.* **2.** Körpe dal. *Asma çubuğu.* **3.** Tütün içmek için kullanılan uzun ağızlık. **4.** Kumaşta düz çizgi.

çubukçu s. **1.** Eskiden saraylarda ve büyük konaklarda tütün çubuklarını hazırlıyan (kimse). **2.** Çubuk yapıp satan(kimse).

çubuklamak (i) Halı, kilim gibi örtülerin tozlarını temizlemek veya şilte, pamuk kabilinden şeyleri kabartıp düzeltmek üzere değnekle vurmak.

çubukluk i. Eskiden çubukları sakladıkları uzun dolap.

çuha i. Tüysüz, dümdüz ve ince sık dokunmuş yün kumaş.

çuhaçiçeği,-ni b. i. Çuhaçiçeğigillerden, sık çiçek açan, kışın saksılarda yetiştirilen bir süs bitkisi.

çuhaçiçeğigiller ç. b. i. Örneği çuhaçiçeği olan, ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

çuhadar, çukadar Fa. i. *tar.* Eskiden bir dairenin dışardaki ayak işlerine bakan kimse.

çukumak (e) [Red.] Gagalamak.

çukur i. ve s. **1.** Çevresine nispetle aşağı çökmüş gibi olan şey. *Tarlada açılan çukur. Yanak çukuru. Çukur mahalle.* **Çukur açmak,** toprağı kazarak çukur yapmak. **Çukurunu kazmak (Birinin-),** birinin felâketini hazırlamak.

çukurlanmak veya **çukurlaşmak** (nsz) Çukur haline girmek veya çukurlu olmak.

çukurlatmak (i) Çukur haline sokmak veya çukurlu yapmak.

çukurlu s. Çukuru olan.

çukurluk i. **1.** Çukur olma hali. **2.** Çukur yer.

çul i. **1.** Kıldan yapılmış kaba dokuma. **2.** Kıldan veya yünden hayvan örtüsü. *Ata çul örtmek.* **Çul tutmaz,** bütün kazandığını harcıyan.

çulha i. El tezgâhında bez dokuyan kimse.

çullama i. Üstü hamurla örtülen et veya üstü etle örtülen hamur yemeği. *Hindi çullaması. Kaz çullaması.*

çullanmak (e) **1.** Altına almak için birinin üstüne yığılmak. **2.** mec. Tebelleş olmak.

çulluk i. Göçebe uzunbacaklılardan, eti için avlanan, uzun gagalı kuş. **Su çulluğu,** bataklık yakınlarında yaşıyan bir çulluk çeşidi.

çulpa s. Çolpa.

Çulpan öz. i. [T.D.] *as.* Arzıtilek'ten sonra güneşe en yakın olan gezeğen, Çobanyıldızı, •Zühre, •Venüs. Çulpanda hava vardır; kütlesi yer yuvarlağınınkine yakındır; yörüngesi üzerinde devri 225 gün, ekseni etrafındaki ise 24 saat sürer. Güneşin etrafındaki yerine göre kimi vakit sabahları güneş doğmadan önce, kimi vakit de akşamları güneş battıktan sonra çok parlak olarak görünür.

çultarı i. Hayvan örtüsü.

çuval i. **1.** Büyük torba. **2.** Teliz.

çuvaldız i. Çuval gibi kaba dokumaları dikmekte kullanılan ucu yassı ve eğrice büyük iğne.

çüçük i. Cücük.

çünki, çünkü e. Şu yüzden ki, bu sebepten ki.

çürük s. **1.** Çürümüş olan. *Çürük ayva. Çürük diş.* **2.** Sağlam ve dayanıklı olmıyan. *Çürük yapı. Çürük mobilya.* **3.** Kuvvetli bir temele veya kanıtlara dayanmıyan. *Çürük dâva. Çürük fikir.* **4.** i. Vurma veya sıkışma yüzünden vücutta meydana gelen mor leke. **Çürük** (veya **çürüğe) çıkmak,** sağlam olmadığı anlaşılmak. **Çürük tahtaya basmak,** girişilen bir işte uyanık davranmamak yüzünden zararlı çıkmak veya aldanmak. **Çürük yumurta,** bozulup kokmuş olan yumurta.

çürükçül i. *by.* Çürümeğe yüz tutmuş maddelerin üzerinde üriyen mikrop.

çürüklük i. **1.** Çürük•olanın hali. **2.** İşe yaramaz şeylerin bırakıldığı yer. **3.** mec. Mezarlık.

çürümek (nsz) **1.** Bitki veya hayvanın, özel şekilde olan her hangi bir kısmı, türlü etkilerle ve en çok mikropların saldırmasiyle, kimyasal değişikliğe uğrıyarak bozulup dağılmak. **2.** Sağlamlığını, dayanıklılığını kaybetmek. *Bu kumaşlar dura dura çürüdü.* **3.** Vurma veya sıkışma yüzünden vücutta mor lekeler meydana gelmek. **4.** mec. (İnsan hakkında) Yıpranmak, çökmek. **5.** (Fikir, dâvâ, iddia...) Temelsiz ve kanıtsız kalmak. *Bu olay karşısında dâvası kendiliğinden çürüdü.*

çürütmek (i) **1.** Çürümek işine uğratmak. **2.** (Eti) Bayatlatıp gevrek bir hale sokmak.

çürütülmek (nsz) Çürümek işine uğratılmak.

çüş ü. **1.** Yürüyen eşeği durdurmak için kullanılan ses. **2.** Münasebetsiz bir hareket karşısında sarfedilen kaba bir söz.

D

d, D **1.** Türk alfabesinin beşinci harfi; sesbilim bakımından diş sessizlerinin süreksiz ve yumuşağı. **2.** Sınıflamalarda maddeler harfle gösterildiği vakit dördüncü maddenin başına getirilir. **3.** *mü.* Nota işaretlerinin harflerle gösterildiği usulde «re» sesini gösterir. **4.** Romen rakamlarında beş yüz sayısını gösterir.

da e. (İncesi:de) Bu edat ya bir cümlenin her hangi bir unsurundan sonra veya iki cümle arasına getirilir. Birinci halde: **1.** Sonuna getirildiği kelimedeki kavramın önce söylenmiş veya üstü kapalı anlatılmış bir kavrama eşlik, benzerlik fikriyle katıldığını anlatır. *Ben de geleceğim. Onu da götürmeli. Geçen gün görüştük de.* **2.** Birden artık olan özne, tümleç veya fiiller arasında düşünülen karşıtlık veya eşlik fikrini belirtmek için her ikisinin sonuna getirilir. *Ben de, sen de bunu biliyoruz. Ben onu da, bunu da, ötekini de hesaba kattım. Ben onu gördüm de tanıdım da. Gelse de gelmese de faydası yok.* **3.** Kimi vakit başka edatlarla anlatılan karşıtlık veya eşliği daha çok meydana çıkarmak için kullanılır. *Ne o geldi, ne de öteki. Hem yazlık hem de kışlık. Kimi çalışır, kimi de yan gelir oturur.* **4.** Cümlenin içinde geçen miktar zarflarından sonra getirilerek bunların anlamını berkitir. *Bunu söylemek hiç de doğru değil. Ne de güzel şey! Bu yol o kadar da uzun ki...* **5.** Kimi vakit hafifseme, usanç veya uzaksama gibi duygular anlatır. *Aman, siz de! Çekil ordan, sen de! Bu işe Ahmet de mi karıştı? Hava ısınacak da, karlar çözülecek de, yollar açılacak. Meseleyi inceliyecekmiş de tedbir tavsiye edecekmiş.* **6.** Birbiri ardınca gelen iki cümleden ikincisinin her hangi bir unsuruna getirilerek iki cümle arasında birliktelik veya karşıtlık bulunduğunu anlatır. *Her kes gitti, o da kalktı. Önce razı oldu, sonra da caydı. Bazen uyar, bazen uymaz da.* **7.** Bir fiilin sonuna getirilerek onun üstelik yapıldığını gösterir. *Sizi sayıyorum, seviyorum da. Söylemekle kalmadım, yazdım da.* İkinci halde: **8.** Birinci cümleye ısrar veya istek fikri katar. *İş çıksın da, ben yorulayım zararı yok. Hasta iyi olsun da masrafın lâfı mı olur? Mektup gelse de meraktan kurtulsak.* **9.** Kimi vakit hoşnutsuzluk anlatır. *Çalışma da gez! Oturdun da yardım etmedin!* **10.** İkinci cümleye maksat fikri katar. *Şunu al da sende dursun. Gelsin de bu işi bitirsin.* **11.** Birinci cümleye tarz veya vasıta fikri katar. *Söylediler de haber aldı. Çalışmış da kazanmış. Koş da gel.* **12.** Birinci cümleye sebep fikri katar. *Anlamadım da sordum. O söyledi de inandım. Üşüdüm de giyindim.* **13.** Cevap niteliğinde olup tarz veya sebep anlatmak üzere bu yolda kurulan ifadelerden, kimi vakit ikinci cümle kaldırılabilir. *-Nasıl haber aldı? -Söylediler de. -Neye sordunuz? -Anlamadım da.* **14.** İki cümledeki kavramların hemen birbiri ardınca oluşunu anlatır. *Eve kadar gideyim de geleyim. Git de gel. Yat da uyu.* **15.** Dilek-şart kipine katıldığı vakit «bile» anlamına gelir. *Görsem de tanıyamam.* **16.** Şart bileşik zamanlarından sonra geldiğinde, bunların aslında bulunan «se» eki ile birlikte «ama» anlamını verir. *Gittimse de bulamadım. Koşuyorsa da yetişemiyecek. Her kes çağrılacaksa da o çağrılmıyacak.* **17.** «Edip» şeklindeki ulacın sonuna geldiği vakit onun anlattığı fikri, cümlenin fiiline şart kılmış olur. *İnsan görüp de söylemeli.* **18.** Bu şekil kimi vakit sadece ulacın anlamını belirtmek için kullanılır. *Kalkıp da davranıncıya kadar iş işten geçti.* **19.** Konuşulan iki şeyden birinin ötekine üstün tutulduğunu anlatır. *Sen otur da ben gideyim. Kâğıt kalsın da bana kalemi verin.* **20.** Kimi vakit biri ötekinin kükmü değerinde olan iki cümleyi birbirine bağlar. *Ne iyi ettin de geldin. Budalalık etti de kandı. Söyledi de fena mı oldu?*

dadamak (i) [D.D.] Avı çekmek için bir yere yem dökmek.

dadamık, dadanak i. [D.D.] Avı çekmek için dökülen yem.

dadandırmak (i,e) Dadanmasına sebep olmak.

dadanmak (e) **1.** Tadını aldığı bir şeyin düşkünü olmak. *Çocuk çikolataya pek dadandı.* **2.** Menfaat görülen bir yere daima uğramağa alışmak. *Kediler buraya fena dadandılar.*

dadaş i. **1.** Erkek kardeş. **2.** Delikanlı, babayiğit kimse.

dadı i. Çocuğa bakan kadın hizmetçi.

dadılık i. Dadı olanın gördüğü iş.
dağ i. **1.** Vücutta, bir maksatla yapılan yanık. **2.** Kızgın bir şeyle vurulan damga.
dağ i. Çevresindeki araziye göre pek yüksek olan toprak, kaya veya kumdan tepe. **Dağ ayısı,** terbiye görmemiş ve şehir hayatına alışmamış kimse. **Dağda büyümüş,** terbiye ve görgüsü kıt. **Dağdan gelip bağdakini kovmak,** sonradan katıştığı bir yerde eskileri hafifsemek. **Dağ eteği,** dağ yamacının alt kısmı. **Dağ gibi,** pek ulu. **Dağlara düşmek,** perişan ve avare olmak. **Dağlar anası,** pek iri kadın. **Dağlara taşlara,** bir felâketten bahsedilirken «hepimizden ırak olsun» anlamına söylenir. **Dağ taş,** pek çok. *Mahsul dağ taş yığıldı.*
dağar i. Ağzı yayvan toprak kap.
dağarcık i. Meşin torba. **Dağarcığındakini çıkarmak,** hazırladığı bir sözü söylemek.
dağdağa Ar. i. Gürültü patırdı.
dağdağalı s. Gürültülü patırdılı.
dağılım i. *ruh.* Sinir merkezleri arasındaki iş birliğinin ve uyumun bozulup kesilmesi.
dağılma i. **1.** Dağılmak eylemi. **2.** *ask.* Aynı silâhla, aynı amaca atılan mermilerin, barut hakları ve tabii şartlardaki değişme yüzünden ayrı ayrı noktalara vurması.
dağılmak (nsz) **1.** Bir arada iken ayrılıp yayılmak. *Meclis dağıldı. Bulutlar dağıldı.* **2.** Parçalanarak yayılmak veya saçılmak. *Şeker suda dağıldı. Kızın saçı dağıldı. İskemle, üstüne oturulunca dağılıverdi.* **3.** Düzeni bozulmak. *Oda dağıldı. Masanın üstü dağıldı.* **4.** Dağıtılmak. *Yemek dağıldı. Mektuplar dağıldı.*
dağınık s. **1.** Öteye beriye dağılmış saçılmış olan. **2.** Düzeni bozuk, karışık. *Bu oda pek dağınık. Zihni dağınık.*
dağınıklık i. Dağınık olma hali.
dağınmak (nsz) «Dağılmak» anlamına ise de yalnız «dağınık» ve «darmadağın» daki «dağın» türevlerinde yaşıyor.
Dağıstanlı s. Dağıstan halkından olan (kimse).
dağıtılmak (nsz) Dağıtmak işine konu olmak. *Yemek dağıtıldı. Mektuplar dağıtıldı. Düşman dağıtıldı.*
dağıtmaç i. [T.S.] Dağıtma aleti, °tevzi levhası.
dağıtmak (i) **1.** Bir şeyi pay ederek ayrı ayrı bir çok yere vermek, °tevzi etmek. *Yemek dağıtmak. Para dağıtmak. İlân dağıtmak.* **2.** Bir şeyin veya bir yerin düzenini bozmak. *Odayı dağıtmak. Kâğıtları dağıtmak.* **3.** Toplu bir halde bulunan şeyleri öteye beriye uzaklaştırmak. *Düşmanı dağıtmak. Rüzgâr bulutları dağıttı.* **4.** Vurup parçalamak. *Bir yüklenişte kapıyı dağıttı.* **5.** mec. Bir topluluğun varlığına son vermek, °feshetmek. *Şirketi dağıttılar.*
dağıtman i. [T.S.] Dolaşarak gazete satan veya postayı verileceği yerlere götüren kimse, °müvezzi.
dağı T. Ar. i. (--) Dağlık bölgelerde söylenen türkülerin makamı.
dağlağı i. [Red.] Dağlama aleti.
dağlamak (i) **1.** Dağ yapmak, dağ vurmak. **2.** (Fazla sıcak, soğuk veya acı bir şey) Yakmak. *Soğuk yüzünü dağladı. Biber ağzını dağladı.* **3.** Akan kanı dindirmek veya hastalıklı kısımları ortadan kaldırmak için vücudun bir yerini kızdırılmış bir maden aletle yakmak. **4.** mec. Acısı yüreğine işlemek. *Onun bu hali hepimizin içini dağladı.*
dağlatmak (i,e) Dağlamak işini başkasına yaptırmak.
dağlı s. **1.** Dağlık yer ahalisinden olan. **2.** i. İskambil kâğıtlarından papaz.
dağlı s. Dağlanmış.
dağlıç i. Kıvırcıktan sonra eti en çok beğenilen koyun cinsi.
dağlık i. Dağı çok olan yer.
dağoluş b. i. *je.* Yer kabuğu engebeliklerinin oluştukları faza verilen ad.
dağoluşsal b. s. *je.* Dağoluşla ilgili. *Dağoluşsal devimler.*
daha zf. **1.** Şimdiye kadar, henüz. *Daha kimse gelmemiş. Daha bir saat olmadı.* **2.** Olana katarak, olana katmak üzere. *Daha çok çalışmak lâzım. Bir saat daha beklemeli. Daha neler var?* **3.** Sıfatların başına getirildiği vakit bunların anlamına, başka bir şeye göre artıklık katar. *Bu ondan daha büyük; daha küçüğü yok mu?* **Daha neler!** «öyle şey olur mu?», «amma yaptın ha!» anlamına. **Dahası var,** daha bitmedi, arkası var.
dahdah i. (Çocuk dilinde) At.
dahi e. «Katma olarak, artık olarak» anlamını verir. *Bunu ben dahi bilmiyorum.* Şimdi «dahi» yerine, «da, de» kullanılır. *Bunu ben de bilmiyorum.*
dâhi Ar. s. (-·) Öge.
dahil Ar. i. (-·) **1.** İç, içeri. **2.** zf. İçinde olmak üzere. *Bugün de dahil, ayrılalı beş gün oldu.* **Dahil olmak (Bir işe-),** o işin içine girmek veya içinde olmak. *Oyuna biz de dahiliz.*
dahilî Ar. s. (---) İç, içsel.
dahiliye Ar. i. (-·..) **1.** (Devlette) İç işler. *Dahiliye Vekilliği.* **2.** (Dairelerde) İç işler. *Dahiliye Müdürü.* **3.** İç hastalıklar. *Dahiliye koğuşu.* **Dahiliye subayı,** askerî okullarda iç idareye karışan subay.
dahl,-li Ar. i. Karışmış olma, karışma. *Bu*

işte benim dahlim yoktur.
daim Ar. s. (--) Sürekli. **Daim etmek,** sürdürmek. **Daim olmak,** süredurmak, sürüp gitmek.
daima Ar. zf. (-..) Her zaman, her vakit.
daimî Ar. s. (-.-) Sürel, gedikli.
dair Ar. s. (-..) Bir şey üzerine olan, ... üzerine, değgin. *Edebiyata dair bir konuşma.*
daire Ar. i. (-..) **1.** Bir çemberin çevrelediği düzlem parçası, değre, tekre, evir. **2.** Büyük bir binanın bölünmüş olduğu kısımlardan her biri, bölük. **3.** Devlet işlerini çeviren kurumlardan her biri ve bunların, içinde çalıştıkları bina. **4.** mec. (Soyut kavramlarda) Sınır içi. *Mantık dairesinde konuşmak.* **5.** Saz takımında usul vurmağa yarıyan tef. **Daire kesmesi,** bir dairenin iki yarım çapı ile aralarındaki yay tarafından çevrelenen alan. **Daire parçası,** bir dairenin bir kirişi ile o kirişin yayı arasında kalan parçası.
dairesel s. *mat.* Daire ile ilgili, daire gibi, *dairevi.
dairevi Ar. s. (-...) Dairesel, değrel.
dakika, dakka Ar. i. **1.** Bir saatlik zamanın altmışta biri. *Bu iş beş dakka sürmez.* **2.** Bir daire derecesinin altmışta biri.
daktilo Yu. i. (×..) **1.** Yazı makinesiyle yazı yazmağı meslek edinen kimse. **2.** Yazı yazma işi. **Daktilo etmek,** bir şeyi makine ile yazmak.
daktilografi Yu. i. Makine ile yazı yazma işi.
daktiloskopi Fr. i. Parmak izlerinden hüviyet tanımak usulü.
dal i. **1.** Ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri. *Rüzgâr iki dal kırdı.* **2.** mec. Kol, *şube. *Bilimin türlü dalları arasında sıkı ilgiler vardır.* **Dal budak salmak,** birçok koldan yayılıp genişlemek. *Bu şirket her tarafa dal budak saldı. Mesele dal budak saldı, kavrıyamıyorum.*
dal i. Arka. **Dalına binmek,** musallat olarak sıkıştırmak. **Dalına basmak,** hoşlanmadığı şeyleri yaparak kızdırmak.
dal s. Çıplak, yalın. *Dalkılıç. Daltaban.*
dalak i. **1.** Midenin sol dışında bulunan, iki yüz gram kadar ağırlıkta, yassı ve uzunca, çok kanlı ve damarlı gevşek bir dokudan yapılmış bir bez. **2.** Bal peteği.
dalâlet,-ti Ar. i. (-..) Sapınç. **Dalâlete düşmek,** sapınmak.
dalamak (i) **1.** Köpek, ayı gibi ısırıcı hayvan ısırmak. **2.** Zehirli böcek, ısırgan gibi kendinde yakıcı bir madde bulunan şeyler dokunarak insanın tenini kabartmak.
dalaş i Birkaç kişi arasında edilen gürültülü, boğuşmalı kavga, *arbede.
dalaşmak (nsz:le) **1.** (Köpekler) Boğuşup birbirini ısırmak. **2.** mec. Ağız kavgası etmek.
dalavere i. (..×.) Yalan dolanla çevrilen iş.
dalboy b. s. İnce giyinmiş.
dalda i. **1.** [A.D.] Koruyup kayırma, *himaye. **2.** Korunmuş yer. *«Ay girmiş daldasına».*
daldalamak (i) [D.D.] Koruyup kayırmak, *himaye etmek.
daldırmak (i,e) Dalmak işine uğratmak.
dalga i. **1.** Deniz veya göl gibi geniş sularda rüzgâr tarafından tümsek tümsek yükseltilerek harekete getirilen su kitlesi. **2.** Bunun şekil veya hareketini andıran her şey. *İnsan dalgası. Sıcak dalgası. Soğuk dalgası. Kumaştaki dalgalar.* **3.** *fi.* Akışkanların devirli hareketlerinde bir devir zarfındaki hareket. *Ankara Radyosu uzun ve kısa dalga üzerinde çalışır.* **4.** ar. Gizli maksat, dalavere. *Bu işte bir dalga var.* **5.** ar. Esrar gibi uyuşturucu maddelerin verdiği keyif hali. **6.** ar. Dalgınlık. **Dalga boyu,** *fi.* devirli hareketlerde bir devir zarfındaki hareketin yayıldığı uzaklığın ölçümü. *Kırmızı ışığın dalga boyu (boşlukta veya havada) 0,7 mikrondur.* **Dalga dalga,** açıklı koyulu. *Bu badana dalga dalga olmuş.* **Dalga geçmek,** ar. ortadaki işle meşgul olmıyarak aklı başka yerde olmak. **Dalgayı başa almak,** gemi veya sandalın başını dalgaların geldiği yana çevirmek.
dalgakıran b. i. Bir limandaki gemi ve diğer tekneleri dalgaların zararından korumak için denizde yapılan sed.
dalgalandırmak (i) Dalgalı hale getirmek.
dalgalanmak (nsz) Dalgalı olmak, dalga peyda etmek.
dalgalı s. Dalgası olan, dalga dalga görünen.
dalgıç i. Suyun içinde bir iş görmek üzere suya dalmağı meslek edinen kimse. **Dalgıç kuşları,** karabatak gibi suya dalarak balık avlıyan kuş cinslerinin genel adı.
dalgın s. Etrafında olup bitenlerin farkında olmıyacak kadar düşüncelere dalmış olan.
dalgınlık i. Dalgın olanın hali veya dalgınca hareket.
dalgır i. [D.D.] Su yüzünde ve ipekli kumaş gibi şeylerde görülen ince dalgalar, *hare.
dalınç i. [C.K.] Güzel bir görü veya düşünce karşısında kendinden geçercesine sessiz bir heyecana dalma, *istiğrak.
dalız i. *an.* Üstü kapalı, dar ve uzun geçit, *dehliz.

dalkavuk b. i. Yaranmak kaygısı ile kendinden üstün olanlara karşı yapma bir hayranlık ve aşırı bir saygı gösteren kimse.
dalkavukluk i. Dalkavuk olanın hali veya dalkavukça hareket.
dalkılıç b. s. **1.** Kılıcını çekmiş olan. **2.** zf. Kılıcını çekmiş olduğu halde. *Süvariler dalkılıç hücuma geçtiler.*
dallandırmak (i) **1.** Dallanmak işine konu yapmak. **2.** Bir şeyi anlatırken türlü kollara ayırarak gereğinden fazla uzatmak.
dallanmak (nsz) Dal peyda etmek. **Dallanıp budaklanmak,** bir iş genişliyerek karışmak.
dallı s. **1.** Dalları olan. **2.** Üzerine dallar işlenmiş. **Dallı budaklı,** ayrıntıları çok olan, çapraşık.
dalmak (e) **1.** Bir şeyin ve özlükle bir sıvının içine hızla girmek. *Denize dalmak. Suya dalmak. Bahçeye dalmak.* **2.** Kendini bir şeye vermek. *Eğlenceye dalmak. Sefahate dalmak. İşe dalmak. Düşünceye dalmak.* **3.** (nsz) Uykuya varmak. *Başını yastığa kor komaz daldı.* **4.** (nsz) (Hasta) Kendinden geçmek. *Hasta gene daldı.*
daltaban b. s. **1.** Yalınayak (kimse). **2.** mec. Aşağılık (kimse).
daluyku b. i. Derin uyku. «*Yar geliyor diyende, daluykudan uyandık*».
dalya ü. (×.) Bir şey sayılırken birim olarak alınan sayıya gelince söylenir. *Dalya yüz! Dalya iki yüz!*
dalya i. (×.) Yıldız çiçeği.
dalyan i. Balıkların geçit yerlerinde ağlarla kurulan geniş ve durağan bir tuzak, ki üzerindeki yüksek bir direğin tepesinde her zaman bir gözcü bulunur. **Dalyan gibi (doğrusu taylan gibi),** boylu boslu. **Dalyan tarlası,** dalyanın kurulu bulunduğu alan.
dalyancı s. Dalyan sahibi olan veya dalyanla balık avlıyan (kimse).
dalyasan i. Eskiden büyük sarıkların omuz üzerine dökülen ucu.
dam i. **1.** Bir binanın gök tarafına bakan üst yüzü. *Bütün damlar karla örtülü.* **2.** Küçük bina, ev. **3.** Ahır. **4.** Ceza evi. **Dam aktarmak,** damın kiremitlerini elden geçirip kırıklarını değiştirmek. **Dam altı,** yağmur ve güneş gibi tesirlere karşı korunmuş yapı. **Damdan düşer gibi,** (söz hakkında) birdenbire ve münasebetsizce. **Dam üstünde saksağan, beline vurdum kazmayı,** olmıyacak, yerinde olmıyan aykırı sözler hakkında hafifseme maksadiyle söylenir.
dam Fr. i. Dansta kavalyeye eş olan kadın.
dama Fr. i. (×.) Altmış dört eşit ve kare haneye ayrılmış kare bir tahta üzerinde on altışar taşla iki kişi tarafından karşılıklı oynanan ve muhakemeye dayanan bir oyun. **Dama demek, 1)** gücü kalmayıp bir şeyi devam ettiremiyecek hale gelmek, **2)** tükenmek. **Dama taşı gibi,** yerden yere gezen veya gezdirilen. **Dama tahtası,** üzerinde dama oynanan tahta.
damacana Fr. i. (..×.) İyi su veya başka sıvıları taşımağa yarar dar ağızlı, şişkin karınlı büyük ve en çoğu mahfazalı şişe.
damacı s. Dama oyununu iyi oynıyan (kimse).
damak i. Ağız boşluğunun tavanı. **Damak eteği,** damağın kemiksiz ve yumuşak olan arka kısmı.
damaksıl s. *sb.* Çıkağı damakta bulunan ses çeşidi. « *Ki* » *kelimesindeki* «*K*» *damaksıl bir sestir.*
damalı s. Üstünde kareler çizilmiş olan. *Damalı kumaş.*
damar i. **1.** Bitkilerde ve hayvanlarda, besleyici sıvıların, içinde dolaştığı borucuk. *Kan damarı. Lenfa damarı. Özsu damarı.* **2.** Mermerde ve başka taşlarda ve, bunlara benzetilerek, her türlü düz nesnelerdeki dalgalı çizgi. **3.** Başka cinsten tabakaların arasında dolanarak uzanıp giden su veya maden tabakası. *Zengin bir altın damarı.* **4.** mec. Olmıyacak sebeplerden dolayı öfkelenmek veya inadı tutmak huyu. *Damarı tutmak.* **5.** mec. Soy kökü, yaradılış. *Damarına çekmiş. Damarı bozuk.* **Damar atmak,** kan damarı kalbin hareketiyle vurmak. **Damarına basmak,** öfkelendirecek bir harekette bulunmak. **Damarına girmek (Birinin-),** birinin zayıf noktasını yakalayıp hoşuna gitmeği bilmek. **Damar tabaka,** ince kan damarlarından meydana gelip göz küresinin içini döşiyen tabaka.
damardaraltan b. s. *by.* Damarların kas tabakasını büzerek kanın hareketini çabuklaştırmağı sağlıyan sinirlere verilen sıfat.
damargenişleten b. s. *by.* Damarların kas tabakasını gevşeterek kanın hareketini yavaşlatmağı sağlıyan sinirlere verilen sıfat.
damarlı s. **1.** Damarları görülecek kadar kabarmış olan. *Damarlı el.* **2.** Damar gibi çizgi ve nakışları olan. *Damarlı mermer.* **3.** mec. Aksi, inatçı.
damarsız s. **1.** Damarı olmıyan. **2.** mec. Huysuz.
damasko İt. i. (.×.) Döşemelik kumaş.
damat Fa. i. (-.) Güvey[2].
damga i. **1.** Bir şeyin üzerine bir nişan basmağa yarıyan alet. **2.** Bu aletle basılan nişan. *Soğuk damga.* **3.** Bir kimsenin her kesçe bilinen lekesi. *Bu adam taşıdığı*

damgayı hiçbir vakit silemiyecek. **Damga pulu,** resmî muamele görecek evrak üzerine yapıştırılan pul. **Damga kanunu,** bu pulların nasıl ve ne miktarda yapıştırılacağını gösteren kanun.

damgacı s. Damga vurmağa memur (kimse).

damgalamak (i) Bir şeyin üzerine damga ile işaret yapmak, damga vurmak. *Hayvanı damgalamak. Pulu damgalamak.*

damgalanmak (nsz) Damgalamak işine konu olmak.

damgalı s. Damgalanmış.

damgasız s. Henüz damga vurulmamış olan.

damıtık s. *kim.* Damıtma yoliyle elde edilmiş, •mukattar. *Damıtık su.*

damıtmak (i) [T.D.] Bir sıvıyı, ısı yardımiyle gaz haline getirdikten sonra soğutarak yabancı maddelerden arınmış bir halde yeniden elde etmek, imbikten geçirmek, •taktir etmek.

damızlık s. **1.** Yalnız dölü alınmak üzere yetiştirilen yüksek vasıflı (hayvan veya bitki). **2.** Maya. *Yoğurt damızlığı*

damkoruğu,-nu b. i. *bt.* Damkoruğugillerden, ılık iklimlerde yetişen bir bitki.

damkoruğugiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, yaprakları etli bir bitki familyası.

damla i. **1.** Bir sıvıdan küçücük bir yuvarlak halinde düşen miktar. **2.** Damla ölçüsü ile kullanılan ilâç. *Doktorun verdiği damla iyi geldi.* **3.** Kalbe gelen inme. *Damladan ölmüş.* **Damla damla,** azar azar. **Damla inmek (Birine-),** damlaya uğramak. **Damla sakızı,** sakızın iyi cinsi. **Damla yakut,** yakutun temizi.

damlalık i. Bir sıvıyı damla damla akıtmağa yaramak üzere bir ucuna kauçuk bir başlık geçirilmiş, öbür ucu sivri cam zıvana.

damlamak (e) **1.** Damla halinde tane tane düşmek. *Buraya yağ damlamış.* **2.** (nsz) İçindekini damla damla akıtmak. *Musluk damlıyor.* **3.** (nsz:e) (İstenilmiyen biri hakkında) Çıkagelmek. *O da hep böyle zamanlarda damlar. O buraya gene damladı.*

damlatmak (i:i,e) Damla damla akıtmak.

dammak (e) **1.** Damlamak. **2.** Ansızın hatıra gelmek. *Aklıma damdı.*

damping İn. i. Rakipleri ortadan kaldırarak bir pazarı elde etmek için düşük fiyatla mal satma.

dana i. sütten kesildikten bir yaşına kadar sığır yavrusu. **Dananın kuyruğu kopmak,** beklenen veya korkulan kötü sonuç baş göstermek.

danaburnu,-nu b. i. Toprak içinde yaşayıp bitkilere, köklerini keserek zarar veren bir böcek.

dandini ü. (×..) **1.** Bebekleri hoplatırken söylenen tekerlemelerde geçer. *Dandini yavrum, hoppala...* **2.** Düzensiz, darma dağınık. *Ortalık dandini.* **Dandini bebek,** yaşına yakışmıyacak hafifliklerde bulunanlar için söylenir.

dan dun i. Karşılıklı atılan silâh seslerini anlatır.

dang İsp. i. Beş altı gün süren, başta ve oynaklarda ağrılar yapan, ateşli ve kızıl lekeli, salgın bir hastalık.

dangalak s. Kalın kafalı ve kaba.

dangıl dungul b. s. Dil bakımından kaba. *Dangıl dungul bir adam. Dangıl dungul konuşmak.*

danış i. Önemli bir iş üzerinde birkaç kişinin uzun ve etraflı görüşmesi, •müşavere.

danışık i. **1.** Danış. **2.** Olmıyan bir durumu varmış gibi göstermek için önceden anlaşma, •muvazaa.

danışıklı s. Gerçekten olmadığı halde bir anlaşma sonunda öyle gösterilen, •muvazaalı. **Danışıklı döğüş,** başkalarını aldatmak veya atlatmak için önceden yapılmış gizli anlaşmaya dayanan hareket.

danışım i. Danış.

danışmak (i,e) Bir iş hakkında akıl sormak, •istişare etmek. *Bu işi kime danışmalı?*

Danimarkalı s. (..×..) Danimarka halkından veya bu halkın soyundan olan (kimse).

daniska s. (.×.) ar. En iyi. *O, bu işin daniskasını bilir.*

dank i. Yalnız şu deyimde geçer: **(Kafasına) Dank demek** veya **etmek,** çoktan beri anlıyamadığı bir şeyi, bir olayın araya girmesiyle birdenbire anlayıvermek.

dans Fr. i. Müziğin temposuna uyularak yapılan ahenkli vücut hareketi.

dansör Fr. i. Dansı meslek edinen erkek.

dansöz Fr. i. Dansı meslek edinen kadın.

dantelâ Fr. i. (.×.) Her nevi iplikle doğrudan doğruya örülen veya bir kumaş üzerine işlenen türlü biçimde ince ve ağımsı örgü, tentene.

dar s. **1.** İçine alması gereken şeyi sığdıramıyan veya güç sığdıran, geniş ve bol karşıdı. *Dar elbise. Dar ev. Dar kapı. Dar zaman.* **2.** Ensiz. *Dar sokak. Dar ve uzun bir oda.* **3.** mec. (Kafanın doğurucu melekeleri hakkında) Yetkisiz. *Dar zihniyet. Dar fikir. Dar muhakeme. Hayali dar.* **Dara boğmak,** birinin güç durumundan faydalanmak. **Dara düşmek,** para sıkıntısına düşmek. **Dara gelememek,** başkalarının baskısiyle evediye gelememek. **Dara gelmek, 1)** aceleye gelmek, **2)** mecbur olmak. **Dara**

getirmek, evediye getirmek. **Darda bulunmak,** para sıkıntısı içinde bulunmak. **Darda kalmak,** çaresiz kalmak. **Darı darına,** daradar. **Dar sesli,** *sb.* alt çenenin hafifçe açık ve ağız boşluğunun dar durumunda çıkarılan sesliler çeşidi. *ı, i, u ve ü dar seslilerdir.*

dar zf. Ancak ucu ucuna, güçlükle. *Vapura dar yetişmek. Kendini dışarıya dar atmak. Dar kaçmak.*

dara i. (×·) **1.** Kap içinde tartılan bir şeyin kabının ağırlığı. **2.** Bu kaba karşılık olarak terazinin öbür kefesine konan ağırlık. **Daraya atmak** veya **çıkarmak,** değer vermemek.

daracık s. (×··) Pek dar.

daradar b. zf. Güçlükle, ancak, uc uca. *Vapura daradar yetiştik.*

darağacı,-nı b. i. Asılacak mahkûmlar için kurulan sehpa.

daralmak (nsz) Dar bir hale gelmek. *Espap daraldı. Vakit daraldı.*

daraltmak (i) Dar hale getirmek.

darbe Ar. i. Vuruş.

darbımesel Fa. b. i. Atalar sözü.

darbız i. [D.D.] Toprak nemi. *Bu tarla darbızını hiç bırakmaz.*

darbızlı s. Nemli (toprak). *Darbızlı olmıyan tarlaya ekin ekilmez.*

darbuka i. (·×·) Kasnağı, ağzı geniş testi şeklinde ve topraktan olan bir çeşit Arap dümbeleği.

dardağan s. Dağınık ve karışık.

dardarına b. zf. Darı darına, daradar.

dargın s. Darılmış olan, küskün.

dargınlık i. Dargın olma hali.

darı i. Buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı bir bitki olup tohumları gereğinde buğday yerine bir besin olarak kullanılır. **Darısı başınıza,** hoşa gidecek bir hal için bir dilek sözü olarak söylenir.

darıkmak (nsz) [D.D.] Darlığa düşmek.

darılgan s. Çabuk alınıp darılan (kimse).

darılışmak (nsz:le) Birbirine darılmak.

darılmak (e) **1.** Hoşa gitmiyen bir hareketten dolayı gücenip münasebeti kesmek. *Sözünü tasdik etmediğim için bana darıldı.* **2.** Hafifçe gücenmek. *Bize hiç uğramadığın için doğrusu sana darıldım.* **3.** Hükmü geçen bir kimse bir başkasına, hoşa gitmiyen bir hareketinden dolayı sert sözler söylemek. *Çocuğa biraz darıl, çok yaramazlık ediyor.*

darıltmak (i) Darılmasına sebep olmak.

darkafalı b. s. Kavrayışı az, zekâsı kıt.

darlanmak (nsz) Daralmak.

darlaşmak (nsz) Daralmak.

darlaştırmak (i) Daraltmak.

darlatmak (i) Daraltmak.

darlık i. Dar olan şeyin hali.

darmadağan, darmadağın b. s. Pek dağınık ve karışık.

darp Ar. i. **1.** Vurma. **2.** *mat.* Çarpma. **3.** Müzikte ölçü.

darphane Fa. i. (·-·) Para basılan yer.

darülfünun Ar. i. (-··-) Eskiden Üniversiteye verilen ad.

darvincilik i. *fel.* Tabiat bilgini Darvin tarafından geliştirilen ve bütün canlı yaratıkların aralarında belirli bir yakınlık bağı bulunduğunu, pek uzun zamanlar sonunda yalınç örgenliklerden karmaşık örgenliklerin üredığini kabul eden öğreti; yine Darvin tarafından ileri sürülen ve türlerin nasıl türediğini anlatan «doğal ayıklanma öğretisi» ne de «Darvincilik» denir.

dasit,-ti Fr. i. *je.* Kuvarslı diyorit bileşiminde olan bir sızıntı kültesi.

dasitan Fa. i. (-·-) Destan.

dasitani Fa. s. (-·--) **1.** Destan tarzında yazılmış (eser). **2.** Destanlardaki gibi, destanlara yakışır (olay, kahraman).

dât Fa. i. Tüze, °adalet. **Dât bir feryat iki,** şikâyet ve bezginlik anlatan bir ünlemdir. *Onun elinden dât bir feryat iki.*

daüssıla Ar. i. (-·-) Evseme, yurtsama.

dav i. Bir cins yaban eşeği.

dâva Ar. i. (--) **1.** Birinin, başkası aleyhine olarak mahkemeye baş vurması. *Birini dâva etmek. Birine dâva açmak.* **2.** İleri sürülerek müdafaa edilen fikir. *Bu, onun eski bir dâvasıdır.* **3.** mec. Sorum, °mesele. *Dil dâvası.* **Dâva vekili,** başkasının hakkını mahkemede müdafaa etmeği meslek edinmiş yetkili kimse.

dâvacı Ar. T. s. (---) Dâva eden (kimse).

dâvalı Ar. T. s. (---) **1.** Dâva konusu olan (şey). *Bu ev dâvalıdır.* **2.** Dâvası olan. *Bu ev yüzünden dâvalı oldular.* **3.** Yeni bir fikir ileri sürüp kabul ettirmeğe çalışan. *Dâvalı bir roman.*

davar i. **1.** Koyun ve keçiye verilen ortak ad. **2.** Koyun veya keçi sürüsü. *Çoban davarı yaymağa götürdü.*

davet,-ti Ar. i. (-·) Dağrı. **Davet etmek,** çağırmak². **Davet yapmak,** bir münasebetle birçok kimseleri çağırıp ziyafet vermek.

davetçi Ar. T. s. (-··) Dağrıcı.

davetiye Ar. i. (-···) Dağrılık.

davetli Ar. T. s. (-··) Dağrılı.

davlumbaz İt. i. **1.** Yandan çarklı vapurların çarklarını örten yarım daire şeklindeki kapak. **2.** Ocak etekliği.

davrandırmak (i:i,e) Davranmasını sağlamak.

DÜZELTME

Sayfa: 138 Sütun: 2 Satır: 48, 52, 53, 54

davet-,ti Ar. i. (--) Çağrı....
davetçi Ar. T. s. (..) Çağrıcı.
davetiye Ar. i. (....) Çağrılık.
davetli Ar. T. s. (...) Çağrılı.

davranış i. **1.** Davranmak tarzı. **2.** Birine karşı alınan durum, °muamele. *Bize karşı davranışı soğuktu.* **3.** Birisinin genel hayattaki durum ve eylemleri, °hareket. *Bu adamın davranışları daima dürüsttür.*

davranma i. Davranmak eylemi. **Davranma fiili,** *dlg.* «-ici» veya «-icek»li fiilimsilerden yapılan ve fiilin anlattığı hali veya eylemi niyet ve davranma durumunda gösteren fiil. «Oturacak olmak», «alıcı olmak» davranma fiilleridir.

davranmak (nsz) **1.** Harekete geçmek. *Erken davranmak.* **2.** (e) Bir şeye el atmak. *Silâha davranmak.* **3. Şöyle** veya **böyle** tavır takınmak. *Nazik davranmak. Kaba davranmak.*

davudi Fa. s. (---) Kalın, tok ve gür (ses).

davul i. Büyük ve enlice bir kasnağın iki tarafına deri geçirilerek yapılan ve bir yanı çubuk, bir yanı tokmakla çalınan çalgı. **Davul döğmek,** davul çalmak. **Davul gibi** veya sadece **davul,** davul gibi şiş ve gergin.

davulcu s. Davul çalan (kimse).

dayak i. **1.** İnsan veya hayvan dövmek işi. **2.** Bir şeyin yıkılmaması için dayatılan ağaç, destek. **Dayak atmak,** dövmek. **Dayak kaçkını,** dayağı hak etmiş kimse.

dayaklamak (i) Yıkılmaması için bir şeyi dayangaçla tutturmak.

dayalı s. Dayanmış. **Dayalı döşeli,** Bak. Döşeli dayalı.

dayamak (i,e) **1.** Bir şeyi bir yere dokundurarak düşmesini önlemek. *Merdiveni duvara dayamak. Değneğini yere dayamak.* **2.** Bir yerin elverişli durumundan faydalanmak. *Ordu yanını ırmağa dayamıştı.* **Eline dayamak, önüne dayamak** veya sadece **dayamak,** zorla veya kabaca eline tutuşturmak, önüne sürmek.

dayanak i. **1.** Dayanacak şey, °istinatgâh. **2.** *fel.* Nitelik veya ilinek sayılan bir şeyi üzerinde bulunduran, ona destek olan şey; bir fikir veya öğretinin başlangıç ve temeli olan ana fikir.

dayangaç i. [T.D.] Dayanacak şey, °müttekâ.

dayanık i. [T.D.] **1.** Bozulmadan, ezilmeden tutunma, sürme, varlığını saklama gücü, sağlamlık, °metanet, °mukavemet, °tahammül. **2.** Dayanmış bulunan, °müstenit, °müpteni.

dayanıklı s. Dayanığı çok olan, °mukavim, °metin, °mütehammil.

dayanıksız s. Dayanığı az olan.

dayanımlı s. Dayanımı çok olan.

dayanım i. Dayanmak[46] eylemi.

dayanışçılık i. *top.* Bir topluluğun bütün fertleri arasında bir dayanışma bulunmasını bir topluluk gerekliği sayan ve bireycilikle ortaklaşacılık arasında yer alan bir öğreti.

dayanışık s. [C.K.] Üyeleri arasında dayanışma bulunan (ulus, topluluk, sınıf...) °mütesanit.

dayanışma i. *top.* Bir bütünü meydana getiren kısımların, duygu ve düşünce birliğine dayanarak, birbirlerine karşılıklı bağlanmaları, °tesanüt.

dayanışmak (nsz: le) [C.K.] Bir topluluğu meydana getiren üyeler iş görmek için birbirine dayanıp kuvvet almak, birbirini kollamak, °mütesanit olmak.

dayanmak (e) **1.** Kendini dayamak. *Duvara dayanmak. Ağaca dayanmak.* **2.** Bir şeyin üzerinde kurulmuş olmak, °istinadetmek, °iptina etmek. *Yurdun erkinliği ulusun kuvvetine dayanmalı.* **3.** Birisinden kuvvet almak, °istinadetmek. *Atatürk, ulusun yüksek duygularına dayanırdı.* **4.** Tutunma veya sürme kudreti göstermek, °mukavemet etmek. *Ordumuzun savletine, düşman iki gün dayanamadı. Bu kumaş çok dayandı.* **5.** Ezilmeden varlığını saklamak, °tahammül etmek. *Bu gemi fırtınaya iyi dayanır. Çocuk ameliyata dayanamaz.* **6.** Çıdamak, °sabretmek. *Bu kadar haksızlıklara kim olsa dayanamazdı.* **7.** Varıp durmak. *Ordu on beş günde İzmire dayandı.* **8.** Yüklenerek itmek. *Arabaya arkadan dayanmak.*

dayatmak (i,e) **1.** Dayamak işini yaptırmak. **2.** (nsz) Karşısındakinin istediğini kabul etmemekte direşmek. *Gideceğim diye dayattı.*

dayı i. **1.** Annenin erkek kardeşi. **2.** mec. Bir kimsenin kayırıcısı olan nüfuzlu adam. **Cezayir dayısı,** eskiden Cezayir ocağında asker ve reislerin seçmesiyle eyaletin idaresine bakan en büyük komutan.

dayızade T. Fa. i. (.-..) Dayı oğlu veya kızı.

dâyin Ar. i. (-.) Alacaklı.

daz i. **1.** Başın üst kısmındaki saçın dökülmesi. **2.** s. Dazlak.

dazara dazar b. zf. Pek acele ve telâşla. *Dazara dazar gidiyordu.*

dazlak s. Tepesindeki saçı dökülmüş olan (kimse, kafa).

de e. İnce sesli ile biten kelimelerden sonra «da» edatının aldığı şekil. Bak. da.

debagat,-ti Ar. i. (.-.) Tabaklık, sepicilik.

debbe i. Kulplu ve ağzı kapaklı bakırdan kap.

debdebe Ar. i. Görkem.

debe i. [D.D.] Fıtık.
debelenmek (nsz) **1.** Bir acı altında veya bir baskıdan kurtulmak için el ve ayaklarını havada oynatarak çırpınmak. **2.** Boşuna uğraşıp durmak.
dede i. **1.** Babanın veya ananın babası, büyük baba. **2.** Büyük babadan başlıyarak geriye doğru atalardan her biri. **3.** Pek yaşlı kimselere veya eskiden mevlevi tarikatinde çile dolduran dervişlere verilen unvan.
dedik s. Denmiş olan. **Dediği dedik olmak,** söylediği sözden geri dönmemek. *O adamın dediği dediktir.*
dedikodu b. i. Konusu çekiştirme olan konuşma.
dedirgin s. Tedirgin.
dedirginlik i. Tedirginlik.
dedirmek, dedirtmek (i,e) Demeğe zorlamak veya sevketmek, bir şeyi başkasının aracılığiyle demek. *Ona «pes!» dedirdi. Kendisine tembel dedirmemek* (veya *dedirtmemek) için çok çalışıyor. Ona «kendisinin bu işte kabahati yoktur» dedirttiğim halde..*
def i. Tef.
defa Ar. i. **1.** «Kere» ve «kez» gibi aynı çeşit oluş veya kılışların her birini anlatır. *Her defasında daha iyi oluyor.* **2.** Kat. *Bu ondan iki defa büyük.* **3.** «Kere, sefer, yol» ve «kez» gibi, nicelik sıfatlariyle belirtildikte zarf gibi de kullanılır; o zaman «defa» sözü kendisine zarf olduğu fiilin eylem ismi değerini kazanır, fiil ise ancak yardımcı durumuna geçer. *İki defa gezdim* (= iki gezme yaptım). *Kaç defa denize girdiniz?* (= Denize kaç giriş yaptınız?).
defetmek,-der Ar. T. (i) (×...) **1.** Gayret veya şiddet sarfederek savmak. *Belâyı defetmek. Düşmanı defetmek.* **2.** Kovmak. **3.** *fi.* İtelemek.
defi,-f'i Ar. i. **1.** Şiddetle savma. **2.** *fi.* İteleme. **Defi hacet etmek,** aptes bozmak.
defin,-fni Ar. i. Gömme.
define Ar. i. (·-·) Gömü.
deflâsyon Fr. i. Piyasadaki paranın azalmasiyle satın alma kuvvetinin artması.
defne i. (×·) *bt.* Defnegillerden, yaprakları güzel kokulu ve kış yaz yeşil olan bir ağaç.
defnegiller ç. b. i. *bt.* Örnek cinsi defne olan, ikiçeneklilerin taçsızlar kısmından, içine yaprakları kokulu birçok cins alan bir bitki familyası.
defnetmek,-der Ar. T. (i:i,e) (×..) Gömmek.
defolmak,-lur Ar. T. (nsz) (×..) «Savuşup gitmek» anlamına ağır söz. *Herif haber vermeden defoldu gitti.*

defter Yu. i. Yazı yazmak için kullanılan ve kitap şeklinde dikilmiş olan kâğıt destesi. **Defter açmak,** iane veya gönüllü toplamağa girişmek. **Defter emini,** eskiden tapu ve kadastro işlerine bakan devlet adamına verilen ad. **Defteri kapamak,** (konuşulan iş hakkında) artık yapmaz olmak. **Defter tutmak,** kaydetmek üzere defter kullanmak.
defterdar Fa. i. Bir vilâyetin maliye işlerini çeviren büyük memur.
defterdarlık Fa. T. i. Defterdar olanın ödevi, orun veya dairesi.
defterhane Fa. b. i. (....) Eskiden tapu ve kadastro dairesine verilen ad.
değdirmek (i,e) Değmesini sağlamak, değme işini yaptırmak.
değer s. **1.** Yerinde olan, aykırı görülmiyen, °lâyık. *Zahmete değer bir netice.* **2.** i. Bir şeyin değdiği karşılık, °kıymet. *Bu kitabın değeri nihayet beş liradır.* **3.** Bir şeyin veya kimsenin taşıdığı yüksek ve faydalı vasıflar, °kıymet. *Bu adamın bir tek değeri var, o da...* **Değer biçmek,** bir şey hakkında «değeri şu kadardır» demek. **Değer kâğıdı,** esham ve borç senedi gibi her hangi bir para üzerinde sahiplik hakkı veren belge. **Değer kuramı,** *fel.* değerlerin önem sıralarını, en yüksek değeri araştıran ve bir değer ölçüsü arıyan felsefe kuramı. **Yaklaşık değer,** *mat.* bir niceliğin, gerçek tutarından az eksik veya az artık olan değeri.
değerbilir b. s. Değerlileri tanıyıp sayan veya koruyan, °kadirşinas.
değerbilmez b. s. Değerlileri tanımıyan, veya korumıyan, °kadirnaşinas.
değerlemek (i) Bir şeyi değerli görmek, önem vermek, °itibar etmek.
değerlendirmek (i,e) Değer kazandırmak, değerini arttırmak.
değerlenmek (nsz) **1.** Değer kazanmak, değeri artmak. **2.** Kendisine değer verilmek.
değerli s. Değeri olan veya değeri yüksek olan.
değersiz s. Değeri olmıyan veya değeri pek az olan.
değgin s. [T.S.] İlgisi olan, °mütaallik, °ait, °dair.
değil zf. **1.** Eski «irmek» fiilinin kural dışı «-im, -sin, -dir, -idi, -imiş, -ise, -iken...» gibi türevlerinin olumsuz şekillerini yapmak için bir sıfat gibi bunların başına getirilir. *Değilim, değilsin, değildir* (veya sadece *değil*), *değildi, değilmiş, değilse, değilken...* **2.** Özne veya tümleçleri ayrı ve biri olumlu öteki olumsuz iki cümleden birinin fiili yerine geçerek tek cümle meydana getirir. «Sen gelmedin, ben geldim»,

yerine «Sen değil, ben geldim». «Evi gördüm, bahçeyi görmedim» yerine «Evi değil, bahçeyi görmedim» veya «Evi gördüm, bahçeyi değil». Böylece, «değil» kelimesinin, yerine geçtiği fiilin hükmü yerinde kalmakla beraber, cümlede bırakılan fiilin hükmüne dikkat çekilmiş olur. *Ben geldim, sen değil* = gelen asıl benim. *Evi değil, bahçeyi görmedim* = görmediğim bahçedir. *Evi gördüm, bahçeyi değil* = gördüğüm evdir. **3.** «Değil» sözü özne veya tümleçleri ayrı olduğu halde fiilleri aynı olan ve fakat bunlardaki hükümlerin biri beklenmedik bir durumda bulunan iki cümlenin normal hükümlüsünden fiilin kaldırılmasını sağlar. O halde özne veya tümleç «yalnız, sade» gibi bir kısma edatiyle ve öteki cümledeki özne veya tümleç de «bile, hattâ, dahi» gibi katma edatlarından biriyle pekitilir. «Ben geldim ve beklenmezken sen de geldin» yerine «Değil ben, sen bile (hattâ sen de) geldin». «Evi gördüm ve hatırda yokken bahçeyi de gördüm» yerine «Yalnız evi değil, bahçeyi de gördüm».

değim i. **1.** [D.D.] Değer. **2.** [T.S.] Bir kimsenin, kendisine iş emniyet olunmağa hak kazandıran hali, °liyakat.

değimli i. Değimi olan, değerli, °liyakatli.

değimsiz s. Hiçbir işe değimi olmıyan, değersiz, °liyakatsiz.

değimsizlik i. Değimsiz olanın hali veya değimsiz olduğunu gösteren hareket, değersizlik, °liyakatsizlik.

değin e. «Kadar, dek» gibi bir işin veya bir halin sona erdiği zaman veya yeri gösterir. *Buraya değin. Sabaha değin.*

değirmek (i,e) **1.** Değdirmek. **2.** [D.D.] İlgiliye bildirmek, °tebliğ etmek.

değirmen i. **1.** Övüten alet veya aygıt. *Kahve değirmeni. Tuz değirmeni.* **2.** İçinde övütme işi yapılan yer. *Su değirmeni. Yel değirmeni.*

değirmenci s. Değirmen işleten (kimse).

değirmenlik i. **1.** Su veya yel değirmenleri çokça olan yer. **2.** Bir değirmen taşını işletecek miktar (akar su).

değirmentaşı,-nı b. i. *je.* Değirmentaşı yapmakta ve bazan da yapılarda kullanılan çakmak taşı cinsinden sert taş.

değirmi s. **1.** Tekerlek. *Değirmi sini. Değirmi çehre.* **2.** i. Bir kumaşın boyu eni kadar olacağını anlatan ölçü. *İki değirmi tülbent.*

değirmilemek (i) Değirmi şekline koymak.

değirmilik i Değirmi olma hali.

değiş i. Bir şey verip yerine başka bir şey alma, °mübadele. *Buğdayı pirinçle değiş etmek.* **Değiş tokuş,** halk dilinde «değiş» anlamınadır.

değişik s. **1.** Değiştirilmiş, değişmiş. **2.** Çeşitli. *Değişik elbise giymek.* **3.** Çeşidi yeni. *Değişik bir oda takımı.* **4.** Çok hastalık çekerek yolunda gelişmiyen çocuklar hakkında söylenir (Sanki periler almış da yerine başkasını getirmiş). *Bu çocuk degişik olmuş.*

değişiklik i. **1.** Değişik olma hali. **2.** Bir bütünden bir kısmın değişmesiyle meydana gelen yeni durum. *İdare meclisinde değişiklik oldu.*

değişim i. *mat.* Bir niceliğin birbirinden farklı değerler alması, veya böyle iki değer arasındaki fark.

değişimcilik i. *by.* Botanikçi de Vries tarafından ortaya atılan ve bir canlı varlıktaki soyaçekimin (genlerin bâzı özel hallerinin kaybolması, yeniden meydana gelmesi veya değişmesi yüzünden) atlama şeklinde değişebileceğini ve bu değişmelerin, türlerin meydana gelmesinde ana yol olduğunu ileri süren kuram, °mutasyonizm.

değişke i. [C.K.] Değişkemek işi, °tadil, °tadilât.

değişkeli s. Değişkeye uğramış, °muaddel.

değişkemek (i) [C.K.] Elverişsiz bir hale gelen bir şeyi, bâzı değişikliklere uğratarak, elverişli bir duruma sokmak, °tadil etmek.

değişken s. *mat.* Farklı değerler alabilen (nicelik).

değişkenmek (nsz) Değişkeye uğramak, °tadil edilmek.

değişmek (nsz) **1.** Başka bir hal veya şekle girmek, °tahavvül etmek. *Hava değişti. Son yıllarda dilimiz epey değişti.* **2.** Bir şey gidip yerine başka şey gelmek, °tebeddül etmek. *Filim değişti. Okulun müdürü değişti.* **3.** (i,le) Karşılıklı verip almak. *Onunla saatlerimizi değiştik.* **4.** (i) (Giyim eşyası hakkında) Birini çıkarıp birini giymek. *Çamaşır değişmek istiyorum. Üstümü değiştim.* **5.** (i,e) Karşılık veya değerde eş tutmak. *Onu dünyaya değişmem.*

değiştirgeç i. *fi.* Bir cismin veya bir kuvvetin şeklini değiştirmeğe yarıyan alet.

değiştirmek (i) **1.** Bir şeyi bırakıp onun yerine başkasını edinmek veya kullanmak. *Eşyayı değiştirdik. Fikrimi değiştirdim. Evini değiştirmek. Kılığını değiştirmek.* **2.** Bir halden başka bir hale sokmak. *Hastalık adamcağızı değiştirmiş.*

değiştirtmek (i,e) Değişmek işini yaptırmak. *Onlara yerlerini değiştirttim. Çocuğa çamaşır değiştirttim.*

değme i. **1.** Değmek eylemi. **2.** s. Olur ol-

maz, her. *Bu iş değme adamın kârı değildir.*

değmede e. (×..) «Pek umulmaz» anlamına. -*Hava açacak mı dersiniz? -Değmede.*

değmek (e) **1.** Bir şey, aralık kalmayıncıya kadar bir yere yaklaşmak. *Elime ateş değdi. Başı tavana değiyor. Kova kuyunun dibine değdi.* **2.** Ulaşmak. *Mektup elime değmedi. Çocuk dört yaşına değdi.* **3.** İstenilen yere düşmek, *isabet etmek. *Kurşun amaca değdi.*

değmek (...) **1.** Karşılığı şu kadar olmak. *Bu kitap on lira değer.* **2.** (e) Karşılığı diye alınabilmek. *Bu kadarcık bir kazanç bunca zahmetlere değer mi?* **3.** (nsz) (Zevk veren şeyler hakkında) Hoşa gitmek. *Bu kahve değdi doğrusu.*

değnek i. **1.** Elde taşınacak incelikte düzgün ağaç. **2.** Böyle bir ağaçla atılan kötek.

değnekçi s. Sandalcı, arabacı, otomobilci, hamal gibi taşıt işleriyle uğraşan esnafın arasında geçim ve düzeni sağlıyan (kimse).

değre i. [C.K.] Daire.

değrek s. [D.D.] Dairesel.

değşinmek (le) Birbirinin yerine geçmek, *tebadül etmek.

değşirmek (i) [T.D.] Kendi menfaati yahut başkasının zararı için bir yazıda kalem oynatmak veya bir sözü başka türlü anlatmak, *tahrif etmek.

deh ü. Binek veya koşum hayvanlarına yürüyüş emri makamında haykırılır.

deha Ar. i. (.-) Ögelik.

dehalet,-ti Ar. i. (.-.) Sığınma, birinin ocağına düşme.

-de hali b. i. *dlg.* İsim ve zamirler fiil eyleminin yerini veya zamanını gösterirken gereğine göre bunların «-de, -da, -te, -ta» ek şekillerinden birini alarak büründükleri kılık. «*Evde, bayramda, kışta, işte, bende, onda*» *-de halinde isim veya zamirlerdir.*

dehlemek (i) **1.** Hayvanı «deh» diyerek yürütmek. **2.** ar. Kovmak.

dehliz Fa. i. Dalız.

dehşet,-ti Ar. i. **1.** Yılın. **2.** ü. Olağanüştü şeyler karşısında şaşma anlatır. *Dehşet! Bu ne güzellik!*

dehşetli Ar. T. s. **1.** Korkunç. **2.** Şaşılacak derecede çok.

dek e. «Kadar» gibi, bir işin sona erdiği noktayı anlatır. *Akşama dek çalıştı. Tepeye dek çıktı.*

dek i. Hile, düzen, dolap.

dekagram Yu. i. On gramdan ibaret ağırlık birimi; bir kilonun yüzde biri.

dekalitre Yu. i. (..×.) On litrelik hacım ölçü birimi.

dekametre Yu. i. (..×.) On metrelik uzunluk ölçü birimi.

dekar Fr. i. On ar yani bin metre kare alanında yüzey ölçü birimi. *Dekar, hektarın onda biri değerindedir.*

dekartçılık s. *fel.* Filozof Dekart'ın mesleğine benzer şekilde yahut Dekart'a dayanan akılcılık; bu gibi bir akılcılığa dayanan her türlü kuram yahut öğreti.

dekçi s. Dek yapmağı huy edinen, *hilekâr.

dekolte Fr. s. **1.** Boynu, kolları, göğüs ve arkanın bir kısmı açık (kadın espabı veya bu espabı giymiş kadın). **Dekolte konuşmak,** açık saçık konuşmak.

dekor Fr. i. Her hangi bir sahneyi ve özlükle tiyatro sahnesini meydana getiren eşyanın topu.

dekovil Fr. i. Ray aralığı 60 santimetre veya daha az eninde olan, buhar, hayvan veya insan kuvvetiyle işliyen küçük demir yolu.

dekteş i. [T.D.] Denk, eşit, *küfüv.

delâlet,-ti Ar. i. (.-.) Kılavuzluk, aracılık. **Delâlet etmek, 1)** yol göstermek, araya girmek, **2)** göstermek, anlatmak. *Bu hareket onun doğruluğuna delâlet eder.*

deldirmek (i,e) Delmek işini yaptırmak.

delgi i. [C.K.] Delik açmağa yarar alet, *matkap.

deli s. **1.** Aklını kaybetmiş olan. *Deliler yaptıklarından mesul tutulamazlar.* **2.** Aşırı derecede düşkün. *Kitap delisi. Oyun delisi.* **Deli alacası,** birbirini tutmaz parlak renkli. **Deli ırmak,** akıntısı pek kuvvetli ırmak. **Deli bal,** arıların zehirli çiçeklerden topladıkları bal. **Deli bayrağı açmak,** âşık olmak. **Delinin eline değnek vermek,** fenalık yapabilecek bir kimseye fırsat vermek. **Deli orman,** pek sık ve gür orman. **Deli pösteki sayar gibi,** çok karışık, çok parçalı ve iç sıkıcı bir işle uğraşmayı anlatır. **Deli saçması,** aşırı derecede saçma sözler.

delibozuk b. s. Günü gününe, sözü sözüne uymıyan.

delice s. **1.** Deli gibi olan. **2.** mec. Zararlı. *Delice bal.* **3.** Azgın, taşkın. *Delice ırmak.* **4.** (.×.) zf. Deli gibi.

delice i. *bt.* Çokluk buğday tarlalarında yetişen, buğdaygillerden, yabani ve tohumu zehirli bir bitki.

delicik i. [D.D.] Gözenek, *mesame.

delidolu b. s. İlerisini gerisini düşünmeden rasgele konuşan, patavatsız.

deliduman b. s. Delice atılgan.

delifişek b. s. Delişmen ve hoppa.

delik s. Delinmiş. *Delik tencere.* **Delik**

deşik, her tarafı deliklerle dolu.

delik i. Derin çukur veya bir yandan bir yana açılmış deşik. *Fare deliği. İğne deliği. Burun deliği.* **Deliğe tıkmak,** ar. hapsetmek.

delikanlı b. i. Çocukluk çağından çıkmış genç ve gürbüz kimse. (Daha çok erkekler için kullanılır).

delikanlılık b. i. **1.** Delikanlı olma hali. **2.** İnsanın delikanlı olduğu çağ.

delikli s. Deliği veya delikleri olan. **Delikli taş,** musluğun veya tulumbanın altında bulunup suyun gitmesine yarıyan delikli ve çukurca taş.

delikliler ç. i. *zo.* Delikli ve sert bir tabaka ile kaplı birhücreli hayvanlar takımı.

delil Ar. i. (.-) **1.** Kanıt. **2.** Tanıt. **3.** Kılavuz.

delilik i. Deli olanın hali yeya delice hareket.

delinmek (nsz) Kendisinde delik açılmak. *Tencere delinmiş. Kızın kulağı delindi.*

delirmek (nsz) Deli olmak, aklını kaybetmek, çıldırmak.

delirtmek (i) Deli etmek, çıldırtmak.

delişmen s. Şımarık ve delice tavırlı.

delk Ar. i. **1.** Oğma, oğuşturma. **2.** *fi.* Sürtme, sürtünme.

delme i. **1.** Delmek eylemi. **2.** s. Delmekle yapılmış. **3.** i. Yelek.

delmek (i) Delik açmak, delık hale getirmek. *Tahtayı delmek. Küpe takmak için kızın kulağını delmek.*

delta Yu. i. (×.) Çatalağız.

dem Ar. i. Kan. **Dem dökmek,** (kadınlar aybaşında) fazla kan dökmek.

dem Fa. i. **1.** Soluk. **2.** Zaman, çağ. **3.** İçki. **Dem çekmek, 1)** kuşlar uzun ve güzel nağmeler çıkarmak. *Bülbüller dem çekiyor.* **2)** şk. İçki içmek. **Dem tutmak,** saz veya sesle nağme yapılırken diğer bir sazla ve başka nağme veya seslerle ona arkadaşlık etmek. **Dem vurmak,** bir şeyden gelişigüzel bahsetmek.

demagoji Yu. i. Bir topluluğun duygularını okşamak suretiyle onun kapılganlığından faydalanarak kendi dâvasını yürütme yolu. *Demagoji yapmak.*

demagog Yu. i. Demagoji yapan.

demeç i. [T.S.] Önemli bir kimsenin her hangi bir sorum üzerine dedikleri, °beyanat. *Bakanın, bugün gazetelerde çıkan demeci ortalığı sevindirdi.*

demek (...) **1.** İnsan, ağzından, ses çıkarmak (çıkan ses veya söz ayniyle tekrarlandığı vakit kullanılır). *Çocuk «ba» dedi. Arkadaş «beni biraz beklesinler» diyor.* **2.** Söz söylemek. *Ben bir şey demedim. Sizin dediğinizi pekâlâ anladım.* **3.** (e,...) Ad vermek. *Muşmulaya döngel de derler.* **4.** (e,...) Her hangi bir hüküm vermek. *Bu harekete her kes ne der?* **Deme gitsin,** anlatılamaz. *Öyle sevindim ki deme gitsin.* **Demek olmak, 1)** anlamına gelmek. *Sene yıl demektir. Senevi de yıllık demek olacak.* **2)** sonucu çıkmak. *Bu işe girişmişler, demek oluyor ki* (veya *demek ki) kuvvetlerine güveniyorlar.* **Der demez,** hemen o sırada. *O buraya geldi; der demez yollar kapanıverdi.* **Derken,** tam o sırada. *Yazı yazıyordum, derken misafir geldi.*

demek ba. «Şu halde, öyle ise» sözleri değerinde olup başına getirildiği cümlenin bir sonuç olduğunu anlatır. *«Düşünüyorum demek varım». Demek siz gelmiyeceksiniz.*

demet,-ti i. **1.** Bitki veya çiçek bağlamı. **2.** *fi.* Bir ışık kaynağından çıkan ışınların vücuda getirdiği takım, °huzme **3.** *bt.* Çiçek durumlarından biri, ki onda çiçekler bir hizada bulunacak şekilde saplarının boyu değişik olur.

demetlemek (i) Demet yapmak; demet demet ayırıp bağlamak.

demevi Ar. s. (...) Kanlı, kanı çok (insan).

demin zf. Şimdikinden az önce.

demincek zf. Şimdikinden pek az önce.

deminden zf. Demin.

demir i. **1.** Kullanış yerleri pek çok ve önemi büyük olan demir mavimtırak esmer renkte, 7,8 yoğunluğunda, 1510 derece ısıda ergiyen bir madendir. Simgesi Fe olup doğada oksit, karbonat ve sülfür halinde raslanır. İşlenmeğe pek elverişli olan bu maden dökme, dövme ve çelik olmak üzere başlıca üç şekilde kullanılır. **2.** Gemilerin dalgalara, akıntılara kapılarak yer değiştirmemesi için suya atılan, zincirle gemiye bağlı bulunan, ucu çengelli ağır demir alet, çapa. **3.** Bâzı şeylerin demirden yapılmış parçası. *Ocak demiri. Kapı demiri. Pencere demiri.* **4.** s. Demirden yapılmış. *Demir parmaklık.* **Demir almak,** gemi yola çıkmak üzere çapasını denizden almak. **Demir atmak, 1)** gemi çapasını denize salmak, **2)** mec. birisi bir yerde uzun müddet kalmak. **Demir boku,** demir dışığı. **Demire vurmak(Birini-),** birinin eline ayağına zincir vurmak. **Demir gibi,** pek sağlam. **Demir kazık,** kutup yıldızı. **Demir kırı,** at donlarından koyu kır. **Demir leblebi,** başarılması pek güç olan iş. **Demir taramak,** (gemi) rüzgâr veya akıntı yüzünden demirini sürümek. **Demir üzerinde,** demirini çekmiş ve harekete hazır (gemi). **Demir resmi,** geminin, bir limanda demirlemek için ödediği vergi.

demirbaş b. i. **1.** Bir yerde kullanılan ve kullananlar tarafından sonra gelenlere olduğu gibi teslim edilen eşya. *Çiftliğin*

demirbaşı. Dairenin demirbaşı. **2.** **s.** Bu vasıfta olan. *Demirbaş alet. Demirbaş masa, sandaliye.*

demirci s. Demir satan, demir eşya yapan veya onaran (kimse).

demircilik i. Demircinin zanaatı.

demirhindi i. Baklagillerden, meyvasiyle şerbet yapılan, sıcak iklimlerde yetişen bir bitki.

demirikır b. s. At donlarından koyu kır.

demirkapan b. i. Mıknatıs.

demirkapı b. i. Irmaklarda gemilerin geçmesine engel olan kayalık yer.

demirlemek (nsz) **1.** Bir şeyin demirini takmak. *Kapıyı demirlemek.* **2.** (Gemi) Demir atmak.

demirpası,-nı b. s. Demir pası gibi rengi olan.

demiryeri,-ni b. i. Limanlarda gemilerin demir atmasına ayrılmış yer.

demiryolcu b. i. Demiryolu işyar veya işçisi.

demiryolu,-nu b. i. Paralel iki ray döşenmiş özel bir çeşit yol, ki üzerinde katarlar yürütülür. **2.** Bu yolların yönetimi. *Demiryolu memuru.*

demiurgos Yu. i. (..×.) *fel.* Epitken.

demlemek, demlendirmek (i) (Çayı) Kaynar suyun içine attıktan sonra renk ve koku vermesi için bekletmek.

demlenmek (nsz) **1.** (Çayın) Rengi ve kokusu suya geçmek. **2.** şk. İçki içmek.

demografi Yu. i. Halkdevinbilim.

demokrasi Yu. i. Halkçılık, elerki.

demokrat,-tı Yu. s. Halkçı.

demokratlık Yu. T. i. Halkçılık, elerki.

denaet,-ti Ar. i. (...) Alçaklık.

deneç i. [C.K.] Deney.

denek s. **1.** [Red.] Denenmiş, •mücerrep. **2.** *ruh.* Üzerinde deney yapılan kimse veya şey.

denektaşı,-nı b. i [T.S.] Altın, gümüş gibi yüksek değerli madenlerin, ayarını anlamak için, sürtüldükleri bir cins taş, mehek taşı, •mehenk.

deneme i. Denemek eylemi, •tecrübe.

denemek (i) Bir şeyin veya bir kimsenin her hangi bir vasfını veya bir işin sonucunu anlamak için o işi yapmak, o şeyi kullanmak, işletmek veya o kimseye o vasfını ortaya koyacak fırsatlar vermek, •tecrübe etmek.

denenilmek, denenmek (nsz) Denemek işine konu olmak.

deneştirmek (i:i,e) **1.** [T.S.] Kullanmak, işe vurmak, •tatbik etmek, •tatbikatta bulunmak. *Edison fizik kanunlarını hayat için faydalı bir şekilde deneştirmiştir.* **2.** (i,le) Aralarında uygunluk olup olmadığını anlamak üzere iki veya ikiden fazla şeyi karşılaştırmak, •tatbik etmek. *Bir imzayı bir imza ile, bir el yazısını bir el yazısiyle deneştirmek.*

deneştirmeli s. Deneştirme ile ilgili, deneştirilebilir, •tatbikî.

denetmek (i,e) Denemek işini yaptırmak.

deney i. *fi. kim.* Bilimsel bir hakikatı göstermek için yapılan deneme veya iş, •tecrübe.

deneyim i. *fel.* Belirli bir maksat için ve belirli usul ve kurallara uygun olarak yapılan deney, •tecrip.

deneykap b. i. *kim.* İçinde kimyasal deneyler yapmağa yarıyan özel kap.

deneysel s. Deneye dayanan, deney yoliyle, deneyle ilgili.

deneyselcilik i. *fel.* Gerçek bilginin ancak deney yoliyle elde edilebileceğine inanan öğreti.

deneyüstü b. s. *fel.* **1.** Aristo'nun kategorilerini aşan ve her varlığa uyan bir san. **2.** Deneyden meydana gelmeyip, deneyin önceki şartı olan. **3.** Genel olarak, deneyle elde edilen bilginin sınırlarını aşan.

denge i. *fi.* Hareketsiz bir cisme tesir eden kuvvetlerin, o cisimde bir hareket meydana getirmemeleri veya hareketli bir cisme tesir eden kuvvetlerin o cismin yörüngesini ve hızını değiştirmemeleri hali. **Bozulmaz denge,** her durumda denge halinde bulunan cismin dengesi. **Kararlı denge,** ağırlık merkezi, asılma noktasından geçen çekül üzerinde ve bu noktanın aşağısında bulunan cismin durumu. **Kararsız denge,** ağırlık merkezi, asılma noktasından geçen çekül üzerinde fakat bu noktanın yukarısında bulunan cismin hali.

dengelemek (i) *fi.* Kuvvet katarak veya eksilterek denge haline koymak.

dengeşmek (nsz:le) [T.D.] İki veya ikiden artık şey birbirine denk gelmek, •teadül etmek.

-den hali b. i. *dlg.* Bir eylemin veya bir şeyin meydana çıktığı nesneyi gösterirken isim ve zamirlerin gereğine göre «-den, -dan, -ten, -tan» ek şekillerinden birini alarak büründükleri kılık. *Evden (gelmek), akşamdan (uyumak), geçitten (geçmek), ağaçtan (bardak), ondan (dolayı) -den halinde birer kelimedir.*

deni Ar. s. (..) Alçak (kimse).

denilmek (e,...) Denmek.

deniz i. **1.** Yeryüzünün coğunu örten engin su kitlesi. **2.** Bu engin suyun belirli bir parçası. *Akdeniz. Karadeniz.* **3.** Bu suların dalgalanması. *Bugün çok deniz var.* **4.** mec. Engin yüzey. *Bir çiçek ve yeşillik denizi.* **Deniz tutmak,** geminin sallanmasından mide bulantısına uğrayıp hastalanmak. **Deniz kulağı,** derinliği

az, üzerinde sık adacıklar serpilmiş kıyı. **Deniz dikeni, deniz enginarı, deniz kadayıfı, deniz perçemi,** denizde yetişen bitki türleri.

denizaltı b. i. Deniz yüzünün altında yol alabilen gemi, •tahtelbahir.

denizaltı,-nı b. s. **1.** Deniz altında bulunan. *Denizaltı volkanlar.* **2.** Dalgalara karşı açık. *Bu denizaltı yerde gemi barınamaz.*

denizanası,-nı b. i. *zo.* Selenterlerin serbestçe yüzebilen cinslerine verilen genel ad.

denizaşırı b. s. Denizlerle ayrılmış. *Denizaşırı ülkeler.*

denizci s. Deniz işlerinde çalışan (kimse).

denizel s. *c.* **1.** Denizle ilgili. **2.** Denizde yetişen. *Denizel bitki.*

denizısırganları,-nı ç. b. i. *zo.* Selenterlerin bir altsınıfı.

denizkızı,-nı b. i. **1.** *zo.* Solunumları hava ile olan, foklara benziyen, iri deniz memelilerinden bir takıma verilen ad. **2.** Masallarda geçen ve belden aşağısı balık, belden yukarısı kız şeklinde anlatılan yaratık.

denizköpüğü,-nü b. i. *je.* Lületaşı.

denizsel s. *c.* Denizcilikle ilgili.

denk,-gi i. Hayvanın sağına ve soluna vurulan iki yük parçasından her biri. *Yükün bir dengi fasulye, bir dengi nohut.* **2.** Taşıtılmak üzere, döşek, kumaş, yün, pamuk gibi sert olmıyan eşyanın sarılıp sımsıkı bağlanmasından meydana gelen kocaman bohça. *Denkler hazırlandı ama araba meydanda yok.*

denk,-gi s. **1.** Ağırlık veya başka nitelikler bakımından eşit. *Bu iki çuval denk gelmiyor. O, sizin denginiz olamaz.* **2.** *fi.* Destekleri paralel, yönleri aynı ve yeğinlikleri eşit bulunan kuvvetlerin sıfatı. **3.** Uygun. *Denk gelmek. Denk getirmek.* **Dengi dengine,** her kes dengiyle. **Dengine getirmek,** elverişli bir durumunu yakalamak. **Dengiyle karşılamak,** kendisine yapılan bir işin karşılığını aynı işi yaparak vermek, •mukabelebilmisilde bulunmak.

denklem i. *mat.* İki cebirsel nicelik arasında kurulmuş olan eşitlik durumunun ifadesi, •muadele. *Denklemler sistemi.*

denkleşmek (nsz:le) İki şey birbirine denk olmak.

denkleştirmek (i,le:i,e) İki veya ikiden artık şeyleri birbirine denk getirmek.

denkserlik i. *fel.* Doğuştan denk sayılan insanlar arasındaki münasebetleri düzenliyen doğal adalet, •nasfet.

-den'li s. *dlg.* -den halinde bulunan tümleçlere veya böyle bir tümleç alan fiillere verilen sıfat. «Çiçeklerden hoşlanmak» sözündeki «çiçeklerden» -den'li bir tümleç olduğu gibi «hoşlanmak» da -den'li bir fiildir.

denli s. [C.K.] Sözlerinde ve hareketlerinde daima yakışık gözeten, •takt sahibi.

denlilik i. Denli olma hali veya denlice hareket, •takt.

denmek (e,...) **1.** Ad verilmek. *Suyun katı haline buz denir.* **2.** Hükmü verilmek. *Bu hareketinize doğru denmez.*

densiz s. Huysuz ve saygısız.

densizlenmek (nsz) Densizlik etmek.

densizlik i. Densiz olma hali, densizce hareket.

denşirmek (i) *kim.* Bir şeyin doğasını, niteliğini bozmak, •tagyir etmek.

deontoloji Yu. i. *top.* Ödevbilgisi.

deplek s. [D.D.] Önüne bakmıyarak dikkatsiz yürüyen.

deppoy i. Silâh, elbise gibi asker eşyası ambarı.

depo Fr. i. (×.) **1.** Eşya ambarı. **2.** Bir malın toptan satıldığı ve çokça bulunduğu yer. **Depo etmek,** bir yere yığmak, biriktirmek.

depozito İt. i. (..×.) Bir üstenme sırasında yatırılan inanca veya bağlanma akçası.

deprem i. Yerin dış kabuğundaki gevrek külte yığınlarının yerinden oynaması üzerine yeryüzünün derinden gelen sarsıntılarla sarsılması, yer sarsıntısı •zelzele.

depremsel s. Depremle ilgili.

deprenmek (nsz) Teprenmek.

depreşmek (nsz) Tepreşmek.

derakap Fa. zf. (×..) Hemen arkadan.

derbeder Fa. s. Yaşayışı ve davranışı derli toplu olmıyan (kimse).

derbent Fa. i. Dar geçit.

derç Ar. i. Koyma, geçirme. **Dercetmek,** (gazete, dergi gibi şeylere) koymak, geçirmek.

derdest,-ti Fa. s. **1.** Yapılması veya olması pek yakınlaşmış. **2.** i. Yakalama. **Derdest etmek,** yakalamak.

dere i. **1.** Coğu yazın kuruyan küçük çay ve bunun yatağı. **2.** İki dağ yamacının çatışarak meydana getirdikleri uzun ve inişli aralık. **3.** Damlarda yağmur sularını toplıyarak oluğa veren çinko yol veya sokaklarda bu suların aktığı yol kenarı. **Dereden tepeden,** rasgele konuşulan şeyler hakkında söylenir.

derebeyi,-ni b. i. **1.** *tar.* Orta çağda, arazilerinin içindeki insanlara istedikleri gibi hükmeden, sık sık birbirleriyle savaşan ve çok defa hükümdara karşı gelerek memleketlerinin başına dert olan geniş arazi sahiplerinden her biri. **2.** mec. Zorba.

derebeylik i. **1.** Derebeyi olma hali. **2.** Derebeyinin hükmettiği ülke. **3.** Derebeyinin idare tarzı.

derece Ar. i. **1.** Gittikçe yükselen veya alçalan durumlardan her biri, basamak, kerte, yalım. **2.** *fi.* Türlü ölçü aletlerinin ölçeğinde işaret edilmiş bulunan başlıca bölümlerden her biri. *Sıcakölçerin dereceleri. Basıölçerin dereceleri.* **3.** *mat.* Bir çemberin 360 eşit parçasından her biri. *Dik açılar 90 dereceliktir.*

dereke Ar. i. Aşağı derece.

dereotu,-nu b. i. *bt.* Maydanozgillerden, iplik şeklindeki yaprakları, güzel kokusundan dolayı, bâzı yemeklere konan bitki.

derey i. *je.* Koyak, °vadi.

dergâh Fa. i. (.-) Eskiden dervişlerin oturduğu, tarikat âyinlerinin yapıldığı yurtlara verilen ad, tekke.

derge i. [C.K.] Bir fikir etrafında birleşenlerin buluşup görüşmek üzere kurdukları toplantı yeri, dernek, °mahfil.

dergi i. Siyasa, edebiyat, fen gibi sanat ve bilimlerle ilgili konuları gazeteden daha etraflı ve daha toplu inceliyen ve gündelik olmıyan çağlık yayın, °mecmua.

dergimek (i) [C.K.] Dağınık halde bulunan, kanun, şiir gibi bilgi ve sanat eserlerini derleyip kitap haline koymak, °tedvin etmek.

dergin s. [C.K.] Derginmiş olan, °müdevven. **Derginler,** derginmiş olan bilgiler, °müdevvenat.

derhal Fa. zf. (×.) Hemen, çabucak.

deri i. **1.** İnsan ve hayvan vücudunu örten ve çoğu tüy veya kılla bezenmiş bulunan, az çok yumuşak kabuk. *Derinin altında bir yağ tabakası bulunur.* **2.** Soyulmadan yenen meyvaların ince kabuğu veya soyulan meyvalarda kabuk altındaki zar. **Derisine sığmaz,** çok kibirli.

derilmek (nsz) Dermek işi yapılmak.

derin s. **1.** Dibi, yüzünden veya ağzından uzak olan. *Derin bir kuyu. Derin bir yara.* **2.** mec. Uzun ve ayrıntılı. *Derin bir bahis. Derin incelemeler.* **3.** mec. Pek içten gelen veya içe işliyen. *Derin bir sevgi. Derin bir tesir.* **4.** Kendi nev'inin son derecesine varmış. *Derin bir uyku. Derin bir düşünce. Derin bir bilgin.* **Derinden,** pek belli olmıyan uzak bir yerden. *Derinden sesler geliyor.*

derinleşmek (nsz) Derinlik kazanmak, derin hale gelmek.

derinleştirmek (i) **1.** Derinletmek. **2.** Derinliğine incelemek, °tamik etmek.

derinletmek (i) Derin hale getirmek.

derinlik i. **1.** Derin olanın hali veya derecesi. **2.** *ask.* Yanaşık veya dağınık düzende bulunan bir kıtanın en ilerde bulunan kısmının başından en geride bulunan kısmının sonuna kadar olan uzaklık. **3.** *fi.* Bir cismin, çekül doğrultusunda, yukardan aşağıya doğru ölçülen boyutu veya bulunduğumuz yatay düzlemden aşağıya doğru ölçülen uzunluk.

derinti i. **1.** Öteden beriden toplanmış derme çatma şey. **2.** [Red.] İnsan sürüsü, °güruh.

derisel s. Deri ile ilgili, deriye değgin, °cildî.

derisidikenliler ç. b. i. Örneği denizkestanesi olan bir hayvan takımı.

derişik s. Derişmiş olan, °mütemerkiz, °mütekâsif.

derişmek (nsz) **1.** Bir nokta dolayında toplanmak, °temerküz etmek. **2.** *kim.* Bir sıvı, içindeki su miktarı azalarak koyulaşmak, °tekâsüf etmek.

derken zf. Bak. demek.

derkenar Fa. i. (Yazıda) Çıkma.

derlemek (i) Ayırıp toplamak.

derlenmek (nsz) **1.** Derlemek işine konu olmak. **2.** Kendini toplamak.

derli toplu b. s. Dağınık olmıyan, parçaları birbiriyle uyuşan. *Derli toplu bir oda. Derli toplu bir yazı.*

derman Fa. i. **1.** Güc. **2.** İlâç.

dermansız s. Argın, bitkin.

dermansızlık i. Argınlık, bitkinlik.

derme çatma b. s. **1.** Şurdan burdan toplanmış olup aralarında uygunluk bulunmıyan. *Derme çatma asker. Derme çatma eşya.* **2.** Üstün körü, bozuk düzen. *Derme çatma bir iş, Derme çatma bir ev.*

dermek (i) Teker teker toplamak. *Bir demet çiçek derdim.*

dernek i. **1.** Eğlenmek için yapılan toplantı. **2.** Bir maksada bağlı kimselerin topluluğu ve toplanma yeri, °mahfil.

derneşik s. [D.D.] Derli toplu, °cemiyetli.

ders Ar. i. **1.** Öğretmen tarafından öğrenicilere verilen bilgi veya bilgi verme işi. *Bizim öğretmenin derslerinden çok faydalanıyoruz.* **2.** Öğrenicinin öğrenmekle ödevli bulunduğu bilgi. *Çocuk dersine çalışıyor.* **3.** Bir olgunun zihinde bıraktığı öğretici iz. *Tarih, ders alacak vakalarla doludur.* **4.** Derece derece öğüt, ihtar, azarlama gibi uslandırıcı muamele. *Onun bu münasebetsizliğine karşı güzel bir ders vermeli.* **5.** mec. Akıl öğretme veya öğretilme. *Bu dersi kimden aldın?*

dersane Fa. i. (.-) Ders verilen oda, °sınıf.

dert Fa. i. **1.** Yıllanmış, bezdirici süreğen hastalık. *Genç yaşında dert sahibi oldu.* **2.** *hlk.* Ur. *Boynunda dert çıkmış.* **3.** İnsanı için için kemiren üzüntü. *Onun bir derdi var ama kimseye açmıyor.*

4. Sızıltı ile karışık dilek. *Kimse dert anlamıyor. Derdimi kimseye anlatamadın.* **Derde girmek,** belâya çatmak. **Derdine düşmek (Bir şeyin-),** yersiz bir hevese kapılmak. **Derdine yanmak,** bahtına acınmak. **Derdini dökmek,** şimdiye kadar açamadığı derdini birisine uzun uzun anlatmak. **Derdini Marko Paşaya anlat,** «senin derdini dinliyecek kimse yok» anlamına. **Dert ortağı, 1)** aynı derdi paylaşanlardan her biri, **2)** kendisine dert dökülen kimse. **Dert yanmak,** derdini sızlanarak anlatmak.

dertlenmek (nsz) Dertli olmak.

dertleşmek (nsz:le) Birbirlerine veya biri ötekine dertlerini anlatıp avunmak.

dertli Fa. T. s. Derdi olan.

dertsiz Fa. T. s. Derdi olmıyan.

deruhte Fa. i. «Üzerine almak» anlamına «deruhte etmek» deyiminde geçer.

derviş Fa. i. **1.** Eskiden, tarikatlardan birine girip yaşayışını o yola uyduran kimse. **2.** mec. Alçak gönüllü olan ve her şeyi hoş gören kimse.

dervişlik Fa. T. i. Derviş olma hali.

derya Fa. i. (·-) Deniz.

deryadil Fa. s. (-·-) Gönlü geniş, her şeyi hoş gören.

derz Ar. i. Duvar taşlarının aralıklarını harçla doldurup üzerinden mala çekme işi veya böylece çekilen çizgi. *Bağın duvarlarını derz etmek.*

desigram Lâ. i. Bir gramın onda biri olan ağırlık birimi.

desilitre Lâ. i. (··×·) Bir litrenin onda biri olan hacım birimi.

desimetre Lâ. i. (··×·) Bir metrenin onda biri olan uzunluk birimi.

desise Ar. i. (-·-) Oyun, dolap, °hile, °entrika.

desister Lâ. i. Bir sterin onda bir miktarı.

despot,-tu Yu. i. **1.** Rumların din reislerine verilen ad. **2** Müstebit.

dessas Ar. s. Entrikacı.

destan Fa. i. **1.** Kahramanlık menkıbeleri veya her hangi bir vaka anlatan, koşma şeklinde, ölçüsü on bir heceli halk şiiri şekli. **2.** (Daha çok eski çağ'ların) Kahramanlık menkıbelerini, ulusların, Tanrıların, yiğitlerin savaşlarını ve başlarından geçenleri anlatan manzum ve büyük eser. **Destan olmak,** fena şöhreti çok yayılmak. *Üç günde mahalleye destan oldular.*

deste Fa. i. Demet, bağlam.

destek i. **1.** Dayangaç. **2.** Üzerine bir şey oturtmağa, tutturmağa, koymağa yarar araç, °hâmil. *Şamdan, sehpa, sacayak birer destektir.* **3.** *fi.* Bir vektörü taşıyan sonsuz doğru.

destekdoku b. i. *by.* Özel bir görevi olmayıp ancak başka dokuları desteklemeğe yarıyan doku.

desteklemek (i) **1.** Destekle pekitmek. **2.** Birinin, bir işte gücünü arttırmak.

destroyer İn. i. Çok hızlı giden küçük harp gemisi, torpido muhribi.

destur Fa. i. **1.** İzin, müsaade. *«Destursuz bağa girilmez».* **2.** ü. «Müsaade ediniz !» «savulunuz !» anlamına gelir.

desturun Fa. T. ü. Halk dilinde, iğrenç bir şey söylemek zorunda kalınınca «affedersiniz» anlamına kullanılır. *Desturun içi sürüyormuş.*

deşelemek (i) Şurasını burasını deşmek. *Yaban domuzları tarlayı deşelemişler.*

deşik s. **1.** Deşilmiş. **2.** i. Deşilmiş yer. *Topraktaki deşik.*

deşilmek (nsz) **1.** Deşmek işi kendine yapılmak. **2.** Kendiliğinden deşmek işine uğramak. *Çıban deşildi.*

deşmek (i) **1.** Yarıp içini çıkarmak. *Çıbanı deşmek. Yeri deşmek.* **2.** mec. Açıp karıştırmak. *Şimdi o meseleyi deşmiyelim.*

determinant Fr. i. *mat.* Aynı miktar satır ve sütun üzerine tertibedilmiş olup bâzı denklemlerin çözümlerini kolayca bulmağa yarıyan matematik tablo.

determinizm Fr. i. Gerekircilik.

dev i. **1.** Masallarda korkunç, iri yarı, pek güçlü kuvvetli ve kötülükçü olarak anlatılan uydurma yaratık. **2.** mec. İnsan gücünün pek üstünde başarılar gösteren kimse. **Dev anası, 1)** masallarda geçen dişi dev, **2)** pek iri yarı kadın.

deva Ar. i. (·-) İlâç, em.

devam Ar. i. **1.** Sürme, sürek. *Yağmur sabaha kadar devam etti. Bu işlerin devamı sırasında...* **2.** Ulayı gitme, ulaylanma, ulay. *Fakülteye devam etmek. Devam mecburidir.*

devamlı s. Sürekli. *Devamlı bir yağmur.*

devamsız s. Vazifesine düzgün bir şekilde devam etmiyen, ulaysız.

devamsızlık i. Devam etmeyiş, ulaysızlık.

devaynası,-nı b. i. Nesneleri olduğundan pek büyük gösteren ayna.

deve i. Geviş getiren memelilerden, boynu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü olan ve yük taşımakta kullanılan, attan iri hayvan. **Devede kulak,** büyük bir bütüne nispetle ufacık bir parça. *Bu kadarcık kâğıt, yazacağım kitap için devede kulaktır.* **Deve gibi,** uzun boylu ve hantal. **Deve kini,** unutmaz ve affetmez kin. **Deve yapmak,** al. (başkasının malını) saklıyarak kendine mal etmek.

deveboynu,-nu b. i. S veya U şeklinde boru.

devedikeni,-ni b. i. *bt.* Bir metre kadar uzıyabilen, tarlalarda biten, bileşikgillerden bir çeşit diken.

devedişi,-ni b. s. Taneleri iri (nar, buğday...).

devedöşlü b. s. Karnı çekik (at).

devekuşu,-nu b. i. Kısa kanadları uçmağa elverişli olmıyan, fakat uzun bacaklariyle çok hızlı koşabilen ve sıcak ülkelerde yaşıyan pek iri bir kuş.

deveran Ar. i. Dolaşım, dönme.

deveranıdem Ar. b. i. Kan dolaşımı.

devetımarı,-nı b. s. Özensiz, üstün körü yapılan. *Devetımarı iş.*

devetüyü,-nü b. s. **1.** Deve tüyünden yapılmış. **2.** Deve tüyü renginde olan.

devim i. *fi.* Devinmek işi, devinme, *hareket,

devindirmek (i) [D.D.] Devinmesine sebep olmak, *tahrik etmek.

devinduyum b. i. *ruh.* Hareketten ve özlükle kasların kasılmasından canlının edindiği duyum.

devinduyumsal b. s. *ruh.* Devinduyum niteliğinde olan, devinduyumla ilgili.

devingen s. *fi.* Devim halinde olan, *hareketli, *müteharrik.

devinme i. Devinmek eylemi, *hareket.

devinmek (nsz) [D.D.] Bir cismin, durağan bir noktaya göre, yeri veya durumu değişmek, *hareket etmek.

devir,-vri Ar. i. Başı ve sonu belli olup bir özellik taşıyan zaman parçası. *Osmanlılık devri. Haçlılar devri.* **2.** Tarihsel zaman. *Eski devirlerdeki hayat. Devrimizin en önemli olayı.*

devir,-vri Ar. i. **1.** Dönme. *Tekerleğin devri.* **2.** Dolaşma. *Şehrin etrafında iki devir yaptık.* **3.** Aktarma. *Malın arabadan vagona devri.* **4.** Göçerme. *İki işyar arasında vazife devri.* **5.** *fi.* Bir devim, birbirinin aynı olan ve eşit zamanlarda yapılan başka devimlerden meydana geldikte bu ikinci devimlerin her biri veya bunların yapılması için geçen her zaman aralığı.

devirli s. *fi.* Eşit zaman aralıklariyle ardışık olarak tekrarlanan (devim). *Bir sarkacın devimi devirlidir.*

devirmek (i) **1.** Ayakta veya dikili duran bir şeyi düşürüp yatar bir duruma sokmak. *Ağacı devirmek. Masayı devirmek.* **2.** mec. Uğraşa uğraşa bir kimseyi orunundan düşürmek. *Bakanı devirmek.* **3.** mec. Olancasını içmek. *Bir surahi suyu devirdi.* **4.** mec. Bir yana eğmek. *Şapkasını yana devirdi.*

devirtmek (i,e) Devirmek işini başkasına yaptırmak.

devitken s. *fel.* Her hangi bir devim meydana getiren, *muharrik.

devitmek (i) Devim haline sokmak, *tahrik etmek.

devlet,-ti Ar. i. Belirli bir toprağı olup bir hükümet idaresinde teşkilâtlanmış bulunan ve yurt dışı hiç bir kontrola bağlı olmıyan, diğerleri tarafından tanınmış siyasal ve erkin topluluk. *Türkiye Devleti. Amerika Birleşik Devletleri.*

devlet,-ti Ar. i. Baht, sur, ongunluk. *Bu hal onun için ne devlet! Onun erdiği bu devlet her kese nasip olmaz.* **Devlet kuşu,** iyi talih. **Devletle,** «güle güle» yerine kullanılan bir selâm deyimi.

devletçilik Ar. T. i. Topluluk işlerinin, özlükle büyük sanayi ve ziraatin devlet eliyle sağlanması usulü.

devlethane Ar. Fa. b. i. (.-..) Eskiden kendisine saygı gösterilen bir adamla konuşurken aşırı bir nezaket icabı olarak «eviniz» yerine söylenirdi. *Devlethane ne tarafta?*

devletli Ar. T. s. Eskiden paşalara, vezirlere hitap için kullanılırdı.

devletlû Ar. T. s. Eskiden vezir ve müşür rütbesinde olanlara verilen resmî lâkap.

devonik Fr. i. *je.* Birinci zamanın büyük yerbilimsel devirlerinden biri.

devran Ar. i. Biteviye iyi ve kötü değişiklikler göstermesi bakımından hayat ve kâinat. «*Her kesin başına yazılan gelir, devrandır* - Cem».

devre i. **1.** Bir devrin içinde birbiri ardınca gelen ve nitelikleri ayrı olan zaman parçalarından her biri. *Hastalığın ikinci devresi. Birinci öğretim devresine ilk öğretim denir.* **2.** *fi.* Üzerinden bir elektrik akımı geçmekte olan iletken yolun bütünü. **Kısa devre,** elektrik direnci pek az ve bu sebeple büyük miktarda elektrik akımına yol olan devre.

devretmek,-der Ar. T. (i,e) (×..) Devir işini yapmak.

devrî Ar. s. **1.** *fi.* Devirli. **2.** *kim.* Çevrimsel.

devrihindi Ar. Fa. b. i. Şark müziğinde bir usul.

devrik s. **1.** Katlanıp kendi üzerine bükülmüş. *Devrik yaka.*

devrilmek (nsz) **1.** Devirmek işi kendisine yapılmak. **2.** Kendiliğinden devirmek işine uğramak.

devrim i. [C.K.] Pek kısa bir zaman içinde meydana gelen temelli ve önemli dönüşüm, evrim karşıdı, *inkılâp.

devrimci s. Devrim yapan veya devrime bağlı bulunan, *inkılâpçı.

devrirevan Ar. Fa. b. i. Şark müziğinde bir usul.

devrisi s. Ertesi. *Devrisi gün.*

devriye Ar. i. Kol, karavul, karakol.

devşirim i. **1.** Devşirmek işi. **2.** Bir defada devşirilecek miktar. *Bostanda iki devşirim patlıcan kaldı.*

devşirimli s. [Red.] Derli toplu, •mazbut.

devşirimsiz s. [Red.] Dökük saçık, dağınık, •perişan.

devşirme i. **1.** Devşirmek işi. **2.** *tar.* Eskiden, asker yetiştirilmek üzere Yeniçeri ocağına alınacak çocukları seçip toplama işi. **3.** Böylece ocağa alınan er.

devşirmek (i) **1.** Dermek, toplamak. *Meyva devşirmek.* **2.** Katlıyarak toplamak. *Çamaşır devşirmek. Halıyı devşirmek.*

devşirtmek (i,e) Devşirmek işini yaptırmak.

deyi i. **1.** İnsanın, meramını sözle anlatmak için baş vurduğu vasıta, dil, söz, •ifade. **2.** *fel.* Felsefede, kanunları mantıkla kavranan ve bilimi teşkil eden söz, yerine göre de «Tanrı, akıl ve ruh» anlamına gelen bu deyim, Hıristiyan tanrıbiliminde üç uknumdan biri olan ve Tanrı kelâmını insanlara ulaştıran oğul, yani İsa anlamına kullanılır, •kelâm, •logos.

deyi ba. Diye.

deyim i. [C.K.] Kendi öz anlamından az çok ayrı bir fikir anlatmağa yarar kelime topluluğu veya gramer şekli, •tabir *«Etekleri zil çalmak», «küplere binmek». «havadan», «doğrusu», birer deyimdir.*

deyirgi i. [T.D.] **1.** Ekinlerin biçilip harman edilmesi işi, orak, •hasat. **2.** Bu işin yapıldığı mevsim.

deyiş i. **1.** Deme tarzı, •telâffuz. **2.** *hlk.* Şiir. **3.** Her hangı bir kimsenin şu veya bu olgu üzerine dedikleri, •ifade. *Onun deyişine bakılırsa iş öyle değil.*

deyyus Ar. i. «Karısının veya kendisine çok yakın olan kadınlardan birinin iffetsizliğine göz yuman kimse» anlamına olup küfretmek için kullanılır.

dezenfekte Fr. i. Bir şeyi veya bir yeri mikroplardan temizleme. *Dezenfekte etmek. Dezenfekte ilâcı.*

dığdığı s. Konuşurken «r» leri «g» gibi söyliyen.

dılacan s. [D.D.] Yerinde durmaz, içi dar, hırçın.

dılı,-l'ı Ar. i. **1.** *mat.* Kenar. **2.** *an.* Eğe.

dımdızlak s. **1.** Çırçıplak, cascavlak **2.** Bomboş, eli boş.

dıragon Fr. i. Batı ordularında eskiden at üstünde veya yerde çarpışan özel üniformalı atlı asker.

dırahoma Yu. i. (..×.) Bâzı topluluklarda, güveye gelin tarafınca verilmesi âdet olan önemlice para veya mal.

dıram Yu. i. Aynı zamanda hem acıklı hem gülünç kısımları bulunan sahne eseri.

dıramatik Yu. s. **1.** Dıramla ilgili. **2.** Acıklı.

dır dır zf. Hiç durmadan bezdirecek şekilde söylemeği anlatır. *Dır dır söylenip duruyor.* **Dır dır etmek,** bu şekilde söylemek.

dırdırı, dırdırcı s. Dır dır söylenmeği huy edinmiş olan.

dırıltı i. **1.** Dır dır söylenen söz. **2.** Küçük ölçüde çekişme. **Dırıltı çıkarmak,** ufaktan kavga veya çekişme çıkarmak.

dırlanmak (nsz) Etrafı rahatsız edecek şekilde söylenmek.

dırlaşmak (nsz:le) Alçak sesle kavga etmek.

dıroseragiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, yapraklariyle böcek yakalıyan bitkiler familyası.

dış i. **1.** Her hangi bir duruma, her hangi bir alan veya cisme göre, bunların sınırları arasında bulunmıyan yer. *O bu anlaşmanın dışında kaldı. Su, tarlanın dışından geçiyor. Eve dışından baktı.* **2.** Cisimlerin içinde bulunmıyan yüzeyleri. *Bardağın dışı kirli.*

dış s. **1.** (Somut kavramlarda) İki veya ikiden artık şeylerin merkezden daha uzak olanı. *Dış kapı. Dış duvar.* **2.** (Soyut kavramlarda) Bir şeyin sınırları ötesi için olan. *Dış siyaset. Dış ticaret.*

dışarı i. **1.** Dış taraf. *Dışarıdan sesler geliyor. Dışarısı soğuk.* **2.** İnsanın kendi konudundan gayrı yer. *Geceyi dışarda geçirdi.* **3.** Taşra. *Onu gene dışarıya tayin etmişler.* **4.** Memleket dışı. *Artık dışardan mal getirmeğe lüzum kalmıyacak.* **5.** zf. Dış tarafa. *Çocuk dışarı kaçtı. Sular dışarı akıyor. Dışarı çık.* **Dışardan evlenme,** *top.* bâzı ilkel kavimlerde görülen, kendi soyundan ve boyundan evlenemeyip başka soy ve boylardan kız alma töresi. **Dışarı çıkmak,** büyük aptes bozmak.

dışarlık i. Taşra.

dışarlıklı s. Taşralı.

dışbükey *fi.* Yüzeyi tümsek, çıkık ve şişkin olan, tömsü, •konveks, •muhaddep. *Dışbükey mercek. Dışbükey ayna.*

dışık i. *kim.* Ergime halindeki madenlerin yüzeyinde yüzen camsı madde, •cüruf.

dışınlı s. *fel.* Bir şeyin bir fikrin aslında ve gerçeğinde olmayıp onun dışında olan, öze ait olmayıp ilineğe ait olan, •gayrızati.

dışkı i. *by.* Anus yoliyle dışarıya atılan besin posası.

dışkılık i. *by.* Kuşlarda ve sürüngen hayvanlarda, kalın barsağın son kısmı, ki sidik ve üreme yolları oraya varır.

dışkutsal b. s. *fel.* Kutsallığa uygun veya karşıt olmıyan, kutsallıkla ilgisi bulunmıyan.

dışlak s. *fel.* Bir şeyin içinde olmayıp dışında olan, dışiyle ilgili olan; özde değil, ilinekte bulunan.

dışlı zf. Bak. içli dışlı.

dışmerkezlik b. i. *mat.* Bir elipste, odaklar arasındaki uzaklığın büyük eksen uzunluğuna oranı.

dışrak s. *fel.* Kapalı ve gizli olmayıp açıkta ve her kesin gözü önünde olan, içrek karşıdı.

dıştan s. *fel.* Aslında olmayıp sonradan ve dışarının etkisiyle meydana gelen.

dışyarıçap b. i. *mat.* Düzgün bir çokgenin köşelerinden geçen dairenin yarı çapı.

dışyüz b. i. Bir şeyin veya bir kimsenin dışardan görünüşü.

dızlak s. Dazlak.

dızman s. İri yarı.

diba Fa. i. (-.) Dallı çiçekli bir nevi ipek kumaş.

dibek i. Taştan veya ağaçtan yapılmış büyük havan. *Kahve dibeği. Dibek kahvesi.*

dibelek zf. [D.D.] Kökünden, büsbütün.

dibicesi ba. [D.D.] Hasılı.

didik didik b. s. Didiklenmiş. *Kedi örtüyü didik didik etmiş.*

didiklemek (i) Didercesine hareketlerle bir şeyi parçalayıp harabetmek. *Kuşlar olgun incirleri didiklerler.*

didinmek (nsz) Çok zahmet çekerek biteviye çalışmak. *O kadar didindi, ki sonunda baygın düştü.*

didişimcilik i. *fel.* Konuşma ve aytışmayı bir araç değil, bir erek sayan felsefe yöntemi, °eristik.

didişken s. Didişmekten hoşlanan.

didişmek (nsz:le) El veya sözle, şaka olsun olmasın, birbirini hırpalamak.

didon i. Halkın eskiden Fransızlara verdiği bir ad. **Didon sakallı,** yalnız çenesinde sivri sakalı olan.

difraksiyon Fr. i. *fi.* Kırınım.

difteri Yu. i. *hk.* Kuşpalazı.

diğer Fa. s. Başka, öteki.

dik s. **1.** *mat.* Birbirine dikey olan doğrulardan meydana gelmiş, °kaim. *Dik açı. Dik dörtgen. Dik yamuk.* **2.** Dike yakın meyilli. *Dik yokuş.* **Dik başlı,** mağrur ve boyun eğmez. **Dik dik,** sert sert. *Dik dik bakmak. Dik dik cevap vermek.* **Dikine gitmek,** kimseye aldırış etmiyerek bildiğinden şaşmamak. **Dikine tıraş,** aşırı derecede usandırıcı sözler. **Dik kafalı,** inadından, bildiğinden şaşmıyan. **Dik ses,** ince ve kuvvetli ses. **Dik sözlü,** batacak sözler söyliyen.

dikbaş b. s. Dik kafalı, inatçı.

dikçe i. [D.D.] Elemgenin, üzerinde döndüğü milli ağaç.

dike s. [D.D.] Baş kaldırmağı, büyüklerine karşı gelmeği alışkı edinmiş olan, °serkeş.

dikeç i. [D.D.] Direk, °sütun.

dikel i. Çapa şeklinde çatal bel.

dikeleç i. [D.D.] Fide dikerken kullanılan ucu sivri, tutamaklı çubuk.

dikelek s. [D.D.] Dike, °serkeş.

dikelik i. Baş kaldırma, büyüklerine karşı gelme huyu veya böyle bir hareket, °serkeşlik.

dikelmek (nsz) **1.** Dik bir durum almak. **2.** Bir yerde durup beklemek.

diken i. **1.** Bâzı bitkilerin dal, yaprak, meyva kabuğu gibi kısımlarında ve bâzı hayvanların derisinde bulunan sert, ucu sivri ve batıcı çıkıntılardan her biri. *Gül dikeni. Kirpinin dikenleri.* **2.** Dikeni çok bitki. *Deve dikeni. Mor diken.* **Diken dudu,** böğürtlen. **Diken üstünde oturmak,** bulunduğu yerden her an hareket etmek ihtimalinden veya mecburiyetinden doğan üzüntü içinde kalmak.

dikenli s. **1.** Dikeni olan. *Dikenli çiçek.* **2.** Dikenli bitkileri olan (yer). *Dikenli tarla.* **Dikenli tel,** bir yeri korumak için etrafına çekilmekte kullanılan ve kendinden dikenleri bulunan örgülü tel.

dikensi s. Dikene benzer. **Dikensi çıkıntı,** *an.* omurların, sırt boyunca alt alta duran kemik çıkıntılar.

dikey s. *mat.* Ötekiyle kesişince onunla birlikte eşit ve komşu iki açı meydana getiren (doğru çizgi), °amudi. *a, b doğrusuna, c noktasından dikey bir doğru indirmek.*

dikgen s. *mat.* **1.** Birbiriyle veya kesim noktasındaki teğetleriyle dik açı yapacak tarzda kesişen. *Dikgen doğrular. Dikgen eğriler.*

diki s. [D.D.] Boylu boslu, uluca, °müheykel.

dikici s. Sökük ayakkabıları onaran veya yeni yapılan ayakkabıların dikiş işini yapan (kimse).

dikili s. Dikilmiş. *Dikili taş.*

dikilmek (nsz) **1.** Dikmek işi yapılmak. *Buraya bir anıt dikilecek. Bahçeye ağaçlar dikildi. Çocuklara elbise dikiliyor.* **2.** Dikelmek. *Karşımda ne dikilip duruyorsun!*

dikim i. Dikmek eylemi. *Dikim zamanı geçmeden şuraya bir iki ağaç dikmeli. Elbisenin kumaşı pek iyi değil ama dikimi güzel.*

dikimhane T. Fa. i. (.-.-) Espap ve çamaşır dikilen yer, dikim evi.

dikiş i. Dikmek eylemi veya tarzı. *Kız dikiş öğrendi. Bu espabın dikişi güzel.* **Dikiş kaldı,** az kalsın, nerde ise. **Dikiş payı,** kumaş biçerken dikiş yeri olarak bırakılan fazla kısım. **Dikiş tutturamamak,** bir işte veya bir yerde kendi kusuru yüzünden kalamamak.

dikişçi s. Gündelikle dikiş diken (kimse).

dikit i. *je.* Mağaraların tabanında, yukarıdan damlıyan kireçli suların meydana getirdikleri boy boy dikmelerden her biri, °stalagmit.

dikiz i. ar. Bakma. **Dikiz aynası,** otomobillere, tramvaylara veya yol dönemeci gibi yerlere arka tarafı görebilmek için konulan ayna. **Dikiz etmek, dikiz geçmek,** gözünü ayırmadan birinin hareketlerini kollamak.

dikkat Ar. i. **1.** Duygularla düşünceyi bir şey üzerinde toplama, bir iş üzerinde uyanık davranma. *Dikkatle dinledim ama bir şey anlıyamadım. Dikkat et, kendini üşütme.* **2.** ü. Dikkat ediniz! **Dikkat etmek, 1)** duygularla düşünceyi bir şey üzerinde toplamak, uyanık davranmak, **2)** farkına varmak. *Dikkat ettiniz mi neler söyledi?*

dikkatdeğer b. s. Dikkat edilmeğe değimi veya değeri olan, °şayanı dikkat. *Dikkatdeğer bir söz.*

dikkatli Ar. T. s. İşinde dikkatle hareket eden (kimse),

dikkatsiz Ar. T. s. İşinde dikkatli davranmıyan, dalgın, savruk, özensiz.

dikkatsizlik Ar. T. i. Dalgınlık, savrukluk, özensizlik.

dikme i. **1.** *mat.* Dikey olan doğru veya düzlem, °amut. **Orta dikme,** bir kenarın ortasından çıkan dikme. **2.** Fidan.

dikmek (i,e) **1.** Uzunca bir şeyi dikine duracak şekilde bir yere tutturmak. *Bir yere direk dikmek.* **2.** Yetişmek üzere bir bitkiyi toprağa yerleştirmek. *Bahçeye ağaç dikmek.* **3.** (i) İğneye geçirilmiş iplikle tutturmak. *Söküğü dikmek.* **4.** (i) Kumaşı biçip parçaları iplikle tutturarak bir şey meydana getirmek. *Elbise dikmek. Çarşaf dikmek.* **5.** (i) (Bardak. kadeh. testi gibi kaplar hakkında) Başaşağı edip içindekini içmek.

dikmen i [D.D.] Koni biçiminde tepe.

diktatör Fr. i. Bir devletin idaresini şartsız ve kayıtsız elinde tutan kimse.

diktatörlük Fr. T. i. **1.** Diktatör olanın hali. **2.** Bir diktatör tarafından idare edilen memleketin hali. **3.** Diktatör idaresi.

dikte Fr. i. Başkası tarafından yazılmak üzere söyleme. **Dikte etmek, 1)** bu maksatla söylemek, **2)** aşırı arzularını, karşı koyamıyacak birisine bildirip kabul ettirmek.

diktirmek (i,e) Dikmek işini yaptırmak.

dil i. **1.** Besinlerin tadını duyan, bunları ağız içinde evirip çeviren, yutma ve konuşma eylemlerine yardım eden kasıl organ. **2.** İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını anlatmak için kullandıkları her türlü işaret ve özlükle ses işaretleri dizgesi. **3.** Bâzı nefesli çalgılarda titreşerek ses çıkaran ince safiha. **4.** Birçok aletlerin uzunca, yassı ve çoğu hareketli kısımları. *Terazi dili. Kilit dili.* **5.** Denizin içine uzanmış dar ve üstü düz kara parçası. **6.** Sorguya çekilmek üzere yakalanan düşman askeri. **Dil avcısı,** casus. **Dil balığı,** beyaz etli, yamyassı bir balık. **Dil (diller) dökmek,** kandırmak veya yaranmak için tatlı sözler söylemek. **Dil ebesi,** konuşkan. **Dile (dillere) düşmek,** iffetsizliği hakkında dedikodu yapılmak. **Dile gelmek, 1)** dile düşmek, **2)** konuşmıyan veya susmuş olan konuşmağa başlamak. **Dile getirmek,** dile gelmesine sebep olmak. **Dile kolay,** anlatılan şeyin çok önemli ve güç olduğunu anlatır. **Dile vermek,** gizli tutulması gereken bir şeyi açığa vurmak. **Dili açılmak,** her hangi bir sebeple konuşamıyan kimse konuşmağa başlamak. **Dili çalmak,** bir kimsenin konuşuşu başka bir dil konuşuşunu andırmak. **Dili çözülmek,** dili açılmak. **Dili dışarı çıkmak,** sıcakta fazla yürümekten veya koşmaktan yorulmak. **Dili dolaşmak,** korkudan, hastalıktan veya sarhoşluktan söyliyeceğini şaşırarak lâkırdıyı karıştırmak. **Dili döndüğü kadar,** söyliyebildiği kadar. **Dili dönmemek,** bir sözü telâffuz edememek. **Dili ensesinden çekilsin,** beddua için kullanılır. **Dilinden düşürmemek,** sık sık anmak. **Dilinden kurtulamamak,** sitemlerinden, hücumlarından kurtulamamak. **Dilinde tüy bitti,** bir fikir, kabul ettirilinciye kadar birçok defalar tekrar edildiği vakit kullanılan bir anlatış. **Diline dolamak,** aynı şeyi boyuna tekrarlamak. **Diline sağlam olmak,** dilini kötü söz söylemekten sakındırmak. **Diline virdetmek,** bir şeyi daima tekrar edip söylemek. **Dilini bağlamak,** susmak zorunda bırakmak. **Dilini eşek arısı soksun!** söyleyişleri kaba olan kimselere şaka için söylenen kaba bir söz. **Dilini**

kesmek, susmak. **Dilinin altında bir şey olmak,** söylemekten çekindiği veya duraksadığı bir sözü olmak. **Dilinin belâsını çekmek, bulmak,** dilini tutamamak yüzünden zarar görmek. **Dilinin ucunda olmak,** bir sözü hatırlıyacak gibi olup da hatırlıyamamak. **Dilini tutmak,** söz söylemekte sakınmalı olup her ağzına geleni söylememek. **Dilini yutmak,** şiddetli bir korku veya şaşkınlığa düşmek. **Dilin persengi,** söz arasında mânalı mânasız söylenen ve tekrarlanan «efendim, efendime söyliyeyim, şey» gibi sözler. **Dili tutulmak,** her hangi bir sebep dolayısiyle söz söyliyememek. **Dili uzamak,** tariz ve tecavüze cüret bulmak. **Dili uzun,** başkası aleyhinde söz söyliyen. **Dili varmamak,** bir sözü söylemeye gönlü râzı olmamak. **Diliyle sokmak,** zehir gibi sözler söylemek. **Dil kavgası,** yalnız ağızla yapılan kavga, ağız kavgası. **Dillerde dolaşmak (gezmek),** her yerde kendisinden bahsedilmek. **Dillere destan olmak,** her kes tarafından önemle söylenmek. **Dil oğlanı,** *tar.* eskiden yabancı elçiliklerin tercüman yamağı. **Dil tutmak,** sorguya çekmek üzere düşman askeri yakalamak. **Dil uzatmak,** bir kimsenin aleyhinde söz söylemek. **Dil yarası,** acı sözün açtığı gönül yarası.

dilaltı,-nı b. i. Bir ağız hastalığı.

dilbasan b. i. Boğazı görebilmek için dili bastırmağa yarıyan alet.

dilbaz T. Fa. s. Konuşkan.

dilber Fa. s. Güzel.

dilberdudağı,-nı b. i. Dudak şeklinde yapılmış bir çeşit hamur tatlısı.

dilbilgisi,-ni b. i. Bir dilin kurallarını, kelime sınıflarını, ses ve şekil bakımından bunların yapısını, bükünlerini ve sözdizimindeki bağıntılarını ve görevlerini inceliyen bilim, °gramer.

dilbilim b. i. İnsanın konuşma yetisini, yani genel olarak deyiyi, veya yeryüzündeki dilleri ses, şekil, anlam ve sözdizimi bakımından genel, tarihsel veya karşılaştırmalı olarak inceliyen bilim, °lengüistik.

dilek i. Bir kimsenin dilediği şey. **Dilek kipleri,** *dlg.* dilek-şart, istek, gereklik ve emir kiplerini kapsıyan fiil kipi öbeği. **Dilek-şart kipi,** bir işin yapılması veya bir şeyin olması hakkındaki bir dileği bildiren, yahut başka bir işin yapılmasına kendi gösterdiği işle şart koşan fiil kipi. «Şu harp bitse ne iyi olacak» cümlesinde «bitse» fiili dilek-şart kipindedir.

dilekçe i. [C.K.] Bir dileği bildirmek üzere resmî dairelere sunulan pullu ve imzalı yazı, °istida. °arzuhal.

dilekçi s. Dilekçe veren (kimse), °müstedi.

dilemek (i) **1.** Yapılması kendi elinde olmıyan bir şeyin olması isteğinde bulunmak. *Dile benden ne dilersen. Sağlığınızı dilerim.* **2.** Keyfi istemek. *Dilediğiniz gibi hareket edebilirsiniz !*

dilenci s. Dilenmeyi geçinme vasıtası edinen (kimse). **Dilenci çanağı gibi,** içinde her şey, fakat az mıktarda bulunan. **Dilenci vapuru,** karşılıklı bütün iskelelere uğrıyarak sefer yapan vapur.

dilencilik i. **1.** Dilenci olma hali. **2.** Dilenciye yakışır hareket, arsızlık.

dilendirmek (i) **1.** Dilenecek hale getirmek. **2.** Dilenmek işini yaptırmak.

dilenmek (nsz:den) **1.** Sadaka istemek. **2.** Haline acındırarak istemek.

-di'li s. *dlg.* Fiillerde geçmiş zamanlardan, bir işin yapıldığını veya olduğunu kesin olarak bildiren zamana verilen sıfat. «Geldi» sözü gelmek fiilinin -di'li geçmiş zamanıdır.

dilim i. Uzunluğuna kesilmiş veya ayrılmış parça. *Bir dilim karpuz. Portakal dilimi.*

dilinim i. *je.* Şist, kayağantaş gibi kültelerde, sıkışmadan ileri gelmiş yalancı katmanlaşma görünüşü.

dillengeç i. [D.D.] Dilden düşürülmiyen, sık sık söylenen söz.

dillenmek (nsz) **1.** Hiç söylemezken çok söylemeğe başlamak. **2.** Kötülüğü hakkında dedikodu yapılmak, dillere düşmek.

dilleşmek (nsz:le) Tatlı tatlı söyleşmek.

dilli s. (Çocuk ve kadın hakkında) Konuşkan, sürekli ve tatlı konuşan.

dillidüdük b. s. **1.** Bir çeşit kamış düdük. **2.** Geveze, konuşkan.

dilmaç i. Bir dilden başka bir dile sözle çevirme yapan veya bu işi meslek edinen kimse, °tercüman.

dilmaçlık i. Dilmaç işi veya mesleği, °tercümanlık.

dilme i. **1.** Dilmek eylemi. **2.** Dört köşe biçilmiş uzun direk.

dilmek (i) Uzun ve ensiz yarmak, dilim dilim kesmek.

dilpeyniri,-ni b. i. Kaşar hamurundan dil şeklinde yapılmış bir çeşit peynir.

dilsel s. *an.* Dile değgin, dille ilgili (kas, damar, sinir...).

dilsiz s. **1.** Söz söyleme alışkanlığı olmayıp meramını ancak işaretlerle anlatabilen (kimse). **2.** mec. Ses çıkarmaz, sessiz.

dilsizlik i. Dilsiz olma hali.

dilüviyum i. (·×··) *je.* Bugünkü ırmakların en eski alüvyonlarına verilen ad.

dimağ Ar. i. Beyin.

dimağçe Ar. Fa. i. Beyincik.
dimdik s. Büsbütün dik.
dimi i. Sıkı dokunmuş bir çeşit pamuk bez.
diminuendo İt. zf. (...×.) *mü.* Sesleri gitgide hafifleterek çalınacak müzik parçasının başına yazılan bir nota terimi olup «kısarak» anlamınadır.
din Ar. i. **1.** İnsanların Tanrıya inanış ve bağlanışları. *Din ve dünya işleri ayrıdır.* **2.** Bu konuda tutulan yollardan her biri. *Müslüman dini. Hıristiyan dini.* **3.** mec. İnanılıp çok bağlanılan fikir veya ülkü. *Kemalizm Türkün dinidir.* **Dini bir uğruna,** Müslüman dâvası uğruna. **Dini bütün,** din ahlâkına fazla bağlı.
din Yu. i. *fi.* Bir gramlık bir kitleye uygulanınca onun hızını saniyede bir santimetre artıran kuvvet birimi.
dinamik Yu. i. Cisimlerin hareketleri ile bunları meydana getiren sebepler arasındaki bağıntıları araştıran, mekanik biliminin bir kolu.
dinamik Yu. s. *fel.* **1.** Dural karşıdı olarak, bir kuvvet etkisiyle hep devim halinde bulunan ve bulunduran, bir değişmesi, bir oluşu olan. **2.** Mekaniksel karşıdı olarak, devimle birlikte, etkin kuvveti de olan.
dinamit,-ti Yu. i. Nitrogliserin ile yapılan patlayıcı bir madde.
dinamo Yu. i. (.×.) Devimi elektrik akımına çevirmeğe yarıyan aygıt. Devimli bir mıknatısın alanında bulunan bir iletken devre üzerinde, bir elektrik akımı vücuda gelmesi dinamonun temelidir.
dinamometre Yu. i. (...×.) Kuvvetölçer.
dinar Yu. i. **1.** Aşağı yukarı altın liranın dörtte biri değerinde eski bir para. **2.** Yugoslav Devletinin resmî parası, ki aslında bir altın franga eşittir.
dinayrısı,-nı b. s. [T.S.] Ne dinden yana, ne dine karşı olan; dini ilgilendirmiyen veya dinle ilgisi olmıyan, °lâdinî, °lâyik. *Türkiye dinayrısı bir cumhurluktur.*
dinayrısılık b. i. Dinayrısı olma durumu. *Dinayrısılık din düşmanlığı demek değildir.*
dincelmek (nsz) Dinç bir hale gelmek.
dincierki b. i. Din kuruluşlarının, Tanrı adına, dünya işlerini idare eden devlet haline gelmesi veya dini, bütün varlığiyle benimsiyen ve Tanrı adına hüküm sürdüğünü ileri süren devlet şekli.
dinç s. Gücü ve sağlık durumu yerinde. *Dinç bir ihtiyar.*
dinçlik i. Dinç olma hali.
dindar Fa. s. Dinine sıkıca bağlı.
dindarlık Fa. T. i. Dinine sıkıca bağlı bulunma hali.
dindirmek (i) Dinmesini sağlamak.
dinek i. [T.D.] Dinlenecek yer.
dinelek s. [D.D.] İnatçı.
dinelmek (nsz) **1.** Ayakta durmak veya ayağa kalkmak. **2.** Peyda olmak. **3.** mec. İnadetmek. **4.** (e) mec. Karşı koymak.
dingil i. Tekerlek, çark, silindir gibi şeylerin merkezinden geçen mil.
dingin s. **1.** [C.K.] Devim halinde olmıyan, °sakin. **2.** Fazla çalışmaktan gücü tükenmiş. *Dingin bir at.*
dinginlik i. Dingin olma hali.
dinî Ar. s. (--) Dinsel.
dinibütün b. s. Bak. din.
diniz s. [D.D.] Sakin.
dinlek i. [T.D.] Dinlenecek yer.
dinlemek (i) **1.** İşitmek üzere kulak vermek. *Şarkı dinlemek.* **2.** Birinin sözünü, öğüdünü kabul edip gereğince hareket etmek. *Beni dinlersen bu işten vazgeç.*
dinlendirmek (i) **1.** Dinlenmesini sağlamak. *Tarlayı dinlendirmek.* **2.** Durulmağa bırakmak. *Dinlendirilmiş şarap.*
dinlenek i. [C.K.] Dinlenecek yer, oturulan yer, °aramgâh.
dinlenmek (nsz) **1.** Dinlemek işine konu olmak. *Sözüm dinlenmedi.* **2.** Vücudu hareketsiz tutarak veya bir şeyi kendi halinde bırakarak yorgunluğunu gidermek. *Şuraya biraz oturalım da dinlenelim.*
dinleyici s. Söylenen veya çalınan bir şeyi dinliyen (kimselerden her biri). *Dinleyicilerden biri ayağa kalkarak...*
dinmek (nsz) (Acı veya rahatsızlık veren şeyler hakkında) Sona ermek. *Kan dindi. Göz yaşları dindi. Acısı dinmedi. Fırtına dinmeğe başladı. Yağmur dinse de yola çıksak.*
dinöncesi,-ni b. i. *top.* Toplulukların hayatında din inanışları görünmeden önceki ilkel devir.
dinsel s. [C.K.] Din üzerine olan, dinle ilgili, °dinî.
dinsiz s. **1.** Hiç bir dine inanmıyan. **2.** mec. Merhametsiz.
dinsizlik i. Dinsiz olma hali veya dinsize yakışır hareket ve inanış.
dip i. **1.** Derinliğin bittiği veya çıkışın, yükselişin başladığı yer. *Denizin dibi. Uçurumun dibi. Salonun dibi. Tencerenin dibi tutmuş. Duvarın dibi sıvasız. Ağacı dibinden kesmek. Saç dibi. Tırnak dibi* **2.** Taban. *Mumun dibi düzdür. Tencerenin dibi isli.* **3.** Bir şeyin yanı başı. *Ağacın dibinde oturduk.* **Dibi kırmızı bal mumiyle çağırmadım ya!** çağrılmadan gittiği halde her hangi bir sebepten dolayı hoşnutsuzluk gösterenler

hakkında söylenir. **Dibine darı ekmek,** bir şeyi sonuna kadar harcamak.

dipçik i. Tüfeğin, atış esnasında omuza dayanan taban kısmı.

dipkoçanı,-nı b. i. Koparılıp senet gibi ilgilisinin eline verilen bir yaprağın deftere bağlı kalan kısmı, ki hesap çıkarmağa veya gereğinde koparılan parça ile karşılaştırmağa yarar.

dipleme i. [D.D.] Esas defter.

dipli s. Köklü, temelli, °esaslı.

diploma Yu. i. (×..) Her hangi bir öğrenim derecesini bitirdiğini yahut, bir sanat veya meslekte çalışabileceğini onaylama yollu, bir kimseye verilen yetki belgesi. *Lise diploması. Hekimlik diploması. Terzilik diploması.*

diplomalı Yu. T. s. (.×..) Yetkisi diploma ile belgelenmiş. *Diplomalı terzi.*

diplomasi Fr. i. Diplomatlık.

diplomat,-tı Yu. i. Dış politika ile uğraşan meslek adamı.

diplomatlık Yu. T. i. **1.** Diplomat olanın hali veya işi. **2.** Diplomatça hareket.

dipsiz s. **1.** Dibi olmıyan. **2.** Tutunacak, dayanacak bir tarafı olmıyan (iddia, söz). **Dipsiz kile boş ambar,** para, mal tutmıyanın halini veya bir işin çıkar iş olmadığını anlatan söz. **Dipsiz testi,** eline geçen para veya malı hesapsızca, boş yere harcıyan.

dirayet,-ti Ar. i. (.-.) **1.** Yetenek. **2.** Beceri̇k.

dirayetli Ar. T. s. (.-..) **1.** Yetenekli. **2.** Becerikli.

dirayetsiz Ar. T. s. (.-..) **1.** Yeteneksiz. **2.** Beceriksiz.

direk i. **1.** Dikine veya yatıklığına yerleştirilip üzerine bir şey dayamak veya iliştirmek için kullanılan ve çoğu ağaçtan yapılan uzun ve kalın destek. *Vapur direği. Telgraf direği. Çatı direği. Dam direği.* **2.** (Bâzı özel isimlerde) Sütun. *Direklerarası. Binbirdirek.* **Ana direk,** gemilerde, ekleme direklerde dipteki esas parça.

direktif Fr. i. Yönerge. *Direktif vermek. Direktif almak.*

direktör Fr. i. Yönetmen, °müdür.

diremek (i,e) **1.** Dayamak. **2.** Dikmek. **3.** (i) Ağırlığını çekmek. *Bu dal beni diremez.*

diren i. Harmanda sapları yaymağa yarar uzun çatallı ağaç.

direnaj Fr. i. Akaçlama.

direnç i. *fi.* Bir kuvvetin etkisine karşı koyan kuvvet, °mukavemet.

direnek i. [T.D.] Dayanıklılık, °mukavemet.

direngen s. Her zaman direnen, °inatçı, °anut, °muannit.

direngenlik i. Direngen olanın hali, °inatçılık.

direngi i. *fel.* Bir şeyi yapmama isteği, irade karşıdı.

direnim i. Direnmek eylemi, °inat, °taannüt.

direnlemek (i) Direnle yaymak.

direnmek (nsz) Birisine karşı, fikir, istek veya durumda saplanıp kalmak, ayak diremek, °inadetmek, °taannüdetmek.

direşken s. Her hususta direşmeyi huy edinen, °sebatkâr.

direşmek (nsz) Engellerden yılmıyarak sonuna kadar bir işe veya bir isteğe bağlı kalmak, °sebat etmek.

diretnot,-tu İn. i. Eskiden 305 mm. lik on tane topu bulunan bir zırhlı tipine verilen ad.

direy i. *by.* Belli bir bölgede yetişen hayvanların topu. *Anadolunun direyinde fil yoktur.*

direzin Fr. i. Demiryolu üzerinde kol kuvveti veya motörle işler küçük araba.

dirgen i. Diren.

dirgirmek (i) [Red.] Diriltmek, can vermek.

dirhem i. **1.** Eski bir ağırlık ölçüsü olan okkanın dört yüzde biri, ki 31 desigrama eşittir. **2.** Pek eskiden kullanılan bir çeşit para.

diri s. **1.** Hayatta olan, canlı, ölü karşıdı. **2.** Solmamış, pörsümemiş. *Diri salata. Diri yaprak.* **3.** Gereği kadar pişmemiş. *Et biraz diri olmuş. Sebze pek diri.*

diriksel s. *by.* Diri ile, canlı ile ilgili, canlılar üzerine olan, °gırizî. *Diriksel ısı.*

diril i. [D.D.] Tin, can, °ruh.

dirilik i. Diri olmak hali.

dirilmek (nsz) Ölmüş, bitkin, pörsümüş veya solmuş iken tekrar diri hale gelmek.

diriltmek (i) Dirilmesini sağlamak.

dirim i. [T.D.] Bitki ve hayvan uzuvlarının vazife halinde bulunuşu, ki ereği, gelişme, korunma ve üremeyi sağlamaktır, °hayat. *Ölüm dirim savaşı.*

dirimli s. [T.S.] Dirimi olan ; bitki ve hayvan gibi doğup yaşıyan ve üreyip ölen (varlık), °zihayat.

dirimlik s. [T.S.] **1.** Dirimle ilgili veya dirimin bağlı olduğu, °hayati. *Bu meselenin dirimlik bir önemi var.* **2.** Dirim boyunca süren, °kaydıhayatla olan. *Dirimlik yüz lira aylık bağlamışlar.*

dirimsel s. Dirime değgin, dirimle ilgili, °hayati.

dirimselcilik i. *by.* Canlı varlıkların kendilerine özel yaşama kanunlarına bağlı ol-

duklarını, bu kanunlara göre doğup gelişttiklerini ileri süren öğreti.

dirke i. [D.D.] Dizi, katar.

dirkemek i. [D.D.] Katar haline sokmak.

dirlik i. Ayle fertleri veya bir arada çalışan kimseler arasında iyi geçinme hali. *Aralarında dirlik yok.* Bu anlamda «dirlik düzenlik» şeklinde de kullanılır.

dirliksiz s. Her vakit geçimsizliğe yol açan (kimse).

dirsek i. **1.** Kol ile önkol arasındaki eklemin arka tarafı. **2.** (Uzıyarak giden şeylerde) Köşe. *Yolun iki dirseği arasında...* **3.** Borularda köşeli parça. *Bu iki boruyu bir dirsekle birbirine bağlamalı.* **Dirsek çevirmek,** kendisine ihtiyaç kalmayınca birisini yüzüstü bırakmak veya ondan yüz çevirmek. **Dirsek çürütmek,** bilim edinmek için pek çok çalışmış olmak. **Dirsek kemiği,** önkolun iskeletini meydana getiren iki uzun kemikten biri, ki önkolun vücuda bakan kısmında bulunur.

disiplin Fr. i. Kanun ve nizamların toplulukta hâkim olması niteliği, tuturga. *Bu okulda sıkı bir disiplin vardır.*

disk,-ki Fr. i. Spor maksadiyle uzağa atılan ağırşak. *Disk atmak.*

dispanser Fr. i. Hastalara ayaktan parasız bakılan ve ilâç verilen yer, bakım evi.

disprosyum Lâ. i. (·×·) *kim.* Atomal ağırlığı 162,5 ve simgesi Dy olan basit bir cisim.

diş i. **1.** Ağzın içinde çene kenarlarına dikili olup ısırıp koparmağa ve çiğnemeğe yarıyan sert ve beyazımtırak organlardan her biri. **2.** Çark, testere, tarak gibi çentikli şeylerdeki çentiklerin her biri. **3.** (Sarmısak dilimi ve karanfil gibi dişe benzetilen şeyler hakkında) Tane. *Bir diş sarmısak. İki diş karanfil.* **Diş bilemek,** öc almak için fırsat kollamak. **Diş buğdayı, 1)** çocuk ilk diş çıkardığı zaman kaynatılıp üzerine toz şeker ekilerek yakınlara dağıtılan buğday, **2)** bu münasebetle yapılan tören, **3)** iri taneli buğday. **Diş çıkarmak, 1)** dişi yokken dişi çıkmak, **2)** dişi yerinden söküp almak. **Dişe dokunur (bir şey),** işe yarıyacak miktarda menfaat sağlıyan (bir şey). **Diş geçirememek (Birine-),** ona gücü yetmemek. **Diş gıcırdatmak,** öfkesini haliyle göstermek. **Dişinden tırnağından artırmak,** (para hakkında) ihtiyaçlarından keserek biriktirmek, **Dişine değmemek,** (yiyecek hakkında) pek az gelmek. **Dişine göre,** gücünün yeteceği halde. **Dişinin kovuğuna bile gitmemek,** dişine değmemek. **Dişini sıkmak,** dayanmak, katlanmak. **Dişini sökmek,** (bir kimseyi) kötülük edemiyecek hale getirmek. **Diş kirası,** eskiden sarayda veya zengin konaklarında iftardan sonra davetlilere verilen hediye veya para. **Diş macunu,** dişleri temizlemede kullanılan macun.

dişbademi,-ni b. i. Bak. badem.

dişbudak b. i. *bt.* Zeytingillerden sert keresteli bir gölge ağacı.

dişbuğdayı,-nı b. i. Bak. diş.

dişçi s. Diş hastalıklarına bakan (hekim).

dişçilik i. Dişçi sanatı, diş hekimliği.

dişemek (nsz) [D.D.] **1.** Yavrunun dişleri çıkmak veya değişmek. **2.** (i) Değirmen taşı ve testere gibi dişli şeylere diş açmak.

dişengi i. [D.D.] Dişeme aleti.

dişenti i. [D.D.] Dişerken çıkan kırıntı.

dişeti,-ni b. i. Dişlerin boynuna sıkıca yapışmış pembe ve tıkız bir doku, ki ağzın içini kaplıyan zarın bir kısmından ibarettir.

dişi s. **1.** Hayvan ve bitkilerin, erkeği tarafından döllenecek şekilde oluşmuş cinsinden olanı. *Dişi kedi. Bitkilerde dişi organ.* **2.** Kopça, çıtçıt, anahtar gibi girintili ve çıkıntılı olmak üzere iki cinsi bulunanların girintilisi. *Dişi anahtar.* **Dişi demir,** yumuşak demir.

dişil s. **1.** Dişiye değgin, dişi ile ilgili, °nisai. **2.** *dlg.* Bâzı dillerde dişi sayılan (kelime), °müennes.

dişili s. «Erkeği dişisi hep bir arada» anlamına gelen «dişili erkekli» veya «erkekli dişili» deyiminde geçer.

dişilik i. Dişi cinsten olanın hali.

dişilleştirmek (i) *dlg.* Bâzı dillerde bir kelimeyi dişil hale sokmak, °te'nis etmek.

dişindirik i. [A.D.] Hayvan ısıramasın diye ağzına geçirilen kafes.

dişiorgan b. i. *bt.* Çiçeklerde dişilik organlarını taşıyan kısım.

dişlemek (i) Bir şeyin bir parçasını ısırıp koparmak. *Bu elmayı kim dişledi ?*

dişlek s. Dişleri dışarıya doğru fırlak olan (kimse).

dişli s. **1.** Dişleri olan. *Dişli çark.* **2.** Kendisinden sakınıldığı için sözü geçen (kimse). **3.** i. Dişleri olan çark. **Dişli tırnaklı,** çetin ve saldırıcı.

dişotugiller ç. b. i. *bt.* Sıcak ve kurak yerlerde yetişen ikiçeneklilerin bitişik taçyapraklılar kısmından bir bitki familyası.

dişözü,-nü b. i. *an.* Dişlerin, katılgan doku, damar ve sinirlerden ibaret olan iç kısmı.

dişsel s. **1.** Dişlere değgin, dişlerle ilgili. **2.** *sb.* Çıkağı dişlerde bulunan sessiz çeşidi. *«T» dişsel bir sessizdir.*

diştacı,-nı b. i. Dişlerin, dişetlerinin dışında kalan ve görünen kısmı.
ditiramp,-pı Yu. i. *ed.* **1.** Bir kimseyi veya bir şeyi övmek için yazılan şiir. **2.** (Eskiden) Tanrı Bakkhos'u övmek için söylenen şarkı.
ditmek (i) Yün, pamuk gibi lifli şeyleri tutam tutam ayırıp liflerini seyreltmek.
dival i. Altı mukavva ile besli üstü sırmalı işleme.
divan Fa. i. (-.) **1.** Eskiden devlet adamlarının kurduğu büyük meclis. **2.** Eskiden, şairlerin özel bir tertip üzere şiirlerini dizip yazdıkları kitap. **Divan durmak,** saygı gösterilen bir kimse huzurunda el kavuşturup ayakta durmak.
divan Fa. i. Yeni tarzda sedir.
divane Fa. s. (---) Kaçık.
divanelik Fa. T. i. Kaçıklık, aklı yerinde olmıyanın yapacağı iş.
divanhane Fa. i. (-...) Geniş sofa.
divanıâli Ar. b. i. (--.--) Bakanları, Temyiz Mahkemesi ve Devlet Şurası üyelerini ve Cumhuriyet Başmüddeiumumisini, görevlerinden doğacak suçlardan ötürü muhakeme etmek için Temyiz Mahkemesiyle Devlet Şurası üyelerinden kurulan olağanüstü mahkeme.
divanıharp Ar. b. i. (--..) Süel mahkeme.
Divanımuhasebat,-tı (-.....-) Ar. b. i. Devlet dairelerinde yapılan masrafların bütçeye ve kanunlara uygun olup olmadığını incelemek ve ona göre kabul veya reddetmekle ödevli yüce kurul.
divani Fa. s. (---) Eskiden Divan Kaleminden çıkan ferman, berat gibi betiklerde kullanılmış bir yazı çeşidi. *Divani yazı.*
divik i. *zo.* Düzkanadlılardan, sıcak memleketlerde yetişen ve bitkilere çok zarar veren bir böcek.
divit i. Eskiden kullanılıp kuşak arasında taşınılan ve kalemliği ile hokkası bir arada olan yazı takımı.
divlek i. [D.D.] Kavun keleği.
divringi s. [D.D.] Hareketleri çabuk ve keskin olan, *cevval.
diyabaz Fr. i. *je.* Feldispatlardan bir plâjiyoklâz ile ojitten meydana gelmiş yeşil renkli bir külte.
diyafram Yu. i. *fi.* İçinden bir ışık demeti geçirilen delikli safiha. **Diyafram kası,** *an.* göğüs ve karın boşluklarını birbirinden ayıran kubbe biçiminde, ince ve geniş kas.
diyagram Yu. i. **1.** Her hangi bir olayın değişimini gösteren grafik. **2.** *bt.* Bir çiçeğin bütün ayrıntılarını gösteren taslak.
diyaklâz Yu. i. *je.* Büyük yer kırığı.
diyakoz Yu. i. (.×.) Papaz çömezi.
diyalâj Fr. i. *je.* Piroksen cinsinden, doğal kalsiyum, magnezyum ve demir silikatı.
diyalektik Yu. s. Bak. eytişim ve eytişimsel.
diyalel İn. i. *man.* Bir önermeyi başka bir önerme ile ispat etmek suretiyle yapılan sofizm, üstü örtülü bir çeşit kısır döngü.
diyaliz i. *kim.* Birtakım cisimlerin gözenekli zarlardan geçebilmesi özeliğine dayanan bir çözümleme yolu.
diyalog Yu. i. **1.** Piyes, roman, hikâye gibi eserlerde iki yahut daha fazla kimsenin konuşması. **2.** Bu şekilde konuşmalı yazılmış eser.
diyanet,-ti Ar. i. (-..) **1.** Dindarlık. **2.** Din. *Diyanet işleri.*
diyanetli s. (-...) Dindar.
diyapazon Yu. i. *fi.* Çelikten yapılmış iki kollu küçük bir alet, ki titreştirilince ana seslerden birini verir.
diyar Ar. i. (.-) Ülke.
diyatome Fr. i. *bt.* Silisli sert kabukları olan ve fosilleri kalın yer tabakaları meydana getiren mikroskopluk bir alk familyası.
diye ba. **1.** Maksat ile vasıtayı anlatan iki cümleyi bağlar. *Sizi göreyim diye geldim. Bir gün meyvasını yeriz diye buraya ağaç diktik.* **2.** Sebep ile neticeyi anlatan iki cümleyi bağlar. *Gücenirsiniz diye bir şey söylemedim.* **3.** Söylenmiş veya söylenecek bir sözü ayniyle veya mealiyle, zarf deyimi halinde bir cümleye bağlar. *Gelirim diye bağırdı. Gelirim diye bizi aldattı. Pancar ekimi kârlıdır diye bir yazı yazıverseniz.*
diyelek i. [C.K.] Dil kolu; bir dilin bölgesel çeşidi, *lehçe. *Oğuz diyeleği. Yakut diyeleği.*
diyem i. [C.K.] Bir yazı veya söz ile anlatılmak istenilen fikir, *mantuk, *mazmun, *meal. *Bu mektubun diyemi iyice anlaşılmıyor.*
diyet,-ti Ar. i. İslâm hukukunca öldürme ve yaralamalarda suçlunun ödemeğe mecbur olduğu akça.
Diyet,-ti Fr. i. *tar.* Almanyayı meydana getiren hükümetlerin özel parlâmentolarına verilen ad.
diyez Fr. i. *mü.* **1.** Bir sesin yarım ton inceltileceğini gösteren nota işareti. **2.** s. Böylece inceltilmiş (ses). *Si diyez.*
diyir i. [D.D.] **1.** Pürtük. **2.** Hekimlerin trahom dedikleri göz hastalığı.
diyoptri Yu. i. Merceklerin veya optik sistemlerin güc birimi. Diyoptri, bir metrelik bir odak uzaklığı olan bir merceğin gücü demektir. Buna göre odak uzaklığı f olan bir merceğin dipotrisi $1/f$ olur. Meselâ odak uzaklığı 0,20 metre (20 santimetre) olan

bir merceğin gücü 1 : 0,20 = 5 diyoptridir.

diyorit,-ti Fr. i. *je.* Asit bir plâjiyoklâz ile piroksen, amfibol veya mika takımından bir veya birçok madenlerden meydana gelmiş pürtüklü külte.

diz i. **1.** Oyluk ile baldırın birleştiği oynaklı bölge ve özlükle bunun ön tarafı. **2.** Oturulduğu vakit oyluğun üst tarafı. *Anne çocuğu dizlerine oturttu.* **Diz ağırşağı,** dizkapağı kemiği. **Diz çökmek,** diz üstü yere çökmek. **Dize gelmek, dize varmak,** yalvarmak üzere diz çökmek. **Dizini dövmek,** çok pişman olmak. **Dizinin bağı çözülmek,** dizlerindeki halsizlik yüzünden ayakta duramıyacak hale gelmek. **Dizleri kesilmek,** dizlerinde derman kalmamak. **Dizlerine kapanmak,** yalvararak eğilip birinin dizlerine sarılmak. **Diz üstü,** dizleri yere gelerek.

dizanteri Yu. i. Kanlı basur.

dizdirmek (i,e) Dizmek işini başkasına yaptırmak.

dizge i. Bir bütün meydana getirecek surette karşılıklı olarak birbirine bağlı öğelerin topu, •manzume, •cümle.

dizgi i. [T.D.] Nizam, tertip.

dizgin i. Ağzındaki gemin uclarına bağlanarak hayvanı idare etmeğe yarıyan kayış. **Dizginini kısmak (Birinin-),** üzerindeki baskıyı çoğaltmak. *Bu çocuk pek yaramaz, biraz dizginini kısmalı.*

dizi i. **1.** Bir iplik veya tele geçirilmiş şeylerin bütünü. *Boncuk dizisi. İki dizi inci.* **2.** Art arda duran şeylerin meydana getirdikleri çizgi. *Askerlikte her manga üç dizi ve iki sıradır.* **3.** *mü.* Bir oktavın içinde sıralanan sekiz sesin topu. **4.** *mat.* Değerleri artarak veya eksilerek art arda gelen terimler takımı. **Aritmetik dizi,** ardışık iki terimi arasındaki fark sabit olan dizi. *1, 3, 5, 7, 9 ... dizisi aritmetik bir dizi olup ortak fark denilen sabit farkı 2 dir.* **Geometrik dizi,** ardışık iki terimi arasındaki oran sabit dizi. *1, 2, 4, 8, 16 ... dizisi geometrik bir dizi olup ortak çarpan denilen sabit oranı 2 dir.*

dizici s. Basımevlerinde harfleri dizerek satır, sütun veya sayfa haline getiren (kimse), •mürettip.

dizili s. Dizilmiş.

dizilmek (e) **1.** Dizi haline getirilmek. *İnciler ipliğe dizildi.* **2.** Dizi haline gelmek. *Çocuklar sıraya dizildi.*

dizkapağı,-nı b. i. Diz oynağının ön tarafı. **Dizkapağı kemiği,** diz oynağının ön tarafında bulunan yassıca ve hareketli kemik, diz ağırşağı.

dizlik i. **1.** Dize geçirilen şey. **2.** Dizi aşmıyan kısa don.

dizmek (i,e) Birçok şeyleri iplik veya tele geçirmek. *İpliğe boncuk dizmek.* **2.** Sıralamak. *Saksıları havuzun kenarına dizmek.* **3.** Basımevlerinde kurşun harfleri yazı halinde yanyana getirmek.

do i. *mü.* **1.** Yedi nota işaretinden biri, ki «re» den önce ve «si» den sonra gelir. **2.** Bu işaretin gösterdiği ses.

dobra dobra zf. (×.,×.) Dolambaçlı yollara sapmadan ve sakınmadan (söylemek, konuşmak).

doçent,-ti Lâ. i. Üniversitelerde derecesi profesör ile asistan arasında olan öğretmen.

dogma Yu. i. (×.) İnak.

dogmatik Yu. s. İnaksal.

dogmatizm Yu. i. İnakçılık.

doğa i. [T.D.] •Tabiat. **1.** Bir şeyin, dışardan gelen etkilere karşı gösterdiği tepkiyi belirliyen iç niteliği. *Taşın doğası. Suyun doğası.* **2.** Sanat ve kültür gibi insan kafası ürünlerinin karşıdı olup kendiliğinden var olan şeylerin bütünü. *Doğa bilgisi. Burada doğa pek zengindir* **3.** Bu bütünü düzenliyen konuların topu. *Doğaya aykırı hiç bir olay yoktur.*

doğacılık i. *fel.* **1.** İlkel topluluklarda, güneş, yıldızlar, ateş, fırtına gibi doğanın görünüşlerine tapınma. **2.** Toplumsal kuruluşların ve yaşayış tarzının doğaya dönmesini amaç edinen öğreti.

doğaç i [C.K.] Çok düşünmeden doğan iyi ve güzel fikir veya böyle fikirleri doğuran anıklık •saniha.

doğaçtan zf. [C.K.] (Fikir veya güzel söz hakkında) Çok düşünmeden, daha önce kafasında hazırlamadan, •irticalen. *Doğaçtan şiir söylemek.*

doğak i. [C.K.] Güneşin veya bir yıldızın doğduğu yer.

doğal s. *kim.* **1.** Doğa ile ilgili. **2.** Doğanın düzenine ve gereklerine uygun, •tabii.

doğalcılık i. **1.** *fel.* Tecrübe ettiğimiz olaylar zincirine bağlanamıyacak, doğa dışında kalabilecek hiç bir şeyin var olmadığına inanan öğreti. **2.** *ah.* Ahlâkın, yaşamak arzusundan doğmuş içgüdülerin ifadesinden başka bir şey olmadığını ileri süren öğreti. **3.** *es.* Doğa ve gerçekliği olduğu gibi anlatmayı sanatın ana ödevi sayan öğreti ve çığır.

doğaüstü,-nü b. s. *fel.* Doğa kanunlarına uymıyan.

doğdurmak (i) Doğar kılmak. *Güneşi doğduran Tanrı.*

doğma i. **1.** Doğmak eylemi. **2.** Doğmuş. **Doğma büyüme (falanca yerli),** o yerde doğup o yerin âdetleriyle yetişmiş. *Doğma büyüme İstanbullu.*

doğmaca s. [T.D.] Doğuştan, anadan doğma.

doğmak (nsz) **1.** Dölüt, müddetini doldurarak ana karnından çıkmak. **2.** Güneş yıldız gibi şeyler ufuktan çıkmak. **3.** Meydana çıkmak. *Millî Mücadeleden yeni bir Türkiye doğdu.* **4.** (e) (Fikir, hayal gibi şeyler hakkında) Zihinde birdenbire meydana gelmek. *Bu fikir size nereden doğdu?* **Doğduğuna pişman,** bezgin.

doğram i. Doğramakla meydana gelen parça. **Doğram doğram,** parça parça.

doğrama i. **1.** Doğramak eylemi. **2.** Bir yapının kapı, pencere, dolap, raf gibi ağaç kısımları.

doğramacı s. Doğrama işi yapan (kimse).

doğramacılık i. Doğramacının hali veya zanaatı.

doğramak (i) Keserek parçalamak. *Tahtayı doğramak. Eti doğramak.*

doğratmak (i,e) Doğramak işini başkasına yaptırmak.

doğru s. **1.** Bir ucundan öbür ucuna kadar yönü değişmiyen; eğri ve çarpık karşıdı. *Doğru yol. Doğru duvar.* **2.** Gerçek, yalan olmıyan. *Doğru havadis. Doğru haber.* **3.** İşe ve duruma uygun. *Doğru söz. Doğru hareket.* **4.** Kanun, usul ve ahlâka bağlı. *Doğru adam.* **5.** Gerçeğe veya kurala uygun. *Doğru hesap. Doğru ifade.* **Doğrudan, doğrudan doğruya,** araçsız, araya başka bir şey girmeden. **Doğru doğru dosdoğru,** işin en doğrusu şudur ki. *Doğru doğru dosdoğru, bu işi yapan odur.* **Doğrusu,** gerçek şudur ki.

doğru zf. **1.** Doğru olarak, doğruca. *Bu yol doğru oraya gider. O, doğru söylüyor. Adam doğru hareket etti. Çocuk doğru okudu.* **2.** Karşı, yönünce. *Dağa doğru. Batıya doğru.* **3.** (Zaman kavramlı kelimelerden sonra) Yakın, yakınlarında. *Akşama doğru. Ellisine doğru.* **Doğru durmak,** **1)** dik durmak, **2)** kabahat işlememek, aykırı bir harekette bulunmamak. **Doğru dürüst,** yanlışsız olarak. **Doğru oturmak,** uslu oturmak.

doğru i. **1.** Gerçek şekil, •hakikat. *İşin doğrusunu anlıyamadık.* **2.** *mat.* Her hangi iki noktası arasındaki en kısa yol kendisinden başkası olamıyan sonsuz çizgi. *İki noktadan yalnız bir doğru geçebilir.* **Yanay doğrular,** yer eksenine dik olan doğrular. **Yarım doğru,** başlangıç denilen bir noktadan çıkıp, yalnız bir yönde sonsuza doğru uzayıp giden doğru.

doğruca zf. (×..) Doğrudan doğruya, dolaşmıyarak, dolayısiyle olmıyarak.

doğrucu s. Doğru söylemeyi âdet edinmiş.

doğruculuk i. **1.** Doğrucu olma hali. **2.** *fel.* Tanrının, insanı aldatamıyacağı, bize verdiği bilgilerin doğru olduğu fikri.

doğrulamak (i) Bir söz veya haberin doğru olduğunu bildirmek, •teyidetmek.

doğrulmak (nsz) **1.** Bir şey eğik veya eğri iken doğru olmak. *Kart ağaç doğrulmaz. Payanda vurulunca tahta perde doğruldu.* **2.** Kendine, doğru bir durum vermek. *Çocuk babasını görünce doğruldu.* **3.** Bir şey yanlışken düzelmek. *Mesele şimdi doğruldu.* **4.** ar. (Para hakkında) Sağlanmak. *Nasıl, gündelik doğruldu mu?* **5.** (e) Yönelmek. *Çocuk babasını görünce eve doğruldu.*

doğrultmaç i. *fi.* İki yönlü bir dalgalı akımı bir yönlü doğru akıma çevirmeğe yarıyan alet.

doğrultmak (i:i,e) Doğrulmasını sağlamak.

doğrultu i. *mat.* Paralel olmıyan iki sonsuz doğruyu birbirinden ayırdettiren hal veya belli bir sonsuz doğrunun belirttiği tek yol. *Düz gittiği veya geldiği farzedilen bir okun uzayda kalan izi, okun doğrultusunu teşkil eder.*

doğrulu s. *mat.* Bir doğru boyunca olan. *Doğrulu devim.*

doğruluk i. Doğru olanın hali, doğru olana yakışır hareket.

doğrulum i. *by.* Bitki ve hayvan gibi bâzı dirimli varlıkların, türlü uyarıcı sebeplerin (ışık, ısı, besin ihtiyacı) etkisi altında bu uyarıcıların doğrusuna veya tersine yer değiştirmelerini sağlıyan karmaşık olay.

doğrusal s. *mat.* **1.** Bir doğru boyunca olan. *Doğrusal devim.* **2.** Bir doğrunun denklemi birinci dereceden olmakla birinci derece ifadelerine, genel olarak, verilen sıfat. *Doğrusal denklemler.*

doğu i. **1.** Güneşin doğduğu yön, gün doğusu, •şark. **2.** *as.* Güneşin 20 martta doğduğu nokta. **3.** s. Doğusal.

Doğu i. Güneşin doğduğu yöndeki ülkeler bölgesi.

doğum i. **1.** Doğmak eylemi. *Doğum evi.* **2.** Bir kimsenin doğduğu yıl.

doğumlu s. (Şu veya bu yılda) Doğmuş. *1920 doğumlular.*

doğuranlar ç. i. Hayvanların, yavru doğurma yoliyle üriyen sınıfı. *Balina doğuranlardandır.*

doğurgan s. Çok doğuran, •velût.

doğurmak (i) **1.** Yavru dünyaya getirmek. **2.** Meydana çıkmasına sebep olmak. *Bu hareket fena neticeler doğurdu.*

doğurtmak (i:i,e) Doğurmasını sağlamak.

doğurtucu s. *fel.* Eski Yunan filozofu Sokrat'ın öğretme yoluna verilen ad, ki güzel düzenlenmiş birtakım sorularla hakikatı karşısındakinin kendisine buldurmaktan, fikirleri doğurtmaktan ibarettir.

doğusal s. c. Doğu ile ilgili, doğuda bulunan.

doğuş i. Doğum, doğma, doğma tarzı. **Doğuştan,** yaradılıştan.

doğuşlu s. [D.D.] Soylu, °asîl, °necip.

doğuştancı s. *fel.* Doğuştancılık öğretisine inanan (kimse) veya bu öğretiye dayanan (dizge).

doğuştancılık i. *fel.* Genel olarak, ıra, duygu, fikir gibi her türlü ruh etkinliklerinin doğuştan olduğunu kabul eden öğreti.

doğut i. [C.K.] Bir kimsenin doğduğu yer.

dok,-ku İn. i. **1.** Gemi yapılan veya onarılan üstü örtülü havuz. **2.** Tecim mallarını saklamak için rıhtımda yapılan büyük depo.

doka İt. i. (×.) Bak. duka.

doksan s. **1.** Dokuz kere on, seksen dokuzdan bir artık. **2.** i. Seksen dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam 90, XC.

doksanar s. Doksan sıfatının üleştirme şekli, her birine doksan, her defasında doksanı bir arada olarak.

doksanıncı s. Doksan sıfatının sırasal şekli, sırada seksen dokuzuncudan sonra gelen.

doktor Fr. i. **1.** Hekim. **2.** Bir yüksek okulu bitirenlere kendi bilim kollarında özel bir sınavdan sonra verilen unvan.

doktora Fr. i. (.×.) Doktor unvanı kazanmak için verilen sınav.

doktorluk Fr. T. i. **1.** Doktor olma hali, doktor derecesi. **2.** Hekimlik.

doktrin Fr. i. Öğreti.

doku i. *by.* Bir vücut veya bir örgenin yapı öğelerinden birini meydana getiren hücreler katışmacı, °nesiç.

dokubilim b. i. *by.* Bitki ve hayvan gibi dirimli varlıkların türlü organlarını meydana getiren dokuları inceliyen bilim, °histoloji.

dokum i. Bir şeyi meydana getiren dokuların birbirine göre olan durumu, dokunuş.

dokuma i. **1.** Dokumak eylemi. **2.** Dokunmuş şey. **3.** Minder örtüsü, yatak kılıfı gibi şeyler için kullanılan ve boyalı pamuk ipliğinden dokunan bez.

dokumak (i) **1.** Tezgâhta ipliği, çözgü ve atkı halinde kullanarak, kumaş haline getirmek. *Bez dokumak. Çuha dokumak. Halı dokumak.* **2.** Ağacın yemişlerini sırıkla vurarak indirmek.

dokunaç i. *by.* Böcek gibi bâzı hayvanlarda bulunup dokunmağa ve tutmağa yarıyan devingen uzantı.

dokunaklı s. **1.** İnsanın içine işliyen. *Dokunaklı söz. Dokunaklı ses. Dokunaklı ifade.* **2.** Sert. *Dokunaklı tütün. Dokunaklı biber.*

dokundurmak (i,e) **1.** Dokunmasını sağlamak. **2.** Bir şeyi üstü kapalı ve sitem yollu hatırlatmak.

dokunma i. *by.* Deri ile bir şeye dokunup duygulanma, °lemis.

dokunmak (e) **1.** Hafifçe değmek. *Rüzgâr estikçe dal antene dokunuyor.* **2.** El sürmek, elle tutmak. *Sobaya dokunmayın, eliniz yanar.* **3.** Ele almak, karıştırmak. *Bu kâğıtlara kimse dokunmasın.* **4.** Sağlığını bozmak. *Bu yemek bana dokunur. Size rüzgâr dokundu.* **5.** Rahatsız etmek, sataşmak. *Bu zavallıya dokunmayın.* **6.** (İyilik, fenalık gibi kavramlarda) Olmak. *Onun, bana zararı dokunmaz.* **7.** (İnsanın) İçine işlemek. *Bu şarkı bana dokunur. Onun sözleri bana dokunmaz.*

dokunsal s. *by.* Dokunumla ilgili, dokunuma değgin, °lemsî.

dokunulmak (ösz,e) Dokunmak işine konu olmak. *Buraya hiç dokunulmadı.*

dokunum i. *by.* Derinin eşyaya dokunduğu zaman, sıcaklık soğukluk, sertlik, yumuşaklık gibi vasıflardan duygulanması yeteneği, °lâmise.

dokurcun i. [D.D.] **1.** Ot veya ekin yığını. **2.** Dokuztaş oyunu.

dokurmak (i) [D.D.] Toplamak, devşirmek.

dokutmak (i,e) Dokumak işini başkasına yaptırmak.

dokuz s. **1.** Sekizden bir artık. **2.** i. Sekizden sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam .9, IX. **Dokuz ayın çarşambası bir araya gelmek,** birçok işler birden meydana çıkıp sıkışık bir durum baş göstermek. **Dokuz babalı,** hkr. babası belli olmıyan. **Dokuz doğurmak,** korkulan veya çok istenen bir şey ha oldu ha olacak diye tasalanmak veya sabırsızlanmak. **Dokuz yorgan eskitmek,** çok uzun yaşamak.

dokuzar s. Dokuz sıfatının üleştirme şekli, her birine dokuz, her defasında dokuzu bir arada olarak.

dokuztaş b. i. Dokuz taşla oynanan ve taşların yerleri ile hareket yolları çizgilerle gösterilen oyun, dokurcun.

dokuzuncu s. Dokuz sıfatının sırasal şekli, sırada sekizinciden sonra gelen.

dolak i. Tozluk yerine, bacaklara ayak bileğinden dize kadar dolanan ensiz ve uzun kumaş parçası.

dolam i. **1.** Dolamak işinin her defası. *Bu sargı ancak üç dolam dolanabilir.* **2.** Bir defa dolanacak miktar. *Beş dolam kuşak.*

dolama i. **1.** Dolamak eylemi. **2.** Tırnak yöresindeki yumuşak kısımların, kimi va-

kit de kemiğin yangısından ileri gelen ağrılı şiş.

dolamak (i,e) İplik, şerit, tel gibi uzun şeyleri bir şeyin üzerine sarmak.

dolambaç i. **1.** Dolana dolana giden, döne döne uzanan yolun kıvrıntısı. *Bu yolun dolambaçları insanı şaşırtır.* **2.** *by.* Kulağın en iç kısmı.

dolambaçlı s. **1.** Dolambacı olan. *Dolambaçlı mağara.* **2.** mec. İçinden zor çıkılır derecede çapraşık. *İşi pek dolambaçlı bir hale soktular.*

dolamık i. Bir çeşit ağ, bir çeşit avcı tuzağı.

dolan i. Hile. En çoğu «yalan» söziyle birlikte «yalan dolan» şeklinde kullanılır. *Onun işi hep yalan dolan.*

dolandırıcı s. Yolunu buldukça her kesi dolandıran (kimse).

dolandırıcılık i. Dolandırıcı olanın hali veya dolandırıcıya yakışır iş.

dolandırmak (i,e) **1.** Dolaştırmak. **2.** (i) Birini aldatarak parasını veya malını elinden almak.

dolanı i. Dolambaç.

dolanmak (e) **1.** Bir şeyin etrafına sarılmak. **2.** (nsz) Bir şeyin dolayında gezmek.

dolantaşı,-nı b. i. *je.* Yapısı ve yatağının biçimi bakımlarından gabro ile bazalt arası olan püskürük külte.

dolap i. **1.** İçinde öte beri saklanan raflı, kapaklı göz. *Elbise dolabı. Kitap dolabı. Aynalı dolap.* **2.** (İstanbul bedesteninde) Dükkân. *Bedestende iki dolap tutuyor.* **3.** Dönerek iş gören ve özellikle su çeken aygıt. *Kuyu dolabı. Bostan dolabı.* **4.** Eğlenmek için içine binilip dönülen büyük meydan oyuncağı. *Çocuklar bayramlarda dolaba binerler.* **5.** mec. Düzen, dek, hile. *Çevrilen dolabı sezdi. Kurulan dolaba girmedi.* **Dolaba girmek,** aldatılmak. **Dolabı bozulmak,** bir kimsenin güttüğü iş yürüyemez hale gelmek.

dolaplı s. Dolabı olan.

dolâr İn. i. Amerika Birleşik Devletlerine mahsus para birimi olup aslında aşağı yukarı bir altın lira çeyreği değerindedir.

dolaş i. Bak. Sarmaş dolaş.

dolaşık s. **1.** Uzaklardan dolaşarak giden (yol). *Orası göründüğü kadar yakın değil, yol dolaşıktır.* **2.** Kolay çözülmiyecek veya içinden kolay çıkılmıyacak derecede karışık. *Dolaşık iplik. Dolaşık iş.* **3.** Maksadı doğrudan doğruya değil de, dolayısiyle sezdiren. *Dolaşık bir ifade ile benden yardım istedi.*

dolaşıklık i. Dolaşık olma hali.

dolaşılmak (nsz:ösz) Gezilmek. *Her taraf dolaşıldı. Burada dolaşılmaz.*

dolaşım i. **1.** Dolaşmak eylemi **2.** *an.* Yüreğin bir düziye kısılıp gevşemesiyle kan ve lenfin damarlar içinde durmadan yer değiştirmesi, °deveran.

dolaşmak (nsz) **1.** Gezinmek. *Bahçede dolaşmak.* **2.** Sağa sola saparak yolunu uzatmak. *Bu yoldan giderseniz çok dolaşırsınız. Bu yol çok dolaşır.* **3.** Saç, iplik gibi şeyler birbirine geçip güç çözülür hale gelmek. *Saçları taranmamaktan dolaşmış.* **4.** Her kes tarafından söylenmek. *Ortalıkta öyle bir havadis dolaşıyor.* **5.** (i) Gezmek. *Biraz şehri dolaşalım.*

dolaştırılmak (nsz) Dolaşmak işi kendisine yaptırılmak. *Çocuk bahçede dolaştırıldı.*

dolaştırmak (i:e,i) Dolaşmak işini yaptırmak. *Beni çok dolaştırdı. Bana şehri dolaştırdı.*

dolay i. Bir yeri saran başka yerlerin topu, çevre, °havali, °etraf.

dolayı i. Dolay, çevre. **...den dolayı,** ... den ötürü, ... yüzünden. ... sebebiyle. *Doğruluğundan dolayı onu her kes sever. Bu halden dolayı sözü geçer.* **Dolayısiyle, 1)** araçlı olarak, doğrudan doğruya olmıyarak. *Dolayısiyle, onun da fikrini anlamış olduk.* **2)** ... sebebiyle, ... yüzünden, ... den ötürü. *İş dolayısiyle onunla da tanıştık.*

dolaykutupsal b. s. **1.** *as.* Kutup yakınında olan. **2.** *as.* Her hangi bir yere göre, yirmi dört saat içinde çizdiği çember ufkun üstünde kalıp kendisi hiç batmıyan (yıldız).

dolaylı s. Doğrudan doğruya olmayıp dolayısiyle olan. **Dolaylı tümleç,** *dlg.* fiilin ne gibi şartlar altında olduğunu göstermeğe yarıyan tümleç. «Bardakla su içmek» cümlesinde «bardak» dolaylı bir tümleçtir.

doldurma i. **1.** Doldurmak eylemi. **2.** *fi.* Bak. yükleme.

doldurmak (i) Dolmasını sağlamak, dolmasına sebep olmak.

doldurulmak (nsz) Dolu bir hale getirilmek.

dolgun s. **1.** İçi dolarak şekli yuvarlaklaşmış. *Dolgun yastık, Dolgun vücut.* **2.** İçindekiler bakımından zengin ve yüklü. *Dolgun kafa. Dolgun maaş.*

dolgunluk i. Dolgun olma hali.

dolikosefal,-li Yu. i. Uzunkafalı.

dolma i. **1.** Dolmak eylemi. **2.** s. Doldurularak yapılan. *Dolmabahçe.* **3.** i. İçine pirinç ve başka şeyler doldurularak pişirilen yiyecek. *Patlıcan dolması. Kuzu dolması.* **Dolma kalem,** mürekkebi içinde bulunan kalem. **Dolma yutmak,** ar. kanıp aldanmak.

dolmak (nsz) **1.** Boş bir kap veya çukur bir yer, içerisine giren bir şeyle boşluktan kurtulmak. *Şişe yağla doldu. Havuz su ile doldu.* **2.** Çok miktarda bir yerde toplanmak. *Dükkân müşterilerle doldu.* **3.** (Müddet) Tamamlanmak. *Müddeti dolmadan emekliye ayrıldı.* **4.** mec. Sabrı tükenip öfkesi taşacak hale gelmek. **5.** (e) Boş bir yere veya bir kap içerisine girerek boşluğu gidermek. *Dışarıdaki kazana su dolmuş.*

dolmen i. *je.* İki tanesi dikili, üçüncüsü de bunların üzerine kapak gibi yatırılmış üç kocaman taştan meydana getirilmiş eski zaman anıdı.

dolmuş s. **1.** Dolmak işine uğramış. **2.** Teker teker yolcu alıp dolunca hareket eden (kayık veya araba gibi küçük taşıt aracı).

dolomi Fr. i. *je.* Doğal, kalsiyum ve magnezyum karbonatı.

dolu i. Havanın üst katmanlarında, soğuktan donarak yuvarlak buz taneleri şeklinde yağan yağmur.

dolu s. **1.** Dolmuş. *Su ile dolu bir şişe.* **2.** Bir yerde çok bulunan, çok birikmiş olan. *Dağda keklik dolu.* **3.** (Top, tüfek gibi ateşli silâhlar hakkında) İçinde atılacak mermisi bulunan. *Tabanca doludur, dikkat edin.* **4.** i. İçki ile doldurulmuş bardak. *Bir dolu içti.* **...dolusu,** ...doldura-cak miktar. *Yemeğe iki kepçe dolusu yağ konuldu.*

doludizgin zf. (Süvari ve at arabası hakkında) Son hızla. «*Doludizgin gidiyorlardı akından akına*» — Y. K. Beyatlı».

dolukmak (nsz) [D.D.] Gözleri yaşla dolmak. *Bunu duyunca doluktum.*

dolunay b. i. Ayın yere karşı gelen yarım küre yüzeyinin tamamiyle aydın görünmesi hali, °bedir.

domalan i. *bt.* Asklı mantarlardan ve toprak içinde bulunan yenir bir bitki.

domalıç s. Tümsekli, kambur, fırlak.

domalmak (nsz) **1.** Tümsek peyda etmek, bir yanı kümbet gibi çıkmak. **2.** Diz bükerek baş ileride, çömelmiş bir durum almak.

domaltmak (i) Tümsek haline sokmak, domalmasını sağlamak.

domanıç s. Domalıç.

domates i. (·×·) Patlıcangillerden, meyvası için ekilen bitki ve onun meyvası.

dombay i. Manda, su sığırı (Bâzı bölgelerde dişisine denir).

domino Fr. i. (×··) **1.** Üzerleri nokta nokta işaretli dik dörtgen biçiminde ve «taş» adını alan yirmi sekiz parça ile oynanır bir oyun. **2.** Baloya mahsus kukuleteli bir elbise.

dominyon İn. i. Büyük Britanya İmparatorluğunun, başülke ile aynı haklara sahip, denizaşırı parçalarından her birine verilen ad. *Kanada dominyonu. Yeni Zelanda dominyonu.*

domuz i. Kalın derililerden eti ve yağı için beslenen koyun büyüklüğünde evcil hayvan. **Domuz ayrığı,** *bt.* buğdaygillerden zararlı bir bitki. **Domuzdan kıl çekmek** veya **koparmak,** sevilmiyen veya eli sıkı olan birinden bir şey alabilmek. **Domuz gibi,** tkz. **1)** adamakıllı, **2)** fena huylu ve hain. **Domuzuna, 1)** inadına, **2)** adamakıllı. **Hint domuzu,** «kobay» dahi denilen, tavşandan küçük, biyoloji deneylerinde kullanılan hayvan.

domuzgiller ç. b. i. Örneği domuz olan memeliler familyası.

domuzluk i. mec. Hainlik, haincesine inatçılık.

don i. **1.** Giysi. **2.** İç pantalonu. **3.** At tüyünün rengi. *Bu atın donu kırdır.*

don i. Hava sıcaklığının sıfırdan aşağı düşmesiyle suların buz tutması hali. *Don ekinlere zarar verdi.* **Don çözülmek,** hava ısınarak ortalıktaki buzlar erimeğe başlamak.

donakalmak,-lır (nsz) Şaşıp bir müddet hareketsiz kalmak.

donanım i. Geminin yürümesine hizmet eden direk, seren, ip, halat ve yelken takımı, °arma.

donanma i. **1.** Donanmak eylemi. **2.** Bir devletin savaş veya tecim gemi kuvveti. *Ticaret donanmamızı çoğaltmak.* **3.** Bayramlarda, sevinçli günlerde bayrak, ışık kullanarak, fişek yakarak yapılan şenlik.

donanmak (nsz) Donatılmak. *Şehir donandı. Gemi donandı.*

donatı, donatım i. Donatmağa yarıyan şeyler, °teçhizat.

donatılmak (nsz) Donatmak işine konu olmak.

donatmak (i) **1.** Göz alıcı şeyler kullanarak gösterişli bir hale sokmak. *Şehri baştan başa donattılar.* **2.** Bir şeyin iş görebilmesi için gereken nesneleri ona katmak, °teçhiz etmek. *Gemi donatmak. Sofra donatmak.* **3.** mec. Uzun uzadıya sövmek veya azarlamak. *Dünkü hareketi için onu adamakıllı donatmalı.*

donattırmak (i,e) Donatmak işini başkasına yaptırmak.

doncukmak (nsz) **1.** Donakalmak, şaşıp söz ve harekete gücü kalmamak. **2.** İçi daralmak, patlıyacak gibi olmak. **3.** Hamlaşıp atikliğini kaybetmek. **4.** Kış uykusuna dalmak. **5.** (Ot, saman gibi şeyler) Kapalı yerde kızışıp çürümek.

dondurma i. **1.** Dondurmak eylemi. **2.** Şekerli süt veya meyva sularının dondu-

rulmasiyle yapılan soğukluk. *Kaymaklı dondurma. Limonlu dondurma.*

dondurma s. Dondurularak yapılmış. *Dondurma paça. Dondurma taş.*

dondurmacı s. Dondurma yapan veya satan (kimse).

dondurmak (i) Donmasını sağlamak.

donmak (nsz) **1.** Sıvı iken, soğuğun etkisiyle, katı hale gelmek. *Sular dondu. Yağ dondu.* **2.** Soğuktan ölmek. *Böyle havada yola çıkarsa, insan donar.* **3.** Kimyasal bir etki ile katılaşmak. *Çimento çabuk donar. Alçı daha donmadı.* **Dona kalmak,** Bak. donakalmak.

donra i. Donmuş bataklık.

donra i. **1.** Saç kepeği. **2.** Kalınlaşmış, tabaka haline gelmiş vücut kiri.

donsuz s. mec. Yoksul, serseri.

donuk s. **1.** Parlaklığı olmıyan, °mat. *Donuk bir cilâ.* **2.** Canlılığı az olan, uyuşuk. *Donuk adam. Donuk bir ifade.*

donuklanmak, donuklaşmak (nsz) Donuk hale gelmek.

donukluk i. Donuk olma hali.

donyağı,-nı b. i. Bayağı sıcaklıkta katı halinde bulunan ve iç yağlarının eritilmesiyle elde edilen kaba yağ.

dopdolu s. (×..) Büsbütün dolu.

doru s. «Kestane dorusu, yağız doru, hurma dorusu, acık doru» gibi çeşitleri olan kızıl kahve rengi (at donu).

doruk i. Dağ, ulu ağaç gibi büyük şeylerin en yüksek yeri, °şahika.

doruklama i. **1.** Doruklamak eylemi. **2.** zf. Tepe teşkil edecek şekilde, tepeleme. *Sahana doruklama pilâv doldurmuşlar.*

doruklamak (i) Bir kabı tepeleme doldurmak.

dosa i. Rıhtım, iskele gibi yerlere yanaşmış gemilere girip çıkmak için konulan köprü.

dost,-tu Fa. i. **1.** Birinin iyiliğini istiyen, onu içten seven kimse, düşman karşıdı. *Her yüze güleni dost sanmamalı.* **2.** İyi geçinen, aralarında dâva olmıyan. *İki dost devlet. Biz bütün komşularla dostuz.* **3.** Erkek veya kadının ve daha çok kadının sevgilisi, oynaşı. **Dosta düşmana karşı,** elâleme karşı. **Dostlar alış verişte görsün,** gösteriş maksadiyle yapılan işler hakkında söylenir.

dostluk Fa. T. i. Dost olma hali, dostça hareket.

dosya Fr. i. (×.) **1.** Bir şahıs veya iş üzerindeki evrakın topu. **2.** Bu gibi evrakı sıralamağa yarar kap.

doygu i. [D.D.] Yaşamayı sağlıyacak besin, °rızk.

doygun s. [T.S.] Her türlü ihtiyacını gidermiş olan, °müstağni. *O doygundur, böyle kazançlar arıyacak adam değildir.*

doygunluk i. Doygun olanın hali veya doygunca hareket, °istiğna. **Doygunluktan gelmek,** gönlünü tok göstermek.

doyma i. **1.** Doymak eylemi. **2.** *fi.* a) Bir gazın, belli bir sıcaklıkta, o sıcaklığa öze olan en büyük basınç altinda bulunması. b) Bir sıvının içinde belli bir cisimden eriyebilecek en çok miktarın erimiş bulunması. c) Şiddeti gittikçe artırılan bir magnetik alanın içerisindeki bir çelik çubuğunun alabileceği en çok magnetizmayı almış olması. *Tungstenli iyi bir çelik, 15000 gausluk magnetizma ile doyma haline gelir.*

doymak (nsz) **1.** İsteği kalmayıncıya kadar yemek, açlığı kalmamak. *Doydum, başka bir şey istemem.* **2.** (e) İsteği kalmayıncıya dadar edinmek. *Toprak suya doydu. Bu kadar para kazandı, hâlâ (paraya) doymadı.*

doymaz s. Doymak bilmiyen, açgözlü.

doymazlık i. Doymaz olanın hali, açgözlülük.

doymuş s. *fi.* Doyma haline gelmiş (gaz, sıvı veya elektromıknatıs).

doyulmak (ösz:ösz,e) Her hangi biri doymak. *Bu kadar yemekle doyulur mu? Güzel şeylere doyulmaz.*

doyum i. [T.D.] Eldekinden hoşnut olma hali, soğum, °kanaat. **Doyum olmamak (Bir şeye-),** o şeyden ne kadar faydalanılırsa faydalanılsın kanılmamak. *Sonbaharın güzelliğine doyum olmaz.*

doyumluk s. Doyuracak kadar. *Doyumluk değil tadımlık.*

doyuran s. *fi.* **1.** Bir sıvının içinde eriyerek onu doyma haline getiren (madde). **2.** i. Bir çelik çubuğu doyma haline getiren indükleyici magnetik alan.

doyurmak (i:i,e) **1.** Açlığını gidermek, artık istemiyecek bir hale gelinciye kadar vermek. **2.** *fi.* Doyma (a,b veya c) haline getirmek.

doyurulmak (nsz:e) Doyurmak işine konu olmak.

döğen i. Döven.

döğme i. Dövme.

döğmek (i) Dövmek.

döğüç i. [D.D.] Dövüç.

döke i. [Red.] Erkek hayvanın kızgınlığı.

dökme i. **1.** Dökmek işi. **2.** s. Kapların içinde olmayıp ortaya dökülmüş olan. *Dökme buğday.* **3.** Kalıba dökülmek yoliyle yapılmış. *Dökme demir eşya.*

dökmeci s. Döküm işleri yapan (kimse).

dökmecilik i. Dökmeci zanaatı.

dökmek (i,e) **1.** Sıvı veya tane halinde olan şeyleri bulundukları kaptan başka bir

yere boşaltmak. *Ateşe su dökmek. Buğdayı ambara dökmek. Tavuklara yem dökmek.* **2.** (i) Üstünde bulunan bir şeyi düşürmek. *Ağaç yaprağını döktü. Tavuk tüyünü döküyor.* **3.** (i) Teninde çok sayıda meydana gelmek. *Çıban dökmek. Kırmızı lekeler dökmek.* **4.** (i) İçindekini atmak. *Sigara tablasını dökmek. Kâğıt sepetini dökmek.* **5.** (i) Maden, mum eriyiği veya çimento, alçı gibi şeyleri kalıba akıtarak şekil vermek. **6.** (i) Sulu hamuru kızgın yağ veya tepsinin içine akıtarak pişirmek. *Lokma dökmek. Kadayıf dökmek.* **7.** (i) Bir yere çokça bir şey taşımak veya yığmak. *Hududa asker dökmek.* **8.** (i) Sınavda çok sayıda döndürmek. *Sınıfın yarısını döktüler.* **9.** (i,e) Bir işe şu veya bu şekli vermek. *İşi alaya dökmeyiniz.* **10.** (i,e) Bir alandan öteki alana geçirmek. *Bütün hesapları kâğıda döktüler.*

döktürmek (e,i) **1.** Dökmek işini başkasına yaptırmak. **2.** (nsz) ar. Kolaylıkla ve güzel söylemek veya yazmak.

dökülmek (nsz:e) **1.** Her hangi biri dökmek. *Yemek döküldü. Yukardan su döküldü. Yapraklar dökülmeğe başlarken... İş alaya dökülmesin.* **2.** (e) Geniş ve sınırsız yerlere çıkmak. *Her kes kırlara döküldü.* **3.** (nsz) Pek köhnemiş olmak. *Köşk dökülüyor.* **4.** (nsz) (Kumaş hakkında) Dik durmayıp kendini bırakıvermek. **Dökülüp saçılmak, 1)** fazla harcamak, **2)** her şeyini anlatmak.

döküm i. **1.** Dökülme zamanı. *Yaprak dökümü.* **2.** Kalıba dökmek işi. **3.** Bir şeyi tekilleriyle anlatma. *Hesabın dökümü.*

dökümhane T. Fa. i. (....) Döküm yapılan yer.

döküntü i. **1.** Dökülüp saçılmış şeyler. **2.** Bir topluluktan geri kalıp dağılmış kimseler. **3.** Ayak takımından olan kimseler. *Bu mahallenin döküntüsü onlar.* **4.** Bâzı hastalıklarda dökülen çıban, leke, uçuk gibi hastalık belirtisi, °indifaat.

döl i. Hayvan ve bitki üremesinde yeni fert veya yeni fertlerin topu, °nesil, °zürriyet. **Döl döş,** çocuklar ve torunlar.

dölcek, dölcel, dölek s. [T.D.] Doğurgan, °velût.

dölenti i. [T.D.] İstirahat, °huzur.

döleşi,-ni b. i. [T.D.] Etene, son, °meşime.

dölleme i. Döllemek eylemi, °ilkah.

döllemek (i) *by.* Erkek gametin, bir yumurtacıktaki dişi gametle kaynaşmasını sağlıyarak tam bir hücre olmıyan yumurtacığı tam bir hücre olan yumurta haline sokmak, °ilkah etmek.

döllenme i. *by.* Erkek gametle dişi gametin kaynaşması işi, ki yumurtacığın embriyon haline gelmesi için gerekli bir olaydır, °ilkah.

döllenmek (nsz) Döllemek eylemi kendisine yapılmak.

dölüt i. *by.* Embriyonun, bütün organları belirdikten sonra aldığı ad, °cenin.

dölyatağı,-nı b. i. Hayvanlarda dölüdün, ana karnındaki hayatını, içinde geçirdiği etten torba, °rahim.

dölyolu,-nu b. i. Dölyatağının ağzından dışarıya doğru uzanan yol, °mehbil.

dömek i. [T.D.] Mal, °servet.

döndürmek (i,e) Dönmesini sağlamak.

döndürü zf. Bir daha, yine, tekrar.

döndürülemek (i) Döndürü yapmak, yeni baştan yapmak, °tekrarlamak.

döndürülü s. Döndürü yapılan, döndürülenen, °tekrarlı.

döneç i. *fi.* Dalgalı akımlı elektrik motor veya dinamolarında hareketli kısma verilen ad. Genel olarak indükleç durağan, indüklenen devingen olur; döneç indüklenene verilen addır.

dönek s. Sözünde veya kanaatinde durmaz, sözüne güvenilmez.

dönelik i. **1.** Dönek olma hali. **2.** Dönekçe hareket.

dönel s. *mat.* Kendi ekseni etrafında dönmek tarzında olan, °devrani. *Dönel hareket.*

dönelmek (nsz) [A.D.] En yüksek aşamaya çıktıktan sonra alçalmağa başlamak, °zevale yüz tutmak.

dönemeç i. Bir yolun birdenbire yön değiştirdiği yer.

dönen s. Döl verme çağına gelmiş (hayvan).

dönence i. Üzerinde dönülen yer, °medar.

dönerge i. [D.D.] Çark.

döngel i. Muşmula.

dönme i. **1.** Dönmek eylemi. **2.** *mat.* Kendi ekseni etrafında devim, °deveran. **3.** s. Başka bir dinden iken Müslüman olan, °mühtedi. **Dönme dolap, 1)** eskiden büyük konaklarda bir duvarın bir tarafından öbür tarafına yemek geçirmek için duvardaki bir deliğe yerleştirilmiş olan döner dolap, **2)** eğlenmek için içine binilip dönülen büyük meydan oyuncağı.

dönmek (nsz) **1.** Bir şey kendi ekseni veya başka bir şeyin dolayı çevresinde hareket etmek. *Topaç dönüyor. Tekerlek dönüyor. Pervane ışığın etrafında dönüp duruyor.* **2.** (den:e) Geri gelmek, geri gitmek. *İstanbuldan ne zaman döndünüz? İstanbula ne zaman döneceksiniz?* **3.** (e) Kendini çevirmek. *Bana dönerek cevap verdi.* **4.** (e) Bir şeyi andıracak hale girmek. *Ortalık cennete döndü.* **5.** (nsz) Sınıfta kalmak. *Çocuk iyi çalışmazsa dönecek.* **6.** (nsz) İnanç, din veya kanaatini değiştirmek.

dönü i. [T.D.] Tövbe.
dönük s. Arkasını çevirmiş.
dönülmek (ösz:ösz,e) Her hangi biri dönmek. *Akşama eve dönülecek.*
dönüm i. Eni ve boyu kırkar arşın olan eski bir yer yüzeyi ölçüsü. *Bu tarla elli dönüm kadardır.*
dönüm i. **1.** Dönmek işi. **2.** Tekrarlanan belli bir zaman veya olayın tamamlanması ve yenisinin başlaması. *Yıl dönümü. Gün dönümü.* **3.** Gide gele yapılan işlerin her defası. *Saka iki dönüm su getirdi.* **Dönüm noktası,** bir olayın yeni bir duruma girme zamanı. *Savaşın dönüm noktası.*
dönümlük i. Dönüme yetecek miktar. *İki dönümlük tohum kaldı.*
dönüş i. Dönmek eylemi veya tarzı.
dönüşlü s. *dlg.* Öznesi ile nesnesi bir olan fiillere verilen sıfat, °mütavaat *«Dövünmek» dönüşlü bir fiildir.*
dönüşmek (e) Bir biçimden veya bir halden başka biçim veya hale girmek, °tahavvül etmek.
dönüştürmek (i,e) **1.** Dönüşmesini sağlamak, °tahvil etmek. **2.** *mat.* Bir şekli, belli bir kurala göre, başka bir şekle çevirmek.
dönüştürüm i. *mat.* Dönüştürmek eylemi, °tahvil.
dönüşüm i. *mat.* Dönüşmek eylemi, °tahavvül.
dönüşümcülük i. *by.* Lamarck tarafından ortaya atılıp Darwin tarafından biraz değiştirilerek geliştirilen biyoloji kuramı, ki canlı varlıkların eskiden sanıldığı gibi değişmez ve ayrı ayrı olmayıp, değişen ve birbirine dönüşebilen şeyler olduğunu kabul eder.
dönüşün zf. Dönüşte, dönerken, dönmekte iken.
dördayak b. i. **1.** Dört ayaklı hayvan. **2.** zf. Ellerini de ayak gibi kullanarak. *Dördayak yürümek.*
dörder s. Dört sıfatının üleştirme şekli, her birine dört, her defasında dördü bir arada olarak.
dördül s. [D.D.] Kenarları ve açıları birbirine eşit olan dörtgen, °kare, °murabba.
dördün i. *as.* Ayın yere karşı gelen yarımküre yüzeyinin yarısı aydın ve öbür yarısı karanlık olması hali. Bu durumda güneş, ay ve yer bir dik açı meydana getirirler, ki yer bu açının tepesinde bulunur, °terbi.
dördüncü s. Dört sıfatının sırasal şekli, sırada üçüncüden sonra gelen.
dördüz s. Dördü birlikte doğan veya bir arada bulunan.
dört s. **1.** Üçten bir artık. **2.** i. Dört sayısının adı ve bu sayıyı gösteren rakam. 4, IV. **3.** Dört sıfatı bâzı kere «her, bütün» anlamına gelir. *Dört başı mamur. Dünyanın dört bucağından...* **Dört ayak üstüne düşmek,** zor bir durumdan ustaca veya talihin yardımiyle sıyrılmak. **Dört başı mamur,** her bakımdan istenildiği gibi olan. **Dört bir tarafı,** her tarafı. **Dört dönmek,** telâşla çare aramak. **Dört el,** iki kişi tarafından (piyano çalma). **Dört elle sarılmak** veya **yapışmak (Bir işe-),** o işe büyük bir gayret ve önemle girişmek. **Dört gözle beklemek,** pek istiyerek veya özliyerek beklemek. **Dört yanı deniz kesilmek,** çaresiz ve ümitsiz kalmak.
dörtgen b. i. *mat.* Dört kenarın her biri diğer her biriyle ayrı noktalarda kesişmesinden ortaya çıkan türlü şekillerden her biri. **Dik dörtgen,** açıları dik olan paralelkenar. **Eşkenar dörtgen,** dört kenarı birbirine eşit olan dörtgen.
dörtkaşlı b. s. **1.** Bıyığı yeni terliyen (delikanlı). **2.** Kalın ve gür kaşlı.
dörtkenar, dörtköşe b. s. Dörtgen.
dörtlük i. *mü.* Birlik notanın dörtte biri uzunluğunda nota.
dörtnal b. i. Atın en hızlı koşuşu. *Dörtnal hayvanı çok yorar. Hayvanı dörtnala kaldırmak.*
dörtnala b. zf. Dörtnal koşuşu ile. *At dörtnala gidiyor.*
dörtyüzlü b. i. *mat.* Üçgen piramit gibi dört yüzü olup bu yüzlerin hepsi birer üçgenden ibaret olan (cisim).
döş i. Göğsün yukarı ve ön kısmı. *Döş bağır açık.*
döşek i. Yatak.
döşekli s. **1.** Oturaklı, °sabit. **2.** Yayvan, yalpası az (gemi).
döşeli s. Döşenmiş olan, °mefruş. *Muşamba döşeli bir oda.* **Döşeli dayalı,** döşemesi ve eşyası tamam.
döşem i. [T.S.] Belli bir işin sağlanmasına yardım eden alet ve araçların uygun yerlere döşenmesi veya döşenen bu araçların topu, °tesisat. *Elektrik döşemi. Sıcak su döşemi.*
döşeme i. **1.** Binalarda yeri örten tahta kısım. *Döşeme tahtası.* **2.** Bir binanın döşenmesine yarıyan her türlü eşya, °mefruşat.
döşemeci s. **1.** Döşeme yapan (kimse). **2.** Koltuk, kanape gibi eşyayı satan (kimse), koltukçu.
döşemek (i) **1.** Açıp yaymak, yere sermek. **2.** Kaplamak. *Bütün meydanı mermerle döşediler.* **3.** Bir ev veya dairenin oturulabilir hale gelmesi için gerekli eşyayı oraya yerleştirmek. **Döşeyip dayamak,** eksiksizce döşemek.
döşengi i. [A.D.] Bir yeri donatıp döşe-

meğe yarıyan eşya. °mefruşat.

döşenmek (nsz) **1.** Döşemek işi kendisine yapılmak. **2.** (e) Kızılan birine fena ve hakaretli sözler söylemek. **3.** (nsz) Uzun uzadıya ve tenkidli yazmak. *Muharrir o vaka hakkında gene döşenmiş.*

döşetmek (i,e) Döşemek işini başkasına yaptırmak.

dövdü i. [D.D.] **1.** Tokmak. **2.** Keser ve balta gibi aletlerin küt ve tokmak halindeki tarafları.

dövdürmek (i,e) Dövmek işini başkasına yaptırmak.

döven i. Harmanda ekinlerin saman ve tanelerini ayırmak için kullanılan, at veya öküz tarafından çekilen, altına keskin çakmak taşları çakılı kızak şeklindeki alet.

döviz Fr. i. **1.** Yabancı ülkelerde yabancı paralarla ödenecek olan çek, poliçe gibi senetler. **2.** Yabancı memleket parası.

dövme i. **1.** Dövmek eylemi. **2.** İnsan vücudunda, deriyi iğneliyerek boya ile yapılan çıkmaz nakış. **3.** s. Kızgın halde iken dövülerek şekil verilmiş (maden eşya), dökme karşıdı. **4.** s. Dövülerek yapılan.

dövmek (i) **1.** (Birinin canını acıtmak, bir şeyi toz haline getirmek veya karıştırmak, ateşte yumuşatılmış bir madene istenilen şekli vermek gibi maksatlarla) Üst üste vurmak. *Çocukları dövmek doğru değil. Biber havanda dövüldü. Yumurtayı iyice dövmeli. Demir tavında dövülür.* **2.** Topa tutmak. *Gemi kaleyi dövdü.*

dövüç i. [D.D.] Kirini çıkarmak üzere çamaşırı dövmeğe yarıyan tokmak, tokaç.

dövülmek (nsz) Dövmek işine konu olmak.

dövünmek (nsz) **1.** Kendi kendini dövmek **2.** mec. Aşırı derecede üzülerek çırpınmak.

dövüş i. **1.** Dövmek eylemi veya tarzı. **2.** Tokat, yumruk, tekme gibi saldırışlarla yapılan kavga.

dövüşken s. İyi dövüşen veya dövüşmeyi seven.

dövüşmek (nsz:le) **1.** Birbirini dövmek veya birlikte dövüş etmek. **2.** İki silâhlı kuvvet çatışmak.

dragon Fr. i. Bak. dıragon.

drahoma Yu. i. Bak. dırahoma.

dram Yu. i. Bak. dıram.

dramatik Yu. i. Bak. dıramatik.

drenaj Fr. i. Bak. direnaj.

dretnot,-tu İn. i. Bak. diretnot.

drezin Fr. i. Bak. direzin.

droseragiller ç. b. i. Bak. dıroseragiller.

dua Ar. i. (..) Allaha yalvarma, yakarış.

duacı Ar. s. (...) Biri için Allaha yalvaran. *Onun duacısı çoktur.*

duba i. (×.) **1.** Altı düz bir çeşit mavna. **2.** İçi boş, her tarafı kapalı, suyun üstünde yüzer, birkaçı yanyana sıralanarak üzerinde köprü kurulur veya kara ile gemi arasında köprü işi görür bir çeşit büyük şamandıra. **Duba gibi,** pek şişman.

dubar i. Kefala benzer bir cins balık.

dubara Fa. i. (...) (.×.) **1.** Tavla oyununda her iki zarın ikili düşmesi. **2.** Oyun, düzen.

dubaracı s. (....) (.×..) Oyunla, düzenle iş gören (kimse), düzenci.

duçar Fa. s. (..) Uğramış, yakalanmış.

dudak i. Ağzın, ön dişleri örten ve dışarıya doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlarından her biri. **Dudak bükmek, 1)** bir şeyi beğenmediğini hareketiyle anlatmak, **2)** ağlamsımak. **Dudak çukuru,** üst dudağın ortasındaki oluk. **Dudak ısırmak,** şaşakalmak. **Dudak sarkıtmak,** somurtmak.

dudaksıl s. *sb.* Çıkağı dudaklarda bulunan ses çeşidi. *P dudaksıl bir sestir.*

dudu s. **1.** Eskiden kadınlara verilen bir unvan. *Esma dudu.* **2.** i. İhtiyar Ermeni kadını. **Dudu kuşu,** papağana benzer, insan sesini taklideden bir kuş.

duetto İt. i. *mü.* İki kişi tarafından karşılıklı söylenen şarkı.

duhuliye Ar. i. (....) Girmelik.

duka İt. i. **1.** Dük unvanının eskiden kullanılan şekli. **2.** Eskiden bir çeşit firenk altın akçasına verilen ad.

dukalık İt. T. i. Bir dukanın idaresinde bulunan prenslik.

dul s. Eşi ölmüş veya eşinden ayrılmış (kadın veya erkek).

dulavratotu,-nu b. i. *bt.* Bileşikgillerden, hekimlikte kullanılan bir bitki.

dulluk i. Dul olanın hali.

dulunmak (nsz) [D.D.] **1.** Vücudunu suyun içine, batmak üzere bırakmak. *Denizaltı düşmanı görünce dulundu.* **2.** (Ay veya güneş) Batmak.

duma i. [D.D.] Nezle, ingin.

Duma Ru. i. (×.) Çarlık zamanında Rus parlâmentosuna verilen ad.

duman i. **1.** Yanıcı maddelerin yanmasından çıkan, içinde katı zerreler ve buğu bulunan gaz. **2.** Havalanan ince tozların veya sisin havada meydana getirdiği bulanıklık. **Duman attırmak,** ar. göz açtırmamak, birini yıldıracak şekilde hareket etmek. **Dumanı doğru çıksın,** «İyi ve doğru olmasa bile usule uygun olsun» anlamına. **Dumanı üstünde,** çok taze.

dumanlamak (i) Dumanlı hale getirmek.

dumanlanmak (nsz) Dumanlı hale gelmek.

dumanlı s. **1.** Dumanı olan, duman çıka-

ran. *Dumanlı barut.* **2.** Sisli, sisle örtülü. *Dumanlı hava. Dumanlı dağlar.*
dumansız s. Dumanı olmıyan, duman çıkarmıyan. *Dumansız barut.*
dumdum i. İsabet ettiği yerde patlayıp intizamsız bir şekil alan ve bu yüzden geniş ve tehlikeli yaralar açan bir nevi tüfek kurşunu.
dumlu s. [T.D.] Soğuk (su).
dun Ar. s. (-) Aşağı.
dura i. [C.K.] Bağlı kalış, °sebat, °vefa. *İnsan işinde, sevgisinde dura göstermeli.*
duraç i. Tüyleri güzel, büyüklüğü keklikle sülün arasında bir av kuşu.
duraç i. [C.K.] Heykel, sütun gibi şeylerin üstüne oturtulmuş olduğu parça, ayak, taban, °kaide.
durağan s. Yerini değiştirmiyen, yerli, °sabit. *Durağan yıldızlar.*
durak i. Tren, tramvay, otobüs gibi genel taşıt araçlarının durmak zorunda olduğu veya durabileceği yer, °mevkif.
duraki i. Tüysüz bir nevi şeftali.
duraklama i. **1.** Duraklamak eylemi. **2.** *ask.* Hareket halinde bulunan bir birliğin, vakıtsız, yersiz ve tertipsiz olarak yürüyüşünü durdurması.
duraklamak (nsz) Kısa bir zaman için durmak veya arada bir durmak.
duraklı s. *fi.* Daima aynı yerde kalan, hep aynı yerde tekrarlanan. *Duraklı dalgalar.*
duraksamak (nsz) Ne yapmak veya ne demek gerektiğini kestiremiyerek duraklamak, °tereddüdetmek.
dural s. *fel.* Hep bir halde ve hiç değişmeden kalan.
duralamak (nsz) Duraklamak.
duramak i. Bir zaman için durma, °vakfe.
durdurmak (i) Durmasını sağlamak.
dûrendiş Fa. s. (-..) Uzgörür.
durgalamak (i) [D.D.] Değişmez veya kımıldamaz hale getirmek, saptamak, °tespit etmek.
durgu i. [C.K.] **1.** Olmakta olan bir şeyin birdenbire durarak kesilmesi, °sekte. **2.** Nazımda mısraların belli ölçülere göre olan bölüm yerleri, °takti.
durgun s. Hareket ve canlılık göstermiyen. *Deniz bugün durgun. İşler durgun. Sizi durgun görüyorum.* **Durgun su,** akacak yeri olmayıp hareketsiz duran su birikintisi.
durgunluk i. Durgun olma hali.
durgut i. [T.D.] Durulan, oturulan yer, °mesken.
durmak,-rur (nsz) **1.** Hareketi kesilmek veya kendi hareketini kesmek. *Yağmur durdu. Saat durdu. Sen biraz burada dur.* **2.** Var olmakta devam etmek. *Türklerin binlerce yıl önceki eserleri hâlâ duruyor.* **3.** Kendi malı olmakta veya emrinde bulunmakta devam etmek. *Sizin at ile seyis duruyor mu?* **4.** (yar) Sürerlik fiili yapmağa yarar. *Bakadurmak. Bakıp durmak.* **Dur! Durun!,** «hele biraz zaman geçsin» anlamiyle cümlelerin başına gelir. *Dur, ben sana gösteririm. Durun hele bakalım ne olacak.* **Durmuş oturmuş,** acarlığı geçmiş.
durtut i. [D.D.] Tuturgu, °zapturapt.
duru s. Bulanıklığı olmıyan, °berrak. *Duru su. Duru beyaz.*
duruk i. *fi.* Dalgalı akımlı elektrik motor veya dinamolarında hareketsiz kısma yani indüklece verilen ad, °stater.
duruksamak, duruksımak (nsz) Durumsamak.
duruksun s. Her işte duraksıyan, °mütereddit.
durulamak (i) Yıkanmış şeyleri duru sudan geçirmek.
durulanmak (nsz) Yıkanmış şeyler duru sudan geçirilmek.
durulmak (nsz) **1.** Duru hale gelmek. *Bulanık su duruldu.* **2.** (Gürültü, hareket, karışıklık hakkında) Dinmek, °sükûn bulmak. *Ortalık duruldu.*
durulmak (ösz) Her hangi biri durmak. *Burada durulmaz.*
durultmak (i) Duru hale getirmek.
durum i. **1.** Bir şeyin içinde bulunduğu şartların topu, °vaziyet, °hal. **2.** Maksat, niyet veya duyguların söyleyişteki, yüz ve hareketlerdeki belirtisi, davranış, °halütavır, °tavır.
durumsamak (nsz) Ne yapmak veya ne demek lâzım geldiğini kestiremiyerek duraklamak, °tereddüdetmek.
duruş i. **1.** Durmak eylemi. **2.** Durmak tarzı.
duruşma i. Duruşmak eylemi, °mürafaa.
duruşmak (nsz:le) Dâvacı ile dâva edilen aynı zamanda mahkemede bulundurulup sorguya çekilmek.
duş Fr. i. **1.** Yüksekten püskürtmek suretiyle su dökünme. **2.** Bu şekilde su dökünmeğe mahsus alet.
dut i. Ak, kara, ekşi gibi çeşitli meyva verir cinsleri bulunan, yapraklariyle ipek böceği beslenen, yurdumuzda geniş ölçüde yetiştirilen, dutgillerden ağaç ve bunun yaş veya kuru olarak yenen meyvası. **Dut yemiş bülbüle dönmek,** neşe ve konuşkanlığını kaybetmek.
dutgiller ç. b. i. *bt.* Dut ağaçlarının türlerini içine alan ikiçeneklilerden bir bitki familyası.
dutluk i. **1.** Dut bahçesi. **2.** s. Dut ağaçları çok olan (yer).

duvak i. **1.** Gelinlerin veya yeni doğan çocukların başlarına, yüzlerine örtülen tül. **2.** Küp, tandır, baca gibi şeylerin taş veya topraktan kapağı. **Duvağına doymamak,** yeni gelinken ölmek veya kocasından ayrılmak. **Duvak düşkünü,** henüz yeni gelinken dul kalan.

duvaklanmak (nsz) Başına ve yüzüne duvak örtmek.

duvaklı s. Başı ve yüzü duvakla örtülü.

duvar i. **1.** Evlerin, yapıların aşağıdan yukarıya doğru taş, tuğla veya kerpiçten örülmüş kısmı. **2.** Bu tarzda örülmüş engel. *Bahçe duvarı.* **Duvar askısı,** duvara çakılan veya duvardaki çiviye takılan askı. **Duvar ayağı,** duvar dibi veya duvar temeli. **Duvar gibi,** pek sağır.

duy Fr. i. Elektrik ampulünün takıldığı yer. **Duy priz** hem ampul takmağa hem de elektrik akımı almağa yarıyan priz.

duyar s. *ruh.* Duygun, °hassas.

duyarga i. *by.* Kelebek gibi bâzı hayvanlarda bir veya iki çift bulunan, boynuz durumunda organ.

duyarlık i. *ruh.* Duyar olma hali, °hassasiyet.

duygu i. **1.** Duyabilme. *Bitkilerde duygu var mı?* **2.** İyi ve güzel şeyleri duyup sevme. *İnsanda duygu olmalı.* **3.** Duyuş. *Buradan iyi duygularla ayrılıyorum.*

duygudaş s. *ruh.* Duygudaşlık duyan.

duygudaşlı s. *ruh.* Duygudaşlık uyandıran veya duygudaşlıktan doğan.

duygudaşlık i. *ruh.* Başkalarının duygularına, sevinç ve acılarına katışma isteği veya hali, insanları birbirine çeken içten duygu.

duygulamak (i) *ruh.* Duygusunu uyandırmak, duygu vermek.

duygulanım i. *ruh.* Duygusu uyanma, duygu alma.

duygulanmak (nsz) Duyuşlar edinmek, °mütehassis olmak. *Bu güzel hareketinizden çok duygulandım.*

duygulu s. Duygusu fazla olan.

duygululuk i. Duygulu olma hali.

duygun s. *ruh.* Duygulu, duyar.

duygusal s. *ruh.* Ruha işliyen, ruhu duygulandıran.

duygusuz s. Duygusu olmıyan, °kalbsiz.

duygusuzluk i. Duygusuz olma hali, duygusuzca hareket.

duymak (i) **1.** (Ses, tat veya koku hakkında) Varlığından bilgi edinmek. *Gürültüyü duydum. Yemeğin ekşiliğini ve kokusunu duymadım.* **2.** Eşyaya dokunmakla onların sıcaklık, soğukluk, sertlik, ağırlık, hareket gibi fizik hallerinden bilgi edinmek. *Elimin üzerinde bir böceğin gezdiğini duydum.* **3.** (Kendinde) Bir halin varlığını anlamak. *İçinde bir ezginlik duymak.* **4.** (Sevinç, üzüntü gibi manevi haller hakkında) Edinmek. *Bu haberden çok sevinç duydum.* **5.** Haber almak. *Hâdiseyi duymadım.* **6.** *by.* Organlar vasıtasiyle bir şeyin varlığını bilir olmak.

duynak i. Tekparmaklı hayvanlarda tırnak.

duysak s. [T.D.] Duygulu, duygun.

duysal s. *ruh.* Deri ile alınan (duyum). *Bir şeyin katılığını duymak duysal bir görevdir.*

duyu i. *ruh.* İnsan ve hayvanların dış dünyanın etkilerini duyma yeteneği.

duyuk i. **1.** [D.D.] Haber. **2.** Şiir.

duyulmak (nsz) Duymak işine konu olmak.

duyulur s. *ruh.* Duyulan, duyularla algılanabilen.

duyum i. Duymak eylemi veya duyma yeteneği. **Duyum eşiği,** *ruh.* bir uyarımın duyulabildiği en aşağı derece. **Duyum yitimi,** *ruh.* duyu sinirlerinin veya beyindeki duyu merkezlerinin her hangi bir etki altında kalarak duyum alamaması hali, °anestezi.

duyumculuk i. *ruh.* Her bilginin temelinde duyumların bulunduğunu ileri süren öğreti.

duyumölçer b. i. *ruh.* Derinin duyarlığını ölçmeğe yarıyan alet.

duyumsal s. *ruh.* Göz, kulak, burun ve dille alınan (duyum). *İşitme duyumsal bir görevdir.*

duyumsamazlık i. *ruh.* Dış varlıkların etkilerine, özellikle duysal izlenimlere karşı ilgisizlik.

duyurmak (i,e) Duymasını sağlamak.

duyusal s. *dl.* Dilde, mantıktan ziyade duygulanıma bağlı bulunan.

duyuş i. **1.** Duymak tarzı. **2.** Bir olgunun insanın ruhunda bıraktığı iz, °intiba. **Duyuş vurgusu,** *dl.* cümlelerde olağana uymayıp duygulanıma göre yer veya hal değiştiren vurgu.

dübbüasgar Ar. Fa. b. i. *as.* Küçükayı.

dübbüekber Ar. Fa. b. i. *as.* Büyükayı.

düden i. *c.* Yer altına akan suların oyup meydana getirdiği derin kuyu.

düdük i. **1.** İçinden hava veya buhar geçirilince keskin ses çıkaran ve işaret vermek için kullanılan alet. **2.** ar. Akılsız, boş kafalı. **Düdük gibi kalmak,** yapayalnız kalmak. **Düdük gibi kıyafet,** daracık kısa kılık. **Düdük makarnası,** içi delik uzun makarna.

düello İt. i. (·×·) Eskiden bâzı memleketlerde bir hakareti kanla temizlemek için iki kişi arasında ve şahitler önünde yapılan silâhlı çarpışma.

düğâh Fa. i. (·-) Şark müziğinde «lâ» perdesinde karar kılan bir makam ve bu notaya yakın bir perde.
düğme i. **1.** Tahta, maden gibi sert cisimlerden ve çoğu daire şeklinde yapılmış tutturmalık, ki diğer bir şeyin iliğine geçirilmek suretiyle dikili bulunduğu şeyi, ona bağlamağa yarar. **2.** Üzerine basılmak veya çevrilmek suretiyle bir elektrik akımını açan veya her hangi bir makinayı harekete getiren parça. **3.** Tomurcuk, konca.
düğmek (i) [Red.] Düğüm yapmak.
düğmelemek (i) Bir şeyin düğmesini iliğine geçirmek, iliklemek.
düğmelenmek (nsz) Düğmesi iliğine geçirilmek.
düğmeli s. Düğmesi olan, düğme ile kavuşturulan.
düğü i. Bulgurun ufak tanelisi.
düğüm i. **1.** İplik, ip, halat gibi kolay bükülen şeyleri kıvırıp kendi üzerine veya birbirine dolıyarak meydana getirilen boğum. **2.** *fi.* Bir dalgalı devimde uzanımı sıfır olan noktalardan her biri. *Ardışık iki düğüm arası, bir yarım dalga uzunluğudur.* **3.** *ed.* Roman, hikâye, piyes gibi eserlerin çapraşık ve dolaşık olgularının, çözülmeden önce toplanıp birleştikleri nokta.
düğümlemek (i) **1.** Düğüm yapmak. **2.** Düğüm yaparak bağlamak.
düğümlenmek (nsz) Düğümle bağlanmak.
düğün i. Evlenme veya sünnet dolayısiyle yapılan şenlik. **Düğün bayram etmek,** sevinçli bir olay dolayısiyle topluca taşkın bir neşe göstermek. **Düğün evi gibi,** sevinçli bir kalabalık ve telâş içinde olan (yer). **Düğün pilâviyle dost ağırlamak,** başkasının vasıtalariyle bir işe girişip övünmek.
düğünçiçeğigiller ç. b. i. *bt.* Bâzı türleri süs bitkisi olarak kullanılan iki çeneklilerden bir familya.
dük,-kü Fr. i. Bâzı devletlerde prensten sonra gelen en yüksek asalet unvanı.
dükân, dükkân i. Kapısı çarşı veya sokağa açılan ve içinde perakende satış veya küçük imalât yapılan yer. *Bakkal dükkânı. Ahçı dükkânı. Berber dükkânı. Demirci dükkânı.*
dükkâncı s. Dükkânda öteberi satan (kimse).
dülger i. Yapıların kaba ağaç ve tahta işlerini yapan kalfa.
dülgerlik i. Dülgerin zanaati.
dümbelek i. **1.** Ağzı gergin deriyle kapalı kâse biçiminde, vurularak çalınır, davulun küçük çeşitlerinden bir çalgı. **2.** s. ar. Anlayışsız.
dümdar Fa. s. *ask.* Artçı.
dümdüz s. (×·) **1.** Hiç pürüzü olmıyan, doğru ve düz olan. **2.** mec. Bilgisi veya duygusu yahut anlayışı çok dar bir sınır içinde kalan (kimse), °basit. *O, dümdüz bir adamdır.*
dümen i. Hava ve deniz binitlerinin arka tarafında bulunan ve bunları istenilen yöne çevirmeğe yarıyan dolap kanadı şeklinde hareketli aygıt. **Dümeni eğri,** yan yan yürüyen. **Dümeni kırmak,** ar. çekilip gitmek. **Dümen kırmak,** gemi yürürken yön değiştirmek. **Dümen neferi,** en geride olan, sonuncu.
dümenci s. **1.** Gemilerde dümen kullanan (kimse). **2.** mec. En geride olan, sonuncu.
dümrük s. [D.D.] Silindir biçiminde olan.
dümşük i. [D.D.] Uğraşılan, üstünde bulunulan iş, °meşgale, °meşguliyet.
dümüşmek (le) [D.D.] Bir işle uğraşmak, °meşgul olmak, °iştigal etmek.
dün i. **1.** Bugünden bir önceki gün. **2.** Geçmiş. *Bugünü anlamak için dünü bilmek gerek.*
dünden zf. **1.** Bir önceki günden. *Dünden kalma yemek.* **2.** Çoktan, epey zamandan beri. *O, dünden razı.* **Dünden bugüne,** çabucak, az zamanda. **Dünden ölmüş,** çalışma hevesi kalmamıs.
dünen i. Bak. dönen.
dünit,-ti Fr. i. *je.* İçinde demirli krom bulunan peridotit.
dünkü s. **1.** Bir gün önceki. *Dünkü yağmur.* **2.** Acemi, işe yeni başlamış. *O daha dünkü memurdur.* **Dünkü çocuk,** görgüsüz ve toy kimse. *Dünkü çocuk bize akıl öğretmeğe kalktı.*
dünü i. [A.D.] Hırs.
dünük s. [A.D.] Dünüsü olan, dünülü.
dünür i. (Birbirlerine nispetle) Gelin ve güvey babalarının her biri. **Dünür düşmek (Bir kıza-),** bir kızı başkası için istemek. **Dünür gezmek,** birisi için evlenecek kız aramağa çıkmak. **Dünür gitmek,** başkası için kız istemeğe gitmek.
dünürcü s. Görücü.
dünürleşmek (nsz:le) Kız alıp verme yolu ile hısım olmak.
dünürlük i. **1.** Dünür olma hali. **2.** Kız alıp vermeden doğan hısımlık, °sıhriyet.
dünürşü, dünüş i. (Birbirlerine nispetle) Gelin ve güvey analarının her biri.
dünya Ar. i. (·-) **1.** Yer yuvarlağı. **2.** Elgün. **3.** Acun, evren. **Dünyada,** hiç bir vakit. *Bu kitabı dünyada kimseye vermem.* **Dünya güzeli,** olağanüstü güzel (kadın). **Dünya kelâmı,** Allahın sözlerinden gayrı söz. **Dünya kelâmı etmek,** konuşmak. **Dünyanın .... i,** pek

çok.... hesapsız... *Dünyanın parası harcandı.* **Dünyaya gelmek,** (insan) doğmak. **Dünyaya getirmek,** (insan) doğurmak. **Dünyayı başına zindan etmek,** çok sıkıntılı bir duruma sokmak.

dünyalık i. **1.** İnsana, yaşadıkça gerek olan mal, para gibi şeyler. **2.** Para.

dünyevi Ar. s. (•••) Dünya ile ilgili.

düpedüz zf. (×••) Dümdüz olarak, açıktan açığa.

dürbün Fa. i. *fi.* Uzaktaki cisimlerin büyük görüntülerini elde etmeğe yarıyan ve temel olarak, biri «objektif» öbürü «oküler» adlı iki mercekten ibaret olan optik aleti.

dürmek (i) Bir şeyi kıvırıp silindir biçimi alacak şekilde kendi üzerine sarmak. *Kâğıdı dürmek. Halıyı dürmek.*

dürtlengeç i. Hayvanları dürtmeğe yarar kısa üvendire.

dürtmek (i) **1.** Sivrice bir şeyle hafifçe itmek. **2.** mec. İstenilen şeyi yaptırmak üzere birine, harekete geçirecek söz söylemek, •teşvik etmek.

dürtü i. *ruh.* Kaynağı (güdüde olduğu gibi akıl olmayıp) duygulanım olan sebep. *Sevgi bir dürtü, vazife ise bir güdüdür.*

dürtüşlemek (i) Sertçe ve üst üste dürtmek.

dürtüşmek (nsz:le) Birbirini dürtmek.

dürtüştürmek (i) Kısa aralıklarla sık sık dürtmek.

dürü i. Dürülerek şekil verilmiş şey.

dürülmek (nsz) Dürmek işi kendisine yapılmak.

dürüm i. **1.** Dürmek eylemi. **2.** Dürülmüş şey veya onun şekli. **3.** Yufka ekmeğinin katıkla birlikte dürülerek aldığı sekil.

dürüst,-tü Fa. s. **1.** Hatasız, yanlışsız. *Dürüst bir ifadesi var.* **2.** Sözünde ve hareketlerinde doğruluktan ayrılmıyan, özü sözü bir. *Dürüst bir adam.*

dürüşmek (e) [T.D.] **1.** Her hangi bir işin üzerine düşerek alışkanlık elde etmek, •idman etmek. **2.** Vücudu, türlü hareketleri, tekrarlıya tekrarlıya, alıştırıp geliştirmek, •idman yapmak.

dürüşt,-tü Fa. s. Sert, kaba, ters. *Dürüşt bir muamele.*

Dürzi i. Suriyenin Havran bölgesinde yaşıyan ve kendilerine özgü bir mezhep güden bir Müslüman topluluğunun bireylerine verilen ad.

dürzü i. Belli anlamı olmıyan ağır bir hakaret sözü.

düstur Ar. i. **1.** Genel kural. **2.** Kanunlar dergisi. **3.** *kim.* ve *mat.* Formül.

düş i. Uyurken zihinde beliren hayallerin ve fikirlerin topu, •rüya. **Düşü azmak,** uykuda sperma boşalması olmak.

düşek i. [D.D.] Düşülen yer.

düşelik i. Talihten her kesin payına düşen şey, •nasip. *Kuvvetsiz ulusların düşeliği kölеliktir.*

düşerge i. [D.D.] Miras payı.

düşes Fr. i. Dükün karısı.

düşeş Fa. i. **1.** Oyunda, zarların altışar benekli olan yanlarının üste gelmesi. **2.** Umulmıyan iyi bir raslama. *Sizin buraya uğramanız bir düşeş oldu.*

düşey s. *mat.* Yer çekimi doğrultusunda olan, •şakulî. *Çekül, bir düşey doğruyu gösterir.*

düşgelmek (e) [D.D.] Raslamak, •tesadüf etmek.

düşkü i. [C.K.] Gözden düşerek orununu kaybetme, •nekbet, •menkûbiyet.

düşkü i. *fel.* Esaslı bir olayın oluşu sırasında meydana gelen, umulmadığı halde araya giren yeni bir olay.

düşkülü s. Düşküye ugramış, •menkûp.

düşkün s. **1.** Refah ve saadetini kaybetmiş. *Bu aile pek düşkün bir halde.* **2.** Şerefi, değeri veya miktarı eksilmiş, azalmış. *Düşkün kadın. Düşkün fiyat. Düşkün ayar.* **3.** Kendini bir şeye fazla vermiş olan. *Çocuklarına düşkün. Kumara düşkün.*

düşkünezen b. s. [C.K.] Düşkünlere, zayıflara karşı kendi gücünü gösterip kötü muamele yapmaktan hoşlanan kimse, •zebunküş.

düşkünezenlik b. i. Düşkünezen olma hali veya düşkünezene yakışır hareket, •zebunküşlük.

düşkünlük i. Düşkün olma hali veya düşkünce hareket.

düşman Fa. i. **1.** Kendisini inciten bir olaydan dolayı, sebep olana fenalık yapmak fırsatını kollıyan kimse, yağı. **2.** Harp halinde bulunulan devlet ve bunun asker, sivil bütün tebaası. **Düşman ağzı,** düşman uydurması olan söz.

düşmanlık i. Düşmanca duygu veya hareket.

düşmek (e) **1.** Bir yerde duran şey, dayancını veya dengesini kaybederek kendi ağırlığı tesiriyle havada yukarıdan aşağıya inivermek. *Ağaçtan (yere) bir yaprak düştü. Çocuk koşarken (yere) düştü.* **2.** Yağmak. *Dağlara kar düştü. Buraya yağmur düşmedi.* **3.** Bir şeyin zoriyle kendini atmak, atılmak. *Halk yollara düştü. Gemi karaya düştü.* **4.** Uğramak. *Şüpheye düşmek. Tereddüde düşmek. Sıkıntıya düşmek.* **5.** Sevgi ve ilgi göstermek. *Sen bu işe çok düştün.* **6.** Yakışmak, uygun gelmek. *Bu resim buraya fena düşmedi.* **7.** Ödevi veya yetkisi içinde olmak, •terettübetmek. *Bu iş bana düşmez, size düşer.*

8. Raslamak. *Bayram pazara düşüyor. Ev yolun soluna düşüyor. Bu kelepir her zaman düşmez.* **9.** Payına ayrılmak. *Bu da bana düştü.* **10.** Çıkagelmek. *Sen buraya nerden düştün?* **11.** (Kötü bir sonuçla) Bir yerde bulunur olmak. *Tımarhaneye düşmek. Hapishaneye düşmek.* **12.** (i) Çıkarmak, indirmek. *Dokuzdan yedi düş, ne kalır?* **13.** (nsz) İş başından uzaklaşmak. *Kabine düşmedi, yalnız üç bakan düştü.* **14.** (nsz) Hızı, kuvveti değeri veya şerefi azalmak. *Rüzgâr düştü. Adamcağız hastalıktan çok düştü. Buğday hiç düşmedi, ama arpa düştü. O bu hareketiyle çok düştü.* **15.** (nsz) Vakti gelmeden (ölü) doğmak. **Düşe kalka,** güçlükle. *Düşe kalka nihayet varabildik.* **Düşüp kalkmak (Birisiyle-),** birlikte yaşamak.

düşsel s. *ruh.* Düş ile ilgili, düşe değgin.

düşük s. **1.** Düşmüş olan. *Düşük fiyat. Düşük seviye.* **2.** Yerinden aşağı inmiş. *Düşük omuz. Düşük mide. Düşük etek.* **3.** (Söz hakkında) Kusurlu. *Düşük ifade. Düşük cümle.* **4.** i. Yaşıyabilecek hale gelmeden çocuğun doğması, °sıkıt. **Düşük etek,** pasaklı.

düşüklük i. **1.** Düşük olma hali. **2.** *c.* Yer çöküntüsü. **3.** Hava basıncının azalması.

düşüm i. Harman yerindeki tahıl yığınlarına, çalınırsa belli olsun diye vurulan tahtadan damga.

düşümdeşlik i. *fel.* Birkaç olayın aynı zamana düşmesi, aynı zamanda olması.

düşümdeşmek (nsz:le) *fel.* Birkaç olay aynı zamanda olmak, aynı zamana düşmek.

düşünce i. **1.** Düşünmek eylemi. *Düşünceye dalmak.* **2.** Bir iş için düşünülen çare veya verilen hüküm, °fikir. **3.** Tasa. *Bu haberi alınca düşünceye daldı.*

düşüncel s. *fel.* Düşünce ile ilgili, düşünceye değgin, ancak düşünce ve tasarımda bulunan.

düşünceleme i. *fel.* Düşünce ve tasarımları meydana getiren zihin çalışması.

düşünceli s. **1.** Düşüncesi olan, düşünce içinde bulunan. **2.** Düşünerek hareket eden.

düşüncellik i. *fel.* Zihinde var olma veya bir zihin olayı ile meydana çıkma hali.

düşüncesiz s. **1.** İyi düşünmeden hareket eden. **2.** Kaygısız.

düşüncesizlik i. İyi düşünmeden yapılan hareket.

düşündürmek (i) Düşünmesine sebep olmak.

düşünme i. **1.** Düşünmek eylemi. **2.** *fel.* Aklın kendi kendini bilgi konusu yaparak, zihin çalışmalarını ve olaylarını incelemesi, °teemmül.

düşünmek (i) **1.** Zihninden, hayalinden geçirmek. *Hep sizi düşündüm.* **2.** Fikirleri, bir hüküm çıkarmak maksadiyle inceleme, karşılaştırma ve aralarındaki ilgilerden faydalanma gibi zihin işlemlerinden geçirmek, °muhakeme etmek. *Meseleyi uzun boylu düşündüm, sonunda buna karar verdim.* **3.** Zihniyle arayıp bulmak. *Bu iş için ben bir çare düşündüm.* **4.** Bir şey hakkında ilgi göstermek. *Yalnız kendini düşünüyor, başkalarını düşünmüyor.* **5.** Tasarlamak. *Yola çıkmayı düşünüyorum.* **6.** Kendi hatırına getirmek. *Ben bunu hiç düşünmemiştim.* **7.** (nsz) Tasalanmak. *Bu kadar düşünme, elbet bir çare bulunur.* **Düşünüp taşınmak,** etraflıca düşünmek.

düşünücü s. Düşünme[2 3] yeteneği ileri olan, °mütefekkir.

düşünük i. [D.D.] Düşünce, °fikir, °mülâhaza.

düşünülmek (nsz) Düşünmek işine konu olmak.

düşünür s. Düşünücü.

düşünüş i. Düşünmek[2] için tutulan yol veya ölçü. *Her kesin bir düşünüşü var.*

düşürmek (i:i,e) **1.** Düşmesine sebep olmak veya meydan vermek. *Parasını düşürmek. Malın fiatini düşürmek.* **2.** (Kum, taş, solucan ve ölü çocuk gibi arızî sayılan şeyler hakkında) Vücudundan çıkarmak. *Çocuk solucan düşürüyor.* **3.** (i,den) Değerli bir şeyi ucuz veya kolay ele geçirmek. *Bu güzel halıyı bedesten den çok ucuza düşürdüm.*

düşürtmek (i,e) Düşürmesini sağlamak.

düşüş i. **1.** Düşmek tarzı. **2.** İyi raslayış. *O bir düşüştü bir daha ele geçmez.*

düşüt i. Yaşıyabilecek hale gelmeden doğan yavru, °cenini sakıt.

düttürü s. **1.** Kılığı ciddî olmıyan, tuhaf ve hafif giyimli. **2.** Dar ve kısa olduğu için gülünç görünen (giysi). **Düttürü Leylâ,** düttürü kadın timsali.

düve i. Bir yaşını geçtikten sonra boğa altına gelinciye kadar dişi dana.

düvel s. [D.D.] Yamuk, °şibih münharif.

düvel Ar. ç. i. Devletler.

düvelgin s. [D.D.] Âdetten kesilmiş (kadın).

düven i. Bak. döven.

düvesimek (nsz) Boğa dişi aramak.

düyek i. *mü.* Şark müziğinde bir usul.

düyun Ar. ç. i. (.-) Borçlar.

düz i. **1.** İnişi yokuşu, girintisi çıkıntısı olmıyan alan. *Köyün önündeki düz.* **2.** Rakı.

düz s. **1.** İnişi yokuşu, girintisi çıkıntısı olmıyan, °müstevi. *Düz yer. Düz tahta.*

2. Eğri veya çarpık olmıyan, doğru. *Düz değnek. Düz çizgi.* **3.** Süsü veya ayrıntıları olmıyan. *Düz kumaş, Düz bir espap.* **Düz sesli,** *sb.* dudakların düz ve yaygın durumunda çıkarılan sesli «a, e, ı, i» düz seslilerdir. **Düz tümleç,** *dlg.* fiili doğrudan doğruya ve zorunlu olarak tamamlıyan tümleç. «Su içmek» cümlesinde «su» ismi «içmek» fiilinin düz tümlecidir.

düzayak b. s. İçinde merdiveni veya inilip çıkılacak kısmı olmıyan (ev, yol, yer).

düzce s. Oldukça düz. *Düzce bir yol.* **Düzcesi,** doğrusu, kısacası. *Düzcesi, sen bu işi beceremedin.*

düze i. *kim.* Bir maddenin, bir bileşiğe, bir karışıma giren veya girmesi gereken belli miktarı.

düzeç i. *fi.* Bir yüzeyin yatay olup olmadığını anlamağa yarıyan alet. **Kabarcıklı düzeç,** su ile dolu olduğu halde içinde bir hava kabarcığı bırakılmış camdan basık bir silindir ile bunun yatağını teşkil eden düz bir tahtadan meydana gelmiş düzeç, ki tatbik edildiği yerin yatay olduğu, kabarcığın tam orta yerde kalmasiyle anlaşılır.

düzeldek i. [D.D.] Kabarcıklı düzeç.

düzelmek (nsz) **1.** Düzgün veya düzenli hale gelmek. *Bahçe düzeldi. Oda düzeldi. İşler düzeldi.* **2.** Bozukluğu kalmamak. *Hava düzeldi. Vapur seferleri düzeldi.*

düzeltmek (i) **1.** Düzgün hale getirmek. **2.** Bozukluğunu gidermek. **3.** Yanlıştan kurtarmak.

düzem i. *kim.* Bir bileşiğe veya bir karışıma girecek madde miktarlarının belirtilmesi.

düzemek (i) *kim.* Her hangi bir karışımı gereken bir orana göre hazırlamak.

düzen i. **1.** Birtakım şeylere maksada göre verilen kurallı durum, °tertip, °intizam. *Odanın düzenini uygun bulmadım.* **2.** İşlerin uygun gitmesinden doğan duruluk. *Harp zamanında düzen kalmaz.* **3.** Müzik aletlerinde ses ayarı, °akort. **4.** Dolap, °hile.

düzenek i. [T.D.] Pilân.

düzengeç i. *fi.* Bir makinanın görevini istenilen ayarda tutmağa yarıyan alet.

düzenlemek (i) Düzenli hale koymak, düzen vermek, °tanzim etmek, °tertibetmek.

düzenleşik s. Düzenleri birbirine uygun.

düzenli s. Düzeni olan, yerli yerinde, °tertipli. *Düzenli bir oda. Düzenli bir hareket.*

düzenlik i. İyi geçim anlamına gelen «dirlik düzenlik» deyiminde geçer. *Allah dirlik düzenlik versin.*

düzensiz s. Düzeni olmıyan veya düzeni bozuk olan.

düzensizlik i. Düzensiz olma hali veya düzensiz iş.

düzenteker b. i. *fi.* Makinalarda, devimin hızını düzgün tutmağa yarıyan büyük çaplı çark.

düzerlemek (i) [D.D.] Bestelemek.

düzetilmek (nsz) Düzelmiş hale konmak.

düzetmek (i) Düzeltmek.

düzgü i. [T.D.] Beste.

düzgü i. *fel.* Kural olabilecek ilke veya önerme, °düstur.

düzgülü s. *fel.* Düzgüye uygun, °normal.

düzgün s. **1.** Doğru ve pürüzsüz. *Düzgün tahta. Düzgün yol.* **2.** Eksiksiz ve yerli yerinde. *Düzgün bir bahçe. Düzgün bir yazı. Düzgün bir ifade. Düzgün bir düşünce.* **3.** *mat.* Kenar veya ayrıtları ile açıları birbirine eşit olan (şekil). *Düzgün çokgen. Düzgün çokyüzlü. Düzgün çokyüzlüler ancak beş tanedir: dört yüzlü, küp, sekiz yüzlü, on iki yüzlü ve yirmi yüzlü.*

düzgün i. Eskiden kadınların teni gerip düzgünleştirmek için yüzlerine sürdükleri beyaz ve sıvı bir tertip.

düzgüncü s. **1.** Düzgün yapan veya satan (kimse). **2.** Gelinin düzgününü süren ve onu süsliyen (kadın).

düzgünlü s. Düzgün sürünmüş.

düzgüsel s. *fel.* Düzgülerle (kurallarla, kanunlarla) ilgili, düzgü (kural, kanun) koyan.

düzgüsüz s. *fel.* Düzgüye uymıyan, düzgüsü olmıyan, °anormal.

düzine Fr. i. Aynı cinsten on iki şeyin miktarını anlatan kelime.

düzkanadlılar ç. b. i. *zo.* Uzunluğuna katlanan alt kanadları, az çok sert olan üsttekiler tarafından örtülen, dört kanadlı böcekler takımı.

düzlem s. **1.** Düz ve yassı olup üzerinde hiç bir dalga, kambur ve çukur bulunmıyan. **2.** s. ve i. *mat.* Bir doğrunun iki noktası, üzerine dokununca, her noktasının dokunması gereken yüzey, °müstevi **Açıortay düzlemi,** iki düzlemli bir açıyı iki komşu ve eşit açıya bölen düzlem. **Düzlem geometri,** Bak. geometri.

düzlemek (i) Düzey hale getirmek, °tesviye etmek.

düzlemküre b. i. *c.* İki yarımküreyi düz bir yüzey üzerinde yanyana gösterir harta, °kürei musattaha.

düzlenmek (nsz) Düzey hale gelmek.

düzlük i. **1.** Düz olma hali. **2.** Düz olan genişçe yer.

düzme i. **1.** Düzmek eylemi. **2.** s. Gerçek olmayıp aslına benzetilerek uydurulan, °sahte. *Düzme senet. Düzme vesika.*

düzmece s. Düzme, °sahte.
düzmeci s. Düzme şeyler yapan, °sahtekâr.
düzmecilik i. Düzmeci olanın hali veya düzmeci işi, °sahtekârlık.
düzmek (i) Birçok şeyleri birbirini tamamlıyacak şekilde bir araya getirerek yeni bir bütün meydana koymak. *Şarkı düzmek. Çeyiz düzmek. Yalan düzmek.*
düztaban b. s. **1.** Tabanı kemerli olmıyan. **2.** mec. Uğursuz.
düzülmek (nsz) **1.** Düzmek eylemine konu olmak. **2.** Koyulmak. *Yola düzülmek.*
düzüne Fr. i. Düzine.
Dy *kim.* Disprosyum cisminin simgesi.

E

e, E 1. Türk alfabesinin altıncı harfi; sesbilim bakımından, düz seslilerden incelerin genişini gösterir. **2.** Sınıflamalarda, maddeler harfle gösterildiği vakit, beşinci maddenin başına getirilir. **3.** *mü.* Nota işaretlerinin harflerle gösterildiği usulde «mi» sesini gösterir.

e e. **1.** Sonuç niteliğinde bulunan bir cümlenin başına getirildiği vakit « öyle ise », « öyle olunca », « mademki öyle » sözleri gibi şart niteliğinde olan bir cümle yerini tutar. *E, gitsin* (= öyle ise gidebilir). *E, şimdi bu olmıyacak mı?* (= öyle olunca bu iş yapılmıyacak mı?). **2.** (-) Hayret ve merak anlatan soru edatı. *E...? Sonra?* **3.** Bak. a² (edat).

e ü. (-) Beğenme veya usanç gibi duygular anlatır. *E..! Artık bu söze diyecek yok. E..! Yetişir artık!*

ebabil Ar. i. (·--) Dağ kırlangıcı.

ebat Ar. ç. i. (·-) Boyutlar.

ebcet i. Arap harflerinin ayrı bir sıralanışının adı, ki bunda her harfe bir rakam değeri verilir. **Ebcet hesabı,** bu değerleri hesaplıyarak bir kelimeyi rakama çevirmek veya kelimelerle ve en çoğu, eski şairlerin yaptığı gibi, mısralarla belli başlı bir olayın tarihini saptamak yolu.

ebe i. **1.** Doğmak üzere olan çocuğu alan ve annesine gereken hizmetleri yapan kadın. **2.** Çocuk oyunlarında kendisine yüküm yükletilen kimse, kurt karşıdı. *Köşe kapmacada ebe orta yerde durur.* **Ebe hekim,** gebelikte ve doğum güçlüğünde kadınlara bakan hekim.

ebebulguru,-nu b. i. Bulgur iriliğinde ve tıkız olarak yağan kar.

ebedî Ar. s. (·--) Bengi, sonsuz.

ebediyen Ar. zf. (·---) **1.** Sonsuz olarak. **2.** Hiç bir vakit.

ebediyet,-ti Ar. i. Bengilik, sonsuzluk.

ebegümeci b. i. *bt.* Ebegümecigillerden, çiçekleri ilâç olarak, yaprakları da sebze gibi kullanılan ve daha çok tarla kenarlarında kendi kendine yetişen ot.

ebegümecigiller ç. b. i. *bt.* Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, örneği ebegümeci olan bir bitki familyası. Ebegümecigillerin cinsleri pek çok olup bunlar ot, ağaççık veya ağaç olabilirler.

ebekuşağı,-nı b. i. Alkım, eleğimsağma.

ebleh Ar. s. Alık.

ebru i. Kâğıt bezekçiliğinde, yüzünde türlü renk ve şekilde boya bulunan suyun üzerine kapamak yoliyle kâğıda yapılan hare, budak ve dalga gibi çeşit çeşit süs. **Ebru ebru,** dalga dalga kırmızı (yanak).

ebrulamak (i) Ebru yaparak boyamak.

ebrulu s. Üzerinde damar damar ayrı renkler bulunan.

ebucehilkarpuzu,-nu b. i. Acıhıyar, eşek hıyarı.

ebülyoskop,-pu Fr. i. Bir cismin kaynamağa başladığı sıcaklık derecesini ölçmeğe yarıyan alet.

ecdat Ar. ç. i. (·-) Dedeler, atalar.

ecel Ar. i. Ömrün, alında yazılı olduğuna inanılan sonu. *Adamcağızın eceli geldi, öldü.* **Ecel beşiği,** çok tehlikeli taşıt. **Eceli gelmek,** ölümü veya yok olması kaçınılmaz hale gelmek. **Eceline susamak,** ölmek istermiş gibi tehlikeli işlere girişmek. **Eceliyle ölmek,** kaza ile veya öldürülerek can vermeyip olağan sayılan her hangi bir şekilde ölmek.

ecinli, ecinni i. hlk. Cin. **Ecinniler top oynuyor (Bir yerde-),** o yer bomboş bulunuyor.

ecir,-cri Ar. i. **1.** Sevap. **2.** Ücret. **Ecir sabır dilemek,** başsağlığı dilemek.

ecîr Ar. s. (·-) Ücretle çalışan.

eciş bücüş b. s. Çarpık çurpuk, eğri büğrü.

ecnebi Ar. s. **1.** Başka devlet tebaasından olan (kimse), yabancı. **2.** Başka memleketlere ait. *Ecnebi parası.*

ecza Ar. ç. i. (·-) **1.** Parçalar. **2.** Kimya yoliyle elde edilip ilâç yapmağa yarıyan veya sanayide türlü maksatlarla kullanılan madde. **3.** *mat.* (Eskiden) Askat. **4.** s. Ciltsiz. *Bu kitabın eczası ciltlisinden elli kuruş eksiğine satılır.*

eczacı Ar. T. s. (·--) Hekimin hasta için yazmış olduğu ilâcı yapmağı veya satmağı meslek edinen (kimse).

eczane Ar. Fa. i. (·--) İlâçların yapıldığı ve satıldığı yer.

eçhel Ar. s. Pek cahil, pek bilgisiz.

eda i. (·-) **1.** Tavır, davranış. *Sevimli bir eda. Lâübali bir eda.* **2.** Anlatış yolu. *Bu şiirin güzelliği mânasından çok edasındadır.*

edalı s. (·-·) **1.** Şöyle veya böyle bir edası

olan. *Ciddi edalı.* **2.** Tavırları hoş olan. *Edalı bir taze.* **3.** Çalımlı.

edat,-tı Ar. i. (.-) *dlg.* Kendi başına tam anlamı olmayıp, iki kelime veya fikir arasındaki türlü ilgi ve özellikleri belli eden veya bir kelimenin yanına getirildiği vakit cümlenin anlamına her hangi bir duygu katan kelime. «Hem, ile, için, gibi, ve; a, ey» birer edattır.

ede i. [D.D.] Erkek kardeş, *birader.

edebî Ar. s. (-.-) Edebiyatla ilgili, edebiyat sanatı ürünü olan, betiksel.

edebikelâm Ar. b. i. (.....) *ed.* Kaba sayılan kelimeler kullanmayıp maksadı üstü örtülü olarak anlatan başka kelimeler seçme.

edebiyat,-tı Ar. i. (....) **1.** Düşünce, duygu ve hayallerin, söz veya yazı halinde, güzel ve etkili bir şekilde anlatılması sanatı. **2.** Bu sanatın kuralları ve eserleri ile uğraşan bilim kolu. **3.** Bir çağda, bir dilde, bir ulusta, bu yolda vücuda getirilmiş olan yazı eserlerinin topu. *Türk edebiyatı. On dokuzuncu yüzyıl edebiyatı.* **4.** Bir bilim kolunun türlü konuları üzerine yazılmış yazı ve eserlerin topu. *Hekimlik edebiyatı* **Edebiyat yapmak,** bir konu üzerinde lüzumsuz süslü sözler söylemek.

edep Ar. i. **1.** Söz ve davranışta her kesin beğendiği yollar, ertem. **Edep erkân,** yol yönten. **Edeptir söylemesi,** affedersiniz, söylemesi ayıptır ama... *Edeptir söylemesi, donuna etti.* **Edep yeri,** insanlarda üreme organlarının bulunduğu yer, ut yeri.

edepli Ar. T. s. Edebi olan, terbiyeli, uslu.

edepsiz Ar. T. s. **1.** Utanılacak işleri hiç sıkılmadan yapan, utanmaz, sıkılmaz. **2.** Sakınılacak kötü (kimse), *şirret.

edepsizlik Ar. T. i. Utanmazlık, sıkılmazlık, *şirretlik.

eder i. [C.K.] Satışta bir şeyin karşılığı, *fiat. *Bu kitabın ederi beş lira ama, hiç bir değeri yoktur.*

edevat,-tı Ar. ç.-i. Aletler, avadanlık.

edi i. [D.D.] İş yapma veya yapılan iş. **Edi yitimi,** *ruh.* görmede bozukluk olmadığı halde, nesneleri birbirinden ayıramamak ve bunların nerelerde, ne işler için kullanıldığını bilememek şeklindeki ruh hastalığı.

edib Ar. i. (.-) **1.** Edebiyat eseri vücuda getiren kimse. **2.** Edepli, terbiyeli, çelebi.

edik i. Her tarafı yumuşak ve renkli sahtiyandan yapılmış yarım konçlu lâpçın.

edilgen s. *dlg.* Gerçek öznesi söylenmeyip nesnesi özne yerine geçmiş olan (fiil), etken karşıdı, *meçhul. *«Kırılmak, görülmek, bilinmek» edilgen fiillerdir.*

edilgi i. *fel.* Başkasından gelen ve kendinde belli bir değişiklik meydana getiren iş veya bu işin sonucu, *infial.

edilgin s. *fel.* ve *by.* Kendinden olmayıp başkasının zoru veya el katmasiyle olan (iş, eylem), etkin karşıdı, *münfail.

edilmek (yar) Etmek işine konu olmak. *Birisine yardım edilmek. Birinden rica edilmek. Birisiyle münakaşa edilmek. Biri davet edilmek.*

edim i. **1.** Olup gerçekleşmiş iş, *amel, *fiil. **2.** *fel.* Varlıkta yetkinlik. *Maddeye nispetle şekil, mermere nispetle heykel bir edimdir.*

edimsel s. *fel.* Edim niteliğinde olan, gerçek olarak var olan, gizil ve tasarılı karşıdı, *fiilî. *Bir mermer kitlesinde bir heykel ancak tasarılı olarak vardır, o mermer işlendikçe heykel edimsel bir varlık kazanır.*

edinç i. [C.K.] Edinilen şey veya şeyler, *müktesebat.

edinik s. [C.K.] Edinilmiş, kazanılıp kendine mal edilmiş, *müktesep.

edinmek (i) Kendini sahip kılmak. *Fikir edinmek. Dost edinmek. O, bu huyu yeni edindi.*

edinsel s. [C.K.] Edinme yoliyle olan, *kisbî.

edna Ar. s. (.-) **1.** En az. *Edna bir mülâhaza ile...* **2.** En aşağı, en kötü. *Edna bir mal.*

edvar Ar. s. *mü.* Alaturka müzik kuramlarından bahseden kitap. **Edvar musikisi,** alaturka klâsik müziği.

efe i. **1.** Ağabey. **2.** Yiğit ve özellikle batı Anadoluda köy yiğidi.

efelik i. **1.** Efe olma hali. **2.** Kabadayılık.

efendi i. **1.** Eskiden «bay» anlamına ve isimlerden sonra getirilerek özlükle şehzadeler, din adamları ve öğreniciler için kullanılırdı. *Reşat efendi. Hasan efendi.* **2.** mec. Çelebi, sözü ve kılığı yerinde. *Arkadaşınız efendi adamdır. Efendiden biri sizi arıyor.* **3.** Buyruğu yürüyen veya yürümesi gereken kimse. *Halk memleketin gerçek efendisidir.* **Efendi kapısı,** *tar.* Yeniçeri kâtibi dairesi.

efendim ü. **1.** Bir çağırmalık karşısında «buradayım» anlamına kullanılır. *Bay Hasan! - Efendim!* **2.** Anlaşılmıyan bir sözü tekrarlatmak için söylenir. *Efendim?* **3.** Karşıdakini, söylenen sözü tasdik etmeğe davet etmek için söylenir. *Neydi o hal... efendim?* **4.** Nezaket için söze katılır. *Hakkınız var, efendim.* **Efendime söyliyeyim,** söz söylerken gerekli kelimeyi bulamıyan bir kimsenin kullandığı bir dil persengi. **Efendim nerde, ben nerde,** ben ne diyorum siz ne anlıyorsunuz.

efkâr Ar. ç. i. (.-) **1.** Fikirler. **2.** ar. Tasa, kaygı.

efkârıumumiye Ar. b. i. (.......) Bir memleket halkının bir sorum üzerindek fikir ve görüşü, kamoy.

efkârlanmak Ar. T. (nsz) ar. Tasalanmak.
efkârlı Ar. T. s. ar. Tasalanmış, tasalı.
eflâk,-ki Ar. ç. i. «Gökler» demek olup «pek yüksek olmak» anlamına gelen «eflâke ser çekmek» deyiminde geçer.
eflâtun s. Açık mor.
efrat Ar. ç. i. **1.** Fertler, bireyler. **2.** *ask.* (Eskiden) Erler, erat.
efsane Fa. i. (.--) Halkın hayalinde vücut bularak ağızdan ağza dolaşan ve çoğu olağanüstü nitelikte olan olgu.
efsanevi Fa. s. (.--.-) Efsanelerde geçen veya hakkında efsaneler düzülen yahut efsaneyi andırır nitelikte olan (kimse, hayvan, yer...), efsaneli, efsanemsi.
efsun Fa. i. Bak. afsun.
ege i. [T.D.] Birini koruyan ve işlerine bakan kimse, °veli.
egemen s. [C.K.] **1.** Buyruğunu yürüten erk sahibi, °hâkim. **2.** *fel.* Kendisinden daha yüksek ve ulu bir şey tasarlanamıyan.
egemenlik i. **1.** Egemen olma hali. **2.** Buyruğunu yürütme hakkı, °hakimiyet. *Egemenlik ulusundur.*
egzama Yu. i. (×..) Mayasıl, tuzlubalgam.
eğe i. Göğüs kafesini meydana getirmek üzere, arkadan omurgaya, önden de göğüs kemiğine eklemlenen uzun, yassı ve eğmel kemiklerden her biri, °dılı.
eğe i. Madenleri, sürte sürte aşındırıp istenilen biçime sokmağa yarıyan, yüzü çizgi çizgi, sert çelikten alet.
eğelemek (i) Eğe ile aşındırmak.
eğelerarası,-nı b. i. ve s. İki eğe kemiği arası veya bu arada bulunan. *Eğelerarası sinirler.*
eğer Fa. e. Şart anlamını berkitmek için şartlı cümlelerin başına getirilir. *Eğer hava güzel olursa gezmeğe çıkarız.*
eğiç i. Kovandan bal çekmeğe yarar alet.
eğik s. *mat.* Dik olmıyan, °mail.
eğiklik i. Eğik durma hali, °meyil.
eğilme i. **1.** Eğilmek eylemi. **2.** *mat.* Bir doğrunun, bir başka doğruya (veya düzleme) göre eğik olması. **3.** *fi.* Yerin magnetik alanında bulunan serbest mıknatıslı bir iğnenin doğrultusu ile yatay düzlem arasında meydana gelen açı.
eğilmek (nsz) **1.** Eğmek işine konu olmak. *Tabak eğildi, yemek döküldü.* **2.** (İnsan) Bir iş yapmak için belini eğmek. *Eğilip başını yıkadı. Eğilip baktı. Eğilip selâm verdi.* **3.** Başkasının üstünlüğünü veya egemenliğini kabul etmek. *Türk eğilmez.* **Eğilip bükülmek,** utanma, nazlanma gibi sebeplerle garip kol, el ve vücut hareketleri yapmak.
eğim i. **1.** Eğilmiş olma hali. **2.** Bir yüzeyin, yatay olmayıp, az veya çok düşeye doğru bir durum almış bulunması, °meyil. *Bu yamacın eğimi çıkılamıyacak kadar fazladır.*
eğin,-ğni i. Arka, sırt.
eğinç i. **1.** Ur. **2.** Siğil, et beni.
eğindirik i. Sırtı örten şey, ferace ve kürkte olduğu gibi devrik büyük yaka.
eğindirmek (i,e) Eğinmesini sağlamak, °imale etmek.
eğingen s. Fazlaca eğinmiş bulunan, °meyyal.
eğinik s. Eğinmiş olan, °mail.
eğinim i. **1.** Eğinmek eylemi. **2.** *ruh.* Ruhu, bâzı şeylere doğru yönelten içtepi, °meyelân.
eğinmek (e) [T.D.] Bir şeyi sevmeğe, istemeğe veya yapmağa içten yönelmek, °meyletmek.
eğinti i. Eğelenen bir şeyden dökülen ince talaş. *Demir eğintisi.*
eğirmek (i) Yün, pamuk gibi şeyleri iğ ile büküp iplik haline getirmek.
eğirmen i. [A.D.] İplik eğirmeğe yarar alet, kirmen.
eğirtmek (i,e) Eğirmek işini başkasına yaptırmak.
eğitbilim b. i. Öğretim ve eğitimi kurallara bağlıyan bilim ve sanat, °pedagoji.
eğitim i. [T.D.] **1.** Eğitmek işi. *Bu eğitim yolu iyi değildir.* **2.** Eğitilmek işi. *Bu çocuğun eğitimi sanıldığı kadar güç değildir.*
eğitimli s. Eğitimi sağlıyan, °terbiyevi. *Eğitimli hikâye.*
eğitken s. Eğitbilimle uğraşan, °terbiyeci.
eğitmek (i) Bir kimse veya bir şey üzerinde işliyerek onu madde veya ruh bakımından güdülen amaca göre hazırlamak, °terbiye etmek. *Çocukları eğitmek. Hayvanları eğitmek. Deriyi eğitmek.*
eğitmen i. Eğitme işini yapan kimse, °mürebbi.
eğitsel s. Eğitime değgin, eğitim üzerine olan. *Eğitsel bir yazı.*
eğlemek (i) Eğleşmesine sebep olmak, tutmak, durdurmak. *(Beni) işler eğledi de vaktinde yetişemedim.*
eğlence i. **1.** Eğlenmek eylemi. **2.** Neşeli ve hoşça vakit geçirten şey. **3.** Neşeli ve hoşça vakit geçirilen toplantı.
eğlencelik i. Şekerleme, kavrulmuş badem, fıstık, kabak çekirdeği gibi, karın doyurmak için değil de, hoşa gittiği için arasıra az miktarda yenen şeyler.
eğlendirmek (i) Eğlenmesini sağlamak.
eğlenmek (nsz) **1.** Neşeli ve hoşça vakit geçirmek. *Dün gece tiyatroda iyi eğlendik.* **2.** (le) Bir kimsenin her hangi bir ku-

surunu veya zayıf noktasını ele alıp onu, hoş vakit geçirmek için, konu yapmak. *İnsan kimse ile eğlenmemeli.* **3.** (nsz) Bir yerde durup vakit geçirmek. *Sen burada biraz eğlen, ben şimdi gelirim.*

eğlenti i. Bir yerde toplanarak yapılan çalgılı ve içkili eğlence.

eğleşik s. Öteden beri bir yerde yaşamakta, eğleşmekte bulunan, °mukim.

eğleşmek (nsz) **1.** Bir yerde yaşamakta bulunmak, °ikamet etmek. **2.** Eğlenmek[3].

eğmece i. [D.D. eymece] Olta.

eğmeç i. [C.K.] Ok atılan yayın ve buna benzer eğri şeylerin biçimi, °kavis.

eğmek (i) **1.** Eğik hale getirmek. *Bardağı eğmeyin, içindeki su dökülür.* **2.** Eğmeç haline sokmak. *Kirişi çekip yayı eğmek.*

eğmel s. [D.D.] Eğmeç şeklinde olan, °mukavves.

eğre i. [T.D.] Cıvata.

eğrek i. [T.D.] Sulak tarlanın suyunu akıtmak için açılan hendek.

eğrelti i. *bt.* Eğreltiotu.

eğreltiotu,-nu b. i. *bt.* Eğreltiotugillerden, kumlu yerlerde yetişen, hekimlikte barsak kurtlarını düşürmek için kullanılan bir bitki cinsi.

eğreltiotugiller ç. b. i. *bt.* Damarlı çiçeksizlerden, örneği eğreltiotu olan bir sınıf.

eğreti s. **1.** Takma. *Eğreti diş. Eğreti bacak.* **2.** İyi yerleşmemiş, yerini bulmamış. *Tencerenin kapağı eğreti duruyormuş, düşüverdi.* **3.** Geri verilmek üzere alınmış. *Arkadaştan bu kitabı eğreti aldım.* **4.** (Mücevherler hakkında) Yalancı. *Bu yüzüğün taşı eğretidir.* **5.** Belirli bir zaman sonra geçecek veya kaldırılacak olan, °muvakkat. *Asıl köprü bitinciye kadar eğreti köprüden geçilecek.* **Eğretiye almak,** bir binanın alt kısmını onarmak veya yenilemek için üst kısmını destekler üzerinde durdurmak.

eğretiden zf. Eğreti olarak, °muvakkaten.

eğri s. **1.** Doğru olmayıp bir noktasında dirsek şeklinde yön değiştiren, çarpık, °muavveç. *Eğri bir yol.* **2.** Doğru olmayıp yay gibi her noktasında aynı tarafa doğru yön değiştiren, eğmel, °mukavves. *Eğri kılıç.* **3.** Yatay veya düşey olmayıp bütüniyle bir tarafa eğilmiş bulunan, eğik, °mail. *Eğri bir duvar. Eğri bir masa.* **4.** *fel.* Tüzeye, türeye veya ahlâka aykırı olan. **5.** *mat.* Doğru olmıyan, °münhani. *Eğri çizgi. Eğri yüzey.* **Eğri bakmak,** kötü niyetle bakmak. **Eğri söz,** kötüleme sözü.

eğribacak b. s. Bacakları eğri olan (kimse).

eğri büğrü b. s. Fazlaca eğrilmiş, bükülmüş ve çarpılmış olan. *Eğri büğrü bir yol. Eğri büğrü bir değnek.*

eğrili s. *mat.* Eğri çizgilerle meydana gelmiş olan, eğrisel.

eğrilik i. **1.** Eğri olma hali. **2.** *mat.* Bir uzay eğrisinin bir noktasındaki teğedin, gittikçe bu noktaya yaklaşan diğer bir noktasındaki teğetle meydana getirdiği açının bu iki nokta arasındaki yay parçasına oranının limiti.

eğrilmek (nsz) Eğri hale girmek. *Demir direk eğrildi. Tahta eğrildi.*

eğriltmek (i) Eğri hale sokmak. *Ağaç, parmaklığın üzerine düşerek, onu eğriltti.*

eğrim i. [T.D.] Su çevrintisi, °girdap.

eğrisel s. *mat.* Eğrili.

eğritmek (i) Eğriltmek.

eğsinim i. *ruh.* Sürükleyici eğinim.

eh ü. «Olur» gibi kabul veya «fena değil» gibi yarı memnunluk anlatır. - *Gidelim mi?* - *Eh, hadi gidelim.* - *Nasılsınız?* - *Eh, şöyle böyle.*

-e hali b. i. *dlg.* Bir eylemin, ikinci derecede ilgilendirdiği nesneyi gösteren isim veya zamirlerin, gereğine göre « -a, -e, -ya, -ye» ek şekillerinden birini alarak büründükleri kılık. «Çocuğu bahçeye çıkarmak» ve «işi ona anlatmak» misallerinde «bahçeye» ve «ona» kelimeleri -e halinde birer nesnedir. Eylemin birinci derecedeki nesnesi kimi vakit -e halinde de olabilir. *Çocuğa ders okutmak. Bir yere bakmak.*

ehemmiyet,-ti Ar. i. Önem.

ehil,-hli Ar. i. **1.** Topluluk, cemaat. *Kıble ehli. Kitap ehli. Sünnet ehli.* **2.** Bir işin eri, yetkili. *O bu işin ehlidir.* **3.** *hlk.* Eş, evdeş, karı kocadan her biri. *Bu adam ehliyle iyi geçinmiyor.* **4.** Sahip, iye. *Servet ehli. Sanat ehli.*

ehlî Ar. s. Evcil.

ehlibeyt,-ti Ar. b. i. *tar.* Peygamber Muhammed'in kızı, damadı ve torunlarını kapsıyan ailesine verilen ad.

ehlidil Ar. Fa. b. i. Rint, kalender, gönül eri.

ehlihibre, ehlivukuf Ar. b. i. Ayırtman.

ehliyet,-ti Ar. i. Yetki.

ehliyetli Ar. T. s. Yetkili.

ehram Ar. i. Piramit.

ehven Ar. s. **1.** Ucuz. **2.** Daha az kötü. *Bütünlemeye kalmak sınıfta kalmaktan ehvendir.*

ejder, ejderha Fa. i. Türlü biçimlerde tasarlanan korkunç bir masal canavarı, evren.

ek i. **1.** Bir şeyin eksiğini tamamlamak için ona katılan parça, ulama, °ilâve. *Şu kumaştaki ek ne kadar çirkin görünüyor. Bu iki madde falanca kanuna ektir.* **2.** *dlg.* Kelime türetmek (yapı) veya çekmek (çekim)

için köklere yahut başka kelimelere ulanan ve kendi başına anlamı bulunmıyan söz parçası. *«-li» bir yapı eki, «-yor» bir çekim ekidi.* **3.** *an.* Başlıca bir organa bağlı bulunan ikinci derecedeki organ. *Kapaklar ve kirpikler gözün eklerindendir.* **Ekini belli etmemek,** eksiğini belli etmiyecek şekilde işi idare etmek. *Güçlükle geçiniyor ama, ekini belli etmiyor.*

ekanimiselâse Ar. b. i. (.--...) Hıristiyan dininin temeli, ki buna göre Tanrı, baba, oğul ve kutsal ruh olarak üç şekilde belirir.

eke s. [D.D.] **1.** Bilgin. **2.** Akıllı. **3.** Hayatta birçok ders görerek bilgisini artırmış olan, •tecrübeli. **4.** Büyük.

ekelge i. [D.D.] Ekilen yer, ekilen tarla.

ek-fiil b. i. *dlg.* İsim-fiili, kullanılmadığı halde, «imek» şeklinde tasarlanan ve eski «irmek» yerine geçen fiil, ki yalnız -di'li ve -miş'li geçmiş zamanı (yani «di, imiş») ile dilek - şart kipi (yani «ise») ya yardımcı fiil halinde veya ek olarak kullanılır. Ek olarak kullanıldığı vakit başındaki «i» sesi düşer ve ses uyumuna uğrıyarak gereğine göre «-di, -dı, -ti, -tı, -dü, -du, -tü, tu, -miş, -mış, -müş, -muş, -se, -sa» şekillerini alır. «Gelirdi, kaçardı, bebekti, küçüktü, uyurdu, güzelmiş, çocukmuş, erkekse, kızsa» gibi.

ekili s. Üzerine bir şey ekilmiş olan. *Ekili tarla.*

ekilmek (e) Ekmek işine konu olmak. *Tarlaya mısır ekildi.*

ekim i. Ekmek eylemi.

ekin i. Tahılın tarlaya atıldığı andan harman oluncıya kadarki hali. *Ekin ekmek. Ekin bitmek. Ekin biçmek. Ekin kaldırmak.*

ekinci s. Ekin ekip biçmekle uğraşan (kimse).

ekinoks Fr. i. *as.* Gün-tün eşitliği.

ekip,-pi Fr. i. Takım, iş takımı. *On kişilik bir ekip,*

eklem i. *an.* Vücut kemiklerinin uc uca veya kenar kenara gelip birleştiği yer, •mafsal. Eklemlerin çoğu kemiklerin hareketine müsaade edecek şekilde olur, ki bunlara «oynar eklem» veya sadece «oynak» denir. Kafatasını meydana getiren kemikler ise sıkı sıkıya birleşmiş olup hareket etmediklerinden bunların eklemlerine «oynamaz eklem» adı verilir.

eklembacaklılar ç. b. i. *zo.* Birbirine eklemlenmiş halkalardan meydana gelen ve «böcekler, örümcekler, kabuklular ve çokayaklılar» gibi şubelere ayrılan hayvan sınıfı.

eklemek (i) **1.** Bir şeyi ekle tamamlamak. *Bu perdeyi, kısa geldiği için ekledik.* **2.** (i,e) Bir şeyi ek olarak kullanmak. *Bu kumaşı şu perdeye eklemeli.* **3.** (i) Birbirine katarak birleştirmek. *Paramızı eklersek epey bir yekûn tutar.*

eklemlemek (i,e:i,le) Eklemle birleştirmek.

eklemlenmek (e:le) Eklemle birleşmek. *Uyluk kemiği yukardan kalçaya eklemlenir. Kafatasını meydana getiren kemikler hareket etmiyecek şekilde birbirleriyle eklemlenmiştir.*

eklenik s. Eklenmiş olan, ulanmış olan, •mülhak. *Başbakanlığa eklenik genel müdürlükler.*

eklenmek (e) **1.** Ek olarak kullanılmak. *Bu parça şuraya eklenecek.* **2.** (nsz) Ekle tamamlanmak. *Örtü eklenmeden burasını örtmiyecek.*

ekletmek (i,e) Eklemek işini başkasına yaptırmak.

ekli s. Eklenmiş olan.

ekmek 1. (i) Toprağa yolunca tohum atmak. *Bu yıl (tarlaları) erken ektik.* **2.** (i,e) Bir maksada yarıyacak şekilde serpmek. *Tohumu toprağa ekmek. Yemeğe biber ekmek.* **3.** (i) ar. Birini bir bahane ile bir yerde bırakıp savuşmak. *O adam ne oldu, galiba ektiniz.*

ekmek i. **1.** İnsanların başlıca besini olan ve unun yoğrulup fırında, sacda veya tandırda pişirilmesiyle meydana gelen yiyecek. *Taze ekmek. Pişkin ekmek. Mısır ekmeği. Çavdar ekmeği. Yufka ekmek. Somun ekmeği.* **2.** mec. İnsanı geçindirecek iş. *Her kesin ekmeğiyle oynanmaz. Adamcağız ekmeğinden oldu.* **Ekmeğine koç,** konukçul, sofrası açık. **Ekmeğine yağ sürmek (Birinin-),** istenmediği halde birinin işine gelecek bir şey yapmak. **Ekmeğini kazanmak,** geçinecek kadar kazancı olmak. **Ekmeğini taştan çıkarmak,** geçimini sağlamakta pek becerikli olmak. **Ekmek ağacı,** *bt.* dutgillerden, sıcak memleketlerde yetişen ve çiçekleri besleyici bir meyva halini alan bir bitki. **Ekmek ayvası,** gevrek ve sulu bir cins ayva. **Ekmek elden su gölden,** başkasının kesesinden bol bol yiyip içmeği anlatır. **Ekmek kadayıfı,** mahsus yapılmış, pide şeklinde kurutulmuş ekmeğe, ateş üzerinde, koyu şerbet içirilerek hazırlanan tatlı. **Ekmek kapısı,** geçim sağlıyan iş yeri. **Ekmek parası,** karın doyuracak kadar para. **Ekmek tatlısı,** ekmek dilimlerinden yapılan tatlı.

ekmeklik s. Ekmek yapmağa yarıyan veya ayrılan. *Ekmeklik un.*

ekolali Yu. i. Yankıca.

ekoloji Yu. i. Dirimli varlıklarla çevreleri arasındaki karşılıklı ilgiyi araştıran biyoloji kolu.

ekonomi Yu. i. Tutum.
ekopraksi Yu. i. Yansıca.
ekran Fr. i. *fi.* Üzerine, bir cismin görüntüsü ışıldatılan saydamsız düz yüzey.
eksantrik Fr. s. **1.** Ayrıksın. **2.** Dışmerkezli, merkez dışı (olan).
ekselâns Fr. i. Nazır ve elçiden başlıyarak cumhur başkanına kadar yüksek orunlu yabancılara verilen onur unvanı.
eksen [D.D.] **1.** Kağnı dingili. **2.** Dingil. **3.** Durduğu yerde dönmekte olan bir şeyin, dolayında döndüğü varsayılan doğru çizgi, •mihver. *Yer yuvarlağının ekseni.* **4.** *mat.* Üzerinde bir pozitif yön varsayılan sonsuz doğru.
eksenel s. Eksenle ilgili, eksen niteliğinde olan. *Eksenel çizgi.*
ekser i. Büyük çivi.
ekser, ekseri Ar. s. En çok, en çoğu, çoğu. *Ekseri insanları deniz tutar.*
ekseriya Ar. zf. En çoğu, çoğun, çokluk.
ekseriyet,-ti Ar. i. Çoğunluk.
eksi i. *mat.* Aritmetikte «—» şeklinde gösterilen çıkarma işaretinin adı. Bu işaret iki rakamın arasına konunca, meselâ « 7-3 » gibi bir ifade kurulunca, yediden üç çıkarılacağını anlatır ve «yedi eksi üç» diye okunur.
eksik s. **1.** Gerekliği duyulan (şey). *Bir kişi eksikti, şimdi tamamlandık. Evin eksikleri bitmez.* **2.** Bir kısmı olmıyan. *Bu kitap eksiktir, baş tarafı yok.* **3.** Yetkin olmıyan, yetkinsiz, kusurlu. **Eksik çıkmak,** tartı veya ölçüsü tam olmadığı görülmek. **Eksik doğmak,** vaktinden önce doğmak. **Eksik doldurmak,** bir boşluğu iyi kötü kapatmak. **Eksik etek,** (bâzı bölgelerde) kadın. **Eksik etmemek,** her vakit bulundurmak, uzun ara vermemek. *Yardımını eksik etmiyor.* **Eksik gedik,** ufak tefek eksikler. **Eksik gelmek,** yetişmemek, yetmemek. **Eksik olma,** «var ol, sağ ol» gibi minnet ve şükran anlatır. **Eksik olmamak,** her vakit ve fırsatta bulunmak. **Eksik olsun,** yokluğu varlığından yeğdir. *Böyle yardım eksik olsun.*
eksiklemek (ı) Eksik ve değersiz göstermek. *Bu, insanı eksikliyecek bir haldir.*
eksikli s. [T.D.] Kendisine bir şey gerekli olan, gereksinli, •muhtaç.
eksiklik i. **1.** Eksik olma hali, eksik olan miktar, •noksan. **2.** *fel.* Bir şeyin yetkin olması için gereken bâzı şart ve vasıtların yokluğu, •kusur.
eksiksiz s. Eksiği olmıyan.
eksilen i. *mat.* Bir çıkarma işlemindeki ilk sayı. *7 — 5 = 2 eşitliğindeki 7 sayısı eksilendir.*
eksilme i. **1.** Eksilmek eylemi. **2.** *mat.* Bir niceliğin ilk değeri, sonraki değerlerinden büyükse bu niceliğin böyle iki değeri arasındaki fark.
eksilmek (nsz) **1.** Bir bütünün bir kısmı yok olmak. *Yemek hiç eksilmemiş, yoksa yemediniz mi?* **2.** (den) Bulunmamazlık etmek. *O, vazifesi başından hiç eksilmez.*
eksiltme i. **1.** Eksiltmek eylemi. **2.** Bir işi kimin daha ucuza yapacağının anlaşılması için istekliler arasında açılan fiat kırma yarışması.
eksiltmek (i) Eksik etmek, sayısını azaltmak.
eksimek (nsz) [Red.] Yetersiz hale gelmek.
eksin s. [C.K.] Belli bir işe gücü yetmiyen, gücsüz, •âciz.
eksinlik i. Eksin olanın hali, eksine yakışacak hareket, •aciz.
eksinmek (nsz) [C.K.] Kendini eksin görmek, •âciz kalmak.
eksper Fr. i. Ayırtman. *Tütün eksperi.*
ekspres İn. i. Ancak büyük duraklarda duran ve çok hızlı giden katar, sürat katarı.
ekstra Fr. s. Pek iyi (nevi). *Ekstra un.* **Ekstra ekstra,** en iyi.
ekşi s. **1.** Sirke veya limon tadında olan. *Bu portakal çok ekşidir.* **2.** i. Bu tadı veren şey. *Bu yemeğin ekşisi fazla kaçmış.* **Ekşi yüz, ekşi surat,** küskünlük veya hoşnutsuzluk anlatan yüz.
ekşili s. İçinde ekşisi bulunan. *Ekşili köfte.*
ekşilik i. Ekşi olma hali veya ekşi tat.
ekşimek (nsz) **1.** Ekşi hale gelmek. *Yoğurt ekşidi. Yemek ekşidi.* **2.** Mayalanmak. *Hamur ekşidi.* **3.** ar. İddia ettiği şeyin yanlışlığı meydana çıkarak utanacak bir duruma düşmek.
ekşimik i. Yağı alınmış sütten yapılan peynir.
ekşimsi s. Tadı ekşiye çalan.
ekşimtırak s. Az ekşi.
ekşitmek (i) Ekşimesini sağlamak.
ekşiyoncagiller c. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, yapraklarında kuzukulağı asidi bulunan bir bitki familyası.
ekti s. **1.** Asalak, •tufeyli. **2.** Her şeyi canı çeken.
ektilik i. Ekti olma hali, asalaklık.
ektirmek (i,e) Ekmek işini başkasına yaptırmak.
Ekvator Fr. i. Yer küresinin dönme eksenine dik ve küreyi eşit iki kısma ayıracak şekilde geçen bir düzlemle yeryüzü arasındaki arakesidin meydana getirdiği varsayılan çember, •hattı istiva. *Ekvatorun çevresi kırk milyon metredir.*
ekvatoral,-li Fr. T. s. **1.** Ekvatorla ilgili.

2. i Yıldızların açılım ve yükselimini ölçmekte kullanılan dürbün.

ekzemek (i) [T.D.] Bir işi daha iyi yapabilmek için onu tekrar etmek, *mümarese etmek. *«Öğrendiğin hüneri ekziyesin, yani gece gündüz demiyesin, duruşasın - Babus'tan».*

el i. **1.** İnsan kolunun bilekten parmak uclarına kadar olan, tutmağa ve iş işlemeğe yarıyan kısmı. **2.** (Bâzı deyimlerde) Güc yeterliği. *Elden gelmek.* **3.** (Bâzı deyimlerde) İyelik. *Elden çıkarmak.* **4.** «El» ile yapılan bâzı işlerin bir defalığı. *Bir el tabanca atmak. İki el iskambil oynamak.* **5.** İskambil oyunlarında kâğıt atma sırası. *Şimdi el bende.* **El açmak,** dilenmek. **El almak,** tarikatler devrinde, bir mürit, mürşidinden, başkalarına yol gösterme iznini almak. **El altı,** bilelik, maiyet. **El altından,** gizlice. **El atmak (Bir işe-), 1)** karışmak, **2)** bir işe girişmek, *teşebbüs etmek. **El ayak çekilmek,** her kes uykuya dalıp ortalık sessiz kalmak. **El ayası,** elin bilekle parmaklar arasındaki iç kısmı. **El bağlamak,** saygı için ellerini göbeğinin üstünde kavuşturup durmak. **El basmak,** kutsal kitaplardan biri üzerine el koyarak andiçmek. **El bende!** Birbirine elle dokunup kaçarak oynanan bir çocuk oyunu. **El bezi,** ıslatılarak el silinen bez. **El birliği, 1)** bir işi yapmak için birleşme, **2)** imece. **El çabukluğu,** bir işi başkalarının gözü önünde ve onlara hissettirmiyecek kadar çabuklukla yapabilme ustalığı. **El çekmek,** vazgeçmek. **El çırpmak, 1)** alkışlamak, **2)** birisini çağırmak için ellerini birbirine vurmak. **Elde,** *mat.* toplama ve çarpma işlemlerinde bir sonraki sıranın rakamlarına katılacak olan (sayı). **Elde avuçta bir şey kalmamak,** hiç malı, parası kalmamak. **Elde bir,** olacağında şüphe bulunmıyan. **Elde etmek, 1)** arzu edilen bir şeye, malik olmak, **2)** bir kimseyi kendi hizmetine veya tarafına almak. **El değmemiş,** hiç kullanılmamış, dokunulmamış. **Elde kalmak,** satılamamak. **Elden,** resmî yollardan olmayıp hususi bir şekilde. *Bir muameleyi elden takibetmek.* **Elden ağza yaşamak,** günlük kazancı ancak günlük ihtiyacını karşılıyacak kadar olmak. **Elden almak,** bir malı pazara çıkarılmadan sahibinin elinden satın almak. **Elden çıkarmak, 1)** elde bulunması sıkıntılı veya tehlikeli olan bir şeyin mülkiyetini başkasına geçirmek, **2)** her hangi bir zor altında olarak kıymetli bir şeyin mülkiyetini başkasına geçirmek. **Elden çıkmak,** malı olmaktan çıkmak. **Elden düşme,** az kullanılmış ve sahibi elinden ucuzca alınmış (eşya). **Elden düşürmemek,** kitap, tesbih gibi elde kullanılan bâzı eşyayı ara vermeden kullanmak. **Elden ele dolaşmak,** bir şey birçok sahip değiştirmek veya birçok kimselerce ele alınmak. **Elden ele geçmek,** bir şey sahip değiştirmek. **Elden ele gezmek,** Bak. Elden ele dolaşmak. **Elden geçirmek,** ele alıp muayene etmek, temizlemek veya tamir etmek. **Elden gelmek, 1)** yapılabilmek. *Elden gelen bu.* **2)** ar. vermek. *Elden gel bakalım iki lirayı!* **Elden gitmek (Bir şey-),** o şeyden mahrum kalınmak. **Elde olmamak,** iktidar dahilinde olmamak. **Ele alınmaz,** çok berbat. **Ele almak,** bir şeyle meşgul olmağa başlamak. **Ele avuca sığmamak,** söz dinlememek, baskı altına alınamamak. **Ele bakmak,** elin çizgilerinden mâna çıkarmak; el falına bakmak. **Ele geçirmek, 1)** yakalamak, **2)** edinmek. **Ele geçmek, 1)** yakalanmak, **2)** edinilmek. **Ele gelmek, 1)** tutulabilmek, **2)** (bebek) kucağa alınacak kadar büyümek. **El ele,** birbirinin elini tutarak. **El ele vermek,** bir iş hususunda birleşmek. **El el üstünde,** her kesin kendinden üstün biri bulunacağını anlatan bir deyim. **El emeği, 1)** elle çalışma, **2)** bu çalışmanın karşılığı. *El emeği olarak beş lira aldı.* **El ermez, güc yetmez,** bir iş karşısında kudretsizliği göstermek için kullanılan bir deyimdir. **El etek öpmek, 1)** bir işi yaptırmak için yalvarmak, **2)** yaltaklanmak. **El etmek,** elle işaret yapmak, bir kimseyi el işaretiyle çağırmak. **Ele vermek,** suçlu bir kimseyi haber verip yakalatmak. **El gölgesi,** tavsiye mektubu. **Eli açık,** cömert. **Eli ağır, 1)** yavaş iş gören, **2)** vurduğu vakit çok acıtan. **Eli altında,** emrine hazır, hüküm ve nüfuzu altında. **Eli altında olmak (Bir şey-),** emrinde olmak, istediği anda o şeyden faydalanabilmek. **Eli ayağı bağlı,** istediğini yapamıyacak bir durumda olan. **Eli ayağı tutmak,** kuvvet ve kudreti yerinde olmak. **Eli bayraklı,** şirret, edepsiz, kavgacı. **Eli boş, 1)** o esnada işi olmıyan, **2)** geçinme vasıtası olmıyan. **Eli boş dönmek, çevrilmek, geri gelmek,** umduğunu alamadan dönmek. **Eli boş gelmek,** umulan şeyi getirmeden gelmek. **Eli böğründe,** istediğini yapamıyacak bir durumda. **Eli çabuk,** çabuk iş gören. **Eli dar** veya **eli darda,** geçimini karşılıyacak parası olmıyan. **Eli değmek,** bir şey yapmağa vakit ve fırsat bulmak. **Eli düzgün,** elinden iyi iş gelen. **Eli hafif,** (cerrah, dişçi, berber gibi, işleri insanın vücudiyle ilgili bulunanlar hakkında) acıtmadan, rahatsız etmeden iş gören. **Eli kırılmak**

(Bir işe-) el işe yatkın bir hale gelmek. **Eli kolu bağlı kalmak,** bir engel dolayısiyle hiç bir iş yapamaz hale gelmek. **Eli koynunda,** kendi halinde (kimse). **Eli kulağında,** handeyse, hemen, nerdeyse. **Eli maşalı,** şirret, edepsiz. **Elim yakanda,** «kıyamette senden dâvacı olurum» anlamına deyim. **Elinde avucunda nesi varsa,** ne malı varsa sonuna kadar. **Elinde bulunmak,** veya **olmak (Bir şey-),** o şeye sahip bulunmak. **Elinde ekşimek,** sürüncemede bırakmak. **Elinde kalmak,** tuttuğu işi beceremeyip berbadetmek. **Elinden geleni arkasına komasın,** elinden ne gelirse yapsın. **Elinden gelmek,** yapabilmek. **Elinden tutmak,** yardım etmek, kayırmak. **Elinde olmak (Bir iş-),** o işi istediği takdirde yapabilmek. **Eline ağır,** elinden çabuk iş çıkmaz. **Eline almak, 1)** hüküm ve nüfuzu altında olmak, **2)** bir işi kendi yapmağa başlamak. **Eline bakmak (Bir kimsenin-),** o kimsenin yardımını beklemek. **Eline çabuk,** eli çabuk iş gören. **Eline eteğine doğru,** akman, °afif. **Eline eteğine sarılmak,** çok yalvarmak. **Eline su dökemez (Birisinin-),** her hangi bir erdem bakımından ondan, karşılaştırılamıyacak derecede, aşağı olan kimseyi anlatmak için söylenir. **Elini ayağını kesmek (Bir yerden-),** oradan alışverişi kesmek. **Elini eteğini çekmek,** uzunzaman yapageldiği bir işten çekilmek. **Elini kalbine (vicdanına) koyarak (söylemek, düşünmek, hüküm vermek),** adaletten ayrılmıyarak. **Elinin hamuriyle erkek işine karışmak,** beceremiyeceği işleri yapmağa kalkışmak. **Elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak,** pek nazlı alışmış olmak. **Elini yüzünü yıkamak (Bir şeyden-),** o şeyden vazgeçmek. **Eli olmak (Bir işte-),** karışmış olmak, gizlice bir ilgisi bulunmak. **Eli sıkı,** çok tutumlu. **Eli silâh tutan,** silâh kullanabilen. **Eli sopalı,** zorba. **El işi, 1)** elle yapılan iş, **2)** çocukların elini işe alıştırmak için okullarda kâğıt, mukavva, tahta gibi şeylerle yaptırılan çalışmalar. **Eli varmamak,** bir işi yapmağa gönlü razı olmamak. **Eli uz,** usta, belli bir işte becerikli, °mahir. **Eli uzun, 1)** hırsız, **2)** (hükümet hakkında) yurdun her tarafında hükmü geçer. **Eli yordamlı,** eli işe yakışır. **Eli yüzü düzgün,** yüzüne bakılır, güzelce. **El kaldırmak (Birisine-),** küçük büyüğe vurmağa davranmak, vurmak. **El kaldırmak,** (kalabalık toplantılarda) lehte rey vermek veya söz istemek. **El katmak,** bir işe karışmak, müdahale etmek. **El kiri,** kolayca vazgeçilir, atılır. **El koymak, 1)** salâhiyet sahibi olanlar, bir mesele veya olayı ele almak, **2)** hükümet bir malı veya bir idareyi kendi emrine almak. **Ellerde gezmek,** çok rağbet görmek. **Ellerim yanıma gelecek,** «ne vakit olsa öleceğim, öldükten sonra Allah hesap soracak» manasına olup, söyliyenin, doğruyu söylemek zorunda olduğunu anlatmak için kullandığı bir sözdür. **Eller yukarı!,** « Ellerini kaldırarak teslim ol » anlamına ünlem. **El pençe divan durmak,** ululama makamında ellerini göbeğinin üstüne kavuşturup ayakta durmak. **El sıkmak,** selâm makamında birinin elini tutmak. **El sokmak,** araya girip karışmak, °müdahale etmek. **El sürmek,** dokunmak, ele almak. **El şakası,** birine elle ilişerek yapılan şaka. **El ulağı, 1)** yardımcı, **2)** aygıt. **El uzatmak,** başkasının malını haksız olarak almağa kalkışmak. **El uzluğu,** ustalık, °meharet. **El üstünde tutmak,** bir kimseye çok saygı ve sevgi göstermek. **El vermek,** tarikatler devrinde, mürşit bir müride, başkalarına yol gösterme izni vermek. **El vurmak,** birisini çağırmak için iki elini birbirine vurmak. **El vurmamak,** bir işi yapmağa yanaşmamak ve başlamamak. **El yazısı,** her kesin kendi eliyle yazdığı yazı. **El yazması, 1)** yazma kitap, **2)** yazma (şey). **El yordamiyle,** el alışkanlığının kılavuzluğiyle.

el i. **1.** Halk, budun. **2.** Ülke, yurt. **3.** Egemenlik. **4.** Hükümet, devlet. **5.** Baysallık, asayiş. **El gün,** kamu, her kes. *Ele güne karşı böyle hareket edilir mi?*

el s. Yabancı. **El âlem,** Bak. elâlem. **El kapısı,** yabancıların evi. *El kapısında çalışan bir kadın.* **El oğlu,** yabancı her hangi bir adam. *Sen onu kayırmazsan el oğlu kayırır mı?*

elâ s. (..) Gözde sarıya çalar kestane rengi. *Elâ gözlü.*

elâlem b. i. (..) Her kes, el gün. *Elâlem bu işe ne demez?*

elâman Ar. ü. Kuvvetli bezginlik ve sızlanma anlatır. *Elâman senden! Nedir bu huysuzluk!*

el'an Ar. zf. Hâlâ, şimdiki halde.

elâstikıyet,-ti Fr. Ar. i. Esneklik.

elâstikî Fr. Ar. s. (.…-) Esnek.

elbet,-ti, elbette Ar. zf .(.× veya ×.), (.×. veya ×..) Şüphesiz, her halde.

elbise Ar. i. Çamaşırın üstüne giyilen her türlü giysi, espap.

elcek i. [D.D.] Eldiven.

elçi i. **1.** Bir devleti başka bir devlet katında temsil eden kimse. Elçiler iki devlet arasındaki ilginin önem ve derecesine göre «büyükelçi» veya «ortaelçi» unvanını taşır-

lar. **2.** Bir uzlaşma sağlamak veya iş bitirmek için birinin yanına gönderilen kimse.

elçilik i. Elçinin işi veya yeri.

eldek s. [D.D.] Ne olur ne olmaz elde bulundurulan, yedek, °ihtiyat.

eldiven i. Elleri soğuktan korumak için veya süs maksadiyle giyilen kumaş yahut deriden yapılmış el giysisi. *Beyaz eldiven. Kürklü eldiven. Yün eldiven.*

Elealılar ç. öz. i. *fel.* Aşağı İtalya'daki Elea şehrinde filozof Ksenofanes'in kurduğu, Parmenides'in geliştirdiği ve eski Zenon ile Melissos'un yürüttüğü felsefe çığırının mensuplarına verilen ad. Bu felsefeye göre, gözle görülen dünya, nızamsız bir hayalden ibarettir ve ancak düşünme ile varılabilen gerçek varlık bunun arkasında bulunmaktadır.

elebaşı b. i. **1.** Oyunda arkadaşlarına baş olan çocuk. **2.** Bir isyanda veya kötü bir işte önayak olan kimse, °sergerde.

eleğimsağma b. i. Ebekuşağı, alkım.

elek i. Un gibi toz halindeki şeylerin içinde bulunan yabancı maddeleri ayıklamak veya incesini kabasından ayırmak için kullanılan ve bir kasnağa gerilmiş az çok gevşek bir dokumadan ibaret bulunan alet. **Elekten geçirmek, 1)** elemek, **2)** ayıklamak.

elektrik Yu. i. İlk defa, bir reçine çubuğunu bir yünlü kumaşa sürterek elde edilmiş ve reçinenin ufak kâğıt parçalarını kendine çekmesiyle meydana çıkmış olan enerji, ki pillerde olduğu gibi kimyasal araçlarla elde edilmekle beraber en çoğu motörlerin veya akar suların mekanik enerjisini dönüştürmek yoliyle elde edilir ve ışık, ısı, devim gibi başka enerjilere çevrilerek kullanılır. **Elektrik yayı,** birbirine değmiyen iki demir çubuk arasında elektrik akımı sırasında meydana gelen yay biçimindeki ışık.

elektriklemek (i) Üzerinde elektrik kudreti bulunmıyan bir iletkene, elektrikli başka bir iletkeni yaklaştırmak veya değdirmek yoliyle elektrik kudreti vermek.

elektriklenmek (nsz) Bir cisim başka bir cisimden elektrik kudreti almak.

elektriksel s. Elektrikle ilgili. **Elektriksel direnç,** elektrik akımına zorluk gösteren direnç.

elektrolit,-ti Yu. i. *fi.* Elektrolize elverişli cisim.

elektroliz Yu. i. Elektrik araciyle bileşik bir cismi elemanlarına ayırma işi ve bu sırada görülen olaylar.

elektromagnetizma Yu. i. *fi.* Bir elektrik akımının kendi dolayında magnetik bir alan meydana getirmesi niteliği.

elektromıknatıs b. i. *fi.* İçinde magnetik akıyı toplayıp artıran, bir tatlı demir bulunan bobin.

elektromotor Fr. i. *fi.* Elektrik enerjisini mekanik enerjisine çeviren makina. **Elektromotor kuvvet,** iletken devrenin üzerinde akıma sebep olarak iki nokta arasındaki potansiyel farkını azaltan kuvvet.

elektron Yu. i. *fi.* Negatif elektrik atomu.

elektronegatif Yu. Lâ. s. *fi.* Elektrolizde pozitif kutupta toplanan (cisimler).

elektropozitif Yu. Lâ. s. *fi.* Elektrolizde negatif kutupta toplanan (cisimler).

elektroskop,-pu Yu. i. *fi.* Bir cismin elektriklendiğini ve bu elektriklenmenin derecesini göstermeğe yarıyan alet. *Altın varaklı elektroskop, elektriklenmiş varakların birbirinden uzaklaşması özeliğine dayanır.*

elektrostatik Yu. i. Elektriğin, cisimlerin yüzeyleri üzerinde durgun bulunan haline değgin olaylardan bahseden fizik kolu.

elektrot Yu. i. *fi.* Bir elektrolitin içine daldırılan iki iletken çubuktan her biri, ki pozitifine «anot» negatifine «katot» denir.

elem Ar. i. Ağrı, acı.

eleman Lâ. i. Bileşik bir şeyi meydana getiren daha basit şeylerden her biri, öğe, °unsur. *Üçgenin üç açısiyle üç kenarı onun başlıca altı elemanını meydana getirirler.*

eleme i. **1.** Elemek işi. **2.** s. Elenmiş. **Eleme sınavı,** sınıf geçme sınavından önce yapılan hazırlık sınavı.

elemek (i) **1.** Elek yardımiyle ayıklamak veya incesini kabasından ayırmak. *Un elemek. Toprak elemek.* **2.** (İnsan toplulukları hakkında) Ayıklamak. *Öğretmen bu yıl ikinci sınıfı adamakıllı eledi. Yeni müdür dairedekileri eledi.* **3.** İpliği elemgeden geçirip yumak yapmak.

elemge i. Çile halindeki ipliği, yumak yapmak veya masuraya sarmak için, üzerine geçirdikleri kafes dolap şeklinde hafif aygıt, ki dik bir eksene geçirilmiş olduğundan iplik elendikçe döner.

elenmek (nsz) Elemek işine konu olmak.

elerki,-ni b. i. *top.* Elin yani ulusun erk ve egemenliğine dayanan hükümet tarzı, °demokratlık.

eleştirim i. Eleştirmek işi, °tenkid.

eleştirimcilik i. *fel.* **1.** Bir felsefe kurarken insan bilgisinin yetikliğini bir eleştirmeden geçirmeği ilk şart olarak ele alan düşünce. **2.** Kant'ın koyduğu bilgi kuramı, ki görgücülüğe karşı aklın ve fikrin, akılcılığa karşı da algı ve deneyin haklarını korur.

eleştirimsel s. Eleştirime değgin, eleşti-

rim üzerine olan, °tenkidî. *Eleştirimsel bir yazı.*

eleştirmek (i) Bir fikrin, bir hükmün, doğruluk veya yanlışlığını meydana çıkararak gerçek değerini belirtmek için onu incelemek, °tenkidetmek.

eleştirmen i. Eleştirimi kendine meslek edinen kimse, °münekkit

eletmek (i,e) Elemek işini başkasına yaptırmak.

elgin s. [T.D.] Kendi evinden, yurdundan ırak düşmüş, °garip, °gurbetçi.

elhap i. Kimin daha uzun zaman susacağı esasına dayanan bir çeşit çocuk oyunu.

elhasıl Ar. zf. (×-.) Sözün kısası, kısacası; işin sonu.

elif Ar. i. Arap alfabesinin ilk harfinin adı olup şu deyimlerde geçer: **Elifi elifine,** tastamam, noktası noktasına. **Elifi görse mertek (direk) sanır,** okuması yazması hiç yok.

elifbe Ar. i. Arapça alfabe

eliktirmek (i) [T.D.] Elde etmek, ele geçirmek.

elîm Ar. s. (-.) Acınacak, acıklı.

elindelik i. *fel.* İradenin istediği şekilde belirmek yolundaki gücü, °iradei cüziye.

elips Yu. i. *mat.* Öyle kapalı bir eğri, ki bütün noktalarının, «odak» denilen sabit iki ayrı noktaya olan uzaklıklarının toplamı birbirine denktir, °katı nakıs.

elipsoidal,-li Yu. Fr. s. *mat.* Elipsoitle ilgili, elipsoide değgin.

elipsoit Yu. i. *mat.* Bir elipsin kendi ekseni dolayında döndürülmesiyle meydana gelen cisim şekli, °mücessem katı nakıs.

eliptik Yu. s. *mat.* Elips ile ilgili, elipse değgin.

elleme i. **1.** Ellemek işi. **2.** Seçme iri odun kömürü.

ellemek (i) Elle dokunmak.

ellenmek (nsz) Elle dokunulmak.

elleşmek (le) **1.** İtişmek, birbirinin kuvvetini denemek. **2.** Alışverişte, alanla satan birbirlerinin ellerini tutup sıkarak hayırlaşmak. **3.** İlişmek.

elli s. **1.** Beş kere on; kırk dokuzdan bir artık. 50, L. **2.** i. Kırk dokuzdan sonra gelen sayının adı.

ellilik i. **1.** İçinde elli tane bulunan. *Ellilik paket.* **2.** Elli kuruş veya elli lira değerinde akça. **3.** s. Elli yaşında olan.

ellinci s. Elli sıfatının sırasal şekli; sırada kırk dokuzuncudan sonra gelen.

ellişer s. Elli sıfatının üleştirme şekli; her birine elli; her defasında ellisi bir arada olarak.

elma i. Gülgillerden en çoğu yumruktan küçük ve yuvarlak, kabuğu parlak ve sert, kırmızıdan yeşile kadar türlü renkte, kokusu oldukça kuvvetli, tadı mayhoş veya tatlı, dokusu en çoğu gevrek, ufak çekirdekli meyva. Başlıcaları «Amasya, Gümüşane, Niğde, Ferik» olmak üzere, elmanın çeşitleri pek çoktur. Çiğ yenmekle beraber reçeli ve en çok kompostosu yapılır. **Elma ağacı,** elmayı veren, gülgillerden, bodurları olmakla beraber oldukça yükselebilen, çiçekleri pembe, memleketimizin her yanında yetişir ağaç.

elmabaş b. i. Yuvarlak başlı bir cins ördek.

elmacık i. *an.* Yüzün, yanakla göz arasında bulunan, az çok çıkıntılı kısmı. **Elmacık kemiği,** bu kısmın dayandığı kemik.

elmas i. **1.** Billûrlaşmış sâf karbondan ibaret olan yüksek değerli taş. **2.** Ucu elmaslı bir kalem şeklinde olan cam keskisi. **Elmas gibi,** elmas gibi temiz ve ayıpsız veya elmas gibi değerli. *Elmas gibi kalbi var. Elmas gibi bir çocuk.* **3.** s. Elmas taşlariyle süslenmiş. *Elmas küpe.*

elmasiye i. Meyva suyundan yapılan pelte.

elmastıraş Fa. b. s. Üzeri elmas gibi yontulmuş (iyi cins billûr). *Elmastıraş sarahi.*

elti i. Kardeş karılarının her birinin ötekine göre adı.

elveda,-ı Ar. ü. Bir daha kavuşulmıyacak bir şeyden ayrılırken kullanılarak ayrılık acısını anlatır. *Elveda ey güzel günler! Elveda arkadaşlar!*

elverişli s. Uygun, yarıyan. *Okul olmağa elverişli bir bina.*

elverişsiz s. Uygun gelmiyen, yaramıyan.

elvermek (e) **1.** Yetmek, yetecek kadar olmak. *Bu kadarı bana elverir.* **2.** Uymak, uygun gelmek. *O benim işime elvermez. Zaman elvermedi.*

elyaf Ar. ç. i. Lifler, teller.

elzem Ar. s. Pek gerekli.

em i. [T.D.] İlâç, çare.

emanet,-ti Ar. i. (-.-) **1.** Bir şeyin korunmasını birine bırakma ve böylece bırakılan şey, inam. *Evimi, çocuklarımı kardeşime emanet ettim. Emanete hıyanet büyük bir suçtur.* **2.** Eskiden bâzı devlet dairelerine verilen ad. *Şehremaneti.* **Emanet etmek,** inamlamak.

emanetçi Ar. T. s. (-.-.) Her kesin eşyasını istenilen yere taşıtmağı veya kendi yanında saklamağı meslek edinen (kimse).

emare Ar. i. (-.-) Beldek.

emaret,-ti Ar. i. (-.-) Emîrlik, beylik.

embriyoloji Yu. i. *by.* Dölüt haline gelinciye kadar, oğulcuğun geçirdiği gelişim safhalarını inceliyen biyoloji kolu.

embriyon Yu. i. Oğulcuk.

emcik i. Meme.
emdirmek (i,e) Emmesini sağlamak.
emeç i. *bt.* Mantarların gelişim organı.
emek i. **1.** Bir işin yapılmasında harcanılmış olan beden veya kafa gücü. *Bu işte benim de emeğim vardır.* **2.** Uzun ve özenli çalışma. *Çocuk emekle meydana gelir.* **Emeği geçmek,** bir şeyin meydana gelmesi için çalışmış bulunmak. **Emek vermek,** çok ve özenli çalışmak.
emekçi s. Elinin emeğini satan, işçi.
emeklemek (nsz) Çocuk, bayağı yürümeğe başlamadan önce, el ve ayaklarını kullanarak yürümek. *Çocuk yeni emeklemeğe başladı.*
emekli s. Belirli bir müddet ödev gördükten sonra işi ile ilgisi kesilerek kendisine maaş bağlanmış olan (memur), *mütekait.
emeksiz s. Üzerinde emek harcanmamış olan. **Emeksiz evlât,** üvey evlât.
emektar T. Fa. s. Bir ödevde uzun müddet kalıp o işe emeği geçmiş olan. *Emektar bir memur.*
emektaş i. İş ve emek arkadaşı.
emel i. Gerçekleştirilmesi az çok zamana bağlı olan geniş ölçüde bir arzu.
emenmek (e) [D.D.] Emek vermek.
emge i. [T. D.] Şiddetli acı ve sıkıntı, ezinç, *azap.
emici s. Emme işini yapan. **Emici kıllar,** *bt.* bitkilerin köklerinde bulunan ve topraktaki besin maddelerini emip beslenmelerine yarıyan kıl gibi uzun hücreler.
emik i. **1.** Emmekten çürüyen yer, emme izi. **2.** Gırtlak.
emilmek (ösz) Emmek işi kendine yapılmak.
emin Ar. s. **1.** İnanılır, güvenilir. *O emin bir adamdır. Orası emin bir yerdir, emanetiniz kaybolmaz.* **2.** Tehlikesiz. *Bu yol pek emin değil.* **3.** İnanır, güvenir. *Ben arkadaşımdan eminim.* **4.** İnanmış, kanmış. *Ben bu sözün söylenmiş olduğuna eminim.*
emir,-mri Ar. i. Buyruk. *Emrinizi yerine getirdim.* **Emir kipi,** *dlg.* ikinci ve üçüncü şahıslara, bir şey yapılmasını buyurmak için kullanılan fiil kipi. **Emir kulu,** bir işi, aldığı buyruk dolayısiyle, yapmak zorunda olan kimse. **Emre muharrer senet,** buyruğa yazılı, yani içinde yazılı olan paranın gene onda yazılı kimseye veya onun göstereceği birine ödenmesi gereken senet.
emîr Ar. s. (..) Araplarda ve diğer bâzı Müslüman milletlerde «baş» anlamına kullanılır. **Emîrülmüminîn,** eskiden halifelere verilen unvan.
emirname Fa. i. (....) Yazılı emir.
emlâk,-ki Ar. ç. i. Mülkler.
emlemek (i) [D.D.] İlâç sürmek.
emme i. Emmek eylemi. **Emme basma tulumba,** hem çeken hem de ileten tulumba.
emmeç i. *fi.* Kendisine bağlanan bir kabın içindeki gazı seyreltmeğe veya sıkıştırmağa yarıyan ve içinden bir sıvı geçirmek yoliyle işliyen alet.
emmek (i) **1.** Ağızda dudak ve dilin kısa ve sürekli hareketleriyle boşluk hasıl ederek bir şeyi içine çekmek. *Meme emmek.* **2.** Gevrek şeyler sıvıyı içine çekmek. *Toprak suyu emdi.*
emniyet,-ti Ar. i. **1.** Güvenlik. *Bu memlekette tam bir emniyet vardır.* **2.** İnanç. *Benim bu adama emniyetim var.* **3.** Güven. *Bu kilide emniyet olmaz.* **4.** Polis işleri. *Emniyet müdürü.* **Emniyet etmek, 1)** güvenmek, **2)** emanet etmek.
emraz Ar. ç. i. Marazlar, hastalıklar.
emrihak,-kkı Ar. b. i. Asıl «Allahın emri» anlamına ise de ölüm sözünü söylememek için bâzıları tarafından onun yerine kullanılır.
emrivaki,-i Ar. b. i. Olut, olupbitti.
emsal,-li Ar. ç. i. (.-) **1.** Benzerler, eşler, yaşıtlar. *Emsali arasında doğruluğiyle tanınmış. Emsali henüz silâh altına alınmadı.* **2.** Yaşıt, eşit, denk. *O senin emsalin değil. Emsali bulunmaz bir güzellikte.* **3.** Örnek. *Bu harekete göz yumulursa başkalarına emsal olur.* **4.** *mat.* Katsayı.
emtia Ar. ç. i. Tecim malları.
emval,-li Ar. ç. i. (.-) Mallar.
emzik i. **1.** Süt çocuklarına, beslemek için, meme yerine emdirilen ağzı kauçuklu süt şişesi. *Bu çocuk emzikle büyüdü.* **2.** Süt çocuklarını avutmak için ağızlarına verilen kauçuk meme. **3.** İbrik, çaydanlık gibi kapların, suyu azar azar akıtmağa yarar içi delik uzantıları. *Çaydanlığın emziği tıkanmış.* **4.** (Bâzı bölgelerde) Cıgara ağızlığı.
emzikli s. **1.** Emziği olan. **2.** Memede çocuğu olan (kadın).
emzirmek (i) Kadın veya dişi hayvan kendi südünü yavruya emdirmek, çocuğa meme vermek.
en i. Bir şeyin iki yanı arasındaki uzay, genişlik. *Kumaşın eni. Yolun eni. Kâğıdın eni.* **Eninde sonunda,** ne zaman olsa. **Enine boyuna,** Bak. enine
en zf. Başına geldiği sıfatlara aşırı üstünlük derecesi katar. *En iyi çare. En doğru düşünce. En güzel söz. En kötü hareket.*
enaniyet,-ti Ar. i. (.-..) Benlik gütme.
enayi s. ar. Fazla bön, avanak. **Enayi dümbeleği,** ar. katmerli enayi.
encam Ar. i. (.-) Akıbet, son.

encek i. Köpek, kedi gibi çok memeli hayvanların yavrusu, enik, inik.

encik i. Bacağın dizden topuğa kadar olan kısmı.

encümen Fa. i. Kurultay, meclis gibi toplantıların, bâzı meseleleri inceleyip hazırlamak üzere, kendi üyeleri arasından ayırdığı heyet; komisyon. *Büyük Millet Meclisi Maliye Encümeni. Vilâyet Daimî Encümeni.*

endam Fa. i. (..) Boy bos, bosum.

endaze i. (.-.) **1.** Ölçü. «*Mürüvvete endaze olmaz.*» *Endazeye vurmak. Endazeye gelmemek.* **2.** Altmış beş santimetre boyunda eski bir uzunluk ölçüsü.

endelemek (i) [D.D.] Derinden derine incelemek, •tâmik etmek.

ender Ar. s. **1.** Pek az, pek seyrek, pek az bulunur. **2.** zf. Bindebir.

endişe Fa. i. (.-.) **1.** Tasa. **2.** Kaygı. **3.** Korku. **4.** Düşünce. **Endişe etmek,** kaygılanmak.

endüstri Fr. i. Ham maddeleri, yapılmış eşya haline getiren iş ve etkinliğin bütünü, uran.

enek s. **1.** Enenmiş, burulmuş, erkekliği giderilmiş. **2.** [D.D.] Seçilmiş (tohum).

enemek (i) **1.** Erkeklik bezlerini burarak veya çıkararak erkekliğini gidermek. **2.** [D.D.] (Tohumun) İyisini ayırmak.

enenmek (nsz) Enemek işine konu olmak, erkekliği giderilmek.

enerji Yu. i. Erke.

enezimek (nsz) [T.D.] Kuvvetini, şiddetini kaybetmek, •hafiflemek.

enfes Ar. s. Çok güzel, en güzel.

enfiye Ar. i. Keyif için buruna çekilen ve çürütülmüş tütünden yapılan siyah bir toz, burun otu.

enflâsyon Fr. i. Piyasaya gereğinden artık para çıkarmaktan paranın değeri düşüp mal ederlerinin yükselmesi, para bolluğundan doğan pahalılık hali.

enflüanza İt. i. (..×.) «Paçavra hastalığı», «grip» ve «salgın nezle» dahi denilen bulaşıcı ve salgın bir hastalık, ki şiddetli baş, bel ve diz ağrıları yapmakla bayağı göğüs ingininden ayrılır.

engebe i. c. Tepe veya çukurluk gibi, yeryüzünün dümdüz olmasına engel olan her türlü iniş, yokuş, çukur ve tepelerin ortak adı, •ârıza.

engebeli s. Engebesi olan, engebesi çok olan, •ârızalı. *Engebeli arazi.*

engebelik i. c. Bir karada bulunan engebelerin topu, yüzey şekilleri, •avarız. *Anadolunun engebeliğini gösteren bir harta.*

engel i. Bir işi yapılamaz bir hale sokan sebep, •mâni, •mahzur. **Engel olmak,** öyle bir sebep halinde ortaya çıkmak.

engeme i. Engebe.

enger i. «Çengel sakızı» dahi denen, çiğnemek için kullanılan ve kengelin sütünden çıkarılan bir türlü sakız.

engerek i. Memleketimizde de bulunan, iki üç karış uzunluğunda, başı üç köşeli, rengi kara veya karaya yakın koyu, insandan korkan ve ancak kendini korumak zorunda kalınca saldıran zehirli bir yılan türü.

engerekotu,-nu b. i. Sığırdili familyasından, türleri süs bitkisi olarak yetiştirilen yaprakları sert tüylü bir ot.

engin s. **1.** Ucu bucağı görünmiyecek kadar geniş. *Engin deniz. Engin ufuklar.* **2.** i. Denizin kara sularından uzakta bulunan geniş kısmı. *Engine açılmak.* **3.** s. Bayağı, niteliği düşük. *Engin mal.* **4.** Yüksekte olmıyan, alçak.

enginar i. Bileşikgillerden, kökü yıllarca yaşayıp her ilkbahar süren dikenli bitki ve bunun, çiçekliği sebze olarak yenen iri ve topuz biçimindeki yeşil çiçeği.

enginlik i. **1.** Engin olanın hali. **2.** Alabildiğine genişlik, •füshat.

enginsel s. Engin denizle ilgili, enginlerde yetişen. *Enginsel bitki.*

engül s. [Red.] Can sıkıcı, densiz.

enik i. Encek, inik.

enikonu b. zf. İyiden iyiye, iyice.

enine zf. Bir cismin veya yüzeyin eni boyunca. **Enine boyuna, 1)** gösterişli, iri yarı, **2)** etraflıca, eksiksizce.

enir i. Bir çeşit yaban mersini.

enişte i. Bir kimsenin kız kardeşinin veya kadın akrabalarından birinin kocası.

enkaz Ar. ç. i. Yıkıntı, döküntü.

enlem i. *as.* Yeryüzünde her hangi bir noktanın çekül doğrultusiyle ekvator düzlemi arasındaki açı.

enlemek (i) [D.D.] Ne demeğe geldiğini, neye işaret olduğunu bulup çıkarmak, •tefsir etmek.

enleşmek (e) [D.D.] İçine geçip işlemek, •nüfuz etmek.

enli s. Eni çok olan. *Enli bir kumaş. Enli bir yaprak.*

ense i. Boynun arka kısmı. **Ense kökü,** tam ensesi. **Ensesi kalın,** kuvvet ve nüfuzu olan. **Ensesinde boza pişirmek,** ar. üze üze ve göz açtırmadan çalıştırmak. **Ensesine binmek,** yıldırarak hükmü altına almak. **Ense yapmak,** ar. hiç bir iş görmiyerek yiyip içip rahatına bakmak.

enselemek (i) ar. Çabucak ve şiddetle yakalamak, ele geçirmek.

enser i. Büyük çivi, ekser.
ensiz s. Eni az olan. *Ensiz kumaş.*
enstitü Fr. i. Bilimsel araştırma veya öğretim kuruluşu.
entari i. Daha çok kadınların giydiği kollu ve etekli giysi.
entbent b. s. Süklüm püklüm. **Entbent olmak,** bozulup süklüm püklüm olmak.
entelekya Yu. i. *fel.* Aristot'a göre her varlığın erişmeğe yöneldiği yetkinlik hali.
entimen Yu. i. *man.* Önertilerinden biri gizli veya söylenmemiş olan tasım. «Çocuk! Büyüklerin işine karışma!» gibi, ki «çocuklar büyüklerin işine karışmamalı; sen de çocuksun; şu halde sen de karışma» hükmündedir.
entipüften s. Hiç değeri olmıyan, derme çatma, çerden çöpten. *Entipüften sözler. Entipüften bir ev.*
entrika Fr. i. (·×·) Bir işi meydana çıkarmak veya bozmak için girişilen gizli faaliyet, oyun, dolap. **Entrika çevirmek,** entrika düzerek amacına ermeğe çalışmak, dolap çevirmek.
entrikacı Fr. T. s. (·×··) Entrikalar çeviren.
enüstünlük b. i. *dlg.* «En» zarfının, başına geldiği sıfata kattığı aşırı üstünlük derecesi. *«En doğru» sözü enüstünlük derecesinde bileşik bir sıfattır.*
eogen Yu. i. *je.* Üçüncü zamanı meydana getiren iki büyük sistemden biri.
eosen Yu. s. *je.* Üçüncü zaman yereylerinden en eski takıma denir. *Eosen seri.*
epey zf. Az denmiyecek kadar, oldukça.
epeyce zf. Oldukça, bir hayli.
epher Ar. i. Büyük atardamar.
epifit Yu. i. *bt.* Üsbitken.
epik i. Sanat, hüner.
epikerem Yu. i. *man.* Önertilerinin biri yahut her ikisi kanıdiyle birlikte ileri sürülen tasım. *Çocuklar büyüklerin işine karışmaz, çünkü akılları ermez; sen henüz on yaşında olduğun için çoçuksun; şu halde benim işime karışma.*
epikürcülük i. *fel.* Filozof Epikür'ün kurduğu ve çömezlerinin geliştirdiği öğreti, ki vücut gibi ruhun da ölümlü olduğunu, yaşanılan hayattan başka hayat olmadığını, bunun için geçici saadet ve zevklerin hor görülmemesi gerektiğini ileri sürer.
epistemoloji Yu. i. Bilgi kuramı.
epitelyum Yu. i. (··×·) *an.* Sümüksel zarların dış tabakası. *Geniz, ağız, mide gibi iç boşluklar epitelyumla kaplıdır.*
Epitken öz. i. *fel.* Eflâtun'un düşündüğü ve «Demiurgos» adını verdiği Allah, ki belirsiz maddeye belirlilik, düzen ve iyilik katarak acunu meydana getirmiştir.
epitmek (i) [T.D.] Benzeri olmıyan güzel bir şey yapmak, °ibda etmek.
eprimek (nsz) [D.D.] Dağılıp parçalanacak hale gelmek veya dağılıp parçalanmak, °inhilâl etmek.
er zf. Erken. **Ergeç,** erken veya geç, ne vakit olsa. *Bu iş ergeç olacak.*
er i. **1.** Erkek. **2.** Rütbesiz asker. **3.** Kahraman, yiğit. *Eroğlu er. Er meydanı.* **4.** Yetenekli, °ehil. *O, bu işin eridir.* **5.** (Soyut kavramlar hakkında) Sahip. *Söz eri. Sanat erleri.* **Ere gitmek, ere varmak,** (kadın) evlenmek.
Er *kim.* Erbiyum cisminin simgesi.
erat,-tı ç. i. *ask.* Erden başgedikliye kadar rütbesiz ve rütbeli askerlere verilen genel ad.
erbain Ar. i. Arapça «kırk» anlamında olup halk takviminde kasımın 45 inci günü olan 22 ilkkânunda başlıyan kırk günlük kış devresine denir.
erbap Ar. i. Bir işten anlıyan, bir işi iyi yapan kimse. *Her işi erbabından sormalı.*
erbaş b. i. *ask.* Onbaşıdan sonraki rütbeli erat, ki «çavuş, üsçavuş, başçavuş ve başgedikli»den ibarettir.
erbiyum Lâ. i. *kim.* Simgesi Er olup «erbin» adında bir oksidi bilinen maden.
erdem i. Ahlâkın öğdüğü iyilikçilik, merhamet, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk gibi vasıfların genel adı, °fazilet.
erdemli s. Erdemi olan, °faziletli.
erden s. **1.** Erkekle cinsel temasta bulunmamış (kız), kız oğlan kız, °bâkire. **2.** El sürülmemiş. *Erden ormanlar.*
erdenlik i. Erden olma hali, erden olmayı sağlıyan hal, °bekâret.
erek i. [D.D.] Bir iş yapılırken varılmak istenilen son, °gaye.
erekbilim b. i. *fel.* Ereksel nedenlerle uğraşan felsefe kolu, °teleoloji.
erekçilik i. *fel.* Ereksel nedeni kabul eden, ereklik fikrine önemli bir yer veren öğreti, °finalizm.
ereklik i. *fel.* Bir işin, belli bir ereğe yönelmiş olup ona ulaşacak şekilde bulunması, bir işte ereğin, o işin nedeni olması hali. *Dinler acunun yaradılışında bir ereklik bulunduğuna inanırlar; bâzı filozoflar ise bu yaradılışta hiç bir erek güdülmediğini ileri sürerler.*
ereksel s. Erek niteliğinde olan, °gai. **Ereksel neden,** bir işte erek durumunda olan neden. *Bir kalemin ereksel nedeni yazmaktır.*
erem i. [T.D.] Bir işe gönlü olma, onaşma. °rıza.
Erendiz öz. i. *as.* Gezeğenlerin en büyüğü

ve güneşe yakınlık bakımından beşincisi, ki dokuz uydusu vardır, *Jupiter, *Müşteri.

erenler ç. i. **1.** Ermiş olan kimseler. *«Erenlerin bağından.» «Erenlerin sağı solu olmaz».* **2.** Eskiden dervişler arasında bir seslenme sözü olarak kullanılırdı. *Erenler, nereye ?*

erg,-gi Fr. i. *fi.* Bir din şiddetindeki bir kuvvetin, uygulandığı noktaya (bir gramlık bir cismin üzerindeki noktaya) ve kendi doğrultusunda bir santimetre yol aldırmasiyle meydana gelen iş, ki iş birimi olarak kullanılır. *Bir kilogram - metre, 98.100.000 erge eşittir.*

erg,-gi i. *c.* Büyük Sahra'nın kumluk bölgesi.

erganun Yu. i. Org.

ergen s. **1.** Evlenecek çağa girmiş. **2.** Henüz evlenmemiş.

ergene i. [T.D.] Maden yeri.

ergenlik i. **1.** Ergen olma hali. **2.** Ergen kimselerin yüzlerinde çıkan sivilceler. **3.** Dul kadın ergene vardığı zaman ona verdiği hediye.

ergi i. [C.K.] İyi bir şeye erişme hali, *mazhariyet, *nailiyet.

ergimek (nsz) *fi.* Bir cisim, sıcaklığı artırılmak yoliyle katı halinden sıvı haline geçmek, *zeveban etmek.

ergin s. **1.** Olmuş, yetişmiş, *kemale gelmiş. *Ergin meyva. Ergin ekin.* **2.** Haklarını kendi kullanmak için kanunun gösterdiği yaşa gelmiş olan (kimse), *reşit.

erginlemek (i.e) *eğ.* Birini bir konu üzerine aydınlatıp ergin kılmak.

erginlenmek (e) *eğ.* Bir konunun ayrıntılarını öğrenip o alanda ergin bir hale gelmek.

erginleşmek (nsz) Ergin bir hale gelmek, *tekemmül etmek; *reşit olmak.

erginlik i. Ergin olma hali, *kemal, *rüşt.

ergitmek (i) *fi.* Ergimek işine uğratmak.

erguvan Fa. i. Baklagillerden, güzel pembe kırmızı renkte çiçek açan bir süs ağacı.

erguvani s. (·---) Erguvan çiçeği renginde; eflâtun ile kırmızı arası.

erigen, eriğen s. Çabuk eriyip dağılan.

erik i. Gülgillerden, çoğu ceviz büyüklüğünde, derisi ince, sarıdan kırmızıya ve mora kadar türlü renkte, tadı mayhoş veya tatlı, eti sulu, tek ve sert çekirdekli yemiş. Başlıcaları «bardak, can, türbe, uryani, mürdüm eriği» olmak üzere eriğin çeşitleri çoktur. Çiğ yenmekle beraber yaş veya kurusundan hoşaf ve komposto yapılır. **Erik ağacı,** eriği veren, gülgillerden, beyaz çiçekli, memleketimizin her yanında yetişir ağaç.

eril s. [T.S.] Bâzı dillerde erkek sayılan (kelime), *müzekker.

erim i. [Red.] Bir şeyin erebileceği uzaklık. *El erimi. Göz erimi. Ses erimi. Kurşun erimi.*

erim i. [T.D.] İyi bir şeye işaret olan hal, *beşaret.

erimek (nsz) **1.** Katı cisim sıvı içinde karışarak sıvı haline geçmek. *Şeker suda eridi.* **2.** Katı cisim ısıdan sıvı haline geçmek. *Buz eridi. Kurşun eridi.* **3.** Bir şey gitgide azalıp kaybolacak hale gelmek. *Çocuk hastalıktan eridi. Göbek eridi. Paralar eridi.* **4.** (Dokumalar hakkında) Aşınıp harap olmak.

erimez s. *fi.* Erimek işine uğramıyan(cisim).

erin s. *eğ.* Döl verme yetikliğine eren, *baliğ.

erinç i. [T.D.] Hiç bir eksiği, hiç bir üzüntü ve acısı olmama hali, *rahat, *huzur.

erinlik i. *eğ.* Erin olma hali, *bülûğ.

erir s. *fi.* Eriyebilen (cisim).

erirlik i. *fi.* Eriyebilmek niteliği veya derecesi.

eristik Yu. i. Didişimcilik.

erişim i. **1.** Erişmek eylemi. **2.** Belli iki yer arasında gidip gelebilme, *muvasala. *İki köy arasında erişim kesildi.*

erişkin s. *eğ.* Vücudunun gelişimi tamamlanmış olan, *kâmil.

erişkinlik i. Erişkin olma hali, olgunluk, *kâmillik.

erişmek (e) **1.** Varılması zamana veya emeğe bağlı olan veya uzakta bulunan bir amaca varmak. *Bahara erişmek. Yüksek bir dereceye erişmek.* **2.** (nsz) Belirli bir olgunluk haline varmak. *Yemişler çabuk erişti.* **3.** (nsz) (Zaman hakkında) Gelip çatmak. *Vakit erişti. Bahar erişti.*

erişte i. Kesilip kurutulmuş hamur, ev makarnası.

eriten s. *fi.* İçinde, bir katı eriyebilen veya erimiş olan (sıvı).

eritilmek (nsz) Erimek işine konu olmak.

eritmek (i) Erimesini sağlamak.

eriyik i. *fi.* İçinde, bir katı erimiş bulunan sıvı.

erk,-ki i. **1.** Yapabilmeklik, şunu bunu yaptıran özelik, yetke veya vasıta, *kudret, *iktidar. **2.** Sözü geçerlik, istediğini yaptırabilmek hali, *nüfuz.

erkân Ar. ç. i. **1.** Başmanlar. **2.** *ask.* Üstsubaylar. **3.** Yol, yöntem. *Her işin erkânı vardır.* **Erkân kürkü,** *tar.* Padişah tarafından vezirliğe yükseltilenlere giydirilen kürk.

erke i. **1.** Gücünü harcama istek ve yeteneği, *enerji. **2.** *fi.* Bir cisim tarafından taşınıp iş çıkarmağa yarıyan kuvvet. *Mekanik erke. Isıl erke. Elektrik erkesi. Kimyasal erke.*

erkeç i. Erkek keçi.

erkek s. **1.** İnsan, hayvan ve bitkilerin dişiyi dölliyecek şekilde oluşmuş cinsinden olanı. *Erkek çocuk. Erkek kedi. Bitkilerde erkek organ.* **2.** Kopça, çıtçıt, anahtar gibi girintili ve çıkıntılı olmak üzere iki cinsi bulunanların çıkıntılısı. *Erkek anahtar.* **3.** Sözünde duran, güç durumlarda arkadaşlarından ayrılmıyan. *Erkek adam.* **Erkek demir,** sert demir.

erkek i. **1.** Yetişmiş erkek insan, kadın karşıdı. *Erkekler askere gider.* **2.** Koca. *Bu kadının erkeği askere gitti.*

erkeklik i. **1.** Erkek olma hali. **2.** Erkekçe hareket. **3.** Erkek olmak bakımından fizyoloji ödevini yerine getirme gücü.

erkeksi s. Erkeğe benziyen.

erken zf. **1.** Vaktin ilerlememiş bir anında. *Geç kalma, erken gel.* **2.** Alışılan zamandan önce. *Bugün erken kalktım. Erken bunama.*

erkence zf. (·×·) Oldukça erken.

erkenci s. Erken davranan. *Bugün erkencisiniz.*

erkin s. **1.** Başkasının baskısı ve yasağı altında olmıyan, °serbest. **2.** Başkasının kölesi olmıyan, °hür. **Erkin inceleme,** *fel.* dinin ileri sürdüğü inançları inceleyip eleştirmek erkinliği.

erkincilik i. *top.* Halka, hükümet idaresine karşı, olabildiği kadar, erkinlik vermeği doğru bulan politika görüşü, devletçilik ve yetkecilik karşıdı.

erkinlik i. Erkin olma hali, °hürriyet.

erkli s. Erki olan, °muktedir, °nüfuzlu.

erksizlik i. Başsızlık, °anarşi.

erlik i. Er olma hali, erkeklik, yiğitlik.

erliksiz s. [T.D.] Sözünde durmıyan, sözünün eri olmıyan, alçakça davranan, °namert.

ermek (e) **1.** (Büyük bir iyilik anlatan kavramlar hakkında) Erişmek. *Muradına ermek. Saadete ermek.* **2.** Yetişip dokunmak. *Eli tavana ermek.* **3.** (nsz) (Bitkiler veya bunların ürünleri hakkında) Olgunlaşmak. *Ekinler ermeden biçilmez.* **4.** (nsz) (Halkın inancına göre, kendini Tanrı yoluna vermiş kimseler hakkında) İnsan üstü kutsal bir aşamaya erişmek.

Ermeni i. En çoğu Yakın - Doğuda, birçok memleketlerde dağınık bir halde yaşıyan, Hıristiyan bir kavmin adı ve bu kavimden olan kimse.

Eros öz. i. Eski Yunan mitolojisinde Aşk Tanrısının adı olup bugün insanlardaki üreme içgüdüsünü, aynı zamanda doğruya, iyiye, güzele karşı duyulan coşkun isteği anlatır.

erosal Yu. T. s. Erosa değgin, Erosla ilgili.

erosallık Yu. T. i. *ah.* Cinsel duygu ve isteklerine çok düşkün olma, cinsel işlerde temizliğini ve akmanlığını kaybetmiş olma.

erosçu Yu. T. s. *ah.* Roman, hikâye, heykel, resim gibi sanat eserlerinde aşk konusuna ve cinsel münasebetlere önemli ve geniş yer veren.

erselik i. *by.* **1.** Kendinde hem erkek hem dişi cinslik organları bulunma hali. **2.** s. Bu halde bulunan, °hünsa. *Çiçeklerin coğu ve bâzı omurgasız hayvanlar erseliktir. İnsanlarda gerçek erselik yoktur.*

ersiz s. Kocasız.

ersizlik i. Kocasızlık.

erte i. Arttan gelen gün, günler veya daha uzun bir zaman. *Pazar ertesi (pazartesi). Bayram ertesi. Harp ertesi.*

ertelemek (nsz) Erteye kalmak. *Yemek ertelerse bozulur. Mercimek ertelerse kurtlanır.*

ertem i. Söz ve davranışta her kesin beğendiği yollar, °edep.

ertesi s. Bir günün, bir haftanın, bir ayın veya bir yılın ardından gelen günü, haftayı ayı veya yılı gösterir. *Ertesi gün. Ertesi hafta. Ertesi ay. Ertesi yıl.*

ertik i. Bir kimsenin devamlı surette üzerinde çalıştığı ve bağlı olduğu iş veya fikir alanı, °meslek.

ervah Ar. ç. i. Ruhlar.

erzak,-kı Ar. ç. i. Uzun zaman saklanabilen yiyeceklerin genel adı, azık. *Kiler erzakla dolu.*

erzel Ar. s. Pek rezil, en rezil.

es i. **1.** Akıl. **2.** Duygu. **3.** Esenlik.

es i. *mü.* Notada soluk alma veya duraklama zamanı ve bunu gösteren işaretin adı. *Dörtlük es. Sekizlik es.*

esame i. *tar.* Yeniçerilerin kayıtlı oldukları kütük defteri.

esameli s. *tar.* **1.** Adı kütükte kayıtlı (yeniçeri). **2.** mec. Şirretlikle ün salmış.

esami Ar. ç. i. İsimler. **Esamisi okunmak,** kendine değer verilmek.

esans Fr. i. *kim.* Bitkilerden türlü yollarla çıkarılan veya kimya yardımiyle yapılan kokulu ve uçucu sıvı.

esaret,-ti Ar. i. (·-·) **1.** Kölelik, tutsaklık. **2.** Boyunduruk².

esas Ar. i. (·-) **1.** Temel. **2.** (Bir iş veya sözde) Doğru şekil. *Bu işin esası böyle değil.* s. Ana, temel, başlıca. *Esas fikir. Esas vazife.* **Esası olmak,** gerçek olmak.

esasen Ar. zf. (·-·) (·×·) **1.** Başından, temelinden, kökünden, *İşe esasen fena başlanmış. Mesele esasen karışık.* **2.** Daha olmadan. *Bu işin bu neticeye varacağını esasen biliyordum.* **3.** Doğrusu, doğrusunu isterseniz. *Kabahati büyük olmıyabilir,*

fakat esasen ben kendisinden memnun değildim. **4.** Nasıl olsa. *Zahmet oldu demeyin, ben esasen gelecektim.*

esasi Ar. s. (---) Bak. esas^{3}.

esaslandırmak Ar. T. (i) Esaslı hale getirmek.

esaslanmak Ar. T. (nsz) Esaslı hale gelmek.

esaslı s. Etraflı ve önemli. *Esaslı bir onarma.*

esassız s. **1.** Sağlam bir temele dayanmıyan. *Esassız bir iş.* **2.** Doğru olmıyan. *Bu haber esassızdır.*

esatir Ar. ç. i. (---) Tarih öncesi tanrılarının efsaneli maceralarını anlatan ve bir topluluğun duygularını, eğinim ve özlemlerini göstermesi bakımından değeri olan hikâyeler.

esef Ar. i. Acınma. **Esef etmek,** acınmak.

eselmek (nsz) [D.D.] **1.** Serpilip gelişmek. **2.** Kaygısı kalmamak, °ferahlamak.

eseme i. [D.D.] Mantık.

esen s. Hiçbir hastalığı, vücutça hiçbir eksiği olmıyan, °sıhhatli, °salim. *Şen ve esen kalınız.*

esenlemek (i) [T.D.] Sağlık esenlik dilemek, °selâmlamak.

esenleşmek (nsz:le) [Red.] Karşılıklı sağlık esenlik dilemek, °selâmlaşmak. «*Esenleşip dil ile güftügûya başladılar* - Nedim».

esenlik i. Esen olma hali, °afiyet, °sıhhat. *Tanrı, esenlik versin!*

esenmek (nsz) [D.D.] Gelişmek.

eser i. **1.** Değeri veya önemi olmak şartiyle meydana getirilen şey. *Eski eserler. Mimar Sinanın eserleri. Bu kitap kimin eseridir? Bugünkü Türkiye Atatürk'ün eseridir. Bu harp insan oğlundaki hırsların eseridir.* **2.** İz, im. *Buralarda sudan eser yok.* **3.** Belgi. *Bir yurtseverlik eseri gösterdi.*

esik i. *je.* Ayrı zamanlara ait tabakaların kayarak yanyana gelmesine yol açan yer çatlağı, °fay.

esim i. [T.D.] Rüzgârın hafif esmesi, °hübup.

esin i. **1.** [D.D.] Sabah rüzgârı. **2.** [C.K.] İçe doğan şey, her hangi bir sebep dolayısiyle hatıra gelen önemli ve güzel duygu veya fikir, °ilham.

esindirmek (i,e) Birisinde esin uyandırmak, °ilham etmek.

esinmek (den) [C.K.] Bir şeyden esin almak, içine doğmak, °mülhem olmak.

esinti i. Sert olmıyan, fakat kendini duyuran rüzgâr.

esir Ar. i. **1.** Savaşta düşman eline düşen kimse, tutsak. **2.** Köle, kul. *O, senin esirin mi?* **3.** mec. Düşkün, vurgun. *Onun güzelliğinin esiri oldular.* **Esir almaca,** bir çeşit çocuk oyunu.

esîr Ar. i. *fi.* Bütün evreni ve atomlar arasındaki boşluğu dolduran ve tartısı olmıyan bir cevher, ki ısının ve ışığın yayılma aracı olarak kabul edildiği gibi elektrik ve magnetizma olayları da buna dayandırılmaktadır.

esirgeçlik i. [T.D.] Koruyup kayırma, °himaye.

esirgemek (i,den) **1.** Korumak^{2}, °vikaye etmek. «*İtin ayağını taştan mı esirgiyorsun?*» **2.** Feda etmekten çekinmek, °diriğ etmek. *İnsan yurdu için canını bile esirgemez.*

esirme i. *ruh.* Kasların hareketsizliği, bellek ve duyumun yitimi şeklinde kendini gösteren, gelip geçici bir sinir hali, °vecit.

esham Ar. i. Sahibine belirli bir zamanda belirli bir parayı ve yine belirli zamanlarda bunun faizini ödeme taahhüdünü gösteren değer kâğıdı.

eskatologya Yu.i. *fel.* İnsan ve dünyanın sonucunu, bundan sonraki öbür dünyayı anlatmaya çalışan tanrıbilim kolu.

eski s. **1.** Çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan. *Eski eser. Eski şarap.* **2.** Geçmiş çağlardaki. *Eski filozoflar. Eski âdetler.* **3.** Bir önceki veya öncelerdeki. *Bankanın eski müdürü. Eski bir banka müdürü.* **4.** Hükmü geçmiş. *Eski moda. Eski kanun.* **5.** Kullanılmaktan yıpranmış. *Eski bir palto. Eski bir ev.* **Eski ağza yeni kaşık** (veya **taam),** turfanda bir şey yenirken söylenen bir tekerleme. **Eski çamlar bardak oldu,** «devir değişti, eski hükümlerin değeri kalmadı» anlamına. **Eskiden,** geçmiş zamanlarda. **Eski dünya,** Avrupa, Asya ve Afrika'ya topluca verilen ad. **Eski hamam eski tas,** hiç bir şeyi değişmeyip eski halinde kalmış şeyler hakkında hoşnutsuzluk anlatır. **Eski kafalı,** eski düşünüş ve hayata bağlı (kimse). **Eski kurt,** iş çevirmekte çok tecrübesi olan. **Eskiler, 1)** eski çağlar insanları, **2)** eski eşya. **Eski püskü,** Bak. püskü. **Eski toprak,** ihtiyarladığı halde dinç kalanlar hakkında söylenen deyim.

eskici s. **1.** Eski şeyler alıp satan (kimse). **2.** Eski ayakkabıları kabaca onaran (kimse).

eskileralayımcı b. s. Sokak sokak dolaşarak eski eşya satın alan (kimse).

eskilik i. Eski olma hali.

eskimek (nsz) Eski hale gelmek.

eskitmek (i) Eski hale getirmek.

eskivarlıkbilim b. i. *je.* Taşılları konu edinen bilim.

eskrim Fr. i. Kılıç veya meçle vuruşma oyunu.

eslâf Ar. ç. i. Önceller.
eslek s. [D.D.] Başkasının buyruk ve dileklerini yerine getiren, •muti, •itaatli.
eslemek (i) [Red.] Duymak, işitmek. **Söz eslemek,** [D.D.] başkasının buyruk ve dileklerini yerine getirmek, •itaat etmek.
eslemez s. Eslenmesi gereken kimseleri eslemiyen, •itaatsiz.
esma Ar. ç. i. «İsimler» anlamına olup nasılsa şu deyime girmiştir: **Esmayi üstüne sıçratmak,** bir derdi, bir gazabı kendi üstüne çekmek.
esmek (nsz) **1.** Hava akmak, rüzgâr olmak. *Batıdan esiyor. Hiç esmiyor. Rüzgâr eserken. Poyraz esince.* **2.** mec. Yapılması önce düşünülmüş olmıyan veya beklenmiyen bir şeyi yapmağa birdenbire karar vermek. *Bu yolculuk size nereden esti? Aklına esti, bu soğukta gezmeğe çıktı.*
esmer s. Karaya çalan beyaz renk. *Esmer güzeli. Esmer ekmek.*
esmerleşmek (nsz) Esmer hale gelmek.
esmerlik i. Esmer olma hali.
esna Ar. i. Bir işin yapıldığı an, sıra. *O esnada ben burada değildim.*
esnaf Ar. ç. i. El zanaatları veya küçük ticaretle geçinen kimselere verilen genel ad. *Kunduracı esnafı.*
esnan Ar. ç. i. Askerlik çağı. *Esnana dahil olanlar.*
esnek s. *fi.* Bir dış kuvvetin etkisi altında uzamak, kısalmak, eğrilmek gibi şekil değişikliklerine uğradıktan sonra etkinin kalkmasiyle eski şeklini alabilmek özelliğinde olan, •elâstiki. *Çelik ve kauçuk çok esnek cisimlerdir.*
esneklik i. Esnek olma hali.
esnemek (nsz) **1.** En çok uyku geldiği vakit, elde olmıyarak uzun, derin ve ağır bir tarzda ve çeneleri birbirinden iyice ayırarak nefes alıp vermek. **2.** Esneklik hali göstermek. **3.** Esnek bir cisim bir ağırlık altında kamburlaşmak.
esnetmek (i) **1.** Esnemesini sağlamak. **2.** mec. Usanç vermek.
espap Ar. i. Elbise, giysi.
espaplık Ar. T. s. Espap yapmağa yarıyan.
esperanto i. (..×.) 1887 tarihinde doktor Zamenhof tarafından uluslar arasında kullanılmak üzere meydana getirilmiş, grameri on altı kaideden ibaret basit bir yapma dil.
esperi i. Terbiye kabul etmez bir cins doğan.
espressivo İt. s. (..×.) *mü.* Mânalı ve dokunaklı çalınması gereken parçaların başına yazılır.
esrar Ar. ç. i. Sırlar. **Esrar küpü,** ne olduğu, neler yaptığı hiç anlaşılamıyan.
esrar i. Hint kenevirinden çıkarılan ve kullanılan mıktara göre uyarıcı, sarhoş edici veya uyuşturucu etkileri olan bir zehir.
esrarkeş Ar. Fa. i. Esrar kullanan kimse.
esri, esrik s. Esrimiş, •sarhoş, •mest.
esrilik i. Esri olma hali.
esrimek (nsz) [T.D.] **1.** Her hangi bir sebep dolayısiyle kendini kaybetmek, •gaşyolmak. **2.** Coşup kendini kaybetmek, •vecde gelmek. **3.** Mest olmak, sarhoş olmak.
esritici s. Esri kılan, •gaşyedici, •müskir.
esritmek (i) Esri kılmak.
estağfurullah Ar. ü. Kendisine teşekkür edilen, kendisi övülen veya kendisine karşı alçak gönüllüce söz söylenilen kimse tarafından bu sözlerin yerinde olmadığını anlatmak için «aman efendim!», «rica ederim, öyle söylemeyin!», «utandırıyorsunuz efendim!» gibi nezaket gereği olarak söylenir.
estek i. Bu kelime «köstek» ile birlikte «oyalamak, yersiz bahaneler bulmak, işten kaçınmak» gibi anlamlara gelen «estek köstek etmek» veya «estek etmek, köstek etmek» şekillerinde kullanılır. *Estek köstek etmeden bu işi yapmalısın. Estek etti, köstek etti, işi yapmadan kalkıp gitti.*
ester Fa. i. Katır.
ester i. *kim.* Bir asitle bir alkilden meydana gelen bileşik.
esterleşme i. *kim.* Asitlerin alkillerle bileşikler kurması olayı.
estetik Yu. i. *fel.* Güzelliği ve güzelliğin insan zihnindeki ve duygularındaki etkilerini konu olarak alan felsefe kolu. *Mantık hakikate ermek için akla nasıl kılavuzluk ediyorsa, estetik de güzeli bulmak için duyguya öylece yol gösterir.*
estetikçi Yu. T. s. Estetikle uğraşan (kimse).
estetlik Yu. T. i. *fel.* Hakikat ve fayda kaygılarından sıyrılarak, bir sanat veya felsefe konusunu sırf güzelliği için sevme kuramı.
estirmek (i) Esmesini sağlamak.
eş i. **1.** Çift olarak bulunan veya kullanılan iki şeyin birbirine nispetle her biri. *Arabaya koşmak için bu hayvana bir eş bulmalı.* **2.** Çift olarak yaşıyan erkekle dişinin birbirine nispetle her biri. *Güvercin eşini kaybetti. Bay Turgut ve eşi.* **3.** Benzer, eşit. *Bu masanın bir eşi bizde de var.* **Eş dost,** tanıdıklar. *Eşe dosta güvenerek bu işi ortaya koyduk.* **Eş tutmak,** talimde veya oyunda ikişer olmak için arkadaş seçmek.
eşanlam, eşanlamlı b. s. *dl.* Anlamları

aynı olan (kelimeler), anlamdaş.

eşbası b. s. *c.* **1.** Hava basınçları eşit olan (yeryüzü noktaları). **2.** i. Bu noktaların meydana getirdikleri eğri.

eşbiçim, eşbiçimli b. s. Biçimleri birbirine eşit olan.

eşbiçimlik b. i. İki veya daha çok şeyin biçimleri eşit olma hali.

eşdeğer b. s. **1.** Değerleri eşit olan. **2.** (Geometride) Eşbiçimli olmadıkları halde yüz veya hacım ölçümleri eşit bulunan (şekiller). **3.** (Cebirde) Karşılıklı olarak aynı çözümlü olan (denklem sistemleri).

eşdeğerlik b. i. *mat.* Eşdeğer olma hali. *İki alanın eşdeğerligi. İki denklem sisteminin eşdeğerliği.*

eşek i. **1.** Tek parmaklılardan, attan küçük hizmet hayvanı. **2.** mec. Kaba ve kabiliyetsiz kimse. **Eşek arısı,** iri bir çeşit yaban arısı. **Eşek başı mısın?** elindeki iktidarı kullanmayıp gevşek davrananlara azar yollu söylenir. **Eşek başı mıyım?** kendisine aldırış edilmiyen tarafından aldırış etmiyenlere çıkışmak için söylenir. **Eşek dâvası,** dik üçgen üzerindeki geometri dâvasına verilen bir ad. **Eşek inadı,** cahilcesine inat. **Eşek sudan gelinciye kadar dövmek,** adamakıllı dövmek. **Eşek şakası,** ağır el şakası.

eşekhıyarı,-nı b. i. Acıhıyar.

eşeklik i. mec. kbk. Pek akılsızca veya kabaca hareket.

eşekotu,-nu b. i. Baklagillerden, hayvan yemi olarak yetiştirilen bir bitki.

eşelek i. [D.D.] Elma, armut, mısır gibi meyvaların yenmiyen iç kısmı.

eşelemek (i) **1.** Toprak, kül gibi toz halinde bulunan şeyleri hafifçe kazıp karıştırmak. *Tavuk toprağı eşeliyor.* **2.** Bir meselenin niteliğini anlamak için hafifçe kurcalamak.

eşey i. *by.* Cinslik.

eşeysel s. *by.* Cinsel.

eşeysiz s. *by.* Cinsliksiz.

eşhas Ar. ç. i. **1.** Şahıslar, kişiler. **2.** Bir olayda veya edebî bir eserde yer alan kimseler.

eşik i. **1.** Kapı boşluğunun alt kısmında bulunan alçak basamak. **2.** Bu basamağın bulunmadığı kapılarda o basamağın yeri. **3.** mec. Her hangi bir şeyin başlangıcı. *Ölümün eşiğinde iken bile kahramanlığı elden bırakmadı.* **4.** *mü.* Telli çalgılarda telleri yüksekçe tutan tahta köprücük. **Eşiğini aşındırmak,** bir yere çok gidip gelmek.

eşilme i. **1.** Eşilmek eylemi. **2.** [T. D.] Kayşa, °heyelân.

eşilmek (nsz) Eşmek işine uğramak.

eşineğitim b. i. *eğ.* Birlikte, bir arada yapılan eğitim.

eşinmek (nsz) (Hayvan) Ayağiyle yeri kazımak.

eşinzaman b. s. Başlama ve bitme anları aynı zamana raslıyan (olaylar).

eşit s. Belli bir bakımdan birbirinden ne artık ne de eksik olmıyan (iki veya daha çok şeyler), °müsavi. *Bu çocuklar yaşça eşittir. Bu iki denk, ağırlıkça eşittir.*

eşitçi s. *top.* Siyasal ve toplumsal eşitlik taraflısı.

eşitlik i. İki veya daha çok şeyin eşit olması hali, °müsavat.

eşitsiz s. Eşit olmıyan, °gayrimüsavi.

eşitsizlik i. İki veya daha çok şeyin eşit olmaması hali, °müsavatsızlık.

eşkenar b. s. *mat.* Kenarları eşit olan. *Eşkenar dörtgen. Eşkenar paralelyüz.* Bak. dörtgen, üçgen, paralelyüz.

eşkıya Ar. ç. i. **1.** Haydutlar. **2.** Haydut.

eşkin zf. **1.** Atın bir türlü hızlı yürüyüşü. *Eşkin gitmek.* **2.** s. Böyle yürüyen hayvan. *Eşkin bir at.*

eşlenik s. *mat.* Her hangi bir şekilde birbiriyle oranlı bulunan (nokta, çizgi, sayı), °müzdeviç.

eşleşmek (nsz:le) **1.** Birbiriyle eş olmak. **2.** Çiftleşmek.

eşlik i. **1.** Eş olma hali. **2.** *mü.* Bir soliste başka bir çalgı veya orkestra ile arkadaşlık (etme).

eşme i. **1.** Eşmek eylemi. **2.** Kumluk yerde eşilerek çıkan pınar.

eşmek (e) Bir işi bir an önce yapmağa istekle koyulmak, °müsaraat etmek.

eşmek (i) **1.** Toprağı veya toprak gibi yumuşak bir şeyi hafif hareketlerle kazmak. **2.** mec. Sıkıca araştırmak.

eşraf Ar. ç. i. Bir yerin zenginleri, itibarlıları.

eşref Ar. s. «Pek mübarek» demek olup «en uygun saat, uğurlu saat» anlamına gelen «eşref saat» sözünde geçer.

eşsesli b. s. *dl.* Anlamları ve kimi vakit içinde yer aldıkları kelime bölümleri ayrı olduğu halde aynı seslerden meydana gelen (kelimeler). *Renk adı olan «kara» kelimesinin «toprak» anlamına gelen bir eşseslisi vardır.*

eşsıcak b. s. *c.* **1.** Sıcaklığı eşit olan (yeryüzü noktaları). **2.** i. Böyle noktaların meydana getirdikleri eğri.

eşsiz s. **1.** Eşi benzeri olmıyan veya görülmemiş olan. *Eşsiz bir başarı.* **2.** Eş bulmamış veya eşinden ayrılmış. *Bu kuş eşsiz kaldı.*

eşteprem b. s. *je.* Bir yer sarsıntısının aynı şiddetle duyulmuş olduğu (yerler).

eştirmek (i,e) Eşmesini sağlamak.

eşya Ar. ç. i. Azıklardan gayrı insanın yaşaması için gerekli olan ve taşınabilen şeyler, pırtı.

eşyükselti b. s. *c.* Yükseklikleri aynı olan (yerler). **Eşyükselti eğrisi,** eşyükselti noktalar arasında çizilen çizgilerin meydana getirdiği eğri.

eşzaman b. s. Başlamalariyle bitmeleri arasında geçen zaman eşit olan (olaylar). *Bir saat sarkacının devimleri eşzamandır.*

et,-ti i. **1.** İnsanlarda ve hayvanlarda vücudun deri ile kemik arasında kalan ve en çoğu kas ve yağ tabakalarından meydana gelen kısmı. *Bu koyunda hiç et yok, pek zayıf!* **2.** (Besin olmak bakımından) Kas. *Çocuk yağını ayırıp sade etini yiyor.* **3.** Kasaplar tarafından satılan kesilmiş hayvan. *Etin fiyatı gene yükselmeğe başladı.* **4.** Ten. *Gömleği yırtılmış eti görünüyor.* **5.** Meyvalarda çekirdekle derisi arasındaki kısım. *Bu zeytinde et denecek bir şey yok.* **Et bağlamak,** yara beslenip kapanmak. **Et baltası,** et kıymağa yarar küçük balta. **Eti budu yerinde** veya **etine dolgun,** şişman olmaksızın semiz, tombul. **Eti ne, budu ne?** gücü her hangi bir şeye yetmiyenler hakkında söylenir. **Eti senin kemiği benim,** eskiden, okullarda dayak cezası varken çocuk velileri tarafından öğretmene, çocuğun terbiyesinde kendisine mutlak bir salâhiyet verildiğini anlatmak için söylenirdi. **Etle tırnak gibi,** en yakın akrabaların yakınlık derecesini anlatır. **Et lokması,** etli besin. **Et şeftalisi,** eti çekirdeğinden ayrılmıyan şeftali. **Et tahtası,** üzerinde et kıyılan tahta. **Et tırnak olmak,** sıkı ayle bağı kurmak. **Et toprak,** yumuşak, kırmızı ve kuvvetli toprak. **Et (can) tutmamak,** bir türlü semirememek. **Et yemeği,** her hangi bir şekilde pişmiş et.

etajer Fr. i. Kat kat rafları olan kapaksız ve taşınır dolap.

etamin Fr. i. Pamuk, keten veya ipekten, seyrek dokunmuş, bir çeşit ince kumaş.

etek i. **1.** Elbisenin belden aşağı sarkan kısmı. *Ceketin eteği. Paltonun eteği.* **2.** Çadır, kanape örtüsü gibi kumaştan şeylerin yere şarkan kısmı. **3.** Dağ, yığın gibi yamaçlı şeylerin alt kısmı. **4.** Ut yeri, edep yeri. **Eteği belinde,** hamarat (kadın). **Eteği düşük,** pasaklı (kadın). **Eteğine düşmek,** veya **eteğine sarılmak,** yalvarıp yakarmak. **Eteğine yapışmak,** birinin koruyuculuğuna sığınmak. **Etek bezi,** kundak çocuklarının belden aşağısına sardıkları bez. **Etek dolusu** veya **etek etek,** pek çok, bol bol. **Etekleri tutuşmak,** telâşa düşmek. **Etekleri zil çalıyor,** pek seviniyor. **Etek öpmek,** yaltaklanmak. **Etek silkmek (Bir şeyden-),** ilgiyi kesmek.

eteklemek (i) Birinin eteğini öpmek veya öper gibi yapmak.

eteklik i. Vücudun belden aşağısını örten, beli dar altı geniş, kadın giysisi.

eten i. [D.D.] **1.** Etene. **2.** Meyvaların yenen kısmı. *Cins kavun etenli olur.*

etene i. *an.* Hayvanlarda ana ile dölüt arasında kan alıp verme işini sağlıyan organ, bitkilerde ise çiçekte yumurtacıkların yumurtalığa yapışık bulundukları doku, •meşime. «Son» dahi denilen hayvan etenesi döl yatağına yapışık olup yavru doğunca o da düşer.

eter i. *kim.* **1.** Asitlerin alkollerle birleşmesinden meydana gelen sıvılara verilen ad. **2.** «Lokman ruhu» dahi denilen ve hekimlikte kullanılan pek uçucu, beyaz ve kendine özgü kokusu olan sıvı, ki sülfürik asitle elde edilir.

etiket,-ti Fr. i. **1.** Bir malın cinsi, miktarı, fiyatı gibi vasıflarını belli etmek için üzerine konan yazılı şey. **2.** Bu maksat için hazırlanmış düzgün şekilli kâğıt veya benzeri, yafta. **3.** mec. Teşrifat

etimoloji Yu. i. *dl.* **1.** Kelimelerde asıl şekil; bir kelimenin nereden geldiği veya nasıl oluştuğu; birçok kelimelerin ortak kökünü bulma. **2.** Bu işle uğraşan dilbilim kolu.

etioloji Yu. i. Nedenbilim.

etkafalı b. s. Kalın kafalı.

etken s. **1.** *kim.* Bir madde üzerinde belli bir değişiklik meydana getiren, •müessir. **2.** *dlg.* Gerçekten özne tarafından işlenen bir eylemi anlatan (fiil), edilgen karşıdı, •malûm. *Kırmak, bilmek etken fiillerdir.*

etken i. *fel.* Etki yapan her şey, •âmil, •müessir.

etker s. [C.K.] Sözü geçer, etki yapabilen, •nüfuzlu. **Etker neden,** *fel.* ereği gerçekleştirmeğe çalışan öz etkinlik. *Heykelcinin kafasındaki ülkü, heykelin «ereksel neden» idir; bu ülküyü gerçekleştirmek için onun harcadığı emek ise, heykelin «etker neden» ini meydana getirir.*

etkesimi,-ni b. i. Hıristiyanların büyük perhize girmek üzere bulundukları günler.

etkırımı,-nı b. i. Etkesimi.

etki i. *fel.* Başka bir şeyde belli bir değişiklik meydana getiren iş veya bu işin sonucu, •tesir, •eser. *Sevgi, sevene göre etki, sevilene göre ise edilgidir.*

etkili s. Etkisi çok olan, •müessir.

etkililik i. Etkisi çok olma hali, •müessiriyet.

etkimek (e) *kim.* Etkide bulunmak, °tesir etmek.

etkin s. **1.** *kim.* İşleme halinde olan, °faal. **2.** *fel.* ve *by.* Başkasına karşı olan veya hiç olmazsa, başkası el katmadan, yapanın kendinden çıkan (iş, eylem), edilgin karşıdı, °fail.

etkinci s. Etkinliği veya etkinciliği kendine usul edinen. **Etkinci okul,** *eğ.* öğrenicilerini kitaptan fazla, hayatla karşı karşıya getirerek bilgilendiren okul.

etkincilik i. *fel.* Bütün kuramların, bilgilerin ve bilimlerin, her şeyden önce topluluğun oluşuna hizmet etmesini istiyen ve böylece amaca yönelmiş bir irade etkinliği belirten öğreti, °aktivizm.

etkinlik i. Etkin olma hali, °faaliyet, °failiyet, °müessiriyet.

etkinmek (nsz) Etkiye uğramak, °müteessir olmak.

etleç s. [C.K.] Fazla şişman, °mülâhham.

etli s. **1.** Eti çok olan. *Etli koyun. Etli zeytin.* **2.** İçinde et bulunan. *Etli pilâv.* **Etli butlu,** oldukça şişman. **Etliye sütlüye karışmak,** olur olmaz işlere karışmak.

etmek,-der (yar) **1.** Bâzı sıfat veya isimleri zarf gibi alarak fiilleştirir. Bu yolda meydana gelen bileşik fiiller zarf durumundaki kelimelerin çeşidine göre nesne alırlar. a) Sıfatla yapılanlar (i): *Birini iyi etmek. İşi berbadetmek. Birini yolcu etmek.* b) Fiil ismiyle yapılanlar o fiil ismini veren fiilin nesnesini alırlar: *Bir şeyi ayırdetmek. Bir yere akın etmek. Biriyle dövüş etmek.* c) İsimle yapılanların nesne şekilleri dil töresince belirtilmiştir. (nsz): *Bayram etmek. Kahvaltı etmek.* (i): *Birini alaşağı etmek. Bir şeyi tuzla buz etmek.* (e) *Birine oyun etmek. Birine iyilik etmek.* (den): *Birinden şüphe etmek. Bir şeyden nefret etmek.* (le): *Biriyle alay etmek. Biriyle pazarlık etmek.* **2.** (nsz) (Değer anlatan sözlerle) Değeri olmak. *Bu kitap beş lira eder.* **3.** (nsz) (İyi, fena gibi zarflarla) Davranmak, hareket etmek. *İyi ettiniz de geldiniz. Bunu söylemekle fena mı etti?* **4.** (nsz) (Olumsuz anlamlı zarflarla) Durmak, var olmak, yaşamak. *Çocuk oynamadan edemez. İnsan susuz nasıl edebilir?* **5.** (i) (Nesne olarak zaman anlatan bâzı kelimelerden birini alınca) Bulmak, erişmek. *Farkına varmadan akşamı ettik.* **6.** (i,den) (Birini bir şeyden) Yoksun bırakmak. *Bu gidiş, onu yerinden edecek.* **7.** (e,...) (İkinci nesne olarak «neler, çok, az» gibi belirsiz sıfatlardan birini alınca) Kötülükte bulunmak. *«Felek bana neler etti». O, ona çok etti. O da ona az etmedi.* **8.** (e) (Nesne olarak «yatak, alt» gibi kelimeler alınca) Aptes bozmak. *Çocuk altına etti.*

etmen i. *by.* Bir sonucun meydana çıkmasına yardım eden unsurlardan her biri, °âmil.

etnografi Yu. i. Budunbetim.

etnoloji Yu. i. Budunbilim.

etoburlar ç. b. i. *zo.* Memeli hayvanların, aslan, kaplan, kedi, köpek gibi çeşitlerini içine alan, keskin ve paralayıcı diş ve tırnakları olan takımı.

etraf Ar. ç. i. **1.** Taraflar. **2.** Çevre, dolay. **Etrafını almak (Bir şeyin-),** o şeyi birçok kişi kuşatmak.

etraflı Ar. T. s. Eksiksiz, ayrıntılı.

etsiz s. **1.** Eti olmıyan. *Etsiz kemik. Etsiz yemek.* **2.** Zayıf. *Çocuğun etsiz bir yüzü var.*

etsuyu,-nu b. i. İçinde et kaynatılmış bulunan su.

ettirgen s. *dlg.* Başkasının araciyle yapılan veya başkasının yapmasına meydan verilen bir eylemi anlatan (fiil), °müteaddi. *«Kırdırmak, bildirmek» ettirgen fiillerdir.*

ettirmek (yar) Başkası eliyle ... etmek, başkasının ... etmesine yol açmak, başkasının ... etmesini sağlamak. *Çocuklara kahvaltı ettirmek. Birini başkasiyle dövüş ettirmek. Birisine bir şeyden nefret ettirmek.*

etüv Fr. i. Bak. ütüv.

etyaran b. i. Derinlere kadar işliyen dolama, kurlağan.

Eu *kim.* Evropiyum cisminin simgesi.

ev i. **1.** Yalnız bir aylenin oturabileceği şekilde yapılmış müstakil mesken. *Ev mi istersiniz, apartman mı?* **2.** Ayle. *Evine bağlı bir adam.* **3.** Ne şekilde olursa olsun, içinde oturulan yer, konut. **4.** İçinde bir iş görülen yer. *Ordu evi. Halkevi. Ticaret evi.* **Ev açmak,** ayrı ayle kurmak. **Ev bark,** ev ve çoluk çocuk. **Ev işi,** evin idaresiyle ilgili iş. **Ev kadını,** ev işiyle uğraşan ve bu işi iyi başaran kadın. **Evlere şenlik,** ölüm veya felâketten bahsederken dinliyenlere karşı iyilik dilemek için söylenir. *Evlere şenlik, dağ gibi delikanlı iki günde gitti!* **Ev yıkmak,** karı kocayı birbirinden ayırmak.

evci s. Hafta tatilini evinde geçiren yatılı (öğrenci).

evcil s. Eve ve insana alışmış olup az çok yararlığı dokunan (hayvan), yabani karşıdı, °ehlî. *Kedi evcil bir hayvandır.*

evcimen s. Evine çok bağlı (kimse).

evç Ar. i. **1.** En yüce yer. **2.** *as.* (Arza göre) Yeröte, (güneşe göre) günöte. **Evç ve haziz hattı,** günberi-günöte doğrusu. **3.** Bak. eviç.

evdemonizm Yu. i. Mutçuluk.

evdeş i [D.D.] Birbiriyle evli bulunanlardan her biri, eş.
evecen s. [D.D.] Evedi ile hareket eden, °aceleci.
evedi i. [D.D.] Bir işi hiç vakit geçirmeden yapmak arzusu veya zorunda olmak hali, °acele, °istical.
eveğen s. [D.D.] **1.** Her zaman evedi ile hareket eden, °acul. **2.** Sonuna doğru yürüyüşü hızlı olan, °hâd. *Eveğen bir hastalık.*
evel Ar. s. Bak. evvel.
evelce Ar. T. zf. Bak. evvelce.
eveli Ar. T. s. **1.** Evelki, evelsi. *Eveli gün.* **2.** zf. Eskiden. *Eveli böyle derlerdi.*
evelki Ar. T. s. İlk, önceki.
evelsi Ar. T. s. (Zaman anlatan «gün, hafta» gibi kelimelerle) İki önceki, dünden, geçenden bir önceki. *Evelsi gün. Evelsi sene.*
evemek (nsz) Bir işi hiç vakit geçirmeden yapmak arzusunu veya zorunu duymak, °acele etmek, °istical etmek.
evermek (i) Evlendirmek.
evet,-ti e. «Öyledir» anlamına doğrulama veya onama kelimesi.
evetlemek (nsz) Evemek, °acele etmek.
evgin s. [C.K.] Everek, acele ederek yapılması gereken, °müstacel. *Bu evgin bir iştir, fazla geciktirmeyiniz.*
evham Ar. ç. i. Vehimler, kuruntular.
eviç i. Alaturka müzikte bir makam.
evin i. [D.D.] **1.** Bir şeyin içindeki öz, °lüb. **2.** Tahıl tanesi, °habbe.
evinli s. [D.D.] Özlü ve dolgun (tohum).
evir i. [T.D.] Değre, tekre, °daire.
evirgen s. [D.D.] İşini bilen, ölçülü ve hesaplı iş gören, °tedbirli.
evirme i. **1.** Evirmek eylemi. **2.** *man.* Bir önermenin konusunu yüklem, yüklemini de konu haline getirerek hükmü doğru olan yeni bir önerme çıkarma. *«Hiç bir insan ölümsüz değildir» önermesinden, evirme yoliyle « hiç bir ölümsüz, insan değildir» önermesi çıkabilir.*
evirmek (i) Yapısını değiştirmek, °teklibetmek. **Evire çevire,** istediği gibi, adamakıllı. *Evire çevire dövdü.* **Evirmek çevirmek,** çevire çevire her tarafını gözden geçirmek. *Elinde evirdi çevirdi, sonra yere attı.*
evirtik s. *kim.* ve *man.* Evirtime uğramış.
evirtim i. *kim. mat.* ve *man.* Evirtmek eylemi. *Sakarozun levüloz olması bir evirtimdir. Aynaların eşya görüntülerini ters göstermesi bir evirtimdir.*
evirtmek i. **1.** *kim.* (Sakarozu) Glikoz ve levüloza çevirmek. **2.** *mat.* Bakışımlı olarak ters çevirmek. *Aynalar eşyanın görüntülerini evirterek gösterirler.* **3.** *man.* Bir önermenin konusunu yüklem, yüklemini de konu haline sokmak.
evisırtında b. s. Evi, yurdu olmayıp nerde akşam orda sabah hayatı yaşıyan, °haneberduş.
evişmek (e) [T.D.] Bir işe istekle atılmak, eşmek, °tehalük göstermek.
evkaf Ar. ç. i. Vakıflar idaresi.
evlâ Ar. s. (..) Daha iyi, yeğ. *Öyle yapmaktansa böyle yapmak evlâdır.*
evlâdedinme Ar. T. i. Bir kimseye, kendi çocuğu imiş gibi, evlât hakkı bağışlama.
evlât Ar. ç. i. **1.** Bir kimsenin oğlu veya kızı. *Ahmedin boyunca evlâtları var.* **2.** Soy, döl. *Asker evlâdı.* **Evlât edinmek,** bir kimseye, çocuğu imiş gibi, evlât hakkı bağışlamak.
evlâtlık i. **1.** Bir kimsenin evlât yerine kabul ettiği kimse. **2.** Küçük yaştan beri eve alınıp yetiştirilen kimse.
evlek i. **1.** Tarlanın saban iziyle bölünen kısımlarından her biri. **2.** Dönümün dörtte biri. **3.** Su yolu.
evlenmek (nsz:le) Erkekle kadın, aile kurmak üzere kanunca birleşmek.
evleviyetle Ar. T. zf. Haydi haydi.
evli s. Evlenmiş bulunan (kadın veya erkek), °müteehhil.
evlilik i. Evli olma hali.
evliya Ar. ç. i. **1.** Ermiş kimse. **2.** Yatır.
evmek (nsz) Evemek.
evrak,-kı Ar. ç. i. **1.** Kâğıt yaprakları. **2.** Muameleli kâğıtlar.
evre i. [C.K.] Aynı şey üzerinde şu veya bu bakıma göre görülen değişik hallerden her biri, °safha.
evren i. [D.D.] **1.** Ejderha. **2.** Zaman. **3.** s. Ulu. **4.** i. [T.D.] Felek. **5.** *as.* Var olan şeylerin bütünü ve özellikle bütün gök varlıklarının topu, °kâinat.
evrenbilim b. i. Evreni yöneten genel kanunlar bilimi.
evrenbilimsel b. s. Evrenbilimle ilgili, °kevnî.
evrendoğum b. i. Evrenin nasıl meydana geldiğini anlatan kuram.
evrendoğumsal b. s. Evrendoğumla ilgili, °kiyani.
evrensel s. **1.** Evrenle ilgili. **2.** Her şeyi içine alan, °âlemşümul.
evrik s. *man.* ve *mat.* (Başka bir önermeye, teoreme veya probleme göre) Terimleri ters durumda olan (önerme, teorem veya problem). *«Üçün altıya oranı altının on ikiye oranı gibidir» ve «on ikinin altıya oranı altının üçe oranı gibidir» önermeleri birbirinin evriğidir. Aydınlığın şiddeti ışıklı cismin uzaklığiyle evrik olarak orantılıdır ; uzaklık çok olunca ay-*

dınlık azalır, az olunca aydınlık çoğalır.

evrilir s. *man.* Konu ile yüklemin birbirinin yerine geçmesiyle doğruluğu bozulmıyan (önerme). *«Her insan güler» evrilir bir önerme sayılır, çünkü «her gülen insandır» hükmü yanlış olmaz ; fakat «her insan hayvandır» öyle değil.*

evrim i. [C.K.] Basamak basamak ve yavaş yavaş meydana gelen dönüşüm, devrim karşıdı, °tekâmül.

evrimcilik i. *fel.* Evrim düşüncesine dayanan bir felsefe veya bilim öğretisi. Evrimcilik, bitki ve hayvan gibi dirimli varlıklar üzerine olunca buna «dönüşümcülük» de denir.

evrinmek (nsz) [C.K.] Belirli bir amaca doğru birbiri ardınca birtakım değişmelere uğramak, evrim geçirmek, °tekâmül etmek.

evrişik s. *man.* Evirme yoliyle elde edilen (önerme). *«Her insan güler» önermesinin evrişiği «her gülen insandır» şeklinde olur.*

evropiyum Lâ. i. *kim.* Atomal ağırlığı 152 ve simgesi Eu olan, yalnız bir seri tuzları ve bir tek oksidi bulunan basit bir cisim.

evsaf Ar. ç. i. Vasıflar, nitelikler, ayırtlar.

evsemek (nsz) Evini, yurdunu göresi gelmek.

evsenmek (nsz) [A.D.] Bir yerde evinde, yurdunda imiş gibi zevk ve rahat duymak.

evvel Ar. zf. Önce. *Bundan evvel düşünülecek başka şeyler var.* **Evvel Allah,** «Tanrı yardımiyle» anlamına olup kimi defa da bir iddiayı pekitmek için kullanılır. *Evvel Allah, ben bu işi yaparım.* **Evvel emirde,** ilk önce, her şeyden önce. **Evvelleri,** eski zamanda, geçmişte. **Evvel ve ahir,** başta da sonda da.

evvelâ Ar. zf. (×··) Önce, ilkönce, ilkin, önüç.

evvelce zf. (·×·) **1.** Önce. **2.** Önceleri, eskiden.

evveliyat,-tı Ar. ç. i. Bir işin ilk safhaları, önüçler.

ey ça. **1.** Kendisine söz söylenilen kimsenin dikkati çekilmek istenildiği vakit ismin başına getirilir ve uzatılır. *Arkadaş... Ey... arkadaş!* **2.** Hitabette cümlenin başında söylenen isim veya takımın özne veya tümleç olmayıp muhatap olduğunu belirtmek için o isim veya takımın başına getirilir. *«Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker!» «Ey debdebeler, tantanalar, şanlar, alaylar!»* **3.** (-) ü. Usanç anlatır. *Ey... artık çok oluyorsun!*

eyalet,-ti Ar. i. (·-·) *tar.* Kendine göre idari istiklâli olan büyük vilâyet.

eydetik Yu. s. Silimsiz.

eydetiklik Yu. i. Silimsizlik.

eyer i. Binek hayvanlarının sırtına konan oturmalık. **Eyeri boş kalmak,** (atın) binicisi ölmek. **Eyer vurmak** veya **kapamak (Hayvana-),** eyeri hayvanın sırtına koyup bağlamak.

eyerlemek (i) Eyer vurmak, eyer kapamak.

eyitmek (e) (Eski yazılarda) Demek. *«Kul Mustafa eydür: coştum, aşkın deryasına düştüm.»*

eylem i. **1.** Eylemek işi, etki, °fiil. **2.** Belli bir maksatla belli bir usul kullanarak yapılan iş, °ameliye, °ameliyat. *Petrol arama eylemi çok masraflı oluyor.*

eylemek (yar) «Etmek» anlamına olup gitgide daha az kullanılmaktadır. *«Mevlâ görelim neyler (=ne eyler), neylerse güzel eyler.»*

eylûl,-lü i. Yılın dokuzuncu ayı, ki otuz gün sürer.

eytiş i. [T.D.] Bir fikri sözle bildirme, °beyan.

eytişim i. **1.** Eytişmek eylemi. **2.** Bilimsel konuşmaları yürütme sanatı. **3.** *fel.* Hegel'in, kavramları karşıtlariyle birlikte düşünerek hakikate varmak yolundaki görüşü, °diyalektik.

eytişimsel s. Eytişimle ilgili, eytişim üzerine olan, °diyalektik.

eytişmek (...: le) Aytışmak.

eyvah ü. Fena ve beklenmedik bir haber veya olay karşısında duyulan acınmayı anlatır. *Eyvah, bu ne hal!*

eyvallah Ar. ü. «Teşekkür ederim», «Allaha ısmarladık» ve «evet öyle olsun» anlamına kullanılır. *- Uğurlar olsun! - Eyvallah. Eyvallah ben gidiyorum. - Bize yardım eder misiniz? - Eyvallah.* **Eyvallah demek,** hoş görerek kabul etmek. *Ona, ne iş verilse eyvallah der.* **Eyvallah etmek,** birisinin minneti altına girmek. **Eyvallahı olmamak (Bir kimseye-),** ar. minneti olmamak.

eza Ar. i. Sıkıntı verme, üzme.

ezan Ar. i. İslâm âleminde, namaz vaktini bildirmek ve Müslümanları camiye çağırmak üzere yüksek sesle söylenen kısa hitabe.

ezber Fa. i. **1.** Bir metni yazılmışına bakmadan ayniyle tekrar edebilecek şekilde akılda tutma. **2.** Ezber edilecek ders. **Ezbere iş görmek,** incelemeden gelişi güzel iş görmek.

ezberci Fa. T. s. Dersini anlıyarak değil de, olduğu gibi kelime kelime belliyerek hazırlıyan.

ezbercilik Fa. T. i. Ezberci olma hali veya bu şekilde ders yapma.

ezberden Fa. T. zf. **1.** Ezber olarak. **2.** Gerçinlemeksizin bildiği veya aklına geldiği gibi.

ezberlemek (i) Fa. T. Ezber etmek, bir şeyi olduğu gibi zihinde tutmak.

ezdirmek (i,e) Ezmek işine uğratmak, ezilmesine sebep olmak.

ezelî Ar. s. (...) Öncesiz.

ezgi i. **1.** *mü.* Belli bir kurala göre meydana getirilen ve kulakta haz uyandıran ses dizisi, °lâhin. **2.** mec. Tarz, tempo. *Bu iş bundan böyle aynı ezgide sürüp gidemez. «Ağır ezgi, fıstıki makam».*

ezgil i. Muşmula.

ezgin s. Ezik, ezilmiş.

ezginlik i. Açlık duygusunu andıran bir rahatsızlık. *İçimde bir ezginlik duydum.*

ezik s. Ezilmiş bulunan.

eziklik i. **1.** Ezik olma hali. **2.** İçi ezilme hali. *Yüreğimde bir eziklik var.*

ezilmek (nsz) **1.** Ezmek işine uğramak. **2.** («Mide, yürek» ve «iç» kelimelerini tümleç olarak aldığında) Açlık sıkıntısı duymak. *İçim eziliyor, bir bardak süt içeyim.* **Ezilip büzülmek,** müşkül ve mahçup bir duruma düştüğünü haliyle belli etmek.

ezim i. [T.D.] Bir işi yapmak zorunda olma, °mecburiyet.

ezimevi b. i. [D.D.] Tohumları ezip yağ çıkarılan yer, °tâsirhane.

ezinç i. [C.K.] Şiddetli acı ve sıkıntı, °azap.

ezinti i. Açlık etkisiyle midede duyulan tedirginlik.

eziyet,-ti Ar. i. Üzgü. **Eziyet çekmek,** üzgülenmek. **Eziyet vermek,** üzgülemek.

eziyetli Ar. T. s. Üzgülü.

eziyetsiz Ar. T. s. Üzgüsüz.

ezme i. **1.** Ezmek eylemi. **2.** Sebze veya yemiş ezerek yapılan yiyecek. *Patates ezmesi. Badem ezmesi.*

ezmek (i) Üzerine ağır bir baskı yaparak örselemek, yassıltmak, parçalamak, toz veya hamur haline getirmek. *Basınca ayağımı ezdi. Üstüne oturdu, şapkamı ezdi. Bademleri kırarken hep eziyor. Kaya tuzunu iki taş arasında ezdiler. Patatesi sütle ezerler.* **2.** Bastırıp karıştırarak eritmek. *Şerbet için şeker ezmek. Boya ezmek.* **3.** mec. Dayanıklılığını aşacak derecede yormak ve çalıştırmak. *Bu yol hayvanı ezdi. İşçileri ezmemeli.* **4.** Kırıp sindirmek. *Düşmanı ezmek.*

Ezrail öz. i. Bak. Azrail.

F

f, F 1. Türk alfabesinin yedinci harfi. Sesbilim bakımından dudak sessizlerinin serti ve süreklisi. **2.** Sınıflamalarda 6 rakamının karşılığı olur. **3.** *mü.* Nota işaretlerinin harfle gösterildiği usulde «fa» notasını gösterir.

F *kim.* Flüor cisminin simgesi.

fa i. *mü.* **1.** Yedi nota işaretinden biri, ki «mi» den sonra ve «sol» den önce gelir. **2.** Bu işaretin gösterdiği ses.

faal,-li Ar. i. (-·) İş halinde olan, hep iş gören, etkin. *Faal yanardağ. Faal adam.*

faaliyet,-ti Ar. i. (·-··) Etkinlik, çalışma. *Fabrika faaliyet halindedir. İki günden beri orada büyük bir faaliyet başladı.*

fabrika İt. i. (×··) Seri halinde ve makine ile şu veya bu cins eşya yapılan yer.

fabrikacı İt. T. s. (×···) Kendi hesabına fabrika işleten (kimse).

fabrikator Fr. i. Fabrika sahibi veya kendi hesabına fabrika işleten kimse.

facia Ar. i. (-··) **1.** Çok acıklı olay. **2.** Yüksek ruhlu insanların ağır felâketlerle karşılaşmalarını anlatan ve hemen daima kahramanlarının ölümü ile biten tiyatro eseri.

faça İt. i. (×·) *de.* Yelken gemisinin geriye hareket etmesini sağlıyan bir yelken manevrası.

façeta It. i. (·×·) Tıraş edilmiş elmasın yüzlerinden her biri.

fagosit,-ti Yu. i. Yutarhücre.

fagositoz Yu. i. Hücreyutarlığı.

fagot,-tu İt. i. *mü.* Ağızlığı yan yatmış soru işareti biçiminde, perdeli, ağaçtan bir üfleme çalgı.

fağfur i. **1.** Eskiden Çin imparatorlarına verilen unvan. **2.** s. İyi porselenden yapılmış Çin işi (kâse, tabak gibi şeyler).

fahiş Ar. s. (-·) Taşırı.

fahişe Ar. i. (-··) Orospu.

fahiz,-hzi Ar. i. Uyluk.

fahrî Ar. s. (·-) Onursal.

fahriye Ar. i. Eski edebiyatta şairlerin bâzı kasidelerinde kendilerini övme yolunda yazdıkları parça.

fahur Ar. s. (·-) Bak. ferih.

faide Ar. i. (-··) Fayda.

faidelenmek Ar. T. (den) Faydalanmak.

faideli Ar. T. s. Faydalı.

faidesiz Ar. T. s. Faydasız.

faik,-kı Ar. s. (-·) Üstün.

faikıyet,-ti Ar. i. (-···) Üstünlük.

fail Ar. s. (-·) **1.** Eden, yapan, işliyen. *Bu suçun faili kimdir?* **2.** *by.* Etkin. *Fail hareket.* **3.** *dlg.* Özne. *Bir cümlenin faili.*

faiz Ar. i. (-·) Ödünç olarak verilen bir paranın kira karşılığı. **Bileşik faiz,** bir ana paraya, getirdiği faizler de her yıl katılarak hepsi üzerinden yürütülen faiz. **Faize vermek,** (parayı) faizle ödünç vermek. **Faiz fiati,** faize verilen 100 kuruşun bir yıllık faizi.

faizci Ar. T. s. Faizle para veren (kimse).

fak,-kı Ar. i. «Kendine kurulan tuzağa düşmek, aldatılmak» anlamına «faka basmak» deyiminde geçer.

fakat,-ti Ar. e. Ama, lâkin.

fakfon i. *kim.* Bakır, nikel ve çinkodan yapılan ve gümüş görünüşünde olan bir alaşım.

fakır,-krı Ar. i. Fukaralık, yoksulluk.

fakîh Ar. i. (·-) Eski fıkıh ilminin bilgini.

fakir Ar. s. **1.** Yoksul. **2.** Zavallı. *Fakirin yürümeğe mecali yok.* **3.** Eskiler arasında tevazu için birinci şahıs zamiri olarak kullanılırdı. **4.** Bak. fakirizm.

fakirhane Fa. b. i. **1.** Bakım yurdu. **2.** Alçak gönüllülük göstermek için kullanıldıkta, bu sözü söyliyenin evi. *Fakirhaneye buyurmaz mısınız?*

fakirizm Fr. i. Hindistanda, «fakir» denilen ve kendi kendine türlü eziyetler yapmağa alışmış bulunan dervişlerin gösterdikleri ve tabiat üstü bir kuvvete atfettikleri haller.

fakülte Fr. i. Bir üniversitede, aynı genel konu üzerindeki derslerin verildiği şube.

fal Ar. i. Oyun kâğıdı, kahve telvesi, el ayası gibi şeylere bakıp veya baktırıp sözde gelecekten, kayıptan, talihten haber alma işi. *Fal açmak. Fala bakmak.* **Fal taşı gibi açılmak (Gözleri-),** Bak. göz.

falaka i. (×··) **1.** Eskiden, insanları dövmek bir eğitim yolu sayıldığı devirde, ayak tabanlarına dayak atarken, ayakları uygun bir durumda sıkıştırıp tutmak için kullanılan ve iki ucuna ip bağlı bir sopadan ibaret bulunan işkence aleti. *Falakaya çekmek. Falakaya yatırmak.* **2.** Bâzı şeyleri sıkıştırıp tespit etmek için kulla-

nılan türlü şekillerde teknik aleti.

falan zm. **1.** Tekrarlanmak istenmiyen veya açık olarak söylenmesi gerekli görülmiyen bir özel adın yerini tutar. *Bana falan geldi, falan gitti diye anlatmağa başladı. Ben falan oğlu falanım, dileğim şudur, diye yazsın.* **2.** s. Tarih, yer, şahıs ve benzeri kelimelerle, sıfat takımları meydana getirir, ki bu takımlar, tekrarlanmak istenmiyen şeyleri genel olarak anlatmağa yarar. *Falan tarihte, falan yerde falan kişi ile gezerken sizi gördüm diye yazmış.* **3.** i. Söylenen bir veya birkaç kelimeden sonra getirilerek, bizi bunların arkasından gelen benzerlerini ayrıca saymak yükünden kurtarır. *Kapıyı falan iyice kapadın mı? Size elma, armut falan getirmiş.* **Falan festekiz** veya **falan feşmekân,** «falan³» anlamına, ancak hafifsenen şeyler hakkında kullanılır. *Unutmuş, yok bilmem görmemiş falan festekiz gibi masallar anlatmağa başladı.* **Falan filan,** «falan³» anlamına kullanılır. *Ona kâğıt, kalem falan filân lâzım.*

falanca s. ve zm. Falan¹ ². *Falanca geldi, falanca gitti. Falanca yerde, falanca gün.*

falanıncı s. Tekrarlanmasına lüzum görülmiyen sıra sayısı yerine kullanılır. *Falanıncı evin falanıncı katında diye yazarsınız.*

falcı s. Fala bakmağı kendine geçinme vasıtası edinen (kimse).

falcılık i. Fala bakmak işi.

falihayır,-yrı Ar. b. i. (-...) İyiye yorulur olgu.

falso İt. i. *mü.* (×·) **1.** Bir parça çalar veya söylerken yapılan nota yanlışlığı. **2.** mec. Yanlış hareket.

falya i. (×·) Eskiden topları ateşlemek için ağızotunun konduğu delik.

familya Fr. i. (·×·) **1.** Ayle. **2.** Tabiat bilgisinde takımların ayrıldığı bölüm, ki o da ayrıca cinslere bölünür. Bak. bölüm.

fanfan s. Dişleri dökülmüş gibi, konuşması pek anlaşılmıyan.

fanfar Fr. i. *mü.* **1.** Yalnız bakır borulardan meydana gelen mızıka takımı. **2.** Kısa, sert ve keskin bir çeşit tören bestesi.

fâni Ar. s. (--) Ölümlü, gelip geçici.

fanilâ İt. i. (·×·) **1.** Yumuşak yünden yapılmış hafif ve gevrekçe kumaş. *Fanilâ örtü. Fanilâ ceket.* **2.** Örme iç gömleği. *Yün fanilâ. Fildekoz fanilâ.*

fanta i. Serçegillerden mavi renkli küçük bir kuş.

fantasma Yu. i. (×··) *ruh.* Gerçekte olmadığı halde var gibi görünen şey.

fantaziye Yu. i. Yalandan gösteriş, boş debdebe.

fantezi Yu. i. **1.** *g.s.* Tabiat ve gerçekten çok, hayale dayanan eser. **2.** s. Ağır başlı olmıyan, süslü ve çeşidi değişik olan. *Fantezi kumaş. Fantezi mobilya.*

fanus Yu. i. **1.** Sabit ve süslü fener. **2.** Saat, mikroskop gibi nazik şeyleri tozdan korumak için üzerlerine kapatılan kubbe şeklinde cam kap.

faraş i. Toplanan süprüntüleri alıp atmak için kullanılan kürek biçiminde saplı kab.

faraza Ar. zf (×··) Tutalım ki, sayalım ki. *Faraza sizin haberiniz olmadan öyle bir iş yapıldı, siz ne dersiniz?*

farazi Ar. s. (·--) Bir faraziyeye dayanan, varsayıl.

faraziyat,-tı Ar. ç. i. Faraziye kabîlinden şeyler.

faraziye Ar. i. Varsayış, *ipotez.

farbala Fr. i. Entari, perde gibi şeylerin kenarına dikilen kırmalı veya büzgülü süs.

fare Ar. i. (-·) Sıçan. *Tarla faresi. Fındık faresi.*

farfara s. Ağzı kalabalık ve gürültücü.

farfaralık i. Farfara olanın hali, farfaraca hareket.

farımak (nsz) Aşınıp, yıpranıp işe yaramaz bir hale gelmek. *Törpü farıdı. Gönül farımaz.*

fariğ Ar. s. (--) **1.** (Bir malı başkasına) Geçiren. **2.** Vazgeçen, çekilen. **Fariğ olmak,** vazgeçmek, çekilmek.

farika Ar. i. (-··) Ayırmaç.

faril i. Balık ağlarının alt ve üst taraflarına gerilen keçi kılından ip.

Farisî Fa. s. (-·-) Farsça.

fark,-kı Ar. i. **1.** İki şeyin, birbirinin tıpkısı olmasına engel olan ayrı vasıf, ayrım. **2.** İki şeyin ederleri arasındaki ayrım. *Biletimi birinci ile değiştirin, farkını öderim.* **Fark gözetmek,** ayrı seçi tutmak. **Farkına varmak,** gözüne çarpmak. **Farkında olmak,** sezmek. **Farkında olmamak,** bilinmesi gereken şeylerden haberi olmamak. **Fark olunmak, 1)** seçilip ayırdedilmek, **2)** meydana çıkmak, anlaşılmak.

farketmek,-der (den) **1.** Ayrımı olmak. **2.** (i) Görmek, seçmek, ayırdetmek.

farklı Ar. T. s. Farkı olan, aralarında fark bulunan, ayrımlı.

farklıca Ar. T. s. Az farklı.

farklılaşma Ar. i. *by.* Organların belirsiz ve taslak halinden çıkıp özel şekillerini almağa başlamaları.

farksız Ar. T. s. Farkı olmıyan, aynı.

farmason Fr. i. **1.** Bak. mason. **2.** mec. Dinsiz, imansız.

farmasonluk Fr. i. Bak. masonluk.

Fars i. İran'ın güney batısında oturan ve

Ari soyundan olan bir ulusun adı.

farta i. (×·) «Furta» kelimesiyle birlikte şu deyimde geçer: **Fartası furtası olmamak,** patavatsız olmak, sağı solu olmamak.

farz Ar. i. (Var veya yok) Tutma, (var veya yok) sayma. **Farz etmek,** bir sonuç çıkarmak üzere bir şeyi şu veya bu halde imiş gibi tutmak, şöyle veya böyle saymak, varsaymak. *Benim gelmiyeceğimi farz edin de işi ona göre tutun. Beni gelmemiş farzedin, ne olacak?*

farz Ar. i. **1.** Müslümanlıkta, yapılmasından hiç bir suretle kaçınılamıyan Allah buyruğu. **2.** mec. Yapmak zorunda kalınan şey. *Bu mesele üzerine, işe bir son vermek farz oldu.*

farzımuhal,-li Ar. b. zf. «Olmıyacak şey ama, tutalım ki... », «Olmaz a» yerine kullanılır. *Farzımuhal güneş bir daha doğmasa dünyada neler olur?*

fasafiso s. ar. (··×·) Değer ve önemi olmıyan (söz).

faseta Fr. i. (·×·) Bak. façeta.

fasıl,-slı Ar. i. **1.** Bölüm. **2.** *mü.* Peşrev, nakış, şarkı, saz semaisi gibi parçaların belli bir sıraya göre çalınıp söylenmesinden ibaret ahenk. **3.** Bir kimseyi çekiştirme, koğ.

fâsıla Ar. i. (-··) Aralık, ara, ayırdım.

fâsılalı Ar. T. s. (-···) Aralı, aralıklı.

fâsılasız Ar. T. s. (-···) Arasız, aralıksız, biteviye.

fasile Ar. s. (·-·) *bt.* Familya.

fâsit Ar. s. (-·) **1.** Bozuk. *Fâsit fikir.* **2.** Bozutçu, °müfsit. *Fâsit adam.* **Fâsit olmak,** (namaz, oruç, aptes gibi şeyler hakkında) bozulmak.

fasletmek,-der Ar. T. (i) **1.** (Dâvayı) Çözmek. **2.** Çekiştirmek.

Faslı s. Fas halkından olan.

fasone Fr. i. Dokunuştan çizgili düz renk yünlü kumaş.

fasulye i. (·×·) Baklagillerden, barbunya, çalı, Ayşe kadın, horoz gibi birçok çeşitleri bulunan bitki ve bunun sebze olarak kullanılan yeşil meyvası ve kuru tohumları. **Fasulye gibi kendini nimetten saymak,** kendi kendine aşırı değer vermek.

faş Ar. s. (-) Açığa vurulmuş. **Faş etmek,** (gizliyi) meydana çıkarmak, yaymak, dile vermek.

faşır faşır zf. Bol akmağı anlatır. *Dam faşır faşır akıyor.*

faşist,-ti Fr. s. Faşizm taraflısı.

faşizm Fr. i. Italyada 1922 de kurulan, mesleklerin temsili esasına dayanan, toprak genişletme isteğini güden tek yetkeli devlet yönetimi.

fâtih Ar. s. (-·) Fetheden.

fatiha Ar. i. (-··) Kuran'ın birinci suresi, Elham suresi. **Fatiha okumak (Bir şeye-),** mec. o şeyden umudunu kesmek.

fatura İt. i. (·×·) Satılan bir malın cinsini, miktarını ve fiatini bildirmek üzere hazırlanıp satıcı tarafından alıcıya verilen hesap pusulası.

favori İt. i. Çene tıraş edilerek yüzün iki tarafında bırakılan sakal.

fay Fr. i. Esik.

fayans Fr. i. Çini.

fayda Ar. i. Bir şeyin, bir işe vasıta olduğu vakit verdiği iyi netice, yarar². *Erken kalkmanın faydası çoktur.*

faydacıl Ar. T. s. *fel.* Faydacılık mesleği taraflısı olan ve bu mesleğe uygun şekilde hareket eden.

faydacılık Ar. T. i. *fel.* Bir işin doğru olup olmadığını o işteki fayda ile ölçen ve ahlâk ile faydayı bir tutan felsefe mesleği.

faydalanmak Ar. T. (den) **1.** Kendine bir şeyin yararı dokunmak. *Bu kitaptan çok faydalandım.* **2.** Bir şeyin yararını kendi işi için kullanmak. *Değirmeni işletmek için sudan faydalanmak.*

faydalı Ar. T. s. Fayda veren, işe yarıyan.

faydasız Ar. T. s. Fayda vermiyen, işe yaramıyan.

fayrap İn. i. Gemilerde ateşçiye ateşi harlandırmak için verilen kumanda. **Fayrap etmek, 1)** ocağın ateşini şiddetlendirmek, **2)** her hangi bir işi hızlandırmak.

fayton Fr. i. Payton.

faz Fr. i. *fi.* Birbiri ardından gelen değişiklikler her biri, °safha.

fâzıl Ar. s. (-·) Erdemli.

fazilet,-ti Ar. i. (·-·) Erdem.

fazla Ar. zf. ve s. Çok, daha çok, artık, sık sık. **Fazla gelmek, fazla gitmek,** her hangi bir harekette sınırı aşmak.

Fe *kim.* Demir cisminin simgesi.

fecaat,-ti Ar. i. (·-·) Pek acıklı hal.

feci,-i Ar. s. (·-) Acıklı, çok acıklı, yürekler acısı.

fecir,-cri Ar. i. **1.** Tan vakti. **2.** Tan kızıllığı.

fecrikâzip Ar. b. i. (··-·) Tan yerinde gün doğmadan belirip sonradan kaybolan geçici aydınlık, yalancı tan.

fecrisadık Ar. b. i. (··-·) Tan yerinde gün doğuncıya kadar süren kesiksiz aydınlık, gerçek tan.

feda Ar. i. (·-) Bir şey uğrunda değerli bir şeyinden vazgeçme, uğruna verme. *Yurt yolunda her şey feda edilir.*

fedai Ar. i. (·-·) Yüksek bir ülkü uğrunda tehlikeli işlere girişip canını fedaya hazır olan kimse.

fedailik Ar. T. i. (·-··) Fedaice hareket.

fedakâr Ar. Fa. s. (·-·) Feda etmekten çekinmiyen.

fedakârlık Ar. Fa. T. i. (·-··) Fedakâr olma hali veya fedakârca hareket.

federasyon Fr. i. **1.** Birçok devletlerin ortaklığıyle meydana gelen tek devlet. *İsviçre bir federasyondur.* **2.** Birçok kurumların meydana getirdikleri birlik. *Futbol Federasyonu.*

fehametlû Ar. T. s. (·-··) *tar.* Osmanlı İmparatorluğu zamanında sadrazamlara ve prenslere verilen unvan.

fehva Ar. i. (·-) Anlam. **Fehvasınca,** uyarınca.

fek,-kki Ar. i. Ayırma, kaldırma.

fekül Fr. i. *kim.* Patates gibi yeraltı ürünlerinin ve köklerin nişastasına verilen ad.

felâh Ar. i. (·-) Kurtuluş. **Felâh bulmak,** kurtulmak, unmak.

felâket,-ti Ar. i. (·-·) Olması veya olmaması büyük zarar ve sıkıntılara yol açan olay. *Yer sarsıntısı bir felâket oldu. Yağmur yağmaması memleket için felâkettir.*

felç Ar. i. İnme. **Felce uğramak,** bir iş yürüyemez olmak.

feldispat,-tı Al. i. (×··) *je.* Birçok ilkel kültelerin, ve bu arada granitin bileşimine giren bir silikat.

feldmareşal,-li Al. i. (×···) Almanya'da en yüksek asker rütbesi.

felek Ar. i. **1.** Gök. **2.** Âlem, acun. **3.** Talihlere hükmettiği sanılan doğaüstü kuvvet. *O da feleğin sillesine uğradı.* **4.** Asker mızıkasında at kuyruklu ve zilli alet. **Feleğin çemberinden geçmiş,** hayatta iyili kötülü birçok hallere uğrıyarak gözü açılmış. **Felekte,** Bak. âlemde. **Felekten bir gün çalmak,** hoş bir gün geçirmek. **Felekten kâm almak,** hoş vakit geçirmek.

feleki Ar. s. (·-·) Gök bilgisiyle ilgili, astronomik.

felekiyat,-tı Ar. i. Astronomi.

felekzede Ar. Fa. b. s. Feleğin kahrına uğramış, talih düşkünü.

Felemenkli s. Felemenk halkından veya bu halkın soyundan olan.

felfelek i. Küçük bir kelebek adı.

felfellemek (nsz) **1.** Kuş yorulup düşmek. **2.** Topaç hızını kaybedip yalpalamak.

fellâh Ar. i. **1.** «Çiftçi» anlamında ise de yalnız Mısır köylüleri hakkında söylenir. **2.** mec. Kara derili.

fellik fellik zf. Bir yandan bir yana telâşla ve koşarak. *Fellik fellik arıyor. Fellik fellik dolaşıyor.*

felsefe Yu. i. **1.** Madde ve hayatı ve bunların türlü belirtilerini sebep, ilke ve erek bakımından inceliyen fikir etkinliği. **2.** Bu etkinliğin verimlerini toplıyan bilim.

felsefi Ar. s. (··-) Felsefe ile ilgili, felsefeye değgin.

feminist,-ti Fr. i. Feminizm taraftarı.

feminizm Fr. i. Cemiyette kadının haklarını çoğaltmak ve erkeğinkilere eşit kılmak maksadını güden cereyan.

fen,-nni Ar. i. **1.** Fizik, kimya, matematik ve biyoloji bilimlerinin genel adı. *Fen Fakültesi.* **2.** Maddi neticeler elde edilmek üzere bilimi tatbik alanına koyan bilgilerin topu. *Edison ilimden ziyade fenne hizmet etmiştir.*

fena s. Kötü. *Fena mal. Fena huy. Fena arkadaş. Fena hava.* **Fenaya sarmak,** iş kötü bir yol almak.

fenâ Ar. i. (·-) «Yok olmaklık, ölümlülük» demek olup «yok olmak» anlamına gelen «fenâ bulmak» deyiminde geçer.

fenalaşmak Ar. T. (nsz) **1.** Kötü bir duruma girmek. *İş fenalaştı.* **2.** (Hasta) Ağırlaşmak. **3.** Ansızın fenalık gelmek. *Güzel güzel konuşurken fenalaşıverdi.*

fenalaştırmak Ar. T. (i) Fenalaşmasına sebep olmak.

fenalık i. **1.** Kötülük. **2.** Bayılmağa, kendinden geçmeğe kadar varan, sıhhatini bozuk duyma hali. *Fenalık duymak. Fenalık geçirmek. Fenalık gelmek.*

fener i. **1.** Bir kısmı veya tamamı saydam olan ve rüzgâr veya yağmura karşı kullanılan ışık koruncağı. **2.** Gemilere yollarında kolaylık gösteren ışık kulesi. **3.** Tepesinden kulplu kahveci tepsisi. **Fener alayı,** şenlik gecelerinde bir halk kalabalığının ellerinde fener veya meşalelerle şehri dolaşarak yaptığı gösteri. **Fener çekmek, 1)** elinde fenerle önden gitmek, **2)** bir kalabalığa elebaşılık etmek. **Feneri nerde söndürdün?** geç kalanlara takılmak için kullanılır

Fenikeli s. *tar.* Fenike halkından olan.

fenlenmiş s. Yaşına göre bilmemesi gereken şeyleri öğrenmiş olan (kız).

fennî Ar. i. Fenne göre olan, fensel.

fenomen Yu. i. Bak. görüngü ve olay.

fenomenizm Yu. i. Olaycılık.

fent Fa. i. Düzen, hile. *«Kadının fendi, erkeği yendi».*

fer Fa. i. **1.** Parlaklık, aydınlık. **2.** (Gözde) Canlılık. *Gözünün feri kaçmış.*

ferace i. (·-·) Eskiden kadınların sokakta giydikleri, mantoya benzer, bol ve yakasının art kısmı çok defa eteklere kadar uzıyan üst giysisi.

feraceli s. (·-··) Ferace giymiş.

feragat,-ti Ar. i. (---) **1.** Özgeçi. **2.** Vazgeçme. **Feragat etmek,** vazgeçmek. **Feragat göstermek,** özgeçide bulunmak.

ferağ Ar. i. (--) Bir mülkü başkasına bırakma.

ferah Ar. s. **1.** (Yer hakkında) İç açıcı. *Ferah bir oda. Ferah bir bahçe.* **2.** (Kalb, gönül, iç ... hakkında) Sıkıntısız, tasasız, sevinçli. *Kalbini ferah tut.* **Ferah ferah,** bol bol, fazlasiyle. *Ferah ferah otuz yaşında var.*

ferahfeza Fa. i. *mü.* Şark müziğinde, yegâh perdesinde karar kılan makamlardan biri.

ferahi i. **1.** Eskiden polis ve inzibat işyarlarının boyunlarına taktıkları ayça şeklinde, üstü yazılı maden lehva. **2.** *tar.* II. Mahmut devrinde feslerin tepesine konulan ve püskülü tutan maden levha.

ferahlamak, ferahlanmak (nsz) **1.** İç açıcı hale gelmek, genelmek. *Ortadaki masa kalkınca oda ferahladı.* **2.** Sıkıntısı, tasası dağılmak. *Hasta ilâcı içince ferahladı. Mektubu alınca ferahladım.*

ferahlık i. Ferah olma hali, genişlik, gönül açıklığı.

ferahnak,-ki Fa. i. *mü.* Şark müziğinde ırak perdesinde karar kılan makamlardan biri.

feraset,-ti Ar. i. (---) Anlayış.

ferda Fa. i. (--) **1.** Erte. *Ferdası gün.* **2.** Gelecek zaman, yarın.

ferde i. Küçük denk, top. *Bir ferde ipek.*

ferdî Ar. s. (--) **1.** Fertle ilgili, bireysel. **2.** Tek başına, tekçe. *Ferdî teşebbüsler.*

fere i. Bıldırcın, çil, keklik gibi av kuşlarının yavrusu.

feri,-r'i Ar. i. **1.** Dal. **2.** Ayrıntı.

fer'î Ar. s. (--) Ayrıntılara ait, ayrıntı niteliğinde olan.

feribot,-tu İn. i. Arabaları veya vagonları bir yakadan diğer yakaya geçirmeğe yarıyan gemi, araba vapuru.

ferih Ar. s. (--) Ferahlı. **Ferih fahur,** geniş ve sıkıntısız.

ferik i. **1.** Pilicin civciv halinden sonra aldığı ad. **2.** Gevrek bir elma çeşidi.

ferîk Ar. i. (--) Eskiden tümgeneral ve korgenerallere verilen unvan. **Birinci ferîk,** korgeneral. **İkinci ferîk,** tümgeneral.

ferma i. (×.) Köpeğin avı gözetlemesi. *Ferma eden köpek gibi.*

ferman Fa. i. *tar.* Buyruk, padişah buyrultusu, yarlığ.

fermanlı Fa. T. s. **1.** *tar.* Hakkında yarlığ çıkmış olan. **2.** mec. Kimseden pervası olmayıp dilediği gibi davranan.

fermejüp,-pü Fr. i. Çıtçıt.

fermene i. (×..) Eski zamanlarda kullanılan işlemeli, önü kavuşmaz, yelek gibi kısa bir giysi.

fermeneci s. Fermene yapan veya satan (kimse).

fersah Ar. i. Eskiden kullanılan ve aşağı yukarı beş kilometre gelen bir uzay ölçüsü. **Fersah fersah,** (uzay anlamı veren cümlelerde) epey, bir hayli. *Binicilikte biz onlardan fersah fersah ilerdeyiz.*

fersude Fa. s. (---) Eskimiş, yıpranmış.

fert Ar. i. Birey.

fertik i. ar. «Kaçmak» anlamına gelen «fertiği çekmek» ve «fertiği kırmak» deyimlerinde geçer.

feryat Fa. i. (--) Haykırma, çığlık.

ferz Fa. i. Satranç oyununda veziri gösteren taş. **Ferz çıkarmak,** acemi bir oyuncuya karşı vezirsiz oyuna başlamak. **Ferz çıkmak,** satrançta piyade karşıdaki en son haneye kadar sürülüp vezir olmak.

fes i. Eskiden memleketimizde şapka yerine kullanılan kırmızı ve kalın çuhadan yapılmış, silindir şeklinde bir başlık.

fesahat,-ti Ar. i. (---) *ed.* Söz veya yazı ile anlatışta düzgünlük ve açıklıkla birlikte maksada uygunluk.

fesat Ar. i. **1.** Bozukluk. *Mide fesadı. Ahlâk fesadı.* **2.** Ortalığın birbirine düşüp karışması, bozut. *Fesat çıkarmak istiyenler.* **3.** s. Her şeyi fenaya almak huyunda olan. *Sen de ne fesat adamsın!* **Fesat karıştırmak,** fesat çıkarmağa çalışmak.

fesatçı Ar. T. s. Karıştırıcı, ara bozucu, karışıklık çıkaran.

feshetmek,-der Ar. T. (i) **1.** Kaldırmak, bozmak. **2.** Dağıtmak.

fesih,-shi Ar. i. (Hükmü) Kaldırma, bozma. *Fesih kararı.* **2.** Dağıtma, dağılma. *Parlâmentonun feshi.*

fesleğen i. *bt.* Ballıbabagillerden, ufarak olan yaprakları güzel kokan ve bu yüzden saksılarda yetiştirilen süs bitkisi.

festekiz i. Bak. falan.

feşmekân i. Bak. falan.

fetha Ar. i. *an.* Aralık, ağız, delik.

fethetmek,-der Ar. T. (i) Fetih işini yapmak, ülke açmak.

fetih,-thi Ar. i. **1.** Açma. **2.** Bir şehir veya ülkeyi düşman elinden savaşla alma. (Bu kelime daha çok Müslümanların savaşla yer almalarını anlatmak için kullanılırdı.)

fetiş Fr. i. **1.** İlkel kavimlerin putlarına verilen ad. **2.** mec. Tapınırcasına sevilen şey veya kimse. **3.** Uğurlu sayılan şey.

fettan Ar. s. Gönül ayartıcı.

fetva Ar. i. *tar.* Dini ilgilendiren meseleler

hakkında müftünün verdiği genel hüküm.

fetvahane Fa. i. *tar.* **1.** Genel olarak müftünün makamı. **2.** Eskiden Şehislâm Kapısı.

fevç Ar. i. «Akan insan kalabalığı» demek olup «fevç fevç» şeklinde zarf olarak «akın akın» anlamına kullanılır.

feveran Ar. i. **1.** Fışkırma. **2.** (Hiddetle) Köpürme.

fevk,-kı Üst, yukarı.

fevkalâde Ar. s. (×...) Olağanüstü. *Geçen kış fevkalâde soğuk geçti.*

fevkalbeşer Ar. i. (×...) **1.** Üstinsan. **2.** s. İnsanüstü.

fevkani Ar. s. (...) Üstte, üstteki.

fevrî Ar. s. (.-) Tepinçli.

fevt,-ti Ar. i. **1.** Elden çıkma, yitme. **2.** Ölme. **Fevt etmek,** yitirmek. **Fevt olmak,** yitmek.

feyezan Ar. i. Taşma.

feylesof Yu. i. Filozof.

feyyaz Ar. s. (.-) Verimli.

feyz Ar. i. Verimlilik.

feza Ar. i. (.-) Uzay.

fezahat,-ti Ar. i. (...) Alçaklık.

fezleke Ar. i. Özet.

fıçı i. Fırdolayı bir araya getirilerek çemberlerle tutturulmuş ensiz tahtalardan yapılan, yuvarlak, karnı şişkin ve altı üstü düz kab. *Su fıçısı. Zeytin yağı fıçısı.* **Fıçı balığı,** tuzlanarak fıçıya istif edilmiş ve öylece yenir hale getirilmiş balık. **Fıçı gibi,** bodur ve çok şişman.

fıçıcı s. **1.** Fıçı yapan veya satan (kimse).

fıkara Ar. s. **1.** Yoksul, fakir. **2.** Zavallı. **3.** Derviş. *Bir bektaşi fıkarası.*

fıkdan Ar. i. Yokluk, bulunmama, eksiklik.

fıkıh,-khı Ar. i. Müslümanlıkta din ve dünya işleri hakkında, ana kaynaklardan faydalanarak konulmuş olan kuralların topu.

fıkırdak s. Hoppalığından dolayı bir an hareketsiz kalamıyan.

fıkırdamak (nsz) Fıkır fıkır kaynamak. *Tencere fıkırdamağa başladı.* **2.** mec. Aşırı cilvelenmek veya kesik kesik ve sesle gülmek.

fıkır fıkır zf. Suyun, ses çıkararak kaynarken aldığı hali veya bir şeyin kaynaştığını anlatır. *Tencere fıkır fıkır kaynıyor. Yollarda fıkır fıkır insan kaynıyor.*

fıkırtı i. Fıkırdama sesi.

fıkra Ar. i. **1.** Çoğu tanınmış kimseler veya hayvan ve başka şeyler hakkında anlatılan nükteli hikâyecik. **2.** Gazetelerin belirli sütunlarında gündelik konulara şöylece dokunup geçen küçük makale. **3.** Kanun maddelerinin kendi içlerinde satır başlariyle ayrıldıkları ufak bölümler. **4.** Her hangi bir yazının bir satır başından öteki satır başına kadar olan kısmı. **5.** *an.* Omur.

fıkramak (nsz) [T.D.] Fışnamak, •tahammür etmek.

fıldır fıldır zf. Olduğu yerde çabuklukla biteviye dönmeği anlatır. *Gözleri fıldır fıldır dönüyor.*

fındık i. Palamutgillerden, kuzey yarımkürenin ılık yerlerinde ve yurdumuzun, en çok, Karadeniz bölgesinde yetişen ufarak ağaç ve bunun sert bir kabuk içinde bulunan yağlı, nişastalı yemişi. **Fındık altını, 1)** iki yüz yıl önce basılmış bir altın akça, **2)** mec. küçük ve değerli şey. **Fındık faresi** veya **sıçanı,** küçük sıçan cinsi. **Fındık kurdu gibi,** ufak tefek, sıhhatli ve tombulca.

fındıkçı s. **1.** Fındık satan (kimse). **2.** ar. Erkeklere yüz vererek eğlenen (kadın).

fındıki s. Fındık kabuğu rengi.

fındıkkıran b. i. Fındık ve buna benzer kabuklu yemişlerin kabuğunu kırmağa yarar demir alet.

fındıklık i. Fındık ağaçları çok olan yer, fındık korusu.

fırak,-kı Fr. i. Uzun etekleri, dar olan belden itibaren, yalnız arka kısmı kalacak surette biçilmiş, siyah, resmî erkek caketi ve takımı. (Sıcak memleketlerde bunun beyazı ve etek kısmı tamamiyle kaldırılmış şekli kullanılır.)

fırancala İt. i. (.×..) Has ve ince undan ve çoğu dar uzun bir biçimde yapılan ekmek.

fırank,-gı Fr. i. Fransızların, birim olarak kullandıkları ve aşağı yukarı beş kuruş değerinde olan para.

Fıransalı s. Fransa halkından olan.

Fıransız s. **1.** Fransa halkından veya bu halkın soyundan olan. **2.** (İsim takımlarında) Fıransa, Fıransızlar. *Fıransız sömürgeleri.*

Fıransızca i. Fransız dili.

fırça i. (×.) Bir şeyin tozunu, kirini gidermek için sürüştürülen veya bir şeye boya, cilâ sürmekte kullanılan ve bir arada bağlanmış kıl ve kıla benzer başka tellerden yapılan alet. *Elbise fırçası. Diş fırçası. Resim fırçası.*

fırçalamak (i) Fırça ile tozunu almak veya fırça ile ovarak temizlemek.

fırçalanmak (nsz) Fırçalamak işini kendine yapmak veya bu iş kendine yapılmak.

fırçalatmak (i) Fırçalamak işini yaptırmak.

fırdolayı zf. (×...) Çepeçevre. *Fırdolayı sırma işlemeli bir çevre.*

fır fır zf. Fırıl fırıl.

fırıldak i. **1.** Rüzgârla döner, kanadlı tekerlek şeklinde çocuk oyuncağı. **2.** Türlü maksatlarla kullanılan ve bu arada odaların biteviye havalandırılması için açılmış deliklere takılan o şekildeki alet. **3.** Ocak veya soba borusunun, iyi çekmesini sağlamak için, tepesine takılan ve rüzgârın gittiği tarafa dönebilecek tarzda yapılan şapka. **4.** mec. Dolap, düzen, hile. **Fırıldak çevirmek,** düzenle iş becermek.

fırıldakçı s. **1.** Fırıldak yapan veya satan (kimse). **2.** mec. Düzen yapan, dolap çeviren (kimse).

fırıldanmak (nsz) Fırıl fırıl dönmek. *Topaç fırıldana fırıldana masanın altına kaçtı.*

fırıldatmak (i) Fırıl fırıl çevirmek. *Sapanı fırıldattı, taşı saldı.*

fırıl fırıl zf. Bir şeyin biteviye ve hızla dönmesini anlatır. *Topaç fırıl fırıl döner.*

fırın i. Her yandan aynı derecede ısı alarak pişmesi gereken şeyleri pişirmek için kullanılan ve ısıyı içinde tutacak şekilde her yanı kapalı olan türlü vasıf ve biçimde ocak. *Ekmekçi fırını* (= ekmek pişiren fırın). *Havagazı fırını* (= havagazı ile ısıtılan fırın).

fırıncı s. Fırın işleten (kimse).

fırka Ar. i. **1.** Tümen. **2.** Parti.

fırlak s. Fırlamış gibi duran.

fırlamak (nsz) **1.** Bir şey, olduğu gibi, yerinden ayrılıp hızla bir tarafa atılmak. *Koşarken, saati cebinden fırlamış.* **2.** Yerinden oynayıp ileriye doğru çıkıntı yapmak. *Gözleri yerinden fırlamış. Omuz kemiği fırlamış.* **3.** Fiyatı birdenbire yükselmek. *Borsada esham fırladı.*

fırlatmak (i) Fırlamasını sağlamak, yerinden dışarı uğratmak.

fırsat,-tı Ar. i. Uygun zaman, elverişli durum, oğur. **Fırsat kollamak,** oğur kollamak, uygun zaman veya durum gözetmek.

fırsatçı Fa. T. s. Oğur düşkünü, fırsat düşkünü.

fırt fırt zf. (Hareket hakkında) Bir düziye. *Fırt fırt ne girip çıkıyorsun?*

fırtına i. (.×.) Şiddetli rüzgâr ve bunun denizde meydana getirdiği dalgalanma.

fırtınalı s. (.×..) Fırtınası olan.

fıs fıs zf. Gizli ve yavaş konuşulurken çıkan sesi anlatır. *Fıs fıs konuştular.*

fısıldamak (i) Başkaları duymıyacak şekilde birinin kulağına söylemek. *Kulağıma bir şey fısıldadı, ama ne dediğini anlamadım.*

fısıldaşmak (nsz: le: i) Birbirine fısıldamak.

fısıl fısıl zf. Fısıltı halinde.

fısıltı i. «Fıs fıs» diye çıkan ses. *İçerden bir fısıltı geliyor.*

fısır fısır zf. İnce bir şey yanarken veya hafif bir su dar delikten fışkırırken çıkan fısıltı halindeki sesi anlatır. *Kuru ot fısır fısır yanar. Su fıskıyeden fısır fısır akıyor.*

fıskıye i. Suyu yukarıya fışkırtıp ona türlü şekiller veren havuz ağızlığı.

fıslamak (i,e) **1.** Bir şeyi bir kimsenin kulağına fısıltı halinde söylemek. **2.** Gizlice haber vermek.

fıstık i. «Antepfıstığı», «çam fıstığı» ve «yer fıstığı» denilen yemişlerin genel adı. **Fıstık çamı,** çamgillerden, çam fıstığını veren ağaç. **Fıstık gibi,** dolgun ve sıhhatli.

fıstıkçı s. Fıstık satan veya fıstık yetiştiren (kimse).

fıstıki s. Fıstık rengi, açık yeşil. **Fıstıki makam,** al. gayet ağır ve telâşsız. *Fıstıki makam geliyor.*

fıstıklık i. Fıstık ağaçları dikilmiş yer veya fıstık bahçesi.

fış fış zf. Fışır fışır.

fışırdamak (nsz) «Fışır fışır» diye ses çıkarmak.

fışır fışır zf. İpek kumaş bir yere sürtünürken veya su hafif akarken çıkan sesi anlatır. *Kumaş fışır fışır ediyor. Su fışır fışır akıyor.*

fışırtı i. Fışırdama sesi.

fışkı i. Atgillerin taze tersi.

fışkın i. Bir ağacın dibinden süren ince dal.

fışkırdak i. Lâboratuvarlarda ufak tefek yıkamakta kullanılan ve ağzındaki iki cam borudan biri üflenince ötekinden su fışkıran, surahi biçiminde bir alet.

fışkırık i. Fıskıye.

fışkırmak (nsz) Bir yerden bol ve birdenbire çıkmak. *Sular fışkırmak. Işık fışkırmak. Yeşillik fışkırmak.*

fışkırtmak (i) Fışkırmasını sağlamak.

fışnamak (nsz) [Red.] Mayalanıp ekşimek, fıkramak, °tahammür etmek.

fıta i. Bak. futa.

fıtık Ar. i. Kavlıç.

fıtrat,-tı Ar. i. Yaradılış.

fıtri Ar. s. (.-) Yaradılışla ilgili, yaradılışta olan, doğuştan.

fiat,-ti Ar. i. Eder. **Fiat kırmak,** daha aşağı bir fiat teklif etmek.

fibrin Fr. i. *by.* Kan ve lenf serumunda bulunup bunlar vücut dışında kendi hallerinde bırakılınca katı olarak ayrılan albüminli bir madde.

fidan i. Ağaç ve ağaççıkların henüz yeni yetişeni. *Salkım fidanı. Elma fidanı. Sel-*

vi fidanı. **Fidan boylu,** boyu ince, uzun ve biçimli.

fidanlık i. Fidan yetiştirilen yer.

fide i. Bahçıvanlıkta yastıklarda tohumdan yetiştirilip başka yerlere dikilmek üzere hazırlanan sebze veya çiçek körpesi.

fidelik i. Fide yetiştirilen yer.

fidye, fidyeinecat,-tı Ar. i. Kurtumcalık, kurtulmalık.

fifre Fr. i. Çığırtma gibi ince sesler çıkaran, tahtadan bir üfleme çalgı.

figan Fa. i. Çığlık.

figüran Fr. i. Temsillerde hiç konuşmıyacak veya az söyliyecek rollerde kullanılan kimse.

fiğ i. *bt.* Baklagillerden, hayvan yemi olarak yetiştirilen bir bitki.

fihrist,-ti Fa. i. Bir yerde toplanmış olan ve bilimsel değer taşıyan şeylerin şu veya bu bakıma göre yapılmış listesi. *Kitap fihristi. Kütüphane fihristi. Müze fihristi.*

fiil Ar. i. **1.** Eylem, edim, iş. **2.** *dlg.* Hal veya eylem anlatmakla beraber bunların zaman ve şahıslarını da belirten kelime. *«Görecekler» kelimesi «görme» eyleminin gelecekte ve birden fazla kimse tarafından yapılacağını, tek başına anlattığı için bir fiildir.* **3.** Kimi vakit, isim-fiillere de sadece «fiil» denir. **Başlama fiili,** «eder» şeklindeki ortaçla ve «olmak» yardımcısiyle yapılan ve eylemin, fiilin işaret ettiği zamanda başlıyarak sürüp gittiğini anlatan katışık fiil. «İster oldu. Gelmez olsun» gibi. **Beklenmezlik fiili,** «edeceği» şeklindeki ortaca «tutmak» fiili getirilerek yapılan ve eylemin istenmeden ve beklenmeden olduğunu anlatan bileşik fiil. «Güleceği tutmak. Öksüreceği tutmak» gibi. **Bileşik fiil,** her hangi bir kelime ile bir yardımcı fiilden yapılan fiil. «Güzel olmak. Yok etmek. Geçmiş bulunmak» gibi. **Bitirme fiili,** «etmiş» şeklindeki ortaçla ve «olmak» yardımcısiyle yapılan ve eylemin, fiilin işaret ettiği zamandan önce olup bittiğini anlatan katışık fiil. «İstemiş oldu. Görmüş olacak» gibi. **Davranma fiili,** «edici» veya «edecek» şeklindeki ortaçla yapılan ve eylemin, fiilin işaret ettiği zamandan sonra olacağını veya buna davranıldığını anlatan katışık fiil. «Gidecek oldu. Kalıcı olacak». gibi. **Gereksime fiili,** «edeceği» veya «edesi» şeklindeki ortaca, yahut, başka birtakım kelimelere «gelmek» fiili getirilerek yapılan ve ihtiyaç anlatan bileşik fiil. «Güleceği gelmek. Göresi gelmek. Uykusu gelmek. Çişi gelmek» gibi. **Katışık fiil,** eylemin, fiilin işaret ettiği zamandan başkaca, ayrı bir zamanla ilgisi bulunan ve bitirme, başlama, davranma çeşitleri bulunan bileşik fiil. «Gelmiş olmak. Gelir olmak. Gelici, veya, gelecek olmak» gibi. **Sürerlik fiili,** «ede» veya «edip» şeklindeki ortaca, «durmak, kalmak, gelmek, gitmek, görmek» fiillerinden biri getirilerek yapılan ve eylemin sürüp geldiğini veya gittiğini anlatan bileşik fiil. «Gidedurmak. Bakakalmak. Olagelmek. Dökülegitmek. İstiyegörmek. Bakıp durmak. Şaşıp kalmak. Tükenip gelmek. Uzayıp gitmek» gibi. **Tezlik fiili,** «edi» şeklindeki ortaca «vermek» fiili getirilerek yapılan ve eylemin ansızın, çabuk veya kolayca yapıldığını anlatan bileşik fiil. «Gidivermek. Gelivermek» gibi. **Yaklaşma fiili,** «ede» şeklindeki ortaca «yazmak» fiili getirilerek yapılan ve eylemin olmağa pek yaklaştığını anlatan bileşik fiil. «Düşeyazmak. Kırılayazmak» gibi. **Yapmacık fiili,** «etmemezlikten» veya «etmemezliğe» kalıbındaki sözlere «gelmek» fiili getirilerek yapılan ve «ettiği halde etmemiş gibi davranmak» anlamını anlatan bileşik fiil. «Görmemezlikten (veya görmemezliğe) gelmek» gibi. **Yardımcı fiil,** «etmek, eylemek, olmak, bulunmak» gibi bileşik fiil yapmağa yarıyan fiil. **Yeterlik fiili,** «ede» şeklindeki ortaca «bilmek» fiili getirilerek yapılan ve eyleme «olabilirlik» anlamı katan bileşik fiil. «Gelebilmek. Gidebilmek» gibi. **Fiili bozuk,** ahlâkça düşkün ve kötü niyetli.

fiilî Ar. s. (...) Edimsel. *Fiilî hizmet.*

fiilimsi Ar. T. i. *dlg.* Zaman veya şahısla olan ilgisi, fiillerde olduğu gibi, açık olmayıp cümlenin öteki unsurları yardımiyle anlaşılan ve «ortaç, ulaç, isim-fiil» çeşitlerine ayrılan kelime cinsi. *«Gelen, gelip, gelerek, gelince, geldikçe, gelmek» şekilleri birer fiilimsidir.*

fiiliyat,-tı Ar. ç. i. Edim, edimler.

fikir,-kri Ar. i. Bak. düşünce. **Fikir yormak,** zihin çalıştırmak. **Fikir yürütmek,** düşüncesini ileri sürmek.

fikirli Ar. T. s. Fikirleri beğenilen.

fikirsiz Ar. T. s. Doğru fikirleri olmıyan, düşüncesiz.

fikirsizlik Ar. T. i. Doğru fikirleri olmama hali veya fikirsizce hareket.

fikrî Ar. s. (..) Fikre değgin.

fil i. Hortumlulardan, Afrika'da, ve Asya'nın sıcak bölgelerinde yaşıyan, kolayca evcilleşen, kalın derili hayvan, ki bugün yaşamakta olan kara hayvanlarının en irisidir.

filâma İt. i. (.×.) **1.** Gemilerde, karargâh ve benzeri yerlerde işaret olmak üzere kullanılan ve çoğu ince uzun şekilde bulunan bayrak. **2.** Mühendislerin ve hartacıların kullandığı renkli işaret sırığı. **3.** Mızrak ucuna takılan küçük bayrak.

filân i. s. ve zm. «Falan» sözü ile aynı anlamda. **Filân falan,** Bak. Falan filân. **Filân festekiz,** Bak. Falan festekiz.
filânca s. ve zm. Falanca.
filândra İt. i. (·×·) *de.* Beylik gemilerin gırandi direğine çekilen, direğin yarısı uzunluğunda filâma.
filânıncı s. Falanıncı.
filâriz i. Keten dövdükleri tokmak.
filârmonik Yu. s. *mü.* «Müziği seven» anlamına olup müzik heveslileri kurumları için kullanılır. **Filârmonik orkestra,** özenle kurulmuş ve önemli yer almış büyük orkestra.
filâvta İt. i. (·×·) Filüt.
filbahar, filbahri i. *bt.* Düğünçiçeğigillerden beyaz çiçekli bir bitki.
filcan i. Bak. fincan.
filcancı s. Bak. fincancı.
fildekoz Fr. s. İskoçya ipliği denilen ince ve sağlam pamuk ipliğinden dokunmuş veya o tarzda olan. *Fildekoz çorap.*
fildişi,-ni b. i. **1.** Filin silâh olarak kullandığı iki uzun ve eğri dişi, ki donuk beyaz olan renginin güzelliği ve kolayca cilâlanabilmesi dolayısiyle ufak tefek süs eşyası yapımında kullanılır. **2.** *an.* Dişlerin cismini meydana getiren doku, ki diştacında «mine», köklerde ise «seman» denilen maddelerle örtülüdür.
file Fr. i. Saçların dağılmaması için kullanılan ağ şeklindeki örgü.
filegmon Fr. i. Göydergi.
filenk i. *de.* Deniz tekneleri karaya çekilir veya indirilirken bunların altına sürülen ve tekerlek gibi dönerek teknenin hareketini kolaylaştıran yuvarlak ağaçlara verilen ad.
fileol,-lü Fr. i. Buğdaygillerden, küçük bir çayır otu.
filet,-ti i. *de.* Boydan boya derinliği aynı olan su alanı.
fileto İt. i. (·×·) Kasaplık hayvanların sırtında dikensi çıkıntı boyunca iki yandaki et.
filigran İt. i. Bâzı kâğıtların dokusunda bulunan ve ancak aydınlığa tutulunca görünen çizgi, resim ve yazı gibi şekil.
filika İt. i. (·×·) Gemilerdeki sandallara verilen ad. *Beş çifte filika.*
filim,-lmi İn. i. **1.** Fotoğrafçılıkta, radyografide ve sinemacılıkta resim çekmek için kullanılan, selülozdan yapılmış safiha veya şerit. **2.** Sinemacılıkta bir temsilin bütününü taşıyan şerit veya şeritlerin topu. **3.** Sinema makinesiyle gösterilen temsil.
filinta i. (·×·) Bir nevi küçük boylu tüfek.
Filistinli s. Filistin halkından veya bu halkın soyundan olan.
filiz i. Yeni sürmüş körpe ve küçük dal veya yaprak, sürgün. **Filiz gibi,** zayıf fakat güzel vücutlu.
filiz i. *je.* Ocaktan çıkarılan maden bileşiği. *Demir filizi. Bakır filizi.*
filizî s. Asma filizi rengi, açık yeşil.
filizkıran b. i. Mayıs ortalarında çıkan bir fırtına.
filizlemek (i) Bağın filizlerini kırmak.
filizlenmek (nsz) **1.** Bitki filiz vermek. **2.** Peyda olup gelişmeye başlamak.
filizli s. Filizi olan.
filo Fr. i. (×·) Bir arada ve bir komuta altında bulunan harp gemilerinin veya uçakların bütünü.
filo İt. ü. (×·) *de.* Yelken çekme komutalarından biri. **Filo etmek,** yelkenden rüzgârı çıkarmak.
filok,-ku i. *de.* Geminin cıvadırasına çekilen üçgen yelkenlerin adı.
filoksera Yu. i. (··×·) Bağları sarıp üzüm kütüklerini bozan böcek ve bunun sebep olduğu bağ hastalığı.
filolog Yu. i. Filoloji ile uğraşan bilgin.
filoloji Yu. i. Dil varlıklarını ve betikleri inceleme yoliyle bir topluluğun kültürünü araştırma işi.
filorin Fr. i. Holândalıların kullandığı ve aşağı yukarı 30 kuruş değerinde olan bir akçe.
filoş Fr. i. **1.** Bükülmemiş ipek. **2.** Poker oyununda aynı renkten bir el kâğıt.
filotillâ Fr. i. (··×·) Torpidolardan meydana gelen küçük filo.
filoz i. Balıkçıların kabak veya mantardan yaptıkları ağ şamandırası.
filozof Yu. i. **1.** Yeni bir felsefe çığırı açan bilgin. **2.** s. mec. Olayları hoşgörücü bir anlayışla karşılıyan (kimse).
filöre Fr. i. Eskrim oyununda kullanılan namlısı düz ve yuvarlak, ucu düğmeli kılıç.
filört,-tü İn. i. Kadınla erkeğin, ileri gitmiyerek, aşıktaşlık etmeleri.
filtre İt. i. (×·) Suyu, içindeki yabancı maddelerden kurtarmak için kullanılan süzgeç.
filûrya i. (·×·) Serçegillerden güzel ötüşlü bir kuş.
filüor Lâ. i. *kim.* Yeşilimtırak sarı renkte, yoğunluğu 1,265 ve atomal ağırlığı 19 olup kokusu ozonu andıran ve F simgesiyle gösterilen basit bir gaz.
filüorışı b. s. *fi.* Kendisini meydana getiren etmenin kalkmasiyle beraber son bulan gazışı.
filüorışıl b. s. *fi.* Flüorışı ile ilgili veya flüorışı ışığı saçabilen.
filüorin i. *je.* Doğal kalsiyum flüorürü. *Filüorin, vazo, kâse gibi şeyler yapmağa yaradığı gibi madencilikte de ergitme*

işinde kullanılır.

final,-li Fr. s. **1.** Bir spor mücadelesinin son ve kesin karşılaşması. *Finale kalmak.* **2.** *mü.* Bir müzik parçasının son kısmı, bitiş.

finalizm Fr. i. Erekçilik.

fincan i. **1.** Çay, kahve gibi sıcak içecekler içmekte kullanılan küçük kab. **2.** Elektrik tellerini direkten direğe uzatmak için bağladıkları, akımı iletmez, başaşağı çevrilmiş fincan şeklinde porselen veya cam tutturaç. **Fincan böreği,** tepsiye serildikten sonra fincan şeklinde bir kalıpla tekerlek tekerlek kesilen bir çeşit börek. **Fincan oyunu,** fincanların altına yüzük saklıyarak oynanan oyun.

fincancı s. Fincan satan (kimse). **Fincancı katırlarını ürkütmek,** zarar getirebilecek bir kimsenin hoşuna gitmiyen bir harekette bulunmak.

fincanlık s. Şu veya şu miktar fincan veya fincan dolusu alan. *Altı fincanlık tepsi. İki fincanlık cezve.*

fingirdek s. Aşırı derecede kırıtkan ve oynak.

fingirdemek (nsz) Aşırı derecede oynaklık ve kırıtkanlık etmek.

fingirdeşmek (nsz: le) Biribiriyle fingirdemek.

fink i. Bu kelime «keyfine uyarak gezip eğlenmek» anlamına gelen «fink atmak» deyiminde geçer.

fino İt. i. (×·) Cinsi ufak köpek.

firak,-kı Ar. i. Ayrılış, ayrılık.

firaklı Ar. T. s. Üzüntülü, dokunaklı.

firar Ar. i. (·-) Kaçma.

firari Ar. i. (·-·) Kaçak.

firavun i. **1.** En eski Mısır hükümdarlarına verilen unvan. **2.** mec. Kibirli, suratsız ve kötü kalbli adam.

fire i. (×·) Kurumak veya dökülmek yüzünden eksilme. **Fire vermek,** böylece eksilmek. *Sabun çok fire verir.*

firekans Fr. i. *fi.* Devirli devimlerde, bir saniye içindeki salınımların sayısı.

firen Fr. i. Bir makinenin veya her hangi bir taşıdın hızını kesmeğe yahut onu durdurmağa yarıyan mekanizma.

firengi i. *hk.* Çoğu cinsel yaklaşmalarla bulaşan, tedavisi çok uzun süren, tedavi edilmeyince inme, körlük, delilik gibi en kötü sonuçlara kadar varan, döle de geçerek gerek vücutça, gerekse akılca sakat bir soyun yetişmesine sebep olan korkunç hastalık.

firengili s. Firengi hastalığına tutulmuş olan.

Firenk,-gi i. Anglosakson, Cermen veya Lâtin ırklarından birine mensup kimse. **Firenk asması,** asmagillerden, duvarları örtmekte kullanılan bir süs sarmaşığı, ki sonbaharda yaprakları güzel bir kızıl renk alır. **Firenk gömleği,** (eskiden) kolalı gömlek.

Firenkçe i. Firenk ve özellikle Fransız dili.

firenkinciri,-ni b. i. *bt.* Atlasçiçeğigillerden, yaprakları etli, yayvan ve dikenli bir bitki ve bunun kalın ve dikenli bir kabuğu olan tatlı yemişi.

firenküzümü,-nü b. i. *bt.* Taşkırangillerden bir çalı ve bunun, taneleri ufak, kırmızı ve mayhoş olup üzüm gibi salkım halinde bulunan yemişi, ki daha çok şurubu yapılır.

firenoloji Yu. i. Kafasının biçimine bakarak insanın ırasını ve yeteneğini belirtme bilgisi.

fireze i. Bir delik ağzını genişletmeğe yarıyan çelik alet.

firfirî Ar. s. Parlak kızıl renk.

firigorifik Fr. s. Soğuk meydana getiren, soğutucu. *Firigorifik cihazlarla et muhafaza edilir.*

firkat,-ti Ar. i. Ayrılış, ayrılık.

firkata İt. i. (·×·) *de.* On, on beş çifte kürekli, eski Türk gemisi.

firkateyn Ar. i. *de.* Eskiden kullanılan bir çeşit harp gemisi.

firkete i. Kadınların saç tutturmak için kullandıkları U harfi şeklindeki tel maşa.

firma Fr. i. (×·) Bir ticaret müessesesinin sicillenmiş adı.

firuze Fa. i. (·-·) Mavi renkli, saydamsız, oldukça değerli bir taş, ki küpe ve yüzük taşı yapmak gibi bezek işlerinde kullanılır.

fiske i. **1.** Parmaklardan birinin ucunu baş parmağın başına iliştirip birdenbire ileriye fırlatarak yapılan vuruş. **2.** İki parmak ucu ile tutulabilen miktar. *Bir fiske tuz.* **3.** İnsan derisinde her hangi bir sebeple olan ufak ve içi su dolu kabartı.

fiskelemek (i) Fiske ile vurmak.

fiskos i. Kulaktan kulağa gizli konuşma. *Aralarında bir fiskos geçti.*

fislemek (i,e) Fıslamak.

fistan i. **1.** (Bâzı bölgelerde) Entari. **2.** (Bâzı uluslarda ve bu arada Arnavut ve Yunanlılarda) Erkeklerin giydikleri kısa ve çok kırmalı eteklik.

fistanlı s. Fistan giymiş.

fistanlık s. Fistan yapmağa elverişli.

fistül Fr. i. *hk.* Akarca[2].

fiş Fr. i. **1.** Bir yere sokulmağa mahsus ucu sivri demirden, tahtadan veya benzerlerinden yapılmış küçük parça. **2.** Sonradan sınıflandırılmak üzere yazılmış küçük kâğıtların her biri. **3.** Kumar ve bâzı alışveriş

işlerinde para yerine kullanılan pul ve benzeri.

fişek i. **1.** Tüfek, tabanca gibi hafif ateşli silâhların içine, atılmak üzere, sürülen ve içinde barut bulunan bir kovan ile bu kovanın ucuna yerleştirilmiş mermiden ibaret olan cephane. Buna «kurşun» da denir. **2.** Donanma ve şenliklerde kullanılan çeşitli yanıcı veya patlayıcı maddeler. *Kestane fişeği. Havai fişek.* **3.** Silindir şeklinde üstüste istif edilerek kâğıda sarılmış maden para. **Fişek gibi,** birdenbire parlıyan (kimse).

fişekhane Fa. i. Fişek yapılan yer.

fişeklik i. Üzerine tüfek yeya tabanca fişekleri takılıp bele sarılan veya omuzdan bele doğru çapraz geçirilen kemer.

fit,-ti i. Birini başkasına karşı kışkırtma. *«Bir fit bin büyü yerine geçer».* **Fit vermek,** fitlemek.

fit,-ti i. **1.** Alacağı vereceği birbiriyle kapatma, ödeşme. (Yalnız «fit olmak» şeklinde kullanılır.) **2.** s. Karşılık olarak verilecek her hangi azca bir şeye razı. *O, iki liraya da fittir.*

fitil i. Lâmbada, kandilde ve mumda yağı maksada uygun bir şekilde yakabilmek üzere içine daldırılıp tutuşturulan yağ çekici madde, ki çoğu türlü şekillerde bükülmüş veya dokunmuş pamuktan ibarettir. *Lâmbanın yağı bitmiş, fitili yanıyor.* **2.** Derin yaraların tedavisinde, bunların içine salınan ilâçlı veya ilâçsız gaz bezi, **3.** Anusa salınan donmuş yağ kıvamında ve koni biçiminde ilâç. **4.** Eskiden topları ve şimdi lâğımları ateşlemek için kullanılan kaytan şeklinde tutuşucu madde. **5.** Kumaşın altına kaytan koyup üstten dikmek suretiyle meydana getirilen kabartma yol. **Fitil fitil burnundan gelmek,** Bak. burun. **Fitil gibi,** çok sarhoş. **Fitili almak,** birdenbire telâş ve öfke ile parlamak. **Fitil olmak,** çok sarhoş olmak. **Fitil vermek, 1)** kızdırmak, azdırmak, **2)** kışkırtmak.

fitillemek (i) **1.** Fişek, dinamit gibi patlayıcı şeylerin fitilini ateşlemek. **2.** Fitil vermek, birini kızdırmak veya kışkırtmak.

fitilli s. Fitili olan, veya fitille ateşlenen. *Fitilli kumaş. Fitilli top. Fitilli tüfek.*

fitlemek (i) Birini başkasına karşı kışkırtmak.

fitne Ar. i. Geçimsizlik, karışıklık, bozut. *Fitneyi bastırmak kolay değildi.* **Fitne sokmak,** ara bozmak, birbirine katmak.

fitne, fitneci s. Karıştırıcı, ara bozucu. **Fitne fücur,** çok fitneci.

fitre Ar. i. Ramazanın son günlerinde verilmesi dince buyrulan, miktarı belirli sadaka.

fitret,-ti Ar. i. Hükümet erki kalmıyan bir yerde bu erk yeniden kuruluncıya kadar geçen aralık, erk aralığı.

fiyango i. (·×·) Kurdele ve buna benzer kumaş parçalarının kelebek şeklinde bağlanmış hali.

fiyat,-tı Ar. i. Bak. fiat.

fiyonga i. (·×·) Bak. fiyango.

fiyort Norveç. i. c. Norveç, İskoçya ve Kuzey Amerika kıyılarında bulunup karaların çok içerilerine kadar giren, iki tarafı dik ve yüksek olan dar ve derin körfezlere verilen ad.

fizik Yu. i. Yapısında kimyasal hiçbir değişiklik olmadan maddede beliren olayları inceleyip kanunlara bağlıyan bilim. *Fizik bilimi mekanik, ısı, ışık, elektrik ve magnetizma bölümlerine ayrılır.*

fizikötesi,-ni Yu. T. b. i. **1.** Varlıkların, algı ve duyum dışı sayılan temellerini araştıran felsefe. **2.** s. Bu nitelikte olan, bu felsefe ile ilgili bulunan.

fiziksel s. Fizikle ilgili, fiziğin alanı içinde olan. *Suyun buhar olması fiziksel bir olaydır.*

fizyoloji Yu. i. *by.* Bitki ve hayvanları meydana getiren doku ve organların görevlerini ve bu görevlerin nasıl yerine geldiklerini inceliyen bilim kolu.

fizyonomi Yu. i. Yüz çizgilerinin toplu halinden çıkan anlam.

flâma İt. i. (×·) Bak. filâma.

flândra İt. i. Bak. filândra.

flâvta İt. i. (×·) Bak. filâvta.

flegmon Fr. i. Bak. filegmon.

fleol Fr. i. Bak. fileol.

flok,-ku i. Bak. filok.

florin Fr. i. Bak. filorin.

flöre Fr. i. Bak. filöre.

flört,-tü Fr. i. Bak. filört.

flûrya i. Bak. filûrya.

flüor Lâ. i. Bak. filüor.

flüorışı b. i. Bak. filüorışı.

flüorışıl b. s. Bak. filüorışıl.

flüorin i. Bak. filüorin.

flüt,-tü Fr. i. Bak. fülüt.

fob İn. *tec.* Alıcı ile satıcı arasında kararlaşan bir fiatin, malın satıcı tarafından belli bir limanda gemi üzerine kadar getirilip teslimi şartiyle biçilmiş olduğunu gösteren bir kısaltma. *Üzümün kilosu fob İzmir yirmi kuruştur.*

fobya Yu. i. (×·) Bâzı şeylere ve hallere karşı duyulan, hastalık halindeki korku.

fodla i. (×·) Eskiden imaretlerde fakirlere verilen kepekli undan yapılmış pidemsi bir nevi ekmek.

fodra İt. i. (×·) Düz ve dik durması için

elbisenin bâzı yerlerinde kumaşla astar arasına konan sert ve kolalı bez.

fodul s. Üstünlük taslıyan. (Bu kelime hemen hemen yalnız «hem kel hem fodul» deyiminde geçer).

fodulluk i. Fodul olma hali veya fodulca hareket.

fok,-ku Yu. i. Yüzgeç ayaklılardan memeli bir deniz hayvanı.

fokstrot İn. i. (×·) Dört tempolu bir nevi dans.

fokurdamak (nsz) Fazla ve sesli kaynamak. *Tencere fokurdamağa başladı.*

fokurdatmak (i) Fokurdamasını sağlamak.

fokur fokur zf. Kaynamanın sesli olduğunu anlatır. *Tencere fokor fokor kaynıyor.*

fol i. Tavuğun, istenilen yerde yumurtlaması için o yere konan yumurta veya yumurtayı andıran beyaz taş. **Fol yok yumurta yok,** «ortada buna dair hiç bir şey yok» anlamına.

folklor İn. i. Halk bilgisi.

folluk i. Tavukların yumurtlaması için hazırlanmış yer.

fonda İt. i. (×·) *de.* Denizcilikte demir atma komutası. **Fonda etmek,** demir atmak.

fondan Fr. i. Ağızda kolayca eriyen bir çeşit şekerleme,

fonem Yu. i. *dl.* Bir kelimeyi meydana getiren seslerin her biri. **Fonem düşmesi,** bir fonemin söylenmez olması olayı. *«Sonra» kelimesi fonem düşmesiyle «sora» şeklinde de söylenir.*

fonetik Yu. i. **1.** Sesbilim **2.** s. Sesbilimsel. **3.** s. Sesçil. *Fonetik imlâ.*

fonksiyon Fr. i. *mat.* Bir veya birçok değişken (yani değerleri değişebilen) niceliklere bağlı olarak değişen nicelik. *Bir cismin mutlak ağırlığı yoğunluğuna, hacmına ve yer küresi üzerindeki yerine bağlı olduğundan bir fonksiyondur.*

fonograf Yu. i. Sesi kayıt ve tespit etmekte kullanılan alet.

fonografi Yu. i. Sesleri gerektikçe tekrarlatmak üzere, bunların titreşimlerini madde üzerine iz halinde geçirmek yöntemi.

fonojenik Yu. s. Sesi, sinema, radyo veya fonografa elverişli olan.

fora İt. ü. (×·) *de.* «Aç, açıl» komutası. *Fora yelken.* **Fora etmek,** açmak, çözmek. *Yelkeni fora etmek.*

forma Fr. i. (×·) **1.** Biçim, şekil. **2.** Meslek veya özellik anlatan kılık. **3.** Tek kâğıt tabaka üzerine basılıp belli sayıda sayfa teşkil edecek surette kırılmış kitap parçası.

formaldehit,-ti Bak. formol.

formalite Fr. i. Resmî usulün gerektirdiği muamele.

formol,-lü i. *kim.* Mikropları öldürme işlerinde kullanılan ve karınca asidinden çıkarılan aldehit, formaldehit.

formül Fr. i. **1.** Bir belgenin yazılacağı şekli ve ona mahsus deyimleri gösteren örnek. **2.** *mat.* Bir veya birçok niceliğe bağlı bulunan bir niceliğin hesaplanmasına yarıyan cebirsel ifade. *Faizin formülü «ana para x faiz fiyatı x yıl sayısı» şeklinde gösterilebilir.* **3.** *kim.* Bileşik bir cismin bileşimine giren maddeleri ve bunların oranlarını gösteren simge takımı. *Karbon monoksit CO formüliyle gösterilir.*

formüler Fr. i. Formüller dergisi.

foroz Yu. i. Bir ağ atmada çıkarılan balık miktarı. *Bir foroz balık.* **Foroz kayığı,** dalyandan balık çıkarmakta kullanılan kayık.

fors İt. i. Gemide yüksek bir zat bulunduğu zaman rütbesine göre çekilen sancak.

forsa İt. i. (×·) *tar.* Eski gemilerde kürek çeken tutsak veya mahkûm.

forte İt. zf. (×·) *mü.* Parçanın sert çalınacağını gösterir.

fortepiyano İt. i. (...×·) *mü.* «F.P.» ile işaret edilen ve evvelâ hızlı çalınıp söyleneceğini ve derhal yavaşlatılacağını işaret eden müzik terimi.

fortisimo İt. zf. (·×··) *mü.* Müzikte bâzı kısımların çok kuvvetli çalınması lâzım geldiğini gösteren kelime.

forum Lâ. i. (×·) *tar.* Eski Romalılar zamanında Roma'da ve öteki şehirlerde kamu işlerini konuşmak için halkın toplandığı meydan.

fos s. ar. Çürük, temelsiz, boş, kof.

fosfor Yu. i. *kim.* P simgesiyle gösterilen, yarı saydam, bal mumu kıvamında, karanlıkta ışıldar, sarmısak kokulu 1,83 yoğunluğunda zehirli bir cisim. Ufak bir sürtüşme ile alev alev yanmağa başlar. Tabiatte türlü fosfatlar halinde bulunur. İlk önce kemiklerden çıkarılmıştır; kanda, sidikte, beyinde de vardır.

fosforışı b. i. *fi.* Kendisini meydana getiren etmenin kalkmasından sonra dahi sürüp giden gazışı.

fosforışıl b. s. *fi.* Fosforışı ile ilgili veya fosforışı ışığı saçabilen. *Başlıca fosforışıl cisimler kalsiyum sülfür, radyum sülfür, stronsiyum sülfür ve çinko sülfürdür.*

fosil Fr. i. Taşıl.

fosilleşmek Fr. T. (nsz) Taşıllaşmak.

foslamak (nsz) Fos çıkmak.

foslatmak (i) Birinin yanlış veya hilesini

meydana çıkararak bozmak

fosurdamak (nsz) Solurken dudaklarla ses çıkarmak.

fosurdatmak (i) Cıgara dumanını ağzından sesli sesli savurmak.

fosur fosur zf. (Cıgara, çubuk, pipo gibi şeylerin) Dumanını sesle savura savura. *Fusur fusur cıgara içmek.*

fota i. (×.) İçinde şarap yapılan bir nevi fıçı.

fotoğraf, fotoğrafya Yu. i. **1.** Karanlık odada beliren görüntüyü, ışığa karşı duygun (cam, kâğıt gibi) bir yüzey üzerinde tespit etmek temeline dayanan, resim çıkarma usulü. **2.** Bu yolla çıkarılan resim. **Fotoğraf makinesi,** fotoğraf işinde görüntüyü duygun yüzey üzerinde tespit etmeğe yarar aygıt.

fotoğrafçı s. Fotoğraf makinesi ile resim çıkarmağı kendine meslek edinen (kimse).

fotojenik Fr. s. Fotoğrafta veya sinema filminde yüzü güzel ve ifadeli çıkan.

fotometre Yu. i. (..×.) *fi.* Işıkölçer.

fotosfer Yu. i. Işıkküre.

foya i. (×.) Parıltısını artırmak için, elmas taşlarının altlarına konan ince maden yaprağı. **Foyası meydana çıkmak,** kötü niteliği meydana çıkmak.

fötr Al. i. Şapka, çanta, çiçek ve başka süs eşyası yapmakta kullanılan ince ve yumuşak keçe.

frak,-kı Fr. i. Bak. fırak.

francala İt. i. Bak. fırancala.

frank,-gı Fr. i. Bak, fırank.

Fransalı s. Bak. Fıransalı.

Fransız s. Bak. Fıransız.

Fransızca i. Bak. Fıransızca.

frekans Fr. i. Bak. firekans.

fren Fr. i. Bak. firen.

frengi i. Bak. firengi.

frengili s. Bak. firengili.

Frenk,-gi i. Bak. Firenk.

Frenkçe i. Bak. Firenkçe.

frenkinciri,-ni b. i. Bak. firenkinciri.

frenküzümü,-nü b. i. Bak. firenküzümü.

frenoloji Yu. i. Bak. firenoloji.

frigorifik Fr. s. Bak. firigorifik.

fuhuş,-hşu Ar. i. Orospuluk.

fukara Ar. s. Fıkara.

fukurtu i. Fıkırtı.

fukusgiller ç. b. i. Suyosunlarından, esmer renkli ve çoğu denizlerde yetişen bir yosun familyası.

ful,-lü Ar. i. **1.** Bir çeşit küçük taneli bakla. **2.** Taşkırangillerden, birçok türleri bulunan bir ağaççık ve bunun güzel kokulu, beyaz ve fındık gülüne benziyen çiçeği.

fulya i. (×.) Nergisgillerden, güzel çiçekli bir süs bitkisi.

funda i. (×.) Fundagillerin başlıca bir cinsi olup birçok araziyi örten küçük ağaççıklar halindedir. **Funda toprağı,** funda yapraklarının çürümesinden meydana gelen ve gübre gibi kullanılan toprak.

fundagiller ç. b. i. (×...) *bt.* Fundalar takımından, «bayağı funda, çalı süpürgesi, açalya, yabani mersin, koca yemiş» gibi çoğu her zaman yeşil birçok çalı ve ağaççığı içine alan bir bitki familyası.

fundalar ç. i. (×..) *bt.* Fundagillerle birlikte bunlara benziyen daha başka familyaları da içinde toplıyan bir bitki takımı.

fundalık i. (×..) Funda ile kaplanmış yer.

funya i. (×.) Top ateşlemeğe yarar kapsol.

furgon Fr. i. Yolcu katarlarında eşya vagonu.

furta i. (×.) Bak. farta.

futa i. (×.) **1.** İpekli peştemal. **2.** Dar, uzun ve hafif bir çeşit yarış kayığı.

futbol,-lü İn. i. Topu karşı kaleye sokmak temeline dayanan ve on birer kişilik iki takım arasında ayakla oynanan top oyunu, ayak topu.

fuzuli Ar. zf. ve s. (-..) Boşuna, yersiz, gereksiz, haksız.

füc'eten Ar. zf. (×..) Ansızın, birdenbire (ölme).

füg Fr. i. Çok sesli müzikte ileri bir besteleme şekli.

fülüt,-tü Fr. i. Yan tutularak çalınan ve orkestrada yer alan, neye benzer perdeli bir üfleme çalgı.

fümerol,-lü Fr. i. *je.* Yanardağ ağızlarından gaz fışkırması. *Fümeroller çok vakit sülfidrik gaz yayarlar.*

fünye i. (×.) Funya.

Fürs i. *tar.* Eski Fars halkından olan kimse.

füru,-u Ar. ç. i. **1.** Ayrıntılar. **2.** İnenler.

füsun Fa. i. (..) Büyü.

fütuhat,-tı Ar. ç. i. (..-) Fetihler.

fütur Ar. i. (.-) Bezginlik. **Fütur etmemek,** umursamamak. **Fütur getirmek,** bezginlik getirmek.

füzen Fr. i. Taflan çubuklarından yapılan ve resimde kullanılan kömür kalem.

G

g, G 1. Türk alfabesinin sekizinci harfi; sesbilim bakımından, ince seslilerle ön damak, kalın seslilerle ise art damak sessizlerinin süreksiz ve yumuşağı. **2.** Sınıflamalarda ve sıralamalarda maddeler harfle gösterildiği vakit yedinci maddenin başına getirilir. **3.** *mü.* Nota işaretlerinin harflerle gösterildiği usulde «sol» sesini gösterir.

Ga *kim.* Galyum cisminin simgesi.

gaasıp Ar. i. Gaspeden, zorla alan, kapkaç.

gabardin İsp. i. **1.** Sıkı dokunmuş bir çeşit ince şayak. **2.** Bu kumaştan yapılmış ve yağmur geçmez bir hale getirilmiş pardesü.

gabavet,-ti Ar. i. (.-.) Kalın kafalılık, anlayışsızlık.

gabi Ar. i. (.-) Kalın kafalı, anlayışsız.

gabro İt. i. *je.* Plâjiyoklâz ile diyalâjdan bileşmiş külte.

gabya İt. i. (×.) Gemilerde, ekleme direklerde ana direkle babafingo arasındaki kısım. Bu kısmın her parçasına «gabya çubuğu» denir.

gacur gucur b. zf. İntizamsız ve kulak tırmalıyıcı ses çıkarıldığını anlatır. *Bostan dolabı gacur gucur dönüyor.*

gaddar Ar. s. Acıması olmıyan, başkalarına kıymaktan çekinmiyen, kıyıcı.

gaddarlık i. Gaddar olma hali.

gadir,-dri Ar. i. Haksızlığa uğratma, haksızlık etme.

gadirlik Ar. T. i. hlk. Gadir.

gadolinyum i. *kim.* Atomal ağırlığı 157,3 olup birtakım tuzları bilinen ve Gd simgesiyle gösterilen basit cisim.

gadretmek,-der Ar. T. (e) (×..) Haksızlığa uğratmak.

gaf Fr. i. Yersiz ve beceriksiz söz veya hareket.

gafil Ar. s. (.-) Aymaz.

gaflet,-ti Ar. i. Aymazlık.

gaga i. Kuşlarda hem dudak hem diş işini gören, boynuz yapısında, katı ve çıkıntılı organ. **Gagasından yakalamak,** mec. en zayıf yerinden yakalamak.

gagaburun b. s. Burnu uzun ve aşağıya doğru sarkık olan (kimse).

gagalamak (i) **1.** Kuş gagasiyle (yemi) toplamak. **2.** Kuş, gagasiyle vurup ısırmak.

gagalaşmak (le) **1.** Birbirini gagalamak². **2.** Gaga gagaya verip oynaşmak.

gâh Fa. zf. (-) Kimi vakit, kâh.

gaile Ar. i. (.-.) Üzüntü veren pürüzlü iş, baş derdi, baş belâsı.

gaileli Ar. T. s. **1.** Gaile veren. *Çok gaileli bir iş.* **2.** Gailesi olan. *«Ne gaileli başım var.»*

gailesiz Ar. T. s. **1.** Gaile vermiyen. *Gailesiz bir hayat.* **2.** Gailesi olmıyan. *Gailesiz baş olmaz.*

gaip Ar. s. (-.) **1.** Göz önünde olmıyan, hazır bulunmıyan. **2.** (Eski *dlg.*) Üçüncü şahıs. **3.** Görünmez âlem. *Gaipten bir ses geldi.* **Gaipten haber vermek,** olacaktan veya bilinmiyen olmuştan haber vermek.

galâ Fr. i. (×.) **1.** Resmî bir törenden sonra yapılan büyük ve debdebeli şölen. **2.** Resmî giyilerek gidilen olağanüstü temsil.

galat,-tı Ar. i. Yanlış.

galatırüyet,-ti Ar. b. i. (.....) **1.** Görme bozukluğu. **2.** Gözün yanılması.

galebe Ar. i. **1.** Yenme, yengi. **2.** Üstünlük. **Galebe çalmak,** yenmek. **Galebe etmek, 1)** yenmek, **2)** üstün gelmek.

galen Yu. i. *je.* İçinde doğal kurşun sülfürü bulunan maden filizi.

galeri Fr. i. **1.** Sanat eserlerinin konduğu salon. *Resim galerisi. Heykel galerisi.* **2.** Maden ocaklarında açılan yeraltı yolu.

galeta Fr. i. (.×.) Yuvarlak, yassı peksimet.

galeyan Ar. i. (..-) **1.** Kaynama. **2.** Coşma. *Galeyana gelmek. Galeyana getirmek.*

gali Fr. i. (×.) Alçak ve altı düz gemi.

galiba Ar. zf. (-..) (×..) Görünüşe göre, kuvvetle sanılır ki. *Galiba gelmiyecek, bari ben beklemiyeyim.*

galibarda İt. i. (..×.) Bir çeşit, mora kaçan kırmızı boya.

galibiyet,-ti Ar. i. (-...) Yengi.

galip Ar. s. (-.) **1.** Yenen, yenici. **2.** Üstün. **Galip gelmek, 1)** yenmek, **2)** üstün gelmek.

galiz Ar. s. (.-) Kaba ve çirkin.

galon Fr. i. **1.** Anglosaksonların kullandığı bir çeşit hacım ölçeği. **2.** En çoğu akar yakıt taşımında kullanılan, silindir biçiminde, büyük maden kab.

galoş i. Bak. kaloş.

galsame Ar. i. Solungaç.

galvanize Fr. s. Ergimiş çinkoya batırılarak kaplama haline getirilmiş (demir).

galvanizm Fr. i. *fi.* Birbiri üzerine etki

yapan maddelerin birbirine değmesiyle elektrik meydana gelmesi olayı, ki ilk önce 1789 da Galvani tarafından, öldürülmüş ve dilinmiş kurbağalar üzerinde deney yapılırken, bunların sinirleriyle demir ve bakırın nasılsa birbirine değmesi üzerine bu cesetlerde şiddetli çırpınmalar halinde belirerek görülmüştür.

galvanokoter Fr. i. *hk.* Elektrikle kızdırılan dağlağı.

galvanometre Fr. i. *fi.* (...×.) Mıknatıslı iğnede meydana gelen sapınçları gözlemek yoliyle elektrik akımının yeğinliğini ölçmeğe yarıyan alet.

galvanoplasti Fr. i. *fi.* İçinde, her hangi bir maden erimiş bulunan bir sıvıya istenilen eşyayı daldırıp sıvıdan elektrik akımı geçirmek suretiyle o eşyayı bir maden tabakasiyle kaplamak işlemi.

galyot,-tu Fr. i. Başı ve kıçı bir biçimde, altı düz eski bir çeşit gemi.

galyum i. *kim.* Pek seyrek bulunan, çinkoyu andıran, Ga simgesiyle gösterilen maden. ki yoğunluğu 5,9 olup 29,8 derecede ergir.

gam Yu. i. *mü.* Sekiz notanın kalın sesten inceye veya inceden kalına gitmek üzere sıralanmasiyle meydana gelen dizi. *«do, re, mi, fa, sol, la, si, do»* veya *«do, si, la, sol, fa, mi, re, do»*.

gam Ar. i. Tasa, kaygı. **Gam çekmek,** tasalanmak, kaygılanmak, **Gam yememek,** tasa etmemek.

gambot,-tu İn. i. Bir çeşit küçük savaş gemisi.

gamet,-ti Yu. i. *by.* Cinsel hücre. *Hayvanlarda sperma hayvancığı ile yumurtacık birer gamettir.*

gamızlamak Ar. T. (i,e) Kovlamak.

gamlanmak Ar. T. (e) Gamlı hale gelmek.

gamlı Ar. T. s. Gamı olan, kederli.

gammaz Ar. s. Kovcu, kovlayıcı.

gammazlamak Ar. T. (i,e) Kovlamak.

gammazlık Ar. T. i. Kovculuk, kov.

gamsele i. Su geçirmez, kauçuklu yağmurluk.

gamsız Ar. T. s. **1.** Kedersiz. **2.** Tasasız.

gamze Ar. i. **1.** Göz süzme. **2.** Çenede veya yanaklarda gülümserken beliren çukurluk.

gang Al. i. *je.* Bir maden cevherini, bir değerli taşı kaplıyan topraklı kısım.

gangren Yu. i. Dokuların yerel ölmesi. (Halk buna «kankıran» da der).

gangster İn. i. Amerikada azılı haydutlara verilen ad.

gani Ar. s. «Zengin» anlamına olan bu kelime dilimizde şu deyimlerde geçer: **Gani gani,** bol bol. *Allah gani gani rahmet eyliye.* **Gani gönüllü,** veya **gönlü gani,** cömert. **Ganisi olmak,** bir şeye muhtaç ve ona karşı istekli olmamak.

ganimet,-ti Ar. i. (.--) Düşmandan ele geçirilen mal.

gar Fr. i. Büyük demiryolu durağı.

garabet,-ti Ar. i. (.-.) **1.** Yabansılık. **2.** Tuhaflık.

garaipten Ar. T. s. (.-..) Garibe, yabansı şey.

garaj Fr. i. Vagon, otomobil gibi taşıtların konduğu üstü örtülü yer.

garami Ar. s. (.--) *ed.* Fikir ve muhakemeden ziyade, derin ve kuvvetli duygulara davanan (sanat eseri).

garanti Fr. i. **1.** İnanca. **2.** s. İnancalı.

garaz Ar. i. **1.** Erek, amaç. **2.** Garez.

garazkâr Ar. Fa. s. Garez tutucu.

garazsız Ar. T. s. Karşılık gözetmiyen. *Garazsız bir yardım.*

garbi Ar. s. (..) Batı, batısal.

gardenparti İn. i. (×...) Bir bahçe veya parkta yapılan büyük eğlence.

gardıfren Fr. i. Trenlerde vagon frenlerini idare eden kimse.

gardırop Fr. i. Elbise dolabı veya yeri.

gardiyan Fr. i. Hapishane bekçisi

garez Ar. i. **1.** Birine karşı, olmıyacak bir sebepten dolayı güdülen kötülük etme isteği, öcük. *Benim kimseye garezim yok.* **2.** s. Garez besliyen. *O, bana garez.* **Garez olmak (Birine-),** birine karşı garez besler olmak.

gargar i. Suyu azar azar döken süzgeçli testi.

gargara i. **1.** Suyu boğazda tutup nefes vererek boğazı çalkalama işi. **2.** Bu maksatla kullanılan ilâçlı su.

garîbe Ar. i. (.-.) Yabansı şey veya yabansı olay.

garip Ar. s. **1.** Yabancı. **2.** Yadelde veya kimsesizlik içinde kalmaktan ötürü üzgün olan, elgin. *Garibin boynu bükük olur.* **3.** Şaşılacak şey, yabansı, tuhaf. *Garip bir olay.*

gariplik Ar. T. i. Garip olma veya kendini garip duyma hali, elginlik, yabansılık, tuhaflık.

garipsemek Ar. T. (nsz) **1.** Kendini yadelde veya kimsesiz gibi düşünerek içlenmek. **2.** (i) Bir şeyi tuhaf ve uygunsuz bulmak.

garp Ar. i. Batı, günindi.

garplı Ar. T. s. Batı ülkesinden olan, batılı, Avrupalı.

garson Fr. i. Lokanta, kahve gibi yerlerde müşterilere hizmet eden kimse.

gaseyan Ar. i. **1.** İç bulantısı. **2.** Kusma.

gasıp Ar. s. (..) Gaspeden, zorla alan.

gasıp,-spı Ar. i. Zorla alma.

gasil,-sli Ar. i. Ölü yıkama.

gasletmek,-der Ar. T. (i) (Ölüyü) Yıkamak.
gaspetmek,-der Ar. T. (i) Zorla almak.
gastrula Yu. i. (.×.) *by.* Çokhücreli hayvanlarda embriyonun ilk şekli.
gaşyolmak Ar. T. (nsz) Coşup kendinden geçmek, esrimek.
gauss (Matematikçi Gauss'un adından) i. *fi.* Magnetik alanın şiddet birimi.
gavamız Ar. ç. i. (.×.) (Bir iş veya meselede) İncelikler, derinlikler.
gâvur i. **1.** kbk. Hıristiyan. **2.** mec. Merhametsiz veya inatçı.
gaybubet,-ti Ar. i. Bulunmayış, yokluk. *İki ay süren gaybubetim sırasında...*
gayda i. (×.) Zurnalı ve tulumlu çalgı.
gaye Ar. i. Erek, ergi.
gayet,-ti Ar. zf. (-.) (×.) Pek, çok.
gayetle Ar. T. zf. (-..) (×..) Pek çok (olarak).
gayret,-ti Ar. i. **1.** Çaba. *Az bir gayretle bu işin hakkından gelinebilir.* **2.** Kayırma duygusu. *Hemşerilik gayreti.* **Gayret dayıya düştü,** bir işin daha güclü veya daha becerikli birisi tarafından ele alınması gereğini anlatır. *Gayret dayıya düştü, bu işe sen el atmazsan olmıyacak.* **Gayretine dokunmak,** gücüne gidip gayrete gelmek.
gayretkeş Ar. Fa. s. Gayret güdücü.
gayretkeşlik Ar. Fa. T. i. Gayret güdücülük.
gayretlenmek Ar. T. (nsz) Gayreti çoğalmak veya gayret sahibi olmak.
gayretli Ar. T. s. Gayreti çok olan, gayret gösteren.
gayretsiz Ar. T. s. Gayreti olmıyan.
gayrı zf. (×.) Artık, bundan böyle. *Gayrı oraya gitmiyeceğim.*
gayri Ar. s. Arapça sıfatların başına getirilerek «olmıyan» sıfatının anlamını verir. *Gayriilmî* (= ilmî olmıyan), *gayrikaabil* (= kaabil olmıyan), *gayrimenkul* (= taşınmaz, göçürülmez), *gayrimeşru* (= kanuna, töreye aykırı).
gaz Fr. i. «Tül» anlamına olup dilimizde, yaralara kapatılan ince ve seyrek bez anlamiyle «gaz bezi» sözünde geçer.
gaz i. *fi.* İçinde bulunduğu kabın her yanına yayılmak ve bu kabın iç yüzeyinin her noktasına basınç yapmak özeliğinde olan cisimlere verilen ad. **Gaz yağı,** «taş yağı» dahi denilen madensel akar yakıt, °petrol.
gaza Ar. i. (-.) Kutsal savaş.
gazal,-li Ar. i. (-.) Ceylan.
gazap Ar. i. Öfke, kızgınlık. **Gazaba gelmek,** öfkelenmek. **Gazaba uğramak,** büyük bir adamın öfkesine uğramak.
gazel Ar. i. *ed.* **1.** En az beş, en çok on beş beyit olmak ve birinci mısra ile bütün çift sayılı mısraları birbiriyle kafiyeli bulunmak üzere yazılan eski bir nazım şekli. **2.** *mü.* Şark müziğinde, saz arasında yüksek sesle ve bir kişi tarafından okunan ve doğaçtan türlü makamlarda dolaşan nazım parçası. **Gazel söylemek, 1)** gazel yazmak, **2)** gazel ırlamak.
gazel i. Kuruyup dökülen ağaç yaprağı.
gazeliyat,-tı Ar. ç. i. *ed.* Bir şairin divanında bulunan gazeller bölümü.
gazellenmek (nsz) [Red.] **1.** (Yaprak) Gazel haline gelmek. **2.** (Ağaç) Yapraklarını dökmek.
gazete İt. i. (.×.) Her türlü okuyucuyu, politika, tutum, kültür ve daha başka konularla ilgilendirmek üzere belirli zaman aralıklariyle çıkarılan, büyücek boyutlu, basılı kâğıt. *Gazetelerin çoğu gündelik olur.*
gazeteci İt. T. s. **1.** Gazete sahibi. **2.** Gazeteye makale yazmayı, haber toplayıp vermeyi veya her hangi bir suretle gazetenin yazı işlerinde çalışmayı iş edinen (kimse) **3.** Sokakta gazete satan (kimse).
gazetecilik İt. T. i. Gazeteci mesleği, sanatı veya gazeteciye yaraşan hal.
gazışı i. *fi.* Isının yardımı olmaksızın ya başka bir ışığın veya mekanik, kimyasal, elektriksel eylemlerin etkisiyle meydana gelen ışık. *Bâzı bitki ve hayvanların ışık saçması bir gazışı olayıdır.*
gazışıl s. *fi.* Gazışı ile ilgili veya gazışı saçabilen.
gazi Ar. s. (-.) **1.** (Müslümanlarda) Düşmanla savaşan veya savaş yapmış (kimse). **2.** Olağanüstü yararlıklar gösterecek düşmanı yenen komutanlara veya şehirlere Devlet tarafından verilen onur unvanı. *Gazi Mustafa Kemal. Gazi Antep.* **Gaziler helvası,** un helvası.
gazilik Ar. T. i. (-..) Gazi sıfat ve unvanı.
gazino İt. i. Büyük kıraathane.
gazometre Fr. i. (..×.) Havagazının, fabrikada biriktirildiği ve ona gereken basıncın verildiği, geniş silindir şeklindeki büyük depo.
gazoz Fr. i. İçinde karbon asidi bulunan ve şişelerde satılan şerbet.
gazölçer b. i. *fi.* Gazları ölçmeğe yarıyan alet.
Gd *kim.* Gadolinyum cisminin simgesi.
Ge *kim.* Germanyum cisminin simgesi.
gebe s. Karnında yavru bulunan. *Gebe kadın. Gebe inek.*
gebelik i. Gebe olma hali.
gebermek (nsz) hkr. Ölmek.
gebertmek (i) Gebermesini sağlamak, hkr. öldürmek.

gebeş *s.* Yeni girdiği çevreye uyamıyarak alıkça şaşkınlık gösteren.

gebre i. Atı tımar etmekte kullanılan kıldan kese.

gebre i. *bt.* Gebreotugillerin örneği olan ve gebreotu denilen bir çalının nohuttan küçük yemişi, ki yeşilken toplanıp turşusu yapılır.

gebreotugiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, örneği gebreotu olan bir bitki familyası.

gece i. **1.** Güneş batıp ortalığa karanlık bastıktan gün ağarmağa başlayıncıya kadar geçen zaman, tün. **2.** zf. Gece vaktinde. *Gece uyumalı, gündüz çalışmalı. Bu gece. Dün gece. Yarın gece.* **Gece gündüz,** her zaman, ara vermeden. **Gece kuşu,** baykuş. **Gece yarısı,** gecenin ortası. **Gece yatısı,** gece yatmak üzere misafirlik.

gecelemek (nsz) **1.** Bir yerde kalıp geceyi geçirmek. **2.** Geceyi uyanık geçirmek.

geceleyin zf. (.×..) Gece vakti.

geceli zf. «Gündüzlü» kelimesiyle birlikte «geceli gündüzlü» şeklinde ve «hem gece hem de gündüz vakitlerinde olmak üzere biteviye» anlamına kullanılır. *Geceli gündüzlü çalıştık.*

gecelik s. **1.** Geceye özgü. *Gecelik kıyafet.* **2.** i. Yatakta giymeğe özgü entari veya gömlek.

gecesefa, gecesefası,-nı b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, süs bitkisi olarak yetiştirilen ve biyolojinin soyaçekim deneylerinde çok kullanılan bir bitki.

geceyanığı,-nı b. i. Uçuk gibi, birdenbire oluveren kabarcıklı türlü deri döküntülerine verilen ad.

gecikme i. Gecikmek eylemi, °teehhür. *Trenin on dakika gecikmesi var.*

gecikmek (nsz) Geç kalmak, her hangi bir işi kararlaşmış olan vaktinden daha sonra yapmak.

geç zf. Kararlaşan, beklenen veya alışılan vakitten daha sonra, erken karşıdı. *Konuklar geç kaldı, yoksa gelmiyecekler mi ?*

geçe zf. Saati, artık kesirleriyle zarf halinde söylemek için kesirlerin sonuna getirilir. *Üçü beş geçe* (= üçüncü saati beş dakka geçerken). *Yediyi on dakka beş saniye geçe* (= yedinci saati on dakka ve beş saniye geçerken).

geçe i. [T.D.] Yön, taraf.

geçeğen s. [C.K.] Temelli ve sürekli olmayıp az çok kısa bir zaman için olan, °muvakkat.

geçek i. [T.D.] **1.** Bir şeyin geçtiği yer, °güzergâh. *Demiryolu geçeği. Telgraf geçeği.* **2.** s. Hoşa giden, değer verilen, °makbul.

geçemek i. [D.D.] Dar geçit, dar boğaz.

geçen s. **1.** (Hafta, ay, yıl, yaz, kış gibi zaman anlatan kelimelerle) Bir önceki. *Geçen hafta. Geçen yaz. Geçen bayram. Geçen sefer. Geçen gelişimde.* **2.** (Gün veya gece ile) Birkaç önceki. *Dün mü, geçen gün mü idi, pek hatırlıyamıyorum.*

geçende, geçenlerde zf. Ne kadar olduğu pek belli olmıyan yakınca bir zaman önce. *Geçenlerde bir gezintiye gitmiştik.*

geçer s. Sürümü olan, yürürlükte bulunan. *Geçer mal. Geçer akça.*

geçerlik i. [C.K.] Geçer olma hali, °revaç. *Bu malın geçerliği kalmadı. Bu para geçerlikten kaldırıldı.*

geçgil s. [D.D.] Hoşa gidip aranan, beğenilip alınan, °makbul, °mergup.

geçici s. Çok sürmiyen. *Geçici heves.*

geçim i. **1.** Geçinmek eylemi, geçinmek araçları, geçinme. *Bâzı zamanlarda geçim zorlaşır.* **2.** Uzlaşma. *Aralarında geçim yok.*

geçimsiz s. Çevresindekilerle iyi geçinemeyip hep dırıltı veya kavga çıkaran.

geçimsizlik i. Geçimsiz olma hali, uyuşmazlık.

geçindirmek (i) Geçinmesini sağlamak.

geçinecek i. Geçinme aracı.

geçinim, geçinme i. Geçinmek eylemi.

geçinmek (nsz) **1.** Yaşamak için gereken araçları sağlamak. *Bu adam kazanciyle geçiniyor.* **2.** (le) Uzlaşıp birlikte yaşamak. *Ben tembellerle geçinemem.* **3.** (yar) Her hangi bir sıfat veya ismi zarf gibi aldığı vakit «yelteniş» anlatan bileşik fiil meydana getirir. *Bilgin geçinmek. Hekim geçinmek.*

geçirgenlik i. *fi.* Bâzı cisimlerin, içlerinden başka şeyler (gaz, sıvı, akı) geçirmek özeliği, °nüfuziyet. *Kalkerli topraklarda geçirgenlik çoktur. Demirin magnetik geçirgenliği fazladır.*

geçirilmek (e) Geçirmek işine konu olmak.

geçirimli s. *je.* Geçirgenliği olan.

geçirimlilik i. *je.* Geçirgenlik.

geçirimsiz s. *je.* Geçirgenliği olmıyan.

geçirimsizlik i. *je.* Geçirimsiz olma hali.

geçirmek (i: i,e: i,den) **1.** Geçmek işini yaptırmak, geçmesini sağlamak. *Parayı geçirmek. Sözünü geçirmek. Baş ağrısını geçirmek. İpliği iğneye geçirmek. Birini baş tarafa geçirmek. Eşyayı başka odaya geçirmek. Sözünü birine geçirmek. Dişini birinin etine geçirmek. Birini huyundan geçirmek. Demiryolunu şehrin kenarından geçirmek. Arabayı köprüden geçir-*

mek. **2.** (i,e) Uygun bir yere yerleştirmek. *Pencereye cam geçirmek. Lâmbaya abajur geçirmek. Yorgana kılıf geçirmek.* **3.** (i) Yola çıkan birini uğurlamağa gitmek. *Arkadaşımı geçirmeğe gittim.* **4.** (i:...) (Her hangi bir hali) Yaşamış olmak. *Hastalık geçirmek. Eğlenceli bir gün geçirmek.*

geçirtmek (i,e) Geçirmek işini başkasına yaptırmak.

geçişli s. *dlg.* Eylemi yalnız özneyi değil, özne ile birlikte bir veya birkaç nesneyi de ilgilendiren (fiil), nesneli, °müteaddi. «*Bakmak, düşünmek, anlamak*» *geçişli birer fiildir.*

geçişme i. *fi.* Sızdırıcı bir perde ile birbirinden ayrılı iki sıvının bu perdeden geçerek birbirine karışmaları olayı.

geçişmek (nsz: le) Birbirinin içine geçip karışmak, °tedahül etmek.

geçişmel s. *fi.* Geçişme olayı ile ilgili veya geçişmeye elverişli olan.

geçişsiz s. *dlg.* Eylemi yalnız özneyi ilgilendiren, hiç nesne almıyan (fiil), nesnesiz, °lâzım. «*Uyumak, uyanmak*» *geçişsiz fiillerdir.*

geçiştirmek (i) Az zararla bir şeyin etkisinden kurtulmak, atlatmak, savuşturmak. *Kazayı geçiştirmek.*

geçit i. **1.** Geçecek yer. **2.** *c.* İki dağ arasında dar ve uzun yol. **3.** Düzenli bir topluluğun, gösteriş için, belli bir yerin önünden geçmesi. *Bayramlarda, çok defa geçit törenleri yapılır.* **4.** *as.* Bir gezeğenin başka bir gezeğen veya güneş arkasından geçmesi süresi. **Geçit vermek (Çay, ırmak-),** geçilecek sığ yeri olmak.

geçitlik i. Bir yerden geçilirken insan, hayvan ve eşyadan alınan resim.

geçkin s. **1.** Geçmiş. *Elli yaşını geçkin bir adam.* **2.** Yaşı ilerlemiş, ihtiyarlamağa yüz tutmuş. *Geçkin bir kadıncağız.* **3.** Gereğinden çok olgun. *Geçkin bir karpuz.*

geçme i. **1.** Geçmek eylemi. **2.** s. Çakılmış, yapıştırılmış ve lehimlenmiş olmayıp gereğinde sökülebilecek şekilde parçaları birbirine takılıp kenetlenmiş olan. *Geçme çerçeve. Geçme kapak. Geçme dürbün.*

geçmek (den) **1.** Bir taraftan girip öteden çıkmak. *İplik iğne deliğinden geçer.* **2.** Üstünde veya içinde yürüyerek arkada bırakmak. *Köprüden geçtik. Tünelden geçiyoruz.* **3.** (Bir yere giderken) Yolu düşmek. *Eve giderken sizin sokaktan geçeriz. Sakarya Eskişehirden de geçer.* **4.** (Bir hale) Uğramak, konu olmak. *Muayeneden geçmek. Dayaktan geçmek.* **5.** Bırakmak, vazgeçmek. *Huylu huyundan geçmez. Ben kârdan geçtim bari sermayeyi kurtarsam.* **6.** (den,e) Bulaşmak. *Ondan ona hastalık geçer, huy geçer.* **7.** Her hangi bir hal, soyaçekim yoliyle, birinde görünmek. *Bu titizlik ona babasından geçmiş.* **8.** (e) Yerini bırakıp başka yer almak. *Biz bu günlerde yeni eve geçiyoruz.* **9.** (e) Varıp oturmak. *Siz şu koltuğa geçin.* **10.** (e) İçine işlemek. *Soğuk ciğerime geçti.* **11.** (e) Etkisi olmak. *Benim sözüm ona geçer.* **12.** (e) Üstüne ödev almak. *İdareye geçmek. Dümene geçmek.* **13.** (i) Geride bırakmak, aşmak. *Bizim sandal vapuru geçecek. Ordu sınırı geçti. Saat dokuzu geçiyor. Çocuğun boyu babasınınkini geçti. Bu hareket saygısızlığı da geçti.* **14.** (i) Söylemeden veya bitirmeden atlamak. *O meseleyi geçelim. O bahsi geç.* **15.** (i) Bir müzik parçasını meşkederek öğrenmek yahut sadece çalmak veya söylemek. **16.** (i,den) Birinden meşketmek. *Bu şarkıyı kimden geçtiniz?* **17.** (i,e) Hakkında konuşmak. *O, seni müdüre geçmiş.* **18.** (nsz) Sona ermek, artık kalmamak. *Kış geçti. Hastalık geçti.* **19.** (nsz) Sürümü olmak, yürürlükte bulunmak. *Bu kumaş geçen yıl çok geçiyordu. Bu para artık geçmiyor. Onun hükmü artık geçmiyor.* **20.** (nsz) Konuşulmak, söylenmek. *Bahsi geçen. Bu işte onun da adı geçecek.* **21.** Sınav sonunda bir üst sınıfa mal olmak. *Çocuk bu yıl geçmedi.* **22.** Yaşlanmış veya fazla olgunlaşmış olmak. *Biz artık geçtik. Bu karpuz geçmiş.* **23.** (yar) ar. Bâzı kelimelerle bileşik fiil yapar. «Tembih geçmek, işaret geçmek, alay geçmek» gibi. **Geç!** «Kulak asma, önem verme» gibi bir anlamda kullanılıyor. *Geç! başka şeyler konuşalım.* **Geçti Borun pazarı,** «iş değişti, eskisi gibi değil» veya «geç kalındı» anlamına. **Geçtim olsun,** vazgeçtim kalsın.

geçmelik i. [C.K.] Bâzı yerlerden geçenlerin ödemeğe mecbur oldukları para, °müruriye.

geçmiş s. **1.** Geçmek işini yapmış. **2.** Zaman bakımından eskilere, öncekilere katılmış. *Geçmiş günler. Geçmiş olaylar.* **3.** Çürümeğe yüz tutmuş. *Geçmiş bir karpuz.* **4.** i. Öncekilere katılmış zaman. *Geçmişte olan bitenler.* **Geçmiş ola, 1)** hastalık veya kaza geçirenlere iyi bir dilek olarak söylenir, **2)** «o fırsat bir daha ele geçmez» anlamına da kullanılır. **Geçmişe mazi, yenmişe kuzu derler,** bir işin olupbitti olduğunu ve artık düşünülmesinde bir fayda olamıyacağını anlatmak için söylenir. **Geçmişi olmak (Birisiyle-)** onunla aralarında kırgınlığa sebep olacak bir hal

geçmiş bulunmak. **Geçmiş olsun,** «geçmiş ola» nın birinci anlamına. **Geçmiş zaman kipi,** *dlg.* bir fiilin geçmiş zamanda olduğunu gösteren kip. «Geldi» ve «gelmiş» gibi.

gedeleç i. [Red.] Ok kılıfı, sadak.

gedik i. **1.** Yıkık yer, büyük çentik, °rahne. *Duvar gediği.* **2.** Kusur. *Bunun hiçbir eksiği, gediği yok.* **3.** Bir işi yapmak, bir şeyden faydalanmak yolunda verilen hak, bırakı, °imtiyaz. **Gedik kapamak,** ihtiyaç karşılamak. **Tunus gediği,** feda edilemiyecek kârlı iş veya şey.

gedikli s. **1.** Gediği olan. **2.** Her zaman olan, sürel, temelli, °daimî. *Gedikli müşteriler.* **3.** i. Bir yerle veya işle olan ilgisini sürüp götüren kimse. *O, buranın gediklisidir.* **4.** i. *ask.* Orduda veya donanmada temelli kalan erbaş.

gedilmek (nsz) Gedik olmak, gedik açılmak.

gedmek (i) [Red.] Gedik açmak.

geğeç s. Sokucu. *Akrep çok geğeç bir böcektir. Yılanların hepsi geğeç değildir.*

geğelemek (i) (Böcek veya başka hayvan) **1.** Sokmak **2.** Gagalamak.

geğirmek (nsz) Midede toplanan gazı sesle ağızdan çıkarmak.

geğirti i. Geğirmek eylemi.

geğrek i. Kaburganın alt kenar tarafı. **Geğrek batması,** geğrekte duyulan sancı.

gelberi b. i. Büyük ocaklardan ateşi dışarı çekmek için kullanılan uzun saplı demir alet.

geldeç i. [D.D.] Gelecek, °istikbal.

geldiri i. [C.K.] Birini mahkemeye çağırmak için yazılan resmî kâğıt, °celpname.

gele i. Tavla oyununda elinde vuruk pul bulunanın konmasına elverişsiz olarak attığı zar. *Gele atmak.*

gelecek s. **1.** Zaman bakımından, henüz çatmamış fakat çatması beklenen. *Gelecek hafta. Gelecek yıl.* **2.** i. Henüz çatmamış fakat çatması beklenen zaman. *Gelecekte neler olacağı bilinmez.* **Gelecek zaman kipi,** *dlg.* fiilin gelecekte olacağını gösteren kip. «Gidecek, görecek» gibi.

geleğen s. *c.* Bir deniz, göl veya ırmağa akan suyun o deniz, göl veya ırmağa göre sıfatı.

gelek i. [D.D.] Gelir, °varidat. *Bu değirmenin geleği iyidir.*

gelembe i. Koyun yatağı.

gelen s. *fi.* Bir ışık kaynağından çıkıp bir aynanın yüzüne veya saydam bir cismin yüzeyine erişen (ışın).

gelenek i. *top.* Eski zamanlardan beri yerleşmiş olup nesilden nesile geçerek gelen ve topluluğun üyeleri arasında ortak ve özel bir ruh ve dolayısiyle kuvvetli bir bağ meydana getiren her türlü alışkı, °anane. *Bir ulusu meydana getiren etmenlerden biri de gelenektir.*

gelenekçilik i. *fel.* Geleneğe dayanan topluluk özelliklerinin yerindeliği akılca gösterilemese bile bunlara topluluğun, kendiliğinden doğmuş gerçek ihtiyaçları göziyle bakan ve topluluk hayatında geleneklerin temelli görevleri bulunduğunu kabul eden öğreti.

geleneksel s. *top.* Gelenekle ilgili, gelenek niteliğinde olan, °ananevi.

gelgeç s. Bir işte duramıyan, °sebatsız.

gelgel i. [D.D.] Alım, °cazibe.

gelgelli s. [D.D.] Alımlı, °cazibeli.

gelgit,-ti b. i. *c.* Ay ve güneşin çekim etkisiyle, deniz sularının her gün yükselip yeniden alçalması yolunda olagelen gündelik ve almaşık devinme, denizin kabarma ve inmesi, °meddücezir.

gelin i. **1.** Evlenmek üzere süslenmiş kız, veya yeni evlenmiş kadın. **2.** Bir kimsenin oğlunun karısı. **Gelin güvey olmak (Kendi kendine-),** ilgilinin nasıl hareket edeceğini düşünmeden bir işi olmuş bitmiş sayarak sevinmek. **Gelin kirpiği,** [D.D.] kasımpatı. **Gelin kuşu,** bir çeşit tarla kuşu.

gelince zf. (·×·) «Söz konusu olunca», «sıra geldikte» anlamına olup, **1.** Bir konu bittikten sonra sözü başka bir konuya geçirmeğe yarar. *Siz şu ve şu işleri göreceksiniz. Bana gelince, ben arkadaşları dolaşarak...* **2.** İstisna taşıyan bir fikre geçildiğini gösterir. *Her kese yer gösterdiler, bize gelince, yerimiz yok demesinler mi?*

gelincik i. **1.** *bt.* İlkbaharda kırlarda, en çoğu kırmızı, büyük çiçekleriyle tanılan ve gelincikgillere örnek olarak alınan bitki. **2.** *zo.* Etoburlardan, ince ve uzun yapılı, sivri çeneli küçük bir hayvan. **3.** Halk arasında, el ayak şişiren türlü hastalıklara «gelincik» denir. **Gelincik böceği,** hanım böceği.

gelincikgiller ç. b. i. *bt.* Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, içine «gelincik, haşhaş, kırlangıçotu» gibi bitkileri alan familya.

gelinhavası,-nı b. i. Denizin hafif dalgalı, çırpıntılı olması hali.

gelinlik s. **1.** Gelin olma hali. **2.** Gelin espabı. **3.** s. Gelin olma çağına gelmiş (kız).

gelir i. Bir kimsenin veya bir topluluğun belli zamanlarda belli yerlerden kendisine gelen para, °varidat.

geliş i. **1.** Gelmek tarzı. **2.** Gelmek işi.

gelişigüzel b. s. ve zf. Rasgele, ince eleyip sık dokumaksızın, özensiz.

gelişim i. **1.** Serpilip büyüme. **2.** Açılıp ilerleme, *inkişaf.

gelişme i. Gelişmek eylemi.

gelişmek (nsz) **1.** Büyüyüp boy atmak, yetişmek, *neşvünema bulmak. **2.** Açılıp ilerlemek, *inkişaf etmek.

gelme i. **1.** Gelmek eylemi. **2.** *fi.* Bir ışının, ışık kaynağından çıkarak bir ayna yüzüne veya saydam bir cismin yüzeyine erişmesi. **3.** s. Yetişme. *Esnaftan gelme. İyi aileden gelme.*

gelmek,-ir (den,e) **1.** Konuşana göre uzak bir yerden daha yakın bir yere veya kendisine varmak. *Amerikadan Avrupaya gelmek. Bu mektup bana kardeşimden geldi.* **2.** (den: e: nsz) Bir yerden kalkıp konuşan veya kendisiyle konuşulan kimsenin yanına varmak. *Nereden geliyorsunuz? Bize hiç gelmediniz. Yarın size geliriz. Posta ne vakit gelir? Araba geldi sizi bekliyor.* **3.** (den) (Konuşan kimsenin bulunduğu yere varmak üzere) Çıkmak. *Kahve Amerikadan gelir.* **4.** (den, e) Meydana gelmek, kazanılmak. *Çalışmaktan kimseye zarar gelmez. Ondan her vakit iyilik gelir. Çiftlikten bize yılda on bin lira gelir.* **5.** (den) Türemek. *«Oynamak» kelimesi «oyun» dan gelir.* **6.** (den) Çıkıp akmak. *Musluktan su gelmiyor. Burnundan kan geldi.* **7.** (e) Düşmek, rasgelmek. *Okul yolun sağına geliyor. Buraya ışık gelmiyor.* **8.** (e) Görünmek, sanılmak. *Bana öyle geliyor. Size yalan gibi geliyor.* **9.** (e) Uymak, uygun düşmek. *Bu iş hesaba gelmez. Bu ev benim işime geldi.* **10.** (e) Yetişmek. *Onun başı benim omuzuma geliyor.* **11.** (e) Etkide bulunmak. *Yağmur ekine iyi geldi. Bu ilâç size nasıl geldi?* **12.** (e) Varmak. *İşin sonuna geldik.* **13.** (e) Dayanmak. *Bu adam sıkıntıya gelmez.* **14.** (e) Ele almak. *Gelelim asıl meseleye.* **15.** (e) (Bir şeyi) Etmezken sonradan etmek. *İnsafa gelmek. Merhamete gelmek. Dediğime geldiniz mi?* **16.** (e) Uğranılmak veya erişilmek. *Ona bir merak geldi. Bana güven geldi.* **17.** (ile) (Konuşana) Bir yere giderken arkadaşlık etmek. *Ben İstanbula gidiyorum, benimle gelir misiniz?* **18.** (nsz) Çatmak. *Yaz geldi. Saati gelince söylerim. Öyle bir zaman gelecek ki...* **19.** (yar) Gereksinme fiili yapmağa yarar. *Uykusu gelmek. Gülesi gelmek. Göreceği gelmek. Aptesi gelmek.* **20.** (yar) Sürerlik fiili yapmağa yarar. *Olagelen işler. Okunagelen kitaplar. Yazageldiğimiz kitap.* **21.** (yar) Yapmacık fiili yapmağa yarar. *Görmemezlikten gelmek. İşitmemezliğe gelmek.* **22.** (yar) -e halindeki bâzı kelimelere getirilerek bileşik fiil yapılır. *Yola gelmek. Meydana gelmek. Hatıra gelmek. Akla gelmek.* **23.** «Gelmek» fiilinin olumlu emir kipi, kimi vakit teşvik anlatır. *Gel, işi uzatma da şunun istediğini yap. Gelsin, inattan vazgeçsin, yoksa hakkında iyi olmaz.* **Gel gelelim,** ne çare ki. *İşi, hoş, gel gelelim inatçı.* **Gel keyfim gel,** büyük bir memnunluğu anlatan deyim.

gelmiç i. İri balıklarda kılçık durumunda olan kemik.

gem i. Ata hâkim olmak için, ağzına takılan demir alet. **Gem almak,** (at) alışıp hizmete elverişli hale gelmek. **Gemi azıya almak, 1)** at gemi azıları arasına alıp etkisiz bırakarak süvarisini dinlememek ve alabildiğine koşmak, **2)** mec. azgınlaşıp söz dinlemez olmak. **Gemini kısmak,** bir kimse üzerindeki baskıyı artırmak. **Gem vurmak, 1)** hayvanın ağzına gem takmak, **2)** mec. (soyut kavramlar hakkında) taşkınlığını önlemek.

gemi i. Su üstünde gezen büyük taşıt. *Tüccar gemisi. Harp gemisi. Yolcu gemisi.* **Gemi aslanı,** kalıbı kıyafeti yerinde olduğu halde hiçbir işe yaramıyan adam. **Gemi karaya oturmak,** gemi, sığ bir yere saplanıp yoluna devam edememek. **Gemi leşi,** batmış gemi teknesi. **Gemi yatağı,** muhafazalı koy.

gemici s. Gemide çalışan veya gemi işleten (kimse).

gemicilik i. Gemi kullanma veya işletme işi.

gemlik i. [T.D.] Gemi yapılan yer, *tersane.

gen s. **1.** Geniş. **2.** İşlenmemiş, *bakir. *Gen toprak.* **3.** İzin.

gen Yu. i. *by.* Üreme hücrelerinde bulunduğu ileri sürülen ve soyaçekim olaylarını açıklamağa yarıyan anıklık.

genbilik b. i. *eğ.* Her türlü bilgileri veya bir bilim takımı ile ilgili bütün bilgileri içine alan ve çoğu, onları alfabe sırasiyle anlatan büyük eser, *ansiklopedi.

genbiliksel b. s. Genbilikle ilgili, genbiliğe yaraşır, genbilik niteliğinde olan.

gencecik s. Pek genç veya (hoşa giden bir kimse hakkında) genç.

gencelmek (nsz) Gençleşmek.

genç s. Henüz yetişmiş olup daha ihtiyarlığa ayak basmamış. *Genç adam. Genç hayvan. Genç ağaç.* **Genç irisi,** vakitsiz serpilip büyümüş.

gençleşmek (nsz) Yeniden genç olmak.

gençleştirmek (i) **1.** Yeniden gençlik dinçliğine kavuşturmak. *Buranın havası insanı gençleştirir.* **2.** Genç unsurlarla kuvvetlendirmek.

gençlik i. **1.** Genç olanın hali, ihtiyarlık karşıdı. **2.** Genç insanların topu. *Türk gençliği. Gençliğin yetiştirilmesi.*

gene e. Yeniden, bir daha, yine.

genel s. **1.** Bir şeye özgü olmayıp o şeyin bütün benzerlerini ilgilendiren, •umumi. *Genel savaş. Genel tarih.* **2.** Geniş salâhiyetleri olan bâzı resmî memurlukların unvanında yer alır. *Genel sekreterlik. Genel müfettişlik.*

geneleme i. *man.* Bir fikrin başka başka sözlerle tekrar tekrar anlatılması. *«Ayakla yayan gittim» sözünde geneleme vardır.*

genelge i. [C.K.] Aynı konu üzerinde, bütün ilgililere gönderilen yazı veya böyle bir yazı gönderme işi, •tamim.

genelkurmay b. i. Askerlikle ilgili bütün şart ve olayları göz önünde tutarak barışlıkta ordunun talim, eğitim ve donatımını, harbde onun yüksek yönetim ve yürütümünü düzenliyen orun.

genelleme i. *man.* Zihnin genel fikirler meydana getirmesi işlemi veya özelden genele geçiş, •tamim.

genellemek (i) Genel kılmak, •tamim etmek.

genelleşmek (nsz) Genel hale gelmek, •taammüm etmek.

genellik i. Genel olanın hali veya genel hal.

genellikle zf. Genelce, genel olarak, istisnalarına bakmadan bütününü göz önünde tutarak. *Türkler genellikle yiğit insanlardır.*

genelmek (nsz) [D.D.] Genişlemek, •ferahlanmak.

general Fr. i. Orduda albaydan sonra gelen ve mareşalliğe kadar giden yüksek rütbelerdeki subay.

generator Fr. i. *fi.* **1.** Dinamo makinesi. **2.** Gaz çıkarmağa yarıyan aygıt.

geneş i. [T.D.] Konuşup danışma, •meşveret, •müşavere.

geneşmek (i,le) [T.D.] Bir iş üzerindeki düşüncelerini birbirine söylemek, •müşavere etmek.

genetik Yu. i. *by.* Bitki, hayvan ve insanlarda soyaçekim olaylarını inceliyen biyoloji kolu.

gengörü i. [C.K.] Etraflı görüş.

geniş s. **1.** İçine alması gerekenden daha çoğunu alabilen, dar karşıdı. *Geniş elbise. Geniş ev. Geniş zaman.* **2.** Eni çok, enli. *Geniş sokak. Geniş kapı.* **3.** mec. Kolay kolay tasalanmaz. *Geniş adam. Geniş yürekli kimse.* **Geniş açı,** Bak. açı. **Geniş gönüllü,** her olayı hoş karşılıyan. **Geniş mezhepli,** ayıplara göz yuman. **Geniş sesli,** *sb.* «a, e, o, ö,» seslilerinin genel adı. **Geniş yürekli,** telâş, merak etmiyen, tasasız. **Geniş zaman,** *dlg.* «yarar, söyler» şeklindeki fiillerin gösterdiği zaman, ki hem şimdiki hem de gelecekteki zamanı içine alır.

genişlemek, genişlenmek (nsz) **1.** Geniş hale gelmek, •tevessü etmek. **2.** Genişlik bulmak, •ferahlamak. *Bu odayı bize verirlerse epey genişliyeceğiz.*

genişletmek (i) **1.** Geniş kılmak. **2.** Genişlik vermek.

genişlik i. **1.** Geniş olanın hali. **2.** Geçinme vasıtalarında bolluk, •refah.

geniz,-nzi i. Burun boşluğunun arka kısmı.

genleşme i. *fi.* Bir cismin, ısının etkisi altında, hacmının büyümesi.

genli s. Geçinme vasıtaları bol olan, •müreffeh.

genlik i. **1.** Genişlik[2], •refah. **2.** *fi.* Titreşimli bir noktanın titreşim merkezine olan en büyük uzaklığının iki katı.

genlileşmek (nsz) Genli olmak, genişlik[2] kazanmak, •refah kazanmak.

genom Yu. i. Üreme hücrelerinde bulunan kromozomların topuna verilen ad.

gensemek (e) [D.D.] Çok istekli olmak. *«Ören arpasının suya gensediği gibi gensemiş.»*

genzek s. [Red.] Burnundan konuşan, hımhım.

genzel s. **1.** Genizle ilgili. **2.** *sb.* Genizden çıkan (ses).

geoit Yu. i. Yer yuvarlağının geometrik olmıyan gerçek şekline verilen ad: çünkü bu yuvarlak tam küre olmadığı gibi elipsoit biçiminden de ayrıdır.

geometri Yu. i. Çizgi, yüzey ve hacım olarak uzayı ele alıp şekillerin özelliklerini inceliyen ve ölçümlerini gösteren matematik kolu. **Düzlem geometri,** bir düzlem içerisinde kalan, yani iki boyudu olan şekillerle uğraşan geometri. **Uzay geometri,** hacımlı şekilleri inceliyen geometri.

geometrik Yu. s. Geometri ile ilgili veya geometriye uygun olan. **Geometrik dizi,** Bak. dizi. **Geometrik yer,** aynı özelikleri olan noktaların meydana getirdikleri çizgi veya yüzey. *Bir nokta çevresinde, bu noktaya olan uzaklıkları eşit bulunan bütün noktaların geometrik yeri, düzlemde daire, uzayda ise küredir.*

gerçek s. **1.** Olgu halinde olan, yani bir durum, bir nesne veya bir nitelik olarak var olan, •hakiki, •vaki. *Kâğıt paranın saymaca değeri varsa da gerçek değeri yoktur.* **2.** Uydurmalığı, yakıştırmalığı veya yalanı olmıyan, •sahici, •sahiden. *Gerçek elmas. Gerçek bilgin. Gerçek hikâye.* **3.** i. Gerçeklik. *Yer yuvarlağının güneş dolayında döndüğü bir gerçektir.* **4.** ü. «İyi ki hatırıma geldi» anlamına. *Gerçek size bir şey söyliyecektim.* **Gerçek mantarlar,** *bt.* emeçleri iyice oluşmuş olan ve bağlarda mildiyu hastalığını yapan mantarlar.

gerçekçilik i. *fel.* **1.** Genel fikirleri gerçek varlıklar sayan bir ortaçağ felsefesi. **2.** Ta-

biatı olduğu gibi, bütün çirkinlikleriyle ve bayağılıklariyle ifade eden sanat çığırı.

gerçeklemek (i) **1.** Gerçek olduğunu söylemek, °tasdik etmek, °teyidetmek. **2.** Deneyip gerçekliğini anlamak.

gerçekleşmek (nsz) Gerçek olmak, gerçek hale gelmek, °tahakkuk etmek.

gerçekleştirmek (i) Gerçek hale getirmek, °tahakkuk ettirmek.

gerçeklik i. Gerçek şey, durum veya hal, °hakikat.

gerçekten zf. Gerçek olarak, sahiden, °filhakika.

gerçi Fa. zf. Her ne kadar, °vakıa.

gerçinlemek (i) [C.K.] Bir şeyin gerçekliğini ve niteliğini anlamak üzere incelemelerde bulunmak, °tahkik etmek. *Bu meseleyi gerçinledim, fakat doğru çıkmadı.*

gerçinli s. [C.K.] Doğruluğunda şüphe olmıyan, °muhakkak.

gerdan i. **1.** Göğsün en üst kısmı ile boynun alt tarafından meydana gelen bölge. **2.** Şişmanlarda çenenin altındaki tombulluk. **3.** (Kesilmiş hayvanlarda) Boyun. **Gerdan kırmak,** naz ile boyun sallamak, kırıtmak.

gerdaniye i. *mü.* Şark müziğinde ince «sol» notasını andıran perde ve bir makam adı. **Gerdaniye buselik,** aynı müzikte başka bir makam.

gerdanlık i. Kadınların boyunlarına taktıkları ve en çoğu değerli taş ve madenlerden veya altın paradan yapılma süslü dizi.

gerdek i. Gelin ile güveyin düğün gecesi yalnız kaldıkları oda, °hacle. **Gerdeğe girmek,** güvey, düğün gecesi, gelinle bir araya gelmek.

gerdel i. Ağaç veya köseleden yapılmış kova.

gerdirmek (i) Germek işini başkasına yaptırmak.

gereç i. [C.K.] Bir şey yapmak için kullanılması gereken maddeler, °malzeme.

gerek e. Cümledeki görevleri aynı olan kelimelerin ayrı ayrı her birinin başına getirilerek ya «ister» gibi her hangi birinin kabul edilmesinde fark olmadığını, veya «hem» gibi hepsinin birden kastedildiğini anlatır. *Gerek ben gideyim, gerek siz gidin, gerek o gitsin netice değişmez. Bu iş gerek bizi, gerek onları fazlasiyle ilgilendirir.*

gerek s. **1.** Her hangi bir işin yapılabilmesinin bağlı bulunduğu (şey), °lâzım. *Yazı yazmak için kalem gerek.* **2.** Uygun düşen. *Bu iş böyle olsa (veya olmak) gerek.* **3.** i. Gereklik. *Böyle şeylerin bana gereği yok.* **Gereği gibi,** nasıl olmak gerek ise öyle. *Gereği gibi hareket etmek.*

gerekçe i. **1.** Gerektirici sebep. **2.** *mat.* Bir önermenin, kendiliğinden, var kıldığı gereklik, °lâzime.

gerekirci s. *fel.* Gerekircilik öğretisini güden.

gerekircilik i. *fel.* Her olayın, başka olayların gerekli ve kaçınılmaz bir sonucu olduğunu ileri süren öğreti, °determinizm.

gerekli s. Gerek[1].

gereklik i. Gerek[1] olma hali, °lüzum, °icap. **Gereklik kipi,** *dlg.* «gelmeli, gitmeli» gibi bir işin yapılması gerek olduğunu gösteren fiil kipi.

gerekmek (e) Gerek olmak, °icabetmek. *Hür olmak istiyen ulusa, kanını esirgememek gerekir.*

gereksinli s. Kendisine bir şey gerek olan, eksikli, °muhtaç. *Ben onun yardımına gereksinli miyim ?*

gereksinme i. [T.D.] Kendisine başka bir şey gerekli olan şeyin hali, °ihtiyaç. *Oyun çocuklar için bir gereksinmedir.*

gereksinmek (i) [T.D.] Kendisine bir şey gerekli olmak, °ihtiyacı olmak, °ihtiyaç duymak, °muhtaç olmak. *Bu işte sizin yardımınızı gereksiniyorum.*

gerektirim i. *fel.* **1.** Biri olunca ötekinin de olması gerek olan iki şey arasındaki ilişki. **2.** Her olayın belirli bir nedeni olması ve her nedenin aynı şartlar altında aynı sonucu doğurması.

gerektirmek (i) Gerekli kılmak, °icabettirmek.

gerel s. [D.D.] Gereği gibi, uygun, °münasip.

gerelti i. [D.D.] Engel, °hail. *Şu bina, ovayı görmeğe gerelti oluyor.*

geremek (i) [D.D.] **1.** Kapamak, örtmek. *Kapıyı gere.* **2.** Engel olmak.

geren i. Kuruyunca çatlıyan toprak, killi toprak.

gergedan i. Tekparmaklılardan, sıcak ülkelerde yaşıyan, burnu üstünde bir veya iki boynuzu bulunan, kalın derili, manda iriliğinde saldırıcı bir hayvan.

gergef i. Üzerine kumaş gerilerek nakış işlemeğe yarar dört köşe çerçeve. **Gergef işlemek,** gergefte nakış işlemek.

gergeme i. [D.D.] Paravana.

gergi i. [D.D.] **1.** Perde. **2.** Bir şeyi germeğe yarar alet. *Çulha gergisi.*

gergin s. **1.** Gerilmiş olan. *Gergin tel. Gergin kiriş.* **2.** mec. Bozulacak hale gelmiş olan. *İki devletin münasebetleri gergin bir hal aldı.*

gerginleşmek (nsz) Gergin[2] olmak.

gerginlik i. Gergin olma hali.

geri i. Araba üzerine serilerek kenarları arabanın kanadlarına tutturulan ve içerisine saman veya tahıl doldurulan büyük kıl çuval.

geri i. **1.** Arka tarafın uzakçası, ileri kar-

şıdı. *Köşkün bir az gerisinde duruyorduk.* **2.** Arka, alt taraf, °mabait. *Hakikat budur, gerisi masal.* **3.** s. Arkada, geride kalan. *Geri kısım.* **4.** s. mec. Benzerlerine ayak uydurup ilerliyememiş. *Geri fikir. Geri adam.* **5.** zf. Geriye doğru. *Geri tepmek. Geri geri gitmek.* **6.** Doğrusundan eksik gösteren (saat). *Bu saat beş dakka geridir.* **7.** ü. «Gerit dön !», «geri git !» anlamına. **Geri basmak,** geri geri gitmek. **Geri dönmek,** gelmişken gitmek. **Geri durmak,** (bir şey yapmaktan) kaçınmak. **Geri göndermek,** geldiği yere göndermek. **Geri kalmak, 1)** arkada kalmak, **2)** gecikmek, **3)** vaktinde gelişmemek, **4)** geri durmak. **Geri komak,** yapmamazlık etmek. Elinden geleni geri koma !

geriğiden b. s. *fel.* Yürüyüşü veya oluşu geriye doğru yahut ters bir yönde olan, °irticai.

gerilek s. *fel.* Daha az yetkin bir hale dönen, °ric'î. **Gerilek benzeşme,** *sb.* öncesindeki sese uyan ses benzeşmesi. *Yurttaş kelimesindeki «-taş» eki gerilek bir benzeşmeye uğramış bir «-deş» ekidir.*

gerileme i. **1.** Gerilemek eylemi. **2.** *man.* Aklın, sonuçlardan ilkelere, etkilerden nedenlere ve bileşiklerden yalınçlara doğru gidişi. **3.** *by.* Evrim sırasında eski bir safhanın yeniden meydana çıkması.

gerilemek (nsz) **1.** Geri çekilmek. **2.** Daha aşağı bir dereceye düşmek. **3.** (Hastalık) Gelişmeden yok olmağa yüz tutmak.

gerili s. Gerilmiş olan.

gerilik i. Geri olma hali veya gerice hareket.

gerilim i. *fi.* **1.** İki ucundan birer kuvvetle çekilen bir telin her noktasında, o iki kuvvete karşı koyan kuvvet. **2.** İki nokta arasındaki elektrik akımını sağlıyan sebep, °potansiyel farkı.

gerillâ İsp. i. Büyük bir kuvvete karşı dağınık ufak kuvvetler tarafından yapılan çete harbi.

gerilmek (e) Germek işine uğratılmak.

gerinmek (nsz) Vücudun uyuşukluğunu gidermek üzere uzuvlarını gererek vücuduna gergin bir hal vermek.

gerisin geriye b. zf. Geldiği yere veya ters yöne doğru.

gerivermek (i,e) Aldığı yere vermek.

geriz i. Çirkef lâğımı.

germanyum i. (·×·) *kim.* Atomal ağırlığı 72,5 ve yoğunluğu 5,46 olan, Ge simgesiyle gösterilen, 958 derecede ergiyen bir maden.

germek (i) **1.** Bir şeyi uclarından veya kenarlarından tutup çekerek dümdüz hale getirmek. **2.** (i, e) Gergin bir şeyle örtmek. *Balkona tente germek.*

germen Fr. i. *by.* Canlı yaratıklarda üreme elemanlarının topu.

geştalt Al. i. *fel.* Kılık.

getir,-tri Fr. i. Tozluk.

getirilmek (e) Getirmek işine konu olmak.

getirmek (i,den,e) **1.** Gelmesini sağlamak. *Suyu dağdan şehre getirmek. Arkadaşımı size getireceğim. Çiftlik yılda beş bin lira getirir. İşi sonuna getirdik. Birini insafa, yola, imana getirmek. Yanyana getirmek. Birine emniyet getirmek. Bir şeyi meydana getirmek.* **2.** (i) Erişmek veya eriştiğini sanmak. *Baharı getirdik.* **3.** (nsz) Kanıt olarak ileri sürmek. *Misal, delil, şahit getirmek.* **4.** (yar) Bâzı kelimelerle bileşik fiil yapar. «Merak getirmek, nedamet getirmek» gibi.

getirtmek (i, e) Getirmek işini başkasına yaptırmak.

gevelemek (i) **1.** Gevip durmak. **2.** mec. Asıl maksadı açıkça söylemeyip boş lâflar karıştırmak.

geven i. Baklagillerden, dikenli bir çalı, ki bâzı çeşitlerinden «kitre» denilen zamk çıkarılır.

geveze s. Ağzına geleni söyliyen, boşboğaz, çenesi düşük.

gevezelik i. **1.** Geveze olma hali, gevezece hareket. **2.** Şuradan buradan rasgele konuşma. **3.** Boşboğazlık.

geviş i. Gevmek işi. **Geviş getirmek,** (bâzı hayvanlar hakkında) yutmuş olduğu yiyeceği, midesinden tekrar ağza çıkarıp yeniden çiğnemek.

gevişgetirenler ç. b. i. *zo.* Çiftparmaklı hayvanların, sindirim aygıtları geviş getirmeğe elverişli olan alttakımı. *Sığır, deve, koyun gevişgetirenlerdendir.*

gevmek (i) Dişetleriyle koparmağa, çiğnemeğe çalışmak.

gevrek s. **1.** Kolayca kırılıp ufalanan. *Bâzı taşlar çok gevrek olur.* **2.** i. Ağzın içinde kolayca parçalanıp dağılacak şekilde hazırlanmış bir çeşit peksimet. **Gevrek gevrek gülmek,** kendine güvendiğini veya karşısındakini hafifsediğini anlatır bir tarzda kesik kesik ve sesli gülmek.

gevrekçi s. Gevrek yapan veya satan.

gevremek (nsz) Gevrek olmak, gevrek hale gelmek.

gevretmek (i) Bir şeyin gevremesini sağlamak.

gevşek s. **1.** Sıkı veya gergin olmıyan,

gevşemiş olan. *Gevşek düğüm.* **2.** Yavaş, cansız, iradesiz. *Gevşek adam.* **Gevşek ağızlı,** boşboğaz.

gevşeklik i. **1.** Gevşek olanın hali. **2.** Gevşekçe hareket. *Bu iş gevşeklik götürmez.* **3.** Takatsızlık, kesiklik. *Yemekten sonra gevşeklik geldi.*

gevşelmek (nsz) Gevşemek.

gevşeltmek (i) Gevşetmek.

gevşeme i. **1.** Gevşemek eylemi. **2.** *by.* Yüreğin atmasında kısılmadan sonra gelen istirahat ve içine kan dolma devresi.

gevşemek (nsz) Gevşek olmak, gevşek hale gelmek.

gevşetilmek (ösz) Gevşemek işine uğratılmak.

gevşetmek (i) Bir şeyin gevşemesini sağlamak, bir şeyi gevşek hale getirmek.

geyik i. Gevişgetirenlerden, başında uzun ve çatallı boynuzları olan, sığıra yakın irilikte hayvan. **Ala geyik,** sığın. **Ren geyiği,** kuzey kutbuna yakın soğuk bölgelerde koşum hayvanı olarak kullanılan ve eti, sütü ve derisinden de faydalanılan bir çeşit evcil geyik. **Geyik etine girmek,** (kızlar) erinlik devresinde kadın endamı almağa başlamak.

geyikdili,-ni b. i. Eğreltiotugillerden, yaprakları uzunca dil şeklinde olan, nemli ormanlarda yetişen bir bitki.

geymek (i) Giymek.

gez i. **1.** Okun, kirişe geçen ucundaki kertik. **2.** Tüfek, tabanca gibi ateşli silâhlarda namlının geri kısmında bulunan ve nişan alırken arpacıkla birlikte göz ile amaç arasında aynı çizgi üzerine getirilen kertik.

gez i. **1.** Yer ölçmeğe yarar düğümlü ip. **2.** Yapı işlerinde kullanılan çekül, °şakul.

gez i. Kez, °defa.

gezdirmek (i:i,e) **1.** Başkasının gezmesini sağlamak. *Çocuğu bahçede gezdirmek. Bahçeyi misafirlere gezdirmek. Elimi omuzunda gezdirdim.* **2.** Bir şeyi başka bir şeyin üzerine azar azar dökmek. *Pilâva yağ gezdirmek.*

gezeğen i. *as.* Bir odağı güneş olan bir elips üzerinde dolanan gök cisimlerinden her biri. *Güneşe yakınlığı bakımından başlıca gezeğenler sıra ile şunlardır : Arzıtilek, Çulpan, Yer, Sakıt, Erendiz, Sekendiz, Uranüs, Neptün, Plüton.*

gezek i. [D.D.] **1.** Gezelek. **2.** Nöbet.

gezelek i. [D.D.] Gezinmek için gidilen yer, °mesire.

gezenek i. [D.D.] **1.** Evde odadan odaya gitmek için geçilen yer, °dehliz, °koridor. **2.** Evde hava almak için çıkılan yer, °balkon, °taraça.

gezer s. Dolaşması asıl değilken dolaşan. *Gezer hasta. Gezer esnaf.*

gezge i. [D.D.] Kol gezen silâhlı kuvvet, °karakol, °devriye.

gezgi i. [D.D.] Gezme işi, °seyahat.

gezgin s. Çok gezen.

gezginci s. **1.** Gezgin. **2.** Gezici (esnaf).

gezi i. [C.K.] Yemekli gezinti, °teferrüç.

gezi i. Pamuk ve iplikle karışık dokunmuş hareli kumaş. *Hint gezisi.*

gezici s. Gezerek iş gören, °seyyar. *Gezici esnaf.*

gezicilik i. Gezici olanın hali. *Gezicilik yorucu bir iştir.*

gezilmek (ösz) Her hangi bir kimse gezmek. *Bu kıyafetle sokakta gezilmez.* **2.** (nsz) Gezmek işine konu olmak. *Ev, bugün iki defa gezildi.*

gezim i. [C.K.] Memleket gezme, uzun yolculuk, °seyahat.

gezimcilik i. *fel.* Derslerini, öğrencileriyle birlikte gezinerek vermeği adet etmiş bulunan Aristot'un felsefesine verilen «peripatetizm» adının Türkçesi.

gezinme i. **1.** Gezinmek eylemi. **2.** Eğlenmek veya vakit geçirmek maksadiyle yapılan gezme, °seyran.

gezinmek (nsz) **1.** Gezip vakit geçirmek. **2.** Kısa bir mesafe içinde gezip durmak. **3.** *mü.* Makamdan makama atlıyarak hafiften taksim yapmak.

gezinti i. **1.** Uzakça bir yere yapılan gezinme, °tenezzüh. **2.** Kale duvarlarının iç tarafında karakol gezmesine mahsus yol. **3.** Evlerde oda kapılarının açıldığı aralık, °koridor. **4.** *mü.* Bir çalgı üzerinde el gezdirip, belli bir parça çalmadan, nağmeler çıkarma işi.

gezlemek (i) **1.** Bir yeri ölçmek. **2.** Nişan almak.

gezlik i. **1.** Kılıç ağzı. **2.** Çakı.

gezmek (nsz) **1.** Hareket halinde bulunmak, dolaşmak. *Yukarıda biri geziyor. Hasta iyileşti, yavaş yavaş gezmeğe başladı.* **2.** Hava almak, hoş vakit geçirmek gibi maksatlarla oradan oraya gitmek. *Hep beraber gezmeğe gitmiştik.* **3.** (i) Bir yeri görüp incelemek. *Bu evi gezmiştik, ama beğenmemiştik.* **Gezip tozmak,** çok gezmek. *Bu kadar gezip tozduğuna göre bari görgüsü artaydı.*

gezmen i. [C. K.] Uzak memleketlere gezmek için giden kimse, °seyyah.

gıcık i. Boğazda duyulan ve aksırma veya öksürmeye meydan veren yakıcı kaşıntı. **Gıcık vermek,** fazla öksürecek şekilde boğazını yakıp kaşındırmak.

gıcıklamak (i) **1.** Gıcık şeklinde yakıp

kaşındırmak. **2.** Kuşkulandırmak.

gıcır i. Ağızda çiğnenen sakızın kıvamını artırmak için katılan kauçuk cinsinden bir madde.

gıcırdamak (nsz) «Gıcır gıcır» diye ses çıkarmak.

gıcırdatmak (i) «Gıcır gıcır» diye ses çıkartmak. *Öfkesinden dişlerini gıcırdatıyordu.*

gıcır gıcır zf. **1.** Dişlerin birbirine sıkı bir surette sürülmesi veya bardak yıkanırken elle uğuşturulması gibi hallerde çıkan sesi anlatır. *Merdiven basamakları gıcır gıcır gıcırdıyor. Tahtaları gıcır gıcır sildi.* **2.** s. Yepyeni ve hiç kullanılmamış. *Gıcır gıcır muşamba. Gıcır gıcır yatak çarşafları.*

gıcırtı i. Gıcırdama sesi.

gıda Ar. i. Besin.

gıdaklamak (nsz) (Tavuk) Bağırmak.

gıdalı Ar. T. s. Besinli.

gıdasız Ar. T. s. Besinsiz.

gıdık i. Gerdan (Yalnız çocuklar hakkında kullanılır).

gıdıklamak (i) Vücudunun bâzı yerlerine dokunarak birinde, ürpermek veya gülerek kaçınmak şeklinde beliren, bir sinir tepkisi uyandırmak.

gıdıklanmak (nsz) **1.** Gıdıklama duygusuna uğramak. **2.** Bir kimsenin gıdıklamasına uğramak.

gılikojen Yu. i. *kim.* Hayvanların karaciğerinde bulunan ve bir mayanın etkisiyle glikoza dönen karbonlu madde.

gılikoz Yu. i. Bak. şeker.

gılikozit,-ti Yu. i. Birçok bitkilerde bulunan gılikoz bileşiklerinin genel adı.

gılikozüri Yu. i. *hk.* Her hangi bir sebepten kandaki şeker oranı binde iki buçuğu aşıp bunun sidiğe geçmesi, şeker işeme.

gıliserin Yu. i. Yağlı maddelerden, sabunlaştırma yoliyle çıkarılan renksiz, tatlı, şurup kıvamındaki sıvı.

gılokoni Yu. i. *je.* Bâzı kalkerlerde yeşil taneler şeklinde raslanılan bir silikat.

gılüten Lâ. i. Hububat unlarından nişasta çıkarıldıktan sonra geri kalan albüminli madde. **Gılüten ekmeği,** şeker hastalığı olanlar için yapılan nişastasız ekmek.

gına Ar. i. (.-) **1.** Şarkı. **2.** Yetinme. **Gına getirmek,** doyuksamak, bıkmak.

gınays Al. i. Şist yapısında ve kuvars, pul pul mika ve feldispattan bileşmiş kütle.

gıpta Ar. i. İmren, imrenme, aynı hali şiddetle arzu etme. **Gıpta etmek,** imrenmek.

gır i. ar. Başlıbaşına anlamı olmayıp ancak şu deyimlerde geçer: **Gır geçmek,** dikkat etmeyip aklı başka yerde olmak. **Gır kaynatmak,** (birkaç kişi) işlerini bırakıp yarenlik etmek.

gırado İt. i. **1.** İspirto derecesi. **2.** mec. Derece.

gırafik Yu. i. Çizge.

gırafit,-ti Yu. i. *je.* Kurşun kalemi yapmakta kullanılan bir çeşit doğal karbon.

gırafoloji Yu. i. Yazıbilim.

gırafometre Yu. i. (...×.) Yer ölçümünde açıları ölçmek için kullanılan alet.

gıram Yu. i. Bir santimetre küp hacmında ve +4 santigrat derecesinde olan damıtık suyun ağırlığı, kilogramın binde biri.

gıramer Fr. i. Dilbilgisi.

gıramkuvvet b. i. *fi.* 981 din yeğinliğinde olan ve bir gram ağırlığındaki bir kitlenin kuvvetini karşılıyan kuvvet birimi.

gıramofon Yu. i. Plâklar üzerine tespit edilmiş bulunan sesleri tekrarlamağa yarıyan alet.

gıramsantimetre b. i. *fi.* Kilogrammetrenin yüz binde biri, yani bir gram ağırlığında bir cismi bir santimetre yükseğe kaldırmak için harcanan kuvveti karşılıyan erke birimi.

gırandi İt. i. Geminin, ortada bulunan büyük direği.

gıranit,-ti Fr. i. *je.* Türlü renkte olan çok sert bir çeşit taş.

gıranülit,-ti Fr. i. *je.* «Kuvars, feldispat, granit, moskof camı» gibi maddelerden bileşmiş billûr kayağantaş kültesi.

gırena Fr. i. *je.* **1.** Nar çiçeği renginde bir cevahir taşı. **2.** Alüminyum silikat ile kalsiyum, magnezyum, demir veya manganez gibi madenlerden birinin bileşmesinden meydana gelmiş çeşit çeşit renkteki maddelere genel olarak verilen ad.

gırev Fr. i. İsteklerini patronlarına kabul ettirmek için işçilerin, işlerini hep birden bırakması.

gırevci Fr. T. s. Grev yapan (kimse).

gırgır zf. **1.** Usanç veren sürekli kaba sesi anlatır. **2.** i. Gargar. **3.** i. İki tarafı karşılıklı dişli olup ortasında gidip gelen bir sürgü ile birbirine bitişip ayrılarak açılan veya kapanan ve çanta, yaka, cep ağzı gibi yerlerde kullanılan kapamaç.

gırılkaç i. **1.** Kızak. **2.** s. Vızıltılı, gırlı.

gıri Fr. s. Beyaz ve siyahın karışmasından meydana gelen renk, açık kurşun rengi.

gırip,-pi Fr. i. En çoğu kışın salgın yapan ateşli hastalık, ki baş ve bel ağrıları, göğüs veya barsak inginiyle kendini gösterir.

gırizu Fr. i. Büyük kısmı karbonlu hidrojenden ibaret olup kömür madeni ocaklarında çıkan ve alev görünce patlıyarak kazalara sebep olan gaz. *Gırizunun patlamasını önlemek için, lâmbaların alevi, ince tel gömlek içine alınır.*

gırla zf. (×.) tkz. Alabildiğine. *Oyun, eğlence gırla gidiyor. Lâf dedin mi, gırla!*

gırt-tı i. Sert veya kalın bir şey kesilirken çıkan sesi anlatır. **Gırt gırt,** «gırt» sesi çıkara çıkara. *Tenekeyi gırt gırt kesiverdi.*

gırtlak i. Soluk borusunun üst kısmı, ki boyun hizasında ve ön tarafta, derinin altında bulunur. **Gırtlağına basmak (Birinin-),** birini bir şey yapmağa çok zorlamak. **Gırtlağına düşkün,** boğazına düşkün. **Gırtlak gırtlağa gelmek,** kıyasıya dövüşmek.

gışa Ar. i. Zar.

gıyaben Ar. zf. (.--) (.×.) **1.** Kendisi bulunmıyarak, ardelek. *Gıyaben hüküm giydi.* **2.** Adını, sözünü başkalarından duyarak. *Sizi gıyaben tanırım.*

gıyabi Ar. s. (.--) Ardelek, arkasından olan, görüşmeden olan. *Gıyabi hüküm. Gıyabi tanışma.*

gıyap Ar. i. (.-) Yokluk, bulunmama hali. **Gıyabında,** yokken, arkasından. *Gıyabınızda sizin için güzel sözler söylendi.*

gıybet,-ti Ar. i. Çekiştirme, kov, kovculuk.

gıybetçi Ar. T. s. Çekiştirici, kovcu.

gibi e. **1.** ...e benzer. *Aslan gibi bir adam.* **2.** O anda, tam o sırada, hemen arkasından. *Gürültü ettiğin gibi kaçarım. Haberi aldığı gibi yola çıktı.* **3.** zf. İmişçesine, benzer tarzda. *Benim gibi yapınız. Ona evlâdı gibi baktı.* **4.** zf. ...e yakışır şekilde. *İnsan gibi hareket etti.* **5.** i. Eş, örnek. *Bunun gibisini hiç görmemiştim. Bu gibilerden sakınmalı.* **Gibisine gelmek,** imiş gibi gelmek. *Öyle gibime geliyor ki bu işin içinden kolay çıkamıyacağız.*

gideğen s. c. Bir gölden çıkıp başka bir yere doğru akan suyun o göle göre sıfatı.

gider i. Bir iş için harcanan paranın topu, °masraf, °masarif.

giderayak b. zf. Gitmek üzere iken, hemen giderken. *Giderayak size de uğradım.*

giderek zf. Yavaş yavaş, derece derece, gittikçe, tedricî olarak. *Giderek öyle bir durum meydana geldi ki...*

gidermek (i,den) Ortadan kaldırmak, yok etmek. **Gideren alan,** Bak. alan.

gidi i. Pezevenk. *O gidinin biridir.* (Bu söz kimi vakit şaka yollu bir azarlama deyimi olarak kullanılır. *Yine mi yaramazlık, seni gidi haylaz!*).

gidilmek (ösz,e) **1.** Gitme işi kendisine yapılmak. *Gidilen yerler arasında Çiftlik de vardır.* **2.** Her hangi bir kimse veya birtakım kimseler gitmek. *Pazar günü gezmeğe gidildi.*

gidimli s. *man.* Usa vurma yoliyle bir önermeden başka bir önerme çıkaran ve böylece birtakım aralık fikirlerden geçerek ilkeden sonuca varan.

gidiş i. **1.** Gitmek eylemi. *Böyle birdenbire gidişine şaştım.* **2.** Gitme tarzı. *Bu gidişle ancak akşama varırız.* **3.** Tutum ve durum. *Bu adamın gidişini beğenmiyorum.* **4.** (Eskiden büyük makam sahipleri hakkında) Bir yere resmî surette gitme. **Gidiş o gidiş,** hakkında konuşulan kimsenin bir daha dönmediğini anlatır.

gidişat,-tı T. Ar. i. Olaylar, işlerin yürüyüşü.

gidişmek (nsz) Kaşıntı duymak, kaşınmak.

gidon Fr. i. Bisiklette iki elle tutulan kısım, ki bu taşıdı idare etmeğe yarar.

giray i. *tar.* Vaktiyle Kırım hanlarının kullandığı unvan. *Âdil giray. Gazi giray.*

girdap Fa. i. Su burgacı, burgaç.

girdi çıktı b. i. hlk. **1.** İçli dışlı ilgi. *Onun, onlarla hiçbir girdisi çıktısı olamaz.* **2.** Tertip veya ayrıntılar. *Ben bu makinanın girdisini çıktısını bilmem. Mesele bitmiş gibi görünüyor ama, daha birçok girdisi çıktısı var.*

girdirmek (i,e) Girmesini sağlamak, sokmak.

girek i. [T.D.] Bir binada, sokak kapısından girince ilk raslanılan kısım, °methal.

girge i. [D.D.] Zemin katı.

girgin s. Her kesle çabucak ahbaplık kurarak işini yürütebilen, pısırık karşıdı.

girginlik i. Girgin olma hali.

girift,-ti Fa. s. **1.** Birbirine girip karışmış, çatak, girişik. **2.** (Eski güzel yazı sanatında) Boş yer bırakmıyacak tarzda iç içe istif edilmiş (yazı). **3.** i. Bir çeşit küçük ney.

girilmek (ösz,e) Her hangi bir kimse girmek.

girinti i. Düz bir yüzeyde bulunan içerlek kısım.

girintili s. Girintisi olan.

giriş i. **1.** Girmek tarzı. *Müjde getirdiğiniz girişinizden belli idi.* **2.** Geçip girilecek yer. *Evin girişi pek dar.* **3.** Bir kitabın başında özü anlatan veya bunun anlaşılması için gereken ilk bilgileri veren kı-

sım. **4.** Bir romanda vakanın öncelerini gösteren ve şahısların başlıcalarını tanıtan kısım. **5.** Bir müzik parçasında baştaki kısım.

girişik s. Birbirinin içine girmiş, çatak, °girift. **Girişik cümle,** *dlg.* özne, tümleç, yüklem gibi cümle unsurları ayrı bir cümle ile anlatılan bileşik cümle. «Kimin isteği varsa sofraya buyursun» cümlesinde özne «kimin isteği varsa» söziyle anlatılmış olduğundan bu cümle girişiktir.

girişilmek (ösz,e) Her hangi biri girişmek.

girişim i. *fi.* İki titreşim hareketinin birbirini yok etmesi olayı. *İki mekanik titreşim, girişim yoliyle, durgunluk doğurabilir.*

girişke i. Bir başka söze yol açmak üzere söylenen söz, °girizgâh.

girişken s. Boş durmayıp kendine daima iş bulan, °müteşebbis.

girişmek (e) **1.** Bir işe başlamak üzere hazırlık yapmak, °teşebbüs etmek. *Bir şirket kurmağa girişmek.* **2.** Bir işe başlamak. *Söze girişmek. Ticarete girişmek.*

girizgâh Fa. i. Girişke.

girme, girmeç i. [D.D.] Girilecek yer, °methal.

girmek (e) **1.** Dışardan içeriye geçmek. *Bahçeye girdim.* **2.** Sığmak. *Elim bu eldivene girmiyor.* **3.** Yer almak, katılmak. *O da aramıza girdi.* **4.** Bulaşmak. *Koyunlara kelebek girdi.* **5.** (nsz) (Zaman anlamlı kavramlar hakkında) Başlamak. *İlkbahar girdi.* **6.** (e) Yeni bir hal veya duruma geçmek. *Okula girmek. Yirmisine girmek. Günaha girmek.* **Girip çıkmak,** az durmak üzere uğramak.

girmelik i. [T.D.] Bir yere girmek için verilen para, °duhuliye.

girneşmek (e) [D.D.] İşe başlamak, işi ele almak, °teşebbüs etmek.

gişe Fr. i. İstasyon, sinema, banka ve mağazalarda bilet veya para alıp vermeğe mahsus ve çoğu küçük pencere şeklinde olan yer.

gitgide zf. Zaman ilerledikçe, giderek.

gitmek,-der (den, e) **1.** Konuşana göre yakın olan bir yerden daha uzak bir yere varmak. *Avrupadan Amerikaya gitmek.* **2.** (e) Bulunduğu yeri, başka bir yere varmak üzere bırakmak. *Nereye gidiyorsunuz? Eve gidiyorum.* **3.** (e) Çıkmak, ulaşmak. *Bu yol nereye gider?* **4.** (e) Yakışmak, yaraşmak. *Bu renk ona gitmedi.* **5.** (e) Yoğaltılmak, harcanmak. *Bu kadar para nereye gitti? Bu yemeğe yarım kilo yağ gitmez.* **6.** (e: nsz) Götürülmek. *Mektup postaya gitti. Haber daha gitmedi.* **7.** (e:nsz) İhtiyacı karşılamak. *Bu kâğıt bize bir ay gider. İki ton kömür üç ay gitmez.* **8.** (le) Bir yere giderken ona arkadaşlık etmek. *Annesi İzmire gidiyordu, onunla gitti.* **9.** (nsz) Bir yerden temelli veya bir zaman için ayrılmak. *Bizim aşçı gitti. Ahmet burada idi, şimdi gitti.* **10.** (nsz) Yürümek, yol almak. *Bu at iyi gider. Uçaklar saatte beş yüz kilometre gider.* **11.** (nsz) Sürmek, dayanmak. *Bu elbise iki sene gider.* **12.** (nsz) Geçmek. *Yaz gitti, kış geldi.* **13.** (nsz) Şu veya bu halde olmak, gelişmek. *Yolculuk iyi gidiyor. Bakalım bu iş nasıl gidecek?* **14.** (nsz) Yok olmak. *Mal gitti, mülk gitti, hiçbir şey kalmadı. Sıhhatine iyi bak, yoksa gidersin.* **15.** (yar) Sürerlik fiili yapmağa yarar. *Bu iş böyle olagidecek.* **16.** (yar) «... ine gitmek» şeklinde kullanılarak bileşik fiil yapar. *Gücüne gitmek. Hoşuna gitmek. Tuhafına gitmek.*

gitti e. **1.** Di'li geçmiş zaman fiillerinden sonra gelerek, istenmiyen bir şeyin yapıldığını veya yapılacağını, yahut istenen bir şeyin olmadığını veya olmıyacağını anlatır. *Beş senedir aynı dersi okur, anlamadı gitti. Doktor yetişinciye kadar adam öldü gitti. Biz bu azgın atların çektiği arabaya bindik mi, devrildik gitti.* **2.** Aynı şekilde fiillerin sonuna gelerek yapılması ilk önce pek istenmiyen bir şeyin kabul edildiğini anlatır. *Madem bu kalem sana bu kadar lâzımmış, verdim gitti. Söylediklerime kızıyorsan sustum gitti.* **Gitti gider,** hakkında konuşulan şeyin bir daha geri gelmiyeceğini anlatır.

giydirmek (i,e) Giymek işini yaptırmak.

giyek i. [D.D.] Giyecek, giysi.

giyilmek (ösz) Her hangi bir kimse giymek.

giyim i. **1.** Bir defada giyilecek miktar. *İki giyim çamaşırım kaldı.* **2.** Üstbaş hali. *Giyiminden işçi olduğu anlaşılıyordu.* **3.** Takım. *Bir giyim nal.* **Giyimi kuşamı yerinde,** temiz ve özenli giyinmiş.

giyimli s. Üstünü giymiş.

giyinmek (i) **1.** Kendi kendini giydirmek. **2.** mec. Bir şeye, sesini çıkarmadan içerlemek.

giyit i. [T.D.] Giyecek, giysi.

giymek (i:i,e) **1.** Örtünüp korunmak üzere bir şeyi vücuduna geçirmek. *Şapkasını giymek. Eldivenini eline giymek.* **2.** (Ağır söz hakkında) Ses çıkarmadan dinlemek. *Ağzına geleni söyledi, o da güzelce giydi.*

giyotin Fr. i. Fransa'da ölüme mahkûm edilenlerin kafasını kesmekte kullanılan

aygıt.

giysi i. [Red.] Giyilmek üzere hazırlanan şey, °libas.

giz i. **1.** [T.D.] «Neden»i veya «nasıl»ı anlaşılmıyan, yahut meydana vurulmak istenmiyen şey, °sır. **2.** Yelken gemilerinde mizana direği denilen kıç direkte eğik duran bayrak sereni.

gizci i. [D.D.] Çaşıt, °casus.

gizem i. *fel.* Aklın erişemediği şey, açıklanamıyan veya çözülemiyen sorum, °sır.

gizemci s. *fel.* Gizemcilik fikirleri taşıyan (kimse).

gizemcilik i. *fel.* Aklın yetmediği alanlarda ve özellikle Allah kavramında, hakikate kalb yoliyle veya bir irade zorlayışı ile ulaşılabileceğini kabul eden felsefe ve din öğretisi. *İslâm gizemciliğine «tasavvuf» denir.*

gizemli s. Gizem niteliğinde olan veya içinde gizem bulunan, °esrarengiz.

gizemsel s. Gizemcilikle ilgili.

gizil s. İş halinde olmıyan veya içinde bulunduğu cismin durumu değişince meydana çıkan (kuvvet). *Yüksekte tutulan bir taştaki gizil kuvvet, taş bırakılınca mekanik bir kuvvet halinde meydana çıkar.*

gizilgüc b. i. *fi.* **1.** Bir cisimde bulunup her hangi bir engel dolayısiyle kendini gösteremiyen fakat engelin kalkmasiyle iş haline geçebilen güc. **2.** Bir iletkenin her hangi iki noktası arasında bir elektrik akımının sürmesine sebep olan kuvvet.

gizlemek (i,e:i,den) **1.** Görünmiyecek, belli olmıyacak bir yere, hale koymak. *Siperleri çalılarla maskeliyerek uçaklardan gizlemeğe çalıştılar.* **2.** Bilerek ve istiyerek bir olguyu haber vermemek. *Bizden hiçbir şey gizlemeden vakayı olduğu gibi anlattı.*

gizlenilmek (ösz) **1.** Her hangi biri gizlenmek. **2.** (den) Gizli tutulmak.

gizlenmek (e) **1.** Kendi kendini gizlemek. *Çalıların arasına gizlendi.* **2.** (den) Her hangi birinden gizlemek. *Bu iş ondan gizlendi.*

gizli s. **1.** Görünmez, belli olmaz bir halde olan. *Gizli kapı. Gizli çekmece.* **2.** Başkalarına bildirilmiyen. *Gizli iş. Gizli söz. Gizli silâh.* **3.** Niteliği anlaşılmıyan. *Gizli kuvvetler.* **Gizli din taşımak,** din veya kanış hususunda göründüğü gibi olmamak. **Gizli kapaklı,** dürüst olmadığı için açığa vurulmasından çekinilen. *Bizim gizli kapaklı işimiz yok.* **Gizli sıtma, 1)** kendini belli etmiyen sıtma. **2)** gizli gizli fenalık yapan kimse. **Gizli tutmak,** başkalarına duyurmamak.

gizlice zf. (·×·) Gizli olarak, kimseye göstermeden, başkalarına belli etmeksizin.

glikojen Yu. i. Bak. gılikojen.

glikoz Yu. i. Bak. gılikoz.

glikozit,-ti Yu. i. Bak. gılikozit.

glikozüri Yu. i. Bak. gılikozüri.

gliserin Yu. i. Bak. gıliserin.

glokoni Yu. i. Bak. gılokoni.

glüten Lâ. i. Bak. gılüten.

gocuk i. İçi kürklü kaput.

gol,-lü İn. i. Çifte kale ile oynanan ayak veya el topunda topun kaleye sokulmasiyle kazanılan sayı. *Gol atmak. Gol olmak. Gol yapmak. Gol yemek.*

golf İn. i. Ufak topları sopalarla çelerek belli çukurlar arasında ilerletmek suretiyle kırlarda oynanan bir çeşit yaşlı kimseler oyunu. **Golf pantalon,** paçaları büzgülü geniş pantalon.

golfstrim İn. i Atlas denizinde, Meksika körfezinden başlıyarak Norveç kıyılarını yalayıp Avrupa Rusyasının kuzey kıyılarına kadar gelen ve batı Avrupanın deniz iklimini oldukça yumuşatan deniz akıntısı.

gomalaka İt. i. Cilâ yapmakta kullanılan bir çeşit reçine.

gomene İt. i. *de.* Yüz yirmi kulaç (veya milin onda biri) kadar bir uzunluk ölçeği.

gonca Fa. i. Konca.

gondol,-lü Fr. i. En çoğu Venedikte kullanılan ayakta tek kürekle idare edilen uzun, yassı ve iki başı yukarıya kıvrık kayık.

gong i. İşaret vermek üzere üzerine tokmakla vurulunca uzun ve çınlayıcı ses veren, maden tepsi şeklinde ve bir yere asılı alet.

goril i. Ekvator Afrikası ormanlarında yaşıyan, insanımsıların °en irisi ve en güclüsü.

göbek i. **1.** Memeli hayvanlarda karnın ortasında bulunan çukurluk, ki döl yatağı hayatında, sondan gelen damar örgüsünün yavrunun vücuduna girdiği deliğin izidir. **2.** Yağ bağlamış şişman karın. *Göbeğini eritmek için her sabah bir saat yol yürür.* **3.** Orta kısım. *Marulun göbeği. Karpuzun göbeği. Şehrin göbeği.* **4.** Atalar veya torunlar zincirinde halka, kuşak, °batın. *Bunlar dört göbekten beri hep aynı sanatı yaparlar.* **5.** Bahçe, halı, tavan, tepsi gibi süslü şeylerin ortalarındaki şekil. *Bu halının göbeği pek zarif.* **Göbeği biriyle bağlı,** veya **beraber kesilmiş,** her işte beraber olanları anlatır. **Göbeği çatlamak,** birçok güçlükler yenmek zorunda kalmak. **Göbeği düşmek,** göbek fıtığına uğramak. **Göbeğini kesmek (Yeni doğan çocuğun-),** çocuğun göbeğiyle son arasındaki damar örgüsünü kesmek. **Göbeği sokakta kesilmiş,**

sürtük. **Göbek adı,** ebe, çocuğun göbeğini keserken koyması âdet olan ad. *Turgudun göbek adı Mehmettir.* **Göbek atmak, 1)** karnını yukarıya doğru oynatmak, **2)** mec. Çok sevinmek. **Göbek bağı, 1)** yeni doğan çocuğun göbeği kesildikten sonra geri kalan damar örgüsünü, kan gelmemesi için bağladıkları bağ, **2)** *bt.* tohumu eteneye bağlıyan sapçık. **Göbek bağlamak** veya **göbek salıvermek,** göbeği sarkacak derecede şişmanlamak.

göbeklenmek (nsz) **1.** Göbek peyda etmek. *Marullar göbeklendi.* **2.** Karnı şişmanlamak.

göbekli s. **1.** Göbek peyda etmiş. **2.** Karnı şişmanlamış, göbek salıvermiş.

göbektaşı,-nı b. i. Hamamların iç tarafında, orta yerde bulunan ve üzerine uzanılan sıcak taş seki.

göbel i. **1.** Kimsesiz başı boş çocuk. **2.** mec. Babası belli olmıyan çocuk. **3.** Tarlalarda işaret olarak yapılan toprak tümseği.

göbelek i. Yenen mantar.

göbelez i. Genç zağar.

göcen i. [D.D.] Hayvan yavrusu ve özlükle tavşan yavrusu.

göç i. **1.** Göçmek işi. **2.** (Evden eve) Taşınma. **3.** Taşınmakta bulunan ev eşyası.

göçebe s. Bir yerde yerleşmiş olmayıp mevsime veya başka şartlara göre yurt değiştiren (kimse veya topluluk).

göçebelik i. **1.** Göçebe olma hali. **2.** mec. Temelli bir yeri olmayıp ikide birde yer değiştirme hali.

göçelge i. [D.D.] Göçülen yer.

göçen i. **1.** Tavşan yavrusu. **2.** Benekli tavşan. **3.** Kır sansarı.

göçer i. Göçebe.

göçeri s. Yer yurt tutmıyan, göç etmekten hoşlanan.

göçerkonar b. s. Yeri belli olmayıp oradan oraya konan.

göçermek (i,e) Oradan oraya yer değiştirtmek, °devretmek. *Arkadaşım işini bana göçerdi.*

göçertmek (i) Çöktürmek. *Bastığı yeri göçertiyor.*

göçkün s. Göçmüş, çökecek halde olan. *Göçkün bir ev.*

göçmek (e) **1.** Eviyle barkıyle mahalle, köy, şehir veya memleket değiştirmek. *Bu yaz yaylaya göçtük.* **2.** (nsz) Çökmek. *Duvar göçtü.* **3.** (nsz) mec. Ölmek, yok olmak. *O zavallı da göçtü.*

göçmen i. Yerinden kalkıp, yerleşmek üzere, başka diyara giden kimse, °muhacir.

göçü i. *je.* Kayşa, °heyelân.

göçüm i. *by.* Bâzı kimyasal maddelerin veya ışık, ısı, elektrik gibi kuvvetlerin etkisiyle protoplâzmanın yanaşma veya uzaklaşma şeklinde olan yer değiştirmesi.

göçünmek (nsz) [T.D.] Ölmek.

göçürmek (i,e) **1.** Göçmesine sebep olmak. *Soğuklar bu sene yaylacıları vakitsiz göçürdü.* **2.** Yüzetmek, °havale etmek. **3.** (Miktarı fazla şeyler hakkında) Yiyip bitirmek. *Bir tabak baklavayı göçürdüm.*

göçürülmek (e) Göçürmek işi kendisine yapılmak.

göden i. Kalın barsağın son kısmı.

göğermek (nsz) **1.** Gök rengi almak. *Tarlalar göğerdi.* **2.** (Ten hakkında) Morarmak. *Kolunun çarptığı yer göğerdi. Dağlar, gün kavuşurken ne güzel göğerir.*

göğez s. [D.D.] **1.** Güvez. **2.** i. Çevren, °ufuk.

göğüs,-ğsü i. **1.** Vücudun boyunla karın arası, ki boşluğunda başlıca yürekle akciğerler bulunur. **2.** Bu vücut kısmının ön tarafı, sırtın zıddı. *Çanakkale savaşında Türk askerinin göğsü, çeliğe karşı bir kale kesilmişti.* **3.** mec. Meme. *Onda hiç göğüs yok.* **Göğsü kabarmak,** kıvanç duymak. **Göğsünü gere gere,** güvenle veya kıvançla. **Göğsünü germek (Bir şeye karşı-),** başkasını korumak için karşı koymak. **Göğüs darlığı,** solunumu güçleştiren hastalık. **Göğüs geçirmek,** üzülerek derinden soluk almak, içini çekmek. **Göğüs germek (Bir şeye-),** dayanıp geçiştirmek. **Göğüs ingisi,** kalın ve orta çaptaki solunum borularının yangısı. **Göğüs kanalı,** göğsün içinden geçen lenf kanalı. **Göğüs kemiği,** göğsün ön tarafında, eğelerin eklemlendiği kemik. **Göğüs kovuğu,** akciğerlerle yüreği içine alan göğüs boşluğu. **Göğüs sesi,** *mü.* bol ve ferah bir şekilde çıkarılan ses. **Göğüs tahtası,** göğüs kemiği.

göğüslemek (i) Karşısına çıkıp engel olmak.

göğüslü s. Göğsü geniş olan.

göğüslük i. Elbisenin kirlenmemesi için göğse takılan önlük veya giyilen arkadan ilikli gömlek.

gök,-kü;-ğü s. Gökyüzünün, denizin, büyük suların rengi, mavi veya yeşile çalan mavi. **Gök elâ,** mavi ile elâ arası göz rengi. **Gök gözlü, 1)** gözleri mavi ile açık yeşil arası olan, **2)** gözleri böyle olanlara isnadedilen hainliği hatırlatmak kastiyle kullanılır. **Gök kubbe,** gök yüzü.

gök,-kü;-ğü i. **1.** Yeryüzünün üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk. *Gökteki bulutlar. Gökte uçan uçaklar.* **Gök gürlemesi** veya **gürültüsü,** yıldırım düşerken duyulan gürültü. **Göklere çıkarmak,** aşırı övmek. **Göklere çıkmak,** pek çok yükselmek. **Gökte ararken yerde bulmak,** aradığını umulmıyan bir yerde ve kolayca bulmak. **Gök yolu,** samanyolu.

gökcismi,-ni T. Ar. b. i. *as.* Gökyüzünde bulunan, güneş, ay, gezeğenler, kuyruklu yıldızlar, nebülözler gibi bütün cisimlere verilen ortak ad.

gökçe s. **1.** Gökle ilgili, *semavi. **2.** Gök, mavi. **3.** Yormıyan, batıcı olmıyan güzel, *lâtif. **4.** i. [D.D.] Melek.

gökçek, gökçen s. Güzel, şirin.

gökçül s. [Red.] Mavice, mavimsi.

gökkır b. s. At donlarından maviye bakan kır.

gökmen s. [D.D.] Mavi gözlü sarışın.

gökrem s. [D.D.] Gösterişli, görkemli.

gökremek (nsz) Gök rengi almak, mavileşmek.

göksel s. Gök ile ilgili olan.

göktaşı,-nı b. i. *as.* Gezeğenler arasında dolaşan küçük gökcisimlerine verilen ad. Bunlar havakürenin içine girince havaya sürtünmeden akkor haline gelip ortalığı aydınlatacak kadar parlak ışıklar saçarak geçip giderler veya parçalanıp yere düşerler.

gökümtül s. [Red.] Mavimsi.

gökyüzü,-nü b. i. Gökün görünüşteki yüzeyi. *Geceleri gökyüzü yıldızlarla bezenir.*

göl i. Kara ile kuşatılmış su alanı. *Sapanca gölü.* **Göl ayağı,** göl suyunun fazlasını başka bir yere akıtan çay.

gölbaşı,-nı b. i. Göle akan çay.

gölek i. [D.D.] Su birikintisi, gölcük.

gölermek (nsz) [D.D.] Göl haline gelmek.

gölet i. [D.D.] **1.** Gölek. **2.** İçinde ham deri ıslatılan taş havuz.

gölge i. **1.** Işık geçirmiyen bir cismin, ışık altında bıraktığı karartı, ki o cismin durumuna göre az çok şeklini belirtir. **2.** Resimde bir şekli cisimlendirmek için, onun ışık almaması gereken yerlerine vurulan az çok koyu renk. **3.** mec. Sığınılan koruyucu, kayırıcı veya kolaylaştırıcı kuvvet. *Bayrağımızın gölgesi üstümüzden eksik olmasın.* **Gölge etmek,** rahatsız etmek, engel olmak. **Gölge gibi,** varlığını belli etmiyen. **Gölgesinden korkmak,** çok korkak olmak.

gölgecil s. Gölgede yetişen veya gölgeyi seven.

gölgelemek (i) Gölge altında bırakmak.

gölgelendirmek (i) Gölge etmek, gölgeli yapmak.

gölgelenmek (nsz) Gölge altına alınmak, gölgeli olmak.

gölgeli s. Gölge altında olan, gölgesi olan.

gölgelik i. **1.** Gölge altında bulunan yer. **2.** Gölgesinde oturulan tente çardak gibi her hangi bir şey.

gölgeolay b. i. *fel.* Başka bir olaya katılan fakat ona hiçbir etki yapmıyan veya başka bir olay tarafından var edilerek ona bağlı kalan olay. *Makinenin gürültüsü bir gölgeolaydır.*

gölgeolayeılık b. i. *fel.* Ruh etkinliğinin bilinçli olmadan da var olabileceğini ileri sürerek bilinci bir «gölgeolay» diye alan felsefe öğretisi.

gölmeç i. [D.D.] Gölek.

gölsel s. Bir gölün içinde veya kıyısında yaşıyan veya bulunan. *Gölsel bitkiler.*

gölük i. Bak. gülük.

gömeç i. Bak. gümeç.

gömgök b. s. **1.** Her tarafı gök renginde. **2.** mec. Çok, aşırı.

gömlek i. **1.** Vücudun üst kısmına, tene giyilen ince iç çamaşırı. **2.** Ceket veya yelek altında giyilen dış çamaşırı. **3.** Kılıf. *Kanape gömleği.* **4.** Göbek[4]. *İki gömlek yukarı dedesi filâncadır.* **5.** Beyaz ışık sağlamak için lâmba alevine geçirilen amyanttan yapılma kılıf. **6.** Basamak, *derece. *Rengi bir gömlek daha koyu. Bu halin bir gömlek daha iyisi.* **7.** Dosya kartonu. **Gömlek değiştirmek, 1)** yılan üstderisini değiştirmek, **2)** mec. huy veya kanış değiştirmek. **Gömlek eskitmek,** ömür sürmek. **Gömleğinden** veya **gömlekten geçirmek,** evlât edinmek.

gömlekçi s. Gömlek yapan veya satan (kimse).

gömleklik s. Gömlek yapmağa elverişli (kumaş).

gömlekliler ç. i. *zo.* Yumuşakçalar ile omurgalılar arasında yer alan, torba şeklinde ve jelâtin veya kıkırdak niteliğinde bir kabuk içinde bulunan deniz hayvanları.

gömme i. **1.** Gömmek eylemi. **2.** s. Gömülmüş olan.

gömmek (i,e) Bir maddede yer açıp oraya bir şeyi, üstünü örterek veya örtmiyerek yerleştirmek. *Ölüyü gömdüler. Ateşi gömmeli. Taş, yüzüğe iyi gömülmemiş.*

gömü i. Toprak altına gömülerek saklanmış para veya kıymetli şeyler, *define.

gömük s. Gömülmüş, *metfun.

gömüldürük i. **1.** Boyunduruğa geçirilen

kısa değnek. **2.** Eyerin geriye kaymaması için atların boyunlarından aşırılıp kolanlarına bağlanan kayış, *sinebent.

gömülmek (nsz:e) **1.** Gömmek eylemine konu olmak. **2.** Kendini gömmek.

gömültü i. [Red.] Avcının saklandığı çukur.

gömülü s. Gömülmüş olan, toprak altında saklanmış olan.

gömüt i. Ölü gömülen yer, sin, *mezar, *metfen, *kabir.

gömütlük i. Gömütlerin bulunduğu alan, *mezarlık, *kabristan.

gön i. Tabaklanmış deri.

gönç s. [D.D.] Gönenmiş, varlıklı.

gönder i. **1.** Bayrak çekilen direk. **2.** Övendire. **3.** Şıvgın.

gönderi i. Yolcu etme, uğurlama.

gönderilmek (ösz) Göndermek işine konu olmak.

göndermek (i,e) **1.** Götürmek veya gitmek işini başkasına yaptırmak. *Mektup göndermek. Adam göndermek.* **2.** Yolcu etmek. *Arkadaşım İstanbula gidiyormuş onu göndermeğe gideceğim.*

göndertmek (i,e) Göndermek işini başkasına yaptırmak.

gönelmek (nsz) Topluluk içinde yeri yükselmek, *tefeyyüz etmek.

gönen i. **1.** Küçük göl. **2.** Nem. **3.** s. Nemli (toprak).

gönen ç. i. Kolaylıkla iyi geçinme, *refah. *Memlekette istediğimiz gönenci sağlamak için pek çok çalışmalıyız.*

gönendirmek (i) Gönence kavuşturmak, *terfih etmek.

gönenmek (nsz) Gönence kavuşmak.

gönme i. **1.** Gönmek eylemi, *ihtida. **2.** s. Gönük, *mühtedi.

gönmek (nsz) [T.D.] Başka dinden iken İslâm dinine girmek, *ihtida etmek.

gönük s. Gönmüş, gönerek İslâm cemaatine katılmış, *mühtedi.

gönül,-nlü i. Sevgi, istek, düşünüş, angı ve hatır gibi ruh hallerinin, yürekte bulunduğu farzedilen kaynağı. **Gönlü açık,** duygu ve düşüncelerini saklamıyan, *samimî. **Gönlü akmak,** bir şeye karşı çekici ve kuvvetli bir duygu duymak, *incizap duymak. **Gönlü bulanmak, 1)** kusacak gibi olmak, 2) kuşkulanmak. **Gönlü çekmek,** imrenip istemek. **Gönlü çelinmek,** kapılmak. **Gönlü gani, gönlü gözü gani,** cömert ve gözü tok. **Gönlü ile oynamak (Birinin-),** sever görünüp eğlenmek. **Gönlü ilişmek,** ilgilenmek. **Gönlü kalmak, 1)** sahip olmadığı bir şeyi istemekte devam etmek, 2) gücenmek. **Gönlü kanmak,** bir iş hakkındaki tasası kalmamak, *mutmain olmak, müsterih olmak. **Gönlü kara,** başkasının fenalığını istiyen. **Gönlü kararmak,** hayata karşı sevgi ve isteği azalmak. **Gönlünce,** arzusuna uygun. **Gönlünden geçirmek,** düşünmek. **Gönlünden kopmak,** (bir şey vermek üzere) birdenbire karar vermek. **Gönlüne doğmak,** içine dammak, içine doğmak. **Gönlüne göre,** dileğine göre. **Gönlünü avlamak,** birisinin aşkını elde etmek. **Gönlünü etmek, gönlünü yapmak,** güzellikle razı etmek. **Gönlünü hoş etmek,** birinin dileğini yerine getirerek onu sevindirmek. **Gönlünü kapmak,** birisini kendine âşık etmek. **Gönlünü pazara çıkarmak,** sevmek için kendine yakışanı seçmemek. **Gönlü olmak (Bir şeyde-),** sevip istemek. **Gönlü olmak (Bir şeye-),** razı olmak. **Gönlü takılmak,** ilgilenmek. **Gönlü tez,** tez canlı. **Gönlü tok,** her hangi bir şeye ihtiyacı varken yok gibi gösteren, *müstağni. **Gönül açmak,** insanın iç sıkıntısını gidermek. **Gönül almak, 1)** sevindirmek, hoşnudetmek. «*Yarım elma gönül alma*». **2)** kırılan bir kimseyi hoş bir hareketle memnun etmek. **Gönül bağı,** sevgi ile bağlılık. **Gönül bağlamak,** severek bağlanmak, içten sevmek. **Gönül belâsı,** aşkın gerektirdiği külfet. **Gönül birliği,** iki tarafın da gönül hoşluğu. **Gönül bulandırmak, 1)** mide bulandırmak, **2)** kuşkulandırmak. **Gönül çekmek,** aşk halinde olmak. **Gönül darlığı,** iç sıkıntısı. **Gönül değiştirmek,** sevgili değiştirmek. **Gönülden çıkarmak,** birini unutup anmaz olmak. **Gönül eğlencesi,** insanı oyalayıp hoşça vakit geçirten. **Gönül eğlendirmek,** sevilen bir şey veya kimse ile hoşça vakit geçirmek. **Gönül eri,** zevkı ve fikri uyanık ve hoşgörüsü geniş olan, *rint. **Gönül etmek,** birisinin iyilik veya fenalığını gönülden dilemek. **Gönül gezdirmek,** seçmek üzere aklından birçok şeyleri geçirmek. **Gönül hoşluğu ile,** seve seve, istiye istiye. **Gönül indirmek,** bir kimse aşağı gördüğü bir işe gönlünü razı etmek. **Gönül kırmak, gönül yıkmak,** hatır kırmak, gücendirmek. **Gönül tokluğu,** gönlü tok olanın hali veya ona yakışan hareket, *istiğna. **Gönül vermek, gönül bağlamak,** sevmek.

gönüldeş i. [Red.] Duyguları aynı olanlardan her biri.

gönüllemek i. [A.D.] Gönül almak, hatırı hoş etmek.

gönüllü s. **1.** Ağır veya tehlikeli bir işi yapmağı, hiçbir yükümü yokken, gönül hoşluğiyle üstüne alan. *Gönüllü asker.* **2.**

Pek istekli. *O, bu işin gönüllüsü.* **3.** Seven veya sevgili. *Bu kızın gönüllüsü.*
gönüllülük i. Gönüllü olma hali.
gönülsüz s. **1.** Alçak gönüllü. **2.** zf. İstemiyerek, gönlü olmadan.
gönülsüzlük i. **1.** Alçak gönüllülük. **2.** Bir şey yapmak hususunda gönlü olmayış.
gönye Yu. i. Bir doğruya, dik başka doğrular çizmeğe yarıyan, dik üçgen biçiminde çizgeç.
görcek i. [D.D.] Çevren, °ufuk.
gördürmek (i, e) (İş, vazife gibi eylem anlatan şeyler hakkında) Yaptırmak. *Bu vazifeyi bana gördürdüler.*
göre e. **1.** (Bir şeye) Uygun olarak, gereğince, °tevfikan. *Alacağınız emre göre hareket edersiniz.* **2.** Bakılırsa, hesaba katılırsa, göz önünde tutulunca, °nazaran. *Duyduğuma göre... Söylendiğine göre... Bu kalabalığa göre bu yemek az gelecek.* **3.** Sorulursa, fikrince. *Bana göre ikisi de bir.* **4.** s. *fel.* Bağıntılı. **Göre olmak (Bir şeye-), 1)** ona uygun, elverişli olmak. *Bu ev tam size göredir.* **2)** ilgilendirmek. *Bu yasak size göre değil.*
görecilik i. *fel.* Bağıntıcılık.
görek i. Görünüş, gösteriş, °manzara.
görekli s. Görünüşü güzel, gösterişli.
görelik i. Bağıntı.
görelilik i. Bağıntılık.
görenek i. Başka türlüsünü, daha kolay veya faydalı şeklini düşünmeksizin bir şeyi görülegeldiği gibi yapma alışığı.
göresimek (i) Göreceği gelmek, görmek arzusunu duymak, özlemek.
göreşlemek (i) [D.D.] Yanyana getirip ölçmek, karşılaştırmak, °mukayese etmek.
göret i. [D.D.] Saygı göstermiş olmak için birini veya bir yeri görmeğe gitme, °ziyaret. *İnsan yaşlı veya yoksul bildiklerinin göredine gitmekten geri kalmamalı.*
göretçi i. Birine veya bir yere göret maksadiyle giden kimse, °ziyaretçi.
göretyeri,-ni b. i. Halk tarafından kutsal bilinerek göredine gidilen yer, °ziyaretgâh.
görev i. *fel.* Bir şeyin göregeldiği iş, kendisinden beklenen eylem, işlev, °vazife.
görevdeşlik i. Bir görevin yerine getirilmesi için birkaç organın birlikte çalışması hali veya bir sonucun elde edilmesinde birkaç görevin iş ortaklığı.
görevli s. Görevi olan, °vazifedar.
görevsel s. Görevle ilgili, göreve değgin, °vazifevi.
görgü i. **1.** Bir kimsenin, hayatı anlayış ve sezişini artıracak nitelikte olgu. **2.** Bu gibi olguları çok görmüş olma hali. **3.** İnsanlar arasında saygı ve incelik kuralları, °âdabımuaşeret.
görgücülük i. *fel.* Bilginin yalnız görgü ve denemelerden çıktığını ileri süren felsefe. *Aristot'a göre görgücülük yalnız olguyu bilir, sanat adamı ise olguların nedenini ve genelliğini tanır.*
görgüç i. [D.D.] Dürbün.
görgül s. Görgüye dayanan, görgü ile ilgili.
görgülenmek (nsz) Görgülü olmak.
görgülü s. Görgüsü çok olan.
görgüsüz s. Görgüsü olmıyan.
görgüsüzlük i. Görgüsüz olanın hali veya görgüsüzce hareket.
görkem i. [D.D.] **1.** Görünüş. **2.** Göz alıcı ve gösterişli olma hali, °debdebe, °ihtişam.
görkemli s. [D.D.] **1.** Göz alıcı ve gösterişli, °muhteşem. **2.** İri yapılı, iyice serpilmiş.
görme i. **1.** Görmek eylemi. *Sis karayı görmemize engel oluyordu. Arkadaşımı görmem yarına kaldı. Onun ceza görmesi yerinde olur. Sizin iş görmeniz cebinizin para görmesini sağlar.* **2.** *by.* Gözle algılama. *Gözlükle görme. Dürbünle görme.* **3.** s. Görmüş, erişmiş. *Sonradan görme.*
görmece zf. Görmek şartiyle, göz tahminiyle, götürü.
görmek,-ür (i) **1.** Gözle ve ışık yardımiyle bir şeyin varlığını duymak. *Karşıdan gelenleri gördünüz mü?* **2.** Varlığını göziyle anlamak. *Dün toplantıda tanıdıklardan kimseyi göremedim. İşin fena bir netice alacağını görünce...* **3.** Yanına varıp konuşmak. *Bugün müdürü göreceğim.* **4.** Bir şey hakkında şöyle veya böyle hüküm vermek. *İşleri fena görmek. Bir şeyi az (veya çok) görmek.* **5.** (i:...) Bir halin içinde bulunmuş olmak. *O, üç devir gördü. Arkadaş ne harbler gördü!* **6.** (i:...) Kendisine yapılmak. *Ceza görmek. İyilik görmek.* **7.** (i:...) Almak. *Ders görmek. Terbiye görmek.* **8.** (i:...) Yapmak, etmek. *İş görmek. Vazife görmek. Masraf görmek.* **9.** Sahip olmak. *Cebi para gördü.* **10.** (yar) Sürerlik fiili yapmağa yarar. *Bırak, söyliyegörsün. Aklına esmiyegörsün, yoksa yapmadan duramaz.* **Göreyim seni,** kışkırtma veya heveslendirme için söylenir. *Haydi göreyim seni, bu işi yapıver.* **Görmüş geçirmiş,** hayatta tecrübe kazanmış. **Görüp gözetmek,** korumak, °mukayyet olmak.
görmemiş s. **1.** Birdenbire eriştiği varlığa kendini uyduramıyarak taşkınlığı

kaçan. *Görmemiş bir harb zengini.* **2.** Bilgisizlik yüzünden şaşıran. *Görmemişin biri sabunu yemeğe kalkmış.*

görmemişlik i. Görmemiş olma hali veya görmemişe yakışacak hareket.

görmen i. [C.K.] Nasıl ve ne yapıldığını görüp anlamağa çalışan kimse, *müşahit.

görmüşlük i. Bir şeyi görmüş olma hali. *Bu adamı görmüşlüğüm var.* **Görmüşlük duygusu,** *ruh.* hiç görülmemiş bir şey karşısında onu daha önce görmüş gibi bir duygu alma olayı.

görsel s. *by.* Görme ile ilgili, *basari.

görü i. Bir yerden bakınca gözönüne serilen ve insanda şöyle veya böyle bir duygu uyandıran şeylerin genel durumu, *manzara, *nezaret. *Bu görü karşısında pek duygulandım.*

görücü s. Evlenmek istiyen birisi için kız görmeğe giden. **Görücüye çıkmak,** kız görücüye görünmek.

görücülük i. Görücünün gördüğü iş. *Görücülüğe çıkmak.*

görülmek (ösz) Her hangi bir kimse görmek, başkasının görmesine konu olmak.

görüm i. *by.* Görme yetisi, ışığı ve renkleri alan duyum. *Trahom hastalığı, tedavi edilmezse, görümü yok etmeğe kadar varabilir.*

görümce i. Bir kadının kocasının kız kardeşi.

görümlük s. **1.** Görülmek için, her kesin görmesi için olan. *Bu mal satılık değil görümlüktür.* **2.** i. Bir şeyi görmek için verilen para veya başka türlü bir karşılık. *Yüz görümlüğü.*

görüngü i. *fel.* Gözlenebilen olay. *Bir cismin düşmesi bir görüngü olduğu halde esîrin titreşimi sadece bir olaydır.*

görünmek (ösz) Kendini göstermek, *tezahür etmek, *zâhir olmak, *mevcudiyetini izhar etmek.

görüntü s. *fi.* Bir cismin, yansıma yoliyle bir aynada veya kırılma yoliyle bir optik aygıdında görünen şekli, *hayal.

görünüm i. Görünüş, *zavahir.

görünürde zf. **1.** Dıştan bakınca, görünüşe göre. *Görünürde iri yarı ama içi kof.* **2.** (Olumsuz cümlelerde) Ortada, meydanda. *Çok para harcandığı halde görünürde bir şey yok.*

görünüş i. **1.** Görünme tarzı. **2.** Bir şeyin dışına veya o şeye uzaktan bakılınca, o şeyin kendi niteliği hakkında verdiği fikir, *zavahir. *Görünüşe aldanmamalı. Arkadaşınız görünüşte sizi pek seviyor.*

görüpsü i. [T.D.] Gerçekten var olmadığı halde varmış gibi göze görünen ve insanı şaşırtan şey, *hayalet.

görüş i. **1.** Görmek tarzı. **2.** Olaylara, fikirlere veya şeylere biçilen değer, onlar hakkında verilen hüküm.

görüşmek (le) **1.** Buluşup yarenlik etmek. *Ara sıra görüşelim.* **2.** Dostluk, ahbaplık etmek. *Komşunuzla görüşür müsünüz?* **3.** Bir iş üzerinde karşılıklı fikir yürütmek. *Bu meseleyi daha geniş bir zamanda görüşmeli.* **Görüşeni karışanı olmamak,** baskı altında olmamak.

görüştürmek (i,le) Başkalarının görüşmesini sağlamak.

görüştürülmek (nsz:le) Görüşmeleri sağlanmak.

görüşülmek (ösz,le) Her hangi birtakım kimseler görüşmek.

gösterge i. *fi.* Bir aygıdın işlemesiyle ilgili bâzı ölçümlerin sonucunu kendiliğinden gösteren alet, *müş'ir.

gösterilmek (ösz,e) Her hangi biri göstermek.

gösteriş i. **1.** Göstermek eylemi veya tarzı. **2.** Kendini, niteliğini, maksadını olduğundan başka gösterip aldatmak, şaşırtmak veya korkutmak için birinin yaptığı düzme hareket, *nümayiş. *Düşman gösteriş yapıyor.* **3.** Gözalıcılık, alım. *Bu binanın hiç gösterişi yok.*

gösterişçi s. Gösteriş yapmasını seven, gösteriş maksadını güden.

gösterişli s. Gösterişi[3] olan. *Gösterişli bir at.*

gösterişsiz s. Gösterişi[3] olmıyan.

göstermek (i,e:i) **1.** Görmesini sağlamak, görmesine yol açmak. *Size kitaplarımı göstereyim. Bu gözlük ufak yazıları iyi göstermiyor.* **2.** Belirtmek. *Bu söz onun iyi niyetini gösteriyor.* **3.** Bir şeyin etkisi altında tutmak. *Güneşe göstermek. Aleve göstermek.* **4.** Kanıtla inandırmak. *Bunun böyle olduğunu size göstereceğim.* **5.** Öğretmek. *Birine ders göstermek. Yolunu göstermek.* **6.** Yapmasını söylemek. *Size ne iş gösterdiler?* **7.** (i) Güzelliğini meydana çıkarmak. *İnsanı kıyafet gösterir.* **8.** (e) Şiddetli bir karşılığa uğratmak. *Ben ona gösteririm!* **9.** (nsz) Görünmek. *Bu adam yaşlı göstermiyor.* **10.** (yar) Etmek. *İtaat göstermek. Mukavemet göstermek.*

göstermelik i. **1.** Bir malın niteliği hakkında fikir edinilmek üzere alıcı olacak kimseye gönderilen veya gösterilen parça, *nümunelik. **2.** Karagöz oyunu başlamadan önce perdede takılı duran ve hangi oyunun oynanacağını gösteren suret.

göstertmek (i,e) Göstermeyi sağlamak.

göt,-tü i. kbk. Anus. (Geçer dilde bu keli-

me yerine «dip», «oturak», Arapçadan «makat» ve daha az nazik olmak üzere «kıç» kelimeleri kullanılır).

götün götün zf. kbk. Geri geri, kıçın kıçın.

götürmek (i,den,e) **1.** Bulunulan yerden başka yere taşımak. *Birinden birine mektup götürmek. Haber götürmek.* **2.** (i,e) Bir kimseyi, yakından uzağa, yanında yürütmek. *Çocuğu gezmeğe götürmek.* **3.** Bir şeyi yakından uzağa yürütmek. *Arabayı götürmek. Atı götürmek.* **4.** (i) Yerinden ayırıp kaybetmek. *Bir mermi bacağını götürdü. Duvarı su götürdü. Hastalık çok insan götürdü.* **5.** (i) Dayanmak, °tahammül etmek. *Onu böyle perişan bırakmayı içim götürmez. Allah götürdüğümüz kadar vermesin. Hamurun götürdüğü kadar su.*

götürtmek (i,den,e) Götürmesini sağlamak.

götürü zf. Para ile alınacak veya yaptırılacak şeyler için inceden inceye ölçüp hesabetmeksizin göz karariyle bir fiyat keserek. *Bu kitapların hepsini, götürü (veya götürü pazarlık) on liraya aldım.*

götürülmek (den,e) Götürmek işine konu olmak.

götürüm s. [D.D.] Götürmek[5] eylemi, dayanma, dayanık, °tahammül.

götürümlü s. Götürümü çok olan, °mütehammil.

götürümsüz s. Götürümü az olan.

gövde i. **1.** Bir şeyin maddesi. **2.** Bir şeyin toplu kısmı. **3.** Hayvanlarda baş, kol, bacak ve kuyruktan, ağaçlarda kök ve dallardan geri kalan kısım. **4.** (Kasaplıkta) Kesilmiş hayvanın, sakatları alındıktan sonraki hali. *Bir gövde koyun.* **5.** *dlg.* Kelimelerde çekim ekleri çıktıktan sonra geride kalan kök ve ekten maydana gelen ve çekimde değişmiyen kısım. «Anladım, anlıyor, anlıyasın» sözlerinde «anla-» kısmı gövde, «-dım. -yor, -yasın» parçaları ise çekim ekleridir. **Gövdeye atmak,** tkz. oburcasına yemek.

gövdelenmek (nsz) **1.** Gövde peyda etmek. **2.** Gövde haline geçmek, °tecessüdetmek.

gövdeli s. İri yapılı.

gövek i. [D.D.] Cevizin yeşil kabuğu.

gövene i. [D.D.] Gökyüzü.

göveri i. Sebze, yeşillik.

göya Fa. zf. Bak. gûya.

göydergi i. Çok yanmasından dolayı önemlice çıbanlara verilen ad, °flegmon.

göymek (i) Yakmak.

göynük s. [D.D.] **1.** Az yanmış. **2.** Güneşte yanmış. **3.** İyice olmuş (yemiş). **4.** mec. Acısı olan, °elemli.

göynüklenmek (nsz) [D.D.] Acır hale gelmek, °müteellim olmak.

göyük s. **1.** Yanık. **2.** i. Hastalık ateşi, °humma.

göyündürme i. [D.D.] Şirpençe.

göyünmek (nsz) Yanmak.

göz i **1.** Görme organı. **2.** Görme ve bakma. *Gözden geçirmek. Gözden kaybolmak. Gözden uzaklaşmak. Göz erimi. Göz önünde. Gözü keskin.* **3.** Kaynak, suyun yerden kaynadığı nokta. **4.** Delik. *İğnenin gözü. Köprünün gözü. Çıbanın gözü.* **5.** İçine girilen veya öte beri konan ve bölümleri olan bir şeyin her bölüğü veya birbirine bağlı olan ve bir bütün teşkil eden çanak ve kablardan her biri. *Bu evde üç göz var, iki oda bir mutfak. Çantanın gözleri. Yazıhanenin gözleri. Terazinin gözleri.* **6.** Bir şeye, çekemiyerek bakmağa atfedilen uğursuzluk, °nazar isabeti. *Göze gelmek. Göz değmek.* **7.** Sevgi ve ilgi, gönül bağlantısı. *Gözden düşmek. Göze girmek. Gözde olmak. Dünya gözünde değil.* **8.** Ağacın tomurcuk veren yerlerinden her biri. *Göz aşısı.* **Göz açamamak,** vakit ve fırsat bulamamak. **Göz açıp kapamadan,** pek kısa bir zamanda. **Göz açtırmamak,** vakit ve fırsat vermemek, **Göz akı,** gözün beyaz kısmı. **Göz alıcı,** alımlı. **Göz almak, 1)** göz kamaştırmak, **2)** bir şey güzelliğiyle gözü çekmek. **Göz aşinalığı,** birbirini arasıra uzaktan görmekle doğan tanışıklık. **Göz atmak,** kısaca bakıvermek. **Göz aydına gitmek,** «gözün aydın!..» demeğe gitmek. **Göz bağı,** akıl ve duyguları yanıltan sebep. *Onun sözleri bana bir göz bağı olmuştu.* **Göz boncuğu,** nazar değmesin diye takılan göz şeklindeki boncuk. **Göz boyamak,** gösterişle aldatmak. **Gözden çıkarmak,** feda etmeğe karar vermek, veya feda etmek. **Gözden düşmek,** sevgi ve ilgiyi kaybetmek. **Gözden geçirmek,** şöyle bir incelemek. **Gözden ırak olmak,** uzaklarda bulunmak. **Gözden kaybolmak,** ortadan çekilmek veya görünmez olmak. **Gözden sürmeyi çalmak,** çalamıyacağı hiçbir şey bulunmıyacak derecede becerikli hırsız olmak. **Gözden uzaklaşmak,** ayrılıp başka yere gitmek. **Göz dikmek,** bir şeyi ele geçirmek arzusuna kapılmak. **Göze almak,** gelebilecek her türlü zararı ve tehlikeyi evvelden kabul etmek. **Göze batmak, 1)** bakanları tedirgin edecek gibi aykırı, uygunsuz veya yakışıksız görünmek, **2)** çekememezliğe yol açmak. **Göze çarpmak,** üzerine dikkat çekmek. **Göz**

görünmek, belli olmak. **Göze görünmemek,** meydana çıkmamak, ortalıkta dolaşmamak. **Göze göz, dişe diş,** misilleme, ayniyle acısını çıkarma. **Göz etmek,** gözle işaret etmek. **Göz gezdirmek,** bir şeyi şöylece incelemek. **Göz göre, göz göre göre,** belli ve apaçık olduğu halde. *Göz göre kendisini tehlikeye atıyor.* **Göz göze gelmek,** bakışları karşılaşmak. **Göz gözü görmemek,** sis, duman, toz gibi engellerden ortalık görülememek. **Göz hapsine almak,** bakışlarını üzerinden ayırmamak, gözetlemek. **Göz kamaştırmak, 1)** kuvvetli ışık veya parlaklık, kısa bir zaman için görüşü bulandırmak, **2)** hayran etmek. **Göz kapağı,** kenar kenara gelince gözü örtmeğe yarıyan, kapak şeklindeki iki organdan her biri. **Göz karası,** Bak. karağı. **Göz kesilmek,** bütün dikkatiyle bakmak. **Göz kı (r) pmak,** gözünü işaret makamında kapayıp açıvermek. **Göz koymak,** bir şeye sahip olmak isteğini gütmek. **Göz kulak olmak,** uyanıklıkla ilgi göstermek. **Göz kuyruğu,** gözün yanak tarafında olan ucu. **Gözleri bayılmak,** uyku, arzu gibi her hangi bir hali gözlerine vurmak. **Gözleri bulutlanmak,** ağlıyacak gibi olmak. **Gözleri çakmak çakmak,** ateşli hastalıkta gözleri kızarmış ve parlak. **Gözleri dolmak,** ağlıyacak kadar duygulanmak. **Gözleri dönmek, 1)** can çekişirken gözlerinin karası kapak altına kaçmak, **2)** öfkesinden ne yaptığını bilmemek. **Gözleri evinden oynamak,** öfkesi gözlerinden belli olmak. **Gözleri fal taşı gibi açılmak,** hayretten gözleri fırlamak. **Gözlerini devirmek (Birisine-),** öfke ile bakmak. **Gözlerini dikmek (Bir yere-),** dikkatle bakmak. **Gözleri parlamak,** yüzünde sevinç ve istek belirmek. **Gözleri sulanmak,** gözüne yaş gelmek. **Gözleri süzülmek,** göz kapakları hafif kapanmağa başlamak. **Gözleri velfecri okuyor,** gözlerinde şeytanca bir zekâ parlıyanlar için söylenir. **Gözleri yollarda kalmak,** sevilen bir kimseyi özlemle beklemek. **Gözle yemek,** bir şeye pek istekle ve dik dik bakmak. **Göz nuru, 1)** görme kabiliyeti, **2)** göz emeği. **Göz nuru dökmek,** göz emeği harcamak. **Göz önünde tutmak,** veya **bulundurmak,** hesaba katmak, dikkate almak. **Göz önüne getirmek,** tasarımlamak. **Göz pınarı,** gözün burun tarafındaki ucu. **Göz sevdası,** yalnız bakmakla yetinen aşk. **Göz süzmek,** göz kapaklarını birbirine yaklaştırarak baygın baygın bakmak. **Göz uciyle bakmak,** başını çevirmeden yandan bakmak. **Gözü aç,** kanmak bilmez, açgözlü. **Gözü açık,** uyanık ve becerikli. **Gözü açık gitmek,** muradına eremeden ölmek. **Gözü açılmak,** iyiyi kötüyü veya kendine yarıyanı ayırdeder hale gelmek. **Gözü akmak,** gözü yaralanıp sönmek. **Gözü arkada kalmak,** arkada bırakılan bir şeye merak veya ilgi ile bağlı kalmak. **Gözü bağlı, 1)** aymaz, **2)** sorup soruşturmadan, bakıp anlamadan. **Gözü bulanmak,** bulanık görmeğe başlamak. **Gözü büyükte olmak,** büyük emeller beslemek. **Gözü dalmak,** gözü bir noktaya dikili olarak dalgınlık geçirmek. **Gözü doymak,** ihtirasla istenen bir şeyin yeter miktarını elde ettikten sonra artık fazlasını istememek. **Gözü dönesi,** geberesi. **Gözü dönmek,** şiddetli bir hırsın etkisi altında ne yaptığını bilmez bir hale gelmek. **Gözü dumanlanmak,** öfkeden gözü hiçbir şey görmez hale gelmek. **Gözü hiçbir şey görmemek,** heyecana kapılıp başka hiçbir şeyle uğraşamaz hale gelmek. **Gözü ısırmak,** bir kimseyi tanır gibi olmak. **Gözü ilişmek,** istemeden görüvermek. **Gözü kalmak, 1)** bir şeyi beğenip ona sahip olma arzusunu yenememek, **2)** sahip olunamıyan bir şeye karşı haset duymak. **Gözü kapalı, 1)** düşünüp taşınmağa lüzum görmeden, **2)** dünyadan haberi olmıyan. **Gözü kararmak, 1)** ümitsizlik veya hırs etkisi altında ne yaptığını bilmez hale gelmek, **2)** başı dönmek, hafif baygınlık geçirmek. **Gözü kaymak, 1)** istemiyerek bakıvermek, **2)** gözünde hafifçe şaşılık bulunmak. **Gözü keskin,** çok iyi gören. **Gözü kesmek (Bir işi-),** bir işi yapabilme hususunda kendine güvenmek. *Bu kadar yolu gözüm kesmiyor.* **Gözü kızmak,** şiddetli hareketlere girişecek surette hiddetlenip ateşlenmek. **Gözü korkmak,** acı bir tecrübeden sonra birinden veya bir şeyden zarar gelebileceği kanışına varmak. **Gözüm !, gözümün nuru !,** sevgi ifade eden ünlemdir. **Gözün aydın !,** sevinçli bir olgu dolayısiyle kullanılan bir kutlama ünlemi. **Gözünde büyütmek,** bir şeyi olduğundan büyük tasarlamak. **Gözünde olmamak (Bir şey birinin-),** her hangi bir üzüntü veya rahatsızlığı dolayısiyle o şeye değer verecek halde bulunmamak. **Gözünde tütmek,** çok özlemek. **Gözüne dizine dursun !,** nankörlük eden kimseye karşı söylenen ilenme. **Gözüne girmek (Birinin-),** sevgi ve ilgisini kazanmak. **Gözüne ilişmek (Bir şey-),** tesadüfle bir şeyi görmek. **Gözüne kestirmek, 1)** başarabileceğini ummak, **2)** zevkine uygun bulmak. **Gö-**

züne sokmak, bir kimsenin göremediği veya bulamadığı bir şeyi, sert bir tavırla o kimseye göstermek. **Gözünü açmak (Kendi-), 1)** uyanmak, **2)** dikkat etmek, uyanık bulunmak. **Gözünü açmak (Birinin-),** telâkkisini değiştiren bilgi vermek. **Gözünü bağlamak (Birinin-),** akıl ve duygularını yanıltmak. **Gözünü çıkarmak (Bir şeyin-),** iyisi dururken kötüsünü seçmek. **Gözünü daldan budaktan esirgememek,** olur olmaz tehlikelere aldırmamak. **Gözünü dikmek,** gözünü ayırmadan bir yere bakıp durmak. **Gözünü dört açmak,** çok dikkatli ve uyanık bulunmak. **Gözünü kan bürümek,** adam öldürecek derecede öfkelenmek. **Gözünü kapamak,** ölmek. **Gözünün içine bakmak (Birisinin-), 1)** bir kimsenin üstüne titremek, **2)** emrine hazır bulunmak, **3)** bir arzusunun yapılması için gözleriyle birine yalvarmak. **Gözünün üstünde kaşın var dememek,** her hareketini hoş görmek. **Gözünü seveyim,** tkz. rica, sevgi veya takdir ünlemi. **Gözünü yummak,** ölmek. **Gözünü yummak (Bir şeye-),** görmemezliğe gelmek. **Gözü olmak (Bir şeyde-),** bir şeyi ele geçirmek arzusunu beslemek. **Gözü sönmek,** kör olmak. **Gözü tok,** mala düşkün olmıyan. **Gözü tutmamak,** görünüşe bakarak bir şeyin iyi veya elverişli olacağına hükmedememek. **Gözü yılmak (Bir şeyden-),** o şeye karşı artık cesareti kalmamak. **Göz yaşı,** gözün çeşitli bezlerinden, fiziksel veya ruhi etkilerle çıkan bir salgı. **Göz yaşı dökmek,** ağlamak. **Göz yaşı etçiği,** *an.* gözün burun tarafındaki köşesinde bulunan küçük et kabarcığı. **Göz yummak,** kusurları görmemezliğe gelmek. **Göz yummamak, 1)** kusurları görmemezliğe gelmemek, **2)** hiç uyumamak.

gözağrısı,-nı b. i. mec. Eskiden bağlanılmış, sevilmiş kimse. *İlk gözağrısı. Eski gözağrısı.*

gözaltı,-nı b. i. Birinin, hapsedilmemekle beraber, bulunduğu yerden ayrılmasına meydan verilmemek üzere sınırlanmış bir yerde oturtulmuş olması durumu. **Gözaltı etmek, gözaltına almak,** birini böyle bir duruma sokmak.

gözbağı,-nı b. i. El çabukluğu ve ustalıkla gerçekte olmıyan bir şeyi oluyor gibi gösterme işi.

gözbağıcı b. s. Gözbağı yapan.

gözbağıcılık b. i. Gözbağıcı işi.

gözbebeği,-ni b. i. **1.** Gözde, bir kese ağzı gibi büzülü bulunan iris tabakasının yuvarlak ağzı, ki ışığın azlığına çokluğuna göre büyüyüp küçülür ve içi karanlık olduğu için simsiyah görünür. **2.** mec. Pek aziz ve sevgili sayılan.

gözcü s. **1.** Gözlemek veya gözetlemek işi kendisine yaptırılan (kimse). **2.** Göz hekimi.

gözcülük i. **1.** Göz hekimliği. **2.** Gözetleyicilik.

gözdağı,-nı b. i. Birini, bir işten vazgeçirmek veya yapmak istemediği işe zorlamak için, uğratılacağı fena sonu anlatmak üzere kendisine söylenen söz, °tehdit. *Gözdağı ile iş gördürmek doğru adamlara yakışmaz.* **Gözdağı vermek,** bu tarzda söz söylemek, °tehdidetmek.

gözde i. Göze girmiş kimse, bir büyüğün sevip beğendiği, kayırıp gönendirdiği kimse.

gözdemci s. [T.D.] Çaşıt, °casus.

gözdemiri,-ni b. i. Gemilerde bayağı zamanlarda kullanılan, yedekten gayrı olan çapa.

gözdikeği,-ni b. i. Pek çok istenerek üzerine düşülen şey. *Her kesin gözdikeği seciyesine göre değişir.*

göze i. Hücre.

gözemek (i) **1.** Kumaştaki deliği örerek kapatmak. **2.** Nakışta, bir yeri işliyerek ipekle örtmek.

gözen s. **1.** [D.D.] Güzel, cana yakın. **2.** Pınar.

gözene i. [D.D.] Bal sağarken yüze geçirilen tel kafes,

gözenek i. *by.* **1.** Bitkilerin yapraklariyle saplarında bulunup bunların solunumunu ve terlemesini kolaylaştıran birtakım küçücük aygıtların adı. **2.** Hayvan dokularından bâzılarında bulunup göçmen hücrelerin geçmesine yarıyan aralıkların adı.

gözeni s. [D.D.] Çekici bir güzelliği olan.

gözenmek (nsz) Gözemek işi yapılmak.

gözer i. İri gözlü kalbur.

gözetilmek (ösz) **1.** Korunmak, bakılmak. **2.** Önem verilmek, saygı gösterilmek. **3.** Kollanmak, beklenmek.

gözetlemek (i) Birinin yaptıklarını gizlice gözlemek, °tecessüs etmek. *Terbiyeli insanlar kimseyi gözetlemez.*

gözetlenmek (nsz) Gözetlemek işine konu olmak.

gözetmek (i) **1.** Korumak, bakmak. *Büyük kardeşler küçükleri gözetir.* **2.** Önem vermek, saygı göstermek. *İnsan hatır gönül gözetmeden vazifesini yapmalı.* **3.** Kollamak, beklemek, °müterakkip olmak. *Fırsat gözetmek. Uygun bir zaman gözetmek. Bu işte gözetilen amaç.*

gözettirmek (i) Gözetmek işini başkasına gördürmek.

gözevi,-ni b. i. Göz çukuru; gözlerin, içinde bulundukları kemik oyuklardan her

biri.

gözgü i. [D.D.] Ayna.

gözlem i. *fel.* Dış âlemde bulunan bir şeyi iyi anlamak için onun kendi kendine meydana çıkan türlü belirtilerini gözden geçirmek işi, ki bir şeyi önceden hazırlanmış birtakım özel durumlar içinde incelemekten ibaret olan «deneyim» den ayrı bir çalışma yoludur. *Bir astronomi bilgini gözlemle, bir kimya bilgini ise deneyimle hakikate varmağa çalışır.*

gözleme i. **1.** Gözlemek eylemi. **2.** Astronomi veya meteoroloji bakımından özel aletlerle incelme. **3.** Yağda kızartılan yassıca bir hamur işi.

gözlemek (i) **1.** Bir şeyin olmasını beklemek, °intizar etmek. *Onun gelmesini gözlüyorum.* **2.** Neler olduğunu, neler olacağını öğrenmek için bakıp beklemek, °tarassudetmek. *Havanın değişikliklerini gözlemek havacılık için önemli bir iştir.* **3.** *fel.* Dış âlemdeki bir şeyi iyi bilmek için dikkati onun üzerine saptamak.

gözlemen i. *as.* Gözleme işiyle uğraşan kimse, °râsıt.

gözlemevi,-ni b. i. *as.* İçinde, astronomi aletleri bulunup gözleme işleri ile uğraşılan yer, °rasathane.

gözlü s. Gözü veya gözleri olan. *Mavi gözlü. Sık gözlü kalbur. Bu masa üç gözlüdür.*

gözlük 1. Gözleri iyi görmiyenlere baktıkları şeyleri daha iyi göstermeğe veya gözü korumağa yarar camdan alet. **2.** Hayvanların başları dönmemesi veya ürkmemeleri için gözlerine takılan siper.

gözlükçü s. Gözlük satan (kimse).

gözlüklü s. Gözlük takan. **Gözlüklü yılan,** başının üst tarafında gözlüğe benziyen çizgiler bulunan ve sıcak memleketlerde yaşıyan bir çeşit zehirli yılan.

gözsel s. Gözle ilgili, göze özgü olan.

gözsüz s. **1.** Gözü olmıyan. *Gözsüz masa.* **2.** Gözü görmiyen. *Gözsüz adam.*

göztaşı,-nı b. i. *kim.* Bâzı göz, deri ve bitki hastalıklarında ve bağcılıkta kullanılan ve bilimsel adı «bakır sulfatı» olan, koyuca mavi renkte zehirli bir tuz.

gözükmek (nsz: e) Görünmek. *Karşıki tepeden şehir gözükür.*

gözüpek,-ki s. Yılmaz, tehlike karşısında geri dönmez, atılgan.

grafik Yu. i. Bak. gırafik.

grafit Yu. i. Bak. gırafit.

grafoloji Yu. i. Bak. gırafoloji.

grafometre Yu. i. Bak. gırafometre.

gram Yu. i. Bak. gıram.

gramer Fr. i. Bak. gıramer.

gramofon Yu. i. Bak. gıramofon.

grandi It. i. Bak. gırandi.

granit,-ti Fr. i. Bak. gıranit.

granülit,-ti Fr. i. Bak. gıranülit.

grena Fr. i. Bak. gırena.

grev Fr. i. Bak. gırev.

grevci Fr. T. s. Bak. gırevci.

gri Fr. s. Bak. gıri.

grip,-pi Fr. i. Bak. gırip.

grizu Fr. i. Bak. gırizu.

grup,-pu Fr. i. Bak. gurup.

guano i. *je.* Kuş pisliklerinin bâzı yerlerde uzun zamandan beri birikip yığılmasından meydana gelen ve gübre olarak kullanılan madde.

gudde Ar. i. Bez, beze.

gudubet,-ti s. Yüzüne bakılmıyacak kadar sevimsiz ve çirkin.

guguk i. **1.** *zo.* Tırmananlardan, böcekçil bir kuş, ki başka kuşların yuvasına yumurtlıyarak yavrularının bakım işini onlara gördürür. **2.** ü. Çocukların birisiyle eğlenmek ve onu kızdırmak için bir ellerinin başparmağını burunlarının ucuna getirip çıkardıkları ses. **Guguk yapmak,** bu hareketi yapıp «guguk» diye haykırmak.

guguklu s. «Guguk» diye çalan (saat).

gulet,-ti i. Yan yelkenli iki direkli gemi.

gurbet,-ti Ar. i. Yurt dışı, yadel. **Gurbet çekmek,** gurbetin zahmetlerine uğramak. **Gurbet eli,** yabancı ülke.

gurbetçi s. Gurbete çıkan, elgin.

gurgur i. Guruldama sesini anlatan bir yansıma.

gurk,-ku s. **1.** Kuluçka. **2.** i. Erkek hindi.

gurklamak (nsz) Kuluçka olmak.

gurlamak (nsz) Guruldamak.

gurub Ar. i. Batma, batış. | *Güneşin gurubu.*

guruldamak (nsz) (Barsaklar veya karın hakkında) «Gur gur» diye ses çıkarmak.

gurultu i. Guruldama sesi.

gurup,-pu Fr. i. Aralarında her hangi bir bakımdan ilgi veya benzerlik bulunan şeylerin topu. **2.** Topluluk, takım.

gurur Ar. i. Kendini yüksek ve değerli tutma duygusu. *Millî gururumuz bize bilgili ve çalışkan olmağı emreder.* **Gurur gelmek (Birisine-),** veya **gurur getirmek,** kibirlenmek.

gururlanmak (e) Gurur duymak, gururlu hale gelmek.

gururlu s. Gururu olan.

gusül,-slü Ar. i. İslâm dininin gerekli gösterdiği hallerde ve yolda bütün vücudu yıkama.

gusülhane Fa. i. Eski usul evlerde, içinde yıkanılabilir şekilde yapılmış küçük höcre.

guşa i. Boyundaki kalkan bezinin büyüme-

siyle beliren hastalık, *cedre.

gûya Fa. zf. (×.) Sözde, sanki. *Gûya bu işi ben yapmışım.*

gübleği i. [D.D.] Balta, keser, kazma gibi aletlerin sap deliği.

gübre i. Verimini artırmak için toprağa karıştırılan her türlü kimyasal veya çürümüş organik madde yahut yine bu maksatla hazırlanan insan ve hayvan pisliği.

gübrelemek (i) Toprağı gübre ile kuvvetlendirmek.

gübreli s. Gübrelenmiş olan. *Gübreli toprak.*

gübrelik i. Gübre saklanan yer.

güc i. **1.** Yapabilmeklik; şunu bunu yaptıran özelik, vasıta, salâhiyet veya mevki. *Şu taşı kaldırmağa kimin gücü yeter?* **2.** İş, uğraş. (Bu anlamda daima «iş» sözü ile birlikte kullanılır). *İşini gücünü bırakıp boş şeylerle vakit geçirmek doğru değil.* **3.** *fi.* Hareket sağlıyan kuvvet. **Makina gücü,** bir makinanın bir saniyede çıkarabildiği erke miktarı, ki «erg» ile ölçülmekle beraber pratikte «güc birimi» olarak buhar makinalarında «beygir gücü», elektrikte de «vat» ve «kilovat» kullanılır. **Gücü gücü yetene,** kim kimin hakkından gelebilirse. **Gücüne gitmek (Bir şey birinin-),** o şey dolayısiyle gücenmek. *Bu söz gücüme gitti.* **Gücünü yenmek,** taşmak üzere olan her hangi bir duygu ve isteği yatıştırmak. *Bu haksızlık karşısında gücünü yenemiyerek...*

güce i. Kaynatılmamış, dövülerek kabuğu çıkarılmış buğday. *Güce tarhanası.*

gücem i. [T.S.] Başka türlü edemeyiş veya olamayış hali, *zaruret. *Böyle bir çareye baş vurmak için gücem yoktur.*

gücemek (i) [T.D.] Zorlamak, yapmak zorunda bırakmak, *icbar etmek.

gücemli s. Gücemle yapılan, *zaruri. *Gücemli satış.*

gücendirmek (i) Gücenik hale getirmek, gücenmesine sebep olmak. *Bu akşam da gelmezseniz bizi gücendirmiş olursunuz.*

güceni zf. [T.D.] Zorla, cebirle, zulümle.

gücenik s. Gücenmiş. *Niye öyle gücenik duruyorsun?*

gücenlklik i. Gücenmiş olmaklık. *Durup dururken gene bir güceniklik çıkarma.*

gücenilmek (ösz,e) Her hangi bir kimse gücenmek. *Böyle önemsiz şeye gücenilir mi?*

gücenmek (nsz,e) Beklenilmiyen bir muamele veya umulan bir şeyin esirgenmesi gibi haller ağrına gitmek. *Eseri tenkide dildi diye gücendi. Toplantıya çağrılmazsa bize gücenir.*

gücermek (i) **1.** Güc sahibi etmek. **2.** Bir kimseye geçim ve yaşayışını sağlıyacak iş vermek, *ikdar etmek.

güclendirmek (i) Güclü hale getirmek.

güclenmek (nsz) Güclü hale gelmek.

güclü s. Gücü olan.

gücsüz s. Gücü olmıyan, gücü yetişmiyen, *âciz.

gücsüzlük i. Gücsüz olanın hali, gücsüze yakışacak hareket, *aciz.

gücü, gücük i. **1.** Şubat ayı. **2.** Karakış.

gücümsemek (i) Güç gibi görmek.

gücün zf. **1.** Dara dar. **2.** Zorla.

gücürgenmek (i) [D.D.] Bir işi güç bularak ondan kaçınmak.

güç s. **1.** Ağır ve yorucu emekle yapılan. *Eski yazıyı öğrenmek hayli güç bir işti. «Geç olsun güç olmasın» düşüncesi her zaman doğru değildir.* **2.** i. Çetinlik. *«Güçler vara vara (gitgide) düzelir.» Derdimi güçle anlatabildim.* **Güç halle, gücü gücüne,** büyük güçlüklerle. **Güce sarmak,** güçleşmek. **Gücüne koşmak,** kolay yolu varken zoruna sapmak.

güçbelâ T. Ar. zf. Güç halle.

güçleşmek (nsz) Güç hale girmek.

güçleştirmek (i) Güç hale getirmek.

güçlük i. **1.** Güç olma hali. **2.** Ağır ve yorucu emek, *zahmet.

güçsümek (e) Güçlükler çıkarmak.

güdelemek (i) [D.D.] Ardına düşmek, kovalamak, *takibetmek.

güderi i. Geyik derisinden yapılmış yumuşak deri. *Güderi eldiven.*

güdü i. *fel.* Kaynağı, dürtüde olduğu gibi duygulanım olmayıp, akıl olan sebep. *Vazife bir güdü, sevgi ise bir dürtüdür.*

güdük s. **1.** Bir tarafı eksik veya eksilme yüzünden küçülmüş. **2.** i. [D.D.] Faiz.

güdükçü s. [D.D.] Faizci.

güdüm i. [D.D.] Gütme eylemi, *sevk.

güdümlü s. **1.** Güdülebilen. *Güdümlü balon.* **2.** Belli bir maksada göre yürütülen. *Güdümlü ziraat.*

güfte Fa. i. Müzik eserlerinin söz kısmı. *Bu şarkının güftesi Nedim'indir.*

güğül i. Kelebeği uçmuş delik ipek kozası.

güğüm i. Yandan kulplu, boynu uzun, çoğu bakırdan su kabı.

güherçile i. Bilimsel adı «potasyum azotatı» olan, ziraatte gübre ve bâzı kere hekimlikte ilâç olarak kullanılan, barut gibi patlayıcı maddeler yapımına yarıyan, beyaz renkte ve ince billûrlar halinde bir cisim.

gül i. Gülgillerin örneği olan bitki ve bunun çiçeği. «Gül»ün bodur ağaç, çalı ve tırmanıcı çalı olmak üzere pek çok çeşitleri vardır. Yedi sekiz bine kadar çıkan bu çeşitler, çiçeklerin kokusu, rengi, şekli, iriliği ve ufaklığı bakımından birbirinden ayrılır. «Gül» bir süs çiçeği olduğu gibi imbikten çekilerek çıkarılan suyu ve yağı da koku olarak kullanılır. Memleketimiz «gül yağı» çıkaran sayılı ülkelerden biridir. **Gül gibi,** pek iyi bir halde.

gülbank,-ki Fa. i. *tar.* Eskiden hep bir ağızdan ve makamla edilen ant, dua veya alkış.

gülbeşeker Fa. i. Gül ile yapılan bir çeşit reçel.

güldürmek (i) Başkasının gülmesine sebep olmak.

güldürücü s. Gülmeğe sebep olabilen. *Güldürücü sözler.*

güleç s. Her zaman gülümsiyen. *Güleç bir adam. Güleç bir yüz.*

güleryüz b. i. Yumuşak, okşayıcı muamele. *Güleryüz göstermek.*

güleş i. Güreş

güleşçi s. Güreşçi.

güleşçilik i. Güreşçilik.

güleşilmek (ösz) Güreşilmek.

güleşmek (le) Güreşmek.

güleştirilmek (nsz:le) Güreştirilmek.

güleştirmek (i,le) Güreştirmek.

gülgiller ç. i. Ayrı taçyapraklı ikiçenetlilerden, türleri binden artık ve örneği «gül» olan bir bitki familyası. *Çilek, armut, elma, badem, şeftali ve benzerleri hep gülgillerdendir.*

gülhatmi b. i. Ebegümecigillerden, yaprakları geniş ve yuvarlak, çiçekleri büyük ve türlü renklerde olan süs bitkisi.

gülistan Fa. i. Güllük.

gülkurusu,-nu s. Kurutulmuş pembe gül renginde olan.

güllâbi, güllâbici i. Eskiden, akıl hastanelerindeki hastaları muhafaza ile uğraşan hademelere verilen ad. **Güllâbicilik etmek,** mec. birinin taşkın ve şımarık hareketlerine katlanmak zorunda kalmak.

güllâç i. **1.** Nişastadan yapılır incecik, tekerlek, kuru yufka ve bu yufkadan yapılan tatlı. *Kaymaklı güllâç.* **2.** Tadı fena olan toz halindeki bâzı ilâçların kolayca yutulabilmesi için, bunları koymağa yarar ve nişastadan yapılmış küçük kab. *Hekimin verdiği güllâçlar iyi geldi.*

gülle i. **1.** Vaktiyle som taş veya demirden, yusyuvarlak yapılan, şimdi ise silindir biçiminde ve bir ucu sivri olarak, çelikten yapılıp içine patlayıcı madde konulan top tanesi. *Düşman şehre gülle yağdırdı.* **2.** Bir demir çubukla bunun iki ucunda, gene demirden birer topuzu olan, türlü türlü ağırlıkta jimnastik aleti, ki el ile kaldırılır. *Bu genç, gülle şampiyonudur.* **Gülle gibi,** çok ağır.

gülleci s. Gülle ile spor yapan.

güllük i. Gül tarlası veya gülü çok olan yer. **Güllük gülistanlık,** bolluk ve rahat içinde olan (yer).

gülmece i. *tkz.* İşi gülmeye ve alaya dökme. *Size başıma gelenleri anlatacağım ama, gülmece yok.*

gülmek (nsz) **1.** İnsan, hoşuna veya tuhafına giden olgular karşısında, yüzüne özel bir ifade vererek ve kimi vakit «kah kah» diye sesler çıkararak duygusunu açığa vurmak. **2.** (e) Birini, alay edilmeği haketmiş bulmak. *Bu hareketinden dolayı ona her kes gülüyor.* **3.** (nsz) Sevinçli zaman geçirmek. *Bırak o zavallı öksüz de bir az gülsün. Adamcağız ömründe hiç gülmedi. Dün akşam güldük eğlendik.* **Gülmekten kırılmak,** aşırı derecede ve sarsıla sarsıla gülmek.

gülük i. **1.** Yük hayvanı. **2.** At veya eşek sürüsü.

gülümlü s. [Red.] Güldürücü (şey).

gülümsemek (nsz:e) Güler gibi olmak, hafifçe gülmek.

gülünç s. Alay edilmeye değer. *Gülünç bir kıyafet.*

gülünçlü s. İçinde güldürüp eğlendirecek tarafları olan (tiyatro eseri, hikâye, söz gibi şeyler).

gülünmek (ösz,e) Her hangi biri gülmek.

gülüş i. Gülmek eylemi veya tarzı.

gülüşmek (nsz) Karşılıklı veya birlikte gülmek.

güm i. Yankılı gürültüyü anlatır. *Güm diye kapı kapandı.* **Güme gitmek, 1)** boşa gitmek, **2)** (İnsan hakkında) boşu boşuna ölmek. **Güm güm,** yankılı gürültü sesinin tekrarlandığını anlatır.

gümbürdemek (nsz) **1.** «Gümbür» diye ses çıkarmak. **2.** Gümlemek.

gümbürdetmek (i) Gümbürdemesini sağlamak.

gümbür gümbür b. zf. Büyük bir gürültü ile. *Merdivenden gümbür gümbür yuvarlandı.*

gümbürtü i. Gümbürdeme sesi.

gümeç i. Bal peteğini meydana getiren altı köşeli gözeneklerden her biri. **Gümeç balı,** gümeciyle beraber bulunan süzülmemiş bal.

gümlemek (nsz) **1.** «Güm» diye ses çıkarmak. **2.** mec. Beklenmedik bir zamanda ansızın ölmek veya yok olmak. *Adamcağız iki dakka içinde gümledi gitti.*

gümrük i. **1.** Memlekete giren veya mem-

leketten çıkan eşya üzerinden alınan resim. **2.** Bu resmin alınması işiyle uğraşan devlet örgüdü. **Gümrükten mal kaçırır gibi,** lüzumsuz telâş ve acele ile yapılan işler hakkında söylenir.

gümrükçü i. Gümrük işyarı.

gümürdemek, gümürdenmek (nsz) (Aslan ve deve hakkında) Bağırmak.

gümürtü i. Aslan ve devenin bağırması.

gümüş i. **1.** Para basmakta, kuyumcu işleri yapmakta kullanılan, paslanmaz, parlak beyaz renkte, kolay işlenir ve tel haline gelir maden; simgesi Ag ve yoğunluğu 10,5 olan gümüş 960 dereceye doğru sıvı haline geçer. **2.** s. Bu madenden yapılmış. *Gümüş tabak.* **Gümüş balığı,** hamsiden küçük, ince, beyaza yakın gümüşü renkte bir deniz balığı, °aterina.

gümüşlemek (i) Gümüşle kaplamak veya süslemek.

gümüşletmek (i) Gümüşle kaplatmak veya süsletmek.

gümüşlü s. Gümüşü olan, gümüşle kaplanmış veya süslenmiş.

gümüşü s. Gümüş rengi.

gün i. **1.** Güneş. *Gün doğarken. Gün gibi aşikâr.* **2.** Gündüz. *Yazın günler uzar. Kışın en kısa günlerinde...* **3.** Yeryuvarlağının kendi ekseni etrafında bir kere dönmesinin sürdüğü zaman, ki süre bakımından yirmi dört saate, ortalığın aydınlanıp kararması bakımından da «gece» ve «gündüz» olmak üzere iki çağa bölünür. *On güne kadar her şey tamamlanacak. Hasta günden güne iyileşmekte.* **4.** Zaman, sıra. *Bu işin de günü gelecek.* **5.** Çağ, devir. *Bu köprü falânca valinin gününde yapılmıştır.* **6.** İyi yaşanmış zaman. *Zavallı, bir gün görmedi. Gün görmüş adam.* **7.** Bayram niteliğinde özel gün. *Bugün Fransızların günü imiş.* **Gün ağarmak,** tan yeri aydınlanmak. **Gün balı,** güneşte bal kıvamına getirilmiş üzüm şırası. **Gün balığı,** şekli değirmi ve eti güzel bir balık. **Gün bugün,** tam sırası, fırsat bu fırsat. **Gün dikilmesi,** gündüzün tam ortası, °zeval. **Gün doğmak,** sabah olmak. **Gün doğmak (Birisine-),** ummadığı iyi bir hale erişmek veya eline olağanüstü bir fırsat geçmek. **Gün durumu,** *as.* güneşin açılımının en çok olduğu gün, ki biri yılın en uzun gününde, 21 haziranda, öteki yılın en uzun gecesinde, 21 ilkkânunda olmak üzere yılda iki kere olur; birincisine «yaz gün durumu» ikincisine de «kış gün durumu» denir. **Gün eğişmesi,** öğle ile ikindi arası. **Güneş günü,** *as.* güneşin, yerin bir noktasındaki meridyen düzlemine arka arkaya iki kere girmesi için geçen zaman, ki yeryuvarlağının kendi ekseni etrafında bir defa dönmesi süresinden, yani «yıldız günü»nden bir az artıktır. **Gün geçmek (Birisine-),** güneş çarpmak. **Gün görmez,** gün ışığı hiç almaz **Gün kaşı,** güneşin ilk ışıltısı. **Gün kavuşmak,** güneş batmak, akşam olmak. **Günlerden bir gün,** bir zaman, vaktiyle. **Gün saymak, 1)** sabırsızlıkla beklemek, **2)** kurtulamıyacak hasta son günlerini yaşamak. **Gün-tün eşitliği,** *as.* gece ile gündüzün eşit uzunlukta olması, ki 21 martta ve 21 eylülde olmak üzere yılda iki kere olur. **Günü gününe,** arada gün geçirmeksizin. **Günün birinde,** belli olmıyan bir günde. **Gününü görmek, 1)** al. fena bir akıbete uğramak, **2)** aybaşı görmek. **Gününü gün etmek,** gününü hoş geçirmek.

günah Fa. i. **1.** Dinsel suç. *İçki içmek, Müslüman dinince günahtır.* **2.** Her kesin vicdanını inciten iş. *Bu adama bu kadar eziyet etmek günahtır.* **Günaha girmek,** dinsel suç işlemek. **Günaha sokmak,** suç işlettirmek. **Günah benden gitsin,** bende mesuliyet kalmasın. *Ben bu işi haber vereceğim, günah benden gitsin.* **Günah çıkarmak,** Hıristiyanlarda papaz günahlarını kendisine itiraf edenler için Tanrıdan af dilemek. **Günahı boynuna,** bu bir iftira ise cezasını o çeksin. *Günahı boynuna Ahmet komşusu için iyi söylemiyor.* **Günahına girmek, günahını almak,** suçsuz bir kimseye suç yükliyerek kınamak. **Günahını çekmek (Birinin-),** birine karşı yapılan veya her hangi birinin yaptığı fenalığın cezasını görmek. **Günah olmak,** yazık olmak. *Bu kadar para vermek günah değil mi?*

günahkâr Fa. s. Günah işlemiş, günahlı.

günahlı s. Günahı veya suçu olan.

günahsız s. Günahı veya suçu olmıyan.

günaşırı b. zf. Bir gün olup ertesi gün olmıyan ve böylece devam eden. *Günaşırı gezmeğe çıkmak.*

günaydın b. ü. Gündüzün söylenen selâm sözü.

günbatısı,-nı b. i. Ana yönlerden batı.

günberi b. i. *as.* Yerin, güneşe en yakın bulunduğu nokta. *Yer ilkkânunun 31 ine doğru günberide bulunur.*

güncek i. [D.D.] Şemsiye.

günçiçeği,-ni b. i. Ayçiçeği, günebakan.

gündelik s. **1.** Her gün olan. *Gündelik çalışmalar. Gündelik gazete.* **2.** i. Her gün ödenen ücret veya para. *Gündelikle çalışan işçi. Çocuğun gündeliği.*

gündelikçi s. Hep gündelikle çalışan.

gündelikli s. **1.** Gündelikle çalışan (kimse). **2.** Gündelikle yapılan (iş).

gündem i. Meclis, kurultay gibi toplu konuşulan yerlerde bir günde görüşülecek konuların topu, •ruzname. *Bu meseleyi gündeme almalı.*

gündoğrusu,-nu; gündoğusu,-nu b. i. **1.** Ana yönlerden doğu. **2.** Bu yönden esen rüzgâr.

gündönümü,-nü b. i. Gün-tün eşitliği günü.

gündüz i. Günün sabahtan akşama kadar süren aydınlık kısmı, gecenin karşıdı.

gündüzlü s. Hem gece hem gündüz anlamına gelen «geceli gündüzlü» sözünde geçer. *Geceli gündüzlü çalışmalardan sonra...*

gündüzlük s. **1.** Gündüze özgü. **2.** Gündüzleri giyilen.

gündüzün zf. Gündüz vaktinde.

günebakan b. i. Ayçiçeği.

günece, güneç i. [D.D.] Güneş vuran yer, günek.

günedoğrulum b. i. *bt.* Bitkilerde, güneş ışığı etkisiyle meydana gelen göçüm. Bak. göçüm.

günek i. [D.D.] Güneş vuran yer, günece, güneç.

günelek s. [D.D.] Güneşi bol (yer).

güner i. [D.D.] Tan vakti.

güneş i. Gezeğenlere ve bu arada yeryuvarlağına ışık ve ısı veren, büyük gökcismi. Güneş hemen tamamiyle gaz ve akkor halinde bir küre olup kendi ekseni etrafındaki dönmesi yirmi beş gün sürer; çapı yerinkinden yüz dokuz, kendi de yerden bir milyon üç yüz bin kere büyüktür. Güneşin yere uzaklığı aşağı yukarı yüz elli milyon kilometre olup ışığı yere sekiz dakka yirmi saniyede gelir, yüzünde her on bir yıl süresince azalıp çoğalan birtakım lekeler vardır. **Güneş almak,** güneş ışıklarının erişeceği durumda olmak. **Güneş banyosu,** vücudun bir kısmını veya bütününü, sağlığını artırmak ereğiyle, güneşin ışınlarına tutma. **Güneş batmak,** gün sonunda güneş ufkun ötesine geçmek. **Güneş çarpmak,** şiddetli güneş insanı hasta etmek. **Güneş - Dil teorisi,** *dl.* dilin, yani sözle anlaşma yolunun insanlarda nasıl başlayıp geliştiğini anlatan ve ATATÜRK tarafından kurulmuş olan teori. Bu teoriye göre insan oğlu içgüdüleriyle hareket eden basit bir hayvan olmaktan kurtulup düşünür bir yaratık olmağa başladığı vakit, kafasında ilk yer alan düşünce varlıkların içinde onu en çok ilgilendiren, onun günlük hayat ve hareketleri üzerinde etkin ve hâkim bir rol oynıyan «güneş» olmuştur. Bir defa sıcaklığiyle en iyilikçi bir varlık olan güneş, ayrıca ışığıyle de insana, muhtaç olduğu her şeyi edinmek imkânını veriyordu. Şu halde «güneş» her şeydi ve her şey güneş demekti. İşte böylece güneş fikri insan kafasında geniş ve çok yönlü bir kavram hali aldığı gibi, bu kavramın ilk ses işareti olan, ve en sade ve tabiî olmak üzere «aa» («ağ») şeklinde olması lâzımgelen kelime de çok anlamlı bir kelime olmuştur. Zamanla insan kafasındaki bu geniş kavramın türlü yönleri daha çok belli olmağa ve yavaş yavaş her biri ayrı bir varlık kazanmağa başlayınca, ilk kelimeden de daha az sade, yeni yeni ses işaretleri doğmağa başlamış ve böylelikle, tıpkı hayatın ilk belirdiği tek hücreden sayısız canlılar türediği gibi, güneşin insana telkin ettiği ilk kavram ve kelimeden de sayısız başka kavram ve kelimeler meydana gelmiştir; ve yeryüzünde, hayvan ve bitkilerde nasıl sonsuz bir çeşitlenme olmuşsa, ana dilden de öylece, birtakım tabiî etmenlerin etkisi altında, türlü diller türemiştir. **Güneş doğmak,** sabahleyin güneş ufuktan yukarıya yükselmek. **Güneş günü,** Bak. gün. **Güneş saati,** Bak. saat. **Güneş tutulmak,** Bak. tutulma.

güneşlenmek (nsz) Kendini güneşe göstererek ışınlarından faydalanmak. *Çocuklar biraz güneşlensin.*

güneşletmek (i) Her hangi bir maksatla bir şeyi güneşe göstermek. *Yatak takımlarını her gün güneşletmeli.*

güneşlik i. **1.** Güneş siperi. **2.** s. Güneşli (yer).

güney i. Dört ana yönden biri, ki solunu doğuya, sağını batıya veren kimsenin tam karşısına düşer; kuzeyin karşıdı, •cenup. *Suriye, Türkiyenin güneyindedir.* **Güney noktası,** *as.* çevren çemberi üzerinde kuzey noktasının çapça karşıdı olan nokta, ki açıklıkların ölçülmesinde başlangıç diye alınır.

güneyik i. Hindiba.

güneysel s. **1.** Güneyle ilgili. **2.** Güney yönüne raslıyan.

günindi b. i. [D.D.] Batı. *Köyün günindisindeki tarla.*

günlemeç i. [D.D.] Tarih. *1 mart 1940 günlemeçli.*

günlemek (nsz) Günü geçirmek.

günlük s. **1.** O günkü. *Günlük yumurta.* **2.** Üzerinden gün geçmiş veya geçecek. *On günlük çocuk. Sekiz günlük gezi.* **3.** Her gün olan, gündelik. *Günlük ödev. Günlük gazete.* **Günlük güneşlik,** açık ve bol ışıklı (yer veya hava).

günlük i. Tütsü için kullanılan, bir çeşit ağaç sakızı. *Bu odada günlük yakmışlar.*

günmerkezli b. s. *as.* Güneşin merkezine bağlı olan, güneşin merkezinden bakıldı-

ğına göre ölçülen (bir yıldızın koordinatları).

günöte b. i. *as.* Yerin güneşe en uzak bulunduğu nokta. *Yer, temmuzun başlangıcına doğru günöteye varmış olur.*

günsüler ç. i. *zo.* Kökbacaklılardan olup ışın biçimindeki yalancı bacaklariyle ötekilerden ayrılan birhücreli hayvan takımı.

günü i. **1.** [T.D.] Kıskançlık, çekememezlik. **2.** [Red.] Güneşlik yer.

günübirlik b. s. (Misafirlik, izin gibi yer değiştirmeler hakkında) Gece kalmayıp nihayet akşama kadar süren. *Sizi böyle günübirlik değil, gece yatısına bekleriz.*

günücü s. [T.D.] Günü çeken, kıskanç, °hasut.

günügününe zf. Tam gününde, gün geçirmeden. *Günügününe olanı biteni bana bildirmeli.*

günük s. [D.D.] Güneş batarken görünen renk.

günümek (i) [D.D.] Kıskanmak.

günülemek (i) Biri hakkında günü duymak, kıskanmak. *Çocuk kardeşini günülüyor.*

günüşmek (nsz:le) Yarışmak, °rekabet etmek.

günüşük i. [D.D.] Yarışma, °rekabet.

güpegündüz zf. İyice gündüz iken. *Güpegündüz evi soymuşlar.*

gür s. Bol ve kuvvetli bir tarzda çıkan veya fışkıran. *Gür su. Gür saç. Gür ses. Bahtın gür olsun.*

gürbüz s. Sağlam, kuvvetli ve iyi gelişmiş. *Gürbüz bir çocuk. Gürbüz bir ağaç.*

gürbüzlük i. Gürbüz olanın hali.

güre i. [T.D.] **1.** Erke, °enerji. **2.** s. [Red.] Evcilleşmemiş, °yabani.

gürel s. *fel.* Dural olmayıp olu ve dönüşüm halinde bulunan, °kuvvani.

gürelcilik i. *fel.* Mekanikçilik öğretisinin tersine, belirip gelişen şeylerin kendiliklerinden etkin olduklarını, gelişmelerini sağlıyan kuvvetin dışardan gelmeyip kendileriyle özdeş bulunduğunu ileri süren öğreti.

güreli s. [T.D.] Erkeli, °enerjik.

gürellik i. Gürel olma hali.

güreş i. Güreşmek işi veya oyunu.

güreşci s. Güreş yapan, güreşen.

güreşçilik i. Sporda güreşle uğraşan kol.

güreşilmek (ösz) Güreş yapılmak.

güreşmek (le) İki kişi birbirinin vücudundan kavrayıp bir tanesinin sırtı yere gelinciye kadar uğraşmak. *Pehlivanlar bugün güreşecekler.*

güreştirilmek (nsz: le) Güreşmesi sağlanmak.

güreştirmek (i,le) Güreş yaptırmak.

gürevin s. [T.D.] Güclü, °kuvvetli.

gürgen i. Gürgengillerden, Karadeniz kıyılarındaki ormanlarımızda çok yetişen ve kerestesi makbul olan bir ağaç.

gürgengiller ç. b. i. Gürgen, meşe, kestane gibi çoğu kerestelik ağaçları içine alan bitki familyası.

gür gür zf. Bak. gürül gürül.

gürlemek (nsz) **1.** «Gür» diye kalın ve kuvvetli ses çıkarmak. *Toplar gürledi. Gök gürlüyor. Bina gürliyerek yıkıldı.* **2.** mec. Yıkılıp gitmek, yok oluvermek. *Bu kadar servet gürleyiverdi. Adamcağız gürledi gitti.*

gürlük i. **1.** Gür olanın hali. **2.** Gür bir hal alış. *Yaşlı aktörün bu muvaffakıyetli rolü son gürlüğü oldu.*

güruh Fa. i. (Hoşa gitmiyenler hakkında) Topluluk, derinti, °grup.

gürüldemek (nsz) «Gürül gürül» ses çıkarmak. *Çay, gürüldiyerek akıyor.*

gürül gürül zf. Bol ve kuvvetli çıkan veya akan şeylerin sesini anlatır. *Dere gürül gürül akıyor. Gürül gürül Kuran okuyor.*

gürültü i. **1.** Aralarında uyum bulunmıyan birtakım kaba seslerin topu. *Gürültüden öğretmenin sesi duyulmuyor.* **2.** mec. Birçok kişinin karıştığı kavga. *İşçiler arasında gürültü çıktı.* **Gürültüye gelmek,** telâş ve karışıklığa raslamak. **Gürültüye getirmek,** telâş ve karışıklığa düşürmek. **Gürültüye gitmek,** telâş ve karışıklığa kurban olmak. **Gürültüye pabuç bırakmamak,** tehditten korkmamak.

gürültücü s. Gürültü yapan veya gürültü çıkaran (kimse). *Gürültücü çocuk.*

gürültülü s. Gürültüsü olan (şey). *Gürültülü bir konuşma.*

gürültüsüz s. **1.** Gürültü yapmıyan. **2.** Kimseyi rahatsız etmiyen veya kimsenin dikkatini çekmiyen.

gürüz s. [D.D.] Sık (orman, çalılık).

gürz Fa. i. Eskiden silâh olarak kullanılan ağır topuz.

gütaperka i. (..×.) Kauçuğa benzer, Sumatra ve o taraftaki öteki adalarda yetişen büyük bir cins ağaçtan çıkarılır zamklı madde, ki kablo yapımında kullanılır.

gütmek,-der (i) **1.** Hayvanları önüne katıp otlatarak idare etmek. *Bu çoban hayvanları iyi güdemiyor.* **2.** mec. Bir fikir, duygu veya ilkenin arkasına düşüp gerçekleştirmeğe çalışmak. *Kin gütmek. Sınıf gayreti gütmek.* **3.** Başında bulunup belli bir ereğe doğru yürütmek, sürmek, °sevketmek.

güve i. Kurtçukları derileri, yapağıları, yünlü kumaş ve dokumaları yiyen pulkanadlılardan bir böcek.

güveç i. **1.** İçinde yemek pişirilen toprak kab. **2.** Böyle bir toprak kabda pişirilen yemek.

güven i. Bir şeyin kudretine inanma, °itimat. **Güveni olmak (Bir şeye-, birine-),** güvenmek, inanmak.

güvenilmek (ösz,e) Her hangi biri güvenmek. *Bu adama güvenilir.*

güvenlik i. Tehlike bulunmama hali, °emniyet. *Bu memlekette tam bir güvenlik var.*

güvenmek (i,e) **1.** Dayanılan, kendinden tarafa olan bir şeyin gücüne inanmak. *Ordumuza güveniyoruz.* **2.** Güclü bir şeye veya bir kimseye dayanılabileceğine, kendinden tarafa olacağına inanmak, bel bağlamak. *Bu havaya güvenilir.*

güvercin i. Güvercinlerin örnek türü olup, birçok çeşitleri evcilleşmiş bulunan, hızlı ve uzun müddet uçabilen, bundan dolayı ordularda bir haberleşme aracı olarak da kullanılan kuş. **Güvercin boynu,** böcekkabuğu gibi yeşil, mavi ve pembe arasında dalgalanan renk.

güvercinler ç. i. Güvercin, kumru gibi kuşları içine alan takım.

güvercinlik i. Güvercin yetiştirmeğe mahsus yer.

güverte İt. i. (.×.) Gemide ambar ve kamaraların üstü.

güvey, güveyi i. **1.** Evlenmekte olan erkeğe, evlenme töreni sırasında verilen ad. *Güvey bir az geçkin amma gelin de pek genç görünmüyor.* **2.** Bir kızın aylesinden olan büyüklere nispetle o kızın kocası, °damat. *O bizim güveyimiz oluyor, yeğenimi tutar.* **Güvey girmek,** evlilik hayatına ayak basmak. *Güvey girdiğinin ertesi günü askere çağrıldı.*

güveylik i. **1.** Güvey olma hali. **2.** s. Güvey iken kullanılan veya yapılan. *Güveylik elbise. Güveylik tıraş.*

güvez s. Mora çalar kırmızı.

güz i. Eylûlün 22 sinde başlayıp ilkkânunun 21 inde biten yaz ile kış arasındaki mevsim, sonbahar. **Güz çiğdemi,** güzde açan mor çiçekli, zehirli bir çiğdem. **Güz noktası,** *as.* tutulma dairesiyle göksel ekvatorun güzde kesiştikleri nokta.

güzel s. **1.** Hoşa giderek hayranlık uyandıran. *Güzel kız. Güzel çiçek. Güzel ses. Güzel fikir.* **2.** İyi. *Güzel bir iş gördü.* **3.** ü. Pek iyi, doğru. *Güzel.. güzel amma!* **Güzel güzel,** tabiî şartlar altında. *Güzel güzel gittik geldik.* **Güzelim,** güzel olup sevilen. *Güzelim ağacı kestiler, ne yazık!* **Güzel sanatlar,** edebiyat, müzik, resim, heykel, mimarlık, tiyatro gibi insanda meftunluk ve hayranlık uyandıran sanatlar, ki gerçekleştirdikleri eserler ancak, hayat ve tabiatın ince bir duygu ve üstün bir sezgiye dayanan ayrı bir görüşle görülebilmesiyle meydana çıkarlar.

güzelavrat otu,-nu b. i. Atropin denilen zehirli ilâcın çıkarıldığı, patlıcangillerden bir bitki.

güzelleme i. *ed.* Derin ve kuvvetli duygular anlatan şiir.

güzellenmek, güzelleşmek (nsz) Güzel olmak.

güzelleştirmek (i) Güzellik vermek.

güzelleştirilmek (nsz) Güzelleştirmek işine konu olmak.

güzellik i. **1.** Güzel olanın hali. **2.** Okşayıcı söz veya muamele. *Bu çocuk güzellikle yola gelecek.*

güzergâh Fa. i. Yol üstü, yol boyu, geçek.

güzerti i. [D.D.] Güz soğuğu.

güzey, güzez i. Gölge tarafı. *Dağın güzeyindeki karlar geç erir.*

güzide Fa. s. Seçkin.

güzlek i. [D.D.] **1.** Güz yağmuru. **2.** Güzün geçirildiği yer.

güzlük s. Güzde yapılan. *Güzlük ekim.*

güzül s. Güz ile ilgili bulunan.

güzün zf. (×.) Güz vaktinde.

Ğ

ğ, G Türk alfabesinin dokuzuncu harfi; sesbilim bakımından, ince seslilerle ön damak, kalın seslilerle ise art damak sessizlerinin sürekli ve yumuşağı. Bu harf, Türkçede, kelimelerin başında hiç bulunmadığı gibi sonunda da ancak tek hecelilerde bulunabilir.

H

h, H 1. Türk alfabesinin onuncu harfi; ses-bilim bakımından boğaz sessizlerinin sürreklisi ve serti. **2.** Sınıflama ve sıralamalarda maddeler harfle gösterildiği vakit sekizinci maddenin başına getirilir. **3.** *mü.* Nota işaretlerinin harflerle gösterildiği usulde «si» sesini gösterir.

H. *kim.* Hidrojen cisminin simgesi.

ha ü. **1.** İsteklendirme için kullanılır. *Ha göreyim seni! Ha gayret!* **2.** (-) Şaşma anlatır. *Amma güzel ha! Öyle oldu ha?* **3.** (-) Sakındırma için kullanılır. *Ha bilmiş ol, ben öyle şey istemem! Sakın ha, bir daha yapma!* **4.** (-) Bir şeyin birdenbire hatıra geldiğini veya kavrandığını anlatır. *Ha, sen bana kitap getirecektin! Ha, şimdi anladım.* **5.** (-) tkz. Soru sözü gibi kullanılır. *Ha? Olmaz mı?* **6.** ba. Çift kullanıldığı vakit eşitlik fikri verir. *Ha ben gelmişim, ha o. Ha bağ, ha bahçe, ha tarla.* **7.** Bâzı bölgelerde «evet» anlamına kullanılır. **Ha babam, 1)** gayrete getirmek için söylenir, **2)** süreklilik anlatan zarf gibi de kullanılır. *Ha babam atıştırıyordu.* **Ha bire,** durmadan, ara vermeden. *Ha bire çene çalıyor.* **Ha deyince,** istenilen anda. *Ha deyince bulunmaz ki...* **Ha şöyle,** yapılan bir işin beğenildiğini anlatır. *Ha şöyle, bir az kendini göster!*

habanera İsp. i. (..×.) Pek kıvrak bir Küba dansı ve onun havası, ki Karmen operasında geçtiği için ün almıştır.

habaset,-ti Ar. i. (.--) Habîs olma hali veya habisçe iş.

habbe Ar. i. «Tane» anlamına olup şu deyimlerde geçer. **Habbesi kalmadı** veya **habbesi yok,** hiç kalmadı, hiç yok. **Habbeyi kubbe yapmak,** küçük bir şeyi pek fazla büyükmüş gibi göstermek.

haber Ar. i. **1.** Yeni olmuş veya olacak bir olgu üzerinde bilgi, salık, salkı, ucar. *Benim bundan haberim yok. Şehir haberleri. Dünya haberleri.* **Haber almak,** kendisine bildirilmek. *Geldiğinizi haber aldım.* **Haber göndermek,** her hangi bir vasıta ile bildirmek. **Haberi olmak (Bir şeyden-),** bilgisi olmak. **Haber salmak,** çabucak haber göndermek. **Haber uçurmak,** gizlice veya hemen haber göndermek. **Haber vermek,** bildirmek. *Haber vermeden gitti.*

haberci Ar. T. s. Haber getiren.

haberdar Ar. Fa. s. Haber almış. **Haberdar etmek,** haber vermek.

haberleşmek Ar. T. (le) Karşılıklı haber alıp vermek.

haberli Ar. T. zf. Haber vermiş veya almış olarak. *Biz oraya haberli gittik. Haberli olsaydık hazırlanırdık.*

habersiz Ar. T. s. **1.** Haberi olmıyan, haber almamış, haber verilmemiş. *Bizi habersiz bırakmayın. Her şeyden habersiz bir halde...* **2.** zf. Haber vermeden. *Habersiz geliverdiler.*

habeş s. Habeşîler gibi, derisinin rengi pek koyu esmer olan (kimse).

Habeş, Habeşî Ar. i. Habeşistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

habîs Ar. s. (.-) Fenalık etmekten, fenalıklara sebep olmaktan hoşlanan.

hac,-ccı Ar. i. Kamer aylarından zilhiccede Mekkede yapılan, Kâbeyi ziyaret ve tavaf töreni. **Hacca gitmek,** hac maksadiyle Mekkeye gitmek.

hacalet,-ti Ar. i. (.--) Şeref kırıcı bir hareketten dolayı yapanın veya yakınlarının duyduğu şiddetli utanç.

hacamat,-tı Ar. i. (Eski *hk.*) Şişe veya boynuzla kan alma. **Hacamat baltası,** hacamat için kullanılan bıçak. **Hacamat etmek,** tırmalamak.

haccetmek,-der (nsz) (×..) Zamanında Kâbeyi ziyaret ve tavaf etmek.

hacet,-ti Ar. i. (..) **1.** İhtiyaç, lüzum, gerek. *Bu kadar külfete ne hacet!* **2.** Yerine getirilmesi kutsal bir kuvvetten beklenen dilek. *«Okunmak için, hacet için, ısıtma bağlatmak için gelirler».* **Hacet kapısı** veya **penceresi,** hacet için durarak dua edilen yer, kapı veya pencere. **Hacet tepesi,** üzerinde edilen duanın tutulacağına inanılan tepe. **Hacet yeri,** ayakyolu.

hacı Ar. s. Hacca gitmiş olan (kimse). **Hacı yağı,** hacıların süründüğü ağır bir koku.

hacılaryolu,-nu; hacıyolu,-nu b. i. Samanyolu.

hacım,-cmı Ar. i. Bir cismin uzayda doldurduğu boşluk, oylum.

hacıyatmaz b. i. **1.** Yere nasıl bırakılırsa bırakılsın dibinde bulunan ağırlık dolayı-

siyle daima dik bir durum alan oyuncak. **2.** mec. Güç durumlarda kendini çabucak toparlamayı beceren.

hacir,-cri Ar. i. Bunama, sefihlik, mahkûmluk gibi bâzı sebeplerden dolayı kanunun bir kimseyi malına tasarruftan menetmesi.

haciz,-czi Ar. i. Bir alacağın ödenmesi için borçlunun parasına, maaşına veya malına icra dairesi tarafından el konması.

haç,-çı Ermeniceden i. Hıristiyanlığın remzi sayılan ve birbirini dikey olarak kesen iki hattan ibaret olan şekil. **Haç çıkarmak,** Hıristiyanların sağ ellerini alın, göğüs ve koltuk altları hizasına götürerek yaptıkları tapınma işareti. **Haçı suya atmak,** Hıristiyanlar bir din töreni olarak kışın suya haç fırlatmak.

haçımsı s. Haç biçiminde olan.

haçlamak (i) Çarmıha germek.

had,-ddi Ar. i. **1.** Aşama, derece, sınır. *Her kes haddini bilmeli. İnsan buna bir hadde kadar göz yumabilir.* **2.** *mat.* ve *man.* Terim. **Haddini bildirmek,** sert bir karşılıkla uslandırmak, yola getirmek. **Haddini bilmek,** kendi değer ve yeteneğini olduğundan artık görmemek. **Haddi olmamak,** karışıp yapmağa hakkı olan bir iş olmamak. *Bana akıl öğretmek onun haddi değil.* **Haddi varsa,** tehdit için söylenir. *Haddin varsa vur bakalım!*

hâd,-ddi Ar. s. (-) **1.** Sivri. **2.** (Hastalık hakkında) Eveğen. **3.** (Buhran, geçimsizlik gibi kötü durumlar hakkında) Azışmış, azışık.

hadde Ar. i. Madenleri tel haline getirmek için kullanılan ve türlü çapta delikleri olan çelik alet. **Haddeden çekmek,** birinin hal ve huyunu türlü denemelerden geçirmek. **Haddeden geçirmek,** uzun uzadıya incelemek.

hademe Ar. i. Genel müesseselerde kadın veya erkek hizmetçi.

hadım Ar. i. Enenmiş kimse.

hadımağası,-nı b. i. Eskiden saraylarda ve büyük konaklarda haremle selâmlık arasında hizmet gören hadım.

hadi ü. (×.) Bak. haydi.

hadîs Ar. i. (.-) **1.** Peygamber Muhammedin, düstur değeri taşıyan sözlerine verilen ad. **2.** Bu sözleri gösterip inceliyen bilim.

hâdise Ar. i. (-..) Olay. **Hâdise çıkarmak,** hoş olmıyan bir olay çıkarmak.

hadsiz Ar. T. s. «Sayılmıyacak derecede çok» anlamına kullanılan «hadsiz hesapsız» sözünde geçer.

hafakan Ar. i. Yürek çarpıntısı. **Hafakanlar boğmak,** sıkıntıdan bunalmak.

hafız Ar. s. (-.) **1.** Kuran'ı ezberlemiş olan (kimse). **2.** ar. Aptal.

hâfıza Ar. i. (-..) Anak, bellek.

hafızıkütüp Ar. b. i. (-....) Bir kitapsarayda bulunan kitapların bakım ve idaresini sağlıyan kimse.

hafif Ar. s. **1.** Tartıda ağırlığı az gelen, yeğni, ağır karşıdı. **2.** Güç veya yorucu olmıyan, kolay. *Hafif bir iş.* **3.** Ağır başlı olmıyan. *Hafif bir hareket.* **4.** Miktarı az. *Hafif şekerli. Hafif bir kahvaltı.* **5.** Şiddeti az. *Hafif bir baş ağrısı. Hafif bir sarsıntı.* **Hafif giyinmek,** ince elbise giymek. **Hafiften almak,** şiddete karşı yumuşak ve yatıştırıcı bir tavır almak.

hafiflemek Ar. T. (nsz) Hafif bir hal almak, ağırlığı azalmak, kolaylaşmak, şiddeti azalmak.

hafifleşmek Ar. T. (nsz) Ağır başlılığını kaybetmek.

hafifleştirmek Ar. T. (i) Hafifleşmesine sebep olmak.

hafifletmek Ar. T. (i) Hafiflemesine sebep olmak.

hafiflik Ar. T. i. **1.** Hafif olma hali. **2.** Sıkıntının azalması. *Oraya gidince kendimde bir hafiflik duydum.*

hafifmeşrep Ar. b. s. Serbest hareketleri dolayısiyle iffeti şüpheli görülen (kadın).

hafifsemek Ar. T. (i) Bir kimsenin veya bir şeyin değerini önemsiz görmek, •istihfaf etmek.

hafit Ar. i. (.-) Torun.

hafiye Ar. i. Her hangi bir idare aleyhinde bulunanları ilgililere haber vermek üzere tutulmuş kimselere verilen ad.

hafniyum i. (×..) Simgesi Hf, atomal ağırlığı 178,3 olan basit bir cisim, ki bileşik halde ve birçok madenler arasında bulunur.

hafriyat,-tı Ar. ç. i. Kazı.

hafta Fa. i. Birbiri ardınca gelen yedi günlük devir. **Hafta arasında,** veya **içinde,** iki tatil günü arasındaki günlerde.

haftalık Fa. T. s. **1.** Haftada bir defa yapılan. *Haftalık dergi. Haftalık rapor. Haftalık toplantı.* **2.** Bir hafta süren. *İki haftalık bir çalışma.* **3.** i. Haftada bir ödenen para. *İşçiler, haftalıklarını aldılar.*

haftalıklı s. Ücretini haftadan haftaya alan (kimse).

haftaym İn. i. (×.) Futbolde kısa bir mola ile ayrılan kırk beşer dakkalık iki oyun zamanından her biri.

hah ü. Olması istenen veya beklenen bir şey olur olmaz duyulan sevinci ve tasvip duygusunu anlatır. *Hah, Orhan da geldi! Hah, ben de bunu söyliyecektim!*

haham İbranice'den i. Yahudilerde din işleri adamı.

hahambaşı i. Yahudilerin ruhani reisi.

hahamhane i. (..–.) Hahambaşının iş gördüğü yer.

hail Ar. i. (–.) Engel, bekenti.

haile Ar. i. (–..) *ed.* Ünlü şahıslar arasında geçip acıklı veya korkunç bir olayla sona eren manzum tiyatro eseri.

hain Ar. s. (–.) **1.** Hıyanet eden, kötücü. *Vatan haini.* **2.** Zarar vermekten veya eziyet etmekten hoşlanan, kötülükçü. *Ne hain çocuk bu!* **3.** Bu kelime kimi vakit sitem için de kullanılır. *Hain, biz seninle böyle mi konuşmuştuk?*

hainleşmek (nsz) Haince hareket eder olmak. *Çocuk çok hainleşti.*

hainlik i. Hain olanın hali veya haince hareket, kötücülük, kötülük.

haiz Ar. s. (–.) (Bir şeyi) Olan, kendinde bulunan, taşıdığı. *Ehemmiyeti haiz bir mesele* (= önemi olan bir sorum). *Haiz olduğu vasıflar* (= onda bulunan nitelikler veya taşıdığı nitelikler).

hak,-kkı Ar. i. **1.** Tüze. *Haktan ayrılmamalı.* **2.** Tüzenin gerektirdiği veya birine ayırdığı şey. *Her kes hakkına razı olmalı. Kimsenin hakkına el uzatmamalı.* **3.** Dâva veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk. *Bu dâvada hak görmüyorum.* **4.** Geçmiş emek. *Öğretmen hakkı ödenmez.* **5.** Pay. *Makas hakkı. Barut hakkı.* **6.** Ücret. **7.** s. Doğru. *Hak yol. Hak din.* **Hak etmek,** Bak. haketmek. **Hak kazanmak,** dâvasının doğruluğu anlaşılmak. **Hakkı için,** üzerine andiçilen kelimelerden sonra getirilir. *Allah hakkı için. Dinim hakkı için.* **Hakkından gelmek, 1)** zor bir işi başarı ile sona erdirmek, **2)** yenmek, öc almak veya cezasını vermek. **Hakkını yemek (Birinin-),** hakkı olan şeyi vermeyip kendine mal etmek. **Hakkı olmak,** dâvası veya iddiası doğru olmak. **Hak vermek (Birine-),** dâvasını doğru bulmak. **Hak yemek,** başkalarının hakkını kendine mal etmek. **Hak yolu,** doğru ve haklı olan, büğdül olmıyan yol.

Hak,-kkı Ar. i. Allah'ın adlarından biri. *Hakka emanet olun!* **Hak getire,** yoktur, bulunmaz. *Onda cesaret Hak getire.*

hak,-kki Ar. i. **1.** Maden, ağaç veya taş üzerine elle yazı veya şekil oyma. *Mühür hakki.* **2.** Kâğıttaki yazıyı kazıma. *Resmî kâğıtlarda hak ve silinti yasaktır.*

hâk,-ki Fa. i. (-) Toprak demek olup (bina, şehir gibi yıkılabilen şeyler hakkında) «temelinden yıkılıp harap olmak» anlamına kullanılan «hâk ile yeksan etmek» deyiminde geçer.

hakan i. (–.) Türk imparatorlarına verilen unvan, ki «kağan» kelimesinin değişmiş bir şeklidir.

hakanlık i. (.–.) **1.** Hakan olma hali. **2.** Hakanla idare yolu. **3.** Hakanın hükmündeki ülke.

hakaret,-ti Ar. i. (.–.) Alçaklama. **Hakaret etmek,** alçaklamak.

hakça Ar. T. zf. (×.) Hak üzere. **Hakçası,** doğrusu.

hakem Ar. i. **1.** İki hasım tarafın, aralarındaki anlaşmazlığı halletmesi için hâkim olarak seçtikleri kimse, yargıç. **2.** Bâzı oyunları ve özellikle futbol oyununu idare eden kimse.

haketmek,-der Ar. T. (i) (×..) Yaptığı bir iş yüzünden (bir şeye) hak kazanmak. *Cezayı haketti. Gündeliği haketti.*

hakî Fa. s. (––) «Toprakla ilgili» demek ise de dilimizde «yeşile çalar koyu sarı» anlamına kullanılır. *Hakî elbise.*

hakikat,-ti Ar. i. (.–.) **1.** Bir işin doğrusu. *Hakikati anlamak çok defa kolay değildir.* **2.** Gerçeklik. *Dünyanın döndüğü bir hakikattir.* **3.** zf. Gerçekten. *Bu köşk, hakikat, güzel olmuş.*

hakikaten Ar. zf. (.–..) (.×..) Gerçekten, sahiden, doğrusu da budur ki.

hakikatli Ar. T. s. (.–..) Vefalı. *Benim hakikatli oğlum.*

hakikatsiz Ar. T. s. (.–..) Vefasız. *Çocuk hakikatsiz çıktı.*

hakikî Ar. s. (.––) **1.** Gerçekten. *Hakikî dost.* **2.** Gerçek. *Hakikî vaziyet.* **3.** Sahici. *Hakikî elmas. Hakikî Türk tütünü.*

hâkim Ar. s. (–.) **1.** Egemen. **2.** Başat. **3.** Hüküm süren. **4.** i. Kamusal yetke tarafından kendisine, kanuna aykırı hareketlerde veya uyuşulmıyan işlerde kanunu yerine getirmek görevi verilen kimse, yargıcı. **5.** Görüşü olan. *Çamlıca tepeleri Boğaz'a hâkimdir.*

hakîm Ar. i. (.–) **1.** Bilge. **2.** Filozof.

hakîmane Fa. zf. (.–––.) Bilgece.

hâkimiyet,-ti Ar. i. (–...) Egemenlik.

hâkimlik Ar. i. (–..) Hâkim olanın hali veya görevi, yargıcılık.

hakîr s. (.–) Aşağı görülen, değersiz, saygı değmez, yalımsız.

hakkâk,-ki Ar. i. (.–) Hak işleri yapan zanaatçi.

hakkaniyet,-ti Ar. i. (.–..) Hak ve adalete uygunluk. *Hakkaniyetten ayrılmamalı.*

hakketmek,-der Ar. T. (i,e) (×..) **1.** Maden, ağaç veya taş üzerine elle yazı veya şekil oymak. **2.** Yazıyı kazıyarak silmek.

hakkında Ar. T. ba. Üzerine, için. *Dil hakkında bir yazı.*

hakkısükût,-tu Ar. b. i. Susmalık.

hakkiyle Ar. T. zf. Gereği gibi.

haklamak Ar. T. (i) **1.** Bozmak, perişan etmek, kırmak. *Düşmanı haklamak. Âsileri haklamak. Çocuk testiyi hakladı.* **2.**

al. Yiyip bitirmek. *Bir ekmeği tek başına hakladı.*

haklaşmak (nsz:le) İki taraf birbirine hakkını verip, alacak verecek kalmamak.

haklı Ar. T. s. **1.** Hakka uygun, doğru, yerinde. *Haklı bir söz. Haklı bir dâva. Haklı bir ceza.* **2.** Dâvası, iddiası veya hareketi gerçeğe uygun ve doğru olan (kimse). *İkisinden hangisinin haklı olduğu anlaşılamadı.*

hakperest,-ti Ar. Fa. s. Haksever, doğruya tapar.

haksever Ar. T. b. s. Hak bildiği şeyden ayrılmıyan.

haksız Ar. T. s. **1.** Hakka uygun, ve yerinde olmıyan. *Haksız bir iddia. Haksız bir ceza.* **2.** Dâvası, iddiası veya hareketi gerçeğe uygun ve doğru olmıyan (kimse). *Arkadaşınız bu işte haksızdır.* **Haksız yere,** haksız olarak.

haksızlık Ar. T. i. Hak ve adalete uygunsuzluk. *Haksızlık etmeyiniz.*

hakşinas Ar. Fa. s. Haktanır.

haktanır Ar. T. b. s. Her kesin hakkına saygı gösteren.

hakuran i. «Her tarafı açık ve muhafazasız» anlamına kullanılan «hakuran kafesi» deyiminde geçer.

hakyemez Ar. T. b. s. Elinde olduğu halde hak yemiyen.

hal,-li Ar. i. (-) **1.** Bir şeyin içinde bulunduğu şartların veya taşıdığı vasıfların topu, durum. *Bu evin eski hali daha iyi idi. Bu halde sokağa çıkılır mı?* **2.** Davranış. *Bu adamın bâzı hallerini pek beğenirim. Yüksekten bakan bir hali var.* **3.** Şimdiki zaman. *Bugün yazılan her kitap halden istikbale bir habercidir.* **4.** *dlg.* Bükün şekillerinden her biri. *«Evden» sözü «ev» kelimesinin den'li halidir.* **5.** mec. Güc, •takat. *Şimdi gezmeğe çıkacak halim yok.* **6.** mec. Kötü durum. *Zavallının başına ne haller geldi. Adamcağız halden hale girdi.* **Halden anlamak,** bir kimsenin içinde bulunduğu zorluğu anlayıp ona kolaylık göstermek. **Hali kalmamak,** çok yorulmak. **Hali olmamak,** gücü olmamak. **Hali vakti,** birinin paraca durumu. *Bu adamın hali vakti yerinde.*

hal,-li Fr. i. Üstü kapalı pazar yeri.

hal,-lli Ar. i. **1.** Eritme. **2.** Çözme.

hala Ar. i. (×.) Babanın kız kardeşi, bibi.

hâlâ Ar. zf. (--) (×.) Şimdiye dek. *Mahsul o kadar bol ki hâlâ kaldırılamadı. Seksen yaşına geldi, hâlâ hâfızası yerinde. Borcunu hâlâ ödemedi.*

halâs Ar. i. (.-) Kurtuluş.

halâskâr Ar. Fa. s. (.--) Kurtarıcı.

halat,-tı i. Çok kalın ip. **Halat çekme,** bir halatı birer ucundan tutan iki tarafın birbirini çekmesinden ibaret bir spor.

halâvet,-ti Ar. i. (.--) Şirinlik, tatlılık. *Yüzünde ve sesinde bir halâvet var.*

halâvetli Ar. T. s. (.-..) Halâveti olan, şirin.

halâvetsiz Ar. T. s.(.-..) Halâveti olmıyan.

halay i. Orta Anadolu'nun, davul ve zurna çalınarak oynanan bir halka oyunu.

halayık Ar. i. Cariye.

halazade Ar. Fa. i. (..-.) Hala oğlu veya kızı.

halbuki Ar. T. ba. (×..) Hükümleri her hangi bir bakımdan ayrı olan fakat aralarında ilgi bulunan iki cümleyi («oysa ki, aksine olarak, ...diği halde» gibi) birbirine bağlar. *O bana darılmış halbuki ben ona bir şey yaptığımı bilmiyorum.*

haldeş Ar. T. s. (-.) Aynı halde olanlardan her biri, bir halli.

hale Ar. s. (-.) Ağıl, ayla.

halecan Ar. i. Yürek çarpıntısı, çarpıntı.

halecanlanmak Ar. T. (nsz) Yürek çarpıntısına tutulmak.

halef Ar. i. Ardıl.

halel Ar. i. Bozma, bozukluk. **Halel vermek,** bozmak. *Harp ticarete halel verdi.*

halen Ar. zf. (-.) (×.) Şimdilik, şimdik, bugünkü günde.

halet,-ti Ar. i. (-.) Hal. **Haleti nezi,** can çekişme. **Haleti ruhiye,** duyuş veya düşünüş havası. *Ortalıkta tuhaf bir haleti ruhiye vardır.*

hal'etmek,-der Ar. T. (i) (×..) Hükümdarlıktan düşürmek.

halhal,-li Ar. i. Bâzı yerlerde kadınların ayak bileklerine taktıkları bilezik.

halı i. Yere, mobilya üstüne serilmek, duvara asılmak üzere çoğu yünden dokunan, kısa ve sık tüylü, nakışlı, kalın yaygı.

halıcı s. Halı yapan veya satan (kimse).

halıcılık i. Halı dokuma sanatı. *Halıcılık bir Türk sanatıdır.*

hali,-l'i Ar. i. Hükümdarı tahtından indirme.

hâli Ar. s. (-.) Boş, ıssız. **Hâli olmamak (Bir şeyden-),** o şey bulunmak. *Tehlikeden hâli değil.*

halife Ar. i. (.-.) *tar.* Eskiden kendilerini, Peygamberin vekili ve yeryüzündeki bütün Müslümanların büyüğü ve koruyucusu sayan padişahların taşıdıkları unvan.

halifelik Ar. T. i. Halifenin görevi.

halik,-kı Ar. s. (-.) **1.** Yaratıcı, yaratan. **2.** i. Yaradan, Tanrı.

halîm Ar. s. (.-) (İnsanlar hakkında) Yumuşak. *Halîm, selim bir adam.*

halis Ar. s. (-.) Katkısız, katışıksız, süzün. *Halis kahve.* **Halis muhlis,** sapına kadar, su katılmamış. *Halis muhlis asker.*

halisane Fa. zf. (-.-.) Her türlü menfaat

düşüncesinden uzak olarak, süzünlükle. *Halisane tavsiye etmek.*

halita Ar. i. (-·-) Alaşım.

haliyle Ar. T. zf. (---) **1.** Olduğu gibi. *Haliyle bırakmak.* **2.** Tabiî bir netice olarak. *Bu çocuk derslerine çalışmadığına göre haliyle sınıfta kalacak.*

halk,-kı Ar. i. **1.** Aynı dili konuşan, aynı kültürle yetişen ve aynı ulusal ülküyü güden topluluk, ki dünya ölçüsündeki karşılığı ulustur. *Halk Partisi. Halkevleri.* **2.** Ahali. *Mahalle halkı. Şehir halkı.* **3.** Aynı maksat etrafında toplanmış kimseler. *Ev halkı. Vapur halkı.* **4.** «Halk» kelimesi kimi vakit aydınların veya memur topluluğunun dışında kalanları anlatır. *Halka doğru. Halka hizmet. Halktan bir adam.*

halka i. **1.** Çember şekline konmuş çubuk, sarım. **2.** Bunun süs için takınılan ve değerli madenlerden yapılan küçüğü. *Kulağındaki halka. Nişan halkası.* **3.** Ortası boş yuvarlak şekil. *Su halka halka dalgalandı.* **4.** Bir çeşit ufak, yağlı ve tuzlu simit. **Halka olmak,** bir daire kuracak şekilde dizilmek. **Halka oyunları,** el ele tutuşup halka olarak oynanan oyun. *Halay, bar, horon birer halka oyunudur.*

halkadizilişli Ar. T. b. s. *bt.* Aynı eksen etrafında bir araba tekerleğinin parmaklıkları gibi dizilmiş. *Halkadizilişli yapraklar.*

halkalamak Ar. T. i. Halka halka toplamak.

halkalanmak Ar. T. (nsz) Halka şekline girmek.

halkalılar Ar. T. ç. i. *zo.* Eklembacaklılarla solucanları içine alan hayvan şubesi.

halkbilim Ar. T. b. i. *top.* Bir toplulukta yaşıyan, inanları ve alışkıları, söylenegelen türkü, masal, fıkra, atalar sözü, bilmece, tekerleme, efsane gibi varlıkları inceleyip o topluluğun yaşayış ve duyuşunu anlamağa çalışan bilim.

halkçı Ar. T. s. Yurt işlerinde halkçılık ilkesini kabul eden. *Biz sınıfçı değil, halkçıyız.*

halkçılık Ar. T. i. Bireyler arasında hiçbir hak ayrılığı görmemek, topluluk içinde hiçbir ayrıcalık kabul etmemek, «halk» adı verilen tek ve eşit bir varlık tanımak görüş ve tutumu. *Halkçılık bizim altı dayanağımızdan biridir.*

halkdevinbilim Ar. T. b. i. *top.* İnsan topluluklarının durum veya gelişimini konu olarak alan istatistik, •demografi.

halkevi,-ni Ar. T. b. i. Halkın duygu, düşünce ve bilgisini yükseltmek, onu ulusal ülkü çevresinde sımsıkı toplamak gibi toplumsal ereklerle çalışan kuruluş.

halkodası,-nı Ar. T. b. i. Az kalabalık yerlerde açılan, örgütleri henüz tamamlanmamış halkevi.

hallaç Ar. i. Atımcı. **Hallaç pamuğu gibi atmak,** parçalıyarak etrafa saçmak, darmadağın etmek.

hallenmek Ar. T. (nsz) **1.** Şöyle böyle geçinmek. **2.** Fenalık geçirir, bayılır gibi olmak. **3.** (e) ar. Bir şeye karşı istek duymak. **Hallenip küllenmek,** kendi vasıtalariyle iyi kötü geçinmek, kendi yağiyle kavrulmak.

halleşmek Ar. T. (le) Birbirlerine halini ve derdini anlatmak, dertleşmek, •hasbıhal etmek.

halletmek,-der Ar. T. (i) (×··) **1.** Çözmek. **2.** Yoluna koymak, sonuca bağlamak. **3.** Bir cismi bir sıvı içinde eritmek. **3.** Kotarmak.

hallice Ar. T. s. Daha iyice. *Bu kalem ötekinden hallice.*

hallihamur Ar. i. «Birbirinin içine iyice karışmak» anlamına gelen «hallihamur olmak» deyiminde geçer.

halojen Yu. i. *kim.* Tuzveren.

halt,-tı Ar. i. Bu kelime kaba konuşmada «uygunsuz söz söylemek veya iş görmek» anlamına gelen «halt etmek, halt karıştırmak, halt yemek» deyimlerinde geçer.

halta i. **1.** Tasma. **2.** mec. Boyunduruk. *Ben kimsenin haltası altına girmem.*

halter Yu. i. Kısa bir sapla birbirine bağlanmış iki gülle veya diskten ibaret jimnastik aleti.

halûk,-ku Ar. s. (·-) Ahlâklı, iyi huylu.

halvet,-ti Ar. i. **1.** Tenha yerde yalnız kalma. **2.** Tenha ve kapalı yer. **3.** Hamamlarda ayrı yer. **Halvet gibi,** fazla sıcak. **Halvet olmak,** iki veya birkaç kişi görüşmek üzere yalnız kalıp içeriye kimseyi sokmamak.

Halvetî Ar. i. (·-·) **1.** Bir tarikat adı. **2.** s. Bu tarikattan olan (kimse).

ham s. **1.** (Meyva hakkında) Yenecek kadar olgun olmıyan. **2.** İşlenmemiş (madde). *Ham deri. Ham gümüş. Ham ipek. Ham toprak.* **3.** Gerçekleşmesi imkânı olmıyan. *Ham ümit. Ham fikir. Ham teklif.* **4.** Kaba, incelmemiş. *Ne ham adam!* **Ham ervah,** kaba ruhlu.

hamail, (-·-) **hamaylı** Ar. i. **1.** Omuzdan çapraz olarak bele inen bağ. *Nişan, kılıç hamaili.* **2.** Muska.

hamak Karaip dilinden i. İki ağaç veya direk arasına asılarak içine yatılan ve sallanılabilen ağ.

hamakat,-ti Ar. i. (·-·) Ahmaklık.

hamal i. Ücretle yük taşıyarak geçinen kimse. **Hamal camal,** hamal seviyesinde birtakım kimseler. **Hamal sırığı,** sırık hamallarının kullandığı ağaç.

hamaliye Ar. i. Hamal ücreti, hamallık.

hamallık i. **1.** Hamal işi. **2.** Hamala verilen para. **3.** mec. Kaba ve ağır iş. **4.** Gereksiz yere yüklenme. *Böyle güzel havada*

palto giymek hamallıktır. **Hamallığını etmek (Bir işin-),** o işin zahmetini bedavasına çekmek.

hamam Ar. i. Yıkanacak yer, arınak, yunak, ısı dam. *Çarşı hamamı. Deniz hamamı.* **Hamam anası, 1)** hamamcı kadın, **2)** mec. iri yarı şişman cadaloz. **Hamam böceği,** düzkanadlılardan, geceleri gezen, temiz tutulmıyan mutfak gibi yerlerde üriyen zararlı bir böcek. **Hamam gibi,** pek sıcak. **Hamam otu,** vücuttaki fazla kılları düşürmek için çamur haline getirilip sürülen ecza. **Hamam yapmak,** yıkanmak.

hamamcı Ar. T. s. **1.** Hamam işleten (kimse). **2.** Gusül aptesi alması gerekmiş olan (kimse).

hamarat,-tı s. (Kadınlar hakkında) Ev işlerinde çalışkan ve becerikli. *Bu kız çok hamarat.*

hamaset,-ti Ar. i. (-.-) Savaşta gösterilen yiğitlik. *Bir hamaset destanı.*

hamasi Ar. s. (.--) Yiğitlerden ve yiğitliklerden bahseden (destan, şiir...).

hamasiyat,-tı Ar. i. (.-..) Hamaset anlatan şiirler.

Hambelî Ar. i. (.--) **1.** İslâmlıkta «sünnet ehli» denilen dört mezhepten biri. *Hambelî mezhebi.* **2.** Bu mezhepten olan kimse.

hamdetmek,-der Ar. T. (e) (×..) Tanrıya minnet bildirmek.

hamdolsun Ar. T. ü. (×..) Halden hoşnutluk anlatır. *Hamdolsun, işimiz iyi gidiyor.*

Hamel Ar. öz. i. *as.* Koç (burcu).

hamhalat,-tı s. Kaba saba. *Hamhalat bir adam.*

hamhum i. «Hamhum etmek» şeklinde ve «baştan savmak için belirsiz birtakım sözler söylemek» anlamiyle kullanılır. *Hamhum edip durdu, ne yapacağı anlaşılmadı ki.* **Hamhum şaralop,** ar. önemsiz, boş ve iş bitirmiyen sözleri vasıflandırmak için kullanılır. *—Ne anlatıyor? —Hamhum şaralop!*

hâmız Ar. i. (-.) Asit.

hami Ar. s. (-.) **1.** Koruyan[1], koruyucu[1]. **2.** Kayıran[2], kayırıcı[2].

hamil,-mli Ar. i. Gebelik.

hâmil Ar. s. (-.) **1.** Elinde bulunduran, üzerinde taşıyan, taşıyıcı. *Elli beş numaralı biletin hâmili.* **2.** i. Destek. **Hâmil olmak,** üzerinde bulundurmak, taşımak, sahibi olmak. *Hâmil olduğu mektubu göstererek...*

hâmile Ar. s. (-..) Gebe.

haminne i. (.×.) Yaşlı büyük anne. (Hanım nine sözünün bozulmuş şekli).

hâmiş Ar. i. (-.) Mektup kâğıdının boş bir yerine yazılan ek cümle, eklenti.

hamiyet,-ti Ar. i. Yurtseverlik, ulusseverlik.

hamiyetli s. Yurtsever, ulussever.

hamiyetsiz s. Yurtseverliği olmıyan.

hamlacı s. İki üç çifte deniz taşıtlarında en öndeki kürekleri çeken (kimse).

hamlaç Ar. i. *kim.* Üfleç.

hamlamak (nsz) (İdmanla kazanılan bâzı beden kabiliyetleri hakkında) Uzun zaman yapmamak yüzünden dayanımını kaybetmek.

hamlaşmak (nsz) Hamlamak.

hamle Ar. i. **1.** Atılış. **2.** Saldırış. **3.** Satrançta ve damada oyun nöbeti.

hamletmek,-der Ar. T. (i,e) (×..) Yastamak, yüklemek, vermek, yormak.

hamlık i. **1.** Ham olma hali. **2.** İdmansızlık.

hammadde T. Ar. b. i. Yapılmış bir şeyin çıkarıldığı veya meydana getirildiği madde. *Şekerin hammaddelerinden biri de pancardır.*

hampa Fa. i. Bak. hempa.

hamsi i. Sularımızda ve daha çok Karadeniz kıyılarında avlanan küçük boyda ince uzun bir balık.

hamsin Ar. i. (.-) Arapça «elli» anlamına olup halk takviminde erbainden sonra kasımın 85 inci günü ve 31 sonkânunda başlıyan elli günlük kış devresine denir.

hamule Ar. i. (.-.) Yük.

hamur i. **1.** Unun az sulandırılarak yuğrulmuş hali. **2.** (Kâğıt hakkında) Nevi. *Birinci hamur kâğıt.* **3.** s. (Ekmek ve hamur işleri hakkında) İyi pişmemiş. **Hamur açmak,** hamuru inceltip yufka haline getirmek. **Hamur gibi,** yorgunluktan eli ayağı tutmaz. **Hamur işi,** hamurdan yapılan yemek veya tatlılar. **Hamur tahtası,** üzerinde hamur açılan daire şeklinde ve ayaklı tahta. **Hamur tutmak,** hamur hazırlamak.

hamurlamak (i) (Kapalı tencerenin kenarını, buğu çıkmasın diye) Hamurla sıvamak.

hamurlaşmak (nsz) Hamur haline girmek, gevşemek.

hamursuz i. Yahudilerin, aynı adla anılan bir din bayramı dolayısiyle, yapıp yedikleri bir nevi mayasız çörek.

hamurumsu s. Hamur kıvamında olan.

hamut i. Araba koşumunda atların boyunlarına geçirilen ağaç ve meşinden çember.

han i. **1.** Eski Türklerde ya «kağan»a bağlı veya kendi başına buyruk, ikinci derecede bir devlet başkanı, °kıral. **2.** Osmanlı padişahlarının, adlarının sonuna getirilen san. *Sultan Selim Han.*

han Fa. i. **1.** Yol üzerlerinde ve şehirle kasabalarda yabancıların konaklamalarına yarıyan bina. *Bu gece handa konakladık. Hangi hana ineceğiz?* **2.** Büyük şehir-

lerde serbes meslekte olanların oda veya daire tutup iş gördükleri, birkaç katlı bina. *Vakıf hanında yazıhanesi vardır.* **Han gibi,** gereğinden çok geniş olup kullanışlı olmıyan yerler için söylenir. **Han hamam sahibi,** oldukça çok mülkü olan kimse.

hanay i. [D.D.] **1.** Sofa, *hol. **2.** İki ve daha çok katlı ev.

hancı i. Han işleten kimse.

hancılık i. **1.** Hancının işi. **2.** Hancıya verilen ücret.

hançer Fa. i. Kamadan ufarak, ucu eğri ve sivri olup silâh olarak kullanılan bir çeşit bıçak.

hançere Ar. i. Gırtlak.

handiyse zf. (.×.) Nerde ise, hemen pek yakında. *Handiyse gelecek.*

hane Fa. i. (-.) **1.** Ev. **2.** Bölük, göz. *Dama tahtasında altmış dört hane var.* **3.** Bir sayının sağdan sola doğru rakamlarının her birinin yeri, ki «birler hanesi, onlar hanesi, yüzler hanesi....» diye anılır. **4.** *mü.* Şark müziğinde, peşrev gibi, saz parçalarının bölümlerinden her biri.

hanedan Fa. i. (-.-) **1.** Tarihsel bir kişiye dayanan soy. *Selçuk hanedanı.* **2.** s. Belli ve büyük soydan gelme, vergili ve konuksever. *Hanedan adamdır.*

Hanefi Ar. i. (.--) **1.** İslâmlıkta, «sünnet ehli» denilen dört mezhepten biri. *Hanefi mezhebi.* **2.** Bu mezhepten olan kimse.

haneli Fa. T. s. (-..) **1.** Şu veya bu miktar hanesi olan. *Elli haneli bir köy.* **2.** Dama tahtası gibi karelere ayrılmış olan veya üzerine kareler çizilmiş bulunan. *Haneli kumaş.*

hanende Fa. i. (-..) Saz takımında şarkı okuyan kimse.

hangar Fr. i. **1.** Eşyayı yağmurdan ve güneşten korumağa yarıyan üstü örtülü ve yanları açık yer, sundurma. **2.** Uçakları barındırmağa yarar her yanı kapalı yer.

hangi s. (×.) **1.** İki veya daha çok şeylerden bir tanesini belirtecek bir cevap istemek için kullanılan soru sıfatı. *Hangi adam? Hangi yer? Hangi yıl?* **2.** Bir şart cümlesinde tümlecin belirteni durumunda olduğu vakit o kavrama kaplamlılık verir. *Hangi kitabı açsanız bulursunuz* (=açacağınız her kitapta veya bütün kitaplarda bulursunuz). **3.** «Ettiği» şeklindeki bağ-fiil ile yapılmış cümlelerde tümlecin belirteni durumunda olduğu vakit onu benzerlerinden ayırarak belli eder. *Hangi kitabı istediğinizi söyleyin* (=istediğiniz kitabı söyleyin). **Hangi dağda kurt öldü?,** beklenmiyen veya umulmıyan iyi bir olay karşısında söylenir. **Hangi taş pekse başını ona vur,** kendi kusuru yüzünden zor bir duruma düşen ve başkalarına yardım istemek için yüklenen bir kimseye öfkelenildiği zaman söylenir.

hanım i. **1.** Eskiden kadınlara verilen san, bayan. *Seher hanım. Ülker hanım.* **2.** Karı, eş. *Filânın hanımı.* **3.** s. Kadınlığın bütün iyi vasıflarını taşıyan. *Hanım kadın. Hanım kız.* **Hanım böceği,** «gelin böceği» ve «gelincik» de denilen, kınkanadlılardan, kara benekli kırmızı renkte, kurtçukları yediği için faydalı bir böcek. **Hanım evlâdı,** ar. **1)** nazlı büyütülmüş çıtkırıldım kimse, **2)** piç. **Hanım hanımcık,** iyi bir hanıma yakışır şekilde.

hanımeli b. i. Hanımeligillerin örneği olan, ilkbaharda güzel kokulu çiçekler açan süs bitkisi.

hanımeligiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, örneği hanımeli olan bir bitki familyası.

hani i. Alaca kırmızı renkli beyaz etli, orta büyüklükte bir balık.

hani, haniya e. (×.), (×..) **1.** Nerde, ne oldu, nerde kaldı? *Haniya benim ısmarladığım kalem? Hani arkadaşınız, gelmedi mi?* **2.** Karşımızdakinin evvelce bildiği bir şeyi kendisine hatırlatmak istediğimizi anlatır. *Hani geçen gün vapurda yanımda oturuyordu, işte o adam.* **3.** Edilen bir va'di hatırlatan sözün başına getirildiği vakit sitem anlatır. *Hani bana kitap getirecektiniz? Haniya beni yalnız bırakmıyacaktınız?* **4.** Kimi vakit «bari» anlamına kullanılır. *Hani, benim kim olduğumu bilmese...* **Hani yok mu,** dikkati arkadan gelen söze çekmek için söylenir. *Ama buluncıya kadar da, hani yok mu, akla karayı seçtim.*

hanidir zf. (×..) Ne vakittir, epey zamandır, çoktan beri. *Hanidir onu görmiyeli.*

hânis Ar. s. (-.) İçtiği andı yerine getirmiyen, antsıyan. *Yemininde hânis midir?*

hanlık i. Han olanın hali veya ülkesi. *Hanlığı dokuz yıl sürdü. Kırım Hanlığı.*

hantal s. **1.** Kocaman ve kaba. *Hantal bir yazı masası.* **2.** İşi ve hareketleri kaba ve yavaş. *Ne hantal adam!*

hantallaşmak (nsz) Hantal olmak.

hanüman Fa. i. (-.-) Ev bark, ocak. *Hanümanı harap oldu.*

hap,-pı Ar. i. **1.** Hasta tarafından kolayca yutulabilmesi için küçük toparlak haline konmuş ilâç hamuru. **2.** hlk. Yutulacak hale konmuş her türlü ilâç tanesi. **Hapı yutmak,** işi berbat olmak, kötü

bir duruma düşmek.

hapıcık i. «Bir şeyi ağızla kapmak» anlamına gelen «hapıcık yapmak» deyiminde geçer.

hapis,-psi Ar. i. **1.** Bir yere kapatıp salıvermeme. *Hapis cezası giydi* **2.** Cezaya çarpılmış suçluların kapatıldıkları yer, ceza evi. **3.** Ceza evine kapatılmış kimse. *Hapisleri çalıştırmak iyidir.* **4.** s. Ceza evine kapatılmış. *Üç günden beri o adam hapistir.* **Hapis giymek,** hapis cezasına çarpılmak.

hapisane Fa. b. i. Hapis cezasına çarpılmışların kapatıldıkları yer, ceza evi, dam. *Hapisaneye girdi.* **Hapisane kaçkını,** hapisaneye girmesi gerekirken ortada dolaşan.

hapsetmek,-der (i,e) (×..) **1.** Bir yere kapatıp salıvermemek. *Kediyi odaya hapsetti.* **2.** Bir kimseyi hapisaneye koymak. *Suçluyu hapsettiler.* **3.** mec. Bir şeyi veya bir kimseyi boşuboşuna tutmak, alıkoymak. *Gelirim diye beni akşama kadar burada hapsetti. Parayı hapsedeceğine işleteydi...*

hapşırmak (nsz) Aksırmak.

haptetmek,-der (i) (×..) Bir münakaşada karşısındakini cevap veremez hale koymak. *Bu söziyle beni haptetti.*

har i. Bu kelime «bilinçsizcesine harcamak» anlamına kullanılan «har vurup harman savurmak» deyiminde geçer.

hara i. (--) **1.** At üretilen çiftlik. *Karacabey harası.* **2.** Menevişli mermer taşı.

harabati s. (.---) Maddî şeylere değer vermediği için üstüne başına da özenmiyen. *Harabati bir kimse.*

harabe Ar. i. (.--) **1.** Eski yapı veya şehir yıkıntısı, ören. *Boğazköy harabeleri.* **2.** Yıkılmış veya yıkılmağa yüz tutmuş yapı veya şehir. *Bu harabede nasıl yaşanır?*

haraç Ar. i. Eskiden vergiye ve özellikle Müslüman olmıyanlardan veya başka devletlerden alınan vergiye verilen ad. **Haraca bağlamak,** belli zamanlarda belli miktarda haraç vermesini kabul ettirmek. **Haraca kesmek,** zorbalıkla (ötekinden berikinden) para koparmak. **Haraç mezat satmak,** açık artırma ile satmak.

haraççı Ar. T. s. Eskiden, haraç toplamağa memur olan (kimse).

haraçgüzar Ar. Fa. s. (....) Haraca kesilmiş, haraç ödiyen.

harakiri Japonca i. (..×.) Japonların, karınlarını bıçakla deşmek suretiyle, kendilerini öldürmeleri.

haram Ar. s. Yapılması veya kullanılması din tarafından yasak edilmiş. *Şarap haramdır.* **Harama uçkur çözmek,** nikâhsız olarak cinsel münasebette bulunmak.

Haram etmek (Bir şeyi birisine-), o şeyden umulan fayda veya rahatı tattırmamak. **Haram olmak,** olabilirliği kalmamak. *Uyku bana haram oldu.* **Haram olsun,** hayrını görme! **Haram para,** fena yollarla kazanılan para. **Haram yemek,** hakkı olmıyan şeye el atmak.

harami Ar. i. (.--) (Masallarda) Hırsız, haydut. *Kırk haramiler.*

haramzade Fa. i. (.-.-) Haram münasebetten doğan çocuk, piç.

harap Ar. s. (.-) **1.** Bayındırlığı kalmamış, viran, yıkık. *Harap ev. Harap şehir. Harap duvar.* **2.** Bitkin, perişan (kimse).

haraplık Ar. T. i. Harap olanın hali.

harar i. Çoğu kıldan dokunmuş büyük çuval.

hararet,-ti Ar. i. (.-.) **1.** *fi.* Isılık. **2.** Sıcaklık. *Güneşin harareti. Hastanın harareti arttı.* **3.** Çok susama. *Çay harareti giderir.* **4.** Coşkunluk, ateşlilik. *İfadesinde hararet var.* **Hararet basmak,** çok susamak. **Hararet söndürmek,** susuzluğu gidermek. **Hararet vermek,** susatmak.

hararetlenmek Ar. T. (nsz) (.-...) Canlanmak, coşmak, kızışmak. *Münakaşa hararetlendi.*

hararetli Ar. T. s. (.-..) Coşkun, ateşli, canlı. *Hararetli anlatışı var. Pamuk piyasası pek hararetli.*

haraza i. **1.** Ağız kavgası. *Aralarında haraza ettiler.* **2.** Sığırın öd kesesinden çıkan taş.

harb,-bi Ar. i. İki veya daha çok devletin birbiriyle siyasal ilgilerini keserek silâhlı kuvvetlerle vuruşması. *İkinci cihan harbi.* **Dahilî harb,** bir memlekette sınıf, parti veya zümreler arasında yapılan boğuşma, il içi boğuşması. *İspanya dahilî harbi.* **Harb açmak,** birine karşı harb haline geçmek.

harbe Ar. i. Kısa mızrak.

harbi i. Ateşli silâhların içini temizlemekte kullanılan çubuk.

harbiye Ar. i. «Harb işleri» anlamiyle bâzı deyimlerde geçen bu kelime eskiden «Harb Okulu»na da ad olmuştu. **Harbiye Dairesi,** Millî Müdafaa Vekilliğinde harb gereçleriyle uğraşan daire. **Harbiye Nezareti,** Osmanlı Devleti teşkilâtında Millî Müdafaanın kara kısmiyle uğraşan nezaret.

harbiyeli Ar. T. i. Harb Okulu öğrencisi.

harc i. **1.** Harcanan para, °masraf. **2.** Hükümetçe görülen bâzı kişisel işler için Devlet veznesine ödenen belli para. *Tapu harcı. Mahkeme harcı.*

harcamak (i) **1.** Bir iş görmek için (parayı) elden çıkarmak. *Bu adam çok para harcıyor.* **2.** Bir şey yapmak için kullan-

mak. *Bu yapıya beş ton demir harcadılar.* **3.** mec. Gerçekten veya değer ve şeref bakımından ölümüne sebep olmak. **4.** mec. Yok etmek, öldürmek.

harcanmak (nsz) Her hangi biri harcamak. *Bu işe çok para ve emek harcandı.*

harcı s. Her keseye elverişli, ucuz.

harcıâlem Fa. s. (.-..) **1.** Her kesin kullandığı, kullanabileceği. *Pamuklu kumaş harcıâlemdir. İpekli harcıâlem değildir.* **2.** Hiç bir özelliği olmıyan. *Harcıâlem fikirler.*

harcırah Fa. i. Bir yere gönderilen kimseye yol masrafı olarak verilen para, yol harcı.

harclı s. Yapılması için harc ödenen.

harclık i. Ufak tefek ihtiyaçlara harcanacak para. *Bu parayı harclık olarak ayırdım.*

harç i. **1.** Yapıda tuğla veya taşları pekitmek ve duvarları sıvamak için kullanılan ve toprak, saman, yahut kum, kireç, çimento gibi şeyleri su ile karıştırarak yapılan çamur. *İrgatlar harç karıyor.* **2.** Bir şeyin yapılmasında kullanılan öteberi. *Bu yemeğin harcı pek iyi değildir.* **3.** Giysiler dikilirken kullanılan tamamlayıcı veya süsleyici şeyler. *Bu espapta iyi harç kullanılmış.* **4.** (Bahçıvanlıkta) Özel hazırlanmış toprak. **Harcı olmak (Birinin-),** yapabilmek. *Sert ata binmek yiğit harcıdır. Bu iş her kesin harcı değildir.*

harçlı s. **1.** Harç ile örülmüş. *Harçlı duvar.* **2.** Süslerle bezenmiş (espap). *Bu entari pek harçlı oldu.*

hardal i. **1.** Turpgillerden, tadı sert ve yakıcı bir madde taşıyan tohumu hekimlikte kullanılan bir bitki. *Hardal lâpası. Hardal banyosu. Hardal yakısı.* **2.** Bu tohumun unu veya yemekte ete sürülmek üzere bunun sirke ile karılarak yapılan macunu.

hardaliye i. (.-..) İçerisine hardal katılarak yapılan tatlı üzüm şirası. *Edirnenin hardaliyesi meşhurdur.*

hare i. **1.** Kumaş, kâğıt veya maden gibi şeyler üzerinde dalgalanır gibi görünen parlak çizgiler, dalgır, meneviş. *Ankara sofu hareli olur.* **2.** Üzerinde dalgalı çizgiler bulunan kumaş. *Hareden espap giyinmiş.*

harekât,-tı Ar. ç. i. (.--) *ask.* Belli bir erek gözetilerek bir asker kuvvetine yaptırılan manevra, çarpışma, çevirme, kovalama gibi tedbirler. *İzmir harekâtı on beş gün içinde ereğine varmış bulunuyordu.*

hareket,-ti Ar. i. **1.** Bir cismin, sabit bir noktaya göre, yeri veya durumu değişmesi, devinme. **2.** Kımıldanma. *Kalabalık içinde birdenbire bir hareket oldu.* **3.** Davranış. *Güzel hareket. Yanlış hareket.* **4.** Yola çıkma. *Hareketimiz iki gün geri kaldı.* **5.** Belirli bir amaca varmak için birbiri ardınca yapılan ilerlemeler. *Tanzimat hareketi. Türkçülük hareketi. Öz dil hareketi.* **6.** *fi.* Devim. **7.** Deprem. **8.** Askerlikte kıtaların gidiş, geliş, yürüyüş, düşmana karşı ilerleyiş gibi işleri. *İleri hareket. Hareket harbi. Hareket plânı. Taarruz hareketi.* **9.** *mü.* Bir parçanın yavaşlık, çabukluk derecesi. **10.** Demiryollarında katarların tertibi ve ne zamanlarda yola çıkıp hangi duraklarda karşılaşacakları gibi işler. *Hareket cetveli. Hareket şakirdi. Hareket memuru. Hareket müfettişi.* **Hareket dairesi,** bu işlere bakan daire. **Hareket noktası,** bir meselenin incelenmesinde esas tutulan nokta.

hareketli s. Hareketi çok olan.

hareketsiz s. Hareket etmiyen, yerinden kımıldamıyan.

hareki Ar. s. (..-) Devimsel.

harelenmek (nsz) (-...) Hareli olmak.

hareli s. (-..) Haresi olan.

harem Ar. i. **1.** Eski saraylarda ve konaklarda kadınlara mahsus olan daire. *Ninelerimizin ömrü haremde geçerdi.* **2.** Karı, eş. *Filâncanın haremi.* **Harem ağası,** eski saray ve konaklarda harem hizmetinde bulunan hadım ağası. **Harem kâhyası,** haremin alışverişine bakan adam. **Harem selâmlık olmak,** bir yerde kadınlar ayrı, erkekler ayrı oturmak.

Haremeyn Ar. öz. i. Mekke ile Medineyi bir arada anan ad. **Haremeyn payesi,** eskiden ulema sınıfına verilen payelerden biri.

Haremişerif Ar. öz. i. Peygamberin Medinede gömülü olduğu yer.

harf,-fi Ar. i. Alfabeyi meydana getiren işaretlerden her biri. *Türk alfabesinde yirmi dokuz harf vardır.* **Harfi harfine,** tastamam, tıpatıp.

harfendazlık Ar. Fa. T. i. Söz atma.

harıl harıl b. zf. Bol bol ve kesiksiz olarak. *Harıl harıl bir şeyler yazıyor. Ocak harıl harıl yanıyor.*

harıltı i. Harlarken çıkan ses.

harın s. **1.** Huysuz (at). **2.** mec. İnatçı, dikbaş.

harınlamak (nsz) Harın olmak.

haricî Ar. s. (-.-) **1.** Dış. **2.** Her hangi bir zümreye göre yabancı sayılan. **3.** zf. Dıştan.

hariciye Ar. i. (-...) **1.** Dış siyasa işleri, dış işleri. *Hariciye Vekilliği.* **2.** Ameliyatla tedavi edilen hastalıklar, dış hastalıklar. *Hariciye koğuşu.*

hariciyeci Ar. T. s. (-...) **1.** Hariciye Vekilliğine bağlı (kimse). **2.** Dış hastalıklar hekimi.

hariç Ar. i. (--) **1.** Dış, dışarı. *Evin haricinde.* **2.** zf. Dışta kalmak üzere. *Turgut hariç, hepimiz kalacağız.* **Hariç olmak (Bir işten-),** o işin içinde olmamak. *Biz bundan hariciz.*

harika Ar. i. (-.-) Yaradılışın ve imkânların üstünde olup insanda hayranlık uyandıran şey, tansık. *Türk tarihi harikalarla doludur.*

harikulâde Ar. s. (-.---) Harikalı, eşi görülmemiş, şaşılacak kadar. *İnönü zaferi harikulâde bir kahramanlık destanıdır.*

harim Ar. i. (.-) Girilmesi yabancıya yasak olup kutsal tutulan ve korunulan yer. *Düşmanı yurdun hariminde boğduk.*

haris Ar. s. (.-) **1.** Aç gözlü. **2.** Soğumsuz.

harita Yu. i. (.×.) Bak. harta.

harlamak (nsz) «Har har» diye ses çıkarmak. *Ateş harlıya harlıya yanıyor.*

harlatmak (i) (Ateşi) Uyandırmak, hızlandırmak.

harlı s. Alaz alaz yanan. *Harlı ateş.*

harman i. **1.** Tahılın saptan ayrılması ve sapların saman haline getirilmesi için yapılan dövme işi. *Harmana başlamak.* **2.** Bu işin yapıldığı yer veya mevsim. *Harmana gitmek. Harmanda ödenecek para.* **3.** Birçok çeşitten birer parça alıp yeni bir bileşim meydana getirme işi. *Çay harmanı. Tütün harmanı. Forma harmanı.* **Harman çorman,** pek karmakarışık. **Harman dövmek,** harman[1] işini yapmak. **Harman etmek,** harman[3] işini yapmak. **Harman savurmak,** tahılı samandan ayırmak için dövülmüşü rüzgâra karşı savurmak. **Harman sonu,** toprakla karışmış tahıl.

harmancı i. Harman işi ile uğraşan kimse.

harmani i. (.--) Bütün vücudu saran, kolsuz ve kimi vakit kukuleteli bir çeşit üst giyimi, *pelerin.

harmanlamak (i) **1.** Harman etmek. **2.** Harmanda olduğu gibi bir daire üzerinde dönüp dolaşmak.

harmoni Yu. i. *mü.* Türlü ses akortlarını arka arkaya sıralamak suretiyle birkaç sesli besteler meydana getirmek işi.

harmonyum Yu. i. (.×.) Dış görünüşü piyanoya benziyen ve körüğü ayakla işletilen küçük org.

harp,-pı ; harpa Cermence i. (×.) Dik tutularak, parmaklarla çalınan, üç köşeli ve telli, büyük müzik aleti.

harrengürra zf. (×.×.) Gürültü ile ve özensiz. *Bu iş harrengürra gidiyor.*

hars Ar. i. Kültür.

harta Yu. i. (×.) Yeryüzünün veya bir parçasının belli bir orana göre küçültülerek düzlem üzerine çizilen taslağı. **Hartada olmak (Bir şey-)** göz önünde bulundurulması gerekmek.

hartacı Yu. T. s. (×..) Harta yapan veya satan (kimse).

hartacılık Yu. T. i. (×...) Harta yapmak işi, *kartografi.

hartadak zf. Ansızın ve sertçe (ısırmak, kapmak).

hart hurt b. zf. Ağız dolusu ısırarak ve ses çıkararak (yemek).

hartuç Fr. i. Topa, merminin arkasından sürülen barut kesesi.

harup Ar. i. Keçiboynuzu.

has Ar. s. (-) **1.** Özgü. *Bu tabiat ona hastır.* **2.** Hükümdarın öz malı olan. *Has asker. Has ahır. Has bahçe.* **3.** Katışıksız, en iyi cinsten. *Has ekmek. Has gümüş. Has mal.* **4.** i. *tar.* Osmanlı İmparatorluğunun eski devirlerinde devletin büyüklerine ayrılıp yıllık geliri yüzbin akçadan yukarı tutan arazi.

hasa i. Kalınca patiska.

hasar Ar. i. Zorlu bir olay sonucunda meydana gelen kırılma, dökülme, yıkılma gibi zarar. *Yağmurlardan epey hasar görüldü. Deprem çok hasar yaptı.*

hasat Ar. i. Deyirgi, orak, ürün kaldırma.

hasbi Ar. s. (.-) **1.** Gönüllü ve karşılıksız yapılan. *Hasbi çalışmak.* **2.** zf. Sebepsiz olarak. *Hasbi azar işitti.* **Hasbi geçmek,** ar. önem vermemek, kısa kesmek.

hasbıhal,-li Ar. b. i. (.--) Halleşme, dertleşme. *Arkadaşlarla hasbıhal ettik.*

hasebiyle Ar. T. ba. Dolayısiyle, ...den ötürü.

haseki i. *tar.* Osmanlı İmparatorluğu devrinde sarayda kullanılan kelimelerden olup padişahın öz hizmetinde bulunanları anlatırdı. **Haseki küpesi,** *bt.* düğünçiçeğigillerden bir süs bitkisi.

haset Ar. i. Günü, kıskançlık, çekememezlik.

hasetçi Ar. T. s. Günücü, kıskanç.

hasıl i. Daha yeşilken ekinlere verilen ad.

hâsıl Ar. s. (-.) Olmuş, meydana çıkmış. **Hâsıl olmak,** meydana gelmek. *Bu hastalık pislikten hâsıl olur.*

hasılat,-tı Ar. i. (-.-) Ürüt.

hâsılı Ar. T. e. (-..) (×..) Sözün kısası, işin sonu. *Hâsılı, ne yaptımsa fayda etmedi.*

hasım,-smı Ar. i. **1.** Dâvalı bir işte karşı karşıya geçip birbirlerinin zararına çalışanların her biri, anaz. **2.** Düşman.

hasımlık Ar. T. i. Hasım olma hali, anazlık.

hasır Ar. i. **1.** Sazla veya kabuk, yaprak gibi bitkisel bir madde ile örülmüş taban örtüsü. *Eskiden odaları hasırla döşerlerdi.* **2.** s. Tamamı veya bir kısmı böyle bir örgüden yapılmış olan. *Hasır şapka. Hasır sandalye.*

hasıraltı,-nı b. i. Kotarılmak üzere bir yere verilen bir işin istiyerek ve haksız olarak yürütülmemesi hali. *Bizim işi hasıraltı ettiler. Sizin dilekçeniz hasıraltı oldu.*

hasırcı s. Hasır ören veya satan (kimse).

hasırlı s. **1.** Hasırı olan. *Hasırlı oda.* **2.** i. Hasırla kaplanmış şişe.

hasırotu,-nu b. i. Bataklıklarda yetişen, düz, ince, uzun ve dayanıklı olan yaprakları kıtık yapmağa ve hasır örmeğe yarıyan bitki.

hasis Ar. s. (--) **1.** Cimri. **2.** Bayağı, insanı küçülten. *Hasis menfaatler.*

hasislik Ar. T. i. Hasis olanın hali veya hasisçe hareket.

hasiyet,-ti Ar. i. (-.-) **1.** Hassa, özgülük. **2.** (Yiyecek ve içecek hakkında) Fayda, yarar, etki.

hasiyetli Ar. T. s. (-..-) (Yiyecek ve içecek hakkında) Faydalı, yararlı, etkili. *Hasiyetli nane şekeri.*

haspa i. **1.** Anlamı belirsiz olup «çapkın» gibi küfür kılığı içinde okşamalık olarak söylenen kelimelerden biri, ki en çok kız veya kadınlar için kullanılır. *Haspa büyüdü, kaşlı gözlü bir yosma oldu.* **2.** Kimi vakit alay yollu da söylenir. *Haspam, çok da kibar tabiatlı.*

hasret,-ti Ar. i. Özlem. **Hasret çekmek,** özlem içinde kıvranmak. **Hasretini çekmek (Bir şeyin-),** muhtaç olduğu halde o şeyi elde edemiyerek üzüntü içinde bulunmak. *Dünya sulhün hasretini çekiyor.*

hasretli Ar. T. s. Hasreti olan, özlemli.

hasretmek,-der Ar. T. (i,e) (×.-) Tek bir şeye özgü kılmak, kapallamak.

hassa Ar. i. (.-) Özelik. **Hassa askeri,** hükümdarların maiyet askeri.

hassas Ar. s. (.-) **1.** Duygulu, duygun, duyar, içli. **2.** Alıngan.

hassasiyet,-ti Ar. i. (.-..-) **1.** Duygunluk, duyarlık. **2.** Titizlik.

hasta Fa. s. Sağlık durumu bozuk olan, esenliği yerinde olmıyan, sayrı. **Hasta düşmek,** hastalanmak.

hastabakıcı Fa. T. b. s. Tedavi ile ilgili hekim emirlerini yerine getirip hastaya bakmayı iş edinen kimse.

hastabakıcılık Fa. T. b. i. Hastabakıcı işi.

hastalandırmak Fa. T. (i) Hasta etmek.

hastalanmak Fa. T. (nsz) Hasta olmak.

hastalık Fa. T. i. Vücut üyelerinde veya dokularında bâzı değişiklikler olmasiyle fizyoloji işlevlerinin bozulması hali, esenlik karşıdı, sayrılık. **Hastalık almak,** kendine hastalık bulaşmak.

hastalıklı Fa. T. s. Ayakta gezdiği halde ciddî bir hastalığı olan veya üzerinden hastalık eksik olmıyan, iğcil, °mariz.

hastane Fa. i. Hastaların yatırılarak bakıldığı sağlık evi.

hasut Ar. s. (.-) Kıskanç, günücü.

haşa i. Orduda eyer bellemesine verilen ad.

hâşa Ar. ü. (--) **1.** Birinin üstüne atılan bir hal veya hareketin kabul edilmediğini anlatır. *—Siz böyle söylemişsiniz. —Hâşa, benden umar mısınız?* **2.** Dince küfür sayılan bir ihtimal söylenirken kullanılır. *Hâşa, Allah bir olacak yerde iki olsaydı...* **Hâşa huzurdan,** uygunsuz bir şey söylemek zorunda kalındığı vakit bağışlanma dileği anlatır. *Hâşa huzurdan, o, hayvan gibi hareket etti.*

haşarat,-tı Ar. ç. i. **1.** Böcekler. **2.** mec. Değersiz ve zararlı kimseler.

haşarı s. **1.** (Gençler hakkında) Fazla yaramaz, ele avuca sığmaz. **2.** Çok oynak azgınca (hayvan).

haşarılık i. Haşarı olanın hali veya haşarıca hareket.

haşere Ar. i. Böcek.

haşhaş i. *bt.* Gelincikgillerden, yurdumuzda kapsullarından afyon, tohumlarından da yağ çıkarmak için geniş ölçüde ekilen bitki.

haşıl i. Dokumacılıkta kullanılan unlu veya çirişli sıvı.

haşin Ar. s. (.-) Berk, sert, kırıcı, gönül kırıcı.

haşir,-şri Ar. i. Kıyamet günü. *Haşre kadar beklesen bu iş olmaz.* **Haşir neşir olmak,** beraberce pek yakın bulunmak. *Bütün gün çocuklarla haşir neşir olduk.*

haşiş Ar. i. Hint kenevirinden çıkarılan esrar maddesinin bir adı.

haşiv,-şvi Ar. i. Yazıyı ve sözü gereksiz ve boş yere uzatan fazla lâkırdı.

haşiye Ar. i. (-..) Bir yazı sayfasının altına, metnin her hangi bir noktasiyle ilgili olarak yazılan açıklama.

haşlama i. **1.** Haşlamak eylemi. **2.** s. Haşlanarak pişirilen. *Haşlama et. Haşlama sebze.*

haşlamak (i) **1.** Bir şeyin üstüne kaynar su veya yakılmış yağ dökmek veya bir şeyi kaynar suya daldırmak. *Sebze haşlamak. Güğüm devrildi, çocuğun ayağı haşlandı.* **2.** Kaynatıp pişirmek. *Yumurta haşlamak. Beyin haşlayıp salatasını yapmak.* **3.** Dalamak. *Böcek çocuğun bacağını haşlamış.* **4.** Sert ve şiddetli paylamak. *Uşağını öyle bir haşladı ki...*

haşlamlılar ç. i. *zo.* Birhücrelilerden, çoğu sularda yaşıyan mikroskopluk hayvanlar sınıfı.

haşlanmak (nsz) Haşlamak işine konu olmak.

haşlatmak (i,e) Haşlamak işini başkasına yaptırmak.
haşmet,-ti Ar. i. Görkem.
haşmetli Ar. T. s. **1.** Görkemli. **2.** Hükümdarlara verilen unvan.
haşviyat,-tı Ar. ç. i. (..-) Sözde ve yazıda haşiv olan kısımlar.
haşyet,-ti Ar. i. Belin.
hat,-ttı Ar. i. **1.** Çizgi. **2.** Yazı. **3.** Yol, geçek. *Demiryolu hattı. Telgraf hattı.*
hata Ar. i. (.-) **1.** Yanlış, yanlışlık, ağdık, yanılma. *Bu kitap hatalarla dolu. Böyle hüküm vermek hatadır.* **2.** İstemiyerek ve bilmiyerek yapılan kusur veya kabahat. *Bu işte kasıt yok, hata var. Bu iş onun hatası yüzünden bozuldu.* **Hataya düşmek,** hata işlemek.
hatıl i. Duvarı berkitmek için taşların arasına uzunlamasına konulan direk.
hatır Ar. i. **1.** Bu kelime «hatırlamak» demek olan «hatırına gelmek»,«hatırında kalmak» ve «hatırında olmak» gibi deyimlerde «bellek» anlamınadır. *Sorduğunuz mesele hatırıma gelmiyor. Tarihi hatırımdan çıktı. Hatırımda kaldığına göre... Hatırınızda mı bunlar kaç tane idi?* **2.** «Hatır için», «hatır saymak» gibi deyimlerde «birinin bizden beklediği ilgi ve sevgi veya bizim onu hoşnudetme isteğimiz» anlamına gelir. *«Hatır için çiğ tavuk yenir». Hatır için iş görmemeli. Her kesin hatırını elden geldiği kadar saymalı.* **Hatır etmek (Birine-),** ona karşı ayrı ve kayırıcı bir muamele ile davranmak. *Ona hatır ettiler de para almadılar.* **Hatır gönül bilmemek, saymamak** veya **tanımamak, 1)** doğru bildiği yoldan kimsenin hatırı için şaşmamak, **2)** gereği yokken hatır kıracak hareketlerde bulunmağı huy edinmiş olmak. **Hatırı kalmak (Birinin-),** gücenmek, kırılmak. **Hatırını kırmak (Birinin-),** gönlünü kırmak, gücendirmek. **Hatırı sayılır,** oldukça çok, önemli. *Bugün hatırı sayılır soğak var.* **Hatır sormak, 1)** «nasılsınız», «iyi misiniz» gibi sözlerle birine karşı ilgi göstermek, **2)** hastanın yanına gidip sağlık durumuna karşı ilgi göstermek.
hâtıra Ar. i. (-..) Andaç.
hâtırat,-tı Ar. ç. i. (-.-) Andaçlar².
hatırlamak Ar. T. (i) Önce öğrenilmiş bir şeyi zihinde yeniden anıklamak, kendi hatırına getirmek.
hatırlatmak Ar. T. (i,e) Başkasının hatırına getirmek.
hatırlı Ar. T. s. Hatırı sayılan.
hatırşinas Ar. Fa. s. Hatır sayan, hatır kırmıyan.
hatim,-tmi Ar. i. Kuran'ı başından sonuna kadar okuma. **Hatim indirmek,** Kuran'ı başından sonuna kadar okumağı tamamlamak. **Hatim sürmek,** bitirmek üzere Kuran okumağa devam etmek.
hâtime Ar. i. (-..) *ed.* Roman, tiyatro, nutuk gibi sanat eserlerinin, konuyu derleyip toplıyan son kısmı, bitiş. **Hâtime çekmek,** son vermek.
hatip Ar. i. (.-) **1.** Aytaç². **2.** Camilerde hutbe okuyan hoca.
hatmetmek,-der Ar. T. (i) (×..) şk. Baştan sonuna kadar okuyup bitirmek.
hatmi i. *bt.* Ebegümecigillerden bir süs bitkisi, ki bâzı cinslerinin kök ve çiçekleri hekimlikte kullanılır.
hattâ Ar. e. (×.) Bile, hem, üstelik. *Gördüm, hattâ konuştum* (= gördüm, konuştum bile) veya (hem gördüm, hem konuştum).
hattat,-tı Ar. i. (.-) Güzel el yazıları yazan sanatkâr.
hattatlık Ar. T. i. (.-.) Hattat sanatı.
hattıhareket,-ti Ar. b. i. Tutulan yol, tutulacak yol.
hatun i. (-.) **1.** Kadın. **2.** «Bayan» anlamına isim sonuna gelir. *Emine hatun.*
hav i. İnce tüy.
hava Ar. i. **1.** Yeryüzünü kaplıyan ve bütün canlılarla bitkilerin solunmasına yarıyan renksiz, kokusuz gaz, ki aşağı yukarı bir hacım oksijen ile dört hacım azottan meydana gelir ve içinde eğreti olarak az miktarda karbonik asit, su buharı ve daha başka gazlar bulunur. **2.** Meteor bakımından ortalığın hali. *Bugün hava güzel. Dünkü hava ne berbattı!* **3.** Iklim ve sağlık bakımından ortalığın hali. *Buranın havası sert. Oranın havası bana iyi gelmişti.* **4.** Gök yüzü. *Hava açık, Hava bulutlu.* **5.** Gök doğrultusu. *Havaya uçmak. Düşünce, ayakları havaya kalktı.* **6.** Bir binanın üzerine kat çıkmak hakkı. *Bu dükkânın havası başkasının.* **7.** Rüzgâr. *Bugün hava olursa yelkenli kalkacak.* **8.** Müzik parçalarında çeşit. *Köy havaları. Güreş havası. Dans havası.* **9.** Çalgı perdesi. **10.** Keyif. *Onu kendi havasına bırakırsak çalışmaz. Her kes kendi havasında.* **11.** Manevi çevre veya görünüş. *Ortalığa bir sinirlilik havası çökmüştür.* **Hava açmak,** bulutlar dağılmak. **Hava almak, 1)** açık havada başını dinlemek, **2)** bir şeyin içine hava girmek, **3)** ar. hiçbir şey kazanmamak. **Hava bozmak,** havada yağmur veya fırtına belirtileri gözükmek. **Havada kalmak,** yerden yüksekte kalmak. *Masanın bir ayağı kısa olduğundan havada kalıyor.* **Hava deliği,** bir şeyin içindeki havanın tazelenmesine yarıyan delik. **Hava hoş olmak (Birine göre-),** bir şeyin olmasiyle olmaması arasında onca fark olmamak. **Hava kaçırmak,** içindeki havayı tutmayıp dışarıya vermek. **Hava kesesi,** *an.* balıkların

aşağı ve yukarı inip çıkmalarını sağlıyan ve hava ile dolup boşalan kese. **Hava parası,** çaresiz kalındığı zaman bir yeri kira ile tutabilmek için sahibine veya içindeki kiracıya açıktan verilen göz doyurma parası. **Hava payı,** darlığa düşmemek için bırakılan fazla yer. **Hava vermek,** **1)** bir şeyin içine hava sıkmak, **2)** hastanın akciğerini hareketsiz kılmak için akciğer zarını hava ile doldurmak. **Havaya gitmek,** hiçbir şeye yaramamak.

havaaltı,-nı Ar. T. b. s. Havakürenin alt katmanı içinde bulunan.

havacı Ar. T. s. Uçucu aletlerle çalışmağı iş edinen (kimse). *Son yıllarda Türk havacıları çoğaldı.*

havacılık Ar. T. i. Havacı mesleği, havada uçma fenni.

havacıva i. *bt.* **1.** Sığırdili familyasından, Akdeniz bölgesinde yetişen ve köklerinden kırmızı bir boya elde edilen bir bitki. **2.** ar. Boş, değer ve önemi olmıyan. *Bu iş havacıva.*

havadan Ar. T. zf. **1.** Emeksiz, açıktan. *Havadan para kazanıyor.* **2.** s. Boş, değersiz. *Havadan sözler. Havadan vaitler.*

havadar Ar. Fa. s. Havası bol, yeleken, yeles.

havadis Ar. i. (.–.) Her kesin veya oldukça büyük bir kalabalığın ilgi ile karşılıyabileceği haber. *Bu gazete az fakat doğru havadis verir.*

havagazı,-nı Ar. T. b. i. Yakılarak ışık veya ısı sağlanan ve maden kömüründen çıkarılan gaz.

havai Ar. s. (.––) **1.** Gök renginde. *Havai mavi.* **2.** Hoppa. *Bu çocuk pek havai.* **3.** Değersiz, boş. *Havai sözler.* **Havai fişek,** donanma geceleri, yakılarak havaya uçurulan ve orada birtakım ışık oyunları yapan fişek.

havailik Ar. T. i. (.–..) Havai olma hali, havaice hareket, hoppalık.

havaiyat,-tı Ar. ç. i. (.–.–) Boş ve değersiz iş ve lâkırdılar.

havaküre Ar. T. b. i. **1.** Yer yuvarlağını çepeçevre kaplıyan hava tabakası. **2.** Yüksekliği 76 santimetre ve tabanı bir santimetre kare olan bir cıva sütununun yaklaşık olarak 1 kilo 33 gram gelen ağırlığı, ki gazların incelenmesinde basınç birimi gibi kullanılır. *Yirmi havaküre basıncı.*

havalanmak Ar. T. (nsz) **1.** Hava almak, havası değiştirilmek. *Oda bugün havalanmadı.* **2.** Havaya kalkmak, uçmak. *Uçaklar havalandı.* **3.** Havada dalgalanmak. *Bayrak havalanıyor.* **4.** Hoş görülmiyen yollara sapmak.

havale Ar. i. (.–.) **1.** (Bir işin görülmesini, bir şeyin alınmasını veya verilmesini) Başka birine bırakma, yüzetme, göçürme. *İşleri size havale ediyorum. Maaşını bana havale etti. Dilekçemi Defterdarlığa havale ettiler. Posta havalesiyle birine para göndermek.* **2.** Gebelerde ve küçük çocuklarda kimi vakit görülen bir çeşit çırpınmalı hastalık. **3.** Bir binadan başka bir binanın içine bakılabilmesi uygunsuzluğu. *Karşıki evin bahçemize olan havalesini nasıl kesmeli?* **4.** Bu uygunsuzluğu gidermek için araya çekilen perde. *Tahta havale.* **Havale etmek, 1)** yüzetmek, göçürmek, **2)**(kılıç, bıçak, kargı gibi şeyler) Çekip saldırmak.

havaleli Ar. T. s. (.–..) **1.** Havalesi olan. **2.** İyi yerleştirilmemiş olup yıkılma tehlikesi bulunan. *Eşya havalelidir, arabacı dikkat etsin.* **3.** Gereğinden çok yüksek olup insana üstüne yıkılacak duygusu veren. *Bu büfe çok havaleli, hoşuma gitmedi.*

havalename Ar. Fa. i. (.–.–.) Posta, banka gibi araçlarla para gönderildiği vakit gönderenle alacak olanın adları ve para miktarı yazılıp para ile birlikte yatırılan kâğıt.

havalı Ar. T. s. **1.** Şöyle veya böyle havası olan. *Fena havalı bir gün.* **2.** İyi hava alan. *Havalı bir oda.* **3.** Havalanmış, baştan çıkmış. *Bu çocuk bu günlerde pek havalı.*

havali Ar. i. (.–.) Dolay, çevre, yöre.

havan i. **1.** Bir şey dövüp ufaltmağa yarar tahta, taş veya maden kab. **2.** Tütün kıyma makinesi. **3.** Kısa namlılı top. **Havanda su dövmek,** boşuna uğraşmak. **Havan dövücünün hık deyicisi,** kendini, başkasına yardım edecek veya cesaret verecek gücü olmadığı halde öyle görünüp yardakçılık edenler hakkında söylenir. **Havan eli,** havan tokmağı.

havari Ar. i. (.––) İsa Peygamberin, İncilin hükümlerini yaymak işiyle ödevlemiş olduğu on iki çömezine verilen ad olup mecaz olarak «bir öndere bağlı olup onun fikir, kanış veya inanışını yaymak işine kendini veren kimse» anlamına kullanılır.

havas Ar. ç. i. (.–) Eskiden halktan ayrı ve üstün olduğu kuruntulanan ve kendisinde bir nevi ayrıcalık görülmek istenen yurttaş tabakası, avam karşıdı.

havasız Ar. T. s. Havası olmıyan, hava almıyan.

havataşı,-nı Ar. T. b. i. *as.* Yeryüzüne düşen göktaşı.

havayiç Ar. ç. i. (.–.) «Vazgeçilemez maddeler, kaçınılmaz gerekler» anlamına kullanılan «havayici zaruriye» sözünde geçer.

haves Ar. i. Bak. heves.

havi Ar. s. (–.) İçinde bulunduran, kavrıyan. **Havi olmak,** içermek, kavramak.

havil,-vli Ar. i. «Korku» anlamına olup «can havliyle» deyiminde geçer. Bak. can.

havlamak (nsz) Köpek «hav hav» diye bağırmak, ürümek.

havlı s. Havı bulunan. *Havlı kumaş.*

havlu i. Kurulanmağa yarar havlı bez. *Yüz havlusu. Hamam havlusu.*

havra i. (×·) **1.** Yahudi tapınağı. **2.** mec. Pek gürültü ile konuşulan yer.

havruz i. kbk. Lâzımlık.

havsala Ar. i. **1.** *an.* Leğen. **2.** mec. «Bir şeyin olabileceğini anlayıp kavrama ve yerinde bulma yeteneği» anlamiyle birtakım deyimlerde geçer. *Havsalası almak. Havsalasına sığdırmak. Havsalasına sığmak.*

havuç i. Maydanozgillerden, uzunca koni şeklinde ve etli olan kökünden dolayı sebze olarak yetiştirilen bitki.

havut i. Deve semeri.

havuz Ar. i. **1.** Bahçelerde, sulama işinde kullanılmak, içinde yüzmek veya sadece süs maksadiyle su ile doldurulan üstü açık, yayvan kâgir yer. **2.** Büyük gemileri onarmak için içine alındıkları yer.

havuzcuk Ar. T. i. *an.* Sidik borularının böbrekle birleştikleri kısımda huni biçimindeki genişlik.

havuzlamak Ar. T. (i) Gemiyi onarmak için havuza çekmek.

havuzlanmak Ar. T. (nsz) Gemi onarılmak üzere havuza çekilmek.

havya i. (×·) Ateşte kızdırıldıktan sonra bir yere lehim sürmeğe yarıyan çekiç biçiminde, ucu bakır alet.

havyar i. Tuzla hazırlanmış yarı ezme halinde balık yumurtası. *Siyah havyar. Kırmızı havyar.* **Havyar kesmek,** ar. vaktini boş geçirmek.

havza Ar. i. **1.** Az çok belli bir dağ veya tepe çevresi ile sınırlanmış olup suları aynı denize, göle veya ırmağa akan kara bölgesi. **2.** Maden bölgesi. *Zonguldak kömür havzası.*

hay ü. Beklenmiyen haller karşısında söylenen sözlerin başına getirilir. *Hay Allah iyilik versin, beni korkuttun! Hay Allah senden razı olsun, ne güzel yaptın! Hay sersem hay!*

haya i. Erkeklik bezi.

hayâ Ar. i. (·-) Ut, utanç, utanma.

hayal,-li Ar. i. (·-) **1.** Olmuş veya varmış gibi insanın kafasında tasarlayıp canlandırdığı şey, imge. *Hayal mahsulü bir hikâye. Hayali gözümün önünden gitmiyor.* **2.** *fi.* Görüntü. *İnsanın aynadaki hayali.* **Hayal oyunu,** Karagöz oyunu.

hayalât,-tı Ar. ç. i. (·--) Olmıyacak düşünceler, boş kuruntular.

hayalci Ar. T. s. (·-·) Karagöz oynatan (kimse).

hayalet,-ti Ar. i. (·-·) Gerçekten var olmadığı halde varmış gibi göze görünen ve insanı şaşırtan şey, görüpsü.

hayalî Ar. s. (·--) **1.** Hayal niteliğinde veya hayal mahsulü olan. **2.** Hayalci.

hayalifener Ar. T. b. i. (·-·-·) Pek zayıf olanlar için kullanılan şaka yollu bir anlatış. *Çocuk zayıflamış zayıflamış, hayalifener olmuş.*

hayalmeyal,-li Ar. T. b. zf. Belli belirsiz, seçilir seçilmez.

hayalperest,-ti Ar. Fa. b. s. (·-··) Hep hayal peşinde koşan.

hayâsız s. (·-·) Utanmaz, arlanmaz, yüzsüz.

hayat,-tı i. **1.** Köy veya kasaba evlerinde üstü kapalı, bir veya birkaç yanı açık sofa. **2.** Avlu.

hayat,-tı Ar. i. (·-) **1.** Dirim. *Hayat ilk önce suda başlamıştır.* **2.** Yaşama süresi, °ömür. *Bâzı hayvanların hayatı insanınkinden kat kat uzun olur. Onun hayatı hep didinme ile geçti.* **3.** İyi yaşayış. *Onunki de hayat mı?* **4.** Canlılık, kaynaşma ve hareket. *Bu köyde hiç hayat yok. Gece hayatı.* **5.** Hal ve durum. *Askerlik hayatı. Memurluk hayatı.* **Hayat ağacı,** *an.* beyinciğin kesidindeki görünüm, ki dallı budaklı bir ağaca benzetilmiştir.

hayati Ar. s. (·--) Dirimlik.

haydalamak (i) Seslenip hayvanı hızlandırmak.

haydamak (i) Hayvanı yürütmek. *Atları haydayıp yola koyuldular.*

hayderî, hayderiye Ar. i. (·-·) Eskiden ev içinde giyilen, abadan kolsuz kısa hırka, ki omuz başları tepesi aşağı sarkık olmak üzere üçgen biçiminde idi.

haydi e. (×·) **1.** Önerme, isteklendirme ve çağrı anlatır. *Haydi (hadi) sana bir iş bulayım. Haydi (hadi) çocuklar, gezmeğe gidelim. Haydi (hadi) arkadaşlar, yemek hazırlandı.* **2.** Kabul ve onama bildirir. *Haydi (hadi) senin dediğin olsun, al götür. — Ben eve gideyim mi? — Haydi, git! Haydi (hadi), ne yapacaksan yap!* **3.** Kimi vakit «tutalım ki» yerine de geçer. *Haydi (hadi) öyle oldu, bundan ne çıkar?* **4.** Hafifseme için de söylenir. *Haydi (hadi) sen de!* (i uzatılarak) *Hadi... bunları başkasına anlat!* **Hadi hadi,** «kısa kes», «işi uzatma» anlamına. *Hadi, hadi, bu sana yetişir! Hadi hadi, ben seni bilirim!* **Hadi ordan,** karşısındakini kovmak, azarlamak, yalanlamak gibi maksatlarla söylenir. **Haydi haydi, 1)** bol bol, kolay kolay. *Onun yapabildiği işi sen haydi haydi yaparsın.* **2)** olsa olsa, en çoğu. *Bu mala haydi haydi yirmi kuruş versinler.* **Haydi haydi yoliyle us-**

lamlama, *man.* bir neticeyi, aslında tanıtlanmış diye kabul edilen daha genel bir netice ile karşılaştırarak tanıtlama. «Yüz metreden işitilen bir ses elli metreden elbette (veya haydi haydi) işitilir», uslamlaması gibi.

haydin e. «Haydi[1]» edatı bir emir kipi gibi alınarak bunun, andırış yoliyle yapılmış çoğul şekli. *Haydin çocuklar, gidelim artık!*

haydisene e. «Haydi[1]» edatı bir emir kipi gibi alınarak bunun, andırış yoliyle yapılmış dilek-şart kipinin emir şekli. *Haydisene ne durayorsun?*

haydut i. Kır hırsızı, yol kesici, •eşkıya.

haydutluk i. Haydut olanın hali veya haydutça hareket.

hayıflanmak Ar. T. (e) Acınmak, üzülmek, •esef etmek.

hayhay ü. «Baş üstüne», «seve seve yaparım» gibi anlamlara gelir.

hayır,-yrı Ar. i. İyilik[2]. *Hayır işlemek. Hayrı dokunmak.* **Hayırdır inşallah,** **1)** anlatılan bir rüyayı iyiye yormak için kullanılır, **2)** hayret ve merak veren olgular karşısında söylenir. **Hayır dua,** iyi dua. **Hayır görmemek (Bir daha-),** bir daha eski iyi halini bulamamak. **Hayır görmemek (Bir şeyden-),** o şey işine yaramamak. **Hayır kalmamak (Bir şeyden-),** o şey pek kötü bir hale gelmek. **Hayırlar,** «ne var ne yok?» sorusuna cevap olarak söylenir. **Hayırlısı, hayırlısı olsun,** «sonu iyi olsun» anlamına bir dilek ve avunç sözüdür. **Hayır yok (Bir şeyden-),** o şeyin tekrar eski iyi halini alması mümkün görülmediğini anlatır. **Hayrola,** «ne var? ne oluyor» anlamına olup merak edildiğini anlatır.

hayır e. (×.) Yerine göre «yok, öyle değil, olmaz» gibi olumsuzluk anlatır. *—Paran var mı? —Hayır (yok). — Yorgun musun? —Hayır (değilim). —Gel gidelim. —Hayır (olmaz).*

hayırhah Ar. Fa. s. İyilikçi.

hayırlaşmak Ar. T. (le) Pazarlığı uydurup birbirine hayır dilemek.

hayırlı Ar. T. s. **1.** Hayrı olan, faydası dokunan. *Hayırlı evlât.* **2.** Uğurlu. *Hayırlı yolculuk.*

hayırsever Ar. T. b. s. Yoksullara, düşkünlere, zayıflara iyilik ve yardım etmesini seven.

hayırsız Ar. T. s. Hayrı olmıyan, faydası dokunmıyan. *Hayırsız evlât.*

hayız,-yzı Ar. i. Kadınlarda aybaşı.

haykırı i. Haykırarak çıkarılan ses. **Haykırı işareti,** yazıda acı, şaşma veya sevinç gibi duyguları anlatan sözlerin sonuna konulan işaret: !.

haykırış i. **1.** Haykırmak eylemi veya tarzı. **2.** Haykırma sesi.

haykırışmak (nsz: le) Birlikte haykırmak.

haykırmak (nsz) **1.** Duygulanarak yüksek ses çıkarmak. *Çocuk annesini o halde görünce haykırdı.* **2.** Şikâyetle bağırmak. *Bu muamele karşısında her kes haykırmağa başladı.*

haykırtmak (i) Haykırmasına sebep olmak.

haylamak (i) Önem vermek, umursamak.

haylaz s. **1.** Uslu akıllı durmayıp hoşa gitmiyen hareketlerde bulunan. **2.** Çalışmağa gücü yeterken çalışmayıp aylaklık eden.

haylazlık i. Haylaz olanın hali veya haylazca hareket.

hayli s. (×.) Epey, oldukça çok. **Hayliden hayli,** veya **hayliden hayliye,** epey çok. *Bu iş hayliden hayliye güçmüş.*

haymana i. İçine ılgı salıverilen çayırlık. **Haymana öküzü** veya **mandası,** mec. battal ve tembel adam.

hayran Ar. s. (-.) Tansıyan, tansır. **Hayran olmak,** tansımak, tansıklamak, katkalmak.

hayranlık Ar. T. i. Tansıma.

hayrat,-tı Ar. ç. i. (.-) **1.** Sevap için yapılan iyilik. **2.** Sevap için kurulan müessese.

hayret,-ti Ar. i. **1.** Şaşma, şaşakalma, şaşıntı. **2.** ü. Şaşılacak şey karşısında söylenir. **Hayrette bırakmak,** şaşıntı vermek. **Hayrette kalmak,** şaşakalmak.

haysiyet,-ti Ar. i. Onur, yalım. *Bu söz haysiyetine dokundu.* **Haysiyet divanı,** bir topluluğun üyeleri arasında çıkan onur dâvalarını gören kuruluş. **Haysiyetiyle,** dolayısiyle. *Önemli bir iş olmak haysiyetiyle...*

haysiyetli Ar. T. s. Haysiyeti olan veya haysiyetine düşkün olan.

haysiyetsiz Ar. T. s. Haysiyet kırıcı muamelelere katlanmakta beis görmiyen.

hayta i. (×.) **1.** *tar.* Osmanlı İmparatorluğunun eski çağlarında paşaların yanlarına aylıkla topladıkları asker. **2.** mec. Serseri.

hayvan Ar. i. **1.** Canlı yaratık. **2.** İnsandan başka canlı yaratık. **3.** At ve katır gibi hizmet ettirilen yaratık. **4.** mec. Akılsız ve elinden iş gelmez kimse. **Hayvan kömürü,** kan ve kemik gibi maddelerden yapılıp hekimlikte kullanılan kömür.

hayvanat,-tı Ar. ç. i. **1.** «Hayvanlar» anlamına olup «içinde türlü türlü hayvanların barındırılarak beslendiği ve halka sey-

rettirildiği bahçe» anlamına gelen «hayvanat bahçesi» sözünde geçer. **2.** (Eskiden) Zooloji.

hayvani Ar. s. (.--) Hayvansal.

hayvanlaşmak Ar. T. (nsz) İnsanlık ıralarını veya erdemlerini kaybetmek.

hayvanlık Ar. T. i. **1.** Hayvan olma hali. **2.** Hayvanca hareket.

hayvansal Ar. T. s. *an.* Hayvanın parçalarından olan. *Hayvansal tel.*

haz,-zzı Ar. i. Hoşlanma, hoşa giden duygulanım, acı karşıdı.

hazakat,-ti Ar. i. (.--) (Hekimler hakkında) Ustalık, uzluk.

hazan Ar. i. (.-) Güz, sonbahar.

hazar Ar. i. Barışlık.

hazar i. Tahta ve kereste biçmeğe mahsus ve çoğu su kuvvetiyle çalışan büyük bıçkı.

hazarcı s. Hazar işleten, hazarla kereste biçen (kimse).

hazari Ar. s. (.--) Barışlık.

hazcılık Ar. T. i. *fel.* Kirene okulu tarafından ileri sürülüp zevkı insan çabasının tek değer ve amacı sayan, haz veren her şeyin iyi olduğunu kabul eden felsefe görüşü, *hedonizm.

hazfetmek,-der Ar. T. (i) (×..) Gidermek, kaldırmak.

hazık,-kı Ar. s. (-.) (Hekimler hakkında) Usta, uz.

hazım,-zmı Ar. i. Sindirme.

hâzım Ar. s. (-.) Sindirici.

hazımlı Ar. T. s. Uygunsuz hareketlere pek aldırmıyan (kimse), karnı geniş.

hazımsız Ar. T. s. Uygunsuz hareketlere karşı susmak elinden gelmiyen (kimse).

hazımsızlık Ar. T. i. Sindirim işinin yolunda olmaması hali.

hazır Ar. s. **1.** Harekete geçmek üzere gereken her şeyini tamamlamış olan, anık. *Ben hazırım, isterseniz gidelim.* **2.** Yapılmış olup alıcı bekliyen, ısmarlama karşıdı. *Hazır elbise. Hazır ayakkabı.* **3.** zf. O ki, bir defa ki, madem ki. *Hazır yağmur kesilmişken çıkalım. Hazır gidiyorsun, onu da götür.* **Hazıra konmak,** başkasının emeğiyle meydana gelmiş bir şeye erişmek. **Hazır bulunmak,** kendi bulunmak. **Hazırdan yemek,** kazanmayıp elindekini harcamak. **Hazır ol!** *ask.* askerlikte «esas vaziyet» denilen ayakta, baş ve vücut dik, gözler ileride, eller uyluklara kapanmış bir duruşa girmek için verilen komuta. **Hazır yiyici,** hazırdan yiyen.

hazırcevap Ar. Fa. b. s. Çabucak yerinde cevaplar bulup veren.

hazırcı Ar. T. s. Hazır elbise satan (kimse).

hazırlamak Ar. T. (i) Hazır etmek.

hazırlanmak Ar. T. (nsz) Hazır olmak, kendini hazırlamak.

hazırlatmak Ar. T. (i,e) Hazır ettirmek.

hazırlık Ar. T. i. Hazır olmak için gereken şeyler veya haller. **Hazırlık görmek,** hazır olmak için gereken şeyleri toplamak veya halleri sağlamak.

hazırlop,-pu Ar. T. b. s. İçi katılaşacak derecede kaynatılmış (yumurta).

hazif,-zfi Ar. i. Giderme, kaldırma.

hazin Ar s. (.-) **1.** Acıklı[1]. **2.** Dokunaklı.

hazine Ar. i. (.-.) Hazne.

hazinedar Ar. Fa. i. (.-.-) Haznedar.

haziran i. (.--) Yılın altıncı ayı, ki otuz gün sürer.

hazmetmek,-der Ar. T. (i) (×..) **1.** Sindirmek. **2.** mec. Hoşa gitmiyen bir hareketi karşılıksız bırakmak. *Ben onun bu münasebetsizliklerini hazmedemem.*

hazne Ar. i. **1.** İçinde çok miktarda değerli şeyler, özellikle para ve mücevherat saklanan yer. **2.** Devlet maliyesi. **3.** Bâzı deyimlerde «depo» anlamiyle geçer. *Su haznesi. Barut haznesi. Evrak haznesi.* **4.** Döl yolu.

haznedar Ar. Fa. i. Bir hazneyi bekliyen, idare eden kimse.

hazret,-ti Ar. i. **1.** Kutsal sayılan kimselerin adlarının başına getirilir. *Hazreti Ali. Hazreti Fatma.* **2.** Kimi vakit arkadaşlar arasında bir çağırmalık gibi de kullanılır. *Hazret, şu kitabı uzatır mısın?*

hazretleri,-ni Ar. T. d. Eskiden büyük sayılan kişilerin adlarına veya orunlarını gösteren kelimeye başka unvanlarla birlikte getirilirdi. *Abdüllâtif Efendi Hazretleri. Kumandan Paşa Hazretleri.*

hazzetmek,-der Ar. T. (den) (×..) Hoşlanmak, sevinti duymak.

He *kim.* Helyum cisminin simgesi.

heba Ar. i. (.-) Hiçbir işe yarıyamadan yok olma, boşa gitme. *Bütün emekler heba oldu.*

hebenneka Ar. s. Zeki ve becerikli olmadığı halde kendini öyle sanan.

hece Ar. i. *dlg.* Bir sesli veya bununla birlikte söylenebilen bir veya birkaç sessizin meydana getirdikleri ses. *Okumak'ta üç hece var : o, ku, mak.* **Hece vezni,** belirli sayıdaki hece kümelerine dayanan nazım ölçüsü, ki «parmak hesabı» da denir.

hecelemek Ar. T. (i) **1.** Bir kelimenin hecelerini teker teker söylemek. **2.** İlk bakışta okuyamayıp heceleri teker teker okumak.

heceli Ar. T. s. Hecesi olan. *İki heceli bir kelime.*

hecin Ar. i. Hızlı koşan bir deve cinsi.

hedef Ar. i. Amaç.

heder Ar. i. Karşılıksız kalma, boşa gitme. **Heder olmak,** boşa gitmek, boşuna geçmek. *Bu kadar masraf heder olur. İki günümüz heder oldu. Buna verilen para hederdir.*
hediye Ar. i. **1.** Armağan. **2.** (Kutsal kitaplar hakkında) Fiyat. **Hediye etmek,** armağan etmek.
hediyelik Ar. T. s. Hediye olarak verilmeğe değeri olan.
hedonizm Yu. i. Hazcılık.
hegemonya Yu. i. (..×.) Bir devletin bir başkası üzerindeki siyasal etki ve üstünlüğü.
hekim i. Hastalıkları tanıyarak bilimsel araçlarla iyi etmeği amaç edinen meslek sahibi kimse, atasağun, otacı, sağbilge.
hekimlik i. **1.** Hekim olanın hali, otacılık. **2.** Hekim sanat veya mesleği. **3.** Hekim bilgisi. **4.** s. Hekim ile veya hekim sanatiyle ilgili. *Eskiden, inme hekimlik bir illet sayılmazdı.*
hekimsel s. Hekimlikle ilgili, hekimliğe değgin, •tıbbi.
hektar Fr. i. Yüz ar değerinde, yüzey ölçü birimi. *Bir hektar, kenarları yüzer metre olan bir dördülün alanıdır.*
hektogram Yu. i. Yüz gramdan ibaret ağırlık birimi, bir kilogramın onda biri.
hektolitre Yu. i. (..×.) Yüz litrelik hacım ölçü birimi.
hektometre Yu. i. (..×.) Yüz metrelik uzunluk ölçü birimi, kilometrenin onda biri.
helâ i. (.-) Aptesane, ayakyolu.
helâk,-ki Ar. i. **1.** Ölme, öldürme. **2.** mec. Bitik hale gelme veya getirme.
helâl,-li Ar. s. **1.** Dinin hükümleri bakımından yenilebilen veya kendine mal edilebilen. *Müslümanlıkta içki helâl değildir.* **2.** i. mec. Nikâhlı eş. *O, benim helâlimdir.* **Helâl etmek,** Tanrıyı tanık tutarak (bir şeyi) bağışlamak. *Alacağımı sana helâl ediyorum. Anandan emdiğin süt gibi helâl olsun.* **Helâl hoş olsun,** yapılmış bir fedakârlıktan bahsedilirken buna pişman olunmadığını anlatmak için söylenir. **Helâlinden,** helâl edilerek ve gönül hoşluğu ile. **Helâl süt emmiş,** doğruluktan ayrılmaz (kimse).
helâllaşmak Ar. T. (le) Alışverişte veya her hangi bir şekildeki ayrılış sırasında hakkını birbirine helâl etmek.
helâllık Ar. T. i. Eskiden «birinin helâllığı» diye onun nikâhlı karısına denirdi. **Helâllığa almak (Birini-),** onunla evlenmek. **Helâllık dilemek,** helâl etmesini dilemek.
helâlzade Ar. Fa. i. (.-..) Helâl süt emmiş.
hele e. **1.** «Özellikle», «hiç olmazsa» gibi başına veya sonuna getirildiği kelimedeki kavramın başkaları arasında belirtilmek istendiğini anlatır. *Hele siz bunu söylememeli idiniz. Kırk yaşında hele, muhakkak var. Şu güzelliğe bak hele!* **2.** Geçmiş zamanlı cümlelerin başına getirildiği vakit anlatılan işin çok beklenmiş ve gecikmiş olduğunu gösterir. *Hele geldi, şükür!* **3.** Tehdit veya vait anlatan bir cümle emir kipinde başka bir şart cümlesine bağlı olduğu zaman bu sonuncuya getirilir. *Hele çalışmasın, fena halde darılırım! Sınıfını geç hele, öyle bir hediye alacağım ki...* **Hele bak,** şaşma anlatmak veya dikkati çekmek için söylenir. *Hele bak, neler söylüyor! Hele bak, ne çalışıyor!* **Hele bir...,** hele[3]. *Hele bir yoklıyayım... Hele bir çalışmağa başlasın...* **Hele hele,** karşısındakini söylemeğe teşvik için kullanılır. *Hele hele... Söyle daha neler olmuş?*
helezon Yu. i. Helis.
helezoni Yu. Ar. s. (..--) Sarmal, •helisel.
helikoit Yu. i. Helis biçiminde eğri yüzey. *Bir minare merdiveninin alt yüzü helikoittir.*
helikon Yu. i. Çember biçiminde olup boyundan geçirilerek tutulan, pistonlu ve bakırdan bando borusu.
helis Yu. i. *mat.* Bir silindirin yüzeyinde, bir ucdan öbür uca doğru ve belirli bâzı geometrik şartlar altında, bir doğru çizgiyi dolıyarak yürütmekle elde edilen eğri çizgi.
helisel Yu. T. s. Helis şeklinde olan, sarmal.
helme i. Fasulye, pirinç, buğday gibi nişastalı tanelerin, kaynatılınca koyulaşan suyu. **Helme dökmek,** bu gibi tanelerin suyu koyulaşmak.
helmelenmek (nsz) Helme dökmek, helmesi çıkmak.
helva Ar. i. Unlu, yağlı ve şekerli maddelerle yapılan ve bellibaşlı bir şekli olmıyan tatlı.
helvacı Ar. T. s. Helva yapan veya satan (kimse).
helvahane Ar. Fa. i. En çok helva pişirmekte kullanılan geniş ve az derin tencere.
helyosta Yu. i. (.×.) Pırıldak.
helyoterapi Yu. i. Güneşle tedavi.
helyum i. (×.) Simgesi He, yoğunluğu 0,13 olan, yanmaz bir gaz, ki hafifliği dolayısiyle balonları doldurmada kullanılır.
hem ba. **1.** Birden artık eylem veya şeyin ve, daha çok, karşıt olanların birlikte bulunduğunu göstermek üzere onları anlatan kelimelerin başlarına getirilir. *Hem uslu hem çalışkan. Hem bilmez, hem karışır. Hem beni hem onu.* **2.** «Bir de», «şu da var ki», «zaten» anlamına da

kullanılır. *Hem ona neler söylemedim! Hem ne lüzum var? Hem siz karışamazsınız.* **3.** İkincisi birincinin açıklaması niteliğinde olan iki cümleyi birbirine bağlar. *Gidiyor, hem koşarak gidiyor. Güzel, hem pek güzel. Sıcak, hem ne sıcak!* **Hem de,** Bak. da[3]. **Hem kaçar hem davul çalar,** çekinir göründüğü işi yapmakta devam edenler hakkında kullanılır. **Hem kel hem fodul,** Bak. fodul. **Hem nalına hem mıhına vurmak,** bir bundan bir ondan yana çıkmak. **Hem suçlu hem güclü,** suçlu kendi olduğu halde karşısındakini suçlandırmağa kalkışanlar için söylenir.

hematit,-ti Yu. i. *je.* Kırmızı veya esmer renkte ve doğal demir oksidinden ibaret bir maden filizi.

hemcins Fa. Ar. s. Aynı cinsten olan, türdeş, soydaş, kökteş.

hemdert Fa. s. Dert ortağı.

hemece i. İmece.

hemen zf. (×·) **1.** Hiç vakit geçirmeden, çabucak. *O girince hemen ayağa kalktılar. Hemen eve döndü.* **2.** Aşağı yukarı. *Ben hemen o sıralarda gelmiştim.* **3.** Bir dileği pekitmek için de kullanılır. *Bizi hemen Allah korusun.* **Hemen hemen, 1)** nerde ise, az zaman sonra. *Hemen hemen ortalık kararacak.* **2)** tam değilse bile ona pek yakın. *Hemen hemen iki yıl oldu.*

hemencecik zf. (·×··) Çarçabuk. *Kimseyi görmeyince hemencecik içeriye daldı.*

hemencek zf. (×··) Hemencecik.

hemfikir,-kri Fa. Ar. s. Oydaş.

hemhal,-li Fa. Ar. s. Aynı halde olan, bir halli.

hemhudut Fa. Ar. s. Sınırdaş.

hemoglobin Fr. i. *by.* Alyuvarların en önemli tözü olup bileşiminde demir, azot, oksijen, hidrojen, kömür ve kükürt bulunan madde.

hempa Fa. i. (·-) (Kötü işlerde) Arkadaş, omuzdaş.

hemşeri Fa. i. **1.** Aynı memleketten olan. **2.** Köylülere hitap için kullanılır.

hemşerilik Fa. T. i. Birbiriyle hemşeri olma hali.

hemşire Fa. i. **1.** Kız kardeş veya abla. **2.** Diplomalı hastabakıcı kadın.

hemşirezade Fa. i. (·-·-·) Kız kardeş çocuğu.

hendek Ar. i. Geçmeğe engel olacak şekilde uzunlamasına kazılan derin çukur.

hendese Ar. i. Geometri.

hendesî Ar. s. (·-·) Geometrik.

henüz zf. (×·) **1.** (Olumlu cümlelerde) Az önce, daha şimdi. *Henüz geldim, daha kimse ile görüşemedim.* **2.** (Olumsuz cümlelerde) Daha[1]. *Yaz sıcakları henüz başlamadı.*

hep zf. **1.** Hiç biri dışta tutulmamak üzere, bütün. *Hep arkadaşız. Bu işleri hep o gördü.* **2.** Her zaman, °daima. *Sen hep geç kalırsın. Hep seni düşünüyorum.* **3.** zm. («Hepimiz, hepiniz, hepisi» veya «hepsi» şeklinde isim takımı belirtileni halinde) «Tüm, top» gibi bir şey meydana getiren parçaların bütününü anlatır. *Hepimiz gördük. Hepinizi iyi buldum. Hepisinde kalem var.* **Heple hiç ilkesi,** *man.* tür veya cins gibi tümel bir konu hakkında ileri sürülen olumlu veya olumsuz bir hükmün o tür veya cinsin bütün bireyleri için doğru olması ilkesi.

hepisi, hepsi zm. (×···), (×·) «Hep» kelimesinin kuraldışı isim takımı belirteni. Bak. hep[3].

hepten zf. Tamamiyle.

her s. Tekil isimlere belirten olarak getirilip onlara kamuluk değeri verir. *Her insan* (=bütün insanlar). *Her gün* (=günlerin hepsi). *Her söyledikçe* (=söylediği bütün defalarda). **Her hangi bir,** rasgele, belli olmıyan bir. **Her kafadan bir ses çıkmak,** bir iş konuşulurken her kes başka başka fikirler ileri sürmek. **Her ne kadar,** başına getirildiği şartlı cümledeki hükmün doğru veya tabiî görüldüğünü fakat işin bununla bitmediğini anlatır. *Her ne kadar geniş ise de biraz alçak.* **Her sakallıyı babası sanmak,** görünüşe aldanmak. **Her telden çalmak,** birçok bilgilerden dem vurmak.

hercai Fa. s. (·-·) Yeltek. **Hercai menekşe,** menekşegillerden, irice, türlü renkte, menekşeye benzer çiçek ve bunun bitkisi.

hercümerç Ar. b. i. Birbirine karışma, karışıklık, kargaşa.

herek i. Asma, fasulye gibi sarılgan bitkilerin tutunması için yanlarına dikilen değnek.

hergele Fa. i. **1.** Sürüde olup henüz hizmete alıştırılmamış hayvan. **2.** Terbiyesiz ve azılı kimseler için bir sövüş sözü olarak kullanılır.

herif Ar. i. **1.** Gözümüz tutmıyarak aşağı veya şüpheli gördüğümüz kimse. *Şu herif kim? Buralarda bir herif dolaşıyor.* **2.** tkz. Adam. *Herif, sözünü tuttu doğrusu.*

herifçioğlu,-nu b. i. kbk. Kızılan kimse hakkında zamir gibi kullanılır. *Herifçioğlu lâf anlamıyor ki!*

heryerdelik i. *fel.* Tanrının her yerde ve her şeyde bulunduğuna inanan din ve fizikötesi görüşü.

herze Fa. i. Saçma, saçma söz.

herzegû Fa. b. s. Saçma söyliyen.

herzevekil Fa. b. s. Üstüne vazife olmıyan işlere burnunu sokan (kimse).

hesabetmek,-der (.-..) (.×..) **1.** Hesap[2] işlemini yapmak. *Bir sayının logaritmasını hesabetmek.* **2.** Tasımlamak. *Biz neler hesabediyorduk, neler oldu.* **Hesabetmek kitabetmek,** işin her yanını düşünmek. *hesabettim kitabettim, sonunda vazgeçtim.*

hesabi Ar. s. (.--) Hesapçı, hesabını iyi bilen, eli sıkı.

hesap Ar. i. **1.** Aritmetik. **2.** Nicelikler üzerinde matematiğin gösterdiği işlemelerden birinin veya bir kaçının yapılması. *Faiz hesabı. Logaritma hesabı.* **3.** Alacaklı verecekli olma hali. *Bankada hesabım var.* **4.** Alınan şeylerin karşılık tutarı. *Lokantada hesabımız beş lira tuttu.* **5.** Oranlama, tasınlama, °tahmin. *Benim hesabıma göre yetişmiyecek. «Evdeki hesap çarşıya uymaz».* **6.** Tasımlama, °tasavvur. *Bütün hesaplar bozuldu.* **7.** «Hesap» kelimesi isim takımı belirtileni halinde olduğu zaman kimi vakit «durum» veya «anlayış» anlamına gelir. *Onunki vur abalıya hesabı.* **Hesaba almak (Bir şeyi-),** ona göre işini görmek. **Hesaba çekmek,** işlerinin doğruluğundan şüphelenilen birini hesap vermeğe çağırmak. **Hesaba gelmez, 1)** sayılamıyacak kadar çok, **2)** umulmadık, beklenmedik. **Hesabı kapamak,** alacak verecek bırakmamak. **Hesabı kesmek (Biriyle-),** alışverişi veya ilgiyi kesmek. **Hesabına gelmek (Birinin-),** ona uygun ve elverişli olmak. **Hesabını bilmek,** tutumlu olmak. **Hesabını görmek, 1)** alacağını verip ilişiğini kesmek, **2)** yok edip ortadan kaldırmak. **Hesabı temizlemek,** borcunu ödemek. **Hesap cetveli,** *mat.* sayılar arasında birçok işlemlerin neticesini kolayca bulmağa yarıyan ve biri ötekinin yuvasında sürgülü olarak hareket eden iki parçadan ibaret cetvel tahtası. **Hesap cüzdanı,** bir bankada hesabı olanlara verilen basılı defter, ki yatırılan ve çekilen paraların kaydedilmesine yarar. **Hesap çıkarmak,** alacağı vereceği kâğıda döküp karşılaştırmak. **Hesap görmek,** alacağı vereceği karşılaştırıp ödeşmek. **Hesap işi,** iğneyi göz karariyle değil de, aşacağı kumaş ipliklerini sayarak batırıp çıkarmak suretiyle yapılan işleme. **Hesap kitap,** hesap sonunda. *Hesap kitap baktım ki elimde bir şey kalmıyor.* **Hesapla hareket etmek,** önünü ardını düşünerek davranmak. **Hesaptan düşmek (Birini veya bir şeyi),** hesaptan çıkarmak, yok saymak. **Hesap tutmak,** alacağı vereceği veya olanı biteni bir yere kaydetmek. **Hesap vermek,** idare ettiği bir malın veya işin neticesini göstermek. **İnfinitezimal hesap,** *mat.* sonsuz küçük niceliklerden bahseden matematik kolu. **Zihin hesabı,** işlemleri kâğıt üzerinde değil de kafada yapılan hesap.

hesapça Ar. T. zf. (.×.) Hesap edildiğine göre, tahmin edildiğine göre. *Hesapça şimdiye kadar gelmiş olmalı idi.*

hesapçı Ar. T. s. Para işlerinde pek hesaplı hareket eden, hesabını iyi bilen.

hesaplamak Ar. T. (i) Hesabetmek. **Hesaplamak kitaplamak,** inceden inceye hesabedip düşünmek. *Hesapladım kitapladım, işin içinden bir türlü çıkamadım.*

hesaplaşmak Ar. T. (le) Birbirindeki alacak ve vereceğin hesabını görmek.

hesaplı Ar. T. s. **1.** Hesaba gelir. **2.** İnceden inceye düşünülüp tasarlanmış. **3.** Hesapla hareket eden.

hesapsız Ar. T. s. **1.** Hesabı tutulmıyan. *Verdiğim paranın bir kısmını kaydetmiştim, bir kısmını da hesapsız verdim.* **2.** Hesabedilemiyecek kadar çok. *Şimdiye kadar hesapsız vaitlerde bulundu ama hiç birini tutmadı.* **3.** İlerisi ve nereye varacağı hesabedilemiyen. *Hesapsız bir işe girişti.* **Hesapsız kitapsız, 1)** hesapsız, **2)** deftere geçirmeden veya belgeye bağlamadan.

hesapsızlık Ar. T. i. Hesapsız olma hali veya hesapsızca davranış.

heterogen Yu. s. *kim.* Ayrı cinsten.

heteropati Yu. i. *ruh.* Kapılanduygu.

hetman i. *tar.* Eskiden Kazakların seçimle atadıkları komutan.

hevenk,-gi i. Bir ipe geçirilmiş veya birbirine bağlanmış meyva bağı. *Elma hevengi. Soğan hevengi.*

heves Ar. i. Bir şeyle uğraşma isteği. *Bu çocuğun okumağa çok hevesi var.*

heveskâr Ar. Fa. s. Hevesli, meraklı.

hevesli Ar. T. s. **1.** Bir şeye veya bir işe heves ve merak sarmış olan. **2.** İstekli.

hevkirmek (nsz) [D.D.] Tilki veya tavşan bağırmak.

hey ça. **1.** Küçüklere veya kendine eşit olanlara seslenmek veya dikkati çekmek için söylenir. *Hey, çocuklar gelin bakalım! Hey, arkadaş, ayağıma basıyorsun!* **2.** Sitem veya azar bildirir. *Hey talih, böyle mi olacaktı! Hey akılsız çocuk, ateşi ne diye ellersin?* **3.** Özlem ve takdir duygusu anlatır. *Hey gidi günler hey! Hey Allahım bu ne güzellik!*

heyamola d. (..×.) Gemicilerin ve onlardan geçerek başka işçilerin birlikte bir şey çekerken hareket beraberliğini sağlamak için bir ağızdan yüksek ses ve makamla söyledikleri bir söz, ki «Eyyam ola, yel ese» diye başlıyan bir denizci türkü-

sünün ilk cümlesinden alınmış olduğu söylenmektedir. **Heyamola ile,** bir işin ancak büyük güçlüklerle ve birçok kişinin yardımiyle yapılabileceğini anlatır. *Bu sedir buradan ancak heyamola ile kaldırılabilir.*

heybe Ar. i. Yolculukta, içine öteberi koymağa yarar iki taraflı torba, ki çoğu kilim veya halı dokusunda olur.

heybet,-ti Ar. i. Korku ile saygı duygularını birden uyandıran hal veya gösteriş, •mehabet.

heyecan Ar. i. **1.** Duyguların bir tepki halinde şiddetlenmesi. *Heyecan duymak. Heyecana gelmek. Heyecan vermek.* **2.** Coşmak[1] hali. *Halk heyecan içinde.*

heyecanlandırmak Ar. T. (i) Heyecan vermek, heyecana düşürmek.

heyecanlanılmak Ar. T. (ösz) Her hangi biri heyecanlanmak.

heyecanlanmak (nsz) Heyecan duymak, heyecana gelmek.

heyecanlı Ar. T. s. **1.** Heyecana düşen, kolay ve çabuk heyecan gösteren (kimse). **2.** Heyecan veren. **3.** Heyecanla yapılan.

heyecansız Ar. T. s. **1.** Heyecan duymıyan, heyecan hali göstermiyen. **2.** Heyecan vermiyen. **3.** Heyecana düşmeksizin yapılan.

heyet,-ti Ar. i. **1.** Kurul. **2.** Astronomi. **Heyetiyle,** olduğu gibi, eksiltilmeksizin.

heyetşinas Ar. Fa. i. Astronomi bilgini.

heyhat,-tı Ar. ü. (.-) Yazık, ne yazık!

heyhey i. Bu kelime «heyheyleri tutmak», «heyheyleri üstünde» gibi bâzı deyimlerde «sinir buhranı» anlamiyle geçer. **Heyheyler geçirmek,** büyük halecanlar geçirmek.

heykel Ar. i. Taş, tunç, pişmiş toprak gibi dayanıklı maddelerden yapılmış insan veya hayvan betisi, uyuk.

heykeltıraş Ar. Fa. i. Heykel yapan.

heykeltıraşlık Ar. Fa. T. i. Heykel yapma sanatı.

heyulâ Ar. i. (.--) **1.** Kaos. **2.** Gösterişi ve iriliği olduğu halde hiçbir etki ve değeri olmıyan şey. *Kara kuvvetin bir heyulâdan başka bir şey olmadığını biraz geç anladık. Heyulâ gibi bir bina yaptılar.* **3.** Korkunç hayal. *Halk deprem heyulâsiyle günlerce açıkta yattı.*

hezaren i. (.-.) Sıcak memleketlerde yetişip sandalye, baston gibi şeyler yapılan, hafif, esnek ve dayanıklı bir çeşit kamış.

hezeç Ar. i. Şark müziğinde bir makam.

hezel Ar. i. Hiç kimseyi incitmeden, sadece neşelendirmek kasdiyle, yazılan veya söylenen nazım, ki en çoğu açık saçık olur.

hezeliyat,-tı Ar. i. Hezel nev'inde yazılmış manzumeler.

hezeyan Ar. i. **1.** Saçmalama. *Gene hezeyana başladı.* **2.** Saçma sapan. *Söylediği sözler hep hezeyan.* **3.** Sayıklama. *Hasta hezeyan halindedir.*

hezimet,-ti Ar. i. (.-.) Bozgun.

Hf *kim.* Hafniyum cisminin simgesi.

Hg *kim.* Cıva madeninin simgesi.

hıçkırık i. Mide dolgunluğu veya sinir hali gibi sebeplerden ve istemsiz olarak diyafram kasının kasılmasiyle hava akçiğerlere geçerken boğazdan çıkan ve düzgün aralıklarla «hık... hık» diye tekrarlanan ses.

hıçkırmak (nsz) Boğazdan «hık hık» diye ses çıkarmak. *Hıçkıra hıçkıra ağlamak.*

hıdiv Fa. i. (.-) *tar.* Osmanlı İmparatorluğu devrinde, Mısır, bu imparatorluğa bağlı iken Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan sonra oranın valilerine verilen unvan.

hıdrellez i. Kışın sonu sayılan 6 mayıs günü başlayıp kasımın ilk günü olan 8 sonteşrine kadar, yılın altı ay süren yarısı.

hıfız,-fzı Ar. i. **1.** Saklama. **2.** Ezberleme. **Hıfza çalışmak,** Kuran'ı ezberlemeye çalışmak.

hıl'at,-ti Ar. i. *tar.* Eskiden, padişahlar tarafından birine iltifat veya mükâfat için giydirtilen ve değerli kumaş veya kürkten yapılmış olan kaftan.

hımbıl s. Budala ve miskin.

hım hım zf. Sesin burundan çıktığını anlatır. *Hım hım konuşmak.*

hımhım s. Heceleri burundan çıkararak konuşan.

hımhımlık i. Hımhım olanın hali.

hıncahınç zf. Ağzına kadar, tıka basa.

hınç i. Öc almağı amaçlıyan bir öfke.

hınçkırmak (nsz) Bak. hıçkırmak.

hınzır Ar. i. «Domuz» anlamına ise de hemen hemen yalnız küfür için kullanılır. *Vay hınzır herif!*

hınzırlık i. mec. Kötü huyluluk.

hır i. ar. Kavga, dalaş. *Hır çıkarmak.*

hırbo s. (×.) ar. Sersem, salak ve kaba saba.

hırçın s. Ufak sebeplerle sinirlenip huysuzluk eden.

hırçınlık i. Hırçın olanın hali veya hırçınca hareket.

hırdavat,-tı Fa. Ar. ç. i. **1.** Kilit, reze, tel, çivi gibi ufak tefek maden eşya. **2.** Ufak öte beri. *Şu hırdavatı oradan kaldırmalı.*

hırdavatçı Fa. Ar. T. s. Hırdavat satan, nalbur.

hırgür, hırhır b. i. Geçimsizlik kavgaları. *Onların hırgüründen bıktım artık!*

hırıldamak (nsz) «Hır hır» diye ses çıkarmak. *Çocuğun nezlesi var, göğsü hırıldıyor.*

hırıldaşmak (nsz:le) Hırlaşmak.

hırıltı i. **1.** «Hır hır» diye çıkan ses. **2.** Geçimsizlik kavgası. *Hırıltı istemem, iyi geçinin.*

hırıltıcı s. Hırıltı çıkaran, geçimsiz.

hırızma i. Bâzı hayvanların dudaklarına geçirilen demir halka. *Ayının burnuna hırızma takmışlar, oynatıyorlardı.*

Hıristiyan Yu. i. **1.** İsa Peygamberin dininden olan kimse. **2.** (İsim takımlarında) Hıristiyanlık. Hıristiyanlar. *Hıristiyan âlemi. Hıristiyan âdeti.*

Hıristiyanlık i. **1.** Hıristiyan dini. **2.** Hıristiyan âlemi.

hırka Ar. i. Daha çok evde ve soğuğa karşı korunmak için giyilen, kalınca kumaştan, kimi vakit içi pamukla beslenmiş, ceket biçiminde giysi.

hırlamak (nsz) Köpek saldırmadan önce «hır» diye ses çıkarmak. *Köpek bizi görünce hırlamağa başladı.*

hırlanmak (nsz) Köpek hırlar gibi ters ters söylenmek.

hırlaşmak (nsz:le) Birbirine saldırmağa hazırlanan köpekler gibi ağız kavgasına girişmek.

hırlı s. Kendi başına anlamı olmayıp «hırlı mıdır, hırsız mıdır ?» deyiminde geçer, ki bu da bir kimsenin ahlâk ve gidişi hakkında şüphe gösterildiği vakit söylenir. *Ben onu tanımıyorum, hırlı mıdır, hırsız mıdır bilmem!*

hırpalanmak (nsz) Hırpalamak işine konu olmak.

hırpalamak (i) **1.** Örselemek. **2.** mec. Ağır bir muamele ile üzmek.

hırpalatmak (i,e) Hırpalamak işini başkasına yaptırmak.

hırpani s. (-.-) Perişan kıyafetli.

hırs Ar. i. **1.** Sonu gelmiyen istek, soğumsuzluk. *Bu adam hırsı yüzünden mahvoldu.* **2.** Öfke. *Hırsını yenemiyerek çocuğu dövdü.*

hırsız s. Başkasının malını çalan, uğru. **Hırsız feneri,** yalnız önünü dar bir ışık demetiyle aydınlatan el feneri.

hırsızlama zf. Gizlice, kimseye sezdirmeden.

hırsızlık i. **1.** Çalma. **2.** Çalma suçu.

hırslandırmak (i) Öfkelendirmek.

hırslanmak (nsz) Öfkelenmek.

hırslı Ar. T. s. **1.** Öfkeli. **2.** Doymak bilmiyen, soğumsuz.

hırt,-tı s. ar. Kaba ve görgüsüz olduğu halde kendini bir şey sanan.

hırtı pırtı b. i. Eski püskü veya işe yaramaz değersiz eşya.

hırtlamba s. Perişan ve köhne kılıklı. **Hırtlamba gibi giyinmek,** lüzumsuz yere üstüste ve gelişi güzel giyinmek.

Hırvat,-tı i. Hırvatistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** (İsim takımlarında) Hırvatistan, Hırvatlar. *Hırvat partisi.*

hısım i. **1.** Ağanları (ataları ve nineleri) bir olanlardan her biri. **2.** Aralarında kayınlık dolayısiyle yakınlık bulunanlara da «hısım» denir. **Hısım akraba,** yakın ve uzak bütün hısımlar. *Hısım akraba bir mahallede toplandık.*

hısımlık i. Hısım olma hali.

hıssa Ar. i. Bir sözden veya olaydan alınan ders, ibret. *Kıssadan hıssa.*

hış hış zf. İpekli kumaşların sürtüşmesinden çıkan sesi ve buna benzer başka sesleri anlatır.

hışıldamak (nsz) «Hış hış» diye ses çıkarmak.

hışıltı i. «Hış hış» diye çıkan ses.

hışım,-şmı Ar. i. Öfke.

hışır i. **1.** Kavun ve karpuzun sert kalan kabuk tarafı. **2.** Olgunlaşmamış bostan (kavun, karpuz, hıyar). **3.** mec. Kaba ve görgüsüz adam.

hışırdamak (nsz) Kâğıt, meşin, kolalı kumaş gibi sert şeyler birbirleriyle sürtüşürken çıktığı gibi, ince ve boğuk ses çıkarmak. *Kuru yapraklar yerde hışırdadı.*

hışırdatmak (i) Hışırtı çıkartmak.

hışır hışır zf. Hışırtı çıkararak. *Kâğıtları hışır hışır karıştırıyordu.*

hışırtı i. Hışırdama sesi.

hışlamak (nsz) Hışıldamak.

hıyanet,-ti Ar. i. (-.-) **1.** Kutsal sayılan şeylere el uzatma, kötülük etme veya aykırı harekette bulunma, kötücülük. *Emanete hıyanet. Yurda hıyanet. Evdeşine hıyanet.* **2.** s. Vefasız. *Hıyanet, beni hiç aramıyorsun!*

hıyar i. **1.** Kabakgillerden bir bitki ve onun yemiş gibi yenen veya salatası yapılan gevrek, serinletici suluca meyvası. **2.** mec. Kaba saba, yontulmamış (kimse).

hıyar Ar. i. (.-) Üründün, «şunu veya bunu seçmekte, yapıp yapmamakta erkinlik» anlamına olup «hakkı hıyar» teriminde geçer.

hıyarcık, hıyarcıl i. *hk.* Kasık bezlerinin yangılanıp irinleşmesi hali.

hız i. **1.** Çabuk olma hali, °sürat. *Bu işe biraz daha hız vermeli.* **2.** Süratli hareketten doğan yüksek kuvvet veya şiddet. *Ordumuz Dumlupınar'da aldığı hızla Akdeniz'e kadar dayandı.* **3.** *fi.* Alınan yolun harcanan zamana oranı. **Hız almak,** atlamak için geri geri çekilip birdenbire fırlamak. **Hızını almak,** hızını yenmek, geçirmek.

hızar, hızarcı Bak. hazar, hazarcı.

Hızır öz. i. Ölümsüzlüğe kavuşmuş olduğuna inanılan bir peygamberin lâkabı olup «tam zamanında ve en sıkışık bir anda yetişmek» anlamına gelen «Hızır gibi yetişmek» deyiminde geçer.

hızlandırmak (i) Hız vermek, hızını ar-

tırmak.

hızlanmak (nsz) Hız almak, hızı artmak.

hızlı s. **1.** Çabuk. *Hızlı yürümek.* **2.** Şiddetli. *Hızlı vurmak.* **3.** Yüksek (sesle). *Hızlı konuşmak.*

hibe Ar. i. Bağışlama[1], bağış.

hicap Ar. i. (.-) «Utanma» anlamına olup pek az kullanılır.

hicaz Ar. i. **1.** Şark müziğinde dügâh perdesinde karar kılan bir makam. **2.** Şark perde sisteminde «do diyez» notasını andıran perde.

hicazkâr Ar. Fa. b. i. Şark müziğinde rast perdesinde karar kılan bir makam.

hiciv,-cvi Ar. i. *ed.* Bir şahsı, bir fikri, bir âdeti açık kapalı yerme veya bu yolda söylenen söz yahut yazılan yazı, yergi, taşlama.

hicran Ar. i. (.-) **1.** Ayrılık. **2.** Onulmaz acı.

hicret,-ti Ar. i. **1.** (Memleketten memlekete) Göç. **2.** Peygamber Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göç etmesi, ki İslâm takviminde tarih başı sayılmıştır. *Hicretten iki yüzyıl sonra...*

hicrî Ar. s. (.-) Tarih başı olarak hicreti alan. *Hicrî 1300 tarihinde.*

hicviye Ar. i. Hiciv sözü veya yazısı, yergi, taşlama.

hiç Fa. zf. **1.** Olumsuz fiillerin olumsuzluğunu kesinleştirir. *Hiç görmedim. Hiç öyle şey olur mu?* **2.** «Her hangi bir zaman» gibi belirsizlik de anlatır. *Hiç ava gittiniz mi?* **3.** ü. Sorulan şeyin en küçük bir ölçüde bile olmadığını anlatır. *-Ne gördün? - Hiç!* **4.** i. Yok hükmünde olan şey. *Bir hiç için darıldı. O, benim gözümde hiçtir.* **5.** *mat.* Ne pozitif, ne negatif olan sayı. **Hiç değilse,** başka bir şey olmasa bile. *Hiç değilse ben bu kitapları okudum.* **Hiçe saymak,** biraz olsun önem vermemek. **Hiç kimse,** hiçbir kimse. **Hiç olmazsa,** hiç değilse.

hiçbir Fa.T.b.s. Bir tek (şey) bile... Her hangi bir (şey) olsun... *Hiçbir yere gitmedim* (= bir tek yere bile gitmedim). *Hiçbirimiz görmedik* (= birimiz olsun görmedi). Hiçbir zaman söylemem (= hangi zamanda olursa olsun söylemem).

hiçten **1.** s. Pek değersiz. *Ne hiçten adam olduğu anlaşıldı.* **2.** zf. Sebepsiz veya karşılıksız. *Hiçten bu kadar masrafa girdim. Hiçten bir ev sahibi oldu.*

hidayet,-ti Ar. i. (.-.) Doğru yol, (Müslümanlarca) hak olan Müslümanlık yolu.

hiddet,-ti Ar. i. Öfke.

hiddetlendirmek Ar. T. (i) Kızdırmak, öfkelendirmek.

hiddetlenmek Ar. T. (e) Kızmak, öfkelenmek.

hiddetli Ar. T. s. Kızgın, öfkeli.

hidrasit Fr. i. *kim.* Hidrojenin basit veya bileşik bir madde ile birleşmesinden meydana gelen asit.

hidrat,-tı Fr. i. *kim.* Bir cismin su ile birleşmesiyle veya bâzı madenler üzerine suyun etkisiyle meydana gelen bileşik.

hidrofil Yu. s. Sucul.

hidrografi Yu. s. **1.** Kıyı topografyası. **2.** Bir bölgenin akar sulariyle göllerinin topu.

hidrojen Yu. i. *kim.* Oksijenle bileşerek suyu meydana getiren, rengi, kokusu ve tadı olmıyan, H simgesiyle gösterilen basit bir gaz, ki atomal ağırlığı 1 olup bir litresi 89 miligram gelir.

hidrokarbon Yu. Lâ. i. *kim.* Karbonun hidrojenle meydana getirdiği bileşik.

hidroksil Yu. i. *kim.* OH simgesiyle gösterilen ve bir madenle birleştiği zaman hidroksit yapan atom grupu.

hidroksit Yu. i. *kim.* Bir maden üzerine suyun etkisiyle yani bir hidroksil grupu ile bir madenin kaynaşmasından meydana gelen bileşik.

hidroliz Yu. i. Birtakım organik bileşiklerin, su ile karşılaşınca, moleküllerinin ikiye ayrılması.

hidroloji Yu. i. Subilim.

hidrometre Yu. i. (..×.) Sıvıların ağırlığını, yoğunluğunu, basıncını ölçmeğe yarıyan aygıt.

hidrosfer Yu. i. Suküre.

hidroskopi Yu. i. Yeraltındaki suları bulmak bilgisi.

hidrostatik Yu. i. Mekanik biliminin, sıvıların dengesinden ve kablar üzerine yaptıkları basınçtan bahseden kolu.

hidroterapi Yu. i. Su tedavisi, su otamı.

hidrozol,-lü Fr. i. *kim.* Sıvı halindeki koloitlere verilen ad.

hiffet,-ti Ar. i. «Hafiflik, yeğnilik» demek olup «aklını kaybetmek» anlamına kullanılan «aklına hiffet gelmek» sözünde geçer.

higrometre Yu. i. (..×.) Havanın nem derecesini ölçmeğe yarıyan aygıt.

higroskop,-pu Yu. i. Havanın en az veya en yüksek nem derecesini gösteren aygıt.

hikâye Ar. i. **1.** Bir olayı az çok ayrıntılariyle anlatma veya böylece anlatılan olay. *Bunun hikâyesi uzun sürer. Geçen akşam anlattığınız hikâye...* **2.** *ed.* Nesir halinde yazılan ve meraklı birtakım olayları anlatan yazı, ki pek uzun olunca «roman» adını alır. **Hikâye bileşik zamanı,** *dlg.* başka bir zamana göre geçmiş bir olguyu anlatan fiil zamanı. *«Yazmıştım, yazdı idim, yazardım» birer hikâye bileşik zamanını anlatırlar.*

hikâyeci Ar. T. s. Hikâye yazan veya anlatan.

hikemî Ar. s. (...) **1.** Bilgece. **2.** Fiziksel.
hikemiyat,-tı Ar. ç. i. (....) Bilgelikler, bilgece söz ve düşünceler.
hikmet,-ti Ar. i. **1.** Bilgelik. **2.** Sebep. *Bu muamelenin hikmetini anlıyamadım.* **3.** (Eskiden) Fizik.
hilâf Ar. i. (.-) **1.** Ters, karşıt. *Hakikat hilâfına söz söylememeli.* **2.** Yalan. *Hiç hilâfım yok.* **Hilâf olmasın,** yanılmıyorsam.
hilâfet,-ti Ar. i. (.-.) *tar.* Peygamber vekilliği, halife olanın hali, görevi.
hilâl Ar. i. (.-) **1.** Ayça. **2.** Kürdan. **3.** Eskiden çocuklar ilk okumağa başladıkları vakit satır ve kelimeleri şaşırmamak için kelimeler üzerinde gezdirdikleri ucu sivri uzunca bir gösterme aracı.
hile Ar. i. (-.) **1.** Düzen, aldaç, dek. *Oyunda hile yapmak.* **2.** Menfaat temin etmek üzere bir mala değersiz bir şey katıştırma. *Bu sütte hile var.*
hileci Ar. T. s. (-..) Hile yapan, hile karıştıran, dekçi.
hilekâr Ar. Fa. s. (-.-) Hileci, dekçi.
hileli Ar. T. s. (-..) İçine hile karışmış, hile ile yapılmış. *Hileli oyun. Hileli iflâs.*
hilesiz Ar. T. s. (-..) İçine hile karışmamış.
hilim,-lmi Ar. i. «İnsan tabiatinde yumuşaklık» anlamına olup «hilimle muamele» sözünde geçer.
hilkat,-ti Ar. i. Yaradılış.
hilkî Ar. s. (.-) Yaradılıştan.
hilozoizm Yu. i. *fel.* Maddede hayat bulunduğunu ileri süren ilkel bir görüş.
himaye Ar. i. (.-.) **1.** Koruma[1]. **2.** Kayırma[1]. **Himaye etmek, 1)** korumak[1], **2)** kayırmak[1].
himmet,-ti Ar. i. **1.** Kayırış. *Arkadaşların himmetiyle.* **2.** Emek. *Bu iş çok himmet ister.* **Himmetin var olsun,** teşekkür için söylenir.
hindi i. Tavukgillerden, kümes hayvanlarının en büyüğü, ki on altıncı yüzyılda evcilleştirilerek Amerika'dan bütün dünyaya yayılmıştır.
hindiba i. Kendi adiyle anılan bir familyanın örnek bitkisi olup yaprakları haşlanarak salata yapıldığı gibi kökü de kahveye karıştırılır; buna «güneyik» de denir.
hindu i. (.-) Hindistanın Mecusi halkından olan kimse.
hinoğlu b. i. «Pek kurnaz kimse» anlamına olup «hinoğlu hin» de denir.
hinterlant Al. i. «Bir sömürgenin art bölgesi» anlamına ise de bizde bir limanın, tecim merkezi durumunda bulunduğu çevre, «iç bölge» karşılığı olarak kullanılıyor. *İzmirin hinterlandı.*
hintli i. Hindistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.
hintyağı,-nı b. i. Sütleğengillerden, bir ağacın tohumlarından çıkarılan yağ, ki hekimlikte ve sanayide kullanılır.
hiperbol,-lü Yu. i. *mat.* Bir koniyi eksenine paralel olarak kestiğimizde meydana çıkan kesidin şekli, ki sabit iki noktaya olan uzaklıklarının farkı değişmiyen ve aynı düzlem üzerinde bulunan noktaların meydana getirdiği eğriden ibarettir, °kat'ı zait. Sabit iki noktaya «odak», bu odaklardan geçen doğru ile bu doğrunun orta yerinden geçen dik doğruya «simetri eksenleri», simetri eksenlerinin kesiştikleri noktaya de «merkez» denir.
hiperbolik Yu. s. *mat.* Hiperbol biçiminde olan, hiperbole değgin.
hiperboloidal,-li Yu. Fr. s. Hiperboloit biçiminde olan.
hiperboloit Yu. s. *mat.* **1.** Hiperbole benziyen. **2.** i. Bir hiperbolün iki simetri ekseninden biri etrafında döndürülmesiyle meydana gelen yüzey.
hipermetrop,-pu Yu. s. **1.** Cisimlerin görüntüleri ağtabakanın gerisinde kaldığı için, hele yakını, iyi göremiyen (göz). **2.** Gözleri böyle olan (kimse).
hipnotizm Yu. i. Telkin yoliyle başkasını uyutma ve bu uykuya özgü olan haller.
hipnoz Yu. i. Sözle, bakışla telkin yapılarak meydana getirilen bir çeşit uyku hali, ki bu halde uyuyan kimse (denek), uyutanın tesir ve telkinlerine açık, fakat dış dünyanın başka etkilerine karşı kapalıdır.
hipodrom Yu. i. Atalanı.
hipostaz Yu. i. *fel.* Bâzı felsefe ve din kuramlarının dayandığı esaslardan her biri, °uknum. *Hıristiyanlık inanışına göre Tanrı kavramında üç hipostaz vardır: baba, oğul ve kutsal ruh.*
hipotenüs Yu. i. *mat.* Bir dik üçgende dik açının karşısında bulunan kenar.
hipotetik Yu. s. Varsayımlı.
hipotez Yu. i. Varsayım, °faraziye.
his,-ssi Ar. i. **1.** Duygu. **2.** Sezme.
hisar Ar. i. **1.** Eskiden taştan yapılan kuleli ve yüksek duvarlı küçük kale. **2.** *mü.* Şark müziğinde dügâh perdesinde karar kılan bir makam. **3.** Şark perde sisteminde «re diyez» notası.
hisse Ar. i. Pay. **Hisse senedi,** bir anonim veya komandit tecim şirketinin sermayesinin bölünmüş olduğu ve satılıp elden ele geçebilen ortaklık belgesi. **Hisse kapmak,** bir olaydan faydalı bir fikir edinmek.
hissedar Ar. Fa. i. Paydaş.
hisseişayia Ar. b. i. (......) Bir şeyin topuna birden ortak olanlardan her birinin pay oranı. *Onun da sekizde bir hisseişayiası var.*

hisseişayialı Ar. T. s. (..-...) Pay oranına göre bölümlere ayrılmış olmayıp topu birden birkaç kişinin malı olan. *Bu ev hisseişayialí olduğu için satılığa çıkarıldı.*
hisseli Ar. T. s. İçinde birkaç kişinin payı olan, paydaşlı.
hisset,-ti Ar. i. Cimrilik.
hissetmek,-der (i) (×..) **1.** Duymak. **2.** Sezmek.
hissî Ar. s. (.-) Duysal.
hissikablelvuku,-u Ar. b. i. Önsezi.
hissiyat,-tı Ar. ç. i. (.-.) Duygular, sezişler.
histerezis Yu. i. *fi.* Bir mıknatıs alanında tutulan bir çelik parçasının oradan uzaklaştırıldığı vakit kendinde bir kısım magnetizma saklı kalması olayı ve bu saklı kalmanın derecesi.
hiş, hişt,-ti ü. tkz. «Hey, bana bak, sana söylüyorum» anlamına. *Hiş, buraya gel! Hişt, oradan çekil.*
hitabe Ar. i. (.-.) Ayta.
hitabet,-ti Ar. i. (.-.) Aytama sanatı, aytaçlık.
hitabetmek,-der Ar. T. (e) (.-..) (.×..) Aytamak.
hitam Ar. i. (.-) Son, bitim. **Hitam bulmak,** sona ermek, bitmek, tükenmek.
hitan Ar. i. (.-) Sünnet ameliyesi.
hitap Ar. i. (.-) Yazıda ve konuşmada sözü, karşıda bulunan veya bulunduğu düşünülen birine yöneltme, aytama.
hiyerarşi Yu. i. Koram.
hiyeroglif Yu. i. Eski Mısırlıların, birtakım resimlerden ibaret olan yazısı.
hiza Ar. i. Doğru bir çizgi üstü veya böyle bir çizgi üzerinde bulunma hali, düzlük. *İkisi bir hizada. Hizaya getirmek. Burada hiza bozuk.* **Hizaya getirmek,** çırpıya getirmek.
hizmet,-ti Ar. i. **1.** Başkasının işini veya başkasına yarar iş yapma, kulluk, tapu. *Yurda hizmet. Maksada hizmet. Birinin hizmetine girmek.* **2.** Yumuş, vazife. *Askerlik hizmeti. Hizmetinden çıkarılmak.* **3.** Görev, işlev. *Gemi hizmete girdi.* **4.** Bakım. *Bu bahçe çok hizmet ister.*
hizmetçi Ar. T. s. Bir yerde, temizlik, şunu bunu götürüp getirme, ortalığı toplama gibi işleri sürekli olarak yapan (kadın).
hizmetçilik Ar. T. i. Hizmetçinin gördüğü iş, hizmetçi mesleği.
Ho *kim.* Holmiyum cisminin simgesi.
hoca i. **1.** Eskiden, medresede yetişip sarık saran cüppe giyen din adamı. **2.** Öğretmen.
hocalık i. Hoca olanın hali veya işi. **Hocalık etmek,** akıl öğretmeğe, öğüt vermeğe kalkmak.

hodan i. *bt.* Sığırdili familyasından, çiçekleri hekimlikte kullanılan bir bitki.
hodbin Fa. s. Bencil.
hodkâm Fa. s. Bencil.
hohlamak (e) Ağzını yaklaştırıp soluğunu bir şeyin üstüne hızla vermek. *Üşümüş ellerine hohlıyarak...*
hohlanmak (nsz) Hohlamak işine konu olmak. *Hohlanmış bir ayna.*
hokey İn. i. Ucları kıvrık sağlam sopalarla iki takım arasında oynanan bir top oyunu.
hokka Ar. i. Maden, cam veya topraktan küçük kab. *Mürekkep hokkası. Şeker hokkası. Tükrük hokkası.* **Hokka gibi,** ufak ve düzgün (ağız).
hokkabaz Ar. Fa. i. **1.** El çabukluğu ile birtakım şaşırtıcı oyunlar yapan kimse. **2.** mec. Yalanla dolanla iş gören.
hokkabazlık Ar. Fa. T. i. **1.** Hokkabaz sanatı. **2.** Hokkabaz işi. **3.** mec. Yalanla dolanla görülen iş.
Holandalı i. Holanda halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.
holmiyum i. (×..) Simgesi Ho, atomal ağırlığı 163,5 olan seyrek bulunur bir maden, ki oksidi açık sarı, tuzları portakal sarısı renginde olur.
holosen Yu. s. *je.* Yeni yerbilimsel çağa değgin.
holotüritler Yu. i. Derisidikenlilerin bütün denizlerde yaşıyan bir sınıfı.
homogen Yu. s. *mat.* Bütün terimleri aynı dereceden olan (çokterimli).
homolog Yu. s. *mat.* Bir dönüşümde birbirine karşılık tutulan (elemanlar).
homoteti Yu.i. *mat.* «Geometrik orantıları, merkez olarak alınan bir noktaya göre, aynı olan iki nokta grubu homoteti halinde bulunur» denir.
homotetik Yu. i. *mat.* Homoteti ile yapılan bir dönüşümde karşılıklı iki elemandan her biri.
homurdanmak (nsz:e) Öfke ile yarı anlaşılır yarı anlaşılmaz ve kendi kendine söylenip durmak.
homur homur zf. Homurdanarak. *Homur homur söyleniyor.*
homurtu i. **1.** Homurdanma sesi. **2.** Ayının çıkardığı ses.
hona i. Erkek geyik.
hop,-pu i. Birden ve süratle yerinden fırlayıp sıçramağı anlatır. *Hop diye denize atlayıverdi. Yüreğim hop etti.*
hoplamak (nsz:den,e) Sevinçten veya oyun için, bulunduğu yerde havaya doğru bir fırlayış yapmak. *Zeybek oyununda güzel hoplamalar var. Çocuk hoplıya hoplıya geliyor.*
hoplatmak (i) (Çocuğu) Koltuklarından tutup «hop hop» diye hefifçe havaya fır-

latarak eğlendirmek.
hoppa s. Yaşına başına uymıyan hafiflikler yapan, ağır başlı karşıdı.
hoppala ü. (×..) **1.** Küçük çocuklar atlama hareketleri yaparken onları takdir makamında söylenir. *Atla bakayım... Hoppala!* **2.** Şaşma ile birlikte kınama anlatır. *Hoppala, bu da yeni çıktı!* **Hoppala bebek,** çocukça hareket edenlere söylenir.
hoppalık i. Hoppa olanın hali veya hoppaca hareket.
hopurdatmak (i) Kabaca höpürdetmek.
hor Fa. s. Değersiz, aşağı. **Hor bakmak,** veya **görmek,** değersiz saymak, değer vermemek. **Hor kullanmak,** dikkat etmiyerek fena kullanmak. **Hor tutmak,** fena muamele etmek.
hora Yu. i. (×.) Birçok kişi tarafından el ele tutularak oynanan bir rakıs. **Hora tepmek, 1)** oynamak, **2)** mec. ayaklarını vurarak gürültü çıkarmak.
horan Yu. i. Karadeniz bölgesinde kemençe ile oynanan halka oyunlarına verilen ad.
horasan i. Tuğla toziyle kireçten yapılan harç.
horasani i. *tar.* (..--) Üst kısmı sarıktan dışarı fırlıyan bir çeşit hoca kavuğu.
horda i. *top.* Göçebe ve sataşkan topluluk.
horhor i. Gür çıkan, ses çıkararak akan su.
horlamak (i) **1.** Fena muamele etmek. **2.** (nsz) Uyurken «hor hor» diye ses çıkarmak.
horluk Fa. T. i. Hor olanın hali.
hornblent Al. i. *je.* Doğal alüminyum, kalsiyum, demir ve magnezyum silikatından ibaret, koyu yeşil veya kara renkte parlak bir amfibol çeşidi.
horoz i. **1.** Tavuğun erkeği. **2.** Ateşli silâhlarda çakmak taşına veya merminin kapsoluna vurmağa yarıyan maden parça. **Horoz akıllı,** beyinsiz. **Horoz ayağı,** fişek sökecek burgu. **Horozlar ötmek,** sabah olmak. **Horoz şekeri,** çocuklar için, horoz şeklinde yapılıp bir değneğe takılarak satılan şeker.
horozibiği,-ni b. i. *bt.* Horozibiğigillerden, kırmızı çiçekleri horoz ibiğini andıran süs bitkisi.
horozibiğigiller ç. b. i. *bt.* Örneği horozibiği olan bitki familyası.
horozlanmak (nsz) Kabadayılık göstermek.
hortlak i. Bâzı insanların inandığına göre kötü ruhların araya girmesiyle dirilip geceleri şurada burada dolaşarak insanlara kötülük eden ölü.
hortlamak (nsz) Dirilip hortlak olmak.
hortum Ar. i. **1.** Filde, böceklerde ve yumuşakçalarda olduğu gibi boru şeklinde uzamış ağız veya burun kısmı. **2.** Tulumba veya musluklara takılan kauçuk, meşin yahut bezden uzun boru. **3.** Alanı dar bir kiklon çeşidi, ki sütun halinde buhar veya suyun yükselmesi ve şiddetle dönmesi şeklinde olur. **Hortum sıkmak,** (yangına) su sıkmak.
hortumlular ç. i. *zo.* Kalın derili memeli hayvanların, filde olduğu gibi, burunları hortum şeklinde uzıyanları.
horuldamak (nsz) Horlamak[2].
hoş Fa. s. **1.** Beğenilen, duyguları okşıyan. *Hoş bir ses. Tadı pek hoş.* **2.** e. Bununla beraber. *Hoş, gelmese de olur ya!* **Hoşa gitmek,** beğenilmek. **Hoş bulduk,** «hoş geldiniz» selâmına verilen karşılık. **Hoş geldiniz,** gelene söylenen selâm sözü. **Hoş görmek,** gücenilecek veya karşılık verilecek bir kusuru saymamak. **Hoşuna gitmek (Birinin-),** biri beğenmek.
hoşaf Fa. i. Üzüm, erik, vişne gibi mayhoş meyvaları, şeker katıp bolca suda pişirerek yapılan meyvalı bir çeşit şerbet. **Hoşafın yağı kesilmek (Birinde-),** söyliyecek söz, verecek karşılık veya yapacak şey bulamıyacak bir duruma düşmek.
hoşbeş Fa. T. b. i. Buluşanlar arasında hatır sorma kabilinden söylenen ilk sözler. *Hoşbeşten sonra hemen meseleyi açtım.*
hoşça zf. (×.) Hoş olarak, iyice. **Hoşça kalın,** ayrılan tarafından kalanlara söylenen bir selâm sözü.
hoşgörü Fa. T. b. i. Her şeyi, anlayışla karşılıyarak olabildiği kadar hoş görmek hali, •müsamaha.
hoşgörücü Fa. T. b. s. Hoşgörü ile hareket eden, •müsamahakâr.
hoşlanmak Fa. T. (den) Hoşuna gitmek, hoş bulmak, sevmek.
hoşlaşmak Fa. T. (den) **1.** Gitgide hoşlanmak. **2.** Birbirinden hoşlanmak.
hoşnut Fa. s. Birisinden beklediğini elde ederek onu hoş bulan. *Ben arkadaşlarımdan hoşnudum.*
hoşnutluk Fa. T. i. Hoşnut olma hali. **Hoşnutluk getirmek,** hoşnutluk göstermek.
hoşnutsuz Fa. T. s. Hoşnut olmıyan.
hoşnutsuzluk Fa. T. i. Hoşnutsuz olma hali. **Hoşnutsuzluk getirmek,** hoşnutsuzluk göstermek.
hoşt,-tu ü. Köpekleri ürkütüp kaçırmak veya kovmak için çıkarılan ses.
hotoz i. Eskiden kadınların giydikleri küçürek süslü başlık.
hovarda s. **1.** Zevkı için para harcamaktan kaçınmıyan. **2.** i. Yolsuz kadının paralı âşığı.

hovardalık i. Hovarda olanın hali veya hovardaca hareket.
hoyrat,-tı i. Hareketleri hırpalayıcı olan kimse.
hoyratlık i. Hoyrat olanın hali veya hoyratça hareket.
hücre Ar. i. Küçük oda, ve özlükle, din adamlarının çekilip ibadetle vakit geçirdikleri kuytu oda.
hödük s. Topluluk görgüsü ve anlayışı olmıyan.
höpürdetmek (i) Bir şeyi gürültülü şekilde içmek. *Kahveyi höpürdete höpürdete içerken...*
hörgüç i. Devenin sırtındaki tümsek.
höykürmek (nsz) (Eskiden dervişler) Hep bir arada yüksek sesle zikretmek.
höşmerim i. Sulu kaymak veya taze peynir ve unla yapılan bir yemek.
höyük i. Öyük.
hu ü. (-) **1.** «Nerdesin!» «Bana bak!» anlamına olup daha çok kadınlar tarafından kullanılır. **2.** Eskiden dervişler arasında selâm olarak söylenirdi.
hububat,-tı Ar. i. (·--) Buğday, arpa, mısır gibi ekmek yapmağa yarıyan taneler, tahıl.
Huda Fa. i. (·-) Tanrı.
hud'a Ar. i. «Hile» kelimesiyle aynı anlamda olup «hile hud'a» ikizlemesinde geçer.
hudayinabit,-ti Fa. s. (·-·-·) Kendi biten, kendi kendine yetişen.
hudut Ar. i. **1.** Ayırnak, sınır. **2.** Buç, son.
hukuk,-ku Ar. ç. i. **1.** Kanun ve âdetlerin bütünü. *Eski Türk hukuku. Roma hukuku.* **2.** Kanunlar bilimi. *Hukuk Fakültesi. Hukuk doktoru.* **3.** Yürürlükte olan kanunlar. *Uluslararası hukuk.* **4.** Bu kanunların bir konu üzerinde olanları. *Ticaret hukuku. Denizcilik hukuku.* **5.** Ahbaplık, dostluk. *Onunla eski hukukumuz var.* **6.** Kanunların, cezaya değgin olmayıp alacak verecek gibi dâvaları ilgilendiren kısmı. *Hukuk dâvası. Hukuk mahkemesi.* **7.** Haklar. *Hukukumdan vazgeçmem.*
hukuki Ar. s. (·--) Hukukla ilgili, türel.
hulâsa Ar. i. (·--) **1.** Özet. *Bir yazının hulâsası.* **2.** *kim.* Her hangi bir maddenin, alkol, eter gibi bir eritici ile ayrılmış veya başka bir yolda elde edilmiş etkili özü. *Kınakına hulâsası. Et hulâsası.* **3.** e. Kısacası, sözün kısası. *Hulâsa, ben bundan hiçbir şey anlıyamadım.*
hulûl,-lü Ar. i. (·-) **1.** Girme, gelip çatma. **2.** *fi.* Geçişme.
hulûs Ar. i (·-) **1.** İçtenlik, içeğilik. **2.** mec. Yaranma, dalkavukluk. **Hulûs çakmak,** yaranmak için dalkavukluk etmek.
hulûskâr Fa. s. (·--) **1.** İçten. **2.** mec. Dalkavuk.
hulûskârlık Ar. Fa. T. i. Hulûskâr olanın hali veya hulûskârca hareket.
hulya i. (·-) Kuruntu, hayal.
hulyalı Ar. T. s. (·-) İnsanı hayale çeken. *Hulyalı akşamlar.*
humanizm Lâ. i. **1.** Eski Yunan ve Lâtin kültürünü en yüksek kültür örneği olarak alan ve Ortaçağın iskolâstik düşünme tarzına karşı XIII. ve XIV. asırlarda doğan bilim ve sanat görüşü. **2.** *fel.* İnsanlık sevgisini en ulu amaç ve olgunluk sayan öğreti.
humar Ar. i. İçki veya uyku sersemliği.
humma Ar. i. (Hastalıkta) Ateş, göyük.
hummalı Ar. T. s. **1.** Humması olan, ateşli. *Hummalı hasta. Hummalı hastalık.* **2.** mec. Sürekli, sıkı ve hareketli. *Hummalı bir çalışma.*
humus Lâ. i. (×·) Bitkilerin çürümesiyle meydana gelen koyu renkte organik toprak, kara toprak.
hunhar Fa. b. s. Kana susamış, kan dökücü.
huni Yu. i. Ağzı dar bir kaba, sıvı bir şey boşaltmak için kullanılan koni biçimindeki alet.
hunnak,-kı Ar. i. Boğak.
hunriz Fa. s. (·-) Kan dökücü.
hura ü. (×·) Bâzı yabancı ulusların «yaşa!» anlamına kullandıkları alkış sesi.
huraç Ar. i. Çıban.
hurada s. Yıpranarak işe yaramaz hale gelmiş.
hurafat,-tı Ar. ç. i. (·-·) Hurafeler, boş inanlar, sanakalar.
hurafe Ar. i. (·-·) Boş inan, sanaka.
hurç i. Büyük meşin heybe.
hurda Fa. s. **1.** İnce. *Mesele en hurda taraflarına kadar incelendi.* **2.** mec. İşe yaramıyacak derecede bozulup sakatlanmış. *Bu makine hurda oldu.*
hurdacı Fa. T. i. Kullanılmış kilit, anahtar, alet gibi eski ufak tefek şeyler satan kimse.
hurdebin Fa. i. Mikroskop.
hurdehaş Fa. s. İler tutar yeri kalmıyacak şekilde kırılıp parçalanmış, paramparça.
huri Ar. i. (-·) Cennet kızı.
hurma i. Hurma ağacının yemişi. **Hurma ağacı,** sıcak memleketlerde yetişen, otuz metreye kadar boy atabilen gövdesi sütun şeklinde, yaprakları büyük ve dilimli ağaç. **Hurma tatlısı,** hurma biçimi verilerek yapılan bir hamur tatlısı.
hurmalar ç. i. *bt.* Örneği hurma ağacı olan bitki familyası.
hurra ü. (×·) Bak. hura.

hurufat,-tı Ar. ç. i. (·--) Basımda, dizgi işinde kullanılan harf ve başka işaret kalıpları.
hurufilik Ar. T. i. (·---) Kuran'ın harflerinden birtakım anlamlar ve hükümler çıkaran mezhep.
husuf Ar. i. (·-) Ay tutulması.
husul,-lü Ar. i. (·-) Olma, oluş. **Husul bulmak,** olmak, meydana gelmek.
husumet,-ti Ar. i. (·-·) Hasım olma hali, anazlık.
husus Ar. i. İş, konu, madde. *Bu hususta ne düşünüyorsunuz?*
hususi Ar. s. (·--) Özel. *Buraya hususi işlerim için geldim.*
hususiyet,-ti i. (·-··) **1.** Özellik. **2.** İlerlemiş tanışıklık, ahbaplık.
husye Ar. i. *an.* Erkeklik bezi.
huş i. *bt.* Kayıngillerden bir ağaç.
huşunet,-ti Ar. i. (·-·) Sertlik, kabalık.
hutbe Ar. i. Cuma namazından önce mimberde okunan dua ile karışık din öğüdü.
huy Fa. i. Birinin bir şeyi her vakit aynı şekilde tekrar etmesi hali, alışkı, *âdet, *tabiat. **Huyuna suyuna gitmek,** birini kızdırmıyacak veya ürkütmiyecek şekilde uysalca davranmak. **Huyu suyu,** bir adamın huy ve alışkanlıkları.
huylanmak (nsz) **1.** İçine korkulu şüphe düşmek. *Ayak sesleri duyarak huylanmış, sabaha kadar uyuyamamış.* **2.** Olmıyacak bir sebepten sinirlenmek. *Bilmiyordum, elini tuttum, meğer huylanırmış.* **3.** (Hayvan) Ürkek ve huysuz olmak.
huylu s. **1.** (Şöyle veya böyle) Huyu olan. *İyi huylu. Acayip huylu.* **2.** Kötü huyu olan. *Bu at huyludur.* **3.** İşkilli. *Etrafına huylu huylu bakarak...*
huysuz s. **1.** Huyları iyi olmıyan. **2.** Geçimsiz.
huysuzluk i. Huysuz olanın hali veya huysuzca hareket.
huzme Ar. i. Demet.
huzur Ar. i. (·-) **1.** Baş dinçliği, gönül rahatlığı, erinç. *Bu komşular mahallenin huzurunu kaçırdı.* **2.** Bu kelime bâzı deyimlerde «ön», «yan», «kat» gibi anlamlar verir. *Her kesin huzurunda* (= her kesin önünde). *Başkan'ın huzuruna çıkmak* (= başkan'ın yanına çıkmak). *Yüksek huzurunuza sunuyorum* (= yüksek katınıza sunuyorum). **3.** Orada bulunma. *Bu meselenin konuşulması için sizin huzurunuz şarttır.* **4.** (Eskiden) Padişah katı. *Huzura çıkmak. Huzura kabul edilmek.*
hüccet,-ti Ar. i. Belgit.
hücre Ar. i. *an.* Bitki ve hayvanlarda dokuları meydana getiren ve ince bir zar ile bunun içinde protoplâzma ve çekirdekten ibaret olan anatomi öğesi.
hücrelerarası,-nı Ar. T. b. i. *an.* Dokularda hücrelerin arasında kalan boşluk.
hücresel Ar. T. s. Hücrelerle ilgili, hücreye değgin, *hücrevi.
hücreyutarlığı,-nı Ar. T. b. i. *by.* Vücuda giren mikropların yutarhücreler tarafından yutulup yok edilmesi olayı, ki vücudun en önemli korunma yollarından biridir, *fagositoz.
hücum Ar. i. **1.** Atılma. **2.** Üşüşme. **3.** Üstüne yürüme. **4.** Saldırış. **Hücuma kalkmak,** asker siperden düşmana karşı fırlamak.
hükmen Ar. zf. (×·) Hakemin kararıyle. *Pehlivan hükmen yenildi.*
hükmi Ar. s. (·-) «Hükümle ilgili» demek olup kanunca gerçek bir şahıs gibi sayılan bâzı kuruluşların bu niteliğini anlatan «hükmi şahsiyet» deyiminde geçer.
hüküm,-kmü Ar. i. **1.** Yargı. *Mahkemenin hükmü.* **2.** Egemenlik. *Türkiyede halkın hükmü geçer.* **3.** Önem. *Bu işin ne hükmü var?* **4.** Etki, kuvvet. *Kışın hükmü geçti.* **Hükmünde olmak,** yerinde olmak, yerine geçmek. *Kaynata baba hükmündedir.* **Hükmünce,** gereğince. *Kanun hükmünce.* **Hüküm sürmek, 1)** iş başında olmak. *Kırallık elli yıl hüküm sürdü.* **2)** etrafı sarmak. *Hüküm süren kanaat. Hüküm süren hastalık.* **Hüküm giymek,** hakkında ceza hükmü verilmek.
hükümdar Ar. Fa. i. Padişah, kıral, hakan gibi, taht sahibi devlet başkanı.
hükümdarlık Ar. Fa. T. i. **1.** Hükümdarla idare edilen ülke. **2.** Hükümdar olma hali.
hükümet,-ti Ar. i. **1.** Bir memleketi yöneten bakanlar kurulu. *Hükümet değişti.* **2.** Bir memleketin yönetim kuruluşları. *Hükümete başvurmak.* **3.** Devlet. *Osmanlı hükümeti zamanında.* **4.** Hükümet konağı. *Hükümet caddesi. Hükümetten çıkarken...* **Hükümet darbesi,** devlet veya hükümet yönetiminde bir değişiklik meydana getirmek için kanun dışı ve şiddete dayanarak yapılan hareket. **Hükümet konağı,** vilâyetlerde ve daha küçük yerlerde, başta vali veya kaymakam olmak üzere, hükümet memurlarının iş gördüğü konak. **Hükümet merkezi,** başşehir. **Hükümet sürmek,** memleket yönetimi başında bulunmak.
hükümran Ar. Fa. s. Bir ülke üzerinde hüküm hakkı olan (hükümdar veya devlet).
hükümranlık Ar. Fa. T. i. Bir hükümdar veya devletin bir ülke üzerinde hüküm hakkı olması hali. *Eskiden Bulgaristan, Osmanlı İmparatorluğunun hükümranlığı altında bir prenslikti.*

hükümsüz Ar. T. s. Artık hükmü kalmıyan, yürürlükten kaldırılan. *Bu kanun hükümsüzdür.*

hülle Ar. i. Eskiden, kocasından üç talâk ile boşanan kadının ona tekrar varabilmesi için önce başka birine nikâh edilmesi yolunda baş vurulan usul ki, Medeni Kanun hükümlerince şimdi kaldırılmıştır.

hümayun Fa. s. (.--) **1.** «Kutlu» ve «mutlu» anlamına olan bu sıfat eskiden yalnız padişahlarla ilgili şeyler için kullanılırdı. *Sarayı hümayun.* **2.** Şark müziğinde dügâh perdesinde karar kılan bir makam.

hüner Fa. i. Ustalık, uzluk.

hünerli Fa. T. s. **1.** Hüneri olan (kimse). Hünerle yapılmış (şey).

hünersiz Fa. T. s. **1.** Hüneri olmıyan (kimse). **2.** Hünerle yapılmamış (şey).

hüngürdemek (nsz) Ağlamada ve eskiden zikir esnasında yüksek ve coşkun ses çıkarmak.

hüngür hüngür zf. Yüksek sesle ve hıçkıra hıçkıra ağlamağı anlatır.

hüngürtü i. Hüngürderken çıkan ses.

hünkâr Fa. i. *tar.* «Padişah» anlamına olup Osmanlı hükümdarları için kullanılırdı. *Hünkâr dairesi. Hünkâr yaveri.*

hünnap i. Çiğde.

hünnapgiller ç. b. i. *bt.* Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, örneği hünnap olan ve sıcak iklimlerde yetişen bir bitki familyası.

hünsa Ar. s. Erselik.

hür,-rrü Ar. i. Erkin.

hürle i. Bir cins burçak.

hürmet,-ti Ar. i. **1.** Saygı. **2.** Haram olmaklık.

hürmetli Ar. T. s. **1.** Sayın. **2.** mec. Oldukça büyük, okkalı.

hürmetsizlik i. Saygısızlık.

hürriyet,-ti Ar. i. Erkinlik.

hüseynî Ar. i. (..-) **1.** Şark müziğinde dügâh perdesinde karar kılan bir makam. **2.** Şark perde sisteminde «mi» notası.

hüsnühal,-li Ar. Fa. b. i. Yaşayışında ve durumunda yolsuz ve fena bir taraf bulunmama. **Hüsnühal kâğıdı,** bir kimsenin hüsnühal sahibi olduğunu gösteren ve daha çok muhtarlık, polis, okul gibi resmî yerlerden verilen belge.

hüsnükabul,-lü Ar. Fa. b. i. (...-) İyi karşılayış.

hüsnükuruntu Ar. T. b. i. al. Her hangi bir durumu safça kendi lehine yorma. *O, senin hüsnükuruntun.*

hüsnüniyet,-ti Ar. Fa. b. i. Her hangi bir kimse veya iş hakkında hiçbir kötü düşünce beslemeyiş, temiz yüreklilik, yürek temizliği, *Benim hüsnüniyetle söylediğim sözleri fenaya çekti. Üzerinize aldığınız işi hüsnüniyetle yürütünüz. O hüsnüniyet sahibi bir adamdır.*

hüsün,-snü Ar. i. Güzellik.

hüviyet,-ti Ar. i. Kimlik. **Hüviyet cüzdanı,** bir kimsenin kim olduğunu gösteren belge.

hüzam i. Şark müziğinde segâh perdesinde karar kılan bir makam.

hüzün,-znü Ar. i. Üzün.

hüzünlenmek (nsz) Gönlünü hüzün kaplamak.

I

ı, I Türk alfabesinin on birinci harfi; ses-bilim bakımından, düz seslilerden kalınların darını gösterir.
I Romen rakamlarında 1 sayısını gösterir.
ıblık s. Erkeklik duygusu kalmıyan.
ıçkırık i. Hıçkırık.
ıçkırmak (nsz) Hıçkırmak.
ığıl i. Akıntısı belirsiz su.
ığıl ığıl b. zf. Bol ve yavaş. *Çay ığıl ığıl akıyor. Iğıl ığıl terledim.*
ığrıp i. Orta boy balıkçı kayığı.
ıh ü. Deveyi ıhtırmak için çıkarılan ses.
ıhlamak (nsz) Yorgunluktan «ıh ıh» diye inler gibi sesler çıkarmak.
ıhlamur i. Ihlamurgillerden, kerestesi beğenilen büyük bir gölge ağacı ve bunun kurutularak çay gibi haşlanıp içilen güzel kokulu çiçeği.
ıhlamurgiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, örneği ıhlamur ağacı olan bir bitki familyası.
ıhmak (nsz) Deve çöküp oturmak.
ıhtırmak (i) Deveyi çöktürüp oturtmak.
ıkıl ıkıl b. zf. İnsan veya hayvanın boğulurcasına ve sıkıntı ile soluduğunu anlatmak için kullanılır. *Ikıl ıkıl nefes alıyordu.*
ıkınmak (nsz) **1.** Nefesini içinde tutarak kendini zorlamak. **2.** Bir işi yaparken vücutça güçlük çektiğini belirtmek. **Ikınıp sıkınmak,** bir iş yapabilmek için kendini çok zorlamak. *Ikındı sıkındı, bir cevap bulup veremedi.*
ıkıntı i. Ikınma eylemi.
ıklamak (nsz) **1.** Sıkıntı altında güçlükle nefes almak. **2.** Bunalır ve nefesi kesilir gibi güçlükle ağlamak. **3.** Çok zahmet ve meşakkat altında bulunmak, yük altında ezilmek.
ıklatmak (i) **1.** Zorlayıp sıkarak «ık» diye ses çıkartmak. **2.** Korkutup sıkıştırmak.
ıklım tıklım b. zf. Alabildiğinden de çok. *Sandığını ıklım tıklım doldurmuş.*
iklim Yu. i. *c.* (‐‐) Bir ülke veya bölgenin, ortalama hava şartlariyle beliren hali.
iklimsel s. Iklimle ilgili. *Iklimsel hastalık.*
ıldırgıç i. Yalan düzen, dalavere.
ılgamak (i) [Red.] Atı dört nala sürmek.
ılgar i. **1.** Dizginleri koyverilmiş atın dört nala koşması. **2.** Süvari akını.
ılgarcı s. Ilgarla düşman toprağına salan (kimse).
ılgarlamak (i) Ilgar etmek.
ılgı i. Çayıra başı boş bırakılmış hayvan sürüsü.
ılgım, ılgımsalgım i. Çölde, uzaktan su gibi görünen ışık yanıltmacı, pusarık, °serap.
ılgın i. *bt.* Ayrı taçyapraklı ikiçenekliler-den Akdeniz bölgesinde yetişen bir ağaç veya ağaççık cinsi, ki kendisinden sepicilikte harcanan bir madde ile halıcılıkta kullanılan bir sarı boya çıkarılır.
ılgıncar i. Yabani kiraz, acı kiraz.
ılı s. Ilık.
ılıca i. Yerden çıkan doğal sıcak su hamamı, kaplıca.
ılıcak s. Az ılık.
ılık s. Soğukla sıcak arası, ne soğuk ne de sıcak. *Ilık su. Ilık bir hava.*
ılıkmak (e) [D.D.] Beğenip hoşlanmak, kanı kaynamak, (birine) ısınmak.
ılım i. *ruh.* İstek ve tutkularda ölçülü davranma erdemi, ölçülük, °itidal.
ılımak (nsz) Ilınmak.
ılıman s. Ilık.
ılımlı s. *ruh.* Ilımla hareket eden, ölçülü,
ılındırmak (i) Ilık hale getirmek, ılınmasını sağlamak.
ılınmak (nsz) Ilık hale gelmek.
ılıştırmak (i) Sıcak suya soğuk veya soğuğa sıcak katarak onu ılık hale getirmek.
ılıtmak (i) Ilık hale getirmek.
ımık ımık b. zf. İçin için. *Imık ımık ağrıyor. Imık ımık pişiyor.*
ımınmak (nsz) [Red.] Nazik ve zarif olmağa özen vermek.
ımızganma i. Imızganmak eylemi. **Imızganma halleri,** *ruh.* uykudan hemen önceki sanrı halleri.
ımızganmak (nsz) **1.** Uyku ile uyanıklık arası bir halde bulunmak, uyuklamak. **2.** İki hal arasında kararsız bulunmak. **3.** Ateş kararıp sönmüş gibi durmak.
ıncalız i. Turşusu yapılan bir çeşit yaban soğanı.
ır i. Irlanan şev, hava.
ıra i. [T.D.] Bir şeyi benzerlerinden ayrı tutan veya ayırdetmeğe yarıyan temel özelik, °seciye.

ırabilim b. i. *fel.* Bireylerde ıranın gelişim ve ayrımlarını irdeleyen bilim kolu, °karakteroloji.

ırak s. Uzak.

ırak i. *mü.* Şark müziğinde, aynı adla anılan ve kalın «fa diyez» notasını andıran bir perdede karar kılan makamlardan biri.

Iraklı i. Irak halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

ıraksak s. *fi.* ve *mat.* Birbirinden gittikçe uzaklaşarak uzanan (ışınlar, çizgiler), °mütebait.

ıraksama i. **1.** Iraksamak eylemi. **2.** *fi.* ve *mat.* Iraksak olma hali.

ıraksamak (i) Bir şeyin olmasını uzak görmek, °istib'adetmek.

ıraksınmak (i) [Red.] Uzak bulmak.

ıralamak (i) *fel.* Bir ıra ile belirtmek, bir şeyin ırası durumunda olmak. *Düşkünlere yardım, Türkü ıralıyan bir erdemdir.*

ıralıyan i. *fel.* Iralayıcı şey.

ırasal s. *by.* Ira durumunda olan, ıraya ilişkin.

ırgalamak (i) Yerinden oynatıp sallamak, sarsmak.

ırganmak (nsz) [Red.] Yerinde sallanmak.

ırgat Yu. i. **1.** Kaba işlerde kullanılan işçi, °rençper. **2.** Yatay kollarla ve birkaç kişi tarafından çevrilen bocurgat.

ırgatmak (i) [Red.] Sarsmak, sallamak, devindirmek.

ırıp i. **1.** Bir işi yapmanın en uygun yolu, °usul, °erkân. **2.** Oyun, düzen, °hile.

ırk,-kı Ar. i. **1.** Iklimin etkisiyle kazanılan değil de salt soyaçekim yoliyle geçen ıralarla ötekilerden ayırdedilen birey topluluğu. **2.** İnsan türünün belli başlı ve devamlı çeşitlerinden her biri. *Beyaz ırk. Sarı ırk.*

ırkbilim b. i. *top.* Irkların kaynağını ve aralarındaki ilgileri inceliyen insanbilim kolu.

ırkçı Ar. T. s. Kendi ırkını arı ve doğuştan üstün sayarak başka ırklarla karışmaktan çekinen ve ulusal birliği dil, gelenek, ülkü gibi ilkelere değil ırk temeline bağlamak istiyen (topluluk, kimse, bilim).

ırkçılık Ar. T. i. Irkçı görüşü, ırkçı siyaseti.

ırki Ar. s. (.-) Irksal.

ırksal s. Irkla ilgili, ırka değgin. *Irksal bir özellik.*

ırlamak (nsz) Şarkı söylemek.

ırmak i. Su, dere, çay gibi akar suların en büyüğü, °nehir.

ırmak (i) [D.D.] **1.** Ayırmak. **2.** Uzaklaştırmak.

ırz Ar. i. Bir kimsenin, başkaları tarafından dokunulmaması ve saygı gösterilmesi gereken cinsel akmanlığı. **Irz düşmanı,** gözüne kestirdiklerini cinsel zevkine konu yapmak için elindeki imkânları kullanmaktan çekinmiyen kimse. **Irz ehli,** akman, namuslu. **Irzına geçmek (Bir kimsenin-)** zor kullanarak bir kimseyi cinsel zevkine konu yapmak.

ıs i. İye, °sahip.

ısfahan i. *mü.* Şark müziğinde dügâh perdesinde karar kılan makamlardan biri.

ısı i. *fi.* Bir cisimdeki sıcaklığın artmasına sebep olan fiziksel erke, °hararet. *Isı, atomlar arası çekim kuvvetini yenerek maddenin hacmını artırır.* **Isınma ısısı,** bir cismin bir gramının sıcaklığını, bir santigrat derecesi yükselten ısı miktarı. *Suyun ısınma ısısı 1, alkolünkü 0,6 ve zeytinyağınki 0,3 kaloridir. Bir cismin ısınma ısısı ne kadar yüksekse o cisim o kadar geç ısınır ve geç soğur.*

ısı s. Sıcak. **Isı dam,** hamam. **Isı kuşak,** *c.* iki tropika arasında bulunup sıcaklığı pek fazla olan yeryüzü kuşağı. **Isı ot,** biber.

ısıalan b. s. *kim.* Olurken çevresinden ısı çeken (birleşme).

ısıl s. *fi* **1.** Isıdan ileri gelen (olay). **2.** Isınan ve ısıyı ileten (cisim).

ısınak i. [D.D.] Ocak, soba gibi ısınmayı sağlıyan araç.

ısınmak (nsz) **1.** Sıcak hale gelmek. *Ortalık ısındı. Su ısındı.* **2.** mec. Yadırgamaz olmak, hoşlanır olmak, alışmak. *Bu işe bir türlü ısınamadım.*

ısıölçer b. i. *fi.* Cisimlerin ısınma ısısını ölçmeğe yarıyan alet, °kalorimetre.

ısırgan i. *bt.* Isırgangillerden bir ot, ki her tarafı sert tüylerle bezenmiş olup bunlar bir yere değince kırılarak «karınca asidi» çıkarırlar.

ısırgangiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, örneği «ısırgan otu» olan ve «şerbetçi otu, yapışkan otu» gibi birtakım cinsleri içine alan bitki familyası.

ısırgın i. Isilik.

ısırık i. Isırılan yerde kalan iz.

ısırılmak (nsz) Isırmak işi kendine yapılmak.

ısırmak (i:i,den) **1.** Dişleri arasına alıp sıkmak. *Köpek çocuğu bacağından ısırmış.* **2.** (i) Dişleriyle koparmak. *Elmayı ısıra ısıra yiyor.*

ısırtmak (i,e) Isırmak işini başkasına yaptırmak.

ısıtma i. **1.** Isıtmak eylemi. **2.** Sıtma.

ısıtmak (i) Sıcak hale getirmek. *Suyu ısıtmak. Odayı ısıtmak.*

ısıveren b. s. *kim.* Olurken çevresine ısı salan (birleşme).

ıskaça İt. i. (•×•) *de.* Gemi direğinin, içine oturtulmuş olduğu yuva.

ıskala İt. i. (•×•) Çalgı perdelerine parmak alıştırma işi.

ıskalara İt. i. (••×•) *de.* **1.** Gemi arması merdiveni. **2.** Harp gemilerinde sol tarafta bulunan teşrifat merdiveni.

ıskaparma İt. i. (••×•) *de.* Gemiyi toptan kiralama.

ıskara Yu. i. (•×•) Izgara.

ıskarça İt. i. (•×•) *de.* Geminin pek sıkı istif halinde yükletilmiş olması. **Iskarça olmak,** mec. kalabalık pek sıkışmak.

ıskarmoz İt. i. *de.* **1.** Kürek takılmak üzere kayık ve sandalın yan kenarına dikine yerleştirilmiş ağaç çivi. **2.** Bir çeşit küçük balık.

ıskarta İt. i. (•×•) **1.** Iskambil oyunlarının bâzılarında kullanılmayıp bir tarafa bırakılan kâğıtlar. **2.** s. Her hangi bir sebepten değerini kaybetmiş (mal). **Iskartaya çıkmak,** değersiz sayılarak bir kenara atılmak.

ıskat,-tı Ar. i. Ölenlerin kılınmamış namazları ve tutulmamış oruçları için, karşılık olarak, verilen sadaka.

ıskatçı Ar. T. s. Iskat için yapılan duada yer alan (hoca) veya mezarlık dilencisi.

ıskonto İt. i. (•×•) **1.** Satıcının alıcıya bir malın karşılığından yaptığı indirme. **2.** Vadesi gelmemiş bir senedin, faiz ve komisyon düşülerek karşılığından eksiğine alınması, kırma. **3.** Bu senedin karşılığından düşülen miktar. **4.** (Genel olarak) Bir miktar indirme. *Bu sözlerin yarısını ıskonto etmeli.*

ıskuna i. (•×•) *de.* Bırikten küçük, iki direkli bir çeşit yelkenli gemi.

ıslah Ar. i. **1.** Düzeltme, yeğleme. *Ceza evlerinin ıslahı işine girişilmiştir. Tohum ıslah istasyonu.* **2.** Yola getirme. *Bu çocuğu ancak okul ıslah eder.*

ıslahane Ar. Fa. i. Sapak çocukların yola getirildiği kuruluş, ıslah evi.

ıslahat,-tı Ar. ç. i. (•••) Yeğleme.

ıslak s. Suya batırılmak veya üzerine su dökülmek, serpilmek, sürülmek suretiyle sulanmış olan. *Islak bez. Islak kâğıt. Islak yer.*

ıslaklık i. Islak olanın hali, nem, °rutubet.

ıslamak (i) Islatmak.

ıslanmak (nsz) Islak hale gelmek.

ıslatılmak (nsz) **1.** Islak hale getirilmek. **2.** ar. Dayak atılmak.

ıslatmak (i) **1.** Islak hale getirmek. **2.** ar. Dayak atmak.

ıslık i. Dudakları büzerek veya ağza parmak sokarak çıkarılan ince ve keskin ses. **Islık çalmak, 1)** ıslık sesi çıkarmak, **2)** ıslıkla ırlamak. **Islık çalmak (Birine-),** yuha makamında ıslık sesleriyle karşılamak.

ıslıklamak (i) Birine ıslık çalmak.

ısmarlama i. **1.** Ismarlamak eylemi. **2.** s. Ismarlanıp yaptırılan. *Ismarlama ayakkabı.*

ısmarlamak (e,...) **1.** Kendi için bir şeyin yapılması işini ilgili kimseye vermek. *Terziye elbise ısmarlamak.* **2.** Parasını kendi vermek üzere başkaları için yiyecek veya içecek getirilmesini emretmek. *Oturun da size dondurma ısmarlıyayım.* **3.** Kendi için bir şey alınmasını başkasına söylemek. *Ben çarşıya gidiyorum, bir şey ısmarlıyacak mısınız?* **4.** (i,e) Bir şeyin bakılması, korunması işini birine bırakmak. *Allaha ısmarladık.* **5.** (e) Şöyle veya böyle hareket etmesini söylemek. *Ben sana böyle mi ısmarladı idim?*

ısmarlanmak (e) Ismarlamak işine konu olmak. *Elbise terziye ısmarlandı. Bize dondurma ısmarlandı. Çarşıya gidenlere meyva ısmarlandı. Her şey Allaha ısmarlanarak gidildi.*

ısmarlatmak (i,e) Ismarlamak işini başkasına yaptırmak.

ıspanak i. *bt.* Ispanakgillerin örneği olup kış sebzesi olarak yetiştirilen bitki.

ıspanakgiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, örnek bitkisi ıspanak olan ve içine «kara pazı, kazayağı, pancar» gibi daha başka cinsleri alan bir bitki familyası.

ısparmaca İt. i. (••×•) *de.* Denizin içinde birkaç zincirin birbine dolaşması.

ıspavli İt. i. (•×•) *de.* Gemilerde kullanılan bir çeşit kalın sicim.

ıspazmoz Yu. i. Çırpınma, °ihtilâç.

ısrar Ar. i. Bekinme.

ıssız s. **1.** İçinde kimsecikler bulunmıyan (yer). **2.** Isı olmıyan, °sahipsiz.

ıssızlık i. Issız olma hali, yalnızlık.

ıstakoz Yu. i. *zo.* Onayaklı kabuklulardan, suda yaşıyan, birinci ayak çifti kuvvetli iki kıskaç halinde gelişmiş bulunan, beyaz eti için avlanılan iri bir böcek.

ıstampa İt. i. (•×•) **1.** Kalıpla yapılan işaret. **2.** İçinde, mühür, damga gibi şeyleri mürekkeplemeğe yarar mürekkepli çuha bulunan kutu.

ıstavroz Yu. i. Haç. **Istavroz çıkarmak,** haç çıkarmak.

ıstıfa Ar. i. Ayıklanma.

ıstılah Ar. i. Terim.

ıstırap Ar. i. Acı, acışma. *Hastanın ıstırabı dindi. Bu vakadan duyduğum ıstırap...* **Istırap çekmek,** acışmak. **Istırap duymak,** acımak, acı duymak.

Istırap vermek, acıştırmak.

ıstıraplı Ar. T. s. Istırap veren, acı. *Istıraplı günler geçti.*

ıstırar Ar. i. Zor, zorunluluk, sıkınç.

ıstırari Ar. s. (..--) Sıkınçlı, zorunlu. *Istırari bir hareket.*

ıstok,-ku İn. i. **1.** Depo, mağaza gibi yerlerde biriktirilmiş tek cins mal. *Buğday ıstoku. Kumaş ıstoku.* **2.** Kusurlu veya yatkın. *Istok çorap.*

ışığadoğrulum b. i. *bt.* Bitkilerde, ışık etkisiyle meydana gelen göçüm. Bak. göçüm.

ışık i. **1.** Cisimleri görmemize, renkleri ayırdetmemize sebep olan fiziksel erke, °ziya. *Işık, uzayı dolduran esîrin titreşiminin bir etkisidir.* **2.** Bir yeri aydınlatmağa yarıyan araç. *Buraya bir ışık getirin. On ikide ışıklar söndü.* **Işığı dinlendirmek,** ışığı söndürmek. **Işığı uyandırmak,** ışığı yakmak. **Işık göstermek,** veya **ışık tutmak (Birisine-),** birinin yolunu böyle bir araçla aydınlatmak.

ışıkgöçüm b. i. *bt.* Bitkilerde protoplâzmanın ışığa karşı gösterdiği tepki.

ışıkküre b. i. *as.* Güneşin yüzünü kaplıyan ışıklı tabaka, °fotosfer.

ışıklandırmak (i) Aydınlatmak.

ışıkölçer b. i. *fi.* Bir ışık kaynağının belli bir uzaklıkta meydana getirdiği aydınlığı ölçmeğe yarıyan alet, °fotometre.

ışılamak (nsz) Işıldamak.

ışılanmak (ösz) Her hangi bir şey ışılamak.

ışıldak s. **1.** Işıltılı, ışıldıyan. **2.** i. Karanlıkta uzağı aydınlatmak için kullanılan ve hortum şeklinde dar ve uzun bir ışın demeti çıkaran ışık kaynağı, °projektör.

ışıldamak (nsz) Karanlık içinde ışıl ışıl parıldamak. *Yıldızlar ışıldar.*

ışıldanmak (ösz) Her hangi bir şey ışıldamak.

ışıldatmak (i) Işıldamasını sağlamak, ışıl ışıl parlatmak, pırıldatmak.

ışıl ışıl zf. Bir şeyin oynak bir ışık saçtığını anlatır. *Işıl ışıl parlamak. Işıl ışıl parıldamak.*

ışıltı i. **1.** Işıldama. **2.** Bir şey ışıldarken saçtığı ışık.

ışıma i. *fi.* Bir cisim tarafından alınmış her hangi bir erkenin ışık şeklinde etrafa yayılması.

ışımak (nsz) Işık saçmak.

ışın i. *fi.* **1.** Bir ışık kaynağından çıkıp giden ışık çizgisi, °şua. **2.** *mat.* Bir noktadan çıkıp sonsuza giden yarım doğrulardan her biri.

ışınım i. *fi.* Bir erkenin ışık demeti halinde yayılması.

ışınlılar ç. i. *zo.* Bir hücreli hayvanların, protoplâzmalarından, hareket ve duyu organı olarak, yıldız ışınları gibi yalancı ayak salanlar takımı

ışınmak (ösz) Her hangi bir şey ışımak.

ışkırlak i. Karagöz oyununda «başlık» anlamiyle «Karagözün ışkırlağı» sözünde geçer.

ışmar i. El, göz veya kafa ile yapılan işaret.

ıştın i. Toprak kandil.

ıtır,-trı Ar. i. Güzel koku, bur. **Itır çiçeği,** sardunyagillerden, yaprakları güzel kokulu, çiçekleri türlü renklerde bir süs bitkisi.

ıtırlı Ar. T. s. Güzel koku çıkaran.

ıtnap Ar. i. Sözü uzatma, yanşama, yanşaklık.

ıtri Ar. s. (.-) Itırlı.

ıtriyat,-tı Ar. ç. i. Sürünülecek güzel kokular.

ıtriyatçı Ar. T. s. Itriyat satan (kimse).

ızbandut İt. i. İri yarı ve haliyle korkutucu adam.

ızgara Yu. i. (.×.) **1.** Maden veya ağaç çubukları aralıklı sıralamaktan meydana gelen yapılış, ki yarıyacağı işe göre biçimi ve büyüklüğü değişir. **2.** Bu biçimde olup et, balık, köfte gibi yiyecekleri kebabetmek için kullanılan mutfak aleti. **3.** s. Bu alet üstünde pişmiş. *Izgara köfte. Bu balığın ızgarası iyi olur.* **Gemi ızgarası,** üstünde gemi yapılan büyük kızak. **Ocak ızgarası,** kömürü tutup külü aşağı düşürmeye yarıyan demir ızgara. **Temel ızgarası,** sağlam tabanı olmıyan yerlerde temel tutturmak için ağaç veya betondan yapılan tabanlık.

ızrar Ar. i. Zarar verme, zarara sokma.

İ

ı, İ 1. Türk alfabesinin on ikinci harfi; ses-bilim bakımından, düz seslilerden incelerin darını gösterir. **2.** Sınıflamalarda maddeler harfle gösterildiği vakit, dokuzuncu maddenin başına getirilir.

I *kim.* İyot cisminin simgesi.

iade Ar. i. (.--) Geri çevirme, geri verme, geri döndürme.

iadeli Ar. T. s. (.---) Kendine gönderilen kimsenin imzası alınarak gönderene ulaştırılan taahhütlü mektuplar hakkında kullanılır. *İadeli taahhütlü mektup.*

iane Ar. i. (.--) **1.** Yardım. **2.** Para yardımı.

iare Ar. i. (.--) İğreti verme.

iaşe Ar. i. (.--) Geçindirme, beslem.

ibadet,-ti Ar. i. (.--) Tapma.

ibadethane Ar. Fa. i. (.----) Tapınak.

ibare Ar. i. (.--) Bir fikir anlatan bir veya birkaç cümlelik söz. *Bu ibareden mesele açıkça anlaşılıyor.*

ibaret,-ti Ar. s. (.--) Meydana gelen, oluşmuş. *On kişiden ibaret bir heyet* (= on kişiden meydana gelen bir heyet, on kişilik bir heyet). **İbaret olmak,** meydana gelmek, oluşmak. *Bu heyet on kişiden ibarettir.* **İbaret olmak (Bundan-),** bu kadar olmak. *Dileklerim bundan ibarettir.*

ibate Ar. i. (.--) Barındırma.

ibda,-ı Ar. i. (.-) Yaratma, türütme.

ibik i. **1.** Eklenti. **2.** Horoz, hindi ve benzerlerinin tepesinde bulunan kırmızı deri uzantısı. **3.** *an.* Bâzı kemiklerde bulunan ve kasların tutunmasına yarıyan, çizgi halinde ve pürtüklü çıkıntı.

iblâğ Ar. i. (.-) Ulaştırma.

iblis Ar. i. (.-) **1.** Şeytanın bir adı. **2.** *mec.* Kötü ve düzenci kimse.

ibra Ar. i. (.-) Aklama.

ibraname Ar. Fa. i. (.---) Alacak verecek kalmadığını anlatır yolda verilen belge, aklama belgesi.

İbrani Ar. i. (.--) Eski Yahudilerin anıldıkları adlardan biri.

İbranice Ar. T. i (.---) Eskiden İsrail oğullarının konuştuğu dil.

ibraz Ar. i. (.-) Gösterme.

ibre Ar. i. Türlü ölçü aletlerinde rakam veya işaretlerin üzerinde dolaşıp onları göstermeğe yarıyan iğne.

ibret,-ti Ar. i. **1.** Öğrenek, kötü bir olaydan alınan ders. **2.** *s.* Acayip. **İbretin kudreti,** pek acayip ve çirkin.

ibrik i. Su ve sulu şeyler koymağa yarar kulplu ve emzikli kab.

ibriktar Ar. Fa. i. *tar.* Eskiden padişahın eline su döken saray adamı.

ibrişim i. Kalınca bükülmüş ipek iplik. **İbrişim kurdu,** ipek böceği.

ibzal,-li Ar. i. (.-) Saçılama.

icabet,-ti Ar. i. (.--) Varma, uyma.

icap Ar. i. (--) Gerek, ister.

icar Ar. i. (--) Kira. **İcar etmek, icara vermek,** kiraya vermek.

icare Ar. i. (.--) **1.** Kira karşılığı alınan veya ödenen para. **2.** Vakıflar idaresine veya beyliğe kira şeklinde ödenen para.

icat Ar. i. (--) Bulgu.

icaz Ar. i. (-) *ed.* Az sözle çok şey anlatma.

icazet,-ti Ar. i. (.--) **1.** İzin. **2.** Diploma.

icazetname Ar. Fa. i. (.----) Diploma.

icbar Ar. i. (.-) Zorlama, güceme.

ici i. [T.D.] Kız kardeş.

icik i. «İçi dışı, bütün ayrıntıları» anlamına gelen «iciği ciciği» deyiminde geçer. «... *asılları fasılları, icikleri cicikleri hakkında kati malûmat edindiler.*»

icmal,-li Ar. i. (.-) Özet.

icra Ar. i. (.-) **1.** Yapma, yerine getirme, bir işi yürütme. **2.** *mü.* Bir müzik parçasını ister ağızla ister çalgı ile sese çevirme. **3.** Borçlunun alacaklıya karşı yapmak veya ödemekle yükümlü bulunduğu bir şeyi yerine getirmeği adli bir kuruluş aracıyle sağlama. *İcraya vermek. İcra memuru.* **İcra vekili,** bakan.

icraat,-tı Ar. ç. i. Çalışma sonuçları, iş, görülen işler.

iç,-çi i. **1.** Her hangi bir halin veya şeyin sınırları arasında bulunan bir yer. *Onu da birliklerinin içine aldılar. Araba tarlanın içinden geçti.* **2.** Oyuk olan veya oyuk sayılabilen şeylerin boşluğu. *Kutunun içi. Evin içi. Tabağın içi.* **3.** Som cisimlerin yüzeyleri arasında kalan her nokta. *Patatesin içi çürümüş.* **4.** Birçok şeylerin meydana getirdiği topluluk. *Bunların içinde iyisi de var, kötüsü de. Bunların içinden iyisini seçmeli.* **5.** Ten ile dış giysiler arası. *İç donu. Bu fanilayı içime*

giyeceğim. **6.** Kabuğu olan yiyeceklerin kabuktan gayrı kısmı. *Ekmek içi. Ceviz içi.* **7.** Bağırlardan her hangi birini de anlatabilir. *İçi bulanmak. İçi sürmek.* **8.** Akıl, gönül, ruh gibi insanın içlek varlığını meydana getiren şeylerden her hangi birini de anlatabilir. *İçi sızlamak. İçine doğmak. İçi sıkılmak.* **9.** Hal anlatan kelimelerin belirtileni olarak kullanıldığı zaman o kavramın tüm halini anlatır. *Saadet içinde yaşamak. Birini felâketin içinden çekmek. Ter içinde kaldım.* **İç açmak,** gönül açmak. **İç bağlamak,** yemişin içi meydana gelmek. **İç çekmek,** Bak. İçini çekmek. **İç deniz,** *c.* öbür denizlere bağlantısı olmıyan veya dar bir yolla bağlı bulunan deniz. **İç etmek,** eline geçen bir şeyi sahibine bildirmiyerek kendine mal etmek. **İç geçirmek,** içini çekmek. **İçi açılmak,** güzel bir şey karşısında iç sıkıntısı dağılmak. **İçi almamak,** midesi almamak. **İçi bayılmak,** açlıktan dermansızlık duymak. **İçi bulanmak,** kusacak gibi olmak. **İç içe, 1)** birbiri içinde olan. *İç içe kutular.* **2)** birine ötekinden geçilen. *İç içe iki oda.* **İçi çekmek,** istek duymak. **İçi çıfıt çarşısı,** her işte aklından türlü türlü fenalıklar geçiren. **İçi dar,** tez canlı, sabırsız. **İçi dışı bir,** özü sözü bir. **İçi ezilmek,** açlık duyarak rahatsız olmak. **İçi geçmek,** istemeksizin uyuyuvermek. **İçi gitmek, 1)** içi sürmek, **2)** can atmak, istekle kıvranmak. **İçi götürmek,** başkalarının felâketinden doğan acıya dayanabilmek. **İçi gülmek,** belli etmiyerek sevinmek. **İçi içine sığmamak,** coşkunluk göstermekten kendini alamamak. **İçi içini yemek,** istediğini yapamamak yüzünden üzülmek. **İçi kabarmak,** bulantısı olmak. **İçi kabul etmemek,** midesi kabul etmemek. **İçi kan ağlamak,** belli etmediği halde çok kederli olmak. **İçi kapanmak,** sıkılmak, bunalmak. **İçi kararmak,** umutsuzluğa düşmek. **İçinden çıkmak (Bir işin-),** o işin güçlüklerini yenebilmek. **İçinden doğmak,** (iyi bir işi) ansızın düşünüp yapmağı kararlaştırmak. **İçinden geçirmek,** aklından geçirmek. **İçinden geçmek,** aklından geçmek. **İçinden gelmek,** içinden doğmak. **İçinden gülmek,** sezdirmeden eğlenmek. **İçinden kan gitmek,** belli etmediği halde çok kederli olmak. **İçinden pazarlıklı,** sinsi. **İçine atmak,** tasasını gizleyip katlanmak. **İçine dert olmak,** kendine tasa etmek. **İçine doğmak,** hiç bir belirtiye dayanmadan, bir işin olacağını veya olduğunu kendine haber verilmiş gibi bilivermek. **İçine işlemek,** çok dokunmak. **İçine öyle gelmek** veya **doğmak,** hiç bir belgi olmadığı halde sanıvermek. *İçime öyle geliyor ki iyi bir haber alacağız.* **İçine sinmek,** tadına ermek, **İçini bayıltmak,** (tatlı) ağır gelip fazlasını yiyememek, **İçini çekmek,** üzüntüsünü derin nefesle belirtmek. **İçinin yağı erimek,** telâş ve kaygı ile üzülmek. **İçi paralanmak, içi parçalanmak,** birisine acıyarak çok üzülmek. **İçi sıkılmak,** oyalanmak ihtiyacı duymak. **İçi sürmek,** büyük aptesini, sık sık ve sulu olarak etmek. **İçi tez,** beklemeğe tahammülü olmıyan. **İçi yağ bağlamak,** sevinip ferahlamak. **İçler acısı,** çok acınmağa değer. **İçten içe,** gizli gizli belli etmeden.

iç₂-çi s. **1.** (Somut kavramlarda) İki veya ikiden artık şeylerin merkeze daha yakın olanı. *İç kapı. İç kale.* **2.** (Soyut kavramlarda) Bir şeyin sınırlarını aşmıyan. *İç siyaset. İç idare.*

içbaşkalaşım b. i. *je.* Püskürük magmaların, soğurdukları kültelerin etkisi altında, bileşimlerinde değişiklik olması.

içbükey b. s. *mat.* Yüzeyi, tasın içi gibi düzgün ve yuvarlak çukur olan, obruk, •konkav, •mukaar. *İçbükey mercek. İçbükey ayna.*

içderi b. i. *bt.* Bitkilerin kök, sap ve yapraklarında kabuğun iç katı.

içebakış b. i, *ruh.* İnsanın kendi kendini düşünme yoliyle gözlemesi.

içecek i. **1.** İçilen her şey. *Burada yiyecek içecek, her şey tamam.* **2.** s. İçilmeye elverişli. *Buranın içecek suyunu sağlamalı.*

içedönük b. s. *ruh.* Içedönüş halinde olan.

içedönüş b. i. *ruh.* Libido etkisi altında görülen içekapanışı anlatmak için Freud'ün kullandığı terimin Türkçe karşılığı.

içeği s. *ruh.* İçten, •samimî.

içek b. i. *dl.* Bâzı dillerde kelime yapısının içine giren ek.

içekapanık b. s. *ruh.* Bleuler'in psikanaliz çalışmaları sırasında, düş ve kuruntularda, çağrışımla beliren bireysel düşünceleri anlatmak için koyduğu terimin Türkçe karşılığı olan «içekapanık düşünceler» teriminde geçer.

içekapanış b. i. *ruh.* Bâzı psikozlarda görüldüğü gibi şahsın çevresiyle ilgisini keserek kendi iç âlemine gömülmesi hali.

içeri i. **1.** İç taraf. *İçeriden sesler geliyor.* **2.** (Belirtilen halinde) iç[12]. *Odanın içerisi*

bu kadar adam almaz. Evin içerisi sıcak. **3.** (Belirtilen halinde) İç yüzey. *Evin içerisi boyalı.*

içeri s. **1.** İç kısımda olan. *İçeri odadan sesler geliyor.* **2.** zf. İç tarafa. *Çocuk içeri kaçtı. Sular içeri akıyor. İçeri gel.* **İçeri girmek, içerde olmak,** bir iş veya alışverişte zarar etmek. *Bu işte on lira içeri girdim* veya *içerdeyim.*

içerik i. **1.** Bir şeyin içinde bulunan nesne, °muhteva. **2.** s. *man.* Bir deyi veya hükümde açıkça söylememekle beraber varlığı anlaşılabilen, belirtik karşıdı, °zımni.

içerlek s. Yanındakilerden daha içerde, daha geride bulunan. *İçerlek bir dükkân.*

içerlemek (e) İçin için öfkelenmek.

içerme i. *man.* İçermek eylemi, °tazammun.

içermek (i) **1.** İçinde bulundurmak, °ihtiva etmek, °muhtevi olmak. *Bu sözün içerdiği hakikat.* **2.** *man.* Bir şey başka bir şeyin varlığını gerektirmek, biri ötekini ister istemez düşündürmek, °tazammun etmek. *Baba ile oğul, büyük ile küçük birbirini içeren ikişer kavramdır.*

içgöbek b. i. *bt.* Çiçeklerin dişilik organında yumurtacık ile kabuğu arasındaki bağ.

içgüdü b. i. *ruh.* Canlıları, düşünce araya girmeksizin, kendilerine faydalı veya gerekli birtakım hareketlere güden duygu, °insiyak, °sevkı tabiî. *Arıların içgüdüleri onlara bal yaptırır.*

içgüdüsel s. İçgüdüden gelen, °insiyakî.

içgüvey, içgüveyisi,-ni b. i. Karısının aylesi evinde oturan damat. **İçgüveyisinden hallice,** şöyle böyle, pek tena değil.

içikmek (e) Aman dilemek, °dehalet etmek.

içim i. **1.** Bir defada içilecek miktar. *İki içim ilâç kaldı.* **2.** Bir şey içilirken alınan tat. *Bu çayın rengi yok ama içimi iyi.*

içimli s. Şöyle veya böyle içimi olan. *Ağır içimli. Güzel içimli.*

için ba. **1.** Konuları amaçlama, nedenleme veya özgüleme ilgilerinden biriyle bağlar. Bu ilgilere göre konular şu durumda olabilir. **a)** Birincisi amaç, ikincisi araç. *Söylemek için geldim. Yurt (yurdun iyiliği) için çalışalım. Hırsız (hırsızı yakalamak) için tuzak.* **b)** Birincisi neden ikincisi sonuç. *Doğruyu söylediğim için kızdı. Bayram olduğu için toplar atıldı.* **c)** Birincisi kendine özgülenen ikincisi kendi özgülenen. *Sizin için bir kitap getirdim. Kış için hazırlık.* **2.** «Göre» gibi «göz önünde tutulunca» anlamını da verir. *Bu iş için bu para azdır.* **3.** Ant deyimleri meydana getirir. *Namusum hakkı için... Çocuklarının başı için...*

içinde zf. (Zaman anlatan bir isim belirtileni halinde olduğu vakit) **1.** Süresince. *İki yıl içinde çok şeyler yapıldı.* **2.** Bitinciye kadar her hangi bir vakitte. *İki yıl içinde bir defa olsun uğramadı.*

içindeleme i. *man.* Tür ve cins gibi, biri ötekinin içinde bulunan iki bölüm arasındaki bağıntı.

içindelik i. *fel.* Bak. kendiliğindelik.

içinden s. *fel.* Bak. kendiliğinden.

içingir s. [T.D.] Duygulu, °hassas.

için için b. zf. İçinden, açığa vurmıyarak. *İçin için yanıyor. İçin için kızıyor.*

içirik i. **1.** Bir şeyin içini dolduran nesne. *Dolma içiriği. Minder içiriği.* **2.** *an.* Bağırlar, °ahşa.

içirmek (i) İçmek işini yaptırmak, içmesini sağlamak.

içitim i. *hk.* Vücudun her hangi bir boşluğuna veya dokuları arasına, aletle, bir sıvı sokma işi, iğne vurma, °zerk.

içken s. Çok içki içen, °ayyaş.

içki i. İçinde ispirto bulunan içecek veya bunu içmek işi. *İçki her zaman kötü sonuçlar verir.*

içkil i. Öc güden derin ve gizli düşmanlık, °kin.

içkin s. *fel.* **1.** Yaratığın içinde bulunan. *Kamutanrıcılık felsefesine göre Allah evrende «içkin» dir, yani evrenin maddesine karışmıştır. Allahı epitken veya yaratıcı olarak kabul edenlere göre ise o, evrenden «aşkın» dır, yani maddenin dışında bulunur.* **2.** Kendinde kalan, başkasına geçmiyen. *Düşünme içkin, irade ise geçişli birer etkinliktir. Gürelcilik kuvvetin maddede içkin olduğu, mekanikçilik ise bir varlıktan ötekine geçtiği fikrine dayanır.*

içkin s. [T.D.] Aman diliyen.

içkirmek (i) [T.D.] Aman dilemek zorunda bırakmak.

içlek s. [T.D.] Tinsel, °manevi.

içlem i. *man.* Bir kavramın hatırlattığı niteliklerin veya taşıdığı imlerin bütünü, °tazammun. *«Kuş» kelimesi bize canlı, havada uçan ve öten bir varlık anlatır; şu halde canlılık, uçuculuk ve ötücülük «kuş» kavramının içlemine giren niteliklerdir. Kartal, kırlangıç, tavuk, ördek ve öteki kuşlar ise birer kuş cinsi olduklarından bunun «kaplam»ını meydana getirirler.*

içlemsel s. *man.* İçlem niteliğinde olan. *Uçuculuk ve ötücülük kuşların içlemsel niteliklerindendir.*

içlenmek (den) Belli etmeden, şikâyetsiz, bir şeyi kendine derdetmek.

içli s. **1.** (Badem, fıstık gibi yenecek kısmı

kabuğunun içinde bulunan yemişler hakkında) İçi dolu. **2.** İçlenme huyu olan, kolay duygulanıp incinen. *İçli çocuk.* **İçli dışlı,** pek teklifsiz.

içlik s **1.** İç ve içeri ile ilgili. °dahılî. **2.** İçe giyilen (çamaşır).

içme i. **1.** İçmek eylemi. **2.** İçinde bâzı tuzlar bulunan suyu ilâç olarak ve en çoğu iç sürmek için içilen kaynak (Bu anlamda kelimenin, daha çok, çoğul şekli kullanılır). *İçmelere gidelim.*

içmek (i) **1.** Bir sıvıyı ağzına alıp yutmak. *Su içmek. Çorba içmek. Kahve içmek.* **2.** Bir şeyin dumanını ağzından çekmek. *Cıgara içmek. Nargile içmek.* **3.** (Bir şey bir sıvıyı) İçine çekmek. *Toprak suyu içer.* **4.** (nsz) İçki kullanmak. *İçerken kavga etmeğe başladılar.* **5.** (yar) «Ant» kelimesini fiilleştirmeğe yarar. *Andiçmek. Andiçirmek.* **İçtikleri su ayrı gitmez,** pek sıkı fıkı ahbap olanlar için kullanılan bir anlatış.

içplâzma T. Yu. b. i. (.×.) *by.* Tekhücreli varlıklarda protoplâzmanın merkez kısmına verilen ad.

içre i. **1.** İç taraf. **2.** s. Gizli tutulup her kese söylenmiyen, °mahrem. **3.** zf. İçinde. *«Menendin yok cihan içre».*

içrek s. İçte kalan, saklı, dışrak karşıdı, °batıni. **İçrek öğretim,** eski zamanlarda felsefe okulları içinde ve yalnız yetişmiş olgun öğrencilere özgü olmak üzere yapılan öğretim.

içsel s. **1.** İçle ilgili, içe değgin, °dahilî. **2.** *ruh.* Üst derinin beri tarafında olan. **İçsel duyumlar,** açlık, susuzluk, ağrı gibi, yerleri üst derinin berisinde olan duyumlar.

içten s. Yürekten, candan, içeği, °samimî. *İçten bir dilek. Bizim dostluğumuz içtendir.*

içtenlik i. İçten olma hali, içten davranış, °samimiyet.

içtepi b. i. *ruh.* Bir işi yapmak için duyulan şiddetli ve karşı gelinemez istek.

içters b. s. *mat.* Bak. açı.

içtihat Ar. i. Görüş, özel görüş. *Benim içtihadım öyledir.*

iştima,-ı Ar. i. (.--) Toplanma, toplantı.

içtimai Ar. s. (.---) Toplumsal.

içtimaiyat,-tı Ar. i. (.--.-) Toplumbilim.

içtinap Ar. i. Sakınma.

içtüzük b. i. Bir kurumun iç işleri üzerine olan tüzük.

içyarıçap,-pı b. i. *mat.* Düzgün bir çokgende iç dairenin yarım çapı.

içyüz b. i. Her kesçe bilinmiyen ve görünenden büsbütün başka olan sebep veya nitelik. *Bu işin içyüzü anlaşılamadı.*

içzar b. i. *bt.* Çiçektozu zarının iç katı.

idadi, idadiye Ar. i. (---), (---.) Eskiden, aşağı yukarı lise derecesindeki okullara verilen ad.

idam Ar. i. (--) **1.** (Kanunca) Öldürme. **2.** Ölüm cezası.

idame Ar. i. (.--) Devam ettirme, sürdürme.

idare Ar. i. (.--) **1.** Abarma, yönetme, çekip çevirme. *İşleri idare etmek.* **2.** Yönetim. *Memleket idaresi. İdare âmiri. İdare memuru.* **3.** Tutum. *Bir şeyi idare ile kullanmak.* **İdare etmek, 1)** abramak, yönetmek, çekip çevirmek, **2)** tutumlu kullanmak. *Paranızı idare ederseniz kimseye muhtaç olmazsınız.* **3)** yetmek, yetişmek. *Bu ekmek idare etmez, daha almalı.* **İdare kandili,** gece, uyku zamanında yakılan hafif ışık. **İdare lâmbası** veya sadece **idare,** idare kandili yerine yakılan küçük lâmba.

idareci Ar. T. s. (.-..) **1.** Memleketin idaresiyle ilgili (memur). **2.** İdare kudreti yüksek. *İdareci adamdır.*

idarehane Ar. Fa. b. i. (.-.-.) Yönetke.

idareimaslahat,-tı Ar. b. i. (.-.....) (İşi) Oluruna bağlama.

idareli s. **1.** (.-..) İdare etmesini bilen. *İdareli bir müdür.* **2.** Tutumlu. *İdareli bir kadın.* **3.** Tutuma elverişli. *İdareli bir gaz ocağı.*

idaresiz Ar. T. s. (.-..) **1.** (Yönetimde) Gevşek, beceriksiz (kimse), kekiz. **2.** Tutumsuz.

idari Ar. s. (.--) Yönetimle ilgili, yönetsel.

idbar Ar. i. Düşkün[1] olma hali, düşkünlük.

iddia Ar. i. (.--) **1.** Savlama. *Bu adamın iddiası bana doğru göründü.* **2.** Taslama. *Onda bilginlik iddiası var.* **3.** Dediğinde direnme. *Bu kadar da iddia olur mu?* **İddiaya tutuşmak,** karşıt iddialarla bahse tutuşmak.

iddiacı Ar. T. s. (.-..) Dediğinde direnen. *İddiacı bir çocuk.*

iddialı Ar. T. s. (.-..) Yüksek iddia ileri süren. *İddialı bir söz.*

iddianame Ar. Fa. i. (.-.-.) Müddeiumuminin, iddialarını içinde toplamış olduğu ve tahkikat bittikten sonra okuduğu yazı.

idea Yu. i. (.×.) *fel.* Eflâtun'un, eşyanın zihindeki ilk örneğine verdiği ad. *Eflâtun'a göre evrende gerçek olan yalnız idealardır, eşya birer gölgeden başka bir şey değildir.*

ideacılık Yu. T. i. *fel.* Eflâtun'un felsefesi.

ideal,-li Fr. i. **1.** Ülkü. **2.** s. Ülküsel.

idealist,-ti Fr. s. **1.** Ülkücü. **2.** İdealizm mesleğinden filozof.

idealizm Fr. i. *fel.* Bilgide temel olarak düşünceyi alan ve varlığı insan düşüncesinin kurduğunu kabul eden felsefe.
identik Fr. s. *mat.* Özdeş, tıpkı, °aynı.
ideolog Yu. i. *fel.* Birinci Napoleon devrinde, fikirlerin kaynağını ve oluşum kurallarını araştıran ve «ideologie» denilen bilgi ile uğraşmış kimselere verilen ad, ki Napoleon tarafından küçümseme maksadiyle bütün filozoflar hakkında kullanılmıştır.
ideoloji Yu. i. Her hangi bir öğretinin dayandığı düşüncelerin ve kanışların topu.
idi Bak. irmek.
idik i. «Bir işin zorlukları» anlamına gelen «idiği gediği» deyiminde geçer. *«Evin yükü, idiği gediği, eksik olmasın, hep onun üzerinde.»*
idil Yu. i. Köy ve kır hayatını anlatan kısa nazım ve nesir.
idiopati Yu. i. *ruh.* Kapanduygu.
idiş s. Bak. iğdiş.
idman Ar. i. Bacanma, bacanış.
idmanlı Ar. T. s. **1.** İdman yaparak vücut hareketlerinden birine hazırlanmış olan. **2.** mec. Her hangi bir hale alışmış ve onu yadırgamaz hale gelmiş olan. *O, bu gibi hakaretlere idmanlıdır.*
idrak,-ki Ar. i. **1.** Anlayış, akıl erdirme. **2.** Erişme.
idrar Ar. i. Sidik.
ifa Ar. i. (--) Yapma, yerine getirme. *Emri ifa etmek. Vazifesini ifa etmek.*
ifade Ar. i. (·-·) **1.** Anlatım. *Güzel bir ifade.* **2.** Deyi. *Onun ifadesine göre iş bu kadarla da kalmamış.* **İfadesini almak,** birisini sorguya çekmek. **İfade vermek,** sorguya cevap vermek.
ifakat,-ti Ar. i. (·-·) (Hasta) İyileşme. **İfakat bulmak,** (hastalığı) iyi olmak.
iffet,-ti Ar. i. Akmanlık.
iffetli Ar. T. s. İffetini koruyan, akman. *O kadını her kes iffetli bilir.*
iffetsiz Ar. T. s. İffetini korumıyan.
iflâh Ar. i. Kurtuluş, onma. **İflâh olmak,** onmak.
iflâs Ar. i. Batkı, batkınlık. **İflâs etmek,** (tecimde) batmak.
ifna Ar. i. (·-) Tüketme, yok etme.
ifrağ Ar. i. **1.** (Bir halden öteki hale) Çevirme. **2.** *by.* Boşaltım.
ifrat,-tı Ar. i. Aşırılık.
ifraz Ar. i. **1.** Ayırma, bölme. **2.** *by.* Salgı.
ifrazat,-tı Ar. ç. i. (·--) *by.* Salgılar.
ifrit,-ti Ar. i. (·-) Kötü ve korkunç cin. **İfrit kesilmek,** veya **ifrit olmak** pek fazla öfkelenmek.
ifsat Ar. i. **1.** Bozutma. **2.** Bozma.
ifşa Ar. i. (·-) (Gizliyi) Ortaya dökme, dile verme, açığa vurma.
ifşaat,-tı Ar. i. (·--) Dile veriş, açığa vuruş.
iftar Ar. i. **1.** Oruç bozma, oruç açma. *İftar zamanı. İftar topu.* **2.** Ramazanda akşam yemeği. *İftara davet etmek.*
iftarlık Ar. T. i. **1.** Oruç açma için hazırlanan çerez. **2.** s. Bu maksada elverişli. *İftarlık reçel.* **3.** s. mec. Pek az.
iftihar Ar. i. Kıvanma.
iftikar Ar. i. Gereksinme, yoksulluk.
iftira Ar. i. (·-·) Karacılık. **İftira etmek** veya **atmak,** kara çalmak.
iğ i. [T.D.] **1.** Koku. **2.** Hastalık.
iğ i. **1.** Pamuk, yün gibi şeylerden iplik eğirmekte kullanılan ortası şişkince, iki ucu sivri ve bunlardan biri çok defa çengelli ağaç alet, eğirmen, kirmen. **2.** [T.D.] Eksen. **3.** [T.D.] Kutup.
iğbirar Ar. i. Gücenme, güceniklik.
iğcil s. [T.D.] Hastalıklı, °mariz.
iğde i. İğdegillerin örnek bitkisi olan bir ağaç ve bunun kızılcık biçiminde, derisi sert ve sarı, eti beyaz un halinde, mayhoş ve az burucu yemişi.
iğdegiller ç. b. i. *bt.* Ikiçeneklilerden, örneği iğde olan bitki familyası.
iğdiç s. İğdiş.
iğdin s. Cılk, bozuk (yumurta).
iğdiş s. Yumurtaları çıkarılarak veya burularak erkeklik ödevini yapamıyacak bir hale getirilmiş olan (hayvan ve özellikle at). *Bu hayvan iğdiştir.*
iğelemek (i) Sahibinin isteği olsun olmasın, hükümet bir şeyin karşılığını vererek kendine mal etmek, °istimlâk etmek.
iğfal,-li Ar. i. Aldatma, ayartma, kandırma, baştan çıkarma.
iği i. İğ, eğirmen.
iğilmek (nsz,e) Bak. eğilmek.
iğinik i. [D.D.] Kanlı basur hastalığı, °dizanteri.
iğlâk,-kı Ar. i. Çapraşık hale getirme, çapraştırma.
iğlemek (nsz) [T.D.] Hastalanmak.
iğmek (i) Eğmek.
iğmek (nsz) [T.D.] Fena koku çıkarmak.
iğne i. **1.** Dikiş dikmeye yarıyan, ince, uzun, ucu sivri, bir yerinde iplik geçecek deliği bulunan çelik alet. **2.** İki şeyi birbirine tutturmağa yarar ince, uzun, ucu sivri, maden alet. *Çengelli iğne. Toplu iğne.* **3.** Toplu iğnenin süs için kullanılan çeşidi. *Kıravat iğnesi. Şapka iğnesi.* **4.** Altında çengelli iğne bulunan elmaslı kuyumcu işi. **5.** Bâzı aletlerin ucu sivri par-

çaları. *Pusla iğnesi. Tüfek iğnesi.* **6.** Bâzı böceklerin sokan organları. *Arı iğnesi. Akrep iğnesi.* **7.** *bt.* Bitkilerde yumurtacıkla tepecik arasındaki sapçık. **8.** Oltanın ucundaki küçük çengel. **9.** İçitim. *Hekim iğne yaptı, çok iyi geldi.* **10.** mec. Dokunaklı söz. **İğne atsan yere düşmez,** çok kalabalık. **İğneden ipliğe kadar,** en ufak ayrıntılara kadar her şey. **İğne ipliğe dönmek,** pek zayıflayıp erimek. **İğne yastığı,** el altında bulundurmak üzere, üzerine iğne saplanan küçücük yastık. **İğne yutmuş köpeğe dönmek,** al. bitkin hale gelmek.

iğneardı,-nı b. i. İğneyi batırıp çıkarışlarda bir önceki çıkıt noktasından tekrar saplayıp daha ileriden çıkarmak ve hep böylece devam etmek suretiyle yapılan dikiş.

iğnedan, iğnedanlık, iğneden, iğnedenlik T. Fa. i. İğnelik.

iğnelemek (i,e) **1.** İğne ile tutturmak. **2.** (i) Kapalı bir şekilde dokunacak söz söylemek.

iğnelenmek (e) **1.** Iğne ile tutturulmak. **2.** (nsz) İğnelemek² işi kendine yapılmak. **3.** (nsz) İğne batar gibi bir duygu almak.

iğneli s. İğnesi olan. **İğneli söz,** dokunaklı, batıcı söz.

iğnelik i. İğne saklıyacak kutu.

iğneyapraklılar ç. b. i. *bt.* Kozalaklılar.

iğrelti i. Eğreltiotu.

iğremek (nsz) Böğürmek.

iğrenç s. İğrenilecek halde olan.

iğrendirmek (i) İğrenmesine sebep olmak.

iğrengen s. Her şeyden iğrenme huyu olan.

iğrenilmek (ösz,den) Her hangi biri iğrenmek.

iğrenmek (den) Zevkımızı veya ahlâk ilkelerimizi incitici bir halde bulunan şeylerden yüz çevirme içtepisi duymak. *Pislikten iğrenmek. Ahlâksızlıktan iğrenmek.*

iğreti s. Eğreti.

iğretim i. [T.S.] *ed.* Bir şeyi anlatmak için, ona benzetilen başka bir şeyin adını iğreti olarak kullanma. «Bu adam hayatının sonbaharında» dendiği zaman «sonbahar» sözü «yaşlılığı» anlatan bir iğretim olur.

iğri s. Eğri.

iğribacak b. s. Eğribacak.

iğri büğrü b. s. Eğri büğrü.

iğrik s. İğremesi çok olan, çok bağıran (hayvan).

iğrilik i. Eğrilik.

iğrilmek (nsz) Eğrilmek.

iğriltmek (i) Eğriltmek.

iğritmek (i) Eğritmek.

iğtinam Ar. i. Ganimet alma.

ihale Ar. i. (.-.) Bir işi birinin üstüne bırakma, üsterme.

-i hali b. i. *dlg.* Bir eylemin, birinci derecede ilgilendirdiği nesneyi gösteren isim veya zamirlerin, gereğine göre «-ı. -i, -u, -ü» veya «-yı, -yi -yu, -yü» ek şekillerinden birini alarak büründükleri kılık. «Çocuğu bahçeye çıkarmak» ve «işi ona anlatmak» misallerinde «çocuğu ve «işi» kelimeleri -i halinde birer nesnedir.

iham Ar. i. (--) *ed.* İki anlamı olan bir kelimenin, en az hatıra gelen anlamını kastederek kullanılması.

ihanet,-ti Ar. i. (.-.) Kötücülük (etme).

ihata Ar. i. (.-.) **1.** Kuşatma, sarma, çevirme. **2.** Kavrayış, anlayış.

ihatalı Ar. T. s. (.-..) **1.** Alanı geniş. **2.** Geniş anlamlı. **3.** Kavrayışlı.

ihbar Ar. i. Haber verme, bildirme.

ihbariye Ar. i. (.-..) **1.** Haber verme kâğıdı. **2.** Haber verme ücreti.

ihbarname Ar. Fa. i. (.-.-.) Haber verme kâğıdı.

ihdas Ar. i. Meydana getirme, ortaya çıkarma.

ihlâl,-li Ar. i. Bozma, dokunma.

ihlil Ar. i. *an.* Siyek.

ihmal,-li Ar. i. Boşlama, savsama.

ihmalci Ar. T. s. Savsak.

ihmalkâr Ar. Fa. s. Savsak.

ihracat,-tı Ar. ç. i. (.--) Bir memleketten başka memlekete mal satılması.

ihraç Ar. i. Çıkarma.

ihram Ar. i. **1.** Eskiden Yunanlıların, Romalıların ve şimdiki zamanda Berberîlerin büründükleri geniş, beyaz ve yünlü çarşaftan ibaret giysi. **2.** Kâbeye girerken hacıların örtündükleri dikişsiz bürgü. **3.** Yün yaygı.

ihraz Ar. i. Erişme, kazanma. *İhraz ettiği muvaffakıyet.*

ihsai Ar. s. (.--) Sayılamsal.

ihsaiyat,-tı Ar. ç. i. (.---) Sayılama, *istatistik.

ihsan Ar. i. Kayra, bağış.

ihsas Ar. i. **1.** Üstü kapalı anlatma, anıştırma. **2.** Duyum.

ihtar Ar. i. **1.** Hatırlatma. **2.** Uyartı. **İhtar etmek,** hatırlatmak.

ihtarat,-tı Ar. ç. i. (.--) Uyartılar. **İhtaratta bulunmak,** uyartmak.

ihtısas Ar. i. Uzmanlık.

ihtibas Ar. i. **1.** Tutulma. **2.** *ruh.* İtilme.

ihticaç Ar. i. Belgelenme.

ihtida Ar. i. Gönme.

ihtifal,-li Ar. i. Anma töreni.

ihtikan Ar. i **1.** Kan yürüme, kanlanma. **2.** Göden bağırsağına şırınga ile su salma.

ihtikâr Ar. ı. Boğuntu, vurgunculuk.

ihtilâç Ar. i. Çırpınma.
ihtilâf Ar. i. Ayrılık, anlaşmazlık, aykırılık.
ihtilâl,-li Ar. i. **1.** Kargaşa, ayaklanma. **2.** Devrim.
ihtilâm Ar. i. Düş azma.
ihtilâs Ar. i. Aşırtı. **İhtilâs etmek,** aşırdamak.
ihtilât,-tı Ar. i. **1.** Karışma. *Hastalık başka hastalıklarla ihtilât edecek.* **2.** Karışıp görüşme. *Fena adamlarla ihtilât etmemeli. İhtilâttan memnu.*
ihtimal,-li Ar. i. **1.** Olasılık. **2.** e. Belki.
ihtimalî Ar. s. (-·--) Olasılı.
ihtimam Ar. i. **1.** Özen, özenme. **2.** İyi bakım.
ihtira Ar. i (·--) Bulgu. **İhtira etmek,** bulmak[4].
ihtirak,-kı Ar. i. Yanma.
ihtiram Ar. i. Saygı.
ihtiras Ar. i. Aşırı istek, tutku.
ihtiraz Ar. i. Çekinme. **İhtirazi kayıt,** çekingi.
ihtisap Ar. i. *tar.* Eskiden belediye işlerine verilen ad. **İhtisap ağası,** *tar.* belediye reisi.
ihtisar Ar. i. Kısaltma.
ihtisas Ar. i. Duygu, duyma.
ihtişam Ar. i. Görkem.
ihtiva A. i. (·--) İçine alma, içinde bulundurma, içerme, kavrama.
ihtiyaç Ar. i. **1.** Gereksinme. *Oyun çocuklar için bir ihtiyaçtır.* **2.** Yoksulluk. *İhtiyaç adamcağızın belini büktü.* **İhtiyacı olmak,** gereksinmek.
ihtiyar Ar. s. Yaşlı, kocamış.
ihtiyar Ar. i. **1.** Erkinlik. **2.** Özerklik. **İhtiyar etmek, 1)** seçmek, tutmak. *Bu yolu ihtiyar ettik.* 2) katlanmak. *İhtiyar ettiği bunca zahmetler.*
ihtiyari Ar. s. (·---) İsteğe bağlı, istemli.
ihtiyarlamak (nsz) **1.** Yaşı ilerilemek. kocamak. **2.** İhtiyar hali almak.
ihtiyarlatmak (i) İhtiyar hale getirmek,
ihtiyarlık i. **1.** İhtiyar olanın hali. **2.** İhtiyar halindeki çağ.
ihtiyat,-tı Ar. i. **1.** Sakınma. **2.** s. Yedek. **İhtiyat kaydı,** sakınca.
ihtiyatkâr Ar. Fa. s. Sakıngan.
ihtizar Ar. i. Can çekişme.
ihtizaz Ar. i. Titreşme.
ihvan Ar. ç. i. **1.** Eş dost. **2.** Aynı birlikten olan kimseler.
ihya Ar. i. (·-) Canlandırma, diriltme, dirim verme.
ihzar Ar. i. Hazırlama.
ihzari Ar. s. (·--) Hazırlık niteliğinde olan.
ika,-ı Ar. i. (·-) Yapma, etme. *Zarar ika etti. Cürüm ika etti.*
ikame Ar. i. (·--) **1.** Yerine koyma, yerine kullanma. **2.** Dikme. *Nöbetçi ikame etmek.* **3.** (Dâva hakkında) Açma. *Dâva ikame etmek.*
ikamet,-ti Ar. i. (·--) Eğleşme, oturma.
ikametgâh Ar. Fa. i. (·---) Konut.
ikaz Ar. i. (-·) Uyandırma, uyarma.
ikbal,-li Ar. i. **1.** Baht açıklığı, veya yüce bir oruna erişme hali. *Onun ikbali pek kısa sürdü.* **2.** (Eski nezaket dilinde) İstek, arzu. *Çaya ikbal yok mu?* **3.** Eskiden saraylarda padişahın karısı olmağa namzet odalık.
ikdar Ar. i. Gücerme.
iken Bak. irmek.
iki s. **1.** Birden bir artık. **2.** i. Birden sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam. *2. II.* **İki ayağını bir pabuca sokmak,** bir iş yapması için birini sıkıştırmak. **İki baştan olmak,** bir iş iki tarafın iyi niyetiyle olmak. *İyi geçim iki baştan olur.* **İki canlı,** gebe. **İki cihanda,** dünya ve ahrette. **İkide bir, ikide birde,** sık sık. **İki dirhem bir çekirdek,** giyimi aşırı derecede özenli. **İki eli böğründe kalmak,** çaresiz kalıp ne yapacağını şaşırmak. **İki eli kanda olsa,** elindeki iş nekadar önemli olsa da. **İki eli şakaklarında düşünmek,** derin derin düşünmek. **İki eli yakasında olmak,** ondan dâvacı olmak. **İki gözü iki çeşme,** bol yaşlarla ağlamayı anlatır. **İki gözüm,** okşayıcı bir hitap olarak kullanılır. **İki paralık etmek,** değerini pek düşürmek. **İki ucunu bir araya getirmek,** denkleştirmek. **İki yakası bir araya gelmemek,** bir türlü onamamak.
ikici s. *fel.* İkicilik felsefesini kabul eden.
ikicikli s. [D.D.] İki tarafı da kollıyan.
ikicilik i. *fel.* Birciliğe karşıt olarak her şeyde iki temel, iki ayrı başlangıç kabul eden yahut gerçeğin birbirinden, öz bakımından ayrı iki tözden ibaret olduğunu ileri süren felsefe.
ikicinslikli b. s. *by.* Hem dişi hem erkek organları olan.
ikiçenekliler ç. b. i. *bt.* Jussieu'nün bitkiler üzerinde yaptığı bölümlemeye göre tohumlarında iki çenek bulunan bitkiler sınıfı.
ikiçenetli b. s. *bt.* **1.** Çatladığı vakit kabuğu iki çenede ayrılan (meyva). **2.** *zo.* Midye ve istridye gibi kavkısı bir çeşit

menteşe ile birbirine bağlanmış iki parçadan ibaret olan (hayvan).

ikidüzlemli b. s. *mat.* İki düzlemin kesişmesinden meydana gelen (açı).

ikievcikli b. s. *bt.* Erkek ve dişi çiçekleri ayrı ayrı köklerde bulunan bitkilere denir.

ikilem i. *man.* İki şıkkı bulunan ve her iki şıkkın vargısı aynı olan tasım. Fatihin, babası İkinci Murat köşeye çekilmiş olduğu sırada kendisine yolladığı şu haber güzel bir ikilem örneğidir: «Padişah sen isen ordunun başına geç; yok, padişah ben isem, sana emrediyorum ordumun başına geç.»

ikilemek (i) Birken bir daha katarak ikiye çıkarmak.

ikileşmek (nsz) Sayısı ikiye çıkmak.

ikilik s. Kendinde iki sayı bulunan.

ikili i. **1.** İki türlülük. *Bazı ay adlarındaki ikiliği kaldırmalı.* **2.** Birbirine aykırı iki kısma ayrılış. *Türk ulusunda ikilik yoktur.* **3.** Eskiden iki kuruşluk gümüş akça. **4.** *mü.* Birlik notanın ikide biri uzunluğunda nota.

ikinci s. İki sıfatının sırasal şekli, sırada birinciden sonra gelen.

ikincil s. *kim.* ve *fel.* İkinci dereceden olan, *sünai, *tâli.

ikincizar b. i. *bt.* Bitkilerde tohumu örten zarların dıştan ikincisi.

ikindi i. Öğle ile akşam arasındaki zamanın ortaları.

ikindiyin zf. İkindi vakti.

ikircil s. *man.* **1.** İki anlamı olan. *Kara ikircil bir kelimedir.* **2.** Kendinde almaş bulunan, ya şöyle veya böyle olan, *terditli. **İkircil cümle,** *dlg.* yükleminde almaş bulunan cümle. «Sayılar ya çift veya tektir.» cümlesi gibi.

ikircim i. Kararsızlık, *tereddüt.

ikircimli s. Duruksun, kararsız, *mütereddit.

ikişekilli b. s. **1.** *kim.* Birbirinden farklı iki şekilde billûrlaşan. *Kükürt ikişekilli bir cisimdir.* **2.** *by.* Aynı tür veya cinslik içinde iki farklı şekli olan. *Karıncalarda dişiler ikişekillidir.*

ikişer s. İki sıfatının üleştirme şekli, her birine iki, her defasında ikisi bir arada olarak. **İkişer olmak,** ikişer ikişer sıraya dizilmek.

ikitelli b. i. İki telli bir çeşit tambura.

ikiterimli b. i. *mat.* Yalnız iki terimden ibaret olan tam ifade.

ikiyaşayışlı b. s. *by.* Hem suyun içinde, hem karada yaşıyabilen. *İkiyaşayışlı bitkiler. İkiyaşayışlı hayvanlar.*

ikiyüzlü b. s. **1.** Özü sözü bir olmıyan. **2.** İki taraftan her birine karşı ondan yana imiş gibi davranan.

ikiz s. Bir arada doğan iki (kardeş). *Bu kardeşler ikizdir.*

ikizanlam b. i. *man.* Bir ifadenin, iki türlü anlam verecek şekilde kurulmuş olması, *ipham. «Çalışkan ol baban gibi tembel olma» sözünde «baba» nın çalışkana mı yoksa tembele mi misal olduğu belirsiz kaldığı için cümlede ikizanlam vardır.

ikizkenar b. s. *mat.* Bak. üçgen ve yamuk.

ikizleme i. *dlg.* Aynı söz bölümünden iki kelimenin birliktelik ilgisiyle birbirine, bir bağlaçla veya başka bir şekilde, bağlı olması, *atıf grubu. «İyi ve sağlam», «hava ile su», «şundan bundan», «okuyup anlamak» birer ikizlemedir.

İkizler ç. ö. i. *as.* Zodyak üzerinde, Yengeç ve Boğa burçları arasında bulunan burç.

ikizli s. **1.** İkizleri olan (ana). **2.** İki türlüsü bulunan. **3.** *man.* Kendinden iki anlam anlaşılabilen (kelime). «Deniz ticareti» sözünde «deniz» ikizli bir durumdadır, çünkü «denizden yapılan» anlamını verdiği gibi «ticaretin konusu» gibi de anlaşılabilir.

ikizlilik i. *man.* Ikizli olma hali, bir kelimeden iki anlam anlaşılabilmesi.

iklim i. Bak. ıklim.

ikmal,-li Ar. i. **1.** Tümleme. *Kâğıtlarını ikmal ettin mi?* **2.** Bitirme. *Yazdığı kitabı ikmal etti.* **İkmal imtihanı,** bütünleme sınavı.

ikna,-ı Ar. i. (--) Kandırma, inandırma, kanış verme.

ikrah Ar. i. **1.** Tiksinme. **2.** İğrenme. **İkrah etmek,** tiksinmek. **İkrah getirmek,** tiksinmeğe başlamak.

ikrahlık Ar. T. i. *hlk.* İkrah. *Allah sana bu tütünden ikrahlık versin.*

ikram Ar. i. Ağırlama. **İkram etmek (Bir şey-),** bir şeyle ağırlamak. (konuğa) bir şey çıkarmak.

ikramiye Ar. i. **1.** Bir yerde çalışan kimselere fazla kazançtan dağıtılan veya iyi çalıştıkları için verilen aylık dışı para. **2.** Piyango bileti ve bâzı hisse senetleri sahiplerine muayyen zamanlarda kura çekilerek dağıtılan değişik miktarda para.

ikrar Ar. i. (Kendine ilişkin bir şevi) Söyleme.

ikraz Ar. i. Ödünç verme, ödünçleme.

iksir Ar. i. **1.** Eskiden birçok hastalıkları iyi etmek, içende birtakım iyi etkiler yaratmak gibi özelikleri olduğuna inanılan, adı var kendi yok bir sıvı. **2.** İspirtoda eritilmiş bir veya birkaç maddeden meydana gelen ilâç.

İktibas Ar. i. Alma, aktarma.
İktidar Ar. i. Erk, güc. °kudret. **İktidar mevkii,** iş başı. *İktidar mevkiinde bulunan parti.*
İktifa Ar. i. Yetinme.
İktiham Ar. i. **1.** Katlanma, dayanma. **2.** Güçlükleri aşma, yenme.
İktiran Ar. i. **1.** Yaklaşma. **2.** Ulaşma, erişme.
İktisadi Ar. s. (.·--) Tutumsal.
İktisap Ar. i. Edinme, kazanma.
İktisat Ar. i. Tutum, °ekonomi.
İktitaf Ar. i. Derme, devşirme.
İktiza Ar. i. Gerek, gereklik, gerekme.
İl i. **1.** Ülke, yurt, el. **2.** [C.K.] Yönetim bakımından memleket bölümlemesinde birinci derecede gelen bölüm, °valilik, °vilâyet.
İlâç Ar. i. Bir hastalığı iyi etmek için içerden veya dışardan kullanılan her türlü madde, em.
İlâçlı Ar. T. s. Içinde ilâç bulunan.
İlâh Ar. i. Tanrı.
İlâhe Ar. i. (--.) Tanrıça.
İlâhi Ar. s. (.--) **1.** Tanrısal. **2.** i. Allahı övmek ve ona dua etmek üzere yazılıp makamla okunan nazım. **3.** ü. (·×·) «Bu ne hal?» «ne tuhaf!» gibi hafif şaşma anlatır. *İlâhi çocuk, neler yapıyorsun!*»
İlâhiyat,-tı Ar. ç. i. (.-.-) Tanrıbilim.
İlâm Ar. i. (-.) Belgem.
İlân Ar. i. (-.) Bilit. **İlân etmek,** bilitmek.
İlâve Ar. i. (.--) Ulama, katma.
İlbay b. i. [C.K.] Bir ilin en büyük yönetim görevlisi, °vali.
İlbaylık b. i. İlbay olma hali, ilbayın orunu veya bir ilbay tarafından yönetilen ülke, °valilik.
İlca Ar. i. (.-) Zorlayış, sürükleyiş.
İlcaat,-tı Ar. ç. i. (.--) Zorlazışlar.
İlçe i. [C.K.] Yönetim bakımından memleket bölümlemesinde «il» den sonra gelen bölüm, °kaymakamlık, °kaza.
İlçebay b. i. [C.K.] Bir ilçenin en büyük yönetim görevlisi, °kaymakam.
İlçebaylık b. i. İlçebay olma hali, ilçebayın orunu veya bir ilçebay tarafından yönetilen yurt parçası, °kaymakamlık.
İldem s. [T.D.] Yaptığı bir işin verdiği ters sonuçtan üzüntü duyan kimse, °pişman, °nadim.
İldemlik i. [T.D.] İldem olma hali, °pişmanlık, °nedamet.
İle ba. **1.** İki konunun arasında yer aldığı vakit onları birbirine katar. Bu konular özne veya tümleç olabilir. (Özne:) *Baba ile anne geldiler. Gelmesi ile gitmesi bir oldu.* (Tümleç:) *Baba ile anneyi gördüm.* **2.** Tümleçten sonra geldiği vakit ona birliktelik, araç veya hal ilgisi katar. (Birliktelik:) *Çocuk arkadaşı ile geldi.* (Araç:) *Çocuk araba ile geldi.* (Hal:) *Çocuk sevinçle geldi.*
İlenç i. İlenmek eylemi veya bu maksatla söylenen söz, °beddua.
İlenmek (e) Birinin kötü bir duruma düşmesi dileğini gönlünden geçirmek veya bu dileği açıkça söylemek, °beddua etmek.
İlercil s. [C.K.] Memlekette her vakit yeni ilerlemeler görmek istiyen (kimse) veya amaçlıyan (kımıldanma).
İleri i. **1.** Ön tarafın uzakçası, geri karşıdı. *Kafilenin ilerisinde yürüyorduk.* **2.** Bir şeyin geleceği. *Yolun ilerisi düz. Bu işin ilerisi güç.* **3.** Gelecek zaman. *İleride ne olacağını kimse bilmez.* **4.** «İleriye» tümleci yerine kullanılır. *Masayı biraz ileri alalım.* **5.** s. En önde bulunan. *İleri karakol. İleri hat.* **6.** s. Doğrusundan artık gösteren (saat). *Saat beş dakka ileridir.* **7.** s. mec. Benzerlerini geride bırakmış. *İleri fikirler.* **8.** ü. «Amaca doğru durmadan yürü» anlamına. «*Ordular, ilk hedefiniz Akdenizdir, ileri!*». **İleri almak, 1)** öne almak, **2)** üstün bir yere geçirmek. **İleri geçmek, 1)** öne geçmek, **2)** üstün bir yere geçmek. **İleri gelmek,** Bak. ilerigelmek. **İleri geri konuşmak** veya **söylemek,** yersiz, gönül kıracak şekilde konuşmak. **İleri gitmek,** Bak. İleri varmak. **İlerisine gitmek (Bir şeyin-),** o şeyin inceliklerine girmek. **İlerisine gitmek (Bir işin-),** o işin sonuna kadar gitmek. **İleri sürmek, 1)** öne doğru yürütmek, **2)** bir fikri başkalarının kabul etmesi için bildirmek. **İleri varmak,** bir işte gereği aşmak.
İleride s. Önemli bir yer tutan. *İleride bir memur.*
İlerigelen b. i. Bir memlekette, topluluk içinde önemli yer tutan, sayılan, sözü dinlenen kimse, °eşraf. *O adam, buranın ilerigelenlerindendir.*
İlerigelmek b. (den) Olmak, meydana gelmek, bağlı bulunmak, doğmak. *Birçok hastalıklar pislikten ilerigelir.*
İlerlek s. İlerlemiş, ileriye varmış, °müterakki. **İlerlek benzeşme,** *sb.* önceki sesin sonraki sese uyması. *Kanamak'tan gelen «kanıyor» sözünde «-ı» seslisi ilerlek bir benzeşmeye uğramış bir «-a» seslisidir.*
İlerlemek (nsz) **1.** Bulunduğu yerden daha ileriye gitmek. *İki adım ilerleyince...* **2.** mec. (Soyut şeyler hakkında) Daha çok veya daha zorlu olmak. *Ahbaplık ilerledi. Hastalık ilerlemedi.* **3.** mec. Daha iyi, daha yüksek bir aşamaya erişmek.

Memleket ilerledi.
ilerletmek (i) İlerlemesini sağlamak.
iletken s. **1.** İletici, •nâkil. **2.** *fi.* Elektrik akımını veya ısıyı kendinden geçiren (cisim). **İletken damarlar,** bitkilerde, hücrelere besin maddelerini ileten borucuklar.
iletkenlik i. İletken olma hali, •nâkılıyet.
iletki i. *mat.* Bir açıyı ölçmeye ve başka bir yerde aynı açıyı çizmeğe yarıyan, yarım çember biçimindeki alet, •minkale.
iletmek (i) Götürmek, ulaştırmak.
ilga Ar. i. (.-) (Varlığını) Kaldırma.
ilgeç i. [D.D.] **1.** Çengelli iğne. **2.** Bâzı kalemlerde olduğu gibi bir şeyin, iliştirilmesine yarıyan, çengeli.
ilgen s. *fel.* İlgiyi çeken, ilgiliyen.
ilgi i. **1.** İki şey arasında bulunan her hangi bir bağlılık, •alâka. **2.** *kim.* Bir cismin başka bir cisimle bileşme anıklığı. **İlgi zamiri,** *dlg.* belirten halindeki isimlerle aynı haldeki şahıs zamirlerinin sonunda bulunan ve onunla ilgili olan bir şeyin yerini tutan «-ki» eki. «Benimki, kardeşiminki» gibi.
ilgilemek (i) İlgisini çekmek.
ilgilendirmek (i : i,le) İlgisini çekmek veya bir şeyle ilgili kılmak. *Bu beni ilgilendirmez. Ben onu sizin işinizle ilgilendirdim.*
ilgilenmek (le) Kendini ilgili saymak, bir şeye karşı ilgi duymak. *Bu işle çok ilgilendim.*
ilgili s. İlgilenmiş olan, ilgisi bulunan.
ilgisiz s. İlgisi olmıyan veya ilgilenmiyen.
ilgisizlik i. **1.** Aldırmazlık. **2.** *fel.* Kalbin sevgi veya nefret gibi duygulardan soyutlanmış olması, •lâkaydi.
ilhak,-kı Ar. i. Katma, bağlama, ekleme.
ilham Ar. i. İçe doğma, esin. **İlham etmek,** esindirmek.
ilhan i. Bir ilhanlığın başında bulunan hükümdar, •imparator.
ilhanlık i. **1.** Kendi topraklarında oturan çeşitli ulusları idaresi altında toplıyan devlet şekli, •imparatorluk. **2.** Böyle bir devletin idaresi altındaki ülkelerin topu. **3.** İlhan olma hali.
ilhat Ar. i. Tanrı tanımazlık.
ilik i. Düğme geçirmek üzere kumaşların kenarında açılan küçük yarık.
ilik i. Kemiklerin iç boşluklarını dolduran yağlı madde. **İliğine işlemek,** bütün varlığını kaplamak. **İliğine kadar ıslanmak,** pek fazla ıslanmak. **İliğini kurutmak,** canından bezdirecek kadar sıkıntı vermek. **İlik gibi,** pek lezzetli veya istek uyandıran.
iliklemek (i) Düğmesini iliğe geçirip bir şeyi kavuşturmak. *Yeleğini iliklemek.*
ilikli s. **1.** İliği olan. **2.** İliklenmiş bulunan.
iliksiz s. **1.** İliği olmıyan. **2.** İliklenmemiş.
ilim,-lmi Ar. i. Bilim.
ilinek i. *fel.* Kendi başına bir varlığı olmayıp var olmak için dayanacak bir töze muhtaç olan şey, •araz. *Renk, hareket, sıcaklık birer ilinektir.*
ilinekli s. *fel.* İlinek niteliğinde olan, •arazî.
ilinmek (e) Ilintisi olmak, •taallûk etmek.
ilinti i. **1.** Bir şeyin, başka bir şeye bağlı bulunması, onun malı olması hali, •nispet, •mensubiyet, •aidiyet, •taallûk. **2.** İç sıkıntısı, tasa, •merak.
ilintili s. **1.** İlinti ile bağlı, •mensup, •ait, •mütaallık. **2.** Tasalı.
ilişik s. **1.** İliştirilmiş, •merbut. *Dilekçeye ilişik olarak sunulan belge.* **2.** İlişen, ilişkin, •ait, •münasebettar. *Bu dâvaya ilişik bâzı noktalar.* **3.** i. İlgi, bağlılık, •münasebet. *Onunla hiçbir ilişiğim kalmadı.*
ilişikli s. İlişen, ilişkin, •münasebetli, •münasebettar.
ilişiksiz s. Hiçbir ilişiği olmıyan, hiçbir yere veya şeye bağlı bulunmıyan, •kayıtsız. *İlişiksiz bir hayat. İlişiksiz bir salâhiyet.*
ilişki i. İki şey arasında karşılıklı ilgi.
ilişkin s. İlgisi, ilişiği olan, bağlı, ilgili, değgin, •ait, •merbut, •münasebettar. *Felsefeye ilişkin bir bahis. Yurdun selâmetine ilişkin bir karar.*
ilişmek (e) **1.** Hafifçe takılmak. *Elim örtüye ilişti, örtü açıldı.* **2.** Elini sürmek, dokunmak. *Şu kâğıtlara kimse ilişmesin.* **3.** Hafifçe sataşmak. *Çalışırken bana ilişmeyin, şaşırırım,* **4.** Hafif itirazda bulunmak veya dikkati çekmek. *İliştiğiniz meseleyi bir daha inceledim.* **5.** Bir şeyin kenarına eğreti oturmak. *Ben çok yoruldum, şuraya biraz ilişeyim.*
iliştirmek (i,e) Eğretiden takmak, hafifçe tutturmak.
ilk,-ki s. Benzerlerin en öncesi. *İlk insan. İlk ders. İlk defa.* **İlk ağızda,** en önce. **İlk göz ağrısı, 1)** ilk sevilen kimse, **2)** ilk doğan evlât. **İlk peşin,** en önce.
ilka Ar. i. (.-) Koyma, atma.
ilkah Ar. i. **1.** Dölleme. **2.** Aşılama.
ilkbahar T. Fa. b. i. Bahar.
ilke i. **1.** İlk madde, öğe, •unsur. *Atomlar cisimlerin ilkeleridir.* **2.** Temel fikir, temel kanış. *Bir dinin ilkeleri.* **3.** Temel bilgi. *Kimyanın ilkeleri.* **4.** *man.* Her tür-

lü münakaşanın dışında sayılan öncül. **5.** *ah.* Davranış kuralı.
ilkel s. *fel.* **1.** Zaman bakımından en eski olan. **2.** İlk halinde kalmış olan.
ilkin zf. Başta, başlangıçta, önce.
ilkkânun b. i. Yılın on ikinci ayı, ki otuz bir gün sürer.
ilkokul b. i. İlköğretimi sağlıyan okul.
ilköğretim b. i. Öğretimin beş yıl süren ilk aşaması.
ilksezi b. i. *fel.* Bir şey üzerinde edinilen ilk ve yalın bilgi.
ilksizlik i. *fel.* Geçmişte başlangıcı olmıyan zaman, *ezeliyet.
ilkteşrin b. i. Yılın onuncu ayı, ki otuz bir gün sürer.
illâ, ille Ar. zf. **1.** Ne olursa olsun, her halde. *İllâ gideceğim, diyor.* **2.** Yoksa, olmazsa. *Sen de gelirsin, illâ gitmem.* **3.** e. Hele, özellikle. *Bize sık sık gelir, ille böyle günlerde mutlaka uğrar.*
illâllah Ar. ü. Usanç ve bezginlik anlatır. *İllâllah, yeter artık!*
illet,-ti Ar. i. **1.** Hastalık. **2.** Bozukluk. **3.** *fel.* Neden.
illetli Ar. T. s. **1.** Hastalıklı. **2.** mec. İkide bir aksaklık gösteren.
ilmek (i) **1.** Gevşekçe bağlamak. **2.** Halı dokurken düğümleri bağlamak. **3.** (e) Değmek, dokunmak. **İler tutar yeri olmamak** veya **kalmamak,** pek dağınık ve bozuk veya berbat bir hale gelmek.
ilmek i. İlmik.
ilmî Ar. s. (.-) Bilimsel.
ilmihal,-li Ar. b. i. Dinin kurallarını öğretmek üzere yazılmış kitap.
ilmik i. Çözülmesi kolay düğüm, eğreti düğüm.
ilmiklemek (i) Eğreti düğümle bağlamak.
ilmikli s. Kolay çözülür şekilde düğümlenmiş.
ilmiye Ar. i. Eskiden din işleriyle uğraşan sarıklı, cüppeli hocalar sınıfına verilen ad. *İlmiyeden bir zat.*
ilmühaber Ar. b. i. Alıt.
iltibas Ar. i. Kayıntı.
iltica Ar. i. Sığınma.
iltifat,-tı Ar. i. **1.** Yüzüne bakma, güler yüz gösterme, hatırını sorma, tatlı davranma, ilgilenme. **2.** *ed.* Söz söylerken, fazla bir etki sağlamak için beklenmedik bir anda sözü, konu ile pek yakından ilgili birine veya bir şeye yöneltme.
iltihak,-kı Ar. i. Katılma, ulaşma.
iltihap Ar. i. Yangı.
iltihaplanmak Ar. T. (nsz) Yangılanmak.
iltimas Ar. i. **1.** Kayırma². **2.** Arka, kayırıcı.
iltimaslı Ar. T. s. İltimas edilen (kimse) veya iltimasla yapılan (iş).
iltisak,-kı Ar. i. **1.** Kavuşma. **2.** Yapışma. **İltisak noktası,** kavuşak.
iltisakî Ar. s. (.--) Köklere, tamamiyle kaynaştırmaksızın, birçok ekler uluma yoliyle türlü münasebetler belirten kelime şekilleri kuran (dil).
iltiva Ar. i. (..-) Kıvrım, kıvrılma.
iltiyam Ar. i. Onulma, (yara) kapanma. **İltiyam bulmak,** onulmak, kapanmak.
iltizam Ar. i. **1.** Kayırma², (bir tarafı) tutma. **2.** Gerekli bulma. **3.** Keseneğe alma.
iltizamcı Ar. T. s. Kesenekçi, *mültezim.
iltizamî Ar. s. (.---) İstiyerek, bilerek yapılan.
ilzam Ar. i. Cevap veremez hale getirme.
im i. Anlamlı iz veya hareket, anlam yükletilen şey, *işaret.
ima Ar. i. (--) Dolayısiyle anlatma, imleme, anlaştırma.
imal,-li Ar. i. (--) Yapma, işleme.
imale Ar. i. (.--) **1.** Meylettirme, çevirme, eğindirme. **2.** *ed.* Kısa okunması gerekirken, vezne uydurmak için, bir heceyi uzun okuma.
imalı Ar. T. s. (--.) Üstü kapalı, örtülü, imlemeli (söz).
imam Ar. i. **1.** Cemaate namaz kıldıran kimse. **2.** Müslümanlıkta mezhep kuran kimse. **3.** Bâzı İslâm devletlerinde devlet başkanı.
imambayıldı b. i. Bir çeşit zeytinyağlı patlıcan yemeği.
imame Ar. i. (.-.) Tespihlerin baş tarafına geçirilen uzunca parça.
imamevi,-ni Ar. T. b. i. (Bâzı bölgelerde) Kadın hapisanesi.
imamlık Ar. i. İmamın yaptığı iş.
imamsuyu,-nu Ar. T. b. i. ar. Rakı.
iman Ar. i. İnan. **İmana gelmek,** sonradan bir şeyi kabul edip uymak. **İmana getirmek,** istenilen şekilde hareket etmeği zorla kabul ettirmek. **İman getirmek,** gönül rızasiyle hak dinini kabul etmek. **İmanım,** külhanbeylerin kullandığı bir hitap. **İmanına kadar,** son kertesine kadar. **İmanı yok,** hafif bir küfür. **İman tahtası,** göğüs kemiği.
imansız Ar. T. s. **1.** Dinsiz. **2.** mec. İnsafsız, merhametsiz. **İmansız peynir,** yağsız peynir.
imar Ar. i. (-.) **1.** Bayındırlık. **2.** Bayındırma.
imaret,-ti Ar. i. (.-.) Yoksullara yiyecek dağıtmak üzere kurulmuş hayır evi.
imbat,-tı i. Güney batıdan esen serince bir rüzgâr.
imbik Ar. i. Damıtma işi için kullanılan aygıt. **İmbikten çekmek,** damıtmak.

imbisat,-tı Ar. i. Yayılma, genişleme.
imdat Ar. i. **1.** Tehlike karşısında edilen yardım. **2.** ü. «Yetişin, kurtarın!» anlamına.
imdi e. «Buna göre», «şu halde» sözleri gibi başına geldiği cümleyi önceki cümlenin bir sonucu durumuna sokar.
imece i. Her kesin toplanıp el birliğiyle bir kişinin işini görmesi ve böylece işlerin sıra ile bitirilmesi. *Bu köy halkı hep imece ile çalışır.*
imek (yar) Eskiden, «idi, imiş ve ise» kiplerini açıklamak için düşünülen ve gerçekte var olmıyan bir fiil.
imge i. *ruh.* Sinirlerin merkezcil bir uyarımı olmaksızın zihinde kendiliğinden canlanan duyumsal şekil, °hayal.
imgelem i. *ruh.* İmgeleri, yani eşyanın zihindeki şekillerini meydana getiren yeti, °muhayyile.
imgeleme i. *ruh.* İmgelemek eylemi, °tahayyül.
imgelemek (i) *ruh.* Bir şeyin imgesini zihninde canlandırmak, °tahayyül etmek.
imha Ar. i. (.-) Yok etme.
imhal,-li Ar. i. Mühlet verme, bolcama.
imik i. Bıngıldak.
imiş Bak. irmek.
imizgenmek (nsz) **1.** Uyuklamak. **2.** Sönmüş gibi durmak.
imkân Ar. i. **1.** Olabilirlik, olanak. *Ben bu işte imkân görmüyorum.* **2.** Edebilirlik, edenek. *Bana imkân verirseniz bu işi yaparım.*
imlâ Ar. i. (.-) **1.** Doldurma. **2.** Kelimelerin yazılışında kullanılması kabul edilmiş olan harf kadrosu. **İmlâya gelmemek,** ele alınmıyacak halde olmak.
imleç i. *fi.* Bir olayı kendi kendine çizerek veya işaretliyerek gösteren aygıt.
imlemek (i) **1.** İm koymak, imle göstermek. **2.** [T.D.] Dolayısiyle anlatmak, anıştırmak, °ima etmek.
imparator Lâ. i. İlhan.
imparatoriçe İt. i. **1.** İmparator karısı. **2.** İmparatorluk eden kadın.
imparatorluk Lâ. T. i. İlhanlık.
imrek s. İmrenilen.
imren i. [C.K.] Görülen bir şeyi veya benzerini edinme isteği, °gıpta.
imrence i. [C.K.] Her kes tarafından imrenilen şey veya kimse, °magbut.
imrendirmek (i,e) İmrenmesine yol açmak.
imrenilmek (ösz,e) **1.** Her hangi biri imrenmek. **2.** (nsz) İmrenmek işi kendi için yapılmak.
imrenmek (e) Görülen bir şeyi veya benzerini edinme, yahut görülen bir yiyeceği yeme isteğini duymak.
imsak,-ki Ar. i. **1.** Kendini tutma, °perhiz. *Yemek hususunda imsak etmeli.* **2.** Oruca başlama zamanı. *İmsake beş dakika kaldı.*
imsakiye Ar. i. (.-..) Ramazanda imsak zamanını gösteren vakit cetveli.
imsel s. İmle ilgili, imlerle anlatılan. **İmsel mantık,** Bak. mantık.
imtidat Ar. i. **1.** Süre. **2.** Uzam.
imtihan Ar. i. Sınav, sınama. **İmtihan etmek,** sınamak.
imtina,-ı Ar. i. (..-) Kaçınma.
imtisal,-li Ar. i. Uyma, benzeme.
imtisas Ar. i. Soğrulma, emilme.
imtiyaz Ar. i. **1.** Ayrıcalık. **2.** Bırakı, gedik.
imtizaç Ar. i. **1.** Bağdaşma, uyuşma. **2.** Kaynaşma.
imza Ar. i. (.-) Bir kimsenin, kendi eliyle ve her vakit aynı biçimde yazageldiği kendi adı, ki altına yazıldığı yazının onandığına veya benimsenildiğine işaret olur. **İmza atmak (Bir şeye-),** veya **imza etmek (Bir şeyi-),** o şeye imzasını yazmak.
imzalamak (i) Bir yazının altına imza atmak.
imzalanmak (nsz) Yazının altına imza atılmak.
imzalatmak (i,e) İmza attırmak.
imzalı Ar. T. s. İmza edilmiş.
imzasız Ar. T. s. İmza edilmemiş.
in i. Yaban hayvanlarının kendilerine yuva edindikleri kovuk.
In *kim.* İndiyum cisminin simgesi.
inadına Ar. T. zf. **1.** Terslik olsun diye. *Bu işi inadına yapıyor.* **2.** İstenmediği halde gereğinden çok. *Bu yemek inadına yağlı olmuş.*
inak i. *fel.* Her türlü inceleme ve eleştirmenin üstünde tutulan, gözü kapalı inanılan fikir, °nas, °dogma.
inakçılık i. *fel.* Birtakım inaklara dayanmak, kanıt olarak «filânca böyle demiştir» gibi sözler ileri sürmek yolu, °dogmatizm.
inaksal s. *fel.* İnaklarla ilgili, °dogmatik. **İnaksal felsefe,** eleştirimciliğin ve şüpheciliğin tersine olarak, itiraz edilmez ve her türlü şüphenin üstünde tutulan birtakım ilkeler kabul eden felsefe.
inal i. [C.K.] Kendisine inanılan, sır verilen kimse, °mutemet, °mahrem.
inam i. [C.K.] Olduğu gibi geri alınmak üzere, birisine inanılarak bırakılan şey, °emanet.
inamlamak (i,e) [C.K.] Bir şeyi inam olarak bırakmak, °emanet etmek.

inan i. [C.K.] **1.** İnanmak işi. **2.** Bir kimse veya bir şeyin doğruluğuna, büyüklüğüne ve gücüne sarsılmaz bir duygu ile inanma, •iman. **İnan olsun,** bana inan, inan ki... *İnan olsun, ben bunu bilmiyorum.*

inanca i. [C.K.] İki taraf arasındaki bir işten doğabilecek zarar veya ziyanı ödemek üzere bir tarafın öbürüne gösterdiği karşılık, yahut biri ötekinin şüphelerini dağıtmak için söylediği kuvvetli söz, •teminat.

inancalamak (i) İnanca vermek, •teminat vermek.

inancılık i. *fel.* Usçuluğun tersine, aklı yetersiz bulduğundan onun inanla tamamlanması gereğini ileri süren felsefe.

inanç i. Bir kimsenin doğruluğuna inanma, •emniyet.

inandırılmak (e) İnandırmak işi kendine yapılmak.

inandırmak (i,e) İnanmasını sağlamak.

inanılmak (ösz,e) İnanmak işine konu olmak. *Böyle şeye inanılmaz.*

inanlı s. İnanı olan, bir şeye bütün varlığiyle inanmış bulunan, •mutekit.

inanmak (e) **1.** Doğru diye bakmak. *Bu habere inandım.* **2.** Doğru sözlü bilmek. *Ben size inanırım.* **3.** Gerçekten var diye bilmek. *Cinlere inanmak. Cennete inanmak.* **4.** Sevilecek, güvenecek ve bağlanacak en yüksek varlık diye bilmek, •iman etmek. *Allaha inanmak.*

inat Ar. i. Direnme, ayak direme.

inatçı Ar. T. s. Direngen, ayak direyici.

inayet,-ti Ar. i. (-.-) Kayra. **İnayet ola,** « Allah versin » sözü gibi dilencileri savmak için kullanılır.

ince s. **1.** Kendi cinsinden olanlara göre dar ve uzun, kalın karşıdı. *İnce minare. İnce değnek. İnce halat. İnce iplik.* **2.** Taneleri ufak, kaba karşıdı. *İnce un. İnce kum.* **3.** Küçük ayrıntıları çok olup fazla özen gerektiren, kaba karşıdı. *İnce iş. İnce nakış.* **4.** Düşünce, duygu veya davranış bakımından insanın sevgi ve saygısını kazanan. *İnce adam. İnce hareket.* **5.** Görevini duygunlukla yapan. *İnce damak. İnce kulak.* **6.** Bütün ayrıntıları ve derinlikleri toparlıyan. *İnce görüş. İnce fikir.* **7.** *sb.* e, i, ö ve ü seslilerinin ortak sıfatı. **İnce ağrı,** zaman zaman gelip geçen hafif ağrı. **İnce barsak,** Bak. barsak. **İnceden inceye,** titizce. **İnce donanma,** hafif gemilerden meydana gelmiş donanma. **İnce eleyip** veya **eğirip sık dokumak,** titizce iş görmek. **İnce hastalık,** akciğer veremi. **İnce ince,** belli belirsiz veva pek belli etmeden. *İnce ince sızlamak. İnce ince alay etmek.* **İnce kesim,** zayıf ve kemikleri ince, •nahif. **İnce ses** *fi.* titreşim sayısı çok olan ses. **İnce yağ,** akışkan veya asidi az yağ.

incecik s. Pek ince.

incelemek (i) Bir işi veya bir şeyi ele alıp özelliklerini, ayrıntılarını inceden inceye anlamağa çalışmak, •tetkik etmek.

incelik i. İnce olanan hali veya ince hareket.

incelmek (nsz) İnce olmak.

inceltmek (i) İnce bir hale sokmak.

incerek s. Oldukça ince.

incesaz b. i. Fasıl yapan saz takımı, ki keman, ney, tambur, kemençe, ud, kanun, daire gibi çalgılarla okuyuculardan meydana gelir.

inci i. Kadınların, süslenmek için takındıkları yüksek değerli, küçük hacımlı, toparlak, sert, sedef renginde parlak tane, ki istiridye cinsinden bâzı kavkılı deniz hayvanlarının içerisinden çıkar. **İnci çiçeği,** zambakgillerden temren biçimindeki yaprakları arasında ince bir sap üzerinde küçük çan şeklinde beyaz çiçekler açan bir süs bitkisi. **İnci gibi,** küçük, temiz ve düzgün. *İnci gibi yazı. İnci gibi dişler.*

incik s. **1.** İncinmiş olan. **2.** Ufak tefek, değersiz. **3.** i. Bacağın diz kapağından topuğa kadar olan kısmı. (Bâzı bölgelerde bu kısımda yer alan diz, ayak bileği, baldır veya kaval kemikleri de bu adla anılır).

İncil i. İsa peygamberin hayatını ve öğretisini anlatan kitap.

incinmek (nsz) **1.** Çarpma, sıkışma, burkulma gibi kazalar sonunda, görünürde hiçbir değişiklik olmaksızın, vücut kısımlarından biri, ağrıyarak, bir zaman için zahmet verir hale gelmek. *Yürürken kaymış, ayağı incinmiş.* **2.** Bir kimse, üstün olan birinin kendisine karşı olan her hangi bir hareketinden acı duymak. *Öksüzler çabuk incinirler.*

incir i. Isırgangillerden asıl vatanı Akdeniz kıyıları ve yurdumuz olan, yaprakları geniş ve dilimli bir ağaç ve bunun armut biçiminde ve büyüklüğünde, yumuşak, çekirdekleri darı şeklinde tatlı yemişi. **İncir kuşu,** serçegillerden, en çok incir ve başka yemişlerle beslendiği için zararlı sayılan ve avlanılan küçük bir kuş cinsi.

incitaşı,-nı b. i. *je.* Feldispat cinsinden, suyu kıt, ve eridiği zaman inci gibi tane tane olan yanardağsal cam.

incitici s. İnciten, dokunaklı, kalb kıran.

incitiş i. İncitmek tarzı veya eylemi.

incitme i. İncitmek eylemi, incitiş.

incitmebeni b. i. Kanser.

incitmek (i) Incinmesine yol açmak, sebep olmak. *Ağır bir taş kaldırdım da belimi incittim. Yoksulları incitmeyiniz.*
incizap Ar. i. Gönül akması. **İncizap duymak,** gönlü akmak.
indeks Fr. i. Şu veya bu bakıma göre yapılmış liste, dizin.
indî Ar. s. (.-) Her kesçe kabul edilebilecek bir temele bağlanamayıp salt bir kişinin kendi kanışına dayanan, kendice. *İndî fikirler. İndî bir açıklama.*
indifa,-ı Ar. i. (..-) (Yanardağlarda) Püskürme, dökme.
indifaat,-tı Ar. ç. i. (..--) Döküntü[4].
indifaî Ar. s. (..--) Döküntülü (hastalık).
indirgeme i. *kim.* ve *mat.* İndirgemek eylemi.
indirgemek (i) **1.** *kim.* Bir oksidin oksijenini alarak madeni serbest bırakmak. **2.** *mat.* Bir ifadeyi daha kısa veya daha basit bir şekle sokmak.
indirgen s. *kim.* Cisimlerin oksijenini alma özeliğinde olan (madde).
indirilmek (nsz) İndirmek işine konu olmak.
indirmek (i) Inmek işini yaptırmak.
indirtmek (i,e) İndirmek işini başkasına yaptırmak.
indis Fr. i. *mat.* Matematikte kullanılan harflerin altına konan rakam veya harf.
indiyum i. (×..) *kim.* Simgesi İn, atomal ağırlığı 114,8 olan, gümüş parlaklığında, yumuşak bir maden.
indükleç i. *fi.* İndükleme akımı elde etmeğe yarıyan aygıt.
indükleme i. *fi.* Bir devreyi indüklemek işi. **İndükleme akımı,** indükleme yoliyle elde edilen elektrik akımı.
indüklemek (i) *fi.* Kapalı bir devreyi, şiddeti her an değişen bir magnetik alanın içerisine koyarak onun üzerinde bir elektrik akımı meydana getirmek.
ineç i. *je.* Yer katmanları kıvrılmalarının, «tekne» dahi denilen ingin kısmı. *Dereyler çok defa bir ineçten başka bir şey değildir.*
inek i. Sığır cinsinin dişisi.
inekçi s. Südünü ve süt ürünlerini satmak için inek besliyen (kimse).
ineklik i. **1.** İnek ahırı. **2.** mec. Bönlük.
inenler ç. i. [C.K.] Bir kimsenin çocukları ve onların kolları, *füru.
infaz Ar. i. (Bir hükmü) Yürütme, yerine getirme, (sözünü) geçirme.
infial,-li Ar. i. Gücenme.
inficar Ar. i. *bt.* Çatlama.
infilâk,-kı Ar. i. Patlama, bösme.
infinitezimal,-li Fr. s. *mat.* Bak. hesap.
infirat Ar. i. Ayrı durma, ayrılanma, birenlik, yalnızcılık.
infisah Ar. i. **1.** Bozulma. **2.** Dağılma.
İngiliz i. **1.** İngiltere halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** (İsim takımlarında). İngilizler, İngiltere. *İngiliz donanması.* **İngiliz anahtarı,** somunları gevşetmeğe veya sıkıştırmağa yarıyan ve çeneleri parelel olarak açılıp kapanan kıskaç. **İngiliz tuzu,** iç sürdürücü olarak kullanılan magnezyum sülfatı.
İngilizce i. İngiliz dili.
ingin s. Dolayındaki düzece göre alçakta bulunan, *münhat. *Burası ingin olduğu için pek rüzgârlı olmaz.*
ingin i. *hk.* Solunum, sindirim ve başka aygıt yollarını örten sümüksel zarın yangılanıp bir sıvı salması, duma, *nezle. *Burun ingini. Göğüs ingini. Barsak ingini.*
inginlik i. **1.** İngin olma hali. **2.** mec. Kuvvetten düşme hali, *inhitat.
inha Ar. i. (.-) Bir dairenin üstün daireye iş önermesi, önergi.
-in hali *dlg.* İsim takımlarında belirten durumunda bulunan ismin gereğine göre «-(n) in, -(n) ın, -(n) ün, -(n) un,» ve zamirlerde şahsa göre «-im, -in, -nun, -im, -in, -ın» ek şekillerinden birini alarak büründükleri kılık. «Ev, kapı, sürgü, kol, ben, sen, o, biz, siz, onlar» kelimelerinin -in hali «evin, kapının, sürgünün, kolun, benim, senin, onun, bizim, sizin, onların» şeklinde olur.
inhidam Ar. i. Çökme, yıkılma, yıkılım.
inhilâl,-li Ar. i. **1.** Erime. **2.** Dağılma. **3.** (Memurluk) Açılma. **4.** Ayrışma.
inhimak,-ki Ar. i. Düşkünlük.
inhina Ar. i. (..-) **1.** Baş eğme. **2.** Eğrilme. **3.** Bükülme.
inhiraf Ar. i. Sapma.
inhisar Ar. i. Tekit. **İnhisara almak,** tekitlemek. **İnhisar etmek,** çevrelenmek, kapallanmak.
inhitat,-tı Ar. i. **1.** İnginlik. **2.** Alçalma.
inhizam Ar. i. Bozgun, bozulma.
ini i. Küçük erkek kardeş.
inik i. **1.** İnmiş, indirilmiş. *Perdeler inik.* **2.** Köpek, domuz gibi çok memeli hayvanların yavrusu, enik, encek. **İnik deniz,** c. gelgit sırasında suların çekildiği vakit denizin hali.
inikâs Ar. i. Yansıma.
inikat Ar. i. Kurulma, toplanma.
inildemek (ösz) Her hangi biri inmek.
inilti i. İnleme sesi.
inim inim b. zf. Süreklice inlemeyi anlatır.
inisiyativ Fr. i. Bir şeyi ilk önce kendi yapma hakkı veya gücü, öncecilik.

iniş i. **1.** İnmek eylemi veya tarzı. **2.** Yukarı tarafında bulunduğumuza göre eğik yer, yokuş karşıdı. **İniş aşağı,** inişte aşağıya doğru.

inkâr Ar. i. Yadsıma.

inkıbaz Ar. i. **1.** Büzülme. **2.** Kısılma. **3.** Peklik.

inkılâp Ar. i. **1.** Devrim. **2.** Dönüşme.

inkılâpçı Ar. T. s. Devrimci.

inkıraz Ar. i. Batma, söğünme. **İnkıraz bulmak,** batmak, söğünmek.

inkısam Ar. i. **1.** Bölünme. **2.** Parçalanma.

inkıta,-ı Ar. i. (.--) Kesilme, arası kesilme. **İnkıtaa ugramak,** arası kesilmek.

inkıyat Ar. i. Boyun eğme.

inkisar Ar. i. **1.** Kırılma. **2.** İlenme.

inkişaf Ar. i. **1.** Gelişme. **2.** *mat.* Açınım.

inlemek (nsz) Yavaşça ağlar gibi dokunaklı ses çıkarmak. *Hasta inliyor. Tambur inliyor.*

inletmek (i) **1.** İnlemesine sebep olmak. **2.** mec. Çok eziyet vermek.

inme i. **1.** İnmek eylemi. **2.** *hk.* Vücudun bir tarafından devim ve duyumun kalkması, •felç. **2.** *c.* Gelgit sırasında deniz sularının alçalarak kıyıdan çekilmesi hali.

inmek (den) **1.** Yukarıdan aşağıya doğru gelmek. *Merdivenden inerken...* **2.** Binmiş olduğu yerden ayrılmak. *Arabadan indi. Attan indi.* **3.** Yüksek bir yerden gelmek. *Dağdan kurt indi.* **4.** (e) Daha aşağıda bulunan bir yere taşınmak. *Biz alt kata iniyoruz.* **5.** (e) (Küçük bir yerden büyük bir yere) Gitmek. *Öte beri almak için şehire ineceğim.* **6.** (e) Konaklamak. *Hangi otele ineceksiniz?* **7.** (nsz) Alçalmak, eski haline dönmek. *Sular indi. Şiş indi.* **8.** (nsz) Fiyatı alçaltmak. *İki lira daha indim, gene almadı.* **9.** (nsz) ar. Vurmak. *Şimdi kafana inerim!* **10.** (nsz) Yıkılmak. *Yağmurdan, duvar inmiş.* **11.** (ösz,e) İnme gelmek. *Sağ tarafına inmiş.*

inmeli s. Bir tarafında inme bulunan, •meflûç.

inorganik Fr. s. *kim.* Organik olmıyan, madensel.

insaf Ar. i. Merhamete veya mantığa dayanan adalet. *Sende insaf yok mu, adamcağız bu borcu birden verirse işi bozulmaz mı? İnsaf et. oraya yarım saatte gidilir mi?* **İnsafa gelmek,** insafsızlık etmekten vazgeçmek.

insaflı Ar. T. s. İnsafı olan, insafla hareket eden.

insafsız Ar. T. s. İnsafı olmıyan, merhametsiz.

insafsızlık Ar. T. i. İnsafsız olma hali, insafsızca hareket.

insan Ar. i. **1.** Memelilerden, iki eli olan, iki ayak üzerinde dolaşan, sözle anlaşan zekâ sahibi hayvan. *Yeryüzünde iki milyara yakın insan var.* **2.** mec. i. ve s. Huy ve ahlâkı yüksek (kimse). *Ben onu insan sanmıştım. İnsan çocuk.* **3.** Kimi vakit belirsiz bir zamir olarak da kullanılır. *İnsan bunu düşünmez mi! İnsanı mesul ederler! İnsanın güleceği geliyor.* **İnsan sarrafı,** adam sarrafı.

insanbiçimcilik Ar. T. b. i. *fel.* Allahı insan biçiminde tasarlıyan öğreti, •antropomorfizm.

insanbiçimi,-ni Ar. T. b. s. *fel.* İnsan biçiminde olan, •antropomorf.

insanbilim Ar. T. b. i. İnsanın doğal tarihini, organlarının fiziksel ıralarını ve onun öteki hayvanlara olan üstünlüğünü sağlıyan özelliklerini inceliyen bilim, •antropoloji.

insanca Ar. T. zf. (.×.) **1.** İnsana yakışır şekilde. **2.** İnsan bakımından. *İnsanca kayıp yok.*

insanımsılar Ar. T. ç. i. *zo.* Orangotan, şempanze, goril gibi kuyruksuz olup iskeletleri insanınkine en çok yakın olan maymun takımı.

insaniçincilik Ar. T. b. i. *fel.* Her şeyin insan için yaratılmış bulunduğuna, insanın evrenin ereksel nedeni olduğuna inanan öğreti.

insaniyet,-ti Ar. i. (.--.) İnsanlık.

insaniyetli Ar. T. s. İnsanlıkçı.

insanlık Ar. T. i. **1.** İnsan olma hali. *Hastalık bu adamı insanlıktan çıkardı.* **2.** İnsanca hareket. *Onun yaptığı insanlık değil.* **3.** Bütün insanların topu. *İçki insanlık için bir felâkettir.*

insanlıkçı Ar. T. s. İnsanlık duyguları kuvvetli olan, •insaniyetli.

insanüstü,-nü Ar. T. b. s. İnsan gücünün üstünde olan, •fevkalbeşer. *İnsanüstü bir başarı.*

insicam Ar. i. Düzgünlük, tutarlık.

insicamlı Ar. T. s. Düzgün, tutarlı.

insicamsız Ar. T. s. Birbirini tutmaz, tutarsız.

insiyak,-kı Ar. i. İçgüdü.

insiyaki Ar. s. (.---) İçgüdüsel.

inşa Ar. i. (.-) **1.** Yapma, kurma. **2.** *ed.* Kaleme alma, yazıya dökme, yazış.

inşaat,-tı Ar. ç. i. **1.** Yapı, yapı işleri. **2.** Yapım. *Gemi inşaatı.*

inşallah Ar. ü. «Tanrı dilerse» anlamına olup dilek anlatır.

inşat Ar. i. Yüksek sesle ve yakışık alan

bir eda ile bir edebî parça okuma.
inşirah Ar. i. İç açılması, *ferahlık.
intaç Ar. i. Sonuçlama, bitirme.
intak,-kı Ar. i. *ed.* Konuşmıyan şeyleri konuşur gösterme, dile getirme.
intan Ar. i. *hk.* Mikroplu iç hastalığı.
intani Ar. i. (.--) *hk.* İntan niteliğinde olan.
intaş Ar. i. Çimlenme.
intelek Fr. i. *ruh.* Anlık.
intıba,-ı Ar. i. (..-) İzlenim.
intıbak,-kı Ar. i. **1.** Uyma, uyarlama, uyarlanma. **2.** Uygun gelme, kapazlanma.
intibah Ar. i. Uyanma, uyanış.
intifa,-ı Ar. i. (..-) Faydalanma, asılanma, yararlanma.
intiha Ar. i. (..-) Son, sona erme.
intihabat,-tı Ar. i. Seçim.
intihal,-li Ar. i. Başkasının eserini kendi eseri diye gösterme.
intihap Ar. i. Seçim, seçme.
intihar Ar. i. Ölünç. **İntihar etmek,** ölünmek, kendini öldürmek.
intikal,-li Ar. i. **1.** Geçme. **2.** Anlama, kavrama. **3.** *fel.* Çıkarsama.
intikam Ar. i. Öc.
intikat Ar. i. Eleştirme, *tenkid.
intisap Ar. i. Baş bağlama, bağlanma, girme, kapılanma.
intişar Ar. i. **1.** Yayılma. **2.** Çıkma, yayınlanma.
intizam Ar. i. Düzgünlük, düzen, çekidüzen.
intizamlı Ar. T. s. Düzgün, düzenli.
intizamsız Ar. T. s. düzensiz, düzeni bozuk, karışık.
intizar Ar. i. **1.** Bekleme, gözleme. **2.** hlk. İlenme, *beddua, *inkisar.
inzıbat,-tı Ar. i. Durtut, tuturgu.
inzimam Ar. i. Katılma, ulanma.
inziva Ar. i. Köşeye çekilme, suğma.
ip,-pi i. **1.** Denk ve yük bağlamak, çamaşır sermek gibi işlerde kullanılacak kadar kalın bükülmüş sicim. **2.** (Bâzı bölgelerde) İplik. **İp atlamak,** başkaları veya kendi tarafından çevrilmekte olan bir ipin, ayaklarına takılmasına meydan vermeksizin üzerinden atlamak şeklindeki oyun. **İp cambazı,** iki direk arasında, yüksekte gerilmiş ip üzerinde oyunlar yapan cambaz. **İpe çekmek,** asarak ölüm cezası vermek. **İpe gelesice,** «asılarak ölesice» anlamına bir ilenme. **İpe sapa gelmek,** akla yakın olmak veya birbirini tutmak. *İpe sapa gelmez lâkırdı. Söylediği, bari ipe sapa gelse...* **İpe un sermek,** birtakım bahanelerle, kendisinden istenilen işi yapmaktan kaçınmak. **İpi çözmek,** ilgisini kesmek. **İpi kırmak,** ar. savuşup gitmek. **İpi koparmak,** aradaki anlaşmazlığı açık bir karşıtlık haline sokmak. **İpini çekmek (Birinin)** doğru hareket etmeğe zorlamak. **İpini kırmak,** azmak, ele avuca sığmaz bir hal almak. **İpin ucunu kaçırmak,** bir işin içinden çıkamıyacak bir hale gelmek. **İpi sapı yok,** birbirini tutmaz, yersiz ve uygunsuz. **İpiyle kuyuya inilmez (Onun-),** kendisine güvenilerek bir işe girişilmesi doğru olmıyanlar için söylenir. **İp kaçkını,** serseri ve kötü kimse. **İpten kazıktan kurtulmuş,** her türlü kötülüğü yapacak yaradılışta serseri. **İp ucu,** insanı aradığı hakikate ulaştırabilen iz.
ipçik i. *bt.* Bitkilerde erkeklik organının başçıklarının sapı.
ipek i. İpek böceğinin kozasını çözerek çıkarılan çok ince ve parlak tel, ki iplik haline getirilerek kumaş yapılır. **İpek böceği,** kanadları pullu böcekler sınıfından, dut yaprağı ile beslenen bir cins kelebeğin tırtılı, ki örduğü kozalardan «ipek» elde edilir. **İpek gibi,** çok ince parlak ve yumuşak. *İpek gibi saçları var.*
ipeka i. Kusturucu bir kök.
ipekçi s. İpek yetiştiren veya satan (kimse)
ipekhane T. Fa. i. Kozaların, ipek çilesi haline konulması için işlendiği yer.
ipekli s. İpekten yapılmış veya içinde ipek bulunan.
ipham Ar. i. Örtünçlük, belirsizlik, bellisizlik.
ipipullah d. «Her hangi bir şeyden tamamiyle yoksun kalan» anlamına gelen «ipipullah sivri külâh» deyiminde geçer.
ipka Ar. i. (--) **1.** Yerinde bırakma. **2.** Sınıfta bırakma, döndürme.
iplememek (i) ar. Saymamak, saygı göstermemek, değer vermemek.
iplik i. «Pamuk, keten, yün, ipek» gibi teller, dikişte kullanılacak kadar ince bükülerek meydana getirilen ince ip. **İpliği pazara çıkmak,** gizli kusur veya kabahatleri meydana çıkıp rezil olmak. **İplik çekmek, 1)** kumaştan iplik çıkarmak, **2)** iplik iğirmek. **İplik iplik,** tel tel.
iplikhane T. Fa. i. İplik yapılan yer.
ipliklenmek (nsz) Tel tel dağılmak. *Kumaş ipliklendi.*
ipnotizma Yu. i. Bak. hipnotizma.
ipnoz Yu. i. Bak. hipnoz.
ipotek Yu. i. (Mülk hakkında) Tutu, *rehin.
ipotetik Yu. s. Varsayımlı.
ipotez Yu. i. Varsayım, *faraziye.
ipsi s. İp veya iplik biçiminde olan. **İpsi**

solucanlar, *zo.* solucanların, vücutları ince uzun olup çoğu insan ve hayvanların bedeni içinde asalak olarak yaşıyan önemli bir sınıfı.
ipsiler ç. i. *zo.* İpsi solucanların bir şubesi.
ipsit i. Araba tekerleğinin çemberini meydana getiren ağaçlardan her biri.
ipsiz s. **1.** İpi olmıyan. **2.** mec. Haylaz, serseri. **İpsiz sapsız,** birbirini tutmaz, yersiz ve anlamsız. *Birtakım ipsiz sapsız sözler.*
iptal,-li Ar. i. Çürütme, hükümsüz kılma.
iptida Ar. i. (.–.) **1.** Başlangıç. **2.** Başlama. **3.** zf. (×..) Önceleri, en önce.
iptidai Ar. s. (.–––) İlkel. **İptidai mektep,** ilkokul.
iptilâ Ar. i. (..–) Düşkünlük, tutku, tiryakilik.
iptizal,-li Ar. i. Bayağılaşma, ayağa düşme.
İr *kim.* İridyum cisminin simgesi.
irade Ar. i. (.–.) **1.** Buyrultu. **2.** *ruh.* Bir şeyi yapmağı veya yapmamağı belirten iç kuvvet, istemek yetisi. **İrade yitimi,** *ruh.* karar verme, dikkat, istemli hareket gibi zihin veya beden etkinliğine değgin işleri yapamamaktan ibaret olan ve sinir argınlığında görülen bir belirti.
iradecilik Ar. T. i. *fel.* Zihnin etkinliğini iradeye bağlı gören felsefe.
iradedışı Ar. T. b. s. *ruh.* İrade ile, olumlu veya olumsuz, ilgisi olmıyan.
iradeli Ar. T. s. **1.** Kuvvetli iradesi olan. **2.** İstemli.
iradesel Ar. T. s. *ruh.* İstemli.
iradesiz Ar. T. s. **1.** İradesi zayıf olan **2.** İstemsiz.
iradi Ar. s. (.–––) İradesel, istemli.
İranli i. İran halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.
irap Ar. i. (–.) Bu kelime «hiçbir değeri ve önemi yok» anlamına kullanılan «irapta mahalli yok» deyiminde geçer.
irat Ar. i. (–.) Gelir.
irca,-ı Ar. i. (.–) Döndürme. **2.** İndirgeme.
irdelemek (i) [C.K.] Bir sorumun mümkün görülen bütün hallerini birer birer ele alarak incelemek, •tetkik ve tetebbu etmek.
irdemen i. [C. K.] Yüksek okul öğrencisi.
irfan Ar. i. **1.** Bilik. **2.** Kültür².
iri s. Madde bakımından, olağandan daha hacımlı. *İri bir köpek. İri buğday. İri bir elma. İri kum. İri damlalar.* **İri kıyım, 1)** iri kıyılmış, **2)** mec. iri yapılı.
iribaş b. i. *zo.* Yumurtadan yeni çıkmış ve henüz ayakları meydana gelmemiş yavru kurbağa.
iridyum i. *kim.* Simgesi İr, atomal ağırlığı 193,1 olan ve plâtin maden filizlerinde bulunan değerli bir maden.
irigatör Fr. i. *hk.* Yıkama aleti, yıkamaç.
irikme i. İrikmek eylemi. **İrikme havzası,** kar ve yağmur sularının biriktiği bölge.
irikmek (nsz) Birikmek.
irileşme i. **1.** İrileşmek eylemi. **2.** *hk.* Bâzı organların hastalık sonucunda olağan dışı büyümeleri hali, •dahame.
irileşmek (nsz) İri bir hale girmek.
irili s. «Ufaklı» kelimesinden önce getirilerek «irili ufaklı» şeklinde ve «büyük küçük karışık» anlamına kullanılır.
irilik i. İri olma hali.
irin i. Vücudun her hangi bir yerinde bir yangı sonunda meydana gelen ve açık yaralardan aktığı görülen sarımtırak renkte koyuca sıvı, •cerahat.
irinlenmek (nsz) İrin peyda etmek.
iris Lâ. i. Gözün ön kısmında, saydam tabakanın arkasında bulunup deliği, ışığın az veya çok olmasına göre, kese ağzı gibi genişleyip büzülen tabaka, ki rengi gözün rengini meydana getirir.
iriş i. Arış.
iriyarı b. s. İri yapılı. *İriyarı bir adam.*
irkâp Ar. i. Bindirme.
irkilmek (nsz) **1.** Akan bir şey bir yerde duraklayıp birikmek. **2.** Korkup geriye doğru kısa bir hareket yapıvermek. **3.** *by.* (Vücudun bir yeri) Dışardan gelen bir uyarıcının etkisiyle kanlanıp şişmek, •taharruş etmek.
irkiltmek (i) İrkilmesine sebep olmak.
irkinti i. Su birikintisi.
irkmek (i) Biriktirmek.
irmek (yar) «Şu veya bu halde bulunmak, olmak» anlamına olan bu fiil eski yazıtlarda geçiyorsa da o zamandan beri kullanılmamakta, ancak geçmiş zaman, şart ve zarf kipleri «idi, imiş», «ise» ve «iken» şekillerinde «r» sesi düşmüş olduğu halde zarf veya yüklemlere gelmektedir. *Biz burada idik. Bu kâğıt ince imiş. Bağdat orada ise... Havalar fena iken.*
irmik i. Taneleri milimetrenin onda bir buçuğu ile ikisi arası irilikte ve glütence zengin un.
irs Ar. i. Kalıtım, soyaçekim.
irsal,-li Ar. i. Gönderme.
irsî Ar. s. (–.) Kalıtsal.
irşat Ar. i. Doğru yolu gösterme, yönterme.
irtelemek (i) Ertelemek.
irtibat,-tı Ar. i. Bağlantı.

irtica,-ı Ar. i. (..-) Kaytaklık.
irtical,-li Ar. i. (..-) Evedi, °acele.
irticalen Ar. zf. Doğaçtan.
irtidat Ar. i. Müslümanlıktan dönme.
irtifa,-ı Ar. i. (..-) **1.** Yükseklik. **2.** *c.* Yükselti.
irtihal,-li Ar. i. (Öteki dünyaya) Göçüm, ölüm.
irtikâp Ar. i. **1.** (Kötü iş) İşleme. **2.** Alımsa.
irtişa Ar. i. (..-) Alımsa, alımsaklık.
irva Ar. i. (.-) Sulama.
irve i. Hamur açılırken yapışmasın diye ekilen un, uğra.
irvelemek (i) (Hamura) İrve serpmek, uğralamak.
is i. Dumanın yaladığı yerde bıraktığı toz. **İse tutmak,** dumana tutup karartmak. **İs kokmak,** is kokusu çıkarmak. **İs kokusu,** dibi tutmuş yemeğin çıkardığı koku.
isabet,-ti Ar. i. (.-.) **1.** Düşme. *Her zaman böyle uygun isabet etmez. Sizin payınıza bu isabet etti.* **2.** Düşme, çıkma. *Piyango ona isabet etti.* **3.** Değme, tutma, vurma. *Kurşun isabet etmedi.* **4.** Yerinde iş görmüş olma. *Bunda çok isabet ettiniz.* **5.** Yerindelik, yanılmazlık. *Bu sözünüzde isabet var.* **6.** Güzel raslayış. *Bize uğramanız isabet oldu, biz de sizi arıyorduk.* **7.** ü. « Pek güzel », « iyi oldu », « ben de öyle istiyordum» gibi neticeden memnunluk anlatır.
is'af Ar. i. (Bir dileği) Yerine getirme.
isal,-li Ar. i. (-.) Ulaştırma.
isberk,-ki İsveççeden i. Buzdağı.
ise Bak. irmek.
İsevi Ar. i. (-.-) Hıristiyan.
İsevilik Ar. T. i. (-.-.) Hıristiyanlık.
isfenks Yu. i. **1.** Eski Yunan mitolojisinde geçen ve yolculardan birtakım bilmeceler sorarak bilmiyenleri yuttuğu anlatılan masal canavarı. **2.** Mısırda, eski Mısırlılar zamanından kalma kadın başlı ve aslan vücutlu anıtsal heykel.
isfilt İn. i. Kutup bölgelerinde, geniş buz alanı.
ishakkuşu,-nu b. i. Serçegillerin, ince uzun gagalı kuşlar sınıfından, geceleri öten, sesi dokunaklı bir kuş cinsi.
ishal,-li Ar. i. Sürgün, °amel.
isilemek (i) Kendinden üstün olan bir kimsenin dilek ve buyruklarına uysallık göstermek, söz eslemek, °itaat etmek.
isilik i. *hk.* Isı etkisiyle fazla terlemekten, vücudun şurasında burasında meydana gelen ufak ufak ve pembe kabartılar.
isim,-smi Ar. i. **1.** Ad. **2.** *dlg.* Başka bir kelimenin yardımı olmaksızın tek başına bir varlığı anlatan kelime çeşidi. *İnsan, hayvan, çiçek, sevgi, düşünce birer isimdir.* **İsim hali,** *dlg.* isim, sıfat ve zamirlerin tümleç olabilmek için çekim eki alarak girdikleri şekil. *«Evi gördüm» cümlesinde tümleç olan «evi» sözünün isim hali -i halidir.* **İsim takımı,** *dlg.* gerek belirteni ve gerekse belirtileni isim olan takım. *«Evin kapısı» bir isim takımıdır.*
iska Ar. i. (.-) Sulama.
iskambil Yu. i. İskambil kâğıtlariyle oynanan bir oyun. **İskambil kâğıdı,** bir yüzünde resim ve şekillerden işaretler bulunup türlü oyunlar oynamağa yarıyan ve elli iki parçadan ibaret bulunan kartonlara verilen ad.
iskân Ar. i. Yurtlandırma, yerleştirme.
iskandil İt. i. **1.** Denizin derinliğini ölçme. **2.** Bu iş için kullanılan alet. **3.** mec. Bir iş üzerine bilgi edinmek için ortalığı yoklama.
iskarpin İt. i. Daha çok şehir halkının giydiği, ökçeli, konçsuz ayakkabı.
iskât,-tı Ar. i. Susturma, söyliyecek söz veya verecek cevap bırakmama.
iskele i. **1.** Vapur uğrağı olan şehir veya kasaba. **2.** Vapur veya kayıkların yanaşıp rampa edebilmesi için yapılan, denize doğru uzatılmış, ahşap veya kâgir köprü. **3.** Bu köprüden gemiye uzatılan iğreti ikinci köprü. **4.** İçerlerde bulunan bir barınağın, kendine en yakın olan deniz taşıdı uğrağı veya demiryol durağı. **5.** Yapıların dışında keresteden kat kat kurulan ve çalışma yeri olarak kullanılan döşem. **6.** Geminin sol tarafı.
iskelet,-ti Yu. i. **1.** İnsan ve hayvan bedeninin kemik çatısı. **2.** Her şeyde temel çatı. *Geminin iskeleti. Uçağın iskeleti.*
iskemle i. **1.** Arkalıksız sandalye. **2.** Üstüne cıgara tablası, çiçek vazosu gibi ufak tefek şeyler konan küçük masa.
iskete i. Serçegillerin gagaları dişli kuşlar sınıfından, ziraate zararlı böcek ve kurtlarla beslenen, güzel sesli bir kuş.
iskolâstik Lâ. s. **1.** Eflâtun'un, ve daha çok, Aristot'un eserlerinden alınıp kilise anlayışına uyarlanmış olan ve orta çağda okutulan felsefe ile ilgili. **2.** mec. İleri derecede şekilciliğe bağlı olan, görenekçi. **3.** i. Bu felsefe veya bu felsefeyi güden kimse.
iskorbüt,-tü Yu. i. Vitaminsizlik yüzünden meydana gelip dermansızlık, zayıflık ve diş etlerinin yangısı gibi belirtilerle kendini gösteren hastalık.
iskorpit,-ti Yu. i. İri başlı, yüzgeçlerinde battığı yeri acıtıp şişiren, dikenleri bulunan, eti lezzetli, uskumrudan küçük bir balık, taş balığı.

İslâm i. **1.** Müslümanlık. **2.** Müslüman.
İslâmiyet,-ti Ar. i. (.-..) Müslümanlık.
İslâv i. Rus, Polonez, Çek, Sırp, Hırvat ve Bulgar uluslarının, dillerindeki yakınlık dolayısiyle, aldıkları genel ad.
islemek (i) İse tutup karartmak.
islenmek (nsz) İsli bir hale gelmek.
İslovak i. İslovakya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.
İsloven i. Yugoslavya'da oturan İslâv uluslarından birinin adı.
islim İn. i. Bir işte kullanılmak üzere hazırlanan buhar.
ismet,-ti Ar. i. Arı[3] olma hali, arılık.
ismokin İn. i. Yarı resmî gece ziyafetlerinde ve gece eğlencelerinde erkeklerin giydikleri önü açık, yakası atlas siyah ceket takımı.
isnat Ar. i. **1.** Üstüne atma, yükleme, yastama. **2.** Karacılık, °iftira.
isobar Yu. s. ve i. *c.* Eşbası.
isohips Yu. i. *c.* Eşyükselti.
isoterm Yu. s. ve i. *c.* Eşsıcak.
İspanyol i. **1.** İspanya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** (İsim takımlarında) İspanya, İspanyollar. *İspanyol Hükümeti.*
İspanyolca i. İspanyol dili.
ispanyolet,-ti Fr. i. Pencere kanadlarını açıp kapamağa yarıyan ve ortasında her iki tarafa işliyen tutamağı bulunan uzun demir sürgü.
ispasa İt. i. *de.* Bir palanganın birbirine yaklaşmış makaralarını, halatlarını uzatarak birbirinden uzaklaştırma işi.
ispat,-tı Ar. i. Tanıtlama, tanıt.
ispati Yu. i. (.×.) İskambil kâğıdında sinekli.
ispektroskop,-pu Fr. i. *fi.* Tayıfları incelemeğe yarıyan aygıt.
ispekülâsyon Fr. i. **1.** *fel.* Kurgu. **2.** *tec.* Ortalıktaki darlıktan faydalanarak fazla para kazanmak için yapılan tertip.
ispenç i. Pek bodur boylu bir cins horoz veya tavuk.
ispendik i. Levrek balığının küçüğü.
ispermeçet,-ti Lâ. i. Balinadan çıkarılan ve mum yapmakta kullanılan beyaz bir yağ.
ispinoz Yu. i. Serçegillerin ötücü kuşlar sınıfından, gagası kısa ve koni biçiminde, sırt tüyleri mavi ve yeşilimtırak, boğaz ve karnı kırmızımtırak renkte, güzel sesli bir kuş.
ispir İt. i. At veya araba uşağı.
ispirto İt. i. Alkol.
ispirtoluk İt. T. i. İspirto yakan küçük ocak, °kamineto.
ispit i. İpsit.
ispritizma Fr. i. Ölülerin, ölümden sonra da var olmakta devam ettiğine inanılan ruhlariyle, bâzı şartlar altında haberleşmenin mümkün bulunduğuna kanan görüş ve bu maksatla yapılan denemeler.
israf Ar. i. Savurganlık, tutumsuzluk, saçım, saypama.
istalâgmit,-ti Yu. i. Dikit.
istalâktit,-ti Yu. i. Sarkıt.
istalya İt. i. *de.* Bir geminin bir limanda, yükleme veya boşaltma işi için gereken zamandan fazla kalmak zorunda bırakıldığı müddet.
istasyon Fr. i. **1.** Durak. *Demiryolu istasyonu.* **2.** Araştırma kuruluşu. *Meteoroloji istasyonu. Tohum istasyonu.*
istatik Yu. i. *fi.* Bir kuvvet dizgesinin denge şartlarını ve bununla ilgili olarak cisimlerin dural hallerini inceliyen mekanik kolu.
istatistik Fr. i. Sayılama.
istatüko Lâ. i. Yürürlükte bulunan muahedelere göre gereken veya süregelen durum.
istavrit,-ti Yu. i. Pulsuz ve az kılçıklı bir çeşit küçük balık.
istearik asit *kim.* İç yağından çıkarılıp mum yapımında kullanılan beyaz bir madde.
istearin Fr. i. *kim.* Yağlarda bulunan ve gliserin ile istearik asitten bileşmiş olan beyaz bir madde.
istek i. **1.** Bir şeye duyulan iç yönelmesi, °arzu. *Yemeğe istek var mı?* **2.** Yerine getirilmesi başkasından istenilen şey. *Bu adamın istekleri bitmiyor.* **İstek kipi,** *dlg.* «geleyim, gelesin ...» şeklindeki fiillerin kipi.
isteka İt. i. Bak. bilârdo.
isteklendirmek (i) Birinde, bir şey yapmak isteğini uyandırmak, °teşvik etmek.
istekli s. Bir şeye karşı isteği olan, °talip.
isteksiz s. Her hangi bir işi yapmağa isteği olmıyan.
istem i. *ruh.* İrade veya isteğin edim hali.
istemek (i) **1.** İstek duymak. *Her kes iyi yaşamak ister.* **2.** Bir şeyin kendisine verilmesini söylemek. *Benden bir kitap istedi.* **3.** Görmek isteğini bildirmek. *Sizi kimdi istiyen?* **4.** (...) Gerek olmak. *Memleketin ilerlemesi için çok çalışmak ister.* **İster istemez,** istense de istenmese de. *Bu iş ister istemez olacak.*
istemli s. **1.** Yapılıp yapılmaması insanın kendi isteğine bağlı olan, °ihtiyari. **2.** İstemle yapılan, °iradi.
istemseme i. *ruh.* Gevşek, süreksiz istek. *Tereddüt, art arda gelen birbirine karşıt*

birtakım istemsemelerden ibaret bir haldir.
istemsiz s. *by.* İstem dışında yapılan, °gayri iradi.
istenografi Yu. i. Söylenen sözleri, söylendiği kadar çabuk yazmağa elverişli, pek kısa ve sade işaretlerden ibaret yazı.
istenotip,-pi Yu. i. Stenografi için yapılmış yazı makinesi.
istep,-pi Ru. i. Otu bol olan Rus bozkırlarına verilen ad.
ister i. Bir işin gerektirdiği şey, gerek, °icap. *Memleket kalkınmasının isterleri üzerinde düşünelim.*
ister e. Cümledeki görevleri aynı olan kelimelerin ayrı ayrı her birinin başına «hem» gibi getirilerek her hangi birinin kabul edilmesinde fark olmadığını anlatır. *İster gitsin ister kalsın.*
istereografi Yu. i. *fi.* İzdüşümle bir ekran üzerine alınan görüntülerin gövdelenmiş olarak gösterilmesi usulü.
istereoskop,-pu Yu. i. İçine konulup bakılan resimleri, tabiî imiş gibi gövdelenmiş gösteren bir optik aleti.
istereotipi Yu. i. Basımcılıkta, dizilmiş sayfaların, bütün halinde, kalıbını alıp basımı onunla yapmak usulü.
isteri Yu. i. *hk.* Duyu bozuklukları, türlü ruh şaşkınlıkları, çırpınma ve kısılmalar ve kimi vakit inmelerle kendini gösteren bir sinir bozukluğu, ki şiddetli heyecanlar, büyük kaza ve felâketler, çok defa da cinsel yoksunluk gibi sebeplerden ileri gelir.
isterilize Fr. s. Mikropları öldürülmüş, kısırlaştırılmış, °muakkam.
isterlin İn. i. İngiliz lirası.
istıktap Ar. i. *fi.* Polarma.
istiane Ar. i. (.·-·) Yardım isteme, yardımsama.
istiap Ar. i. (İçine) Alma, (içine) sığdırma, kacalma.
istiare Ar. i. (.·-·) *ed.* Iğretim.
istibdat Ar. i. Keyfe bağlı idare.
istical,-li Ar. i. (.·-) Acele etme.
isticar Ar. i. (.·-) Kira ile tutma, kiralama.
isticvap Ar. i. Sorguya çekme.
istida Ar. i. (.·-) Dilekçe.
istidat Ar. i. (.·-) Anıklık.
istidlâl,-li Ar. i. Dolayısiyle anlama.
istif i. Düzgün ve üst üste yığın. **İstif etmek,** yıkılmıyacak şekilde ve düzgün yerleştirmek. **İstifini bozmamak,** aldırış etmeyip durum ve davranışını hiç değiştirmemek.
istifa Ar. i. (.·-) Çekilim, işinden çekilme.
istifade Ar. i. (.·-·) Asılanma, yararlanma, faydalanma.
istifçi s. **1.** Malları, eşyayı istif eden kimse. **2.** mec. İstifçilik[2] yapan.
istifçilik i. **1.** İstifçi[1] işi. **2.** mec. İleride bulunmıyacağı veya pahalanacağı düşüncesiyle gereğinden artık mal yığarak piyasada sıkıntıya yol açma suçu. *İstifçilik benciliğin en kötü belirtilerinden biridir.*
istifham Ar. i. Soru.
istiflemek (i) İstif halinde yığmak.
istifrağ Ar. i. Kusma.
istifsar Ar. i. Sorma.
istiğfar Ar. i. Tanrıdan suçlarının bağışlanmasını dileme.
istiğna Ar. i. (.·-) **1.** Nazlanma, nazlı davranma. **2.** Doygunluk. **3.** Gönül tokluğu.
istiğrak,-kı Ar. i. Dalınç.
istiğrap Ar. i. Tuhaf bulma.
istihale Ar. i. (.·-·) **1.** Biçim değiştirme. **2.** *by.* Başkalaşma.
istihare Ar. i. (.·-·) Girişilecek bir işin hayırlı olup olmadığını rüyadan anlamak için abdest alıp dua okuyarak uykuya varmaktan ibaret eski bir âdet.
istihbar Ar. i. Haber alma.
istihbarat,-tı Ar. ç. i. (.·--) **1.** Alınan haberler. **2.** Haber toplama (memuru, dairesi).
istihdaf Ar. i. Amaçlama.
istihdam Ar. i. Hizmette kullanma.
istihfaf Ar. i. Hafifseme, küçümseme, azımsama, yeğniseme.
istihkak,-kı Ar. i. Hak, haketme.
istihkâm Ar. i. *ask.* **1.** Düşman hücumunu savma tertip ve araçlarını taşıyan süel yer **2.** (İstihkâm eri, istihkâm subayı, istihkâm taburu sözlerinde) İstihkâmcılık.
istihkâmcılık Ar. T. i. *ask.* Istihkâm, köprü, yol gibi harble ilgili yapı işleri ve bu işleri yapan sınıf.
istihkar Ar. i. Hor görme.
istihlâk,-ki Ar. i. Yoğaltma, tüketme.
istihraç Ar. i. (Anlam, sonuç) Çıkarma.
istihsal,-li Ar. i. **1.** Çıkarma, elde etme. **2.** Üretim.
istihza Ar. i. (.·-) Alay etme, eğlenme.
istihzar Ar. i. Hazırlama.
istihzarat,-tı Ar. i. (.·--) Hazırlık.
istikamet,-ti Ar. i. (.·-·) **1.** Doğruluk. **2.** *mat.* Doğrultu. **3.** Yön.
istikbal,-li Ar. i. **1.** Karşı çıkma, karşılama. **2.** Gelecek (zaman).
istiklâl,-li Ar. i. Bağınsızlık.
istikra Ar. i. (.·-) *man.* Tümevarım.
istikrah Ar. i. Tiksinme, iğrenme.

istikrar Ar. i. Karar kılma, yerleşme, durulma.
istikraz Ar. i. Ödünç alma, borçlanma.
istiksar Ar. i. Çoğumsama.
istikşaf Ar. i. Açınsama, yoklama. **İstikşaf kıtası**, *ask.* aravul.
istiktap Ar. i. Bir yazının, şüphe edilen kimsenin olup olmadığını anlamak için ona, karşılaştırmak üzere yazı yazdırma, yazı sınaması.
istilâ Ar. i. (.--) **1.** Salgın. **2.** Basma, kaplama, kabanlama. **İstilâ etmek,** basmak, kaplamak, kabanlamak.
istilâm Ar. i. (.--) (Bir iş kakkında) Bilgi isteme.
istilzam Ar. i. Gerektirme.
istimal,-li Ar. i. (.--) Kullanma.
istiman Ar. i. (.--) Aman dileme, içikme.
istimator İt. i. Gümrüklerde mallara değer biçen işyar.
istimbot,-tu İn. i. İslimle işliyen, filika büyüklüğünde vapur, çatana.
istimdat Ar. i. İmdat isteme.
istimlâk,-ki Ar. i. İğeleme.
istimna Ar. i. (.--) El veya başka bir araçla cinsel zevk sağlamaktan ibaret bir sapınç.
istimrar Ar. i. Sürüp gitme, Süreklilik.
istimzaç Ar. i. (Fikrini, reyini, hatırını) Yoklama, sorma.
istinabe Ar. i. (.--) Dâvanın görülmekte olduğu mahkemeye gönderilmek üzere, başka bir yerde bulunan bir şahidin ora mahkemesince ifadesinin alınması.
istinas Ar. i. (.--) Alışma, ısınma, öğürleşme.
istinat Ar. i. Dayanma, yaslanma.
istinatgâh Ar. Fa. i. Dayanak.
istinkâf Ar. i. Çekinme, geri durma, el çekme.
istinsah Ar. i. Kopya etme, suret çıkarma, yazınma.
istintaç Ar. i. Sonuç çıkarma.
istintak,-kı Ar. i. Sorgu, sorguya çekme.
istirahat,-ti Ar. i. (.---) Dinlenme.
istirdat Ar. i. Geri alma.
istirham Ar. i. Yalvarma.
istiridye Yu. i. (..×.) Yumuşakçaların yassısolungaçlılar sınıfından, menteşe gibi birbiri üzerine kapanan iki kavkılı, eti lezzetli bir deniz hayvancığı.
istirkap Ar. i. Çekememe, günüleme, kıskanma.
istisal,-li Ar. i. (.--) **1.** Ele geçirme. *Eşkıya istisal edildi.* **2.** *hk.* Kökünden koparmak.
istisgar Ar. i. Azımsama, küçümseme.
istiska Ar. i. *hk.* **1.** Su toplanması. *Karında istiska.* **2.** hlk. İhtiyarlarda verem.
istiskal,-li Ar. i. Ağırsama.
istismar Ar. i. **1.** İşletme. **2.** Sömürme.
istisna Ar. i. (.--) Ayra, ayrama, ayrı tutma.
istisnai Ar. s. (.---) Ayral.
istisnaiyet,-ti Ar. i. (.----) Ayrallık.
istişare Ar. i. (.--.) Danışma.
istişhat Ar. i. Tanık getirme, tanıksama.
istişmam Ar. i. Sezinleme, kokusunu alma.
istitaat,-tı Ar. i. (.--.) Güc[1].
istitale Ar. i. (.--.) Uzantı.
istitrat Ar. i. Arasöz.
istiva Ar. i. (.--) «Ekvator» anlamına gelen «İstiva hattı» deyiminde geçer.
istizah Ar. i. (.--) Sorgulama.
istizan Ar. i. (.--) İzin isteme.
istoacılık Yu. T. i. *fel.* Zenon'un, hayatın türlü belirgilerine ve özellikle acılarına karşı yürek dayanıklığı ve aldırışsızlık telkin eden felsefesi. Zenon, derslerini Atina'da bir saçak altında verdiğinden ve Yunancada saçak altına «stoa» denildiğinden bu felsefeye «istoacılık» adı verilmiştir.
istralya İt. i. *de.* Yelken serenlerine bağlı olup bunları gerip kasmağa ve bir yandan bir yana çevirmeğe yarıyan urganların adı.
istratigrafi Yu. i. *je.* Yerbilimin katmanları inceliyen kısmı.
istriknin Fr. i. Kargabükenden çıkarılan şiddetli zehir.
istrongilos Yu. i. İzmarit cinsinden, ondan az büyük, sivri burunlu ve toparlakça bir çeşit balık.
İsviçreli i. İsviçre halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.
isyan Ar. i. **1.** Baş kaldırma[1]. **2.** Karşı gelme.
iş i. **1.** Çalışma. *Şimdi iş zamanı, eğlence olmaz. İş esnasında kimseyi meşgul etmeyin.* **2.** Yapacak şey, çalışma zoru, görev. *Şimdi işim var gelemem, İşim olmasa size arkadaşlık ederdim. Benim burada işim kalmadı,* **3.** Meslek. *Siz ne iş yapıyorsunuz?* **4.** Yumuş, hizmet. *Bu evin işi çok.* **5.** Geçinmek veya boş durmamak için çalışma. *Bu adam bir iş arıyor.* **6.** Her hangi bir erekle kurulan düzen. *Bu, benim işimi bozdu. İşinizi yoluna koydunuz mu?* **7.** Yarar, menfaat. *O, işini bilir. Bu benim işime gelmez.* **8.** Yapılan şey, keyfiyet. *Birçok insanlarla tanışmak iyi bir iştir.* **9.** Emek vermeğe değer şey. *Bu da iş mi sanki?* **10.** Bir sonuca bağlanması gereken şey. *İşimi görmediler. İşim Allaha kaldı.* **11.** So-

rum, °mesele. *Bunu iş yapmıyalım. O da başımıza iş çıkardı.* **12.** *fi.* Bir kuvvetin uygulanmış olduğu yer üzerindeki etkisi. **İş adamı, 1)** tuttuğu işi başaran adam, **2)** ticaret, iktisat veya sanayi sahasında önemlice iş yapan kimse. **İş başa düşmek,** kendi işini kendi görmek zorunda kalmak. **İş başı, 1)** işçilerin başı, **2)** işe başlanılan saat veya işe başlama, **3)** devlet idaresi. **İş bilmek,** becerikli olmak. **İş birliği,** *tut.* menfaatleri bir olanların, üretmen veya yoğaltmanların kurdukları ortaklık. **İş bitirmek,** bir işi iyi sonuca ulaştırmak. **İş bölümü,** *tut.* her kesin bir işte ustalık kazanması için işleri ayırıp üleştirme. **İş çıkarmak, 1)** çokça iş yapmak, **2)** mesele veya zorluk çıkarmak. **İşe bakmak,** işi ele alıp görmek. **İş eri,** elinden iyi iş gelen kimse. **İşe yaramak,** elverişli olmak. **İş görmek, 1)** iş yapmak, **2)** elverişli olmak. **İş göstermek,** yapması için birisine iş buyurmak. **İş güç,** yapacak belli bir şey, görev. **İşi Allaha kalmak,** kimseden fayda umulmamak. **İşi azıtmak,** aşırılığa kaçmak. **İşi başından aşmak,** pek çok işi olmak. **İşi iş olmak,** işi çok yolunda olmak. **İşin başı,** bir işin en önemli noktası. **İşine gelmek,** ereğine uygun olmak. **İşini bilmek,** nereden yararlanacağını bilmek. **İşini bitirmek (Birinin-),** mec. öldürmek. **İşin içinde iş var,** bir işin içyüzü başka türlü olduğu vakit söylenir. **İşi olmak, 1)** yapacak bir şeyi bulunmak, **2)** işi istediği şekilde bitirilmek. **İş işten geçmek,** bir iş, ele alınmasından fayda umulmıyacak hale gelmek, **İş ola,** «sanki iş görmüş!» değerinde hafifseme sözü. **İşten olmamak,** pek kolay ve basit olmak. **İş tutmak,** iş almak, işe başlamak. **İş sarpa sarmak,** iş içinden çıkılması zor bir duruma girmek. **İş vermek,** birine iş göstermek.

işaa Ar. i. (-.-) Yayma, duyurma, dile verme.

işallah Ar. ü. İnşallah.

işar Ar. i. Bildirme.

işaret,-ti Ar. i. (-.-) Anlamlı iz veya hareket, anlam yükletilen şey, im. **İşaret sıfatları,** *dlg.* varlıkların yerini işaret ederek onları belirtmeğe yarıyan «bu, şu, o» sıfatları. *Bu ev. Şu bahçe. O çocuk.* **İşaret zamirleri,** *dlg.* varlıkların yerini işaret ederek onların yerine geçmeğe yarıyan «bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar» zamirleri. *Bu iyidir. Şunu al. Bunlardan başka yok mu? Şunlara bak. Onlarla uğraşma.*

işba,-ı Ar. i. (.-) **1.** Doyurma. **2.** Doymuşluk.

işbir b. i. *top.* «İş birliği etmek» anlamına «işbir etmek» bileşik fiilinde geçer.

işbu s. «Bu» işaret sıfatının yerine pek seyrek olarak ve ancak yazıda kullanılır. *İşbu sebepten dolayı...*

işçen s. [T.D.] Çalışkan, gayretli, °faal.

işçi s. **1.** Başkasının hesabına, ücretle ya vücut kuvvetini veya elinin uzluğunu kullanarak çalışan (kimse). *İşçiler yapıcı insanlardır.* **2.** ar. Hileci, dalavereci.

işçilik i. **1.** İşçiye verilen ücret. *Bunun için beş lira işçilik verdim.* **2.** İşçi emeği. *Bunda çok işçilik var.* **3.** İşleme niteliği. *Bu yapının işçiliği iyi değil.*

işemek (nsz) Sidiğini dışarıya salmak, çişini etmek.

işenmek (ösz) Her hangi biri işemek. *Rasgele yere işenmez.*

işetmek (i) Çişini ettirmek.

işgal,-li Ar. i. **1.** (Bir kimseyi) İşten alıkoyma, oyalama. **2.** Uğraştırma. **3.** (Bir yeri) Tutma, kaplama, eli altına alma.

işgüder b. i. Elçilik işlerinde elçiye yardım eden kimse, °maslahatgüzar.

işhat Ar. i. Tanık gösterme.

işidim i. *by.* İşitme duyusu, işitme yeteneği.

işitilmek (nsz) İşitme konusu olmak, kulağa değmek.

işitme i. *by.* Sesleri duymak eylemi.

işitmek (i) **1.** (İlgilenilen şeyler hakkında kulakla) Duymak. *Havadisi ben de işittim. Ne dediklerini işittin mi?* **2.** (Azar, söz, küfür hakkında) Kendisine söylenmek. *Benim azar işitmeğe vaktim yok.*

işitmemezlik i. İşitmeme. **İşitmemezliğe** veya **işitmemezlikten gelmek,** işitmemiş gibi davranmak.

işitmezlenmek (i) İşitmemiş veya işitmez gibi davranmak.

işitsel s. İşidimle ilgili, °sem'î.

işittirmek (i,e) İşitmesini sağlamak.

işkâl,-li Ar. i. Güçleştirme, çetinleştirme.

işkembe i. **1.** *zo.* Geviş getirenlerin birinci ve en büyük mide kısmı. **2.** Kasaplık hayvanlarda mideyi meydana getiren kısımların topu. *İşkembe yahnisi. İşkembe çorbası.* **İşkembeden atmak** veya **söylemek,** bilmeden uydurarak söylemek. **İşkembesini düşünmek,** düşünecek daha önemli şeyler varken yiyeceğini düşünmek. **İşkembesini şişirmek,** oburcasına yemek yemek. **İşkembe suratlı,** kbk. çopur.

işkembeci s. İşkembe veya işkembe çorbası satan (kimse).

işkence Fa. i. Şiddetli eziyet

işkil i. **1.** Hoş olmıyan bir şeye uğramak sanısı, °vesvese. **2.** Kesin olmıyan sanı, °şüphe.

işkillenmek (nsz) İşkilli hale gelmek.

işkilli s. İşkil içinde bulunan.

işlek s. Çok işliyen. *İşlek yol.* **İşlek ek,** *dlg.* pek çok kelime türetmiş olan ve türetmekte bulunan ek. **İşlek yazı,** özen verilmeden yazıldığı halde güzel olan yazı.

işlem i. *mat.* Belli birtakım kurallara uygun olarak sayılar arasında yapılan eylem. *Her işlem yeni bir sayı bulmağa varır.* **Dört işlem,** toplama, çıkarma, çarpma ve bölmeden ibaret olan en basit işlemler, °âmali erbaa.

işleme i. **1.** İşlemek eylemi. **2.** İnce ve süslü el işi. **3.** s. İnce ve süslü işlenmiş.

işlemek (i) **1.** Bir şeye emek vererek onu daha elverişli bir hale sokmak. *Ham maddeleri işlemek. Tütün işlemek.* **2.** (İnce ve süslü şeyler hakkında) Yapmak. *Oya işlemek. Nakış işlemek.* **3.** (e) Sokulmak, içine girmek. *Su, dengin içine işlemiş. Soğuk iliğime işledi.* **4.** (e) Çok derin duygu uyandırmak. *Bu söz yüreğime işledi.* **5.** (nsz) Kendisinden beklenen işi görmek. *Bu dükkân işlemiyor. Makina işlemekten kaldı. Bu sokak sabaha kadar işliyor.* **6.** (nsz) ar. Hile etmek.

işlemeli s. Üstünde işlemeler bulunan. *İşlemeli örtü.*

işlenmek (nsz) İşlemek [1 2] işine konu olmak.

işletme i. **1.** İşletmek eylemi. **2.** Işletmeği sağlıyan idare. *Devlet Demiryolları İşletmesi.*

işletmek (i,e) **1.** Işlemek işini yaptırmak. **2.** Bir şeyi kullanmak veya çalıştırmak yoliyle ondan asılanmak.

işlev i. Görev, °vazife. **İşlev yitimi,** *ruh.* Bak. Edi yitimi.

işmizaz Ar. i. (.‥) Yüz buruşturma, yüz ekşitme.

işporta Arn. i. Gezici satıcıların kullandıkları sedye veya kulplu yayvan sepet. **İşporta malı,** aşağılık mal.

işportacı Arn. T. s. İşporta ile mal satan satıcı.

işrap Ar. i. Sezdirme, çıtlatma.

işret,-ti Ar. i. İçki. *İşret meclisi.*

işsiz s. Geçimini sağlıyacak işi olmıyan. *Memlekette işsiz kalmamalı.* **İşsiz güçsüz,** yapacak hiçbir işi olmıyan veya iş tutmıyan. *İşsiz gücsüz dolaşanlar topluluğa zararlı insanlardır.*

işsizlik i. **1.** İşsiz olma hali. **2.** İşçilerin iş bulamamaları hali.

iştah Ar. i. **1.** Yemeğe istek. **2.** *ruh.* Acıkma veya susama duygusu, uyku, dinlenme veya gezinme ihtiyacı gibi doğrudan doğruya vücudun rahatını ilgilendiren eğinimlerin genel adı. **İştah açmak,** yemek isteğini sağlamak. **İştah kapamak** veya **iştah kesmek,** yemek isteğini yok etmek.

iştahlanma Ar. T. i. *ruh.* Leibnitz bu terimin karşıladığı kavramı şöyle tanımlamıştır: «İç ilkenin, algıların değişmesini veya birinden ötekine geçmeyi sağlıyan etkinliği».

iştahsız Ar. T. s. Karnı tok olmadığı halde yemeğe isteği olmıyan.

iştahsızlık Ar. T. i. Gereği kadar yemek yemeğe istek duymama hali.

işte e. **1.** Bir şey gösterilirken, işaret edilirken söylenir. - *Hani kitap?* - *Işte! İşte kalem, işte kâğıt, otur yaz! İşte size anlattığım adam. İşte, korktuğum başıma geldi!* **2.** Anlatılan bir sözün sonucuna gelindiğini gösterir. *İşte arkadaşlar bu sebepten dolayı hepimiz...*

işteşlik i. İşte ortaklık. **İşteşlik fiili,** *dlg.* bir işin karşılıklı veya ortaklaşa yapıldığını anlatan fiil, °müşareket fiili. *Anlaşmak, savaşmak birer işteşlik fiilidir.*

iştial,-li Ar. i. Tutuşma, parlama, alevlenme.

iştigal,-li Ar. i. Meşgul olma, uğraşma, çalışma.

iştihar Ar. i. Ün salma, tanınma.

iştikâ Ar. i. (.‥) Şikâyet, sızlanma, yanıkma.

iştikak,-kı Ar. i. *dl.* Türem, türeme.

iştirak,-ki Ar. i. **1.** Ortaklık, ortak olma, ortaklaşma. **2.** (Bir işte) Yer alma, koldaşlık etme, paydaşlık etme.

iştiyak,-kı Ar. i. Göreceği gelme, göresime, özleme.

işve Ar. i. Kırıtma, naz, cilve.

işyar b. i. Bir işe geçirilmiş olan kimse, °memur.

işyazar b. i. Kasların çalışmalarındaki değişiklikleri imliyen alet.

it,-ti i. **1.** Köpek. **2.** mec. Değersiz ve aşağılık adam. **İt canlı,** zora dayanan (canlı) **İt dişi domuz derisi,** sevilmiyen iki kişi arasındaki çekişmeden memnun olunduğunu anlatan bir deyim. **İte atsan yemez,** çok berbat. **İt elli,** ayakları dışarıya dönük (hayvan). **İtin kıçına sokmak,** rezil etmedik bir tarafını bırakmamak. **İt ite, it de kuyruğuna,** bir iş, yüksünülerek ondan ona atıldığı zaman söylenir. **İt izi at izine karış-**

mak, işler karmakarışık olmak. **İt sürüsü kadar,** hkr. oldukça kalabalık.
ita Ar. i. (--) Verme.
itaat,-ti Ar. i. (.--) Isileme, söz esleme, esleklik.
itaatli Ar. T. s. Eslek.
itaatsiz Ar. T. s. Eslemez.
İtalyan i. **1.** İtalya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** (İsim takımlarında) İtalya, İtalyanlar. *İtalyan ordusu.*
İtalyanca i. İtalyan dili.
itap Ar. i. Kakınç, kakıma.
itboğan b. i. *bt.* Düğünçiçeğigillerden, çiçekleri mavi renkte olan, kök ve yapraklarından «akonitin» adlı bir alkaloit çıkan bir bitki.
itburnu,-nu b. i. *bt.* Yabani gül meyvası.
itdirseği,-ni b. i. *hk.* Arpacık[1].
itelemek (i) *fi.* Bir cisim, belli bir yakınlıktaki diğer bir cismi kendinden uzaklaşmağa zorlamak, çekimlemek karşıdı. *Aynı cins elektrikli iki cisim birbirini iterler.*
iterbiyum i. (.×..) *kim.* Simgesi Yb, atomal ağırlığı 173,5 olan değerli bir maden.
itfa Ar. i. (.-) **1.** Söndürme. **2.** *fi.* Sönüm. **3.** *tec.* Bir borcu ödiyerek yok etme.
itfaiye Ar. i. (.---.) Yangın söndürme örgüdü.
ithaf Ar. i. Armağan etme.
ithal,-li Ar. i. İçeri koma, sokma, girdirme.
ithalât,-tı Ar. ç. i. Bir memlekete veya her hangi bir yere başka memleket veya yerden mal alınması.
itham Ar. i. Suçlama, suçlu görme.
ithıyarı,-nı b. i. *bt.* Acıhıyar.
itibar Ar. i. (-.-) Hatırı sayılır veya piyasada güvenilir olma hali, sayınma, yalım. **İtibara almak,** göz önünde tutmak, hesaba katmak. **İtibar etmek,** saymak, değer vermek. **İtibar görmek, 1)** sayılmak, değer verilmek, **2)** aranmak, istenmek. **İtibar mektubu,** bir kimseye belirli bir sınıra kadar ödünç hesabı açılması için bir yere yazılan mektup. **İtibar sahibi,** inamlı, yalımlı.
itibaren Ar. zf. (-.--) (..×.) ...den başlıyarak. *Bugünden itibaren...*
itibari Ar. s. (-.--) Gerçekten öyle olmadığı halde öyle sayılan, saymaca. *Kâğıt paranın değeri itibaridir.*
itidal,-li Ar. i. (-.-) Orta derece olma, aşırı olmama, ılım, ölçülük. **İtidalini kaybetmek,** aşırılığı ele almak. **İtidalini muhafaza etmek,** kendini aşırılığa kaptırmamak. **İtidal sahibi,** ölçülü (kimse), soğukkanlı.
itikâf Ar. i. (-.-) Köşeye çekilme, suğma.
itikâl,-li Ar. i. (-.-) *je.* Aşınma.
itikat Ar. i. (-.-) İnanç.
itilâ Ar. i. (-.-) Yükselme, yücelme.
itilâf Ar. i. (-.-) Anlaşma, uyuşma.
itileşmek (e) [T.D.] Çabalamak, °gayret etmek.
itilme i. *ruh.* Ruh tarafından, kendine ağır, iğrenç, ayıp veya elde edilemez görünen fikirlerin bilinç alanı dışına sürülmesi, °ihtibas. *İtilmeler çok defa akıl hastalıklarına yol açar.*
itilmek (e) İtmek işi kendine yapılmak.
itimat Ar. i. (-.-) Güven.
itina Ar. i. (-.-) Özen.
itiraf Ar. i. (-.-) Suçunu veya yerinde olmıyan bir hareketini saklamaktan vazgeçme, kirtinme.
itiraz Ar. i. (-.-) (Bir şeye) Karşı söylemek veya durmak, takışmak.
itisaf Ar. i. (-.-) Zulüm, haksızlık.
itişmek (nsz: le) **1.** Birbirini itmek. **2.** Birbirini iterek şakalaşmak.
itiştirmek (i:le) **1.** İtişmek işini yaptırmak. **2.** (i) Kısa kısa hareketlerle itmek, kakıştırmak.
itiyat Ar. i. (-.-) **1.** Alışkanlık. **2.** Huy.
itizar Ar. i. (-.-) Özür dileme.
itmek (i) İleriye sürmek üzere bir tarafına baskı yapmak. *Masayı itmek. Kâğıtları itmek. Arabayı arkadan itmek.*
itminan Ar. i. (.--) Gönlü kanma, gönül kanışı, kanıkma.
itriyum i. (×..) *kim.* Simgesi Y, atomal ağırlığı 88,93 olan ve seryum maden filizlerinde bulunan değerli maden, ki magnezyumla birlikte «Nernst» elektrik lâmbasının yapımında kullanılır.
ittırat Ar. i. Saat gibi işleme hali, düzenlilik, yöntemlilik.
ittifak,-kı Ar. i. Bağlaşma, birleşme.
ittihat Ar. i. Birleşme, birlik.
ittihaz Ar. i. **1.** Sayma, tutma. *Sözünüzü senet ittihaz ediyorum.* **2.** Alma. *Tedbir ittihaz etmek.*
ittisal,-li Ar. i. Bitişme. **İttisalinde** bitişiğinde.
itüzümü,-nü b. i. *bt.* Patlıcangillerden, bâzı ilâçların yapımında kullanılan bir bitki.
ivaz Ar. i. **1.** Ödün. **2.** Karşılık.
ivazsız s. Ödünsüz, karşılıksız.
ivdirmek (i) Çabuklaştırmak.
ivedi i. Evedi, °acele.
ivgi i. Ağaç oymağa yarar balta.
ivicaç Ar. i. (-.-) Büksüllük, büksülme.
ivik s. **1.** Çevik. **2.** i. Kayak.

ivinti i. Çabukluk, hız, °sürat. **ivinti yeri,** *c.* akar sularda en hızlı akan yer.
ivirmek (i) Çabuklaştırmak.
iviz i. Hayvanları sokan ve soktuğu yeri kanatan bir çeşit sinek.
ivme i. **1.** İvmek eylemi. **2.** *fi.* Hareket halinde bulunan bir şeyin, sonsuz küçük bir zaman içinde, hızında meydana gelen artımın bu zamana oranı.
ivmek (nsz) Evemek.
iye i. Bir şey üzerinde iyeliği olan kimse, °malik, °sahip.
iyelik i. Bir şey kendinin olup, onu, kanun çerçevesi içinde, istediği gibi kullanabilme hakkını taşıma hali, °mülkiyet, °sahiplik. **İyelik ekleri,** *dlg.* sonuna eklendikleri kelimeyi başka bir şeye mal eden ekler. «Kalemim, kâğıdın, kitabı» kelimelerindeki «-ım, -ın ve -ı » ekleri gibi.
iyi s. **1.** Kendisinden beklenilen vasıfları taşıyan. *İyi adam. İyi ilâç. İyi konuşma.* **2.** Bol. *İyi yağmur yağdı. İyi mahsul aldık.* **3.** Uğurlu, hayırlı. *İyi haber. İyi alâmet.* **4.** Esen. *İyi misiniz? Hasta iyi oldu.* **5.** Yerinde, uygun. *İyi bir hareket.* **İyi değil,** Uğursuz. *Eskiden salı günü yola çıkmak iyi değil derlerdi.* **İyiden iyiye,** adamakıllı. **İyi etmek,** **1)** iyileştirmek, sağaltmak, **2)** isabetli bir harekette bulunmak. *İyi ettiniz de geldiniz.* **İyi gelmek, 1)** fayda vermek. *İlâç iyi geldi.* **2)** uygun düşmek. *Palto iyi gelmedi.* **İyi gitmek, 1)** bir iş yolunda devam etmek. **2)** yakışmak. *Bu elbise size iyi gidiyor.* **İyi gün,** rafahla geçen zamanlar. **İyi gün dostu,** dostlarının sıkıntılı zamanlarında onlardan kaçınan kimse. **İyi kötü,** ne pek uygun, ne de pek aykırı, şöyle böyle. *İyi kötü bir cevap verdi.* **İyi oldu ki,** yerinde oldu ki, bereket versin ki. **İyi olmak, 1)** hastalıktan kurtulmak. iyileşmek, **2)** isabetli olmak. **İyi saatte olsunlar,** cinler. **İyisi,** doğrusu, üstünü, yeği. *İyisi bu işe karışmamaktır.* **İyisi mi,** bana kalırsa, daha uygunu şu ki. *İyisi mi bu işten vazgeçmeli.* **İyi söylemek (Biri için-),** övmek. **İyi vardım,** inatla, nispetle bir işin yapıldığı veya yapılmadığı anlatılırken söylenir -*Ne için bu işi yapmadın? -İyi vardım da yapmadım.* **İyi yürekli,** her kesin iyiliğini istiyen.
iyice s. **1.** Az çok iyi. *İyice bir ev.* **2.** (.×.) Oldukça, gereği kadar. *Meseleyi iyice anlamalı.*
iyicene zf. (.×..) Çokça, adamakıllı. *İyicene temizlemeli.*
iyileşmek (nsz) **1.** İyi olmak. *Hava iyileşti.* **2.** Hastalıktan kurtulmak. *Hasta iyileşti.*
iyilik i. **1.** İyi olanın hali. *Bu kumaşın iyiliği meydanda.* **2.** Başkasına faydalı olan hareket. *Bu adam her kese iyilik yapar.* **İyilik bilir,** kendisine yapılan iyiliği unutmıyan. **İyilikle,** tatlı dille.
iyilikçi s. Her kesin iyiliğini istiyen, her kese iyilik etmesini seven, °hayırhah, °hayırperver.
iyimser s. Her işin veya belli bir işin sonunu iyi gören, °nikbin.
iyimserlik i. İyimser olma hali veya iyimser davranma.
iyiselik i. Bir kimsenin, hastalıktan kurtulmasiyle eski durumuna gelmesi arasındaki hali, °nekahat.
iyon i. *fi.* Sulu bir eriyik halindeki bir elektrolitin çözüşmesinde, pozitif veya negatif olarak elektriklenmiş bulunan (atom, atom grupu, molekül veya molekül grupu gibi) bölümlerden her biri.
iyonlanma i. *fi.* İyon haline geçme.
iyot i. *kim.* Simgesi İ, atomal ağırlığı 126,92 olup tabiatte, deniz suyunda sodyum iyodür ve magnezyum iyodür halinde bulunduğu gibi bâzı deniz bitkilerinde fazlaca birikmiş olarak görülen, mavimtırak esmer renkte katı bir cisim, ki hekimlikte ve fotoğrafçılıkta kullanılır.
iz i. **1.** Bir şeyin geçtiği veya olduğu yerde bıraktığı im. *Ayak izi. Tekerlek izi. Cinayet izleri.* **2.** *mat.* Bir düzlemin başka bir düzlemle veya bir doğru ile kesişmesinden doğan arakesit. **İzi belirsiz olmak,** iz bırakmadan kaybolmak. **İzinden yürümek (Birinin-),** onun yaptığı gibi yapmak. **İzine basmak (Birinin-),** gözden kaybetmiyerek ne yaptığını gözetlemek. **İzine dönmek,** bir karar veya hükümden geri dönmek, °rücu etmek. **İzine sürmek,** izine basmak. **İzine uymak,** fikir ve hareketlerini benimsemek. **İzi silinmek,** bütün bütün yok olmak.
izabe Ar. i. (.–.) Ergitme.
izaç Ar. i. Tedirgin etme, bunaltma.
izafe Ar. i. (.–.) Mal etme, bağlama.
izafet,-ti Ar. i. (.–.) *dlg.* Bir isim takımını kuran iki isim arasındaki ilgi.
izah, izahat,-tı Ar. i. (–) (–.–) Açıklama.
izale Ar. i. (.–.) Yok etme, giderme.
izam Ar. i. (–.) Büyükseme, büyütme.
izan Ar. i. Anlayış.
izanlı Ar. T. s. Anlayışlı.
izansız Ar. T. s. Anlayışsız, kafasız, akılsız.
izaz Ar. i. (–.) Ağırlama.
izbe İsl. i. Sapa, loş ve nemli yer.

izci s. **1.** İzden anlıyan, onun arkasına düşüp aradığını bulabilen (kimse). **2.** i. Bu türlü araştırmalara ve sefer hayatiyle ilgili her çeşit işe alıştırılan öğrenci.

izcilik i. İzci olma hali veya izci işi.

izdiham Ar. i. Kalabalık, yığışma, yığılışma.

izdivaç Ar. i. Evlenme.

izdüşel b. s. *mat.* Bir düzleme izdüşürüldükleri vakit şekillerin bozulmıyan özelikleri hakkında kullanılır, °irtisami.

izdüşüm b. i. **1.** *fi.* Bir ışık kaynağından çıkan ışınlarla bir ekran üzerinde bir görüntü meydana getirme işi veya böylece meydana gelen görüntü. **2.** *mat.* «İzdüşüm düzlemi» denilen bir düzlem üzerinde, bâzı geometri kurallarına uyularak, bir cismin gösterilmesi, °irtisam.

izdüşürmek b. (i) Bir cismin izdüşümünü çıkarmak, °irtisam ettirmek.

izhar Ar. i. Belirtme, gösterme, açığa vurma.

izin,-zni Ar. i. (Bir şey yapmak üzere) Erkinlik, °müsaade, °ruhsat. **İzin almak,** isteği üzerine erkin kılınmak. **İzin vermek, 1)** erkin kılmak, **2)** yol vermek, hizmetinden çıkarmak.

izinli Ar. T. s. İzin alarak belli bir zaman için vazifesinden ayrılmış. *Dün izinli olduğum için dairede bulunmadım.*

izinname Ar. Fa. b. i. (‥–.) İzin kâğıdı.

izinsiz Ar. T. s. **1.** Ceza olarak tatil günü gezmeğe çıkmasına izin verilmiyen (öğrenci) ve bu cezanın adı. *Çocuk dersine çalışmadığı için izinsiz kaldı.* **2.** zf. İzin almadan. *İzinsiz dışarı çıkılmaz.*

izlek i. [D.D.] Keçiyolu, patika.

izlemek (i) **1.** İzini bula bula arkasından gitmek. **2.** Arkasından gitmek, °takibetmek.

izlendirmek (i) *ruh.* Bir duyuda izlenim meydana getirmek.

izlenim i. *ruh.* Dışardan bir nesnenin, organlardan biri yoliyle duyular üzerindeki etkisi, °intıba.

izlenmek (nsz) *ruh.* Kendinde izlenim olmak.

izmarit,-ti Yu. i. **1.** Pullu ve kılçıklı bir çeşit ufak balık. **2.** ar. İçilmiş cıgara artığı.

izmihlâl,-li Ar. i. Sıngı.

izomeri Yu. i. *kim.* Birbiriyle izomerili olan cisimlerin «aralarında izomeri var» denir.

izomerili Yu. T. s. *kim.* Kendilerini meydana getiren esas elemanlar aynı olduğu halde moleküllerinin yapısı değişik bulunduğundan ayrı özelikler taşıyan (cisimler).

izomerisel Yu. T. s. *kim.* Izomeriye ilişkin.

izzetinefis,-fsi Ar. b. i. Onur, özsaygısı.

J

j, J Türk alfabesinin on üçüncü harfi; sesbilim bakımından diş-damak sessizlerinin sürekli, yumuşak ve fışırtılısı. Bu harf Türk alfabesinde varsa da dilimizde şimdi yoktur, bâzı yabancı kelimelerde geçer.

jaketatay Fr. i. Arkası yırtmaçlı, etekleri uzun ve ön köşeleri yuvarlak kesilmiş resmî ceket.

jambon Fr. i. Tuzlama veya dumanlama yoliyle hazırlanmış domuz budu veya kolu.

jandarma Fr. i. **1.** Yurt içinde güvenliği sağlamak için meydana getirilen ve ordunun kuruluşunu andıran silâhlı kuvvet. **2.** Bu kuvvette yer alan kimse.

Japon i. **1.** Japonya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** (İsim takımlarında) Japonya, Japonlar. *Japon adaları.*

Japonca i. Japon dili.

jardiniyer Fr. i. Çiçek yetiştirilen veya konan süslü bir mobilye.

jartiyer Fr. i. Çorap bağı.

jeoloji Yu. i. Yerbilim.

jeolog Yu. i. Yerbilim uzmanı.

jerse Fr. i. **1.** Esnek dokunmuş ipekli veya yünlü bir nevi kumaş. **2.** Bu kumaştan yapılmış veya esnek örülmüş ceket.

jest,-ti Fr. i. Gösterişli veya anlamlı hareket, çalım.

jilet,-ti i. İlk defa «Gilette» adında biri tarafından yapıldığı için bu adla anılan tıraş bıçağı veya makinası.

jul Fr. i. *fi.* Dakkada 10^7 erge eşit olan iş birimi.

jübile Fr. i. Evliliğin veya bir meslekte bulunuşun ellinci ve kimi vakit yirmi beşinci yıl dönümünde ilgilinin şerefine yapılan kutlama töreni.

Jüpiter Lâ. ö. i. Erendiz, Müşteri.

jüri İn. i. **1.** Her hangi bir işte hüküm vermek üzere toplanan kurul. **2.** Bir zanlı hakkında suçlu veya suçsuz hükmü vermek üzere mahkemede toplanan yurttaşlar kurulu.

K

k,K Türk alfabesinin on dördüncü harfi; sesbilim bakımından, ince seslilerle ön damak, kalın seslilerle art damak sessizlerinin süreksiz ve serti.

kaan i. Kağan.

kab i. **1.** İçine sulu şeyler konabilen ve oradan oraya taşınabilen koyacak. **2.** «Kab» kelimesi, kimi vakit başka şeylerin taşınması veya saklanması için kullanılan torba, kılıf, çanta, sepet gibi hafif şeyler için de kullanılır. **Kabına sığmamak,** duygularına ket vurmayıp taşkın hareketlerde bulunmak. **Kab kacak,** Bak. kapkacak.

kaba s. **1.** Hafif olduğu halde kalın veya hacmı büyük. *Kaba şilte.* **2.** Özensiz yapılmış, *Kaba bir oda takımı.* **3.** Taneleri iri. *Kaba çakıl. Kaba un.* **4.** mec. Terbiye ve görgüsü kıt. *Kaba adam.* **5.** mec. Terbiyeye aykırı. *Kaba söz.* **Kaba et,** kuyruk sokumunun iki yanındaki şişkin kısım. **Kaba saba, 1)** görgüsüz, **2)** özensiz. **Kabasını almak,** şekil verilecek bir maddenin kaba pürüzlerini gidermek. **Kaba taslak,** bir şeyin ayrıntılarını bırakıp ana çizgilerini belirten.

kabadayı b. i. **1.** Kimseden yılmadığı iddiasında olup şuna buna meydan okuyan kimse. **2.** s. mec. Babayiğit. *Neme lâzım kabadayı çocuktur.* **3.** En başta gelen. *Bunun en kabadayısı elli kuruşa.*

kabadayılık b. i. Kabadayı olanın hali veya kabadayıca hareket.

kabahat,-ti Ar. i. (•••) Suç, kusur.

kabahatli Ar. T. s. (•-••) Suçlu.

kabahatsiz Ar. T. s. (•-••) Suçsuz.

kabak i. *bt.* **1.** Kabakgillerden birçok türlere verilen ad. **2.** Esrarkeşlerin kullandığı bir çeşit nargile. **3.** s. mec. Bilgisiz, görgüsüz, kaba. **4.** s. (Karpuz hakkında) Ham, kelek. **Armut kabağı,** yemişi armut biçiminde olan bir süs kabağı. **Asma kabağı,** çardakta yetiştirilen ve bir metreye yakın boyda olabilen ince uzun meyvası sebze olarak kullanılan bir cins kabak. **Bal kabağı,** Bak. balkabağı. **Helvacı kabağı,** tatlısı yapılan iri bir kabak çeşidi. **Kabak (birinin) başında patlamak,** işin zararlı sonucuna uğramak. **Kabak çiçeği gibi açılmak,** utangaçlıktan çabucak sıyrılarak sınırı aşmak. **Kabak gibi,** tüysüz, çıplak, her tarafı açık. **Kabak tadı vermek,** bıktırmak, usanç vermek, tatsız gelmeğe başlamak. **Kestane kabağı,** tatlısı yapılan bir kabak çeşidi. **Sakız kabağı,** sebze olarak kullanılan ve «kabak» deyince en önce hatıra gelen çeşit. **Su kabağı,** içi kof büyücek bir çeşit kabak, ki birçok yerlerde kab gibi kullanılır.

kabakgiller ç. b. i. İkiçeneklilerden, kabak, karpuz, kavun, hıyar gibi cinsleri olan, geniş yapraklı, sürüngen ve sarılgan bir bitki familyası.

kabaklamak (i) Ağacı, yalnız gövdesi kalacak şekilde budamak.

kabakulak b. i. *hk.* Bezleri ve en çok tükrük bezlerini şişiren bulaşıcı, salgın ve ateşli bir hastalık.

kabalak i. Büyük harbde Osmanlı ordusunda kullanılmış olan, şapkaya benzer bir çeşit başlık.

kabalaşmak (nsz) **1.** Kaba bir hale girmek. **2.** Kabalık etmek.

kabalaştırmak (i) Kaba bir hale sokmak.

kabalık i. Kaba olanın hali veya kabaca hareket.

kabanlamak (i) [T. D.] Bir yere üşüp orasını kendi erki altına almak, °istilâ etmek.

kabara i. **1.** Ayakkabıların altına, çok dayansın diye, çakılan başı iri demir çivi. **2.** Eskiden süs diye odaların ahşap kısımlarına, türlü şekiller meydana getirmek üzere çakılan iri başlı sarı çivi.

kabaralı s. Kabara çakılmış.

kabarcık i. İçi su veya hava dolu ufak kabartı yahut kürecik. *Hava kabarcığı.* **Kabarcıklı düzeç,** Bak. düzeç.

kabarık s. **1.** Kabarmış olan. **2.** Tümsekli. **Kabarık deniz,** *c.* gelgit sırasında suların yükseldiği vakitteki deniz hali.

kabarma i. **1.** Kabarmak eylemi. **2.** *c.* Yeryüzünde su kütlesi üzerine, başlıca ayın çekimi etkisiyle 12 saat 25 dakka ara ile deniz seviyesinin yükselmesi olayı. *En büyük kabarma Kanada kıyısında olup 21 metreyi bulur.*

kabarmak (nsz) **1.** Bir tarafından şişmek. **2.** Taşmağa yüz tutmak. *Kahve kabardı.*

3. Miktarı pek artmak. *Masraf kabardı. Hamur kabardı.* 4. Tüyü ayağa kalkmak. *Kedinin kuyruğu kabardı. Hindi kabardı. Bu kumaş çabuk kabarır.* 5. Islanıp veya ısınıp yerinden kurtulmak. *Kir kabardı. Masanın kaplaması kabardı. Dolabın boyası kabardı.* 6. (nsz:e) mec. Kafa tutmak, öfkelenip üstüne yüriyecek gibi davranmak.

kabartı i. Tümsek, çıkıntı, kabarmış yer.

kabartma i. 1. Kabartmak eylemi. 2. Gösterdiği şekil düzey olmayıp az çok kabarık olan iş. 3. s. Bu tarzda olan.

kabartmak (i) Kabarmasını sağlamak.

kabasakal s. Gür ve geniş sakallı.

kabaşiş b. i. *hk.* Kabakulak.

kabataslak b. s. Bak. kaba.

kabayel b. i. Güneyden esen yel, °lodos.

kabız,-bzı Ar. i. Peklik, sürgün karşıdı.

kabil Ar. s. (-.) Olabilir, olanaklı.

kabîl Ar. i. (.-) Bu kelime «bu gibi» «bu türlü» anlamına gelen «bu kabîl», «bu kabîlden» ve «çeşidinden», «gibi» yerine «kabîlinden» şeklinde kullanılır. *Bu kabîlden işler. Bu kabîl şeyler. Hastalık kabîlinden bir hal.*

kabile Ar. i. (-..) Ebe.

kabîle Ar. i. (.-.) 1. *Top.* Boy, uruk. 2. *bt.* Oymak.

kabiliyet,-ti Ar. i. (-...) Yetenek, yetiklik.

kabiliyetli Ar. T. s. (-....) Yetenekli.

kabiliyetsiz Ar. T. s. (-....) Yeteneksiz, beceriksiz.

kabine Fr. i. (.×.) 1. Bakanlar kurulu. 2. Hekim muayenehanesi. 3. Küçük oda. 4. Helâ.

kabir,-bri Ar. i. Sin, °mezar.

kablo Fr. i. (×.) Elektrik akımı iletiminde kullanılan ve yalıtkan bir madde ile sarılı bulunan maden tel. *Telgraf kablosu. Telefon kablosu.*

kabotaj Fr. i. Aynı memleket iskele veya limanları arasında gemi işletme işi.

kabran s. 1. Üşenç, gevşek, tembel. 2. [D.D.] Ağaç kab.

kabristan Ar. Fa. i. Sinlik, °mezarlık.

kabsak i. [D.D.] Sepet.

kabuk i. Bir şeyin üstünü kaplıyan ve onu dış etkilere karşı koruyan, kendiliğinden olmuş, az çok sert kısım. *Ağaç kabuğu. Meyva kabuğu. Yara kabuğu. Midye kabuğu.*

kabuklanmak (nsz) Kabuk bağlamak.

kabuklu s. Kabuğu olan.

kabuklular ç. i. *zo.* Kabukları, yapılarındaki kireçli tuzlar dolayısiyle sertleşmiş bulunan, solunum organları balıklara benziyen, eklemliler sınıfı. *Yengeç ve ıstakoz kabuklulardandır.*

kabuksal s. Kabuğa değgin veya kabuk niteliğinde olan.

kabuksuz s. Kabuğu olmıyan.

kabul,-lü Ar. i. 1. Bir şeyin varlığını veya oluşunu hoş veya yerinde görüp gereğine uyma. *Bu teklifi kabul etmem. Hediyemi kabul etti.* 2. (Ziyaretçileri veya işi olanları) Yanına sokma, katına alma. *Vali şikâyetçileri kabul ediyor.* 3. Bir topluluğa alma. *Çocuk okula kabul olundu.* 4. Kendine yedirme. *Bu sözü kabul etmem.*

kabullenmek Ar. T. (i) Hakkı yokken kendine mal etmek. *Adamcağız bizim kitabı kabullendi.*

kaburga i. (.×.) 1. Eğe kemiklerinin meydana getirdiği kafes. 2. Eğe kemiği. *Zayıflıktan kaburgaları çıkmış.* 3. Gemilerde dış kaplamanın dayandığı iskelet.

kâbus Ar. i. (-.) Karabasan.

kabza Ar. i. Tutak, sap.

kabzımal Ar. b. i. Meyva ve şebze üretmenleri ile manavlar arasında aracılık eden kimse.

kacak i. «Kab» söziyle birlikte «kapkacak» şeklinde kullanılır. Bak. kapkacak.

kacalamak (i) [T.D.] İçine şu veya bu miktarı almak, °istiap etmek.

kaç e. 1. Nicelik sorusu edatı. *Kaç kişi? Kaç gün?* 2. (Cümle soru cümlesi olmadığı vakit) Birçok. *Ona kaç defa söyledim, gene dinlemedi.* **Kaçın kur'ası,** birinin kolay kolay aldanmıyacak kadar görmüş geçirmiş olduğunu anlatmak için söylenir. *O kaçın kur'ası, gürültüye pabuç bırakır mı?*

kaçak s. Her hangi bir hükmün gereğinden kaçmış veya kaçırılmış. *Okul kaçağı. Kaçak mal.*

kaçakçı s. Kanunun yasağını bozarak bir yere mal sokan veya bir yerden mal kaçıran (kimse).

kaçakçılık i. Yasak mal kaçırma işi.

kaçaklık i. Kaçak olma hali.

kaçamak i. 1. Yasak edilen şeyi, seyrekçe yapıvermek. *Arasıra vazifeden kaçamak yapıp ava gidiyor.* 2. bir şeyden kaçınma imkânı veren hal. *Kanunun bir kaçamak noktasını bularak...* 3. Kaçacak yer, özellikle çobanların sürüyü sığındırdıkları yer. 4. Mısır unundan yapılan yağlı bir yiyecek.

kaçamaklı s. Ne evet ne de hayır niteliğinde olmıyan ve her ikisine de çekilebilen (söz, cevap, davranış).

kaçan zf. (Eskiden) Ne vakit, ne zaman ki.

kaçar s. «Kaç» edatının üleştirme şekli. *Bu evler kaçar odalı?*

kaçarula It. i. (··×·) Saplı tencere.
kaçgöç b. i. Bâzı yerlerde Müslüman kadınlarının erkeklere görünmelerini, bir arada oturup konuşmalarını yasak eden âdet.
kaçık s. **1.** (Bir yana) Kaçmış, kaymış. **2.** mec. Bâzı hareketleri delice olan. **3.** İpliği kaçmış (çorap). **4.** i. (Çorabın) İpliği kaçmış yeri.
kaçıklık i. Kaçık olanın hali veya kaçıkça hareket.
kaçıncı s. «Kaç» soru sıfatının sırasal şekli. *Kaçıncı katta oturuyorsunuz?*
kaçıngan s. Kaçınma huyu olan.
kaçınmak (den) Her hangi bir iş veya fedakârlık yapmaktan geri durmak. *Masraftan kaçındı. O, hiçbir hizmetten kaçınmaz.*
kaçınsamak (den) (C.K.) Bir işi yapmamak için bahaneler yaratmak, *taallül etmek.
kaçırılmak (nsz) Kaçırmak işine konu olmak.
kaçırmak (i) **1.** Kaçmasını sağlamak veya kaçmasına meydan vermek. *Suçluyu kaçırdılar. Uykumu kaçırdı. Bu kazan islim kaçırıyor. Eskiden kadınları erkeklerden kaçırırlardı.* **2.** Gitmesine istemiyerek meydan vermek. *Arkadaşımı kaçırdım, halbuki bir şey söyliyecektim.* **3.** Gitmek zorunda bırakmak. *Söylene söylene, sonunda adamı kaçırdın.* **4.** Hareketinden önce yetişememek. *Vapuru kaçırmak.* **5.** Faydalanamamak. *Fırsatı kaçırdık.* **6.** Şiddet kullanarak, birini her hangi bir maksatla alıp götürmek. *Kız kaçırmak.* **7.** (i,den) Aşırmak. *İcradan eşya kaçırmak.* **8.** (e) İstemiyerek aptesini etmek. *Donuna kaçırmak.* **9.** (nsz) Delirmek. *Zavallı kaçırmış.*
kaçışmak (nsz) Hep birden kaçıp dağılmak.
kaçkın i. Kaçmış kimse. *Okul kaçkını.*
kaçlı s. **1.** Sayısı kaç, hangi sayıdan? *Kaçlı iskambil?* **2.** Kaç tarihinde doğmuş veya okulunu bitirmiş? *Bu çocuk kaçlı? Bu doktor kaçlı?*
kaçlık s. «Kilo, yaş, para» gibi ölçü anlatan sayıların hangisinden? *Kaçlık paket istersiniz? Bu adamı kaçlık tahmin edersiniz?*
kaçmak (den) **1.** Bulunmak zorunda olduğu yerden gizlice veya zorla ayrılmak. *Okuldan kaçmak. Hapisten kaçmak.* **2.** Kendini göstermemek. *Erkekten kaçmak. Misafirden kaçmak.* **3.** Kaçınmak. *Ben zahmetten kaçmam.* **4.** Sızmak. *Kazandan islim kaçmak.* **5.** (e) Girivermek. *Kulağına su kaçmış.* **6.** (e) Yer değiştirmek. *Bu harf biraz aşağı kaçmış.* **7.** (nsz) Görülmeden gitmek, savuşmak. *Arkadaşınız şimdi buradaydı, ne zaman kaçmış?* **8.** (nsz) Hızlı koşmak. **9.** (nsz) Yok olmak. *Uykusu kaçmak. Rahatı kaçmak. Neşesi kaçmak.* **10.** (yar) Zarf olarak sıfat aldığı vakit «düşmek» te olduğu gibi «oluş, yer alış» anlamiyle yardımcı fiil değerinde olur. *Bu cevap iyi kaçtı. Bu söz soğuk kaçtı.*
kadana İt. i. Bir cins iri at.
kadar Ar. e. **1.** Aşamasında, derecesinde. *Aslan kadar kuvvetli. Dağ kadar büyük.* **2.** Büyüklüğünde. *Bacak kadar çocuk. El kadar yer.* **3.** Dek, değin. *Akşama kadar. Ankaraya kadar. Ben gelinciye kadar. Yapılasıya kadar.* **4.** Gibi. *Teşekkür ederim, almış kadar oldum.* **5.** i. Miktar veya derece bakımından eş. *Ben o kadarını düşünmemiştim. Bu kadarı da fazla gelir.*
kadastro Fr. i. (·×·) Bir memleketteki her çeşit arazi ve mülklerin yerini, alanını, sınırlarını ve değerlerini belirtip pılâna bağlama işi. *Kadastro memuru. Kadastro çalışmaları.*
kadavra Lâ. i. (·×·) Hekimlik öğretiminde, üzerinde çalışılmak üzere hazırlanmış insan veya hayvan ölüsü.
kadayıf i. Tatlı yapılmak üzere sıcak sacda kurutulan türlü şekilde hamur. *Tel kadayıf. Yassı kadayıf.* **Deniz kadayıfı,** *bt. Bak.* Deniz.
kadeh Ar. i. İçki içmeğe yarar küçük bardak. **Kadeh kaldırmak,** ziyafetlerde her hangi birini veya bir şeyi onurlandırmağa bir işaret olmak üzere içmeden önce kadehleri yukarı kaldırmak. **Kadeh tokuşturmak,** içki içerken karşılıklı bir sevgiye işaret olmak üzere içmeden önce kadehleri birbirine dokundurmak.
kadehçik Ar. T. i. *bt.* Meşelerde, meyva sapının genişlemesiyle meydana gelen ve meyvayı ortasına kadar içine alan, küçük kadeh şeklindeki oluşum. *Palamut meşesinin kadehçiklerinde çok miktarda tanen vardır.*
kadem Ar. i. Ayak[6]. *On kadem uzunluğunda.*
kademe Ar. i. Basamak. **Kademe kademe,** adım adım, derece derece.
kademhane Ar. Fa. i. Ayakyolu.
kademli Ar. T. s. Uğurlu.
kademsiz Ar. T. s. Uğursuz.
kademsizlik Ar. T. i. Uğursuzluk.
kader Ar. i. Değişmez bir karar ile kimi vakit iyilik ve en çok fenalık hazırlamış bulunduğuna inanılan mevhum ve tinsel kuvvet. *Adamcağızın kaderine bak, felâket üstüne felâkete uğradı.*
«Bugün açız gene lâkin yarın, ümidederim.

Sular biraz daha sakinleşir... Ne çare kader!
Tevfik Fikret».

kadercilik Ar. T. i. *fel.* Bütün olan bitenlerin doğaüstü bir kuvvet tarafından önceden ve değişmez bir surette saptanmış olduğuna inanan felsefe, •cebriye.

kaderiye Ar. i. *fel.* Kaderi inkâr edip «kul kendi yaptıklarının yaratıcısıdır, işlenilen günahlar Allahın takdiriyle değildir» diyen bir Müslüman felsefesi.

kadı Ar. i. Tanzimata kadar her türlü dâvalara, Tanzimatla Medeni Kanun arasında ise yalnız evlenme, boşanma, nafaka ve miras dâvalarına bakan ve Medeni Kanundan sonra kaldırılan mahkemelerin başkanlarına verilen ad.

kadıköytaşı,-nı b. i. *je.* Yapısı, billûrlaşmış kuvars ve şekilsiz silisten ibaret, hafif mavimtırak beyaz renkte bir cins akik.

kadılık Ar. T. i. **1.** Kadı olma hali veya kadının görevi. **2.** *tar.* Bir kadının, dâvalarını gördüğü memleket parçası. *Galata Kadılığı.*

kadın i. **1.** Yetişmiş dişi insan, erkek veya adam karşıdı. *Kadınların baş ödevi analıktır.* **2.** Er görmüş kadın, kız karşıdı. **3.** Eskiden «bayan» anlamına kullanılan bir unvan. *Fatma kadın. Kâhya kadın.* **4.** s. Analık veya ev idaresi bakımından gereken erdemlere sahip olan. *Bu kadar zaman geçti, hâlâ kadın olamadı.* **Kadın kadıncık,** idareli, terbiyeli ve kendi halinde kadın. **Kadınlar hamamı,** her kesin birden konuşmasiyle çok gürültü edilen yerler için kullanılır. **Kadın nine, 1)** büyük anne, **2)** yaşı epey ilerlemiş kadın.

kadınbudu,-nu b. i. Yumurtaya bulanıp yağda kızartılan bir çeşit pirinçli irice köfte.

kadıncık i. « Kadın kadıncık » deyiminde geçer.

kadıncıl s. Kadın düşkünü.

kadıngöbeği,-ni b. i. Ortası çukurca bir çeşit yurmurtalı hamur tatlısı.

kadınlık i. **1.** Kadın olma hali. *Onun kadınlığına saygı gösterdim.* **2.** İyi ev kadını olma hali. *O, karısının kadınlığı sayesinde borçtan kurtuldu.* **3.** Kadın topluluğu. *Kadınlık lâyık olduğu yüksekliğe erişti.*

kadıntuzluğu,-nu b. i. *bt.* Sarıçalı.

kadırga Yu. i. (.×.) Hem yelken, hem kürekle yürütülen eski bir savaş gemisi. **Kadırga balığı,** balina.

kadife Ar. i. Bir yüzü ülger denilen pek kısa, ince ve sık tüylerle kaplı parlak ve vumuşak kumaş. **Kadife çiçeği,** bileşikgillerden, çiçekleri parlak sarı renkte ve kadife gibi ülgerli bir süs bitkisi. **Kadife gibi,** yumuşak, pürüzsüz ve kaygın.

kadim Ar. s. (.-) Aşnı, bayrı, çoktanki, eski.

kadinne b. i. (.×.) Bak. Kadın nine.

kadir,-dri Ar. i. Değer.

kadir,-dri Ar. i. *as.* Bir yıldızın parlaklığı bakımından bulunduğu basamak. *Birinci kadirde 19, ikincide 57, üçüncüde 174 yıldız bulunur. Göz, ancak ilk altı kadirde bulunan ve sayısı 8450 olan yıldızları seçebilir.* **Kadir gecesi,** ramazan ayının yirmi yedinci gecesi. **Kadir gecesi doğmuş,** kısmeti açık, talihli.

kadir Ar. s. (-.) Erkli, gücü yeter.

kadirşinas Ar. Fa. s. Değerbilir.

kadmiyum i. *kim.* Simgesi Cd olan, gümüş beyazlığında, 8,6 yoğunluğunda ve 320 derecede ergiyen yumuşakça bir maden.

kadran Fr. i. Saat, pusula gibi aygıtlarda, üzerinde yazı, rakam veya başka işaretler bulunan tekerlek safiha.

kadril Fr. i. Eski salon danslarından biri ve onun müziği.

kadro İt. i. (×.) Bir işin yürütülmesi için gereken, bir cinsten şeylerin, özellikle kişilerin topu.

kafa i. **1.** Baş ve özellikle insan başı. **2.** Görüş, anlayış. *Sen bu kafayı değiştir!* **3.** Zekâ, kavrama ve anlama yeteneği. *Adamda kafa yok ki...* **4.** Zıpzıp taşının büyük boyu. **Kafadan gayri müsellâh,** şk. akılsız, aklında bozukluk olan. **Kafa dengi,** görüş ve anlayışları birbirine uymuş ahbaplardan her biri. *O, bizimle kafa dengi olamaz.* **Kafa kafaya vermek,** iki kişi bir kenara çekilip görüşmek, **Kafa kâğıdı,** nüfus kâğıdı. **Kafa patlatmak,** bir iş üzerinde fazla zihin yormak. **Kafası almamak, 1)** anlıyamamak, **2)** zihin yorgunluğundan anlamaz hale gelmek, **3)** havsalasına sığmamak. **Kafası dumanlı,** hafif sarhoş. **Kafası durmak,** zihin yorgunluğundan düşünemez olmak. **Kafası kazan olmak,** kafası şişmek. **Kafası kızmak,** öfkelenmek. **Kafasına dank etmek,** Bak. dank. **Kafasına koymak,** bir şey üzerinde kesin karar vermek. **Kafasını taştan taşa çarpmak,** şiddetle pişman olmak. **Kafası şişmek,** zihinle çok çalışmaktan veya gürültüden beyni yorulmak. **Kafası taşa çarpmak,** yaptığının kötü sonucuna uğramak. **Kafa şişirmek,** gürültü ile veya gevezelikle bir kimseyi rahatsız etmek. **Kafa tutmak,** boyun eğmemek için karşı gelmek. **Kafa ütülemek,** ar. çok lâf edip rahatsız etmek. **Kafa yormak,** bir iş

üzerinde derin derin düşünmek. **Kafayı çekmek,** içki içmek. **Kafayı tütsülemek,** sarhoş olmak.

kafadanbacaklılar ç. b. i. *zo.* Yumuşakçaların, baş bölgelerinde sert bir gagası ve çekmenli sekiz kolu bulunan önemli bir sınıfı. *Mürekkep balığı denilen hayvan kafadanbacaklılar sınıfındandır.*

kafadar Fa. i. Kafa dengi.

kafadarlık Fa. T. i. Kafa denkliği.

kafaiçi,-ni b. i. *an.* Bak. kafatası.

kafalı s. **1.** Şöyle veya böyle kafası olan. *Koca kafalı.* **2.** Bilgili, kavrayışlı ve anlayışlı. *Kafalı adam.*

kafasız s. Düşünüşü, anlayışı ve kavrayışı kıt olan.

kafatası,-nı b. i. *an.* Kafanın üst ve arka kısmından ibaret olup «alın, yan, kafa, temel, kalbur, şakak» kemiklerinden meydana gelen ve içinde «kafaiçi» denilen «beyin, beyincik, omurilik» bulunan, az çok yumurta şeklindeki kemik kutu.

kafein Fr. i. Kahve ve çayın etkili maddesi, ki hekimlikte ilâç olarak kullanılır.

kafes Ar. i. **1.** Aralıklı telden, maden veya ağaç çubuklardan yapılmış koyacak. *Kuş kafesi. Aslan kafesi.* **2.** Çapraz çubuklarla ve aralıklı yapılmış her hangi bir şey. *Pencere kafesi.* **Kafese girmek,** ar. aldatılmak. **Kafese koymak,** ar. aldatmak. **Kafes gibi,** zayıf ve kuru veya delik deşik. **Kafes tamiri,** binalarda esaslı değişiklikler yapmaksızın geniş ölçüde onarma.

kafesli Ar. T. s. Kafesi olan veya kafes şeklinde olan.

kâffe Ar. i. Hep, bütün.

kâfi Ar. s. (-•) Yeter, yetecek.

kâfil Ar. s. (-•) Bir işi üstüne alan, boynuna alan, sağlıyan.

kafile Ar. i. (-••) Birlikte yolculuk eden topluluk.

kâfir Ar. s. (-•) **1.** Tanrının varlığını inkâr eden. **2.** Bu söz hafif küfür, hattâ yarı sevgi yarı takılma anlatan bir hitap gibi de kullanılır. *Seni kâfir seni!*

kafiye Ar. i. (-••) *ed.* Nazımda mısra sonlarının aynı kelimelerle olmamak şartiyle, aynı sesi vermesi, uyak.

kaftan i. *tar.* Eskiden kullanılan, çoğu ipekli, beli dar bir çeşit uzun ve hafif giysi.

kâfuru i. (-••) Uzak Doğuda yetişir bir çeşit taflandan elde edilen, hekimlikte kullanılan, beyaz ve kolaylıkla parçalanan, kuvvetli ıtırlı bir madde.

kâgir Fa. s. (-•) Taş veya tuğla ile yapılmış.

kağan i. Han ve hakan unvanlarının eski şekli.

kağanlık i. **1.** Kağan olanın hali. **2.** Kağan tarafından idare edilen memleket.

kağıştı i. Kılıç, mızrak, süngü gibi silâhların çarpışmasından çıkan ses.

kâğıt Fa. i. **1.** Üstüne yazı yazmak veya içine öte beri sarmak gibi birçok işlerde kullanılan ve her türlü bitkisel maddelerin hamur haline getirildikten sonra yufka gibi açılarak kurutulmasiyle elde edilen ince yaprak, kakıt. *Yazı kâğıdı. Duvar kâğıdı. Cıgara kâğıdı. Ebrulu kâğıt. Aharlı kâğıt.* **2.** Betik, *mektup, *tezkere. *Oğlundan kâğıt gelmiş, yanına çağırıyormuş.* **3.** İskambil kâğıdı. **4.** s. Kâğıttan yapılmış. *Kâğıt para. Kâğıt fener.* **Kâğıt helvası,** mukavva gibi yassı ve gevrek bir çeşit helva. **Kâğıt üzerinde kalmak,** yapılması yazı ile saptanmış bir iş yapılmamak.

kâğıtçı Fa. T. s. Kâğıt ve yazı gereçleri satan (kimse).

kâğıtçılık Fa. T. i. Kâğıtçı işi.

kâğıtlık i. El altında bulundurulacak kâğıtları koymağa yarıyan göz göz bir çeşit kutu.

kağnı i. Bir çift öküz tarafından çekilen iki tekerlekli, tekerlekleri tek parça, sağlam ve sade köylü arabası. *Kağnı, Millî Mücadelede çocuk, kadın ve ihtiyarların elinde önemli bir rol oynamıştır.*

kağşamak (nsz) **1.** Ma'sa, sandalye gibi birçok parçalardan yapılmış şeyler, eklem yerleri gevşeyip oynar hale gelmek. **2.** mec. Vücuduna gevşeklik gelmek.

kağşar s. Kağşama halinde olan. *Kağşar sandalyede rahat edilmez.*

kâh Fa. e. (-) Kimi vakit.

kahır,-rı Ar. i. Derin üzüntü. *Adamcağız kahrından deliye döndü.*

kahırlanmak Ar. T. (nsz) Çok ve devamlı üzülmek.

kâhil Ar. s. (-•) Erişkin.

kâhin Ar. i. (-•) Eskiden, gaipten haber vermek iddiasında bulunan kimselere verilen ad.

kâhinlik Ar. T. i. (-••) Kâhin olma hali veya kâhin işi.

kahir Ar. s. (-•) Asıl «kahredici» anlamına ise de bugün dilimizde «pek üstün, ezici» anlamına olarak «kahir kuvvet» ve «kahir ekseriyet» deyimlerinde kullanılır.

kahkaha Ar. i. Gürültü ile gülerken çıkan ses. **Kahkaha atmak, koparmak,** veya **salıvermek,** kahkaha ile gülmek.

kahkahaçiçeği,-ni b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, çoğu, kenarları mavi bir çizgi ile çevrili beyaz çiçekler açan bir süs bitkisi.

kahkari Ar. s. (•••) Bu kelime, «ardın ardın giderek yapılan» demek ise de dilimizde «bozgunlu» anlamiyle «kahkari ricat» sözünde geçer.

kâhkül Fa. i. Alnın üzerine sarkıtılan kısa kesilmiş saç.

kahpe i. **1.** Orospu. **2.** s. mec. kbk. Dönek. **Kahpelik etmek,** kbk. sözünden dönerek birine kötülük etmek.

kahpelik i. Kahpe olanın hali veya kahpece iş.

kahraman Fa. i. **1.** Batır. **2.** Bir olayda en çok önemli yer tutan kişi.

kahramanlık i. Kahraman olanın hali, kahramanca hareket.

kahretmek,-der Ar. T. (i) (×••) **1.** Ezmek, perişan etmek. **2.** Çok üzmek. **3.** (nsz) Derdetmek, içlenmek, çok üzülmek.

kahrolmak Ar. T. (nsz) (×••) Çok üzülmek.

kahrolsun Ar. T. ü. Nefret anlatır, yaşasın karşıdı. *Kahrolsun düşmanlar!*

kahvaltı b. i. **1.** Sabahları ve bazen ikindi üstü yenilen hafif yemek. **2.** Az ve soğuk şeylerden ibaret olan yemek.

kahve i. **1.** Sıcak iklimlerde yetişen kökboyasıgillerden bir ağacın meyva çekirdeği. **2.** Bu çekirdeklerin, kavrulup dövüldükten sonra suda kaynatılmasiyle hazırlanan içecek. **3.** Bu gibi içecekler içilerek vakit geçirilen yer. **Kahve dövücünün hık deyicisi,** Bak. havan. **Kahve ocağı,** kahve pişirilen yer. **Kahve parası,** bahşiş.

kahveci s. **1.** Kahve satıcısı. **2.** Kahve^3 işleten veya kahve pişirip satan (kimse).

kahvehane Fa. i. Kahve^3.

kahverengi,-ni b. s. Kavrulmuş kahvenin renginde olan.

kâhya Fa. i. **1.** (Eskiden) Bir daire veya bir konağın işlerini çekip çevirmekle görevli güvenilir kimse. **2.** Eski esnaf örgütlerinde lonca başkanı. *Terlikçiler kâhyası.* **Kâhya kesilmek (Birinin başına-),** onun olur olmaz her şeyine karışır olmak.

kâhyalık i. **1.** Kâhya olanın hali. **2.** Kâhyanın ödevi. **3.** Kâhyaya verilen ücret. **4.** mec. Üstüne gerek olmıyan işlere karışmak hali.

kaide Ar. i. (-••) **1.** Kural. **2.** Taban.

kail Ar. s. (-•) Bu kelime Arapçada «söyliyen» demek ise de dilimizde «aklı yatmış», «inanmış» gibi anlamlarda kullanılır. *Ben bu işin doğruluğuna kail değilim.*

kaim Ar. s. (-•) (Başka bir şeyin yerine) Geçen. *Altın para yerine kâğıt para kaim oldu.*

kaime Ar. i. (-••) **1.** Resmî kâğıt. *Mezat kaimesi.* **2.** (Eskiden) Kâğıt para, kâğıt lira.

kâin Ar. s. (-•) Bulunan, olan.

kâinat,-tı Ar. i. (-•-) **1.** Evren. **2.** Acun. **3.** El gün.

kak,-kı i. **1.** Yemişin kurutulmuşu. *Armut kakı. Kayısı kakı.* **2.** mec. Zayıf ve kuru.

kaka s. (Çocuk dilinde) **1.** Kötü. **2.** i. Pislik.

kakaç i. **1.** Gaga. **2.** Manda pastırması.

kakalamak (i) Kakıp durmak.

kakao i. *bt.* İkiçeneklilerden, Amerika'nın sıcak bölgelerinde yetişen bir çeşit ağaç, ki badem şeklindeki yemişlerinden aynı adla anılan, kahve gibi kullanılan ve çıkolata da yapılan bir un çıkarılır.

kakavan s. Yaşlı, aklı ermez ve geveze.

kakavanlık i. Kakavan olanın hali veya kakavanca hareket.

kakılmak (e) Kakımak veya kakmak işi kendine yapılmak.

kakım i. «As» denilen hayvanın başka bir adı.

kakımak (i) Bir kimsenin yaptığı işin beğenilmediğini kendisine sert sözlerle söylemek, *itabetmek, *muahaze etmek. *Onu niçin kakıdınız?*

kakırca i. *zo.* Kemirgenlerden, en çok fındık ağaçları üzerinde yaşıyan bir çeşit sıçan.

kakırdak i. Kuyruk yağı eritildikte erimeyip kalan kızarmış gevrek madde, kıkırdak.

kakırdamak (nsz) **1.** «Kakır kakır» diye ses çıkarmak. **2.** ar. Ölmek.

kakırtı i. Kuru şeylerden çıkan ses.

kakışmak (nsz:le) Dürtüşmek, itişmek.

kakıştırmak (i) Sürekli ve hafifçe kakmak.

kakıt i. [T.D.] Kâğıt.

kakma (i) **1.** Kakmak işi. **2.** s. Arkasından kalıp vurularak kabartma resimli bir hale sokulmuş. *Kakma gümüş tepsi.* **3.** s. Gümüş, altın, sedef gibi süs maddeleri, üzerinde açılan yuvalara kakılıp oturtularak yapılan. *Sedef kakma nalın.*

kakmacı s. Kakma işleri yapan (kimse).

kakmak (i) **1.** İtmek. **2.** Vurarak dar bir yere sokmak.

kakmalı s. Üzerinde kakma işi bulunan. *Kakmalı gümüş tepsi. Fildişi kakmalı çekmece.*

kaknem s. [D.D.] Kuru, sıska.

kakule i. *bt.* Zencefilgillerden, sıcak iklimlerde yetişen ıtırlı bir bitki ve bunun bahar gibi kullanılan tohumu.

kâkül Fa. i. (-•) Kâhkül.

kal i. Maden külçelerinin ergitilip arıtılması.

kala zf. **1.** Saati, eksik kesirleriyle zarf halinde söylemek için kesirlerin sonuna getirilir. *İkiye beş kala* (= ikinci saatin tamam olmasına daha beş dakka varken). **2.** Bir yeri başka bir yere göre belirtmek için de «falan yere şu kadar kala» şeklinde kullanılır. *Köye iki kilometre kala (veya yarım saat kala) benzin bitmiş.*

kalaba, kalabalık i. **1.** Birikmiş kimselerin topu. *Şurda bir kalabalık var, acaba ne oluyor?* **2.** Sayısı çok kimseler. *Bizim kalabalığı görünce kaçtılar.* **3.** s. Sayısı çok. *Kalabalık bir ayle. Eşyanız epey kalabalıkmış.* **Kalabalık etmek,** gereksiz ve artık olmak. *Şu eşya orada kalabalık ediyor.*

kalafat,-tı i. **1.** Geminin kaplama tahtaları arasını üstüpü ile doldurup ziftliyerek su geçmez hale koyma işi. **2.** *tar.* Aşağısı dar, yukarısı geniş bir çeşit yeniçeri başlığı. **Kalafata çekmek,** gemiyi kalafatlamak için karaya çekmek. **Kalafat yeri,** gemi ve kayıkların onarıldığı yer.

kalafatçı s. Gemi ve kayıkları kalafat eden (kimse).

kalafatlamak (i) **1.** Geminin kaplamasını kalafatla onarmak. **2.** mec. Çeki düzen vermek.

kalamar Yu. i. Mürekkep balığının bir çeşidi.

kalan s. **1.** Kalmak işini yapan. **2.** i. *mat.* Bölme işleminde bölünenden artan sayı.

kalantor İt. i. Zenginliğini her suretle göstermeğe özenen kelli felli adam.

kalas i. Kalın biçilmiş uzun tahta.

kalay i. **1.** *kim.* Simgesi Sn olan, gümüş beyazlığında, 7,29 yoğunluğunda ve 232 derecede ergiyen yumuşak bir maden, ki başta bakır kabları kalaylamak olmak üzere pek çok işlerde kullanılır. **2.** ar. Sövme, küfür. **Kalayı basmak,** adamakıllı küfretmek.

kalaycı s. Kabları kalaylıyan (kimse).

kalaylamak (i) **1.** Bakır kabları, ateşte sürülen kalayla kaplamak. **2.** ar. Bolca sövmek.

kalaylanmak (nsz) Kalaylamak işi kendine yapılmak.

kalaylatmak (i,e) Kalaylamak işini yaptırmak.

kalaylı s. **1.** Kalaylanmış (kab). **2.** İçinde kalay bulunan.

kalaysız s. **1.** Kalaylanmamış (kab). **2.** Kalayı kalmamış (kab). **3.** İçinde kalay bulunmıyan.

kalb,-bi Ar. i. *an.* **1.** Yürek. **2.** Yürek hastalığı. *Kalbden öldü.* **Kalbi çarpmak,** kalbi fazla vurmak. **Kalbine doğmak,** içine doğmak. **Kalbine göre,** başkaları hakkında beslediği duygulara göre. *Allah kalbine göre verdi.* **Kalb kırmak,** gönül kırmak. **Kalb olmamak (Birisinde-),** acıma duygusu olmamak.

kalbetmek,-der Ar. T. (i,e) (×..) Dönüştürmek, (bir halden bir hale) çevirmek.

kalbî Ar. s. (.-) Içten, yürekten, gönülden.

kalbsiz Ar. T. s. İyi duyguları, acıması olmıyan.

kalbur i. Tahıl ve başka iri taneli maddeleri elemek için kullanılan büyük delikli veya seyrek telli elek. **Kalbura dönmek,** delik deşik olmak. **Kalbur kemiği,** *an.* kafatasının alt ve ön kısmını meydana getiren kemik. **Kalburla su taşımak,** olmıyacak bir işle uğraşmak. **Kalbur üstüne gelmek,** veya **üstünde kalmak,** benzerleri arasında sivrilmek, seçkin hale gelmek.

kalburcu s. **1.** Kalbur yapan veya satan (kimse). **2.** İşi, bir şeyi kalburdan geçirmek olan (kimse).

kalburlamak (i) Kalburdan geçirmek.

kalburlanmak (nsz) Kalburdan geçirilmek.

kalburlatmak (i,e) Kalburdan geçirtmek.

kalça i. (×.) Yandan, bacak üstü ile böğür arasındaki kabarık bölge.

kalçın i. Üstüne başka bir şey giyilmek üzere abadan veya meşinden yapılan çizme şeklinde ayak giysisi.

kaldıraç i. *fi.* Bir dayanma noktası üzerinde oynıyabilen çubuk, ki en çoğu az bir kuvvetle fazla bir direnci yenmeği sağlar. Kaldıraçlar, orta kısımlarında, makas kollarında olduğu gibi, dayanma, cevizkıran kollarında olduğu gibi direnç ve maşa kollarındaki gibi kuvvet noktaları bulunduğuna göre «birinci, ikinci, üçüncü çeşit kaldıraç» adlariyle üçe ayrılır.

kaldıran s. **1.** Kaldırmak işini yapan. **2.** i. *an.* Bâzı organları yukarıya doğru hareket ettiren kaslara verilen ad.

kaldırım i. **1.** Yollarda dere taşlariyle yapılan döşeme. **2.** Yaya kaldırımı.

kaldırımcı s. Kaldırım yapan (kimse).

kaldırımlı s. Kaldırımı olan (yol).

kaldırımsı s. *by.* Oluşu kaldırım görünüşünü andıran (doku).

kaldırmak (i) **1.** Kalkmak işini birisine veya bir şeye yaptırmak. *Kolunu kaldırdı. Rüzgâr yatık ekinleri kaldırdı. Bu ilâç yüzümün derisini kaldırdı. Çocuğu erken kaldırmalı. Vapuru geç kaldırdılar. Köpek bir tavşan kaldırdı. Kapağı kaldırınca... Harmanları daha kaldırmadılar. Hastayı bir haftada kaldırdı. Şu masayı oradan kaldıralım. Bu âdeti kal-*

dırmalı. Toz kaldırmayın. Beni yerimden kaldırma. Atı dört nala kaldırdı. **2.** Çekmek, dayanmak. *Bu araba bu kadar yükü kaldırmaz. Ben bu lâkırdıları kaldırmam.* **3.** Yakışmak, uygun gelmek. *Bu kumaş fazla süs kaldırmaz.*

kaldırtmak (i,e) Kaldırmak işini başkasına yaptırmak.

kale Ar. i. **1.** Eski zamanlarda, içine asker kapanıp düşmana dayanmak üzere kurulan yüksek ve kalın duvarlı, burçlu ve mazgallı geniş yapı, kamal, kermen, kurgan. **2.** Ayak topu gibi bâzı spor oyunlarında topun, arasından geçirilmesine çalışılan iki direk. **Kale gibi,** pek büyük, sade ve sağlam (bina).

kalebent Ar. Fa. i. Kale dışına çıkmamağa mahkûm olan suçlu.

kaleci s. Spor oyunlarında yalnız kaleyi korumakla ödevli (kimse).

kalem Ar. i. **1.** Yazı yazmağa yarar araç. *Kurşun kalem. Mürekkepli kalem. Kamış kalem. Boya kalemi.* **2.** mec. Resmî kuruluşlarda yazı işlerinin görüldüğü yer. *Kalemde evrak birikmiş. Kalem odası.* **3.** Yontma işlerinde kullanılan ucu sivri veya keskin alet. *Taşçı kalemi. Oymacı kalemi. Kalem keski.* **4.** Çeşit (şey). *Üç kalem erzak. Beş kalem ilâç.* **Kalem aşısı,** ucu kalem gibi kesilmiş çubukla yapılan ağaç aşısı. **Kalem çekmek (Üstüne-),** battal edildiğine işaret olarak üstünü çizmek. **Kaleme almak,** bir konuyu yazıya dökmek. **Kalem efendisi,** kalemlerdeki kâtip. **Kaleme gelmemek,** anlatılır gibi olmamak. **Kaleminden kan damlamak,** yazdığı şeyler pek etkili olmak. **Kalemi olmak (Şöyle veya böyle-)** şöyle veya böyle yazı yazabilmek. *Kuvvetli kalemi var.* **Kalem işi,** elle yontularak veya çizilerek işlenmiş. **Kalem kaşlı,** ince ve düzgün kaşlı. **Kalem kulaklı,** kulakları dik, ufak ve düzgün (at, geyik...). **Kalem oynatmak, 1)** yazılı bir şeyin asıl şeklini bozmak, **2)** bir yazıyı düzeltmek, **3)** yazı yazmak. **Kalem parmaklı,** parmakları uzunca, düzgün ve buruşuksuz. **Kalem sahibi,** iyi yazı yazabilen, °edip.

kalembek i. Hint Denizindeki bir adanın adı olup orada yetişen bir cins sandal ağacına da denir.

kalemis Yu. i. Bir çeşit mis faresi.

kalemiye Ar. i. Eskiden resmî dairelerde gördürülen işler için ödenen ufak bir ücret.

kalemkâr Ar. Fa. i. İnce nakkaş.

kalemtıraş Ar. Fa. i. **1.** Eskiden kamış kalemleri açmak için kullanılan uzun saplı küçük bıçak. **2.** Kurşun kalemlerin ucunu açmak için kullanılan türlü biçimlerde keski.

kalender Fa. i. En sade hayat şartlarına kanaat edip hiçbir şeyde titizlik göstermiyen kimse.

kalenderî Fa. i. Sazla çalınıp okunan tasavvufça nazım.

kalenderlik Fa. T. i. Kalender olanın hali, kalenderce hareket.

kalensöve Ar. i. **1.** Eskiden esnaftan olanların giydikleri sivri tepeli külâh. **2.** *bt.* Yüksük.

kaleta i. Bak. galeta.

kaletmek,-der (i) (×..) Maden külçesini ergitip yabancı maddelerden kurtarmak.

kalevi Ar. s. Alkali.

kalfa i. **1.** Aşaması çırakla usta arasında bulunan kimse. **2.** Ustalıktan yetişme yapı üstencisi. **3.** Eskiden saraylar ve büyük konaklarda halayıkların başında bulunan kadın.

kalfalık i. Kalfa olma hali veya işi.

kalgay i. Komutan, özellikle izci komutanı.

kalgımak (nsz) Sıçramak, fırlamak, şaha kalkmak. *At kalgıdı. Yunus balıkları kalgıyor.*

kalık i. **1.** Hava. **2.** Belli bir sayıya göre eksiklik veya artıklık. **3.** s. Böylece eksik veya artık olan.

kalın s. **1.** Yuvarlak şeylerde, kendi cinsindekilere göre çapı fazla olan. *Kalın halat. Kalın iplik. Kalın bilek.* **2.** Düzlem şeylerde, iki yüzü arasındaki uzaklık, kendi cinsindekilere göre fazla olan. *Kalın kumaş. Kalın duvar. Kalın kitap.* **3.** sb. «a, ı, o, u» seslilerinin ortak sıfatı. **Kalın barsak,** Bak. barsak. **Kalın kafalı,** geç veya güç anlar, °gabi. **Kalın ses** *fi.* titreşim sayısı az olan ses. **Kalın yağ,** makina yağları gibi koyu ve ağır yağ.

kalın i. [D. D.] Gelin olacak kıza erkek tarafından verilen para veya hediye.

kalınlaşmak (nsz) Kalın hale gelmek.

kalınlaştırmak (i) Kalın hale getirmek.

kalınlatmak (i) Kalınlaştırmak.

kalınlık i. **1.** Kalın olanın hali. **2.** Bu halin derecesi.

kalınmak (ösz) Her hangi biri kalmak. *Akşama kadar orada kalınır mı?*

kalıntı i. Artıp kalan şey, °bakıye.

kalıp i. **1.** Her hangi bir şeye belirli bir biçim vermek için kullanılan ve o biçimi taşıyan araç. *Dökmeci kalıbı. Kundura kalıbı. Şapka kalıbı. Harf kalıbı. Biçki kalıbı.* **2.** (Kutu biçiminde olan bâzı şeyler hakkında) Parça. *Bir kalıp peynir. İki kalıp sabun.* **3.** mec. Gösterişli görünüş. *Kalıbına bakarsan aslan gibi!* **4.** mec. Şekil, hal. *Kalıptan kalıba girmek. Bin*

kalıba girmek. **Kalıba dökmek,** dökmecilikte ergimiş madeni kalıbın içine akıtmak. **Kalıba vurmak,** biçimi bozulmuş bir şeyi düzeltmek için kalıba geçirmek. **Kalıbı değiştirmek** veya **dinlendirmek,** ar. ölmek. **Kalıbını basmak,** bir şeyi güvenle tasdik etmek. **Kalıbının adamı olmamak,** görünüşünün umdurduğu gibi olmamak. **Kalıp gibi serilmek,** (yorgunluktan) upuzun yatmak. **Kalıp kesilmek,** donakalmak. **Kalıp kıyafet,** dış görünüş.

kalıpçı s. **1.** Kalıp yapan veya satan (kimse). **2.** İşi, her hangi bir şeyi kalıba vurmak olan (kimse).

kalıplamak (i) Kalıba vurmak.

kalıplanmak (nsz) Kalıba vurulmak.

kalıplatmak (i,e) Kalıba vurdurmak.

kalıt i. [T.S.] Kalıtımla geçen sey, °miras.

kalıtım i. *by.* **1.** Birinin kendinden önceki yakınlarında bulunan bir halin onda da gözükmesi, soyaçekim, °veraset. **2.** Birine ölen bir yakınından mal kalması, °irs.

kalıtsal s. *by.* Kalıt niteliğinde olan, kalıtımla geçen, °irsî

kalibre İt. i. (.×.) Mermilerde ve ateşli silâhlarda çap.

kalinis Yu. i. Bir cins yağmur kuşu.

kalinos Yu. i. Levreğe benzer bir balık.

kalkan i. Eskiden oktan veya kılıçtan korunmak için savaşçıların kullandığı yassı ve çoğu tekerlek, taşınır siper. **Kalkan balığı,** büyük, yassı, derisi «düğme» dedikleri birtakım çivilerle örtülü bir yanı üzerinde yüzen, beyaz etli balık. **Kalkan bezi,** *an.* gırtlağın ön tarafında bulunan salgısını kana veren önemli bir bez.

kalker Fr. i. *je.* Kireç taşı.

kalkık s. **1.** Yüksekte. *Kanapenin bir tarafı kalkık.* **2.** Yerinden ayrılmış. *Kaplamanın ortası kalkık.* **3.** Dik durumda. *Saçları diken gibi kalkık.*

kalkımak (nsz) Kalgımak.

kalkındırmak (i) Kalkınmasını sağlamak.

kalkınmak (nsz) Düşmüş olduğu perişan durumdan kurtulmak. *Bu şirket batmak üzere iken yeni müdürün gayretiyle kalkınabildi.*

kalkışmak (e) Yerinde olmıyan bir işe girişmek. *İnsan yapamıyacağı işlere kalkışmamalı.*

kalkmak (nsz) **1.** Yükselmek. *Terazinin bir gözü inince öbürü kalkar.* **2.** Yatış veya oturuş durumundan ayrılmak. *Çocuk kalkarak dersini anlatmağa başladı. Yataktan kalkıp oturdu.* **3.** Yerinden ayrılmak. *Yüzünün derisi kalktı.* **4.** Yataktan ayrılmak. *Saat kaçta kalkarsınız?* **5.** (Taşıtlar hakkında) Yola düzülmek. *Tren kalktı.* **6.** Meydana çıkıp harekete geçmek. *Bir tavşan kalktı. İki çulluk kalktı.* **7.** Dik durum almak. *Hayvan art ayakları üzerine kalktı.* **8.** Yukarıya doğru açılmak. *Kapak kalktı. Örtü kalktı.* **9.** Derlenip götürülmek. *Harman kalktı. Ürün kalktı.* **10.** İyileşerek gezecek hale gelmek. *Hasta bir haftaya kadar kalkar.* **11.** Aklına esmek. *İkide birde kalkar, odanın biçimini değiştirir.* **12.** Yok olmak, artık bulunmamak. *Ortalıktan kar kalkınca... Bu âdet çoktan kalktı. Piyasadan kahve kalktı.* **13.** (e) Kalkışmak *Durup dururken gitmeğe kalktı.* **14.** (e) Geçmek. *Dört nala kalkmak. Tırısa kalkmak.* **15.** (den) Bir yeri bırakmak. *Siz oradan kalkınız.* **Kalkıp kalkıp oturmak,** öfkesini vücut hareketleriyle belli etmek.

kallâvi i. **1.** Eskiden vezirlerin giydikleri bir çeşit kavuk. **2.** s. Kocaman. *Kallâvi bir fincan.*

kallem i. Bak. allem.

kalleş s. Sözünde durmayıp yarı yolda bırakan.

kalleşlik i. Bir işin yüzüstü kalmasına sebep olan sözünde durmazlık. *Bu iş onun kalleşligi yüzünden yürümedi.*

kalma i. **1.** Kalmak eylemi. **2.** s. Kalmış, arta kalmış. *Eskiden kalma bir bina. Babadan kalma ev.*

kalmak,-lır (nsz) **1.** Sürüp gitmek. *İzi kaldı. Adı kaldı.* **2.** Artakalmak. *Her kes gitti, o kaldı. Yalnız iki lira kaldı.* **3.** Konmak, eğleşmek. *Siz nerede kalıyorsunuz? Saatlerce yollarda kaldi.* **4.** Dinmek. *Rüzgâr kaldı. Fırtına kalacağa benzemiyor.* **5.** İşlemez, yürümez hale gelmek. *O iş şimdilik kaldı. Araba yarı yolda kaldı.* **6.** Sınıf geçmemek. *Çocukların içinde kalanlar da var, geçenler de.* **7.** (e) Geriye atılmak. *Gitmemiz cumaya kaldı.* **8.** (e) Düşmek. *Bu iş size mi kaldı? İşimiz Allaha kaldı.* **9.** (den) Geçmek. *O gitti, yeri bana kaldı. Çiftlik ona babasından kalmış.* **10.** (den) Yoksun olmak. *Misafir geldi, gezmeden kaldık.* **11.** (yar) Olmak, şu veya bu duruma girmek. *Aç kalmak. Yalnız kalmak. Başbaşa kalmak. Ayakta kalmak. Altta kalmak. Kalbur üstünde kalmak.* **12.** (yar) Şu veya bu halde sürüp gitmek. *Namuslu kalmak. Cahil kalmak. Çocuk tabiatlı kalmak.* **13.** (yar) Sürerlik fiili yapmağa yarar (Bak. fiil). *Bakakalmak. Şaşakalmak. Donakalmak.* **Kala kala,** «topu topu», «olup olacağı» gibi azlık fikri verir. *Kışın çıkmasına kala kala iki hafta kaldı.* **Kaldı ki,** bundan başka, bununla birlikte. *Hava soğuk, kaldı ki rahatsızım da...* **Kalır yeri yok (Şundan** veya **bundan-),** farksız. **Kalsa (Şuna** veya **buna-), 1)** şunun veya bunun fikrince. *Bana kalsa siz yanılıyorsunuz,* **2)** elinde olsa. *Ona kalsa daha fazlasını yapar.*

kaloma İt. i. (·×·) *de.* Demir zincirinin su içindeki kısmı.

kalomel i. *kim.* Cıva bileşimlerinden zehirli bir madde, ki hekimlikte kullanılır.

kalori Lâ. i. *fi.* **1.** Bir kilogram suyun sıcaklığını bir derece yükseltmek için gereken ısı miktarı, ki ısı birimi olarak kullanılır. Buna, bir gram su için harcanan ve «küçük kalori» diye anılan ısı biriminden ayırmak için «büyük kalori» de denir. **2.** Besinlerin, dokular içinde yanarak vücudun sıcaklık ve erkesini sağlamaları değerleri de «kalori» ile ölçülür. *Bir gram yağ, aşağı yukarı, sekiz kalori verir. Çalışan bir insanın yirmi dört saatte, ortalama, üç bin kaloriye ihtiyacı vardır.*

kalorifer Fr. i. Merkez ve depo durumunda olan bir kazandan çıkan sıcak havayı, suyu veya buharı borularla dolaştırmak suretiyle binanın her tarafını ısıtan aygıt.

kalorimetre Lâ. i. (···×·) *fi.* Isıölçer.

kaloş Yu. i. Tabanının temiz kalması için eskiden potinlerin üstüne giyilen, terlik biçiminde ayakkabı.

kalp Ar. s. **1.** Sahte (para). **2.** Cesaretli, güclü kuvvetli, bilgili veya temiz kalbli göründüğü halde hakikatte böyle olmıyan (kimse).

kalpak i. Hayvan derisinden veya buna benzer bir kumaştan yapılmış başlık.

kalpakçı s. Kalpak yapan veya satan (kimse).

kalpaklı s. Kalpak giymiş.

kalpazan Ar. Fa. i. **1.** Kalp para basan kimse. **2.** s. Yalan ve hile ile iş gören veya işinin eri olmıyan, işe yaramaz (kimse).

kalpazanlık Ar. Fa. T. i. Kalpazan olanın hali veya kalpazanca iş.

kalplaşmak Ar. T. (nsz) (Bir kimse) İnceliğini, uzluğunu, çalışkanlığını kaybetmek. *Bu işçi gittikçe kalplaşıyor.*

kalseduan Fr. b. i. *je.* Kadıköytaşı.

kalsit,-ti i. *je.* Billûrlaşmış, doğal kalsiyum karbonatı. *Tebeşir bir çeşit kalsittir.*

kalsiyum i. *kim.* Simgesi Ca, yoğunluğu 1,55 olup 800 derecede ergiyen sarımtırak beyaz cisim, ki kireç ve alçının bileşimine girer.

kaltaban Fa. s. Asıl «namussuz» demek ise de dilimizde daha çok «şarlatan, yalancı, hileci» gibi anlamlara kullanılır.

kaltabanlık i. Kaltaban olanın hali veya kaltabanca iş.

kaltak i. **1.** Kuskunsuz eyer. **2.** mec. «İffetsız karı» anlamına bir küfür.

kalûbelâ Ar. i. «Dünya kurulalı beri» veya «pek eskiden beri» anlamına gelen «kalûbelâdan beri» deyiminde geçen Arapça bir söz.

kalya i. Ufak ufak kesilmiş kabağı, sağ yağla pişirerek yapılan yemek.

kalyon Fr. i. *tar.* Eskiden kullanılan, kadırgadan ağır, yelkenli ve kürekli harb gemisi.

kalyoncu i. *tar.* Kalyon eri.

kâm Fa. i. (-) «Dilek» demek olup «bir şeyden istediğini ve umduğunu elde etmek» anlamına kullanılan «(bir şeyden) kâm almak» deyiminde geçer.

kama i. (×·) **1.** Silâh olarak kullanılan ucu sivri, iki ağzı da keskin uzun bıçak. **2.** Ucu sivri iri tahta çivi, takoz. **3.** Topun gerisini kapıyan kapak. **Kama basmak,** oyunda yenmek.

kamacı s. Top tamircisi. *Kamacı ustası.*

kamal i. [T.D.] Kale.

kamamak (i) Etrafını sarmak, °muhasara etmek.

kamara İn. i. **1.** Gemilerde oda. **2.** İngiltere teşri meclisi. *Lortlar Kamarası. Avam Kamarası.*

kamarilla İsp. i. (··×·) Her hangi bir yetke sahibini perde arkasından idare edenleri anlatır.

kamarot,-tu İt. i. Gemilerde yolcuların hizmetine bakan kimse.

kamaşık i. [D.D.] Pot, kusur.

kamaşmak (nsz) **1.** (Göz) Fazla aydınlıktan bakamaz olmak. **2.** (Diş) Ekşi bir şeyden uyuşup rahatsız olmak.

kamaştırmak (i) Kamaşmasına sebep olmak.

kambel i. Bükülmüş bel kamburu.

kamber i. Özel isim olup her toplantıda veya her işin içinde bulunanlar hakkında söylenen «kambersiz düğün olmaz» sözünde geçer.

kambiyal,-li İt. i. *tec.* Poliçe senedi.

kambiyo İt. i. (×··) *tec.* Yabancı paraların alım ve satımı, ulusal para karşılığında yabancı memleketlere para gönderme işi.

kambiyocu İt. T. s. (×···) Kambiyo üzerinde hava oyunu oynıyan.

kambriyum Lâ. i. (×··) *je.* Jeolojik sistemlerin içinde en eski kat, ki omurgasız taşıllar bu katta görünmeğe başlar.

kambur i. **1.** Tabiî olmıyarak insanın sırtında meydana gelen tümseklik veya eşyada dışarıya doğru eğrilme. *Sırtında kamburu var.* **2.** s. Kendinde bu hal bulunan. *Kambur adam.* **Kambur felek,** talihi, kaderi sitemle anlatan bir deyim. **Kamburu çıkmak,** sırtı kambur olmak. **Kambur üstüne kambur,** katmerli uygunsuzluk.

kamburlaşmak (nsz) Kambur olmak.

kamburlaştırmak (i) Kambur hale getirmek.

kamburluk i. **1.** Kambur olanın hali. **2.** Tümseklik.

kamçı i. Arabacıların kullandığı sapı uzu kırbaç.

kamçılı s. **1.** Kamçısı olan. **2.** mec. Zor ve şiddet kullanan. *«Kamçılı medeniyet».*

kamçılamak (i) **1.** Kamçı ile vurmak. **2.** (Yağmur, kar, rüzgâr) Şiddetle çarpmak. **3.** mec. Etkinliğini artırmak. *Bu ilâç sinirleri kamçılar.*

kamçılılar ç. i. *zo.* Birhücreli hayvanların haşlamlılar sınıfından, birkısmı deniz veya tatlı sularda bulunan, birkısmı da insan veya hayvanlarda asalak olarak yaşıyan, hareket organları kamçı şeklindeki hayvanlar oymağı.

kamelya İt. i. (.×.) *bt.* Çaygillerden, büyük, beyaz ve bâzı çeşitleri de pembe veya kırmızı renkte bir süs bitkisi.

kamer Ar. i. Gökteki «ay» demek olup «kamer ayı» ve «kamer yılı» terimlerinde geçer. Bak. ay ve yıl.

kameriye i. Bahçelerde küçük köşk şeklinde yapılan ve üstü yeşilliklerle sarılan süslü çardak.

kamet,-ti Ar. i. (--) **1.** Boy. **2.** Namaza başlamak için müezzinin okuyarak yaptığı ayağa kalkma çağrısı.

kamış i. **1.** Buğdaygillerin sulak yerlerde yetişen bir türü olup şeker çıkarılan «şeker kamışı», sepetçilikte ve bâzı yerlerde yapıcılıkta kullanılan «bayağı kamış» ve «bambu», eskiden kalem gibi kullanılan «kalem kamışı» gibi çeşitleri vardır. **2.** s. Kamıştan yapılmış. *Kamış kalem. Kamış dam.* **3.** i. mec. Erkeklik organı.

kamışçık i. Kuyumcuların kullandığı üfleç.

kamışkulak b. s. Kulakları ince, düzgün ve dik (at).

kamışlık i. Kamış koruluğu.

kamışsı s. Kamış gibi gövdesi boş ve boğum boğum olan. *Buğdayın sapı kamışsıdır.*

kâmil Ar. s. (-.) Yetkin, eksiksiz.

kâmilen Ar. zf. (-..) (×..) Büsbütün, toptan, hep birden.

kamineto İt. i. (..×.) Küçük ispirto ocağı, ispirtoluk.

kamoy b. i. Bir sorum üzerine, halkın taşıdığı kanış, °efkârı umumiye.

kamp,-pı Fr. i. **1.** Belli bir iş veya eğlence maksadiyle kırda geçirilecek günler için çadır veya baraka gibi eğreti vasıtalardan meydana getirilen konak yeri. **2.** Bu şekildeki konaklama. *Kamp hayatı. Kampa çıkmak. Kamptan dönmek.* **3.** Esirlerin veya politika sürgünlerinin konulduğu yer.

kampana İt. i. (.×.) Çan.

kampanya Fr. i. (.×.) «Pancarın toplanmasından fabrikada şeker yapılmasına kadar süren çalışma zamanı» anlamına kullanılan «şeker kampanyası» deyiminde geçer.

kamu s. **1.** Hep, bütün. *Kamu insanlar.* **2.** i. Bir memleketteki halkın bütünü. °mâşer. *Kamunun menfaati.*

kamuflâj Fr. i. Alalama.

kamul s. Kamunun ortak malı olan, °müşterek, °âm

kamulca zf. (.×.) Kamunun el ve oy birliğiyle olarak.

kamulcu s. **1.** Kamulculuk taraflısı. **2.** Kamulculuk ilkelerine uygun olan.

kamulculuk i. *top.* Topluluk içinde kişisel iyeliği kaldırarak mal birliğine dayanan toplumsal bir kuruluş meydana getirmeğe çalışan öğreti, °komünizm.

kamun i. [C.K.] Nahiye.

kamunbay b. i. [C.K.] Nahiye müdürü.

kamus Ar. i. (--) Büyük sözlük.

kamusal s. Kamuya değgin, °mâşerî.

kamutanrıcılık b. i. *fel.* Evrenle Tanrının tek bir şey olduğunu, evrenin Tanrıdan veya Tanrının evrenden ayrı bir varlığı bulunmadığını kabul eden öğreti. °vücudiye, °panteizm.

Kamutay i. Türkiye Büyük Millet Meclisi.

kamyon Fr. i. Büyük yük otomobili.

kamyonet,-ti Fr. i. Küçük kamyon.

kan i. **1.** Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme ve yardımlama görevlerini sağlıyan kırmızı renkli sıvı, ki plâzma ve yuvarlardan meydana gelmiştir. **2.** Soy. *O da benim kanımdan. Saf kan. Asîl kan. Kanına yabancı karıştırmak.* **Kana boyanmak** veya **al kanlara boyanmak,** vurulup kanı akmak. **Kan ağlamak,** büyük bir keder içinde bulunmak. **Kana kan istemek,** öldürenin öldürülmesini istemek. **Kan akçası,** eski hukukta kan akıtandan alınıp ölenin mirasçılarına veya yaralanana verilen para. **Kan akmak,** kanlı çarpışma olmak. **Kan aktarmak,** sağlam bir kimsenin bir miktar kanını alıp damar yoliyle hastaya vermek. **Kan almak,** hekimsel bir erekle birisinden bir miktar kan çekmek veya akıtmak. **Kana susamak,** öldürmek hırsı duymak. **Kan başına sıçramak,** pek sinirlenip öfkelenmek. **Kan boğmak (Birisini-),** beynine kan hücumiyle ölmek. **Kan çanağı gibi,** gözler hakkında «çok kızarmış» anlamına kullanılır. **Kan çıkmak,** kan dökülmek. **Kan dâvası,** geçmişte aralarında, kan akmış olmaktan veya başka bir se

bepten dolayı, kökleşmiş bir düşmanlık bulunan iki aylenin karşılıklı kan gütmesi. **Kan dökmek, 1)** çarpışıp yaralanmak veya ölmek, **2)** yaralamak veya öldürmek. **Kan gelmek,** kanamak. **Kan gitmek (Birisinden-), 1)** büyük aptesini ederken kan gelmek, **2)** aybaşı fazla kanlı olmak. **Kan grupları,** kanaktarımda göz önünde bulundurulan bâzı özellikler dolayısiyle kanın ayrılmış bulunduğu çeşitler. **Kan gütmek,** kanlı öc almak peşinde dolaşmak. **Kanı donmak,** donakalmak. **Kanı kaynamak,** çoşkun ve hareketli olmak. *Çocuğun kanı kaynıyor.* **Kanı kaynamak (Birine-),** çabucak sevgi duymak. **Kanına dokunmak,** fazla sinirlendirmek. **Kanına girmek,** ölümüne sebep olmak. **Kanına susamak (Kendi-),** belâsını aramak. **Kanını emmek (Bir şeyin-),** insafsızca sömürmek. **Kanını kurutmak (Birinin-),** canından bezdirmek. **Kanı pahasına,** yaralanmasına veya ölmesine mal olarak. **Kanı sulanmak,** kansızlığa uğramak. **Kan istemek,** ölüm cezası istemek. **Kaniyle ödemek,** yaptığı bir hatanın cezasını ölerek ödemek. **Kan kardeşi,** birbirinin kanını emip kardeşlik andı içmek suretiyle kardeş olanlardan her biri. **Kan kusmak,** çok eziyet çekmek. **Kan olmak (Aralarında-)** aralarında kan dâvası bulunmak. **Kan oturmak (Vücudun bir yerine-),** orada bir damarın çatlamasiyle sızan kan, dokular arasına akıp kalmak. **Kan revan içinde,** her tarafı kana bulanmış. **Kan taşı,** kanı durdurmak özeliği olduğuna inanılan bir çeşit akik. **Kan ter içinde,** pek fazla terli yorgun ve perişan. **Kan tutmak 1),** kan görünce bayılmak, **2)** «görünürde ölüm» haline uğramak, **3)** (adam öldüren) şaşkınlığa uğramak. **Kan tükürtmek,** çok sıkıntı ve eziyet vermek. **Kan vermek,** aktarım için kan aldırmak. **Kan yürüme,** bir organda fazla kan birikmesi.

kanaat,-ti Ar. i. (.--) **1.** Kanıklık, soğum. **2.** Kanım, kanış. *Bu adamın tuhaf kanaatleri var.* **Kanaat etmek,** kanıklanmak, yetinmek. **Kanaat getirmek,** kanmak.

kanaatkâr Ar. Fa. s. (.--.-) Soğumlu, kanık.

kanad i. **1.** Hareketiyle kuşların ve böceklerin uçmasını sağlıyan üst üyelerinden her biri. **2.** Balıklarda yüzgeç. **3.** Uçaklarda, havada durmağı sağlıyan ve iki yanda bulunan yassı kısımlardan her biri. **4.** Kapı, pencere, dolap gibi dikine açılıp kapanan şeylerin kapağı. **5.** İki yanlı şeylerde yan. *Perde kanadı. Ordunun sağ kanadı.* **6.** Fırıldak şeklinde olan şeylerde kol. *Yel değirmeni kanadı. Pervane kanadı.*

Kanad alıştırmak, bir işe alışmağa çalışmak. **Kanadı altına almak (Birini-)** veya **kanad germek (Birinin üstüne-),** himayesine almak.

kanadlanmak (nsz) Uçmağa başlamak.

kanadlı s. Kanadı olan.

kanadsızlar ç. i. *zo.* Böceklerden kanadsız olanlar takımı.

kanağan s. *ruh.* Kolaylıkla kandırılabilen.

kanaktarım b. i. *hk.* Kan aktarma işlemi.

kanal Fr. i. **1.** Deniz, göl, ırmak gibi büyük suları birbirine bağlamak veya suyu başka tarafa akıtmak için açılan geniş su yolu. **2.** *an.* İçinden damar, sinir veya bir sıvı geçen yol.

kanalizasyon Fr. i. Lâğım döşemi.

kanama i. Kanamak eylemi. *Burun kanaması.*

kanamak (nsz) Bir organın yüzündeki damarlar açılıp dışarıya kan akmak, kan gelmek.

kanape Fr. i. Birkaç kişinin bir arada oturabildiği, arkalığı yüksek mobilya.

kanara i. Eti yenecek hayvanları kesip yüzdükleri yer, °salhane, °mezbaha.

kanarya i. (.×.) Serçegillerin ötücü kuşlar sınıfından, güzel ötüşü için kafeste beslenilen ve çiftehanelerde üretilen serçe büyüklüğünde, çoğu duru sarı renkte, gagası kısa ve koni biçiminde bir kuş.

kanaryalık i. Kanarya yetiştirmeye özgü çiftehane.

kanata i. (.×.) Ağzı geniş tek kulplu su kabı.

kanatmak (i) Kanamasına sebep olmak veya kanamasını sağlamak.

kanava, kanaviçe İt. i. (.×.) (..×.) Seyrek dokunmuş keten bezi, ki bâzı el işleri için kullanılır. *Kanava işi terlik.*

kanaz s. [T.D.] Kanı az.

kanazlık i. [T.D.] Kanı az olma hali, °fakrüddem.

kanca i. (×.) Bir şey çekmeğe yarar saplı çengel. **Kancayı takmak** veya **atmak,** bir kimseye veya bir şeye musallat olmak.

kancalamak (i) **1.** Kancayı bir şeye takmak. **2.** Kancayı atıp çekmek. **3.** mec. Kancayı takmak.

kancalı s. (×..) Kancası olan. **Kancalı iğne,** çengelli iğne.

kancık s. **1.** (Hayvanlarda) Dişi. **2.** mec. Kötücü dönek.

kancıklık i. Kancıkça hareket.

kançılar İt. i. Konsoloshanede yazı ve kayıt işlerini çeviren hariciyeci.

kançılarlık İt. T. i. Kançılar tarafından idare edilen işler ve bu işlerin görüldüğü yer.

kançılarya İt. i. (..×.) Kançılarlık.

kandaş s. Aynı kanı taşıyan, aynı soydan olan.

kandaşlık i. Soy yakınlığı.

kandırılmak (nsz) Kandırmak işi kendine yapılmak.

kandırmak (i) **1.** Kanmasını sağlamak, °ikna etmek. **2.** Tatlı sözlerle aldatmak. **3.** İçme isteğini gidermek. *Su serin olmayınca insanı kandırmaz.*

kandil Ar. i. **1.** Bir ışık aleti, ki içine fitil batırılmış zeytin yağı gibi sıvı bir yağ taşıyan küçük bir kabdan ibarettir. **2.** ar. Sarhoş. **Kandil çöreği,** kandil günlerinde yapılması âdet olan çörek. **Kandil gecesi,** berat, miraç, regaip ve Peygamberin doğumu yıl dönümlerine raslıyan gecelerin her biri, ki o gecelerde minareler kandillerle donanır. **Kandil günü,** kandil gecesinden önceki gün. **Kandilin yağı tükenmek,** ömür sona ermek. **Kandil yağı,** kötü cins zeytin yağı.

kandilci s. Cami ve minarelerin kandillerini yakan (kimse).

kandilleşmek (nsz:le) Birbirinin kandil gününü kutlamak.

kandillik Ar. T. i. **1.** Kandillerin konulduğu yer. **2.** s. Kandil günü ile ilgili.

kandoku b. i. *an.* Plâzması ve taşıdığı yuvarlar bakımından bir doku gibi görülen kanın dokubilimsel adı.

kandolutu,-nu b. i. *bt.* Gülgillerden, «erkeç sakalı» da denen ve çiçekleri sidik söktürücü olarak kullanılan bir bitki.

kangal i. **1.** Tel, kurşun boru gibi uzun ve bükülebilir şeylerin halka şeklinde sarılmasından meydana gelen demet. **2.** (Sucuk gibi tekerlek şeklinde bükülmüş şeylerde) Parça. *İki kangal sucuk.* **3.** *an.* Büklüm. *Barsak kangalı.*

kangallamak (i) Kangal kangal sarmak, kangal haline sokmak.

kangallanmak (nsz) Kangal haline girmek, kangal kangal toplanmak.

kangı s. «Hangi» sıfatının eski şekli.

kangren Fr. i. Gangren.

kanguru i. Avusturalya'da yaşıyan, koyundan iri, otçul, memeli, ön ayakları kısa, art ayakları ile kuyruğu uzun ve kuvvetli, başı küçürek bir hayvan, ki dişisinin karnında yavrularını taşıyacak bir cebi vardır.

kanık s. [T. D.] Elindekinden hoşnut olan, gözü çokta olmıyan, °kanaatkâr.

kanıklanmak (le) Edindiği bir şeyi yeter bulmak, yetinmek, °kanaat etmek. *Bu adam az ile de kanıklanır.*

kanıklık i. Elindekinden hoşnut olma hali, °kanaat.

kanıkmak (e) [T.D.] Gönlü kanmak, °mutmain olmak, °emniyet gelmek.

kanıksamak, kanıksımak (nsz) İlk yapılırken yapanda veya yapılanda tepki uyandıran bir şey çok tekrarlanmak yüzünden tepki vermez olmak. *Paylamak kâr etmiyor, kanıksamış.*

kanım i. *ruh.* Kanıkma, kanış, °kanaat.

kanırmak (i) Bir şeyi eğip zorlıyarak yerinden çıkarmak veya çıkarmağa çalışmak. *Ağacın dalını kanırmak. Çiviyi kanırmak.*

kanırtmaç i. Bir şeyi kanırmak için kullanılan değnek veya âlet, kaldıraç.

kanısıcak b. i. Sevimli, kendini çabuk sevdiren.

kanış i. Kanıkma, kanım, °kanaat.

kanıt i. **1.** [C.K.] Tanıt, °delil. **2.** *man.* Bir sonurguya vardıran muhakeme, °istidlâl.

kanıtkan s. [C.K.] Kanış verici, °mukni.

kanıtmak (i) [T.D.] Bir şeyi kanış verici şekilde açıklamak, °şerh ve izah etmek.

kani,-i Ar. s. (-.) Kanıkmış, kanım getirmiş.

kankırmızı b. s. «En iyisi bile kötü» anlamına kullanılan «en iyisi kankırmızı» deyiminde geçer.

kankmak (i) Doğan gibi avcı kuşları ava alıştırmak.

kankurutan b. i. *bt.* Adamotu.

kanlamak (i) Kana bulamak.

kanlanmak (nsz) **1.** Kan bulaşmak. *Mendil kanlandı.* **2.** Kanı çoğalmak. *Çocuk bu yaz epeyce kanlanıp canlandı.* **3.** Kan bürümek. *Gözü kanlandı.*

kanlı s. **1.** Kana bulaşmış. *Kanlı gömlek.* **2.** Kanı olan. *Kanlı pirzola.* **3.** Kan dökülmesine sebep olmuş. *Kanlı kavga.* **4.** İstiyerek kan dökmüş olan (kimse). **5.** *hk.* Kanı yoğun olan, °demevi. *Kanlı adam.* **Kanlı basur,** kalın barsağın yangısı, ki ıkıntı, sık sık dışarı çıkma ihtiyacı ve her defasında biraz kan ve sümük gelmesi gibi belirtileri vardır, iğinik, °dizanteri. **Kanlı bıçaklı olmak,** birbirini yaralıyarak döğüşmek veya bunu yapacak hale gelmek. **Kanlı canlı,** sağlamlığı, yüzünden okunan.

kanmak (e) **1.** Kanıkmak. **2.** Tatlı sözlere aldanmak. **3.** İçilen şeye doymak. *Ben yazın ne kadar su içsem kanmam.* **4.** Yetinmek, °iktifa etmek. *Haber vermekle kanmadı, kendi de gitti.*

kanser Fr. i. Vücudun her yerinde çıkabilen, erkenden çaresine bakılmazsa insanı öldüren ağrılı bir ur, incitmebeni.

kansız s. **1.** Kanı olmıyan. **2.** Kan dökmeden yapılan. *Kansız bir devrim. Kansız bir ameliyat.* **3.** *hk.* Kansızlık hastalığına uğramış olan.

kansızlık i. *hk.* Kanda alyuvar sayısının ve hemoglobin miktarının azalmasından ibaret bir hastalık belirtisi, kanazlık.

kantar Ar. i. **1.** Esası tek bir kaldıraç veya sarmal bir yaydan ibaret olan tartı aygıdı. **2.** Eskiden kullanılan kırk dört okkalık bir ağırlık birimi. *İki kantar kireç.* **Kantara çekmek,** mec. bir işi iyice düşünüp hesaplamak. **Kantar ağası,** *tar.* eskiden çarşı ve pazarlarda tartı aygıtlarını kontrol eden belediye memuru. **Kantarı belinde,** gözü açık, aldatılamaz.

kantarcı Ar. T. s. **1.** Kantar yapıp satan (kimse). **2.** Çarşıya pazara getirilen şeyleri tartıp resmini toplıyan (memur).

kantarcılık Ar. T. i. Kantarcının yaptığı iş.

kantariye Ar. i. Çarşıya, pazara getirilen şeylerden alınan tartı resmi.

kantarlı Ar. T. s. «Ağır küfür» anlamına gelen «kantarlı küfür» deyiminde geçer.

kantarma i. Azılı atları zaptetmek için dillerini bastıracak şekilde yapılmış demir alet.

kantarmak (i) [Red.] Yukarıya çekmek.

kantaron Yu. i. Bileşikgillerden, hekimlikte kullanılan sarı çiçekli ve acı köklü küçük bir bitki.

kantaşı,-nı Bak. kan.

kantat,-tı İt. i. *ed.* Bestelenmek üzere yazılan ve konusu kahramanlık veya din olan nazım parçası ve bunun bestesi.

kantin Fr. i. Kışla, fabrika gibi yerlerde bakkal ve ahçı dükkânı.

kanto İt. i. (×.) «Şarkı» demek ise de dilimizde «bar» gibi eğlence yerlerinde oynıyarak okunan hafif şarkıları anlatır.

kanun Ar. i. (--) **1.** Devletin teşri kuvveti tarafından, her kesçe uyulmak üzere konulan her türlü kural. *Medeni Kanun.* **2.** Her hangi bir konu üzerindeki kanunu taşıyan kitap. **3.** Tabiat olaylarının bağlı göründükleri ve dışına çıkamadıkları düzen. *Cisimlerin düşme kanunu.* **Kanun neferi, kanun zabiti,** eskiden inzibat erine ve subayına verilen adlar.

kanun Ar. i. (--) Bir köşesi kesik dik dörtgen şeklinde yassı bir sandık üzerine gerilmiş tellerden ibaret olan çalgı, ki dizlerin üstüne yatırılarak her iki elin şehadet parmaklarına geçirilen ve «tırnak» adı verilen çalgıçlarla çalınır. *Kanunun Farabi tarafından yapıldığı söyleniyor.*

kânun Ar. i. (--) Yılın ilk ve son ayına verilen ortak ad. Bunlardan yılın sonuncu ayına «ilk» veya «birinci kânun» (kânunuevvel), birinci ayına da «ikinci» veya «son kânun» (kânunusani) denir ve her ikisi otuz birer gün sürer.

kanuni Ar. s. (---) **1.** Kanunlu. **2.** Kanun çalan.

kanuniyet,-ti Ar. i. (----) Kanunluk. **Kanuniyet kespetmek,** kanunlaşmak.

kanunlaşmak Ar. T. (nsz) (-...) Kanun hali almak, kanuna bağlanılmak.

kanunlaştırmak Ar. T. (i) (-....) Kanun haline getirmek, kanuna bağlamak.

kanunlu Ar. T. s. (-..) Kanuna uygun, °kanuni.

kanunluk Ar. T. i. (-..) Kanunlaşmış olma hali.

kanunluluk Ar. T. i. (-...) Kanuna uygunluk.

kanunname Ar. Fa. i. (----) Kanun kitabı.

kanunsuz Ar. T. s. (-..) **1.** Kanunu olmıyan. **2.** Kanuna aykırı.

kanunsuzluk Ar. T. i. (-...) Kanunsuz olma hali.

kanunşinas Ar. Fa. i. (---) Kanun bilir, kanunları bilen kimse.

kânunuevvel Ar. i. Bak. kânun.

kânunusani Ar. i. Bak. kânun.

kanyak i. İspirto derecesi yüksek, özel kokulu, sarımtırak renkte bir çeşit içki.

kanyon İsp. i. *c.* Bir akar suyun yeri oyarak meydana getirdiği derin, dar ve dolambaçlı boğaz.

kaolin Fr. i. Arıkil, akcilim.

kaos Yu. i. *fel.* Acun haline gelmeden önce evrenin, geçirdiği düşünülen uyumsuz ve karışık devredeki adı.

kap,-pı Fr. i. Kadınlar tarafından giyilen kolsuz üstlük.

kâp Ar. i. (-) «Aşık kemiği» demek olup «değerce birisinden pek aşağı olmak» anlamına kullanılan «kâbına varamamak» deyiminde geçer.

kapak i. **1.** Her türlü kab ve boşluğun ağzını kapamağa yarıyan ve en çoğu yassıca olan parça. *Tencere kapağı. Sandık kapağı. Şişe kapağı. Su yolu kapağı.* **2.** *mat.* Bir küre yüzeyinin, merkez dışından geçen bir düzlemle kesilmesi halinde ayrılan parça. **Kapağı atmak,** sıkıntılı bir yerden sıkıntısız bir yere sığınmak. **Kapak taşı,** geniş ve yassı taş.

kapaklanmak (nsz) Ayağı takılıp yüz üstü düşmek.

kapaklı s. **1.** Kapağı olan. **2.** Bak. gizli

kapaksız s. Kapağı olmıyan.

kapal i. **1.** Kuşatma. **2.** Bir şeyi tek bir şeye özgü kılma, °hasretme.

kapalı s. **1.** Kapanmış olan, açılmamış bulunan. *Kapalı sandık.* **2.** Kapatılmış. *Burada kapalı kaldık.* **Kapalı kutu, 1)** içindekini belli etmiyen, **2)** birçok artamları varken belli etmiyen. **Kapalı yetişmek,** dış hayata pek karışmadan

yetişmek.

kapalıtohumlular b. i. *bt.* Yumurtacıkları, kapalı bir yumurtalık içinde ve tohumları meyvanın içerisinde bulunan bitkileri toplıyan genel şube, ki «birçenekliler» ve «ikiçenekliler» diye iki altşubeye ayrılır.

kapallamak (i) **1.** Kuşatmak. **2.** (i,e) Bir şeyi tek bir şeye özgü kılmak, °hasretmek, °inhisar ettirmek.

kapallanmak (nsz) **1.** Kuşatılmak, **2.** (e) Tek bir şeye özgü kılınmak, °hasredilmek, °inhisar ettirilmek. **3.** (i) Kendine kapallamak.

kapallı s. Kapallanmış, °mahsur, °münhasır.

kapama i. **1.** Kapamak eylemi. **2.** Taze soğan ve marulla pişirilmiş et. **3.** (Eskiden) Üstbaş, giyecek takımı.

kapamacı s. (Eskiden) Giyecek takımı satan (kimse).

kapamaç i. [T.S.] Kilit, sürgü, toka gibi, bir şeyi kapalı tutmağa yarıyan nesne.

kapamak i. **1.** Bir şeyin dışarı ile olan ilişiğini yok etmek. *Sandığı kapamak. Dolabı kapamak. Kitabı kapamak. Gözlerini kapamak.* **2.** Bir bütünün kapamak[1] işine yarıyan kısımlarını bu maksatla kullanmak. *Kapıyı kapamak. Kapağı kapamak.* **3.** Tıkamak, içini doldurmak. *Deliği kapamak. Çukuru kapamak.* **4.** Engel olmak. *Bu bina manzarayı kapadı.* **5.** Örtmek. *Yüzünü kapamak. İşi kapadılar.* **6.** Görevden alıkomak. *Bu fabrika kapanacak. Radyoyu kapayın. Yolu kapamayın.* **7.** Anlatmağa son vermek. *O bahsi kapıyalım.* **8.** Bir yere sokup üstüne kilit vurmak. *Kitapları doloba kapamışlar. Suçluları ceza evlerine kaparlar.* **9.** Ortalıktan çekip saklamak. *Vurguncular kumaşları kapamışlar.*

kapan i. **1.** Bâzı hayvanları yakalamak için kullanılan türlü şekilde, taşınır tuzak. **2.** Tütün fidelerini örtmek için kullanılan hasır veya ottan örtü.

kapanca i. **1.** Küçük kapan. **2.** Kapan[2].

kapanduygu b. i. *ruh.* En ufak uyarımları bile kapan bir ruh özelliği, ki aşırı derecede tepki ve çoşku ile kendini gösterir, °idiopati.

kapanık s. **1.** Kapanmış. **2.** mec. İç karartıcı, ruh sıkıcı. *Kapanık bir yer.*

kapaniçe i. Eskiden kullanılan bir çeşit devrik yakalı kürk.

kapanmak (nsz) **1.** Kapamak işi kendine yapılmak. *Kapı kapandı. Dolap kapandı. Delik kapandı. Manzara kapandı. Okullar yazın kapanır.* **2.** (e) Çekilip dışarı ile ilişiğini kesmek. *Eve kapanmak. Kaleye kapanmak.* **3.** (Hayvan) Dizleri üzerine düşmek.

kaparo İt. i. (.×.) Pey akçası.

kaparoz i. ar. Yolunda olmıyarak ve zorla elde edilen mal.

kaparozcu s. ar. Yolsuz ve zorla şunun bunun malını ele geçiren (kimse).

kapatma i. **1.** Kapatmak eylemi. **2.** Bir erkeğin bir eve oturtup kendine ayırdığı yolsuz kadın. **3.** s. Yolsuz olarak değerinden aşağı elde edilmiş (mal).

kapatmak (i) **1.** Kapamak. **2.** Yolsuz olarak bir malı değerinden aşağı bir karşılıkla kendine mal etmek.

kapazlanmak (e) [D.D.] Üstüne tam uygun gelmek, °intıbak etmek.

kapçak i. Uzun saplı büyük kanca.

kapçık i. **1.** Küçük kab. **2.** Kovan. *Fişek kapçığı.* **3,** *bt.* Tahıl tanelerinde çanak. **Kapçık meyva,** *bt.* kestane ve yabani hindibada olduğu gibi kuru ve sert olan kabuğu, içi ile kaynaşmamış bulunan, çatlamaz, birevcikli, tek yumurtacıklı katı meyva.

kapı i. **1.** Bir yere girip çıkarken içinden geçilen ve kapanma tertibatı olan açma. *Oda kapısı. Ev kapısı. Bahçe kapısı.* **2.** Bir kimsenin hizmet ettiği yer. *O, ikide birde kapı değiştiriyor.* **3.** Sıkıldıkça baş vurulan yer. *Bir kapım vardı, o da kapandı. Hükümet kapısı.* **4.** Tavla oyununda bir hanede birden artık pul bulunması. **5.** (Eskiden) Resmî daire. *Serasker kapısı. Şehislam kapısı.* **Kapı açmak (Bir şeyden-),** bir şeyin lâkırdısını etmek. **Kapı ağası,** *tar.* padişah saraylarında akağaların büyüğü. **Kapı baca açık,** muhafazasız. **Kapı çuhadarı,** *tar.* kapı kâhyasının eli altında memur. **Kapıdan kovsan bacadan düşer,** istiskalden anlamıyanlar hakkında söylenir. **Kapı halkı,** *tar.* eskiden paşaların eli altında bulunan asker. **Kapı kâhyası,** *tar.* bir valinin veya bir dairenin Babıâlice olan işlerini yürütmekle görevli memur. **Kapı kapamaca,** evde kimse kalmamak üzere. **Kapı kapı dolaşmak,** her tarafa baş vurmak. **Kapı kulu,** *tar.* Osmanlı padişahlarının eli altında bulunan asker ve memur sınıfı. **Kapının ipini çekmek,** bir eve veya başka bir yere uğramak. *Sabahtan akşama kadar seksen kapının ipini çeker.* **Kapı oğlanı,** *tar.* bir patrikhanenin veya elçiliğin ufak tefek işlerini resmî dairelerde takibeden küçük memur. **Kapısı açık olmak (Birinin-),** yoksulların ve elginlerin konukluğunu her zaman kabul etmek. **Kapısını aşındırmak (Birinin-),** onun yanına çok gitmek. **Kapısını çalmak (Birinin-),** ona

baş vurmak. **Kapı yapmak, 1)** bir şey istemek veya söylemek için karşısındakini önceden başka sözlerle hazırlamak, **2)** tavla oyununda bir hanede iki pul toplamak. **Kapıyı açmak, 1)** başlamak, **2)** misal olacak harekette bulunmak. **Kapıyı büyük açmak,** çok masraflı bir işe girişmek veya hesapsız harcamak. **Kapı yoldaşı,** aynı hizmette bulunan, hizmet arkadaşı.

kapıcı s. Daire, otel, apartman gibi gireni çıkanı çok olan büyük binalarda kapıda bekçilik eden ve gelenlerin işlerini kolaylaştıran (kimse).

kapıcık i. *bt.* Çiçektozu borusunun geçtiği yumurtacık deliği.

kapıcılık i. Kapıcının gördüğü iş.

kapıkulu,-nu b. i. Bak. kapı.

kapılandırmak (i,e) Kapılanmasını sağlamak.

kapılanduygu b. i. *ruh.* Başkalarının kapılmaktan kendilerini alamadıkları çekici ve sürükleyici bir ruh özelliği, °heteropati.

kapılanmak (e) Hizmet kapısı bulmak, (işe) yerleşmek.

kapılgan s. Her şeye çabuk kapılan.

kapılmak (nsz) **1.** Kapmak işine konu olmak. **2.** (e) Birisine güvenip boş bulunarak aldanmak. *Ben onun vaitlerine kapıldım.* **3.** (e) Bir şeyin alımına tutulup ona doğru sürüklenmek, °müncezip olmak.

kapıoğlanı,-nı b. i. Bak. kapı.

kapısız s. **1.** Kapısı olmıyan. **2.** Hizmette olmıyan, kapılanmamış.

kapış i. **1.** Kapma tarzı. **2.** Kapışma. **Kapış kapış,** kapışarak.

kapışmak (i) **1.** Birlikte kapıp tüketmek. **2.** (nsz:le) Kavgaya veya güreşe tutuşmak.

kapıştırmak (i,e) Kapışmak işini başkasına yaptırmak, bu işin yapılmasına sebep olmak. *Eti köpeklere kapıştırıp eğleniyor. İki tarafı birbirine kapıştırdı.*

kapik Ru. i. Rublenin yüzde biri değerindeki para.

kapitalist Fr. i. Anamalcı, °sermayedar.

kapitalizm Fr. i. Anamalcılık.

kapitülâsyon Fr. i. Bir ülkede yurttaşların zararına olarak yabancılara verilen ayrıcalık hakları. *Yurdumuz kapitülâsyonlardan çok zarar görmüştür.*

kapkacak b. i. Tencere, tava, sahan gibi mutfak eşyasına verilen ad.

kapkaç s. [T.D.] Zorla alan, °gaasıp.

kapkara b. s. **1.** Her yanı kara. **2.** Kömür gibi kara.

kaplam i. *man.* Bir kavramın çerçevesi içine aldığı bireylerin veya imlerin topu. °şümul, °ittisa. Bak. içlem.

kaplama i. **1.** Kaplamak eylemi. **2.** Bir şeyin dışına, süs veya muhafaza maksadiyle, geçirilen başka maddeden kat. *Duvar kaplaması. Mobilyanın kaplaması. Tepsinin gümüş kaplaması.* **3.** s. Böylece üstü kaplanmış olan. *Bu bilezik kaplama değil.*

kaplamacı s. Gümüş, altın gibi değerli madenlerle kaplama işi yapan (kimse).

kaplamak (i:e,...:i,le) **1.** Her tarafını örtmek. *Bulutlar gök yüzünü kapladı. Kanapeye kumaş kaplamak. Tepsiyi altınla kaplamak.* **2.** (i) Yayılıp doldurmak. *Ortalığı duman kaplamak. Şöhreti âlemi kapladı.* **3.** (i) Bastırmak. *Ortalığı sessizlik kapladı.*

kaplamalı s. *man.* Birçok bireyleri veya imleri kaplamı içine alan, °şümuli, °ittisai.

kaplamlılık i. *man.* Kaplamlı olma hali.

kaplamsal s. *man.* Kaplam niteliğinde olan.

kaplan i. *zo.* Kedi cinsinden ve yırtıcı dördayaklılardan, aslan iriliğinde ve ondan daha çevik ve saldırıcı bir hayvan, ki Afrika'da ve Asya'nın sıcak bölgelerinde yaşar.

kaplanmak (le) Kaplamak işine konu olmak.

kaplatmak (i,e,le) Kaplamak işini başkasına yaptırmak.

kaplı s. **1.** Kabı olan. **2.** Kaplanmış olan.

kaplıca i. **1.** Ilıca. **2.** *bt.* Taneleri ufak bir cins buğday.

kaplumbağa i. *zo.* Sürüngenlerden, pek sert ve kemiksi bir kabuk içinde yaşıyan, ağır hareketli hayvan, ki suda yaşıyan bâzı çeşitlerinin ağırlığı 300 kiloyu bulur. **Kaplumbağa yürüyüşü,** pek ağır yürüyüş.

kaplumbağalar ç. i. *zo.* Sürüngenlerden kara ve deniz kaplumbağalarının türlü cinslerini içine alan altsınıf.

kapma i. **1.** Kapmak eylemi. **2.** s. Kaparak elde edilen.

kapmaca i. Bak. köşe kapmaca.

kapmak (i) **1.** Ansızın yakalayıp almak. *Kalemi elimden kaptı. Kurt kuzuyu kaptı.* **2.** Yakalayıp koparmak. *Makina parmağını kapmış.* **3.** İşitir işitmez veya görür görmez bellemek ve öğrenmek. *Bir müzik parçasını kapmak. Bir usulü kapmak.* **4.** Kendine bulaşmak. *Hastalık kapmak. Huy kapmak.*

kapsamak (i) [T.D.] Sınırları içine almak, °şâmil olmak.

kapsık s. [C.K.] Bulunduğu yerde kapalı tutulan, °mahpus. **Kapsık su,** *c.* geçirimsiz bir toprak tabakası içinde ve baskı altında bulunan yeraltı su kütlesi, ki artezyen kuyuları bu suların basıncından

yararlanılarak açılır.

kapsol Fr. i. Ateşli silâhlarda horozun veya iğnenin çarpmasiyle ateş alan madde ve onun mahfazası.

kapsül Fr. i. **1.** Laboratuvarlarda kullanılan yarım küre şeklindeki kab. **2.** *bt.* Bâzı bitkilerde tohumları, içinde taşıyan kuru kabuk. **3.** *hk.* Bâzı ilâçların, kolay yutulmak üzere içine konulduğu jelâtinden kapçık.

kaptan İt. i. Gemi komutanı. **Kaptanpaşa,** eskiden bahriye nazırlığı ile donanma başamiralliği ödevlerini kendinde toplamış olan kimseye verilen ad, ki daha önceleri «Kaptanı Derya» denirdi.

kaptanlık İt. T. i. **1.** Kaptan olanın hali. **2.** Kaptan mesleği.

kaptıkaçtı b. i. Otobüs gibi kullanılan motörlü küçük taşıt.

kaptırmak (i,e) Kapmasına meydan vermek. *Çocuk simidini köpeğe kaptırmış.* **Kendini kaptırmak (Bir şeye-),** Bak. kendi.

kapurta İt. i. (.×.) Gemi içinin aydınlanması ve hava alması için güvertede açılmış bulunan camekânlı yer.

kapuska İsl. i. (.×.) Etli lâhana yemeği.

kaput,-tu Fr. i. Asker paltosu. **Kaput bezi,** Bak. bez.

kapuz i. [D.D.] **1.** İki dağ arası. **2.** İçine girilemiyen sık orman.

kar i. **1.** Havada hafif billûrlar şeklinde donarak yağan su damlaları. *Hava kara çevirdi.* **2.** Bu donmuş su damlalarından yerde meydana gelen tabaka. *Kar yolları kapadı.* **Kar gibi,** temiz, beyaz. **Kar helvası,** pekmez karıştırılmış kar. **Kar kuşu,** serçegillerin ötücülerinden, soğuk iklimlerde yaşıyan küçük bir kuş. **Kar kuyusu,** yazın kullanılmak üzere içinde kar saklanan kuyu. **Kar topu, 1)** kardan yapılmış yuvarlak, **2)** mec. beyaz ve tombul.

kâr Fa. i. **1.** Tecim işlerinin sağladığı para kazancı. **2.** Yarar, fayda. *Bunda benim hiçbir kârım yok.* **Kâr etmek, 1)** kazanç elde etmek, **2)** faydalanmak, **3)** iyi gelmek, etkisi iyi olmak. **Kârını tamam etmek,** öldürmek. **Kârı olmak,** yapabileceği iş olmak. *Bu benim kârım değil.*

kara i. Yeryüzünün denizle örtülü olmıyan kısmı. **Kara suları,** kıyı boyunca üç mil genişliğindeki deniz bölgesi. **Kara vapuru,** hlk. demiryol taşıdı. **Karaya ayak basmak,** karaya çıkmak. **Karaya düşmek,** deniz içinde bulunan bir şey akıntı veya dalga ile kıyıya atılmak. **Karaya oturmak,** Gemi denizin sığ kısmında saplanıp kalmak. **Karaya vurmak,** kendini denizden karaya atmak. **Kara yosunları,** çiçeksiz bitkilerden nemli yerlerde yetişen, birleşim veya ispor verme yoliyle üriyen ve pek çok türleri bulunan bir bitki familyası.

kara s. **1.** Renklerin en koyusu, komür rengi, °siyah. **2.** Esmer. *Kara kız. Kara oğlan.* **3.** «Kara» sıfatı çok defa çeşit belirtmeğe yarar. *Kara ardıç. Kara çam. Kara çöpleme. Kara dut. Kara kavak. Kara keçi. Kara kimyon. Kara lâhana Kara pazı. Kara pelin. Kara saban. Kara sarılık. Kara sığır. Kara sungur. Kara tavuk. Kara turp. Kara üzüm.* **4.** mec. Kötü, yumsuz. *Kara günler. Kara haber. Kara kuvvet. Kara yazı.* **5.** i. Kara renk. **Kara cahil,** pek cahil. **Kara cümle,** aritmetikteki dört işlem. **Kara çalı,** iki kişinin arasına girip işlerini bozan kimse. **Kara et,** kastan ibaret yagsız et. **Kara gün dostu,** felâket ve düşkünlük zamanlarında dostlarına daha sıkı sarılan kimse. **Kara kedi geçmek (Aralarından-),** birbirinden soğumak. **Kara kış,** kış ortası. **Kara kuvvet,** eskiden medresenin temsil ettigi taassup kuvveti. **Karalar giymek,** yas tutmak. **Kara sürmek,** mec. lekelemek. **Kara yağız,** koyu esmer. **Kara yazı,** kötü talih. **Kara yüz,** utanç verici hal, yüz karası.

karaağaç b. i. *bt.* Karaağaçgillerin, kerestesi beğenilir bir ağaç olan örnek bitkisi.

karaağaçgiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, yaprakları dişli, çiçekleri demet halinde ve meyvaları kapçık meyva durumunda olan «karaağaç» ve türleri ile «çitlembik ağacı» nı içine alan bitki familyası.

karabaldır b. i. *bt.* Baldırıkara.

karabasan b. i. **1.** Sıkıntı ve boğulma duygusu ile karışık korkulu rüya, °kâbus. **2.** Bir kimsenin içine düştüğü pek sıkıntılı ruh durumu.

karabaş b. i. **1.** Evlenmez papaz, °rahip. **2.** mec. Evlenmemiş, evlenmek istemiyen adam. **3.** *bt.* Bir cins karabuğday. **4.** *bt.* Ballıbabagillerden, çiçekleri mavi veya menekşe renginde başakçıklar durumunda olan ıtırlı bir bitki, ki «karabaş yağı» denilen esansı verir.

karabatak b. i. *zo.* Perdeayaklılar sınıfından balıkla beslenen, gagası uzunca ve sivri bir deniz kuşu.

karabet,-ti Ar. i. (.--) **1.** Yakınlık. **2.** Hısımlık.

karabiber b. i. **1.** *bt.* Karabibergillerin örnek bitkisi olup, zeytinsi meyvalarının taneleri yuvarlak, yaprakları yürek biçiminde olan tırmanıcı bir fidan ve bunun bahar olarak kullanılan kuru ve siyah taneleri. **2.** s. mec. Sevimli ve ufak tefek esmer güzeli.

karabibergiller ç. b. i. *bt.* Taçsız ikiçeneklilerden olup karabiberle türlerini içinde toplıyan bir bitki familyası.

karabina İt. i. (..×.) Ağzı yayvan bir eski zaman tüfeği.

karabinyer İt. i. İtalyan jandarmalarına verilen ad.

karaboya b. i. *kim.* Zaç yağı, sülfürik asit.

karabuğday b. i. *bt.* Karabuğdaygillerin örnek bitkisi, ki salkımsı olan çiçekleri beyaz veya kırmızı, yürek biçimindeki yaprakları almaşık, meyvası kapçık meyva şeklinde olur; yeşilken hayvan yemi olarak kullanıldığı gibi unundan da ekmek yapılır ve tohumları kuşları semirtmeğe yarar.

karabuğdaygiller ç. b. i. *bt.* Taçsız ikiçeneklilerden, «ravent, kuzukulağı, kurtpençesi, subiberi, çobandeğneği ve karabuğday» gibi, sapları boğumlu, çiçekleri başak veya salkım durumunda ve bâzıları hekimlikçe önemli olan bitkileri, içinde toplıyan bir familya.

karabulut,-tu b. i. Koyu esmer renkte büyük yağmur bulutu, °nimbus.

karaca s. Kara renge yakın olan, karamsı, esmer. **Karaca ot,** *bt.* kara çöpleme.

karaca i. *zo.* **1.** Gevişgetirenlerin geyikgiller familyasından, boynuzları küçük ve az çatallı bir av hayvanı. **2.** *an.* Üst kol. **Karaca kemiği,** kol kemiği.

karacı s. Birisine işlemediği bir suçu veya kendisinde bulunmıyan bir ayıbı yükliyen, kara çalan, °müfteri.

karacılık i. **1.** Karacı olma hali. **2.** Karacıya yakışacak hareket, °müfterilik, °iftira.

karaciğer b. i. Karın boşluğunda, midenin sağında bulunan iri, açık kahverenginde bir beze, ki öd çıkarmak, vücudun şeker deposu hizmetini görmek, zehirleri bir dereceye kadar zararsız bir hale koymak gibi önemli görevleri vardır.

karaçalı b. i. *bt.* Baklagillerden, kurak yerlerde yetişen, çiçekleri altın sarısı renginde dikenli bir fidancık.

karaçayır b. i. *bt.* Buğdaygillerden, çimen şeklinde veya geniş çayır halinde yetiştirilen bir park bitkisi.

karaelmas b. i. **1.** Kayaları delmek işinde kullanılan siyah elmas, °karbonado. **2.** mec. Maden kömürü.

karafatma b. i. *zo.* Kınkanadlılardan böcekler, kurtlar ve sümüklüböceklerle beslenen ziraate faydalı, parlak siyah renkli bir böcek.

karagöz b. i. **1.** Deri veya mukavvadan biçilip boyanmış insan şekillerini bir beyaz perde üzerine, arkadan ışık vererek, yansıtmak yoliyle oynatılan oyun. **2.** Bu oyunda halk görüşünü ve duyuşunu temsil eden şahıs. **3.** Büyücek, enli kır renkte, beyaz etli bir balık.

karagözcü b. s. **1.** Karagöz oyunu oynatan (kimse), °hayalî. **2.** Karagöz şekilleri yapıp satan (kimse).

karagözcülük b. i. Karagözcünün işi.

karagözlük b. i. Güldürüp eğlendirecek hareket.

karagül b. i. *zo.* Asıl yurdu Buhara'da Karakul bölgesi olup memleketimizde de yetiştirilen, tüyleri uzun ve kıvırcık bir cins koyun, ki birkaç günlük kuzularından alınan kürk pek beğenilir.

karağı i. **1.** Ocak karıştırmaya yarıyan eğri uclu demir çubuk. **2.** Körlük.

karahaber b. i. Bak. kara.

karahindiba b. i. *bt.* Bileşikgillerden, hekimlikte kullanılan, yaprakları uzun ve diş diş, çiçekleri sarı ve kömeç şeklinde bir bitki.

karahumma b. i. Ağız yoliyle bulaşan, üç hafta süren ateşli ağır bir ince barsak hastalığı °tifo.

karaiğne b. i. Bir çeşit iğneli karınca.

Karaim i. Musa dininden olan bir Türk topluluğu.

karakabarcık b. i. Koyunlardan deri veya epitelyum yoliyle insana bulaşan, bulaştığı yerde kara bir çıban meydana getiren tehlikeli bir iç hastalığı, karayanık, yanıkara, °şarbon.

karakafes b. i. *bt.* Sığırdiligillerden, çiçekleri beyaz veya menekşeye çalar kırmızı renkte, yaprakları neşter şeklinde, iç sürmesine karşı kullanılır bir bitki.

karakalem b. i. ve s. Kurşun veya kömür kalemle resim yapma ve böylece yapılan (resim).

karakaş b. s. Kaşları kara ve gür olan.

karakavza b. i. *bt.* Yaban havucu.

karakış b. i. Bak. kara.

karakol i. **1.** Baysallık ve güvenliği sağlamak için hükümetçe dolaştırılan her türlü silâhlı kuvvet. **2.** Bu maksat için şuraya buraya serpiştirilmiş bulunan bu gibi kuvvetlerin oturdukları ve merkez edindikleri konut. *Polis karakolu, Jandarma karakolu. Hudut karakolu.* **Karakol gemisi,** ortalığı yoklamak için gezen gemi. **Karakol gezmek,** karakol vazifesiyle dolaşmak.

karakoncolos b. i. **1.** Umacı gibi çocuk korkutmağa yarıyan bir uydurma. **2.** mec. Pek çirkin kimse.

karakter Yu. i. Ira.

karakteristik Yu. i. *mat.* Bir logaritmanın tam birimler ifade eden kısmı.

karakteroloji Yu. i. Irabilim.

karakul i. Karagül koyununun asıl adı.

karakulak b. i. Çakala benzer bir hayvan.

karakulak b. i. *tar.* Eskiden sadrazamların eli altında hizmet gören bir memur sınıfına verilen ad.

karakuş b. i. Kartalın bir cinsi.

karalama i. **1.** Karalamak eylemi. **2.** El alıştırmak için tekrar tekrar yazılan yazı. **3.** Taslak halinde yazı.

karalamak (i) **1.** Kara sürmek. *Duvarı karalamışlar.* **2.** Yazıyı çizip battal etmek. *Son iki satırı karalamalı.* **3.** mec. Leke sürmek, fenalık yüklemek. **4.** Taslak halinde yazmak. *Bir dilekçe karaladım.*

karalık i. Kara olma hali.

karaltı i. **1.** Kim veya ne olduğu seçilemiyen karamsı şekil. *Uzaktan bir karaltı göründü.* **2.** Hafif karalık, leke.

karamak (i) **1.** Birini fena ve kusurlu diye tanıtmak, yermek, kovlamak. **2.** Bakmak, gözetmek.

karaman i. Kuyruğu pek iri ve yağlı, eti ağır kokulu bir cins koyun.

karamandola i. (..×..) Daha çok ayakkabı yüzü yapılan bir çeşit sağlam ve parlak kumaş.

karambol Fr. i. **1.** Bilârdo oyununda isteka ile vurulan bilyanın ötekilerine dokunması. **2.** mec. Çarpışma.

karamuk i. *bt.* Karanfillerden, ekin tarlalarında biten, yaprakları karşılıklı, çiçeği pembe mor renkte, zararlı bir bitki.

karanfil i. *bt.* **1.** Çiçekleri pembe, kırmızı, beyaz veya alaca renkte güzel kokulu bir süs bitkisi ve bunun çiçeği, ki üç yüz kadar olan türleriyle karanfilgiller familyasını meydana getirir. **2.** Mersingillerden, Molük adalarında, Filipinler'de ve Hindistan'da yetişen bir bitki ve bunun, karanfil yağını veren koyu renkli küçük çivi biçimindeki koncası.

karanfilgiller ç. b. i. *bt.* Karanfil çiçeğinin pek çok olan çeşitlerini içinde toplıyan ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

karanlık s. **1.** Işık olmadığı için içindekiler görünmez halde olan. *Oda karanlıktır.* **2.** Gereği kadar anlaşılıp bilinemiyen. *Mesele çok karanlık.* **3.** i. Işıksız yer veya bu yerin hali. *Karanlıkta çalışılmaz.* **4.** Gereğince anlaşılıp bilinememek hali. *Mesele karanlığını muhafaza ediyor.*

karantina İt. i. (..×.) **1.** Bir memleketi bulaşık hastalıklardan korumak için oraya dışarıdan şüpheli olarak gelenlerin ayrı bir yerde, veya hastalık çıkan evdeki halkın o evde belli bir zaman için bekletilmesi. **2.** Eskiden sahil sıhhiye teşkilâtına verilen ad. **3.** Hastanelerde, yatacak hastaların kayıt ve kabul edildikleri yer.

karar Ar. i. **1.** Bir iş hakkında düşünüp taşınarak uygun diye üstünde durulan çare. *Meclisin kararı. Ben bu kararımdan dönmem.* **2.** Temelli ve düzenli durum, düzenlilik, yöntemlilik. *Havanın kararı yok. Makina bir karar üzere çalışır.* **3.** Ölçülük. *Her şey kararında gerek.* **4.** Tasın, tasınlama. *Göz karariyle.* **5.** s. Tam ölçüsünde, ne az ne çok. *Yemeğin tuzu karar.* **Karar bulmak,** yatışmak. **Karar kılmak (Bir şeyde-),** dönüp dolaşıp bir şeyin üzerinde durmak. *Hiçbir şeyde karar kılamadı.*

karargâh Ar. Fa. i. *ask.* Ordunun büyük birliklerinde komuta ve güdüm kurullarının topluca bulundukları yer. *Tümen kargâhı.*

kararlama Ar. T. i. **1.** Kararlamak eylemi. **2.** s. Kararlıyarak yapılan.

kararlamadan Ar. T. zf. Kararlama yoliyle. *Karanlıkta kapıyı kararlamadan buldu.*

kararlamak Ar. T. (i) Tasımlıyarak hesabetmek. *Şöyle bir kararladı ve tetiği çekti.*

kararlaşmak Ar. T. (nsz) Karar altına alınmak, bir şey hakkında şöyle veya böyle karar verilmek. *Bu iş artık kararlaştı. Benim gitmem kararlaştı.*

kararlaştırmak Ar. T. (i) Karar altına almak, bir şey hakkında şöyle veya böyle karar vermek. *Bu işi kararlaştırdık.*

kararlı Ar. T. s. Bir karar üzere olan, düzenli. **Kararlı denge,** *fi.* Bak. denge.

kararmak (nsz) **1.** Kara olmak. **2.** (Işık) Sönmek, kısılmak veya örtülmek.

kararsız Ar. T. s. **1.** Kararî olmıyan, oynak, düzensiz. *Havalar pek kararsız gidiyor.* **2.** Durasız, ikircimli. *Kararsız adam.* **Kararsız denge,** Bak. denge.

kararsızlık Ar. T. i. Kararsız olma hali, oynaklık, düzensizlik, durasızlık, ikircim. *Havada kararsızlık var. Bu adam, kararsızlığı yüzünden hiçbir iş başaramıyor.*

karartı i. Kararmış yer, siyahlık.

karartmak (i) **1.** Rengini karaya çevirmek. **2.** (Işığı) Kısmak veya örtmek.

karasaban b. i. Kulaksız ilkel bir saban, ki toprağın altını gereği kadar üstüne getirmediği gibi derine de gitmez.

karasakız b. i. Zift.

karasal s. Kara ile ilgili, °berrî. **Karasal kumul,** *c.* deniz kıyısından uzak, çöllerde meydana gelen kumul. **Karasal oluşuk,** *c.* yer kabuğunun kara kısmındaki katmanlarda olan oluşuk.

karasevda b. i. *hk.* Suç veya felâket duygusu, derin keder, insanlardan çekinme, kaçınma ve nefret hali, kendi ihtiyaçlarını ihmal gibi belirtilerle kendini gösteren bir akıl hastalığı.

karasu b. i. *hk.* En çoğu, gözün iç basıncının çoğalmasiyle kendini gösteren ve körlüğe kadar götürebilen bir göz hastalığı.

karatavuk b. i. *bt.* Serçegillerin ardıçkuşları cinsinden, tüyleri siyah, meyva ve böceklerle beslenen bir kuş, ki beğenilen eti için avlanır, ötüşü için de kafeste beslenir.

karavana i. **1.** Fazla miktarda yiyecek alan, kenarları dik, derince maden kab, ki en çok orduda erlerin yemeğini dağıtmada kullanılır. **2.** Orduda erler arasında «yemek» anlamına da kullanılır. *Karavana borusu. Karavana daha çıkmadı. Bugün karavana çok iyi idi.* **3.** İnce yassı elmas.

karavaş i. Cariye, halayık.

karavide Yu. i. (..×.) *zo.* Suda yaşıyan bir çeşit ıstakoz.

karayandık b. i. *bt.* Deve dikeni.

karayanık b. i. *hk.* Karakabarcık, °şarbon.

karayazı b. i. Bak. kara.

karayel b. i. Kuzey batı rüzgârı, keşişleme karşıdı.

karayosunları ç. b. i. Bak. yosun.

karbon Lâ. i. Doğada ya elmas ve gırafit gibi billûrlaşmış veya maden kömürü, linyit, antrasit gibi şekilsiz bir halde bulunan, simgesi C olan basit cisim, ki bütün örgensel maddelerde bulunduğu gibi örgensel olmıyan pek çok maddenin bileşiminde de yer alır. Arı olmıyan karbona «kömür» denir. **Karbon devri,** *je.* maden kömürlerinin oluşmuş olduğu yerbilimsel devir. **Karbon kâğıdı,** bir çırpıda hem yazmak hem de kopye çıkarmak için yazı kâğıtlarının arasına konan bir yüzü boyalı kâğıt.

karbonado Fr. i. Karaelmas.

karbonat,-tı Fr. i. *kim.* Karbonik asidin bazlarla bileşerek meydana getirdiği tuzların genel adı.

karbonatlama Fr. T. i. *kim.* Karbonik asit alabilen maddelere bu gazı vererek onları karbonat haline sokma işi.

karbonik Fr. s. *kim.* Bir karbonla iki oksijenin bileşmesiyle meydana gelen bir gazın adı olan «karbonik asit» teriminde geçer. Bu gaz örgensel veya başka karbonlu maddelerin çürümesinden veya yanmasından, bitkilerin ve canlıların solunumundan meydana gelir; havada az miktarda bulunup bu miktar çoğalınca hayat için zararlı olur.

karbüratör Fr. i. Motorlarda akar yakıdı buhar haline getiren aygıt.

karcığar i. *mü.* Şark müziğinde dügâh perdesinde karar kılan pek şen bir makam.

kardelen b. i. *bt.* Nergisgillerden, baharda pek erken çiçek açan soğanlı bir bitki.

kardeş i. **1.** Analarının babalarının her ikisi veya bunlardan biri aynı olan çocukların, birbirine oranla, adı; birinci takdirde «öz», ikincisinde «üvey» sıfatlariyle ayırdedilir. *Öz kardeş. Üvey kardeş. Kız kardeş. Erkek kardeş.* **2.** Aralarında çok değer verilen ortak bir hal bulunanlardan her biri. *Süt kardeşi. Kan kardeşi. Ülkü kardeşi.* (Eskiden) *Tarikat kardeşi.*

kardeşkanı,-nı b. i. *bt.* Baklagillerden, en çok Asya'nın sıcak bölgelerinde yetişen ve verdiği kırmızımtırak bir özsu dolayısiyle bu adla anılan bir ağaç.

kardeşlik i. Kardeş olma hali.

kare Fr. s. *mat.* Dördül, °murabba. **Kare kök,** Bak. kök. **Kilometre kare,** kenarları birer kilometre olan dördül. **Metre kare,** kenarları birer metre olan dördül.

kareli Fr. T. s. Damalı, satrançlı.

karfiçe Yu. i. (.×.) Orta boy demir çivi.

karga i. *zo.* Serçegillerin, gagası dişli olanlar sınıfından, kanadları geniş, tüyleri kara renkte, tarla ve bahçelere çok zarar veren bir kuş. **Karga bok yemeden,** kbk. çok erken bir saatte. **Karga derneği,** aşağılık adamlar toplantısı.

kargaburnu,-nu b. i. Tel bükmekte kullanılan ve uçları sivri koni şeklinde olan bir çeşit kıskaç.

kargaburun b. s. Burnu garga gagasına benziyen (kimse).

kargabüken b.i. *bt.* Bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri talkım durumunda olan zehirli bir ağaç ve bunun meyvası, ki ondan hekimlikte kullanılan «striknin» adındaki alkaloit çıkarılır.

kargacık i. Bak. burgacık.

kargadelen b. i. *bt.* Kabuğunun çok yumuşak olması dolayısiyle kolay kırılan bir badem çeşidine verilen ad.

kargamak (i) Kargımak.

kargaşa, kargaşalık i. Toplulukta görülen düzen bozukluğu ve yasaya saygısızlık, °fitne, °şuriş.

kargatulumba b. zf. Üç beş kişi birisini yakalayıp elleri üstünde havaya kaldırarak. *Onu, kargatulumba götürdüler.*

kargı i. **1.** Ucu sivri, demirli, uzun değnek, ki eskiden silâh olarak kullanılırdı, °mızrak. **2.** Kamış.

kargılık i. Fişeklik.

kargımak (i) Birisinin, Tanrının ve insanların sevgi ve ilgisinden yoksun kalıp nefretlerine uğraması dileğinde bulunmak, °lânet etmek.

kagın i. **1.** Bir çeşit büyük rende. **2.** s. [D.D.] Bol, sık, sıkışık.

kargış i. Kargımak eylemi veya bu maksatla söylenen sözler, *lânet, *tel'in. **Kargış etmek** veya **vermek**, kargımak, kargışlamak.

kargışlamak (i) Kargımak.

kargışlı, kargışlık s. Tanrının ve insanların nefretine uğramış, *mel'un, *lâin.

karı i. **1.** Bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın. *Filâncanın karısı.* **2.** kbk. *Kadın. *Şu karı kim?* **Karı koca,** birbiriyle evlenmiş iki kişi. *Bunlar karı koca mı?*

karık i. **1.** Kara bakmaktan meydana gelen göz hastalığı. **2.** s. Bu hastalığa tutulmuş olan. **3.** Toprakta açılan çizi. **4.** Bu çizilerle ayrılan kısım.

karıkmak (nsz) **1.** (Göz) Kara bakmaktan kamaşmak. **2.** (Soğuk alıp ses) Kısılmak.

karıkocalık b. i. Karı koca olma hali.

karılaşmak (nsz) Huyları karıya benzemek.

karılı s. **1.** (Şöyle veya şu kadar) Karısı olan. *Hamarat karılı bir adam. Bâzı memleketlerde erkekler çok karılı olabilirler.* **Karılı kocalı,** karı koca birlikte. *Karılı kocalı misafirliğe geldiler.*

karılık i. Karı olma hali veya ödevi.

karımak (nsz) (Daha çok kadınlar hakkında) İhtiyarlamak, çok yaşlanmak.

karın,-rnı i. **1.** İnsan ve hayvanlarda gövdenin, kaburga kenarlarından kasıklara kadar olan ön bölgesi, ki «karın boşluğu» denilen iç kısmında «mide, barsak, karaciğer, dalak, böbrek» gibi bağırlar bulunur. **2.** (Bâzı deyimlerde) Döl yatağı. *Seni dokuz ay karnında taşıyan anan... Karındaki çocuğun erkek mi, kız mı olduğu bilinmez.* **3.** (Bâzı şeylerde) Şiş ve içi boş kısım. *Geminin karnı. Tencerenin karnı.* **4.** mec. İç, akıl, kafa. *Ben senin karnındakini ne bileyim?* **5.** fi. Bir dalgalı harekette uzanımı en büyük olan nokta. *Ardışık iki karın arası yarım dalga boyuna eşittir.* **Karın ağrısı, 1)** karında duyulan ağrı, **2)** mec. çekilmez kimseler hakkında veya isminde tereddüdedilen bir şeyi anarken söylenir. *Aman, ne karın ağrısı! Vagonlu mu vagonli mi, ne karın ağrısı işte o!* **Karın çatlağı,** karın kavucu. **Karnı aç,** acıkmış. **Karnı burnunda,** gebeliği pek ilerlemiş. **Karnı geniş,** gamsız, tasasız. **Karnım tok (Bu sözlere-),** o zözlere kanılmadığını anlatmak için söylenir. **Karnından geçmek,** aklından geçmek, düşünmek. **Karnından söylemek,** uydurup uydurup söylemek. **Karnı tok,** acıkmamış olan. **Karnı yarık,** bir çeşit kıymalı patlıcan yemeği.

karınca i. **1.** Karıncalardan birçok çeşidi bulunan bir türün genel adı. Karınca topluluk hayatı süren, erkek, dişi ve işçi olmak üzere üç cinsliği bulunan bir böcektir. Erkekleri cinslik ödevlerini yerine getirdikten sonra ölürler, kanadlı olan dişileri ise birkaç saat uçtuktan sonra yuvaya dönüp kanadlarını işçilere kopartırlar ve yumurtlamak üzere orada kalırlar. İşçilerin başlıca ödevi yuvayı kurmak ve besinleri sağlamaktan ibarettir; bunların şekerli salgılarından yararlanmak için «gül biti, kırmız böceği» gibi hayvancıkları da yuvalarında özel bölüklerde yetiştirip besledikleri olur. **2.** Madenlerde, döküm sırasında arada hava kalmaktan veya pastan ileri gelme yenik. **Karınca belli,** pek ince belli. **Karınca gibi kaynamak,** pek kalabalık ve hareketli olmak. **Karınca kararınca** veya **kaderince,** «her kes az da olsa, elinden geldiği kadar» anlamına bir zarf.

karıncalanmak (nsz) **1.** Karınca üşmek. **2.** Vücudun bir yeri uyuşup üzerinde karıncalar dolaşır gibi bir duygu vermek. **3.** Pastan yer yer ve ufak ufak aşınmak. *Silâhın namlısı karıncalanmış.*

karıncalar ç. i. *zo.* Zarkanadlıların, «karınca» adı altında toplanan ve beş bin kadar türü sayılan bir şubesi.

karıncalı s. **1.** İçinde karınca bulunan. **2.** Karıncalanmış, pas yeniği olan.

karıncık i. *an.* Yüreğin tepe kısmında bulunan ve biri (sağdaki) akciğerlere, ötekisi (soldaki) vücuda sıkılacak kanı almağa yarıyan iki boşluğa verilen ad.

karındanbacaklılar ç. b. i. *zo.* Yumuşakçalardan, başları, dilleri ve dişleri olan, karınlarındaki etli birer çember şeklinde olan uzantıları bacak gibi kullanarak ve sürünerek hareket eden kabuklu hayvanlar sınıfı. «Salyangoz» bu sınıftandır.

karındaş b. i. Kardeş kelimesinin eski şekli.

karınlamak (e) (Gemi) Yanını dayamak. *Gemi rıhtıma karınlamış.*

karınlı s. Karnı büyük ve çıkık olan. *Karınlı adam. Karınlı tencere.*

karınmak (nsz) **1.** İki yana sallanıp karışmak. **2.** [D.D.] (Kümes hayvanları) Çiftleşmek.

karınsa i. Kuşların tüy değiştirme zamanı.

karınzarı,-nı b. i. *an.* Karnın içindeki bağırları ve karnın iç yüzünü örten zar, ki bunların ve özellikle barsakların birbiri üzerinde kolayca kaymalarını sağlar, *periton.

karış i. Parmaklar birbirinden uzaklaşacak şekilde açık ve gergin duran elde, baş ve serçe parmakların ucları arasındaki uzaklık, ki ölçü olarak kullanılır. **Karış karış,** her tarafını inceden inceye. *Ben orasını karış karış bilirim.*

karışık s. Karışmış olan.
karışıklık i. **1.** Karışık olma hali. **2.** Kargaşa.
karışılmak (ösz,e) Her hangi biri karışmak, °müdahale edilmek. *Böyle şeylere karışılmaz.*
karışım i. *kim.* Birleşmeden birbirine karışmış olan şeylere verilen ad, °mahlût.
karışlamak (i) Karışla ölçmek.
karışmak (le) **1.** İki veya ikiden fazla şey bir araya gelip birbirinin içinde dağılmak. *Yağ ile su karışmaz. Kum toprakla karıştı.* **2.** (nsz) Düzeni bozulmak. *Bu kâğıtlar pek karışmış. Bu söylenti üzerine ortalık karışıverdi.* **3.** (nsz) Bulanmak, duruluğunu kaybetmek. *Zihnim karıştı. Hava karıştı.* **4.** (e) El atmak, el sokmak. *Sen bu işe karışma.* **5.** (e) Katılmak. *Çubuk çayı Sakarya'ya karışır.* **6.** (e) Bakmak, iş edinmek. *Bu işe belediye karışır.* **Karışanı görüşeni olmamak (Birinin-),** işine karışan kimse olmamak.
karıştırıcı s. **1.** Karıştıran. **2.** mec. Ortalığı birbirine katan, °müfsit.
karıştırılmak (nsz:le:e) Karıştırmak işine konu olmak.
karıştırmak (i:i,le:i,e) Karışmak işini yaptırmak. *Kâğıtları karıştırmak. Ortalığı karıştırmak. Birinin zihnini karıştırmak. Toprağı kumla karıştırmak. Ben kimseyi işime karıştırmam. Sirkeye su karıştırmak.*
kari,-i Ar. i. Okuyucu, okur.
karides Yu. i. (•×•) *zo.* Kabuklulardan tuzlu veya tatlı sularda yaşıyan, eti yenir bir böcek, ki «teke» veya «deniz tekesi» adiyle de anılır.
kariha Ar. i. (•‒•) Düşünme yetisi.
karikatür Fr. i. **1.** Bir kimsenin, bir şeyin veya bir olayın bâzı özellikleri insanı güldürecek şekilde abartılarak yapılmış resmi. **2.** mec. Bu yolda yazılmış yazı. **3.** mec. Fena ve acemice yapılmış şey. *İnsan karikatürü. Ev karikatürü.*
karikatürcü Fr. T. s. Karikatür yapan (ressam).
karikatürleştirmek Fr. T. (i) Karikatür haline sokmak.
karina İt. i. (•×•) *de.* Gemi teknesinin su içinde kalan kısmı. **Karina etmek,** veya **karinaya basmak,** gemiyi karinası meydana çıkacak şekilde bir yanı üzerine yatırmak.
karîne Ar. i. (•‒•) **1.** Belgi, belirti. **2.** İp ucu. **Karîne ile anlamak,** sözün gelişinden anlamak.
karkara i. *zo.* Uzunbacaklılardan, bataklık bölgelerde yaşıyan ve kışı sıcak ülkelerde geçiren bir cins başı sorguçlu turna.
karlamak (nsz) Kar yağmak. *Hava karlıyacağa benziyor.*
karlı s. Üstünde veya kendisinde kar bulunan. *Karlı dağ. Karlı hava.*
kârlı Fa. T. s. Kazançlı.
karlık i. **1.** Kar kuyusu. **2.** Etrafı hasır veya sepet örgüsiyle kapanmış olup içinde kar veya buz koymak için ayrı bölmesi bulunan yuvarlak şişe. *Karlıkta su ve şerbet soğutulur.*
Karluk i. Bir Türk topluluğu.
karmaç i. Bir kabın içindeki maddeleri karıştırmağa yarıyan çubuk.
karmak (i) **1.** Toz halindeki bir şeyi bir sıvı ile karıştırarak çamur veya hamur haline getirmek. *Yapı için harç karmak. Boya karmak.* **2.** Sokmak, batırmak.
karmakarış s. (×•••) «Pek karışık bir hale sokmak» anlamına gelen «karmakarış etmek» fiilinde geçer.
karmakarışık b. s. (×••••) Pek karışık.
karman çorman b. s. Pek karışık ve düzensiz.
karmaşa i. Karmaşık olma hali.
karmaşık s. İçinde ayrı cinsten birçok unsur bulunan, birbirine az çok aykırı bir çok şeylerden meydana gelen, °mudil. *Karmaşık bir mesele. Karmaşık bir fikir.* **Karmaşık sayı.** Bak. sayı.
karmık i. Çay ağzında yapılmış olan balıkçı büğedi.
karmuk i. Büyük kanca.
karnabahar b. i. *bt.* Turpgillerden, çiçekleri etli ve tanecikli bir görünüşte olan, sebze olarak kullanılan yaprakları lâhana yaprağına benziyen bir bitki.
karnaksı s. Can sıkan şeyler hakkında küfür diye söylenir. *Aman.. ne karnaksı şey!*
karnaval Fr. i. **1.** Hıristiyanların, büyük perhizden önce, etkesiminde, tuhaf kılıklara girerek yaptıkları şenlikler. **2.** Böyle tuhaf bir kılığa girmiş kimse.
karne Fr. i. **1.** Öğrencilerin eline verilen ve derslerden kazandıkları numaraları gösteren belge. **2.** Gerektikçe koparılıp kullanılmak üzere hazırlanmış bilet koçanı. *Ekmek karnesi. Vapur karnesi. Pul karnesi.*
karnıyarık b. i. Bak. karın.
karni Ar. i. Laboratuvarda, damıtma işlerinde kullanılan geniş karınlı, dar ve iğri boyunlu sırça kab.
karoseri Fr. i. Otomobillerde, mekanizmayı meydana getiren motor, makina, tekerlek gibi kısımların dışında kalan doğrama, döşeme kabîlinden şeylerin topu.
karpuz i. **1.** Kabakgillerden bir bitki ve bunun alaca yeşil olan kabuğunun içindeki

eteni suyu, tatlı ve en çoğu açık kırmızı renkte iri meyvası. **2.** Karpuz gibi yuvarlak ve iri bâzı şeylere de bu ad verilir. *Lâmba karpuzu* (Bak. lâmba). **Ayağının altına karpuz kabuğu koymak,** Bak. ayak.

karpuzcu s. Karpuz satan (kimse).

karsak i. *zo.* Bir cins küçük tilki.

karşı i. **1.** Bir şeyin esas tutulan yüzünün ilerisi. *Evin karşısı. Pencerenin karşısı.* **2.** s. Karşıda olan. *Karşı taraf. Karşı mahalle.* **3.** Birbirleriyle uğraşanların her birine göre öbür taraf. *Karşı parti. Karşı takım.* **4.** zf. Bir şeyin yüzü yönüne doğru. *Bahçeye karşı oturmak.* **5.** zf. Karşılık olarak. *Bu söze karşı ne denir?* **6.** zf. Hasım olarak. *Birisine karşı söylemek.* **Karşı çıkmak, 1)** geleni karşılamak üzere bir yere çıkarmak, **2)** birisiyle boy ölçüşmek istemek. **Karşı durmak,** dayatmak[2]. **Karşı gelmek,** birisine, artık itaat etmediğini yüzüne karşı belli etmek. **Karşı gitmek,** geleni karşılamağa gitmek. **Karşı komak** veya **koymak,** önlemek üzere harekete geçmek.

karşıgelim b. i. *bg.* Görevleri birbirine karşıt olan iki şeyin birbirine göre olan durumları. *Uyluğun ön kasları ile arka kasları arasında karşıgelim var.*

karşılamak (i) **1.** Karşılık olabilmek, denk gelebilmek, *tekabül etmek. **2.** Gelenin hatırını hoş etmek için yoluna çıkmak, karşı çıkmak. *istikbal etmek. **3.** Şöyle veya böyle bir duygu göstermek. *Teklifimi iyi karşıladılar.* **4.** Önlemek. *Bu ilâç sıtmayı karşılar.*

karşılanmak (nsz) Karşılamak işine konu olmak.

karşılaşmak (nsz: le) **1.** Karşı karşıya gelmek. **2.** Raslamak. **3.** Birbiriyle uğraşma haline girmek.

karşılaştırılmak (nsz: le) Karşılaştırmak işine konu olmak.

karşılaştırma i. Karşılaştırmak eylemi, *mukayese ; *kim.* *muamele.

karşılaştırmak (i:i,le) **1.** Karşılaşmak işini yaptırmak. **2.** İki şeyin ayrımını meydana çıkarmak için yanyana araştırmak, *mukayese etmek. **3.** *kim.* İki maddeyi yolunca bir araya getirmek, *muamele etmek.

karşılık i. **1.** Bir davranışın karşı tarafta uyandırdığı, gerektirdiği başka davranış, *mukabele. **2.** Bir şeyin sorulması üzerine karşı tarafın dediği, *cevap. **3.** Bir şey alınırken karşı tarafa verilen başka şey, *bedel. **4.** Bir iş için ayrılmış para, ayrıltı, *tahsisat. **Karşılık vermek,** (çocuk büyüğüne) karşı gelmek.

karşılıklı s. **1.** İki tarafın birbirine karşı yaptığı, *mütekabil. *Karşılıklı yardım. Karşılıklı saygı.* **2.** Birbirine karşı bulunan. *Karşılıklı kapılar. Karşılıklı pencereler.* **Karşılıklı yapraklar,** *bt.* sapların her düğümünde karşılıklı olmak üzere ikişer ikişer bulunan bitki yaprakları.

karşılılık i. Karşılıklı olma hali, *mütekabiliyet.

karşıma i. *as.* Yer ortada olmak üzere, güneşin, yerin ve her hangi bir gezeğenin bir doğru üzerine gelmeleri, *istikbal.

karşın s. [C.K.] **1.** Bir fikri veya gidişi doğru bulmayıp önüne geçmeğe çalışan, *muhalif, *muarız. **2.** zf. Gerekirin veya mantığın tersine olarak, *rağmen. *Bu kadar kuvvetli olmasına karşın gene dayanamadı.*

karşınlık i. Karşın olanın hali veya karşınca hareket, *muhalefet.

karşısav b. i. *man.* Bak. çatışkı.

karşıt i. [T.D.] Esas niteliklerinde ak ile kara arasındaki kadar uzaklık ve aykırılık bulunan, *zıt. **Karşıt teorem,** *mat.* varsayımı ile hükmü birbirinin yerine konarak elde edilen teorem.

karşıtduygu b. i. *ruh.* Bâzı kimselere karşı duyulan ve belirli bir sebebe dayanmıyan hoşlanmamazlık hali.

karşıtlı s. *dlg.* Karşıtlık anlatan (cümle). «Ben vaktinde geldim ama sizi bulamadım» cümlesi karşıtlıdır.

karşıtlık i. **1.** Karşıt olma hali, *zıddiyet. **2.** *mat.* Bir teoremin karşıdının da doğru olması hali.

kart,-tı s. Gençliği veya körpeliği kalmamış. *Kart adam. Kart tavuk. Kart salatalık.*

kart,-tı Fr. i. **1.** Düzgün kesilmiş ince mukavva parçası. **2.** Üzerinde insanın adı, soy adı, mesleği yazılı bulunan ve kutlamalarda veya kendini tanıtmada kullanılan beyaz, küçük ve ince mukavva parçası. **3.** Açık mektuplaşmada kullanılan ve bir yüzü adrese diğeri yazıya ayrılmış olan ince mukavva parçası. **4.** Bunun bir yüzü resimli olanı. **5.** Bâzı yerlere girmek veya bâzı şeylerden yararlanmak üzere verilen üstü yazılı ince mukavva parçası.

kartal i. *zo.* Yırtıcılardan, genel olarak kızıl siyah tüylü, aşağı yukarı hindi büyüklüğünde, çok kuvvetli bir kuş, ki yuvasını yüksek kayalıklar üzerinde kurar ve küçük kuşlar veya kuzu ve oğlak gibi hayvanlarla beslenir. **Kartala kaçmak,** ar. kartlaşmak.

kartallı s. Kartalı olan. **Kartallı eğreltiotu,** *bt.* şekli iki başlı bir kartalı andıran bir eğreltiotu türü.

kartalmak (nsz) Kart hale gelmek, kartlaşmak.

kartaloş, kartaloz s. ar. Kartlaşmış, yaşı geçkin.
kartel Fr. i. Birtakım tecim veya yapım kuruluşlarının daha çok kazanmak veya başka kuruluşlara karşı tutunabilmek gibi erekler'e aralarında meydana getirdikleri dayanışmalı birlik.
kartlanmak, kartlaşmak (nsz) Kart hale gelmek.
kartlık i. Kart olma hali.
kartograf Yu. i. Hartacı.
kartografi Yu. i. Hartacılık.
kartografik Yu. s. Hartacılıkla ilgili.
karton Fr. i. Mukavva.
kartonpiyer Fr. i. Yapılarda süs yapmak için kullanılan sertleştirilmiş mukavva.
kartopu,-nu b. i. *bt.* Hanımeligillerden yaprakları üç dilimli, çiçekleri iki şekilli ve zeytinsi olan meyvası kırmızı renkte bir bitki.
kartpostal Fr. i. Posta kartı.
kartuk i. Büyük tarla tarağı.
kartvizit,-ti Fr. i. Kart².
karumak (i) Sokmak, batırmak.
karun i. (-.) Zenginliğiyle ün almış birinin adı olup dilimizde kinaye yoliyle «çok zengin kimse» anlamına kullanılır. *Adamcağız karun değil ya, bu kadar parayı nasıl versin.*
karyağdı b. s. Üstü, kar yağmış gibi, benek benek beyaz olan. *Karyağdı bir kumaş.*
karyokinez Yu. i. *by.* Hücrelerin bir çoğalma yolu, ki çekirdeğin parçalanarak hücrenin iki kutbunda toplanıp orada yeni birer çekirdek haline gelmesi, sonra da hücrenin ortadan boğulup ikiye bölünmesi ve böylece genç iki yeni hücrenin meydana çıkması şeklinde olur.
karyola i. (.×.) Üzerine yatak yapılıp yatılan tahta veya maden kerevet.
kas i. Kasılarak vücudun hareketlerini sağlamağa yarıyan organlardan her biri ve bu organların telsel olan dokusu. *Kol kasları. Eğelerarası kaslar. Yüreğin kası.* **Delta kası,** *an.* omuz başında bulunan üçgen biçimindeki kas.
kasa İt. i. (×.) **1.** Para veya değerli eşya saklamağa yarıyan çelik dolap. **2.** Tecim evlerinde para alınıp verilen yer. **3.** Bâzı oyunlarda oyunu idare etme veya para karşılığında fiş verme işi. *Kasa kimde?* **4.** Vagonlarda karoseri kısmı. **5.** (Bâzı şeyler için) Sandık. *Bir kasa bira.*
kasaba Ar. i. Küçük şehir, kent.
kasabalı Ar. T. s. Kasaba halkından olan.
kasadar İt. Fa. i. Bir tecim evinde kasada oturup para alıp veren kimse.
kasalak s. [D.D.] Kıbırli, °mağrur
kasap Ar. i. Sığır, koyun gibi eti yenecek dördayaklı hayvanları kesen veya dükkânda parça parça satan kimse.
kasaphane Ar. Fa. i. Kanara.
kasaplık Ar. T. i. **1.** Kasap olanın işi. **2.** s. Kanaraya gönderilip kesilmek üzere ayrılmış (hayvan).
kasara i. *de.* Geminin baş ve kıç tarafında, asıl güverteden yüksek olan kısa güverte. *Baş kasarası. Kıç kasarası.*
kasatura i. (..×.) Süngü gibi tüfeğin namlısı ucuna takılan bıçak.
kasavet,-ti Ar. i. Üzüntü. *Kasavet çekmek.*
kasavetlenmek Ar. T. (nsz: e) Üzülmek.
kasdoku b. i. *an.* Kasları meydana getiren doku çeşidi.
kâse Fa. i. Kaşıkla içilen şeylerin konduğu derince kab.
kasık i. Karın ile uyluk arası. **Kasık bağı,** kavlıcı içerde tutmak için fıtıklıların kullandıkları bağ. **Kasık biti,** kasık bölgesinde yerleşen bir cins bit. **Kasık çatlağı,** kasık kavlıcı.
kasıkbağcı b. s. Kasıkbağı yapan veya satan (kimse).
kasıkbağı,-nı b. i. Bak. kasık.
kasıkotu,-nu b. i. *bt.* Karanfilgillerden, ince sazlar üzerinde küçük ve güzel çiçekler açan, kasık yarığında faydalı sayılan bir bitki, ki yirmi kadar türü vardır.
kasıl s. *by.* Kası olan veya kasla ilgili bulunan, °adali. **Kasıl duyumlar,** *ruh.* kasların istemli kasılmalariyle meydana gelip devimlerimizi düzenleştirmemize yardım eden duyumlar.
kasılmak (nsz) **1.** Boyu kısaltılmak veya miktarı azaltılmak. **2.** [C.K.] Büzülüp kısalmak, °takallüs etmek.
kasım i. Kışın başlangıcı sayılan 8 sonteşrin günü başlayıp hıdrellezin ilk günü olan 6 mayısa kadar altı ay süren, yılın yarısı.
kasımpatı,-nı b. i. *bt.* Bileşikgillerden, çiçekleri iri, katmerli ve türlü renkte, sonbahardan kış ortalarına kadar açan bir süs bitkisi.
kasınç i. [T.S.] Kaslarda kendiliğinden olan ağrılı kasılıp kalma hali, °kramp.
kasınma i. Kasınmak eylemi. **2.** [T.S.] Kasların kendiliğinden kasılıp kalması, °teşennüç.
kasınmak (nsz) Kasılıp kalmak.
kasıntı i. Giyeceği eğretiden kısaltmak için yapılan dikiş. *Bu kolun kasıntısını sökmeli.*
kasırga i. Çevrintili ve pek zorlu rüzgâr. *Dünkü kasırga damlardan kiremitleri uçurdu.*
kasıt,-stı Ar. i. Amaç, amaçlama, erek, istek. *Benim kastım bu değildi.* **Kastı olmak (Birine-),** ona karşı kötülük

etme, zarar verme isteği beslemek. *Bana kastın mı var?*

kaside Ar. i. (·-·) *ed.* Eskiden, on beş beyitten aşağı olmamak, bütün beyitlerin ikinci mısraları en baştaki ile kafiyeli bulunmak ve en çoğu büyükleri övmek üzere yazılan nazım.

kasideci Ar. T. s. (·-··) Eskiden kaside yazıp büyüklere sunmağı âdet edinen (şair).

kaskatı b. s. (×··) Tamamiyle katı.

kasket,-ti Fr. i. Önü siperli baş giysisi.

kaslak s. [C. K.] Kasları iyi gelişmiş olan, •adali.

kasmak (i) **1.** Eğretiden kısaltmak. *Ceketin kollarını biraz kasmalı.* **2.** Baskısı altında tutmak. **Kasıp kavurmak,** canından bıktıracak kadar üzmek veya zulmetmek.

kasnak i. **1.** Enli çember. **2.** Kalbur ve tef gibi şeylerin tahta çemberi. **3.** Nakış işlemek için gergef gibi kumaş germeğe yarıyan, tahtadan enlice çember. **Kasnak işlemek,** kasnakta nakış işlemek.

kasnı i. *bt.* Maydanozgillerden olan çadıruşağı otu ile şeytantersi ağacı gibi bitkilerden elde edilen bir zamk ki «at kasnısı, dişi kasnı, erkek kasnı» gibi çeşitleri vardır.

kassam Ar. i. Şeriat mahkemeleri zamanında mirası mirasçılar arasında bölüp dağıtan hâkim.

kassamlık Ar. T. i. Kassamın ödevi veya dairesi.

kast,-tı Lâ. i. *top.* Hindistanda halkın ayrılmış olduğu birbirine karşı kapalı sınıfların adı.

kastanyet,-ti İsp. i. İspanyol çalparası.

kastar i. Pamuk ipliğini veya bezini bol ve soğuk su ile yıkayıp ağartma işi.

kastarlamak (i) Pamuk ipliğini veya bezini kastarla ağartmak.

kastarlı s. Kastarlanmış.

kasten Ar. zf. (×·) Kasıtla, bile bile ve istiyerek.

kastetmek,-der Ar. T. (×··) **1.** (i) Amaçlamak, amaç olarak almak. *Ben bu sözü kimseyi kastetmeden söyledim.* **2.** (e) Kötülük etmek, zarar vermek istemek. *Bu hareketinle bana kastetmiş oluyorsun.*

kasvet,-ti Ar. i. Sıkıntı, iç sıkıntısı, gönül darlığı.

kasvetli s. İç sıkıntısı veren. *Kasvetli bir hava. Kasvetli bir ev.*

kaş i. **1.** Gözlerin üzerinde kemerli birer çizgi meydana getiren kısa kıllar. **2.** Kemerli ve çıkıntılı şey. *Eyerin ön ve arka kaşları. Yüzük kaşı.* **Kaş göz etmek,** kaşlarını gözlerini oynatarak işaret etmek. **Kaşla göz arasında,** kimsenin farkına varmasına meydan vermiyecek kadar kısa bir zaman içinde. **Kaşlarını çatmak,** öfkelenmek üzere bulunmak. **Kaş yapayım derken göz çıkarmak,** işi düzelteyim derken bütün bütün bozmak.

kaşağı i. Hayvanları tımar etmek için kullanılan sacdan dişli alet.

kaşağılamak (i) Hayvana kaşağı sürmek.

kaşak i. Kendi kendine sırtını kaşımak için kullanılan uzun saplı, ucu kaşık şeklinde ve tırtıklı alet, ki şimşirden, bağadan, fildişinden veya madenden yapılır.

kaşamak (i) Kaşağılamak.

kaşan i. (Hizmet hayvanları hakkında) Durup işeme. **Kaşan yeri,** uzun yolda hayvanları durdurup işettikleri ve biraz dinlendirdikleri yer.

kaşandırmak (i) Hayvanı durdurup işetmek.

kâşane Fa. i. (-·-) Büyük, süslü ve masraftan kaçınmaksızın yapılmış yapıların görkemini anlatmak için kullanılır. *Orası kâşanelerle dolu.*

kaşanmak (nsz) (Hizmet hayvanları hakkında) Durup işemek.

kaşanyeri,-ni b. i. Bak. kaşan.

kaşar i. Tekerlek biçiminde kalınca, sarımtırak renkte, yağlı ve lezzetli bir peynir.

kaşarlanmak (nsz) Hoşa gitmiyen bir muameleye veya bir işe alışarak artık ondan üzüntü duymaz olmak.

kaşık i. Çorba, hoşaf, tatlı gibi yiyecekle içecek arasında yer alan besinleri, kimi vakit de pilâv gibi ufak taneli yiyecekleri ağza götürmeğe yarıyan küçük kürek şeklindeki sofra aleti. **Kaşık atmak,** atıştırmak[1]. **Kaşık düşmanı,** şk. karı, eş. **Kaşıkla yedirip sapiyle (gözünü) çıkarmak,** bir kimse yaptığı bir iyiliğe karşı kat kat zarar vermek. **Kaşık oyunu,** yurdumuzun birçok yerlerinde, çalpara yerine tahta kaşık şıkırdatarak yapılan rakıs.

kaşıkçı s. Şimşir, kemik, bağa gibi şeylerden kaşık oyan (sanatçı). *Kaşıkçılar çarşısı.* **Kaşıkçı kuşu,** perdeayaklılardan, altçenesinde, tuttuğu balıkları saklamağa yarar bir kesesi olan uzun gagalı bir göl kuşu.

kaşıkçın i. *zo.* Perdeayaklıların yassı gagalılar cinsinden, ırmak ağızlarında veya sığlıklarda yaşıyan, gagası kaşığı andırır bir yaban ördeği.

kaşıkotu,-nu b. i. *bt.* Turpgillerden, iskorbüte karşı kullanılan, yaprakları kaşığı andıran bir bitki.

kaşımak (i) Kaşıntıyı gidermek için kaşınan yeri tırnakla veya başka bir şeyle uğuşturmak.

kaşındırmak (i) Kaşınmasına sebep olmak, kaşıntı vermek.

kaşınma i. Kaşınmak eylemi.

kaşınmak (nsz) **1.** Kaşıntısı olmak. **2.** Kendi kendini kaşımak. **3.** mec. Kendi aleyhinde olan bir muameleyi sonuçlandıracak hareketlerde bulunanlar için söylenir. *Sen kaşınıyorsun galiba. git işine beni belâya sokma!*

kaşıntı i. Vücudun bir yerinde duyulan böcek gezinmesi, hafif yanma veya batma gibi tedirginlik.

kâşif Ar. i. (··) Açınlayıcı, bulucu.

kaşkariko i. (··×·) ar. Oyun, dolap, °entrika.

kaşkaval İt. i. Oldukça yumuşak, tekerlek biçiminde hazırlanmış, yavan bir çeşit peynir.

kaşkorse Fr. i. Ten üzerine giyilen hafif kadın fanilâsı.

kaşlı s. Kaşı olan. *Çatık kaşlı. İnce kaşlı.* **Kaşlı gözlü,** yüzü oldukça güzel.

kat,-tı i. **1.** Üst üste veya arka arkaya konmuş benzer ve yayvan şeylerin her biri. *Evin ikinci katı. Bir kat et bir kat hamur. İki kat pencere. Kat kat tel örgü.* **2.** (Giyecekler hakkında) Takım. *Bir kat elbise. Üç kat çamaşır.* **3.** Ön, yan, °huzur. *Başkanlığın yüksek katına.* **4.** Özdeş miktar. *Bu ondan iki kat pahalı.* **5.** *mat.* Özdeş miktarlar toplamı. *6, 9, 12 ve 15 sayıları 3 sayısının katlarındandır.* **Kat çıkmak,** yapıya kat ilâve etmek. **Kat kat,** onun kadar birkaç defa. *Bu ondan kat kat güzel.* **Ortak kat,** *mat.* birtakım tam sayıların katı olabilen aynı sayı.

katakulli i. (··×·) ar. Yalan, dolan, hile.

katalepsi Yu. i. *hk.* İradenin büsbütün kaybı, dış etkilere karşı duygunluğun ortadan kalkması ve hareket organlarına verilen her hangi bir durumun olduğu gibi sürüp gitmesi ile beliren hal.

katalitik Yu. s. Katalizle ilgili, kataliz niteliğinde olan.

kataliz Yu. i. *kim.* Bâzı cisimlerin kendileri hiçbir değişmeye uğramadan, başka cisimlerin bileşmeleri üzerine yaptıkları etki.

katalizliyen Yu. T. s. *kim.* Kataliz maksadiyle kullanılan (cisim).

katalog Yu. i. Defter veya kitap meydana getirecek kadar uzun liste. *Kitap kataloğu. Eşya kataloğu.*

katalpa i. (·×·) *bt.* İkiçeneklilerden, yaprakları pek iri ve yürek biçiminde, çiçekli bir süs bitkisi, ki boyu on metre ve yaprakları da yirmi santimetre kadar büyük olan çeşitleri vardır.

katar Ar. i. **1.** Taşıt dizisi. *Deve katarı. Otomobil katarı. Katar komutanı.* **2.** Lokomotif ile vagonların birbirine bağlanarak meydana getirdikleri dizi, °tren. *Bugün beş katar kalkacak.* **Katar katar,** katar gibi dizilmiş ve birçok. *Leylekler katar katar geçiyor.*

katarakt,-tı Yu. i. *hk.* Aksu, akbasma, perde. **Katarakt olmak,** gözüne ak basmak.

katarlamak Ar. T. (i) Katar düzmek, katar haline sokmak.

katedral,-li Fr. i. Piskoposluk kilisesi, bir şehrin büyük kilisesi.

kategori Yu. i. Ulam.

katı s. **1.** Üzerine parmakla basıldığı zaman basılan yeri çökmiyen veya az çöken, yumuşak karşıdı. *Tahta katıdır. Bu yumurta katı olmuş.* **2.** Yeğin, °şiddetli. *Katı tedbirler.* **3.** *fi.* Sıvıların ve gazların tersine, içinde bulunduğu kabın veya üstünde bulunduğu yerin şeklini almıyan, °sulp. **4.** zf. (Eskiden) Pek, artık derecede. *«Susadım, ol dem hararetten, katı; Sundular bir cam dolusu şerbeti».*

katı i. Kuşların «taşlık» da denen mideleri.

katık i. Bâzı hallerde, başlıca ekmekle karın doyurmak gerektiği vakit, ekmeğe katılan peynir, zeytin, helva gibi yiyecek.

katılanmak, katılaşmak (nsz) Katı hale gelmek.

katılaştırmak (i) Katı hale getirmek.

katılgandoku b. i. *an.* Organların asıl dokularının aralarını, duvardaki harç gibi, dolduran doku.

katılık i. Katı olma hali.

katılmak (e) **1.** Katmak işi kendine yapılmak. *Süte su katılmamalı.* **2.** Kendini bir topluluğa katmak. *«Topal eşekle kervana katılmak».*

katılmak (nsz) Aşırı derecede gülmek, ağlamak, gıdıklanmak gibi tepkili hareketlerde solunum kasları kasınarak soluk kesilmek. *Çocuk ağlamaktan katılacak. Katıldık gülmekten.. Gıdıklamayın katılır!*

katıltmak (i) Katılmasına sebep olmak. *Bizi gülmekten katılttı.*

katım i. Katma işi veya zamanı. **Koç katımı,** Bak. koç.

katımlık i. Katılacak miktar.

katıntı i. **1.** Birbirine katılmış karışık şeyler. *Birçok dillerin katıntısı bir lehçe.* **2.** s. Dışardan katılmış.

katır i. *zo.* **1.** Eşekle kısrağın veya atla dişi eşeğin birleşmesinden meydana gelen melez hayvan. **2.** s. mec. İnatçı ve huysuz. **Katır yılanı,** bir cins engerek.

katırboncuğu,-nu b. i. Mavi sırçadan iri boncuk, ki en çoğu katırlara gerdanlık dizmekte kullanılır.

katırcı s. Katırları olup kira ile işleten veya bunlarla kervan düzüp eşya taşıyan (kimse).

katır kutur zf. **1.** Sert ve kaba ses çıkararan. *Ayvayı katır kutur yedi.* **2.** s. Kaba ses çıkaran. *Katır kutur ayakkabılar.*

katırkuyruğu,-nu b. i. *bt.* Baklagillerden, çiçekleri sarı ve şemsiye durumunda olan acı bir bitki.
katırtırnağı,-nı b. i. *bt.* Baklagillerden, dalları pek ince, çiçekleri sarı bir bitki, ki bâzı türleri hekimlikte sidik söktürücü olarak kullanılır.
katışık s. İçine başka şeyler karışmış olan, °mahlût. **Katışık fiil,** *dlg.* Bak. fiil.
katışıksız s. İçine başka şeyler karışmamış olan, °sâf.
katışmaç i. *fel.* Aynı cinsten şeylerin bitişip yapışmasından meydana gelen küme. Bâzı canlılar, kendilerini meydana getiren hücreler aynı cinsten olup aralarında bağınlılık bulunmadığı için birer katışmaçtan başka bir şey değildirler; hücreler ayrımlaşıp aralarında bir işlev uyumu kurulmuş olursa meydana getirdikleri bütün, «örgenlik» adını alır.
katışmak (nsz,e) Bir topluluğa kendini katmak, katılmak, karışmak. *O da bize katıştı.*
katıştırmak (i,e) Bir şeyin içine başka şey katıp karıştırmak.
katıyağ b. i. Donyağı, parafin gibi bayağı sıcaklıkta katı bir halde bulunan yağ.
katıyürekli b. s. Acınacak haller karşısında duygusuz kalabilen.
katî Ar. s. Kesin.
kâtibiadil,-dli Ar. b. i. (-••••) Noter.
katil,-tli Ar. i. Öldürme.
katil Ar. s. (-•) **1.** Öldüren, ölütçü, kanlı. **2.** Öldürücü.
kâtip Ar. i. (-•) Yazman.
kâtiplik Ar. T. i. Yazmanlık.
katiyen Ar. zf. (•×•) **1.** Hiçbir zaman. **2.** Kesin olarak.
katiyet,-ti Ar. i. Kesinlik.
katkala zf. [T.D.] Zorunlukla, sıkınçla, °ıstırarla, °naçar.
katkalamak (nsz) [T.D.] **1.** Bir şey karşısında aciz, eksinlik duymak. **2.** (e) Hayran olmak.
katkı i. Ulama, °ilâve.
katkısız s. Katışıksız.
katlamak (i) Kâğıt, kumaş gibi yaprak halinde bulunan bir şeyi üst üste ve düzgün bir şekilde bükerek kat kat etmek. *Kâğıdı ikiye katlamak. Mektubu zarfa koymak üzere katlamak.*
katlandırmak (i,e) Birinin, bir hale katlanmasını sağlamak.
katlanılmak (ösz,e) Her hangi biri bir hale katlanmak. *Yurt için her fedakârlığa katlanılır.*
katlanmak (nsz) **1.** Katlamak işine konu olmak. *Bu kumaş iyi katlanmamış.* **2.** (e) Kaçınmak olabilirken ezici bir hal altında yaşamak, °tahammül etmek. *İnsan şerefi için her yoksulluğa katlanmalı.*
katlatmak (i,e) Katlamak işini başkasına yaptırmak.
katliam Ar. b. i (•••) Kırım.
katmak (i,e) **1.** Bir birlik meydana getirmek üzere bir şeyi başka bir şeyin içine, üstüne veya yanına koymak. *Sirkeye su katmak. On liraya iki lira daha katmak. Kuzuları sürüye katmak.* **2.** Birlikte göndermek. *Kafileye muhafız katmak.* **Katmak (Birbirine-),** birbirine düşürmek, aralarını bozmak. **Katmak (Önüne-),** yürütüp veya kaçırıp arkasından gitmek. *Kılavuzu önümüze katarak geldik. Düşmanı önümüze katıp kovaladık.*
katman i. Birbiri üzerine uygulanmış yassıca maddelerin her biri, °tabaka. **Katman bulut,** şerit biçiminde bulut.
katmanlaşma i. *je.* Üst üste katmanlar halinde yerleşme, **Aykırı katmanlaşma,** *je.* katmanları düzenli bir şekilde uygulanmamış olan katmanlaşma.
katmanlaşmak (nsz) *je.* Üst üste gelmiş katmanlar halinde yerleşmek.
katmer i. **1.** Çiçek, börek gibi bâzı küçük şeylerin kat kat olması hali. *Bu gülün katmeri az.* **2.** Bir çeşit börek. **Katmer katmer,** kat kat.
katmerleşmek (nsz) Katmerli hale gelmek.
katmerli s. **1.** Katmeri olan, kat kat olan. *Katmerli çiçek.* **2.** mec. Aşırı derecede olan. *Katmerli yalan. Sersemliğin katmerlisi.*
Katolik Yu. i. Katoliklik mezhebinden olan kimse.
Katoliklik Yu. T. i. Hıristiyanlıkta Papa'nın başkanlık ettiği mezhep.
katot Yu. i. *fi.* Negatif elektrot.
katra Ar. i. «Damla» demek olup «katrası kalmadı», «katrası yok» gibi sözlerde «hiç» anlamına kullanılır.
katran i. *kim.* Organik maddelerden kuru damıtma ile elde edilen, sıvı yağ kıvamında, siyah renkte, ağır is kokulu, suda eriмiyen bir madde, ki bitkilerden çıkarılana «bitki katranı» maden kömüründen elde edilene de «maden katranı» adı verilir. **Katran ağacı,** *bt.* çamgillerden, Toroslarda çok yetişen kerestesi reçineli, dalları gövdeye dikey bir durumda, yüksek ve güzel bir ağaç, **Katran çamı,** *bt.* gemilerde kullanılan katranın çıkarıldığı çam cinsi. **Katran gibi,** siyaha yakın koyu renkte. **Katran ruhu,** kayın katranının damıtılmasiyle elde edilen ve hekimlikte kullanılan renksiz, keskin kokulu ve yakıcı bir sıvı. **Katran suyu,** hekimlikte kullanılan katranlı su.
katranköpüğü,-nü b. i. *bt.* Çayırman-

tarlarından, şapkasının alt yüzü dilim dilim ve bir halka ile çevrili bulunan bir cins mantar.

katranlamak (i) Katran sürmek.

katranlı s. Katran sürülmüş veya karıştırılmış olan.

katrantaşı,-nı b. i. *je.* Bileşimindeki su miktarı fazla olan bir çeşit yanardağ camı.

katrat,-tı Fr. i. **1.** Yazı dizmede harfler arasına konulan yazısız maden parçası. **2.** Yazı dizme işlerinde kullanılan bir aralık ölçüsü birimi.

katrilyon Fr. s. Bin kere trilyon.

katsayı b. i. *mat.* Bir niceliğin kaç katı alındığını gösteren sayı. *«5 a» ifadesinde 5 sayısı a'nın katsayısıdır.*

kauçuk i. Amerika, Asya ve Afrikanın çeşitli ağaçlarından, özellikle, lâstik ağacından elde edilen dayanıklı ve esnek madde, ki kükürtle karıştırılarak daha iyi işlenir, daha çok dayanır ve esner bir hale getirilir.

kav i. Ateş veya cıgara yakmak için çakmak çakarak tutuşturulan madde. *Mantar kavı. Bez kavı.* **Kav gibi,** kolaylıkla tutuşacak halde kuru ve gevrek. *Evin kaplaması kav gibi olmuş.* **Kav mantarı,** baziti mantarlardan, ağaçların gövdesinde veya dallarında yetişen ve kurusu kav olarak kullanılan bitki.

kavaf Ar. i. Hazır ve bayağı cins ayakkabı satan esnaf. **Kavaf işi,** özensiz ve şişirme yapılmış olan. *Bu kanape pek kavaf işi.*

kavaflık Ar. T. i. Kavafın yaptığı iş.

kavak i. *bt.* Söğütgillerden, sulak bölgelerde yetişen, boyu bâzı cinslerinde otuz veya kırk metreye kadar çıkan, kerestesi kullanılan bir ağaç. **Kavak inciri,** açık mor renkte bir çeşit incir.

kavaklık i. Kavakları çok olan yer.

kaval i. Çobanların çaldığı kalınca ve yumuşak sesli, perdeli büyük düdük. **Kaval kemiği,** Bak. Baldır kemiği. **Kaval tüfek,** namlısı yivsiz tüfek.

kavala i. Su kıyısında barınak.

kavalye Fr. i. Kadına, dansta eş olan veya bir yere giderken arkadaşlık eden erkek.

kavança, kavanço İt. i. (•×•) *de.* **1.** Bir yelkeni veya başka bir şeyi oradan orava geçirme. **2.** ar. Bir işi başka birine yüzetme ve daha çok, başına sarma. *Bu işi de mı sana kavança ettiler?*

kavanoz i. Topraktan, sırçadan veya ağaçtan, ağzı geniş, orta veya ufak boyda kab. *Reçel kavanozu. Turşu kavanozu.*

kavara i. kbk. Yellenme

kavas Ar. i. Elçilik veya konsolosluk hademesi.

kavasya Lâ. i. (•×•) Acıağaç.

kavata i. *bt.* Sert ve fazla kızarmıyan bir domates türü.

kavga i. **1.** İki taraf arasında yapılan gürültülü, aytışmalı, birbirini suçlandırıcı konuşma, ki çok defa dargınlıkla ve kimi vakit dövüşle sona erer. **2.** Eskiden «savaş» anlamına da gelirdi. **Kavga kaşağısı,** ara bozup kavga çıkartan.

kavgacı s. Kavga etmeği seven, her vakit kavga çıkaran.

kavgalı s. **1.** İçine kavga karışan. **2.** Birisiyle kavga ederek darılmış olan.

kavi Ar. s. Dayanıklı, güçlü kuvvetli, zorlu.

kavil,-vli Ar. i. «Söz» demek olup dilimizde seyrek olarak «anlaşma» anlamına kullanılır. *Kavlimiz böyle mi idi?*

kavileşmek Ar. T. (nsz) Pekişmek.

kavilleşmek Ar. T. (nsz : le) Sözleşmek, söz birliği etmek.

kavim,-vmi Ar. i. Budun.

kavis,-vsi Ar. i. **1.** Eğmeç. **2.** Yay.

kavkı i. *zo.* Midye, salyangoz gibi hayvanların sert kabuğu.

kavlak s. Kabuğu dökülmüş. *Kavlak bir ağaç.*

kavlamak (nsz) (Kabuğu, derisi) Kabarıp dökülmek.

kavlıç i. **1.** Bağırlardan bir parçanın karın çeperinin bir yerinden geçip deri altında ur gibi bir şişkinlik meydana getirmesi, •fıtık. **2.** s. Karnının her hangi bir yerinde böyle bir şişi olan (kimse), •fıtıklı.

kavmantarı,-nı b. i. Bak. kav.

kavmiyet,-ti Ar. i. Bir kimsenin hangi budundan olduğu.

kavram i. Barsakları ve böbreği örten yağlı zar. *Kavram yağı.*

kavram i. *man.* Bir şey hakkında ve özellikle o şeyin nitelikleri veya imleri hakkında taşıdığımız genel fikir, •mefhum.

kavramak (i) **1.** İçine alırcasına her tarafından tutmak. *Kılıcın kabzasını avuciyle kavramak.* **2.** Her tarafına yayılmak. *Sızılar vücudunu kavramış.* **3.** mec. Etraflı anlamak. *Meseleyi henüz kavrıyamadım.* **4.** *fel.* (Zihinde) Oluşturmak. *Bir fikrin iyi anlatılabilmesi için onun zihinde iyi kavranmış olması gerek.*

kavramcılık i. *fel.* ve *man.* Tümeller veya genel adların işaret ettiği kavramlar eşyada var olan nitelikleri anlatmakla birlikte, bunların birer kavram olmak dolayısiyle, düşünen kimsenin de zihninde gerçek birer varlık meydana getirdiklerini ileri süren felsefe, ki «gerçekçilik» ile «adçılık» arasında ortalama bir yer alır, •konseptualizm.

kavranılmaz s. *ruh.* Anlıkta, oluşturulamıyan veya oluşturulabildiği halde ger-

çekten böyle bir şeyin var olması akla sığmıyan.

kavrayış i. *fel.* Kavrama yetisi.

kavruk s. **1.** Kavrulmuş. **2.** mec. Yaşı ilerlediği halde boyu bosu yaşıtlarından küçük kalan. *Kavruk çocuk. Kavruk ağaç.*

kavrulmak (nsz) Kavurmak işi kendine yapılmak.

kavşak s. Kavşamış olan.

kavşamak (nsz) Eskiyip yıkılacak veya dökülecek hale gelmek.

kavuş i. Fıtık, kavlıç.

kavuk i. *tar.* Boyu az, eni fazla olan bir başlığın etrafına iki üç parmak sarık sararak vücuda getirilmiş serpuş. **Kavuk sallamak,** hatır için birinin söz veya hareketlerine katlanmak.

kavuklu s. **1.** Kavuk giymiş. **2.** i. Orta oyununda başlıca şahıslardan biri.

kavukluk i. Kavuk koymağa yarar küçük raf.

kavun i. Kabakgillerden bir bitki ve bunun başlıca sarıdan koyu yeşile kadar değişen kabuğu olan, sulu, tatlı ve en çoğu pembeye kaçan sarı renkli, güzel kokulu meyvası.

kavuniçi,-ni b. s. Pembeye çalar sarı renkte olan.

kavurma s. **1.** Kavrulmuş. **2.** i. Tenceredе kendi yağiyle pişirilip kızartıldıktan sonra dondurulup saklanan et.

kavurmaç i. Kavrulmuş kuru buğday.

kavurmak (i) **1.** Bir şeyi bir kabın içinde ateşte tutup karıştırarak yanmıyacak kadar kurutmak. **2.** (Rüzgâr veya soğuk etkisiyle) Kurutmak. *Rüzgâr ekinleri kavurdu.*

kavurtmak (i,e) Kavurmak işini başkasına yaptırmak.

kavuşak i. Nehir, yol gibi uzayıp giden şeylerin kavuşma yeri.

kavuşma i. **1.** Kavuşmak eylemi. **2.** *bt.* Mantar ve yosun sınıfından bâzı aşağı bitkilerde yeni bir birey meydana gelmek üzere iki ayrı hücrenin birbiriyle kaynaşmasından ibaret en basit cinsel birleşim.

kavuşmak (e) **1.** Yokluğu çekilen bir şeye veya bir kimseye erişmek. *Baba, oğluna kavuştu. Şehir elektriğe kavuştu.* **2.** Gidip katılmak. *Bu su Sakaryaya kavuşur. Bu yol şoseye kavuşur.* **3.** (nsz) Bir araya gelmek, birleşmek. *Ceketin önü iyi kavuşmuyor. Yollar burada kavuşur.*

kavuşturmak (i,e:i) Kavuşmak işini yaptırmak.

kavuşum i. *as.* Yer bir kenarda olmak üzere, yerin, güneşin ve her hangi bir gezeğenin bir doğru üzerine gelmeleri, °içtima. **Alçak kavuşum,** kavuşumda gezeğenin güneşle yer arasında bulunması. **Kavuşum devri,** bir gezeğenin iki kavuşumu arasında geçen zaman aralığı. *Ayın kavuşum devri 29 gün, 12 saat, 44 dakka ve 3 saniyedir.* **Yüksek kavuşum,** kavuşumda güneşin yerle gezeğen arasında bulunması.

kavut i. Kavrulmuş unla yapılan bir yemek.

kavuzlular ç. i. *bt.* Birçeneklilerden, çiçeklerinde renkli taçyaprağı yerine «kavuz» denilen yeşil renkte yapracıklar bulunan bitki takımı.

kavza i. Kab, °mahfaza.

kavzamak (i) [D.D.] **1.** Sıkı tutmak. *«Hayvanın gemini iyi kavza».* **2.** Saklamak, korumak, °muhafaza etmek. *«Kız, ben suya gidiyorum, sen çocuğu kavza.»* **3.** Derleyip toparlamak, yoluna koymak, °tanzim etmek. *Ahmet askerden gelir gelmez hemen işini kavzadı.*

kay,-yyı Ar. i. Kusma.

kaya i. İri ve sert taş. **Kaya balığı,** kayalık yerlerde yaşıyan, kaya gibi koyu renkte, beyaz etli, küçük bir balık. **Kaya tuzu,** doğada billûr halinde bulunan tuz.

kayabaşı,-nı b. i. *mü.* Bir Anadolu ezgisi ve bu ezgiyle söylenen koşma.

kayağan s. Üzerinde kolaylıkla kayılan, kaypak. *Kayağan bir toprak.*

kayağantaş b. i. *je.* Yaprak yaprak ayrılabildiği için evlerin damlarını örtmekte ve üzerine yazı yazılan taş tahta yapmakta kullanılan yumuşak ve mavimtırak bir taş, °arduvaz.

kayak i. Kara batmadan üzerinde yürümek ve kaymak üzere ayaklara takılan uzun tahta basacak.

kayalık i. ve s. Kayası çok olan (yer).

kayalifi,-ni b. i. Taşpamuğu, °asbest.

kayan i. Dağdan inen şiddetli sel.

kayar i. Hayvanın buz üzerinde yürümesine yarıyan çengelli nal.

kayasa i. Eyer kolanının tokaya geçen kayışı.

kayatuzu,-nu b. i. Bak. kaya.

kaybetmek,-der Ar. T. (i) (×..) Yitirmek.

kaybolmak,-lur (nsz) (×..) Yitmek.

kaydetmek,-der Ar. T. (i,e) (×..) **1.** Yazmak. *Çocuğu okula kaydetmek. Nüfusa kaydetmek. Not defterine kaydetmek. Bunu benim hesabıma kaydedin.* **2.** (i) Almak, karşılamak. *Bu sözü ihtiyatla kaydetmeli.* **3.** Olduğu görülmek. *İki isabet kaydedildi.*

kaydıhayat,-tı Ar. b. i. «Yaşadığı kadar», «yaşamaca» anlamına kullanılan «kaydıhayat'la» ve «kaydıhayat şartiyle» sözlerinde geçer.

kaydırak i. **1.** Yassı, kaypak ve irice çakıl. **2.** Böyle bir çakılla, çocukların oynadıkları oyun.

kaydırılmak (e) Kayması sağlanmak.

kaydırmak (i,e) Kaymasını sağlamak, kaymasına sebep olmak.

kaydiye Ar. i. Kayıt için alınan para.

kaygana i. **1.** Yumurta ve unla peynir veya kıyma gibi şeyler dövüldükten sonra yağda kızartılarak yapılan yemek. **2.** Yumurta çalkanarak yapılan bir çeşit tatlı.

kaygı, kaygu i. Fena bir sonuca varacak diye korkulan bir halden duyulan üzüntü.

kaygılanmak (nsz) Kaygıya uğramak.

kaygılı s. Kaygısı olan.

kaygın s. Elden kayan veya üzerinde el kayan. *Kaygın balık. Kaygın kâğıt.*

kaygırmak (e) [T.D.] Bir şeyin kaygısını çekmek.

kaygısız s. Kaygısı olmıyan, yüreğini kaygıdan uzak tutan.

kaygısızlık i. Kaygısız olma hali.

kayık i. Kürek veya yelkenle yürüyen ufak tekne. *Balıkçı kayığı. Odun kayığı. İki çifte kayık.* **Kayık tabak,** kayık biçiminde söbe tabak.

kayıkçı s. Kayıkla adam veya eşya taşıyan (kimse).

kayıkçılık i. Kayıkçının işi.

kayıkhane T. Fa. i. Kayıkları sakladıkları üstü örtülü yer.

kayın i. Kayıngillerin örnek bitkisi olan kerestelik bir orman ağacı.

kayın i. Karının veya kocanın erkek kardeşi. **Kayın ata, kayın baba,** kaynata.

kayınbirader T. Fa. b. i. Kayın.

kayınçe i. Küçük kayın.

kayıngiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerin kozalaklılar takımından, yumurtalıkları altta, meyvaları kapçık meyva durumunda olan «kayın, fındık, gürgen» ve türleri gibi büyük orman ağaçlarını toplıyan bir bitki familyası.

kayınlık i. Evlenme yüzünden meydana gelen yakınlık.

kayınpeder T. Fa. b. i. Kaynata.

kayınvalide T. Ar. b. i. Kaynana.

kayıp,-ybı Ar. s. Yitik.

kayır i. Kum seti.

kayırıcı s Kayıran, °mültemis.

kayırış i. Kayırmak[1] eylemi, °himmet.

kayırmak (i) **1.** Koruyarak başarısını sağlamak, elinden tutmak, °himmet etmek. *Zayıfları kayırmak.* **2.** Birini, başkalarının veya işin zararı pahasına tutmak, °iltimas etmek. *Adam kayırmak.*

kayırtmak (i,e) Kayırmak işini başkasına yaptırmak.

kayısı i. Gülgillerden, cevizden büyük, derisi ince, açık turuncu renkte, eti sulu, tatlı ve güzel kokulu, tek ve sert çekirdekli yemiş ve bunun ağacı.

kayış i. Dar ve uzun kösele dilimi. *Koşum kayışları. Bel kayışı. Berber kayışı.* **Aşırma kayışı,** bir çarkı döndürmek için kasnaktan kasnağa geçirilen kuşak şeklindeki kayış çember. **Kayışa çekmek (Birini-),** aldatmak, tongaya bastırmak. **Kayışa çekmek (Usturayı-),** usturanın kılağısını almak için berber kayışına sürtmek. **Kayış gibi,** sert ve kara.

kayışçı s. **1.** Kayış yapan veya satan (kimse). **2.** mec. Aldatıcı, hileci.

kayışdili,-ni b. i. Kaba ve çirkin kelimeler kullanılan konuşma.

kayışkıran b. i. *bt.* Baklagillerden, kökleri toprağa derince girerek, tarlalar sürülürken sabanı tutan, çiçekleri kırmızı bir bitki.

kayıt i. Bir çerçeveyi meydana getiren parçalardan her biri.

kayıt,-ydı Ar. i. **1.** Bir yere mal ederek deftere geçirme. *Çocuğun kaydı yapıldı. O tezkerenin kaydı bulunamadı.* **2.** Sınırlama, hareketlerini çerçeveleme. *Ben kayıt altına giremem. Hiçbir kayıt ileri sürmeksizin...* **3.** Önem verme, gözetme. *Bu şiirde mâna kaydı yok.* **Kayda geçirmek,** ilişikli bulunduğu deftere yazmak. **Kayıttan düşmek (Birini veya bir şeyi-),** bir yere mal olmaktan çıkararak deftere öylece işaret etmek.

kayıtım i. *fel.* Bir olayın kendi nedenleri üzerindeki tepkisi, °rücu.

kayıtlı Ar. T. s. **1.** Kaydı yapılmış, kayda geçirilmiş olan. **2.** Kayda bağlı.

kayıtmak (den) [T.D.] Bir karardan, bir kanıştan geri dönmek, °nükûl etmek, °rücu etmek.

kayıtsız Ar. T. s. **1.** Tasasız, aldırmaz, umursamaz. **2.** Kaydı yapılmamış, kayda geçirilmemiş olan. **3.** Kayda bağlı olmıyan. **Kayıtsız kalmak,** önem vermemek, umursamamak. **Kayıtsız şartsız,** hiçbir sınırlama ve bağ olmaksızın.

kayıtsızlık Ar. T. i. Tasasızlık, aldırmazlık, umursamama.

kaymaç s. Kuyruğu yukarıya doğru kalkık (göz). *Çinlilerin gözleri kaymaç olur.*

kaymak i. **1.** Bâzı sıvıların ve özellikle sütün yüzünde zar halinde toplanan koyuca kısım. **2.** Sütü hafif ateşte ve yayvan kablar içinde tutarak yapılan ağartı. **3.** mec. Bir şeyin en iyi ve seçkin kısmı. **Kaymak altı,** yağı alınmış süt. **Kaymak gibi, 1)** bembeyaz, **2)** pek yumuşak ve lezzetli. **Kaymak kâğıt,** bir

tarafı cilâlı, kalınca kâğıt. **Kaymak taşı,** beyaz mermer.

kaymak (nsz) **1.** Düz ve cilâlı veya ıslak bir şey üzerinde akar gibi yer değiştirmek. *Buz veya kar üzerinde kaymak eğlenceli bir spordur.* **2.** Belli etmeden yerini değiştirmek. *Yastık kayar. Örtü kayar. Kimi vakit kelimeler başka anlamlara kayar.* **3.** mec. İstemeden bir şey yapmak anlamiyle bâzı deyimlerde geçer. *Dili kaymak. Gönlü kaymak. Gözü kaymak.*

kaymakam Ar. b. i **1.** İlçebay. **2.** (Eskiden) Yarbay.

kaymakamlık Ar. T. b. i. **1.** Kaymakam olma hali. **2.** İlçe.

kaymaklanmak (nsz) Kaymak bağlamak.

kaymaklı s. Kaymağı olan. *Kaymaklı süt. Kaymaklı kadayıf.* **Kaymaklı dondurma,** sütten yapılmış dondurma.

kaynaç i. *je.* Vakit vakit etkinliğe geçen sıcak su çağlayışı. **Kaynaç taşı,** kaynaçlarda opal halinde ve çoğu karnabahar görünüşünde meydana gelen silis çökeli.

kaynak i. **1.** İçinden su kaynayıp çıkan yer, °memba. **2.** mec. Bir şeyin çıkageldiği veya ilk çıktığı yer, °menşe. **3.** *fi.* Her hangi bir erkenin peyda olup etrafa yayıldığı yer. *Işık kaynağı. Isı kaynağı.* **4.** İki maden parçanın birbirleriyle kaynaşıp yapıştıkları yer veya onları kaynaştırıp yapıştırma işi. *Bunun kaynağı belli değil. Bunların kaynağı ötekilerden güç.* **5.** Kaba et.

kaynakçı s. Kaynak[4] yapan (kimse).

kaynamak (nsz) **1.** Bir sıvı bulunduğu yerde, sıcaklığı belli bir dereceyi bulunca, gaz haline geçmeğe başlamakla biteviye ses çıkararak yüz kısmı oynar olmak. *Su yüz derecede kaynar.* **2.** «Böyle bir sıvının içinde bulunduğu kab» veya «içinde bulunan şey» için de aynı kelime kullanılır. *Tencere kaynamağa başladı. Et kaynadı.* **3.** Aynı olay mayalanma etkisiyle de olabilir. *Şıra kaynadı.* **4.** Hareket halinde olmak. *Deniz kaynıyor. Sular şöyle bir kaynadı...* **5.** Pek çok bulunmak. *Burada karıncalar kaynıyor.* **6.** İçin için hazırlanmak. *Burada bir iş kaynıyor.* **7.** Sıkıca yapışmak. *Kırık kemik daha kaynamadı.* **8.** Arada kaybolmak. *Bizim para kaynadı. Gemi beş dakkada kaynadı. Lâkırdıya daldık, ders kaynadı.*

kaynana b. i. Karıya göre kocasının ve kocaya göre karısının anası. **Kaynana zırıltısı,** bir sap etrafında çevrilen, çevrildikçe takırtılı bir ses çıkaran çocuk oyuncağı.

kaynarca i. **1.** Kaynak. **2.** Sıcak su kaynağı.

kaynaşma i. **1.** Kaynaşmak eylemi. **2.** Kalabalık olan şeylerde kuvvetli bir kımıldanış. *Dinleyiciler arasında birdenbire bir kaynaşma oldu.*

kaynaşmak (nsz:le) **1.** Tek bir vücut meydana getirecek şekilde yapışıp birleşmek. *Demirle çimento kaynaşabilir.* **2.** Birbirine iyice uymak, sıkı fıkı olmak. *Onlar, çabucak kaynaşıverdiler.* **3.** *kim.* İki veya daha çok cismin molekülleri birbiriyle birleşerek ortaya yeni bir cisim çıkmak, bileşmek.

kaynaştırma i. Kaynaştırmak eylemi. **Kaynaştırma harfi,** *dlg.* açık hece ile sona eren bir kelimeye sesli ile başlıyan bir ek geldiği vakit araya giren «n,s,ş» veya «y» harflerine verilen ad. *«Kapının halkası» kelimelerinde «n» ve «s» harfleri birer kaynaştırma harfidir.*

kaynaştırmak (i:i,le) Kaynaşmasını sağlamak.

kaynata b. i. Karıya göre kocasının ve kocaya göre karısının babası.

kaynatmak (i) **1.** Kaynamasını sağlamak. **2.** tkz. Yarenlik etmek.

kaypak s. **1.** Kayağan. *Kaypak bir yol.* **2.** mec. Sözünde durmaz, sözüne güvenilmez.

kaypakçı s. Aşırıcı, yağmacı.

kaypamak, kaypımak (nsz) Kayıp sıvışmak, sıyrılmak.

kayra i. [T.D.] Yüksek tutulan veya sayılan birinden gelen iyilik, °lûtuf, °ihsan, °atıfet, °inayet.

kayracılık i. *fel.* Tanrı kayrası fikri üzerine kurulmuş olan felsefe.

kayrak i. **1.** Üzerinde kayılacak yer. *Uludağ güzel bir kayraktır.* **2.** Kayağantaş, arduvaz. **3.** s. Kayşa yapan (toprak).

kayralmak (nsz) (Irmak) Kum setleri peyda etmek.

kayramak (i) [C.K.] Kayra olarak vermek, °lûtfetmek. °ihsan etmek. *Bana kayradığınız kitaptan çok faydalandım.*

kayran i. Orman içinde genişçe çıplak yer, alan.

kayrılmak (nsz:e) Kayırmak işi kendine yapılmak.

kayser Al. i. Eskiden Roma, Bizans ve Alman imparatorlarına verilen unvan.

kayşa i. *je.* Kayşamak olayı, göçü, °heyelân.

kayşamak (nsz) *je.* Büyük bir dağ parçası, takımı ile yerinden kopup, boy boy kütleler halinde geniş bir yüzeye yayılmak.

kayşat i. Kayşamış parça.

kaytak s. Eskiyi ve geriyi özliyen, yeniliklerin kaldırılıp eski halin dirilmesini diliyen, °mürteci.

kaytaklık i. **1.** Kaytak olma hali. **2.** Kaytakça hareket, °irtica.

kaytan i. Pamuktan veya ipekten sicim. **Kaytan bıyıklı,** ince ve uzunca bıyıklı.
kaytarmak (i) [T.D.] **1.** Geri çevirmek, °iade etmek, °reddetmek. **2.** Kaçınıp bir işi yapmamak.
kayyım Ar. i. Cami hademesi.
kaz i. **1.** Perdeayaklılardan, ördekten iri bir kümes hayvanı. **2.** mec. Budala. **Kaz beyinli,** anlayışsız. **Kazı koz anlamak,** pek yanlış anlamak. **Kazın ayağı öyle değil,** bir meselenin, anlaşıldığı gibi olmadığını anlatmak için söylenir.
kaza Ar. i. (.-) **1.** Dâvaları görme işi, yargı, yargılama. **2.** Kaymakamlık, ilçe. **3.** Kimsenin eli olmadan meydana gelen zararlı olgu. **4.** Vaktinde kılınmıyan namazı veya tutulmıyan orucu sonradan kılmağa ve tutmağa «kaza etmek» denir. **Kaza ve kader,** yazgı.
kazak i. **1.** Baştan geçme örme yelek. **2.** Cokeylerin giydiği, göze çarpan renklerde gömlek.
kazak i. Rusyada ve İranda ayrı bir sınıf meydana getiren atlı asker.
kazak s. **1.** Sakallı olmıyan, tıraşlı. «... *N'eyleyim sakallıyı, gönlüm kazakta kaldı.*» **2.** Evinde sözü geçen erkek, kılıbık karşıdı.
Kazak i. **1.** Türkistanda ve Güney Sibiryada yaşıyan bir Türk oymağı. **2.** Güney Rusyada yaşıyan İslavlaşmış bir topluluk.
kazalı Ar. T. s. **1.** Kazaya sebep olabilen, tehlikeli. **2.** Kazası olan. *Üç kazalı bir vilâyet.*
kazan i. **1.** Çok miktarda yemek pişirmeğe veya bir şey kaynatmağa yarar büyük ve kulplu tencere. **2.** Buhar makinalarında suyun ısıtıldığı kapalı kab. *Kazan patladı.* **Kazan kaldırmak, 1)** *tar.* (yeniçeriler) azımak, **2)** mec. baş olana karşı topluca baş kaldırmak. **(Bir yer) Kazan (birisi) kepçe,** birisinin, o yeri iyice araştırdığını anlatır.
kazanç i. Kazanılan şey.
kazandırmak (i,e) Kazanmasını sağlamak.
kazandibi,-ni b. i. Dibi tutturularak hafif is kokusu verilmiş mahallebi.
kazanılmak (nsz) Kazanmak işine konu olmak.
kazanmak (i) **1.** Kendi hesabına çalışarak elde etmek. *Bu demirci haftada elli lira kazanıyor.* **2.** Kendine düşmek. *Büyük ikramiyeyi kazandı.* **3.** Edinmek. *İyi bir dost kazandık. Huy kazanmak. Dert kazanmak.* **4.** Yararlanmak. *Çok okuyan çok kazanır.* **5.** Elde etmek, kendine sağlamak. *Birinin sevgisini kazanmak.* **6.** Kendinden yana çekmek. *Bu adam tatlı diliyle bütün halkı kazandı.* **7.** Ele geçirmek. *Düşmandan yer kazanmak.* **8.** Başkalarının hükmiyle almak. *Dâvayı kazanmak. Birinciliği kazanmak.* **9.** Bir parçasını harcanmaktan kurtarmak. *Vakit kazanmak.*
kazara Ar. Fa. zf. (.--) (.×.) Rasgelerek.
kazasker Ar. i. *tar.* Eskiden büyük bir ilmiye orunu.
kazayağı,-nı b. i. *bt.* **1.** Ispanakgillerden, yaprakları kaz ayağına benzer bir bitki. **2.** Çok kollu çengel. **3.** *de.* Bir ucuna, ortasından bir ikincisi bağlanarak meydana gelen üç uclu halat.
kazaz Ar. i. Ham ipeği iplik ve ibrişim haline sokan kimse.
kazazede Ar. Fa. s. (.-..) Kazaya uğramış.
kazboku,-nu b. s. Kirli sarı (renk).
kazdırmak (i, e) Kazmak işini başkasına yaptırmak.
kazein Fr. i. Sütte bulunan albüminli maddelerin başlıcası.
kazel i. Kuruyup dökülen yaprak, gazel.
kazellenmek (nsz) Gazellenmek.
kazemat,-tı İt. i. Bak. kazmat.
kazevi i. Kulpsuz zembil, ki içine, taşımak için pirinç ve balçık hurması gibi şeyler doldurularak ağzı dikilir.
kazgal i. Kaba ayakkabı.
kazı i. Toprağı kazma işi.
kazıcı s. Kazmak işini yapan.
kazık i. **1.** Toprağa çakılmak üzere hazırlanmış ucu sivri çubuk. *Çadır kazığı. Hayvanı kazığa bağlamak. Kazıklar üzerinde kurulmuş bina.* **2.** ar. Alışverişte aldatılma. **3.** s. ar. Böylece aldatılarak sürülmüş olan. *Bu kalem on liraya kazıktır.* **Kazığa oturmak,** (eskiden) idam için, yere dikilmiş ucu sivri bir çubuğa saplatıp boydan boya geçirmek. **Kazık gibi,** dimdik ve sert. **Kazık kakmak (Dünyaya-),** umulduğundan pek çok yaşamak. **Kazık kesilmek,** kaskatı olmak. **Kazık kök,** *bt.* havucunki gibi uzun ve koni biçiminde olan kök. **Kazık yutmuş,** dimdik duran.
kazıkçı s. ar. Alışverişte aldatan.
kazıklamak (i) **1.** Kazığa oturtmak. **2.** ar. Alışverişte aldatmak.
kazıklanmak (nsz) **1.** Kazığa oturtulmak. **2.** ar. Alışverişte aldatılmak.
kazıklı s. *hk.* Bu kelime «kazıklı humma» teriminde geçer. Kazıklı humma (Yu. tetanos) kasların sürekli ve ağrılı kasınmalariyle kendini gösteren ateşli ve çoğu öldürücü bir hastalıktır. Mikrobu toprakta ve en çok gübrelerde bulunup bunların bulaştığı en ufak bir yaradan vücuda girebilir.
kazılmak (nsz) Kazmak işi kendine yapılmak.
kazıma i. **1.** Kazımak eylemi. **2.** *hk.* Hasta olan veya fazla ve zararlı sayılan dokuları kazıyarak alma, °kürtaj.

kazımak (i) **1.** Kesici bir aletle bir şeyi kaşır gibi yaparak yüzündeki kısmı kaldırmak. *Tahtanın boyasını kazımak. Yazıyı kazımak.*

kazımık i. (D.D.) Tencerenin dibi kazılarak elde edilen yemek kısmı.

kazınmak (nsz) **1.** Kendi kendini kazımak. **2.** Derisini kazırcasına kaşınmak. **3.** Derisini yüzercesine tıraş olmak. **4.** mec. Varını yoğunu çıkarıp vermek.

kazıntı i. **1.** Bir şeyi kazımaktan çıkan parça. **2.** Kâğıtta yazı kazıma yeri.

kazıntılı s. Kazıntısı olan (kâğıt, yazı).

kazıtmak (i,e) Kazımak işini başkasına yaptırmak.

kazino İt. i. (·×·) Büyük kahvehane.

kazinocu İt. T. s. Kazino işleten (kimse).

kaziye Ar. i. *man.* Önerme.

kazkanadı,-nı b. i. Güreşte, iki kolu, arkasına geçilen hasmın koltuk altlarından geçirerek elleri ensesi üstünde kenetleme durumu.

kazma i. **1.** Kazmak eylemi. **2.** Toprağı kazıp kaldırmak veya düzeltmek gibi işlerde kullanılan demirden, ağaç saplı kazı aleti. **3.** s. Kazarak yapılmış. *Kazma yazı.*

kazmak (i) **1.** Kuyu, temel, yol açmak gibi maksatlarla toprağı yerinden oynatıp çıkarmak. **2.** İnce ince oyarak şekil meydana getirmek, °hakketmek. *Mühür kazmak.* **Kazdığı çukura kendi düşmek,** başkası için hazırladığı fenalığa kendi uğramak.

kazmat,-tı İt. i. Mermilere karşı korunmalı top yuvası.

kazmir Fr. i. İnce, sık bir çeşit yünlü kumaş.

kebabetmek,-der Ar. T. (i) (·×··) Doğrudan doğruya ateşe göstererek pişirmek.

kebair Ar. ç. i. (·-·) Büyük günahlar. *Böyle bir hareket kebairden sayılır.*

kebap Ar. i. **1.** Doğrudan doğruya ateşe gösterilerek veya kab içinde susuz olarak pişirilmiş et. *Şiş kebabı. Tencere kebabı. Kâğıt kebabı.* **2.** Böylece pişmiş her türlü yiyecek. *Kestane kebabı. Patlıcan kebabı.* **3.** s. Böylece pişmiş. *Kebap mısır.*

kebapçı s. Başlıca şiş kebabı yapıp satan aşçı.

kebe i. Kısa kepenek.

kebze i. Kürek kemiği.

kebzeci s. Eskiden koyunların kebzesine bakarak gelecekten haber verdiğini ileri süren (kimse).

keçe i. **1.** Yapağıyı hasır üzerine yaydıktan ve ikisini birlikte dürdükten sonra ayakla basa basa ve yuvarlıya yuvarlıya meydana getirilen kaba kumaş, ki kepenek, döşeme örtüsü, haşa gibi şeylerin yapımında kullanılır. **2.** s. Bu kumaştan yapılmış olan. *Keçe külâh Keçe çadır.* **3.** Yere serilen halı, kilim gibi yünlü şeylere de «keçe» denir. *Artık keçeleri kaldırmalı.*

keçeci s. Keçe yapan (kimse).

keçeleşmek (nsz) **1.** Telleri birbirinin içine girip keçe gibi ayrılmaz olmak. **2.** mec. Vücudun bir yeri uyuşup varlığı duyulmaz olmak. **3.** mec. Vücudun bir yerinde duyarlık azalmak.

keçeleştirmek (i) Keçeleşmesine sebep olmak veya keçeleşmesini sağlamak.

keçi i. **1.** Gevişgetirenlerden, eti, sütü, derisi ve kılı için yetiştirilen evcil hayvan. **2.** Bu hayvanın dişisi. **3.** s. mec. İnatçı. **Keçi mantarı,** çayır mantarı. **Keçi yolu,** dağlarda, kırlarda bir kişinin geçebileceği dar yol, patika.

keçiboynuzu,-nu b. i. *bt.* Kerestesi marangozlukta, kabukları sepicilikte kullanılan baklagillerden bir ağaç ve bunun baklamsı ve şekerli olan yemişi °harup.

keçileşmek (nsz) mec. İnadı tutmak.

keçisağan b. i. *zo.* Serçegillerden, gagası fazlaca geniş, orta boyda bir kuş, ki hayvan sürülerinin çevresinde uçuşan böcekleri avlamakla geçinir.

keçisakalı,-nı b. i. *bt.* Bileşikgillerden, çayırlarda ve nemli yerlerde yetişen, yaprakları mızraksı ve çizgili, çiçekleri mavimtırak ve bâzı türleri de mor renkte bir çayır bitkisi.

keçiyemişi,-ni b. i. *bt.* Yabanmersini.

keder Ar. i. Acı².

kederlenmek Ar. T. (nsz) Kederli olmak, acıklanmak.

kederli Ar. T. s. Acılı, acıklı.

kedersiz Ar. T. s. Acısız.

kedi i. Etoburlardan, evlerde beslenen, köpekten küçük avcı hayvan. **Kedi balığı,** uzun kuyruklu, yassı, irice, eti lezzetsiz bir balık. **Kedi ile köpek gibi,** aralarında iyi geçim olmıyanlar hakkında söylenir. **Kedi ne budu ne,** kendisinden çok bir şey beklenmemesi gerekenler hakkında söylenir. **Kedi otu,** ikiçeneklilerden kökü hekimlikte kullanılan bir bitki, ki iğrenç olan kokusundan kediler pek hoşlandığı için bu adla anılır. **Kediye peynir ısmarlamak,** emanete hıyanet edeceği belli olan birine bir şey emanet etmek.

kediayası,-nı b. i. *bt.* Küçük basurotu.

kedibalı,-nı b. i. Erik, kayısı gibi ağaçlardan sızan zamk.

kefal Yu. i. Orta büyüklükte, çok pullu, küt kafalı, gümüşü renkte, beyaz etli bir balık. **Ak kefal,** kefala benzer bir tatlı su balığı.

kefalet,-ti Ar. i. (·-·) Kefillik, oğalık.

kefaletname Ar. Fa. i. (·-·-·) Kefillik belgidi.

kefaret,-ti Ar. i. (·-·) Dinsel bir suçu Al-

laha affettirmek için sadaka verme, oruç tutma kabîlinden yapılan ödün.

kefe Ar. i. Terazi gözü.

kefe i. At tımarında kullanılan ince gebre.

kefeki i. Dişlerin diplerinde meydana gelen kireç çökeli.

kefelemek (i) (Atı) Kefe ile silip tüylerini parlatmak.

kefen Ar. i. Ölüleri sarıp onunla birlikte gömdükleri beyaz bez.

kefenlemek Ar. T. i. Ölüye kefen sarmak, °tekfin etmek.

keffiyed Ar. i. El çekme, vazgeçme.

kefil Ar. i. (.-) Kaçınacak olursa, birinin borcunu ödemeği üstüne alan kimse, oğa.

kefillik Ar. T. i. Kefil olma hali, oğalık.

kefiye Ar. i. Araplar tarafından kullanılan ve omuzları da örten, ipekten, püsküllü baş örtüsü.

kefne i. Çuvaldızla iş işliyenlerin, avuçlarını korumak için ellerine geçirdikleri demirli kayış.

kehanet,-ti Ar. i. (.--) Kâhinlik.

kehle i. Bit.

kehlelenmek (nsz) Bitlenmek.

kehlibar Fa. i. **1.** Ufak tefek süs eşyası yapımında kullanılan, açık sarıdan morumtırak kızıla kadar türlü renklerde, ayarı saydam, kolay kırılır ve bir yere hızlıca sürtüldüğü zaman hafif cisimleri kendine çeker, taşıllaşmış reçine, samankapan. **2.** s. Bu maddeden yapılma. *Kehlibar ağızlık.* **Kara kehlibar,** süs eşyası yapımında kullanılan parlak siyah renkli, dayanıklı bir çeşit linyit. **Kehlibar balı,** sarı ve saydam bal.

kehlibarcı Fa. T. s. Kehlibardan tespih, ağızlık gibi şeyler yapan veya satan (kimse).

kek,-ki İn. i. Alafranga çörek, ki en çoğu, içine çekirdeksiz kuru üzüm de konur.

keke s. Kekeme.

kekelemek (nsz) **1.** Damak sesleriyle başlıyan kelimeleri birden bire söyliyemeyip baş harflerini tekrar ederek arkasını güçlükle söylemek. **2.** Ne söyliyeceğini şaşırıp kelimeleri birbirine karıştırmak.

kekelik i. Kekemelik.

kekeme s. Kekeliyerek konuşma hastalığı olan.

kekemelik i. Kekeme olanın hali.

kekik i. *bt.* Ballıbabagillerden, yaprakları küçük ve karşılıklı, çiçekleri beyaz, pembe veya kırmızı ve başak durumunda olan ıtırlı bir bitki, ki çiçeği bahar gibi kullanılır.

kekiz i. **1.** Paçavra. **2.** s. mec. İradesiz, idaresiz (kimse).

keklik i. Tavukgillerden, güvercin büyüklüğünde, eti için avlanan, tüyü boz, ayakları ve gagası kırmızı renkte bir kuş.

kekre s. Tadı acımtırak, ekşimsi ve buruşturucu olan.

kekrelik i. Tadı kekre olma hali.

kekremsi s. Tadı az kekre olan.

kekresi s. Tadı kekreye benziyen.

kel Fa. i. **1.** Bir cins mantarın, vücudun kıllı yerlerinde meydana getirdiği bulaşık bir hastalık, ki önce sarı kabuklu yaralarla başlıyarak sonunda kılların, bir daha çıkmamak üzere dökülmesiyle geçer. **2.** s. Bu hastalığa tutularak saçı dökülmüş olan (kimse). **3.** i. Böyle bir kimsede başın kılsız kalmış yeri. **4.** s. mec. (Tabiat ve eşya hakkında) Çıplak. **Kel başa şimşir tarak,** yapılan bir özenin yapıldığı şey için pek aşırı olduğunu anlatmak üzere kullanılır. **Keli görünmek (Birinin-),** kusuru meydana çıkmak. **Keli kızmak,** (seyrek öfkelenenler için) öfkelenmek. **Keli körü toplamak,** işe yaramaz kimseleri toplamak. **Kel ölür sırma saçlı olur, kör ölür badem gözlü olur,** Bak. kör.

kelâm Ar. i. (.-) **1.** Söz. **2.** Tanrının varlığını ve İslâm dininin doğruluğunu ispat konusunu işliyen bir İslâm bilimi.

Kelâmıkadim Ar. b. i. (.-..-) Kuran'ın başka bir adı.

kelebek i. **1.** *zo.* Vücut ve kanadları toz gibi ince pullarla ve türlü renklerle süslü olan dört kanadlı böceklere verilen genel ad. **2.** *hk.* Koyunların karaciğerlerinde yerleşip en çok öd yollarını tıkıyan bir cins asalak hayvancık ve bunun yaptığı hastalık. **3.** Kolayca çevrilebilmesi için kanad şeklinde iki küçük kolu bulunan vida, somun, mandal gibi parça. **Kelebek gözlük,** burundan tutturma sapsız gözlük. **Kelebek otu,** *bt.* bir cins yaban yoncası.

kelek Fa. s. **1.** Yer yer çıplaklığı veya boşluğu olan. *Kelek mısır.* **2.** Kılsız. *Kelek tulum.* **3.** i. Ham kavun. **4.** i. Irmaklarda işliyen ve şişirilmiş tulumlar üzerine kurulan bir cins sal.

kelem Ar. i. Lâhana.

kelep i. [D.D.] Büyük iplik çilesi.

kelepçe i. Mevkufların kaçmasını önlemek için bileklerine takılan anahtarlı demir halka.

kelepir i. Değerinden pek aşağı bir fiyatla alınan veya alınabilen şey. **Kelepire konmak,** kelepir ele geçirmek.

kelepirci s. Her şeyi kelepir olarak ele geçirmek istiyen (kimse).

keler i. *zo.* Kelerler takımından küçük, çevik, böcekle beslenir zararsız bir hayvan, ki «su keleri, kaya keleri, yeşil keler, alaca keler, kertenkele» gibi türleri vardır. **Keler balığı,** bir cins küçük köpek balığı.

kelerler ç. i. *zo.* «Kertenkele, bukalemun» gibi dört ayaklı, beşer parmaklı, kuyrukları gövdelerinden daha uzun hayvan cinslerini içine alan sürüngenler takımı.

keleş s. **1.** [D.D.] Güzel, yakışıklı. **2.** Bu kelime kimi vakit yanlış olarak «kel» anlamına da kullanılır.

keleşirmek (nsz) [D.D.] Güzelleşerek büyümek.

kelime Ar. i. Bir fikir anlatan ve bir veya birkaç heceden meydana gelen ses, söz. *«O», tek harfle yazılan bir kelimedir.* **Kelime karışıklığı,** *hk.* bir fikri anlatırken yanlış kelime kullanma hastalığı, •parafazi. **Kelime oyunu,** kelimelerin çok anlamlı olmasından veya benzerliklerinden yararlanarak yapılan nükte veya tevil.

kelle Fa. i. **1.** (Aşağsama anlamında) Baş, kafa. *Haydudun kellesini teşhir ettiler.* **2.** (Bâzı peynir cinsleri ve külçe halindeki şeker gibi şeyler hakkında) Tane. *İki kelle lâhana. Bir kelle Mihalıç peyniri.* **Kelle götürür gibi,** yerinde olmıyan bir acelecilikle. **Kelle kulak yerinde,** kanlı canlı ve irice bir kafası olup vücutça gösterişli olan. **Kellesi koltuğunda olmak,** veya **kellesini koltuğuna almak,** ölümü göze almak. **Kellesini uçurmak (Birinin-),** kafasını kesip koparmak.

kelli ba. «Sonra» edatı gibi, -den halindeki kelimelerin ardı sıra geldiğinde birbirine bağladığı iki hükümden birincisine zorlayıcı bir sebep hali verir. *Sen böyle dedikten kelli ben ne yapabilirim!*

kellifelli b. s. Kılığı kıyafeti düzgün, yaşlıca ve gösterişli (kimse).

kellik i. **1.** Kel olma hali. **2.** Çıplak, bitkisiz yer.

keloğlan b. i. Türk masallarının çoğunda geçen ve ilkin silik bir kişi iken yavaş yavaş birçok erdemleri beliren ve sonunda zekâsı ve yiğitliğiyle muradına eren bir hikâye kahramanının adı olup bir aylenin himayesine veya bir yere çıraklığa alınan öksüz çocukları anlatmak üzere bir okşama sözü gibi kullanılır. *Bizim keloğlanı incitmeyin.*

kelp Ar. i. «Köpek» anlamına olup kimi vakit küfür gibi kullanılır.

kelpe i. Bağ hereği.

kem Fa. s. **1.** Kötü. *Kem söz.* **2.** Ayarı veya tartısı düşük. *Kem akça.* **Kem göz,** baktığı şeye nazar değdiren göz.

kemal,-li Ar. i. **1.** Olgunluk, yetkinlik, eksiksizlik. **2.** (İsim takımlarında belirtilen halinde) En yüksek değer. *Bunun kemali on kuruş, ne ehemmiyeti var!* **Kemale gelmek,** olgunlaşmak.

kemalcilik Ar. T. i. Türkiye Devletinin temel yasasını ve Türk yurtseverlerinin siyasal inanını meydana getiren altı ilkenin topu. Altı okla simgelenen bu ilkeler şunlardır: Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâyiklik ve inkılâpçılık.

kemalizm Ar. Yu. i. Kemalcilik.

keman Fa. i. Çenenin altına dayıyarak yayla çalınan dört telli çalgı, ki biçiminin inceliği ve sesinin tatlılığıyle çalgıların padişahı sayılır.

kemancı Fa. T. s. Keman yapan veya çalan (kimse).

kemane i. (.--) **1.** Keman ve kemençe yayı. **2.** Matkap veya küçük torna çevirmek için kullanılan ok yayı biçimindeki alet.

kemani Fa. s. (.--) Şark usulü üzere keman çalan (kimse).

keme i. [D.D.] Büyük sıçan.

kemençe Fa. i. Yayla çalınan kemana benzer küçük bir çalgı.

kement Fa. i. **1.** Uzakta bulunan her hangi bir şeyi tutup çekmek için atılan ucu ilmikli uzun ip. **2.** (Eskiden) İdam için kullanılan yağlı kayış.

kemer Fa. i. **1.** Bele bir defa dolıyarak toka ile tutturulan, ve sert şeylerden yapılan bel bağı. *Kayış kemer. Sırmalı kemer.* **2.** Don veya pantalon gibi giysilerin bele raslıyan kısmı. **3.** Sıra sıra altın para yerleştirmeğe yarar gözleri bulunan meşin kuşak. **4.** Kapı, pencere, geçit, köprü gözü gibi açmaların, oyuğu aşağı bakan yay şeklindeki üst eşiği. *Yarım daire şeklinde kemer. Sivri kemer.* **5.** s. Tümsekli. *Kemer burun.* **Kemer bağlama,** eski bir tören olarak, ayle büyüğünün, gelinin beline altın veya gümüş kemer bağlaması. **Kemerini sıkmak,** açlığa katlanmak.

kemere i. Gemi güvertesinin enine konmuş kirişlerinden her biri.

kemerli Fa. T. s. **1.** Kemeri olan. **2.** Kemer şeklinde olan.

kemerlik Fa. T. i. Bâzı işçi ve satıcıların alet veya gereçlerini koymak üzere bellerine taktıkları, gözlere ayrılmış, tahta, meşin veya maden kemer.

kemha Fa. i. (.-) Bir nevi ipek kumaş.

kemik i. **1.** İnsanın ve hayvanların çatısını meydana getiren, kimi uzun, kimi kısa ve kimi yassı olan, beyaz ve sert bir dokudan oluşmuş bulunan örgenlerin genel adı. *Köprücük kemiği. Kürek kemiği. Eğe kemiği.* **2.** s. Kemikten yapılmış. *Kemik tarak.* **Kemik atmak (Birinin önüne-),** birini susturmak için ona bir doyumluk vermek. **Kemik gibi,** pek kuru

katı. **Kemik yalayıcı,** dalkavuk.

kemikdoku b. i. *an.* Kemiklerin özel dokusu.

kemikleşmek (nsz) Kemik haline gelmek, dokusu kemikdoku haline geçmek.

kemikli s. **1.** Kemiği çok olan. **2.** Kemikleri iyi gelişmiş. *Kemikli adam.* **Kemikli balıklar,** *zo.* kemikleri iyi gelişmiş balıklar takımı.

kemiksel s. Kemiğe değgin, kemikle ilgili.

kemircik i. Küçük kıkırdak.

kemirdek i. Kuyruğun iskeleti.

kemirgenler ç. i. *zo.* «Tavşan, kobay, kirpi, sıçan ve kunduz» gibi köpek dişleri olmıyan ve kesici dişleri fazla gelişmiş olan memeliler takımı.

kemirmek (i) **1.** Sert bir şeyi dişleriyle azar azar yontmak. *Sıçan tahtaları kemirir.* **2.** mec. Bir şeyin içine işliye işliye onu harabetmek.

kemirtlik i. Kemircik.

kemiyet Ar. i. Nicelik.

kemküm i. «Verecek cevap bulamayıp açık bir anlamı olmıyan derme çatma sözler söylemek» demek olan «kemküm etmek» deyiminde geçer.

kemlik Fa. T. i. Kötülük.

kemre i. [D.D.] **1.** Gübre. **2.** Yara kabuğu.

ken i. [D.D.] **1.** Kenar. *«Balta keninden kırıldı».* **2.** Uçurum kenarı. *«Kenin başında duruyordu».*

kenar Fa. i. **1.** Bir şeyin sınırını meydana getiren çizgi veya bu çizginin yakınında bir yer. *Denizin kenarı. Yolun kenarı. Uçurumun kenarı. Şehrin kenarı. Damın kenarı.* **2.** Pervaz, çizgi, antika, baskı gibi yan veya çevre süslerine de «kenar» denir. *Bu mendilin kenarı ötekinden daha sade.* **3.** s. Merkezden uzak olan. *Kenar bir yer.* **Kenara çekilmek,** artık hiçbir şeye karışmamak. **Kenarda kalmak,** kendine yakışan yeri tutamıyarak önemsiz bir işte kalmak. **Kenarda köşede,** dikkati çekmiyen veya umulmıyan yerlerde. **Kenarın dilberi,** bir kız veya kadının görgü eksikliğini anlatmak için söylenir. **Kenar mahalle,** şehrin merkezinden uzak ve çoğu fakir halkın oturduğu semt.

kenarcı Fa. T. s. Deniz kıyılarında avlanan balıkçı.

kenarlı Fa. T. s. Kenarı süslü, kenarı işlenmiş.

kenarortay Fa. T. b. i. *mat.* Bir üçgende her tepeden karşı kenarın ortasına çekilen doğru parçası.

kendi i. **1.** Bir şeyin veya kimsenin «öz varlığı» anlamına olup zamir gibi kullanılır. *Kendi bilir. Kendini kolla. Kendime ayırdım. Kabahat kendilerinde. Kendinizden bahsetmeyin. Bu ev kendimizindir.* **2.** s. İyelik eki almış bulunan kelimelere sıfat gibi gelerek iyelik fıkrini berkitir. *Kendi evim. Kendi sözünüz.* **3.** zf. Fiillerden önce geldiği vakit «başkasının varlığı veya etkisi olmaksızın» anlamına bir zarf işi görür. *Bu iş için kendim geldim. «Kendi düşen ağlamaz». Bunu kendiniz düşünmeli idiniz. Kendim böyle düşünüyorum.* **Kendi başına,** başkasının payı veya yardımı olmaksızın. **Kendi derdine düşmek,** kendi derdi yüzünden başkalarına faydalı olmaktan çıkmak. **Kendi gelen,** kendi kendine gelen ve geldiği yerde kendisinden hoşlanılan şeyler hakkında söylenir. **Kendi halinde,** **1)** hiçbir şeye karışmıyan, **2)** sâf, aptalca. **Kendi havasına gitmek** veya **kendi havasında olmak,** aklına eseni yapmak. **Kendi kendine, 1)** kimseye danışmaksızın, **2)** yalnız başına, **3)** tiyatro eserlerinde bir oyuncunun gûya sahnedekilere duyurmadan seyircilere işittirerek söz söyliyeceğine işaret eder. **Kendinden geçmek,** kendini kaybetmek. **Kendinde olmamak,** aklı başında olmamak. **Kendine gel,** «aklını başına topla» anlamına dikkat çekme sözü. **Kendine gelmek,** ayılmak. **Kendine yedirememek,** kendine yapılan veya kendisinin başkasına yapması hatıra gelen bir şeyi kabul edilir gibi görmemek. **Kendini atmak (Bir yere),** hemen gitmek. **Kendini beğenmek,** başkalarını hor ve kendini üstün görmek. **Kendini bilen** veya **kendini bilir,** vakar ve onur sahibi. **Kendini bilmek, 1)** aklı ve muhakemesi yerinde olmak, **2)** erin olmak. **Kendini bulmak,** iyi hale dönmek. **Kendini dar atmak (Bir yere-),** ferahlık sağlıyan bir yere ancak yetişmek. **Kendini dev aynasında görmek,** kendini olduğundan pek fazla büyük görmek. **Kendini dirhem dirhem satmak,** pek nazlı hareket etmek. **Kendini göstermek,** iktidarını göstermek. **Kendini kaptırmak,** bir şeyin etkisinden kurtulamıyacak duruma düşmek. **Kendini kaybetmek, 1)** bayılmak, **2)** öfke yüzünden ne yaptığını bilmemek. **Kendini naza çekmek,** nazlanmak. **Kendini vermek (Bir şeye-),** bir şeye bütün varlığiyle bağlanmak. **Kendisine... süsü vermek,** kendini... gibi göstermek. **Kendi yağiyle kavrulmak,** olaniyle idare olup kimseye muhtaç olmamak.

kendibeslek b. s. *bt.* Hazır besinlerden

faydalanan bitkilerin tersine olarak, klorofil yardımıyle, güneşin ışığı altında, havadan karbonik asit ve su buharı alıp kendilerine gerekli besin yapan bitkilere verilen sıfat.

kendice s. [T.S.] Bak indî.

kendiliğinden s. Başka şeylerin etkisi olmaksızın kendi kendine olan veya meydana gelen, *bizatihi, *binefsihi. **Kendiliğinden türeme,** *by.* bir bitkinin veya bir canlının tohumsuz, anasız varolması veya böylece varolan (bitki veya canlı).

kendilik i. *fel.* Bir nesnenin varlığını veya özünü meydana getiren şey, *zatiyet, *mahiyet.

kendinden s. Dışardan gelme olmayıp bir şeyin doğasına bağlı bulunan. *Güneşin aydınlığı ayınkinin tersine olarak, kendindendir.*

kendinelik s. [T.D.] İnsanın yalnız kendinin olan, *zati.

kendir i. *bt.* Kenevir.

kendirgiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden «kendir, şerbetçiotu, hint keneviri» gibi bitkileri içine alan bir familya.

kendisi,-ni zm. Konuşulan kimseyi anlatır. *Kendisi burada söylesin.*

kene i. «Koyun, köpek, at» gibi hayvanların derisine takılıp yerleşen ve asalak olarak yaşıyan bir böcek, sakırga. **Kene gibi yapışmak,** musallat olduğu kimsenin yakasını bir türlü bırakmamak. **Kene otu,** *bt.* Hindistan'da yetişen ve keneyi andıran tohumlarından «hintyağı» çıkarılan bitki.

kenef Ar. i. kbk. **1.** Ayakyolu. **2.** s. Pis, berbat.

kenegöz b. s. Pek küçük gözlü (kimse).

kenet i. İki sert cismi birbirine bağlamak için çakılan iki ucu kıvrık maden parça.

kenetlemek (i) Kenetle tutturmak.

kenetlenmek (nsz) **1.** Kenetle tutturulmak. **2.** Açılamıyacak şekilde sıkıca birbirinin üzerine kapanmak. *Çeneleri kenetlenmiş.*

kenetletmek (i,e) Kenetle bağlatmak.

kenetli s. **1.** Kenedi olan. **2.** Kenetlenmiş bulunan.

kenevir i. *bt.* Kendirgillerden, «kendir» de denilen ikievcikli bir bitki, ki sapındaki tellerden halat, çuval gibi kaba örgüler yapılır. **Hint keneviri,** tohumlarından «kendir yağı», yapraklarından da «esrar» denilen madde çıkarılan bir cins kenevir.

kengel, kenger i. *bt.* Bileşikgillerden, yaprakları dikenli yabani bir bitki, ki «yaban enginarı» veya «eşek dikeni» adiyle de anılır. **Kenger sakızı,** enger.

kengi i. [T.D.] Siyatik, romatizma.

kent i. Şehir, kasaba.

kental,-li Lâ. i. Yüz kilogram ağırlığında tartı birimi.

kepaze Fa. s. (.--) **1.** Gülünç ve değersiz. **2.** Rezil, utanmaz. **3.** i. Eskiden talimde kullanılan gevşek ok yayı.

kepazelik Fa. T. i. Kepaze olanın hali veya kepazece hareket.

kepbastı b. i. Çift katlı dalyan ağı.

kepçe i. **1.** Yemeği tencereden alıp sahanlara dağıtmağa yarıyan uzun saplı yuvarlak ve derince kaşık. **2.** Ergimiş madeni kalıba dökmek için kullanılan büyük kaşık. **3.** Saplı bir çembere geçirilmiş ağ, ki balık ve kelebek tutmada kullanılır.

kepçekulak b. s. Kocaman ve öne doğru çevrilmiş kulaklı.

kepcekuyruk b. s. ar. Şunun bunun sırtından bedava geçinen.

kepçesurat,-tı b. s. Pek ufak yüzlü.

kepek i. **1.** Un yapmağa yarıyan taneler öğütülüp elendiği zaman elek üstünde kalan kabuk kırıntıları. **2.** Bâzı hallerde baştan pul pul dökülen beyaz ve ufacık kabuklar.

kepenek i. **1.** Tüylü ve kanadlı buğday böceği. **2.** Çobanların giydikleri dikişsiz, kolsuz, keçeden üstlük.

kepenk,-gi i. Dükkânları kapamak için kullanılan her türlü tahta veya sac kanad.

kepez i. Deniz kıyısında yerli kaya.

kepmek (nsz) [D.D.] Çökmek.

kerahet,-ti Ar. i. İğrençlik.

keramet,-ti Ar. i. (.--) Bâzı ermiş insanların gösterdiklerine inanılan ve onların doğaüstü birtakım yeteneklere sahip olmalarına verilen hayret uyandırıcı hal. **Keramet buyurdunuz** veya **kerametle bulundunuz,** eskiden dalkavukların kullandığı bir yaranma sözü, ki «çok doğru söylediniz», «pek güzel yaptınız» gibi anlamlara gelirdi.

kerata Yu. i. **1.** «Boynuzlu» anlamına olup küfür olarak kullanılır. **2.** Çekecek.

kerç i. [D.D.] **1.** Alay. **2.** Kinayeli söz.

kerçeme i. [T.D.] Kinaye.

kere Ar. i. Defa, sefer, yol, kez. *İki kere okudum.*

kerempe i. Denize doğru uzanan taşlık burun.

keres i. Büyük ve derin karavana.

kereste Fa. i. **1.** Yapı işlerinde ve marangozlukta kullanılan ağaç ve tahta nev'inden gereç. **2.** Ayakkabı yapımında kullanılan gereç.

keresteci Fa. T. s. Kereste satan (kimse).

keresteli Fa. T. s. İri yapılı. *Keresteli adam.*
kerevet,-ti i. Üzerine şilte serilerek yatmağa veya oturmağa yarıyan tahtadan seki.
kereviz i. *bt.* Maydanozgillerden, kökleri sebze olarak yenen kokulu bir bitki.
kerhane Fa. i. Yolsuz kadınların bulunduğu ev.
kerhaneci Fa. T. i. Kerhane işleten kimse.
kerhen Ar. zf. **1.** İstemiyerek, gönülsüz. **2.** Tıksinerek, iğrenerek.
kerih Ar. s. Tiksindirici, iğrenç.
kerime Ar. i. (...) Eskiden gûya terbiyeli konuşmuş olmak için «kız evlât» anlamına kullanılırdı. *Kerimem cariyeniz. Kerimeniz hanım...*
keriz Fa. i. Geriz.
kerkenez i. Yırtıcı kuşlardan, leşle beslenen, atmacadan ufak bir kuş.
kerki i. Büyük balta.
kerliferli b. s. Kellifelli.
kermen i. [T.D.] Kale.
kerpeten Ar. i. Çivi veya diş sökmeğe yarıyan kıskaç şeklindeki alet.
kerpiç i. Duvar örmekte kullanılmak üzere kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş balçık. **Kerpiç gibi,** pek kuru ve katı.
kerrake i. (...) Eskiden kullanılan, ince sottan hafif ve dar bir üstlüğün adı olup «işin iç yüzü anlaşıldı» anlamına gelen «anlaşıldı Vehbinin kerrakesi» deyiminde geçer.
kerrat,-tı Ar. i. «Çarpım tablosu» anlamına kullanılan «kerrat cetveli» sözünde geçer.
kerte i. **1.** İşaret için yapılmış çentik veya iz. **2.** Derece, radde. *İşi bu kerteye getirmemeli idiniz.* **3.** Gemi puslasında kadranın ayrılmış olduğu otuz iki kısımdan her biri, ki onbir derece ve onbeş dakka miktarında bir açıdan ibarettir. **Kertesine getirmek,** tam uygun zamanını bulmak.
kertenkele i. Bir cins keler.
kerteriz i. *de.* Bir yerin pusla kertelerine göre bulunduğu yön. **Kerteriz almak,** bir yerin hangi yönde veya geminin nerede bulunduğunu pusla ile ölçmek. **Kerteriz noktası,** geminin bulunduğu yeri anlamak için kerteriz almağa yarıyan fener kulesi, duba, şamandıra gibi yeri belli şey.
kerti i. Kerte.
kertik s. **1.** Kertilmiş olan. **2.** i. Kertilmiş yer.
kertilmek (nsz) Kertmek işi kendine yapılmak.
kertmek (i) **1.** Çentmek. **2.** Sıkıca sürtünmek. *Kayık rıhtımı kerterek geçti.*
kervan Fa. i. Uzak yerlere yolcu ve tecim malı taşımak üzere düzülen yük hayvanı katarı.
kervanbaşı Ar. Fa. b. i. Kervanı yöneten kimse.
kervancı Ar. T. s. Kervan düzen veya güden (kimse).
Kervankıran b. öz. i. Çulpan yıldızının başka bir adı.
kervansaray Fa. i. Ulu yollarda kervanların konaklaması için yapılan büyük han.
kesafet,-ti Ar. i. (...) Yoğunluk.
kesat Ar. i. Alışverişte durgunluk.
kesatlık Ar. T. i. Kesat.
kese Fa. i. **1.** Küçük torba. *Para kesesi. Mühür kesesi.* **2.** Kumaştan, çanta biçiminde kab. *Kuran kesesi.* **3.** Yıkanırken kir çıkarmak için ele geçirilerek vücudu uğmağa yarıyan cep şeklinde bez. **4.** Eski zamanlarda beşyüz kuruştan ibaret para birimi, ki buna «kese akça» veya «kesahça» da denirdi. **5.** mec. «Kese» kelimesi bâzı deyimlerde «öz para» veya «para hesabı» gibi anlamlara da kullanılır. *Masrafı kesesinden yaptı. Bu fiyat keseme elvermiyor.* **Kese kâğıdı,** bakkalların kullandığı, kâğıttan torba. **Kesenin ağzını açmak,** para harcamağa girişmek. **Kesesine hiçbir şey girmemek,** hiçbir fayda sağlamamak. *Sen kalsan da, gitsen de benim keseme ne girecek?*
kese s. **1.** Kestirme. *Kese yollardan gidilirse iki saatte varılır.* **2.** i. [D.D.] Kese yol. *Bizim köye keseden üç saatte gidilebilir.*
kesecik Fa. T. i. *an.* Kulağın dolambacında bulunan ve lemf ile dolu olan küçük kabarcık.
kesedar Fa. i. **1.** Eskiden zenginlerin para hesabını tutan ve harcama işlerini yapan kimse. **2.** Hamal bölüklerinde her günkü kazancı toplıyan kimse.
kesek i. **1.** Bel veya sabanın çıkardığı iri toprak parçası. **2.** Üstündeki çimle birlikte çıkarılmış toprak kütlesi.
keselemek Fa. T. (i) Kir çıkarmak için hamamda vücuda kese sürmek.
keselenmek Fa. T. (nsz) Kendini keselemek veya keselemek işi kendine yapılmak.
keseli Fa. T. s. Kesesi olan. **Keseli kurt,** *hk.* şerit kurtlarının yavru şekli.
keseliler Fa. T. ç. i. *zo.* Kanguru gibi, dişilerinin karnında, yavrularını taşımağa yarıyan kese bulunan hayvanlar takımı.
kesen i. *mat.* Bir şeklin üzerinden geçen doğru.

kesene i. [D.D.] **1.** Mukavele. **2.** Abone.
kesenek i. Bir şeyin gelirini satın alma işi, °iltizam. **Keseneğe almak,** gelirini satın almak, °iltizam etmek.
kesenekçi s. Keseneğe alan (kimse), °mültezim.
kesenkes zf. Kesin olarak. *Gitmiyeceğini kesenkes söyledi.*
keser i. Tahta, ağaç yontmağa yarıyan, kısa saplı, bir tarafı keskin ağızlı ve enine bir kanad şeklinde, öteki tarafı çivi çakmağa elverişli çelik alet.
kesi i. [D.D.] **1.** Kesenek. *Zeytinliği kesiye verdiler.* **2.** Giysi. **3.** Atımlık. *Bir kesi barut.* **Kesi taşı,** akar sularda çamaşırı üstünde döverek yıkamağa yarar yassı taş.
kesici s. **1.** Kesen. *Yol kesici.* **2.** Kasaplık hayvanları kesen (kimse). **3.** [D.D.] Karşın, °aleyhtar.
kesif Ar. s. Yoğun.
kesik s. **1.** Kesilmiş olan. *Kesik parmak. Kesik süt. Kesik cümle.* **2.** i. Çökelek, ekşimik. **Kesik kesik,** ara vererek ve kısa kısa. *Kesik kesik konuşmak.* **Kesik koni, kesik piramit,** Bak. koni ve piramit.
kesikli s. *fi.* Biteviye sürüp gitmiyerek arada duraklamalar yapan. *Kesikli akım.*
kesiklik i. **1.** Kesik olanın hali. **2.** Ansızın duyulan takatsizlik.
kesiksiz s. *fi.* Biteviye sürüp giden. *Kesiksiz akım.*
kesilgen s. [T.D.] İkide birde kesilen, ara veren.
kesilmek (nsz) **1.** Kesmek işi kendine yapılmak veya kendini kesmek. **2.** Gücü ve takati kalmamak. *Yokuşu çıkmadan kesildi.* **3.** ... gibi olmak. *Buz kesilmek. Taş kesilmek.* **4.** İçindeki maddeler birbirinden ayrılıp bozulmak. *Süt kesildi. Mayonez kesildi.* **5.** (den) Yoksun kalmak. *Kuvvetten kesilmek. İştahtan kesilmek.* **6.** (den) Artık yapamamak veya yanaşmamak. *Yemekten kesilmek. Çalışmaktan kesilmek.*
kesim i. **1.** Kesmek eylemi veya tarzı. **2.** Kesme zamanı. *Ders kesimi.* **3.** Kesenek. **4.** Bu kelime «su kesimi» deyiminde su yüzünün «rasladığı yer» anlamına gelir. *Gemi, su kesiminin üstünden yaralandı.*
kesimci s. Kesenekçi, °mültezim.
kesimli s. [C.K.] Kesin olarak belirtilmiş olan, °maktu, °mukannen. *Kesimli fiyat.*
kesin s. Şüphe ve tereddüde yer bırakmıyan veya geri dönülemiyen, değişmiyen, °katî. *Kesin bir cevap. Kesin tedbirler. Kesin bir hüküm.* **Kesin bilgi,** *fel.* kendini her hangı bir konuda hakikate ermiş bilen zihnin hali, şüphe karşıdı, °ilmülyakîn.
kesinleşmek (nsz) [C.K.] Kesin bir hal almak. *Burada kalmamız kesinleşti.*
kesinleştirmek (i) Kesin bir hale sokmak.
kesinlik i. Kesin olma hali veya kesince hareket, °katıyet. *Bu sözde kesinlik yok. Bu kesinlik karşısında kimse ağzını açamadı.*
kesinmek (i) Kendine kesmek veya kendi için kestirmek. *Elbiselik kumaş kesinmek.*
kesinsiz s. Kesin olmıyan.
kesinsizlik i. Kesin olmama hali.
kesinti i. **1.** Bir işin aralık vermesi, °inkıta. *İşimiz hiçbir kesintiye uğramadan yürüyor.* **2.** Ödenen bir ücretten her hangi bir gerek dolayısiyle kesilen kısım. *Bu ücretin hiçbir kesintisi yoktur.* **Kesintiye almak (Birini-),** biriyle gizli gizli alay etmek.
kesir,-sri Ar. i. **1.** *hk.* Kırık. **2.** *mat.* Bir birimin bölündüğü eşit parçalardan biri veya birkaçı. *«Yarım, üçte bir, yüzde üç» birer kesirdir.* **Bayağı kesir,** ondalık olmıyan kesir. «sekizde üç, yirmide yedi» gibi. **Bileşik kesir,** ondalık kesirle beraber bir veya birkaç birimi de içine alan sayı. *«1,5», «2,75» birer bileşik kesirdir.* **Ondalık kesir,** paydası 10 veya 10 un her hangi bir kuvvetinden ibaret olan kesir. «0,3 (onda üç), 0,15 (yüzde on beş), 0,007 (binde yedi)» gibi.
kesişen s. *mat.* Bir nokta veya çizgi üzerinde birbirine kavuşup giden (çizgiler veya yüzeyler).
kesişmek (nsz:le) **1.** Birbirini kesmek. **2.** Pazarlıkta şu veya bu miktar üzerinde uyuşmak. **3.** *mat.* Bir nokta veya çizgi üzerinde birbirine kavuşmak.
kesit i. *mat.* Bir cisim düz kesildikte meydana çıkan düzlemin şekli. *Bir kürenin her kesidi daire şeklinde olur. Bir koninin kesitleri, doğrultularına göre, daire, elips, parabol, veya üçgen olabilirler.*
kesken i. *zo.* Danaburnu böceğinin başka bir adı.
keskenmek (e) [D.D.] Elini kaldırarak vuracakmış gibi davranmak, °tehdidetmek. *«Keskendi ama vuramadı.»*
keski i. **1.** Genel olarak kesmeğe yarar alet. **2.** Küçük balta. **3.** Demir ve sac kesmek için üzerine çekiçle vurularak yürütülen keskin alet.
keskin s. **1.** Fazla kesici. *Keskin bıçak.* **2.** Etkisi çok olan, sert. *Keskin sirke. Keskin bir soğuk.* **Keskin göz,** iyi gören göz. **Keskin nişancı,** iyi nişancı.

keskinleşmek (nsz) Keskin hale gelmek.
keskinlik i. Keskin olanın hali.
kesme i. **1.** Kesmek eylemi. **2.** Teneke, sac gibi şeyleri kesmek için kullanılan makas. **3.** Kaba kaya haline gelmiş toprak. *Bir metre kazınca sağlam bir kesme çıktı.* **4.** *mat.* Daire kesmesine de kimi vakıt sadece «kesme» denir.
kesme s. **1.** Küb veya kübe yakın şekilde olan. *Kesme taş. Kesme şeker.* **2.** Kesimli, °maktu. *Kesme fiyat.* **3.** Lokum şekeri. **Kesme kaya,** baskı altında kalarak sertleşmiş toprak, ki üzerine temel atılabilir
kesmece zf. **1.** (Kavun, karpuz gibi meyvalar hakkında) Kesip bakarak beğenmek şartiyle. *Karpuzu kesmece verirlerse alırız.* **2.** Aradaki değer farkını gözetmeksizin hepsi bir fiyattan. *Bu kitapları kesmece birer liradan aldım.*
kesmek (i) **1.** Bıçak, makas gibi bir aletle bir şeyi ikiye ayırmak. *İpi kesmek.* **2.** Dip kısmından ayırıp kaldırmak. *Ağaçları kesmek. Dalları kesmek.* **3.** Düzgünce parçalara ayırmak. *Eti kesmek. Patatesi kesmek.* **4.** Kesici bir aletle yaralamak. *Parmağını kesmek. Elini kesmek.* **5.** Ucunu almak. *Saç kesmek. Tırnak kesmek.* **6.** Boğazlamak. *Koyun kesmek. Adam kesmek.* **7.** Son veya aralık vermek. *Yardımı kesmek. Bu ilâc baş ağrısını keser. İkide birde sözümü kesmeyiniz.* **8.** Belirtmek. *Gününü daha kesmedik.* **9.** Alıkoyup vermemek. *Ücretinden beş lira kesmişler.* **10.** (Para hakkında) Basmak. *Para kesmek yalnız Devletin hakkıdır.* **11.** Azaltmak, güçleştirmek. *Vapur yolunu kesti. Rüzgâr geminin yolunu kesiyor.* **12.** (İskambil kâğıtları hakkında) Destenin üzerinden bir kısmını kaldırıp ötekilerin yanına koymak. **13.** (nsz) ar. Caka yapmak. **Kesip atmak,** uzun uzadıya düşünmeden kesin hüküm vermek. **Kestiği veya attığı tırnak olamamak (Birinin-),** değerce ondan pek aşağı olmak.
kesmelik i. Taş ocağı.
kesmen i. [T D.] Hiza.
kesmik i. **1.** Başakla karışık iri saman. **2.** Kesilmiş sütün kovu kısmı.
kespetmek,-der Ar. T. (i) Kazanmak, edinmek
kesret,-ti Ar. i. Çokluk.
kesretli Ar. T. s. Çok, kalabalık.
kestane i. (...) **1.** Kayıngillerden, kerestesi güzel bir orman ağacı ve bunun kebap veya haşlama şeklinde yenilen yemişi, ki birkaç tanesi bir arada yeşil ve dikenli bir dış kabuk içinde bulunur, her birinin kendi kabuğu da açık kahve renginde olur. **2.** s. (Saç hakkında) Açık kahve rengi. **Kestane dorusu,** at donlarından kestane kabuğu renginde olan. **Kestane fişeği,** fitili ateşlenince oradan oraya sıçrıyarak kesik kesik patlıyan bir şenlik fişeği. **Kestane kabuğundan çıkmış da kabuğunu beğenmemiş,** aslını veya kaynağını hor görenler hakkında söylenir.
kestanecik i. *an.* Sidik yolunun en arka kısmında ve yalnız erkeklerde bulunan, şekil ve büyüklük bakımından kestaneyi andıran bir bez.
kestanelik i. Kestane ağaçları çok olan yer.
kestere i. Kitre
kestil i. [D.D.] Kırma, °metis.
kestirilmek (nsz) Kestirmek işine konu olmak
kestirme i. **1.** Kestirmek eylemi. **2.** s. Alışılan yolun dışında, bir yere daha çabuk götüren kısa (yol). **3.** Hiçbir önsöze lüzum görülmeden doğrudan doğruya maksadı anlatan. *Kestirme cevap. Kestirme söz.*
kestirmek (i,e) **1.** Kesmek işini başkasına yaptırmak. **2.** (i) Bulup çıkarmak. *Sebebini bir türlü kestiremedin.* **3.** (nsz) Arada uyuyuvermek. *Siz işinizi bitirinciye kadar ben biraz şuracıkta kestireyim.*
keş i. **1.** Yağsız peynir. **2.** s. Aptal.
keşan Fa. i. Zincirden yular veya ayak köstegi.
keşfetmek,-der Ar. T. (i) Bulmak[3], açınlamak.
keşide Fa. i. (...) **1.** «Çekme, çekilme» demek olup eskiden, «telgraf, poliçe, çek, piyango ve ziyafet» gibi sayılı bâzı kelimelerle kullanılırdı. **2.** Eski yazıda bâzı harflerin baş tarafı yazıldıktan sonra çekilen uzatma, ki sırf sanat kaygısiyle yapılırdı.
keşif,-şfi Ar. i. Açın, açınlama. **Keşif kolu,** *ask.* düşmanın durumunu anlamak üzere gönderilen kol.
keşik i. [D.D.] Sıra, °nöbet.
keşikleşmek (nsz:le) [D.D.] Keşikle çalışmak.
keşiş Fa. i. Karabaş, °rahip.
keşişleme i. Doğu ile güney arasından esen rüzgâr, karayel karşıdı.
keşke Fa. e. Dilek anlatan cümlelerin başına getirilerek «ne olurdu» gibi özleme veya pişmanlık anlatır. *Keşke gelseler. Keşke haber göndereydik.*
keşkek i. İyice dövülmüş etle buğdaydan yapılan bir yemek.
keşki Fa. e. Keşke.

keşkül Fa. i. **1.** Eskiden diyar diyar gezen bâzı dervişlerin ellerinde tuttukları, Hindistan cevizi kabuğundan veya abanozdan yapılmış dilenci çanağı. **2.** Üstü, dövülmüş fıstık ve rendelenmiş Hindistan cevizi gibi şeylerle bezenmiş bir çeşit süt tatlısı.

keşkülüfukara Fa. b. i. Keşkül².

keşmekeş Fa. i. Karışıklık, allak bullaklık.

keşşaf Ar. i. Eskiden izcilere «keşşaf» denirdi.

ket i. Nişasta.

ket i. «Engel olmak, güçleştirmek» anlamına kullanılan «ket vurmak» deyiminde geçer. *Bu karar işime ket vurdu.*

ketal i. Çirişli bir nevi parlak bez.

kete i. Bir çeşit çörek.

keten Ar. i. *bt.* **1.** Ketengillerden, çiçekleri mavi renkte ve beş taçyapraklı, tellerinin dokumacılık bakımından çok önemi olan bir bitki. **2.** Bu tellerden yapılmış. *Keten mendil.* **Keten helvası,** tel tel ayrılmış bir şekilde yapılan bir çeşit helva. **Keten kuşu,** serçegillerden hoş sesli küçük bir kuş.

ketencik Ar. T. i. **1.** Deniz yosununun ince bir cinsi. **2.** Turpgillerden küçük sarı çiçekli bir bitki, ki ışık işlerinde ve boyacılıkta kullanılan bir yağ verir.

ketengiller Ar. T. ç. i. *bt.* Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, içine ketenden başka, türleri pek çok olan «kendir»ı de alan bitki familyası.

kethüda Fa. i. «Kâhya» kelimesinin aslı olup Osmanlı İmparatorluğunun eski devirlerinde kullanılmış bâzı deyimlerde geçer. **Kapı kethüdası,** Bak. Kapı kâhyası. **Kethüda bey,** eskiden Devletin iç işlerine bakan kimse. **Kul kethüdası,** yeniçeri ocağının kendi içinden yetişip ağadan sonra en yüksek yeri tutan kimse.

ketir i. [D.D.] Dağların güç geçilir dar ve taşlık yeri.

keton i. *kim.* İki bileşme değerli CO kökünden ibaret olan bir karbonil ile iki alkilin bileşmesinden meydana gelen cisimlerin genel adı.

ketum Ar. s. Ağzı sıkı. ağzı pek.

kevgir Fa. i. Köpük almak, yemek kotarmak gibi işlerde kullanılan yayvan ve delikli kepçe.

kevser Ar. i. Cennette bulunduğu anlatılan bir suyun adı olup içecekler hakkında «pek lezzetli» anlamına kullanılan «kevser gibi» deyiminde geçer.

keyfetmek,-der Ar. T (nsz) Hoş ve eğlenceli zaman geçirmek.

keyfî Ar. s. (‥) Yoluna, kuralına bakmadan kendi istediği gibi yaptığı, keyfi sıra. *Keyfî muamele. Keyfî hüküm.*

keyfiyet,-ti Ar. i. Nitelik.

keyif,-yfi Ar. i. **1.** Kendini, hayatta iyi bulma hali. *Bugün keyfim yok. Keyfimi bozmayın. Bu haber keyfimi kaçırdı. Onun keyfi yerinde.* **2.** Hoş vakit geçirme. *O, ancak keyfini düşünür. Her kes keyfinde!* **3.** İspirtolu içki ve başka maddeler kullanıldığı vakit insanın içine düşen düzgüsüz ve yapma neşe. *Keyif verici zehirler.* **4.** Yolsuz ve kural dışı istek. *Ben keyfe hizmet etmem.* **Keyfi bozulmak,** neşesi kaçmak. **Keyfi gelmek,** neşelenmek. **Keyfine gitmek (Kendi-),** hoş vakit geçirecek çarelere baş vurmak. **Keyfinin kâhyası olmamak (Birinin-),** ona karışmağa hakkı olmamak. **Keyfi oluncıya kadar (Birinin bir şey yapmağa-),** razı oluncıya kadar. **Keyfi sıra,** Bak. keyfî. **Keyif benim köy Mehmet ağanın,** başkaları bir işe fuzuli olarak karışmağa yeltendikleri vakit söylenir. **Keyif çatmak,** keyfetmek. **Keyif hali,** içki içmiş bir halde. **Keyif sormak,** birine «iyi misiniz», «nasılsınız» gibi nezaket sorulariyle saygı göstermek. **Keyif yetiştirmek.** keyfetmek.

keyiflenmek Ar. T. (nsz) Keyifli hale gelmek.

keyifli Ar. T. s. Keyfi yerinde, neşeli.

keyifsiz Ar. T. s. Az hasta.

keyifsizlenmek Ar. T. (nsz) Az hastalanmak.

keyifsizlik Ar. T. i. Hafif hastalık.

keylûs Ar. i. Bak. kilüs.

keymus Ar. i. Bak. kimüs.

kez i. Gez.

keza, kezalik Ar. e. (‥), (…) Öyle, (o) da öyle. *Süt beyaz, kar keza, pamuk keza. hepsi beyaz.*

kezilemek (e) Nişan almak.

kezzap Fa. i. Kimyaca adı «azotik asit» veya «nitrik asit» olan, sıvı halinde, dağlayıcı bir asit.

kıble Ar. i. **1.** Namazda yönelinen taraf. **2.** Güneyden esen yel.

kıblenüma Ar. Fa. i. (….) Kıble tarafını göstermek için özel işareti olan pusula.

kıç i. **1.** Kuyruk sokumu bölgesi. **2.** Bacak, ayak. **3.** (Deniz teknelerinde) Art taraf. **Kıç atmak, 1)** (hayvan) çifte atmak, **2)** mec. pek istemek. **Kıç attırmak (Birine-),** ondan üstün olmak. *«Keskin zekâ keramete kıç attırır».* **Kıçına tekmeyi atmak.** kovmak. **Kıç üstü oturmak,** tkz. çaresiz ve yardımsız kalmak.

kıçın kıçın b. zf. Geri geri.
kıdem Ar. i. **1.** Bayrılık, çoktanlık. **2.** Memuriyette eskilik.
kıdemli Ar. T. s. Kıdemi olan (kimse).
kıdemsiz Ar. T. s. Kıdemi olmıyan.
kığ, kığı i. Koyun, keçi veya deve pisliği.
kığırmak (i) **1.** Çağırmak. **2.** (nsz) Bağırmak.
kığıştı i. **1.** Hışırtı. **2.** Şakırtı.
kığıştırmak (nsz) **1.** İpekli şeyler veya ağaç yaprakları hışırtı çıkarmak. **2.** Kesici silâhlar, birbirine sürtülerek şakırdamak.
kığız i. Pıs paçavra.
kığlamak (nsz) (Koyun, keçi, deve) Terslemek.
kıh i. (Çocuk dilinde) Kir, kirli.
kıhıf,-hfı Ar. i. Kafatası.
kıhkeler i. [D.D.] Bukalemun.
kıjgırmak (nsz) **1.** (Yılan) Islık sesi çıkarmak. **2.** (Doğan, avının üzerine inerken) Tiz bir sesle haykırmak.
kık,-kı; kıkı i. Kığ, kığı.
kıkırdak i. **1.** Bâzı uzuvlarda kemik vazifesi gören, esnek, sert ve beyaz doku. *Kulak kıkırdağı.* **2.** Kuyruk eritilip yağı alındıktan sonra kalan gevrek posa. *Kıkırdak poğaçası.*
kıkırdakdoku b. i. *an.* Kıkırdakların özel dokusu.
kıkırdamak (nsz) **1.** Kıkır kıkır diye ses çıkarmak. **2.** al. Ölmek.
kıl i. **1.** İnsanın ve bâzı hayvanların vücudunda biten sertçe ve kalınca tüy. **2.** Bayağı keçinin tüyü. **3.** Keçi tüyünden yapılmış. **Kılı kırk yarmak,** titizce incelemek. **Kılını kıpırdatmamak,** bir olaya karşı kayıtsız kalmak. **Kıl kalmak (Bir şeyin olmasına-),** o şeyin olmasına pek az kalmak, olayazmak. **Kıl testere,** iplik kadar ince bir çeşit testere.
kılağı i. Ustura, bıçak gibi kesici aletler çarka vurulunca yüzlerinde meydana gelen ve kayışa veya bileği taşına çekilerek giderilen kıl gibi ince kalıntı, ki keskinliklerine engel olur.
kılağılamak (i) Kesici aletlerin kılağısını alarak keskinliğini artırmak.
kılağılı s. Kılağısı alınmış.
kılân i. *top.* Sop.
kılaptan i. Sırma katılarak eğirilmiş iplik.
kılârinet,-ti Fr. i. Tahtadan, maden perdeli, orkestrada önemli yeri olan bir üfleme çalgısı.
kılâsik Fr. s. **1.** Üzerinden çok zaman geçtiği halde değerinden kaybetmiyen (eser veya sanatçı). *Yunan kılâsikleri. Fransız kılâsikleri.* **2.** Sanatta kuralcı. **3.** Eskiden kalma olup gelenek halini almış. *Kılâsik usuller.*
kılâsör Fr. i. Sıralaç.
kılâvsen Fr. i. Piyanodan önce kullanılmış olan kılâvyeli ve maden sesli bir çalgı.
kılavuz i. **1.** Genel olarak yol gösteren kimse veya şey. *Yol kılavuzu. İmlâ kılavuzu.* **2.** Evlenecek olan erkek veya kadına eş bulan kimse. **3.** Teknikte dar ve uzun bir yerden yumuşak bir şey geçirilmek istendiği vakit buna bağlı olarak daha önce geçirilen sert veya elverişli madde.
kılavuzlamak (i) Birinin her hangi bir işinde kılavuzluk etmek.
kılavuzluk i. Kılavuz olanın hali veya işi.
kılâvye Fr. i. Piyano ve org gibi çalgılarda veya yazı ve hesap makinalarında bütün tuşların sırası.
kılburun b. i. Deniz içine uzanmış ince kara parçası.
kılcal s. *fi.* Kılcallıkla ilgili, kendinde kılcallık olayı beliren.
kılcallık i. *fi.* İçi pek dar olan bir boru, bir sıvıya daldırıldığı zaman, bu sıvı, boruyu ıslatıp ıslatmadığına göre, boru, içindeki sıvının üst yüzü asıl sıvının yüzeyinden ya daha yukarda ve çukur veya daha aşağıda ve tümsek olur; sıvıların denge ilkelerine aykırı olan bu niteliğe «kılcallık» denir. *Lâmbalarda petrolün fitil ile yükselmesi, süngerin suyu çekmesi, sivrisineklerin su yüzünde yürüyebilmesi birer kılcallık olayıdır.*
kılçık i. **1.** Balıkların eti arasında bulunan diken gibi ince ve küçücük kemik. **2.** Fasulya, bakla gibi sebzelerin yeşil kabuğunda ve ekin başaklarında bulunan sert ve kıl gibi uzun tel.
kılçıklı s. **1.** Kılçığı olan. **2.** mec. Pürüzlü, batıcı. *Bu iş pek kılçıklı, içinden nasıl çıkılır!*
kılçıksız s. Kılçığı olmıyan. *Kılçıksız balık.*
kıldırmak (i,e) Kılmak işini yaptırmak.
kılgı i. *fel.* Kuramı yapılan bir şeyi fikir alanından iş (ahlâk) alanına geçirip gerçekleştirme, °tatbik, °ameliyat, °pratik.
kılgılamak (i) Kılgı haline geçirmek, °tatbik sahasına çıkarmak.
kılgılı s. *fel.* Yalnız fikir alanında kalmayıp iş haline geçen, kılgı halinde olan, kuramsal karşıdı, °amelî, °tatbikî, pratik. *Kılgılı hekimlik. Kılgılı öğretim. Kılgı-*

lı felsefe.

kılgın s. *fel.* Kılgı haline geçirilebilen, °kabili tatbik, °amelî, °pratik. *Bu fikri kılgın bulmadım.*

kılıbık i. Karısının hükmü altında bulunan erkek.

kılıcına zf. (Kalas, cetvel tahtası gibi kalınlığı eninden az olan şeyler hakkında) Eni dik gelmek üzere. *Kirişleri kılıcına yerleştirmeli.*

kılıç i. Uzun, düz veya eğrice, ucu sivri, bir ve kimi vakit her iki yüzü keskin silâh, ki kınında olduğu halde kayışla bele ve sol tarafa takılır. *Kılıç çekmek. Kılıç çalmak. Kılıçtan geçirmek.* **Kılıç balığı,** burnunda kılıç namlısı boyunda ve şeklinde bir uzantısı bulunan kılçıksız, eti beyaz ve lezzetli, iri bir balık. **Kılıç oynatmak.** hâkim olarak dolaşmak. **Kılıç pabucu,** kılıç kınının aşağı kısmı.

kılıçbacak b. s. Bacakları eğri olan.

kılıçhane T. Fa. i. Kılıç yapılan yer.

kılıçlama zf. **1.** Kılıcına. **2.** Omuzdan asılan kılıç gibi çapraz. *Çantayı kılıçlama asmış.*

kılıçlı s. Kılıç taşıyan.

kılıf Ar. i. Bir şeyin kendi şekline göre ve yumuşak bir nesneden yapılmış özel kabı. *Yastık kılıfı. Şemsiye kılıfı.*

kılıflı Ar. T. s. Kılıfı olan veya kılıf içinde bulunan.

kılık i. **1.** Bir kimsenin giyinişi veya dış görünüşü, °kıyafet. **2.** *fel.* Bir nesnenin dış hudutlariyle meydana gelen geometrik betisi, °gestalt. *Bal mumuna mühür basıldığı vakit mum mührün kılığını alır* **Kılık kıyafet,** üst baş ve görünüş.

kılıklamak (ı) [T.D.] Zihinde bir şeye kılık vermek, °tasavvur etmek, °tahayyül etmek.

kılıklı s. Şu veya bu kılıkta olan. *Dilenci kılıklı bir adam.* **Kılıklı kıyafetli,** kılığı kıyafeti düzgün.

kılıksız s. Kılığı düzgün olmıyan.

kılınış i. [T.D.] Meydana gelme, oluş, °vuku.

kılınmak (nsz) Her hangi biri kılmak. *Camide namaz kılınır.*

kılinik Yu. i. *hk.* **1.** Hekim yetişecek öğrencilerin hasta başında ders gördükleri hasta koğuşu. **2.** Hasta bakılan yer. **3.** s. Vücut muayenesinde görülen (hastalık belirtisi). *Kılinik belirtiler çok defa bir hastalığın teşhisi için kâfi gelmiyebilir.*

kılişe Fr. i. **1.** Kâğıda basılmak üzere üstüne yazı veya resim oyulmuş bulunan levha. **2.** mec. Basma kalıp.

kılkıran b. i. Saçkıran.

kılkuyruk b. i. al. Züğürt ve kılıksız.

kıllanmak (nsz) Kıl peyda etmek, kılları çıkmak.

kıllı s. Kılı çok olan.

kılmak (yar) «Etmek» anlamiyle başlıca «namaz kılmak» ve «takla kılmak» sözlerinde ve kimi vakit başka kelimelerle kullanılır. *Beni böyle söylemeğe mecbur kıldı.*

kılor Yu. i. *kim.* Cl simgesiyle gösterilen, bayağı sıcaklıkta gaz halinde bulunan, yeşilimtırak sarı renkte, kokusu kuvvetli ve boğucu, basit bir cisim.

kılorofil Yu. i. *bt.* Bitkilere yeşil renklerini veren madde, ki ışığın etkisi altında havadaki karbonun özümlenmesine yarar.

kıloroform Fr. i. *kim.* Renksiz kendine göre bir kokusu olan yatıştırıcı ve uyuşturucu bir sıvı.

kıloroplâst,-tı Yu. i. *bt.* Yeşil boyalı kıromoplâst.

kılorölçer Yu. T. i. *kim.* Bir sıvının içinde erimiş bulunan kıloru ölçmeğe yarar alet.

kıloş Fr. i. Alt tarafı çan şeklinde genişliyen eteklik.

kımıldamak, kımıldanmak (nsz) **1.** Yerinden biraz oynamak **2.** Yerinde hafif hafif devinmek.

kımıldatmak (ı) Yerinden biraz oynatmak, hafif devindirmek.

kımıl kımıl b. zf. Kım kım.

kımız i. Kısrak sütünü mayalamakla yapılan eski bir Türk içkisi.

kım kım b. zf. Durmadan kımıldanan bir şeyin halini anlatır. *Kım kım kımıldanıyor.*

kımlanmak (nsz) Ayağa kalkmağa veya uçmağa davranmak.

kın i. **1.** Bıçak, kılıç gibi kesici aletlerin kabı. **2.** *bt.* Buğdayda olduğu gibi bâzı bitkilerde sapı kucaklıyan yaprak dibi.

kına Ar. i. İkiçeneklilerden, «kına ağacı» denilen bir bitkinin yaprak tozu, ki Şarkta kadınların parmaklarını ve ihtiyarların ak saçlarını kırmızımsı bir renkte boyamalarına yarar. **Kınalar yakmak,** çok sevinmek. **Kına yakmak,** kınayı çamur yapıp boyanacak yere tatbik etmek.

kınacık i. *bt.* Buğdaypası mantarının, tahıl bitkilerinin sap ve yapraklarında meydana getirdiği lekeli hastalık.

kınaçiçeği,-ni b. i. *bt.* Çiçekleri türlü renkte olan bir süs bitkisi.

kınaçiçeğigiller ç. b. i. *bt.* Örneği, bahçelerde yetiştirilen kınaçiçeği olan, iki-

ceneklilerden bir familya.
kınagecesi,-ni b. i. Düğünlerde gerdekten bir gece önce yapılan eğlenti, ki eskiden bu gecede gelinlere kına yakarlardı.
kınak i. **1.** Parmak eklemi. **2.** [D.D.] Ayıp, kusur.
kınakına i. (..×.) *bt.* Kökboyasıgillerden asıl yurdu Güney Amerika olup Seylan ve Cava dolaylarında da yetiştirilen bir cins ağaç, ki «kınakına kabuğu» denilen kabuğundan «kinin» çıkarılır.
kınamak (i) Bir işin kötü görüldüğünü bildiren söz söylemek, °ayıplamak, °takbih etmek.
kınamsık s. Her şeyi kınayan, her şeyle eğlenen.
kınamsımak (i) Bir işin yanlışlarını, eksiklerini meydana koymak, °tenkidetmek, °muahaze etmek.
kınanmak (nsz) Kınamak işine konu olmak.
kınap Ar i. Kınnap.
kındıraç i. Oluk ve yiv açmağa yarıyan alet.
kınkanadlılar ç. b. i. *zo.* Dört kanadlı böceklerin, üst iki kanadı, asıl uçmakta kullanılan öteki iki kanadını örtmeğe yarıyacak şekilde katıca ve kenarlara doğru kıvrık olan takımı.
kınlamak (i) Bir şeye kın yapmak veya onu kınına geçirmek.
kınnap Ar. i. Sicim, kalınca iplik.
Kıpçak i. Mogol istilâsından sonra dağılan çok eski bir Türk boyu.
kıpık s. Yarı kapalı (göz). **Kıpık gözlü,** gözleri yarı kapalı duran.
kıpırdak s. [T.D.] Hareketleri çabuk ve canlı olan, divringi, °cevval.
kıpırdamak, kıpırdanmak (nsz) Az kımıldamak.
kıpırdatmak (i) Az kımıldatmak.
kıpır kıpır b. zf. Sürekli kıpırdamayı anlatır.
kıpırtı i. Hafif ve sürekli kımıldanış.
kıp kıp b. zf. Kıpır kıpır.
kıpkırmızı b. s. Her yanı kırmızı veya çok kırmızı.
kıpkızıl b. s. Her yanı kızıl veya pek kızıl.
kıpmak (i) (Gözü) Çabucak kapayıp açmak.
kır s. Beyazla az siyahın karışmasından meydana gelen (renk). *Kır at. Kır sakal.* **Kır düşmek (Saçına, sakalına-),** göze çarpar derecede beyaz kılları bulunmak.
kır i. Şehir dışı, çoğu boş ve geniş yer, °sahra. **Kır serdarı,** eskiden kırlarda eşkıyanın ardına düşüp yollarda güven sağlamakla görevli örgütlerin başı.

kıraat,-ti Ar. i. **1.** Okuma. **2.** Okuma kitabı.
kıraç s. Verimsiz (toprak).
kırağı i. Soğuk gecelerin sabahında bitkilerde ve toprakta görülen donmuş çiğ. **Kırağı çalmak,** kırağı dondurup bozmak. *«Acı patlıcanı kırağı çalmaz».*
kırak i. **1.** Kıyı, kenar. **2.** Uc. **3.** Ufuk.
kıral İsl. i. Türk olmıyan hanları anlatır. *İtalya Kıralı. Yunan Kıralı.*
kıraliçe İsl. i. Kıral karısı veya kırallık eden kadın.
kırallık İsl. T. i. **1.** Kıral olanın hali veya görevi. **2.** Kıral tarafından idare edilen devlet ve bu devletin toprağı.
kıramp,-pı Al. i. Kasınç.
kıran s. **1.** Kırmak işini yapan. *Taş kıran. Odun kıran.* **2.** i. Bir topluluğun ve özellikle hayvanların büyük bir kısmını yok eden hastalık veya başka sebep. *Bu yıl sığırlara kıran girdi.*
kıran i. Kırak.
kıranoloji Fr. i. Kafa tasının duygu ve yeteneklerle olan ilgisini inceliyen bilim kolu.
kıranta i. Orta yaşlı ve saçına, bıyığına kır düşmüş kimse.
kırat,-tı Ar. i. **1.** Elmas, zümrüt gibi değerli taşların tartısında kullanılan ölçü birimi, ki miskalin yirmi dörtte biridir. **2.** mec. Nitelik, değer, °seviye. *Ne kıratta bir adam olduğunu son hareketi gösterdi.*
kırater Yu. i. *je.* Yanardağ ağzı, müşker.
kıravat,-tı Fr. i. Boyunbağı.
kırba Ar. i. **1.** Sakaların içinde su taşıdıkları, ağzı dar, altı geniş, deriden kab. **2.** hlk. Karın şişiren hastalık.
kırbaç i. Binicilerin ata vurmak için kullandıkları ucu esnek veya ucuna kayış, sırım gibi bir parça ulanmış değnek.
kırbaçlamak (i) Kırbaçla vurmak.
kırcın i. Hayvan kıranı. *Son kırcında elli davarım gitti.*
kırç i. Fazla düşen ve konduğu yerlerde billûrlaşıp çiçekli dallar şeklini alan kırağı.
kırçıl s. Kırlaşmağa başlamış.
kırdırmak (i,e) Kırmak işini başkasına yaptırmak.
kıredi Fr. i. Yalım, °itibar.
kırem Fr. i. **1.** Tene yumuşaklık vermek için sürülen güzel kokulu melhem. **2.** s. Açık saman rengi.
kırema Fr. i. (.×.) **1.** Bir çeşit vumurtalı süt tatlısı. **2.** Sütün yüzünde toplanan yağlı kısım.

kırematoryum Lâ. i. (...×.) Ölüleri yaktıkları yer.

kıreozot,-tu Fr. i. *kim.* Kayın ağacı katranından çıkarılan renksiz, sert kokulu ve dağlayıcı bir sıvı, ki hekimlikte kullanılır.

kırep,-pi Fr. i. Bir çeşit ince ipek kumaş.

kırepon Fr. i. Bir çeşit ince kıvırcık kumaş.

kıreş Fr. i. Kucak çocuklarının gündüzleri alınıp bakıldıkları yer, çocuk yuvası.

kırgın s. Güvenerek yapılan bir dileğin yerine getirilmemesinden veya beklenmiyen bir muamele karşısında bırakılmaktan dolayı gücenmiş olan.

kırgınlık s. **1.** Kırgın olma hali. **2.** Kırıklık².

kırgız s. [D.D.] Gezici.

Kırgız i. Sibirya'nın batısında oturan büyük bir Türk boyu.

kırı i. [C.K.] Iskonto.

kırıcı s. **1.** Kırmak işini yapan. **2.** (Sporda) Sert ve zorbaca oynıyan. **3.** [C.K.] Her türlü para, tahvil, bono ve vadesi gelmemiş alacaklar üzerine alışveriş veya muamele yapan (kimse), °sarraf.

kırık s. **1.** Kırılmış olan. *Kırık sandalye.* **2.** Soyu karışık. *Kırık tazı.* **3.** i. Kırılmış bir şeyden ayrılan parça. *Cam kırığı.* **4.** i. Bir uzvun ve özellikle kemiğin kırılmış olması. *Kolunda kırık yok ama çıkık var.* **5.** i. Bir şeyin kırılan yeri. *Bunun kırığı neresinde ?* **6.** i. Parça haline konmuş şey. *Arpa kırığı. Buğday kırığı.* **Kırık çizgi,** *mat.* bir veya birkaç noktada doğrultu değiştiren çizgi. **Kırık dökük, 1)** sağlam ve düzgün olmıyan, derme çatma. *Kırık dökük bir kanape. Kırık dökük bir ifade.* **2)** kullanılmıyan değersiz eşya. *Kırığı döküğü toplayıp bir hal etmeli.*

kırıkçı s. Kırık kemikleri ve çıkıkları tedavi eden (diplomasız hekim).

kırıklık i. **1.** Kırık olma hali. **2.** Vücutta duyulan hafif rahatsızlık. *Bugün kırıklığım var, sokağa çıkmıyacağım.*

kırılgan s. Kolay ve çabuk kırılan.

kırılma i. **1.** Kırılmak eylemi. **2.** Nazlı yürüyüş.

kırılmak (nsz) **1.** Kırmak işi kendine yapılmak. **2.** (e) Birine karşı kırgın hale gelmek, gücenmek. **3.** (nsz) *fi.* Bir saydam ortadan başka bir saydam ortaya (meselâ havadan cama) geçen bir ışın, doğrultusunu değiştirmek. **Kırılıp dökülmek,** kırıtarak diller dökmek.

kırım i. Müdafaasız insanların yığın halinde öldürülmesi, °katliam.

kırım kırım b. zf. Biteviye kırıtıldığını anlatır. *Kırım kırım kırıtmak.*

kırımtartar i. Şarap tortusundan çıkarılan buruk bir madde, ki ilaç olarak da kullanılır.

kırınım i. *fi.* Pek küçücük bir delikten geçen ışığın, sanki bu delik bir ışık kaynağı imiş gibi, demet halinde yayılması olayı, °difraksiyon.

kırınmak (nsz) Yürürken salınmak.

kırıntı i. **1.** Bir şeyden ayrılan ufak parça. *Ekmek kırıntısı.* **2.** Kalıntı. *Eski servetinin kırıntıları.* **Kırıntı külte,** *je.* kırıntılardan oluşmuş külte.

kırışık s. **1.** Kırışmış olan. **2.** i. Kırışmış yer. *Yüzünde hiç kırışık yok.*

kırışıklı s. Kırışığı olan.

kırışmak (nsz) **1.** Küçük katlanışlar meydana gelerek bir şeyin düzgünlüğü bozulmak. **2.** (nsz:le) Birbirini kırmak. **3.** (i:i,le) Karşılıklı kırmak. *Çocuklar yumurta kırışıyorlar.* **4.** (le) Bahse tutuşmak.

kırıtkan s. Her vakit kırıtan.

kırıtmak (nsz:e) Cilve yapmak, cilvelenmek.

kıriket,-ti In. i. On birer kişilik iki takım arasında, küçük ve ağır bir topu sopalarla çelerek oynanan bir spor oyunu.

kıripton Yu. i. (.×.) *kim.* Havada yarım milyonda bir oranında bulunan simgesi Kr, atomal ağırlığı 82,92 olan bir gaz.

kıristal,-li Yu. i. Billûr.

kıristaloit Yu. s. Billûrsu.

kıritisizm Fr. i. *fel.* Eleştirimcilik.

kıriyoskopi Yu. i. *fi.* Tuzlu eriyiklerin donma kanunlarını inceliyen fizik kolu.

kırizalit Yu. i. *by.* Kelebek olmadan önce bir böceğin koza içinde veya kozasız geçirdiği gizli başkalaşma hali.

kırizantem Yu. i. *bt.* Kasımpatı.

kırk,-kı s. **1.** Dört kere on, otuz dokuzdan bir artık. **2.** i. Otuz dokuzdan sonra gelen sayının adı, 40, XL. **Kırk veya bin dereden su getirmek,** birçok bahaneler öne sürmek. **Kırk evin kedisi,** birçok evlere girip çıkan. **Kırkı çıkmak,** (loğusa) doğuralı kırk günü geçmek. **Kırkından sonra saz çalmak,** yaşlandıktan sonra uzun çalışma istiyen bir işe merak saranlar hakkında söylenir. **Kırkları karışık olmak,** aynı kırk gün içinde doğmuş olmak. **Kırk yıl bir gün,** günün birinde. **Kırk yılda bir,** pek seyrek olarak.

kırkambar b. i. **1.** İçinde türlü türlü şey bulunan kab veya yer. **2.** mec. Birçok şeyler bilen kimse.

kırkar s. «Kırk» sıfatının üleştirme şekli, her birine kırk, her defasında kırkı bir arada olarak.

kırkayak b. i. **1.** Çokayaklılar takımından küçük bir böcek. **2.** Kasık biti.
kırkbayır b. i. Geviş getiren hayvanların üçüncü midesi.
kırkgeçit b. i. Yolun üstünde olup üzerinden birçok defalar geçilmesi gereken veya birçok geçidi bulunan ırmak.
kırkı i. Davarlardan yün kırkmağa yarıyan makasa benzer alet.
kırkıcı s. Davarların yününü kırkan (kimse).
kırkıl b. s. Kır sakallı.
kırkım i. Davarların kırkılması veya kırkıldıkları mevsim.
kırkıncı s. Kırk sıfatının sırasal şekli, sırada otuz dokuzuncudan sonra gelen.
kırkıntı i. Kırpıntı.
kırklamak (nsz) **1.** Kırk günün önemli sayıldığı olgularda kırk günü doldurmak. *Loğusa kırkladı.* **2.** (i) Bir şeyi kırk defa yapmak ve özellikle kırk defa sudan geçirmek, çok yıkamak.
Kırklar öz. i. Ortadan kaybolanlar, uzun zaman görünmiyenler hakkında kullanılan «kırklara karışmak» deyiminde geçen ve kırk kişilik bir evliya zümresine verilen bir ad.
kırklı s. **1.** Kırk gününü doldurmuş. **2.** Biri kırklamadan diğeri doğan iki çocuğun her biri.
kırklık s. **1.** Ölçüsünde kırk sayısı bulunan. *Kırklık adam* (=kırk yaşlarında adam). **2.** i. Kırk para değerinde akça. **3.** i. Doğacak çocuk için hazırlanan bez ve giysi.
kırkma i. **1.** Kırkmak eylemi. **2.** Ucu kesilip alın üstüne bırakılan saç.
kırkmak (i) **1.** Bir şeyin kenar veya uclarını kesmek. **2.** (Davar hakkında) Yününü kesmek.
kırkmerdiven b. i. Dik yokuş.
kırlağan i. **1.** Salgın ve ölümlü hastalık. **2.** Veba.
kırlangıç i. **1.** Serçegillerden, geniş gagalı, çatal kuyruklu, ince uzun kanadlı küçük göçebe kuş. **2.** Köyleri dolaşarak göz hastalıklarını ve özellikle akbasmayı iyi ettiğini öne süren düzme hekim. **3.** *tar.* Eski devirlerde Osmanlı donanmasında yer alan yelkenli ve kürekli, küçük ve çevik bir çeşit gemi. **Kırlangıç balığı,** yüzgeçleri geniş ve uzunca, eti beyaz, orta boyda bir balık. **Kırlangıç dönümü,** ilkteşrinin ilk günleri. **Kırlangıç fırtınası,** nisanın ilk günlerine raslıyan fırtına.
kırlık i. Çoğu kır olan yer.
kırma i. **1.** Kırmak eylemi. **2.** Kumaşı katlıyarak yapılan espap süsü. **3.** Kaba un. *Buğday kırması.* **4.** s. Ortasından kırılır gibi açılıp kapanan. *Kırma tabanca.* **5.** Kanına şu veya bu kan karışmış. *Arap kırması bir at.*
kırmacı s. Basılmış formaları kırıp katlıyan (kimse).
kırmak (i) **1.** (Sert şeyleri) Basınç altında parçalamak. *Taş kırmak. Bardağı kırmak.* **2.** Kabaca öğütmek. *Arpa kırmak.* **3.** Belli şekilde katlamak. *Forma kırmak.* **4.** Yok etmek. *Mukavemetini kırmak. Hevesini kırmak. Bu seneki soğuk çok hayvan kırdı.* **5.** Azaltmak. *Fiyat kırmak. Şeref kırmak.* **6.** Iskonto ile almak. *Bono kırmak. Maaş kırmak.* **7.** Dileğini kabul etmiyerek veya beklenmiyen bir muamele karşısında bırakarak gücendirmek. *Ben kimseyi kırmak istemem.* **8.** (Tavla oyununda pul) Vurmak. **Kırdığı koz kırkı** veya **bini aşmak,** çok münasebetsizlik etmek.
kırmalı s. Üstünde kırmaları bulunan (espap).
kırmız i. Kırmız böceğinden çıkarılan güzel al boya. **Kırmız böceği,** zarkanadlılardan küçük bir böcek. **Maden kırmız,** antimon bileşimlerinden al renkte bir madde.
kırmızı s. **1.** Kan renginde olan, kızıl. **2.** i. Kırmızı renkteki yüz boyası.
kırmızılık s. Kırmızı olanın hali.
kırmızımsı s. Kırmızımtırak.
kırmızımtırak s. Kırmızıya çalan.
kırnak i. [T.D.] Kız veya kadın kul, °halayık, °cariye.
kıroki Fr. i. Taslak.
kırom Yu. i. *kim.* Cr. simgesiyle gösterilen, 1514 derecede ergiyen, 6,92 yoğunluğunda bir maden.
kıromatik Yu. s. *by.* **1.** Karyokinez sırasında kromatin maddesi birtakım iplik sapları halini aldığı vakit bunlara «kıromatik iplik» adı verilir. **2.** *mü.* Yarım tonlardan geçerek giden ses serisi.
kıromatin Fr. i. *by.* Hücre çekirdeğinin, lininin tersine, boya alan önemli bir kısmı, ki soyaçekim olaylarını sağlar.
kıromatofor Yu. i. *bt.* Hücrenin plâzmasında bulunan ve taşıdığı boyaya göre kloroplâst, kromoplâst veya lökoplâst adını alan öğe.
kıromoplâst,-tı Yu. i. *bt.* Değişik renkler taşıyan kromatofor.
kıromosfer Yu. i. *as.* Renkküre.
kıromozom Yu. i. *by.* Karyokinez yoliyle çoğalan hücrelerde kromatin ipliklerinin iki bölüğe ayrılmak üzere iken aldıkları kısa, ucu kıvrık çubuk şekli, ki bunların sayısı hayvan ve bitki türüne göre her hücrede bellidir ve türlü yeteneklerin

yeni bireylere geçmesine yarar. *İnsanda kıromozom sayısı yirmi dört çifttir.*

kıronaksi Yu. i. *by.* ve *ruh.* Bir elektrik akımının uyarım meydana getirebilmesi için gereken en kısa süre.

kıronoloji Yu. i. **1.** Bir şeyin meydana geldiği tarihi gösterme işi, veya bir olay için gösterilen tarih. *Falan olayın kıronolojisinde yanlışlık vardır. Bu olay kıronoloji bakımından kaabil değildir.* **2.** Olayları, tarihlerini göstererek sıralama işi. *Yirminci yüzyılın kıronolojisi.*

kıronometre Yu. i. Hiç şaşmadan gayet doğru işliyen ve zamanı tastamam gösteren saat.

kırpık s. Kırpılmış olan.

kırpılmak (nsz) Kırpmak işi kendine yapılmak.

kırpıntı i. Kırpılan şeyden çıkan parçalar.

kırpmak (i) **1.** Kırkmak. **2.** Kıpmak.

kırptırmak (i,e) Kırpmak işini başkasına yaptırmak.

kırtasiye Ar. i. (.-..) Defter, kâğıt, kalem, mürekkep gibi yazı araçlarının topu.

kırtasiyeci Ar. T. s. (.-...) Kırtasiyecilik yapan.

kırtasiyecilik Ar. T. s. (.-....) **1.** Kırtasiye ticareti. **2.** Dairelerde kâğıt muamelelerinin aşırı derecede çoğaltılıp işlerin uzatılması.

kırtipil s. hlk. Değersiz, bayağı, yarım yamalak.

kıruvazör Fr. i. Zırhı ve topları zırhlılarınkinden hafif, yolu fazla harp gemisi.

kısa s. **1.** Boyu az olan, uzun karşıdı. *Kısa adam. Kısa elbise.* **2.** Az süren. *Kısa söz. Kısa yol.* **Kısa devre,** *fi.* Bak. devre. **Kısa geçmek,** az sözle bitirmek. **Kısa sesli,** Bak. sesli. **Kısa tutmak,** başlarken gereği kadar uzunluk vermemek. *Gömleğin kollarını kısa tutmuşlar.*

kısacık s. Pek kısa.

kısaç i. **1.** Kıskaç. **2.** Kızgın demiri tutmak için demircilerin kullandığı kuvvetli maşa. **3.** İstakoz, yengeç gibi bâzı hayvanların tutup kısmağa yarıyan üyeleri.

kısaçlamak (i) Kısaçla tutmak.

kısak i. [T.D.] Özet, °icmal.

kısakafalı b. s. *an.* Kafa tasının ön-art ekseni yan eksenine göre kısa olan (kimse), °brakisefal.

kısalamak (i) [C.K.] Uzun bir söz veya yazıyı, özünü kaybetmeden, kısa hale getirmek, °hulâsa etmek.

kısalık i. Kısa olanın hali.

kısalmak (nsz) Kısa hale gelmek.

kısaltmak (i) Kısa hale getirmek.

kısarlamak (i) [T.D.] Zorlamak, zorunda bırakmak, °icbar etmek, °mecbur etmek.

kısas Ar. i. İşlenen suçu, aynı fenalığı suçluya tatbik ederek cezalandırma.

kısenon Yu. i. (.×.) *kim.* Havada yirmi milyonda bir oranında bulunan, Xe simgesiyle gösterilen bir gaz.

kısık s. **1.** Kısılmış olan. **2.** Boğuk çıkan (ses).

kısıklı i. Suyu az akan pınar.

kısıklık i. Kısık olanın hali.

kısılma i. **1.** Kısılmak eylemi. **2.** *by.* Yüreğin, içindeki kanı damarlara vermek için kendi kendini sıkması, °takabbuz.

kısılmak (nsz) **1.** Hacmı, miktarı azalmak. *Sesi kısıldı. Musluğun suyu kısıldı.* **2.** Kaçıp kurtulma yolu kalmamak. *Kapana kısıldı.* **3.** Kendi hacmını azaltmak, °takabbuz etmek. *Yürek biteviye kısılıp gevşiyerek kanın dolaşımını sağlar.*

kısım i. Kapalı avucun alabildiği miktar. *Bir kısım buğday.*

kısım,-smı Ar. i. Bölük, parça, takım. *Memleketin bir kısmı. Eşyanın bir kısmı. Kadın kısmı. Çocuk kısmı.*

kısınmak (e) [C.K.] Kendi ihtiyaçlarını karşılamakta eli sıkı davranmak, °imsak etmek.

kısıntı i. Kısınmak eylemi. *Harp insanları birçok kısıntılara katlanmak zorunda bıraktı.*

kısır s. Döl veya ürün vermiyen, verimsiz. *Kısır inek. Kısır toprak. Kısır çalışma.* **Kısır döngü,** *man.* bir önermeyi ikinci bir önerme ile, bunu da birincisiyle tanıtlamağa kalkışma yolu.

kısırganmak (i,den) Esirgeyip vermemek.

kısırlaştırmak (i) Kısır etmek.

kısırlık i. Kısır olanın hali, °akamet.

ksilofon Yu. i. Boy boy tahta çubukların gam sırasiyle dizili bulunduğu bir çeşit çalgı, ki iki değnekle vurularak çalınır.

kıskaç i. **1.** Bir şeyi tutup sıkıştırmağa yarıyan her türlü alet. **2.** Açılıp kapanan eğreti merdiven. **Kıskaç gözlük,** burna iliştirilen yaylı gözlük.

kıskanç s. Kıskanmak huyu olan. *Kıskanç bir koca. Kıskanç çocuk.*

kıskançlık i. Kıskanç olanın hali veya kıskanç olana yakışır hareket.

kıskandırmak (i) Kıskanmasına sebep olmak.

kıskanılmak (den: nsz) Kıskanmak işine konu olmak. *Ondan hiçbir şey kıskanılmadı. Böyle şeyler kıskanılır mı?*

kıskanmak (i,den) **1.** Sevilmekte veya sahip olmakta ortaklığa dayanamamak. *Bu çocuk annesini kardeşinden kıskanıyor.* **2.** (i) Bir şeye, en küçük saygısızlık dahi gösterilmesine dayanamamak. *Her Türk, yurdu anası gibi kıskanır.* **3.** (i) Sevdikleriyle veya yakınlariyle, karşı cinslikten olanların konuşmasını veya onlara bakmasını çekememek. *Bu adam karısını çok kıskanıyor.* **4.** (i) Her hangi bir bakımdan kendine üstün gördüğü birinin bu üstünlüğünden acı duymak, günülemek, °hasedetmek. *İyi insanlar kimseyi kıskanmazlar.*

kıs kıs b. zf. Gülmek fiiline getirilerek bunun sessizce ve alay ederek yapıldığını anlatır. *Karşısına geçmiş kıs kıs gülüyordu.*

kıskıvrak zf. Çözülemiyecek veya kurtulamıyacak şekilde. *Kıskıvrak bağladılar. Kıskıvrak yakalandı.*

kısmak (i) **1.** Bir şeyin hacmını veya miktarını azaltmak. *Masrafı kısmak. Sesini kısmak. Lâmbayı kısmak.*

kısmen Ar. zf. Tamam değil bir kısım, kısımca. *Eşyayı kısmen gönderdim. Kısmen haklısınız.*

kısmet,-ti Ar. i. **1.** Kazanç talihi. *Bu cocuğun kısmeti açık olacak.* **2.** (Kız veya kadın hakkında) Kendisiyle evlenmek istiyen birinin çıkması. *Kısmet beklemek. Kısmeti çıkmak. Kısmeti bağlanmak.* **3.** ü. «Şimdiden belli değil, ya olur ya olmaz» anlamına. *—Yarın gelecek misiniz? —Kısmet!* **Kısmeti ayağına gelmek,** beklenmiyen bir vesile ile kazançlı bir durumla karşılaşmak. **Kısmetine mâni olmak,** kazancına engel olmak. **Kısmet olmak,** talih yardım etmek. *Kısmet olursa gene görüşürüz.*

kısrak i. Atın dişisi.

kısrık s. Tutuk, beceriksiz.

kıssa Ar. i. «Hikâye, fıkra» demek olup «bir hikâyeden ders ve ibret çıkarmak» anlamına kullanılan «kıssadan hisse almak» deyiminde geçer.

kıstak i. *c.* İki karayı birleştiren, iki tarafı su, dar kara parçası, °berzah.

kıstas Ar. i. Ölçü, ölçüt.

kıstelyevm Ar. b. i. Vazifeye gelinmediği veya geç gelindiği için maaş veya gündelikten para kesilmesi.

kıstırılmak (e) Kıstırmak işi kendine yapılmak.

kıstırmak (i,e) **1.** Kısmak işini başkasına yaptırmak. **2.** Kaptırarak sıkışmasına meydan vermek. *Parmağını kapıya kıstırdı.* **3.** Kaçamıyacak bir yere düşürmek. *Hırsızı çatı arasına kıstırdılar.*

kış i. Yılın güzden sonra ve bahardan önce gelen dördüncü ve soğuk mevsimi. *Kış geceleri uzun olur.* **Kış kıyamet,** çok şiddetli kış.

kışın zf. Kış vaktinde.

kışır,-şrı Ar. i. Kabuk.

kışkırtı i. Kışkırtmak işi, °tahrikât.

kışkırtıcı s. Kışkırtmak işini yapan, °muharrik, °tahrikâtçı.

kışkırtılmak (nsz) Kışkırtmak işi kendine yapılmak.

kışkırtmak (i) **1.** (Kümes hayvanlarını) Ürkütüp kaçırmak. **2.** Birini fena bir işe yeltendirmek, °tahrik etmek.

kışla i. Askerin oturmasına özgü büyük yapı.

kışlak i. Çobanlıkla geçinen oymakların kışı geçirmek üzere yayladan inip kondukları yer.

kışlamak (nsz) **1.** Kış yapmak. *Bu yıl erken kışladı.* **2.** Kışı (bir yerde) geçirmek. *Asker siperlerde kışladı.*

kışlatmak (i) Kışı (bir yerde) geçirtmek.

kışlık s. **1.** Kışla ilgili. **2.** Kışa özgü. *Kışlık giysi.*

kıt,-tı s. İhtiyaca yetmiyecek kadar az, bol karşıdı. *Bu yıl mahsul kıt.* **Kıt kanaat,** pek güçlükle. *Kıt kanaat geçiniyor.*

kıt,-tı i. Kat, yan. *Sizin kıtınızda...*

kıta Ar. i. **1.** Kara, anakara. *Avrupa kıtası.* **2.** Pek kalabalık olmıyan asker kuvveti. *Geçit töreninde en iyi yürüyen kıta.* **3.** En az dört, en çok on mısralık nazım parçası. **4.** (Eskiden) Parça, tane. *İki kıta mektup.*

kıtâ,-ı Ar. i. (Eski *mat.*) Kesme.

kıtal,-li Ar. i. Boğazlaşma, öldürüşme.

kıtık i. Minder, yastık gibi şeyleri doldurmakta kullanılan ve kimi vakit sıvanın içine katılan keten ve kendir telleri.

kıtıpiyos s. ar. Değersiz, bayağı, kötü. *Kıtıpiyos bir hayvana binmiş, sürüyordu.*

kıtır i. **1.** Alevde patlatılmış mısır taneleri. **2.** hlk. Uydurma söz, yalan. **Kıtır atmak,** yalanlar uydurup söylemek.

kıtırcı s. Çok kıtır atan (kimse).

kıtırdamak (nsz) «Kıtır» diye gevrek ses çıkarmak.

kıtırdı i. Kıtırdama sesi.

kıtır kıtır b. s. **1.** Çok kızartılmaktan kuru ve gevrek bir hal almış. *Bu börek pek kıtır kıtır olmuş.* **2.** b. zf. Yemek, kesmek, doğramak gibi fiillerle kullanılıp işin gevrekçe ses çıkararak yapıldığını anlatır. *Kurt kuzuyu kıtır kıtır yedi.*

kıtlaşmak (nsz) Kıt olmak. *Piyasada kahve kıtlaştı.*

kıtlık i. **1.** İhtiyaca yetmiyecek derecede azlık. *Kâğıdın kıtlığı yok ya!* **2.** Yiyecek azlığından doğan ve açlığa kadar gidebilen kamul sıkıntı. *O yıl kıtlık vardı.*

Kıtlığına kıran girmek, ortadan çekilip bulunmaz olmak.

kıvam Ar. i. **1.** Koyuluk. *Bal kıvamında.* **2.** Bir şeyin en uygun derecesi, tav. *Eğlence tam kıvamını bulmuşken...*

kıvamlanmak Ar. T. (nsz) Kıvama gelmek.

kıvamlı Ar. T. s. Gereken kıvamı bulmuş olan.

kıvamsız Ar. T. s. Kıvamlı olmıyan.

kıvanç i. **1.** Kıvanmak eylemi. **2.** Kıvanmağa hak kazandıran şey, °mefharet.

kıvanmak (le) Bir kimse kendi değerini yükselten bir olaydan haz duymak, °iftihar etmek.

kıvılcım i. **1.** Yanmakta olan bir maddeden kopup sıçrıyan küçük ateş parçası. **2.** Demir ve taş gibi maddelerin şiddetle çarpışmasında sıçrıyan ateş halindeki zerre.

kıvırcık s. **1.** Ufak ufak kıvrılmış bir şekilde olan. *Kıvırcık saç. Kıvırcık tüylü post.* **2.** i. Koyunun ince kuyruklu ve makbul bir cinsi, ki memleketimizde Marmara bölgesinde yetişir. **Kıvırcık lâhana,** yaprakları kıvrım kıvrım, küçük başlı bir cins lâhana. **Kıvırcık salata,** salata yapmak için kullanılan, yaprakları kıvrım kıvrım bir cins marul.

kıvır kıvır b. s. **1.** Kıvrım kıvrım. *Saçları kıvır kıvır.* **2.** zf. Kıvrıla kıvrıla. *Kıvır kıvır oynuyor.*

kıvırmak (i) **1.** Bir nesneye, bir şeyin etrafına sarılı imiş gibi şekil vermek. *Saçlarını kıvırmak.* **2.** Kenarından ensizce katlamak. *Şu bezi dört tarafından kıvırmalı.* **3.** Dalga hareketi vermek. *Her tarafını kıvıra kıvıra oynadı.* **4.** mec. Becermek, hakkından gelmek. *Bu işi onun kadar kimse kıvıramaz. Bir oturuşta bir tencere yemeği kıvırdı.* **5.** Uydurup söylemek. *Gene yalanları kıvırmağa başladı.* **6.** (nsz) Sapmak. *Araba birdenbire sağa kıvırdı.*

kıvırtmak (i,e) Kıvırmak işini yaptırmak.

kıvır zıvır b. s. Önemsiz, değersiz, derme çatma. *Bu pek öyle kıvır zıvır bir sergi değil!*

kıvlamak (i) [D.D.] İsteklendirmek, °teşvik etmek.

kıvracık s. Derli toplu ve işi kolay. *Kıvracık bir ev.*

kıvrak s. **1.** Canlı ve becerikli, atik. *Kıvrak delikanlı.* **2.** Derli toplu ve takıntısız. *Kıvrak bir kıyafet. Kıvrak bir ifade.*

kıvramak (nsz) Buruşup toplanmak, kıvırcık hale gelmek. *İplik kıvradı.*

kıvranmak (nsz) **1.** Kuvvetli bir acının etkisi altında, durduğu yerde vücudunu kıvırmak. *Zavallı sesini çıkarmıyor ama kıvranıp duruyor.* **2.** mec. Istırap çekmek. *Yoksulluk içinde kıvranmak.*

kıvrılma i. **1.** Kıvrılmak eylemi. **2.** *je.* Yer kabuğunun geniş ölçüde dalgalı bir şekil alması, ki dağların meydana gelmesini sonuçlar.

kıvrılmak (nsz) **1.** Kıvırmak işi kendine yapılmak. **2.** Kıvırcık olmak. **3.** Yuvarlakça bir biçime girmek. **4.** (Dar ve rahatsız bir yere) Yatmak.

kıvrım i. **1.** Bir şeyin kıvrılmış yeri. **2.** *je.* Kıvrılma sonunda meydana gelen toprak dalgası.

kıvrım kıvrım b. s. **1.** Dalgalanmış bir yüzey veya dalgalı bir çizgi şeklinde olan. *Sütlâcın kaymağı kıvrım kıvrım. Saçları kıvrım kıvrım. Kıvrım kıvrım sırmalar.* **2.** zf. Kıvranmak fiiline zarf olarak da gelir. *Kıvrım kıvrım kıvrandı.*

kıvrımlı s. Kıvrımı olan.

kıvrıntı i. **1.** Kıvrım. **2.** Kıvrılan yer, dönemeç. *Yolun kıvrıntısında.*

kıya i. [C.K.] Adam öldürme veya bu derecede ağır sayılan suç, °cinayet.

kıyaç i. [C.K.] Kıya işlemiş kimse, °cani.

kıyafet,-ti Ar. i. (-.-) Kılık. **Kıyafet balosu,** çeşit çeşit eski zaman veya bölge kılıklarına girilerek gidilen balo.

kıyafetli Ar. T. s. Şu veya bu kıyafette olan. *Asker kıyafetli.*

kıyafetname Ar. Fa. i. (.-.-.) **1.** Bir memleketin veya bir devrin türlü giyimlerini anlatan kitap. **2.** (Eskiden) Fizyonomiden bahseden kitap.

kıyafetsiz Ar. T. s. Kıyafeti düzgün olmıyan.

kıyak s. hlk. Benzerlerinden üstün olan. *Kıyak bir vuruş. Kıyak bir koşu atı. Kıyak bir söz. Kıyak bir delikanlı.*

kıyaklık i. Kıyak olanın hali veya kıyakça hareket.

kıyal s. [C.K.] Kıya ile ilgili, °cinai.

kıyam Ar. i. (.-) **1.** Ayağa kalkma. **2.** Kalkışma. **3.** Ayaklanma. **4.** (Namazda) Ayakta durma.

kıyamet,-ti Ar. i. (.-.) **1.** Müslüman inanışına göre dünyanın sonu, ki o zaman bütün ölüler kalkıp mahşerde toplanacaklardır. **2.** mec. Çok gürültülü karışıklık. *Bir gürültü, bir kıyamet ki sorma!* **Kıyamete kadar,** sonsuz bir zamana kadar. **Kıyamet gibi, kıyamet kadar,** pek çok. **Kıyamet kopmak, 1)** kıyamet günü çatmak, **2)** çok gürültü olmak. **Kıyameti** veya **kıyametleri koparmak,** kendine yapılan bir haksızlıktan veya gördüğü bir yolsuzluktan sinirlenerek aşırı derecede bağırıp çağırmak.

kıyas Ar. i. (.-) **1.** Bir gibi tutma. *Bu a-*

damı başkalarına kıyas edemeyiz. **2.** Karşılaştırma. *Geçen yıllara kıyas edilince bu yıl havalar iyi geçti denebilir.* **3.** Benzetme yolu. *Birçok kelime şekilleri kıyasla yapılmıştır.* **4.** *man.* Tasım.

kıyasıya zf. Canına kıyarcasına. *Kıyasıya vurdu.*

kıyasi Ar. s. (.---) Kurala göre yapılmış, kurallı.

kıyaslamak Ar. T. (i:i,le) Karşılaştırmak[2], °mukayese etmek.

kıydırmak (i,e) Kıymak işini yaptırmak.

kıyı i. **1.** Kenar ve özellikle su kenarı. *Sandal kıyıdan gidiyor.* **2.** Karanın deniz boyunca uzanan kısmı, °sahil. *Anadolunun kıyıları. Antalya kıyıları.* **Kıyıda bucakta** veya **kıyıda köşede,** göze çarpmıyan yerlerde.

kıyıcı s. **1.** Kıymak işini yapan. *Tütün kıyıcısı.* **2.** Acıma duygusu olmıyan, başkalarına kıyasıya kötülük eden, °gaddar.

kıyık s. Kıyılmış olan.

kıyılmak (nsz) **1.** Kıymak işi kendine yapılmak. *Tütün kıyıldı. Paraya kıyılamadı. Zavallıya nasıl kıyıldı!* **2.** mec. Ezilir, kıyılır gibi olmak. *Yorgunluktan her tarafım kıyılıyor.*

kıyım i. **1.** Kıymak eylemi. **2.** Kıyılma tarzı. *İnce kıyım. Kaba kıyım.* **3.** Bir defada kıyılacak mıktar.

kıyımlı s. Kıyımı (şöyle veya böyle) olan. *İnce kıyımlı.*

kıyınç i. [C.K.] İktidar sahibi bir kimsenin kanuna veya vicdana aykırı olarak başkasına yaptığı şiddetli muamele, °zulüm.

kıyınmak (nsz) Ezilmiş veya kırılmış gibi bir duygu vermek. *Midem kıyındı. Vücudüm kıyındı.*

kıyıntı i. **1.** Eziklik, kırıklık. *Midemde bir kıyıntı var.* **2.** İnce ince doğranmış işe yaramaz şey. *Tahta kıyıntısı.*

kıyısal s. Kıyı ile ilgili.

kıyışmak (nsz:le) **1.** Karşılıklı sözleşmek, anlaşıp karar vermek. **2.** Boy ölçüşmek, biriyle rekabete kalkmak. *Sen onunla kıyışamazsın.*

kıyma i. **1.** Kıymak eylemi. **2.** Kıyılmış et.

kıymak (i) **1.** Pek ince ve küçük parçalar halinde doğramak. *Et kıymak. Tütün kıymak.* **2.** (e) Esirgememek. *Paraya kıyarsan bulursun.* **3.** (e) Acımayıp öldürmek veya büyük bir fenalık etmek. *Zavallıya nasıl kıydılar? Bu kuzuyu kesmeğe insan kıyamaz.* **4.** «Nikâh» kelimesini tümleç olarak aldığı vakit yardımcı fiil değerinde olur. *Nikâh kıyan kimse.*

kıymet,-ti Ar. i. Değer.

kıymetli Ar. T. s. Değerli.

kıymetsiz Ar. T. s. Değersiz.

kıymık i. Pek küçük ve sivri tahta veya kemik parçası. *Elime kıymık battı.*

kıyrak s. Yakın, komşu, ırak karşıdı.

kıyye Ar. i. Okka.

kız i. **1.** Hiç evlenmemiş dişi insan. **2.** Dişi evlât. *Üç kızı var.* **3.** Erden. **4.** İskambil kâğıtlarında kız resimli kâğıt. **5.** s. Dişi. *Kız kardeş. Kız evlât.* **Kız almak,** bir aileden gelin alarak hısım olmak. **Kız gibi, 1)** terbiyeli, sıkılgan, **2)** lekesiz, kusursuz. **Kızını vermek (Birine-)** birini kendine damat yapmak. *Biz onlardan kız almıştık.* **Kız kaçırmak,** bir kızı kendinin veya ailesinin rızası olmadan alıp götürmek. **Kız kilimi,** göçebe kızlarının işledikleri süslü çeyizlik kilim. **Kız kuşu,** ağaçkakan cinsinden tüyleri sarı ve yeşil bir kuş. **Kız oğlan,** kız çocuk. **Kız oğlan kız,** erden. **Kız vermek,** bir aileye gelin vererek hısım olmak.

kızak i. **1.** Üzerine binilerek veya eşya yüklenerek kar veya buz üzerinde kaydırılan tekerleksiz taşıt. **2.** Üzerinde gemi yapılan veya onarılan ızgara. **Kızak yapmak,** tekerlekleri, firen tuttuğu halde, kaymak.

kızaklık i. Döşeme tahtalarının altındaki kılıçlama kirişler.

kızalak i. Gelincik çiçeği.

kızamık i. *hk.* Daha çok küçük yaşlarda görülen, kuluçka devri bir iki hafta olan, bulaşıcı, ateşli, ufak çapta kızıl lekeler döktüren, az tehlikeli ve beş altı gün süren hastalık.

kızan i. **1.** Erkek çocuk. **2.** Delikanlı, silâhlı köy delikanlısı.

kızarmak (nsz) **1.** Kızıl veya ona yakın bir renk peyda etmek. *Domatesler kızarmağa başladı.* **2.** Utanıp yüzü pembeleşmek. *Bu sözü işitince kızardı.* **3.** Tavada kızgın yağ içinde veya ateş karşısında pişmek. *Bu patlıcan daha kızarmak ister.* **Kızarıp bozarmak,** utancından renkten renge girmek.

kızartma i. **1.** Kızartmak işi. **2.** Kızartılarak hazırlanmış yemek. *Kabak kızartması. Patlıcan kızartması.*

kızartmak (i) Kızgın yağda pişirmek.

kızdırılmak (nsz) Kızdırmak işi kendine yapılmak.

kızdırmak (i) Kızmasına sebep olmak, kızmasını sağlamak.

kızgın s. **1.** Kızdırılmış. *Kızgın yağ. Kızgın demir.* **2.** Kızmış olan, öfkeli. *Kızgın kızgın bakıyor.* **3.** Eş arıyan. *Kızgın bir boğa.*

kızgınlık i. Kızgın olanın hali.

kızıl s. Kan renginde veya ona yakın bir

renkte olan. **2.** Aşırı derecede olan. *Kızıl deli.*

kızıl i. *hk.* Daha çok küçük yaşlarda görülen, bulaşıcı, yüksek ateşli, al renkte geniş geniş lekeler döktüren, kuluçka devri üç dört gün olan, haftalarca süren tehlikeli hastalık.

kızılağaç b. i. Kayıngillerden, dişi çiçekleri küçük ve sarımtırak, erkek çiçekleri püskül şeklinde olan, kerestesi kolay işlenir bir ağaç.

kızılbaş b. i. Şiîlere verilen bir ad.

kızılca s. Kızıla çalar. **Kızılca kıyamet kopmak (Bir şey üzerine-)** o şey gürültülü itirazlara yol açmak.

kızılcık i. *bt.* Kızılcıkgillerden bir ağaç ve bunun güzün yetişen zeytin büyüklüğünde, kırmızı, tek çekirdekli ve reçeli, şerbeti yapılan burukça yemişi. **Kızılcık sopası,** mec. dayak.

kızılcıkgiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, çoğu iri gövdeli ağaçlardan ibaret yüz kadar cinsi olan bir bitki familyası.

kızıllısı b. i. Temmuzun son yarısı, ki pek fazla sıcak yapar. °eyyamıbahur.

kızılkantarongiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, sekiz yüz kadar türü olan bir bitki familyası.

kızıllık i. **1.** Kızıl olanın hali, kızıl renk. **2.** Güneş doğmadan önce veya battıktan sonra gökte pembe rengin göründüğü müddet. *Akşam kızıllığında.*

kızılötesi,-ni b. i. *fi.* Işık tayfında kırmızı alanın ötesindeki alanda yayılmış olup ısıl ışınlardan ibaret bulunan ve gözle görülemiyen ışınım.

kızılşap b. s. Açık eflâtun.

kızılyara b. i. [D.D.] *hk.* Şirpençe.

kızılyürük b. i. [D.D.] *hk.* Yılancık hastalığı.

kızışmak (nsz) **1.** Yüksek bir dereceyi bulmak. *Kavga kızıştı.* **2.** Coşup gayrete gelmek. *Güreşçiler kızıştı.* **3.** Islaklığın yardımiyle mikropların etkisi altında çürürken ısınmak. *Ot balyaları kızıştı.* **4.** Eş aramağa başlamak. *Aygır kızıştı.*

kızıştırmak (ı) Kızışmasını sağlamak.

kızkardeş b. i. Bir kimsenin kadın veya kız olan küçük veya yaşıt kardeşi.

kızlık i. Kız olma hali, erdenlik, °bekâret.

ki Fa. e. Kelimelerin sonuna eklenen ilgi zamirinden ayrı olan bu edat bir ismi veya cümleyi arkadan gelen bir cümleye türlü ilgilerle bağlamak için kullanıldığı gibi kimi vakit birtakım duygular anlatmağa da yarar. **1.** Bir ismi veya zamiri öznesi veya tümleci bulunmıyan bir cümleye bağladığı vakit cümle ismin sıfatı durumunda olur. *Bir adam ki söz dinlemez...* (= söz dinlemiyen bir adam). *O yerden ki her kes kaçar sen de kaç* (= her kesin kaçtığı yerden...). **2.** Birinci cümlede özne veya tümleç yok ise ikinci cümle onlardan biri hükmündedir. *Her kes bilir ki dünya yuvarlaktır* (= dünyanın yuvarlak olduğunu...). *Anlaşıldı ki bu işi yapan odur* (= bu işi yapan o olduğu...). **3.** Birinci cümlede fiile belirsiz bir zarf, tümlece veya özneye sayı veya belirsizlik sıfatı geldiğinde ikinci cümle o fiili, tümleci veya özneyi vasıflandırmış olur. *Öyle koşar ki arkasından kurşun yetişemez* (= arkasından kurşun yetişemiyecek kadar koşar). *İki sığınak yaptılar ki bütün halkı alabilir* (=bütün halkı alabilen iki sığınak yaptılar). *Bir su çıktı ki ortalığa hayat verecek* (= ortalığa hayat verecek bir su çıktı). **4.** «Demek» fiilinin tümlecini fiilden sonra getirmeğe yarar. *Arkadaşım bana sizin için «o yarın gelmiyecek» demişti* yerine *arkadaşım bana demişti ki siz yarın gelmiyecekmişsiniz* veya *arkadaşım sizin için bana demişti ki «o yarın gelmiyecek».* **5.** İki eksiksiz cümleyi bağladığı vakit ikincisi birincideki hükme bir kanıt olur. *Ahmet çalışıyor ki siz onu seviyorsunuz. Çocuklar derse girmiş olmalılar ki ortada kimseler yok.* **6.** İkinci cümle istek veya üçüncü şahıs emir kipinde olduğu vakit bu cümle birincisinin ereğini gösterir. *Oturdum ki biraz dinleneyim. Her kes çalışır ki durumunu düzeltsin.* **7.** Birinci cümle olumsuz olmakla beraber öteki yukardaki şekilde bulunursa ikincisi olamıyacak bir işe işaret eder. «*Sakalım yok ki sözüm dinlensin*». «*Çiy yemedim ki karnım ağrısın*». «*Âlemin ağzı torba değil ki büzesin*». **8.** İkinci cümledeki hükmün birincideki işin kılınışı sırasında anlaşılarak şaşıldığını belirtmeğe yarar. *Geldim ki kimseler yok! Kapağı kaldırmış ki sandık bomboş! Bir de ağzıma aldım ki şeker gibi!* **9.** Soru cümlelerini «bilmem» fiiline bağlıyarak tereddüt veya çaresizlik anlatır. *Bilmem ki öyle şey olur mu? Bilmem ki nasıl söylemeli? Bilmem ki ne yapsam?* **10.** Şikâyet veya kınama gibi duygular anlatmak için bir cümlenin sonuna getirilir. *O, beni sevmez ki! Sana güvenilmez ki!* **11.** «O kadar, öyle, bir» gibi belirsiz zarflarla yapılan ifadelerin sonuna, zarfa çokluk anlamı vermek için getirilir. *O kadar eğlendik ki? Öyle çalışkan ki! Bir vurdu ki!* **12.** Aynı belirsiz zarflar sıfat gibi kullanıldığı vakit beğenme veya şaşma duygusu anlatır. *Bana öyle bir kitap verdi ki! Bize bir parça çaldı ki! O kadar para harcadı ki!* **13.** Bir soru cümlesinin sonuna getirildiği vakit tereddüt veya endişe anlatır.

Acaba gelmez mi ki? Bunu bana bırakırlar mı ki? Acaba ceza verirler mi ki? **14.** Bu edat bâzı kelimelerin sonuna, en çoğu, bir ek gibi eklenerek birtakım zarflar, yeni edatlar meydana getirir. «Belki, çünki, halbuki, mademki, o ise ki, öyle ki, sanki, şöyle ki» gibi.

kibar Ar. s. **1.** Duyguları ve düşünceleri veya yaşayış ve davranışı ince olan (kimse), kostak. *O pek kibardır, öyle sözler söylemez.* **2.** Böylelere yaraşan. *Kibar bir giyim.*

kibarlaşmak Ar. T. (nsz) **1.** Kibarlık kazanmak. **2.** Kibarlara karışarak eski ahpapları küçümser bir hal almak.

kibarlık Ar. T. i. **1.** Kibar olma hali. **2.** Kibarca hareket.

kibir,-bri Ar. i. Kendini her kesten üstün tutma, başkalarına yüksekten bakma huyu.

kibirlenmek Ar. T. (nsz) Kibirli olmak.

kibirli Ar. T. s. Kibri olan (kimse), burnu büyük.

kibrit,-ti Ar. i. **1.** Bir yere sürüldüğü zaman ateş alabilmek için ucu eczalı bir madde taşıyan ve ateş yakmakta, şunu bunu tutuşturmakta kullanılan çöp. **2.** (Eskiden) Kükürt. **Kibrit çakmak,** kibriti yakmak üzere bir yere sürmek.

kibritçi Ar. T. s. **1.** Kibrit yapan veya satan (kimse). **2.** mec. Tutumluluğu pintilik derecesine çıkaran.

kifaflanmak Ar. T. (le) Elde ne varsa onunla karın doyurmak.

kifayet,-ti Ar. i. (.-.) Yeterlik. **Kifayet etmek,** yetmek.

kik,-ki İn. i. Iskarmozları küpeşte dışında, çok dar ve uzun bir yarış kayığı.

kiklon Yu. i. Pek büyük bir hızla ve döne döne yürüyen urağan. *Kiklonlar Antıller denizinde meydana gelip bütün Atlas Okyanusunu aşarlar.*

kil i. Esası alüminyum silikatı olan geçirimsiz, yumuşak bir toprak.

kile Ar. i. Ölçek. *Bir kile buğday.*

kiler Fa. i. Aşlıkların saklandığı oda veya büyükçe dolap.

kilerci Fa. T. s. Eskiden saraylarda, büyük konaklarda kileri idare eden (kimse).

kilermeni i. Eskiden eczacılıkta kullanılmış olan kırmızı renkli bir kil çeşidi.

kilim i. Halı gibi kullanılan, çeşitli renk ve çizgilerle süslü, havsız, kalın kıl veya yün dokuma.

kilise Yu. i. **1.** Hıristiyan tapınağı. **2.** Hıristiyan mezheplerinden her biri. *Ortodoks kilisesi. Anglikan kilisesi.*

kilit i. Anahtarla işliyen kapamaç.

kilitlemek (i) **1.** Anahtarı çevirip kilitle kapamak. **2.** Karşılıklı çıkıntı ve yarıkları olan şeyleri birbirine geçirmek.

kilitlenmek (nsz) Kilitlemek işi kendine yapılmak.

kilitletmek (i,e) Kilitlemek işini başkasına yaptırmak.

kilitli s. **1.** Kilidi olan. **2.** Kilitlenmiş olan.

kiliz i. Saz, kamış.

kilizman, kilizmen i. Sazlık, kamışlık.

killi s. İçinde kil bulunan. *Killi külte. Killi şist.*

kilo, kilogram Yu. i. Bin gram ağırlığındaki ölçü birimi.

kiloamper Fr. b. i. *fi.* Bin amperlik elektrik yeğinlik birimi.

kilogramkuvvet,-ti b. i. *fi.* 981000 din yeğinliğinde olan ve bir kilo ağırlığındaki bir kitlenin kuvvetini karşılıyan kuvvet birimi.

kilogrammetre b. i. *fi.* Bir kilo ağırlığındaki bir cismi bir metre yükseğe kaldırmak için harcanan kuvveti karşılıyan erke birimi.

kilojul b. i. *fi.* Bin jul değerinde iş birimi.

kilometre Yu. i. (..×.) Bin metre uzunluğuna eşit ölçü birimi. **Kilometre kare,** Bak. kare.

kilovat,-tı b. i. Bin vatlık elektrik gücü birimi, ki saniyede bir kilojul iş meydana getirir.

kils Ar. i. Kireç taşı.

kilsî Ar. s. Kireçli.

kilüs Yu. i. Yemeklerin mideden sonra barsaklarda da ezilip lenf damarları tarafından emilmeğe elverişli olarak aldıkları hal.

kim zm. Hangi kişi. *Bunu kim söyledi? Benimle kim gelecek? Kim çalışırsa kazanır. Kimin oğlu olursa olsun. Kimi görse anlatır. Kimin vazifesi? Kime ne?* **Kim bilir,** ihtimal veya tereddüt anlatır. *Kim bilir ne yaptın* (=bir şey yapmış olmalısın). *Kim bilir, belki gelmez* (=gelmemesi beklenebilir). *—Gidecek mi?— Kim bilir?* (=Gidecek mi? —Belli değil, belki gider, belki gitmez). **Kimi,** bir kısım, bazı. *Kimi insanlar vazifelerini bilmez.* **Kimi, kimisi,** bâzısı. *Evlerin kimi büyük, kimi küçük. Çocukların kimisi çalışkan, kimisi tembel. Kimi gelir kimi gider. Kimi yaş kimi kuru.* **Kim kime dum duma,** kimsenin kimseden haberi olmıyan, kimseye önem verilmiyen, pek karışık bir hali anlatır. *Ne yapsak faydasız, kim kime dum duma.* **Kim vurduya gitmek,** kimin tarafından vurulduğu belli olmamak.

kim e. Eskiden «ki» yerine kullanılırdı. *Allah kim dünyaları yaratmıştır...*

kimesne i. «Kimse» kelimesinin eski şekli.
kimlik i. [T.S.] Bir kimsenin kim olduğu, •hüviyet. *Kimlik belgesi.*
kimono Japonca i. (•×•) Kolları geniş, sabahlık.
kimse i. **1.** Her hangi bir kişi, kim olduğu bilinmiyen kişi. *İçerde oturan kimseler.* **2.** zm. Hiçbir kişi. *Bugün kimse gelmedi.*
kimsesiz s. Yakını, hısımı veya yardımcısı olmıyan.
kimsesizlik i. Kimsesiz olanın hali.
kimüs Yu. i. Yemeklerin midede ezildikten sonra aldıkları hal.
kimya Ar. i. (•–) **1.** Basit cisımlerin özeliklerini, bu cisimlerin birbiri üzerindeki moleküsel etkilerini ve bu etkiden ileri gelen birleşimleri inceliyen bilim. **2.** mec. Yüksek özelikler taşıyan çok değerli şey. *Bu, kimya değil ya, olmasa da olur.*
kimyacı Ar. T. s. Kimya ile uğraşan (kimse).
kimyacılık Ar. T. i. Kimyacı olanın hali veya sanatı.
kimyadoğrulumu,-nu b. i. *bt.* Kimyasal maddelerin etkisi ile bitkilerde görülen, maddeye doğru veya tersine yönelme hali.
kimyager Ar. Fa. i. Kimyacı.
kimyagerlik Ar. Fa. i. Kimyacılık.
kimyagöçümü,-nü b. i. *by.* Birhücreli varlıklarda, kimyasal maddelerin etkisi altında yanaşma veya uzaklaşma şeklinde görülen yer değiştirme hali.
kimyasal Ar. T. s. Kimya ile ilgili, •kimyevi.
kimyevi Ar. s. Kimyasal.
kimyon i. *bt.* Maydanozgillerden, ıtırlı tohumları bahar gibi kullanılan ve hekimlikte önemi olan bir bitki.
kimyoni s. Açık zeytin renginde olan.
kin Fa. i. Öc almağı amaçlıyan gizli düşmanlık, kuvvetli hınç. *Kin bağlamak. Kin beslemek. Kin gütmek. Kin tutmak.*
kinaye Ar. i. (–•–) **1.** Maksadı, dolayısiyle anlatan söz. *Kinaye yoliyle söylemek.* **2.** Üstü örtülü dokunaklı söz, kerçeme. *Bu kinayeler bana mı?*
kinayeli Ar. T. s. (–•••) İçinde kinaye bulunan (söz), çelteşik.
kinci Fa. T. s. Kin tutan, kin güden.
kindar Fa. s. Kinci.
kinematik Yu. i. *fi.* Cisimlerin devimlerini yörünge, hız ve ivme gibi konular bakımından inceliyen mekanik kolu.
kinetik Yu. s. *fi.* Devimle ilgili, devim dolayısiyle meydana gelen, devimsel.
kinin i. Kınakına kabuklarından çıkarılan ve sıtmanın ilâcı olan beyaz alkaloit. Halk arasında buna, tuzlarından biri olan «kinin sülfatı» sözünden kısaltılarak «sulfata» denir.
kinizm Yu. i. *fel.* Sokrates'ten ilham alan Antistenes, Divojen, Krates gibi, insan için en büyük saadeti, her türlü tutku ve ihtiyaçtan uzak bulunmaktan ibaret sayan ve topluluk törelerini hor gören eski Yunan filozoflarının bağlı oldukları çığır, •kelbiye.
kip,-pi i. **1.** [T.D.] Örnek, kalıp. **2.** *fel.* Değişebilen iğreti ve geçici nitelik, san karşıdı. *Bir maddenin şekli bir kiptir, ağırlığı ise sanlarından biridir.* **3.** *dlg.* Fiillerin haber, dilek, şart, istek, gereklik veya emir bildirdiklerine göre girdikleri şekil. *«Gitmeli» gereklik kipinde, «gitsın» emir kipinde birer fiildir.*
kiplik i. *fel.* Önermelerin yalın, belkili veya zorunlu olmak nitelikleri. *«Ruhun ölümsüz olması ihtimali vardır» önermesinin kipliği belkilidir*
kir i. **1.** Vücudun, elbise ve çamaşırın ve kullanılan her şeyin üzerinde biriken iğrendirici nesne. **2.** mec. Utanılacak hal. **Kir götürmek,** kirini belli etmiyecek bir renkte olmak. **Kir tutmak,** kirini çabuk belli edecek açık bir renkte olmak.
kira Ar. i. (•–) **1.** Bir şeyin iğretiden ve bir gelir karşılığında sahibi tarafından başkasına verilmesi. *Kira mukavelesi. Kira müddeti.* **2.** Bu şekilde verilen (veya alınan) bir şey için ödenen karşılık. *Ev sahibi kira almağa gelecek.* **Kirada olmak,** kira karşılığında verilmiş olmak. **Kiraya vermek,** kira karşılığında vermek.
kiracı Ar. T. s. (•–•) **1.** Bir şeyi kira ile tutan (kimse). *Biz bu evde kiracıyız.* **2.** Katırcı, arabacı gibi, para ile eşya taşıyan (kimse).
kiralamak Ar. T. (ı,e) (•–••) **1.** Kira ile vermek. *Evi ona kiraladım.* **2.** (i,den) Kira ile tutmak. *Evi ondan kiraladım.*
kiralanmak Ar. T. (nsz) (•–••) Kiraya verilmek.
kiralı Ar. T. s. (•–•) Kiralanmış.
kiralık Ar. T. s. (•–•) Kiraya verilecek olan.
kiraz i. *bt.* Gülgillerden, fındıktan büyük, derisi ince, kırmızı renkte, eti sulu ve tatlı, tek ve sert çekirdekli yemiş ve bunun ağacı. **Kiraz dudaklı,** dudakları toplu ve kırmızı.
kirde i. Mısır uniyle yapılan bir çeşit pide.
kireç i. Kireç taşlarını yüksek bir ısının etkisi altında bırakarak elde edilen, kalsiyum protoksidinden ibaret olan, kumla karılarak yapı harcı yapmakta kullanılan beyaz madde. **Kireç gibi olmak,** benzinde hiç kan kalmamak. **Kireç kuyu-**

su, içinde kireç söndürülen çukur. **Kireç ocağı**, kireç yapmak için taşları yaktıkları fırın. **Kireç söndürmek**, kireci kullanmadan önce üzerine bolca su döküp kireç hidratı haline sokmak. **Kireç sütü**, badana için hazırlanmış sulu kireç. **Kireç taşı**, kireç yapmakta kullanılan ve kireç karbonatı fazla olan taş.

kireççi s. Kireç yapan veya satan (kimse).

kireççil s. Kireçli topraktan hoşlanan. *Yonca kireççil bitkilerdendir.*

kireçkaymağı,-nı b. i. *kim.* Kireç klorüründen ibaret beyaz sarımsı renkte ve klor kokusunda bir toz, ki bâzı eşya ve yerleri mikroplardan arıtmada ve çamaşır temizlemekte kullanılır.

kireçleşmek (nsz) **1.** Kireç haline gelmek. **2.** *bt.* Bitkilerin hücre zarlarında kalsiyum karbonatı ve kalsiyum oksalatı gibi kalsiyum tuzları toplanmak. **3.** *by.* Dokularda kalsiyum tuzları dokunun işlevine engel olacak derecede fazlaca birikmek.

kireçli s. Kireci olan veya kireci çok olan. *Kireçli su. Kireçli toprak.* **Kireçli süngerler**, Bak. sünger.

kireçsilemek i. *kim.* **1.** Isı yardımiyle kirece çevirmek. **2.** Yüksek ısı ile kurutmak.

kireçyeren b. s. *bt.* Kireçli topraktan hoşlanmıyan.

kiremit i. Binaların çatılarını örtmekte kullanılan, birbirinin kenarlarını örtecek ve suyu aşağıya geçirmeden akıtacak şekilde yapılmış, kızıl toprak renginde, pişmiş balçık.

kiremitçi s. Kiremit yapan (kimse).

kirincimek (nsz) [D.D.] **1.** (Çamaşır) Azmak, temizlenmez hale gelmek. **2.** (Yemek) Pişmez hale gelmek.

kiriş i. **1.** Hayvan barsaklarından yapılan çalgı teli. **2.** Ok atılan yayın iki ucu arasındaki ip. **3.** Üzerine döşeme tahtalarını mıhlamak üzere kılıçlama yerleştirilen uzun ve yassıca direk. **4.** *mat.* Bir eğrinin iki noktasını birleştiren doğru parçası. **Kirişi kırmak**, ar. kaçıp gitmek.

kirişleme i. **1.** Kirişlemek eylemi. **2.** zf. Kılıçlama.

kirişlemek (i) (Yayın) Kirişini çekip germek.

kirizme Yu. i. Toprağı derince kazarak altını üstüne getirme.

kirkit i. [D.D.] Halı dokunurken düğümleri sıklaştırmak için kullanılan tarak.

kirlemek (i) Kirletmek.

kirlenmek (nsz) **1.** Kirli hale gelmek. *Havlu kirlendi.* **2.** Şerefi kırılmak. **3.** Kadın aybaşı görmek. **4.** İffeti bozulmak, lekelenmek.

kirletmek (i) **1.** Kirli kılmak. *Ter yakamı kirletti.* **2.** Şerefini kırmak. *Böyle bir şüphe insanı kirletir.* **3.** Irzına geçmek. *Kızcağızı kirletmişler.* **4.** Pislemek. *Çocuk altını kirletmiş.*

kirli s. **1.** Kiri olan. *Kirli havlu.* **2.** Aybaşı halinde. **3.** i. Kirlenmiş çamaşırlar. *Epey kirli birikti.* **Kirli çamaşırlarını ortaya dökmek (Birinin-)**, ayıp ve kusurlarını dile vermek. **Kirli çıkı**, cimrilikle epey para toplamış kimse. **Kirli hanım peyniri**, vumuşak ve yağlı bir cins beyaz peynir. **Kirliye atmak**, yıkanmak üzere bir kenara koymak.

kirlikan b. i. *by.* Vücudun her tarafından karbonik asit taşıyarak akciğerlere doğru giden ve toplardamarların içinde bulunan kan.

kirlilik i. Kirli olma hali. *Şu bardağın kirliliğine bakınız.*

kirloz s. al. ve hkr. Kirli ve pasaklı.

kirman i. Hisar.

kirmen i. [D.D.] Elde yün eğirmeğe yarar aygıt.

kirpi i. *zo.* Böcekçil memelilerden, sırtı dikenli hayvan.

kirpik i. **1.** Göz kapağının kenarındaki kıllar. **2.** Hayvan ve bitki anatomisinde bâzı küçük ve ince uzantılara da «kirpik» denir.

kirpikliler ç. b. i. *zo.* Birhücreli hayvanlardan, hareket organları yerinde kirpik gibi uzantıları olanlar takımı.

kirpiksi s. *an.* Kirpiğe benzer.

kisbî Ar. s. Edinsel.

kispet,-ti i. Yağlı güreş yapan pehlivanların giydikleri deriden, dar ve dize kadar pantalon.

kisra Fa. i. (.-) Eskiden İran hakanlarına verilen ad.

kisve Ar. i. Kılık.

kişi i. **1.** Başına bir sayı getirilerek miktarı gösterilen insanı anlatır. *Sizi iki kişi aradı. Bu yemek üç kişiye yetmez.* **2.** (Eskiden) İnsan. *«Kişi noksanını bilmek gibi irfan olamaz». Er kişi. Hatun kişi.* **Kişi oğlu**, iyi soydan kimse.

kişilik i. **1.** Bir kimsenin kendine göre bir ayrılığı olması hali, °şahsiyet. **2.** İnsanlara yakışacak hal ve hareket, °insaniyet. **3.** s. Kişiye yetecek miktarda. *İki kişilik yer. Bir kişilik yemek.*

kişilikdışı b. s. Kişisel olmıyan, kişilik dışında kalan, °gayri şahsi.

kişilikli s. **1.** Kişiliği ötekilerden ayrı ve belli olan. **2.** Her zaman insanca hareket eden, °insaniyetli.

kişiliksiz s. Kişilikli olmıyan.

kişisel s. Yalnız bir kişiye değgin olan, °şahsi.

kişizade T. Fa. s. (•..•) Soylu.
kişmiş Fa. i. Ufak taneli bir çeşit çekirdeksiz siyah üzüm.
kişnemek (nsz) (At) Bağırmak.
kişniş i. *bt.* Maydanozgillerden, yaprakları maydanozu andıran ve kuru yemişi bahar olarak kullanılan bir bitki. **Kişniş şekeri,** içinde bir kişniş tanesi bulunan ufacık şeker.
kişver Fa. i. Ülke.
kitabe Ar. i. (.-.) Yazıt.
kitabet,-ti Ar. i. (.-.) **1.** Kâtiplik, yazmanlık. **2.** Usulüne göre yazma işi.
kitabevi,-ni Ar. T. b. i. Kitap satılan yer, kitapçı dükkânı, °kitaphane.
kitabiyat,-tı Ar. i. (.-.-) Kitap bilgisi, bibliyografi.
kitap Ar. i. Yazılmış veya basılmış yaprakların bir bütün meydana getirecek şekilde bir araya getirilmesiyle ortaya çıkan dergi. **Kitaba el basmak,** yemin etmek.
kitapçı Ar. T. s. Kitap bastırıp satan veya sadece satan (kimse).
kitapçılık Ar. T. i. Kitapçı işi.
kitaphane Ar. Fa. i. Kitabevi.
kitaplık Ar. T. i. **1.** Kitap rafı veya dolabı. **2.** s. Kitaba yarar. *Kitaplık kâğıt.*
kitapsaray Ar. Fa. i. Kamunun faydalanması için kurulup içine her türlü kitaplar konan bina, °kütüphane.
kitapsız Ar. T. s. **1.** Kitabı olmıyan. **2.** Musa, İsa ve Muhammet dinlerinin hiç birinden olmıyan.
kitara İt. i. (.×.) Göğüs ve sırt kapakları düz, altı çift telli, telleri çimdiklenerek çalınan bir çalgı.
kitin Fr. i. *zo.* Eklembacaklıların iskeletini meydana getiren örgensel madde.
kitle Ar. i. Yığın, topak, öbek. Bak. kütle.
kitlemek (i) Kilitlemek.
kitlenmek (nsz) Kilitlenmek.
kitletmek (i,e) Kilitletmek.
kitli s. Kitlenmiş olan, kilitli.
kitre i. *bt.* Baklagillerden bir ağaç ve bundan çıkarılan bir çeşit zamk.
kiyanus Yu. i. *kim.* Tabiatte serbest olarak bulunmıyan fakat birçok cisimlerin bileşimine giren, karbon ve azottan ibaret bir gaz.
kiyaset,-ti Ar. i. (.-.) Varışlılık.
kizir i. Köy muhtarı yardımcısı.
klân i. Bak. kılân.
klârinet,-ti Fr. i. Bak. kılârinet.
klâsik Fr. i. Bak. kılâsik.
klâsör Fr. i. Bak. kılâsör.
klâvsen Fr. i. Bak. kılâvsen.
klâvye Fr. i. Bak. kılâvye.
klinik Yu. i. Bak. kılinik.
klişe Fr. i. Bak. kılişe.
klor Yu. i. Bak. kılor.
klorofil Yu. i. Bak. kılorofil.
kloroform Fr. i. Bak. kıloroform.
kloroplâst,-tı Yu. i. *bt.* Bak. kıloroplâst.
klorölçer Yu. T. i. Bak. kılorölçer.
kloş Fr. i. Bak. kıloş.
klüp Fr. i. Bak. kulüp.
klüz Fr. i. Bak. kulüz.
kobalt,-ti Al. i. *kim.* Boyacılıkta kullanılan, Co simgesiyle gösterilen 1488 derecede ergiyen, 8,77 yoğunluğunda, beyaz kırmızımtırak renkte, demirden daha sert bir maden.
kobat s. Kaba, biçimsiz.
kobay i. Kemirgenlerden, tavşandan küçük, «Hint domuzu» da denilen bir lâboratuvar hayvanı.
kobul i. **1.** [D.D.] Bir şeyin oyuk kısmı. **2.** Toprak kab.
koca i. Bir kadının eşi, °zevç. **Kocaya varmak,** (kadın, kız) evlenmek. **Kocaya vermek,** (kadını, kızı) evlendirmek.
koca s. **1.** Bir şeyin büyüklüğü, ilgi ve önemle anlatılmak istendiği zaman kullanılır. *Kardeşiniz koca bir delikanlı olmuş. Koca bir bahçemiz var. Bu koca işi ben nasıl başarayım? Koca memlekette bir tek eşkıya kalmadı. Koca Sinan. Koca Ragıp Paşa.* **2.** Bu sıfat kimi vakit «kocaman» anlamiyle kullanılır. *Koca kafa.* **3.** İhtiyar. *Koca karı.* **Koca herif olmak,** bir çocuğun büyüdüğünü kabaca anlatır. *Koca herif oldu, hâlâ akıllanmadı!*
kocabaşı i. Köy ihtiyar heyetinin başı, °muhtar.
kocakafa b. s. Kafası kocaman olan.
kocakarı b. i. kbk. İhtiyar kadın.
kocalak i. *zo.* Yırtıcılar takımından sıcak bölgelerde yaşıyan bir cins çaylak.
kocalamak, kocalaşmak (nsz) Kocamak.
kocalı s. Kocası olan, evli (kadın).
kocalık i. **1.** Yaşı ilerlemiş olma hali. **2.** Bir kadına koca olma hali.
kocalmak (nsz) Kocamak.
kocaltmak (i) Kocamasına sebep olmak.
kocamak (nsz) Yaşı ilerlemek, ihtiyarlamak.
kocaman s. Fazla iri, minimini karşıdı. *Kocaman bir ayakkabı. Kocaman bir böcek.*
kocasız s. **1.** Kocası olmıyan (kadın). **2.** zf. Kocası yanında olmaksızın.
kocasızlık i. Kocasız olma hali.
kocatmak (i) Kocaltmak.
kocayemişi,-ni b. i. *bt.* Fundagillerden, çiçekleri beyaz veya pembe bir bitki, ki

vaprakları sepicilikte kullanılır ve çileğe benziyen kırmızı meyvaları yenir.

kocunmak (nsz, den) Alınıp telâşa düşmek. *«Al kaşağıyı, gir ahıra, yağrı olan kocunur». O, bu sözünüzden kocundu.*

kocuşmak (nsz:le) Kucaklaşmak.

koç,-çu i. **1.** Damızlık erkek koyun. **2.** s. mec. Yakışıklı, genç ve gürbüz. *Koç yiğit.* **Koç burunlu,** burnunun sırtı yukardan aşağıya doğru kambur olan. **Koç katımı,** koçların sonbaharda koyunların arasına, çiftleşmek üzere, salıverilmesi ve bunun mevsimi.

Koç,-çu i. *as.* Zodyak üzerinde Balık ve Boğa burçları arasında bulunan burç.

koçaç i. **1.** Koçu. **2.** Arabacı.

koçak s. **1.** Dayanıklı. **2.** Yürekli, kabadayı. **3.** Cömert.

koçan i. Yaprak veya tane halinde olan bâzı şeylerin yapışık bulundukları dip kısım. *Marul koçanı. Mısır koçanı. Makbuz koçanı.*

koçbaşı,-nı b. i. Eskiden kale kapılarını zorlamakta kullanılan ve birçok kişiler tarafından tutularak salınan ağır direk.

koçboynuzu,-nu b. i. Halat takılacak çengel.

koçkar i. Dövüş için beslenmiş iri koç.

koçlanmak (nsz) Koç gibi sert ve atak hale gelmek, yiğitlenmek.

koçmak (i) **1.** Kucaklamak. **2.** Aşmak[3].

koçu i. **1.** Eskiden kullanılan bir çeşit gezme arabası. **2.** Direkler üzerine, yüksekte kurulmuş zahire ambarı.

koçuşmak (nsz:le) Kucaklaşmak.

kodaman s. al. Kocaman. **Kodamanlar,** al. ileri gelenler, büyükler.

kodein Fr. i. *hk.* Afyondan çıkarılan ve öksürüğü kesmeğe yarıyan bir alkaloit.

kodeks Lâ. i. *hk.* İlâçların formüllerini gösteren resmî kitap.

kodes i. ar. Hapishane.

kodoş i. Pezevenk.

kof s. **1.** İçi dolu olması gerekirken boş olan. *Kof ceviz.* **2.** Boş, değersiz. *Kof beyinli. Kof kafalı. Kof adam.*

kofana Yu. i. Lüferin irisi.

kofluk i. Kof olanın hali.

koful i. *bt.* Bitki hücreleri yaşlandıkça plâzmalarında meydana gelen ve içi hücre suyu ile dolu bulunan boşluk.

kofur i. [D.D.] Kibir.

koğalamak (i) Kovalamak.

koğan i. Kovan.

koğcu s. Kovcu.

koğdurmak (i) Kovdurmak.

koğmak (i) Kovmak.

koğulmak (nsz) Kovulmak.

koğuş i. Kışla, hastane gibi kalabalık yerlerde, içinde birçok kimselerin yattığı büyük oda.

kok,-ku i. Maden kömürünün, büyük fırınlarda kızdırılarak uçucu maddeleri azaltılmış bir cinsi.

koka i. *bt.* İkiçeneklilerden, çiçekleri küçük ve sarımtırak zeytinsi meyvası kırmızı renkte olan ve en çok Peru'da yetişen bir bitki, ki yapraklarından «kokain» çıkarılır.

kokain Fr. i. *hk.* Koka yapraklarından çıkarılan uyuşturucu bir alkaloit.

kokak s. Fena kokan. *«Üstleri yosunlu, durgun, kokak sular...»*

kokana i. bak. kokona.

kokarca i. *zo.* Etoburlardan, orta boyda ince uzun bir kürk hayvanı, ki yakaladığı tavşan, tavuk gibi küçük hayvanların boyun damarlarından kanlarını emerek beslenir.

koket,-ti Fr. i. Çok süslü giyinen ve modaya düşkün olan (kadın).

koklam i. *by.* Koku alma yetisi, kokuları alan duyum.

koklama i. *by.* Koklamak eylemi.

koklamak (i) Bir kokuyu duymak için o kokuyu taşıyan şeyi burnuna yaklaştırarak havasını içine çekmek. *Gülü koklamak.*

koklaşmak (nsz:le) **1.** Birbirini koklamak. **2.** mec. Anlaşmak.

koklatmak (i,e) **1.** Koklamak işini yaptırmak. **Koklatmamak,** mec. hiç vermemek. *Bahçesinde meyvalar çürüyor ama, kimseye koklatmaz*

kokmak (nsz) **1.** Koku çıkarmak. *Gül gibi kokuyor.* **2.** Çürüyüp bozularak kötü bir koku peyda etmek, kokuşmak. *Bu et kokmuş.*

kokmuş s. **1.** Çürüyüp bozularak kötü koku peyda etmiş, kokuşuk. *Kokmuş peynir.* **2.** mec. Yerinden kımıldamaya üşenir, tembel, miskin. *Kokmuş adam.*

kokona i. Eskiden Hıristiyan kadınlarına verilen unvan.

kokoroz i. **1.** Mısır buğdayı. **2.** mec. Sivri ve çirkin şey.

kokorozlanmak (nsz) Dikilip kurulmak.

kokot,-tu Fr. i. Aşifte.

kokoz s. ar. Kendisini paralı gibi gösterdiği halde parasız ve züğürt olan.

kokozlamak (nsz) Parasını tüketmek.

kokozluk i. Kokoz olanın hali.

kokteyl İn. i. Türlü içkiler karıştırılarak yapılan bir içki.

koku i. **1.** Cisimlerden yayılan küçücük zerrelerin burun zarı üzerindeki özel sinirlerde uyandırdığı duyu. *Güzel koku. Pis koku.* **2.** Güzel kokmak için sürünülen esans. *Koku sürünmek.* **Kokusu çık-**

mak, mec. gizli tutulan bir iş ip ucu vermek. **Kokusunu almak,** mec. gizli tutulan bir şeyi sezmek.

kokulu s. **1.** Kokusu olan. **2.** Güzel kokan. **Kokulu çayır otu,** *bt.* buğdaygillerden, çayırlarda yetişen, hayvanlar için iyi bir yem olan ıtırlı bir bitki.

kokusal s. *by.* Koklama ile ilgili.

kokusuz s. Kokusu olmıyan.

kokuşmak (nsz) Kokmak².

kokuşturmak (i) Kokutmak².

kokuşuk s. Kokmuş¹, bozulup fena koku veren.

kokutmak (i) **1.** Hoş olmıyan bir koku vermek. *Cıgara elimi kokuttu.* **2.** Bozulup kokmasına meydan vermek, kokuşturmak. *Eti kokutmak.*

kol i. **1.** İnsanın omuz başından parmakları ucuna kadar olan üyesi. **2.** Elbisenin, kolu saran kısmı. **3.** Ağaçlarda gövdeden ayrılan kalın dal. **4.** Makinalarda tutup çevirmeğe veya çekmeğe yarıyan man velâ. **5.** Çalgıların, sol elle tutulan, sapı. **6.** *de.* Bir halatın kalınlığını meydana getiren iplerin her biri. **7.** Bir şeyin ayrıldığı kısımlardan her biri, °şube. *Bâzı sıradağlar birkaç kola ayrılır. Halkevinin dil ve edebiyat kolu.* **8.** Ortalıkta dolaşan küçük asker topluluğu, karakol¹. **9.** İş takımı, °ekip. *Orta oyunu kolu.* **10.** *ask.* (Eskiden) Kanad. *Sağ kol. Sol kol.* **Kol akımı,** *fi.* Bak. akım. **Kol atmak,** etrafa yayılmak. **Kol demiri,** bir kapıyı kapadıktan sonra, dışardan açılamaması için arkasına vurulan demir destek. **Kol gezmek,** karakol göreviyle dolaşmak. **Kol kanad olmak (Birine-),** yardım etmek ve korumak. **Kol kemiği,** kolun omuz başından dirseğe kadar olan kısmındaki tek ve uzun kemik. **Kol kola,** yanyana ve kollarını birbirine geçirerek. **Kollarını açmak (Birine-),** içten bir duygu ile karşılamak. **Kol nizamı,** *ask.* mangaların yanyana değil de, arka arkaya yürümesi şekli. **Kolu kanadı kırılmak,** bir şey yapamıyacak hale gelmek. **Koluna girmek (Birinin-),** kolunu birinin koltuğu altından geçirmek. **Kolu uzun,** gücü yetişir, hükmü geçer. **Kol vurmak,** dolaşmak.

kola İt. i. (×·) **1.** Çamaşır kolalamakta kullanılan özel nişasta. **2.** Kâğıt veya bez yapıştırmakta kullanılan kaynatılmış nişasta bulamacı. **3.** Kolalama. *Bu yakanın kolası iyi olmadı.*

kola i. (×·) *bt.* Kolagillerden Afrika'nın sıcak bölgelerinde yetişen ve «kola cevizi» adiyle anılan çekirdekleri kahveden daha çok uyarıcı bir bitki, ki hekimlikte kullanılır.

kolacı İt. T. s. (×··) Çamaşır ütüsü ve kolası yapan (kimse).

kolacılık İt. T. i. (×···) Kolacı işi.

kolaçan i. ar. Her hangi bir maksatla etrafı dolaşıp pek belli etmeksizin gözden geçirmek. *Şuraları bir kolaçan edeyim.*

kolagiller ç. i. (×···) *bt.* Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden «büyük ve küçük kola ağaçları» gibi çeşitli türleri içine alan bir bitki familyası.

kolağası,-nı b. i. Eskiden orduda, yüzbaşı ile binbaşı arasında kullanılan iki aşamanın adı. *Sağ kolağası. Sol kolağası.*

kolalamak İt. T. (i) Gömlek, örtü gibi şeylerin dik ve parlak durması için onları içinde kola eritilmiş bulunan suya batırıp ütülemek.

kolalanmak İt. T. (nsz) Kolalamak işi yapılmak.

kolalatmak İt. T. (i,e) Kolalamak işini yaptırmak.

kolalı İt. T. s. (×··) **1.** İçinde kola bulunan. **2.** Kolalanmış. **3.** Kolalanarak kullanılan. *Kolalı gömlek. Kolalı yaka.*

kolan i. **1.** Yassı ve enlice bağ. **2.** Hayvanın semerini veya eyerini bağlamak için göğsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer. **3.** Bâzı şeylerin kenarına dikilen enli ve kalın şerit veya yaylı oturaçların altına çekilen kuşak. **Kolan vurmak,** ip salıncakta hızlanmak için ayakta durarak vücudu büküp doğrultmak suretiyle ileriye atılırcasına hareketler yapmak.

kolay s. Sıkıntı çekmeden, yorulmadan yapılabilen, güç ve zor karşıdı. *Kolay iş. Kolay ders.* **Kolayda,** el altında. **Kolay gele,** bir iş yapmakta olanlara söylenen bir iyi dilek. **Kolayına bakmak (Bir işin-),** o işin olması için gereken şartları hazırlamak. **Kolayına gelmek (Öyle-),** kolay yolunu onda bulmak. **Kolayını bulmak,** yapabilmek imkânını bulmak. **Kolay kolay,** kolay bir şekilde, kolayca.

kolaycacık zf. (·×··) Pek kolaylıkla.

kolaylamak (i) (İşi) Sonuna yaklaştırmak.

kolaylanmak (nsz) (İş) Sonuna yaklaşmak.

kolaylaşmak (nsz) Kolay hale gelmek, (yapılmakta olan bir iş) sonuna yaklaşmak.

kolaylaştırmak (i) Kolay hale getirmek, güçlüklerini ortadan kaldırmak, sonuna yaklaştırmak.

kolaylık i. **1.** Kolay olma hali. *Kolaylığı yüzünden iş çabuk bitti.* **2.** Bir işi yapabilme durumu. *Kolaylığım olsaydı ben bu parayı çoktan öderdim.* **Kolaylık gös-**

termek (Birine-), başarı imkânı hazırlamak. **Kolaylıkla,** sıkıntı çekmeden, güçlüklere uğramadan.
kolbaşı b. i. Her hangi bir kola başkanlık eden kimse.
kolcu s. **1.** Bir şeyi korumak için bekliyen veya kol gezen (işyar). *Gümrük kolcusu.* **2.** Hizmetçilere kapı bulan (kimse). *Kolcuya hizmetçi ısmarladık.*
kolculuk i. Kolcunun işi.
kolçak i. **1.** Parmaksız yün eldiven. **2.** Ceket veya gömlek kollarının kirlenmesine engel olmak için bilekten dirseğe kadar geçirilen eğreti kolluk. **3.** Kola geçirilen işaretli bağ, °bazubent. *Kızılay kolçağı.*
koldaş i. Iş arkadaşı.
koldaşlık i. İş arkadaşlığı.
kolej Fr. i. Lise derecesinde meslek okulu. *Polis Koleji.*
koleksiyon Fr. i. Toplak.
kolektif Fr. s. *top.* Ortaklaşa. **Kolektif şirket,** *tec.* bütün ortaklarının mesuliyeti tam ve sınırsız olan şirket.
kolektivizm Fr. i. *top.* Ortaklaşacılık.
kolera Yu. i. (.×.) *hk.* Çok bulaşıcı, salgın ve kırıcı bir hastalık, ki şiddetli sürgün ve kusmalarla kendini gösterir.
koleralı s. (.×..) **1.** Kolera hastası. **2.** Kolera hastalığiyle bulaşık.
kollamak (i) **1.** Meydana gelmesini diliyerek beklemek, gözetmek. *Fırsat kollamak. Uygun bir zaman kollamak.* **2.** Korumak, gözetmek. *O, her vakit zayıfları, düşkünleri kollar.* **3.** Göz önünde tutmak, gözlemek. *Sağını solunu kollıyarak konuşmak. Etrafı kollamak.*
kollanmak (nsz) Kollamak işi kendine yapılmak.
kollap Ar. i. Bak. kullap.
kolluk i. Gömlek kollarının ucundaki iliklenir kısım.
kolodyum Yu. i. (.×.) Fotoğraf camı yapımında ve bâzı yaraların tımarında kullanılan ve bir cins sellülozun eterde eritilmesinden ibaret olan bir eriyik.
koloidal,-li Yu. Fr. s. *kim.* Koloit halinde olan, koloidimsi.
koloit Yu. i. *kim.* Misellerden meydana gelen ve suda dağıldıkları zaman zarları geçmemekle billûrsulardan ayırdedilen maddelerin genel adı.
kolombiyum i. *kim.* Niyobiyum.
koloni Fr. i. **1.** Sömürge. **2.** Sömürgeci topluluğu. *Cezair'deki Fransız kolonisi.* **3.** Yabancı konuk topluluğu. *Ankara'daki Amerikan kolonisi.* **4.** *bt.* Yığınak.
kolonya i. (.×.) Kokusu hafif tuvalet ispirtosu.
kolordu b. i. *ask.* Üç tümen ile başka tamamlayıcı kıtalardan meydana gelen büyük süel birlik.
koloridye Yu. i. (..×.) Kolyozun küçüğü.
kolorimetre Lâ. Yu. i. (...×.) Renkölçer.
kolorimetri Lâ. Yu. i. Renkölçüm.
koltuk i. **1.** Omuz başının altında, kolla gövdenin birleştiği çukur yer. **2.** Kol dayanacak yerleri olan geniş ve rahat sandalye. **3.** Eski düğünlerde, güveyin gelinin koluna girerek kendisini konuklar arasından geçirmesi töreni. **4.** mec. Koltuklama veya koltuklanma. *O, koltuktan hoşlanmaz.* **5.** Tenha yer, kenar. **6.** Böyle yerlerde küçük dükkân. **Koltuğuna girmek,** saygı veya yardım maksadiyle koltuğundan tutup beraber yürümek. **Koltuk altı,** koltuğun orta yeri. **Koltuk değneği,** ayakları sakat olanların yürürken koltuklariyle dayandıkları uzun değnek. **Koltuk değneğiyle,** mec. başkalarının yardımiyle. **Koltuk kapısı,** evlerde büyük kapıdan başka küçük hizmet kapısı. **Koltukları kabarmak,** işittiği övüşler dolayısiyle böbürlenmek. **Koltukta olmak,** şk. başkasının davetlisi olup kendi masraf etmemek. **Koltuk vermek (Birine-),** yüzüne karşı övmek.
koltukçu s. **1.** Eski ev eşyası alıp satan (kimse). **2.** mec. Yüze karşı övmeyi huy edinen.
koltuklamak (i) **1.** Koltuğu altına almak. *«Bohçasını koltuklayıp evden çıktı».* **2.** Koltuğuna girmek. *«... karşıladılar; koltuklayıp içeriye aldılar».* **3.** mec. Birine, koltuklarını kabartacak sözler söylemek.
koltuklu s. **1.** Kol dayanacak yeri olan. *Koltuklu sandalye.* **2.** i. Koltuk[2].
kolye Fr. i. Gerdanlık.
kolyoz i. Uskumruya benzer bir balık.
kolza i. (×.) Tohumunun yağı çıkarılıp ışık için yakılan bir çeşit yabani lâhana.
koma Yu. i. (×.) *hk.* Bâzı hastalıklar sırasında görülen ve zekânın, duyarlığın ve hareketin az çok kaybolmasiyle beliren derin dalgınlık hali.
komak, koymak (i,e) **1.** Bir şeyi darca veya etrafı kapalı bir yere yahut başka bir şeyin içine iletip bırakmak. *Kâğıdı cebine kodu. Çamaşırları sandığa mı koydunuz? Yemeğe tuz koyun.* **2.** Bir yerde iş vermek. *Her tarafa nöbetçi komuşlar. Bu işe kimi koyacağız?* **3.** Yerleştirmek. *Şuraya bir sedir komalı.* **4.** Bırakmak. *«Geçme namert köprüsünden ko aparsın su seni». Kitabı bütün gün elinden komadı. Beni aç kodular. İçeriye kimseyi koymuyorlar.* **Koduğum yerde otluyor,** uzun zamandan beri hiçbir ilerleyiş göstermiyenler hakkında söylenir. **Kodunsa bul,** arandığı halde buluna-

mıyan şeyler ve ustalıkla bir yerden kaçan kimseler için söylenir.

komandit,-ti Fr. i. *tec.* Ortaklarının bir kısmı idareye karışmak hakkını taşımıyan ve yalnız koydukları sermaye ölçüsünde soravlı olan tecim şirketi.

kombina İt. i. (.×.) Birbirini tamamlıyan kuruluşların topu. *Tarım kombinası.*

kombinezon Fr. i. **1.** Düzenleme, °tertip. **2.** Kadınların iç çamaşırı olarak kullandıkları kısa ve kolsuz entari.

komedi Yu. i. **1.** Sonu acıklı olmıyan ve en çok topluluğun kusurlarını ve gülünç hallerini ortaya koyan tiyatro eseri veya oyunu. **2.** mec. Yalan ve yapmacık söz veya hareket.

komedya Yu. i. (.×.) Komedi[2].

komedyacı Yu. T. s. (.×..) Sözleri ve hareketleri yalan ve yapmacık olan (kimse).

komik Yu. s. **1.** Güldürücü. **2.** Gülünç.

komiklik Yu. T. i. **1.** Güldürücü hareket. **2.** Gülünç hal.

komintern i. «Ulus'ararası kamulculuk» anlamına gelen «Communisme international» sözünün kısaltması olup kamulculuk kargaşasını dünyaya yaymak istiyen teşkilâtı anlatır.

komiser 1. Polis memurluğunda üçüncü aşama. **2.** Şirketleri hükümet adına murakabe etmekle ödevli kimse.

komiserlik Fr. T. i. Komiserin işi veya orunu.

komisyon Fr. i. **1.** Encümen. **2.** *tec.* Başkası hesabına yapılan veya aracılığı edilen bir alışverişten alınan yüzdelik. **Komisyon işi,** alıcılarla satıcılar arasında aracılık işi.

komisyoncu Fr. T. s. Komisyon işleri yapan (kimse).

komisyonculuk Fr. T. i. Komisyoncunun yaptığı iş.

komita i. (.×.) Ereğine varmak için silâh kullanan gizli kurul.

komitacı s. (.×..) Komita adamı olan (kimse).

komitacılık i. (.×...) Komitacı işi.

komite Fr. i. Encümen.

komodin Fr. i. Karyolanın yanıbaşına konulan, üstü masa şeklinde küçük dolap.

komodor İn. i. *de.* Amiralden küçük deniz komutanı.

komot Fr. i. Çekmeli çamaşır dolabı.

kompartıman Fr. i. Vagon bölmesi.

komplo Fr. i. Bir kimseye karşı toplu olarak alınan gizli karar. **Komplo yapmak,** kumpas kurmak.

komposto Fr. i. (.×.) **1.** Şekeri fazla hoşaf. **2.** Bitki artıklariyle özel bir usulle yapılan gübre.

kompres Fr. i. *hk.* Yaraların tımarında veya başka bir tedavi maksadiyle kullanılan, mendil gibi katlanmış bez.

komprime Fr. i. Toz iken sıkıştırılarak küçük bir tekerlek haline konmuş ilâç, sıkıt.

komşu i. **1.** Konutları yakın olan kimselerin birbirine göre aldıkları ad. *Bizim komşunun çocuğu.* **2.** s. Bitişik veya pek yakın olan. *Komşu memleket.* **Komşu açı,** *mat.* Bak. açı. **Komşu kapısı,** pek yakın sayılan yer.

komşuluk i. **1.** Komşu olma hali. **2.** s. Halkı birbirine sık sık ve külfetsizce gidip gelen (semt). *Bu mahalle o kadar komşuluk değil.*

komut,-tu i. *ask.* Askere, her hangi bir hareket için verilen buyruk, °emir.

komuta i. *ask.* Süel işleri ve hareketleri yöneltme görevi, °kumanda.

komutan i. *ask.* Bir asker topluluğunun buyurmanı, °kumandan. *Takım komutanı. Tümen komutanı. Ordu komutanı.*

komutanlık i. *ask.* Komutanın görevi veya orunu, °kumandanlık.

komutmak (i) **1.** [T.D.] Gayrete getirmek. **2.** [D.D.] Harekete getirmek.

komünist,-ti Fr. i. Kamulculuk fikirleri güden, kamulcu.

komünizm Fr. i. Kamulculuk.

konak i. **1.** Araba veya hayvan yolculuğunda geceyi geçirmek üzere konulan yer. **2.** Bu gibi taşıtlarla bir günde alınan yol. *Buradan orası beş konaktır.* **3.** Büyük ve görkemli ev. **Konak yavrusu,** konağı andıran ev.

konak i. Kuçak çocuklarının tepelerinde peyda olan kepek tabakası.

konakçı s. Kalabalıkla yapılan yolculukta konak sağlamakla ödevli (kimse).

konaklamak (nsz) Yolculuk sırasında bir yerde kalıp geceyi geçirmek.

konca Fa. i. Henüz açılmamış veya açılmağa yüz tutmuş çiçek.

koncolos i. «Karakoncolos» şeklinde kullanılır. Bak. karakoncolos.

konç i. Ayağa giyilen şeylerin aşık kemiğinden yukarı olan kısmı. *Çorap koncu. Çizme koncu.*

konçlu s. Koncu olan veya koncu uzun olan.

konçsuz s. Koncu olmıyan veya koncu kısa olan.

kondansatör Fr. i. İçine elektrik erkesi yığılan aygıt.

kondoktor Fr. i. Trenlerde vagon ve bilet işlerine bakan işyar.

kondurmak (i,e) **1.** Konmak işini yaptırmak. **2.** Gelişi güzel takmak. *Başına çi-*

çekler kondurmuş. **3.** Üzerine yormak. *Hastalığı kendine kondurmuyor.*

konfederasyon Fr. i. Devletler birliği.

konferans Fr. i. **1.** Konuşma[2]. **2.** Uluslararası bir sorumun çözülmesi için yapılan toplantı. **Konferans vermek,** konferans[1] işini yapmak.

konferansçı Fr. T. s. Konferans veren.

konfeti Fr. i. (·×·) Yuvarlak pullar şeklinde kesilmiş renkli kâğıtlar, ki şenliklerde orada bulunanların üstüne serpilir.

konfor Fr. i. Yaşamayı zahmetsiz kılan şeyler, rahatlık.

konglomerat,-tı Fr. i. Yığışım.

kongövde b. i. *bt.* Hurma ağaçlarında olduğu gibi koni şeklinde gövde.

kongre Fr. i. Kurultay.

koni Yu. i. *mat.* Kapalı bir eğri üzerinde yürümek ve bu düzlemin dışında bulunan bir noktaya dayanmak üzere hareket eden bir doğrunun meydana getirdiği hacım şekli. *Şeker külâhı, topacın alt kısmı, yontulmuş kurşun kaleminin ucu konı biçimindedirler.* **Kesik koni,** tabanına paralel bir düzlemle kesilerek tepe tarafı atılmış koni parçası.

konik Yu. s. *mat.* **1.** Konı biçiminde veya koni ile ilgili olan. **2.** i. Tabanı daire şeklinde olan bir koninin bir düzlemle, şu veya bu yolda kesilmesinden elde edilen türlü kesit eğrilerine verilen ortak ad. *Çember, elips, hiperbol ve parabol birer koniktir.*

konişmento İt. i. (··×·) *tec.* Taşınmak üzere gemiye teslim edilen bir mala karşılık verilen alıt.

konkav Fr. i. *mat.* İçbükey.

konkordato İt. i. (··×·) **1.** *tec.* Batkın ile alacaklıları arasında imzalanan sözleş. **2.** *tar.* Papalık makamiyle başka hükümetler arasında yapılan anlaşma.

konmak (e) **1.** Yolculukta geceyi geçirmek üzere bir yere inmek, bir yere konuk olmak. *Yolcuların çoğu bu hana konar.* **2.** Kısa bir zaman için çadır kurup yerleşmek. *Yürükler çok kere bu dağa konarlar.* **3.** Uçan şeyler bir yere inmek. *Kelebek çiçeğin üzerine kondu. Masaya toz konmuş.* **4.** Bir şeyı emeksiz edinmek. *Hazıra konmak. Lüpe konmak. Mirasa konmak. Servete konmak.*

konmak,-ur (e) Koymak işine konu olmak. *Yemeğe tuz konur.*

konsa i. Kuşların «taşlık» denen mideleri.

konseptualizm Fr. i. *fel.* Kavramcılık.

konser Fr. i. Dinleyicilerin toplandıkları bir yerde sanatçıların müzik eserlerini çalmaları. **Konser vermek,** bu şekilde müzik parçaları çalmak.

konserto İt. i. (·×·) *mü.* Orkestra ile birlikte belirli bir çalgı ile çalınmak üzere hazırlanmış müzik parçası. *Piyano konsertosu.*

konservatuvar Fr. i. Müzik ve tiyatro okulu.

konserve Fr. i. (·×·) Her hangi bir şekilde, bozulmıyacak bir hale konmuş yiyecek

konsol Fr. i. Duvar kenarına yerleştirilen, üstüne ayna ve başka süs eşyası konan, çekmeceli, yüksekçe mobilya

konsolit Fr. i. **1.** Ana akçanın ödeme tarihi belli olmıyan ve yalnız faizi ödenen devlet tahvili. **2.** Bir çeşit iskambil oyunu.

konsolitçi Fr. T. s. Tahvil ve esham gibi değer kâğıtları alıp satan (kimse).

konsolos Lâ. i. Yabancı memleketlerde, orada bulunan yurttaşların haklarını korumak ve onların kendi hükümetlerine karşı yükümlü bulundukları vergileri toplamak gibi işlerle ödevli işyar.

konsoloshane Lâ. Fa. i. Konsolosluk işlerinin görüldüğü daire.

konsolosluk Lâ. T. i. **1.** Konsolosun yaptığı iş. **2.** Bu işin görüldüğü daire.

konsorsiyum Lâ. i. (·×·) *tec.* Büyük kurullar arasında belirli bir iş için yapılan birlik ve ortaklık.

konsulto İt. i. (·×·) Hasta hakkında hekimler arası danışım.

konsültasyon Fr. i. Konsulto.

kont,-tu Fr. i. Firenklerde dördüncü derecede bir soyluluk unvanı.

kontak Fr. i. Karşıt elektrik taşıyan iki maddenın birbirine dokunması.

kontenjan Fr. i. Bir malın alım, satım veya dağıtım işinde ilgililerin her birine düşen pay ölçüsü.

kontes Fr. i. Kadın kont veya kont karısı.

kontra İt. zf. (·×·) «Birinin zıddına hareket etmek» anlamına kullanılan «kontra gitmek» deyiminde geçer.

kontralto İt. i. (·×·) *mü.* Kadın seslerinin en kalını ve böyle sesi olan sanatçı, alto.

kontrat,-tı İt. i. Sözleş kâğıdı.

kontrbas Fr. i. Keman ailesinden olan çalgıların en irisi ve en kaba seslisi.

kontrol Fr. i. **1.** Bir işin doğru ve usulüne uygun yapılıp yapılmadığını inceleme, yoklama. *Hesapların, biletlerin kontrolu.* **2.** Yoklamacı.

kontrolcu Fr. T. s. Kontrol işi yapan (kimse), yoklamacı.

kontrplâk Fr. i. Tellerinin doğrultusu birbirine dikey gelmek üzere üst üste yapıştırılan incecik tahtalardan meydana gelen ince fakat esnek ve dayanıklı tahta.

konu i. Üzerinde söz söylenen, yazı yazılan veya eser meydana getirilen fikir ve madde. °mevzu. *Bir kitabın konusu. Bir tablonun konusu.*

konuk i. Bir yere veya birinin evine kısa bir zaman kalmak üzere gelen kimse. °misafir.

konukçu i. Bir konuğun yanına verilen kılavuz veya arkadaş. °mihmandar.

konuklamak (i) Konukluğa kabul etmek.

konukluk i. **1.** Konuk olanın hali. **2.** Yolculara para ile yatacak ve yiyecek sağlanan ev, °misafirhane.

konukomşu b. i. Komşular ve o sırada oralarda bulunanlar. *Konukomşunun yardımıyle ateşi söndürüverdiler.*

konuksever b. s. Konuklarını iyi ağırlıyan ve kendine konuk gelmesinden hoşlanan, °misafirperver. *Türkler konuksever insanlardır.*

konulmak (e) **1.** Koymak işine konu olmak. *Yemeğe tuz konulmadı.* **2.** (ösz,e) Her hangi biri konmak. *Yolculukta kimi vakıt berbat yerlere konulmak zorunda kalınır.*

konum i. Bir şeyin, madde bakımından durumu °vaziyet.

konumluk i. İçine yerleşilen alan, konulan yer, °mevzi.

konur s. **1.** Kibirli, kurumlu. **2.** Esmer. mat. **Konur al,** kumral.

konuş i. **1.** Konma tarzı. **2.** c. Bir yerin, çevresi içindeki duruşu.

konuşma i. **1.** Konuşmak eylemi. **2.** Dinleyicilere karşı bir kimsenin belli bir konu üzerinde söylediği sözler, °konferans.

konuşmak (nsz) **1.** Fikrini sözle anlatmak. *Çocuk daha konuşamıyor.* **2.** Fikrini her hangi bir araç kullanarak anlatmak. *Dilsizler eskiden yalnız el işaretleriyle konuşurlardı.* **3.** (nsz:le) Karşılıklı şunu bunu anlatmak, yarenlik etmek *İki arkadaş konuşa konuşa yürüdüler.* **4.** (i,le) Karar vermek üzere bir mesele hakkındaki fikirlerini birbirine anlatmak. *Arkadaşımla dün akşam görüştük ama sizin işi konuşamadık.* **Konuşmamak,** dargın bulunmak. *Ben onunla konuşmuyorum.*

konuşmento It. i. (..×.) Bak. konişmento.

konuşturmak (i:i,le) Konuşmasını sağlamak.

konuşuk i. [D.D.] Konuşulup anlaşmaya varılan şekil, °mukavele. *Konuşukta böyle şey yoktu.*

konuşulmak (nsz:le) **1.** Konuşmak işi yapılmak. *Bir mesele konuşuluyor. Bu iş kiminle konuşulacak?* **2.** (ösz) Her hangi biri konuşmak. *Derste konuşulmaz.*

konut i. Bir insanın yatıp kalktığı, iş zamanı dışında eğleştiği veya hükmi şahsiyeti olan bir kuruluşun bulunduğu ev, apartman gibi yer, eğlek. °mesken, °ikametgâh.

konut i. *man.* ve *mat.* Bir bilimin kuruluşunda temel ödevi görmekle beraber «belit»ten daha az açık olan ve tanımlanamıyan ilkel hakikat, °mevzua. *Öklides'in konudu: bir noktadan bir doğruya ancak bir paralel çizilebilir.*

konveks Fr. s. *mat.* Dışbükey.

konyak Fr. i. İspirto derecesi yüksek, özel kokulu, sarımtırak renkte bir çeşit içki.

kooperatif Fr. s. İş birliğine dayanan (şirket). Bak. İş birliği.

koordinasyon Fr. i. Birtakım işler arasında düzen sağlama, düzenleştirme.

koordinat,-tı Lâ. i. *mat.* «Apsis, kot» ve «ordinat»ın ortak adı. *Koordinatlar, bir noktanın düzlemdeki veya uzaydaki yerini belirtmeğe yarar.*

kopal Meksika dilinden i. Cilâ yapmakta kullanılan bir nevi reçine.

kopanaki Yu. i. (..×.) Elde değil de özel bir aygıt üstünde örülen bir tentene çeşidi.

koparılmak (nsz) Koparmak işi kendine yapılmak.

koparmak (i) **1.** Kopmasını sağlamak. *Teli koparmak. Fidanı koparmak. Velveleyi koparmak. Bu öksürük ciğerimi kopardı.* **2.** Ağaçtan toplamak. *Çiçek koparmak. Meyva koparmak* **3.** (den,i) Güçlükle elde etmek. *Ondan bu kitabı koparmak kolay olmadı.*

kopartmak, koparttırmak (i,e) Koparmak işini başkasına yaptırmak.

kopça i. Bir giysinin iki kenarını bitiştirmeğe yarıyan ve maden bir halka ile bir çengelden ibaret bulunan tutturmalık.

kopçalamak (i) Kopça ile iliklemek.

kopçalanmak (nsz) Kopça ile iliklenmek.

kopçalı s. Kopçası olan, kopça ile iliklenen.

kopil Yu. i. Arsız sokak çocuğu. *Bu kopillerin gürültüsü çekilmiyor.*

kopkolay s. Pek kolay.

kopmak (nsz) **1.** (Kolay bükülen şeyler) Bir yerinden ikiye ayrılmak. *Tel koptu. İp koptu.* **2.** (Zayıf veya bükülgen bağlarla bağlı bulunan şeyler) Yerinden olmak. *Düğme koptu. Cezvenin sapı kopmuş.* **3.** mec. Gürültülü veya tehlikeli bir olay başlamak. *Harp koptu. Fırtına kopacak. Bir vaveylâdır koptu.* **4.** mec. Pek fazla ağrımak. *Belim kopuyor. Barsaklarım kopuyor* **5.** (Bâzı bölgelerde) Koşmak.

kopoy i. Orta boylu düşük kulaklı, tüyleri kısa bir cins av köpeği.

kopuk s. **1.** Kopmuş. *Kopuk düğme* **2.**

Parasız ve serseri. *Bu kopuğa mal emniyet edilir mi?*
kopuz i. Ozanların çaldığı saz.
kopuzcu s. Kopuz çalan kimse.
kopya Fr. i. (×) **1.** Asıldan çıkarılmış suret. *Bir mektubun kopyası. Bir tablonun kopyası.* **2.** Suret çıkarma işi. **3.** Yazılı sınavda sorulara cevap hazırlamak için gizlice kitaba veya başkasının kâğıdına bakma. **Kopya defteri,** mektup kopyalarının çıkarıldığı ince yapraklı defter. **Kopya kalemi** ve **mürekkebi,** yazısı, ıslatılınca, üzerine basılan kâğıda çıkabilen kurşun kalem ve mürekkep.
kopyacı Fr. T. s. Özgün eser meydana getiremeyip başkalarının eserlerini taklideden (kimse).
kor i. *ask.* «Kolordu» kelimesinin kısaltması. *Kor komutanı.*
kor i. Her tarafı iyice yanıp içine kadar ateş haline gelmiş kömür veya odun parçası. **Kor dökmek,** yanınca dayanıklı kor haline girmek.
koram i. *top.* Kişiler arasında gözetilen saygı sırası, °silsilei meratip.
koramiral,-li b. i. Deniz ordusunda «korgeneral»in dengi.
kordele Fr. i. (·×·) Geniş ipekli şerit.
kordon Fr. i. **1.** Çoğu ipekten yapılmış kalın kaytan. *Yaver kordonu.* **2.** Saat veya madalyon gibi şeyler asmağa yarıyan ince zincir. **3.** Kordon şeklinde ince elektrik kablosu. **4.** İp gibi uzun oymalı çıkıntı şeklinde duvar veya mobilya süsü. **5.** Yanyana sıralanmış nöbetçi dizisi. *Halk, polis kordonunun arkasında yer aldı.* **6.** Bir yere girip çıkmanın önüne geçmek için çevresine dikilmiş nöbetçiler. *Kordon koymak. Kordon altına almak. Kordonu kaldırmak.* **7.** *c.* Kabaran denizin kumsalda bıraktığı döküntü katmanı.
korgeneral,-li *ask.* Aşaması tümgeneralle orgeneral arasında olan general, ki asıl görevi kor komutanlığıdır.
koridor Fr. i. Gezenek[1], aralık.
korindon Fr. i. Elmastan sonra en sert, cam parlaklığında, saydam ve türlü renklerde bir taş.
korkak s. Çok korkan, tabansız, ödlek.
korkaklık i. Korkak olma hali.
korkmak (den) **1.** Korku duymak. «*Gölgesinden korkmak*». *Gök gürültüsünden korkmak.* **2.** Kaygı duymak. *Hasta olmaktan korkmak. Korkarım, gelmiyecek.* «*Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak*».
korku i. **1.** Olabilir görülen bir fenalığın doğurduğu sindirici ve heyecan verici duygu. *Hastalık korkusu. Hırsız korkusu. Deprem korkusu.* **2.** Kaygı. *Yanlış yapmak korkusiyle.* **3.** Fenalık gelmek olabilirliği, °tehlike, °muhatara. *Yollarda korku var mı?* **Kapalı yer korkusu,** *hk.* dar ve kapalı yerlerde bâzı sinir hastalarının duyduğu sıkıntı hali. **Korku dağları bekler,** korkusunu tevil etmeğe çalışanlara veya korku sebebiyle şu veya bu tarzda hareket edenler hakkında söylenir. **Meydan korkusu,** *hk.* açık ve geniş bir yere çıktıkları vakit bâzı sinir hastalarında beliren korku ve sıkıntı hali.
korkulmak (ösz, den) **1.** Her hangi biri korkmak. *Böyle şeylerden korkulur mu?* **2.** Kaygı duyulmak. *Fırtına çıkacağından korkuluyor.*
korkulu s. **1.** Korku veren, korkutan. *Korkulu düş.* **2.** Kendisinden fenalık gelebilen, °tehlikeli. *Bu korkulu işe girişmeyin.*
korkuluk i. **1.** Hayvanları korkutmağa yarar, insanı andıran uyuk. *Bostan korkuluğu.* **2.** Düşmek tahlikesi olan yerlere çekilen duvar veya parmaklık. *Köprü, merdiven, minare korkuluğu.* **3.** mec. Kendisine verilen işi yapmıyan veya ancak yer doldurmağa yarıyan kimse.
korkunç s. Pek korkulu. *Korkunç bir manzara.*
korkusuz s. **1.** Korkusu olmıyan. **2.** Korku vermiyen.
korkusuzluk i. Korkusuz olma hali.
korkutmak (i) **1.** Yüreğine korku salmak. **2.** Kaygıya düşürmek. **3.** Göz dağı vermek.
korluk i. [D.D.] Mangal.
korna İt. i. (×) Otomobil, bisiklet gibi taşıtlarda «savulun!» işareti vermek için kullanılan ve lâstik topuna basılarak çalınan boru.
kornet,-ti Fr. i. *mü.* Pistonlu, kısa boylu orkestra borusu.
korniş Fr. i. **1.** Perdeleri asmağa yarar tahta veya maden, süslü, eğreti pervaz. **2.** Çerçeve biçiminde oymalı çıkıntı.
korno İt. i. (×) **1.** Tekerlek şeklinde ve üst üste bükülmüş, perdeli orkestra borusu. **2.** Bir müzik parçasının boru ile çalınacağını gösteren kelime. **3.** Boynuzdan barutluk veya yağdanlık.
koro Yu. i. (×) **1.** Sahnede kalabalık tarafından söylenen şarkı veya söz. **2.** Böyle söyliyen kalabalık.
korsan İt. i. Deniz haydudu.
korsanlık İt. T. i. **1.** Korsanların gördüğü iş. **2.** Korsanca hareket.
korse Fr. i. (×) Karnı içeri çekmek, beli inceltmek gibi estetik yahut sıhhi bir maksatla kullanılan balinalı veya lâstikli, enli kemer.
kort İn. i. Tenis alanı.
koru i. Küçük orman. *Bâzı köşklerin güzel koruları olur.*
korucu s. Kır bekçisi.

koruculuk i. Korucunun işi.
korugan i. [D.D.] İçine girilmesi yasak olan yer.
koruk i. Henüz ham ve ekşi iken üzüme verilen ad. **Koruk lüferi,** ağustosta avlanan turfanda lüfer.
korum i. [C.K.] Her hangi bir saldırışı çevirmeğe uğraşma işi, °müdafaa.
koruma i. Korumak eylemi, °himaye, °vikaye.
korumak (i) **1.** Üstün bir kimse zayıf olan birinden, her türlü tehlikeye karşı yardımını esirgememek, °himaye etmek. **2.** Karşılamak, denk gelmek. *Bu işin geliri masrafını korumaz.* **3.** (i,den) Bir kimseyi veya bir şeyi baş gösteren bir tehlikeden veya zor bir durumdan uzak tutmak, °vikaye etmek, °siyanet etmek. *Halkı sıtmadan korumak.*
korumcu s. [T.S.] Korum halinde bulunan, °müdafi.
korumlamak (i) Her hangi bir saldırışı geri çevirmeğe uğraşmak, °müdafaa etmek. *Hakkını korumlamak. Dâvasını korumlamak. Yurdu korumlamak.*
korun i. *an.* Üstderide dış tabakanın adı. *Korun tabakası deriyi koruyan bir oluşumdur.* **Korun dokusu,** korun tabakasını ve bundan çıkan «tırnak, boynuz» gibi oluşumları meydana getiren doku.
korunak i. [D.D.] Korunmak için sığınılan yer.
koruncak i. [T.S.] Bir şeyi saklamak, iyi bir halde tutmak maksadiyle kullanılan koyacak, °mahfaza.
korunmak (nsz) **1.** Kendini korumak. **2.** Korumak işine konu olmak.
korunuk s. **1.** Korunmuş. **2.** Birinin koruduğu (kimse), °mahmi.
koruyucu s. Korumak işini yapan, °hami, °vaki.
korvet,-ti Fr. i. Bir çeşit küçük harp gemisi.
korza İt. i. (×.) *de.* Denizin içinde iki zincirin birbirine dolaşması.
kosinüs Fr. i. *mat.* Bak. sinüs.
koskoca s. Bir şeyin fazla büyüklüğünü ilgi ve önemle anlatmağa yarar. *Koskoca memlekette boş ev bulunmuyor! Koskoca delikanlı oldun!*
koskocaman s. Pek kocaman.
koskos s. [D.D.] Kurumlu, çalımlı. **Koskos etmek,** böbürlenmek.
koskoslanmak (nsz) Böbürlenmek.
kosmos Yu. i. (×.) Acun.
kostak s. [D.D.] Zarif, kibar, güzel giyinmiş.
kostüm Fr. i. Takım elbise.
kostümlük Fr. T. i. Kostüm yapmağa elverişli. *Kostümlük kumaş.*

koşa s. [T.D.] **1.** Aynı zamanda olan, eşinzaman. **2.** Koşut, °muvazi, °paralel. **3.** *fel.* Birlikte ve birbiri ardınca olan, °müterafık.
koşaç i. *dlg.* Yüklemi özneye yükliyen kelime. *«Ev yenidir» sözünde «dir» bir koşaçtır.*
koşalık i. **1.** Koşa olma hali. **2.** *fel.* İki halin birlikte veya birbiri ardınca olması, °terafuk.
koşaltı i. Hayvanları birbirine koşma veya bağlama.
koşarmak (i,e) [D.D.] Yavrusu ölen bir hayvana anası ölmüş bir yavruyu alıştırıp besletmek.
koşma i. **1.** Koşmak eylemi. **2.** Sazla okunmak üzere hece vezniyle yazılmış, ilk parçasının birinci, ikinci ve dördüncü mısralariyle öteki parçaların dördüncü mısraları birbirleriyle, kalan mısralar da kendi aralarında kafiyeli bir halk koşuğu. **3.** s. *de.* Yedek (halat veya ağaç).
koşmaca i. Koşup birbirini kovalıyarak oynanan bir çocuk oyunu.
koşmak (i,e) **1.** Birlikte iş görmesi için bir şeyi başka birinin yanına katmak, °terfik etmek. **2.** Hayvanı çekeceği şeye bağlamak. *Atları arabaya koşmak.* **3.** (i) (Çekilecek şeyi) Hayvan bağlıyarak hazırlamak. *Arabayı koştular.* **4.** Sürmek. *Şart koşmak. Birini işe koşmak.*
koşmak (nsz) **1.** Her adımda atlıyarak hızlı yürümek. *Çocuk koşarken düştü.* **2.** Koşuya çıkmak. *Doru at bugün koşmıyacak.* **3.** («Ardından, arkasından» veya «peşinden» zarflariyle) Kovalamak, üstüne düşmek. *İki yıldır bu işin peşinden koşuyorum.* **4.** (e) Eşmek, °şitabetmek. *Birinin yardımına koşmak.*
koşturmak (i : i,e) Koşmak işini yaptırmak.
koşu i. **1.** Koşma yarışı. **2.** «Çabucak» demek olan «bir koşu» deyiminde «koşu» kelimesi çabukluk ve kolaylık anlatır. *Ben bir koşu eve gider, istediğinizi getiririm.* **Koşu atı,** koşu için yetiştirilmiş at.
koşucu s. Koşu yarışçısı.
koşuk i. **1.** Beyit. **2.** Nazım. **3.** [C.K.] Şiir.
koşukçu s. [C.K.] Şair.
koşulmak (nsz:e) **1.** Koşmak işi kendine yapılmak. *Araba koşuldu. Birçok şartlar koşuldu. Öküzler arabaya koşuldu. Yanımıza adam koşuldu.* **2.** (ösz:ösz,e) Her hangi biri koşmak. *Koşulsaydı yetişilirdi. Bu işin arkasından çok koşuldu. Bu dâvete her taraftan koşuldu.*
koşum i. Araba hayvanının kayış takımı. **Koşum atı** veya **hayvanı,** arabaya

koşulan at veya hayvan.

koşun i. [T D.] **1.** Asker. **2.** Yanyana durmuş insan dizisi, °saf. **Koşun bağlamak,** koşun haline girmek, °saf tutmak.

koşuntu i. Büyük bir adamın yanında bulunanlar, °maiyet.

koşuşmak (nsz:le) **1.** Birlikte koşmak. **2.** (nsz) Şuraya buraya koşup durmak.

koşut s. *fel.* Yanyana ve birbirine kavuşmadan uzayıp giden, koşa, °paralel, °muvazi.

koşutluk i. **1.** İki çizginin koşut olması, °muvazat. **2.** *fel.* İki olaydaki gelişmelerde eşzamanlık ve andırış bulunması.

kot,-tu Fr. i. *mat.* Bir noktanın, esas olarak alınan düzleme olan uzaklığı ve bu uzaklığı gösteren rakam, °râkım.

kotarmak (i) **1.** Boşaltmak. **2.** Yemeği pişirdikten sonra kablara bölüştürmek. *Yemeği pişirip kotardı.* **3.** mec. Bir işi tamamlanmış hale getirmek. *Bir işi kotarmadan başkasına girişmemeli.*

kotlamak Fr. T. (i) Bir harta veya tastaktaki noktaların kotlarını koymak, °râkımlamak.

kotlet,-ti Fr. i. Pirzola.

kotletpane Fr. b. i. Dövülmüş galetaya bulanarak yağda kızartılmış pirzola.

kotonperle Fr. i. İbrişim gibi parlak ve kalınca bir cins pamuk iplik.

kotra In. i. (×.) Çoğu bir direkli, randalı, ince biçimli spor yelkenlisi.

kov i. Yerip çekiştirme. **Kov etmek,** [D.D.] yerip çekiştirmek.

kova i. Daha çok su veya sulu şeyleri içine koyup taşımağa veya kuyudan su çekmeğe yarıyan üstünden kulplu kab.

Kova i. *as.* Zodyakta Balık ile Oğlak arasında bulunan bir burç.

kovalamak (i) **1.** Kaçanın arkasından koşmak. **2.** Arkasına düşüp edinmeğe çalışmak.

kovan i. **1.** Arıların yuva edinmeleri için yapılan türlü şekildeki tahta veya sepet sandık. **2.** Fişeğin kapsol, barut ve kurşun taşıyan yuva kısmı.

kovboy İn. i. Amerikada sığır çobanlarına verilen ad.

kovcu s. Yerip çekiştiren.

kovdurmak (i) Kovmak işini yaptırmak.

kovmak (i) **1.** Sertlik veya hakaretle savmak. *Kapıdan kovsan bacadan girer.* **2.** mec. Uzaklaştırmak. *Kara düşünceleri kovmak.*

kovucuk i. *bt.* Bitkilerde, mantar tabakası üzerinde sürgendokunun kalınlaşmadığı yerlerde meydana gelen ve bitkinin solunumuna yardım eden küçük gözcüklere verilen ad.

kovuk i. Bir şeyin som olmak gerekirken oyuk halde bulunan iç kısmı. *Ağaç kovuğu. Diş kovuğu.*

kovulamak (i) Yerip çekiştirmek.

kovulmak (nsz) Kovmak işi kendine yapılmak.

kovuş i. **1.** Kovmak işi veya tarzı. **2.** Bak. koğuş.

koy i. Küçük ve yayvan körfez.

koyacak i. İçine şunu veya bunu koymağa yarıyan her şey. *Dolap, sandık, sepet, tabak, bardak, kafes kutu birer koyacaktır.*

koyak i. c. İki dağın arasında kalan dere boyu, derey, °vadi.

koyar i. İki akar suyun birleştiği yer, °mülteka.

koygun s. [D.D.] Dokunaklı, acıklı.

koymak (i,e) **1.** Komak. **2.** Dokunmak, °tesir etmek.

koytak i. [C.K.] Kenarları kâgir ve üstü kapalı sin, °lâhit.

koyu s. **1.** Sıvılığı olağandan az olan, sulu karşıdı. *Koyu pekmez. Koyu süt.* **2.** Karanlık olmağa kaçan (renk), açık karşıdı. *Koyu kırmızı. Koyu yeşil.* **3.** mec. (Bâzı ıralar hakkında) Aşırı, su katılmamış. *Koyu inkılâpçı. Koyu muhafazakâr.*

koyulaşmak (nsz) Koyu hale gelmek.

koyulaştırmak (i) Koyu hale sokmak.

koyulmak (e) **1.** Girişmek, °teşebbüs etmek. **2.** (nsz) Koyulaşmak.

koyultmaç i. Koyulaştırılmış sıvı. *Süt koyultmacı.*

koyuluk i. Koyu olanın hali.

koyulum i. [T.S.] Koyulmak işi, koyulunan iş, °teşebbüs.

koyulunmak (ösz.e) Her hangı biri koyulmak, girişilmek, °teşebbüs edilmek.

koyun i. Gevişgetirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen, yurdumuzun önemli bir varlığını meydana getiren evcil hayvan, ki memleketimizde «kıvırcık, dağlıç, karaman» ve son zamanlarda yetiştirilen «merinos» gibi türlü cinsleri bulunur. **Koyun bakışlı,** bön bakışlı. **Koyun gibi,** bön. **Koyun kafalı,** çabuk kanan, aptal. **Koyun kaval dinler gibi dinlemek,** hiçbir şey anlamadan dinlemek.

koyun,-ynu i. **1.** Göğüsle çamaşır arası. *Kesesini koynunda taşır* **2.** (Yatmakta iken) Kollar arası veya yatak. *Annesi çocuğunu koynuna aldı, ayrı yatak yaptırmadı.* **3.** mec. Şefkatli çevre. *Hepimiz bu yurdun koynunda yetiştik. Meğer koynumuzda yılan besliyormuşuz.* **Koyun koyna,** (yatmakta iken) birbirine

sarılmış bir halde.

koyungözü,-nü bi. i. *bt.* Beyaz ve iri bir papatya türü.

koyuntu i. [D.D] Acı, keder.

koyuvermek, koyvermek (i) Serbest bırakmak, salıvermek. *İnadetme, koyuver gitsin.*

koz i. **1.** Ceviz. *Koz helvası.* **2.** İskambil oyunlarında ötekilere üstün tutulan grupun işaretini taşıyan kâğıt. **3.** mec. Saldırış veya korunum sebebi. *Hasmın elinde hiçbir koz bırakmamalı. Kozunu elinden almak. Koz gibi kullanmak.* **Koz kırmak, 1)** oyunda elindeki kozlardan birini kullanmak. **2)** ar. yakışıksız iş işlemek. **Kozu kaybetmek,** dâvayı veya bahsi kaybetmek. **Kozunu paylaşmak (Biriyle-),** aralarındaki anlaşmazlığı zor yoliyle sona erdirmek.

koza i. İçinde ya tohum veya kırizalit bulunan koruncak. *Pamuk kozası. Haşhaş kozası. İpek kozası. Tırtıl kozası.*

kozak, kozalak i. **1.** Koza. **2.** Kozalaklılar takımının meyvası, ki çoğu dibi yuvarlak, tepesi koni biçiminde ve dokusu odunsu olur. **3.** Eskiden, bal mumuna basılmış mührün bozulmaması için üzerine kapattıkları küçük fildişi koruncağa verilen ad.

kozalaklılar ç. i. *bt.* Çıplaktohumlulardan yaprakları iğnemsi ve yemişleri kozalak biçiminde bulunan porsukgilleri, servigilleri ve çamgilleri içine alan bir bitki takımı.

kozmik Yu. s. **1.** Acunsal. **2.** *as.* Güneşinki ile aynı zamanda olan (yıldız doğması veya batması).

kozmogoni Yu. i. *fel.* Evrendoğum.

kozmografya Yu. i. Astronominin en belli başlı olaylarından bahseden ders.

kozmoloji Yu. i. *fel.* Evrenbilim.

kozmopolit,-ti Yu. s. **1.** Ulusal ve yerli bir rengi olmayıp işine gelen kalıba giren (kimse). *Kozmopolitler yurt için tehlikeli insanlardır.* **2.** Birçok ulustan insanları içine alan. *Kozmopolit bir şehir.*

kozmos Yu. i. (×.) Acun, kosmos.

köçek i. **1.** Yavru ve özellikle deve yavrusu. **2.** Eskiden, kadın kılığına girip çengi gibi oynıyan erkeklere verilen ad.

köçekçe i. Çoğu karcığar veya ağırlama makamında, kıvrak ve şen oyun havası.

köçeklemek (nsz) (Deve) Yavrulamak.

köfte Fa. i. Kıyılmış et veya bulgur, patates gibi şeylerin içine soğan, maydanoz, biber ve daha başka baharlar koyup yuğurarak ve toparlakça veya uzun şekiller verilerek pişirilmek suretiyle yapılan yemek. **Çiğ köfte,** bulgur ve dövülmüş etten yapılıp pişirilmeden yenen bir çeşit köfte.

köfteci s. Başlıca köfte yapıp satan (kimse).

köftehor Fa. s. «Köfte yiyici» demek olup dilimizde, çirkin bir kelime kullanmış olmamak için, bir takılma veya paylama sözü gibi söylenir. *Seni köftehor seni, böyle işler de becerirmişsin ha!*

köfter i. Üzüm şırasiyle nişasta kaynatılarak ve tepsilere dökülüp kesildikten sonra kurutularak yapılan çerez.

köftün i. Sığırlara yedirilen susam veya keten küspesi.

köhne Fa. s. **1.** Eskiyip yıpranmış. *Köhne bir ev.* **2.** Zamanı geçip aykırılaşmış. *Köhne bir fikir.*

kök,-kü i. **1.** Bitkileri toprağa bağlıyan ve onların, topraktaki besi maddelerini emmesine yarıyan klorofilsiz kısım. **2.** (Bâzı şeylerde) Dip kısım. *Diş kökü. Nasırın kökü.* **3.** (Bitkilerde) Tane *Üç kök maydanoz.* **4.** mec. Dip, temel, esas. *İşi kökünden temizlemeli.* **5.** mec. Kaynak, köken. *O ailenin kökü belli değil.* **6.** *dlg.* Kelimelerin, her türlü ekler çıkarıldıktan sonra kalan kısmı. «*Yaptırmak*» *kelimesinde kök «yap» tır.* **7.** *kim.* Bileşimlerde basit cisim gibi iş gören bileşik madde. **8.** *mat.* **a)** Bir denklemdeki bilinmiyenin yerine konulduğunda o denklemi çözen niceliğe «denklem kökü» denir. **b)** Falan kuvvete, üçüncü kuvvete diyelim, yükseltildiği vakit meselâ «8 sayısını veren 2 sayısı 8 in üçüncü kuvvetten köküdür» denir; bu suretle $\sqrt[4]{81}$ gibi bir ifade 81 in dördüncü kuvvetten kökünü, yani 3 sayısını anlatır. Bir a sayısı verildiği vakit $a = b^2$ eşitliğini sağlıyan b sayısına, «a'nın kare kökü» veya «ikinci kuvvetten kökü», bu eşitlik $a = b^3$ şeklinde olursa «a'nın küb kökü» veya «üçüncü kuvvetten kökü» denir ve bunlar şöyle gösterilir : $\sqrt[2]{a}$, $\sqrt[3]{a}$ ... ;bu $\sqrt{\ }$ işaretinin adı da «kök işareti» dir. **Ek kök,** *bt.* sapın yanlarından çıkan ince kök. **Kazık kök,** *bt.* havuçta olduğu gibi toprağa dikine giren koni biçimi kök. **Kök salmak,** iyicesine tutunmak. **Kökten sürme,** atalarından başlamak üzere. *Kökten sürme sanatçı.* **Köküne kibrit suyu dökmek, kökünü kurutmak,** mec. bir daha meydana çıkamıyacak şekilde ezip yok etmek. **Saçak kök,** *bt.* buğdayda olduğu gibi, asıl kökün çevresindeki ek köklerin fazla gelişmesiyle meydana gelen demet gibi kök. **Yumru kök,** *bt.* patateste olduğu gibi yumrular halinde gelişen kök.

kökbacaklılar ç. b. i. *zo.* Amipleri, günsüleri, deliklileri ve ışınlıları içine alan bir-

hücreli hayvanlar takımı.

kökboyası,-nı b. i. *bt.* Kökboyasıgillerden çalı görünüşünde bir bitki, ki sürüngen ve kırmızı renkte olan köksaplarından boyacılıkta faydalanılır. **2.** *kim.* Bu bitkinin köklerinden elde edilen ve «alizarin» adiyle anılan sarı kırmızımsı bir boya.

kökboyasıgiller ç. b. i. *bt.* Bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden, yaprakları karşılıklı, meyvaları zeytinsi olan ve «kahve ağacı, kökboyası, kınakına, yoğurt otu, çobansüzgeci» gibi dört bin kadar bitkiyi içine alan bir familya.

kökçü s. Eskiden, ilâç yapılmakta kullanılan türlü kök, kabuk, çiçek, yaprak gibi şeyleri satan (kimse).

köken i. **1.** Kavun, karpuz gibi yere yatan bitkilerin teki veya dalı. *Beş köken kavun. Bu kökende üç karpuz var.* **2.** Bir şeyin geçmişe doğru dayandığı son hal, şekil, sebep veya yer, °menşe. *Yazının kökeni resimdir.* **3.** *dlg.* Kök vazifesi gördüğü halde daha yalın bir unsura yani gerçek köke doğru sadeleştirilebilen kelime kısmı.

kökertmek (i) [D.D.] Ağaç veya bağ çubuklarını toprağa daldırarak yetiştirmek.

köklemek (i) **1.** Bir bitkiyi kökü ile birlikte topraktan çıkarmak. **2.** Toprakta kalan bitki köklerini ayıklamak. **3.** İçiriği oynamasın diye, minder, şilte gibi şeylerin iki yüzünü yer yer dikişlerle tutturmak. **4.** İnce saç örgülerinden birkaçını bir arada tekrar örmek. **5.** (Sazı) Kurmak.

köklenmek, kökleşmek (nsz) **1.** Kökü tutmak. **2.** mec. Yerinden kolayca oynatılamıyacak şekilde yerleşmek.

kökleştirmek (i) Kökleşmesini sağlamak.

köklü s. **1.** Kökü olan. **2.** mec. Kökleşmiş, iyi yerleşmiş, °esaslı.

kökmantar b. i. *bt.* Meşe, çam ve fındık gibi bâzı ağaçların köklerinde yerleşen iplik görünüşünde bir mantar, ki ağaca zarar vermek şöyle dursun patates gibi bâzı yumru köklerin irileşmesini kolaylaştırdığı bile kabul edilir.

köknar i. Dalları yatay olan kerestelik bir çeşit orman ve süs çamı.

köksap,-pı b. i. *bt.* Süsende olduğu gibi, kök halinde toprak altında gelişen, klorofilsiz yeraltı sapı, ki her yıl toprak üstünde açılan yeni tomurcuklar ve sürgünler verdiği için «kök» sayılmaz.

köksel s. Kökle ilgili olan.

köksü i. *bt.* Ciğerotlarında ve yosunlarda kökü andıran ve ancak bitkinin tutunmasına yarıyan kısım.

kökten s. Köke kadar dayanan, ayrıntılarda kalmıyarak esası da içine alan, °cezrî. *Kökten bir değişiklik.*

köktencilik i. *fel.* Birtakım İngiliz filozof ve yazarlarının, belli başlı esasları «erkincilik, bireycilik, akla inan, törel faydacılık» ve «ruhsal gerekircilik» olan siyasal ve tutumsal öğretileri.

kölçer i. Taneleri bozan bir buğday hastalığı.

köle i. Eski zamanlarda yabancı ülkelerden zorla kaçırılıp erkinlikten yoksun edilen, alınıp satılabilen erkek. **Köleniz, köleleri, 1)** eskiden, söz söyliyen erkek tarafından, söz söylenen kişiye aşırı bir saygı gösterilmiş olmak için «ben» zamiri yerine kullanılırdı, **2)** gene aynı saygı maksadiyle, birisi, yakınlarından bahsederken onları anlatan kelimelere de bu sozü katardı. *Oğlum köleniz.* **Kölen olayım!** hlk. yalvarış anlatır.

kölelik i. Köle olma hali.

kölemen i. Eskiden, kölelerden meydana getirilen bir asker sınıfı. *Mısır kölemenleri.*

kömçek i. Köklerdeki emici kıllar.

kömeç i. *bt.* Papatya ve ayçiçeğinde olduğu gibi, sapın yassılaşmış ve genişlemiş ucu üzerinde çiçeklerin yanyana toplanması şeklindeki çiçek durumu.

kömür i. **1.** Karbonlu maddelerin ya kapalı ve havasız yerlerde için için yanmasından veya binlerce yıl derin toprak tabakaları altında kalıp uzun birtakım kimyasal değişmelere uğramasından meydana gelen siyah madde, ki çoğu yakacak olarak kullanılır. *Odun kömürü. Maden kömürü.* **2.** Bu kelime koyu siyahlığı anlatmak için de kullanılır. *Kömür saçlı. Kömür gözlü.* **Kömür başa vurmak,** kömürün iyi yanmamasından çıkan karbon oksidiyle zehirlenmekten baş ağrımak.

kömürcü s. **1.** Kömür yapan veya satan (kimse). **2.** Vapurda, fabrikada ve benzerlerinde ocağa kömür taşıyan (işçi). **Kömürcü çırağına dönmek,** yüzü, üstü başı siyah lekeler içinde kalmak.

kömürcülük i. Kömürcü olanın yaptığı iş.

kömürleşmek (nsz) Kömür haline gelmek.

kömürleştirmek (i) Kömür haline getirmek.

könü s. [T.D.] Hak ve tüzeye uygun olan veya uygun hareket eden, °âdil, °hakkaniyetli.

könülmek (nsz:le) **1.** Eşit olmak. **2.** (e) Bir yola, bir işe, bir sınıfa bağlanmak, °sülûk etmek.

könülük i. [T.D.] Hak ve tüzeye uygunluk, °adalet, °hakkaniyet.

köpek i. **1.** Köpekgillerden, boy ve şekil bakımından pek çok cinsleri olan, bekçilik,

avcılık gibi işler için beslenen anlayışlı ve sadık hayvan. *Ev köpeği. Av köpeği. Çoban köpeği.* **2.** Bu kelime nefret anlatmak için, bir sövme sözü olarak da kullanılır. *O köpeğin suratına nasıl bakabiliyorsun?* **Köpeğin ağzına kemik atmak,** aleyhte bağırıp çağıran birisine susturmak için onu bir dereceye kadar kandıracak bir çıkar sağlamak. **Köpek balığı,** irileri sekiz metreye kadar çıkabilen, sıcak ve ılık denizlerde yaşıyan pek canavar bir balık. **Köpek dişi,** Bak. köpekdişi. **Köpek gibi,** çok yaltaklananlar için söylenir. *Köpek gibi yalvardı.* **Köpek memesi,** Bak. köpekmemesi.

köpekayası,-nı b. i. *bt.* Ballıbabagillerden çiçekleri sap çevresinde demet halinde toplanmış ıtırlı bir bitki.

köpekdişi,-ni b. i. *an.* Azı dişleri ile kesici dişler arasında, iki tarafta ve altlı üstlü birer tane bulunan sivri diş, ki etoburlarda uzunca olur.

köpekgiller ç. b. i. *zo.* «Köpek, kurt, çakal» gibi etobur memelileri içine alan hayvan familyası.

köpeklemek (nsz) Yalvarıp yaltaklanarak aşağılamak veya öyle bir hale gelmek.

köpeklik i. Köpekçe hareket, köpek gibi yaltaklanma.

köpekmemesi,-ni b. i. Koltuk altında çıkan çıban.

köpeküzümü,-nü b. i. *bt.* «İtüzümü» nün başka bir adı.

köpmek (nsz) [D.D.] Çoğalmak, kabarmak, şişmek.

köpoğlu,-nu, köpoğlu köpek b. i. **1.** Sövmek için kullanılan bir deyim. **2.** Kimi vakit kurnaz, işini bilir veya düzenci kimseler hakkında da kullanılır. *O ne köpoğludur bilmezsiniz.*

köpoğluluk b. i. mec. Kurnazlık, düzencilik.

köprü i. **1.** Aralarında su, çukur arazi veya demiryolu gibi engeller bulunan iki yeri birbirine bağlıyarak yolu bir yandan öte yana uzatmak için yapılan ahşap, kâgir veya demir yapı. **2.** İki ucu birer noktaya ilişik olup ortası serbest bulunan şeylere de denir. *Kilit köprüsü.* **Köprü başı, 1)** *ask.* ilerlemek üzere çıkılan elverişli kıyı, **2)** mec. önemsiz görünmekle beraber ileride yapılacak geniş işler için bir dayanak olabilecek küçük bir başarı.

köprücü s. **1.** Köprü yapıcı. **2.** *ask.* Tombazlarla köprü kuran (istihkâm kıtası).

köprücük i. *an.* Omuz başiyle göğüs kemiğinin üst ucu arasında bulunan ve derinin altında belli olan uzunca kemik.

köprücülük i. Köprü yapmak işi.

köpük i. Çalkanan veya kaynatılan sıvılarda meydana gelen hava kabarcıkları yığını. *Deniz köpüğü. Kahve köpüğü. Ağız köpüğü. Sabun köpüğü.*

köpüklenmek (nsz) Üstü köpük bağlamak. *Reçel kaynarken köpüklenir.*

köpürmek (nsz) **1.** Köpük çıkararak kabarmak. *Kahve köpürdü. Sabun köpürdü.* **2.** Ekşiyip köpük çıkarmak. *Reçel köpürdü.* **3.** mec. Birdenbire öfkelenip taşmak. *Bu sözü duyunca öyle bir köpürdü ki...*

köpürtmek (i) Köpürmesini sağlamak.

kör s. **1.** Görme yetisi olmıyan. *Kör göz. Kör adam. Kör hayvan.* **2.** Keskinliği yeter olmıyan. *Kör bıçak. Kör makas.* **3.** Az aydınlık veren. *Kör ışık. Kör kandil.* **4.** Arkası tıkalı olan veya işlek olmıyan. *Kör hat. Kör barsak. Kör sokak. Kör yer.* **5.** Görevini kaybetmiş, kurumuş. *Kör kuyu.* **6.** mec. Dikkat ve anlayışı olmıyan. *O, kör değil, her şeyi anlıyor.* **7.** Bu kelime bâzı deyimlerde kötüleyici bir sıfat gibi kullanılır. *Kör talih. Kör şeytan. Kör boğaz.* **Kör çapa,** toprak topaklarını dağıtmakta kullanılan çapa. **Kör döğüşü,** mec. birbirinden habersiz ve birbirini bozacak şekilde yapılan iş. *Bir kör döğüşüdür gidiyor.* **Kör düğüm, 1)** ilmiksiz düğüm, **2)** mec. çözülmesi hemen hemen olanaksız bir mesele. **Kör hat,** demiryollarında arkası kesik hat. **Kör kadı,** sözünü esirgemiyen, her doğruyu insanın yüzüne karşı söylemekten çekinmiyen kimse. **Kör kandil,** mec. pek sarhoş. **Kör kaya,** denizde suyun yüzüne yakın olduğu için tehlikeli olan görünmez kaya. **Kör kör parmağım gözüne,** pek belli, göze batacak kadar meydanda. *«Meğerse iş kör kör parmağım gözüne imiş!».* **Kör kütük,** mec. kedini bilmiyecek derecede (sarhoş). **Kör nişancılık,** amacı iyi nişan almasını bilerek değil, raslantı ile vurma. **Kör ocak,** çocuksuz ayle. **Kör olası,** bir ilenç sözü olarak kullanılır. **Kör ölür badem gözlü olur, kel ölür sırma saçlı olur, 1)** ortadan kalktıktan sonra bir şeyin fazla övülmesi halinde söylenir, **2)** malına fazla değer veren birinin bir şeyinin ellendiği sıralarda sakındırma sözü olarak söylenir. **Kör sıçan,** köstebek. **Körü körüne,** en ufak bir dikkat göstermeksizin ve düşünüp taşınmadan.

körbarsak b. i. *an.* Kalın barsağın, ince barsakla birleştiği yerde bulunan çıkmaz sokak durumundaki kısmı.

körebe b. i. Bir çeşit çocuk oyunu, ki ebe olan, gözleri bağlı olduğu halde oynıyanların içinden her hangi birini yakalamağa

çalışmak şeklinde oynanır.

körelmek (nsz) [D.D.] **1.** (Ateş) Sönmeğe veya (kaynak) kurumağa yüz tutmak. **2.** *by.* Görevi kalmadığı için veya başka sebeplerden dolayı bir organ beslenmiyerek küçülmek, °dumura uğramak.

köreşe i. Yerde yatan karın yüzündeki buz tutmuş tabaka.

körfez Yu. i. **1.** Karanın içine sokulmuş dar ve uzun deniz parçası. **2.** s. mec. Kuytu, işlek olmıyan. *Orası pek körfez bir yer...*

körkandil b. i. Bak. kör.

körkaya b. i. Bak. kör.

körkütük b. s. Bak. kör.

körlemeden zf. Gözü kapalı imişçesine, hiç dikkat etmeden. **2.** Nışan almadan. *Körlemeden attı ve vurdu.*

körlenmek, körleşmek (nsz) Kesmez, iş emez hale gelmek veya verimsiz olmak. *Bıçak körleşti. Kuyu körlendi. Bu cadde körlendi. Hastalıktan sonra zekâsı körlendi.*

körleştirmek (i) Körleşmesine sebep olmak. *Makası körleştirdi.*

körletmek (i) Körlenmesine sebep olmak. *Çocuğun istidadını körletmemeli.*

körlük i. **1.** Kör olma hali. **2.** mec. Körce hareket, dikkatsizce ve budalaca iş.

köroğlu, -nu b. i. Ünlü bir halk kahramanının adı olup halk dilinde, evde sözü yürüdüğünden ötürü, «karı» anlamına kullanılır. *Evde iki kişiyiz, bir köroğlu, bir ayvaz.*

körpe s. **1.** Yetişmiş olmakla beraber henüz tam dayanıklı bir hale erişmemiş bulunan, veya tazeliği üstünde olan, kart karşıdı. *Körpe bir dal. Körpe hıyar. Körpe vücut. Körpe dimağlar.* **2.** Yetişmede geç kalmış, ası karşıdı. *Körpe ürün.*

körpelik i. Körpe olma hali.

körsümek (nsz) [D.D.] Kuvvetini yitirmek, sönmeğe yüz tutmak.

körük i. **1.** Ateşi hızlandırmak için kullanılan ve açılıp kapandıkça içindeki havayı üfüren aygıt. **2.** Bir şeyin, üst üste katlanmış olup açılıp kapanmağa elverişli bulunan kısmı. *Fotoğraf makinesi körüğü. Payton körüğü. Armonik körüğü.*

körüklemek (i) **1.** Körükle üflemek. *Ateşi körükleyin.* **2.** mec. Kızıştırmak, °teşvik etmek. *Kavgayı körüklemek.*

körüklü s. Körüğü olan. *Körüklü payton. Körüklü fotoğraf makinesi.*

körükörüne b. zf. Bak. kör.

kös i. Eskiden işaret vermekte kullanılan bir çeşit kocaman davul. **Kös dinlemiş,** tkz. olur olmaz şeylere aldırış etmiyecek kadar görgü sahibi.

köse Fa. s. Bıyığı, sakalı çıkmıyan (adam). **Köse sakal,** pek seyrek sakal.

köseği i. **1.** Ateş karıştırılan odun veya demir. **2.** Ucu yanık odun.

kösele Fa. i. Ayakkabıların tabanlarını, bavul, çanta gibi kalın ve dayanıklı şeyleri yapmakta kullanılan, büyük baş hayvanların işlenmiş derisi. **Kösele gibi,** (aslında yumuşak olan şeyler hakkında) pek sert ve koparılamaz.

köselik i. Köse olma hali.

kösem i. Kösemen.

kösemek (ı) **1.** Dılemek. **2.** (e) Gıpta etmek.

kösemen i. **1.** Sürünün önünden giderek ona kılavuzluk eden koç veya teke. **2.** Döğüşken iri koç veya teke.

kös kös b. zf. Başı önde, sağa sola bakmadan ve biraz hızlı. *Kös kös yürüdü gitti.*

köskötürüm s. Büsbütün kötürüm.

kösmek (nsz) **1.** Canlılığını, diriliğini yitirmek. **2.** Çökmek.

kösnü i. Erkek ve dişinin birbirine karşı duydukları istek, °şehvet.

kösnük s. Eş isteme zamanı gelmiş (hayvan).

kösnümek (nsz) (Hayvan) Eş isteme zamanı gelmek.

köstebek i. **1.** *zo.* Böcekçil memelilerden, toprak altında oyduğu yuvalarda yaşıyan, gözleri pek ufak ve tüyler arasında hemen hemen kaybolmuş bir halde bulunan küçük bir hayvan, ki derisiyle kürk yapılır. **2.** Sıraca.

köstek i. **1.** Hayvanın geniş adım atıp kaçmasını önlemek için iki ayağının arasına takılan kısa ip veya zincir. **2.** Saat, kılıç, anahtar gibi şeylerin zinciri. **3.** Bak. estek. **Köstek olmak,** engel olmak.

kösteklemek (i) **1.** (Hayvanın) Ayağına köstek vurmak. **2.** mec. (Bir işi) Yürümez hale getirmek.

kösteklenmek (nsz) **1.** Ayağına köstek vurulmak. **2.** Ayağına ip gibi bir engel takılmak. **3.** mec. (Bir iş) Yürümez hale getirilmek.

köstekli s. **1.** Kösteği olan. **2.** Kösteklenmiş olan.

köşe Fa. i. Doğrultuları ayrı iki çizgi veya yüzeyin kavuştukları nokta veya çizgi ve bunların dolayı, bucak. *Mendilin köşesi. Dört köşeli bir direk. Kutunun sivri köşesi.* **2.** İki duvar arasında böylece meydana gelen girinti veya (dışardan bakılınca) çıkıntı. *Köşede oturmak. Köşeyi dönmek.* **3.** Tenha veya ücra yer. *Bir köşede kalıp unutulmak.* **4.** Parça veya kısım. *Memleketin bir köşesi.* **Köşe başı, 1)** sokağın dönemeç yeri, **2)** (dükkânlar hakkında) mahalle arası. *Köşe başı bakkalı.* **Köşe bucak,** göze çarpmıyan yer. *Köşeyi bucağı aradım ama bulamadım.* **Kö-**

şe kapmaca, genişçe bir yerde, ebeye kaptırmadan koşa koşa köşe değştirmek şeklinde oynanan bir çocuk oyunu. **Köşesine çekilmek,** hiçbir işe karışmıyarak yaşamak. **Köşeye oturmak,** gelin olmak.

köşebent Fa. i. Köşe bağı.

köşegen b. i. *mat.* Bir çokgende ardışık olmıyan veya bir çokyüz'üde aynı düzlem üzerinde bulunmıyan iki köşe arasına çekilen çizgi.

köşek i. Deve yavrusu.

köşeleme zf. Köşeye çapraz gelecek biçimde. *Kanaveyı köşeleme koymuşlar.*

köşeli s. Köşesi veya köşeleri olan.

köşk,-kü i. Açıklık yerde, bahçe içinde yapılmış süslü ev.

köşklü i. Eskiden İstanbul'da yangın kulesinde bekliyen ve yangın çıkınca koşup her tarafa haber verme işini yapan kimse.

kötek i. Dayak.

kötrüm s. Bak. kötürüm.

kötü s. Vasıfları aşağı olan, hoşa gitmiyen, işe yaramıyan, °fena. *Kötü bir adam. Kötü bir işçilik. Kötü bir kalem* **Kötü kadın,** yolsuz kadın. **Kötü kişi olmak,** birinin düşmanlığını kazanmak. **Kötü kötü düşünmek,** üzüntülü düşünce ere dalmak. **Kötü söylemek (Biri için-),** birtakım kötülükleri olduğunu söylemek. **Kötü yola sapmak,** kötü kadın olmak.

kötücü s. [T.S.] Kutsal sayılan şeylere el uzatan, bunlara kötülük eden veya aykırı harekette bulunan, °hain.

kötücülük i. Kötücü olanın hali veya işi, °hıyanet, °ihanet.

kötülemek (nsz) **1.** Zayıflayıp bozulmak. *Çocuk son günlerde nekadar kötülemiş!* **2.** (i) Birinin ardından kötü söylemek. *Şunu bunu kötülemek doğru değildir.*

kötülenmek (nsz) Hakkında kötü söylenmek.

kötüleşmek (nsz) **1.** Kötü hale gelmek. *Havalar kötüleşti.* **2.** (Kadın) Kötü yola sapmak. *Falanca kötüleşmiş.*

kötüleştirmek (i) Kötü hale sokmak.

kötülük i. **1.** Kötü olma hali. *Havaların kötülüğü yüzünden...* **2.** Zarar verecek iş. *O, kimseye kötülük etmez.*

kötülükçü s. **1.** Zarar vermekten veya eziyet etmekten hoşlanan, °hain. **2.** Başkasının kötülüğünü istiyen, °bedhah.

kötümsemek (i) Kötü görmek, gözü tutmamak.

kötümser s. Her işin veya belli bir işin sonunu kötü gören, °bedbin.

kötümserlik i. Kötümser olma hali.

kötürüm s. **1.** Bacaklarındaki her hangi bir sakatlıktan dolayı kalkıp yürüyemiyen. *Adamcağız kötürüm oldu.* **2.** (Bacak hakkında) Kullanılamıyacak derecede sakat. *Adamın sağ bacağı kötürüm.* **3.** mec. İşliyemez, ış çıkaramaz.

kötürümlük i. Kötürüm olma hali.

köy i En çoğu, oturanları çiftçilerden ibaret olan, kentten küçük, ev topluluğu.

köydeş i. Aynı kövde oturan kimselerin birbirine göre her biri. *Mehmetle Ahmet köydeştirler.*

köylü s. **1.** Köy halkından olan. **2.** i. Köy halkı. **3.** i. Köydeş.

köylülük i. Köylü olma hali.

köz i. Kıvılcımlı kül.

Kr *kim.* Kıripton cisminin simgesi.

kramp,-pı Al. i. Bak. kıramp.

kranoloji Fr. i. Bak. kıranoloji.

krater Yu. i. Bak. kırater.

kravat,-tı Fr. i. Bak. kıravat.

kredi Fr. i. Bak. kıredi.

krem Fr. i. Bak. kırem.

krema Fr. i. Bak. kırema.

krematoryum Lâ. i. Bak. kırematoryum.

kreozot,-tu Fr. i. Bak. kıreozot.

krep,-pi Fr. i. Bak. kırep.

krepon Fr. i. Bak. kırepon.

kreş Fr. i. Bak. kıreş.

kriket,-ti İn. i. Bak. kıriket.

kripton Yu. i. Bak. kıripton.

kristal,-li Yu. i. Bak. kıristal.

kristaloit Yu. s. Bak. kıristaloit.

kritisizm Fr. i. Bak. kıritisizm.

kriyoskopi Yu. i. Bak. kıriyoskopi.

krizalit Yu. i. Bak. kırizalit

krizantem Yu. i. Bak. kırizantem.

kroki Fr. i. Bak. kıroki.

krom Yu. i. Bak. kırom.

kromatik Yu. s. Bak. kıromatik.

kromatin Fr. i. Bak. kıromatin.

kromatofor Yu. i. Bak. kıromatofor.

kromoplâst,-tı Yu. i. Bak. kıromoplâst.

kromosfer Yu. i. Bak. kıromosfer.

kromozom Yu. i. Bak. kıromozom.

kronaksi Yu. i. Bak. kıronaksi.

kronoloji Yu. i. Bak. kıronoloji.

kronometre Yu. i. Bak. kıronometre.

kruvazör Fr. i. Bak. kıruvazör.

ksenon Yu. i. Bak. kısenon.

ksilofon Yu. i. Bak. kısilofon.

kuartet,-ti İt. i. *mü.* Dört kişilik müzik takımı ve bunun çaldığı veya söylediği eser. *Ses kuarteti. Yaylı saz kuarteti.*

kubat s. Kaba, biçimsiz.

kubatlık i. Kabalık, biçimsizlik.

kubbe Ar. i. Yarım küre veya toparlakça

kümbet şeklinde yapılan bina damı, tum. *Cami kubbesi. Kilise kubbesi.* **Kubbe altı,** *tar.* eskiden padişahın sarayında ve huzurunda, başlıca vezirlerin toplanıp devlet işlerini konuştukları yer.

kubbeli Ar. T. s. **1.** Kubbesi olan. **2.** Kubbe şeklinde olan.

kubur i. **1.** Boru şeklinde uzunca kab. **2.** Ayakyolu deliğinden lağıma inen boru. **3.** Eskiden kullanılan bir çeşit tabanca.

kuburluk i. **1.** Barut kabı. **2.** Tabanca kılıfı.

kucak i. **1.** Açık kollarla göğüs arası. *Kucağına almak. Kucağında gezdirmek.* **2.** Açık kollarla göğüs arasına sığdırılabilen miktar. *Bir kucak odun.* **Kucağına düşmek,** (düşman, felâket, sefalet gibi kötü şeylerin) içine düşmek. **Kucağına oturmak (Birinin-),** dizlerinin üstüne oturmak. **Kucak açmak (Birine-),** sığınacak yer vermek. **Kucak çocuğu,** henüz kucakta gezdirilen yavru. **Kucak kucağa,** birbirine sarılmış veya birbirine yüz yüze sokulmuş bir halde. **Kucak kucak,** bol bol.

kucaklamak (i) **1.** Kollariyle sarıp göğsü üstüne bastırmak. **2.** İçine almak veya çepeçevre sarmak. *Ovayı kucaklıyan yüksek dağlar.*

kucaklaşmak (nsz:le) Birbirini kucaklamak.

kuçukuçu i. **1.** (Çocuk dilinde) Köpek. **2.** ça. Köpekleri çağırmak için kullanılır.

kudret,-ti Ar. i. Güc, erk, erke. **Kudret hamamı,** ılıca. **Kudret helvası,** türlü bitkilerin özsuyu kurutularak elde edilen şekerli bir madde, ki hekimlikte iç sürdürücü olarak kullanılır. **Kudretten,** insan eli karışmaksızın meydana gelen. *Kudretten insan biçiminde bir kaya.*

kudretli Ar. T. s. Gücü yüksek, işinin eri. *Kudretli bir yazar.*

kudretsiz Ar. T. s. Argın, takatsız.

kudretsizlik Ar. T. i. Argınlık, takatsızlık.

kudurmak (nsz) **1.** Kuduz hastalığına tutulmak. **2.** mec. Aşırı şiddet veya azgınlık göstermek. *Öfkesinden kudurdu. Deniz kudurdu. Yaramaz çocuklar gene kudurdu.*

kudurtmak (i) Kudurmasına sebep olmak.

kuduz s. **1.** Kudurmuş (hayvan). **2.** i. Kudurmuş bir hayvanın ısırmasından veya salyasının, vücutta bulunan bir sıyrık yoliyle kana geçmesinden 2 ile 8 (kimi vakit daha çok) hafta arasında meydana çıkan ölümlü bir hastalık, ki henüz başlamadan aşı yapılırsa önlenebilir, hele ısırıldıktan sonra vakit kaybedilmezse aşıların etkisi kesin olur.

kuduzböceği,-ni b. i. *zo.* Kınkanadlılardan, hekimlikte yakı yapmak için kullanılan bir böcek.

kudüm i. Eski mehterhane takımlarında ve tekkelerde kullanılmış olan maden kâseli küçük nakkare.

kûfi Ar. s. (--) Arap yazısının düz ve köşeli çizgilerden meydana gelen eski bir şekli.

kuğu i. Perdeayaklılardan, yabani ve evcil çeşitleri bulunan, çok uzun ve kıvrık boyunlu, geniş gagalı, geniş kanadlı çok güzel ve kazdan iri su kuşu.

kuğurmak (nsz) Güvercin ötmek.

kuintet,-ti İt. i. *mü.* Beş kişilik müzik takımı ve bunun çaldığı veya söylediği eser. *Ses kuinteti. Yaylı saz kuinteti.*

kuka Yu. i. (×.) **1.** Tentene yapılan ince ipliğin özel şekildeki yumağı. **2.** Tespih, cıgara ağızlığı gibi şeyler yapılan, sütlü kahve renginde sert bir ağaç.

kukla Yu. i. (×.) **1.** Sanatçının, parmak uclarına takıp, kendi, arkasında saklandığı perdenin üst kenarı üzerinde oynattığı tuhaf bebeklere verilen ad. **2.** mec. Kendi irade ve karariyle hareket etmeyip başkasının elinde alet olan kimse. **Kukla hükümet,** yabancı bir devlet tarafından kendi maksatlarını yerine getirmek üzere bir memlekette kurulmuş sözde hükümet.

kuku i. Guguk kuşu.

kukulete İt. i. (..×.) Eğreti veya yağmurluğa dikili başlık, ki yağmurda ve soğukta başa geçirilir.

kukumav i. Baykuş.

kul i. **1.** Köle veya karavaş. **2.** Tanrıya göre insan. *«Kul ile Tanrının arasına girilmez». Kul hakkı. Kul yapısı.* **Kul cinsi,** köle veya karavaştan türiyenler. **Kul hakkı,** insanların birbiri üzerindeki hakları. **Kul kâhyası,** *tar.* Bak. kethüda. **Kul kurban olmak (Birine-),** tam bir doğruluk ve özveri ile bağlanmak. **Kul oğlu,** *tar.* eskiden köle çocuklarından meydana getirilen bir sınıf asker. **Kulunuz,** eskiden saygı göstermiş olmak için «ben» zamiri yerine kullanılırdı. **Kul yapısı,** insanlar tarafından yapılmış.

kula s. Al ile kır arası bir at donu. *Kula at.*

kulacık i. *an.* Yüreğin üst bölgesindeki iki boşluktan her birinde bulunan uzantılara verilen ad.

kulaç i. İnsan, kollarını açtığı vakit birinin ucundan ötekinin ucuna kadar olan uzaklığı karşılıyan bir ölçü, ki derinlik için, bir de ip uzunluğu için kullanılır. *Burada deniz beş kulaçtır. Üç kulaçta su çıktı. İki kulaç ip.* **Kulaç atmak,** yüzerken kolları nöbetleşe havadan ileriye doğru atıp suyu arkaya doğru itmek.

kulaçlamak (i) **1.** Kaç kulaç olduğunu saptamak. *Kuyuyu kulaçlamak.* **2.** Pek geniş adımlarla yürümek.

kulağakaçan b. i. *zo.* Düzkanadlılar cinsinden, karnında çatal şeklinde iki uzantı bulunan otçul bir böcek, ki meyva ve sebzeler için zararlıdır.

kulak i. **1.** İşidim organı. *Kulak nezlesi. Kulak akıntısı. Kulağına böcek kaçmak. Kulağı çınlamak.* **2.** Bu organın, sesleri toplayıp içeriye gütmeye yarıyan ve kanad şeklinde olan dış kısmı. *Kulakları küçük. Kulakları yelken gibi. Kulağını çekmek.* **3.** Telli çalgılarda tele düzen veren burgu. **4.** Ses perdelerini seçebilme yeteneği. **Kulağı ağır,** işidimi zayıf. **Kulağı çınlasın,** orada bulunmıyan birinden bahsedilirken adından önce söylenir ve onun sevildiğini anlatır. *Kulağı çınlasın bizim arkadaş öyle derdi.* **Kulağı delik,** olup bitenleri çabuk haber alan. **Kulağı kirişte,** ne söyleneceğini işitmek için dikkatli. **Kulağına çalınmak,** başkasına söylenirken şöyle böyle duymak. **Kulağına girmek,** söylenilen sözlere önem vermek. **Kulağına kar suyu kaçmak,** sıkışık bir duruma düşmek. **Kulağına koymak,** bir hale veya söze hazırlamak üzere önceden hafifçe anlatmak, fikir aşılamak, °telkin etmek. **Kulağına küpe olmak,** başa gelen bir halden alınan dersi hiç unutmamak. **Kulağına söylemek,** fıslamak. **Kulağını açmak,** dinlerken dikkat etmek. **Kulağını bükmek,** bir mesele hakkında dikkatli davranmasını söylemek. **Kulağını çekmek, 1)** ceza olarak kulağını tutup bükerek çekmek. **2)** ders olsun diye hafif bir ceza vermek. **Kulağı (şunda veya bunda) olmak,** dikkatini vermek. *Kulağım sizde.* **Kulak asmamak,** önem vermemek. **Kulak demiri,** pulluklarda uc demirinin kaldırdığı toprağı ters çeviren demir. **Kulak dolgunluğu,** işiterek elde edilen bilgi. **Kulak erimi,** sesin işitilebileceği uzaklık. **Kulak kabartmak,** belli etmemeğe çalışarak dinlemek. **Kulak kesilmek,** büyük bir dikkatle dinlemek. **Kulaklarını dikmek,** hayvan dikkat kesilmek. **Kulaklarının pasını gidermek,** çoktan beri dinlememişken müzik dinlemek. **Kulaklarını tıkamak (Bir şeye-),** dinlemek istememek. **Kulakları paslanmak,** çoktan beri müzik dinlememiş olmak. **Kulak memesi,** kulağın yumuşak ve kıkırdaksız olan alt ucu. **Kulak misafiri olmak,** yanında konuşulan bir şeyi dinlemek. **Kulaktan dolma,** kulak dolgunluğu ile edinilen (bılgi). **Kulaktan kulağa,** ondan ona gizlice söylenerek. **Kulak tozuna vurmak,** tam kulağının üstüne vurmak. **Kulak tutmak,** dinlemek. **Kulak vermek,** merak edip dinlemek, işitmeğe çalışmak.

kulakçık i. *an.* Yüreğin taban kısmında bulunan ve biri (sağdaki) ana toplardamarlardan, ötekisi (soldaki) akciğer toplardamarlarından kanı alıp karıncıklara veren iki boşluğun adı.

kulaklı s. **1.** Kulağı olan. *Küçük kulaklı.* **2.** i. Sapının ucunda kulak biçiminde iki geniş çatalı bulunan bir çeşit yatağan.

kulaklık i. **1.** Kulaklara, soğuktan korumak için, geçirilen kumaştan kılıf. **2.** Telefon veya telsizde kulağa tutulan kısım.

kule Ar. i. Yüksek ve çoğu silindir biçimi bina. *Yangın kulesi. Saat kulesi.*

kulis Fr. i. **1.** Tiyatroda sahnenin gerisinde ve yanlarında bulunan kısım. **2.** Sahne sanatçıları âlemi. **3.** Borsa dışında muamele yeri.

kullandırmak (i,e) Kullanmak işini başkasına yaptırmak.

kullanılmak (nsz) Kullanmak işine konu olmak.

kullanılmış s. Az veya çok bir zaman için başkasının işine yaramış bulunan, yepyeni karşıdı. *Bu makina kullanılmışa hiç benzemiyor.*

kullanım i. Kendinin olsun veya olmasın bir şeyi kullanma. ondan faydalanma işi. °tasarruf.

kullanış i. Kullanma tarzı.

kullanışlı s. Rahatça kullanılabilen. *Kullanışlı bir ev. Kullanışlı bir makina.*

kullanışsız s. Kullanması güç. *Kullanışsız bir aygıt.*

kullanmak (i) **1.** Bir şeyi, yaradığı işe sürmek. *Gözlük kullanmak. Aşçı kullanmak. Parasını ticarette kullanmak.* **2.** (Makina veya alet) işletmek. *Otomobil kullanmak. Keser kullanmak. Dümen kullanmak.* **3.** Bir şeyin yapımına sokmak *Terzi iyi harç kullanmış. Yazısında şiddetli kelimeler kullanmaktan çekinmiş.* **4.** Suyuna giderek birinden faydalanmak. *O, adam kullanmasını bilir.* **5.** Bir şeye alışmış olmak. *Tütün kullanmak. Baston kullanmak.*

kullap Ar. i. **1.** İplik üzerine sırma sarmağa yarar bir çeşit dolap. **2.** Bir çeşit menteşe.

kulluk i. **1.** Kul olma hali. **2.** Kulun yaptığı iş. **3.** (Eskiden) Karakol[2].

kullukçu s. *tar.* (Eskiden) **1.** Karakol subayı. **2.** İşyar.

kullukmak (e) [T.D.] Hizmet etmek.

kulp,-pu i. **1.** Kabların, düz (sap) değil de az çok halka biçiminde olan tutacak yeri. *Fincanın kulpu. Çaydanlığın kulpu.*

Kazanın kulpu. **Kulp takmak,** kusur yükletmek. **Kulpunu bulmak,** bahane yaratmak, tutamak bulmak.

kulplu s. Kulpu olan. *Kulplu bardak.*

kuluçka i. (.×.) Yumurtaya yatmış veya civciv çıkarmış dişi kuş. **Kuluçka devri, 1)** civciv çıkarmak için her cins kuşun, yumurtaları üstüne yatması gereken zaman, **2)** mec. bir mikrobun vücuda girmesiyle hastalığın belirmesi arasında geçen zaman, ki her hastalığa göre değişir. **Kuluçka makinası,** içine yumurta konularak civciv çıkarılan ve gereken sıcaklığı sağlıyacak düzeni bulunan sandık. **Kuluçka olmak,** dişi kuş yumurtaya yatmak zamanı gelip kızmak. **Kuluçkaya oturmak** veya **yatmak,** dişi kuş kızıp, civciv çıkarmak üzere, yumurtaların üzerine yatmak.

kulun i. At ve eşek cinsinin henüz doğmuş yavrusu. **Kulun atmak,** (kısrak veya eşek) yavru düşürmek.

kulunç Ar. i. Şiddetli ağrı ve özellikle kalın barsak ağrısı. **Kulunç kırmak,** ağrıyan yeri mıncıklıyarak uğmak.

kulunlamak (ı) (At veya eşek) Yavrulamak

kulunluk i. [D.D.] Hayvanlarda döl yatağı.

kulübe Yu. i. Bir yeri bekliyenin oturup beklemesine veya yatmasına yarar küçük bina. *Polis kulübesi. Bekçi kulübesi. Bahçıvan kulübesi.*

kulüp İn. i. Görüşmek, konuşmak, okumak, spor yapmak gibi maksatlarla, bellı kimselerin toplandıkları yer.

kulüz Fr. i. c. Bir kıvrımla ayrılmış iki çukurluğu birleştiren ve çeperleri hemen hemen dikey olan dar yarık.

kum i. **1.** Bâzı külte'erin ve en çok silisli kültelerin ufalanmasından meydana gelen ve deniz kıyısı, çay yatağı gibi yerlerde pek bol bulunan, ufak ve sert tanecıkler. **2.** Armut, ayva gibi bâzı mevvaların eti içınde bulunan sert tanecikler. **3.** Vücuttaki bezlerin, ve en çok böbreğın, boşaltım yollarında meydana gelen ince ve katı cısımler. **Kumda oynamak,** «avucunu yalamak» deyimi gibi birinin umduğuna erişemiyeceğini anlatır. *Artık o, kumda oynasın!* **Kum gibi,** pek çok. **Kum saati,** araları ince bir delikle birleşmiş iki taraflı, camdan bır küçük kab, ki bir tarafındaki ince kum, baş aşağı çevrildikte bellı bir zaman içinde öbür tarafa akmakla zaman ölçümünde kullanılır.

kuma i. Eskiden birinci kadının üstüne nikâhla alınan ikincisi.

Kuman i. On ikinci yüzyılda Ukrayna bozkırlarında görülen bir Türk boyu.

kumana i. [D.D.] Ortaklaşa masraf.

kumanda Fr. i. (.×.) Komuta.

kumandan Fr. i. Komutan.

kumandarya i. (..×.) Kıbrısın tatlı ve koyu bir şarabı.

Kumandı i. Kuzey Altaylarda yaşıyan ve eski Şaman dininde kalan bir Türk boyu.

kumanya It. i. (.×.) Yolculuk için hazırlanan yiyecekler.

kumar Ar. i. Ortaya para koyarak oynanan talih oyunu.

kumarbaz Ar. Fa. s. Kumarcı.

kumarcı Ar. T. s. Kumara düşkün.

kumarhane Ar. Fa. i. Kumar oynanan yer.

kumaş Ar. i. Ağır ve gösterişli şeyler yapmağa yarıyan her türlü dokuma. *Elbiselik kumaş. Perdelik kumaş. Döşemelik kumaş.*

kumaşmak (nsz: le) [D.D.] Bir iş yapmak için birkaç kişi bir araya gelmek.

kumbara i. (×..) **1.** Para biriktirmek için kullanılan ve yalnız paranın girmesine elverişli bir deliği olup sonunda ya kırılarak veya bankaya götürülüp oradaki anahtarla açılarak boşaltılabilen kutu. **2.** Eskiden havan topu ile atılan yuvarlak bir çeşit mermi.

kumbaracı s. Eskiden, kumbara atan topu kullanan (asker).

kumbarahane T. Fa. i. Eskiden, kumbaraların[2] yapıldığı yer.

kumcu s. Kum taşıyıp satan (kimse).

kumcul s. *bt.* Kumlu toprakta yetişen (bitki).

kumkuma Ar. i. (Fena bir şeyi) Kendinde toplamış olan kimse veya yer. *Fesat kumkuması. Dedikodu kumkuması. Haşarat kumkuması*

kumlu s. **1.** İçinde kum bulunan. **2.** Pek ufak ve sık benekli. *Kumlu kumaş.*

kumluk s. **1.** Kumu çok olan. *Kumluk memleket.* **2.** i. Kumsal.

kumpanya Fr. i. (.×.) **1.** (Daha çok yabancı) Şirket. **2.** mec. Kafadarlar takımı.

kumpas Fr. i. Dizıcılerin harfleri, satır haline koymak üzere, içine yerleştirdikleri demir yuva. **Kumpas kurmak,** gizli bir iş hazırlamak.

kumral s. Koyu sarı veya açık kestane (saç, bıyık, sakal).

kumru Fa. i. Güvercinlerden, güvercini andıran, ondan az küçük, boz renkli bir kuş. **Kumru göğsü,** bakıldığı tarafa göre türlü renk gösteren. *Kumru göğsü bir ipekli.*

kumsal s. **1.** Kumlu, kumluk. **2.** Kum yalısı.

kumtaşı,-nı b. i. *je.* Kum tanelerinin kay-

naşmasiyle meydana gelmiş taş.

Kumuk i. Dağıstan ülkesinde yaşıyan bir Türk boyu.

kumul i. *je.* Rüzgârların yığdığı kum tepesi °eksibe.

kumulus Lâ. i. (×..) Kümebulut.

kunda i. Bir çeşit ağılı örümcek.

kundak i. Genel olarak «sıkı bağlam» demek olup şu anlamlarda kullanılır. **1.** Kucak çocuğunu sıkı sarıp bağlamağa yarar bezler takımı. *Çocuk kundakta iken... Çocuğun kundağını açmak.* **2.** Tüfeğin ağaç kısmı. **3.** Yangın çıkarmak için bir yere sokulan tutuşmuş yağlı bez çıkısı. **4.** Saçları yemeninin içine alıp bağlama. *Baş kundağı.* **Kundak sokmak,** mec. ara bozacak bir söz söylemek veya harekette bulunmak.

kundakçı s. **1.** Tüfek kundakları yapan (usta). **2.** Yangın çıkarmak için kundak koyan (kimse). **3.** mec. Bozguncu, ara bozucu.

kundaklamak (i) **1.** (Çocuğu) Kundağa sarmak. **2.** (Tüfek namlısını) Kundağa bağlamak. **3.** (Bir yeri) Kundakla tutuşturmak. **4.** (Saçları) Yemeninin içine toplıyarak bağlamak.

kundura i. (×..) Kaba işlenmiş, bağsız, konçsuz ayakkabı.

kunduracı s. Ayakkabıcı.

kunduracılık i. Kunduracının işi.

kunduz i. *zo.* Kemirgenlerden, su kıyılarında yaşıyan, ev gibi kat kat güzel yuvalar ve su setleri kuran, becerikli, derisi değerli bir hayvan. **Kunduz böceği,** Bak. kuduzböceği.

kunt,-tu s. Ağır, kalın ve dayanıklı. *Kunt yapı. Kunt ayakkabı.*

kunturat,-tı Fr. i. Sözleş kâğıdı.

kupa Fr. i. (×.) **1.** Maden bardak veya vazo, ki en çoğu spor mükâfatı olarak verilir. **2.** Kapalı ve yalnız arkada oturulacak yeri olan, dört tekerlekli araba. **3.** İskambil kâğıtlarının dört grupundan benekleri kırmızı yürek şeklinde olanı.

kupal s. Kısa ve biçimsiz.

kupkuru s. Pek kuru.

kupon Fr. i. **1.** Bir maaşı veya vadesi gelmiş bir faizi ya da hükümetçe dağıtılan bir şeyi almak için eldeki belgeden koparılıp verilen parça. **2.** Aynı memlekette tek olan bir elbiselik kumaş parçası.

kur Fr. i. «Erkek veya kadından biri ötekine karşı duyduğu ilgiyi belirtecek hareketlerde bulunmak», ve mecaz olarak, «birinin duygularını okşıyacak şekilde hareket etmek» anlamına kullanılan «kur yapmak» deyiminde geçer

kur'a Ar. i. Sırf raslantıya ve talihe bağlı bir ayırma yapmak için baş vurulan her türlü vasıta. *Kimin gideceğini belirtmek için kur'a çekmişler.* **Kur'a efradı,** eskiden «kur'a çekerek yeni asker olan erler»e denirdi. **Kur'ası olmak (Şu veya bu yılın-),** o yıl askerlik çağına girenlerden olmak.

kurabiye i. Un ve yağ veya badem, fıstık gibi şeylerle yapılan şekerli çörekçik.

kur'acı Ar. T. s. Eskiden, askere alınacak gençlerin belli olması için onlara kur'a çektiren (subay).

kurada s. Eski püskü veya harap ve bitkin, işe yaramaz. *Kurada eşya. Kurada beygir.*

kurak s. **1.** Yağmursuz. *Havalar kurak gitti.* **2.** Nem tutmıyan, çabucak kuruyuveren. *Kurak tarla.* **3.** i. Kuraklık. *Bu seferki kurak uzun sürdü.*

kurakçıl s. Kurak yerden hoşlanan. *Kurakçıl bitkiler.*

kuraklık i. Kurak olma hali, kurak hava, yağmursuzluk. *Kuraklıktan ekinler kurudu.*

kural i. Bir işlemin doğru bir sonuç vermesi için tutulacak veya bir oluşta tutulmuş bulunan belli yol, °kaide. *Matematikte üçlü kuralı. Türk dili kuralları.*

kurallı s. **1.** Kuralı olan, kurala uygun olan. **2.** Belli bir kurala göre yapılmış, °kıyasi.

kuralsız s. **1.** Kuralı olmıyan, kurala uygun olmıyan. **2.** Belli bir kurala göre yapılmış olmıyan, °gayrikıyasi.

kuram i. *fel.* Bir sorumu ilgilendiren fikirlerin tümü; fikir alanında kalan bilgi ve bu bilginin temel ve kuralları, °nazariye. *Hayat üzerindeki son kuramlar.*

kuramak i. [D.D.] Mülk.

kurampa i. [D.D.] Tasar, °pilân.

kuramsal s. Kuram ile ilgili olan, kuram alanı içinde kalan, °nazari.

Kuran Ar. i. Müslüman dininin temel kitabı, ki «Furkan, Kelâmıkadim, Mushaf» gibi adlarla da anılır

kurbağa i. *zo.* Yumurta ile üriyen, yavruları gelişimlerini durgun sularda tamamladıktan sonra kuyruğunu ve solungacını kaybederek karada yaşıyabilen, sıçrıyarak yürüyen ve suda iyi yüzen küçük hayvan.

kurbağacık i. **1.** Kurbağa yavrusu, küçük kurbağa. **2.** *hk.* Ağzın tabanında çıkan bir çeşit küçük ur.

kurbağagiller ç. b. i. *zo.* İçinde ayaksızları, kuyruksuzları ve ürodelleri alan omurgalılar sınıfı.

kurbağazehirigiller ç. b. i. *bt.* Birçeneklilerden, çoğu su üzerinde yüzen, yu-

murtalıkları çanağa yapışık tatlı su ve deniz bitkilerini toplıyan bir familya.

kurban Ar. i. **1.** Dinin bir buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan. **2.** Kurban bayramı. *Kurbanda gelecekler miş.* **3.** mec. Bir ülkü uğrunda feda edilen veya kendini feda eden kimse. *Hava kurbanları.* **4.** *mec.* Bir kaza veya felâket sonunda ölen kimse. *Bu depremde de epey kurban verdik.* **5.** Bâzı bölgelerde hitap sözü olarak kullanılır. *Kurban, nerde kaldın?* **Kurban bayramı,** zilhicce ayının onunda başlayıp dört gün süren dinsel bayram. **Kurban olayım, 1)** aşırı sevgi ve hayranlık anlatır. «*Kurban olayım ne güzel memleket!* **2)** yalvarmak için söylenir. «*Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı Hilâl*». **Kurban vermek,** aralarından bâzıları kurban olmak.

kurbanlık s. Kurban edilmek için ayrılan. *Kurbanlık koyun.*

kurca i. Kurcalama işi.

kurcalamak (i) **1.** Sivri bir şey sokup karıştırarak zorlamak. *Kilidi kurcalamışlar.* **2.** Karıştırıp azdırmak, °tahriş etmek. *Çıbanı kurcalamamalı.* **3.** mec. (Ele alınması hoş karşılanmıyan bir bahsi) Ele almak. *Meseleyi kurcalamayın.*

kurdağzı,-nı b. i. **1.** Gemi ve sandallarda halatın geçmesi için teknenin kenarına tutturulmuş açık ağız biçiminde maden parçalara verilen ad. **2.** Doğramanın birbirine geçen dişleri.

kurdayağı,-nı b. i. *bt.* Damarlı çiçeksizlerden, küçük yapraklarla örtülü ince bir sap görünüşünde olan bir bitki, ki sporlu başakları, «kurdayağı tozu» denilen sarı renkte, hekimlikçe önemli ve kolay alev alır bir toz verir.

kurdelâ Fr. i. (·×·) Kordelâ.

kurdeşen i. *hk.* Isırgan otu değdiği vakıt insan vücudunda görülen kabartılara benzer kaşıntılı döküntüler.

kurdurmak (i,e) Kurmak işini başkasına yaptırmak.

kurgan i. [T.D.] **1.** Kale. **2.** Sin, türbe. **3.** Arkeolojide tepe şeklinde sin.

kurgu i. **1.** Bir şeyin zembereğini kurmak için kullanılan alet. **2.** Zembereğin kurulmuş olma hali. *Saatin kurgusu bitmiş.* **3.** Kuruntu, °vehim. **4.** *fel.* İş alanına geçmeyip yalnız bilmek ve açıklamak amacını güden düşünce, °nazar.

kurgul s. *fel.* Kurgu niteliğinde olan, °nazari.

kuriye Fr. i. Elçilik postasını götürmek üzere yola çıkarılan kimse.

kurk,-ku i. Kuluçka.

kurlağan i. Etyaran.

kurlak i. Tuzak.

kurmak (i) **1.** Bir şeyin meydana gelmesine yardım eden parçaları yolunca birleştirip bir tüm haline getirmek. *Karyolayı kurmak. Çadır kurmak. Sahne kurmak. Perde kurmak. Sofra kurmak.* **2.** (Yaylı, zemberekli şeylerde) Yayı veya zembereği germek. *Saati kurmak. Kapanı kurmak.* **3.** Gereklerini katıp kendi kendine olmağa bırakmak. *Turşu kurmak.* **4.** (Etkisi ve önemi geniş ve sürekli şeyler hakkında) Meydana getirmek. *Fabrika kurmak. Şirket kurmak. Hükümet kurmak.* **5.** Bir araya gelerek meydana getirmek. *Meclis kurmak. Divan kurmak.* **6.** (Gizli iş anlatan şeyler hakkında) Düzmek. *Hayal kurmak. Pilân kurmak. Kumpas kurmak. Dolap kurmak. Düzen kurmak. Tuzak kurmak.* **7.** Aklına koymak. *O, gitmeyi bir defa kurdu mu, artık durmaz.* **8.** Zihninde büyütmek. *Meseleyi kurdukça kurdu, sonunda bu hareketi yaptı.* **9.** Bir kimseyi dedikodu veya telkinlerle başkasına karşı hırslandırmak.

kurna Ar. i. (×·) Hamamlarda, musluk altında, içinde su biriktirilen yuvarlak taş tekne.

kurnaz s. Kolayca kanmayıp başkalarını kandırmasını ve ufak tefek oyunlarla maksadına erişmesini beceren. *Kurnaz adam bizi kendi sözümüzle bağladı.*

kurnazlık i. Kurnaz olanın hali veya kurnazca iş.

kuron Fr. i. **1.** Çürük diş üzerine geçirilen maden kapak. **2.** İskandinavya memleketlerinde para birimi.

kurs Ar. i. **1.** Yuvarlak ve yassıca şey, ağırşak çörek. **2.** *as.* Bir yıldızın görülen yüzü.

kurs Fr. i. Az bir zaman süren dersler.

kursak i. **1.** Mide ve özellikle kuşlarda birinci mide. **2.** Kuş kursağı şişirilip kurutularak yapılan veya ona benzetilen şişkin şey. *Düdüğün kursağı patlamış.* **3.** s. Kursak zarı ile yapılmış. *Kursak tef.*

kursaklı s. **1.** Kursağı olan. *Kursaklı düdük.* **2.** mec. Guşa hastalığı olan (kimse).

kurşak i. Kuşak.

kurşun i. **1.** *kim.* Pb simgesiyle gösterilen, mavimtırak esmer renkte, 11,3 yoğunluğunda yumuşakça ve bükülgen, 327,3 derecede ergiyen, pek çok işlerde kullanılan maden. **2.** Tüfek, tabanca gibi hafif silâhlarda mermi. **Kurşuna dizmek (Birini-),** askerin attığı silâhla yerine getirilen ölüm cezasına çarptırmak. **Kurşun atmak,** silâhla mermi atmak. **Kurşun dökmek,** erimiş kurşunu, hastanın üstünde, içinde su bulunan bir kaba

dökerek gûya değmiş olan nazarı bozmak. **Kurşun erimi,** tüfek mermisinin ulaşabildiği uzaklık. **Kurşun gibi,** pek ağır. **Kurşun kalem,** içi grafitli kalem.

kurşuncu s. **1.** Kurşun satan. **2.** Hastalara kurşun döken. *Kurşuncu kadın.*

kurşuni s. Kurşun rengi, koyu kül rengi.

kurşunlamak (i) **1.** Kurşunla kaplamak. *Kubbeyi kurşunladılar.* **2.** Kurşun mühür vurmak. *Damacanayı kurşunlamak.*

kurşunlanmak (nsz) **1.** Kurşunla kaplanmak. **2.** Kurşun mühür vurulmak.

kurşunlu s. **1.** İçinde kurşun bulunan. *Kurşunlu antimon.* **2.** Kurşunlanmış. **3.** Kubbesi kurşunla örtülü. *Kurşunlu cami.*

kurt i. **1.** Köpekgillerden, sürülere saldıran yırtıcı hayvan. **2.** mec. İşini iyi bilen, aldanmaz. *O, bu işin kurdudur. Ne kurttur o, ben bilirim. Eski deniz kurtlarından.* **3.** Küçük, ince, uzun, yumuşak ve ayaksız hayvancıklara verilen ad, ki en çoğu et, yemiş ve peynir gibi şeylerde türiyen kurtçukları anlatmakla beraber «solucan» ve «sivrikuyruk» gibi barsak asalaklarına da denir. **Kurdunu kırmak,** hevesini almak, isteğini yerine getirmek. **Kurt dökmek,** dışkısiyle birlikte kurt çıkarmak. **Kurt gibi,** işini bilir, girişken (kimse). **Kurtlarını dökmek,** çoktan beri özlediği bir şeyi bol bol yapıp hevesini almak.

kurtarılmak (nsz) Kurtarmak işi kendisine yapılmak.

kurtarmak (i) Kurtulmasını sağlamak.

kurtbağrı,-nı b. i. *bt.* Zeytingillerden, yaprakları mızraksı, çiçekleri beyaz, kokulu ve salkım durumunda olan bir süs bitkisi, ki çit meydana getirmekte de kullanılır.

kurtboğan b. i. *bt.* Düğünçiçeğigillerden, uzun saplı, koyu mavi çiçekli bir bitki, ki yaprakları ve kökü çok zehirli olan «akonitin» adlı bir alkaloit taşır.

kurtçuk i. *zo.* Bâzı böceklerin yumurtadan çıktıktan sonra krizalit oluncıya kadar geçirdikleri evre şekli.

kurtiye Fr. i. Borsa tellâlı.

kurtkapanı,-nı b. i. Güreşte hasmı alta düşürdükten sonra üstüne binerek ayaklarını onun oylukları arasında bağlamak, bir yandan da ellerini hasmın iki kolu altından geçirmek şeklindeki durum.

kurtlandırmak (i) Kurtlanmasına sebep olmak.

kurtlanmak (nsz) **1.** Kurt peyda etmek. **2.** mec. Bir yerde çok oturmaktan gezme ihtiyacı duyulunca söylenir. *Sabahtan beri burada kurtlandın, biraz çıkalım.* **3.** mec. Rahat oturamayıp boyuna kımıldamak.

kurtlu s. **1.** İçinde kurt bulunan, kurtlanmış. *Kurtlu peynir.* **2.** mec. İçinde kurtlar kaynarmış gibi yerinde rahat duramıyan (çocuk). Buna «kurtlu peynir» de derler.

kurtluca i. *bt.* Ballıbabagillerden, kokusu sarmısağı andıran göl ve akarsu kıyıları gibi nemli yerlerde yetişen bir bitki.

kurtmasalı,-nı b. i. mec. Birini oyalamak, bir meseleyi gürültüye getirmek için ileri sürülen özürler. *Bana gene bir sürü kurtmasalı okudu.*

kurtpençesi,-ni b. i. *bt.* Karabuğdaygillerden, çiçekleri salkım durumunda, sapı ve kökü tanen bakımından zengin, hekimlikçe önemli bir bitki.

kurttırnağı,-nı b. i. *bt.* Kurtpençesi.

kurtulmak (nsz) **1.** Tehlike, üzerinden kalkmak. *Hasta kurtuldu.* **2.** Doğurmak. *Kadın sabaha karşı kurtulmuş.* **3.** Sonu alınmak. *Bu iş akşama kadar kurtulmaz.* **4.** (nsz: den) (Bir şey) İçinde bulunduğu yerden ayrılmak. *Bıçak elimden kurtuldu. Makinanın vidası kurtulmuş.* **5.** Bağını koparıp kaçmak. *At kurtulmuş, şimdi bir sakatlık yapacak.* **6.** (den) Zararlı bir şeyi kendinden uzaklaştırmak veya yok etmek. *Fena arkadaştan kurtulmak. Meraktan kurtulmak. Hastalıktan kurtulmak.*

kurtulmalık i. Haydutların elinde bulunan birini kurtarmak için verilen para, •fidye.

kurtuluş i. Kurtulmuş olma hali. •halâs, •necat.

kurtumcalık i. [D.D.] Bir sıkıntıdan kurtulmanın şükrünü ödemek için işlenen hayır.

kurtyeniği,-ni b. i. mec. Gizli tutulmak istenilen bir kusur, şüpheli bir hal. *Bu işte bir kurtyeniği var, yoksa bu kadar telâş etmezlerdi.*

kuru s. **1.** Suyu, nemi olmıyan, yaş ve nemli karşıdı. *Kuru yaprak. Kuru ağaç.* **2.** Saklanmak üzere kurutulmuş, taze ve yeşil karşıdı. *Kuru yemiş. Kuru üzüm. Kuru balık. Kuru fasulye. Kuru bakla.* **3.** Arık, lâğar. *Bu çocuk ne kadar kuru! Kara kuru bir adam.* **4.** Salgısı olmıyan. *Kuru öksürük. Kuru egzama.* **5.** Döşenmemiş, çıplak. *Kuru tahtaya oturma. Ben kuru odayı ne yapayım?* **6.** Etkisi ve sonucu olmıyan. *Kuru vaitler. Kuru patırdı.* **7.** Heyecanı, süsü, tadı olmıyan. *Kuru bir ifade.* **Kuru başına kalmak,** hayatta veya yanında kimsesi kalmamak. **Kuru çeşme,** suyu çekilmiş çeşme. **Kuruda kalmak,** deniz inmesinde (gemi) karaya oturmak. **Kuru duvar,** taşların arasına harç koymadan örülen duvar. **Kuru ekmek,** katıksız ek-

mek. **Kuru kafa, 1)** baş iskeleti, **2)** mec. akılsız baş. **Kuru kahve,** dövülmüş veya çekilmiş kahve. **Kuru kuruya,** boşuna, faydasız yere. **Kuru meyva,** *bt.* olgunlaşınca dış kabuğu kuruyan meyva. **Kuru poğaça,** küçük çörek şeklinde yapılan bir çeşit gevrek poğaça. **Kuru sıkı, 1)** mermisiz silâh atışı, **2)** mec. yıldırmak için söylenen ve gerçekleşmiyen söz, veya gösterilen yapmacık öfke. **Kuru soğuk,** hava nemli olmadığından pek üşütmiyen soğuk. **Kuru tahtada kalmak,** eşyası elinden gitmek. **Kuru tekne,** arması ve direkleri çıkarılmış gemi.

kurukahveci b. s. Kuru kahve satan.

kurul i. Bir işi çevirmek üzere bir yerde toplanan veya belirli bir görevle bir yere giden belli sayıda topluluk, °heyet.

kurulamak (i) Bir şeyin üzerindeki yaşlığı gidermek. *Saçını kurulamak. Ellerini kurulamak. Yazıyı kurutmaçla kurulamak.*

kurulanmak (nsz) **1.** Kurulamak işi kendisine yapılmak. *Tabaklar kurulandı.* **2.** Kendini kurulamak. *Kurulanmadan giyindi.*

kurulmak (nsz) **1.** Kurmak işi kendisine yapılmak. *Saat kuruldu. Meclis kuruldu. Sofra kuruldu.* **2.** Övünür şekilde tavırlar takınmak. *Adam amma da kuruluyor.* **3.** (e) İyice rahat edecek şekilde oturup yerleşmek. *Koltuğa kuruldu. Baş köşeye kuruldu.*

kurultay i. Temel işleri konuşmak üzere bir kurumun belli zamanlarda veya gerektikçe yaptığı genel toplantı. *Üçüncü Dil Kurultayı.*

kuruluk i. Kuru olma halı.

kuruluş i. **1.** Kurulma işi, yolu veya tarihi. *Cumhurluğun kuruluşu 1923 tedir.* **2.** Toplumsal bir görevle kurulan her şey, °tesis. *Hastaneler, okullar, bankalar birer kuruluştur.* **3.** Yapı, yapılış, °bünye.

kurum i. **1.** Belli bir maksat çevresinde toplanan kimselerin meydana getirdikleri resmî topluluk ve kuruluş, °cemiyet. *Türk Dil Kurumu. Türk Tarih Kurumu.* **2.** Övünür şekilde tavır, °azamet. **3.** Ocak bacalarında biriken veya etrafa savrulan kalın is.

kurumak (nsz) **1.** Yaşlığını kaybederek kuru hale gelmek. *Çamaşırlar kurudu.* **2.** (Bitki) Suyu çekilip cansız hale gelmek. *Bu ağaçların hepsi kurumuş.* **3.** Cılızlaşmak. *Zavallı çocuk bu hastalıktan sonra pek kurudu.*

kurumlu s. Övünür şekilde tavırlar takınan

kurumsuz s. Gösterişi sevmiyen, alçak gönüllü.

kuruntu i. **1.** Kötü ihtimalleri hatıra getirip üzülme, °evham. **2.** Olmıyacak şeye inanma, °vehim.

kuruntucu s. Olur olmaz şeyi kuruntu yapan (kimse).

kuruntulu s. Kuruntusu olan (kimse), °evhamlı.

kuruş İt. i. Liranın yüzde biri değerinde Türk parası.

kuruşluk s. Şu veya bu kadar kuruşa karşılık olan. *On kuruşluk şeker.*

kurut i. Kurutulmuş süt ürünü. *Yoğurt kurudu. Kaymak kurudu.*

kurutaç i. *kim.* Suyu veya nemi giderilmek istenilen şeylerin içine konduğu kutu gibi bir cam alet, ki içinde nem çekici bir madde bulunur.

kurutmaç i. Mürekkebi kurutmak için kullanılan gevrek kâğıt, kurutma kâğıdı ve bunun takılı bulunduğu baskı.

kurutmak (i) Suyunu veya yaşlığını giderip kuru hale getirmek. *Bataklık kurutmak. Kayısı kurutmak.*

kurutulmak (nsz) Kurutmak işi kendisine yapılmak.

kuskun i. Eyere bağlı olup hayvanın kuyruğu altından geçirilen kayış. **Kuskunu düşük, 1)** kuskun yeri sağrıdan aşağı olan (at), **2)** gözden düşmüş (kimse).

kuskunsuz s. **1.** Kuskunu olmıyan. **2.** mec. Perişan.

kuskus i. Pilâvı yapılan, ufak ve yuvarlak taneler şeklinde kurutulmuş hamur.

kusmak (nsz:i) **1.** Midesinin içindekilerini, elde olmıyarak, ağız yolu ile dışarı atmak. *Çocuk kustu. Çocuk yediğini kustu.* **2.** (i) (Boyanan veya temizlenen şeyler hakkında) Tekrar eski halini almak. *Kumas lekeyi kustu.*

kusmuk i. Kusulan şey.

kusturmak (i:e,i) Kusmasına sebep olmak.

kusturucu s. Kusturmak için verilen ipeka gibi ilâçlar hakkında kullanılır.

kusulmak (ösz) Her hangı biri kusmak.

kusuntu i. Kusmuk.

kusur Ar. i. **1.** Elverişsiz hal. *Bu evin birçok kusuru var.* **2.** Eksiklik. *Ben çalışmada kusur etmedim.* **3.** Yapılışta eksiklik veya fazlalık. *Kumaşın ufak bir kusuru var* **4.** Yersiz hareket, ağdık, ağman. *Kusurum varsa bağışlayın.* **5.** Artan kısım, üst. *Paranın kusurunu vermedi.* **6.** Bir şeyin kötüsü. *İnsan kusuru. Ev kusuru.* **Kusura bakmamak,** hoş görmek.

kusurlu s. Bir tarafında kusuru olan. *Kusurlu bir insan. Kusurlu bir elbise.*

kusursuz s. Hiçbir yerinde kusuru olmı-

yan. *Kusursuz güzel. Kusursuz bir yazı.*

kuş i. Yumurtlıyan omurgalılardan, akciğerli, sıcak kanlı, üstü tüylerle örtülü, art ayakları yürümeğe yarıyan, ön ayakları kanad şekline girmiş uçucu hayvanların ortak adı. **Kuşa benzemek,** bir şey düzeltilmek istenirken biçimsiz bir hale getirilmek. **Kuş bakışı,** yüksekten aşağıya doğru kavrayıcı bir bakış. **Kuş beyinli,** akılsız. **Kuş kafesi gibi,** ufak ve güzel (bina). **Kuş lokumu,** ufak ve kalınca bir şekilde yapılan az şekerli gevrek. **Kuş uçmaz kervan geçmez,** kimsenin uğramadığı ıssız ve sapa kır yeri. **Kuş uçurmamak,** hiçbir şey veya kimsenin kaçmasına veya geçmesine meydan vermemek. **Kuş uykusu,** kuşku içinde uyku.

kuşak i. **1.** Bele dolanan uzun kumaş. **2.** Sağlamlığını artırmak için, bir şeyin çevresine geçirilen ağaçtan veya madenden bağ. **3.** mec. Göbek[4], *batın. *O, onun beşinci kuşakta dedesi oluyor.* **4.** *mat.* Bir küre yüzeyinin, paralel iki düzlemle kesildiği vakit iki kesidin arasında kalan kısmı. **5.** *c.* Yer yuvarlağının, kutup ve tropika daireleriyle ayrılmış bulunan beş geniş bölgesi: kuzey ve güney kutup kuşakları, kuzey ve güney orta kuşaklar ve bunların arasında ısı kuşak. **6.** *as.* Gök yüzünün yer kuşaklarına karşılık olan bölgelerinden her biri.

kuşaklama zf. Kuşak durumunda. *Duvarın içine kuşaklama bir ağaç koymalı.*

kuşaklamak (i) Kuşaklarla sağlamlaştırmak. *Duvarı kuşaklamalı.*

kuşam i. «Kuşak, kılıç gibi kuşanılan şeyler» demek olup şimdi «güzel giyim» anlamına gelen «giyim kuşam» deyiminde geçer. *Giyimi kuşamı yerinde bir delikanlı.*

kuşamlı s «Temiz ve özenle giyinmiş» anlamına kullanılan «giyimli kuşamlı» deyiminde geçer.

kuşane i. **1.** İçinde süs kuşları beslenilen ve üretilen küçük oda veya büyük kafes. **2.** Küçük tencere.

kuşanılmak (nsz) Kuşanmak işine konu olmak

kuşanmak (i) **1.** Kendi beline (kuşak, kılıç, kemer gibi şeyler) bağlamak. **2.** «Özenle giyinmek» anlamına kullanılan «giyinmek kuşanmak» deyiminde geçer.

kuşantı i. «Giyinilecek şeyler» anlamına «giyintı kuşantı» deyiminde geçer.

kuşatılmak (nsz) Kuşatmak işi kendine yapılmak, etrafı sarılmak.

kuşatmak (i) **1.** (Bele bağlanan şeyleri) Başkasının beline bağlamak. **2.** Etrafını çevirip sarmak. *Şehri kuşattılar.*

kuşbaşı,-nı b. s. Aşağı yukarı serçe başı büyüklüğünde olan. *Kuşbaşı et. Eti kuşbaşı doğramak. Kuşbaşı kar.*

kuşbaz T. Fa. s. Süs kuşları yetiştiren kuş meraklısı.

kuşburnu,-nu b. i. *bt.* Yabani gülün ağacı ve meyvası.

kuşçu s. **1.** Süs kuşlarını yetiştirip satan (kimse). **2.** Eskiden saraylarda şahin, doğan gibi avcı kuşların bakımına memur olan (kimse).

kuşdili,-ni b. i. **1.** Daha çok çocukların, konuştuklarını başkaları anlamasın diye, kelimelerin heceleri arasına başka kelime veya hece katıştırmak yoliyle uydurdukları bir çeşit konuşma. **2.** *bt.* Bir cins dişbudak.

kuşekmeği,-ni b. i. *bt.* Turpgillerden, kumsal yerlerde yetişen ve eskiden hekimlikte kullanılmış olan bir bitki.

kuşgömü,-nü b. i. Pastırmanın fileto kısmı

kuşkirazı,-nı b. i. *bt.* Gülgillerden, yaprak açmadan önce beyaz çiçek veren, siyah olan meyvası tatlı bir bitki, ki reçeli ve likörü yapılır.

kuşkonmaz b. i. *bt.* **1.** Zambakgillerden, sapı ince ve uzun, çiçekleri yeşil sarımsı, meyvası nohut şeklinde yuvarlak ve kırmızı renkte bir bitki, ki kalınca olan taze sürgünleri sebze olarak yenir. **2.** Aynı familyadan saksılarda yetiştirilen, uzun saplı, incecik ve küçücük yapraklı bir süs bitkisi.

kuşku i. İşkilden doğan uyanıklık. *Adamcağız hep kuşkuda.*

kuşkulandırmak (i) Kuşkuya düşürmek.

kuşkulanmak (nsz) Kuşkuya düşmek.

kuşkulu s. Kuşkuda olan.

kuşkunmak (nsz) [D.D.] Kuşkulanmak.

kuşlak i. Avlanacak kuşları bol olan yer.

kuşluk i. **1.** Sabahla öğle arası. **2.** Öğle yemeği.

kuşpalazı,-nı b. i. *hk.* En çok çocuklarda olup boğazı tıkıyabilen tehlikeli, mikroplu ve bulaşıcı bir hastalık, ki serumla iyi edilir. *difteri.

kuşsütü,-nü b. i. «Özen ve dikkatle ve gereken her besinle beslemek» anlamına kullanılan «kuşsütü ile beslemek» ve «akla gelen her şey var» demek olan «kuşsütünden başka her şey var» deyimlerinde geçer.

kuştüyü,-nü b. s. İnce ve yumuşak kuş tüyleriyle doldurulmuş. *Kuştüyü yastık. Kuştüyü yatak.*

kuşüzümü,-nü b. i. *bt* Siyah ve pek ufak taneli bir üzüm çeşidi.

kuşyemi,-ni b. i. *bt.* Buğdaygillerden, kü-

çük taneler veren bir tür.

kut,-tu i. **1.** İyilik getiren şeyin hali, uğur. **2.** Mut, °saadet.

kutan i. Büyük pulluk.

kutlamak (i) Mutlu bir olgu dolayısıyle, buna sevinildiğini birisine söz, yazı veya armağanla anlatmak.

kutlanmak (nsz) Kutlama işi kendine veya hakkında yapılmak.

kutlaşmak (nsz:le) Birbirini kutlamak.

kutlu s. Uğurlu, °mübarek. **Kutlu olsun,** «uğurlu olsun, bolluk ve iyilik getirsin» anlamına bir kutlama sözü.

kutlulamak (i) Kutlamak.

kutsal s. [C.K.] Tapınacak veya yolunda can verecek derecede sayın bilinen ve üstüne titrenilen, °kutsi, °mukaddes.

kutsallık i. [C.K.] Kutsal olma hali.

kutsamak (i) [C.K.] Kutsal tanımak, °takdis etmek.

kutsi Ar. s. Kutsal.

kutsiyet Ar. i. Kutsallık.

kutsuz s. **1.** Uğursuz, °menhus. **2.** Zavallı.

kutsuzluk i. Kutsuz olma hali.

kutu i. **1.** İnce tahta, mukavva, teneke gibi hafif şeylerden yapılmış koyacak. *Kibrit kutusu. Kalem kutusu.* **2.** mec. Her hangi bir soyut kavramı anlatan bir kelimeye belirtilen olarak getirildiği vakit, o kavramı fazlasiyle taşıyanı işaret eden bir sıfat olur. *Akıl kutusu. Fesat kutusu.* **Kutu gibi,** küçük fakat kullanışlı ve iç açıcı. *Kutu gibi bir ev.*

kutup,-tbu Ar. i. **1.** Yer yuvarlağının, ekvatordan en uzak olan ve yer ekseninin geçtiği varsayılan iki noktasından her biri. **2.** Gök küresinin, dolayında döndüğü varsayılan eksenin iki ucundan her biri. **3.** Elektrik akımını meydana getiren gerilim farkının en yüksek dereceyi bulduğu iki noktadan her biri. **4.** Bir mıknatıs demirinin iki ucundan her biri. **Kutup yıldızı,** *as.* Küçükayı denilen takımyıldızın (saplı bir tencereye benzetilmesi halinde sapın) en ucunda bulunan yıldız, ki hemen hemen durağan olup hep kuzey doğrultusunda bulunur; buna «Demır kazık» da denır.

kutupengel Ar. T. i. *fi.* Bir pilde elektromotor kuvvetini düşüren polarma olayına karşı gelmek ve elektrik akımının durmasını önlemek için kullanılan kimyasal maddelerden her biri. *Bir Daniyel pilinde bakır sülfatı, bir Bünzen pilinde azot asidi, Leklanşe pilinde kömürle karışık manganez bioksidi birer kutupengeldir.*

kutuplanma Ar. T. i. Pusla iğnesinin kutba doğru dönmek özeliği.

kutupsal Ar. T. s. **1.** Kutupla ilgili. **2.** Kutuplarda yaşıyan.

kutur,-tru Ar. i. **1.** Çap. **2.** Köşegen.

kuvars Al. i *je.* Türlü silislerin genel adı.

kuvarsit,-ti i. *je.* Taneleri belli olmıyan kumtaşı.

kuvve Ar. i. «Düşünülen şey yapılmak» demek olan «kuvveden fiile çıkmak» deyiminde geçer.

kuvvet,-ti Ar. i. **1.** Bir etkiye karşı gelebilmeyi veya bir direnci yenmeyi sağlıyan maddesel veya tinsel özelik. *Spor vücudun kuvvetini arttırır.* **2.** Maksadı sağlıyan özelik. *Toprağın kuvveti. İki besinin kuvveti arasındaki fark.* **3.** Bir devletin silâhlı örgütleri. *Kara kuvveti. Hava kuvveti.* **4.** *fi.* Dinginliği devime veya devimi dinginliğe çevirebilen sebep. **5.** *mat.* 2X2X2 gibi çarpanları eşit olan bir çarpmada bunların miktarını gösteren sayı; $2X2X2=2^3$ denkleminde 3 sayısı 2 nin kuvvetini gösterir. **Kuvvet (Şu veya bu şeye-),** o şeye başvurmaktan başka yapacak iş kalmadığını veya ondan başka başvuracak şey olmadığını anlatır. *Hadi bakalım tabana kuvvet!* **Kuvvet almak,** her hangi bir yardımla kuvveti artırmak. **Kuvvet çifti,** Bak. çift. **Kuvvet ilâcı,** esenliğin artması için içilen ilâç. **Kuvvetle, 1)** kuvvetli olarak, sağlamca, **2)** bekinerek. *Kuvvetle iddia edilebilir.* **Kuvvetten düşmek,** kuvveti azalmak.

kuvvetlendirmek Ar. T. (i) Kuvvetlenmesini sağlamak.

kuvvetlenmek Ar. T. (nsz) Kuvvet kazanmak veya kuvveti artmak.

kuvvetli Ar. T. s. Kuvveti çok olan.

kuvvetölçer Ar. T. i. *fi.* Yayların esnekliğinden faydalanılarak yapılan ve fiziksel kuvvetleri ölçmeğe yarıyan alet.

kuvvetsiz Ar. T. s. Kuvveti az olan.

kuvvetsizlik Ar. T. i. Kuvvetsiz olma hali.

kuyruk i. **1.** Hayvanların çoğunda, gövdenin art tarafında bulunan uzantı. **2.** Koyunun, eritilerek yağı alınan bu uzantısı. **3.** Kuşlarda gövdenin art tarafında bulunan tüy demeti. **4.** mec. Eşyada, hayvanlardaki kuyruğu andıran bâzı uzantılara da bu ad verilir. *Uçağın kuyruğu. Gelin espabının kuyruğu.* **5.** al. Birinin arkasına takılıp hiç ayrılmıyan kimse. *Falanca kuyruğu ile beraber geliyor.* **6.** Halkın, sıra beklemek için, art arda durarak meydana getirdiği dizi. **Kuyruğu kapana kısılmak,** pek zor duruma düşmek. **Kuyruğuna basmak (Birinin-),** sert bir karşılık vermek zorunda bırakmak, °tahrik etmek. **Kuyruğuna teneke bağlamak (Birinin-),** birini

aşırı derecede alaya almak. **Kuyruğunu tava sapına çevirmek (Birinin-)** çok dövmek. **Kuyruğu titretmek,** ar. ölmek. **Kuyruk sallamak,** yaltaklanmak. **Kuyruk yağı,** koyun kuyruğu eritilerek çıkarılan yağ.

kuyrukacısı,-nı b. i. Kin veya hınç doğuran sebep. *Onun sana hıncı nedir, bir kuyrukacısı mı var?*

kuyruklu s. **1.** Kuyruğu olan. **2.** i. Akrep. **Kuyruklu piyano,** duvar piyanosu gibi dik olmayıp gövdesi üç ayak üstünde yatık bir durumda bulunan piyano. **Kuyruklu yalan,** yakıştırılamıyan bir yalan. **Kuyruklu yıldız,** ardında «kuyruk» denilen ışıklı bir oluşum taşıyan gökcismi.

kuyruksallıyan b. i. Su kıyılarında veya sürülerin yakınlarında yaşıyan, durmadan kuyruğunu salladığı için bu adı almış olan, serçegillerden bir kuş.

kuyruksokumu,-nu b. i. *an.* İnsanda omurganın alt ucunun bitim yeri.

kuyruksuz s. Kuyruğu olmıyan.

kuyruksuzlar ç. b. i. *zo.* Türlü kurbağa çeşitlerini içine alan takım.

kuytu s. **1.** Tenha, sessiz ve etrafa karşı şöyle böyle kapalı (yer). *Bahçenin kuytu bir köşesi.* **2.** Uğrak olmıyan (yer). *Dükkânı kuytu yerde olduğundan işlemiyor.*

kuyu i. **1.** Su tabakasına varıncıya kadar derinliğine kazılan ve suyundan faydalanılan çukur. *Kuyudan su çekmek.* **2.** Aşağı yukarı bu şekilde olan derince çukur. *Kireç kuyusu. Buğday saklanılan kuyu.* **Kuyu bileziği,** su kuyusunun ağzına oturtulan kasnak şeklindeki yontma taş. **Kuyu fındığı,** yeşilken toprağa gömülerek ayrı bir çeşni verilen fındık. **Kuyusunu kazmak (Birinin-),** onun felâketini hazırlamak.

kuyucu s. Kuyu kazmayı meslek edinmiş (kimse).

kuyuculuk i. Kuyucunun işi, kuyu kazmak işi.

kuyudat,-tı Ar. ç. i. (•--) Kayıtlar.

kuyum i. «Kuyumcu» sıfatını türeten bu kelime sözlüklerde «altın ve gümüşten yapılan süs maddeleri» diye anlatılıyorsa da bunun o anlamla kullanıldığı saptanamamıştır. «Kuyum», bâzı eski kaynaklarda ve başka lehçelerde raslanıp «koymak» şeklinde okunmuş olan ve «maden eritmek» anlamına gelen fiilin eylem ismi olması ve Arapçada «isaga» söziyle anlatılan kavramı karşılaması gerekir.

kuyumcu s. Değerli maden ve taşlardan bilezik, yüzük, küpe gibi süs eşyası yapıp satan (kimse).

kuyumculuk i. Kuyumcunun işi.

kuz s. Gölgede kalan (taraf).

kuzahiye Ar. i. *an.* İris.

kuzey i. Dört ana yönden biri, ki sağını doğuya, solunu batıya veren kimsenin tam karşısına düşer, güney karşıdı, °şimal. **Kuzey noktası,** yer yuvarlağının dönme ekseninin gök yüzündeki izi olan nokta, ki Kutup yıldızının hemen hemen üstüne raslar.

kuzeysel s. **1.** Kuzeyle ilgili. **2.** Kuzey yönüne raslıyan.

kuzgun i. İri bir cins karga.

kuzguncuk i. Hapisane kapılarındaki demir kafesli pencere.

kuzguni s. Kuzgun rengi, simsiyah.

kuzlak s. [D-D.] Çok doğuran.

kuzu i. Koyun yavrusu. **Kuzu gibi,** çok uysal olan ve elinden fenalık gelmiyen. **Kuzu kestanesi,** bir cins küçük kestane. **Kuzum,** tkz. yalvarmak veya dikkat çekmek için kullanılan duyusal bir çağrı. *Kuzum, şu kalemini verir misin? Kuzum, sen hâlâ kalkmıyacak mısın?*

kuzudişi,-ni b. i. «Sütdişi» dahi denilen ve doğumdan altı yedi ay sonra çıkmağa ve yedinci yaştan sonra değişmeğe başlıyan ilk dişlere verilen ad.

kuzugöbeği,-ni b. i. *bt.* Sulak çayırlarda yetişen, şapkası kalın ve etli, yenir bir mantar çeşidi.

kuzukulağı,-nı b. i. *bt.* Karabuğdaygillerden, çiçekleri iki evcikli ve kırmızımtırak, sulak yerlerde yetişen bir bitki, ki yaprakları sebze olarak yenir.

kuzulamak (nsz) (Koyun) Yavrulamak.

kuzulaşmak (nsz) Kuzu gibi uysal ve zararsız olmak.

kuzumantarı,-nı b. i. *bt.* Bazitli mantarlardan, çayırlarda ve sulak yerlerde yetişen, şapkası etli, kalın, koni biçiminde ve pürüzlü olan, yenilir bir mantar.

küb Fr. i. *mat.* Her yüzü dördül olan dik dörtgenler biçmesi. *Tavla zarı küb biçimindedir.* **Küb kök,** Bak. kök. **Metre küb,** *mat.* her ayrıdı bir metre uzunluğunda olan küb, ki hacım ölçü birimi olarak kullanılır. *Beş metre küb kum.*

kübik Fr. i. **1.** *mat.* Küb biçiminde olan. **2.** Sanatta kübizm çığırına uyularak yapılmış olan. *Kübik bina. Kübik resim.*

kübizm Fr. i. Gözün türlü yönlerden görebileceği özellikleri bir arada ve geometrik şekilde saptıyan sanat çığırı.

küçücük s. Pek küçük, ufacık.

küçük s. **1.** Boyutları, benzerlerinininkinden daha kısa olan, büyük karşıdı. *Küçük ev. Küçük ağaç.* **2.** Eni boyu az. *Küçük bahçe. Küçük mendil.* **3.** Az yaşlı. *Küçük kardeş.* **4.** Niceliği az olan. *Küçük bir kalabalık.* **5.** Niteliği aşağı olan. *Büyüklerden küçük hareketler beklenmez.* **6.**

Geri aşamada. *Küçük bir memur.* **7.** i. Çocuk, yavru. *Küçük buraya gel! Kedi küçüklerini başka yere taşımış.* **Küçük aptes,** işeme ihtiyacı; sidik. **Küçük dağları ben yarattım demek,** pek böbürlenmek. **Küçük dil,** damak eteğinin ortasından sarkan uzantı. **Küçük dilini yutmak,** (korku. şaşma gibi hallerde) donakalmak. **Küçük düşmek,** değeri veya şerefi sarsılmak. **Küçük Hindistan cevizi,** Bak. ceviz. **Küçük görmek,** değer vermemek. **Küçük köyün büyük ağası,** büyüklük taslıyanlar hakkında söylenir. **Sonsuz küçük,** *mat.* her hangi bir sayıdan daha çok sıfıra vakın olabilen değişken miktar.

Küçükayı b. i. *as.* Kuzey kutbu gök bölgesinde olup aşağı yukarı, Büyükayı gibi fakat bunun ters durumunda, saplı bir tencere şeklini gösteren takımyıldız, ki meydana geldiği başlıca yedi yıldızdan sapın ucunda bulunanı Kutup yıldızıdır.

küçüklemek (i) [T.D.] Bile bile birini küçük düşürecek bir söz söylemek veya bir harekette bulunmak, *tahkir etmek.

küçükleşmek (nsz) Küçük hale gelmek, küçükler gibi davranmak.

küçüklü s. «Küçüğü de büyüğü de birlikte» anlamına kullanılan «küçüklü büyüklü» deyiminde geçer. *Küçüklü büyüklü bütün aile bize geldiler.*

küçüklük i. **1.** Küçük olma hali. **2.** İnsana yakışmıyacak, insanın değerini azaltacak hareket. *Ondan öyle bir küçüklük beklenmez.*

küçüksemek (i) Küçük görmek, değer vermemek, *istisgar etmek.

küçükşalgam b.i. *bt.* Turpgillerden, çiçekleri kokulu, kolzaya benziyen bir bitki, ki tohumlarından ışık işlerinde veya sabun yapmakta kullanılan bir yağ çıkarılır.

küçülmek (nsz) **1.** Büyükken küçük olmak. **2.** Değer ve şerefini azaltacak harekette bulunmak.

küçültme i. Küçültmek eylemi. **2.** *dlg.* Bir şeyin küçüğünü gösteren kelime şekli, «küçücük» gibi.

küçültmek (i) **1.** Büyükken küçük hale getirmek. **2.** Değer ve şerefini azaltmak.

küçümen s. Küçükçe.

küçümsemek (i) Küçüksemek.

küçürek s. Küçükçe.

küf i. Ekmek, peynir ve her türlü örgensel maddelerin üzerinde, yaşlık ve ısı yardımiyle meydana gelen mantar, ki çoğu yeşil olmak üzere rengi cinsine göre değişir ve pek küçük olduğundan topu birden atılmış ince bir pamuk tabakası görünüşünde olur. **Küf kokmak,** kapalı kalmış nemli yerlerde olduğu gibi ağır kokmak.

küfe i. İkisinin dolusu bir hayvan yükü olacak büyüklükte, kaba ve dayanıklı sepet.

küfeci s. Sırtındaki küfe ile öteberi taşıyan hamal.

küfelik s. **1.** Kendi kendine yürüyemiyecek derecede sarhoş. **2.** Bir küfeyi dolduracak miktarda. *İki küfelik üzüm toplandı.*

küflenmek (nsz) **1.** Küf bağlamak. *Bu peynir küflenmiş.* **2.** mec. Zamanı geçmek, köhneleşmek. **3.** mec. Çalışma fırsatı bulamıyarak yeteneğini yitirmek. *Küflenmiş fikirler.*

küfletmek (i) Küf bağlamasına sebep olmak.

küflü s. **1.** Küf bağlamış. *Küflü ekmek.* **2.** mec. Zamanı geçmiş, köhne. *Küflü kafa.* **3.** i. şk. Saklanmış altın para. *Galiba, sıra küflülere gelmiş!*

küfran Ar. i. Nankörlük.

küfür Ar. i. Sövme, sövmek için söylenen söz.

küfür,-frü Ar. i. Allahın varlığı ve birliği gibi dinin temellerinden sayılan fikirleri inkâr etme ve bu yolda söylenen söz.

küfürbaz Ar. Fa. s. Kaba küfürleri çok kullanan.

küfür küfür b. zf. Rüzgârın tatlı ve serin esişini anlatır. *Küfür küfür esiyor.*

küfüv,-ffü Ar. i. (Evlenenler hakkında) Denk. *Bu kız onun küffü değil.*

küheylân i. Soylu Arap atı.

kükre s. Öfke veya kösnü yüzünden saldırıcı bir hal alan (hayvan).

kükremek (nsz) **1.** (Aslan) Bağırmak. **2.** Öfke ile kabarıp korkunç ses çıkarmak.

kükürt i. *kim.* Tabiatta saf veya başka cisimlerle bileşik olarak bulunan, simgesi S ve atomal ağırlığı 32,06 olan sarı renkli, 113 derecede ergiyen ve 444 derecede kaynıyan basit cisim, ki barut yapmakta ve kauçuğun soğuk ve sıcağa dayanabilir hale getirilmesinde kullanılır. **Kükürt çiçeği,** toz halinde elde edilen kükürt.

kükürtatar b. i. *je.* Kükürtlü buhar çıkaran ve üzerinde kükürt biriken yerey.

kükürtlü s. İçinde kükürt bulunan. *Kükürtlü ılıca.*

kül i. Yanan şeylerden arta kalan toz. **Kül etmek,** birinin varını yoğunu yok etmek. **Kül gibi,** (bet beniz hakkında) soluk, renksiz. **Kül kedisi, 1)** ateş başından ayrılmıyan, **2)** s. uyuşuk, miskin. **Kül kesilmek (Yüzü, rengi veya benzi-),** heyecandan benzi uçmak. **Kül olmak,** varını yoğunu yitirmek. **Külünü savurmak,** bir şeyi tamamiyle bitirip yok etmek. **Kül yutmak,** kur-

nazca yapılan bir oyuna düşmek.

kül,-llü Ar. i. Tüm, bütün.

külâh Fa. i. **1.** Eskiden giyilen ucu sivri veya yüksek başlık. **2.** İçine öteberi koymak üzere huni şeklinde bükülen kâğıt kab. *Bir külâh şeker.* **3.** mec. Oyun, ihle. *Külâh etmek. Külâha gelmemek.* **Külâh giydirmek,** oyun edip aldatmak. **Külâhıma dinlet,** «söylediğin söz kulağıma girmez» anlamına. **Külâhını havaya atmak,** aşırı sevinmek. **Külâhını ters giydirmek,** birini, şiddetli hareketlerle yaptığına pişman olacak bir hale sokmak. **Külâh kapmak,** dalavere ile bir işin başına geçmek. **Külâhları değiştirmek** veya **değişmek,** «bozuşmak» anlamiyle ve tehdit olarak kullanılır. **Külâh peşinde,** külâh kapmağa uğraşan.

külâhçı Fa. T. s. mec. Hileci.

külbastı b. i. Izgarada pişen kemiksiz et.

külçe i. Tek irice parça halinde maden. *On kiloluk bir altın külçesi.* **Külçe gibi oturmak,** yorgun veya bitkin bir halde çöküvermek.

küldür zf. «Paldır küldür» deyiminde geçer. Bak. paldır.

külek i. Bal, yoğurt gibi şeyler koymağa varar kulplu ve derin kab.

külfet,-ti Ar. i. Sıkıntı, zorluk, yorgunluk, yorucu özenme.

külfetli Ar. T. s. Sıkıcı, zor, yorucu, özenmeli.

külfetsiz Ar. T. s. Sıkıntısız, kolay, özenmesiz.

külhan i. Hamamları ısıtan ve hamamın altında bulunan kapalı ve geniş ocak.

külhanbeyi,-ni i. Kendilerine özgü giyiniş ve konuşma tarzları olan haylaz delikanlı tabakasından kimse.

külhani i. (.-.) **1.** Hafif küfür gibi kullanılan bir okşama sözü. *Külhani, bak neler de biliyor!* **2.** Külhanbeyi.

külleme i. **1.** Küllemek eylemi. **2.** Bir mantar tarafından meydana getirilen bir bağ hastalığı.

küllemek (i) Üstünü külle örtmek.

küllenmek (nsz) **1.** Üstü kül bağlamak. **2.** mec. (Bir acı) Unutulur gibi olmak.

külliyat,-tı Ar. i. Bir yazarın basılmış eserlerinin tamamı.

külliyet,-ti Ar. i. Bütünlük, tümlük.

külliyetli Ar. T. s. Fazlaca, çokça, bir hayli.

küllü s. İçinde kül bulunan. **Küllü su,** çamaşır yıkamakta kullanılan ve içinde kül eritilip süzülerek elde edilen su.

külot,-tu Fr. i. **1.** Daha çok binicilerin giydikleri, paça kısmı dar, kalça kısmı geniş pantalon. **2.** Dizlere kadar gelen, paçaları lâstikli kadın donu.

külrengi,-ni b. s. Kül renginde olan.

külte i. **1.** Külçe. **2.** Demet. **3.** *je.* Aynı bileşim ve aynı yapıda geniş taş topağı.

kültem i. [D.D.] **1.** Külte. **2.** Bir şeyin bütünü, heyet.

kültür Fr. i. **1.** Bir toplulukta hüküm süren ve onun tinsel özelliğini, duyuş ve düşünüş ayrılığını meydana getiren, gelenek halindeki her türlü yaşayış, fikir ve sanat varlıklarının topu. *Kültür ulusal bir varlıktır, uluslararası olan medenilikle karıştırılmamalı.* **2.** Gerekli bilgileri edinerek muhakeme, zevk ve eleştirim yeteneklerini geliştirmiş olma hali.

kültürel Fr. s. Kültüre ait, kültürle ilgili.

kültürlü Fr. T. s. Kültürü olan.

külünk,-gü i. Taşları, kayaları parçalamakta kullanılan sivri kazma.

külüstür s. Dış görünüşünden düşük değerde olduğu anlaşılan. *Külüstür bir otomobil. Külüstür bir çalgıcı.*

küm i. **1.** Küme, yığın. **2.** Küçük ağıl.

kümbelti i. Kümbet şeklinde çıkıntı.

kümbet,-ti Fa. i. **1.** Kubbe. **2.** Üstü toparlak çıkıntı.

küme i. **1.** Tümsek şeklindeki yığın. **2.** Kalabalık parçası. *Küme küme asker.*

kümebulut,-tu b. i. Üst kısımları bembeyaz ve küme halinde, tabanı da çok defa yatay ve esmer bulut, •kumulus.

kümek i. Küme.

kümes i. **1.** Tavuk, hindi gibi evcil kuşların tünemesine yarar kapalı yer. **2.** mec. Ufak ev. *Biriktirdiğimiz para ile bir kümes edindik.*

kümültü i. Kırlarda veya ormanlarda çerden çöpten bekçi veya avcı kulübesi.

künde i. **1.** Ayak bağı, köstek. **2.** Güreşte, birinin ötekini kıskıvrak yakalayıp kıpırdanamıyacak hale getirmesi. *Kündeye düşürmek.* **Kündeden atmak,** mec. yolunu bulup yere vurmak.

küney, künez i. Güneşe bakan yan.

küngürlemek (nsz) Uykusu bastırıp uyuşuk hale gelmek.

künh Ar. i. Öz, kök, iç yüz.

künk,-gü i. Su akıtmağa yarıyan toprak veya çimentodan kalın boru.

künke i. Kalın talaş, yonga.

künye Ar. i. Bir kimsenin adı, soyadı, memleketi, doğumu, mesleği, işi gibi özelliklerini gösteren kayıt. **Künyesi bozuk,** kötü halleri görülmüş olan.

küp,-pü i. Su, pekmez, yağ gibi sıvı maddeleri kimi vakit de un, buğday gibi aşlıkları saklamağa yarıyan geniş karınlı,

dibi dar toprak kab. **Küp gibi,** pek şişman. **Küplere binmek,** fena halde öfkelenmek. **Küpünü doldurmak,** eline fırsat geçmişken hayli para biriktirmek.

küpe i. Kadınların kulaklarına taktıkları veya iliştirdikleri süs nesnesi. *Bir çift pırlanta küpe.* **2.** Bâzı hayvanların boyunlarının iki yanından sarkan deri uzantıları. *Horozun küpeleri. Keçinin küpeleri.*

küpeçiçeği,-ni b. i. *bt.* Küpeçiçeğigillerin örneği olan süs bitkisi ve bunun kırmızı, pembe, mor veya beyaz renkte olan ve küpe gibi sarkık duran çiçeği.

küpeçiçeğigiller ç. b. i. *bt.* Ayrı çanakyapraklı ikiçeneklilerden, «küpeçiçeği, yakıotu, gölkestanesi» gibi bitkileri içine alan bir familya.

küpeli s. **1.** Küpe takmış olan. **2.** Küpeye benzer bir deri sarkıntısı olan. *Küpeli horoz. Küpeli keçi.*

küpeşte i. (.×.) **1.** Gemilerde güverte parmaklığı. **2.** Parmaklıkların üstüne yerleştirilen ağaç kısım.

küpleme i. [D.D.] Karın boşluğunda su toplanması.

küplü s. **1.** Küpü olan. **2.** mec. Meyhane.

kürdan Fr. i. Diş çöpü.

kürdi Fa. i. (.–) **1.** Şark müziğinde «si bemol» notasını andıran perde. **2.** Dügâh perdesinde karar kılan bir makam. **Kürdili hicazkâr,** rast perdesinde karar kılan bir makam.

küre i. Madenci ocağı, maden fırını.

küre Ar. i. Yüzünün her noktası, merkezinden aynı uzaklıkta bulunan cisim, toparlak.

kürek i. **1.** Toprak, kömür gibi ufaklı şeyleri bir yerden bir yere alıp alıp atmağa veya taşımağa yarıyan ve yayvan bir kısımla uzun bir saptan ibaret olan alet. **2.** Küçük deniz teknelerini yürütmeğe yarıyan, bir ucu yassıca uzun ağaç. **3.** Kürek cezası. **Kürek cezası, 1)** (eskiden) gemilerde kürek çekme cezası, **2)** (daha sonra) ağır hapis. **Kürek çekmek,** deniz teknesini yürütmek için küreği kullanmak. **Kürek kemiği,** omuzun art kısmında bulunan üçgen biçiminde geniş ve ince kemik.

kürekçi s. **1.** Kürek yapan veya satan (kimse). **2.** Kürek kullanan veya çeken (kimse).

kürelemek (i) Küremek.

kürem i. [D.D.] Küme, bölük.

küremek (i) Kürekle temizlemek.

küren i. [D.D.] Yabani hayvanlar sürüsü.

küresel Ar. T. s. Küre ile ilgili olan veya küre biçiminde olan. **Küresel astronomi,** gök küresindeki cisimlerin yerlerinden bahseden bilim. **Küresel üçgen,** *mat.* bir küre yüzeyi üzerinde belirtilen eğri kenarlı üçgen.

kürevi Ar. s. (..–) Toparlak, küresel.

küreyvat,-tı Ar. ç. i. *by.* Yuvarlar.

küreyve Ar. i. *by.* Yuvar.

kürk,-kü i. Bâzı hayvanların, giyecek yapılmak üzere işlenmiş postu. **2.** İçi veya dışı bununla kaplanmış giyecek.

kürkçü s. Kürk yapan ve satan (kimse).

kürklü s. **1.** Kürkü olan. **2.** Postu kürk olarak kullanılan (hayvan).

kürnek i. [D.D.] Sürü, yığın.

kürnemek (nsz) [D.D.] Birbirine sokulup toplanmak.

kürsü Ar. i. **1.** Kalabalığa karşı her hangi bir maksatla söz söyliyenlerin üzerine çıktıkları yüksekçe yer. *Ders kürsüsü. Meclis kürsüsü.* **2.** mec. Profesörlük. *Bu fakültede kürsüsü olanlar.*

kürt i. Çoğu dillerini değiştirmiş Türklerden ibaret olup bozuk bir Farsça konuşan ve Türkiye, Irak ve İranda yaşıyan bir topluluk adı ve bu topluluktan olan kimse.

kürtaj Fr. i. *hk.* Hasta olan veya fazla ve zararlı sayılan dokuları kazıyarak alma, kazıma.

kürtün i. Yük hayvanlarına vurulan iri ve hantal semer.

kürümek (i) Küremek.

küs s. (Çocuk dilinde) Küsmüş. *Ben seninle küsüm, ne konuşuyorsun?*

küseğen s. **1.** Çabuk küsen. **2.** i. Küstümotu.

küskü i. Taşa veya duvara delik açmak için kullanılan uzun, ağır ve bir ucu sivri demir.

küskün s. **1.** Küsmüş olan. **2.** i. Küstümotu.

küskünlük i. Küskün olma hali. *Şunların arasındaki küskünlüğü kaldırmalı.*

küs küs b. zf. Bozulmuş ve büzülmüş bir halde. *Küs küs gidip bir köşeye oturdu.*

küsküt i. Saçı andıran sarılgan saplariyle bitkilere dolanarak onları emip zayıflatan asalak bir bitki.

küskütük s. **1.** Kütük gibi hareketsiz. **2.** mec. Pek sarhoş.

küsmek (e) **1.** İncinerek yüz çevirmek. *«Tavşan dağa küsmüş de dağın haberi olmamış».* **2.** (nsz) Gelişemiyecek veya görevini yapamıyacak hale gelmek. *Ağaç yerini sevmedi, küstü. Hamur, yolunda yoğrulmazsa küser. Yemek zamanı geçerse mide küser.*

küspe Fa. i. Yağı veya suyu çıkarılmış her türlü bitki maddelerinin kuru kalıntısı, ki hayvan yemi, yakacak veya gübre

gibi kullanılır.

küstah Fa. s. Sıra, saygı tanımıyarak terbiyesizce ortaya atılan.

küstahlık Fa. T. i. Küstah olma hali, küstahça hareket.

küstere i. **1.** Bir çeşit uzun rende. **2.** Değirmen taşı yapılan taş. **3.** Bileği çarkı.

küstümotu,-nu b. i. *bt.* Baklagillerden, dokunulduğu vakit yaprakları pörsüyen bir bitki.

küstürmek (i) Küsmesine sebep olmak.

küsuf Ar. i. Gün tutulması.

küsur Ar. i. **1.** Kesirler. *Bu paranın küsurundan vazgeçtim.* **2.** Yuvarlak bir sayıdan sonra söylendiği vakit küçük ve belli olmıyan bir rakam anlatır. *Bu işe yüz küsur lira harcadım.*

küsü i. Küskünlük.

küsülü s. Birisiyle arasında küskünlük bulunan. *Bu iki komşu küsülüdürler.*

küsüşmek (nsz:le) Biribirine küsmek.

küşat Fa. i. Tavlada bir çeşit oyun.

küşne i. Kara burçak.

küt,-tü s. **1.** Kısa ve kalınca, sivri ve uzun olmıyan. *Küt parmaklar.* **2.** i. Tahta gibi katı şeylere vurulduğu zaman çıkan sesi anlatır. *Küt diye vurdu.*

kütikül Fr. i. *bt.* Yaprakların her iki yüzünde bulunan ve suyu sızdırmadığı için bunların kurumasına engel olan ince zar.

kütin Fr. i. *bt.* Bitkilerin kütiküllerini meydana getiren madde.

küt küt b. zf. Üst üste birkaç defa «küt» diye. *Küt küt kapı vuruldu.*

kütle Ar. i. **1.** Büyük parça, küme, yığın. **2.** *fi.* Bir cisim üzerine uygutlanan kuvvet ile o cisimde bu yüzden meydana çıkan ivme arasındaki oran. Bu oranın, yani kütlenin azlığı veya çokluğu her cismin ağırlığına bağlıdır.

kütlemek (nsz) Bir yere çarpıp «küt» diye ses çıkarmak.

kütleşmek (nsz) Küt olmak.

kütletmek (i) «Küt» diye ses çıkaracak şekilde vurmak.

kütük i. **1.** Ağaç gövdesinin kalını. **2.** Ana defter.

kütüpane, kütüphane Ar. Fa. i. **1.** Kitapsaray. **2.** Kitap odası. **3.** Kitap dolabı. **4.** Kitap satılan dükkân.

kütürdemek (nsz) «Kütür kütür» ses çıkarmak.

kütürdü, kütürtü i. «Kütür kütür» diye çıkan ses.

kütür kütür b. zf. **1.** Elma, ayva, karpuz gibi gevrek meyvalar kesilir veya ısırılırken çıkan gevrek ve kaba sesi anlatır. **2.** s. Bu türlü ses çıkaran. *Kütür kütür bir ayva.*

küul,-lü Ar. i. (.-) İspirto, alkol.

küuli Ar. s. (.--) İspirtolu.

L

l, L Türk alfabesinin on beşinci harfi; sesbilim bakımından ince seslilerle ön damak, kalın seslilerle ise art damak sessizlerinin yumuşak, yayvan ve akıcı olanı.

L Romen rakamlarında elli sayısını gösterir.

La *kim.* Lantan cisminin simgesi.

lâ *mü.* **1.** Yedi nota işaretinden biri, ki «sol» den sonra ve «si» den önce gelir. **2.** Bu işaretin gösterdiği ses.

lâbada Yu. i. (×••) Karabuğdaygillerden, dere kenarlarında, sulak çayırlarda kendi kendine yetişen ve yapraklarından sebze olarak faydalanılan bitki.

lâbirent,-ti Yu. i. Yollarının veya geçitlerinin çokluğu ve karışıklığı dolayısiyle içinden kolay kolay çıkılamıyan yer.

lâboratuvar Lâ. i. Türlü alet, madde ve vasıta kullanılmasını gerektiren deney, sınav, araştırma, hattâ küçük ölçüde yapım yapılan yer. *Fizik lâboratuvarı. Kimya lâboratuvarı. Eczane lâboratuvarı.*

lâbrador Fr. i. *je.* Feldispatlar familyasından ve plâjiyoklaz serisinden olan alüminyum, kalsiyum ve sodiyum doğal silikatı.

lâçın i. Bir cins şahin.

lâcivert Fa. s. (-••) Koyu mavi.

lâçka İt. i. (×•) **1.** Gemi halatının gevşetilip boşa bırakılması. **Lâçka olmak,** vida, mil gibi makina kısımları aşınarak veya yuvaları genişliyerek gevşemek.

lâden i. (-•) Bir cins çalının zamkı, ki eski hekimlikte kullanılırdı.

lâdes i. (-•) «Aklımda» demeksizin birbirinin elinden bir şey almamak ve kim alırsa o yenilmiş sayılmak esasına dayanan oyun kabîlinden bir bahis, ki «lâdes kemiği»ni birer ucundan tutup çekerek kırmak suretiyle tutuşulur. **Lâdes kemiği,** *an.* kuşlarda göğüs kemiğinin üstünde ve iki kanad arasında bulunan V biçimindeki ince kemik.

lâdinağacı,-nı i. *bt.* Elli altmış metre kadar yüksekliği olan, düz gövdeli, kozalağı aşağıya doğru sarkık bir çam cinsi, ki kerestesi ve reçinesi pek beğenilir.

lâf Fa. i. **1.** Söz, lâkırdı. *Ben lâfımı bitirmeden o atıldı.* **2.** Kılgı değeri olmıyan fikir. *Onun söyledikleri lâftan ibaret.* **3.** ü. «Öyle şey olamaz», «bu sözün hiçbir değeri yok» anlamına ve hafifseme için kullanılır. *Şunu yapacakmış, bunu yapacakmış, lâf!* **Lâf atmak, 1)** yarenlik etmek. **2.** Uzaktan, dolayısiyle dokunacak söz söyleyip işittirmek, **Lâf ebesi,** her kese söz yetiştiren. **Lâf etmek (Biriyle-),** konuşmak. **Lâf etmek (Bir şeyi-),** dedikodu konusu yapmak. *Bunu da mı lâf ettiler!* **Lâfını bilmek,** bir sözden ne gibi sonuçlar doğacağını kestirebilmek. **Lâfını etmek (Bir şeyin-),** onun üzerine konuşmak. **Lâf işitmek,** paylanmak. **Lâf kıtlığında asmalar budıyayım,** boş söz söyliyenlere karşı kullanılan bir deyim. **Lâf ola,** «söylediği saçmaya bak!» anlamına. **Lâf olmak,** her kes hoş görmeyip söylenmek. *Böyle yapmıyalım, sonra lâf olur.*

lâfazan Fa. s. Geveze.

lâfazanlık Fa. T. i. Gevezelik.

lâfız,-fzı Ar. i. Kendisinden hiçbir etki beklenmiyen veya umulmıyan kimseler ve şeyler hakkında kullanılan «lâfzı murat» deyiminde geçer.

lâğap Ar. i. Lâkap.

lâğaplı Ar. T. s. Lâkaplı.

lâğar Fa. s. Arık[1], etsiz.

lâğım i. **1.** Yer altında dar yol, sıçan yolu. *Düşman siperlerine doğru lâğım kazılmış.* **2.** Çirkeflerin akıp gitmesi için yapılan yer altı arkı, geriz. **Lâğımla atmak,** (bir kayayı) delip içine patlayıcı maddeler koyduktan sonra bu maddeleri ateşliyerek parçalamak.

lâğımcı s. **1.** Çirkef lâğımlarını açıp temizliyen işçi. **2.** Eskiden düşman kalelerini atmak için lâğım kazan (asker).

lâğıv,-ğvı Ar. i. (Bir kuruluşu) Kaldırma.

lâğvetmek,-der Ar. T. (i) (Bir kuruluşu) Kaldırmak.

lâğvolmak Ar. T. (nsz) (Bir kuruluş) Kaldırılmak.

lâhana Yu. i. (×••) Turpgillerden, sonbahar ve kış sebzesi olarak yetiştirilen ve «kırmızı lâhana, kara lâhana, frenk lâhanası, başlâhana» gibi çeşitleri bulunan bitki.

lâhika Ar. i. (-••) Ek.

lâhin,-hni Ar. i. *mü.* Ezgi.

lâhit,-hdi Ar. i. Koytak.

lâhuraki Yu. i. (••×•) Lâhur şalına benzetilerek yapılan bir cins yünlü kumaş.

lâhuri Fa. i. (-•-) Lâhur'da yapılan bir cins şal, ki «Lâhur şalı» da denir.

lâhza, lâhze Ar. i. Zamanın bölünemiye-

cek kadar kısa bir parçası, *an.

lâhzada, lâhzede Ar. T. zf. Çarçabuk, bir anda.

lâka Fa. i. Uzak Doğu'da birçok ağaçlardan toplanan esmer kırmızı renkte bir süt, ki mobilya, biblo, kutu gibi birçok zarif eşyayı sıvayıp çilâlama işine yarar.

lâkap Ar. i. Takılmış ad.

lâkaplı Ar. T. s. Kendine ad takılmış olan.

lâkayt Ar. s. (-.) Aldırışsız, ilgisiz.

lâke Fa. Fr. s. Lâka ile sıvanıp cilâlanmış. *Lâke dolap.*

lâkerda Yu. i. (.×.) Altıparmak balığının dilim dilim kesilmiş salamurası.

lâkırdı i. **1.** Söz. *Bu nasıl lâkırdı böyle? Aman lâkırdı olmasın!* **2.** Konuşma. *Lâkırdımızı bitirelim de öyle gidelim.* **3.** Boş söz ve dedikodu, lâf. *Lâkırdıdır o, aldırma!* **Lâkırdı ağzından dökülmek,** isteksiz konuşmak. **Lâkırdı altında kalmamak,** söylenen her dokunaklı söze mutlaka cevap vermek. **Lâkırdı avlamak,** mantıkla hareket etmek. **Lâkırdı etmek, 1)** konuşmak, **2)** dedikodu konusu etmek. **Lâkırdı kavafı,** geveze. **Lâkırdı taşımak,** bir yerde duyduğunu ilgiliye haber verip onu kışkırtmak. **Lâkırdıya boğmak (Bir konuyu-),** gereksiz ve boş sözlerle uzatmak. **Lâkırdı yakası açmak,** geçmiş bir lâkırdıyı tazelemek. **Lâkırdıyı ağzına tıkamak,** birinin sözünü bitirmesine meydan vermeden onu şiddetli bir karşılıkla susmak zorunda bırakmak. **Lâkırdıyı ezip büzmek,** söylemesini beceremeyip aynı şeyleri tekrarlamak.

lâkırdıcı s. Lâkırdı bulup söyliyen, konuşkan.

lâkin Ar. e. (-.) Ama, fakat.

lâklâk i. Leyleğin, gagasiyle çıkardığı ses. *«Leyleğin ömrü lâklâkla geçer».*

lâklakıyat,-tı Ar. ç. i. Boş lâkırdılar, değersiz sözler, çene çalma.

lâkoz Yu. i. Bir cins kefal balığı.

lâktoz Fr. i. Süt şekeri. Bak. şeker.

lâl,-li Ar. i. **1.** Yakut gibi değerli taşlardan sayılan, parlak kırmızı renkte, billûrlaşmış, saydam bir alüminyum oksidi. **2.** Kırmızı renkli bir çeşit mürekkebe verilen ad. **3.** s. Parlak kırmızı renk.

lâla Fa. i. **1.** Bir çocuğu gezmeğe götürmek, oyalamak işiyle ödevli, aklı başında ve en çoğu emektar uşak. **2.** Padişah saraylarında harem ağalarına «lâla» denirdi. **3.** *tar.* Eskiden padişahların, sadrazamlara hitabederken kullandıkları unvan.

lâlalık Fa. T. i. Lâlanın yaptığı iş. *Her kes lâlalık edemez.* **Lâla paşa eğlendirmek,** önemli bir iş görmeyip birinin keyfine uymak.

lâlanga i. Tavada, yağda pişen ve üzerine şeker veya şerbet dökülen yumurtalı hamur.

lâle Fa. i. (--) *bt.* **1.** Zambakgillerden, yaprakları uzun ve mızraksı, çiçekleri kadeh biçiminde, türlü renkte ve alacalı bir süs bitkisi. **2.** Meyva koparmak için ucuna üç dört çatal geçirilmiş sırık. **3.** Eskiden ağır hapislilerin boynuna geçirilen demir halka. **Manisa lâlesi,** Bak. manisalâlesi.

lâm Ar. i. Eski alfabede «ل» harfinin adı olup «tereddüde, itiraza yer yok» anlamına kullanılan «lâmı cimi yok» bir de «kısaca dolaşıp dönmek» demek olan «lâmelif çevirmek» deyimlerinde geçer. *Lâmı cimi yok, bu iş yapılmalı.*

lâm Fr. i. Mikroskopla muayene edilecek maddelerin, üzerine konulduğu darca ve uzun cam parçası.

lâma i. *zo.* Gevişgetirenlerden, Güney Amerika'nın dağlık bölgelerinde yaşıyan, boyu yüksek, boynu uzun, uzun tüylü bir hayvan.

lâma Tibetçe i. (×.) Tibetlilerde ve Moğullarda Buda rahibi. Lâmaların en büyüğüne «Dalay lâma» denir.

lâmba Fr. i. (×.) **1.** Petrol gibi yanıcı bir madde yakarak veya elektrik akımiyle akkor haline geçerek ışık veren aygıt. *Gaz lâmbası. Hava gazı lâmbası. Asetilen lâmbası. Elektrik lâmbası.* **2.** Telsiz aygıtlarında dalga yayımını sağlıyan veya yükselteç işi gören ve az çok elektrik ampulünü andıran alet. **3.** İçine bir şey geçip yerleşecek tarzda açılmış dar ve uzun yuva. **Lâmba karpuzu,** ışığı yumuşatmak için lâmbalara geçirilen mat camdan, basık vazo biçiminde siper.

lâmbalı Fr. T. s. **1.** Lâmbası olan. *Üç lâmbalı avize. Beş lâmbalı radyo.* **2.** Kenarları birbirine geçecek şekilde erkekli dişili - olarak hazırlanmış. *Lâmbalı döşeme tahtası.*

lâme Fr. s. Dokusunda gümüş tel bulunan (kumaş) veya maden parlaklığı verilmiş (deri). *Lâme entari. Lâme iskarpin.*

lâmel Fr. i. Mikroskop muayenesinde, kimi vakit lâmların üstüne kapatılan dörtköşe, küçük ve incecik cam parçası.

lâmise Ar. i. **1.** Dokunum. **2.** Duyarga.

lândo, lândon Fr. i. Dört tekerlekli, çift körüklü, geniş binek arabası.

lânet,-ti Ar. i. (--) **1.** Kargış, kargıma. **2.** s. Ters, berbat, çok fena. *Öyle lânet bir yer ki...* **Lânet okumak,** kargımak. **Lânet olsun,** ilenme sözü olarak kullanılır.

lânetleme Ar. T. i. (-...) **1.** Lânetlemek eylemi. **2.** s. Lânetlenmiş.

lânetlemek Ar. T. (i) (-...) Kargımak.

lânetli Ar. T. s. (..) Lânetlenmiş, kargınmış, kargışlı.

lângır lûngur b. zf. **1.** Kaba maden sesini anlatır. *Araba lângır lûngur, bozuk kaldırımdan geçti.* **2.** Sağı solu kollamadan söylenen söz için de kullanılır. *Onun lângır lûngur söylemesine bakmayın.*

lângust,-tu i. *zo.* Kabuklulardan, makasları olmaması ve duyargalarının daha uzun ve kuvvetli olmasiyle ıstakozdan ayrılan bir deniz hayvanı, ki pek beğenilen eti için avlanır.

lânolin Fr. i. Yapağıdan çıkarılan ve eczacılıkta merhem yapımında kullanılan sarımtırak renkte bir yağ.

lântan i. *kim* Simgesi La, atom sayısı 57, atom ağırlığı 138,9 ve yoğunluğu 6,1 olan, beyaz, kolay işlenir, fakat tel olmağa elverişsiz, seyrek bulunur bir maden.

lâp i. Yarı sıvı ve ağırca bir şey düştüğü vakit çıkan sesi anlatır. *Hamur lâp diye yere düştü.*

lâpa i. Unlu tanelerin ve kimi vakit bâzı çiçek ve yaprakların su ile kaynatılarak bulamaç kıvamına getirilmiş şekli, ki nev'ine göre ya yemek veya yakı olarak kullanılır. *Bulgur lâpası. Pirinç lâpası. Keten tohumu lâpası. Hatmi lâpası.* **Lâpa gibi,** yumuşak ve gevşek, sölpük. **Lâpa lâpa (kar yağmak),** yassı iri taneler halinde.

lâpacı s. **1.** Lâpa yemesini seven. **2.** mec. Vücutça toplu olduğu halde kuvvetsiz olan. *Gösterişine bakmayın, o lâpacının biridir.*

lâpçın i. Tabanı meşinden olan mest.

lâpilli Lâ. i. (.×.) *je.* Kaba bir çeşit volkan külü.

lâpina i. (.×.) Kırmızılı, güzel görünüşlü bir çeşit balık.

lâp lâp,-pı b. zf. Köpek veya kedi gibi hayvanların su içerken çıkardıkları sesi anlatır. *Köpek, sütü lâp lâp içiverdi.*

Lâpon, Lâponyalı i. Lâponya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

lâppadak zf. (×..) Lârpadak.

lârgetto It. zf. (.×.) *mü.* **1.** Lârgodan daha çabuk ve daha hafif. **2.** i. Bu ağırlıktaki müzik parçası.

lârgo İt. zf. (×.) *mü.* **1.** Bir parçanın ağır ve görkemli çalınacağını veya söyleneceğini anlatır. **2.** i. Bu ağırlıktaki müzik parçası.

lârp,-pı zf. Bir işin ansızın ve şiddetle yapıldığını anlatır. *Lârp diye önümüze çıkıverdi.*

lârpadak zf. (×..) Lârp diye. *Lârpadak yakaladı.*

lâskine Al. i. İskambil kâğıtlariyle oynanan bir oyun.

lâso İsp. i. (×.) Güney Amerika'da yabani hayvanları yakalamak için kullanılan kement.

lâsta It. i. (×.) Bir geminin alabildiği yük miktarı.

lâstik Fr. i. ve s. **1.** Kauçuktan yapılmış (şey). *Lâstik boru. Lâstik çizme. Musluğun lâstiği aşınmış.* **2.** i. Yağmurlu havalarda ayakkabı üzerine giyilen kauçuktan pabuç. **3.** i. Kauçuktan yazı silgisi.

lâstikli Fr. T. s. **1.** İçinde veya üzerinde lâstik bulunan. *Lâstikli şerit. Lâstikli tekerlek.* **2.** mec. İstenilen tarafa çekilebilir, türlü anlamlara alınabilir. *Lâstikli söz. Lâstikli konuşmak.*

lâşe Fa. i. (-.) Leş, öleş.

lâşka İt. i. (×.) Lâçka.

lâta i. (×.) **1.** Dar ve kalınca tahta. **2.** Eskiden cüppenin altına giyilen darca ve kısarak üstlük.

lâtarna İt. i. (.×.) Kolu çevrilerek çalınan, meyhane işi bir çeşit gövdeli müzik sandığı.

lâterit Fr. i. *je.* İçinde demir yumrular bulunan, kırmızımtırak bir toprak.

lâtif Ar. s. **1.** Hoş, gökçen. **2.** Yepelek.

lâtife Ar. i. (-..) Şaka.

lâtifeci Ar. T. s. (.-..) Şakacı.

lâtilokum i. Bak. lokum.

Lâtin i. **1.** Lâtyum halkından olan. *Eski Lâtinler Roma yöresinde otururlardı.* **2.** Dili Lâtinceden türemiş olan ulus. *Fransızlar, İspanyollar, İtalyanlar Lâtindir.* **Lâtin çiçekleri,** *bt.* ikiçeneklilerden, «büyük ve küçük lâtin çiçeği» gibi otuz kadar türü bulunan bir bitki familyası.

Lâtince i. Eski Roma'da konuşulan ve bugünkü Fransızca, İspanyolca, İtalyanca gibi dilleri doğurmuş olan ana dil, ki Hint-Avrupa dil aylesinin önemli bir kolu olan İtalik grupundandır.

lâübali Ar. s. (-.--) **1.** Saygısız. **2.** Çekinimsiz, boydalak. **3.** Senli benli.

lâübalilik Ar. T. s. (-.---) Lâübali olma hali veya lâübalice hareket.

lâv Fr. i. Yanardağların ağzından fışkırıp ateş seli halinde akan ve soğuyunca donan erimiş madde.

lâva İt. i. (×.) Çekip kaldırma. *Sandalı lâva etmek.*

lâvabo Lâ. i. El ve yüz yıkamak için üzerinde suyu, leğeni bulunan masa biçiminde mobilya.

lâvanta İt. i. İspirtolu koku esansı. **Lâvanta çiçeği,** *bt.* ballıbabagillerden, başak durumunda olan çiçekleri mavi veya

mor renkte, ıtırlı bir süs bitkisi, ki taşıdığı esans dolayısiyle ıtırcılıkta kullanıldığı gibi kurutulmuş çiçekleri keseler içinde çamaşır arasına yerleştirilir.

lâvaş i. İnce pide halinde ekmek.

lâvdanom Lâ. i. (×..) Afyonlu, sulu bir ilâç.

lâvta i. (×.) **1.** Uda benzer fakat gövdesi uddan küçük bir çalgı. **2.** Kendiliğinden doğamıyan çocukları almak için hekimlerin kullandığı bir çeşit kıskaç. **3.** Doğum hekimi.

lâvtacı s. (×..) Lâvta çalan çalgıcı.

lâyemut,-tu Ar. s. (-.-) Ölümsüz, ölmez.

lâyık,-kı Ar. s. (-.) Değimli, yaraşık, yaraşır. **Lâyığını bulmak, 1)** dengini, yaraşır eşini bulmak, **2)** hakettiği cezayı bulmak.

lâyiha Ar. i. (-..) Yazılı tasar.

lâyik Yu. s. Dinayrısı.

lâyiklik Yu. T. i. Dinayrısılık.

lâyuhti Ar. s. (-.-) Yanılmaz, yanılamaz.

Lâz i. Kafkasya uruklarından birinin adı ise de vaktiyle yanlış olarak Trabzon'un doğusunda oturan denizcilere denmiştir.

lâza i. Küçük tekne, bal teknesi.

lâzım Ar. s. (-.) **1.** Gerek, gerekli. **2.** *dlg.* Geçişsiz (fiil). **Lâzım gelmek,** gerekmek.

lâzımlık Ar. T. i. Oturak.

lâzime Ar. i. (-..) *mat.* Gerekçe.

leblebi i. Eğlencelik diye yenilen kavrulmuş nohut.

leblebici s. Leblebi yapan veya satan (kimse).

ledün,-nnü Ar. i. Tanrı katı. **Ledün ilmi,** Tanrının kendine özgü olan bilgisi.

ledünniyat,-tı Ar. ç. i. mec. Bir işin gizli tarafları.

lef,-ffi Ar. i. İçine sokma, iliştirme. **Leffü neşir,** *ed.* birkaç ismi bir ibarenin başında söyledikten sonra bunların sıfat veya fiillerini daha aşağıda sıralama. «İlk ve orta öğretim beş ve altı yıl sürer» cümlesinde leffü neşir vardır.

leffetmek,-der Ar. T. (i,e) İçine sokmak, iliştirmek.

legato İt. zf. (.×.) *mü.* Bir parçanın notalarının ara vermeden birbirine bağlanarak söyleneceğini veya çalınacağını anlatır.

leğen i. İçinde öteberi veya üstünde el yıkanılan, madenden yayvan kab. **Leğen ibrik,** el ve yüz yıkamak, aptes almak için kullanılan kapaklı leğen ve ibrikten ibaret takım.

Leh i. Lehistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

leh Ar. e. Bu kelime -e ve -de hallerinde ve en çoğu isim takımı belirtileni şeklinde kullanılarak «birinden yana olma», «birinin menfaatine olma» anlamı verir. **Lehinde olmak,** bir şeyin tarafını tutmuş olmak veya birinin faydasına olmak. **Lehinde söylemek** veya **bulunmak,** iyiliğini söylemek. **Lehine olmak,** bir kimsenin iyiliğine yardım eder olmak. **Lehte olmak,** bir şeyden yana olmak.

lehçe Ar. i. Diyelek.

Lehçe i. (×.) Leh dili.

lehim Ar. i. Iki maden parçayı birbirine yapıştırmak için ergitilerek sürülen kalay veya başka maden.

lehimlemek Ar. T. (i) Lehimle yapıştırmak, lehimle tutturmak.

lehimlenmek Ar. T. (nsz) Lehimle yapıştırılmak.

lehimletmek Ar. T. (i,e) Lehimle yapıştırtmak.

lehimli Ar. T. s. Lehimle tutturulmuş.

Lehli i. Leh, Polonyalı.

lehtar Ar. Fa. s. Lehte olan, yanat.

leitmotiv Al. b. i. *mü.* Bir eserde bir fikri, bir duyguyu veya bir kişiliği göstermek üzere sık sık geçen motif. *Vagner, leitmotivlere çok baş vurmuştur.*

leke i. **1.** Bir sıvının damlamasından veya dökülmesinden sonra, bir yüzey üzerinde kalan sınırları belli renk değişikliği. *Yağ lekesi. Mürekkep lekesi. Kan lekesi.* **2.** Bir yüzeyde türlü sebepler dolayısiyle bulunan bu gibi renk değişikliklerine de «leke» denir. *Gözünde leke var. Tırnaklarda kimi vakit beyaz lekeler olur.* **3.** mec. Yüz kızartacak, şeref kıracak hal, namussuzluk. *O adamın hiçbir lekesi yoktur.* **Leke etmek (Bir şeyi-),** bir şey damlatıp üzerinde lekeler meydana getirmek. *Çocuk göğüslüğünü leke etmiş.* **Leke olmak,** üstünde leke peyda olmak. **Leke sürmek,** mec. kötü diye göstermek.

lekeci s. Elbise lekelerini temizliyen (kimse). **Lekeci kili,** kumaşlardaki lekeleri çıkarmak için kullanılan bir çeşit kil.

lekelemek (i) **1.** Leke etmek. *Kumaşı lekelemek.* **2.** Birine, namusa dokunur bir suç yüklemek. *Bu adamı, düşmanları lekelemek istiyorlar.*

lekelenmek (nsz) **1.** Leke olmak. **2.** Leke[3] niteliğinde bir halle tanınmak.

lekeli s. **1.** Leke olmuş, lekesi olan. *Lekeli kâğıt.* **2.** Leke[3] niteliğinde bir hali olan, lekelenmiş. *Lekeli bir adam hiçbir toplantıya alınmaz.*

leken i. Kara batmamak için ayağa takılan bir çeşit örgülü kayak.

lekende i. **1.** Kaba dikiş. **2.** Saat zincirinin sarıldığı silindir.
lekesiz s. Lekesi olmıyan, kusursuz, temiz.
lemis,-msi Ar. i. Dokunma.
lemsî Ar. s. Dokunsal.
lenduha i. Pek iri ve kaba şey. *Lenduha gibi bir dolap.*
lenf, lenfa Yu i. *by.* Kendine özgü damarlar içinde dolaşan ve kan plâzmasından gelen, içinde akyuvarlar bulunan, saydam ve solgun sarı renkte bir sıvı. **Lenf boğumları,** lenf damarlarının yumaklanarak meydana getirdikleri mercimek veya fındık büyüklüğündeki boğumcuklar, ki bunlar akyuvarların çoğalma merkezleri olduğu gibi vücuda giren mikroplara ilk karşı koyma yuvaları da olurlar.
lenfatik Fr. s. Lenfa sistemi fazla gelişmiş olan (kimse). Bu hal cildin aşırı beyazlığı, etin çok yumuşak olması, ayaklarda şişme ve boyundaki bezlerde büyüme istidadı gibi belirtilerle kendini gösterir.
lenfavi Yu. Ar. s. (.--) Lenfatik.
lenger i. Kenarları yatık ve geniş karavana. *Bir lenger pilâv.*
lento İt. zf. (×.) *mü.* Bir parçanın ağır ağır çalınacağını anlatır.
lep i. «Daha başlanırken bir sözün nereye varacağını anlayıvermek» anlamına kullanılan «lep demeden leblebiyi anlamak» deyiminde geçer.
lepiska i. (.×.) **1.** Leipzig ipeği. **2.** s. Sarı ve yumuşak (saç).
lerci i. Mis keçisine benzer bir hayvan.
lesepase Fr. i. Bir sınırdan geçebilmek için verilen yazılı izin.
leş i. Hayvan ölüsü, öleş.
letafet,-ti Ar. i. (.-.) **1.** Hoşluk. **2.** Yeneleklik.
letarji Yu. i. *hk.* Günlerce ve pek seyrek olarak aylarca, hattâ yıllarca süren ve uyanılmıyan derin uyku hali.
leva i. (×.) Aşağı yukarı elli para değerinde olan Bulgar parası.
levanten Fr. i. Yakın doğuda uzunca kalıp yerleşmiş veya evlenerek soyu karışmış Avrupalı.
levazım, levazımat,-tı Ar. ç. i. (.-.), (.---) Gereçler.
levent İt. i. **1.** *tar.* Yeniçeri devrinde deniz erlerine verilen ad. **2.** mec. Boylu boslu ve yakışıklı kimse.
levha Ar. i. Bir yere asılmak üzere yazılmış yazı.
levhimahfuz Ar. b. i. Bâzı inanışlara göre Allahın takdir ettiği şeylerin yazılı bulundukları levha.
levrek Yu. i. *zo.* Eti beyaz, pek beğenilen ve çoğu torik büyüklüğünde olan pullu bir balık.
levüloz Fr. i. *kim.* Sakarozun hidrolizinde glikozla beraber meydana gelen, suda eriyen ve zorlukla billûrlaşan, lezzeti hafif tatlı bir şeker çeşidi.
leylâk i. *bt.* Zeytingillerden, yaprakları karşılıklı bir ağaç ve bunun, koni durumunda toplanmış, beyaz, açık kırmızı veya maviye çalan pembe renkte, güzel kokulu çiçekleri.
leylek i. *zo.* Göçebe uzunbacaklılardan, kurbağa, sıçan ve yılan gibi tarlalara zararlı hayvanlarla beslenen, yuvasını evlerin damlarında ve bacaların üstünde kuran faydalı bir kuş. **Leylek gibi,** zayıf ve uzun bacaklı.
leziz Ar. s. (.-) Tadı hoş olan, tadı güzel.
lezzet,-ti Ar. i. Tat. **Lezzet almak,** hoşlanmak.
lezzetlendirmek Ar. T. (i) Tat vermek.
lezzetlenmek Ar. T. (nsz) Tatlanmak, tat verilmek.
lezzetli Ar. T. s. Tadı güzel.
lezzetsiz Ar. T. s. Tatsız.
lığ i. *je.* Suların taşıdığı veya çekilirken bıraktığı killer ve kumlu çamur, °alüvyon.
lığlanmak (nsz) Üstünde lığ birikmek.
lığlı s. *je.* Lığdan meydana gelmiş. *Lığlı tabaka.*
Li *kim.* Lityum cisminin simgesi.
libade i. (.-.) Kısa hırka.
libas Ar. i. Giysi.
liberal,-li Fr. s. *top.* Erkinci.
liberalizm Fr. i. *top.* Erkincilik.
libido Lâ. i. (.×.) *ruh.* Cinslik içgüdüsü veya yaşama çabasiyle ilgili her türlü istek ve erke.
libre Fr. i. (×.) Yarım kilogramlık bir ağırlık ölçü birimi.
libretto İt. i. (.×.) *mü.* Bir operanın sözlerinin yazılı bulunduğu kitap.
lider İn. i. (×.) Önder.
lif Ar. i. **1.** *by.* Tel. **2.** Hamamda sabun köpürtüp yıkanmak için kullanılan ve bâzı bitkilerin telleri didiklenerek yapılan gevşek yumak.
lifî Ar. s. (--) Telsel, telimsi.
liğen i. Leğen.
liğnit,-ti Fr. i. Bak. linyit.
liken Yu. i. *bt.* Bir mantarla bir suyosununun ortak yaşamasiyle meydana gelen aşağı bitkilerin genel adı.
likidasyon Fr. i. *tec.* Tasfiye.
likorinoz Yu. i. Bâzı balıkların iste kurutularak yapılan pastırması.
likör Fr. i. İçinde ispirto bulunan meyvalı

veya kokulu şurup.

liman Yu. i. Gemilerin barınarak yük alıp verebildikleri yer. **Liman reisi,** gemilerin limana girip çıkması, yük alıp vermesi işlerine karışan memur.

limanlamak Yu. T. (nsz) **1.** Bir limana girip kalmak. **2.** Yatışmak. *Deniz limanlandı.*

limanlık Yu. T. s. **1.** Liman gibi (yer). **2.** Dalgasız. *Deniz limanlıktı.*

limba i. Bir çeşit yük teknesi.

lime Fa. i. (--) «Tutulacak yeri kalmamacasına yırtık» anlamına kullanılan «lime lime» deyiminde geçer.

limit,-ti Fr. i. *mat.* Bir niceliğin, hiçbir zaman erişemeden atlamasız olarak yaklaştığı başka nicelik. *Daire, iç çokgenlerin çevresinin üst limitidir.*

limitet İn. s. Ortaklarının mesuliyeti koydukları ana para ile sınırlı bulunan (şirket).

limon i. *bt.* Turunçgillerden bir ağaç ve bunun sarı renkli, yumurta biçimi, ucu ağırşaklı, kabuğu güzel kokulu, suyu ekşi olan meyvası. **Limon gibi,** sapsarı. **Limon küfü,** yeşile çalar mavi.

limonata İt. i. (.,×.) Limon şerbeti. **Limonata gibi,** yazın sıcağında serin serin esen hafif rüzgâr hakkında söylenir.

limonatacı s. (..×..) Limonata satan (kimse).

limoni s. (.--) **1.** Limon gibi pek az yeşile çalan açık sarı. **2.** mec. Alıngan, beklenmiyen bir zamanda öfkelenen. *Limoni tabiatlı bir adam.* **3.** (Ahbaplık münasebeti hakkında) Bozukça. *Bugünlerde aramız limoni.*

limonit,-ti Fr. i. *je.* Doğal hidratlı demir oksidi.

limonlu s. İçine limon sıkılmış.

limonluk i. **1.** Sıcak iklim bitkileri saksılarının kışın barındırıldıkları camekânlı yer. **2.** Kesilmiş limon, üzerine bastırılıp sıkılan içi tümsek ve oluklu küçük çanak.

limontozu,-nu; limontuzu,-nu b. i. Limon asidi.

linç,-çi İn. i. Halkın coşkunlukla ve eline geçen gelişigüzel araçlarla bir suçluyu veya suçlu sandığı bir kimseyi öldürüvermesi. *Eskiden Amerika'da zencileri sık sık linç ederlermiş.*

linin Fr. i. *bg.* Hayvan ve bitki hücrelerinde çekirdeğin boya almıyan kısmı.

link,-ki i. Tırıs.

linoleom Fr. i. (.×..) Mantarlı taban muşambası.

linotip,-pi Harfleri satır halinde dizen ve döken makine.

linyit,-ti Fr. i. *je.* Göze görüdür bitiksel izler taşıyan maden kömürü.

lipari Yu. i. Uskumruya benzer, karnı benekli bir cins balık.

liparit,-ti Fr. i. *je.* Bir çeşit talk.

lipsos Yu. i. Bir cins iskorpit balığı.

lira İt. i. (×.) **1.** Eskiden, aşağı yukarı, yedi gram ağırlığında altın sikke. *Türk lirası. İngiliz lirası.* **2.** Bu altın sikkenin yerine geçmek üzere devletlerce bastırılan ve Birinci Cihan Harbinden beri, altına oranla, satın alma yeterliği az veya çok düşmüş bulunan kâğıt para. *Türk lirası Türkiye Devletinin para birimidir.*

liralık İt. T. s. (Şu veya şu kadar) Lira değerinde olan. *Yarım liralık kâğıt. Beş liralık kumaş.*

liret,-ti İt. i. İtalyan para birimi, ki altın para zamanında aşağı yukarı dört buçuk kuruşu karşılardı.

lirik Yu. s. *ed.* Üslûbu kıvrak, teşbihleri bol, ahengi renkli (eser).

lisan Ar. i. Dil. **Lisana gelmek,** (konuşmaz şeyler) konuşmağa başlamak. *Ağaç lisana gelerek...*

lisanıhal,-li Ar. b. i. (.-.-) «Duruş ve davranışının verdiği sezgi ile» anlamına kullanılan «lisanıhal ile» deyiminde geçer.

lisans Fr. i. **1.** Yüksek okul veya fakülte diploması. **2.** *tec.* Memlekete mal sokma veya çıkarma müsaadesi.

lise Yu. i. (×.) Orta okuldan sonra, yüksek öğretime hazırlıyan üç yıllık orta öğretim okulu.

liste Fr. i. (×.) Alt alta yazılmış şeylerin topu. *Yemek listesi. Eşya listesi. Yolcu listesi.*

litografi, litografya Yu. i. (....), (..×.) Taş basması. **Litografya taşı,** taş basmasında kullanılan pek düzgün bir kalker.

litografyacı Yu. T. s. (..×..) Litografya işi yapan (kimse).

litoloji Yu. i. Taşbilim.

litosfer Yu. i. Taşküre.

litre Fr. i. (×.) Sıvıların ölçümünde kullanılan, bir desimetre küb hacmında ölçü birimi. *İki litre zeytin yağı.*

litrelik Fr. T. s. (×..) Litre miktarında sıvı alan. *İki litrelik şişe. Beş litrelik kab.*

lityum i. (×.) *kim.* Simgesi Li, atom sayısı 3, atom ağırlığı 6,94 ve yoğunluğu 0,59 olan, gümüş parlaklığında bir maden.

liva Ar. i. (.-) **1.** Sancak. **2.** *ask.* Tuğay. **3.** Tuğgeneral.

livar İt. i. İçinde diri balık saklanan, denizden ayrılmış havuz veya denizin içinde tutulan delikli ambar.

liyakat,-ti Ar. i. (.–.) Değim, yaraşırlık, yararlık.

liyakatli Ar. T. s. (.–..) Değimli.

liyakatsiz Ar. T. s. (.–..) Değimsiz.

liyakatsizlik Ar. T. i. (.–...) Değimsizlik.

liynet,-ti Ar. i. Yumuşaklık, hafif sürgün.

lizol,-lü Fr. i. Mikrop kıran olarak kullanılan ve katrandan çıkarılan koyu renkli yağsı bir sıvı.

lobut,-tu i. Kısa ve kalın sopa.

loca İt. i. (×.) **1.** Tiyatro, sinema gibi eğlence yerlerinde veya parlâmento salonlarında etrafı ayrılmış üç beş kişilik özel bölme. **2.** (Eskiden) Masonların toplantı yeri.

loça İt. i. (×.) (Gemi teknelerinde) Demir zinciri deliği.

loda i. Üzerine toprak örtülmüş yığın. *Saman lodası.*

lodos Yu. i. **1.** Güney yeli. *Batı lodosu. Kıble lodosu.* **2.** Güney. *Lodosa bakan pencereler.* **3.** Güney yeli fırtınası. *Gemi lodosa tutuldu.*

lodoslamak Yu. T. (nsz) Lodos esmeğe başlamak veya rüzgâr lodosa çevirmek.

lodosluk Yu. T. i. Güneye bakan yan, küney, künez.

logaritma Yu. i. (..×.) *mat.* Büyük çarpmaları, bölmeleri, kök veya kuvvet alışları yapabilmek için bulunan bir yol, ki biri geometrik ötekisi aritmetik olmak üzere kurulan iki sayı dizisinden çıkarılır. Bu iki diziden aritmetik olanın her sayısı karşılaştığı geometrik sayının logaritması olur. Meselâ:

1	10	100	1000	10000	.....
0	1	2	3	4	.....

dizilerinde 100 sayısının logaritması 2, 1000 inki ise 3 olduğu görülüyor. **Logaritma tablosu,** sayıların logaritmalarını gösteren cetvel.

logistik Yu. i. *man.* İmsel mantık. Bak. mantık.

logos Yu. i. (×.) *fel.* Bak. deyi.

loğ Fa. i. Yollarda, toprak damlarda yeri bastırmak veya tarlalarda topakları ezmek için gezdirilen taş yivgi.

loğdur i. Çekmek için loğa takılan ağaç.

loğusa i. Yeni çocuk doğurmuş olup üreme organları henüz eski halini almamış bulunan kadın.

loğusalık i. Loğusa olanın hali ve bu halin süresi.

loğusaotu,-nu b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, çiçekleri koyu kahve renginde ve fena kokulu, tırmanıcı bir bitki.

loka s. Çapaçul.

lokanta İt. i. (.×.) Büyük aşçı dükkânı.

lokantacı İt. T. s. (.×..) Lokanta işleten (kimse).

lokavt,-tı İn. i. İşçileri yola getirmek için patronların fabrikalarını kapamaları.

lokma Ar. i. **1.** Bir defada alınıp ağza götürülen yiyecek kısmı. *İkinci lokmayı ağzıma götürürken kapı çalındı. Ekmeği lokma lokma kesip bıraktı.* **2.** Kızgın yağın içine kaşık kaşık dökülerek pişirilen ve sonra şerbetin içine atılarak tatlılandırılan mayalı hamur. **Lokma dökmek,** lokma tatlısı yapmak. **Lokma gözlü,** gözleri fırlak. **Lokmasını dökmek (Birinin-),** bir ölünün canı için lokma döküp dağıtmak.

lokmacı Ar. T. s. Lokma yapan veya satan (kimse).

lokmagöz Ar. T. b. s. Gözleri fırlak.

lokmanruhu,-nu b. i. Bak. eter.

lokomobil Fr. i. Tekerlekler üzerine kurulmuş, istenilen yere çekilir buhar makinası.

lokomotif Fr. i. Trenleri çeken tekerlekli, büyük buhar makinası.

lokra i. Bir cins serçe.

lokum i. Şekerli nişasta eriyiğini pişirip hafif ağdalaştırarak yapılan, küb şeklinde ve lokma büyüklüğünde kesilen şekerleme, lâtilokum, kesme.

lombar İt. i. Gemilerde top namlısının dışarıya uzanmasına yarıyan delik.

lomboz i. Gemilerde yuvarlak pencere.

lonca İt. i. (×.) Eskiden, her esnafın kurduğu birliğe verilen ad. **Lonca ustası,** lonca başkanı.

lop,-pu s. **1.** Yumuşak, yuvarlakça ve irice. *Lop et.* **2.** i. *an.* Bir organın az çok, yuvarlakça veya birbirinden ayrılmış parçalarından her biri. *Sağ akciğerde üç, soldakinde iki lop vardır.* **Lop incir,** iri ve yumuşak bir cins incir. **Lop yumurta,** suda kaynatılmış yumurta.

lopçuk i. *an.* Küçük lop.

lop lop b. zf. İri parçalar halinde (yemek veya yutmak).

loppadak zf. Lop diye. *Et loppadak yere düştü. Koca dolmayı loppadak ağzına attı.*

lopur lopur b. zf. Lop lop yer veya yutarken çıkan sesi anlatır. *Bir sepet inciri lopur lopur yiyiverdi.*

lor i. Bir çeşit taze, yumuşak ve tuzsuz beyaz peynir.

lord İn. i. **1.** İngilterede babadan oğula veya ilk erkek mirasçıya geçen yahut kıral tarafından bağışlanan soyluluk unvanı. **2.** mec. hlk. Çok zengin kimse. **Lord gibi,** refah içinde. **Lordlar Kamarası,** İngiliz parlâmentosunda senato kısmı.

lorta i. Ayakkabı kalıbının çapı. *Baş lorta. Orta lorta. Aşağı lorta.*
lostracı İt. T. s. (×..) Ayakkabı boyacısı.
lostromo İt. i. (.×.) Tecim gemilerinde tayfaların başı.
losyon Fr. i. Kokusu kuvvetli kolonya.
loş s. Yeter derecede aydınlık olmıyan, karanlıkça. *Loş bir oda.*
loşluk i. Loş olma hali.
lotarya İt. i. (.×.) Kur'a çekilerek oynanan bir çeşit kumar.
lök,-kü s. **1.** Ağır, battal. **2.** Bir cins erkek deve. **Lök gibi oturmak,** bir yere kabaca çöküp kurulmak.
löklemek (i) [D.D.] (Kırık kabları) Yumurta akı ve kireçten yapılan bir macunla yapıştırmak.
lökoplâst,-tı Yu. i. *bt.* Beyaz kromoplâst.
lökün i. Kireçle zeytin yağı dövülerek yapılan bir macun, ki eskiden muslukları hazneye ve su borularına tutturmak gibi işlerde kullanılırdı.
löngöz i. [D.D.] Denizde veya ırmaklarda bulunan kuyu gibi çukur yer.
löpür löpür b. zf. Lopur lopur.
lös Al. i. *c.* Esası kil ve kum olup en çok vadilerle yamaçlarda bulunan sarı renkli verimli bir balçık.
Lu *kim.* Lutesyum cisminin simgesi.
lûgat,-ti Ar. i. **1.** Söz, kelime. **2.** Sözlük. **Lûgat paralamak,** konuşurken konuşma dilinde geçmiyen yabancı (Arapça ve Farsça) kelimeler kullanmak.
lûmbago Lâ. i. (.×.) *hk.* Soğuk etkisiyle veya bir bükülme sonucunda bel bölgesinde birden bire beliren ağrılı hastalık.
lûmbar İt. i. Lombar.
lûmboz i. Lomboz.
lûtfen Ar. zf. Bir lûtuf (iyilik, kayra) olarak.
lûtfetmek,-der Ar. T. (i,e) Lûtuf olarak vermek, kayramak.
lûtuf,-tfu Ar. i. İyilik, kayra.
lüfer i. Uskumrudan büyük, eti beyaz ve lezzetli, hafif pullu bir deniz balığı.
lüks Fr. i. **1.** Şatafat. **2.** s. Şatafatlı. **Lüks lâmbası,** hava basınçlı bir çeşit büyük petrol lâmbası.
lüle i. **1.** Dürülmüş şey. *Bir lüle kaymak. Saç lüleleri.* **2.** Eskiden kullanılan tütün çubuklarının ucundaki pişmiş balçıktan tütün yuvası. **3.** Eskiden kullanılan bir akar su ölçüsü, ki dört masuraya eşitti. **4.** Çeşme ağzı.
lüleci s. Eskiden çubuk lülesi yapan (kimse). **Lüleci çamuru,** süzme kızıl balçık.
lületaşı,-nı b. i. *je.* Doğal magnezyum silikatından ibaret, kolayca yontulup işlenen, beyaz bir taş, Eskişehir taşı.
lüp,-pü i. **1.** «Değerli bir şeyi bedavadan ele geçirmek» anlamına gelen «lüpe konmak» deyiminde geçer, kimi vakit tek başına da kullanılır. *Lüpe bayılır. Lüp buldu mu dayanamaz.* **2.** Büyücek bir şeyin birdenbire ve kolaylıkla yutulmasını anlatan ses. *Deve hamur topağını lüp diye yutmuş.*
lüpçü s. Lüpe konmasını seven.
lütesyum i. *kim.* İterbiyumun çözüşmesi ile meydana gelen, simgesi Lu olan bir maden.
lüzum Ar. i. (.-) Gerek, gereklik.
lüzumlu Ar. T. s. Gerek, gerekli.
lüzumsuz Ar. T. s. Gereksiz.

M

m, M Türk alfabesinin on altıncı harfi ; sesbilim bakımından dudak sessizlerinin yumuşak ve genzeli.

M Romen rakamlarında «bin» sayısını ve kendinden önce «C» bulununca «dokuz yüz» sayısını gösterir.

M. Mösyö kelimesinin kısaltması.

maada Ar. e. (×.-) Başka. *Bundan maada.*

maahaza Ar. zf. (.×.-) Böyle olmakla beraber, bununla beraber, böyle ise de.

maalesef Ar. zf. (.×..) «Esefle söylüyorum...», «yazık ki...» anlamına.

maalmemnuniye Ar. zf. (.×....) İstiye istiye, seve seve, kıvançla, memnunlukla.

maarif Ar. i. (.-.) Örgütlü öğretim ve eğitim ve bunun sağladığı kamusal bilgi. *Maarif Vekilliği. Türkiyede maarif geniş adımlarla ilerliyor.*

maaş Ar. i. Memurlara, emeklilere ve bunlardan dul ve öksüz kalanlara verilen aylık. **Maaş cüzdanı,** emekli, dul veya öksüz aylığı alanlara verilen kuponlu defter, ki her aylık ödendikçe kuponu koparılıp mal sandığında alıkonur.

maatteessüf Ar. zf. (.×...) «Acınarak söylüyorum...», «ne yazık ki...» anlamına.

maazallah Ar. ü. (.×..) Tanrı korusun, Tanrı esirgesin.

mâbet Ar. i. (-.) Tapınak.

mabeyin,-yni Ar. i. (-..) **1.** Ara. *Meseleyi mabeyninizde halletmelisiniz.* **2.** Eski konaklarda harem ile selâmlık arasındaki daire. **3.** Padişah sarayında mabeyincilerin bulundukları daire. **4.** Padişahın sarayı.

mabeyinci Ar. T. s. (-...) Eskiden padişahların yakınında bulunup onların buyruklarını ilgililere bildirmek ve ağızdan bâzı arzlarda bulunmak gibi işlerle uğraşan aracı.

mablak Ar. i. **1.** Hap hamuru, merhem, boya gibi şeyleri ezip karıştırarak yuğurmak için kullanılan ve bir ucu ele alınacak şekilde saplı, ötekisi yassı olan alet. **2.** Aşure kazanlarını karıştırmakta kullanılan uzun saplı ve yayvan uclu tahta kepçe.

mabut Ar. i. (--) Tapınılan şey, tapı.

Macar i. Macaristan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

Macarca i. Macarların konuştuğu dil.

macera Ar. i. (-.-) Baştan geçen heyecanlı olay, serüven.

maceracı Ar. T. s. (-.-.) Maceralara atılmasını seven.

maceraperest,-ti Ar. Fa. s. (-.-..) Maceracı.

macun Ar. i. (-.) **1.** Undan başka maddelerin, hamur kıvamındaki ezmesi. *Diş macunu. Camcı macunu.* **2.** Bu kıvamda yapılan baharlı veya ilâçlı ağda.

macuncu Ar. T. s. Taşıdığı teneke tablada renk renk baharatlı macunlar satan kimse).

maç,-çı İn. i. Birbirini yenmek ereğiyle iki taraf arasında yapılan oyun uğraşı. *Futbol maçı. Boks maçı.*

maça i. (×.) İskambil kâğıtlarında, sivri ucu yukarda, ayaklı siyah benek. **Maça beyi gibi kurulmak,** lâübali bir şekilde yaygın yaygın oturmak.

maçuna İt. i. (.×.) Büyük yükleri kaldırmakta kullanılan buharlı bocurgat.

madalya İt. i. (.×.) Yararlık gösterenlere, yarışlarda ve sergilerde derece alanlara mükâfat, kimi vakit de önemli bir olay dolayısiyle ilgililere andıç olarak verilen maden belgi. *İstiklâl madalyası. Atatürk koşusu madalyası.* **Madalyanın tersi,** bir işin hesaba katılması gereken ters tarafı.

madalyon İt. i. İçine küçücük resim, saç teli gibi andıçlar konan, boyna zincirle asılan türlü şekilde mücevher.

madam Fr. i. (Evlenmiş) «Bayan» anlamına olup müslüman olmıyanlar için kullanılır.

madampol,-lü i. Hindistanda Madapolam şehrinde yapılan bir çeşit patiska.

madde Ar. i. **1.** Uzayda yer dolduran varlık, özdek, °cisim. *Hava bir maddedir.* **2.** Öğe, °unsur. *Cam yapmak için birkaç madde kullanılır.* **3.** Kanun, sözlük gibi metinlerde herbiri başlı başına bir hüküm veya bir konu bildiren kısım. *Kanunun 35 inci maddesi. Sözlüğün «dil» maddesi.* **4.** İleri sürülen mesele. *Bu maddeyi ileride inceleriz.*

maddecilik Ar. T. s. *fel.* Özdekçilik.

maddesel Ar. T. s. *fi.* Madde ile ilgili, madde niteliğinde olan, özdeksel, °maddi. **Maddesel nokta,** bir maddenin, üç boyuttan soyutlanmış varsayılan pek küçük

parçası.

maddeten Ar. zf. (×••) Madde bakımından.

maddi Ar. s. (•-) Maddesel.

maddiyun Ar. ç. s. (•••) *fel.* Özdekçiler.

mâdelet,-ti Ar. i. (-••) Tüze, könülük.

madem, mademki e. (-•) (×•), (-×•) «Değil mi ki» gibi başına getirildiği cümlenin hükmünü, arkadan gelen ikinci cümledeki hükme bir sebep haline sokar. *Madem öyle söyledi, öyle yaparız* (=öyle söylediği için öyle yaparız). *Mademki sen beni dinlemiyorsun, ben de senin işine bir daha karışmam* (= değil mi ki sen beni dinlemiyorsun, ben de...).

maden Ar. i. (-•) **1.** Toprağın içinden filiz denilen bileşimleri çıkarılıp ergitilerek arı bir halde elde edildikten sonra ya kalıba dökülerek veya ısıtılıp dövülerek istenilen şekle sokulan ve böylece birçok aygıt ve aletlerin yapımına yarıyan madde. *Demir, bakır, altın birer madendir.* **2.** *kim.* Kendine özgü bir parıltısı olan, genel olarak elektriği ve ısıyı ileten, oksijenle birleşerek bazal asitler veren basit cisim. **3.** s. Madenden yapılmış. *Maden kab.* **Maden cevheri,** içindeki maden oranı işletilmeğe elverişli miktarda olan filiz. **Maden kömürü,** yer altından çıkarılan kömür. Bak. kömür. **Maden ocağı,** kazılarak maden cevheri çıkarılan yer. **Maden suyu,** içinde erimiş olarak birtakım mineral maddeler bulunan ve bâzı hastalıklara karşı içme veya yıkanmada kullanılan kaynak suyu. **Maden yatağı,** maden filizi katmanlarının bulunduğu alan.

madenci Ar. T. s. (-••) Maden işleten (kimse).

madenî Ar. s. (-•-) Madensel.

madensel Ar. T. s. (-••) Madenle ilgili, madene değgin, madenden yapılmış, °madenî.

madensi Ar. T. s. (-••) **1.** Maden gibi olan. **2.** i. *kim.* Kendilerinde madenlerin bütün ortak vasıfları bulunmıyan öteki basit cisimlerin genel adı, °şibih maden.

maderşahi Fa. s. (-•--) *top.* Anaerkil.

madik i. ar. «Dolap çevirmek, hile yapmak» anlamına gelen «madik etmek veya oynamak» deyiminde geçer.

madrabaz Fa. i. **1.** Balık, zerzevat ve meyva gibi yiyecekleri yerinden alarak pazara iletip satan kimse. **2.** s. mec. Çıkarını sağlamak için pek dürüst olmıyan usullere baş vuran (kimse).

madrabazlık Fa. T. i. Madrabaz işi, madrabazca hareket.

madrubunfih Ar. i. (•-••) *mat.* Çarpan.

madrup Ar. i. (•-) *mat.* Çarpılan.

madum Ar. s. (--) Yok, yok olan, yok olmuş, bulunmaz.

madun Ar. i. (--) Alt, astın.

madut Ar. s. (--) Sayılmış, sayılan. **Madut olmak,** sayılmak.

maestoso İt. zf. (••×•) *mü.* Ağır ve ihtişamlı.

mafevk,-kı Ar. i. (-•) Üst, üstün.

mafevkattabia Ar. b. s. (-•••••) Doğaüstü.

mafiş Ar. i. (-•) Bir çeşit hamur tatlısı.

mafsal Ar. i. Eklem, oynak yeri.

magazin İn. i. Kalabalığı ilgilendirecek çeşitli konulardan bahseden bol resimli dergi.

magma Yu. i. (×•) *je.* Yanardağlardan çıkan hamursu, yoğun külte.

magnetik Yu. i. *fi.* Mıknatısla ilgili, kendinde mıknatıs özelikleri bulunan. **Magnetik alan,** Bak. alan.

magnetit Fr. i. *kim.* Mıknatıs özeliği olan doğal demir oksidi.

magnetizma Fr. i. (••×•) *fi.* Bir mıknatıslı alanda görülen fiziksel olayların sebebi olan kuvvet.

magneto Fr. i. Bak. manyeto.

magnezit Fr. i. *kim.* «Demir köpüğü» adiyle de anılan doğal magnezyum silikatı.

magnezyum i. (•×•) *kim.* Simgesi Mg, atom ağırlığı 24,32, yoğunluğu 1,7 olan gümüş parlaklığında ve çok parlak bir alevle yanan pek hafif bir maden.

mağ i. Başiyle kanad ve kuyruk uçları bir renkte olan güvercin.

mağara Ar. i. Bir yamaca veya kaya içine oyulmuş uzunca kovuk.

mağaza Fr. i. **1.** Büyük dükkân. **2.** Eşya veya zahire deposu.

mağdur Ar. s. Haksızlığa uğramış.

mağdurluk Ar. T. i. Haksızlığa uğramış olma hali.

mağfiret,-ti Ar. i. Yarlıgama.

mağfur Ar. s. Yarlıganmış.

mağlûbiyet,-ti Ar. i. Yenilme, yenilgi.

mağlup Ar. s. Yenilen, yenilmiş.

mağmum Ar. s. **1.** Sıkıntılı, kapanık. **2.** Tasalı, üzgün.

Mağribî Ar. i. Mısır ötesi Kuzey Afrika halkından olan kimse.

mağrip Ar. i. **1.** Batı. **2.** Afrikanın, Mısırdan öte, kuzey kısmı.

mağruk,-ku Ar. s. **1.** (Suda) Boğulmuş. **2.** Batmış (gemi).

mağrur Ar. s. Gururlu.

mağşuş Ar. s. Karışık.

mahal,-lli Ar. i. Yer, yöre.

mahalle Ar. i. Bir şehrin, bir kendin, hattâ büyücek bir köyün bölünmüş sayıldığı

parçalardan her biri. **Mahalle çapkını,** beceriksiz çapkın. **Mahalle çocuğu,** sokakta vakit geçiren terbiyesi kıt çocuk. **Mahalle karısı,** terbiyesi kıt kavgacı kadın.

mahallebi Ar. i. Süt, şeker ve pirinç unu kaynatılarak yapılan, bulamaç veya pelte kıvamında bir tatlı. **Mahallebi çocuğu,** nazlı büyütülmüş, dayanığı az kimse. **Su mahallebisi,** sade pirinç unu ile koyuca pişirilip üstüne pekmez dökülerek yapılan mahallebi.

mahallebici Ar. T. s. **1.** Mahallebi yapıp satan (kimse). **2.** mec. Nazlı büyütülmüş, dayanıksız (kimse).

mahalleli Ar. T. s. **1.** Aynı mahalleden olan. **2.** i. Bir mahalledeki halk. *Mahalleliyi ayağa kaldırdı.*

mahallî Ar. s. **1.** Yerli, yöresel. *Mahallî âdetler. Mahallî hükümet.*

maharaca i. Bak. mihrace.

maharet,-ti Ar. i. Becerik, ustalık, el uzluğu, uzluk.

maharetli Ar. T. s. Becerikli, eli uz, usta.

maharetsiz Ar. T. s. Beceriksiz, çulpa.

mahcubiyet,-ti Ar. i. (.-..) Utangaçlık, sıkılganlık.

mahcup Ar. s. (.-) Utangaç, sıkılgan. **Mahcubetmek,** utandırmak. **Mahcup olmak,** utanmak, utandırılmak.

mahcur Ar. s. (.-) Hacir altına alınmış, hacirli.

mahcuz Ar. s. (.-) Haciz altına alınmış, hacizli.

mahdum Ar. i. Eskiden «oğul, erkek evlât» anlamına ve bir terbiye ve incelik gereği olarak kullanılırdı.

mahdut Ar. s. **1.** Sınırlanmış, çevrilmiş. **2.** Az, sayılı.

mahfaza Ar. i. Koruncak, kavza, kab.

mahfazalı Ar. T. s. Mahfazası olan.

mahfe Ar. i. Devenin sırtına konulan bir çeşit oturulacak sepet.

mahfi Ar. i. (.-) Gizli, saklı.

mahfil Ar. i. **1.** Toplantı yeri, dernek, çevre. **2.** Camilerde yüksek maksure.

mahfuz Ar. s. Saklı, korunmuş.

mahfuzen Ar. zf. (.-.) Gözaltında olarak. *İstanbuldan mahfuzen getirmişler.*

mahıv,-hvı Ar. i. Mahvetme veya mahvolma eylemi.

mahir Ar. s. (-.) Becerikli, usta, eli uz.

mahiye Fa. Ar. zf. (-..) Aylık olarak.

mahiyet,-ti Ar. i. (-..) **1.** Nelik. **2.** *fel.* Kendilik.

mahkeme Ar. i. Yargı yeri.

mahkûk,-kü Ar. s. (.-) Hakkedilmiş.

mahkûkât,-tı Ar. ç. i. Hakkedilmiş şeyler.

mahkûm Ar. s. (.-) **1.** Hüküm giymiş. **2.** mec. Zorunda olan, °mecbur. *Ben burada oturmağa mahkûmum.*

mahkûmiyet,-ti Ar. i. (.-..) **1.** Hüküm giymişlik. *Hiçbir mahkûmiyeti yoktur.* **2.** Hüküm giyilen müddet. *Mahkûmiyetini bitirmeden öldü.*

mahlâs Ar. i. Takma ad.

mahlep Ar. i. *bt.* Gülgillerden bir ağaç ve bunun bahar gibi kullanılan, nohut büyüklüğündeki yemişi.

mahlûk,-ku Ar. i. (.-) Yaratık.

mahlûkat,-tı Ar. ç. i. (.--) Yaratıklar.

mahlûl,-lü Ar. s. (.-) **1.** Eriyik. **2.** Mirasçısı olmıyan bır kimseden hükümete kalan (mülk).

mahlût,-tu Ar. s. (.-) Katışık.

mahmi Ar. s. (.-) Korunuk.

mahmude i. *bt.* İkiçeneklilerden, yaprakları ok ucu biçiminde üçgensi, çiçekleri soluk sarı renkte, küçük bir bitki ve bunun köklerinden çıkarılan zamk ve reçine özelliğindeki madde, ki hekimlikte kullanılır.

mahmudiye Ar. i. İkinci Sultan Mahmut zamanında basılmış ince altın sikke, ki şimdi süs altını olarak kullanılmaktadır.

mahmul,-lü Ar. s. (.-) **1.** Yüklü. **2.** Yastanmış. **3.** i. *man.* Yüklem.

mahmur Ar. s. (.-) **1.** Uyku sersemi. **2.** Süzgün, dalgın bakışlı (göz).

mahmurluk Ar. T. i. (.-.) **1.** Uyku sersemliği. **2.** İçmiş adamın ayıldığı zamanki sersemliği.

mahmuz Ar. i. **1.** Çizmenin veya potinin topuğu arkasına takılan ve hayvanı dürtüp hızlandırmağa yarıyan demir parçası. **2.** Horozların ve birtakım başka kuşların ayakları ardında bulunan boynuz yapısındaki sivri uzantı. **3.** Savaş gemilerinde su kesimi altında ileriye doğru uzanan omurga dirseği.

mahmuzlamak (i) Mahmuzla dürtmek.

mahpus Ar. s. (.-) Hapsedilmiş, kapatılmış.

mahpusane Ar. Fa. i. Ceza evi.

mahrama Ar. i. Bâzı bölgelerde kadınların sokağa çıkarken mantonun üstüne örtündükleri işlemeli geniş örtü.

mahreç Ar. i. **1.** Çıkıt, çıkak. **2.** *mat.* Payda.

mahrek,-ki Ar. s. *as.* Yörünge.

mahrem Ar. s. **1.** Gizli, içre. **2.** i. Inal.

mahremiyet,-ti Ar. i. Gizlilik.

mahrukat,-tı Ar. i. (.--) Yakacak, yakıt.

mahrum Ar. s. (.-) Yoksun.

mahrumiyet,-ti Ar. i. (.-..) Yoksunluk.

mahrut,-tu Ar. i. (.-) Koni.

mahsuben Ar. zf. (.-.) ... hesabına, ... hesabına sayılmak üzere.

mahsul,-lü Ar. i. (.-) Ürün, verim.

mahsulât,-tı Ar. ç. i. (.--) Ürünler, verimler.

mahsuldar Ar. Fa. s. (.--) Bitek, verimli.

mahsup Ar. s. (.-) «Hesabına geçirmek», «hesabına saymak» anlamına kullanılan «mahsubunu yapmak» ve «mahsubetmek» deyimlerinde geçer.

mahsur Ar. s. (.-) Kuşatılmış, sarılmış, çevrilmiş.

mahsus Ar. s. (.-) Özgü. *Çocuklara mahsus bahçe.*

mahsus Ar. zf. (×.) **1.** Ayrıca. *Buraya mahsus bunun için geldim.* **2.** Bile istiye. *Mahsus yapmadım.* **3.** Şakadan. *Mahsus söylüyor, inanmayın.*

mahsûs Ar. s. (.-) Duyulur, duyulan, °hissedilen.

mahşer Ar. i. **1.** Kıyamet günü dirilenlerin toplanacaklarına inanılan yer. **2.** mec. Büyük kalabalık.

mahun i. *bt.* Tesbihağacıgillerden, Amerika, Hindistan ve Honduras'ta yetişen büyük bir orman ağacı ve bunun parlak kırmızımtırak renkte, pek sert ve iyi cilâlanan kerestesi.

mahunya i. (.×.) *bt.* İkiçeneklilerden, çiçekleri sarı renkte, kokulu ve salkım durumunda olan ve köklerinden sarı bir boya çıkarılan bir süs bitkisi.

mâhur Fa. i. (-.) Şark müziğinde bir makam adı.

mahut Ar. s. (--) hkr. Adı geçen. *Mahut meseleyi gene mi açtılar?*

mahvetmek,-der Ar. T. (i) (×..) **1.** Yok etmek. *Zaman her şeyi mahveder.* **2.** Bozup faydasız kılmak. *Kuraklık ekinleri mahveder.* **3.** Onmaz hale getirmek. *Kumar nice insanları mahvetti.* **4.** Boşa gitmesine sebep olmak. *Ufak bir dikkatsizlik bütün emeklerimi mahvetti.*

mahviyet,-ti Ar. i. Alçak gönüllülük.

mahvolmak Ar. T. (nsz) **1.** Yok olmak. **2.** Bozulup faydasız hale gelmek. **3.** Onmaz hale gelmek. **4.** Boşa gitmek.

mahya i. **1.** Ramazan gecelerinde, birden artık minareli camilerde iki minare arasına ip uzatıp kandil dizerek meydana getirilen yazı veya resim. **2.** Çatının köşeli yerlerine, öteki kiremitlerin aralığını örtmek için dizilen uzunca ve oluk biçimindeki kiremit.

mahzâ Ar. zf. (×-) Yalnız, sadece.

mahzar Ar. i. Yüksek bir oruna sunulmak üzere yazılan çok imzalı dilekçe.

mahzen Ar. i. Yeraltı depo.

mahzuf Ar. s. (.-) **1.** Silinmiş. **2.** Aradan kaldırılmış.

mahzun Ar. s. (.-) Üzgün.

mahzur Ar. i. **1.** Çekince, sonuç kötülüğü. **2.** Engel.

mahzurlu Ar. T. s. Sonucu kötü, çekinilecek.

mahzuz Ar. s. (.-) Hoşlanmış, haz duymuş.

mai Ar. s. (-.) Mavi.

mail Ar. s. (-.) **1.** Eğik. **2.** Eğinmiş, eğinik.

maîn Ar. s. (.-) *mat.* Eşkenar dörtgen.

maişet,-ti Ar. i. (.-.) Geçinim, geçinme.

maiyet,-ti Ar. i. Bilelik, koşuntu, el altı. **Maiyet memuru,** bir valinin yanında idare stajı yapan memur.

majüskül Fr. i. Büyük (harf).

makabil,-bli Ar. i. (.-.) (Bir şeyin) Öncesi, geçmişi.

makale Ar. i. (.-.) Yazı, betke.

makam Ar. i. (.-) **1.** Orun, kat³, yer. **2.** *mü.* Nağmelerine, seyrine ve karar perdesine göre vasıflanan ses dizisi.

makar,-rrı Ar. i. **1.** Karar kılınan, oturulan yer. **2.** Ocak, merkez.

makara i. **1.** Üzerine bir şey sarılan, ekseni boyunca delik silindir. **2.** *fi.* Çevresi bir ipin oturabileceği şekilde oyuk olup «makara evi» denilen askıya geçirilmiş bulunan kurs biçimindeki mekanik aleti. **Makara evi,** makaranın, hem asılması için çengeli hem etrafında dönmesi için mili bulunan askı kısmı. **Makara gibi,** ardını arasını kesmeden (konuşma). **Makaraları koyvermek,** kendini tutamıyarak kahkahayı basmak. **Makaraları zaptedememek,** kahkahayı basmaktan kendini alamamak. **Makarayı takmak,** şaka yollu takılmak.

makarna İt. i. (.×.) Çoğu ince uzun zıvanalar biçiminde ve başka biçimlerde kurutulmuş un veya irmik hamuru.

makas Ar. i. **1.** Kâğıt, bez ve saç gibi şeyleri kesmeğe yarar alet, ki birbirine ortadan çapraz eklemlenmiş, iki bıçaktan ibarettir; sındı. **2.** Makas şeklinde çatışmış şey. *Çatı makası. Demiryolu makası.* **3.** Istakoz, yengeç gibi bâzı böceklerin ön ayaklarındaki kıskaç. **4.** Arabaların sağa sola dönen ön tekerleklerinin üzerinde bulunan yatak kısmı.

makaslama Ar. T. zf. Çaprazlama.

makaslamak Ar. T. (i) Orta ve şehadet parmakları arasına sıkıştırmak.

makastar Ar. Fa. i. Elbise biçen usta.

makat Ar. i. **1.** Oturak yeri, kıç. **2.** Minder yüzü, minderin üzerine yayılan kumaş. **3.** Minderli alçak sedir.

makber Ar. i. Mezarlık, sinlik.
makbul,-lü Ar. s. (--) **1.** Beğenik. **2.** Geçer.
makbuz Ar. i. Alıt.
makbuzat,-tı Ar. ç. i. (•--) Alınç.
mâkes Ar. i. (-•) «Yankı uyandırmak» anlamına kullanılan «mâkes bulmak» deyiminde geçer.
maket,-ti Fr. i. Bir heykel, bina veya başka şeylerin taslak halindeki ufak örneği.
makferlân İn. i. Kolsuz bir çeşit palto, ki kol yerine omuzdan yarı bele kadar sarkan iki kanadı vardır.
makhur Ar. s. (•-) **1.** Kahredilmiş, kahrolmuş. **2.** Bozguna uğratılmış.
makıys Ar. s. Kıyas edilen, bir gibi tutulan.
maki İt. i. *c.* Çalı ve ağaççıklarla örtülü yerey.
maki Fr. i. *zo.* Maymunsulardan, kuyruğu uzun ve tüylü bir cins.
makina, makine İt. i. (×••) **1.** Yalnız, harekete getirmek gibi basit bir işletme ile belli bir işi kendi kendine, düzgün ve bir örnek üzere yapacak şekilde düzenlenmiş aygıt. *Saç makinası. Kıyma makinası. Dikiş makinası. Harman makinası.* **2.** Bir aygıt veya taşıdın hareketini sağlıyan mekanizma. *Saatin makinası. Gramofonun makinası. Vapurun makinası.* **3.** ar. Otomobil. **Buhar makinası,** buhar basınciyle işliyen makina. **Makina gibi adam,** düzgün çok ve çabuk iş çıkaran adam. **Makinayı bozmak**, ar. barsakları bozulmak.
makinalı İt. T. s. (•×••) Makinası olan, makina ile işliyen. **Makinalı tüfek,** tetiğine bastıkça arasız kurşun atan ağır bir çeşit tüfek.
makinist,-ti Fr. i. **1.** Lokomotifin, vapurun veya fabrikanın makinasını işleten kimse. **2.** Makinalardan anlıyan usta.
makiyaj Fr. i. Yüzü güzelleştirmek veya başka biçime sokmak için boyama, yüz yazma.
makrama Ar. i. İşlemeli büyük çevre veya mendil.
maksat Ar. i. **1.** Amaç, erek. **2.** İstek. **Maksat gütmek,** (bir işi yaparken) gizli ereği olmak.
maksimum Lâ. i. (×••) *mat.* Değişebilen bir niceliğin varabileceği en son sınır, çat, °âzami.
maksum Ar. i. (•-) *mat.* Bölünen.
maksumunaleyh Ar. i. (•-•••) *mat.* Bölen.
maksure Ar. i. (•-•) Camilerde parmaklıkla ayrılmış yer.
maksut Ar. s. (•-) İstenen, güdülen.
makta,-ı Ar. i. Kesit.
maktel Ar. i. Öldürge.
maktu,-u Ar. s. (•-) Kesimli.
maktul,-lü Ar. s. (•-) Öldürülmüş, öldürülen. **Maktul düşmek,** vurulup ölmek.
mâkul,-lü Ar. s. (--) **1.** Akla uygun, akıllıca. *Mâkul bir fikir.* **2.** Akıllıca iş gören, mantıklı. *Mâkul bir adam.*
makule Ar. i. (•-•) **1.** Takım, çeşit. **2.** *man.* Ulam, °kategori.
makûs Ar. s. (--) Ters.
makûsen Ar. zf. (--•) Tersine, ters. **Makûsen mütenasip,** ters orantılı.
makyavelizm Fr. i. Politikada, ereğe varmak için, ahlâka aykırı da olsa her türlü aracı caiz gören çığır.
mal i. **1.** İnek ve manda gibi büyük hayvanlara verilen ortak ad. **2.** Bunların sürüsü. *Bu akşam mal geç kaldı.*
mal Ar. i. **1.** Bir kimsenin iyeliği altında bulunan şey. *Bu ev arkadaşımın malıdır. Şurdaki taşlar kimsenin malı değil.* **2.** Değeri olan, bir işe yarıyan şey. *Onda çok mal var.* **3.** mec. Bayağı, aşağılık kimse. *Bula bula bu malı mı buldu arkadaşlık edecek? Onun ne mal olduğu yüzünden belli!* **Mal birliği,** hukuk bakımından karı ve koca mallarının bir bütün sayılması. **Mal bulmuş Mağribî gibi**, büyük bir hırs ve memnunlukla. **Mal canlısı,** mala çok düşkün. **Mal edinmek, 1)** mal sahibi olmak, **2)** benimsemek. **Mal etmek (Şu kadara-),** şu kadar masrafla sağlamak. *Tanesini bir liraya mal ediyor.* **Malın gözü, 1)** en iyi cins mal, **2)** mec. aşağılık ve zararlı kimse. **Mal müdürü,** bir ilçenin maliye işlerini çeviren memur. **Mal olmak (Şu kadara-),** mal edilmek. **Mal sandığı,** Devlet malı para alıp veren daire.
mala Fa. i. Harç alıp sürmeğe yarar, çoğu üçgen biçiminde yassı demirden, tahta saplı, duvarcı ve sıvacı aleti, sürgü.
malak i. Manda yavrusu.
malalamak Fa. T. (i) Mala sürerek düzeltmek.
malârya Lâ. i. (•×•) Sıtma.
malâyani Ar. s. (----) Boş ve yararsız, saçma. *Malâyani sözler.*
malaz i. Su altında kalan tarla.
malca Ar. T. zf. (×•) **1.** Mal olarak, mal bakımından, °malen. **2.** s. Mal ve para bakımından olan, °malî. *Onun malca durumu iyi değil.*
malen Ar. zf. (-•) Mal olarak, malca.
malgama Yu. i. (×••) Cıvanın başka her hangi bir madenle karıştırılmasından meydana gelen birleşim.

malıtaşı,-nı b. i. Kayıklarda, kimi vakit, çapa yerine kullanılan, ipe bağlı büyükçe taş.
malî Ar. s. (--) **1.** Malca. *Malî durumu düzeldi.* **2.** Maliyeye değgin. *Malî tedbirler. Malî sene.*
malihulya Ar. i. (-...) Kuruntu.
malik,-ki Ar. i. (-.) İye.
malikâne Ar. Fa. i. (-..-) Yurtluk.
maliye Ar. i. (-..) Devletin gelirlerini ve giderlerini yönetme işi. *Maliye Vekilliği. Maliye memuru.*
malkıran b. i. Sığır vebası.
malkoç i. *tar.* Akıncılar ocağının başı. **Malkoç oğlu,** kurnaz, düzenci.
mallanmak Ar. T. (nsz) Mal edinmek.
malt,-tı İn. i. Çimlendirilmiş, kurutulmuş, ve bira yapmak üzere hazırlanmış arpa veya başka taneler.
maltaeriği,-ni b. i. *bt.* Gülgillerden bir ağaç ve bunun erik büyüklüğündeki, çift ve iri çekirdekli, sarı renkli, sulu ve mayhoş yemişi; buna «yenidünya» da denir.
maltız i. Yemek pişirmekte kullanılan, külün elenmesi için içinde ızgarası bulunan, ayaklı ve taşınır ocak.
Maltız i. Malta halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **Maltız keçisi,** çok süt veren, kısa tüylü bir cins keçi.
malûl,-lü Ar. s. (--) Sakat (kimse). **Harb malûlü,** savaşta sakat kalmış asker.
malûm Ar. s. (--) **1.** Bilinmiş, bilinen, bilindik, belli. **2.** *dlg.* Etken (fiil). **Malûm olmak (Birine-),** içine doğmak.
malûmat,-tı Ar. ç. i. (---) Bilgi.
malûmatfüruş Ar. Fa. s. (----.) Bilgi taslıyan, bilgiç.
malûmatlı Ar. T. s. (---.) Bilgili.
malzeme Ar. i. Gereç.
mama i. **1.** (Çocuk dilinde) Yemek, yiyecek. **2.** Kucak çocuğu için hazırlanan, lapa kıvamında unlu yiyecek.
mamafih Ar. e. (---) Bununla beraber.
mamelek,-ki Ar. i. (-..) (Birinin) Olanca malı, her nesi varsa, varı yoğu.
mamul,-lü Ar. s. (--) Yapılmış, işlenmiş, yapılı.
mamulât,-tı Ar. ç. i. (-.-) Yapın.
mamur Ar. s. (--) Bayındır.
mamure Ar. i. (--.) Bayındır yer, bayındırlık.
mamut,-tu Ostiyakça i. *zo.* Avrupa ve Asyada yaşamış olan ve ancak fosili bulunan iri ve kıllı bir fil cinsi.
mâna Ar. i. (--) Anlam. **Mâna çıkarmak,** mâna kuruntusunda bulunmak.
mânalı Ar. T. s. **1.** Anlamlı. **2.** mec. Gizli anlamı olan.
mânasız Ar. T. s. **1.** Anlamsız. **2.** mec. Yersiz, yakışıksız.
manastır Yu. i. Keşiş yurdu.
manav i. Yemiş ve zerzevat satan dükkâncı.
manca İt. i. (×.) Yiyecek, (daha çok) kedi köpek yiyeceği.
mancana İt. i. (.×.) Gemilerde su haznesi.
mancınık i. Top yapımı bilinmediği zaman, kaleleri dövmek için taş gülle atmakta kullanılan bir çeşit büyük sapan.
manda i. Gevişgetirenlerden, öküze benzer, fakat ondan iri, uzunca ve seyrek kıllı, derisinin rengi siyaha yakın koyu, suda çimmekten hoşlanan, sütünden, etinden ve derisinden yararlanılan bir hizmet hayvanı, su sığırı. **Manda gibi.** pek iri ve hantal.
manda Fr. i. Kendi kendini idare etmesini beceremiyen bir memleketi idare etmek için, Milletler Cemiyeti'nin bir devlete verdiği vekillik.
mandal Ar. i. **1.** Kapı pencere kanadı, dolap kapağı gibi şeylerin kapalı tutulmasına yarar, döner tahta veya maden parça. **2.** İpe serilen çamaşırı tutturmak için kullanılan yaylı tahta kıskaç. **3.** Ud, keman gibi çalgıların tellerini germek için burulan tutamaklı çiviler.
mandalina Sanskritçeden i. (..×.) Turunçgillerden, portakaldan küçük, kabuğu kolay soyulur bir meyva.
mandallamak Ar. T. (i) Mandalla tutturmak.
mandapost,-tu Fr. i. Posta havalesi.
mandar i. (Gemilerde) Küçük makara.
mandarin Portekizceden i. **1.** Mandalina. **2.** Avrupalıların, Çin devlet adamlarına verdikleri ad.
mandater Fr. i. Bir memleketi Milletler Cemiyeti adına idare eden (devlet).
mandıra Yu. i. (×..) Üstü örtülü ağıl.
mandolin Fr. i. Kısa saplı bir çeşit Avrupa tamburası.
manej Fr. i. **1.** At talimi. **2.** Bu talimin yapıldığı yer.
mânen Ar. zf. (×.) İç varlık bakımından, duyguca, gönülce, yürekçe.
mânevi Ar. s. (-.-) İçten, içlek, tinsel.
mâneviyat,-tı Ar. ç. i. (-..-) **1.** Doğaüstü kuvvetler. *Mâneviyata inananlar gittikçe azalıyor.* **2.** mec. Yürek kuvveti. *Mâneviyatı bozuk bir ordu.*
manevra Fr. i. (.×.) **1.** (Genel olarak) Birtakım hareketlere dayanan tedbir. *Bir çıkığı yerine koymak için yapılan manevra. Hasmın saldırışını savmak için yapılan manevra.* **2.** Geminin, bir yere ya-

naşmak veya bir yerden çıkmak için yaptığı hareketler. **3.** Lokomotifin, katar meydana getirmek veya katar dağıtmak için ileri geri giderek hattan hatta geçmesi. **4.** Asker birliklerinin yaptıkları her türlü savaş denemeleri. **5.** mec. Düzen, dolap, hile.

manga i. (×.) *ask.* **1.** On dört erden ibaret birlik. **2.** Deniz erlerinin gemide toplandıkları ve yemek yedikleri yer.

mangal i. İçine ateş koymağa yarar sacdan, bakır veya pirinçten, türlü biçimde kab, korluk.

mangan, manganez i. *kim.* Doğada oksitler halinde bulunup çeliği sertleştirmek için bir katkı olarak kullanılan, 1212 derecede ergiyen, yoğunluğu 7,39, atom ağırlığı 54,93 olan, Mn simgesiyle gösterilen çok sert ve kırılgan bir maden.

mangır i. **1.** Bakırdan bir çeşit eski zaman sikkesi. **2.** mec. Para. *Bende mangır kalmadı.* **3.** Nargile lülesine konmak üzere kömür tozundan yapılan, çabuk tutuşur, ağırşak biçiminde bir çeşit yakacak.

mangiz i. ar. Para.

mani i. (-.) Türkü olarak söylenmek üzere yazılan ve çoğu birinci, ikinci ve dördüncü mısraları kafiyeli olan halk koşuğu.

mani Yu. i. **1.** Tutku, düşkünlük, fikir saplantısı. **2.** Manya.

mâni,-i Ar. i. (-.) **1.** Engel. **2.** s. Önleyici. **Mâni olmak,** önüne geçmek, önlemek.

mania Ar. i. (-..) Engel.

manialı Ar. T. s. (-...) **1.** Şurasında burasında engeller bulunan (yer). *Manialı arazi.* **2.** Şurasına burasına engeller konmuş bir yerde yapılan. *Manialı koşu.*

mânidar Ar. Fa. s. (-.-) Mânalı, anlamlı.

manifatura İt. i. (...×.) Her türlü kumaş ve bez gibi dokumalar. *Manifatura dükkânı.*

manifaturacı İt. T. s. (...×..) Manifatura eşyası satan (kimse).

manifaturacılık İt. T. i. (...×...) Manifatura tecimi.

manifesto İt. i. (..×.) Bir gemideki malları göstermek üzere kaptan tarafından gümrük idaresine verilen bildirge.

manika İt. i. (.×.) Gemilerde ambarlara ve makina dairesine hava vermeğe yarar bez veya sac baca.

manikür Fr. i. Tırnak tuvaleti.

maniple, manipülâtör Fr. i. Telgrafçıların elle oynatarak çalıştıkları alet.

manisalâlesi,-ni b. i. *bt.* Düğünçiçeğigillerden, ormanlarda, çayırlarda ve su kenarlarında yetişen, çiçekleri türlü renkte bir süs bitkisi.

manitacılık i. Bir çeşit hırsızlık.

manivelâ İt. i. (..×.) **1.** *fi.* Bir ucunun bağlı bulunduğu bir nokta etrafında dönen kol. **2.** Kaldıraç.

mankafa s. **1.** Anlağı yorgun veya işlemez. **2.** Sakağı hastalığına uğramış (at).

manken Fr. i. **1.** Resimci ve heykelcilerin gerektikçe model gibi kullandıkları, türlü durumlara sokulabilen eklemli ve tahtadan yapılmış insan veya hayvan betisi. **2.** Terzilerin, elbise prova etmek veya sergilemek için kullandıkları insan vücudu biçimindeki tahta veya mukavva kalıp. **3.** Moda evlerinde elbiseleri giyip kendi üzerinde, alıcılara göstermek işiyle ödevli kız veya kadın.

manolya Fr. i. (.×.) *bt.* Manolyagillerden, yaprakları almaşık, iri ve parlak yeşil renkte bir süs ağacı ve bunun çok iri, beyaz ve limon çiçeği kokusunu andırır güzel kokulu çiçeği.

manolyagiller b. ç. i. (.×...) *bt.* Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, manolya, yıldız anasonu gibi çoğu güzel kokulu bitkileri içine alan bir familya.

manometre Yu. i. (..×.) Basıölçer.

mansıp Ar. i. Orun.

mansup Ar. s. (.-) Atanmış, atanık.

manşon Fr. i. Kadınların, kışın sokakta, ellerini içinde sakladıkları kürk.

mantar i. **1.** *bt.* Mantarlar sınıfından, içinde zehirli olanları da bulunan ve emeçleri bir gövde ve bunun üstünde bir şapka biçiminde gelişmiş olan ilkel bitkilerin genel adı. *Çayır mantarı. Kuzu mantarı.* **2.** Bir cins meşenin mantar tabakası, ki geçirimsiz, esnek ve sudan hafif olduğundan şişe tıpası, cankurtaran simidi ve yeleği, ayakkabı pençesi ve daha birçok şeylerin yapımında kullanılır. Bak. Mantar meşesi ve Mantar tabakası. **3.** Bundan yapılan şişe tıpası. **4.** [D.D.] Hayvanların burun ucundaki tüysüz yer. **5.** ar. Uydurma söz, yalan. **Mantara basmak,** ar. biri tarafından hazırlanan oyuna düşmek. **Mantar atmak,** ar. yalan uydurup söylemek. **Mantar meşesi,** *bt.* Mantar tabakası çok gelişen bir cins meşe. **Mantar özü,** *bt.* hücre zarlarını geçirimsiz kılarak mantarlaştıran madde. **Mantar tabakası,** *bt.* bitkilerin türlü örgenlerinde, zarları mantarlaşmış olarak gelişen tabaka.

mantarcı s. **1.** Mantar satan (kimse). **2.** mec. Yalan söylemeyi huy etmiş olan. **3.** Sâf insanları birtakım hileli hareketlerle şaşırtıp paralarını çalan hırsızlara da denir.

mantarcılık i. **1.** Mantarcı usulünde hırsızlık. *Mantarcılıkla yüz lirasını almışlar.* **2.** Yalancılık.

mantardoğuran b. i. *bt.* Mantarlaşmış hücreler meydana getirecek mantar tabakasını doğuran büyütken doku.

mantarlar ç. i. *bt.* Sap, yaprak ve çiçek gibi organlar yerine dallı veya düz iplikler görünüşünde emeçlerden meydana gelen, klorofilsiz, ilkel bir bitki sınıfı, ki ekmek, peynir, limon gibi bâzı yiyecekler üzerinde gelişen küflerle, zehirsiz olanları yenen kır mantarlarını içine alır.

mantarlaşmak (nsz) *bt.* Hücre zarlarına mantar özü karışarak hücreler geçirimsiz hale gelmek.

mantarlı s. İçinde mantar bulunan, mantarı olan. *Mantarlı muşamba. Mantarlı şişe. Mantarlı yemek.*

mantı i. **1.** İçine kıyma konarak ufacık bohçalar biçiminde dürülen hamur parçalariyle hazırlanan yoğurtlu bir yemek.

mantı İt. i. *de.* Gabya serenini kaldıran halat ve makara.

mantık Ar. i. **1.** Hakikati bilmeyi amaçlıyan zihin işlemlerinden hangilerinin doğru ve hangilerinin yanlış yola çıktığını gösteren bilim. **2.** Gereklik, maksat veya hüküm ile iş, vasıta veya kanıt arasında tutarlık. *Güpegündüz ışık yakmakta mantık yoktur.* **İmsel mantık,** kavramlarını ve önermelerini imlerden ibaret bir dizge yardımiyle gösteren, böylece matematik gibi büyük bir kesinlik derecesine erişen mantık, *lojistik.

mantıkçılık Ar. T. i. *fel.* Mantığı, her felsefenin aslı sayan çığır.

mantıkdışı,-nı Ar. T. s. Mantıkla uygunluk veya aykırılık gibi her hangi bir orantısı ve ilgisi olmıyan, *lâmantıki. *Mantıkdışı, mantıksız demek değildir.*

mantıki Ar. s. (..-) Mantıklı, mantıksal.

mantıklı Ar. T. s. **1.** Mantığa uygun. *Mantıklı söz.* **2.** Mantıktan ayrılmaz. *Mantıklı adam.*

mantıköncesi,-ni Ar. T. i. İlkel toplumlarda ve çocukta zihin işlemesinin, belirli bir aşamaya kadar, gelişmemiş durumu.

mantıksal Ar. T. s. Mantık bilimi ile ilgili, *mantıki.

mantıksız Ar. T. s. **1.** Mantığa aykırı olan. **2.** Mantığa aykırı hareket eden. *Mantıksız adam.*

mantilye İt. i. (.×.) Gemi serenlerini direklere asılı tutan zincir.

mantin Fr. i. Canfesten kalın bir çeşit ipekli.

mantis Fr. i. *mat.* Bir sayının logaritmasının ondalık kısmı.

manto Fr. i. (×.) Kadın paltosu.

mantunita i. (..×.) Kapatma, *metres.

manya Yu. i. *hk.* Ruh ve akıl yetilerinin, saçma sapan ve ayıp sözler söyleme, saldırma gibi şekillerde aşırı uyarılganlığiyle beliren bir delilik hali.

manyak Yu. s. Manyaya uğramış (hasta).

manyatizma Fr. i. (..×.) Telkin ve hipnoz olayları ile bunların kuramlarına verilen ad.

manyeto Fr. i. (.×.) *fi.* İçinde indükleç olarak bir mıknatıslı demir bulunan üreteç.

manyezi i. *kim.* Hekimlikte iç sürdürücü olarak ve barsak gazlarına karşı kullanılan, rengi beyaz olan, suda az eriyen, hiçbir tadı olmıyan magnezyum oksidinin başka bir adı.

manyok i. *bt.* Sütleğengillerden, sıcak bölgelerde yetişen, yaprakları almaşık ve üçü veya yedisi bir arada yelpaze durumunda olan büyük bir ağaç, ki yüz otuz türü arasında en önemlileri, kök yumrularından manyok unu çıkarılan «acı manyok», sebze olarak faydalanılan «tatlı manyok» ile kauçuk elde edilen cinsidir.

manzara Ar. i. Görü, görünüş.

manzum Ar. s. (.-) Nazım halinde, koşuk.

manzume Ar. i. (.-.) **1.** Manzum parça, koşuk. **2.** Dizge, *sistem.

mapa i. (×.) Deniz teknelerinde halat veya ip bağlamak için çakılmış demir halka.

maral i. Dişi geyik.

marangoz İt. i. Dolap, masa gibi tahta işleri yapan zanaatçı. **Marangoz balığı,** testere balığı.

marangozluk İt. T. i. **1.** Marangozun yaptığı iş. *Bu adamın elinden marangozluk da gelir.* **2.** Marangoz zanaatı. *Bu çocuk marangozluk öğreniyor.*

maraz Ar. i. **1.** İğ, sayrılık, hastalık. **2.** s. mec. Huysuzluğu ve titizliği ile rahatsızlık veren. *Aman, ne maraz şey!*

maraza Ar. i. Anlaşmazlık, çekişme, kavga.

marazi Ar. s. (.--) Hastalıkla ilgili, iğsel.

marda i. Iskarta mal.

mareşal,-li Fr. i. Mareşallik aşamasında bulunan büyük asker. *Mareşal Fevzi Çakmak.*

mareşallik Fr. T. i. Aşama bakımından orgeneralden daha yüksek olan bir yararlık unvanı. **Mareşallik asâsı,** Bak. asâ.

margarik asit *kim.* Margarin yapmakta kullanılan bir madde.

margarin Fr. i. *kim.* İç yağlarında bulunan, margarik asidin gliserinle birleştirilmesiyle de elde edilen, 47 derecede eriyen ve besin değeri olan bir madde.

marife Ar. i. (.-.) Belirtilmiş isim. «*Evin kapısı*» *sözünde «ev» kelimesi marifedir.*

«Ev kapısı» dendiği vakit, her hangi bir evden bahsedildiğine göre, nekre, oluş.

marifet,-ti Ar. i. (-..) **1.** Her kesin yapamadığı ustalık veya her şeyde görülmiyen şaşırtıcı özelik. *Bu adamın birçok marifetleri var. Bu makinanın bir marifeti de...* **2.** al. Can sıkacak hareket. *Yaptığın marifeti beğendin mi?* **3.** Tasavvufta, Allah hakikatini duyular yardımiyle akılla değil, gönül duyusu ile ve bütün varlıkla tanımadan ibaret olan ve üçüncü aşama sayılan hal.

marifetli Ar. T. s. (-...) Her kesin yapamadığı şeyleri kendine özgü usullerle yapan (kimse) veya kendinde, benzerlerinde olmıyan birtakım şaşırtıcı özelik bulunan (şey).

mariz Ar. s. (.-) Hastalıklı, iğcil, sökel.

mark,-kı Al. i. Alman para birimi, ki altın zamanında aşağı yukarı altı kuruşu karşılardı.

marka İt. i. (×.) **1.** Resim veya harfle yapılan belgi. **2.** Bilet yerine kullanılan maden veya başka şeyden parça. **3.** Futbolde ayakla veya vücutla birinin hareketine engel olma.

markalamak İt. T. i. Marka vurmak.

markalı İt. T. s. Markası olan, markalanmış.

marki Fr. i. Kont ile dük arasında bir soyluluk unvanı.

markiz Fr. i. **1.** Markinin karısı. **2.** Koltuklu fakat arkalıksız salon iskemlesi.

markizet,-ti Fr. i. Bir çeşit ince ve çoğu çiçekli pamuklu kumaş.

marmelât,-tı İsp. i. Şekerli meyva ezmesi.

marn Fr. i. *je.* Toprağın niteliğini değiştirmeğe yarar kil ile karışık kireçli toprak, ki memleketimizde üzüm şırasının tortularını çöktürmek için kullanıldığından «pekmez toprağı» adiyle anılır.

maroken Fr. i. Fas'ta işlenen yumuşak bir cins keçi derisinin adı ise de başka yerlerde aynı tarzda yapılanlara da denir.

marpuç Fa. i. Nargileye takılan, hortum biçimindeki uzun ve bükülgen boru.

marpuççu Fa. T. i. Marpuç yapan veya satan (kimse).

mars i. Tavlada birden iki sayı kazandıran oyun. **Mars etmek,** karşısındakine hiçbir pul kaldırmağa meydan bırakmadan kendi pullarını kaldırıp oyunu kazanmak. **Mars olmak,** bu şekilde oyunu kaybetmek.

marsama Yu. i. Barsama.

marsık i. İyice olmamış ve yakıldığı vakit duman ve koku vererek baş ağrısı yapan odun kömürü. **Marsık gibi,** kirli esmer.

marsıvan i. Kimi vakit alay veya hakaret için kullanılan «marsıvan eşeği» deyiminde geçer.

marş Fr. ü. **1.** Askerlikte yürüyüşe geçmek için verilen komut. **2.** En çoğu yürüyüşlerde çalınmak üzere yapılmış müzik parçası. **3.** Bir topluluğun, kendini simgelemek üzere yaptırdığı müzik parçası. **Marş marş,** askerlikte koşma komutu.

marşandiz Fr. i. Yük katarı.

mart,-tı Lâ. i. Yılın üçüncü ayı, ki otuz bir gün sürer. **Mart dokuzu,** martın ikinci haftasında olagelen bir fırtına adı. **Mart havası,** kararsız hava. **Mart içeri, pire dışarı,** biri gelince ötekisi gitmeğe kalkıştığı vakit aradaki uyuşmazlığı anlatmak için söylenir. **Mart kedisi,** çapkın ve azgın kimse.

martaval i. ar. Yalan, uydurma söz, mantar. **Martaval atmak** veya **okumak,** inanılmıyacak sözler söylemek.

martavalcı s. ar. Uydurarak yalan söyliyen.

martı i. Perdeayaklılardan, ördek iriliğinde çoğu beyaz rente, yüzücü güzel bir deniz kuşu.

martıka i. Başı geriye doğru kıvrık bir çeşit yelkenli.

martin Fr. i. Eskiden kullanılan ve tek kurşun alan bir cins tüfek.

mâruf Ar. s. (--) Her kesçe bilinen, tanınan, belli, sanlı.

marul Yu. i. Bileşikgillerden, geniş ve uzun olan yeşil yaprakları taze olarak yenen bir bitki, ki «büyük marul» denilen çeşidinden hekimlikte kullanılan ve «marul sütü» denilen bir madde elde edilir.

marulcuk Yu. T. i. *bt.* Çöpleme.

mâruz Ar. s. (--) **1.** «(Bir şeyin) Etkisine uğramak ve uğratmak» anlamına kullanılan «mâruz kalmak» ve «mâruz bırakmak» deyimlerinde geçer. *Güneşe mâruz kalmak. Fena bir muameleye mâruz bırakmak.* **2.** (Eskiden) Sunulan, verilen. *Falan tarafından mâruz bir mektup.*

maruzat,-tı Ar. i. (---) Eski nezaket dilinde bir kimse, ötekine söylediği veya yazdığı sözleri bu kelime ile anlatırdı. *Size maruzatım var. Geçen günkü maruzatımda rica ettiğim husus.*

marya Yu. i. (×.) **1.** Dişi koyun. **2.** Dişi hayvan. **3.** Karışık çeşitli ufak balık.

mas,-ssı Ar. i. Soğurma, emme.

masa i. **1.** Üstünde veya çevresinde türlü işlerin yapıldığı, yüksekçe, genişçe ve ayaklı tabla. *Yemek masası. Yazı masası. Ütü masası. Müzakere masası. Oyun masası.* **2.** Dairelerde belli bir işin görüldüğü kısım. *Yolcu masası.* **3.** *tec.* Bir batkının alacaklılarının topu.

masaj Fr. i. İnme tedavisi, vücudun fazla yağlarını eritme, üyelere biçim verme

kabîlinden türlü ereklerle el, elektrik, su gibi araçlar kullanarak dokular üzerine etki yapmağı amaçlıyan fiziksel işlem.

masal i. **1.** Çocuklara anlatılan ve çoğu olağanüstü olaylarla süslenmiş bulunan ilgi çekici hikâye. **2.** mec. Boş veya yalan söz. **Masal okumak,** boş sözlerle kandırmağa çalışmak.

masarif Ar. ç. i. (.--) Masraflar, giderler.

masarika Yu. i. (..×.) *an.* Barsak askısı.

masat Ar. i. Bıçak bilemeğe yarar demirden çomak biçiminde alet. *Kasap masadı.*

mâsebak,-kı Ar. i. (-..) Olup geçmiş şeyler, önerti.

mâsiva Ar. i. (-.-) Tasavvufta, Allahtan gayrı olan her şey. **Mâsivadan geçmek,** dünya işlerinden elini çekmek.

maskara Yu. s. **1.** Eğlendirici, hoş. *Görseniz ne maskara şey!* **2.** (Küfür olarak söylendiği vakit) Soytarı, rezil. *Bırak şu maskarayı.* **3.** i. Karnaval². *Maskaralar geçiyor.* **4.** Karnaval maskesi. *Çocuk bir maskara satın aldı.* **Maskara olmak,** gülünç bir hale düşmek. **Maskarasını çıkarmak (Birinin-),** birini rezil etmek. **Maskaraya almak,** eğlenmek, alaya almak. **Maskaraya çevirmek (Birini-),** gülünç bir hale sokmak.

maskaralanmak Yu. T. (nsz) Soytarılık etmek.

maskaralaşmak Yu. T. (nsz) Eğlendirici hoş bir hal almak.

maskaralık Yu. T. i. **1.** Eğlendirici hareket, soytarılık. **2.** Rezalet.

maskatıreis,-e'si Ar. b. i. Doğut.

maske Fr. i. **1.** Tanınmamak için yüze geçirilen örtü. **2.** Karnavalların taktıkları yapma yüz. **3.** Korunum için kullanılan yüzlük. *Gaz maskesi.* **4.** mec. Bir şeyin gerçek niteliğini gizlemek için üstüne örtülen başka şeyler. **Maskesini atmak (Kendi-),** gerçek niteliğini ve ereklerini açığa vurmak. **Maskesini kaldırmak (Birinin-),** gizli ereklerini meydana çıkarmak, ipliğini pazara çıkarmak.

maskelemek Fr. T. (i) Maske⁴ geçirmek.

maskeli Fr. T. s. Maskesi olan veya maskelenmiş. **Maskeli balo,** yüze maske takılarak gidilen balo.

maslahat,-tı Ar. i. İş, mesele.

maslahatgüzar Ar. Fa. i. İşgüder.

maslak i. **1.** Biteviye akan su borusu. **2.** Su yolu üzerinde bulunan su haznesi. **3.** Büyük yalak.

maslup Ar. s. (.-) Asılmış, asılan.

masmavi s. Her tarafı mavi, gömgök.

masnu,-u Ar. s. (.-) Yapma.

masnuat,-tı Ar. i. (.--) Yapınlar.

mason Fr. i. Masonluk kurumu üyesi.

masonluk Fr. T. i. **1.** Din ve ulus farkı gözetmeden insanlar arasında sevgiyi kuvvetlendirmek ereğini güttüğünü söyliyen, üyeleri birbirine «kardeş» diye hitabeden, eski bir duvarcı loncasından gelişmiş olduğu sanılan, gizli olan toplantılarında önlük, pergel, gönye gibi taşçı aletlerini birer simge olarak kullanan ve dünyanın hemen her tarafına yayılmış bulunan bir kurum. **2.** Mason olma hali.

masraf Ar. i. **1.** Harcanan para, gider. *Onların masrafı çoktur.* **2.** Bir şeyin yapımında kullanılan öteberi, harc, gereç. *Bu yemeğin masrafı bol tutulmuş.* **Masraf etmek,** para harcamak. *Bugün çok masraf ettim.* **Masraf görmek,** gideri, satınalmayı yönetmek. *Masraf görenler tutumlu olmak gerek.*

masraflı Ar. T. s. Çok masrafa bağlı olan, pahalıya çıkan. *Bu masraflı bir iş.*

mastar Ar. i. **1.** *dlg.* Fiillerin şahsa ve zamana bağlı olmıyan, fakat olumlu ve olumsuz halleri olabilen isim şekli, isim-fiil; «gelmek, gelmeklik, gelme ve geliş» birer mastardır. Mastar deyince daha çok, isim-fiillerin -mek'li şekli hatıra gelir, öteki şekiller «elyem ismi» adiyle anılır. **2.** Mıstar.

mastara Ar. i. Açı ölçme cetveli, alidat.

mastı i. Kulakları uzun ve düşük, ayakları kısa, bodur bir köpek cinsi.

mastıbacak b. i. Bastıbacak.

mastıçiçeği,-ni b. i. *bt.* Öküzgözü.

mastika Yu. i. (.×.) Sakızlı rakı.

mastur s. ar. Çok sarhoş.

masturi i. Geminin en geniş yeri.

mâsum Ar. s. (--) **1.** Suçsuz, günahsız, yazıksız. **2.** Kimi vakit acıma duygusiyle «küçük çocuk» anlamına da kullanılır. *Dört tane mâsumu var.*

masun Ar. s. (.-) Korunan, korunmuş.

masuniyet Ar. i. (.-..) Korunmuşluk.

masura i. (.×.) **1.** İplik sarılıp mekiğe takılan zıvana. **2.** Çeşme zıvanası. **3.** Eskiden kullanılan bir akar su ölçüsü.

maş i. Bir çeşit börülce.

maşa i. **1.** Ateş veya kızgın bir şey tutmağa yarıyan madenden çatal alet. **2.** Bu şekilde olan veya ufak tefek şeyler tutmağa yarıyan alet. **Maşa varken elini yakmak,** bir işi, yoliyle yapmak varken her hangi bir sebep yüzünden sonunda zarar ve mesuliyet yüklenecek bir şekilde yapmak.

maşallah Ar. ü. (-.-) (×..) **1.** «Ne güzel», «Allah nazardan saklasın» gibi beğenme duyguları anlattığı gibi «elbette», «hay hay» anlamına da kullanılır. *Maşallah, çabucak gitti geldi. —Size bir şey rica edebilir miyim? —Maşallah!* **2.** Kimi

vakit karşılaşıldığında hatır sorma sözünden önce söylenir. *Maşallah, nasılsınız?* **3.** i. Nazar değmesin diye çocukların üzerlerine iliştirilen ve üstünde bu söz yazılı bulunan altın nazarlık. **Maşallahı var,** bir kimsenin iyi durumu veya bir şeyin iyi bir hali anlatılırken söylenir. *Çocuğun bugün maşallahı var, hiç huysuzluk etmedi.*

maşatlık i. Müslüman olmıyanların gömütlüğüne verilen ad. *Yahudi maşatlığı.*

mâşer Ar. i. (--) İnsan topluluğu, toplum.

mâşerî Ar. s. (---) Topluluğun olan, ortaklaşa. *Mâşerî vicdan.*

maşlah Ar. i. Altı üstü bir ve kol yerine yarıkları olan bir çeşit üstlük.

maşrapa Ar. i. Küpten su almağa yarıyan veya bardak yerine kullanılan kulplu maden kab.

maşrık,-kı Ar. i. Doğu.

mat,-tı i. «Satranç oyununda veya aytışmada yenilgi» anlamına olup «etmek» ve «olmak» yardımcı fiilleriyle kullanılır.

mat,-tı Fr. s. Parlamıyan, donuk.

matah Ar. i. «Kötü» anlamiyle mal. *Onun ne matah olduğunu hep biliriz.*

matara Ar. i. Yolculukta boyuna veya bele asılı olarak taşınan, çok defa üzeri aba kaplı, su kabı.

matbaa Ar. i. Basımevi.

matbaacı Ar. T. s. Basımcı.

matbah Ar. i. Aşevi, mutfak.

matbu,-u Ar. s. (.-) Basma, basılı.

matbua Ar. i. (.--) Basma³.

matem Ar. i. (-.) Yas. **Matem ayı,** kamer aylarından muharrem ayı.

matematik Yu. i. «Aritmetik, cebir, geometri» gibi sayı ve ölçü temeline dayanarak nicelıklerin özelliklerini inceliyen bilimlerin ortak adı.

matematikçi Yu. T. s. Matematikle uğraşan (kimse).

matemli Ar. T. s. (-..) Yaslı.

materyalizm Fr. i. *fel.* Özdekçilik.

matetmek,-der b. (i) Mat etmek. Bak. mat.

matine Fr. i. Tiyatro ve sinema gibi oyunların gündüz gösterimi.

matiz Yu. i. ar. Sarhoş. **Matiz olmak,** sızacak hale gelmek.

matkap Ar. i. Delgi.

matla,-ı Ar. i. (.-) «Doğu ve doğak» anlamına olup divan edebiyatında kaside veya gazelin ilk beytine denir.

matlubat,-tı Ar. i. (.--) Bir tecim kuruluşunun sahip olduğu mal değeriyle başkalarındaki alacaklarının bütünü.

matlup Ar. s. (.-) **1.** İstenilen. **2.** *tec.* Alacak.

matmazel Fr. i. Müslüman olmıyan evlenmemiş kadınlar için kullanılan unvan.

matolmak b. (nsz) Mat olmak. Bak. mat.

matrah Ar. i. Bir verginin miktarını belirtmek için temel olarak alınan değer.

matraporlar ç. i. *zo.* Sıcak denizlerde kalkerli kümecikler meydana getiren çiçeksi hayvanlardan bir alttakım.

matris Fr. i. **1.** Dizilmiş harflerin özel bir mukavva üzerine alınan kalıbı. **2.** Dizme makinalarında harf kalıbı.

matrut Ar. s. (.-) Kovulmuş.

mâtuf Ar. s. (--) Yöneltilmiş, yastanmış.

matuh Ar. s. (--) Bunamış, bunak.

matya i. Azgın yara.

maun i. Mahun.

maval Ar. i. «Üstün körü uydurulmuş yalanlar söylemek» anlamına gelen «maval okumak» deyiminde geçer.

mavera Ar. i. (.--) Öte.

mavi s. (-.) Gök rengi.

mavilik i. (-..) Gök renginde olma hali.

mavimsi s. (-..) Mavi gibi.

mavimtırak s. (-...) Maviyi andıran.

maviş i. (-.) Ak tenli, mavi gözlü kızlar hakkında okşamalık olarak kullanılır. *Benim mavişim çok usludur.*

mavna, mavuna Ar. i. (×.), (.×.) Gemilere ve yakın kıyılara yük taşıyan güvertesiz büyük tekne.

maya i. **1.** [D.D.] Bir cins dişi deve. **2.** [D.D.] Tırnağın altındaki et, tırnak yatağı.

maya Fa. i. **1.** Bâzı besinlerin yapımında, mayalanmayı sağlamak için kullanılan madde. *Ekmek mayası. Yoğurt mayası. Kımız mayası.* **2.** mec. Bir şeyin özünü meydana getiren en önemli madde. *Mayası bozuk bir insan. Mayası topraktan...*

mayabozan Fa. T. i. *by.* Bir mayalanmaya engel olabilen madde.

mayalamak Fa. T. (i) Maya koymak, içine maya karıştırmak.

mayalanma Fa. T. i. Sıvı veya hamur halinde bulunan örgensel maddelerin kendiliğinden kabarıp köpüklenerek gaz çıkarması olayı, ki bu, maddelerde, «maya» denilen bâzı bakteri veya mantarların etkisiyle olan birtakım kimyasal değişmelerden ibarettir, °ihtimar, °tahammür.

mayalanmak Fa. T. (nsz) Mayanın etkisiyle ekşiyip kabarmak. *Hamur mayalandı.*

mayalı Fa. T. s. **1.** İçine maya karıştırılmış. **2.** Maya ile ekşiyip kabarmış.

mayalık Fa. T. s. Maya olarak kullanılmak üzere ayrılmış, maya olmağa yarar.

mayasıl i. Tende kaşınma, sulanma, kabuk bağlama gibi birtakım belirtilerle başgöstererek sürüp giden ve bulaşıcı olmıyan bir deri hastalığı, tuzlu balgam, egzama.

mayasız Fa. T. s. Mayası olmıyan veya içinde maya bulunmıyan.

maydanoz Yu. i. Maydanozgillerin örnek bitkisi, ki küçük, ince dilimli ve güzel kokulu olan yaprakları birçok yemeklere katıldığı gibi kökünden ve meyvalarından da ıtırlı bir yağ çıkarılır.

maydanozgiller Yu. T. ç. i. *bt.* Ayrı çanakyapraklı ikiçeneklilerden, çiçekleri şemsiye durumunda olan, «anason, kereviz, maydanoz ve kimyon» gibi bitkileri içine alan bir familya.

mayestro İt. i. (.×.) **1.** Besteci, müzik ustası. **2.** Orkestra başı.

mayhoş s. **1.** Tadı şekerli ve hafif ekşi olan. *Mayhoş bir şerbet.* **2.** mec. Pek yolunda olmıyan veya hafifçe bozulan (dostluk ilgisi). *Onların araları mayhoş. Bugünlerde münasebetimiz mayhoş bir hal aldı.*

mayhoşluk i. Mayhoş olma hali.

mayın İn. i. Denizde serbest veya bağlı, karada örtülü olarak bulundurulan bomba. **Mayın tarlası,** bu bombaların çokça bulunduğu alan.

mayıs Lâ i. Yılın beşinci ayı, ki otuz bir gün sürer.

mayıs i. Taze sığır gübresi. **Mayıs böceği,** kınkanadlılardan, bitkilere zararlı bir böcek.

mayi,-i Ar. s. (-.) Sıvı. **Mayi mahruk,** akar yakıt.

mayistra İt. i. (.×.) **1.** Grandi direğinin en alt sereni ve buna çekilen yelken. **2.** Kuzey-batı rüzgârı.

maymun i. **1.** İnsandan başka öteki bütün primatlara verilen genel ad. **2.** s. mec. Çirkin ve gülünç. *Maymun herif.* **Maymun balığı,** yuvarlak başlı bir cins köpek balığı. **Maymun ekmeği ağacı,** baobap ağacı. **Maymun iştahlı,** havesi çabuk geçen, zevkı kararsız.

maymuncuk i. Her kilidi açmağa yarar, eğri ve sivri bir demirden ibaret alet.

maymunsular ç. i. *zo.* Maki gibi böcek veya meyva ile beslenerek ağaçlar üzerinde yaşıyan ve en çok sıcak bölgelerde görülen dört elli memeliler takımı.

mayna İt. i. (×.) **1.** *de.* Yelken indirme, fora karşıdı. **2.** mec. Bırakılma, son verilme. *Kavga mayna oldu.*

mayo Fr. i. (×.) Denize girerken giyilen ve kollarla bacakları açık bırakan örme giysi.

mayonez Fr. i. Yumurta sarısı, zeytinyağı ve limonla yapılan bir çeşit pelteleşmiş soğuk salça.

mayonezli Fr. T. s. Mayonez katılmış veya karıştırılmış. *Mayonezli levrek.*

maytap i. Yandığı vakit renk renk ve kuvvetli ışık saçan, şenlik gecelerinde yakılan fişek veya kibrıt. **Maytaba almak,** alaya almak.

mayuk i. Açılmamış çiçek, konca.

mâyup Ar. s. (--) Ayıp, ayıplanmış, ayıplanan.

mazanne Ar. s. Şüpheli (kimse). **Mazanneden,** evliya olduğu sanılan.

mazarrat,-tı Ar. i. Zarar.

mazbata Ar. i. Birçok kimseler tarafından imza edilen rapor. **Mazbata muharriri,** bir encümen kararının gerekçesini kaleme alan üye.

mazbut,-tu Ar. s. (.-) **1.** Derli toplu. **2.** Yazılmış, kâğıda geçmiş.

mazeret,-ti Ar. i. (-..) İstenilmiyen bir halin oluşuna yol açan kaçınılmaz sebep, zorluk.

mazgal i. **1.** Kale duvarlarında iç tarafı geniş dış yanı dar delik. **2.** Altın veya gümüş eşyayı parlatma işi.

mazgallı s. Mazgalları olan.

mazhar Ar. s. (Bir iyiliğe) Erişmiş, erişen.

mazhariyet,-ti Ar. i. Ergi.

mazı i. *bt* **1.** Servigillerden, yaprakları almaşık ve küçük pullar şeklinde, gövdesi düz ve dipten dallanan bir süs bitkisi ve bunun kozalağı, ki solucan düşürücü bir yağ verir. **2.** Mazı meşesi gibi bâzı ağaçların taze sürgünlerinde, bir çeşit sineğin kurtçukları etkisiyle meydana gelen ve tanence zengin olan ur. **Mazı meşesi,** bu urların olduğu bir meşe türü. **Mazı tuzu,** tanen.

mazi Ar. i. (--) Geçmiş.

mazlum Ar. s. (.-) **1.** Zulmedilen, zulüm gören. **2.** mec. Sessiz ve uysal.

mazmaza Ar. i. Ağız çalkalama.

mazmun Ar. i. (.-) Diyem.

maznun Ar. i. (.-) Suçlu sanılan, sanık.

mazot,-tu Ru. i. Yakacak olarak kullanılan petrol tortusu.

mazruf Ar. s. (.-) **1.** Zarf içine konmuş, zarflı, zarftaki. **2.** i. Zarflı kâğıt.

mazul,-lü Ar. s. (--) Azledilmiş, işinden çıkarılmış.

mazur Ar. s. (--) Mazereti olan, mazeretli.

mazurka İsl. i. (.×.) Bir çeşit Leh dansı ve bunun havası.

meal,-li Ar. i. Diyem.

mealsiz Ar. T. s. Diyemsiz, anlamsız.

mebde,-i Ar. i. Baş, başlangıç.

mebiz Ar. i. (.-) *an.* Yumurtalık.

meblâğ Ar. i. Para miktarı, tutar.
mebni Ar. e. (‿-) ...den dolayı, ötürü. *Hastalığına mebni gelemedi.*
mebus Ar. i. Saylav.
mebusluk Ar. T. i. Saylavlık
mebzul,-lü Ar. s. (‿-) Bol, çok.
mebzuliyet,-ti Ar. i. (‿-‿‿) Bolluk.
mecal,-li Ar. i. Güc, derman, °takat.
mecalsiz Ar. T. s. Argın, dermansız, °takatsız.
mecaz Ar. i. ve s. «Öz ve tüm» anlamiyle kullanılmayıp onun bir özeliği amaçlanarak öne sürülen söz. «Aslanlarımızın pençesinden düşman kurtulamaz» sözündeki «aslan» kelimesi mecazdır, çünkü burada «aslan»ın kendisi değil «kuvvet ve yüreklilik» bakımından ona benzetilen «asker» anlatılmak istenmiştir.
mecbur Ar. s. (‿-) Yükümlü. **Mecbur etmek,** yükümlemek, yükümü (veya zoru) altında bırakmak, yükümünde (veya zorunda) bırakmak. **Mecbur olmak,** yükümünü (veya zorunu) duymak, yükümü (veya zoru) altında kalmak, yükümünde (veya zorunda) kalmak.
mecburi Ar. s. (‿--) **1.** Yükümlü. *Mecburi hizmet.* **2.** Gerekli. *Mecburi durak.* **3.** Zorunlu. *Mecburi iniş.*
mecburiyet,-ti Ar. i. (‿-‿‿) Yüküm, zor, gereklik.
meccanen Ar. zf. (‿-‿) Bedava, parasız olarak.
meccani Ar. s. (‿--) Bedava, parasız.
mecelle Ar. i. Dergi, kanun dergisi.
mecidiye, mecit Ar. i. Eskiden kullanılan ve o zamanın yirmi kuruşu değerinde olan gümüş sikke.
meclis Ar. i. Dernek. **1.** Bir işi konuşmak için yapılan toplantı ve bu toplantının yapıldığı yer. *Büyük Millet Meclisi. İdare meclisi. Aile meclisi.* **2.** Dostlar toplantısı. *Dün geceki meclisimiz pek tatlı geçti.*
meclûp Ar. s. (‿-) Tutkun.
mecma,-ı Ar. i. (‿-) Yığınak, toplak.
mecmu,-u Ar. i. (‿-) Bütün, hepisi.
mecmua Ar. i. (‿-‿) Dergi.
mecnun Ar. s. (‿-) Çılgın, deli.
mecra Ar. i. (‿-) Akak, (sularda) yatak.
mecruh Ar. i. (‿-) Yaralı.
mecur Ar. i. (--) Kiralanan şey.
Mecusi Ar. i. (‿--) Hindistanda «ateş, inek, timsah» gibi şeylere tapanlara verilen ad.
Mecusilik Ar. T. i. (‿---) Mecusi dini veya Mecusi topluluğu.
meczup Ar. s. (‿-) Sapık.
meç,-çi İsl. i. Düz ve ensiz kılıç, ki süngü gibi yalnız batırılmağa yarar.
meçhul,-lü Ar. s. (‿-) **1.** Belirsiz, bellisiz. **2.** Bilinmiyen, bilinmedik. **3.** *dlg.* Edilgen fiil.
meçhulât,-tı Ar. ç. i. (‿--) Bilinmiyen, anlaşılmıyan şeyler, (mecaz anlamiyle) karanlık. *Meçhulât içinde kaldım.*
medar Ar. i. (‿-) Dönence. **Medar olmak,** yardımı, yararlığı dokunmak.
meddah Ar. i. (‿-) **1.** Taklitler yapıp hoş hikâyeler anlatarak halkı eğlendiren sanatçı. **2.** Övücü.
meddahlık Ar. T. i. (‿-‿) **1.** Meddah sanatı, meddah işi. **2.** Övücülük.
meddücezir,-zri Ar. b. i. *c.* Gelgit.
medenî Ar. s. Uygar, uygur.
medenileşmek Ar. T. (nsz) Uygurlaşmak, uygarlaşmak.
medeniyet,-ti Ar. i. Uygarlık, uygurluk.
medeniyetsiz Ar. T. s. Uygarlaşmamış, uygurlaşmamış.
medet Ar. i. Yardım, imdat. **Medet Allah!** zor bir durumda bulunulurken söylenen bir ünlem. **Medet Allah (...ki-),** bir şeyin korkunçluğunu anlatmak için söylenir. *Öyle bir fırtına ki medet Allah!*
medih,-dhi Ar. i. Övme, övgü.
medlûl,-lü Ar. i. (‿-) Anlam.
medrese Ar. i. **1.** Eskiden Türkiye'de ve şimdi birçok Müslüman illerinde, din ve hukuk adamı yetiştiren ve görenekçi usullerle yönetilen okul. **2.** Bu okulların, çoğu camiler yanında bulunan ve bir avlu içinde birçok odalardan ibaret olan binaları. **Medreseye düşmek (Bir mesele-),** al. içinden çıkılmaz boş münakaşalar konusu olmak.
medyum Lâ. i. *ruh.* Bak. aracı.
medyun Ar. s (‿-) Verecekli, borçlu.
mefahir Ar. ç. i. (‿-‿) Kıvançlar, övünçler.
mefharet,-ti Ar. i. Kıvanç, övünce.
mefhum Ar. i. (‿-) Kavram.
mefkûre Ar. i. (‿-‿) Ülkü.
mefkûrevî Ar. s. (‿-‿-) Ülküsel.
mefkut,-tu Ar. s. (‿-) Yok, bulunmaz.
meflûç Ar. s. (‿-) İnmeli.
mefruş Ar. s. (‿-) Döşeli.
mefruşat,-tı Ar. ç. i. (‿--) Döşemelik eşya, döşeme.
mefruz Ar. s. (‿-) Varsayışlı.
mefsedet,-ti Ar. i. Bozutçuluk.
mefsuh Ar. s. (‿-) Kaldırılmış, dağıtılmış, bozulmuş.
meftun Ar. s. (‿-) Tutkun, gönül vermiş, vurulmuş.
meftuniyet,-ti Ar. i. (‿-‿‿) Tutkunluk, gönül verme.
meful,-lü Ar. i. *dlg.* Tümleç.
mefulüanh Ar. i. (‿-‿‿) *dlg.* -den hali.
mefulümaa Ar. i. (‿-‿‿‿) *dlg.* -le hali.

mefulünbih Ar. i. (•-••) *dlg.* —i hali.
mefulünfih Ar. i. (•--•) *dlg.* —de hali.
mefulünileyh Ar. i. (•-•••) *dlg.* —e hali.
megalomani Yu. i. Büyüklük kuruntusu.
megametre Yu. i. (••×•) **1.** Denizlerde, bulunulan yerin boylamını anlamağa yarıyan alet. **2.** Bin kilometrelik ölçü.
meğer Fa. e. Sonradan anlaşılıp az çok şaşkınlık doğuran şeyleri anlatan «—miş'li geçmiş zaman» şeklinde bulunan cümlelerin başına, kimi vakit de sonuna getirilir. *Meğer ben aldanmışım! O, önceden aklına koymuş meğer.*
meğerki Fa. ba. İstek veya üçüncü şahıs emir kipinde olan ve ikincisi birincinin istisnası hükmünde bulunan iki cümleyi birbirine bağlamağa yarar. *Bu iş bitmiyecek, meğerki siz de yardım edesiniz. Yarın mutlaka gelirim, meğerki işim çıksın.*
meğerleyim, meğerse Fa. T. e. «Meğer» değerindedir. *Meğerse ben aldanmışım! Meğerleyim o, önceden aklına koymuş!*
mehaz Ar. i. (-•) Kaynak, alak.
mehbil Ar. i. *an.* Döl yolu.
mehcur Ar. s. (•-) Uzaklaştırılmış, bırakılmış, atılmış.
mehenk,-gi Fa. i. Denektaşı.
mehtap Fa. i. Ay ışığı.
mehterhane Fa. i. **1.** Yeniçerilik zamanındaki mızıka takımı, ki davul, nakkare, zil, zurna ve borulardan meydana gelir ve bu çalgılardan her birinin sayısına göre «yedi katlı, sekiz katlı» gibi vasıflarla anılırdı. **2.** Ceza evi.
mekân Ar. i. (•-) **1.** Yer, bulunulan yer. **2.** Yurt. **3.** *fi.* Uzay.
mekanik Yu. i. Cisimlerin devimleriyle ilgili olayları inceliyen ve «istatik dinamik ve kinematik istatik» kollarına ayrılan bilim.
mekanikçilik Yu. T. i. *fel.* Bütün olayları devimlere çevirerek açıklamağa çalışan bir felsefe çığırı.
mekaniksel Yu. T. s. Mekanikle ilgili.
mekanizm Yu. i. *fel.* Mekanikçilik.
mekanizma Yu. i. **1.** Bir şeyin makine kısmı. *Tüfeğin mekanizması.* **2.** Kuruluş. *Bu aygıdın mekanizması çok karışıktır.* **3.** mec. Oluş, meydana çıkış, işleyiş. *Düşünmenin mekanizması.*
meke i. Bir çeşit pıtrak diken.
mekik i. Dokuma tezgâhlarında «atkı» veya «argaç» denilen ve enine olan iplikleri uzunlamasına olan ötekilerin arasından geçirmeğe yarar masuralı alet. **Mekik dokumak,** biteviye iki yer arasında gidip gelmek. **Mekik gibi,** «biteviye gidip gelen»i vasıflandırır.

mekkâre Ar. i. Yük hayvanı.
mekkâreci Ar. T. s. Mekkâre işleten veya mekkâre ile eşya taşıyan (kimse).
meknuz Ar. s. (•-) Gömülü, saklı.
mekruh Ar. s. (•-) **1.** İğrenç, tiksindirici. **2.** İslâm dininde haram derecesinde şiddetli olmıyan yasak.
mekşuf Ar. s. (•-) Açılmış, meydana çıkarılmış.
mektep Ar. i. Okul.
mektepli Ar. T. s. **1.** Okula giden, öğrenci. **2.** Okulda yetişmiş olan, alaylı karşıdı.
mektum Ar. s. (•-) Gizli, saklı.
mektup Ar. i. Bir şey haber vermek, bir şey sormak veya istemek için birine gönderilen yazılı kâğıt, betik.
mektupçu Ar. T. i. Bir vilâyet idaresinin yazı işlerini çeviren büyük memur.
mektupçuluk Ar. T. i. Mektupçunun gördüğü iş.
mektuplaşmak Ar. T. (nsz: le) Birbirine mektup yazmak.
melâike Ar. i. (•-••) Melek.
melânet,-ti Ar. i. Büyük kötülük, kargınacak iş.
melânkoli Yu. i. Karasevda.
melbusat,-tı Ar. ç. i. (•--) Giysiler.
melce,-i Ar. i. (•-) Sığınak, barınak.
melek Ar. i. Müslümanlık ve daha başka bâzı dinlere göre Allahla insan arasında aracılık yapan tinsel varlık. **Melek gibi,** çok temiz ve iyi huylu. **Melek otu,** maydanozgillerden, çiçekleri beyaz yeşilimtırak, su kenarlarında yetişen bir bitki.
meleke Ar. i. **1.** *ruh.* Yeti. **2.** Yatkınlık, alışıklık, yordam.
meleme i. **1.** Melemek sesi. **2.** Beceriksiz, çapaçul.
melemek (nsz) (Koyun veya keçi) Bağırmak.
meles s. Beli çökük (at).
meleş i. İki kuzulu koyun.
melez s. **1.** Kanı karışık, alaşman. **2.** Ayrı türler arasındaki birleşmeden doğan bitki veya hayvan, ki kısır olur. *Katır bir melezdir.* **3.** mec. Katışık. *Melez bir dil.*
melfuf Ar. s. (•-) İlişik, bağlı.
melhem Ar. i. Deriye içirilerek veya sürülerek kullanılan, tereyağı kıvamında yağlı ilâç.
melhuz Ar. s. (•-) Umulur, beklenir.
melik,-ki Ar. i. Kıral.
melike Ar. i. Kıraliçe.
melinit,-ti Fr. i. *kim.* Esası «pikrik asit» olan patlayıcı bir madde.
melisa Yu. i. Oğul otu.
melodi Fr. i. Ezgi, ilâhin.

melodram Fr. i. **1.** (Eskiden) Bâzı yerlerinde müzik çalınan, fakat sözlerinin hiçbir yeri besteli olmıyan tiyatro eseri. **2.** (Şimdi) Pek acıklı raslantılar üzerine kurulmuş dram.

melon Fr. i. Tepesi yuvarlak, her tarafı katı erkek şapkası.

meltem i. Sürekli veya belli zamanlarda esen hafif rüzgâr.

melûf Ar. s. (.-) Alışık.

melûl,-lü Ar. s. (.-) **1.** Üzgün. **2.** Boynu bükük.

melûn Ar. s. (.-) Lânetli, kargışlı.

memba,-ı Ar. i. Kaynak, pınar.

meme i. **1.** Yavrularını emzirmek için, memelilerin göğsünde türlü şekil ve sayıda bulunan ve «meme başı» denilen çıkıntıları olan süt bezi, ki dişilerde doğum sıralarında etkinliğe geçer, erkeklerde ise gelişmemiş bir halde bulunur. **2.** Bâzı şeylerin meme başına benziyen kısımlarına da «meme» denir. *Gaz ocağı memesi.* **Memeden kesmek (Çocuğu-),** çocuğu artık emzirmemek. **Memede olmak,** henüz meme ile beslenmekte bulunmak. **Meme süngeri,** memenin bez kısmı. **Meme vermek,** emzirmek.

memeliler ç. i. *zo.* Omurgalı hayvanların beş sınıfından biri ki, yavrularını emzirerek büyütmekle vasıflanır.

mememsi s. Meme başı biçiminde olan.

memeş s. Sığırın ağzından akan salya.

memleha Ar. i. Tuzla.

memleket,-ti Ar. i. **1.** Ülke, il. **2.** Yer, yurt.

memleketli Ar. T. s. **1.** Aynı memleketten olan, hemşeri. **2.** i. Memleket halkı.

memlûk,-kü Ar. i. (.-) **1.** Köle. **2.** Kölemen.

memnu,-u Ar. s. (.-) Yasak, yasak edilmiş.

memnuiyet,-ti Ar. i. (.-..) **1.** Yasak. **2.** Yasak olma hali.

memnun Ar. s. (.-) Her hangi bir olaydan veya durumdan ötürü sevinç duyarak onu hoş karşılıyan, kıvançlı, kıvanmış. *Sizi gördüğüme çok memnun oldum. Ben yerimden memnunum.*

memnuniyet,-ti Ar. i. (.-..) Memnunluk, kıvanma, kıvanç.

memnunluk Ar. T. i. (.-.) Memnun olma hali.

memorandum Lâ. i. (..×.) Andıç.

memşa Ar. i. (.-) Ayakyolu, aptesane.

memul,-lü Ar. s. (--) Umulur. **Memul etmek,** ummak.

memur Ar. i. (--) **1.** Işyar. **2.** s. Emir almış.

memuriyet,-ti Ar. i. (--..) **1.** İşyarlık. **2.** İş, görev.

menaat,-ti Ar. i. (.-.) Sarplık.

menafi,-i Ar. ç. i. (.-.) Faydalar, asılar, çıkar (lar).

mendebur s. Sümsük, sünepe.

menderes i. Akar bir suyun yolu üzerindeki dolambaç.

mendil Ar. i. Burun ve ter silmeğe, kimi vakit de el yüz kurulamağa veya bohça gibi içine ufak tefek koymağa yarar ve cepte taşınır dörtköşe bez, suluk, yağlık. **Mendil sallamak,** uzaktan mendil sallıyarak selâmlamak.

mendirek Fa. i. Dalgakıranlarla meydana getirilmiş liman.

menedilmek Ar. T. (nsz) Yasak edilmek, önüne geçilmek.

menekşe i. Menekşegillerin örneği olan ve öteki çeşitlerden ayrılması için «kokulu menekşe» de denilen bitki, ki yürek biçimini andıran yaprakları hemen hemen sapsız bulunduğundan hiç boy vermez, aynı adla anılan çiçekleri küçük, koyu mor renkte ve güzel kokulu olur. **Menekşe gülü,** tırmanıcı, çiçeği küçücük ve beyaz bir cins gül.

menekşegiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, «hercai menekşe, yabani menekşe, tüylü menekşe, kokulu menekşe» gibi menekşe çeşitlerini ve «altınkökü» gibi bitkileri içine alan bir famılya.

menenjit,-ti Yu. i. *hk.* Beyin zarları yangısı, ki ateş, şiddetli baş ağrısı, kusma, ense katılaşması, sayıklama gibi belirtileri olan tehlikeli bir hastalıktır.

menetmek,-der Ar. T. (i) Yasak etmek, önüne geçmek, engel olmak.

meneviş i. **1.** Terementi ağacı tohumu. **2.** Dalgır, °hare.

menevişlenmek (nsz) (Gezi gibi dalgırlı kumaş ve başka şeyler) Kımıldadıkça menevişleri dalgalanır gibi görünmek. *Bu kumaş güzel menevişleniyor.*

menevişli s. Menevişleri olan. *Menevişli kılıç*

menfa Ar. i. (.-) Sürgün yeri, sürülge.

menfaat,-ti Ar. i. Ası, çıkar.

menfaatperest,-ti Ar. Fa. s. Asıcıl.

menfez Ar. i. Girecek veya geçecek yer, delik, ağız, açma.

menfi Ar. s. (.-) **1.** Sürgün[1]. **2.** *dlg.* Olumsuz. **3.** *mat.* Negatif.

menfur Ar. s. (.-) Çiğrindik.

mengeç i. Büyük yün mekiği.

mengel i. Ayak bileğine takılan bilezik, °halhal.

mengene İt. i. Türlü ereklere göre yapıl-

mış her çeşit sıkıştırıcı aygıt, sıkmaç. **Demirci mengenesi**, eğelenen şeyin kıstırıldığı kıskaç. **Kumaş mengenesi,** yeni dokunmuş veya yıkanmış kumaşları ütülemek için içinden geçirdikleri silindirli aygıt. **Marangoz mengenesi,** tutkallanmış veya işlenecek olan tahtaları tutturdukları kıskaç. **Üzüm (veya zeytin gibi ürün) mengenesi,** ürünleri, suyunu veya yağını çıkarmak için, sıkmağa yarıyan aygıt.

mengi s. Bengi.

menhiyat,-tı Ar. ç. i. (.--) Din yasakları.

menhus Ar. s. (.-) Uğursuz.

menî Ar. i. *by*. Sperma, bel suyu.

menkıbe Ar. i. Çoğu, tanınmış veya tarihe geçmiş kimselere değgin hikâye.

menku,-u Ar. i. (.-) Haşlanmış bitki suyu.

menkûbiyet,-ti Ar. i. (.-..) Düşkü, °nekbet.

menkûha Ar. i. (.-.) Nikâhlı karı.

menkul,-lü Ar. s. (.-) **1.** Taşınmış, taşınır, çeke. **2.** Aktarılmış. **3.** Ağızdan ağza geçerek gelmiş, söylenegelmiş.

menkûp Ar. s. (.-) Düşkülü.

menolunmak Ar. T. (nsz) Yasak olmak, önüne geçilmek.

mensubiyet,-ti Ar. i. (.-..) İlinti, çatkınlık, yakınlık.

mensucat,-tı Ar. ç. i. (.--) Dokumalar.

mensup Ar. s. (.-) **1.** İlintili. **2.** (Birine) Çatkın.

mensur Ar. s. (.-) Nesir halinde olan, koşuk olmıyan.

menşe,-i Ar. i. (.-) **1.** Köken². **2.** Bir şeyin yetişip meydana çıktığı yer, yetişek. **Menşe şahadetnamesi,** bir malın hangi memleketten getirildiğini bildiren belge.

menşur Ar. i. (.-) **1.** *mat.* Biçme. **2.** Eskiden padişahın verdiği vezirlik veya müşürlük fermanı.

menteşe i. Kapı ve pencere kanadı, sandık kapağı gibi şeyleri tutmağa yarar maden-den, kitap gibi açılır kapanır parça.

menus Ar. s. (--) **1.** Alışılmış. **2.** Alışmış, alışık.

menzil Ar. i. **1.** Konak. **2.** Erim. *Top menzili.* **3.** Ordunun cephe gerisi işleri. *Menzil Müfettişi.*

menzile Ar. i. Küçük aşama, kerte.

menzul,-lü Ar. s. (.-) İnmeli, kötürüm.

mephas Ar. i. (Kitapta) Bölüm.

mepsuten Ar. zf. (.-.) Doğrusuna, doğru. **Mepsuten mütenasip,** doğru orantılı.

mera Ar. i. Otlak.

merak,-kı; -ğı Ar. i. **1.** Bir şeyi anlamak veya öğrenmek için duyulan arzu. *Bu makinanın nasıl işlediğini merak ettim.* **2.** Bir şeyi edinmek, yapmak, bir şeyle uğraşmak arzusu. *Bahçeye, çiçeğe merakı olmak.* **3.** Bir şeyin iyisini arama ve kullanma huyu. *Onun yemeğe o kadar merakı yok.* **4.** Kaygı, tasa. *Meraktan çatlıyorum. bu çocuk nerde kaldı!* **Merak etme!** «Şüphe etme», «emin ol» anlamına bir deyim. *Merak etme ben işimi bilirim.* **Merak etmek (Bir şeyi-), 1)** anlamak veya öğrenmek istemek, **2)** kaygılanmak. **Merak getirmek,** karasevdaya tutulmak. **Merakı kalkmak,** geçmiş bir şeyi hatırlıyarak kederlenmek. **Merak sarmak (Bir şeye-),** bir şeyi edinmek, yapmak veya onunla uğraşmak arzusuna kapılmak.

meraklanmak (e) **1.** Kaygılanmak. **2.** Üzülmek.

meraklı s. **1.** Her şeyi anlamak, bilmek istiyen. *Meraklı çocuk, bütün gün bana sual sorar.* **2.** Merak sarmış. *Ava meraklı. Edebiyata meraklı.* **3.** Titiz. *Yemeğe meraklı. Temizlik meraklısı.* **4.** Kaygılı. *O, meraklı bir kadındır, patırdı kaldırmaz.* **5.** Çabuk kocunur. *O, meraklı bir adamdır, öyle söylersen ne yapacağını şaşırır.*

meraksız s. **1.** Aldırışsız. **2.** Anlamak, öğrenmek gereğini duymıyan.

meral,-li i. Maral.

meram Ar. i. (.-) Erek, maksat. **Meram etmek,** üstüne düşmek.

meramet,-ti Ar. i. Hafif ve eğreti onarım.

merametlemek Ar. T. i. Şöyle böyle onarmak.

merasim Ar. i. (.-.) **1.** Tören. **2.** Yol yordam.

merbut,-tu Ar. s. (.-) Bağlı.

merbutiyet,-ti Ar. i. (.-..) Bağlılık.

mercan Ar. i. *zo.* Geniş resifler meydana getiren ve mercanlar takımının örneği olan hayvan ve bunun kalkerli yataklarından çıkarılan çoğu kırmızı renkte ve ince dal şeklinde bir madde, ki boncuk gibi süs olarak kullanılır. **Mercan balığı,** yüzgeci dikenli balıklardan açık kırmızı renkte, eti pek beğenilen bir balık. **Mercan çiçeği,** yaprakları üçüzlü veya tek, çiçekleri demet durumunda, kırmızı renkte ve iri, tırmanıcı bir süs bitkisi. **Mercan otu,** karanfilgillerden, nemli yerlerde yetişen, yaprakları karşılıklı çiçekleri beyaz bir bitki. **Mercan terliği,** topuğu kavrıyan arka kısmı olmıyan ökçesiz terlik.

mercanada b. i. Mercanlardan meydana gelme adacık.

mercanköşk b. i. *bt.* Ballıbabagillerden, yaprakları küçük ve ıtırlı bir saksı bitkisi.

mercanlar Ar. T. ç. i. *zo.* Selenterelerin çiçeksi hayvanlar sınıfından, örneği «mercan» olan bir takım.

mercek i. *fi.* İçinden geçen paralel ışınları düzenli bir şekilde birbirine yaklaştıran veya birbirinden uzaklaştıran saydam cisim; yaklaştırıcı (yakınsak) merceklerle bakılan şey, olduğundan büyük, uzaklaştırıcı (ıraksak) olanlarla bakılan şey ise, olduğundan küçük görünür; birincilerin çevre kısmı ince olup merkeze doğru gidildikçe tümsekleşirler (ve dışbükey vasfını alırlar), ikincilerin ise çevreleri kalınken merkeze doğru obruklaşırlar (ve içbükey diye vasıflanırlar).

merci,-i Ar. i. (.-) Baş vuracak yer.

mercimek i. Baklagillerden, bir tarım bitkisi ve bunun iyi bir besin olan ufak ve iki tarafı basıkça yuvarlak tohumları. **Mercimeği fırına vermek,** şk. kadınla erkek gizlice anlaşıp sevişmek..

merdane i. Türlü işlerde kullanılan, türlü şekilde silindir, yuvgu.

merdiven Fa. i. Yukarıya, yükseğe çıkmak için yapılan basamaklı yol, ağıncak. **Merdiven dayamak,** (yaş hakkında) yaklaşmak. *Elliye merdiven dayamış.* **Merdiven kovası,** dönerek çıkılan merdivenlerde yukardan aşağıya bakıldığı vakit ortada görülen boşluk.

merdut Ar. s. (.-) **1.** Kovulmuş, dışarı atılmış. **2.** Çürütülmüş (kanıt, iddia...).

merdümgiriz Fa. b. s. Yalkız.

meremet,-ti Ar. i. Hafif ve eğreti onarım.

meremetlemek s. Hafif ve eğreti bir tarzda onarmak.

meret,-ti s. kbk. Sıkıntı veren şeyler veya kimseler hakkında küfür olarak kullanılır. *Bu ne meret şeymiş, her gün bir tarafı bozuluyor. Bırak şu mereti ben böyle adamlardan hoşlanmam.*

mergup Ar. s. (.-) Sevilip aranan geçer, beğenik.

merhaba Ar. T. ü. (×.-) «Günaydın» veya «hoş geldiniz» gibi bir selâmlaşma sözüdür. *—Merhaba, arkadaş! —Merhaba kardeşim.* (Bu selâm, töreye göre, ilk önce küçükten büyüğe karşı, bir de teklifsiz olmıyan erkeklerle kadınlar arasında kullanılmaz).

merhabalaşmak Ar. T. (nsz:le) Birbirini «merhaba» söziyle selâmlamak, selâmlaşmak.

merhale Ar. i. **1.** Aşama. **2.** Evre.

merhamet,-ti Ar. i. Acıma³, acırganma.

merhametli Ar. T. s. Acımalı, acırganmalı, yüreği yufka.

merhametsiz Ar. T. s. Acımaz, acırganmaz, katı yürekli.

merhametsizlik Ar. T. i. Acımazlık yürek katılığı.

merhem Ar. i. Melhem.

merhum Ar. s. (.-) Rahmetli.

merhun Ar. s. (.-) Rehinde (olan).

mer'i Ar. s. Yürürlükte olan.

meri Ar. i. (.-) *an.* Yemek borusu.

meridyen Fr. s. Yeryüzünde her hangi bir yerin çekül çizgisi ile güneşin en büyük yüksekliğe vardığında bulunduğu nokta arasından geçen (düzlem) ve bu düzlemin gök küresiyle arakesidi olan büyük (daire). *Her meridyen daire kutup noktasından geçer.*

Merih öz. i. *as.* Sakıt, Mars.

merinos İsp. i. Uzun ve yumuşak tüylü, yapağısı dokumacılıkta pek makbul tutulan ve memleketimizde de yetiştirilmeğe başlanmış olan bir koyun cinsi.

meriyet,-ti Ar. i Yürürlük.

merkep Ar. i. Eşek.

merkez Ar. i. **1.** Yuvarlak bir çizginin veya toparlak bir yüzeyin her noktasından aynı uzaklıkta bulunan nokta. *Daire merkezi. Küre merkezi.* **2.** Bir şeyin tam ortası. *Şehrin merkezi. Depremin merkezi.* **3.** Kolları olan bir kuruluşun genel yönetim yeri. *Hükümet merkezi. Kurum merkezi. Merkez kurulu.* **4.** En yüksek aşamalı polis karakolu. **5.** Yol, durum. *Benim fikrim bu merkezdedir.* **İç merkez,** depremin yer içindeki merkezi.

merkezci Ar. T. s. Merkezcilik taraflısı (kimse) veya merkezciliğe uygun (iş, yönetim).

merkezcil Ar. T. s. Merkeze doğru giden. **Merkezcil kuvvet,** merkeze doğru yönetilen kuvvet.

merkezcilik Ar. T. i. Her işi merkezden yönetmeyi gerekli bulan yönetim siyasası.

merkezkaç Ar. T. s. Merkezden uzaklaşan. **Merkezkaç kuvvet,** bir merkez çevresinde hareket eden bir cismi o merkezden uzaklaştıran kuvvet. *Hızla çevirdiğimiz bir sapanda elimizi çeken kuvvet merkezkaç bir kuvvettir.*

merkezî Ar. s. Merkezil.

merkezil Ar. T. s. Merkezde bulunan veya merkeze bağlı olan, °merkezî.

merkeziyet,-ti Ar. i. Merkezcilik.

merkezlenmek Ar. T. (nsz) **1.** Merkez tutmak, bir merkezde toplanmak, °temerküz etmek. **2.** Bir merkeze bağlanmak.

merkum Ar. s. (.-) hkr. Adı geçen, az önce anılan (kimse).

Merkür öz. i. Arzıtilek, °Utarit.

merlanos İt. i. Mezit balığı.

merlengeç i. Bir cins çitlembik.

mermer i. **1.** Çoğu beyaz olup renklisi ve

damarlısı da bulunan, billûr tanecikli bir çeşit kireç taşı. **2.** s. Bu taştan yapılmış. **Mermer kireci,** mermerden yapılmış kireç.

mermerlik i. Mermerle döşeli yer.

mermerşahi b. i. (.—.—) Tülbent ile patiska arasında ince bir cins bez.

mermi Ar. i. (.—) Ateşli silâhlarla atılan tane.

merserize In. s. Özel bir yolda parlaklık verilmiş (iplik). *Merserize çorap.*

mersin i. Mersingillerin örnek bitkisi, ki yaprakları yaz kış yeşil kaldığından bahçelerde süs olarak yetiştirilir. **Mersin balığı,** mersinler sınıfının örneği olan, balıkla beslenir ince, uzun ve kuvvetli bir balık.

mersingiller ç. i. *bt.* İkiçeneklilerden, «mersin, karanfil ağacı, ökaliptus» gibi yaprakları almaşık, çiçekleri genel olarak talkım durumunda bulunan ıtırlı bitkileri içine alan bir familya.

mersinler ç. i. *zo.* Örneği mersin balığı olan ve vücutları parlak pullarla veya kemik düğmeciklerle örtülü bulunan, çoğu yumurtlama zamanında nehir ağızlarına gelen iğ şeklinde uzun balıklar sınıfı.

mersiye Ar. i. Ağıt.

mert Fa. s. **1.** Yiğit. **2.** Sözünün eri.

mertebani Ar. s. (.—.—) Mertebanda yapılan bir cins çanak çömlek. *Mertebani tabak.*

mertebe Ar. i. Aşama, yalım.

mertek i. Dört köşeli, kalınca ağaç kereste.

mertlik Fa. T. i. Yiğitlik, erkeklik.

mervi Ar. s. i. (.—) Ağızlarda dolaşan, söylenegelen.

meryemiye Ar. i. Adaçayı.

merzagi Ar. s. (.—.) Bataksal.

merzengûş Fa. i. Bak. mercanköşk.

mesabe Ar. i. (.—.) «Yerinde, hükmünde, değerinde» anlamına gelen «mesabesinde» şeklinde kullanılır.

mesafe Ar. i. (.—.) Ara, uzaklık.

mesağ Ar. i. İzin, cevaz.

mesaha Ar. i. (.—.) **1.** Yer ölçmesi. **2.** Yüz ölçümü.

mesai Ar. ç. i. (.—.) Çalışmalar, emekler.

mesaj Fr. i. Devlet adamlarının birbirine veya belirli bir topluluğa yayınlanmak üzere yazdıkları mektup veya çektikleri telgraf.

mesamat,-tı Ar. ç. i. (.——) Gözenekler.

mesame Ar. i. (.—.) Gözenek.

mesane Ar. i. (.—.) Sidik torbası, kavuk.

mesbuk,-ku Ar. s. (.—) Geçmiş, eskiden olmuş.

mesçit Ar. i. İçinde cuma ve bayram namazı kılınmıyan küçük cami.

mes elâ Ar. e. «Söz gelişi» anlamına kullanılır. *Bir hayvan, meselâ bir kedi.*

mesele Ar. i. **1.** Sorum. **2.** Güç iş. *Oraya gitmek şimdi bir meseledir.* **Mesele çıkarmak,** üzüntü verecek veya içinden güç çıkılır bir iş açmak.

meserret,-ti Ar. i. Sevinç.

mesihî Ar. s. (.——) **1.** İsa peygambere yaraşır. **2.** Hıristiyan.

mesire Ar. i. (.—.) Gezelek.

mesken Ar. i. Otru, konut. **Mesken tutmak,** yerleşmek.

meskenet,-ti Ar. i. Miskinlik.

meskûkât,-tı Ar. ç. i. (.——) Sikkeler, madeni paralar.

meskûn Ar. s. (.—) Şenelmiş. **Meskûn kılmak,** şeneltmek. **Meskûn olmak,** şenelmek.

meskût,-tu Ar. s. «Söylemeden geçmek» demek olan «meskût geçmek» ve «konuşulmamak» anlamına «meskût kalmak» deyimlerinde geçer.

meslek,-ki Ar. i. **1.** Ertik. **2.** Çığır, öğreti.

mesleksiz Ar. T. s. **1.** Ertiği olmıyan. **2.** Renksiz, daldan dala konan.

meslektaş Ar. Fa. s. Aynı meslekten olan.

mesmuat,-tı Ar. ç. i. (.——) Duyulan haberler.

mesnet Ar. i. **1.** Dayanak. **2.** Orun.

mesnevi Ar. i. (.—.) *ed.* **1.** Mısraları aralarında kafiyeli beyitlerden meydana gelen koşuk. **2.** Mevlâna Celâlettin Rumi'nin bu şekildeki ünlü eseri.

mesrur Ar. s. (.—) Sevinmiş, sevinçli.

messetmek,-der Ar. T. (...) (×..) (Lüzum, ihtiyaç, hacet hakkında) Elvermek, duyulmak. *İşi yeniden tetkik etmeğe ihtiyaç messetti.*

mest,-ti Fa. s. «Çok haz duymak» anlamına kullanılan «mest olmak» deyiminde geçer.

mest,-ti Ar. i. Üzerine pabuç geçirilen, kısa konçlu, hafif ve yumuşak ayakkabı.

mestur Ar. s. (.—) Örtülü, kapalı, gizli.

mesture Ar. i. (.—.) Gizli tutulan işlerde harcanmak üzere hükümetin emrine verilen para.

mesul,-lü Ar. s. (.—) Sorun. **Mesul edilmek,** sorunlanmak. **Mesul etmek,** sorunlamak.

mesuliyet,-ti Ar. i. **1.** Sorunluk. **2.** Soruna.

mesuliyetli Ar. T. s. Soruncalı.

mesut Ar. s. (.—) Saadete eren, saadet içinde bulunan, mutlu, ongun.

mesvermek Ar. T. (e) (×..) Aptes alırken ıslak eli başın bir bölgesine ve ayaklara sürmek.

meşakkat,-tı Ar. i. Güçlük, sıkıntılı zorluk.

meşale Ar. i. Ucunda alev çıkararak yanan bir madde bulunan değnek.

meşbu,-u Ar. s. (..) *kim.* Doymuş, doygun.

meşe i. *bt.* Gürgengillerden, kerestesi dayanıklı bir orman ağacı, ki üç yüz kadar türü arasında kış yaz yapraklarını dökmiyen türleri de vardır. **Meşe odunu,** mec. anlayışsız ve kaba adam.

meşecik i. Yer palamudu. Bak. palamut.

meşelik i. Meşe korusu veya meşesi çok olan yer.

meşgale Ar. i. Uğraşılan şey, iş güc.

meşgul,-lü Ar. s. (.-) **1.** İş üstünde (olan). *Müdür şimdi meşguldür.* **2.** Tutulmuş, peylenmiş. *Bu masa meşguldür.* **Meşgul etmek, 1)** vaktini almak, **2)** uğraştırmak, **3)** oyalamak. **Meşgul olmak,** vaktini vermek, uğraşmak, oyalanmak.

meşguliyet,-ti Ar. i. (.-..) Uğraşılan şey, iş, iş güc.

meşher Ar. i. Sergi.

meşhet Ar. i. Şehit düşülen yer.

meşhur Ar. s. (.-) Ünlü, angın, tanınmış, herkesçe bilinen.

meşhut Ar. s. (.-) Görülen, görülmüş. **Meşhut cürümler mahkemesi,** yapılmakta veya henüz yapılmış iken görülen suçları çabucak hükme bağlıyan mahkeme.

meşihat,-ti Ar. i. (.-.) **1.** Eskiden din işlerine bakan ve nazırlar meclisinde yeri bulunan orun. **2.** Eskiden tekkelerde şeyhlik postu.

meşime Ar. i. (.-.) Etene, son.

meşin i. Sepilenmiş bayağı deri.

meşk,-kı Ar. i. **1.** (Yazı ve müzik hakkında) El alıştırma. **2.** Yazı veya müzik dersi. *Meşk almak. Meşk vermek.*

meşkûk,-kü Ar. s. (.-) Şüpheli.

meşkûr Ar. s. (.-) Beğenilmiş, övülmüş.

meşrep Ar. i. Tutum ve durum, gidiş. *Bu adamın meşrebi hoşuma gitmiyor. Meşrepleri uygun iki arkadaş.*

meşru,-u Ar. s. (.-) Kanunlu, yollu.

meşrubat,-tı Ar. ç. i. (.--) İçecekler, içkiler.

meşruhat,-tı Ar. ç. i. (.--) Açıklamalar.

meşrut,-tu Ar. s. (.-) Şarta bağlı, şart kılınmış, şartlı.

meşruta Ar. i. (.-.) Satılmamak şartiyle bir kimseye veya bir kuruluşa verilmiş mülk. *Cami meşrutası.*

meşrutiyet,-ti Ar. i. (.-..) Bir hükümdarın başkanlığı altında parlâmento idaresi.

meşum Ar. s. (.-) Uğursuz.

meşveret,-ti Ar. i. Danışım.

met,-ddi Ar. i. *c.* Kabarma.

meta,-ı Ar. i. (.-) Mal, tecim malı.

metabolizm Yu. i. *by.* Bitki ve hayvanların, beslenmek ve gelişmek için dışardan aldıkları maddeleri özümlemek üzere birçok değişikliklere uğratmaları ve bu arada beliren değersiz ve zararlı artıkları atmaları olaylarına verilen genel ad.

metafizik Yu. i. *fel.* Fizikötesi.

metafora İt. i. (..×.) Sandalları asmağa yarıyan ve gemilerin bordasında bulunan dikmelere verilen ad.

metalografi Yu. i. Maden, alaşım ve maden filizlerinin, yüzeylerini, kesitlerini ve billûrlaşma özelliklerini mikroskopla inceliyerek çözümünü yapan bilim kolu.

metanet,-ti Ar. i. (.-.) Dayanık[1], dayanıklılık.

metapsişik Yu. s. *fel.* Ruhötesi.

metbu,-u Ar. s. (.-) Uyraç.

metbuiyet,-ti Ar. i. (.-..) Uyraçlık.

metelik Yu. i. Eskiden on para değerinde olan sikke. **Meteliğe kurşun atmak,** pek parasız olmak. **Metelik vermemek,** değer ve önem vermemek, aldırış etmemek.

meteliksiz Yu. T. s. Parası olmıyan, züğürt.

meteor Yu. i. Havaküre içinde geçen «sıcaklık değişmeleri, yel, yıldırım, yağmur, dolu» gibi olaylara verilen genel ad.

meteoroloji Yu. i. Fiziğin, konu olarak meteorları alan kolu.

meteorolojik Yu. s. **1.** Meteorolojiye değgin. **2.** Meteor kabîlinden olan.

meteortaşı,-nı Yu. T. b. i. Yerin çekimine yenilerek düşen göktaşı.

metfen Ar. i. Gömüt, sin.

metfuat,-tı Ar. ç. i. (.--) Sandıktan ödenen paralar hesabı.

metfun Ar. s. (.-) Gömük, gömülü.

methal,-li Ar. i. **1.** Girek. **2.** (Kitaplarda) Giriş. **Methali olmak (Bir işte-),** eli olmak, karışmış bulunmak.

methar Ar. i. Depo.

methetmek,-der Ar. T. (i) (×..) Övmek.

metin,-tni Ar. i. Bir eserin veya yazının öz ibaresi.

metîn Ar. s. (.-) Sağlam, berk, dayanıklı.

metis Fr. i. *by.* İki ayrı ırktan gelen, azma, kırma.

metodoloji Yu. i. *fel.* Yöntembilim.

metot Yu. i. Yöntem.

metre Yu. i. (×.) **1.** «Yer meridyen daire-

sinin kırk milyonda biri» diye tarif edilen uzunluk ölçü birimi, ki aşağı yukarı dört büyük karışa eşittir. Gerçekte, metre, Fransa'nın Sevr kasabasında, Breteuil paviyonunda saklanan iridyomlu plâtinden yapılmış, uluslararası ölçü örneğinin sıfır sıcaklık derecesindeki uzunluğudur. **2.** Bu uzunlukta bulunan ve ölçü olarak kullanılan nesne.

metres Fr. i. Nikâhsız karı.

metris Ar. i. Eğreti tabya.

metro Fr. i. (×.) «Metropoliten» kelimesinin kısaltması.

metronom Yu. i. Müzik tempolarının hız derecelerini göstermeğe yarıyan bir alet, ki sağa sola sallanan ve hızı artırılıp eksiltilebilen bir kolla bu kolu devindiren zemberekli bir mekanizmadan ibarettir.

metropolit Yu. i. Ortodokslarda patrikten sonra gelen ve bir bölgenin din işlerine başkanlık eden din adamı.

metropoliten Fr. i. Büyük şehirlerde, semtler arasında işliyen yeraltı treni.

metruk,-kü Ar. s. (.-) **1.** Bırakılmış. **2.** Kullanılmıyan.

metrukiyet,-ti Ar. i. (.-..) Yüzüstü bırakılmışlık.

mevaşi Ar. i. (.--) Davar ve mal gibi hayvanlar.

mevcudat,-tı Ar. ç. i. (.--) **1.** Varlıklar. **2.** Yaratıklar.

mevcudiyet,-ti Ar. i. (.-..) Varlık.

mevcut Ar. s. (.-) **1.** Var olan, bulunan. *Burada mevcut olan her kes...* **2.** i. Birey tutarı. *Okulun mevcudu üç yüzdür.*

mevdu,-u Ar. s. (.-) İnamlanmış.

mevduat,-tı Ar. i. (.--) **1.** İnamlanmış şeyler. **2.** Belli bir vade sonunda veya istenildiği zaman geri alınmak üzere bankalara faizle yatırılan para.

meveddet,-ti Ar. i. Sevgi.

mevhibe Ar. i. Tanrı vergisi, vergi.

mevhum Ar. s. (.-) Sanal.

mevidimülâkat,-tı Ar. b. i. (.....--) Buluşak.

mevki,-i Ar. i. (.-) **1.** Yer, orun. **2.** Kamusal taşıtlarda üstün yer.

mevkif Ar. i. Durak.

mevkip Ar. i. Alay, biniş².

mevkuf Ar. s. (.-) Tutulu.

mevkut,-tu Ar. i. (.-) Çağlık.

mevlâ Ar. i. (.-) **1.** İyi. **2.** mec. Tanrı. **Mevlâsını bulmak,** istediğine erişmek.

mevlevî Ar. i. (.--) Eskiden, Mevlâna Celâlettin Rumi'ye nispet edilen tarikate girmiş olanlara denirdi.

mevlût Ar. i. **1.** Peygamber Muhammed'in doğduğu gece, ki kamer aylarından rebiyülevvelin on ikisine raslar. **2.** Peygamber Muhammedi öğen ve doğumunu anlatan ve en ünlüsü Süleyman Çelebinin yarattığı olan koşuk eser.

mevrus Ar. s. (.-) Kalıt yoliyle edinilmiş, kalma.

mevrut Ar. s. (.-) Gelen, gelmiş.

mevsim Ar. i. **1.** Yılın birbirleriyle az çok eşit olan dört bölümünden her biri. *Yaz en sıcak mevsimdir.* **2.** Bâzı meteorların en çok belirdikleri zaman. *Yağmur mevsimi. Fırtına mevsimi.* **3.** Her hangi bir ekimin yapıldığı veya bir ürünün derlendiği zaman. *Ekin mevsimi. Çilek mevsimi.*

mevsimlik Ar. T. s. **1.** İlkbahar ve sonbaharda giyilen. *Mevsimlik pardesü.* **2.** zf. Bir mevsim için olan. *Bu köşk mevsimlik tutulmuş.*

mevsimsiz Ar. T. s. **1.** Zamanı iyi seçilmemiş. **2.** Zamanı gelmeden olan veya yapılan.

mevsuf Ar. s. (.-) **1.** Vasıflanmış. **2.** *dlg.* (Sıfat takımlarında) Belirtilen.

mevsuk,-ku Ar. s. (.-) Bayık, doğru.

mevt,-ti Ar. i. Ölüm.

mevta Ar. i. (.-) Ölü.

mevtai Ar. s. (.--) Ölümsü.

mevut Ar. s. (.-) Vadolunmuş, adanmış.

mevzi,-i Ar. i. (.-) Yer, konumluk.

mevziî Ar. s. (.--) Yerel.

mevzu,-u Ar. i. (.-) Konu. **Mevzua girmek,** ana konuyu ele almak.

mevzuat,-tı Ar. ç. i. (.--) **1.** Yürürlükteki kanunlar. **2.** Sandık, çuval, teneke gibi tecim malı konan koyacaklar.

mevzun Ar. s. (.-) **1.** Oranlı. *Endamı mevzun.* **2.** Vezinli. *Mevzun bir söz.*

mey i. Doğu Anadoluda kullanılan bir çeşit küçük zurna.

meyal,-li i. Ayrıca anlamı olmayıp «hayalmeyal» bileşik zarfında yer alır.

meyan i. **1.** *bt.* Bak. boyan. **2.** «Bu arada» anlamına kullanılan «bu meyanda» sözünde geçer. *... bu meyanda o da vardı.*

meyancı Fa. T. s. Aracı.

meyane Fa. i. «(Helva pişerken) Kıvama gelmek» anlamına kullanılan «meyanesi gelmek» deyiminde geçer.

meyankökü,-nü b. i. *bt.* Bak. boyan.

meydan Ar. i. **1.** Düz, açık ve geniş yer, alan. *Ulus meydanı. Taksim meydanı.* **2.** Karşılaşma yeri. *Savaş meydanı. At meydanı. Ok meydanı.* **3.** Ortalık. *Meydanda kimseler yok.* **4.** (Eski Bektaşi tekkelerinde) Âyin yeri. **5.** Birçok deyimlerde «oluş» veya «belirme» anlamiyle geçer. **Meydana atılmak,** 1) ortaya çıkarılmak, 2) bir işe karışmak için ortaya çıkmak. **Meydana atmak,** ortaya çıkarmak.

Meydana çıkarmak, 1) belli etmek, **2)** varlık vermek, yapmak. **Meydana çıkmak, 1)** belli olmak, **2)** olmak. **Meydana koymak,** yapıp ortaya çıkarmak. **Meydan almak,** (istenmiyen şeyler hakkında) olmak. **Meydana vurmak,** belli etmek. **Meydan dayağı,** eskiden ceza olarak açıkta ve kalabalık içinde suçlulara atılan dayak. **Meydan korkusu,** Bak. korku. **Meydan okumak,** biriyle hasım olarak karşılaşmaktan çekinmediğini bildirmek. **Meydan vermek,** fırsat ve imkân vermek.

meydancı Ar. T. s. Avlu, bahçe gibi yerleri süpürüp temizliyen (hademe).

meydanlık Ar. T. i. Meydan denecek kadar genişçe yer, açıklık.

meyelân Ar. i. Eğinim, eğsinim.

meyhane Fa. b. i. İçki satılan ve içilen yer.

meyhaneci Fa. T. s. Meyhane işleten (kimse).

meyil,-yli Ar. i. **1.** Eğiklik, akıntı[4]. **2.** *ruh.* Özlem.

meyilli Ar. T. s. Eğik, akıntılı.

meyletmek,-der Ar. T. (e) (×..) **1.** Eğilmek[1]. **2.** Eğinmek.

meymenet,-ti Ar. i. Uğur.

meymenetli Ar. T. s. Uğurlu.

meymenetsiz Ar. T. s. **1.** Uğursuz. **2.** Suratsız.

meyus Ar. s. (--) Umutsuz, kara düşünceli.

meyusiyet,-ti Ar. i. (---.) Umutsuzluk, kara düşünce.

meyva Fa. i. Yemiş. **Etli meyva,** meyvaortası etli ve sulu olan yemiş.

meyvadışı,-nı Fa. T. b. i. *bt.* Yemişlerin derisi.

meyvahoş Fa. i. Yemiş çarşısı.

meyvaiçi,-ni Fa. T. b. i. *bt.* Yemişlerin, tohumları içine alan iç kısmı.

meyvalı Fa. T. s. Meyva ile yapılmış, içinde meyva bulunan veya meyvası olan.

meyvaortası,-nı Fa. T. b. i. *bt.* Yemişlerin meyvadışı ile meyvaiçi kısımları arasında bulunan sulu ve etli tabaka.

meyvayaprak Fa. T. b. i. *bt.* Çiçeklerin, döllenmeden sonra yemişi meydana getiren yaprakları.

meyyal,-li Ar. s. (.-) Eğingen.

meyzin Ar. s. Ezan okuyan.

mezalim Ar. ç. i. (.-.) Zulümler, kıyınçlar.

mezar Ar. i. (.-) Sin, gömüt. **Mezardan çıkarmak,** ölümden kurtarmak. **Mezar kaçkını,** pek zayıf düşmüş kimse.

mezarcı Ar. T. s. Gömüt kazan ve gömütlüğe bakan (kimse).

mezarlık Ar. T. i. Sinlik, gömütlük.

mezat Ar. i. Artırma ile satış. *Bu masayı mezattan aldım.* **Mezat malı,** bayağı ve ucuz mal.

mezbaha Ar. i. Kanara.

mezbele Ar. i. Çöplük.

mezbuhane Ar. Fa. zf. (.---.) Son umut ve son kuvvetle. *Mezbuhane bir karşı koyma.*

mezcetmek,-der Ar. T. (i,e:i,le) (×..) Katmak, katıştırmak, karıştırmak.

meze i. İçki içilirken yenilen çerez.

mezeci s. Zeytin, peynir, havyar, kutu balığı gibi meze olmağa elverişli yiyecekler satan (kimse).

mezelenmek (le) Alay edip eğlenmek.

mezellet,-ti Ar. i. Alçalış, aşağılaşma.

mezhep Ar. i. **1.** Bir dinin ayrıldığı başlıca kollardan her biri. **2.** Bilim ve felsefede cığır, öğreti. **Mezhebi geniş,** iffet işlerinde hoşgörü ile hareket eden.

meziç,-zci Ar. i. Katma, katıştırma, karıştırma.

mezit i. *zo.* Morina cinsinden, yeşilimtırak sincabi renkte, orta boyda, eti oldukça beğenilen bir balık.

meziyet,-ti Ar. i. Artam.

meziyetli Ar. T. s. Artamlı.

mezkûr Ar. s. (.-) Adı geçen, az önce anılan.

mezmum Ar. s. (.-) Çirkin ve kötü görülen, yergin.

mezru,-u Ar. s. (.-) Ekilmiş, ekili.

mezruat,-tı Ar. ç. i. (.--) Ekinler.

mezun Ar. s. (--) **1.** İzinli. **2.** (Okulu) Bitirmiş. *Sanat Okulundan mezun.* **3.** Yetkili. *Bunu yapmağa mezun değilim.*

mezuniyet,-ti Ar. i. (---.) **1.** İzin, izinlilik. **2.** (Okulu) Bitirme. *Mezuniyet sınavı.* **3.** Yetki. *Bu işi yapmağa size mezuniyet veriyorum.*

mezura It. i. (.×.) Metre şeridi.

mezzo-soprano İt. b. i. (×..×.) *mü.* Soprano ile kontralto arasında kadın sesi veya sesi böyle olan kadın.

Mg *kim.* Magnezyum cisminin simgesi.

mı e. Bak. mi.

mıh Fa. i. Pek küçük olmıyan çivi.

mıhladız i. Mıknatıs.

mıhlamak Fa. T. (i,e) **1.** Mıhla tutturmak. **2.** *mec.* Birini bir yerden ayrılamıyacak hale sokmak.

mıhlı Fa. T. s. **1.** Mıhı olan. **2.** Mıhlanmış.

mıknatıs Yu. i. Yakınında bulunan demir eğintilerini kendisine çekmek, birdenbire yaklaştırılıp uzaklaştırıldığı kapalı bir devrede elektrik akımı yaratmak, orta yerinden asılı iken hep aynı doğrultuda durmak gibi özelikleri olan demir çubuk. Bu çubuğun bir ucu kuzey ve bir ucu güney

noktasına doğru yöneldiğinden bunlara «güney ucu» ve «kuzey ucu» denir. Mıknatıs, çubuk biçiminde olduğu gibi at nalı veya halka şeklinde de olabilir.

mıknatısi Yu. Ar. s. (.---) Magnetik.

mıknatıslamak Yu. T. (i) (Bir demir çubuğuna) Mıknatıs özeliği vermek.

mıknatıslanmak Yu. T. (nsz) Mıknatıs özeliği kazanmak.

mıknatıslı Yu. T. s. **1.** Mıknatısı olan. **2.** Mıknatıslanmış. **Mıknatıslı iğne,** pusulada olduğu gibi merkezinden bir iplikle asılı bulunan, dar ve sivri bir eşkenar dörtgen biçiminde yapılmış mıknatıs çubuğu.

mıncıklamak (i) Örseliyecek veya şeklini bozacak şekilde ellemek.

mıncık mıncık b. s. Mıncıklanarak bozulmuş. *Çocuk ekmeği mıncık mıncık etti.*

mıntaka Ar. i. Bölge.

mırıldamak, mırıldanmak (nsz:i) Yavaş sesle kendi kendine söylenmek.

mırıl mırıl b. zf. Mırıldanarak. *Mırıl mırıl söyleniyor.*

mırıltı i. Mırıldanma sesi.

mırın kırın etmek b. (nsz) Bir teklifi kabul etmemek için hafif bahaneler ileri sürmek, nazlanmak.

mır mır zf. Mırıldanmayı taklideder. *Mır mır mırıldanıyor.*

mısdak,-kı Ar. i. Ölçüt.

mısır i. *bt.* Buğdaygillerden, gövdesi kalın, yaprakları büyük, boyu iki metreye kadar çıkabilen, erkek çiçekleri tepede salkım halinde, dişi çiçekleri yaprakla gövde arasında bulunan bir bitki ve bunun bir koçan üzerinde sıralanmış taneleri, ki birçok yerlerde buğday yerine kullanılır; buna «mısır buğdayı» denir. **Mısır püskülü,** mısır başağının ucundan sarkan sarı renkli püskül şeklindeki tepeciği.

Mısırlı i. Mısır halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

mıska Ar. i. Bak. muska.

mıskal Ar. i. Her biri başka perdede bir sıra kamış boğumundan yapılmış düdük.

mısra,-ı Ar. i. (.-) *ed.* Koşuk bir parçayı meydana getiren satırlardan her biri. *Bir beyit iki mısradır.*

mıstar Ar. i. Sıvacıların ve duvarcıların cetvel gibi kullandıkları ensiz, uzun ve düz tahta.

mışıl mışıl b. zf. Rahat ve sessiz bir uyku halini anlatır. *Çocuk mışıl mışıl uyuyor.*

mıymıntı s. İnsanın sabrını tüketecek derecede yavaş ve tereddütle iş gören.

mızıka Yu. i. **1.** Bando. **2.** Çocuklar için oyuncak boru.

mızıkalı Yu. T. s. Eskiden saray müzik teşkilâtından olanlara denirdi.

mızıkçı s. hlk. Bahaneler bularak oyunu bozan, oyuna, alışverişe fesat katan.

mızıkçılık i. Mızıklanma işi.

mızıklanmak (nsz) Oyunu bozmak için bahaneler çıkarmak.

mızmız s. Önemsiz şeylerde kusur bularak hoşnutsuzluğiyle insanı rahatsız eden. *Ne mızmız adam, ona iş beğendirmenin imkânı yok.*

mızmızlanmak (nsz) Mızmızlık etmek.

mızmızlık i. Mızmız olanın hali. mızmızca hareket.

mızrak Ar. i. Kargı. **Mızrak çuvala girmez,** gizli tutulması mümkün olmıyan durumlar karşısında söylenir.

mızraklı Ar. T. s. Mızrak taşıyan. *Mızraklı süvari.*

mızrap Ar. i. Çalgıç, tezene.

mi e. (Bu edat ses uyumuna uğrıyarak «mi, mu ve mü» şekillerine de girer, fakat yazıda baştan bitiştirilmez) Sonuna getirildiği cümle veya kelimeye, sese verilecek edaya göre, ya soru, ya hayret veya inkâr anlamı katar, böylelikle «bu su içilir mi?» gibi bir söz, o suyun içilip içilmiyeceğini anlamak istenildiği zaman söylendiği gibi onu içene karşı hayret anlatmak veya içmek istiyene içilemez olduğunu belirtmek için de söylenir.

mi i. mü. **1.** Yedi nota işaretinden biri, ki «re» den sonra ve «fa» dan önce gelir. **2.** Bu işaretin gösterdiği ses.

miad Ar. i. (--) **1.** Bir şeyin yerine yenisinin verilebilmesi için kabul edilmiş bulunan müddet, kullanma süresi. *Asker ayakkabısının miadı dört aydır.* **2.** Vade sonu.

miat,-tı Ar. ç. i. *mat.* Yüzler.

miço İsp. i. (×.) Muço.

mide Ar. i. (-.) Sindirim aygıdının yemek borusu ile barsak başı arasında bulunan kısmı, ki insanlarda torba şeklinde genişlemiş tek bir parçadan ibarettir, kursak. **Midesi bulanmak, 1)** kusacak gibi olmak, **2)** mec. şüphelenmek. **Midesi ekşimek,** midesinden boğazına doğru ekşilik gelmek. **Midesi kaldırmak,** mec. (çirkin bir şeyden) zevkı incinmemek. **Mideye oturmak,** yenilen şey vaktinde sindirilmeyip midede rahatsızlık vermek.

midesel Ar. T. s. (-..) Mideye ait, mide ile ilgili.

midesiz Ar. T. s. (-..) mec. Yenmiyecek şeyleri yiyen veya bakılmasına dayanılamıyacak çirkin şeyler karşısında tiksinmiyen (kimse).

midevî Ar. s. (-·-) **1**. Midesel. **2.** Mideyi düzelten.
midilli i. (·×·) Eşek boyunda bir cins at.
midye Yu. ı. (×·) *zo.* Yassı solungaçlı yumuşakçalardan, kavkıları birbirine eşit, oval ve uzun iki kapçıktan ibaret olan, denizlerde kayalıklar üzerinde kümeler meydana getirerek yaşıyan eti yenir bir hayvan.
miğfer Ar. i. Çelik başlık, tulga.
mihanikî Yu. Ar. s. (--·-) Düşünülüp ölçülerek değil de sırf alışkanlığın verdiği kolaylıkla veya kafa ile değil, sırf kasların hareketiyle yapılan işlere sıfat olur. *Mihanikî bir çalışma.*
mihenk Fa. i. Mehenk.
mihmandar Fa. i. (··-) Konukçu.
mihnet,-ti Ar. i. Sürekli üzgü, sıkıntı.
mihrace i. (·-·) Hindistanda, Müslüman olmıyan yerli hükümdarların büyüklerine verilen unvan.
mihrak,-kı Ar. i. *fi.* Odak.
mihrap Ar. i. Tapınaklarda, yönelinen taraftaki duvarda bulunan ve imamlık edene ayrılmış olan oyuk veya girintili yer. **Mihrap yerinde,** ihtiyar olduğu halde gençliğindeki güzelliği belli olanlar için kullanılır. *Bu kadın ihtiyar ama mihrap yerinde.*
mihver Ar. i. Eksen.
mika Lâ. i. (×·) Sıcağa ve ateşe dayanıklı, ince ve esnek yapraklara ayrılır, saydam bir taş, ki yaprakları cam gibi kullanılır; buna «evren pulu» da denir.
mikado Japonca i. (·×·) Japon imparatorlarına verilen unvan.
mikâp Ar. i. Küb. *Bir metre mikâbı.*
mikaşist,-ti Lâ. Yu. i. Mika ile kuvarstan meydana gelmiş bir çeşit taş.
mikrobiyoloji Yu. i. Mikroplarla uğraşan bilim kolu.
mikrofon Yu. i. *fi.* Sesin havada yaptığı titreşimleri bir elektrik devresine akımın şiddetinde değişmeler halinde vermek veya böylelikle verilen değişmeleri havada titreşim haline çevirmek ve bu suretle sesi uzaklara iletmek, uzaktan gelen hafif sesleri büyüterek almak, sesi uzaktan işitilecek kadar büyüterek vermek olaylarını sağlıyan aygıtların temeli. Bu aygıtların kuruluşu çokluk şöyledir: sesin çarptığı ince bir levha ve bu levhanın arkasında bir elektrik devresine değmekte bulunan kömür çubukları... Sesten levhaya ve oradan kömür çubuklarına geçen titreşimlere göre devredeki akımın şiddetinde olan değişmeler devrenin öbür ucunda bulunan aynı düzendeki aygıdın levhasında aynı titreşimleri ve böylelikle aynı sesi meydana getirir.
mikrokok,-ku Yu. i. Nokta şeklindeki mikroplara verilen genel ad.
mikrolit,-ti Yu. i. Bâzı taşların yapısında bulunan mikroskopluk billûrlar.
mikrometre Yu. i. (··×·) Çok kısa boyutları ölçmeğe yarıyan alet.
mikron Yu. i. *mat.* Bir metrenin milyonda biri, milimetrenin binde biri.
mikrop Yu. i. **1.** Ancak mıkroskopla görülebilen, küçücük bitki veya hayvan, ki birçoğu şu veya bu yolda kana karışarak her biri kendine özgü olan hastalığı meydana getirir. **2.** mec. Kendisinden çok fenalık gelen kimse.
mikroplu Yu. T. s. Mikrobu olan, mikropla bulaşmış olan.
mikropsuz Yu. T. s. Mikrobu olmıyan, mikrobu öldürülmüş olan. *Mikropsuz pamuk.*
mikropsuzlamak Yu. T. (i) Bir şeyin mikroplarını kimyasal maddeler veya ısı yardımiyle öldürmek. *Ameliyatta kullanılan her şeyi daha önce mikropsuzlamak gerektir.*
mikroskop,-pu Yu. i. Küçük cisimlerin görünen çaplarını büyütüp daha iyi belirtmeğe veya çıplak gözle görülmiyenleri göstermeğe yarıyan aygıt.
mikroskopluk Yu. T. s. Ancak mikroskopla görülebilen.
mikta,-ı Ar. i. Eskiden, saz kalem kullanılırken bu kalemlerin ucunu, üzerine dayıyarak kestikleri yassıca kemik alet.
miktar Ar. i. Nicelik.
mikyas Ar. i. Ölçek, ölçü.
mil i. [D. D.] Selin bıraktığı kumlu, çamurlu toprak.
mil Ar. i. **1.** Türlü işlerde kullanılmak üzere yapılan ince ve uzun maden parça. **Mil çekmek (Birinin gözlerine-),** (birinin) gözlerini, kızgın mil batırarak kör etmek.
mil Lâ. i. Yer yer uzunluğu değişen bir uzaklık ölçü birimi. *İngiliz deniz mili, 1855 metredir.*
milât Ar. i. (--) İsa peygamberin doğduğu tarih, ki takvim başı sayılmıştır.
mildiyu İn. i. *bt.* Peronospora cinsinden, emeçlerini bitkilerin yapraklarına salarak yaşıyan asalak bir mantarın meydana getirdiği bitki hastalığı, ki en çok bağlarda görülür.
miligram Fr. i. Bir gramın binde biri.
mililitre Fr. i. Bir litrenin binde biri, bir santimetre küb.
milim Fr. i. Santimin onda biri.
milimetre Fr. i. (··×·) Metrenin binde biri, santimetrenin onda biri.
milimikron Fr. i. Bir mikronun binde biri.
milis Fr. i. Orduya yardımcı olarak toplanan halk kuvveti.

militarizm Fr. i. Bütün memleket dâvalarının, ordunun kuvvetlenmesiyle çözülebileceğine inanıp ona göre davranma siyasası.

millet,-ti Ar. i. **1.** Ulus. **2.** hlk Sınıf, topluluk. *Şoför milleti bu, gözü açık olur.*

millî Ar. s. (.-) Ulusal.

milliyet,-ti Ar. i. **1.** Ulusallık. *Dilde milliyet.* **2.** Ulusçuluk. *Milliyet dâvası.* **3.** Ulus. *Bu adamın milliyeti nedir ?*

milliyetçi Ar. T. s. Ulusçu.

milliyetçilik Ar. T. i. Ulusçuluk.

milliyetperver Ar. Fa. s. Ulussever.

milliyetperverlik Ar. Fa. T. i. Ulusseverlik.

milyar Fr. s. **1.** Bin kere milyon. *1.000.000.000.* **2.** i. Bu sayının adı.

milyarder Fr. i. Zenginliği milyarı aşan (kimse).

milyon Fr. s. **1.** Bin kere bin. *1.000.000.* **2.** i. Bu sayının adı.

milyoner Fr. s. Zenginliği milyonu aşan (kimse).

mim Ar. i. Eskiden kullanılan Arap alfabesinde «M» sesini imliyen harfin adı olup «gereğinde karşısındakine hatırlatılmak üzere unutulmıyacak şeyler sırasına koymak» anlamına gelen «mim koymak» deyiminde geçer. *Bu sözünüze mim koydum.*

mimar Ar. i. (--) Yapıların tasarını yapıp bunların başarılmasına bakan sanat adamı, örekçi.

mimari Ar. Fa. i. (---) **1.** Mimarlık. **2.** s. Mimarlığa değgin, öreksel.

mimarlık Ar. T. i. Mimar sanatı, örekçilik.

mimber Ar. i. Camilerde hatibin çıkıp hutbe okuduğu merdivenli yüksekçe yer.

mimik Fr. i. Söz söylerken anlatılan duyguları kuvvetlendirecek surette yüzde beliren hareket.

mimlemek (i) Hoşa gitmiyen veya iyi olmıyan bir hareketi dolayısiyle birini, hakkında iyi düşünülmiyenler sırasına koymak. *Bir gün ters cevap verdiğim için beni mimledi.*

mimlenmek (nsz) Mimlemek işi kendine yapılmak.

mimli s. Mimlenmiş. *Bu adam polisçe mimlidir.*

mimoza Lâ. i. (.×.) bt. Baklagillerden, çiçekleri sarı ve bâzı türlerinde beyaz veya menekşe renginde, yaprakları akasya yaprağına benziyen bir süs bitkisi, ki üç yüz elli kadar türü arasında «küstüm otu» en yaygın olanıdır, amber çiçeği.

minakop,-pu i. Kaya balığının ufak cinsi.

minare Ar. i. (.--) Namaz vaktinin çattığını bildirmek üzere meyzinin çıkıp ezan okuduğu yüksek ve ince yapılı kule. **Minare boyu,** aşağı yukarı 10 ile 20 metre arasında bir yükseklik anlatan bir deyim. *İki minare boyu fırladı.* **Minare kırması,** pek uzun boylu.

minder i. Üstüne oturmak üzere yapılan türlü boyda şilte. *Öyle rahatsız olursanız, altınıza bir minder alın.* **Minder altı etmek,** «hasıraltı etmek» anlamına kullanılır.

mine i. **1.** Maden eşya üzerine vurulan renkli cam tabakası. **2.** Saat kadranı. **3.** Pek ince ve parlak nakış.

mineci s. Mine işi yapan (zanaatçı).

mineçiçeği,-ni b. i. bt. Mineçiçeğigillerden yaprakları karşılıklı ve ovmalı çiçekleri başak durumunda, alacalı, mavi veya menekşe renginde, sapı dört köşeli olan ıtırlı bir bitki ve bunun çiçeği.

mineçiçeğigiller ç. b. i. bt. Bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden, mineçiçeği ve türlerini içine alan bir bitki familyası.

minelemek (i) Mine işi ile süslemek.

mineli s. Mine ile bezenmiş.

mineral,-li Fr. i. ve s. Bitkiden veya canlıdan gelmiyen taş, maden, su gibi madde. **Mineral yağlar,** «neft, mazot» gibi yerden alınan yağlar.

mineralleştirmek (i) kim. **1.** «Kükürt, arsenik, antimon, molibden ve volfram gibi cisimlerin etkisi altında bir madeni filiz niteliğine getirmek. **2.** Mineral maddeleri eritmek ve karıştırmak suretiyle suyu maden suyu niteliğine getirmek.

mineraloji Fr. i. Mineralleri inceliyen bilim.

minicik s. (×..-) Pek minimini.

minik s. Küçük ve sevimli. *Ne minik şey!*

minimini s. Küçücük. *Minimini bir köpek*

minimum Lâ. i. (×..) mat. Değişken bir niceliğin inebildiği en aşağı basamak, en aşağı, *asgari.

minkale Ar. i. İletki.

minnacık s. (×..) Pek minicik.

minnet,-ti Ar. i. Bir iyiliğe karşı duyulan iç yükümü. *Minnet altına girmek. Minnet duymak. Minneti olmak.* **Minnet etmek,** boyun eğip yalvarmak.

minnettar Ar. Fa. s. Birine karşı minnet duyan, içten yükümlü.

minnettarlık Ar. Fa. T. i. İç yükümü.

mintan Fa. i. Yakası devrik olmıyan bir çeşit dış gömleği.

minüskül Fr. s Küçük (harf).

minval,-li Ar. i. (.-) Tarz, yol.

minyatür Fr. i. **1.** Eski yazma kitaplarda görülen, ince bir sanatla işlenmiş küçük ve

bir az ilkel resimlere verilen ad. **2.** Bu tarzda yapılmış küçük resim.

minyatürcü Fr. T. s. Minyatür yapan (sanatçı).

miraç Ar. i. (--) Göğe çıkma. **Miraç gecesi,** Müslümanların inanışına göre Muhammed'in göğe çıktığı gece, ki kandil gecelerinden biridir ve Recep ayının yirmi yedisine raslar.

miralay Fa. T. i. (Eskiden) Albay.

miras Ar. i. (--) Kalıt. **Miras yemek,** kendine birinden miras kalmak.

mirasçı Ar. T. s. Bir kimsenin kalıdının kendine geçtiği kimse, kalıtçı.

mirasyedi Ar. T. b. s. **1.** Kendisine fazlaca miras kalan, mirasa konan. **2.** mec. Pek savurgan.

mirasyedilik Ar. T. b. i. Mirasyedi olma hali.

mirî Fa. s. (--) Beylik.

miriliva Fa. Ar. i. (-..-) (Eskiden) Tuğgeneral.

mirza Fa. i. (.-) Bâzı Türk topluluklarında ve İranda kullanılan bir soyluluk unvanı.

mis i. Bak. misk. **Mis sabunu,** güzel kokulu sabun.

mis İn. i. İngilterede henüz evlenmemiş kızlar için kullanılan unvan.

misafir Ar. i. (.-.) **1.** Konuk. **2.** Gözün saydam tabakasında her hangi bir sebepten dolayı meydana gelen beyaz leke.

misafirhane Ar. Fa. i. (.-.-.) Yolcu evi.

misafirlik Ar. T. i. Konukluk.

misafirperver Ar. Fa. s. Konuksever.

misak,-kı Ar. i. (--) Sözleşme, antlaşma, bağlaşma.

misal,-li Ar. i. Örnek[4,5].

misil,-sli Ar. i. **1.** Eş, benzeş. **2.** Kat.

misilleme Ar. T. i. Dengiyle karşılama.

misilli, misillû Ar. T. s. Eskiden «gibi» anlamına kullanılırdı. *Bu misillû hareketler...*

misk,-ki Ar. i. Asyanın yüksek dağlarında yaşıyan bir cins ceylânın erkeğinin karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde. **Misk gibi, 1)** pek temiz ve güzel kokulu. *Misk gibi çamaşır.* **2)** çok iyi ve elverişli. *Misk gibi bir iş.* **3)** pek âlâ, elbette. *Ben bu işi misk gibi yaparım.* **Misk dikeni, misk kabağı, misk gülü, misk keçisi, misk kedisi, misk faresi,** güzel kokú yayan bitki ve hayvan cinsleri.

miskal,-li Ar. i. Bir buçuk dirhemlik eski bir ağırlık ölçü birimi. *«Muhabbet kantarla, alışveriş miskalle».*

miskap Ar. i. Delgi, °matkap.

misket,-ti Yu. s. «Misk kokulu» demek olup özel kokusu olan meyva cinsleri hakkında ve isim olarak kullanılır. *Misket üzümü. Misket elması. Misket armudu.*

misket,-ti Fr. i. Bomba ve şarapnellerin içinde bulunan kurşun veya demir taneler.

miskin Ar. s. **1.** Göz yumulmıyacak veya hoş görülmiyecek olgular karşısında hiçbir tepki göstermiyen. *Ne miskin adam, insan böyle bir muameleyi kabul eder mi?* **2.** İnsanı sinirlendirecek derecede uyuşuk. *Bırakın şu miskini, onun elinden bir şey gelmez.* **3.** Miskin hastalığına tutulmuş. **Miskin hastalığı,** deride birtakım urlarla başlıyan, yer yer gangrenler yapan, parmakları döken mikroplu ve öldürücü bir hastalık, ki alınan tedbirlerle yeryüzünde pek azalmıştır, buna «miskin illeti» ve «cüzam» da denir.

miskinhane Ar. Fa. i. Cüzamlılar için yer.

miskinleşmek Ar. T. (nsz) Miskin[1 2] hale gelmek.

miskinlik Ar. T. i. Miskin[1 2] olanın hali veya ona yakışacak hareket.

misliler ç. i. zo. «Misk kedisi, misk faresi» gibi, vücutlarındaki özel bir kese içinde misk kokulu bir maddeyi taşıyan hayvanlar sınıfı.

mister İn. i. (İngiliz ve Amerikalılar için kullanılır) Bay.

mistisizm Yu. i. *fel.* Gizemcilik.

misvak Ar. i. Ucu dövülerek fırça haline getirilip diş temizliğinde kullanılması Müslümanlıkça sünnet olan bir cins ağaç çubuğu.

misyon Fr. i. Bir kimseye veya bir topluluğa verilen belirli görev, yumuş.

misyoner Fr. i. Bir dini ve özellikle Hıristiyanlığı yaymağa çalışan kimse.

miş'li s. *dlg.* Fiillerde, başkasından duyulan yahut farkına varılmadan yapılan veya sonradan farkına varılan bir iş anlatılırken kullanılan geçmiş zaman şekline verilen sıfat. «Kardeşin gelmiş, öyle mi? Ben bu sabah uyuya kalmışım. Meğer o beni aldatmış.» misallerinde « gelmiş, kalmışım, aldatmış» sözleri -miş'li geçmiş zaman şekilleridir.

mit,-ti Yu. i. Tarih öncesine dayanan efsane. *Ergenekon efsanesi bir mittir.*

mitil i. İki tarafı beyaz yorgan, ki kaplanırken eğreti yüz geçirilir.

miting İn. i. Gösteriş maksadiyle veya bir olay üzerine dikkat çekmek için ve çoğu açık yerde yapılan toplantı.

mitoloji Yu. i. **1.** Mitleri inceliyen bilim. *Karşılaştırmalı mitoloji.* **2.** Bir budunun mitlerinin topu. *Türk mitolojisi. Yunan mitolojisi.*

mitralyöz Fr. i. Makinalı tüfek. Bak. makinalı.

miyan Ar. i. Bak. meyan[2].

miyane Ar. i. Meyane.

miyar Ar. i. *kim.* Ayıraç.

miyasma Yu. i. (·×··) Eskiden «kolera, veba, tifüs» gibi salgın hastalıklara sebep olarak ileri sürülmüş bulunan etmen, ki bitki veya hayvan maddeleriyle durgun sularda kendiliğinden meydana gelip havaya yayıldığı sanılırdı. Miyasma fikri, Pasteur'ün buluşları ve mikrobiyolojinin ilerlemesiyle her hastalığın özel bir mikrobun eseri olduğu anlaşılarak hükmünü kaybetmiştir.

miyavlamak (nsz) (Kedi) Bağırmak.

miyop,-pu Yu. i. **1.** Cisimlerin görüntüleri ağtabakanın ön tarafında kaldığı için, özellikle uzağı, iyi göremiyen (göz). **2.** Gözleri böyle olan (kimse).

miyosen Yu. i. **1.** *je.* Üçüncü zamanın dört büyük bölümlerinden en sonrakisi. **2.** Bu devre dağgin. *Miyosen yerey.*

mizaç Ar. i. Huy, tabiat.

mizaçlı Ar. T. s. Şöyle veya böyle mizacı olan. *Uysal mizaçlı.*

mizah Ar. i. (·-) Bâzı fikirleri nükte, şaka ve tarizlerle süsleyip ifade eden bir yazı çeşidi.

mizahçı Ar. T. s. Mizah yazarı.

mizan Ar. i. (--) **1.** Terazi. **2.** *mat.* Sağlama.

mizana i. (·×·) Tam armalı, yani üç direkli yelken gemisinin arka direği.

Mn *kim.* Mangan cisminin simgesi.

Mo *kim.* Molibden cisminin simgesi.

mobilya İt. i. (·×·) Döşeme (eşyası).

moda Fr. i. (×·) **1.** Gösterişi sevenlerin, kimseden geri kalmak istemiyenlerin veya dikkati çekmekten hoşlananların uydukları her türlü yenilik. *Elbise modası. Saç modası. Yabancı dil modası.* **2.** s. Bu tarzdaki yeniliğe uygun olan. *Moda bir şapka.* **Modası geçmek, 1)** moda olmaktan çıkmak, **2)** mec. önemini kaybetmek, artık hatıra gelmemek. *Bu işin modası geçti, onu vaktiyle yapmak gerekti.* **Modası var olmak (Bir şeyin-),** o şeyin modası geçmemiş olmak.

model Fr. i. **1.** Resim ve heykel yapılırken baka baka çalışılan tabiat konusu. *Şu bina güzel bir model olur.* **2.** Kendisine baka baka resim veya heykel yapılan ve bunun için para alan kimse. *Bu kız Akademide model olarak çalışıyor.* **3.** Biçim, örnek, şekil. *Bu elbisenin modelini beğenmedim.* **4.** Örnek dergisi. *Bu şekli modelden aldık.* **5.** Tip. *1944 modeli bir otomobil.* **6.** Benzer, örnek. *Bu çocuk babasının küçük bir modeli.*

moderato İt. zf. (··×·) «Allegro» ile «andante» arası, orta tempoda.

modern Fr. s. Asri.

modistra It. i. (·×·) Kadın terzi.

modülâsyon Fr. i. *mü.* **1.** Gezinme. **2.** (Makamdan makama) Geçiş.

Moğol i. Moğolistan halkından ve bu halkın soyundan olan kimse.

mola İt. i. (×·) **1.** Yorgunluk almak için duraklama. *Köye gidinciye kadar iki yerde mola verdik.* **2.** *de.* Koyverme. *Halatı mola ettiler.* **Mola taşı,** hamalların sırtlarındaki yükü dayıyarak dinlenmeleri için sokak kenarlarına konmuş yüksekçe taş.

molas Fr. i. *je.* Kum ve balçıkla karışık kalkerden meydana gelen bir külte.

molekül Fr. i. *kim.* Maddenin bütün niteliğini taşıyan ve bir araya gelerek maddeyi meydana getiren en küçük kısım, ki birbirine benziyen veya birbirinden ayrı olan atomların yığılışmasiyle meydana gelir. Cisimler gök yüzündeki yıldızlar gibi birbirinden boş aralıklarla ayrılmış olan ve sürekli olarak harekette bulunan moleküllerden kurulmuşlardır. Kimyasal değişmelerle yeni cisimlerin doğması bu moleküllerin yer değiştirmesiyle olur.

moleküler Lâ. T. s. Moleküle ilgili olan; molekül durumunda olan.

molibden Yu. i. *kim.* Gümüş beyazlığında, kırılgan bir maden, ki simgesi Mo, yoğunluğu 9.01 dir ve 2500 dereceye doğru ergir, türlü çeliklerin alaşımına girer.

molla Ar. i. **1.** (Eskiden) Büyük kadı, büyük bilgin. *Mısır mollası. Molla Cami.* **2.** (Sonradan) Medrese öğrencileri ve okuması yazması olanlar için unvan olarak kullanılırdı. *Bu molla kim?*

moloz i. Toprak ve kireçle karışık taş kırıntıları, yapı döküntüsü.

moment,-ti Fr. i. *fi.* Mekanikte bir merkezin dolayında dönmekte bulunan bir cismin kuvvet miktarı ile bu cismin merkeze olan uzaklık miktarının çarpımına denir.

monarşi Yu. i. Tekerklilik.

monat Yu. i. *fel.* Leibniz'in fizikötesinde «töz» anlamiyle kullanılmış olup bu öğretinin temelini meydana getirir.

monatçılık Yu. T. i. *fel.* Evrenin monatlardan meydana gelmiş bulunduğunu ileri süren Leibniz'in felsefesi.

monizm Yu. i. *fel.* Bircilik.

monogam Yu. i. *top.* Tekeşli.

monokl,-lü Fr. i. Tek gözlük.

monolog Yu. i. Bir kişi tarafından oynanan küçük komedi veya kalabalığa karşı anlatılan güldürücü ve sanatlı söz.

monoton Yu. s. Tekdüzen, *yeknesak.

monsenyör Fr. i. Hıristiyan prenslerine ve din adamlarına verilen unvan.

montaj Fr. i. Kurma[1], takıştırma.

mor s. Kırmızı ile mavinin karışmasından meydana gelen renk, menekşe renginin kırmızıya çalanı.
morarmak (nsz) Mor renge girmek.
morartmak (i) Mor renk vermek, mor hale getirmek.
moratoryum Fr. i. Pek buhranlı devirlerde bir memleket veya bölgede bütün veya bir kısım borçların ödenme mecburiyetinin bir müddet için geri bırakılması.
morfem Yu. i. *dl.* Kelimelere dil bilgisi bakımından şekil veren ve en çoğu ek halinde bulunan unsur.
morfin Yu. i. Afyondan çıkarılan başlıca uyuşturucu madde.
morfinoman Yu. s. Morfin tiryakisi.
morfoloji Yu. i. Şekil bilgisi, şekilbilim.
morg Fr. i. Adliyece ölüm sebebi, kim olduğu gibi noktaların anlaşılmasına gereklik görülen ölülerin üzerinde inceleme yapılan kuruluş.
morina İt. i. (.×.) Kuzey denizlerinde yaşıyan, çıtarı cinsinden iri bir balık, ki karaciğerinden çıkarılıp bir kuvvet ilâcı olarak kullanılan «balık yağı» için avlanır.
morluk i. Mor olma hali, mor leke.
mortocu İt. T. s. **1.** Hıristiyanlarda cenaze taşımak için tutulan kimse. **2.** mec. Cenaze olduğu zaman aşır okumak bahanesiyle para alarak geçinen (kimse).
moruk i. ar. İhtiyar erkek.
morulâ Lâ. i. (.×.) *by.* Çokhücreli hayvanlarda oğulcuğun ikinci şekli, ki görünüşü dutu andırır.
morumsu, morumtırak s. Mora çalan, moru andıran.
Moskof i. Eskiden Ruslara verilen ad. **Moskof camı,** bir cins mika. **Moskof toprağı,** maden parlatmak için kullanılan sarı renkte bir cins gevrek taş.
mosmor s. Büsbütün mor, her tarafı mor.
mostra İt. i. (×.) *tec.* Örnek, nümunelik. **Mostra olmak,** çirkin veya gülünç bir halde iken herkes tarafından görülmek.
mostralık İt. T. i. Göstermelik.
motif Fr. i. *g.s.* Bir çoğu yanyana gelerek bir müzik parçasını veya bir bezeme işini meydana getiren ve kendi başlarına birer birlik olan oluşturucu unsurlardan her biri. *Melodi motifi. Dantel motifi. Halıdaki motifler.*
motor, motör Fr. i. **1.** Her hangi bir erkeyi devime çeviren aygıt. *Buhar motoru. Elektrik motoru. Akar yakıt motoru.* **2.** Akar yakıt motoriyle işliyen deniz teknesi.
motorbot,-tu İn. i. Motorlu sandal.
motosiklet,-ti Fr. i. Motorlu bisiklet.
motris Fr. i. Motorlu tramvay arabası
mozaik İt. i. **1.** Türlü renklerdeki küçük ve küb taşların yanyana getirilmesiyle meydana gelen resim veya bezeme işi. *Ayasofya'nın mozaikleri.* **2.** s. Küçük mermer parçaları çimento ile dondurularak yapılan (merdiven basamağı, delikli taş, çamaşır teknesi...).
mösyö Fr. i. «Bay» anlamına olup yabancılar için kullanılır.
muaccel Ar. s. Peşin, vadesiz.
muacciz Ar. s. Tedirgin edici.
muaddel Ar. s. Değişkeli, değişkenmiş.
muaddit Ar. i. Sayaç.
muadele Ar. i. (.-..) **1.** Denklem. **2.** mec. Anlaşılmaz iş.
muadelet,-ti Ar. i.(.-..)Eşdeğerlik, eşitlik.
muadil Ar. s. (.-.) Eşit, dengeşik, denk, eşdeğer.
muaf Ar. s. (.-) Bağışık.
muafiyet,-ti Ar. i. (.-..) Bağışıklık.
muahede Ar. i. (.-..) Antlaşma.
muaheze Ar. i. (.-..) Kınamsıma.
muahhar Ar. s. Sonraki, daha sonraki.
muakkip Ar. s. **1.** İzliyen, arkasından koşan. **2.** (İş) Yürüten.
mualece Ar. i. (.-..) **1.** İlâç, em. **2.** İlâç verme, emleme.
muallâ Ar. i. (..-) Yüce.
muallâk,-kı Ar. s. **1.** Asılmış, asılı. **2.** Asıda, asıda kalmış. *Bu mesele muallâk kaldı.* **3.** Bağlı, bağınlı. *Bu iş sizin kararınıza muallâktır.* **Muallâkta olmak (Bir şey-),** ne yapılacağı kestirilememek.
muallel Ar. s. Sakat, eksik.
muallim Ar. i. Öğretmen.
muamelât,-tı Ar. ç. i. (.-.-) Dairelerde evrak üzerinde muamele yapma işi. *Muamelât müdürü.*
muamele Ar. i. (.-..) **1.** Davranma, davranış. *Bana karşı olan muamelesini beğenmedim.* **2.** Yol iz. *Bu adam muamele bilmiyor.* **3.** Alışveriş. *Borsada bugün muamele olmadı.* **4.** Bir işe deggin kâğıtların bir dairede gereği yapılmak üzere elden ele geçmesi. *Bu evrakın muamelesi henüz bitmedi.* **5.** *kim.* Karşılaşma. *Bakırın sülfürik asitle muamelesinden bakır sülfatı elde edilir.*
muamma Ar. i. (..-) **1.** Bilmece. **2.** mec. Anlaşılmaz iş.
muammer Ar. s. Yaşamış. **Muammer olmak, 1)** yaşamak, **2)** uzun ve mesut yaşamak.
muannit Ar. s. Direngen, ayak direyici.
muaraza Ar. i. (.-..) Çekişme.
muarefe Ar. i. (.-..) Bilişme, tanışma.

muarız Ar. s. (.--) Karşı gelen.
muarra Ar. s. (.--) Arı, temizlenmiş.
muasır Ar. s. (.--) Çağdaş.
muaşaka Ar. i. (.-..) Sevişme, aşıktaşlık.
muaşeret,-ti Ar. i. (.-..) «Görgü[3]» anlamına kullanılan «muaşeret âdabı» deyiminde geçer.
muatep Ar. s. (.--) Kakınmış, kakınan.
muattal Ar. s. İşlemez, kullanılmaz; boş, işsiz.
muattar Ar. s. Itırlı, kokulu.
muavaza Ar. i. (.-..) **1.** Sayışma. **2.** Ödünleme.
muavenet,-ti Ar. i. (.-..) Yardım.
muavin Ar. i. (.--) Yardımcı, yar.
muavveç Ar. s. **1.** Eğri[1]. **2.** Büksül.
muayede Ar. i. (.-..) Bayramlaşma.
muayene Ar. i. (.-..) Yoklam.
muayenehane Ar. Fa. i. (.-..-.) Hekimlerin hastalarını yoklamladıkları yer, yoklam evi.
muayyen Ar. s. **1.** Belli, belirli. **2.** Kararlaştırılmış.
muayyeniyet,-ti Ar. i. Bellilik, belirlilik.
muazzam Ar. s. Koca, kocaman.
muazzep Ar. i. Ezinç duymuş. **Muazzep olmak**, ezinç duymak.
muazzez Ar. s. Sevgili, kıymetli.
mubah Ar. s. (.-) Yapılması, Müslümanlıkça ne yasak edilmiş ne de buyrulmuş olmıyan. *Gülmek, gezmek mubahtır.*
mubassır Ar. i. Eskiden okullarda öğrenciler arasında düzenliği sağlamakla ödevli işyar.
mubayaa Ar. i. (.-..) Satın alma.
mubayaacı Ar. T. s. (.-...) Satın alıcı.
mubayaat,-tı Ar. ç. i. (.-.-) «Öteberi satın almak» anlamına kullanılan «mubayaatta bulunmak» deyiminde geçer.
mûbit Fa. i. Mecusi din büyüğü.
mucibince Ar. T. zf. (-...) Gereğince.
mucip Ar. s. (-.) Gerektirici. **Mucip olmak**, gerektirmek. **Mucip sebep**, gerekçe.
mucir Ar. s. (-.) Kiraya veren.
mucit Ar. i. (-.) Bulman.
muciz Ar. s. (-.) Az sözle çok şey anlatan.
mucize Ar. i. (-..) Tansık.
mucur i. **1.** Kömür kırığı. **2.** Her şeyin işe yaramaz kısmı.
muço İsp. i. (×.) **1.** Gemilerde bulundurulan küçük yaşta tayfa yamağı. **2.** Meyhaneci çırağı.
mudil Ar. s. (-.) Karmaşık.
mufarakat,-ti Ar. i. (.-..) Ayrılma.
mufassal Ar. s. Ayrıntılı.
mufassalan Ar. zf. Bütün ayrıntılariyle, uzun uzadıya.
mufla Fr. i. (×.) Cisimleri, alev ere değmeden ateşin etkisine uğratmak için kullanılan büyük toprak kab.
muflon Fr. i. Pardesülerin içine iliklenerek geçirilen bir çeşit kalınca, eğreti astar.
mugaddi Ar. s. (.--) Besleyici, besinli.
mugalâta Ar. i. (.-..) Yanıltmaca.
muganni Ar. i. (.--) Şarkı söyliyen, şarkıcı.
muganniye Ar. i. Şarkıcı kadın.
mugayeret,-ti Ar. i. (.-..) Aykırılık, uymazlık.
mugayir Ar. i. (.-.) Aykırı, uymaz.
muğber Ar. s. Gücenmiş, gücenik, küskün.
muğfil Ar. s. Aldatıcı, ayartıcı, baştan çıkarıcı.
muğlâk,-kı Ar. s. Çapraşık, anlaşılması güç, anlaşılmaz.
muhabbet,-ti Ar. i. **1.** Sevgi. **2.** Dostça konuşma, yarenlik. **Muhabbet çiçeği**, ikiçeneklilerden, çiçekleri beyaz yeşilimtırak güzel kokulu bir süs bitkisi. **Muhabbet etmek**, yarenlik etmek. **Muhabbet kuşu**, asıl yurdu Avustralya olan, memleketimizde de kafeslerde üretilen, eşine pek düşkün, sarı, yeşil ve kül renkleriyle bezeli, kanaryadan iri, uzun ve sivrice kuyruklu güzel bir kuş.
muhabere Ar. i. (.-..) Haberleşme.
muhabir Ar. i. (.-.) Aytar.
muhaceret,-ti Ar. i. (.-..) Göç, göçme.
muhacim Ar. s. (.-.) Saldırıcı.
muhacir Ar. i. (.-.) Göçmen.
muhaddep Ar. i. Dışbükey, tömsü.
muhaddis Ar. i. Hadîs ile meşgul olan kimse.
muhadenet,-ti Ar. i. (.-..) Dostluk.
muhafaza Ar. i. (.-..) Barıma, koruma, kavzama, saklama.
muhafazakâr Ar. Fa. s. Bir şeyi değiştirmeden olduğu gibi tutmak istiyen, tutucu.
muhafazakârlık Ar. Fa. T. i. Tutuculuk.
muhafız Ar. s. (.-.) Sakman.
muhakeme Ar. i. (.-..) **1.** Usa vurma, uslamlama. **2.** Yargılama.
muhakkak,-kı Ar. s. **1.** Gerçinli. **2.** zf. Her halde, ne olursa olsun.
muhakkar Ar. s. Hakarete uğramış, alçanmış, yalımsız.
muhakkik,-kı Ar. s. Gerçinleyici.
muhal,-li Ar. s. (.-) Olamaz, olmaz, olanaksız.
muhalefet,-ti Ar. i. (.-..) Karşınlık, yanazlık.
muhaleset,-ti Ar. i. (.-..) İçtenlik.
muhalif Ar. s. (.-.) Karşın, yanaz.

muhallef Ar. s. Yeminli, ant içirilmiş.
muhallefat,-tı Ar. ç. i. Bırakıt.
muhallet Ar. s. Sıngısız, kalımlı.
muhallil Ar. s. **1.** Eriten. **2.** Çözümliyen.
muhami Ar. i. (·--) Avukat.
Muhammedî Ar. s. Muhammed ümmetinden olan, Müslüman.
muhammen Ar. s. Tahmin edilen, tasınan.
muhammes Ar. s. **1.** Beşli. **2.** Beşgen.
muhammin Ar. s. Tasıncı.
muhanat,-tı Ar. s. **1.** Korkak. **2.** Alçak (kişi).
muharebe Ar. i. (·-··) Savaşma.
muharip Ar. s. (·-·) Savaşan, savaşçı.
muharref Ar. s. Değşirilmiş.
muharrem Ar. i. Kamer takviminin birinci ayı, aşure ayı.
muharrer Ar. s. Yazılmış, yazılı.
muharrik,-ki Ar. s. **1.** *fi.* Devindirici, devim veren. *Muharrik kuvvet.* **2.** mec. Kışkırtıcı.
muharrir Ar. i. Yazman, yazar.
muharriş Ar. s. **1.** Tırmalayıcı, kurcalayıcı. **2.** *by.* İrkiltme³ işini yapan, ırkiltici, azdırıcı.
muhasamat,-tı Ar. i. (·-·-) Yağılık, yağılaşma.
muhasara Ar. i. Kuşatma, sarma, kapal¹.
muhasebat,-tı Ar. ç. i. (·-·-) Hesap işleri. **Muhasebat Divanı,** devletçe harcanılan paraların hesap kontrolunu yapan yüksek kuruluş.
muhasebe Ar. i. (·-··) **1.** Sayışma. **2.** Saymanlık.
muhasebeci Ar. T. s. (·-···) Sayışman.
muhasım Ar. s. (·-·) Hasım olarak karşılaşanlardan her biri, tartışan.
muhasır Ar. s. (·-·) Kuşatan, saran.
muhasip Ar. s. (·-·) Sayman.
muhassala Ar. i. **1.** Sonuçların topu, top verim. **2.** *fi.* Bileşke.
muhassas Ar. s. (Birine) Ayrılmış, özgülenmiş.
muhassasat,-tı Ar. ç. i. **1.** Ayrıltı. **2.** Alımca.
muhassenat,-tı Ar. ç. i. İyilikler.
muhat,-tı Ar. s. (·-) Kuşatılmış, sarılmış, çevrilmiş.
muhat,-tı Ar. i. (·-) *by.* Sümük.
muhatap Ar. s. (·-·) Aytanan, aytanç.
muhatara Ar. i. (·-·) Korku, tehlike. **Muhatarada,** korkulu durumda.
muhataralı Ar. T. s. (·-···) Korkulu, tehlikeli.
muhati Ar. s. (·--) *an.* Sümüksel
muhavere Ar. i. (·-··) (Birbiriyle) Konuşma.

muhavvel Ar. s. Havale edilmiş, yüzedilmiş, göçürülmüş.
muhavvile Ar. i. *fi.* Transformator.
muhayyel Ar. s. İmgede yaşıyan, imgelenen.
muhayyer Ar. s. **1.** Üründülü. **2.** i. *mü.* Şark müziğinde bir makam adı. **Muhayyer buselik** ve **muhayyer sümbüle,** bu makamın çeşitleri.
muhayyile Ar. i. İmgelem.
muhbir Ar. s. Haber ulaştırıcı, haberci.
muhik,-kkı Ar. s. Haklı.
muhil,-lli Ar. s. Dokunan, bozan.
muhip,-bbi Ar. s. Seven, sevgi besliyen, dost.
muhit,-ti Ar. s. (·-) **1.** Saran, çevreliyen. **2.** i. Çevre, yöre.
muhkem Ar. s. Bekem, sağlam.
muhlis Ar. i. «Katışıksız, su katılmamış» anlamına kullanılan «halis muhlis» deyiminde geçer.
muhnik,-kı Ar. s. Boğucu.
muhrik,-kı Ar. s. **1.** Yakıcı. **2.** Yanık (ses).
muhrip Ar. i. Torpidoları avlamağa yarar, hızlılığı çok bir çeşit küçük harp gemisi.
muhtaç Ar. s. Kendisine bir şey gerek olan, gereksinli, eksikli.
muhtar Ar. s. **1.** Erkin, özerkli. **2.** i. Köy veya mahalle işlerine bakmak üzere halkın seçtiği kimse.
muhtariyet,-ti Ar. i. (·-··) Erkinlik, özerklik.
muhtarlık Ar. T. i. (·-·) Muhtar² olanın işi veya orunu
muhtas,-ssı Ar. s. Özgü, özgülenmiş.
muhtasar Ar. s. Kısa, kısaltma.
muhtasaran Ar. zf. Kısaca, kısaltarak.
muhtekir Ar. s. Boğuntucu, vurguncu.
muhtel,-lli Ar. s. Bozulmuş, bozuk.
muhtelif Ar. s. Türlü, çeşit çeşit.
muhtelis Ar. s. Aşırdıyan.
muhtelit,-ti Ar. s. Karışık.
muhtemel Ar. s. Olası.
muhterem Ar. s. Sayın.
muhteri,-i Ar. i. Bulman.
muhteriz Ar. s. Çekingen.
muhteşem Ar. s. Görkemli.
muhteva Ar. i. (·-·) (Bir şeyin) İçindeki, içerik.
muhtevi Ar. s. (·-·) İçine almış, içinde bulundurmuş, içermiş, kavramış.
muhteviyat,-tı Ar. ç. i. (·-·-) İçindekiler, içerikler.
muhtıra Ar. i. Andıç.
muhzır Ar. i. Eskiden, ilgililerin mahkemede bulunmalarını sağlıyan işyar.

muin Ar. s. (•-) Yardımcı.
muinli Ar. T. s. Askere alındığı vakit aylesine bakacak kimsesi olan.
muinsiz Ar. T. s. Askere alındığı vakit aylesine bakacak kimsesi olmıyan.
muit Ar. i. (•-) Eskiden okullarda çocukları derse çalıştırmakla ödevli işyar, öğretmen yardımcısı.
mujik Ru. i. Rus köylülerine verilen ad.
mukaar Ar. s. İçbükey, obruk.
mukabele Ar. i. **1.** Karşılık verme, karşılama. **2.** Karşılaştırma. **Mukabelede bulunmak,** karşılık vermek. **Mukabele okumak,** ramazanda camide yüksek sesle ezberden Kuran okumak.
mukabelebilmisil,-sli Ar. b. i. (•-•••••) Dengiyle karşılama, misilleme.
mukabeleci Ar. T. s. (•-•••) **1.** Camilerde Kuran okuyan (kimse). **2.** Bir kalemde beyaz edilmiş yazı ve hesapları karşılaştıran (memur). **3.** (Eskiden) Askerin yoklamasını yapan (kimse).
mukabil Ar. s. (•-•) **1.** Karşı. *Mukabil taarruz.* **2.** i. Karşılık.
mukaddem Ar. s. Önce gelen, önceki.
mukaddema Ar. zf. (•×•-) Önce, eskiden.
mukaddemat,-tı Ar. ç. i. Öncüller.
mukaddeme Ar i. **1.** Başlangıç. **2.** Önsöz.
mukadder Ar. s. Yazılı, alında yazılı.
mukadderat,-tı Ar. i. Alın yazısı, yazgı.
mukaddes Ar. s. Kutsal.
mukaddesat,-tı Ar. ç. i. Kutsal şeyler.
mukaffa Ar. s. (•••) Kafiyeli, uyaklı.
mukallit Ar. s. Taklitçi.
mukannen Ar s. Kesimli, belli.
mukarenet,-ti Ar. i. (•-••) **1.** Yaklaşma, kavuşma, bitişme. **2.** Uygunluk.
mukarin Ar. s. (•-•) **1.** Yaklaşan, kavuşan, bitişen. **2.** Uygun. *Hakikate mukarin.*
mukarrer Ar. s. Kararlaşmış.
mukaseme Ar. i. (•-••) Bölüşme, üleşme.
mukassatan Ar. zf. Taksitle, bölü yoliyle.
mukassi Ar. i. (•••) Sıkıntılı, bunaltıcı.
mukataa Ar. i. (•-••) Kesenek, kesim.
mukataalı Ar. T. s. (•-•••) Vakıf tarla veya arsa iken başka bir şekle sokulmuş ve âşarına karşılık Vakıflar İdaresine kesimli kira verilmek üzere mülk edinilmiş (yer).
mukatele Ar. i. (•-••) Öldürüşme, boğazlaşma.
mukattar Ar. s. Damıtılmış, damıtık.
mukavelât,-tı Ar. ç. i. (•-•-) Eskiden «noter» anlamına kullanılmış olan «mukavelât muharriri» deyiminde geçerdi.
mukavele Ar. i. (•-••) Sözleş, konuşuk.
mukavelename Ar. Fa. i. (•-•••-•) Sözleş kâğıdı.
mukavemet,-ti Ar. i. (•-••) Dayanık. **Mukavemet etmek,** dayanmak[4].
mukavim Ar. s. (•-•) Dayanıklı.
mukavva Ar. i. Kalın ve kırılmadan bükülemiyecek kadar sert kâğıt.
mukavves Ar. s. Eğmel.
mukavvi Ar. s. (•••) Kuvvetlendirici.
mukayese Ar. i. (•-••) Karşılaştırma, kıyaslama, ölçüştürme, oranlama.
mukayyet Ar. s. Kayıtlı.
mukayyi,-i Ar. s. Kusturucu.
mukayyit Ar. i. Kayıt memuru.
mukdim Ar s. Işinin üstüne düşen.
mukim Ar. s. (•-) Eğleşik, eğleşen, oturan.
mukni,-i Ar. s. Kanış verici, kanıtkan.
mukriz Ar. s. Ödünç veren, ödünçliyen.
muktaza Ar. i. (•••-) Gerek, gereklik.
muktazi Ar. s. (•••-) Gerek, gereken, gerekli.
muktebes Ar. s. Alınmış, aktarılmış.
mukteda Ar. s. (•••-) Uyulan.
muktedir Ar. s. Erkli, iktidarlı. **Muktedir olmak,** gücü yetmek.
muktesit Ar. s. Tutumlu.
mulâj Fr. i. **1.** Bir şeyin bal mumu, alçı gibi bir madde ile alınan kalıbı. **2.** Her hangı bir şeyi ve daha çok hastalıklı bir vücut parçasını, cismiyle ve renkleriyle olduğu gibi gösteren ve bal mumu veya alçıdan yapılan kalıp.
mum Fa. i. Bir fitilin üzerine dökülüp uzunca silindir şeklinde dondurulmuş bal mumu, iç yağı veya parafinden ibaret olan ışık aracı. **Muma döndürmek,** inzıbat ve itaat altına almak. **Mum direk,** dimdik. **Mum gibi, 1)** dosdoğru, dimdik, **2)** uslu, kıpırtısız **Mumla aramak,** elde etmesini pek özlemle istemek. **Mum olmak,** ar. razı. *O, bu işe çoktan mumdur ama kendini naza çekiyor.*
mumaileyh Ar. s. (•-••) Adı geçen, yukarıda anılan (kimse).
mumcu i. *tar.* İlk kuruluşunda Yeniçeri Ocağının on iki subayından her biri.
mumya i (×•) Pek eskiden birtakım kokulu maddeler kullanılarak bozulmıyacak hale getirilmiş olan ve bugün kazılarla meydana çıkarılan cesetlere verilen ad.
mumyalaşmak (esz) Mumya haline gelmek.
munafık Ar. s. (•-•) Ara bozan.
mundar Fa. s. Kirli, pis.
munfasıl Ar. s. Ayrılan, ayrılmış.

munhasır Ar. s. Kapallanmış, kapallı, çevrelenmiş. *Harp yalnız Avrupaya munhasır kalamadı.*
munis Ar. s. (-•) **1.** Alışılan. **2.** Cana yakın. **3.** Adamcıl.
munkabız Ar. s. **1.** Büzülmüş, kısılmış. **2.** Pekliği olan, peklik çeken.
munkalip Ar. s. Dönüşmüş, dönmüş.
munkatı,-ı Ar. s. Kesilmiş. **Munkatı olmak,** kesilmek, arkası gelmemek.
munsap Ar. s. **1.** Kavuşan, dökülen. **2.** i. c. Ağız, kavuşak. **Munsap olmak,** kavuşmak, dökülmek.
munsif Ar. s. İnsaflı.
muntazam Ar. s. Düzgün, düzenli, derli toplu.
muntazır Ar. s. Bekliyen, gözliyen.
munzam Ar. s. Katılmış, ulanmış.
murabaha Ar. i. (•-••) Kanunun izin verdiği sınırdan aşkın faiz alma, tefecilik.
murabahacı Ar. T. s. (•-•••) Aşırı faizle ödünç para veren (kimse), tefeci.
murabahacılık Ar. T. i. (•-••••) Murabahacı olma hali veya murabaha ile geçim yolu.
murabba Ar. i. (••-) Ezik reçelin koyusu.
murabba,-ı Ar. s. ve i. (••-) *mat.* Dördül, *kare.
murafaa Ar. i. (•-••) Duruşma.
murahhas A. i. Kendisine erk verilerek bir yere veya birinin katına gönderilen kimse, salgıt.
murakabe Ar. i. (•-••) **1.** Denetleme. **2.** Kendi iç âlemine bakma.
murakıp Ar. s. (•-•) Denetleyici.
murakıplık Ar. T. i. (•-••) Denetleyicilik.
murassa,-ı Ar. s. Cevahirli.
murat Ar. i. İstek, dilek. **Muradına ermek,** dileği olmak.
murdar Fa. s. Kirli, pis. **Murdar ilik,** omurilik.
muris Ar. s. (-•) Kalıt bırakan.
murtat Ar. s. Mürtet.
musaddak,-kı Ar. s. Onaylanmış, onaylı.
Musaf Ar. i. Kuran'ın bir adı.
musafaha Ar. i. (•-••) El sıkışma, tokalaşma.
musaffa Ar. s. Temizlenmiş, arıtılmış.
musahabe Ar. i. (•-••) Konuşma.
musahhah Ar. s. Düzeltilmiş.
musahhih Ar. s. Düzeltici.
musahip Ar. i. (•-•) Eskiden büyük adamların yanında bulundurdukları hoş konuşan kimselere verilen ad.
musakka i. Ufak ufak doğranarak kıyma ve soğanla pişirilen sebze. *Patlıcan musakkası. Kabak musakkası.*
musalla Ar. i. (••-) Namaz yeri. **Musalla taşı,** namazı kılınmak üzere üstüne cenaze konan masa şeklinde taş seki.
musallat,-tı Ar. s. Başa salınan (kimse) veya başa dolanan (şey), tebelleş.
musalli Ar. s. (••-) Beş vakit namazını kılan.
musammem Ar. s. Yasanlı.
musandıra i. (•×••) Büyük kilerin içinde yüksek ve geniş raf veya yükün üst tarafındaki dolap.
musanna,-ı Ar. s. (••-) **1.** Uydurma, düzme. **2.** Sanatlı.
musannif Ar. s. **1.** (Kitap) Yazan. **2.** Sıralaç.
musap Ar. s. (•-) Tutulmuş, uğramış.
musaraa Ar. i. (•-••) Güreş, güreşme.
musarrah Ar. s. Açık söylenmiş, belirtilmiş, belirtik.
musavver Ar. s. Resimli.
Musevî Ar. i. (-•-) **1.** Yahudi. **2.** s. Musa dininden olan.
Mushaf Ar. i. Kuran'ın bir adı.
musibet,-ti Ar. i. (•-•) **1.** Felâket. **2.** s. mec. Uğursuz.
musikar Fa. i. (-•-) **1.** Gagasında delikler bulunup rüzgâr estikçe türlü sesler çıkaran bir efsane kuşu. **2.** Mıskal denilen düdük. Bak. mıskal.
musiki Yu. i. (-•-) Müzik.
musikişinas Yu. Fa. s. (-•-•-) Müzikçi.
musip Ar. s. (•-) Doğru, uygun.
musir,-rri Ar. s. Bekinen.
muska Ar. i. **1.** Gûya bâzı hastalıkları veya başka sıkıntıları giderdiğine inanılarak üstte taşınan, suda ezilip içilen veya yakılıp tütsülenilen ve birtakım açıkgözler tarafından menfaat sağlamak için yazılan kâğıt. **2.** Bu kâğıtların en çoğunun katlandıkları gibi üçgen şeklinde olan şey.
muslihane Ar. Fa. zf. (•-•-•) Barış yoliyle.
muslin Fr. i. Mendil ve iç çamaşırı gibi şeyler yapılan sıkça dokunmuş ince ve hafif bir çeşit kumaş.
musluk i. Yerleştirilmiş bulunduğu boru veya kabın içindeki suyu istenildiği zaman akıtabilecek bir düzende yapılmış açılır kapanır emzik.
muson Fr. i. Hint Denizinde altı ay bir yönden, altı ay da öbür yönden devir devir esen rüzgârlara verilen ad. *Yaz musonu nemlidir.*
mustatil Ar. i. (•-•) Dik dörtgen.
muş Fr. i. Küçük gezinti vapuru.
muşabak Ar. i. Kafes biçiminde bir çeşit el işi. *Muşabak işlenmiş başörtü.*
muşamba Ar. i. **1.** Su geçirmiyecek bir hale konmak üzere bir tarafına kauçuk

veya yağlı boya sürülerek hazırlanan ve yaygı gibi kullanılan bez. **2.** Bu tarzda hazırlanmış kumaştan yapılan yağmurluk, gamsele. **Muşamba gibi,** fazla kirlenmiş çamaşırlar için söylenir.

muşer i. Bir çeşit testere.

muşmula i. (×..) *bt.* Gülgillerden, gövdesi eğri büğrü, dallı budaklı küçük bir ağaç ve bunun ancak çürüdükten sonra yenebilen yuvarlak, mayhoş, buruşturucu ve beş çekirdekli meyvası, döngel, beşbıyık. **Muşmula suratlı,** hkr. yüzünde fazla buruşuk ve kırışık bulunan.

muşta Fa. i. **1.** Parmağın birisi sivriltilmiş halindeki yumruk. **2.** Kunduracıların, derileri vurarak inceltmek için kullandıkları maden tokmak. **3.** Ele veya parmaklara geçirilen demir alet, ki vurmağa yarar.

muştalamak (i) Muşta ile dürtmek.

muştu i. [T.D.] Sevindiren haber, °müjde.

muştucu s. [T.D.] Muştu getiren, °müjdeci.

muştulamak (i,e) [T.D] Sevinilecek bir işin olduğunu birine haber vermek, °müjdelemek.

muştuluk i. [T.D.] Muştucuya verilen armağan, °müjdelik.

mut,-tu i. *fel.* Bütün özlemlerimizin eksiksiz ve sürekli bir şekilde yerine gelmesinden duyulan hal, °saadet.

mûta Ar. i. (--) Veri.

mutaassıp Ar. s. Bağnaz.

mutabakat,-ti Ar. i. (.-..) **1.** Uyuşma. **2.** Uygunluk.

mutabık,-kı Ar. s. (.-.) **1.** Uyuşmuş olan. **2.** Uygun. **Mutabık kalmak,** uyuşmak.

mutaf Fa. i. Keçi kılından hayvan çulu, yem torbası gibi şeyler dokuyan esnaf.

mutalebat,-tı Ar. ç. i. (.-..) İstekler.

mutallâka Ar. i. Boşanmış kadın, (birinin) boşadığı kadın.

mutantan Ar. s. Görkemli, şatafatlı.

mûtarıza Ar. i. (-...) Parantez.

mutasarrıf Ar. i. **1.** Kendinde kullanım hakkı olan, kullanımcı. **2.** (Eskiden) Bir sancağın en büyük yönetim görevlisi.

mutasavver Ar. s. Tasarlanmış, düşünülmüş.

mutasavvıf Ar. i. Tasavvufla uğraşan bilgin.

mutasyonizm Fr. i. *fel.* Değşincilik.

mûtat Ar. s. (--) **1.** Alışılmış, alışılan. **2.** Her zamanki.

mutatabbip Ar. i. Hekimlik taslıyan, hekim taslağı.

mutavaat,-tı Ar. i. (.-..) Boyun eğme. **Mutavaat fiili,** *dlg.* dönüşlü fiil.

mutavassıt,-tı Ar. s. **1.** Aracı. **2.** Orta, ortalama.

mutavattın Ar. s. Yerleşmiş, yurtlanmış.

mutazammın Ar. s. «Anlatmak istemek, içine almak» anlamına kullanılan «mutazammın olmak» sözünde geçer.

mutazarrır Ar. s. Zarar görmüş, zarara uğramış.

mutçuluk i. *fel.* Hazcılığın tersine, mutun yalnız erdemle elde edilebileceğini ve iyilik dışında bunun düşünülemiyeceğini ileri süren ahlâk felsefesi, °evdemonizm.

muteber Ar. s. (-..) **1.** Hatırı sayılır, sayınan. **2.** Yalımlı, inanılır, güvenilir. **3.** Yürürlükte olan.

mutedil Ar. s. (-..) **1.** Ilımlı, ölçülü, oranlı. **2.** *fi.* Nötür.

mutekit Ar. s. (-..) Dinin söylediklerine inanan, inanlı.

mutemet Ar. s. (-..) İnal.

mutena Ar. s. (-.-) Özenilmiş, özen görmüş.

muteriz Ar. s. (-..) Çok itiraz eden, tekışkan.

mutezile Ar. i. (-...) Kaderi inkâr edip «kul, ettiklerinin yaratıcısıdır» diyen ve Allahın sıfatlarını kadîm saymakta sünnet ehlinden ayrılan bir Müslüman felsefesi, ki «kaderiye» de bunun kollarındandır.

mutfak Ar. i. Yemek pişirilen yer, aş damı, aş evi.

muti,-i Ar. s. (.-) İtaat eden, eslek.

mutlak,-kı Ar. s. Saltık.

mutlaka Ar. zf. (×..) Her halde, ne olursa olsun. *Mutlaka gitmeliyim.*

mutlakıyet,-ti Ar. i. Saltçılık.

mutlu s. **1.** Mutu olan, ongun, °mesut. **2.** «Ne mutlu (birine)» deyiminde bu kelime isim olarak kullanılmıştır. *«Ne mutlu Türküm diyene».*

mutluluk i. Mutlu olma hali, ongunluk, °saadet.

mutmain Ar. s. Gönlü kanmış, kanıkmış.

muttali,-i Ar. s. Öğrenmiş, haber almış.

muttarit Ar. s. **1.** Düzenli, yöntemli. **2.** Tekörnek. *Muttarit bir hareket.*

muttasıf Ar. s. Vasıflanmış, vasıflı, nitelenmiş.

muttasıl Ar. s. **1.** Bitişik. **2.** zf. (×..) Aralık vermeden, biteviye, ulayı. *Muttasıl yağmur yağıyor.*

muvacehe Ar. i. (.-..) Yüzleşme. **Muvacehesinde,** karşısında, yüzüne karşı.

muvafakat,-ti Ar. i. (.-..) Oydaşma, onama.

muvaffak Ar. s. **1.** Başarmış, başarılı (kimse). **2.** Başarılmış, başarılı (iş).

muvaffakıyet,-ti Ar. i. Başarı.

muvaffakıyetli Ar. T. s. Başarılı.

muvafık Ar. s. (.-.) **1.** Uygun, yerinde,

yaraşık. **2.** Oydaşık.
muvahhit Ar. s. Tek tanrıya inanan, tektanrıcı.
muvakkat,-ti Ar. s. Geçici, geçeğen, eğreti.
muvasala Ar. i. (.-..) Gidip gelme imkânı, erişim.
muvasalat,-tı Ar. i. (.-..) Varış.
muvazaa Ar. i. (.-..) Danışık[2], danışıklılık.
muvazaalı Ar. T. s. (.-...) Danışıklı.
muvazat,-tı Ar. i. (.-.) Arasıllık, koşutluk, 'paralellik.
muvazene, muvazenet,-ti Ar. i. (.-..) Denge, denkleşme, denk gelme.
muvazi Ar. s. (.--) Arasıl, koşut, *paralel.
muvazzaf Ar. s. Ödevli, ödevlenmiş. **Muvazzaf hizmet,** askerlik çağına girince her kesin yapmakla ödevli bulunduğu askerlik hizmeti.
muvazzah Ar. s. Açık, açıklanmış.
muylu i. Top kulpu. **Muylu yatağı,** topun kundağa bindiği yerde kulpu için açılmış bulunan yuva.
muz i. *bt.* Muzgillerin genel adı ve bunların kendine özgü hoş kokulu, tatlı, besleyici, kalınca kabuklu, yumuşak ve uzunca meyvası.
muzaaf Ar. s. İki kat, katmerli.
muzaf Ar. s. (.-) **1.** Katılmış, bağlanmış, bağlı. **2.** *dlg.* (İsim takımlarında) Belirtilen.
muzaffer Ar. s. Utkulu, utkan.
muzafferiyet,-ti Ar. i. Utku, utkanlık.
muzafünileyh Ar. s. (.-...) *dlg.* (İsim takımlarında) Belirten.
muzari,-i Ar. i. (.--) *dlg.* Geniş zaman.
muzat Ar. s. (.-) Karşıt, karşı koyan.
muzgiller i. *bt.* Birçeneklilerden, sıcak bölgelerde yüz kadar çeşidi yetişen, yaprakları üç metre kadar boy alabilen, meyvası yenen, sap tellerinden kâğıt, kumaş ve ip yapılan ağaç familyası.
muzıka Yu. i. (.×.) Müzik.
muzır,-rrı Ar. i. Zararlı.
muzip Ar. s. (-.) Takılıcı, takılgan.
muzlim Ar. s. Karanlık.
muzmahil,-lli Ar. s. Sıngılanmış, sıngın.
muztar Ar. s. Zorunlu, sıkınçlı. **Muztar kalmak,** zorunda kalmak.
muztarip Ar. s. Istırabı olan, acışmalı.
mübadele Ar. i. (.-..) Değiş, değiş tokuş.
mübadil Ar. i. (.-.) Türkiye'deki Rumlarla değiş edilerek Yunanistan'dan getirilen Türklere verilen ad. *Bir mübadil kafilesi.*
mübahase Ar. i. (.-..) **1.** Konuşma. **2.** Aytışma.

mübalâğa Ar. i. (.-..) Abartma, obartma.
mübalâğacı Ar. T. s. (.-...) Abartma huyu olan, abartmacı.
mübalâğalı Ar. T. s. (.-...) Abartılmış, abartmalı.
mübarek Ar. s. (.-.) **1.** Kutlu. **2.** ü. Hayranlık veya alay anlatır. *Mübarek, ne güzel yer! Aklın nerde idi, mübarek!*
mübareze Ar. i. (.-..) Vuruşma, savaşma.
mübaşeret,-ti Ar. i. (.-..) Başlama, girişme.
mübaşir Ar. i. (.-.) Mahkemede, kâğıtları oradan oraya götürmek, şahitleri çağırmak gibi ayak işleri gören küçük işyar.
mübayenet,-ti Ar. i. (.-..) Ayrılık, tutmazlık, karşıtlık.
mübayin Ar. s. (.-.) Birbirini tutmaz, karşıt.
mübdi,-i Ar. s. Türüten, yaratan.
mübeccel Ar. s. Yüceltilmiş, yüce, ulu.
müberrit Ar. i. *kim.* Soğutkan.
mübeşşir Ar. s. Muştucu, müjdeci.
mübeyyin Ar. s. Bildiren, anlatan.
mübeyyiz Ar. i. (Yazıları) Temize çeken işyar.
mübrem Ar. s. Kaçınılmaz, vazgeçilmez.
mücadele Ar. i. (.-..) Uğraş, uğraşma.
mücahit Ar. s. (.-.) Din uğruna savaşan.
mücamaa Ar. i. (.-..) (Erkekle dişi) Çiftleşme.
mücaveret,-ti Ar. i. (.-..) Yakınlık, komşuluk.
mücavir Ar. s. (.-.) Komşu, yakın.
mücazat,-tı Ar. i. (.--) Ceza.
mücbir Ar. s. Zorlıyan, zorlayıcı.
müceddeden Ar. zf. (.×..) Yeni olarak, yeni baştan.
müceddet Ar. s. Yepyeni.
müceddit Ar. s. Yeniletici.
mücehhez Ar. s. **1.** Donanmış. **2.** Hazırlıklı. **Mücehhez olmak,** taşımak.
mücehhiz Ar. i. Armador.
mücellâ Ar. s. (..-) Parlatılmış, parlak.
mücellit Ar. s. Ciltçi, kabcı.
mücerredat,-tı Ar. ç. i. Soyut kavramlar.
mücerrep Ar. s. Denenmiş, sınanmış.
mücerret Ar. s. **1.** Soyut. **2.** Evlenmemiş. **3.** *dlg.* i. Yalın hal. **4.** zf. Yalnız, ancak.
mücessem Ar. s. Cisim halinde olan, üç boyutlu, kabartma.
mücevher, mücevherat,-tı Ar. i. Cevahir. **Mücevher tarih,** eski edebiyatta, noktalı harfleri, ebcet hesabına göre toplandığı takdirde işaret ettiği olayın tarihini gösteren mısra veya söz.
mücmel Ar. s. Kısa, kısalama.
mücrim Ar. s. Suçlu.

mücver i. Kavrulmuş kıyma, soğan ve maydanoz gibi şeyler yumurta ile yuğrularak köfte gibi kızartılıp yapılan bir çeşit yemek.
müçtehit Ar. i. Ayet ve hadîslerde bildirilmiyen işlerin kıyas yoliyle hükümlerini çıkaran din bilgini.
müçtemi,-i Ar. s. Toplanmış, toplu.
müçtemian Ar. zf. (.×..) Topluca, toplu olarak, hep birden.
müçtenip Ar. s. Sakıngan, sakınır.
müdafaa Ar. i. (....) Korum, korumlama.
müdafi,-i Ar. s. (...) Korumlıyan, korumcu.
müdahale Ar. i. (....) Araya girme, el katma, el sokma, karışma.
müdahane Ar. i. (....) Dalkavukluk.
müdahin Ar. s. (...) Dalkavuk.
müdana Ar. i. (...) hlk. Minnet. *Müdana etmek. Müdanası olmak.*
müdara Ar. i. (...) Yüze gülme, yüze gülücülük.
müdavat,-tı Ar. i. (...) Otama, °tedavi.
müdavele Ar. i. (....) (Fikirlerini) Söyleşme.
müdavi Ar. s. (...) Tedavi eden otuyan, bakan.
müdavim Ar. s. (...) (Bir yere) Devam eden, ulayı giden, ulaylı.
müddea Ar. i. (...) Sav, °tez.
müddei Ar. s. (...) Savlayıcı.
müddeiumumi Ar. i. (......) Mahkemelerde, topluluk adına dâvalar açan, ceza evlerini ve adliye zabıtasını emri altında bulunduran yüksek işyar.
müddet,-ti Ar. i. **1.** Süre. **2.** Zaman.
müdebbir Ar. s. Evirgen, ölçemli, °tedbirli.
müdebdep Ar. s. Görkemli.
müdekkik,-kı Ar. s. İnceleyici.
müdellel Ar. s. Kanıtlı.
müderris Ar. i. **1.** (Eskiden) Profesör. **2.** (Daha eskiden) Medresede öğretmen.
müdevven Ar. s. Dergin, derilmiş.
müdevvenat,-tı Ar. ç. i. Derginler.
müdevver Ar. s. **1.** Yuvarlak. **2.** Göçerilmiş.
müdiriyet,-ti Ar. i. (....) Yönetmenlik, °müdürlük.
müdrik,-ki Ar. s. Anlamış, aklı ermiş.
müdrike Ar. i. *ruh.* Anlık.
müdrir Ar. s. İşetici, su döktürücü.
müdür Ar. i. İdare eden, yönetmen.
müdürlük Ar. T. i. Yönetmenlik.
müebbet Ar. s. **1.** Sonu yok. **2.** Yaşadıkça. *Müebbet sürgün cezası.*
müeccel Ar. s. Sonratılmış.
müeddep Ar. s. Uslu, edepli.
müeddi Ar. s. Gerektiren, sebep olan.
müellefat,-tı Ar. ç. i. Yazı eserleri.
müellif Ar. s. Yazan, eser sahibi.
müellim Ar. s. Acı, acıklı.
müemmen Ar. s. Temin edilmiş, sağlanmış.
müennes Ar. s. *dlg.* Dişil.
müesses Ar. s. Kurulu.
müessese Ar. i. Kuruluş[2].
müessif Ar. s. Acı, acınacak.
müessir Ar. s. **1.** Dokunaklı. **2.** Etkili, sonuçlu. **3.** *kim.* Etken, etkin.
müessis Ar. s. Kurucu.
müevvel Ar. s. Çevrilenmiş.
müeyyet Ar. s. **1.** Pekitilmiş. **2.** Doğrulanmış.
müeyyide Ar. i. Yaptırım, yaptırım kuvveti.
müeyyit Ar. s. **1.** Pekiten. **2.** Doğrulıyan.
müezzin Ar. s. Meyzin.
müfekkire Ar. i. *ruh.* Düşünme yetisi.
müferrih Ar. s. İç açıcı, ferahlık verici.
müfessir Ar. i. Kuran'ı tefsir eden din bilgini.
müfettiş Ar. i. Bakman.
müfettişlik Ar. T. i. Bakmanlık.
müfit Ar. s. (..) **1.** Faydalı, yararlı. **2.** İfade eden, anlatan.
müflis Ar. s. Batkın.
müfredat,-tı Ar. ç. i. Bir bütünü meydana getiren bireyler. *Bir listenin, bir hesabın müfredatı.*
müfret Ar. s. *dlg.* Tekil.
müfrez Ar. s. Ayrılmış, bölünmüş.
müfreze Ar. i. Bir asker birliğinden ayrılan kol.
müfrit Ar. s. Aşırı, oransız.
müfsit Ar. s. Bozutçu.
müftakir Ar. s. Gereksinen.
müftehir Ar. s. Kıvanır, övünür.
müfteri Ar. i. (...) Karacı.
müfteris Ar. s. Yırtıcı.
müfteriyat,-tı Ar. ç. i. Karacılık.
müftü Ar. i. Vilâyet ve kazalarda Müslümanların din işlerine başkanlık eden kimse.
müftülük Ar. T. i. Müftünün işi ve orunu.
mühendis Ar. i. Mühendislik mesleğinden olan kimse.
mühendishane Ar. Fa. i. Eskiden, topçu subayı ve mühendis yetiştiren okullara verilen ad.
mühendislik Ar. T. i. «Yol, köprü, yapı, gemi ve uçak yapımı, maden, su ve elektrik» işleri gibi bayındırlığa ve zanaata değgin her türlü teknik çalışmaları içine alan meslek.
müheykel Ar. s. İri yarı, cüsseli.

müheyya Ar. s. (.--) Hazır.
müheyyiç Ar. s. Heyecan verici, coşturucu.
mühim,-mmi Ar. s. Önemli.
mühimmat,-tı Ar. ç. i. Savaş gereçleri.
mühlet,-ti Ar. i. Yapılması ileriye bırakılan bir işin geri bırakıldığı zaman miktarı, bolcal.
mühlik,-ki Ar. s. Öldürücü.
mühliye i. *bt.* Mülhiye.
mühmel Ar. s. **1.** Boşlanmış. **2.** Özensiz. *Mühmel bir giyiniş.* **3.** Bakımsız kalmış. *Mühmel bir bina.*
mühre Fa. i. Kâğıt cilâlamakta kullanılan billûr top veya deniz böceği kabuğu.
mührelemek Fa. T. (i) (Kâğıdı) Mühre ile cilâlamak.
mühreli Fa. T. s. Mühre ile cilâlanmış.
mühtedi Ar. s. (.--) Gönük, gönme.
mühür,-hrü Ar. i. **1.** Bir kimsenin veya bir kuruluşun adı tersine kazılı bulunan maden parçası, ki mürekkeplenip bir kâğıda basılınca doğru çıkar. **2.** Bu maden parçasiyle basılan ad, ki imza yerine geçer. **Mühür mumu,** mektup zarfı ve başka şeyler üzerine eritilip üstüne mühür basılan ve lâka ile terebantinden yapılan, çoğu kırmızı renkli madde.
mühürdar Ar. Fa. i. Osmanlı devrinde büyük bir orunda bulunan bir kimsenin mührünü taşıyıp gereken kâğıtlara basmakla ödevli işyar. *Sadaret mühürdarı.*
mühürlemek Ar. T. (i) **1.** Mühür basmak. *Kâğıdı mühürlemek.* **2.** Kapayıp, açılırsa belli olsun diye üzerine yapıştırılan muma mühür basmak. *Kapıyı mühürlemek.*
mühürlenmek Ar. T. (nsz) **1.** Mühür basılmak. **2.** Mühürle kapatılmak.
mühürlü Ar. T. s. **1.** Mühür basılmış. **2.** Mühürle kapatılmış.
müjde Fa. i. **1.** Sevindiren haber, muştu. **2.** Muştuluk.
müjdeci Fa. T. s. Muştucu.
müjdelemek Fa. T. (i,e) Muştulamak.
müjdelenmek Fa. T. (e) Muştulanmak.
müjdelik Fa. T. i. Muştuluk.
mükâfat,-tı Ar. i. (.--) Öden.
mükâleme Ar. i. (.-..) Konuşma.
mükâtebe Ar. i. (.-..) Mektuplaşma, yazışma.
mükedder Ar. s. Kederi olan, kederli.
mükellef Ar. s. **1.** Ağır, özenli. **2.** Yükümlü.
mükellefiyet,-ti Ar. i. Yüküm.
mükemmel Ar. s. Tükel, eksiksiz, kusursuz, yetkin.
mükerrer Ar. s. Tekrarlı, tekrarlanmış.
mükessife Ar. i. Kondansatör.
mükevven Ar. s. Olmuş, oluşmuş.
mükevvenat,-tı Ar. ç. i. Yaratıklar, varlıklar.
mükeyyifat,-tı Ar. ç. i. Keyif araçları, keyif maddeleri.
mükrim Ar. s. İkram edici, ağırlayıcı, konuksever, selek.
müktesebat,-tı Ar. ç. i. Edinilen bilgiler.
müktesep Ar. s. Kazanılmış, edinik.
mülâhaza Ar. i. (.-..) Düşünük, düşünce.
mülâhazat,-tı Ar. ç. i. (.--.) Düşünceler. **Mülâhazat hanesi,** bir şey hakkındaki düşüncelerin yazılacağı yer. **Mülâhazat hanesini açık bırakmak,** bir kimse hakkında hemen iyi hüküm vermemek.
mülâhham Ar. s. Şişman, etleç.
mülâkat,-tı Ar. i. (.--) Buluşma, görüşme, kavuşma.
mülâki Ar. i. (.-.) Buluşan, görüşen. **Mülâki olmak,** kavuşmak, buluşmak, görüşmek.
mülâyemet,-ti Ar. i. (.-..) Yumuşaklık.
mülâyim Ar. s. (.-.) **1.** Uygun. *Mülâyim bir teklif.* **2.** Yumuşak huylu. *Mülâyim bir adam.* **Mülâyim çıkmak (Birisi-),** pekliği olmamak.
mülâzim Ar. s. **1.** Eskiden bir işe girmek için önce parasız olarak o işe devam eden. **2.** i. (Eskiden) Teğmen.
mülemma Ar. s. (.--) **1.** Bulaşmış, sıvanmış. *Çamurla mülemma.* **2.** i. Eski edebiyatta bir kısmı Türkçe, bir kısmı Arapça veya Farsça söylenmiş koşuk.
mülevves Ar. s. Kirli, pis.
müleyyin Ar. s. Yumuşaklık veren, yumuşatıcı.
mülga Ar. s. (.-) (Varlığı) Kaldırılan, kapatılan.
mülhak,-kı Ar. s. **1.** Bağlı, katılmış. **2.** Bir asker karargâhında emir subayına yardımcı subay.
mülhakat,-tı Ar. ç. i. (.--) Bağlantılar[2], ulantılar. *Ankara ve mülhakatı.*
mülhem Ar. s. İçe doğmuş, içine doğmuş, esinmiş, esinilmiş. **Mülhem olmak,** esinmek
mülhit Ar. s. Tanrısız, Tanrı bilmez.
mülhiye i. *bt.* Ihlamurgillerden, yaprakları sebze olarak yenen bir bitki, ki Hindistanda ve Çinde yetişen türleri büyük ağaç halinde olup saplarından kenevir gibi faydalanılır.
mülk,-kü Ar. i. **1.** Ev, dükkân gibi taşınmaz mal, kuramak. **2.** Bir devletin ülkesi. **3.** s Vakıf olmayıp doğrudan doğruya birinin malı olan (yer veya yapı).
mülki Ar. s. (.-) Asker olmıyan. *Mülki idare.*

mülkiye Ar. i. Asker olmıyanlar sınıfı. *Mülkiye memuru. Mülkiye mütekaidi.* **Mülkiye Mektebi,** Siyasal Bilgiler Okulu'nun eski adı.
mülkiyet,-ti Ar. i. Mülk iyeliği.
mülteci Ar. i. (·-·) Sığınık, sığınan.
mültefit,-ti Ar. s. Güler yüz gösteren, hoş davranan.
mültehip Ar. s. Yangılı, yangılanmış.
mülteka Ar. i. (·-·) Çatak, kavuşak, koyar.
mültemes Ar. s. İltimaslı, kayrılan.
mültemis Ar. s. İltimas eden, kayırıcı, arka.
mültezem Ar. s. **1.** Kayrılan. **2.** Gerekli görülen.
mültezim Ar. s. Kesenekçi, kesimci.
mülzim Ar. s. İlzam eden, cevap veremez hale getiren (söz veya hareket).
mümanaat,-tı Ar. i. (·-··) Engel olma.
mümarese Ar. i. (·-··) **1.** Bacanma, bacanış. **2.** Alışma, yatkınlık.
mümas Ar. s. (·-) *mat.* Teğet.
mümaselet,-ti Ar. i. (·-··) Benzeşim.
mümasil Ar. s. (·-·) Benzeş, andıran.
mümaşat,-tı Ar. i. (·--) Suyunca gitme, göz yumma.
mümbais Ar. s. İlerigelmiş.
mümbit,-ti Ar. s. Bitek.
mümessil Ar. i. Oruntak.
mümeyyiz Ar. s. **1.** Ayırdedici, ayırdedilen. **2.** i. Ayırtman². **3.** i. Bir kalemde, yazılan müsveddeleri düzelten ve tamamlıyan memur.
mümin Ar. s. (-·) **1.** İnanan. **2.** Müslüman.
mümkün Ar. s. Olabilir, olabilen, olanaklı.
mümtaz Ar. s. (·-) **1.** Ayrı tutulmuş. **2.** Seçkin.
mümteni,-i Ar. s. Olamaz, olanaksız.
mümteziç Ar. s. **1.** Uyuşmuş, bağdaşmış. **2.** Kaynaşmış.
münacat,-tı Ar. i. (·--) Yakarış.
münadi Ar. s. (·--) Ündücü.
münaferet,-ti Ar. i. (·-··) Sevişmezlik, soğukluk.
münafi Ar. s. (·--) Uymaz, karşıt.
münakalât,-tı Ar. i. (·-·-) Taşın.
münakale Ar. i. (·-··) **1.** Ulaşım. **2.** Aktarış.
münakasa Ar. i. (·-··) Eksiltme².
münakaşa Ar. i. (·-··) Aytışma.
münakis Ar. s. Yansıyan, yansımış.
münakit Ar. s. **1.** Kurulmuş, toplanmış. **2.** Bağıtlanmış.
münasebat,-tı Ar. ç. i. (·-·-) Ara, aradaki ilgiler. *İki devletin münasebatı* (= iki devletin arası veya iki devlet arasındaki ilgiler).
münasebet,-ti Ar. i. (·-··) **1.** İlgi. **2.** Uygunluk. **Münasebet almak,** uygun düşmek. **Münasebet getirmek,** sırasını getirmek. **Münasebetiyle,** dolayısiyle.
münasebetli Ar. T. s. (·-···) Yakışık alan, hale uygun. **Münasebetli münasebetsiz,** yakışık alsın almasın, sağı solu kollamadan.
münasebetsiz Ar. T. s. (·-···) **1.** Yaraşmıyan, yakışmıyan. *Münasebetsiz bir hareket.* **2.** Ters, aksi. *Münasebetsiz bir zaman.* **3.** Yakışıksız iş gören, sıra saygı gözetmiyen, saygısız. *Münasebetsiz adam.*
münasebetsizlik Ar. T. i. (·-····) **1.** Yaraşmazlık, yakışmazlık. **2.** Saygısızlık.
münasip Ar. s. (·-·) Uygun, yerinde, yaraşıklı.
münavebe Ar. i. (·-··) Nöbetleşme, keşikleşme. **Münavebe ile,** nöbetleşe, nöbetle, sıra ile.
münazaa Ar. i. (·-··) Kavga, çekişme, çenteleşme.
münazara Ar. i. (·-··) Aytışma.
münazaunfih Ar. s. (·-·-·) Kavgalı, üzerinde uyuşulmamış.
müncemit Ar. s. Donmuş.
müncer,-rri Ar. s. «Şu veya bu sonuca varmak» anlamına kullanılan «müncer olmak» deyiminde geçer. *İş kavgaya müncer oldu.*
müncezip Ar. s. Kapılmış, tutulmuş, gönlü akmış.
münci Ar. s. (-·) Kurtarıcı.
mündefi,-i Ar. s. Savulan.
mündemiç Ar. s. İçinde (bulunan), altından çıkan. *Bu harekette mündemiç bulunan mâna...*
münderecat,-tı Ar. ç. i. İçindekiler.
münderiç Ar. s. İçinde yer almış. *Kitapta bu bahis münderiç değil.*
münderis Ar. s. Çökmüş.
münebbih Ar. s. Uyandırıcı, uyarıcı.
müneccim Ar. i. **1.** Yıldızların durum ve devimlerinden ahkâm çıkaran bir çeşit falcı. **2.** Eskiden astronomi ile ilgili işlerle uğraşan kimse.
münevver Ar. s. **1.** Aydınlatılmış. **2.** Aydın. *Münevver bir genç.*
münevvim Ar. s. Uyutucu.
münezzeh Ar. s. Arı, uzak. *O böyle şeylerden münezzehtir.*
münfail Ar. s. **1.** Gücenmiş. **2.** *by.* Edilgin. *Münfail hareketler.*
münfek,-kki Ar. s. Ayrılmış, kopmuş.
münferit Ar. s. Tek, ayrı, kendi başına.
münfesih Ar. s. Bozulmuş, dağılmış.
münhal,-li Ar. s. **1.** Erir, eriyebilen. **2.** Açık³.

münhani Ar. s. (.--) **1.** Eğri. **2.** *mat.* Eğrili, eğrisel. **3.** *mat.* i. Eğri.
münharif Ar. s. Sapmış, çarpık.
münhat,-ttı Ar. s. İngin, basık, çöksek. *Münhat arazi.*
münhedim Ar. s. Yıkık.
münhemik,-ki Ar. s. (Fena şeylere) Düşkün. *İçkiye münhemik.*
münhezim Ar. s. Bozgun, bozulmuş.
münkariz Ar. s. Batmış, söğünmüş.
münkasem, münkasim Ar. s. Bölünmüş.
münkat Ar. s. Boyun eğmiş.
münkazi Ar. s. Sonu gelmiş (mühlet).
münker Ar. i. **1.** Din yasağı. **2.** s. İnkâr edilmiş.
münkesir Ar. s. **1.** Kırık. **2.** Kırgın.
münkir Ar. s. Allahın varlığını yokumsıyan.
münekkit Ar. s. Tenkidedici, eleştirimci.
münselip Ar. s. Rahat, emniyet, asayiş hakkında «kaçmak, kalmamak» anlamına kullanılan «münselip olmak» deyiminde geçer.
münşerih Ar. s. İçi açılmış, sevinçli.
münşi Ar. s. (.-) İnşası[2] kuvvetli.
müntahabat,-tı Ar. ç. i. Seçme yazılar dergisi.
müntahap Ar. s. Seçilmiş, seçme.
müntahip Ar. i. Seçmen.
müntahir Ar. s. Kendini öldüren, ölünen.
müntakil Ar. s. İntikal eden, geçen.
müntefi,-i Ar. s. Faydalanmış.
münteha Ar. i. (.--) Son, buç.
müntehi Ar. s. **1.** Son. **2.** Sona ermiş, bitmiş.
münten Ar. s. Hastalık bulaşmış.
müntesip Ar. s. **1.** Baş bağlamış, girmiş, kapılanmış. **2.** (Birine) Çatkın.
münteşir Ar. s. Yaygın, yayılmış.
müntiç Ar. s. Sonuç veren.
müntin Ar. s. Hastalık bulaştırıcı.
münzevi Ar. s. Köşeye çekilmiş, suğmuş.
müphem Ar. s. Örtünç, belirsiz, bellisiz.
müphemiyet,-ti Ar. i. Örtünçlük, belirsizlik, bellisizlik.
müpteda Ar. i. (..-) *dlg.* (İsim cümlelerinde) Özne.
müptedi Ar. s. (Bir şey öğrenmeğe) Yeni başlıyan, acemi, çırak.
müptelâ Ar. s. (..-) **1.** (Fena şeylere) Düşkün. *Kumara müptelâ.* **2.** Tutulmuş. *Aşka müptelâ. Vereme müptelâ.*
müpteni Ar. s. Dayanmış[2].
müptezel Ar. s. Orta malı, ortaya düşmüş.
müracaat,-tı Ar. i. (.-..) Baş vurma.
müradif Ar. s. (.-.) *dlg.* Anlamdaş, eşanlam.
mürahik,-kı Ar. s. (.-.) Balarmış yeniyetme.
mürai Ar. s. (.--) İkiyüzlü, alabık.
mürailik Ar. T. i. (.--.) İkiyüzlülük, alabıklık.
mürdesenk Fa. i. *kim.* Doğal kurşun oksidi, ki sarı toz halinde veya kırmızı ve sarı pulcuklar şeklinde bulunur ve gümüşlü kurşunun kal edilmesiyle elde edilir.
mürdolmak Fa. T. (nsz) (Hayvanlar hakkında) Ölmek.
mürdüm i. Reçeli yapılan bir cins küçük ve siyah eriğin adı olan «mürdüm eriği» sözünde geçer.
mürebbi Ar. s. (..-) **1.** Eğitici. **2.** Eğitmen.
mürebbiye Ar. i. Eskiden, bâzı zengin ailelerin, kendi verecekleri terbiyeyi küçümsiyerek, çocuklarının eğitimi için tuttukları, çoğu değersiz, Frenk kadınlarına verilen ad.
müreccah Ar. s. Yeğ.
müreffeh Ar. s. Genli.
müreffehen Ar. zf. (.×..) Genlikle, sıkıntısız.
mürekkebat,-tı Ar. ç. i. Bileşimler.
mürekkep Ar. i. Yazı yazmakta kullanılan, türlü renklerde sıvı boya. **Mürekkebi kurumadan,** yazılı ahdı çabucak bozmağı vasıflandırır. **Mürekkep balığı,** kafadanbacaklılardan, eti yenen bir deniz hayvanı, ki kendini korumak için istediği zaman siyah renkli bir sıvı salarak suyu bulandırır. **Mürekkep yalamış,** az çok okumuş.
mürekkep Ar. s. Meydana gelmiş, bileşmiş, bileşik.
mürekkepçi Ar. T. s. Mürekkep yapan veya satan (kimse).
mürekkeplemek Ar. T. (i) Mürekkep sürmek.
mürekkepli Ar. T. s. **1.** Mürekkep bulaşmış olan. **2.** Mürekkebi içinde bulunan. *Mürekkepli kalem.*
mürettebat,-tı Ar. ç. i. Tayfalar.
mürettep Ar. s. **1.** Dizili. **2.** Danışıklı, uydurma. **3.** Sonradan kurulmuş. *Mürettep fırka (tümen).*
mürettip Ar. s. **1.** Düzenliyen, hazırlıyan. **2.** (Basımevinde) Dizici.
mürettiplik Ar. T. i. Dizici mesleği, dizicilik.
mürevviç Ar. s. (Bir fikrin) Taraflısı.
mürit Ar. i. (.-) Eskiden bir tarikat şeyhine baş bağlıyanlara o şeyhin müritleri denirdi.
müritlik Ar. T. i. Mürit olma hali veya çağı.
mürselünileyh Ar. s. Kendisine gönde-

rilen.

mürsil Ar. s. Gönderen.

mürşit Ar. s. «Doğru yolu gösteren» anlamına olup eskiden tarikat şeyhlerine denirdi. *«Hayatta en hakiki mürşit ilimdir. ATATÜRK».*

mürtebit,-ti Ar. s. Bağlantılı.

mürteci,-i Ar. s. Kaytak.

mürtefi,-i Ar. s. Yüksek.

mürtekip Ar. s. Alımsak.

mürtesem Ar. i. *mat.* İzdüşüm.

mürteşi Ar. s. Alımsak.

mürtet,-ddi Ar. s. Müslümanlıktan dönmüş.

mürur Ar. i. (--) Geçme, geçiş.

mürurîye Ar. i. (-...) Geçmelik.

mürurızaman Ar. b. i. Zaman aşımı.

mürüvvet,-ti Ar. i. **1.** Yiğitlik, kişilik. *Mürüvvet sahibi adam.* **2.** Oğul veya kız yüzünden sevinç. *Tanrı çocuklarımızın mürüvvetini göstersin.* **3.** Cömertlik. *«Mürüvvete endaze olmaz».*

mürüvvetli Ar. T. s. Kişilikli, °insaniyetli.

mürüvvetsiz Ar. T. s. Kişiliksiz, °insaniyetsiz.

mürver i. *bt.* Hanımeligillerden, yaprakları karşılıklı, bileşik telek damarlı, çiçekleri demet durumunda toplanmış ve meyvası zeytinsi bitki, ki güzel kokulu olan çiçekleri hekimlikte kullanılır.

müsaade Ar. i. (-...) Ginlik, °izin.

müsabaka Ar. i. (-...) Yarış.

müsademe Ar. i. (-...) Çarpışma.

müsadere Ar. i. (-...) Alanç.

müsadif Ar. s. (-.-) Raslıyan.

müsait Ar. s. (-.-) Uygun, elverişli.

müsakkafat,-tı Ar. ç. i. Damlı mülkler.

müsalâha Ar. i. (.^..) Barış.

müsalemet,-ti Ar. i. (-...) Barış içinde olma, barışlık.

müsamaha Ar. i. (-...) Hoşgörme, hoşgörü, göz yumma.

müsamahakâr Ar. Fa. s. (-....) Hoşgörür, hoşgörücü.

müsamere Ar. i. (-...) Akşam toplantısı, akşam eğlencesi.

müsaraat,-tı Ar. i. (-...) Eşme, koşma, can atma.

müsavat,-tı Ar. i. (.--) Eşitlik.

müsavi Ar. s. (.--) Eşit, bir.

müsebbip Ar. s. Sebep olan.

müsecca,-ı Ar. s. *ed.* Sec'i olan, secili.

müseccel Ar. s. Sicilli, kütüğe geçirilmiş.

müseddes Ar. s. **1.** Altılı. **2.** Altıgen.

müsekkin Ar. s. Yatıştırıcı (ilâç).

müsellâh Ar. s. Silâhlı.

müsellem Ar. s. Söz götürmez.

müselles Ar. s. **1.** Üçlü. **2.** Üçgen.

müsellesat,-tı Ar. i. *mat.* Trigonometri.

müselsel Ar. s. Zincirleme, ardı ardına.

müsemma Ar. s. (..-) Ad verilmiş, adlı.

müsevvit Ar. i. Müsveddeyi yazan kimse.

müseyyep Ar. s. Savsak, işine bağlı olmıyan.

müshil Ar. s. **1.** İç sürdüren. **2.** i. Sürgün ilâcı.

m..sin,-nni Ar. s. Yaşı ilerlemiş, yaşlı.

müskir Ar. s. Sarhoşluk veren, esritici.

müskirat,-tı Ar. ç. i. İçki, içkiler.

müskit,-ti Ar. s. Susturucu, söyliyecek söz bırakmıyan. *Müskit cevap.*

Müslim Ar. i. Müslüman.

Müslüman Ar. Fa. i. Muhammedî. **Müslüman adam,** doğruluktan ayrılmaz, hak yemez adam.

Müslümanlık i. **1.** İslâm dini. **2.** Müslüman topluluğu.

müsmir Ar. s. Sonuç veren, sonuçlu, faydalı, verimli.

müsnedünileyh Ar. i. *dlg.* Özne.

müsnet Ar. i. *dlg.* Yüklem.

müspet,-ti Ar. s. **1.** Tanıtlanmış, tanıtlı. **2.** *alg.* Olumlu **3.** *fi.* ve *mat.* Pozitif.

müsrif Ar. s. Tutumsuz, savurgan, saypacı.

müstacel Ar. s. Acele olan, acele, evgin.

müstacelen Ar. zf. (.×..) Acele ile, acele olarak, acele, evginlikle.

müstaceliyet,-ti Ar. i. (-....) Acelelik, evginlik.

müstafi Ar. s. (.--) İstifa eden, işinden çekilen.

müstağni Ar. s. **1.** Nazlı davranan. **2.** Doygun. **3.** Gönlü tok.

müstağrak,-kı Ar. s. Batmış, dalmış.

müstahak,-kkı Ar. s. Haketmiş.

müstahber Ar. s. Haber alınmış.

müstahdem Ar. s. **1.** Hizmette bulundurulan. **2.** i. Hademe.

müstahfız Ar. i. Eskiden kırk yaşını aşmış olan yurttaşlar askere alındıkları vakit bu adla anılırdı. *Müstahfızlar silâh altına alındı.*

müstahîl Ar. s. (.--) İmkânsız, olanaksız.

müstahkem Ar. s. İstihkâmlı, berkem.

müstahsen Ar. s. **1.** Güzel. **2.** Beğenilen, iyi görülen.

müstahsıl Ar. s. Yetiştirici, üretmen.

müstahzar Ar. s. **1.** Hazırlanmış. **2.** Hazır ilâç.

müstahzır Ar. s. Hazırlıyan.

müstait,-ddi Ar. s. Anık[2].

müstekar,-rrı Ar. s. İstikrar bulmuş, durulmuş.
müstakbel Ar. s. Gelecek (zaman).
müstakil,-lli Ar. s. Bağınsız, baştak.
müstakim Ar. s. Doğru, doğrudan şaşmaz.
müstakriz Ar. s. Ödünç alan, ödünçlenen, borçlanan.
müstamel Ar. s. (.--) Kullanılmış, kullanılan.
müstamere Ar. i. (.-..) Tarımsa, sömürge.
müstantik Ar. i. Sorgu hâkimi.
müstear Ar. s. (..-) **1.** İğreti (alınmış), takma (ad). **2.** i. Şark müziğinde bir makam.
müstebat Ar. s. Uzak görülen, olacağı sanılmıyan.
müstebit Ar. s. Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermiyen. *Müstebit bir hükümdar. Müstebit bir âmir.*
müstebitlik Ar. T. i. Müstebit olma hali veya müstebitçe davranış.
müstecir Ar. s. (.-.) Kira ile tutan, kiracı.
müstedi Ar. s. (..-) Dilekçe veren.
müstefit Ar. s. (.-.) Faydalanmış, yararlanmış.
müstehase Ar. i. (.-..) Taşıl, fosil.
müstehcen Ar. s. Açık saçık, edepsizce. *Müstehcen hikâye.*
müstehlik,-ki Ar. s. Yoğaltıcı, tüketici.
müstehzi Ar. s. (..-) Alaycı, sarakacı.
müstekreh Ar. s. İğrenç.
müstelzim Ar. s. Gerektiren.
müstemirren Ar. zf. (.×..) Ara vermeden, arasız, bir düziye.
müstemleke Ar. i. Sömürge.
müstenit Ar. s. Dayanan, yaslanan.
müstenkif Ar. s. Geri duran, el çeken, oy vermekten çekinen.
müstensih Ar. s. **1.** İstinsah eden. **2.** i. (Yazılı şeyleri) Çoğaltma makinası.
müsterih Ar. s. (..-) İçi rahat, gönlü kanmış.
müstesna Ar. s. (..-) Ayralı, ayral, ayranmış.
müsteşar Ar. i. (..-) Bakanlıklarda ve elçiliklerde bakandan ve elçiden sonra gelen en büyük yönetici, yönetker.
müsteşarlık Ar. T. i. Yönetkerlik.
müsteşrik,-kı Ar. i. Doğu topluluklarının tarihini, dil ve edebiyatını ve halk bilgisini incelemekle uğraşan bilgin.
müstevi Ar. i. ve s. (..-) Düzlem.
müstevli Ar. s. (..-) **1.** Salgın. **2.** Basan, kaplıyan, kabanlıyan, basıran.

müstezat Ar. i. *ed.* Bir mısraa eklenen yarım mısralık parça ve bu şekilde yazılan koşuk.
müsvedde Ar. i. Karalama, taslak.
müsyü Fr. i. Mösyö.
müşaara Ar. i. (.-..) Şiir söyleşme.
müşabehet,-ti Ar. i. (.-..) Benzerlik.
müşabih Ar. i. (.-.) Benzer.
müşahedat,-tı Ar. ç. i. (.-.-) (Bir kimsenin) Gördükleri.
müşahede Ar. i. (.-..) **1.** Gözlem. **2.** Görgü.
müşahhas Ar. s. Somut.
müşahit Ar. s. (.-.) Bir şeyi gören, gözliyen, gözlemci.
müşareket,-ti Ar. i. (.-..) Ortaklık, ortaklaşma.
müşarünileyh Ar. s. (.-...) Adı geçen, adı anılan.
müşavere Ar. i. (.-..) Danış, danışık. **Müşavere etmek,** danışık etmek.
müşavir Ar. i. (.-.) Danışman.
müşebbeh Ar. s. *ed.* Benzetilen.
müşebbehünbih Ar. s. Kendisine benzetilen.
müşeddit Ar. s. Şiddetlendirici, (suçu) ağırlaştırıcı (sebep).
müşekkel Ar. s. Kalıbı kıyafeti yerinde, gösterişli.
müşerref Ar. s. Şereflenmiş, onurlanmış.
müşevveş Ar. s. Belirsiz, karışık, düzensiz.
müşevvik,-kı Ar. s. Ayartan, kışkırtan, önayak olan.
müşfik Ar. s. Sevecen.
müşir Ar. i. (.-) Müşür, mareşal.
müş'ir Ar. s. **1.** Gösteren. **2.** i. *fi.* Gösterge.
müşiriyet,-ti Ar. i. (.-..) Mareşallik.
müşker i. Yanardağ ağzı, °krater. **Müşker gölü,** sönmüş bir yanardağın, içine su dolmuş ağzı.
müşkül Ar. s. **1.** Güç, zor, çetin. **2.** i. Engel, güçlük, zorluk, çetinlik.
müşkülât,-tı Ar. ç. i. Güçlük, güçlükler, zorluk, zorluklar. **Müşkülât çıkarmak (Birine-),** yapmakta bulunduğu işi güçleştirecek durumlar yaratmak.
müşküle i. Bağ bozumuna yakın çıkar, kalınca kabuklu, iri ve uzunca taneli bir çeşit üzüm.
müşkülpesent Ar. Fa. s. Güç beğenen, titiz.
müşrik,-ki Ar. s. Allaha ortak koşan.
müştail Ar. s. Parlayıcı, çabuk ateş alıcı (madde).
müştak,-kkı Ar. s. Türetilmiş, türev.
müştâk,-kı Ar. s. (.-) Göresi gelen, özlemiş.

müştakkat,-tı Ar. ç. i. Türevler.
müştehir Ar. s. Ün salmış, tanınmış, ünlü.
müşteki Ar. s. (...-) Şikâyetçi, sızlanan.
müştemil Ar. s. Kavrıyan, saran, içine alan.
müştemilât,-tı Ar. ç. i. Eklentiler.
müşterek,-ki Ar. s. **1.** Ortak, ortaklaşa. *Müşterek mal.* **2.** Birlikte, beraber. *Bu işte her ikiniz müştereksiniz.* **Müşterek bahis,** at yarışlarında şu veya bu hayvanın kazanmasına bağlanan talih oyunu.
müştereken Ar. zf. (.×..) Ortaklaşa, el birliğiyle, beraberce.
müşteri Ar. s. Satın alan, alıcı.
Müşteri Ar. i. Erendiz, *Jüpiter.
müşür Ar. s. Mareşal.
müşürlük Ar. T. i. Mareşallik.
müt'a Ar. i. Bâzı memleketlerde «kadına para verilerek yapılan eğreti evlenme» anlamına kullanılan «müt'a nikâhı» deyiminde geçer.
mütaaccip Ar. s. Şaşmış, şaşakalmış.
mütaaddi Ar. s. **1.** Sataşan. **2.** *dlg.* Geçişli.
mütaaddit Ar. s. Çok, birçok.
mütaaffin Ar. s. Kokuşuk, piş kokulu.
mütaahhit Ar. s. Üstenci.
mütaakıp Ar. s. (.-.-) Arkadan gelen, ardı sıra gelen. **2.** ...den sonra. *Dersi mütaakıp.*
mütaallik,-kı Ar. s. İlişkin, ilgili.
mütaammit Ar. s. Bile bile (yapan). tasarlamalı.
mütaarrız Ar. s. **1.** Saldıran. **2.** Sataşan, sataşkan.
mütaazzım Ar. s. Kibirli, kurumlu.
mütalâa Ar. i. (-...) **1.** Okuma. **2.** İrdeleme. **3.** Fikir, oy.
mütareke Ar. i. (-...) Bırakışma.
müteammim Ar. s. Yaygın, genelleşmiş.
müteayyiş Ar. s. Beslenen, geçinen.
müteazzi, müteazzıv Ar. s. Organlaşmış.
mütebahhir Ar. s. Bilgisi engin.
mütebait Ar. s. (...-.) Birbirinden gittikçe uzaklaşan, ıraksak.
mütebaki Ar. s. (...--) Geri kalan, kalan.
mütebariz Ar. s. (.--.) Beliren, belirmiş.
mütebasbıs Ar. s. Yaltak, yaltaklanan.
mütebayin Ar. s. (...-.) Uyuşmaz.
mütebeddil Ar. s. Değişen, kararsız.
mütebellir Ar. s. **1.** Billûrlaşan. **2.** mec. Beliren, belirgin.
mütebessim Ar. s. Gülümsiyen, güleç.
mütecanis Ar. s. (...-.) Bircinsten.
mütecasir Ar. s. (...-.) Kalkışan, yeltenen.
mütecaviz Ar. s. (...-.) **1.** Geçen, aşan. **2.** Sataşkan, saldırgan. **3.** ...den fazla. *İki ayı mütecaviz bir zamandan beri.*
mütecessis Ar. s. Gizliyi arıyan, gizliyi gözetliyen, gizlicil.
mütecezzi Ar. s. (...-) Ufalanmış.
mütedahil Ar. s. (...-.) **1.** Birbirine geçmiş, geçişmiş. **2.** Ödenmeyip birikmiş.
mütedair Ar. s. (...-.) İlişik, ilgili, (bir şey) üzerine (olan). *Edebiyata mütedair bir konuşma.*
mütedavil Ar. s. (...-.) **1.** Geçen, geçer (para). **2.** Elde dönen (sermaye).
mütedeyyin Ar. s. **1.** Dindar. **2.** Şu veya bu dini kabul etmiş. *İslâm diniyle mütedeyyin.*
müteehhil Ar. s. Evli.
müteellim Ar. s. İçi sızlıyan, acı duyan.
müteenni Ar. s. Ağır davranışlı. sakınmalı.
müteessir Ar. s. **1.** Etkinen, etkinmiş. *Demir sudan müteessir olur.* **2.** Üzülmüş, yerinmiş, acıksınmış. *Bu sözden müteessir oldum.*
müteezzi Ar. s. (...-) Üzgün, üzülmüş.
mütefavit,-ti Ar. s. (...-.) Ayrımlı.
mütefekkir Ar. s. Düşünür, düşünücü.
mütefennin Ar. s. Fen bilgini.
müteferrik,-kı Ar. s. Ayrı ayrı, dağınık.
müteferrika Ar. i. Ufak tefek masraflar için ayrılan para.
mütefessih Ar. s. Çürümüş, bozulmuş, kokmuş, sası.
mütefevvik,-kı Ar. s. Üstün, üstün gelen.
mütegallibe Ar. ç. i. Zorbalar, zorba takımı.
mütegallip Ar. s. Zorba.
mütehakkim Ar. s. **1.** Hâkim kesilen. **2.** Zorba.
mütehalif Ar. s. (...-.) Birbirine uymaz, uyuşmaz.
mütehammil Ar. s. Dayanıklı, götürümlü.
müteharrik,-ki Ar. s. **1.** Yer değiştirebilen, oynar, devinir. **2.** İşler. *Benzinle müteharrik. Buharla müteharrik.*
mütehassıl Ar. s. Olmuş, meydana gelmiş, üremiş.
mütehassıs Ar. s. i. Uzman.
mütehassıslık i. Uzmanlık.
mütehassir Ar. s. Özlemiş, özliyen.
mütehassis Ar. s. Duygulanmış.
mütehaşi Ar. s. (...--) Sakıngan, çekingen, ürkek.
mütehaşşit Ar. s. Yığılmış, birikmiş.
mütehavvil Ar. s. Değişken, değişik, kararsız.

mütehayyir Ar. s. Şaşmış, şaşakalmış.
mütehayyiz Ar. s. **1.** Yer tutan. **2.** İleri gelen.
mütehevvir Ar. s. Öfkeli, kızgın.
müteheyyiç Ar. s. Heyecana kapılmış.
mütekabil Ar. s. (.·..) Karşılıklı.
mütekait Ar. s. (.·..) Emekli.
mütekallis Ar. s. Kasılmış.
mütekâmil Ar. s. (.·..) Olgunlaşmış.
mütekarip Ar. s. (.·..) Birbirine gittikçe yaklaşan, yakınsak.
mütekâsif Ar. s. (.·..) Yoğuşmuş, sıklaşmış, koyulaşmış, toplaşmış.
mütekatı,-ı Ar. s. (.·..) Çapraz, çatışık.
mütekayyih Ar. s. İrinleşmiş, irinli.
mütekebbir Ar. s. Kibirli.
mütekellim Ar. s. **1.** Söyliyen. **2.** *dlg.* Birinci şahıs.
mütekevvin Ar. s. Yeltek, akağan, kararsız.
mütelezziz Ar. s. Tat alan, hoşlanan.
mütemadi Ar. s. (.·..) Sürekli, kesiksiz.
mütemadiyen Ar. zf. (.·...) (..×..) Ara vermeden, artsız arasız, biteviye.
mütemarız (.·..) Yalandan hasta.
mütemayil Ar. s. (.·..) **1.** İstekli gibi. *Kalmağa mütemayil.* **2.** Taraflı gibi. *Yeniliğe mütemayil.*
mütemeddin Ar. s. Medenileşmiş, uygarlaşmış.
mütemekkin Ar. s. Yerleşmiş, yerleşik.
mütemerkiz Ar. s. Derişik.
mütemerrit Ar. s. Dik kafalı, başıngan.
mütemevviç Ar. s. Dalgalanmış, dalgalı.
mütemmim Ar. s. **1.** Tamamlıyan. **2.** *mat.* Bütünler. **3.** *fel.* Tümler. **4.** i. *dlg.* Tümleç.
mütenakıs Ar. s. (.·..) Azalan, azalagiden, azaladuran.
mütenakız Ar. s. (.·..) Çatışık, çelişik.
mütenasip Ar. s. (.·..) Orantılı, oranlı.
mütenavip Ar. s. (.·..) Almaşık.
mütenazır Ar. s. (.·..) Bakışık, bakışımlı.
mütenebbi Ar. s. (.·..) Peygamberlik taslıyan.
mütenebbih Ar. s. Aklını başına toplamış, akıllanmış, uslanmış.
müteneffir Ar. s. Çiğrinmiş.
müteneffiz Ar. s. Sözü geçen, sözünü yürüten.
mütenekkiren Ar. zf. (..×..) Kendini tanıtmıyarak.
mütenevvi,-i Ar. s. Türlü, çeşitli, çeşit çeşit.
müteradif Ar. s (.·..) *dlg.* Anlamdaş, eşanlam.
müterafık,-kı Ar. s. (.·..) Birlikte (bulunan), koşa.
müterakim Ar. s. (.·..) Birikmiş.
müterakki Ar. s. (.·..) İleri, ilerlemiş.
mütercim Ar. s. (Başka dilden) Çeviren.
mütereddi Ar. s. (.·..) Soysuzlaşmış.
mütereddit Ar. s. Duruksun, ikircimli, kararsız.
mütesanit Ar. s. (.·..) Dayanışık.
mütesaviyen Ar. zf. (.·...) Eşit olarak, kardeş payı.
müteselli Ar. s. Avunmuş.
mütesellim Ar. i. *tar.* Tanzimattan önce vali veya mutasarrıfların vergiyi toplatmak üzere sancaklara yolladıkları memur.
müteselsil Ar. s. Zincirleme.
müteşebbis Ar. s. Girişken.
müteşekkil Ar. s. Oluşmuş, meydana gelmiş, kurulmuş.
müteşekkir Ar. s. «Teşekkür etmek» anlamına «müteşekkir olmak» şeklinde kullanılır.
mütetebbi,-i Ar. s. Araştırıcı, irdeleyici.
mütevahhiş Ar. s. Ürken, yadırgıyan.
mütevakkıf Ar. s. Bağlı[2].
mütevali Ar. s. (.·..) Art arda gelen, üst üste.
mütevaliyen Ar. zf. (.·...), (..×..) Art arda, üst üste.
mütevattın Ar. s. Yurt tutmuş, yurtlanmış.
mütevazı,-ı Ar. s. (.·..) **1.** Alçakgönüllü, kurumsuz. **2.** Gösterişsiz.
mütevazin Ar. s. (.·..) Denk, oranlı.
müteveccih Ar. s. Yönlü, yönelmiş.
müteveccihen Ar. zf. (..×..) **1.** Gitmek üzere. *Ankaraya müteveccihen hareket etti.* **2.** Yönelerek.
müteveffa Ar. s. (.·..) Ölen, ölü, ölmüş.
mütevehhim Ar. s. Kuruntulu.
mütevekkil Ar. s. Allaha güvenen.
mütevelli Ar. i. (.·..) Bir vakfın idaresi kendisine verilmiş olan kimse.
mütevellit Ar. s. Doğmuş, ileri gelmiş.
müteverrim Ar. s. Veremli, verem, ince hastalıklı.
mütevettir Ar. s. Gerilmiş, gergin.
müteyakkız Ar. s. Uyanık, tetikte.
mütezat Ar. s. Birbirine karşıt.
mütezayit Ar. s. (.·..) Artan, artagiden, artaduran.
mütezebzip Ar. s. **1.** Kararsız. **2.** Karma karışık.
mütezelzil Ar. s. Sarsılmış.
müthiş Ar. s. **1.** Korkunç. **2.** mec. Aşırı, şaşılacak. **3.** ü. «Ne şaşılacak şey» anlamına.
müttaki Ar. s. (.·.) Günahtan sakınan, *zâhit.

müttefik,-ki Ar. s. Bağlaşık, birleşik, oyda bir.
müttefikan Ar. zf. (.×..) El birliğiyle, oy birliğiyle, bir oydan.
müttehem, müttehim Ar. s. Suçlanan, suçlu görülen.
müttehiden Ar. zf. Birlikte, birlik olarak.
müttehit Ar. s. Birleşik, birlik olmuş.
müttekâ Ar. i. (.--) Dayangaç.
müvekkil Ar. s. Birini vekil eden (kimse).
müvellidülhumuza Ar. b. i. Oksijen.
müvellidülma Ar. b. i. Hidrojen.
müvellit Ar. s. Doğurtan, doğurtucu.
müverrih Ar. s. Tarihçi.
müvesvis Ar. i. İşkilli.
müvezzi,-i Ar. i. Dağıtman.
müyesser Ar. s. «Nasip olmak» anlamına «müyesser olmak» şeklinde kullanılır.
müzaheret,-ti Ar. i. (.-..) Arkalama, yardım etme.
müzahir Ar. s. (.-.) Arkalıyan, arka olan, yardımcı.
müzahrefat,-tı Ar. ç. i. Süprüntü.
müzakerat,-tı Ar. ç. i. (.-.-) (İşler üzerinde) Konuşmalar, danışmalar.
müzakere Ar. i. (.-..) **1.** (İş üzerine) Konuşma, danışma. **2.** *fel.* Oylaşım. **3.** Ders soruşma.
müzakereci Ar. T. s. (.-...) (Öğrencilere ders) Çalıştırıcı.
müzayaka Ar. i. (.-..) Sıkıntı, darlık, parasızlık.
müzayede Ar. i. (.-..) Artırma.
müzdahim Ar. s. Kalabalık, yığışık.
müze Yu. i. Sanat ve bilim eserlerinin veya sanat ve bilime yarar şeylerin bulundurulduğu yer. *Resim müzesi. Eski eserler müzesi. Fizik müzesi. Sağlık bilgisi müzesi. Halk bilgisi müzesi. Ziraat müzesi.*
müzebzep Ar. s. **1.** Bozuk (idare). **2.** Karmakarışık.
müzehhep Ar. s. Yaldızla süslenmiş, yaldızlı.
müzehhip Ar. i. Yaldız işi ve özellikle yazma kitaplarda yaldızlı resimler yapan sanatçı, tezhipçi.
müzekker Ar. s. *dlg.* Eril.
müzekkere Ar. i. Üstün makama yazılan resmî kâğıt.
müzelik Yu. T. s. **1.** Müzeye konacak değerde. **2.** mec. al. Eski püskü veya acayip.
müzevvir Ar. s. Ara bozucu.
müzeyyel Ar. s. Ulanmış, eklenmiş.
müzeyyen Ar. s. Süslenmiş, bezenmiş.
müziç Ar. s. Bunaltıcı, tedirgin edici, sıkıcı.
müzik Yu. i. **1.** Türlü sesleri kulağa hoş gelecek tarzda dizme sanatı. *Müzik öğretimi.* **2.** Bu tarzda dizilmiş seslerle meydana gelen eserlerin okunması veya çalınması. *Bu akşam güzel bir müzik dinledik.*
müzmin Ar. s. Süreğen. *Müzmin hastalık.*
müzminleşmek (nsz) Süreğenleşmek. *Hastalık müzminleşti.*

N

n, N Türk alfabesinin on yedinci harfi; sesbilim bakımından dış sessizlerinin yumuşak ve genzel olanı.
N *kim.* Azot cisminin simgesi.
na e. kbk. İşte, al sana. *Na, bir tane daha!* **Na kafa,** birinin aklını hafifsemek için söylenir.
Na *kim.* Sodyum cisminin simgesi.
nabız,-bzı Ar. i. *by.* Atardamarlara ve özellikle bilektekine parmakla basıldığı vakit duyulan ve yürek vurusunun oraya kadar yansımasından ileri gelen kımıltı. **Nabzına göre şerbet vermek (Birinin-),** birinin hoşuna gidecek, gururunu okşıyacak tarzda davranmak. **Nabzını tutmak,** nabzını yoklamak üzere bileğini tutmak.
nacak i. Sapı kısa odun baltası.
nâçar Fa. s. (--) Çaresiz.
naçiz Fa. s. (--) Değersiz.
nâdan Fa. s. (--) Nobran. *Ne nâdan adam!*
nadas i. Tarlanın otlarını çürütmek için sürüp toprağını alt üst etme. *Tarlayı kasımda nadas edip baharda ekmeli.*
nâdide Fa. s. (---) Az görülür, görülmedik.
nâdim Ar. s. (--) Pişman.
nadir Ar. s. (-·) Seyrek, az, az bulunur, azrak.
nadiren Ar. zf. (-··) (×··) Seyrek, seyrek olarak, pek az, bindebir.
nafaka Ar. i. **1.** Yiyecek parası, geçimlik. **2.** Bir kimsenin geçindirmekle yükümlü bulunduklarına mahkeme karariyle bağladığı aylık.
nafia Ar. i. (-··) Bayındırlık işleri. *Nafıa Vekilliği.*
nafi,-i Ar. s. (-·) Faydalı.
nafile Ar. s. (-··) Faydasız, boşa giden, boşu boşuna olan. *Nafile zahmet. Nafile uğraşmak.*
nafiz Ar. s. (-·) **1.** Geçen, delip geçen, içe işliyen. **2.** mec. Sözü geçen.
naftalin Fr. i. *kim.* Maden kömürü katranından elde edilen ıtırlı beyaz, özel kokulu, 1,158 yoğunluğunda, 80 derecede ergiyen ve 218 derecede kaynıyan, suda erimiyen ve alkol, benzol ve eterde kolaylıkla eriyen antiseptik bir hidrokarbon.
nagehani Fa. s. (-·--) Ansızın, birdenbire.
nağış,-ğşı Ar. i. Nakış.
nağme Ar. i. **1.** Ezgi. **2.** Müzik perdesi, nota. **3.** mec. Yalandan nazlanılırken söylenen söz.
nah e. kbk. Na!
nâhak,-kkı Fa. Ar. s. (-·) «Haksız yere» anlamına kullanılan «nâhak yere» deyiminde geçer. *Kendini nâhak yere üzüyorsun.*
nahif Ar. s. (·-) Cılız, çelimsiz.
nahiv,-hvi Ar. i. *dlg.* Sözdizimi.
nahiye Ar. i. (-··) **1.** Bölge. **2.** İlçelerin, bir müdür eliyle yönetilen bölüğü veya her ilçenin bölündüğü bölgelerin her biri, kamun.
nahoş Fa. s. (--) Hoş olmıyan, kötü.
nahvet,-ti Ar. i. Kibir, böbürlenme.
naış,-a'şı Ar. i. Ölünün vücudu, ceset.
nail Ar. s. (-·) Erişmiş.
nailiyet,-ti Ar. i. (-···) Ergi.
naime Ar. ç. i. (-··) *zo.* Yumşakçalar.
naip Ar. i. (-·) Vekil. *Kıral naibi.*
nakarat,-tı Ar. i. **1.** Bir şarkıda her kıtadan sonra tekrarlanan ve bestesi değişmiyen parça. **2.** mec. İkide birde tekrarlanan ve bundan dolayı usanç vererek önemini kaybeden söz. *Hep aynı nakarat.*
nakden Ar. zf. Para olarak, paraca. *Nakden yardım etti.*
nakdi Ar. s. (·-) Paraca. **Nakdi ceza,** para cezası.
nâkıliyet,-ti Ar. i. (-···) *fi.* İletkenlik.
nâkıs Ar. s. (-·) **1.** Eksik, eksikli. **2.** *mat.* Eksi.
nakış,-kşı Ar. i. **1.** Duvarlara ve tavanlara boya ile yapılan süs. **2.** Sırma veya ipekle kumaş üzerine süsler veya resimler işleme. **3.** *mü.* Müzik faslında çalınan sözlü ve ağır bir parça.
nakışbendî Ar. Fa. i. Kaldırılmış olan tarikatlardan birinin adı ve bu tarikattan olan kimse.
nakız,-kzı Ar. i. Bozma, °nakzetme.
nakîbüleşraf Ar. b. i. (·-··-) Eskiden şeriflerin, yani Peygamberin soyundan olanların işlerine bakan ve ulema sınıfından olan memur.
nakil,-kli Ar. i. **1.** İletme, aktarış, taşıma, taşın, geçirme. **2.** Göç, taşınma. **3.** Anlatma, söyleme.
nâkil Ar. s. (-·) **1.** Anlatan, hikâye eden. *fi.* İletken.
nakîsa Ar. i. (·-·) Eksiklik, kusur.
nakit,-kdi Ar. i. Para, akça.

nakîz Ar. s. (.-) Karşıt.

nakkare Fa. i. Yerde duran ve iki eldeki değneklerle vurularak çalınan davul, ki mehterhanede yer alırdı. **Çifte nakkare,** Bak. çıftenağra.

nakkarhane Fa. i. Eskiden mızıka takımına ve bunun bulunduğu yere verilen ad, •mehterhane.

nakkaş Ar. s. Duvar nakışları yapan (usta).

nakkaşlık Ar. T. i. Nakkaş işi.

naklen Ar. zf. (×.) Nakil yoliyle.

nakletmek,-der Ar. T. (i) (×..) Nakil işini yapmak. Bak. nakil.

naklî Ar. s. (.-) Akla değil, nakle dayanan, yani söylenegelen (hakikat). **Naklî mazi,** *dlg.* -mişli geçmiş zaman.

nakliyat,-tı Ar. i. Taşın.

nakliye Ar. i. **1.** Taşın. **2.** Taşın parası.

nakliyeci Ar. T. s. Taşıncı.

nakşetmek,-der Ar. T. (i,e) «Zihne iyice yerleştirmek, perçinlemek» anlamına kullanılan «zihne nakşetmek» deyiminde geçer.

nakzen Ar. zf. (×.) «Hükmü nakzedilmiş bir dâvayı geri çevirmek ve yeniden görmek» anlamına kullanılan «dâvayı nakzen iade etmek ve görmek» deyimlerinde geçer.

nakzetmek,-der Ar. T. (i) (×..) **1.** Bozmak. *Yeminini nakzetmek.* **2.** Temyiz mahkemesi bir hükmü yerinde veya yolunda bulmıyarak geri çevirmek.

nal Ar. i. At, öküz gibi hizmet hayvanlarının tırnaklarına çakılan demir takav, taka. **Nal döken,** taşlı yol. **Nalları dikmek,** ar. ölmek.

nalbant Ar. Fa. i. Hayvanları nallıyan kimse, takavcı, takacı.

nalbur Ar. Fa. i. Çivi, kilit, menteşe gibi yapı işlerinde kullanılan ufak tefek şeyler satan kimse.

nalça Ar. Fa. i. Ayakkabıların altına çakılan demir.

nalın Ar. i. Hamam gibi tabanı ıslak olan yerlerde kullanılan, üstü tasmalı, dört beş parmak yüksekliğinde ağaçtan ayaklık, ayakman. Daha alçak ve altı az çok yüksekçe ökçeli ayakkabıya benziyenine «takunye» denir.

nalıncı Ar. T. s. Nalın yapan (kimse). **Nalıncı keseri,** hep kendi menfaati için çalışan. **Nalıncı keseri gibi kendine yontmak,** hep kendi menfaatine hizmet edecek şekilde iş görmek.

nallamak Ar. T. (i) (Hayvanın ayağına) Nal çakmak.

nam Fa. i. (-) **1.** Ad. **2.** San, ün. **Namı nişanı kalmamak,** yok olup unutulmak. **Nam vermek,** ün salmak.

nâmahrem Fa. Ar. s. Evlenmelerine kanunca izin verilebilen, yani aralarında evlenmeye engel olacak kadar akrabalık bulunmıyan kadın ile erkek için «birbirine nâmahremdir» denir.

namaz Fa. i. Müslümanların günde beş defa yapmaları dince buyrulan ve dua okuyarak «kıyam, rükû, sücut» denilen beden hareketlerinin kuralınca tekrarlanması şeklinde yapılan ibadet. **Namaz kılmak,** bu ibadeti yapmak.

namazgâh Fa. i. Açıkta namaz kılmak için hazırlanmış alan.

namazlağı, namazlık Fa. T. i. [D.D.] Üzerinde namaz kılınan seccade veya başka şey.

namazsız Fa. T. s. Aybaşı halinde olan (kadın).

namdar Fa. i. (--) Ünlü.

name Fa. i. (--) (Eskiden) Mektup.

nâmert Fa. s. Alçak[2].

namkör Fa. s. Nankör.

namlı Fa. T. s. Ünlü.

namlu i. Tüfek, tabanca, kılıç, bıçak gibi silâhların uzun demir kısmı.

namus Ar. i. (--) **1.** Akmanlık, yüzakı. **2.** Onur.

namuslu Ar. T. s. (-..) Akman, yüzüak.

namussuz Ar. T. s. (-..) Lekeli, yüzükara.

namussuzluk Ar. T. s. (-...) Yüzkarası.

namütenahi Fa. Ar. s. (-...-) Sonsuz, sonu gelmez, ucu bucağı yok.

namzet Fa. i. **1.** Aday. **2.** Sözlü, yavuklu.

nane Ar. s. (--) **1.** *bt.* Ballıbabagillerden, yaprakları sapsız, çiçekleri beyaz veya menekşe renginde, ıtırlı, küçük bir bitki, ki «su nanesi, yaban nanesi, yeşil nane» gibi on beş kadar türü vardır. **2.** Bu kelime «yediği naneye bak» «yemedik nane bırakmadı» gibi deyimlerde «münasebetsizlik yapmak» anlamına «nane yemek» şeklinde geçer. **Nane ruhu,** nane yapraklarından çıkarılan esans. **Nane suyu,** içinde nane ruhu eritilmiş su. **Nane şekeri,** nane ruhu karıştırılarak yapılan küçük akide şekeri.

nanemolla Fa. b. i. (-...) al. Beceriksiz, ruh ve vücutça dayanıksız.

nanik i. Başparmağı buruna değdirip öteki parmakları açarak yapılan alay işareti.

nankör Fa. s. Kendisine edilen iyiliği yokumsıyan, iyilik bilmez.

nankörlük Fa. T. i. Nankör olma hali veya nankörce davranış.

nansuk i. Bir cins ince sık patiska.

nar i. *bt.* Nargillerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri büyük, parlak kırmızı renkte,

dalları dört köşeli ve kimi vakit dikenli bir ağaç ve bunun toparlakça, sert bir kabukla örtülü, tepesi çanaklı, içinde çok sayıda, yanyana dizili, sarı kırmızımtırak ve sulu taneler taşıyan meyvası. **Nar gibi,** iyice kızarmış (yiyecek).

nâr Ar. i. (-) «Ateş» demek olup «birinin yüzünden büyük zarar görmek» anlamına kullanılan «nârına yanmak» deyiminde geçer.

nara Ar. i. (-.) «Heyy!» diye çıkarılan yüksek ve uzun ses veya bağırarak söylenen külhanbeyce söz. **Nara atmak,** böyle ses çıkarmak veya söz söylemek.

narcıl Ar. i. Büyük Hindistan cevizi.

nardenk Fa. i. «Nar, erik, kızılcık» gibi yemişlerden yapılan pekmez.

nardin Fa. i. *bt.* İkiçeneklilerden, çayırlarda yetişen ve hayvanlara yedirilen, başakçıkları tekçiçekli küçük bir bitki.

narenciye Ar. i. (-...) *bt.* Turunçgiller.

nargile Ar. i. «Tömbeki» denilen bir cins tütünü içmeğe yarar takım, ki içi su dolu bir şişe ile bunun ağzına takılan lüleli marpuçlu bir ulamadan ibarettir.

nargiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, nar çeşitlerini içine alan küçük bir bitki familyası.

narh, nark,-kı Ar. i. Çarşıda satılan şeyler için hükümetin gösterdiği fiyat.

nârıbeyza Ar. i. (-...-) *fi.* Akkor.

narin s. (-.) İnce yapılı, yepelek.

narinlik i. (-..) Narin olma hali.

narkislik Yu. T. i. *ruh.* Kendi kendine âşık olma veya kendini aşırı derecede güzel görme hali.

narkotik Yu. s. ve i. «Afyon, morfin, banotu» gibi uyuşturucu (madde).

narkoz Yu. i. İlâçla sağlanan bayılma hali.

nas,-ssı Ar. i. *fel.* İnak.

nâs Ar. i. (-) İnsanlar, halk.

nasbetmek,-der Ar. T. (i,e) (×..) Atamak.

nasfet,-ti Ar. i. Denkserlik.

nasıl s. ve zf. **1.** Ne gibi, ne türlü, ne ile, nite. *Nasıl kâğıt istiyorsunuz? Nasıl geldiniz?* **2.** ü. «Ne dediniz?» veya «iyi mi, beğendiniz mi?» anlamına. — *Nasıl, bir daha söyler misiniz? — Nasıl, iyi oldu mu?*

nasılsa zf. (×..) Her hangi bir sebep dolayısiyle veya pek bilinmiyen bir sebeple. *Nasılsa vadetmiş bulundum.*

nasır i. En çok el ve ayağın sürekli sürtünmelere uğrıyan noktalarında, üstderinin kalınlaşması ve sertleşmesiyle meydana gelen ve basılınca ağrı veren urcuk. **Nasır bağlamak, 1)** nasırlanmak, **2)** mec. duygusuzlanmak. *O adamın kalbi nasır bağlamış.* **Nasır otu,** *bt.* Saksıgüzeli.

nasırlanmak (nsz) Nasır peyda etmek.

nasırlı s. Nasırı olan, nasırlanmış. *Nasırlı eller.*

nasihat,-ti Ar. i. (.-.) Öğüt.

nasip Ar. i. (.-) Düşelik. *Tembellerin nasibi aç kalmaktır.* **Nasip almak,** (eskiden Bektaşilikte) tarikata girme töreni yapılmak. **Nasip olmak, 1)** fırsat düşmek, elvermek. *Bir daha gitmek nasip olursa..* **2.** (Mutlu şeyler hakkında) Ermek. *Büyük kahramanlar yetiştirmek ancak büyük uluslara nasip olur.*

nasp Ar. i. Atama.

Nasrani Ar. s. (.--) Hıristiyan.

naşi Ar. e. (--) Ötürü, dolayı.

naşir Ar. s. (-.) Yayınlıyan.

nâtamam Fa. s. (-.-) Eksik, tamamlanmamış.

natık,-kı Ar. s. (-.) **1.** Söyliyen, lâkırdı eden, söyleyici. **2.** Bildiren, anlatan. *Geri dönmeyi natık bir emir.*

natıka Ar. i. (-..) **1.** Söyleme yetisi, söyleyicilik. **2.** Sözmenlik.

natıkalı Ar. T. s. (-...) Düzgün ve iyi söz söyliyen, dilli, sözmen.

natır s. Hamamda hizmet eden kadın.

natron i. *kim.* **1.** Sodyum oksidi veya hidroksidi. **2.** Doğal sodyum bikarbonatı.

natuk,-ku Ar. s. (.-) Dilli, sözmen.

natura Lâ. i. (.×.) İnsanda yapılış özeliği, iç niteliği, doğa².

natürmort,-tu Fr. i. Çiçek, meyva, vazo, kitap gibi masa eşyasını konu olarak alan resim.

navçağan i. *bt.* Çiçekleri katmerli ve mor renkte olan bir tatula cinsi, ki «boruçiçeği» ve «patlıcançiçeği» adlariyle de anılır.

navlun Yu. i. **1.** Gemi kirası. **2.** Yolcuların verdiği vapur veya başka taşıt parası.

naz Fa. i. **1.** Kendini ağır satma. **2.** Bunun için gösterilen yapma çekiniş. *«Çok naz âşık usandırır».*

nazar Ar. i. «Bakış» demek ise de dilimizde daha çok «göz değme» anlamiyle geçer. **Nazar boncuğu,** göz değmesin diye takılan mavi boncuk veya bunun yerini tutan başka şey. **Nazar değmek,** göz değmek. **Nazarında (Birinin-),** onca, onun katında, onun gözünde. *Benim nazarımda onun değeri yüksektir.* **Nazariyle bakmak (Bir şeye şu veya bu-),** ona öyle imiş gibi, o gözle bakmak. *Ona düşman nazariyle bakıyor.*

nazaran Ar. zf. (×..) Göre.

nazari Ar. s. (.--) **1.** Kuramsal. **2.** Kurgul.

nazariyat,-tı Ar. ç. i. Kuramlar, kuram yönü.

nazariye Ar. i. Kuram.
nazarlık Ar. T. i. Göz değmesine karşı, bir yere asılmak üzere meydana getirilen şey.
nazenin Fa. s. (-..) **1.** Narin, ince yapılı. «*O nazenin papatyalar. Gelin yüzlü papatyalar.* T. Fikret». **2.** Bu kelime daha çok yermeli anlamla kullanılır. *Nazeninim kimseyi beğenmiyor.* **3.** Eski Bektaşi tarikatının başka bir adı.
nazım,-zmı Ar. i. *ed.* Koşuk².
nâzım Ar. s. (-.) Düzenleyici.
nazır Ar. s. (-.) **1.** Bakan. *Denize nazır bir pencere.* **2.** i. Bakan. *Hariciye nazırları toplantısı.*
nazik,-ki Fa. s. (-.) **1.** (Davranışta) İnce. *Nazik adam.* **2.** (Yapısı) İnce, yepelek. *Nazik bir alet.* **3.** Özen gösterilmezse kötüleşebilen (iş). *Mesele nazik bir hal aldı.*
nazikâne Fa. zf. (-.-.) Nazikçe, incelikle.
nazil Ar. s. (-.) İnen, inmiş.
nazir Ar. i. (.-) Benzer, eş.
nazire Ar. i. (.-.) *ed.* Başka bir koşuğun konusiyle ilgili olarak aynı vezin ve kafiyede yazılan koşuk.
nazlanmak Fa. T. (nsz) **1.** Kendini ağır satmak için yalandan isteksiz görünmek. *Nazlanma da bu işi kabul et.* **2.** Kolayca gönlü olmamak. *Bu işi kabul edinciye kadar pek nazlandı.*
nazlı Fa. T. s. **1.** Kendini ağır satan. *Çok nazlı şey, o kadar teklif ettim, oturmadı.* **2.** Üstüne titrenilen, aziz. «*Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı Hilâl.* M. Akif». **3.** Nazik. *Bu çiçek çok nazlıdır, hiç soğuğa gelmez. Nazlı büyütülen çocuklar hayata güç uyarlar.*
Nb *kim.* Niyobyum cisminin simgesi.
Nd *kim.* Neodim cisminin simgesi.
ne zm. **1.** Hangi şey. *O, size ne söyledi? Bana ne vereceksiniz?* **2.** Her şey ki... *Ne görse ister. Kimin nesi varsa. Ne isterse yapar.* **3.** s. Hangi (şey). *Ne biçim? Ne miktar? Ne yolda? Ne halde?* **4.** s. Soru yoliyle yokluk veya olumsuzluk anlatır. *Ne çare?* (= çare yok.) *Ne vazifen?* [= vazifen değil.] Neme gerek? [= bana gerekmez]. **5.** s. Soru yoliyle takışma anlatır. *Ne karışıyorsun? Bu ne kıyafet?* **6.** Şaşma veya çoğumsama anlatır. *Ne sıcak, ne sıcak! Ne güzel çiçekler! Ne kaba adam! Deli midir ne?* **Ne altını bırakmak ne üstünü,** şöyle veya böyle etmedik bir yerini bırakmamak. *Geze dolaşa şehrin ne altını bıraktı ne üstünü.* **Ne çare,** umutsuzluk anlatır. **Ne de...,** üstelik de. *Ne de güzel!* **Ne dedim de...,** pişmanlık anlatır. *Ne dedim de seni dinlemedim!* **Ne demek, 1)** bunun anlamı nedir? *Bu kelime ne demek?* **2)** hiç öyle şey olur mu? ne münasebetsizlik! *Vazifeden kaçmak ne demek!* **Ne de olsa,** böyle olmakla beraber. *Ne de olsa o, bizden tecrübelidir.* **Nedir ki,** şu var ki. *Nedir ki onların sözü pek dinlenmez.* **Ne diye,** ne maksatla, nasıl bir erekle. *Bu sözü ne diye söyledin?* **Ne fayda,** iş işten geçtikten sonra alınan boş tedbirlere karşı söylenir. **Ne gezer,** hiç yok. *Onda öyle şey ne gezer!* **Ne haddine!** haddi değil, ona düşmez. *Böyle yazı yazmak onun ne haddine!* **Ne hali varsa görsün,** söz dinlemediği veya aykırı hareket ettiği için birinin kendi haline bırakıldığını anlatır. **Ne ise,** «olan oldu artık bu işin üstünde durmıyalım» anlamına. *Ne ise, bari bundan sonra öyle yapmayın.* **Ne kadar, 1)** nice. *Ne kadar kaldı?* **2)** ne çok. *Ne kadar sıcak!* **Neler,** çok ve türlü şeyler. *Bu gün neler gördük! Zavallı neler çekmiş!* **Ne olacak,** hafifseme için söylenir. *Ne olacak, kenarın dilberi!* **Ne oldum delisi olmak,** sonradan görüp de şımarmak. **Ne sularda,** ne halde, ne merkezde. «*Sizin kovaladığınız iş ne sularda?*» **Ne var ne yok,** ne haberler var? **Ne yapıp yapıp...,** her halde bir yolunu bulup... *Ne yapıp yapıp bu işi başarmalı.*
ne ü. «Ne dedim; ne diyorum; nasıl olur?» gibi şaşma anlatır.
ne [... ne ...] ba. **1.** Birden artık özne, tümleç veya fiili birlikte yadsımak üzere, onları anlatan kelimelerin başlarına getirilen yadsılı ve tekrarlı bir bağlaçtır; görev bakımından «hem» in karşıdı olduğu «ne gördüm ne konuştum; hem gördüm hem konuştum» gibi karşılaşmalarla anlaşılır. **I.** Bu bağlaç yadsılı bir unsur olduğundan şu gibi hallerde olumsuz cümlelerdeki fiilin olumlu kalmasını gerekli kılar: **a)** ayrı fiillere veya ayrı cümlelere gelirse. *Onu ne gördüm ne tanıdım.* «*Ne kendi eyledi rahat, ne halka verdi huzur*». «*Ne kızı verir, ne dünürü küstürür*». *Ne sel bastı ne deprem oldu.* **b)** fiil, «ne»li özne veya tümleçlerin arasına girerse. «*Ne şiş yansın ne kebap*». *Ne bana bu sözü söylesinler, ne başkasına.* **c)** fiil «edip», «ederek» ve «ederken» şeklinde olan ulaçlardan biri halinde bulunursa. *Ne Aydını ne Yükseli görüp... Ne kapıyı ne pencereyi zorlıyarak... Ne araba ne otomobil yürürken...* **II.** Şu hallerde fiil olumsuz olarak kullanılır, ki o takdirde «ne» bağlacı artık yadsılığını kaybederek sadece «hem» gibi olumlu bir bağlaç hükmünde olur: **a)** «Benimle hemzeban olmaz ne Firdevsi ne Hakani» veya «Doğmuyor gönlümde ne ay ne güneş» mısralarında

olduğu gibi fiil «ne» ile bağlanan özne veya tümleçlerden önce gelirse, **b)** «ne»li cümlenin fiili şartlı olursa. *Ne sen ne ben bu işe karışmasaydık (böyle olmazdı). Sen ne yaz ne kış dinlenmezsen (çabuk çökersin).* **c)** fiilden önce olumsuzluk anlatan bir ünlem veya zarf bulunursa. *Ne tütüne ne içkiye sakın alışmayın. Ne sen ne kardeşin olmıya ki sokağa çıkasınız. Ne İzmire ne Bursaya hiç gitmemiş.* **d)** cümlede «ne»li özne veya tümleçlerin yerini tutan başka bir unsur geçiyorsa. *Ne sen ne o, ikiniz de bilmediniz. Ne İstanbula ne Konyaya, bir yere gitmiyor.* **e)** fiil «etmediği...,» «etmiyeli beri», «etmeyinciye kadar», «etmeyince», «etmedikçe», «etmedikten sonra» veya «etmeden önce» şeklindeki ulaçlardan biri halinde olursa. *Ne memlekette konuşulan dili, ne oranın âdetlerini bilmediğinden çok zahmet çekti. Ne çay ne kahve içmiyeli beri rahat ettim. Ne parası ne malı kalmayıncıya kadar mirasyedi gibi yaşadı. Ne kitabı ne defteri bulmayınca kızdı. Ne cıgara ne içki içmedikçe korkmasın. Ne sen ne o gelmedikten sonra (veya gelmeden önce) ben yalnız ne yapayım?* **III.** Yukardaki iki maddede gösterilen haller dışında, bu tekrarlı «ne»yi taşıyan cümlelerin fiili olumlu da olumsuz da kullanılabilir: **a)** Olumlu olması tabiîdir. *Bu sabah ne kahve ne çay içtim. Ne Turgudu gördüğüm ne kardeşine rasladığım var. Ne kendine ne başkasına hayrı dokunmuş bir adamdır o. Ne senden ne kardeşinden büyük olan bu çocuk...* Bu misallerde dikkat edilirse görülür ki ikinci «ne»lerin takılı bulunduğu kelime ile fiil arasında duraklama yoktur, bu iki cümle unsuru bir solukta söylenir. **b)** Böyle olmayıp da arada küçük bir duraklama yapıldıktan sonra fiil söylenirse o zaman II. numaralı maddede olduğu gibi, «ne» bağlacı yadsılığını kaybederek sadece tekrarlı «de» gibi olumlu bir bağlaç hükmünde olacağından fiilin olumsuzlaştırılması gerekir. *Bu sabah ne kahve ne çay.. içmedim* (= Bu sabah kahve de çay da içmedim]. *Ne Turgudu gördüğüm ne kardeşine rasladığım.. yoktur.* [Turgudu da görmüyorum, kardeşine de raslamıyorum]. *Ne kendine ne başkasına hayrı dokunmus bir adam.. değildir o.* [= O, kendine olsun, başkasına olsun hayrı dokunmuş bir adam değildir]. *Ne senden ne kardeşinden büyük.. olmıyan bu çocuk.* [= Senden de kardeşinden de büyük olmıyan bu çocuk]. **2.** Bu bağlaç iki sıfatın veya sıfat durumunda olan iki kelimenin başına getirildiğinde, kimi vakit yadsıma anlatmayıp iki fikrin ortalaması olan üçüncü bir fikir anlamını veren deyimler meydana getirir. *Ne sıcak ne soğuk* [= ılık]. *Ne uzun ne kısa* [= orta]. *Ne kokar ne bulaşır* [= iktidarını kullanmıyan].

Ne *kim.* Neon cisminin simgesi

nebat,-tı Ar. i. Bitki.

nebatat,-tı Ar. ç. i. (.--) Botanik. **Nebatat bahçesi,** her türlü bitkiler örnek olarak yetiştirilip meraklılarının incelemesine açık bulundurulan yer.

nebati Ar. s. (.--) Bitkisel.

nebi Ar. i. (.-) Kitap getirmemiş peygamber. savacı.

nebülöz Fr. i. *as.* Bulutsu.

nebze Ar. i. Eskiden «bir parça, pek az» anlamına kullanılan «bir nebze» deyiminde geçerdi.

necabet,-ti Ar. i. (.--) **1.** Soyluluk. **2.** Huy temizliği.

necaset,-ti Ar. i. (.--) Pislik, ters.

necaşi i. Habeş imparatorunun unvanı.

necat,-tı Ar. i. (.-) Kurtuluş.

nece zf. Bir şeyin hangi dilden olduğunu sormak için kullanılır. *Bu adam nece konuşuyor? Bu yazı necedir?*

neceftaşı,-nı b. i. *ie.* Parlak ve saydam bir çeşit kuvars billûru.

neci s. Bir kimsenin ne işte olduğunu sormak için kullanılır. *Bu adam necidir?* **Neci oluyor?** niçin karışıyor? *Sen neci oluyorsun, kendi işine bak.*

necip Ar. s. (.-) mec. Temiz.

necliye Ar. i. *bt.* Buğdaygiller.

nedamet,-ti Ar. i. (.--) Pişmanlık. **Nedamet getirmek,** pişman olmak.

nedbe Ar. i. Yara izi.

neden zf. **1.** Bir olayı doğuran başka olayı sormak için kullanılır. *Bana neden gücendiniz?* **2.** i. *fel.* Bir varlığı veya olayı duğuran şey. °illet.

nedenbilim b. i. *fel.* Nedenleri araştıran bilgi.

nedenleme i. *fel.* Nedenlemek eylemi, °talil.

nedenlemek (i) *fel.* Neden durumunda olan bir şey kendi neticesini meydana getirmek.

nedensel s. *fel.* Nedenle ilgili olan, neden niteliğinde olan, °illî.

nedensellik s. *fel.* Nedeni neticeye bağlıyan oran, °illiyet. **Nedensellik ilkesi,** «hiç bir şey nedensiz olamaz» şeklinde anlatılan felsefe ilkesi.

nedim Ar. i. (.-) **1.** Arkadaş. **2.** Eğlendirici arkadaş.

nedret,-ti Ar. i. Azlık, seyreklik. **Nedret kesbetmek,** seyrelmek.

nefaset,-ti Ar. i. Güzellik, oflazlık.

nefer Ar. i. **1.** Kimse, kişi. **2.** *ask.* (Eskiden) Er.

nefes Ar. i. Soluk. **Nefes aldırmamak,** dinlenmesine meydan vermemek, aralık vermemek. **Nefes almak, 1)** solunmak, **2)** dinlenmek, **3)** içi rahat etmek. **Nefes borusu,** soluk borusu. **Nefes çekmek, 1)** cıgara veya başka bir şeyin dumanını içine çekmek, **2)** esrar içmek. **Nefes darlığı,** solunmada sıkıntı. **Nefes etmek,** boş bir inanışa göre hastalığı iyi etmek üzere okuyup üflemek. **Nefesi tutulmak,** soluk alamıyacak bir hale uğramak. **Nefes nefese, 1)** soluya soluya, **2)** daradar. **Nefes tüketmek,** söyliye söyliye yorulmak.

nefes Ar. i. Bektaşi felsefesini belirtmek üzere yazılmış koşuk.

nefeslemek Ar. T. (i) Nefesini bir şeye vermek.

nefeslenmek Ar. T. (nsz) Nefes alarak dinlenmek.

nefesli Ar. T. s. Nefesle çalınan (çalgı).

nefeslik Ar. T. i. Hava alma yeri, hava deliği.

nefha Ar. i. **1.** Soluk. **2.** Esinti.

nefi,-f'i Ar. i. **1.** Fayda, yararlık. **2.** Çıkar.

nefir Ar. i. (--) **1.** Boru. **2.** Savaş işareti.

nefiriam Ar. b. i. (.--.-) Toptan seferberlik.

nefis,-fsi Ar. i. **1.** Öz varlık. *İnsan yalnız nefsini düşünmemeli.* **2.** Beden istekleri. *Nefsine uymak. Nefsini yenmek.* **Nefis körletmek,** vücut ihtiyaçlarından her hangi birini üstün körü karşılamak. **Nefsine yedirememek (Bir şey yapmağı-),** kendisine çok ağır gelmek, kendine yakıştıramamak.

nefîs Ar. s. (.-) Güzel, oflaz.

nefiy,-fyi Ar. i. **1.** Sürme, sürgüne gönderme. **2.** *dlg.* Olumsuzluk ve olumsuz kılma. **3.** *man.* Yadsıma.

nefret,-ti Ar. i. Çiğrinme.

nefrit,-ti Yu. i. *hk.* Böbrek yangısı.

nefsaniyet,-ti Ar. i. (.-.-.) Garez.

neft,-ti Yu. i. *kim.* **1.** Örgensel maddelerin ayrışmasından meydana gelen tutuşur sıvıların birçoğuna verilen ad. **2.** Petrol türevlerinden bir çeşit mineral yağ.

neftî s. Siyaha yakın koyu yeşil.

nefiedilmek Ar. T. (e) **1.** Sürgüne gönderilmek. **2.** (nsz) *dlg.* Olumsuz kılınmak.

nefyetmek,-der Ar. T. (i,e) Sürgüne göndermek. **2.** (i) *dlg.* Olumsuz kılmak.

negatif Fr. s. *mat.* ve *fi.* Sıfırdan küçük, pozitif karşıdı.

nehari Ar. s. (.--) Yatısız (okul veya öğrenci).

nehir,-hri Ar. i. Irmak.

nehiy-,hyi Ar. i. **1.** Yasak etme. **2.** *ruh.* Ket vurma, tutma.

nekahet,-ti Ar. i. (.--.) İyiselik.

nekes Fa. s. Eli sıkı, cimri.

nekeslik Fa. T. i. Nekes olma hali veya nekesçe hareket.

nekre Ar. s. **1.** Hoş ve beklenmedik cevapları veya düşünceleri dolayısiyle arkadaşlığı aranan (kimse). **2.** *dlg.* Bak. marife.

nelik i. [T.D.] Bir şeyin ne olduğu. °mahiyet.

nem Fa. i. **1.** Hafif ıslaklık, höl. **2.** Havada su buharı bulunma hali, °rutubet.

nema Ar. i. (.-) **1.** Büyüme, gelişme. **2.** Ürem.

nemcil Fa. T. s. Nemden ve nemli yerden hoşlanan (bitki).

Nemçe i. Eski Osmanlılarca, Avusturya'nın adı.

nemf Yu. i. *zo.* Böceklerin kurtçuk halinden yetişkin hale geçerken arada aldıkları özel şekil.

nemlenmek Fa. T. (nsz) Nemli hale gelmek.

nemletmek Fa. T. (i) Nemli hale getirmek.

nemli Fa. T. s. Nemi olan, az ıslak.

nemrut s. Babil hükümdarlarından olduğu söylenen birinin adı olup dilimizde yüzü gülmez, acımaz, zalim olanları anlatmak için kullanılır. *Nemrut Mustafa Divanıharbi.*

Nemse i. Nemçe.

nenni i. Ninni.

neodim Fr. i. *kim.* Simgesi Nd, atom sayısı 60, atom ağırlığı 144,3 olan, seryumdan daha sert, 6,96 yoğunluğunda bir cisim.

neogen Yu. i. *je.* **1.** Üçüncü zamanın bölündüğü dört büyük devirden son ikisini, pliyosen ile miyoseni birden anlatan sistem. **2.** s. Bu sistemle ilgili.

neon Yu. i. (×.) *kim.* Simgesi Ne, atom sayısı 10, atom ağırlığı 20,2, yoğunluğu 9,9 olan ve havada pek az olarak bulunan bir gaz, ki sıvı haline getirilmiş havadan elde edilerek ışık işlerinde kullanılır. **Neon tübü,** içinde neon gazı bulunan ve ışık reklâmlarında kullanılan boru biçiminde bir çeşit ampul.

neozoik Yu. i. *je.* Üçüncü zamana verilen bir ad.

Neptün i. Güneşe yakınlığı bakımından sekizinci olarak gelen, 1846 tarihinden beri varlığı bilinen, doğrudan doğruya gözle görülemiyen ve yörüngesi üzerinde dolanımını 164 yıl 280 günde tamamlıyan gezeğen.

nerde i. (×.) «Nerede» halinin kısalmış şekli. *Nerde kaldınız? Nerde o bolluk! Nerde ben, nerde sen!* **Nerde kaldı ki,** mümkün görülmiyen bir fikri anlatan sözün başına getirilir. *Ben senden para istiyecektim nerde kaldı ki sana ödünç vereyim.*

nerden i. (×.) «Nereden» halinin kısalmış şekli. *Nerden geldi? Nerden aklınıza geldi?*

nere zm. (×.) «Hangı yer» anlamına olup yer sormak için kullanılır. *Buranın nere (veya neresi) olduğunu biliyor musunuz? Nereyi (veya neresini) arıyorsunuz? Nereye gidiyoruz? Nerede kaldık? Nereden geliyoruz? Bu nerenin (veya neresinin) resmi?* **Nerede**, özlem anlatır. *Nerede o günler!* **... nerede ... nerede,** iki şeyin birbirine yakın olmadıklarını anlatır. *Ankara nerede, Konya nerede!* **Nerede... nerede...,** iki şeyin nitelikçe birbirinden çok uzak olduklarını anlatır. *Nerede sen, nerede o, aranızda dağlar kadar fark var.* **Nerede ise,** bir işin olmak üzere bulunduğunu anlatır. *Nerede ise yağmur yağacak.* **Nereden,** nasıl, ne münasebetle. *Nereden hatırınıza geldi de bu işi ortaya koydunuz?* **Nereden nereye,** anlatılan şeyin uygunsuz olduğuna veya umulmadığına işaret eder. *Nereden nereye, siz böyle bir şey istiyebilir misiniz!*

nereli s. (×..) Birinin hangı yerden olduğunu sormak için kullanılır. *Siz nerelisiniz? Benim nereli olduğumu biliyor musunuz?*

nergis Fa i. *bt.* Nergisgillerden, çiçekleri ayrı veya bir köksap üzerinde şemsiye durumunda, açılmadan önce bir yenle örtülü bulunan ve bâzı türlerinde beyaz, bâzılarında sarı renkte olan bir süs bitkisi, ki lâle gibi soğanla üretilir.

nergisgiller ç. b. i. *bt.* Birçeneklilerden, «nergis, fulya, kardelen» gibi çoğu küçük ve kokulu çiçekleri içine alan bir bitki familyası.

neritel Yu. T. s. *c.* Denizlerin çekilmesiyle meydana gelen ve yurtlanmağa elverişli olan (bölge).

nesak,-kı Ar. i. Düzen, °tarz °tertip.

nesep Ar. i. Soy, baba soyu. **Nesebi sahih,** kanuna uygun bir evlenme sonunda doğan (çocuk).

nesiç,-sci Ar. i. Doku.

nesih,-shi Ar. i. Arap harflerinin basımda en çok kullanılan çeşidi.

nesil,-sli Ar. i. **1.** Üren, döl, soy. **2.** Göbek, kuşak.

nesir,-sri Ar. i. *ed.* Koşuk olmıyan yazı veya söz.

nesne i. **1.** «Kişi veya kimse» ile anlatılan varlıkları aradan çıkardıktan sonra ortada kalan ve bir ağırlığı ile bir kütlesi olan her türlü varlık. **2.** *fel.* Öznenin dışında kalan her konu. **3.** *dlg.* Cümledeki fiilin hükmünü tamamlamağa yarıyan ve özneden ayrı olan isim veya isim durumundaki başka kelime. «Ben dersime çalıştım» cümlesindeki «dersim» sözü bu cümlenin nesnesidir.

nesnel s **1.** Nesne ile ilgili, nesneye değgin. **2.** *fel.* Öznenin düşünce ve duygusuna değil, nesnelerin gerçeğine dayanan.

nesnelleşme i. *fel.* **1.** Bir duyumun algı haline geçmesi. **2.** Sanrıda ve yanılsamada olduğu gibi bir imgenin gerçek bir nesne diye alınması.

Nesturi i. Musul taraflarında bulunan bir Hıristiyan topluluğu ve bu topluluktan olan kimse.

neşe Ar. i. Üzüntüsü olmama hali, gönül açıklığı. *Çocuğun neşesi yerinde.*

neşelendirmek Ar. T. (i) Neşeli etmek, keyiflendirmek.

neşelenmek Ar. T. (nsz) Neşeli hale gelmek, keyiflenmek.

neşeli Ar. T. s. Sevinçli, keyifli, şen.

neşesiz Ar. T. s Üzgün, düşünceli, keyfi kaçmış.

neşesizlik Ar. T. i. Üzgünlük.

neşet,-ti Ar. i. Çıkma, ileri gelme.

neşetli Ar. T. s. Çıkışlı. *1940 yılı neşetlilerinden.*

neşir,-şri Ar. i. **1.** Yayma. **2.** Yayınlama.

neşredilmek Ar. T. (nsz) (×...) Yayınlanmak.

neşretmek,-der Ar. T. (i) (×..) **1.** Yaymak. **2.** Yayınlamak.

neşriyat,-tı Ar. ç. i. Yayın.

neşter Fa. i. Hekim bıçağı.

neşvünema Ar. i. (....) Gelişme, yetişme.

net,-ti Fr. s. **1.** *fi.* Bütün çizgileri keskin ve aydın görünen (görüntü). **2.** Kesintilerden sonraki (miktar). *Ayda net iki yüz lira.*

netameli s. (....) **1.** Gizli bir tehlikesi bulunan, tekin olmıyan. *Orası netameli bir yerdir, kim geçerse ayağı kayar.* Başına sık sık kaza gelen. *Netameli çocuk*

netekim e. Nitekim.

netice Ar. i. (...) Sonuç.

neticelendirmek Ar. T. (i) Sonuçlandırmak

neticelenmek Ar. T. (nsz) Sonuçlanmak.

neva Fa. i. (.-) Şark müziğinde bir makam adı ve yegâhtan bir oktav tiz olan «re» perdesi.

nevale Ar. i. (.--) Gereken yiyecek ve içecek şeyler, azık.

nevazil Ar. i. (.--) Nezle, ingin, duma

nevcik i. [D.D.] Torun çocuğu.

neveser Fa. i. Şark müziğinde bir makam adı.

nevi,-v'i Ar. i. Çeşit, tür. **Nev'i şahsına münhasır,** eşi benzeri bulunmıyan.

nev'î Ar. s. Özgül.

nevir i. [D.D.] Yüzün rengi, bet, beniz. **Nevri dönmek,** belli etmemeğe çalıştığı bir öfkeye veya sinirlenmeye kapıldığı, yüzünden ve hareketlerinden anlaşılmak.

nevmit Fa. s. Umutsuz.

nevralji Yu. i. Sinir ağrısı.

nevrasteni Yu. i. Sinir argınlığı.

nevroloji Yu. i. Sinirbilim.

nevropat,-tı Yu. s. Sinirleri bozuk.

nevroz Yu. i. Sinirce.

nevruz Fa. i. Eski bir takvime göre yıl başı ve baharın ilk günü sayılan ve martın yirmi ikisine raslıyan gün, ki bâzı yerlerde kırlara çıkılarak bayram edilir.

nevruzotu,-nu b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, çiçekleri aslanağzına benziyen ve türlü renkte olan bir kır bitkisi, ki kendinde bulunan glikozoit dolayısiyle iç söktürücü olarak kullanılmıştır.

ney Fa. i. Şark müziğinde ve özellikle tekke müziğinde yer alan kaval şeklinde, yanık sesli, kamıştan bir nefes çalgısı. **Ney üflemek,** ney çalmak.

neye zf. Niye.

neyzen Fa. s. Ney üfliyen. *Neyzen Tevfik.* **Neyzen bakışlı,** boynunu yana çarpıtarak bakan.

nezafet,-ti Ar. i. (.--) Temizlik.

nezahet,-ti Ar. i. (.--) mec. Temizlik, ahlâk temizliği.

nezaket,-ti Fa. Ar. i. (.--) Naziklik. **Nezaket kesbetmek,** nazik bir duruma girmek.

nezaketsiz Fa. Ar. T. s. (.---) Nazik olmıyan, kaba.

nezaketsizlik Fa. Ar. T. i. (.----) Kabalık.

nezaret,-ti Ar. i. (.--) **1.** Bakma, gözetme. **2.** Bakanlık. **3.** Görü, °manzara.

nezd Fa. i. Yan, kat.

nezetmek,-der Ar. T. (i) (×..) Çekip almak. *O hakkı benden nezedemezsiniz.*

nezif,-zfi Ar. i. Kanama.

nezih Ar. s. (.-) mec. Temiz, temiz ahlâklı.

nezir,-zri Ar. i. Adak.

nezle Ar. i. İngin, duma.

nezretmek,-der Ar. T. (i,e) (×..) Adamak[2].

nıkris Ar. i. *hk.* Üratların atılamıyarak en çok eklem gibi hareket organlarında birikmesinden ileri gelen, ağrı ve şişliklerle beliren bes n hastalığı.

nısap Ar. i. (.-) «Bir meclisin çalışabilmesi için gerekli olan, yeter görülen çoğunluk» anlamına kullanılan «ekserivet nısabı» teriminde geçer.

nısfet,-ti Ar. i. Denkserlik

nısfınnehar Ar. b. i. *as.* Meridyen.

nısfiye Ar. i. Bir çeşit kısa ney.

nısıf,-sfı Ar. s. Yarı, yarım.

nışadır i. *kim.* Amonyum klorhidratının veya sülfatının ticaretteki adı. **Nişadır kaymağı,** amonyum karbonatı. **Nişadır ruhu,** amonyak gazı.

Ni *kim.* Nikel cisminin simgesi.

nice zf. (×.) **1.** Kaç, ne kadar. **2.** Nasıl, nite. **Nice nice,** pek çok. *Allah nice nice yıllara yetiştirsin.*

nicel s. Nicelik bakımından olan, nicelikle ilgili bulunan, °kemmî.

nicelik i. Bir şeyin sayılabilen, ölçülebilen veya çoğalıp azalabilen hali, °kemmiyet. *Bir şeyin niceliğinden ziyade niteliğine önem vermeli.*

niçin zf. (×.) Bir olayın sebebini, amacını sormak için kullanılır. *Buraya niçin geldiniz? İnsan niçin çalışır, yalnız para kazanmak için mi?*

nida Ar. i. (.-) *dlg.* **1.** Çağrı **2.** Haykırı. **3.** Ünlem.

nifak,-kı Ar. i. (.-) Ayırga.

nihavent Fa. i. (.--) Şark müziğinde bir makam adı.

nihayet,-ti Ar. i. (.--) **1.** Son. **2.** zf. (×--) Sonunda.

nihayetsiz Ar. T. s. (.---) Sonsuz, sonu gelmez.

nihilist,-ti Fr. s. Nihilizm taraflısı.

nihilizm Fr. i. Çarlık zamanında, Rusyada çok taraflı kazanan bir çeşit anarşizm.

nikâh Ar. i. **1.** Evlenme memurunun, kadın ve erkeğin isteği üzerine ve iki şahidin önünde onları evlendirdiğini söylemesi ve bu olayı resmî deftere geçirmesi işi. **2.** Eskiden nikâh sırasında erkeğin kadına borçlandığı para. *Kadın nikâhından vazgeçmiş.* **Nikâh düşmek (Ondan ona-),** birbirleriyle evlenmelerinde kanunca engel bulunmamak. **Nikâh etmek (Bir kadını-),** bir erkek bir kadını nikâhla almak. **Nikâh kıymak,** evlenme

memuru bir çifti usulünce evlendirmek.

nikâhlı Ar. T. s. Nikâhla alınmış (karı veya koca).

nikap Ar. i. (.-) Yüz örtüsü, peçe.

nikbet,-ti Ar. i. Düşkünlük, düşkü.

nikbin Fa. s. İyimser.

nikel i. *kim.* Simgesi Ni, atom sayısı 28, atom ağırlığı 58,69 ve yoğunluğu 8,8 olan gümüş parlaklığında ve demir sertliğinde, kolay işlenir ve kolay çekilir bir maden.

nikotin Fr. i. *kim.* Tütün yapraklarından çıkarılan renksiz, açıkta bırakılınca havadan oksijen alarak esmerleşen, 247 derecede kaynıyan ve 1,033 yoğunluğunda olan çok zehirli bir alkaloit.

nikriz Fa. i. Şark müziğinde bir makam adı.

nilüfer Fa. i. *bt.* Nilüfergillerden, yaprakları tekerlek ve geniş, çiçekleri beyaz, sarı, mavi veya pembe renkte, durgun sularda veya havuzlarda gelişen bir su bitkisi.

nilüfergiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, nilüfer türleriyle, «su mısırı, mısır baklası» gibi bitkileri içine alan bir familya.

nim Fa. s. (-) Yarı. *Nim resmî.*

nimbus Lâ. i. Karabulut.

nimet,-ti Ar. i. (..) İyilik, erinç.

nine i. **1.** Annenin veya babanın annesi. **2.** Yaşlı kadınlara hitabetmek için kullanılır.

ninni i. Küçük çocukları uyutmak için söylenen türkü. *Çocuk ninnisiz uyudu.*

nirengi Fa. i. (-..) Hartasını çıkarmak için bir alanı üçgenlere bölmek işi. **Nirengi hartası,** nirengi yoliyle çıkarılan harta. **Nirengi noktası,** nirengide ayrılan üçgenlerin tepe noktası, ki bu noktalar arası çizilerek birtakım çokgenler meydana getirilir.

nisan i. Yılın dördüncü ayı, ki otuz gün sürer.

nispet,-ti Ar. i. **1.** Oran. **2.** Bağıntı, ilgi, ilinti. **3.** hlk. Birine inat yapılan iş. **4.** zf. hlk. İnat olarak. *Bunu bana nispet yapıyor.* **Nispet etmek,** bir gibi tutmak, oranlamak. **Nispet kabul etmek,** bir gibi tutulabilmek. **Nispet vermek,** birinin karşısına geçip onu üzecek şekilde gösteriş yapmak.

nispetçi Ar. T. s. Nispet vermek huyu olan.

nispeten Ar. zf. (×..) **1.** Göre, yanında. *Bu, ötekine nispeten çok iyi.* **2.** Öncekine göre, bir dereceye kadar, şöyle böyle. *Bugün hava nispeten iyidir.*

nispî Ar. s. (.-) Birbirine göre (olan), öncekine göre, oransal. *Zenginlik fukaralık nispî hallerdir. Bugün hastada nispî bir iyilik var.*

nişabur i. (.--) Şark müziğinde bir makam adı.

nişan Fa. i. **1.** İm, iz, belgi, belirti, °alâmet. **2.** Yavukluluk. *Aralarında nişan var.* **3.** Yavukluluk töreni. *Bizi nişana çağırdılar.* **4.** Bâzı deyimlerde «kezileme» anlamiyle geçer. *Nişan almak, nişan atmak, nişan taşı.* **5.** Bir hizmete karşılık, devletlerce yurttaşlara veya yabancılara verilen ve resmî günlerde göğse takılan, kurdelâlı, kurdelâsız, türlü şekilde maden belgi. **Nişan almak, 1)** kezilemek, **2)** kendisine nişan[5] verilmek. **Nişan atmak,** atış yapmak. **Nişan halkası** veya **yüzüğü,** yavukluların takıp evlilik hayatlarında da taşıdıkları halka şeklinde altın yüzük. **Nişan komak,** ileride tanıyabilmek veya ölçebilmek üzere bir şeyin durumunu, onun her hangi bir özelliğini akılda tutarak, saptamak yahut ona ufak bir belgi katmak. *Dönüşte yolumuzu şaşırmamak için şu çifte kavakları nişan komuştuk.* **Nişan takmak,** göğsüne nişan[5] iliştirmek. **Nişan vermek,** birini nişan[5] ile mükâfatlandırmak. **Nişan vermek (Bir şeyden-),** o şeyi andırmak. *Bugünkü fırtına kıyametten nişan verdi.* **Nişan yapmak,** yavuklanmak. *Şimdilik nişan yapacaklarmış.*

nişancı Fa. T. s. **1.** İyi nişan atan. **2.** *tar.* Eskiden beratların üzerine tuğra çeken işyar.

nişangâh Fa. i. (.--) Bakıncak.

nişanlı Fa. T. s. Sözlü, yavuklu.

nişasta Fa. i. Unun glütenden başka olan hidrokarbon kısmı, ki tahıl tanelerinden, mercimek, bezelye gibi bâzı baklagillerden, patates gibi bâzı yumrulardan çıkarılır. **Nişasta buğdayı,** kaplıcayı andıran, ufak taneli, nişastası çok ve dağlık yerlerde yetişen bir buğday çeşidi.

nite zf. (×.) Eskiden hal sormak için «nasıl» yerine kullanılırdı.

nitekim e. (×..) «Nasıl ki» anlamına olup bir hükmü tanıklamak için söylenen cümleye katılır. *Ben göremedim, nitekim siz de görmediniz.*

nitel s. Nitelik bakımından olan, nitelikle ilgili bulunan, °keyfî.

niteleme i. Nitelemek eylemi. **Niteleme sıfatları,** *dlg.* sayı veya işaret fikri değil de sırf nitelik anlatan «iyi, fena, güzel, katı» gibi sıfatlar.

nitelemek (i) Bir şeye nitelik vermek, °tavsıf etmek, vasıflandırmak.

nitelik i. Varlıklar arasında bulunup nicelikle ilgisi olmıyan farkları şu veya bu bakıma göre meydana getiren hal, bir şeyin nasıl olduğunu belirten hal, °keyfiyet, °vasıf. *Güzellik, çirkinlik, birer ni-*

teliktir. **Nitelik zarfları,** *dlg.* bir fiilin nasıl yapıldığını gösteren zarflar.

nitrat,-tı Fr. i. Nitrit asit tuzu.

nitratlaşma Fr. T. i. *kim.* Amonyak tuzlarının, «nitrobakteri» denilen etkenler yardımiyle ileri derecede oksitlenerek nitrat haline geçmesi.

nitrik asit Fr. i. *kim.* Bileşiminde bir azot üç oksijen ve bir hidrojen bulunan, yoğunluğu 1,52 olup 86 derecede kaynıyan ve sanayide kullanılan bir asit, ki örgensel maddeler üzerinde yakıcı ve sarartıcı bir etki gösterir, kezzap.

niyabet,-ti Ar. i. (.--.) Naiplik.

niyaz Fa. i. (.-) Yalvarma, yakarma.

niye e. «Ne diye» gibi maksat sormak için kullanılır. *Niye doğrusunu söylemiyorsunuz?*

niyet,-ti Ar. i. **1.** Bir şeyi yapmağı önceden düşünmüş olma, kurma, yasanlama, yasan. *Öyle bir niyetim yok. Yarın gitmeğe niyet ediyorum.* **2.** Niyetçilerin kullandığı veya karamelâların kimi vakit sarılı bulunduğu, içinde maniler yazılı küçük kâğıt, ki fal hizmeti görür. **Niyet çekmek,** niyetçiden niyet almak. **Niyeti bozuk,** fena bir harekette bulunması umulan. **Niyet tutmak,** fala baktırırken, haber almak istenilen şeyi aklından geçirmek.

niyetçi Ar. T. s. Niyet[2] kâğıtlarını para karşılığında çoluk çocuğa çektiren ve bu iş için güvercin, saka kuşu gibi kuşlar kullanan gezginci.

niyetli Ar. T. s. **1.** Niyeti olan, niyet eden. **2.** Oruçlu.

niyobyum i. *kim.* (.×.) Simgesi Nb, atom sayısı 41, atom ağırlığı 93,1, yoğunluğu 12.7 olan ve «oksijen, kükürt ve klor» gibi maddelerle bileşikler veren bir cisim.

niza,-ı Ar. i. (.-) Çekişme, bozuşma, kavga.

nizam Ar. i. (.-) **1.** Düzen, yol. **2.** Tüzük.

nizamen Ar. zf. (.-.) (.×.) **1.** Yolunca, türece. **2.** Yasaca, tüzükçe.

nizami Ar. s. (.--) Nizam üzere olan, yolunca, düzenli.

nizamiye Ar. i. (.-..) Eskiden kara ordusuna denilirdi. *Bahriyeden nizamiyeye geçmiş. Nizamiye karakolu.*

nizamlı Ar. T. s. (.-.) **1.** Düzenli, yolunda. **2.** Tüzüklü.

nizamname Ar. Fa. i. (.--.) Tüzük.

nizamsız Ar. T. s. (.-.) **1.** Düzensiz, yolsuz. **2.** Tüzüksüz.

nizamsızlık Ar. T. i. **1.** Düzensizlik. **2.** mec. Yolsuzluk.

No. Numara kelimesinin kısaltması.

nobran s. Davranışı kaba, sert ve gönül kırıcı olan.

nobranlık i. Nobran olma hali veya nobranca hareket.

noda i. Üstü toprakla örtülü saman yığını.

noel Fr. i. Hıristiyanların, İsa'nın doğum günü için 25 ilkkânunda yaptıkları bayram. **Noel ağacı,** noel bayramında Hıristiyanların mumlarla ve oyuncaklarla süslemeyi âdet ettikleri küçük çam ağacı. **Noel baba,** Hıristiyan çocuklarına, geceleyin gelip kendilerine oyuncak bıraktığı söylenen hayalî şahıs.

Nogay i. On üçüncü yüzyılda Altınordu han ve başbuğlarından biri olan Nogay'ın idaresi altında bulunan Kıpçaklara verilen ad. Bugün Kuzey Kafkasyada ve Romanyada bazı Türk boyları «Nogay» adiyle anılır.

nohudi Fa. s. Nohut renginde.

nohut Fa. i. *bt.* Baklagillerden, bileşik telek yapraklı, çiçekleri sarımtırak renkte, meyvası baklamsı, bol nişastalı ve çift tohumlu olan bir bitki. **Nohut oda bakla sofa,** bir evin küçüklüğünü ve darlığını anlatmak için söylenir.

nohutlu s. Nohudu olan, nohutla pişmiş. *Nohutlu pilâv.*

noksan Ar. i. **1.** Eksiklik. **2.** s. Eksik.

nokta Ar. i. **1.** Benek. **2.** *mat.* Hiç bir boyudu olmıyan şekil. **3.** Bâzı harflerin üzerine konulan ufak benek. **4.** Cümlenin bittiğini anlatmak için sonuna konulan küçük benek şeklindeki işaret, durak. **5.** Yer. *Hepsi bir noktada toplandılar.* **6.** Konu. *Bu noktada aldanıyorsunuz. Bu gibi noktalara dikkat etmeli.* **7.** Tek nöbetçi. *Orada polis noktası var.* **Noktası noktasına,** tastamam.

noktalama Ar. T. i. Noktalamak işi veya yolu, *tenkit.

noktalamak Ar. T. (i) **1.** Nokta koymak. **2.** Nokta, virgül, tırnak gibi işaretleri yerli yerine koymak. *Yazınızı iyi noktalamadınız.*

noktalı Ar. T. s. Noktası olan. *Noktalı virgül. Kırmızı noktalı basma.* **Noktalı damarlar,** *bt.* bâzı bitkilerin damarlarındaki zarlarda, onlara noktalı bir görünüş veren küçük delikler bulunduğundan bu gibi bitkilerin damarlarına verilen ad.

nom i. **1.** Kanun, yasa. **2.** Tanrısal yasa.

nomsuzluk i. *fel.* Kanun yokluğu, örgütsüzlük, düzenleşme bulunmama hali.

noosluk Yu. T. s. *fel.* Ampere'in, ruh ve zihin ile ilgili bulunan bilimlere verdiği «noologique» sıfatının türkçeleştirilmişi.

normal,-li Fr. s. **1.** Doğal kanunlara

veya kurala aykırı olmıyan. düzgüye uygun, düzgülü. **2.** i. *mat.* Bir iğrinin bir teğedine, değme noktasından çizilen dikme.

normalaltı Fr. T. b. i. *mat.* Bir iğriye değgın normalin bir doğruyu kestiği nokta ile normalin ayağı arasındaki parçanın o doğru üzerindeki izdüşümü.

not,-tu Fr. i. **1.** Hatırlanması gereken bir şey için, bir yere kısaca yazılan yazı. *Bunu not edin de unutmayın.* **2.** Bir şeyin niteliği üzerine şunun bunun verdiği hüküm. *Onun bu hareketine iyi not vermemişler.* **3.** Okullarda her öğrencinin bilgisi üzerine edinilen kanışı gösteren sayı veya derece. **Not almak, 1)** not kaydetmek. **2)** hakkında şöyle veya böyle not verilmek. **Not tutmak,** biri bir söz söylerken başkası onun söylediklerini yazıvermek. **Not vermek, 1)** bir şeyin değeri üzerine hüküm vermek, **2)** öğrenciye sınıf geçecek derece vermek.

nota İt. i. (×.) **1.** *mü.* Perde işareti veya bu işaretlerden meydana gelen müzikçe yazı. **2.** Bir devletin başka bir devlet katındaki oruntağı veya o başka devletin kendi katındaki oruntağı eliyle o devletin hükümetine yaptığı bildiri. *Yazılı nota. Sözlü nota.*

noter Fr. i. Senetler, sözleşler, vekilleme kâğıtları gibi belgeleri hazırlıyan veya sicile geçirmek suretiyle bunları inanılır hale getiren ve resmî sıfatı olan kimse.

nöbet,-ti Ar. i. **1.** Belli kimseler tarafından zamanı paylaşılarak birer birer veya takım takım yapılan işlerde sıra, gezek. *Bu akşam nöbet sizde, masrafı siz yapacaksınız.* **2.** Sıra ile görülen hizmet, gezek. *Nöbete çıkmak. Nöbete girmek.* **3.** Hastalık ateşi. *Hastanın nöbeti var mı?* **4.** Vakit vakit ortaya çıkan aynı cinsten fizyolojik bozuklukların topu. *Sıtma nöbeti. Sinir nöbeti. Nöbeti tutmak.* **Nöbet beklemek,** nöbet tutmak. **Nöbet çalmak,** belli zamanlarda muzıka çalmak. **Nöbet şekeri,** halk arasında ilâç olarak kullanılan billûrlaştırılmış şeker.

nöbetçi Ar. T. s. Nöbet bekliyen, nöbet sırası kendinde olan.

nöbetleşe Ar. T. zf. Aralarında nöbetle.

nöron Yu. i. *by.* Asıl hücre ile protoplâzma uzantılarından ve bir silindir eksenden ibaret sinir hücresi, ki uzantılariyle bir başka sinir hücresine ulanarak ilgilenir.

nötür Lâ. s. **1.** *kim.* Turnusol gibi bir ayıraç karşısında ne asit, ne alkali tepkimesi göstermiyen. **2.** *fi.* Elektriğe karşı hiçbir tepkisi olmıyan (cisim).

nötürlemek Lâ. T. (i) *kim.* Asit veya alkali tepkimesi gösteren bir eriyiği alkali veya asit katarak nötür hale getirmek.

nuhuset,-ti Ar. i. (---) Uğursuzluk.

nukut Ar. ç. i. (--) Paralar, akçalar.

numara Fr. i. (×..) **1.** Benzer şeyleri ayırdedebilmek için her birinin üzerine, işaret diye yazılan sayı. *Bu evin numarası 35'tir.* **2.** Eğlendirici oyunlardan her biri. *Bu akşam varyetede yeni numaralar varmış.* **Numara vermek (Birine-),** hakkında hüküm vermek. **Numara yapmak,** ar. yalancıktan yapmak.

numaracı Fa. T. s. ar. Hareketleri yalancıktan olan (kimse).

numaralamak Fr. T. (i) Numara koymak.

numaralı Fr. T. s. Numarası olan. *Yerler numaralı. İki numaralı ev.*

numen Yu. i. *fel.* Olay veya görüngünün karşıdı olup bir şeyin bize göründüğü şekli değil de gerçekte olan ve görgül bir bilgiye konu olamıyan halini anlatır.

numensel Yu. T. s. *fel.* Numenle ilgili, numen niteliğinde olan.

numune Fa. i. (.--) Örnek.

nur Ar. i. (-) Aydınlık, ışık, parıltı. **Nur içinde yatsın,** iyilikle anılan ölüler için söylenir. **Nur topu gibi,** çok güzel ve temiz (çocuk veya genç kadın).

nurani Ar. s. (---) Nurlu, ışıklı, aydın.

Nusayri i. (.--) Eskiden, Hataydaki Eti Türklerine verilen ad.

nuska Ar. i. Muska.

nutasyon Fr. i. *as.* Üğrüm.

nutuk,-tku Ar. i. **1.** Söz, konuşma. **2.** Söylev. **Nutku tutulmak,** heyecandan veya şaşkınlıktan söyliyecek söz bulamamak.

nüans Fr. i. Ayırtı.

nübüvvet,-ti Ar. i. Nebilik, savacılık.

nüfus Ar. ç. i. (.-) **1.** Kişi. *Burada beş nüfus var.* **2.** Bir yerde, bir ülkede oturanların sayı bakımından topu, şenlik[3]. *Nüfus sayımı. Nüfusu çoğaltmak.* **Nüfus cüzdanı** veya **kâğıdı,** bir kimsenin nüfus kütüğüne kayıtlı bulunduğunu ve oradaki kayıtların bir örneğini gösterip kimliğini belirten küçük defter, kafa kâğıdı. **Nüfus kütüğü,** bütün yurttaşların kayıtlı bulundukları ana defter, ki hükümetin bu işe ayırdığı memurlar tarafından tutulur.

nüfuz Ar. i. (.⌣) **1.** (İçine) Geçme. **2.** Sözü geçme, erk. *Bu adamın çok nüfuzu var.*

nüfuzlu Ar. T. s. Sözü geçer, istediğini yaptırır, erkli.

nühaişevki Ar. i. (.----) Omurilik.

nühüft,-tü Fa. i. Şark müziği makamlarından biri.

nüksetmek,-der Ar. T. (nsz) (×••) (Hastalık veya başka bir hal) Geri dönmek, tepreşmek.

nükte Ar. i. **1.** Yazıda, resimde, sözde ve harekette ancak dikkatle anlaşılabilen ince mâna. *Bu fıkradaki nükteyi anlıyamadım.* **2.** İnce mânalı, zarif ve şakalı söz. **Nükte yapmak,** nükteli söz söylemek.

nükteci Ar. T. s. Güzel nükteler yapan (kimse).

nüktedan Ar. Fa. s. (••-) Nükteci.

nükûl,-lü Ar. i. (•-) (Sözünden) Dönme, vazgeçme.

nüküs,-ksü Ar. i. (Hastalık veya başka bir hal) Geri dönme, tepreşme.

nümayiş Fa. i. (-••) Gösteriş.

nümayişkâr Fa. s. (-••-) Gösterişçi.

nümune Fa. i. (-••) Örnek.

nümunelik Fa. T. s. (-•••) Örneklik, göstermelik.

nüsg Ar. i. *bt.* Besisuyu.

nüsha Ar. i. **1.** Birbirinin tıpkısı olan yazılı şeylerin bir tanesi. *Bu kitabın bir nüshası da falan kütüphanede vardır.* **2.** Gazete ve dergilerde sayı. *Ulus'un dünkü nüshasında.*

nüve Ar. i. Çekirdek, özek.

nüzul,-lü Ar. i. (•-) İnme.

O

o, O Türk alfabesinin on sekizinci harfi; sesbilim bakımından, yuvarlak seslilerden kalınların genişini gösterir.
o ü. (-) Başına getirildiği cümlenin anlattığı duyguyu belirtir. *O, maşallah, ne güzel! O, bu oldu mu ya?!*
O *kim.* Oksijen cisminin simgesi.
o,-nu zm. **1.** Tekil üçüncü şahsı gösterir. *O gelmedi, ben geldim.* **2.** İki veya daha çok şeyden, daha önce sözü geçeni gösterir. *O iyi değil, bu iyidir. Ben şunu bilmem, onu bilirim onu söylerim.* **3.** s. Göz önünde bulunmıyan kimse veya şeyi işaret eder. *O adamı tanır mısınız? O ev bundan geniş değil.* **O gün bu gün** veya **o vakit bu vakit,** o zamandan beri. **O saat,** («ossaat» diye söylenir) hemen o anda. *Mektup aldım mı, o saat cevabını yazarım.*
oba i. **1.** Bölmeli büyük göçebe çadırı. **2.** Çadır halkı, göçebe aylesi. **3.** Göçebelerin bir zaman için konaklamış oldukları yer.
obartmak (i) Abartmak, mübalâğa etmek.
objektif Fr. i. *fi.* Fotoğraf makinası, mikroskop, dürbün gibi optik aygıtlarında, cisimlerden gelen ışınları alan mercek veya mercek dizgesi.
obruk s. **1.** İçbükey, °mukaar. **2.** i. Huni biçiminde çukur yer.
obrulamak (i) Ortasını çukurlaştırmak.
observatuvar Fr. i. Gözlemevi.
obua Fr. i. *mü.* Orkestra takımında yer alan bir çeşit zurna.
obur s. Şaşılacak kadar çok yemek yiyen.
obüs Fr. i. İçi patlayıcı maddeler ve küçük mermilerle dolu top mermisi.
ocak i. **1.** Ateş yakıp iş görmek için hazırlanan her türlü yer veya aygıt. *Mutfak ocağı. Demirci ocağı. Gaz ocağı. Hava gazı ocağı. Vapur ocağı.* **2.** İçinde yakılan odunun ve başkaca her türlü ateşin dumanını yukarıya verecek şekilde, duvar kenarında yapılan bacalı girinti. *Eskiden odaların çoğuna ocak yaparlardı.* **3.** Taş veya maden çıkarılan yer. *Mermer ocağı. Kömür ocağı.* **4.** Bostanlarda bir cins sebze için ayrılmış, etrafı yükseltilmiş parça. *Patlıcan ocağı. Hıyar ocağı.* **5.** Bir şeyin en çok bulunduğu veya yapıldığı yer, °merkez, °makar. *Bilim ocağı. Hayır ocağı. Fesat ocağı.* **6.** Belirli bir maksatla toplanılan yer. *Parti ocağı. Türk Ocağı. Sipahi Ocağı.* **7.** Ev, ayle. **8.** Sayılan ayle. *Onlar eski bir ocaktandır.* **9.** Bir ayle gibi sayılan kuruluş. *Yeniçeri ocağı. Asker ocağı.* **10.** Dedelerden beri belirli bir hastalıkta hekimlik taslamayı kendine iş edinmiş ayle. **Ocağına düşmek (Birinin-),** birine sığınıp ondan koruma dilemek. **Ocağına incir dikmek** veya **ocağını söndürmek (Birinin-),** birinin aylesini yok etmek. **Ocak kaşı,** ocağın içinde, üstüne tencere oturtulan yer.
ocakçi s. **1.** Makina ateşçisi. **2.** Ocak bacaları temizleyicisi.
ocaklı s. **1.** Ocağı olan. **2.** (Kuruluş anlamındaki) Ocaktan olan.
ocaklık s. Bir ayleye, babadan oğula geçmek üzere verilen (mülk).
od i. Ateş.
oda i. **1.** Evin veya her hangi bir yapının oturmak, çalışmak, yatmak gibi eğleşme işlerine yarar gözlerinden her biri. *Misafir odası. Yatak odası. Sandık odası. Yemek odası.* **2.** Serbest meslek adamlarını içinde toplıyan resmî ve kanunca zorunlu birlik. *Ticaret odası. Etıbba odası.* **3.** *tar.* Yeniçeri kışlası. **Oda müziği,** üç beş kişilik takım için hazırlanmış eserleri çalarak verilen konser.
odabaşı b. i. **1.** Hanlarda oda hizmetçilerinin başı. **2.** *tar.* Çorbacı muavini.
odacı s. Dairelerde orta hizmeti yapan (kimse).
odak i. *fi.* Küresel bir aynaya (veya bir merceğe) koşut olarak gelen ışınların yansıdıktan (veya kırıldıktan) sonra toplandıkları nokta, °mihrak.
odalık i. Eskiden, nikâhsız olarak alınan cariye.
odaşık s. Aynı odada oturanlardan her biri. *O, benim odaşığımdır.*
oditoryum Lâ. i. (..×.) **1.** Eski Romalılarda şairlerin eserlerini dinlemek üzere toplanılan yer. **2.** Konferans, ders, konser vermeğe elverişli salon. **3.** Radyo stüdyosunda konser ve temsillerin verildiği ve çok defa dâvetlilerin bulunduğu salon.
odun i. **1.** Yakılmak üzere kesilmiş ağaç. **2.** mec. Kavrayışsız ve kaba (kimse). **Odun damarları,** *bt.* bitkilerde besisuyunu yapraklara ve öteki organlara

ileten ve zarları odunlaşmış hücrelerden meydana gelen ince borular.
oduncu s. Odun kesen veya satan.
odunlaşma i. *bt.* Bâzı bitki hücrelerinin odun özü denilen bir kimyasal madde alarak odunsu bir hale girmeleri olayı, •tahaşşup.
odunluk i. Odun konulan yer.
odyometre Yu i. (..×.) *kim.* Bâzı gazların bileştirme veya çözümleme işleminde kullanılan bir aygıt.
of ü. Sıkıntı veya acı anlatır. *Of, bıktım artık. Of, kolum acıdı.*
ofis Fr. i. «Toprak Mahsulleri Ofisi», «Ticaret Ofisi» gibi bâzı kuruluşların adında «daire» anlamiyle geçer.
oflamak (nsz) «Of» diyerek sıkıntısını belli etmek.
oflaz s. Güzelliği dolayısiyle beğenilen, •nefîs.
oğa i. Kaçınacak olursa, birinin borcunu ödemeği üstüne alan kimse, •kefil.
oğalamak (i) Ovalamak, uvalamak.
oğalanmak (nsz) Ovalanmak, uvalanmak.
oğalatmak (i,e) Ovalatmak, uvalatmak.
oğalı s. Oğası olan, •mükeffel. *Oğalı kiracı. Oğalı alacak.*
oğalık i. Oğa olma hali veya işi, •kefalet. *Oğalık etmek. Oğalıktan çıkmak.*
Oğan i. Tanrı.
oğdurmak (i,e) Ovdurmak, uvdurmak.
oğlak i. Keçi yavrusu.
Oğlak i. *as.* Zodyakta Kova ile Yay arasındaki burç, •Cedi.
oğlan i. **1.** Erkek çocuk. *Çocuklarının ikisi oğlan, biri kızdır.* **2.** İskambil kâğıtlarında genç erkek resimli kâğıt. **3.** Cinsel sapınca uğramış erkeklerin zevkine hizmet eden erkek çocuk.
oğlancı s. Etkin kalarak cinsel sapınca uğramış (erkek).
oğmaç i. **1.** Hamuru uvalıyarak meydana getirilen kırıntılarla pişirilen çorba. **2.** Taze tarhana.
oğmak (i) Ovmak, uvmak.
oğru i. Hırsız.
oğrun zf. Gizlice.
oğul,-ğlu i. **1.** Erkek evlât. *İki kızı, bir oğlu var. Ahmet oğlu Oğuz.* **2.** «Bey» denilen bir dişi arıya uyup kovandan çıkan yeni yetişmiş arı topluluğu. *Oğul arası.* **Oğul balı,** oğul arılarının yaptığı beyaz bal. **Oğul otu,** *bt.* ballıbabagillerden, bahçelerde yetiştirilen, bütün kısımlarının özellikle yapraklarının pek hoş ve limonu andıran bir kokusu bulunan, uyarıcı olduğu için baygınlıklara karşı kullanılan bir bitki, •melisa.
oğulcuk i. **1.** «Oğul» kelimesinin küçültme veya okşama şekli. **2.** *zo.* Döllenmiş yumurtacığın gelişmeye yüz tuttuğu zamandan etene yoliyle kan dolaşımı başlayıncaya kadar, yani dölüt haline gelinciye kadar aldığı ad. **3.** *bt.* Bitki tohumlarında bir kökçük ile bir filizcikten meydana gelen asal kısım, ki tohum çimlendiği zaman bununla aynı cinsten yeni bir bitki gelişmeye başlar.
oğuldurük i. [Red.] Döl yatağı, •rahim.
oğulmak (nsz) Ovulmak, uvulmak.
oğunmak (nsz) [T.D.] Kendinden geçmek, •bîhuş olmak.
oğur i. [T.D.] Bir şey yapabilmek için ele geçen uygun zaman veya elverişli durum, •fırsat.
oğuşturmak (i) Ovuşturmak, uvuşturmak.
oğuz i. **1.** Tosun. **2.** Yüreği temiz adam. **3.** Kır adamı. **4.** s. İyi ve doğru (adam).
Oğuz i. Türklerin en büyük boylarından birinin ve bu boydan olan kimselerin adı. *Selçuklular, Osmanlılar, Azerîler ve Orta Asya Türkmenleri Oğuz boyundandırlar.*
oh ü. Sevinç veya hoşnutluk anlatır. *Oh, ne güzel!* **Oh çekmek,** «oh olsun» demek. **Oh demek,** rahata ermek. *Adamcağız bir gün bile oh diyemedi.* **Oh olsun,** başkasını üzen bir hale sevinildiğini anlatır. *Oh olsun, benim sözümü niye dinlemedin!*
ojit,-ti Yu. i. *je.* Yanardağsal kültelerde bulunan ve feldispatla birlikte bazaltların temelini kuran piroksen cinsinden mineral madde.
ok i. **1.** Yayla atılan mermi, ki ucu sivri demirden ve arkası tüy şeklinde ince ve kısa bir değnektir. **2.** Bâzı aygıtlarda düz ve uzun kısım. *Araba oku. Saban oku.* **3.** *mat.* Bir dairede bir kirişin ortasından yayın ortasına çekilen doğru parçası. **Ok meydanı,** ok atma talimi yapılan alan. **Ok yaydan çıkmak,** kendi sözü veya hareketiyle geri dönmesini nefsine yediremediği bir duruma düşmek. **Ok yılanı,** ok gibi atılan bir cins yılan.
ok i. [T.D.] **1.** Akıl. **2.** Ses.
okadar b. s. ve zf. **1.** O derece çok. *Okadar su içti ki...* **2.** Ondan fazla değil. *Ben okadar verebilirim.*
okan s. [T.D.] **1.** Anlayışlı. **2.** i. Tanrı, Oğan.
okçu s. **1.** Ok yapan veya satan. **2.** Ok atan.
okka Ar. i. Bin iki yüz seksen üç gram gelen ve eskiden memleketimizde kullanılan ağırlık ölçüsü, ki «dirhem» adı veri-

len dört yüz birime bölünürdü. **Okka çekmek,** fazla ağır gelmek. **Okka dört yüz dirhem,** söylenen bir hakikatin açıklığına ve münakaşaya gelmezliğine işaret etmek için kullanılır. **Okka her yerde dört yüz dirhem,** şartların değişmesiyle sonucun değişmiyeceğini anlatır. **Okkanın altına gitmek,** boşu boşuna fena bir akıbete uğramak.

okkalı Ar. T. s. mec. **1.** Büyük. *Okkalı bir fincan.* **2.** Ağır. *Okkalı bir küfür.* **Okkalı kahve,** büyük fincanda kahve.

oklamak (nsz) **1.** Ok gibi fırlamak. **2.** (i) Okla vurmak.

oklava i. Hamur veya yufka açmakta kullanılan yuvarlak ve uzunca değnek. **Oklava yutmuş gibi,** dimdik duranlar için söylenir.

okluk i. Ok kuburu, içine ok konan ve sırtta taşınan meşinden koyacak, sadak.

okramak (nsz) (At) Su için kişnemek.

oksalat,-tı Fr. i. *kim.* Billûrları sidikte bulunabilen ve sidik yollarında taş yapan kalsiyum oksalatı, kısaca «oksalat» diye anılır.

oksijen Yu. i. *kim.* Hidrojenle bileşerek suyu meydana getiren, rengi, kokusu ve tadı olmıyan, O simgesiyle gösterilen 1,105 yoğunluğunda basit bir gaz, ki havada beşte bir oranında bulunup basit cisimlerin pek çoğiyle birleşir.

oksilit,-ti Yu. i. *kim.* Kalsiyum biyoksidi, ki kendisine su değince oksijen çıkarır.

oksit Yu. i. *kim.* Basit bir cismin oksijenle birleşmesinden meydana gelen bileşik.

oksitlemek Yu. T. (i) *kim.* Oksit haline koymak.

oksitlenmek Yu. T (nsz) *kim.* Oksit haline girmek.

okşak s. Benziyen, andıran. °manent.

okşamak (i) **1.** Bir şeyin üzerinde elini yavaş yavaş gezdirmek veya ona hafif hafif vurmak yoliyle sevgisini göstermek. **2.** Hafifçe dokunup geçmek. *«Bu genç şairleri arasıra, deha muhakkak okşuyor...»* **3.** Benzemek, andırmak.

okşanmak (nsz) Okşamak işi kendine yapılmak. *Çocuk okşanmak ister.*

okşaş s. Birbirinin okşağı olan, benzeş.

okşatmak (i,e) Okşamasını sağlamak veya okşamasına müsaade etmek.

oktant Fr. i. *as.* Yıldızların yüksekliğini ve açı uzaklığını gözlemeğe yarıyan aygıt.

oktav Fr. i. *mü.* Bir «sesin oktavı» diye ondan bir gam farklı olan sese denir.

oktruva Fr. i. Bâzı şeylerden, şehre girerken alınan vergi, kapı parası.

okturmak (i,e) [D.D.] Dolayısıyle anlatmak, dokundurmak, kinaye ile söylemek.

oku i. Çağrı kâğıdı. *Düğün için ona oku gönderdik.*

okul i. **1.** Okuma yazmadan başlıyarak sanat ve bilime kadar öğrenimin her hangi bir derecesi sağlanılan yer. *İlk okul. Orta okul. Sanat okulu. Harp Okulu.* **2.** Bir bilim veya sanat kolunda özel ve belirgin tarz, yöntem ve öğreti gibi konuların meydana getirdiği ayrılık. **Kirene okulu.** İlkçağda Kireneli Aristip'in, hazcılık felsefesini tutan okulu.

okuldaş i. Okul arkadaşı.

okullu s. Okul öğrencisı.

okulöncesi,-ni b. i. *eğ.* **1.** Çocukların okul çağına girmeden önceki çağları. **2.** s. Bu çağla ilgili, bu çağa özgü. *Okulöncesi eğitim.*

okulsal s. Okulla ilgili, okula değgin.

okulsallık i. Okulsal veya okullu olma hali.

okulsonrası,-nı b. i. *eğ.* **1.** Okul çağından sonra gelen çağ. **2.** s. Bu çağla ilgili, bu çağa özgü.

okuma i. Okumak eylemi. **Okuma yazma,** okuma ve yazma bilgisi. **Okuma yitimi,** *hk.* görmede hiçbir bozukluk olmadığı halde okuma yetisinin yok olması, °aleksi.

okumak (i) **1.** İmlediği fikri anlamak üzere bir yazıyı gözden geçirmek. *Bana yazdığınız mektubu okudum.* **2.** Bir yazıyı meydana getiren harf veya işaretleri a) seçip sökebilmek, b) bilip onların imlediği sesleri anlıyabilmek. *Ben sizin yazınızı kolaylıkla okurum. Eski yazıyı okuyanlar gittikçe azalıyor.* **3.** Bir konuyu öğrenmek için okulda yahut bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak. *Turgut iki yıl İngilizce okudu. Tekin İsviçre'de okumuş.* **4.** Şarkı söylemek. **5.** Çağrılamak. **6.** Üfürükçülük etmek. **7.** ar. Sövüp saymak.

okumuş s. Okuyarak bilgisini genişletmiş (kimse).

okunaklı s. Kolaylıkla okunacak şekilde belli ve düzgün harflerle yazılmış.

okunmak (nsz) **1.** Okumak işine konu olmak. *Kitap okundu. Çivi yazısı okundu. Şarkı okundu.* **2.** Okunulmak.

okuntu i. Çağrı kâğıdı, °davetiye.

okunulmak (nsz) Her hangi biri okumak. *Bu yazı okunulmuyor. Karanlıkta okunulmaz.*

okur i. **1.** Gazete, dergi, kitap gibi kamu için yayınlanan şeyleri okuyanlardan olan kimse. *Bu derginin okurları çoktur.* **2.** Öğrenci. *Harp Okulu okurları.*

okuryazar b. s. Okuması yazması olan.
okusuz s. [C.K.] Okuma ve yazma belgisi olmıyan, °ümmi.
okutmak (i: i, e) **1.** Okumasını sağlamak veya okumak işini başkasına yaptırmak. **2.** ar. Satarak elden çıkarmak.
okuyucu s. **1.** Okumak işini her zaman yapan. **2.** Çağrı için birinin yanına giden. **3.** i. Okur[1].
oküler Fr. i. *fi.* Optik aygıtlarında objektiften aldığı ışınları göze veren mercek veya mercek dizgesi.
okyanus Yu. i. *c.* Anakaraları birbirinden ayıran engin denizlere verilen ad. *Atlas Okyanusu. Hint Okyanusu. Kuzey Buz Okyanusu.*
okyanusal Yu. T. s. *c.* Okyanusla ilgili, okyanusa değgin.
ol s. «O» işaret sıfatının eski şekli. *«Ol cennetin ırmakları akar Allah deyü deyü».*
olabilen, olabilir s. Olmasını önliyecek derecede kuvvetli engeli bulunmıyan, olanaklı, °mümkün. *Olabilen her çareye baş vurdum.*
olabilirlik i. Bir şeyin olmasını önliyecek kadar kuvvetli engel bulunmama hali, olanak, °imkân[1]. *Ben bu işte olabilirlik görmüyorum.*
olacak s. **1.** Olması yakışık alan, uygun olan. *Bu olacak iş mi? Olacak bir şey söyle, yapayım.* **2.** Olduğu halde değimi olmıyan. *Arkadaşım olacak adam beni yarı yolda bıraktı.* **3.** Olmasının önüne geçilemiyen. *İş olacağına varır.*
olağan s. Sık sık olan, olagelen. *Bu olağan işlerdendir, artık alışmışız.*
olağandışı,-nı b. s. Pek olağanüstü, °harikulâde.
olağanüstü,-nü b. s. Olağandan daha yüksek, °fevkalâde.
olam i. *fel.* Olay.
olamak (i) (Bağ filizlerinin) Piçlerini kırmak.
olamaz s. Olmasını önliyecek derecede kuvvetli engelleri bulunan, olanaksız, °gayrimümkün. *Havalarda uçmak, eskiden insan için olamaz sanılırdı.*
olamazlık i. Bir şeyin olmasını önliyecek kadar kuvvetli engel bulunması hali, olanaksızlık, °ademi imkân. *Bu işte hiçbir olamazlık yoktur.*
olan s. **1.** Olmak fiilinin geçmiş ve şimdiki zamanla ilgili ortacı. *İyi olan hasta. Olan biten işler. Orada olanlar. Malından mülkünden olan bu adam.* **2.** İsim takımı belirtileni halinde bulunan bir isimden sonra getirildiği vakit o ismin sıfatı değerinde bir bileşik meydana getirir. *Bilgisi olan bir kimse* (=bilgili bir kimse). *Beş çocuğa olan bir baba* (=beş çocuklu bir baba). **Olan biten, 1)** olup geçen. *Olan biten her şeyi haber aldım.* **2.** Ne varsa. *Olan biten bu kadar.* **Olan oldu,** «iş işten geçti, artık yapacak bir şey yok» anlamına.
olanak i. *fel.* Olabilirlik, °imkân[1].
olanaklı i. *fel* Olabilen, olabilir, °mümkün.
olanaksız s. *fel.* Olamaz, °gayrimümkün.
olanaksızlık i. *fel.* Olamazlık, °ademi imkân.
olanca s. (•×•) Olanın bütüniyle. *Olanca kuvvetiyle vurdu. Olanca parasını batırdı.*
olası s. *fel.* Görünüşe göre olacağı sanılan, °muhtemel. *Yazın kar yağmak pek olası değil.*
olasıcılık i. *fel.* Bilgide saltık pekinlik olamıyacağını, ancak olasılığı daha kuvvetli görünen sanılar bulunabileceğini ileri süren öğreti, °probabilizm.
olasılı s. Olasılığa dayanan, °ihtimalî. *Olasılı hesaplarla böyle önemli işlere girişilemez.*
olasılık i. **1.** Bir şeyin olabileceğine inandıran görünüş, °ihtimal. *Bu işin başarılması için en ufak bir olasılık bile yoktur.* **2.** *mat.* ve *man.* Bir olayın olanak derecesinin kesirle gösterilmiş şekli. *Zar atışında çift altı gelmesi olasılığı otuz altıda birdir.*
olay i. **1.** Pek olağan olmadığı için üzerine topluluğun geniş ölçüde ilgisini çeken olgu, °hâdise. **2.** *fel.* Tabiat olgusu, bilimde incelenen olgu.
olaycılık i. *fel.* Olaylardan başka hiç bir gerçek kabul etmiyen ve maddenin de birtakım olayların katışmasından başka bir şey olmadığını ileri süren öğreti, °fenomenizm.
olaysal s. *fel.* Olayla ilgili, olaya değgin.
olcay i. [T.D.] Baht, talih, ikbal.
oldubitti b. i. Olupbitti, olut, °emri vaki.
oldukça zf. (•×•) Yetecek kadar, hayli, epey. *Oldukça parası var. Hava oldukça soğuk.*
oldum olası b. zf. Kendini bildi bileli, ta baştan beri. *Oldum olası o öyle idi.*
oldurgan s. *dlg.* Geçişli değilken bir ek katılarak geçişli hale getirilen (fiil). «Uyutmak, uçurmak, öldürmek» oldurgan fiillerdir.
oldurmak (i) Yetiştirmek, olgunlaştırmak.
olefin Fr. i. *kim.* Etilen, bütilen, propilen gibi yapısına başka bir eleman veya kök sokulabilen karbonlu hidrojenlerin genel adı.

oleik Fr. s. *kim.* Yağlarda gliserin ile birlikte bulunan, rengi, kokusu, tadı olmıyan, 4 derecede billûr halinde katılaşan sıvı bir madde olan «oleik asit» teriminde geçer.

olein Fr. i. *kim.* Oleik asidin bir esteri, ki sıvı yağlarda ve margarinde bulunur.

olgu i. *fel.* Yapılan veya olan iş, °vaka.

olguculuk i. *fel.* Felsefe sorumlarının, olgulara dayanılarak ancak tanıtlı bilimlerin yardımiyle çözülebileceğini ileri süren Auguste Comte tarafından «positivisme» adı verilen öğreti, °pozitivizm.

olgun s. **1.** İşe yarar veya yeter hale gelmiş. **2.** (Yemişler hakkında) Yenecek hale gelmiş. *Olgun armut.* **3.** (İnsanlar hakkında) Bilgi ve görgüsü yeter dereceye gelmiş. *Olgun bir insan. Olgun bir sanatkâr.*

olgunlaşmak (nsz) Olgun hale gelmek.

olgunluk i. Olgun olma hali. **Olgunluk sınavı,** lise bitirme sınavından sonra yüksek öğrenime devam yeterliğini denemek için yapılan sınav.

oligarşi Yu. i. Takım erki. Bak. takım.

oligoklâz Yu. i. *je.* Billûr kültelerde serpme bir halde bulunan beyazımtırak bir cins feldispat.

oligosen Yu. i. *je.* **1.** Üçüncü zamanın dört büyük bölümünden ikincisi. **2.** s. Bu devre değgin.

olijist,-ti Yu. i. *je.* Tozu konura çalar kızıl renkte, mıknatısa gelmez, eşkenar paralelyüz biçiminde billûrlaşır, doğal demir oksidi.

olimpiyat Yu. i. Eski Yunanlıların dört yılda bir yaptıkları ve zamanımızda gene dört yılda bir, her seferinde başka bir yerde, uluslar arasında yapılan spor yarışmaları ve şenlikleri.

olivin Fr. i. *je.* Rengi zeytinyağınınkini andıran tanecikli bir çeşit perido.

olmadık s. Şimdiye kadar hiç olmamış, olağan karşıdı. *Bu olmadık iş değil ki. Başıma olmadık işler çıkardı.*

olmak,-ur (nsz) **1.** Varlık kazanmak, varlık alanına geçmek. *Dışarda bir telâş oldu. Her gün fırtına oluyor.* **2.** Uygun düşmek, yerinde görülmek. *Böyle iş olmaz. Oraya gitmesek de olur.* **3.** Yetişmek, olgunlaşmak, hazırlanmak. *Ekinler oldu. Üzüm daha olmadı. Yemek oluyor.* **4.** (Yer zarfı aldığı veya bir yeri belirtmeğe yarar bir ortaç halinde olduğu vakit) Bulunmak. *Öğleden sonra orada olmalıyım. Her kes olduğu yerde kalsın.* **5.** (Özne olarak zaman niceliği anlatan bir isim takımı aldığında) Geçmek. *İki yıl oldu. Nerde ise üç yıl olacak.* **6.** (Özne olarak zaman niteliği anlatan bir isim aldığında) Gelip çatmak. *Sabah olacak. Bayram oldu. Gece oluyor.* **7.** Özne bir isim takımı olduğunda belirtenin belirtilene sahipliği fikrini anlatır. *Çocuğun on lirası oldu.* (= çocuk on lira biriktirdi). *Evimizin bahçesi olmalı.* (= evimiz bahçeli olmalı). *Yarın misafirimiz olacak.* (= yarın biz misafir ağırlıyacağız). **8.** (e) Uymak, tamam gelmek. *Bu şapka başıma olmuyor.* **9.** (den) Yitirmek, elinden kaçırmak. *Tembelliği yüzünden işinden oldu.* **10.** (yar) Bir sıfatı veya bir ismi zarf gibi alınca öznenin o hale girmesini anlatan bileşik fiil yapar. *Hasta iyi oldu. Su buz oldu. Her kes asker olacak.* **11.** (yar.) Başlama, bitirme ve davranma katışık fiillerini yapmağa yarar. *Artık bize gelmez oldu. Bu işi yapmış olacak. Söyliyecek olunca.* **(Birine) Bir şey olmak,** başına bir hal gelmek. *Aman, ona bir şey olmasın! Kimseye bir şey olmadı.* **(Birine) Ne olmak?** Ne gibi bir ilginin bulunduğunu sormak veya hiç bir ilgi olamıyacağını belirtmek için kullanılır. *Size ne oldu da karıştınız? Ona ne oluyor! Bana ne olacak, ha gelmiş, ha gelmemiş!* **Oldu olacak,** artık çekinecek bir şey kalmadığını anlatır. *Oldu olacak bari ben de geleyim.* **Oldu olanlar,** hoş olmıyan birtakım olayların olduğunu anlatır. *Bize oldu olanlar!*

olmamış s. Olgunlaşmamış, ham. *Olmamış bir elma.*

olmaz s. Olamıyacak olan. *Bu olmaz bir iş değil ki..*

olmazlı s. *man.* Belli bir surette akla uymıyan, °mümteni.

olmazlık i. *man.* Olmazlı olma hali veya olmazlı olan şey, °mümtenilik, °emri mümteni.

olmıyacak s. Olması hoş görülmiyen, uygun olmıyan. *Olmıyacak sözler söyledi.* **Olmıyacak duaya amin demek,** sonuç vermiyen işlerle uğraşmak.

olmuş s. Olgunlaşmış, ergin. *Bu karpuz fazla olmuş.*

olsun i. *fel.* Tevratın «ve Allah nur olsun dedi ve nur oldu» ibaresinden alınma olup oylaşımı, yani insanın bir şeye karar verinciye kadar geçirdiği iç savaşı sona erdiren istem edimini anlatmak için kullanılır. **Olsun olsun,** en büyük ihtimali gösterir. *Bunun fiati olsun olsun bir lira.*

olta i. (×.) Ucuna çengel iğne takılı, en çoğu at kuyruğu kılından yapılmış iplik, ki balık avlamakta kullanılır.

olu i. **1.** Olmak işi, olmuşluk, °vuku. **2.** *fel.* Bir halden başka bir hale geçme, °sayruret.

oluk i. **1.** Bir şeyin akmasına yarıyan, üst

yanı açık boru. *Değirmenin oluğu. Yalağın oluğu.* **2.** Damdaki derelerde toplanan yağmur suyunun, aşağı akarken içinden geçtiği, çinko veya demirden kalınca boru **3.** Bir şevin üstünde oyulmuş yol. **Oluk gibi akmak,** pek bol ve arası kesilmeden gelmek.

oluklu s. **1.** Oluğu olan. **2.** Üstünde yol yol oyukları bulunan. *Oluklu sac.*

olumlama i. *dlg.* ve *man.* Olumlu olma niteliği, °icap.

olumlu s. *dlg.* ve *man.* - me -, - ma - ara eki bulunmıyan (fiil) veya bu fiillerle yahut «var, ...dir» koşaçları ile anlatılan (cümle, önerme), °müspet, °mucibe. «Olacak, gelmeli, istiyor» fiilleri olumlu fiiller; «Burada ışık var, burası aydınlıktır, ortalık ışıldıyor» cümleleri olumlu cümlelerdir.

olumluk i. Bir adamın kimlik, yetişim ve yaşadığı hayat bakımından durumu.

olumsal s. *fel.* Olması kadar olmaması da olabilen, zorunlu karşıdı, °mümkün.

olumsallık i. Bir şeyin olması da olmaması da olabilme hali, zorunluluk karşıdı, °imkân.

olumsuz s. *dlg.* ve *man.* - me -, - ma - ara ekleri getirilen (fiil) veya bu fiillerle yahut «yok, değil» koşaçları anlatan (cümle, önerme) yadsılı, °menfi, °salibe. «Olmıyacak, gelmemeli, istemiyor» fiilleri olumsuz fiiller; «haber yok, fena değil, kimse görmedi, ben gelmem» cümleleri olumsuz cümlelerdir.

olumsuzluk i. *dlg.* ve *man.* Olumsuz olma niteliği, yadsıma, °nefi, °selp.

olunmak (yar.) **1.** «Olmak» yardımcı fiilinin özne almıyan ve anlamın yüklemini genelleştiren şekli. *Bu ilâçla iyi olunmaz. Bu gibi zorluklar karşısında telâş olunur mu?* **2.** Bâzı yabancı eylem isimleriyle bileşik fiil yapar; bu fiiller eylem isminin niteliğine göre özne ve nesne alır. *Bu evrak size havale olunacak. Bu gibi haraketler daima tenkid olunur.*

olupbitti b. i. Tamamlanmış olup artık yolundan çevrilemiyen, değiştirilemiyen iş, olut, °emrivaki.

olur s. **1.** Olabilir. *Bu olur iş mi?* **2.** e. «Peki» gibi kabul anlatır. *Olur, öyle yaparım.* **Olur (şey, iş, adam) değil,** şaşma anlatır. *Olur çocuk değil, bir dakka rahat duramıyor!* **Olur olmaz,** değme, her kim veya her ne olursa olsun, rasgele. *Bu olur olmaz adamın kârı değil.* **Oluruna bırakmak** veya **bağlamak (Bir işi-)** kendi halinde bırakıp sonucu ne olursa olsun ona razı olmak.

oluş i. **1.** Olmak tarzı. **2.** Oluşma, °teşekkül, °tekevvün.

oluşmak (nsz) Belli bir varlık kazanmak, meydana gelmek, °teşekkül etmek, °tekevvün etmek.

oluşturmak (i) Oluşmasını sağlamak, meydana getirmek, °teşekkül ettirmek, °tekvin etmek.

oluşuk i. *je* Külte ve katmanların genel adı. *Üçüncü zaman oluşukları.*

oluşul s. *fel.* Oluşla ilgili, oluşuma değgin, °tekevvüni.

oluşum i. *je.* Külte veya yer katmanlarının zamanla meydana gelmesi, °teşekkül.

olut i. *fel.* Olupbitti, °emrivaki.

om, oma i. Bir şeyin ve özellikle kemiklerin toparlak ucu.

omaca i. **1.** Kemik omu. **2.** Kesilen ağacın yerde kalan kütük dibi.

omaç i. Oğmaç.

ombra İt. i. (×.) Doğrama işlerini kahve rengine boyamakta kullanılan bir çeşit toprak boya.

omça i. Bağ kütüğü.

omlet,-ti Fr. i. Kaygana[1].

omnibüs Fr. i. Dolmuşa yolcu taşıyan büyük at arabası.

omsu s. [D.D.] Cana yakın.

omur i. *an.* Omurgayı meydana getiren kemiklerin ortak adı, °fıkra. *Boyun omurları. Sırt omurları. Bel omurları. Sağrı omurları. Kuyruk omurları.*

omural s. *an.* Omurga ile veya omurlarla ilgili, °fıkari.

omurga i. **1.** *an.* Birbiriyle eklemlenmiş ortası delik bir dizi kemik, ki ayrıca bir ucu başa, orta yeri kaburgaya, alt yanı leğene eklemlenir, öbür ucu da insanlarda kuyruk sokumunda sona erer, hayvanlarda ise kuyrukla uzayıp gider, °amudu fıkari; buna halk arasında «bel kemiği» denir. **2.** Gemi kaburgasının aşağı taraftan bağlı bulunduğu, arkadan öne doğru uzanmış temel kısım.

omurgalılar ç. b. i. *zo.* Memelileri, kuşları, kurbağagilleri, sürüngenleri ve balıkları içine alan hayvan bölümü.

omurilik b. i. *an.* Omurganın ortasındaki kanaldan geçen sinirsel bir organ, ki bir taraftan beyinle ilgisi bulunduğu gibi öbür yandan da boylu boyunca, vücudun her tarafına kol budak salan sinirler verir, °nuhai şevkî; buna halk arasında «murdar ilik» denir.

omuz i. Kolun en yüksek yeri ile boyun arası. *Omuzları düşük. Omuzları geniş.* **Omuza vurmak,** yüklenmek. **Omuzda taşımak,** çok saygı göstermek. **Omuz omuza,** pek sıkışık bir halde. **Omuz öpüşmek,** hemen eşit derecede olmak. **Omuz silkmek,** aldırmamak, önemsiz bulmak. **Omuz vermek,** omuziyle dayanmak.

omuzdaş i. (İyi bir gözle bakılmıyan işlerde) Arkadaş, °hempa.

omuzlamak (i) **1.** Omuzuna almak. **2.** Omuziyle dayanıp itmek.

omuzluk i. Süs için veya başka her hangi bir maksatla omuza konan şey.

on s. **1.** Dokuzdan bir artık. *10. X.* **2.** i. Dokuzdan sonra gelen sayının adı. **On kaidesi,** *mat.* Bak. sayılama. **On parmağında on kara,** her kesi lekelemek huyu olanlar için kullanılır.

ona zm. «O» zamirinin -e hali. *Ona söylediler.* **Ona sebep,** ondan dolayı.

onalmak (nsz) [T.D.] Esenliği yerine gelmek, hastalıktan kurtulmak, °şifa bulmak.

onaltılık i. *mü.* Birlik notanın on altıda biri uzunluğunda nota.

onaltmak (i) İyi etmek, onalmasını sağlamak, °teşfiye etmek.

onam i. [C.K.] Onamak eylemi, °tensip, °tasvip.

onamak (i) [T.D.] Bir işi doğru ve uygun bulmak, °tensibetmek, °tasvibetmek.

onanizm Fr. i. *ruh.* Yapma olarak cinsel zevk sağlama sapıncı, °istimna.

onanmak (nsz) Onama erişmek. *Bu iş her kes tarafından onandı.*

onar s. On sıfatının üleştirme şekli; her birine on; her defasında onu bir arada olarak.

onarım i. Onarmak işi, °tamirat, °tamir.

onarmak (i) **1.** Bozulmuş olan bir şeyi düzeltip yararlı bir hale sokmak, °tamir etmek. *Eski bir evi onarmak. Bozuk bir saati onarmak.* **2.** mec. Bir kusur veya yanlışlığın fenalığını önliyecek hareketlerde bulunmak.

onarsa i. [C.K.] Onuruna haksız yere dokunduğumuz birine, pişmanlığımızı veya o hareketimizle böyle bir sonuç kurmuş olmadığımızı anlatmak üzere yaptığımız açıklama, °tarziye.

onaşık s. Onaşmış, °razı

onaşma i. *fel.* Onaşmak, °rıza.

onaşmak (e) *fel.* İlgili bulunduğu bir işi onamak, °razı olmak, °rıza göstermek.

onaştırmak (i,e) Onaşmasını sağlamak, °razı etmek.

onat s. **1.** Özenli, düzgün, °muntazam. **2.** Yarar, °salih. **3.** Ahlâklı. **4.** zf. Gereği gibi, özenle, yolunca.

onay s. [T.D.] Uygun, yerinde. °muvafık, °münasip.

onaylamak (i) [C.K.] Yapılan bir işi doğru ve yerinde bularak kabul etmek, °tasdik etmek. *Kamutay antlaşmayı onayladı.*

onaylı s. [C.K.] Onaylanmış olan, °müsaddak.

onbaşı b. i. *ask.* Orduda erden sonra gelen ilk aşamada bulunan kimse, ki mangada kısım komutanı ve manga komutanının yardımcısıdır.

onda i. *mat.* Bir şeyin onda biri, °öşür.

ondalık i. **1.** Onda bir olarak alınan veya verilen ücret. **2.** Eskiden toprak ürünlerinden onda bir oranında alınan vergi, °âşar. **3.** s. *mat.* Temel olarak on sayısını alan, °âşari. *Ondalık sayılama. Ondalık kesir.*

ondalıkçı s. Onda bir pay alarak çalışan.

ondurmak (i) Undurmak.

ongun i. [T.D.] **1.** İlkel toplumlarda topluluğun ondan türediği sanılarak kutlu tutulan hayvan, totem. **2.** Arma[1].

ongun s. [T.D.] **1.** Bol verimli, °bereketli, °feyizli. **2.** Yarar hale gelmiş, bayındır. **3.** Mutlu. °mesut. **4.** Kutlu, °mübarek. **Ongun besisuyu,** *bt.* bitki yapraklarında özümlenen maddeler besisuyuna karışınca bu suyun aldığı ad.

ongunluk i. Ongun olma hali, °bereket, °feyiz, °mamuriyet, °saadet, °mübareklik.

onikiparmak b. i. Mideden sonra gelen ince barsak kısmına ad olarak verilen «onikiparmak barsağı» teriminde geçer.

onikitelli b. i. Tambura cinsinden on iki telli bir halk çalgısı.

onlu s. **1.** Kendisinde şundan veya bundan on tane bulunan. **2.** i. °İskambil kâğıtlarından on işaretli kâğıt.

onluk i. **1.** On tanelik. **2.** On para, on kuruş veya on lira değerinde akçe. **3.** *mat.* On kaidesine göre yazılan bir tam sayıda sağdan sola doğru ikinci basamağa «onluklar basamağı» denir.

onmak (nsz) Unmak.

ons Fr. i. Fransada 30 gr. 59 santigram, İngilterede 28 gr. 349 miligram ağırlığında bir tartı birimi.

onulmak (ösz) Unulmak.

onum i. [C.K.] Onmak eylemi, kötü bir durumdan kurtuluş, °felâh.

onuncu s. On sıfatının sırasal şekli, sırada dokuzuncudan sonra gelen.

onur i. [C.K.] Özsaygı, °haysiyet, °izzetinefis. **2.** Iç değer, °şeref.

onurlandırmak (i) [C.K.] Onur kazandırmak, onurunu arttırmak, °şereflendirmek.

onurlanmak (nsz) [C.K.] Onur kazanmak, onuru artmak, °teşerrüf etmek.

onurlu s. Onuru olan veya onurunu pek kıskanan, °vakarlı, °izzetinefis sahibi.

onursal s. Saygı için verilen veya öğünç için kabul edilen (başkanlık, üyelik, profesörlük gibi unvan), °fahri. *Kurumun onursal üyelerinden...,*

onursuz s. Onuru olmıyan veya onura ay-

kırı hareketlerde bulunan, •vakarsız, •haysiyetsiz.

oosfer Yu. i. *by.* Bitkilerde erkek eleman tarafından döllenerek yumurtayı meydana getiren dişi eleman.

oosit,-ti Yu. i. *by.* Henüz döllenebilecek hale gelmemiş ham yumurtacık.

opal,-li Fr. i. *je.* Hidratlı silis cinsinden değerli bir taş.

opera Fr. i. (•×•) **1.** Besteli, yüksek sahne eseri. **2.** Böyle eserlerin oynandığı bina.

operatör Fr. i. Bıçakla iyi edilen hastalıklara bakan hekim, •cerrah.

operet,-ti Fr. i. Eğlenceli ve hafif konular üzerine yazılıp bestelenmiş sahne eseri, ki içinde bestesiz konuşmalar da bulunabilir.

oportünist,-ti Fr. i. Zamana ve hale göre davranarak ve ilkelerin şiddetini azaltarak iş gören idareci, eyyam efendisi, eyyam reisi.

optik Yu. i. Fizik biliminin ışık olaylarını inceliyen kolu.

optimum Lâ. i. (×••) *c.* Sıcaklık, ışık, nem yahut tutumsal şartlar gibi etmenlerin en uygun durumu.

or i. [Red.] Tahkimli yer.

ora i. (×•) O yer. *Oranın havası güzel. Oralarda böyle şey bulunmaz.* **Oralarda olmamak,** farkına varmamak. *O, hâlâ oralarda değil.*

orak i. **1.** Ekin biçmekte kullanılan yarım çember şeklinde, bir ucu tutamaklı, ötekisi sivri keski. **2.** Ekin biçme, deyirgi, •hasat. *Orakta köylünün işi çok olur.*

orakçı s. Orakla ekin biçen (kimse).

oralı s. (×••) O yerden. *Siz de oralı mısınız?* **Oralı olmamak,** önemsememek, umursamamak.

oramak (i) **1.** Ölçüp biçmek. **2.** Orakla biçmek. **3.** Toprağı kazıp siper yapmak.

oramiral,-li T. Fr. i. Deniz ordusunda orgeneral dengi.

oran i. **1.** Büyüklük, nicelik veya derece bakımından iki şey arasında veya parça ile tüm arasında bulunan bağıntı, •nispet, •tenasüp. **2.** İki şeyin birbirini tutması, karşılıklı uygunluk, •tenasüp. **3.** Ölçülük, ılım, •itidal. **4.** İnsaf. **5.** Tasın, •tahmin. **6.** *mat.* Bir değerin aynı cinsten başka bir değere bölümü. *Üçün dokuza oranı* $\frac{3}{9} = \frac{1}{3}$ *tür.*

orangutan Malez dilinden i. Sumatra ve Borneo'da yetişen, insana benziyen, yemişle beslenen, oldukça korkak bir cins iri maymun.

oranlamak (i) [T.D.] **1.** Hesabetmek. **2.** Tasınlamak, •tahmin etmek. **3.** (i,le) Ölçüştürmek, •mukayese etmek. **4.** (i,le) Bir gibi tutmak, •nispet etmek.

oranlı s. Kendinde oran bulunan, •nispetli, •mütenasip, •mütevazin, •mutedil, •insaflı.

oransal s. [C.K.] Birbirine veya öncekine göre olan, •nispî. *Çokluk, azlık oransal hallerdir. Bugün havada oransal bir iyilik var.*

oransız s. Kendinde oran bulunmıyan, •nispetsiz, •tevazünsüz, •müfrit, •insafsız.

orantı i. *mat.* İki oranın eşit olması, •tenasüp. $\frac{a}{b} = \frac{c}{d}$ ifadesi bir orantıdır; bu ifadede a, d değerlerine yanlar ve b, c değerlerine de «ortalar» denir. Her orantıda yanların çarpımı, ortaların çarpımına eşittir: a.d = b.c.

orantılı s. *mat.* Bir niceliğin iki, üç... defa çoğalması veya azalması başka bir niceliğin o kadar defa çoğalmasını veya azalmasını gerekli kılarsa «bu iki nicelik birbiriyle orantılıdır» denir. Bir malın değeri o malın miktariyle «doğru orantılı» olduğu halde bir işin bitirilmesi için gereken zaman, çalışacak işçilerin sayısiyle «ters orantılı» dır. **Orantılı orta,** Bak. orta.

oratmak (i) Yiyip bitirmek, sömürüp tüketmek.

oratoryo İt. i. (••×•) Konusu çoğu zaman dinle ilgili olup konser halinde verilen opera.

ordinaryüs Lâ. s. (••×•) «Yüksek profesör» anlamına kullanılan «ordinaryüs profesör» sözünde geçer.

ordinat,-tı Lâ. i. *mat.* Bir noktanın uzaydaki yerini saptamağa yarıyan çizgilerden biri, ki en çoğu apsise dikey olarak çizilir. Bak. koordinat.

ordino İt. i. (×••) **1.** Bir poliçenin arkasına yazılan havale emri. **2.** Bir yük konişmentosuna karşılık, eşyayı gümrükten çekmek için kumpanya tarafından verilen havale.

ordu i. **1.** Bir devletin asker kuvveti. *Türk Ordusu.* **2.** Bu kuvvetin başlıca bölümlerinden her biri. *Birinci Ordu. İkinci Ordu.* **Ordu dili,** Hindistanda kullanılan bir dil. **Ordu evi,** subayların misafir kalmaları, hoş vakit geçirip dinlenmeleri gibi ereklerle meydana getirilen kuruluş.

ordubozan b. i. **1.** «Varis» denilen toplardamar hastalığının bacaklarda bulunduğu zaman halk arasında aldığı ad. **2.** Bozutçu, •müfsit.

ordubozanlık b. i. Bozutçuluk, •mefsedet.

ordugâh T. Fa. i. Ordu yeri.

org,-gu Fr. i. Körükle hava verilerek işletilen ve içindeki borular, piyano dişlerine benzer dişlere basılarak seslendirilen büyük ve yerli kilise çalgısı, erganun.

organ Yu. i. *an.* Örgen.

organik Yu. i. *by.* Örgensel. **Organik külte,** *je.* hayvan ve bitki artıklarının birikip çimentolaşması ve daha sonra billûrlaşması ile meydana gelmiş külte. *Maden kömürü organik kültelerdendir.*

organizma Yu. i. *by.* Örgenlik.

organlaşmak Yu. T. (nsz) Örgenleşmek.

orgeneral,-li b. i. Aşaması en yüksek general, ki asıl görevi ordu komutanlığıdır.

orijinal,-li Fr. s. **1.** Özgün. **2.** Değişik³.

orkestra İt. i. (•×•) Yaylı ve nefesli çalgılar takımı.

orkinos Yu. i. (×••) «İstavrit azmanı» da denilen bir cins iri balık.

orkit,-ti Yu. i. Erlik bezlerinin yangılanıp şişmesi.

orman i. Ağaçlarla, ve en çoğu kerestelik ağaçlarla kaplı geniş yerey.

ormansal s. *c.* Ormanla ilgili, ormana değgin.

ormanlık i. Ormanı çok olan veya orman gibi olan yer.

ornatmak (i) **1.** [T.D.] Orun vermek, yerleştirmek. **2.** *kim.* Bir şeyin yerine başka bir şeyi koymak, °ikame etmek.

orojeni Yu. i. *je.* Dağoluş.

orojenik Yu. s. *je.* Dağoluşsal.

orospu i. Kendini erkerlere veren kadın.

orostopoğluluk, orostopolluk b. i. tkz. Kurnazca iş, dalavere, dolap.

orsa İt. i. (×•) *de.* **1.** Geminin sol tarafı, iskele. **2.** Geminin yelin geldiği tarafa yakın bir yöne döndürülmesi. **Orsa alabanda,** birdenbire sola dönme. **Orsa boca,** kimi vakit sağa kimi vakit sola dönerek yürüme.

orsalamak (nsz) (Gemi) Sol tarafa dönmek.

orta i. *tar.* Yeniçeri ocağında, tabura yakın bir bölüm.

orta i. **1.** Bir şeyin, iki ucundan, kenarlarından veya başlangıcı ile bitiminden aynı uzayda bulunan kısmı. *Yolun ortası. Meydanın ortası. Kışın ortası.* **2.** Her kesin bulunduğu, görebileceği, işitebileceği yer, meydan. *Ortada dolaşmak. Ortada bir şey yok. Ortaya konulan meseleler. Her şey ortaya döküldü. Ortadan kaldırmak.* **3.** *fi.* Bir olayın, içinde gerçekleştiği yer. **Ortalar,** Bak. orantı. **Orta malı,** her kesin faydalandığı bir mal. **Orta oyunu,** eskiden, ortada oynanan bir çeşit temsil. **Ortasını bulmak,** oranlı derecesini bulmak **Ortaya almak,** her tarafını çevirmek. **Ortaya atmak,** (beklenmiyen şeyler hakkında) ileri sürmek.

orta s. **1.** Her iki tarafında kendi cinsinden aynı miktarda nesneler bulunan. *Orta parmak. Orta kat.* **2.** İki karşıt niteliğin arasında ve her birinden aynı uzaklıkta bulunan. *Orta boy. Orta derece.* **Orta dikme,** Bak. dikme.

ortaç i. *dlg.* Fiilden yapılmış olup -me-, -ma- ara ekiyle olumsuz şekilleri de yapılabilen sıfat. «Gelmiş, gelmemiş, gelen, gelmiyen, gelir, gelmez, gelecek, gelmiyecek» gibi. Bunlara sıfat-fiil de denir.

ortaçağ b. i. *tar.* İsa'nın doğumundan sonra 395 inci yıldan İstanbul'un Türkler tarafından alınması tarihi olan 1453 yılına kadar süren çağ.

ortadamar b. i. Bitki yapraklarının tam ortasında bulunan ve yan damarlara göre daha kalın olan damar.

ortaelçi b. i. Bak. elçi.

ortahalli b. s. Ne zengin ne de yoksul olan. *İnsanların çoğu orta hallidir.*

ortak i. **1.** Bir şeyin birden artık iyesi olduğu vakit o iyelerin birbirine oranla her biri, °şerik. **2.** Kuma. **Ortak çarpan,** *mat.* iki veya ikiden artık sayıyı çarpan sayı. **Ortak fark,** *mat.* bir aritmetik dizide bir öğeyi elde etmek için ondan öncekine katılan sayı. **Ortak kat,** Bak. kat. **Ortak ölçülmez sayılar,** *mat.* aralarında ortak tambölen bulunmıyan sayılar. **Ortak ölçülür sayılar,** *mat.* aralarında ortak tambölen bulunan sayılar. **Ortak tambölen,** *mat.* iki veya ikiden artık sayının hepsini tam olarak bölebilen sayı.

ortakçı s. Başkasının tarlasında ürüne ortak olarak çalışan (kimse).

ortaklaşa zf. **1.** Ortak olarak, °müştereken. *Bu işi ikisi ortaklaşa aldılar.* **2.** s. *fel.* Tek tek bireylerde bulunmıyan fakat bunların meydana getirdiği toplulukta olan, °maşerî.

ortaklaşacılık i. *top.* Topluluk içinde yalnız tarla, fabrika, maden ocağı gibi üretim araçlarından kişisel iyeliği kaldırmayı doğru ve yeter bulan öğreti, °kollektivizm.

ortaklaşma i. *fel.* **1.** Ortaklaşa bir varlık meydana getiren bireylerin topu. **2.** Ortaklaşa iyelik.

ortaklık i. **1.** Ortak olma hali. «*Öküz öldü, ortaklık ayrıldı*». **2.** İki veya ikiden artık kimsenin iş yapmak için emek veya sermaye birleştirmeleri durumu, °şirket.

ortakulak b. i. *an.* Kulak deliğinin dibinde ve kulak zarının arkasında bulunan boşluk, ki içinde örs ve çekiç kemicikleri vardır.

ortakyaşama b. i. *bt.* İki bitkinin birlikte ve birbirinden faydalanarak yaşamaları hali. *Likenler, alklarla mantarların ortakyaşama halinde birleşmesinden oluşurlar.*

ortakyaşar b. s. *bt.* Ortakyaşama halinde bulunan (bitki).

ortalama s. **1.** İki veya ikiden artık nicelik toplamının, bunların sayısına bölünmesinden çıkan (nicelik). *Yarısı 70 yarısı da 80 kuruştan alınan bir malın ortalama fiyatı 75 kuruştur.* **2.** zf. Orta yerinden. *Baltayı ortalama vurdu. Ağacı ortalama kesti.*

ortalamak (i) Ortasını bulmak, ortasına varmak. *İşi ortaladık.*

ortalık i. **1.** Bulunulan yerin çevresi. *Ortalıkta kimseler kalmadı.* **2.** İçinde bulunulan yer. *Ortalığı süpürmek. Ortalığı toplamak. Ortalığı dağıtmak.* **Ortalık açılmak** veya **ağarmak,** sabah olmağa başlamak. **Ortalık kararmak,** akşam olmak. **Ortalık karışmak,** kargaşa çıkmak.

ortanca s. Yaş veya irilik bakımından öbür ikisinin ortasında bulunan. *Ortancası hepsinden iyi.*

ortanca Fr. i. (•×•) *bt.* Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, türlü renkte, çok güzel fakat kokusuz bir çiçek ve bunun bitkisi.

ortaokul b. i. Orta öğretimin ilk üç yılını sağlıyan ve liseye geçmek hakkını veren okul.

ortaşım i. *ruh.* Düşüncelerin yer, zaman, neden, etki, sonuç bakımından aralarında bulunan birlik, benzerlik veya karşıtlık gibi bağıntılar. ki çağrışım olayına yol açarlar, •teşarük.

Ortodoks Yu. i. Ortodoksluk mezhebinden olan kimse.

Ortodoksluk Yu. T. i. İstanbul'daki Fener Patrikliğinin güttüğü Hıristiyanlık mezhebi, ki Rumlar, Yunanlılar ve İslavların çoğu bu mezheptendirler.

ortoklâz Yu. i. *je.* Ortozun başka bir adı. Bak. ortoz.

ortopedi Yu. i. Hekimliğin, vücut biçimsizliklerini düzelten veya önliyen bir kolu.

ortoz Yu. i. *je.* Billûrları, dik açı biçiminde ayırtları bulunan parçalar halinde dilinen bir çeşit feldispat.

oruç i. **1.** Yiyip içmede şu veya bu tarzda bâzı kısıntılar yapmak şeklinde ibadet. **2.** mec. Haz verem şeylerden zoraki yoksunluk. **Oruç açmak,** vakti gelince oruç bozmak, •iftar etmek. **Oruç bozmak,** bir şey yiyerek veya içerek orucunu sona erdirmek. **Oruç tutmak,** oruç ibadetini yerine getirmek. **Oruç yemek,** oruç tutmamak.

oruçlu s. Oruç tutan (kimse).

oruçsuz s. Oruç tutmamış olan (kimse).

orun i. **1.** Özel yer. **2.** Büyük bir işyarın çalıştığı yer, •makam, •mansıp.

oruntak i. [C.K.] Birini veya bir topluluğu oruntıyan kimse, •mümessil. *Elçiler birer oruntaktır.*

oruntamak (i) [C.K.] Birinin veya bir şeyin yerini tutmak, •temsil etmek. *Elçiler devlet başkanlarını oruntarlar.*

orya i. İskambil kâğıtlarının dört grupundan benekleri dört köşeli ve kırmızı renkli olanı.

Os *kim.* Osmiyum cisminin simgesi.

Osmanlı i. Osman Gazi tarafından kurulan ve birinci cihan harbinden sonra dağılan Türk İmparatorluğuna ve bunun tebaasına verilen ad.

Osmanlılık i. **1.** Osmanlı olma hali. **2.** Osmanlılar.

osmiyum Lâ. i. (×••) *kim.* Güzel mavi renkte olan, 2500° derecede ergiyen Os simgesiyle gösterilen çok kırılgan bir maden, ki ergidikten sonra eğelenmiyecek kadar sertleşir.

Ostiyak i. Batı Siberyada oturan, Fin grupundan bir topluluğun adı.

osurmak (nsz) kbk. Yellenmek.

osuruk i. kbk. Yellenme.

oş, oşt ü. Köpek kovmak için söylenir.

ot,-tu i. **1.** İlkbaharda bitip bir iki mevsim sonra hayatlarını tamamlıyarak kuruyan, gerek yaşken ve gerekse kuruduktan sonra hayvanlara yem olan, insanlar tarafından da türlü yollarda yararlanılan küçük bitkilere verilen ortak ad. **2.** Ağı, zehir. **3.** Em, ilâç. **Ot minder,** kuru otla doldurulmuş minder. **Ot tutunmak,** vücuttaki fazla kılları düşürmek için lâç sürünmek.

otacı i. [T.D.] Hekim.

otacılık i. Hekimlik.

otak i. Büyük ve süslü çadır.

otakçı s. **1.** Otak yapan veya satan (kimse). **2.** Eskiden orduda otak kuran (er).

otalamak (i) [T.D.] **1.** Ağılamak. **2.** Otamak.

otam i. Otamak eylemi, •tedavi.

otamak (i) [T.D.] İlâç vererek hastalığı iyi etmeğe çalışmak, •tedavi etmek.

otarmak (i) Otlatmak.

otçul s. *zo.* Otla beslenen (hayvan).

otel Fr. i. Yolcu evi, •misafirhane.

otizm Yu. i. *ruh.* İçekapanış.

otlak i. Hayvan otlatılan yer, •mera.

otlakçı s. Otlama[2] şeklinde geçinen.
otlakçılık i. Otlakçının tuttuğu geçim yolu.
otlakıye T. Ar. i. Beylik otlaklarda hayvan otlatanlardan alınan vergi.
otlamak (nsz) **1.** Hayvan gezerek yerden ot yemek. **2.** ar. Para harcamıyarak ötekinden, berikinden geçinmek, otlakçılık etmek.
otlanmak (nsz) **1.** (Hayvan) Otlamak. **2.** (Otlak) Hayvanlar tarafından sömürülmek.
otlatılmak (nsz) Otlamağa bırakılmak.
otlatmak (i) Hayvanı gezdirip ot yedirmek veya hayvanı otlamağa bırakmak.
otlattırmak (i, e) Otlatmak işini başkasına yaptırmak.
otlubağa b. i. Kara kurbağa.
otluk i. Otu bol olan yer.
otobüs Fr. i. Dolmuşa işliyen büyük otomobil.
otoerotizm Yu. i. *ruh.* Özünerosçuluk.
otokar Fr. i. Büyük, gezgi otobüsü.
otoklâv Fr. i. Lâboratuvar işlerinde ve ameliyatlarda yararlanılan her türlü alet ve gereçleri mikropsuzlaştırmak için kullanılan basınçlı buhar kazanı.
otokrasi Yu. i. Başında saltık bir hükümdar bulunan devlet şekli.
otokrat,-tı Yu. i. Saltık hükümdar.
otolit,-ti Yu. i. *an.* İşitme taşı.
otomat,-tı Yu. i. İçindeki zemberekler ve yaylar yardımiyle canlı bir vücut gibi hareket eden ve kendisine de o vücudun şekli verilmiş bulunan makina. *Bâzı oyuncaklar küçük birer otomattırlar.*
otomatik Yu. s. Bir yerine dokunmakla veya saati gelince kendi kendine işlemeğe başlıyan (makina).
otomatizm Yu. i. *ruh.* Özdevim.
otomobil Yu. Lâ. i. Motorlu, tekerlekleri lâstikli, yollu araba.
otoplâsti Yu. i. *hk.* Eksik bir organa, kişinin başka bir yerinden parça alıp eklemek yoliyle yapılan onarım.
otopsi Yu. i. *hk.* Ölümün sebebini anlamak için cesedi açma işi, °fethimeyit.
otoray Fr. i. Ray üzerinde işliyen otomobil.
otorite Fr. i. Erke.
otosist,-ti Yu. i. *an.* İşitme kesesi.
otru i. Oturulan, bulunulan yer, konut, °mesken, °ikametgâh.
otsu, otsul s. *bt.* Ot gibi olan, gövdesi odunlaşmıyan, kısa ömürlü olup yemiş verince kuruyan (bitki).
oturaç i. Sandaliye, iskemle, kanape gibi üstüne oturulan şey.
oturak i. **1.** Bir şeyin yere gelen tarafı, taban. **2.** İçine aptes bozulan kab, lâzımlık. **3.** (Bâzı bölgelerde) İçkili çalgılı eğlenti. **4.** (Eskiden) Emekli, °mütekait. **5.** Bacaklarında veya başka bir yerinde, gezmesine engel olacak bir özrü olup hep evde oturan (kimse).
oturaklı s. **1.** Yayvan olmakla yerinde sağlam duran. **2.** Ağır başlı. **3.** (Söz hakkında) Yerinde ve zamanında söylenmiş.
oturgu i. Bir şeyin, üstüne konduğu, oturtulduğu parça, °kaide.
oturmak (e) **1.** Kıç üstü yerleşmek. *Sandaliyeye oturmak.* **2.** Uygun gelmek. *Kapak tencereye oturdu.* **3.** Eğleşmek[1]. *Yenişehirde otururken...* **4.** (nsz) Boş durmak. *Böyle oturacağınıza dersinize çalışsanız olmaz mı?* **5.** (nsz) Çökmek, aşağı inmek. *Temelin bu tarafı on santim oturmuş. Tortu şişenin dibine oturmuş.*
oturtma i. **1.** Oturtmak eylemi. **2.** Halka halka kesilmiş patlıcan, kabak veya enginarı tepsiye dizmek ve ortalarına kıyma doldurmak suretiyle hazırlanıp pişirilen yemek.
oturtmak (i,e:i) Oturmak işini yaptırmak.
oturtulmak (e:nsz) Oturtmak işi kendine yapılmak.
oturulmak (ösz) Her hangi biri oturmak. *Bu evde oturulmaz.*
oturum i. [C.K.] **1.** Bir meclis veya kurulun bir sorumu görüşmek üzere aralıksız bir toplantısı, °celse. **2.** [Red.] Oturmak[2] eylemi, °ikamet.
oturumluk s. [Red.] Oturum için olan, °ikamete mahsus.
oturuşlu s. [Red.] Oturuma elverişli, °kabili iskân.
oturuşmak (nsz) Yatışmak, şiddeti azalmak.
otuz s. **1.** Üç kere on; yirmi dokuzdan bir artık. *30. XXX.* **2.** i. Yirmi dokuzdan sonra gelen sayının adı.
otuzar s. Otuz sıfatının üleştirme şekli; her birine otuz; her defasında otuzu bir arada olarak.
otuzuncu s. Otuz sıfatının sırasal şekli; sırada yirmi dokuzuncudan sonra gelen.
ova i. Düz ve geniş toprak.
oval,-li Fr. s. Yumurtamsı, söbe, °beyzî.
ovalamak (i) Uvalamak.
ovalanmak (nsz) Uvalanmak.
ovalatmak (i,e) Uvalatmak.
ovdurmak (i,e) Uvdurmak.
ovlamak (e) Fırlayıp saldırmak. *Kedi serçeye ovladı.*
ovmak (i) Uvmak.
ovogon Yu. i. *bt.* İlkel bitkilerde dişi

cinslik hücresi. **Ovogon dağarcığı,** içinde ovogonların geliştiği organ.

ovolit,-ti Yu. i. *je.* Balık yumurtalarına benziyen toparlak taneler halinde kalker.

ovulmak (nsz) Uvulmak.

ovuşturmak (i) Uvuşturmak.

oy i. Bir sorum üzerine uygun ve gerekli çare diye düşünülen şekil, °rey.

oya i. Mendil, yazma, baş örtüsü gibi kadın eşyasının kenarına iğne ile örülen veya örüldükten sonra dikilen bir türlü tentene. **Oya gibi,** ince ve güzel.

oyacı s. Oya yapan veya satan (kimse).

oyalamak (i) **1.** Bir kimseyi bir hal veya hareketten alıkoyarak dikkat ve ilgisini bir müddet için başka bir şey üzerine çekmek. *Çocuğu oyalamak. Bu kitap beni epey oyaladı. Yolda beni oyalamasalardı size yetişirdim. Bekçiyi köy havadisiyle oyalıyarak evi soymuşlar.* **2.** Vakit kazanmak için aldatmak. *Alacaklıyı iki aydır oyalıyor.* **3.** Oya ile süslemek.

oyalandırmak (i) Oyalanmasına sebep olmak, oyalanmasını sağlamak.

oyalanmak (nsz) Oyalamak işi kendine yapılmak veya kendi kendini oyalamak.

oyalı s. Kenarına oya örülmüş veya geçirilmiş.

oydaş s. Aynı oyda olanlardan her biri, °hemfikir.

oydaşık s. [C.K.] Bir fikri veya gidişi doğru bulup ona arka olan, °muvafık, °taraftar.

oydaşmak (e) Bir fikri veya gidişi doğru bulup uygunluk göstermek, °muvafakat göstermek.

oylamak (i) Oy vermek.

oylanmak (nsz) Oy verilmek.

oylaşık s. *fel.* Oylaşma niteliğinde olan, °tezekküri.

oylaşım i. **1.** Oylaşmak eylemi, °müzakere. **2.** *fel.* Karar vermeden önce aklın bir şeyi incelemesi, °tezekkür.

oylaşmak (i, le) *fel.* Bir sorum üzerine karşılıklı oy söylemek, °müzakere etmek.

oyluk i. Uyluk.

oylum i. **1.** Bir cismin uzayda doldurduğu boşluk, °hacım. **2.** Oyulma. **Oylum oylum,** oymalı.

oyma i. **1.** Oymak işi. **2.** Oyularak yapılan süs. *Koltuğun oymaları.* **3.** s. Oyularak yapılmış. *Oyma yazı.*

oymacı s. Oyma işleri yapan (kimse).

oymak i. **1.** Boy veya uruk denilen topluluğun ayrıldığı bölümlere verilen ad. **2.** *bt.* Familyadan sonra gelen bölüm.

oymak (i) Keserek, yontarak veya kazıyarak çukur yahut delik açmak. *Tahtayı oymak. Kayayı oymak. Gömleğin yakasını oymak.*

oymalı s. Oymaları bulunan. **Oymalı yaprak,** meşe yaprağı gibi kenarları girintili çıkıntılı yaprak.

oynak s. **1.** Çok kımıldar, yerinde duramaz. **2.** Kararsız. **3.** (Kadın veya kız hakkında) Hareketleri ağır başlı olmıyan. **4.** i. *an.* Eklemlerin hareketsiz olmıyan çeşidi, oynar eklem. **Oynak kemiği,** hlk. diz kapağı kemiği.

oynaklık i. **1.** Oynak olma hali. **2.** Oynakça hareket.

oynamak (nsz) **1.** Çocuklar ve hayvan yavruları içgüdü ile kendilerini eğlendiren ve vücutlarını geliştiren hareketler yapmak. **2.** (...) Oyun[1 2] halinde bulunmak. *Satranç oynamak. Cirit oynamak. Zeybek oynamak.* **3.** (nsz) Kımıldamak. **4.** (le) Boş bir işle vakit geçirmek. *Kalemle oynamak. Saçiyle oynamak.* **5.** (le) Kurcalamak. *Sakın saatle oynama!* **6.** (le) Tehlikeye koymak. *Birisinin hayatı, şerefi, istikbaliyle oynamak.* **Oynamaz eklem,** kafatasını meydana getiren kemiklerin eklemleri gibi kımıldamıyan eklem. **Oynar eklem,** parmak kemiklerinin eklemleri gibi kımıldanışa elverişli eklem, oynak. **Oynıya oynıya,** sevine sevine, büyük bir memnunlukla.

oynanmak (nsz) **1.** Oynamak işine konu olmak. **2.** (ösz) Her hangi biri oynamak.

oynaş i. Aralarında yolsuz münasebetler bulunan kadın ve erkekten her biri.

oynaşmak (nsz: le) **1.** Birbiriyle oynamak. *Kedi yavruları oynaşırken...* **2.** Âşıktaşlık etmek.

oynatılmak (nsz) Oynatmak işi kendine yapılmak.

oynatmak (i) **1.** Oynamak işini yaptırmak. *Karagöz oynatmak. Kukla oynatmak. Yerinden oynatmak. Yüreğini oynatmak.* **2.** Oyunla oyalamak. *Çocuğu oynatmak.* **3.** Düzenle oyalamak. *Alacaklıyı oynatmak.* **4.** (nsz) Aklını kaybetmek. *Zavallı, az kalsın oynatıyordu.*

oyrum i. [T.D.] Gövde, cisim, vücut, ten.

oyrumsal s. *fel.* Oyrumla ilgili, tensel, °bedenî.

oysa ki b. ba. Bak. halbuki.

oyuk s. **1.** Oyulmuş, içi oyulmuş. **2.** i. Oyulmuş yer.

oyulga i. Elle yapılan düz dikiş.

oyulgamak (i) (Kumaşı) Elle düz dikmek.

oyum i. Oymak işi. *Tünel yapmak için bu dağın oyumu iki ay sürdü.*

oyun i. **1.** Hoş vakit geçirmek için karşılıklı yapılan ve hesap, dikkat, çeviklik veya tesadüflere dayanan eğlenceli yarış. *Satranç, dama, bilârdo, poker, tavla gibi tenis, futbol, cirit, esir almaca, çelik ço-*

mak da birer oyundur. **2.** Her kese hoş vakit geçirtmek için yapılan eğlendirici, hayret uyandırıcı, öğretici veya estetik duyguları okşayıcı hüner. *Karagöz oyunu. Hokkabaz oyunu. Balet ve tiyatro oyunları. Zeybek, Karadeniz. köçek oyunları.* **3.** Düzen[4], *hile. **Oyuna çıkmak,** oyun[2] için sahneye çıkmak. **Oyuna gelmek,** aldatılmak. **Oyun almak,** oyunda[1] kazanmak. **Oyun bozanlık etmek,** birlikte yapılmağa karar verilmiş olan bir işten tek taraflı caymak. **Oyun etmek,** düzenle iş görmek. **Oyun kâğıdı,** iskambil kâğıdı. **Oyun oynamak, 1)** oynamak, **2)** düzenle iş görmek. **Oyunu almak,** oyunu kazanmak. **Oyun vermek, 1)** oyun[2] tertibedip göstermek, **2)** oyunu[1] kaybetmek. **Oyun yapmak,** düzenle iş göstermek.

oyunbaz T. Fa. s. **1.** Güzel oyunlar oynıyan. **2.** mec. Düzenci, *hilekâr.

oyuncak i. **1.** Çocukların oynayıp eğlenmesine yarıyan şey. **2.** mec. Çocuklara yakışacak tarzda önemsiz ve kolay iş. *Oyuncak değil, mesele çok ciddi.* **3.** mec. Eğlenilen veya istenildiği gibi hükmedilen kimse. *O her kesi kendi oyuncağı yapmak ister.*

oyuncu i. **1.** Oyun[1] oynıyanların her biri. **2.** Oyun[2] için sahneye çıkan.

ozan i. Eskiden saz şairlerine verilen ad.

ozon Yu. i. Yoğunlaşmış oksijenden ibaret, ağır kokulu bir gaz.

Ö

ö, Ö Türk alfabesinin on dokuzuncu harfi; sesbilim bakımından, yuvarlak seslilerden incelerin genişini gösterir.

ö ü. (-) Tiksinme veya bıkma anlatır.

öbek i. Ya maddeleri veya nitelikleri bakımından birbirine yakın olan şeylerin topu, takım, °grup. *«Halk oraya buraya öbek öbek oturmuştu»*.

öbür b. s. **1.** Öteki. *Öbür adam ne dedi?* **2.** Önümüzdekinden bir sonraki. *Öbür gün. Öbür hafta.* **Öbür dünya,** insan öldükten sonra ruhunun var olmakta devam edeceğine inanılan âlem, °ahret.

öbürkü zm. Öteki. *Bir sözü öbürkünü tutmuyor.*

öc i. Kendine fenalık edene fenalık etme isteği ve işi, °intikam. **Öc almak** veya **çıkarmak,** bu isteği yerine getirmek.

öceş i. [C.K.] Bahis[3]. **Öceş kemiği,** lâdes kemiği.

öceşmek (nsz : le) [T.D.] Bahis tutuşmak.

öcgel s. [T.D.] Öc peşinde koşan, °intikamcu.

öcü i. (Çocuk dilinde) Umacı.

öcük i. [C.K.] Garez.

öcüşmek (nsz : le) [T.D.] Öceşmek.

öd i. Karaciğerin yeşil renkli ve tadı acı bir salgısı, ki «öd kesesi» denilen ve karaciğerin altına yapışık duran bir kesecikte toplanır ve oradan ince barsaklara dökülerek sindirime yardım eder, °safra. **Ödü patlamak** veya **kopmak,** aşırı derecede korkmak.

ödağacı,-nı b. i. Dinsel törenlerde kıymık kıymık yakılan ve yanarken güzel koku veren bir ağaç.

ödel i. [C.K.] Ödeme için gösterilen zaman, °vade.

ödem Yu. i. *hk.* Bâzı hastalıklarda, yüzde, ellerde, ayaklarda görülen yangısız şiş.

ödemek (i) **1.** Satın veya ödünç alınan bir şeyin karşılığını vermek, °tediye etmek. *İnsan ödiyemiyeceği bir borç altına girmemeli.* **2.** Ödenek vermek, °tazmin etmek. *Her kesin zararını ödemek kolay olmıyacak.* **3.** Sönümlemek. *Bu fabrika sermayesini beş yılda ödedi.*

öden i. [T.D.] İyi bir işe karşılık olarak verilen armağan veya edilen iyilik, °mükâfat.

ödence i. [T.S.] Yapılması, yerine getirilmesi gerekli olan şey, °fariza, °vecibe. *Kimsesizleri korumak bir ödencedir.*

ödenek i. [T.S.] **1.** Bir ziyan veya zararı gidermek için verilen para veya başka şey, °tazminat. *Harpten zarar görenlere ödenek verildi.* **2.** Ayrıltı, °tahsisat.

ödenlendirmek (i) Bir hizmeti ödenle karşılamak veya birine öden vermek.

ödenmek (nsz) Ödemek işi yapılmak. *«Borç ödenir, kira ödenmez».*

ödeşmek (nsz : le) Birbirine olan borçlarını ödeyip alacak verecek bırakmamak, fit olmak.

ödetmek (i,e) Ödemek işini yaptırmak. *Borcunu bana ödetti. Kırdığı camın parasını ödettiler.*

ödev i. [C.K.] Yapmak zorunda bulunulan fedakârlık, °vazife, °mükellefiyet.

ödevbilgisi,-ni b. i. *fel.* Her hangi bir meslekte bulunanların birbirleriyle ve her kesle olan işlerinde tutmaları gereken yollara ve yerine getirmek zorunda bulundukları ödevlere değgin bilgi, °deontoloji.

ödevcil s. [T.S.] Ödevine bağlı olan, ödevlerini yerine getirmeği seven, °vazifeşinas.

ödevlemek (i) [C.K.] Birine, yerine getirmesi için ödev göstermek, °tavzif etmek, °mükellef kılmak.

ödevli s. [C.K.] Ödevi olan, bir işi ödev olarak yapan, °muvazzaf, °vazifedar, °mükellef.

ödlek s. Korkak.

ödün i. [T.S.] Bir şeyin elden çıkarılmasiyle meydana gelen bir taraftaki eksikliği veya öbür taraftaki artıklığı ortadan kaldırmak için onun yerine konan şey, °ivaz, °taviz, °tavizat.

ödünç zf. ve s. İleride ödenmek üzere (alınan). *Ödünç almak. Ödünç vermek. Ödünç para.*

ödünleme i. *fel.* **1.** Ödünlemek eylemi, °taviz. **2.** Ödünle sağlanan denge hali, °muavaza. **Ödünleme kuramı,** her kesin gerek mutlulukta ve gerek kutsuzlukta eşit olduğunu söyliyen bir felsefe kuramı.

ödünlemek (i) Ödünle karşılamak, *taviz etmek.

ödünlü s. Ödün niteliğinde olan, *tavizî. **Ödünlü tüze,** *fel.* karşı karşıya gelen kimselerin kişisel değerlerine bakmaksızın aralarındaki değiş tokuşta eşitliği gözeten tüze, ki üleştirimli tüzeye karşı tutulur.

öf ü. Usanç, bezginlik, tiksinti gibi duygular anlatır. *Öf, ne kaba adam! Öf, ne pis koku!*

öfke i. Bizi inciten veya çıkarımıza dokunan bir olay karşısında içimizde duyduğumuz ve bizi sert hareketlere zorlıyan kaynaşma, kızgınlık, *hiddet. **Öfke topuklarına çıkmak (Birinin-),** çok öfkelenmek.

öfkeci s. Sık ve çabuk öfkelenen, *hadidülmizaç.

öfkelendirmek (i) Öfkelenmesine sebep olmak, kızdırmak.

öfkelenmek (e) öfke haline düşmek, kızmak.

öfkeli s. Öfkelenmiş, kızgın, *hiddetli.

öge i. Olağanüstü işler başaracak, pek önemli ve şaşılacak şeyler yaratacak kadar bilgi, zekâ ve iradesi kuvvetli kimse, *dâhi. *Atatürk eşi olmıyan bir öge idi.*

ögelik i. Öge olanın hali, insan başarıcılığı ve yaratıcılığının erişebileceği en yüksek basamak, *deha.

öğe i. *fel.* **1.** Bileşik bir şeyi meydana getiren yalınç şeylerden her biri, *unsur, eleman. **2.** *man.* Bir sınıfın veya bir topluluğun bireylerinden her biri.

öğesel s. *fel.* Öğe ile ilgili, öğe niteliğinde olan, asal, temel, *asli, *evvelî, *unsuri.

öğle i. Gün ortası. *Öğleden önce. Öğle üstü. Öğleye doğru.*

öğlende zf. Öğleyin.

öğleyin zf. (×..) Öğle vakti, öğle üzeri.

öğmek (i) Övmek.

öğrenci s. Öğretmenden ders alan(kimse), öğrenici, *talebe.

öğrenek i. [C.K.] İnsanın gözünü açan ve yanlış hareketlerden sakınmasını sağlıyan olgu, *ibret.

öğrenici s. Öğrenci, *talebe.

öğrenilmek (nsz) Öğrenmek işine konu olmak.

öğrenim i. Her hangi bir meslek için gereken bilgileri edinmek işi, *tahsil. *Yüksek öğrenim üniversitede ve yüksek okullarda edinilir.*

öğrenmek (i) **1.** Yetenek kazanmak. *Yazı yazmasını öğremek.* **2.** Kafasına mal etmek. *Dersini öğrenmek.* **3.** Haber almak. *Soruşturdum ama, bir şey öğrenemedim.* **4.** Bellemek. *Tavuk, kümesini öğrendi.*

öğreti i. *fel.* Bilimde bir dizge meydana getiren ilkelerin veya inakların topu, *doktrin, *meslek.

öğretilmek (e) Öğretme işi yapılmak.

öğretim i. Kafaları bilgi ile donatmak işi, *tedris, *tedrisat. *Öğretimin ilk, orta ve yüksek olmak üzere üç aşaması vardır.*

öğretki i. *fel.* Öğretim yöntemlerini ele alan bilim, *didaktik.

öğretmek (i, e) Öğrenmesini sağlamak. **Öğretirim,** tehdit için söylenir. *Öğretirim ben sana!*

öğretmen i. Başkasına bir şey öğretmeyi iş edinen kimse, *muallim.

öğretsel s. *fel.* Öğretim veya öğretki ile ilgili, *tedrisî, *didaktik.

öğsemek (i) Öksemek.

öğü i. Direnme, *inat.

öğüldemek (nsz) (Hayvan) Huylanmak.

öğün i. (En çok yemek hakkında) Defa. *Günde üç öğün yemek.*

öğünmek (nsz) Övünmek.

öğür s. **1.** Yaşça yakın, taydaş, *akran. **2.** Öğrenmiş, alışmış, *istinas etmiş. **3.** Alışılmış, yadırganmaz olmuş, *menus. **4.** i. Takım, derinti, *fıkra, *zümre. **Öğür olmak,** çokça birlikte bulunmaktan pek sıkı bir alışkanlık edinmek.

öğürdemek (nsz) Göğüsten ses çıkarmak, hüngürdemek.

öğürdüşmek (nsz : le) **1.** (Koşu hayvanları) Yarış etmek. **2.** (e) Öğürleşmek.

öğürleşmek (e) Öğür olmak, öğrenmek, alışmak, *istinas etmek.

öğürlük i. Öğür olma hali, *istinas.

öğürmek (nsz) **1.** Kusarken veya kusacak gibi olurken göğüsten «Ö...» diye ses çıkarmak. **2.** Böğürmek. **Öğüreceği gelmek,** çek iğrenmek.

öğürtlemek (i) **1.** Seçip almak. **2.** Seçip atamak.

öğürtmek (i) Öğürmesine sebep olmak.

öğürtü i. **1.** Öğürmek eylemi. **2.** Öğürürken çıkan ses. **Öğürtü gelmek,** öğürmeğe başlamak.

öğüt i. Birine, doğru veya uygun bir yol göstermek, kötü hareketlerden sakındırmak için söylenen söz, *nasihat.

öğütlemek (i) Öğüt vermek, öğütlü sözler söylemek, *nasihat etmek.

öğütmek,-tür (i) Övütmek.

öğütülmek (nsz) Öğütmek işi kendisine yapılmak. *Buğday öğütüldü.*

öhö ü. Bir kimsenin kendi varlığını belli etmek, dikkati söylenen bir şey üzerine çekmek, birine takılmak veya biriyle eğlenmek gibi maksatlarla, öksürüğü taklidederek, çıkardığı ses.

ök i. [T.D.] **1.** Ana. **2.** Göğüs. **3.** Akıl.
ökçe i. Ayakkabı altının topuğa raslıyan yüksek kısmı.
ökse Yu. i. **1.** Ökseotunun saplarından veya çoban püskülü kabuklarından çıkarılan yapışkan bir madde, ki değneklere sürülerek kuş tutmakta kullanılır. **2.** Erkekleri kendine bağlamasını bilen çok alımlı kadın. **Ökse çubuğu,** ökse sürülmüş değnek. **Ökseye basmak,** dikkatsizlik ederek zarara uğramak veya yanılmak.
öksemek (i) [T.D.] Göreceği gelmek veya bir şey için fazlasiyle istek duymak, *iştiyakı olmak.
ökseotu,-nu b. i. *bt.* Ökseotugillerden, elma, armut, ıhlamur, kiraz, erik ağaçları gibi bâzı ağaçların dalları üzerinde asalak olarak yaşıyan, üzüme benzer yemiş veren, zararlı bir bitki, ki hekimlikte önemi olduğu gibi saplarından da «ökse» çıkarılır.
ökseotugiller ç. b. i. *bt.* Taçsız ikiçeneklilerden, ökseotu gibi ağaç dalları üzerinde asalak olarak yaşıyan bitkileri içine alan bir familya.
öksü i. Yarı yanmış odun.
öksümek (i) Öksemek.
öksürmek (nsz) **1.** Solunum yolları zarlarının tırmalanması dolayısiyle akciğerlerdeki havayı birdenbire ve gürültülü bir sesle dışarı vermek. **2.** Öksürtücü hastalığa tutulmuş olmak. *Çocuk öksürüyor, dışarı çıkarmamalı.*
öksürük i. **1.** Öksürmek eylemi, öksürme. *Bir öksürük sesi var.* **2.** Öksürme tarzı, öksürüş. *Onu öksürüğünden tanıdım.* **3.** Öksürtücü hastalık. *Çocuk öksürük olmuş.*
öksüz s. **1.** Anası veya hem anası hem babası ölmüş olan çocuk. **2.** mec. Kimsesiz. *Buralarda öksüz kaldım.* **Öksüzler anası, öksüzler babası,** yoksul veya kimsesiz olanları gözeten kadın veya erkek. **Öksüz sevindiren,** değeri az, cicili bicili şeyler için söylenir.
öksüzlük i. Öksüz olma hali.
ökünç i. [T.D.] Pişmanlık.
ökünmek (nsz) Pişman olmak.
öküz i. **1.** Hizmete ayrılan enenmiş erkek sığır. **2.** mec. Bön, görgüsüz ve kabiliyetsiz kimse. **Öküz arabası,** öküz koşulmuş araba. **Öküz arabası gibi,** pek yavaş. **Öküz damı,** öküz ahırı. **Öküz soğuğu,** nisan ayında olan fırtınanın adı, *sitteisevir.
öküzdili,-ni b. i. *bt.* Sığırdili.
öküzgözü,-nü b. i. Bileşikgillerden, sarı renkte, papatyayı andırır bir çiçek ve onun bitkisi, *arnika.
öküzlük i. mec. Ahmakça, sersemce iş.
öl i. **1.** Yaşlık, toprak tavı. **2.** Islak yer.

ölçek i. **1.** Tahıl ölçmeğe yarar kab. **2.** *c.* ve *mat.* Bir harta veya resimde görülen uzunlukla bunlara karşılık olan gerçek uzunluklar arasındaki oran. *Yüz binde bir ölçeğinde bir harta.* **Ölçek çizgisi,** hartanın, ölçeğini göstermek üzere, kenarına çizilen ve her santimetresinde gerçekte kaç kilometreye karşılık olduğu gösterilen doğru.
ölçem i. [T.S.] Bir işi sağlamak için tutulan ölçülü yol, *tedbir.
ölçemli s. Her zaman ölçemle iş gören, *tedbirli, *müdebbir.
ölçemsiz s. İşlerinde ölçeme baş vurmıyan, *tedbirsiz.
ölçer i. Ateşi karıştıracak demir kol.
ölçermek (i) [T.D.] **1.** (Ateşi) Karıştırıp uyandırmak. **2.** İsteğini artırmak, kışkırtmak.
ölçmek (i) **1.** En, boy, hacım, süre gibi nicelikleri kendi cinslerinden seçilmiş bir birimle karşılaştırıp kaç birim geldiklerini belirtmek. *Tarlayı ölçmek. Kumaşı ölçmek. Buğdayı ölçmek. Yağı ölçmek. Zamanı ölçmek.* **2.** mec. Aşırı olmamasına dikkat etmek. *Sözünü ölçmek. Hareketlerini ölçmek.* **Ölçüp biçmek,** mec. bir işin önünü ardını iyice düşünmek.
ölçü i. **1.** Ölçmek eylemi. **2.** Ölçme birimi. *Metre, kilo, litre birer ölçüdür.* **3.** Ölçme sonunda saptanan rakamlar. *Odanın ölçüsü.* **4.** Uygun miktar. *Hiç bir şeyde ölçüyü aşmamalı.* **Ölçü almak,** yapılacak bir şeyin, üzerinde kullanılacağı nesneye uygunluğunu sağlıyabilmek üzere o nesneyi ölçmek. **Ölçüyü kaçırmak,** uygun derecenin üstüne çıkmak.
ölçülemek (i) İşleri, birbiriyle çatışmıyacak şekilde düzenlemek, ayarlamak.
ölçülü s. **1.** Ölçülmüş. **2.** Ölçülenmiş. **3.** Ne artık ne eksik, uygun miktarda, ılımlı, *mutedil.
ölçülük i. *ruh.* Beden ihtiyaçlarını karşılamakta ölçü ile davranma, yani uygun dereceyi aşmama erdemi, ılım, *itidali mizaç.
ölçüm i. **1.** Ölçme eylemi. **2.** Ölçmekten elde edilen sayı. *Bu alanın ölçümü iki kilometre karedir.* **3.** Ölcümlemek[2] sonucu, *takdir.
ölçümlemek (i) [T.D.] **1.** Usa vurmak, uslamlamak, *muhakeme etmek. **2.** Usa vurup sonuç almak, *takdir etmek.
ölçünmek (i) [Red.] Bir şeyi uzun uzun düşünüp hesaplamak, *teemmül etmek.
ölçüsüz s. **1.** Pek çok, aşırı. **2.** zf. Nereye varacağı düşünülmeksizin. *Ölçüsüz konuşmak.*
ölçüşmek (nsz : le) **1.** Birbiriyle ölçülmek, hangisinin daha boylu olduğu anlaşılmak

için iki kişi yanyana gelmek. **2.** Yarışmak, °müsabaka etmek.

ölçüştürmek (i) **1.** Ölçüşmek işini yaptırmak. **2.** Aradaki farkı bulmak üzere iki şeyi yanyana getirmek, karşılaştırmak, °mukayese etmek.

ölçüt i. *fel.* Bir şeyin ölçümlenmesine yarıyan belirti, °mısdak. *Zenginlik her zaman çalışkanlığın ölçüdü olamaz.*

öldürge i. [T.S.] Birinin öldürüldüğü yer, °maktel.

öldürmek (i) **1.** Birinin dirimine son vermek, ölümünü sağlamak. **2.** mec. (Bâzı şeylerin) Diriliğini, tazeliğini veya sertliğini gidermek. *Soğanı tuzla ezip öldürmek.* **3.** Çok üzmek veya aşırı yormak. *Bu yol bizi öldürdü.*

öldürtmek (i,e) Öldürmek işini başkasına yaptırmak.

öldürülmek (nsz) Öldürme işi kendine yapılmak.

öldürüşmek (nsz) Birbirini öldürmek.

öleş i. [T.D.] Hayvan ölüsü, leş.

ölet i. [T.D.] Öldürücü hastalık salgını.

ölez s. [T.D.] Ölümsüz olmıyan, ne vakit olsa ölecek, yok olacak olan, ölümlü, °fâni.

ölgün s. Diriliği, canlılığı, tazeliği kalmamış, pörsümüş.

ölker i. Kadifede ve şeftalide olduğu gibi pek kısa, ince sık tüy, ülger.

ölmek,-ür (nsz) **1.** Yaşamaz olmak, dirimi sona ermek, can vermek. **2.** mec. Solmak. *Bu çiçekler dayanmaz, çabuk ölür.* **3.** mec. Çok sıkıntı veya acı çekmek. *Meraktan öldüm Susuzluktan ölüyorum.* **4.** mec. Değerini, geçerliğini, kullanılırlığını yitirmek. *Bu usul öldü artık. Ölmüş diller.* **Ölme eşeğim ölme,** tkz. umutsuz bir bekleyişi anlatır. **Ölüp ölüp dirilmek,** pek sıkıntı veya acı çekmek veya pek ağır hastalık geçirmek. **Ölür müsün, öldürür müsün,** pek kızılacak bir aksilik karşısında kalındığı zaman söylenir.

ölmezlik i. Hiç bir zaman ölmeyip yaşıyadurmak hali, ölümsüzlük, °lâyemutiyet.

ölmezoğlu,-nu b. s. Pek dayanıklı şeyler için söylenir. *Bu kumaş ölmezoğlu.*

ölmüş s. **1.** «Ölmek» fiilinden -miş'li ortaç. *Ölmüş bir hayvan.* **2.** i. Geçmişte ölen kimse. *Ölmüşleri iyi sözlerle anmalı. Ölmüşlerinin canı için.*

ölü s. **1.** Cansız, yaşamakta olmıyan. **2.** mec. Sönük, gayretsiz. **3.** i. Ölmüş insan. *Ölüyü gömmüşler.* **4.** i. (İsim takımlarında belirtilen halinde) Hayvanın ölmüşü. *Bir tavuk ölüsü.* **Ölü dalga,** şiddeti azalmış olarak gelen dalga. **Ölü deniz,** fırtınadan sonra tamamiyle dingin hale gelmemiş deniz. **Ölüyü güldürür,** fazlasiyle güldürücü.

ölüm i. Ölmek eylemi, dirimin sona ermesi. *Her hastalığın sonu ölüm değildir. Falancanın ölümünden önce.* **Ölüm Allahın emri,** kararda kesinlik anlatır. *Ölüm Allahın emri bu işi yapacağım.* **Ölüm kalım** (veya **dirim) savaşı,** yok olmaktan kurtulmak için yapılan savaş, **Ölümüne susamak,** ölümü üzerine çekecek tehlikeli harekette bulunmak. **Ölüm var dirim var,** «insan ölebilir de yaşıyabilir de» anlamına olup tedbir anlatan bâzı cümlelere giriş gibi kullanılır. *Ölüm var dirim var, bu parayı ayırıp saklamalı. Ölüm var dirim var, ayrılmadan helâllaşalım.*

ölümcül s. [T.D.] **1.** Ölümle sona eren. *Ölümcül bir hastalık.* **2.** Can çekişen. *Ölümcül bir hasta.*

ölümsek s. Ölmek üzere bulunan.

ölümsü s. Ölümü andıran, ölüm haline yakışan, °mevtai. *Ölümsü bir sessizlik.*

ölümsüz s. Hiç bir zaman ölmiyecek olan, °lâyemut.

ölümsüzlük i. Ölümsüz olma hali, ölmezlik, °lâyemutiyet.

ölünç i. [C.K.] Kendi kendini öldürme işi, —ölünme, °intihar.

ölünmek (ösz) **1.** Herhangi biri ölmek. *Yurt uğrunda ölünür.* **2.** (nsz) [T.D.] Kendini öldürmek, °intihar etmek.

ölüt i. [T.S.] Öldürme işi, °katil.

ölütçü s. [T.D.] Başkasını öldüren, °kaatil.

ömür,-mrü Ar. i. **1.** Yaşama veya var olma süresi. *Adamcağızın ömrü kısa imiş. Çınarın ömrü uzun olur.* **2.** mec. Pek hoşa giden şey. *Bu adamın arkadaşlığı ömürdür.* **Ömrümün varı,** çok sevilen kimseler için kullanılır. **Ömründe,** hiç bir zaman. **Ömrüne bereket,** teşekkür için söylenir. **Ömrü oldukça,** yaşadıkça. **Ömrü vefa etmemek,** ömrü kısa sürüp yetişememek. **Ömür sürmek,** iyi ve rahat yaşamak. **Ömür törpüsü,** uzun ve üzücü iş.

ömürlü Ar. T. s. Ömrü uzun olan.

ömürsüz Ar. T. s. Ömrü kısa olan.

ön i. **1.** Bir şeyin esas tutulan yüzünün hemen bitişik karşısındaki taraf. *Evin önü bahçe.* **2.** Gelecek zamanın yakıncası. *Önümüz kış.* **3.** s. Benzerler arasında bakılan veya gidilen tarafa yakın olan. *Ön sıra. Ön siper. Trenin ön tarafı.* **4.** «Ön» kelimesi bazen önek halinde kullanılır ve eklendiği kelimenin anlamına başlangıç, ilerilik, öncelik gibi özellikler verir. *Önsöz. Önsaf. Öngörü. Önsezi.* **Öne düşmek,**

önden yürümek. **Öne sürmek, 1)** siper olarak kullanmak. *Her işte onu öne sürerler.* **2.** İleri sürmek. *Bir takım mazeretler öne sürerek..* **Önüne arkasına bakmadan,** iyi hesabetmeden, düşüncesizce. **Önüne düşmek (Birinin-), 1)** ona kılavuzluk etmek, **2)** birinin önüne katılmak. **Önüne geçmek (Bir işin-),** önlemek. **Önüne gelen,** olur olmaz kimse. **Önüne katmak,** önünden yürümeğe mecbur etmek. **Önünü almak,** önlemek. **Önünü kesmek,** yolunu kesmek.

önayak b. i. «Bir işe ilkin başlayıp her kesi arkasından sürüklemek» anlamındaki «önayak olmak» deyiminde geçer. *Bu gibi işlerde her vakit önayak olan o idi.*

önbilgi b. i. Bir bilimi öğrenmeğe başlarken edinilmesi gerekli bulunan birtakım ilkel bilgiler, °mebadi.

önce zf. (×.) **1.** Zaman anlatan kelimelerden sonra getirilerek o kadar zaman geçmiş bulunduğunu anlatır. *Bir yıl önce...* **2.** İlk olarak, başlangıçta. *Önce o söyledi.* **3.** i. Baştaki, geçmişteki kısım. *Bu hükmün önceye geçerliği yok.*

öncebilim b. i. *fel.* Tanrının, gelecekteki her şeyi önceden bilmesi, °ilmi ezelî.

öncecilik i. [T.S.] Bir şeyi ilk önce kendi yapma hakkı veya gücü, °inisiyativ.

önceden zf. Başlarken, başlangıçta. *Önceden bilmiyordu, sonra öğrendi.*

öncel i. [C.K.] **1.** Birinin, ölüm veya ayrılma sebebiyle boş bıraktığı yere geçene nispetle adı, ardıl karşıdı, °selef. **2.** (Kelimenin çoğul şekli : önceller) Bizden önce yaşamış ve ölmüş olanlar, °eslâf. **Öncel düzen,** *fel.* Tanrının bütün olan bitenleri önceden birbirine göre ayarlamış olduğunu ileri süren ve en çok Leibniz tarafından tutulan öğreti, °ahengi ezelî.

öncelemek (i) Öne almak, °takdim etmek.

önceleri zf. Eski zamanda. *Önceleri böyle şeyler yoktu.*

öncelik i. [T.D.] **1.** Bir şeyin öbüründen önce olma hali, °takaddüm. **2.** Pazarlığı tamamlanan bir işten vazgeçilmemesi için alıcının karşılıktan verdiği bir kısım para, pey akçası.

öncesiz s. [C.K.] Zamanda başlangıcı olmıyan, °ezelî. *Evren öncesizdir.*

öncesizlik i. **1.** Öncesiz olma hali, °ezeliyet. **2.** Başlangıcı olmadığı tasavvur edilen bir zaman, °ezel. *Evren öncesizlikten beri vardır.*

öncü s. *ask.* Önden giden, artçı karşıdı, °pişdar.

öncül i. *man.* Bir tasımda, vargıya ulaştıran iki önermeye «öncüller» denir.

önder i. [T.D.] Büyük bir işte, bir topluluk dâvasında önayak olan, kendine uyanları yöneten kimse, °lider, °şef.

önderlik i. Önder olma hali, önderin gördüğü iş.

öndüç i. Bir haber veya muştu yetiştirmek üzere önden gönderilen kimse.

öndül i. **1.** Bir yarışma veya bir bahse tutuşma halinde kazanana verilmek üzere ortaya konan şey. **2.** Tutu, °rehin.

öndün i. [T.S.] İleride, alacağına sayılmak üzere önceden verilen para, °avans. *Öndün almak. Öndün vermek.*

önek b. i. *dlg.* Bir kelimenin baş tarafına gelen ek. *Türkçede önek yoktur, önek gibi kullanılan kısa sıfat ve zarflar vardır.*

önel i. Yapılması ileriye bırakılan bir işin geri bırakıldığı zaman miktarı, °mühlet.

önlemek (e) [T.D.] Bir şey olmada öbüründen önce davranmak, °takaddüm etmek.

öneltmek (i,e) Bir işi veya şeyi ötekinden önemli sayarak onu öne almak, °takdim etmek.

önem i. [C.K.] Bir şeyin göz önünde tutulmağa veya hesaba katılmağa değeri olma hali, °ehemmiyet.

önemek (i) [T.D.] Önem vermek, önemli görmek.

önemli s. Önemi olan, °mühim.

önemsemek (i) [T.S.] Önemli saymak, önem vermek, °mühimsemek.

önemsiz s. Önemli olmıyan, ehemmiyetsiz.

önerge i. Meclis, kurultay gibi resmî toplantılarda, her hangi bir mesele üzerine bir önermede bulunmak için, üyelerden biri veya bir çoğu tarafından başkanlığa verilen yazılı kâğıt, °takrir.

önergi i. [T.S.] Bir dairenin üstün daireye iş önermesi, °inha.

önerme i. **1.** Kabul edilsin diye öne sürülen fikir, °teklif. **2.** *man.* Bir yargıyı anlatan söz, doğru veya yanlış olabilen her söz, °kaziye. **Büyük önerme,** *man.* büyük terimi taşıyan öncül, °kübra. **Küçük önerme,** *man.* küçük terimi taşıyan öncül, °sugra.

önermek (i.) [T.S.] Kabul edilsin diye bir şey öne sürmek, °teklif etmek.

önerti i. *man.* Şartlı bir önermenin şartı anlatan ön kısmı. «Duman çıkıyorsa ateş vardır» sözünde «duman çıkıyorsa» şartı bir önertidir.

öneze i. Avcının av beklediği yer.

öngörü b. i. [C.K.] Bir işin ilerisini kestirme veya bir işin nasıl bir yol alacağını önceden anlıyabilme ve ona göre davranma, °dûrendişlik.

öngörülü b. s. Öngörüsü olan, °dûrendiş.

öngü i. [T.D.] Direnme, ayak direme, °inat.

öngül s. [T.D.] Direngen, ayak direyici, °inatçı.

öngün b. i. [C.K.] Bir önceki gün, °arife.
öngüşmek (nsz) [T.D.] Direnmek, ayak diremek, °inadetmek.
önkol b. i. *an.* Kolun dirsekle bilek arasındaki kısmı. **Önkol kemiği,** önkolun iskeletini meydana getiren iki uzun kemikten biri, ki önkolun vücuda bakmıyan kısmında bulunur.
önlemek (i) Baş gösteren veya gösterecek olan tehlikeyi durdurmak, önüne geçmek. *Yangını önlemek.*
önlenmek (nsz) Önlemek işi kendisine yapılmak. *Yangın önlendi.*
önlük i. İş yaparken, insanın üstü kirlenmesin diye, bele bağlanan örtü.
önoda b. i. *an.* Gözde saydam tabaka ile iris arasında kalan boşluk.
önoluş, önoluşum b. i. *fel.* Evrende sürüp giden bütün gelişimlerin önceden belirlenmiş, gerektirilmiş ve sınırlanmış bulunması hali, ki Yaradanın ilk edimi sayılır. **Tohumlarda önoluşum öğretisi,** *bg.* bitki ve canlı organlarının ve soyaçekim ıralarının sonradan olmayıp önceden tohumda oluşmuş bulunduğunu ileri süren öğreti.
önsel zf. *fel.* Hiç bir denemeye dayanmadan ve yalnız akıl yordamiyle, °apriori. *Tabiat bilimleri, önsel kurulamaz.*
önsezi b. i. Hiç bir belirti yokken bir şeyin olacağını biliverme, içe doğma, °hissi kablelvuku.
önsöz b. i. Bir sözün veya bir eserin başında onun üzerine söylenen fakat onun bir parçası olmıyan kısım, °mukaddime.
öntakı b. i. *dlg.* Başka dillerde kelimelerin başına getirilen edatların adı, °harfi cer.
öntasar b. i. Her hangi bir tasarın ilk şekli.
öntasım b. i. *man.* Vargısı başka bir tasımda küçük veya büyük önerme durumunda olan tasım.
önürdeş s. Her hangi bir işte birbirinden ileri geçmek istiyenlerin her biri, °rakîp.
önürdeşlik i. Önürdeş olma hali veya önürdeş gibi hareket.
önürdeşmek (nsz:le) [T.D.] Her hangi bir işte birbirinden ileri geçmeğe çalışmak, °rekabet etmek.
önürdeşmek (nsz:le) Yarış etmek.
önürtmek (i) [C.K.] Bir fikri uygun bularak onun yürüyüp öne geçmesini istemek, °tervicetmek.
önyüzbaşı b. i. Kıdemi iki aşama artırılmış yüzbaşı.
öpek i. [Red.] Öpme, öpüş, °buse.
öpmek (i:i,den) Sevgi veya saygı duygusiyle dudaklarını bir şeye değdirip hafif bir emme hareketi yapar gibi olmak. *El öpmek. Gözlerinden öpmek.* **Öp babanın elini,** beklenmedik uygunsuz bir durum karşısında söylenir. **Öperken ısırır,** tabiatı kararsız olanlar için söylenir. **Öpüp başına koymak,** minnetle kabul etmek.
öptürmek (i,e) Öpmek işini yaptırmak veya öpmesine müsaade etmek.
öpü i. [Red.] Öpme, öpüş, °buse.
öpücük i. Küçük çocuğu veya onun gibi sevileni yüzünden öpme veya kendini ona öptürme. *Bana bir öpücük versen e, yavrum.* **Öpücük göndermek,** karşıdan, kendi parmaklarının ucunu öpüp birine atar gibi yaparak onu selâmlamak.
öpüş i. Öpmek eylemi veya tarzı.
öpüşmek (nsz : le) Birbirini öpmek.
ör i. **1.** Çit, perde, havale. **2.** Kıvılcımlı kül.
örcin i. İp merdiven.
ördek i. **1.** *zo.* Perdeayaklılardan, evcil ve yabani cinsleri bulunan, kazdan küçük susal bir kuş. **2.** Hastaların, yataktan kalkmaksızın su dökmeleri için kullanılan, boynu eğri kab.
ördekbaşı,-nı b. s. Yeşille lâcivert arası bir renk.
ördekgagası,-nı b. s. Açık turuncu.
ördürmek (i, e) Örmek işini yaptırmak.
örek i. Başlıca duvarcı ve dülger eliyle meydana gelmiş her türlü yapı, °bina.
örekçi s. [T.S.] Öreklerin tasarını yapıp bunların başarılmasına bakan sanat adamı, °mimar.
örekçilik i. [T.S.] Örekçi sanatı, °mimari.
öreke i. Eğrilmekte olan yün, keten gibi şeylerin tutturulduğu bir ucu çatal değnek.
öreksel s. [T.S.] Örekçilikle ilgili, °mimari.
örelenmek (nsz) [Red.] Şekil almak, şekil alıp güzelleşmek.
öremek (i) [Red.] Düzenlemek, nizama koymak, °tanzim etmek.
örelemek (i) [Red.] Şekil vermek, şekil verip güzelleştirmek, °düzenlemek, °tanzim etmek.
ören i. Eski yapı veya şehir kalıntısı, °harabe. **Ören gülü,** yaban gülü.
örf Ar. i. Âdet².
örfi Ar. s. **1.** Örfle ilgili. **2.** «Sıkıyönetim» anlamına gelen «örfi idare» deyiminde geçer.
örflemek (i) Avurlamak, °tehdidetmek.
örgen i. **1.** *fel.* Belli bir iş yapan parça, °organ. **2.** *an.* ve *bg.* Bitkilerde veya hayvanlarda, hayat için gerekli ve yararlı bir görevi bulunan vücut parçası, °uzuv, organ.
örgencilik i. *fel.* Hayatın örgenlere da-

yandığına ve bir oluş sonucundan başka bir şey olmadığına inanan öğreti, *uzvaniye. *Örgenciler, hayat görevlerinde ruhun veya her hangi bir dirimsel ilkenin etkisini kabul etmezler.*

örgenlemek (i) *fel.* Örgen haline getirmek, parçaları bir araya getirerek düzgün iş görecek bir bütün meydana getirmek, *tertibe sokmak.

örgenleşmek (nsz) *by.* Türlü görevleri olan türlü örgenler peyda etmek, *taazzi etmek.

örgenlik i. *fel.* ve *by.* Kendi başına ayrı bir bütün meydana getiren canlı varlık ve bu varlığın hali, *uzviyet.

örgensel s. *by.* **1.** Hayvan veya bitkilerden olan veya bunlardan gelen. **2.** Örgenle ilgili olan, *uzvi.

örgü i. **1.** Örmek işi veya tarzı. *Bunun örgüsü güzel.* **2.** Örülmüş şey. *Kaba bir örgü.* **3.** Örülmüş saç bölüğü, belik. **4.** *an.* Bâzı sinir veya damarların birbirine geçip dolaşmasından meydana çıkan oluşum.

örgün s. *fel.* Türlü ve düzenli görevler yapan parçalardan meydana gelen, *müteazzi.

örgüt i. [C.K.] Genişçe bir işin şurada burada sağlanması için meydana getirilen kollardan her biri, *teşkilât.

örgütlemek (i) Belli bir işin gereği gibi görülebilmesi için ona örgütler sağlamak veya o işi görecek olanlara örgüt düzeni vermek, *teşkilâtlandırmak.

örme i. **1.** Örmek işi. **2.** s. Örülerek yapılmış. *Örme yelek.*

örmek (i) **1.** İplik veya tel, saz gibi ince uzun şeylerle elde, giysi, ağ, tentene, hasır nev'inden yapınlar meydana getirmek. *Fanilâ örmek. Çorap örmek. Sepet örmek.* **2.** Kumaşlardaki delikleri, elde, iplikle besliyerek kapatmak. **3.** (Saç, yele gibi şeyler hakkında) Telleri bir kaç bölüğe ayırıp birbirine geçirmek suretiyle dağınıklıktan kurtarmak. *Kız saçlarını örmüş.* **4.** (Duvar hakkında) Meydana getirmek. *Bu duvarı iki günde ördüler.* **5.** (Bâzı bölgelerde) Yapmak.

örnek i. **1.** Bir bütünün niteliği hakkında fikir vermek için ondan ayırıp verdikleri küçük parça, *nümune. *Kumaş örnekleri.* **2.** Biçim, *şekil, *model. *Bu oyanın örneği çok güzel.* **3.** Bir şeyin benzeri, tıpkısı, *misil. *Bu kitabın bir örneği daha yoktur.* **4.** Anlatılmak istenen bir fikri açıklamış olmak için ileri sürülen ve o fikri bir olay halinde ortaya koyan söz, *misal. **5.** Huy ve davranışta başkasının benimsenilen, uyulan hali, *misal, *nümunei imtisal. *Öğretmen her şeyde çocuklara örnek olur.* **6.** En iyi tipte olan. *Örnek köy.* **Örneğini almak (Bir şeyin-),** şeklini çizmek. **Örneğini çıkarmak (Bir şeyin-),** tıpkısını yapmak. **Örnek almak,** huy ve davranışını uydurmak. *Bu çocuk babasından örnek alıyor.*

örs i. Üzerinde madenleri dövdükleri demirden, kalın ve bir tarafı koni biçiminde alet, ki büyükleri yere gömülü bir kütüğün üzerine kondurulur.

örsek s. Örselenmiş, düşkün, *perişan

örselemek (i) **1.** Şurasını, burasını bozmak, hırpalamak. *Rüzgâr çiçekleri örseledi.* **2.** Gücünü azaltmak, canlılığını gidermek, sarsmak. *Hastalık onu epey örselemiş.*

örselenmek (nsz) Örselemek işi kendine yapılmak.

örtbas b. i. «Duyulması istenilmiyen bir sorumu çevri yoliyle kapatmak» anlamına gelen «örtbas etmek» deyiminde geçer. *İşi örtbas ettiler. Kabahati örtbas edildi.*

örtenek i. *an.* Örgenleri örten bâzı zarlara verilen ad.

örtmek (i) **1.** Görünmez hale getirmek veya korumak için üstüne bir şey çekmek. *Yüzünü örtmek. Yemek tabağını örtmek.* **2.** Kapamak. *Kapıyı örtmek.* **3.** Örtü diye kullanmak. *Bir şeyin üstüne toprak örtmek.* **4.** *mec.* (Fena bir hali) Belli etmemek. *Birinin kabahatini örtmek.*

örttürmek (i,e) Örtmek işini başkasına yaptırmak.

örtü i. Örtmek için kullanılan şey. *Yatak örtüsü. Baş örtüsü.*

örtük s. Örtülü, kapalı.

örtülmek (nsz) Örtmek işi kendine yapılmak.

örtülü s. **1.** Örtüsü olan. **2.** Örtülmüş.

örtünç s. [C.K.] Bellisiz, belirsiz, *müphem.

örtünçlük i. [C.K.] Örtünç olma hali, *müphemiyet.

örtünmek (le:i) Kendini örtmek veya kendine örtmek. *Bol bir çarşafla örtünmüş. Tüller örtünmüş.*

örü s. [T.D.] **1.** Üstün. **2.** Birinin yerine geçen, *kaim.

örü i. **1.** Örmek işi. **2.** Örülen şey, yapı, *bina. **3.** Kumaşın yırtığını veya deliğini belli olmıyacak biçimde onarma işi.

örücü s. Örü yapan.

örülemek (i) [T.D.] **1.** Seçmek. **2.** Bir yere, bir göreve ayırıp geçirmek, *tayin etmek, *tahsis etmek.

örülmek (naz) Örmek yoliyle yapılmak. *Fanilâ örüldü. Duvar örüldü.*

örümcek i. **1.** Örümcekler takımının örneği olan ve bâzı çeşitleri, ağ şeklinde tuzak kurarak sinek gibi böcekleri avlıyan hayvancık. **2.** Bu hayvanın kurduğu ağa

«örümcek ağı» denildiği gibi sadece «örümcek» de denir. **Örümcek kafalı,** hkr. eskiye saplanıp her türlü yeniliklere düşman olan. –

örümceklenmek (nsz) **1.** Örümcek sarmak. **2.** mec. Ateşli hastalıklarda göz, ağız gibi yerler kurumuş salgılarla perdelenir gibi olmak.

örümcekler ç. i. *zo.* İçine örümcek çeşitlerini, akrepleri ve daha başka bâzı hayvanları alan bir eklembacaklılar takımı.

örümceksi s. *an.* Örümcek ağı gibi ince ve seyrek dokulu olan bâzı zarlara verilen sıfat.

öskire i. Ağzı geniş dibi dar yayvan kab.

öte i. **1.** Konuşana göre esas tutulan bir şeyden daha uzak olan yer veya şey. *Dağın ötesi. Denizler ötesi. Ölümün ötesi.* **2.** Bir şeyin bundan sonra gelen kısmı. *İşin ötesi kolay. Ötesini bana bırak. Ötesine karışma.* **3.** Öbür taraf. *Öteden bir ses yükseldi. Öteye geç. Öteye bak, görürsün.* **4.** s. Konuşana göre uzakta kalan. *Irmağın öte yakası. Gölün öte tarafında.* **Ötede beride,** şurada burada. **Öteden beri,** eskiden beri. **Öte gün,** geçmiş yakın günlerden birinde. **Ötesini beri etmek (Bir işin-),** sonuca bağlamak, hale yola koymak. **Öteye beriye,** türlü yerlere.

öteberi b. i. Türlü şeyler ve en çoğu ufak tefek şeyler. *Öteberi almağa çıktım. Öteberi yedi, karnını doyurdu.*

öteği s. «Öte gün» anlamına kullanılan «öteği gün» deyiminde geçer.

öteki,-ni s. ve zm. İki şeyden, konuşulmakta veya göz önünde tutulmakta olandan geride kalanı. *Bu kalemi değil, öteki kalemi veriniz. Öteki oda bundan geniştir. Bunu beğenmedim, ötekini isterim.* **Öteki beriki,** olur olmaz kimseler.

öteleme, ötelenme i. *fi.* Bir cismin, bütün noktalarının eşit, paralel ve yöndeş yollar çizmesiyle beliren hareketi, °intikal.

ötleğen i. Serçegillerden çok öten küçük bir kır kuşu.

ötleği i. Bir cins kartal.

ötlek s. Ödlek, korkak.

ötmek (nsz) **1.** (Kuş) Ezgili ses çıkarmak. *Kuşların çoğu güzel öter.* **2.** (Üfleme çalgıların) Sesi çıkmak. *Bu boru ötmüyor.* **3.** Yankı veya yankılı ses vermek. *Kubbe öter. Küp öter. Sarkılardan dağlar ötüyordu.* **4.** ar. Söylenip durmak. *Bütün gün ötüp durdu.* **5.** ar. (Sarhoş) Kusmak.

öttürmek (i) Ötmesini sağlamak veya ses çıkartmak.

ötücü s. Güzel öten. *Ötücü kuşlar.*

ötülmek (ösz) Her hangi biri ötmek.

ötün i. [Red.] Suç bağışlama, °afiv

ötürü e. «Dolayı» gibi nedenlik anlatan ve isimlerin -den halinden sonra getirilen bir son takı. *Doğruluğundan ötürü onu her kes sever.*

ötüş i. Ötmek eylemi veya tarzı.

ötüşmek (nsz:le) Birlikte ötmek.

övgü i. **1.** Övmek işi. **2.** Övmek için söylenen söz veya yazılan yazı, °medih, °sena, °methiye.

övmek (i) Bir şeyin iyiliklerini söyliyerek değerini yükseltmek, °methetmek, °sena etmek.

övülmek (nsz) Hakkında övgü yapılmak.

övün i. Öğün.

övünce i. [C.K.] Övünmeğe sebep olan veya hak kazandıran şey, °mefharet.

övünç i. [C.K.] Bir şeyi kendine şeref bilme, övünme, °mübahat.

övünçlü s. [C.K.] Bir şeyi kendine şeref bilen, °mübahi.

övünmek (le) **1.** Bir şeyden kendine şeref çıkarmak, °iftihar etmek. *İnsan başkalariyle övünmemeli.* **2.** (nsz) Kendi kendini övmek, °temeddüh etmek.

övür s. Öğür.

övütmek,-tür (i) **1.** Değirmende un haline getirmek. *Buğday övütmek.* **2.** mec. (Yemeği) Sindirmek.

övütücü s. Ezip un haline getiren. **Övütücü dişler,** azı dişleri.

övütülmek (nsz) Övütmek işi kendine yapılmak.

öygen, öyken i. Akciğer.

öykünmek (e) [T.D.] Birinin yaptığı gibi yapmak, °imtisal etmek, °taklidetmek.

öyle, öylece zf. Onun gibi, o türlü. **Öyle gelmek,** içinde istek uyanmak. *Öyle geldi, ki kalkıp boynuna sarılayım!* **Öyle gelmek (Birine-),** sanmak.

öylelikle zf. (..×.) Öyle yapa yapa, öyle ola ola.

öylesine zf. O tarzda, o yolda. *Öylesine ayrıldı, ki bir daha dönmiyecek sandım.*

öyük i. Yayvanca toprak tepe, ki kazılınca çok defa altından eski yapı kalıntıları ve eski eserler çıkar, höyük.

öz i. **1.** Her kesin «ben» deyince anlattığı tinsel varlık, °nefs, °zat. *«Öz ağlamayınca göz yaşarmaz».* **2.** Bir şeyin en önemli öğesi. *Meselenin özü.* **3.** Bitkilerin kök, gövde ve dallarının boydan boya ortasında bulunan hafif, gevrek ve çoğu yumuşakça kısım. **4.** Çıbanların içinde ölmüş dokudan ibaret olup irinle birlikte çıkan parça. **Öz ışınları,** *bt.* bitkilerde özden yıldız ışınları gibi çevreye doğru ayrılan kollar. **Özü sözü bir,** düşündüğü gibi söyliyen veya davranan.

öz s. **1.** Gerçek. *Ben onun öz dayısıyım.* **2.** İçine, arılığını bozacak hiçbir şey karışmamış olan, °halis. *Öz Türkçe.* **Öz beöz,** okuması olmıyanlar tarafından «öz» anlamına kullanılan yanlış bir deyim. **Öz kardeş,** ana baba bir kardeş.

özbek s. [T.D.] (Özü pek) Yürekli, °cesur.

özbek i. Orta Asyada yaşıyan çiftçi ve şehirli bir Türk boyu ve bu boydan olan kimse.

özdek i. **1.** [T.D.] Uzayda yer dolduran varlık, °madde, °cisim. **2.** *fel.* Bir varlığın yapımına yarıyan öğe, ki «biçim» kavramına karşıt tutulur. Bak. biçim[4].

özdekçilik i. *fel.* Özdekten başka töz kabul etmiyen, özdeksel tözlere bağlı bulunmıyan tinsel tözleri yadsıyan felsefe öğretisi, °materyalizm.

özdeksel s. *fel.* Özdekten yapılmış veya özdeğe değgin, °maddi.

özdenlik i. *fel.* Varlığı kendinden olma, başka varlıktan çıkmamış olma hali. *Allahın özdenliği.*

özdeş s. **1.** Her türlü nitelik bakımından eşit olan, aynı. **2.** *mat.* ve *fel.* Kendinde özdeşlik bulunan.

özdeşlemek (i) Özdeş kılmak.

özdeşlik i. **1.** Özdeş olma hali, ayniyet. **2.** *mat.* Her zaman ve her halde iki terim arasında bulunan eşitlik, ki eşitliğin simgesi olan yatay iki çizgi yerine yatay üç çizgi ile gösterilir. **3.** *fel.* Bir şeyin aynı zamanda başka bir şey olmaması hali, ki «bir şeyin kendine eşit olması» diye tanımlanır.

özdevim b. i. *fel.* Nedeni, devingenin kendinde olan devim, kendiliğinden devinme, °otomatizm.

özdirenç b. i. *fi.* Her cismin elektrik akımına karşı gösterdiği direnç.

öze i. *fel.* **1.** Bir türde veya bireyde bulunup aynı cinsten başka hiçbir türde veya bireyde raslanılmıyan ıra, °hassa. *Gülmek insan türünün bir özesidir.* **2.** s. Özgü. *Gülmek insana öze bir haldir.*

özek i. [T.D.] **1.** Merkez. **2.** Yürek. **3.** Çekirdek. **Özek ağacı,** dört tekerli arabanın gövdesindeki orta ağaç. **Özek demiri,** özek ağacını arabaya bağlıyan demir.

özekdoku b. i. *by.* Bir örgenin asıl görevini sağlıyan temel doku, °parankima.

özel s. Yalnız bir şeye, bir maksada veya bir kimseye değgin olan, °hususi, °zatî. *Buraya özel işlerim için geldim. Derginin özel sayısı.* **Özel isim,** belli ve tek bir şeyi adlandıran isim.

özelge i. [C.K.] Ev, tarla gibi taşınmaz mal, °mülk.

özelgelemek (i,e) [C.K.] Bir özelgeyi birine vermek, °temlik etmek.

özelgelenmek (i) [C.K.] Bir özelgeyi kendine mal etmek, °temellük etmek.

özelgelik i. [C.K.] Birinin özelgesi olma hali, °mülkiyet.

özelik i. *fel.* Şu veya bu hali gösterebilme anıklığı, °hassa. *Demirde, ısınınca oylumunu artırma özeliği vardır.*

özellik i. Özel olma hali, °hususiyet. **Özellikle,** özel olarak, hele, °bilhassa, °hususiyle.

özen i. Özenmek[1] işi, °itina, °ihtimam.

özendirmek (i,e) Özenmesini sağlamak.

özenilmek (ösz,e) Her hangi biri özenmek. *Böyle şeye özenilir mi?*

özenli s. Özenle yapılan veya özenle çalışan.

özenmek (e) **1.** Bir şeyi yaparken elden geldiği kadar iyi yapmağa dikkat etmek, °itina etmek. *Ben bu yazıya çok özendim.* **2.** Yapmağa kalkışmak. *Falanca ressamlığa özeniyor.* **3.** (e:den) Birini taklit hevesine düşmek. *Kime (veya kimden) özendin de bu kıyafete girdin?* **Özenip bezenmek,** çok özen harcamak.

özensiz s. **1.** Özenilmeksizin yapılan, baştan savma. **2.** Özenmeksizin yapan.

özenti i. Özenmek[2 3] işi, taklitçilik hevesi.

özerklik b. i. *top.* Bir topluluğun kendini, hiç değilse bâzı şartlar altında, idare etmek hakkı, °idare muhtariyeti. **2.** Kant'a göre ahlâk işlerinde aklın egemenliği.

özet i. [C.K.] Bir şeyin en önemli, en işe yarar kısmı veya bir sözün ayrıntısız kısaca anlatılan şekli, °hulâsa.

özetlemek (i) Bir şeyin özetini çıkarmak, °hulâsa etmek.

özge s. **1.** Başka. **2.** Yabancı.

özgeci s. *ah.* Başkalarının iyiliği için fedakârlık etmek tabiatinde olan, başkaları için yaşıyan (kimse), °digerkâm.

özgecilik i. *ah.* Özgeci olma hali.

özgeçi b. i. [C.K.] Bâzı haklardan, kendi isteğiyle vazgeçme hali, °feragat.

özgü s. [C.K.] Bir şeye ayrılmış olan veya yalnız bir şeyde bulunan, °muhtas, °has. *Bu bahçe çocuklara özgüdür. Türkiye'ye özgü olan ürünlerden biri de Antep fıstığıdır.*

özgül s. Türsel, °nevi. *Hastalıklardan çoğunun özgül mikropları vardır.* **Özgül ağırlık,** Bak. ağırlık.

özgülemek (i,e) [C.K.] Bir şeyi bir yere veya bir kimseye vermek üzere ayırmak, °tahsis etmek.

özgüllük i. *fel.* Özgül olanın hali, türsellik, °neviyet.

özgülük i. [C.K.] Özgü olma hali. **Özgülükle,** hele, her şeyden önce, °bilhassa.
özgün s. [C.K.] **1.** Nitelikleri bakımından benzerlerinden ayrı ve üstün olup örnek diye alınmağa değeri olan, °orijinal. *Özgün bir tarz. Özgün bir fikir.* **2.** i. Örnekleri çoğaltılmış bir şeyin ilk yapılmışı veya yazılmışı, °asıl. *Divanü Lûgat-it-Türk'ün özgünü ele geçmemiştir.*
özgünlük i. [C.K.] Özgün olma hali.
özgür s. [C.K.] Her hangi bir şekilde her hangi bir şarta bağlı olmıyan, °serbest.
özgürlük i. Özgür olma hali, serbestî.
özindükleme b. i. *fi.* Bir elektrik akımının kendi devresi içine verdiği magnetik akı dolayısiyle bu devrede meydana gelen indükleme.
özlem i. **1.** [C.K.] Bir daha görmek veya kavuşmak arzusu, °hasret, °tahassür. **2.** *ruh.* Yüksek bir şeye karşı duyulan istek, °meyil.
özlemek (i) Bir daha görmek veya kavuşmak arzusunu duymak, göreceği gelmek. *Köyünü özlemek. Çocuğunu özlemek.*
özlemli s. Özlemi olan.
özlenilmek, özlenmek (nsz) Özlemek duygusuna konu olmak.
özleşmek (nsz) Öz haline gelmek.
özletmek (i, e) Özlemesine sebep olmak. *Bu olay bana memleketimi özletti.*
özlü s. Özü olan, öz kısmı çokça olan. **Özlü buğday,** un verimi çokça olan buğday. **Özlü çamur,** yapışkan çamur, **Özlü toprak,** verimli toprak.
özlük i. [T.D.] **1.** Özdek, öz madde, °cevher. **2.** Bir şeyin öz hali, nelik, °mahiyet. **3.** İş, °kâr, °husus. **4.** s. Kişisel. **Özlükle,** hele, her şeyden başka, °alelhusus.
özne i. **1.** *dlg.* Bir cümledeki fikrin yapıcısı veya halin olucusu durumunda bulunan şey, °fail. «Çocuk uyudu. Çocuk sevildi. Çocuk henüz küçüktür.» cümlelerinde «çocuk» hep öznedir. **2.** *fel.* (Bilinen nesneye göre) Bilen akıl.
öznel s. *fel.* Özneye ilişkin olan; öznede meydana gelen; nesnelerin gerçeğine değil, öznenin düşünce ve duygularına dayanan.
öznelcilik i. *fel.* Her bilginin bilen akla göre olduğunu, nesneler üzerine olan bilgilerimizin bunların bize yaptıkları etkilerden öteye geçmediğini ileri süren öğreti.
özsaygısı,-nı b. i. İnsanı, kendi kişiliğini aşağlatmaktan alıkoyan ve başkalarının onu aşağsamalarını hoş görmiyen duygu, onur, °izzetinefis.
özsu b. i. *by.* Bitki ve hayvan dokularında bulunan ve sıkılarak çıkarılan veya kendi kendine dışarıya sızan sıvılara verilen ad, °usare.
özül s. [T.S.] Sadece bâzı şeylere değgin olup bütüne ilişkin olmıyan, °hususi. *Özül işler, kamul işlere üstün tutulamaz.*
özümleme i. Özümlemek eylemi. **Özümleme dokusu,** bitkilerde havadaki karbon dioksidini karbon hidratı haline çeviren ve en çoğu yapraklarda bulunan doku.
özümlemek (i) *by.* Yaşamakta bulunan bir varlık dışardan aldığı maddeleri kendi öğeleriyle özdeş kılarak kendine mal etmek, °temsil etmek.
özümlenmek (e) Özümleme işine konu olmak, °temessül etmek.
özünerosluk T. Yu. i. *ruh.* Kendi kendine âşık olmak sapıncı.
özünlü s. *fel.* Bir şeyin aslında ve gerçeğinde olan, ilineğe değgin olmayıp özde bulunan, °deruni, °zatî.
özür,-zrü Ar. i. **1.** Bir kusur veya suçun hoş görülmesini gerektiren sebep, °mazeret. *Özrüm vardı, ondan gelemedim.* **2.** Sakatlık veya elverişsizlik. *Bu evin bâzı özürleri var. Özrüm var, uzun yol yürüyemem.* **Özrü kabahatinden büyük,** kendini haklı göstermek üzere daha büyük bir kabahatini ileri sürenler için söylenir. **Özür dilemek, 1)** özrünü ileri sürüp bir ödevden affını dilemek, **2)** yapılan bir yanlıştan ötürü af dilemek.
özürlü Ar. T. s. Özrü olan. *O, özürlüdür, gelemez. Bu masa özürlüdür.*
özürsüz Ar. T. s. **1.** Özrü olmıyan. **2.** zf. Özrü olmaksızın. *Özürsüz geç kalanlar.*

P

p, P Türk alfabesinin yirminci harfi; sesbilim bakımından dudak sessizlerinin süreksiz ve serti.

P *kim.* Fosfor cisminin simgesi.

pabuç Fa. i. Koncu olmıyan ayakkabı. **Pabucu büyüğe okutmak (Kendini-),** akılsızca hareket edenler için alaylı bir tavsiye olarak kullanılır. *Bu ne hal! Sen kendini pabucu büyüğe okut!* **Pabucu dama atılmak,** kendinden üstün bir başkasının çıkmasiyle değer ve itibardan düşmek. **Pabucunu eline vermek,** kovmak. **Pabucunu ters giydirmek,** güç bir duruma sokarak telâşla kaçırmak. **Pabuç bırakmak,** yılıp geri dönmek. **Pabuç eskitmek** veya **paralamak,** bir işin arkasından çok koşmak. **Pabuç kadar dili var,** terbiyesizce bir ağız kalabalığı ile karşılık verenler için söylenir. **Pabuç pahalı,** biri kendinden zorlu bir başkasiyle uğraşmağa kalkarsa pişman olacağını, alaylı bir surette anlatmak için söylenir. **Pabuçsuz kaçmak,** zor kurtulmak. **Pabuçtan aşağı,** hor, aşağılık.

pabuççu s. **1.** Ayakkabı çıkarılarak girilen yerlerde ayakkabıları bekliyen (kimse). **2.** Pabuç yapan veya satan. **Pabuççu kölesi,** kunduracıların örs gibi kullandıkları demir.

pabuçluk i. Sokak kapısından girilince ayakkabı çıkarılan ufak taşlık.

paça i. **1.** Pantolon, don veya şalvarın bacaklara geçen kısmının alt yanı. **2.** Kasaplık hayvanların kesilmiş ayağı ve bununla yapılan yemek. **Paça günü,** düğünün ertesi gün. **Paçaları sıvamak,** bir işe esaslı surette girişmek için hazırlanmak. **Paçası düşük,** kılığına kıyafetine dikkat etmiyen, sünepe. **Paçasından tutup atmak,** hakaretle kovmak. **Paçasını çekecek hali olmamak,** âciz, beceriksiz olmak.

paçacı s. Paça satan (kimse).

paçalı s. **1.** Paçası olan. **2.** Ayaklarında tüyler bulunan. *Paçalı tavuk.*

paçalık i. **1.** Şalvarın, donun veya pantolonun ayak kısmındaki parça. **2.** Düğünün ertesi günü verilen yemek ve gelinin o gün giyeceği giysi.

paçarız s. Çapraz.

paçavra i. **1.** Eskimiş bez veya kumaş parçası. **2.** mec. Değersiz ve önemsiz şey. **Paçavra hastalığı,** enflüanza. **Paçavraya çevirmek,** iler tutar yerini bırakmamak.

paçavracı s. Paçavra toplayıp satan kimse.

paçuz i. İri bir kefal çeşidi.

padavra Yu. i. (•×•) İnce tahta. **Padavra gibi** veya **padavrası çıkmış,** kemikleri çıkmış zayıf göğüsler için söylenir.

padişah Fa. i. Hakan.

pafta i. (×•) **1.** Süs için, at takımlarına veya başka yerlere takılan maden pul veya çakılan iri başlı çivi. **2.** Büyük benek. **3.** Büyük hartaları meydana getiren ayrı parçalardan her biri. **4.** Demircilerin vida yivlerini açmak için kullandıkları alet.

pagoda Tamul dilinden i. Uzak Doğudaki tapınaklara verilen ad.

paha Fa. i. Eder, *fiat. **Paha biçilmez,** ederi ölçülemiyecek kadar değerli. **Pahaya çıkmak,** pahalı olmak.

pahacı Fa. T. s. Sattığı şeylere yüksek paha istiyen.

pahalanmak Fa. T. (nsz) Pahası yükselmek.

pahalı Fa. T. s. Pahası yüksek olan, ucuz karşıdı. **Pahalıya oturmak,** çoğa mal olmak.

pahalılaşmak Fa. T. (nsz) Pahalanmak.

pahalılık Fa. T. i. Her şeyin pahalı satılması hali.

pak,- ki (-) Fa. s. Temiz.

paket-,ti Fr. i. **1.** Elde taşınacak büyüklükte, kâğıda sarılı şey. *Kumaş paketi. Yiyecek paketi.* **2.** Bâzı şeylerin birlikte kâğıda sarılmış veya kutuya yerleştirilmiş hali. *Bir paket çikolata. Bir paket cıgara.* **Paket taşı,** dörtköşe yontulmuş kaldırım taşı.

paklamak Fa. T. (i) Temizlemek.

paklık Fa. T. i. Temizlik.

pakt,-tı Fr. i. Antlaşma.

pal i. Bir cins güvercin.

pala i. **1.** Namlusu geniş ve eğmel kılıç. **2.** Kürek gibi bâzı aletlerin yassı kısmı. **3.** Kilim gibi şeylerin eskisi. **Pala çalmak** veya **sallamak,** uğraşıp çabalamak.

palabıyık b. s. Gür ve uzun bıyıklı.

palalığına zf. Kılıçlama. *Kirişi palalığına yerleştirmek.*

palamar İt. i. Gemileri bağlamağa yarar kalın halat. **Palamarı koparmak,** veya **çözmek,** ar. sıvışıp gitmek. **Palamar parası,** gemilerin bir iskeleye yanaşmak için verdikleri para.

palamut Yu. i. Otuz, otuz beş santimetre uzunluğunda, eti esmer ve kabaca bir balık.

palamut i. Palamutluların örnek bitkisi olan bir orman ağacı ve bunun uzunca fındığa benzer ve bir yüksük içine oturtulmuş yemişi, ki bu yüksüğü tanence zengin olduğundan sepicilikte kullanılır.

palamutlular ç. i. *bt.* Yemişleri palamut olan, ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

palan Fa. i. Kaşsız, enli ve yumuşak bir çeşit eyer.

palandız i. Çeşmenin musluk taşı.

palanga İt. i. (·×·) Ağır yük kaldırmak için, halatı birbirinin içinden geçirilmiş çok dilli çifte makara.

palanka Macarcadan i. (·×·) Ağaç ve toprakla yapılmış ve hendekle çevrilmiş küçük hisar.

palanko İt. i. (·×·) Palanga.

palaska Macarcadan i. (·×·) Askerlerin bellerine bağladıkları fişeklik veya bel kayışı.

palas pandıras zf. Gereği gibi derlenip toparlanmağa vakit bulmadan. *Bizi palas pandıras yola çıkardılar.*

palaspare Fa. i. (·---) Çul, paçavra.

palasturpa İt. i. (··×·) **1.** Topu temizlemekte kullanılan paçavralı sırık. **2.** Ağızdan dolma silâhlara, barutla mermiyi sıkıştırmak için konulan paçavra.

palavra İsp. i. (·×·) İnanılması güç, mubalâğalı veya yüksekten atarak söylenen söz **Palavra savurmak** veya **sıkmak,** bu tarzda söz söylemek.

palavracı İsp. T. s. (·×··) Palavralar söylemeyi huy edinmiş (kimse).

palaz i. Kaz, ördek, güvercin gibi bâzı kuş yavrularının civcivlikten sonraki hali.

palazlamak, palazlanmak (nsz) **1.** Kuş yavrusu irileşip semirmek. **2.** mec. Küçük çocuk gelişmek.

paldım Fa. i. Hayvanın semer veya eyerinin ileri kaymasını önlemek için arka ayaklarının kaba etleri üzerinden geçirilen kayış.

paldır küldür b. zf. Kaba bir gürültü çıkarıldığını anlatır. *Paldır küldür yuvarlandı.*

paleontoloji Yu. i. Eskivarlıkbilim.

paleozoik Yu. i. ve s. *je.* En eski taşılların oluştukları jeolojik zaman ve bu zamanla ilgili.

palet,-ti Fr. i. Ressamların boyaları, üzerine dizerek fırça ile karıştırdıkları elde tutulur levha.

palikarya Yu. i. (··×·) Kabadayılık taslıyan Rum delikanlılarını anlatmak için söylenir.

palisat,-tı Fr. i. *bt.* Özümleme işine yarıyan yaprakların üst yüzünde bulunan bir dokunun adı olan « palisat tabakası » teriminde geçer.

pàllâdyum Lâ. i. (·×·) *kim.* Simgesi Pd, yoğunluğu 11,9 olan, 1900 derecede ergiyen, pek sert ve çekilgen bir maden, ki başlıca özeliği hidrojeni soğurmaktır.

palto Fr. i. (×·) Kalın kumaştan, uzun, kollu ve cepli üstlük.

palûze Fa. i. (--·) Bir çeşit pelte tatlısı. **Palûze gibi,** beyaz, dolgun ve titrek (ten).

palyaço İt. i. (·×·) Panayır tiyatrolarında ve sirklerde güldürücü rol oynıyan acayip kılıklı oyuncu. **Palyaço gibi,** gülünç olacak derecede acayip kılığı olan.

palyaçoluk İt. T. i. Tavır ve hareketlerde güldürücülük.

palyoş i. Kısa ve iki tarafı keskin doğru kılıç.

pampa i. (×·) Güney Amerikadaki isteplere verilen ad.

pamuk i. Ebegümecigillerden yıllık bir tarım bitkisi ve bunun tohumlarını kaplıyan uzunca, yumuşak ve beyaz tüyler, ki tohum tanelerinden ayrılarak şilte ve yastık doldurmağa, iplik eğirip türlü dokumalar yapmağa ve daha birçok işlere yarar. **Pamuk atmak,** Bak. atmak[19]. **Pamuk balı,** beyaz bal. **Pamuk elması,** pamuk bitkisinin meyvası, ki pamuk telleri ve tohumla dolu bir kapsülden ibarettir. **Pamuk gibi,** pek yumuşak. **Pamuk ipliğiyle bağlamak (Bir işi-),** hükmü çok sürmiyecek bir çare ile geçiştirmek.

pamukaki T. Yu i. (··×·) Beyaz iş işlemekte kullanılan bir çeşit parlak pamuk ipliği.

pamukçuk i. *hk.* Ağzın her tarafında, ortası beyaz, kenarları kırmızı birtakım küçük yaralar halinde ve en çok yeni doğmuş çocuklarda görülen bir ağız hastalığı.

pamuklu s. **1.** Pamuktan yapılmış. *Pamuklu kumaş.* **2.** i. Arasına pamuk yayılarak dikilen iki kat bez.

pamuktaş b. i. *je.* Birtakım kaynak sularının dibinde biriken kalkerli, kimi vakit de silisli tortu.

panama i. (·×·) Güney Amerikada yetişen bir bitkinin yapraklarından örülmüş yumuşak yaz şapkası.

panayır Yu. i. Belli zamanlarda günlerce

sürmek üzere kurulan ve sergi niteliğini de taşıyan büyük pazar. *İzmirde her yaz uluslararası bir panayır kurulur ki «İzmir Enternasyonal Fuarı» gibi acayip bir ad taşır.*

pancar i. Ispanakgillerden bir bitki ve bunun kalın ve etli kökü, ki bâzı cinslerinden şeker çıkarılır. **Pancar gibi,** kıpkırmızı. *Yüzü pancar gibi oldu.*

pancur i. Aynaları açılır kapanır yatay tahtalardan meydana getirilmiş pencere kanadı, ki gereğine göre güneşi ve rüzgârı önlemeğe veya ışığı azaltmağa yarar.

pandantif Fr. i. İnce bir zincirle boyna takılan süs.

pandispanya İt. i. (..×.) Yumurta ile yapılan bir nevi şekerli ve ekmeğimsi çörek.

pandomima Yu. i. (..×.) Yalnız işaretlerle oynanan sözsüz tiyatro oyunu. **Pandomima kopmak,** seyredenleri eğlendiren bir kavga edilmek.

panik Fr. i. Topluluğu kaplıyan ortaklaşa korku, ürkün.

pankreas Yu. i. Karaciğerle dalak arasında bulunan ve yağları sindirmeğe yarar salgı salan bir bez.

panorama Yu. i. (.×..) (Yüksek bir yerden bakılınca göz önüne serilen) Engin görünüş.

pansıman Fr. i. Yara tımarı.

pansiyon Fr. i. **1.** Ücret verilerek oturulan ve kimisinde yemek de yenilen ayle evi. **2.** Ücretli öğrenci yurdu.

pansiyoner Fr. i. Bir pansiyonda oturan kimse.

panteizm Yu. i. *fel.* Kamutanrıcılık.

panteon Yu. i. **1.** Eski Yunanlıların ve Romalıların en büyük tapınaklarına verdikleri ad. **2.** Bir toplulukta tapılan tanrıların topu. *Eski Yunan panteonu.* **3.** mec. Ünlü adamların topu. *İnsanlığın panteonu.*

pantograf Yu. i. Bir şekli büyülterek veya küçülterek kopya etmek için kullanılan kollu, eklemli bir çeşit cetvel.

pantolon Fr. i. Belden aşağı giyilen, bacaklar için birbirinden ayrı iki kısmı bulunan dış giysisi.

pantufla Yu. i. (.×.) Aba terlik.

panya İt. i. (×.) Kayığı kıç tarafından bir yere bağlıyacak ip.

panzehir Fa. i. Zehirin etkisine karşı gelen madde.

Papa İt. i. (×.) Katolik kilisesinin, bir meclis tarafından seçilen, Roma'da, Vatikan'da oturan ve Peygamber İsa'nın vekili sayılan en büyük başkanı.

papağan İt. i. Tırmanan kuşlardan, insan sesini kolaylıkla taklidedebilen, birçok türü bulunan bir cins. **Papağan gibi ezberlemek,** anlamını bilmeden ezberlemek.

papak i. Uzun tüylü kalpak.

Papalık İt. T. i. Papanın orunu, görevi veya ülkesi.

papara i. (.×.) **1.** Ekmek, peynir ve et suyu ile yapılan bir çeşit yemek. **2.** hlk. Azar. **Papara yemek,** azar işitmek.

papas i. Paspas.

papatya i. (.×.) Bileşikgillerden, baharda çiçek açan bir kır bitkisi ve bunun, kenar çiçekleri beyaz, ortadakileri sarı olan kömeçleri. Kenar çiçekleri de sarı olana «sarı papatya» denir.

papaz Yu. i. **1.** Hıristiyan din adamı. **2.** Üzerinde kıral resmi olan iskambil kâğıdı. **Papaza dönmek,** saçı pek uzamak. **Papaza kızıp perhiz bozmak.** başkasına kızıp kendine zarar verir iş görmek. **Papaz balığı,** küçük bir çeşit kaya balığı. **Papaz her gün pilâv yemez,** insanın eline her zaman uygun fırsatlar geçmediğini anlatır. **Papaz kaçtı.** bir çeşit iskambil oyunu. **Papaz uçurmak,** içki âlemi yapmak. **Papaz yahnisi,** soğanlı, şarap veya sirkeli bir et yemeği.

papazi i. Bir çeşit gömleklik fabrika bürümcüğü.

papazlık Yu. T. i. Papaz olanın hali veya görevi.

papel i. ar. Bir liralık kâğıt para.

papelci s. Sokaklarda iskambil kâğıtlariyle oyunlar yaparak saf halkı dolandıran bir çeşit dolandırıcı.

papirüs Lâ. i. (×..) **1.** Papirüsgillerden, Nil kıyılarında yetişir bir bitki, ki sapının zarları eski Mısırlılarca kâğıt gibi kullanılmıştır. **2.** Bu zarlardan yapılmış ve kâğıt olarak kullanılmış yaprak.

papirüsgiller Lâ. T. ç. b. i. Birçeneklilerden, örneği «papirüs» olan bir bitki familyası.

papura i. Iki çift öküzle çekilen ağır saban.

papyekuşe Fr. i. Kalınca, parlak beyaz kâğıt, ki çoğu resim basmakta kullanılır.

para i. **1.** Değiş aracı ve değer ölçüsü olarak kullanılmak üzere devletçe bastırılan maden veya kâğıt parçası, akça. **2.** Kuruşun kırkta biri. **Para basmak,** madeni veya kâğıdı para haline koymak. **Para bozmak,** büyük parayı küçük paralarla değiştirmek. **Para canlı,** paraya düşkün. **Para çekmek, 1)** bir yere yatırılmış parayı geri almak, **2)** para sızdırmak. **Paradan çıkmak,** para harcamak zorunda kalmak. **Para dökmek,** çok para harcamak. **Para etmek,** değeri olmak. **Para etmemek, 1)** değeri olmamak,

2) etkisi olmamak. **Para gözlü,** parayı çok seven. **Para ile değil,** çok ucuz. **Para kesmek, 1)** para basmak, **2)** çok kazanmak. **Para kırmak,** çok kazanmak. **Parasını çıkarmak,** sermayeyi kurtarmak. **Parasız pulsuz, 1)** züğürt, **2)** hiç para harcamadan. **Para tutmak,** parası bulunmak. **Para yatırmak,** bir yere para vermek. **Para yemek, 1)** gereksiz olarak çok para harcamak, **2)** hizmetinde bulunduğu yerden para çalmak.

parabol,-lü Yu i. *mat.* Bir koniyi ana doğrusuna parelel olarak kestiğimizde meydana çıkan kesidin şekli, ki «odak» denilen sabit bir nokta ile «doğrultman» adı verilen sabit bir doğrudan eşit uzaklıklarda bulunan noktaların meydana getirdikleri eğriden ibarettir, •kat'ı mükâfi.

parabolik Yu. i. *mat.* Parabol biçiminde olan, parabole değgin.

paraboloit Yu. i. *mat.* Bir parabolü, yüzeyi kendi kendisiyle daima paralel kalmak ve tepesi (birincisine dikey) ikinci bir parabol resmetmek üzere hareket ettirdiğimizde meydana gelen şekil.

paradi Fr. i. Bir tiyatronun en üst kattaki en ucuz yeri.

paraf Yu. i. Kısa imza.

parafazi Yu. i. *ruh.* Kelime karışıklığı.

parafe Yu. Fr. s. Parafla imzalanmış. *Parafe etmek.*

parafin Fr. i. Katran, petrol, neft gibi maddelerden çıkarılan katı, beyaz, yarı saydam, buharı parlak bir alevle yanan karbonlu bir madde, ki mum yapımında kullanılır.

paragöz b. s. Para gözlü, parayı pek seven.

paragraf Yu. i. **1.** Fıkra³ ve ⁴. **2.** Kimi vakit fıkraların başına getirilen çengel şeklindeki işaret : §

parakete İt. i. (..×.) **1.** Geminin saatte kaç mil gittiğini anlamak için, bir ucu denize atılan alet. **2.** Birkaç iğneli uzun olta.

paralâks Yu. i. *as.* Biri yerkürenin merkezinden, ötekisi yeryüzündeki bir görmen'in gözünden çıkan iki doğrunun bir gök cisminin merkezinde birleşerek meydana getirdikleri açı.

paralamak (i) **1.** Parçalamak (En çoğu yırtıcı hayvanlar için kullanılır). *Aslan geyiği paraladı.* **2.** mec. Bilgiçlik ederek söylemek. *Lûgat paralamak.*

paralanmak (nsz) **1.** Parasız bir kimse para elde etmek. **2.** Parça parça olmak. **3.** Sıkıntı ve üzüntü içinde, olmıyacak bir işle uğraşmak, didinmek. **4.** mec. Bir işte çok gayret ve özen göstermek.

paralel Yu. s. *mat.* **1.** Koşut, •müvazi. **2.** i. Yerküresi üzerinde çizildiği tasarlanan, ekvatora koşut çemberlerden her biri.

paralelkenar Yu. Fa. i. Karşılıklı kenarları paralel olan dörtgen.

paralellik Yu. T. i. Koşutluk.

paralelyüz Yu. T. i. Her yüzü bir paralelkenar olan biçme.

paralı s. **1.** Zengin (kimse). **2.** Para ile olan. *Paralı okul.* **3.** Üzerinde yuvarlak ve irice benekleri olan. *Paralı basma.*

paralojizm Yu. i. *man.* Usa vurmada bilmiyerek edilen yanılma; mantığa uygunsuzluk.

parametre Yu. i. (..×.) *mat.* **1.** Geometride, bir koniğin odağından çıkan dikeyin konikle kesiştiği noktaya kadar olan parçanın uzunluğu. **2.** Cebirde, bir denklemin kat sayılarına giren değişken nicelik.

paramparça b. s. Pek çok parçalara ayrılmış.

paranoya Yu. i. (..×.) *ruh.* Olmıyacak şeylerden mâna çıkarmak, yersiz korkulara kapılmak gibi delilik belirtilerinin adı.

parantez Yu. i. Cümle içinde geçen bir sözü metin dışı tutmak veya onun üzerine dikkat çekmek gibi ereklerle o sözün başına ve sonuna getirilen eğmeç şeklindeki işaret: (). **Köşeli parantez,** içindeki metinde gereğinde eğmel parantez de kullanılabilen, köşeleri kırık düz parantez: []. **Parantez açmak,** mec. söz veya yazı içine, asıl konu ile az ilgisi olan bir parça sıkıştırmak.

parapet,-ti İt. i. Gemilerde korkuluk, küpeşte.

parasız s. **1.** Züğürt. **2.** Para vermeksizin olan, •bedava.

parasızlık i. Parası olmama hali, züğürtlük.

paraşol Fr. i. Dört tarafı açık üstü örtülü tek atlı araba.

paraşüt,-tü Fr. i. Yüksek bir yerden düşen veya inen bir cismin, bir insanın düşüşünü ağırlaştırarak kazasız yere inmesini sağlıyan alet, ki genellikle ipekten yapılır ve havada büyük bir şemsiye gibi açılır.

paraşütçü Fr. T. s. Yükseklerde uçan bir taşıttan paraşütle atlamağı bilen ve yapan (kimse).

paratoner Fr. i. Binaları yıldırımdan koruyan aygıt, yıldırım savan.

paravana İt. i. (..×.) En çoğu kapıların dışına veya içine konan katlanır, taşınır çerçeveli perde.

parazit,-ti Yu. i. ve s. Asalak.

parazitoloji Yu. i. Asalak bitki ve hayvanları irdeliyen bilim.

parça i. **1.** Bir tümden ayrılan veya ayrı sayılan şey. *Kırılan vazonun parçalarını saklıyorum. Yolun bu parçası bozuk.* **2.**

Oylumu az şey. *İki tahta parçası.* **3.** Birkaçı bir araya gelince bir tüm meydana getiren şeylerin her biri. *On parçadan ibaret bir oda takımı.* **4.** Sayı anlatan bir sıfat aldığı vakit bölünebilen şeyler hakkında «bölünmüş tane» anlamına gelir. *Üç parça elbiselik kumaş.* **5.** mec. Müzik eseri. *Bu parçayı çok beğendim.* **6.** İsim takımlarında belirtilen halinde kimi vakit aşağısama anlatır. *Esnaf parçası.* **7.** «Ay parçası, elmas parçası» gibi deyimlerde «benzeri» «bir örneği» gibi bir anlam taşır. **Bir parça, 1)** bir bütün. *Bu arazinin hepsi bir parçadır.* **2)** bir az. *Elime bir parça su döker misiniz? Bir parça bekleyin.* **Daire parçası,** *mat.* dairenin bir kirişi ile yayı arasında kalan parçası. **Parça bohçası,** renk renk ve çeşit çeşit kumaş parçalarının içine konduğu bohça. **Parça bohçası gibi,** birbirini tutmaz parçalardan meydana gelen.

parçacı s. Toptan artık kalan kumaş parçaları satan.

parçak purçak b. s. Parça parça.

parçalamak (i) Parçalara ayırmak, parça parça etmek.

parçalanmak (nsz) **1.** Parça parça olmak. **2.** mec. Başkasını memnun etmek için çok çalışıp didinmek. *Evine gittik mi parçalanır!*

parçalı s. **1.** Parça parça olan. **2.** mec. Kinayeli, dokunaklı. *Parçalı söz.* **Parçalı bohça,** renk renk ve çeşit çeşit kumaş parçaları birbirine eklenerek yapılan bohça.

pardesü Fr. i. Serin havalarda giyilen ince üstlük.

pardı i. Yarı yanmış odun, öksü.

pardon Fr. ü. İşlenen bir kusur üzerine birisinden af dilemek için kullanılır.

parıldamak (nsz) Işınlar saçmak. *Güneş vurunca, camlar parıldar.*

parıldatmak (i) Parıldamasını sağlamak.

parıl parıl b. zf. Parıldıyarak. *«Gözlerinden parıl parıl dökülen yaşlar..».*

parıltı i. Parıldama, göze çarpan parlaklık.

park Fr. i. **1.** Halkın dolaşıp hava almasına özgü ağaçlı ve çiçekli bahçe. **2.** Askerlikte cephane, makine veya otomobillerin bulunduğu yer.

parke Fr. i. **1.** Küçük, biçimli tahta parçalarından vücude gelen döşeme. **2.** Caddelere döşenen dörtköşe düzgün taşlar.

parlak s. **1.** Parlıyan. *Parlak bir para.* **2.** Temiz ve ışıklı. *Parlak bir hava.* **3.** Göze çarpacak kadar başarılı. *Parlak bir sınav. Parlak bir idareci.* **4.** Yüzü güzel.

parlaklık i. Parlak olma hali.

parlamak (nsz) **1.** Aldığı ışınları yansıtmak. *Ayna gibi parlamak. Tutuşup alev çıkarmak. Lâmba parladı. Benzin parladı.* **2.** mec. Ünlü sanlı olmak, orunu yükselmek. *Falan az zamanda parlayıverdi.* **3.** mec. Birden bire öfkelenmek. *Sinirlidir çabucak parlar.*

parlâmento İt. i. (..×.) Her devletin anayasasına göre, kimi yerde tek kimi yerde (biri senato, ötekisi saylavlar meclisi olmak üzere) ikili olup yasama, yürütme ve yargı erklerinin kimi yerde hepsini, kimi yerde ise yalnız ilkini elinde tutan ve kimi yerde tamamı ulus tarafından seçilmiş saylavlardan, kimi yerde de bir kısmı ulusça seçilmiş saylavlardan ve öteki kısmı ya hükümdar tarafından ve yahut başka kuruluşlarca ayrılmış senato üyelerinden meydana gelen ulusal denet kurumu.

parlatmak (i) **1.** Parlamasını sağlamak. **2.** mec. (İçki hakkında) İçmek. *Bir iki kadeh parlatmadan edemez.*

parmak i. **1.** İnsanda ve bâzı hayvanlarda ellerin ve ayakların son kısmını meydana getiren boğumlu ve oynak, uzunca organların ber biri. İnsan parmakları şöyle adlanır: baş parmak, ikinci parmak, orta parmak, dördüncü parmak, küçük parmak. Elin ikinci, dördüncü ve küçük parmakları ayrıca şu isimlerle de anılabilir: şehadet parmağı, yüzük parmağı, serçe parmağı. **2.** Bir tekerleğin merkezinden çembere kadar uzanan çubukların her biri. **3.** İngiliz uzunluk ölçüsü olan «kadem»in on ikide biri ki 25,4 milimetreye eşittir. **4.** Eski Osmanlı ölçüsünde « arşın » ve « zira » nın yirmi dörtte biri, ki aşağı yukarı üç santimetre kadar gelir. **5.** « Parmak » kimi vakit el parmağının eni kadar bir ölçü anlamına da kullanılır. *Bardakta üç parmak su var. Değneği iki parmak kısaltmalı.* **6.** «Parmak» ayrıca, koyu sıvılara daldırılıp çıkarıldıkta parmağa bulaşan miktarı da anlatır. *Bir parmak bal. Parmak parmak reçel.* **7.** Bir işe karışmış olma ilgisi. *Bu işte onun da parmağı var.* **Parmağı ağzında kalmak,** şaşakalmak. **Parmağım içinde!,** başkaları tarafından konuşulan bir bahse yabancı bulunulmadığını anlatmak için kullanılan bir ünlemdir. **Parmağına dolamak,** bir şeyi ele alıp ilgilileriyle sürekli bir surette uğraşmak. **Parmağında oynatmak (Birini-),** ona her zaman istediğini yaptırmak. **Parmağının ucunda (üzerinde) çevirmek,** bir işi kolaylık ve becerikle çevirmek. **Parmağını sokmak (Bir işe-),** karışmak. *Sen bu işe parmağını sokma.* **Parmağını yalamak,** umduğunu ele geçirememek. *Sana parmağını yalamak düşecek sanırım.* **Parmak hesabı, 1)** hece vezni, **2)** parmakları kullanarak yapılan hesap. **Parmak ısırmak,** şaşa-

kalmak. **Parmak izi,** parmak uçlarının iç tarafındaki incecik deri çizgilerinin cilâlı eşya üzerinde bıraktığı iz, ki polisçe, suç işliyenleri meydana çıkarmak için faydalanılır. **Parmak kadar,** (çocuklar hakkında hafifseme yollu kullanılır). küçük. *Parmak kadar çocuk.* **Parmak kaldırmak,** bir başkanın başkanlığı altında yapılan toplantılarda söz istemek için şehadet parmağını açık bırakarak kapalı eli yukarı kaldırmak. **Parmakla gösterilmek,** eşi az bulunmak. **Parmaklarını yemek,** bir yiyeceğin çok lezzetli bulunduğunu anlatmak için söylenir. **Parmak parmak,** parmak şeklinde. *Duvarda parmak parmak yağ lekeleri var.* **Parmak tatlısı,** parmak şeklinde yapılan bir çeşit hamur tatlısı. **Parmak üzümü,** uzun taneli bir üzüm çeşidi. **Parmak yalamak,** kendine, hakkı olmıyan bir çıkar sağlamak. *«Bal tutan parmak yalar».*

parmakçı s. **1.** Parmaklık yapan çıkrıkçı. **2.** mec. Kışkırtıcı.

parmaklamak (i) **1.** Parmak sürmek. **2.** Dürtmek, kışkırtmak.

parmaklararası,-nı b. s. *an.* Parmaklar arasında bulunan.

parmaklı s. Parmağı olan. *İki parmaklı. Tek parmaklı.*

parmaklık i. Tahta veya demirden sıra çubuklarla meydana getirilmiş bölme veya korkuluk. *Pencere parmaklığı. Merdiven parmaklığı. Bahçe parmaklığı.*

parmıcan i. Bir çeşit Avrupa peyniri.

parola İt. i. (.×.) Bâzı hallerde askerlerin ve kimi vakit başka kurumlardan olan kimselerin birbirini tanıyabilmek için aralarında kararlaştırılmış söz.

parpa i. Kalkan balığının yavrusu.

par par b. zf. Parıltıyı anlatır. *Par par parlıyor.*

parpul i. Kuduz hayvan.

parpullamak (i) Okunmuş su ile kuduza afsun yapmak boş inanını anlatır.

pars i. Etobur memelilerin kedi cinsinden sıcak memleketlerde yaşıyan derisi benekli yırtıcı hayvan, ki yurdumuzda da tek tük bulunur.

parsa i. (×.) Ortada oynanan oyun veya çalınan çalgıdan sonra seyircilerden toplanan bahşış. **Parsayı başkası toplamak,** bir emeğin karşılığını o emeği çeken değil, başka biri almak.

parsal s. Eski püskü.

parsel Fr. i. Arazi bölümünde parça.

parsellemek Fr. T. (i) Parsellere ayırmak.

parşömen Fr. i. Eskiden yazı yazmak için hazırlanan deri. **Parşömen kâğıdı,** parşömene benzetilerek yapılan mat, dayanıklı ve hafifçe saydam kâğıt.

partal s. Çok kullanılmaktan yıpranmış.

partenojenez Yu. i. *by.* Bâzı böceklerde olduğu gibi, döllenmemiş yumurtalarla üreme.

parti Fr. i. **1.** Kısım. *Bir parti mal.* **2.** Ortaklaşa kanışlar çevresinde birleşenlerin meydana getirdikleri siyasal topluluk. *Halk Partisi.* **3.** Bâzı oyunların bir defalığı. *Bir parti iskambil oynamak. Şatranç partisi.* **4.** *mü.* Harmoniyi meydana getiren melodilerden her biri. **5.** mec. Kelepir. **Partiyi vurmak,** kelepir ele geçirmek.

partili Fr. T. s. Partiden olan (kimse)

partisyon Fr. i. *mü.* Bir orkestra eserinde partilerin hepsini içine alan nota defteri.

partizan Fr. i. Bir partiden yana çıkan ve o yolda davranan kimse.

parya Tamulca i. (×.) Hindistanda kast dışı olanlara verilen ad. *Paryalar her türlü toplumsal haklardan yoksundurlar.*

pas i. **1.** Madenlerin oksitlenerek yüzeylerinde bağladıkları kir. *Demirin pası kırmızı ile siyah arası, bakırınki yeşilimtırak olur.* **2.** Madenlerden başka şeyler üzerinde olan kire de kimi vakit «pas» denir. *Hastanın dilindeki pas. Bâzı mantarların bitki yapraklarında yaptığı paslar.* **Pas açmak,** bir şeyin pasını giderip parlatmak. **Pas tutmak,** paslanmak. *«İşliyen demir pas tutmaz!»*

pas Fr. i. **1.** Ayak topunda oyunculardan birinin, topu başkasına havale etmesi. *Pas vermek. Pas almak.* **2.** ü. İskambil oyunlarında bir oyuncunun oynamıyacağını anlatır.

pasak i. Kir.

pasaklı s. **1.** Kirli. **2.** Çapaçul.

pasaparola İt. i. (...×.) Bir kıtaya verilen ve ağızdan ağıza bütün askerlere yayılan komut.

pasaport,-tu Fr. i. Yabancı bir memlekete gidebilmek için alınan yol tezkeresi. **Pasaportunu eline vermek (Birinin-),** kovmak.

paskal s. İnsanı güldürüp eğlendiren. *Ne paskal adam!*

paskallık Fr. T. i. İnsanı güldürüp eğlendirecek söz ve hareket.

paskalya Yu. i. (.×.) Peygamber İsa'nın tekrar dirildiğine inanılan günün yıl dönümünde Hıristiyanların yaptığı bayram. **Paskalya yumurtası,** paskalyada Hıristiyanların, kırmızıya boyadıkları yumurta. **Paskalya yumurtası gibi,** yüzüne fazla allık sürenler için kullanılır.

paslanmak (nsz) **1.** Üzerinde pas olmak. *Bıçak paslandı.* **2.** mec. Çalışmamak yüzünden işliyemez olmak. *İnsan okumazsa zihni paslanır.*

paslatmak (i) Paslanmasını sağlamak. *Su, demiri paslatır.*
paslı s. Pas tutmuş, paslanmış
pasmantarıgiller ç. b. i. *bt.* Bitkilerin üzerinde yaşayıp pas denilen lekeler yapan asalak bir mantar takımı.
paso İt. i. (×.) **1.** Bir kimsenin her hangi bir ücretten bağışık tutulduğunu gösteren belge. **2.** ü Bir işten vazgeçildiğini, yapılmıyacağını anlatır. *Benden paso, siz güle güle gidin.*
paspas i. Ayakkabı'arın altını temizlemek için kapıların önüne konulan keçe veya bu maksatla kullanılan her şey.
pasta İt. i. (×.) **1.** Esası un olmak üzere çikolata, krema, meyva ezmesi gibi süsleyici şeyler katılarak türlü şekil ve kalıpta yapılan şerbetsiz hamur tatlısı. **2.** Giysilerde dikişli kıvrım.
pastacı İt. T. s. (×..) Pasta[1] yapan veya satan.
pastahane İt. Fa. i. (....) Oturup pasta yenilen pastacı dükkânı.
pastal i. Tütün yaprağı dizisi.
pastalı İt. T. s. (×..) Üzerinde pasta[2] bulunan. *Pastalı entari.*
pastav Macarcadan i. Çuna topu.
pastel Fr. i. **1.** Resim yapmağa özgü renkli kurşun kalemi. **2.** Böyle kalemlerle yapılan resim.
pastırma i. Tuz ve çemen katılıp bastırılarak veya ise tutularak kurutulmus et. *Kayseri pastırması.* **Pastırmasını çıkarmak,** iyice hırpalamak. **Pastırma yazı,** pastırma yapımı mevsimi olan güzün sonunda olan sıcak günler.
pastırmacı s. Pastırma yapan veya satan.
pastra Yu. i. (×.) Bir çeşit iskambil oyunu.
paşa i. Osmanlı İmparatorluğu zamanında yüksek sivil memurlara ve albaydan üstün aşamalarda bulunan askerlere verilen unvan. *Talât paşa. Enver paşa. Nazır paşa. Vali paşa* **Paşa kapısı,** hükümet konağı
paşalık i. **1.** Paşa unvanı veya paşa olma hali. **2.** *tar.* Bir paşanın idaresindeki ülke.
paşmak i. Ayakkabı, başmak.
paşmakçı s. **1.** Ayakkabıcı. **2.** Pabuççu.
pat,-tı s. Yassı, basık. *Pat burun.*
pat,-tı i. **1.** Yassı bir şeyle vuruldukta çıkan sesi anlatır. *Pat diye vurdu.* **2.** Birdenbire olan işler için de kullanılır. *Pat diye içeriye daldı.* **Patı çakmak,** ar. askerce selâm vermek.
pat,-tı i. *bt.* **1.** Bileşikgillerden, kasımpatına benzer bir çiçek. **2.** Bu çiçeğin biçiminde elmas iğne.
pata i. Oyunda yenen ve yenilen olmaması, berabere kalma.
patadak, patadan zf. (×..) Ansızın, beklenmediği halde. *Patadan misafir geliverdi.*
patak i. Dayak, kötek.
pataklamak (i) **1.** Rasgele vurarak dövmek. **2.** Çabucak ve şöyle böyle süpürmek veya (çamaşır) yıkamak.
pataklanmak (nsz) Pataklamak işine konu olmak.
patalya i. (.×.) Harp gemilerinde iki çifte kürekli küçük sandal.
patates i. (.×.) Patlıcangillerden yaprakları ve sürgünleri acı bir bitki ve bunun toprak altında meydana gelen ve nişastaca zengin olduğundan önemli bir besin olan yumruları.
patavatsız s. Sıra, saygı gözetmeden, nereye varacağını düşünmeden ağzına geleni söyliyen ve aklına ge'eni yapan.
patavatsızlık i. Patavatsızca davranış.
paten Fr. i. **1.** Ayakkabıya takılarak buz üzerinde kaymağa yarıyan, altında uzunlamasına ince bir demir takılı tahta veya demirden taban. **2.** Bu aletin teker'eklisi, ki bütün düz yerlerde kaymağa yarar.
patenta Fr. i. (.×.) **1.** Yeni bir bulgu veya tek elden yapılması istenen bir iş için verilen gedik. **2.** Tâbiiyet belgesi. **3.** Gemilere, ayrıldıkları limanın sağlık durumu hakkında verilen belge.
patentalı Fr. T. s. Patentası olan.
patırdamak (nsz) Patırdılı ses çıkarmak.
patırdatmak (i) Patırdılı ses çıkartmak.
patırdı i. **1.** Gürültü ve daha çok ayakla edilen gürültü. *İçeriki odada bir patırdı duydum.* **2.** Kargaşalık. **Patırdıya pabuç bırakmamak,** olur olmaz gözdağından yılmamak. **Patırdıya vermek (Bir yeri-),** patırdı çıkarmak. **Patırdıya vurmak,** telâş ve karışıklığa düşürmek.
patırdılı s. Patırdısı olan.
patır kütür b. zf. Söylenen işin patırdı ile yapıldığını anlatır. *Patır kütür inip çıkıyorlardı.*
patır patır b. zf. (Ayak) Ses çıkararak. *Patır patır geldi.*
patik i. Küçük çocuklara giydirilen altı yumuşak veya ince köseleli hafif ayakkabı.
patika i. Keçi yolu, çoban çığırı.
patinaj Fr. i. **1.** Patenle kayma sporu. **2.** Yolun kaygan olması dolayısiyle tekerlekler dönmeksizin bir taşıdın kayması veya tekerlekler döndüğü halde taşıdın ilerliyememesi.
patis Fr. i. İnce ve çeşit renkli patiska.
patiska Fr. i. (.×.) En çok pamuktan dokunmuş, beyaz, sık ve düzgün bez.
pat küt b. zf. Kaba bir şeyle üst üste vu-

ruldugunu anlatır. *Pat küt dövmeğe başladı.*

patlak s. Patlamış, yarık. *Patlak davul.* **Patlak göz,** dışarı fırlamış göz. **Patlak vermek,** gizli kalması istenilen veya hoş olmıyan bir şey ansızın meydana çıkmak.

patlama i. **1.** Patlamak eylemi. **2.** *dl.* Patlayıcı denen p, t, k seslerinin çıkması için çıkaklarında önce basınç altına alınan havanın birdenbire çıkması olayı.

patlamak (nsz) **1.** İç basıncın artması yüzünden bir şey yarılmak. *Su borusu patladı. Tomurcuklar patlamış.* **2.** Böylece yarılan bir kab veya atılan mermi, tıkaç gibi şeyler yahut bir anda yanıp birdenbire fazla miktarda gaz çıkaran maddeler kısa fakat kuvvetli gürültü çıkarmak. *Balon patladı. Silâh patladı. Gazoz şişesi patladı. Dinamit patladı.* **3.** Ansızın, tehlikeli ve gürültülü bir şey baş göstermek. *Harp patladı. Fırtına patladı.* **4.** (Sabırsızlık doğuran öfke, can sıkıntısı, havasızlık gibi haller) Taşkın hale gelmek. *Can sıkıntısından patlıyordum. Öfkesinden patlıyacaktı. Patlamadın ya, biraz bekle!*

patlangaç, patlangıç i. **1.** Kamış veya ağaç dalından yapılıp tabanca gibi ses veren pistonlu çocuk oyuncağı. **2.** Yere vurulmak veya üstüne basılmak yoliyle patlatılıp eğlenilen bir çeşit şenlik oyuncağı.

patlatmak (i,e) **1.** Patlamak işini yaptırmak. **2.** (i) Bir insanın sabrını gidermek veya nispet verip kızdırmak. **3.** (nsz) Tokat atmak. *Şimdi patlatırım ha!*

patlayıcı s. **1.** Ateş alıp patlama özeliği olan. *Benzin patlayıcı bir maddedir.* **2.** *dl.* Bak. patlama².

patlıcan i. *bt.* Patlıcangillerin örnek bitkisi ve bunun sebze olarak yenen mor renkli, uzunca veya toparlak yemişi, ki birincisine «kemer patlıcanı», ötekine de «bostan patlıcanı» denir. **Patlıcan inciri,** incirin iri ve mor bir çeşidi.

patlıcangiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, örnek bitkisi patlıcan olan, içine domates, biber, patates, tütün gibi birçok bitkileri alan familya.

patoloji Yu. i. *hk.* Hastalıklar bilimi.

patrik Yu. i. Ortodoks ve Doğu kiliselerinin başkanlarına verilen bir unvan. *Rum Patriği. Ermeni Patriği.*

patrikhane Yu. Fa. i. Patriğin iş gördüğü daire.

patriklik Yu. T. i. Patrigin görevi veya orunu.

patron Fr. i. **1.** Bir tecim veya uran kurumunun başı, mal sahibi. **2.** Biçki modeli.

patrona İt. i. (·×·) *tar.* Eskiden donanmanın ikinci komutanına denirdi.

pattadak zf. Patadak, patadan.

paviyon Fr. i. Bir arada ayrı ayrı bir kaç binası olan bir kuruluşun bu binalarından her biri veya asıl binadan ayrı küçük bina.

pavkırmak (nsz) [D.D.] (Tilki ve çakal) Ulumak.

pavurya Yu. i. (·×·) Bir cins iri yengeç.

pay i. **1.** Bir şeyden şuna veya buna düşen kısım, °hisse. *Bu işte sizin emek payınız hepimizden çoktur. Buna biraz dikiş payı bırakmalı.* **2.** Eşit kısım. *Bunu beş pay yapın.* **3.** *mat.* Bayağı kesirlerde birimin eşit parçalarından kaç tane alındığını gösteren sayı, ki paydanın üstüne yazılarak yatay bir çizgi ile ondan ayrılır. $\frac{3}{5}$ *kesrinin payı 3 sayısıdır.* **Paya pay,** Bak. payapay. **Pay biçmek (Bir şeyden-),** (konuşulan iş üzerinde bir fikir edinmek için o işi) o şeyle ölçüştürmek. *Kendinizden pay biçin, siz olsanız razı olur musunuz?* **Pay etmek,** bölüşmek. *Gelin, şu kitapları pay edelim.* **Payını almak,** paylanmak, azarlanmak. **Pay vermek,** küçük büyüğe karşılık vermek.

payanda Fa. i. (·×·) Yerinden oynamış bir şeyin devrilmemesi için konulan dayak. **Payandaları çözmek (Bir yerden-),** kalkıp gitmek.

payapay b. zf. Eksiksiz, tastamam.

payda i. *mat.* Bayağı kesirlerde birimin kaç eşit parçaya bölünmüş olduğunu gösteren sayı, ki payın altına yazılarak yatay bir çizgi ile ondan ayrılır. $\frac{3}{5}$ *kesrinin paydası 5 sayısıdır.*

paydaş s. Bir şeyde payı olan, °hissedar.

paydaşlı s. Tek bir kişinin olmayıp iki veya daha çok paydaşın malı olan, °hisseli.

paydaşlık i. Paydaş olma hali, birinin bir şeyde payı bulunma hali, °iştirak.

paydos Yu. i. **1.** Çalışmayı bırakma. *Bu yıl okullar geç paydos edecek. Yapı paydos edildi.* **2.** ü. Çalışmayı bıraktırmak için söylenir. *Paydos, vakit geldi.*

pâye Fa. i. (-·) Aşama. **Pâye vermek,** adam yerine koymak.

payıtaht,-tı Fa. i. Hükümdarı bulunan ülkelerde başkent.

paylamak (i) Üstün bir kimse başkasına kusurundan dolayı sert sözler söylemek. *Lâkırdıya karıştığı için, kızı payladılar.*

paylanmak (nsz) Paylamak işi kendine yapılmak.

paylaşmak (i) Bölüşmek.

paylaştırmak (i,e) Her kese kendi payını aldırmak veya vermek.

pay atmak (i,e) Birinin başkasını paylamasına sebep olmak.

paytak s. **1.** Çarpık bacaklı. **2.** i. Satranç oyununda piyade taşı, °piyon.

payton Fr. i. Tek körüklü, dört tekerlekli, karşılıklı oturmak için dört yeri olan çift atlı gezinti arabası, fayton.

pazar i. Haftanın dinlenmeğe ve eğlenmeğe ayrılmış bulunan birinci günü, cumartesi ile pazartesi arası.

pazar i. **1.** Belli bir şeyin satıldığı yer. *Balık pazarı. Tavuk pazarı. At pazarı. Çiçek pazarı. Saman pazarı.* **2.** Belli bir günde her türlü mal satıcılariyle alıcıların toplaşıp alışveriş ettikleri yer. *Perşembe pazarı. Salı pazarı. Pazar pazarı.* **3.** Bir malın alıcı bulduğu yer. *Doğu ülkeleri Türk yapınları için iyi bir pazar olabilir.* **4.** Alışveriş. *Allah hayırlı pazar versin.* **Pazara çıkarmak,** satılığa çıkarmak. **Pazar kayığı.** İstanbulda eşya taşıyan büyük kayık. **Pazar kayığı gibi.** fazla kalabalık taşıtlar için söylenir. **Pazar ola,** satıcılara, «satışın bol olsun» anlamına söylenen bir iyi dilek sözü.

pazarbaşı b. i. Pazar kâhyası.

pazarcı s. Pazarlarda mal satan (kimse).

pazarlaşmak (nsz : le) Fiyat kesmede konuşup uyuşmak, pazarlık etmek.

pazarlık i. Pazarlaşmak işi, pazarlaşma.

pazartesi b. i. Haftanın ikinci günü, pazar ile salı arası.

pazen Fr. i. Dokuması kalınca sık ve yumuşak, çoğu basma bir çeşit bez.

pazı i. *bt.* İspanakgillerden, yapraklarından sebze olarak faydalanılan bitki, yaban pancarı.

pazı Fa. i. Kolun üst kısmında şişkince duran kas kitlesi. *Pazıları kalın.*

pazıbent,-ti Fa. i. **1.** Bir şeye işaret olmak üzere kola geçirilen enlice kuşak, kolçak. **2.** Kol muskası.

pazval i. Dikicilerin dize gerdikleri kayış.

pazvant Fa. i. Çarşı bekçisi.

Pb *kim.* Kurşun madeninin simgesi.

Pd *kim.* Palladyum cisminin simgesi.

peçe i. Eskiden kadınların sokakta yüzlerine örttükleri ince siyah örtü.

peçelemek (i) Uzaktan seçilmesin diye bir şeyin üzerine ağaç dalı, çalı gibi şeyler örtmek.

peçete İt. i. (.×.) Yemek peşkiri.

peçiç i. Zar yerine yedi tane küçük deniz hayvanı kavkısı atılarak bunların açık taraflarının üste veya alta geldiklerine göre taş ilerileterek oynanan bir oyun.

pedagoji Yu. i. Eğitbilim.

pedal İt. i. **1.** Ayakçak². **2.** Ayakla işler, ufak basım makinası.

peder Fa. i. Eskiden «baba» anlamına kullanılırdı.

pederşahi Fa. b. s. (..--) *top.* Ataerkil.

pedoloji Yu. i. *eğ.* Çocukbilim.

pedotekni Yu. i. *eğ.* Çocuk biyolojisi, ruh ve toplumbilimi esaslarının kılgılı bir erekle uygulanması, kılgılı çocukbilim.

pegmatit,-ti Fr. i. *je.* Beyaz mikalı ve iri taneli gıranit.

pehlivan Fa. i. **1.** Güreşçi. **2.** mec. Boylu boslu ve kuvvetli kimse.

pehpeh ü. Beğenme anlatır. *Pehpeh ne güzel yakışmış!*

pehpehlemek (i) Çıkarını sağlamak için bir kimse birisini yüzüne karşı övmek.

pehriz Fa. i. **1.** Vücuda zararlı olan zevkli şeylerden ve özellikle hastalıkta belli yemeklerden sakınma işi. *Ölçülü bir pehriz sağlığa yardım eder. Bâzı hastalıklar sıkı pehriz ister.* **2.** Hıristiyanların belli günlerde et, yağ gibi bâzı şeyleri yememeleri şeklinde tuttukları oruç.

pehrizli Fa. T. s. Pehriz halinde olan.

pejmürde Fa. s. **1.** Eski püskü, yırtık. **2.** Dağınık.

pek,-ki s. **1.** Sert, katı. *Pek yürekli. Pek başlı.* **2.** Sağlam, sıkı. *Pek canlı. Karnı tok sırtı pek. Ağzını pek tut.* **3.** zf. Çokluk, aşırılık anlatır. *Pek yoruldum. Pek güzel. Pek şeker!* **4.** zf. Hızlı olarak. *Pek gittiği için çabuk yoruldu.* **Pek başlı,** inatçı. **Pek canlı,** dayanıklı. **Pek gözlü,** yılmaz, cesaretli. **Pek pek,** olsa olsa, en son ihtimal olarak. *Pek pek iki lira eder.* **Pek yürekli,** acıması olmıyan, merhametsiz. **Pek yüzlü, 1)** karşısındakilerinin kırılacağını bildiği halde duygularını veya isteklerini söylemekten çekinmiyen, **2)** sıkılmaz.

pekâlâ T. Ar. e. (×..) «Dediğin gibi olsun», «öyle kabul edelim» gibi bir anlamı olup en çoğu bir itiraz cümlesinden önce getirilir. *Pekâlâ, madem biliyordun ne diye söylemedin.*

pekdoku b. i. *bt.* Dalların dik durmasını sağlıyan doku.

pekent i. *je.* Bir yerden başka bir yere kolayca geçit vermiyen doğal engel. *Toros pekendi.*

peki b. e. (×.) **1.** Verilen emir veya söylenen sözün kabul edildiğini anlatır. *Dersine çalış! - Peki!* **2.** «Pekâlâ» gibi itiraz cümlelerinin başına getirilir. *Peki, ya dün nerede idin?*

pekin s. *fel.* Üzerinde şüphe edilmiyen, iyice bilinen, °muhakkak.

pekinlik i. *fel.* Pekin olma hali, °mevsukıyet.

pekişmek (nsz) **1.** Sertleşmek, katılaşmak. **2.** Sıkışmak, tıkanmak.

pekiştirmek (i) **1.** Sertleştirmek, katılaştırmak. **2.** Sağlamlaştırmak, °tahkim etmek.

pekitmek (i) **1.** Sağlamlaştırmak, °tekidetmek. **2.** Bir yerde tutmak, °tevkif etmek.

peklik i. Dışkının katı'ığı yüzünden büyük aptes bozamama veya güçlükle bozma hali, °inkıbaz.

pekmez i. Kaynatılıp koyulaştırılmış meyva suyu ve daha çok üzüm şırası. **Pekmez toprağı,** Bak. marn.

peksimet i. Pişirildikten sonra ısıda suyu uçurularak kurutulmuş ekmek.

pelerin Fr. i. Omuzlardan aşağı dökülen kolsuz bir çeşit üstlük, harmani.

pelesenk i. Sıcak bölgelerde yetişen, kerestesi doğramacılıkta kullanılan bir ağaç.

pelin i. *bt.* Bileşikgillerden, yapraklarında ve öteki kısımlarında çok acı ve ıtırlı bir madde bulunan bitki, ki hekimlikte kullanıldığı gibi «apsent» denilen içki de bununla yapılır.

pelit Ar. i. Palamut ağacı ve yemişi.

pelte i. **1.** Nisasta, şeker ve su ile yapılan dondurma tatlı. **2.** Bu kıvamda olan madde. **Pelte gibi,** pek gevşek.

peltek s. Dilini dişlerinin arasına alır gibi söz söyliyen ve bu yüzden s, z gibi sesleri kusurlu çıkaran.

peltekleşmek (nsz) Pelteklik peyda etmek. *Hastanın dili peltekleşti.*

pelteklik i. Peltek olma hali, peltek söyleme.

pelteleşmek (nsz) Pelte kıvamını almak.

pelüş i. Bir çeşit kadife.

pembe i. ve s. Beyazla biraz kırmızının karışmasından meydana gelen açık renk ve bu renkte olan. **Pembe görmek,** pek iyimser davranmak.

pembelik i. Pembe olanın hali.

pembemsi s. Pembeye çalan.

pembezar i. Bürümcük cinsinden ince bir ipekli.

penaltı İn. i. (×..) Futbolde ceza olarak, topun yalnız kalecinin koruduğu kaleye on iki adımdan çekilmesi.

pencere i. Dışarısını görmek, hava ve ışık almak için duvarlarda yapılan ve çerçeve, cam, pancur, perde gibi eklentilerle kullanışı kolaylaştırılan açma.

pençe Fa. i. **1.** Yırtıcı hayvanların ön ayaklarının parmaklariyle tırnakları. *Aslanın pençesi.* **2.** mec. Zorlu el. *Adaletin pençesi.* **3.** Ayakkabının altını meydana getiren kösele. **Pençe atmak (Bir şeye-).** gücüne güvenerek el koymak. **Pençe pençe,** genişçe ve sık lekeler halinde yer yer kırmızı (yanak). *Yanaklar pençe pençe.* **Pençe vurdurmak,** ayakkabıya pençe çaktırmak.

pençelemek (i) Pençesiyle vurmak, kapmak, yakalamak.

pençeleşmek (nsz:le) **1.** Pençe pençeye gelmek, tutuşarak kavga etmek. **2.** mec. Pek uğraşmak.

pençeli s. **1.** Pençesi olan. **2.** Pençesi geniş olan. **3.** Zorlu. **4.** Sataşkan.

pençgâh Fa. i. (.-) *mü.* Şark müziğinde bir makam adı.

peneplen Fr. i. *c.* Yalama yazı.

penguen i. *zo.* Perdeayaklılardan, kutup bölgelerinde yaşıyan, sırtı siyah, göğsü beyaz, iyi yüzen, deniz hayvanlariyle beslenen bir kuş.

pens Fr. i. Küçük maşa, cımbız.

pens İn. i. Şilin'in on ikide bir değerinde İngiliz parası.

pepe s. Dili tutuk, kelimelerin ilk seslerini güçlükle ve tekrar tekrar söyledikten sonra arkasını getirebilen.

pepelemek (nsz) Pepe gibi konuşmak.

pepelik i. Pepe olanın konuşmasındaki hal.

pepeme s. Pepe.

pepemelik i. Pepelik.

pepsin Fr. i. *by.* Mide salgısında bulunup albüminli besinleri peptona çeviren madde.

pepton Fr. *by.* Vücut tarafından özümlenebilecek hale gelmiş albüminli besin.

perakende Fa. s. (.-..) **1.** Dağınık. *Perakende borçlar.* **2.** Azar azar yapılan, azdan. *Perakende satış.*

perakendeci Fa. T. s. Toptancı gibi yalnız büyük ölçüde değil de, en çoğu azar azar mal satan (tüccar).

perçem i. **1.** Eskiden başlarını tıraş edenlerin tepede bıraktıkları saç tutamı. **2.** Yele. *At perçemi.* **3.** Kâhkül.

perçin i. İki veya daha çok levhayı birbirine bağlamak için geçirilen çivinin ezilerek baş haline getirilen ucu.

perçinlemek i. **1.** Perçinle tutturmak. **2.** mec. Berkitmek, sağlamlaştırmak.

perçinlenmek (nsz) Perçinlemek işi kendine yapılmak.

perçinleşmek (nsz) Perçin edilmiş gibi sağlamlaşmak.

perçinleştirmek (i) Perçinle tutturulmuş gibi sağlamlaştırmak.

perçinli s. Perçinlenmiş veya perçinleştirilmiş olan.

perdah Fa. i. **1.** Parlatma. **2.** Tıraştan sonra tersine yapılan ikinci tıraş. **Perdah vurmak,** parlatmak.

perdahçı Fa. T. s. Gereken şeylere cilâ veren işçi.

perdahlamak Fa. T. i. Parlatmak.

perdahlı Fa. T. s. Perdah edilmiş.

perdahsız Fa. T. s. Perdahı olmıyan.

perde Fa. i. **1.** Kapı, pencere gibi yerlere asılan örtü. **2.** İki yeri birbirinden ayıran

şey. *Tahta perde.* **3.** *an.* Bir boşluğu ikiye bölen oluşum. **4.** *mü.* Bir müzik parçasını meydana getiren seslerden her birinin kalınlık veya incelik derecesi. **5.** Bu ses derecelerini sağlamak için çalgılarda bulunup parmaklarla işletilen tertibat. **6.** Bir sahne eserinin bölümlerinin her biri. **7.** Ekran. *Sinema perdesi. Karagöz perdesi.* **8.** *hk.* Aksu. *Gözlerine perde inmiş.* **9.** *mec.* Doğruyu görmeğe engel olan şey. *Bu sözü duyunca gözlerimdeki perde kalkıverdi.* **Perdesi yırtık,** utanmaz arlanmaz.

perdeayaklılar Fa. T. ç. b. i. Ördekler gibi, suda yüzen ve parmakları arasında perde bulunan kuşlar takımı.

perdeci Fa. T. s. **1.** (Eskiden) Bir büyük kişinin kapısında bekleyip gelenlere kapı perdesini açan (kimse). **2.** Tiyatro perdesini açıp kapıyan.

perdelemek Fa. T. (i) Önüne perde çekmek, perde ile örtmek.

perdelenme Fa. T. i. **1.** Perdelenmek eylemi. **2.** *dlg.* Söyleyişte sesin değişik bir perdeden çıkması.

perdelenmek Fa. T. (nsz) Perde ile örtülmek.

perdeli Fa. T. s. Perdesi olan veya üstüne perde çekilmiş bulunan.

perdesiz Fa. T. s. **1.** Perdesi olmıyan. **2.** Utanmaz, hayasız.

perdesizlik Fa. T. i. **1.** Perdesi olmamak hali. **2.** Utanmazlık, hayasızlık.

pere Fr. i. Yapıcılıkta dolmaların kaymasını önlemek için bunların eteklerine moloz taşiyle örülen kaplama.

perende Fa. i. Havada çevrilen taklak. *Perende atmak.* **Perende atamamak (Birinin yanında-),** şu veya bu bakımdan birisinden aşağı veya beceriksiz olmak.

perese i. **1.** Hiza bulmak için duvarcıların kullandıkları ip. **2.** mec. Durum, kerte. *İş bu pereseye geldikten sonra...* **Peresesine getirmek,** fırsatını bulmak. **Pereseye almak,** bir işi düşünmek, derpiş etmek.

perestiş Fa. i. Tapınma, pek çok sevme.

pergel i. Birer ucundan birbirine eklemlenmiş iki çubuktan ibaret olup uçlarından biri sivri bir madenle, ötekisi sivri bir kalemle sona eren geometri aleti. *Pergel. çember yaylarını çizmeğe yarar.*

pergellemek (i) **1.** Pergelle ölçmek. **2.** mec. Tasarlamak.

perhiz Fa. i. Pehriz.

peri Fa. i. Cinlerin pek yosma varsayılan bir çeşidi ve özellikle dişisi. **Peri gibi,** pek güzel. **Peri hastalığı,** sara ve isteri gibi bâzı hastalıklara denir.

peribacası,-nı b. i. *je.* Tepesinde bir taş taşıyan, piramit veya direk şeklinde toprak, çakıl veya küçük taş yığını.

pericik Fa. T. i. **1.** Kilit dili. **2.** Peri hastalığı.

perido Fr. i. *je.* Silikat cinsinden türtü değerli taşlara verilen ad.

peridotit,-ti Fr. i. *je.* Feldispatsız, peridosu graniti çok andırır külte.

perimasası,-nı b. i. *je.* Masayı andıracak şekilde, dik taşların üstüne yerleşmiş yassı kaya.

peripatetizm Yu. i. *fel.* Gezimcilik.

peripiramidi,-ni Fa. Yu. T. b. i. *je.* Bir taş yığını ile bunun altında kalmış topraktan meydana gelen, piramit şeklinde tümsek.

periskop,-pu Yu. i. Denizaltı gemilerinde, suyun üstüne çıkarılarak dışarıyı gözlemeğe yarıyan aygıt.

perişan Fa. s. (.--) **1.** Dağınık. **2.** Acınacak halde olan, bozgun, ezgin.

perişanlık Fa. T. i. (.--.) **1.** Dağınıklık. **2.** Acınacak hal, bozgunluk, ezginlik.

periton Yu. i. *an.* Karınzarı.

peritonit,-ti Yu. i. *hk.* Karınzarı yangısı.

perkende i. Eski bir çeşit savaş gemisi.

perki i. Yırtıcı bir cins balık.

perkitmek (i) Pekitmek.

perm i. *je.* Paleozoik zamanın en yeni devresi.

permanganat,-tı Fr. i. *kim.* Mikrop öldürücü bir madde olan ve suda eriyiği menekşe renginde bulunan «potasyum permanganatı» nın kısa adı.

permeçe İt. i. İnce halat.

permi Fr. i. **1.** Devlet Demir Yollarında «paso» anlamiyle kullanılıyor. **2.** Tecimde dışarıya mal çıkarma veya mal getirme izni.

peroksit Fr. i. *kim.* Olabildiği kadar fazla oksijeni olan oksit.

peron i. Demiryolu duraklarında tirenlere binilen yer.

peronospora Fr. i. Patates, pancar, asma ve daha başka bitkileri hasta eden, mikroskopluk bir mantar çeşidi. **Patates peronosporası,** patatesin sürgünlerine ve yapraklarına musallat olan, yumruları da çürüten peronospora.

pers s. Bak. Ters pers. **Pers olmak,** düşmek.

persenk Fa. i. Lâkırdı ederken gerekli gereksiz tekrarlanan «efendim», «efendime söyliyeyim», «uzatmıyalım» gibi sözlere « lâkırdının persengi » denir.

perspektiv Fr. i. Eşyayı, sabit bir noktaya göre olan uzaklıklarını ve aralarındaki duruş farklarını canlandıracak şekilde resmetmek yolu.

perşembe i. Haftanın beşinci günü, çar-

şamba ile cuma arası. **Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir,** fena başlıyan bir işin sonu için kötümserlik anlatmak üzere söylenir.

pertav Fa. i. Atılma, sıçrama, hız.

pertavsız Fa. i. Büyüteç.

peruka İt. i. (•×•) Takma saç.

perukâr İt. i. Eskiden «berber» anlamına kullanılırdı.

perva Fa. i. (•-) Çekinme, sakınma, korku.

pervane Fa. i. (•--) **1.** Geceleri ışık etrafında dönen küçük kelebek. **2.** Bir eksene dikey olarak saptanmış iki veya ikiden artık kanaddan ibaret aygıt, ki dönünce, ya üstünde bulunduğu nesneyi yürütmeğe veya hava akımı yapmağa yarar. *Vapur pervanesi. Uçak pervanesi. Vantilâtör pervanesi.* **Pervane olmak (Birine-),** her hangi bir bağlılıkla etrafından ayrılmamak.

pervasız Fa. T. s. (•--) Çekinmez, sakınmaz, korkusuz.

pervasızlık Fa. T. i. (•--•) Çekinmezlik, sakınmazlık, korkusuzluk.

pervaz i. Bir şeyin etrafına veya kenarına, uzunluğuna eklenen dar parça.

pes i. «Her hangi bir karşılaşmada yenildiğini kabul etmek» anlamına gelen kimi vakit de birinin kurnazlığı veya şirretliği karşısında duyulan hayreti anlatmak için kullanılan «pes demek» deyiminde geçer.

pes Fa. s. Yavaş sesle söylenen. **Pes perdeden konuşmak,** yumuşak bir dil kullanmak.

pesek i. Diş kiri, diş pası.

pespaye Fa. s. (•-•) Alçak, soysuz.

pest,-ti Fa. s. Pes.

pestenkerani s. tkz. Saçma, değersiz, önemsiz. *Pestenkerani lâkırdılar söylüyor.*

pestil i. Yemiş ezmesinin yufka halinde kurutulmuşu. *Erik pestili. Kayısı pestili.* **Pestilini çıkarmak (Birinin-), 1)** ezmek, **2)** çok yormak, **3)** çok dövmek.

pesüs i. Toprak kandil.

peş i. Bâzı giysilerin bol olması için yanlara eklenen kumaş parçası.

peş i. «Peşine düşmek», «peşine takmak», «peşinden gitmek», «peşi sıra» gibi bâzı deyimlerde «arka» anlamına gelir. **Peşinde dolaşmak** veya **gezmek,** bir işin olması için sağa sola baş vurmak.

peşekâr Fa. i. Orta oyununda kavuklu ile konuşarak oyunu açan oyuncu.

peşiman Fa. s. (•--) Pişman.

peşin Fa. zf. **1.** Önden, önce. *Ben size peşin söyledim. Üç aylık kirayı peşin istiyor.* **2.** s. Önden verilen, veresiye karşıdı. *Peşin para. Ismarlanan şeylerin ücreti peşindir.* **Peşin cevap,** sonradan isteneceği hatıra gelen bir şey hakkında önceden kararını bildirme. **Peşin pazarlık,** sonradan olacağı hatıra gelen şeyler üzerine önceden konuşup anlaşma. **Peşin yargı,** *fel.* kanıtsız olarak verilen hüküm.

peşinci Fa. T. s. Peşin para ile satan veya satın alan.

peşkeş Fa. i. «Armağan» demek olup **1)** «başkasının malını birine bağışlamak» ve **2)** «verilmemesi gereken bir şeyi uygunsuz bir maksatla veya yersiz olarak birine vermek» anlamına gelen «peşkeş çekmek» deyiminde geçer. *Benim malımı elâleme ne hakla peşkeş çekersin? Benim kimseye peşkeş çekecek malım yok!*

peşkir Fa. i. Yemek yerken kullanılan veya el kurulanan büyük mendil şeklinde pamuk veya keten bez.

peşrev Fa. i. Şark müziğinde, faslın giriş taksiminden sonra ilk çalınan dört haneli ve dört teslimli parça.

peştahta Fa. i. **1.** Eskiden iş masası gibi kullanılan çekmece. **2.** Sarrafların, üzerinde para saydıkları tahta.

peştamal Fa. i. Hamamda bulunurken veya iş görmekte iken belden aşağı bağlanan uzun ve geniş dokuma örtü. **Peştamal kuşanmak,** bir zanaatta usta çıkmak.

peştamalcı Fa. T. s. Peştamal, futa, havlu gibi şeyler yapan veya satan.

peştamallık Ar. T. i. İşlek bir dükkânı kendisine devretmesi için isteklinin, o dükkânın içindekine verdiği para.

petek i. **1.** Arıların bal mumundan yapıp gözlerine bal doldurdukları ve yumurtalarını bıraktıkları tekerlek. **2.** Bu tekerleğin balsızı. **3.** Bâzı şeylerin buna benziyen tekerleği. *Bir petek afyon. Bir petek kaşar peyniri.* **4.** Bâzı bölgelerde balçıktan yapılan ve dikine durmuş sandık biçiminde olan zahire ambarı. **Akciğer peteği,** *an.* akciğerlerde hava borucuklarının sonunu meydana getiren kesecik.

petekgöz b. i. Bâzı böceklerde olduğu gibi façetalı göz.

petrografi Yu. i. Yer kabuğunu kültelerini, bileşimleri ile türümleri bakımından inceliyen bilim.

petrol,-lü Yu. i. Gaz yağı. Bak. gaz.

pey i. Satın alınacak veya yaptırılacak bir şeyin karşılığına tuta önceden verilen para. *Pey vermek. Pey almak. Pey akçası.* **Pey vurmak, pey sürmek,** artırma ile satılan bir şey için fiyat öne sürmek.

peyda Fa. s. (•-) «Belli, var olan» anlamına olup şu iki deyimde geçer. **Peyda etmek,** çıkarmak, ortaya çıkarmak, edinmek. **Peyda olmak,** çıkmak, ortaya çıkmak, meydana çıkmak.

peydahlamak, peydahlanmak Fa. T.

(i) (Pek istenmiyen veya yolsuz görülen şeyler hakkında) Peyda etmek, edinmek. *Çocuk yeni yeni huylar peydahladı.*

peygamber Fa. i. Yalavaç. **Peygamber çiçeği,** bileşikgillerden, ilkbahar ve ilkyazda daha çok buğday tarlalarında sık sık rastlanan ve mor renkli çiçekler açan bir bitki.

peyk,-ki Fa. i. Ardaç, uydu.

peyke i. Bâzı yerlerde ve en çok eski kahvelerde bulunan tahta sedır.

peylemek (i) Bir şeyin kendisine saklanmasını ısmarlamak. *Bu masayı ben peylemiştim.*

peylenmek (nsz) Peylemek işine konu olmak.

peyleşmek (nsz : le) Aralarında pey alıp vermek.

peynir i. Sütü mayalayıp katılaştırarak yapılan çeşit çeşit besin. *Kaşar peyniri. Beyaz peynir. Tulum peyniri. Dil peyniri. Lor peyniri.* **Peynir dişi,** ileri ihtiyarlıkta çıkan dişlere denir. **Peynir gemisi yürümez (Şunu veya bunu demekle-),** istenilen iş yapılamaz. **Peynir şekeri,** akide şekerinin bayatı, ki ağızda kolayca dağılır.

peynirci s. Peynir yapan veya satan (kimse).

peynircilik i. Peynir yapma veya satma işi.

peynirleşmek (nsz) Peynir gibi gevrek ve yumuşak olmak.

peyrev Fa. i. (Başkasının) İzinden giden, izliyen, izleyici.

peyzaj Fr. i. Kır resmi.

pezeta İsp. i. (.×.) İspanyolların, birim olarak kullandıkları ve aşağı yukarı beş kuruş değerinde olan para.

pezevenk i. Yolsuz birleşmelere aracılık eden kimse.

pıhtı i. Koyulaşarak yarı katı haline gelmiş sıvı. *Kan pıhtısı.*

pıhtılanmak (nsz) İçinde pıhtılar olmak.

pıhtılaşmak (nsz) Pıhtı haline girmek.

pıhtılaştırmak (i) Pıhtı haline sokmak.

pılâçka Arn. i. (.×.) Çapul, vurgun.

pılâçkacı Arn. T. i. (.×..) Çapulcu.

pılâjiyoklâz Yu. i. *je.* Dilinimleri birbirine göre eğik bir durumda olan feldispat serisi.

pılâk Fr. i. Gerektikçe gramofonla tekrar edilmek üzere ses kaydedilen kurs.

pılâka Fr. i. (.×.) Araba, otomobil gibi sokaklarda dolaşan taşıtlara takılan numara levhası.

pılançete Fr. i. (..×.) Harta çıkarmağa yarıyan bir aygıt.

pılânkton Yu. i. *bt.* Sularda bulunan mikroskopluk veya minicik yaratıkların topluluğu.

pılânör Fr. i. Motorsuz uçak.

pılânya İt. i. (.×.) Uzun marangoz rendesi.

pılâsman Fr. i. Kazanç getirecek bir işe para yatırma.

pılâstik Yu. s. Resim, heykelcilik gibi şekiller meydana getiren sanatlara «plâstik sanatlar» denir.

pılâstron Fr. i. Meç oynarken kullanılan meşin göğüslük.

pılâterina Yu. i. Kefala benzer bir balık.

pılâtform Fr. i. *c.* Gelgitlerle kimi vakit sular altında kalan, kimi vakit de meydana çıkan, çok defa yassı kıyı parçası.

pılâtin İsp. i. Rengi gümüşten esmerce, yumuşak, kolay işlenir, çok dayanıklı, Pt simgesiyle gösterilen, değerli maden, ki bütün madenlerin en ağırı ve en bozulmazıdır, yoğunluğu 21,4 olup ancak 1775 derecede ergir, kuyumculukta çok kullanılır.

pılâtonik Yu. s. Hayalde kalan ve hep öyle kalmak istiyen sevgi ve ilgiye verilen bir sıfat.

pılâzma Yu. i. *by.* Örgensel dokuların ve özellikle kan ve lenfanın sıvı kısmı, ki yuvarlar bunun içinde yüzer bir halde bulunur.

pılı pırtı b. i. **1.** Eski eşya. *Şu pılı pırtıları bir hal etmeli.* **2.** (Hafifseme kasdiyle) Eşya. *Pılıyı pırtıyı toplayıp gitti.*

pınar i. Büyük su kaynağı. **Gözün pınarı,** gözün burun tarafındaki ucu.

pır i. **1.** Kuş pırlarken kanadlarının çıkardığı sesi anlatır ve «r» sesi uzatılarak söylenir. *Kuş pır diye uçtu.* **2.** Kimi vakit «pır» kaçıp gitmek fikrini de anlatır. *«Dört yol ağzında pır...!»*

pırafa i. (.×.) İskambil kâğıtlariyle oynanan bir çeşit oyun.

pıragmacı Yu. T. s. *fel.* **1.** Pıragmacılığı kendine öğreti diye kabul eden. *W. James pragmacı bir filozoftur.* **2.** Belirli bir ereğe varmağa yol bulmak üzere kabul edilen inanca, Kant, «pıragmacı inanç» adını verir.

pıragmacılık Yu. T. i. *fel.* Bir fikrin doğruluğunun ancak o fikrin sonuciyle ölçüleceği yani bir inancın başarısı oranında ve başarısı süresince doğru olabileceğini ileri süren öğreti.

pıranga It. i. (.×.) Eskiden ağır cezalıların ayaklarına takılan kalın zincir.

pırasa i. Zambakgillerden, sapı ve yaprakları sarmısağınkine benzer kış sebzesi. **Pırasa bıyıklı,** uzun, gür ve sarı bıyıklı.

pıratika İt. i. (.×..) Sahil sıhhiyesince gemilere verilen giriş çıkış izni.

pırazvana i. Kılıç, bıçak gibi saplı şeylerin sap içinde kalan kısmı.
pırıldak i. Işık açıp kapamak yoliyle işaretler vererek konuşmak için kullanılan aygıt.
pırıldamak (nsz) Arada bir ışık saçmak. *Ateş böcekleri karanlıkta pırıldar.*
pırıl pırıl b. zf. Pırıldamayı anlatır. *Pırıl pırıl ışık saçıyor.*
pırıltı i. Pırıldıyan şeyin çıkardığı ışık.
pırlak i. Doğan gibi yırtıcı kuşları tutmak için kullanılan çığırtkan.
pırlamak (nsz) **1.** Küçük kuş ürküp uçuvermek. **2.** Hemen koşup gitmek.
pırlangıç i. Öterek dönen topaç.
pırlanmak (nsz) (Yavru kuş) Uçmağa çabalamak.
pırlanta Fr. i. (·×·) **1.** Çok façetalı, foyasız parlak elmas. **2.** s. Taşı pırlanta olan. *Pırlanta küpe.*
pırnal Yu. i. Kömürü beğenilen meşe çalısı.
pırnallık Yu. T. i. Pırnal çalılığı.
pıroblem Yu. i. *mat.* Önceden öğrenilmiş bulunan teoremler veya kurallar yardımiyle çözülmesi istenen sorum.
pırpı i. Yılan sokmasına ilâç olduğuna inanılan bir çeşit taş, yılan taşı.
pırpırì i. *tar.* Salma erlerinin arkalarına giydikleri kırmızı çuha cüppe.
pırpıt,-tı s. **1.** Eski püskü, kurada. **2.** i. Kaba el tezgâhı yünlüsü.
pırtı i. **1.** Önemsiz veya eskice eşya. **2.** (Bâzı bölgelerde) Eşya.
pırtık s. Bak. Yırtık pırtık.
pırtlak s. [D. D.] Kolayca kabuğundan dışarı çıkabilen. *Pırtlak üzüm.*
pırtlamak (nsz) Bulunduğu yerden kayıp dışarı çıkmak.
pısırık s. Tutuk, cesaretsiz ve beceriksiz.
pısırıklık i. Pısırık olanın hali veya pısırıkça hareket.
pıt,-tı i. «Hiç ses yok» anlamına kullanılan «pıt yok» deyiminde geçer.
pıtırdamak (nsz) Pıtırdı etmek.
pıtırdatmak (i) Pıtırdı ettirmek.
pıtırdı i. Hafif patırdı.
pıtır pıtır b. zf. Hafif ses çıkararak çabuk hareket edildiğini anlatır. *Pıtır pıtır yürüdü gitti.*
pıt pıt b. zf. Hafif ve tekrarlı bir sesin çıkarıldığını anlatır. *Pıt pıt yürüyerek geldi.*
pıtrak i. **1.** Bir dal veya ağaç üzerindeki çiçek veya yemişin çokluğunu ve sıklığını anlatmak için kullanılan «pıtrak gibi» deyiminde geçer. *Erikler pıtrak gibi.* **2.** Bir bitkinin dikenli tohumu, ki hayvanların kıllarına ve insanların paçalarına takılır.

pıyan i. Bak. boyan.
piç i. **1.** Anası ile babası arasında evlilik bağı olmadan dünyaya gelen çocuk, ki kendi suçsuz olduğu halde topluluk tarafından hor görülür. **2.** Her şeyin aslına benzemiyeni. **3.** Ağacın kökünden biten sürgün. **Piç etmek (Bir işi-),** yapayım derken bozmak, çıkmaza sokmak. **Piç kurusu,** çocuklar için kimi vakit okşamalık olarak da söylenen çirkin bir söz. **Piç olmak, 1)** tadı bozulmak, **2)** boşa gitmek.
piçin i. [D.D.] Maymun.
piçleşmek (nsz) Yozlaşıp bozulmak.
pide Yu. i. Yufkaya yakın incelikte pişirilen hamur. **Pide gibi,** yamyassı.
pideci Yu. T. s. Pide yapan ve satan.
pijama i. Gecelik yerine giyilen, ince kumaştan, ceket ve pantolon takımı.
pike Fr. i. Altı üstü başka, bir tarafında kabartmalı şekiller bulunan pamuklu kumaş.
pike Fr. i. Uçağın bombasını atmak için, yüksekten amacın üzerine dik olarak saldırması.
piket,-ti Fr. i. İki, üç veya dört kişi arasında ve otuz iki kâğıtla oynanan bir çeşit iskambil oyunu.
pikrik Fr. s. Acı, sarı renkte, birdenbire ısıtılırsa patlıyan bir madde olan «pikrik asit» teriminde geçer. Pikrik asit ipek ve yünü sarıya boyamakta, patlayıcı maddeler yapımında, hekimlikte kullanılır.
pil Fr. i. Kimyasal erkeyi elektrik erkesine çeviren aygıt.
pilâki Yu. i. İçine soğan, sarmısak, maydanoz ve havuç gibi şeyler katılarak zeytin yağiyle pişirilen yemek çeşidi. *Fasulye pilâkisi. Balık pilâkisi.*
pilâv i. Suyunu çekip tane tane ayrılacak şekilde pişirildikten sora üzerine kızgın sağ yağ haşlanarak hazırlanan pirinç veya bulgur veya kuskus yemeği. **Pilâvdan dönenin kaşığı kırılsın,** bir işi sonuna kadar kovalamak kesin kararını anlatmak için söylenir.
pileistosen Yu. i. *je.* Dördüncü zamanın başlangıç devri.
piliç i. Tavuk yavrusunun civcivden sonraki hali.
piliyosen Yu. i. *je.* Miyosen devrinin sonu.
pilot,-tu İt. i. Uçağı süren kimse.
pinek i. [D.D.] Tünek.
pineke i. [D.D.] Hafif uyku.
pineklemek (nsz) Uyuklar gibi miskin miskin oturmak.
pines Yu. i. (×·) Midye şeklinde, fakat ondan çok büyük bir kavkılı yumuşakça.
pingpong İn. i. Büyük bir masa üzerinde

küçük bir topla oynanan bir çeşit oda tenisi, masa tenisi.

pinpon s. ar. İhtiyarlıktan çökmüş.

pinti s. Cimrilikten kılığı perişan olan.

pintilemek (nsz) Pinti olmak.

pintilik i. Pinti olanın hali veya pintice hareket.

pipet,-ti Fr. i. *kim.* Sıvıları kabdan kaba aktarmağa yarıyan cam boru.

pipo Fr. i. (×.) Kısa saplı tütün çubuğu.

pir Fa. s. (-) («İhtiyar, koca» demek ise de dilimizde bu anlama kullanılmaz). **1.** Bir tarikat veya sanatın ilk kurucusu. *Bektaşiliğin piri Hacı Bektaş Veli, gemicilerin piri Nuh peygamber olduğu söyleniyor.* **2.** zf. Adamakıllı, iyice. *Bir söyledi ama pir söyledi.* **Pir aşkına,** karşılık gözetmeden veya karşılık görmeden. *İki ay pir aşkına çalıştık!* **Pir ol,** alayla karışık bir iyi dilek.

piramidal,-li Fr. s. *mat.* Piramit biçiminde veya piramide ilişkin. **Piramidal yüzey,** Bak. yüzey.

piramit Yu. i. *mat.* Tepeleri ortak bir noktada bulunan, tabanları da her hangi bir çokgenin birer kenarından ibaret olan birtakım üçgenlerden meydana gelmiş şekildeki cisim. **Kesik piramit,** bir piramidin, tabanına paralel bir düzlemle kesilmesinde taban tarafında kalan parça.

pire i. İnsanın ve bâzı hayvanların kanını emerek yaşıyan, iyi sıçradığı için kolay yakalanmıyan küçücük asalak böcek. **Pire gibi,** çevik. **Pire için yorgan yakmak,** kendisine yapılan ufak bir fenalığın öcünü almak maksadiyle karşısındakini üzmek veya utandırmak için çok büyük bir zararı göze almak. **Pireyi deve yapmak,** fazla abartmak.

pirekambriyum Lâ. i. (..×..) *je.* Yerin ilkel kabuğuna dayanan jeoloji sistemi.

pirelenmek (nsz) **1.** Üstüne pire üşmek. **2.** Pirelerini ayıklamak. **3.** İşkillenmek, huylanmak.

pirens Fr. i. Hükümdar aylesinden olan erkeklere verilen unvan.

pirenses Fr. i. Kadın ve kız prens.

pirenslik Fr. T. i. **1.** Prens olanın hali. **2.** Bir prens tarafından idare edilen memleket.

piresbit,-ti Fr. s. Piresbitliğe uğramış (göz veya kimse).

piresbitlik Fr. T. i. Yaşın ilerlemesiyle gözde uyum işinin tam olamaması yüzünden okuma, dikiş gibi yakından yapılan işlerin güçleşmesi, ki dışbükey mercekler- den gözlükle düzeltilir.

piresesiyon Fr. i. *as.* Gün - tün eşitliği noktalarının (zamanlarının) her yıl pek az gerilemesi (daha erken bir zamana raslaması) olayı, ki güneş yörüngesinin her yıl pek az bir fark ile değişmesinden ileri gelir.

piresto İt. zf. (.×.) *mü.* Atik ve yürük bir hareketi anlatır.

pirevantoryum Lâ. i. (...×.) Hastalığa anık olan zayıf kimselerin alınıp bakıldığı sağlık evi.

pirim Fr. i. **1.** Sigorta için verilen ücret. **2.** Bir işe heveslendirmek için verilen ödence. **3.** Pay senetlerinin asıl fiyatı ile piyasa fiyatı arasındaki fazlalık.

pirimadonna İt. b. i. (.×.×.) Operada baş kadın rolünü oynıyan soprano.

pirimat,-tı Fr. i. *zo.* Bütün maymun çeşitlerini ve, bâzı bilginlerin sınıflamasına göre, insanları içine alan memeliler takımına «pirimatlar» denir.

pirina Yu. i. (.×.) Yağı alındıktan sonra zeytinin kalan posası.

pirinç i. Bakır ve kalay alaşımı sarı bir maden.

pirinç i. Buğdaygillerden, kökleri bol su içinde yetiştirilen, bundan dolayı sıtma salgınlarına yol açan bir bitki ve bunun, kabuğundan ayrılmış, pilâv, çorba ve daha başka şekillerde çok harcanan tanesi. **Pirincin taşını ayıklamak,** Bak. ayıklamak. **Pirinci su kaldırmamak (birinin-),** fazla söz kaldırmamak.

pirit,-ti Yu. i. *je.* Bir çok doğal maden sülfürlerine ve özellikle demir sülfürüne verilen ad.

piriz Fr. i. Elektrik akımı almak için fişin sokulduğu yuva.

pirohu i. Piruhi.

piroksen Yu. i. *je.* Doğal kalsiyum, magnezyum ve demir silikatlarına verilen ad.

pironculuk Yu. T. i. *fel.* Eski Yunan filozofu Pyrrhon'un şüphecilik öğretisi.

pirosfer Yu. i. *je.* Yerin ateşten çekirdeğine verilen ad.

pirtmek (i) Kemiğe dokunmaksızın eti incitmek.

piruhi i. Dört köşe kesilmiş hamurun içine peynir ve maydanoz konup ve üçgen şeklinde kıvrılıp suda pişirildikten ve suyu süzüldükten sonra üzerine yağ haşlanmak yoliyle hazırlanan bir hamur yemeği.

pirüpak,-ki Fa. s. hlk. (-.-) Tertemiz, lekesiz.

piryol i. Eskiden kullanılan kümbet kapaklı irice bir çeşit cep saatlerine «piryol» saati» denirdi.

pirzola İt. i. (.×.) Kasaplık hayvanda omurganın iki yanındaki bölge, ki eti gevrek olduğundan ızgarası lezzetli olur. *Koyun pirzolası. Kuzu pirzolası.*

pis s. **1.** Kendinde pislik olan veya pislen-

miş olan. *Lâğım suları pistir.* **2.** Beğenilmiyecek halde olan. *Öyle bir pis huyu var ki...* **3.** Kendinde pislik veya kir olmadığı halde bâzı sebeplerden dolayı iğrenilen. *Şu ekmek pistir, kenarını fare yemiş.* **4.** Sevimsiz olan. *Şu pis kedinin nesini seviyorsunuz? Şu pis herifin lâkırdısına kulak asma.* **5.** (Söz hakkında) Dinliyenleri utandıracak halde olan. *Pis sözler. Pis ağız. Pis konuşmak.* **Pisi pisine,** boş yere. *Pisi pisine bu kadar masraftan çıktık.* **Pis lâkırdı,** terbiyesizce lâkırdı, küfür veya hayasızca söz. **Pis pis düşünmek,** dalgın ve üzüntülü düşünceye varmak. **Pis pis gülmek,** başkasının üzüntüsü sırasında öc alır gibi gülmek.

pisboğaz b. s. Vakitli vakitsiz, iyi kötü seçmeden, eline geçeni yiyen (kimse).

pisboğazlık b. i. Pisboğaz olanın hali veya pisboğazca hareket.

pisi i. (Çocuk dilinde) Kedi. **Pisi balığı,** dil balığına benzer bir balık.

pisikanaliz Yu. i. *ruh.* Bilinç altında, karmaşa halinde bulunup kendilerini belli etmeksizin birtakım ruh, hattâ vücut bozuklukları doğuran andaç, istek ve imgeleri bilinç alanına çekmek yoliyle bunları zararsız kılmaktan ibaret bir ruh hekimliği yöntemi, ki «ruh çözümlemesi» anlamına gelen adı, Vivanalı profesör Freud tarafından konmuştur.

pisikoz Yu. i. *ruh.* Akıl hastalıklarının genel adı.

pisipisi i. **1.** (Çocuk dilinde) Kedi. **2.** ça. Kedileri çağırmak için kullanılır. **Pisipisi otu,** buğdaygillerden, tarla ve yol kenarlarında kendi kendine biten bir çeşit arpa, ki fazla kılçıklı olduğundan hayvan yemi dahi olmağa elverişli değildir.

pisipisine b. zf. Bak. pis.

piskopos Yu. i. Çoğu hıristiyan mezheplerinde, metropolite eşit bir aşama.

pislemek (e) (Hayvan bir yere) Büyük veya küçük aptesini etmek. *Kedi halıya pislemiş.*

pislenmek (nsz) Pis olmak, pisliğe bulaşmak.

pisletmek (i) Pis bir hale koymak. *Çocuk üstünü başını pisletecek! Dikkat et, bu işi de pisletme!*

pislik i. **1.** İğrendirici madde. *Çocuğun yüzü gözü pislik içinde kaldı.* **2.** Dışkı. *Şu kedi pisliğini temizlesinler.* **3.** Pis olanın hali. *Şu mutfağın pisliğine bakın.* **4.** Pis olma hali. *Fakaralık başka, pislik başka.* **5.** mec. Bozuk iş. *Onun pisliklerinin cezasını çekiyoruz.* **Pislik götürmek (Bir yeri-),** çok pis olmak. **Pislik parmağından akmak,** çok kirli olmak.

pist,-ti ü. Kediyi kovmak için kullanılır.

pist,-ti Fr. i. Yarış veya oyun için hazırlanmış yer.

piston Fr. i. **1.** Her hangi bir iş görmek üzere içi boş bir silindir içinde uygulu olarak ileri geri gidip gelen içi dolu silindir. *Buhar makinasındaki piston buhar basıncını harekete çevirir. Şırınga pistonu sıvıyı önce çeker sonra dışarıya verir.* **2.** mec. Arka, *iltimas.

pişdar Fa. i. Öncü.

pişek s. Kolay pişen. *Pişek fasulye.*

pişekâr Fa. i. Peşekâr.

pişik i. Apış yeri, koltuk altı gibi tenin birbirine sürtüşen yerlerinde terin yakmasiyle olan yara ve kızartı.

pişim i. Pişmek tarzı.

pişirim, pişirimlik i. Bir defa pişirmeğe yetecek miktar. *Bir pişirim pirinç. İki pişirimlik bulgur.*

pişirmek (i) **1.** Bir şeyin pişmesini sağlamak. *Yemek pişirmek. Tuğla pişirmek. İşi pişirmek.* **2.** mec. Çalışarak öğrenmek. *Dersimi iyice pişirdim.*

pişirtmek (i,e) Pişirmek işini başkasına yaptırmak.

pişkin s. **1.** Gereğince pişmiş. *Pişkin ekmek.* **2.** mec. Olur olmaz nezaket veya vakar gerekleri karşısında da işini yürütmekten çekinmiyen. *Ne pişkin adam. teklif beklemeden oturuverdi.*

pişkinlik i. Pişkin olma hali veya pişkince hareket.

pişman Fa. i. Yaptığı bir işin yanlış veya uygunsuz sonuç verdiğini görerek yapmış bulunduğuna acınan, ökünen, *nadim. **Pişman olmak,** ökünmek.

pişmaniye Fa. Ar. i. Telleri pek ayrılmamış bir çeşit keten helvası.

pişmanlık Fa. T. i. Pişman olma hali. ökünç. *Son pişmanlık fayda vermez.*

pişmek (nsz) **1.** Ateşte, fırında veya kaynar suda, yağda tutulup yenir hale gelmek. *Kebap pişti. Börek pişiyor. Söğüş pişecek.* **2.** Isıda katılaşmak. *Tuğla, çanak, çömlek özel ocaklarda pişer.* **3.** Olgun hale gelmek. *«Armut piş, ağzıma düş!»* **4.** Pişik olmak. *Çocuğun apış arası pişmiş!* **5.** mec. İşe alışıp beceriksizliği kalmamak. *Bu memur bir az daha pişmek ister.* **6.** mec. (İş) Konuşulup hazırlanmak. **Pişmiş aşa su katmak,** pişmiş işi bozmak.

pişti i. Topla oynanan bir çeşit oyun.

piştov İt. i. Tabanca.

pitoresk Fr. s. Resim konusu olmağa elverişli (görü).

piyade Fa. s. Yaya, yayan giden.

piyade Fa. i. **1.** Yaya asker. **2.** Satranç

oyununda ön sırada dizilen taşlardan her biri. **3.** Bir çift kürekle idare edilen bir çeşit hafif kayık.

piyango İt. i. (.×.) Her birinin üzerinde ayrı bir numara yazılı bulunan biletler arasında kur'a çekilerek para veya eşya dağıtma işi.

piyanist,-ti Fr. i. Piyano çalan.

piyano İt. i. (.×.) **1.** Kılâvyeli, telli, ağır ve büyük çalgı. **2.** zf. *mü.* Yavaş, sesleri tatlılaştırarak.

piyasa İt. i. (.×.) **1.** Eğlenmek üzere bir aşağı bir yukarı gezme. *Piyasa etmek. Piyasaya çıkmak. Piyasa yeri.* **2.** Pazar³. *Malı piyasaya çıkarmak.* **3.** Çarşı fiyatı. *Bugün piyasa yükseldi.*

piyata İt. i. (.×.) Kimi vakit başka tabak çeşitlerinden ayırmak için «sofra tabağı» anlamına kullanılır.

piyaz Fa. i. **1.** Kebap, ızgara köfte, balık gibi susuz yemeklere katılan ince doğranmış ve tuzla öldürülmüş maydanozlu soğan. **2.** Suda kaynatılarak üzerine zeytin yağı sirke gezdirilen ve piyaz, haşlanmış yumurta ve siyah zeytinle süslenen fasulye salatasına da «piyaz» veya «fasulye piyazı» denir. **3.** ar. Pehpehleme. *Benim bu piyazlara karnım tok.*

piyazlamak Fa. T. (i) **1.** Eti ateşe vurmadan bir kaç saat önce soğan ve karabiber, tarçın gibi baharlarla uvarak kendi haline bırakmak. **2.** Pehpehlemek.

piyazlı Fa. T. s. Üzerinde piyaz bulunan. *Piyazlı balık ızgarası.*

piyes Fr. i. Tiyatro eseri.

piyolit,-ti Yu. i. *je.* Külteler meydana getiren, nohut iriliğinde yumrulanmış kalker tanesi.

pizzikato İt. i. (..×.) *mü.* (Yaylı çalgılarda) Tellerin parmak çekişleriyle seslendirilmesi.

plâçka Arn. i. Bak. pılâçka.

plâçkacı Arn. T. s. Bak. pılâçikacı.

plâjiyoklâz Yu. i. Bak. pılâjiyoklâz.

plâk Fr. i. Bak. pılâk.

plâka Fr. i. Bak. pılâka.

plân Fr. i. Tasar, kurampa.

plânçete Fr. i. Bak. pılânçete.

plânkton Yu. i. Bak. pılânkton.

plânör Fr. i. Bak. pılânör.

plânya İt. i. Bak. pılânya.

plâsman Fr. i. Bak. pılâsman.

plâstik Yu. s. Bak. pılâstik.

plâstron Fr. i. Bak. pılâstron.

plâterina Yu. i. Bak. pılâterina.

plâtform Fr. i. Bak. pılâtform.

plâtin İsp. i. Bak. pılâtin.

plâtonik Yu. s. Bak. pılâtonik.

plâzma Yu. i. Bak. pılâzma.

plebisit,-ti Fr. i. Tümdanış.

pleistosen Yu. i. Bak. pileistosen.

pliyosen Yu. i. Bak. piliyosen.

Plüton öz. i. Bak. Pülüton.

podösüet,-ti Fr. b. i. Sadece «süet» de dedikleri yumuşak, yüzü ince havlı bir çeşit deri ve bundan yapılan (şey). *Podösüet iskarpin. Süet eldiven.*

podra Fr. i. (×.) Yüze ve tene sürülen beyaz veya ten renginde, kokulu ince toz, ki en çoğu pirinç unu ile yapılır. **Podra şeker,** dövülerek ince un haline getirilmiş bayağı şeker, un şeker.

podralık Fr. T. i. Podra kutusu.

pof i. Yere düşen kaba ve yumuşakça bir şeyin veya havası boşalan bir nesnenin çıkardığı sesi anlatır. *Yastık pof diye yere düştü. Balon pof diye söndü.*

pofurdamak (nsz) Can sıkıntısından sesli nefes vermek. *Burada oturduğu kadar hep pofurdadı durdu.*

poğaça i. (.×.) Hamuru çürütülerek, yani gevrek olması için içine yoğurt, böbrek yağı gibi şeyler katılarak yapılan börek.

poğaçacı s. Poğaça yapan veya satan (kimse).

pohpoh i. Pohpohlama işi. *Kimi insanlar pohpohtan hoşlanır.*

pohpohlamak (i) Birini, yüzüne karşı, gereğinden artık övmek. *Onu öyle pohpohlamayın, sonra böbürlenmeğe başlar.*

poker İn. i. İskambil kâğıtlariyle oynanan bir kumar oyunu. *Poker toplulukta, kimi vakit çok kötü sonuçlara meydan verir.*

polargı Yu. T. i. *fi.* Işığı polarmağa yarar aygıt.

polarılmak Yu. T. (nsz) *fi.* Polarma olayına uğramak. *Polarılmış ışık.*

polarma Yu. T. i. *fi.* **1.** Doğrudan doğruya kendi kaynağından çıkan bir ışığın, yansıdıktan veya kırıldıktan sonra gösterdiği özelliklerin topu. **2.** Bir pilde pozitif kutbun etrafında, elektrik yükünü boşaltmış gaz moleküllerinin birikmesiyle bu kutbun çevresinde yalıtkan bir tabaka meydana gelerek pilin işlemekten kalması olayı.

polarmak Yu. T. (i) *fi.* Polarma olayına uğratmak.

polarölçer Yu. T. i. *fi.* Bir ışığın polarma oranını ölçmeğe yarıyan aygıt.

polemik Yu. i. Kalemle tartışma.

poliçe İt. i. (.×.) **1.** Belirli bir vâdenin sonunda belirli bir parayı kendi adına veya bir başkasının emrine ödemesi için alacaklının borçluya yazdığı emir. **2.** Sigorta senedi.

polifoni Yu. i. Çok seslilik.

poligon Yu. i. Atış yeri.

polimeri Yu. i. *kim.* Birçok moleküllerin tek molekül halinde birleşmeleriyle meydana gelen izomeri.
polip,-pi Yu. i. *zo.* **1.** Poliplerden bir tane. **2.** *hk.* Ahtapot².
polipler Yu. T. ç. i. *zo.* Selenterelerden bir sınıf hayvanlara verilen ad.
polis Fr. i. **1.** Şehir içinde baysallık ve güvenliği sağlıyan örgüt, kolluk. **2.** Bu örgütte yer alan er, kollukçu.
politeknik Yu. s. İçine birçok teknik alan.
politika Yu. i. (..×.) **1.** Siyasa. **2.** mec. Bir ereğe varmak için karşısındakilerin duygularını okşamak, zayıf noktalarından veya aralarındaki uyuşmazlıklardan yararlanmak gibi yollarla iş yürütme.
politikacı Yu. T. s. (..×..) **1.** İç siyasa ile uğraşan. **2.** mec. Hoşa gidecek şekilde davranan.
politikacılık Yu. T. i. (..×...) İç siyasa ile uğraşma işi veya tutkusu.
polka i. (×.) Bir çeşit dans ve onun havası.
polo İn. i. (×.) Çevgen².
Polonez i. Polonyalı, Leh.
Pomak i. Rumelide Bulgarca konuşan Türk ve müslüman bir topluluğun adı.
pomata Fr. i. (.×.) Merhem ve daha çok saç merhemi.
pompa Fr. i. (×.) Bisiklet, otomobil veya ayak topu lâstiği şişirmekte kullanılan tulumba.
ponje Fr. i. Düz, ince ve sık dokunmuş bir çeşit ipekli. **Ponje patis,** ponje gibi parlak ve ince patis.
ponksiyon Fr. i. *hk.* Vücudun her hangi bir boşluğunda bulunan bir sıvıyı akıtmak veya çekmek için, içi boydan boya delik bir iğneyi batırma işi.
ponza İt. i. (×.) Bâzı şeyleri uvup temizlemeye yarar sünger taşı.
porfir Yu. i. *je.* Somaki.
porfirit,-ti Yu. i. *je.* Eski andezitlerin genel adı.
porfirsi Yu. T. ı. *je.* Porfiri andıran bir çeşit külte.
pornografi Yu. i. Bahname, bahname edebiyatı.
porselen İt. i. **1.** Kaolinden yapılan beyaz, sert ve yarı saydam çömlek hamuru. **2.** s. Bundan yapılmış (çanak çömlek). *Porselen tabak. Porselen fincan.*
porsiyon Fr. i. Sofrada her yemekten bir kimseye verilmesi âdet olan miktar. *Ben bu yemekten bir porsiyon daha alacağım.*
porsuk s. Porsumuş.
porsuk i. Su kıyılarında kazdığı deliklerde yaşıyan, ot ve etle beslenen, tüyleri fırça yapımında kullanılan, tilki büyüklüğünde, pis kokulu, memeli bir hayvan. **Porsuk ağacı,** porsukgillerden, yaprakları iğne şeklinde, yaz kış yeşil, bir orman ve süs ağacı.
porsukgiller ç. b. i. *bt.* Açıktohumlulardan, örneği «porsuk ağacı» olan bir familya.
porsumak (nsz) Pörsümek.
portakal i. *bt.* Turunçgillerden bir ağaç ve bunun kırmızıya çalan sarı, toparlak veya söbe, kabuğu güzel kokulu, suyu mayhoşça şekerli olan yemişi.
portatif Fr. s. **1.** Taşınabilir, sökülüp taşınabilen. *Portatif baraka.* **2.** Kolay taşınır.
portmanto Fr. i. Bir yere girince insanın üstünden çıkardığı şapka, palto, şemsiye gibi şeylerin asıldığı askılı mobilya.
porto i. (×.) Portekizde yapılan ünlü bir şarap.
portre Fr. i. Konusu insan olan resim.
pos s. «Gür ve uzun bıyıklı» anlamına gelen «pos bıyıklı» deyiminde geçer.
posa i. Suyu alınmış her türlü yiyecek maddenin kalıntısı. **Posasını çıkarmak (Bir şeyin-),** sonuna badar sömürmek.
posbıyık b. s. Pos bıyıklı.
post,-tu Fa. i. **1.** Tüyü alınmamış hayvan derisi, ki çoğu halı gibi yere serilir veya üstüne oturulur. *Kaplan postu. Geyik postu.* **2.** mec. Eski tarikatlarda şeyhlik orunu. *Hacı Bektaş postu.* **3.** mec. (Yermeli bir anlamla) Orun, makam. *Post kavgası. Post peşinde koşmak.* **4.** Bâzı deyimlerde «can» anlamına kullanılmıştır. **Post elden gitmek** (= öldürülmek). **Postu kurtarmak** (= öldürülmek tehlikesini atlatmak). **Postu sermek,** gereksiz veya saygısızca, bir yerde, uzunca kalmak. **Tilki tilkiliğini anlatıncıya kadar post elden gider,** (insanın suçsuzluğu anlaşılıncıya kadar hayatının her an tehlikede bulunduğu zaman söylenir).
posta İt. i. (×.) **1.** Bir yere gelen veya bir yerden gönderilen mektup ve emanetlerin topu. *Posta çantası. Posta arabası. İstanbul postası. Sabah postası. Posta geldi. Postadan bize bir şey çıkmadı.* **2.** Bu emanetleri toplıyan ve dağıtan idare ve onun yeri. *Posta müdürü. Mektupları postaya götürmek.* **3.** Belli zamanlarda sefer yapan ve çoğu posta taşıyan büyük yolcu taşıdı. *Posta vapuru. Posta treni.* **4.** Takım, kol. *Sağa sola postalar çıkarıldı. İşçi postaları nöbetleşe çalışırlar.* **5.** Hizmet nöbetinde bulunan er. *Posta, şu zarfı komutana götür.* **6.** Sefer. *Bu araba bütün eşyayı dört postada taşır.* **Posta etmek,** birini tutup karakola götürmek. **Posta pulu,** posta ile gönderilen şeylere yapıştırılan pul. **Posta yapmak,** bir yere

gidip gelmek. *Araba şehre günde üç posta yapar.* **Postayı kesmek,** ilgiyi kesmek veya bir şeyi yapmaktan vazgeçmek. *Ben postayı kestim, artık toplantılara gitmiyeceğim.*

postacı Fr. T. s. Her hangi bir şekilde posta işiyle uğraşan.

postal i. **1.** Kabaca potin. **2.** mec. Küfür veya hakaret için ve aşağı yukarı «düşkün kadın» anlamiyle kullanılır. *Seni postal seni!*

postane Fr. Fa. i. (.--.) Posta dairesi.

postulat,-tı Lâ. i. *man.* ve *mat.* Konut.

pot,-tu i. Irmakları geçmek için kullanılan sal. **Pot başı,** ırmağın, pot bulunan geçit yeri.

pot,-tu i. Dikişin bir tarafında fazla kumaş kalmaktan ileri gelen şiş. **Pot gelmek (İş-),** ters gelmek. **Pot kırmak,** farkında olmıyarak karşısındakine dokunacak söz söylemek. **Pot yeri (Bir işin-),** pürüzlü yer.

pota Fr. i. İçinde maden ergitilen kab.

potansiyel Fr. s. **1.** *fel.* ve *fi.* Gizil **2.** i. *fi.* Gizilgüc.

potas Fr. i. *kim.* Potasyum hidratı, potasyum karbonatı gibi bileşiklere verilen genel ad.

potasyum Lâ. i. (.×.) *kim.* K simgesiyle gösterilen, 0,87 yoğunluğunda, 39,10 atom ağırlığında, 62,5 derecede ergiyen, 15 derecede mum gibi yumuşak, soğukta sert ve kırılgan olan basit bir cisim, ki potastan çıkarılır.

potin Fr. i. Konçları ayak bileğini az geçen, bağlı, düğmeli veya yandan lâstikli ayakkabı, fotin.

potlaç i. *top.* Bâzı ilkel toplumlarda şölen.

potlanmak (nsz) Pot yapmak, potu olmak.

potpuri Fr. i. *mü.* Türlü eserlerden veya bir eserin şurasından burasından seçilmiş parçaların sıralanmasiyle meydana gelen bütün.

potrel Fr. i. Yapılarda kullanılan, kesidi I harfi şeklinde demir çubuk.

potuk s. Kırmalı ve geniş.

potur s. **1.** Kırmalı ve potlu. **2.** i. Kırmalı ve buruşuk yer. *Damağın poturu.* **3.** Arka tarafında kırmaları çok, bacakları dar bir çeşit pantolon.

poyra i. Tekerleğin ortasında, parmakların sokulduğu etrafı delikli ağırşak.

poyraz Yu. i. Kuzey rüzgârı.

poyrazlamak (nsz) Poyraza çevirmek, poyraz esmeğe başlamak. *Hava poyrazladı.*

poz Fr. i. **1.** (Resim veya fotoğrafta) Duruş. **2.** (Fotoğrafta objektifin açık kaldığı) Süre.

pozitif Fr. s. *mat.* ve *fi.* **1.** Sıfırdan büyük, negatif karşıdı. **2.** *fel.* Deney sonuçlarına dayanan, tanıtlanmış, tanıtlı. *Pozitif bilimler.*

pozitivizm Fr. i. *fel.* Olguculuk.

pöç i. Kuyruk sokumu kemiği.

pöf ü. İğrenme ve tiksinme anlatır. *Pöf, ne fena koku!*

pörsük s. Pörsümüş.

pörsümek (nsz) Gevşeyip sarkmak.

pörsütmek (i) Pörsümesini sağlamak.

pösteki i. Koyun veya keçi postu. **Pösteki saydırmak (Birine-),** ona içinden çıkılmaz bir iş yükleyip yaptırmak. **Pöstekisini sermek (Birinin-),** döğerek bir daha kımıldamıyacak hale getirmek.

prafa i. Bak. pırafa.

pragmacı Yu. T. s. Bak. pıragmacı.

pragmacılık Yu. T. i. Bak. pıragmacılık.

pranga İt. i. Bak. pıranga.

pratik Yu. i. Kılgı.

pratika İt. i. Bak. pıratika.

prekambriyum Lâ. i. Bak. pirekambriyum.

prens Fr. i. Bak. pirens.

prenses Fr. i. Bak. pirenses.

prensip Fr. i. İlke.

prenslik Fr. T. i. Bak. pirenslik.

presbit,-ti Fr. s. Bak. piresbit.

presbitlik Fr. T. i. Bak. piresbitlik.

presesiyon Fr. i. Bak. piresesiyon.

presto İt. zf. Bak. piresto.

prevantoryum Lâ. i. Bak. pirevantoryum.

prim Fr. i. Bak. pirim.

primadonna İt. b. i. Bak. pirimadonna.

primat,-tı Fr. i. Bak. pirimat.

priz Fr. i. Bak. piriz.

prizma Yu. i. Biçme².

prizmatik Yu. s. Biçmesel.

probabilizm Fr. i. *fel.* Olasıcılık.

problem Yu. i. Bak. pıroblem.

profesör Fr. i. Bak. purofesör.

profesyonel Fr. s. Bak. purofesyonel.

profil Fr. i. Yanay.

program Yu. i. Bak. purogram.

proje Fr. i. Tasarı.

projeksiyon Fr. i. İzdüşüm.

projektör Fr. i. Işıldak.

proletarya Lâ. i. Bak. puroletarya.

proleter Fr. i. Bak. puroleter.

propaganda Fr. i. Bak. puropaganda.

propagandacı Fr.T.i. Bak. puropagandacı.

prosodi Yu. i. Bak. purosodi.

protestan Fr. i. Bak. purotestan.

protestanlık Fr. T. i. Bak. purotestanlık.

protesto İt. i. Bak. purotesto.

protojin Yu. i. Bak. purotojin.
protokol,-lü Yu. i. Bak. purotokol.
protonema Yu. i. Bak. purotonema.
protoplâzma Yu. i. Bak. purotoplâzma.
prova İt. i. Bak. purova.
pruva İt. i. Bak. puruva.
psikanaliz Yu. i. Bak. pisikanaliz.
psikolog Yu. i. Ruhbilgini.
psikoloji Yu. i. Ruhbilim.
psikometri Yu. i. *ruh.* Ruh ölçümü.
psikoz Yu. i. Bak. pisikoz.
Pt *kim.* Plâtin madeninin simgesi.
puç i. **1.** Kuyruk sokumu. **2.** İşe yaramaz şey.
puding İn. i. **1.** *je.* Çakıl ve taş kırıntılarının kendi kendine çimentolanmasından meydana gelmiş külte, **2.** Bir çeşit tatlı.
pufböreği,-ni b. i. Tavada kızartılmış, şiş ve içi kof bir çeşit yalınkat börek.
pufla s. (×.) Kabarık, yumuşak ve kaba. *Pufla yastık.*
puflamak (nsz) Buf diye ses çıkarmak.
puhu i. İri bir cins baykuş.
pul i. (Genel olarak, yassı, ince ve küçük şeylere «pul» denir) **1.** Bâzı elbise süslerinde kullanılan mercimek genişliğinde, ortası delik, parlak, incecik maden levhacık. **2.** Çoğu balıkların örtülü bulundukları sertçe, saydam levhacık. **3.** Tavla oyununda kullanılan yuvarlak kalınca levhacık. **4.** Devletçe alınan posta parasına veya damga resmine karşılık mektuplara ve kâğıtlara yapıştırılan basma küçük kâğıt parçası. *Posta pulu. Damga pulu. Kızılay pulu.* **5.** Kimi vakit vida, cıvata gibi şeylerin boynuna geçirilen ortası delik maden levhacık. **6.** Eskiden kullanılan, akçadan küçük para. **Pul pul,** üstünde yuvarlak ve irice benekleri olan şeyler için kullanılır. **Pul şişe,** kavanoz şeklinde, bayağı bir cam hamurundan yapılmış, yeşilimtırak renkte ince çeperli bir cins şişe.
pulat Fa. i. «Çelik» demek olup birinin, gücü yerinde olduğunu anlatmak için kullanılan «pulat gibi» deyiminde geçer.
pulcu s. **1.** Damga pulu satan. **2.** Pul biriktiren veya koleksiyon için pul alıp satan.
pullamak (ı) Üstüne pul yapıştırmak.
pullu s. **1.** Pulla işlenmiş. **2.** Üzerine pul yapıştırılmış. *Pullu dilekçe.* **3.** Pulu olan. *Pullu cıvata. Pullu balık.*
pulluk i. Kazacağı toprağın derinlik ve ve genişliği ayarlanabilen yeni usul saban.
puluç s. Cinsel yaklaşmada bulunmak gücünde olmıyan (erkek).
puluçluk i. Puluç olanın hali, 'ananet.
punç İn. i. Rom veya konyak karıştırılmış sıcak limonata veya çay.
punt i. «Bir şeyin sırası, tam zamanı» anlamiyle «punduna getirmek» ve «pundunu bulmak» deyimlerinde geçer.
punto İt. i. (×.) Basımcılıkta harflerin boyunu anlatan ölçü. *Sekiz punto. On punto.*
pupa Fr. i. (×.) **1.** Geminin arkası, kıçı. **2.** zf. Arkadan. *Rüzgâr pupa esiyor.* **Pupa yelken,** yelkenler arkadan esen rüzgârla şişirilmiş olarak tam yolla.
purofesör Fr. i. Üniversitede ve yüksek okullarda doçentten bir aşama üstün öğretmen unvanı.
purofesyonel Fa. i. Bir işi meslek edinmiş olan (kimse), meraklı ve hevesli karşıdı.
purogram Yu. i. **1.** Yazılı tasar. *Ders purogramı.* **2.** Düşünülü tasar. *Gezinti purogramı.*
puroletarya Fr. i. (...×.) Proleterler sınıfı.
puroleter Fr. i. Günlük çalışmasiyle yaşıyan, başka geliri olmıyan kimse, emekçi.
puropaganda Fr. i. (..×.) Her hangi bir fikri, bir kanışı yaymak ve ondan tarafa olanları çoğaltmak için söz, yazı veya başka araçlarla yapılan etki.
puropagandacı Fr. T. s. (...×..) Puropaganda yapan.
purosodi Yu. i. *mü.* Bir koşuk bestesinde, hece vurgularının müzik vurgu ve yükselişleriyle iyice uyuşmuş olması ve bu yoldaki kuralların topu.
purotestan Fr. i. Purotestanlık mezhebinden olan kimse.
purotestanlık Fr. T. i. Katoliklikten ayrılmış Hıristiyan kolu ve bunun topluluğu, ki Anglikan, Lüteryen, Kalvinist gibi türlü mezhepleri vardır.
purotesto İt. i. (..×.) **1.** Birinin, menfaati aleyhinde verilen kararı veya edilen hareketi tanımadığını resmî olarak bildirmesi. **2.** Bir senedin borçlu tarafından kabul edilmemesi veya ödenmemesi halinde taşıyıcı tarafından bu hali notere saptatma işi.
purotojin Yu. i. *je.* Gınays yapısında bir Alp giraniti.
purotokol,-lü Yu. i. **1.** Diplomat konuşumu mazbatası. **2.** Diplomatlık işlerinde ve devletler arasındaki münasebetlerde geçen her türlü yazılarda, resmî törenlerde, devlet başları ile onların temsilcileri arasındaki görüşmelerde uyulan törensel kurallar.
purotonema Yu. i. (...×.) *bt.* Yosun sporlarının çimlenmesinde meydana gelen iplik şeklindeki örgen.
purotoplâzma Yu. i. *by.* Canlı hücrenin vücudunu meydana getiren ve içinde, çoğu çekirdek bulunan özdek.
purova İt. i. (.×.) **1.** Deneme, sınama. *Elbise purovası. Temsil purovası.* **2.** Bas-

macılıkta dizgi yanlışlarını düzeltmek üzere basılan yazı. **3.** Puruva.

puruva İt. i. (.×.) Geminin ön tarafı. *Puruva direği.*

pus i. **1.** Hafif sis. **2.** Bâzı yemişlerin üzerinde görülen toz gibi hafif ağartı. **3.** Yaprakların üzerinde raslanılan örümcek ağı gibi kurt yuvası. **4.** Ağaçların kütük ve dallarındaki yosun. **5.** Meme başında, kimi vakit meydana gelen kabuk.

pus Fr. i. Parmak[3].

pusarık s. Puslu.

pusarmak (nsz) Puslu olmak.

pusat,-tı i. **1.** Alet. **2.** Savaş aleti.

pusatçı s. Orta oyununda şakşak ve tahta kılıç gibi pusatlar kullanan oyuncu.

pusatlandırmak (nsz) Pusatlanmasını sağlamak, *teçhiz etmek.

pusatlanmak (nsz) Gereken alet veya silâhları edinmek.

pusatlı s. **1.** Pusatı olan. **2.** (Eskiden) Zırh giymiş.

puse Fa. i. (--) Öpüş.

puselik Fa. T. i. *mü.* Buselik.

pusla i. (×.) Pusula.

puslanmak (nsz) Buğulanmış gibi bir hal almak.

pusmak (nsz) **1.** Sinmek. **2.** Bir şeyi siper edip saklanmak.

pusu i. Saklanılıp beklenilen yer. *Pusu tutmak. Pusu kurmak. Pusuda olmak.* **Pusuya yatmak,** pusuda beklemek.

pusula İt. i. (×..) Üzerinde, her vakit kuzey - güney doğrultusunu gösteren bir mıknatıs iğnesi bulunan kadran, ki gidiş yönünü düzenlemeğe yarar. **Puslayı şaşırmak,** ne yapacağını bilemiyecek hale gelmek.

pusula i. **1.** Küçük bir kâğıda yazılmış kısa mektup. **2.** Üzerinde alacak hesabı yazılmış kâğıt.

pusval i. Yemenicilerin ölçüsü.

put i. Üç dört tel ipekten bükülmüş iplik.

put,-tu Fa. i. Bâzı ilkel insanların tapındıkları ve çok defa gerçekte raslanılmıyan şekillerde yapılmış heykel. **Put gibi,** sessiz ve hiç bir şey anlatmıyan bir bakışla. *Put gibi durmak. Put gibi dinlemek.* **Put kesilmek,** sessiz ve hareketsiz bir durum almak.

putperest,-ti Fa. s. Putlara tapan.

püf i. Ağızla hafifçe üflemeyi anlatır. *Püf desen söner.* **Püf noktası (Bir işin-),** bir işin en ince ve önemli noktası.

püfkürmek (i) Üfliyerek püskürmek.

püflemek (i) Söndürmek veya soğutmak için üflemek.

püfteri i. Avcı ıslığı.

püfür püfür b. zf. Hafif ve serin bir rüzgârın esişini anlatır. *Rüzgâr püfür püfür ortalığı serinletiyordu.*

Pülüton Yu. öz. i. (.×.) Güneş dızgesinde Neptün'den daha uzakta bulunan ve 1930 da tanılan bir küçük bir gezeğen.

pülverizatör Fr. i. Püskürgeç.

pünez Fr. i. Tahta üzerine kâğıt saptamağa yarar, başı pul şeklinde büyücek, kendi kısa ve ince çivi, resim çivisi.

pürçek s. **1.** Kıvrılmış. **2.** i. Saç lülesi.

pürçeklenmek (nsz) **1.** Kıvrılmak, kıvırcık olmak. **2.** (Saç) Lüle lüle olmak.

pürçekli s. Lüle lüle saçlı.

pürçük i. Pürçek.

püre Fr. i. Ezme. *Patates püresi.*

pürtük i. Küçük kabarcık.

pürtüklenmek (nsz) Üzerinde pürtükler meydana gelmek.

pürtüklü s. Pürtükleri olan.

pürüz i. **1.** Bir şeyin düzgünlüğünü bozacak çıkıntı, gedik veya kusur gibi şey. **2.** mec. Bir işe ket vuran hal, engel.

pürüzlenmek (nsz) Pürüz peyda etmek.

pürüzlü s. Pürüzü olan.

pürüzsüz s. Pürüzü olmıyan; hiç bir engele çarpmadan olan.

püskü s. «Eski» kelimesinin anlamını kuvvetlendirmek için bunun sonuna getirilir. *Eski püskü birtakım eşya.*

püskül i. Bir ucu bağlı bir ucu serbest iplik demeti şeklindeki süs.

püsküllü s. Püskülü olan veya püskül şeklinde olan. *Püsküllü perde.* **Püsküllü belâ,** yaman belâ.

püskürgeç i. **1.** Sıvıları ve toz halindeki maddeleri duman şeklinde saçmağa yarar tulumba veya körük biçiminde alet.

püskürme i. **1.** Püskürmek eylemi. **2.** s. Sık ve tek tek benekler halinde. *Püskürme benli.* **3.** i. *je.* Yanardağın, kusar gibi duman, kül ve lâv çıkarması.

püskürmek (i) Dar bir yerden savurup serpmek. *Yanar dağlar kül ve duman püskürür.*

püskürtmek (i,e) **1.** Püskürmek işini yaptırmak. **2.** (i) Yüzgeri etmek zorunda bırakmak. *Düşmanı püskürtmek.*

püskürtü i. *je.* Püskürme halinde bulunan yanardağın ağzından çıkan çeşitli maddeler.

püskürük s. *je.* Yanardağın püskürdüğü. *Püskürük külte.*

püsür i. **1.** «Bir şeyin can sıkıcı veya karışık ayrıntıları» anlamına olarak teklifsiz ve kabaca konuşmalarda kullanılan «boku püsürü» deyiminde geçer. *Yahu bu iş iki günde olur mu, onun o kadar boku püsürü var!* **2.** «Can sıkıcı ek» anlamına da kullanılır. *Kendi yetişmiyormuş gibi bir de peşine püsür takmış!*

R

r, R Türk alfabesinin yirmi birinci harfi; sesbilim bakımından ön damak sessizlerinin titrek ve akıcı olanı.

Ra *kim.* Radyum cisminin simgesi.

Rabbena Ar. i. «Tanrımız» anlamına olup ant içerek inandırmak için (daha çok kadınlar tarafından) kullanılan «Rabbena hakkı için» deyiminde geçer. *Rabbena hakkı için, bir elime geçirirsem görürsün gününü!*

Rabbi Ar. i. «Tanrım» anlamına olup Tanrıya aytamak veya şaşma, umutsuzluk gibi duyguları anlatmak için kullanılan «ya Rabbi!» ünleminde geçer. *Ya Rabbi, sen bize acı! Ya Rabbi, bu ne hal! Ben şimdi ne yapayım, ya Rabbi!*

Rabbim Ar. T. i. «Tanrım» anlamına olup söz arasında kişisel bir ilgi düşünülmeksizin sadece «Tanrı» yerine kullanılır. *Rabbim esirgesin! Rabbimin takdiri ne ise o olur.*

rabıta Ar. i. (-..) **1.** Bağlılık. **2.** Birbirini tutma.

rabıtalı Ar. T. s. (-...) **1.** Düzgün, derli toplu. *Rabıtalı bir ev. Rabıtalı bir söz.* **2.** Yol yordam bilir veya ağır başlı, ahlâkı düzgün. *Rabıtalı adam.*

rabıtasız Ar. T. s. (-...) **1.** Düzensiz, birbirini tutmaz. *Rabıtasız bir idare. Rabıtasız sözler.* **2.** Yol yordam bilmez veya hareketlerinde uygunsuz. *Rabıtasız adam*

rabıtasızlık Ar. T. i. (-....) Rabıtasız olma hali veya rabıtasızca iş.

raca i. (×.) Hindistanda, mihraceden küçük hükümdar.

radde Ar. i. Derece, kerte. **Raddelerinde,** sularında. *Saat sekiz raddelerinde.*

radikalizm Fr. i. *fel.* Köktencilik.

radon i. *kim.* Rn simgesiyle gösterilen ve radyumun çözülmesiyle meydana gelen bir gaz.

radyatör Fr. i. İçindeki ısıyı dışarıya kolaylıkla verebilmesi için yayma yüzeyinin tutarı çok olan, yanyana birbiriyle erişimli birçok borulardan meydana getirilmiş aygıt, ki ya çevresinin sıcaklığını yükseltmeğe yarar veya bağlı bulunduğu bir motorda ısı derecesinin fazla yükselmesini önler.

radyo Lâ. i. (×.) «Işın yayımı» anlamına «radiodiffusion» kelimesinin kısaltması olup **1)** telsiz telgraf usuliyle uzaklara haberler, konserler, söylevler yaymak, fotoğraf nakletmek tekniğine ve **2)** bu yayınların havadaki elektrik dalgalarını alıp sese çeviren almaçlara denir. *Radyo havadisleri. Radyo gazetesi. Yeni bir radyo aldım.*

radyoetkinliği,-ni Lâ. T. i. Radyum, uranyum gibi bâzı cisimlerin, gazları iyonlandıran, fizyolojisel değişikliklere sebep olan ve daha başka birtakım fiziksel etkiler meydana getiren ışınımlar yaymak özelikleri.

radyofoto Lâ. Yu. i. Radyo ile verilen fotoğraf.

radyografi Lâ. Yu. i. Röntgen aygıdiyle alınan resim veya resim alma işi. *Radyografi birçok hastalıkların tanınmasına yardım eder.*

radyogram Lâ. Yu. i. Telsiz telgrafla gönderilen haber ve bunun yazılı olduğu kâğıt.

radyotelefon Lâ. Yu. i. Telsiz telefon.

radyotelgraf Lâ. Yu. i. Telsiz telgraf.

radyoterapi Lâ. Yu. i. Röntgen ile tedavi.

radyum Lâ. i. (×.) *kim.* 1898 yılında Pierre Curie ve eşi tarafından meydana çıkarılan, 700 derecede ergiyen, 226 atomal ağırlığında olan, sürekli olarak çok miktarda ve röntgen ışınımına denk erke yayan, Ra simgesiyle gösterilen radyoetkinliği fazla bir eleman.

raf Fa. i. Üstüne öteberi koymak için duvara veya bir dolabın içine tutturulmuş genişçe ve uzunca tahta, sergen.

rafadan s. Kaynar suda kabuğu ile birlikte az pişirilmiş (yumurta).

Rafızi Ar. i. Rafızilik fırkasından olan kimse.

Rafızilik Ar. T. i. Şîa mezhebinin bir fırkası ve bu fırkadan olanların inancı.

rafit Yu. i. *by.* Bâzı hücrelerde bulunan, iğne şeklinde billûr madde.

rağbet-,ti Ar. i. İstekle karşılama. **Rağbet görmek,** istekle karşılanmak.

rağbetli Ar. T. s. Rağbet gören.

rağbetsiz Ar. T. s. Rağbet etmiyen veya edilmiyen.

rağbetsizlik Ar. T. i. Rağbet etmeme veya edilmeme hali.

rağm Ar. i. «Bir şeyin rağmına» şeklinde ve « bir şeye karşı terslik olsun diye » anlamiyle kullanılır.

rağmen Ar. zf. (×.) « Bir şeye rağmen » şeklinde ve «bir şeye aykırı olarak» veya «böyle olduğu halde» anlamiyle kullanılır. *Yaşının küçüklüğüne rağmen pek bilgili.*

rahat,-tı Ar. i. (-.) **1.** Eksiği, üzüntüsü, acısı olmama hali, erinç. *Rahat etmek. Rahata kavuşmak. Rahatı kaçmak. Rahatı kalmamak.* **2.** s. Erinç içinde olan. *Şimdi rahat mısınız? Hiç rahat değilim.* **3.** s. Sıkıntı veya yorgunluk vermiyen. *Rahat bir ev. Rahat bir koltuk.* **Rahat batmak,** iyi bir yerde bulunup da o yeri olmıyacak sebepler yüzünden bırakanlar için kinaye yollu söylenir. **Rahat döşeği, 1)** ölüyü kaldırılıncıya kadar, içinde yatırdıkları döşek, **2)** ölünen yerden konuşulurken deniz, savaş meydanı gibi yerlere karşıt olarak birinin evindeki yatağını ve dolayısiyle evini anlatır. *Bir çok gemicilere rahat döşeğinde ölmek nasip olmaz.* **Rahat dur,** hazır ol durumunda bulunanlara durdukları yerde serbest bir durum almaları için verilen komut. **Rahat durmak,** yaramazlık etmemek veya kımıldamamak. **Rahatına bakmak,** işe aldırış etmiyerek rahatını sağlamağa çalışmak. **Rahat yüzü görmemek,** hiç rahat etmemek.

rahatlamak (nsz) (Hastalar veya yorgunluk, ağrı gibi bir rahatsızlığı olanlar hakkında) Rahatsızlığı hafiflemek. *Hasta ilâcını içtikten sonra epey rahatladı.*

rahatlık Ar. T. i. **1.** Rahat[1]. *«Allah rahatlık versin».* **2.** Rahat verme hali. *Bu evin rahatlığını başka evde bulamayız.*

rahatsız Ar. T. s. **1.** Rahatı kaçmış, tedirgin. *Siz orada rahatsız oldunuz.* **2.** Rahat ettirmiyen. *Bu sandalye pek rahatsız.* **3.** Hasta. *Ne o, rahatsız mısınız?*

rahatsızlanmak Ar. T. (nsz) Hastalanmak.

rahatsızlık Ar. T. i. **1.** Tedirginlik. **2.** Hastalık.

rahibe Ar. i. (-..) Kadın rahip.

rahim,-hmi Ar. i. Dölyatağı.

rahip Ar. i. (-.) Hıristiyanlıkta evlenmez din adamı, karabaş.

rahle Ar. i. Bağdaş kurarak oturma durumunda üzerine kitap koyup okumak için öne alınan bir çeşit dar ve alçak masa.

rahmani Ar. s. (---) « Tanrısal » anlamına olup «şeytani» nin karşıdı olarak kullanılır.

rahmet,-ti Ar. i. **1.** Yarlıgama. *Allah rahmet eylesin.* **2.** mec. Yağmur. *Bu günlerde rahmet yağarsa veya düşerse çiftçinin yüzü gülecek.* **Rahmet okumak,** iyilikle anmak. *Düşman düşmana rahmet okumaz ya!* **Rahmet okutmak,** sonradan gelen öncekinden fena çıktığı zaman söylenir.

rahmetli, rahmetlik Ar. T. s. «Yarlıganmış» anlamına olup ölmüş olanlar anılırken kendilerini anlatan sözün başına getirilir. *Rahmetli babacığım. Rahmetli dedemiz..*

rahne Fa. i. Gedik, deşik, yarık.

raht,-tı Fa. i. At takımı.

rahvan Fa. i. **1.** Biniciyi sarsmıyan bir çeşit hayvan yürüyüşü. **2.** s. Böyle yürüyen (hayvan). **3.** zf. Bu yürüyüşle.

rakam Ar. i. **1.** Sayıları göstermek için kullanılan işaretlerden her biri. On kaidesinde on rakam kullanılır: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. Bunlara Hint veya Arap rakamları denir. Ufak değişiklikle bu işaretler ve on kaidesine göre sayıların yazılışı, Hindistan'da Milâdın ikinci yüzyılında bilindiği, yedinci yüzyılın sonlarına doğru Hint'ten Araplara, dokuzuncu yüzyılda da Araplardan Avrupa'ya geçtiği kuvvetle sanılıyor. **2.** Bu işaretlerle yazılmış sayı. *Son istatistiklerden aldığımız bu rakamlar, işin önemini yeter derecede belirtmektedir.* **3.** Nicelik. *Kayıplar yüksek bir rakama çıktı.*

raket,-ti Fr. i. Bâzı top oyunlarında topa vurmakta kullanılan, söbe şeklinde ve içine ağ gerilmiş saplı bir kasnaktan ibaret alet.

rakı i. Üzüm, incir, erik gibi şekeri fazla bâzı yemişlerin ezmesini alkol mayalanmasına uğrattıktan sonra imbikten çekerek elde edilen içki. **Rakı âlemi,** rakı içilerek yapılan eğlenti.

rakıcı s. Rakı yapan veya içen.

rakıcılık i. **1.** Rakı yapma işi. **2.** Rakı içme alışkanlığı.

râkım Ar. i. Bak. kot.

rakıs,-ksı Ar. i. **1.** Dans. **2.** *fi.* Salınım.

rakik,-kı Ar. s. (.-) Yufka yürekli.

rakîp Ar. s. (.-) Önürdeş.

rakit Ar. s. (-.) Durgun (su).

rakkas Ar. i. Sarkaç.

rakor Fr. i. Aşak.

râm Fa. s. «Boyun eğen, kendini başkasının emirlerine bırakan» anlamına olup dilimizde ancak « etmek » ve « olmak » yardımcı fiilleri ve bunların türevleriyle kullanılır. *Râm etmek. Râm ettirmek.. Râm olmak. Râm oluvermek..*

ramak,-kı Ar. i. « (Bir şeyin olmasına) az kaldı» anlamına kullanılan « ramak kaldı » deyiminde geçer.

ramazan Ar. i. Kamer takviminin doku-

zuncu ayı, üç ayların sonuncusu, oruç ayı.

rami Fr. i. *bt.* Isırgangillerden, saplarındaki teller, keten gibi, dokumacılıkta kullanılan bir bitki.

rampa İt. i. (×.) **1.** Bir gemi ile başka her hangi bir şeyin birbirine değecek kadar yanaşmaları. *İki gemi rampa etti. Gemi rıhtıma rampa etti.* **2.** Şose ve demiryollarında yokuşlu kısım. **3.** Demiryolu duraklarında, vagonlara eşya yüklemek için ambarın önünde yapılan set.

rampacı İt. T. s. (×..) *tar.* Eskiden deniz savaşlarında rampa edildiği vakit düşman gemisine saldıran (savaşçı).

randa i. (×.) Gemilerin mizana direğinin gerisindeki yelken.

randevu Fr. i. Belli bir saatte belli bir yerde buluşma sözleşmesi. **Randevu evi,** gizli fuhuş yapan kadınlarla onların arkasında gezen erkeklerin buluşmalarını kolaylaştırmak için bâzı ahlâksız kimselerin bu maksatla tutup işlettikleri evlere denir. **Randevusu olmak,** belli bir saatte belli bir yerde buluşmak üzere biriyle sözleşmiş olmak. **Randevu vermek,** belli bir saatte belli bir yerde biriyle buluşmak üzere söz vermek.

randevucu Fr. T. s. Randevu evi işleten (kimse).

randıman Fr. i. Verim.

ranza i. (×.) Gemilerde erlerin yatması için alabandalarda birbiri üzerine yapılan yatak yerleri.

rapor Fr. i. İncelenmesi havale edilen veya görevlisi tarafından görülen bir mesele üzerine ilgili yere yazılan ve inceleme sonucunu bildiren kâğıt. *Hekim raporu. Polis raporu.*

raporcu Fa. T. s. Bir işi incelemek ve hakkında rapor vermekle ödevli (kimse).

raportör Fr. s. Raporcu.

rap rap i. Düzgün ve birlik yürüyüşlerde ayakların çıkardığı sesi anlatır. *Rap rap diye geçen askerler.*

rapsodi Yu. i. *mü.* En çoğu halk şarkılarından seçilmiş ezgilerin birbirine eklenmesiyle meydana getirilen müzik eseri.

raptiye Ar. i. Bağlaç.

rasat Ar. i. *as.* Gözleme.

rasathane Ar. Fa. i. Gözlemevi.

rasgele s. (×..) **1.** Her hangi bir. *Rasgele bir adam.* **2.** zf. Seçmeksizin, iyisini kötüsünü ayırmaksızın. *Rasgele bir tanesini aldım.* **3.** zf. Rasgelerek.

rasgelinmek Fa. T. (ösz,e) Her hangi biri rasgelmek. *Yolda ahbaplara rasgelinir. İyi bir yol arkadaşına rasgelinebilir. Ahmet çok arandı ama hiçbir yerde kendisine rasgelinmedi.*

rasgelmek Fa. T. (e) **1.** Hatıra gelmediği halde karşılaşmak. *Bugün yolda kardeşinize rasgeldim.* **2.** Hatıra gelmediği halde payına ayrılmak. *Kumaşın iyisi bana rasgeldi.* **3.** Amaca varmak. *Üç taş attı ama hiç biri rasgelmedi.* **4.** Bulmak. *Çok aradım ama hiç bir yerde rasgelemedim.*

rasgetirmek Fa. T. (i) **1.** Çoktan beri aranan veya çok istenen bir şeyi bulmak. *Arkadaşımı üç gündür arıyordum, nihayet otobüste rasgetirdim.* **2.** Kollayıp seçmek. *Neşeli bir zamanına rasgetirip dileğimi söyledim, hemen kabul etti.* **3.** Rasgelmesini sağlamak. *Üç kurşun attı, ikisini rasgetirdi.* **4.** (Allah hakkında) Uygun getirmek, başarılı kılmak. *Allah işinizi rasgetirsin.*

rasgitmek,-der Fa. T. (nsz) Uygun düşmek. *İşi rasgidiyor.*

râsıt Ar. i. (-.) Gözlemen.

râsime Ar. i. (-..) Âdet gereği.

raslamak (e) Rasgelmek.

raslanmak (ösz,e) Rasgelinmek.

raslantı i. Bilgiye, isteğe veya her hangi bir kurala, yani belli bir sebebe dayanmaksızın oluveren karşılaşma, °tesadüf.

raslatmak (i,e) Raslamasını sağlamak.

raspa i. (×.) Demir veya tahtanın üzerindeki eski boyaları bozma işi ve bu iş için kullanılan çelik alet. **Raspa etmek,** raspa ile kazımak. **Raspa taşı,** gemi güvertelerini temizledikleri sünger taşı.

rast,-tı Fa. i. *mü.* Şark müziğinde bir makam adı.

rastık i. Bâzı kadınların, kaşlarını daha güzel göstermek veya saçlarını boyamak için sürdükleri siyah boya.

râşe Ar. i. (-.) Ürperme, ürperiş.

râşi Ar. s. (-.) Rüşvet veren.

raşitik Yu. s. *hk.* Raşitizm hastalığı olan.

raşitizm Yu. i. *hk.* Çocuklarda kemiklerin çarpılması hastalığı.

râtıp Ar. s. (-.) Yaş, nemli.

râvent Ar. i. (-.) *bt.* Karabuğdaygillerden, hekimlikte kullanılan bir bitki.

râvi Ar. s. (--) Rivayet eden, söyliyen, anlatan.

ravnt İn. i. Boksta oyun dönemi.

ray İn. i. Tramvay, şimendifer ve dekovil gibi taşıtlarda tekerleklerin, üzerinde yuvarlandığı demir yol.

râya Ar. i. (--) **1.** Eskiden, Devletin müslüman olmıyan uyruklarına denirdi. **2.** mec. Hıristiyan.

rayiç Ar. i. (-.) Sürüm değeri.

rayiha Ar. i. (-..) Koku.

razakı i. Kalınca kabuklu, iri ve uzunca taneli, şekeri fazla bir çeşit yaz üzümü.

razı Ar. s. (-•) Onaşmış, onaşık.
raziyane i. *bt.* Rezene.
Rb *kim.* Rubidyum cisminin simgesi.
re i. *mü.* **1.** Yedi nota işaretinden biri, ki « mi » den önce ve « do » dan sonra gelir. **2.** Bu işaretin gösterdiği ses.
reasürans Fr. i. Bir sigorta ortaklığının, sigorta ettiği paranın bir kısmını, olasılı zarara karşı, başka bir ortaklığa yeniden sigorta ettirmesi işi.
reaya Ar. i. (•--) Râya.
rebap Fa. i. Hindistan cevizinden bir gövdeye uzunca bir sap, yere dayatılacak bir ayak, kıl demetinden iki de tel takılarak meydana getirilen bir çeşit kemençe.
rebiyülâhır Ar. i. Kamer takviminin dördüncü ayı, küçük mevlût ayı.
rebiyülevvel Ar. i. Kamer takviminin üçüncü ayı, büyük mevlût ayı.
recep Ar. i. Kamer takviminin yedinci ayı, üç ayların ilki.
recfe Ar. i. Sarsım.
recim,-cmi Ar. i. Taşlama, taşa tutma, taşa tutarak öldürme.
reculiyet,-ti Ar. i. Erkeklik[3].
reçel i. Meyvaları şekerle pişirerek hazırlanan yiyecek, ki ekşimeden saklanabilmesi için ağdalıca yapılır. *Çilek reçeli. Vişne reçeli. Kayısı reçeli.*
reçete İt. i. (•×•) Hekimin, hastaya uygun bulduğu ilâçların eczanede yapılabilmesi için bunları ve nasıl kullanılacağını üzerine yazdığı kâğıt.
reçina, reçine İt. i. (•×•) Akındırık, ağaç sakızı.
redaet,-ti Ar. i. (•×•) Kötülük, aşağılık, alçaklık.
reddetmek,-der Ar. T. (i) (×••) Abamak.
redif Ar. i. (•-) **1.** Eskiden terhis edilerek yedeğe geçen kur'a erlerine verilen ad. *Redifleri çağırmışlar. Redif alayı.* **2.** *ed.* Her beytin sonunda uyaktan sonra rekrarlanan kelime.
redingot,-tu Fr. i. Arkası yırtmaçlı, etekleri uzun çift sıra düğmeli resmî caket.
reeskont,-tu Fr. i. Bir bankanın, elinde bulundurduğu, vâdesi henüz gelmemiş senetleri bir başka bankaya ıskonto ettirmesi.
refah Ar. i. (•-) Genlik, geçim genişliği.
refakat,-ti Ar. i. (•-•) «Yanında gitmek» anlamına «birine refakat etmek» ve «refakatinde bulunmak» deyimlerinde geçer.
referandum Lâ. i. (••×•) Tümdanış hakkı. Bak. tümdanış.
ref'etmek,-der Ar. T. (i) (×••) Kaldırmak, gidermek.
refik,-kı Ar. i. (•-) Arkadaş.
refika Ar. i. (•-•) Eş, karı, °zevce.
refleks Fr. i. *by.* Yansı.
reflektör Fr. i. Işığı yansıtmağa yarar ayna.
reform Fr. i. Yeğleme, °ıslahat.
regaip Ar. i. (•-•) Anası Amine Hatunun, Peygamber Muhammed'e gebe kaldığı, kamer aylarından recebin ilk cuma gecesi, ki kandil gecelerinden biridir.
regülâtör Fr. i. Düzengeç.
rehavet,-ti Ar. i. (•-•) (Yücutta) Gevşeklik.
rehber Fa. i. Kılavuz.
rehin Ar. i. Tutu. **Rehine koymak,** para kaldırmak için bir şeyi tutu olarak vermek.
rehine Ar. i. (•-•) Tutak.
reis Ar. i. (•-) **1.** Başkan. **2.** Küçük gemi kaptanı.
rejim Fr. i. Bir devletin belli başlı ilkeleri bakımından yönetim yolu. *Tekerklik rejimi. Demokratlık rejimi.*
rejisör Fr. i. Tiyatroda ve senaryoda aktörlerin rollerini dağıtıp temsili düzenliyerek iyi canlandırılmasını sağlıyan kimse.
rekabet,-ti Ar. i. (•-•) Önürdeşme, önürdeşlik.
rekâket,-ti Ar. i. (•-•) Kekemelik, pepemelik.
rekât,-tı Ar. i. Namazda bir kıyam, bir rükû ve iki secdeden ibaret hareket.
reklâm Fr. i. Bir şeyi kamuya tanıtmak, beğendirmek ve böylelikle sürümünü sağlamak için söz, yazı veya resimle yapılan her türlü çaba. *Amerikalılar reklâma çok önem verirler.*
rekolta, rekolte İt. i. (•×•) Derlenen ürünün topu. *Bu yılın buğday rekoltesi.*
rekor İn. i. Bir sporda, o zamana kadar varılmış bulunan derecelerin en üstünü. **Rekor kırmak,** eski rekoru aşıp yeni bir rekor kurmak.
rektör Fr. i. Üniversite başkanı.
relâtivizm Fr. i. *fel.* Bağıntıcılık.
remel Ar. i. **1.** Aruz ölçülerinden biri. **2.** Şark müziğinde bir usul.
remil,-mli Ar. i. Fal ve özellikle kum falı.
remiz,-mzi Ar. i. Simge.
ren İskandinavca i. Kuzey kutba yakın bölgelerde yaşıyan, kızağa koşulduğu gibi etinden, sütünden, derisinden, boynuzlarından yararlanılan bir cins geyik.
rencide Fa. s. (•-•) Kalbi kırılmış, incinmiş.
rençper Fa. i. **1.** Yapı ve toprak işlerinde en zahmetli işleri gören gündelikçi. **2.** Çiftçi.
rende Fa. i. **1.** Tahtaların yüzünü pürüzlerden kurtarıp dümdüz etmek işinde marangozların ilkin kullandığı alet. **2.** Mut-

fakta peynir, soğan, havuç gibi şeyleri talaş haline koymakta kullanılan, tenekeden alet. **3.** Bu aletle talaş haline getirilmiş şey. *Peynir rendesi.*

rendelemek (i) **1.** Rende ile pürüzlerini gidermek. *Tahtayı rendelemek.* **2.** Rende ile ufalamak. *Peynir rendelemek.*

rendelenmek (nsz) Rendelemek işi kendine yapılmak.

rengârenk Fa. s. **1.** Renk renk. **2.** Alacalı.

rengölçer Fa. T. i. *fi.* Bir sıvının renk derecesini ölçmeğe yarıyan aygıt.

rengölçüm Fa. T. i. *fi.* Sıvıların renk derecelerini ölçme işi.

renk,-gi Fa. i. **1.** Işık ışınları eşya yüzeylerine çarptıkta kiminin o eşya tarafından içeri alınması, kiminin de yansılanmasiyle gözümüzde meydana gelen türlü duyumlardan her birine «renk» denir; bu duyumlar «kırmızı, sarı, beyaz, yeşil, siyah» gibi adlarla anılır. **2.** Nitelik hal. *Meselenin rengi değişti.* **Rengi atmak,** veya **uçmak,** solmak. **Renk körlüğü,** *hk.* eşya görüldüğü halde onların, fotoğrafta olduğu gibi, renksiz görülmesi veya bâzı renklerin görülmemesi şeklinde bir göz hastalığı. **Renkten renge girmek,** utanç duyarak fazla sıkılmak. **Renk vermemek,** duygularını veya başkaca bir halini belli etmemek.

renkgideren Fa. T. b. i. *kim.* Bâzı şeylerin rengini yok etmekte kullanılan madde.

renkküre Fa. T. b. i. *as.* Güneşte ışıkküreyi kaplıyan hidrojenli tabaka, °kromosfer.

renklemek Fa. T. (i) Renk vermek.

renklenmek Fa. T. (nsz) Renkli olmak, rengi gelmek.

renkli Fa. T. s. **1.** Rengi olan. **2.** Beyaz olmayıp başka rengi veya renkleri olan. **Renkli işitme,** *ruh.* ses duyumu sırasında göze birtakım renklerin görünmesi hali.

renkseçmezlik Fa. T. i. *hk.* Renkleri yanlış görmek, bâzı renkleri birbiriyle karıştırmak hastalığı.

renksemez Fa. T. s. *fi.* Beyaz ışığı meydana getiren türlü ışınları çözümlemeksizin, yani eleğimsağmada görülen renklere ayırmaksızın içinden geçiren (mercek).

renkser Fa. T. s. *fi.* Beyaz ışığı çözümliyen (mercek). renksemez olmıyan. Bak. renksemez.

renksiz Fa. T. s. **1.** Rengi olmıyan. *Bu renksizdir.* **2.** Rengi gereği gibi olmıyan. *Renksiz bir çehre. Renksiz bir tablo.* **3.** Kendini belirtecek göze çarpıcı bir niteliği olmıyan. *Renksiz bir adam. Renksiz fikirler.*

renkteşlik Fa. T. i. *bt.* Kömeç durumundaki çiçeklerde ortadaki çiçeklerle çevredekilerin aynı renkte olması hali.

reosta Fr. i. Elektrik akımının şiddetini azaltıp çoğaltmağa yarıyan aygıt.

repertuvar Fr. i. Bir tiyatro heyetinin oynamak üzere hazırladığı piyeslerin listesi veya bir müzik takımının hazırlamış olduğu parçalar.

resanet,-ti Ar. i. (.-.) Berklik, sağlamlık.

re'sen Ar. zf. (×.) **1.** Kendi başına. **2.** İlgiliye danışmaksızın.

reseptör Fr. i. Almaç.

resif Fr. i. *je.* Su yüzüne kadar gelen sıra kayalar.

re'sikâr Ar. Fa. b. i. (Hükümette) Devlet idaresi, iş başı.

resim,-smi Ar. i. **1.** Kâğıt ve benzerleri gibi düz bir nesne üzerine, bir şeyin, kalem, boya veya başka araçlarla yapılan benzeri. *İnsan resmi. Ağaç resmi. Ev resmi.* **2.** Bu gibi benzerler yapmak sanatı. *Resim güzel sanatlardan biridir.* **3.** Tören. *Askerin geçit resmi.* **4.** Bâzı eşyadan ve bâzı işlerden alınan vergi. *Gümrük resmi. Damga resmi, Kantar resmi.* **Resim almak, 1)** Bir şeyin resmini yapmak, **2)** resim ödetmek. **Resim çekmek** veya **çıkarmak,** fotoğraf makinesiyle resim almak.

resimci Ar. T. s. Resim çıkarıcı.

resimli Ar. T. s. İçinde resimler bulunan. *Resimli dergi.*

resmetmek,-der Ar. T. (i) Bir şeyin resmini çizmek. *Bir eşkenar üçgen resmetmek.*

resmî Ar. s. (.-) **1.** Devletin malı olan. *Resmî memur. Resmî daire.* **2.** Devlet usulünce olan. *Resmî muamele. Resmî müracaat.* **3.** Teklifli. *O, her kesle pek resmîdir. Hep resmî görüşürüz.*

resmîlik Ar. T. i. Resmî olma hali.

resmiyet,-ti Ar. i. Resmîlik.

ressam Ar. i. Resimci ve özlükle elle resim yapan resimci.

ressamlık Ar. T. i. Resim sanatı.

resul,-lü Ar. i. (.-) Kitaplı peygamber, yalvaç.

resülmal,-li Ar. b. i. Anamal, anapara.

reşadetlû Ar. T. s. Eskiden tekke şeyhlerine verilen unvan.

reşit Ar. s. Ergin.

ret,-ddi Ar. i. **1.** Kabul etmiyerek geri çevirme, abama. **2.** (Kendisiyle yakın ilgisi bulunan birini, bu ilgiden) Çıkarma. *Evlâtlıktan ret* = (evlâtlıktan çıkarma).

retuş Fr. i. Fotoğrafçılıkta resimleri basmadan önce cam üzerinde yapılan düzeltme.

reva Fa. s. (.-) Yakışır, yerinde, uygun.

revaç Ar. i. Sürüm, geçerlik.
revani i. (.--.) İrmikle yumurtayı çalkalayıp tepside pişirdikten sonra üzerine şerbet dökülerek yapılan tatlı.
revanş Fr. i. Kaybedilen oyunun acısını çıkarabilmek için oynanan ikinci oyun, öc oyunu.
revendük i. Bir çeşit kalın pamuk bez.
reverans Fr. i. Selâm veya teşekkür makamında eğilme.
revir Fr. i. Okul, kışla gibi yerlerde ufak tefek hastalıkları olanların yatırıldıkları hasta odası.
revnak Fa. i. Parlaklık, göz alıcılık.
revolver Fr. i. Tabanca, altıpatlar.
revü Fr. i. Fantezi kabîlinden dans ve oyunlardan meydana gelmiş sahne eseri.
rey i. Ar. i. Oy.
rezalet,-ti Ar. i. (.-.) Kamunun duygusunu inciten hal, kepazelik, maskaralık. **Rezalet çıkarmak,** rezalete sebep olmak.
reze i. Kapıyı içerden ve dışardan açıp kapamağa yarar yaysız zemberek.
rezelemek (i) Reze ile kapamak.
rezene i. Maydanozgillerden, dereotuna benzer, sebze gibi kullanılan baharlı bir bitki, raziyane.
rezil Ar. s. (.-) Alçak, aşağılık (kimse). **Rezil etmek (Birini-),** istiyerek veya istemiyerek birini çok utanacak güç bir duruma sokmak. **Rezil olmak,** çok utanacak bir duruma girmek.
rezonans Fr. i. *fi.* Seselim.
Rh *kim.* Rodyum cisminin simgesi.
rıfk,-kı Ar. i. (Birine karşı) Yumuşaklık, okşarlık, tatlılık.
rıh Fa. i. Eskiden yazıyı kurutmak için üzerine dökülen bir çeşit çok ince ve renkli kum.
rıhdan Fa. i. Rıh hokkası.
rıhtım Fa. i. Deniz kıyısı doldurularak ve üstü düzlenerek gemilerin yanaşabileceği bir şekle konan yer.
rıza Ar. i. (.-) Onaşma. **Rıza göstermek,** onaşmak.
rızk,-kı Ar. i. Doygu, azık.
riayet,-ti Ar. i. (.-.) **1.** Saygı. **2.** Ağırlama. **3.** Uyma. *Edilen tavsiyeye riayet*
riayetsizlik Ar. T. s. (.-...) **1.** Saygısızlık. **2.** Uymazlık, dinlemezlik. *Usule riayetsizlik.*
rica Ar. i. (.-) Dileyiş. *Ricamı kabul etti.* (= dileyişimi kabul etti). **Ricada bulunmak,** dileyişte bulunmak. *Sizden bir ricada bulunacağım* (= sizden bir dileyişte bulunacağım). **Rica etmek,** (birinden) bir şey dilemek. *Rica ederim, bunu yapmayın* (= sizden dilerim, bunu yapmayın). *Vaktinde gelinmesi rica olunur* (= vaktinde gelinmesi dilenir).
ricacı Ar. T. s. (.-.) Birinin hesabına ricada bulunan, dileyişçi.
ricat,-ti Ar. i. Gerileme, çekilme, geri kaçma.
rifatlû Ar. T. s. Eskiden aşaması pek yüksek olmıyan memurlara verilen unvan.
rika Ar. i. Arap alfabesinin en çok kullanılan el yazısı şekli.
rikkat,-ti Ar. i. **1.** İncelik, yufkalık. **2.** Yürek yufkalığı.
rimel i. Kadınların, kirpiklerini kıvırmak ve daha uzun göstermek için fırça ile sürdükleri türlü koyu renklerde yağlı sürme.
ring İn. i. Üzerinde boks veya güreş yapılan yer
ringa i. (×.) Tütsü ile kurutulmuşu oldukça sürümlü olan uskumru iriliğinde bir balık, ki ılık denizlerde büyük sürüler halinde dolaşır.
rint Fa. s. Eskiden, dinin yasakları pek sıkı olduğu zamanlarda, hoş bir felsefe ile bunlara aldırmıyan serbest düşünceli insanlara «rint» denirdi.
rintlik Fa. T. s. Rint olma hali veya rintçe hareket.
risale Ar. i. (.-.) Küçük kitap.
risalet,-ti Ar. i. (.-.) Yalvaçlık.
ritim,-tmi Yu. i. *fel.* Olayların düzenli aralıklarla tekrarlanması niteliği, düzenlilik, 'ittırat.
rivayet,-ti Ar. i. (.-.) Söylenti. **Rivayet bileşik zamanı,** *dlg.* «gelecekmiş (gelecek imiş), anlamazmışım (anlamaz imişim)» gibi bir söylenti ve bir arada iki zaman anlatan bileşik zaman.
riya Ar. i. (.-) İnandığı gibi hareket etmeme, özü sözü bir olmama huyu, ikiyüzlülük[1].
riyakâr Fa. s. (.--) İkiyüzlü, alabık.
riyal,-li İsp. i. Yirmi beş kuruşluk bir İspanyol gümüş parası.
riyaset,-ti Ar. i. (.-.) Başkanlık.
riyazet,-ti Ar. i. (.-.) Perhiz.
riyazi Ar. s. (.--) Matematiksel.
riyaziyat,-tı Ar. i. (.-.-) Matematik.
riyolit,-ti Yu. i. *je.* Kimyasal bileşimi granitle bir olan, camsı külte.
Rn *kim.* Radon cisminin simgesi.
rodyum Yu. i. (×.) Rh simgesiyle gösterilen, atom ağırlığı 102,9 olup 1970 derecede ergiyen, 12,33 yoğunluğunda beyaz bir maden.
roka İt. i. (×.) *bt.* Turpgillerden, yaprakları salata gibi yenen baharlı bir bitki.
roket,-ti Fr. i. Cankurtarma işlerinde ip atmak için kullanılan bir çeşit fişek.

rokoko Fr. i. XV. ve XVI. Louis zamanında moda olan bezeme üslûbu. *Rokoko bina. Rokoko mobilya. Rokoko işleme.*

rol,-lü Fr. i. **1.** Bir işte ve özellikle bir temsilde her kese düşen görev, iş payı. **2.** Yalancıktan yapılan şey, gösteriş.

rom İn. i. Şeker kamışı ve çavdardan çekilen bir çeşit rakı.

roman Fr. i. Büyük hikâye.

romancı Fr. T. s. Roman yazarı.

romanesk Fr. s. **1.** Roman gibi olan, romansı. **2.** Duyguda gerçekten ayrılan (kimse).

romans Fr. i. Hoş ve dokunaklı bir şarkı çeşidi.

romantik Fr. s. **1.** Duygu ve heyecanın fazla yer aldığı (şey). **2.** Romantizme değgin. *Romantik edebiyat.* **3.** i. Romantizm çığırından olan yazar.

romantizm Fr. i. XVIII. Yüzyıl sonunda başlıyan ve klâsik edebiyatın yerine geçen, duygu ve hayale fazla yer veren edebiyat çığırı.

romatizma Yu. i. *hk.* En çok, oynak yerlerinin şişip kızararak ağrıması ile kendini gösteren, kimi vakit kaslarda yer alan, yürek hastalıklarına sebep olan ve sebebi çok defa havanın veya oturulan yerin nemli olmasına bağlanan hastalık.

Romen Fr. s. Romalı. **Romen rakamları,** Romalılardan kalma olup bâzı hallerde sayıları göstermek için kullanılan I, V, X, L, C, D ve M harfleri, ki sırasiyle 1, 5, 10, 50, 100, 500 ve 1000 rakamlarını temsil ederler. Aynı harfler yanyana veya daha az değerlisi daha yüksek değerlisinden sonra yazılırsa bunlar birbirine katılır, daha az değerlisi ötekinden önce getirilirse ondan çıkarılır: XXX = 30, CX = 110, XC = 90 gibi.

rota i. (×.) Bir geminin gittiği veya gideceği yol.

rotatif Fr. i. Büyük bir çabuklukla dönerek işleyip saatte binlerce basan bir çeşit basım makinası.

roza Fr. i. (×.) Bir çeşit yassı elmas taşı ve böyle taşlarla süslenmiş mücevherat. *Roza küpe.*

rozbif İn. i. Sığır eti kızartması.

rozet,-ti Fr. i. Yakaya takılan, küçük gül şeklinde kordelâ veya her hangi bir şekilde belgi.

römork,-ku Fr. i. Yedeğinde başka taşıtlar götüren taşıt ve özellikle deniz taşıdı, gemiçeken.

Rönesans Fr. i. Avrupada Ortaçağda bilim ve sanatta hüküm süren darlığı sona erdiren uyanış.

röportaj Fr. i. Bir gazete aytarının gördükleri hakkında gazeteye gönderdiği yazı.

Ru *kim.* Rutenyum cisminin simgesi.

ruam Ar. i. Sakağı hastalığı.

ruba İt. i. (×.) «Uruba» şeklinde söylenen ve «giysi» anlamına gelen bu kelime artık pek az kullanılır.

rubidyum Lâ. i. (.×.) *kim.* Tütün, pancar gibi bâzı bitkilerde bulunan, Rb simgesiyle gösterilen, 1,52 yoğunluğunda, potasyuma benzer bir cisim.

rubu,-b'u Ar. s. Dörtte bir.

rugan i. ve s. Ayakkabı yapılan ayna gibi parlak siyah deri ve bundan yapılan. *Rugan iskarpin.*

ruh Ar. i. (-) **1.** Dinlerin ve tinselci felsefenin insanda vücuttan ayrı varlığını kabul ettikleri canlandırıcı ve etkin ilke. **2.** (Bâzı hekimlik terimlerinde) Tinsel ve ansal yetiler (deyimlere bakınız). **3.** Canlılık, duygu. *Bu adamda hiç ruh yoktur, ne kadar duygusuz!* **4.** En önemli nokta, öz. *Meselenin bütün ruhu burada.* **5.** Esans. *Nane ruhu.* **Ruh argınlığı,** fikir kararsızlığı, şüphe anıklığı. **Ruh hastalığı** veya **sayrılığı,** akıl bozukluğu. **Ruh hekimliği,** akıl bozuklukları hekimliği. **Ruh ölçümü,** insanın tinsel ve anlıksal yetilerinin ölçülmesi işi. **Ruh sıçraması** veya **göçümü,** bir inanışa göre ölen bir kimsenin ruhunun başka kalıba, yani yeni dünyaya gelen bir insana, bir hayvana, hattâ bir bitkiye geçip orada karar kılması. **Ruhunu teslim etmek,** ölmek.

ruhani Ar. s. (---) **1.** Ruhtan ibaret olup cismi olmıyan. **2.** Konu olarak yalnız din ve mezhep işlerini ele alan, bunlarla ilgili bulunan. *Ruhani reis.*

ruhaniyet,-ti Ar. i. (—..) Ölmüş bir kutsal adamın, bir inanışa göre, devam etmekte bulunan tinsel erki. *Evliyaların ruhaniyetine sığınmak.*

ruhban Ar. ç. i. Din adamları.

ruhbaniyet,-ti Ar. i. (.-..) Rahiplerin evlenmiyerek ve dünyadan el etek çekerek yaşamaları hali.

ruhbilgini,-ni Ar. T. i. *ruh.* Ruhbilim uzmanı, °psikolog.

ruhbilim Ar. T. i. *ruh.* «Ruh» denilen şeyin hakikati bilinmemesi dolayısiyle bir bilim konusu olamıyacağından «ruhbilim» terimi şu anlamda kullanılıyor: duyum, heyecan, zihin, düşünme gibi olguları ve bunların kanunlarını inceliyen bilim, °ruhiyat, °psikoloji.

ruhbilimcilik Ar. T. i. *ruh.* Ruhbilimin bütün felsefeyi kapsadığını veya hiç değilse onun temeli olduğunu ileri sürenlerin fikri.

ruhbilimsel Ar. T. s. *ruh.* Ruhbilimle ilgili, ruhbilimin konusu olan olgulara değgin.

ruhi Ar. s. (--) Ruhsal.

ruhiyat,-tı Ar. i. (-..) Ruhbilim.

ruhlandırmak Ar. T. (i) Ruhlu kılmak, etkisini artırmak.
ruhlanmak Ar. T. (nsz) Ruhlu olmak, etkisi artmak.
ruhlu Ar. T. s. Canlı, etkili.
ruhötesi,-ni Ar. T. s. *ruh.* Ruhbilimin sınırları dışında kalan ve doğruluğu şüpheli bulunan (uzaduyum gibi) ansal olaylara denir.
ruhsal Ar. T. s. *ruh.* Ruhbilimsel veya ansal ile anlamdaş olarak kullanılır.
ruhsallık Ar. T. i. *ruh.* Bir kişinin ruhsal hallerinin topu.
ruhsat,-tı Ar. i. İzin.
ruhsatname Ar. Fa. i. İzin kâğıdı.
ruhsuz Ar. T. s. Cansız, kuvvetsiz, etkisiz, •miskin.
ruhulkudüs Ar. b. i. (-•••) Kutsal ruh, Bak. hipostaz.
rulet,-ti Fr. i. Bir bilyenin, dönmekte bulunan bir tepside yazılı numaraların biri üzerinde durmasiyle kazananı belirten kumar oyunu.
Rum i. **1.** Eskiden Yunan budunundan olan bütün Hıristiyanlara, şimdi ise bunların Türkiye'de ve başka Müslüman memleketlerinde kalanlarına verilen ad. **2.** Pek eskiden İslâm âlemi Anadolu ve Rumeli Türklerine, Doğu Roma'nın mirasçıları olmak dolayısiyle «Rum» veya «Rumi» derlerdi. *Diyarı Rum. Celâlettin Rumi.*
rumi Ar. s. (--) **1.** Bak. Rum². **2.** «Rumi» kelimesi şimdi kullanmakta olduğumuz takvimden on üç gün geri kalan bir güneş takviminin adı olan «rumi takvim» deyiminde geçer.
rumuz Ar. ç. i. (•-) Simge, •işaret.
rupye i. Bir şilin değerinde gümüş Hindistan parası.
Rus i. **1.** İslâv budununun doğu kısmının en kalabalığı olan bir ulusun adı. **2.** Rusya halkından olan kimse.
rutenyum Lâ. i. (•×•) Ru simgesiyle gösterilen, 101,7 atom ağırlığında, 12,06 yoğunluğunda, 2400 derecede ergiyen bir maden.
rutubet,-ti Ar. i. (•-•) Yaşlık, nem.
rutubetli Ar. T. s. (•-••) Nemli.
ruya Ar. i. (--) Düş. **Ruyasında görememek,** olacağını hatırına bile getirememek. **Ruyasında görse hayra yormamak,** akıl ve hayalinden geçirmemek, olacağına ihtimal vermemek.
ruzname Fa. i. Gündem.
rübai Ar. i. (•--) İki deyitten ibaret koşuk, dörtlük. *Hayyam'ın rübaileri.*
rücu,-u Ar. i. (•-) Geri dönme, sözünü veya vâdini geri alma, cayma.
rüçhan Ar. i. Üstünlük, yeğlik.
rüesa Ar. ç. i. Başkanlar.
rüfeka Ar. ç. i. Arkadaşlar.
rükû,-u Ar. i. Namazda, elleri dizlere dayayıp eğilmek hareketi. *Rükûa varmak.*
rükûdet,-ti Ar. i. (•-•) Durgunluk.
rükün,-knü Ar. i. Bir kurulun, Bir topluluğun en önemli üyelerinden her biri.
rüsumat,-tı Ar. i. (•--) Eskiden gümrük idaresine verilen ad.
rüsup Ar. i. (•-) Tortu, çöküntü, çökel.
rüsvay Fa. s. «Ayıpları meydana çıkmak» anlamına olup «rezil rüsvay olmak» deyiminde geçer.
rüşeym Ar. i. Oğulcuk, •embriyon.
rüşt,-tü Ar. i. Erginlik.
rüştiye Ar. i. Eskiden aşağı yukarı şimdiki ortaokullar derecesinde olan okullara verilen ad.
rüşvet,-ti Ar. i. Alımsa.
rüşvetçi Ar. T. s. Alımsak.
rütbe Ar. i. Aşama.
rütbetlû Ar. T. s. Eskiden ruhani başkanlara verilen unvan.
rüya Ar. i. Düş. Bak. ruya.
rüyet,-ti Ar. i. Görme.
rüzgâr Fa. i. Yel.
rüzgârlı Fa. T. s. Yel esen, yelin estiği. *Rüzgârlı bir hava.*

S

s, S Türk alfabesinin yirmi ikinci harfi; ses-bilim bakımından diş sessizlerinin ıslıklı sürekliler inden serti.

S *kim.* Kükürt cisminin simgesi.

saadet,-ti Ar. i. (•-•) Mut, mutluluk, on-gunluk. **Saadet asrı,** Peygamber Muhammed'in yaşadığı zaman.

saadetle Ar. T. zf (•-••) Ayrılanın «Allaha ısmarladık» selâmına karşı «güle güle» makamında söylenir.

saadetlû Ar. T. s. İmparatorluk zamanında, tuğgeneral ile tümgenerale ve asker olmıyanlardan bunlara denk rütbelerde bulunanlara verilen unvan.

saat,-ti Ar. i. **1.** Bir günün yirmi dörtte birine eşit zaman birimi. *Bu iş iki saatte olur.* **2.** Vakit. *O saatte orada kimse bulunmaz.* **3.** Bayağı yürüyüşle bir saatlik yol. *Orası buraya iki saattir.* **4.** Günün hangi saati olduğunu gösteren alet. *Cep saati. Duvar saati. Çalar saat. Altın saat. Kol saati.* **5.** Sayaç. *Su saati. Elektrik saati.* **Güneş saati,** bir düzlem ortasına dikilmiş bir çubuğun bu düzlem üzerine ayrı ayrı zamanlarda düşen gölgesine bakılarak saati gösteren bölümler çizilmek yoliyle meydana getirilmiş olan bir aygıt. **Kum saati,** Bak. kum. **Saat başı galiba!,** bir toplantıda her kesin birden dalıp sustuğu zaman, bu halin farkına varan bir kimse tarafından söylenen bir şaka sözü. **Saat gibi,** tam bir intizamla. **Saatler olsun,** sıhhatler olsun. **Saat tutmak,** saate bakarak bir işin ne kadar süreceğini hesaplamak.

saatçi Ar. T. s. Saat yapan, onaran veya satan (kimse).

saatçilik Ar. T. i. Saat yapma, onarma veya satma işi.

sabah Ar. i. **1.** Gecenin son ve gündüzün ilk saatleri. *Bu gece sabaha kadar oturduk. Bu gün sabahtan beri çalışıyorum.* **2.** zf. Sabah vaktinde. *Bu sabah. Dün sabah. Yarın sabah.* **Sabaha çıkmamak (Hasta-),** sabaha kadar yaşıyamamak. **Sabaha doğru, sabaha karşı,** gecenin sabaha yakın bir zamanında. **Sabah akşam,** her vakit. **Sabahı bulmak, sabahı etmek,** sabahlamak.

sabahçı s. **1.** Nöbeti sabaha veya sabaha karşı rasgelen (kimse). **2.** Uyumadan sabahı bulan (kimse). **Sabahçı kahvesi,** sabaha kadar açık kalan veya sabaha karşı açılan kahve.

sabahlamak Ar. T. (nsz) Bir yerde sabaha kadar oturmak veya iş görmek.

sabahları Ar. T. zf. Sabah vakitlerinde.

sabahleyin Ar. T. zf. (•-••) Sabah vakti.

sabahlı Ar. T. s. Bak. akşamlı.

sabahlık Ar. T. i. Kadınların yataktan kalkınca bir müddet için giydikleri uzun etekli entari.

saban i. Tarlayı ekilir hale getirmek için çift sürerken hayvanların koşulduğu, ucu demir aygıt. **Saban kulağı,** sabanda toprağın altını üstüne getiren kısım.

sabankıran b. i. *bt.* Kavışkıran.

sabık Ar. s. (-•) Geçen, önceki.

sabıka Ar. i. (-•) Geçmişte işlenmiş olan suç. *Bu hırsızın sabıkası çoktur.*

sabıkalı Ar. s. (-•••) Sabıkası olan.

sabır,-brı Ar. i. Çıdam, beklim.

sabırlı Ar. T. s. Sabır gösteren, çıdamlı, beklimli.

sabırsız Ar. T. s. Sabır gösteremiyen, çıdamsız, beklimsiz.

sabırsızlanmak Ar. T. (nsz) Sabırsızlık göstermek.

sabırsızlık Ar. T. i. Sabır gösterememek hali, çıdamsızlık, beklimsizlik.

sâbih Ar. s. (-•) Yüzen, yüzer. *Sâbih havuz.*

sabit,-ti Ar. s. (-•) **1.** Durağan. **2.** Tanıtlanmış.

sabite Ar. i. (-••) *mat.* Bir formülde geçen ve önceden belirlenmiş bulunan değişmez nicelik.

sabotaj Fr. i. Baltalama.

sabretmek,-der Ar. T. s. (nsz) (×••) Çıdamak.

sabuk zf. Bak. abuk sabuk.

sabuklama i. *ruh.* Bâzı akıl hastalarında ve kimi vakit ateşli hastalıklar sırasında görüldüğü üzere abuk sabuk söylemekten başlıyarak, mânasız el hareketleri yapmak ve zaptı güç bir hale gelmek gibi durumlar gösteren akıl bozukluğu hali, •hezeyan.

sabun i. Kirli ve yağlı şeyleri temizlemek için kullanılmak üzere türlü yağlarla alkalileri birleştirerek yapılan hamurumsu madde

sabuncu s. Sabun yapan veya satan(kimse).

sabunculuk i. Sabun yapma veya satma işi.

sabunhane T. Fa. i. Sabun yapılan yer.

sabuniye Ar. i. (-...) Nişasta helvası.

sabunlamak (i) Sabun sürmek, sabunla yıkamak.

sabunlaşmak (nsz) Sabun haline getirmek; yağ, alkali ile işlenince ayrışarak gliserin ve yağ asitleri meydana gelir, bu asitler de alkali ile birleşerek «sabun» olur.

sabunlu s. Sabun sürülmüş veya içinde sabun bulunan.

sabur Ar. s. (.-) Çıdamlı, beklimli, •sabırlı.

saburlu Ar. T. s. Sabırlı.

sabursuz Ar. T. s. Sabırsız.

sac i. **1.** Demir levha. **2.** s. Demir levhadan yapılmış. *Sac soba.*

sacayağı,-nı, sacayak b. i. Altına ateş, üstüne tencere gibi pişirme kabı konan, çember veya üçgen şeklinde, üç ayaklı ve demirden destek.

saç i. Ense, alın ve iki kulak arasında kalan ve kafanın büyük bir bölgesini kaplıyan kıllar. *Uzun saç. Kıvırcık saç. Saç lülesi.* **Saçı ağarmak,** yaşlanmak. **Saçı bitmedik,** doğalı çok olmamış. **Saçına ak düşmek,** saçı ağarmağa başlamak. **Saçını süpürge etmek,** (kadın) fedakârlıkla çalışmak veya hizmet etmek. **Saç saça baş başa,** sıkı bir döğüş halini anlatır. **Saç sakal ağartmak (Bir işte-),** o işte uzun zaman çalışmış olmak. **Saç sakala karışmış,** saçı ve tıraşı uzamış, özensiz bir halde.

saçak i. **1.** Bir şeyin kenarı boyunca sarkan püskül gibi teller. *Perdenin saçağı.* **2.** Çatının binadan dışarı taşan kısmı. **Saçak kök,** *bt.* bitki sapının bittiği yerde başlıyan saçak veya fırça şeklinde kök.

saçakbulut,-tu b. i. *c.* Saçak telleri biçiminde bulut. *Saçakbulutlar iyi havada yağmur veya kar haber verirler.*

saçaklanmak (nsz) Kenarları saçak gibi tel tel olmak.

saçaklı s. Saçağı olan. *İpek saçaklı örtü.*

saçı i. Şu veya bu uğurda (ve özellikle gelinin başından) saçılan çiçek, para gibi şeyler. **Saçı kılmak,** saçı saçmak.

saçık i. Saçılmış. Bak. açık.

saçılamak (i) [T.S.] Bol bol ve esirgemeden vermek, •ıbzal etmek.

saçılmak (nsz) Saçmak işine konu olmak. **Saçılıp dökülmek, 1)** gereğinden veya tahammül derecesinden fazla masraf etmek, **2)** içindekini söylemek.

saçım ı. [T. S.] Boşuna harcama, •israf.

saçıntı i. Saçılıp dağılan parçalar.

saçıştırmak (i) **1.** Azar azar saçmak. **2.** Şuraya buraya saçmak.

saçkıran b. i. *hk.* Mikroskopluk bir mantar tarafından meydana getirilen ve kılları düşüren bir deri hastalığı.

saçlı s. Saçı olan. *Ak saçlı. Sarı saçlı.* **Saçlı sakallı adam,** aklı başında olması gereken yaşlı adam.

saçma ı. **1.** Saçmak eylemi. **2.** Birden serper gibi atılan bir çeşit balık ağı. **3.** Avda kullanılan küçücük, yuvarlak kurşun mermiler.

saçma s. **1.** Yeri ve değeri olmıyan. *Saçma bir teklif. Saçma bir hareket.* **2.** Böyle hareketlerde bulunan. *Saçma adam.* **3.** i. Yeri ve değeri olmıyan mantıksız söz. *Bu saçmaları kimse dinlemez.*

saçmacı s. Saçma sapan söz söyliyen.

saçmak (i) Bir şeyi hızla veya çokça ortalığa dağıtmak. *Alev saçmak. Işık saçmak. Koku saçmak. Duman saçmak. Dehşet saçmak.* **Saçıp savurmak,** parasını düşüncesizce boşuna harcamak.

saçmalamak (nsz) Saçma sözler söylemek.

saçma sapan b. s. Akıl ve mantık dışında kalan, düşüncesizce olan. *Saçma sapan bir lâkırdı.*

saçula i. Ağaçtan yapılmış dökmeci kalıbı.

sada Ar. i. (--) Ses. Bak. seda.

sadak i. Ok kuburu, okluk.

sadaka Ar. i. Dilenciye verilen para.

sadakat,-ti Ar. i. (-.-) (Birine) İçten bağlılık.

sadakatli Ar. T. s. (-.-.) İçten bağlı, •sadık.

sadalı Ar. T. s (-.-) Sesli (fonem).

sadaret,-ti Ar. i. (-.-) Osmanlı İmparatorluğu zamanında Başbakanlığa verilen ad.

sadasız Ar. T. s. (-.-) Sessiz (fonem).

sade Fa. s. (-.) **1.** Katması, süsü, göze çarpan tarafı olmıyan, yalın. *Sade bir kıyafet. Sade bir yemek.* **2.** İçine konması âdet olan şeyler konmamış. *Sade kahve. Sade börek.* **3.** zf. Yalnız, ancak. *Sade bu iş için geldim.* **Sade suya,** yağsız. *Sade suya çorba.* **Sade yağ,** sütten çıkarılan yemeklik yağ.

sadedil Fa. s. (-.-) Kolayca aldatılabilen, •sâf.

sadeleştirmek Fa. T. (i) (-....) Yalın bir hale koymak.

sadelik Fa. T. i. Yalınlık, gösterişsizlik.

sademe Ar. i **1.** Çarpma. **2.** mec. Sarsıntı.

sadet Ar. i. Konuşulan şey, konu. **Sadede gelmek,** başka şeylere geçmişken konuya dönmek.
sadık Ar. s. **1.** (Birine) İçten bağlı. **2.** Doğru, gerçek.
sadır, -drı Ar. i. «Göğüs» demek olup «gönül kandırmak, kanıktırmak» anlamına kullanılan « sadra şifa vermek » deyiminde geçer *Sadra şifa verecek hiç bir cevap alamadım.*
sâdır Ar. s. Çıkan.
sadizm Fr. i. *ruh.* Çimdikleme, kamçılama ve daha ağır can yakma yollariyle cinsel zevk sağlama şeklinde kendini gösteren bir sapınç.
sadrazam Ar. i. Osmanlı İmparatorluğu zamanında başbakan.
saf, -ffı Ar. i. Dizi, sıra.
sâf Ar. s. **1.** Katışıksız, arı. *Sâf tereyağı.* **2.** mec. Kurnazlığa aklı ermiyen kolaylıkla aldatılabilen.
safa Ar. i. (--) **1.** Gönül şenliği. **2.** Eğlence. **Safa bulduk,** «safa geldiniz» selâmına verilen karşılık. **Safa geldine gitmek,** bir şehre veya bir mahalleye yeni gelen bir kimseye ilk ziyareti yapmak. **Safa geldiniz.** gelene söylenen bir selâm sözü.
safahat, -tı Ar. ç. i. Safhalar, evreler.
safderun, safdil Fa. s. Kolayca aldatılan, °sâf
safer Ar. i. Kamer takviminin ikinci ayı, sefer ayı.
saffet, -ti Ar. i. Temizlik, arılık.
safha Ar. i. Evre.
sâfi Ar. s. (--) **1.** Katıksız, som. **2.** Net[2].
safiha Ar. i. İnce, yassı ve geniş şey, yaprak.
saflık Ar. T. i. **1.** Arılık. **2.** Kolayca aldatılabilme hali.
safra i. Gemilerin dibine ve balon sepetlerine konan ağırlık. **Safra atmak,** ağırlık veren bir kimseden veya bir şeyden kendini sıyırıp kurtulmak.
safra Ar. i. Öd. **Safra bastırmak,** açlığını yatıştıracak kadar az bir şey yemek. **Safrası kabarmak,** midesi bulanmak.
safran i. Süsengillerden, baharda çiçek açan küçük bir bitki ve onun, kurutulup boya olarak kullanılan çiçeğinin tepecikleri.
safravi Ar. s. (•--) Eski hekimlikte, zayıf, esmer, hırçın ve atik olanların yaradılışına verilen sıfat.
safsata Ar. i. **1.** *fel.* Bilgicilik, °sofizm. **2.** mec. Boş ve temelsiz söz.
sagu i. Bâzı hurma ağaçlarının özünden çıkarılan ve pirinç gibi kullanılan nişastalı bir madde, ki « sagudane » de denir.
sağ s. **1.** Vücutta, karaciğerin bulunduğu tarafta olan, sol karşıdı. *Sağ el. Sağ kulak. Sağ omuz.* **2.** i. Bu taraftaki yön. *Sağa dönmek. Sağdan yürümek.* **Sağa sola,** şuraya buraya. **Sağa sola bakmadan,** etratı kollamadan, saygısızca. **Sağ gözünü sol gözünden kıskanmak,** aşırı derecede kıskançolmak. **Sağı solu olmamak,** nasıl davranacağı kestirilemez olmak. **Sağ para,** eskiden, altın lira yüz kuruş hesabiyle konuşulan para. **Sağ yağ,** sade yağ
sağ s. Yaşamakta olan. *Babası sağ, dedesi ölmüş* **Sağ ol,** hoşa giden bir harekete karşı «teşekkür ederim» anlamına söylenir.
sağalmak (nsz) (Hasta) İyi olmak.
sağanak i. Birdenbire bastıran ve kısa süren zorlu yağmur.
sağbilge b. i. Hekim, otacı, atasağun.
sağdıç i. Düğünde geline veya güveyiye kılavuzluk eden kimse. **Sağdıç emeği,** boşa giden emek.
sağdırmak (i,e) **1.** Sağmak işini başkasına vaptırmak. **2.** Sağmasına meydan vermek.
sağduyu b. i. *fel.* Doğruyu yanlıştan ayırabilen, yargılarında yanılmıyan akıl, °aklı selim.
sağı i. Kuş tersi.
sağılmak (nsz) **1.** Sağmak işine konu olmak. **2.** (Kumaşın) Bir yerinden iplik çıkmak. *Kilimin kenarı sağıldı.* **3.** (Çöreklenmiş olan hayvan) Çöreğini açmak. *Yılan sağılıp gitti.*
sağım i. **1.** Bir sağmada alınan miktar. **2.** Süt veren hayvan. *Onun epey sağımı var.*
sağımlı s. Sağmal.
sağın s. *fel.* Doğru; yanlışı eksiği olmıyan, °sahih. **Sağın bilimler,** matematik.
sağır s. **1.** Kulağı duymıyan. **2.** İçi dolu olduğu için seselim vermiyen. **3.** Seselimsiz (ses). **4.** Kalınlığı dolayısiyle yemeği geç pişiren veya suyu geç kaynatan. *Sağır tencere.*
sağırlık i. Sağır olma hali.
sağıtmak (i) [T.D.] (Hastayı) İyi etmek, (hastalığı) savdırmak, °teşfiye etmek.
sağistem b. i. *fel.* İyilik yapmak kararı, °hüsnüniyet.
sağlam s. **1.** Dayanıklı, kolay bozulmaz, yıkılmaz veya hastalanmaz. *Sağlam ayakkabı. Sağlam yapı. Sağlam adam.* **2.** Eksiksiz, kusursuz, kırılmamış, bozulmamış. *Bütün eşya sağlam geldi.* **3.** Güvenilir. *Sağlam iş. Sağlam para.* **Sağlama veya sağlam kazığa bağlamak,** güvenilecek hale koymak. **Sağlam ayakkabı değil,** durumu ve gidişi şüpheli. **Sağlam kaba kotarmak (İşi-),** elverişli bir hale sokmak.
sağlamak (i) Engelleri kaldırarak veya gereken durumu hazırlıyarak, bir işin ol-

masına yol açmak, *temin etmek. *Yağmur bitkilerin yetişmesini sağlar.*
sağlamlamak (i) Sağlam bir hale koymak.
sağlamlaşmak (nsz) Sağlam hale girmek.
sağlamlaştırmak (i) Sağlam bir hale koymak.
sağlamlık i. Sağlam olma hali.
sağlanmak (nsz) Sağlamak işi yapılmak. *Onun da yardımı sağlandı.*
sağlıcakla zf. (..×.) Sağlık ve esenlikle (gidiniz, giyiniz...).
sağlık i. Vücudun iyi olma hali, vücut esenliği, *sıhhat. *Sağlığa zarar veren şeylerden kaçınmalı.* **Sağlığında,** yaşamakta iken. **Sağlık olsun,** bir şeyin kırılması, kaybolması karşısında teselli için söylenir. *Surahi kırıldı diye üzülme, sağlık olsun.*
sağlı sollu b. s. Her iki tarafta olan. *Sağlı sollu büyük binalar.*
sağmak (i) **1.** Memevi parmaklar arasında sıvazlıya sıvazlıya sütünü akıtmak. **2.** (Bal sağmak = kovandan bal) Almak. **3.** Yumak halinde bulunan veya çöreklenmiş olan bir şeyi çözüp açmak. *İpek kozalarını sağmak. İplik makarasını sağmak.* **4.** mec. Aldatarak parasını çekmek.
sağmal, sağman s. Süt veren, sağılan.
sağnak i. Sağanak.
sağrı i. Hayvanın beli ile kuyruğu arasındaki dolgun ve yuvarlakça tarafı. *Atın sağrısına binmek.*
sağu i. Ağıt.
sağucu s. Ağıtçı.
sah,-hhı Ar. i. Bir şeyin doğru olduğunu belirtmek için yapılan işaret. **Sah çekmek,** bir yazının doğru olduğunu bir işaretle belirtmek.
saha Ar. i. (-.) Alan.
sahabe Ar. i. (-..) Peygamber Muhammed'in meclislerinde ve konuşmalarında bulunanlara verilen ad.
sahabet,-ti Ar. i. (-..) Koruma, kayırma.
sahaf Ar i. En çoğu eski kitap satan kitapçı.
sahan Ar. i. İçinde yemek ısıtılan veya yumurta gibi çabucak pişen şeyler pişirilen maden kab.
sahanlık Ar. T. s. **1.** Sahanın aldığı miktar. *İki sahanlık yemek.* **2.** i. Binalarda ve büyük taşıtlarda kapı önünde, merdiven başlarında veya ortasında genişçe yer.
sahavet,-ti Ar. i. El açıklığı, akılık, selekik, cömertlik.
sahi Ar. s. **1.** Gerçek, doğru. *Sahi, dedikleri kadar güzelmiş!* **2.** «Doğrusunu söyle» anlamına. *Sahi, siz onu görmediniz mi? Siz onu görmediniz mi sahi?*
sahici Ar. T. s. Düzme olmıyan, yapma karşıdı. *Sahici elmas.*
sahife Ar. i. (-..) Sayfa.
sahil Ar. i. (-.) Kıyı, yaka, yalı.
sahileşmek (nsz) Gerçekleşmek.
sahileştirmek (i) Gerçekleştirmek.
sahip Ar. i. (-.) **1.** İye. **2.** Koruyucu **Sahip çıkmak, 1)** kendinin diye iddia etmek, **2)** korumak, koruyucu olmak.
sahipsiz Ar. T. s. (-..) **1.** İyesiz. **2.** Koruyucusuz.
sahne Ar. i. **1.** Tiyatroda oyunun oynandığı yer. **2.** mec. Bir olayın meydana geldiği yer.
sahra Ar. i. **1.** Kır. **2.** Çöl. **Sahra topu,** dağ topu gibi katır sırtında taşınmayıp atlar tarafından çekilen top.
sahre Ar. i. *je.* Külte.
sahte Fa. s. **1.** Düzme, düzmece. **2.** Yapmacık.
sahteci Ar. T. s. Düzmeci.
sahtehâr Fa. s. Düzmeci.
sahtekârlık Fa. T. i. Düzmecilik.
sahtiyan i. Sepilenerek boyanmış ve cilâlanmış deri.
sahur Ar. i. Ramazan gecelerinde ortalık ağarmadan yenen yemek.
sai Ar. i. (--) Haber getiren kimse, ulak.
saik,-kı Ar. i. (-.) **1.** Sebep. **2.** *fel.* Güdü.
sair Ar. s. (-.) Başka, öteki.
sairfilmenam Ar. b. s. (-....) Uyurgezen.
sâk,-kı Ar. i. (-) Sap.
saka Ar. i. Evlere, çeşmeden su taşımayı iş edinmiş olan kimse. **Saka beygiri gibi,** kapı kapı, ev ev dolaşanlar veya bir iş yolunda şuraya buraya uğrayıp didinenler için söylenir **Saka kuşu,** serçegillerden, başında ve boynunda kırmızı ve sarı tüyler bulunan, güzel öttüğü için kafeste de beslenen küçük bir kuş.
sakağı i. İnsana da bulaşan ve en çok atlarda görülen ölümcül bir hayvan hastalığı, *ruam.
sakak i. Çene altı.
sakal i. **1.** Çene ve yanaklarda çıkan kıllar. **2.** Bâzı hayvanlarda çene altında bulunan uzantılar. **Sakalı değirmende ağartmak,** ihtiyarladığı halde bir şey öğrenmemiş olmak. **Sakalı ele vermek,** başkasının sözünden çıkamıyacak bir duruma düşmek **Sakalı saydırmak,** itibardan düşmek **Sakal koyvermek, uzatmak** veya **salıvermek,** sakalını tıraş etmeyip uzasın diye bırakmak.
sakallanmak (nsz) Sakalı çıkmak.
sakallı s. **1.** Sakalını tıraş etmeyip uzatmış olan (kimse). **2.** Sakalı olan. *Keçiler sakallı olur.*

sakalsız s. Sakalını tıraş ederek uzatmıyan.

sakamet,-ti Ar. i. (•--) Bozukluk, yanlışlık, eksiklik.

sakandırık i. Baş giysilerinde çene bağı.

sakangur i. **1.** Çöl keleri. **2.** Bir çeşit tülbent.

sakar i. **1.** Hayvanın alnında bulunan küçük akıtma. **2.** s. Elinden her vakit ufak tefek kazalar çıkan.

sakarin Fr. i. Maden kömürü katranından çıkarılan beyaz bir toz, ki zararlı olmakla beraber şekerli tadı dolayısiyle, şeker yemesi yasak edilen hastalar tarafından ağız tadı için kullanılır.

sakaroz Fr. i. Bak. şeker.

sakat,-tı Ar. s. Bir tarafı bozuk veya eksik. *Sakat bir iskemle. Sakat bir adam. Kolu sakat bir çocuk. Sakat bir ifade. Sakat bir iş.*

sakatat,-tı Ar. ç. i. Kesilen hayvanın bağırlariyle baş ve ayakları.

sakatçı Ar. T. s. Sakatat satan (kimse).

sakatlamak Ar. T. (i) Sakat bir hale koymak.

sakatlanmak Ar. T (nsz) Sakat hale gelmek.

sakatlık Ar. T. i. Sakat olma hali.

sakın e. Yapılmaması istenilen veya olacak diye korkulan bir şeyi anlatan söze katılır uyarıcı bir sözdür. *Sakın söylediklerimi unutmayın! Söylediklerimi sakın unutmuş olmasın?*

sakınca i. [C.K.] Çekingi, •ihtirazi kayıt.

sakıngan s. Sakınarak hareket eden, •müçtenip.

sakınma i. Sakınmak eylemi. **Sakınması olmamak,** korkusu, çekinmesi olmamak, hatıra gönüle, nezakete bakmadan hareket etme huyunda olmak.

sakınmak (den) **1.** Bir şeyi yapmaktan her hangi bir korku veya düşünce yüzünden kendini tutmak. *Günahtan sakınmak.* **2.** Olması hatıra gelen fenalıklara karşı önleyici ölçemler almak. *Hastalıktan sakınmak. Soğuktan sakınmak* **3.** (i) Korumak. *Gözünü sakınmak. Evlâdını sakınmak*

sakırdamak (nsz) Korkudan veya soğuktan titremek.

sakırdı i. Korku veya soğuktan titreme.

sakırga i. Kene.

sakır sakır b. zf. Şiddetle titremeyi anlatır. *Sakır sakır titriyordu.*

sâkıt,-tı Ar. s. (--) Düşen, düşük. **Sâkıt olmak,** hükmü kalmamak.

Sakıt öz i. Yeryuvarlağından sonra güneşe en yakın olan gezeğen, •Merih. Sakıtta su ve hava vardır; yüzeyinin yarısı karalarla kaplıdır; güneş dolayındaki devrini 687 günde tamamlar.

sakız i. Bâzı ağaçlardan ve özellikle sakız ağacından çıkarılan beyaz sarımtırak renkte bir cins akındırık. **Sakız ağacı,** antepfıstığıgillerden meyvası üzümsü ve yağlı küçük bir ağaç. **Sakız bademi,** ince kabuklu bir cins küçük badem. **Sakız çiğnemek (Birisine-),** oyalayıcı ve yalan sözler söylemek. **Sakız gibi, 1)** bembeyaz ve tertemiz, **2)** ayrılmak bilmez, yapışkan. **Sakız kabağı,** kabağın en çok harcanan yemeklik cinsi. **Sakız leblebisi,** tuzla kavrulmuş kabuklu nohut.

sâki Ar. i. (--) Eski âlemlerde içki dağıtan kimse

sakil Ar. s. (•-) **1.** Ağır. **2.** Sıkıntılı. **3.** Çirkin, kaba. **4.** *mü.* Şark müziğinde bir usul.

sakim Ar. s. (•-) Bozuk, yanlış, eksik.

sakin Ar. s. (-•) **1.** Durgun ve sessiz. *Sakin adam. Sakin çocuk. Sakin hava. Sakin deniz.* **2.** Oturan, eğleşen. *Keçiören'de sakin.*

sâkit,-ti Ar. s. (-•) Sessiz, susmuş. **Sâkit kalmak,** söz söylemesi gerekirken susmak.

saklak i. [T.D.] Bir şeyin, içinde saklandığı kab, koruncak, •mahfaza.

saklamak (i) **1.** Elden çıkarmamak, elde tutmak. «*Sakla samanı, gelir zamanı*». **2.** Kaybolmasın diye belli bir yere kaldırmak. *Şu parayı alın da saklayın.* **3.** Görülmesin diye ortadan kaldırmak. *Mektubu saklamağa çalıştı.* **4.** (den,i) Gizli tutmak. *Ondan hiç bir sırrımı saklamam.* **5.** Korumak. *Allah saklasın.*

saklambaç i. Şurada burada saklananları bulmak esasına dayanan bir çocuk oyunu.

saklanılmak (nsz) **1.** Saklamak işi kendine yapılmak. **2.** (den) Gizli tutulmak.

saklanmak (nsz) **1.** Saklanılmak. **2.** Kendini saklamak.

saklantı i. Saklanacak veya bir şey saklıyacak yer.

saklatmak (i,e) Saklamak işini başkasına yaptırmak.

saklı 1. Elde tutulan, •mahfuz. **2.** Görülmesin diye bir yere sinen veya ortadan kaldırılan, •mahfi. **3.** Gizli tutulan, •hafi.

sakman i. Bir yeri veya bir topluluğu korumakla ödevli kimse, •muhafız.

saksağan i. Serçegillerden, karga büyüklüğünde, tüyü beyazlı siyahlı kuş.

saksı i. İçine toprak konarak çiçek dikilen kab.

saksılık i. **1.** Saksı koymağa yarar raf. **2.** Kışın saksı çiçeklerinin saklandığı yer.

saksofon Fr. i. Bandolarda ve cazlarda kullanılan irice bir cins üfleme çalgı.

saksonya, saksunya s. (·×·) Saksonya'da yapılan güzel porselen tabak ve çanak çömlek cinsinden kablara verilen sıfat. *Bu tabak hakikî saksunya mı?*
sakulta i. (·×·) Eski bir cins şarapnel.
sal i. Birçok kalın direği yanyana mıhlıyarak yapılan düz ve korkuluksuz deniz veya ırmak taşıdı.
salâ Ar. i. (·-) Cuma namazından önce ve bâzı yerlerde cenaze kaldırılırken minarelerde okunan salâvat.
salâbet,-ti Ar. i. Katılık, sağlamlık.
salacak i. İçinde ölü taşınılan sandık, °tabut.
salâh Ar. i. (·-) Düzelme, iyileşme, iyilik. **Salâh bulmak,** düzelmek, iyileşmek.
salâhiyet,-ti Ar. i. (·-··) Yetki.
salâhiyettar Ar. Fa. s. (·-···) Yetkili.
salak s. Giyiniş ve davranışı ile aptal görünen (kimse).
salam İt. i. İri kıyılmış domuz veya sığır etiyle yapılan bir çeşit sucuk.
salamandra Fr. i. (··×·) Odadan odaya gezdirilebilen bir çeşit kömür sobası.
salamura İt. i (··×·) **1.** Peynir, turşu, asma yaprağı gibi şeyleri, bozulmasın diye, içinde tuttukları tuzlu su. **2.** Bu suyun içinde tutulan. *Balık salamurası.*
salapurya i. (··×·) Mavnanın küçüğü.
salaş i. Tahtadan yapılmış yalın kat, eğreti dükkân, veya baraka.
salaşpur i. Astarlık, seyrek dokumalı ince bez.
salât,-tı Ar. i. (·-) Peygamber Muhammed'e dua. *Salât okumak. Salât getirmek.*
salata İt. i. (·×·) Yemek arasında yenilmek üzere hazırlanan ekşili ve çoğu üzerine zeytin yağı gezdirilmiş yardımcı yemek. *Domates salatası. Beyin salatası.* **Yeşil salata** veya **kıvırcık salata,** salatası yapılan, yaprakları kıvırcık bir cins küçük marul.
salatalık İt. T. i. Hıyar.
salâvat,-tı Ar. i. (·-·) Salât.
salça İt. i. (×·) **1.** Bâzı yemeklere ve en çoğu et yemeklerine domates, bahar gibi şeylerle yapılan terbiye. **2.** Yemeklere konmak üzere yapılan domates ezmesi.
saldırgan s. Durup dururken başkasına saldıran, °mütecaviz.
saldırış i. Saldırmak eylemi, °hücum, °taarruz.
saldırma i. **1.** Saldırmak işi. **2.** Bir çeşit büyük bıçak.
saldırmak (e) **1.** Bir kimsenin veya bir şeyin üzerine şiddetle atılmak. *Bu köpek gelene geçene saldırır.* **2.** (i,e) Süratle yollamak. *Birini hemen karakola saldırdı.* **3.** *kim* Etkisiyle eritmek. *Asitler madenlere saldırır.*
saldırmazlık i. Birbirine saldırmama hali. *Saldırmazlık antlaşması.*
salep i. *bt.* **1.** Salepgillerin örnek bitkisi ve bunun yumru halindeki kökleri dövülerek hazırlanan beyaz toz. **2.** Bu tozu şekerli süt veya su ile kaynatarak yapılan sıcak içecek.
salepgiller ç. b. i. Çiçekleriyle ılgiyi çeken, içine « vanilya, venüsçarığı, salep » gibi bitkileri alan tekçenekli bir familya.
salgamak (i) Salgıt olarak göndermek.
salgı i. *by.* Vücuttaki bezlerin kandan ayırıp meydana getirdikleri veya tekrar kana veya başka organlara saldıkları sıvı madde. *Tükrük, mide özsuyu birer salgıdır.*
salgın s. **1.** Birden her kese bulaşan. *Salgın hastalık. Salgın görenek.* **2.** i. Bir şeyin, her kese birden bulaşması hali. *Moda salgını. Kumar salgını.* **3.** i. Kamu işleri için her kesten toplanması gereken para veya mal.
salgıncı s. Salgın toplıyan (kimse).
salgıt i. [D.D.] Kendisine erk verilerek bir yere veya birinin katına gönderilen kimse, °murahhas.
salhane Ar. Fa. i. Kanara.
salı i. Haftanın üçüncü günü, pazartesi ile çarşamba arası.
salık i. Olmuş veya olacak bir olgu üzerinde bilgi, ucar, °haber *Salık almak. Salık vermek.*
salıncak i. **1.** Eğlenmek veya ıdman yapmak ereğiyle üstüne çıkıp sallanmak için kullanılan birer ucları yüksek bir yere, sarkık duran öteki ucları ıse bir tahtaya bağlı iki ipten ibaret veya başka tertipte aygıt. **2.** Küçük çocukları uyutmak için beşik yerine kullanılan ve karşılıklı iki yere iple bağlı bulunan asılı yatak.
salıncaklı s. Salıncak gibi sallanmağa yarar şekilde olan. *Salıncaklı iskemle.*
salınım i. **1.** *fi.* Bir noktanın, ardışık ve eşit zaman aralıklarında, hep aynı bir devimi tekrarlaması. *Sarkacın devimi bir salınımdır.* **2.** *as.* Ayın yarım yüzeyinden bir az fazlasının yerden görülebilmesini sağlıyan olay.
salınmak (nsz) **1.** Yürürken bir sağa bir sola hafifçe eğilmek. **2.** (e) Salmak işine konu olmak.
salıntı i. **1.** Salınmak eylemi. **2.** Dalgalanış.
salıntılı s. Sarsılmaz ve oturaklı olmayıp sallanabilen. *Salıntılı bir ev.*
salıvermek (i) Koyvermek, serbest bırakmak.
salih Ar. s. (-·) Yarar, elverişli, iyi, onat.
sâlik Ar. s. (-·) Girmiş. tutmuş. *Bir işe sâlik olmak.*

salim Ar. s. (-·) Esen, sağlam.
salip Ar. i. Haç.
salkı i. Salık, *haber.
salkım i. **1.** Üzüm gibi, bir çoğu bir arada bir sap üzerinde bulunan yemiş. *Üzüm salkımı. İki salkım üzüm.* **2.** *bt.* Temel saptan çıkan yan çiçeklerin sapları hep aynı uzunlukta olan çiçek durumu. **3.** Baklagillerden, salkım durumunda çiçekler açan ve çoğu asma gibi çardağa sarılan ağaç türü ve çiçeği. **Salkım saçak,** parçalanıp parçaları sarkmış olan (şey). **Salkım söğüt,** *bt.* dalları ve yaprakları yere doğru sarkan bir çeşit söğüt.
salkımak (nsz) Gevşeyip sarkmak.
sallabaş b. s. Başı durmayıp biteviye sallanan.
sallamak (i) **1.** Düzenli bir şekilde ve hep aynı doğrultuda devindirmek. *Beşik sallamak. Mendil sallamak. El sallamak.* **2.** mec. Bir işi görmeyip hep başka zamana bırakmak, savsaklamak. *İşimi bir hafta salladılar, sonunda da biz karışmayız dediler.* **3.** (Olumsuz şekil, sallamamak) ar. Önem vermemek.
sallandırmak (i,e) **1.** Sallanmak işini yaptırmak. **2.** mec. Darağacına çekmek, asmak.
sallanmak (nsz) **1.** Kendini sallamak. **2.** Sallamak işine konu olmak. **3.** Yerine iyice oturmuş olmayıp oynatılabilmek. *Dişleri sallanmak. Masa sallanmak.* **4.** mec. (İş başında bulunan kimse) Yerinden olmak üzere bulunmak.
sallantı i. **1.** Sallanma işi. **2.** Savsaklanış.
sallapata zf. (·×··) Sallapatıca. *Sallapata bir söz söylemek.*
sallapatı, sallapati s. Düşünmeden ve saygısızca her işe dalan.
sallasırt,-tı b. i. «Sırtına almak» anlamiyle «sallasırt etmek» şeklinde kullanılır.
sallı s. Sal gibi yayvan. *Sallı bir yapı.*
salma i. **1.** Salmak eylemi. **2.** Pirinçle pişirilmiş bir nevi yemek. *Midye salması.* **3.** Eski Osmanlı devrinde kol gezen kolluk eri. **4.** Köylerde halktan toplanan paradan her kese düşen miktar **5.** Bâzı köylü elbiselerinde kolun yeninden sarkan kumaş parçası. **Salma tomruk,** salma erlerinin gece yakaladıkları suçluları kapadıkları yer.
salma s. **1.** Başı boş gezen (hayvan). *Salma sığır.* **2.** Musluksuz olup boyuna akan (su).
salmak (i,e) **1.** Sermek. *«... deryalara seccade salmışsın...»* **2.** Bırakmak, koyvermek. *Hayvanları çayıra salmak.* **3.** Acele yollamak, hemen göndermek. *Adam salmak. Haber salmak.* **4.** Tencereye atmak *Pilâvın pirincini salmak.* **5.** İleri sürmek. *Gemileri engine salmak.* **6.** Sürmek. *Dal budak salmak.* **7.** Uğratmak. *Başını derde salmak.* **8.** (Vergi) Yüklemek. *Ona beş lira salmışlar.* **9.** Üzerine yürütmek. *Tazıyı tavşana salmak.* **10.** (e) Saldırmak. *Bu köpek salmaz.* **11.** Sarkıtmak. *Kuyuya su (kabı) salmak*
salmalık i. Otlak.
salman s. [T.D.] Serbest, kendi başına buyruk.
salmastra i. (·×·) Halat tellerinden saç gibi örülü ip.
salname Fa. i. (-·-) Yıllık.
salon Fr. i. **1.** Misafir odası. **2.** Küçük ölçüde sergi. *Resim salonu.* **Salon adamı,** kadınlı erkekli iş dışı toplantılara devam ederek bu gibi yerlerde nasıl davranılacağını iyi bilen ve bu haliyle dikkati çeken adam. **Yolcu salonu,** Bak. yolcu.
salpa s. Gevşek, sarkık.
salpak s. [T.D.] Dikkatsiz, *derbeder.
salt-,tı e. **1.** Yalnız, tek. *Salt o mu bilir?* **2.** *fel.* s. İçine başka şey karışmamış, bütünü kendi unsurundan olan, *sırf. **Salt çokluk,** ötekinden, yani azlıktan bir artığı olan çokluk.
salta İt. i. (×·) Köpeğin arka ayakları üzerinde ayağa kalkması. *Salta durmak.*
salta i. Yakasız, iliksiz, kolları bolca bir çeşit kısa caket.
saltanat,-tı Ar. i. **1.** Sultanlık. **2.** mec. Bolluk ve zenginlik, şatafatlı hayat.
saltçılık i. Hükümdarın saltık olduğu devlet şekli, *mutlakıyet.
saltık s. **1.** *fel.* Hiç bir şarta ve hiç bir kayda bağlı olmıyan, *mutlak. **2.** [T.D.] Azat, *hür.
salya Yu. i. (×·) Ağızda tutulamayıp akan tükrük. *Çocuğun salyası akmış.*
salvo İt. i. (×·) Topla yaylım ateş.
salyangoz Yu. i. Kabuklu sümüklü böcek.
sam Ar. i. Sıcak ülkelerden esen ve insanı sersem eden bir rüzgârın adı olan «sam yeli» sözünde geçer.
saman i. Türlü tahılların, taneleri ayrıldıktan sonra kalan sapları ve daha çok bunların harmanda parçalanmışı. **Saman alevi gibi,** birden şiddetlenip arkasından hemen yatışan şeyler kakkında söylenir. **Saman altından su yürütmek,** hiç belli etmeden entrika çevirmek. **Saman gibi,** tatsız, yavan. **Saman kâğıdı,** resim ve harta gibi şeylerin üzerine koyup onları kopya etmek için kullanılan yarı saydam bir çeşit kâğıt.
samani T. Ar. s. (·-·) Saman rengi, açık sarı.
samankapan b. i. Kehlibar.

samanlık i. Saman saklanan yer.
samanuğrusu,-nu; samanyolu,-nu b. i. *as* Berrak gecelerde gökyüzünde boydan boya görülen uzun yıldız kümesi. °kehkeşan.
samaryum Lâ. i. Atomal ağırlığı 150,4 ve yoğunluğu 7,75 olan, Sm simgesiyle gösterilen, seyrek bulunur bir maden.
samedanî Ar. s. (.•--) Tanrısal.
sami,-i Ar. s. (-•) Dinleyici.
Sâmi i. (--) Beyaz ırkın Asurca, İbranice, Habeşçe gibi dilleri konuşan çeşitli budunlarının toplandığı kol ve bu koldan olan.
samia Ar. i. (-••) Işidim.
samim Ar. i. (•-) (İnsan hakkında) İç, öz.
samimî Ar. s. (•--) **1.** İçten. *Samimî bir duygu.* **2.** İçli dışlı, senli benli. *Biriyle samimî olmak.*
samimiyet,-ti Ar. i. (•-••) **1.** İçtenlik. **2.** Senli benli olma hali.
samsa i. Baklavayı andıran bir çeşit hamur tatlısı.
samsun i. Eskiden savaşta kullanılan köpeklere verilen ad.
samur Fa. i. **1.** Kuzey Avrupada yaşıyan, kumralca sarı renkte pek yumuşak ve ince tüyleri olan, postu için avlanan küçük hayvan. **2.** s. Samur derisinden. *Samur kürk.* **Samur kaşlı,** kaşları kumral, yumuşak ve gür.
samyeli,-ni Ar. T. i. Bak. sam.
san i. **1.** Ün, °şöhret. **2.** *fel.* Bir şeyin, onsuz olamıyacağı sıfat.
sana zm. «Sen» zamirinin «-e» hali.
sana i. An, zihin.
sanaka i. [T.D.] Gerçekte yeri olmadığı halde birçoklarının olduğuna inandıkları şey, boş inan, °hurafe.
sanal s. *mat.* Gerçekte yeri olmayıp sanada tasarlanan, °mevhum.
sanat,-tı Ar. i. **1.** Zanaat. **2.** Hoşa giderek hayranlık uyandıran bir ifade veya ahenk kullanma işi. *Selimiye camisi yüksek bir sanat eseridir. Selimiye kışlasında hiç sanat yoktur.*
sanatçı Ar. T. s. Sanat kollarından birinde başarı gösteren (kimse).
sanatkâr Ar. Fa. s. Sanatçı.
sanatlı Ar. T. s. Üzerinde sanat gösterilmiş olan.
sanatoryum Lâ. i. (••×•) Uzun süren hastalıkların ve özellikle veremlilerin bakıldıkları sağlık yurdu.
sanavberiye Ar. i. *bt.* Kozalaklılar.
sanayi,-i Ar. ç. i. (•-•) Uran, °endüstri.
sancak i. **1.** Bir süel topluluğun başında gezdirdiği bayrak ve özellikle yazı işlemeli ve kenarları saçaklı bayrak. *Alay sancağı. Sancak geçiyor.* **2.** Eskiden illerle ilçeler arasında yer alan ülke bölümü. **3.** Gemilerin sağ tarafı.
sancı i. En çok iç örgenlerde saplanma ve burkulma şeklinde birden başlıyarak nöbet nöbet azalıp çoğalan ağrı.
sancılanmak (nsz) Sancıya tutulmak. *Adam sancılandı.*
sancılı s. Sancıya tutulan veya sancı veren. *Sancılı hasta. Sancılı hastalık.*
sancımak (nsz) Sancı vermek. *Yara sancıyor*
sançmak (i) Saplamak, sap'ayıp dikmek, °rekzetmek.
sandal i. İnsan taşıyacak şekilde yapılmış, kürekle yürütülür küçük tekne. **Sandal ağacı,** taçsız ikiçeneklilerden, kerestesi sert ve kokulu bir ağaç.
sandal Lâ. i. Sayası şeritten veya delikli sahtiyandan olan bir çeşit hafif ayakkabı.
sandalcı s. Sandal işleten (kimse).
sandalye i. (•×•) **1.** Arkalıklı, tek kişilik oturaç. **2.** mec. Orun, °mevki. *Falanca sandalyesini kaybetmekten çok korkar.* **Sandalye kavgası,** orun kapmak veya kaybetmemek için yapılan kavga. **Sandalye sazı,** papirüsgillerden hasır yapılmakta kullanılan bir cins saz.
sandık Ar. i. **1.** Her türlü eşya koyup saklamağa veya taşımağa yarar, tahtadan, dört köşe, kapaklı koyacak. *Elbise sandığı. Alet sandığı. Şeker sandığı. Kitap sandığı.* **2.** Bir kurumda para alınıp verilen yer. *Mal sandığı. Sandık emini.* **3.** Eskiden mahalle tulumbacılarının omuzda taşıdıkları sandık biçimi tulumba **4.** Banka. *Emniyet sandığı. Tekaüt sandığı,* **5.** Yapılarda kum, çakıl gibi şeyleri ölçmek için kullanılan üstü ve altı açık, dört köşeli tahtadan ölçü. **Sandık emini,** para sandığı kendisine emanet edilmiş olup ödeme ve alınç işlerini yapan memur. **Sandık eşyası,** çeyiz için tedarik edilen çamaşır, havlu, örtü gibi şeyler. **Sandık kokusu,** sandıkta saklanan eşyaya, sandığın kerestesinden veya içine konan sabun, lâvanta çiçeği gibi şeylerden sinen güzel koku. **Sandık lekesi,** sandıkta saklanan eşyada meydana gelen pas renginde leke. **Sandık odası,** sandık sepet gibi her gün kullanılmıyan eşyanın saklandığı küçük oda. **Sandık sepet,** (eşya hakkında) ortada ne varsa *Sandık sepet topladı götürdü.*
sandıkçı Ar. T. s. Sandık yapan veya satan (kimse).
sandıklı i. **1.** Duvar kaplamalarında kullanılan bir çeşit tahta. **2.** Eskiden süs için kullanılan bir çeşit altın para
sandviç İn. i. İki ince ekmek dilimi arasına

tereyağı, peynir veya sucuk gibi şeyler konarak hazırlanan yiyecek.

sanem Ar. i. Put.

sangı s. Sersemleşmiş, şaşkına dönmüş.

sangılamak (nsz) Sangı olmak, sersemleşmek.

sanı i. Sanmak eylemi veya sonucu, °zan.

sanık s. Suçlu olduğu sanılan, °maznun.

sanıklamak (i) Suçlu sanmak.

sanıklanmak (nsz) Suçlu sanılmak.

sania Ar. i. (.--) Uydurma.

sanidin Yu. i. *je.* Ortoza benzer, camsı bir çeşit feldispat.

saniha Ar. i. (-..) Doğaç.

saniye Ar. i. (-..) Bir dakkanın altmışta biri; fizik ve mekanikte zaman birimi.

sanki zf. (×.) Bu zarf, cümlelerin başına veya sonuna getirilerek, **1)** sorulu cümlelerde anlatılan fikir üzerine daha çok dikkat ve ilgi çekmeğe yarar. *Ne olur sanki, sen de gelsen? Sanki aldın da ne kazandın? Sanki güzel mi bu da?* **2)** sorulu olmıyan cümlelerde anlatılan fikrin gerçekte var olmayıp öyle sayıldığını gösterir. *Sanki yedim. Sanki haberi yokmuş. Sanki kabahat benimmiş!*

sanlamak (i) Bir şeye san vermek.

sanlı s. Sanı olan, ünlü. *Adlı sanlı adam.*

sanmak,-ır (i) Tersinin de olabileceğini düşünmekle birlikte bir şey hakkında hüküm taşımak, °zannetmek.

sanrı i. *ruh.* Sanrılanan şey veya sanrılama hali, °birsam.

sanrılamak (i) *ruh.* Gerçekte olmıyan bir şeyi varmış gibi görmek, işitmek veya duymak.

sansar i. Susamurugillerden, tilkiden küçük, gelincikten büyük, kümeslere çok zarar veren, derisi makbul bir hayvan.

Sanskrit,-ti i. Hintlilerin, Hint - Avrupa dil aylesinden olan eski kültür dili.

sansör Fr. s. Sansürle görevli (kimse).

sansür Fr. i. Basılacak yazıların veya yazılan mektupların hükümetçe denetlenmesi işi.

santiar Fr. i. *mat.* Bir ar'ın yüzde biri, bir metre kare.

santigram Fr. i. *mat.* Bir gramın yüzde biri, bir desigramın onda biri.

santigrat Fr. i. *fi.* Bir sıcakölçerin, 760 milimetre basınç altında ergimekte bulunan buz içerisindeki cıva yüksekliği 0, ve aynı basınç altında kaynamakta olan su buharı içindeki cıva yüksekliği de 100 sayılmak üzere ayrılan eşit bölümlerden her biri, ki Fahrenheit ve Reaumur bölümlemesiyle karşılaştırılacak olursa beş santigrat derecesi dokuz Fahrenheit veya dört Reaumur derecesine eşit olur.

santilitre Fr. i. *mat.* (..×.) Bir litrenin yüzde biri.

santim Fr. i. *mat.* Her hangi bir birimin yüzde biri. *Metre santimi. Kuruş santimi.*

santimetre Fr. i. *mat.* Bir metrenin yüzde biri

santonin Fr. i. Solucan düşürmekte kullanılan zehirli bir ilâç.

santral,-li Fr. i. « Elektrik santrali » ve « telefon santrali » deyimlerinde « özek[1] » anlamiyle geçer.

santrifüj Fr. s. Merkezkaç.

santrifüjör Fr. i. Merkezkaç kuvvetten faydalanarak bir karışımın taşıdığı çökebilir elemanları ayırıp çöktürmekte kullanılan bir aygıt, ki su, elektrik ve el ile çalıştırılan çeşitleri vardır.

santrozom Yu. i. *by.* Hücre bölünümü sırasında, kromozomlar belirdiği vakit ortaya çıkan ve çekirdeğin her iki kutbunda bulunan cisimcik.

santur i. Kanuna benzer, tokmaklarla çalınır maden telli bir çeşit çalgı.

sap,-pı i. **1.** *bt.* Bitkinin dal, yaprak ve çiçek gibi kısımlarını taşıyan ve ağaçlarda odunlaşarak gövde halini alan kısmı. **2.** Çiçek veya meyvayı dala bağlıyan ince kısım. *Armudun sapı. Gülün dikenli sapı.* **3.** Aletlerde düz ve uzunca tutamak. *Tavanın sapı. Baltanın sapı. Bıçağın sapı.* **4.** Demet halindeki ekinler. *Bugün sap çekeceğiz.* **5.** Sap, iplik, tire, ibrişim gibi şeylerde iğneye geçirilecek miktarı anlatır. *Bir sap tire. İki sap ibrişim.* **Sapına kadar,** insanlarda herhangi bir iyi nitelikte eksiksizlik veya aşırılık anlatır. *Sapına kadar mert.* **Sapı silik,** serseri, baldırıçıplak. **Sapsız balta,** koruyucusu, dayanağı olmıyan kimse.

sapa s. ve zf. Gidilen yol üzerinde olmayıp ancak sapılarak varılabilen. *O köy sapadır. Burası pek sapa. Orası bana sapa geliyor* veya *düşüyor.*

sapak s. Sapaklığı olan, °gayritabiî °anormal.

sapaklık i. *fel.* Alışılan doğal nitelik ve kural dışında olma hali.

sapan i. **1.** İki ucu ip, orta yeri avuç biçimi örme veya meşin olan bir taş atma aleti, ki havada çevrilerek merkezkaç kuvvetten faydalanılarak kullanılır. **2.** Çocukların kuş vurmak için kullandıkları iki ucuna lâstik ve lâstiklerin arasına genişçe bir meşin parçası bağlı bulunan çatal. **Sapan balığı,** testere burunlu bir cins köpek balığı.

saparna İsp. i. (.×.) Zambakgillerden tırmanıcı bir bitki, ki kökü hekimlikte kullanılmıştır.

saparta İt. i. (·×·) mec. Şiddetli azar. *Sapartayı yemek.*
sapasağlam b. s. Her tarafı sağlam, pek sağlam.
sapık s. Delice hereketleri olan, *meczup.
sapılmak (ösz,e) Her hangi biri sapmak.
sapınç i. *fel.* Özel bir görevin düzgülü sonucuna varmasına engel olan sapıklık, *dalâlet.
sapınmak (nsz) Aldanıp yanlış yola, yanlış kanışa sapmak, *dalâlete düşmek.
sapır sapır b. zf. « Dökülmek » ve « titremek» gibi bâzı fiillere gelerek süreklilik ve çokluk anlatır. *Elmalar sapır sapır döküldü.*
sapıtmak (nsz) **1.** Aklını bozmak. **2.** mec. Saçmalamağa başlamak.
sapkı i. *fel.* Bir görevin ve özellikle bir fizyoloji görevinin ters bir yön alması.
sapkın s. *fel.* Sapkıya uğramış. **Sapkın kaya,** c. çok defa buzların etkisiyle, yerinden oynayıp uzaklara sürüklenen kaya.
saplamak (i,e) Hızla batırmak. *Bıçağı ekmeğe sapladı.*
saplanmak (e) **1.** Hızla batmak. *Ok bacağına saplandı.* **2.** Batıp kalmak. *Araba kuma saplandı.* **3.** mec. Takılıp kalmak. *Zihni bu noktaya saplandı.*
saplantı i. *ruh.* Bir kimsenin saplanmış olduğu ve kendini kurtaramadığı zararlı ve yanlış fikir, *fikri sabit.
saplı s. **1.** Sapı olan. *Saplı tencere.* **2.** Saplanmış. *Bıçak karpuza saplı duruyor.* **3.** i. Uzunca saplı tas veya tencere.
sapma i. **1.** Sapmak eylemi. **2.** *fi.* Serbest bir mıknatıslı iğnenin denge konumunda iken gösterdiği doğrultudan geçen düşey düzlemle, bulunulan noktanın meridyen düzlemi arasındaki açı. **3.** *fi.* Bir ışının, saydam bir biçmeden geçtikten sonraki doğrultusu ile kendi doğrultusu arasında meydana gelen açı.
sapmak (e) **1.** Yürürken sağa veya sola dönerek başka yola girmek. *Hırsız yan sokağa saptı.* **2.** mec. Doğruluktan ayrılıp fena veya yanlış yola düşmek. *Hileciliğe sapmak.*
saprofit,-ti Yu. i. Çürükçül.
sapsarı s. Her tarafı sarı veya pek sarı.
saptamak (i) [C.K.] Bir şeyi bir yere saplanmış gibi, kımıldıyamaz veya değişmez hale getirmek; mec. bir şeyin belli bir zamandaki durumunu, niteliğini, niceliğini gözleyip onun üzerine kesin bilgi edinmek, *tespit etmek.
saptanımcılık i. *fel.* Türlerin değişmez olduğunu öteden beri hep aynı halde bulunduğunu ileri süren öğreti, türlerin saptanımı öğretisi.
saptırmak (i,e) Sapmak işini yaptırmak.

sara Ar. i. Bir sinir hastalığı, ki buna uğramış olan ikide bir kendini kaybederek olduğu yere düşüp vücudunda kuvvetli çırpınmalar başlar, ağzı köpürür, farkında olmıyarak küçük ve büyük aptesini koyverir, az sonra homurdanarak geniş geniş soluk alır ve kendine gelir; bu hastalığa dilimizde «tutarak, tutarık, tutarga, yilbik» gibi adlar verilir.
saraç Ar. i. Eyer ve başka at takımları yapan, meşin üzerine sırma ve ipek işliyen zanaatçı.
sarahat,-ti Ar. i. (·-·) Açıklık, aydınlık.
saraka i. [T.D.] Alay, *istihza **Saraka-ya almak,** alay etmek.
sarakacı s. Alaycı, *müstehzi.
saralı Ar. T. s. Sara hastalığı olan (kimse).
sararmak (nsz) Sarı olmak, rengi sarıya dönmek.
sarartma i. **1.** Sarartmak eylemi. **2.** s. Cılız ve çok sarı (kimse).
sarartmak (i) Rengini sarıya çevirmek.
saray i. **1.** Devlet başkanlarının oturmasına yarar büyük konak. **2.** Bâzı büyük ve ulusal işlerin içinde görüldüğü ulu yapılara da «saray» denir. *Adliye sarayı. Çocuk sarayı.* **Saray lokması,** bir çeşit yumurtalı lokma.
saraylı s. Osmanlı İmparatorluğu zamanında padişah sarayında cariye olarak veya başka bir hizmette bulunmuş olan kadınlara verilen bir sıfat.
sardalye İt. i. (·×·) Konservesi ve tuzlaması çok yapılan gümüş renginde, pullu ve 10 - 15 santimetre boyunda küçük bir balık, ateş balığı. *Gelibolunun sardalyesi çok beğenilir.* **Sardalye gibi istif olmak,** (kalabalık şeyler) pek sıkışmak.
sardoğan b. i. Sarı renkte bir cins doğan.
sardun i. Balıkçıların kullandığı bir çeşit halat.
sardunya İt. i. (·×·) Sardunyagillerin örnek bitkisi, ki aynı adla anılan iri ve güzel, çoğu pembe renkte çiçeği dolayısiyle saksılarda ve bahçelerde yetiştirilir.
sardunyagiller İt. T. ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, sardunya, ıtır çiçeği, turnagagası gibi bitkileri içine alan familya.
sarf Ar. i. **1.** Harcama. **2.** Dilbilgisi, *gramer.
sarfınazar Ar. b. zf. «Sayılmasa da», «hesaba katılmasa bile» anlamına kullanılır. *Tembelliğinden sarfınazar, çalışsa da anlayışı kıt.* **Sarfınazar etmek, 1)** itibara almamak, saymamak. *Bu ufak tefek kusurlardan sarfınazar edilirse, fena adam değil.* **2)** vazgeçmek. *Dâva ikame etmekten sarfınazar edildi.*
sarfiyat,-tı Ar. ç. i. Harcanan şeylerin topu, harcanış.

sargı i. Bir şeyi sarmağa yarıyan, uzun ve darca kesilmiş nesne. *Yara sargısı. Kundak sargısı.*

sarhoş Fa. s. Esrik, esri.

sarhoşluk Fa. T. i. Sarhoş olma hali, esrilik

sarı s. Kükürt veya limon rengi. **Sarı çizmeli Mehmet Ağa,** adresi iyi anlatılmıyan kimse hakkında söylenir. «*Ankarada Bay Yılmaz*» *sarı çizmeli Mehmet Ağa, ben nasıl bulayım.*

sarıasma b. i. Eti için avlanan ufak bir kuş.

sarıbenek b. i. *by.* Gözde ağtabakanın en duygun noktası.

sarıca s. **1.** Sarıyı andıran, az sarı. **2.** i. Yaban arısı. **3.** Eskiden bir sınıf milis.

sarıcık i. «Sarıasma» da denen kuş.

sarıçalı b. i. *bt.* Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, çiçekleri sarı, meyvası ekşi ve kırmızı renkte, kabuğu ve kökü solucan düşürücü olarak kullanılan bir bitki. ki tahıllarda pas hastalığını yapan asalak mantarın yayılmasında ara bitki rolünü oynadığından buğday tarlaları için çok zararlıdır.

sarığıburma b. i. Burma sarık biçimi verilmiş bir çeşit hamur tatlısı.

sarık i. Müslüman din adamlarının ve bâzı İslâm topluluklarında bireylerin başlarındaki giysi üzerine sardıkları uzunca tülbent.

sarıkanad b. i. Lüfer balığının az küçüğü.

sarıklı s. **1.** Başına sarık sarmış olan. **2.** i. mec. Müslüman din adamı.

sarılgan s. *bt.* Kendi kendine dikilip yükselemiyerek başka bitkilere veya başka şeylere sarılıp kalkınan (sap, bitki).

sarılı s. **1.** Üstünde sarı renk bulunan. **2.** Sarılmış olan.

sarılık i. *hk.* Ödün kana karışarak insanın benzini, göz aklarını sarartan bir hastalık belirtisi.

sarılışmak (nsz:le) Birbirine sarılmak.

sarılmak (nsz) **1.** Sarmak işi kendine yapılmak. **2.** (e) Kendini başka bir şey üzerine sarmak. **3.** (e) Birinin boynuna kollarını dolamak. **4.** (e) Şiddet ve azimle ele almak. *Silâha sarılmak. İşe sarılmak.*

sarım i. **1.** Sarmak eylemi. **2.** Bir şeyi bir defa saracak kadar. **3.** *fi.* Elektromıknatıslarda makara tarzında sarılan iletken telin her bir halkası.

sarımsak i. Sarmısak.

sarımsı, sarımtırak s. Sarıya çalan, sarıya benziyen.

sarınmak (i:e) Kendi üstüne sarmak.

sarısabır b. i. **1.** *bt.* Zambakgillerden, sıcak bölgelerde yetişen, yaprakları oldukça yüksek bir sapın tepesinde rozet şeklinde toplanmış bulunan, hekimlikçe önemli bir süs bitkisi. **2.** Bu bitkinin etli ve kalın yapraklarından çıkarılan esmer kırmızımtırak renkli, hekimlikte ve boyacılıkta kullanılan bir madde.

sarısalkım b. i. *bt.* Bir salkım türü.

sarışın s. Sarı saçlı ve ak tenli.

sari Ar. s. (--) **1.** (Başkasına) Geçen, geçici. **2.** Bulaşık, bulaşkan (hastalık).

sarih Ar. s. (.-) Açık, belli.

sarkaç i. *fi.* Ağırlık merkezinin az çok üstündeki bir noktadan asılmış bulunan ve denge konumundan bir az ayrıldıktan sonra serbest bırakıldığı halde bir salınım hareketi yapmağa koyulan cisim. •rakkas.

sarkık s. Sarkmış, sölpük.

sarkıl s. *fi.* Sarkaçla ilgili, sarkaç hareketine benziyen.

sarkınmak (e) Sataşmak.

sarkıntı i. Sarkınmak işi, sataşma.

sarkıntılık i. Sataşma ve daha çok kadınlara sataşma.

sarkıt i. *je.* Mağaraların tavanında oluşan ve genelce konik biçiminde olan kalker yumru, •istalâktit.

sarkıtmak (i) **1.** Sarkmak işine uğratmak. **2.** mec. Asmak, darağacına çekmek.

sarkmak (e) **1.** Yukarıdan aşağıya doğru uzanıp asılmak. **2.** mec. Yolunu uzatmak. *Çıkmışken çarşıya kadar sarkıvereydiniz.*

sarma i. **1.** Sarmak eylemi. **2.** Yaprak veya başka şeylerle iç sarılarak yapılan yemek. **3.** Güreşte düşürmek için bacağı bacağa sarmak oyunu. **4.** s. Sarılarak yapılan.

sarmak (i) **1.** Fırdolayı kaplamak. *Bu kuşak onun belini ancak iki defa sarar.* **2.** Dolayında yer almak. *Düşman şehri sardı.* **3.** Yayılıp etkisi altına almak. *Ateş her tarafı sardı.* **4.** Kucaklamak. **5.** Yumak yapmak. *İpliği sarmak.* **6.** mec. Hoşuna gitmek, zevkini okşamak. *Bu şarkı beni sarmıyor.* **7.** (e) Sarılıp tırmanmak. *Asma çardağa sardı.* **8.** (i,e) Bir şeyi başka bir şeyin içine koyup onunla kaplamak. *Kitabı kâğıda sarmak.*

sarmal s. *fi.* Helis şeklinde olan, •helezoni.

sarman s. Azman, iri.

sarmaş i. «Birbirine sarılıp kucaklaşmak» anlamına kullanılan «sarmaş dolaş olmak» deyiminde geçer.

sarmaşan s. *bt.* Sarılgan.

sarmaşık i. Sarmaşıkgillerden, koyu yeşil renkli ve değişik şekilli yaprakları olan, sap ve dallarından çıkan küçük ek kökçüklerle dik ve düz yerlere yapışarak tırmanan ve bundan dolayı duvarları örtmek üzere duvar diplerine çok ekilen bitki. **Çit sarmaşığı,** kahkaha çiçeği.

sarmaşıkgiller ç. b. i. *bt.* Örnek bitkisi sarmaşık olan, ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

sarmaşmak (nsz : le) Birbirine sarılmak, kucaklaşmak.

sarmısak i. Zambakgillerden, yapraklarında ve saplarında ve toprak altındaki soğan şeklindeki sürgünlerinde kokulu bir yağ bulunan, bahar gibi kullanılmak üzere ekilen bahçe bitkisi.

sarmısaklı s. İçinde sarmısak bulunan.

sarnıç i. **1.** Yağmur suyu biriktirmeğe yarar yeraltı, kâğir saklak. **2.** Gemilerde bulunan sacdan su saklağı. **Sarnıç gemisi,** petrol, benzin gibi akar yakıtları dökme halinde taşıyacak tertipte yapılmış gemi.

sarp s. Dik, geçilmesi ve çıkılması güç. *Sarp yol. Sarp bayır.* **Sarpa sarmak (İş-),** güçlükler peyda etmek, çözülmesi pek güç bir hale gelmek.

sarpa İt. i. (×.) Karagöz balığının ufağı.

sarpın i. Tahıl ambarı, °silo.

sarplaşmak (nsz) Sarp bir hale girmek. *Yol birdenbire sarplaştı.*

sarraf Ar. i. Para, kıymetli evrak, altın ve gümüş alışverişini meslek edinen kimse.

sarrafiye Ar. i. Sarrafın aldığı para farkı, baş⁹, °sarraflık.

sarraflık Ar. T. i. **1.** Sarrafın işi veya mesleği. **2.** Baş⁹, °sarrafiye.

sarsak, sarsık s. İhtiyarlıktan veya hastalıktan takatsiz olup vücudu titrer gibi sarsıladuran. **Sarsak sursak** veya **sarsık sursuk,** sarsakça. *Sarsık sursuk bir yürüyüş.*

sarsı i. Depremde sallanışların her biri.

sarsılmak (nsz) **1.** Sarsmak işi kendine yapılmak. *Ev rüzgârdan sarsılıyor.* **2.** Sarsmak işine uğramak. *Hastalıktan pek sarsıldı.*

sarsım i. **1.** Sarsmak eylemi. **2.** *as.* Gökcisimlerinin, genel çekim kanununa uygun olarak birbirini çekmesi dolayısiyle her hangi bir gezeğenin hareketinde görülen karışıklık.

sarsıntı i. Sarsılmak işi. *Büyük bir sarsıntı geçirdi. Yer sarsıntısına « deprem » denir.*

sarsmak (i) **1.** Şiddetle ileri geri kımıldatmak. **2.** mec. Birinin işini veya esenliğini bozmak. *Bu ziyan onu epey sarstı. Hastalık çocuğu pek sarsmadı.*

sası s. **1.** Küflü ve çürük gibi kokan. **2.** Kokuşmuş, °mütefessih.

sasımak (nsz) [T.D.] Kokuşmak, °tefessüh etmek.

sataşkan s. Şuna buna sataşan, °mütearrız, °mütecaviz.

sataşmak (e) Çatmak, takılmak, musallat olmak.

saten Fr. i. **1.** Atlas. **2.** Atlas gibi parlak pamuklu kumaş.

sathi Ar. s. (.–) Derinlere gitmeyip yüzde kalan, üstten, yüzden, üstünkörü. *Sathi bir yara. Sathi bir inceleme.*

satı i. Satmak işi. **Satıya çıkarmak,** satmağa karar verip bu kararını ilgililere bildirmek.

satıcı s. Malını satıya çıkaran, satışta bulunan. *Alıcı ile satıcı arasındaki anlaşma. Sokak satıcısı. Pazar satıcıları.*

satıcılık i. **1.** Satıcı olma hali. **2.** Küçük ölçüde tecim yapma işi. *Pazar yerlerinde satıcılıkla işe başlamış...*

satıh,-thı Ar. i. Yüz, yüzey.

satılık s. Satıya çıkarılmış. *Satılık ev.*

satılmak (nsz:e) **1.** Satmak işine konu olmak. *Mallar satıldı.* **2.** mec. Para veya çıkar karşılığı, gizlice karşı tarafa hizmet etmek. *Düşmana satılanlar...*

satım i. Satmak işi. Bak. alım.

satımlık i. Satıcının, mal sahibi hesabına sattığı şeyden, aldığı yüzdelik, °beyiye.

satın i. «Ederini vererek almak» anlamına kullanılan «satın almak» deyiminde geçer.

satır Ar. i. **1.** Yazı dizisi. *Bu sayfada on beş satır var.* **Satır başı,** bir yazı parçasının başı, ki öteki satırlara göre bir az içeriden başlanır.

satır Ar. i. Et kesmeğe, kemik kırmağa yarıyan ağır ve enli keski, ki balta gibi vurarak kullanılır. **Satır atmak,** kırıp geçirmek.

satış i. Satmak işi. *Bugünlerde satış iyi gidiyor.* **Satışa çıkarmak,** satmak üzere ortaya koymak.

satlıcan i. *hk.* Akciğer zarının yangısı, ki kendini göğüs sancısı, ateş, titreme, öksürük gibi belirtilerle gösterir, °zatülcenp.

satmak (i,e) **1.** Para alarak karşılığında bir şey vermek. *Mal satmak.* **2.** Taslamak. *Malûmat satmak. Kabadayılık satmak.* **3.** ar. Yolunu bularak birinden ayrılmak. *Yanımdakini satamazsam size gelemiyeceğim.* **4.** Bir şeyin değerini olduğundan artık göstermek. *Kendini nasıl da satmasını biliyor!* **5.** Kendisine inanılarak verilen bir kuvveti karşı tarafın çıkarına uygun bir şekilde kullanmak. *Bu adamın bizi sattığından şüpheleniyorum.* **Satıp savmak,** güç bir durumda kalarak elindeki malı ucuzca satıp tüketmek. *Ne var ne yok satıp savarak memleketten çıktı.*

satranç Fa. i. Değerleri çeşitli, on altısı beyaz, on altısı siyah olmak üzere otuz iki taşla ve iki kişi tarafından, altmış dört haneli ve haneleri her iki yönde biri beyaz biri siyah boyalı, dördül bir tahta üzerinde

oynanan ve salt usa vurmaya dayanan bir oyun. **Satranç satranç**, satranç tahtası gibi haneli.

satrançlı Ar. T. s. Satranç tahtası gibi dördüllere ayrılmış bir şekilde çizilmiş veya basılmış olan. *Satrançlı kumaş.*

sattırmak (i,e) satmak işini başkasına yaptırmak veya satmak zorunda bırakmak.

Satürn Lâ. i. *as.* Sekendiz, *Zühal.

satvet,-ti Ar. i. Zorlu, sindirici kuvvet.

sav i. **1.** Söz. **2.** Haber. **3.** İleri sürülerek müdafaa edilen fikir, *dâva. **4.** *man.* Tanıtlanması gereken önerme, *müddea. **Savı kanıtsama,** *man.* bir şeyi gene kendisiyle tanıtlamağa kalkışma işi.

• **sava** i. **1.** Haber. **2.** Muştu.

savacı s. **1.** Haberci. **2.** Muştucu. **3.** Kitap getirmemiş peygamber, *nebi.

savak i. **1.** Bir akar suyun bölündüğü yer. **2.** *c.* Bir suyun fazlasını akıtmak için yapılan düzen, ki kapaklı olduğu takdirde «kapaklı savak» denir.

savan s. **1.** Geçici, *devamsız, *muvakkat. **2.** Değersiz.

savana İsp. i. (•×•) Ekvator kuşağındaki geniş çayırlara verilen ad.

savaş i. İki veya daha çok devletin birbiriyle siyasal ilgilerini keserek silâhlı kuvvetlerle vuruşmaları, *harb.

savaşçı s. **1.** Savaşan, savaş halinde bulunan, *muharip. **2.** İyi veya çok savaşan, *cengâver.

savaşkan s. İyi savaşan, çok savaşan, *cengâver.

savaşma i. Savaşmak eylemi, *muharebe.

savaşmak (nsz,le) **1.** İki silâhlı kuvvet karşı karşıya geçip çarpışmak, *muharebe etmek. **2.** Uğraşmak.

savat,-tı Ar. i. Gümüş üstüne işlenen kara nakışlar.

savatlamak Ar. T. (i) Gümüşün üstüne kara nakışlar işlemek.

savatlı Ar. T. s. Savatı olan, savatlanmış.

savcı i. Toplum adına ve toplumun menfaatlerini korumak için dâvalar açan, kamu haklarını ve tüzeyi yerine getirmek ereğiyle yargıç katında sanıkları kovuşturan kimse, *müddeiumumi.

savcılık i. Savcının görevi veya orunu.

savdurmak (i,e) Savmak işini yaptırmak.

savla İt. i. (×.) Gemilerde bayrakları direğe çekmekte kullanılan ince ip.

savlak i. [T.D.] Savlanan şey, *iddia.

savlamak (i) [T.D.] **1.** Tanıtlanması gereken bir şey ileri sürmek, *iddia etmek.

savlayıcı s. Savlamada bulunan, *müddei.

savlet,-ti Ar. i. Atılış.

savma s. Bak. Baştan savma.

savmak (i) **1.** Birinden kurtulmak için onun gitmesini sağlamak. *Hizmetçiyi savmak. Dilenciyi savmak.* **2.** Sıkıcı bir hali geçirmek. *Hastalığı savmak.* **3.** Geçmek. *Soğuk içime savdı. Vazodaki çiçekler savmış, yenilemeli.*

savmış s. Geçmişe karışmış, olup bitmiş. *Savmış şey, artık karıştırmamalı.*

savruk s. Aklını işine vermez, dikkatsiz ve dağınık.

savrukluk i. Savruk olma hali, savrukça iş.

savrulmak (nsz) Savurmak işine uğratılmak.

savsa zf. Yavaş, ağır, *aheste.

savsak s. İşlerine önem vermeyip onları gelişi güzel yapıveren veya her gün yarına bırakan, *ihmalci, *müseyyep.

savsaklamak, savsalamak (i) Belli başlı sebepler olmaksızın bir işi geri bırakmak, *ihmal etmek. *İşinizi savsakladım sanmayın, vaktini bekliyorum.*

savsamak (i) [C.K.] Savsaklamak.

savul ü. «Destur», «varda» «yolun ortasından çekil, dokunmasın» anlamına.

savulmak (nsz) Sakınıp bir tarafa çekilmek.

savunma i. Savunmak işi, *müdafaa. *Millî Savunma Bakanlığı.*

savunmak (i) Her hangi bir saldırışı geri çevirmeğe uğraşmak, *müdafaa etmek.

savurmak (i) **1.** Bir şeyi havaya veya rüzgâra göstermek için alıp alıp gene kendi kabına dökmek. *Sarnıcın suyunu savurmak. Harman savurmak.* **2.** Şiddetle salmak. *Kılıç savurmak.* **3.** (Yalan, küfür gibi şeyler hakkında) Söylemek. *Palavra savurmak.*

savuşmak (nsz) **1.** Gizlice veya haber vermeden gitmek. **2.** (Hastalık veya başkaca kötü bir hal) Geçmek.

savuşturmak (i) Geçiştirmek. *Hasta tehlikeyi savuşturdu.*

savut i. [T.D.] Silâh.

savutlamak (i) Silâhlandırmak.

savutlanmak (nsz) Silâhlanmak.

savutlu s. Silâhlı.

savutsuz s. Silâhsız.

savutsuzlamak (i) Silâhsızlandırmak.

savutsuzlanmak (nsz) Silâhsızlanmak.

sây Ar. i. Çalışma, emek.

saya i. **1.** Eskiden hayvan sayımını yapıp vergisini toplıyan işyarlara verilen ad. **2.** Ayakkabının tabandan yukarı olan yumuşak kısmı.

sayacı s. Ayakkabıların sayalarını hazırlıyan (usta).

sayaç i. [C.K.] Havagazı, elektrik, su gibi

şeylerin harcanan miktarını gösteren makine, °muaddit.
saydam s. İçinden ışığın geçmesine ve arkasındaki şeylerin görünmesine engel olmıyan (cisim), °şeffaf. *Cam saydamdır.*
saydamsız s. İçinden ışığı geçirmiyen, saydam olmıyan.
saye Fa. i. (--) «Gölge» anlamına ise de dilimizde kimi vakit «sebep», «bir işi sağlama veya kolaylaştırma» gibi anlamlarda kullanılır. *Çalışmak sayesinde çok şeyler başarılır. Bu sayede yurt yükselir.*
sayfa Ar. i. Kitap, dergi, defter gibi şeylerde bir yaprağın bir yüzü.
sayfiye Ar. i. **1.** Yazlık, yazlık ev. **2.** Yazlak.
saygı i. **1.** Büyüklere, yaşlılara veya değeri yüksek olanlara karşı duyulan, sevgi ile çekinme karışık bağlılık duygusu, °hürmet. **2.** Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu.
saygıdeğer b. s. Sayın.
saygılı s. Başkalarına, gereken saygıyı gösteren. *Saygılı adam.*
saygısız s. Başkalarına gereken saygıyı göstermiyen. *Saygısız çocuk.*
saygısızlık i. **1.** Saygısız olma hali. **2.** Sayılması gereken kimseye karşı yapılan aldırmazlık hareketi.
sayha Ar. i. Bağırış, çığlık.
sayı i. **1.** *mat.* Sayma, ölçme, tartma gibi işlerin sonunda bulunan birimlerin kaç olduğunu anlatan söz. *Bir, beş, yüz birer sayıdır.* **2.** Gazete ve dergi gibi şeylerin şu veya bu günde çıkanı. *Ulusun dünkü sayısında.* **Abstre (soyut) sayı,** *mat.* birimlerinin türü anlatılmamış sayı. **Asıl sayılar,** *dlg.* Bak. asıl. **Karmaşık sayı,** kesirleri ondalık sayının tersine olarak çeşitli birimlere göre bölümlenmiş sayı. Zaman gösteren «saat, dakka» ve «saniye» sayıları «karmaşık sayılar» dır. **Ondalık sayı,** payda olarak on veya onun her hangi bir kuvvetini alan kesirli sayı. **Rasyonel sayı,** tam veya kesirli sayıların ortak adı. **Sayım suyum yok,** (çocuklar arasında) bir işte şakaya yer verilmiyeceğini anlatır. **Sayı sıfatları,** veya sadece **sayılar,** *dlg.* bir nicelik veya sıra fikri katarak isimleri belirten sıfatlar. «Beş elma, ikinci kat» takımlarında «beş» ve «ikinci» birer sayı sıfatıdır. **Sıra sayıları,** Bak. sıra. **Yadrasyonel sayı,** *mat.* bayağı bir kesirle gösterilemiyen sayı. *Karesi iki eden sayı yadrasyonel sayılardandır.*
sayıcı s. Hayvan sayımı yapan (işyar).
sayıklamak (nsz) **1.** Uykuda veya bir hastalığın dalgınlığı sırasında abuk sabuk söylenmek. **2.** (i) İstediği bir şeyi dilinden düşürmemek.
sayılama i. *top.* **1.** Bir hüküm çıkarmak üzere olguları yöntemli bir tarzda toplayıp sayı halinde gösterme işi ve bu işi kendine konu olarak alan bilim, °istatistik. **2.** *mat.* Eldeki parmakların sayısı olan «on» temeline dayanarak sayıları adlandırma ve yazma yöntemi, ki «sözlü sayılama» ve «yazılı sayılama» diye ikiye ayrılır. Sözlü sayılamayı sağlamak için bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, yirmi, otuz, kırk, elli, altmış, yetmiş, seksen, doksan, yüz, bin, milyon, milyar, olmak üzere çoğu yirmi iki söz unsuru kullanılır; bunlar yolunca bileştirilerek istenilen sayı kavramları anlatılabilir. İnsan aklının en önemli buluşlarından biri olan ve «on» temeline dayandığı için «on kaidesi» denen bu yöntem, yazılı sayılamaya uygulanmasında eksiksiz ülküsüne kavuşmuş bulunuyor; çünkü sözlü sayılamada pek yüksek sayılar için trilyon, katrilyon... gibi daha başka söz unsurları kullanmak gerektiği halde yazılı sayılamada, 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 olmak üzere yalnız on unsurla insan kafasının düşünebileceği bütün sayılar gösterilir.
sayılı s. **1.** Sayısı birkaçı geçmiyen, az görünen. *Bu gibi olaylar, tarihte sayılıdır.* **2.** Şu veya bu sayıyı taşıyan. *10 sayılı kâğıt.* **3.** Sayısı veya zamanı belli. *Tabaklar sayılıdır. Sayılı fırtınalar.*
sayılmak (nsz) Saymak işine konu olmak.
sayım i. Saymak eylemi. *Nüfus sayımı. Hayvan sayımı.* **Sayım vergisi,** her yıl hayvan sayısı üzerinden alınan vergi.
sayın s. Sayılmağa değeri olan, kendisine saygı gösterilen, °muhterem.
sayınmak (i) [T.D.] Birine veya bir şeye önem vererek saygı göstermek, °itibar etmek.
sayısal s. *mat.* Sayılarla kurulmuş (ifade).
sayısız s. Sayılamıyacak kadar çok. *Sayısız başarılar.*
sayışmak (nsz:le) Hesaplaşmak, °takas etmek.
Sayıştay i. Devletçe harcanılan paraların hesaplarını denetliyen yüksek kuruluş.
saylamak (i.) [T.D.] **1.** Önem vermek, saymak, °itibar etmek. **2.** Seçmek.
saylav i. Parlâmentoda yer almak üzere ulusça seçilip gönderilen kimse, °mebus, °milletvekili.
saymaca s. Gerçekten öyle olmadığı halde öyle sayılan, °itibari. *Kâğıt paranın değeri saymaca bir değerdir.*
saymak (i) **1.** Bir cinsten kaç parça bulunduğunu anlamak için, bunları birer birer gözden veya zihinden geçirirken bir sayısından başlıyarak her parçada bir sayı artırmak suretiyle varılacak son sayıyı saptamak. *Bahçedeki ağaçları saymak.* **2.** Sayıları sıra ile arka arkaya söylemek.

Birden ona kadar (sayıları) saymak. **3.** Hesaba katmak, önem vermek. *Bundan evvel verdiğimi saymıyor musun?* **4.** Her hangi bir sıraya koymak, her hangi bir sırada yer aldığını kabul etmek. *Artık, kışı geçti sayabiliriz. Kendini adam mı sayıyor?* **5.** Geçer tutmak. *Bunu saymam, sizi bir gün erkenden beklerim.* **6.** Saygı göstermek, hürmet etmek. *Gençler daima ihtiyarları saymalı.* **7.** Arka arkaya söylemek. *Birinin iyiliklerini saymak.* **Sayıp dökmek,** ne var ne yok hepsini söylemek.

saymamazlık i. Saygısızlık.

sayman i. Hesap uzmanı, °muhasip.

saypa i. [T.S.] Saypama işi, °israf.

saypacı s. [T.S.] Parasını, malını saypıyan, °müsrif.

saypamak (i) [T.D.] Yersiz harcamak, saçıp savurmak, °israf etmek.

sayrı s. Sağlığı yerinde olmıyan, °hasta.

sayrılık i. Sayrı olma hali, °hastalık.

sayrımsak s. Kendini yalandan hasta gösteren, °mütemarız.

sayrımsamak (nsz) Kendini yalandan hasta göstermek, °temaruz etmek.

saz Fa. i. **1.** Kamış ve daha çok ince kamış. **2.** Çalgı. **3.** Mızrapla çalınan, uzun saplı halk çalgısı. **İnce saz,** keman, kanun, tambur, tef gibi şark çalgılarından meydana getirilen takım. **Meydan sazı,** tambura biçimindeki halk sazlarının en büyüğü, ki üçer üçer çekilmiş on iki teli vardır, buna «divan sazı» ve «âşık sazı» da denir. **Saz benizli,** solgun benizli. **Saz semaisi,** faslın² en son çalınan sözsüz parçası. **Saz şairi,** saz çalarak deyişler ve destanlar söyliyen halk sanatçısı. **Saz takımı,** şark usulü çalgı çalanlardan meydana gelme takım.

sazan i. Eti yenir, büyük bir cins tatlı su balığı.

sazcı s. Saz çalan (kimse).

sazende Fa. i. (...) Sazcı.

sazlık i. Üzerinde saz bitmiş yer.

Sb *kim.* Antimon cisminin simgesi.

Sc *kim.* Skandiyum cisminin simgesi.

sebat,-tı Ar. i. Dura, direşme.

sebatkâr Ar. Fa. s. (...) Direşken, duralı, °sebatlı

sebatlı Ar. T. s. Direşken, duralı.

sebatsız Ar. T. s. Direşmez, durasız.

sebebiyet,-ti Ar. i. «Sebebolmak» anlamına kullanılan «sebebiyet vermek» deyiminde geçer.

sebebolmak Ar. T. (e) Bir şeyin olmasına yol açmak. **Sebebolan sebepsiz kalsın,** her hangi bir felâkete sebebolan hakkında kullanılan bir ilenme.

sebep Ar. i. Bir olayı veya durumu gerektiren yahut doğuran başka olay veya durum. *Fıkaralığın sebebi çok defa tembelliktir.* **Sebebiyle,** dolayısiyle, yüzünden, ... den dolayı. *Hırçınlığı sebebiyle hiç bir yerde tutunamıyor.*

sebeplenmek Ar. T. (nsz) Bir fırsattan faydalanarak şöyle böyle bir geçim sağlamak.

sebepli Ar. T. s. «Kimi vakit bir sebebe dayanarak, kimi vakit de hiç bir sebebi olmaksızın» anlamına kullanılan «sebepli sebepsiz» deyiminde geçer.

sebepsiz Ar. T. s. Kolay anlaşılır bir sebebi olmıyan. *Sebepsiz bir öfke.* **Sebepsiz kalmak,** geçimi daralıp yoksul kalmak.

sebil Ar. i. «Yol» anlamına olup bizim dilimizde **1)** kutsal günlerde Allah rızası için dağıtılan içme suyuna, **2)** gene Allah rızası için her zaman içme suyu dağıtılan belli yerlere denir. Bu yerler camilerin yanında, kendilerine özgü bir tarzda yapılmış taş binalardır. **Sebil etmek,** bol bol döküp harcamak.

sebilci Ar. T. s. **1.** Sebil¹ dağıtan. **2.** Sebilde² su dağıtan.

sebilhane Ar. Fa. i. Sebil². **Sebilhane bardağı gibi,** hoşa gitmiyen kalabalıkça insan dizileri hakkında kullanılır.

sebkurabıt,-btı Ar. b. i. İfadede tutarlık. *Sözlerinde sebkurabıt yok.*

sebükbar Fa. s. Yükü hafif, hafif.

sebze Fa. i. Pişirilerek yenen yeşillik, göveri, °zerzevat.

seccade Ar. i. Üzerinde bir kişinin namaz kılabileceği büyüklükte halı, kilim veya kumaştan yaygı.

secde Ar. i. Namaz kılarken alnı, el ayalarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere getirmek suretiyle alınan durum. *Secde etmek. Secdeye varmak. Secdeye kapanmak.*

seci,-c'i Ar. i. Eski nesirde uyak.

seciye Ar. i. Ira, °karakter.

seciyeli Ar. T. s. Huyları bakımından güvenilir (kimse), ıralı.

seciyesiz Ar. T. s. Huyları bakımından güvenilmez (kimse), ırasız.

seçi i. **1.** Seçme işi. **2.** Bak. Ayrı seçi yapmak.

seçik s. *fel.* **1.** Nitelikçe farklı, özdeş karşıdı. **2.** Açık, kolay seçilen, bulanık karşıdı.

seçilmek (nsz) Seçmek işine konu olmak.

seçilmiş s. **1.** Seçme ile ayrılmış. **2.** Bir takımın, seçkinleri çıktıktan sonra kalan kısmı. *Bu seçilmiş kumaşların içinde iyileri de var.*

seçim i. Saylav veya başka temsilciler seçmek işi. **Seçim çevresi,** bir saylavın seçilmiş olduğu il.

seçimsel s. *fel.* Konu olarak, bir türün bireylerinden birini veya bir kaçını seçmek suretiyle olan (eğinim, duygulanım).
seçki i. [T.S.] Seçme yazılar veya eserler dergisi, *antoloji.
seçkin s. **1.** Seçilerek en iyi diye ayrılan. *Kitapların seçkinlerini hep götürmüşler.* **2.** Benzerleri arasında nitelikJerinin yüksekliğiyle göze çarpan. *Seçkin öğrenciler.*
seçme i. **1.** Seçmek eylemi. **2.** Seçkin.
seçmece zf. Seçmek şartiyle. *Seçmece verirsen bunlardan on tane alırım.*
seçmecilik i. *fel.* Çeşitli hattâ birbirine karşıt felsefe öğretilerinden seçilmiş fikirleri toplıyan usul.
seçmek (i) **1.** Benzerler arasından hoşa gideni almak veya faydalanmak üzere ayırmak. *Ben bu kitabı seçtim. Biz sizi başkanlığa seçtik.* **2.** Başka şeyleri andıran bir şeyin öz niteliğine vararak tanımak, *teşhis etmek. *Bir karartı gördüm ama, ne olduğunu seçemedim.* **3.** Olur olmaz şeyleri beğenmemek. *O, seçmez, ne bulursa yer.*
seçmen i. Seçime oy verenlerden her biri.
seçtirmek (i,e) Seçmek işini yaptırmak.
seda Ar. i. «Ses» anlamına olup bâzı deyimlerde « ses » kelimesiyle birlikte kullanılır. Bak. Ses seda yok ve Ses seda çıkmadı.
sedef Ar. i. **1.** Midye ve istiridye gibi hayvanların, düğme ve süs eşyası yapmak için kullanılan, beyaz, parlak ve renkser kabuğu. **2.** Bu kabuktan yapılmış. *Sedef düğme. Sedef kakmalı çekmece.* **Sedef hastalığı,** sedefi andıran levhacıklar meydana getiren bir cilt hastalığı.
sedefli s. Sedefle işlenmiş. **Sedefli kalker,** *je.* yumuşakçaların kavkılarının birbiriyle kaynaşarak meydana getirdiği bir mermer çeşidi, ki bezek işlerinde kullanılır.
sedefotugiller ç. b. i. *bt.* Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden örnek bitkisi sedefotu olan ve turunçgilleri altfamilya halinde içine alan geniş bir bitki familyası.
sedir Ar. i. Üstü minderli ve yastıklı kerevet.
sedir Lâ. i. *bt.* Kozalaklılardan, boyu kırk metreye kadar varabilen ve kerestesi yapı işlerinde kullanılan bir orman ağacı, ki « dağ servisi » veya « katran ağacı » da denir.
sedrebeki i. Saçma sapan söz.
sedye İt. i. (×.) Biri önden, ötekisi arkadan olmak üzere iki kişi tarafından taşınan hasta taşıdı, ki sağlam insanları taşımağa yarar şekilleri de vardır.
sefa Ar. i. Safa.
sefahat,-ti Ar. i. (.--) Zevk ve eğlenceye düşkünlük.
sefalet,-ti Ar. i. (.--) Yoksulluk. yoksulluk sıkıntısı.
sefaret,-ti Ar. i. (.--) Elçilik.
sefarethane Ar. Fa. i. (.-.--) Elçilik evi, elçilik.
sefer Ar. i. **1.** Yolculuk. **2.** Kez. *defa. **3.** Savaş, *harb.
seferber Ar. Fa. s. Sefere hazır.
seferberlik Ar. Fa. T. i. Sefere hazırlık.
seferî Ar. s **1.** Sefere değgin. **2.** Yolculuk halinde olan ve bundan dolayı oruç tutması gerekmiyen (kimse).
seferlik Ar. T. s. **1.** Bir defaya yetecek miktarda. *İki seferlik yol parası.* **Bu seferlik,** yalnız bu defa için.
sefertası,-nı Ar. T. b. i. Yemek taşımakta kullanılan ve birbiri üzerine konulup bir sapa geçirilen kablar takımı veya bunlardan her biri.
sefih Ar. s. (.-) Zevk ve eğlenceye düşkün.
sefil Ar. s. (.-) **1.** Sefalet çeken, yoksul. **2.** Alçak.
sefine Ar. i. (.--) Gemi.
sefir Ar. i. (.-) Elçi.
segâh Fa. i. Şark müziğinde si perdesi ve bu perdede karar kılan makam.
seğirdim i. **1.** Yaya koşusu. **2.** Top atıldıkta kundağın geri tepmesi. **3.** Değirmene su veren oluğun eğilimi. **Seğirdim yolu, 1)** kale bedenlerinde korunmalı yol, 2) han odaları önünde dar yol.
seğirdişmek (nsz:le) **1.** Birlikte seğirtmek, koşuşmak. **2.** (nsz) Çabalamak.
seğirmek (nsz) Hafif kımıldamak ve daha çok, vücudun bir yerinde deri ile birlikte derinin hemen altındaki kaslar ince ince çırpınmak. *Gözüm seğiriyor.*
seğirtmek (nsz) Çabuk adımlarla veya sıçrıyarak yakın bir yere doğru yürümek. *Birdenbire kalkıp eve doğru seğirtti.*
seğmen i. Ulusal günlerde, düğünlerde törene yerli kılıklarla ve atlı silâhlı olarak katılan yiğitlere denir.
seher Ar. i. Tan ağartısı.
sehim,-hmi Ar. i. **1.** Pay, *hisse. **2.** Her hangi bir yapı elemanının yük altında esniyerek verdiği bel.
sehpa Fa. b. i. **1.** Ayaklı destek. **2.** Darağacı. **Sehpaya çekmek,** (darağacında) asmak.
sehven Ar. zf. (×.) Yanlışlıkla.
sekant,-tı Fr. i. *mat.* **1.** Kesen. **2.** (Trigonometride) Bir açının tepesi merkez alınarak yarım çapı 1 sayılan bir daire çizilir, sonra yarım çap açının daire ile kesiştiği noktadan tangente kadar uzatılırsa, merkezden tangente kadar olan uzaklığın cebirsel değerine «sekant», uzaklığı veren doğruya «sekant çizgisi» denir.
sekban Fa. i. **1.** Eskiden, Yeniçeri ocağına

bağlı bir sınıf asker. **2.** Osmanlı saraylarında av köpeklerine bakan kimse.

Sekendiz öz. i. *as.* Güneşe yakınlık bakımından altıncı gelen gezeğen. *Satürn, *Zühal.

seki i. **1.** Direk ayaklığı. **2.** Oturulacak taş veya set. **3.** Atın ayağında çoğu bileğe veya dize kadar çıkan beyazlık. **4.** *c.* Düz ve yüksekçe yer parçası. **5.** Set[2].

sekili s. Sekisi olan. *Sekili yer. Üç ayağı sekili at.*

sekincilik *i. fel.* Dindarlığı ve ahlâk yetkinliğini, her türlü dinsel eylemleri ve etkin hayatı gereksiz tutan bir dalınca bağlı görenlerin mezhebi.

sekiz s. **1.** Yediden bir artık. **2.** i. Yediden sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 8, VIII

sekizer s. Sekiz sıfatının üleştirme şekli, her birine sekiz, her defasında sekizi bir arada olarak.

sekizgen i. Sekiz kenarlı çokgen.

sekizinci s. Sekiz sıfatının sırasel şekli, sırada yedinciden sonra gelen.

sekizlik i. *mü.* Nota uzunluk değerlerinden dörtlüğün yarısı.

sekizyüzlü b. i. Sekiz düzlem parçasiyle çevrelenmiş cisim.

sekmek (nsz) **1.** Tek ayak üzerinde veya iki ayak bir arada sıçramak yahut sıçrıyarak yürümek. *Serçeler seke seke yürürler.* **2.** Art arda yere dokunarak gitmek. *Taş seke seke gözden kayboldu.* **3.** Aralık vermek. *Hastanın ateşi bir gün bile sekmedi.*

sekoya i. *bt.* Kozalaklıların porsukgiller familyasından, Kaliforniya'da yetişen ve iki türü bilinen 100 - 130 metre boyda büyük bir orman bitkisi.

sekreter Fr. i. Yazman.

seksek i. Seke seke oynanan bir çocuk oyunu

seksen **1.** s. Sekiz kere on; yetmiş dokuzdan bir artık, 80, LXXX **2.** i. Yetmiş dokuzdan sonra gelen sayının adı.

seksener s. Seksen sıfatının üçleştirme şekli, her birine seksen, her defasında sekseni bir arada olarak.

sekseninci s. Seksen sıfatının sırasal şekli, sırada yetmiş dokuzuncudan sonra gelen.

seksoloji Fr. i. Cinslikbilim.

sekte Ar. i. **1.** Durma. *Kalb sektesi.* **2.** Durgu. *Bu iş sekteye uğradı.* **3.** Ket. *İşime sekte vurdu.*

sektirmek (i) Sekmek işini yaptırmak.

sel i. Sürekli yağmurlardan veya eriyen karlardan meydana gelip önüne ne gelirse alıp götüren taşkın su.

selâm Ar. i. (‥) Esenleme. *Selâm vermek. Selâm almak.* **Selâma durmak,** (geçmekte olan birini) esenlemek için durup ona doğru çevrilmek. **Selâmı sabahı kesmek,** ahbaplığı kesmek.

selâmaleyküm Ar. ü. (‥‥‥) «Esenlik sizin üzerinize olsun» anlamına bir esenleme sözü

selâmet,-ti Ar. i. (‥‥) Esenlik.

selâmetlemek Ar. T. (i) Uğurlamak, (yolcuyu) geçirmek.

selâmlamak Ar. T. (i) Selâm vermek.

selâmlaşmak Ar. T. (nsz:le) **1.** Birbirine selâm vermek. **2.** Gayet az tanışmak *Pek ahbap değiliz, selâmlaşırız.*

selâmlık Ar. T. i. **1.** Eskiden büyük konaklarda erkeklerin bulunduğu ve erkek konukların alındığı kısım. **2.** İmparatorluk zamanında padişahlar cuma namazı kılmak için camiye giderken yapılan tören.

selâmünaleyküm Ar. ü. (‥‥‥) Selâmaleyküm.

selâmünkavlen Ar. i. (‥‥‥) Kadınlar arasında «inme hastalığı» anlamına kullanılır bir âyet parçası.

selâset,-ti Ar. i. (‥‥) Akıcı[2] olma hali, akıcılık.

selâtin Ar. i. «Padişahların adına yaptırılan büyük cami» anlamına «selâtin camisi» deyiminde geçer. **Selâtin meyhane,** büyük meyhane.

selbetmek Ar. T. (i) Kaldırmak, kaçırmak, yok etmek. *Bu gürültü rahatımı selbediyor.*

Selçuki i. Selçuklu.

Selçuklu i. Onuncu yüzyılda Oğuz Türkmenlerine başbuğluk ederek İslâm diyarına gelen Dakak oğlu Selçuk torunlarının on birinci yüzyılda kurdukları ve on üçüncü yüzyılda sona eren Türk - İslâm devletinin ve bunu kuran soyun adı.

sele i. Yaygın sepet.

selef Ar. i. Öncel.

selek s. **1.** Konukları hoş tutan. **2.** Cömert.

selen i. *dlg.* Kulağımızla duyduğumuz her şey. Bak. ses.

selen Yu. i. *kim.* Simgesi Se, atom sayısı 34 ve atom ağırlığı 79,2 olan, kırmızı, camsı ve billûrlu diye üç alatropik şekil gösteren önemli bir madensi, ki en çok telsiz telefon, televizyon gibi ince aygıtların yapımında kullanılır.

selenli s. *dl.* «Kırk, alp, semt, hınç, üst, çift» kelimelerinde görülen ve sesli değerinde olup kendinden sonra sessiz alabilen «r, l, m, n, s, f» gibi sessizlerin bu bakımdan ortak adı.

selentereler ç. i. *zo.* Bitkimsi hayvanlar-

dan denizanalarını, sifonluları ve mercanları içine alan önemli bir takım.
selika Ar. i. (·--) Güzel söyleme ve yazma anıklığı.
selinti i. **1.** Ufak sel. **2.** Selin açtığı yol.
selis Ar. s. (·-) Akıcı².
sellemehüsselâm Ar. zf. Hiçbir şeye aldırış etmeden, çekinmeden.
selüloit Fr. i. *kim.* Nitro selüloz ile kâfurudan ibaret bir karışım, ki fotoğraf kâğıdı, sinema filmi, bilârdo yuvarlağı, tarak gibi şeyler yapılır.
selüloz Fr. i. *kim.* Bitkilerde hücre zarının temel kısmını meydana getiren, kimya bakımından alkol görevli bir şeker, ki kâğıt, yapma ipek, selüloit gibi maddelerin yapımında kullanılır.
selva İsp. i. (×·) *c.* Amerika'da Amazon, Afrika'da Nijer ırmakları gibi Ekvator bölgesindeki büyük suların geçtiği havzalarda bulunan geniş ve balta girmemiş ormanlara verilen ad.
selvi i. *bt.* Servi.
sem,-mmi Ar. i. Ağı, zehir.
sema Ar. i. (·-) Gök, gökyüzü.
semâ,-ı Ar. i. **1.** İşitme. **2.** Eskiden Mevlevî dervişlerinin dönerek yaptıkları âyin.
semafor Yu. i. **1.** Gemilerde işaretle haberleşmek için kullanılan aygıt, ki bir direk üzerinde iki koldan meydana getirilir. **2.** Katarlara, gündüz renkli levhalar, gece renkli ışıklarla işaret vermek üzere demiryollarında kullanılan destek.
semahane Ar. Fa. i. Eskiden semâ âyininin yapıldığı geniş yer, tekkelerin genis salonu.
semahat,-ti Ar. i. (·-·) Cömertlik, iyilikseverlik.
semai Ar. i. Şark müziğinde, özel bir usulle bestelenen ve dört mısradan ibaret olan bir şarkı çeşidi. **Semai kahvesi,** karşılıklı semai okuyanların toplandıkları kahve
semai Ar. s. (·--) Bir kurala bağlı olmayıp işitilmekle öğrenilen (kelime).
semantem Yu. i. *dl.* Kelimenin, her türlü şekillendirici öğelerden sıyrıldıktan sonra geri kalan kısmının anlattığı genel fikir.
semaver Ru. i. Su ısıtmağa ve özellikle çay için, su kaynatmağa yarıyan ve kömür yakacak ocağı kendi içinde bulunan kab.
semavî Ar. i. (·--) Göksel, gökçül.
sembol,-lü Yu. i. Simge.
sembolizm Yu. i. **1.** Simgecilik. **2.** Simgelik. **3.** Açıklıktan kaçınıp simgeli ifadelere yer veren ve müziğin belirsizliğine özenen edebiyat çığırı.
semen Ar. i. Semizlik. **Semen peyda etmek,** şişmanlamak.

semer i. **1.** Hayvanların sırtına vurulup yük bağlanılan, iskeleti ağaçtan yastık. **2.** Arkalıç. **3.** *je.* Yukaç.
semerci s. Semer yapan veya satan (kimse).
semere Ar. i. **1.** Yemiş, meyva. **2.** Verim.
semereli Ar. T. s. Verimli.
semi,-m'i Ar. i. İşitme.
semih Ar. s. (·-) Cömert, eli açık.
semirgin s. Semizlikten tembelleşmiş veya tembellikten semirmiş.
semirmek (nsz) Semiz hale gelmek.
semirtmek (i) Semiz hale getirmek.
semiz s. Eti yağı çokça olan (eti yenen hayvan). *Semiz tavuk. Semiz bir inek.*
semizlemek (nsz) Semiz hale gelmek.
semizlik i. Semiz olma hali.
semizotu,-nu b. i. *bt.* Semizotugillerden bir sebze.
semizotugiller ç. b. i. *bt.* Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden semizotu, ipekçiçeği gibi bitkileri içine alan bir bitki familyası.
sempati Yu. i. **1.** Sevgiye anıklık. *Bu adama sempatim var.* **2.** *fel.* Duygudaşlık. **Sempati sinirleri,** bilinçdışı tepkileri, bitkisel hayat için gerekli olan hareketleri ve salgıları düzenliyen sinir dizgesi, ki omurga boyunca omurilikle ilgili, sağlı sollu yirmi üç çift küçük boğumdan geçen iki paralel ağ durumunu gösterir.
sempatik Yu. s. **1.** Kanı sıcak, cana yakın. **2.** *ruh.* Duygudaşlı.
semt,-ti Ar. i. (Şehirde) Yan, *taraf.
semtikadem Ar. b. i. *as.* Ayakucu.
semtürres Ar. i. *as.* Başucu.
sen zm. Tekil ikinci şahsı gösteren zamir.
sena Ar. i. (·-) Övgü.
senaryo İt. i. (·×·) Bir tiyatro veya sinema eserinin sahnelerini gösteren taslak.
senato İt. i. (·×·) Bak. parlâmento
sendelemek (nsz) **1.** Düşecek gibi olup adımlarını şaşırmak. *Ayağı bir taşa takılıp sendeledi.* **2.** mec. Her hangi bir olay karşısında sarsılıp ne yapacağını şaşırmak. *Bu haberi alınca fena halde sendeledi*
sendik Fr. i. Batkı işlerinin görülmesi için batkınla alacaklılar tarafından görevlendirilen ücretli vekil.
sendika Fr. i. (·×·) Bir sınıftan olanların, tutumsal menfaatlerini korumak için aralarında kurdukları birlik.
sendikacılık Fr. T. i. *top.* Sendika fikri üzerine kurulmuş devrimci öğreti.
sene Ar. i. Yıl.
senet Ar. i. Belgit. **Senet vermek,** mec. kesin olarak iddia etmek.
senetleşmek Ar. T. (nsz:le) Birbirine senet vermek.
senetli Ar. T. s. Senetle sağlamlaştırılmış. *Senetli alacak.*

senevî Ar. s. Yıllık.
senfoni Yu. i. *mü.* Sonat şeklinde orkestra eseri.
senin zm. «Sen» zamirinin tamlıyan hali. *Senin kitabın.*
senit i. Hamur tahtası.
senli s. Bak. benli.
sensen i. Ağızdaki fena kokuları örtmek için çiğnenen baharlı bir madde.
sentetik Yu. s. Bireşimsel.
sentez Yu. i. Bireşim.
sepek i. Değirmen taşının dili.
sepet,-ti i. **1.** Saz, kamış, ince dal gibi esnek şeylerden yapılmış, türlü şekillerde örme kab. **2.** İnce dallardan örülerek yapılmış. *Sepet sandık. Sepet araba.* **3.** Sepet kelimesi « senet » sözüne koşulduğu vakit « senet yerine geçecek şey » anlamı verir. *Senedin sepetin yok, bu parayı nasıl kurtaracaksın?* **Karamusal sepeti,** «birini veya bir şeyi ufak tefek görüp de Karamusal sepeti sanmak» deyiminde «önemsiz şey » anlamı verir. **Sepette pamuk,** bilgi.
sepetçi s. Sepet yapan veya satan (kimse). **Sepetçi söğüdü,** dalları sepet yapımına elverişli bir söğüt çeşidi.
sepetkulpu,-nu b. i. (Yapılarda) Yavvan kemer
sepetlemek (i) **1.** Sepete yerleştirmek. **2.** ar. Hoş olmıyan bir şekilde yanından uzaklaştırmak.
sepetlenmek (nsz) Sepetlemek işi kendine yapılmak.
sepi i. Derileri, kürk ve postları kullanılabilecek bir hale getirmek için uygulanan eylemlerin topu, *tabaklık
sepici s. Sepi işini yapan, *tabak.
sepilemek (i) (Deriye) Sepi yapmak.
sepili s. Sepilenmiş.
sepken s. Bak. sulu.
sepmek (i) Serpmek.
septisizm Yu. i. *fel.* Şüphecilik.
serak Fr. i. Parçalanmış bir buzuldan kopma buz parçası.
serap Fa. i. Ilgım, pusarık.
serasker Fa. Ar. i. Osmanlı İmparatorluğunda, « asker ve savaş işleri bakanı » anlamına kullanılırdı.
serbes, serbest,-ti Fa. s. **1.** Özgür, salman. **2.** Sıkılıp şaşırmadan konuşan ve hareket eden.
serbestî Fa. i. Özgürlük, salmanlık.
serçe ı. Serçegillerden, insanlara yakın yerlerde yaşıyan, yuvasını çatılarda yapan ve kışın göçmiyen koyu boz renkli küçük kuş.
serçegiller ç. b. i. *zo.* Serçe, tarlakuşu, karatavuk gibi küçük kuş cinslerini toplıyan bir takım.
serçeparmak b. i. Beş parmağın en küçüğü.
serçin i. **1.** Mekik dili. **2.** s. Seçme, baş boy.
serdar Fa. i. Başkomutan, başbuğ.
serdengeçti Fa. T. b. i. Fedai.
serdirmek (i,e) Sermek işini başkasına yaptırmak.
sere i. Açık duran başparmağın ucundan gösterme parmağının ucuna kadar olan uzaklık.
seren ı. Yelken gemisinde üzerine yelken germek için direklere dikey olarak takılan ağaç çubuklardan her biri.
serenat Fr. i. Gece vakti sokakta ve bir kızın penceresi önünde ona ilgi göstermek için yapılan küçük konser.
sergen i. Raf.
sergerde Fa. i. Baş, elebaşı
sergi i. **1.** Serilen şey. **2.** Satılmak üzere yere serilen şey ve bunun serildiği yer. *Karpuz sergisi.* **3.** Bir yerin ürün ve yapınlarını her kese tanıtmak için bunların toplanıp uygun şekillerde yerleştirildikleri yer. *Resim sergisi. Hayvan sergisi. Uluslararası sergiler.*
sergilemek (i) Bir şeyi her kesin görebileceği bir yere yerleştirip tanıtmak, *teşhir etmek.
sergin s. **1.** Serilmiş. **2.** Yatan hasta. **Sergin vermek,** hastalanıp yatağa yatmak.
sergüzeşt,-ti Fa. i. Serüven, *macera.
serhat,-ddi Fa. i. Sınır boyu.
seri Fr. i. Her hangi bir bakıma göre bir diziye konulan şeylerin bu dizi içinde meydana getirdikleri bütün, sıra.
seri,-i Ar. s. (.-) Hızlı.
serian Ar. zf. (.×.) Çabuk, çarçabuk, tezelden.
serili s. Serilmiş, yayılmış.
serilmek (e) **1.** Sermek işi kendisine yapılmak. **2.** Kendini sermek.
serin s. Az soğuk, ılık ile soğuk arası. *Serin hava. Serin su.* **Serin kanla,** kendini telâşa ve duygularına kaptırmadan. *Serin kanla düşünmek.*
serinlemek (nsz) **1.** (Hava) Serinleşmek. **2.** mec. Biraz teselli bularak ferahlamak.
serinlenmek (nsz) Serinlik duymak. *Serinlenmek için soğuk bir şey içtiler.*
serinleşmek (nsz) Serin hale gelmek. *Su serinleşti.*
serinletmek (i) Serinlik vermek. *Yağmur ortalığı serinletti.*
serinlik i. **1.** Serin olma hali. **2.** Serin hava. *Akşam serinliğinde gezerken...*

seririyat,-tı Ar. i. (•-•-) Klinik.
serkeş Fa. s. Dike.
serkeşlik Fa. T. i. Dikelik.
serlevha Fa. Ar. i. Başlık[5].
sermaye Fa. i. Anamal, başmal, anapara.
sermayedar Fa. i. (•-•-) Anamalcı.
sermedî Fa. s. (•-•-) Bengi, sonsuz.
sermek (i,e) **1.** (Bir şeyi başka bir şeyin etkisine göstermek için) Yaymak. *Çamaşır sermek. Üzümü güneşe sermek.* **2.** Açıp yaymak. *Yatağı yere sermek.* **3.** (Yere) Vurmak. *Hasmını yere serdi.* **4.** mec. Boşlamak, savsamak. *İşi sermek.* **Sere serpe,** b. zf. serbes serbes, geniş geniş, rahat rahat, rahatsız edilmeksizin. *Balkonda sere serpe oturulabilir.*
sermest,-ti Fa. s. Esrik, sarhoş.
sermuharrir Fa. Ar. i. Başyazar.
serpantin Fr. i. Savrulduğu zaman şerit şeklinde çözülen, sıkı sarılmış renkli ince uzun kâğıt, ki eğlence diye atılır.
serpilmek (nsz) **1.** Serpmek işine uğramak. **2.** Gelişip büyümek. *Çocuk çabuk serpildi.*
serpinti i. **1.** Dökülen veya akan bir şeyden sıçrayıp serpilen kısım. *Dalgaların serpintisi.* **2.** Bir halin etkisi azalmış kısmı. *Burası depremin serpintisine rasladı.* **3.** Az ve ince damla halinde yağan yağmur.
serpiştirmek (i,e) Şuraya buraya serpmek.
serpme i. **1.** Serpmek eylemi. **2.** s. Şuraya buraya serpilmiş bir halde olan. *Serpme benli.* **3.** i. Balıkların bulunduğu yere atılarak kullanılan, kenarında ufak ufak kurşunlar bulunan bir çeşit ağ.
serpmek (i,e) **1.** Şuraya buraya dağılacak gibi dökmek. *Kuşlara yem serpmek.* **2.** Hızla atarak belli bir yer içinde dağıtmak. *Birinin yüzüne su serpmek.* **3.** (nsz) İnce ince ve savrula savrula yağmak. *Yağmur serpiyor. Kar serpiyor.*
serptirmek (i,e) Serpmek işini başkasına yaptırmak.
serpuş Fa. i. Baş giysisi, başlık.
sersem Fa. s. **1.** Her hangi bir sebeple zihni karışmış olan. *Dumandan, gürültüden sersem olmak.* **2.** Zekâsı uyuşmuş.
sersemlemek Fa. T. (nsz) Sersem hale gelmek.
sersemletmek Fa. T. (i) Sersem hale sokmak.
sersemlik Fa. T. i. Sersem olma hali veya sersemce iş.
serseri Fa. s. **1.** İşi gücü olmayıp şurada burada dolaşan şüpheli (kimse). **2.** Belli bir amacı olmıyan. *Serseri torpil. Serseri kurşun.*
serserilik Fa. T. i. Serseri olma hali veya serserice hareket.

sert,-ti s. **1.** Kolay kesilmez, gevrek karşıdı. *Sert tahta. Keçi eti sert olur.* **2.** Etkisi çok olan, hafif karşıdı. *Sert şarap.* **3.** Kolay dayanılmıyan, uymuşak karşıdı. *Sert iklim. Sert hava.* **4.** Hiç bir şey affetmiyen, hoşgörüsü olmıyan, uysal karşıdı. *Sert adam.* **5.** Gönül kırıcı, okşayıcı karşıdı. *Sert bir karşılık.* **Sert sessiz,** « p, f, t, s, ş, ç, k » gibi gırtlakta titreşim olmadan çıkan sessiz.
sertdoku b. i. *bt.* Bitkilerde diken, kabuk gibi sert kısımları meydana getiren odunlaşmış bir destekdoku çeşidi.
sertifika Fr. i. Belge, tasdikname.
sertlenmek (nsz) Sert bir tavır almak.
sertleşme i. **1.** Sertleşmek eylemi. **2.** *sb.* Yumuşak bir sessizin sert hale gelmesi.
sertleşmek (nsz) Sert bir hal almak.
sertlik i. Sert olma hali veya sert hareket.
serum Lâ. i. Kanın pıhtılaşmasından sonra ayrılan su kısmı, ki özel usullerle kanında bağışıklık maddeleri meydana getirilmiş hayvanlardan elde edileni tedavi amaciyle kullanılır. *Kuş palazı serumu. Kazıklı humma serumu.*
serüven i. [T.D.] Birinin başından geçen veya içine atılmış olduğu heyecanlı olgu, °macera, sergüzeşt.
servet,-ti Ar. i. **1.** Zenginlik. **2.** Mal.
servi i. *bt.* Servigillerden, yaprakları karşılıklı, yığışık ve koyu yeşil renkte, en çok mezarlıklara dikilen ince ve uzun bir ağaç. **Servi boylu,** ince ve düzgün boylu.
servigiller ç. b. i. *bt.* Kozalaklılardan «servi, ardıç, mazı» gibi ağaçları içine alan bir bitki familyası.
servis Fr. i. **1.** Sofra hizmeti. **2.** Kamu hizmeti. *Tramvay servisi.* **3.** Bâzı dairelerde şube. *Kambiyo servisi.* **Servis kapısı,** büyük ev veya apartmanlarda hizmetçilerin ve dışardan öteberi getirenlerin işlediği ayrı kapı.
seryum i. *kim.* Simgesi Ce, atom sayısı 58, atom ağırlığı 140,13, bâzı bileşiklerinde 3, bâzılarında 4 birleşme değerli, gümüş parlaklığında bir maden, ki akkor esasına dayanan lambalar için gömlek yapmakta kullanılır.
serzeniş Fa. i. Başa kakma, takaza.
ses i. **1.** Selen. *Davul sesi. Top sesi. Hayvan sesi.* **2.** *dlg.* Bir şey anlatmak için insanın ağızdan çıkardığı selen. **3.** *mü.* İnsan ağzından çıkan müzik seleni. **Ses çıkarmamak**, bir şeyi hoş görüp ona takışmamak. **Ses çıkmamak,** haber gelmemek. **Sesi çıkmamak,** bir şey söylemiyerek susmak. **Sesini çıkarmamak,** bir şey üzerindeki düşüncesini söylememek. **Sesini kesmek,** söylemekte iken susmak. **Ses kakışımı,** kulağa hoş gelmiyen hece veya kelimelerin bir

araya gelmesi. **Ses kirişleri,** gırtlağın içinde ikisi sağda ikisi solda bulunan ve havanın geçmesiyle titreşerek ses çıkaran dört kıvrım. **Ses vermemek,** (çağrılan) cevap vermemek. **Ses yitimi,** ses kirişlerinin türlü sebeplerle işliyememesi yüzünden sesin kısılıp yok olması.

sesbilgisi,-ni, sesbilim b. i. Dildeki sesleri, değişikliklerini ve bu değişikliklerin tarihini inceliyen dilbilim kolu.

sesbilimsel b. s. Sesbilimle ilgili, sesbilime değgin.

sesçil s. [T.S.] Seslere sadık kalan, sesleri olduğu gibi gösteren, °fonetik. *Sesçil imlâ.*

seselim i. *fi.* Ağır bir çan, ardışık ve eşit zamanlı aralıklarla çalınacak olursa verdiği ses gittikçe yükselir; o vakit «çan seselim halindedir» denir.

seslemek (i) Kulak vermek, dinlemek.

seslenmek (nsz:e) (Çağırmak veya karşılık vermek üzere) Sesini çıkarmak. *Seslendim, duymadı. Çağırdım, seslenmedi.*

sesli s. **1.** Sesi olan. **2.** *dlg.* a, e, ı gibi söylenirken hiçbir engele çarpmadan çıkan ve bunun için daha iyi işitilebilen fonem. **Sesli uyumu,** Bak. uyum.

seslitaş b. i. *je.* Çekiçle vurulduğu zaman çın çın öten bir çeşit yanardağsal külte.

sessiz s. **1.** Sesi olmıyan, sesi çıkmıyan. **2.** Az konuşan. **3.** Yumuşak huylu. **4.** i. *dlg.* Söylenirken ses aygıdının her hangi bir yerinde engele çarpan ve bunun için seslilere göre az ses veren fonem.

sessizlik i. **1.** Sessiz olma hali. **2.** Ortalıkta ses selen olmama hali.

sesteş i. ve s. Söylenişleri aynı olup anlam ve kökleri ayrı olan kelimelerden her biri. *Yüz kelimesinin birkaç sesteşi var.*

set,-ti Ar. i. **1.** Toprağın kayıp akmasını veya suyun yayılmasını önlemek için çekilen kalın duvar, bağla. **2.** Yamaçlarda merdiven basamağı gibi düzeltilip duvarla pekiştirilen yer, sedir. **3.** Ateşli silâhlarda namlının içindeki helisin çıkıntı kısmı. **Set çekmek,** önlemek.

setir,-tri Ar. i. Örtme, gizleme.

setre i. Eskiden giyilen, düz yakalı, önü ilikli bir çeşit ceket.

setretmek,-der Ar. T (i) (×..) Örtmek, gizlemek.

setriavret,-ti Ar. b. i. Ut yerini örtme.

sevap Ar. i. Allah tarafından ödenleneceği inanılan hareket.

sevda Ar. i. **1.** Cinsel sevgi. **2.** Heves. **Sevda çekmek,** birine tutkun olmak.

sevdalanmak (nsz) Sevdaya tutulmak.

sevdalı Ar. T. s. (·--) Sevdaya tutulmuş olan, tutkun, âşık.

sevdirmek (i, e) Sevmesini sağlamak. *Çocuklara okulu sevdirmeli.*

sevecen s. [C.K.] Acıyarak ve koruyarak seven, °şefkatli.

sevecenlik i. [C. K.] Acıyarak ve koruyarak sevme. °şefkat.

sevgi i. İnsanı yüksek fedakârlıklara götüren ilgi duygusu. *Yurt sevgisi. Evlât sevgisi. Ayle sevgisi.*

sevgili s. **1.** Hakkında sevgi beslenen. *Sevgili çocuklar.* **2.** i. Sevilen, hakkında aşk beslenen kimse, °dost, °yâr.

sevici s. Erkek yerine kadın sevmek sapkısında bulunan (kadın).

sevik s. [T.D.] Sevgide üstün tutulan, °aziz.

sevilmek (nsz) Sevmek işine konu olmak. *Çalışkan insanlar her yerde sevilir.*

sevim i. «Bir şeyde bulunan ve o şeyi başkalarına sevdiren hal» anlamiyle «sevimli» ve «sevimsiz» kelimelerinde geçer.

sevimli s. (Canlılar hakkında) Hoşa giden, °şirin. *Sevimli bir cocuk. Şu kuzu ne sevimli şey!*

sevimsiz s. (Daha çok canlılar hakkında) Hoşa gitmiyen. *Sevimsiz bir yüz. Burası bana pek sevimsiz geldi.*

sevinç i. Pek istediğimiz bir şeye kavuşunca içimizde beliren ve hareketimizle de belli olan hoş duygu.

sevinçli s. Sevinci olan veya sevinç veren. *Sevinçli bir yüz. Sevinçli bir haber.*

sevindirmek (i) Sevinmesine sebep olmak, sevinmesini sağlamak. *Bu haber bizi sevindirdi.*

sevinmek (e) Sevinç duymak. *Bu habere pek sevindim.*

Sevir,-vri Ar. i. *as.* Boğa burcu.

sevişmek (nsz:le) Birbirini sevmek.

seviye Ar. i. **1.** Bir şeyin başka şeylere göre olan yükseklik derecesi. *Bu hareket onun seviyesinde bir adama yakışmaz.* **2.** *fi.* Bir yüzeyin veya bir noktanın, yükseliş bakımından belirttiği yatay sınır. *Su yüzünün seviyesinden yüksek.* **Elektrik seviyesi,** bir noktadan başka noktaya elektrik akımı gitmesine sebep olan hal. **Sıcaklık seviyesi,** bir noktadan başka noktaya ısıl erkenin gitmesine sebep olan hal.

sevk,-kı Ar. i. Sürme, gönderme, götürme.

sevkıyat,-tı Ar. i. Gönderme işi.

sevkulceyş Ar. i. Asker birliklerinin hazır bulunması gereken yerleri saptayıp bu birlikleri oralara yürütme işi ve bu işi inceliyen bilim, süleme, °strateji.

sevmek (i) **1.** Sevgisi olmak. *Yurdu sevmek. Anasını sevmek.* **2.** Birinin sevdasını çekmek. *Bunlar birbirini severek evlendiler.* **3.** Fazlaca hoşlanmak *Çiçekleri sevmek. Yol yürümesini sevmek. Açık*

renkleri sevmek. Ayranı sevmek. **4.** Okşamak. *Gel çocuğum, seni biraz seveyim.* **5.** (Bir yerin şartları) Kendine uygun gelmek. *Bu ağaç yerini sevmiş.*

seyahat,-ti Ar. i. (•-•) Gezim, yolculuk.

seyahatname Ar. Fa. i. (•-•-•) Bir kimsenin gezdiği yerlerde gördüklerini yazarak meydana getirdiği eser.

seyelân Ar. i. Akma, akıntı.

seyir,-yri Ar. i. **1.** Yürüyüş. *Hastalığın seyri. Seyir halinde bir gemi.* **2.** Eğlenmek için bakma. *Seyir yeri.* **3.** Bakıp eğlenecek şey. *Burada seyir mi var, ne bakıyorsun ?*

seyirci Ar. T. s. Eğlenmek için bakan (kimse). *Tiyatroda seyirciler.* **Seyirci kalmak,** bir olay karşısında hiç bir ilgi göstermiyerek işe karışmamak.

seyis Ar. i. Ata bakıp tımar eden kimse.

seyit Ar. i. Peygamber Muhammet'in soyundan olanlara verilen unvan.

seylâni Ar. i. Seylântaşı.

seylântaşı,-nı b. i. *je.* Yapısında alüminyum ve demir bulunan bir grena ceşidi

seyran Ar. i. **1.** Gezme. **2.** Gezinme.

seyrek s. **1.** Aralıklı, benzerleri veya parçaları arasında çok aralık bulunan, sık karşıdı. *Ağaçları seyrek bir bahçe. Seyrek kumaş. Seyrek saç. Çiçekleri seyrek dikmek. Bir yere seyrek gitmek.*

seyrekleşmek (nsz) Seyrek hale gelmek veya seyrekçe meydana çıkmak. *Kalabalık seyrekleşti. Yağmurlar seyrekleşti.*

seyrekleştirmek (i) Seyrek hale getirmek

seyrelmek (nsz) Seyrekleşmek.

seyretmek,-der Ar. T. (i) (×••) Eğlenmek için bakmak. **Seyret,** beklenmedik şiddette bir şey olacağını anlatır. *Sen şimdi curcunayı seyret!*

seyrüsefer Ar. b. i. Gidiş geliş. *Seyrüsefer iki saat durdu.*

seyyah Ar. s. Gezmen.

seyyal,-li Ar. s. Akışkan.

seyyale Ar. i. (•-•) Akız.

seyyanen Ar. zf. (•-•) Eşit olarak, eşitçe.

seyyar Ar. s. Gezici, gezginci.

seyyare Ar. i. *as.* (•-•) Gezegen.

seyyibe Ar. s. Dul (kadın).

seyyie Ar. i. **1.** Fenalık. **2.** Yanlış veya fena bir hareketin tepkisi olarak uğranılan kötü hal.

seza Fa. s. (•-) Yaraşık, değer.

sezdirmek (i,e) **1.** Sezmesine meydan vermek, belli etmek. *Kimseye sezdirmeden gidiverdi.* **2.** Dolayısiyle anlatmak, °hissettirmek. *Meseleyi sezdirmek istedim ama, farkına varmadı.*

sezgi i. **1.** Sezme anıklığı. **2.** *fel.* Deneye veya usa vurmadan, doğrudan doğruya bir şeyi biliverme. °tehaddüs.

sezgicilik i. *fel.* Sezgiye önem veren felsefe.

sezgili, sezgisel s. *fel.* Sezgi ile edinilen, sezgiye dayanan.

sezilmek (nsz) Sezmek işine konu olmak.

sezinlemek, sezinmek (i) Sezer gibi olmak.

sezmek (i) Açık bir kanıt olmaksızın, olmuş veya olacak bir şeyi kestirmek.

sezü i. Mantar meşesi.

sezyum Lâ. i. *kim.* Potasyum familyasından, Cs simgesiyle gösterilen, yoğunluğu 1,90 olan ve pek seyrek bulunan bir maden.

sfagnum Lâ. i. *bt.* Bataklıklarda kümeler halinde yetişen, küçük yapraklı bir çeşit yosun.

sıcacık s. Yeter derecede ve hoşa giden bir sıcaklığı olan.

sıcak s. **1.** Sıcaklığı yüksekçe olan, soğuk karşıdı. *Sıcak hava. Sıcak yemek.* **2.** mec. Dostça olan, sevgi dolu. *Sıcak bir karşılama. Sıcak bir yuva.* **3.** i. Havadaki sıcaklık. « *Bu sıcağa kar mı dayanır* ' » **4.** Isı dam, °hamam. **Sıcağı sıcağına,** vakit geçirmeden. **Sıcak kanlı, 1)** beden sıcaklığı yaşadığı çevrenin sıcaklığiyle ilgili olmıyarak derecesi hiç değişmiyen (hayvan), **2)** sevimli, cana yakın.

sıcaklık i. **1.** Ateş karşısında derimizle edindiğimiz duyguyu doğuran fiziksel hal, °hararet. *Sobanın sıcaklığı. Güneşin sıcaklığı.* **2.** *fi.* Bir cismin soğuk, serin, ılık veya sıcak sıfatlarından biriyle nitelenmesini gerektiren ve taşıdığı fiziksel erkenin seviyesinden ibaret olan hal, °sühunet.

sıcakölçer b. i. *fi.* Bir cismin sıcaklık bakımından bulunduğu seviyeyi göstermeğe yarıyan ve genel olarak maddenin ısı ile hacmı artması temeline dayanarak yapılan alet °termometre.

sıçan i. Kemirgenlerden, uzun kuyruklu küçük hayvan, ki boyuna veya yaşadığı çevreye göre «fındık sıçanı, keme, tarla sıçanı, dağ sıçanı» gibi adlarla anılır.

sıçandişi,-ni b. i. Antika[3].

sıçankırı,-nı b. s. Sıçan tüyü renginde olan.

sıçankulağı,-nı b. i. *bt.* Mercanköşk.

sıçankuyruğu,-nu b. i. Delikleri genişletmek için kullanılan bir çeşit konik ve uzunca törpü.

sıçanotu,-nu b. i. *kim.* Arsenik.

sıçanyolu,-nu b. i. Lâğım yolu veya bunu andıran yeraltı yol.

sıçırgan s. Sürgüne tutulup her tarafı pislik içinde bırakan. *Sıçırgan bir kedi.*

sıçmak (nsz) kbk. Büyük aptes bozmak.

sıçramak (nsz : e) **1.** Ayaklariyle birdenbire yeri iterek hızla havaya veya ileriye atılmak. *Çocuk taştan taşa sıçrıyarak gitti. Çekirge sıçrar.* **2.** Ürkerek birdenbire, olduğu yerde doğrulur gibi sarsılmak. *Çocuk sıçrıyarak uyandı.* **3.** Yerinden koparak hızla öteye atılmak. *Kıvılcım sıçramak Çamur sıçramak.* **4.** Arada boşluk bırakarak veya bir engeli aşarak geçmek. *Yangın öte mahalleye sıçradı. Çenesindeki çıbanlar yanağına da sıçramış.*

sıçratmak (i:i,e) Sıçramak işini yaptırmak.

sıdık,-dkı Ar. i. **1.** Doğruluk, gerçeklik. **2.** Gönül bağı. **Sıdkı sıyrılmak,** birine karşı inanı kalmamak.

sıfat,-tı Ar. i. **1.** Bir kimsenin görev veya ödev bakımından özelliği. *Baba sıfatiyle. Arkadaş sıfatiyle. Başkan sıfatiyle.* **2.** hlk. Yüz ve kılık. *Onun ne adam olduğu sıfatından belli.* **3.** dlg. Nitelik veya belirlilik gibi özellikler anlatmak üzere isimlerin başına getirilen kelime. «Güzel, ağır, az, şu, bu, hangi» birer sıfattır. **Sıfat takımı,** bir sıfatla bir isimden meydana getirilen kelime takımı.

sıfır Ar. i. *mat.* **1.** Sayıların yazılışında, bulunduğu basamakta hiçbir birim olmadığını göstermek için kullanılan işaret: 0. **2.** mec. Hiç, hiçbir değeri olmıyan şey. **Sıfırı tüketmek,** hiç gücü kalmamak.

sıframak Ar. T. (i) *mat.* Bir denklemdeki bütün terimleri yalnız bir yanda toplıyarak denklemin öbür yanını sıfırla göstermek.

sığ s. Derinliği pek az olan (su, deniz).

sığa i. *fi.* Bir kondansatörün elektrik yığma yeteneği, ki levhalara, bunların arasındaki uzaklığa ve aradaki yalıtkan maddenin cinsine göre azalıp çoğalır.

sığamak (i) **1.** (Elbisenin kolları veya paçaları hakkında) Yukarıya çekip toplamak. *Kollarını sığayıp işe başladı.* **2.** Sıvazlamak. *Arkasını sığayarak gönlünü alacak sözler söyledi.*

sığamsal s. *by.* Barsakların ve başka kanalların, içindekini yürütmek için daralarak yaptıkları harekete « sığamsal hareket » denir.

sığdırmak (i,e) (Bir kabın veya bir yerin) İçine aldırmak. *Kitapları çantaya sığdıramadım.* **Sığdıramamak (Aklına, içine...-),** katlanamamak. *İçime sığdıramadım*

sığın i. Gevişgetirenlerden, derisi benekli, boynuzları çatallı, geyiği andırır hayvan.

sığınak i. Sığınılacak yer, °melce.

sığınık i. [C.K.] Başka bir memlekete veya yere sığınmış olan kimse, °mülteci.

sığınmak (e) **1.** Tehlikelerden kaçarak güvenilir bir yere sokulmak veya bir koruyucuya baş vurmak. *Demirbaş Şarl Türklere sığınmıştı.*

sığıntı i. Kapılandığı yerde asalak sayılan, varlığı fazla görülen kimse.

sığır i. Gevişgetirenlerden, etinden, sütünden yararlanılan ve hizmet hayvanı olarak da kullanılan boynuzlu iri hayvan.

sığırcık i. Serçegillerden, en çok çatılarda yuva kuran, siyah renkli uzunca gagalı, serçeden iri kuş.

sığırdili,-ni b. i. *bt.* Sığırdiligillerin örnek bitkisi, ki hekimlikte kullanılır.

sığırdiligiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, içine sığırdili ve havacıva bitkilerini alan familya.

sığırgözü,-nü b. i. Öküzgözü, arnika.

sığırtmaç i. Sığır çobanı.

sığışmak (nsz) Ancak sığmak, güçlükle sığmak. *Biraz daha sıkışırsak hepimiz sığışırız.*

sığıştırmak (i,e) Güçlükle sığdırmak.

sığlık i. **1.** Sığ olma hali. **2.** Sığ yer.

sığmak (e) (Bir kaba veya bir yere) Tümü girebilmek. *«Mızrak çuvala sığmaz».*

sıhhat,-ti Ar. i. **1.** Sağlık, esenlik. **2.** Doğruluk.

sıhhi Ar. s. (•-) Sağlığa değgin, sağlığa yarar.

sıhhiye Ar. i. Sağlık işleri.

sıhriyet,-ti Ar. i. Dünürlük.

sık s. **1.** Aralıksız, benzerleri veya parçaları arasında pek az aralık bulunan, seyrek karşıdı. *Ağaçları sık bir bahçe. Sık kumaş. Sık saç. Çiçekleri sık dikmek. Bir yere sık gitmek.* **Sık sık,** b. zf. İkide birde, az aralıkla, sıkça.

sıkboğaz b. i. «Bir şey yaptırmak için birini kısa zamanda zorlayıp sıkıştırmak» anlamına gelen «sıkboğaz etmek» deyiminde geçer. *Adamcağızı sıkboğaz ederek muvafakatini aldılar.*

sıkça zf. (×.) Oldukça sık.

sıkı s. **1.** Aralık bırakmadan saran. *Beli sıkı bir ceket.* **2.** Sıkarak bağlanmış. *Sıkı bir denk.* **3.** mec. Titizce ve şiddetle uygulanan. *Sıkı perhiz. Sıkı bir emir.* **Sıkı basmak,** elindeki kuvveti ve nüfuzu kullanmak. **Sıkı yönetim,** olağanüstü zamanlarda, memlekette güvenliğin sağlanması için orduca kurulan yönetim.

sıkı i. **1.** Zorlayıcı durum. *Sıkıya gelmek. Sıkıda kalmak. Sıkıyı görünce.* **2.** «Sıkı» kelimesi «kuru sıkı» deyiminde «silâh atışı» anlamına gelir. Bak. Kuru sıkı.

sıkı fıkı s. ve zf. Birbirine bağlı ve teklifsiz. *Sıkı fıkı konuşmak. Onlar pek sıkı fıkı.*

sıkılcım i. [C.K.] Şiddetli zahmet ve yoksulluk, °mihnet.

sıkılgan s. Utangaç, utangan.
sıkılma i. **1.** Sıkılmak eylemi. **2.** Utanma ve çekinme duygusu. *Bu adamın sıkılması yok!*
sıkılmak (e) **1.** Sıkmak işi kendine yapılmak. *Çorbaya limon sıkılır.* **2.** (nsz) Can sıkıntısına uğramak. *Yalnız oturmaktan sıkıldım.* **3.** (nsz) Utanıp çekinmek. *Sıkıldım da söyliyemedim.* **4.** Sıkıntıya düşmek. *Sıkılırsam bu parayı harcarım.*
sıkılmaz s. Sıkılması olmıyan, utanmaz.
sıkım i. Kapalı elin aldığı miktar. *Bir sıkım hamur.*
sıkınç i. [T.S.] Bir şeyi yapmaktan başka kurtuluş yolu olmama hali, zor, çaresizlik, °ıstırar. *Sıkınçla yapılan suçlar bağışlanabilir.*
sıkınçlı s. [T.S.] **1.** Sıkınç altında kalan, °muztar. *Sıkınçlı bir durum.* **2.** Sıkınç altında yapılan, °ıstırari. *Sıkınçlı bir hareket.*
sıkınmak (nsz) Kendi kendini sıkmak.
sıkıntı i. **1.** Duyumlarımızı inciten hallerin verdikleri geçici tedirginlik, °eza. *Çirkin bir ses, kaba bir hareket, kapalı bir hava insana sıkıntı verir.* **2.** Yoksulluğa yakın geçim darlığı. *Adamcağız sıkıntı içinde.* **3.** Hırpalayıcı ve sürekli yorgunluk, °meşakkat. *Yollarda çok sıkıntı çektik.* **Sıkıntıda olmak,** geçim darlığı çekmek. **Sıkıntısı olmak, 1)** sıkıntıda olmak, **2)** aptesi gelmek. **Sıkıntıya düşmek,** geçim darlığına uğramak. **Sıkıntıya gelememek,** güç işlere dayanıklı olmamak.
sıkışmak (nsz) **1.** Yanyana gelip birbirinin basıncı altında kalmak. *Biz bu dar yerde pek sıkıştık.* **2.** İki basınç arasında kalmak. *Parmağı kapıya sıkışmış.* **3.** Zor bir durumda kalmak. *Sıkışınca kaçtı.* **4.** Sıkıntı ve darlık vermek. *Göğsü sıkışmış.* **5.** Aptes bozacağı gelmek.
sıkıştırmak (i) **1.** Sıkışmak işine uğratmak. **2.** Zorlamak. *Sıkıştırınca hepsini söyledi.* **3.** (i,e) İki şeyin ara yerine zorla yerleştirmek.
sıkıt i. *kim.* Kuvvetli bir basınç altında sıkıştırılarak hacmı küçültülmüş şey. °komprime. *Atebrin sıkıdı.*
sıkıt,-tı Ar. i. Düşük.
sıkıyönetim b. i. Bak. Sıkı yönetim.
sıklaşmak (nsz) Sık hale gelmek veya sıkça meydana çıkmak. *Yenişehirde binalar sıklaştı. Fırtınalar sıklaştı.*
sıklaştırmak (*i*) Sık hale getirmek veya sıkça yapmak.
sıklet,-ti Ar. i. **1.** Ağırlık, yük. **2.** Sıkıntı.
sıklık i. Sık olma hali
sıkma i. **1.** Sıkmak eylemi. **2.** Bir çeşit potur.
sıkmaç i. [C.K.] Türlü ereklerle yapılmış her çeşit sıkıştırıcı aygıt, mengene.
sıkmak (i) **1.** Çepeçevre basınç altına almak. *Denkleri iyice sıkarak bağlamalı.* **2.** Basınç ile suyunu çıkarıp akıtmak. *Limon sıkmak. Üzüm sıkmak.* **3.** Basınç altında üzmek. *Çocuğu çok sıkıyorlar.* **4.** Sıkıntı vermek. *Böyle şeyler insanı sıkar.* **5.** (Ateşlı silâhlar hakkında) Tetiği çekip boşaltmak. *İki el kurşun sıktı. Üç kurşun sıktı.*
sıla Ar. i. Ulaşma, kavuşma. **Sıla sıygası,** *dlg.* ulaç, bağ-fiil. **Sılaya gitmek,** çoktandır ayrı kaldığı evini, memleketini görmeğe gitmek.
sımak (i) Kırmak, bozmak.
sımsıkı s. Olabildiği kadar sıkı.
sınaat,-ti Ar. i. Zanaat.
sınai Ar. s. Sanayi ile ilgili, uransal.
sınamak (i) **1.** Denemek, °tecrübe etmek. **2.** Bilgisini veya niteliğini yoklamak, °imtihan etmek, °muayene etmek.
sınanmak (nsz) Sınamak işi kendine yapılmak.
sınar i. **1.** Bir cinsten olan, °hemcins. **2.** Benzer. **3.** Tanıdık.
sınatmak (i,e) Sınamak işini yaptırmak.
sınav i. *eğ.* Öğrencilerin veya bir iş almak istiyenlerin bilgi derecesini anlamak için yapılan yoklama, °imtihan.
sınavlamak (i) *eğ.* Bilgisini yoklamak, °imtihan etmek.
sınavman *i. eğ.* Sınav yapan kimse.
sıncan i. Sakızlı bir çeşit dikenli çalı.
sındı i. Makas.
sındık, sındırgı i. Bozgunluk verilen yer.
sındırık i. Düşmanı bozma, yengi. °galibiyet.
sındırılmak (nsz) Sındırmak işi kendine yapılmak.
sındırmak (i) Yenerek bozmak.
sıngı i. [C.K.] Bozulup dağılarak yok olma, °izmihlâl.
sıngılamak (i) Bozup dağıtarak yok etmek, °muzmahil etmek.
sıngın s. Kırık dökük, dağınık, °perişan.
sıngısız s. Hiçbir zaman bozulup yok olmıyan, kalımlı, °muhallet.
sınıf Ar. i. **1.** Şu veya bu bakımdan kümelere ayrılan bir şeyin her kümesi. *Halkın zengin sınıfı.* **2.** Doğa bilimlerinde ilk bölüm. Bak. bölüm. **3.** Okullarda öğretimin bölündüğü yıllık süre. *Birinci sınıftan ikinciye geçmek.* **4.** Dersane. *Sınıfta uslu oturmıyanlar.* **5.** *man.* Aynı yüklemi alabilen konuların o yüklem bakımından meydana getirdiği topluluk.
sınıflamak Ar. T (i) Bölümlemek.
sınık s. **1.** Kırık, bozuk. **2.** Dağınık. °perişan. **3.** Yenilip bozulmuş.

sınır Yu. i. Ayırnak, uc, °hudut. **Sınır açı,** Bak. açı.

sınırdaş Yu. T. s. Sınırları bir olanlardan her biri, °hemhudut.

sınırlamak Yu. T. (i) **1.** Sınır komak, sınırını belirtmek. **2.** *fel.* Belirlemek.

sınırlı Yu. T. s. **1.** Sınırı olan. **2.** Sınırlanmış. **Sınırlı doğru,** *mat.* başı ve sonu belli olan doğru. **Sınırlı sayı,** sonsuz değerli olmıyan sayı.

sınırsız Yu. T. s. **1.** Sınırı olmıyan. **2.** Ucu bucağı belli olmıyan. **Sınırsız doğru,** *mat.* başı ve sonu olmıyan doğru. **Sınırsız sayı,** sonsuz değerli sayı.

sınmak (nsz) **1.** Kırılmak, bozulmak. **2.** Dağılmak, °perişan olmak. **3.** Yenilip bozulmak.

sınop İn. s. Kendinden üstün tuttuğu kimselerin her halini taklidetmeğe özenen veya dikkati üzerine çekmeğe çalışan züppe.

sıpa i. **1.** Eşek yavrusu. **2.** Sehpa[1].

sıpor İn. i. Avcılık, binicilik, denizcilik, kayak, tenis gibi vücut ve akıl yetileri eğitimiyle birlikte eğlence de sağlıyan işler.

sıpor Yu. i. **1.** *bt.* Çiçeksiz bitkilerde üreme örgeni. **2.** *zo.* Birhücreli hayvanların bâzılarında üreme cisimciği.

sıporkesesi,-ni Yu. Ar. T. b. i. *bt.* Çiçeksiz bitkilerde, içinde sıporların bulunduğu küçük kese.

sıporlular Yu. T. ç. i. *zo.* Birhücreli hayvanların sıporla üriyen takımı.

sıportmen İn. s. Spor meraklısı, sporcu.

sır i. **1.** Çanak, çömlek gibi toprak kablara sızmamaları için sürülen sırça nev'inden boya. *Küpün sırı dökülmüş.* **2.** Aynaların arkasında ve kaplama maden eşyanın yüzünde bulunan ince maden tabaka.

sır,-rrı Ar. i. **1.** Gizli tutulup söylenmemesi, kimseye açılmaması gereken şey. *Onun hiçbir sırrı yoktur.* **2.** Aklın ermediği iş. *Tabiatın sırları birer birer çözülüyor.* **Sır küpü,** birçok sırları bildiği halde hiçbirini açığa vurmıyan kimse. **Sır olmak,** bir şey akıl ermiyecek bir şekilde kaybolmak. **Sırra kadem basmak,** al. ortadan kaybolmak.

sıra i. **1.** Yanyana ve art arda duran şeylerin topu. *Bir sıra dükkân. Bir sıra otomobil.* **2.** Bu biçimdeki topluluğun hali. *Sırayı bozmayın.* **3.** Birtakım şeylere belli bir niteliğe göre verilen basamaklı durum. *Boy sırası. Yaş sırası.* **4.** Birçok şeylerin herbiri için ayrılan veya uygun görülen zaman. *Bize daha sıra gelmedi. Bir sırasını bulursam söylerim. O sırada biz gelmiştik.* **5.** «İçinde rasgele her türlüsü bulunan teklerin topluluğu» anlamiyle bâzı deyimlerde geçer. *Sıra malı. Sıradan bir adam.* **6.** Üzerinde birkaç kişinin yer almasına yarar tahtadan oturacak yer. **7.** Dersane, meclis gibi yerlerde kullanılan ve oturup yazı yazacak şekilde yapılan mobilya. **8.** Sıra[1] halinde olan. *Sıradağlar. Sıra sıra ağaçlar.* **9.** «Sıra» kelimesi «ardı arkası, önü ve yanı» konularından sonra gelerek yer zarfı ödevi gören bileşik kelimeler meydana getirir. *Ardısıra gelmek. Arkasısıra koşmak. Önüsıra gitmek. Yanısıra yürümek.* **Sıra sayısı,** «birinci, ikinci» gibi bir sıra içinde belli bir yer gösteren sıfat. **Sırasına getirmek,** uygun zamanını bulmak. **Sırasına göre,** halin gereğine göre. **Sırasında,** gerekince. **Sırasını kaybetmek (Çocuk-),** hastalık veya başka bir sebep dolayısiyle uyku ve meme zamanını şaşırmak.

sıraca i. Lenf boğumlarının süreğen yangısı, ki boyunda çokça görülür, başlangıçta boğum boğum şişlerden ibaret iken sonradan bu şişler deşilerek içinden irin akmağa başlar. **Sıraca otu,** *bt.* ikiçeneklilerden, büyük türünün kökleri hekimlikte kullanılmış olan bir bitki.

sıracalı s. Sıracası olan.

sıradağ, sıradağlar b. i. Uzunlamasına sıralanmış dağ takımı.

sıralaç i. İçinde belli bir sıraya göre kâğıtlar konacak bölmeleri bulunan kab.

sıralamak i. **1.** Sıra haline getirmek. *İskemleleri sıralamak.* **2.** Belirli bir düzen üzere sıraya koymak. *Dosyaları sıralamak.* **3.** Aynı hareketi birbiri ardından birçok defalar yapmak. *Bize karşı bir sürü itiraz sıraladı.* **4.** Aynı hareketi birçok şey üzerine tekrarlamak. *Bekçi bütün kapıları sıraladı.* **5.** Küçük çocuk tutuna tutuna yürümek.

sıralanmak (nsz) **1.** Sıra olmak, sıra meydana getirmek üzere yer almak. **2.** Sıraya konmak.

sıralatmak (i,e) Sıralamak işini başkasına yaptırmak.

sıralı s. **1.** Sıralanmış. *İki sıralı dükkânlar.* **2.** Yerinde, zamanında veya yolunda olan. **Sıralı sırasız,** yer veya zaman kaydı olmaksızın.

sıralıoluş b. i. *fel.* ve *by.* Bitkilerde ve canlılarda ıraların ve organların tohumda önceden oluşmuş olmayıp bunların gelişim sırasında derece derece meydana gelmesi kuramı, ki önoluşum kuramının karşıdıdır.

sırasız s. **1.** Sırada olmıyan. **2.** Vakitsiz, yersiz, yolsuz.

sırat,-tı Ar. i. (--) Yol, keçi yolu. **Sırat köprüsü,** mahşer günü, üstündan günahsızların geçebileceğine inanılan köprü.

sırça i. Cam.

sırdaş i. Sır ortağı.

sırf Ar. zf. **1.** Salt, yalnız, ancak. **2.** Ta-

mamı, baştan aşağı kadar, büsbütün. *Bu söz sırf yalandır.*

sırık i. Uzun ve kalınca değnek. *Fasulya sırığı.* **Sırık domatesi,** sırıklara bağlanarak yetiştirilen iri, düzgün ve etli meyva veren bir cins domates. **Sırık gibi,** hoşa gitmiyen uzun. **Sırık hamalı,** taşınacak yükleri sırığa geçirerek her biri bir ucundan omuzuna alıp birlikte taşıyan hamallardan her biri.

sırıklamak (i) **1.** Sırıkla kaldırmak. **2.** ar. Kaldırıp götürmek.

sırım i. Bâzı işlerde sicim yerine kullanılmak üzere, sicim kalınlığında ve uzun dilinmiş yumuşak meşin. **Sırım gibi,** ince yapılı olduğu halde kuvvetli.

sırıtkan s. Her vakit sırıtma huyu olan.

sırıtmak (nsz) **1.** Dişlerini göstererek tatsızca gülmek. **2.** mec. Çirkince kendini belli etmek. *Meseleyi biraz karıştırınca bütün pürüzler sırıttı.*

sırma i. Altın yaldızlı veya yaldızsız ince gümüş tel. **Sırma saç,** altın sarısı renginde saç.

sırmakeş T. Fa. i. Gümüş veya başka madenleri haddeden çekip sırma yapan kimse.

sırmalı s. Sırma ile işlenmiş veya süslenmiş.

sırnaşık s. Ağırsanmış olmasına aldırmadan yalvararak dileğinde ayak diriyen. *Ne sırnaşık adam, hiç de gitmeğe niyeti yok.*

sırnaşmak (nsz) Sırnaşıkça davranmak. *Ters cevap alınca sırnaşmağa başladı.*

Sırp i. Islavların güney kolundan olan ve Balkanların batısında yaşıyan Ortodoks bir ulus ve bu ulustan olan kimse.

sırsıklam s. Suyun içine batırılmış gibi her tarafı ıslak.

sırt,-tı i. **1.** Ense ile kuyruk sokumu arasındaki alan. *Çocuğun sırtı. Kedinin sırtı.* **2.** Kesici aletlerin kesmiyen kenarı. *Bıçağın sırtı.* **3.** Dağların veya tepelerin üst kısmı. *Şu sırttaki evler.* **Sırtına almak,** üstüne almak, iş edinmek. **Sırtından atmak,** başından savmak. **Sırtından çıkarmak (Birinin-),** onun kesesinden sağlamak. **Sırtından geçinmek (Birinin-),** onun kesesinden geçinmek. **Sırtını dayamak (Birine-),** ona güvenmek. **Sırtını yere getirmek (Birinin-),** ona üst gelmek. **Sırtı pek,** kalın giyinmiş. **Sırt üstü,** sırt yere gelmek üzere.

sırtar i. Bir cins keler.

sırtarmak (nsz) **1.** Birine güvenerek başkasına sataşmağa hazırlanmak. **2.** Toplanıp sırt meydana getirmek. *Bulutlar ufukta sırtardı.*

sırtlamak (i) Sırtına alıp yüklenmek.

sırtlan i. Etobur memelilerden, daha çok leş yiyen, mezarları kazarak ölülere saldıran kurt boyunda bir hayvan.

sıska s. Pek zayıf ve kuru, cılız. **Sıska olmak,** karın boşluğuna su dolup karnı şişmek.

sıskalık i. Sıska olma hali.

sıtadya Yu. i. (•×•) Uzaktan, iki nokta arasındaki uzaklığı ölçmeğe yarar aygıt.

sıtma i. *hk.* Çimil veya anofel denilen sivrisineğin sokmasiyle insandan insana bulaşan, titreme, ateş ve ter nöbetleriyle kendini gösteren, kimi vakit de başka hastalıkların kılığına giren, tedavi edilmezse insanı öldüren ve yurdumuzda çok tehlikeli bir halde bulunan, birinci derecede ulusal düşmanımız olan hastalık. **Sıtma görmemiş ses,** gür ve kalın ses.

sıtmalı s. **1.** Sıtmaya tutulmuş. **2.** İçinde sıtmaya uğranılan (yer).

sıtmalık i. Sıtması çok olan (yer).

sıva i. Her hangi bir yapıdaki yüzeyleri düzgünleştirmek ve bunlara istenilen özelliği vermek için sürülen harç.

sıvacı s. Duvarlara sıva süren (kimse).

sıvalamak (i) Sıva sürmek.

sıvalı s. **1.** Sıva sürülmüş. *Sıvalı duvar.* **2.** Sıvanmış. *Duvara sıvalı bulunan harç.* **3.** Sığanmış. *Kolları sıvalı.*

sıvama i. **1.** Sıvamak işi. **2.** s. Sıvanır gibi üstüne kaplanmış, pek sık takılmış. *Sıvama pırlanta bir taç.* **3.** zf. Ağzına kadar (dolu). *Bardağı sıvama doldurdu.*

sıvamak (i) **1.** Bir yeri sıva sürerek düzgünleştirmek. *Duvarı sıvamak.* **2.** (i,e) Harcı bir yere sürmek. *Duvara çimento sıvamak.* **3.** (i,e) mec. Sıva gibi bulaştırmak. *Çocuk reçeli yüzüne sıvadı.* **4.** (i) Sığamak. *Kollarını sıvamak.*

sıvanmak (nsz) **1.** Sıvamak işi kendine yapılmak. *Harç duvara sıvandı. Duvar harçla sıvandı. Çocuğun elleri mürekkeple sıvandı.* **2.** Bir işe girişmek üzere hazırlanmak. *Yavaş yavaş işe sıvanmalı.*

sıvaşmak (e) **1.** Bulaşmak, üstüne sürülmek. **2.** (nsz) Sıvık veya sıvışık bir hale gelmek.

sıvat i. Suvat.

sıvazlamak (i) Okşar gibi üstüne el sürmek. *Kumaşı sıvazlıyarak buruşuklarını gidermek. Birinin sırtını sıvazlamak.*

sıvı s. *fi.* Yer çekiminin etkisiyle, içinde bulunduğu kabın şeklini ve üst yüzü yatay bir düzlem halini alan (cisim), •mayi.

sıvık s. Yumuşak kıvamlı, suyu fazla. *Bu hamur sıvık olmuş.*

sıvındırmak (i) *fi.* Bir gazın veya buharın sıcaklık derecesini düşürmek veya basın-

cını artırmak yoliyle onu sıvı haline sokmak, °temyi etmek.

sıvınmak (nsz) *fi.* Gaz veya buhar halinden sıvı haline geçmek.

sıvırya İt. zf. (·×·) (Tecim çevresinde) Alabildiğine. *Ticaret, alışveriş sıvırya gidiyor.*

sıvışık s. **1.** Yapışıp bulaşan. **2.** mec. Yapışıp ayrılmıyarak insanı rahatsız eden (kimse).

sıvışmak (e) Bulaşıp yayılmak.

sıvıyağ b. i. Havanın bayağı sıcaklığında sıvı halinde bulunan her türlü yağ.

sıyanet,-ti Ar. i. (·-·) Koruma.

sıyga Ar. i. *dlg.* Kip. **Sıygaya çekmek,** hlk. sorgu altına almak.

sıyırmak (i) **1.** Şiddetle sürtünerek bir şeyin yüzünden bir parça soymak. *Çark elini sıyırdı.* **2.** Çekerek çıkarmak. *Kılıcını sıyırdı. Örtüyü birdenbire sıyırdı.* **3.** İçinde hiç bırakmamak. *Tabağı sıyırdı.* **4.** Tamamını çekip almak. *Ne buldu ise hepsini sıyırdı.* **5.** Bezin bir ucundan tutup yırtarak enince veya boyunca şerit çıkarmak. **6.** Geçerken hafifçe değmek. *Kurşun başını hafifçe sıyırıp geçti.* **7.** (den) mec. Çekip kurtarmak. *Onu bu bulaşık işten sıyırmak kolay değil.*

sıyırtmak (i,e) Sıyırmak işini başkasına yaptırmak.

sıyrık s. **1.** Yüzünden bir parça sıyrılmış. **2.** mec. Utanmaktan sıyrılmış, utanması yok. **3.** i. Sıyrılmış yer.

sıyrılmak (nsz) **1.** Sıyırmak işine uğramak. *Elim sıyrıldı. Kılıçlar sıyrıldı. Ne var ne yok, hepsi sıyrıldı.* **2.** (den) Kendini sıyırmak[7]. *O işten ne güzel sıyrıldı!*

sıyrıntı i. **1.** Kabda kalan az miktarda yemek. **2.** Bezden el ile koparılan uzunca parça.

sızdırmak (i) **1.** Sızmasını sağlamak. *Bu küp suyu sızdırıyor. Son kadeh adamı sızdırdı.* **2.** mec. Pek farkına vardırmadan birinden para çekmek. *Haylaz çocuk babasını sızdırıyor.* **3.** (i,e) mec. Belli etmek. *Ortalığa hiçbir şey sızdırmadı.*

sızı i. Ağrının hafif ve incesi.

sızıcı s. *sb.* Patlama şeklinde olmayıp ses yolunda bırakılan dar bir aralıktan sızar gibi çıkan ve istenildiği kadar uzatılabilen sessiz fonemlere verilen sıfat, sürekli. s, ş, j, f, v birer sızıcı sessizdir.

sızıltı i. Sızlanma, yanıkma, °şekva.

sızım i. Bir sıvının bir cismin aralıklarından azar azar ve ağır ağır geçmesi.

sızım sızım b. zf. Sızlamak, sızlanmak gibi fiillerin anlamını kuvvetlendirmek için kullanılır. *Sızım sızım sızlıyor.*

sızıntı i. Sızan şey.

sızırmak (i) Süzmek.

sızlamak (nsz) **1.** Sızısı olmak, sızı peyda etmek. *Yarası sızlıyor.* **2.** Sızlanmak. *Ağladı, sızladı.*

sızlanmak (nsz) Kendine yapılan bir haksızlığı veya kendisini tedirgin eden bir durumu, çare bulması veya sadece acısına ortak olması için karşısındakine anlatmak, yanıkmak, °şikâyet etmek, °tazallüm etmek, °şekva etmek.

sızlatmak (i) Sızı vermek, sızlanmasına sebep olmak. *Yüreğini sızlatmak. İçini sızlatmak.*

sızmak (nsz) **1.** İnce aralıklardan az miktarda çıkmak. *Küpten su sızmak. Borudan gaz sızmak. Panjurlardan ışık sızmak.* **2.** Gizli tutulan bir şey şöyle böyle duyulmak. *Ağızlarını sıkı tuttular, hiçbir şey sızmadı.* **3.** Sarhoş kendinden geçmek.

si i. *mü.* **1.** Yedi nota işaretinden biri, ki «la» dan sonra ve «do» dan önce gelir. **2.** Bu işaretin gösterdiği ses.

Si *kim.* Silisyum cisminin simgesi.

sicil Ar. i. **1.** Resmî belgelerin kaydedildiği kütük. **2.** Memurların her türlü halleri kaydedilen dosya.

sicilli Ar. T. s. **1.** Sicile geçmiş. **2.** mec. Suçu sicile geçmiş sabıkalı.

sicim i. İp ile iplik arasında türlü kalınlıkta ve en çoğu bitki tellerinden bükülmüş bağ. **Sicim gibi,** damlaları arka arkaya gelip sicim gibi akan (yağmur, göz yaşı).

sideroz Yu. i. *je.* Doğal demir karbonatı, ki maden filizi olarak işlenir.

sidik i. Böbreklerde kandan süzülerek önce sidik borucukları yoliyle havuzcuğa, oradan sidik borularından geçerek sidik torbasına gelen ve orada toplandıktan sonra siyek yoliyle dışarıya işenen sıvı. **Sidik yarışı,** önemsiz ve değersiz konularda birbirinden üstün gelmeğe çalışanların haline denir. **Sidik yolları,** sidik borucukları, sidik boruları ve siyeğin ortak adı.

sidikkavuğu,-nu b. i. Sidik torbası.

sidikli s. **1.** Üstüne sidik bulaşmış bulunan. **2.** Sidiğini üstüne eden.

sif İn. *tec.* Cif kısaltmasının yaygın olan söylenişi. Bak. cif.

sifilis i. Firengi hastalığı.

sifon Fr. i. **1.** Bir kabı devirmeksizin içindeki sıvıyı başka bir kaba aktarmak için kullanılan, bir kolu daha uzun olmak üzere ikiye bükülmüş boru. **2.** Şose, demiryol gibi yapıların altından bir akar suyu geçirmek için yapılan boru şeklinde kanal.

sifonlular Yu. T. ç. i. *zo.* Yassısolungaçlılardan bir bölüm.

siftah Ar. i. **1.** Bir şey satıp (veya satın

alıp) alışverişe başlama. *Daha siftah etmemiş. Benim siftahım uğurludur.* **2.** zf. mec. İlk defa olarak. *Bu haberi siftah ondan işittim.*

sigara İsp. i. Cıgara.

sigaralık İsp. T. i. Ağızlık[1].

sigorta İt. i. (·×·) **1.** Bir şeyin kazaya uğraması ihtimaline karşı, böyle bir hal olduğunda bir ödün alınabilmesi için her yıl ödenen bir prim karşılığında, bu işle uğraşan kuruluşla sözleşilerek yapılan sağlama. *Hayat sigortası. Yangın sigortası. Sigorta etmek.* **2.** Bir aygıtta belli bir kazayı önliyen düzen. *Elektrik sigortası.*

sigortacı İt. T. s. Sigorta işleriyle uğraşan (kimse).

sigortalı İt. T. s. **1.** Sigorta edilmiş. **2.** mec. Emniyet altına alınmış.

siğil i. Deride ve en çok ellerde meydana gelen pürtüklü küçük ur.

sihir,-hri Ar. i. Büyü.

sihirbaz Ar. Fa. s. Büyücü.

sihirli Ar. T. s. Büyülü.

sikalar ç. i. *bt.* Açıktohumlulardan, çiçekleri tekcinslikli ve ikievcikli bir bitki familyası.

sikatif Fr. i. Çabuk kuruması için yağlı boyanın içine katılan madde.

sikke i. Eskiden mevlevî dervişlerinin giydikleri yüksek ve tepesi düz keçe külâh.

sikke Ar. i. Maden para.

siklâmen Fr. i. **1.** Tavşankulağı, *buhurumeryem. **2.** Maviye çalar kırmızı bir renk.

siklon Yu. i. « Kiklon » kelimesinin başka bir söylenişi. Bak. kiklon.

silâh Ar. i. Savunma veya saldırma için kullanılan, somut veya soyut, her şey; savut. *Silâh atmak. Silâh çekmek.* **Silâha davranmak,** kullanmak üzere silâhına el atmak. **Silâh başı etmek,** askerlikte, verilen komut üzerine her kes vazifesi başına geçmek. **Silâh başına,** silâh başı etmek için verilen komut. **Silâh patlamak,** harb başlamak.

silâhendaz Ar. Fa. i. Gereğinde karaya çıkarılan tüfekli deniz eri.

silâhhane Ar. Fa. i. Silâhların saklandığı yer.

silâhlamak, silâhlandırmak Ar. T. (i) Savutlamak.

silâhlanmak Ar. T. (nsz) Savutlanmak.

silâhlı Ar. T. s. Savutlu.

silâhlık Ar. T. i. Tabanca, bıçak gibi silâhları yerleştirmek için, eskiden kullanılan meşinden kat kat enli kemer.

silâhsız Ar. T. s. Savutsuz.

silâhsızlamak Ar. T. (i) Savutlarını alıp savutsuz bırakmak.

silâhsızlanmak Ar. T. (nsz) Savutlanmaktan vazgeçip savutsuz kalmak.

silâhşor Ar. Fa. i. Silâhlı adam, silâh eri, savaşçı.

silâhtar Ar. Fa. i. Eskiden büyüklerin silâhlarına bakan kimse.

sildirmek (i,e) Silmek işini başkasına yaptırmak.

silecek i. Yıkandıktan sonra kurulanmakta kullanılan büyük havlu, hamam havlusu.

silgi i. Silmek işine yarıyan şey.

silici s. Silip temizleme, düzeltme, parlatma gibi işleri yapan (kimse).

silik s. **1.** Üstündeki yazı veya çizgiler silinmiş, bozulmuş, aşınmış olan. *Silik para.* **2.** mec. Kendini gösteremiyen, dikkati çekmiyen. *Silik bir adam.*

silimsiz i. *ruh.* Uyarımsız olarak meydana gelen kuvvetli ve ısrarlı (imge), *eydetik.

silimsizlik i. *fel.* Somut imgelere veya somut tasarımlara dayanan öğreti, *eydetizm.

silindir Yu. i. **1.** Soba borusu, künk, merdane gibi, her noktasından eksenine dikey olarak alınan kesitleri birbirine eşit daireler şeklinde olan cisim, yuvak. **2.** Üzerinden geçtiği şeyi basıp sıkıştırmak ve düzleştirmek için kullanılan ağır yuvak veya tekerleri yuvak şeklinde ağır lokomobil. **3.** Resmî kılıkta giyilen gövdesi yuvak biçiminde yüksekçe şapka.

silindiraj Fr. i. Bir şeyin üzerinden silindir geçirme, yuvgulama.

silindirsel Yu. T. s. *mat.* Silindirle ilgili, silindir biçiminde olan. **Silindirsel yüzey,** « doğrultman » adı verilen düzlem bir eğriye dayanarak ve sabit bir doğruya paralel olarak hareket eden bir ana doğrunun çizdiği yüzey.

silinmek (nsz) **1.** Silmek işine uğramak. **2.** Kendini silmek.

silinti i. Bir yazının silinmiş olduğunu gösteren iz.

silis Fr. i. *kim.* Kum, çakmak taşı, kuvars gibi silisyumun oksijenli bileşimlerine verilen ad.

silisçil s. Silisli yerde yetişen (bitki).

silisyum Lâ. i. *kim.* Simgesi Si, atom sayısı 14, atom ağırlığı 28,06 ve yoğunluğu 2,34 olan karbon gibi dört değerli bir madensi, ki sanayide geniş ölçüde kullanılır.

silkelemek (i) Üstündeki ufak tefekleri atmak için bir şeyi üstüste silkmek. *Toz bezini silkelemek*

silki i. Uykuda sıçrama.

silkinmek (den) Üstünden atmak. *Gafletten silkinmek.*

silkinti i. **1.** Ürkerek sıçrama. **2.** Bitkilerde çiçek düşürme hali.

silkişmek (nsz) Kendi üstündeki tozu, toprağı, suyu atmak için vücudunu silkmek. *At, köpek, kuşlar silkişir.*

silkme i. **1.** Silkmek eylemi. **2.** Ufak doğranmış sebze ile yapılan et yemeği. *Patlıcan silkmesi.*

silkmek (i) Bir şeyin üstündekilerini düşürmek için onu sallamak veya titreştirmek. *Ağacı silkmek. Örtüyü silkmek.*

silktirmek (i,e) Silkmek işini başkasına yaptırmak.

sille i. Açık elin iç yüzüyle vurulan tokat.

silme i. **1.** Silmek eylemi. **2.** s. Ağzına kadar dolu. *Silme bir şinik buğday.* **Silme tahtası,** ölçeğe tepeleme doldurulan tahılın doruğunu almakta kullanılan tahta.

silmek (i) **1.** Bir şeyin yaşını, üzerinde kuru ve yumuşak başka bir şey gezdirerek almak. *Ellerini silmek. Göz yaşını silmek.* **2.** Islak bir şeyle başka bir şeyin kirini almak. *Tahta silmek. Cam silmek.* **3.** (Bir yazıyı veya çizgiyi) Kaldırmak, bozmak, yok etmek. *Defterden adını silmişler.*

silo İsp. i. Sarpın.

silsile Ar. i. **1.** Art arda gelen şeylerin meydana getirdiği bütün, sıra. *Dağ silsilesi.* **2.** En uzak dedeye kadar atalar. *Onun silsilesinde öyle adam yok.*

silsilename Ar. Fa. i. Bir kimsenin silsilesini gösteren çizelge.

silûet,-ti Fr. i. Bir şeyin yalnız kenar çizgilerini gösteren resim veya manzara. *Ankara kalesinin silûeti.*

silür Fr. i. *je.* Devonik araziden önce meydana gelmiş araziye «silür sistemi» denir.

Silvius öz. i. *an.* Beyin tabanında ön lopları orta loplardan ayıran yarığa « Silvius yarığı» denir.

sim Fa. i. Gümüş.

sim i. İm, işaret.

sima Ar. i. (--) **1.** Yüz, °çehre. **2.** Kimse. *Mühim bir sima.*

simetri Yu. i. Bakışım.

simetrili Yu. T. s. Bakışık.

simetrisiz Yu. T. s. Bakışımsız.

simge i. *fel.* Danışıklı bir anlamı olan resim, harf, bitki, hayvan gibi bir şey. °remiz. *T. C. Türkiye Cumhurluğunun simgesidir. Kimyada altın Au simgesiyle gösterilir.*

simgecilik i. *fel.* **1.** Simgeler kullanma. *Yargıçların ve avukatların cüppe giymesi bir simgeciliktir.* **2.** İnsan aklının simgelerden başka bir şey bilmediğini ileri süren bir öğreti.

simgelik i. *fel.* Simge dizgesi. *Kimya simgeliği.*

simgesel s. Simgelerle ilgili, simge niteliğinde olan.

simit i. **1.** Halka şeklinde çörek. **2.** İnce bulgur. **3.** Denizde kullanılan halka şeklinde cankurtaran.

simitçi s. Simit yapan veya satan (kimse).

simsar Ar. i. Komisyoncu.

simsariye Ar. i. Komisyon[2].

simsarlık Ar. T. i. Komisyonculuk.

simya Ar. i. Alşimi.

sin i. Ölü gömülen çukur, °kabir.

sin,-nni Ar. i. Yaşanılmış olan zaman, yaş.

sinagog Yu. i. Yahudi tapınağı.

sinameki i. *bt.* Baklagillerden, yaprakları iç sürdürücü olarak kullanılan bir bitki.

sinara Yu. i. (.×.) Büyük zoka.

sinarit Yu. i. Orkinos cinsinden bir balık.

sincabi Fa. s. (.--) Kahve rengi ile kurşun rengi arasında bir renk.

sincap i. Kemirgen memelilerden, ağaçlarda yaşıyan ve daha çok yemişlerle beslenen, kocaman kuyruklu, küçük ve çevik bir hayvan.

since zf. **1.** İçeriye işliyerek. *Since since yağmur yağmak.* **2.** Gizlice, el altından.

sindirel s. *by.* Sindirimle ilgili, °hazmi.

sindirilmek (nsz) Sindirmek işi kendine yapılmak.

sindirim i. *by.* Besinlerin kana geçecek bir hale girmeleri için ağızdan başlıyarak barsaklara kadar uğradıkları fiziksel ve kimyasal değişmelerin topu, °hazım. **Sindirim aygıdı,** ağızdan başlıyarak anusa kadar, sindirimin içinde olduğu boru ile bu işe salgılariyle yardım eden karaciğer, pankreas gibi bezlerin topu, °hazım cihazı.

sindirmek (i,e) **1.** Sinmesini sağlamak veya sinmesine meydan vermek. **2.** (i) (Yenilen yemeği) Sindirim aygıdında gereken değişikliklere uğratarak kana geçecek bir hale getirmek, °hazmetmek.

sîne Fa. i. Göğüs. **Sîneye çekmek,** razı olup katlanmak.

sinek i. **1.** Çiftekanadlılardan altı ayaklı birtakım uçucu böceklerin genel adı; «kara sinek, sivrisinek, at sineği» bu böceklerin başlıcalarıdır. **2.** İskambil kâğıtlarının dört grupundan benekleri siyah renkte üç taneli salkımı andıranı. **Sinek avlamak,** işi olmayıp vaktini boş geçirenler veya satış yapamıyanlar hakkında şaka yollu söylenir.

sinekkaydı b. s. Özenle yapılan tıraşı niteler. *Sinekkaydı tıraş oldu.*

sineklik i. Sinekleri kovmağa yarıyan ucu püsküllü değnek.

sinema Yu. i. (×..) Bir ışık kaynağından

çıkan ışınları üzerinde resimler bulunan bir filim şeridinden geçirerek bunlarla bir ekran üzerinde gerçek imiş gibi hareket eden görüntüler meydana getirme işi ve böylece meydana gelen görüntü. *Sinema artisti. Sinema filmi. Sinema salonu. Sinema makinası.*

sinematograf Yu. i. «Sinema» kısaltmasının aslı.

sinestezi Yu. i. *ruh.* Duyum ikiliği. Bak. duyum.

singin s. Sindirilebilen, *hazmı kaabil.

sini i. Üzerinde yemek sahanlarını taşımağa yarıyan veya sofra vazifesini gören bakır veya pirinçten büyük tepsi.

sinik s. Sinmiş, pusmuş.

sinir i. **1.** hlk. Kas kirişi ve zarı. *Etin sinirlerini ayırmak.* **2.** hlk. Acayip huy. *Bu kadının bir siniri var, kan görünce bayılır.* **3.** hlk. Duyarlık. *Sende hiç sinir yok mu, bu kadar aldırmazlık olur mu?* **4.** *an.* Sinir dizgesinin merkezleri olan beyin, omurilik ve boğumlar ile vücudun türlü üyeleri arasında aracılık ederek bunların çalışmasına veya her türlü uyarımları merkezlere iletmeğe yarıyan, beyaz kaytan şeklindeki örgenlerin her biri. **Sinir argınlığı,** vücut üyelerinde hiç bir değişiklik olmaksızın baş ağrısı, yürek çarpıntısı, sindirim bozukluğu, uykusuzluk, çalışamama gibi belirtiler gösteren hastalık, ki «sinir bozukluğu, sinir zayıflığı, nevrasteni» gibi adlarla da anılır. **Sinirine dokunmak (Birinin-),** fenasına gitmek, sinirlendirmek. **Siniri oynamak,** öfkelenip canı sıkılarak heyecanlanmak. **Sinirleri altüst olmak,** sinirlenip ne yapacağını şaşırmak. **Sinirleri ayakta olmak,** sinirlenmiş bulunmak. **Sinirleri kuvvetli,** olur olmaz olaylar karşısında heyecana düşmiyen. **Sinirleri zayıf,** çabuk sinirlenen.

sinirbilim b. i. *hk.* Sinir hastalıkları bilimi, *nevroloji.

sinirce i. *hk.* Etmeni belli olmıyan ve örgensel bozukluklar göstermiyen sinir hastalığı, nevroz. *İsteri bir sinircedir.*

sinirdoku b. i. *an.* Beyin ve sinirleri meydana getiren ve «nöron» denilen hücrelerle örülmüş bulunan doku.

sinirkanadlılar b. i. Saydam olan kanadları ağ şeklinde damarlarla örülü olan dört kanadlı böcekler takımı.

sinirlemek (i) **1.** Halkın «sinir» dediği etin içindeki kas kirişlerini ve kalın zarları ayıklamak. **2.** Eski savaşlarda hasmı hareketsiz bırakmak için altındaki atın art ayak kirişlerini kılıçla kesmek.

sinirlendirmek (i) Sinirlenmesine sebep olmak.

sinirlenmek (nsz:e) Bize dokunan veya rahatsızlık veren olgular karşısında karetlerimizde dengesizliğe düşmek. *İnsan sinirlenince hatır gönül tanımaz. Bu söze kim olsa sinirlenir.*

sinirli s. **1.** İçinde sinir bulunan. *Sinirli et.* **2.** Her şeye sinirlenen (kimse).

sinirlilik i. Sinirli olma hali veya sinirlice hareket.

sinirmek (i) Sindirmek.

sinirsel s. Sinirle ilgili, sinirlere değgin.

sinkretizm Yu. i. *fel.* Türlü, hattâ birbiriyle uyuşmaz birtakım mezhepleri veya fikirleri toplayıp karıştıran öğreti yahut hal.

sinle i. [T.D.] Sinlik.

sinlemek (nsz) Derinden inilti vermek.

sinlik i. Sinlerin bulunduğu yer, *kabristan.

sinmek (nsz) **1.** Oylumunu azaltmak. *Avcı sine sine avına yaklaştı.* **2.** mec. Cesareti kırılıp bir köşeye çekilerek sesi çıkmaz olmak. *Kabahati yüzüne vurulunca sindi.* **3.** (e) Bir yere çekilip gizlenmek. *Tavşan kayanın dibine sinmişti.* **4.** (e) Bir şeyin maddesine işleyip kalmak. *Buraya güzel bir koku sinmiş. Yağmur toprağa sine sine yağıyor.*

sinmez s Singin olmıyan, *hazmı gayri kaabil.

sinrimek (nsz) Hafif sıçramak.

sinsi s. Yaptığı kötülüğü belli etmiyen.

sintaks Yu. i. *dl.* Sözdizimi.

sintine İt. i. (×..) Geminin içinde en alt kısım.

sinüs Lâ. i. *mat.* Bir açının tepesi merkez alınarak yarım çapı 1 sayılan bir çember çizilir, sonra açının bir kenarının çemberle kesiştiği noktadan öteki kenara bir dikey indirilirse bu dikeyin cebirsel değerine «sinüs» ve dikeyin kendisine «sinüs çizgisi» denir; bundan başka, bu dikeyin ayağiyle açının merkezi arasındaki doğru parçasına «kosinüs çizgisi» ve bunun cebirsel değerine de «kosinüs» adı verilir.

sinüsoidal,-li Lâ. Yu. Fr. s. «Sinüsoit» denilen eğriye benziyen.

sinüsoit Lâ. Yu. i. *mat.* Bir çemberin, sıfır dereceden 360 dereceye kadar olan yaylarının sinüslerinin değişimlerini çizge ile gösteren devirli düzlem eğrı.

sipahi Fa. i. Eskiden Yeniçerilik zamanında bir sınıf atlı asker

sipariş Fa. i. **1.** Yapılması ısmarlanan şey. **2.** Bir şeyin yapılmasını ısmarlama. **3.** Birinin, aylığından başkasına ayırıp ödettiği para. *Bu kadının oğlundan otuz lira siparişi vardır.* **Sipariş almak,** bir şeyin yapılması veya gönderilmesi kendi-

sine ısmarlanmak. **Sipariş vermek,** bir şeyin yapılmasını veya gönderilmesini birine ısmarlamak.

siper Fa. i. **1.** Arkasında saklanılacak şey. **2.** Koruyucu engel. *Göğsünü siper etmek. Birine siper olmak. Bu duvar siper olmasa rüzgârdan durulmaz.* **3.** Savaşta askerlerin arkasında yer alıp kurşun attıkları toprak yığını. **4.** s. Kuyu, korunmalı. *Burası siper bir yerdir.*

siperisaika Ar. b. i. (•••-••) Yıldırımsavar.

sipiker İn. i. (•×•) Radyoda programları okuyan, havadisleri veren kimse.

sipolin Fr. i. *je.* Katmanları soğan gibi bir merkezli daireler şeklinde olan billûrlu bir kalker çeşidi.

sipsi i. **1.** Gemici düdüğü. **2.** Zurnanın dudaklara gelen kamış kısmı.

sirayet,-ti Ar. i. (•-•) Geçme, bulaşma.

sirk,-ki Fr. i. Cambazların oyun oynadıkları geniş ve kapalı yer.

sirkat,-ti Ar. i. Çalma, uğrulama, hırsızlık.

sirke i. **1.** Ekşimiş üzüm suyu, ki salatalara ve yemeklere ekşilik vermek için kullanılır. **2.** « Bit, tahtakurusu » gibi asalak böceklerin yumurtası.

sirkek i. Uykusuzluk.

sirkengebin, sirkencebin i. Sirkeli bal şerbeti.

sirkinmek (nsz) Uykuda silkinip uyanmak

sirkmek (i) Silkmek.

sirküler Fr. i. Birçok kimselere gönderilmek üzere çoğaltılan mektup.

siroko İt. i. Pek sıcak esen bir rüzgâr.

siroz Yu. i. *hk.* Karaciğerin irileşmesi veya körelmesi şeklinde görülen ölümcül bir hastalık.

sirrus Lâ. i. *c.* Saçakbulut.

sirto Yu. i. Bir çeşit halk raksı ve onun havası.

sis i. Etrafı görmeğe engel olacak kadar kalın ve yığın halinde su buğusu. *Sis, denizde çok tehlikelidir.*

sislenmek (nsz) Sis peyda etmek, sise bürünmek, bulanmak.

sisli s. Sislenmiş, bulanık.

sismograf Yu. i. Depremleri kaydeden aygıt, depremyazar.

sistem Yu. i. **1.** Dizge, takım. *Güneş sistemi.* **2.** Öğreti. *Descartes'ın sistemi.* **3.** Yol, yöntem. *Eski bir sistem.* **Denklemler sistemi,** *mat.* iki veya daha çok denklemlerden ibaret olan ve hepsinin birlikte ortak çözümü istenen takım. **Güneş sistemi,** *as.* güneşle gezeğenlerin meydana getirdikleri dizge veya takım. **Metre sistemi,** metre, metre kare, metre küb, gram, kilogram, litre gibi temeli metrenin temeline dayanan ölçü yöntemi.

sistire Yu. i. (•×••) Bir tahtanın üzerindeki ufak pürüzleri giderip onu dümdüz bir hale koymak için dikine kullanılan dört köşe ve ince çelik.

sistit,-ti Yu. i. *hk.* Sidik torbası yangısı.

sitadyum Yu. i, Spor alanı.

sitaj Fr. i. Görgüyü artırmak için birinin bakısı altında yapılan çalışma.

sitajiyer Fr. i. Sitaj yapan kimse.

sitandart İn. s. Belli bir tip üzere yapılmış veya ayrılmış. *Sitandart tütün.*

sitatolit,-ti Yu. i. *an.* Omurgalılarda, denge ve yönelimle olan ilgileri bakımından otolitlere verilen ad.

sitatosist,-ti Yu. i. *an.* Sitatolit.

sitayiş Fa. i. Övme, övüş.

sitem Fa. i. Hoşa gitmiyen bir hareketten dolayı öfke göstermeksizin ve yarı şaka kılığında yapılan şikâyet. *Siz ona bakmayın, o daima sitem etmesini sever.*

sitemli Fa. T. s. Sitem taşıyan. *Sitemli sözler.*

siter Yu. i. *mat.* Bir metre kübe eşit bir oylum birimi, ki yakacak odunun ölçümünde kullanılır.

sitil i. Büyük bakraç.

sittinsene Ar. zf. « Altmış yıl » anlamına olup pek uzun, hiç çatmıyacak bir zaman anlatmak için kullanılır. *Sittinsene gelmese umurumda değil.*

sitüdyo İn. i. **1.** İçinde sinema sahneleri çevrilen atelye. **2.** Radyo evinin, içinde söz söylenen, çalgı çalınan, temsiller verilen yeri.

sivil Fr. s. **1.** Asker olmıyan. **2.** Özel bir kıyafette olmayıp şehir halkı gibi giyinmiş olan. *Şu sivil kimdir?* **3.** Özel bir şekilde olmayıp şehir halkının giydiği gibi olan. *Sivil elbise.*

sivilce i. Çıbanın en küçük şekli.

sivirmek (nsz) Sivrilmek.

siviş i. Yok olma, ortadan kalkma, °lâğıv, °fesih.

sivişik s. Sıvışık.

sivişmek (nsz) Kaçmak.

sivri s. Ucu her hangi bir yere kolayca saplanacak gibi ince. *Sivri köşe. Sivri bıçak. Sivri dağ.* **Sivri akıllı,** acayip fikirleri olan ve kimsenin aklını beğenmiyen (kimse).

sivriburun b. s. Burnu sivri olan.

sivrikuyruk b. i. Birçok memeli hayvanların barsaklarında yaşıyan küçük bir solucan.

sivrileşmek (nsz) Sivri hale gelmek.

sivrilik i. Sivri olma hali.

sivrilmek (nsz) **1.** Sivrileşmek. **2.** mec.

Topluluk içinde eş ve eşitlerini geride bırakıp ileri gitmek.
sivriltmek (i) Sivrilmiş hale getirmek.
sivrisinek b. i. Çiftekanadlılardan, insanları sokup kaniyle beslenen, bir çeşit sıtma mikrobu aşılıyan, sulak ve bataklık yerlerde çok üriyen uçucu böcek.
siya It. i. (×.) Kürekleri tersine kullanarak sandalı geriye yürütme. **Siya siya gitmek,** geri geri gitmek.
siyah Fa. s. En karanlık ve beyazdan en uzak olan renk, kara. *Kömür, zift, karga siyahtır.*
siyahi Fa. s. (.--) Zenci.
siyahlanmak Fa. T. (nsz) Kararmak.
siyahlatmak Fa. T. (i) Karartmak.
siyahlık Fa. T. i. **1.** Siyah olma hali. **2.** Siyah yer.
siyasa i. Belli bir ereğe varmak için tutulan ölçülü yolların topu, °siyaset. *Türkiyenin siyasası « Yurtta sulh, cihanda sulh » söziyle özetlenir. Nüfusumuzu artırmak esaslı siyasalarımızdan biridir.*
siyasal s. Siyasa ile ilgili, siyasa niteliğinde olan, °siyasi.
siyaset,-ti Ar. i. (.-.) Siyasa.
siyasi Ar. s. (.--) **1.** Siyasal. **2.** Siyasa adamı.
siyasiyat,-tı Ar. i. (.-.-) Siyasa işleri.
siyatik Fr. i. *hk.* Kalça sinirlerinin yangısı, ki boylu boyunca bacakta şiddetli ağrılarla belirir.
siyek i. *an.* Sidik torbasından başlıyarak dışarıya kadar uzanan son sidik yolu, °ihlil.
siyenit,-ti Fr. i. *je.* Bir çeşit kuvarssız granit.
siymek (nsz) (Kedi, köpek) Işemek.
siyonist,-ti Fr. i. Siyonizm taraflısı.
siyonizm Fr. i. Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti meydana getirmeği amaçlıyan siyasal fikir.
siz zm. Çoğul ikinci şahıs zamiri. **Siz bilirsiniz,** «nasıl isterseniz öyle olsun» anlamına. **Siz sağ olun,** «ne yapalım, ziyanı yok» anlamına.
skandiyum Fr. i. *kim.* Sc simgesiyle gösterilen, 46 atomal ağırlığında, seyrek raslanır bir maden.
Si *kim.* Selen cisminin simgesi.
Sm *kim.* Samaryum cisminin simgesi.
smokin In. i. İsmokin.
Sn *kim.* Kalay madeninin simgesi.
snop İn. s. Sınop.
soba i. (×.) Bir yeri ısıtmak veya mutfakta üzerinde yemek pişirmek için kullanılan ve içinde ısı kaynağı bulunan türlü şekilde aygıt.
sobacı s. (×..) Soba yapan, satan, onaran veya kuran (kimse).
soda i. (×.) **1.** Çamaşır ve bulaşık yıkamada ve daha başka işlerde kullanılan ve kimyaca adı « nötür sodyum karbonatı » olan bir tuz. **2.** Bâzı içkileri içerken sulandırmak için kullanılan karbonik asitli su.
sodyum Lâ. i. (×.) Klorla birlikte deniz ve kaya tuzlarını meydana getiren, doğada pek yaygın bulunan, beyaz, parlak, mum gibi yumuşak, 0,97 yoğunluğunda, 97,5 derecede ergiyen, Na simgesiyle gösterilen bir maden.
sof Ar. i. Bir çeşit sertçe, incerek yünlü kumaş.
sofa Ar. i. Evlerde oda kapılarının açıldıkları genişçe yer.
sofizm Yu. i. *fel.* Bilgicilik.
sofra Ar. i. **1.** Masa, sini gibi şeylerin, üzerinde yemek yemek üzere hazırlanmış durumu. *Sofrayı kurmak. Sofrayı toplamak.* **2.** Yemek (yedirme ve yeme). *Onun sofrası her kese açıktır. Şimdi sofradan kalktım.* **3.** Birlikte yemek yiyenler takımı. *Kalabalıktık, üç sofra olduk. Bizim sofra çok şendir.* **4.** Yemek yenildiği sıra. *Sofrada böyle lâkırdı konuşulmaz* **5.** Tekerlek ve ayaklı hamur tahtası. **6.** Anus. *Çocuğun sofrası dışarı çıkmış.* **Sofra bezi,** sofranın altına serilen yaygı. **Sofra örtüsü,** sofra kurulurken masanın üzerine serilen pamuk veya keten örtü. **Sofra takımı,** yemek yerken kullanılan çatal, kaşık, tabak gibi şeylerin topu.
sofracı Ar. T. s. Sofrayı kurmak, kaldırmak, yemeği dağıtmak gibi işleri kendine hizmet edinen (kimse).
softa i. **1.** Eskiden medrese öğrencisı. **2.** İlmiyeden olanlara aşağlama maksadiyle söylenirdi. **3.** *mec.* Körükörüne bir dâvaya bağlanıp onda ayak direyen kimse.
sofu Ar. s. Dinin buyruk ve yasaklarına tastamam uyan (kimse).
soğan i. *bt.* **1.** Çiğdem, lâle ve mutfak soğanı gibi bitkilerde, toprak altında meydana gelen ve sürgün yığılışmasından ibaret olan yuvarlak veya oval kısım, ki bitkinin cinsel olmıyarak üremesini sağlar. **2.** Yemeklere çeşni vermek için, yumrusu ve yeşil yaprakları kullanılan, zambakgillerden ıtırlı bitki.
soğanlı s. İçinde soğan bulunan, soğanla pişirilmiş olan.
soğla i. [D.D.] Bir yerdeki suyun çekilmesiyle meydana çıkan nemli toprak alanı.
soğrumsama i. *by.* Bir koloidin veya kömür gibi etkisiz cisimlerin bir gazı yüzeyi üzerinde toplaması.
soğuk s. **1.** Sıcaklığı dokunduğumuzda

bize rahatsızlık verecek kadar vücudumuzun sıcaklığından aşağı olan. *Kar, buz soğuktur.* **2.** mec. Bizi kendisinden uzaklaştıracak bir etki meydana getiren. *Soğuk bir hareket. Soğuk bir söz. Soğuk bir adam. Soğuk bir muamele.* **3.** i. Üşütücü hava. *Bugün soğuk var. Soğuğa alışık olmak.* **Soğuk algınlığı,** soğuk almaktan olan keyifsizlik. **Soğuk almak,** üşüyerek hastalanmak. **Soğuk kanlı.** **1)** *by.* beden sıcaklığı yaşadığı çevrenin sıcaklığına uyarak değişen (hayvan), **2)** Bak. soğukkanlı. **Soğuk neva,** söz ve hareketleri soğuk olanlar için kullanılır.

soğukbez b. i. Tülbent gibi bir çeşit ince ve seyrek bez.

soğukkanlı b. s. Olayları heyecana kapılmadan ne fazla sevinerek ne de öfkelenerek veya üzülerek karşılıyan.

soğuklama i. Soğuk algınlığı, üşümekten ileri gelmiş rahatsızlık.

soğuklamak (nsz) Soğuk almak.

soğukluk i. **1.** Soğuk olma hali. **2.** Soğukça hareket. **3.** Yemeğin sonunda yenen taze yemiş, hoşaf, komposto gibi şeyler. **4.** Hamamın az ısıtılan yeri.

soğulcan i. Solucan.

soğulmak (nsz) c. **1.** Suyu çekilerek porsumak. **2.** Irmak, kuyu, pınar gibi yerlerde su çekilip yok olmak.

soğum i. [T.D.] Kanıklık, •kanaatkârlık.

soğumak (nsz) **1.** Isısı geçmek, yakmaz olmak. **2.** mec. (den) Birine karşı olan sevgisi veya bir şey için duyduğu istek kalmamak.

soğumlanmak (le) Kanıklanmak, •kanaat etmek.

soğumlu s. [T.D.] Kanık, •kanaatkâr.

soğumsuz s. [T.D.] Elindekine kanmıyarak gözü hep çokta olan, •tamahkâr, •haris

soğumsuzluk i. **1.** Soğumsuz olma hali, •tamahkârlık, •hırs. **2.** Soğumsuzca hareket.

soğurmak (i) **1.** Bir madde bir sıvıyı içine çekmek. **2.** *fi.* Bir madde her hangi bir erkeyi içine almak. *Siyah yüzeyler ışık erkesini soğurup ısıl erke haline korlar.*

soğuşmak (nsz) Toprak su soğurup tavlanmak.

soğutkan s. **1.** Sıcaklığı azaltan. **2.** i. Her hangi bir şeyin sıcaklığını azaltmakta kullanılan aygıt.

soğutmaç i. [C.K.] Soğutucu aygıt.

soğutmak (i) Soğumasını sağlamak.

soğutulmak (nsz:den) Soğumak işine uğratılmak.

sohbet,-ti Konuşup hoş vakit geçirme, yarenlik.

sokak Ar. i. Evler arasındaki yol. **Sokağa atsan,** en aşağı fiyatla satılsa. *Sokağa atsan beş lira eder.* **Sokağa çıkmak,** gezmek veya bir iş görmek için evden çıkmak. **Sokağa düşmek,** (kadın) iffetsizliğe sapıp kötülüğü iş edinmek. **Sokak çocuğu,** vaktini sokaklarda geçirip terbiyesi bozulan çocuk. **Sokak kadını** veya **kızı,** sokağa düşmüş kadın veya kız. **Sokak süpürgesi,** evinde durmayıp şurada burada çok gezen kadın, sürtük.

sokmak (i) **1.** Bir şeyin içerisine koymak. **2.** (Böcek) İğnesini batırmak. *Çocuğu arı sokmuş.* **3.** mec. Dokunaklı ve acı söz atmak veya söylemek. **4.** mec. Belli etmeden fena bir malı vermek. *Satıcı elmanın çürüklerini sokmuş.*

sokman i. Bir çeşit uzun konçlu Türkmen çizmesi.

sokra i. İki ağacın ucuca bitişmesinden meydana gelen ek yeri.

sokturmak (i, e) Sokmak işini başkasına yaptırmak,

soku i. Taş dibek.

sokulgan s. Her kesle çabuk tanışıp kendini sevdirmeyi beceren.

sokulganlık i. Sokulgan olma huyu veya sokulganca hareket.

sokulmak (e) **1.** Kendini sokmak. **2.** Sokmak işine konu olmak. **3.** mec. İlgi göstererek yanaşmak.

sokum i. **1.** «Kuyruksokumu» bileşik isminde geçer. Bak. kuyruksokumu. **2.** Yufka ekmeği arasına peynir dürerek yapılan köy sandviçi.

sokur i. **1.** Köstebek. **2.** s. Sönmüş, içeriye batmış. *Sokur göz.* **3.** Bir gözü kör. *Sokur hayvan.*

sokuşmak (e) **1.** Dar bir yere sokulmak. **2.** Usulcacık araya girmek.

sokuşturmak (i,e) **1.** Dar bir yere ite ite sokmak. **2.** Usulcacık araya sokmak.

sol s. Sağın karşıdı, yüreğin bulunduğu tarafta olan. *Sol el. Sol kulak.* **2.** i. Bu taraftaki yön. *Sola dönmek.* **Sol tarafından kalkmış,** aksilik edenler hakkında kullanılır.

sol,-lü i. *mü.* **1.** Yedi nota işaretinden biri, ki «fa» dan sonra ve «la» dan önce gelir. **2.** Bu işaretin gösterdiği ses.

solak s. **1.** Sağ eli yerine sol elini kullanan. **2.** i. *tar.* Eski Osmanlı devrinde padişahın özlük muhafızı.

solcu s. Her hangi bir yenilikte ve özellikle toplumculukta aşırı fikirler taşıyan(kimse).

soldurmak (i) Solmasını sağlamak, solmak işine uğratmak. *Güneş boyaları, sıtma beti benzi, susuzluk da yaprakları soldurur.*

solfej Fr. i. *mü.* Bir parçanın nota adlarını söyliyerek ırlama işi.
solidarizm Fr. i. *top.* Dayanışçılık.
solipsizm Fr. i. *ruh.* Tekbencilik.
sollu s. Bak. Sağlı sollu.
solmak (nsz) **1.** Rengi uçmak. **2.** Tazeliği, diriliği kalmayıp pörsümek.
solo İt. i. (×.) *mü.* Tek kişi tarafından okunan veya çalınan müzik parçası.
solucan i. *zo.* Yumuşak, uzun ve çoğu yuvarlak vücutlu küçük bir hayvan, ki toprak içinde ve nemli yerlerde yaşıyanlara «yer solucanı». askarit gibi bağırsaklarda asalak olarak yaşıyanlara da «bağırsak solucanı» adı verilir **Solucan gibi,** sarı benizli ve çok zayıf
solucanlar ç. i. *zo.* «Yer solucanı, tenya, askarit» gibi vücutları uzun, yumuşak ve ayaksız hayvanları içine alan şube.
soluğan s. **1.** Nefes darlığına uğramış (hayvan). **2.** i. *c.* Bir fırtınadan sonra denizde görülen dalgalanma hareketi.
soluk s. Solmuş, rengi atmış veya canlılığı kalmayıp pörsümüş olan.
soluk i. Ciğerlere alınıp verilen hava veya ciğerlere hava alıp verme, °nefes. **Soluğu** (şu veya bu yerde) **almak,** vakit geçirmeden oraya varmak. **Soluk aldırmamak,** pek acele ettirmek. **Soluk soluğa,** acele ve telâşının fazlalığından güçlükle soluk alarak.
soluklanmak (nsz) Geniş ve rahat soluk almak.
solumak (nsz) Soluğunu sık sık almak. *Yorgunluktan soluyup söz söyliyemiyordu.*
solungaç i. *zo.* Balıklarda solunuma yarıyan organ, ki kırmızı renkte ve bir tarağın dişleri gibi yanyana sıralanmış açılır kapanır levhacıklardan meydana gelmiş olup balığın «kulak» denilen ve boynunun iki tarafında bulunan kapakların altında yer alır.
solunmak (nsz) *by.* Soluk alıp vermek, °teneffüs etmek.
solutmak (i) Solumak işine uğratmak. *Bu yokuş beni soluttu.*
som s. **1.** İçi kof ve dışı kaplama olmıyan. *Som altın bilezik.* **2.** Katışıksız.
soma i. (×.) İlk çekilen ve içinde anason bulunmıyan rakı.
soma Yu. i. (×.) *by.* Vücut hücrelerinin topu.
somak i. *bt.* Antepfıstığıgillerden, sıcak bölgelerde yetişen, kabuğu hekimlikte ve yaprakları dericilikte kullanılan, mercimeğe benziyen taneleri dövülerek ekşilik vermek için yemeğe katılan ve yüz kadar türü bilinmekte olan bir ağaç.
somaki i. Kızıl veya yeşil renkte, damarlı ve çok sert bir çeşit mermer, °porfir.
somata i. (×.) Badem sübyesi.
somun i. **1.** Ekmeğin en çoğu kullanılan yuvarlak ve şişkin şekli. **2.** Ucu vidalı kalın çivinin ucuna geçirilen içi vidalı demir başlık.
somurdanmak (nsz) Homurdanmak, somurtarak söylenmek.
somurtkan s. İkide birde somurtmayı huy edinmiş olan.
somurtmak (nsz) Küskünlüğünü veya bir şeye sıkıldığını anlatır şekilde yüzünü buruşturmak, surat asmak. *Somurtmasından bu işe canı sıkıldığı anlaşılıyordu.*
somut s. Varlığı duyularla anlaşılan veya anlaşılabilen, doğada belirli olarak var olan, °müşahhas. *Bu bitki, şu taş, bardaktaki su sözleri somut birer fikir anlatırlar*
somye Fr. i. (×.) **1.** Yaylı karyola minderi. **2.** Ot minder yerine karyolaya konulan maden telden yatak altı
son i. **1.** Bir şeyin en arkadan gelen kısmı, bitimi. *Lâkırdının sonu. Kışın sonu. Bu yolun sonu.* **2.** *an.* Etene. **Sonunu getirmek (Bir işin-),** o işi başarıp tamamlamak.
son s. **1.** Şimdiki zamana en yakın olan geçmiş. *Son zamanlar. Son yağmurlar. Son cihan harbi.* **2.** Arkadan gelen. *Son pişmanlık.* **3.** Artık ondan ötesi veya başkası olmıyan. *Son meteliğine kadar harcamış. Bu onun son isteği oldu.* **Son gürlük,** ömür sonunda bolluk ve rahat. **Son nefes,** ölümden önce hayatın son dakkaları.
sonalmak (nsz) [C.K.] Sona ermek.
sonat,-tı İt. i. *mü.* Allegro, adagio, andante gibi türlü karakterde üç veya dört kısımdan meydana gelen müzik bileşimi.
sonbahar T. Fa. b. i Güz.
sonda Fr. i. (×.) **1.** Bir boşluğun içini yoklamağa yarıyan uzunca ve ucu küt demir alet. **2.** Sidik torbasını boşaltmağa yarıyan ucu küt ve eğmel, içi boydan boya delik, maden veya kauçuk alet.
sondalama Fr. T. i. **1.** Sondalamak eylemi. **2.** Bir maden filizini, bir su yahut petrol yatağını veya üzerinde yapı yapılacak bir yerin katman cinslerini meydana çıkarmak için toprağı bir aygıtla derinliğine delerek yapılan araştırma.
sondalamak Fr. T. (i) **1.** Sonda ile yoklamak. **2.** Sondalama[2] yapmak.
sondurma i. Yağmur veya güneşten korunmak için yapılan çatı.
sondurmak (i) **1.** İleri uzatmak. **2.** Parlaklığını gidermek.

sonek b. i. *dlg.* Kelimenin sonuna eklenen ek.
songu i. [T.D.] Ömrün, alında yazılı olduğuna inanılan sonu. °ecel.
songur i. Akdoğan dahi denilen yırtıcı kuş.
sonlu s. *mat* Sonu olan. sonsuz olmıyan, bitimli.
sonmak (naz) Parlaklığı gitmek, donuklaşmak.
sonra zf. (×.) **1.** Konuşma konusu olan veya içinde bulunulan zamana göre ilerisini anlatır. *Perşembeden sonra geldi. Sonra söyliyeceğim.* **2.** Sırada arkadan gelme fikrini anlatır *Yaşça o benden sonradır.* **3.** i. Alt taraf, arkadan gelen kısım veya zaman. *Bunun sonrası yok. Bu işi sonraya bırakmamalı.*
sonradan zf. (×..) Konuşulan zamanın ardından gelen zamanda. *Bunu o vakit bilmiyordum. sonradan öğrendim.*
sonraları zf (×...) Sonraki zamanlarda. *Önce iyi idi sonraları bozuldu.*
sonrasız s. Zamanında sonu olmıyan. °ebedî. *Türk ulusu sonrasızdır.*
sonrasızlık i. **1.** Sonrasız olma hali, °ebediyet. **2.** Sonu olmadığı tasavvur edilen bir zaman. °ebet. *Türk ulusu sonrasızlığa kadar yaşıyacaktır.*
sonratmak (i) Sonraya bırakmak. °tecil etmek.
sonsal zf. ve s. *fel.* Deneme ile edinilen ve olaylardan çıkarılan. °aposteriori. *Bir yerde duman görününce orada ateş yandığına hükmetmek sonsal bir yargıdır*
sonsuz s. **1.** *mat.* Sonu olmıyan, her niceliği aşabilen değişken (nicelik). **2.** *fel.* Bitimsiz. **Sonsuz büyük,** Bak. büyük. **Sonsuz küçük,** Bak. küçük
sonsuzluk i. *mat* Sonu ve sınırı olmıyan uzay
sontakı b. i. *dlg.* Kelimelerin sonuna getirilen edat.
sonuç i. Bir olaydan çıkan, doğan her hangi başka bir olay veya durum, °netice.
sonuçlamak (i) **1.** Sonuca ulaştırmak, sonuca bağlamak, bitirmek °intacetmek. *Bu işi iki güne kadar sonuçlıyabiliriz.* **2.** Sonuç vermek, sebep olmak. *Bu hareket bir çok iyilikler sonuçladı.*
sonuçlanmak (nsz) Sonuca ulaştırılmak. sonuca bağlanmak bitirilmek, intacedilmek. *Bu iş çabuk sonuçlandı.*
sonuk s. Sonmuş, donuklaşmış, donuk.
sonukluk i. Sonuk olma hali.
sonurgu i. *fel.* Bir başlangıcın, bir olgunun, bir ilginin gerekli ve zorunlu görülen sonucu.
sonurtu i. *man.* Birbirine bağlı iki önermeden sonraki. « Duman çıkıyorsa ateş vardır » sözünde « ateş vardır » önermesi sonurtudur
sonuşmak (nsz:le) [T.D.] El sıkışmak, °musafaha etmek.
sonuşmaz i. *mat.* Sonu olmıyan bir eğrinin yakınında çizilmiş bir doğru, ki uzatıldıkça eğriye yaklaşır fakat hiç bir zaman ona tam kavuşamaz.
sop,-pu i. *top.* **1.** Aynı toteme bağlı olan, aralarında evlenmiyen ve mal ortaklığı bulunan, avleden geniş topluluk, klân. **2.** Bak. Soy sop.
sopa i (×.) **1.** Kalın değnek. **2.** mec. Dayak, kötek. **3.** Değnekle vuruş *Ceza olarak elli sopa attılar.* **Sopa atmak,** veya **çekmek,** değnekle dövmek. **Sopa yemek,** değnekle dövülmek.
soprano It. i. (.×.) *mü.* İnce kadın sesi ve böyle sesi olan kadın.
soraltı i. [C.K.] Her hangi bir sorumun aydınlatılması için ilgili kimselerin fikirlerini yoklama, soruşturma, °anket.
sorav i. [C.K.] Sorunluk, °mesuliyet.
soravlı s. [C.K.] Sorum, °mesul (olmuş).
soravsız s. Kendisine sorav düşmiyen, °gayrimesul.
sordurmak (i,e) Sormak işini başkasına yaptırmak.
sorgu i. Suç niteliğinde olan bir mesele üzerine ilgili bulunanlara sorular sormak işi, °isticvap. **Sorguya çekmek,** birine böyle bir soruşturma yöneltmek. **Sorgu yargıcı,** sanıkları sorguya çeken yargıç.
sorguç i. **1.** Eskiden padişahların ve vezirlerin, kavuklarına taktıkları tüy veya püskül şeklinde süs. **2.** Bâzı kuşların tepelerinde bulunan uzunca tüy.
sorgulamak (i) Sorguya çekmek.
sorgun i. *bt.* Gebreotugillerden Asya ve Afrikanın sıcak bölgelerinde yetişen ve meyvalarından «banyağı» denilen kokusuz bir yağ çıkarılan ağaç.
sorit Yu. i. *man.* Vargıya kadar, her birinin yüklemi arkadan gelenin konusu olacak şekilde birbirine bağlı bir sıra önermelerden ibaret kanıt, ki bu suretle vargının konusunu birinci önermenin konusu, yüklemini ise sondan önceki önermenin yüklemi meydana getirmiş olur, °kıyası müselsel. A = B, B = C, Ç = D, şu halde A = D gibi.
sorkun i. Sepetçi söğüdü.
sorkut i. [T.D.] İçildikten sonra kadehin dibinde kalan içki artığı, °cüra.
sormak (i,e:i,den) **1.** Bir soru cümlesiyle birinden bir şey üzerinde bilgi istemek, °sual etmek. *Birine saatin kaç olduğunu sormak. Birisinden ne istediğini sormak.* **2.** Bir işin yolunda olup olmadığı hakkında karşısındakinden kanış verecek açıkla-

ma istemek. *Bu işi benden sorarlar.* **3.** Sorumak, soğurmak. **Sorma, sormayın,** çokluk, aşırılık ve kötü durum anlatır. *Öyle bir sıcak oldu ki sormayın! Sorma başımıza gelenleri! O işi sorma, sarpa sardı!*

sorti Fr. i. Elektrik döşeminde lâmba veya fiş konacak kolların her biri. *Bu evde yirmi sorti vardır.*

soru i. Karşılık gerektiren «kim, hangi, ne, niçin, nasıl, nerede kaç» gibi kelimelerle veya «mi?» li fiillerle kurulmuş söz, *sual, ki en çoğu bir şeyi öğrenmeği amaçlamakla beraber kimi vakit de yadsıma, buyurma ve daha başka maksatlarla söylenir. «Geldiniz mi, ne istiyorsunuz, kaç yaşındasınız?» soruları bir şeyi öğrenmeği amaçlar «Ben öyle şey söyler miyim?» yadsıma anlatır: «niçin oturmazsın» daha çok bir buyruk sözüdür. **Soru sıfatları,** «hangi çocuk?» ta olduğu gibi soru cümlesi yapmağa yarıyan «hangi» gibi sıfatlar. **Soru zamirleri,** «kim geldi?» de olduğu gibi soru cümlesi yapmağa yarıyan «kim» gibi zamirler. **Soru zarfları,** «nasıl kaçtı?» da olduğu gibi soru cümlesi yapmağa yarıyan zarflar

soruk i. Soru. **Soruk günü,** kıyamet günü.

sorulmak (nsz: e) Sormak işine konu olmak.

sorum i. (C.K.) **1.** Düşünülüp çözülmeğe, konuşulup bir karara bağlanmağa değeri veya gerekliği olan durum, *mesele. *Harbin meydana çıkardığı sorumlardan biri de..* **2.** Bir işin, gerektiğinde kendisinden sorulma durumu, *mesuliyet. *Bu işin sorumunu ben üzerime alırım.*

sorumak (i) Dudaklarını uzatıp soluğu ile çekerek içmek.

sorumlu s. Kendisinden sorulan, *mesul (mesuliyeti üzerine alan). *Bu işin sorumlusu benim, siz karışmayın.*

sorun s. (C.K.) Bir işin hesabını verme sonunda güç bir duruma düşen, *mesul (mesuliyeti anlaşılan). *Soruşturma sonucunda sorun olduğu anlaşıldı.*

sorunca i. Bir işte, insanı sorun düşürebilecek hal, mesuliyet[2] *Bu işte hiçbir sorunca yoktur.*

soruncalı s. İnsana sorunca yükleten, sorunlayıcı, *mesuliyetli. *Bu soruncalı bir iştir her kes üstüne almaz.*

sorunlamak (i) Sorun diye göstermek, *mesul etmek. *Bu işte yalnız onu sorunlamak doğru değil.*

sorunlanmak (nsz) Sorun diye gösterilmek, *mesul edilmek *Bu işte sorunlanacak yalnız kendisidir*

sorunluk i. Sorun olma hali, mesuliyet (mesul edilme).

soruşmak (nsz) **1.** Birbirine sormak. **2.** Emilip kaybolmak. *Derenin suyu soruştu.*

soruşturma i. **1.** Soruşturmak eylemi. **2.** Karanlık bir meseleyi aydınlatmak için ilgililerden ve tanıklardan bilgi toplama işi. *tahkikat.

soruşturmak (i, e) Öğrenmek istediğini inceden inceye ve birçok kişiye sormak.

sorutkan s. Somurtkan.

sorutmak (nsz) Somurtmak.

sosyalist,-ti Fr. s. *top* Toplumculuk taraflısı, toplumcu

sosyalizm Fr. i. *top.* Toplumculuk.

sosyolog Fr. i. Toplumbilim bilgini, toplumbilimci.

sosyoloji Fr. i. *top.* Toplumbilim.

sosyus Lâ. i. *top.* Toplumdaş

sovyet,-ti Ru. i. «Danışım» demek olup bolşeviklerin kurduğu hükümeti anlatan bir terim olarak kullanılmaktadır *Sovyet ordusu. Sovyet Elçisi.*

soy i. **1.** Geçmişte, şimdiki zamanda ve gelecekte kandaşlıkla birbirine bağlı bulunanların topu. *Bu soydan, şimdiye kadar öyle adam çıkmadı. Bütün soyunu etrafına topladı. Onların soyu bir iki kuşak sonra memlekete sığmıyacak.* **2.** s. İyi nitelikler taşıyan bir soydan olan. *Soy adam. Soy at.* **Soy sop.** bütün soy ve hısımlar

soya i. Yağ çıkarılan bir cins fasulye.

soyaçekim b. i. Kalıtım[1] *veraset, *irsiyet

soyadı,-nı b. i. Her kesin öz adından başka anıldığı ayle adı, ki erkeklere ve kızlara babadan, kadınlara ise kocadan geçer.

soydurmak (i, e) Soymak işini başkasına yaptırmak.

soyga i. *zo.* Küçük ve tüyleri alacalı bir karga türü.

soygun i. **1.** Yol keserek yapılan adam soyma işi. **2.** Soyguncu[2]

soyguncu s. **1.** Soygun yapan. **2.** Düğünlerde kadınların üst giysilerini alıp saklıyan (kadın).

soygunculuk i. Soyguncu işi, soygun.

soyka i. Ölünün veya tutsağın üzerinden soyulan giysiler.

soylu s. Öteden beri temiz tanınmış bir ayleden olan, *asil.

soyluluk i. Soylu olma hali, soy temizliği, *asalet.

soymak (i) **1.** Bir şeyin üzerinden kabuk, deri, zar gibi şeyleri çıkarmak. *Elmayı soymak. Patatesi soymak* **2.** Birinin giysilerini çıkarmak. *Çocuğu soy da yatır.* **3.** Birinin üstünde, yanında veya bir yerde bulunan şeyleri çalarak alıp götürmek. *Adamı yolda soymuşlar. Evi soydular.* **Soyup soğana çevirmek,** hiçbir şey bırakmamacasına soymak.

soymantı i. **1.** Hıyar gibi, soyulup yenen şeyler. **2.** Bu gibi şeylerin soyulan kabuğu.
soymuk i. Çam ağaçının çiğnenip emilen iç kabuğu ve bunu almak için ağacın gövdesine açılan yara.
soyoluş b. i. *by.* Türlerin meydana çıkmasından başlıyarak zamanla geçirdikleri gelişim evrelerinin topu, bireyoluş karşıdı.
soysal s. [T.D.] Uygar, *medenî.
soysuz s. **1.** Soyu fena tanınmış olan. **2.** Ahlâkı bozuk.
soysuzlaşmak (nsz) Soyunun veya özlüğünün yüksek değer ve niteliğini yitirmek, *tereddi etmek.
soysuzluk i. Soysuz olma hali veya soysuzca hareket.
soytarı i. **1.** Sanat bakımından değeri az olan. hareket ve sözlerle halkı güldürüp eğlendiren kimse. **2.** mec. Hileci ve yaltak kimse.
soytarılık i. **1.** Soytarı işi. **2.** mec Soytarıca hareket.
soyulmak (nsz) Soymak işi kendine yapılmak.
soyunmak (nsz) Üstündeki giysilerin bir kısmını veya hepsini çıkarmak. *Soyunup yattı. Soyunup suya girdi.* **Soyunup dökünmek.** sokak kılığından ev kılığına girmek.
soyuntu i. Soyulup atılan şey, soymantı².
soyut s. *fel.* Soyutlama ile elde edilen, varlığı ancak eşyada gerçekleşen, somut karsıdı, *mücerret. **Soyut isim,** sevgi, büyüklük, hırçınlık gibi bir duygu, bir durum, bir hal gösteren ve başlı başına bir varlık anlatmıyan isim. **Soyut sayı,** birimlerin türü söylenmiyen sayı, «bir, on, bin» gibi.
soyutlama i. *fel.* Gerçekte ayrı ve başlı başına bir varlığı olmıyan bir şeyi, zihnin ayrı olarak tasarlaması, onu maddesinden soyarak göz önüne alması, *tecrit. Beyazlık ancak eşya ile birlikte var olan bir haldir, onu sütten, kireçten, kâğıttan, hasılı beyaz olan şeylerden ayrı bir şey gibi düşünmek bir soyutlama yapmaktır.
soyutlamak (i) *fel.* Zihinde bir şeye soyutlama işlemini uygulamak.
söbe s. Biçimi yumurta gibi olan, yumurtamsı, *oval, *beyzî.
söbü i. **1.** Koni. **2.** s. Konik.
söğe i. Söve.
söğünmek (nsz) [T.D.] Arkası kesilmek, sönüp yok olmak. *inkıraz bulmak.
söğüş i. Suda kaynatılıp pişirilen ve suyundan ayrılarak soğuk yenen et.
söğüt i. *bt.* Söğütgillerden, akar su kenarlarında yetişen, yaprakları almaşık ve alt yüzleri havla örtülü olan büyük bir ağaç, ki en önemli türleri «beyaz söğüt, salkım söğüt, gevrek söğüt, kırmızı söğüt» tür.
söğütgiller ç. i. *bt.* İkiçeneklilerden, söğüt, kavak ve bunların türlerini içine alan bir bitki familyası.
sökel s. [T.D.] Sakat (kimse), *malûl.
sökmek (i) **1.** Bir şeyi sıkıca sokulup yerleşmiş olduğu yerden çekip ayırmak. *Ağacı sökmek. Kitabın kabını sökmek. Çiviyi sökmek. Giysinin astarını sökmek.* **2.** Kurulmuş bir şeyi parçalarına ayırmak. *Makinayı sökmek. Çadırı sökmek.* **3.** Geçip gitmeğe engel olan zorlukları atlatmak. *Araba çamuru sökemedi. Gemi akıntıyı söktü.* **4.** Karışık veya bilinmiyen harf ve işaretlerle yazılı bir yazıyı okumak. *Bu yazıyı sökemedim.* **5.** (nsz) (Boşaltımlar) Kolaylaşmak. *Balgam söktü.* **6.** (nsz) tkz Gelmeğe baslamak veya çıkagelmek. *Kalabalık söktü.*
sökmen s. Düşman saflarını yaran kahramanlara verilen unvan.
söktürmek **1.** (i,e) Sökmek işini vaptırmak. **2.** (i) mec. Güçlükle anlamak veya okumak. *Gazeteyi söktürmeğe başladı*
sökük s. Dikişi sökülmüş veya örgüsü çözülmüş.
sökülmek **1.** (nsz) Sökmek işine konu olmak. **2.** (i) ar. İstemiyerek (para) vermeğe mecbur olmak.
sökün i. «Çıkagelmek» veya «art arda gelmek» anlamına gelen «sökün etmek» bileşik fiilinde geçer. *Misafirler sökün etti.*
söküotu,-nu b. i. *bt.* Baklagillerden kumlu topraklarda yetişen ve « tavşancılotu » adiyle de anılan bir bitki, ki üçü veya dördü bir arada bulunan meyvası kuş ayağını andırır.
sölgü s. Perişan.
sölpük s. Gevşeyip kendini koyvermiş.
sölpümek (nsz) Gevşeyip kendini koyvermek.
sömestir,-tri Fr. i. (·×·) Öğretim yılının ayrıldığı iki dönemden her biri. *Birinci sömestir. İkinci sömestre kadar.*
sömürge i. Ana yurt dışında egemenlik kurarak üzerinden tutumsal veya siyasal menfaatler sağlanan ülke, *müstemleke.
sömürmek (i) **1.** Dudaklarını yapıştırarak soluğu ile çekip içmek. **2.** Ne var ne yok hepsini yiyip bitirmek. **3.** mec. Bir yerin zenginlik kaynaklarını kimseye sormadan ve ilgililere danışmadan eline alıp onlardan geniş ölçüde faydalanmak.
söndürmek (i) **1.** Sönmek işine uğratmak. *Ateşi söndürmek. Balonu söndürmek. Heyecanını söndürmek.* **2.** Bir maddeye su döküp onu başka bir hale sokmak. *Kireç söndürmek.*
sönmek (nsz) **1.** Yanmakta olan bir şeyin

yanması kesilmek. *Işık söndü.* **2.** Hava veya başka bir gaz ile şişirilmiş bir şeyin havası kaçıp şişmesi bitmek. *Balon söndü.* **3.** mec. (Duygular hakkında) Dinmek. *Aşkı sönmek. Kini sönmek.* **4.** Gerilemek, parlaklık ve önemini kaybetmek. *Bu şehir yavaş yavaş sönüyor.*

sönük s. **1.** Sönmüş olan. *Sönük balon.* **2.** Parlaklığı veya hızı azalmış olan. *Sönük ışık. Sönük bir duygu. Sönük ifade.* **3.** Göze çarpmıyan, silik. *Sönük bir adam.*

sönüklük i. Sönük olma hali.

sönüm i. *fi.* **1.** Bir salınım hareketinin genliği gittikçe azalarak sıfıra inmesi. *Bir sarkaç salınımın sönümü, içinde bulunduğu ortanın direncine bağlıdır.* **2.** Bir borcun, her yıl ödenen taksitlerle belli bir zaman sonunda ödenmesi, *itfa. *Bir borcun sönümü için her yıl verilmesi gereken taksit, vade uzunluğuna, ana borca ve faiz fiyatına bağlıdır.*

sönümlemek (i) *fi.* **1.** Bir salınım hareketinin genliğini sıfıra erdirmek. **2.** *mat.* Bir borcu her yıl ödenen taksitlerle bir zaman sonra ödemek, *itfa etmek.

sönümlü s. *fi.* Az veya çok bir zaman sonunda genliği sıfıra erişen (salınım hareketi).

sönümsüz s. *fi.* Genliği hiç bir zaman sıfıra yaklaşmıyan, her bir devirde beslenen (salınım hareketi).

sövdürmek (i,e) Sövmek işini başkasına yaptırmak veya sövmesine sebep olmak.

söve i. Kapı ve pencere çerçevesinin dört yanından her biri.

sövgü i. Sövmek için söylenen söz, *küfür.

sövmek (e) Öfke, sıkıntı veya can acısı gibi hallerde kendinden geçercesine, bu hallere sebep olandan bir çeşit öc almak üzere ona karşı, çoğu basma kalıp birtakım ağır sözler kullanmak, *küfretmek. **Sövüp saymak,** uzun uzadıya söverek yermek.

sövülmek (nsz) Sövmek işi kendine yapılmak.

sövüntü i. Sövgü, sövüş.

sövüş i. Sövmek işi veya tarzı.

sövüşmek (nsz:le) Birbirine sövmek.

sövüştürmek (i:i,e) Birbirine sövdürmek.

söykelenmek (nsz) [D.D.] Birbirine destek ve kefil olmak.

söylemek (i,e) **1.** Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak. *Ben fikrimi söyledim. Siz bana her şeyi söylemediniz.* **2.** Bir şeyin yapılmasını sözle istemek. *Size bir mektup yazmamı söylediler. Çocuklara söyleyin, gürültü etmesinler.* **3.** Irlamak. *Şarkı söylemek. Gazel söylemek.*

söylenilmek (nsz) **1.** Söylenmek[1]. *Bir aralık öyle söylenildi.* **2.** Her hangi biri söylenmek[2]. *Yabancıların önünde böyle uluorta söylenilir mi?*

söyleniş i. Bir kelimenin, içindeki seslerin çıkağı, hecelerin vurgusu ve uzunluğu kalınlığı bakımından söylendiği tarz, *telâffuz. *Bu terim söylenişi güç bir kelimedir*

söylenmek (nsz) **1.** Her hangi biri söylemek. *Bir vakitler öyle söylendi idi.* **2.** Kendi kendine söz söyliyerek sızlanmak. *Epey söylendi ama, aldıran olmadı.*

söylenti i. Ağızlarda dolaşan ve doğruluğu belli olmıyan haber, *rivayet.

söyleşmek (nsz:le) Bir işin nasıl yapılması gerektiği hakkında konuşmak, *müzakere etmek.

söyletmek (i,e) **1.** Söylemesine sebep olmak. **2.** Söylemeğe zorlamak. *Ben ona bunu söyletirim.*

söylev i. Dinleyicilere belli bir fikir ve duygu aşılamak için söylenen uzunca söz, *nutuk.

söz i. **1.** Bir fikir anlatan ve bir veya birkaç heceden meydana gelen ses, *kelime. **2.** Bileşik bir fikir anlatmak için birbiri ardınca söylenen kelime dizisi, lâkırdı, *kelâm. **3.** Söylenti. *Ortalıkta bir söz dolaşıyor.* **4.** Bir işi yapacağını adama. *O sözünde duran bir adamdır. Sözünü tutmak. Sözünden dönmek. Söz almak. Söz vermek.* **Söz açmak (Bir şeyden-),** o şey üzerine konuşmağa başlamak. **Söz altında kalmamak,** kendine dokunacak sözün karşılığını vermek. **Söz anlamak,** söylenen doğru veya akla yakın sözleri kabul etmek. **Söz aramızda,** söylenen sözün gizli kalması gerektiğini anlatır. **Söz atmak,** birine dokunacak veya çirkin bir maksat anlatacak bir sözü ona hitabetmiyerek söylemek. **Söz ayağa düşmek,** bir mesele, ona karışmağa yetkisi olmıyanların ağzına düşmek. **Söz bir Allah bir,** verilen sözden hiç bir suretle dönülmiyeceğini anlatır. **Söz bir etmek,** birine veya bir fikre karşı aralarında anlaşmak. **Söz birliği,** söz bir etme işi. **Söz bölükleri,** *dlg.* isim, edat, fiil gibi kelime türleri. **Söz dinlemek,** öğüt tutmak. **Söz ehli,** lâkırdısı çekilen, güzel lâkırdılar açan kimse. **Söz eri, 1)** söz ehli, **2)** bir işte söz geçirecek durumda olan kimse. **Söz etmek,** dedikodu yapmak. **Söz geçirmek,** dediğini, buyruğunu yaptırmak. **Söz gelişi,** bir fikri açıklamak için misal getirileceği vakit o misale giriş gibi söylenir. **Söz götürmek,** hakkında şu veya bu fikir ileri sürülmek. **Söz götürmez,** doğruluğunda şüphe olmıyan. **Söz işitmek,** azarlanmak. **Söz kaldırmamak,** onuruna dokunacak söze dayanamayıp karşılık vermek. **Söz kesmek,** (en çok evlenme işlerinde) anlaşıp kesin karar vermek. Söz

olmak, dedikodu yapılmak veya bir işin hoş görülmediği konuşulmak. **Sözü geçmek, 1)** söz geçirmek. **2)** bir şey hakkında konuşulmak. **Sözü kesmek,** sözü bitirmeden susmak. **Sözüm ona,** hafifsenen bir şey söyleneceği vakit söze giriş gibi kullanılır. *Sözüm ona, büyük işler görmüş!* **Sözüm yabana,** lâf arasında çirkin bir söz nakletmek gerektiğinde o söze giriş gibi kullanılır. *Sözüm yabana, birtakım eşek herifler...* **Sözünü (sözünüzü) balla kesiyorum,** karşısındakinin lâkırdısını kesip arada bir şey hatırlatmak istenildiği vakit müsaade dilemek için söylenir. **Sözünü esirgememek,** düşündüğünü, karşısındakini kıracak bir söz dahi olsa, söylemekten çekinmemek. **Sözünü geri almak, 1)** üstüne aldığı bir işten vazgeçtiğini söylemek, **2)** söylemiş olduğu dokundurucu bir sözde haksız olduğunu kabul ederek onun söylenmemiş sayılmasını istemek. **Sözünün eri,** verdiği sözü ne olursa olsun tutan kimse. **Sözünü tutmak (Birinin-),** öğüdünü uygulamak. **Söz yitimi,** *hk.* ses çıkarma yeteneği kaybolmadığı halde istenilen sözü bulup söyliyememek hastalığı.

sözcü s. Bir kurul adına söz söyleme, onun fikirlerini savunma yetkisi olan (kimse)

sözde s. ve zf. Sanki² *Sözde bilgin. Sözde eğlendik.* **Sözde şart cümlesi,** *dlg.* «gelseydin görürdün» gibi gerçekleşmesi artık mümkün olmıyan bir şartı olan cümle

sözdizimi,-ni b. i. *dlg.* Bir cümlede veya bir takımda geçen türlü bölüklerden kelimelerin her birinin ötekilere göre nerede yer alacağını ve birbirine ne şekilde bağlanacaklarını gösteren dilbilgisi kolu ve bu kelimelerin dizilişi ve bağlanışı, *nahiv, *sentaks

sözen i. Söylev söyliyen, aytaç, *hatip.

sözenlik i. Güzel ve etkili söz söyleme sanatı, aytaçlık. *hitabet.

sözleşim, sözleşme i. İki veya ikiden artık taraf arasında bir konu üzerinde konuşulup kabul edilen ve yapılması üstenlenen şekil ve bunun yazılışı, *mukavele.

sözleşmek (osz : le) **1.** Konuşmak. **2.** Bir iş hakkında birbirine karşılıklı söz vermek, *mukavele akdetmek

sözlü s. **1.** Sözle yapılan, yazılı karşıdı. *Sözlü sınav.* **2.** Her hangi bir mesele hakkında birisiyle sözleşmiş bulunan. **3.** i. Evlenmek üzere birbirine söz vermiş olanlardan her biri.

sözlük i. Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelimelerini belli bir sırada veya dizgede alarak şu veya bu bakımdan inceleyip açıklıyan kitap. *Türkçe Sözlük. Tanıklariyle Tarama Sözlüğü. Türkçeden Fransızcaya sözlük*

sözmen s. [C.K.] Kolaylıkla ve güzel söz söyliyebilen, *natuk.

sözmenlik i. Kolaylıkla ve güzel söz söyleme yetisi, *natıka.

sözül s. *fel.* Yalnız sözde kalan, *kelâmi.

spektroskop,-pu Fr. i. İspektroskop.

spekülâsyon Fr. i. Bir malı, ederinin yükseleceğini umarak piyasadan toplayıp ileride pahalı satma işi, hava oyunu.

spiker İn. i. Bak. sipiker.

spiritualizm Fr. i. *ruh.* Tinselcilik.

spor Fr. i. Bak. sıpor.

sporkesesi,-ni Yu. T. b. i. Bak. sıporkesesi

sporlular Yu. T. ç. i. Bak. sıporlular.

sportmen İn. i. Bak. sıportmen.

Sr *kim* Stronsiyum cisminin simgesi.

stadya Yu. i. Bak. sıtadya.

stadyum Yu. i. Bak. sıtadyum.

staj Fr. i. Bak. sitaj.

stajyer Fr. i. Bak. sitajyer.

statik Yu. i. İstatik.

statolit,-ti Yu. i. Bak. sitatolit.

statosist,-ti Yu. i. Bak. sitatosist.

ster Yu. i. Bak. siter.

stereografi Yu. i. Bak. istereografi.

strateji Yu. i. Süleme, *sevkulceyş.

stratigrafi Yu. i. Bak. istratigrafi.

stratus Lâ. i. *c.* Katmanbulut.

striknin Fr. i. Bak. istrjknin.

stronsiyum Lâ. i. *kim.* Sr simgesiyle gösterilen, bâzı maden filizlerinde doğal halde bulunan, 800 derecede ergiyen, 2.54 yoğunluğunda sarı bir maden.

stüdyo İn. i. Sitüdyo.

su i. (Bu kelime kural dışı olarak, isim takımlarında belirten halinde iken « suyun » ve belirtilen halinde iken « suyu » şeklini alır.) **1.** Yağmur, kar, dolu şeklinde bulutlardan yağan, bayağı sıcaklıkta sıvı halinde olup tadı, rengi, kokusu olmıyan, iki hacım hidrojen ve bir hacım oksijenden oluşmuş bulunan, denizleri, gölleri, ırmakları, pınarları meydana getiren saydam madde. **2.** Irmak, çay. *İncesu. Karasu. Göksu.* **3.** Meyva, sebze gibi şeylerin sıkılmasından çıkarılan sıvı. *Portakal suyu. Domates suyu.* **4.** Bâzı kokulu yaprak veya çiçeklerin imbikten çekilerek alınan kokulu suyu. *Çiçek suyu. Gül suyu.* **5.** Yemeğin sulu kısmı. *Güvercin suyu. Yahninin suyu.* **6.** Bir şeyin kenarına koşut olarak yapılan süs. **7.** « Yıkamak » sözü ile « bir su yıkamak, iki su yıkamak » şeklinde kullanılarak « defa » anlamına gelir **8.** Demir aletler, ateşte kızdırıldıktan sonra, suya daldırılıp sağlanan sertlik. *Bu bıçağa suyunu iyi vermemişler.* **Su almak,** (gemi, sandal) içine dibinden su girmek. **Su askıları,** *bt.* Bak. suaskıları. **Su ay-**

gırı, *zo.* Afrika ırmaklarında yaşıyan memeli, çift parmaklı, pek iri bir hayvan, ki, dişleri için avlanır. **Su bölümü çizgisi** veya **su çatı,** bir dağ sırtının en yüksek noktalarının meydana getirdiği çizgi, ki yağmur suları bunun iki tarafında bulunan iki ayrı havzaya akarlar. **Su böreği,** fırına konmadan önce yufkası suda haşlanan bir çeşit börek. **Su çekmek, 1)** içine su almak, **2)** alçak bir yerden bir kab veya tulumba ile su almak. **Su çiçeği,** Bak. suçiçeği. **Sudan ucuz,** çok ucuz. **Su dökmek,** işemek. **Su dökünmek,** yıkanmak. **Su etmek** veya **su yapmak,** geminin kaburgasından içine su sızmak. **Su gibi aziz ol!** su getirenlere iyi dilek olmak üzere söylenir. **Su gibi (bilmek** veya**) okumak,** yanlışsız bilmek veya okumak. **Su gibi gitmek,** çok sarf olmak. **Su götürmek,** çevri veya takışma kabul etmek. *Meselenin su götürür yeri kalmadı.* **Su içinde,** en aşağı bir fiyat olmak üzere. *Bu kumaş su içinde on lira eder.* **Su içinde kalmak,** çok terlemek. **Su kabağı,** içi kof ve çeperi katı olup kab olarak kullanılan kabak türü. **Su kamışı,** durgun sularda yetişen, çiçek durumu kahverenkli bir koçana benziyen, saplarının içi sünger gibi bir doku ile dolu bulunan yumuşak bir çeşit kamış, ki yastık ve semer gibi şeyleri doldurmak için kullanılır. **Su kapmak,** (yaralar hakkında) azmak. **Su katılmamış,** hâlis. **Su kesimi,** Bak. kesim². **Su kireci,** suyun içinde katılaşan bir çeşit kireç. **Su koyvermek,** sebze pişerken suyunu salıvermek. **.... sularında,** saati veya zamanı gösteren kelimelerin sonuna getirilerek vakti yaklaştırmaca olarak anlatır. *On, on buçuk sularında geldi.* **Sular kararmak,** akşam olmağa başlamak. **Su sığırı,** manda. **Su terazisi,** Bak. suterazisi. **Su vermek, 1)** bitkileri sulamak, **2)** hayvanlara su içirmek, **3)** insanlara içmek üzere su getirmek, **4)** (demir aletler hakkında) tavlamak. • **Suya düşmek (Bir iş-),** birtakım engeller çıkmasiyle bir işten vazgeçilmek. **Suya göstermek,** hafifçe yıkamak. **Suya sabuna dokunmamak,** etrafı kollayıp kimsenin gücenmesine meydan vermemek. **Suya salmak,** boşuna harcamak. **Suyu başından kesmek,** işi kökünden kesip atmak. **Suyu görmeden paçaları sıvamak,** bir işin hiç bir ciddî öncüsünü görmeden karşılama hazırlığında bulunmak. **Suyu kesiyor (Bıçak, çakı-),** çok körleşmiş. **Suyu mu çıktı? (Bir yerin-),** «ne kusurunu gördün?» anlamına gelir **Suyuna gitmek,** Bak. Suyunca gitmek. **Suyuna tirit,** baştan savma, değersiz, özensiz. **Suyun başı, 1)** kaynak, **2)** mec. en çok fayda görülecek yer **Suyunca gitmek,** bir kimseyi sinirlendirmiyecek şekilde hareket etmek. **Suyunu almak (Yemeğin-),** kaynatılan yiyeceğin suyunu ayırmak. **Suyunu çekmek, 1)** yemek kaynayıp suyu kalmamak, **2)** tükenmek. **Suyunun suyu,** uzaktan uzağa ilgisi olan. **Su yürümek (Ağaçlara-),** ilkbahara doğru ağaçlar tomurcuklanmağa başlamak.

sual,-li Ar. i. Soru, soruk. **Sual açmak,** sorguya çekmek.

suaskıları,-nı b. i. *bt.* Su içinde yetişen bir alk familyası.

subaşı i. **1.** Eskiden bir şehrin su işlerine ve suyun dağıtımına bakan kimse. **2.** Çiflik kâhyası. **3.** *tar.* Eski Osmanlı devrinde belediye başmüfettişi vazifesini gören kimse

subay b. i. Özel kanunlara göre orduya katılan, asteğmenden orgenerale ve büyük amirale kadar aşamalara yükselebilen asker, ki «assubay, üstsubay» ve « general » diye üç grupa ayrılır

subilim b. i. Suların, mekanik, fizik, kimya ve biyoloji bakımından özelliklerini inceliyen bilim.

subra Fr. i. Terin elbiseyi lekelememesi için koltuk altına içten dikilen ince kauçuk, koltukluk.

subye Fr i. Bâzı pantolon paçalarının iki tarafına dikili olup ayakkabının altından geçirilen meşinden veya kumaştan parça

sucu s. Su satan veya evlere su taşıyan (kimse).

sucuk i. **1.** Şişirilip kurutulmuş barsak içine baharlı et kıyması doldurularak yapılan bir çeşit konserve. **2.** Ceviz, badem içi gibi şeyler, bir ipliğe dizdikten sonra nişasta ile koyulaştırılmış kaynar üzüm şırasına batırılarak yapılan tatlı yiyecek **Sucuğunu çıkarmak,** yormak, ezmek, çok dövmek. **Sucuk gibi (olmak** veya**) ıslanmak,** baştan aşağa kadar ıslanmak.

sucul s. **1.** Sudan hoşlanan. **2.** Suyu çeken. **3.** *zo.* Durgun sularda yaşıyan kınkanadlı böceklerin genel adı.

suç,-çu i. Töreye, ahlâka, usule veya kanuna aykırı hareket. **Suçunu bağışlamak** veya **(birinin) suçundan geçmek,** bir kimseye, işlediği suçun cezasını vermekten vazgeçmek.

suçiçeği,-ni b. i. *hk.* Ateşi üç gün süren ve çiçeği andıran fakat ondan pek hafif olan bir çocukluk hastalığı.

suçlamak (i, le) Birisini her hangi bir suçu işlemiş veya kötü hali taşır diye göstermek, °itham etmek. *Onu hırsızlık ve yalancılıkla suçladılar.*

suçlandırmak (i) Suçlu olduğuna karar vermek, °tecrim etmek.

suçlanmak (nsz: le) Suçlamak işine konu olmak, °itham edilmek.
suçlu s. Suçu olan, suç işlemiş olan, °mücrim.
suçsuz s. Suçu olmıyan, suç işlememiş olan, °masum.
suçsuzluk i. Suç işlememiş bulunma hali.
suçüstü,-nü b. zf. Suçu işlerken. *Hırsız suçüstü yakalandı.*
sudan s. Önemsiz, saçma, baştan savma. *Sudan bahaneler. Sudan bir çalışma*
sudolabı,-nı b. i. Su çekmeğe yarar dolap. Bak. dolap³.
suflör Fr. i. Tiyatroda oyunculara, rollerindeki sözleri gizlice söyleyip hatırlatan kimse.
sugeçirmez b. s. Bileşiminden ötürü temas ettiği suları geçirmiyen (kumaş, toprak...).
suibriği,-ni b.i. *bt.* Suibriğigillerden, yaprakları almaşık olup uçları sülük şeklinde uzıyan tırmanıcı bir bitki.
suibriğigiller ç.b.i. *bt.* İkiçeneklilerden otuz kadar bitki türünü içine alan ve örnek bitkisi «suibriği» olan bir bitki familyası.
suiistimal,-li Ar. b.i. Kötüye kullanma.
suikast Ar. b.i. Yağınma, yağınç.
suiniyet,-ti Ar. b.i. Kötü niyet, kötü vasan
suizan,-nnı Ar. b.i. Kötü sanı.
sukamışı,-nı b.i. *bt.* Sukamışıgillerden, suda ve bataklıklarda yetişen, yaprakları almaşık, dişi ve erkek çiçekleri ayrı başaklar halinde toplanmış küçük bir bitki.
sukamışıgiller b.ç.i. *bt.* Birçeneklilerden, «sukamışı, suşeridi» ve bunların türlerini içine alan bir bitki familyası.
sukut,-tu Ar.i. (•-) Düşme.
suküre T.Ar.b.i. Denizlerin yeryüzünde meydana getirdiği küre.
sulak s. **1.** Suyu olan, suyu bol. *Sulak tarla. Sulak yer.* **2.** i. Kuşlar için su konulan küçük kab.
sulama i. **1.** Sulamak eylemi. **2.** Arklar veya savaklar yardımı ile su akıtarak her hangi bir toprak bölgesini kuraklıktan kurtama.
sulamaç i. Yeri sulamağa yarar alet veya makina.
sulamak (i) **1.** (Toprak veya hayvana) Su vermek. *Tarlayı sulamak. İneği sulamak.* (Hayvanlar için daha çok «suvarmak» kelimesi kullanılır). **2.** ar. Para ödemek. *Sabah sabah on lirayı suladık.*
sulandırmak (i) **1.** Sulanmasını sağlamak, sulanmasına sebep olmak. **2.** Su veya başka bir sıvı katıp karıştırarak yoğunluğunu azaltmak, °temdidetmek. *Hamuru sulandırmak. Boyayı sulandırmak.*
sulanmak (nsz) **1.** Sulu hale gelmek, su koyvermek. *Bulamaç sulandı.* **2.** Suyu çoğalıp yoğunluğu azalmak. *Kanı sulandı.* **3.** Sulamak işine uğratılmak. *Tarla sulandı.* **4.** (e) ar. İmrendiğini açığa vurmak. *Bizim çiçeklere sulandı.*
sulatmak (i,e) Sulamak işini başkasına yaptırmak.
sulfata, sulfato Fr.i. Kinin sulfatına ve genel olarak kinin tuzlarına halkça verilen ad.
sulh Ar.i. Barış. **Sulh olmak,** uzlaşmak. *On lira alacaklı iken beş liraya sulh oldum.*
sulhperver Ar.Fa.s. Barışçıl.
sulp,-bü Ar.s. **1.** Katı. **2.** «Bir kimsenin öz evlâdı bulunmak» demek olan «sulbünden gelmek» deyiminde «bel» anlamiyle geçer.
sulta Ar.i. Yetke.
sultan Ar.i. **1.** Osmanlı padişahlarına ve bunların karılarına ve kızlarına verilen unvan, ki birincilerin adlarının başına, ötekilerinkinin ise sonuna getirilirdi. *Sultan Osman. Kösem Sultan. Hatçe Sultan.* **2.** Bâzı Bektaşi azizleri de «sultan» unvaniyle anılır. *Balım Sultan. Kaygusuz Sultan.*
sultani Ar. i. **1.** (•--) Sultanlara değgin. **2.** i. Liselerin Cumhuriyetten önce taşıdıkları ad. **3.** Çekirdeksiz üzüm çeşidi. **Sultani yegâh,** şark müziği makamlarından biri.
sultanlık Ar. T. i. **1.** Padişahlık. **2.** mec. Ergi, °mazhariyet.
sulu s. **1.** Suyu olan. *Sulu sirke. Sulu yemek.* **2.** Suyu çokça olan. *Sulu limon.* **3.** Yoğunluğu az. *Sulu pekmez.* **4.** mec. Yavan şakalar yapan. *Sulu adam.* **Sulu boya, 1)** su ile ezilerek kullanılan boya, **2)** bu türlü boya ile yapılmış olan. *Sulu boya resim.* **Sulu sepken,** yağmurla karışık (kar).
suluk i. **1.** Kuş kafeslerinde su konan kab. **2.** Çoğu küçük çocukların başlarında, yer yer saç dökülmesi ve kabartılarla beliren bir deri hastalığı. **Suluk zinciri,** gemin, çene altından geçen zinciri.
sumak i. *bt.* Somak.
sumen Fr. i. Yazı yazılacak kâğıdın, üzerine konulduğu genişçe ve düzgün mukavva, ki üstüne kurutma kâğıdı yerleştirildiği gibi kimi vakit de altında evrak saklıyacak cepleri bulunur, el altlığı.
sumercimeği,-ni b. i. *bt.* Sumercimeğigillerden durgun su yüzlerinde gelişen ve çoğu bu suların yüzünü kaplıyan yüzücü bir su bitkisi.
sumercimeğigiller ç. b. i. *bt.* Birçenek-

lilerden örnek bitkisi «sumercimeği» olan küçük bir bitki familyası.
suna i. Erkek ördek.
sundurma i. Bak. sondurma.
sundurmak (i) Bak. sondurmak.
sungu i. Büyüğe sunulan armağan, °takdime.
sungur i. «Akdoğan» da denilen bir kuş adı.
suni Ar. s. Yapma, takma.
sunmak (i,e) Büyüklere veya nezaket gereğince büyük gösterilen kimselere «göstermek, vermek, yollamak, göndermek» gibi anlamlara kullanılır. *Saygılarımı sunmağa geldim. Bu kitabı size sunmak istiyorum. Geçen gün sunduğum mektupta dediğim gibi...*
sunturlu s. Yaman, berbat. *Sunturlu bir kavga. «Cinlerin en azgınına en sunturlusuna çatmış».*
sunuk i. Sunulan yazılı kâğıt, °arîza.
sunulmak (e) Sunmak işi yapılmak.
sunum i. [C.K.] Piyasaya mal çıkarma, °arz. **Sunum ve istem,** [C.K.] üreticinin piyasaya mal çıkarması ve yoğaltıcının piyasadan mal çekmesi olayları, °arz ve talep.
sunuş i. Büyüğe söylenen söz, °maruzat.
suoku,-nu b. i. *bt.* Suokugillerden, bataklık bölgelerde ve su boylarında yetişen, köksapları taze iken kekre olduğu halde kurutulunca yenilebilen küçük bir bitki.
suokugiller ç. b. i. *bt.* Birçeneklilerden, örnek bitkisi suoku olup yetmiş kadar türü bilinmekte olan küçük bir bitki familyası.
supap,-pı Fr. i. Tulumbalarda olduğu gibi, akışkan bir maddenin geçmesine yol veren, fakat geri dönmesini önliyen kapak.
supara Fa. i. Eskiden alfabe gibi küçük okul kitaplarına denirdi.
sur i. [T.D.] Talih, °şans.
sûr Ar. i. (-) Kale duvarı.
surat,-tı Ar. i. **1.** hkr. Yüz. **2.** Somurtkanlık. **Surata bak süngüye davran,** birinin çirkinliğine veya asık suratına işaret etmek için söylenir. **Surat asmak,** kaşlarını çatıp yüzüne sert bir hal vermek. **Surat düşkünü,** yüzü çirkin. **Surat etmek,** birisine karşı küskün durmak. **Suratı değişmek,** bir kimseye karşı tavrını sertleştirmek. **Suratından düşen bin parça olur,** pek somurtkan duranlar için söylenir. **Surat ister,** Bak. Yüz ister.
suratsız Ar. T. s. **1.** Somurtkan. **2.** kin.
sure Ar. i. (-•) Kuran'ın bölünmüş olduğu yüz on dört bölümden her biri. *Fatiha suresi. Yusuf suresi.*
suret,-ti Ar. i. (-•) **1.** Görünüş, biçim. *İnsan suretinde bir ağaç.* **2.** Yazı veya resim kopyası. *Bunun bir suretini almalı.* **3.** Tarz, yol. *Bu suretle. Uygun gelecek surette.* **Suret almak,** veya **çıkarmak,** kopyasını almak, çıkarmak. **Sureti haktan görünmek,** temiz yürekle davranır gibi görünmek.
sureta Ar. zf. (-•-) (×••) **1.** Görünüşe göre. **2.** Yalandan.
suri Ar. s. (--) Gösterişten ibaret olan, gösterişlik. *Onun dostluğu suridir.*
sursak, sursuk s. Bak. sarsak.
susak s. **1.** Susamış. **2.** i Su kabağiyle yapılmış veya ağaçtan oyulmuş olan maşrapa.
susal s. *bt.* ve *zo.* Suda yaşıyan (bitki veya hayvan).
susam i. *bt.* **1.** Susamgillerden, sıcak bölgelerde yetişen küçük bir bitki ve bunun küçük, darı büyüklüğünde ve söbe şekilde sarımtırak tohumları, ki yağı çıkarıldığı gibi övütülerek «tahın» denilen koyu bir sübyesi yapılır. **2.** Süsen.
susamak (nsz) **1.** Su içeceği gelmek. **2.** mec. Çok istemek, şiddetli bir ihtiyaç duymak. *Türk ulusu yeniliğe ve bilgiye susamıştı.*
susamgiller ç. i. *bt.* İkiçeneklilerden, en önemli ve örnek bitkisi «susam» olan küçük bir bitki familyası.
susamuru,-nu b. i. *zo.* Susamurugillerden, derisi beğenilir, küçük bir cins kürk hayvanı.
susamurugiller b. ç. i. *zo.* Etobur memelilerden, kokarcalar, sansarlar ve susamurlarını içine alan hayvanlar familyası.
susanmak (ösz) Her hangi biri susamak. *Susanınca su içilir.*
susatmak (i) Susamasını sağlamak.
susığırı,-nı b. i. *zo.* Manda.
suskun s. Pek az konuşan, °sükûti.
susmak (nsz) **1.** Söylemeği veya ses çıkarmağı kesmek. *Çocuk sustu. Çalgılar sustu.* **2.** Hiç sesini çıkarmamak. *Sen onun sustuğuna bakma, kim bilir neler tasarlıyor!*
susmalık i. Susması için, karşı gelmemesi veya bildiği bir sırrı yaymaması için birine verilen para, °hakkısükût.
suspus olmak b. (nsz) Susup sinmek.
susta i. (×•) Emniyet yayı. *Çakının sustası.* **Susta durmak, 1)** (köpek) iki art ayak üzerinde durmak, **2)** mec. korkudan, karşısındakinin önünde gayet terbiyeli ve çekingen bir durum almak. **Sustaya kalkmak,** (hayvan) susta durmak.
sustalı s. (×••) **1.** Sustası olan. **2.** Sustalı çakı. **Sustalı çakı,** açıldıktan sonra

sustasına basılmadıkça kapanmıyan bir çeşit iri çakı.

susturmak (i) **1.** Susmasını sağlamak. **2.** Verdiği karşılıkla birini artık söz söyliyemiyecek bir duruma sokmak, °ilzam etmek. *Bilgili adam, hepsini susturdu.*

susturulmak (nsz) **1.** Susması sağlanmak. **2.** Aldığı karşılıkla artık söz söyliyemiyecek bir duruma düşürülmek.

susuz s. Suyu olmıyan. *Susuz memleket.* **Susuz kalmak,** kullanacak suyu tükenmek.

susuzluk i. **1.** Susuz olma hali. *Memlekette susuzluk kalmadı.* **2.** Susamış olma hali. *Susuzluktan takati kesildi.*

suşeridi,-ni b. i. *bt.* Sukamışıgillerden, bir metreye kadar uzıyabilen yaprakları açık yeşil renkte olup şeridi andıran sucul bir bitki.

sutaşı,-nı Macarcadan i. Bâzı giysileri süslemek için kullanılan işlemeli şerit, suyolu².

suterazisi,-ni Ar. T. i. Eskiden, uzak yerlerden getirilen ve basıncı fazla olan suyun, künkleri patlatmaması için o basıncı azaltmak üzere, belli aralıklarla yapılan kule biçimindeki su durağı.

suteresi,-ni b. i. *bt.* Turpgillerden, sularda veya çok nemli topraklarda yetişen bir tere cinsi.

sutyen Fr. i. Kadınların, göğüslerini derli toplu tutmak için kullandıkları göğüs askısı.

suvare Fr. i. Akşam yemeğinden sonra yapılan eğlence.

suvarım i. Bir suvarmada veya sulamada verilen su miktarı. *İki suvarım su.*

suvarmak (i) (Hayvana) Su vermek, su içirmek.

suvat i. Hayvan suvaracak yer.

suyolcu b. s. Su yollarına bakan (kimse).

suyolu,-nu b. i. **1.** Bâzı kâğıtların dokusunda bulunan ve ancak aydınlığa tutulunca görünen çizgi, resim veya yazı, °filigran. **2.** Sutaşı. **3.** Çocukların, kâğıt üzerine birtakım noktalar koyduktan sonra aralarını çizgilerle birleştirerek oynadıkları oyun.

suyosunları,-nı ç. b. i. *bt.* Yüksek bitkiler gibi yapılarında nişasta bulunan, çiçeksiz, klorofilli ve kendibeslek, şerit halinde sucul bitkiler şubesi. **Esmer suyosunları,** şeritleri bölmeli, renkleri esmer suyosunları. **Kavuşur suyosunları,** üremeleri kavuşma yoliyle olan suyosunları. **Kızıl suyosunları,** denizlerin iki yüz metre kadar derinliklerinde yetişen kırmızı renkli suyosunları. **Mavi suyosunları,** bakteriler sınıfından olan mavi renkli suyosunları.

suyuk i. Canlıların vücudunda bulunan her türlü sıvı madde, °hılt.

suzidil, suzidilâra, suzinak,-ki Fa. i. Şark müziği makamlarından üçü.

suzişli Fa. T. s. Yanık, acınaklı.

sü i. [T.D.] Asker.

sübek i. Bâzı yerlerde beşikteki çocukların bacakları arasına yerleştirilen sidik şişesi veya sidiği bir kaba akıtacak boru.

süblime Fr. i. *kim.* Bilimsel adı «cıva biklorürü» olan zehirli madde, aksülümen. *Süblimenin panzehiri yumurta akıdır.*

süblimleşmek Fr. T. (nsz) *kim.* Bir cisim katı halden doğrudan doğruya gaz haline geçmek.

sübut,-tu Ar. i. Gerçekleşme, tanıtlanma, meydana çıkma.

sübye i. Badem içi, kavun çekirdeği gibi şeylerden yapılan beyaz şerbet.

sücut Ar. i. Secdeye varma, yükünme.

sücü i. Şarap

sücük s. Haz ve zevk veren, °lezzetli.

sücünmek (nsz) [T.D.] Lezzet duymak.

südreme i. **1.** Südremek eylemi. **2.** Sarhoşun lâkırdı ederken sözüne verdiği şive

südremek (nsz) Sarhoş olmak, esrimek.

süel s. [C.K.] Sü ile ilgili, süye değgin, °askerî.

süet,-ti Fr. i. Bak. podösüet.

süfera Ar. ç. i. Elçiler.

süfli Ar. s. **1.** Aşağı, aşağlık. **2.** Kılıksız, pis kılıklı.

süfrajet,-ti Fr. i. Kadınlara, saylav seçme ve seçilme hakkını kazandırmak için çalışan İngiliz kadınlarına verilen ad.

sühulet,-ti Ar. i. (.--.) Kolaylık.

sühunet,-ti Ar. i. (.--.) Sıcaklık.

süklüm püklüm b. zf. Suç işlemiş gibi utanç içinde büzülmüş bir halde. *Süklüm püklüm çekilip gitti.*

sükna Ar. i. Oturulan yer, konut, eğlek. *Sükna buhranı.*

sükûn, sükûnet,-ti Ar. i. (.-), (.-.) Durgunluk, dinme, dinginlik.

sükût,-tu Ar. i. (.-) Susma, sessizlik. **Sükûtla geçiştirmek,** bahsedilmesi gereken bir noktayı söylemeden atlamak, açmamak.

sükûti Ar. s. (.--) Sessiz, suskun (kimse).

sülâle Ar. i. (.-.) Soy sop, ocak.

süleme i. [T.D.] Asker birliklerinin hazır bulunması gereken yerleri saptayıp bu birlikleri oralara yürütme işi ve bu işi inceliyen bilim, °sevkulceyş, °strateji.

sülf i. *kim.* Kükürt.

süline Yu. i. (.×.) «Kamış böceği» dahi denilen, dar ve uzun kavkılı bir deniz yumuşakçası.

sülûk,-kü Ar. i. (·-) **1.** Yürüyüş, davranış. **2.** (Eskiden) Dervişliğe girme. *Sülûk görmüş. Sülûk ehli.* **Sülûk etmek,** (bir işe) girmek, (bir iş) tutmak.

sülüğen i. En çoğu astar olarak kullanılan kırmızı boya.

sülük i. **1.** *zo.* Sülükgillerin örnek hayvanı olan asalak, ki kan almayı gerektiren bâzı hastalıklarda faydalanılan türleri vardır. **2.** *bt.* Yaprak veya sapların yanlarında gelişen ince uzantılara verilen ad. **Sülük gibi,** pek yapışkan (kimse).

sülükgiller ç. i. *zo.* Halkalılar takımından vücutları uzun ve yassı, gözleri gelişmemiş, iki çekmenle, emmeç ve çeneleri olan kan emici asalaklar sınıfı.

sülümen i. Aksülümen. **Tatlı sülümen,** kalomel.

sülün i. *zo.* Tavukgillerden, kuyruğu çok uzun, eti beğenilir bir kuş, ki onbeş kadar türü arasında «altın sülün, gümüş sülün, alaca sülün, sarı sülün» en önemlileridir. **Sülün gibi,** boylu boslu ve yürüyüşü güzel (kimse).

sülüs Ar. i. **1.** Üçte bir. **2.** Arap alfabesinin bir çeşit yazısı.

sümbül Fa. i. *bt.* Zambakgillerden, soğanla üretilen, çiçekleri kokulu ve türlü renkte bir süs bitkisi.

sümbüli Fa. s. Hafif bulutlarla örtülü (hava).

sümkürmek (nsz) Soluğunu burnundan kuvvetle vererek sümüğünü dışarı atmak.

sümkürtmek (i) Sümkürmek işini başkasına yaptırmak.

sümmek (i) Dürtüp kakmak.

sümsük s. Miskince aptal.

sümter i. Bir çeşit buğday.

sümük i. **1.** *by.* Sümükdoku hücrelerinin ve bu doku üzerinde bulunan bezlerin salgısı, ki doku yüzünde nemli, akıcı, kaypak ve yabancı cisimlere karşı koruyucu bir tabaka meydana getirir. **2.** Burundan akan özel salgı.

sümükdoku b. i. *by.* Üzerinde «sümük» denilen salgıyı çıkaran özel bezler bulunan ve iç organları kaplıyan koruyucu doku.

sümüklü s. **1.** Sümüğü olan. **2.** Sümüğü akıp duran. **Sümüklü böcek,** karındanbacaklılardan, gezdiği yerde sümük gibi bir iz bırakan küçük yumuşakça.

sümüksel s. *by.* Sümükle veya sümükdoku ile ilgisi bulunan.

sümürmek (i) Sömürmek.

sündüs i. Eski bir çeşit ipekli.

süne i. Buğday başak bağlarken tanelere sataşan bir böcek.

sünepe s. Kılıksız ve uyuşuk.

sünger Yu. i. Genel olarak süngerler takımının örnek hayvanı ve bunun çok gözenekli olup suyu fazlaca çeken ve esnek olan iskeleti, ki ıslak yerleri silmek veya kirli yerleri ıslatıp temizlemek gibi işlerde bez yerine kullanılır. **Sünger geçirmek (Bir şeyin üzerinden-),** bir şeyi hiç olmamış saymak.

süngerdoku Yu. T. b. i. *bt.* Taşıdığı kanalcıklar ve görünüşü bakımından süngere benziyen bir doku, ki gaz değişiminde geniş ölçüde rolü vardır.

süngerler ç. i. *zo.* Vücutları, içten dar ve uzun kanalcıklardan ibaret olan dıştan ise bu kanalcıklara açılan deliklerle kaplı bulunan, denizlerde yığınak halinde ve çoğu kayalara tutunmuş olarak yaşıyan hayvanlar takımı.

süngersi s. Sünger gibi gözenekleri olan.

süngertaşı,-nı Yu. T. b. i. Çok gözenekli, ağırlığı az, fazla pürüzlü ve sert olan yanardağsal bir feldispat çeşidi, ki madenleri, hattâ fildişini parlatmakta kullanılır.

süngü i. Dürtüp delecek demir silâh, ki tüfeğin namlısı ucuna takılır. **Süngüsü düşük, 1)** sıhhati bozuk, **2)** cesareti kırık. **Süngüsü tepreşmek,** eski kini uyanmak.

süngülemek (i) Süngü batırmak.

sünk,-gü i. [T.D.] Kemik. **Süngü tepreşmesin,** ölülerden kötü bir anışla bahsedilirken söylenir. *Süngü tepreşmesin ama, bana az fenalığı dokunmadı idi.*

sünnet,-ti Ar. i. **1.** Peygamber Muhammetin şu veya bu konuda göstermiş olduğu özel davranış, ki Müslümanlarca uyulması gerekli sayılır. **2.** Erkeklerde kamışın ucundaki deriyi fırdolayı kesmek eylemi. *Sünnet etmek. Sünnet olmak.* **Sünnet düğünü,** çocukları sünnet etmek vesilesiyle yapılan dernek ve eğlenti. **Sünnet ehli,** Kuran'daki inaklara ve Peygamberin sünnetine göre amel ettiğini ileri süren dört mezhepten olanlar.

sünnetçi Ar. T. s. Çocukları sünnet eden (kimse).

sünnetlemek Ar. T. (i) hlk. (Tabaktaki yemeği) Sıyırıp bitirmek.

sünnetli Ar. T. s. Sünnet edilmiş.

sünnetsiz Ar. T. s. Sünnet edilmemiş.

sünni Ar. i. Sünnet ehlinden olan kimse.

sünnilik Ar. T. i. Sünni mezhebi veya sünni topluluğu.

sünuhat,-tı Ar. ç. i. (·--) Doğaçlar.

süphanallah Ar. ü. Şaşma anlatmak için kullanılır.

süprülmek, süpürülmek (nsz) Süpürmek işi yapılmak.

süprüntü i. **1.** Süpürge ile temizlik yapıldığında toplanan toz ve çöp. **2.** mec. Her şeyin en aşağlığı.

süprüntücü s. **1.** Her hangı bir yerin süprüntüsünü süpüren (kimse). **2.** mec. Her şeyin en aşağısını alan veya satan (kimse).

süprüntülük i. Süprüntü atılan yer, çöplük.

süpürge i. Süpürmekte kullanılan ve çalı, tüy, kıl gibi sert tellerden büyük fırça biçiminde yapılan alet.

süpürgeci s. Süpürge yapan veya satan (kimse).

süpürgedarısı,-nı b. i. *bt.* Buğdaygillerden sıcak bölgelerde yetişen ve çiçeksaplarından süpürge yapılan bir bitki.

süpürgeotu,-nu b. i. *bt.* Fundagillerden, çiçekleri çansı ve küçük olan işlenmemiş topraklar üzerinde yetişen çalı görünüşünde bir bitki, ki kökünden ağızlık yapıldığı gibi ince ve uzun dallarından «çalı süpürgesi» denen süpürge de yapılır.

süpürmek (i) **1.** Bir şeyin üstündeki çör çöp, toz gibi şeyleri süpürge, fırça veya başka bir araçla toplamak. **2.** mec. Tüketmek.

süpürtmek (i,e) Süpürmek işini başkasına yaptırmak.

süpürücü s. Süpürmeyi kendine iş edinen.

sürahi Ar. i. İçecek su koymağa yarar uzunca boyunlu, cam veya billûr kab.

sürat,-ti Ar. i. Çabuk olma hali, hızlılık. *Atın sürati fazla, öküzünkü azdır. Vapur süratini arttırdı.*

süratli Ar. T. s. Hızlı, çabuk giden veya işliyen.

sürç i. Sürçmek eylemi.

sürçmek (nsz) **1.** Ayağı hafifçe kayıp veya yanlış yere basıp düşecek gibi olmak. **2.** Yapmada veya söylemede yanılmak.

sürçtürmek (i) Sürçmek işine uğratmak.

sürdürmek (i) Sürmek işini yaptırmak.

süre i. Belli bir olayın başı ile sonu arasındaki zaman, °müddet.

süreç i. *fi.* Olu yoliyle yani halden hale geçerek ortaya cıkan şey, °vetire. *Hayat bir süreçtir.*

süreduran b. s. *fi.* Süredurum halinde olan.

süredurum b. i. *fi.* Bir cismin içinde bulunduğu düzgün devim veya devimsizlik durumunun sürüp gitmesi, devimden devimsizliğe veya devimsizlikten devime kendi başına geçememesi hali, °atalet.

süreğen s. Ne zaman sonra ereceği belli olmaksızın sürüp giden, eveğen karşıdı, °müzmin. *Süreğen bir hastalık. Süreğen bir anlaşmazlık.*

süreğenleşmek (nsz) Süreğen bir hal almak, °müzminleşmek.

sürek i. **1.** Bir şeyin sürdüğü zaman. *Üzümün süreği çoktur.* **2.** Kalabalık hayvan sürüsü. **3.** s. Hızlı süren. *Sürek tatar.* **Sürek avı,** kalabalıkla, çok defa atlı olarak her taraftan sıkıştırıp yapılan av. **Sürek üzere,** sürüp giden, °berdevam.

sürekli s. Süreği çok olan, çok süren. *Sürekli yağmur. Sürekli alkışlar.* **Sürekli sessiz,** sızıcı sessiz fonem. Bak. sızıcı.

süreklilik i. Sürekli olma hali.

süreksiz s. Süreği az olan, az süren. *Süreksiz bir saadet.* **Süreksiz sessiz,** patlayıcı sessiz fonem. Bak. patlama².

süreksizlik i. Süreksiz olma hali.

sürel s. [C.K.] Eğreti olmıyan, her zaman var olan, hep sürüp giden, °daimî.

sürerlik i. Uzun sürme hali. **Sürerlik fiili,** Bak. fiil.

Süreyya Ar. i. *as.* Ülker.

sürfe Ar. i. *by.* Kurtçuk.

sürgendoku b. i. *bt.* Yüksek bitkilerde, kök ve sapların gelişebilecek durumda olan uc kısımlarındaki çokyüzlü ve kolay üriyebilir hücreler, ki «üstderi, mantartabakası, özekdoku, pekdoku» bunların bölünmesiyle ve özellikle bu dokunun anahücrelerinin büyüyüp gelişmesiyle meydana gelirler.

sürgü i. **1.** Sürme³, tırkaz. **2.** Yuvak, loğ. **3.** Sıvayı bastırıp düzeltmek için kullanılan büyük mala. **4.** *fi.* Kendi şeklinde açılmış bir yatak içerisinde ötelenme hareketi yapabilen biçme.

sürgülemek (i) **1.** Sürgü¹ sürmek. **2.** Sürgü² ³ ile düzeltmek.

sürgün i. **1.** Bir bitkinin üzerinde yeni süren filiz. **2.** Ceza olarak oturduğu memleketten çıkarılıp başka bir yere gönderilen kimse, °menfi. *Sürgünler affedildi.* **3.** Bu tarzda sürülmek hali, °nefiy. *Sürgün cezası. Sürgün yeri. Sürgüne gönderilmek.* **4.** İçi sürmek hali, °ishal. *Sürgünü var. Sürgün olmak.* **Sürgün avı,** sürek avı.

sürme i. **1.** Sürmek eylemi. **2.** Kirpik diplerine sürülen siyah toz. **3.** Kapı kanadını içerden kapamak veya dolap kapağını yerinde tutmak gibi işlere yarıyan ve yuvası içinde ileri geri sürülebilen, çoğu demir düzen. **4.** Masa veya dolap çekmecesi. **5.** s. Sürülerek kullanılan. *Sürme kapı. Sürme kapak.* **Sürme taşı,** *kim.* antimon.

sürmedan, sürmedanlık T. Fa. i. Sürmelik.

sürmek (i,e) **1.** Yönetip yürütmek, •sevketmek. *Atı sürmek. Arabayı sürmek. Koyunları sürmek.* **2.** Uzatmak. *Önüme bir kâğıt sürdü.* **3.** Dokundurmak, değdirmek. *Elinizi oraya sürmeyiniz.* **4.** Birini ceza olarak oturduğu yerden ayırıp hoşuna gitmiyen bir çevrede yaşamağa göndermek, •nefyetmek. **5.** Bir maddeyi dokundurarak gezdirmek yoliyle bir yüzey üzerine ince tabaka halinde bırakmak. *Boya sürmek. Zamk sürmek. Podra sürmek* **6.** Bir şeyi paraya çevirmek için alıcı bulmak, •sarfetmek. *Mal sürmek.* **7.** Karşısındakinin gafletinden yararlanarak bozuk veya sahte bir şeyi kabul ettirmek. *Kalp para sürmek.* **8.** (i) Her hangi iyi bir hal içinde bulunmak. *Saltanat sürmek. Mesut bir hayat sürmek.* **9.** (i) Pulluk veya sabanla işlemek. *Tarla sürmek. Toprağı sürmek.* **10.** (nsz) Oladurmak. *Fırtına üç gün sürdü.* **11.** (nsz) Zaman geçmek. *Çok sürmez her şey düzelir* **12.** (nsz) Uzayıp gitmek. *Bu iş iki saat sürer. Bu yol on kilometre sürer.* **13.** Bitip meydana çıkmak. *Ekinler sürdü.* **14.** (nsz) (Özne olarak iç veya karın aldığı vakit) Sık sık ve sulu olarak büyük aptes bozmak. **Sür gitsin,** «varsın olsun, aldırma» anlamına.

sürmelemek (i) Sürmeyi sürüp kapamak.

sürmeli s. **1.** Sürmesi olan. **2.** Sürmesi sürülerek kapanmış olan.

sürmelik i. Göz sürmesi konan hokka.

sürmemantarıgiller b. ç. i. *bt.* Bitkilerin, özellikle tahılların dokularında yaşıyan ve «sürme» veya «rastık» denilen hastalığı yapan asalak mantarlar, ki sayısız sporları kara veya esmer bir toz halinde başaklar ve taneler üzerine yayılarak onları örter.

sürpriz Fr. i. Beklenmiyen ve insanı şaşırtarak sevindiren veya üzen olay, beklenmedik.

sürre Ar. i. Eskiden, Osmanlı padişahları tarafından her yıl Mekke ve Medine'ye gönderilen para ve armağanlara verilen ad.

sürsalmak (e) [T.D.] Üstüne yürümek, hücum etmek.

sürşarj Fr. i. Başka bir kelimenin üzerine, onun yerine geçmek üzere yazılan kelime. *Çok defa pullara sürşarj yapılır.*

sürtmek (e) **1.** Bir şeyi basa basa ve üst üste bir yere sürmek³. **2.** (nsz) Serseri dolaşmak. *Akşama kadar nerelerde sürttün ?* **Sürt Allâh kerim,** sonuçsuz dolaşıp vakit kaybetmeyi anlatan bir ünlem.

sürtük s. Evinde oturmayıp maksatsız fazla dolaşan (kadın).

sürtülmek (e) Sürtmek işine uğratılmak.

sürtünme i. *fi.* İki cismin birbirine dokunan yüzeylerinin, bâzı kuvvetlerin bu cisimlerden birine verebileceği harekete az veya çok engel olması olayı. *Kinetik enerjinin bir kısmını ısıl enerjiye çevirdiğinden sürtünme bir motorun verimini azaltır.*

sürtünmek (nsz) **1.** Sürünerek geçmek. **2.** mec. Çatmağa bahane aramak, bulaşmak.

sürtüşmek (nsz: le) Birbirine sürtünmek.

sürtüştürmek (i,e) İki şeyi birbirine sürtmek.

sürur Ar. i. (•-) Sevinç.

sürü i. **1.** Birlikte yaşıyan hayvan topluluğu. *Kurt sürüsü. Çekirge sürüsü.* **2.** Çobanın sürdüğü hayvanların topu. *Sürüye kurt salmış.* **Bir sürü,** bir çok. *Bir sürü işim çıktı.* **Sürü sepet,** hep bir arada. *Sürü sepet bize geldiler.*

sürücü s. Yük hayvanlarını süren (kimse).

sürüklemek (i) **1.** Bir şeyi hoyratça sürmek. *Ayağını üzengiden kurtaramadı, at kendisini hayli sürükledi.* **2.** Birisini gereği olmadan yorarak bir yere götürmek veya dolaştırmak. *Siz yalnız gelemez miydiniz, bu adamcağızı buraya kadar ne diye sürüklediniz ?* **3.** Birisini, farkettirmeden kötü bir duruma doğru götürmek. *Felâkete sürüklemek. Harbe sürüklemek. Peşinden sürüklemek.*

sürüklendirmek (i: i,e) Sürüklenmek işini yaptırmak.

sürüklenmek (e) **1.** Sürüklemek işi kendine yapılmak. **2.** Kendini sürüklemek. **3.** (nsz) Bir iş, sonuç bulunciya kadar boş yere gecikmelere uğramak. *Bu dâva iki sene sürüklendi.*

sürükletmek (i,e) Sürüklemek işini başkasına yaptırmak.

sürülge i. [C.K.] Sürgün yeri, •menfa.

sürülmek (e) Sürmek işine konu olmak.

sürüm i. Bir tecim malının veya bir paranın sürülebilmesi. *Bu malın sürümü yoktur. Bu para sürümden kaldırıldı.*

sürümek (i) Bir şeyi yerden kaldırmaksızın çekip götürmek. *Eteğini sürümek. Duvağını sürümek.*

sürümlü s. Sürümü çok olan, çok sürülen (mal).

sürüm sürüm b. zf. Sürünmek fiilini pekitmek için kullanılır. *Sürüm sürüm süründü.*

sürünceme i. Bir işin, sonuçlanıncıya kadar boş yere uğradığı gecikmeler. *Sürüncemede kalmak. Sürüncemede bırakmak.*

süründürmek (i) Sürünmek işini vaptırmak.

sürüngen s. zo. Sürüngenlerden olan. Bak. sürüngenler. **Sürüngen sap,** *bt.* dikine gelişeceği yerde toprak yüzüne yayılarak büyüyen ve kimi vakit de kök durumunda olan sap.

sürüngenler ç. i. zo. Yılan, kertenkele, kaplumbağa gibi yerde sürünerek yürüyen hayvanlar sınıfı.

sürünmek (i) Kendi üzerine sürmek. *Krem sürünmek. Koku sürünmek.* **2.** (nsz) Sürümek işine konu olmak. *«Uca gönlüm gibi ardınca sürünsün, yürüsün».* **3.** (e) Bir şeye değerek geçmek, geçerken değmek. *Duvara sürünmek. Boyaya sürünmek.* **4.** (nsz) Yoksul ve perişan yaşamak. *Bu kafa ile o, yakında sürünecek.*

sürür i. *kim.* Cıvanın kırmızı oksidi.

sürüşmek (nsz: le) Birbirine sürmek.

sürüştürmek (i,e) Hafif hafif ve üst üste sürmek, yavaş yavaş ve uvarak sürmek.

sürütme i. Denizin dibini taramağa yarar, demir bir çerçeveye geçirilmiş ağ. **2.** Deniz içinde çekilerek balık avlamağa yarar bir çeşit olta.

sürütmek (i,e) Sürümek işini yaptırmak. *«İti öldürene sürütürler».*

Süryani i. (---) Sâmîlerin Aramî kolunun doğu bölümünden olan hıristiyan bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse.

süs i. **1.** Süslemeğe yarar şey. **2.** Süsleme işi. *Süse pek düşkün.* **Süsü vermek (Şu veya bu şey-),** gerçekte olmadığı halde şu veya bu şey şeklini vermek. *Kendine namuslu bir adam süsü vererek...*

süsen i. *bt.* Süsengillerden, çiçekleri türlü renkte ve kokulu bir süs bitkisi, ki «beyaz süsen, mavi süsen, sarı süsen, bataklık süseni» en önemli türleridir; buna «susam» da denir.

süsengiller ç. i. *bt.* Birçeneklilerden süsen, safran ve türlerini içine alan bir bitki familyası.

süslemek (i) **1.** Birtakım katmalarla bir şeyin daha güzel, daha göz alıcı, daha hoş görünmesini sağlamak. **2.** mec. Birinin ayıplarını uzun uzun yüzüne vurmak. *Ben onu bir süsliyeyim de görsün.* **Süsleyip püslemek,** özenle süslemek.

süslendirmek (i) Süslenmesini sağlamak.

süslenmek (nsz) **1.** Kendini süslemek. **2.** Süslemek işi kendine yapılmak.

süsletmek (i,e) Süslemek işini başkasına vaptırmak.

süslü s. Süsü olan, süslenmiş, bezenmiş. *Süslü bir kadın. Süslü bir oda. Süslü bir ifade.*

süsmek (i) Boynuziyle vurmak.

süt i. (Bu kelimenin sonundaki t sesi sesli alınca sert kalabilir). **1.** Memeli hayvanların yavrularını beslemek için memelerinden gelen besinli beyaz sıvı. **2.** Bâzı bitkilerin türlü organlarında bulunan beyaz renkte özsu. **Süt başı,** sütün yüzünde toplanan kaymak. **Süt beyaz,** bembeyaz. **Süt çalmak (Çocuğu-),** bozuk süt çocuğu hasta etmek. **Süt dişi,** ilk çıkan ve yedi yaşlarında değişen dişlere denir. **Süt dökmüş kedi gibi,** kabahatlinin çekingen halini anlatır. **Süt kırı,** beyaz at donu. **Süt kuzusu, 1)** henüz meme emen kuzu, **2)** mec. pek küçük insan yavrusu. **Süt liman,** gürültüsüz ve hareketsiz. **Sütü bozuk,** kötü soydan gelme (kimse). **Sütüne havale (Bir iş birinin-),** o işi onun insanlığından, namusundan beklemek. **Süt vermek,** emzirmek.

sütana, sütanne b. i. Bir çocuğun, anasından başka, sütünü emmiş olduğu kadın.

sütbaba b. i. Sütannenin kocası.

sütbaşı,-nı b. i. Bak. Süt başı.

sütbeyaz b. s. Bak. Süt beyaz.

sütçü s. Süt satan (kimse).

sütçülük i. **1.** Süt satma işi. **2.** Sütten kaymak, tereyağı, yoğurt, peynir gibi ürünler çıkarmak işi.

sütdişi,-ni b. i. Bak. Süt dişi.

sütkardeş b. i. Aynı kadından süt emmiş çocukların birbirine göre aldıkları ad.

sütkırı,-nı b. s. Bak. Süt kırı.

sütkızı,-nı b. i. Bir kadının kendi çocuğu değilken emzirmiş olduğu kız çocuk, ki o kadının kocasının da sütkızı olur.

sütlâç i. Süt, şeker ve pirinçten vapılan tatlı aş.

sütleğen i. *bt.* Sütleğengillerden, yaprak, sap ve köklerinde süt görünüşlü, kekre ve yakıcı bir özsu bulunan ve yediyüz kadar türü bilinmekte olan bir bitki, ki verdiği özsu türlerine göre hekimlikte veya sanayide kullanılmaktadır.

sütleğengiller ç. i. *bt.* İkiçeneklilerden sütleğen, kınaotu, manyok gibi önemli bitkileri içine alan bir familya.

sütliman b. s. Bak. Süt liman.

sütlü s. **1.** İçinde süt bulunan, sütle yapılan. *Sütlü irmik helvası.* **2.** Süt veren. *Sütlü inek.* **3.** Buğday, mısır gibi tanelerin olgunlaşıp katılaşmadan önceki yumuşak hali.

sütlük i. Süt sağılıp pazara sürülen yer.

sütne, sütnine b. i. Bebeğe süt vermek üzere para ile tutulmuş kadın.

sütoğul,-ğlu b. i. Bir kadının kendi ço-

cuğu değilken emzirmiş olduğu erkek çocuk, ki o kadının kocasının da sütoğlu olur.

sütun Fa. i. (•-) **1.** Taştan veya çimentodan dikine konmuş destek. **2.** Gazete, dergi veya kitap gibi yazılı şeylerde sayfanın yukardan aşağı doğru bölünmüş olduğu kısımlardan her biri.

süvari Fa. i. **1.** Atlı. *Karşıdan iki süvari geliyordu.* **2.** Atlı asker. *Süvari alayı.* **3.** Vapur kaptanı.

süve i. Söve.

süveter İn. i. Baştan geçme örme erkek bulûzu.

süyek i. Kırık kemikleri yerinde tutmak için kullanılan tahta, mukavva veya tenekeden safiha, *cebire.

süzdürmek (i,e) Süzmek işini başkasına yaptırmak.

süzek i. Bir sıvının aktığı yerin ağzına geçirilen süzme aracı.

süzgeç, süzgü i. Süzmeğe yarıyan alet.

süzgün s. Süzülmüş, az zayıflamış. **Süzgün bakış,** üst göz kapakları bir az düşük olarak bakıldığı zamanki bakış.

süzme i. **1.** Süzmek işi. **2.** s. Süzülmüş, süzerek elde edilen. *Süzme bal. Süzme aşure.*

süzmek (i) **1.** Bir sıvıyı, seyrek dokunmuş bir bezden veya ufak ufak delikleri bulunan bir kabdan geçirerek içindeki katı maddelerden kurtarmak. *Suyu süzmek. Şerbeti süzmek.* **2.** Katı maddeleri böylece ayırmak. *Sirkenin tortusunu süzmek.* **3.** Gözleriyle inceler gibi bakmak. *Yukardan aşağıya kadar şöyle bir süzdükten sonra...* **4.** (Gözlerine) Baygın bir hal vermek. *Gözlerini süze süze konuşuyordu.*

süzülmek (nsz) **1.** Süzmek işi kendine yapılmak. *Bal süzüldü.* **2.** Gürültüsüz ve bir tarafını oynatmadan kayar gibi hareket etmek. *Kartal süzüle süzüle uçtu. Kotra süzülerek geçti.* **3.** Yüzüne nazlı bir hal vererek kurulmak. *Gelin gibi süzülüyor.* Zayıflamak. *Hastalıktan süzüldü.*

süzün s. [T.S.] Katkısız, katışıksız, *hâlis.

süzüntü i. Bir sıvıyı süzerek elde edilen tortu.

Ş

ş, Ş Türk alfabesinin yirmi üçüncü harfi; sesbilim bakımından diş-damak sessizlerinin sızıcı fışırtılılarından serti.
şa ü. (-) Sporcular arasında «yaşa» ve «yaşasın» yerine alkış için kullanılıp en çoğu üç defa tekrarlanır.
şaban Ar. i. (--) Kamer takviminin sekizinci ayı, üç ayların ikincisi.
şabıemret Ar. b. i. Tüysüz delikanlı.
şad Fa. s. (-) «Ruhu şad olsun» sözünde «sevinen, memnun» anlamiyle geçer.
şadırdamak (nsz) Fışkırıp çağlamak.
şadırdı i. Fışkırıp çağlıyan şeyin sesi.
şadırvan, şadrıvan i. Ortasında yüksekçe bir yerden şarıltı ile bol su akan havuz veya etrafı musluklu duvarla çevrilmiş su haznesi.
şafak Ar. i. Alaca karanlık. **Şafak atmak (Birisinde-),** aklı başına gelip korkmağa başlamak. **Şafak sökmek,** sabahleyin ortalık aydınlanmağa başlamak.
şâfi Ar. s. (-.) Sağıtan, sağıtıcı.
Şâfiî Ar. i. (-..) İslâmlıkta «sünnet ehli» denilen dört mezhepten biri ve bu mezhepten olan kimse. **Şafiî köpeği gibi titremek,** çok titremek.
şaft,-tı İn. i. Bir makinanın dönme devimini iletmeğe yarıyan ve ucuna dişli çarklar, tekerlekler veya pervane bağlanan demir mil.
şaful i. Bal konan ufak tekne.
şah i. Atın ön ayaklarını yerden kesmesi. **Şaha kalkmak,** (at) ön ayaklarını yerden kesip art ayakları üstünde biraz durmak.
şah Fa. i. (-) **1.** İran veya Afgan hükümdarı. **2.** Satranç oyununda en önemli taş. **Şah iken şahbaz olmak,** al. her hangi bir sebepten çirkinliği veya durum kötülüğü artanlar hakkında söylenir.
şahadet,-ti Ar. i. (.--) **1.** Tanıklık, °şahitlik. **2.** Kutsal ölüm, °şehit olma. **Şahadet getirmek,** «Allahtan başka tapacak olmadığına ve Mahammet'in onun kulu ve peygamberi olduğuna tanıklık ederim» demek olan ve «kelimei şahadet» adını taşıyan Arapça sözü okumak. **Şahadet parmağı,** elin, işaret için kullanılan ikinci parmağı.
şahadetname Ar. Fa. i. (.-.-.) **1.** Diploma. **2.** Belge. *Aşı şahadetnamesi. İyi hal şahadetnamesi.*
şahane Fa. s. (--.) **1.** Hükümdara deggin. **2.** Hükümdara yakışacak halde olan pek mükemmel.
şahap Ar. i. Akanyıldız, ağma.
şahbaz Fa. i. **1.** İri bir cins akdoğan. **2.** s. mec. Çevik ve becerikli.
şahdamarı,-nı Fa. T. b. i. Boynun iki tarafında, yürekten kafaya çıkan kalın atardamara verilen ad.
şahım,-hmı Ar. i. İç yağı.
şahıs,-hsı Ar. i. **1.** Kimse, kişi. **2.** Yer ölçümünde kullanılan ve yukarı ucunda çaprazlama kırmızı ve beyaz renkte dört dördüle ayrılmış bir tahtası bulunan uzunca sopa. **Birinci şahıs,** *dlg.* konuşan kimse. **İkinci şahıs,** *dlg.* kendisiyle konuşulan kimse. **Üçüncü şahıs,** *dlg.* hakkında konuşulan kimse. **Şahıs zamirleri,** «ben, biz, sen, o, onlar» zamirleri, ki şahıs göstermeğe yarar.
şâhika Ar. i. (-..) Doruk.
şahin i. Yırtıcı kuşlardan kısa ve kanca gagalı irice bir kuş, ki yetiştirilerek küçük kuşları avlamakta kullanılır. **Şahin bakışlı,** sert ve keskin bakışlı.
şahit Ar. i. (--) **1.** Tanık. **2.** Tanıt.
şahitlik Ar. T. i. (-..) Tanıklık.
şahlanmak (nsz) **1.** (At) Şaha kalkmak. **2.** mec. Öfkelenip saldıracakmış gibi bir durum takınmak.
şahmerdan Fa. i. Toprağa iri kazık kakmağa yarar çok ağır bir çeşit tokmak.
şahniş, şahnişin Fa. i. Çıkma².
şahrem şahrem b. zf. Sık yarıklar halinde. *Kumaş şahrem şahrem ayrıldı.*
şahsan Ar. zf. **1.** Kendi (kendim, kendin...) *Ben şahsan işitmedim* = Ben kendim işitmedim. *Siz şahsan bu işi ele almalısınız* = Siz kendiniz bu işi ele almalısınız. **2.** Yalnız uzaktan görerek. *Onu şahsan tanırım, ahbaplığımız yoktur.*
şahsi Ar. i. (.-) Kişisel, kişilik. *Şahsi işler.*
şahsiyat,-tı Ar. ç. i. Kişilik dedikodusu.
şahsiyet,-ti Ar. i. **1.** Kişilik, kişi özlüğü. **2.** Uzkişi.
şahtere i. *bt.* Şahteregillerin örnek bitkisi, ki çiçeklerinde «fümarin» adlı bir alkaloit bulunduğu için hekimlikte kullanılır.
şahteregiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, şahtere türlerini içine alan küçük bir bit-

ki familyası, ki bâzı botanikçiler tarafından gelincikgillerin bir oymağı gibi görülür.

şahtur i. Irmakları geçmek için kullanılan, kayıkla sal arası bir taşıt.

şaibe Ar. i. (-..) mec. Kir, leke, kusur.

şair Ar. i. (-.) Şiir söyliyen veya yazan, koşukçu.

şak,-kı i. Enlice bir şeyle vurulduğu zaman çıkan sesi anlatır. *Şak diye yüzüne vurdu.*

şak,-kkı Ar. i. **1.** Yarma, yarılma. **2.** Yarık, çatlak.

şaka i. Gülüşmeğe vesile olsun diye, karşısındakini kırmaksızın takılmak veya aldatmak maksadiyle söylenilen söz veya yapılan hareket. **Şaka gibi gelmek,** insan bir türlü inanamamak. **Şaka götürmek,** (iş-) hafiften almağa, önem vermemeğe, dikkatsizliğe tahammülü olmak. *İşin şaka götürür tarafı yok.* **Şaka iken kaka olmak,** el veya dil ile yapılan şakadan zararlı bir sonuç veya kavga çıkmak. **Şaka kaldırmak,** şakaya dayanıp katlanmak. **Şaka maka derken,** ağırlığını pek farketmiyerek. *Şaka maka kışın yarısını atlattık.* **Şakası yok, 1)** hatır gönül tanımaz, **2)** tehlikeli. *Bu hastalığın şakası yok.* **Şaka söylemek,** bir şeyi şaka maksadiyle söylemek. **Şakaya boğmak** veya **bozmak,** ciddî başlıyan bir sözü veya hareketi şakaya çevirmek. **Şakaya gelmek, 1)** şakaya katlanır olmak, **2)** önem verilmiyebilmek. **Şakaya getirmek,** açıktan açığa söylemeyip veya ciddî bir tavırla yapmayıp şaka kılığına sokmak. **Şaka yapmak,** bir şeyi şaka maksadiyle yapmak. **Şakaya vurmak,** ciddî bir söz veya hareketi şaka diye almış görünmek veya aldırmak istemek.

şakacı s. Şaka etmesini seven.

şakacıktan zf. **1.** (Çocuk dilinde) Şaka olarak. *Şakacıktan söyledim, ağlama yavrum.* **2.** Şaka yapar görünerek. *Şakacıktan adamcağızı epey hırpaladılar.* **3.** Farkında olmadan. *Şakacıktan epey iş görmüşüz.*

şakadan zf. Şaka olarak, şaka diye. *Şakadan darılır gibi yaptı.*

şakak i. Göz ile kulak arasında ve elmacık kemiğinin üstünde bulunan çukurumsu yer.

şakalaşmak (nsz: le) Birbiriyle şaka etmek.

şakasız zf. Şaka katmadan, ciddî olarak. *Şakasız söylüyorum.*

şakayık,-kış-ğı i. *bt.* Düğünçiçeğigillerden, çiçekleri türlü renkte, güzel bir süs bitkisi, ki «bahçe şakayıkı, ağaç şakayıkı, yer şakayıkı» gibi türleri vardır.

şakımak (nsz) Ezgili ses çıkarmak, ırlamak, 'terennüm etmek.

şakırdamak (nsz) Şakır şakır ses çıkarmak. *Yağmur şakırdıyarak yağıyordu.*

şakırdatmak (i) Şakır şakır ses çıkartmak. *Parmaklarını şakırdatıyordu.*

şakır şakır b. zf. Kuşların ötmesinde, yağmurun hızla yağmasında olduğu gibi hoşa giden biteviye sesleri anlatır. *Yağmur şakır şakır yağıyor.*

şakırtı i. Şakırdama sesi. *Bardakların şakırtısı.*

şakıt,-tı i. *zo.* Kemiklibalıklardan, yılanbalığını andıran, göğüs yüzgeci olmıyan, dişleri gelişmiş, pulsuz, iri bir balık.

şakî Ar. i. (--) Haydut.

şakirt Fa. i. Öğrenci.

şaklaban s. **1.** Şen, şakacı ve güldürücü. **2.** mec. Dalkavuk.

şaklabanlık i. Şaklaban olma hali, şaklabanca hareket.

şaklamak (nsz) »Şak» diye ses çıkarmak. *Şamar yüzünde şakladı.*

şaklatmak (i) «Şak» diye ses çıkartmak. *Kamçıyı şaklattı*

şakrak s. **1.** Şen ve gevrek (ses). *Şakrak bir kahkaha.* **2.** Böyle bir sesle konuşan, bülbül öter gibi söz söyliyen. *Şakrak bir taze.*

şakşak i. Hafif de vurulsa kuvvetle vurulmuş gibi «şak» diye şiddetli ses çıkaran maşa şeklinde tahta oyuncak.

şakşakçı s. Birinin bütün hareketlerini, usa vurmadan ve tartmadan yerinde bularak her vakit öven ve alkışlıyan (kimse), dalkavuk.

şakul,-lü Ar. T. (-.) *fi.* Çekül.

şakulî Ar. s. (-.-) *mat.* Düşey.

şakullemek Ar. T. (i) **1.** Çekülle doğruluğuna bakmak. **2.** mec. Yoklamak.

şal Ar. i. Çoğu ve ünlüleri Hindistanda dokunan, özel motifli, değerli bir yün kumaş, ki memleketimizde boyun veya omuz atkısı, kuşak, hırka, örtü gibi şeyler yapılır. **Şal örneği,** şallarda görülen motiflerle bezenmiş (kumaş). *Şal örneği bir yünlü.*

şalgam i. Turpgillerden, topaç biçiminde etli ve tatlı, kökü insan ve hayvanlar için iyi bir besin olan bir bitki.

şali Ar. i. (-.) Tiftikten yapılan bir cins ince kumaş. *Ankara şalisi. Bayrak yapılan şali.*

şallak s. Çıplak. **Şallak mallak,** çırçıplak.

şaltak s. Kavgacı.

şalupa Fr. i. (.×.) Küçük gemi gibi kullanılabilen büyük sandal.

şalvar i. Her tarafı geniş, ancak beliyle paça ağızları dar bir çeşit dış donu.
şama Ar. i. Muma batırılmış fitil.
şamalı Ar. T. s. Şama ile yapılmış. *Şamalı kibrit.*
şamama i. Güzel kokulu bir cins kavun. **Şamama gibi,** ufak tefek insanlar için kullanılır.
şaman i. Sibiryada oturan birtakım Türk boylarında tef çalarak, raksederek ve şarkı söyliyerek âyin (kamlama) yapan ve böylece ruhlarla münasebete girerek, hastaları iyi ettiğine, istenilen birtakım kişisel veya kamusal sonuçları sağladığına inanılan ve bir çeşit dinsel kişiliği olan kimselere Avrupalıların verdiği ad, kam.
şamandıra i. (·×··) **1.** Halkalarına gemi bağlamak üzere limanda demirli duran içi boş ve her tarafı kapalı ve çoğu madenden tıçı. **2.** Kandilde fitili tutmak üzere yağda yüzen telli mantar parçası.
şamar i. Açık avuçla yüze indirilen tokat.
şamata Ar. i. Gürültü, patırdı.
şambabası,-nı b. i. «Baba tatlısı» denen tatlı. Bak. baba.
şamdan Fa. i. Üzerine mum dikilen destek.
şamfıstığı,-nı b. i. Antepte yetiştiği halde eskiden yanlış olarak Şam'a mal edilen antepfıstığı.
şâmil Ar. s. (-·) İçine alan, kaplıyan.
şamme Ar. i. Koklam.
şampanya Fr. i. (·×·) Aslı Fransa'nın Şampanya ilinde ve benzeri başka memleketlerde de yapılan tatlı ve gazlı şarap.
şampiyon Fr. i. Böke.
şan i. **1.** Ün, san. **2.** Gösteriş. **Şanından olmak (Birinin-),** şerefi gerektirmek. *Zayıflara yardım Türkün şanındandır.* **Şan vermek,** ün salmak.
şangırdamak (nsz) Tabak bardak gibi şeyler, bir yere çarpıp kırılırken çıkardıkları gibi, gürültülü ve çınlayıcı ses çıkarmak. *Demin bir şey şangırdadı, tabak mı kırıldı?*
şangır şungur b. zf. Bir iş olurken büyük bir şangırtı çıktığını anlatır. *Koca ayna şangır şungur kırıldı.*
şangırtı i. Şangırdama sesi.
şanjan Fr. i. Yanardöner.
şanlı Ar. T. s. Ünlü. **Şanlı şöhretli,** bovu bosu yerinde, güzel ve ağır giyinmiş.
şano i. (×·) Tiyatroda oyun yeri, sahne.
şans Fr. i. Talih.
şansız s. **1.** Ünsüz. **2.** Gösterişsiz.
şantaj Fr. i. Çıkar sağlamak için, «suçunu veya yüz karasını meydana çıkarmak» tehdidiyle birini kocundurma işi.
şantiye Fr. i. **1.** Yapılarda iş yeri. **2.** Gemi tezgâhı.
şantöz Fr. i. Şarkıcı kadın.
şap i. Aşırı öperken çıkan sesi anlatır. *Şap diye elinden öptü.*
şap,-pı i. *kim.* Alüminyum ve potasyum sülfatından ibaret, sıcak suda erir, buruşturucu bir cisim, ki hayvansal maddeleri bozulmadan saklamakta kullanıldığı gibi göz ilâcı ve gargara hazırlamağa da yarar. **Şapa oturmak,** umduğunu bulamıyarak eli boş ve şaşkın bir hale düşmek. **Şap gibi donmak** veya **kalmak,** bozulup ses çıkaramıyacak hale gelmek. **Şap gibi,** ağza alınmıyacak kadar tuzlu. **Şap hastalığı** veya **illeti,** sığırlarda ağızda ve tırnaklar arasında kabarcıklar görülmesiyle ve yüksek ateşle beliren çok zararlı salgın bir hastalık.
şapırdamak (nsz) «Şap» diye ses çıkarmak.
şapırdatmak (i) «Şap» diye ses çıkartmak. *Dudaklarını şapırdattı.*
şapır şapır b. zf. Ses çıkararak acele ile yemek yemeği veya üst üste öpmeği anlatır. *Şapır şapır yedi bitirdi. Şapır şapır öptü.*
şapır şupur b. zf. Öperken veya yemek yerken dudakların «şap şap» diye çirkin ses çıkarmasını anlatır. *Sarılıp şapır şupur öpüştüler. Şapır şupur yemek yemek iyi bir huy değildir.*
şapırtı i. Şapırdama sesi.
şapka Macarcadan i. **1.** Avrupa medeniyetinin gerektirdiği şekilde her türlü başlık. *Türkler başlık olarak 1925'te şapkayı kabul ettiler.* **2.** Boru, baca, direk gibi yukarıya doğru uzanmış şeylerin tepesine takılan başlık. *Soba borusu şapkası. Lamba şapkası.*
şapkacı s. Başa giyilen şapkaları yapan veya satan (kimse).
şapkalı s. Şapka giyen.
şaplak i. «Şap» diye ses çıkaran tokat.
şaplamak (nsz) «Şap» diye ses çıkarmak. *Tokat şapladı.*
şaplatmak (i) **1.** «Şap» diye ses çıkartmak. *Tokatları şaplata şaplata vuruyordu.* **2.** (Sesli şamar) Vurmak. *Yüzüne bir tokat şaplattı.*
şaprak i. Eyer örtüsü.
şapşal s. Üstünü başını düzeltmeğe önem vermiyen.
şap şap b. zf. Üst üste öpmeği anlatır. *Çocukları ikide birde şap şap öpmek çirkin bir şeydir.*
şar i. Büyük kent, şehir.
şarampol Macarcadan i. Kazıklarla yapılmış bölme veya set.
şarap Ar. i. Üzüm şırasının ve kimi vakit başka meyva sularının alkollü mayalanmaya uğratılmasiyle elde edilen içki.

şarapçı s. Şarap yapan veya satan (kimse).
şarapçılık i. Şarap yapıp satma işi.
şaraphane Ar. Fa. i. Şarap yapılan yer.
şarapnel Fr. i. Havada patlayıp misket saçan top mermisi.
şarbon Fr. i. *hk.* Karakabarcık.
şarıldamak (nsz) Bol bol akarak ses çıkarmak. *Dere şarıldıyor.*
şarıl şarıl b. zf. Suyun bol bol ve sesli akmasını anlatır. *Sular şarıl şarıl akıyordu.*
şarıltı i. Şarıldama sesi. *Derenin şarıltısı buradan duyuluyor.*
şarjör Fr. i. Otomatik silâhlara, taşıdığı fişekleri birden veya arka arkaya sürmeğe yarıyan düzen.
şark,-kı Ar. i. **1.** Doğu. **2.** Avrupa kültürünün dışında kalan ülkeler. *Şark âdetleri. Şark müziği.*
şarkadak zf. Yassı bir şeyle düz ve sertçe bir yere vurulduğu zaman çıkan sesi anlatır. *Şarkadak tokadı indirdi.*
şarkı i. **1.** Irlama, °taganni. **2.** Şark müzik faslının şen, şakrak veya sevdalı sözlü, nakaratlı ve aranağmeli parçaları. **Şarkı söylemek,** ırlamak.
şarkıcı s. Şarkı söyliyen veya şarkı düzen.
şarki Ar. s. (--) Doğu, doğusal.
şarlamak (nsz) Şarıldamak.
şarlatan Fr. s. Yüksekten atarak karşısındakini kandıran ve aldatan yalancı.
şarlatanlık i. Şarlatan olanın hali veya şarlatanca hareket.
şar şar b. zf. Şarıl şarıl.
şart,-tı Ar. i. Bir başka şeye imkân veya fırsat veren veya onun olması için gereken şey. *Hayatta muvaffak olmanın başlıca şartı çalışmaktır.* **Şart bileşik zamanı,** *dlg.* «gelirse söylerim» cümlesindeki «gelirse» sözü gibi, başka bir fiilin şartını anlatan ve bir haber fiili ile «işe» kısımlarından bileşmiş bulunan şekil. **Şart etmek,** «şart olsun» diyerek yemin etmek. **Şartınca,** gereği gibi. **Şart koşmak,** önceden bir şarta bağlamak. **Şart olsun,** «öyle değilse veya bunu yapmazsam karım boş düşsün» anlamına eski bir ant. **Şart şurt tanımaz,** kendini hiç bir şartla bağlı saymaz.
şartlamak Ar. T. (i) Dinin hükmünce kirlenmiş sayılan bir şeyi en az üç yol temiz sudan geçirip kirlilikten kurtarmak.
şartlaşma Ar. T. i. **1.** Şartlaşmak işi. **2.** Uyuşulan şartların yazılışı, °şartname.
şartlaşmak Ar. T. (nsz. le) Bir veya birçok şartı karşılıklı kabul etmek.
şartlı Ar. T. s. **1.** Şarta bağlı, °meşrut. **2.** Şart etmiş olan (koca). **3.** Şartlanmış (şey).
şartname Ar. Fa. i. Şartlaşma².
şartröz Fr. i. Bir çeşit likör.
şasi Fr. i. **1.** Fotoğrafçılıkta içine duygun cam veya kâğıt konan çerçeve. **2.** Yapı işlerinde sürme çerçeve. **3.** Otomobilin, üzerine karoseri oturtulan iskelet kısmı.
şaşaa Ar. i. Parlaklık, parıltı.
şaşalamak (nsz) Şaşkın bir duruma düşmek.
şaşı s. Gözlerinin doğrultusu paralel olmayıp yakınsak veya ıraksak bir durumda bulunan.
şaşılamak (nsz) Şaşı bakmak.
şaşılık i. Şaşı olma hali.
şaşılmak (ösz) Her hangi biri şaşmak. *Bu hale şaşılır.*
şaşıntı i. (T.S.) Şaşan kimsenin hali, °hayret.
şaşırmak (i) **1.** Bir işin neresinden başlayıp nasıl yürüteceğini bilemiyecek, içinden bir türlü çıkamıyacak hale gelmek. *Söyliyeceğini şaşırmak. Hesabını şaşırmak.* **2.** Bir türlü doğrusunu veya gerek olanı ayırdedemez hale gelmek. *Yolunu şaşırmak. Gününü şaşırmak.* **3.** (nsz) Ne yapmak gerektiğini bilememek. *Beni görünce şaşırdı.*
şaşırtmak (i) Şaşırmak haline uğratmak.
şaşkaloz s. ar. Şaşılara hakaret için söylenir.
şaşkın s. Ne yapacağını bilmiyecek derecede düşünce sarsıntısına uğramış. *Öyle şaşkın şaşkın ne bakıyorsun?* **Şaşkına dönmek,** şaşırtıcı olaylar karşısında şaşkın hale gelir gibi olmak.
şaşkınlaşmak (nsz) Şaşkın bir hale gelmek.
şaşkınlık i. Şaşkın olma hali veya şaşkınca hareket.
şaşmak (e) **1.** Umulmıyan, beklenmiyen veya oluş yolu anlaşılmıyan bir olgu karşısında düşünce sarsıntısı geçirmek, °hayret etmek. *İşin bu şekle dökülmesine şaştım.* **2.** (Fiilin olumsuz veya soru şekli) Yolundan sapmamak, gidişini değiştirmemek veya yanılmamak. *O, bildiğinden şaşmaz, boşuna nefes tüketmeyin.*
şatafat,-tı i. Süs ve gösteriş.
şatafatlı s. Süslü ve gösterişli.
şathiyat,-tı Ar. i. Şatıh yapmak maksadiyle yazılmış şeyler.
şatıh,-thı Ar. i. Edebiyatta, ciddî bir fikri şaka ve alay perdesi altında anlatma işi.
şato Fr. i. (×.) İstihkâmlı derebeyi konağı.
şatranç Fa. i. Satranç.
şatu i. Düz dam, °taraça.
şavk,-kı i. Işık.
şavul i. «Şakul» kelimesinin bir söylenişi.
şavullamak (i) Şakullemek.

şayak i. Kabaca dokunmuş dayanıklı bir çeşit yün kumaş.

şayan Fa. s. (--) Yaraşık, değer.

şayet Fa. e. (-•) (İhtimal derecesi daha az olmak üzere) Eğer. *Şayet gelmiyecek olursanız...*

şayi,-i Ar. s. (-•) **1.** Yaygın (söz veya haber). **2.** Bir şeyin her noktasına ilgisi bulunan (pay). Bak. hisseişayia.

şayia Ar. i. Yayıntı, söylenti.

şayka Ru. i. Eskiden kullanılan, birkaç top ve kırk elli savaşçı taşıyan, altı düz bir çeşit kazak kavığı.

şaz Ar. s. (-) Ayral, ayrık, müstesna.

şeamet,-ti Ar. i. (•--) Uğursuzluk.

şebboy i. *bt.* Turpgillerden güzel kokulu ve yalın kat veya katmerli, kırmızı, menekşe veya açık sarı çiçekli bir süs bitkisi, ki «bahçe şebboyu, sarı şebboy, âdi şebboy» gibi türleri vardır.

şebek i. *zo.* **1.** Şebeklerden, köpek gibi uzun burunlu, kısa kuyruklu ve çoğu Afrika'nın dağlık bölgelerinde sürü halinde yaşıyan bir maymun cinsi. **2.** mec. Çirkin ve arsız.

şebeke Ar. i. **1.** Ağ. **2.** Ağ gibi yayılıp gerilmiş hat ve yolların topu. *Telefon şebekesi.* **3.** Kötü niyetlerle gizlice kurulan topluluk. *Hırsız şebekesi.*

şebekler ç.i. *zo.* Primatlardan goril, orangutan, şempanze, şebek gibi maymun türlerini içine alan memeliler takımı.

şebnem Fa. i. Çiy.

şecaat,-ti Ar. i. (•--) Yiğitlik, yüreklilik.

şecere Ar. i. Bir soyun, en uzak atasından başlıyarak son üyesine kadar bireylerini gösterir çizelge.

şecereli Ar. T. s. Şeceresi olan, oldukça uzak bir atasına kadar dedeleri belli olan.

şeci,-i Ar. s. (•-) Yürekli, yiğit.

şedde Ar. i. Arap yazısında bir tek sessizin iki defa yazılı imiş gibi okunması gerekliğini gösteren işaret.

şeddeli s. Üzerinde şedde işareti bulunan (harf) veya yan yana iki tane imiş gibi söylenen sessiz.

şef Fr. i. Baş[2]. *İstasyon şefi. Büro şefi.*

şefaat,-ti Ar. i. (•--) Birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık, ötün.

şefaatçi Ar. T. s. Birisi için şefaatte bulunan, ötüncü.

şeffaf Ar. s. Saydam.

şefik Ar. s. (•-) Sevecen.

şefkat,-ti Ar. i. Sevecenlik.

şeftali i. *bt.* Gülgillerden bir ağaç ve bunun «yarma, alyanak, tüysüz» gibi türleri bulunan meyvası.

şehbender Fa. b. i. Konsolos.

şehbenderhane Fa. b. i. Konsolosluk evi.

şehbenderlik Fa. T. i. Konsolosluk.

şehik,-kı Ar. i. (•-) Soluk alma.

şehir,-hri Ar. i. Büyük kent, şar.

şehirli Ar. T. s. Şehir halkından olan, şarlı.

şehislâm Ar. i. Bak. şeyhülislâm.

şehit Ar. i. İnandığı ve kutsal bildiği bir dâva yolunda veya savaş meydanında ölen kimse. **Şehit düşmek,** savaşta düşman eliyle vurulup ölmek.

şehitlik Ar. T. i. **1.** Şehit olma hali. **2.** Şehitlerin gömüldüğü sinlik.

şehlâ Ar. s. Az şaşı, ki makbul sayılır.

şehnaz Fa. i. *mü.* Şark müziğinde bir makam adı.

şehremaneti,-ni Ar. T. i. Eskiden İstanbul ve bir aralık Ankara Belediyelerine verilen ad.

şehremini,-ni Ar. T. i. Şehremanetinin başında bulunan kimse.

şehriye Ar. i. Makarna hamurundan türlü şekillerde yapılan çorbalık. *Tel şehriye. Arpa şehriye. Yıldız şehriye.*

şehvani Ar. s. (•--) Kösnülü.

şehvet,-ti Ar. i. Kösnü.

şehzade Fa. i. (--•) Padişah oğlu veya padişah aylesinden olan erkeklerin oğullarından biri.

şek,-kki Şüphe.

şekavet,-ti Ar. i. (•-•) Haydutluk, soygunculuk.

şeker i. **1.** Birçok meyva, sap ve köklerin özsuyundan yahut nişastasından çıkarılan, karbon, oksijen ve hidrojenden bileşmiş bulunan, beyaz, suda erir, mayalanabilir, coğu tatlı maddelere genel olarak «şeker» denir. Şeker kamışından veya pancardan çıkarılan ve «sakaroz» adiyle anılan «şeker» önemli bir besin olup tatlı, şekerleme, şerbet, reçel gibi şeylerin yapımında kullanılır. Şekerler elde edildikleri kaynaklara ve kimyasal niteliklerine göre «früktoz» (=meyva şekeri), «glikoz» veya «levüloz» (=üzüm şekeri), «lâktoz» (süt şekeri», «sakaroz» (=kamış veya pancar şekeri» gibi adlar alırlar. **2.** s. mec. Sevimli, cana yakın ve güzel. *Hele bak ne şeker şey!* **Şeker hastalığı,** kanda glikozun artması yüzünden sidikte şeker bulunması, ki çok su içme, çok yemek yeme ve çok işeme ile beliren bir hastalıktır.

şekerci s. Şeker veya şekerleme yapan ve satan (kimse).

şekerciboyası,-nı b. i. *bt.* Şekerciboyasıgillerden, kökü iç söktürücü olarak kullanılan, üzümsü meyvasından şarapları bo-

yamak için kırmızı bir boya çıkarılan bir bitki.

şekerciboyasıgiller ç. b. ı. *bt.* Ikiçeneklilerden, şekerciboyası ve türlerini içine alan küçük bir bitki familyası.

şekercilik i. **1.** Şekerci olanın işi. **2.** Şeker çıkarma veya şekerleme yapma işi.

şekerkamışı,-nı b. i. *bt.* Buğdaygillerden, çiçekleri salkım durumunda başakçıklar meydana getiren ve on metreye kadar uzıyabilen, kamışı andırır bir bitki, ki şeker çıkarmakta kullanılır.

şekerleme i. **1.** Renk, koku, meyva gibi şeylerle şekeri işliyerek yapılan yiyecek. **2.** Yatağa yatmaksızın uyunan hafif ve kısa uyku.

şekerlenmek (nsz) Şekerli şeyin şekeri sudan ayrılıp billûrlaşmak. *Reçel şekerlendi*

şekerleşmek (nsz) mec. (Bir kimse) Güzel ve tatlı bir hale gelmek.

şekerli s. **1.** İçinde şeker bulunan. *Şekerli kahve. Şekerli çörek.* **2.** Şeker hastalığı olan.

şekerrenk,-gi b. s. Pek yolunda olmıyan, soğuk bir hava esen (ahbaplık ilgisi).

şekil,-kli Ar. i. **1.** Bir cismin dış çizgileri bakımından vasfı, biçim. *Arzın şekli yuvarlaktır. Kayık şeklinde bir tabak.* **2.** Bir şey hakkında fikir vermek için çizilen resim. *Bu kitapta birçok şekiller var.* **3.** Tarz. *Bu şekilde hareket etmek doğru değildir.* **4.** Nokta, çizgi gibi geometri öğeleriyle meydana getirilen bileşim.

şekilbilgisi,-ni Ar. T. b. i. *dlg.* Dilbilgisinin, kelimelerin yapısını, türeme yollarını ve çekim şekillerini inceliyen kolu.

şekilbilim Ar. T. b. i. Bitkilerde ve canlılarda türlü örgenlerin yapılarını, şekillerini, şekilleriyle görevleri arasındaki ilgiyi inceliyen bilim kolu, °morfoloji.

şekilci Ar. T. s. Şekilciliğe bağlı olan veya öğreti olarak şekilciliği kabul eden.

şekilcilik Ar. T. i. **1.** Dış görünüşlere ve yol yordama bağlılık. **2.** *fel.* Varlığı şekilden ibaret sayan yahut gerçeğin ancak şekil bakımından kavranabileceğine inanan öğreti.

şekildeğişimcilik Ar. T. b. s. *fel.* Dönüşümcülük. °transformizm.

şekildeğişimi,-ni Ar. T. b. i. Dönüşüm.

şekildeş Ar. T. s. Şekilleri aynı olanlardan her biri.

şekildeşlik Ar. T. i. Şekilleri aynı olma hali.

şekilsiz Ar. T. s. Belli ve belirli şekli olmıyan (madde).

şeklen Ar. zf. Şekilce, biçimce.

şelâle Ar. i. Büyük çağlıyan, çavlan.

şelf İn. i. *c.* Raf biçiminde, düz ve büyük kaya.

şema Yu. i. (×.) Bir aygıdın aletlerinin konuluşunu ve işleyişini göstermek üzere, basit çizgilerle yapılan şekil.

şemme Ar. ı. En küçük miktar. *Onda merhametin şemmesi bile yok.*

şempanze Fr. i. *zo.* Primatlardan iri boylu, kulakları büyük ve geniş olan ve ormanlarda sürü halinde yaşıyan bir maymun türü.

şemsiye Ar. i. **1.** Güneşten ve yağmurdan korunmak için kullanılan açılır kapanır siperlik. **2.** *bt.* Sapçıkları aynı yerden çıkarak bir hizada toplanan ve taçyaprakları şemsiye görünüşünde olan çiçek durumu.

şemsiyelik Ar. T. i. Sokaktan gelince ıslak şemsiyelerin konulduğu yer.

şen s. Hayatı iyi bulup bunu hareketleriyle gösteren ve bu halini çevresindekilere de vayan. *Şen adam. Şen sesler.*

şenaat,-ti Ar. i. (.-.) İğrenc kötülük, alçaklık.

şendere ı. **1.** Kaplamalık ınce tahta. **2.** Fıçı kaburgası. **3.** Tekir cinsinden bir balık.

şenelmek (nsz) Boş bir yer ınsanların yerleşmesiyle yurt haline gelmek, °meskûn olmak.

şeneltmek (i) Boş bir yeri ınsan yerleştirerek yurt haline sokmak, °meskûn kılmak.

şeni,-i Ar. s. (.-) **1.** Kötü, çirkin, alçakça. **2.** Ahlâk ve insanlık dışı (iş).

şe'niyet,-ti Ar. i. Gerçeklik.

şenlendirmek (i) Şenlenmesine sebep olmak.

şenlenmek (nsz) **1.** Şen hale gelmek, gönlü açılmak. *O arkadaş gelince hepimiz şenleniriz.* **2.** Gönençli bir halk ile veya temiz binalarla dolmak. *Bu şehir kısa bir zamanda çok şenlendi.*

şenlik i. **1.** Şen olma hali, °şetaret. *Bu adam gittiği yere şenlik götürür.* **2.** Toplu̇ca yapılan sevinç gösterileri, donanma. *Bayramlarda her yerde şenlikler yapılır.* **3.** Bir yerde, bir ülkede oturanların sayı bakımından topu, °nüfus. *Bu bataklık kurutulalı köyümüzün şenliği iki kat oldu.* **Şenlik görmemiş,** terbiyesiz, görgüsüz.

şenlikli s. Oturanları, şenliği çok olan (yer, ülke).

şenliksiz s. Oturanları, şenliği az olan veya hiç olmıyan (yer, ülke).

şer,-rri Ar. i. Fenalık, kötülük.

şerait,-ti Ar. ç. i. (.-.) Şartlar.

şer'an Ar. zf. Şeriat bakımından, şeriatça.

şerare Ar. i. (.-.) Kıvılcım, çakım, çakın.

şerbet,-ti Ar. i. **1.** Meyva suyu ile şekerli su karıştırılarak yapılan içecek. *Portakal şerbeti. Çilek şerbeti.* **2.** Her hangi bir maddenin suda eritilmişi. *Gübre şerbeti. Kireç şerbeti.*

şerbetçi Ar. T. s. Şerbet yapan veya satan (kimse).

şerbetçiotu,-nu b. i. *bt.* Kendirgillerden, yaprakları karşılıklı, sapı sarılgan olan, hekimlik ve biracılık bakımından önemli bir bitki.

şerbetli Ar. T. s. **1.** Yılan sokmasından zarar görmiyen. **2.** mec. Kötü işler yapmayı huy edinmiş olan. *Yalana şerbetli.*

şerbetlik i. Şerbet yapmağa yarıyan. *Şerbetlik portakal.*

şeref i. Saygı görmeyi ve istekle karşılanmayı gerektiren içlek değer. *İnsanın şerefi. Memleketin şerefi.*

şerefe Ar. i. Minarenin ezan okunan yeri.

şerefiye Ar. i. Bir yerin bayındırılmasiyle o çevrede bulunan mülklerin şerefi arttığından ötürü bunların sahiplerinden belediyece alınan para.

şereflendirmek Ar. T. (i) Şeref vermek, şeref kazandırmak, onurlandırmak.

şereflenmek Ar. T. (nsz) Şeref kazanmak, onurlanmak.

şeremet,-ti s. Edepsizlikte cerbezeli.

şergil s. Haşarı, yaramaz.

şerh Ar. i. Açımlama.

şerha Ar. i. Dilim.

şeri,-r'i; şeriat,-tı Ar. i. Müslümanlık nomu.

şeriatçı Ar. T. s. Çağdaş kanunlar yerine şeriatın uygulanmasını istiyen (kimse).

şerik,-ki Ar. i. Ortak.

şerir Ar. i. Kötü adam.

şerit i. **1.** Dar ve uzun parça ve özellikle dokuma veya kumaş parçası. *İpek şerit. Yün şerit. Sırma şerit. Deniz şeridi. Kara şeridi.* **2.** zo. Şeritgillerden, vücudu yassı, birbirine kenetlenmiş boğumlardan ibaret ve bazan metrelerce boyda olan bir barsak asalağı, ki insan ve hayvanlarda yaşıyan türleri vardır.

şeritgiller ç. b. i. *zo.* Yassısolucanlardan şeritler takımının şerit türlerini içine alan bir familya.

şeritlemek (i) Şerit geçirmek.

şeritler ç i. *zo.* Vücutları şerit biçiminde parçalı olan ve asalak olarak insan veya hayvanların barsaklarında yaşıyan yassısolucanlar takımı.

şet,-ddi Ar. i. *mü.* Şark müziğinde bir makamı kendi perdelerinden daha tiz veya daha pes perdelerde çalma işi.

şetâret,-ti Ar. i. (.–.) Sevinç, şenlik[1], neşe.

şetim,-tmi Ar. i. Sövme, sövgü.

şev i. **1.** İnişli yer, bayır. **2.** s. Eğik. *Şev duvar.*

şevk,-ki Ar. i. Sevgi ve istek. **2.** *İşine şevkle sarıldı.*

şevket,-ti Ar. i. Erkten doğan görkem.

şevketli Ar. T. s. Padişahlara verilen bir unvan.

şevval,-li Ar. i. Kamer takviminin onuncu ayı, bayram ayı.

şey Ar. i. Somut veya soyut bütün kavramlar birer şeydir. *Hayvan canlı bir şeydir. Taş katı bir şeydir. Yalan kötü bir şeydir. Doğruluk iyi bir şeydir.* **2.** Söz söylerken birdenbire hatıra gelmiyen gerekli kelime yerine «şey» kullanılır. *Şeyi gördüm, arkadaşınızı..*

şeyh Ar. i. **1.** Eskiden tekkeler zamanında tekkenin başkanlık postuna oturanlara «şeyh» denirdi. *Mevlevi şeyhi. Nakşi şeyhi.* **2.** Arap kabîleleri ve aşiretleri başlarına da «şeyh» denir.

şeyhülislâm Ar. i. Osmanlı İmparatorluğu zamanında kabinede sadrazamdan sonra yer alan ve din işlerine bakmakla beraber dünya işlerine de din bakımından karışan üye. **Şeyhülislâm kapısı,** meşihat binası.

şeyn Ar. i. Şîn.

şeytan Ar. i. **1.** Melek iken Adem peygambere secde etmediği için gökten kovulduğuna ve o zamandan beri insanları fena yollara saptırmakla vakit geçirdiğine inanılan tinsel varlık. **2.** mec. Pek kurnaz kimse. **Şeytana külâhı ters giydirmek,** pek kurnaz olmak. **Şeytan arabası,** bâzı bitkilerin havada uçuşan uzun ve ince tüylü tohumu. **Şeytana uymak,** şu veya bu arzuya kapılmak. **Şeytan bezi,** erkek elbisesi yapılan kadife dokunuşlu bir çeşit pamuk kumaş. **Şeytan çekici,** çevik, akıllı ve becerikli çocuk. **Şeytan gibi,** çok zeki ve kurnaz. **Şeytanın art ayağı,** pek zeki ve yaramaz çocuklar hakkında kullanılır. **Şeytanın ayağını kırmak,** şeytana uymaktan kendini sıyırmak. **Şeytan kulağına kurşun,** uğranılması beklenilip de uğranılmıyan fena bir halden bahsedilirken «nazar değmesin» anlamına söylenir. *Şeytan kulağına kurşun, hiç birimiz hasta olmadık.* **Şeytan minaresi,** bir çeşit deniz böceğinin koni biçimindeki kabuğu. **Şeytan tersi,** Orta Asya'da bitkilerden çıkarılan ve çok fena kokan, hekimlikte kullanılır reçineli bir zamk. **Şeytan tırnağı,** tırnağın yanında üstderinin sertleşip kalkmasiyle meydana çıkan ve rahatsızlık veren oluşum. **Şeytan tüyü,** kendini her kese kolaylıkla sevdiren-

lere «sende şeytan tüyü mü var?» derler.

şeytanet,-ti Ar. i. Şeytanlık.

şeytani Ar. s. (.--) **1.** Şeytanca. **2.** Şeytan işi olan. *Şeytani rüya.*

şeytanlık Ar. T. i. **1.** Şeytan olma hali veya şeytanca hareket. **2.** Hile, kurnazlık.

şezlong Fr. i. Oturulacak yeri, ayak uzatacak kadar uzun olan koltuk.

şık,-kı Fr. s. **1.** Modaya uygun ve ince. *Şık bir elbise.* **2.** Böyle giyinmiş olan. *Bugün pek şıksınız.* **3.** mec. Yerinde, gereği gibi. *Pek şık bir cevap verdiniz!*

şık,-kkı Ar. i. Bir işte tutulacak yollar sayılı olduğu vakit «çıkar yol» anlamına kullanılır. *Sizin için iki şık var, ya çalışacaksınız, ya bu işten vazgeçeceksiniz. Bu işte tek bir şık var : çalışmak.*

şıkırdamak (nsz) Maden paralar birbirine sürtünürken çıktığı gibi çınlar ses çıkarmak. *Çantanın içinde bir şeyler şıkırdadı.*

şıkırdatmak (i) **1.** Şıkırtı çıkartmak. **2.** (nsz) ar. Birine para verileceğini anlatmak. *Biraz şıkırdat da bak hizmet etmeğe nasıl koşar.*

şıkır şıkır b. zt. Maden paranın ses çıkardığını anlatır. *Şıkır şıkır para sayıyor. Cebi şıkır şıkır para dolu.* **Şıkır şıkır oynamak,** zil çalıp kırıla döküle oynamak.

şıkırtı i. Şıkırdama sesi.

şıklık Fr. T. i. Şık olma hali.

şıllık i. Pek bayağı süslenip boyanmış sürtük kadın, yelloz.

şımarık s. Şımarmış, şımartılmış.

şımarıklık i. Şımarık olma hali, şımarıkça hareket.

şımarmak (nsz) Kendisine gösterilen sevgi ve saygıdan veya verilen değerden yüz bulup yersiz ve aşırı hareketlerde bulunmak.

şımartılmak (nsz) Şımarmasına sebep olunmak.

şımartmak (i) Şımarmasına sebep olmak, yüz vererek huysuz etmek.

şıngıl i. Bir salkımı meydana getiren küçük salkımlardan her biri.

şıngırdamak (nsz) (Küçük şeyler hakkında) Şangırdamak.

şıngır şıngır b. zt. Şıngırdıyarak.

şıngırtı i. Küçük şangırtı.

şıp,-pı i. Düşen su damlasının çıkardığı sesi anlatan bu kelime «şıp şıp» şeklinde zarf olarak kullanılır. *Damdan şıp şıp su damlıyor.* **Şıp diye,** ansızın ve birdenbire. *Şıp diye geliverdi.*

şıpıdık i. Şıpıtık.

şıpın i. «Çabucak yapılıveren» anlamına kullanılan «şıpın işi» deyiminde geçer.

şıpınişi,-ni b. s. Bak. şıpın.

şıpır şıpır b. zf. Bir şeyin biteviye ve damla damla aktığını anlatır. *Alnından şıpır şıpır ter damlıyordu.*

şıpıtık i. Ökçesiz ve arkalıksız terlik.

şıppadak zf. Birdenbire ve beklenmiyen bir zamanda. *Şıppadak çıkageldi.*

şıpsevdi b. s. Görür görmez gönül veren. *O şıpsevdinin biridir, her kese âşık olur.*

şıpşak zf. ar. Birden, hemencecik.

şıp şıp zf. Bak. şıp.

şıpşıp i. Şıpıtık.

şıra i. Üzüm suyu.

şırak i. Sert ve hışırtılı sesi anlatır. *Şırak diye kılıcı çekti.*

şırakkadak zt. Ansızın, birdenbire. *Şırakkadak düşüp bayıldı.*

şırfıntı i. Seviyesi düşük, bayağı kadın.

şırıldamak (nsz) Su akarak az ses çıkarmak.

şırıl şırıl b. zt. Suyun, az olmakla beraber biteviye aktığını anlatır. *Musluk açık kalmış, şırıl şırıl akıyor.*

şırıltı i. Şırıldama sesi.

şırınga Fr. i. (.×.) İlâç içitimi için kullanılan ucu iğneli küçük tulumba.

şırlağan i. **1.** Akıntı. **2.** Susam yağı.

şırlamak (nsz) Şırıl şırıl akmak.

şırlop i. Yoğurtlu yumurta.

şırpadak zf. Şıppadak.

şırvanı i. Çatı arasında veya dükkânların üstünde bulunan basık oda.

şıvgar i. Çıvgar.

şıvgın i. **1.** Ağaçlardaki sürgünlerin büyüğü. **2.** Direk ve gemi sereni yapmağa yarıyan bir çeşit çam ağacı.

Şîa Ar. i. Şiîlik.

şiar Ar. i. Belgi.

şibih,-bhi Ar. s. Benzer.

şiddet,-ti Ar. i. **1.** Yeğinlik. **2.** Hız[2].

şiddetli Ar. T. s. **1.** Yeğin. **2.** Hızlı.

şif i. (D.D.) Pamuk kozası.

şifa Ar. i. Hastalıktan kurtulma, onalma. **Şifa bulmak,** onalmak, iyi olmak.

şifahen Ar. zt. (---) Ağızdan, sözle. *Şifahen bildirmek.*

şifahi Ar. s. (---) Ağızdan, sözlü. *Şifahi emir. Şifahi imtihan.*

şiflemek (i) (D.D.) Pamuğu kozasından ayırmak.

şifre Fr. i. (×.) Başkalarının anlıyamıyacağı şekilde düzenlenmiş, gizli haberleşmeye yarar işaretler dizgesi. **Şifre anahtarı,** şifrede kullanılan işaretlerin ne demeğe geldiğini gösteren liste, ki şifreler onunla açılır. **Şifreyi açmak,** şifreyi bayağı yazıya çevirmek.

şifreli Fr. T. s. Şifre ile yazılmış. *Şifreli mektup.* **Şifreli kilit,** üstünde, her birinde çepeçevre bir çok harfler yazılı bir sıra tekerlek bulunup bunlar çevrilerek bilinen bir kelime meydana getirilince açılabilen kilit.

şiğil, şiğir i. **1.** Halka. **2.** Halka şeklinde taşsız yüzük.

Şiî Ar. i. Şiîlik mezhebinden olan kimse.

Şiîlik Ar. T. i. Peygamber Muhammet'in damadı Ali'yi ve onun evlâtlarını mağdur sayarak bu dâva ile Sünnilerden ayrılan ve ayrı bir mezhep meydana getiren Müslüman topluluğu.

şiir Ar. i. Vezin, uyak, ses uyumu gibi güzellik öğeleriyle süslenmiş olup güzel imgeler taşıyan sanatça söz, koşuk, deyiş.

şikak,-kı Ar. i. Uyuşmazlık, ayrılık.

şikâr Fr. i. (.-) Av.

şikâyet,-ti Ar. i. (.-.) Sızlanma, sızıltı, yanıkma.

şikâyetçi Ar. T. s. (.-..) Sızlanan, sızıltısı olan, yanıkçı.

şikâyetname Ar. Fa. b. i. (.-.-.) Yanıkmalık.

şil s. Kanlı ve hastalıklı (göz).

şile i. *bt.* Ballıbabagillerden, fesleğeni andıran, güzel kokulu küçük bir bitki.

şilep İn. i. Yük vapuru.

şilin İn. i. İngiliz lirasının yirmide biri.

şilte i. Üstüne yatmağa veya oturmağa yarıyan, içi pamukla doldurulmuş dört köşeli veya uzunca kılıftan ibaret döşek.

şimal,-li Ar. i. Kuzey.

şimalî Ar. s. (.--) Kuzey, kuzeysel.

şimden zf. Şimdiden.

şimdengeri b. zf. Şimdiden sonra.

şimdi zf. **1.** Bulunduğumuz zaman içinde. *Şimdi geldi. Şimdi geliyor. Şimdi gelecek.* **2.** e. Bu hale göre. *Mektup aldık, şimdi, cevap vermemiz lâzımgeliyor.* **Şimdiden tezi yok,** hiç vakit geçirmeden hemen şimdi. **Şimdiki zaman,** *dlg.* «geliyor, gidiyor» gibi fiillerin gösterdiği, içinde bulunduğumuz zaman.

şimdicik zf. Hemen şimdi. *Şimdicik geldi. Şimdicik gelmeli.*

şimdiden zf. İçinde bulunduğumuz zamandan başlıyarak. *Şimdiden iyi sonuçlar alınmağa başladı.*

şimdik zf. Şimdi.

şimdilik zf. Şimdiki hale veya zamana göre, şimdiki zaman için. *Şimdilik bu kadar yeter.*

şimendifer Fr. i. **1.** Demiryolu. **2.** Demiryolu katarı, tiren.

şimiotaksi Yu. i. Kimyagöçümü.

şimiotropizm Yu. i. Kimyadoğrulumu.

şimşek i. Buluttan buluta veya yere elektrik boşanırken meydana gelen apansız, geçici parlak ve kırık çizgi şeklindeki ışık. **Şimşek gibi,** çok hızlı.

şimşir i. *bt.* Şimşirgillerden, yaprakları her mevsimde yeşil kalan, taşlık bölgelerde kendiliğinden yetiştiği gibi bahçelerde de süs bitkisi olarak dikilen bir bitki, ki sert ve pek düzgün olan kerestesinden de faydalanılır.

şimşirgiller ç. i. *bt.* İkiçeneklilerden örnek bitkisi şimşir olan ve şımşir türlerini içine alan küçük bir bitki familyası.

şin Ar. i. Ayıp, leke. *Bu hareket onun için bir şindir.*

şinanay ü. **1.** Sevinç ve memnunluk anlatır. **2.** s. Cicili bicili. *«.... ne güzel şinanay basmalar...»*

şinik i. Tahıl için kullanılan bir ölçek.

şip i. Telli bir çeşit bürümcük.

şiraze Fa. i. (.-.) **1.** Kitapların kapağa bağlandıkları yerin iki ucunda ibrişimden örülen ince şerit **2.** mec. Düzen, çığır. *İş şirazesinden çıktı.*

şirden i. *zo.* Gevişgetiren hayvanlarda ikinci mide.

şirin Fa. s. **1.** Sevimli, cana yakın. **2.** Tatlı.

şirk,-ki Ar. i. Tanrıya ortak koşma. **Şirk koşmak,** Tanrıya ortak koşmak.

şirket,-ti Ar. i. Ortaklık.

şirpençe Fa. i. *hk.* En çok ense ve sırtta beliren çabuk genişliyen ve öldürücü bir hal de alabilen çoğu istafilokok denilen mikroba bağlı bir kan çıbanı.

şirret,-ti Ar. s. Geçimsiz, huysuz, yaygaracı, kavga çıkarmaktan hoşlanan.

şiryan Ar. i. Atardamar.

şist,-ti Yu. i. *je.* Yaprak yaprak ayrılabilen taşların genel adı.

şiş s. **1.** Şişmiş, şişkin. **2.** i. Şiş yer.

şiş i. Bir ucu sivri, ince uzun demir çubuk, ki silâh gibi kullanılır. **Kebap şişi,** kebap olacak şeyi geçirip ateşte tutmağa yarıyan şiş. **Örgü şişi,** çorap ve başka örgüler örmekte kullanılan maden veya kemik şiş.

şişane Fr. i. Eskiden kullanılan, namlısı altı yivli tüfek. **Altı kaval üstü şişane,** Bak. alt.

şişe i. **1.** Camdan yapılmış, ağzı dar, uzunca kab. **2.** Lambaya geçirilen camdan küçük baca. **Şişe çekmek,** akciğerden fazla kanı dağıtmak için, havası, içinde bir pamuk parçası yakmak veya içine mum alevi tutmak yoliyle, ısıtılarak seyretilmiş olan özel şişeleri sırta uygulamak.

şişeci s. Şişe satan (kimse).
şişek i. İki yaşında koyun.
şişirilmek (nsz) Şişirmek işi kendine yapılmak.
şişirmek (i) **1.** Şiş hale getirmek. **2.** mec. (Bir sözü veya yazıyı) Gereksiz katmalarla uzatmak. **3.** mec. (Bir kimseye) Üzüntüsünü veya öfkesini artıracak telkinlerde bulunmak.
şişirtmek (i,e) Şişirmek işini başkasına yaptırmak.
şişkin s. Şişmiş, şişirilmiş.
şişkinlik i. **1.** Şişkin olma hali. **2.** Bir yerini şişkin imiş gibi duyma. *Midemde bir şişkinlik var.*
şişko s (×.) al Şişman.
şişlemek (i) Şiş batırmak.
şişman s. Derisinin altında fazla yağ toplanmasından vücudunun her tarafı şişmiş olan (kimse). *Şişman çocuk.*
şişmanlık i. Şişman olma hali.
şişmek (nsz) **1.** İçine öz maddesinden başka bir maddenin katılmasiyle, bir şeyin oylumu dört bir taraftan çoğalmak. *Tahta su emerek şişer. Çıbanın etrafı şişer. Arının soktuğu yer şişer.* **2.** mec. Yorulup koşuya devam edemez olmak.
şitabetmek,-der Fa. T. (nsz) (.-..) Koşmak, atılmak, eşmek, aşıkmak.
şive Fa. i. (-.) Söyleyiş. *Şivesi bozuk. Şivesi Arapçaya çalıyor.*
şiveli Fa. T. s. (-..) Nazlı, edalı.
şivesiz Fa. T. s. (-..) Şiveye aykırı.
şivesizlik Fa. T. i. (-...) Söyleyişte bozukluk.
şoför Fr. i. Otomobili yürütüp yöneten kimse.
şol s. «Şu» işaret sıfatının eski şekli. «... *şol otlar kim ana assı eder...*»
şom s. «Felâket ihtimallerinden bahseden ve bahsettiği bu ihtimallerin gerçeklenmesinden korkulan (kimse)» anlamına kullanılan «şom ağızlı» deyiminde geçer.
şorolop zf. hlk. Birdenbire ve hırsla yutmağı anlatır.
şose Fr. i. Balâst ve balâstın üzerine kum döşenip silindir geçirilerek yapılan yol.
şoson Fr. i. Kışın ayakkabı üzerine giyilen kauçuk potin.
şoven Fr. i. Yurtseverlikte ve ulusçulukta bağnazlık gösteren kimse.
şöhret,-ti Ar. i. Ün, san.
şölen i. **1.** Saygı ve sevgi gösterilmek istenilen kimseleri çağırıp özenli yemek ve içeceklerle ağırlama işi, *ziyafet. **2.** *top.* Dinsel nitelikte yemek toplantısı.
şömine Fr. i. Odada duvar içinde bulunan alafranga odun ocağı.
şövale Fr. i. Ressam sehpası.
şövalye Fr. i. Derebeylik devrinde, Avrupada, zayıfları korumak ve savunmak ereğiyle diyar diyar dolaşan yüksek duygulu atlı savaşkan. **Şövalye yüzüğü,** kaşı kalın ve köşeli bir çeşit yüzük.
şöyle, şöylece zf. Şunun gibi, şu türlü. **Şöyle böyle, 1)** orta derecede, âdeta. *Şöyle böyle bir adam.* **2.** Aşağı yukarı. *Şöyle böyle üç sene oldu.*
şu,-nu s. **1.** Yerde, zamanda veya söz zincirinde biraz uzakça olanı işaret eder. *Şu evin önünde. Şu saatten itibaren. Şu söylediğiniz isim.* **2.** zm. Yerde veya söz zincirinde biraz uzakça bulunan şeyin yerine geçer. *Bunu istemem, şunu isterim. Şunu bir daha söyler misiniz?* **Şu bu,** belirsiz kimseler. *Şu bu karışırsa iş yürümez.* **Şu günlerde,** pek uzak olmıyan bir zamanda. **Şuna bak!,** hafifseme veya kınsma için söylenir. *Şuna bak, ne biçim oturuyor!* **Şundan bundan,** belirsiz şeyler. **Şunu bunu bilmemek,** itiraz dinlememek.
şua,-ı Ar. i. Işın.
şubat,-tı i. Yılın ikinci ayı, ki yirmi sekiz gün olduğu halde dört yılda bir yirmi dokuz çeker.
şube Ar. i. (-.) **1.** Bir kurumun ikinci derecedeki iş yerlerinden her biri, *Kızılay şubesi. Banka şubesi. Askerlik şubesi.* **2.** *by.* Başlıca bölüm. *Hayvanlar iki şubeye ayrılır: Birhücreliler, çokhücreliler.*
şuh Fa. s. Neşeli ve serbest (kadın).
şule Ar. i. (-.) Alev.
şura i. (×.) Şu yer. *Şuraya oturmuştu.*
şûra Ar. i. (--) Meclis.
şuracık i. Yakın ve belirli bir yeri göstererek anlatır. *Şuracıkta bırakmıştım.*
şuralı s. Şu yerden olan. **Şuralı buralı,** türlü yerlerden olan. *Şuralı buralı birtakım insanlar*
şurası,-nı i. **1.** Şu yer. *Şurası iyi değil, buraya geçin. Şurasını beğendiniz mi? Şurasının manzarası daha güzel.* **2.** Şu önemli nokta. *Şurasını unutmayın ki bilgisizlik, her türlü felâketlere yol açabilir.*
şuriş Fa. i. (--) Kargaşalık, karışıklık.
şurup Ar. i. **1.** Şekeri fazla kaynatılarak koyulaştırılmış şerbet. **2.** Sıvı ve şekerli ilâç. *Kuvvet şurubu.*
şuur Ar. i. **1.** Akıl, us. **2.** *ruh.* Bilinç.
şükran Ar. i. İç yükümü, *minnettarlık.
şükretmek,-der Ar. T. (e) (Allaha) Minnettarlığını bildirmek.
şükür,-krü Ar. i. Allaha teşekkür. *Çok şükür, bu günleri de gördük.*
şümul,-lü Ar. i. **1.** İçine alma, kaplama.

2. *man.* Kaplam.

şüphe Ar. i. Arzu edilmeğe değer görülen bir şeyi yok sanma hali, işkil. *Onun doğruluğundan şüpheye düştüm. Sizin dostluğunuzdan hiç bir zaman şüphe etmedim. Bu, şüphe götürmez bir gerçektir.* **Şüphe kurdu,** insanı fazla rahatsız eden şüphe. *Yüreğime böyle bir şüphe kurdu girdi.* **Şüphe yok,** elbette.

şüphecilik Ar. T. i. *fel.* Olumlu veya olumsuz hiç bir kesin vargıya ulaşmıyan, hep şüphe içinde kalmağı gerekli bulan felsefe.

şüphelenmek Ar. T. (den) İşkillenmek, kuşkulanmak.

şüpheli Ar. T. s. **1.** Olmıyacağı daha çok sanılan. *Bugün gideceğim şüphelidir.* **2.** Kötülük hazırladığı sanılan. *Şüpheli hareketler. Şüpheli bir adam.* **3.** İnanmıyan veya kötülük sezinen. *Şüpheli gözlerle bakmak.*

şüphesiz Ar. T. i. **1.** Hakkında şüphe olunmıyan. *İşin bu neticeye varacağı şüphesizdi.* **2.** ü. Elbette.

şüt,-tü Fr. i. Ayak topu oyununda (topa) sıkı vuruş. **Şüt çekmek,** topu böylece atmak.

şüyu,-u Ar. i. Şayi olma, şayi bulunma hali. Bak. şayi.

T

t, T Türk alfabesinin yirmi dördüncü harfi; sesbilim bakımından diş sessizlerinin süreksiz ve serti.

ta e. (-) Dek, değin, kadar veya beri gibi edatlarla yapılan ve bir işin sona erdiği veya başladığı noktayı anlatmağa yarıyan zarf deyimlerinin başına getirildiği vakit aradaki zamanın veya uzaklığın çoğumsandığını anlatır. *Ta sabaha kadar bekledim. Dağın ta tepesine kadar çıktı. Ta sabahtan beri bekliyorum. Ta İstanbuldan beri susmadı.* **Ta kendisi!,** tastamam kendisi. **Ta ki,** «tek» gibi maksat anlatır. *Açık söylüyorum ta ki her kes anlasın.*

Ta *kim.* Tantal cisminin simgesi.

taabbüt Ar. i. Tapınma.

taaccüp Ar. i. Şaşma.

taaddüt Ar. i. Çoğalma, sayısı artma.

taaffün Ar. i. Kokuşma, pis kokma.

taahhüt Ar. i. Boynalma, üstüne alma, üstenme.

taahhütlü Ar. T. s. Bağıtlı².

taakkul,-lü Ar. i. Akıl etme.

taallûk,-ku Ar. i. İlişik, ilgi. **Taallûk etmek,** ilişiği olmak, ilgili bulunmak.

taallûkat,-tı Ar. ç. i. Hısım ve akrabalar.

taam Ar. i. Yemek.

taammüden Ar. zf. Bilerek ve istiyerek (suç işleme).

tammüm Ar. i. Yayılma, genelleşme.

taammüt Ar. i. (Suçta) Bilgi ve istek.

taannüt Ar. i. Direnme, ayak direme.

taarruz Ar. i. 1. Saldırma¹. 2. Sataşma.

taassup Ar. i. Bağnazlık.

taayyün Ar. i. Belirme, belli olma.

taayyüş Ar. i. Geçinme.

taazzi, taazzuv Ar. i. Organlaşma, örgenleşme.

tabaat,-ti (.--.) Basım.

tababet,-ti Ar. i. (.--.) Hekimlik.

tabak Ar. i. Yiyecek koymağa yarar az derin ve yayvan kab. *Yemek tabağı. Çorba tabağı. Kayık tabak.* **Tabak gibi,** dümdüz ve açık (yer).

tabak Ar. i. Sepici.

tabaka Ar. i. 1. Katman. 2. Topluluk, sınıf.

tabaka Fr. i. (.×.) Cepte taşınan tütün veya cıgara kutusu.

tabakhane Ar. Fa. i. Sepi yeri.

tabaklamak Ar. T. (i) Sepilemek.

tabaklık Ar. T. i. Tabak koymağa yarıyan ve üstüste birkaç kattan ibaret olan raf.

tabaklık Ar. T. i. Sepi, sepicilik.

taban i. 1. Ayağın alt yüzü. 2. Ayakkabının alt kısmı. 3. Üstü kapalı bir yerin gezinilen, ayakla basılan yüzü, tavan karşıdı. 4. Bir şeyin oturtulmuş veya tutturulmuş olduğu nesne. 5. Bir ırmağın en çok derin olan orta yeri. 6. i. ve s. İyi cins demir. *Taban kılıç.* 7. i. ve s. Üstü düz dağ veya tepe sırtı. *Taban tarla.* 8. *mat.* Bir cismin veya bir şeklin yüksekliğini ölçmek için aşağıdan yukarıya doğru başlama noktası olarak alınan yüzey veya çizgi. *Piramidin tabanı. Üçgenin tabanı.* 9. *dlg.* Taşra ile dışarı, kasmak ile kısmak gibi, ses ve anlam bakımından birbirine yakın olan kelimeler için «aynı kökten olma iki ayrı taban» denir. **Tabana kuvvet,** bir yere yayan gitmekten başka çare olmadığını anlatır. *Hadi bakalım, tabana kuvvet!* **Tabanları kaldırmak,** hkr. koşarak yola düzülmek, kaçmak. **Tabanları yağlamak,** al. uzak bir yere yayan gitmeğe hazırlanmak. **Taban tabana zıt,** birbirine son derece aykırı. **Taban tepmek,** (uzak bir yere veya yerden) yayan gitmek veya gelmek.

tabanca i. (.×.) 1. Cepte veya belde taşınan ve bir elle kullanılan ateşli silâh. 2. Boyacılıkta kullanılan ve boya püsküren tabanca şeklinde alet. **Tabanca boyası,** fırça ile değil de tabanca² ile vurulmuş boya.

tabansız s. 1. Tabanı olmıyan. 2. mec. Korkak, yüreksiz.

tabansızlık i. Tabansız olma hali, tabansızca hareket.

tabasbus Ar. i. Yaltaklanma.

tabelâ İt. i. (.×.) 1. Dükkânların ve başka iş yerlerinin kapısı üstüne veya yanına asılan ve o yerde ne işle uğraşıldığını, sahibinin adını gösteren levha. 2. Bir asker birliğine, yatılı okullarda öğrencilere, hastanelerde hastalara verilen azığın cinsini ve miktarını gösteren ve her gün doldurulan çizelge. 3. Hastanelerde her hastanın her günkü yemeğinin ve ilâcının kaydedildiği kâğıt.

tabetmek,-der Ar. T. (i) (×..) Basmak[4].
tabı,-b'ı Ar. i. Bası, baskı[3].
tabi,-i Ar. s. (-.) **1.** Bağımlı. **2.** Bağlı[2].
tâbi,-i Ar. s. (-.) Basıcı.
tabiat,-tı Ar. i. (.--) **1.** Doğa. **2.** Doğal özellik. *Arazinin tabiatı.* **3.** Huy. *Bu adamın ne güzel tabiatları var.* **4.** İncelmiş zevk. *Tabiat sahibi bir adam.* **5.** İnsanın büyük aptes bozma kolaylık veya zorluğu.
tabiatsız Ar. T. s. Çirkin ve kaba şeylerden rahatsız olmıyan (kimse).
tabiatüstü,-nü Ar. T. i. ve s. Doğaüstü.
tabii Ar. s. (.--) **1.** Doğal. **2.** e. «Elbette, pek âşikârdır ki, şüphesiz» gibi gerektirme anlatır. *Tabii, siz de geleceksiniz.*
tabiilik Ar. T. i. Doğanın sağladığı veya gerektirdiği hal, doğacılık. *İnsan sözünde ve davranışında tabiilikten ayrılmamalı. Bu bina manzaranın tabiiliğini bozuyor.*
tabiiyat,-tı Ar. ç. i. Doğa bilimleri.
tâbiiyet,-ti Ar. i. (-...) **1.** Bağımlılık, bağlılık. **2.** Uyrukluk.
tabip Ar. i. (.-) Hekim.
tâbir Ar. i. (--) **1.** Deyim. **2.** (Düş) Yorma.
tâbirname Ar. Fa. i. (-.-.) Düşlerin nasıl yorulacağını göstermek kuruntusiyle yazılmış kitap.
tâbiye Ar. i. (-..) Süel kuvvetleri, savaş meydanında gereğince kımıldatıp kullanma işi ve bu ışi inceliyen bilim.
tabla Ar. i. **1.** Satıcıların ve sofracıların kullandığı tahtadan tepsi. *Simitçi tablası. Yemek tablası.* **2.** Soba, mangal gibi şeylerin altına konan ve tepsiyi andıran altlık. **3.** Bir şeyin düz ve geniş kısmı. *Hokka takımı tablası. Terazi tablası. Çadır direği tablası. Makara tablası* **4.** Düz ve geniş şey, *kurs. *Nişan tablası.* **5.** Cıgara külü silkelenen kab. *Pirinç tabla. Billûr tabla.*
tablakâr Ar. Fa. i. **1.** Başkasının hesabına gezerek satıcılık eden kimse. *Simitçi fırınının tablakârlarından...* **2.** Eskiden, büyük konaklarda mutfaktan yemek tablalarını götürüp getiren uşak.
tablalı s. **1.** Tablası olan. **2.** Tepesi geniş. *Tablalı kadın şapkası.*
tabldot,-tu Fr. i. **1.** Lokanta ve otellerde belirli bir para ile verilen belirli kab yemek. **2.** Birçok kişinin her günkü yemeklerini pişirtip sağlamak için kurdukları ortaklık.
tablet,-ti Fr. i. **1.** Yassı ve tekerlek bir şekle konmuş şey. *İlâç tableti. Nane şekeri tableti.* **2.** Eskiden kalma olup kazılarla meydana çıkarılan, türlü şekillerde pişmiş çamurdan, yazılı belgelere verilen ad.
tablo Fr. i. **1.** El işi resim. **2.** Ortada bulunan şeylerin topluca görünüşü, görü, *manzara. **3.** Birbiriyle olan ilgilerine göre yazılmış veya yer almış şeylerin topu. *Çarpım tablosu. Kronoloji tablosu.* **4.** Bir tiyatro perdesinde dip perdenin açılmasiyle beliren yeni görü. **Çarpım tablosu,** 10 dan küçük iki tam sayının çarpımını bulmağa yarıyan çizelge, *kerrat cetveli.
tabu s. *top.* Tekinsiz.
tabulga i. *bt.* Tavulga.
tabur i. **1.** Dört bölükten meydana gelen ve bir binbaşının komutasında bulunan asker birliği. **2.** Asker gibi, birbiri ardında yer almış saflarla meydana getirilmiş düzgün insan kümesi. *Öğrenciler tabur oldu.*
taburcu s. Hastaneden çıkan. *O hasta taburcu oldu.*
tabure Fr. i. İskemle ve daha çok piyano çalarken oturulan iskemle.
tabut,-tu Ar. i. **1.** Ölüleri mezara götürürlerken içine koydukları sandık. **2.** İçine yumurta konan uzun sandık.
tabya Ar. i. (×.) Küçük istihkâm.
tacanmak Fa. T. (nsz) Taç giymek.
tâcil Ar. i. (--) Aceleleştirme, ivdirme, hızlandırma, tezleştirme.
tacir Ar. i. (-.) Tecimen.
tâciz Ar. i. (--) Tedirgin etme.
tâcizlik Ar. T. i. (-..) Tedirgin etmeklik. **Tâcizlik getirmek, 1)** tedirgin edenden şikâyet etmek, **2)** usanç getirmek. **Tâcizlik vermek,** tedirgin etmek.
taç Fa. i. **1.** Hükümdarlık belgisi olarak hükümdarların başlarına giydikleri cevahirli başlık. **2.** Gelinlerin başlarına geçirdikleri büyük mücevher. **3.** Eskiden bâzı tarikatlarda şeyhlerin giydikleri başlık. **Çiçek tacı,** *bt.* çiçeklerin, cinsellik örgenlerinin etrafında türlü renkte yapracıklardan meydana gelen ve böceklerin dikkatini çekmeğe yarıyan örgen. **Güneş tacı,** *as.* güneşin tam tutulmasında pek iyi görülen güneş havaküresinin alevli kısmı.
taçlanmak Fa. T. (nsz) Taç giymek.
taçsızlar Fa. T. ç. i. *bt.* Çiçeklerinde taç bulunmıyan bitkiler ve bitki familyaları.
taçyaprağı,-nı Fa. T. b. i. *bt.* Tacı meydana getiren yapracıklardan her biri.
taçyapraklı Fa. T. s. *bt.* Taçyaprakları şöyle veya böyle olan. **Ayrı taçyapraklılar,** taçyaprakları birbirine bitişik olmayıp yanyana yer almış bulunan bitkiler. **Bitişik taçyapraklılar,** taçyaprakları birbiriyle yandan bitişmiş bulunan bitkiler.
tadak i. [T.D.] Tadım.

tadalmak (den) Tat duymak, hoşlanmak.
tadat Ar. i. (--) Sayım, sayma.
tadım i. *by.* Ağza bir şey alındığı zaman tatlılık, acılık, ekşilik gibi niteliklerden duygulanılması yeteneği, °zaika.
tadımlık s. ve i. Bir şeyin tadına bakmağa yeter (miktar). *Bu, doyumluk değil tadımlıktır.*
tadil, tadilât,-tı Ar. i. (-•), (-•-) Değişke, değişiklik.
taflan i. *bt.* Gülgillerden, yapraklarında siyanidrik asit bulunan, hekimlikte kullanılan bir bitki.
tafra Ar. i. Atıp tutma, yüksekten atma.
tafracı Ar. T. s. Atıp tutan, yüksekten atan.
tafsil Ar. i. Bir şeyi ayrıntılariyle anlatma, ayrıntılama.
tafsilât,-tı Ar. ç. i. Ayrıntılar. **Tafsilât vermek,** uzun anlatmak, ayrıntılı anlatmak, uzun uzadıya anlatmak.
tafta i. Düşük olmıyan düz ve donuk bir cins ipekli.
tagaddi Ar. i. Beslenme.
tagallüp Ar. i. Zorbalık.
taganni Ar. i. Şarkı söyleme, ırlama, şakıma.
tagayyür Ar. i. Değişme, özgerme, başkalaşma
tağdiye Ar. i. Besleme.
tağşiş Ar. i. (Bir şeyin içine başka bir madde) Karıştırma.
tağyir Ar. i. Değiştirme, özgertme, başkalaştırma, başkalama.
tahaccür Ar. i. Taşlama, taş kesilme.
tahaffuz Ar. i. Barınma, korunma.
tahaffuzhane Ar. Fa. i. Karantina yeri.
tahakkuk,-ku Ar. i. Gerçekleşme.
tahakküm Ar. i. Başatlama, zorbalık etme.
tahallül Ar. i. Ayrışma.
tahammuz Ar. i. Oksitlenme.
tahammül Ar. i. **1.** Dayanık. **2.** Götürüm. **3.** Kaldırma. **4.** Katlanma.
tahammülfersa Ar. Fa. s. Dayanılmaz.
tahammür Ar. i. Mayalanma, ekşime.
tahan i. Tahin.
taharet,-ti Ar. i. (•-•) Temizlik, temizlenme.
taharri Ar. i. Arama, araştırma. **Taharri memuru** veya sadece **taharri,** sivil polis.
taharriyat,-tı Ar. ç. i. Araştırma.
taharrüş Ar. i. **1.** Tırmalanma, kurcalanma, azdırılma. **2.** İrkilme[3].
tahassun Ar. i. Barılanma.
tahassür Ar. i. **1.** Özlem. **2.** Pıhtılaşma.
tahassüs Ar. i. Duygulanma.
tahaşşüt Ar. i. Yığınak, yığılma, birikme.
tahattur Ar. i. Hatırlama.
tahavvül Ar. i. Değişme, dönme, dönüşme.
tahayyül Ar. i. İmgeleme, kılıklama.
tahayyür Ar. i. Şaşma, şaşalama.
tahdidat,-tı Ar. ç. i. Kısıntı, sınırlama.
tahdiş Ar. i. Bulandırma, karıştırma.
tahdit Ar. i. **1.** Sınırlama, çevreleme. **2.** Buçlama.
tahfif Ar. i. Hafifletme, yeğniletme.
tahıl i. Buğday, arpa, mısır, yulaf, çavdar, pirinç gibi ürünlerin genel adı, °hububat.
tahin Ar. i. Öğüdülmüş susam, ki koyu bir sıvı halindedir. **Tahin helvası,** tahin ile şeker veya pekmez dövüle dövüle pişirilerek yapılan helva.
tahinî Ar. s. Tahin rengi, kirli açık sarı.
tahkik,-kı Ar. i. **1.** Soruşturma. **2.** Gerçekleme[2]
tahkikat,-tı Ar. ç. i. Soruşturma.
tahkim Ar. i. Berkitme, sağlamlaştırma.
tahkir Ar. i. Hakaret etme, alçaklama, küçükleme.
tahlif Ar. i. Ant içirme.
tahlil Ar. i. Çözümleme.
tahlis, tahlisiye Ar. i. Kurtarma, can kurtarma.
tahlit,-ti Ar. i. Karıştırma, katıştırma.
tahliye Ar. i. **1.** Boşaltma. **2.** Salıverme.
tahmil Ar. i. Yükleme.
tahmin Ar. i. Tasınlama, tasın.
tahminen Ar. zf. (•×•) Aşağı yukarı, tasınlama ile, tasınlıyarak.
tahminî Ar. s. Tasınlı.
tahmisçi Ar. T. s. Kuru kahveci.
tahnit,-ti Ar. i. Ölüyü, bozulmaması için ilâçlama.
tahra i. Testere gibi dişli bir çeşit iğri budama bıçağı.
tahribat,-tı Ar. ç. i. Yıkımlık.
tahrif Ar. i. Değşirme.
tahrik,-ki Ar. i. **1.** Kımıldatma. **2.** Yola çıkarma. **3.** Kışkırtma. **4.** İşletme.
tahrikâmiz Ar. Fa. s. (•---) Kışkırtıcı.
tahrikât,-tı Ar. ç. i. (•--) Kışkırtma.
tahril Ar. i. Çizgi. *Tahrilleri ince.*
tahrilli Ar. T. s. **1.** Çizgili. **2.** Renkli kısmı düz olmayıp koyu ve açık olmak üzere çizik çizik olan (göz).
tahrip Ar. i. Yıkımlama, yıkım.
tahripkâr Ar. Fa. s. Yıkımcı, zararlı.
tahrir Ar. i. Yazma.
tahrirat,-tı Ar. ç. i. (•--) Betik, yazı.

tahriren Ar. zf. (·-·) (·×·) Yaziylę, yazılı olarak.
tahrirî Ar. s. (·--) Yazılı.
tahriş Ar. i. **1.** Tırmalama, kurcalama, azdırma. **2.** İrkilmeye[3] uğratma, irkiltme.
tahsil Ar. i. **1.** (Para) Alma, toplama. **2.** Öğrenim, öğretim.
tahsilât,-tı Ar. ç. i. Alınç.
tahsildar Ar. Fa. i. Alımcı.
tahsin Ar. i. Beğenme, alkışlama.
tahsis Ar. i. Ayırma[6], özgüleme, örüleme.
tahsisat,-tı Ar. i. (·--) Ayrıltı, ödenek.
tahşidat,-tı Ar. i. (·--) Yığınak.
tahşit Ar. i. Yığma.
tahşiye Ar. i. Haşiye yazma.
taht,-tı Fa. i. Hükümdarlık belgisi olmak üzere hükümdarların oturdukları koltuk. *Tahta oturmak. Tahttan indirilmek.* **Tahta çıkmak,** hükümdar orununa geçmek.
tahta i. **1.** Düz, enlice, uzun ve az kalın biçilmiş ağaç. *Çam tahtası. Gürgen tahtası.* **2.** Bu şekilde biçilmiş ağaçların yan yana getirilip tutturulmasiyle meydana gelen yüzey, ki üzerinde türlü işler görülür. *Resim tahtası. Yazı tahtası. Satranç tahtası.* **3.** Bir cismin düz, yassı ve geniş hali, °safiha. *Bakır tahtası. Çinko tahtası.* **4.** s. Tahtadan[1] yapılmış. *Tahta perde. Tahta kılıç* **5.** Sebze bahçelerinde ayrılan küçük yer. **Tahta havale,** tahta perde. **Tahtası eksik,** aklı tam olmıyan.
tahtabiti,-ni b. i. Tahtakurusu.
tahtaboş i. Damın düz bir kısmı, ki en çoğu çamaşır sermeğe yarar ve çinko ile döşeli bulunur.
Tahtacı i. Anadoluda yaşıyan bir Türkmen koluna ve bu koldan olanlara verilen ad.
tahtakurusu,-nu b. i. Oturulan ve yatılan yerlerde üriyerek insan kaniyle beslenen pis kokulu yassı küçük böcek.
tahtalı s. Tahtası olan. **Tahtalı köy,** ar. sinlik, mezarlık.
tahtani Ar. s. (·--) Altta olan, alttaki.
tahtelârz Ar. i. ve s. Yeraltı.
tahtelbahir,-hri Ar. i. Denizaltı.
tahtelhıfız,-fzı Ar. zf. Silâhlı kuvvetlerin deneti altında olarak, silâhlı denet altında
tahterevalli i. (·--×·) Ortasından bir yere dayanan ve iki ucuna birer kişi oturulan bir kalastan ibaret düzen, ki bununla havada yükselip inmek suretiyle eğlenilir.
tahteşşuur Ar. i. ve s. Bilinçaltı.
tahtıravan Fa. i. Çoğu iki katır tarafından taşınılan gezinti sedyesi.
tahtie Ar. i. (Birinde) Kusur bulma.
tahvil Ar. i. **1.** Değiştirme, çevirme, döndürme, dönüştürme. **2.** Devletin veya bir şirketin ödünç para almak için çıkardığı, değerleri eşit ve üzerinde yazılı, yıllık faiz getiren basılı senet.
tahvilât,-tı Ar. ç. i. Tahviller[2].
tahzir Ar. i. Çekindirme, sakındırma.
taife Ar. i. Tayfa.
tak,-kı i. Tahtaya sert bir şeyle vurulduğu zaman çıkan sesi anlatır. **Tak etmek (Canına-),** artık dayanamaz bir hale gelmek.
tak,-kı Fa. i. (-) Anıt olarak yapılan veya şenliklerde yer yer caddelerde kurulan kemer.
taka i. **1.** İki üç kişi tarafından idare edilir küçük yelkenli. **2.** [T.D.] Dolap. **3.** [T.D.] Nal.
takabbuz Ar. i. Büzülme, kısılma.
takaddüm Ar. i. **1.** İleride bulunma. **2.** Önce davranma.
takallûs Ar. i. Kasılma.
takanak i. Takıntı.
takarrüp Ar. i. Yaklaşma, yanaşma.
takarrür Ar. i. **1.** Kararlaşma. **2.** Karar kılma.
takas Ar. i. Sayışma. **Takas tukas etmek** veya **olmak,** sayışmak.
takat,-ti Ar. i. (-·) Güç, derman. **Takat getirmek,** dayanmak.
takatsiz Ar. T. s. (-··) Argın, dermansız.
takatuka i. **1.** Gürültü, patırdı. **2.** Basımevlerinde dizilmiş harfleri iyice yerleştirmek için üzerlerine vurmağa yarar takoz. **3.** Uzun tütün çubukları kullanıldığı devirde odanın ortasına yerleştirilen kül çanağı.
takav i. Nal.
takavcı s. Nalbant.
takayyüh Ar. i. İrinlenme.
takayyüt Ar. i. Özen.
takaza Ar. i. Başa kakma.
takbih Ar. i. Kınama. ayıplama.
takdim Ar. i. **1.** Sunma. **2.** Tanıtma. **3.** Öneltme, önceleme.
takdime Ar. i. Sungu.
takdir Ar. i. **1.** Beğenme, değer verme. **2.** (Değerini, önemini, gerekliğini) Anlama, oranlama. **3.** Değer biçme. **4.** Allahın isteği, Allahın yazdığı. **5.** Takdir kelimesinin -de hali sontakı gibi kullanıldığı vakit durum veya şart anlatır. *O takdirde* (= o durumda, o halde). *Geldiği takdirde* (= gelirse).
takdirî Ar. s. Saymaca.
takdis Ar. i. Kutsama.

takı i. **1.** Bir kimseye armağan olarak takılan, altın, küpe, inci gibi şeyler. **2.** *dlg.* Bir kelimenin sonuna veya (başka dillerde olduğu gibi) başına gelen edat. «Ben de gördüm» sözünde «de» bir takı «sontakı»-dır.

takıldak i. Çakıldak[1].

takılgan s. İnsanı, şaka yollu, üzecek veya uğraştıracak hareketlerde bulunmağı huy edinen, °muzip.

takılmak (e) **1.** Takmak işine konu olmak. **2.** Bir kimseye şaka yollu üzücü veya şaşırtıcı söz söylemek. **3.** Söz atmak.

takım i. **1.** Birbirine uygun şeylerin veya kimselerin topu. *Şu siyah şapkalı da onların takımındandır.* **2.** Birbirini tamamlıyan şeylerin veya aletlerin topu. *Yazı takımı. Marangoz takımı. Bir takım ciğer.* **3.** Görev bakımından birbirini tamamlıyan kimselerin topluluğu, °ekip. *Orta oyunu takımı.* **4.** Cıgara ağızlığı. **5.** *ask.* Bölüğü meydana getiren küçük birliklerden her biri. *Birinci takım komutanı.* **6.** *by.* Bölümlemede sınıf ile familya arasında yer alan bölüm, familyalar birliği. **7.** *dlg.* Bir ismin, benzerleri arasında belirtilmesi için başına getirilen isim veya sıfatla birlikte meydana getirdiği tüm, °terkip; «evin damı, bahçe duvarı, kırmızı çiçek» sözleri birer takımdır; ilk ikisine «isim takımı» üçüncüsüne «sıfat takımı» denir; bu takımlarda ilk öğe «belirten», ikinci öğe «belirtilen» adını alır. **Takım erki,** *top.* toplulukta bir takımdan olanların, hükümet erkini elde tutması. **Takım takım,** küçük topluluklar halinde. *Ziyaretçiler takım takım gelmeğe başladılar.*

takımadalar ç. b. i. *c.* Birbirine yakın büyüklü küçüklü birkaç adanın topu.

takımyıldız b. i. *as.* Gökte, birbirine göre durumları her vakit aynı kalan yıldızlar topluluğu.

takınak i. *ruh.* Doğru ve yerinde olmadığını kendi de gördüğü halde insanın boyun eğmekten ve gereğini yapmaktan kurtulamadığı geçici bir eğinim.

takınaklı s. *ruh.* Takınaklara tutulan (kimse).

takınmak (nsz) **1.** Kendine takmak. **2.** (Bir niteliği) Ele almak. *Ciddîliğini takınmak. Bütün iradesini takınarak...*

takıntı i. Borç veya başkaca ilişik.

takırdamak (nsz) Tak tak diye ses çıkarmak. *Sandığın içinde aletler takırdadı.*

takırdatmak (i) Tak tak diye ses çıkartmak. *Kutunun içindekileri takırdattı.*

takırdı i. Takırdama sesi.

takır takır b. zf. Takırdıyarak.

takır tukur b. zf. Fazla ve kaba bir şekilde takırdıyarak. *Gece vakti takır tukur, eşyanın yerini değiştirmeğe kalktı.*

takışkan s. Her şeye takışmayı huy edinmiş olan (kimse), °muteriz.

takışmak (i:i,le) **1.** Birbirine takmak. **2.** (e) [T.D.] Bir fikri veya bir hareketi yerinde bulmayıp ondan vazgeçilmesini istemek, °itiraz etmek.

takıştırmak (i) **1.** Takıp yakıştırmak. **2.** Parçaları, bir tüm meydana getirecek şekilde uygunca birbirine takmak, kurmak, °montaj yapmak. *Sökülmüş makinayı takıştırmak*

takibat,-tı Ar. ç. i. (—-) Kovuşturma.

takibetmek,-der Ar. T. (i) (—-.) **1.** Arkasına düşmek, ardılmak. **2.** Gütmek, artlamak. **3.** Ardınca gelmek veya gitmek. **4.** Kovalamak, kovuşturmak.

tâkim Ar. i. (-.) **1.** Kısırlaştırma. **2.** Mikropsuzlama.

takimetre Yu. i. (..×.) Bir taşıdın hızını ölçmeğe yarıyan aygıt.

takip Ar. i. (—) **1.** Arkasına düşme, ardılma. **2.** Gütme, artlama.

takke i. Başa geçirilen, çoğu yarım küre şeklinde olan, ince ve hafif başlık.

takla, taklak i. Başı yere koyup vücudu, ayakları havaya kaldırarak öbür yana atmak şeklinde yapılan hareket. **Taklak atmak** veya **takla kılmak,** bu hareketi yapmak. **Takla attırmak,** mec. istediği gibi oynatmak.

taklavat,-tı «Takım ve takıntıları» anlamına kullanılan «takım taklavat» deyiminde geçer. *Onlar takım taklavat gezmeğe çıktılar*

taklip Ar. i. (Hükümeti) Devirme.

taklit Ar. i. **1.** Öykünme. **2.** Benzetleme. **3.** Yansılama. **4.** Benzek. **Taklidini yapmak,** yansılamak.

takma i. **1.** Takmak işi. **2.** s. Aslında olmayıp sonradan konan, iğreti. *Takma ad. Takma saç. Takma diş.*

takmak (i,e) **1.** Bir şeyi başka bir şeye geçirip yerleştirmek. *Yüzük takmak. Gözlük takmak. Beline kılıç takmak. Kol düğmesini takmak. Camı çerçeveye takmak.* **2.** (Takılarak kullanılan değerli şeyler hakkında) Geline armağan etmek. *Geline pırlanta yüzük takmışlar.* **3.** (Ad, lâkap) Koymak. **4.** ar. Borç bırakmak. *Bakkalın elli lirasını takarak gitti.* **5.** (Arka, art ve peş gibi kelimeleri tümleç alarak) Almak. *Peşine on kişi takarak geldi.* **6.** (den) Sınavını başaramamak. *Üç dersten takmış.* **Takıp takıştırmak,** özenerek süslenmek.

takoz i. **1.** Ağaç kama. **2.** Kızaktaki ge-

minin üstünde oturduğu ağaçlardan her biri. **3.** Çivi çakmak üzere duvarın içine yerleştirilen ağaç parçası.

takriben Ar. zf. (.--) (.×.) Aşağı yukarı.

takribî Ar. s. (.--) Yaklaştırmaca.

takrip Ar. i. Yaklaştırma.

takrir Ar. i. **1.** Söyleyiş, anlatış. **2.** Önerge. **3.** Tapu dairesinde mülkünü başkasına sattığını söyleme.

takriz Ar. i. Beğence.

taksa Fr. i. Taksalı mektuplara yapıştırılan pullara «taksa pulu» denir.

taksalı Fr. T. s. Pulu, gönderen tarafından yapıştırılmadığı veya eksik yapıştırıldığı için parası cezasiyle birlikte kendisine gönderilen kimseden alınan mektuplara «taksalı mektup» denir.

taksi Yu. i. Piyasada işliyen ve taksimetre taşıyan otomobil.

taksim Ar. i. **1.** Bölüştürme. **2.** *mat.* Bölme ve bölü. **3.** *mü.* Şark müziğinde faslın başında ve ortasında çalgıcı tarafından doğaçtan yapılan gezinti.

taksimat,-tı Ar. ç. i. Bölüntüler.

taksimetre Yu. i. Otomobillerde kullanılan ve verilecek parayı gösteren sayaç.

taksir Ar. i. **1.** Kısaltma, kısma. **2.** Kusurda bulunma.

taksirat,-tı Ar. ç. i. Kusurlar, suçlar.

taksit,-ti Ar. i. Bölü.

takt,-tı Fr. i. Den, denlilik. **Takt sahibi,** denli.

tak tak b. zf. Sert ve gevrek bir şeye vururken çıkan kaba ve tok sesi anlatır. *Tak tak kapı vuruldu.*

taktırmak (i,e) Takmak işini yaptırmak.

takti,-i Ar. i. **1.** Kesme, parçalama. **2.** Durgu.

taktik Yu. i. Tâbiye.

taktir Ar. i. Damıtma, imbikten çekme.

tak tuk b. zf. Sert ve gevrek şeye vururken çıkan sesi, beğenmiyerek, anlatır. *Tak tuk kapıları açıp kapamağa başladı.*

takunya Yu. i. Bak. nalın.

takva Ar. i. (.-) Günahtan sakınma, °züht.

takvim Ar. i. **1.** Zamanı yıllara, aylara ve günlere ayırma yöntemi. **2.** Bir yılın günlerini, aylarını, sayılı günlerini gösteren çizelge veya defter.

takviye Ar. i. Berkitme, kuvvetlendirme, pekiştirme.

takyit Ar. i. Bağlı² kılma.

talabık i. Teprenme, kımıldanma.

talabımak (nsz) Teprenmek, kımıldanmak.

talâk,-kı Ar. i. Boşama, boşanma.

talâkat,-ti Ar. i. (.--) Söyleme kolaylığı.

talamak (i) Talan etmek.

talan i. Yağma, çapul.

talapsımak Ar. T. (nsz) (Dişi hayvan) Erkek istemek.

talaş i. Testere ile biçilen veya rende, törpü gibi aletlerle düzeltilen bir şeyden dökülen kırıntı. **Talaş kebabı,** önce pişirilip hazırlandıktan sonra yufkaya sarılarak börek biçimi verilen ve öylece fırına sürülen kuşbaşı et yemeği.

talaz i. **1.** Dalga. **2.** İpekli kumaşın örselenmesiyle yüzündeki tellerde meydana gelen kabarıklık.

talazlanmak (nsz) **1.** Dalgalanmak. **2.** (İpekli kumaş) Düzgünlüğünü kaybederek yüzündeki teller kabarmak.

talazlık i. Bâzı kayıkların küpeştesine dalgaya karşı baştan kıça kadar konulan tahta.

talebe Ar. i. **1.** Öğrenci. **2.** İrdemen.

talep Ar. i. İstek.

taler i. Almanların, Avusturyalıların ve daha bâzı milletlerin eski bir gümüş parası.

tâli Ar. s. (-.) İkinci derecede olan, ikincil.

talih Ar. i. Raslantıları idare ettiğine ve böylelikle insanlara iyi veya kötü durumlar hazırladığına ınanılan sanal kuvvet, sur, °baht.

talihli Ar. T. s. Talihi lehte olan, daima talihin lûtfunu gören. *Talihli adam.*

talihsiz Ar. T. s. Talihi aleyhte olan, daima talihin üzgüsüne uğrıyan. *Talihsiz çocuk. Talihsiz memleket.*

talihsizlik Ar. T. i. Talihin uygunsuzluğu.

talik,-kı Ar. i. **1.** (Bir işin yapılmasını şu veya bu şarta) Bağlı tutma. **2.** (Belli bir zamana) Bırakma. **3.** Arap alfabesinde geliştirilen güzel yazılardan biri.

talika Lehçeden i. (.×.) Dört tekerlekli hafif yolcu arabası.

talim Ar. T. i. (-.) **1.** Öğretim. *Talim ve Terbiye Heyeti.* **2.** Yetiştirim. *Asker talimiyle uğraşan subay.* **3.** Askerlik idmanı. *Asker talime çıktı.*

talimat,-tı Ar. i. (-.-) Yönerge.

talimatname Ar. Fa. i. (-.-.-.) Astüzük, yönetmelik.

tâlip Ar. s. (-.-) İstiyen, istekli.

tâlipli Ar. T. s. (-..) hlk. Tâlip.

talk,-kı Ar. i. Doğal hidratlı manyezi silikatından ibaret olan ve hekimlikte, en çok deri hastalıklarında kullanılan beyaz bir toz.

talkım i. *bt.* Bitki sapının tepesinde bir

çiçekle sona ermesi şeklindeki çiçeklenme.

talkın i. Verdikleri öğütlere kendileri uymıyanlar hakkında kullanılan «Halka verir talkını, kendi yutar salkımı» deyiminde geçer.

talkşist,-ti Fr. i. Talktan oluşmuş billûr şist.

tallı bitkiler ç. b. i. Bitkilerin ayrıldığı başlıca dört şubeden biri, ki kök, gövde, sap ve yaprak gibi örgenleri olmayıp «tal» denilen çıplak bir çomak şeklinde ilkel bir örgenden ibaret bulunan alkları, mantarları, likenleri ve bakterileri içine alır.

taltif Ar. i. Gönül okşama, gönül hoş etme.

talvek Al. i. Bir dereyin en büyük eğim çizgisi, ki sular o çizgi boyunca akarlar.

talyum Lâ. i. (×.) *kim.* Tl simgesiyle gösterilen, fizik özelikleri bakımından kurşuna çok yaklaşan, yoğunluğu 11,85 olan, 1515 derecede ergiyen, tuzları ve bileşikleri zehirli olan bir maden.

tam Ar. s. **1.** Eksiksiz. *Bu iş tam iki yıl sürdü.* **2.** zf. Zaman anlatan zarflara getirilerek anlamı kesinleştirir. *Tam o aralık. Tam kalkacağı sırada.* **Tam bölen,** *mat.* bir tam sayıyı kalansız bölen sayılardan her biri. **Tam üstüne basmak,** ar. aranılan veya beklenilen şeyin ta kendisini bulmak.

tamah Ar. i. Açgözlülük, soğumsuzluk. **Tamah etmek, 1)** açgözlülük etmek, soğumsuz davranmak, **2)** çok beğenip istemek. *Bu kitabın nesine tamah ettin?*

tamahkâr Ar. Fa. s. Açgözlü, soğumsuz.

tamalgı b. i. *fel.* Algıdan daha üstün ve daha karmaşık bir bilgi derecesi.

tamam Ar. s. **1.** Tüm, bütün. *Bu köyün tamamı onundu.* **2.** Eksiksiz. *Bu kitap tamam değildir.* **Tamamı tamamına,** tastamam. **Tamam olmak,** sona ermek. *Vakit tamam oldu.*

tamamiyet,-ti Ar. i. (-...) Bütünlük, tümlük.

tamamlamak Ar. T. (i) Eksiğini yerine koymak, tümlemek.

tamamlanmak Ar. T. (nsz) Tamam olmak, tümlenmek.

tambur i. Perde bağları müzik kuramlarına uygun olan ve klâsik şark müziğinin başlıca çalgılarından biri bulunan, tambura cinsinden bir saz, ki Farabi tarafından «tamburu-kebiri-Türki» adiyle anılmıştır.

tambura i. Çalgıçla çalınan, maden telli, perdeli, saplı, halk sazlarının genel adı. *Cura, bulgari, bağlama, bozuk, meydan sazı, çöğür birer tamburadır.*

tamburacı s. Tambura çalan veya yapan (kimse).

tâmik,-kı Ar. i. (-.) Derinleştirme

tamim Ar. i. (-.) **1.** Genelge. **2.** Genelleme.

tamir Ar. i. (-.) Onarma.

tamirat,-tı Ar. ç. i. (---) Onarım.

tamlama i. *dlg.* Takım[7].

tamlanan s. *dlg.* Belirtilen. Bak. takım[7].

tamlıyan s. *dlg.* Belirten. Bak. takım[7].

tampon Fr. i. **1.** Cerrahlıkta kanı silmek veya dindirmek için kullanılan gaz bezi yumağı. **2.** Toslaşmaların etkisini azaltmak için vagonların ön ve arka yerlerinde ikişer tane bulunan yaylı maden yastık. **Tampon devlet,** birbirinden kuşkulanan iki devlet arasında bulunan üçüncü devlet.

tamsayı b. i. Bir tümü meydana getiren tekler için kararlaşmış bulunan sayı.

tamtakır b. s. İçinde bulunması gereken şeylerden hiç biri bulunmıyan. *Tamtakır bir oda. Kesesi tamtakır bir adam.*

tamtam i *mü.* Orkestrada yer alan gong.

tamu i. Cehennem.

tamusal s. Tamuya değgin veya tamuyu andıran, *cehennemî.

tamüye b. i. Bir topluluk için kararlaşmış bulunan üye sayısı.

tan i. Sabahın gün doğmadan önceki saati, alaca karanlık zamanı. **Tan atmak,** tan vakti gelmek. **Tan yeri,** tan vaktinde göğün ağarmağa başlıyan yeri, ki az sonra güneş oradan doğar.

tanassur Ar. i. Hıristiyan olma.

tandır Ar. i. Yere çukur kazılarak yapılan bir çeşit fırın. **2.** Bâzı yerlerde, kışın ayakları ısıtmak için, alçak bir masanın altına mangal koyup üstüne yorgan örterek meydana getirdikleri düzen.

tandırname Fa. i. Kocakarıların dünya düzeni hakkındaki fikir ve kanışlarının topunu anlatan bir deyim. *«Seksen hekimin vesayasını (öğütlerini) bir kocakarının bu tandırname sözleri bîhüküm (hükümsüz) bırakıyordu».*

tane Fa. i. **1.** Kendi başına tek bir varlık diye alınan şeyler hakkında sayı birimi olarak kullanılır. *Üç tane elma. Beş tane karpuz.* (Bu gibi takımlardan tane kaldırılabilir. *Üç elma. Beş karpuz.* Fakat tam bir cümlede bu gibi takımlardan belirtilen kaldırıldığı zaman «tane» sözü bırakılmak gerektir.— *Kaç mendil istiyorsunuz?—Üç tane istiyorum)* **2.** Tahılları meydana getiren tohumlardan her biri. *İki buğday tanesi. Beş pirinç tanesi.* **Tane tane,** teker teker.

tanecik i. Küçücük tane.

tanecikli s. **1.** Küçücük tanelerden oluş-

muş. *Tanecikli külte.* **2.** Yüzü tanecikler-le kaplı gibi görünen.

tanecil s. *zo.* Tahılla beslenen (hayvan).

tanelemek (i) Tanelerini ayırmak. *Narı tanelemek.*

taneli s. **1.** Tanelerden meydana gelmiş. **2.** Şöyle veya böyle tanesi olan. *Ufak taneli. İri taneli.*

tanen i. Birçok bitkisel maddelerde bulunan buruşturucu bir madde, ki sepicilikte ve hekimlikte kullanılır, mazı tozu.

tangent,-ti Fr. i. *mat.* Trigonometride, bir açının tepesini merkez alarak yarım çapı «1» olan bir çember çizdikten sonra açının birinci kenarının çemberi kestiği A noktasından çembere çizilen teğet üzerinde açının ikinci kenarının ayırdığı AT doğru parçası uzunluğunun cebirsel değeri

tangır tangır b. zt. Kazana vurulduğu zaman çıktığı gibi kaba, tok ve çınlayıcı sesleri anlatır. *Boş tencere sallandıkça içinde kepçe tangır tangır ediyordu.*

tangır tungur b. zf. Bir şey yuvarlanırken çıkan sesin kaba, tok ve çınlayıcı olduğunu anlatır. *Fıçılar tangır tungur yuvarlandı.*

tango i. (×.) **1.** *mü.* Özel ritiml ağır bir dans ve onun havası. **2.** mec. hlk. Züppece şık (kadın). *«En tango kıyafetli o idi».*

tanı i. Bir hastalığı tanıma işi, °şahit.

tanıdık s. ve i. Tanışılıp konuşulan kimse. *Orada hiç bir tanıdığa raslamadım. Yolda tanıdık bir yüz göremedim.*

tanık **1.** Gördüğünü ve bildiğini bir mahkeme veya bir soruşturma kurulu önünde söyliyen kimse, °şahit. **2.** mec. Bir gerçeğin tanıtlanması için öne sürülen örnek. **Tanık tepe,** *je.* etrafının aşınmasiyle tek olarak tepe halinde kalabilen toprak parçası, ki o vörenin eski yüksekliğini gösterir

tanıkbeti b. i. (T.S.) Bir şeye tanıklık etmek üzere yetkili bir kimse tarafından imza edilmiş resmî kâğıt, °tasdikname.

tanıklamak (i) Tanık göstermek, tanık getirmek, tanık tutmak, °işhadetmek.

tanıklık i. Tanık olma hali ve işi, °şahitlik.

tanıksamak (i) Tanık diye göstermek.

tanılamak (i) Belirtilerine bakarak bir hastalığın, hastalıklardan hangisi olduğunu tanımak, °teşhis etmek.

tanılmak (nsz) Tanımak işine konu olmak.

tanım i. Tanımlamak işi, tanımlama, °tarif.

tanımak (i) **1.** Önceleri bilmiş olduğu bir kimse veya bir şeyle yeniden karşılaşınca hatırlıyarak o olduğuna hükmetmek. *Arkadaşımı yirmi yıldan sonra görünce hemen tanıdım.* **2.** Birisini bilir olmak. *Onu iki yıldan beri tanıyorum.* **3.** Hakkında doğru ve tam bilgisi bulunmak. *Sen hâlâ insanları tanıyamadın.* **4.** Bilip ayırmak. *Hayvanların çoğu kendilerine zarar verecek otları tanırlar.* **5.** Varlığını kabul etmek *Mirasçılar bu borcu tanımamışlar.* **6.** Boyun eğmek, hükmüne uymak. *Kanunu tanımak.* **7.** Sorumlu bilmek. *Ben arkadaşını tanımam, alacağımı senden isterim.*

tanımlamak (i) Bir kavramın bütün öğelerini eksiksiz saptamak, bir şeyin özel ve temelli niteliklerini sayarak onu tanıtmak, °tarif etmek.

tanınmak (nsz) **1.** Kim olduğu bilinmek. **2.** Şöyle veya böyle bilinmek. *İyi bir hekim diye tanınmak. Geçimsiz diye tanınmak.*

tanınmış s. **1.** Tanınmak fiilinden sıfat. *İyi tanınmış bir adam. Doğru tanınmış bir yargıç.* **2.** Her kesçe tanılan. *Memleketin tanınmış bir hekimi.*

tanısızlık i. *ruh.* Her hangi bir duyum aracıyle eşyayı tanıma yetisinin yitimi, °agnosi.

tanış i. Tanıdık kimse.

tanışık i. Birbirini tanıyanlardan her biri. *Bunlar tanışık çıktılar.*

tanışıklık i. Birbirini karşılıklı tanıma, tanışma. *Onunla hiç tanışıklığım yok.*

tanışmak (nsz:le) Birbirinin kim olduğunu tanımak.

tanıt i. Tanıtlamağa yarıyan belgi veya her hangi bir şey, °beyyine.

tanıtılmak (e) Tanınmış bir hale konulmak.

tanıtlamak (i) Bir gerçeği, bir doğruyu yadsınamıyacak bir halde göstermek, °ispat etmek.

tanıtlanmak (nsz) Tanıtlamak işine konu olmak, °ispat edilmek.

tanıtmak (i,e) Tanımayı veya tanınmayı sağlamak.

tanin Ar. i. Çınlama, tınlama.

tank,-kı İn. i. **1.** Zırhlı ve silâhlı, tekerlekleri tırtıllı savaş otomobili. **2.** Demir sarnıç. *Akar yakıt tankı.*

tanlamak, tanmak (e) Şaşmak, şaşakalmak.

tannan Ar. s. Tınlıyan, çınlıyan.

Tanrı i. Acunda var olan her şeyin yaratıcısı ve koruyucusu olduğuna inanılan yüce varlık, °Allah. **Tanrı kayrası,** *fel.* Tanrının, dünya işlerinde beliren iyilik ve bilgeliği. **Tanrının günü,** her gün. *Tanrının günü burada!*

tanrı i. Çoktanrıcılıkta inanılan insanüstü yüce varlıklardan her biri, °ilâh.

tanrıbilim b. i. Tanrının varlığı, aslı ve nitelikleri öğretisi.

tanrıcılık i. Dinlerin gösterdiği Tanrıya inanma öğretisi, kı felsefeci görüşiyle Tanrıya inanma demek olan «yaradancılık» kavramından ayrıdır.

tanrılaştırmak (i) Tanrı diye tanımak, tanrı yerine koymak.

tanrısal s. Tanrıya veya tanrılara yakışır. Tanrıya veya tanrılara ilişkin. °ilâhi.

tanrısız s. Tanrısı olmıyan, Tanrı tanımıyan

tanrısızlık, tanrıtanımazlık i. Tanrı tanımıyanların yolu.

tansık s. **1.** Şaşılacak derecede (güzel, büyük). **2.** i. Doğaüstü olgu, °mucize.

tansıklamak, tansımak (e) Bir şeye karşı vurulmuşçasına şaşakalmak, °hayran olmak.

tantal,-li Fr. i. *kim.* Ta simgesiyle gösterilen, yoğunluğu 16,5 olan, 2250 dereceye doğru ergiyen ve siyah bir toz halinde elde edilen bir maden.

tantana Ar. i. Görkem.

tantanalı Ar. T. s. Görkemli.

tantun i. hlk. «Öldürülmek veya başı belâya uğramak» anlamına gelen «tantuna gitmek» deyiminde geçer.

tanyeri,-ni b. i. Bak. tan.

tanzifat,-tı Ar. i. Temizleme, temizlik. **Tanzifat amelesi,** sokakları süpüren amele.

tanzim Ar. i. (.-) **1.** Düzeltme, yasama. **2.** Düzenleme, düzen verme, yoluna koyma.

Tanzimat,-tı Ar. i. Sultan Abdülmecit zamanında, 1839 da «Gülhane Hattı Hümayunu» adiyle anılan bir fermanla ilân edilen ve o zaman için bir yenileşme sayılan ıslahat tasarısı ve bu ıslahatın devri.

tanzimatçı Ar. T. s. Tanzimat hareketinde rol almış olan.

tapa i. Şişe gibi dar ağızlı şeyleri kapamak için kullanılan mantar veya başka şey.

tapan i. Tarla sürgüsü.

tapı i. Tapılan şey, °mabut.
«Karacaoğlan der ki taptığım tapı.
Yıkılmaz Tanrının yaptığı yapı».

tapıcı s. Tapan, tapınan.

tapınak i. İçinde tapınılan yer, °mâbet.

tapınç i. Tapmak ve tapınma eylemi, °ibadet, °ubudiyet.

tapınmak (e) **1.** Tanrıya veya Tanrı diye tanılan şeye karşı inanışını anlatmak için birtakım saygılı hareketler yapmak, °ibadet etmek. **2.** mec. Çılgınca sevmek.

tapmak (e) Tanrı diye tanımak, kulluk etmek. *Tanrıya tapmak. Ateşe tapmak. Güneşe tapmak.*

tapon s. hlk. Aşağılık, niteliği düşük. *Tapon mal.*

taptaze s. Çok taze.

taptırmak (i,e) Tapmağı sağlamak.

tapu i. Bir mülkün kimin olduğunu gösteren belgit.

tapyoka i. (.×.) Manyok kökünden çıkarılan nişasta.

taraça İt. i. (.×.) Oturup hava almağa yarar, düz ve etrafı açık yüksekçe yer, seki.

taraf Ar. i. **1.** Yön. **2.** Bölge. **3.** Kat, yan. **4.** İstekleri karşıt olan iki kişiden veya iki topluluktan her biri. *Karşı tarafın adamları.* **Tarafa olmak (Birinden-),** birinden yana olmak. **Taraf tutmak,** (birinden) yana çıkmak

tarafgirlik Ar. Fa. T. i. Yandazlık.

taraflı Ar. T. s. **1.** Tarafı olan. *İki taraflı kılıç.* **2.** Şu veya bu tarafı tutan, yandaş. *Onun taraflıları çok.* **3.** Şu veya bu bölgeden olan. *Siz ne taraflısınız?*

tarafsız Ar. T s. Hiç birinden yana olmıyan, yansız.

taraftar Ar. Fa. s. Yandaş.

tarak i. **1.** Taramağa yarar alet, ki bir tabanda dikey olarak sıralanmış dişlerden ibarettir. **2.** Dokuma tezgâhlarında, arış ipliklerinin, dişleri arasından geçtiği, tarak biçiminde alet. **3.** Bâzı kuşların başında bulunan yelpaze şeklinde tepelik. **4.** Parmakların bağlı bulunduğu el veya ayak kısmı kı iskeleti, yanyana gelmiş beş uzunca kemikten meydana gelir. **5.** Balıklarda solungaç. **6.** Kabuğu yol yol olup tarağı andıran bir deniz yumuşakçası. **Tarak dubası,** denizi taraklamak için kullanılan dolaplı duba. **Tarak işi,** tarak dişleri gibi yol yol yapılmış (boya ve el işi).

tarakçı s. **1.** Tarak yapan veya satan. **2.** Taraklama işi yapan.

taraklama i. **1.** Taraklamak işi. **2.** s. Tarak işi. *Taraklama boya.*

taraklamak (i) Taramak^3.

taraklı s. **1.** Başında tarak bulunan (kuş veya kadın). **2.** Yol yol nakışlı. *Taraklı kumaş.* **3.** Tarağı geniş olan (ayak).

taraklılar ç. i. *zo.* Selenterelerin saydam ve jelâtinli deniz hayvanlarını içine alan sınıfı.

tarakotugiller b. ç. i. *bt.* Bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

tarama i. **1.** Taramak işi veya bu işle elde edilen şey. **2.** Portakal renginde bir cins havyar. **3.** s. Gölgeleri yol yol ve çizgi çizgi olan (resim, harta).

taramak i. **1.** Bir şeyin tellerini birbirinden ayırıp karışıklığını gidermek. *Baş taramak. Yün taramak.* **2.** Bir yeri bölgelere ayırıp her biri üzerinde gidip gelme suretiyle sıkı araştırma yapmak. *Bütün ormanı taradık, hiçbir iz bulamadık. Serseri mayınları toplamak için bu kıyıları her gün tarıyorlar.* **3.** Bir şeyin içindeki gereksiz maddeleri ayıklamak üzere içinden alet geçirmek, taraklamak. **4.** Taşın yüzünü dişli çelik kalemle işlemek. **5.** mec. Bir şey aramak üzere başka bir şeyi dikkat'e gözden geçirmek. *Kitap taramak.*

taranmak (nsz) **1.** Taramak işi yapılmak. **2.** Kendi başını taramak.

tarantı i Taramak sonunda çıkan gereksiz şeyler

tarassut Ar. i. Gözleme, gözetleme.

taratmak (i,e) Taramak işini yaptırmak.

tarator i. Ekmek içi, ceviz, zeytin yağı, sarmısak ve sirke ile yapılan bir çeşit salça

taravet,-ti Ar. i. (.-.) Körpelik, tazelik.

taraz i. «Tarazlanmak» anlamına gelen «taraz taraz olmak» deyiminde geçer.

tarazlanmak (nsz) Telleri birbirinden ayrılıp kabarmak. *Kızın saçları tarazlanmış. Tarazlanmış bir boyunbağı.*

tarçın i. *bt.* Defnegillerden bir ağaç ve bunun, içinde kokulu bir yağ bulunması dolayısıyle, bahar gibi kullanılan kabuğu.

tard Ar. i. **1.** Kovma. **2.** Püskürtme.

taret,-ti in. i. *ask.* Gemilerde veya kalelerde topun makina kısmını ve topçuları koruyacak şekilde yapılmış zırhlı kule.

tarh Ar. i. **1.** Çıkarma². **2.** (Vergi) Koyma. **3.** Bahçelerde çiçek dikmeğe ayrılmış yer.

tarhan i. [T. D.] Han oğlu. soyiu.

tarhana i. Mayalanmış yoğurt'u hamurun kurutulup ufalanmış hali, ki suda eritilerek çorba pişirilir.

tarhun i. *bt.* Bileşikgillerden, hekimlikte kullanılan ıtırlı bir bitki

tarım i. Ürün almak için toprağı sürüp ekmek işi, *ziraat.

tarımak (i) Toprağı işleyip bitkiler yetiştirmek, *ziraat yapmak.

tarımsa i. Tarım için açılmış ve bayındırılmış geniş bölge, *müstamere.

tarımsal s. Tarımla ilgili, tarıma değgin.

tarif Ar. i. (-.) Tanım, tanımlama.

tarife Ar. i. (-..) **1.** Fiyat veya zaman gösteren çizelge. *Gazino tarifesi. Vapur tarifesi.* **2.** Bir şeyin kullanılışını anlatan kâğıt. *Bir ilâcın tarifesi.*

tarih Ar. i. (-.) **1.** Bir konuyu geçmiş zaman içinde ilgilendiren olayların topu. *Türk tarihi. İslâm tarihi. Hekimlik tarihi. Türk dili tarihi.* **2.** Bu olayları yazan kitap. **3.** Bir olayın günü, ayı ve yılı belirtilerek saptanan oluş zamanı. *19 Mayıs 1919 ATATÜRK'ün Samsun'a ayak bastığı tarihtir.* **Tarihe karışmak**, ortadan çekilip yalnız adı anılır olmak.

tarihçi Ar. T. s. İyi tarih bilen veya tarih incelemeleri yapan (kimse).

tarihî Ar. s. (-.-) Tarihsel.

tarihsel Ar. T. s. **1.** Tarihe değgin, tarihle ilgili. **2.** Tarihe geçmiş, tarihin andığı.

tarik,-kı Ar. i. (.-) Yol.

tarikat,-tı Ar. i. (.-.) Tasavvufa dayanan ve kimisi eski dinlerin kalıntılarını yaşatan, kimisi de şeriatın insanlara pek sert ve bencil gelen hükümlerini yumuşatmak ihtiyaciyle meydana gelen türlü müslümanlık öğretilerine verilen ad. *Mevlevi tarikatı. Bektaşi tarikatı. Nakşi tarikatı*

târiz Ar. i. (-.) Dokundurma, taş atma, taşlama, taş.

tarla i. Ekilen toprak alanı. **Tarla kuşu**, toygar.

tarpan i. Yaban atı.

tartaç i. [C. K.] Tartmağa yarar alet, *mizan, *terazi.

tartaklamak (i) Tutup çekerek hırpalamak.

tartı i. **1.** Tartmak işi. *Kömür tartı ile satılır.* **2.** Ağırlık. *Bunun tartısı belli değil.*

tartıl s. *kim.* Tartıya dayanan. *Tartıl çözümleme.*

tartılı s. **1.** Tartılmış. **2.** Eni sonu düşünülmüş, ölçülü. *Tartılı bir hareket. Tartılı bir söz.*

tartılmak (nsz) **1.** Tartmak işi kendine yapılmak. **2.** Kendini tartmak.

tartısız s. **1.** Tartılmamış. **2.** Eni sonu düşünülmemiş. *Tartısız bir iş.*

tartışmak (nsz: le) **1.** Karşı karşıya durum alıp elle birbirini yoklıyarak zayıf taraflarını aramak. *Pehlivanlar önce biraz tartıştılar.* **2.** Bir konu üzerine karşılıklı olarak lehte ve aleyhte fikir yürütmek, aytışmak, *münakaşa etmek.

tartmak (i) **1.** Çekmek. **2.** Bir şeyin ağırlığını anlamak için terazi, kantar gibi aletlere vurmak. **3.** Çekip bırakarak sallamak. *Açmak için kapıyı tartıp duruyordu.* **4.** Nereye varacağını hesaplamak. *İnsan sözünü iyice tartmadan söylememeli.* **5.** Denemek için yoklamak. *Şöyle bir tarttım, umduğum gibi değilmiş.*

tarttırmak (i.e) Tartmak işini başkasına yaptırmak.

tartura i. Çıkrıkçı çarkı.

tarumar Fa. s. (-.-) Darmadağın.

tarz Ar. i. **1.** Bir şey yapılırken işe verilen renk ve biçim. *Bu tarzda konuşmak doğru*

olmaz. Öyle bir tarzda söyledi ki hayır diyemedik. **2.** Güzel sanatlarda üslûp. *Gotik tarzında bir bina. Nedim tarzında bir gazel.* **3.** Edebiyatın şiir, tiyatro, roman gibi büyük kısımlarına verilen ad. *Komedi tarzı. Hiciv tarzı.*

tarziye Ar. i. Onarsa.

tas i. **1.** İçine içecek konarak ağza götürülmek suretiyle içmeğe yarıyan eni boyundan artık maden kab. **2.** Bu şekilde olup başka işlerde de kullanılan kab. *Hamam tası. El tası.* **Tası tarağı toplamak,** gitmek zorunda kalındığı zaman ayrılmak üzere hazırlanmak. **Tas suratlı,** yuvarlak ve mânasız yüzlü.

tasa i. Şunu veya bunu nasıl edeceğim diye üzülerek düşünmek hali. *Tasa çekmek. Tasa etmek. Tasası olmak.* **Tasamın on beşi!** ar. «umurumda değil, bana vız gelir» anlamında bir ünlem.

tasalanmak (e) Bir şeyi kendine tasa etmek.

tasallût,-tu Ar. i. Sarkıntılık, sataşma.

tasallüp Ar. i. Katılaşma.

tasannu,-u Ar. i. Yapmacık.

tasar i. Bir yapının, bir aygıdın veya bir makinanın ayrı ayrı kısımlarını kâğıt üzerinde gösteren çizgilerin topu, kurampa, °pilân.

tasarı i. **1.** Tasarlanan şekil, kaleme alınan ilk şekil, °lâyiha. **2.** Uzaydaki şekillerin tasarımını izdüşümlerle gösteren geometrinin adı olan «tasarı geometri» teriminde bu kelime «tasarımlı» anlamiyle geçer.

tasarım i. *ruh.* Tasarımlama işi veya tasarımlanan şekil, °tasavvur.

tasarımlamak (i) *ruh.* Bir şeyin şeklini zihinde canlandırmak, °tasavvur etmek.

tasarlamak (i) Zihinde hazırlamak.

tasarlanmak (nsz) Tasarlamak işine konu olmak.

tasarruf Ar. i. **1.** Bak. kullanım. **2.** Parasını kendi haline göre kullanma. **3.** Para biriktirme.

tasavvuf Ar. i. İslâm gizemciliği. Bak. gizemcilik.

tasavvur Ar. i. **1.** Tasarım. **2.** Göz önüne getirme, kılıklama.

tasdi,-i Ar. i. Baş ağrıtma, rahatsız etme.

tasdik,-kı Ar. i. **1.** Doğrulama. **2.** Onaylama, onama.

tasdikname Ar. Fa. i. (••-•) Tanıkbeti.

tasfiye Ar. i. **1.** Arıtma. **2.** Bir tecim kuruluşunun iflâsı, kapanması gibi sebepler üzerine hesaplarının kesilmesi ve alacaklılara, ortada kalan mal ve paradan paylarına düşen miktarın verilmesi.

tasgir Ar. i. Küçültme.

tashih Ar. i. Doğrultma, düzeltme. **Tashih varakası,** düzeltke.

tasım i. *man.* Doğru olarak kabul edilen iki hükümden üçüncü bir hüküm çıkarma temeline dayanan bir uslamlama yolu, °kıyas; «taşlar katı olur, mermer bir taştır, şu halde mermer katıdır» uslamlaması bir tasımdır; bu tasımın ilk önermesine «büyük önerme», ikincisine «küçük önerme» sonuncusuna da «vargı» denir.

tasın i. Tasınlamak işi, tasınlama, °tahmin.

tasıncı s. Bir şeye değer tasınlıyan, °muhammin.

tasınlamak (i) [C.K.] Akıl yordamiyle gerçeğe yakın olduğuna inanılarak hüküm vermek, °tahmin etmek.

tâsir Ar. i. Suyunu sıkma.

taslak i. **1.** Bir şeyin henüz kesin şekil almamış ilkel hali. *Bir dilekçe taslağı. Bir resim taslağı.* **2.** Şöyle veya böyle olmağa yeltenen kimse. *Şair taslağı.*

taslamak (...) Kendinde olmıyan bir artamı var gibi göstermek. *Yiğitlik taslamak.*

tasma i. **1.** Kuzu, köpek gibi hayvanların boynuna geçirilen kemer şeklinde bağ. **2.** Nalın ve takunyanın ayağı kucaklıyan meşin kısmı.

tasmim Ar. i. Yasanlama.

tasni,-i Ar. i. (-•) Düzme, uydurma.

tasnif Ar. i. Sınıflama, bölümleme, ayrılama.

tasrif Ar. i. *dlg.* Çekim, çekme.

tasrih Ar. i. Açık söyleme, belirtme.

tastamam b. s. Upuygun, ucu ucuna, tıpatıp

tasvip Ar. i. Onama, uygun bulma.

tasvir Ar. i. **1.** Betim, betimleme. **2.** hik. Resim. **Tasvir gibi,** pek güzel.

taş i. **1.** Bâzı kültelerden kopan veya koparılan ve irileri türlü yapı işlerinde kullanılan sert ve katı madde *Kaldırım taşı. Dere taşı. Kireç taşı.* **2.** Bâzı işlerde kullanılmak üzere hazırlanmış taş. *Çeki taşı. Atlama taşı. Binek taşı. Değirmen taşı.* **3.** Mücevherlerde kullanılan yüksek değerli taş. *Yüzük taşı. Bu küpenin taşları o kadar temiz değil.* **4.** Dama, domino gibi oyunlarda kullanılan maden, kemik veya tahta parçalardan her biri. **5.** Birtakım kimya maddelerine de «taş» denir. *Cehennem taşı. Göz taşı.* **6.** Öd kesesi, böbrek gibi örgenlerde meydana gelen çakıl şeklindeki çökeltiler de «taş» adını alır. **7.** mec. Birine dokunsun diye söylenen söz, °târiz. **Eskişehir taşı,** *je.* lületaşı. **hacı Bektaş taş.,** bir

çeşit güzel ve renkli damarlı ince mermer. **Kadıköy taşı,** *je.* henüz oluşum halinde bulunan, türlü renkte bir çeşit kuvars. **Malta taşı,** evlerde bâzı yerleri döşemekte kullanılan dört köşe, yassı ve gevrek bir çeşit taş. **Taşa bastırmak,** taş ata ata öldürmek. **Taşa çekmek,** bileği taşında kılağılamak. **Taş atmak,** mec. ortaya birisine dokunacak söz söylemek. **Taşa tutmak,** üst üste taşlamak. **Taş bademi,** kabuğu pek sert bir cins badem. **Taş balığı,** iskorpit, kaya balığı. **Taş basması,** kalıbı bir cins kalker taşı üzerine yolunca hazırlandıktan sonra kâğıda basılan (yazı, resim) veya bu basım usulü. **Taş bebek gibi,** çok güzel olmakla beraber donuk ve soğuk (kadın). **Taş çatlasa,** her ne yapılsa. *Taş çatlasa akşama kadar varamaz.* **Taş çıkarmak,** üstün gelmek. **Taşı gediğine koymak,** söylenmek istenen bir sözü sırasını bulup tam yerinde söylemek. **Taşı sıksa suyunu çıkarır,** vücutça pek kuvvetli insanlar için kullanılır. **Taş kesilmek,** donakalıp sesini çıkaramaz olmak. **Taş kömürü,** maden kömürü. **Taş pamuğu,** amyant. **Taş tahta,** kayağantaştan yapılmış hesap tahtası. **Taş taş üstünde bırakmamak,** baştan başa yıkıp yerle bir etmek. **Taş yağar kıyamet koparken,** telâşlı ve tehlikeli zamanları anlatır. **Taş yağı,** gaz yağı. **Taş yürekli,** Bak. taşyürekli.

taşak i. kbk. Erkeklik bezi, haya.

taşaklı s. **1.** Taşağı olan. **2.** mec. kbk. Sözünü geçirir, tuttuğunu koparır: yiğit.

taşalmak (nsz) Taş olmak.

taşbilim b. i. Külteleri inceliyen bilim.

taşçı s. Taş yontan veya taş ocağından taş çıkaran (kimse).

taşçılık i. Taşçının işi.

taşıl i. Bugünkü jeolojik çağdan önceki çağda toprak tabakalarına gömülerek kalmış hayvan, bitki kırıntısı veya izi. °müstehase.

taşım i. Kaynarken şu kadar veya bu kadar defa taşma. *İki taşım kaynatmak.*

taşımak (i) **1.** Bir şeyi bir yerden alıp başka bir yere bırakmak. *Taş taşımak. Toprak taşımak.* **2.** Üstünde bulundurmak. *Silâh taşımak. Çanta taşımak.*

taşın i. [C. K.] Taşıma işleri, °nakliyat.

taşıncı s. Taşın işleriyle uğraşan, °nakliyeci.

taşınmak (nsz) **1.** Taşımak işi kendine yapılmak. *Eşyalar taşındı.* **2.** Birinin yanında götürülmek. *Bu çanta taşınmaz.* **3.** Birinin üzerinde bulundurulmak. *Şehirde silâh taşınmaz.* **4.** Göçmek. *Onlar buradan taşındılar.* **5.** Bir yere sık sık gitmek. *Bir ay mahkemeye taşındı.*

taşırı s. Sınırından taşmış, °fahiş.

taşırmak (i) Taşmasına sebep olmak.

taşıt i. Taşıma aracı.

taşıtmak (i,e) Taşımak işini başkasına yaptırmak.

taşıyıcı s. Ordan oraya söz taşıyıp dedikodu yapan.

taşkın s. **1.** Taşmış bir halde olan. *Dere taşkın, şimdi geçilmez.* **2.** Aşırı. *Taşkın bir sevinç. Taşkın bir hareket.*

taşkınlık i. Taşkın olma hali veya taşkınca hareket, aşırılık.

taşkırangiller ç. b. i. *bt.* Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, örnek bitkisi taşkıranotu olan bir familya.

taşkıranotu,-nu b. i. *bt.* Taşkırangillerden, bâzı cinsleri süs bitkisi olarak kullanılan, saplarının parçalanmasiyle üriyen bir bitki.

taşkömür b. i. Maden kömürü.

taşküre b. i. *je.* Yer kabuğunu oluşturan ve yerkürenin merkez çekirdeği çevresinde bulunan katı küre.

taşlama i. **1.** Taşlamak eylemi. **2.** Bir kimsenin kusurlarını ve gülünç taraflarını alaylı bir dille ortaya koyan yazı ve çoğu koşuklu yazı, °hicviye.

taşlamak (i) **1.** Taş atmak, taşa tutmak. **2.** mec. Söz dokundurmak.

taşlaşmak (nsz) Taş haline geçmek, taş kesilmek.

taşlatmak (i, e) Taş attırmak, taşa tutturmak.

taşlı s. **1.** İçinde taş veya taş kırıntıları bulunan. *Taşlı toprak. Taşlı pirinç.* **2.** Üzerinde süs taşı bulunan. *Tek taşlı yüzük.*

taşlık i. **1.** Taşlı yer. **2.** Taşla döşenmiş yer. **3.** Kuşların «katı» da denilen midesi.

taşma i. Yağmur sellerinin veya eriyen kar sularının katılmasiyle kabarıp coşan dere, çay ve ırmak gibi akar suların yataklarından taşarak iki yandaki yerleri basması; su baskını.

taşmak (nsz) **1.** Sıvı maddeler, içinde bulundukları kaba sığamıyacak kadar çoğalma ve kabarma yüzünden kenarları aşmak. *Irmak taştı. Kahve taşıyor.* **2.** Kumaş kâğıt gibi safiha halindeki şeyler uygulandıkları yüzeylerden geniş gelerek kenarları aşmak. *Masanın örtüsü iki yandan taşıyor.* **3.** mec. Sabrı tükendiğinden veya fazla heyecandan kendini tutamamak. *Gırtlağıma kadar gelmişti, bu söz üzerine taştım.*

taşra i. (×.) **1.** İstanbul dışı memleket. **2.** Başkent dışı memleket.

taşralı s. (×..) Taşra halkından olan.

taşralık i. (×••) Taşra.
taşyürekli b. s. Pek katıyürekli. hiç acıması olmıyan.
tat i. **1.** Bâzı cisimlerin tadım örgeni üzerine yaptığı izlenim ; acılık, tatlılık, ekşilik, kekrelik gibi niteliklerin genel adı. **2.** Hoşa giden hal, °lezzet, °zevk. *Ben bunda tat bulamadım.* **3.** Tatlılık. *Bu helvanın tadı az.* **Tadı damağında kalmak,** tadını veya güzel andacını unutamamak. **Tadına varmak,** bir şeydeki ince güzelliği ayırdetmek. **Tadında bırakmak,** aşırılığa kaçmamak. **Tadını almak,** bir şeyin güzel tadını bilir olmak. **Tadını çıkarmak,** bir şeyin güzelliğinden bol bol faydalanmak. **Tadını kaçırmak,** aşırılığa kaçmak. **Tadı tuzu yok,** yavan. **Tat almak.** bir şeyde güzel tat bulmak.
tat,-tı s. Türke yabancı olan kimselere veya topluluklara, eskiden verilen ad.
Tat i. Hazer denizi kıyısında İran-Azerbaycan sınırında yaşıyan ve İran soyundan olan bir topluluk.
Tatar i. Eski Türk boylarından biri.
tatar i. Posta sürücüsü.
tatarböreği,-ni b. i. Haşlanmış kalınca yufka parçalarına yoğurt ve kıyma katarak ve yağ gezdirerek yapılan yemek.
tatarcık i. Sivrisinekten küçük, insan kanı emen ve «tatarcık humması» denen bir hastalığı aşılıyan küçük uçar böcek.
tatarı s. **1.** Tatarsı. **2.** Posta hizmeti görmeğe alıştırılmış (güvercin).
tatarsı s. İyi pişmemiş. *Bu yemek tatarsı olmuş.*
tatbik,-kı Ar. i. **1.** Gereğini yapma, yerine getirme. *Kanunu tatbik etmek.* **2.** Kullanma. *Yeni bir usul tatbik etmek.* **3.** Deneştirme, karşılaştırma. *İki yazıyı birbirine tatbik etmek.* **4.** Üstüste getirme, üstüne koyma, uygulama. *İki üçgeni birbirine tatbik etmek.* **Tatbik mührü,** bir kimsenin, resmî makamlarca tanınmış olan mührü.
tatbikat,-tı Ar. i. Deneştirme. **2.** Uygulama.
tatil Ar. i. (-•) **1.** Çalışma durgusu, boşuk. *Okul tatili. Bayram tatili. Öğleyin iki saat tatil var.* **2.** Çalışmayı durdurma, boşuklama, işlerlikten alıkoyma. *Yapıyı tatil etmek. Fabrikayı tatil etmek.*
tatlamak (i) Tatlılığını artırmak.
tatlandırmak (i) Tat vermek, tadını sağlamak.
tatlı s. **1.** Şeker tadında olan. *Tatlı nar. Tatlı limon.* **2.** mec. İnsanı çeken, sevilen. *Tatlı söz. Tatlı bakış. Tatlı tatlı konuşmak. Can tatlıdır.* **3.** i. Şekerle veya şekerli şeylerle yapılan yiyecek. *Baklava, revani, lokma birer tatlıdır.* **Tatlı belâ,** sevildikleri için sıkıntı ve üzüntülerine katlanılan evlât, eş gibi kimselere denir. **Tatlı dil,** gönül alıcı söz. *«Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır».* **Tatlı limon,** suyu tatlı olan bir cins limon. **Tatlı su,** acı veya tuzlu olmayıp içilebilen su. **Tatlı su firengi,** şarklı olduğu halde Avrupalılık taslıyan hıristiyan. **Tatlıya bağlamak (Bir işi-),** kavgalı bir işi gönül hoşluğiyle bitirmek. **Tatlı yerinde bırakmak** veya **kesmek,** bir işi can sıkıcı şekle girmeden sona erdirmek.
tatlıca s. Oldukça tatlı.
tatlıcı s. Tatlı yapan veya satan (kimse).
tatlılaşmak (nsz) Tatlı bir hal almak.
tatlılaştırmak (i) Tatlı bir hale getirmek.
tatlılı s. Tatlısı olan, içinde tatlı bulunan. *Tatlılı börekli bir yemek.*
tatlılık i. Tatlı olanın hali. **Tatlılıkla,** zorlamaksızın, tatlı dille.
tatlımsı s. Tatlıyı andıran.
tatlik,-kı Ar. i. Boşama.
tatmak,-dar (i) **1.** Bir yiyeceğin tadına bakmak. **2.** (Bir hale) Uğramış olmak. *Hayatın her acısını tatmış.*
tatmin Ar. i. Gönül kandırma, gönüle kanış verme, kanıktırma.
tatsal s. *by.* Tadımla ilgisi bulunan, tadıma değgin, °zaikavi.
tatsız s. **1.** Tadı fena olan. **2.** mec. Hoşa gitmiyen, can sıkan. *Tatsız bir lâkırdı.* **3.** Sohbeti hoş olmıyan veya geçimsizlik çıkaran (kimse).
tatsızlanmak (nsz) **1.** Tadı kaçmak. **2.** Tatsızlık etmeğe koyulmak.
tatsızlık i. **1.** Tatsız olma hali. **2.** Tatsızca hareket, neşeyi bozacak hal.
tattırmak (i,e) Tatma işini başkasına yaptırmak, tadına baktırmak.
tatula i. (•×•) *bt.* Patlıcangillerden, çiçekleri beyaz veya mor renkte, meyvaları dikenli olan bir bitki, ki kasların kasılmasını gidermesi dolayısiyle hekimlikte kullanılır.
taun Ar. i. (-•) Veba hastalığı.
tav i. **1.** İşlenecek bir nesnede bulunması gereken ısı, nem gibi hal. *«Demir tavında dövülür». Ütülenecek çamaşırın, basılacak kâğıdın tavı su püskürtülerek verilir.* **2.** Hayvanlarda semizlik. **Tava getirmek,** gereği kadar ısıtmak. **Tavına getirmek (İşi-),** işi en uygun kerteye getirmek. **Tav vermek,** gereken nemi vermek.
tava i. **1.** Yağ kızdırmak ve yiyecek kızartmak gibi işlere yarıyan uzun saplı ve yayvan kab. **2.** Bu kabda pişmiş ye-

mek. *Balık tavası. Ciğer tavası.* **3.** Maden eritilen saplı pota. *Kurşun tavası.* **4.** Kireç karıştırılan tekne. **5.** Tuzlalarda deniz suyunu çektikleri evlek.

tavaf Ar. i. Hac töresince Kâbe'nin etrafını dolaşma.

tavan i. Örtülü bir yerin yukarısını meydana getiren yüzey, taban karşıdı.

tavassut,-tu Ar. i. Aracılık, ara bulma, araya girme, aracılık etme.

tavattun Ar. i. Yerleşme, yurt tutma.

tavazzuh Ar. i. Açıklanma, aydınlanma.

tavcı s. Tavlıyarak dolandıran.

tavcılık i. Tavcı işi.

tavır,-vrı i. **1.** Durum, hal. *Adamın tavrından bir şey söylemek istediği anlaşılıyordu.* **2.** İddialı durum. *Bu adamın tavrı hiç çekilmez.*

taviz Ar. i. (--) Ödün, ödünleme.

tavizat,-tı Ar. ç. i. (--) Ödün.

tavla i. (×.) At ahırı.

tavla It. i. (×.) Haneler ayrılmış iki taraflı tahta üzerinde on beşerden otuz pul ve iki zarla oynanılan oyun ve bu oyunun kutusu.

tavlacı s. (×..) **1.** Tavla oyununu iyi oynıyan. **2.** At beslenen tavlaya bakan (kimse).

tavlamak (i) **1.** Tav vermek, tava getirmek, tavına getirmek. **2.** mec. Yolsuz ve kolay kazanç umudu vererek dolandırmak.

tavlanmak (nsz) **1.** Tavlamak işi kendine yapılmak. **2.** (Hayvan) Semirmek.

tavlı s. Tavlanmış, tavı olan.

tavsamak (nsz) Tavı geçmek, eski hızı kalmamak, gevşemek. *Bu işin bu kadar erken tavsıyacağı umulmazdı.*

tavsatmak (i) Tavsamış hale getirmek.

tavsız s. Tavlanmamış, tavı olmıyan.

tavsif Ar. i. Nitelendirme, niteliklerini söyleme.

tavsiye Ar. i. **1.** Öğütleme. *Bu fikirden vazgeçmenizi tavsiye ederim.* **2.** Salık verme. *Size bu arkadaşı tavsiye ederim, pek çalışkandır.*

tavsiyeli Ar. T. s. Kayırılması istenen, kayırılan.

tavşan i. Kemirgen memelilerden, çok hızlı koşan, eti yenen, kedi büyüklüğünde bir kır hayvanı. **Tavşana kaç tazıya tut demek,** iki tarafı karşıt olan dâvalarında kışkırtmak. **Tavşan boku,** kbk. ne faydası ne de zararı dokunmıyan. **Tavşanı araba ile avlamak,** işini telâşsız ve soğukkanlılıkla görmek. **Tavşanın suyunun suyu,** iki şey arasındaki ilginin pek uzak olduğunu anlatır. **Tavşan uykusu,** hafif ve kuşkulu uyku. **Tavşan yürekli,** pek ürkek.

tavşanbıyığı,-nı b. i. *bt.* Bir cins yonca.

tavşancıl i. **1.** *zo.* Çoğu tavşan avlamakla geçinen bir cins kartal. **2.** *bt.* Sökü otu. **Tavşancıl taşı,** demir üç oksitten ibaret bir taş.

tavşandudağı,-nı b. i. Doğuştan yarık dudak.

tavşankanı,-nı b. i. Parlak güvez renk.

tavşankulağı-nı b. i. *bt.* Çuhaçiçeğigillerden, yaprak ve çiçek sapları kökten sürme, çiçekleri baş aşağı dönmüş bir süs bitkisi, °buhurumeryem, °siklâmen.

tavşanlık i. İnce oyma ve marangoz işi.

tavşanpaçası,-nı b. i. *bt.* Bir cins yonca.

tavuk i. *zo.* **1.** Tavukgillerden, eti ve yumurtası için üretilen ve kümes hayvanlarının başında gelen kuş. **2.** Bu kuşun dişisi. **Tavuk balığı,** «mezit» denilen balık. **Tavuk biti,** kümes hayvanlarında bulunan ve kümesleri saran bir bit türü.

tavukgiller ç. b. i. *zo.* Tavuk, hindi, tavus, keklik, bıldırcın gibi hayvanları içine alan geniş bir takım.

tavukgöğsü,-nü b. i. Tavuğun göğüs etini didikleyip süte karıştırarak yapılan mahallebi.

tavukgötü,-nü b. i. kbk. Siğil.

tavukkarası,-nı b. i. Az aydınlık yerlerde görememek hastalığı.

tavulga i. *bt.* Kabuğu kırmızı veya erguvani renkte olan ve sepicilikte kullanılan bir söğüt türü.

tavus i. *zo.* Tavukgillerden, erkeğinin tüyleri ve uzun olan kuyruğu parlak ve güzel renkli, acı ve tiz sesli bir kuş, ki süs hayvanı olarak beslenir. **Tavus kuyruğu,** ar. sarhoş kusuntusu.

tavuş i. Hafif ayak sesi.

tavuşmak (nsz) Yürürken ayakları çok az ses çıkarmak.

tavzif Ar. i. Ödevlendirme, görevlendirme, iş verme.

tavzih Ar. i. Açıklama, aydınlatma.

tay i. Üç yaşına kadar at yavrusu.

tay s. Denk, eşit, eş. **Tay durmak,** henüz yürümiyen çocuk iki ayak üzerine durmak.

taya i. Dadı.

taydaş i. [T.D.] Yaş, meslek, toplumsal durum gibi haller bakımından birbirine eşit olanlardan her biri, °akran.

tayf Ar. i. *fi.* Bileşik bir ışık demetinin bir biçmeden geçtikten sonra ayrıldığı basit renklerden ibaret görüntü. *Güneşin tayfı, biçmenin köşesinden tabana doğru sıra ile şu renkleri gösterir: kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lâcivert, mor.*

tayfa Ar. i. **1.** Bir gemide bulunan sefer işçileri. **2.** hkr. Koşuntu, maiyet.
tayfun Çinceden i. Tropikalar arası bölgelerde kopan zorlu kiklon.
tayın Ar. i. *ask.* Er azığı. **Tayın bedeli,** bir aylık er azığının karşılığı olan para. **Tayın ekmeği,** asker ekmeği.
tâyin Ar. i. (-.) **1.** Gösterme, belirtme. **2.** Atama, örüleme.
tâyip Ar. i. (-.) Avıplama, kınama.
taylak i. Iki yaşındaki deve yavrusu.
taylan s. Boylu boslu.
taylorculuk In. T. i. *top.* İş verimini artıracak şekilde işçiliği düzenleme yollarından, Taylor tarafından ileri sürülen şekil.
tayyar Ar. i. Uçucu.
tayyare Ar. i. Uçak.
tayyareci Ar. T. s. Uçman, uçucu.
tayyetmek,-der Ar. T. (i) (×..) **1.** Çıkarmak. **2.** Aradan çıkarmak, yok etmek.
tazallüm Ar. i. Sızlanma, yanıp yakılma, ağlaşma, yanıkma.
tazammun Ar. i. **1.** Kapsama, içine alma. **2.** *fel.* Iclem, içerme.
tazarru,-u Ar. i. Yakarma. **Tazarruda bulunmak,** Tanrıya yakarmak.
taze Fa. s (-.) **1.** Kendi kendine bozulma yeteneği olup henüz bu hale uğramamış. *Taze balık. Taze ekmek. Taze şeftali.* **2.** Dinç, yorulmamış. *Taze kuvvetler.* **3.** Zamanı geçmemiş. *Taze havadis.* **4.** i. Genç kadın. *Ne güzel taze!*
tazelemek Fa. T. (i) **1.** Tazesiyle değiştirmek. *Surahideki suyu tazelemek. Vazodaki çiçekleri tazelemek.* **2.** Yiyecekleri bayatlamışken kaynatıp taze hale sokmak. *Pilâvı tazelemek. Köfteyi tazelemek.* **3.** Duyguyu veya fikri ilgilendiren şeyleri unutulmuşken canlandırmak. *Derdi tazelemek. Keyfi tazelemek. Meseleyi tazelemek.*
tazelenmek Fa. T. (nsz) Tazelemek işi kendine yapılmak.
tazeleşmek (nsz) Gençleşmek.
tazelik Fa. T. s. Taze olma hali.
tazı i. Tavşan avında kullanılan, uzun bacaklı, cekik karınlı, pek çevik bir köpek cinsi. **Tazı gibi,** pek zayıf ve ince kemikli (insan).
tazılamak (nsz) Tazı gibi zayıflayıp incelmek.
tâzim Ar. i. (-.) Ululama.
tâzimat,-tı Ar. ç. i. (-..) Yüksek saygı.
tazip Ar. i. (-.) Azaba sokma, üzme.
taziye Ar. i. (-..) Başsağı.
tazmin Ar. i. Ödeme[2], ödenek[1] verme.
tazminat,-tı Ar. i. Ödenek[1].

tazyik,-kı Ar. i. **1.** Basınç. **2.** Baskı. **3.** Sıkıştırma.
Tb *kim.* Terbiyum cisminin simgesi.
Te *kim.* Tellür cisminin simgesi.
teadül Ar. i. (.-.) Denkleşme, denklik.
teakup Ar. i. (.-.) Art arda gelme.
teali Ar. i. (...) Yükselme, yücelme.
teamül Ar. i. (.-.) Yapılageliş.
tearuz Ar. i. (.-.) Çatışma.
teati Ar. i. (.-.) Alıp verme, verişme.
teavün Ar. i. (.-.) Yardımlaşma.
tebaa Ar. i. Uyruk.
tebahhur Ar. i. **1.** Buharlaşma. **2.** (Su) Uçma.
tebaiyet,-ti Ar. i. Uyma.
tebarüz Ar. i. (.-.) Belirme.
tebcil Ar. i. Yüceltme, ululama.
tebdil Ar. i. **1.** Değiştirme. **2.** zf. Kılık değiştirerek. *Tebdil gezmek.*
tebe i. [D.D.] Fıtık.
tebeddül Ar. i. Değişme.
tebel i. Kıvrım, kat, buruşuk.
tebelleş s. Musallat.
tebellür Ar. i. **1.** Billûrlaşma. **2.** Belirme.
teber Fa. i. Eskiden bâzı dervişlerin taşıdıkları uzun saplı ve ayça biçimindeki baltaya denirdi. **2.** Meşin keskisi.
teberru,-u Ar. i. Bağışlama, bağış.
teberrüken Ar. zf. (.×..) Uğur sayarak, mutlu olsun diye.
tebessüm Ar. i. Gülümseme.
tebeşir i. Gevrek ve beyaz bir cins kireç karbonatı, ki kısa çubuk şekline konularak karatahtaya yazı yazmakta kullanılır.
tebevvül Ar. i. Işeme.
tebeyyün Ar. i. Belli olma.
teb'id Ar. i. Uzaklaştırma, sürme.
tebligat,-tı Ar. ç. i. Bildiri.
tebliğ Ar. i. **1.** Bildirme, eriştirme, değirme. **2.** Bildiri.
tebrik,-ki Ar. i. Kutlama.
tebriye Ar. i. Aklama, temize çıkarma.
tebşir Ar. i. Muştulama, müjdeleme.
tebyiz Ar. i. Beyaza çekme.
tecahül Ar. i. (.-.) Bilmemezlikten gelme, bilmezlenme.
tecahülüarifane Ar. Fa. i. Edebiyatta, yazarın, bildiği belli olan bir şeyi bilmez veya başka türlü bilir görünecek şekilde bir ifade kullanmasından ibaret sanat.
tecanüs Ar. i. (.-.) Bircinstenlik.
tecavüz Ar. i. (.-.) **1.** Geçme, aşma. **2.** Çatma, sataşma, sarkıntılık.
tecdit Ar. i. Yenileme, tazeleme.
teceddüt Ar. i. Yenileşme, yenilik.

tecelli Ar. i. **1.** Belirme, görünme. **2.** Kader. *Ne yaman tecellisi varmış!*
tecemmu,-u Ar. i. Toplanma, birikme, yığılma, yığınak.
tecen i. **1.** Dağ keçisi. **2.** s. mec. Azgın (hayvan).
tecennün Ar. i. Çıldırma, soyutlanma.
tecerrüt Ar. i. Sıyrılma, soyutlanma.
tecessüm Ar. i. **1.** Cisimlenme. *Selimiye mimar Sinan'ın tecessüm etmiş dehasıdır.* **2.** Belirme. *Ufukta birdenbire bir gemi tecessüm etti.* **3.** Canlanma. *Hâdise olduğu gibi gözümün önünde tecessüm ediyor.*
tecessüs Ar. i. **1.** Gizlice bakma, gözetleme. **2.** Görme, anlama merakı.
tecezzi Ar. i. Parçalanma, tikelenme.
tecil Ar. i. Erteleme.
tecim i. [C.K.] Büyük ölçüde alışveriş, °ticaret.
tecimek (i) [T.D.] **1.** Çekip çevirmek, °idare etmek. **2.** Gelirini ve giderini iyi kullanmak, °tasarruf etmek.
tecimel s. [C.K.] Tecimle ilgili, °ticari.
tecimer i. [C.K.] Tecimi kendine iş edinmiş kimse, °tüccar.
tecrim Ar. i. Suçlandırma.
tecrit Ar. i. **1.** Tekitme, ayırma. **2.** Soyutlama.
tecrübe Ar. i. **1.** Deneme, sınama. **2.** *fi.* Deney. **3.** Görgü.
tecrübeli Ar. T. s. Görgülü, eke.
tecrübesiz Ar. T. s. Denemesiz, toy.
tecvit Ar. i. Konuşurken seslerin çıkak, vurgu, uzatma gibi bakımlardan hakkını veriş.
tecviz Ar. i. Caiz görme.
tecziye Ar. i. Cezalandırma.
teçhil Ar. i. Bilmezleme.
teçhiz Ar. i. Donatma, cebelendirme, pusatlama.
teçhizat,-tı Ar. ç. i. Donatı, donatım.
tedabir Ar. ç. i. Ölçemler.
tedafüi Ar. s. (-.--) Savunmalık.
tedahül Ar. i. (-.-) Geçişme. **Tedahülde kalmak,** ödenmeden birikmek.
tedai Ar. i. (-.-) *rah.* Çağrışım.
tedarik,-ki Ar. i. **1.** Ele geçirme. **2.** Edinme. **Tedarikte bulunmak,** hazırlık yapmak.
tedarikli Ar. T. s. Her şeyi önceden hazırlanmış.
tedarikât,-tı Ar. ç. i. Hazırlık.
tedavi Ar. i. (-.-) **1.** Otama. **2.** Sağıtma.
tedavül Ar. i. (-.-) Sürüm, geçerlik.
tedbir Ar. i. Ölçem, evirgenlık. **Tedbir almak,** ölçem almak.

tedbirli Ar. T. s. Ölçemli, evirgen.
tedbirsiz Ar. T. s Ölçemsiz.
tedehhüş Ar. i. Ürkü, ürkme.
tedenni Ar. i. Gerileme, düşme.
tedfin Ar. i. Gömme.
tedhiş Ar. i. Korku salma, yıldırgı.
tedip Ar. i. (--) Uslandırma, yola getirme.
tedirgin s. Rahatı bozulmuş, yerinde rahat edememiş. *Bu yolculukta tedirgin oldum.*
tedirginlik i. Tedirgin olma hali.
tediye Ar. i. (-..) Ödeme.
tedricen, tedricî Ar. zf. Azar azar, derece derece.
tedriç Ar. i. Derece derece olma.
tedris Ar. i. Ders verme, öğretme.
tedrisat,-tı Ar. ç. i. Öğretim.
tedvin Ar. i. Dergime.
tedvir Ar. i. **1.** Çevirme, döndürme. **2.** Yönetme.
teeddüp Ar. i. Utanma, sıkılma.
teehhül Ar. i. Evlenme.
teehhür Ar. i. Gecikme.
teemmül Ar. i. Durup düşünme, ölçünme.
teenni Ar. i. İvedisizlik, ağır davranma.
teessüf Ar. i. Acınma, yazıklanma. **Teessüf ederim!** «yazıklar olsun» anlamına.
teessür Ar. i. Üzülme, üzüntü, yerinme, yerinç.
teessüs Ar. i. **1.** Kurulma. **2.** Yerleşme, temelleşme, kökleşme.
teeyyüt Ar. i. Doğru çıkma, gerçeklenme.
tef i. Zilli bir kasnağa geçirilmiş kursak zarından ibaret çalgı. **Tefe koymak,** hakkında alaylı dedikodu yapmak.
tefahür Ar. i. (-.-) Övünme.
tefavüt,-tü Ar. i. (-.-) Ayrım.
tefcir Ar. i. Akaçlama.
tefe i. Dokuma tezgâhında tarağı tutan aygıt.
tefeci s. Yüksek faizle ve el altından ödünç para veren.
tefecik s. Bak. Ufacık tefecik.
tefehhüm Ar. i. Anlama.
tefek s. Bak. Ufak tefek.
tefekkür Ar. i. Düşünme, düşünüş. **Tefekküre dalmak,** düşünceye dalmak.
tefeli s. Sık dokunmuş (bez).
teferruat,-tı Ar. ç. i. Ayrıntılar.
teferrüç Ar. i. Gezinti.
teferrüt Ar. i. Ayrılaşma, sivrilme.
tefessüh Ar. i. Çürüme, bozulma, kokuşma.
tefeül Ar. i. Uğursama.

tefevvuk,-ku Ar. i. Üstünlük, üstün gelme, üst gelme.
tefevvühat,-tı Ar. ç. i. Çirkin sözler. **Tefevvühatta bulunmak,** ağzını bozmak.
tefeyyüz Ar. i. Gönelme, ilerleme.
teffiz Ar. i. Üsterme.
tefhim Ar. i. Anlatma, bildirme.
tefne i. Defne.
tefrik,-kı Ar. i. Ayırma, ayırdetme.
tefrika Ar. i. **1.** Bölün. **2.** Ayırga.
tefriş Ar. i. Döşeme, döşenme.
tefrit,-ti Ar. i. Tersine aşırılık.
tefsir Ar. i. **1.** Yorum. **2.** Kuran'ı yorumlıyan bilim veya bunun kitabı.
tefter i. Defter.
teftiş Ar. i. Bakı. **Teftiş etmek,** bakılamak.
tegafül Ar. i. Anlamamazlıktan gelme.
teğelti i. Eyerin altına konan kece.
teğet i. *mat.* Bir eğrinin yanından geçen ve ona ancak bir noktada değen doğru.
teğmen i. *ask.* Orduda aşaması asteğmenle üsteğmen arasında olan subay, ki asıl ödevi takım komutanlığıdır.
tehacüm Ar. i. Üşüşme, toplaşma.
tehalüf Ar. i. (-.-) **1.** Uymazlık. **2.** Değişirlik.
tehalük,-kü Ar. i. (-.-) Can atma, eşme, aşıkma.
tehaşi Ar. i. (-.-) Sakınma, çekinme.
tehcir Ar. i. Göçürme.
tehdit Ar. i. Keskenme, gözdağı verme, gözünü korkutma
tehevvür Ar. i. Öfkelenme, köpürme.
teheyyüç Ar. i. Heyecanlanma, coşma.
tehir Ar. i. (--) **1.** Sonraya bırakma. **2.** Geciktirme.
tehlike Ar. i. Ölüm veya büyük zarar olasılığı.
tehlikeli Ar. T. s. Tehlikesi olan.
tehvin Ar. i. Kolaylaştırma, hafifletme.
tehyiç Ar. i. Heyecanlandırma, coşturma.
tehzil Ar. i. **1.** Alaya alma. **2.** *ed.* Meşhur bir şiiri hezel şekline sokma, onun şaka ile karışık bir benzeğini yazma.
tek,-ki s. **1.** Eşi bulunmıyan, biricik. *O, bu memlekette tektir.* **2.** *mat.* İki ile bölünemiyen (sayı). *Üç, beş tek sayılardır.* **3.** i. İkisi bir takım meydana getirenlerden her biri. *Araba atlarının bir teki hastalanmış.* **4.** e. Önüne getirildiği cümleye ısrarlı istek fikri katar. *Tek yesin de ne isterse yesin. Tek çalışsın da isterse arada yaramazlık da etsin.* **Tek başına,** kendi kendine, yalnız başına. **Tek durmak,** rahat durmak. **Tek kürekle mehtaba çıkmak, 1)** eksik hazırlıkla bir işe kalkışmak, **2)** beceriksizce alay etmeğe kalkışmak. **Tek tük,** seyrek, az.
tekabül Ar. i. Karşılık olma, karşılama.
tekâlif Ar. ç. i. (.--) Vergiler, salmalar[5].
tekâmül Ar. i. (.-.) Evrim. **Tekâmül etmek, 1)** evrinmek, **2)** olgunlaşmak.
tekanlamlı b. s. *fel.* Genel anlam bakımından eş olan kelimelere denir.
tekâpu Fa. i. (.--) Dalkavukluk, kavuk sallama.
tekâsüf Ar. i. (.-.) Yoğuşma, sıklaşma, koyulaşma, toplaşma.
tekâsül Ar. i. (.-.) Üşenme, üşengenlik, gevşeklik.
tekatu,-u Ar. i. (.-.) Çapraşma, kesişme, çatışma.
tekaüdiye Ar. i. Emekli aylığı.
tekaüt Ar. i. (.-.) **1.** Emekliye ayrılma. **2.** hlk. Emekli.
tekbencilik b. i. *fel.* Hakikatin kişisel benlikten ibaret bulunduğunu, insanın kendinden başka gördüğü her şeyin, düşte görülenler gibi, gerçek varlıklar olmadığını ileri süren felsefe, *solipsizm.
tekbir Ar. i. Tanrının ululuğunu anmak için söylenen «Allahu-ekber» sözünün adı.
tekçe i. Bir topluluk meydana getiren şeylerin her biri, müfredattan bir tane. *Hesabın tekçeleri incelendi.*
tekdelikliler ç. b. i. Memeli hayvanların, Avusturalya'da bulunan bir takımı, ki gagalı ve parmakları perdeli olduğu için kuşları andırırlar.
tekdir Ar. i. Azarlama.
tekdüşüncelik b. i. *ruh.* Zihnin, her hangi bir düşünce ile, farkına varmadan onu gerçekleştirecek derecede ve yalnız onunla meşgul olması.
tekdüzen b. s. [T.S.] Bir düzen, bir şekil üzere olan, *yeknasak, *monoton. *Tekdüzen evler. Tekdüzen bir ses.*
teke i. **1.** Keçinin erkeği. **2.** Karides (Buna «deniz tekesi» de denir).
tekebbür Ar. i. Kibirlenme.
tekeffül Ar. i. Kefil olma
tekel b. i. Bir malın (ister gerçek ister tüzel olsun) tek kişi tarafından satılması hali, *inhisar. *Tütün, kahve, çay tekel maddeleridir.*
tekellüf Ar. i. Gösteriş, özeniş.
tekellüm Ar. i. Söyleme, konuşma.
tekemmül Ar. i. Olgunlaşma, tümlenme.
teker i. Merkez bir eksen çevresinde dönebilir kurs veya çember çerçeve. *Araba tekeri. Makina tekeri.*
tekerklik b. i. Tek bir baş tarafından yönetilen devlet usulü, *monarşi.
tekerlek i. **1.** Teker. **2.** s. Teker şeklinde olan.

tekerleme i. Tuhaflık maksadiyle masalların başında ve söz arasında, kelimelerin benzerliğinden de faydalanarak, söylenilen «evel zaman içinde, kalbur saman içinde» kabîlinden yarı mânalı, yarı mânasız sözler.

tekerlemek (i) Yuvarlamak.

tekerlenmek (nsz) Yuvarlanmak.

teker meker b. zf. Yuvarlanmak fiiline getirilir. *Teker meker yuvarlandı.*

tekerrür Ar. i. Tekrarlanma.

tekessür Ar. i. Çoğalma, artma.

tekeş s. Birbirinin eşi olmıyan (çift şeyler). *Bu terlikler tekeştir.*

tekevvün Ar. i. Oluş, oluşma, varolma, doğuş.

tekfin Ar. i. Kefenleme.

tekfir Ar. Kâfirliğine hükmetme.

tekfur i. *tar.* Bizans İmparatorluğunun bağımsız valilerine ve Anadolunun bâzı hıristiyan beylerine verilen ad.

tekid Ar. i. (-.) **1.** Pekitme. **2.** Tekrarlama.

tekil s. *dlg.* Birden fazla olmıyan, çoğulun karşıdı. *«Ben» tekil, «biz» çoğul zamirlerdir.*

tekin s. **1.** Boş, içinde kimse bulunmıyan. **2.** [T.D.] Soylu. **Tekin değil, 1)** boş olmayıp içinde cinler, periler bulunduğuna inanılan. *Bu ev tekin değil.* **2)** fizikܟstü kuvveti olduğuna inanılan. *Bu adam tekin değil.* **3)** sakınılması gereken. *Onunla zıt gitme, tekin değildir.*

tekinsiz s. *top.* İlkel topluluklarda kullanılması uğursuzluk sayılan şey, *tabu.

tekir s. **1.** Kaplan gibi, postu siyah çubuklarla ve beneklerle karışık kül rengi veya boz renkte olan (kedi). **2.** i. Barbunyaya benzer bir balık.

tekit i. [C.K.] Tekel.

tekitlemek (i) [C.K.] Tekel haline koymak.

tekitmek (i) [T.D.] Bir sınır içine alıp ayırmak, *tecridetmek.

tekke Ar. i. Eskiden tarikat adamlarının toplanıp tarikat gereklerini yaptıkları yer

teklif Ar. i. **1.** İçli dışlı olmayıp birbirinden çekinme hali. *Aramızda teklif yok.* **2.** Önerme. **3.** Salma[5], yükleme. **Teklif etmek,** önermek, öne sürmek.

teklifli Ar. T. s. Kendisiyle içli dışlı olunmıyan. *Teklifli misafir.*

teklifsiz Ar. T. s. Teklifli olmıyan. *Teklifsiz arkadaş.*

teklifsizlik Ar. T. i. Arada teklif olmama hali

teklik i. Tek bir olma hali.

tekme i. Ayakla vuruş

tekmelemek (i) Tekme ile vurmak.

tekmil Ar. i. **1.** Tümleme, bitirme. **2.** Tüm, bütün. **3.** s. Eksiksiz. **Tekmil haberi, 1)** askerlikte astın üste verdiği sözlü rapor. **2)** mec. bir işin tamamlanmış olduğu haberi

tekmillemek Ar. T. (i) Tamamlamak, bitirmek.

tekne i. **1.** Türlü işlerde kullanılmak üzere, türlü maddelerden yapılan, en çoğu boyu eninden artık kab. *Çamaşır teknesi. Hamur teknesi. Çamur teknesi. Bal teknesi.* **2.** Geminin omurga, kaburga ve kaplamadan ibaret olan temel kısmı. **3.** Deniz taşıtlarına da «tekne» denir. **4.** *je.* İneç. **Tekne kazıntısı,** yaşlı insanların son olduğu farzedilen çocukları için şaka yollu söylenir.

teknik Yu. i. **1.** Yol, yoldam, yöntem. *Bu işin tekniğini bilmiyorum.* **2.** Fizik, kimya, matematik gibi pozitif bilimlerden faydalanmak için onları uygulama ve kılgı alanına geçirme işi. *Yurdumuzda geniş bir teknik temelleşmek üzeredir.*

teknikçi Yu. T. s. Bir işin bilim yönünden çok, uygulama ve kılgı tarafiyle uğraşan (kimse).

tekörnek b. s. Aynı tarzda sürüp giden, *muttarit.

tekparça b. s. Bütünü tek bir parçadan yapılmış, *yekpare.

tekparmaklılar ç. b. i. Memeli hayvanların gergedan gibi bir ayağında tek parmağı olanlar takımı.

tekrar Ar. zf. Gene, bir daha, döndürü. *Tekrar git.* **Tekrar etmek,** yeni baştan söylemek veya yapmak. *İyi olmadı bir daha tekrar ediniz.*

tekrarlamak Ar. T. (i) Tekrar etmek, yeni baştan yapmak, döndürülemek.

tekrarlı Ar. T. s. Tekrar edilen, *mükerrer.

tekre i. Dolay, çember, *etraf.

tekrenkli s. *fi.* Yalnız bir basit renk veren (ışık).

teksif Ar. i. Yoğunlaştırma, sıklaştırma, koyulaştırma, toplaştırma.

teksir Ar. i. Çoğaltma.

tektanrıcı b. s. Tek tanrıya inanan, *muvahhit.

tektanrıcılık b. i. Tek tanrıya ınanma, *tevhit.

tektonik Yu. i. Parçalanıp dağılmış toprak temellerinin birbirleri ile olan ilgilerini araştıran jeoloji kolu.

tektük b. s. Bak. Tek tük.

tekvin Ar. i. Oluşturma, varetme, yaratma.

tekzip Ar. i. Yalanlama.

tel i. **1.** *bg.* Demet halinde bulundukları vakit bâzı bitki veya hayvan oluşumlarını meydana getiren ve iplik şeklinde ince uzun olan maddelere verilen ad, °lif. *Pamuk teli. Kas teli. Saç teli.* **2.** Türlü madenlerden çeşitli işlerde kullanılmak üzere yapılan ince ve uzun nesne. *Gelin teli. Telgraf teli. Tambura teli.* **3.** s. Bu nesnelerle yapılmış. *Tel kafes. Tel örgü.* **4.** s. Bu şekilde ince uzun yapılmış. *Tel şehriye. Tel kadayıf.* **Teller takınmak,** aşırı sevinmek. **Tel örgü,** dikenli tellerle meydana getirilen engel.

tel i. Telgraf sözünün kısaltması. *Falan numaralı tele cevaptır.* **Tel çekmek,** telgraf çekmek.

telâ i. (×.) Elbisenin göğüs kısmında kumaşla astar arasına konan ve orasını kabarık veya düz tutmıya yarıyan kıl kumaş.

telâffuz Ar. i. Söyleyiş, ağzama.

telâfi (•••) Ar. i. (Ziyan olanın) Yerini doldurma. *Telâfisi kaabil olmıyan bir zarar.*

telâki Ar. i. (•••) Buluşma, kavuşma.

telâkki Ar. i. Anlayış, görüş. **Telâkki etmek,** almak, ...ye almak, saymak, (şöyle veya böyle) anlamak.

telâş Ar. i. **1.** Her hangi bir endişeden ileri gelen acele. *Telâşla yürüyordu.* **2.** Kaygı, tasa. *Hastanın halinde telâş edecek bir şey yok. Ortalığı bir telâştır aldı.* **Telâşa düşmek,** telâşlanmak. **Telâşa gelmek,** aceleye gelmek. **Telâş göstermek,** telâşını belli etmek.

telâşlanmak Ar. T. (nsz) Endişeye düşüp acele göstermek.

telâşlı Ar. T. s. Telâş eden, telâşa düşen.

telâşsız Ar. T. s. **1.** Telâşa düşmiyen, telâş göstermiyen. **2.** zf. Soğukkanlılıkla, kendini şaşırmadan.

telâtin i. Bir çeşit sağlam ve yumuşak sahtiyan, ki kendine özgü hoş bir kokusu vardır.

telef Ar. i. Yok etme, yitirme.

telefat,-tı Ar. ç. i. Yitki.

telefon Yu. i. Sesi uzağa ileterek konuşmayı sağlıyan aygıt. ki biri sesin verildiği mikrofon, ötekisi sesi getiren almaç, üçüncüsü de bu ikisi arasında uzanan kapalı bir elektrik devresi olmak üzere üç temel kısmından meydana gelir. **Telefon etmek,** birine telefonla bir şey söylemek.

telefotografi Yu. i. Fotograf resimlerini elektrik akımiyle uzaklara iletmek yolu.

telek i. Kuşların kanad ve kuyruk tüyü.

teleke i. Kanad teleklerinin uzun ve serti.

telekinezi Yu. i. Uzadevim.

teleme i. Bir cins güzel peynirin adı olan «teleme peyniri» sözünde geçer. **Telemé peyniri gibi,** tombul ve beyaz tenli kadınlar için söylenir.

telemetre Yu. i. (••×•) Uzaktaki bir nokta ile bizi ayıran uzaklığı ölçmeğe yarıyan aygıt.

teleoloji Yu. i. Erekbilim.

telepati Yu. i. Uzaduyum.

telesimek (nsz) Kumaş eskiyip telleri meydana çıkmak.

teleskop,-pu Yu. i. Gözlemevlerinde kullanılan kuvvetli dürbün.

televizyon Fr. i. Uzagörüm.

televvün Ar. i. Renkten renge girme, velteklik.

teleyyün Ar. i. Yumuşama, sulanma.

telezzüz Ar. i. Tat alma.

telgraf Yu. i. **1.** İki merkez arasında, elektrik akımından faydalanarak, kararlaşmış bâzı işaretlerin yardımiyle anlaşma işi. *Telgraf makinası. Telgraf direği. Telgraf memuru.* **2.** Bu yolda alınmış haber. *Telgraf aldım, İstanbula gidiyorum.* **Telgraf çekmek,** telgrafla haber göndermek, tellemek.

telgrafçı Yu. T. s. Telgraf memuru.

telgrafhane Yu. Fa. i. Telgraf alınıp verilen daire.

telhis Ar. i. Özet, kısalama.

telhisçi Ar. T. s. Eskiden padişaha sunulacak işlerin özetini çıkarmakla görevli (kimse).

telif Ar. i. **1.** Uzlaştırma. **2.** (Eser) Yazma.

telih Ar. i. Tanrılaştırma.

tel'in Ar. i. Lânet okuma, kargıma.

teliz i. Bitkisel tellerden seyrek örgülü büyük torba.

telkih Ar. i. Aşılama, aşı.

telkin Ar. i. **1.** (Fikir) Aşılama, kulağına koyma. *Çocuklara iyi fikirler telkin etmeğe çalışmalı.* **2.** Ölü gömüldükten sonra imam tarafından mezar başında yapılan kısa merasim.

telkinat,-tı Ar. ç. i. Telkin için baş vurulan türlü çareler. *Kimsenin telkinatına kapılmamalı.*

tellâk Ar. i. Çarşı hamamlarında müşterileri. kese sürüp yıkıyan kimse.

tellal Ar. i. **1.** Bir şeyin satılacağını veya her hangi bir şeyi halka bildirmek için çarşıda pazarda yüksek sesle bağıran kimse. **2.** Satışlara araçlık eden kimse. **Tellal çağırmak,** bir şeyi çok açık olarak haber vermek.

tellâliye Ar. i. Tellallık².

tellallık Ar. T. i. **1.** Tellalın yaptığı iş. **2.** Tellala verilen ücret veya yüzdelik.

tellemek (i) **1.** Tel geçirmek, tel takmak.

2. Telgraf çekmek. **Telleyip pullamak, 1)** aşırı süslerle süslemek, **2)** mec. değerinden çok övmek.

tellendirmek (i) (Cıgara, çubuk...) Yakıp tüttürerek içmek.

telli s. **1.** Teli olan. **2.** Teller takınmış. *Telli gelin.* **Telli bebek,** delişmen, hoppa. **Telli pul'u,** kabaca süslenmiş.

tellür i. *kim.* Te simgesiyle gösterilen, yoğunluğu 6,25 olan, 450 derecede ergiyen, kızdırılınca alevlenip gaz çıkararak yanan, mavimtırak beyaz renkte bir maden.

telmih Ar. i. İmleme

telsel s. Yapısı tel tel olan, °lifî.

telsiz s. **1.** Teli olmıyan. **2.** i. Telsiz telgrat **Telsiz telgraf,** elektromagnetizma dalgaları yardımiyle çalışan telefon.

teltik i. Bir şeyin tamamlığını bozan eksik veya artık.

teltikli s. İster eksik, ister artık olsun, tam olmıyan. *Bu adamın gördüğü işler her vakit böyle teltikli olur.*

teltiksiz s. Artığı veya eksiği olmayıp tam olan. *Bu iş bana teltiksiz on liraya mal oldu.*

telve i. Fincanın dibine oturan kahve tortusu.

telvin Ar. i. Boyama.

telvis Ar. i. Kirletme, pisletme.

temadi Ar. i. (.-.) Sürme, sürüp gitme, uzama.

temaruz Ar. i. (.-.) Sayrımsama.

temas Ar. i. **1.** Değme. **2.** Görüşüp konuşma. *Bu adamla hiç temasım yok.* **3.** El uzatma. *O meseleye hiç temas edilmedi.* **4.** Ulaştırma, ulaşım. *İki şehir arasındaki temas kesildi. Bâzı hastalıklar temasla geçer.* **Temasa geçmek,** konuşmak üzere buluşmak. **Temasa gelmek,** bulup görüşmek. **Temas etmek (Bir şeye-), 1)** dokunmak, **2)** el uzatmak. **Temas etmek (Biriyle-)** veya **temasta bulunmak (Biriyle-),** görüşüp konuşmak.

temaşa Ar. i. (.--) **1.** Hoşlanarak bakma. **2.** Temsil, piyes.

temayül Ar. i. (.-.) Yönseme.

temayüz Ar. i. (.-.) Kendini gösterme, sivrilme.

tembel s. Çalışmaktan hoşlanmıyan, üşengeç huy edinmiş olan.

tembelhane T. Fa. i. Gûya tembelleri toplayıp oturttukları yer. *Niçin çalışmıyorsunuz burasını tembelhane mi sandınız?*

tembelleşmek (nsz) Tembel olmak.

tembellik i. Tembel olma hali, tembelce hareket.

tembih Ar. i. **1.** Uyandırma, uyarma. **2.** Nasıl olsa yerine getirilmesi gereken bir işin yapılmasını sağlamak için tekrar etme, ısmarlama[5]

temcit Ar. i. «Aynı meseleyi tekrar tekrar ortaya sürmek» anlamına kullanılan «temcit pilâvı gibi ısıtıp ısıtıp öne sürmek» deyiminde geçer.

temdit Ar. i. **1.** Uzatma, sürdürme **2.** *kim.* Sulandırma, seyreltme.

temeddüh Ar. i. Kendini övme, övünme.

temeddün Ar. i. Medenîleşme, uygarlaşma

temek i. (D.D.) Ahır penceresi.

temekkün Ar. i. Yerleşme, yurt tutma.

temel i. **1.** Bir yapının, sağlam dayanak buluncıya kadar, toprak içinde aşağıya doğru uzatılan dip duvarları. *Evin temeli. Köprünün temeli.* **2.** *fel.* Dayanak. **3.** mec. Bir şeyin gelişimi için gereken ilk öğeler. *Büyük işler sağlam temellere dayanmalı. Bu iş temelinden çürük.* **4.** s. Başlıca. *Temel fikirler.* **Temel atmak, 1)** bir yapının temellerini yapmağa başlamak, **2)** her hangi bir işe başlamak. **Temel kakmak (Bir yere-),** sonsuzluğa kadar bir yerde kalmak. **Temel tutmak,** sürüp gidecek bir hal kazanmak

temellenmek (nsz) Temel tutmak.

temelleşmek (nsz) Temelli olmak, yerleşmek.

temelli s. **1.** Temeli olan. *Sağlam temelli bir yapı.* **2.** mec. Geçici ve iğreti olmayıp sonuna kadar sürecek olan, °daimî. *Temelli bir iş. Buraya temelli geldik.*

temellûk,-ku Ar. i. Yaltaklanma.

temellük,-kü Ar. i. Kendine mal etme.

temelsiz s. **1.** Temeli olmıyan. **2.** mec. Gerçek veya sağlam olmıyan.

temenna, temennah Ar. i. Eli başa götürerek yapılan selâm işareti.

temenni Ar. i. Dileme, dilek.

temerküz Ar. i. Merkezlenme, toplanma.

temerrüt Ar. i. Başınma.

temessük,-kü Ar. i. Eskiden «senet, tapu, antlaşma» gibi anlamlara kullanılırdı.

temessül Ar. i. **1.** Benzeşme. **2.** Özümlenme.

temettü,-ü Ar. i. Kazanç.

temevvüç Ar. i. Dalgalanma.

temeyyü,-ü Ar. i. Sıvılanma, sulanma.

temeyyüz Ar. i. Kendini gösterme.

temhir Ar. i. Mühürleme.

temin Ar. i. (-.) **1.** İnanç verme. **2.** Sağlama. **3.** Elde etme.

teminat,-tı Ar. ç. i. (.--) İnanca.

temiz s. **1.** Kirli, lekeli, bulaşık, kusurlu

olmıyan, henüz kullanılmamış olan. *Temiz oda. Temiz yatak. Temiz hava. Temiz iş. Temiz çamaşır.* **2.** Ahlâkça lekesiz. *Temiz adam. Temiz hayat.* **3.** İyice, adamakıllı, fazla. *Bir temiz dayak. Bir temiz paylamak.* **4.** zf. İyi ve seçkin. *Temiz yemek. Temiz içmek. Temiz konuşmak.* **Temize çekmek,** karalamayı temiz bir şekilde yeniden yazmak. **Temize çıkmak,** suçsuz olduğu anlaşılmak. **Temize havale etmek,** ar. bitirivermek, kısa yoldan halletmek. **Temiz kan,** akciğerlerden oksijen taşıyarak vücudun her tarafına doğru giden kan. **Temiz para,** kesintiden sonra ele geçen para miktarı. **Temiz raporu,** hastalığı olmadığını gösteren rapor.

temizkan b. i. *by.* Bak. Temiz kan.

temizlemek (i) **1.** Temiz kılmak. **2.** mec. Vücudunu ortadan kaldırmak, yok etmek. *Jandarma, eşkıyayı temizledi.* **3.** mec. Bitirmek, silip süpürmek. *Bir aylık iş vardı, bir haftada temizledim. Bir tepsi böreği temizledi.*

temizlenmek (nsz) **1.** Temiz hale gelmek. **2.** mec. Ortadan kaldırılmak. *Sokak köpekleri temizlendi.* **3.** Kadınlarda aybaşı sona ermek.

temizletmek (i,e) Temizlemek işini başkasına yaptırmak.

temizlik i. **1.** Temiz olanın hali. *Bu otelin temizliğine diyecek yok.* **2.** Temiz durma hali. *Çocukları temizliğe alıştırmalı.* **3.** Temizleme işi. *Bu evde günaşırı temizlik yapılıyor.* **4.** Ayıklama. *Dilde temizlik yapmağı gerekli bulduğumuzdan...* **Temizlik işleri,** belediyenin şehri temizleme işi.

temkin Ar. i. Ağırbaşlılık.

temkinli Ar. T. s. Ağırbaşlı.

temlik,-ki Ar. i. Mala sahip kılma.

temmuz i. Yılın yedinci ayı, ki otuz bir gün sürer.

tempo İt. i. (×.) **1.** *mü.* Ölçünün ayrılmış olduğu zamanlardan her biri. **2.** Bir parçanın yürüklük derecesi. **3.** mec. Tarz, gidiş, yol. *İşler bu tempo ile giderse...*

temreği i. Temriye.

temren i. Ok, kargı gibi şeylerin ucundaki sivri demir.

temrin Ar. i. Bacanma.

temriye i. **1.** Kaya yosunu. **2.** Deride yer yer küme halinde birtakım kabartılarla kendini gösteren hastalık.

temsil Ar. i. **1.** Oruntama. **2.** Tiyatro oyunu. **3.** e. hlk. Söz gelişi.

temsilci Ar. T. s. Oruntak, °mümessil.

temyiz Ar. i. Ayırdetme. **Temyiz etmek (Dâvayı-),** Yargıtaya iletmek. **Temyiz Mahkemesi,** Yargıtay.

temyizen Ar. zf. (.-.) (.×.) Yargıtaydan geçerek veya geçirilerek.

ten i. **1.** İnsan vücudunun dış yüzü. *Teni beyaz. Teni yumuşak. Fanilâyı tenine giymiş.* **2.** (Eskiden) Vücut. *Tende can kalmadı.* **Ten fanilâsı,** doğrudan doğruya tene giyilen ince fanilâ. **Ten rengi,** beyaz insanların teninin renginde olan. *Ten rengi çorap.*

tenafür Ar. i. (.-.) Kulağa hoş gelmiyen hece veya kelimelerin bir araya gelmesi, ses kakışımı.

tenakus Ar. i. (.-.) Azalma, eksilme.

tenakuz Ar. i. (.-.) Çelişme.

tenasüh Ar. i. (.-.) Ruh göçü, ruh sıçraması. Bak. ruh.

tenasül Ar. i. (.-.) Üreme.

tenasüp Ar. i. (.-.) Orantı, çekim.

tenazur Ar. i. (.-.) Bakışım.

tencere i. İçinde yemek pişirilen maden kab. **Tencerede pişirip kapağında yemek,** (geçim konusunda) olaniyle yetinmek. **Tencere dibin kara seninki benden kara,** kusurlu bir kimsenin karşısındakinde kusur bulması üzerine onun ötekinden beter olduğunu anlatmak için söylenir. **Tencere tava her keste bir hava,** her kesin kendi bildiği harekete geçerek ortada fikir birliği kalmadığı zaman söylenir. **Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş,** kötü tarafından birbirine uygun iki kimsenin bir araya gelmesi halinde söylenir.

tender İn. i. Lokomotifin arkasında olup içinde su ve kömür bulunan kısım.

tendürüst,-tü Fa. s. Dinç, sağlam.

tenebbüt,-tü Ar. i. (Bitkiler hakkında) Bitme.

teneddüp Ar. i. (Yara) Kapanma.

teneffüs Ar. i. **1.** Solunum. **2.** Hava alma zamanı.

teneffüshane Ar. Fa. i. Hava alma yeri.

teneke i. **1.** Üstü kalaylanmış ince demir yaprak. *Tenekeden ibrik.* **2.** Tenekeden yapılıp içine gaz, benzin, yağ, peynir gibi şeyler konan kab. *Bir teneke su. İki teneke yağ.* **3.** s. Tenekeden yapılmış. *Teneke maşrapa. Teneke faraş.* **Teneke çalmak (Arkasından-),** yuha çekmek. **Teneke mahallesi,** damları en çoğu teneke kaplı derme çatma evler mahallesi. **Tenekesini eline vermek,** yol vermek, koğmak.

tenekeci s. Tenekeden kab ve öteberi yapan (kimse).

teneşir Fa. i. Ölüyü yıkadıkları kerevet. **Teneşire gelmek,** ölmek. **Teneşire**

sürmek, ölünciye kadar sürmek. **Teneşir horozu** veya **kargası,** çok zayıf kimseler için söylenir.
teneşirlik s. kbk. Ölümcül (hasta).
tenevvü,-ü Ar. i. Çeşitlenme, çeşitlilik.
tenevvür Ar. i. Aydınlanma.
tenezzüh Ar. i. Gezinti.
tenezzül Ar. i. **1.** (Fiyat) Düşme. **2.** mec. Gönül indirme.
tenha Fa. s. İçinde pek az insan bulunan. *Tenha bir şehir. Tenha bir kır. Tenha bir sokak.*
tenhalaşmak Fa. T. (nsz) Tenha hale gelmek, kalabalık seyrelmek.
tenhalık Fa. T. i. **1.** Tenha olma hali. **2.** Tenha yer.
tenis İn. i. Bir ağla ikiye bölünmüş özel bir alanda raketle oynanan bir top oyunu.
tenkâr Fa. i. Boraks.
tenkıye Ar. i. Kalın barsağı sulama ve bu iş için kullanılan aygıt.
tenkid Ar. i. Eleştirme.
tenkîh, tenkîhat,-tı Ar. i. Ayıklama, arıtma.
tenkil Ar. i. Tepeleme.
tenkis Ar. i. Azaltma, eksiltme.
tenkit Ar. i. Noktalama.
tennure Ar. i. Eskiden Mevlevi âyininde giyilen geniş etekli kaftan.
tenor İt. i. *mü.* En tiz erkek sesi ve sesi böyle olan okuyucu.
tenperver Fa. s. Rahatına düşkün.
tensikat,-tı Ar. ç. i. Düzenleme.
tensip Ar. i. Uygun görme, yaraştırma.
tente İt. i. (×.) Eğimli gölgelik perde.
tentene Fr. i. Dantelâ.
tentür Fr. i. İçinde ilâç eritilmiş bulunan alkol. *İyot tentürü.*
tenvir Ar. i. Aydınlatma.
tenvirat,-tı Ar. ç. i. Aydınlatma, ışıklandırma.
tenya Lâ. i. (×.) *zo.* Şerit².
tenzih Ar. i. Arılığını, sililiğini tanıklama, sili olduğunu bildirme.
tenzil Ar. i. İndirme, azaltma, çıkarma, aşağı düşürme, aşağılatma.
tenzilât,-tı Ar. ç. i. Fiyat indirme.
teodise Yu. i. *fel.* Fiziköteşinin, Tanrının varlığından ve niteliklerinden bahseden kolu.
teorem Yu. i. *mat.* Tanıtlanabilen önerme, °dâva.
teori Yu. i. Kuram, °nazariye.
tepe i. **1.** Bir şeyin en yukarı kısmı. *Dağın tepesi. Ağacın tepesi.* **2.** Ufak dağ. **3.** *mat.* **a)** çokgende veya çokyüzlüde köşelerden her biri, **b)** ikizkenar bir üçgende eşit kenarların kesişme noktası, **c)** bakışım ekseni bulunan bir eğrinin veya yüzeyin bu eksenle kesişme noktalarından her biri. *Elipsin tepeleri. Elipsoidin tepeleri.* **Tepe aşağı gitmek,** işleri bozulup büyük zarara uğramak. **Tepe camı,** tavanda veya tavana yakın yerde bulunan camlı pencere. **Tepe damgası,** bıngıldak. **Tepeden bakmak,** küçümsiyerek bakmak. **Tepeden inme, 1)** beklenmedik, şaşırtıcı, **2)** yüksek bir kuvvetten gelme. **Tepeden tırnağa kadar,** her tarafı. **Tepesi atmak,** birdenbire öfkeye tutulmak. **Tepesinden kaynar su dökülmek,** derin bir üzüntü duymak. **Tepesine çıkmak (Birinin-),** şımarıklık edip her aklına geleni yaptırmağa çalışmak. **Tepesi üstü,** kafası yere gelmek üzere. **Tepe taklak,** tepesi üstü.
tepecik i. *bt.* Çiçeklerde dişilik örgenlerinin uc kısmı, ki çiçek tozunun konmasına yarar.
tepegöz b. s. Alnı dar olup gözleri saçların bittiği yere pek yakın görünen (kimse).
tepeleme i. **1.** Tepelemek işi. **2.** Tepe yapacak kadar. *Tepeleme dolu bir tabak.* **3.** Tepesine kadar. *Tepeleme dolu bir bardak.*
tepelemek (i) **1.** Fena halde dövüp hırpalamak. **2.** mec. Bozguna uğratmak. **3.** mec. Öldürmek.
tepelenmek (nsz) Tepelemek işi kendine yapılmak.
tepeli s. Tepesinde sorguç, hotoz gibi bir süs bulunan (kuş). *Tepeli tavuk.*
tepelik i. Başa giyilen şeyin tepesine konan süs.
tepengi i. **1.** Enli eyer kolanı. **2.** Kaltak altına konan belleme.
tephir Ar. i. **1.** Buharlaştırma. **2.** Buğulama.
tephirhane Ar. Fa. i. Buğuevi.
tepinç i. [T. S.] Ansızın gelen zorlu bir duygunun etkisiyle düşünülmeden birdenbire yapılan hareket, °fevir. *Tepinçle yapılan hareketlerin çoğu kötü sonuçlar verir.*
tepinçli s. Tepinçle yapılan, °fevrî. *Tepiçli bir haykırış.*
tepindirmek (i) Tepinmesine sebep olmak.
tepinmek (nsz) El ve ayaklarını vurarak sevinç veya öfkesini göstermek.
tepir i. Kıl elek.
tepirlemek (i) İnce elemek.
tepişmek (nsz:le) **1.** Birbirini tepmek. **2.** Kavgalaşmak.
tepke i. *by.* Örgenliğin, her hangi bir-

uyarıma karşı birdenbire aldığı durum, °fiilimünakis.
tepki i. Bir olay veya etkinin uyandırdığı karşı olay veya etki, °aksülâmel.
tepkime 1. Tepkimek eylemi. **2.** *kim.* Bir cismin etkisiyle, başka bir cisimde beliren değişiklik, °teamülükimyevî.
tepkimek (nsz) Bir cisim etkisini aldığı şeye karşılık etki göstermek.
tepme i. **1.** Tepmek eylemi. **2.** Tekme.
tepmek (i) **1.** Geri çevirmek. *Kısmetini tepmek. Bu nimet tepilir mi?* **2.** Geri vurmak. *Silâh atılırken teper.* **3.** Hayvan ayağiyle vurmak. **4.** Ayakla vurarak sıkıştırmak. *Keçe yapmak için yünü tepmek.* **Tepe tepe kullanmak,** «sakınmadan hattâ hoyratça kullanmak» anlamına olup sağlamlığına güvenilen şeyler hakkında söylenir. **Teptim keçe oldu sivrilttim külâh oldu,** bir şeyi işine geldiği gibi gösterenler veya yorumlıyanlar hakkında söylenir
tepremek, teprenmek (nsz) Bir baskıdan kurtulmak için türlü ve şiddetli hareketlerde bulunmak.
depreşmek (nsz) Tekrar kımıldamak, tekrar baş kaldırmak; °nüksetmek. *Hastalık tepreşti. Dertler tepreşti.*
tepretmek (i) Yerinde sıkı duran bir şeyi kımıldatmak.
tepsemek (nsz) [T.D.] Oynamak. °raksetmek.
tepsi i. Fincan, bardak, sahan gibi şeylerin birkaçını birden taşımağa, içinde börek, tatlı gibi yiyecekler pişirmeğe ve benzer işlere yarıyan düz, geniş ve az derin kab.
tepsimek (i) Savmak, yatıştırmak.
tepsirmek (nsz) Uçuklamak.
ter i. Sıcak, heyecan gibi sebeplerle deriden sızan su. *Ter dökmek. Alın teri.* **Ter alıştırmak,** terinin biraz kurumasını beklemek. **Ter dökmek,** (bir iş yapmak için) zahmet çekmek. **Tere batmak,** çok terlemek. **Tere yatmak,** terlemek için sıcak şeyler içip yatarak sıkı sıkıya örtünmek. **Terini soğutmak,** serinde dinlenmek.
terahi Ar. i. (---) Üşenme, gevşeklik.
terakki Ar. i. İlerleme.
terakkiperver Ar. Fa. s. İlercil.
teraküm Ar. i. (...) Birikme.
terane Fa. i. (---) Tekrarlana tekrarlana usanç verici bir hal alan söz *Bu teraneleri çok işittik. Gene o terane.*
teravi Ar. i. (---) Ramazanda yatsı namazı ardınca cemaatle kılınan yirmi rekâtlık namaz.
terazi Fa. i. **1.** Bir kolun iki ucuna asılı iki kefeden ibaret tartı aygıdı. **2.** İp cambazlarının dengeyi sağlamak için kullandıkları uzun sırık. **Teraziye vurmak,** tarta tarta düşünmek.
Terazi i. *as.* Zodyakta Akreple Başak arasındaki burç.
terbıyık, terbıyıklı b. s. Bıyığı henüz çıkmakta olan.
terbi,-i Ar. i. *as.* Dördün.
terbiye Ar. i. **1.** Eğitim. **2.** Görgü[3]. **3.** Bâzı yemeklere yapılan ekşili yumurtalı salça. **4.** (Hayvanı) Alıştırma. **5.** Araba hayvanlarının dizginleri. **Terbiyesini bozmak,** terbiye dışına çıkmak. **Terbiyesini vermek (Birinin-),** sert sözlerle terbiyesizliğini anlatmak.
terbiyeli Ar. T. s. **1.** Topluluk töresine uygun hareket eden. *Terbiyeli adam.* **2.** İçine terbiye katılmış (yemek). *Terbiyeli çorba.*
terbiyesiz Ar. T. s. Topluluk töresine aykırı hareket eden. *Terbiyesiz çocuklar büyükleri saymazlar.*
terbiyesizlik Ar. T. i. Terbiyesiz olana yakışacak çirkin hareket. *Büyüğüne haykırmak terbiyesizliktir.*
terbiyum Lâ. i. (×..) *kim.* Tb simgesiyle gösterilen, atomal ağırlığı 159,2 olan bir maden.
terci s. [T.D.] Ücretle çalışan.
tercih Ar. i. Üstün tutma, yeğ tutma, yeğreme.
terciibent Ar. b. i. Divan edebiyatında eski bir koşuk şekli, ki uyakları başka başka olan birkaç kısımdan meydana gelir ve her parçanın sonunda hep tekrarlanan bir beyiti bulunur.
tercüman Ar. i. Dilmaç.
tercümanlık Ar. T. i. Dilmaçlık.
tercüme Ar. i. (Dilden dile) Çevirme.
tercümeihal,-li Ar. i. Olumluk.
tere i. Turpgillerden, yaprakları salata olarak yenen, baharlı bir bitki.
tereddi Ar. i. Soysuzlaşma, yozlaşma.
tereddüt Ar. i. Duraksama, durumsama, kararsızlık, ikircim.
tereffü,-ü Ar. i. Yükselme.
tereke Ar. i. Bırakıt.
terekküp Ar. i. Bileşme, meydana gelme.
terelelli Ar. s. (..×.) Pek hafif ve hoppa. *Bu kadın pek terelelli bir şey. Onda akıl terelelli.*
terementi i Türlü çam ve sakız ağaçlarından toplanan koyu sıvı, yapışkan, kokulu bir madde, ki hekimlikte ve başka işlerde kullanılır.
terennüm Ar. i. Irlama, ötme, şakıma.
teres i. «Pezevenk» demek olup sövgü sözü olarak kullanılır.

teressüp Ar. i. Çökelme.
tereşşüh Ar. i. Sızma, sızıntı.
terettüp Ar. i. (İş hakkında) Düşme. *Bu iş bize terettübetti.*
tereyağı,-nı b. i. Sütten çıkarılan taze yağ. **Tereyağından kıl çeker gibi,** üzerinde hiç bir yük ve ilgi bırakmaksızın *Tereyağından kıl çeker gibi bu belâlı işten sıyrıldı gitti.*
terfi,-i Ar. i. **1.** (Aşaması) Yükselme. **2.** Yükseltme.
terfih Ar. i. Gönendirme.
terfik,-kı Ar. i. Yanına katma.
terhibî Ar. s. Korkutucu, yıldırıcı.
terhin Ar. i. Rehine koyma.
terhip Ar. i. Korkutma, yıldırma.
terhis Ar. i. İzin verme, salıverme.
terim i. **1.** Bilim ve sanat kavramlarından birini anlatan kelime. *Matematik terimi. Demircilik terimi.* **2.** *mat.* **a)** cebirsel bir ifadede, × veya — işaretleri arasında bulunan parçalardan her biri, **b)** bir denklemde = işaretinin iki yanındaki ifadelerden her biri, yan, **c)** bir kesrin pay ve paydasından her biri. **3.** *man.* Bir önermede konu ile yüklemden her biri. **Büyük terim,** *man.* bir tasımda vargının yüklemi olan terim. **Küçük terim,** *man.* vargının konusu. **Orta terim,** *man.* iki öncülü içine alan terim.
terk,-ki Ar. i. Bırakma.
terki i. Eyerin arka kısmı. **Terkisine almak (Birini-),** üzerinde bulunduğu atın sağrısına bindirmek.
terkibibent Ar. b. i. Divan edebiyatında eski bir koşuk şekli, ki uyakları başka başka olan birkaç kısımdan meydana gelir ve her parçanın sonunda aynı uyaktan bir beyiti bulunur.
terkimek (i) Ardından gelmek.
terkin Ar. i. (Kayıt) Silme.
terkip Ar. i. **1.** Bileştirme, bileşim. **2.** *dlg.* Takım.
terkişmek (nsz:le) **1.** Birbirini terkimek. **2.** Nöbetleşe terkiye binmek.
terleme i. **1.** Terlemek eylemi. **2.** *bt.* Yaprakların, gözeneklerinden buhar halinde su kaybetmeleri olayı, ki bir taraftan yaprakların kurumasına, öbür yandan da kaybedilen su kökler tarafından topraktan çekilirken yeni besi maddelerinin de alınmasına yardım eder
terlemek (nsz) **1.** Ter çıkarmak, ter dökmek. *Sıcaktan terledik.* **2.** İçindeki suyu ter şeklinde sızdırmak *Testi terliyor.* **3.** Buhar bir şeyin üstünde ter şeklinde yoğunlaşmak. *Camlar terledi.* **4.** (Bıyık) Belirmek. *Bıyığı terlemek.*
terletmek (i) **1.** Terlemesine sebep olmak. **2.** mec. Sıkıntıya düşürmek, fazla yormak. *Bu iş beni terletti.*
terli s. Terlemiş.
terlik i. Evin içinde giyilen hafif ve türlü şekillerde ayakkabı.
terme i. Bir cins yaban turpu.
termodinamik Yu. i. Isıl enerji ile mekanik enerji arasındaki ilgileri ve bu konuya değgin olan olayları inceliyen fizik kolu.
termoelektrik Yu. i. Isıl enerji ile elektrik enerji arasındaki ilgileri ve bu konuya değgin olan olayları inceliyen fizik kolu. **Termoelektrik çift,** Bak. çift.
termokimya Yu. i. Türlü maddeler bileşirken çıkan ısı derecelerini inceliyen kimya kolu.
termometre Yu. i. (..×.) Sıcakölçer.
termos Yu. i. İçine konulan sıvının sıcaklığını veya soğukluğunu epey zaman olduğu gibi tutan kab.
ters s. ve zf. **1.** Gerekli olan hale karşıt (olarak). *Gömleğini ters giymek. Ayna ters gösterir. Ayakkabılarını ters giymiş. Eşeğe ters bindirmişler. Kitabı ters tutmak. Kalemin ters tarafı. Kibritin ters ucu. Kumaşın ters yüzü.* **2.** mec. Uymaz, elverişsiz. *Burası bana ters geliyor. İşi ters gidiyor.* **3.** mec. Gönül ve cesaret kırıcı. *Ters muamele. Ters çehre. Ters bir cevap. Ters adam.* **4.** *man.* ve *mat.* Evrik. **5.** i. Ters taraf. *Bıçağın tersi.* **6.** i. Hayvan pisliği. **Tersi dönmek,** şaşırıp sersemleşmek. **Tersinden okumak,** yanlış anlamak. **Tersine çevirmek,** içini dışına çevirmek. **Ters pers,** düzelemiyecek kadar ters. *İşlerim öyle ters pers gitti ki...* **Ters pers olmak,** fena halde bozulmak. **Ters tarafından kalkmış,** huysuzluk edenler hakkında söylenir. **Ters yüz etmek,** altını üstüne çevirmek. **Ters yüzü geri dönmek,** eli boş olarak, istediğini elde etmeden geri dönmek.
tersaçı b. i. *mat.* Bir açının kenarlarını, tepenin ötesine doğru uzatarak elde edilen açı. *Tersaçılar birbirine eşittir.*
tersane i. Gemi yapılan yer.
tersaneli s. Eskiden deniz subay ve erlerine denirdi.
tersevirme b. i. *man.* Olumlu tümel veya olumsuz tikel olan bir önermenin konusunun tersini yüklem ve yükleminin tersini konu yapma. «Her insan canlıdır» ve «bâzı taşlar sert değildir» önermelerinin tersevirmesi şu şekilde olur: «Her canlı olmıyan insan değildir» ve «bâzı sert şeyler taş değildir»
tersim Ar. i. Resmini yapmak.
tersinir s. *fi.* Tersinirlik özeliği olan.

tersinirlik i. *fi.* Bir pile, verdiği akıma ters yönde bir akım verildiği takdirde, önceden pilde geçen kimyasal olayın tersi vukua gelerek pilin ilk haline dönmesi özeliği.

tersinmek (nsz) [T.D.] **1.** Geri dönmek, °rücu etmek. **2.** Terslik etmek.

tersinmez s. Tersinirlik özeliği olmıyan.

terslemek (i) **1.** Bir kimseye, bozacak veya sözünü ağzına tıkıyacak surette, ters söz söylemek. **2.** (nsz) (Hayvanlar hakkında) Pislemek.

terslenmek (nsz) **1.** Tersleme işine uğramak. **2.** Terslik göstermek.

terslik i. Ters olma hali veya tersçe hareket.

terspers s. Bak. Ters pers.

tersyön b. i. *as.* Başı kuzey kutbunda olmak üzere yerin dönme ekseni üzerinde duran bir görmenin, gökküresine baktığı zaman gördüğü hareketteki dönme yönü.

tertemiz s. Pek temiz, her tarafı temiz.

tertibat,-tı Ar. ç. i. **1.** Düzen, düzenleniş. **2.** Karşılayıcı hazırlıklar.

tertibetmek,-der Ar. T. (i) (.×..) Sıralamak, dizmek, düzmek, düzen vermek, düzenlemek.

tertip Ar. i. Sıra, dizi, düzen.

tertipli Ar. T. s. Düzenli, derli toplu, yerli yerinde.

tertipsiz Ar. T. s. Düzensiz, bozukdüzen, savruk.

tertipsizlik Ar. T. i. Düzensizlik, düzen bozukluğu, savrukluk.

terütaze Fa. b. i. (...-.) Pek taze.

terviç Ar. i. Önürtme.

terzi i. Giysi biçip diken kimse.

terzil Ar. i. Rezil etme.

tesadüf Ar. i. (.-.) **1.** Raslama, rasgelme. **2.** Raslantı.

tesadüm Ar. i. (.-.) Çarpışma.

tesahup Ar. i. (.-.) **1.** Sahip çıkma. **2.** Benimseyip koruma.

tesalüp Ar. i. (.-.) *by.* Irk karışması.

tesanüt Ar. i. (.-.) Dayanışma.

tesavi,-i Ar. i. (.-.) Eşitlik.

tesbit,-ti Ar. i. Saptama.

tescil Ar. i. Sicile geçirme.

teselli Ar. i. Avunç. **Teselli bulmak,** avunmak. **Teselli etmek, teselli vermek,** avundurmak.

tesellüm Ar. i. Teslim almak, alaca.

teselsül Ar. i. Zincirleme, zincirleme gitme.

tesemmüm Ar. i. Ağılanma, zehirlenme.

tesettür Ar. i. Örtünme.

teseyyüp Ar. i. Özensizlik.

teshil Ar. i. Kolaylaştırma.

teshin Ar. i. Isıtma.

teshir Ar. i. **1.** Kendine bağlama, ele geçirme. **2.** Büyüleme.

tesir Ar. i. **1.** Etkıme, dokunma. **2.** Etki.

tesis Ar. i. (-.) Kurma, kuruluş.

tesisat,-tı Ar. i. (-..) Döşem.

tesit Ar. i. Kutlama, bayrama.

teskere i. Sedye.

teskin Ar. i. Yatıştırma, dindirme, amırtma.

teslih Ar. i. Silâhlandırma, savutlama.

teslihat,-tı Ar. ç. i. Silâhlanma araçları.

teslim Ar. i. **1.** Bir emaneti yerine verme. *Kitabı sahibine teslim ettim.* **2.** Bir şeyi yeni sahibine verme. *Aldığımız evi bize daha teslim etmediler.* **3.** Gerçek olduğunu söylemek. *Benim haklı olduğumu her kes teslim etti.* **4.** Karşısındakinin hükmüne bırakma. *Bu şehir sonuna kadar çarpıştı, teslim olmadı.* **5.** *mü.* Fasıl müziğinde peşrevin ve saz semaisinin her hanesi sonunda tekrarlanan parça. **Teslim! 1)** «kendini teslim et yoksa vururum» anlamına, **2)** «teslim oluyorum, ateş etme» anlamına. **Teslim tesellüm,** alaca verece.

teslimiyet,-ti Ar. i. Verinme. **Teslimiyet göstermek,** verinmek.

teslis Ar. i. Allahın bileşmiş üç ayrı kişi halinde düşünülmesi.

tesmim Ar. i. Ağılama, zehirleme.

tesmiye Ar. i. Adlama, ad verme.

tespih Ar. i. Türlü maddelerden boncuk şeklinde yapılmış otuz üç veya doksan tanenin ibrişime geçirilip bağlanmasiyle meydana getirilen halka, ki ya namazda virt çekerken sayıyı şaşırmamak için veya elde oyuncak gibi kullanılır. **Tespih çekmek,** tespihin tanelerini birer birer iki parmak arasından geçirmek.

tespihağacı,-nı b. i. *bt.* Tespihağacıgillerden Hindistanda ve Avrupanın sıcak bölgelerinde yetişen, meyvası zehirli, kabukları solucan düşürücü olan bir süs bitkisi.

tespihağacıgiller b. ç. i. *bt.* İkiçeneklilerden başlıca tespihağacı ve mahun ağacı ile bu ağaçların türlerini içine alan bir bitki familyası.

tespihböceği,-ni b.i. *zo.* Kabuklulardan, çokayaklı küçük bir hayvan, ki evlerde, nemli yerlerde yaşıyarak yemek artıkları, kök ve meyvalarla beslenir.

tesri,-i Ar. i. Hızlandırma, çabuklaştırma.

test,-ti İn. i. Birçok karmaşık olayları meydana koymağa yarıyan ve kendisi pek basit olan deneme.

testere i. Bir kenarı diş diş olan dar ve uzunca bir çelik safiha, ki tahta gibi ka-

tı şeyleri biçmekte kullanılır.

testerebalığı,-nı b. i. *zo.* Burnu uzun ve iki yanı testere gibi dişli olan, köpek balığını andırır iri bir balık.

testi i. Su taşımağa veya koymağa yarıyan topraktan, ağzı dar, karnı şişkin kab. **Testiyi kıran da bir, suyu getiren de,** iyiliğin mükâfatsız veya kötülüğün cezasız kaldığı zaman sitem olarak söylenir.

tesvilât,-tı Ar. ç. i. Yalan dolan.

tesvit Ar. i. Karalama.

tesviye Ar. i. **1.** Düzleme². **2.** Ödeme. **3.** Hükümetçe bir yere gönderilen erlere verilen ve bilet yerine geçen kâğıt. **Tesviye aleti,** düzeç. **Tesviye ruhu,** kabarcıklı düzeç.

tesviyeci Ar. T. s. Bir parçayı istenilen şekle sokmak ve alıştırmak için işliyen zanaatçi.

teşaup Ar. i. (•-•) Dallanma, kol salma.

teşaur Ar. i. (•-•) Şairliğe yeltenme.

teşbih Ar. i. Benzetme.

teşci,-i Ar. i. Cesaret verme.

teşdit Ar. i. **1.** Yeğinleştirme. **2.** Şedde.

teşebbüs Ar. i. **1.** Girişme, el atma. **2.** Girişkenlik. **3.** Öncecilik. **Teşebbüse geçmek,** işe girişmek.

teşebbüsat,-tı Ar. ç. i. Uğraşmalar. **Teşebbüsatta bulunmak,** uğraşmak.

teşehhüt Ar. i. Namazda oturarak «ettahiyyat» duasını okuma. **Teşehhüt miktarı,** gayet kısa bir zaman.

teşekkül Ar. i. **1.** Oluşma, oluşum. **2.** Kurulma. **3.** Örgüt. **Teşekkül etmek,** oluşmak, meydana gelmek, kurulmak.

teşekkür Ar. i. Yapılan bir iyilikten memnun kalındığını anlatmak için söylenen «sağ ol», «ömrüne bereket» ve özellikle «teşekkür ederim» gibi bir söz.

teşemmüs Ar. i. Güneş çarpması.

teşennüç Ar. i. Kasınma.

teşerrüf Ar. i. Onurlanma, şereflenme.

teşettüt,-tü Ar. i. Ayrılık, dağınıklık.

teşeüm Ar. i. Uğursuz sayma.

teşevvüş Ar. i. Karışıklık.

teşhir Ar. i. **1.** Gösterme. **2.** Sergileme. **3.** Dillere düşürme, ortalığa duyurma.

teşhis Ar. i. Tanı, tanılama.

teşkil Ar. i. **1.** Oluşturma, oluşum. **2.** Örgüt. **Teşkil etmek,** oluşturmak, meydana getirmek, kurmak.

teşkilât,-tı Ar. ç. i. Örgüt.

teşkilâtçı Ar. T. s. Örgütçü.

teşkilâtlandırmak Ar. T. (i) Örgütlemek.

teşkilâtlı Ar. T. s. Örgütlü.

teşmil Ar. i. Kaplamlı kılma, kaplamlama.

teşne Fa. s. mec. Pek istekli.

teşni,-i Ar. i. Kötü gösterme, kötüleme.

teşri,-i Ar. i. Yasama.

teşrif Ar. i. **1.** Buyurma³. **2.** Onurlama, şereflendirme.

teşrifat,-tı Ar. i. Protokol.

teşrifatçı Ar. T. s. Protokol görevlisi.

teşrih Ar. i. **1.** Açımlama. **2.** Anatomi. **3.** hlk. İskelet.

teşrihhane Ar. Fa. i. Anatomi çalışılan yer.

teşriî Ar. s. Yasamalı. **Teşriî masuniyet,** milletvekilliği veya saylavlık dokunulmazlığı.

teşrik,-ki Ar. i. Ortak etme. **Teşriki mesai,** iş birliği.

teşrin i. Eskiden yılın onuncu ve onbirinci aylarına verilen ortak ad.

teşriniEvvel Fa. i. Ekim ayı.

teşrinisani Fa. i. Kasım ayı.

teşt,-ti i. Çamaşır leğeni.

teşvik,-kı Ar. i. **1.** İsteklendirme. **2.** Ayarma, kışkırtma.

teşviş Ar. i. Karıştırma, bulandırma.

teşyi,-i Ar. i. Uğurlama.

tetabuk,-ku Ar. i. Uyma, uygun gelme, uyarlanma.

tetanos Yu. i. Kazıklı humma.

tetebbu,-u Ar. i. İrdeleme, araştırma.

tetevvüç Ar. i. Taçlanma, taç giyme.

tetik i. Ateşli silâhları atmak için çekilen küçük manivelâ. **Tetiğini bozmamak,** telâş göstermiyerek durumunu bozmamak. **Tetikte olmak,** her an uyanık ve hazır bulunmak.

tetik s. Çabuk davranır, çevik. **2.** Dikkat istiyen, *nazik. *Tetik iş.*

tetir i. [D.D.] Cevizin, bademin yeşil kabuğu.

tetkik,-kı Ar. i. İnceleme.

tetviç Ar. i. Taç giydirme taçlandırma.

tevabi,-i Ar. ç. i. Bilelik, el altı, *maiyet.

tevafuk,-ku Ar. i. (•-•) Uyma, uygun gelme.

tevahhuş Ar. i. Ürkme, ürküntü.

tevakki Ar. i. Sakınma, korunma.

tevakkuf Ar. i. **1.** Durma, eğleşme. **2.** Bağlı olma. **Tevakkuf mahalli,** durak.

tevali Ar. i. (•-•) **1.** Arkası gelme. **2.** Art arda gelme.

tevarüs Ar. i. (•-•) Kalıtlanma.

tevarüt Ar. i. (Hatıra gelen şeylerde) Düşümdeşlik.

tevatür Ar. i. (•-•) Kuvvetli söylenti.

tevazu,-u Ar. i. (•-•) **1.** Alçak gönüllülük. **2.** Gösterişsizlik.
tevazün Ar. i. (•-•) Dengeleşme.
tevbih Ar. i. Paylama.
tevcih Ar. i. Çevirme, yöneltme.
tevdi Ar. i. İnamlama, verme.
tevdiat,-tı Ar. i. Yatırı. **Tevdiatta bulunmak,** para yatırmak.
teveccüh Ar. i. **1.** Çevrilme, yönelme. **2.** Sevgi ve ilgi.
tevehhüm Ar. i. Kuruntuya düşme, kuruntulanma.
tevek i. Bağ veya asma kütüğü.
tevekkel Ar. s. hlk. Her şeyi oluruna bırakan. *Tevekkel adam.*
tevekkeli Ar. zf. (Olumsuz fiillerle) Boşuna, boş yere, maksatsız. *Tevekkeli bizi aramadı, meğer işi düşmüş.*
tevekkül Ar. i. Her şeyi Allaha bırakma ve Allahtan bekleme.
tevellüt Ar. i. Doğma, doğum.
tevellütlü Ar. T. s. Doğumlu.
tevem Ar. s. **1.** İkiz. **2.** Eş.
teverrüm Ar. i. Verem olma.
tevessü,-ü Ar. i. Genişleme, yayılma.
tevessül Ar. i. Baş vurma, girişme.
tevettür Ar. i. Gerilme, gerilim.
tevezzü,-ü Ar. i. Dağılım.
tevfikan Ar. zf. Uyarak, uygun olarak, •••ye göre.
tevhit Ar. i. **1.** Birleştirme. **2.** Bir sayma. **3.** Tektanrıcılık. **Tevhit ehli,** Tanrı birliğine inanan.
tevil Ar. i. Çevri, çevrileme.
tevki,-i Ar. i. **1.** Eskiden yarlığ ve beratların üstüne çekilen tuğra. **2.** Bu tuğrayı taşıyan belge.
tevkici Ar. T. s. Eskiden yarlığ ve beratlara tevki çeken (kimse).
tevkif Ar. i. Tutma.
tevkifhane Ar. Fa. i. Tutma yeri.
tevkiî Ar. s. Tevkici.
tevkil Ar. i. Vekil etme.
tevkir Ar. i. Ululama.
tevlit Ar. i. Doğurtma, doğurma.
tevliyet,-ti Ar. i. Mütevellilik.
Tevrat,-tı i. Musa peygamberin şeriatını gösteren kitap.
tevriye Ar. i. *ed.* Birkaç anlamı olan bir kelimenin en uzak anlamını amaçlama işi.
tevsi,-i Ar. i. Genişletme.
tevsik,-kı Ar. i. Belgeleme.
tevzi,-i Ar. i. Dağıtma, üleştirme.
tevzin Ar. i. Dengeleme, denkleştirme.
teyakkun Ar. i. Kesin bilme.
teyakkuz Ar. i. Uyanıklık.
teyel i. Seyrek ve eğreti dikiş.
teyellemek (i) Teyelle tutturmak veya teyel vurmak.
teyelli s. Teyelle tutturulmuş veya teyel vurulmuş.
teyemmüm Ar. i. Su bulunmıyan yerde su niyetiyle toprak, kum gibi şeylerle aptes alma.
teyemmünen Ar. zf. (•×••) Uğur sayarak, mutlu olsun diye.
teyit Ar. i. **1.** Sağlamlaştırma. **2.** Doğru çıkarma, doğrulama.
teyze i. Bir kimsenin annesinin kız kardeşi.
teyzezade T. Fa. i. Teyze oğlu veya kızı.
tez zf. Çabuk. **Tez beri,** kolaylıkla. «*Karı biraz sağırdır, tez beri duymaz ki!*.» **Tez canlı,** beklemeğe dayanamıyan. **Tez elden,** çabucak.
tez Yu. i. Sav[3 4].
tezahür Ar. i. (•-•) **1.** Meydana çıkma, belirme, görünme, gözükme. **2.** Gösteriş.
tezahürat,-tı Ar. ç. i. Gösteriş.
tezat Ar. i. Karşıtlık.
tezayüt Ar. i. (•-•) Çoğalma, artma.
tezebzüp Ar. i. **1.** Kararsızlık. **2.** Karışıklık.
tezehhür Ar. i. **1.** Çiçeklenme. **2.** *kim.* Çiçeksime.
tezek i. Kurumuş sığır tersi.
tezellül Ar. i. Aşağılanma, yüzsuyu dökme.
tezelzül Ar. i. Sarsılma.
tezene i. Çalgıç, mızrap.
tezevvüç A. i. Evlenme.
tezeyyün Ar. i. Bezenme, süslenme.
tezgâh Fa. i. **1.** Üzerinde iş görülen masa veya masa gibi yüksek şey. *Marangoz tezgâhı. Demirci tezgâhı. Satıcı tezgâhı. Kahveci tezgâhı.* **2.** Elle (veya fabrikalarda devitken kuvvetle) işliyen yapım aygıdı *Kumaş tezgâhı. Halı tezgâhı. İplik tezgâhı. Çanak çömlek tezgâhı. Örme tezgâhı. Torna tezgâhı.* **3.** Tersane. **Tezgâh başı yapmak,** meyhanede, oturmadan tezgâh başında içmek.
tezgâhtar Fa. i. Kahve, gazino ve dükkân gibi yerlerde tezgâhta çalışan kimse.
tezgâhtarlık Fa. T. i. Tezgâhtar olma hali. **Tezgâhtarlık etmek,** mec. ustalıklı diller dökmek.
tezhip Ar. i. Yaldız işi.
tezkere Ar. i. **1.** Betik, pusula. **2.** Her hangi bir iş için izin verildiğini bildirmek üzere hükümetten alınan kâğıt. **Tezkere almak,** askerliğini bitirip salıverme belgesi almak. **Tezkeresini eline ver-**

mek, mec. kovmak.
tezkereci Ar. T. s. **1.** Askerlik ödevini bitirip salıverilen (er). **2.** Eskiden dava özetlerini yazan (memur).
tezkiye Ar. i. Arıtlama. **Tezkiyesi bozuk,** doğruluğuna güvenilmez (adam). **Tezkiyesini düzeltmek,** ahlâkça kötü tanınmışken halini düzeltmek.
tezlemek (i) Çabuklaştırmak.
tezlenmek (nsz) Acele etmek.
tezleşmek (nsz) Acele bir hal almak.
tezleştirmek (i) Acele bir hal vermek.
tezlik i. Tez olma hali, tezleşme. **Tezlik fiili,** *dlg.* «yapıvermek, söyleyivermek» gibi bir işin çabucak yapıldığını anlatan bileşik fiil.
tezlil Ar. i. Aşağılatma.
tezviç Ar. i. Evlendirme.
tezvir Ar. i. **1.** Yalan dolan. **2.** Ara bozma.
tezyif Ar. i. Aşağsama.
tezyin Ar. i. Bezeme, süsleme.
tezyinat,-tı Ar. ç. i. Bezek, süs.
tezyinî Ar. s. Bezeksel.
tezyit Ar. i. Çoğaltma, arttırma.
tıbbi Ar. s. Hekimsel, hekimce.
tıbbiye Ar. i. Hekim okulu.
tıbbiyeli Ar. T. s. Tıbbiyede okuyan veya okumuş olan.
tıgala i. Sütleğengillerden bir bitkinin verdiği zamka ve özsuya denir, ki eski hekimlikte kullanılmıştır.
tığ i. **1.** Dantelâ veya yün örmekte kullanılan ucu çengelli kısa şiş. **2.** Biz. **Tığ gibi,** ince, sağlam ve çevik.
tığlamak (nsz) **1.** Yara keskin bir ağrı ile ağrımak. **2.** (Kurban) Kesmek.
tıka basa b. zf. Pek sıkıştırarak.
tıkaç i. Her hangi bir şeyin delik veya ağzını tıkamağa yarıyan nesne.
tıkalı s. Tıkanmış.
tıkamak (i) **1.** Bir şeyin ağzını, içine her hangi bir şey sıkıştırarak kapamak. *Şişenin ağzını mantarla tıkamak.* **2.** Her hangi bir boşluğun içini bir şeyle doldurmak. *Kulaklarına pamuk tıkamak.*
tıkanık s. Tıkanmış.
tıkanıklık i. **1.** Tıkanık olma hali, iyi işliyememek hali. **2.** Nefes kesilir gibi olma.
tıkanmak (nsz) **1.** Tıkamak işi kendisine yapılmak. **2.** İştahı kalmayıp yemek yiyememek. **3.** Nefesi tutulmak.
tıkatmak (e,i) Tıkamak işini başkasına yaptırmak.
tıkılmak (nsz) **1.** Tıkmak işine konu olmak. **2.** Kendini tıkmak.

tıkınmak (nsz) kbk. Eline ne geçerse ve ne vakit geçerse yiyivermek. *Bütün gün tıkınıyor, böyle perhiz mi olur?*
tıkır i. «İşini tıkırına koymak», «alışveriş tıkırında» gibi sözlerde «tıkır» kelimesi «iyi hal ve düzgün gidiş» anlamı verir.
tıkırdamak (nsz) Tık diye ince ve kuru ses çıkarmak. *Cevizler çuvalın içinde tıkırdadı.*
tıkırdatmak (i) Tık diye ince ve kuru ses çıkartmak.
tıkırdı i. Tıkırdama sesi.
tıkır tıkır b. zf. Çok düzgün ve ara vermeden. *Makina tıkır tıkır işliyor. Çocuk tıkır tıkır cevap verdi.*
tıkışık s. Birikip sıkışmış.
tıkışıklık i. Tıkışık olma hali, dar bir yere bir çok kişinin toplanması, °izdiham.
tıkışmak (nsz:le) Birlikte bir yere tıkılmak. *Altı kişi bir arabaya tıkıştılar.*
tıkıştırmak (i,e) **1.** Tıka basa sokmak. **2.** (i) Acele ile iyice çiğnemeden yutarak yemek yemek.
tıkız s. Çok sıkılmaktan veya pek sıkı doldurulmaktan katılaşmış. *Bu yastık pek tıkız olmuş.*
tıkmak (i,e) **1.** İterek, basarak zorla sığdırmak. *Bütün eşyasını bir sandığa tıktı.* **2.** al. Sokmak. *Hırsızı hapse tıkmışlar.*
tıknaz s. Şişmanca ve kısa boylu. *Tıknaz bir adam.*
tıksırık i. Tıksırmak eylemi.
tıksırmak (nsz) Ağız kapalı iken hafif aksırmak.
tık tık zf. İnce bir şeyle sert bir yere vurulduğu zaman çıkan ince ve kuru sesi anlatır. *Kuş gagasiyle tık tık cama vurdu.*
tılsım Ar. i. Şu veya bu nitelikte esrarlı ve doğaüstü bir kuvvet taşıdığına inanılan nesne.
tımar i. **1.** Yara bakımı. **2.** Ağaç bakımı. **3.** Hayvanı temizleme. **4.** *tar.* Eskiden, beslediği belli miktarda sipahilerle harbe giden beylere, öşrünü almak üzere ayrılan arazı.
tımarcı s. **1.** Tımar yapan. **2.** Tımar[3] sahibi.
tımarhane Fa. i. Akıl hastanesi. **Tımarhane kaçkını,** mec. delice işler gören.
tınaz i. Ot yığını.
tıngadak zf. (×..) Tınlıyan şeylerin birdenbire düştüğünü anlatır. *Sahan tıngadak düştü.*
tıngıldamak (nsz) Tıngırdamak.
tıngıldatmak (i) Tıngırdatmak.
tıngıltı i. Tıngıldama sesi.
tıngırdamak (nsz) Tambura gibi ince,

kuru ve çınlamalı ses çıkarmak.
tıngırdatmak (i) Tıngırtı çıkartmak. *Tamburasını tıngırdatmağa başladı.*
tıngır mıngır b. zf. Bir şey yapılırken çıkan sesin kuru, çınlamalı ve yankılı olduğunu anlatır. *Tambura ile tıngır mıngır bir şeyler çaldı. Merdivenden tıngır mıngır iniyordu.*
tıngırtı i. Tıngırdama sesi.
tıngır tıngır b. zf Bir şey yapılırken, tenekeninki gibi ince, kuru ve çınlamalı bir sesin biteviye tekrarlandığını anlatır. *Araba kaldırımda tıngır tıngır gidiyordu.*
tını i. *fi.* Bir cismin titreşiminden çıkan sesi, tabiatça farklı bulunan başka bir cisim tarafından aynı yükseklikte olarak çıkarılan sesten ayırdettiren özelik.
tınlamak (nsz) Çıkan ses bir müddet tın diye sürüp gitmek, çınlamak.
tınmak (nsz) Ses çıkarmak.
tınmaz s. Sesi çıkmaz.
tınnet,-ti Ar. i. **1.** Tınlama, çınlama. **2.** *fi.* Tını.
tıp,-bbı Ar. i. Hekimlik.
tıpa i. Tapa.
tıpatıp zf. Ucu ucuna, tastamam.
tıpırdamak (nsz) **1.** Yürürken tıpır tıpır ses çıkarmak. **2.** Hafif hafif vurmak. *Kuşun yüreği tıpırdıyor.*
tıpırdı i. Tıpırdama sesi.
tıpır tıpır b. zf. Hafif ve sağır ses çıkarıldığını anlatır.
tıpış tıpış b. zf. Kısa adımlarla çabuk yürümeği anlatır. *Çocuk tıpış tıpış geldi.*
tıpkı Ar. s. ve zf. (×.) Aynı. *Tıpkısını bulamadım. Tıpkı onun gibi söyledi.*
tıp tıp b. zf. Küçük ve hafif vuruşları anlatır. *Yüreği tıp tıp vuruyor. Su tıp tıp damlıyor.*
tırabzan i. Merdiven parmaklığı. **Tırabzan babası, 1)** tırabzanın, başında top bulunan ilk kalın çubuğu, **2)** mec. babalık ödevini yapmıyanlar için söylenir.
tırahom Yu. i. Göz kapaklarının altında birtakım kabarcıkların belirmesiyle başlıyan, bakılmazsa kirpiklerin içeriye kıvrılması, saydam tabakada yaralar çıkması yüzünden körlüğe kadar götüren bulaşıcı ve korkunç bir hastalık, ki temizlikle kaçınılabileceği gibi otamaya erken başlanılmakla da fenalıklarının önüne geçilebilir.
tırahunya Yu. i. (..×.) Barsamdan küçük bir cins çarpıcı balık.
tırak i. Tırıktan daha kuvvetli bir ses anlatır.
tırakeliler Fr. T. ç. i. Eklembacaklıların, solungaç yerine özel bir soluk borusu taşıyan takımı
tırakit,-ti Yu. i. *je.* Yanardağsal kayalıklar arasında bulunan bir feldispat çeşidi.
tıraktör Fr. i. Tarım işlerinde çift hayvanı yerine kullanılan özel otomobil.
tırampa İt. i. (.×.) Değiş tokuş.
tırampete Fr. i. (..×.) Çifte çomakla çalınan küçük davul.
tıramvay İn. i. Demir ray üzerinde işliyen şehir yolcu taşıdı.
tırandaz Fa. s. Tırendaz.
tıransatlantik Fr. i. Okyanus seferleri için yapılmış büyük gemi.
tıransformatör Fr. i. *fi.* Elektrik erkesinin geriliminde, yeğinliğinde veya şeklinde değişiklik sağlamağa yarıyan aygıt.
tıransit,-ti Fr. i. Bir malın bir memleketten öbür memlekete giderken yol üstünde bulunan başka bir memleketten geçmesi.
tırapez Fr. i. Sarkan uclarına bir çubuk bağlanmış bulunan iki düşey ipten ibaret bir jimnastik aleti.
tıraş Fa. i. **1.** Bir şeyin yüzündeki fazlalıkları biçerek alma, yontma. **2.** Vücudun fazla kıllarını ustura ile alma, yüüme. **Tıraş etmek, 1)** tıraş işini yapmak. **2)** ar. karşısındakini bıktıracak şekilde uzun uzadıya lâfa tutmak. **Tıraşı uzamak,** veya **gelmek,** sakalı tıraş edilmek ister hale gelmek.
tıraşçı Fa. T. s. mec. Karşısındakini bıktıracak kadar lâfa tutan (kimse).
tıraşlı s. **1.** Tıraş olmuş, sakalını tıraş etmiş. **2.** Tıraşı uzamış.
tıravers Fr. i. Üzerinde, rayların saptanmış bulunduğu, enine konmuş ağaç veya demir tabanlık.
tırhandil i. Yelken ve kürekle yürüyen bir çeşit küçük gemi.
tırık i. Art arda iki şeye çarpmaktan çıkan ince ve kuru sesi anlatır. *Kapı tırık diye kapandı.*
tırık tırak b. zf. Tavla oyununda zarların pulların çıkardığı çifte ses gibi art arda gelen sesleri anlatır.
tırıl s. tkz. Çıplak veya parasız.
tırıllamak (nsz) tkz. Çıplak veya parasız kalmak.
tırıs i. Çaprazlama ayak atılarak yapılan, hızlı ve sarsıntılı bir hayvan yürüyüşü.
tırkaz i. Kapı sürgüsü.
tırkazlamak (i) Tırkazı sürmek.
tırmak i. Tırmık.
tırmalamak (i) Tırnaklariyle çizmek veya hırpalamak. *Çocuklar birbirinin yüzünü tırmaladılar.*
tırmamak (i) Çengel takıp çekmek.
tırmananlar ç. i. *zo.* Papağan, ağaçkakan, kuku gibi tırmanan kuşlar takımı.
tırmanmak (e) Tırnaklarını iliştirerek veya elleriyle asılarak dik bir yere çık-

mak. *Kedi ağaca tırmandı. Çocuklar kayanın tepesine tırmandılar.*

tırmaşmak (e) Tırmanmak.

tırmık i. **1.** Tırnak beresi. *Yüzü tırmık içinde kaldı.* **2.** Kabartılmış toprağın taşını, çöpünü ayıklamak için kullanılan seyrek dişli tarak biçiminde alet.

tırmıklamak (i) **1.** Tırmalamak **2.** Üzerinden tırmık çekerek toprağı işlemek.

tırnak i. İnsan ve hayvan parmaklarının ucundaki sert, sivri ve duyumsuz kısım. **Tırnağına** (veya **attığı tırnağa**) **benzememek (Bir şeyin** veya **bir kimsenin-)**, ondan pek aşağı olmak. **Tırnak göstermek,** gözdağı vermek, °tehdidetmek. **Tırnak işareti,** bir başkasının yazısından veya sözünden alınan, yahut özelliği belirtilmek istenen kısmın başına ve sonuna konan işaret: «...». **Tırnaklarını sökmek (Birinin-),** elindeki kuvvetten yoksun bırakmak. **Tırnak takmak,** musallat olmak.

tırnaklamak (i) **1.** Tırmalamak. **2.** Tırnaklarını geçirmek.

tırnaksı s. Tırnağa benzer. **Tırnaksı kemik,** burun iskeletini meydana getiren kemiklerden tırnağa benzer bir çift kemik.

tırpan i. Ekin biçmeğe yarar uzun saplı bir çeşit orak. **Tırpan atmak (Bir topluluğa-),** kırıp geçirmek.

tırtıl i. **1.** Kelebek tohumundan çıkan kurt, ki meme başı şeklinde kısa ayakları olur. **2.** Sarma ince sırma. **3.** Bir şeyin kenarına çizilen zincir gibi çiçeklerden süs. **4.** Pulların kenarındaki kertikleri meydana getiren çıkıntılardan her biri. *Bu pulun tırtıllarından biri kopmuş.* **5.** Tankların her yandaki tekerlerine, hepsini birden içine almak üzere geçirilen kayış durumundaki ve zinciri andıran demir şerit. **Tırtıl kesmek,** etrafını diş diş kesmek.

tırtıllı s. Kenarı tırtıl gibi kertikli olan.

tırtılsı s. *bt.* Söğüt, kavak, fındık gibi bâzı bitkilerin tırtılı andıran çiçek durumları.

tıs i. «Hiç ses yok» anlamına kullanılan «tıs yok» deyiminde geçer.

tıslamak (nsz) (Kaz) Tıs diye ses çıkarmak.

tıynet,-ti Ar. i. Maya².

Ti *kim.* Titan cisminin simgesi.

ticaret,-ti Ar. i. Tecim.

ticaretgâh Ar. Fa. i. Tecim yeri veya evi.

ticarethane Ar. Fa. i. Tecim evi.

ticari Ar. s. Tecimel.

tifo Yu. i. (×.) Bulaşık sulardan ve eşyadan geçen ve ortalama üç hafta süren ateşli ve tehlikeli bir barsak hastalığı, ki aşı ile korunulabilir, kara humma.

tiftik i. Ankara keçisi ve bunun ince, uzun ve parlak olan yünü.

tiftiklenmek (nsz) (Kumaşın) Telleri birbirinden ayrılmak.

tifüs Yu. i. Bitle geçen ve ortalama on beş gün süren, vücudun her tarafında pembe lekeler gösteren, ateşli ve tehlikeli bir hastalık, lekeli humma.

tik Fr. i. İkide birde göz kırpma, omuz oynatma gibi irade dışı yapılan hareket.

tike i. Parça, °cüz.

tikel s. Bir tümün bir parçasını ilgilendiren, °cüzi, °kısmi.

tikelemek (i) **1.** Parçalamak. **2.** Tikelerini birbirinden ayırmak. *Makinayı tikelemek.*

tiksince i. [C. K.] Tiksindirecek şey.

tiksinç s. [C. K.] Tiksinilecek halde olan.

tiksindirmek (i,den) Tiksinmesine sebep olmak.

tiksinilmek (nsz) Tiksinmek işine konu olmak.

tiksinmek (den) Sağduyu veya mide yadırgıyarak istemez hale gelmek. *Yemekten tiksinmek. Sırnaşık kimseden tiksinmek.*

tiksinti i. Tiksinmek eylemi.

tilâvet,-ti Ar. i. (--.) Kuran okuma.

tilki i. **1.** Etobur memelilerin köpekgiller familyasından, burnu sivri, kuyruğu çok tüylü, kümeslere zarar veren, sansardan büyük hayvan **2.** mec. Pek kurnaz. *Ne tilkidir o, bilmezsiniz.*

tilkileşmek (nsz) Kurnaz hale gelmek.

tim i. **1.** Kemer. **2.** Bedesten. **3.** Pazar, çarşı.

timbal,-li Fr. i. Orkestra nakkaresi.

timi i. Böcek ısırmasiyle meydana gelen yumru.

timsah Ar. i. Sürüngenlerden sıcak bölgelerin akar sularında yaşıyan kalın ve kabuksu bir derisi olan, uzun kuyruklu iri hayvan.

timsahlar ç. i. *zo.* Örneği timsah olan sürüngenler takımı.

timsal,-li Ar. i. Simge, °sembol.

timüs Yu. i. (×.) *an.* Yeni doğan yavruların göğüs kemiği arkasında bulunan ve erişkin oluncıya kadar körelen bir bez.

tin i. **1.** Ruh. **2.** *fel.* Birtakım fizikötesi kurucularının gerçeği ve evreni açıklamak için her şeyin özü, temeli veya yapıcısı olarak kabul ettikleri, özdeksel olmıyan bir varlık.

tinka i. (×.) Turna balığı büyüklüğünde lezzetli bir balık.

tinsel s. *ruh.* Duyumlarla algılanmıyan,

şekil, hacım, konum gibi maddeye değgin nitelikleri olmıyan, •ruhani, •manevi.

tinselcilik i. *fel.* Ruh, Allah gibi özdeksel olmıyan varlıkları kabul eden öğreti, •spiritualizm.

tin tin b. zf. Sessiz, patırdısız. *Tin tin uzaklaştı.*

tinton s. Sevimli ihtiyar.

tinyoloz s. ar. Miskin, çelimsiz, kılıksız.

tip,-pi Fr. i. Benzerlerinin ana vasıflarını kendinde topladığı için onlara örnek olarak ele alınan birey.

tipi i Ortalığa bir sis görünüşü veren, sık kar yağması.

tipilemek (nsz) (Hava) Tipiye çevirmek.

tiramola İt. i. (..×.) Halat çekme.

tirbuşon Fr. i. Tıpa çeken (burgu).

tire i. Pamuk iplik.

tiremolit,-ti Fr. i. *je.* İçerisinde magnezyum, kalsiyum, demir ve alüminyum bulunan doğal silikat.

tiren Fr. i. Demiryolu katarı.

tirendaz Fa. s. **1.** mec. Becerıkli, elinden iş gelir. *Tirendaz bir ev kadını.* **2.** mec. Temiz ve zarif giyinmiş.

tirfillenmek (nsz) Havı dökülmek.

tiribün Fr. i. Stadyum, hipodrom gibi açık seyir yerlerinde seyirciler için yapılmış amfiteatr biçiminde oturacak yer.

tirigonometri Yu. i. *mat.* Üçgenleri hesaplamayı amaç edinen matematik kolu.

tirigonometrik Yu. s. *mat.* Tirigonometriye değgin.

tiriko Fr. i. (.×.) Örülerek yapılan bir cins yün kumaş.

tirikosefal,-li Yu. i. *zo.* Barsaklarda asalak halinde yaşıyan bir kurt.

tirildemek (nsz) Titremek.

tiril tiril b. zf. **1.** Tir tir. **2.** s. (Kumaş hakkında) Titrer gibi dalgalanan. *Tiril tiril bir gömlek.*

tirilyon Fr. i. Bin milyar. *1.000.000.000.000*

tirinketa Fr. i. (..×.) Yelken gemisinde pruva direğinin en alt sereni.

tiripoli Yu. i. *je.* Bâzı kaynaçların çevresinde bulunan silisli, ince bir çeşit toz opal.

tirişin Yu. i. *zo.* Domuzun kaslarında bulunan ve iyi pişmemiş domuz eti yiyen insanlara da geçerek «tirişinoz» denilen ölümcül hastalığa sebep olan küçük solucan.

tirit i. Kızartılmış ekmeği et suyu ile haşlıyarak yapılan yemek. **Tirit gibi,** ihtiyarlıktan yerinden kımıldıyamıyanlar hakkında söylenir.

tiritleşmek (nsz) İyice ihtiyarlayıp gücü kalmamak.

tiriyas Yu. i. *je.* İkinci zamanın alt kısmını meydana getiren jeoloji sistemi.

tiriyo İt. i. (.×.) *mü.* Üç ses veya üç çalgı ile meydana gelmiş müzik takımı ve bu takım için yazılmış parça.

tiriz i. **1.** Giysilerin peşine ve eteğine eklenen ensiz parça. **2.** Ensiz tahta.

tirpidin, tirpit i. Ufak bahçe çapası.

tirşe s. Yeşil ile gök rengi arası.

tir tir b. zf. Titremek fiilini belirtmek için kullanılır. *Tir tir titriyordu.*

tiryaki s. Keyif veren maddelere alışmış olup bunları arıyan. *Tütün tiryakisi. Kahve tiryakisi.*

titan Fr. i. Ti simgesiyle gösterilen, özelikleri bakımından silisyumla kalaya yaklaşan, yoğunluğu 4,5 olup 1800 dereceye doğru ergiyen siyah renkli basit cisim.

titiz s. En ince ayrıntılara kadar önem veren (kimse).

titizlenmek (nsz) Titiz olmak, titizlik göstermek.

titizlik i. Titiz olma hali, titizce hareket.

titrek s. Titriyen. *Titrek bir elle yazılmış yazı. Titrek bir ses.*

titremek (nsz) **1.** Biteviye kısa hareketlerle oynamak. *Soğuktan titremek. Korkudan titremek. Yapraklar ağaç üzerinde titriyor.* **2.** (den) mec. Birinden veya bir şeyden fazla korkmak.

titreşim i. *fi.* Bir noktanın dalgalı hareketi, •ihtizaz.

titreşmek (nsz) **1.** Her tarafı titremek. **2.** Titreşim hareketi göstermek, •ihtizaz etmek.

titreştirmek (i) **1.** Her tarafını titretmek. **2.** *fi.* Titreşim hareketi vermek.

titretmek (i) **1.** Titremesine sebep olmak. **2.** mec. Korku salmak.

titrilemek Fr. T. (i) *kim.* Bir sıvıda erimiş bulunan bir cismin oranını belirlemek.

tiyatro Yu. i. **1.** Dram, komedi, vodvil gibi sahnede oynanmak üzere yazılan edebiyat türlerinin ortak adı. **2.** Bu türleri sahnede oynama sanatı. **3.** Bu gibi oyunların verildiği bina.

tiyatrocu Yu. T. s. hlk. Tiyatro oyuncusu veya tiyatro işleten.

tiz Fa. s. (-) İnce, keskin (ses).

Tl *kim.* Talyum cisminin simgesi.

toğrul i. Çakırdoğan.

tohum i. **1.** *bt.* Kendisinden bitki üriyen tane, bider. **2.** *zo.* Sperma. **Tohumu dökülmek,** dölden kesilmek.

tohumluk s. Tohum için saklanan.

tok,-ku s. **1.** Doymuş. *«Aç ne yemez,*

tok ne demez». **2.** (Kumaşlar hakkında) Sık ve kalın. **Tok gözlü,** mala ve yiyeceğe düşkün olmıyan. **Tok karnına,** henüz yemek yemişken. **Tok ses,** kalın ve anlaşılır ses. **Tok söz,** hatır ve gönüle bakmadan söylenen söz.

toka i. Kemer, kayış gibi şeylerin iki ucunu birbirine bağlamağa yarıyan türlü şekilde tutturmalık.

toka i. (×.) El sıkışma. **Toka etmek, 1)** el sıkışmak, **2)** *de.* iki karşılıklı parçayı getirip birbirine dayamak, **3)** kadeh tokuşturmak, **4)** ar. vermek.

tokaç i. Çamaşır tokmağı.

tokalaşmak (nsz:le) El sıkışmak.

tokat i. El içi ile vurulan vuruş.

tokatlamak (i) Tokat atmak.

toklu i. Bir yaşını bulmuş kuzu.

tokluk i. Tok olma hali.

tokmak i. **1.** Ağaçtan, iri çekiç. **2.** Kapı kanadına asılı ve kapı çalmağa yarar, türlü şekillerde demir parça. **3.** Dibeğin ağaçtan eli. **Tokmak gibi,** tıkız etli.

toksin Fr. i. Mikrop zehiri.

toktamak (nsz) Varlığı sürüp gitmek. **Toktağan karlar,** *c.* yaz kış hiç erimiyen karlar.

tokurcun i. Dokurcun.

tokurdamak (nsz) Hava su içinden top top çıkarken ses çıkarmak.

tokurtu i. Tokurdama sesi.

tokuş i. Bak. değiş.

tokuşmak (nsz:le) **1.** Çarpışmak. **2.** Kafa kafaya vuruşmak.

tokuşturmak (i:i,le) Çarpıştırmak.

tokuz s. Sık ve kalınca, tok (kumaş).

tolga i. Savaşçıların başlarına giydikleri demir başlık.

tolun s. Tamamiyle aydın ve yuvarlak halde olan (Ay), °bedir.

tolunmak (nsz) (Ay) Tolun olmak.

tom i. Kubbe.

tomağa i. Hayvan ingini.

tomak i. **1.** Ağaçtan top. **2.** Ağaçtan gürz. **3.** Bir çeşit kalın ve ağır çizme.

tomalan i. Domalan.

tomalmak (nsz) Domalmak.

tomar i. Dürülerek yuvak şekli verilmiş deri veya kâğıt.

tombak i. Altın kaplamalı veya altınla karışık bakır veya tunç.

tombala It. i. (×..) Torbadan numaralı pullar çekilerek üzerinde numara yazılı kâğıtlarla ve kalabalıkla oynanan eğlence oyunu.

tombalak s. Tombulca.

tombay i. Dombay.

tombaz i. **1.** Irmaklarda işliyen altı düz kayık. **2.** Üzerinde köprü kurulan kayık şeklinde duba.

tomruk i. **1.** Kerestelik kütük. **2.** İşlenmek veya biçilmek üzere hazırlanmış taş kütlesi. *Mermer tomruğu.* **3.** (Eskiden) Ceza evi.

tomruklanmak (nsz) Tomruk peyda etmek.

tomşuk i. Kartal, papağan gibi kuşların eğri gagası.

tomşurmak (i) Kuş ağzına yem vermek.

tomurcuk i. İlkbaharda bitkilerde küçük tüylü yapraklarla örtülü olarak meydana çıkan kabartı, ki açılınca çiçek veya yaprak halini alır.

tomurcuklanmak (nsz) Tomurcuk peyda etmek.

tomuşmak (nsz:le) **1.** (Kuş) Gagasiyle tüylerini temizlemek. **2.** (Kuşlar) Gaga gagaya vermek.

ton Fr. i. Bin kilogramdan ibaret ağırlık birimi, bir metreküb hacmındaki arı suyun +4 derecedeki ağırlığı.

ton Fr. i. Torik balığının büyüğü.

ton Fr. i. **1.** *mü.* Seslerin aralıkları «ton» ve «yarım ton» deyimleriyle anlatılır; mi ile fa ve si ile do aralıklarına «yarım ton», ötekilere ise sadece «ton» denir. **2.** (Ses veya anlatışta) Yüksekten veya alçaktan olma hali.

tondura Finceden i. *c.* Kuzey kutup bölgesinde bulunan bitkisiz düzlük; kutup bozkırı.

tonga s. Batır, kahraman. **Tongaya basmak,** mec. tuzağa düşmek.

tonilâto It. i. (..×.) Gemilerin alabileceği yükü anlatmakta kullanılan birim, ki bir tona eşittir. *Bu gemi iki bin tonilâtodan fazla alamaz.*

tonilâtoluk İt. T. s. (..×..) Şu veya şu kadar tonilâto hacmında olan. *Üç bin tonilâtoluk bir yelkenli.*

tonoz Yu. i. Şekli alttan obruk olmak üzere tuğla ve harçla örülmüş tavan.

tonton i. tkz. Hoşa giden birine söylenir. *Gel tontonum, gel.*

top i. **1.** Birçok şeylerin hepsi. *Topu birden geldi.* **2.** Kumaş, kâğıt gibi şeylerin belli miktardaki ambalâjı. *Bir top basma. İki top ipekli.* **3.** Bâzı aygıtlarda bulunan toparlağımsı parça. *Kantarın topu. Duvar saatinin topu. Tabancanın topu.* **4.** Oyun için kullanılan ve çoğu üstüne kılıf geçirilmiş ve hava ile şişirilmiş kauçuktan yapılma toparlak. *Ayak topu. El topu.* **5.** Gülle veya şarapnel atan büyük, ateşli silâh. **6.** s. Toparlak. *Top ağaç. Top çehre.* **Topa tutmak,** topla ateş etmek. **Top gibi,** ister istemez. *Top*

gibi gelir. **Top gibi patlamak,** birden gelen şaşırtıcı ve korku verici haberler için söylenir. **Top top,** öbek öbek. **Topu atmak, 1)** iflâs etmek, **2)** sınıfta kalmak. **Topun ağzında,** en çok tehlikede olan. **Topu topu,** (azımsanan şeyler hakkında) hepsi. *Topu topu iki gün kalabildim.* **Top yoluna gitmek,** boşuna telef olmak.

topaç i. **1.** Çocukların sicim sarıp salarak veya kırbaçla vurarak çevirdikleri armut biçimindeki oyuncak. **2.** Kayık küreğinin toparlakça yeri. **Topaç gibi,** vücutça toplu ve sıhhatli (çocuk).

topak i. **1.** Yufka açmak için ele alınıp toparlak bir hale konan hamur parçası. **2.** Bu şekle konmuş her hangi bir şey. *Bir topak yağ.* **3.** Hayvanlarda parmakların ardında topuğu andıran çıkıntı.

topal s. **1.** Ayağındaki sakatlık dolayısıyle seker gibi veya iki adımda bir, bir yana eğilerek yürüyen (insan veya hayvan). **2.** Ayaklarından biri kısa olup denk duramıyan (şey). *Topal masa.* **Topal eşekle kervana katılmak,** yetkili ve yetenekli olmadığı halde önemli bir işe katılmağa yeltenmek.

topalak i. *bt.* Hünnapgillerden, yapraklarından yeşil bir boya çıkarılan bir bitki.

topallamak (nsz) Topal topal yürümek.

topallık i. Topal olma hali.

topaltı,-nı b. i. Bir şehrin yakın çevresi.

toparlak s. **1.** Gülle gibi her tarafı yuvarlak, °küre. **2.** i. Top cephanesi taşıyan araba.

toparlamak (i) **1.** Bir araya getirip toplu bir hale sokmak. *Eşyasını toparlayıp götürdü.* **2.** Çeki düzen vermek. **Kendini toparlamak,** şaşkınlığını gidermek.

topatan i. Güzel kokulu, sarı renkte uzunca bir kavun çeşidi.

topaz Fr. i. Alüminyum silikatı ve flüorinden ibaret soluk mavi renkte bir cevahir taşı.

topçeker b. i. **1.** *de.* Ağır top taşıyan küçük savaş gemisi. **2.** s. Top çeken (hayvan).

topçu s. Topu kullanan asker sınıfı. **2.** mec. Topu atacağı sanılan.

topla i. Üç parmaklı diren.

toplaç i. *fi.* Elektrik dinamolarında, hareketli kısmın üzerindeki iletken devrelerde meydana gelen akımı toplayıp tek bir devreye veren alet.

toplak i. Aynı cinsten şeylerin türlü şekilde olanlarının toplanıp bir araya getirilmesinden meydana çıkan seri, °koleksiyon.

toplam i. *mat.* İki veya daha çok sayıdaki birimlerin topunu birden toplıyan.

toplama i. *kim.* Birtakım sayıların toplamını bulma işlemi.

toplamak (i) **1.** Dağınıklıktan kurtarmak. *Bu odayı biraz toplamalı.* **2.** Bir araya getirmek. *Arkadaşlarını topladı, eserini okudu.* **3.** Devşirmek. *Kırlardan çiçek toplamak.* **4.** Devşirip kaldırmak. *Sofrayı toplamak. Yatakları toplamak.* **5.** Artırıp biriktirmek. *Epey servet toplamış.* **6.** Hizmete çağırmak. *Asker toplamak.* **7.** (Vergi veya bağış hakkında) Verecek olanlardan almak. **8.** (nsz) Vücutça toplu olmak. *Çocuk bir haftada epeyce toplamış.*

toplanık s. Toplanmış bir halde olan, °müçtemi.

toplanılmak (ösz) **1.** Bilinen kimseler toplanmak. *Bugün saat ikide toplanılacak.* **2.** (nsz) Toplamak işine konu olmak. *Eşyalar toplanıldı.*

toplanmak (nsz) **1.** Kendini toplamak. **2.** Toplamak işine konu olmak. **3.** Toplantı yapmak.

toplantı i. Birçok kimselerin bir araya gelmesi, °içtima.

toplardamar b. i. *an.* Kanın vücudun her yanından yüreğe gitmesine yarıyan damar.

toplaşmak (nsz) **1.** Toplanmak. **2.** Top haline gelmek.

toplatmak (i,e) Toplamak işini başkasına yaptırmak.

toplu s. **1.** Topu olan. *Toplu tabanca.* **2.** Hep bir arada, toplanmış. *Orada, toplu bulunuyorlardı.* **3.** Düzene konmuş. *Toplu bir oda.* **Toplu iğne,** başında küçük bir toparlak olan iğne.

topluk i. Birçok şeylerin toptan hali, °heyeti mecmua.

topluluk i. **1.** Bir arada bulunan şeylerin topu. **2.** Nitelikleri bakımından bir tüm meydana getiren ve en çoğu bir arada bulunan canlıların topu, toplum, °cemiyet. **Topluluk ismi,** ordu, takım, sürü gibi kendi tekil olduğu halde topluluk anlatan isim. **Topluluk sayısı,** ikiz, üçüz gibi birliktelik anlatan sayı.

toplum i. Topluluk².

toplumbilim b. i. İnsan topluluğu hayatını ve onu yöneten kanunları inceliyen bilim, °sosyoloji.

toplumculuk i. *fel.* Bireyciliğe karşıt olarak, temel diye topluluğu alan, varlık ve geçim kaynaklarının, topluluk lehine, yeni bir üleştirimini gözetliyen bir öğreti, °sosyalizm.

toplumdaş s. Aynı topluma bağlı bireylerin her biri, °sosyus.

toplumlaştırmak (i) Toplumculuk ilkeleri gereğince topluluğa mal etmek.

toplumsal s. Toplulukla ilgili veya topluluğa değgin, °içtimaî.

toprak i. **1.** Üzerinde bitkilerin yetiştiği madde, ki toz haline gelmiş türlü külte kırıntılariyle çürümüş örgensel cisimlerden meydana gelir. *Özlü toprak. Kara toprak. Kireçli toprak.* **2.** Kara. *Toprağa ayak basmak.* **3.** Ülke. *Buraları Türk toprağıdır.* **4.** Arazi. *Köylüye toprak vermek.* **5.** s. Topraktan olan. *Toprak kab. Toprak sokak.* **Toprağa bakmak,** ölümcül olmak. **Toprağa vermek,** ölüm yüzünden bir yakınını kaybetmek. **Toprağı bol olsun,** pek saygı duyulmıyan ölüler anılırken söylenir. **Toprağına ağır gelmesin,** bir ölünün aleyhinde söylenileceği zaman kullanılır.

toprakaltı,-nı b. i. Bir bölge toprağının alt ve iç kısmı.

toprakbastı b. i. Eskiden bir yere gelen yolcudan veya eşyadan alınan vergiye «toprakbastı parası» denirdi.

topraklamak (i) Üzerine toprak örtmek.

toptan zf. **1.** Toplu olarak. *Toptan gittiler. Bir yıllık yağı toptan aldılar.* **2.** Büyük ölçüde. *Toptan alışveriş.*

toptancı s. Perakendeciler gibi azar azar değil de, hep büyük ölçüde mal alan veya satan (tüccar).

topuk i. **1.** Ayağın toparlakça olan art kısmı. **2.** Ökçe. **Topuklarına kadar,** aşık kemiklerine kadar. *Topuklarına kadar çamura batmış.*

toput i. *kim.* Durgun bir halde bulunan bir sıvıdan ayrılıp kabın dibinde toplanan katı madde.

topuz i. **1.** Ucu top şeklinde sopadan ibaret eski silâh. **2.** Top şeklinde toplanmış saç.

topuzlu s. Topuzu olan.

tor i. **1.** Sık gözlü ağ. **2.** s. Ağ örgüsünde. *Tor başlık.* **3.** Toy, acemi. *Tor hayvan.*

torak i. Kömür yapılırken meydana getirilen ve içi kömür olacak ağaçlarla dolu bulunan kümbet.

toraman i. Genç irisi.

torba i. **1.** Çuvaldan küçük olan büyük kese. **2.** Erkek yumurtalarının, içinde bulunduğu deri kese.

torbalanmak (nsz) Gergin şey gevşeyip sarkmak.

torik i. Palamudun irisi.

torlak s. **1.** Genç ve beceriksiz hovarda. **2.** Alışmamış hergele.

torlamak (i) Derlemek.

torluk i. Toyluk, acemilik.

torna İt. i. (×.) Ağaç veya maden eşyaya yuvarlak bir biçim vermek için bunları işlemek üzere tutturup dönme hareketi verilen çarklı tezgâh.

tornacı İt. T. s. (×..) Torna işi yapan (kimse).

tornado İt. i. (.×.) *c.* Batı Afrika kıyılarında esen çok zorlu kiklon.

tornavida İt. i. (..×.) Vidaları döndürüp yürütmek için başlarındaki kertiğe uygulanan ucu yassı ve düz alet.

torpido İn. i. (.×.) Torpidobot kelimesinin kısaltması.

torpidobot,-tu İn. i. Torpil atmağa yarar küçük ve pek hızlı giden savaş gemisi.

torpil Fr. i. Gemiye çarptığı zaman patlıyarak onu batıran veya yaralıyan büyük bomba. **Torpil balığı,** kalkanı andıran ve başındaki bir örgenden elektrik çıkararak başka balıkları öldüren bir balık.

torpillemek (i) Torpil salmak veya torpille batırmak.

tortop,-pu s. Tamamiyle top şeklinde olan.

tortu i. Sıvı şeylerin içinde bulunan veya bu sıvıların bozulmasından meydana gelen pıhtımsı maddeler.

tortul s. *je.* Tortuların birikmesinden meydana gelen. *Tortul külte.*

tortulu s. İçinde tortu bulunan.

torun i. Bir kimsenin çocuğunun çocuğu.

toryum Fr. i. *kim.* Simgesi Th, atom sayısı 90, atom ağırlığı 232,12 olan. 12,16 yoğunluğunda, kurşun renginde, havada bozulmaz bir maden.

tos i. Alın veya boynuzla vurmak. **Tos vurmak,** bu şekilde vurmak, süsmek.

tosbağa i. Kaplumbağa.

toslamak (i) **1.** Tos vurmak. *Koç çocuğu tosladı.* **2.** (e) Çarpmak. *Gemi rıhtıma toslamış.*

tostoparlak s. Tamamiyle toparlak.

tosun i. Burulmuş erkek dana. **Tosun gibi,** tıknazca ve gürbüz.

tosuncuk i. Fazla iri doğan çocuk.

toşarmak (nsz) Göğsü gergin ve ileri olmak.

totaliter Fr. s. Demokratlık ilkelerine aykırı olan (hükümet şekli).

totem i. Bak. ongun.

toy i. **1.** Ağırlamak üzere çağrılanlar için hazırlanan yemek, °ziyafet. **2.** Göçebe kuşlardan, leylekten iri, eti için avlanır, kızıl tüylü bir kuş.

toy s. Genç olduğu için görgüsüz ve beceriksiz olan. *Toy bir delikanlı.*

toydan i. Toy kuşunun iri çeşidi.

toygan i. Doğan.

toygar i. Dikine bir ok gibi yükseklere fırlayışı ve uçarken kendine özgü bir ötüşü olan, serçegillerden küçük bir kuş, çayır kuşu.

toyluk i. Toy olanın hali veya toyca hareket.

toynak i. At. eşek gibi tektırnaklı hayvanların tırnağı.

toynaklılar ç. i. *zo.* At, su aygırı gibi parmakları toynak şeklinde olan hayvanlar bölümü.

toz i. **1.** Her şeyin gözle seçilmiyecek derecede küçük parçalar halinde ufalanmışı. *Kükürt tozu. Altın tozu.* **2.** Hava akımlariyle yerden kalkıp eşya üzerine konan ince toprak. *Toz almak. Toz kaldırmak.* **3.** Bir şeyin ufalanmışı. *Kömür tozu. Çay tozu.* **4.** Toz halinde ilâç. *Diş tozu.* **5.** s. Toz halinde olan. *Toz biber. Toz boya.* **Toz almak,** bir yerin tozunu temizlemek. **Toz bezi,** toz almakta kullanılan bez. **Tozdan dumandan ferman okunmamak,** ortalık, söz anlatılamıyacak derecede karışık olmak. **Toz kondurmamak,** bir şeyde her hangi bir kusurun varlığını kabul etmemek. **Toz koparmak,** toz kaldırmak. **Toz pembe,** açık pembe. **Toz pembe görmek (Ortalığı-),** fazla iyimserliği anlatır. **Toz şeker,** ufak billûrlar halinde şeker. **Tozu dumana katmak,** ortalığı altüst etmek.

tozalmak (nsz) Toz haline girmek, tozarmak.

tozamak (nsz) **1.** Tozu kalkmak. **2.** Kaçmak, koşup gitmek.

tozan i. **1.** İncecik toz tanesi, °zerre. **2.** Tozu çok olan yer.

tozanmak (nsz) Tozu kalkmak, tozamak.

tozarmak (nsz) Toz haline girmek, tozlaşmak.

tozlanmak (nsz) Tozlu olmak, üstüne toz konmak.

tozlaşma i. **1.** Tozlaşmak eylemi. **2.** *bt.* Erkeklik organlarındaki çiçek tozunun, rüzgâr veya böceklerin aracılığiyle, çiçeklerin tepeciğine konması.

tozlaşmak (nsz) Toz haline girmek, tozarmak.

tozlu s. Toza bulanmış veya tozu olan.

tozluk i. Dizden aşağı geçirilen, dar ve ayağın üstünü de örten paçalık.

tozumak (nsz) Toz çıkarmak.

tozuntu i. Tozutmakla havaya kalkıp uçan tozlar.

tozutmak (i) Toz kaldırarak bir yerin havasını bozmak.

töhmet,-ti Ar. i. **1.** Suçlama. **2.** Kabahat.

töhmetli s. **1.** Suçlanmış. **2.** Kabahatli.

tökesimek, tökezlemek (nsz) Engele çarpıp sendelemek.

tömbeki İt. i. Nargile ile içilen tütün çeşidi.

tömsü s. [T.D.] Dışbükey.

töre i. Bir toplulukta, şu veya bu konuda tutulagelen yolların veya alınagelen durumların topu, °âdât ve ahlâk.

törebilim b. i. Ahlâk ilkelerini, bunların niteliklerini ve uygulanmasını inceliyen bilim.

töredışı b. s. Yürümek, nefes almak gibi ahlâka aykırılığı veya uygunluğu düşünülmiyen (iş).

töredışçılık b. i. *fel.* Ahlâk kanunlarının yetkesini kabul etmiyen bir öğreti.

törel s. Töreye, ahlâka uygun veya değgin olan, °ahlâki.

törelcilik i. *fel.* Ahlâkı bir araç değil, bir amaç olarak gören öğreti.

törellik i. *ah.* Bir şeyin ahlâk bakımından niteliği ve değeri.

törelsiz s. Ahlâka aykırı.

törelsizcilik i. *fel.* Nietzsche'nin öğretisi, ki şimdiki ahlâk ilkelerinin değişmesini amaçlar.

tören i. Anma, kutlama, karşılama, uğurlama, evlenme gibi vesilelerle yapılan ve duyguları tazelemek veya göstermek amacını güden formalite.

törenli s. Törenle olan. **Törenli oturum,** Cumhurbaşkanının başkanlık ettiği Kamutay oturumu.

törensel s. Törene deggin olan.

törpü i. Dişleri kısa ve sivri çıkıntılar halinde olan eye.

törpülemek (i) Törpü ile aşındırmak veya düzeltmek.

törpülü s. Törpülenmiş.

tös ü. Hayvanı töskürmek için söylenir.

töskürmek (i) (Hayvanı) Geri geri yürütmek.

töskürtmek (i) (Düşmanı) Geri atmak.

töskürü zf. Gerisin geriye.

tövbe Ar. i. Bir daha günah veya suç işlemiyeceğini kararlaştırıp söyleme, dönü.

tövbekâr Ar. Fa. s. Günaha tövbe ederek doğru yola dönmüş.

tövbeli Ar. T. s. Ağzı yandığı için bir şeyi bir daha yapmamağa kendi kendine söz vermiş olan.

töz i. *fel.* Değişikliğe uğrıyan şeylerde hep değişmez kalan şey, °cevher.

tözcülük i. *fel.* Olaycılığın karşıdı olan ve temel olarak bir tözün varlığını kabul eden öğreti.

tözel s. *fel.* Tözle ilgili olan, töze deggin olan, bir tözden ibaret olan.

trahom Yu. i. Tırahom.

trahunya Yu. i. (·×·) Tırahunya.

trakeliler ç. i. Tırakeliler.

trakit,-ti Yu. i. *je.* Tırakit.
traktör Fr. i. Tıraktör.
trampa İt. i. (×.) Tırampa.
trampete Fr. i. (.×.) Tırampete.
tramvay İn. i. Tıramvay.
transatlantik Fr. i. Tıransatlantik.
transformatör Fr. i. *fi.* Tıransformatör.
transformizm Fr. i. *fel.* Dönüşümcülük, şekildeğişimcilik.
transit,-ti Fr. i. Tıransit.
trapez Fr. i. Tırapez.
travers Fr. i. Tıravers.
tremolit,-ti Fr. i. Tiremolit.
tren Fr. i. Tiren.
tribün Fr. i. Tiribün.
trigonometri Yu. i. *mat.* Tirigonometri.
trigonometrik Yu. s. *mat.* Tirigonometrik.
triko Fr. i. (×.) Tiriko.
trikosefal,-li Yu i. *zo.* Tirikosefal.
trilyon Fr. i. Tirilyon.
trinketa Fr. i. (.×.) Tırinketa.
tripoli Yu. i. *je.* Tiripoli.
trişin Yu. i. *zo.* Tirişin.
triyas Yu. i. *je.* Tiriyas.
triyo İt. i. (×.) *mü.* Tiriyo.
trompet,-ti Fr. i. *mü.* Turompet.
tropika Yu. i. (.×.) Turopika.
tropikal,-li Yu. T. s. *c.* Turopikal.
tropizm Yu. i. *bg.* Doğrulum.
troplar Yu. T. ç. i. *fel.* Şüpheci felsefenin her türlü hükümden kaçınmak gerektiğini göstermek için ileri sürdüğü kanıtlar.
tröst,-tü İn. i. Türöst.
trup,-pu Fr. i. Turup.
tu ü. (-) «Yazıklar olsun» anlamına. *Tu, böyle mi olacaktı!*
tufan Ar. i. (--) **1.** Nuh Peygamber zamanında yağdığı ve bütün dünyayı su baskını altında bıraktığı nakledilen zorlu yağmur. **2.** mec. Zorlu yağmur.
tufeylî Ar. i. **1.** Asalak. **2.** Ekti, sığıntı.
tuğ i. Sorguç.
tuğamiral,-li T. Fr. b. i. *ask.* Deniz ordusunda en küçük aşamalı amiral
tuğay i. *ask.* İki alaydan meydana gelen bir süel birlik, ki 'ya bağımsız olur, ya kolordunun emrinde bulunur veya tümenin bir alayı yerine geçer.
tuğbay b. i. *ask.* Tuğay komutanlığı eden albay.
tuğgeneral,-li T. Fr. b. i. Orduda en küçük aşamalı general, ki asıl görevi tuğay komutanlığıdır.
tuğla i. (×.) Duvar örmekte kullanılmak üzere kalıplara dökülüp güneşte kurutulduktan sonra özel ocaklarda pişirilen balçık. **Tuğla harmanı,** tuğla yapılan yer.
tuğlacı s. Tuğla yapan veya satan.
tuğlu s. *tar.* Tuğu olan. *Üç tuğlu vezir.*
tuğra i. *tar.* İmparatorluk zamanında bâzı resmî kâğıtların baş tarafına ve paraların bir yüzüne basılan ve zamanın padişahının adı iç içe bir yazı ile yazılı bulunan simge.
tuğrakeş T. Fa. i. *tar.* Resmî kâğıtlara tuğra çekmekle ödevli kimse.
tuğyan Ar. i. Taşma, taşkınlık.
tuh ü. «Yazıklar olsun» anlamına.
tuhaf Ar. s. **1.** Alışılmamış. *Tuhaf bir adı vardı, hatırıma getiremiyorum.* **2.** Şaşılacak. *Ne tuhaf hayvan!* **3.** Güldürücü. *Tuhaf hikâyeler.* **4.** Gülünç. *Bu kıyafetle tuhaf oluyorsun.* **5.** Anlaşılmaz. *Tuhaf çocuk, günü gününe uymuyor.* **Tuhafına gitmek (Bir şey birinin-),** o şeyi tuhaf bulmak. **Tuhaf olmak,** mec. şaşırmak, ne yapacağını ne diyeceğini bilememek.
tuhafçı Ar. T. s. Tuhafiyeci.
tuhafiye Ar. i. Çorap, mendil, eldiven gibi giyime ve kurdelâ, tentene gibi giysi süsüne yarar şeyler.
tuhafiyeci Ar. T. s. Tuhafiye satan (kimse).
tuhaflık Ar. T. i. **1.** Tuhaf olanın hali. **2.** Tuhaf hareket. **Tuhaflık etmek,** güldürecek şeyler yapmak.
tul,-lü Ar. i. (-) **1.** Uzunluk. **2.** *as.* Boylam.
tulâni Ar. zf. (---) Uzunluğuna, uzunlamasına.
tulga i. Tolga.
tulû,-u Ar. i. Doğma, doğuş.
tuluk, tulum i. **1.** Hayvanın, önü yarılmadan olduğu gibi çıkarılmış derisi, ki yağ, su gibi sıvılar için kab olarak kullanılır. **2.** «Gayda» adiyle de anılan tulumdan gövdeli üfleme çalgı. **3.** İçine boya, merhem, krem, diş macunu gibi şeyler konan bir tarafı kapalı öbür tarafı vida kapaklı, ince maden boru. **4.** Pantolonu ile göğüs kısmı bitişik olan çocuk veya işçi giysisi. **Tulum çıkarmak,** hayvanın derisini tulum halinde soymak. **Tulum gibi,** her tarafı şiş. **Tulum peyniri,** tuluma basılan bir çeşit beyaz peynir.
tulumba İt. i. (.×.) **1.** Sıvıları alçak yerlerden çekmeğe veya yüksek yerlere çıkarmağa yarar aygıt. *Kuyu tulumbası. Yangın tulumbası.* **2.** Otomobil lâstiği, ayak topu gibi şeyleri şişirmeğe veya her hangi bir sıvıyı toz halinde havaya vermeğe yahut bir şey üzerine püskürmeğe yarar aygıt. *Lâstik tulumbası. Filit tulumbası.* **Emme basma tulumba,** Bak. emme. **Tulumba tatlısı,** bir makinadan sıkılıp oluk oluk bir şekil verilen bir hamur tatlısı.

tulumbacı İt. T. s. (.×..) **1.** Eskiden mahallelerde bulundurulan yangın tulumbalarını kaldırıp yangın olan yerlere götüren ve orada yangının söndürülmesine yardım eden (delikanlı). **2.** mec. Çapkın ve bulaşkan (kimse).

tulumcuk i. *by.* İç kulağın, dolambaç üstünde bulunan küçük keseciğine verilen ad.

tulumlular ç. i. *zo.* Gömleklilerden, vücutları torba şeklinde kalın bir gömlekle örtülü olan deniz hayvanları takımı.

tulumsular ç. i. *zo.* Tabanı ile bir yere tutunarak yaşıyan ve tulumu andırır bir görünüşte olan en basit süngerler takımı.

tulun s. Tolun.

tum i. ve s. [T.D.] Kubbe veya kubbe şeklinde olan.

tumağı i. İngin, nezle.

tumba İt. i. (×.) **1.** *de.* Altüst (etme, olma). **2.** (Çocuk dilinde) Yatağa atılma.

tumbadız s. Kısa ve şişman.

tumturak Ar. i. Söyleyişte kulağa hoş gelmekle beraber gereği olmıyan kelimeler kullanılması hali.

tumturaklı Ar. T. s. Kulağı aldatmakla beraber anlama fazla bir şey katmıyan kelimelerle meydana getirilmiş (söz, ifade).

tuncukmak (nsz) Kış uykusuna varmek.

tunç i. Bakır ve çinko alaşımı, pirince benzer, sarı bir maden.

tura i. **1.** Tuğra. **2.** Halat gibi örülmüş iplik çilesi. **3.** Böyle örülmüş bir mendil veya kuşakla oynanan bir meydan oyunu.

turaç i. Bir cins sülün.

turalamak (i) [T.D.] Düzen vermek.

Turani T. Fa. s. (---) Turanlı.

Turanlı s. Turan halkından veya bu soydan olan, Türk.

turba Cermenceden i. Az veya çok kömürleşmiş bitkisel maddelerden meydana gelen yakacak.

turbalık i. Göl ve bataklıklarda yetişen bitkilerin, özellikle sfagnumun çürümesi ve kömürleşmesiyle meydana gelen turba yatağı.

turfa Ar. s. Yahudilerce yenmesi haram olan. **Turfa olmak,** gözden düşmek, değer verilmez olmak

turfanda Fa. s. **1.** Mevsiminin başında ilk yetişen (meyva, sebze). **2.** Mevsim dışında bulunan. **Son turfanda,** mevsiminin sonunda en son yetişen.

turfandacı Fa. T. s. Turfanda şeyler satan, yetiştiren veya seven.

turfandalık Fa. T. i. Turfanda yetiştirilen tarla.

turgay i. Toygar.

turgor Fr. i. *by.* Hücrenin çok su çekerek şişmesi ve özsuyunun kıvamının azalması.

turhan i. Soydan ve seçkin kimse.

turna i. Göçebe uzunbacaklılardan, türkülerimizde adı çok geçen iri bir kuş. **Turna balığı,** tatlı sularda yaşıyan yırtıcı bir balık. **Turna geçidi,** baharda bir fırtına. **Turna gözü gibi,** berrak sarı. **Turna katarı,** arka arkaya ve teker teker dizilmiş bir halde. **Turnayı gözünden vurmak,** yerinde bir kararla iyi bir kazanç sağlamak.

turnacı s. *tar.* Yeniçeri ocağında bir sınıf asker.

turnagagası,-nı b. i. Sardunyagillerden tohumlarının ucunda turna gagasına benzer ince uzun bir uc bulunan bir bitki.

turne Fr. i. Oyun göstermek için memleketi dolaşma.

turnike Fr. i. Geçenleri sayacak düzeni olan veya teker teker geçmelerini sağlıyan döner dolaplı geçit.

turnusol,-lü Fr. i. Birtakım bitkilerden çıkarılarak alkalilerle asitlerin birbirinden ayırdedilmesinde kullanılan boya. Turnusole batırılmış bir kâğıt parçasının rengini alkaliler maviye, asitler kırmızıya çevirir.

turompet,-ti Fr. i. *mü.* Orkestrada yer alan perdeli borazan.

turopika Yu. i. (..×.) *c.* **1.** Yer yuvarlağının ekvatora koşut ve biri güneyde ötekisi kuzeyde bulunan iki dairesinden her biri, ki güneşin dünya çevresinde görünürdeki hareketi bunlar arasında olur. **2.** Turopikal kuşak.

turopikal,-li Yu. T. s. *c.* Turopika ile ilgili, turopika bölgesinden olan. *Turopikal bitki.* **Turopikal kuşak,** *c.* iki turopika arasında kalan ısı kuşak.

turp,-pu i. *bt.* Turpgillerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri beyaz, sarı veya mor renkte ve salkım durumunda olan, meyvası acımsı bir bitki, ki «beyaz turp, pembe turp, kara turp, yabani turp» gibi türleri vardır. **Turp gibi,** sıhhati yerinde.

turpgiller ç. i. *bt.* Ikiçeneklilerden «turp, hardal, lâhana, karnıbahar, kaşıkotu» gibi bitkileri içine alan geniş bir bitki familyası.

turşu Fa. i. Tuzlu suda veya sirkede bırakılarak özel bir kıvama getirilmiş hıyar, lâhana, patlıcan gibi şeyler. **Turşu gibi,** pek yorgun. **Turşusunu kurmak,** elden çıkarılması gerektiği halde buna bir türlü eli varmıyanlar hakkında kınamsıma yollu söylenir.

turşucu s. Turşu yapan veya satan.
turta Fr. i. (x.) Kesilip dilimlere ayrılmak üzere yapılmış büyük pasta.
turuncu s. Turunç rengi, sarıya çalan kızıl.
turunç i. *bt.* Turunçgillerden bir ağaç ve bunun portakalı andıran, suyu acımtırak meyvası.
turunçgiller ç. b. i. *bt.* Sadefotugillerin turunç, portakal, limon, mandalina ve benzerlerini içine alan bir oymağı.
turup,-pu Fr. i. (Oyun gösterenler hakkında) Takım, kol.
tuş Fr. i. Piyano gibi müzik aygıtlarında veya daktilo, hesap makinesi gibi makinelerde parmak vurulan yerlerin adı.
tuta zf. Alacağa veya vereceğe sayılmak üzere, °mahsuben. *Alacağıma tuta on lira istedim*
tutaç i. Lâboratuvar maşası.
tutak i. **1.** Bir şeyin tutulacak yeri. *Saban tutağı. Bıçak tutağı. Kılıç tutağı. Tüfek tutağı.* **2.** İnanca için basma verilen veya hasım tarafından alınan insan, °rehine.
tutam i. Elle veya parmak uclariyle tutulabilen miktar. *Bir tutam ot. İki tutam tuz.*
tutamak i. **1.** Tutunacak şey, belgit, °delil. **2.** Tutunma, dura, °sebat. **3.** Tutulan yol, °meslek, °meşrep.
tutamaksız s. **1.** Tutamağı olmıyan. **2.** Mesleksiz, sebatsız.
tutamlamak (i) Tutamla ölçmek.
tutanak i. **1.** Meclis, mahkeme gibi yerlerde söylenen sözlerin olduğu gibi yazılması işi ve bu türlü yazılar, °zabıt ceridesi. **2.** İlgilileri tarafından imzalanmış olup bir durumu anlatan yazı, °zabıt varakası. **3.** Birçok kimseler tarafından imza edilen rapor, °mazbata.
tutar i. **1.** Nicelik bakımından bir şeyin topu, °miktarı baliğ. **2.** Para miktarı, °meblâğ.
tutarak, tutarık i. **1.** Ruh hastalığı nöbeti. **2.** Sara.
tutarlı s. Her tarafı birbirini tutan, arada çelişme bulunmıyan, °insicamlı.
tutarlık i. Birbirini tutar olma hali, °insicam.
tutarsı i. *tut.* Bir şeyin yerini tutmak üzere hazırlanan nesne.
tutarsız s. Her tarafı birbirini tutmıyan, birbirini çelen, °insicamsız.
tutaş s. **1.** Yakın, bitişik. **2.** Sık, tok.
tutkal i. Deri ve kıkırdak gibi hayvansal maddelerden çıkarılan ve tahta yapıştırmağa yarıyan madde. **Tutkal gibi,** sırnaşık ve yapışkan kimseler için söylenir.
tutkallamak (i) Tutkal sürmek, tutkalla yapıştırmak.
tutkallı s. **1.** Tutkal sürülmüş. **2.** İçinde tutkal bulunan.
tutku i. *ruh.* Öteki özlemlerin üstüne çıkmış aşırı özlem, tutkunluk, °ihtiras.
tutkun s. Gönül vermiş, °meftun.
tutkunluk i. Tutkun olma hali, °meftuniyet.
tutmak (i) **1.** Ele almak. *Maşayı tutma, elini yakar.* **2.** Ele geçirmek, yakalamak. *Kuş tutmak. Hırsızı tutmak.* **3.** Yanında bulundurmak, alıkoymak. *Siz gelinciye kadar ben çocuğu tutarım. Bu sözü aklınızda tutun.* **4.** Özgürlüğünü kaldırmak, °tevkif etmek. **5.** Kaplamak. *Duman ortalığı tuttu* **6.** Almak, üstünde bırakmak. *Bu tahta boya tutmaz.* **7.** Hükmü altına almak. *Polis yolları tutmuş.* **8.** Desteklemek. *Buğdayın fiyatını tutmalı.* **9.** Hoşa gidip kullanmak. *Bu modayı kimse tutmadı.* **10.** Uygun gelmek, çelişmesiz olmak. *Bu söz ötekini tutmuyor.* **11.** Hizmetine almak veya kiralamak. *Aşçı tutmak. Araba tutmak. Ev tutmak.* **12.** Şöyle veya böyle başlamak. *İşi fena tuttular. Yapıyı geniş tuttu.* **13.** İçine girmek, katılmak. *Tuttuğumuz yol. Daha bir iş tutamadı.* **14.** Karısı olmak. *O, onun kız kardeşini tutar.* **15.** Dokunmak, hasta etmek veya etkisi altına almak. *Beni deniz tutmaz. Bu uyku ilâcı beni tutmadı* **16.** Musallat olmak. *Birini sancı tutmak. Sıtma tutmak.* **17.** Ulaşmak. *O, şimdi köyü çoktan tutmuştur.* **18.** Uğramak. *Vapur İzmiri tutmıyacakmış. Burasını rüzgâr tutmaz.* **19.** Şöyle veya böyle bulundurmak. *Evini, üstünü temiz tutmak.* **20.** Varsaymak, °farzetmek. *Tutalım ki senin bunda suçun yok...* **21.** (i e) Hedef olarak almak. *Birini taşa tutmak. Şehri topa tutmak.* **22.** (i,e) Alacağa (veya vereceğe) Saymak. *On lirayı borcunuza tuttum.* **23.** (i,e) Yaklaştırıp göstermek. *Saati kulağına tutmak. Ekmeği ateşe tutmak.* **24.** (...) Peyda etmek. *Yemeğine dikkat etmeli ki biraz et, can tutsun.* **25.** (...) Kullanmak. *Yaşmak tutmak. Ustura tutmak.* **26.** (...) Bağlamak. *Kaymak tutmak. Tane tutmak.* **27.** (nsz) Başlamak. *Damarı tutmak. Sancısı tutmak. Giderken yağmur tuttu. Küçüğünden tutunuz da en büyüğüne kadar...* **28.** (nsz) Beklenen sonucu vermek. *Aşı tutmamış. Dikilen ağaç tuttu.* **29.** (nsz) Hareket edebilmek. *Eli, ayağı tutarken..* **30.** (yar) «Hesap, kayıt, zabıt, not» kelimelerine «etmek» anlamına yardımcı fiil göreviyle katılır. **31.** Bir cümlede fiilden önce ve fiilin kipinde veya fiille ikizleme halinde kullanıldığı zaman o fiilin anlattığı işin

pek beklenmediği, umulmadığı veya pek uygun düşmediği halde yapıldığını anlatır; bu özellik «kalkmak» fiilinde de vardır. Bak. kalkmak[11] *Tuttu bütün parasını harcadı. İkide birde tutar ziyafetler verir. Durup dururken tutup ortaya öyle bir lâf attı ki...* **Tut kelin perçeminden,** borcunu ödiyecek parası olmıyanlar için söylenir **Tuttuğunu koparmak,** her istediği işi becermek.

tutsak i. Savaşta ele geçen düşman, *esir.

tutsu i. [T.D.] Öldükten sonra yapılması ısmarlanılan şey, *vasiyet.

tutturaç i. Bir şeyin bağlanıp tutturulduğu nesne. *Telgraf direklerindeki fincanlar birer tutturaçtır.*

tutturmak (i,e) **1.** Tutmasını sağlamak. **2.** Saplanmak. *Her kes bir yol tutturmuş, gıdiyor. Bir şarkı tutturmuş, hep onu söyler. Gideceğim diye tutturdu, alıkoyamadık.*

tutturmalık i. Kopça, toka, düğme gibi, iki şeyi birbirine tutturmağa yarar nesne.

tutu i. [T.S.] Bir borcun ödeneceğine inanca olarak, ödenince geri alınmak üzere, borçlunun alacaklıya verdiği değerli şey, *rehin.

tutucu s. Bir şeyi değiştirmeden olduğu gibi tutmak istiyen, *muhafazakâr.

tutuculuk i. Tutucu olma hali, tutucu mesleği, *muhafazakârlık.

tutuk s. Utangaç olup girgin olmıyan. *Tutuk adam.* **Dili tutuk,** serbest konuşamıyan.

tutukluk i. Tutuk olma hali.

tutulamak (i) Tutu olarak vermek, *terhin etmek.

tutulma i. **1.** Tutulmak eylemi. **2.** *as.* Bir gök cisminin, araya başkasının girmesiyle ya bütün bütün veya kısımca görünmez olması olayı. **Ay tutulması,** yer yuvarlağının güneşle ay arasına girmesiyle ayın yer yuvarlağı gölgesine tutulması. **Gün tutulması,** ayın, yer yuvarlağı ile güneş arasına girmesinden güneşin yerden kararmış görünmesi.

tutulmak (nsz) **1.** Tutmak işine konu olmak. **2.** (Ay ve güneş hakkında) Tutulma olayına uğramak. Bak. tutulma. **3.** Tutuk hale gelmek. **4.** (Bir üyesi) İşliyemez olmak. **5.** (e) Birine tutkun olmak. **6.** Bir işe veya birine canı sıkılır olmak. *Bu işe gittikçe tutuluyorum.*

tutulu s. Tutulmuş, *mevkuf.

tutum i. **1.** Tutulan yol. *Bu adamın tutumunu beğenmiyorum.* **2.** Gelir ile gideri veya üretim ile yoğaltımı sarsıntılara meydan vermiyecek şekilde düzenli tutma, *iktisat, *ekonomi.

tutumlu s. Tutumla hareket eden, *muktesit.

tutunmak (i) **1.** Kendi üzerine tutmak. *Yaşmak tutunmak. Ustura tutunmak. Sülük tutunmak.* **2.** (de) Tutup dayanmak veya asılmak. *Parmaklığa tutundu.* **3.** (de) Çevresiyle bağdaşıp kalmak. *O, bu gidişle hiç bir yerde tutunamaz.*

tuturgu i. [T.D.] Bir topluluğun kanun ve tüzüklere bağlı tutulması, durtut, *zaptırapt.

tuturuk i. Ateş tutuşturacak çalı çırpı.

tutuşmak (...) **1.** Karşılıklı tutmak. *El tutuşmak. Bahis tutuşmak.* **2.** (e) Girişmek. *Kavgaya tutuşmak. Tartışmaya tutuşmak.* **3.** (nsz) Yanmağa başlamak, ateş almak. *Odunlar tutuştu.*

tutuşturmak (i:i,e) Tutuşmasını sağlamak.

tutya Ar. i. (×.) Çinko.

tuvalet,-ti Fr. i. **1.** Yıkanma, tıraş olma, giyinme gibi, topluluğa karışmak için gereken hazırlıklar. **2.** Bu işin başında yapıldığı aynalı mobilya. **3.** Kadınların balo gibi gece toplantılarında giydikleri kolsuz, göğsü açık ve uzun etekli giysi. **4.** mec. Ayakyolu.

tuz i. **1.** Tat vermek için yemeklere konan, deniz suyu tadında beyaz madde, ki kimyaca adı «sodyum klorürü» olup ya külte halinde (kaya tuzu) bulunur veya içinde erimiş bulunduğu sulardan çıkarılır. **2.** *kim.* Bir asitteki hidrojenin yerini bir bazın almasından meydana gelen bileşim. **Tuz biber ekmek (Bir şeye-),** o şeyin acısını artırmak. **Tuz buz olmak,** 1) paramparça olmak, 2) boşuna gitmiş olmak. **Tuz ekmek hakkı,** birinin ekmek yediğip iyilik ettiği kimse üzerindeki hakkı. **Tuzla buz etmek,** (kırılan şeyler hakkında) paramparça etmek. **Tuz ruhu,** *kim.* hidroklorik asit. **Tuzu kuru,** kaybedecek bir şeyi olmadığı veya hali vakti yerinde olduğu için aldırış etmiyen.

tuzak i. **1.** Kuş veya yaban hayvanı tutmağa yarar düzen. **2.** mec. Birini kendi ayağiyle güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için kurulan ayartıcı düzen. *Bu bir tuzaktır, aldanmayın.*

tuzcu s. Tuz satan.

tuzcul s. Tuzlak yerleri seven (bitki).

tuzla i. (×.) Kıyılarda, tava denilen havuzlara deniz suyu akıtıldıktan sonra kurutularak tuz çıkarılan yer.

tuzlak s. Tuzlu (arazi).

tuzlama i. **1.** Tuzlamak eylemi. **2.** Bir çeşit işkembe yemeği. **3.** s Tuzlıyarak hazırlanan *Tuzlama balık.*

tuzlamak (i) Üstüne tuz ekmek. **Tuzlıyayım da kokma,** hlk. birine, hükmünde aldandığını ve aklı bir şeye ermediğini anlatmak için söylenir.

tuzlu s. **1.** Tuzu olan. **2.** (Yapılışında tuz bulunan şeyler hakkında) Tuzu pek çok. *Bu yemek tuzlu olmuş.* **3.** mec Pek pahalı. *Bu, bana tuzluya mal oldu.*
tuzlubalgam b. i. Mayasıl, °egzama.
tuzluk i. **1.** Tuz konan kab. **2.** Atlarda gözün üstündeki, insanlarda köprücük kemiğinin ardındaki çukur yer
tuzruhu,-nu b. i. *kim* Bak. tuz.
tuzsuz s. **1.** Tuzu olmıyan veya tuzu az olan. **2.** mec. Tatsız şakalar yapan (kimse).
tü ü. (-) «Yazıklar olsun» anlamına.
tüberküloz Fr. i. *hk.* Verem hastalığı. *Akciğer tüberkülozu Kemik tüberkülozu.*
tüccar Ar. i. Tecimen.
tüf Fr. i. Gözenekli oluşuk.
tüfek i. Omuzda taşınan uzun namlılı ateşli silâh. **Tüfek patlamak,** savaş başlamak.
tüfekçi s. **1.** Tüfek yapan, onaran veya satan. **2.** *tar.* Eskiden saray korucusu.
tüfekli s. Tüfek taşıyan.
tüh ü. «Yazıklar olsun» anlamına.
tükenmek (nsz) Artık kalmamak, bitmek, sona ermek.
tükenmez i. Türlü meyvaları bir küpe yerleştirip üzerine su katarak ekşitmek suretiyle yapılan bir ev içkisi, ki daima alınan miktar kadar su katılmak yoliyle tükenmesine meydan verilmez.
tüketim i. **1.** Tüketmek eylemi. **2.** Üretim karşıdı, üretilen veya yapılan şeylerin kullanılıp harcanması, yoğaltım, °istihlâk.
tüketmek (i) Bitirmek yoğaltmak.
tükrük i. Tükürük.
tükrükotu,-nu b. i. *bt.* Zambakgillerden çiçekleri küçük, beyaz, sarı veya portakal rengi bir süs bitkisi.
tükürmek (i) **1.** Ağzındakini dudakları arasına getirip dışarı vermek. *Çocuk mamasını tükürüyor.* **2.** Ağız yoliyle dışarı çıkarmak. *Kan tükürmek. Balgam tükürmek.* **3.** (e) Ağzına gelen boğaz salgılarını ortalığa salmak. *Yerlere tükürmeyiniz.* **Tükürdüğünü yalamak,** verdiği karardan kendi benliğini küçülterek geri dönmek.
tükürük i. **1.** Tükürülen şey. *Tükürük hokkası.* **2.** Ağzı yaş tutmağa ve lokmaları ıslatıp yutulmasını kolaylaştırmağa yarıyan salgı. **Tükürüğünü yutmak,** imrenip durmak. **Tükürük bezleri,** *an.* ikisi dil altında, ikisi de avurtların arka tarafında bulunan tükürük salgı bezleri. **Tükürük hokkası,** tükürmek için kullanılan kab.
tükürüklemek (i) Tükürükle ıslatmak.

tül Fr. i. Pek ince ve hafif pamuk veya ipek kumaş, ki gözenekleri çok köşeli olur
tülbent i. Pamuktan, ince. seyrek dokulu ve hafif bez.
tülemek (nsz) **1.** (Yavru kuş) Tüy çıkarmak. **2.** (Kuşlar) Tüy değiştirmek.
tülyum Fr. i. *kim* Simgesi Tu, atom sayısı 69. atom ağırlığı 169.4 olan bir maden.
tüm i. ve s. **1.** Bütün, bir şeyin olancası, topu, °tamam. *Parasının tümünü kaybetti.* **2.** «Tümen» kelimesinin kısaltması. *Sekizinci tüm.* **Tüm cahil,** büsbütün cahil.
tümamiral,-li T. Fr. i. Deniz ordusunda, tümgeneralin dengi olan amiral.
tümbek i. **1.** Ufak yumru. **2.** Dümbelek.
tümbültü i. **1.** Beygir yükünün iki dengi arasına yerleştirilen bohçalanmış eşya. **2.** Üzerine binilen hafif beygir yükü
tümceleme i. Tümcelemek eylemi. **Tümceleme kanunu,** *fel.* «geçmişte yaşanılan bir olayın tek bir öğesi meydana geldiği zaman o olayın bütün ayrıntılariyle bilinçte canlanmasına yol açılır» şeklinde anlatılan kanun.
tümcelemek (i) Bir şeyi yeniden tüm haline getirmek.
tümdanış b. i. *top.* Bütün halkın bir mesele üzerindeki oyunu toplama. **Tümdanış hakkı,** büyük meselelerde bütün yurttaşların doğrudan doğruya oy verme hakkı.
tümdengelim b. i. *fel.* Tümel bir önermeden tikel bir önermeye, kanunlardan olaylara, etkenden etkiye geçme yolu, talil.
tümel s. *fel.* Bütün varlıkları veya düşünülen şeyleri kaplıyan, °külli. **Tümeller** tümel kavramlar, ki beş tanedir: cins, tür, ayrım, özelik, ilinek.
tümelmek (nsz) Küçük yumru halinde şişmek.
tümen i. **1.** Büyük küme. **2.** *ask.* Alayla kolordu arasında yer alan süel birlik. **3.** (Eskiden) On bin erden ibaret asker kuvveti. **Tümen tümen,** pek çok.
tümevarım b. i. *fel.* Tikel olaylardan tümel bir vargıya ulaşmaktan ibaret usa vurma yolu, °istikra.
tümgeneral,-li T. Fr. i. Orduda aşaması tuğgeneralle korgeneral arasında olan general, ki asıl görevi tümen komutanlığıdır.
tümleç i. **1.** Tümliyen şey, °mütemmim. **2.** *dlg.* Her hangi bir kelimenin anlamını tümliyen başka söz.
tümlemek (i) Tüm haline getirmek.
tümler s. Tümliyen. **Tümler açı,** Bak. açı.

tümmek (nsz) Tümelmek.
tümsayı b. i. Bir topluluğu, kuruluşunda meydana getiren üye sayısı, *adedi mürettep.
tümsek i. ve s. Küçük tepecik.
tümselmek (nsz) Tümsek olmak.
tümür i. *an.* Barsakların iç yüzeylerinde bulunan soğurucu pürtüklerin adı.
tün i. Gece.
tünaydın b. ü. Akşamdan sonra söylenen selâm sözü.
tünek i. Kuşların tünedikleri dal veya sırık.
tüneklemek (nsz) Tünemek.
tünel İn. i. Dağda bir yandan bir yana açılan delme yol. **Tünel geçmek,** ar. ortadaki işle meşgul olmıyarak aklı başka yerde olmak.
tünemek (nsz) (Kuşlar) Uyumak üzere bir dala veya çubuğa konup sinmek.
tünmek (nsz) Ortalık kararıp gece olmak.
tüp Fr. i. **1.** Bir tarafı kapalı cam boru, ki lâboratuvarlarda türlü işlerde kullanılır. **2.** Tulum[3].
tüplük Fr. T. i. Lâboratuvarlarda cam tüpleri taşımağa yarar tahta veya maden aygıt.
tür i. Tabiat bilgisinde cinslerin ayrıldığı bölüm, ki o da ayrıca çeşitlere bölünür. Bak. bölüm. **Türlerin saptanımı,** *by.* saptanımcılık.
türbe Ar. i. İçinde, en çoğu ünlü kimselerın sini bulunan ve bunun için kurulan yapı.
türbedar Ar. Fa. i. Türbede hizmet eden ve onu bekliyen kimse.
türbin Fr. i. *fi.* Her hangi bir akışkanın kinetik enerjisini kullanarak, birtakım özel düzenler yardımiyle, bir dönme hareketi alan aygıt.
türe i. Hukuk [1 2 3 4].
türec i. [C.K.] Sonradan türiyen âdet, *bid'at.
türedi i. Umulmadığı halde yetişip sivrilen ve tuttuğu oruna yakıştırılmıyan kimseler hakkında söylenir.
türek i. [T.S.] Yeni türetilen söz.
türel s. Türe ile ilgili olan, *hukuki.
türem, türeme i. Türemek eylemi.
türemek (nsz) **1.** Meydana çıkmak. **2.** *dlg.* (Bir kökten) Çıkmak. *«Kızarmak» ve «kızıl» aynı kökten türemiş kelimelerdir.*
türetmek (i) Meydana çıkarmak, yaratmak.
türev i. Türemiş, başka bir şeyden çıkmış olan şey, *müştak.
Türk i. **1.** Beyaz ırkın Alpli kolundan pek eski ve ileri kültürlü, yiğit, ağır başlı, yurtsever ve yüce gönüllü geniş bir budun, ki çok eski çağlardan beri Orta Asyadaki ana yurdundan dünyanın her tarafına dalga dalga yayılmak ve devletler kurmak suretiyle tarihin gidişine defalarca yön vermiştir; bugün Balkanlardan Çin içlerine kadar yerleşmiş bulunuyor. **2.** Bu budundan olup Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşıyan ulus. **3.** Bu budundan ve bu ulustan olan kimse. **4.** Bu budundan olmadığı halde Türkiye Cumhuriyetinde yurttaş olan kimse. **5.** (İsim takımlarında) Türkiye veya Türkler. *Türk suları. Türk dili.*
Türkçe i. Türk dili.
türkçe s. ve zf. Türk dili üzere (olan). *Türkçe bir söz. Türkçe konuşmak.*
türkçeci s. Türkçecilik ilkelerini benimsemiş olan.
türkçecilik i. Türkçenin kendi kaynaklarından yararlanarak genişleyip zenginleşmesini istiyen, şimdiye kadar öz dilimize saygı göstermemiş olmamızdan yol bulup Türkçeye üşen yabancı kelimeleri öz dilden kelimelerle değiştirmek gerektiğini ilke olarak alan devrimcilik.
türkçeleştirmek (i) Yabancı kelimeler yerine türkçelerini koymak.
türkçü s. Türk ulusçusu.
türkçülük i. Türk ulusçuluğu.
türkleşmek (nsz) Türk[3] olmak.
Türklük i. **1.** Türk olma hali. *Biz Türklüğümüzle övünürüz.* **2.** Türk topluluğu. *Türklük onunla övünür.*
Türkmen i. Oğuz Türklerinin bir koluna verilen özel ad.
türkü i. Hece vezniyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş müzik parçası. **Türküsünü çağırmak (Birinin-),** onun hoşuna gidecek tarzda söz söylemek.
türlü s. **1.** Birçok çeşit üzere olan, çeşit çeşit. *Türlü insanlar. Türlü fikirler. Türlü yemekler.* **2.** i. Çeşit veya çeşitleri topluyan daha geniş bir bölüm. *Hava taşıtları iki türlü olur : balonlu veya kanadlı ; bunların da birçok çeşitleri sayılabilir* **3.** zf. (Şu veya şu kadar) Yol üzere, tarzda. *Bu fikir iki türlü anlatılabilir.* **4.** i. Çeşit çeşit sebzelerle pişirilen etli yemek.
türöst -tü İn. i. Üretmenlerin, yapımcıların veya tecimerlerin, bir malı tekelleri altına almak için anlaşmaları.
türsel s. *fel.* Türe öze olan, türde olan.
türüm i. **1.** *c.* Varlıkların meydana gelişi. **2.** *fel.* Kamutanrıcılık öğretisine göre bütün varlıkların tek ve tümel töz olan Tanrı varlığından, alevden ışığın çıkması gibi türümesi.
türümek (nsz) Çıkmak, meydana gelmek.

türümsel s. c. Türümle ilgili.
türün i. [S.T.] Ürünleri işliyerek yapılan yiyecek veya içecek şeyler. *Üzüm bir üründür, sirke onun bir türünüdür.*
türütmek (i) Meydana getirmek, yaratmak.
türüzotu,-nu b. i. *bt.* Hanımeligillerden sarı veya kırmızı çiçekli, güzel kokulu ve tırmanıcı bir süs bitkisi.
tüs i. İnce tüy, ülger
tütmek (nsz) **1.** Duman çıkarmak. **2.** Dumanı geri vermek. *Soba tütüyor.*
tütsü i. Türlü ereklerle dumanı ciğerlere çekilmek veya ortalığa yaydırılmak üzere ateşte bir şey yakma işi. *Adaçayı tütsüsü. Kükürt tütsüsü.*
tütsülemek (i) Tütsüye tutmak.
tüttürmek (i) Tütmesini sağlamak, duman çıkartmak.
tütün i. *bt.* Patlıcangillerden bir tarım bitkisi ve bunun, bileşiminde nikotin bulunan ve kıyılıp cıgara şeklinde veya pipoda yakılarak dumanı ciğerlere çekilen yaprakları. **Tütün balığı,** ringanın tütsü ile kurutulmuşu. **Tütün içmek,** tütünü yakıp dumanını içine çekmek.
tütüncü s. Tütün yetiştiren veya satan.
tütüncülük i. Tütün yetiştiriciliği veya satıcılığı.
tüvana Fa. s. (•--) Dinç, canlı.
tüveyç Ar. i. *bt.* Çiçek tacı.
tüy i. **1.** İnsan ve hayvan üzerinde biten şey. **2.** Bâzı bitki örgenleri, meyvalar, bâzı dokumalar üzerinde görülen ince, kısa, yumuşak ve sık teller. **Tüy atmak,** hayvan tüyünü değiştirmek. **Tüy dikmek (Üzerine-),** (kötü bir hal almış bir işi) büsbütün fena bir duruma sokmak. **Tüyleri diken diken olmak** veya **ürpermek,** üşümekten veya başka bir sebepten vücuttaki kılların dipleri kabarıp kıllar dikelmek, **2)** mec. korku, nefret gibi duyguları anlatır. **Tüyü düzmek, 1)** hayvanın tüyü düzelmek, **2)** insan kılığını düzeltmek.
tüylenmek (nsz) **1.** Tüy peyda etmek. **2.** mec. Para sahibi olmak.
tüylü s. **1.** Tüyü olan. **2.** i. Uzun tüyleri olan kilim. **Tüylü meşe,** yaprakları ve yaprak sapları tüylü olan bir cins meşe.
tüymek (nsz) ar. Kaçmak.
tüysüz s. **1.** Tüyü olmıyan. **2.** Henüz bıyığı sakalı çıkmamış.
tüze i. **1.** Her kesin kanunca tanınmış olan hakkını vermek veya bu hakka ilişmemek ilkesi veya eylemi, °adalet. **2.** Tüzeyi uygulıyan devlet örgütleri.
tüzel s. Tüze ile ilgili, tüzeye değgin. **Tüzel kişi,** birçok kişilerin veya malların topluluğundan doğan tinsel varlık, ki hak bakımından başlıbaşına ve tek bir kişi gibi kabul edilir.
tüzük i. Her hangi bir kurumun veya örgüdün tutacağı yolu ve uygulıyacağı hükümleri sırasiyle gösteren maddelerin topu, °nizamname.
tüzüklü s. Tüzüğe uygun
tüzüksel s. Tüzükle ilgili, tüzüğe göre, °nizami.
tüzüksüz s. Tüzüğe aykırı.

U

u, U Türk alfabesinin yirmi beşinci harfi; sesbilim bakımından, yuvarlak seslilerden kalınların darını gösterir.

U *kim.* Üranyum cisminin simgesi.

ubudiyet,-ti Ar. i. (-...) Kulluk, kölelik.

uc i. **1.** Uzunca veya kabarık şeylerde sivri bitim noktası. *Bıçağın ucu. Mızrağın ucu. Meme ucu.* **2.** Bir şeyin en kenarda kalan tarafı. *Şehrin bir ucundan öbür ucuna kadar.* **3.** (Özdeksel şeylerde) Son. *Bu ormanın ucu yok.* **4.** (Eskiden) Sebep. *Tamah ucundan belâya uğradı.* **5.** *tar.* Sınır boyu. *Uc beyleri.* **6.** *man.* Bir tasımda büyük ve küçük terimlere «uclar» denir. **Ucu bucağı olmamak,** pek geniş olmak. **Uc uca gelmek,** ancak yetişmek. **Ucu (şuna** veya **buna) dokunmak,** zararı ona dokunmak. **Ucunda bir şey olmak,** gizli bir maksat bulunmak. *Bu iltifatların ucunda mutlaka bir şey var.* **Ucunda (şu** veya **bu) olmak,** şununla veya bununla sonuçlanmak. *Bunun ucunda ölüm yok ya!* **Ucunu bulmak,** sona erdirmek. **Ucunu kaçırmak (Bir işin-),** o iş çıkmaza girmek. **Ucu ortası belli olmamak,** neresinden ele alınacağı kestirilemez halde olmak. **Ucu uzundur (Dünyanın-),** «dünyada, hatıra gelmiyen nice şeyler olur» anlamına. **Uc vermek, 1)** (çıban) baş vermek, **2)** meydana çıkmak, **3)** (bitki) bitmek, sürmek.

uca s. Yüce.

uca i. Kuyruksokumu kemiği.

ucalamak (nsz) Yükselmek.

ucar i. Haber.

ucra s. Pek ucda ve kenarda bulunan.

ucube Ar. i. Pek acayip şey.

ucuz s. Benzerlerine göre az para ile alınan veya az emekle elde edilen, pahalı karşıdı. *Ucuz kumaş. Ucuz bir zafer.* **Ucuz kurtulmak,** zor bir durumdan az zararla sıyrılmak.

ucuzcu s. **1.** Ucuz satan. **2.** Her şeyin ucuzunu arıyan.

ucuzlamak (nsz) **1.** Fiyatı inmek. **2.** mec. Kolaylaşmak veya her kesin malı olmak.

ucuzlatmak (i) **1.** Fiyatını indirmek. **2.** mec. Kolaylaştırmak.

uçak i. Kanadlarının altına havanın yaptığı basınç dolayısiyle havada tutunabilmek temeline dayanan uçucu taşıt, *tayyare.

uçar s. Uçucu. **Uçara atmak,** uçmakta olan kuşa tüfek atmak.

uçarı s. (Kötü niteliklerde) Aşırı. *Uçarı çapkin.*

uçkun i. Ateşten fırlıyan kıvılcım.

uçkunmak (e) **1.** Can atmak. **2.** (nsz) Ürküp sarsılmak.

uçkur i. Eski biçim şalvar ve iç donunu bele bağlamak veya torba, kese ağzını büzmek için bunlara geçirilen ince kuşak.

uçkurluk i. **1.** Uçkur geçirilen katlanmış kenar. **2.** Bayrağın arka kenarında bulunan ve içinden ip geçirilip tutturulan beyaz bezden kenarlık.

uçmak (nsz) **1.** Havada gezmek. *Kuşlar uçar.* **2.** Gaz veya buhar haline geçip havaya dağılmak. *Bâzı sıvılar çabuk uçar.* **3.** Solarak yok olmak. *Rengi uçmuş. Benzi uçmuş.* **4.** mec. Aşırılmak veya ortadan kaybolmak. *Bizim kitaplar uçmuş.* **5.** Rüzgârdan veya başka bir sebepten yerinden ayrılıp uzağa gitmek. *Bu gece tahta perde uçmuş.* **6.** Yüksek yerden düşmek. *Yardan uçmak.* **Uçan kuşa borcu olmak,** pek çok kimselere borcu olmak.

uçmak i. Öbür dünyada, iyi insanların güzel bir hayat geçireceklerine inanılan yer, *cennet.

uçman i. Uçak kullanan kimse, *tayyareci.

uçtu uçtu b. i. Kalabalıkla oynanan ve şaşırtma temeline dayanan bir çocuk oyunu.

uçucu s. **1.** Uçmağa yeteneği olan. **2.** Buhar veya gaz haline geçebilir olan. **3.** Uçman.

uçuk s. Uçmuş, soluk. *Benzi uçuk. Rengi uçuk.*

uçuk i. *hk.* En çoğu dudaklarda ve burun deliklerinin kenarında peyda olan ve kuruyup kabuk bağlıyan ağrılı fiskelerden ibaret bir deri hastalığı, ki çok defa sıtma, zatürrie gibi hastalıklarda olur.

uçuklamak (nsz) Uçuk peyda etmek.

uçunmak (e:nsz) Uçkunmak.

uçurmak (i) **1.** Uçmak işini yaptırmak. *Uçurtmayı uçurmak. Arabayı dereye uçurmuşlar.* **2.** Kesip ayırmak. *Kavga ederken parmağını uçurmuşlar.*

uçurtma i. Sicimle bağlanarak rüzgâr yardımıyle havaya uçurulan, renk renk kâğıtlardan yapılmış gergin bir kanad ile kâğıt şeritlerle süslenmiş bir kuyruktan ibaret oyuncak

uçurtmak (i,e) Uçurmak işini başkasına yaptırmak.

uçurum i. **1.** (Yukarıdan bakıldığına göre) Dik ve derin yamaç. **2.** mec. Felâketli sonuç

uçuşmak (nsz) Havada gidip gelerek dolaşmak *Her tarafta kuşlar uçuşuyordu.*

ud Ar. i. Şark müziği aletlerinden, kocaman karınlı, kirişli, çalgıçla seslendirilir bir çalgı.

udi Ar. s. (--) Ud çalan çalgıcı.

uf ü. Acı sızı duyunca söylenir. *Uf, parmağım yandı.*

ufacık s. Pek ufak.

ufak s. Küçük. *Ufak ev. Ufak bir çocuk. Ufak bir memur.* **Ufak para,** değeri bir liradan az olan para. **Ufak tefek, 1)** küçük ve önemsiz. *Ufak tefek işlerim vardı.* 2) kısa ve zayıf. *Ufak tefek bir adam.*

ufaklık i. **1.** Ufak olma hali. **2.** Ufak para **3.** ar. Bit.

ufalamak (i) Kırarak veya ezerek ufak parçalara ayırmak. *Ekmeği ufalamayınız.*

ufalanmak (nsz) Ufalamak işine konu olmak, ufak parçalara ayrılmak.

ufalmak (nsz) Büyükken ufak olmak, küçülmek.

ufaltmak (i) Büyüğü ufak yapmak, küçültmek.

ufanmak (nsz) Kendi kendine ufak parçalara ayrılmak

ufantı i. Ufanmış şeyin parçası, kırıntı.

ufarak s. Ufakça. *Ufarak bir atı var. Bu bundan ufarak.*

ufatmak (i) Ufaltmak.

ufki Ar. s. Yatay

uflamak (nzs) Acı sızı duyarak uf demek.

ufuk,-fku Ar. i. Çevren.

ufunet,-ti Ar. i. (-.-) **1.** Pis koku **2.** Yangı.

ufunetlenmek Ar. T (nsz) (Yara) İrinleşmek

uğlamak (nsz) Uğuldamak.

uğra i. İrve.

uğrak i. **1.** Geçerken, hep uğranılan yer **2.** Kaza[3]

uğralamak (i) İrvelemek

uğramak (e) **1.** Geçerken gene yola çıkmak üzere, sapıp bir yerde durmak *Eve giderken biraz da size uğrıyayım dedim* **2.** Yanından geçmek *Bu yol Kızılay'a uğrıyarak Çankaya'ya çıkar.* **3.** Fırlıyarak çıkmak. *Bunu duyunca hemen sokağa uğradı.* **4.** (Fena bir hale) Konu olmak. *Hastalığa uğramak. Felâkete uğramak. İftiraya uğramak.* **5.** (nsz) Cin, peri çarpmak. *Orada dolaşma, uğrarsın.*

uğraş i. Bir güçlüğü, bir kötülüğü ortadan kaldırmak için yapılan uğraşma. °mücadele.

uğraşmak (nsz) Sürekli ve çok çalışmak. *Bu olmıyacak bir iş değil, ancak uğraşmak ister.* **2.** (le) Vaktini bir işe vermek. *Benim başka işlerim var, bununla uğraşamam.* **3.** (le) Olmıyacak vesilelerle birisinin aleyhinde bulunmak. *Bu adam benimle ne diye uğraşıp durur?* **4.** (nsz:le) Savaşmak.

uğraştırmak (i) Uğraşmasına sebep olmak. *Bu iş beni çok uğraştırdı.*

uğratmak 1. (i,e) Uğramak işini başkasına yaptırmak. *Kaptan gemiyi kazaya uğratmadı. Bizi köye uğratmadılar.* **2.** (den) Savmak, dışarı atmak. *Geçimsizliği yüzünden daireden uğrattılar.*

uğru i. **1.** Yol. *Saman uğrusu.* **2.** Hırsız.

uğrulamak (i) Hırsızlıkla ele geçirmek, çalmak.

uğuldamak (nsz) Biteviye boğuk ve kalın ses çıkarmak. *Atılan toplardan ortalık uğulduyordu. O gürültü hâlâ kulaklarımda uğulduyor.*

uğultu i. Uğuldama sesi.

uğur i. Halkın bâzı olgularda gördüğü iyilik müjdesi veya bâzı nesnelerde vücuduna inandığı iyilik kaynağı. *Kurt görmek uğurmuş. Bu atta uğur var.* **Uğur ola, uğurlar olsun,** «selâmetle git, yolun açık olsun» anlamına bir selâm sözü. **Uğuru açık,** talihli.

uğur,-ğru i. (-e veya -de halinde) Erek, maksat, yol. *Bu uğurda çok para sarfedildi. Yurt uğrunda can verenler. Onun uğruna her sıkıntıya katlandı.*

uğurlamak (i) Gidene saygı veya sevgi göstermek için yola çıkacağı yerde bularak sağlık ve esenlik dilemek, °teşyi etmek.

uğurlaşmak (nsz:le) Birbirine «Allahaısmarladık» ve «uğurlar olsun» demek. °vedalaşmak.

uğurlu s. Uğuru olan, iyilik getirdiğine inanılan. *Uğurlu ev. Uğurlu hayvan. Uğurlu kimse.* **Uğurlu kademli olsun,** yeni doğan bir çocuk veya yeni edinilen önemlice bir mal dolayısiyle söylenen bir iyi dilek sözü.

uğursamak (i) Her hangı bir olguyu uğur saymak

uğursuz s. Kendinde uğursuzluk bulunan.

uğursuzluk i. Halkın bâzı olgularda gör-

düğü fenalık işareti veya bâzı nesnelerde vücuduna inandığı fenalık kaynağı. *Bâzı insanlar baykuş ötmesinde uğursuzluk görürler.*

uğuz i. ve s. Oğuz.

uhde Ar. i. Sorumluluk. **Uhdesinden gelmek,** becermek. **Uhdesinde olmak,** üstünde olmak, sorumluluğu altında olmak. **Uhdesine almak,** üstüne almak.

uhrevi Ar. s. (‥–) Obür dünya ile ilgili, öbür dünyaya yaraşan.

uhuvvet,-ti Ar. i. Kardeşlik.

ukalâ Ar. i. Bilgiç. **Ukalâ dümbeleği,** tkz. aklı ermediği halde her konuda fikir ileri süren zevzek.

ukalâlık Ar. T. i. Ukalâ olanın hali veya ukalâca hareket.

ukde Ar. i. İçe dert. *Senin bu sözün bana ukde oldu.*

ulaç i. *dlg.* Kendi cümlesini arkadan gelen cümleye bağlamağa yarıyan, «edip, ederek, ederken» gibi fiil şekli, ki «bağ-fiil» de denir.

Ulah i. Eskiden, şimdiki Romanya'nın yerli halkına ve şimdi, bu halkın soyundan olan kimselere verilen ad.

ulak i. **1.** Ulanan şey **2.** Haber götürücü.

ulam i. **1.** [T.D.] Aralarında her hangi bir bakımdan ilgi veya benzerlik bulunan şeylerin topu, *zümre, *grup. **2.** *man.* Bir konuya yükletilebilen sıfatların meydana getirdikleri en geniş cinslerin her biri; «nicelik, nitelik, bağıntı, kiplik» gibi, *kategori. **Ulam ulam,** takım takım.

ulama i. **1.** Ulamak eylemi. **2.** Ulanan parça. **3.** *dlg.* Bir kelimenin sonu ile ardınca gelen kelimenin başı kaynaşıp ikisinin tek kelime gibi okunuşu. **4.** s. Ulanmış.

ulamak (i,e) Bir şeyi büyütmek, uzatmak veya genişletmek için bir tarafına başka bir şey yerleştirmek, *ilâve etmek. *Sırığın ucuna bir değnek ulayıp uzattılar.*

ulan ça. **1.** kbk. Ey. *Ulan Mehmet, baksana!* **2.** ü. Pek kaba bir şekilde öfke ve nefret anlatır. *Ulan ben sana böyle mi tembih etmiştim?*

ulantı i. Ulanan şey.

ulaş i. **1.** Bitişiklik. **2.** s. Bitişikte olan.

ulaşım i. **1.** Ulaşmak eylemi. **2.** c. Gidip gelme, alıp verme gibi ilişiklik, *münakale, *temas. *İki şehir arasında ulaşım kesildi. Bâzı hastalıklar ulaşımla geçer.*

ulaşmak (i,e) **1.** Varmak. *Mektup yerine ulaştı.* **2.** Erişmek. *İnsan ulaşamıyacağı şeylerin peşinde koşmamalı.* **3.** Yetişmek. *Bu ip karşı tarafa ulaşmıyor.*

ulaştırma i. **1.** Ulaştırmak eylemi. **2.** İnsanların, malların, haberlerin ulaşımını sağlıyan işlerin ve araçların topu, münakalât *Ulaştırma Bakanlığı.*

ulaştırmak (i,e) Ulaşmasını sağlamak.

ulatmak (i,e) Ulamak işini başkasına yaptırmak, ekletmek, *ilâve ettirmek.

ulay i. [T.S.] Ulayı gitme, gerektikçe sektirmeden gitme, *devam.

ulayı zf. [T.D.] Art arda, biteviye, aralık vermeden, *aleddevam. **Ulayı gitmek,** bir yere gerektiği kadar sektirmeden gitmek, ulaylanmak, *devam etmek, *müdavim olmak.

ulaylanmak (e) [T.S.] Ulayı gitmek, *devam etmek, *müdavim olmak.

ulaylı s. [T.S.] Ulayı giden, *müdavim.

ulaysız s. [T.S.] Ulayı gitmiyen, gereken yere yeter derecede gitmiyen, *devamsız.

ulema Ar. ç. i. **1.** Bilginler. **2.** Eskiden din bilginlerine denirdi.

ulu s. **1.** Erdemleri bakımından çok büyük *Ulu Tanrı. Ulu Başbuğumuz.* **2.** Bu sıfat nitelikleri yüksek olmakla beraber madde bakımından büyük olan bâzı şeyler hakkında da kullanılır. *Ulu dağlar Ulu ağaç. Ulu cami.* **Ulu orta,** açıktan açığa ve çekinmeden veya düşünüp tartmadan (sövmek, konuşmak).

ulûfe Ar. i. (–‥) *tar.* Yeniçerilik zamanında askere verilen maaş.

ulûfeci Ar. T. i. (–‥–) *tar.* Yeniçerilikte bir sınıf süvari askeri.

ululamak (i) **1.** Ağırlamak. **2.** Ulu tutmak, ulu tanımak.

ulumak (nsz) (Köpek, kurt) Uzun ve sinirlendirici bir sesle ağlar gibi bağırmak.

uluorta b. zf. Bak. ulu.

ulus i. Öteki topluluklardan dili, kültürü ve ülküsü bakımından ayrılan topluluk, *millet.

ulusal s. Ulusa değgin, ulusa özgü, *millî.

ulusallık i. Ulusal olma hali, ulusa değginlik.

ulusçu s. Ulusçuluk ilkesini kabul eden.

ulusçuluk i. Bütün insanların tek ve ayrımsız bir topluluk meydana getirmeleri mümkün olamıyacağına ve her ulusun kendine özgü olan kültüre ve geleneklere bağlı kalıp kendi varlığını her şeyin üstünde tutarak yaşıyabileceğine inanan hayat görüşü.

uluşmak (nsz) Karşılıklı ulumak.

ulvan Ar. i. hlk. Kendini büyük gösterme, övünme. **Ulvan satmak,** kendini büyük göstermek.

ulvi Ar. s. Yüce.

ulviyet,-ti Ar. i. Yücelik.

umacı i. Küçük çocukların gözünde korkunç bir varlığı canlandıran bir kelime

olup onları korkutmak için «umacı geliyor», «umacı seni kapar» gibi şekillerde kullanılır.

umde Ar. i. İlke, °prensip.

ummadık s. Umulmıyan *«Ummadık taş baş yarar».*

ummak (i) **1.** Olması arzu edilen şeyin olacağını beklemek. *«Misafir umduğunu değil, bulduğunu yer».* **2.** Her hangi bir şeye ihtimal vermek. *«Ummadığın taş baş yarar».*

umman Ar. i. Ulu deniz, °okyanus.

umran Ar. i. Bayındırlık

umsanmak (nsz) Umuda düşmek.

umsıramak (nsz) Umduğunu bulamıyarak üzülmek, °sukutu hayale uğramak.

umulmak (nsz) Ummak işine konu olmak.

umum Ar. i. (.-) Hep, bütün, kamu.

umumi Ar. s. (.--) **1.** Genel. **2.** Kamul.

umumiyet,-ti Ar. i. (.-..) Genellik.

umunmak (nsz) Umsanmak

umur Ar ç i. «İşler» demek olup «aldırış etmek, önem vermek» anlamına kullanılan «umur etmek» ve «umurunda olmak» deyimlerinde geçer. *O, bu işi umur etmedi Bu mesele onun umurunda değil.*

umursamak Ar. T. (i) Umur etmek, aldırış etmek, önem vermek.

umut i. **1.** Umulan şey **2.** Ummaktan doğan iç ferahlığı.

umutlandırmak (i) Umut kazandırmak, umut vermek.

umutlanmak (nsz) Umut kazanmak.

umutlu s. Umudu olan, umut besliyen.

umutsuz s. **1.** Umudu olmıyan, hiç umudu kalmıyan **2.** İyileşme ihtimali kalmıyan. *Hasta umutsuz. Umutsuz bir vaziyet*

umutsuzluk i. Umutsuz olma hali.

un i. Övütülerek toz haline getirilmiş tahıl ve başka besin maddeleri *Buğday unu. Pirinç unu. Patates unu.* **Un şeker,** dövülerek un haline konmuş şeker. **Un ufak etmek,** pek ufak kırıntılar haline getirmek.

undurmak (i) Unmasını sağlamak.

unmak (nsz) **1.** Daha iyi bir hale girmek, °salâh bulmak. **2.** İhtiyaçları kalmayıp gönül ferahlığına ermek, °mesut olmak. **3.** Hastalıktan, dertten kurtulmak, °şifa bulmak, °felâh bulmak.

unsur Ar. i. Öğe, °eleman.

unulmak (ösz,den) Her hangi bir şey unmak *Bu dertten kolay kolay unulmaz.*

unutkan s. Çok unutan.

unutmabeni b. i. *bt.* İkiçeneklilerden mavi çiçek açan küçük bir bitki.

unutmak (i) **1.** Aklında kalmamak. *Bu çiçeğin adını unuttum.* **2.** Hatırına gelmemek. *Size uğramayı unuttum.* **3.** Hatırdan, gönülden çıkarmak. *İnsan gördüğü iyiliği unutmamalı. Yardıma muhtaç olanları unutmıyalım.*

unutturmak (i,e) Unutmasına sebep olmak

unvan Ar. i. **1.** Başlık[5]. **2.** «Bay, bayan, general» gibi kişi adlarına takılan saygı sözü. **Unvan grupu,** *dlg.* «Bay Yıldız, Doktor Sezgin» gibi unvanla yapılan kelime takımı. **Unvan tezkeresi,** halk ile iş yapan her sanat sahibinin hükümetten almak zorunda olduğu belge.

upuygun s. *fel.* Konusunu tastamam anlatan bir fikre «konusuna upuygun fikir» denir

upuzun s. **1.** Pek uzun. **2.** zf. Tamamiyle uzanmış bir halde *Upuzun yatıyor.*

ur i. **1.** Canlılarda veya bitkilerde doğal dışı olarak meydana gelen ve hastalık niteliğinde olan yumru.

ura zf. «Vuracak gibi hazır durmak» anlamına kullanılan «ura durmak» deyiminde geçer.

urağan i. *c.* Birçok kasırganın karşılaşmasiyle meydana gelen şiddetli fırtına.

uran i. [T.D.] **1.** Sanat. **2.** *Top.* Ham maddeleri yapılı bir hale sokmak için uygulanan eylemlerin ve bu eylemler için kullanılan araçların topu, °endüstri.

Uranus Lâ i. *as.* Güneşten uzaklık sırasınca yedinci gelen gezegen, ki güneş etrafındaki dolanımı seksen dört yılda tamamlanır.

uray i [C.K.] Belediye.

urgan i. Kalın ip, ince halat.

urmak,-ur (i,e) Vurmak.

uruk i. [T.D.] **1.** Tohum. **2.** Döl, °nesil. **3.** Ayle. **4.** *top.* Aynı kökten çıkıp aynı ülkede yaşıyan ve bir başın yetkesi altında bulunan ayleler topluluğu, °kabîle.

urup i. Eski ölçülerden arşının sekizde biri.

us i. İnsanın bilme, düşünme ve tedbir alma yetisi, °akıl. **Usa vurmak,** *fel.* uslamlamak, °muhakeme etmek. **Us pahası,** akılsızca bir hareketin cezası, ki ilerisi için uyanık davranmağa yarar. *Bu sana bir us pahası olsun.*

usan, usanç i. Usanmak eylemi. **Usanç getirmek,** usanmağa başlamak. **Usanç vermek,** usandırmak.

usandırmak (i) Usanmasına sebep olmak.

usanılmak (ösz, den) Her hangi biri usanmak. *Bu işten çabuk usanıldı.*

usanmak (den) Tekrarlanması veya devamı dolayısiyle bir şeyden hoşlanmaz veya canı sıkılır hale gelmek. *Hayatın zorluklarını yenebilmek için uğraşmaktan*

usanmamalı.
usare Ar. i. Özsu.
usçuluk i. *fel.* Her varlığın ussal bir sebebe dayandığına ve bilginin kaynağı veya sarsılmaz temeli ancak akıl ve aklın ilkeleri olduğuna inanan öğreti.
uskumru Yu. i. Kıyılarımızda pek çok avlanan, lüferden küçük, tekir çizgili bir deniz balığı, ki zayıf zamanında kurutularak «çiroz» adı verilir.
uskur İn. i. Pervane². *Vapurun uskuru.*
uslamlamak (i) *fel.* Bir hüküm çıkarmak için fikirleri inceleme, karşılaştırma ve aralarındaki ilgilerden faydalanma gibi zihnin eylemlerinden geçirmek, mantık kurallarına uygun olarak önermelerden önermelere geçmek, °muhakeme etmek.
uslanmak (nsz) Uslu olmak.
uslu s. Yaramazlık etmiyen. **Uslu durmak,** yaramazlık etmemek.
ussal s. *fel* Usa uygun, yalnız usa dayanan, °akli, °makul.
usta s. **1.** Eli uz, işinin eri, °mahir. **2.** Bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına çalışabilen (kimse). **3.** Sanat öğreticisi. **4.** Eskiden hizmetçilerin ve cariyelerin başı. **5.** Zanaatçılara unvan olarak da kullanılır. *Mehmet usta. Ahmet usta.*
ustalık i. **1.** Usta olma hali. **2.** Beceriklilik.
ustalıklı s. Ustalıkla yapılmış.
ustunç i. Cerrah aletleri takımı.
ustura i. Tıraş için kullanılan, namlısı sapına kapanır bıçak. **Ustura tutunmak,** vücudundaki fazla kılları tıraş etmek.
usturlap Yu. i. Eskiden gökcisimlerinin yükseltisini bulmakta kullanılan bir çeşit gözleme aleti.
usturmaça İt. i. (..×.) Gemi ve sandalların, çarpışmalardan zarar görmemeleri için yanlarına sarkıtılan türlü maddelerden yastık.
usturpa İn. i. (.×.) **1.** Gemilerde temizlik işlerinde kullanılan kaba keten ve kenevir veya bozuk halat parçası. **2.** İnce bir halatın ucuna bir kurşun parçası bağlanarak yapılan kırbaç, ki aşağı kimseler tarafından kullanılır.
usturuplu s. hlk. Derli toplu ve ustalıklı. *Usturuplu bir cevap. Usturuplu bir iş.*
usul,-lü Ar. i. **1.** Yöntem. **2.** Yol, °tarz. **Usul usul,** usullacık.
usulcacık, usullacık Ar. T. zf. Yavaş ve belli etmeden veya ortalığı karıştırmadan. *Usullacık kaçtı. Usullacık sandalyesini yanaştırdı.*
uşak i. **1.** Çocuk. **2.** (İsim takımlarında belirtilen halinde) Şu veya bu bölgenin halkından bir erkek. *Karadeniz uşağı. Anadolu uşağı.* **3.** Erkek hizmetçi.
uşakkapan b. i. Bebekleri kaldırdığı söylenen bir cins akbaba.
uşkun i. *bt.* Karabuğdaygillerden, yaprakları yürek biçiminde, kökü dıştan sincabi ve içten sarı renkte olan bir ravent türü.
uşşak Ar. i. *mü.* Şark müziğinde ana makamlardan biri.
ut i. Utanma duygusu. **Ut yeri,** insanın gizlemek zorunda olduğu yeri.
utaçıcılık b. i. *ruh.* Bâzı sapkınların ut yerlerini açıp ele güne gösterme hastalığı.
utaçım b. i. *ruh* Ut yerini açıp gösterme işi.
utan i. Ut, utanma duygusu.
utanç i. Utanılacak hareket, °hacalet. **Utancından,** utanmasından (-yere geçmek, pancar gibi kızarmak...).
utandırmak (i) Utanmasına sebep olmak, utanacak bir duruma sokmak.
utangaç, utangan s. Alışmadığı kimselerin yanında sıkılıp yüzü kızararak serbest söz söyliyemiyen ve serbest hareket edemiyen, sıkılgan.
utanma i. **1.** Utanmak eylemi. **2.** Utanmak duygusu, °hicap.
utanmak (den:e) **1.** Şerefsiz, onursuz veya gülünç bir duruma düşmekten üzüntü duymak. *Arkadaşının bu hareketinden pek utandı.* **2.** Böyle bir duruma düşmek korkusu duymak. *Bunu istemeğe utandı.* **3.** Çekinmek. *Yanınıza girmekten utanıyor.*
utanmaz s. Utanması olmıyan veya az olan.
Utarit Ar. i. *as.* Arzıtilek.
utkan s. Utku elde eden, °muzaffer.
utku i. Birçok emekler pahasına erişilen mutlu sonuç, °zafer.
utmak (i) Yenmek.
utopya Yu. i. (.×.) *fel.* Gerçekleştirilmesi olanaksız tasar veya düşünce.
utopyacı Yu. T. s. (.×..) Utopyalara kapılan.
utopyalık Yu. T. s. (.×..) Utopya niteliğinde olan.
uvalamak (i) Ufak parçalara ayırmak üzere parmaklar arasında uvmak.
uvalanmak (nsz) Uvalamak işi kendine yapılmak.
uvalatmak (i,e) Uvalamak işini başkasına yaptırmak.
uvdurmak (i,e) Uvmak işini başkasına yaptırmak.

uvertür Fr. i. *mü.* Operada, perde açılmadan önce çalınan orkestra parçası.
uvmak (i) **1.** Bir şeyin üzerinde, basa basa el gezdirmek. *Sızlıyan yerini uvuyor.* **2.** Sıkı sıkıya bir şey sürterek temizlemek. *Tahtaları uvmak. Tepsiyi uvmak.*
uvulmak (nsz) Uvmak işi kendisine yapılmak.
uvuşturmak (i) Iki şeyi birbirine sürterek uvmak. *Ellerini uvuşturmak.*
uyak i. İki veya birkaç mısraın sonunda aynı ses öbeğinin tekrarlanması, °kafiye.
uyandırma i. **1.** Uyandırmak eylemi. **2.** *ruh.* Andaçları zihinde yeniden canlandırma.
uyandırmak (i) **1.** Uyanmasına sebep olmak, uyanmak işini başkasına yaptırmak. **2.** (Çıra, lamba, soba gibi ışık veren şeyler hakkında) Yakmak, tutuşturmak.
uyanık s. **1.** Uyumıyan. **2.** Gözü açık, aklı başında. **3.** İyi çalışıp iyi yaşamasını bilen. *Buranın halkı uyanık insanlardır.*
uyanmak (nsz) **1.** Uyku halinden çıkmak. **2.** mec. Aklı başına gelmek, gözü açılmak. **3.** mec. Bilgisizlikten kurtulmak. **4.** (Bitkiler) Canlanıp sürmeğe başlamak. **5.** Yeniden meydana çıkmak. *Keder uyanmak. Ağrı uyanmak.*
uyar s. **1.** Uygun. *Bu uyar iş değil.* **2.** Benzer. *Bunun uyarı yoktur.*
uyarılmak (nsz) **1.** Uyandırılmak. **2.** *by.* Uyarma işi kendine yapılmak.
uyarlama i. *by.* Bir örgeni görevine daha elverişli kılan değişiklik, °tetabuk.
uyarlamak i. Bir şeyi başka bir şeye veya iki şeyi birbirine şu veya bu bakımdan uyar hale getirmek, °intibak ettirmek. *Bu çiçeği Ankaranın iklimine uyarlamak, sanıldığı gibi güç olmadı.*
uyarlanmak (e) **1.** Kendini bir şeye uyarlamak, °intibak etmek. **2.** Uyarlamak işine uğratılmak, °intibak ettirilmek.
uyarlaşmak (nsz: le) Birbirine uyarlanmak, °tetabuk etmek.
uyarma i. **1.** Uyarmak eylemi. **2.** Bir şey üzerine dikkat çekme, °ihtar, °tembih.
uyarmak (i) **1.** Uyandırmak. **2.** *by.* Vücudun her hangi bir üyesini dıştan bir etki ile görev yapmağa zorlamak.
uyartı i. [C.K.] Uyartmak için söylenen söz, °ihtar.
uyartmak (i) [T.S.] Birinin yaptığı yanlış bir iş üzerine dikkatini çekmek, °ihtarda bulunmak.
uyası s. [C.K.] Uymağa değer (hareket, hal).
uydu i. *as.* Bir gezeğenin çekiminde bularak onun çevresinde dolanan daha küçük gezeğen, °peyk. *Ay, yerin uydusudur.*
uydurma i. **1.** Uydurmak eylemi. **2.** s. Düzme *Uydurma haberler*
uydurmak (i,e) **1.** Uymasını sağlamak. **2.** (i) Yalan düzmek *Uydurma havadisler.* **3.** (i) Yolunu bularak ele geçirmek. *Bu vazoyu nereden uydurdun?* **4.** Bu fiil «becermek» fiili gibi, nesne olarak canlıyı anlatan bir isim aldığı vakit çirkin bir anlama gelir.
uyduruk s. Aslı olmıyan, uydurma şey.
uygar s. Uygarlık taşıyan, °medeni.
uygarlaşmak (nsz) Uygarlığa erişmek.
uygarlık i. *fel.* Insanların toplu olarak daha iyi bir halde yaşamaları ve tabiata hükmedebilmeleri için gösterdikleri gayretlerden çıkan neticelerin topu, ki bilim ve kültür halinde belirir, °medeniyet.
uygu i. *fel.* İki şey arasındaki uygunluk ilgisi, °tekabül.
uygulamak (ı) **1.** Gereğini yapmak, yerine getirmek, °tatbik etmek. *Kanunu uygulamak.* **2.** (i:i,e) Üst üste getirmek, üstüne koymak, °tatbik etmek. *İki üçgeni birbirine uygulamak*
uygulu s. Uygulanmış.
uygun s. **1.** Yakışır, yaraşır. **2.** Elverişli. **Uygun katmanlaşma,** *je.* bir katman meydana getiren tortuların dümdüz ve birbirine eşit olarak yığılışması.
uygunsuz s. Yakışık almıyan, yaraşmıyan. **Uygunsuz kadın,** kötü yola sapmış kadın.
uygunsuzluk i. **1.** Yakışmıyan hareket. uymazlık. **2.** Kötü hal. kötü hareket.
uygur s. Uygar.
Uygur i. Milâdın 5-11 yüzyıllarında Orta Asyada Turfan'da ve başka şehirlerde büyük bir uygarlık kurmuş ve yazılı anıtlarla sanat eserleri bırakmış olan önemli bir Türk kolu ve bu koldan olan kimse.
uyku i. **1.** İnsan ve hayvanda bitkisel hayatın devamiyle beraber hayvansal hayatın, yani dış âlemle olan ilgilenmenin ara vermesi hali, ki gözlerin kapanması ve çok defa vücudun kendini koyvermesiyle belirir. *Uykuya dalmak. Uykusu kaçmak.* **2.** mec. Aymazlık. *Onlar hâlâ uykudalar.* **Uyku çekmek,** iyice uyumak. **Uykuda olmak (İş-),** mec. yürütülmez olmak. **Uyku kestirmek,** rasgele bir yere uzanıp veya dayanıp uyumak. **Uykusu açılmak,** uykusu dağılmak. **Uykusu başına vurmak,** uykuya yatmamaktan sersemleşmek. **Uykusu kırılmak,** uyanıp tekrar uyuyamamak. **Uykusunu almak,** uykuya kanmak.
uykucu s. Uykuyu seven, çok uyuyan.

uykuluk i. *an.* **1.** Timüs ve pankreas bezlerine verilen ortak ad. **2.** Kundaktaki çocukların avucunda biriken kir.

uykusuz s. **1.** Uyumamış veya uykusunu almamış. *Uykusuz kaldım.* **2.** Uykusuzlukla geçen. *Uykusuz geceler.*

uykusuzluk i. Uyku uyuyamama hali.

uylaşım i. Saymaca bir şey kabul etmek için yapılan anlaşma.

uyluk i. Kalçadan dize kadar olan bacak kısmı.

uymak (i,e) **1.** Bir şeyin bir tarafı başka bir tarafiyle biçimi biçimine gelmek. *Bu kapak bu kutuya uydu.* **2.** Yakışmak. *Bu şapka bu elbiseye uymamış. Bu renkler birbirine uymuş.* **3.** Bir kimsenin veya bir şeyin iradesine göre hareket etmek, °tâbi olmak, °tebaiyet etmek. *Öğrencilerin okul disiplinine uyması gerektir.* **4.** (nsz) Denk gelmek. *Pazarlık uymadı. Hesabıma uyarsa... Gün güne uymaz.*

uyraç i. [C.K.] Kendisine uyruk olunan (kimse veya devlet), °metbu

uyramak (e) [C.K.] Uyraç tanımak, uyruk olmak, °tebaiyet etmek.

uyruk i. Bir devletin bağını altında bulunan kimse, °tebaa.

uyrukluk i. (Bir kimsenin bir devlete) Uyruk olmak hali. *Bu adamın uyrukluğu anlaşılamadı.*

uyrukmak (i) [C.K.] Kendine uyruk yapmak, °tabiiyetine almak.

uysal s. Uymakta güçlük çıkarmıyan, yumuşak başlı.

uyuk i. [T.D.] Heykel.

uyuklamak (nsz) Oturduğu yerde uyuyup uyuyup uyanmak.

uyum i. **1.** Bir tümün parçaları arasında bulunan tam bir uygunluk, °ahenk. **2.** *bg.* Bir cismin görüntüsünü tam ağtabaka üzerine düşürebilmek için göz merceğinin dışbükeylik derecesini çoğaltıp azaltması olayı. **3.** *dlg.* Kelimelerde seslilerin kalınlık incelik, yuvarlaklık düzlük veya açıklık kapalılık bakımından birbirine uygun olması veya yanyana gelen sessizlerin yumuşaklıkta sertlikte birbirine uyması hali, ki «sesli uyumu» ve «sessiz uyumu» diye ikiye ayrılır.

uyumak (nsz) **1.** Uyku halinde olmak. *Çocuk uyuyor. «Su uyur, düşman uyumaz». İş gene uyudu.* **2.** İlaç alınarak ağrı duymıyacak şekilde derin uykuya varmak. *Ameliyat olacak hastalar kloroform ve eter koklatılarak uyurlar*

uyunmak (ösz) Her hangi biri uyumak. *Bu saatte uyunur mu?*

uyuntu s. **1.** Uyuşuk, °miskin. **2.** i. Birine uyarak onun adamı olan kimse.

uyur s. **1.** Uyuyan. **2.** Durgun (su).

uyurgezen b. s. Uykusunda kalkıp gezen ve bundan haberi olmıyan ruh hastası, °sairfilmenam.

uyuşkan s. Her kesle veya her şeyle kolayca uyuşabilen.

uyuşmak (nsz) **1.** Vücudun bir tarafında soğuk veya basınç yüzünden geçici olarak duyum ve hareket azalmak. *Soğuktan ellerim uyuştu.* **2.** (nsz:le) Her hususta birbirine uymak, °imtizacetmek. *Bu çiftin uyuşacağı umulmazdı.* **3.** (nsz: e) Bir iş üzerinde birbirine uymak, °mutabık kalmak. *Alıcı ile satıcı beş bin liraya uyuştular.*

uyuşmazlık i. Düşünce aykırılığından geçinemezlik.

uyuşturmak (i) **1.** Uyuşmasını sağlamak, duymaz hale getirmek. *Uyuşturucu ilâçlar.* **2.** (i:i,le) Anlaştırmak.

uyuşuk s. **1.** Uyuşmuş, duyum ve hareketten kalmış olan. **2.** Gevşek ve tembel.

uyutmak (i) Uyumasına sebep olmak, uyur hale koymak.

uyutucu s. Uyku sağlayıcı, uyku getirici.

uyuz i. **1.** «Sarkopt» denilen ve örümcek soyundan gözle zorlukla görülecek kadar küçük olan bir böceğin, üstderinin altına girerek yaptığı, kaşındırıcı bir deri hastalığı. **2.** s. Bu hastalığa tutulmuş olan. **3.** mec. Beceriksiz, pısırık.

uz s. **1.** İyi, yarar, uygun. **2.** İşinin eri. **3.** Düzgün, açık ve maksada uygun (anlatış), °fasih. **4.** i. Uyuşma, araları düzelme.

uza s. Uzak.

uzaduyum b. i. *ruh.* Uzaklardaki bir olayı, bilinmiyen ve doğaüstü sanılan bir araçla duyma hali.

uzagörüm b. i. *fi.* «Fotoelektrik hücre» adı verilen bir ampulün ve elektromagnetizma dalgalarının yardımiyle, pek uzakta bulunan bir cismin görüntüsünü elde etme.

uzak s. **1.** Gidilmesi çok süren, yakın karşıdı. *Orası uzaktır yayan gidilmez.* **2.** Arada çok zaman bulunan. *Uzak bir gelecekte neler olacağı bilinemez.* **3.** Eli, gücü veya hükmü yetişmez. *O, böyle işlerden pek uzaktır.* **4.** Olasılığı az olan. *Ben bu işi çok uzak görüyorum.* **5.** Ayrı, birbiriyle ilgisi olmıyan. *Kötülük o adamdan cok uzaktır.* **Uzağı görmek,** ileride ne olacağını kestirmek. **Uzaklara gitmek,** mec. konudan ayrılmak. **Uzaktan bakmak,** seyirci gibi davranıp karışmamak **Uzaktan merhaba,** fazla ahbaplık istenmediğini anlatır.

uzakça s. Oldukça uzak olan.

uzaklaşmak (den) (Bir şeyden ayrılıp) Uzağa gitmek.
uzaklaştırmak (den,i) (Bir şeyden ayırıp) Uzağa sürmek.
uzaklık i. **1.** Uzak olma hali **2.** *mat.* İki nokta arasındaki uzay ölçümü. **Açı uzaklığı,** *as.* her hangi iki yıldızdan çıkıp bir görmenin gözüne ulaşan iki ışının meydana getirdikleri açının derecesi.
uzaksamak (i) Uzak saymak.
uzaktan s. İlgi derecesi az olan. *Uzaktan akraba.* **Uzaktan uzağa, 1)** ilgisi pek az olan. *Uzaktan uzağa tanışıklığımız var.* **2)** pek uzaktan (duyulan). *Uzaktan uzağa bir ses geldi.*
uzam i. *mat.* ve *fel.* Bir şeyin uzayda doldurduğu yer, °hayyiz.
uzamak (nsz) **1.** Uzun olmak. **2.** Çok zaman tutmak, uzun sürmek. *Bu iş uzadı.*
uzanım 1. i. *fi.* Titreşim hareketinde bulunan bir noktanın, her hangi bir anda, titreşim merkezine uzaklığı. **2.** *as.* Güneşe uzaklığı yerinkinden daha az olan bir gezeğenin, güneşten açısal uzaklığı yerden en çok göründüğü zamanda, bu açının değeri.
uzanmak (e) **1.** Boylu boyunca yatmak. **2.** Yolunu uzatmak. *Ta köye kadar uzandık.* **3.** Bir şeye erişmek üzere kolunu uzatmak. *Almak için uzanıverdim.* **4.** (nsz) Biraz uyumak için soyunmadan yatmak. *Ben biraz uzanacağım.*
uzantı i. *an.* Bâzı üyelerin bir yerinde görülen uzamış kısım, °istitale.
uzatma i. **1.** Uzatmak eylemi. **2.** *dl.* Seslilerin uzun söylenişi.
uzatmak (i) **1.** Uzamasına sebep olmak, uzamak işini başkasına yaptırmak. **2.** İleri sürmek, ileri sürüp ulaştırmak. *Kolunu uzatmak. Karşıdan karşıya ip uzatmak.* **3.** (nsz) Tartışmayı sürdürmek. *Artık uzatma, mesele anlaşıldı.*
uzay i. *fel.* Aynı zamanda birkaç şeyin varlığını görüp bunların birbirine göre olan durumlarından sezinerek zihnimizde yarattığımız soyut kavram; bütün varlıkları her yandan kaplıyan sonsuz boşluk, °feza, °mekân. **Uzay geometri,** Bak. geometri.
uzaysal s. *fel.* Uzayla ilgili, uzaya değgin.
uzbilim b. i. Bir bilimde veya bir bilimin bir kolunda derin ve geniş bilgi, uzmanlık için gereken bilgi, °ihtısas.
uzgörür b. s. Keskin görüşlü, gerçeği önceden görebilen.
uzlanım i. Bilginin her hangi bir kolunda uzmanlık aşamasına çıkma, °ihtisas peyda etme.
uzlaşmak (nsz) Aralarında meydana çıkan fikir veya menfaat ayrılığını kaldırarak uyuşmak. *İki ortak nihayet uzlaşabildiler.*
uzluk i. Ustalık, işinin eri olma hali, °hazakat.
uzman i. Uzbilimi olan kimse, °mütehassıs.
uzmanlık i. Uzman olma hali, uzmanın işi veya yeri, °mütehassıslık.
uzun s. **1.** Boyu çok olan, kısa karşıdı. *Uzun değnek.* **2.** Çok süren. *Uzun ömür. Uzun yol.* **Uzun boylu, 1)** boyu çok olan, **2)** uzun uzadıya. **Uzun eşek,** eğilmiş ve biri ötekinin arkasına tutunmuş bir kaç kişinin üzerinden atlamak suretiyle oynanan bir açık hava oyunu. **Uzun etmek, 1)** tartışmayı sürdürmek, **2)** aşırı gitmek. **Uzun hayvan,** yılan. **Uzun kulaktan haber almak,** uzaktan uzağa haber almak. **Uzun oturmak,** uzanarak oturmak, yarı yatmış durumda oturmak. **Uzun sesli,** *dl.* uzun söylenen sesli. **Uzun uzadıya,** uzatarak, derinleştirerek, genişleterek, ayrıntılariyle.
uzunbacaklılar b. i. *zo.* Uzun bacaklı olup sulu yerlerde yaşıyan kuşlar takımı.
uzunkafalı b. s. *an.* Kafa tasının ön-art ekseni yan eksenine göre uzun olan (kimse), °dolikosefal.
uzunluk i. *mat.* İki nokta arasındaki yer aralığının ölçümü. **Uzunluk ölçüsü,** uzunluğu ölçmek için kullanılan metre, yarda gibi her hangi bir birim.
uzuv,-zvu Ar. i. Örgen, üye.
uzvi Ar. i. Örgensel.
uzviyet,-ti Ar. i. Örgensellik.

Ü

ü, Ü Türk alfabesinin yirmi altıncı harfi; sesbilim bakımından, yuvarlak seslilerden incelerin darını gösterir.
ücra s. Ucra.
ücret,-ti Ar. i. Hizmet karşılığı verilen para veya mal.
üç,-çü s. **1.** İkiden bir artık. **2.** i. Ikiden sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam: 3,III. **Üç aşağı beş yukarı,** belli bir sayıdan az fazla veya az eksik olmak üzere. *Üç aşağı beş yukarı uyuşun da mesele bitsin.* **Üç aşağı beş yukarı dolaşmak,** ne yaptığını bilmeden kararsızlık içinde dolaşmak. **Üç aylar,** kamer takviminin recep, şaban ve ramazan aylarına verilen toplu ad. **Üç buçuk atmak,** korkup durmak. **Üç hal kanunu,** *fel.* Auguste Comte'-un insan topluluğunun (ve bu arada bilimlerin) tanrıbilimsel fizikötesi ve tanıtlı olmak üzere üç halden geçerek geliştiğini söyliyen kanunu.
üçer s. Üç sıfatının üleştirme şekli. her birine üç, her defasında üçü bir arada olarak.
üçgen b. i. ve s. Uc uca konulmuş üç doğru parçasından yapılmış kapalı şekil, ki uc noktalarına «tepe», doğru parçalarına «kenar» denir. **Eşkenar üçgen,** Bak. eşkenar. **İkizkenar üçgen,** yalnız iki kenarı birbirine eşit olan üçgen.
üçleme i. **1.** Üçlemek eylemi. **2.** s. Üçe bükülmüş, üç kat. *Üçleme halat.*
üçlemek (i) **1.** Üçe çıkarmak. **2.** Ürünün üçte birine karşılık toprağını kiralamak. **3.** (nsz) Üçe çıkmak.
üçlü s. **1.** Kendinde her hangi bir şeyden üç tane bulunan. *Üçlü sefertası. Maçanın üçlüsü.* **Üçlü kaidesi,** *mat.* bir orantı meydana getiren dört nicelikten üçü bilindiği halde dördüncüyü bulma kaidesi; 4 metresi 20 liraya alınan kumaşın 3 metresi kaça alınabilir sorusu $\frac{4}{20} = \frac{3}{x}$ biçiminde bir orantı verir ki buradan $x = \frac{20X3}{4}$ bulunur.
üçüncü s. Üç sıfatının sırasal şekli, sırada ikinciden sonra gelen. **Üçüncü zaman,** *je.* jeoloji devirlerinden eosen, oligosen, miyosen ve pliyosen dizgelerini içine alan büyük zaman.
üçüncül s. *kim.* Üçüncü dereceden olan, °sülâsi.
üçüz s. Bir arada doğan üç (kardeş).
üçüzlü s. **1.** Üçüzleri olan (ana). **2.** Üç türlüsü bulunan. *Üçüzlü bir başarı.* **3.** Üçü bir arada olan. *Üçüzlü şamdan.*
üdeba Ar. ç. i. Edipler.
üfleç i. Bir alevi üfleyip bir şey üzerine yöneltmek için kullanılan ince maden boru.
üflemek (e) **1.** Dudaklarını büzerek soluğunu bir şey üzerine hızla vermek. **2.** (i) Bu işi, yanmakta olan bir şeyi söndürmek veya canlandırmak üzere, onun üzerine yapmak. *Mumu üflemek. Ateşi üflemek.* **3.** (Solukla seslendirilen çalgılar hakkında) Çalmak. *Ney üflemek.*
üfürmek (i) **1.** Üfleyip yürütmek. *«Yel üfürdü, su götürdü».*
üfürük i. Üfürülerek verilen soluk.
üfürükçü s. Okuyup üfliyerek hastalıkları savdığı iddiasında olan ve böylece, bilgisiz kimseleri dolandıran (kimse).
üğendire, üğendirek i. Hizmet öküzlerini dürtmekte kullanılan ucu bizli uzun değnek.
üğrüm i. *as.* Yerin ekvator şişkinliği üzerine ay kütlesinin yaptığı çekme etkisiyle yer ekseninin, $18\frac{2}{3}$ yılda bir elipsel koni çizmek üzere doğrultusunu sürekli surette değiştirmesi olayı, °nutasyon.
üğütmek (i) Öğütmek.
üleş i. Pay.
üleşmek (nsz:le) Bölüşmek, paylaşmak.
üleştirimli s. *fel.* «Mükâfat ve cezanın her kesin hakkına göre üleştirilmesi temeline dayanan tüze» demek olan «üleştirimli tüze» teriminde geçer.
üleştirme i. Üleştirmek eylemi. **Üleştirme sayısı,** *dlg.* birer, ikişer gibi üleştirmede her tarafa kaç tane verildiğini anlatan sayı şekli.
üleştirmek (i,e) **1.** Pay ederek dağıtmak, bölüştürmek. **2.** Her kesinkini kendine vermek, °tevzi etmek.

ülfet,-ti Ar. i. **1.** Alışma. **2.** Tanışma, görüşme.
ülger i. Şeftalide olduğu gibi ince tüy.
ülke i. Bir devletin hükmü altında bulunan yer
Ülker i. *as.* Boğa burcunda, boyun yerinde, adı «Alcyone» olan, en parlağının etrafında toplanmış altı veya yedi yıldızdan ibaret takım, °Süreyya.
ülkü i. [T D.] **1.** Düşünce. **2.** Emel. **3.** Örnek. **4.** *fel.* Ancak düşüncede var olan şey, gerçek karşıdı. **5.** İnsanı umut içinde yaşatan, ruhunu kuvvetli tutan, erişilmesi her vakit mümkün olmıyan ve uğrunda fedakârlık yapmaktan çekinilmiyen yüce dilek.
ülkücülük i. **1.** *fel.* Ülküyü, yani düşüncede var olanı kabul eden, asıl gerçeği insan zihnine mal eden felsefe öğretisi. **2.** Sanatta ülküyü yani gerçekten daha güzel olanı amaç'ıyan çığır.
ülküsel s. Ülkü ile ilgili, ülkü niteliğinde olan.
ültimatom Lâ. i. Bir devletin başka bir devlete yaptığı son ve kesin önerme, ki kabul edilmemesi savaşa yol açar.
ültraviyole Fr. i. Güneş tayfında bulunan ve yapma olarak da elde edilip hekimlikte kullanılan bir ışınım.
ülûhiyet,-ti Ar. i. (.-..) Tanrılık.
ülüfer i. Nilüfer.
ümera Ar. ç. i. (..-) **1.** Amirler, buyurmanlar. **2.** Üssubaylar.
ümit Fa. i. Umut **Ümidini kesmek,** artık ummaz olmak. **Ümit dünyası,** her hangi bir şeyi ummaktaki ısrarı mazur göstermek için söylenir. *Bu iş olacak gibi değil ama, ne yapsın, ümit dünyası.*
ümitlendirmek Fa. T. (i) Umutlandırmak.
ümitlenmek Fa. T. (nsz) Umutlanmak.
ümitli Fa. T. s. Umutlu.
ümitsiz Fa. T. s. Umutsuz.
ümitsizlik Fa. T. i. Umutsuzluk.
ümmet,-ti Ar. i. Bir peygambere inananların topu. *Muhammet ümmeti.*
ümmi Ar. s. (.-) Okuyup yazması olmıyan, okusuz.
ün i Her kes tarafından iyi bir nitelikle bilinip tanınmış olma hali, san, °şan. *Onun ünü dünyayı tutmuştur.* **Ün salmak,** ünü her yerden duyulmak.
ündemek (i) Her kes duysun diye bir şeyi bağırarak söylemek.
ündücü s. [T. D.] Bir şeyi ündiyerek söyliyen, °münadi.
üniforma Fr. i. Silâhlı kuvvetlerin resmî giysisi.
üniversite Fr. i. Fakülteler birliği.
ünlem i. *dlg.* Türlü duyguları anlatmağa yarıyan kelime, ki söz bölümlerinden biridir; «ah, oh, eyvah, aferin, dehşet, yazık» birer ünlemdir.
ünlemek (e) Seslenmek. *Birine ünlemek.*
ünlü s. Ün salmış olan.
ünsiyet,-ti Ar. i. Ahbaplık, arkadaşlık, alışkanlık
üranyum Lâ. i. (.×.) *kim.* Simgesi U, atom sayısı 92, atom ağırlığı 248,2 ve yoğunluğu 18,7 olan demir görünüşünde bir maden, kı atomal parçalanma ile radyumu verir.
üre Yu. i. Azotlu besinlerin vücutta yanmasiyle meydana gelerek erimiş bir halde sidikle dışarı atılan ve günde aşağı yukarı otuz gram tutan azotlu madde.
ürem i. Ödünç olarak verilen paranın kira karşılığı, °faiz
üreme i. **1.** Üremek eylemi. **2.** Canlıların ve bitkilerin cinsel hücrelerinin birleşmesinden ortaya çıkan tohumla veya doğrudan doğruya meydana getirdikleri sporlarla çoğalmaları, °tenasül.
üremek (nsz) (Hayatı olan şeyler) Birbirinden çıkıp çoğalmak.
üremi Yu. i. *hk.* Ürenin sidikle çıkmayıp kanda birikmesi.
üren i. [T.D.] Döl, °nesil.
üreteç i. *fi.* Her hangi bir enerjiyi, elektrik akımı haline çeviren aygıt. *Pil, dinamo birer elektrik üretecidir.*
üretim i. Bitkilerden ve hayvanlardan ürün sağlama işi, °istihsal.
üretmek (i) (Hayatı olan şeyleri) Birbirinden çıkarıp çoğaltmak.
üretmen i. Üretimle uğraşan kimse, °müstahsil.
ürkek s. **1.** Çok ürken. **2.** Çekingen. **Ürkek ürkek,** çekine çekine.
ürkeklik i. Ürkek olma hali.
ürkmek (nsz) **1.** Korkup sıçramak. *Otomobille karşılaşınca, at ürktü.* **2.** Şaşkınlıkla karışık korku duymak *Hasta öyle zayıflamıştı ki ilk görüşte halinden ürktüm.* **3.** (Ağaç) Meyva vermemek. *Şeftaliler bu yıl ürkmüş.*
ürkün i. [T.K.] Topluluğu kaplıyan ortaklaşa korku, °panik.
ürkünç s. [C K.] Ürkütücü.
ürküntü i. Ürkme duygusu.
ürkütmek (i) **1.** Ürküntü vermek. **2.** (Ağacı) Kırpıp budıyarak çok uzamasına engel olmak.
ürodel Fr. i. *zo.* Kurbağagillerden vücutları kelerlerde olduğu gibi uzunca, ayak-

ları kısa ve kuyrukları ince uzun olan ve çoğu suda yaşıyan hayvanlar takımına «ürodeller» denir.
ürpermek (nsz) Tüyler diken diken kalkıp deri nokta nokta kabarmak.
ürümek (nsz) Havlamak *«İt ürür. kervan yürür».*
ürün i. Bitkilerden ve hayvanlardan elde edilen yararlı şey, °mahsul.
üründülemek (i) [T.D.] Seçmek, °ihtiyar etmek.
üründün i. [T.S.] Şunu veya bunu seçmekte, yapıp yapmamakta erkinlik.
ürüt i. [C.K.] Bir kuruluşun kasasına giren para tutarı, °hasılat.
üryani Fa. i. Hoşafı çok beğenilen bir çeşit erik.
üs- (Önek) Üst sıfatının kısalmışı olup, eklendiği kelimenin daha yukarı derecelisini anlatan, yeni kelimeler oluşturmağa yarar. *Üsteğmen. Üssubay.*
üs i. *mat.* Bir kuvvete yükseltilmiş bir sayının üzerine yazılan ve kaçıncı kuvvete yükseltildiğini gösteren sayı, 5^3 ifadesinde 3 üstür.
üs,-ssü Ar. i. Özek, dayanak.
üsbitken b. s. Başka bir bitkinin üzerinde biten fakat asalak olmıyan (bitki).
üsçavuş b. i. *ask.* Orduda çavuşla başçavuş arasındaki erbaş, ki bölüğün gereç ve yazı işlerinde başçavuşun yardımcısıdır.
üsküf i. *tar.* Yarısı arkaya sarkan uzun bir sarık.
üsküre i. Öskire
üslûp Ar. i. Oluş veya yapış tarzı, bir sanatçının, bir sanat çeşidinin veya bir sanat devrinin özel tarzı.
üsmut,-tu b. i. *fel.* Ne nitelik ne de nicelik bakımından hiç değişmeden sürüp giden mutluluk.
üssubay b. i. Binbaşı, yarbay veya albay aşamasında bulunan subay.
üst,-tü i. **1.** Bir şeyin göğe doğru olan yanı. *Evin üstü. Yerin üstü.* **2.** Bir şeyin bu yandaki kısmı. *Tavrağın üstü yaş.* **3.** Bir şeyin dış yüzü. *Portakalın üstü pürtüklü.* **4.** Giysi. *Üstünü değiştirmek. Çocuk üstünü çamur etti.* **5.** Birine göre yüksek aşamada olan her kes, °mafevk. **6.** Üst kelimesi bâzı deyimlerde «boyun borcu» anlamına kullanılmıştır. *Üstüne almak. Üstünden atmak. Ne üstüne lâzım.* **7.** s. Birkaç şeyin birbirine göre göğe daha yakın olanı. *Üst kat. Üst köşe. Üst dudak.* **8.** Öte, arka. *Pınarın üst yanında. Bunun üst yanı yalan.* **9.** Artan, geriye kalan. *Paranın üstü.* **10.** Bâzı iyelik takımlarında oluş zamanı anlatır. *Yemek üstü. Suç üstü. Akşam üstü.* **11.** Sınıflamalarda esas olarak alınan tipe göre ileri derecede olan. *Üsteğmen. Üstinsan.* **Üst baş,** kılık kıyafet. **Üst çıkmak,** yenmek. **Üste çıkmak,** suçlu olduğu halde suçsuz görünmek. **Üste gelmek,** semirmek. **Üste vermek,** iki şey değiştirilirken birine başka bir şey daha katmak. **Üste vurmak, 1)** artırmak, **2)** katmak. **Üst gelmek,** yenmek. **Üst perdeden konuşmak,** cüret ve iddia ile söz söylemek. **Üstten,** derinleştirmeden, °sathi. **Üstten almak,** yüksek konuşmak **Üstü kapalı,** açık ve kesin kelimeler kullanmadan. **Üstüme iyilik sağlık,** «Allah esirgesin» «üstümüzden ırak» anlamına ünlem. **Üstünde kalmak,** artırmada ona kalmak **Üstünden atmak,** bir şeyi vazife edinmemek. **Üstünden dökülmek (Giysisi-),** yakışmamak. **Üstünden geçmek (Birinin-),** ırzına geçmek. **Üstünden (şu kadar zaman) geçmek,** aradan o kadar zaman geçmek. **Üstüne almak, 1)** alınmak, **2)** vazife edinmek. **Üstüne atmak,** (bir suçu) başkasına yüklemek. **Üstüne basmak,** doğru bir tahmin veya oyda bulunmak. **Üstüne başına etmek (Birinin-),** kbk. ağır küfürlerle donatmak. **Üstüne düşmek, 1)** bir şeye merak sardırmak. çok uğraşmak, **2)** ısrar etmek. **Üstüne evlenmek (Karısının-),** (eskiden) karısı varken bir karı daha almak. **Üstüne gelmek (Bir şeyin-),** bir şey yapılırken veya konuşulurken çıkagelmek. **Üstüne koymak,** katmak. **Üstüne mal etmemek,** vazife edinmemek, kendisi ile ilgili görmemek. **Üstüne oturmak,** hakkı yokken bir şeyi kendine mal etmek. **Üstüne titremek (Bir şeyin-),** çok sevgi ve özen göstermek. **Üstüne toz kondurmamak,** birisinin hata işliyebileceğini kabul etmemek. **Üstüne varmak,** tazyikle ısrar etmek. **Üstüne yatmak,** üstüne oturmak. **Üstüne yormak (Kendi-),** alınmak. **Üstüne yürümek,** zorlamak ve korkutmak için saldıracak gibi olmak. **Üstünü görmek,** kadın âdet görmek. **Üstünü kirletmek,** donuna etmek. **Üstü örtülü,** üstü kapalı.
üstalize T. Fa. b. i. c. Alizelere karşıt olarak ekvator bölgelerinin havasını kutuplara doğru süren, kuzey yarımkürede güney-batıdan ve güney yarımkürede de kuzey-batıdan esen rüzgâr.
üstat Fa. i. Bilimde usta.
üstderi b. i. **1.** *zo.* Derinin üst zarı. **2.** *bt.* Bitkilerde bütün örgenleri örten doku.
üstderialtı,-nı b. i. *bt.* Üstderinin altında bulunan hücre katmanı.
üste i. Halk dilinde «başarmak, becermek» anlamına kullanılan «üstesinden gelmek» deyiminde geçer.

üstecelik i. **1.** Üste verilen şey. **2.** Üste giyilen giysi, üstlük, *pardesü

üsteğmen b. i. *ask.* Orduda aşaması teğmenle yüzbaşı arasında olan subay, ki asıl ödevi takım komutanlığıdır.

üstel s. *mat.* Üsü olan, üslü.

üstelemek (e) **1.** Bir şeyin üstüne eklenmek, katılmak. *Sıkıntıya bir de hastalık üsteleyince...* **2.** (nsz) (Hastalık) Tepreşmek. *Sıtması üsteledi.* **3.** (nsz) Bir fikir veya istek üzerinde fazla durmak, bekinmek, *ısrar etmek. *Bu cevabı alınca fazla üstelemedim.*

üstelik i. **1.** Üste verilen şey. *Saatimi bu kalemle değiştirdim, beş lira da üstelik aldım* **2.** zf. Fazla olarak, yetmiyormuş gibi. *Yedirdi içirdi, üstelik para da verdi.*

üstenci s. Başkası için bir iş yapmağı üstüne alan (kimse), *müteahhit.

üstenmek (i) [C.K.] Bir işi yapmağı üstüne almak, *taahhüdetmek.

üstermek (i,e) [C.K.] Bir işi veya bir şeyi birinin üstüne bırakmak, *ihale etmek, *teffiz etmek.

üstinsan b. i. Görüş, irade gibi erdemlerinin yüksekliğiyle her kesi geride bırakan insan. *Üstinsanların en iyi örneği ATATÜRK'tür.*

üstlük i. Ceketin üzerine giyilen uzunca giysi, *pardesü

üstsubay b. i. Üssubay.

üstübeç i. Boyacılıkta kullanılan kurşun karbonatı, ki oldukça şiddetli bir zehir olduğundan kullanılışı bâzı kayıtlara bağlıdır.

üstün s. Benzerlerinin üstünde olan, onları geride bırakmış olan. *Üstün bir zekâ. Üstün bir irade. «El elden üstündür ta arşa kadar».* **Üstün körü** (doğrusu **görü**), derinleştirmiyerek, özen vermiyerek, *sathi.

üstüne ba. Üzerine[3]. *Çay üstüne ayran içilir mi? Bu yorgunluk üstüne birer kahve içelim.*

üstünkörü b. zf. Bak. üstün.

üstünlük i. Üstün olma hali.

üstüpü İt. i. Gemi kalafatında kullanılan didilmiş kendir.

üstüvane Ar. i. Yuvak, *silindir.

üstüvani Ar. s. Yuvak (biçiminde olan).

üşen i. Üşeniklik.

üşenç s. Üşengen.

üşengeç, üşengen s. Pek üşenen.

üşeniklik i. Üşenme hali.

üşenmek (e) Kendinde bir gevşeklik duyarak bir işi yapmağa isteği olmamak. *Gitmeğe üşeniyorum. Lâkırdı söylemeğe üşeniyor.*

üşmek (e) Çokça gelip toplanmak. *Her kes başıma üştü. Ekmeğe karınca üştü.*

üşniye Ar. i. *bt.* Suyoşunları.

üşümek (nsz) Soğuktan rahatsız olmak.

üşüntü i. **1.** Üşmek eylemi. *Karınca üşüntüsü.* **2.** s. Kalabalık olan. *«Üşüntü köpek, mandayı paralar».* **Üşüntü etmek**, bir işe girişmek üzere her taraftan akın etmek.

üşürmek (i,e) Üşmek işini yaptırmak, saldırtmak. *Köpekleri birinin üstüne üşürmek.*

üşüşmek (e) Sağdan soldan, her taraftan üşmek. *Halk vaka yerine üşüştü.*

ütme i. **1.** Ütmek eylemi. **2.** Alazlanmış sütlü buğday.

ütmek (i) **1.** Ateşten veya yüksek bir ısıdan geçirmek. **2.** Bir şeyi, tüylerini yakmak için alevden geçirmek. **3.** Utmak.

ütü i. **1.** Ütmek işi. **2.** Giysilerin buruşuklarını gidermek için bunların üzerinden geçirilen kızgın demir alet (ki Divanü Lûgat-it-Türk'te «ütük» şeklinde geçer). **3.** Bu aletle yapılan iş. *Bu kadın iyi ütü bilir.* **4.** Ütüv.

ütülemek (i) **1.** Ütü ile buruşuklarını gidermek. **2.** Alevde tüylerini yakıp gidermek.

ütülmek (nsz) Utulmak.

ütülü s. Ütülenmiş, ütü ile buruşukları giderilmiş.

ütün i. Birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık, *şefaat.

ütüsüz s. Ütülenmemiş veya ütüsü bozulmuş. *Ütüsüz bir pantolon.*

ütüv i. **1.** Eşyanın üzerindeki mikrop veya ufak böcekleri basınçlı buharla öldürmek için kullanılan büyük kazan. **2.** Bâzı maddeleri kurutmak veya onlara belli bir sıcaklık derecesi sağlamak için kullanılan ve ısınma tertibatı olan dolap.

üvendire i. Üğendire.

üvey s. **1.** (Yakın akrabalar hakkında) Öz olanın yerine geçen. *Üvey ana. Üvey baba.* **2.** Anaları veya babaları ayrı olan (kardeş). *Üvey kardeş.* **Üvey evlât,** mec. benzerleri arasında ayrı ve hor tutulan.

üveyik i. Korularda yaşıyan ve eti için avlanan güvercini andırır bir kuş.

üveymek (nsz) (Güvercin, kumru gibi kuşlar göğsünden) Ötmek.

üvez i. Gülgillerden bir ağaç ve bunun muşmulaya benziyen ve iyice olgunlaştıktan sonra yenen yemişi.

üvez i. Sivrisineğe benzer bir böcek.

üye i. **1.** Her hangi bir toplulukta bireylerden her biri, *âza. *Meclis üyesi. Kurum üyesi. Ayle üyeleri.* **2.** *an.* Örgen.

Göz vücudan üyelerinden biridir.

üzengi i. Hayvana binildikte ayak dayamağa yarar demir basamak, ki kayışla eyerin iki tarafına asılı bulunur.

üzengilemek (i) (Hayvanı koşturmak üzere) Üzengi ile vurmak.

üzere, üzre e. **1.** Maksat anlatır. *Gitmek üzere kalktı.* **2.** Şart veya niyet anlatır. *Akşama geri vermek üzere bu kitabı alabilirsiniz.* **3.** Yol ve tarz anlatır. *Yukarda yazıldığı üzere.* **Üzre olmak (Bir şey şu veya bu hal-),** o şey o hale gelmeğe yakın olmak. *Yemek pişmek üzeredir.*

üzeri i. Bu kelimenin yalın hali «üzer» olmakla beraber ancak isim takımlarında belirtilen halinde «üzeri» şeklinde ele alınır, ondan sonra bunun isim halleri kullanılır, «üzeri, üzerini, üzerine, üzerinden, üzerinde, üzerinin» denir, yoksa »üzer, üzeri, üzere, üzerde, üzerden, üzerin» denmez. Yalın halinin anlamı «üst» olduğuna göre «üzeri» de «(bir şeyin) üstü» demek olur. *Masanın üzeri tozlu. Hırsızın üzerini aradılar. Benim üzerime vazife değil. Üzerinizde kaç kuruş var? Kabahati üzerinden attı. Üzerinin kirine bakın.* **Üzerine bir bardak su içmek,** umudunu keserek unutmak. **Üzerine bir iki güneş doğmak,** birkaç gün geçmek. **Üzerinize afiyet,** birinin hastalığı haber verilirken hıtabedilen kimseye bir nezaket sözü olarak kullanılır. **Üzerinde kalmak, üzerinden atmak ve dökülmek, üzerine almak, atmak, düşmek, evlenmek, koymak, mal etmek, titremek, toz kondurmamak, varmak, yormak** deyimleri «üst» kelimesiyle de söylendiğinden anlamları için oraya Bak.

üzerinde ba. Üzerine[1]. *Kimya üzerinde araştırmalar.*

üzerine ba. Sontakı şeklinde kullanılan bu söz: **1.** «Hakkında» bağlacında olduğu gibi, kendinden önce gelen kavramın sonra gelen kavrama konu durumunda olduğunu anlatır. *Dil üzerine bir yazı.* **2.** «...den dolayı» bağlacında olduğu gibi kendinden önce gelen kavramın sonra gelen kavrama sebep durumunda olduğunu gösterir. *Onun gelmesi üzerine ortalık düzeldi. Bunun üzerine her kes rahat etti* **3.** «...den sonra» gibi zarf da yapar. *Yemek üzerine su içilince... Bunca hazırlık üzerine yola çıkamamak insanı üzer.*

üzerlik *bt.* Sedefotugillerden, yaprakları almaşık, çiçekleri beyaz renkte ve susama benziyen tohumları acı olan bir bitki.

üzgeç i. İşi bitince çekilerek alınan ip merdiven.

üzgü i. Yersiz ve gereksiz olarak çektirilen sıkıntı, °eziyet. °eza, °cefa.

üzgülü s. Üzgü veren, °eziyetli.

üzgün s. **1.** Üzülmüş. **2.** Dermansız.

üzgüsüz s. Üzgü vermiyen, °eziyetsiz.

üzlet,-ti Ar. i. Bir tarafa çekilip genel hayattan uzak yaşama

üzlük i. **1.** Küçük toprak kab. **2.** Günlük gibi tütsü olarak kullanılan şey.

üzmek (i) **1.** Bir şeyi koparmak için, gerip çekerek gevşetmek. **2.** Üzüntü vermek.

üzre e. Bak. üzere.

üzücü s. Üzüntü veren. *Üzücü bir durum.*

üzülmek (nsz) **1.** Üzmek işi kendine yapılmak. **2.** (e) Üzüntü duymak.

üzüm i. *bt.* Asmanın glikozca zengin olan taze veya kuru halde yenen ve salkım durumunda bulunan meyvası, ki suyu ile şıra, pekmez, sirke, şarap gibi birçok türünler yapılır.

üzümsü s. *bt.* Üzüm, frenküzümü, kavun, kuşkonmaz gibi yumuşak, etli ve içi çok çekirdekli olan meyvalara «üzümsü meyva» denir.

üzüm üzüm b. zt. Uzmek ve üzülmek fiillerine getirilerek bunların anlamını şiddetlendirir.

üzün i. İç kapanıklığı, gönül üzgünlüğü, °hüzün.

üzünlü s. Gönlü üzgün, mahzun.

üzüntü i. İstenmez olaylardan doğan ruh tedirginliği. *Hasta iyileşinciye kadar çok üzüntü çektik. Bu adamın aksilikleri bana çok üzüntü veriyor.*

üzüntülü s. **1.** Üzüntüsü olan **2.** Üzüntü veren.

V

v, V Türk alfabesinin yirmi yedinci harfi; sesbilim bakımından dudak sessizlerinin sürekli ve yumuşağı.

vacip Ar. s. (-·) **1.** Gerekli. **2.** Müslümanlıkça yapılması gerekli olan.

vade Ar. i. (-·) **1.** Ödel. **2.** Önel. **Vadesi gelmek,** mec. Ömrü sona ermek, eceli gelmek.

vadetmek,-der Ar. T. (i,e) (×··) (-··) Adançlamak

vadi Ar. i. (-·) **1.** Derey, koyak. **2.** mec. Alan, yol, tarz. *Bu vadide hayli konuştu.*

vaftiz Yu. i. Hıristiyanların dine girme belgisi saydıkları bir tören, ki suya girmekten veya üzerine su serpilmekten ibarettir.

vagon İn. i. Demiryolu arabası.

vagonet,-ti Fr. i. Dekovillerde kullanılan küçük vagon.

vah ü. «Yazık» gibi acınma anlatır ve en çoğu tekrarlı kullanılır. *Vah vah, pek yazık oldu.*

vaha Ar. i. (-·) Çöl ortasında bitkili alan.

vahamet,-ti Ar. i. (·-·) Ağırlık, korkulacak hal.

vahdaniyet,-ti Ar. i. (·-··) Birlik, Tanrı birliği.

vahdet,-ti Ar. i. Birlik, teklik.

vâhi Ar. s. (-·) Boş, saçma.

vahîm Ar. s. (·-) Ağır, korkulu, çok tehlikeli.

vâhime Ar. i. (-··) Kuruntu.

vâhit Ar. s. (-·) Bir, tek.

vahiy,-hyi Ar. i. Din inanışına göre Tanrı tarafından bir fikrin veya bir emrin peygamberin gönlüne doğdurulması.

vahşet,-ti Ar. i. Yabanıllık.

vahşî Ar. s. Yabanıl.

vaız,-a'zı Ar. i Dinsel öğüt.

vait,-a'di Ar. i. Adanç.

vaiz Ar. s. (-·) Dinsel öğütler veren (kimse).

vaka Ar. i. Olgu.

vakaa Ar. zf. (×··) (·-·) Gerçek, her ne kadar. *Vakaa ben o sözü söyledim ama...*

vakar Ar. i. Ağırbaşlılık, yalım, onur.

vakarlı Ar. T. s. Ağırbaşlı, yalımlı, onurlu.

vakarsız Ar. T. s. Onursuz, yalımsız.

vaketa İt. i. (·×·) İnce bir çeşit meşin.

vakfe Ar. i. Duramak.

vakfetmek,-der Ar. T. (i,e) **1.** Vakıf haline sokmak. **2.** mec. Bir şeyin bütünü-nü bir işe vermek. *Hayatını bilime vakfetti.*

vakfiye Ar. i. Bir vakfın şartlarını bildiren kâğıt.

vâkı,-ı Ar. i. (-·) Olan, olmuş.

vakıa Ar. i. (-··) Olmuş bir iş. *Bu bir vakıadır, inkâr edilemez.*

vakıf,-kfı Ar. i. **1.** Bir hizmetin sürüp gidesiye yapılması için belli şartlarla ve resmî bir şekilde ayrılıp şu veya bu kimse tarafından bırakılan mülk veya para. **2.** Bu nitelikte olan (mülk veya para).

vâkıf Ar. s. (-·) **1.** Bilen. **2.** Bir şeyi vakıf haline sokan. **Vâkıf olmak,** bilmek, öğrenmek.

vakıfname Ar. Fa. i. Vakfiye.

vaki Ar. s. (--) Koruyucu[2].

vakit,-kti Ar. i. **1.** Bir işe verecek zaman. *Vakit dar. Şimdi vaktim yok. Vakit bulursam.* **2.** Uygun zaman. adar. *Simdi bunun vakti değil. Vaktinde yola çıkmalı.* **3.** Özel zaman. *Yemek vakti. Namaz vakti.* **4.** Hakkında konuşulan devir. *Vaktin bilginleri.* **5.** Paraca yetenek. *Onun bu kadar para vermeğe vakti yok.* **6.** Zaman anlatan kelimelere belirtilen halinde gelince «iken» anlamı verir. *Gece vakti. Kış vakti.* **7.** «Ettiği, edeceği» şeklindeki ortaçlardan sonra getirilerek zaman zarfları yapılır. *Geldiği vakit söylerim. Gideceğiniz vakit bana haber verin.* **Vakit geçirmek, 1)** meşgul olmak. *Ne ile vakit geçiriyorsunuz?* **2)** oyalanmak. **Vakitler hayrolsun,** esenleme sözü. **Vakit vakit,** belli olmıyan vakitlerde. **Vakti gelmek,** mec. ölüm veya yok olma vakti gelmek. **Vakti hali yerinde,** geçim durumu iyi, zengince. **Vaktini almak** veya **yemek (Bir iş birinin-),** başka işe ayrılmış zamanı tutmak. **Vaktini öldürmek,** vaktini boş şeylerle geçirmek. **Vaktiyle, 1)** vaktinde, uygun zamanda, **2)** oldukça eski bir zamanda.

vakitli Ar. T. s. Vaktinde olan. *Bu, vakitli bir iş sayılamaz.* **Vakitli vakitsiz,** uygun zamanını kollamaksızın, gelişigüzel zamanlarda.

vakitsiz Ar. T. s. Uygun bir zamanda veya mevsiminde olmıyan. *Vakitsiz iş. Vakitsiz meyve.*

vaktaki Ar. Fa. zf. (.--.) (.×.) Ne vakit ki, ... diği vakit. *Vaktaki söze başladı..*
vakum Lâ. i. *fi.* (×.) Boşluk².
vakur Ar. s. (.-) Ağırbaşlı, yalımlı, onurlu.
vali Ar. i. (-.) İlbay.
valide Ar. i. (-..) Ana, anne. **Valide sultan,** padişah analarına denirdi.
valiz İt. i. Küçük el bavulu.
vallah, vallahi Ar. ü. «Tanrıyı tanık tutarım», «Tanrı hakkı için» anlamına ant.
vals Fr. i. Salon danslarından biri ve onun havası.
vampir Al. i. **1.** İnsanların kanını emdiğine inanılan hortlak. **2.** Kan emici bir çeşit büyük yarasa.
vanadyum i. (.×.) *kim.* Simgesi V, atom sayısı 23, atom ağırlığı 51 olan 5,7 yoğunluğunda ve 1710 derecede ergiyen beyaz bir maden, ki esnekliğini arttırmak için çeliğe katılır.
vandalizm Fr. i. Güzel şeyleri kırıp geçirmek isteğini doğuran bir ruh hali.
vanilya Isp. i. (.×.) *bt.* Salepgillerdan, çiçekleri beyaz ve kokulu olan tırmanıcı küçük bir bitki ve bunun bâzı tatlılara güzel koku vermek için kullanılan yemişi.
vantilâtör Fr. i. Yel akımı sağlıyan fırıldak, fırıldaklı yelpaze.
vantrilok Fr. i. Karından söylüyormuş gibi ses çıkarma marifetini gösteren kimse.
vantuz Fr. i. Çekmen.
vapur Fr. i. Makina ile yürür gemi.
var s. **1.** Acunda veya düşüncede yer alan, yok karşıdı. (Bu sıfat hep yüklem olarak kullanılır ve üçüncü şahıslarda koşaç almıyabilir; belirten olması için sonuna «olan» ortacı getirilir). *Yurdumuzda birçok madenler var (dır). Dünyada var olan şeyler.* **2.** i. Elde bulunan her şey. *Bu yolda bütün varını harcadı.* **Var etmek,** yaratmak. **Varı yoğu,** bir kimsenin olanca malı. **Var kuvveti,** bir kimsenin olanca kuvveti. *Var kuvvetiyle dayandı.* **Var ol,** «yaşa» anlamına. **Varsa... yoksa...,** başına getirildiği tekrarlı kelimenin her şeyin üstünde tutulduğunu anlatır. *Varsa kızı, yoksa kızı, oğlunun yüzüne baktığı yok.* **Var yemez,** cimri. **Var yok,** olduğu bile şüpheli. *Yaşı on iki var yok.*
varagele b. i. Her hangi bir makinanın bir doğrultuda gidip gelerek iş gören parçası. **Varagele halatı,** bir şeyi bir yerden bir yere çekerek götürüp getirmeğe yarıyan halat.
varak Ar. i. **1.** Yaprak. **2.** Altın, gümüş veya başka madenleri döverek meydana getirilen incecik yaprak.
varaka Ar. i. Kâğıt, yazılı kâğıt.
varaklamak Ar. T. (i) Varak yapıştırarak süslemek.
varaklı Ar. T. s. Varağı olan, varaklanmış.
varan s. Bir olayın tek kalmayıp arkadan daha başkalarının gelebileceğini teklifsiz bir ifade ile anlatmak için birden başlıyarak sıra ile sayıların başına getirilir. *Karşı taraf «varan bir!» dedi ama arkasını getiremedi.*
varda İt. ü. (×.) «Dikkat, savul, destur» anlamına.
vardakosta İt. i. (..×.) **1.** Eskiden kıyıları koruyan gemilere verilen ad. **2.** s. İri yarı ve gösterişli (kadın).
vardırmak (i,e) Varmasına sebep olmak, götürmek. *İşi o hale vardırmamalı.*
vardiya İt. i. (×..) **1.** Gemilerde beklenen nöbet. **2.** Nöbet yeri.
varılmak (ösz,e) Her hangi biri varmak. *Oraya üç saatte varılır.*
varış i. **1.** Varmak işi veya tarzı. **2.** mec. Çabuk anlama yetisi. **Varışına gelişim,** «sen bana karşı nasıl davrandınsa ben de elbette öyle davranırım» anlamına bir özür bildirme sözü.
varışlı s. Her şeyi çabuk ve iyi anlıyan, °kiyasetli.
varışlılık i. Varışlı olma hali, °kiyaset.
varidat,-tı Ar. ç. i. (-..) Gelir, gelirler.
varide Ar. i. (-..) Gelen evrak.
varil Fr. i. Küçük fıçı.
varis Fr. i. Toplardamar genişlemesi.
vâris Ar. s. (-.) Kendisine kalıt düşen (kimse), kalıtçı.
vârit Ar. s. (-.) Olanaklığı hatıra gelir. *Bu sizin söylediğiniz vârit değil.*
variyet,-ti T. Ar. i. Varlık.
varlık i. **1.** Var olma hali. **2.** Var olan şey. **3.** Önemli şey. **4.** İyi yaşıyacak kadar geliri yolunda olma hali. **Varlık içinde yaşamak,** ihtiyaçlarını fazlasiyle karşılıyabilir şekilde yaşamak.
varlıklı s. Zengince ve geliri yolunda olan (kimse).
varmak,-ır (e) **1.** Kendisine doğru gidilen yere ayak basmak, °vâsıl olmak. *Köye vardığımız zaman akşam olmuştu. Tren Ankara'ya yedide varır.* **2.** Su veya bu noktaya gelmek. *Yaşı elliye vardı. O şimdi yolun yarısına varmıştır.* **3.** Hoş olmıyan bir sona ermek. *İş dövüşmeğe kadar vardı.* **4.** Bir şeyi iyice anlamak veya duymak. *Tadına varmak. Sırrına varmak.* **5.** Acımadan, çekinmeden yapmak. *Eli varmak. Dili varmak.* **6.** (Kadın hakkında) Evlenmek. *Kız komşunun*

oğluna varmış. **7.** Bir hale geçmek. *Secdeye varmak Uykuya varmak* **Var (varın, varsın, varsınlar), 1)** istersen, (isterse) gibi konuşulan iş üzerinde serbest bırakmağı anlatır. *Var, bildiğini yap. Varsın gelmesin.* **2)** «var kıyas et», «varın hesabedin» şeklinde ve bu kıyas ve hesabın vereceği önemli sonuca işaret edilmiş olmak üzere kullanılır

varoş Macarcadan i. *tar* Bir şehir veya kasabada sur dışı olan mahalle.

varsağı i. Bir çeşit kayabaşı (türkü).

varsayıl s. Varsayış niteliğinde olan, °farazı

varsayım, varsayış i. Bir olayı veya birtakım olayları açıklıyabilmek için gerçek gibi kabul edilen ilke, deneyle henüz yeter derecede temellenmemiş fakat temellendirileceği umulan kuramsal fikir. °faraziye. °ipotez

varsaymak b. (i) Bir olgunun sonuçlarından faydalanabilmek veya bu sonuçlar üzerine düşünce yürütebilmek için onu olmuş veya olacak saymak, °farz etmek. *Öyle bir durum karşısında kaldığımızı varsayalım, ilk yapacağımız iş...*

varta Ar. i. Tehlikeli durum *Vartaya düşmek. Varta atlatmak.*

varyete Fr. i. Çeşitleri sık sık değişen şarkı, dans, hokkabazlık, temsil gibi oyunlar.

varyos Yu. i. Ağır taşçı ve işçi çekici.

vasat,-tı Ar. i. Orta, ara.

vasati Ar. s. (•••) Orta, ortalama

vasıf,-sfı Ar. i. Nitelik. *İnsanlarda iyi vasıflar da kötü vasıflar da olabilir.*

vasıflandırmak Ar. T. (i) Nitelendirmek

vasıflanmak Ar. T. (nsz) Nitelenmek.

vasıl,-slı Ar. i. Ulaştırma, birleştirme.

vâsıl Ar. s. (-•) «Ulaşmak, varmak» anlamına gelen «vâsıl olmak» deyiminde geçer.

vasıta Ar. i. (-••) **1.** Araç. **2.** Aracı. **3.** Aracılık

vasi Ar. s. (•-) Bir yetimin veya akılca zayıf ve hasta olan birinin malını yöneten (kimse).

vâsi,-i Ar. s. Geniş. engin.

vasilik Ar. T. i. (•-•) Vasi olanın hali, vasının gördüğü iş.

vasiyet,-ti Ar. i. Tutsu.

vasiyetname Ar. Fa. i. Bir adamın tutsularını yazmış olduğu kâğıt.

vaşak i. Yaban kedisini andırır, kulakları sivri, dişleri ve tırnakları keskin pek yırtıcı bir kürk hayvanı.

vat,-tı İn. i. Saniyede bir julluk iş yapan bir motorun güc birimi. **Vat - saat,** *fi.* gücü bir vat olan bir makinanın bir saat işlemekle yapmış olacağı iş.

vatan Ar. i. Yurt.

vatandaş Ar. T. i. Yurttaş.

vatandaşlık Ar. T. i. Yurttaşlık.

vatani Ar. s. Yurtsal.

vatanperver Ar. Fa. s. Yurtsever.

vatman İn. s. Tramvayı süren (kimse).

vatoz Yu. i. Kedi balığı.

vaveylâ Ar. i. (-•-) Çığlık.

vay ü. **1.** Şaşma anlatır. *Vay, sen burada mısın?* **2.** Acışma anlatır. *Vay başım, vay!* **3.** Bir şeyin veya bir kimsenin fena bir sona uğrıyacağını anlatır. O takdirde fiil gibi - e halinde nesne alır. *Vay. o gibi kimselerin haline!*

vazelin Al. i. Ham petrolden çıkarılan ve 31 derecede ergiyen bir çeşit mineral yağ.

va'zetmek,-der Ar. T. (e) (×••) Dinsel öğüt vermek.

vazgeçmek b. (den) **1.** Kendi hakkı saydığı bir şeyi artık istemez olmak. *Ben bu paradan vazgeçtim.* **2.** Yapageldiği bir şeyi artık yapmaz olmak. *Bu huydan bir türlü vazgeçmiyor.* **3.** Niyetten dönmek. *Ben bugün size gelmekten vazgeçtim.*

vazgeçti b. i. İki kişi arasında geçmiş bir anlaşmazlık. *Senin kendisiyle bir vazgeçtin mi var?*

vazıh Ar. s. (-•) Açık, aydın, belli.

vazıhamil,-mli Ar. b. i. Doğurma.

vazıikanun Ar. b. i. (-•••-) Yasaman.

vazıyed Ar. b. i. El koyma.

vazife Ar. i. (-••) **1.** Ödev. **2.** Görev. **Vazife etmek (Bir şeyi-),** veya **vazifesinden olmak (Bir şey-),** umursamak. **Vazifesi mi!** umurunda değil. *Biz burada beklemişiz onun vazifesi mi!*

vazifeşinas Ar. Fa. s. (-•••-) Ödevcil.

vazistas Ar. i. Pencere ve kapı üzerinde bulunan açılır kapanır kısım, ki havanın değişmesine yarar.

vaziyet,-ti Ar. i. **1.** Konum. **2.** Durum.

vazo İt. i. (×•) İçine çiçek yerleştirilen veya salt süs diye bir köşeye konulan süslüce ve değerli kab.

ve Ar. ba. İki kelime veya iki cümle arasına girerek aralarında birliktelik veya ardışıklık olduğunu anlatır. *Ben ve sen. Güzel ve iyi. Yedi ve içti. Geldi ve gitti.*

veba Ar. i. (•-) **1.** «Yersin basili» denilen ve hasta sıçanların pireleri ile insana geçen bir mikrobun meydana getirdiği bulaşıcı, ateşli ve öldürücü bir hastalık, ki eskiden büyük ve korkunç salgınlar yapardı. **2.** Bâzı hayvan hastalıklarına da «veba» denir. *Sığır vebası. At vebası. Domuz vebası.*

vebal,-li Ar. i. Günah. *Bu işin vebali vardır. Vebali boynuna.*
veca,-ı Ar. i. (·-) Ağrı.
vecibe Ar. i. (·-·) Ödev, boyun borcu.
vecih,-çhi Ar. i. «Yüz, çehre» demek olup «bu veçhile», «her veçhile», «hiç bir veçhile» gibi deyimlerde «yol» ve «tarz» anlamına gelir.
vecit,-cdi Ar. i. *ruh.* Esirme.
veciz Ar. s. (·-) Kısa ve anlatıcı (söz).
vecize Ar. i. (·-·) Özlü söz.
veçhe Ar. i. Yön.
veda,-ı Ar. i. (·-) Ayrılışta esenleşme. **Vedaa gitmek,** Allahaısmarladığa gitmek, **Veda etmek, 1)** Allahaısmarladık demek, **2)** mec. sevilen bir şeyden ilgisini kesmek.
vedalaşmak Ar. T. (nsz: le) Uğurlaşmak.
vedia Ar. i. (·-·) İnam.
vefa Ar. i. (·-) Sevgide dura.
vefakâr Ar. Fa. s. (·--) Vefalı.
vefalı Ar. T. s. Vefası olan, sevgide duralı.
vefasız Ar. T. s. Sevgide durasız.
vefat,-tı Ar. i (İnsan hakkında) Ölüm. **Vefat etmek,** ölmek.
vehim,-hmi Ar. i. Kuruntu, kurgu.
vehleten Ar. zf. (×··) Birdenbire, ansızın.
vejetalin Fr. i. Bâzı bitkilerden çıkarılan ve sadeyağ yerine kullanılan katı yağ.
vekâlet,-ti Ar. i. (·-·) **1.** Vekillik. **2.** (Eskiden) Bakanlık.
vekâleten Ar. zf. (·-··) (·×··) Birine vekil olarak.
vekâletname Ar. Fa. i. (·-·-·) Vekillik kâğıdı.
vekar Ar. i. Vakar.
vekil Ar. s. (·-) **1.** Birinin, işini görmesi için yerine bıraktığı veya yetki verdiği kimse, yeke. **2.** (Eskiden) Bakan.
vekilharç Ar. b. i. Bir konağın alışverişini yapmakla görevli kimse.
vektör Fr. i. *mat.* Doğrultusu, yönü ve uzunluğu belirli olan doğru çizgi, ki bir ok işaretiyle gösterilir.
velâdet,-ti Ar. i. (·-·) Doğum
velâyet,-ti Ar. i. (·-·) **1.** Velilik. **2.** Yetke.
velena It. i. (·×·) Yelken gemisinde iki direk arasına filoklar hizasında gerilen üçgen şeklindeki yelken.
velense i. (·×·) Bir yüzü uzun tüylü kalın ve ağır battaniye.
velet Ar. i. «Oğul, çocuk» demek olup çirkin bir ıma ıle hakaret için kullanılır. *Şu veletleri kov şuradan.*
velev Ar. e. İster, isterse, olsa da. *Bu sözü söylemedim, velev (velev ki) söylemiş olsam, ne çıkar?*
velfecir,-cri Ar. i. Bak. Gözleri velfecri okuyor.
velhasıl Ar. e. Sözün kısası, kısacası. *Velhasıl bu olacak şey değil.*
veli Ar. i. (·-) **1.** Bir çocuğun her türlü hareketinden ve halinden sorumlu olup ona karışan kimse. **2.** Ermiş, eren, *evliya.
velilik Ar. T. i. Veli olma hali. velinin görevi ve ödevi.
velosipet,-ti Fr. i. Bisiklet.
velur Fr. i. Kadife.
velût Ar. s. (·-) Doğurgan, dölcel.
velvele Ar. i. Gürültü, patırdı.
Venüs Lâ. i. Çulpan.
venüsçarıgı,-nı b. i. *bt.* Salepgillerden, esmer kırmızımtırak renkte olan çiçekleri çarığı hatırlatan güzel bir süs bitkisi, ki elli kadar türü bilinmektedir.
veraset,-ti Ar. i. (·-·) Kalıtım.
verdi i *fi.* Bir borudan bir saniyede geçen suyun ve bir iletken telden bir saniyede geçen elektriğin miktarı.
verdirmek (i,e) Vermesine sebep olmak, vermek işini başkasına yaptırmak
vere i. *tar.* Bir kalenin veya müstahkem bir yerin teslimi.
verece i. Bak. Alaca verece.
verecek i. Birine verilmesi gereken para, borç; alacak karşıdı.
verecekli s. Birine vereceği olan, borçlu; alacaklı karşıdı.
verem Ar. i **1.** Koch basili tarafından meydana getirilen, bütün örgenlere ve en çok akciğerlere saldıran, ateşli ve bulaşık bir hastalık, ki argın vücutlarda, veremlilerle sürekli ilişiği olanlarda, bunların eşyasını kullananlarda, veremli inek sütü içenlerde görülür. **2.** s. Bu hastalığa tutulmuş. *Verem bir kız.*
veremli Ar. T. s. Vereme tutulmuş.
verese Ar. ç. i. Mirasçılar, kalıtçılar.
veresi, veresiye zf **1.** Karşılığı olan para daha sonra ödenmek üzere. *Bu elbiseyi veresiye yaptırdım.* **2.** Özensiz, gönülsüz, önem vermeden. *Pek veresiye iş görüyor.*
verev s. Bir köşeden karşı köşeye doğru (kesilmiş, katlanmış) olan. *Bu kâğıt verev kesilmiş.*
vergi i. **1.** Kamu hizmetlerine harcanmak üzere hükümetin doğrudan doğruya veya bâzı madde fiyatlarının üstüne koyarak her kesten topladığı para. **2.** Birine doğuştan verilmiş iyi bir nitelik. *Güzel yazı yazmak bu adama vergidir.* **3.** Yardıma muhtaç olanlara bağış. *Bu adamın öksüzlere vergisi çoktur.*

vergili s. Bağışı çok olan. *Vergili adam.*
verid Ar. i. Toplardamar.
verilmek (e) Vermek işine konu olmak.
verim i. **1.** Çalıştırılan, işletilen veya bakılan bir şeyin verdiği sonuç veya bu sonucun miktarı. *İşçilerin verimi. Makinanın verimi. Ağacın verimi.*
verimce i. [C.K.] Bir yerden birisine ayrılıp belli zamanlarda verilen para, °aidat.
verimli s. **1.** Kendisinden beklenen sonucu veren. *Verimli bir tedbir.* **2.** Verimi çok olan. *Verimli bir tarla.*
verimsiz s. Verimi olmıyan veya az olan. *Pek verimsiz bir çalışma.*
verinmek (e) [T.D.] Kendisini birinin irade veya idaresine bırakmak, °teslim olmak
veriş i. **1.** Vermek işi veya tarzı. **2.** Bak. alışveriş.
verişmek (i) Karşılıklı alıp vermek. *Mektup verişmek.*
veriştirmek (i,e) **1.** Bol bol söylemek. *«Pohpohları veriştirirken».* **2.** (e) İyice çıkışmak, ağzına geleni söylemek. *Arkadaşına adamakıllı veriştirdi.*
vermek,-ir (i,e) **1.** Üzerinde veya yakınında olan bir şeyi başkasına eriştirmek. *Kitabı verir misiniz?* **2.** Bırakmak veya bağışlamak. *Bu evi bana babam verdi.* **3.** Yastamak. *Onun bütün bu haysuzluklarını çocukluğuna veriyorum.* **4.** (Düşünce veya bilgi anlatan şeyler hakkında) Başkalarına iletmek. *Ders, emir, haber, fikir, cevap, oy vermek.* **5.** Yöneltmek. *Sırtını sobaya vermek.* **6.** Bir hale yol açmak. *Zevk vermek. Ferahlık vermek. Zahmet vermek.* **7.** (Eğlenceli toplantı) Düzenleyip şunu bunu çağırmak. *Şölen vermek. Balo vermek. Konser vermek.* **8.** Birisiyle evlendirmek. *Kızını ona vermek istemiyor.* **9.** Yakıştırmak. *Ben bu hareketi size veremedim.* **10.** (i) Ödemek. *Borcunu vermek. Malın parasını vermek.* **11.** (Ortalığa yayılan şeyler hakkında) Yaymak. *Ses vermek. Koku vermek. Işık vermek.* **12.** Yetiştirmek, meydana getirmek. *Bu ağaç iyi meyva veriyor.* **13.** (yar) Tezlik fiili yapmağa yarar. *Gidivermek. Söyleyivermek.* **Ver elini şu** veya **bu yer,** üşenmeden o yere gidildiğini anlatır. *İkide birde ver elini İstanbul!*
vermut,-tu Al. i. Birçok bitkilerle güzel koku verilmiş tatlı bir şarap.
vernik Fr. i. Fırça ile sürülen cilâ.
verniye Fr. i. İlk yapanın adını taşıyan, pek küçük boyutları ölçmeğe yarıyan ve biri ötekisinde açılmış bir yuva içinde ötelenebilen iki çizgeçten ibaret aygıt.

veronika Lâ. i. (..×.) *bt.* Yavşanotu.
vesaik,-kı Ar. ç. i. (.−.) Vesikalar, belgeler.
vesait,-ti Ar. ç. i. (.−.) Araçlar.
vesatet,-ti Ar. i. (.−.) Aracılık.
vesayet,-ti Ar. i. (.−.) Vasılik.
vesika Ar. i. (.−.) Belge.
vesile Ar. i. (.−.) **1.** Sebep diye alınan veya sebep meydana getiren olay. *Buraya gelmeniz tanışmamıza vesile oldu.* **2.** Elverişli durum, °fırsat. *Bu vesileden faydalanarak şunu da söyliyeyim ki...*
vesselâm Ar. ü. «İşte o kadar» gibi sözü kısa kesmek için kullanılır. *Size gelmiyeceğim, vesselâm!*
vestiyer Fr. i. Bâzı yerlerde şapka, baston ve pardesü gibi şeylerin bırakıldığı oda.
vesvese Ar. i. İşkil.
vetire Ar. i. (.−.) Süreç.
veto Lâ. i. (×.) «Karşı gelirim» demek olup siyasal dilde «bir yetkelinin bir önermeyi abaması» anlamına gelir.
veya ba. **1.** Cümledeki görevleri aynı olan ve aralarında fark görülmiyen iki kelimeden ikincisinin başına getirilir. *Kavun veya karpuz, ikisi de iyi. Araba veya otomobil, ne bulursan tut.* **2.** Bak. ya³. **3.** Aynı hükme bağlı iki karşıt fikri anlatan kelimelerden ikincisinin başına getirilir. *Bir şeyin ucuz veya pahalı olması her vakit mal olduğu fiyata bağlı değildir.*
veyahut b. ba. Yahut.
veyl Ar. ü. «Yazık, vay haline» anlamına.
vezaret,-ti Aa. i. (.−.) Vezirlik.
vezin Ar. i. **1.** Tartı. **2.** Nazımda ölçü.
vezir Ar. i. (.−) İmparatorluk zamanında devletin bakanlık, valilik gibi yüksek görevlerini gören ve «paşa» unvanını taşıyan ileri kimselere denirdi.
vezirlik Ar. T. i. Vezir olma hali, vezir aşaması.
vezne Ar. i. **1.** Kuruluşlarda para alınıp verilen yer. **2.** Terazi.
vezneci s. Terazi yapan veya satan (kimse).
veznedar Ar. Fa. i. Para alıp veren memur.
vıcık s. Sulanarak kıvamı gevşemiş. *Vıcık çamur.*
vıcıklamak (i) Vıcık hale koymak.
vık,-kı i. Bir sıkıntı altında iken çıkarılan hafif ve boğuk sesi anlatır. *Vık bile demeden dişini çektirdi.*
vıklamak (nsz) Vık diye ses çıkarmak.
vınlamak (nsz) Topaç dönerken olduğu gibi vın diye ses çıkarmak.

vırıldamak (nsz) Usandıracak şekilde söylenmek.
vırıltı i. Vırıldama sesi.
vırlamak (nsz) Vırıldamak.
vır vır b. zf. Biteviye vırıldamayı anlatır. *Vır vır edip durma.*
vız i. Böcek uçarken veya atılan küçük bir şey hızla geçerken çıkan sesi anlatır. *Kurşun vız diye geçti.* **Vız gelmek (Birine bir şey-),** o şey ona pek önemsiz görünmek.
vızıldamak (nsz) Vız diye ses çıkarmak.
vızıltı i. Vızıldama sesi.
vızır vızır b. zf. Bir işin çabukluk ve kolaylıkla yapıldığını anlatır. *Kara borsa vızır vızır işliyor.*
vızlamak (nsz) Vızıldamak.
vibriyon Fr. i. Virgül şeklindeki bakterilere denir.
vicahen Ar. zf. (•--) (•×•) Yüzüne karşı, yüzlemece.
vicahi Ar. s. (•--) Yüzlemece.
vicdan Ar. i. Bulunç.
vicdanlı Ar. T. s. İnsaflı, hak gözetir.
vicdansız Ar. T. s. İnsafsız, hak gözetmez.
vida It. i. (×•) **1.** Döndüre döndüre bir yere sokulan burmalı çivi. **2.** Bu çivinin yuvasındaki burmalar. *Bu somunun vidası bozuk.*
vidala İt. i. (•×•) Ayakkabı yüzü yapılan sepilenmiş dana derisi.
vidalamak İt. T. (i) Vida ile tutturmak.
vidalı İt. T. s. **1.** Vidası olan. **2.** Vidalanmış.
vifak,-kı Ar. i. **1.** Uygunluk. **2.** Barış.
vigla İt. i. (×•) Dalyan çanaklığı.
vikaye Ar. i. (•-•) Koruma.
vikont,-tu Fr. i. Konttan bir derece aşağı olan soyluluk unvanı.
vikontes Fr. i. Kadın vikont veya vikont karısı.
vilâdi Ar. s. (•--) Anadan doğma (olan).
vilâyet,-ti Ar. i. (•--) İl.
villâ Fr. i. (×•) Köşk.
vinç,-çi İn. i. Ağır yükleri kaldırıp indirmeğe yarar makina.
vira İt. zf. (×•) **1.** Bir düzüye, arasız. *Vira söylüyor.* **2.** Maçuna ve başka makinaların çevrilmesi komutu.
viran Fa. s. (--) Yıkık, harap.
virane Fa. i. (•--) **1.** Yıkılmış veya pek harap olmuş yapı. **2.** Ören.
viranelik Fa. T. i. (•---) Ev yıkıntıları bulunan yer.
virgül Fr. i. Yazılı cümlede kısa bir durguyu göstermek üzere kullanılan, kıvrık kuyruklu nokta şeklindeki noktalama işareti.
virt Ar. i. **1.** Dinsel bir sözü biteviye tekrarlama. **2.** mec. Çok tekrarlama, diline dolama.
virtüoz İt. i. Müzikte yüksek ustalığı olan kimse.
visal,-li Ar. i. (Sevgiliye) Kavuşma.
visamiral,-li Fr. i. Amiralden bir aşama küçük deniz üstsubayı.
viski İn. i. (×•) İngilterede tahıllardan çekilen bir çeşit içki.
vişne i. *bt.* Gülgillerden dalları kırmızımtırak, çiçekleri beyaz renkte, kiraza benzer bir ağaç ve bunun kırmızı renkte ve ekşimtırak olan meyvası, ki en çoğu reçel veya şerbet şeklinde yoğaltılır.
vişneçürüğü,-nü b. s. Çürük vişne renginde olan.
vitamin Fr. i. *by.* Yokluğu raşitizm, iskorbüt, tavukkarası ve daha bâzı hastalıklar meydana getiren ve taze besinlerde bulunan birtakım maddelerin genel adı; bunların başlıcaları A vitamini, B vitamini, C vitamini ve D vitamini diye adlanır. Her birinin yokluğu başka başka hastalıkları doğurur. Süt, domates, limon, portakal, lâhana, karnabahar, havuç ve enginar, her birinde üç dört türlü vitamin bulunan besinlerdendir.
vitellüs Lâ. i. *by.* Yumurtada kabuk ve çekirdek dışında kalan maddelerin topu.
vites Fr. i. Otomobilin hızını kesip çoğaltan manivelâ.
vitir,-tri Ar. i. Yatsı namazından sonra kılınan üç rekât namaz.
vitrin Fr. i. Camekân.
viya İt. i. (×•) Dümeni ortaya alarak gemiyi bulunduğu doğrultuda yürütme.
viyaklamak (nsz) Yeni doğmuş çocuk ua ua diye bağırmak.
viyak viyak b. zf. Viyaklıyarak. *Çocuk viyak viyak ağladı.*
viyola İt. i. (•×•) Kemandan büyük ve ona benzer bir çalgı, ki «alto» da denir
viyolonist,-ti Fr. i. Keman çalan sanatcı.
viyolonsel İt. i. Keman gibi dört telli olan, fakat ondan büyük ve kontrbastan küçük olup yere dayıyarak çalınan orkestra çalgısı.
vize Fr i. (×•) Bâzı resmî kâğıtlara «görülmüştür» anlamına olmak üzere konulan işaret ve bu işareti koyma işi
vizita It. i. (•×•) Hekime verilen para.
vodvil Fr. i. Dolap ve düzen üzerine kurulmuş hafif komedi.
voleybol,-lü İn. i. (••×•) Arada gerilmiş olan ağ perdesi üzerinden iri bir meşin topu elle vurup aşırmak suretiyle karşılıklı oynanan meydan oyunu
volfram Al. i. (×•) *kim.* Simgesi W, atom

sayısı 74, atom ağırlığı 184 olan, 19,1 yoğunluğunda sert ve ancak 3000 derecede ergiyen bir maden, ki «tungisten» adıyle de anılır.

voli Yu. i. (×.) Balıkçı kayıklarının fırdolayı ağ salmaları.

volkan Fr. i. Yanardağ.

volkansal Fr. T. s. Yanardağsal.

volt,-tu Fr. i. *fi.* Elektromotor kuvvetin birimi. *200 volt kuvvetinde bir akım.*

volta It. i. (×.) Geminin rüzgâra karşı gidebilmek için sağa, sola zikzak yapması. **Volta vurmak,** böylece zikzak yapmak

voltametre Fr. i. (..×.) *fi.* Suyu bir elektrik akımiyle ayrıştırmağa yarıyan ve Volta adlı bilgin tarafından düzenlenmiş olan aygıt.

voltölçer Fr. T. i. *fi.* Bir elektrik akımının elektromotor kuvvetini ölçmeğe yarıyan aygıt.

votka Ru. i. (×.) En çok Rusların kullandıkları, imbikten çekilmiş renksiz içki.

voyvo Isp. ü. (×.) hlk. Alay ederek sataşmak için söylenir.

voyvoda İsl. i. *tar.* (.×.) Eskiden bâzı yerlerin valilerine verilen unvan. *Eflâk Voyvodası.*

vuku,-u Ar. i. (.-) Olma, oluş, olu. **Vukua gelmek, vukubulmak,** olmak, meydana gelmek.

vukuat,-tı Ar. ç. i. (.-.) **1.** Olanlar, olgular, olan bitenler. **2.** Polisi ilgilendiren olgu. *Bugün şehirde hiç vukuat olmadı.*

vukuf Ar. i. (.-) Anlama, bilme, bilgi.

vukufsuz Ar. T. s. Bilgisiz.

vurdumduymaz b. s. **1.** Anlayışı, kavrayışı kıt. **2.** Aldırmaz, aldırışsız.

vurgu i. *dl.* Söylemede bir heceyi veya bir kelimeyi ötekilerin üstüne çıkaran ses değişikliği.

vurgun s. **1.** Birine vurulmuş, °âşık. **2.** i. Kolayca ve yolsuzca ele geçen kazanç, °ihtikâr

vurguncu s. Yolsuzca kazanç elde eden (kimse), °muhtekir.

vurmak -ur (e) **1.** Elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla indirmek. *Masaya vurmak. Birinin göğsüne vurmak.* **2.** Ses çıkarmak için, bir şeyi başka bir şey üzerine hızlıca değdirmek. *Cama vurmak. Kavıya vurmak.* **3.** Sapmak. *Sürü dağa vurdu. Balık karaya vurdu.* **4.** Etkisini bir yere kadar uzatmak. *Yağmur içeriye vuruyor. Işık dışarıya vurdu. Rüzgâr buraya vurmuyor.* **5.** (i,e) Çarpmak[1]. *Kolumu duvara vurmuşum.* **6.** (i,e) Çarpmak[5]. *İkiyi dörde vurursak sekiz eder.* **7.** (i,e) Sürmek. *Duvara boya, tahtaya cilâ vurmak.* **8.** (i,e) Bağlamak, takmak, iliştirmek. *Birini zincire vurmak. Kelepçe vurmak. Hayvana eyer vurmak, yük vurmak. Bir yere destek vurmak. Yama vurmak.* **9.** (i,e) Olduğundan başka bir şekle çevirmek veya başka bir şekilde görünmek. *İşi şakaya vurmak, deliliğe vurmak.* **10.** (i,e) Saplamak. *Bıçak vurmak. Hastaya iğne vurmak.* **11.** (i,e) Uygulamak. *Damga vurmak. Lâpa vurmak.* **12.** (i) Vurmak[3]. *Kapıyı vurmak. Camı vurmak.* **13.** (i) (Saat) Çalmak. *Saat beşi vurdu.* **14.** (i) Her hangi bir şekilde yolsuzca parasını almak. *Postayı vurmak. Birinin yüz lirasını vurmak.* **15.** (i) Biçimine getirip ele geçirmek. *İyi bir parti vurmak. Vurgun vurmak.* **16.** (i) Amaçladığı şeye rasgetirmek. *Yüz metreden yumurtayı vurmak.* **17.** (i) Mermi ile avlamak. *Kuşu vurmak.* **18.** (i) Öldürmek. *Haydudu vurmuşlar.* **19.** (i) Şiddetli etkisiyle birdenbire hasta etmek. *Birini kömür, ötekini güneş vurmuş.* **20.** (i,den) Yaralamak. *Hırsızı kolundan vurmuşlar.* **21.** (nsz) Vuru halinde olmak. *Yürek vurmak. Nabız vurmak.* **Vur abalıya,** Bak. abalı. **Vur dedimse öldür demedim ya,** bir dileği uygularken düşülen aşırılık karşısında söylenir. **Vur patlasın, çal oynasın,** aşırı zevk ve eğlenceyi anlatır. **Vur tut, 1)** silâh kullanılan kargaşalık. *O vur tut içinde o da gitti.* **2)** çekişe çekişe. *Vur tut beş liraya aldım.*

vuru i. *by.* Yüreğin gevşeyip kısılmasından ileri gelen kımıldanışı.

vurulmak (nsz) **1.** Vurmak işi kendisine yapılmak. **2.** (e) mec. Âşık olmak.

vuruş i. Vurmak işi veya tarzı.

vuruşmak (nsz: le) Birbirini vurmak.

vuslat,-tı Ar. i. (Sevgiliye) Kavuşma.

vusul,-lü Ar. i. (.-) Ulaşma, varma. **Vusul bulmak,** ulaşmak, varmak.

vuzuh Ar. i. (.-) Açık[11] olma hali, açıklık, aydınlık.

vücup Ar. i. (.-) Gerek, gereklilik.

vücut Ar. i. (.-) **1.** Var olma, varlık. **2.** Gövde[1]. **Vücuda gelmek,** meydana gelmek, olmak. **Vücuda getirmek,** meydana getirmek, var etmek **Vücut bulmak,** vücuda gelmek. **Vücuttan düşmek,** zayıflamak. **Vücut vermek,** vücuda getirmek

vücutlu Ar. T. s. Vücudu iri ve şişman olan

vükelâ Ar. ç. i. **1.** (İmparatorluk zamanında) Vekiller, bakanlar. **2.** al. Kibar.

vürut Ar. i. (.-) Geliş, gelme.

vüsat,-tı Ar. i. Genişlik.

vüsu,-s'u Ar. i. Güç, kudret.

vüsuk,-ku Ar. i. Bayıklık,

W

w *kim.* Volfram cisminin simgesi.

X

x *kim.* Ksenon cisminin simgesi.

Y

y, Y Türk alfabesinin yirmi sekizinci harfi; sesbilim bakımından ön damak sessizlerinin sürekli ve yumuşağı.

Y *kim.* İtriyum cisminin simgesi.

ya Ar. ça. «Ey» anlamına olup dinsel hikâyelerde sık sık geçer. *Ya Allah! Ya kulum! Yürü ya mübarek.*

ya e. (Bu edat sözdizimi bakımından iki türlü kullanılır: kelime veya cümlenin ya başına ya sonuna gelir; başa geçtiği vakit bağlaç niteliğinde olur). Başa geçtiği haller: **1.** Birinden birinin olacağı sanılan iki şeye getirilir. *Ya mektup yazarım, ya telgraf çekerim. Ya ben aldanıyorum ya sen.* **2.** Birinden birinin seçilmesi gereken iki şeye getirilir. *Ya uslu oturursun ya gidersin. «Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli».* **3.** Gerek olacağı sanılan ve gerekse seçime bırakılan şeyler ikiden artık olursa bunlar için, tekörneklikten kaçınmak üzere «veya, yahut, ya da» şekilleri kullanılır. *Ya ben, ya sen, veya başka bir arkadaş.* **4.** Anlatılan bir fikir tarafından hatırlatılıp onun tamamlayıcısı sayılan ikinci bir fikri sormak için dizilen cümlenin başına getirilir. *Sen geldin, ya Ahmet? Siz karnınızı doyurdunuz, ya ben ne yapayım?* **5.** Anlatılan bir fikrin tersi ihtimalini bildiren ikinci bir fikri sormak için dizilen cümlenin başına getirilir. *Bu ekmek yetişir diyorsunuz ya yetişmezse?* **6.** Bir fikirde sıra ile yer alan aynı cins unsurlardan biri ötekilerine üstün görülerek ayrıca belirtilmek istenirse o unsur cümle dışına alınır ve başına bir «ya» getirilir; bu «ya» burada «hele, özellikle» gibi bir anlam taşır. *O çocuğun terbiyesine, zekâsına, çalışkanlığına diyecek yok ya inceliği! Fırtına kırdı, döktü, yıktı, ya o ağaçlara verdiği zarar!* Sona geçtiği haller : **7.** Konuşulan konuya göre birtakım duygular anlatan bir «evet» değerinde olup bir az uzunca söylenir. *(—Rahatsız mısınız yoksa?)— Ya! (—Size su vereyim mi?)— Ya, ver kızım! (—Hava bugün çok güzel!)— Ya, hakikaten öyle. (—Hani siz bana kitap getirecektiniz?)— Ya, ben onu hazırlamıştım da!* **8.** Sevince veya üzüntüye bağlı bir şaşma anlatır ve uzunca söylenir. *Ya, demek artık çalışacaksın öyle mi, ne iyi! Ya, sınıfta kaldın ha, yazık!* **9.** Yanyana iki cümleden birinin sonuna geldiği zaman bundaki hükmün istenilmiş olduğunda, önemli ve yeter sayıldığında ısrar edilmiş olur. *Güzel bir kitap buldu ya, bitirmeden ondan başını kaldırmaz. Harcanan para olsun, hasta iyi oldu ya! Paranı aldın ya daha ne bekliyorsun?* **10.** Gereklik ve emir kiplerinde hükmün uygun görüldüğünü ve teşvik edildiğini anlatır. *(—O da gelmeli imiş)— Gelmeli ya! (—Ben de geleyim mi?)— Gel ya! (—Kardeşim de gelsin mi?) — Gelsin ya!* **11.** Dilek-şart ve geniş zaman kiplerinde hükmü pekitir. *(—Bu söylenecek söz mü?)— Söylenir ya ne var? (—İşi için buraya gelmeli imiş)— Gelse ya, ne bekliyor?* **12.** Öteki kiplerde hükmü hatırlatmağa yarar. *(—Çocuk nerde kaldı?— Demin gelmiş ya! (—Bana kitap getirecektiniz? —Dün getirdim ya! (—Ah bir yağmur yağsa!)— Yağıyor ya işte! (—Gelse de şu işi bitirsek!)— Öğleden sonra gelecek ya! (—Bugün arkadaşınız gelmedi?)— —Hasta ya!* **13.** Bu edat bâzı kere, cevap niteliğinde olan cümlelerin sonuna getirilir, o zaman bunlardaki hükmün ikinci derecede önemli sayıldığına ve asıl önem verilen hükmün arkadan gelecek cümle ile anlatılacağına işaret eder. *(—Kardeşim de gelsin mi?)— Gelsin ya, ancak orasını da pek boş bırakmasın! (—Böyle söylenir mi?)— Söylenir ya, fakat söylemese daha iyi olurdu. (—Bugün arkadaşım hasta)— Hasta ya, onu biliyoruz fakat hastalığı ne?* **14** A (veya e) edatiyle anlamı berkitilmiş dilek-şart kipinin tekil

ikinci şahsından sonra gelerek ikinci bir berkitme yapar. *Otursan a ya. Yesen e ya.* **Ya herrü ya merrü,** hlk. zor'u bir durum karşısında «ne olursa olsun» anlamına kullanılır.

yaba i. Harman işlerinde kullanılan çatal şeklinde tahta kürek.

yabalamak (i) Yaba ile atmak veya savurmak.

yaban i. **1.** Issız kır. **2.** İsim takımlarında belirten yerine geçerek: **a)** ya belirtilenden ayrı, başka bir hayvan veya bitki adı meydana getirir (ki o takdirde belirtenle belirtilen bitişik yazılır). *Yabandomuzu. Yabaninciri.* **b)** ya da belirtilenin kırlarda yetişen veya yaşıyan bir türünü anlatır. *Yaban adamı. Yaban keçisi. Yaban kedisi. Yaban koyunu. Yaban mürveri. Yaban sarmısağı.* **3.** (Bâzı bölgelerde) Yabancı. **Yabana atmak,** önem vermemek, önemsiz görmek. **Yabana söylemek,** saçma söylemek.

yabanarısı,-nı b. i. *zo.* Zarkanadlılardan, dişileri iğneli olan, arı benzeri ve ondan biraz daha irice bir böcek, ki meyvalara, ete ve yiyeceklere saldırması bakımından zararlıdır.

yabanasması,-nı b. i. *bt.* Akasma.

yabancı s. **1.** Aileden, çevreden veya yurttan olmıyan. *Ben bu eve yabancı gibi gelmiyorum. İnsan yurdun neresinden olursa olsun Ankarada yabancı sayılmaz. Üniversitelerimizde birçok yabancı profesörler vardır.* **2.** Alışmış olmıyan, yadırgıyan, bilmiyen (veya alışılmış olmıyan, yadırganan, bilinmiyen). *Ben bu usullere yabancıyım. Siz bu dile yabancısınız (veya bana yabancı olan bu usuller... Size yabancı olan bu dil...).*

yabancılık i. Yabancı olma hali. **Yabancılık çekmek,** yabancı olmanın doğurduğu zorluklara uğramak.

yabandefnesi,-ni b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, çiçekleri beyaz, sarı veya pembe renkte olan, orman ve çayırlarda yetişen bir süs bitkisi.

yabandomuzu,-nu b. i. *zo.* Çiftparmaklı memelilerden, domuzdan iri, siyah, sert ve uzunca tüylü, saldırıcı bir yaban hayvanı, ki bağ ve bahçelere çok zarar verir.

yabaneşeği,-ni b. i. *zo.* Tekparmaklılardan, attan küçük, derisi çizgili, açık kızıl veya sarımtırak renkte bir hayvan, ki Afrikanın ormanlık bölgelerinde sürü halinde yaşar.

yabangülü,-nü b. i. *bt.* Gülgillerden, çiçekleri soluk pembe veya beyaz, meyvaları parlak kırmızı renkli olan ve ormanlarda, sulak yerlerde yetişen küçük bir bitki

yabanhavucu,-nu b. i. *bt.* Maydanozgillerden, havucu andıran, kökleri hayvanlara yedirilen bir bitki.

yabanıl s. **1.** *bt.* İnsan bakımına erişmiyerek ilkel halinde kalan (bitki). **2.** *zo.* İnsana alışmamış, evcil olmıyan (hayvan). **3.** Hayvan gibi ilkel kalmış veya ancak pek ilkel bir uygarlığa ayak basmış (insan).

yabanıllık i. **1.** Yabanıl olma hali. **2.** İnsanların yabanıl oldukları çağ.

yabani T. Fa. s. (.--) **1.** Yabanıl. **2.** Kırlarda yetişen. *Yabani menekşe.* **3.** mec. Ürkek, sıkılgan. **4.** mec. Görgüsü olmıyan; kaba ve hoyrat.

yabaniakdiken b. i. *bt.* Hünnapgillerden, yaprakları almaşık, meyvası kırmızı renkte akdiken benzeri bir bitki.

yabanigül b. i. Yabangülü.

yabanihardal b. i. *bt.* Turpgillerden, çiçekleri sarı renkte, tohumları kara renkli ve hardal lezzetinde olan, tarlalar için zararlı bir bitki.

yabanikimyongiller ç. b. i. *bt.* Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden yabanikimyon, peygamber ağacı, demirdikeni gibi bitkileri içine alan bir familya.

yabanilik Fa. T. i. (.---) Yabani olanın hali veya yabanice hareket.

yabaninciri,-ni b. i. *bt.* Dutgillerden, Mısırda yetişen ve kerestesi eski Mısırlılarca mumyalara sanduka yapmakta kullanılmış olan bir ağaç ve onun meyvası.

yabaniturp b. i. (.---)*bt.* Tarlalarda yetişen ve çiçeklenme zamanında yabani hardalı andıran küçük bir bitki.

yabaniyasemin b. i. *bt.* (.-.-..) Patlıcangillerden, yaprakları almaşık, çiçekleri menekşe, meyvası kırmızı renkte tırmanıcı bir bitki, ki hekimlikte kullanılmıştır.

yabanketeni,-ni b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, en çok baklagiller üzerinde asalak olarak yaşıyan zararlı bir bitki, ki «şeytan saçı» adiyle de anılır.

yabanlık s. Mısafirliğe giderken veya sayılı günlerde giyilen.

yabanmersini,-ni b. i. *bt.* Fundagillerden, çiçekleri beyaz, pembe renkte, yaprakları tanence zengin, meyvası peklik verici bir bitki.

yabansı s. [C.K.] Alışılmamış ve beklenmedik bir halde olan, °garip, °acayip.

yabansılık i. [C.K.] Alışılana veya sağduyuya aykırılık, °garabet.

yabansımak (i) [C.K.] Yabansı bulmak, °istiğrabetmek.

yabanteresi,-ni b. i. *bt.* Turpgillerden,

dağlık bölgelerde yetişen ve tere lezzetini taşıyan beyaz çiçekli bir bitki.

yabantırak i. *bt.* Sulak yerlerde yetişen bir cins dereotu.

yad s. **1.** Başka. **2.** Yabancı. **3.** Karşın, °muhalif.

yaderklik b. i. *top.* Bir topluluğun yad eller tarafından yönetilmesi hali.

yadestetik T. Yu. s. *fel.* Estetiğe aykırı.

yadetmek,-der Ar. T. (i) (-..) (×..) Anmak.

yadgerekirci b. s. *fel.* Yadgerekircilik öğretisinden.

yadgerekircilik b. i. *fel.* Gerekirciliği yadsıyan öğreti.

yadımlamak (i) *by.* Örgenlik, önce özümlemiş olduğu maddeleri, gerekleri kalmayınca, dışarıya atılacak hale sokmak, °muzadı temsile uğratmak.

yadınkurun b. s. *fi.* Başlama ve bitme anları başka başka olan (olaylar), eşinzaman karşıdı, °asenkron.

yadırgamak (i) Yabancı görüp ısınamamak veya bu yüzden rahatsız olmak veya ürkmek. *Burasını hiç yadırgamadım. Yerimi yadırgadım. Çocuk sizi yadırgadı.*

yadigâr Fa. i. (-..) Andaç.

yadrasyonel T. Fr. s. *mat.* Bayağı bir kesirle gösterilemiyen sayılara «yadrasyonel sayı» denir.

yadsılı s. Olumsuz, °menfi, °salibe.

yadsıma i. **1.** Yadsımak eylemi. **2.** *man.* Olumsuz olma hali.

yadsımak (i) **1.** Yapmış veya tanık olarak bilmiş olduğu bir şeyi yapmadığını veya bilmediğini söylemek, °inkâr etmek. *İnsan yaptığı bir şeyi fena da olsa yadsımamalı.* **2.** İlgisi bulunan bir şeye karşı yabancılık taslamak. *Yurdunu, ulusunu yadsıyan insan değildir.* **3.** (Allahın varlığını) Tanımamak.

yafta i. (×.) Üzerine asıldığı veya yapıştırıldığı şey hakkında her hangi bir bilgiyi veren yazılı kâğıt parçası, °etiket. *Her mala, fiyatını gösteren bir yafta asmak âdettir.*

yağ i. **1.** Bileşiminde istearik, oleik, palmitik asitlerle gliserin bulunan ve bunların oranlarına göre kıvamları değişen bitkisel veya hayvansal maddeler, ki çoğu besin olarak kullanılır. *Zeytin yağı. Susam yağı. Hintyağı. Tereyağı. Sağyağ. Kuyruk yağı. İç yağı. Donyağı. Balık yağı.* **2.** Vazelin, mazot gibi, fizik nitelikleriyle yağları andıran ve sanayide kullanılan mineral maddelere de genel olarak «yağ» denir. *Gaz yağı. Neft yağı.* **3.** *by.* Vücudun atılması gereken amonyak, üre gibi bâzı maddelerini içine alarak deriden sızan ve ten kokusunu veren yağlı madde. **4.** Itırlı bitkilerden çıkarılan uçucu, kokulu ve sıvı maddelere de «yağ» denir. *Gül yağı. Nane yağı. Karanfil yağı.* **Yağ bağlamak,** semirmek. **Yağ bal olsun,** bir şeyin yenildiğinin hoş görüldüğünü anlatmak için söylenir. **Yağ bezleri,** *an.* Yağ³ çıkaran, alın, burun ve kıllı yerler derisinde çokça bulunan küçücük bezler. **Yağ tulumu,** çok semiz

yağcı s. **1.** Yağ satan (kimse). **2.** Makinaları yağlıyan (kimse). **3.** mec. Dalkavuk.

yağdırmak i. **1.** Yağmağa sebep olmak. **2.** (i,e) Atıp üstüne yağmur gibi düşürmek. *Taş yağdırmak. Kurşun yağdırmak.* **3.** (i,e) mec. Çokça ortaya koymak veya savurmak. *Bu fabrika piyasaya kumaş yağdırdı. Ateş yağdırmak. Küfür yağdırmak.*

yağdoku b. i. *an.* Vücutta yağ tabakalarını meydana getiren doku.

yağhane T. Fa. i. Yağ çıkarılan yer.

yağı i. Düşman, hasım.

yağılaşmak (nsz: le) Yağı olarak karşı karşıya geçmek, savaşa tutuşmak, °muhasamada bulunmak.

yağılık i. Düşmanlık, hasımlık.

yağımcur i. Ekmek, yağ ve pekmezden yapılan bir yiyecek.

yağımsı s. Yağ gibi, yağa benzer.

yağınç i. [T. D.] Birinin canına kıymak için kurulan düzen, °su kast.

yağınmak (e) [T.D.] Canına kıymak için birine karşı düzen kurmak.

yağır i, **1.** Atın omuzları arasındaki yağlı yeri. **2.** Bu yerde eyer vurmasından açılan yara.

yağış i. **1.** Yağmur yağması. **2.** Yağan yağmur miktarı.

yağışlı s. Yağmurlu.

yağız s. Esmer.

yağlamak i. **1.** Yağ sürmek. **2.** mec. Övmek. **Yağlayıp ballamak,** çok överek anlatmak.

yağlanmak (nsz) **1.** Yağlamak işi kendisine yapılmak. **2.** Yağ peyda etmek. **3.** Yağdan kirlenmek.

yağlatmak (i,e) Yağ sürdürmek.

yağlavı i. Büyük yağ tavası.

yağlı s. **1.** Yağı olan. **2.** Yağı çok. **3.** Yağla yapılmış. **4.** mec. Bol ve kolay kazanç sağlıyan. *Yağlı bir iş. Yağlı kapı.* **Yağlı ballı,** içli dışlı. **Yağlı müşteri,** çok para bırakan müşteri. **Yağlı kuyruk,** mec. bol ve kolay kazanç sağlıyan yer veya kişi.

yağlık i. Büyük mendil, çevre.

yağlıkçı s. Düğünlerde iğreti gelin elbi-

sesi, tel duvak gibi şeyleri kira ile veren (kimse).

yağma i. Birçok kişinin bir mala üşüp ele geçirdiklerini alıp savuşması. *Düşman çekilirken birçok yerleri yağma etmişti.* **Yağma Hasanın böreği,** hakkı olmıyanların bir malın başına üşüşüp onu sömürmelerini ve birçok şeylerin kapanın elinde kaldığını anlatır. **Yağma yok,** «öyle şey olmaz» anlamına bir abama sözü.

yağmacı s. Yağma eden veya yağma etmek huyu olan.

yağmacılık i. Yağma etme işi veya huyu.

yağmak (nsz) **1.** Havadan yağmur, kar, dolu gibi şeyler düşmek. **2.** (Yaprak, toz kurşun ve başka şeyler hakkında) Yüksekten çokça düşmek. *Üstümüze kurşun yağıyordu.* **3.** mec. Üstüste ve çok gelmek. *Bugün mektuplar yağdı gene!*

yağmur i. **1.** Havadaki buharın su damlaları halinde yere düşmesi. *Yağmur başlamadan eve varmalı. Çiftçi yağmur bekliyor.* **2.** Yağan su. *Yağmurdan üstüm ıslandı.* **3.** Atılan şeylerin çokça gelmesi veya çokça şeylerin atılması. *Taş yağmuru. Kurşun yağmuru.* **4.** mec. Üstüste ve çokça şeylerin gelmesi. *İtiraz yağmuru. İltifat yağmuru.* **Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak,** güç bir durumdan kurtulayım derken daha kötüsüne uğramak. **Yağmur kuşu,** Bak. yağmurkuşu. **Yağmur yağarken küpünü doldurmak,** kazanç fırsatı varken ondan faydalanarak para veya mal edinmek.

yağmurça i. Bir cins geyik.

yağmurkuşu,-nu b. i. *zo.* Uzunbacaklılar takımından, kısa boyunlu, kabarık ve kısa gagalı, ayakları üç parmaklı olan küçük bir kuş, ki bataklıklarda ve su kenarlarında yaşar.

yağmurlamak (nsz) Yağmura çevirmek, yağmur yağacak olmak. *Hava yağmurlıyacak.*

yağmurlu s. Yağmuru olan. *Hava yağmurlu. Yağmurlu günlerde.*

yağmurluk i. Yağmurdan korunmak üzere giyilen giysi.

yahey ü. Sevinç ve çoşuş anlatır.

yahni Fa. i. Kavrulmuş soğanla ve salça ile pişirilen sade veya kuru sebzeli et yemeği.

yahşi s. İyi, güzel.

yahu ça. (×.) **1.** «Hey», «bana bak» anlamına. — *Yahu, nerdesin?* **2.** tkz. Söylenen söze üzerine dikkati çekmek için katılır. —*Bu ne sıcak, yahu!* — *Yahu, sen bunu hâlâ anlıyamadın mı?* — *Ayıp yahu!* **3.** tkz. Kimi vakit de rica yerinde söylenir. *Yapmayın yahu!*

Yahudi i. İsrail oğulları denilen ve Musa dininden olup Sami aylesinden olan topluluğun adı ve bu topluluktan olan kimse.

Yahudilik i. Yahudi olma hali, Yahudi dini veya Yahudi topluluğu.

yahut ba. **1.** Veya [1 2]. **2.** Kimi vakit, söylenen bir fikirden cayarak onun yerine ileri sürülen ikinci cümlenin başına getirilir. *Bu akşam bize gelin, yahut biz size gelelim. Bu mektubu postaya ver, yahut dursun ben kendim götürürüm.*

yaka i. **1.** Giysilerin boyna raslıyan kısmı, ki dik, devrik, enli, açık gibi şekillerde olabilir. **2.** Karşılıklı iki kıyıdan her biri. *Anadolu yakası. Rumeli yakası. Karşı yaka.* **3.** Eğik yerey. *Yaka tütünü.* **Yakadan atmak,** savup kurtulmak. **Yakadan geçirmek,** evlâtlığa kabul etmek. **Yaka ısırmak,** şaşıp «Allah esirgesin» demek. **Yaka paça** hiçbir itiraz dinlemeden ve zorla (götürmek). *Adamı yaka paça götürdüler.* **Yakası açılmadık,** şimdiye kadar hiç duyulmamış (sövgü veya açık saçık nükte). **Yakasına yapışmak,** hesap sormak veya bir şey istemek üzere tutup bırakmamak. **Yakasını bırakmamak,** yanından hiç ayrılmamak. **Yaka silkmek,** bıkıp usanmak. **Yakayı ele vermek,** kaçmayıp ele geçmek. **Yakayı kurtarmak,** umulmazken kurtulabilmek.

yakacak i. Odun, kömür, benzin gibi türlü maksatlarla yakılan her madde.

yakalamak (i) **1.** Ele geçirmek. **2.** Birinin, kendisini mat edecek bir şeyini tutmak. — *İşte seni yakaladım, hani sabahleyin burada yoktum diyordun?* **3.** Tutup hesap sormak. *Ben, başkasını değil seni yakalarım.*

yakalanmak (i) **1.** Ele geçirilmek. **2.** Kendini mat edecek bir şeyi ortaya çıkmak.

yakalatmak (i,e) Ele geçirtmek.

yakalık s. **1.** Yaka olmağa elverişli. **2.** i. Gömleğin iğreti yakası.

yakamoz Yu. i. Gece denizde balıkların veya küreklerin hareketiyle meydana gelen parıltı.

yakarış i. **1.** Yakarmak eylemi. **2.** Tanrıdan bir şey dilemek için söylenen söz.

yakarmak (e) **1.** Sığınmak, birinin ocağına düşmek. **2.** Yalvarmak.

yakaza Ar. i Uyanıklık.

yakı i. Sağıtma maksadiyle vücudun şurasına, burasına yakılan, yanı yapıştırılan her hangi bir madde. *Nohut yakısı. Pehlivan yakısı.* **Yakı açmak,** sağıtma maksadiyle yara açıp işletmek.

yakıcı s. **1.** Yakan. **2.** Yakı yapan veya satan.

yakılmak (nsz) Yakmak işi kendine yapılmak. *Çıralar yakıldı. Eskiden kına gecesinde kına yakılırdı.*

yakın s. **1.** (Zamanda ve uzayda) Az bir ara ile ayrılmış olan. *Okul bize yakındır. Akşama yakın bir saatte.* **2.** Az bir farkla ayrılan. *Buna yakın bir söz söyledi.* **3.** i. Yakın yer. *Yakınımızda otururlar.* **4.** i. Aralarında sıkı ilgi bulunan kimse *Yakınlarından kimse kalmadı.* **Yakın akraba,** akrabalık derecesi kuvvetli olan kimse. **Yakın Doğu,** eski Osmanlı İmparatorluğunun kapladığı yerler. **Yakın dost,** dostluk derecesi fazla olan kimse.

yakında zf. **1.** Çok geçmeden. *Yakında görüşürüz.* **2.** Son günlerde. *Yakında mı geldiniz?* **3.** Yakın bir yerde. *Yakında mı oturursunuz?*

yakından zf. Yakın yerden. *Yakından bakılırsa iyi görülür.* **Yakından bilmek** veya **tanımak,** iyice ve her haliyle bilmek veya tanımak.

yakınlarda zf. **1.** Son zamanlarda. *Bu yakınlarda onu hiç görmedim.* **2.** Yakın yerlerde. *Yakınlarda lokanta var mı?*

yakınlaşmak (nsz:e) **1.** Yakın olmak. **2.** mec. Aralarında sıkı ilgi meydana gelmek.

yakınlaştırmak (i:i,e) **1.** Yakın bir hale getirmek. **2.** mec. Aralarında sıkı ilgi meydana getirmek.

yakınlık i. Yakın olma hali. **Yakınlık göstermek,** kendini birine karşı yabancı gibi tutmamak, ilgilenmek.

yakınsak s. *fi.* ve *mat.* Birbirine gittikçe yaklaşarak uzanan (ışınlar, çizgiler), *mütekarip.

yakınsama i. **1.** Yakınsamak eylemi. **2.** *fi.* ve *mat.* Yakınsak olma hali.

yakınsamak (i) Bir şeyin olmasını yakın görmek.

yakıotu,-nu b. i. *bt.* Küpeçiçeğigillerden, kırmızı veya pembe çiçekli, sulak yerlerde yetişir küçük bir süs bitkisi, ki altmış kadar türü bilinmektedir.

yakışık i. Uygunluk, yaraşma. **Yakışık almak,** yerinde olmak, uygun düşmek. *Onun kalkıp gitmesi hiç yakışık alır mıydı?*

yakışıklı s. (Erkek hakkında) Güzel. *Yakışıklı bir delikanlı.*

yakışıksız s Yakışık almıyan, uygunsuz. *Yakışıksız bir hareket.*

yakışıksızlık i. Yakışık almıyan hareket, uygunsuzluk.

yakışmak (e) Güzel, yerinde veya uygun görülmek. *Bu resim bu odaya yakıştı. O şapka size yakışmıyordu. Bu sözler ağır başlı insanlara yakışmaz.*

yakıştırmak (i,e) **1.** Yakışacak bir hale koymak, uygun düşürmek. **2.** Uygun ve yerinde görmek.

yakıt i. Her hangi bir erke sağlamak için yakılan şey. *Akar yakıt.*

yakîn Ar. i. (•-) Sağlam bilgi, iyi bilme.

yakînen Ar. zf. (•-•) Sağlam olarak, iyi, şüphesiz (bilme).

yaklaşık s. Gerçek miktarı değil de ondan az artık veya eksik bir niceliği gösteren, aşağı yukarı, takribî. *Yaklaşık bir hesap. Yaklaşık bir sayı.* **Yaklaşık değer,** *mat.* Bak. değer.

yaklaşma i. Yaklaşmak eylemi. **Yaklaşma fiili,** *dlg* Bak. fiil.

yaklaşmak (e) Arada az bir ayrılık bırakacak kadar bir şeye doğru gitmek.

yaklaştırmak (i) **1.** Yakına getirmek. **2.** Birbirine yakın bir hale getirmek.

yakmak (i) **1.** Yanmasını sağlamak veya yanmasına sebep olmak. *Çöpleri yakmak. Lâmbayı yakmak. Ocağı yakmak. Cıgarasını yakmak. Elektriği yakmak. Yemeği yakmak. Elini yakmak. Boya kumaşı yakmak. Soğuk ekinleri yakmak. Fena arkadaşlar birini yakmak.* **2.** Keskin. sert ve ısırıcı bir tat vermek. *Biber ağzı yakar.* **3.** mec Şiddetli aşk telkin etmek. **4.** Uygulamak. *Kına yakmak. Yakı yakmak.* **5.** Koşuk düzmek veya bestelemek. *Türkü yakmak.*

yakşi s. Yahşi.

yaktırmak (i,e) Yakmak işini başkasına yaptırmak.

yakut.-tu Ar. i. (--) Alüminyum oksidi yapısında, parlak kırmızı renkte değerli bir taş.

Yakut i. Kuzey Sibirya'da, öteki Türklerden ayrı kalmış ve Doğu Türk boylarından olan bir Türk topluluğu

yal s. **1.** Parlak, cilâlı. **2.** Köpek için hazırlanan yiyecek.

yalabık s. **1.** Parlak, parıltılı. **2.** i. Parlaklık, parıltı, oynak alev.

yalabımak (nsz) Parıldamak, oynak oynak parlamak.

yalak i. Hayvanların su içtikleri taş veya ağaçtan oyma büyükçe kab.

yalama i. **1.** Yalamak eylemi. **2.** s. Aşınmış. *Bu vida yalama olmuş.* **Yalama yazı,** *c.* rüzgârın, kıvrımları aşındırarak düz bir hale getirdiği dağlık bölge.

yalamak (i) **1.** Bir şeyin üzerinden dilini sürüp geçirmek. *Kedi üstünü yalıya yalıya temizler.* **2.** Böylece bir şeyin üzerindekini almak. *Kedi tabağı yaladı.* **3.** Değerek geçmek. *Kurşunlar tepeyi yalıyordu.*

yalan s. ve i. Gerçeğe aykırı olup aldatmak maksadı güdülerek söylenen. *Yalan*

haberler. **Yalan dolan,** dolaşık ve yolsuz araç. *Yalanla dolanla iş görmiye kalktı.* **Yalan dünya,** yalancı dünya. **Yalan yanlış,** yanlış şeylerle dolu. *Yalan yanlış bir iki dil biliyor.* **Yalan yere yemin etmek,** yalanı yeminle pekitmekten çekinmemek.

yalancı s. **1.** Yalan söylemeği huy edinmiş olan. **2.** Benzetilmiş. *Yalancı elmas.* **Yalancı dolma,** zeytin yağlı dolma. **Yalancı dünya,** birtakım kötümser kimselerin dünya için kullandıkları bir deyim. **Yalancı pehlivan,** yapamıyacağı işleri yaptığını iddia eden kimse.

yalancıktan zf. (Oyun niteliğinde olan hallerde) Gerçek olmadan, düzme olarak. *Çocuklar yalancıktan kavga ederek eğleniyorlar.*

yalancılık i. **1.** Yalancı olma hali, yalan söyleme huyu. **2.** Yalan sözler. *Yalancılıkla iş görülmez.*

yalandan zf. **1.** Gerçek olmadan, düzmece olarak. *İşine gitmemek için yalandan hasta haberi verdi.* **2.** s. Derme çatma, üstün körü. *Yalandan birtakım evler yapıldı. Yalandan bir temizlik yapıverdiler*

yalanlamak (i) Yalan olduğunu bildirmek, °tekzibetmek. *Bu haberi yalanladılar*

yalanmak (nsz) **1.** Şurasını burasını veya ağzının etrafını yalamak. *Kedi yalanıyor.* **2.** Yalamak işi kendine yapılmak. *Tabak hiç yalanır mı?*

yalap yalap b. zf. Parıl parıl. *Su yalap yalap akıyor.*

yalatmak (i,e) Yalamak işini başkasına yaptırmak.

yalavaç i. Yalvaç.

yalaza i. Alav.

yalçın s. **1.** Düz ve çıplak. **2.** Çıplak ve sarp. *Yalçın kayalar.*

yaldırak s. Parlak, cilâlı.

yaldız i. **1.** Eşyaya altın veya gümüş görünüşü vermek için üzerlerine yapıştırılan veya sürülen yaprak yahut su halindeki altın, gümüş ve bunların taklidi olan madde. **2.** mec İç yüzü fena olan bir şeyi, her kesin gözünü boyıyarak, iyi gösteren hal. *Onun kibarlığı yaldızdan ibarettir.*

yaldızcı s. **1.** Yaldız işleri yapan (kimse). **2.** mec. Değerli ve sağlam değil de gösterişli iş yapan.

yaldızcılık i. **1.** Yaldızcı zanaatı. **2.** Gösterişli fakat değersiz iş.

yaldızlamak i. **1.** Yaldız sürmek. **2.** Bir işin üstünkörü yapıldığını saklamak için onu değersiz süslerle süslemek.

yaldızlanmak (nsz) Yaldızlamak işi kendisine yapılmak.

yaldızlatmak (i,e) Yaldızlamak işini başkasına yaptırmak.

yaldızlı s. **1.** Üzerinde yaldız bulunan. **2.** Aldatıcı, göz boyayıcı. *Yaldızlı vaitler.* **Yaldızlı hap,** mec acılığı, kötülüğü örtülerek verilen şey.

yalelli Ar. i. Biteviye tekrar edilen ve usanç veren söz hakkında «yalelli gibi» veya «Arabın yalellisi gibi» denir.

yalgın i. Ilgım, °serap.

yalı i. **1.** Düzlük ve açıklık su kıyısı. **2.** Su kıyısında yapılmış yazlık köşk. **Yalı ağası,** *tar.* kıyıları korumakla ödevli komutan. **Yalı çapkını,** deniz kıyılarında yaşıyan bir kuş. **Yalı uşağı,** deniz kıyısı yerlerde doğup büyümüş kimse.

yalım i. **1.** Alev. **2.** Kılıç, bıçak gibi kesiklerin keskin yüzü. **3.** Derece, mertebe. **4.** Ağırbaşlılık, °vakar. **5.** Hatırı sayılma, güvenilirlik, °itibar. **Yalımı alçak,** soysuz.

yalımlı s. **1.** Hatırı sayılır, güvenilir, °muteber. **2.** Onurlu, ağırbaşlı, °vakur.

yalımsız s. **1.** Aşağı görülen, değersiz, °hakir. **2.** Onursuz, °vakarsız.

yalın i. **1.** Alev. **2.** Bürhan.

yalın s. **1.** Tekçe olan, üzerine başka şeyler katılmamış bulunan, °sade. **2.** Çıplak. **Yalın hal,** *dlg.* özne durumunda bulunan isimlerin hali, ki ya eksiz olur ya da belirtilen eki almış bulunur. «Çocuk geldi, Komşunun çocuğu geldi» misallerinde «çocuk» ve «çocuğu» yalın hallerdir. **Yalın kılıç,** elinde çıplak kılıç olduğu halde.

yalınayak s. Ayakları çıplak. **Yalınayak başı kabak, 1)** ayağı ve başı çıplak, 2) mec. pek perişan bir kıyafetle.

yalınca s. Çırçıplak.

yalıncak s. **1.** Çıplak. **2.** Malı parası olmıyan, °fakir. **3.** i. İnsan, insanoğlu.

yalınç s. **1.** Tek bir maddeden meydana gelen, bileşik olmıyan, °basit. *Yalınç bir cisim.* **2.** Yapılması veya anlaşılması kolay olan, karışık olmıyan, °basit. *Yalınç bir mesele. Yalınç bir iş.*

yalıngaç s. Kabuğu çatlayıp soyulan. *Çınar yalıngaç ağaçlardandır.*

yalınız s. ve zf. Bak. yalnız.

yalınkat,-tı b. s. **1.** Tek kat. **2.** Sağlam olmıyan, dayanıksız.

yalınlamak (nsz) Parlamak, alevlenmek.

yalıtkan s. Üzerinden elektrik akımına yol vermiyen.

yalıtmak (i) *fi.* Bir iletkenin yüzeyini yalıtkan bir madde ile kaplamak.

yalıyar b. i. *c.* Deniz kıyısında bulunan dik ve yüksek yer.

yalız s. *an.* Düz ve parlak. *Yalız kas.*

yalkı i. [T.D.] **1.** Birey, °fert. **2.** s. Kendi başına, °münferit.
yalkın i. [C.K.] Parlaklık, °revnak.
yalkız s. [C.K.] İnsanlardan kaçıp yalnız yaşamayı seven (kimse).
yallah Ar. ü. (×.) «Haydi, yürü, kalk git» anlamına.
yalman s. **1.** Eğik, °mail. **2.** i. Keseci veya batıcı aletlerin kesen yahut batan kısmı.
yalnız e. (×.) **1.** Ama, şu kadar ki. *Giderim, yalnız arkadaş isterim. Güzel, yalnız biraz renksiz.* **2.** Anlatılan işin, başına geldiği kelimeye özgü kılındığını anlatır. *Yalnız ben geldim. Yalnız buraya uğradım.*
yalnız zf. Yanında başkaları olmadan. *Buraya yalnız geldim.* **Yalnız başına,** kendi kendine, bir kendisi. tek başına. *Orada yalnız başınıza mı oturursunuz ?*
yalnız s. Yanında başkaları bulunmıyan. *Şu tepedeki yalnız ev.*
yalnızcılık i. Yalnız kalma, başkalarına karışmama siyasası, °infirat politikası.
yalnızlı s. Tek bir erkekten başka bakacak kimsesi olmıyan (ayle).
yalnızlık i. **1.** Yalnız olma hali, kimsesizlik. **2.** Kimse bulunmama hali, ıssızlık.
yalpa i. Geminin, rüzgârın veya dalgaların yönüne doğru sallanması. **Yalpa vurmak,** iki tarafa sallanmak.
yalpak s. Sokulgan.
yalpık s. Yayvan.
yaltak yaltakçı s. Yaltaklanma huyu olan, °mütebasbıs.
yaltakçılık i. Yaltaklık.
yaltaklanmak (nsz) Birisine hoş görünmek için vakarsızca hareketlerde bulunmak, °tabasbus etmek.
yaltaklık i. Yaltak olanın hali veya yaltakça hareket, °tabasbus.
yalvaç i. Kitap getirmiş peygamber, °resul.
yalvarılmak (ösz) Her hangi bir kimse yalvarmak. *Böyle şeyler için yalvarılır mı ?*
yalvarmak (e) Bir şeyi dilerken kendini acındıracak veya karşısındakinin gururunu okşıyacak sözler söylemek. *Dâvadan vazgeçmesi için çok yalvardılar.*
yalvartmak (i) Yalvarmağa meydan vermek. *Beni yalvartma, yapıver.*
yama i. **1.** Bozuk yırtık veya delik bir yeri kapamağa yarıyan parça. **2.** Deride geniş leke. **3.** Yerine konduğu şeyin yerini gerektiği kadar dolduramıyan şeyler hakkında da kullanılır.
yamaç i. **1.** Yan. **2.** Dağın iki yanından her biri.
yamak i. **1.** Yardımcı, yardak. *Ahçı yamağı.* **2.** *tar.* Sınır muhafızı olan yeniçeri eri.
yamalak s. Bak. yarım yamalak.
yamalamak (i) Yama vurmak, yama ile onarmak.
yamalanmak (nsz) Yama vurulmak, yama ile onarılmak.
yamalı s. **1.** Yama vurulmuş, yama ile onarılmış olan. **2.** Derisinde yama bulunan.
yamamak (i) **1.** Yamalamak. **2.** (i,e) (Fena şeyler hakkında) Birisine mal etmek. *Bu bozuk saati size kim yamadı ?*
yaman s. **1.** (Şiddet, etki veya becerik bakımından) Şaşılacak halde olan. *Yaman bir kış Yaman bir güzellik. Yaman bir asker.* **2.** (Eskiden) Fena, kötü.
yamandırmak (i,e) Yamanmasına sebep olmak.
yamanmak (nsz) **1.** Yamalanmak. **2.** (i,e) (Fena bir şey) Birisine mal olmak, yük olmak, yükletilmek *Bu kedi bize yamandı.*
yamatmak (i,e) Yamamak işini başkasına yaptırmak.
yamcı i. Bir yüzü uzun tüylü kalın yün dokumadan yağmurluk.
yampırı, yampiri s. Yan yan ve çarpık giden
yamrı yumru b. s. Eğri büğrü ve girintili çıkıntılı olan
yamuk s. **1.** Bir tarafa doğru eğik. **2.** i. *mat* Yalnız iki kenarı koşut olan dörtgen, °şibih münharif. **Dik yamuk,** kenarlarından biri tabanlarına dik olan yamuk. **İkizkenar yamuk,** *mat.* koşut olmıyan iki kenarı eşit yamuk.
yamyam Zenc'ce i. İnsan eti yiyen vahşilerden olan kimse.
yamyamlık i. Yamyam olma hali, yamyamca hareket.
yamyassı s. Tamamiyle yassı
yan i. **1.** Yön. *Bu yandan gitti.* **2.** Yer. *Hiçbir yanda yok.* **3.** Alt, üst, ön ve arttan başka olan yön, sağ ve solun ortak adı. *İki yanında birer kişi gidiyordu.* **4.** Kat. *Benim yanımda onun hiç değeri yoktur.* **5.** Üst. *Saatiniz yanınızda mı ?* **6.** s. Yan³ durumunda olan. *Yan taraf. Yan sokak.* **7.** i. *mat.* Bir denkemde = işaretiyle ayrılmış olan iki ifadeden her biri. **Yan bakmak,** beğenmiyerek bakmak. **Yan basmak,** (bir işte) aldanmak. **Yan çizmek,** (bir işten) kaçmak. **Yan gelmek,** (bir işe karışmıyarak rahatına bakmak. **Yan gözle,** göz uciyle. **Yanı başında.** hemen yanında. **Yanına bırakmak** veya **komak,** cezasız bırakmak **Yanına kalmak,** cezasız kalmak. **Yan yan bakmak.** bain-

ce bakmak. **Yan yatmak,** yana doğru çok eğilmek.

yana e. İsimlerin -den halinden sonra gelerek kayırma ve tutma anlamı verir. *Ben senden yanayım. Sen ondan yana çıkma.* **...den yana helâl olsun,** ... e kalırsa helâl olsun. *Benden yana helâl olsun.*

yanak i. Yüzün göz, kulak ve burun arasındaki kısmı.

yanal s *mat.* Yanda olan, yana düşen.

yanardağ b. i. Vakit vakit coşup tepesindeki bir ağızdan ateş ve yanar maddeler fışkırtan dağ, °volkan. *Avrupanın başlıca iki yanardağı Vezüv ile Etnadır.*

yanardağsal b. s. **1.** Yanardağla ilgili. **2.** Yanardağdan çıkan.

yanardöner b. s. Kıpırdadıkça renkleri ve dalgaları değişen (kumaş, deri...).

yanaşık s. Yanaşmış bir halde olan.

yanaşılmak (e) Her hangi biri yanaşmak.

yanaşma i. **1.** Yanaşmak işi. **2.** Çırak, uşak *Bizim yanaşma iyi çalışıyor.*

yanaşmak (e) **1.** Bir şeyin yanına varmak. *Kayık ilk önce yaklaştı sonra yanaştı.* **2.** Razı olmak, onaşmak. *O böyle işlere yanaşmaz.* **3.** Birisiyle ilgi sağlamak.

yanaştırmak (i,e) Yanaşmasını sağlamak

yanat i. [C.K.] Birisini veya bir fikri tutan, ondan yana olan, °taraftar. *Onun yanatları çoktur.*

yanatlık i. Birisini veya bir fikri tutma, ondan yana olma.

yanay i. **1.** *mat.* Bir cismin düşey kesidi. **2.** *je.* Katmanları gösteren kesit, °profil.

yanaz s. [T.D.] Birisine veya bir fikre karşıt olan, °muhalif. *Bu mantığa yanaz bir fikirdir.*

yanazlanmak (e) Yanaz davranmak. *Bu işe bir o yanazlanıyor. ötekiler hep yanattır.*

yanazlık i. [T.D.] Yanaz olma hali, yanazca hareket, °muhalefet. *Gel yanazlık etme de bu iş oluversin.*

yancık i. Cep, kese, cüzdan.

yandaş s. Birinden yana olan, °taraftar.

yandaşlık i. Birinden yana olma hali, °taraftarlık.

yandaz s. [C.K.] Haksız olduğunu bilerek birinin tarafını tutan, °tarafgir.

yandazlık i. [C.K.] Yandaz olma hali veya yandazca hareket, °tarafgirlik.

yandık i. Baklagillerden, sıcak ve kurak bölgelerde yetişen ve sarımtırak küçük tohumlarından kudrethelvasına benzer bir madde elde edilen bir bitki.

yandırmak (i) Yakmak.

yangaboz, yangabuç s. Eğri büğrü, çarpık (kimse).

yangı i. Vücudun, mikroplara karşı koymak üzere, her hangi bir yerine fazla kan hücum etmesi ve bu yüzden orada şişkinlik, kırmızılık, ısı ve ağrı olması, °iltihap. *Dolama bir yangıdır. Kışın boğaz yangısı çok olur*

yangılanmak (nsz) Bir doku veya bir örgen yangıya uğramak. *Yara yangılandı.*

yangılı s. **1.** Yangılanmış, yangıya uğramış, °mültehip. **2.** Yangı yapan (hastalık).

yangın i. **1.** Bir binanın, bir ormanın veya her hangi büyük bir şeyin tutuşup yanması. *Eskiden yangınlar çok oluyor ve vaktinde söndürülemiyordu.* **2.** (Hastalıkta) Ateş. **3.** s. Tutkun, âşık. **Yangına körükle gitmek,** kötülüğü artıracak tarzda davranmak. **Yangın kulesi,** yangını görüp haber vermek için kullanılan kule.

yanı i. **1.** Sızlanma, °şikâyet. **2.** İlenme, °beddua.

yanı zf. Döndürü, °tekrar.

yanıbaşında zf. Bak. yan.

yanıç s. [T.D.] Kurala, doğal hale aykırı.

yanıçmak (nsz) [T.D.] Kuraldan, alışılmış yoldan ayrılmak, °inhiraf etmek.

yanık s. **1.** Yanmış. *Yanık ekmek. Yanık kumaş. Yanık yürek.* **2.** Sıkıntıdan veya hastalıktan iyi gelişmemiş, kavruk. *Yanık bir çocuk.* **3.** i. Yanmış yer. *Elindeki yanık iyi oldu. Halıdaki yanığı ördürmeli.* **Yanık kokmak, 1)** is kokmak, **2)** ortalıkta bir şeyin yandığını anlatan koku bulunmak. **Yanık ses,** içinin derdini anlatan dokunaklı ses.

yanıkara b. i. Karakabarcık, °şarbon.

yanıkçı s. Yanıkan, sızıltısı olan, °şikâyetçi, °müşteki.

yanıkmak (nsz) Sızlanmak, °şikâyet etmek, °iştikâ etmek, °tazallüm etmek.

yanıkmalık i. Yanıkmak için gereken oruna verilmek üzere yazılan kâğıt, °şikâyetname.

yanılma i. Yanılmak eylemi, °hata.

yanılmak (nsz) **1.** Tanımıyarak veya niteliğini iyi anlamıyarak başkasını veya işe yaramıyanı seçmek. *Yanıldım bu kapıyı çalacağıma ötekini çaldım. Yanıldım, o bu işe yaramaz.* **2.** Sonucunu düşünemiyerek elverişsiz bir harekette bulunmak. *Nasıl yanıldınız da bu işe peki dediniz?*

yanılsama i. *ruh.* Görünüşü gerçek sandıran bir duygu veya anlık yanılması, ki onda insan yanıldığını ve bunun nasıl olduğunu bildiği halde yanlış bir hüküm vermekte devam eder, °galatıhis. *Suyun içine*

batırılmış bir değneğin kırık olduğu duygusunu vermesi bir yanılsamadır.

yanıltı i. Yanılma, yanlışlık, °sehiv.

yanıltmaca i. [C.K.] Bir tartışmada karşıdakinin zihnini karıştırıp cevap veremiyecek hale getiren yanlış ve yersiz kanıtlar ileri sürme, °mugalâta.

yanıltmaç i. İnsanı söylerken yanıltıp başka şey söyletecek şekilde düzenlenmiş söz.

yanıltmak (i) Yanılmasına sebep olmak, yanılmasını sağlamak.

yanın zf. Yan olarak.

yani Ar. e. (-.) «Demek», «şu demek ki» anlamına açıklama edatı.

yankesici b. s. İnsanın yanına sokulup bir sırasını getirerek üzerinden gizlice bir şey aşıran hırsız.

yankı i. **1.** Sesin bir yere çarpıp geri dönmesiyle duyulan ikinci ses. **2.** Bir olgunun ortalıkta uyandırdığı duygu, düşünce, dedikodu gibi tepki.

yankıcı i. *ruh.* Söylenen sözlerin, elde olmıyarak tekrarlanmasından ibaret bir akıl hastalığı belirtisi, °ekolali.

yankılamak, yankılanmak (nsz Yankı vermek. *Sesi yankılıyordu.*

yanlış i. **1.** Yanılma işi veya sonucu. *Bu yanlışı hemen düzeltmeli.* **2.** s. Yapılırken yanılınan. *Yanlış hesap. Yanlış hareket.* **Yanlışını çıkarmak,** yanlışını bulup göstermek.

yanlışlık i. Yanlış hareket, yanlış iş, yanlış sanı. *Siz böyle hareket etmekle yanlışlık ettiniz. Yanlışlıkla başkasını tuttular.*

yanmak (nsz) **1.** Bileşiminde karbon bulunan maddeler, ısı ve ışık yayarak ve bir taraftan havaya uçan gaz, öte yandan yerde kalan kül haline geçerek yok olmak. *Orman yandı. Son yangında iki ev yandı.* **2.** Ateş haline geçmek. *Kömür yandı. Ocaktaki odun yandı.* **3.** Isı veya ışık veren yahut başka maksatlar sağlıyan şeyler ya alev yaklaştırılarak veya özel düzenlerine dokunularak etkinliğe geçmek. *Lâmba yandı. Ocak yandı. Sigara yandı. Mum yandı. Elektrik yandı. Çakmak yandı.* **4.** Tamamı veya bir kısmı kömür haline geçmek. *Yemek yandı. Ekmek yandı.* **5.** Isının etkisiyle vücudun bir tarafı yara olmak veya kızarmak. *Ateşe dokundu, eli yandı. Güneşten kolları yandı.* **6.** Birtakım etmenlerin etkisiyle işe yaramaz hale gelmek. *Kumaş boyadan yanmış. Ekinler dondan yanmış.* **7.** Ateş değmiş gibi acımak. *Boğazım yanıyor.* **8.** Hükümsüz kalmak. *Vaktinde değiştirilmiyen kâğıt paralar yandı.* **9.** Büyük zarara uğramak. *Vaktinde yetişemezsek yandık.* **10.** Çok acımak. *Kaybettiğim fırsata hâlâ yanarım.* **Yanıp tutuşmak (Birisi için-),** onu şiddetli bir aşk ile sevmek. **Yanıp yakılmak,** acı acı sızlanmak.

yanmak (nsz) [T.D.] Yansımak.

yanpiri s. Yampiri.

yansı i. *by.* Tepke, °fiilimünakis

yansıca i. *ruh.* Yapılan hareketlerin, elde olmıyarak tekrarlanmasından ibaret bir akıl hastalığı belirtisi, °ekopraksi.

yansılamak (i) Birinin yaptıklarını tekrar ederek onunla eğlenmek.

yansıma i. **1.** Yansımak eylemi. **2.** *dlg.* Bir şeyin çıkardığı sese benzer seslerle yapılan kelime. *Gürültü, şırıltı, güm güm, vızıldamak birer yansımadır*

yansımak (nsz) Bir yere çarpıp geri dönmek, yanmak, tepmek, °aksetmek. *Düz ve parlak yüzeylere çarpan ışık yansır.*

yansıtmak (i) Kendine çarpan bir şeyi geri atmak. *Ayna ışığı yansıtır. Kubbe sesi yansıtır.*

yansız s. Hiç birinden yana olmıyan, °bitaraf.

yanşak s Tatsız tatsız çok söyliyen.

yanşaklık i. Yanşak olma hali.

yanşalamak (nsz) Yanşamak.

yanşamak (nsz) Gevezelik etmek, tatsızlık etmek.

yapağı, yapak i. İlkbaharda kırkılan koyun tüyü, ki telleri, sonbaharda kırkılan ve «yün» adını alan tüyünkünden daha uzun olur.

yapalak i. Bir cins baykuş.

yapayalnız s. Yanında kimse veya hiçbir şey bulunmıyan. *Yapayalnız bir insan. Yapayalnız bir ev.*

yapı i. **1.** Yapılmakta olan örek. *Yapıya gidiyorum.* **2.** Örek yapma işi. *Bu sırada başımıza yapı çıkarmıyalım.* **3.** Yapılış, °bünye. *Vücudun yapısı.* **Yapı eki,** *dlg.* kelime türetmeğe yarıyan ek.

yapıcı 1. Yapan, meydana getiren **2.** Önemli ve yararlı işler yapan. **3.** Yapı ustası.

yapık i. **1.** Atı yağmurdan korunmak için kullanılan büyücek belleme. **2.** Vaktiyle yeniçerilerin giydikleri kaput.

yapılageliş b. i. [T.S.] Bir iş hakkında öteden beri tutulagelen yol, °teamül.

yapılamak i. Ham maddeleri işleyip yapılı hale getirmek, °imal etmek.

yapılı s. Yapılmış olan, yapısı olan *Güzel yapılı. Sağlam yapılı.*

yapılış i. **1.** Yapılma tarzı. **2.** Bir şeyin şu veya bu şekilde yapılmış olmasından

doğan özellik, yapı, kuruluş, °bünye. *Bu binanın yapılışı yer sarsıntısına dayanacak bir haldedir.*

yapılmak (nsz) Yapmak işine konu olmak.

yapım i. **1.** Yapmak eylemi. **2.** Yapılamak işi, °imal. **3.** *dlg.* Türetme, bileştirme, kısaltma gibi yollarla kelime meydana getirme işi veya böylece meydana gelen kelime.

yapın i. [T.S.] Yapılanan şeyler, °mamulât, °masnuat.

yapıncak i. **1.** Soğukta açıkta kalan atlara örtülen uzun tüylü kebe. **2.** Bir cins benekli beyaz üzüm.

yapınış i. Yapmacık, düzme tavır.

yapınmak (i) **1.** Kendine yapmak veya kendi için yaptırmak. *Elbise yapınmak.* **2.** (e) Özenmek. *Kuş yavrusu uçmağa yapınıyor. Bu genç şairliğe yapınıyor.*

yapıntı i. *fel* Gerçekte olmadığı veya olup olmadığı bilinmediği halde varmış gibi düşünülen şey, °tasni.

yapıntılı s. *fel.* Yapıntı niteliğinde olan, °musanna.

yapırgan i. *bt.* Çiçek yaprağı, taçyaprağı.

yapış i. **1.** Yapmak eylemi veya tarzı. **2.** Yapmacık, yapınış.

yapışık s. **1.** Yapışmış olan. *Duvara yapışık.* **2.** Birbirine yapışmış. *Yapışık kardeşler.*

yapışıkçeneliler ç. b. i. *zo.* Çeneleri gaga şeklinde uzamış ve az çok kemikleşmiş olan balıklar takımı.

yapışkan s. **1.** Değdiği yere yapışıp zor ayrılan. *Yapışkan bir çamur.* **2.** mec. Çekilip gitmek bilmiyen. *Ne yapışkan adam, bir türlü savamadık.*

yapışkanlık i. Yapışkan olma hali.

yapışkanotu,-nu b. i. *bt.* Isırgangillerden, duvarlar üzerinde gelişen yaprakları yapışıcı bir bitki.

yapışmak (e) **1.** Tutucu olan veya tutucu bir maddeye bulanmış bulunan bir şey ayrılmamacasına bir yerin üstüne kapanmak. *Kâğıt duvara yapıştı.* **2.** Sokulup değmek. *Geri geri giderek duvara yapıştı.* **3.** Aralık veya pot kalmamacasına bir şeyin üstüne kapanmak. *Ceket vücuduna yapışıyor.* **4.** Musallat olup bir türlü ayrılmamak. *Bu da bize nereden yapıştı!* **5.** Bir iş görmek üzere hevesle bir şeyi eline almak. *Halata yapıştılar. Küreklere yapıştı.* **6.** Sıkı yakalamak. *Eteğine yapışmak. Yakasına yapışmak.*

yapıştırılmak (e) Yapıştırmak işi kendine yapılmak.

yapıştırma i. **1.** Yapıştırmak eylemi. **2.** Eskiden gelinlerin yüzüne elmas yapıştırılarak yapılan süs.

yapıştırmak (i,e) **1.** Yapışmak işine uğratmak. **2.** (Tokat, şamar ve cevap gibi sert karşılık niteliğinde olan şeyler hakkında) Hemen atmak veya hemen söylemek... *der demez tekmeyi yapıştırdı. Hiç düşünmeden cevabı yapıştırdı.*

yapış yapış b. s. Yapışkan bir madde ile bulaşmış.

yapıtaşı,-nı b. i. Yapılarda kullanılan, granit cinsinden taş.

yapkın s. **1.** Hali vakti yerinde olan (kimse). **2.** mec. Sarhoş.

yapma i. **1.** Yapmak eylemi. **2.** s. Doğadaki şeylere benzetilerek insan eliyle yapılan. *Yapma çiçekler.* **3.** s. İçten olmıyan, içten gelmiyerek yapılan. *Yapma sevgi Yapma vakar* **Yapma geçişli,** *dlg.* ek katılarak yapılan geçişli fiil; uyutmak ve kırdırmak gibi.

yapmacık s. **1.** (Tavır, davranış, hareket hakkında) Yapma, düzme. *Yapmacık bir öfke.* **2.** Düzme tavır, yapınış. *Onun yapmacıklarına kimse aldanmıyor.*

yapmak i. **1.** Meydana getirmek, olmasını sağlamak, oldurmak *Resim yapmak. Heykel yapmak. Ev yapmak Yemek yapmak. Börek yapmak. Kumaş yapmak. Kanun yapmak. Durgun sular sıtma yapar. Açlık neler yapmaz Çıkıntı yapmak. Pantolon diz yapmak. Yol kavis yapmak* **2.** İş görmek. *Orada ne yapıyorsunuz?* **3.** Onarmak. *Bu saatçi benim saatimi yapamadı.* **4.** (Birincisi -i'li ikincisi eksiz olmak üzere aynı nesne iki defa tekrarlandığı zaman) Öz benliğini vermek. *İnsanı insan yapan iyi ahlâkıdır.* **5.** Uygulamak, oluş alanına çıkarmak. *Kanunun dediğini yapmak İstediğini yapmak. Bu muamele ona yapılmamalı. Arkadaşınız büyük bir fedakârlık yaptı.* **6.** (nsz) Davranmak, °hareket etmek. *İyi yapmıyorsunuz, çocuğu çok azarlıyorsunuz.* **7.** (ösz) Var olmak. *Geçen gün çok soğuk yaptı.* **8.** (...) Edinmek. *Çocuk yapmak. Para yapmak* **9.** (yar) Bâzı sıfat veya isimleri zarf gibi alarak fiilleştirir. **a)** Bu yolda meydana gelen bileşik fiillerden sıfatla veya sıfat yerine kullanılmış isimle yapılanlar —i'li nesne alır. *Çevik yapmak: Bu idman insanı çevik yapar. Hukukçu yapmak: Ben çocuğumu hukukçu yaptım. Altın yapmak: Emek toprağı altın yapar. Bağ yapmak: Bu tarlayı bağ yapmalı.* **b)** Soyut anlamlı isimlerden bu yolda nesnesiz kullanılan bileşik fiiller meydana gelir. *Çıkış yapmak. Koşu yapmak. Sarsıntı yapmak.*

Yalpa yapmak. İdman yapmak. Tur yapmak. Devir yapmak. Çocuk ne yaramazlıklar yapıyor. Otomobil fren yaptı. Orkestra falso yaptı. Arkadaşınız gene gaf yaptı. Bu makina çok gürültü yapıyor. Ben şimdi hesap yapıyorum, siz muhakeme yapıyorsunuz. **Not:** Vefat, tevellüt, nedamet, terakki, tedenni gibi geçişsiz anlamlı birtakım Arapça kelimelerin bileşik fiilleri, nesne almadıkları halde dahi, «etmek» le yapılır. **c)** Bu çeşit bileşik fiillerden nesne alabilenlere nesne vermek için «yapmak» yardımcısını «etmek» le değişmek gerekir. *Ben şimdi hesap yapıyorum—Neyi hesap ediyorsunuz? — Masrafımı hesap ediyorum. Siz muhakeme yapıyordunuz, işin her tarafını muhakeme ettiniz mi?—Evet, ettim.* **d)** Nesne aldıkları için «etmek» yardımcısı ile kurulan bileşik fiillerin ikinci unsurundan bir sıfat kipi yapılıp birinci unsura belirten olarak verilirse «etmek» yerine en çoğu «yapmak» kullanılır. *Siz bu iki şeyi mukayese ediyorsunuz ama, bu yaptığınız mukayese yerinde değil.* **e)** Aynı şekilde kurulan fiillerin birinci unsuru nesne durumuna düşerse yardımcı fiile yer kalmıyacağından «yapmak» başlı başına bir fiil olarak onun yerine geçer. *Çünkü mukayesesini yaptığınız şeyler aynı neviden değildir.* **f)** Firenkçeden dilimize geçmiş bâzı soyut anlamlı kelimelerle meydana getirilen ve nesne aldıkları için «etmek» le yapılması gereken bileşik fiiller firenkçenin etkisi altında yanlış olarak «yapmak» yardımcısiyle kurulmuş ve o şekilde tutunmuş bulunuyor. *Karşı kaleye gol yapmak. Birisine kompliman yapmak Şantaj, reverans, kur, flört...yapmak.* **g)** Bu yanlış kullanış yalnız firenkçe kelimelerde kalmayıp kullanageldiğimiz başka yabancı kelimelere hattâ öz Türkçe sözlere de bulaşmıştır. *Birine zulüm yapmak. Hastaya ameliyat yapmak. Biriyle sulh yapmak. Mukavele münazaa, münakaşa... yapmak. Birinden istizah yapmak. Karşı kaleye sayı yapmak. Birine şaka yapmak.* **Yapamamak, 1)** becerememek, gereği gibi hareket etmemek. *Sen yapamadın, ona haber vermeden gidecektin.* **2)** dayanamamak. *Ben yapamam, bu gürültü beni hasta eder.* **Yapma, (yapmayın, yapmayınız),** karşısındakini üzerinde bulunduğu işten alıkomak için söylenir. *Yapma çocuğum, saat bozulur.* **Yapmak (Bir şey-),** iyilik veya kötülük etmek. *O size hiç bir şey yapamaz. Ben ona bir şey yaptım mı?* **Yapmak (Kilometre, mil, fersah...)** yol almak **Yaptığını bilmemek,** aklı başında olmamak

yaprak i. **1.** *bt.* Bitkilerde solunum, karbon özümlenmesi, terleme gibi önemli olayların meydana geldiği çoğu klorofilli, yeşil renkte ve çeşitli görünüşte kısım, ki sap üzerindeki durumlarına göre «almaşık, bileşik, karşılıklı, halka dizilişli yapraklar» şekil ve yapılarına göre de «oymalı, etli ve eldamarlı yapraklar» diye adlanırlar. **2.** Özellikle asma yaprağı. *Yaprak sarması. Yaprak salamurası.* **3.** Börek, baklava gibi şeylerde yufka. *Bu baklavada elli yaprak var.* **4.** Kitap, defter gibi şeylerde kâğıt kanadı. *Bu defterin yaprakları eksik.* **5.** Kat kat ayrılabilen şeylerde katman. *Mermer yaprağı. Bir yaprak ceviz kaplaması.* **6.** Birkaç parça eklenerek yapılan şeylerde her parça. *Beş yapraktan bir yelken. Eteğin arka yaprağı.* **Yaprak aşısı,** bir parça ağaç kabuğiyle birlikte çıkarılmış bir yaprak tomurcuğunun aşılanacak ağacın kabuğu altına sokulup tutturulmasiyle yapılan aşı. **Yaprak dökümü,** ağaçların yaprak döktükleri mevsim.

yapraklanmak (nsz) Yaprakları çıkmak. *Ağaçlar yapraklandı.*

yapraklı s. Yaprağı olan. *Yüz yapraklı bir defter. Yapraklı kereviz.*

yapraksız s Yaprağı olmıyan. *Yapraksız ağaç.*

yapraktaş b. i. *je.* Çok kolay yapraklanır killi şist.

yaptırım i. **1.** Yaptırmak eylemi. **2.** *top.* Kanun, ahlâk gibi kuruluşların buyruklarını yaptıran kuvvet, *kuvvei mueyyide.

yaptırmak (i,e) Başkasının aracılığiyle yapmak, yapmağı sağlamak, yapmağa sevk etmek, yapmağa müsaade etmek.

yapuk i. Yapıştırma².

yapyalınız s. Yapayalnız.

yap yap b. zf. Yavaş yavaş.

yar s Yardımcı. *Yaröğretmen.* **Yar olmak,** yardım etmek, yararlı olmak. *Talih yar olmadı. Arkadaşları ona yar olmadılar.*

yar i. Akan suların aşındırıcı etkisiyle meydana gelen yer yarığı, uçurum. **Yardan atmak,** kazaya uğratmak.

yâr Fa. s. (-) **1.** Dost, sevgili. **2.** Yardımcı. **Yârü ağyara karşı,** ele güne karşı.

yara i. **1.** Bir şeyin iç veya dış yüzünde her hangi bir etki ile meydana gelen ve az çok tehlikeli olan gedik. *Bıçak yarası. Kurşun yarası. Geminin omurgasındaki yara. Bu yara ağacı kurutabilir. Bu kumaşta çivi yarası var.* **2.** mec Dert. *Bu hal içime yara oldu. Bu yarayı deşmeyin.* **Yara işlemek,** yara irin çıkarmak. **Yaraya tuz biber ekmek,** bir derdin acısını çoğaltmak.

yaraç i. [C K.] Belli bir iş yapmağa yarıyan araç, *alet.

Yaradan i. Her şeyi yaratan Tanrı. **Yaradana kurban olayım,** hlk. bir şeye hayran kalındığı zaman söylenir. *Yaradana kurban olayım, o ne gözler!* **Yaradana sığınıp (bir iş yapmak-),** bütün kuvveti veya gayretiyle (o işi yapmak). *Yaradana sığınıp bir tokat aşketti. Yaradana sığınıp tepeye bir tırmanış tırmandık ki...*

yaradancılık i. *fel.* Felsefeci görüşiyle Tanrıya inanma öğretisi, ki dinlerin gösterdiği Tanrıya inanma demek olan «tanrıcılık» kavramından ayrıdır.

yaradılış i. **1.** Bir şeyin yaratılırken kazanmış olduğu özellikler bakımından hali, *fıtrat. *Onun yaradılışı bu işe elverişli değildir.* **2.** Örgensel yapılıştan doğan anıklıkların topu, *mizaç. *Yaradılışa göre insanların kimi sinirli, kimi gevşek, kimi de ağırbaşlı olur.*

yarak i. (Eskiden) Alet, silâh. **2.** (Şimdi) kbk. Erkeklik aleti.

yaralamak (i) Yara açmak, bir yerini yara etmek.

yaralanmak (nsz) Bir yerine yara açılmak, bir yeri yara olmak.

yaralı s. Yarası olan, yaralanmış.

yaramak (e) **1.** Bir şey bir işte kullanılınca iyi sonuç vermek, maksat elde edilmek. *Bu kitap işimize çok yarıyor.* **2.** İşe uygun olmak. *Bu kitap bana yaramaz.* **3.** Sağlığa hizmet etmek. *Buranın havası bana yaradı.* **4.** Gerekmek. *Ona iyilik yaramaz.*

yaramaz s. (Çocuklar hakkında) Söz dinlemiyen, rahat durmıyan, yasak edilen şeyleri yapmakta inadeden.

yaramazlık i. Yaramaz olma hali veya yaramazca hareket.

yâran Fa. ç. i. (--) *tar.* «Dostlar» anlamına olup tarihte «bir maksat etrafında toplanmış veya aynı maksadı güttükleri için bir araya getirilmiş olanların topu» nu anlatır. *Rusçuk yâranı. Malta yâranı.*

yaranış i. Yaranmak için yapılan hareket.

yaranmak (e) Birinin hoşnutluğunu sağlamak.

yarar s. **1.** Yarıyan. *Çiçek koymağa yarar bir kab.* **2.** i. Bir şeyin, bir işe araç olduğu vakit verdiği iyi sonuç, *fayda. *Bu taşların hiç bir işe yararı yoktur.* **3.** Ası, *menfaat. *Kızılay yararına bir balo.*

yararlanmak (nsz) Kendine yarar sağlamak, *faydalanmak.

yararlı s. Yarar sağlıyan, *faydalı.

yararlık i. Yararlı hizmet. *Erzincan depreminde hapislilerin çok yararlığı görüldü.*

yarasa i. Gündüz karanlık yerlerde yaşıyan ve geceleri uçan, ön ayakları perdeli kanad şeklinde gelişmiş olan, sıçan iriliğinde memeli bir hayvan.

yarasalar ç. i. *zo.* Yarasa türlerini içine alan memeliler takımı.

yaraşık i. Yaraşma. **Yaraşık almak,** yaraşmak.

yaraşıklı s. Yaraşık alan, yaraşan.

yaraşıksız s. Yaraşmıyan, yaraşık almıyan.

yaraşmak (e) (Davranış ve gidiş hakkında) Yakışmak. *Bu hareket size yaraşmaz.*

yaraştırmak (i,e) Yaraşıklı görmek. *Bu sözü size yaraştıramadım.*

yaratan s. Yaratma işini yapan. *O eseri yaratan sanatçı.*

yaratıcı s. Hep yaratma işi yapan. *Onda yaratıcı bir kafa var.*

yaratık i. Yaratılmış şey, *mahlûk.

yaratılmak (nsz) Yaratmak işine konu olmak.

yaratımcılık i. *fel.* Türlerin bir evrim sonunda meydana gelmiş olmayıp Tanrı tarafından ayrı ayrı yaratılmış olduğuna inanan öğreti.

yaratmak (i) **1.** Yokken bir şeyi var etmek. **2.** mec. (Güzel şeyler hakkında) Yapmak, kurmak. *Atatürk'ün yarattığı devrim. Itrinin yarattığı besteler.* **3.** mec. Sebep olmak, doğurmak. *Bu haber fena bir hava yarattı.*

yarbay b. i. Orduda aşaması binbaşı ile albay arasında olan üstsubay, ki asıl görevi alay komutan yardımcılığıdır.

yarda İn. i. (×.) Aşağı yukarı doksan bir santimetre gelen İngiliz uzunluk ölçü birimi.

yardak i. Yardımcı, ve daha çok, kötülükte yardımcı.

yardakçı s. Kötülükte yardımcı.

yardakçılık i. **1.** Yardakçı olma hali. **2.** Kötülükte yardım.

yardım i. **1.** Birisinin karşılaşmış olduğu güçlükleri, sıkıntıları hafifleten hareket. *Sizin yardımınız olmasaydı bu iş başarılamazdı.* **2.** İş bitirici aracılık. *Rüzgârın yardımiyle. Olayların yardımiyle.* **Yardım etmek (Birine-), 1)** işini birlikte görmek, **2)** ona gereken araçları sağlamak.

yardımcı s. Yardım eden veya gerektiğinde yardım edecek olan. **Yardımcı fiil,** *dlg.* Bak. fiil.

yardımlaşmak (nsz:le) Birbirine yardım etmek.

yardımsamak (den) Birinden yardım istemek, *istiane etmek.

yardırmak (i,e) Yarmak işini başkasına yaptırmak.

yaren i. (-.) Arkadaş.

yarenlik i. (-..) **1.** Arkadaşlık. **2.** Ahbapça çene çalma.

yarga i. Büyük piliç.

yargı i. **1.** Bir şey için «şöyle veya böyledir», yahut «değildir» deme, *hüküm. **2.** Dâvaları görme işi, *kaza. **Yargı yeri,** dâvaların görüldüğü yer, *mahkeme.

yargıç i. Yargılıyan kimse, *hâkim.

yargılamak (i) Bir yargıya varmak üzere iki tarafı soruşturup dinlemek, *muhakeme etmek.

yargıtay i. Yargılamaların yolunda yapılıp yapılmadığını araştırmakla görevli yüce kurul, *temyiz mahkemesi.

yarguçak i. El değirmeni.

yarı i. **1.** İkiye bölünen bir şeyin her bölümü. *Ekmeğin yarısını yedi. Ürünün yarısı çürüdü. Bu evin yarısı onun. Bu sözlerin yarısı yalan.* **2.** zf. Bir fiilin veya sıfatın kendisi ile karşıdı arasında ortalama bir derece anlatır. *Yarı anlamak. Yarı pişmiş. Yarı yuvarlak. Yarı deli. Yarı aç yarı tok.* **Yarı gece,** gecenin ortası. *Yarı gece oldu, o hâlâ gelmedi.* **Yarı ömür,** ömrün yarısı. **Yarı vakit,** vaktin yarısı. **Yarı yarıya, 1)** yarısı kadar. *Yarı yarıya eksildi.* **2)** yarısı birine yarısı öbürüne olmak üzere. *Yarı yarıya bölüştük.* **Yarı yol,** yolun ortası. *Yarı yolda kaldı.* **Yarı yolda bırakmak (Birini-),** ona gereken yardımı sonuna kadar yapmamak.

yarıbuçuk b. s. Pek az, önemsiz miktarda.

yarıcı s. **1.** Yaran. **2.** Ürünü mal sahibiyle yarı yarıya bölüşmek üzere çalışan (işçi).

yarıçap,-pı b. i. *mat.* Çapın yarısı, *nısıf kutur.

yarıgölge b. i. *fi.* Bir ışık kaynağı önüne konulan saydamsız bir cismin gerisindeki ekran üzerine vuran gölgesinin çevresinde görülen ve o kadar koyu karanlık olmıyan kısmı.

yarık s. **1.** Yarılmış. **2.** i. Yarılan yer, geniş çatlak. **3.** *fi.* Küçük bir ışık demeti elde etmek için ışık kaynağının önüne konulan saydamsız bir düzlem üzerinde açılmış, dik dörtgen biçiminde küçük delik.

yarıküre T. Ar. b. i. *mat.* Yer veya gök küresinin ekvatorla bölünmüş iki yarısından her biri.

yarılamak (i) Ortasına varmak, yarısını bitirmek *Bu işi yarıladık*

yarılmak (nsz) Yarmak işine konu olmak.

yarım s. **1.** Bir şeyin ayrıldığı iki eşit parçadan her biri kadar *Yarım saat. Yarım elma.* **2.** Tam ve isten ldiği gibi olmıyan. *Yarım iş. Yarım bilgi.* **Yarım adam,** sakat veya zayıf adam. **Yarım ağızla,** istemiye istemiye (söylemek). **Yarım doğru,** Bak. doğru. **Yarım elma, gönül alma,** «hediye küçük de olsa gönül almağa yarar» anlamına. **Yarım pabuç (lu),** şurda burda dolaşan kıyafetsiz kimse **Yarım yamalak,** kusurlu, eksik, üstün körü.

yarımada b. i. *c.* Yalnız bir tarafından anakaraya bağlı, öbür tarafları denizle çevrelenmiş kara parçası. *Anadolu bir yarımadadır. Balkan yarımadası.*

yarımca i. **1.** Vücudun yarısına vuran inme. **2.** Yarım baş ağrısı.

yarımkanadlılar ç. b. i. *zo.* Tahtakurusu, bit, su biti, su akrebi, fidan biti, cırcır böceği, kırmız böceği gibi dört kanadlı olmak gerekirken başkalaşmaları tamamlanmıyan böcekler takımı.

yarımküre i. **1.** İki eşit kısma bölünmüş bir kürenin her parçası. **2.** Yarıküre.

yarımlamak (i) Yarıma indirmek.

yarın i. (×.) **1.** Bugünden sonra gelecek ilk gün. *İşinizi yarına bırakmayın.* **2.** Gelecek, ilerideki zaman. *İnsan daima yarını düşünmeli.* **3.** zf. Bugünden sonra gelecek ilk günde. *Yarın sizi nerede bulayım?* **Yarın öbür gün,** ilerde her hangi bir zamanda. *Yarın öbür gün ne olacağını kimse bilmez.*

yarısaydam b. s. *fi.* Işığı geçirdiği halde, gerisinde bulunan her hangi bir cismin sınırlarını ve şeklini göstermiyen. *Buzlu cam yarısaydamdır.*

yarış i. **1.** Yarmak tarzı. **2.** Şu veya bu aracı kullanmak konusunda yarışmak işi, *müsabaka. *At yarışı Kayık yarışı.*

yarışma i. Yarışmak² eylemi.

yarışmak (nsz: le) **1.** Bir işi birbirinden daha iyi becermek için çabalamak. **2.** *top.* (Fabrikacılar veya satıcılar hakkında) Önürdeşmek, *rekabet etmek.

yarlıgamak (i) (Tanrı) Birinin suçunu bağışlamak, *mağfiret etmek.

yarlığ i. *tar.* Hükümdar buyrultusu.

yarlık i. Vicdanın zorladığı ödev. *hasenat. *Yoksullara yardım bir yarlıktır.*

yarma i. **1.** Yarmak işi. **2.** İnsanlar tarafından açılan yar. *Demiryolu birçok yarmalardan geçer.* **3.** İri yarı ve kaba kimse **4.** s. Kolay yarılır ve çekirdeğinden ayrılır. *Yarma şeftali.* **5.** s. Kaba kırılmış (tahıl). *Yarma buğday.*

yarmak (i) Uzunlamasına ayırmak. *Odunu yarmak. Kalabalığı yarmak.*

yarmalamak (i) Boyuna biçmek.

yarpuz i. *bt.* Ballıbabagillerden, çiçekleri birbirinden ayrı halka durumunda olan, nane cinsinden güzel kokulu bir bitki, ki «su yarpuzu, karanfil yarpuzu» gibi türleri vardır.

yas i. Çok sevilen bir kimsenin ölümünden veya memleketin başına gelen felâketten duyulan büyük acı, °matem. **Yas tutmak,** bu acıyı, eğlencelerden kaçınmak ve karalar giymek gibi hareketlerle, açığa vurmak.

yasa i. Devletin yasama kurulunca, her kesçe uyulmak üzere konulan her türlü kural, °kanun.

yasak i. **1.** Bir işin yapılmaması buyruğu, °memnuiyet. *İçki yasağı. Av yasağı.* **2.** s. Yapılmaması buyrulmuş olan, °memnu. *Eskiden içki yasaktı. Bu yoldan geçmek yasaktır.* **Yasak etmek,** yapılmamasını buyurmak **Yasak olmak,** yapılmaması buyrulmak. **Yasak savmak, 1)** şimdilik işe yaramak. *Bu boyunbağı eskimiş ama, bugünlük yasak savar.* **2)** gönlü olmadığı halde nezaket zoriyle yapılan işler için söylenir.

yasakçı s. (Eskiden) Kavas.

yasaklamak (i) Yasak etmek.

yasalı s. Yasaya uygun veya yasanın buyurduğu, °kanuni, °meşru.

yasamak (i) **1.** Düzen vermek. **2.** (nsz) Yasa koymak, °teşride bulunmak.

yasaman i. Yasa koyan kimse, °vazıkanun

yasan i. *fel.* Bir şeyi yapmağı önceden düşünmüş olma, °niyet.

yasanal s. *fel.* Yasanla olan, yasanlanarak yapılan, °kasti.

yasanlamak (i) Bir şeyi yapmağı önceden düşünmek, °niyet etmek, °tasmim etmek.

yasanlı s. Yasanlanmış olan, °musammem.

yasavul i. [T.D.] (Eskiden) Polis.

yasemin i. *bt.* Zeytingillerden, yaprakları telekdamarlı, çiçekleri güzel kukulu ve beyaz, kırmızı veya sarı renkli bir süs bitkisi, ki ağaç yasemini, sarı yasemin, zambak yasemini gibi türleri vardır.

yaslanmak (e) Yastanmak, dayanmak.

yaslı s. Yasta olan, yas tutan. *Onlar şimdi yaslıdır, toplantılara gitmezler.*

yasmak (i) **1.** Yaymak. **2.** Düz hale getirmek.

yasmık i. Mercimek

yassı s. Yayvan ve düz. **Yassı kadayıf,** yumurtaya bulanıp yağda kızartıldıktan sonra şerbete atılmak suretiyle yapılan yassı ve teker şeklindeki hamur tatlısı.

yassılanmak, yassılaşmak (nsz) Yassı bir hal almak, yassı olmak.

yassılık i. Yassı olma hali.

yassılmak (nsz) Yassı olmak, yassılaşmak.

yassıltmak (i) Yassı bir hale sokmak.

yassısolucanlar ç. b. i. *zo.* Tenya ve kelebek asalağı gibi vücutları yassı ve uzun olan solucanlar takımı.

yassısolungaçlılar ç. b. i. *zo.* Midye, deniztarağı gibi kavkıları ikiçenetli ve çoğu yenir yumuşakçalar sınıfı.

yastağaç i. *zo.* Sazanbalığından daha geniş ve yassı olan, iri pullu ve eti beğenilir bir tatlı su balığı, ki «çapakbalığı» adiyle de anılır.

yastamak (i,e) **1.** Dayamak. **2.** (Bir şeyin oluşunu) Başka bir şeyin sonucu saymak, °atfetmek, °hamletmek.

yastangaç i. Dayangaç.

yastanmak (e) **1.** Dayanmak. **2.** Başka bir şeyin sonucu sayılmak, °atfedilmek, °hamledilmek.

yastığaç i. Hamur tahtası.

yastık i. **1.** Başı veya sırtı dayıyacak, içi pamuk, yün veya başka şeylerle doldurulmuş bir torbadan ibaret dayangaç. **2.** Başka işlerde kullanılmak üzere bu şekilde yapılmış şey. *İğne yastığı. Ütü yastığı.* **3.** Fide yetiştirmek üzere ince toprak ve gübreden hazırlanmış yüksekçe yer. **4.** Yapılarda, makinalarda bâzı kısımların, üzerine dayandığı parça.

yastım s. Yassı ve basık burunlu.

yaş i. **1.** Doğuştan beri geçen zaman miktarı, ki yıl birimi ile ölçülür. — *Yaşınız kaçtır?* — *Yirmi yaşındayım.* **2.** Çağ. *Genç yaşında. İhtiyar yaşında.* **Yaş basmak,** ihtiyarlık baş göstermek. **Yaşı ne, başı ne?** genç bir kimsenin yaşının ve tecrübesinin konuşulan iş için elverişli olmadığını anlatır. **Yaşında,** bir yaşında. *Çocuk daha yaşında değil.* **Yaşını almak** veya **yaşını başını almak,** yaşı ilerlemiş olmak. **Yaşı yerde** veya **(toprakta sayılası),** «ölsün» anlamına bir ilenme.

yaş s. **1.** Az ıslak, fazla nemli. *Yerler yaş. Yaş çamaşır.* **2.** Kendi suyunu henüz kaybetmemiş, kurumamış. *Yaş sebze. Yaş odun.* **3.** i. Ağlandığı zaman gözlerden akan berrak sıvı, kı «göz yaşı» da denir. *Kanlı yaşlarla ağlamak.* **Yaş akıtmak** veya **dökmek,** ağlamak. **Yaşını içine akıtmak,** ağladığını sezdirmemek. **Yaşlara boğulmak,** çok ağlamak. **Yaş tahtaya** veya **yaş yere basmak,** girişilen bir işte uyanık davranmamak yüzünden aldanmak.

yaşa ü. Değerleme, memnunluk, sevinç gibi duyguları anlatmak için söylenir.

yaşama i. Yaşamak eylemi. **Yaşama uğraşı,** *by.* canlı varlıkların, bulundukları çevrenin her türlü zorluğu karşısında yaşıyabilmek için yaptıkları aralıksız didinme.

yaşamaca zf. Yaşadığı kadar, yaşama süresince, °kaydıhayatla. *Yaşamaca aylık bağlamışlar.*

yaşamak (nsz) **1.** Hayatta olmak. *Dedeniz yaşıyor mu?* **2.** Varlığını korumak. *Balıklar suda yaşar.* **3.** Oturmak, eğleşmek. *Köyde yaşamak. Şehirde yaşamak.* **4.** Geçinmek. *Bu kazançla yaşamak kolay değil.* **5.** Şöyle veya böyle bir çevre içinde bulunmak. *Bekâr yaşamak. Tek başına yaşamak. Kalabalık içinde yaşamak.* **6.** mec. Yer tutmuş olmak. *Onun hâtırası hep yaşıyacak.* **7.** mec. Hoş vakit geçirmek. *Onlar Adalarda, Boğaziçinde yaşıyorlar.* **8.** mec. Birine «ne mutlu» olmak. *Bu iş olursa yaşadık.*

yaşanılmak, yaşanmak (ösz) Her hangi biri yaşamak. *Öyle yerde yaşanılır mı? Burada iyi yaşanır.*

yaşanmışlık i. *ruh.* Üzerinde aklın henüz işlemediği duyma haline «yaşanmışlık hali» denir, ki çok kere algıdan önceki evreden ibarettir.

yaşarmak (nsz) **1.** Yaşlık peyda etmek, nemlenmek. **2.** Yaşla dolmak. *Gözleri yaşardı.*

yaşatmak (i) Yaşamasını sağlamak veya yaşamasına meydan vermek.

yaşatmamak (i) Her hangi bir yerde barınmasına meydan vermemek.

yaşayış i. Yaşama tarzı.

yaşıt s. Yaşları biribirine eşit olan.

yaşlanmak (nsz) Yaşı ilerlemek, ihtiyarlığa yaklaşmak.

yaşlı s. Yaşı ilerlemiş. *Yaşlı adam.* **Yaşlı başlı,** yaşlı ve görgülü.

yaşlı s. Göz yaşiyle dolmuş. *Yaşlı gözler.*

yaşlık i. Yaş olma hali, ıslaklık.

yaşmak i. Kadınlar «ferace» denilen harmani ile örtündükleri devirde yalnız gözleri açıkta kalmak üzere başlarına örttükleri beyaz ince örtü.

yaşmak (i) Örtmek, gizlemek.

yaşmaklamak (i) Yaşmakla örtmek.

yaşmaklanmak (nsz) Yaşmakla örtünmek.

yaşmaklı s. Yaşmakla örtünmüş.

yat,-tı i. Kalkan ve zırh gibi korunma aracı.

yat,-tı Felemenk dilinden i. Gezme gemisi.

yatağan i. Uzun ve ağır ve namlusu büksül bir çeşit savaş bıçağı.

yatak i. **1.** Üzerinde uykuya varılan yer. **2.** Irmak, çay, dere gibi suların, üzerinden aktıkları veya bir göl suyunun, üzerinde bulunduğu yer. **3.** Katmanlaşmış her hangi bir madde yığını. *Çakıl yatağı.* **4.** Bir şeyin çokça bulunduğu yer. *Av yatağı. Aslan yatağı.* **5.** Gizli barınak veya gizlice barındıran kimse. *Hırsız yatağı. Eşkıya yatağı.* **6.** Makinalarda bâzı devingen kısımları kucaklıyan dayanak. *Namlu yatağı. Mermi yatağı. Eksen yatağı.* **7.** Bâzı fideleri yatırıp gömmek için toprakta açılan çukur. **Yatağa düşmek,** yatacak kadar hastalanmak. **Yataklar çekmek** **(Birini-),** ayakta gezecek hali olmamak. **Yatak liman,** büyük donanmaların yatmasına elverişli liman.

yatakhane T. Fa. i. Okul gibi kalabalık yerlerde büyük yatak odası, koğuş.

yataklı s. **1.** Yatağı olan. *Yataklı vagon. Yüz yataklı hastane.* **2.** Yatağı derin. *Yataklı ırmak.*

yataklık i. **1.** Üzerinde yatak yapılan tahta veya maden kerevet, karyola. **2.** s. Şu veya şu kadar yatak alabilen. *On yataklık koğuş.* **Yataklık etmek,** gizlice barındırmak ve yardaklık etmek. *Hırsızlara yataklık etmek.*

yatakodası,-nı b. i. Yatılan oda.

yatalak s. Hasta veya sakat olup hayatını yatakta geçiren.

yatay s. *mat.* Durgun bir su yüzeyine koşut olan, düşey doğrultusuna dikey olan, °ufki. *Sıvıların yüzü hep yatay olur.*

yatı i. Gece kalmak üzere konukluk. *Yatıya (veya gece yatısına) bekleriz.* **Yatı okulu,** öğrencilerin geceli gündüzlü kaldıkları okul.

yatık s. Yatırılmış bir durumda olan, dik karşıdı. *Yatık yaka.*

yatılı s. **1.** Geceleri de barındıran. *Yatılı okul.* **2.** Geceleri de orada kalıp yatan. *Siz okulda yatılı mısınız?*

yatır i. Doğaüstü kuvveti bulunduğuna ve isterse insanlara, her zorluğu yenmeğe yardım edebildiğine inanılan, sini belli ölü, °evliya. *Yatıra mum adamak.*

yatırı i. [C.K.] Yatırılan para, °tevdiat.

yatırmak (i:i,e) **1.** Yatmasını sağlamak. *Çocuğu yatırmak. Misafirleri yatırmak. Yağmur ekinleri yatırdı.* **2.** Bir kuruluşun kasasına (para) vermek, °tevdiatta bulunmak. *Parasını bankaya yatırmış. Vergiyi yatırdım.*

yatısız s. Geceleri barındırmıyan veya geceleri orada kalıp yatmıyan. *Yatısız okul. Yatısız öğrenci.*

yatışmak (nsz) **1.** Hızı azalmak, şiddeti geçmek. *Fırtına yatıştı. Heyecan yatıştı.* **2.** (Ayaklanma, kargaşa gibi şeyler hakkında) Geçmek. *Kargaşalık yatıştı*

yatıştırmak (i) Yatışmasını sağlamak.

yatkı i. Büküp basmaktan meydana gelen çizgi. *Yatkılı kumaş.*

yatkın s. **1.** Yanık. **2.** Çok durmuş olmaktan sağlamlığını kaybetmiş *Yatkın mal.* **3.** Alışmış olup bir işi iyi beceren (el). *Eli dikişe yatkın.*

yatkınlık i. **1.** Yatkın olma hali. **2.** *eğ.* Alışkanlık, alışık olmaktan doğan becerik, meleke.

yatmak (nsz) **1.** Yatağa girmek. *Çocuk yattı.* **2.** Yatay bir duruma geçmek. *Ekinler yattı.* **3.** Düzlem bir hal almak. *Kumaş ütülenince yattı.* **4.** Yatakta kalmak. *Sıtmadan on gün yatmış* **5.** Kalmak. *Bu gece nerde yatacağız? Gemi limanda yatıyor. Mal depoda yatıyor.* **6.** Hapsedilmek. *Hırsızlıktan beş yıl yatmış.* **7.** Ölü gömülmüş olmak. *Burada şehitler yatıyor.* **8.** (e) Uzanmak. *Çocuk yere yattı.* **9.** (e) Eğik bir duruma geçmek. *Gemi sağa yattı.* **10.** (e) mec. Yanaşmak. *Düşman sulha yattı* **Yatıp kalkmak,** geceleri geçirmek. *Nerde yatıp kalkıyorsunuz?*

yatsı i. Güneşin batmasından bir buçuk iki saat sonraki vakit. *Bize yatsıya doğru geldi.* **Yatsı ezanı,** yatsı namazı için okunan ezan. **Yatsı namazı,** yatsı vaktinde kılınan namaz

yatuğan, yatuk i. Kanun, santur gibi yatırılarak çalınan sazların ortak adı.

yav, yava s. **1.** Yitik. **2.** Bilinmiyen. **3.** Yabancı. **4.** Düşman.

yavan s **1.** Yağı az. **2.** Katıksız. *Yavan ekmek.* **3.** mec. Tatsız.

yavaş s. ve zf. **1.** Hızlı olmıyan. *Yavaş bir yürüyüş Yavaş vurmak.* **2.** Az sesle. *Yavaş konuşmak.* **3.** Başı yumuşak. *Yavaş adam. Yavaş at.* **Yavaş!** dikkat et, acele etme **Yavaş gel!** yüksek iddiada bulunma. **Yavaş tütün,** sert olmıyan tütün. **Yavaş yavaş,** azar azar, ağır ağır, gitgide.

yavaşa i. Sert başlı atları yola yatırmak için dudaklarına takılan tahta kıskaç.

yavaşça zf. Oldukça yavaş, usulca, usulla

yavaşçacık zf. Pek yavaşça, usullacık.

yavaşlamak (nsz) Yavaş olmak, yavaş gitmeğe başlamak.

yavaşlatmak (i) Hızını kesmek, yavaşlamasını sağlamak.

yavaşlık i. Yavaş olma hali.

yavaştırmak (i) Sert başlı hayvanı alıştırıp yola getirmek.

yave Fa. i. (-.) Saçma, saçmasapan.

yaver Fa. i. (-.) **1.** Yardımcı. **2.** Devlet ve hükümet başkanlariyle komutanların yanında bulunup onun komutlarını yazmakla ve gereğinde yerine ulaştırmakla görevli subay, emir subayı.

yaverlik Fa. T. i. Yaver olma hali, yaverin görevi.

yavru i. İnsanın veya hayvanın pek küçük yaşta olanı. *Kedi yavrusu. Kuş yavrusu.* **Yavrum,** şefkatli aytama *Yavrum, bir yerin mi acıyor?*

yavruağzı,-nı b. s Kavuniçi ile pembe arası bir renk.

yavrucak i. Acınan yavru.

yavrucuk i. Sevilen yavru.

yavrulamak (nsz) (Hayvan hakkında) Doğurmak.

yavsı i. İğneli bir cins çekirge.

yavşak i. Bit yavrusu.

yavşan s. Dikenleri olan, batan.

yavşanotu,-nu b. i. *bt* İkiçeneklilerden, çiçekleri mavi ve beyaz renkte olan bir bitki.

yavuk i. Evlenme sözü.

yavuklamak (i,e) Evlendirmek için adaylamak. *Kızını bir subaya yavukladı.*

yavuklanmak (e) Evlenmeğe aday olmak. *Dayısının oğluna yavuklanmış.*

yavuklu i. Evlenmeğe adaylı, sözlü.

yavuz s. Pek sert, yaman, kıyak.

yavuzluk i. Yavuz olma hali, yavuzca hareket.

yay i. **1.** Bir ucundan öbür ucuna kiriş çekilmiş eğri ve esnek çubuk, ki ok atmağa yarar. **2.** Keman cinsinden olan çalgıları çalmağa yarıyan ve bir ucundan ötekine kıl gerili bulunan deynek. **3.** Türlü maksatlarla ve türlü şekillerde yapılan esnek makina kısımları. *Araba yayı. Kapı yayı. Kilidin yayı. Kanapenin yayı.* **4.** *mat.* Bir eğriden alınan parça.

Yay i. *as.* Zodyak üzerinde, Akrep ile Oğlak arasında bulunan burç.

yaya s. Ayaklariyle yüriyerek giden. *Yayalar için yol.* **Yaya kaldın tatar ağası,** istediğini yapamıyacak hale düşenlere nispet vermek için söylenir. **Yaya kalmak, 1)** istediği şeyi yapamaz hale gelmek, **2)** yardımcısız kalmak.

yayan zf. **1.** Ayaklariyle yüriyerek. *Ben oraya kadar yayan gidemem.* **2.** s. mec. Bilgisiz. *Arkadaş bu konuda pek yayan görünüyor.*

yaydırmak (i,e) Yaymak işini başkasına yaptırmak, yayılmasına meydan vermek.

yaygara i. Önemsiz bir sebepten bağırıp çağırma. **Yaygarayı basmak,** böylece bağırıp çağırmak.

yaygaracı s. Yaygarayı basma huyu olan.

yaygı i. Yere veya döşeme üzerine serilen örtü.

yaygın s. **1.** Bir çoklarınca duyulmuş veya kullanılmış. *Yaygın bir söz.* **2.** Bir çoklarında görülen. *Yaygın bir moda.* **3.** Sınırı genişlemiş. *Yaygın bir leke.*

yaygınlık i. Yaygın olma hali.

yayık i. **1.** Tereyağı çıkarmak için sütü içinde dövdükleri veya çalkaladıkları kab.

yayık s. Yayılmış, yayvan. **Yayık yayık**, (konuşurken) heceleri uzata uzata. *Yayık yayık anlatıyordu.*

yayılma i. **1.** Yayılmak eylemi. **2.** *fi.* Işığın, kaynaktan her yana doğru, birer doğru çizgi halinde dağılıp gitmesi olayı.

yayılmak (nsz : e) **1.** Yayılmak işine konu olmak. *Halı yayıldı. Haber yayıldı. Hastalık yayıldı.* **2.** Kendini yaymak. *Koyunlar yayıldı. Leke yayıldı.*

yayım i. **1.** Basılıp ortalığa sürülen kitap, gazete gibi okunacak veya radyo ile her tarafa yayılıp dinlenecek şeyler, °neşriyat. **2.** Bunları yayma işi, °neşir.

yayımlamak (i) Yayın halinde ortaya koymak. *Eğitim Bakanlığının yayımladığı kitaplar. Radyonun yayımladığı haberler.*

yayın i. *zo.* Tatlı sularda yaşıyan ve turna balığını andıran eti beğenilir bir balık.

yayındırma i. *fi.* Bir ışığı, pürüzlü bir yüzeyde yansıtma.

yayınık s. *fi.* Yayınma olayına uğramış (ışık).

yayınma i. *fi.* Işığın, üzeri pürüzlü bulunan bir yüzeyin her noktasında yansıyarak pek çok doğrultularda yayılması olayı.

yayıntı i. Çok yayılmış söylenti, °şayia.

yaykamak (i) Yıkamak.

yayla i. *c.* Yüksek yerdeki ova. *Bu yaz yaylaya çıkamadık.*

yaylaçiçeği,-ni b. i. *bt.* Baklagillerden, çiçekleri sarı renkte ve güzel kokulu küçük bir bitki.

yaylak i. *c.* Hayvanların yayılmasına elverişli yer, otlak.

yaylakıye T. Ar. i. Sürü sahiplerinin yaylak sahibine verdikleri kira.

yaylamak (nsz) Yazın yaylada oturmak. *Bu yıl nerede yayladılar?*

yaylı s. **1.** Yayı olan. *Yaylı koltuk.* **2.** i. Üstü ve etrafı kapalı, içinde bağdaş kurularak oturulur, yaylı bir çeşit binek arabası. **Yaylı çalgılar** veya **sazlar,** yayla çalınan keman, kemençe, viyolonsel gibi çalgılar.

yaylım i. **1.** Yayılmak eylemi. **2.** Hayvan yayılacak yer. **Yaylım ateş,** silâhlı birçok kimseler tarafından birden açılan ateş.

yayma i. **1.** Yaymak işi. **2.** Satılık ufak tefek şeylerin serilmesi. *Hırdavat yayması.*

yaymacı s. Hırdavat sergicisi.

yaymaç i. Pancarın şekerli suyunu çıkarmağa yarıyan aygıt.

yaymak (i,e) **1.** Düzlem bir şey üzerine halı, kilim, yaygı gibi safiha halinde olan başka bir şeyi kapamak. *Yere çarşaflar yayarak ağacı silkelediler.* **2.** (i) Bir çoklarına duyurmak. *Bu haberi acaba kim yaymış?* **3.** (i) Etrafa vermek. *Radyonun yaydığı ışınlar. Sıtmayı yayan sebepler.* **4.** (i) Sınırını genişletmek. *Tozu yaymak.* **5.** (i) Otlatmak. *Sürüyü yaymak.*

yayvan s. Geniş ve derinliği az. *Yayvan bir kâse.* **Yayvan yayvan,** yayık yayık.

yayvanlık i. Yayvan olma hali.

yaz i. Haziranın yirmi birinde başlayıp eylülün yirmi üçüne kadar süren, yılın sıcak mevsimi. **Yaza çıkmak,** yaz mevsimine ulaşmak.

yazak i. Yazı işleriyle uğraşılan yer, yazıhane.

yazar i. [C.K.] Gazete ve dergilerde konuları kaleme almakla görevli bulunan kimse, °muharrir.

yazdırmak (i,e) Yazmak işini başkasına yaptırmak.

yazgı i. Alın yazısı.

yazı i. **1.** Yazma işi. *Bir az yazım vardı, gelemedim.* **2.** Yazılan şey. *Şu yazıyı okuyamadım.* **3.** Yazma sistemi. *Türk yazısı. Arap yazısı.* **4.** Her hangi bir harf sistemi içinde sanat bakımından ayrılan çeşit. *İtalik yazı. Siyah yazı.* **5.** Anlam, sanat veya çizgi bakımından yazılan şey. *Bugünkü yazınızı pek kuvvetli buldum. İnci gibi bir yazısı var.* **6.** mec. Alın yazısı. **Yazı dili,** yazılarda kullanılan kelime ve söz dizimi. **Yazıya dökmek,** her hangi bir konuyu yazı ile anlatmak. **Yazıya gelmek,** yazı ile anlatılabilmek. **Yazıyı çıkarmak** (veya **sökmek**), okuyabilmek.

yazı i. Düz yer, ova.

yazıbilim b. i. İnsanların ıralarını, yazılarına bakarak anlama bilimi, °grafoloji.

yazıcı s. Orduda kâtıp yardımcısı. **Yazıcı kadın,** gelinlerin yüzünü boyayıp süsliyen kadın.

yazıhane T. Fa. i. Yazak, yazı yeri.

yazık i. **1.** Her kesin vicdanını inciten iş, °günah. **2.** ü. Acınma anlatır. *Yazık ben böyle istemezdim!* **3.** ü. Kınama anlatır. *Yazık sana, böyle mi yapacaktın?* **Yazık etmek** (veya **olmak**), bir şey ziyan edildiği veya birinin zararına hareket edildiği vakit acınıldığını anlatmak için kullanılır. *Kumaşa yazık etti. Çocuğa yazık*

ettiniz. *Masrafa yazık oldu. Adama yazık oldu.* **Yazıklar olsun,** kuvvetli kınama anlatır.

yazıklanmak (e) Acınmak, °esef etmek, °teessüf etmek.

yazıksız s. Günah işlememiş olan, °masum.

yazılı s. **1.** Yazılmış. *Yazılı bir kâğıt.* **2.** Yazısı olan. *Yazılı taş.* **3.** Alına yazılmış olan, °mukadder.

yazılmak (nsz) **1.** Yazmak işine konu olmak. *Mektup yazıldı. Onun alnına öyle yazılmış.* **2.** (e) Kendini yazdırmak. *Çocuk okula yazıldı.*

yazınmak (i) [T.D.] Bir yazıyı olduğu gibi başka bir yere çekmek, °kopya etmek, °istinsah etmek.

yazın zf. (×.) Yaz vaktinde.

yazış i. **1.** Yazmak eylemi veya tarzı. **2.** Kaleme alma, yazıya dökme.

yazışmak (nsz:le) Birbirine yazmak.

yazıt i. Bir andacı tarih boyunca yaşatmak için bir şey üzerine kazılan yazı, °kitabe.

yazlak i. Yaz mevsiminin geçirildiği yer, °sayfiye.

yazlamak (nsz) Yazı bir yerde geçirmek.

yazlık s. Yaz için olan. *Yazlık elbise.* **Yazlığa çıkmak,** yazı geçirecek eve çıkmak. **Yazlığına,** bir yaz süresince.

yazlı kışlı b. zf. Bütün mevsimlerde. *Onlar yazlı kışlı orada otururlar.*

yazma i. **1.** Yazmak eylemi. **2.** Yazma yemeni. **3.** Kabakulak hastalığı. **4.** s. Elle yazılmış. *Yazma kitap.* **5.** s. Çiçekleri elle yapılmış. *Yazma yemeni. Yazma yorgan yüzü.* **Yazma yitimi,** *ruh.* ellerinde, parmaklarında hiç bir sakatlık olmadığı halde insanın yazma yetisini yitirmesi, °agrafi.

yazmacı s. Yemeni ve yorgan yüzü gibi şeylerin çiçeklerini elle yapan (kimse).

yazmak (i) **1.** Harfleri veya heceleri veya fikir anlatan işaretleri yan yana getirip istenilen şeyi anlatan şekiller meydana koymak. *Mektup yazmak. Hâtıralarını yazmak.* **2.** Kendi bilgisiyle kitap meydana getirmek. *Bu kitabı kim yazmış?* **3.** (Gelinin yüzünü) Süslemek. **4.** Yaymak. **5.** (de) Yazarlık etmek. *Falan gazetede yazar.* **6.** (e) Yazı ile haber vermek. *Ben neticeyi size yazarım.* **7.** (e:nsz) Bir işe almak. *Çocuğu okula yazdılar. O delikanlıyı polis yazmışlar.* **8.** (yar) Yaklaşma fiili yapmağa yarar. Bak. fiil.

yazman i Dairelerde veya özel kuruluşlarda yazı işleriyle görevli kimse, °kâtip.

Yb *kim.* İterbiyum cisminin simgesi.

yedek s. Gereğinde kullanılmak üzere bir şeyin fazla bulundurulan benzeri, °ihtiyat. *Yedek subay. Yedek anahtarım var.* **Yedeğe almak,** bağlayıp ardından çekip götürmek. **Yedeğe çekmek,** ayırıp yedek diye saklamak. **Yedek çekmek,** akıntılı sularda kayığı kıyıdan iple çekerek götürmek. **Yedek parçalar,** bir makinanın bozulan kısımlarını değiştirecek parçalar.

yedekçi s. Hayvanı yedeğe alan veya kayığı yedekte çeken (kimse)

yedeklik s. Yedek olmak üzere bulundurulan. *Yedeklik bir anahtar yaptırmalı.*

yedi s. **1.** Altıdan bir artık. **2.** i. Altıdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam. *7, VII.* **Yedi canlı,** birçok ölüm tehlikesinden kurtulanlar için söylenir. **Yedi düvel,** hlk. bütün garp âlemi. *Yedi düvel karşımıza çıkmıştı.* **Yedi mahalle,** pek çok kimseler. *Yedi mahalleden duyuldu.* **Yedisinden yetmişine kadar,** eli ayağı tutan kim varsa. **Yedi veren,** Bak yediveren.

yedigen i. Yedi kenarlı çokgen.

yedigir i. Büyükayıyı meydana getiren yedi yıldız.

yedili s. Üzerinde yedi bulunan.

yedinci s. Yedi sıfatının sırasal şekli, sırada altıncıdan sonra gelen.

yedirme i. **1.** Yedirmek eylemi. **2.** Yağ, kireç ve kendirden yapılan ve su borularını yapıştırmağa yarıyan bir macun.

yedirmek i. **1.** Yemesini sağlamak. **2.** Ağzına yiyecek vermek. *Çocuğu yedirmek.* **3.** (i,e) Bir şeyi azar azar başka bir şeyin içine karıştırarak belli olmaz bir hale getirmek. *Yağı una yedirmek.* **4.** (Nefis, namus, şan, kibir gibi kavramlarla) Yakıştırmak, yaraştırmak. *Nefsine yediremedi. Kibrine yediremedi.*

yedişer s. Yedi sıfatının üleştirme şekli; her birine yedi, her defasında yedisi bir arada olarak.

yediveren b. s. Yılın her mevsiminde çiçek açıp meyva veren.

yedmek (i) Arkasında götürmek.

yegâh Fa. i. Kılâsik Türk müziğinde kalın re notasının karşılığı sayılan perde ve bu perdede karar kılan makam.

yegâne Fa. s. (·-·) Biricik, tek.

yeğ s. Daha iyi, üstün sayılan, °müreccah. *Ölüm kölelikten yeğdir.* **Yeğ tutmak,** bir şeyi yeğ görüp ona yönelmek, veğremek, °tercih etmek.

yeğen i. Birisinin kardeşinin çocuğu.

yeğin s. **1.** Zorlu, °şiddetli. **2.** Baskın, üstün.

yeğinlik i. *fi.* Bir etkinliğin veya bir gücün derecesi. *Bir akımın yeğinliği. Magnetik alanın yeğinliği. Bir ışık kaynağının yeğinliği.*

yeğlemek (i) **1.** Bozulmuşu ve kötüleşmişi düzeltip iyi bir hale koymak, °ıslah etmek. *Tohumları yeğlemek. At soyunu yeğlemek.* **2.** (i,e) Yeğ tutmak, yeğremek.

yeğlik i. Bir şeyin başkaları arasında üstün sayılması, °rüçhan.

yeğni, yeğnik s. Ağır olmıyan, °hafif.

yeğnilemek (nsz) Yeğni olmak, °hafifsemek.

yeğniletmek (i) Yeğni kılmak, °hafifletmek.

yeğnilik i. Yeğni olma hali, °hafiflik.

yeğnisemek (i) Yeğni görmek, °hafifsemek.

yeğrek s. [T.D.] Yeğ tutulan, °müreccah.

yeğremek (i,e) Yeğ tutmak.

yeis,-e'si Ar. i. Umutsuzluk.

yekdiğeri,-ni Fa. T. zm. Birbiri.

yeke i. **1.** Vekil. **2.** Dümeni kullanmak için baş tarafına takılan kol.

yeknasak Fa Ar. s. Tekdüzen.

yekpare Fa. s. (-.-) Tekparça.

yeksan Fa. s. «Bir, eşit» anlamına olup «yerle yeksan etmek» deyiminde geçer.

yekta Fa. s. (-–) Tek, eşsiz.

yekten Fa. T. zf. **1.** Birden, birdenbire. **2.** Durup dururken.

yekûn Ar. i. (-.) Tutar. **Yekûn çekmek,** mec. lâfa son vermek.

yel i. **1.** Havanın büyük kütle halinde akması, °rüzgâr. **2.** hlk. Romatizma ağrısı. **3.** hlk. Barsaklarda gaz. **Yele vermek, 1)** savurmak. **2)** boşuna harcamak. **Yel yeperek yelken kürek,** pek acele ve telâşla.

yeldirme i. Eskiden kadınların kırlarda gezinirken çarşaf yerine kullandıkları hafif üstlük, ki baş örtüsü ile birlikte kullanılırdı.

yele i. At, aslan gibi bâzı hayvanların ensesinde veya boynunda bulunan uzun kıllar.

yelek i. **1.** Ceket altında giyilen kolsuz ve kısa giysi. **2.** Kuş kanadının büyük tüyü. **3.** Kuş tüyü şeklinde iki taraflı tüy. *Ok yeleği.*

yeleken s. Yüksek ve etrafı açık (yer), °havadar.

yeleklemek (i) (Okun kuyruğuna) Tüy takmak.

yeleli s. Yelesi olan (hayvan).

yeleme i. Ciddi olmıyan, ciddi işlerle uğraşmıyan, °havai.

yelengeç s. Kabuğu çatlayıp soyulan (ağaç).

yeles s. Yeleken, °havadar.

yelim i. Yelmek eylemi, hızlı koşuş.

yelken i. Rüzgâr kuvvetinden yararlanıp yol almak üzere gemilerin direklerine çekilen kalın bezden kanad. **Yelken açmak,** yola çıkmak üzere yelken çekmek. **Yelken bezi,** yelken yapmağa yarar kalın bez. **Yelken gemisi,** rüzgârın şişirdiği yelkenler yardımiyle yol alan gemi. **Yelkenleri suya indirmek,** mec. ısrarlı iddiasından vazgeçip karşısındakinin dediğini kabul etmek

yelkenci s. **1.** Yelken diken (kimse). **2.** Yelkenleri açmak indirmek, toplamak gibi işlerde çalışan gemici.

yelkenlemek (nsz) Yelken açıp yola çıkmak.

yelkenli s. **1.** Yelkeni olan. **2.** i. Yelken gemisi.

yelkovan b i. **1.** Saatin iki ibresinden büyüğü. **2.** Rüzgârın yönünü göstermek üzere dik bir eksene geçirilen, türlü şekillerde, hafif levha.

yellemek (i) (Körükle, yelpaze ile veya başka bir araçla) Yel vermek.

yellenmek (nsz) Kalın barsağındaki yeli dışarıya vermek.

yelli s. **1.** Yel esen. *Yelli bir tepe.* **2.** Çok yellenen.

yelloz i. «Aşağılık, ahlâksız kadın» anlamına olup hakaret için söylenir.

yelmek (e) Telâşla koşmak.

yelpaze i. **1.** Bir şeyi yellemek için havada sallanılan mukavva, hasır veya kuş tüyü gibi şeylerden yapılmış saplı kanad. **2.** s. Tüyden yelpaze şeklinde açılan. *Yelpaze merdiven. Yelpaze kuyruk.*

yelpazelemek i. Yelpaze ile yellemek.

yelpazelenmek (nsz) Kendini yelpaze ile yellemek.

yelpik i. Nöbet nöbet gelen nefes darlığı, °astma.

yelsel s. c. **1.** Yel ile ilgili. **2.** Yel etkisi ile olan.

yeltek s. Arzudan arzuya, fikirden fikire geçiveren, °hercai, °mütelevvin.

yeltemek (i.e) İsteklendirmek, kışkırtmak, °teşvik etmek.

yeltenmek (e) Yapamıyacağı bir işe girişmek.

yelve i. Bıldırcına benziyen bir kuş.

yelyeperek b. z. Bak. yel.

yelyutan b. i. Atlarda hava yutmakla beliren bir kusur.

yem i. **1.** Hayvan yiyeceği. **2.** mec. Aldatabilmek için yapılan inanç verici hareket. **3.** Ağızotu. **Yem borusu, 1)** askerlikte hayvanlara yem verme saatini bildiren boru, **2)** mec. sabrı uzatmak için yapılan umut verici hareket. **Yem dökmek** veya **koymak, 1)** avlanılacak hayvanları bir yere çekmek için oraya yiyecek dökmek, **2)** mec. aldatabilmek için inanç verici harekette bulunmak. **Yem kestirmek,** yolda durup hayvanlara yem yedirmek veya hayvanlar yem yemek.

yeme i. **1.** Yemek işi. *Onun yemek yemesi hoş değil.* **2.** Yiyecek. *Bu ay yeme içme masrafımız çok oldu.* **3.** Tat. *Bu üzümün manzarası yemesinden güzeldir.*

yemek i. **1.** Karın doyurmak işi. *Yemeğe gidiyorum. Yemekte iken. Yemekten henüz gelmiştim.* **2.** Karın doyurmağa yarıyan yiyecek. *Akşam yemeği. Kır yemeği.* **3.** Pişirilerek hazırlanan ve ekmeğe katık olarak kullanılan yiyecek. *Bu yemek güzel pişmiş.* **4.** Yemek yeme. *Bu akşam yemeğe bize geliniz.* **5.** Çağırarak yemekle ağırlama işi. *Arkadaşımın yemeğinde birçok tanıdığa rasladım.* **Yemek borusu, 1)** askerlikte yemeğin çıktığını bildirmek için çalınan boru, **2)** *an.* yenen şeylerin yutaktan mideye varmak için içinden geçtikleri boru. **Yemek çıkarmak,** ağırlamak için yemek sunmak. **Yemek vermek,** belli kimseleri yemeğe çağırmak. **Yemek yemek,** karın doyurmak. *Ben daha yemek yemedim.*

yemek (i) **1.** Ağızda çiğneyip yutmak. *Ekmek yemek. Şeker yemek.* **2.** Yoğaltmak, harcamak. *Parası var ama yemez. Varını yoğunu kumarda yemiş.* **3.** Aşındırmak, kemirmek. *Kezzap mermeri yer.* **4.** Isırmak. *Sivrisinekler çocuğun kollarını yemiş.* **5.** (Hoşa gitmiyen şeylere) Uğramak. *Tokat yemek. Ceza yemek. Papara yemek. Yağmur yemek.* **6.** Hakkı olmıyan ve kendisine yasak edilmiş bulunan bir şeyi kabul etmek. *Haram yemek. Rüşvet yemek.* **7.** Birine alacağını vermemek. *Bu adam benim yüz liramı yedi.* **8.** Harcamak. *İnsan kazancının hepsini yememeli.* **9.** Biri kendisi için başkasına para harcatmak. *Dalkavuklar çok parasını yemişler.* **Yediği naneye bak !,** münasebetsiz bir harekette bulunanlara karşı azar için söylenir. **Yeme de yanında yat !,** pek lezzetli olan veya hoşa giden şeyler için söylenir. **Yiyip bitirmek, 1)** tüketmek, **2)** onmaz hale getirmek. **Yiyip içmek,** karın doyurmak.

yemekhane T. Fa. i. Okul, fabrika gibi yerlerde yemek yenilen oda.

yemekli s. **1.** Arada yemek de yenilen. *Yemekli gezme.* **2.** Yemek de verilen. *Yemekli pansiyon.*

yemeklik s. **1.** Yemek hazırlamağa yarar. *Yemeklik zeytinyağı.* **2.** Yemek için ayrılan. *Yemeklik buğday.*

yemeksiz s. Yemeği olmıyan. *Bugün yemeksiz kaldık. Yemeksiz gezme.*

yemeni i. **1.** Kalıpla basılıp elle boyanmış tülbent, ki başa bağlanır. **2.** Bir çeşit hafif ve kaba ayakkabı.

yemenici s. Yemeni yapan veya satan (kimse).

yemin Ar. i Ant. **Yemin etmek,** ant içmek. **Yemin verdirmek,** ant içirmek.

yeminli Ar. T. s. Antlı.

yemiş i. **1.** Bitkilerde, döllenme sonunda çiçeğin meyva yapraklarından meydana gelip tohumu taşıyan örgen, ki yapılışına göre yaş veya kuru olarak şu veya bu kısmı besin yahut sanayi maddesi diye kullanılır, °meyva. **2.** Bunların yenilen takımı. **3.** (Ege bölgesinde) İncir.

yemişçi s. Yemiş satan (kimse).

yemişli s. Yemişi olan.

yemişlik i. **1.** Yemiş bahçesi. **2.** Yemiş saklanan yer. **3.** Yemiş tabağı. **4.** (Ege bölgesinde) İncirlik.

yemleme i. **1.** Tuzağa veya oltaya takılan yem. **2.** Ağızotu. **3.** Yem².

yemlemek (i) **1.** Tuzağa veya oltaya yem koymak. **2.** Ağızotu koymak. **3.** Birini aldatabilmek için ona inanç verici hareketler göstermek.

yemlik s. **1.** Yem için ayrılan. *Yemlik arpa.* **2.** i. Ahırda hayvanların yemini içine döktükleri tekne şeklindeki yüksekçe yer. **3.** mec. Alımsa, °rüşvet. **4.** mec. Kumarda her zaman kaybeden kimse.

yemyeşil b. s. Her tarafı yeşil. *Yemyeşil bir ova.*

yen i. **1.** Giysi kolu. *Yenleri geniş bir üstlük.* **2.** *bt.* Yılanyastığıgiller ve muzgiller gibi bâzı bitki familyalarında çoğu renkli bir çiçek yaprağı, ki çiçekler üzerinde bir örtü gibi durur.

yençmek (i) **1.** Bir kabı sarsa sarsa içindekini iyice yerleştirmek. **2.** Ezmek, darmadağın etmek. **3.** Gadre uğratmak.

yenge i. **1.** Bir kimsenin dayı veya amca veya kardeşinin karısı. **2.** Düğünde geline kılavuzluk eden kadın.

yengeç i. *zo.* Oynaklı kabuklulardan, suda yaşıyan, birinci ayak çifti iki kıskaç halinde gelişmiş bulunan, beyaz eti için avlanan, ıstakozdan küçük bir böcek. **Yen-**

geç gibi, yan yan yürüyen yampırı kimseler için söylenir.

Yengeç i. *as.* Zodyak üzerinde Aslan ile İkizler arasında bulunan bürç, ki ancak dördüncü kadirden dört yıldızı vardır.

yengi i. Yenmek eylemi, °galebe.

yeni s. **1.** Kullanılmamış. *Yeni giysi. Yeni ayakkabı.* **2.** Çıkışından beri çok zaman geçmemiş. *Yeni haber. Yeni usul.* **3.** En son edinilen. *Yeni mektuplar geldi. Yeni eve taşındık. Yeni öğretmen çok iyi.* **4.** İşe henüz başlamış. *Yeni öğrenci. Yeni asker.*

yenibahar b. i. *bt.* Mersinlerden, Amerikanın sıcak bölgelerinde yetişen bir bitki ve bunun bahar olarak kullanılan küçük meyvası.

yenibaştan b. zf. Baştan başlıyarak, yeniden. *Bu yazıyı yenibaştan gözden geçirmeli.*

yenice s. Oldukça yeni.

yeniçeri b. i. **1.** *tar.* Ocağı Orhan Gazi tarafından kurulan ve İkinci Mahmut zamanında nizamıcedit adındaki askerin meydana getirilmesiyle ortadan kaldırılan, İmparatorluğun piyade askeri, ki kuruluşunun ilk çağlarında çok iyi hizmetler gördüğü halde sonraları soysuzlaşarak devletin başına ardı arkası gelmiyen bir çok gaileler açmıştır. **2.** Bu askerden olan er. **Yeniçeri ağası,** yeniçeri askerinin komutanı. **Yeniçeri ocağı,** yeniçeri askerinin küçükten yetiştirildiği kuruluş.

yeniçerilik i. **1.** Yeniçeri askerliği. **2.** Yeniçeri devri.

yeniden zf. (×..) Gene, bir daha, tekrar. *Havalar yeniden soğudu.* **Yeniden yeniye,** çok yakın bir zamanda, yeni yeni. *Bu gibi kitaplar bizde yeniden yeniye çıkıyor.*

yenidünya b. i. **1.** Amerika karası. **2.** *bt.* Maltaeriği. **3.** Renkli veya sırlı sırçadan yapılıp süs diye asılan top.

yenik s. **1.** Yenmiş, aşınmış. **2.** i. Bir hayvanın veya böceğin bir şeyi yiyerek onda bıraktığı iz. *Fare yeniği. Güve yeniği.*

yenilemek (i) **1.** Eski bir şeyin yerine yenisini koymak. *Oda takımını yeniledik.* **2.** Bir daha yapmak. *Teklifini yeniledi.*

yenilenmek (nsz) **1.** Eski bir şeyin yerine yenisi konmak. **2.** Bir daha yapılmak.

yeniletmek (i,e) Yenilemek işini başkasına yaptırmak.

yenileşmek (nsz) Yenilik kazanmak, yeniliğe uymak.

yenileştirmek (i) Yenilik kazandırmak, yeniliğe uydurmak.

yenilgi i. Yenilme hali, °mağlûbiyet.

yenilik i. **1.** Yeni olma hali. **2.** Zararlı veya yetersiz sayılan görenekleri faydalı ve yeterli olanlariyle değiştirme, °teceddüt. *Türkiyede geniş ölçüde bir yenilik hareketi göze çarpmaktadır.* **Yenilik korkusu,** *ruh.* her değişiklikten, her yenilikten nefret etme hastalığı.

yenilikçi s. Yenilikten yana olan, °teceddütperver.

yenilmek (nsz) **1.** Yemek işi kendisine yapılmak. **2.** Yenilgiye uğramak.

yenir i. Firengi hastalığı.

yenirce i. Gittikçe derinleşip oyularak genişliyen yara.

yeniyetme b. s. *eğ.* Yeniyetmelik çağında olan (kimse).

yeniyetmelik b. i. *eğ.* Erinlikten erginliğe kadar olan hayat çağı, °mürahiklik.

yenlenç s. Zayıf ve kuvvetsiz.

yenli s. Yenleri olan. *Geniş yenli gömlek.*

yenmek (i) Oyun, güreş, savaş gibi karşılıklı uğraşlarda karşısındakini bastırmak.

yenmek (nsz) **1.** Yemek işi kendine yapılmak. *Bu meyva yenmez.* **2.** Aşınmak, kemirilmek. *Ceketin dirseği yenmiş.*

yepelek s. [T.D.] **1.** İnce yapılı, °narin, °nazik. **2.** Göze ve gönüle hoş görünen, °lâtif.

yepelemek (i) [T.D.] Gönlünü okşamak, gönlünü hoş etmek, °iltifat etmek, °taltif etmek.

yepermek (nsz) Telâş ve acele ile gitmek.

yepyeni b. s. Çok yeni, hiç kullanılmamış.

yer i. **1.** Bir şeyin bulunduğu, konulduğu yahut yapıldığı uzay veya alan parçası. *Akciğerlerle yüreğin yeri göğüs boşluğudur. Burnun yeri yüzün ortasıdır. Arkadaşınızın yerini bilmiyorum. Bu kitabın yeri neresidir? Bu eşyaya yer kalmadı. Pazar yeri. Çalışma yeri. Seyir yeri. Bu mal yerinde de pahalıdır.* **2.** «Yer» kelimesi kullanıldığı cümleye göre «şu veya bu işe özgü yer» anlamına gelir. *İlk açılacak yere* (=memuriyete) *siz tayin edileceksiniz. Otelde yer* (=yatak) *kalmamış. Tiyatroda yerlerimiz* (=koltuk, loca...) *hazır. Yerimiz* (=arsamız) *boldur, binayı daha geniş tutabiliriz.* **3.** Ayaklarımızın altında serili bulunan her şey. *Yere oturmayınız. Yemek yere döküldü.* **4.** İz. *Dikiş yeri belli. Yüzünde çıban yeri var.* **5.** Görev. *Uçağın yurt savunmasındaki yeri her kesçe anlaşılmıştır.* **6.** *as.* Bizi üzerinde barındıran ve-

güneş dizgesinin bir uydusu olan gezeğen, ki «yeryuvarlağı» da denir. °arz **7.** Bu yuvarlağın kara kısmı. *Yerde, havada ve suda olan savaşlar.* **8.** Toprak. *Çorak yerde ot bitmez.* **Yer açmak,** sıkışarak bir kimseye yer vermek. **Yer almak (Bir işte-),** o işi hazırlıyanlar arasında bulunmak. **Yer cücesi,** çok bilmiş, kurnaz ve kısa boylu kimseler için söylenir. **Yerde kalmak,** saygı görmemek, yüzüne bakılmamak. **Yerden bitme, 1)** kısa boylu, **2)** türedi. **Yerden göğe kadar,** pek çok. **Yerden selâm,** eskiden el yerlere kadar uzatılarak verilen selâm. **Yerden yapma,** çok kısa boylu. **Yerden yere vurmak,** birine çeşitli yönlerden saldırarak onu çok acı bir duruma sokmak. **Yere bakan yürek yakan,** uysal ve uslu göründüğü halde alttan alta dolap çeviren. **Yere bakmak,** (ihtiyarlar hakkında) ölümü yakın olmak. **Yere batmak,** yok olmak. **Yere göğe koymamak,** nasıl ağırlıyacağını, nasıl memnun edeceğini bilememek. **Yer etmek,** iz bırakmak. **Yere vurmak,** fena bir duruma sokmak. **Yerinde kurtlanmak,** yerinde duramıyacak hale gelmek. **Yerinden oynamak,** yerinden ayrılmak. **Yerinden oynatmak,** başka yere kaldırmak. **Yerinde saymak,** hiç ilerlememek. **Yerinde su çıkmak,** haklı bir sebep olmadan yerini bırakanlara veya bırakmak istiyenlere çıkışma, sakındırma veya gerektirme yollu, «yerinde su mu çıktı ?», «yerinde su çıkmadı ya !» şeklinde söylenir. **Yerinde yeller esmek,** artık bulunmamak, yok olmak. **Yerin dibine geçmek,** çok utanıp sıkılmak. **Yerine geçmek,** mec. dengi olup onun işini görebilmek. **Yerine gelmek, 1)** yapılmak, olmak. *İsteğiniz yerine geldi.* **2)** geri dönmek. *Eski hal bir daha yerine gelmez.* **Yerine getirmek,** yapmak. *İsteğinizi yerine getirdim.* **...yerine koymak, 1)** saymak. *Onu adam yerine koymamışlar.* **2)** başkasını bulup almak. *Kaybolan kitaplarımı yerine koyamadım.* **Yerine oturmak,** iyi yerleşmek. **Yerini almak,** yerine geçmek. **Yerini beğenmek,** yeri uygun gelmek. **Yerini bulmak, 1)** yerine gelmek, **2)** kendine yakışan yeri bulmak. **Yerini doldurmak,** yerinin yetkilisi olmak. **Yerini sevmek,** yeri uygun gelmek. **Yerini tutmak (Bir şeyin),** o şeyin yerine geçebilmek. **Yerin kulağı var,** bir sırrın en inanılır kimselere dahi söylenmemesi gerekliğini anlatır. **Yeri olmak,** uygun görülmek. *Böyle sözlerin yeri var mı? Onun burada yeri yok.* **Yeri öpmek,** al. yere devrilmek. *Ayağı kayınca yeri öptü.* **Yeri soğumadan,** ayrılalı çok olmadan. **Yeri yurdu bellisiz,** serseri. **Yer kabuğu,** Bak. yerkabuğu. **Yerle beraber,** yer hizasında. **Yerle bir etmek,** temeline kadar yok etmek. **Yerle gök bir olsa,** her ne olursa olsun. **Yerlerde sürünmek,** pek perişan ve karmakarışık bir halde bulunmak. **Yerlere geçmek,** pek utanıp sıkılmak. **Yerleri süpürmek,** (etek, paça) pek uzun olmak. **Yer odası,** tabanı yerle bir olan oda. **Yer öpmek,** eskiden kul takımı büyüklerin yanına çıktıkları zaman saygı için, onların karşısında ve onlara yönelerek yer öperlerdi. **Yer sarsıntısı,** deprem. **Yer sofrası,** yerde kurulan sofra. **Yer tutmak,** önemli veya yeter sayılmak. **Yer yarılıp içine girmek,** kaybolup bir türlü bulunamamak. **Yer yatağı,** yere serilen yatak. **Yer yurt,** konut. **Yer yüzü,** Bak. yeryüzü. **Yer zarfı,** *dlg.* fiillerin başına getirilerek bunların anlattığı işe yön fikri katan kelime; «ileri geçmek, geri kalmak, aşağı inmek» teki «ileri, geri, aşağı» gibi.

yeraltı,-nı b. i. Yerin yüzeyi altındaki kısmı. *Yeraltı yolları.*

yerberi b. i. *as.* Yeryuvarlağı yörüngesinin güneşe en çok yakın olan noktası.

yerbilim b. i. Yeryuvarlağının yapısı ile tarihini inceliyen bilim, °jeoloji.

yerçekimi,-ni b. i. *fi.* «İki cismin, birbirini, aralarındaki uzaklığın karesiyle ters oranlı ve kütleler çarpımiyle doğru oranlı olarak çekmesi» genel prensipine uygun olarak, yeryuvarlağının kendi yakınındaki cisimleri çekmesi olayı. *Cisimlerin ağırlığı, yerçekiminin bir sonucudur.*

yerdeğiştirme b. i. *mat.* Bir şeklin öğeleri değişmeksizin konumunun değişmesi. *Öteleme, dönme birer yerdeğiştirmedir.*

yeredoğrulum b. i. *bt.* Bitkilerde kök ve sapların yerçekimi etkisi altında belli bir doğrultu almaları özeliği.

yerel s. Belli bir yere özgü olan, tek bir yerde olan, °mevzii, °mahallî.

yerelleştirmek (i) *ruh.* **1.** Yerel kılmak, bir yerde, bir alanda saptamak, sınırlamak. **2.** Yerini belirlemek.

yerelması,-nı b. i. *bt.* Bileşikgillerden, köksapları yumru halinde olan ve besin değeri patates derecesinde bulunan bir bitki.

yerey i. *je.* **1.** Yeryüzünden bir parça, °arazi. **2.** Yerkabuğunun oluşumu bakımından ele alınan her hangi bir parçası. *Üçüncü zaman yereyleri.*

yerfıstığı,-nı b. i. *bt.* Baklagillerden, sıcak bölgelerde yetişen, çiçekleri toprağa gömülerek baklamsı meyva veren küçük

bir bitki ve bunun eğlencelik olarak yenen ve yağı çıkarılan tohumları, amerikanfıstığı, *araşit.

yergi i. [C.K.] Bir kimseyi, bir fikri veya bir âdeti yermek için yazılmış yazı veya söylenmiş söz, *hicviye.

yergin s. Çirkin ve kötü görülen, *mezmum. *Yergin huylar.*

yerginlik i. *ah.* Ahlâkın yerdiği kötücülük, acımazlık, kibir, korkaklık, yalancılık gibi niteliklerin genel adı, *rezilet.

yerinde s. ve zf. Zamanı, yeri uygun düşen. *Yerinde bir hareket. Bu söz yerindedir. Yerinde söylemek.*

yerineç b. i. *je.* Yerkabuğunun ikinci derecede birtakım yukaç ve ineçten oluşmuş içbükey buruşuğuna verilen ad.

yerinmek (e) **1.** Acınmak, *teessüf etmek. **2.** Ökünmek, *pişman olmak.

yerkabuğu,-nu b. i. *c.* Yeryuvarlağının dışını çepeçevre kaplıyan katı tabaka, ki üzerinde karalar ve denizler bulunur.

yerküre b. i. *c.* **1.** Üzerinde yaşadığımız yeryuvarlağı. **2.** Üzerine dünya hartası resmedilmiş küre.

yerleşik s. **1.** Yerleşmiş. **2.** Bir yerin yerlisi haline gelmiş olan, *mütemekkin. **3.** Bir yerde hemen hemen sürekli olarak hüküm süren (hastalık), *beledî.

yerleşmek (e) **1.** Yer tutmak. *Bu taş buraya adamakıllı yerleşmiş.* **2.** Bir yerde iş bulmak. *Oğlu bankaya yerleşmiş.* **3.** Bir yerin yerlisi haline gelmek. *Kardeşim İzmire yerleşti.* **4.** (nsz) Eşyasını yerli yerine koymak. *Taşındık ama daha yerleşemedik.*

yerleştirilmek (e) Yerleştirmek işi kendisine yapılmak.

yerleştirmek (i,e) **1.** Yerleşmesini sağlamak. **2.** (Tokadı, şamarı...) Vurmak.

yerli s. **1.** Taşınmaz, başka tarafa götürülemez. *Yerli dolap. Yerli sedir.* **2.** O bölgede yetişen. *Yerli sebze. Yerli meyva.* **3.** Memleket içinde yapılan. *Yerli mallar.* **4.** i. O bölgenin asıl ahalisinden olan kimse. *Bizim arkadaş buranın yerlisidir.* **Yerli yerinde,** her biri kendi yerinde. *Her kes yerli yerinde otursun.* **Yerli yerine,** her biri kendi yerine. *Eşya yerli yerine kondu.*

yermek (i) **1.** Beğenmemek, iğrenmek. **2.** Kötülüğünü söylemek, *zemmetmek

yermeli s. [T.S.] Moruk, herif, kopil gibi belli bir anlamı olmakla beraber yerici bir özelliği de bulunan (kelime), *pejoratif.

yermerkezli Ar. T. s. Yerözekçil.

yermumu,-nu b. i. *je.* Taşıl mum, doğal parafin.

yeröte b. i. *as.* Yeryuvarlağının yörüngesinin güneşe en çok uzak olan noktası.

yerözekçil b. s. **1.** *mat.* Yerin özeğini başlangıç noktası alan. *Bir gezeğenin yerözekçil hareketi.* **2.** *fel.* Yeri acunun özeği ve en önemli varlığı sayan (öğreti).

yersakızı,-nı b. i. *je.* Bitüm.

yersel s. **1.** Yerle ilgili. **2.** Yerde bulunan veya yaşıyan.

yersıçanı,-nı b. i. Köstebek.

yersizme i. *je.* Bir katmanın bitişik olduğu yerden ayrılıp yerini değiştirmesi.

yeryüzü,-nü b. i. Yeryuvarlağının üstü.

yestehlemek (nsz) al. veya hkr. Aptes bozmak.

yeşermek (nsz) **1.** Yeşil renk almak. **2.** Bitkiler yaprak sürmek.

yeşertmek (i) Yeşermesini sağlamak.

yeşil s. **1.** Sarı ile mavinin karışmasından mevdana gelen ve bitki yapraklarının çoğunda görülen renk. **2.** Bu renkte olan. **3.** (Sebzeler hakkında) Yetişip kurumamış. *Yeşil fasulye.* **4.** (Meyvalar hakkında) Ham. *Yeşil domates. Yeşil erik.* **Yeşil lâhna,** küçük başlı ve yeşil yapraklı bir cins lâhana.

yeşilbağa b. i. Yeşil renkli bir cins küçük kurbağa.

yeşilbaş b. i. Yaban ördeğinin erkeği.

yeşillenmek (nsz) **1.** Yeşil olmak, yeşermek. **2** (e) *ar.* Birine karşı duyduğu cinsel isteği ona sezdirmek.

yeşilli s. **1.** Yeşili olan. *Yeşilli kırmızılı kumaş.* **2.** Yeşil espap giymiş. *Yeşilli kadın.*

yeşillik i. **1.** Yeşil olma hali. **2.** Yeşil bitkileri çok olan yer. **3.** Marul, salatalık gibi çiğ yenen sebze. **4.** Yeşil ot.

yeşim i. Yeşil renkte değerli bir taş.

yetenek i. *ruh.* Dışardan gelen bir etkiyi alabilme gücü, *kabiliyet. *Görme, işitme, telkin edilme, eğitim kabul etme birer yetenektir.*

yeter s. Daha başkasına gereklik göstermiyen, eksikliği kendi başına dolduran, *kâfi.

yeterli s. Yeterliği olan, *kifayetli, *ehliyetli, *ehil.

yeterlik i. **1.** Bir işi yapma gücünü sağlıyan özel bilgi, *ehliyet. **2.** Görevini yerine getirme gücü, *kifayet. **Yeterlik fiili,** *dlg.* Bak. fiil.

yetersayı b. i. Bir oturumun açılabilmesi için bulunması gereken üye sayısı.

yeti i. *ruh.* (Ruhbilimsel olaylar hakkında) Edebilme gücü *kuvve, *meleke. *Düşünme, söyleme birer yetidir.*

yetiklik i. *ruh* Yetenek.

yetim Ar. i. Babası veya hem anası hem babası ölmüş olan çocuk.
yetimlik Ar. T. i. Yetim olma hali.
yetinmek (le) Bir şeyi kendisi için yeter bularak fazlasına gereklik görmemek, °iktifa etmek. *Bu kadariyle yetindi, ilerisine varmadı.*
yetişek i. Bir şeyin veya bir kimsenin yetişip meydana çıktığı yer, °menşe.
yetişkin s. Yetişmiş, olgunluğa yaklaşmış. *Yetişkin bir çocuk. Yetişkin bir ağaç.*
yetişmek (e) **1.** Yürüyüş halinde olan bir amacın ardından giderek ona varmak. *Ben gidiyorum, sen bana yetişirsin.* **2.** Vaktinde tamam olmak. *Bu elbise yarına yetişmeli.* **3.** Vaktinde varmak. *Vapura yetişemedik. Hekim yetişmeseydi kurtulamazdı.* **4.** Uzanıp dokunabilmek. *Ben, o dala yetişemem. Bu ip kuyunun dibine yetişmez.* **5.** Eli yetmek. *Ben bu kadar işe yetişemem.* **6.** Yetmek, yeter olmak. *Bukadar kâğıt yetişir.* **7.** (Söylenen şey hakkında) Onunla aynı zamanda yaşamış olmak. *Ben dedeme yetiştim, torunlarıma da yetişirim.* **8.** Meydana gelmek. *Bu okuldan yetişenler. Burada iyi çam yetişir.* **Yetiş, yetişin!** Yardım isteme ünlemi. **Yetişme!** (üçüncü şahıs için) **Yetişmiyesi!** öfke ile söylenen bir ilenme.
yetişmiş s. Gereken niteliğe erişmiş. *Yetişmiş bir evlât. Yetismiş bir asker. Yetişmiş bir işçi. Yetişmiş bir meyva.*
yetiştirim i. *eğ.* Bir hayvanı şu veya bu maksada göre birtakım yeteneklerle yetiştirme işi.
yetiştirme i. **1.** Yetiştirme eylemi. **2.** Birinin koruyarak yetiştirdiği kimse.
yetiştirmek (i,e:i) **1.** Yetişmesini sağlamak. *Ben sizi trene yetiştiririm. Bu yazıyı akşama yetiştirmeli. Başka kâğıt kalmadı, bunu yetiştirmek lâzım. Bu adam güzel çiçekler yetiştirir.* **2.** mec. Söylenmesi uygun düşmiyen bir şeyi hemen haber vermek. *Size bunu da mı yetiştirdiler, ben fena maksatla söylemedim.*
yetke i. **1.** *ruh.* Yeterliğine her kesi inandırarak bir kimsenin kendine sağladığı itaat ve güven, °velâyet. **2.** Yaptırma veya yasak etme hakkı, °sulta.
yetki i. Bir işi yapma gücünü sağlıyan yahut göreve dayanan hak, °salâhiyet.
yetkilemek (i) Birini yetkili kılmak.
yetkili i. Her hangi bir işte yetkisi olan kimse, °salâhiyettar.
yetkin s. Kendine gereken bütünlüğü bulmuş, °kâmil.
yetkinleşmek (nsz) Yetkin bir hale gelmek, °tekemmül etmek.
yetkinleştirmek (i) Yetkin bir hale sokmak, °tekemmül ettirmek.
yetkinlik i. Yetkin olma hali, °kemal.
yetkinsiz s. Kendine gereken bütünlüğü bulmamış, °eksik, °natamam.
yetmek (e) **1.** Bir işi görebilecek nicelikte olmak. *Bu para kitapları almağa yetmez. Bu kâğıt bana yeter. Bu işe gücüm yetmez.* **2.** (Yaş hakkında) Erişmek. *Yaşı seksene yetti*
yetmiş s. **1.** Yedi kere on; altmış dokuzdan bir artık. 70, LXX. **2.** i. Altmış dokuzdan sonra gelen sayının adı.
yetmişer s. Yetmiş sıfatının üleştirme şekli; her birine yetmiş; her defasında yetmişi bir arada olarak.
yetmişinci s. Yetmiş sıfatının sırasal şekli; sırada altmış dokuzuncudan sonra gelen.
yevmî Ar. s. (.-) Günlük, gündelik.
yevmiye Ar. i. **1.** Gündelik. **2.** zf. Her gün. *Yevmiye şu kadar su harcanıyor.* **Yevmiye defteri,** gündelik alışverişin yazıldığı defter.
yey s. Yeğ.
yeyni s. Yeğni.
yeyrek s. Yeğrek.
Yezidî i. Musul taraflarında yaygın bulunan bir mezhep ve bu mezhepten olan kimse.
yezit Ar. i. mec. Nefret edilen kimseler için kullanılan bir sövgü sözü
yığdırmak (i,e) Yığmak işini başkasına yaptırmak.
yığılı s. Yığılmış olan.
yığılışma i. Dar bir yerde çok şeyin, çok kimsenin toplanmasından doğan sıkıntı, °izdibam. *Yığılışmanın önüne geçmek için çare düşünmeli.*
yığılmak (nsz) **1.** Yığmak işine konu olmak. **2.** Çokça birikmek. *Halk meydanda yığıldı.* **3.** Kendini bırakıverip çökmek. *İki adım atmadan yığıldı.*
yığın i. Bir şey yığarak meydana getirilen tepe. *Ot yığını. Toprak yığını.* **Bir yığın,** bir çok. *Bir yığın lâf söyledi.*
yığınak i. **1.** Bir şeyin yığıldığı, biriktiği yer, °mecma. **2.** Bir şeyin bir yerde çokça birikmesi, °tecemmü, °tahaşşüt. **3.** *bt.* Birhücreli bitkilerin bir araya gelerek meydana getirdikleri küme.
yığıntı i. Yığılan şeyler.
yığışık s. Üst üste birikmiş, °müzdahim.
yığışım i. *je.* Molozların sonradan çimentolanması ile meydana gelen kaba külte, °konglomerat.
yığışmak (nsz) Gelip bir yerde toplanmak. *Halk durakta yığışmış.*

yığmak (i,e) **1.** Bir tepe meydana getirecek şekilde biriktirmek. *Eşyayı şu köşeye yığmalı.* **2.** Biriktirip saklamak. *Her kes kışlık kömürünü yığdı.*

yıkamaç i. [T.S.] Yıkama aygıdı, *irigatör.

yıkamak (i) Su veya başka bir sıvı ile temizlemek. *Ellerini yıkamak. Bardağı yıkamak.*

yıkanmak (nsz) **1.** Yıkamak işi kendine yapılmak. *Çamaşır yıkandı.* **2.** Kendi vücudunu yıkamak *Çocuk yıkanıyor.*

yıkatmak (i,e) Yıkamak işini başkasına yaptırmak.

yıkı i. [C.K.] Yıkılan bir şehrin veya limanın arta kalan taşı duvarı, ören, *harabe.

yıkıcı s. **1.** Bozup yok eden. *tahripkâr **2.** Yıkmacı.

yıkık s. Yıkılmış olan.

yıkılmak (nsz) **1.** Yıkmak işine konu olmak veya bu işe kendiliğinden uğramak. *Duvar yıkıldı Hayvan yorgunluktan yıkıldı* **2.** Yıkılacak gibi olmak. *Yıkıla yıkıla geliyordu.* **3.** mec (Nefret edilen biri) Çekilip gitmek. defolmak. *Yıkıl karşımdan! «Yıkıldı gitti cihandan».*

yıkım i. Büyük zarar. *Bu masraf onun için yıkımdır.*

yıkımcı s. Yıkıp bozan, yıkımlıyan, *tahripkâr.

yıkımlamak (i) Bir şeyin şurasını burasını bozup işe yaramaz hale getirmek, *tahribetmek.

yıkımlık i. Bir şeyin şurasında burasında yapılan bozukluk ve zarar, *tahribat.

yıkıntı i. **1.** Yıkılma. **2.** Yıkılan bir şeyin parçaları, *enkaz.

yıkkın s. Yıkılacak hale gelmiş, *harap.

yıkmacı s. Yıkkın bir evin yıkıntılarını satın alan (kimse).

yıkmak (i) **1.** Bir binayı parça parça ederek aşağı almak. **2.** (İnsan, hayvan ve ağaç hakkında) Devirmek. **3.** Bir tarafa eğmek. *Şapkasını sağa yıkmış.* **4.** mec. Yıkımına sebep olmak. *Bu masraf onu yıkmaz.*

yıktırılmak (nsz) Yıkmak işi yaptırılmak. *Duvar yıktırılınca ortalık ferahladı.*

yıktırmak (i,e) Yıkmak işini başkasına yaptırmak. *Şu duvarı yıktırmalı.*

yıl i. **1.** Yer yuvarlağının, güneş etrafında tam bir dolanım yapması için geçen zaman birimlerinden biri olup on iki aya bölünür ve hemen hemen 365 gün 6 saate eşittir. **2.** Bir gezeğenin güneş etrafındaki dolanım zamanına da o gezeğenin adına bağlanarak «yıl» denir. *Erendiz yılı aşağı yukarı yerin on iki yılına eşittir.* **3.** Ocak ayının birinde başlayıp aralık ayının otuz biriyle sona eren on iki aylık dönem. *1919 yılını her Türk bilir.* **4.** Başlangıç kaydı olmaksızın on iki aylık zaman *Bu bina üç yılda yapılmış* **Artık yıl,** Bak. artıkyıl. **Kamer yılı,** on iki kamer ayından ibaret zaman, ki muharremin birinde başlar ve 354 veya 355 gün sürer. **Öğretim yılı,** eylül ayında okulların açılmasıyle başlıyan yıl **Yıl başı,** ocak ayının birinci günü. **Yıl dönümü,** her hangi bir olayın yıl tamamlıyarak yeni bir yıl sürmeğe başladığı gün. **Yıl uğursuzundur,** değeri olmadığı halde haylıca bir kazanç sağlıyanlar veya saygı görenler için söylenir.

yılan i. **1.** zo. Sürüngenlerden ayaksız, ince ve uzun olanların genel adı, uzun hayvan *Engerek yılanı. Ok yılanı. Kara yılan. Su yılanı Çıngıraklı yılan Gözlüklü yılan Boa yılanı.* **2.** mec Sinsi ve hain. **Yılan gibi,** hainliği yüzünden belli, sevimsiz ve soğuk kimseler için söylenir. **Yılan gömleği,** her yıl yılanların üzerinden sıyrılan kılıf şeklindeki üstderileri, yılan kavı. **Yılan hikâyesi,** ikide birde ortaya atıldığı halde bir türlü sonuca bağlanamıyan mesele **Yılanın kuyruğuna basmak,** kötülükçü bir adama vesile vermek. **Yılan kemiği,** yapana hiçbir zaman rahat yüzü göstermiyen suç.

yılanbalığı,-nı b i. Yılanı andıran ince uzun ve eti beğenilir bir balık

yılanbaşı,-nı b.i. Atların takımlarına süs için dikilen bir çeşit deniz böceği kabuğu.

yılancık i. *hk.* İstreptokok denilen mikropların bir sıyrığa veya yaraya bulaşarak meydana getirdikleri hastalık, ki derinin kızarıp şişmesiyle ve ateş, titreme, baş ağrısı gibi hallerle kendini gösterir.

yılancıl i. Yılanlara düşman bir kuş.

yılankavi s. (.-..) Bir sağa bir sola veya bir yukarı bir aşağı dolana dolana giden. *Yılankavi bir yol.*

yılantaşı,-nı b. i. *je.* İçerisinde çok defa izleri görülebilen olivin piroksen veya amfibolün başkalaşmasından meydana gelme hidratlı manyezi silikatlarından bileşmiş külte, Bak pırpı.

yılanyastığı,-nı b. i. *bt.* Yılanyastığıgillerden, sulak ve nemli yerlerde yetişen, köksapında yakıcı, acı lezzetli ve süt görünüşünde bir özsu bulunan zehirli bir bitki

yılanyastığıgiller ç. b. i. *bt.* Birçeneklilerden, danaayağı, yılanyastığı ve türlerini içine alan bir bitki familyası.

yıldırak s. **1.** Parıldayıcı. **2.** i. Şimşek.

Yıldırak i. Büyükköpek denilen ve güney yarım kürede bulunan takımyıldızın yıldız-

larından biri, ki gökyüzünün en parlak cismidir, •Süheyl.

yıldıramak (nsz) Parıldamak.

yıldırgı i. [C.K.] Ortalığa yılın saçacak hareket, •tedhiş.

yıldırım i. **1.** Buluttan buluta veya yere elektrik boşanması, ki gök gürültüsü ve şimşekle belirir. **2.** İsim takımlarında belirten olduğunda belirtilenin en son hızla yapıldığını anlatır. *Yıldırım harbi Yıldırım telgrafı.* **Yıldırım gibi,** büyük bir hızla **Yıldırımla vurulmuşa dönmek,** apansız kötü bir hal karşısında bulunup ne yapacağını bilememek. **Yıldırım siperi,** yıldırımsavar

yıldırımsavar b. i. [T.S.] Binalara düşecek yıldırımların zararını savmak için bunların tepesine yerleştirilen ve ucunda bakır veya plâtin bulunan 5-10 metre uzunluğunda bir demir çubuk ile bununla toprak veya bir kuyu arasında çekilen bakır telden ibaret bir aygıt.

yıldırmak (i) Yılmak işine uğratmak.

yıldız i. **1.** *hlk.* (Güneş ve ay sayılmadan) Gökyüzünde görülen ışıklı cisimlerden her biri **2.** *as.* Güneş sistemi dışında bulunan ve pek uzakta olduğu için durağan gibi görünen gök cisimlerinden her biri. **3.** Şu deyimlerde «yıldız» «talih» anlamınadır: «Yıldızı düşkün veya düşük, yıldızına bakmak, yıldızı parlamak, yıldızı sönmek» **4.** Her kes tarafından sevilen, beğenilen veya mesleğinde çok parlıyan ünlü sanatçı *Sinema yıldızı.* **5.** Bir noktadan etrafa çekilmiş birçok kısa çizgiden veya üçgenden ibaret şekil. *Türk Bayrağındaki yıldız beş ışınlıdır.* **6.** «Yıldız» denizcilikte «kuzey» anlamına da gelir **Yıldız akmak,** akanyıldız görünmek. Bak akanyıldız **Yıldız barışıklığı,** huylar uyuşup hoş geçinme. **Yıldız böceği,** ateş böceği. **Yıldız çiçeği,** *bt.* bileşikgillerden, çiçekleri katmerli, yıldız şeklinde ve türlü renkte bir süs bitkisi. **Yıldızı dişi,** her kese sevimli görünen **Yıldız işareti,** yıldız şeklinde bir noktalama işareti. **Yıldız karayel,** karayel ile yıldız (kuzey) arasından esen yel. **Yıldız kaymak** veya **uçmak,** yıldız akmak. **Yıldız taşı,** içinde yıldızlı noktalar bulunan sarı esmer renkte değerli bir taş **Yıldız yağmuru,** birçok akanyıldızın birden görünmesi. **Yıldız yeli,** kuzeyden esen yel.

yılgın s. Yılmış olan.

yılgınlık i. Yılgın olma hali, yılgınca hareket.

yılık s. Yılışık.

yılın i. [C.K.] Ruhu birdenbire kaplıyan büyük korku. •dehşet. *Bu olay ortalığa yılın saçtı.*

yılışık s. Yılışmayı huy edinmiş olan.

yılışkanlık i. Yılışık olma hali, yılışıkça hareket.

yılışmak (nsz) Hoşa gideceğim diye soğuk ve yapma bir gülüş ve tavır takınmak.

yıllamak, yıllanmak (nsz) **1.** Bir yaşını doldurmak. *Kuzu daha yıllamadı.* **2.** Üzerinden çok zaman geçmek. *Gittiği yerlerde daima yıllanır kalır. Yıllanmış bir mesele.*

yıllatmak (i) Üzerinden çok zaman geçirmek

yıllık s **1.** Üzerinden yıl geçmiş. *Yıllık kuzu. Yüz yıllık ağaç* **2.** Bir yıla özgü. *Evi yıllık tuttular* **3.** Yılda bir olan. *Yıllık dergi* **4.** i. Yılda verilen ücret. *Bu evin yıllığı bin liradır* **5.** i. Yılda bir çıkan ve o yılın olgularını anlatan kitap, •salname

yıllıkçı i. Yıllıkla çalışan (kimse).

yıllıklı s. Ücreti yıllıkla hesap edilen. *Yıllıklı iş. Yıllıklı işçi*

yılmak (den) Gözü korkup vazgeçmek. *İşin güçlüğünden yılmamalı*

yıprak s. Yıpranmış.

yıpramak, yıpranmak 1. Kumaş, halı, kâğıt gibi bükülüp katlanan şeyler hakkında) Aşınıp eskimek, yer yer harabolmak. **2.** (Makina veya makina parçaları hakkında) Aşınıp bozulmak. *Dikiş makinası hor kullanıla kullanıla yıprandı. Saatin aletleri yıpranmış* **3.** (İnsan) Üyücü ve çok yorucu işler yüzünden kuvvetten düşmek. *İnsan düzenli çalışmazsa yıpranır* **4.** mec. Kuvvetten düşmek, eski gürlüğü kalmamak *Onun zekâsı hiç yıpranmamış*

yıpratmak (i) Yıpranmış hale sokmak.

yır i. Şarkı söyleme, ırlama, •taganni.

yırak s. Irak, uzak.

yıramak (den) Uzaklaşmak

yırandırmak (i) Hayvanı istenilen hareketе alıştırmak. •idman yaptırmak.

yıranmak (nsz) Hayvan, istenilen harekete alışmak. •idmanlı olmak.

yırılmak (nsz) Az yarılmak

yırmak (i) Az yarmak.

yırtıcı s. **1.** Etiyle beslenmek için öbür hayvanları diş ve tırnaklariyle parçalıyan (hayvan, kuş). **2.** mec. Kan dökmekten, insan öldürmekten zevk alan (kimse), •müfteris

yırtıcılık i. Yırtıcı olma hali. yırtıcıca hareket.

yırtık s. **1.** Yırtılmış olan. *Yırtık bir mendil.* **2.** Utanması, çekinmesi olmıyan. *O. yırtığın biridir.* **Yırtık pırtık,** parça parça eskiyip paralanmış.

yırtılmak (nsz) **1.** Yırtmak işi kendine yapılmak. *Perde yırtıldı.* **2.** Çekinmesi, sıkılması kalmamak, bir işin gereklerine alışmak. *Onlarla görüşe görüşe yırtıldı.*

yırtınmak (nsz) Parçalanırcasına bağırıp uğraşmak. *O zavallı çok yırtındı ama, dinliyen olmadı.*

yırtlak s. Göz kuyruğu yırtılmış gibi açık duran (göz).

yırtlaz s. Utanması sıkılması olmıyan, yırtık.

yırtmaç i. Elbisede ve en çok palto ve pardesülerin arka eteğinde yırtık gibi duran dikilmemiş yer.

yırtmak (i) **1.** Kâğıt, kumaş gibi bükülüp katlanan şeyleri iki taraftan çekip yarmak veya parça parça etmek. **2.** Kanatacak kadar çizmek. *Kedi çocuğun elini yırttı.* **3.** Tayı binilmeğe alıştırmak.

yırttırmak (i,e) Yırtmak işini başkasına yaptırmak.

yısa İt. ü. (×.) Bir çok kişi birden bir şey çekerken birbirine gayret vermek için söyledikleri bir söz. **Yısa beraber!** haydin birden! **Yısa yısa,** zar zor, olsun olsun. *Yısa yısa beş ton gelsin.*

yiğit s. **1.** Güclü ve yürekli. **2.** Delikanlı. *Köyün yiğitleri toplandı.* **3.** mec. Medeni cesurluğu olan (kimse). *O, yiğit adamdır, hakikati söylemekten çekinmez.*

yiğitbaşı b. i. Eskiden esnaf loncalarının kararlarını yürüten kimse.

yiğitlendirmek (i) Yürekliliğini arttırmak.

yiğitlenmek (nsz) Kendine yiğitlik gelmek.

yiğitlik (i) Yiğit olma hali, yiğitçe hareket.

yilbik i. Sara, tutarak.

yilim i. Zamk.

yilişmek, yilmek (e) Yapışmak, bulaşmak.

yine e. Gene.

yirmi s. **1.** İki kere on; on dokuzdan bir artık. *20,* XX. **2.** i. On dokuzdan sonra gelen sayının adı.

yirmilik i. Yirmi paralık akça.

yirminci s. Yirmi sıfatının sırasal şekli, sırada on dokuzuncudan sonra gelen.

yirmişer s. Yirmi sıfatının üleştirme şekli; her birine yirmi; her defasında yirmisi bir arada olarak.

yisa İt. ü. Yısa.

yitik s. Yitmiş olan, kayıp, °zayi. *Yitik eşya bulundu*

yitim i. Yitmek olgusu, °zıya. *Bunun yitimi sizden sorulur. Onun ölümü büyük bir yitimdir.*

yitirmek (i) Yitmek eylemine uğratmak veya bir kimsenin bir şeyini yitmek. *Kitabımı yitirdiler. Koca günümü yitirdim. Tutumsuzluğundan bütün malını yitirdi.*

yitki i. Her hangi bir sebep dolayısiyle ölenlerin topu, °telefat, °zayiat. *Bâzı depremlerde, savaştan çok yitki olur.*

yitmek (nsz) **1.** Ortadan kalkıp ne olduğu bilinmemek, °kaybolmak. *İki koyun yitti.* **2.** Elden çıkmak, °fevtolmak. *Yiten vakit bir daha ele geçmez.* **3.** Yok olmak, °telef olmak. *Bu kadar mal yok yere yitti.*

yiv i. **1.** Çizik gibi ince oyuk yol. *Avucumuzdaki yivler. Tüfek namlısının içindeki yivler. Vidanın yivleri aşınmış.* **2.** Ek çizgisi. *Kafa tasının yivleri.*

yivgi i. [T.D.] Yuvgu, yuvak, °silindir.

yivli s. Yivi olan.

yiyecek i. Yenmeğe elverişli olan her şey, °mekûlât. *Bâzıları bir yıllık yiyeceğini birden alırlar.*

yiyici s. **1.** Şunu veya bunu yiyen. **2.** Haklı veya haksız bir iş görmek için, işin ilgilisinden para veya mal alan, °mürtekip, °mürteşi.

yiyicilik i. Yiyici olma hali, yiyiciye yakışır hareket, °irtikâp.

yiyinti i. Yenecek şey.

yo ü. (-) «Ne yapıyorsunuz! Kabul etmem! Yapmayın» gibi anlamlar taşıyan bir takışma ünlemi. *Yo..! öyle şey istemem, oturacaksanız uslu oturun!*

yobaz s. Din taassubunu başkalarını rahatsız edecek derecede ileri götüren, sataşkan kaba sofu.

yobazlık i. Yobaz olanın hali, yobazca hareket.

yoğ i. **1.** Yas. **2.** Ağlama.

yoğalmak (nsz) Varlığı ortadan kalkmak, yok olmak, °telef olmak

yoğaltım i. [C.K.] Yoğaltmak işi, °istihlâk. *Bu ürünün yoğaltımı azdır.*

yoğaltmak (i) [C.K.] Kullanarak, harcıyarak yok etmek, °istihlâk etmek. *Bu şehir yılda yirmi bin ton buğday yoğaltır.*

yoğaltman i. [C.K.] Üretmen karşıdı olarak yoğaltıcı kimse, °müstehlik.

yoğmak (nsz) **1.** Koyulaşmak, katılaşmak. **2.** Kalınlaşmak.

yoğrulmak (nsz) Yoğurmak işi kendine yapılmak.

yoğrum i. ruh. Yetişme yolu. *İkisinin arasında yoğrum farkı var.*

yoğun s. fi. Yoğunluğu fazla olan.

yoğunlam i. fi. Bir buharın sıvılaşması. *Havadaki su buharının yoğunlamı yağmuru meydana getirir.*

yoğunluk i. fi. Bir cismin bir birimin hacmındaki parçasının kütlesi; bir cismin hacmına göre ağırlığı, ki suyunki bir sa-

yılarak öteki cisimler ona göre öçlü ür. *Demirin yoğunluğu 7,8 dir.*

yoğurmak (i) Hamur haline getirmek için basa basa karmak.

yoğurt i. Maya katılarak koyulaştırılmış süt. *Koyun yoğurdu.*

yoğurtçu s. Yoğurt yapan veya satan (kimse).

yoğurtlu s. Yoğurt katılmış.

yoğurtmak (i,e) Yoğurmak işini başkasına yaptırmak.

yoğuşmak (nsz) Yoğunluğu artmak.

yoğuşturmak (i) Yoğun bir hale getirmek, •teksif etmek.

yok,-ku;-ğu s. **1.** Varlığı olmıyan. var karşıdı. (Bu sıfat, var gibi, hep yüklem olarak kullanılır ve üçüncü şahıslarda kosaç almıyabilir; belirten olması için sonuna «olan» ortacı getirilir). *Burada kimse yok (tur). Yoklamada yok olan öğrenciler ceza görecek.* **2.** i. Varlığı olmıyan şey. *Yoktan ne çıkar? Sen yoktan anlamaz mısın?* **3.** e. «Hayır» anlamına kullanılır. *Geldiler mi? — Yok, daha gelmediler.* **4.** e. Birinci cümleyi çelen ikinci bir cümlenin başına getirilir. *Verdiler ne âlâ, yok vermediler döner gelirsin.* **5.** e. Birinin söylediği sözler anlatılırken şüphe göstermek üzere cümlelerin başına getirilir. *Yok kâğıdı kalmamış, yok mürekkebi iyi değilmiş. hasılı bir alay bahaneler!* **Yok devenin başı,** tkz. söylenen bir söz şüphe ile karşılandığı zaman kullanılır. *İki saatte ağaç yetiştirecekler miş. — Yok, devenin başı!* **Yok oğlu yok,** hiç bir şey yok, hepten yok. *Kâğıt yok, kalem yok, yok oğlu yok.* **Yok pahasına,** son derece ucuz. **Yoktan yere,** yokyere. **Yokuna,** pek ucuz olarak. *Bu mal yokuna gitti.* **Yok yere,** Bak. yokyere.

yoketmek,-der (i) (×..) Yok hale getirmek, varlığını gidermek.

yoklam i. [T.S.] Bir şeyin durumunu saptamak için yapılan bakı, •muayene.

yoklama i. **1.** Yoklamak eylemi. **2.** Bir topluluğu meydana getiren kişilerin var olup olmadıkları anlaşılmak üzere yapılan araştırma. *Okulda sınıf yoklaması. Asker yoklaması. Emekli yoklaması.* **3.** Okullarda öğrencilerin bilgisini anlamak için yapılan yazılı ve sözlü küçük sınav.

yoklamacı s. Eskiden orduda sicilleri tutan işyar.

yoklamak (i) **1.** Var mı yok mu diye bakmak, aramak. *Evin her tarafını yokladılar.* **2.** Anlamağa çalışmak. *Bir yokla bakalım, belki razı olur.* **3.** Hal hatır sormağa gitmek. *Hastayı yokladınız mı?*

yoklamlamak (i) [T.S.] Bir şeyin durumunu saptamak için onu ele almak ve gözden geçirmek, •muayene etmek.

yoklanmak (nsz) **1.** Yoklamak işine konu olmak. **2.** Kendini yoklamak.

yoklaştırmak (i) Usulla ve dolayısiyle anlamağa çalışmak.

yoklatmak (i,e) Yoklamak işini başkasına yaptırmak.

yokluk i. Yok olma hali, varlık karşıdı, •adem, •fıkdan.

yoksa e (×.) **1.** «Acaba» gibi merak, endişe, kararsızlık veya ümit gibi duyguları anlatan bir bağlaçtır. *Çocuk geç kaldı, yoksa vapuru mu kaçırdı? Gönlüm hiç gitmek istemiyor, yoksa gitsem mi, ne dersiniz? Bir hazırlık görüyorum, yoksa gezmeğe mi gidiyoruz?* **2.** «Aksi takdirde» gibi bir işin ters ihtimalini anlatır. *Uslu durursun, yoksa seni bir daha buraya getirmem.* **3.** Soru cümlelerinde aralarında duraksanan iki fikri anlatan kelimeler arasına getirilir. *Bugün mü yoksa yarın mı gidiyorsunuz? Siz mi yoksa arkadaşınız mı gelecek? Bunu size bağışladılar mı, yoksa sattılar mı?* **4.** Birbirine karşıt olan iki hükümden kabul edileni başa alındığı vakit ikisinin arasına getirilebilir. *İnsan hakkına güvenmeli, yoksa yalnız kuvvetine değil.*

yoksul s. Geçinmekte pek sıkıntı çeken.

yoksulluk i. Yoksul olma hali

yoksun s. [C.K.] Belli bir şeyin yokluğunu çeken, •mahrum. *Bu adam saadetten yoksundur.* **Yoksun kalmak,** yoksunmak.

yoksundurmak (i,den) [C.K.] Birini yoksun hale getirmek, •mahrum etmek, •mahrum bırakmak.

yoksunlu s. man. ve dlg. Yokluk bildiren. *Kitapsız'daki -sız eki yoksunlu bir ektir.*

yoksunluk i. [C.K.] Yoksun olma hali, •mahrumiyet. *Her türlü yoksunluğa katlanarak çalıştı.*

yoksunmak (den) [C.K.] Yoksun hale gelmek, •mahrum olmak, •mahrum kalmak.

yoksuz s. Yoksul.

yoksuzluk i. Yoksulluk.

yokumsamak (i) [T.S.] Var olan bir şeye yok demek, •inkâr etmek. *Bir gerçeği yokumsamak.*

yokuş i. Aşağı tarafında bulunduğumuza göre eğik yer, iniş karşıdı. **Yokuş yukarı,** yokuşta yukarıya doğru.

yokyere zf Hiçbir gereği ve faydası olmadan. *Yokyere kavga çıkarmak.*

yol i. **1.** Bir yere gitmek için üzerinden veya içinden geçilen yer. *Kara yolu. Deniz yolu. Hava yolu.* **2.** Karada bu maksat için açılan geçecek yer. *Yollar yapıldı. Yol sonuna kadar asfalt.* **3.** Bir yere varmak için geçilmesi gereken yol. *Sizin evin yolunu bilmiyorum.* **4.** İçinden

veya üstünden her hangi bir şeyin geçtiği, aktığı yer. *Su yolu Sel yolu. Sidik yolları* **5.** Yolculuk. *Yola çıkmak. Yoldan kalmak Yol harcı. Yol tezkeresi.* **6.** Gidiş çabukluğu. *Bu vapurun yolu az.* **7.** Araç, çare. *Yol aramak Yolunu bulmak Yol göstermek.* **8.** Düzen, gereken durum. *İşi yoluna koymak. İşler yolunda. Bu çocuk bir türlü yola gelmiyor* **9.** Davranış, hareket tarzı. *Tuttuğu yolu beğenmedim* **10.** Oluş, yapılış, gidiş *Bu yolda yazılmış birkaç eser okudum. Bu konuşma yolunu doğru bulmadım.* **11.** Uyulan dizge, sistem. *Ulusal eğitimde tutulan yol.* **12.** Erek, uğur, maksat. *Bu yolda çok emek harcandı. Ülkü yolunda her zahmete katlananlar.* **13.** Çizgi gibi enliz ve uzun iz. *Kumaşın yolları.* **14.** Kez, defa *Bir yol bize uğrayın.* **Yola çıkmak,** bir yere varmak üzere bulunduğu yerden ayrılmak. **Yola çıkmak (Aynı veya bir-),** aynı sonuca varmak. **Yol açmak (Bir şeye-),** sebep olmak. **Yola düşmek,** bir zorun etkisi altında yola çıkmak. **Yola düzelmek, düzülmek** veya **koyulmak,** gidilecek yere doğru yola çıkmak. **Yola gelmek,** akla uygun duruma girmek, düzelmek. **Yol almak,** yolda ilerlemek. **Yola revan olmak,** al. yola çıkmak. **Yola vurmak,** yolcu etmek. **Yola yatmak,** yola gelmek. **Yoldan çıkmak** mec. fena yola sapmak **Yol gitmek,** yolda ilerlemek **Yol görünmek,** yola çıkmak gerekmek. **Yol iz bilmek,** görgüsü olup nasıl davranılacağını bilmek. **Yol kesmek,** soymak için tenhada birinin karşısına çıkmak. **Yollara dökülmek.** her kes sokağa çıkmak. **Yollara düşmek,** yola düşüp çok dolaşmak **Yollarda kalmak.** varacağı yere vaktinde yetişememek. **Yol parası,** yolların yapılması için toplanan vergi. **Yol şaşmak,** yol çatallaşıp karışmak. **Yolu almak,** yolun sonuna varmak. **Yolu düşmek (Bir yere), 1)** o yerden geçmesi gerekmek, **2)** sırası gelmek. **Yol uğrağı,** yol üstü. **Yoluna bakmak (Birinin-),** beklemek. **Yoluna çıkmak, 1)** karşılamağa gitmek, **2)** yolda karşısına çıkmak. **Yolun açık olsun,** yolculara söylenen iyi bir dilek. **Yolunu beklemek (Birinin-),** gelmesini beklemek. **Yolunu kaybetmek,** hangi yoldan gideceğini bilememek. **Yolunu kesmek (Birinin-),** bir şey yapmak üzere yolda karşısına çıkmak. **Yolunu sapıtmak,** fena yola sapmak **Yolunu şaşırmak,** yanlış yola sapmak. **Yol üstü,** yanından yol geçen. **Yol vermek, 1)** geçecek yer açmak, **2)** çabukluğunu artırmak, **3)** sebep olmak, **4)** kovmak. **Yol vurmak,** yol kesmek. **Yol yordam,** davranış veya yapış kuralları. *Her şeyin yolu yordamı var.* **Yol yürümek,** yolda gitmek.

yolcu i. **1.** Yolculuğa çıkmış (kimse). **2.** Yolculuğa çıkmağa hazırlanan (kimse). **3.** mec Doğması beklenen çocuk. **4.** mec. Ümitsiz hasta. **Yolcu etmek,** yola çıkanı uğurlamak **Yolcu içi,** yolculuğa hazırlanan kimsenin içindeki te âş hali. **Yolcu salonu,** bir limanda yolcuların, giderken veya gelirken, uğrayıp resmî eylemlerini yaptırdıkları yer.

yolculuk i. **1.** Memleketten memlekete gidiş veya gidiş geliş. *Bu yıl İstanbul yolculuğumuz iyi geçti. İzmire üç yolculuğum var.* **2.** Bu gidiş geliş sırası. *Yolculukta az çok sıkıntı çekilir.* **3.** Her hangi bir taşıtla bir yere gidiş. *Otobüs yolculuğu, tramvay yolculuğundan rahattır.*

yoldam i [T.D] Yöntem, yol

yoldaş i. **1.** Yol veya meslek arkadaşı. **2.** Arkadaş. **3.** Yeniçeriler birbirine yoldaş derlerdi.

yoldaşlık i. Yol veya meslek arkadaşlığı.

yoldurmak (i,e) Yolmak işini başkasına yaptırmak.

yolgeçen b. s «Girip çıkanı çok ve bellisiz olan yer» anlamına kullanılan «yolgeçen hanı» deyiminde geçer.

yollamak (i,e) Göndermek. *Mektup yollamak. Bir yere adam yollamak.*

yollanmak (e) **1.** Gönderilmek. **2.** Yol almak, uzaklaşmak

yollu s. **1.** Yolu olan. *Kısa yollu bir gezi. Mavi yollu bir kumaş. Yollu bir gemi.* **2.** Yolunda olan. *Bu, yollu bir iş olmadı.* **3.** Şu veya bu yolda, tarzda olan *Öğüt yollu sözler.*

yolluk i. **1.** Yolculukta yemek için hazırlanan yiyecek. **2.** Yolcuya verilen armağan. **3.** Yol keçesi. **4.** Yol masrafı, *harcırah.

yolmak (i) **1.** Çekip çekip koparmak. *Kuşu yolmak. Saçını yolmak Üstünü başını yolmak.* **2.** mec. Dolandırıp parasını almak. *Adamcağızı iyice yoldular.*

yolsuz s. **1.** Yolu olmıyan. *Yolsuz bir memleket.* **2.** Yavaş giden (taşıt). *Bu gemi yolsuzdur.* **3.** Doğru yoldan ayrılmış. *Yolsuz bir iş.* **4.** Esnaf arasında bir zaman için işten kaldırılma cezasına uğrıyan. *Filân arabacıyı yolsuz etmişler.*

yolsuzluk i. Yolsuz olma hali, yolsuzca hareket. *Memleket yolsuzluktan kurtuldu. Ben bu işte yolsuzluk görmüyorum.*

yoluk s. Tüyleri yolunmuş.

yolunmak (osz) **1.** Kendi üstünü başını yolmak. **2.** Yolmak işi kendine yapılmak. **3.** mec. Aşırı derecede kederlenip çırpınmak.

yom i. Uğur, iyi talih; iyi haber. **Yom tutmak,** uğurlu saymak.

yoma i. Üç kol bükülerek yapılmış bir çeşit palamar.

yonca i. *bt.* Baklagillerden, çiçekleri kırmızı veya mor renkte ve başak durumunda olan ve hayvanlara yem olarak yetiştirilen bir çayır bitkisi, ki «kaba yonca, melez yonca, yaban yoncası» gibi türleri vardır.

yonca i. Kuş tüylerinin altındaki incecik kıllar.

yonga i. Kesilen odundan, yontulan keresteden veya rendelenen tahtadan çıkan parça.

yongar i. Küçük bulgari, üç telli bağlama.

yonma i. ve s. Yontma.

yonmak (i) Yontmak.

yont i. Hergele ile gezen alıştırılmış kısrak. **Yont kuşu,** kuyruksallıyan.

yontma i. **1.** Yontmak işi. **2.** Yontulmuş veya yontularak yapılmış. *Yontma taş. Yontma su yolu.*

yontmak (i) **1.** Bir şeyin yüzündeki fazlalıkları biçerek almak veya bir şeye istenilen şekli vermek için yüzünden başlıyarak onun fazlasını biçmek. *Taşı yontmak. Ağacı yontmak. Kalem yontmak.* **2.** mec. Bir kimsenin azar azar parasını çekmek.

yontulmak (nsz) **1.** Yontmak işi kendine yapılmak. **2.** mec. (İnsan hakkında) Kabalığı, görgüsüzlüğü gitmek.

yontulmamış s. **1.** Yontma görmemiş. **2.** Eğitim görmemiş, incelmemiş. *Yontulmamış bir adam.*

yonulmak (nsz) Yontulmak.

yonulmamış s. Yontulmamış.

yordam i. **1.** Çeviklik. **2.** Çalım. **3.** Yatkınlık, alışıklık, yeti, °meleke. *Kitabı karanlıkta el yordamiyle buldum.*

yordamlı s. Yordamı olan.

yorga i. Biniciyi sarsmıyan at yürüyüşlerinden biri.

yorgalamak (nsz) At yorga yürümek.

yorgan i. Yatakta örtünmeğe yarar içi pamuklu geniş örtü. **Yorganına göre ayağını uzatmak,** geçimini gelirine uydurmak. **Yorgan kaplamak,** yorgana çarşaf dikmek. **Yorgan kavgası,** üçüncü bir şahsın ara bulmak üzere yapacağı fedakârlığı sağlayıp faydalanmak için iki kişinin çıkardığı yalancı anlaşmazlık.

yorgancı s. Yorgan, yastık, şilte gibi şeyler yapan veya satan (kimse).

yorganlık s. Yorgan yapmağa elverişli.

yorgu i. Düş yorması.

yorgun s. Yorulmuş olan.

yorgunluk i. Uzun veya sıkı çalışma sonunda vücudun yahut zihnin bir zaman için verimli bir şekilde çalışamıyacak hale gelmesi. **Yorgunluğunu almak, 1)** dinlenmek, **2)** dinlendirmek.

yormak (i) Çalıştırarak gücünü azaltmak. *Beni boşu boşuna yordunuz. Bu iş beni yordu.*

yormak (i) Bir sebebe bağlamak, işaret saymak. *Bu gecikmeyi neye yoracağımı bilemiyorum; iyiye mi yormalı, kötüye mi?*

yortu Yu. i. Hıristiyanların dinsel bayramı.

yorulmak (nsz) **1.** Çalışarak gücü azalmak. *Bugün epeyi yoruldum.* **2.** Bir sebebe bağlanmak. *Bu hareket iyiye yorulmaz.*

yorum i. Yorumlama işi, °tefsir.

yorumlamak (i) Açıkça anlaşılmayıp anlamında duraksanan bir söz veya harekete aydın bir maksat yüklemek, °tefsir etmek.

yosma s. Şen, güzel ve taze (kadın).

yosmalık i. Yosma olanın hali, yosmaca hareket.

yosun i. **1.** *bt.* Çiçeksiz bitkilerden, en çok suların yüzünde ve dibinde bulunan bir şubesine verilen genel ad. *Karayosunları. Suyosunları.* **2.** *bt.* «Yapraklı karayosunları» adiyle de anılan ve kayaların, ağaç kabuklarının yüzünde halı tüyleri gibi sık biten küçük bitkiler şubesi.

yosunlanmak (nsz) Yosun peyda etmek, yosunla kaplanmak.

yosunlu s. Yosunu olan, yosunla kaplanmış olan.

yoz s. Yabanıl, üzerinde çalışılmamış, eğitilmemiş.

yozlaşmak (nsz) Sonradan kazandığı iyi nitelikleri kaybetmek, °tereddi etmek.

yön i. Bir şeyin yüzlerinden her hangi birinin baktığı taraf, °cihet. **Yönden,** bakımdan. *İş bu yönden de incelendi.*

yönder i. [C.K.] Doğru yolu, kurtuluş yönünü gösteren kimse, °mürşit.

yöndeş s. *mat.* Yönü aynı olan, aynı yöne bakan. **Yöndeş açı,** Bak. açı.

yönelim i. *ruh.* Kendi durumunu veya bulunduğu yerin durumunu başka yerlere göre belirleme.

yönelmek (e) Belli bir yön tutmak, yüzünü belli bir yana doğru çevirmek, °teveccüh etmek.

yöneltik s. **1.** Yöneltilmiş. **2.** *mat.* Yönlü.

yöneltim i. *c.* Bulunulan yerde ana yönleri (doğu, batı, güney, kuzey) belirlemek. *Geceleri Küçükkayıya bakarak yöneltim yapılabilir.*

yöneltmek (i,e) Bir şeye belli yön vermek, °tevcih etmek.

yönerge i. [C.K.] Hangi yolda ve ne yolda çalışılacağını bildiren söz veya yazı, °talimat, °direktif.

yönetilmek (nsz) Yönetmek işi kendine yapılmak, °idare edilmek.

yönetim i. Yönetmek işi, çekip çevirme, °idare. *Bu iş sizin yönetiminiz altında yürüyebilir.*

yönetimli s. İstenilen tarafa yönetilebilen, °kaabili sevk. *Yönetimli balon.*

yönetke i. [C.K.] Yönetim yeri.

yönetker i. [C.K.] Bakanlıklarda ve elçiliklerde bakandan ve elçiden sonra gelen en büyük yönetici, °müsteşar.

yönetmek (i) Bir işi, başında bulunup, yürütmek, çekip çevirmek, °idare etmek, °tedvir etmek.

yönetmelik i. Bir işin nasıl yönetileceğini madde madde gösteren yazılı kâğıt veya kitap, °talimatname

yönetmen i. [C.K.] Bir işi yöneten kimse. °müdür.

yönetmenlik i. Yönetir olanın hali, işi veya yeri, °müdürlük, °müdiriyet.

yönetsel s. Yönetimle ilgili, yönetime değgin, °idari. *Yönetsel karar.*

yönlü s. **1.** Yönelmiş, amaç edinmiş, °raci, °müteveccih. *Bu söz size yönlü değil.* **2.** *mat.* Üzerinde bir yön varsayılmış olan (eksen, vektör...)

yönseme i. *ruh.* Belli bir sonuca yönelen, fakat henüz etkinliğe geçmiyen etki kuvveti, °temayül.

yöntem i. *fel.* **1.** Bir amaca ulaşmak için tutulan düzenli yol. **2.** *fel.* Bir hakikate erişmek için tutulan mantıklı fikir yolu, °metot.

yöntembilim b. i. *man.* Araştırmalara uygun gelen türlü yöntemleri irdeliyen mantık kolu, °metodoloji.

yöntemli s. Bir yöntem güdülerek yapılan.

yöntemlilik i. Bir şeyin, bir yöntem güdülerek yapılması hali, °ittırat.

yöntermek (i) [T.D.] Yol göstermek, °irşadetmek.

yöre i. Dolay, çevre, °muhit.

yöresel s. [T.S.] Yalnız bir yöreye özgü olan, °mahallî.

Yörük i. Anadoluda hayvancılıkla geçinen göçebe Türkmen.

yörünge i. **1.** *mat.* Hareketli bir noktanın güttüğü yol, °mahrek. **2.** *as.* Bir gökcisminin hareketinde ağırlık merkezinin geometrik yeri.

yudum i. Bir defada yutulacak miktar.

yuf ü. (-) Nefret veya esef anlatır. **Yuf borusu çalmak** veya **yuf okumak (Birine-),** ona nefret ve esefini haykırmak. **Yuf ervahına,** «lânet olsun» gibi bir ilenme.

yufka i. Açılmış hamur yaprağı.

yufka s. İnce ve çabuk kırılır, dayanıksız. *Bu kavak pek yufka bir şey.* **Yufka yürekli,** başkasının acısına hiç dayanamıyan.

yuha ü. (x.) Birine karşı kalabalıkla haykırılan hakaret sözü. **Yuha çekmek,** veya **yuhaya tutmak,** yuha diye bağırmak.

yukaç i. *je.* Yer katmanları kıvrımlarının, «semer» dahi denilen tümsek kısmı, ineç karşıdı.

yukarda zf. Yukarıda.

yukardan zf. Yukarıdan.

yukarı i. **1.** Bir şeyin kısımlarından göğe en yakın olanı. *Evin yukarısı kirada.* **2.** Baş taraf. *Yazının yukarısı.* **3.** mec. Yüksek bir kişinin yeri veya o kişi. *Emir yukardan.* **4.** s. Benzerler arasında göğe en yakın olan. *Yukarı kat. Yukarı mahalle.* **5.** Aşaması yüksek *O bizden yukarı sınıflardandır.* **6.** zf. Yukarıya. *Yukarı çıktılar.* **Yukardan almak,** küçümseme ile karşılamak. **Yukardan aşağı,** hiç bir tarafı eksik olmamak üzere. **Yukarı tükürse bıyığı aşağı tükürse sakalı,** birbirine karşıt olan iki taraftan hangisini tutacağını kestiremiyenler ve hiç birini kırmak istemiyenler hakkında söylenir.

yulaf i. Buğdaygillerden en çok hayvan yemi olarak yetiştirilen bitki.

yular i. Hayvanın boynuna veya başına geçirilip halkasına ip bağlanan tasma.

yum i. Yom.

yumak (i) Yıkamak.

yumak i. Yuvarlak bir şekilde sarılmış şey. *Bir yumak iplik.*

yumaklamak (i) Yumak haline sokmak.

yummak (i) Kısıp sıkarak kapamak. *Gözünü yummak. Ağzını yummak.*

yumru i. **1.** Şişkin şey, tümsek. *Alnında bir yumru var.* **2.** s. Bak. yamrı. **Yumru yök,** *bt.* patates gibi, pancar gibi, yumru şeklinde olan kök.

yumruk i. **1.** Elin yumulmuş ve sıkılmış hali. *Yumruk kadar bir taş. Yumruğiyle vurmak.* **2.** Yumrukla vuruş. *Yumruk yumruğa geldiler.* **3.** mec. Baskı. *Düşman yumruğu altında.* **Yumruğuna güvenmek,** kuvvetine güvenmek. **Yumruk göstermek,** göz dağı vermek. **Yumruk hakkı,** zorbalıkla elde edilen şey.

yumruklamak (i) Yumrukla vurmak.

yumrulanmak, yumrulmak (nsz) Yumru haline gelmek.

yumuk s. Yumulmuş olan, yumulmuş gibi duran.

yumulmak (nsz) **1.** Yummak işi yapılmak. *Buna göz yumulmaz.* **2.** Kendi kendini yummak. *Gözleri yumuldu.*

yumurcak i. **1.** tkz Yaramaz küçük çocuklar hakkında kullanılır. *Elin yumurcağı lât dinler mi ki? Aferin yumurcağa, ne güzel söyledi!* **2.** Veba hastalığında koltuk altında veya kasıkta çıkan çıban. *Yumurcaklar çıkarası!*

yumurmak (nsz) Toplanıp yumru olmak.

yumurta i. **1.** *by.* Yumurtlıyan hayvanların dışarıya verdikleri üreme hücresi, ki uygun şartlar bulunca kabuğunda gelişerek içinden yavru çıkar. *Kuş yumurtası. Balık yumurtası. Böcek yumurtası.* **2.** Geçer dilde «yumurta» sözü en önce tavuk yumurtasını hatırlatır. *Yumurta salatası. Sahanda yumurta.* **3.** mec. Erkeklik bezi. *Koç yumurtası.* **4.** Çorap onarmakta kullanılan yumurta biçiminde tahta kalıp. **Yumurta akı,** yumurtanın, piştikten sonra donup beyaz bir renk alan kısmı, ki albüminin en iyi bir örneği diye gösterilir. Bak. albümin. **Yumurtadan daha dün çıkmış,** ukalâlık etmeğe kalkan toy kişiler hakkında söylenir. **Yumurta kabuğunu beğenmemiş,** kendini adam edenleri beğenmiyenler için söylenir. **Yumurta ökçe,** orta yükseklikte ve az sivri ökçe. **Yumurta sarısı, 1)** yumurtanın orta yerinde bulunan sarı kısmı, ki asıl hücre budur, **2)** bunun rengi. **Yumurtayı çalkamak,** kuluçka tavuk üstüne oturduğu yumurtaları çevirmek.

yumurtacık i. *an.* Canlılarda dişinin, döllenip oğulcuk haline gelmek üzere çıkardığı üreme hücresi, ki yumurtlıyan hayvanlarda yumurta halinde dışarı verilir, yavrulıyanlarda ise döl yatağında kalarak oğulcuk ve dölüt evrelerinden geçtikten sonra yavru halinde doğar.

yumurtalık i. **1.** Rafadan yumurtayı içine oturtmağa yarar filcanımsı kab. **2.** *by* Canlılarda ve bitkilerde dişi üreme hücrelerini veren örgen. **Yumurtalığı altta,** *bt.* yumurtalığı çanağın ve taçyapraklarının altında bulunan (çiçekler). **Yumurtalığı üstte,** *bt.* yumurtalığı çanağın ve taçyapraklarının üstünde bulunan (çiçekler)

yumurtlamak (i) **1.** Yumurta yapmak. *Tavuk yumurtladı.* **2.** mec. Uydurup söylemek veya söylenmemesi gereken şeyi açığa vurmak. *Bunu da kim yumurtladı?*

yumurtlatmak (i,e) Yumurtlama işini yaptırmak.

yumurtlıyanlar b. i. *zo.* Yumurtadan üriyen hayvanlar.

yumuş i. [T.D.] Bir kimseye veya bir topluluğa verilen belirli görev, °memuriyet, °sefaret, °misyon.

yumuşacık s. (×...) Hoşa giden yumuşak.

yumuşak s. **1.** Üzerine parmak basıldığı zaman çukurlaşan, katı karşıdı. *Hamur yumuşaktır.* **2.** Kolaylıkla bükülen, sert karşıdı. *Yaş dallar yumuşak olur.* **3.** Avuçla sıkıldığı halde buruşmıyan, sert karşıdı. *Yumuşak kumaş.* **4.** Kolaylıkla işlenen. *Yumuşak taş. Yumuşak ağaç.* **5.** Dayanılabilen. *Yumuşak iklim. Yumuşak hava.* **6.** Kolay yola gelen, uysal. *Yumuşak adam.* **7.** Okşayıcı, tatlı. *Yumuşak sözler.* **Yumuşak ağızlı,** kolay gem alan (hayvan). **Yumuşak başlı,** uysal, kolay yola gelir. **Yumuşak sessiz,** *dl.* b, v, d, z, j, c, g gibi, çıkarken gırtlakta titreşim yapan sessiz. **Yumuşak yüzlü,** yüzü tutmıyan.

yumuşakçalar b. i. *zo.* Omurgasız, yumuşak vücutlu, çoğu suda yaşıyan ve kabuklu olan hayvanlar.

yumuşaklık i. **1.** Yumuşak olma hali. **2.** Yumuşakça hareket.

yumuşamak (nsz) **1.** Sertliği kalmamak, yumuşak hale gelmek. **2.** Öfkesi, inadı geçmek. **3.** *dl.* Sert sessiz yumuşak sessiz haline gelmek.

yumuşatılmak (nsz) Sertliği giderilmek, yumuşak hale getirilmek.

yumuşatmak (i) Sertliğini gidermek, yumuşak hale getirmek.

yuna i. Hayvanın sırtına konan belleme.

yunak i. Yıkanılan yer.

Yunan i. (İsim takımlarında) Yunanlılar. *Yunan dili. Yunan medeniyeti. Yunan tarihi.*

Yunanca i. Yunan dili.

Yunanlı i. Yunanistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

yunmak (nsz) Yıkanmak.

yunusbalığı,-nı b. i. *zo.* Balinagillerden, bütün denizlerde sürüler halinde yaşıyan ve boyları üç metreye kadar erişebilen balık biçiminde memeli deniz hayvanı.

yura i. Dik yokuş.

yurak i. Tekerlek parmağı.

yurdu i. İğnenin deliği.

yurga i. Yuvgu.

yurgalamak (i) Yuvgulamak

yurt i. **1.** İnsanın doğup büyüdüğü yer, °memleket. *Yurt özlemi.* **2.** Bir ulusa göre, kendisinin bağımsız ve egemen olarak üzerinde yaşadığı yeryüzü parçası ve onun havası ve kara suları, °vatan. *Türk yurduna Türkiye denir. Yurt uğrunda feda edilmiyecek hiçbir şey yoktur.* **3.** mec. Bir şeyin çokça bulunduğu yer. *Bu köy pehlivanlar yurdudur.* **4.** mec. Kamu hizmetlerinin görüldüğü yerlere de kimi

vakit «yurt» denir *Sağlık yurdu. İdman yurdu.* **5.** Bak. Yer yurt. **Yurt bilgisi,** devlet ve hükümet örgütlerini ve yurttaşlık ödev ve haklarını öğreten ders. **Yurt tutmak,** kendine yurt edinmek, *tavattun etmek.

yurtlandırmak (i) Birisini veya bir topluluğu yurt sahibi etmek, *iskân etmek.

yurtlanmak (nsz) **1.** Yer yurt sahibi olmak. **2.** Başka yerden gelip temelli yerleşmek.

yurtluk i. Tarlasiyle, otlağiyle, ormaniyle bir bütün meydana getiren geniş yer ey, *malikâne.

yurtmak (nsz) **1.** Haylazlıkla gezmek. **2.** (Hayvan) Kaba eşkin yürümek.

yurtsal s. Yurt için olan, yurt sevgisiyle ilgili, *vatani, *vatanperverane. *Yurtsal ödevler. Yurtsal duygular.*

yurtsamak (nsz) Yurdunu göresisi gelmek, *daüssılaya tutulmak.

yurtsever b. s. Yurdunu, ulusunu seven ve bu uğurda her şeyini vermekten geri kalmıyan, *vatanperver.

yurtseverlik b. i. Yurtsever olma hali, yurtseverce hareket, *vatanperverlik.

yurttaş i. Yurtları veya yurt duyguları bir olanlardan her biri, *vatandaş.

yurttaşlık i. Yurttaş olma hali, bir yurdun çocuğu olma hali. *vatandaşlık.

yusufçuk i. **1.** Kumruya benzer fakat daha küçük bir kuş. **2.** Su üstünde uçan zarkanadlı küçük ve narin bir böcek.

yusyumru s. Tamamiyle yumru.

yusyuvarlak s. Tamamiyle yuvarlak.

yutak i. Ağız ve burun boşluklariyle gırtlak ve yemek borusu arasındaki bosluk, ki çeperlerinin hareketiyle yutma işi sağlanır. *belûm.

yutarhücre T. Ar. b. i. *by.* Mikroplarla savaşarak onları içine alıp yok eden kan hücresi

yutkunmak (nsz) **1.** Tükrüğünü yutmak veya ağzında bir şey yokken yutma hareketi yapmak. *Yutkunurken boğazımda bir ağırlık duyuyorum.* **2.** Bir şeyi söylemekle söylememek arasında duraksamak. *Bir hayli yutkundu ama, sonunda dayanamadı, söyledi.* **3.** «Bir şey karşısında yutkunmak» «o şeyi istediği halde onun yoksunluğunu çekmek» anlamına kullanılır.

yutmak (i) **1.** Ağızda bulunan bir şeyi yutağa götürüp oradan mideye indirmek. **2.** mec. Haksız olarak kendine mal etmek. *Herif, kardeşinin bütün malını yuttu.* **3.** Dayanıp sesini çıkarmamak. *Ben bu ağır lâkırdıları yutmam.* **4.** (Olmıyacak bir şeye) İnanıp kanmak. *Bu yalanı kimse yutmaz.* **5.** Cinası fark etmemek. **6.** (Oyunda bilye veya para) Kazanmak.

yutturmak (i,e) Yutmak işini başkasına yaptırmak.

yutulmak (nsz) Yutmak işine konu olmak.

yuva i. **1.** Kuşların ve başka hayvanların yumurtlayıp yavru çıkarmak veya yavrulamak üzere kendilerine türlü şeylerle ve türlü şekillerde hazırladıkları barınak. *Leylek yuvası. Kırlangıç yuvası. Kartal yuvası. Sıçan yuvası. Tilki yuvası. Balık yuvası. Karınca yuvası.* **2.** Toplumsal yardım için açılan yer. *Çocuk yuvası. Kimsesizler yuvası.* **3.** mec. Karı koca ocağı. **4.** mec. Bir şeyin çok bulunduğu yer. *Orası hırsız yuvası. Bu oda böcek yuvası.* **5.** Bir şeyin, içinde yerleşmiş olduğu veya yerleştirildiği oyuk. *Diş yuvası. Göz yuvası. Kilit yuvası.* **Yuvasını yapmak (Birinin-),** onun hakkından gelmek. **Yuvasını yıkmak (Birinin-),** eşinden ayırıp ocağının dağılmasına sebep olmak.

yuvak i. Soba borusu, künk gibi, her noktasından eksenine dikey olarak alınan kesitleri birbirine eşit daireler şeklinde olan cisim, *silindir.

yuvalamak (nsz) Yuva yapmak. *Leylek bacaların üstünde yuvalar.*

yuvar i. *an.* Kanın içinde bulunan küçücük yuvarlakların adı. *Akyuvar. Alyuvar.* **Yuvar yuvar,** yuvarlanır gibi. *Yuvar yuvar yürüyordu.*

yuvarlak s. **1.** Teker şeklinde olan, tekerlek, *müdevver. *Yuvarlak bir yüz. Yuvarlak bir masa.* **2.** i. Toparlak şey, *küre. *Yer yuvarlağı.* **Yuvarlak hesap,** teltiksiz hesap. **Yuvarlak sayı,** sonu sıfır veya beşle gösterilen sayı. **Yuvarlak sesli,** *dl.* dudakların büzülü durumunda çıkan o, ö, u ve ü yuvarlak seslilerdir.

yuvarlaklaşmak (nsz) Yuvarlak bir biçim almak.

yuvarlaklaştırmak (i) Yuvarlak hale getirmek.

yuvarlamak (i) **1.** Bir şeyi yerden kaldırmadan döndüre döndüre yürütmek. *Taşı yuvarlamak. Dengi yuvarlamak.* **2.** Tomar haline getirmek. *Muşambayı yuvarlıyarak kaldırdılar.* **3.** Yuvarlak veya yuvak şekli vermek. **4.** Şiddetle düşürmek. *Bir çelmede adamı yere yuvarladı.* **5.** İstekle ve çabucak mideye indirmek. *Beş dakkada bir tabak dolmayı yuvarladı. Karşılıklı birer tane (= birer kadeh dolusu) yuvarladılar.* **6.** (nsz) İnanılmıyacak yalanlar söylemek. *Gene yuvarlamağa başladı.*

yuvarlanmak (nsz) **1.** Kendi kendini yuvarlamak veya yuvarlamak işi kendine yapılmak. **2.** mec. Umulmadığı halde ölmek.

yuvarlatmak (i,e) Yuvarlamak işini başkasına yaptırmak.

yuvgu i. Türlü işlerde kullanılan türlü şekilde yuvak, *merdane.

yuvgulamak (i) Üzerinden yuvgu geçirmek, *silindiraj yapmak.

yüce s. **1.** Erdemleri bakımından yüksek olan. *Ulu Başbuğumuzun yüce katına.* **2.** Bu sıfat, nitelikleri yüksek olmakla beraber madde bakımından da yüksek olan bâzı şeyler hakkında da kullanılır. *Yüce dağlar. Rasattepedeki yüce anıt.*

yücelenmek (nsz) Yücelmek.

yüceletmek (i) Yüceltmek.

yücelik i. Yüce olma hali.

yücelim i. *as.* Bir yıldızın bir yerin meridyen düzleminden, en büyük yükseltı ile geçişi.

yücelmek (nsz) Yüce olmak.

yüceltmek (i) Yüce kılmak.

yük,-kü i. **1.** Taşınılan ağırlık. *Vapur yükünü boşalttı.* **2.** Şu veya bu taşıdın kaldırabileceği miktar. *Bir hayvan yükü. Bir araba yükü.* **3.** mec. Birinin üzerine bırakılan veya birisinin üzerine almak zorunda kaldığı ağır ödev. *Ben bu yükün altına giremem Bu yüke her kes katlanamaz.* **4.** *fi.* Bir cismin yüzeyinde biriken elektrik miktarı. **5.** Yüklü. **Yük olmak (Birisine-), 1)** birine zahmetli bir iş vermek, **2)** kendi masrafını başkasına çektirmek. **Yükte hafif pahada ağır,** götürülmesi kolay değerli (eşya). **Yükünü almak,** alabileceği kadar almak. **Yükünü tutmak** veya **yapmak,** para yapmak. **Yük vurmak,** (hayvana) yük yüklemek.

yüklem i. *man.* ve *dlg.* Bir şey hakkındaki hüküm koşacını alan ve nitelik anlatan kelime ve öznenin fiili ve varsa bu fiilin takımı. «Çocuk çalışkandır» ve «çocuk çok çalışır» misallerinde «çalışkan» ve «çalışır» birer yüklemdir.

yükleme i. **1.** Yüklemek eylemi. **2.** *fi.* Bir cisme elektrik erkesi verme işi.

yüklemek (i,e) **1.** Bir şeyi bir taşıt üzerine koymak. *Sandığı arabaya yüklemek.* **2.** (i) Bir taşıt üzerine alabildiği kadar veya ona yakın yük koymak. *Arabayı yüklemek. Hayvanı yüklemek.* **3.** (i,e) mec. Ağır bir işi yapsın diye birine vermek. *Bu işin idaresini bana yüklediler.* **4.** mec. (i,e) Üstüne atmak, yastamak, *isnadetmek. *Bu suçu ona yüklemek istiyorlar.*

yüklenmek (nsz) **1.** Yüklemek işine konu olmak veya kendi üzerine yüklemek. **2.** Kendi ağırlığını bir şey üzerine vermek. *Kapıya yüklendi ama, açamadı.* **3.** mec Üstüne düşmek, zorlamak. *Bana yüklenmeyin, bu işi yapamıyacağım. Sağ kanad düşman üzerine yüklendi.* **4.** (i) mec. Üstüne almak. *Bu işi kim yüklenecek?*

yükletmek (i,e) Yüklemek işini yaptırmak

yüklü s. **1.** Yükü olan. *Kömür yüklü bir araba.* **2.** Yapılacak işi çok olan. *O çok yüklü, bu işi başkasına verelim.* **3.** Gebe. **4.** ar. Sarhoş.

yüklük i. Evlerde, odanın bir tarafında şilte, yorgan gibi kaba şeyler koymağa yarar yerli, büyük dolap, yük.

yüksek s. **1.** Benzerlerine göre, altı ile üstü arasındaki uzaklık çok olan. *Yüksek dağ. Yüksek bina. Yüksek iskemle.* **2.** Belirli bir yere göre oldukça yukarıda bulunan. *Orası yüksek olduğu için rüzgârlı olur.* **3.** mec. Üstün aşamalı. *Yüksek öğretim. Yüksek orun.* **4.** mec. Erdemli. *Yüksek duygu.* **5.** mec. Kuvvetli. *Yüksek görüş.* **Yüksek fiyat,** değerinden aşırı fiyat. **Yüksek kabuklular,** *zo.* kabuklu hayvanların, kafaları göğüslerine yapışık, karınları ayrı olanlar bölümü. **Yükseklerde dolaşmak,** mec. gözü pek ilerilerde olmak. **Yüksek perdeden konuşmak,** meydan okurcasına sert konuşmak. **Yüksek ses, 1)** kuvvetli ses, **2)** *mü.* ince ses. **Yüksekten atmak,** yapamıyacağı şeyler söylemek. **Yüksekten bakmak (Birine-),** kendini ondan üstün saymak. **Yüksekten uçmak,** yüksek şeyler istemek.

yükseklik i. **1.** Yüksek olma hali veya derecesi. **2.** *mat.* **a)** Üçgende: bir tepeden karşı kenara indirilen dikme. **b)** Paralelkenarda: taban farzedilen kenar ile ona koşut olan kenar arasındaki ortak dikme. **c)** Yamukta: iki koşut kenar arasındaki ortak dikme. **d)** Biçmelerde ve silindirlerde: koşut tabanlar arasındaki uzaklık. **e)** Piramitlerde ve konilerde: tepeden taban düzlemine indirilen dikme. **f)** Kesik piramit ve konilerde: koşut iki taban arasındaki uzaklık.

yükselim i. *as.* Bir yıldızın saat dairesi ile gün-tün eşitliği noktasının saat dairesi arasında bulunan ve doğru yönde olarak 0 ile 360 derece arasında değerler alan açının ölçümü.

yükselme i. **1.** Yükselmek eylemi. **2.** *je.* Yerkabuğunun, yerin düşey salınımından ilerigelen kımıldanımı. **3.** *c.* Suların kabarıp yüzeyinin yükseğe çıkması.

yükselmek (nsz) Yüksek olmak, yükseğe çıkmak.

yükselteç i. *fi.* Alçak veya yüksek frekanslı akımların faydalı etkilerini artırmaya yarıyan alet.

yükselti i. **1.** *c.* Bir noktanın deniz yüzünden olan yüksekliği. *Ankaranın yükseltisi 850 metredir.* **2.** *as.* Bir yıldızdan bir görmenin gözüne gelen ışının, ufuk düzlemiyle yaptığı açının ölçümü.

yükseltilmek (nsz) Yükseltmek işi kendine yapılmak.

yükseltmek (i) **1.** Yüksek kılmak, yükseğe çıkarmak. **2.** mec. Yüksek değerli göstermek. **3.** *mat.* Bir sayıyı kendisiyle ardışık olarak birkaç defa çarpmak. *5 sayısını dördüncü kuvvete yükseltmek, 5X5X5X5 = 625 çarpımını yapmaktır.*

yüksük i. **1.** Dikiş dikerken, iğne batmasın diye parmak ucuna takılan koruncak. **2.** *bt.* Kadehçik. **3.** *bt.* Köklerin ucunda bulunan ve kökün üretken dokusunu korumağa yarıyan oluşum.

yüksükotu,-nu b. i. *bt.* Sıracaotu familyasından olup kalb hastalıklarında «dijitalin» adiyle kullanılır bir alkaloyit veren bitki, ki çiçekleri yüksük biçiminde olur.

yüksümek, yüksünmek (i) Bir şeyi kendine yük saymak.

yüküm i. [C.K.] Yapmaktan kaçınılamıyan iş veya bir işi yapmaktan kaçınılamama hali, °mecburiyet, °mükellefiyet. *Çalışmak her kes için bir yükümdür. Her kes çalışmak yükümündedir.*

yükünmek (nsz) Birinin önünde saygı göstermek için eğilmek veya yere kapanmak.

yülgü, yülüğen i. Yülümek için kullanılan bıçak, ustura.

yülük s. Yülünmüş.

yülümek (i) Vücudun fazla kıllarını ustura ile almak, °tıraş etmek.

yün i. **1.** Güzün kırkılan koyun tüyü. **2.** Genel olarak koyun tüyü. *Bu şiltenin yünü az gelmiş.* **3.** s. Genel olarak kırkılan hayvan tüyünden yapılmış. *Yün kumaş. Yün eldiven. Yün fanilâ.*

yünlü s. **1.** Yünü olan. **2.** Yünden yapılmış. **3.** i. Yünlü kumaş.

yünül s. Yeğni, °hafif.

yüpürmek (nsz) Telâşla öteye beriye koşmak.

yürek i. *an.* **1.** Vücudun her tarafından gelen kanı akciğerlere ve akciğerlerden döndükten sonra tekrar vücuda yürütmeğe yarıyan ve böylece kan dolaşımını sağlıyan emme basma tulumba durumundaki kasıl örgen, ki göğüs boşluğunda, iki akciğerin arasında ve biraz sola doğru bulunur. **2.** mec. Yüreklilik. *Bu iş yürek ister, nerde onda o yürek ?* **3.** mec. Acıma. *Sende hiç yürek yok mu? Benim yüreğim götürmez. Onun yüreği kaldırır.* **4.** Bâzı deyimlerde «yürek», «öz duygu», «hiçbir gizli düşüncenin karışmamış olduğu duygu» anlamını verir. *Yürekten kopmak. Yürekten gelmek. Candan yürekten.* **Yüreği ağzına gelmek,** birdenbire fazla korkmak. **Yüreği bayılmak,** karnı çok acıkmak. **Yüreği çarpmak, 1)** yüreği fazla vurmak, **2)** merak, endişe, korku gibi duygular yüzünden içi tedirgin olmak. **Yüreği dar,** içi çabuk sıkılan. **Yüregi delik,** dertli. **Yüreği ezilmek,** birdenbire açlık duymak. **Yüreği ferahlamak,** içi ferahlamak. **Yüreği geniş,** hiçbir şeyi kendine tasa etmiyen. **Yüreği hop etmek** veya **hoplamak,** yanılarak ansızın bir korku veya heyecana uğramak. **Yüreği kabarmak,** midesi bulanmak. **Yüreği kalkmak,** yürek çarpıntısına tutulmak. **Yüreği kararmak,** içine kasvet basmak. **Yüreği katı,** acınacak haller karşısında duygusuz kalabilen. **Yüreğine dert olmak,** birinin her hangi bir hareketi sonradan kendisi için devamlı bir üzüntü kaynağı olmak. **Yüreğine inmek, 1)** ansızın ölmek, **2)** aşırı derecede üzülmek. **Yüreğine işlemek,** çok derin duygu uyandırmak. **Yüreğine od düşmek,** yüreği yanmak. **Yüreğine su serpilmek,** kaygısının sebebi ortadan kalkması veya yeniden umut verecek bir haber alması üzerine ferahlamak. **Yüreğini dökmek, yüreğini boşaltmak,** dertlerini, şikâyetlerini uzun uzun anlatarak içi hafiflemek. **Yüreğinin yağı erimek,** fazla üzülmek. **Yüreğini pek tutmak,** kendini korkuya kaptırmamak. **Yüreğini tüketmek (Birinin-),** bir şeyi anlayıncıya kadar anlatanı fazla yormak. **Yüreği oynamak,** yanılıp birdenbire fazla korkmak. **Yüreği parçalanmak,** pek acımak. **Yüreği pek,** yüreği katı. **Yüreği sıkılmak,** içi sıkılmak. **Yüreği sızlamak,** pek acımak. **Yüreği söylemek,** yürekli olmak. **Yüreği sürmek,** içi sürmek. **Yüreği tükenmek, yürek tüketmek,** bir şeyi anlatmak için fazla yorulmak. **Yüreği yağ bağlamak,** istenilen bir şeyin olmasından ferahlık duymak. **Yüreği yanmak, 1)** pek çok acımak, **2)** felâkete uğramak. **Yüreği yaralı,** felâkete uğramış. **Yüreği yufka,** acıklı hallere hiç dayanamıyan. **Yürek çarpıntısı, 1)** yüreğin sık ve şiddetli vurması, **2)** mec. merak, kaygı, korku gibi duygular yüzünden uğranılan iç tedirginliği. *Bütün gün*

yürek çarpıntısı ile bekleştiler. **Yürek karası**, işlenen bir günahtan sonra duyulan sürekli ve üzücü pişmanlık. **Yürekler acısı**, pek acıklı. **Yürek yarası**, büyük keder.

yüreklendirmek (i) Birinin yürekliliğini artırmak, *cesaret vermek.

yüreklenmek (nsz) Kendine yüreklilik gelmek, *cesaretlenmek.

yürekli s. Tehlikeyi korkusuz karşılıyan, *cesaretli, *cesur.

yüreklilik i. **1.** Yürekli olma hali. **2.** Yürekli kimseye yakışır hareket.

yüreksiz s. Yürekliliği olmıyan, *cesaretsiz.

yüreksizlik i. Yüreksiz olma hali, yüreksizce hareket.

yürekten s. ve zf. Temiz duygularla veya sevgi ile yapılan. *Yürekten bir dilek.*

Yürük i. Yörük.

yürük s. **1.** Çok ve çabuk yürüyen, iyi yol alan. *«Yürük at yemini artırır».* **2.** i. Eskiden yeniçeriye katılan yaya asker. **Yürük semai**, Türk müzik usullerinden biri.

yürümek (nsz) **1.** Karada veya suda, her hangi bir yöne doğru yer değiştiredurmak. *İnsan yürür. Hayvan yürür. Gemi yürür. Dağ yürümez.* **2.** (Çocuk) Ayak üzerinde gezecek bir hale gelmek. *Çocuk erken yürüdü.* **3.** Yayan gezmek. *Ben biraz yürümek istiyorum.* **4** Çabuk yol almak. *Biraz yürüyelim geç kaldık.* **5.** (e) Bir yere ulaşmak. *Dallara su yürümek.* **6.** (e) Üzerine doğru gitmek. *Asker kaleye yürüdü.* **7.** (nsz) mec. Yapılmak veya ilerlemek. *İşler yürümüyor.* **8.** (nsz) (Faiz hakkında) Hesap edilmek. *Bu paranın faizi hâlâ yüzde beşten mi yürüyor?* **9.** (nsz) mec. Ölmek. *O da yürümüş.* **Yürü ya kulum demiş (Allah-)**, her hangi bir alanda pek çabuk ilerliyenler için, biraz da kıskançlık veya imreniş anlatarak, söylenir.

yürünmek (ösz) Her hangi biri yürümek. *Çamurun içinden yürünmez.*

yürürlük i. Gereği yapılır olma hali. *Yürürlükte bulunan kanunlar, usuller, kurallar.*

yürütmek (i : i,e) **1.** Yürümek işini başkasına yaptırmak. **2.** mec. Amacına eriştirmek. *Kanunu yürütmek. Fikrini yürütmek.* **3.** mec. İleri sürmek. *Mütalâa yürütmek. Muhakeme yürütmek.* **4.** mec. İşinden çıkarmak.

yürütülmek (nsz : e) Yürütmek işi kendine yapılmak.

yürütüm i. Yerine getirilme, fikir alanından eylem alanına çıkarılma, *infaz. *Kanunun yürütümü. Bir hükmün yürütümü.*

yürüyüş i. **1.** Yürümek işi veya tarzı. **2.** Yürüme idmanı. *Her sabah bir saat yürüyüş yaparım.* **Yürüyüş etmek**, kalabalıkla birdenbire çıkıp yürümek. *Karıncalar yürüyüş ettiler.*

yüz s. **1.** On kere on; doksan dokuzdan bir artık. *100, C.* **2.** i. Doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı.

yüz i. **1.** Başta alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön kısım. **2.** Yüzey. *Suyun yüzünde.* **3.** Bir şeyin en gösterişli olan veya işe yarıyan yüzeyi. *Binanın yüzü. Kumaşın yüzü.* **4.** Yatak, yorgan, yastık, kanape ve elbise gibi şeylerin dış kumaşı. **5.** Utanma. *Adamda yüz yok ki!* **6.** Birisinin görülegelen veya umulan hoş görürlüğüne güvenilerek gösterilen cüret. *Yüz bulmak. Yüz vermek. Ne yüzle? Yüzü olmamak, kalmamak.* **7.** (-den halinde) Sebep. *Dikkatsizlik yüzünden kaza. Kahır yüzünden lûtuf. İşim vardı o yüzden gelemedim.* **8.** Taraf. *Derenin öte yüzü. Dağın bu yüzü.* **Yüz bulunca astar istemek**, Bak. Yüz verince astar istemek. **Yüz çevirmek**, gösteregeldiği ilgiyi kesmek. **Yüze çıkmak, 1)** bir sıvının yüzüne çıkmak, **2)** yüzsüz olmak, şımarmak. **Yüze gülmek, 1)** gerçekten dost olmadığı halde bir çıkarı olduğu için karşı karşıya gelince dost görünmek, **2)** sevimli ve alımlı bir halde görünmek. **Yüz etmek, 1)** havale etmek, **2)** eklenecek iki şeyi düz edip birbirine uydurmak. **Yüz göre**, yüze gülmüş olmak için. *O, hep yüz göre konuşur.* **Yüz görümlüğü**, güveyin geline verdiği armağan. **Yüz göstermek**, meydana çıkmak. **Yüz karası**, namus lekesi. **Yüz kızartmak**, sıkılarak yalvarmak. **Yüz suyu dökmek**, Bak. Yüzsuyu. **Yüz surat davul derisi** veya **yüz surat hak getire** ya da **yüz surat mahkeme duvarı**, utanmazlar hakkında kullanılan anlatışlar. **Yüz tutmak (Bir şeye-)**, yönelmek. **Yüz tutmak (Bir şey olmağa-)**, öyle olmağa doğru gitmek. **Yüzü ak alnı pak**, utanacak, çekinecek bir hali olmıyan. **Yüzü ak olsun**, «sağ olsun» gibi iyi bir dilek olarak söylenir. **Yüzü görmek (Şu veya bu şey-)**, o şeye kavuşmak. *Rahat yüzü görmek. Dert yüzü görmemek.* **Yüzü gülmek**, sevinci yüzünden belli olmak. **Yüzü kasap süngeriyle silinmiş**, hiç utanması olmıyan. **Yüzünden düşen bin parça olur**, öfke veya küskünlükten ileri gelen can sıkıntısıyle suratı asık. **Yüzünden okumak, 1)** yüzünden anlamak, **2)** kâğıttan okumak. **Yüzüne bağırmak (Birinin-)**,

birine bağıra çağıra saygısızca söz söylemek. **Yüzüne bakılacak gibi, yüzüne bakılır,** az çok güzel. **Yüzüne bakılmaz,** cok çirkin. **Yüzüne bakmağa kıyılmaz,** çok güzel. **Yüzüne bakmamak, 1)** önem vermemek, **2)** darılmış olmak. **Yüzüne bir daha bakmamak,** darılıp konuşmamak. **Yüzüne gözüne bulaştırmak,** bir işi beceremiyerek berbadetmek. **Yüzüne kan gelmek,** (insan) sağlığı yerine gelip canlanmak. **Yüzüne karşı (Birinin-),** bir kimsenin kendi önünde ve ondan çekinmeden. *Yüzüne karşı da söylerim* **Yüzüne vurmak,** ayıplıyarak kusurunu yüzüne karşı söylemek. **Yüzünü ağartmak (Birisinin-),** onun övüneceği bir iş yapmak. **Yüzünü buruşturmak** veya **ekşitmek,** yüzüne öfke veya hoşnutsuzluk gösteren bir şekil vermek. **Yüzünü gözünü açmak (Birinin-),** bir çocuğa veya toy bir gence o zamana kadar kendisinden saklanan birtakım uygunsuzlukları öğretmek. **Yüzünü güldürmek (Birisinin-),** onun sevineceği bir iş yapmak, ona iyilik etmek. **Yüzünü kızartmak (Kendi-),** bir şeyi istemek utancını göze almak. **Yüzünü kızartmak (Birinin),** birini utançtan sıkılacak bir hale sokmak. **Yüzünün akiyle çıkmak (Bir işten-),** o işi, kendi itibarını bozmadan, iyi bir sona erdirmek **Yüzünü yazmak,** (gelinin) yüzünü süslemek. **Yüzünüze güller,** iğrenç bir şey anlatılırken söylenir. **Yüzü olmamak (Bir şeye-),** o şeye dayanamamak. **Yüzü pek,** sıkılması olmıyan. **Yüzü sıcak,** görüldüğü vakit insanın iradesini gevşeten. *Paranın yüzü sıcaktır.* **Yüzü soğuk,** ürkütücü. **Yüz üstü bırakmak,** Bak. yüzüstü. **Yüzü suyu hürmetine** veya **yüzü suyuna (Birinin-),** onun büyük veya güzel hatırı için. **Yüzü tutmak (Bir şey yapmağa-),** her kesin yapmaktan nezaket gereği sakındığı bir muameleyi yapmaktan çekinmemek **Yüzü yazılı kalmak,** olduğu gibi dokunulmadan kalmak. **Yüzü yerde,** alçak gönüllü. **Yüzü yere gelmek,** bir başkasının hareketinden onun hesabına utanç duymak. **Yüzü yumuşak,** kendisinden istenilen bir şeyi reddedemiyen. **Yüz verince astar istemek,** kendisine bir şey verilmesinden cüret alarak daha fazlasını istemek. **Yüz vermek,** Bak yüz[6]. **Yüz vurmak,** baş vurmak, müracaat etmek. **Yüz yazısı,** köylerde gelinin yüzüne konulan telli pullu yapıştırmalar. **Yüz yüze bakmak,** nasıl olsa tekrar görüşmek ihtimali veya zoru bulunmak. **Yüz yüze gelmek,** gayet yakından karşılaşmak.

yüzakı,-nı b. i. Yüzü ak olma hali, *namus.

yüzbaşı b. i. *ask.* Orduda aşaması üsteğmenle binbaşı arasında olan subay, ki asıl görevi bölük komutanlığıdır.

yüzbaşılık b. i. Yüzbaşı aşaması.

yüzde i Yüz parçaya ayrılan bir şeyin şu veya şu kadar parçası miktarında : %. *Yüzde beş. Yüzde on.* **Yüzde hesabiyle,** yüzde şu veya şu kadar hesabiyle.

yüzdelik i. Bir satışta tellala veya aracıya yüzde hesabiyle verilen ayakteri.

yüzden s. Derinlere, ayrıntılara kadar gitmiyen, yüzde kalan, üstten, *sathi.

yüzdürmek (i,e) **1.** (Deriyi) Yüzmek işini başkasına yaptırmak. **2.** (i) (Suyun yüzünde) Yüzmek işini sağlamak veya yüzmek işine müsaade etmek. *Burada kimseyi yüzdürmüyorlar.* **3.** (i) (Batmış veya oturmuş tekneyi) Suyun yüzüne çıkarıp yüzer hale getirmek. *Denizin dibindeki vapurları yüzdürdüler.*

yüzdürülmek (nsz) Yüzmek işi yaptırılmak. *Bu hayvanın derisi yüzdürüldü. Bu havuzda kimse yüzdürülmez. Batan gemi yüzdürülecek.*

yüzegelen b. i. İlerigelen. *Memleketin yüzegelenleri.*

yüzer s. Yüz sıfatının üleştirme şekli; her birine yüz; her defasında yüzü bir arada olarak.

yüzerlik i. Üzerlik.

yüzetmek,-der b. (i,e) Göçürmek, havale etmek.

yüzey i. *mat.* Bir cismi uzaydan ayıran dış ve yaygın kısmı, *satıh. **Yüzey şekilleri,** *c.* engebelik, *avarız.

yüzeysel s. Bir yerin veya bir şeyin yalnız yüzeyinde bulunan, *sathi.

yüzgeç s **1.** Suda yüzmesini bilen. *Ördek yüzgeç bir kuştur.* **2.** İyi yüzen, yüzücü. *Yüzgeçler arasında bir yarış.*

yüzgeç i. Balıkların su içinde yüzmek için kürek gibi kullandıkları kanad.

yüzgeçayaklılar ç. b. i. Morslar ve foklar gibi denizde yaşıyan ve karada yüzgeçlerini ayak yerine kullanan memeli hayvanlar takımı.

yüzgöz b. i. «Yerinde olmıyarak biriyle fazla senli benli olmak ve birbirinden çekineceği kalmamak» anlamına kullanılan «yüzgöz olmak» deyiminde geçer.

yüzkarası,-nı b. i. Yüzükara olma hali veya yüzükaralara yakışır hareket, *namussuzluk.

yüzlemece zf. **1.** Birinin yüzüne karşı. *Arkadan söylemek doğru değil, yüzlemece söylemeli.* **2.** s. İlgilinin kendisi de bulunduğu halde yapılan, *vicahi. *Yüzlemece muhakeme. Yüzlemece hüküm.*

yüzlemek (i) Birinin kusurunu veya suçunu yüzüne karşı söyleyip onu utandırmak. *Ben onun yaptıklarını bilirim, yoksa her kesin içinde yüzlemek istemedim.*

yüzleşmece zf. Yüz yüze gelerek. *Meseleyi yüzleşmece konuşup halletmeli.*

yüzleşmek (nsz : le) **1.** Aynı şeyi biri iddia ötekisi inkâr eden iki taraf yüz yüze gelip birbirini susturmağa çalışmak. *Ben onunla her zaman yüzleşmeğe hazırım.* **2.** Yüz yüze gelmek. *Ben, o adamla yüzleşmek istemiyorum.*

yüzleştirmek (i) İki tarafın yüzleşmesini sağlamak.

yüzlü s. **1.** Yüzü olan. *Güzel yüzlü adam.* **2.** zf. Yüzü olmak. *Ben size yüzlü yüzlü geldim.*

yüzlük i. **1.** Yüz para veya yüz lira değerinde akça. **2.** *mat.* On kuralına göre yazılmış bir tam sayıda sağdan sola doğru üçüncü basamağın adı.

yüzmek (i) Derisini soymak. **Yüzüp yüzüp kuyruğuna gelmek,** uzunca bir işi bitirmek üzere olmak.

yüzmek (nsz) **1.** Batmaksızın suyun yüzünde veya içinde bulunmak. **2.** mec. Bir halin aşırı derecesinde bulunmak. *Kitaplar toz içinde yüzüyor.*

yüzölçümü,-nü b. i. *mat.* Bir yerin veya bir şeyin yüzeyini ölçme ve bu ölçme sonunda beliren miktar, °mesahai sathiye.

yüzsuyu b. i. «Onurunu sarsacak derecede yalvarmak» anlamına kullanılan «yüzsuyu dökmek» deyiminde geçer.

yüzsüz s. Utanmaz, sıkılmaz, çekinmez.

yüzsüzlük i. Yüzsüz olma hali, yüzsüzce hareket.

yüzüak,-kı s. Toplumun insandan beklediği yurt ve ulus sevgisi, kanuna saygı, ödevseverlik, doğruluk gibi erdemler taşıyan, bunların çizdiği sınırdan dışarı çıkmıyan, °namuslu.

yüzük i. Parmağa geçirilen süslü halka. **Yüzüğü geri çevirmek.** evlenme sözünü geri almak. **Yüzük oyunu,** fincanlar altında yüzük saklıyarak oynanılan oyun.

yüzükara b. s. Yüzakına aykırı hareketlerde bulunan, °namussuz.

yüzükoyun zf. Yüzü yere gelmek üzere. *Yüzükoyun yere kapandı.*

yüzülmek (ösz) **1.** Her hangi biri yüzmek. *Bu suda yüzülmez.* **2.** (nsz) Derisi çıkarılmak. *Koyun yüzüldü.*

yüzüncü s. Yüz sıfatının sırasal şekli; sırada doksan dokuzuncudan sonra gelen.

yüzüstü b. zf. Başlanmış fakat tamamlanmamış bir halde. *İşler yüzüstü kaldı.*

yüzyıl b. i. Yüz yıl süren bir zaman parçası, °asır. *Şimdi yirminci yüzyılın içinde bulunuyoruz.*

Z

z, Z Türk alfabesinin yirmi dokuzuncu ve son harfi; sesbilim bakımından diş sessizlerinin yumuşak ıslıklısı.

zabıt,-ptı Ar. i. Tutanak.

zabıta Ar. i. (-..) Kolluk, *polis.

zabıtname Fa. b. i. (....) Tutanak.

zâbit,-ti Ar. i. **1.** Subay. **2.** s. Tuttuğunu koparan, dediğini yaptıran.

zaç -çı Ar. i. Kükürtle demir bileşimlerinden biri. **Zaç yağı,** sülfürik asidin bir adı.

zadegân Fa. ç. i. (--.) (Sınıf farkı güden topluluklarda) Soylular takımı.

zafer Ar. i. Utku.

zafiyet,-ti Ar. i. (-..) **1.** Arıklık, *zayıflık. **2.** Dermansızlık.

zağ i. Kılağı.

zağanos i. Bir cins doğan.

zağar i. Bir cins av köpeği.

zağara i. Yaka kürkü.

zağlamak (ı) Kılağı vermek.

zâhife Ar. i. (-..) Sürüngen (hayvan)

zâhir Ar. zf. (-.) **1.** Elbette, şüphesiz. *Söylemeli zâhir, saklamak olur mu hiç?* **2.** Görünüşe göre, meğer. *Ben yanlış biliyormuşum zâhir!*

zâhir Ar. s. (-.) **1.** Açık, belli. **2.** Dış yüz, görünüş.

zahîr Ar. i. (.-) Yardımcı, arka, destekliyen.

zahire Ar. i. (.-.) Azık, aşlık.

zâhiren Ar. zf. Görünüşte, görünüşe göre.

zâhirî Ar. s. (--.) Görünen, görünürdeki.

zâhit Ar. s. Dinin yasak ettiği şeylerden sakınıp buyurduklarını yerine getiren (kimse), *müttaki.

zahmet,-ti Ar. i. Sıkıntı, güçlük, yorgunluk. *Zahmet çekmek. Zahmet vermek.* **Zahmete girmek,** birisi için yorgunluğa katlanmak veya masrafa girmek. **Zahmete sokmak,** birine yorgunluk vermek veya masraf ettirmek. **Zahmet olmazsa,** «rica ederim» yerine kullanılan nezaket sözü.

zahmetli Ar. T. s. Zahmetle yapılan, zahmet veren. *Zahmetli iş. Bu yürüyüş pek zahmetli oldu.*

zahmetsiz Ar. T. s. Zahmet çekilmeden yapılan, zahmet vermiyen. *Zahmetsiz bir kazanç.*

zaıf,-a'fı Ar. i. **1.** Arıklık, *zayıflık. **2.** Düşkünlük, (bir şeye karşı) yüzü olmama.

zaika Ar. i. (-..) *by.* Tadım.

zâil Ar. s. (-.) Yok olan, ortadan kalkan, savulan.

zair (-.) Ziyaretçi.

zait Ar. s. (-.) **1.** Fazla, artık. **2.** Gereksiz. **3.** Artı.

zakkum Ar. i. *bt.* Zakkumgillerden, çiçekleri beyaz veya kırmızı renkli, büyük ve gösterişli olan, kurumuş dere yataklarında kendi kendine çok yetişen, saksılarda süs bitkisi olarak da yetiştirilen zehirli bir bitki, ağ. ağacı.

zalim Ar. s. (-.) Zulmeden, zulmedici.

zam,-mmı Ar. i. Artırma, katma.

zaman Ar. i. **1.** Olayların ardışıklığını görerek aklımızda yarattığımız ve olayların bundan sonra da içinde olup gideceklerini düşündüğümüz, başı ve sonu olmıyan soyut kavram. **2.** Bu kavramın bir parçası. *Aradan çok zaman geçmedi.* **3.** Çağ, mevsim. *Gül zamanı. Çocukluk zamanı.* **4.** Bir işe ayrılmış saatler. *Uyku zamanı. İş zamanı.* **5.** Devir. *İmparatorluk zamanında.* **6.** Bir sürenin hal ve şartları. *Fena bir zamana rasgeldi. Zaman yardım etmedi. İnsanın bu gibi şeylere önem vermiyeceği zaman olur.* **7.** *dlg.* Fiillerde geçmiş, şimdiki, gelecek ve geniş zamanlardan her biri. **8.** *je.* Yer kabuğunun geçirdiği gelişimde saptanan ve taşıllara göre dörde ayrılan geniş evrelere denir, ki en eskisi birinci; ondan sonra gelen ve sürüngenlerin fazla çoğalması ve kuşlarla memelilerin meydana çıkması ile sıralananı ikinci; eosen, oligosen, miyosen ve pliyosen dizgelerini içine alanı üçüncü; içinde bulunduğumuz sonuncusu da «dördüncü zaman» diye adlanır. **9** *mü.* Ölçü bölümü. *Üç zamanlı ölçü. Dört zamanlı ölçü.* **Zaman adamı,** zamanının gereklerine uyan adam. **Zamana uymak,** hareketlerini ortalığın kanışlarına uydurmak. **Zaman bırakmak,** bir iş için zaman ayırmak. **Zamanı geçmek (Bir şeyin-) 1)** o şey artık gerekli ve yerinde olmaktan çıkmak, **2)** mevsimi geçmek. **Zaman kazanmak,** başka işlere de bakabilmek için elindeki işi çabuk bitirmek veya kısa kesmek. **Zaman kollamak,** bir işin

sırasını beklemek. **Zamanla,** aradan zaman geçe geçe, giderek. **Zaman öldürmek,** boş şeylerle vakit geçirmek. **Zaman vermek,** bir iş için zaman ayırmak. **Zaman zaman,** belli olmıyan zamanlarda. **Zaman zarfı,** *dlg.* «şimdi, demin, sonra, yarın» gibi zaman anlatan zarf.

zamân Ar. i. (.-) Ödeme veya yerine koyma. **Zamân altına almak,** ödemeyi veya yerine koymayı sağlamak.

zamanaşımı,-nı Ar. T. b. i. Bir işin üzerinden belirli bir zaman geçmekle onun hükümsüz kalması, °müruru zaman. *Bâzı borçlar zamanaşımına uğrıyabilir.*

zamandaş Ar. T. s. Oluşları aynı zamana raslıyan (işler).

zamane Ar. i. (.-.) (Şikâyet veya hafifseme makamında) Şimdiki zaman. *Zamane modası.*

zambak i. *bt.* Zambakgillerden, güzel ve iri çiçekli bir süs bitkisi.

zambakgiller ç. b. i. *bt.* Birçeneklilerden, çiğdem, lâle, soğan, pırasa, zambak gibi bitkileri içine alan bir familya.

zamime Ar. i. (.-.) Artırma, katma, ekleme.

zamimeten Ar. zf. (.-..) Ek olarak, ulama olarak.

zamir Ar. i. (.-) **1.** İç yüz. *Zamirini meydana vurdu.* **2.** *dlg.* Belirli bir ismin yerine kullanılan ve onun anlattığı şeyi bildiren kelime. «Ben onu sizde görmüştüm» cümlesinde «ben», «o» ve «siz» birer zamirdir.

zamk,-kı Ar. i. *bt.* Akasya, kitre, sütleğen gibi bâzı ağaçların kabuklarından sızıp donan, renksiz veya sarı kırmızımtırak renkte, camsı bir madde, ki eriyiği kâğıt, mukavva gibi şeylerin yapıştırılmasında kullanılır. **Zamk akasyası,** baklagillerden, çeşitli türlerinden zamk elde edilen ve meyvalariyle kabukları sepicilikte kullanılan bir cins akasya.

zamklamak Ar. T. (i) Zamk sürmek.

zamklı Ar. T. s. Üstüne zamk sürülmüş.

zammetmek,-der Ar. T. (i,e) (×..) Katmak.

zampara Fa. i. Kadınlar peşinde koşan kimse, çapkın erkek.

zan,-nnı Ar. i. Sanı. **Zan altında bulunmak,** sanık olmak.

zanaat,-tı Ar. i. Maddesel ihtiyaçları karşılamak üzre yapılan ve az çok el uzluğu istiyen belirli iş. *Demircilik, marangozluk birer zanaattır.*

zanaatçı Ar. T. s. Her hangi bir zanaatı o an işçi.

zanetmek, zannetmek,-der Ar. T. (i) (×..) Sanmak.

zangırdamak (nsz) Şiddetle ve ses çıkararak titremek.

zangır zangır b. zf. Çok ve şiddetli titremeyi, sarsılmayı anlatır. *Ev zangır zangır sarsıldı. Adamcağız zangır zangır titriyordu.*

zangoç Ermeniceden i. Kilise hizmetini gören ve çanını çalan kimse.

zanka Ru. i. (×.) İki atlı kızak.

zaparta İt. i. (.×.) Saparta.

zaptetmek,-der (i) (×..) **1.** Zorla almak. *Malını zaptetmişler.* **2.** Tutmak. *Öfkesini zaptedemedi.* **3.** Yazıya geçirmek. *İfadesini zaptetmişler.* **4.** Hatırında tutmak. *Söylediklerinizin hepsini zaptedemedim.*

zaptiye Ar. i. **1.** Eski idaremizde şimdiki polis ve jandarmanın görevini gören örgüt. **2.** Bu örgütten olan er.

zapturapt,-tı Ar. b. i. Tutorgu, durtut.

zar i. **1.** İnce perde veya örtü. **2.** Eskiden kadınların örtündükleri çarşaf. **3.** İnce deri veya ince kabuk. **4.** Tavlada ve başka oyunlarda kullanılan küb şeklindeki küçük kemik parçası, ki her yüzünde, birden altıya kadar, benekler bulunur. **Zar tutmak,** istediği sayıyı getirmek için zarı atmadan önce ona, parmaklar arasında düzen vermek.

zarafet,-ti Ar. i. (.-.) Zariflik.

zarar Ar. i. Bir menfaatin bozulması veya kaybolması. *Don ekinlere zarar verir. «Öfke ile kalkan zararla oturur».* **Zararı yok,** özür diliyenlere karşılık olarak söylenir.

zararlı Ar. T. s. Zarar veren.

zararsız Ar. T. s. **1.** Zarar vermiyen. **2.** Oldukça iyi. *Dün akşamki filim zararsızdı.*

zarf Ar. i. **1.** Kab, kılıf. **2.** İçine mektup veya başka kâğıtlar konulan, kâğıttan kese. **3.** İçine fincan veya bardak oturtulan maden kâb. **4.** *dlg.* Bir fiilin, bir sıfatın veya başka bir zarfın anlamına «yer, zaman, nicelik, nitelik» gibi bakımlardan başkalık katan kelime. *«Yukarı, yarın, pek, koşarak» birer zarftır.*

zarfında Ar. T. zf. İçinde. *Bu müddet zarfında gelmezse...*

zarflamak Ar. T. (i) Zarf içine koymak.

zargana i. Yılan balığını andırır bir balık.

zarı zarı Fa. zf. (-.-.) Yana yakıla veya hüngür hüngür.

zarif Ar. s. (.-) **1.** İnce bir duyguyu gösteren. *Zarif bir hediye. Zarif bir giyiniş.* **2.** İnce nükteli. *Zarif bir söz.* **3.** İnce nüktelerle konuşan. *Zarif bir adam.*

zariflik Ar. T. i. Zarifçe hareket veya zarif olanın hali

zarkanadlılar ç. b. i. zo. Zarı andıran kanadları ile ötekilerden ayrılan böcekler takımı.

zarp Ar. i. **1.** Bak. darp. **2.** hlk. Şiddetli etki. *Yaranın zarbından kolunu kımıldatamıyor* **Zarp musluğu,** su borusu üzerinde bulunan musluk, ki başka musluklara giden suyu kesmeğe yarar.

zarta i. (×.) Yellenme. **Zartayı çekmek,** ar. ölmek.

zaruret,-ti Ar. i. (.--) **1.** Gücem, zorunluluk. **2.** Sıkıntı, yoksulluk.

zaruri Ar. s. (.--) Gücemli, zorunlu

zar zor b. zf. **1.** İstemiye istemiye. *İşini zar zor yapıyor.* **2.** Daradar. *Trene zar zor yetişti.*

zat,-tı Ar. i. (-) **1.** Öz. **2.** Kişi.

zaten, zati Ar. zf. (-.) Esasen. Bak. esasen

zatî Ar. s. (--) Kendinelik.

zatülcenp Ar. i. Satlıcan.

zatürree Ar. i. Sancı, ateş ve öksürükle beliren tehlikeli bir akciğer yangısı.

zavahir Ar. ç. i. (.--) Görünüş, dış yüz.

zavallı Ar. T. s. (×..) **1.** Acınacak halde bulunan. **2.** mec. Eksin, °âciz.

zaviye Ar. i. (-..) **1.** Köşe. **2.** *mat* Açı. **3.** Küçük tekke.

zayıf Ar. s. **1.** Eti yağı az (insan, hayvan), arık **2.** Gücsüz, kuvvetsiz *Zayıf bir orda* **3.** Kuvvetli olmıyan. *Zayıf bir ihtimal.*

zayıflamak Ar. T (nsz) Zayıf olmak, zayıf düşmek.

zayıflatmak Ar. T. (i) Zayıf olmasına sebep olmak, kuvvet ve şiddetini azaltmak, zayıf düşürmek.

zayıflık Ar. T. i. Zayıf olma hali.

zayi,-i Ar. s. (-.) Kayıp, yitik.

zayiat,-tı Ar. ç. i. (-..) Kayıplar, yitikler.

zayiçe Ar. i. (-..) Yıldızların belli bir zamandaki yerlerini gösteren çizelge. **Zayiçesine bakmak (Birinin-),** bir inanışa göre yıldızlara bakarak birinin talihini anlamak.

zeamet,-ti Ar. i. (.-.) Tımar[3].

zebani Ar. i. (.--) Cehennem bekçisi.

zebanzet Fa. s. Söylenen, söylenir olan.

zebellâ, zebellâyi i. Pek iri ve korkunç kimse.

zebercet Ar. i. Perido familyasından, sarımtırak yeşil renkte ve cam parlaklığında doğal demir ve magnezyum silikatı.

zebil Ar. i. Sebil.

zebir Kongo dilinden i. Yabaneşeği.

zebun Fa. s. (.-) Argın, düşkün, zayıf.

zebunküş Fa. s. (.-.) Düşkünezen.

zebunküşlük Fa. i. (.-..) Düşkünezenlik.

Zebur Ar. i. Davut peygamberin koşuk ilâhilerini ve yakarışlarını toplıyan kitap.

zecir,-cri Ar. i. Zorlama.

zecren Ar. zf. (×.) Zorla, zorlıyarak.

zecrî Ar. s. (.-) Zorlayıcı.

zedelemek Fa. T. (i) **1.** Berelemek. **2.** Zarar vermek.

zedelenmek Fa. T. (nsz) **1.** Berelenmek. **2.** Zarar görmek.

zefir Fr i. En çok gömlek yapılan çizgili ince bir pamuk kumaş.

zefir Ar. i. (.-) Soluk verme.

zehap Ar. i. (.-) Sanı, bir fikre kapılma.

zehir Fa. i. Ağı. **Zehir etmek (Bir şeyi birisine-),** Zevkını kaçırıp içine sindirmemek. **Zehir gibi,** çok soğuk (hava). **Zehir zemberek,** son derece acı.

zehirlemek Fa. T. (i) **1.** Ağılamak. **2.** Birine zararlı fikirler, zararlı duygular aşılamak.

zehirlenmek (nsz) **1.** Ağılanmak. **2.** Zararlı fikirler edinmek.

zekâ Ar. i. (.-) Anlak, zeyreklik.

zekât,-tı Ar. i. (.-) Müslümanlık gereğince her kesin her yıl kendi fazla malının ve parasının, yoksullara dağıtmak ödevinde bulunduğu, kırkta biri.

zekâvet,-ti Ar. i. (.-.) Anlak, zeyreklik, °zekâ.

zeki Ar s. (.-) Zekâsı olan, anlaklı, zeyrek.

zeklenmek Ar. T. (le) Zevklenmek.

zelil Ar. s. (.-) Hor görülen, aşağı tutulan, aşağılanan.

zelzele Ar. i. Deprem.

zem,-mmi Ar. i. Yerme, yergi.

zemberek Fa. i. **1.** Yay. **2.** Kapılara takılan yaylı kapama mekanizması. **Zembereği boşalmak,** mec. kendini tutamıyarak uzun ve sesle gülmek.

zembil Ar. i. Hasırdan örülmüş kulplu torba. **Zembil otu,** *bt.* buğdaygillerden ormanlarda ve çayırlarda nemli yerlerde yetişen küçük bir bitki.

zemheri Ar. i. Kara kış. **Zemheri zurafası,** al. kışın ince giysi ile gezenlere denir.

zemime Ar. i. (.-.) Yerginlik.

zemin Fa. i. **1.** Yer yüzü. **2.** Kumaş, süslü kâğıt, halı, yer muşambası, tablo gibi çiçekli ve resimli şeylerde şekillerin, üzerinde yer aldığı alan. *Mavi zeminli bir halı. Zemini beyaz bir basma.* **3.** mec. Temel, dayanak. *Bir anlaşma zemini bulunamadı.* **Zeminde (Şu veya bu-),**

konuda. *Bu zeminde bir eser yazıyorum.* **Zemin hazırlamak,** kapı yapmak[1]. **Zemin katı,** evlerde yer hizasında bulunan kat. **Zemin ve zamana uygun,** kimsenin aykırı görmiyeceği bir şekilde.

zeminlik Fa. T. i. Yeraltı barınağı.

zemmetmek,-der Ar. T. (i) (×..) Yermek.

zemzem Ar. i. Kâbe yakınında bu adda bir kuyudan alınan ve Müslümanlarca kutsal sayılan su. **Zemzem kuyusuna işemek,** tek adı anılsın diye, kötü bir iş yapmak. **Zemzemle yıkanmış olmak (O, onun yanında-),** o, ötekine göre pek iyi nitelikte olmak.

zencefil Ar. i. *bt.* Zencefilgillerden, sıcak bölgelerde yetişen güzel kokulu bir bitki, ki ıtırlı köksaplarından hekimlikçe önemi olan bir yağ çıkarılır.

zencefilgiller ç. b. i. *bt.* Birçeneklilerden zencefil, kakule, zerdeçal gibi bitkileri içine alan bir familya.

zenci Ar. i. Siyah ırktan olan kimse, °siyahi.

zencifre i. *kim.* Zincifre.

zencir Fa. i. Zincir.

Zend Fa. i. **1.** Zerdüşt dininin kutsal kitabı olan Avesta'nın Pehleviceye çevrilerek yorumlanmış şekli. **2.** Kimi vakit yanlış olarak Avesta diline verilen ad.

Zendavesta Fa. i. Zerdüşt dininin kutsal kitabı olan Avesta ile bunun yorumlanması olan Zend e verilen ortaklaşa ad.

zengin s. **1.** Parası, malı çok olan. *Zengin bir adam. Zengin bir aile. Zengin bir ulus* **2.** İşe yarıyan veya kendisinden beklenilen şeyleri çok olan. *Zengin bir dil. Zengin bir ifade. Zengin bir tabiat. Zengin bir kitaplık.*

zenginerki b. i. *top.* Erkin zengin sınıfta toplanmış olduğu hükümet şekli.

zenginlemek, zenginleşmek (nsz) Zengin hale gelmek.

zenginlik i. Zengin olma hali. *Bir kimsenin zenginliği. Bir dilin zenginliği. Bir üslûbun zenginliği. Toprağın zenginliği.*

zenne Fa. i. **1.** Kadın (eşyası). *Zenne çorabı.* **2.** Orta oyununda kadın rolünü yapan oyuncu. **Zenneye çıkmak,** bu role çıkmak.

zenneci Fa. T. s. Kadın eşyası satan (kimse).

zennelik Fa. T. i. **1.** Zenne rolü. **2.** s. Kadınlara yarar (eşya).

zephiye Ar. i. Kanarada kesilen hayvanlardan alınan resim.

zeplin Al. i. Bu adda bir Alman bulmanının yaptığı güdümlü balon tipi.

zerdali Fa. i. *bt.* Gülgillerden, etli, tatlı, sarı veya açık turuncu renkte, tek ve acı çekirdekli meyva ve bunun ağacı.

zerde Fa. i. Safranla renk ve koku verilen bir çeşit şekerli pirinç lâpası, ki düğünlerde pilâvla yenmesi âdettir.

zerdeçal Fa. i. *bt.* Zencefilgillerden, yaprakları sivri uclu, çiçekleri sarı renkte bir bitki, ki köksaplarından safranı andıran boyalı bir madde çıkarılır.

zerdeva i. Etobur memelilerden soğuk kuzey bölgelerinde yaşıyan ve postu kürkçülükte kullanılan sansarı andırır, küçük bir hayvan.

Zerdüşti Fa. s. Zerdüştlüğe değgin (şey) veya bu dinden olan (kimse).

Zerdüştlük Fa. T. i. Milâttan önce beş yüz yıldan daha eski bir zamanda, İranda Zerdüşt adlı efsanemsi biri tarafından ikicilik ilkelerine göre kurulan ve öğretisi Avesta adındaki kitapta toplanmış bulunan din.

zeri,-r'i Ar. i. Ekme, ekim.

zeriyat,-tı Ar. i. **1.** Ekim. **2.** Ekin.

zerk,-kı Ar. i. İçitme, içitim.

zerre Ar. i. Tozan, °molekül. **Zerre kadar,** hiç. *Bunun zerre kadar faydası yok.*

zerrin Fa. i. *bt.* Nergisgillerden, güzel, sarı çiçekli bir süs bitkisi.

zerzevat,-tı Fa. Ar. i. Güveri, °sebze.

zerzevatçı Fa. Ar. T. s. Zerzevat satan (kimse).

zevahif Ar. ç. i. (.-.) *zo* Sürüngenler.

zeval,-li Ar. i. (.-) **1.** Düşkünlük, bozulma. **2.** Yok olma, yok edilme. *«Elçiye zeval yoktur».* **Zeval bulmak, zevale ermek,** bozulup yok olmak. **Zevali olmak (birisine-),** zararı olmak. **Zeval vakti,** gün ortası. **Zeval vermek,** zarar ve yokluk vermek.

zevalî Ar. i. (.--) Gün ortası on iki sayılan saat usulüne «zevalî saat» denir, ki «ezani saat» usulüne karşıttır.

zevalsiz Ar. T. s. Yok olmıyan, kalımlı.

zevat,-tı Ar ç. i. (.-) Zatlar, kişiler.

zevce Ar. i. Karı, eş.

zevç Ar. i. Koca, eş.

zeveban Ar. i. Erime, ergime.

zevk,-kı Ar. i. **1.** *by.* Tadım. **2.** Hoşa giden hal, tat. *Bu işin hiç zevkı yok.* **3.** Hoş vakit geçirme, eğlenme. *İnsan yalnız zevkını düşünmemeli.* **4.** Güzeli çirkinden ayırdetme yetisi. *Bu adamda zevk var.* **Zevkına gitmek,** hoşuna gitmek. **Zevkına mecbur,** zevka düşkün. **Zevkına varmak,** bir şeyin tadını gereği gibi duymak. **Zevkını çıkarmak (Bir şeyin-),** ondan olabildiği kadar zevk sağlamak. **Zevkını okşamak (Bir şey birinin-),** hoşlanmak.

zevklenmek Ar. T. (le) Bir kimsenin sözlerini veya hareketlerini taklidederek onunla alay etmek.

zevzek s. Tatsız ve münasebetsiz geveze.

zevzeklenmek (nsz) Zevzeklik etmek

zevzeklik i. **1.** Zevzek olma hali. **2.** Zevzekçe hareket.

zeybek i. (Ege bölgesinde) Efe.

zeyil -yli Ar. i. Katkı, ulama.

zeyrek s. Anlayışlı, uyanık, °zeki.

zeyreklik i. Zeyrek olma hali, °zekâ.

zeytin Ar. i. *bt.* Zeytingillerden, yaprakları karşılıklı, küçük ve gümüş renginde olan bir ağaç ve bunun taze iken yeşil olduğu halde sonradan siyahlaşan ve yüksek besin değeri taşıyan yağlı meyvası. **Zeytin yağı,** bu meyvaları sıkarak çıkarılan yağ. **Zeytin yağlı,** zeytin yağiyle pişmiş veya hazırlanmış.

zeytingiller ç. b. i. *bt.* İkiçeneklilerden, zeytin, leylâk, dışbudak, yasemin gibi bitkileri içine alan bir famılya

zeytinlik Ar. T i. Zeytin ağaçları çok olan yer

zeytinsi s. Zeytin, kiraz, erik, kaysı gibi tek çekirdekli ve etli olan meyvaların genel adına «zeytinsi meyva» denir

zeytuni Ar. s. (.--) Az kahve rengine çalan yeşil

zıbarmak (nsz) **1.** Gebermek. **2.** hkr. Uyumak, sızmak.

zıbın i. Kundaktaki çocuklara gömleğin üstüne mintan yerine giydirilen pazenden veya pikeden kısa ve kollu giysi.

zıddiyet,-ti Ar. i. **1.** Karşıtlık. **2.** mec. Sevişmezlik

zıh Fa. i **1.** Giysilerde şurava buraya çekilen şerit veya kaytan. *Pantolon zıhı* **2.** Marangoz işlerinde ince kenar pervazı. **3.** Sayfa etrafına çekilen çizgi.

zıhlamak Ar. T. (i) Kenarına zıh geçirmek.

zıkkım Ar. i. «Zakkum» demek olup mecaz olarak ilenme yolunda «ağı» anlamına kullanılır. *Zıkkım olsun!*

zıkkımlanmak Ar. T. (i) Sevilmiyen bir kimsenin yemek yediği veya sevilsin sevilmesin birinin yediği şey uygun görülmediği zaman hoşnutsuzluk anlatmak üzre «yemek» anlamına kullanılır. *Herif geldi zıkkımlandı gitti. Tuttun, o ham erikleri zıkkımlandın, ya hasta olursan!*

zılgıt i. tkz. Gözünü yıldırmak için çıkışma, azarlama.

zımba i. **1.** Mukavva, kayış, maden gibi şeylerde parçasını olduğu gibi çıkararak açılan delik. **2.** Bu delikleri açmağa yarar delgi.

zımbalamak (i) Bir şeyin üzerinde zımba açmak.

zımbalanmak (nsz) Zımbalamak işi kendine yapılmak.

zımbalı s. Zımbası olan. **Zımbalı defter,** kolay koparılabilsin diye yapraklarının dibi zımbalanmış olan defter.

zımbırdatmak (i) **1.** Telli bir çalgıyı acemice çalmak **2.** Her hangi bir şeyden çirkin ve kulağı tırmalıyan sesler çıkarmak.

zımbırtı i. **1.** Bir şeyi zımbırdatarak çıkarılan çirkin ses. **2.** Böyle ses çıkaran şey. **3.** Adı hatıra gelmiyen ufak ve değersiz bir şeyi anlatmak için de kullanılır.

zımnen Ar. zf (-.) Alttan alta, kapalıca, dolayısiyle. *Meseleyi bana zımnen anlattı.*

zımnında Ar. T. e. Sebebiyle, için. *Buraya bir iş zımnında geldim.*

zımni Ar. s (.-) Altık. *Bu sözün zımni mânası şudur...*

zımpara Fa. i. Tenecikli korindon. **Zımpara kâğıdı,** maden, tahta ve daha başka şeylerin yüzünü aşındırıp düzeltmeğe ve parlatmağa yarar, üstüne zımpara tozu yapıştırılmış kalınca kâğıt.

zıncan i Sıncan

zındık Ar. s. Asıl «Zerdüştı» demek olup «Allaha ve ahrete inanmıyan» anlamına kullanılır.

zıngadak zf. Birdenbire ve sarsıntı ile (durmak, oturmak, düşmek).

zıngıldamak (nsz) Zangırdamak

zıngıl zıngıl b. zf. Zangır zangır,

zıngırdamak (nsz) Zangırdamak.

zıngırtı i. Zangırdama sesi.

zıngır zıngır b. zf. Zangır zangır.

zınk,-kı i. «Birdenbire durmak» anlamına gelen «zınk diye durmak» deyiminde geçer.

zıp zf. Apansız ve beklenmiyen bir taraftan. *Karşıma zıp bir adam çıktı.*

zıpçıktı b. s. Birdenbire meydana çıkan türedi.

zıpır s. Kaçık ve hoyratça hareket eden (kimse)

zıpka i. Karadeniz kıyısı halkının giydiği dar paçalı potur.

zıpkın i. Büyük balıkları vurup çekmeğe yarıyan ucu çengelli mızrak.

zıplamak (nsz) **1.** Bir yere çarpıp yukarı fırlamak. *Zıp zıp zıplar. Çember zıplıya zıplıya gidiyor.* **2.** Sevinçten veya oyun için, bulunduğu yerde havaya doğru bir fırlayış yapmak. *Çoçuk annesini görünce zıplamağa başladı.*

zıplatmak (i) Zıplamak işini başkasına yaptırmak veya zıplama hareketi vermek.

zıppadak b. zf. Beklenmiyen ve uygunsuz bir sırada. *Zıppadak içeri giriverdi.*
zıpzıp,-pı i. Çocukların oynadıkları, taştan veya camdan küçük yuvarlak, °bilye.
zıp zıp b. z. Zıplıyarak. *Zıp zıp geliyor.*
zırdeli b. s. Aşırı deli.
zırh Fa. i. **1.** Eskiden, oktan, kılıçtan korunmak için kullanılan çelik giysi. **2.** Savaş gemilerine kaplanılan çelik levha.
zırhlı Fa. T. s. **1.** Zırh giymiş veya zırh kaplanmış. *Zırhlı süvari. Zırhlı otomobil.* **2.** i. Zırhla kaplı büyük savaş gemisi.
zırıldamak (nsz) Sevilmiyen bir kimsenin söylenmesi veya sevilsin sevilmesin birinin söylediği şey hoşa gitmediği zaman hoşnutsuzluk ve hakaret anlatmak üzre «söylenmek» anlamına kullanılır. *Herif gene zırıldayıp duruyor! Çocuğa söyle, zırıldayıp durmasın babası uyanacak.*
zırıltı i. **1.** Zırıldama sesi veya eylemi. **2.** mec. Anlaşmazlık kavgası, geçimsizlik. *Zırıltı çıkarmak.*
zırıl zırıl b. zf. Zırıldamayı anlatır. *Zırıl zırıl söyleniyor.*
zırlak s Hep zırlıyan.
zırlamak (nsz) Zırıldamak.
zırnık Fa. i. Sıcan otu, °arsenik. **Zırnık bile vermem,** kbk. «en ufak bir şey vermem» anlamına
zırtapoz s. ar. Kaçık, delice.
zırtullahı kermani i. Alay için «zırtapoz» anlamına kullanılan uydurma bir isim. *Elin zırtullahı kermanisi ile böyle işlere girişilir mi?*
zırt zırt b. zf. İkide birde ve uygunsuz zamanlarda.
zırva i. ve s. Saçma, saçma sapan.
zırvalamak (nsz) Zırva sözler söylemek, saçmalamak.
zır zır b zf. Bıktırıcı ve sürekli bir sesi anlatır. *Bütün gün zır zır öter.*
zırzop,-pu s. tkz. Kaçık, delice.
zıt,-ddı;-ttı Ar. s. Karşıt. **Zıt gitmek (Biri, biriyle-),** hep onun istediğinin tersini yapmak, ona ters davranmak, **Zıttına gitmek (Bir şey birinin-)** o şey onu sinirlendirmek **Zıttı olmak (Bir şey birinin-)** o şeyden hiç hoşlanmamak ve ondan rahatsız olmak.
zıvana Fa. i. **1.** İki ucu açık küçük boru. **2.** Birbirine geçen şeylere açılan boru şeklinde delik. **Zıvanadan çıkmak,** aklını oynatmak, kaçırmak.
zıvanalı Fa. T. s. Zıvanası olan. *Zıvanalı cıgara.*
zıvanasız Fa. T. s. **1.** Zıvanası olmıyan. *Zıvanasız cıgara.* **2.** Kaçık.
zıvlamak (nsz) Ayrılıp gitmek.
zıya,-ı Ar. i. Kayıp, yitim.
zıykısadır,-drı Ar. b. i. Nefes darlağı, tıknefeslik.
zibidi s. **1.** Gülünç olacak derecede kısa ve dar elbise giyinmiş olan. **2.** Delice hareket eden (kimse).
zifaf Ar. i. Gerdeğe girme.
zifir i. Tütün dumanının bıraktığı koyu ve acı kir.
zifiri s. «Pek koyu karanlık» anlamına gelen «zifiri karanlık» deyiminde geçer.
zifos i. Yerden sıçrıyan çamur. **Zifos atmak (Birine-), 1)** sataşmak, **2)** kara sürmek.
zift,-ti Ar. i. Katrandan çıkarılan katı, siyah, parlak, kolay kırılır, az ısı ile ergir bir madde, ki en çok gemi kalafatında kullanılır, kara sakız. **Zift yesin** veya **ziftin pekini yesin,** öfkeli bulunduğu zaman birisine birinin ne yiyeceği sorulduğu veya bir şey yemekte olduğu söylendiği zaman sövgü olarak söylenir.
ziftlemek Ar. T. (i) Zift sürmek.
ziftlenmek Ar. T. (nsz) **1.** Zift sürülmek. **2.** hkr. Yemek. *Ham erikleri ziftlendi de midesini bozdu.* **3.** mec. Bir işten kendine yolsuz olarak kâr sağlamak.
zigot,-tu Yu. i. *by.* İki gametin birleşmesiyle meydana gelen hücre.
zihaf Ar. i. *ed.* Uzun okunması gerekirken, vezne uydurmak için, bir hecenin kısa okunması.
zihayat,-tı Ar. s. (-.-) Dirimli.
zihin,-hni Ar. i. **1.** *ruh.* Bilincin, irade ve heyecan karışmadan, algılama ve düşünme kısmı, an. **2.** Bellek. *Zihinde tutmak. Bir şey zihinde kalmak. Zihinden çıkmak.* **3.** Anlayış, kavrayış. *Zihni açık. Zihni almak. Zihnine girmek. Zihni yatmak. Zihin darlığı.* **Zihin hesabı,** Bak. hesap. **Zihin yormak,** bir şeyin üzerinde çok düşünmek. **Zihni bulanmak** veya **zihni karışmak,** düşünürken fikirler arasındaki bağıntıyı kaybetmek. **Zihnini bozmak (Bir şey birinin-),** şüpheye düşürmek. **Zihnini kurcalamak (Bir şey birinin-),** o şey ikide birde hatıra gelip insanı düşündürmek. **Zihnini kurcalamak (Biri kendi-),** zihnini zorlamak. **Zihni saplanmak (Bir şeye-),** yanlış bir fikre takılıp kalmak. **Zihni takılmak (Bir şeye-),** çözülmesini gerekli bulduğu bir nokta üzerinde durmak.
zikir,-kri Ar. i. **1.** Anma, söyleme. *Dün sizin zikriniz geçti.* **2.** Allahın adlarını anmak yolunda yapılan bir çeşit ibadet. *Eskiden tekkelerde dervişler vakitlerini zikirle geçirirlerdi.*
zikzak Al. i. ve s. Art arda birbirine ters

yönde açılar meydana getiren kırık çizgi. **Zikzak yapmak,** sık sık sağa sola yol değiştirmek.

zil Fa. i. **1.** Sallanarak veya başka düzenlerle işletilerek işaret vermek üzre çınlatılan çıngırak. *Kapı zili. Elektrikli zil. Kurulu zil.* **2.** *mü.* Birbirine çarparak ses çıkarmak üzre iki ele alınan veya parmaklara ve tefin kasnağındaki deliklere takılan maden kurs. **Zil gibi** veya **zil zurna sarhoş,** aşırı derecede sarhoş. **Zil takıp oynamak,** mec. çok sevindiğini belli etmek.

zilhicce Ar. i. Kamer takviminin on ikinci ayı, kurban ayı.

zilkade Ar. i. (.–.) Kamer takviminin on birinci ayı, aralık ayı.

zillet,-ti Ar. i. Hor görülüş, aşağılık, alçalma.

zilli Fa. T. s. Zili olan. **Zilli maşa,** oynarken şıngırdatmak üzre yapılmış ve uclarına zil takılmış maşa şeklinde bir alet.

zilsiz Fa. T. s. Zili olmıyan. **Zilsiz oynamak,** mec. çok sevindiğini belli etmek.

zilyed Ar. i. Sahibi kendisi olsun olmasın bir malı kullanmakta olan kimse, elde tutan.

zimamdar Fa. i. Başman.

zimmet,-ti Ar. i. Bir ticaret kuruluşunun borçlarının topu. **Zimmetine geçirmek (Bir hesabı birinin-),** o hesabı onun borçlarına katmak. **Zimmetine geçirmek (Bir parayı kendi-),** kendine emanet edilen parayı kendi malı gibi harcamak.

zina Ar. i. (.–) Kanun dışı çiftleşme.

zincifre i. *kim.* Deri hastalıklarında kullanılmış olan, doğal kırmızı cıva sülfürü.

zincir i. **1.** Birbirine geçmiş bir sıra halkadan meydana gelen bağ. **2.** mec. Art arda sıralanmış şeyler. *Söz zinciri.* **3.** Eskiden hükümlülerin eline, ayağına vurulan demir bağ, pıranga. **4.** *mü.* Şark müziğinin büyük usullerinden biri.

zincirleme Fa. T. i. **1.** Zincirlemek eylemi. **2.** s. Zincir gibi art arda gelen. **Zincirleme isim takımı,** *dlg.* içinde. «evin damının kenarı» misalinde, «damının» kelimesinde olduğu gibi, aynı zamanda hem belirtilen hem belirten durumunda isim bulunan üç veya daha çok öğeli isim takımı.

zincirlemek Fa. T. (i) **1.** Zincirle bağlamak. **2.** Zincir halkaları gibi sıralamak.

zincirlenmek Fa. T. (nsz) **1.** Zincirle bağlanmak. **2.** Zincir halkaları gibi sıralanmak. **3.** Birbirine ayrılmaz surette bağlanmak.

zincirli Fa. T. s. **1.** Zincirle bağlı **2.** Zinciri olan.

zindan Fa. i. Hapis yeri. **Zindan gibi,** karanlık veya iç sıkıcı (yer).

zindancı Fa. T. s. Zindan bekçisi.

zinde Fa. s. Dinç, canlı, diri.

zinhar Fa. ü. Sakın, olmaya ki

zira Fa. e. Çünkü, şundan dolayı ki.

ziraat,-ti Ar. i. (.–.) Çiftçilik, tarım

zirai Ar. s. (.––) Tarımsal.

zirkonyum Lâ. i. *kim* Simgesi Zr. atom sayısı 40, atom ağırlığı 91,22, yoğunluğu 6,25 olan siyah toz şeklinde bir maden.

zirve Ar. i. Doruk, tepe.

zivle i. Çift öküzünün, boyunduruktan çıkmaması için, boynunun iki tarafından geçirilen ve alttan kayışla bağlanan iki değnekten her biri.

ziya Ar. i. (.–) Işık, aydınlık

ziyadar Ar. Fa. s. (.––) Aydınlık, ışığı bol.

ziyade Ar. s. (.–.) Fazla, artık.

ziyadesiyle Ar. T. zf. Fazlasiyle. pek çok

ziyafet,-ti Ar. i. (.–.) Şölen. **Ziyafet çekmek,** şölen vermek.

ziyan Fa. i. Zarar. **Ziyan zebil olmak,** boşuna harcanmak

ziyankâr Fa. s. Zazar vermesini seven veya huy edinen

ziyansız Fa. T. s. **1.** Ziyan vermiyen. **2.** Oldukça iyi. *Bu çocuğun yazısı ziyansızdır.*

ziyaret,-ti Ar. i. (.–.) Göret.

ziyaretçi Ar. T. s. Göretçi.

ziyaretgâh Ar. Fa. i. Kutsal göret yeri.

ziynet,-ti Ar. i. Süs.

Zn *kim.* Çinko cisminin simgesi.

zodyak Yu. i. *as.* Gök küresi yüzeyinde kuşak şeklinde bir bölge, ki yer yuvarlağının yıllık hareketi dolayısiyle güneş, görünürde, bu kuşağın alanı boyunca derece derece yer değiştirerek bir yıl sonunda tekrar hareket noktasına varır; bu kuşak, üzerinde on iki takımyıldız sıralanmış bulunmakla bu takımyıldızların adlarını taşıyan on iki bölgeye ayrılır: Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Aslan, Başak, Terazi, Akrep, Yay, Oğlak, Kova, Balık. Güneş ilkbaharda bunların ilk üçünde ve sırasiyle öteki mevsimlerde ikinci, üçüncü ve dördüncü üçlerde bulunur.

zoka i. Büyük balıkları tutmakta kullanılan, küçük balık şeklinde ucu iğneli kurşun parçası. **Zokayı yutmak,** hlk. aldatılmak

zonklamak (nsz) Belli bir yer, nabız vurur gibi kesik kesik ağrımak veya sancımak.

zooloji Yu. i. Hayvanlar bilimi.
zoospor Yu. i. *bt.* Bâzı suyosunlarında olduğu gibi cinsel olmıyarak üremeyi sağlıyan hücre.
zootekni Yu. i. Hayvan yetiştirme tekniği
zor i. **1.** Sıkıntı, güçlük. *Midesinden zoru var.* **2.** Yüküm, °mecburiyet. *Oraya gitmek zorunda idim. Zorun ne idi de oraya kadar gittin?* **3.** Güç, kuvvet, baskı. *Zor kullanmak. Zoru görünce.*
zor s. **1.** Güç, kolay olmıyan. **2.** ü. «Yapamazsın» anlamına. **Zor belâ** veya **zoru zoruna,** daradar, güç hal ile. **Zor zar,** zar zor.
zoraki zf. (.-.) İstemiye istemiye, istemiyerek.
zorba s. Zoruna güvenerek şunun bunun hakkına ilişen.
zorbalık i. Zorba olma hali, zorbaca hareket.
zorgulu s. *ruh.* Zorla yaptırılan. *Zorgulu disiplin.*
zorlama i. **1.** Zorlamak eylemi. **2.** Bir organın zorlanmış olmasiyle meydana gelen bozukluk veya aksaklık ve özellikle oynaklarda ara keseciklerinin fıtığı. **3.** Zorluyarak olan, °cebrî. *Zorlama yürüyüş.*
zorlamak (i, e) **1.** Birinin bir şey yapması için kuvvet kullanmak. **2.** (i) Kuvvet kullanarak açmağa çalışmak.
zorlu s. **1.** Yeğin, kuvvetli, şiddetli. *Zorlu bir yağmur.* **2.** Tuttuğunu koparan. *Zorlu bir adam.*
zorluk i. **1.** Zor olma hali. *Bu işin zorluğu yok.* **2.** [T.D.] Zorunluluk, °ıstırar.
zorunlu s. *fel.* Olmaz olamıyan, °zarurî.
zorunluluk i. *fel.* Olmaz olamama hali, °zaruret.
zorzoruna b. zf. Ancak, güç hal ile, zoru zoruna.
Zr *kim.* Zirkonyum cisminin simgesi.
zuhaf Ar. i. Fransızların Cezayirde yerlilerden meydana getirdikleri bir sınıf asker.
zuhur Ar. i. (.-) Başgösterme, meydana çıkma, görünme, türeme.
zuhurat,-tı Ar. ç. i. (.-.) Hesapta olmıyan olgular, raslayış. *Benim oraya gitmem zuhurata bağlıdır.*
zuhuri Ar. i. (.--) Orta oyununda taklitçi. **Zuhuri kolu,** orta oyunu.
zulmet,-ti Ar. i. Karanlık.
zulüm,-lmü Ar. i. Kıyınç.
zurna Fa. i. Keskin bir ses çıkaran ve çoğu zaman davulla veya dümbelekle birlikte çalınan bir nefes çalgısı. **Zurnada peşrev olmaz ne çıkarsa bahtına!** bilinen usul ve sıranın dışında olan işler için söylenir.
zurnacı s. Zurna çalan (kimse).
zuum,-u'mu Ar. i. Yanlış kanış, kuruntu. **Zu'munca,** aklı sıra.
zübde Fa i. Özet.
zücaciye Ar. i. Sırçadan veya porselenden tabak gibi eşya.
züğürt s. al. Parasız, kesesi boş
züğürtlemek (nsz) al. Parasız kalmak.
züğürtlük i. al. Parasızlık, parasız kalma.
Zühal,-li Ar. i. *as.* Sekendiz, °Satürn.
Zühre Ar. i. *as.* Çulpan, °Venüs.
zührevi Ar. s. Firengı ve belsoğukluğu gibi en çoğu yolsuz birleşmelerle bulaşan (hastalık).
züht Ar. i. Dinin yasak ettiği şeylerden sakınıp buyurduklarını yerine getirme.
zühul,-lü Ar. i. Unutma, yanılma, atlama, vanıltı.
zükâm Ar. i. Nezle, duma, ingin.
zül,-llü Ar. i. Alçalma, düşkünlük.
zülfaris, zülfaruz Fa. i. *bt.* (.-.) Baklagillerden bir süs bitkisi ve bunun güzel kokulu, mor beyaz renkli, saç lülesi görünüşünde kıvrıntılı çiçeği.
zülüf,-lfü Fa. i. Şakaklardan sarkan saç lülesi. **Zülfü yare dokunmak,** hatırlı, nüfuzlu bir kimseyi veya yüksek bir orunu gücendirmek.
zümre Ar. i. Bölük, takım, ulam.
zümrüt Ar. i. Cam parlaklığında güzel yeşil renkte, saydam bir süs taşı, ki alüminyum ve berilyum doğal silikatından ibarettir. **Zümrüt gibi,** yemyeşil.
zümrütanka Fa. i. (...-) Masallarda geçen ve pek büyük olarak anlatılan sanal bir kuş adı. **Zümrütanka gibi,** adı olup kendi bulunmıyan iyi şeyler hakkında kullanılır.
züppe s. Kılıkta, davranışta, söz söyleyişte, dilde, fikirde toplumun gülünç ve aykırı saydığı, firenk benzetmesi yapmacıklara ve aşırılıklara kaçan (kimse).
zürafa Ar. i. Gevişgetiren memelilerden, Afrikada yaşıyan, pek uzun boylu ve boyunlu, derisi alacalı otçul büyük hayvan.
zürra Ar. ç. i. Çiftçiler, çiftçi.
zürriyet-ti Ar. i. Döl.

Ulanacak kelimeler, deyimler
ve
karşılıklar dizini

afyonkeş Fa. s. Keyif için afyon yutan.
Ağaç kavunu, turunçgillerden, taçyaprakları pembe mavimtırak, tomurcuğu kırmızımtırak bir ağaç ve bunun, pek iri bir limon görünüşündeki buruşuk kabuklu meyvası.
ağabey b. i. Bir kimsenin kendisinden büyük erkek kardeşi.
Ağırlık merkezi, *fi.* bir cismin bütün noktalarına ayrı ayrı etki yapan yerçekimi kuvvetlerinin bileşkesi olan tek kuvvetin uygulanma noktası.
Ağız kavgası, sözle yapılan ve ağır kelimeler kullanılan öfkeli tartışma.
ağu i. Ağı, zehir.
akçalı s. Paraya değgin, paraya bağlı, °malî.
aksülâmel Ar. b. i. Tepki.
alâküllihal,-li Ar. zf. Olabildiği kadar, mümkün mertebe.
alât,-tı Ar. ç. i. (--) Aletler, avadanlık.
alçaklamak (i) [C.K.] Birinin şerefini kıracak söz veya harekette bulunmak, °tahkir etmek.
alındı i. Alıt, °makbuz.
Altı okka etmek (Birini-), birini kimi omuzlarından, kimi bacaklarından tutup kaldırarak götürmek.
Analı kuzu kınalı kuzu, anası olan bir çocuğun, fakir de olsa başkaca her türlü kolaylıkları bulunup da anası olmıyan bir çocuktan her halde daha mutlu bir durumda bulunduğunu anlatmak için söylenir.
anayasa b. i. Bir devletin şeklini belirten, yasama, yürütme ve yargı erklerinin nasıl kullanılacağını gösteren, yurttaşların kamu haklarını bildiren temel kanun.
andırışma i. **1.** Biribirini andırma. **2.** Bir şeyin, yanılarak başka bir şey sanılması, °iltibas. *Bir isim andırışması yüzünden..*
anmalık i. Andıç, °muhtıra.
apsis (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) Bir noktanın uzaydaki yerini saptamağa yarıyan ana çizgilerden yatay olanı. Bak. koordinat.
Aralık ayı (Bu deyime şu anlam da katılmalı :) **2)** Güneş yılının son ayı, ki kasımdan sonra ve ocaktan önce gelip otuz bir gün sürer, °ilkkânun.
arda (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **3.** Ardıl, °halef.
aristokrasi Fr. i. Aristokratlık.
aseton Fr. i. *kim.* Uçucu, eter kokusunda, kolayca alev alır bir sıvı, ki birçok örgensel maddeler için eritici olarak kullanılır.
Aslan i. *as.* Zodyak üzerinde Yengeç ile Başak burçları arasındaki burcun adı.
atasağun i. Hekim.
atebrin Al. i. Kininin yerini tutan ve hap halinde kullanılan sarı renkli bir sıtma ilâcı.
atmık i. [T.D.] Canlıların tohumu. °meni, °sperma.
ayraç i. Parantez
ayrık (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **2.** Ayral, °müstesna
ayrıksız s. ve zf. Hiç bir ayralı olmıyan veya olmıyarak, °istisnasız.
ayrılamak (i) **1.** Ayrı koymak. **2.** Cins cins ayırmak, °tasnif etmek.
ayrım (Bu kelimeye şu anlamlar da katılmalı :) **2.** Yazılarda bölümlerin ayrıldığı parçalardan her biri, °fasıl. **3.** Ayırmak işi, °tefrik.
ayrışık s. **1.** Ayrışmış olan. **2.** Ayrı cinsten, çeşit çeşit, °muhtelif.

badehu Ar. zf. (-..) Ondan sonra.
badema Ar. zf. (-..) Bundan sonra
bağlanıklık i. Bir şeye bağlı olup onu tamamlıyan şeyler, eklentiler, °müştemilât.
bağlantı (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **4.** Bir şeye bağlı bulunan başka bir şey.
bâkir Ar. s. (-.) El değmemiş, bozulmamış, temiz kalmış. *Bâkir ormanlar. Bâkir fikirler*
bakkaliye Ar. i. Bakkal dükkânında satılan şeyler.
balayı,-nı b. i. Evlilik hayatının göze yalnız tatlı yönlerinin göründüğü ilk zamanlar.
basırmak (i) [T.D.] **1.** Zorlamak, °cebretmek. **2.** Yenilgiye uğratmak.
Başak i. *as.* Zodyak üzerinde Aslan ile Terazi burçları arasında bulunan burcun adı.

Baş bağlamak, birine veya bir yere bağlanmak, girmek, kapılanmak, °intisabetmek.

başka (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **3)** (sontakı olarak «..den başka» şeklinde) **a)** Ayrıca, fazla olarak. *Bu kitaptan başka size defter de vereceğim.* **b)** Olmamak üzere. *Bunu sizden başka her kes bilir.*

başkalamak (i) Başka bir hal vermek, °tagyir etmek.

Belli başlı b. s. **1.** Belirli. *Bu geçimsizliğin belli başlı bir sebebi yoktur.* **2.** Ötekilere göre üstün ve önemli sayılan. *Bu şehrin belli başlı anıtları.*

bilgilenmek (nsz) Bilgi edinmek

bilinçaltı,-nı b. i. Altbilinç.

bilirkişi b. i. Şu veya bu işten iyi anlıyan kişi, ayırtman. °ehlihibre

bina (Bu kelimenin birinci anlamına şu Türkçe karşılığı da katılmalı :) örek

birleşim (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **2.** Bir meclisin bir gün içindeki toplanmaları, °inikat.

Bir şeye benzetmek (İşi-), oldukça iyi bir hale koymak.

bolcal, bolcar i. [T.D.] Bak. mühlet.

bolcamak (e,i) Bolcar vermek.

boş (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **5.** Görevlisi olmıyan, °münhal. *Boş memurluk.*

Boş koymak, yoksun bırakmak, °mahrum etmek.

boşuk i. [T.D.] Çalışma durgusu, °tatil.

boşuklamak (i) Bir şeyin çalışmasına durgu vermek veya çalışmasını durdurmak, °tatil etmek.

bot,-tu Fr. i. Uzun konçlu potin.

Boyun tutmak, takışmak, °itiraz etmek.

bölüntü i. [T.S.] Bölük bölük yayımlanan bir kitabın her bölüğü, °fasikül.

bucak (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **2.** Nahiye².

Büyük aptes, göden bağırsağını boşaltma ihtiyacı.

büyüklü s. Bak. küçüklü

caymak (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **3.** Kararından dönmek.

Cebirsel değer, artı veya eksi imlerinden biriyle belirtilmiş aritmetik bir değer anlatan ifade.

cevval (Bu kelimeye şu Türkçe karşılığı da katılmalı :) Kıpırdak.

Ceza evi, hükümlülerin, içinde tutuldukları bina, dam, °hapisane.

cımbakuka s. (..x.) Çelimsiz ve biçimsiz (kimse).

cicik i. Bak. icik.

Cumhur Başkanı,-nı b. i. Cumhurlukla yönetilen memleketlerde devlet başkanı.

çekinsemek (den) Bir şeyi yapmaktan geri durmak, el çekmek, °istinkâf etmek.

çekinser s. Çekinsiyen, oy vermekten veya bir şey yapmaktan el çeken, °müstenkif.

çevirmen i. [C.K.] Bir dilden bir dile çevirme yapan kimse, °mütercim.

çılgın s. Çıldırmış

çılgınlık i. Çılgınca hareket.

Çın çın ötmek, çınlamak.

çıtak s. Dili çetrefil olan.

çıtarı i. İpekle pamuk karışık bir çeşit kumaş.

çıtırdamak (nsz) Çıtır çıtır ses çıkarmak.

Çorap kaçmak, çorabın bir teli kopup uzunlamasına örgüsü sevrelmek.

Çömlek hesabı, basit ve güvenilmez hesap.

çurçur i. Pek beğenilmiyen, küçürek bir deniz balığı.

dalgacı s. Aklı başka şeylerde olduğu için önemli işleri unutan.

danışman i Belli bir sınır içindeki meseleler hakkında kendisinin oyu alınmak üzere danışılan görevli kimse, °müşavir. *Hukuk danışmanı.*

Danıştay i. İdare dâvalarına bakmak, hükümetçe hazırlanarak kendine verilen kanun tasarıları ve imtiyaz sözleşmeleri üzerine düşünüşünü bildirmek gibi görevleri olan ve üyeleri Büyük Millet Meclisince seçilen yüksek kurul.

Değil mi ki, Bak. mademki.

değişiklik (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **3.** Değişke.

değiştirge i. Bir değişiklik yapılması için verilen önerge.

delege Fr. i. Salgıt, °murahhas.

dememek (i) **1.** Demek fiilinin olumsuz şekli. **2.** mec. Önem vermemek. *Yağmur, kar demedim, koştum geldim.*

denet i. Denetlemek işi, °kontrol.

denetçi s. Denet işiyle görevli bulunan, °murakıp.

denetlemek (i) [D.D.] Neler olduğunu, neler olacağını anlamak için bakmak, °murakabe etmek.

denge (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **2.** Karşıt iki kuvvetin denk gelmesi hali.

dengesiz s. Denge halinde olmıyan, °muvazenesiz.

dengesizlik i Dengesiz olma hali, karşıt iki kuvvetin denk gelmeme hali, *muvazenesizlik.

dernek (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **3.** Kurum[1].

devre (Bu kelimeye şu Türkçe karşılığı da katılmalı :) dönem.

dışişleri,-ni ç. b. i. Bir devletin başka devletlerle olan işleri. *Dışişleri Bakanlığı.*

dikmek (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **6** Beklemek üzre, birini bir şeyin başına getirmek, *ikame etmek.

dineri i. (.×.) İskambil kâğıtları işaretlerinden orya.

Diz dize, birbirine pek sokularak (oturmak).

dizin i. Belli bir maksada göre dizilmiş liste.

doğan i. *zo.* Yırtıcılardan, küçük kuşlarla beslenen ve çakır doğan, ak doğan, ala doğan, boz doğan gibi türleri olan kuvvetli bir kuş, ki alıştırılarak, kuşları avlamakta faydalanılır.

doğrultman s. *mat.* Bir çizgi meydana getiren bir noktanın veya bir yüzey meydana getiren bir çizginin tutması gereken doğrultuyu gösteren (çizgi veya düzlem).

dokunulmazlık i. Bir şeyde, dokunulmamak, ilişilmemek, karışılmamak ayrıcalığı bulunma hali, *masuniyet.

dolaysız s. Doğrudan doğruya olan, araya bir araç girmeden olan, *bilâvasıta.

dönem i. **1.** Devre. **2.** Bir meclisin seçim süresi.

Dört üstü (veya **dert üstü) murat üstü,** işini yoluna koymuş olanlar ve hiç bir sıkıntısı bulunmıyanlar için söylenir.

düzenleşmek (nsz) Bir kaç iş veya şey tek bir ereğe göre düzene girmek.

düzenleştirmek (i) Bir kaç işe veya şeye tek bir ereğe göre düzen vermek.

düzenlilik i. Olayların düzenli aralıklarla tekrarlanması niteliği, *ritim, *ittırat.

Efganlı i. Efganistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

eğlek i. Eğleşilen, oturulan yer, *mesken.

ehlihibre (Bu kelimeye şu Türkçe karşılığı da katılmalı :) bilirkişi.

Ekim ayı, yılın onuncu ayı, ki otuz bir gün sürer. *ilkteşrin

Elde bulunan, eldeki, hazırda olan.

elhamdülillâh Ar. ü. (.×...) «Allaha şükür» anlamına olup çok beklendikten sonra olan bir işten duyulan iç rahatlığını anlatmak için kullanılır.

Eli yatık, eli bir işe alışmış.

Eli yatmak, eli bir işe alışmak.

El yatıklığı, elin bir işe alışkın olması hali.

emlemek (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **2.** [T.D.] İlâç vermek.

ertelemek (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **2.** Başka zamana bırakmak.

esenlik (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **2.** Kendisi için hiç bir tehlike bulunmama hali, *selâmet.

esham Ar. ç. i. Hisse senetleri.

eşyazı b. i. Birbirinin tıpkısı olan yazılı şeylerden bir tanesi, *nüsha.

eytam Ar. ç. i. «Yetimler» demek olup «memur yetimlerine verilen aylık» anlamına kullanılan «eytam maaşı» deyiminde geçer.

Eyyam efendisi veya **reisi,** fikirlerini ve kanışlarını bulunduğu zamanın ve yerin fikir ve kanışlarına uyduran ırası bozuk kimse.

Fart furt,-tu b. zf. Abuk sabuk sözlerle böbürlenerek

fermejüp,-pü Fr. i. Çıtçıt.

fıkı s. Bak. Sıkı fıkı.

filhakika Ar. zf. (.•..) Gerçekten, hakikatte.

Gâvura kızıp oruç yemek, başkasına kızıp kendine zararlı iş görenler için söylenir.

geçerli s. Geçer olan, yürürlükte bulunan, *muteber.

gensoru b. i. Bir mesele hakkında başbakana veya bakanlardan birine, saylavlar tarafından açılan ve sonunda soruşturma yapılması istenebilen soru, *istizah.

ginlik i. [T.D.] Bir şey yapmak üzere birine verilen erkinlik, *izin, *müsaade.

girimlik i. Bir yere girmek hakkını sağlıyan kâğıt.

Gök kandil, hlk. kendini bilmiyecek derecede sarhoş.

göreli s. Bağıntılı. *izafi.

görevlendirmek (i) Birine bir görev vermek, *tavzif etmek.

görevlenmek (nsz) Üstüne bir görev almak.

gözetim i. Gözetmek eylemi.

Gözü kör olsun (Bir şeyin-), o şeyin elde bulunmadığı ve bundan ötürü her hangi bir isteğin gerçekleşmediği vakit söylenir. *Paranın gözü kör olsun, şimdi bin lira olsa..*

Gürcü i. Gürcistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

hacir Bu kelimenin Türkçe karşılığı «kısıt» tır.

hakeza Ar. e. (×..) Gene öyle. *Bugün gelmiyeceğim, yarın da hakeza.*
Hala yola koymak, düzen vermek.
halef Bu kelimeye karşılık olarak «arda» sözü de katılmalı.
haliç Ar. i. (.-) Koy.
Hava oyunu, bir mal fiyatının yükseleceği umudiyle o maldan sözde, ileride teslim alınmak üzere, bir parti satın almak ve vakti gelince bu malın pahalanıp ucuzladığına göre fiyat farkını satıcıdan almak veya ona ödemek şeklinde girişilen bir çeşit talih oyunu.
hayhuy i. **1.** Her ağızdan bir ses çıktığı zaman duyulan ses karışıklığı. *Bu hayhuy içinde çalışılmaz.* **2.** mec. Sonuçsuz çabalama. *Onun hayatı bir hayhuy içinde geçti.*
hayınlık Ar. T. i. Kötücülük, °hıyanet.
hendesesiz Ar. T. s. Ölçüsüz.
herkes zm. Bütün insanlar, kimler varsa hepsi.
heyelân Ar. i. Kayşa.
hıfzıssıha Ar. i. Vücudu sağlam tutmak ve hastalıklardan korumak için hem doğrudan doğruya vücuda hem de bulunulan çevreye uygulanması gerekli tedbirlerin topu ve bunlardan bahseden hekimlik kolu, sağlık koruma.
hizmetli Ar. T. s. Kapıcı, odacı gibi küçük işlerde kullanılan (kimse), °müstahdem.
hol,-lü İn. i. Sofa.
hormon Yu. i. *by.* İçsalgı bezlerinden kana geçen ve organların işlemesini düzenliyen adrenalin, insülin, tiroksin gibi uyarıcı maddelerin genel adı.
horultu i. Horuldama sesi.
höl i. Yaşlık, nem.
hükümlü Ar. T. s. Hüküm giymiş olan, °mahkûm.

Irgat pazarı, ırgat ve işçilerin işe arandıkları zaman kolayca bulunmaları için toplu bulundukları belirli yer.

ibiş i. Orta oyunu ve kukla şahıslarından birinin adı olup yüzü ve tavırları gülünç olan alıklar hakkında kullanılır.
içişleri ç. b. i. Bir devletin sınırları içinde geçen ve yalnız kendini ilgilendiren yönetim ve kolluk işleri. *İçişleri Bakanlığı.*
İç yağı, hayvanların karın boşluğundan çıkarılan kaba yağ.
iğsel s. [T.D.] Hastalıkla ilgili, hastalığa değgin, °marazi.
ilkçağ b. i. *tar.* Tarihin, en eski zamanlarından başlıyarak Milâdın 395 yılına kadar süren çağı.
imalât,-tı Ar. ç. i. (---) Yapımlar.
inadına Ar. T. zf. Önce söylenilen bir niteliğin tersini anlatan sıfatlara getirilerek onlarda aşırılık bildirir. *Babası çalışkan, kendisi inadına tembel.*
indinde Ar. T. e. (Bir şeye) Göre. *Benim indimde ikisi de birdir.*
isim-fiil Ar. b. i. Fiilden yapılmış olup -me-, -ma- ara ekiyle olumsuz şekilleri de yapılabilen isim: gelmek, gelmemek, geliş, gelmeyiş, gelme, gelmeme, gelmeklik, gelmemeklik gibi.
istinkâf Bu kelimeye karşılık olarak «çekinseme» sözü de katılmalı.
istizah (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı:) **2.** Gensoru.
istop,-pu İn. ü. «Dur» anlamına. **İstop etmek,** hlk. işlemekte bulunan bir şey durmak.
İşitme kesesi, *by.* suda yaşıyan bâzı omurgasız hayvanlarda, işitme taşının, içinde bulunduğu küçük kese.
İşitme taşı, *by.* bâzı hayvanların işitme organları içinde bulunan küçük kalker yığını.
işlem (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı:) **2.** Muamele[4].
italik Fr. s. Basım harflerinin, yazıda olduğu gibi, üstten sağa gelmek üzre eğik olanlarına denir.
izafi Ar. s. (.--) Bağıntılı, göreli.
izafiyet,-ti Ar. i. (.-..) Bağıntılık, görelilik.

jelâtin Fr. i. *kim.* Kemik ve kıkırdak gibi hayvansal dokulardan elde edilen saydam, renksiz, kokusuz bir madde, ki en çok hekimlikte ve fotografçılıkta kullanılır.

K *kim.* Potasyum cisminin simgesi.
kaçmak (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı:) **11.** (e) Yolunu tutmak, yaklaşmak. *Mübalâğaya kaçmak. Yeşile kaçan mavi.*
Kaldırım mühendisi, al. işi gücü olmayıp şurada burada dolaşan kimse.
kalım i. Yok olmayıp kalma hali, °beka. *Ölüm kalım savaşı.*
kalımlı s. Kendinde, yok olmayıp kalma niteliği olan, °muhallet.
kalımsız s. Kalımlı olmıyan, ne vakit olsa yok olacak olan, °fâni.
kam i. Bak, şaman.
kamulaştırmak (i) Bir şeyi sahibinden satın alarak kamuya mal etmek.
Kanıklı i. Milâttan önce bilinen ve bugün ancak kalıntıları yaşıyan eski bir Türk boyu.
kanıtlı s. Kanıtla gösterilmiş, °müdellel.

Kapı dışarı etmek, kovmak veya dışarı atmak.

karamelâ İsp. i. (..×.) Ergitilmiş ve biraz yakılmış şekerle yapılan şekerleme.

Kararlarında, yakınlarında, sularında. *Yirmi, yirmi iki kararlarında bir genç. Saat iki buçuk kararlarında...*

Kara tahta, okullarda, üzerine tebeşirle yazı yazılan, çoğu tahtadan, siyah ve geniş levha.

karbonil Fr. i. *kim.* Aldehide, ketona veya örgensel asitlere bağlanabilen iki bileşme değerli CO kökü.

kardinal,-li Fr. i. Papa'yı seçen, ona danışmanlık eden veya onun bakanları görevinde bulunan yetmiş başpapazdan her biri.

karma i. **1.** Karmak eylemi. **2.** s. Türlü cinslerin karıştırılmasiyle meydana gelmiş olan, °muhtelit. *Karma futbol takımı.*

karnabit,-ti i. Karnabahar.

karo Fr. i. İskambil kâğıtları işaretlerinden orya.

Kasım ayı, yılın on birinci ayı, ki otuz gün sürer, °sonteşrin.

kavuk (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **2.** Sidik torbası.

kayıtlamak (i) Birtakım kayıtlara bağlamak, °takyidetmek.

kefere Ar. ç. i. Eskiden halkın, ulusça fenalık gördüğü hıristiyanlar için kullandığı bir söz.

kekremsi (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) mec. Hoş karşılamaz, suratı asıkça, insana cesaret vermez (kimse).

kesim (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) Bölük, parça, takım, °kısım.

kıraathane Ar. Fa. i. Müşteriler için gazete bulunduran genişçe, temiz ve iyi döşenmiş kahvehane.

Kırıp geçirmek, çok kayıplara sebep olmak.

kısıt i. Hacir kelimesinin türkçesi.

kısıtlamak (i) Kısıt altına almak.

kısıtlı s. Kısıt altına alınmış, °mahcur.

kıtaat,-tı Ar. ç. i. Asker kıtaları.

kıtlama s. Şekeri, içinde eritilmeyip ağza alınan ve böylece tatlılandırılarak içilen (çay).

kızılmak (ösz) Her hangi biri kızmak[3]. *Böyle şeylere kızılır mı?*

kızmak (nsz) **1.** (Katı şeyler) El değdiremiyecek kadar sıcaklığı artmak. *Tavanın sapı kızdı.* **2.** (Yağ hakkında) En yüksek sıcaklık derecesini bulmak. *Öteberi kızartmak için yağın kızmış olması lâzım.* **3.** mec. Öfkelenmek. **4.** Kösnümek.

kitaplık (Bu kelimenin birinci anlamı söyle düzeltilmeli :) Kitap rafı, kitap dolabı, kitap odası veya dairesi.

Kocakarı soğuğu, ilkbaharda, sayılı günlere raslıyan bir hava soğuğu.

koli Fr. i. «Paket» ve «denk» anlamına olup dilimizde posta paketini anlatır.

kolluk i. Güvenliği ve baysallığı kollıyan kuvvet, °zabıta.

kolon Fr. i. Sütun[2].

kontrol,-lü (Bu kelimeye şu Türkçe karşılığı da katılmalı :) denet.

kovuşturma i. **1.** Kovuşturmak eylemi. **2.** Suçu haber alınan biri hakkında yapılan soruşturma ve araştırma.

kovuşturmak (i) Arkasına düşmek, kovalamak, °takibetmek.

kurum (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **4.** Kuruluş, °müessese.

lâalettayin Ar. s. Rasgele, gelişigüzel.

lâstik (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **4.** i. Bâzı taşıtların tekerlerine geçirilen kauçuk çember.

leylî Ar. s. Yatılı.

maahaza Ar. ba. (.×..) Bununla beraber.

mahcur (Türkçe karşılığı :) kısıltı.

Malikî Ar. i. (.‥-) İslâmlıkta «sünnet ehli» denilen dört mezhepten biri ve bu mezhepten olan kimse.

masuniyet (Bu kelimeye şu Türkçe karşılığı da katılmalı :) dokunulmazlık.

matbuat,-tı Ar. i. Basın.

medüz Fr. i. *zo.* Denizanalarını ve polipleri içine alan selentereler sınıfının adı olan «su medüzleri» teriminde geçer.

Meydana gelmek, olmak, oluşmak.

Meydana getirmek, olmasını sağlamak, oluşturmak.

milletvekili b. i. Saylav, °mebus.

misel Fr. i. *kim.* Koloit iyonlarında molekül yığılışmasından meydana gelen ve yalnız başına koloidin bütün niteliğini taşıdığı kabul edilen kısım.

muamele (Bu kelimenin 5inci anlamının Türkçe karşılığı :) işlem.

muhtelif Bu kelimeye karşılık olarak «ayrışık» sözü de katılmalı.

muhtıra Bu kelimeye karşılık olarak «anmalık» sözü de katılmalı.

murakıp Bu kelimeye «denetçi» karşılığı da katılmalı.

müfredat,-tı Bu kelimeye «tekçeler» karşılığı da katılmalı.

Mümkün mertebe, olabildiği kadar.

mürevviç Bu kelimeye «önürtücü» karşılığı da katılmalı.

müstenkif Bu kelimeye «çekinser» karşılığı da katılmalı.

müştemilât,-tı Bu kelimeye «bağlanıklık» karşılığı da verilmeli.

nispi (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **1.** Göreli, °izafi.

Ocak ayı, yılın birinci ayı, ki otuz bir gün sürer, °sonkânun.

olmak (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **11.** (yar) Hastalık anlatan kelimelerden birini zarf gibi alınca, o hastalığa tutulmak anlamı verir. *Öksürük olmak. Tifo olmak.*

olmamak (nsz) **1.** Olmak fiilinin olumsuz şekli. **2.** (de) mec. Bir şeyin söylenen niteliğine önem vermemek. *Ben o evin uzaklığında yakınlığında değilim, yeter ki geniş ve ferah olsun.*

olumluk i. Bir kimsenin soyu, doğum tarihi ve yeri, yetişimi ve hayatında gördüğü işler ve başından geçenler hakkında toplanan bilgi, °tercümeihal.

pastorize Fr. s. Özel aygıtlarda 65 dereceye kadar ısıtılarak birdenbire soğutulmak yoliyle, taşıdığı mikropları öldürülmüş olan (süt, bira..)

radar i. Uçak, gemi, denizaltı gibi şeyleri daha pek uzakta iken haber vermeğe yarıyan aygıt.

sahteci Fa. T. s. Sahte işler yapan.

sperma Yu. i. (×.) Atmık, °meni. **Sperma hayvancığı,** atmığın içinde bulunan hareketli hücre, ki dişinin yumurtacığiyle birleşerek oğulcuğu meydana getirir.

susak s. **1.** Susamış. **2.** i. Su içecek kab.

toplantı (Bu kelimeye şu anlam da katılmalı :) **2.** Bir meclisin bir yıl içindeki birleşimleri, °içtima.

türkçesi e. «Açık söylemek lâzım gelirse» anlamına. *Türkçesi, sen bu işi beceremedin.*

Yavru atmak, gebe hayvan yavrusunu düşürmek.

yayın i. Yayım[1], °neşriyat.

DÜZELTMELER

akşamları zarfının anlamı «her akşam» değil «akşam vakitlerinde» dır.

bağınsız ve **bağınsızlık** kelimeleri «bağımsız» ve «bağımsızlık» şeklinde düzeltilmeli.

bilindik kelimesinin açıklamasında geçen «Bilinenler» sözü «Bilindikler» olacak.

Boğa kelimesinin tanımlamasından «Faris burcu ile bunun doğusunda görünen Dizgintutan burcünün güneyindeki bürç» parcası kaldırılarak onun yerine «Koç ile İkizler bürçlerinin arasındaki bürcün adı» denmeli.

Cs simgesinde «sezum» kelimesi «sezyum» şeklinde düzeltilmeli.

çıtır çıtır zarfının tanımında geçen «ince tahta çubuklar kullanılırken» sözü, «ince tahta çubuklar kırılırken» şeklinde düzeltilmeli.

davet, davetçi, davetiye, davetli kelimelerinin karşılığı «dağrı, dağrıcı, dağrılık, dağrılı» değil, «çağrı, çağrıcı, çağrılık, çağrılı» dır.

değişimcilik değşincilik şeklinde düzeltilmeli.

eğik kelimesinin tanımı «Ne dik ne de yatay olmıyan» şeklinde düzeltilmeli.

ehil kelimesinin 2nci anlamında geçen «yetkili» karşılığı «yeterli» olacak.

ehliyet ve **ehliyetli** kelimelerinin karşılığı «yetki ve yetkili» değil, «yeterlik ve yeterli» olmalı.

gen sıfatının 3üncü anlamı kaldırılmalı.

hazır ol deyiminin açıklamasında geçen «komuta» kelimesi «komut» olacak.

hesap kelimesinin 6nci anlamı «tasımlama» değil, «tasarım» dır.

hıyar (Arapça hıyar) kelimesinin karşılığı «üründün» değil, «üründü» dür.

içtihat kelimesinden sonra gelen **iştima** sözünün doğrusu «içtima» dır.

ikili kelimesinin sonuna «k» ulanarak «ikilik» şekline konulmalı.

ikilik kelimesinden sondaki «k» kaldırılarak «ikili» şekline sokulmalı.

ilçe, ilçebay ve **ilçebaylık** kelimeleri ilce, ilcebay, ve ilcebaylık şeklinde düzeltilmeli.

iltibas kelimesine karşılık olarak gösterilen «kayıntı» kaldırılarak onun yerine «andırışma» konmalı.

incir kelimesinin tanımında geçen «Isırgangillerden» sözü «Dutgillerden» olacak.

Kamutay kelimesinin tanımı «Türkiye Büyük Millet Meclisinin Genel Kurulu» şeklinde düzeltilmeli.

kargımak kelimesinden sonra **kagın** sözünün doğrusu «kargın» dır.

kaynaç kelimesinin tanımında geçen «su çağlayışı», «su çağlayığı» olacak.

mesuniyet kelimesinin karşılığı «dokunulmazlık» olmalı.

mazhar kelimesinden sonra gelen **mazbarivet** sözünün doğrusu «mazhariyet» tir.

muhammen kelimesinin karşılığı «tasınan» değil. «tasınlanan» dır.

muhasebeci kelimesinin karşılığı «sayışman» değil, «sayman» dır.

münakalât kelimesinin karşılığı «taşın» değil, «ulaştırma» dır.

okusuz kelimesinin tanımında geçen «belgesiz» sözü «bilgisiz» olacak.

oportünist kelimesinin açıklamasından «eyyam efendisi, eyyam reisi» deyimleri kaldırılacaktır.

TÜRKÇE SÖZLÜK

Türk Dil Kurumu Genel Merkez Kurulu Üyeleri

İbrahim Necmi DİLMEN, Besim ATALAY, Hasan Reşit TANKUT, Ahmet Cevat EMRE, Dr. Mehmet Ali AĞAKAY, Ömer Asım AKSOY, İsmayıl Hakkı BALTACIOĞLU, Kemalettin KAMU ve Behçet Kemal ÇAĞLAR'ın
bakısı altında adları aşağıda yazılı arkadaşların çalışmalariyle meydana gelmiştir.

Çalışmaları Yöneten ve Eseri Kaleme Alan

Dr. Mehmet Ali AĞAKAY

Düzenleştirme İşinde Zaman Zaman

Çalışmış Olanlar

Velet Çelebi İZBUDAK, Dr. Saim Ali DİLEMRE, Ömer Asım AKSOY, İshak Refet IŞITMAN, Nurettin ARTAM, Ali Ulvi ELÖVE, Cemal SAĞLAM, Abdurrahman SAYILI, Ercüment Ekrem TALU, Nurullah ATAÇ, Agop DİLAÇAR Hayri SÖZEN.

Eseri Baştan Sonuna Kadar Denetlemiş Olanlar

Besim ATALAY, İbrahim Necmi DİLMEN, Fuat KÖSERAİF, Reşat Nuri GÜNTEKİN, Yaşar ÖZEY, Nurettin ARTAM Cemal SAĞLAM, Agop DİLAÇAR.

Denetlemeye Yer Yer Yardım Etmiş Olanlar

Ömer Asım AKSOY, İsmayıl Hakkı BALTACIOĞLU, Ahmet Cevat EMRE, Ercüment Ekrem TALU, Nusret HIZIR, Muhittin TOKÖZ, Ferit DEVELLİOĞLU, Hilmi Ömer BUDDA, Namdar Rahmi KARATAY, Refik Halit KARAY, Nihal ADSIZ.

Kelimelerin işlenmesine Yer Yer Yardım Edenler

Bahri Vedat ALPMAN, Nurullah ATAÇ, Yaşar Nâbi NAYIR Dr. Süreyya YÜCEL, Ali Riza SEYFİOĞLU, Sahibe ÖKTEN, Abdurrahman SAYILI, Muhtar ATAMAN, Cevdet Kudret SOLOK, Nurettin Şazi KÖSEMİHAL, Mahmut Ragıp KÖSEMİHAL, Hikmet BİRAND, Halil Nimetullah ÖZTÜRK, Sabahattin ALİ, Enver Behnan ŞAPOLYO.

Eserin Basım Düzeltmelerini Yapanlar

Cemal SAĞLAM, Necati TAPMAN.